

LIETUVOS VALSČIAI

Seredžius

LIETUVOS VALSČIAI

Knyga skiriama

LIETUVOS TŪKSTANTMEČIUI
1009–2009

LIETUVOS VALSTYBĖS IR
KARALIAUS MINDAUGO KARŪNAVIMO
750 METŲ SUKAKČIAI
1253–2003

SEREDŽIAUS 710-OSIOMS METINĖMS
1293–2003

Seredžius

Versmė
Vilnius
2003

*Lietuvos
tūkstantmečio
programos
leidinys*

Seredžius

9-oji serijos „Lietuvos valsčiai“ monografija

Vyriausioji redaktorė
VIDA GIRININKIENĖ

Sudarytojai
VIDA GIRININKIENĖ, MARGARITA BARŠAUSKIENĖ,
POVILAS KRIKŠČIŪNAS

Redaktoriai
PETRAS JONUŠAS, POVILAS KRIKŠČIŪNAS, VACYS MILIUS,
KAZYS MORKŪNAS, DAIVA VYČINIENĖ

Kalbos redaktorius
ALBINAS MASAITIS

Korektorė
RASA KAŠĖTIENĖ

Monografijų serijos „Lietuvos valsčiai“ Mokslo darbų komisija
Prof. habil. dr. ALGIRDAS GAIGALAS (gamta), dr. ARTŪRAS JUDŽENTIS (kalba),
prof. habil. dr. VYTAUTAS KUBILIUS (kultūrologija), prof. habil. dr. IRENA REGINA
MERKIENĖ (etnologija, komisijos pirmininkė), prof. habil. dr. STASYS SKRODENIS
(tautosaka), akad. ANTANAS TYLA (istorija), dr. GINTAUTAS ZABIELA (archeologija)

Dailininkas
ALVYDAS LADYGA

Maketuotoja
VIOLETA BARKAUSKAITĖ

Užsakovas
Jurbarko rajono savivaldybės Seredžiaus seniūnija

Rėmėjai
Petras Jonušas, UAB „Magnolija“, VI „Lietuvos paštas“,
Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka,
Joseph Ambrozaitis ir Gertrude Ambrozaitis

Viršelyje
Seredžiaus piliakalnis. 1961 m. Vytauto Daugudžio nuotr.

Knygą elektroniniu formatu išleido „Versmės“ leidyklos Elektroninių knygų rengimo centras. Vilnius, 2014-07-15

Turinys

15 Pratarinė

GAMTA

- 19 * *Algirdas Gaigalas*. Seredžiaus geologinis pagrindas
35 *Virginijus Gerulaitis*. Seredžiaus apylinkių gamta
43 *Ričardas Kazlauskas*. Dubysos ir mažų upelių prie Seredžiaus smulkioji gyvūnija
48 *Ričardas Kazlauskas*. Seredžiaus ir jo apylinkių paukščiai, stebėti 2002 metais
52 * *Ričardas Kazlauskas*. Seredžiaus apylinkių drugiai
64 *Živilė Lazdauskaitė, Renata Kemzūraitė*. Seredžiaus apylinkių augmenija
69 *Renata Kemzūraitė*. Dekoratyviniai darželių ir kapinių augalai Seredžiuje

ISTORIJA

- 73 *Vytautas Urbanavičius*. Senosios Seredžiaus laidojimo vietos
87 * *Romas Batūra*. Pieštėvs pilis Lietuvos gynyboje. Legendinės Lietuvos pradžios pilis
102 * *Vytenis Almonaitis*. Vokiečių ordino Dubysos pilis
114 *Ingrida Veliutė*. Belvederio bastioninis įtvirtinimas
117 * *Linas Kvizikevičius*. Seredžius archeologijos šaltinių duomenimis
124 * *Vykintas Vaitkevičius*. Dubysos žemupio šventvietės
140 * *Povilas Spurgevičius*. Seredžiaus bažnyčios istorija
158 *Ričardas Čepas*. Seredžiaus valsčiaus savivaldybė 1918–1940 metais
182 *Jonas Milius*. Seredžiaus valsčiaus kaimo ūkis 1930 metais
187 *Kazys Misius*. Iš Seredžiaus pašto praeities
192 *Rytas Narvydas*. Kariuomenės igula Seredžiuje
197 *Albinas Masaitis, Rolandas Rulevičius*. Rezistencija Seredžiaus apylinkėse 1944–1953 metais

---

*Žvaigždute turinyje žymimi straipsniai, aprobuoti monografijų serijos „Lietuvos valsčiai“ Mokslo darbų komisijos (žr. p. 4). Straipsnių santraukos anglų kalba p. 1183–1192.

- 208 Seredžiaus valsčiaus gyventojai, nukentėję nuo sovietinio režimo 1941–1952 metais. *Parengė Birutė Burauskaitė*
- 224 *Vytautas Skebas*. Seredžiaus valsčiaus žemės ūkis (1940–1990)
- 240 *Petras Baršauskas, Vytautas Pečiukėnas*. Seredžiaus mašinų-traktorių stotis
- 244 *Algirdas Binkis, Laimutė Filipsons*. Seredžiaus medikai
- 249 *Ričardas Čepas*. Seredžiaus vaistinė
- ISTORIJA. KLAUSUČIAI
- 251 *Bronius Švitra*. Klausučių sodininkystės ūkio istorija (1957–1991)
- 286 *Vilma Baltutienė*. Klausučių mokykla
- 299 *Aldona Stumbrienė*. Klausučių kultūros namai
- ISTORIJA. ŠVIETIMAS
- 314 *Vida Girininkienė*. Seredžiaus paprinė mokykla
- 316 *Ričardas Čepas*. Seredžiaus valsčiaus mokyklos 1919–1940 metais
- 337 *Antanas Visackas*. Belvederio pienininkystės technikumai
- 342 *Gertrūda Ambraziūnienė*. Seredžiaus vaikų darželis
- 347 *Margarita Baršauskienė*. Seredžiaus mokyklos istorija
- 372 *Veronika Ambrazaitienė*. Armeniškių mokykla (1952–2002)
- ISTORIJA. MIESTELIS IR APLINKINIAI KAIMAI
- 379 *Povilas Spurgevičius*. Seredžiaus dvaras ir miestelis XIX amžiuje
- 393 *Margarita Baršauskienė*. Motiškių kaimas
- 414 *Aldona Kemzūrienė*. Armeniškių kaimo istorija
- 424 *Roma Masaitytė*. Padubysys ir aplinkiniai kaimai
- 429 *Violeta Puzinienė*. Šilaitynės kaimas
- 438 *Aleksandras Puidokas*. Vozbutų kaimas
- ISTORIJA. ATSIMINIMAI. LAIŠKAI
- 443 Seredžiaus ir jo apylinkių gyventojų prisiminimai apie Antrąjį pasaulinį karą. *Parengė Olga Voronova*
- 451 *Zenonas Šimanskis*. Tokia mano jaunystė
- 464 Stasys Santvaras. Laiškai bendraminčiams. *Parengė Aldona Ruseckaitė*
- 482 Jono Mačiulio laiškai Eugenijai Šimanskytei. *Parengė Vida Girininkienė*
- ISTORIJA. IŠ KULTŪROS GYVENIMO
- 514 *Vladas Gasiūnas*. Seredžiaus kraštas dailės kūriniuose
- 517 *Povilas Spurgevičius*. Belvederio rūmai

- 523 *Nijolė Masiulienė*. Seredžiaus krašto viešosios bibliotekos
- 531 *Daina Kazlauskienė*. Stasys Santvaras grįžo namo...
- 540 *Klemensas Šovys*. Seredžiaus parapijos bažnyčios kunigai nuo jos įkūrimo iki 1944 metų. *Parengė Vida Girininkienė*
- 542 *Margarita Baršauskienė*. Seredžiaus parapijos istorija (XIX–XX a.)
- 557 *Vida Girininkienė, Vytautas Skebas*. Šauliai ir kitos visuomeninės organizacijos
- 562 *Jadvyga Sutranavičienė*. Kultūrinis gyvenimas 1918–2002 metais
- 595 *Rimantas Slavikas*. Seredžiaus sporto istorija
- 609 Informacijos
- 609 *Vida Girininkienė*. Palemono kalno pavadinimas XVIII a. antrosios pusės – XIX a. pradžios dokumentuose
- 610 *Dalia Grimalauskaitė, Linas Koizikevičius*. Seredžiaus lobis

ATGIMIMAS. DABARTIS

- 611 *Romas Batūra*. Trispalvės virš Pieštės–Seredžiaus piliakalnio – Lietuvos atgimimo ir Nepriklausomybės šaukliai
- 613 *Margarita Baršauskienė*. Atgimimo link. Pirmieji Lietuvos nepriklausomybės metai
- 623 *Kun. Gintautas Jankauskas*. Mūsų Antanina
- 626 *Margarita Baršauskienė*. Pokyčiai žemės ūkyje 1986–1992 metais
- 630 *Jonas Pikoraitis*. Savivalda 1990–2002 metais
- 637 *Vilhelmina Bandzienė*. Stambesnės Seredžiaus seniūnijos įmonės
- 643 *Vida Girininkienė*. Senelių globos namai
- 648 *Jonas Pikoraitis*. Pavyzdiniai tvarkomos Seredžiaus seniūnijos sodybos

ETNINĖ KULTŪRA

- 655 * *Irena Regina Merkienė*. Asmeniškai išgyventas etninis kultūrinis tapatumas naratyve: Pranas Virakas apie Seredžiaus apylinkes (XIX a. pabaiga – XX a. 6-asis dešimtmetis)
- 665 Prano Virako atsiminimai apie Seredžių. *Tekstą parengė Irena Regina Merkienė. Rankraščių kalbą parengė Kazys Morkūnas*
- 668 *Pranas Virakas*. Seredžius, jo apylinkės, papročiai pabaigoje devynioliktojo šimtmečio

- 757 *Laura Piškinaitė-Kazlauskienė. Žvejyba Nemune tarp Kauno ir Smalininkų
- 801 *Eglė Baršauskaitė.* Pynimas iš žilvičių
- 805 *Živilė Straukienė.* XIX a. pabaigos – XXI a. pradžios Seredžiaus baldai
- 822 **Inga Nėnienė.* Seredžiaus krašto moterų drobulės ir skepetos
- 837 *Eglė Baršauskaitė.* Mano namai
- 847 *Jonas Mardosa.* Elgetos ir elgetavimas XX a. pirmojoje pusėje
- 856 **Dovilė Kulakauskienė.* Kaip Seredžiaus krašto vaikai naudoja elementariąją magiją
- 861 **Aušra Simoniukštytė.* Seredžiaus romai
- 889 **Eligijus Juvencijus Morkūnas.* Vandens malūnai
- 905 *Vida Girininkienė.* Senosios Seredžiaus kapinės
- 909 *Vaidas Banys.* Seredžiaus kapinių paminklai

KALBA

- 925 *Kazys Morkūnas.* Seredžiaus šnektos
- 929 *Marija Razmukaitė.* Seredžiaus apylinkių gyvenamųjų vietų vardai
- 931 *Dainius Babilas.* Seredžiaus apylinkių vietovardžiai
- 943 *Kazys Morkūnas.* Seredžiaus šnektos atspindžiai Prano Virako rankraščiuose
- 951 Žiupsnelis Prano Virako kalbos pavyzdžių. *Parengė Kazys Morkūnas*
- 953 *Margarita Baršauskienė.* Mokinių vardai
- 956 Seredžiaus šnektos tekstai. *Parengė Danguolė Mikulėnienė*

TAUTOSAKA

- 959 *Povilas Krikščiūnas.* Rankraščiai byloja
- 964 Seredžiaus apylinkių dainos. *Parengė Giedrė Šmitienė. Melodijas parengė Audronė Vakariniene*
- 1020 Seredžiaus krašto pasakojamoji tautosaka. *Parengė Lina Valiukaitė*
- 1055 *Lietuviškos pasakos, 1885 m. užrašytos Jurgio Mačiulio. *Tekstą parengė Kazys Morkūnas. Įvadą parašė Vida Girininkienė*
- 1075 Smulkioji tautosaka. *Parengė Dalia Zaikauskienė*

IŽYMŪS ŽMONĖS

- 1095 *Albinas Vaičiūnas*. Antropologas profesorius
Julijonas Grincevičius
- 1098 *Vida Girininkienė*. Pranas Virakas
- 1106 *Sid Leiman, Regina Kopilevič*. Elsas Džolsonas –
muzikinio pasaulio žvaigždė iš Seredžiaus
- 1109 *Dana Palionytė-Banevičienė*. Stasio Šimkaus keliais
- 1121 *Antanas Gintautas Bružas*. Antanas Bružas ir laikraštis
„Mūsų rytojūs“
- 1128 * *Vytautas Kubilius*. Stasys Santvaras
- 1138 *Vytautas Kutkevičius*. Jono Virako gyvenimo kelias
- 1142 *Guoda Šulcienė*. Belvederio sūrininkas Jonas Jarušaitis
- 1149 *Ona Narbutienė*. Juozas Indra
- 1160 *Rimantas Slavikas*. Stalo teniso propaguotojas Alfonsas Minkus
- 1162 *Stanislovas Žvirgždas*. Girdintys gamtos tylą
(Apie Alfonsą Budvytį ir Rimutę Mačiulytę)
- 1168 Biografijų sąvadas. *Parengė Vida Girininkienė, Albinas Masaitis,
Rimantas Slavikas, Bronius Švitra*
- 1168 Gimę Seredžiaus valsčiuje
- 1177 Gyvenę arba gyvenantys Seredžiaus seniūnijoje
-
- 1183 Straipsnių, apiboduotų „Lietuvos valsčių“ monografijų serijos
Mokslo darbų komisijos, reziumė anglų kalba
- 1193 Straipsnių autoriai
- 1197 Santrumpos ir sutrumpinimai
- 1201 Asmenvardžių rodyklė
- 1229 Buvusio Seredžiaus valsčiaus žemėlapis.
Sudarė Lidija Kavaliauskienė
- 1230 Svarbiausi gamtos, istorijos, kultūros paminklai
bei kitos lankytinos vietos Seredžiaus apylinkėse.
Sudarė Vytenis Almonaitis
- 1232 Dabartinė kartografinė ir demografinė situacija buvusio
Seredžiaus valsčiaus teritorijoje. *Sudarė Lidija Kavaliauskienė*
- 1234 Buvusių Lietuvos valsčių žemėlapis
- 1236 Leidėjo žodis
- 1237 Apie seriją „Lietuvos valsčiai“

Contents

- 15 Foreword

NATURE

- 19 * *Algirdas Gaigalas*. The geological foundation of Seredžius
35 *Virginijus Gerulaitis*. The nature of Seredžius' environs
43 *Ričardas Kazlauskas*. The small fauna of the Dubysa river
and other little rivers at Seredžius
48 *Ričardas Kazlauskas*. The birds of Seredžius' environs
observed in 2002
52 * *Ričardas Kazlauskas*. The butterflies of Seredžius' environs
64 *Živilė Lazdauskaitė, Renata Kemzūraitė*. The flora of Seredžius'
environs
69 *Renata Kemzūraitė*. The decorative flower gardens
and cemetery vegetation in Seredžius

HISTORY

- 73 *Vytautas Urbanavičius*. The ancient burial places of Seredžius
87 * *Romas Batūra*. The castle of Pieštė in the defense
of Lithuania. A castle of legendary Lithuania's beginning
102 * *Vytenis Almonaitis*. The German Order castle Dubysa
114 *Ingrida Veliutė*. The bastion fortification of Belvederis
117 * *Linas Kvizikevičius*. Seredžius according to the data
of archaeological sources
124 * *Vykintas Vaitkevičius*. The sacred sites of the Dubysa
lower reaches
140 * *Povilas Spurgevičius*. The history of Seredžius' church
158 *Ričardas Čepas*. Seredžius' self-governing district
(*valsčius*) in 1918–1940
182 *Jonas Milius*. Seredžius district's agriculture in 1930
187 *Kazys Misius*. From the past of Seredžius' post office
192 *Rytas Narvydas*. The army garrison in Seredžius
197 *Albinas Masaitis, Rolanas Rulevičius*. The resistance movement
in the surroundings of Seredžius in 1944–1953

---

*The asterisk in the contents marks the papers approved by the monograph series „Lietuvos valsčiai“ Scientific Works Commission (see p. 4). The papers' summaries in English are given on p. p. 1183–1192.

- 208 The people of the district of Seredžius that suffered from the Soviet regime in 1941–1952. *Prepared by Birutė Burauskaitė*
- 224 *Vytautas Skebas*. The agriculture in the district of Seredžius (1940–1990)
- 240 *Petras Baršauskas, Vytautas Pečiukėnas*. The machine-tractor station of Seredžius
- 244 *Algirdas Binkis, Laimutė Filipson*. The medical people of Seredžius
- 249 *Ričardas Čepas*. The chemist's shop of Seredžius
- HISTORY. KLAUSUČIAI
- 251 *Bronius Švitra*. The history of Klausučiai horticulture (1957–1991)
- 286 *Vilma Baltutienė*. The school of Klausučiai
- 299 *Aldona Stumbrienė*. The House of Culture of Klausučiai
- HISTORY. EDUCATION
- 314 *Vida Girininkienė*. The parish school of Seredžius
- 316 *Ričardas Čepas*. The schools of Seredžius' district in 1919–1940
- 337 *Antanas Visackas*. The high dairy-husbandry school in Belvederis
- 342 *Gertrūda Ambraziūnienė*. The kindergarten of Seredžius
- 347 *Margarita Baršauskienė*. The history of Seredžius' school
- 372 *Veronika Ambrazaitienė*. The school of Armeniškiei (1952–2002)
- HISTORY. THE TOWN AND THE SURROUNDING VILLAGES
- 379 *Povilas Spurgevičius*. Seredžius manor and town in the 19th cent.
- 393 *Margarita Baršauskienė*. The village of Motiškiei
- 414 *Aldona Kemzūrienė*. The history of Armeniškiei village
- 424 *Roma Masaitytė*. The Padubysys and surrounding villeges
- 429 *Violeta Puzinienė*. The village of Šilaitynė
- 438 *Aleksandras Puidokas*. The village of Vozbutai
- HISTORY. REMINISCENCES. LETTERS
- 443 The reminiscences of Seredžius and its environs' inhabitants about World War II. *Prepared by Olga Voronova*
- 451 *Zenonas Šimanskis*. Such was my youth
- 464 *Stasys Santovaras*. Letters to like-minded people. *Prepared by Aldona Ruseckaitė*
- 482 *Jonas Mačiulis'* letters to Eugenija Šimanskytė. *Prepared by Vida Girininkienė*
- HISTORY. FROM CULTURE LIFE
- 514 *Vladas Gasiūnas*. The country of Seredžius in the works of art
- 517 *Povilas Spurgevičius*. The palace of Belvederis

- 523 *Nijolė Masiulienė*. The public libraries of Seredžius' country
- 531 *Daina Kazlauskienė*. Stasys Santvaras has returned home
- 540 *Klemensas Šovys*. The priests of Seredžius parish church since its foundation till 1944. Prepared by *Vida Girininkienė*
- 542 *Margarita Baršauskienė*. The history of Seredžius' parish (the 19th–20th cents.-s)
- 557 *Vida Girininkienė, Vytautas Skebas*. The home-guard unit „Šauliai“ and other social organizations
- 562 *Jadvyga Sutranavičienė*. The cultural life in Seredžius in 1918–2002
- 595 *Rimantas Slavikas*. The sport history of Seredžius
- 609 Information
- 609 *Vida Girininkienė*. Palemonas mountain's name in the documents of the second half of the 18th and the beginning of the 19th cents.-s
- 610 *Dalia Grimalauskaitė, Linas Kvizikevičius*. The treasure of Seredžius

REVIVAL. THE PRESENCE

- 611 *Romas Batūra*. The tri-colours over the mound of Pieštėvė–Seredžius—the heralds of Lithuania's revival and independence
- 613 *Margarita Baršauskienė*. Towards the revival. The first years of Lithuania's Independence
- 623 *Rev. Gintautas Jankauskas*. Our Antanina
- 626 *Margarita Baršauskienė*. The changes in agriculture in 1986–1992
- 630 *Jonas Pikoraitis*. The local administration in 1990–2002
- 637 *Vilhelmina Bandzienė*. Some major enterprises of Seredžius' minor self-governing district
- 643 *Vida Girininkienė*. The home of old people wardship
- 648 *Jonas Pikoraitis*. Exemplary managed farmsteads of Seredžius *seniūnija* (a minor self-governing district)

ETHNIC CULTURE

- 655 * *Irena Regina Merkienė*. The individual experience of ethnic-cultural identity in the narration: Pranas Virakas about the environs of Seredžius (the end of the 19th cent.–the 6th decade of the 20th cent.)
- 665 Pranas Virakas' reminiscences of Seredžius.
The text was prepared by Irena Regina Merkienė.
The language of manuscripts was prepared by Kazys Morkūnas
- 668 *Pranas Virakas*. Seredžius, its environs, customs in the end of the 19th cent.

- 757 * Laura Piškinaitė-Kazlauskienė. Fishing in the Nemunas river between Kaunas and Smalininkai
- 801 *Eglė Baršauskaitė*. The wattling out of willows
- 805 *Živilė Straukienė*. The furniture of Seredžius of the end of the 19th–the beginning of the 21th cent.
- 822 * *Inga Nėnienė*. Seredžius country women's linen cloths and herchiefs
- 837 *Elgė Baršauskaitė*. My home
- 847 *Jonas Mardosa*. The beggars and begging in the 1st half of the 20th cent.
- 856 * *Dovilė Kulakauskienė*. How the children of Seredžius' country used the elementary magic art
- 861 * *Aušra Simoniuškytė*. The Roma people of Seredžius
- 889 * *Eligijus Juvencijus Morkūnas*. Water mills
- 905 *Vida Girininkienė*. The ancient Seredžius' cemetery
- 909 *Vaidas Banys*. The monuments in Seredžius' cemetery

LANGUAGE

- 925 *Kazys Morkūnas*. The dialect of Seredžius
- 929 *Marija Razmukaitė*. The names of Seredžius environs' settlements
- 931 *Dainius Babilas*. The names of Seredžius' country-side sites
- 943 *Kazys Morkūnas*. The reflections of Seredžius' dialect in Pranas Virakas' manuscripts
- 951 A pinch of Pranas Virakas' speech examples.
Prepared by Kazys Morkūnas
- 953 *Margarita Baršauskienė*. The names of schoolchildren
- 956 The texts of Seredžius' dialect.
Prepared by Danguolė Mikulėnienė

FOLK-LORE

- 959 *Povilas Krikščiūnas*. The manuscripts tell us the stories
- 964 The songs of Seredžius' environs. *Prepared by Giedrė Šmitienė. Audronė Vakariniene prepared the melodies*
- 1020 The narrative folk-lore of Seredžius' country.
Prepared by Lina Valiukaitė
- 1055 * The Lithuanian tales written by Jurgis Mačiulis in 1885.
The text was prepared by Kazys Morkūnas. The introduction was written by Vida Girininkienė
- 1075 The small-scale folk-lore. *Prepared by Dalia Zaikauskienė*

FAMOUS PEOPLE

- 1095 *Albinas Vaičiūnas*. Anthropologist professor
Julijonas Grincevičius
- 1098 *Vida Girininkienė*. Pranas Virakas
- 1106 *Sid Leiman, Regina Kopilevič*. Al Jolson, a music world star
from Seredžius
- 1109 *Dana Palionytė*. Along the roads of Stasys Šimkus
- 1121 *Antanas Gintautas Bružas*. Antanas Bružas
and the newspaper „Mūsų rytojūs“ (“Our Tomorrow”)
- 1128 * *Vytautas Kubilius*. Stasys Santvaras
- 1138 *Vytautas Kutkevičius*. Jonas Virakas’ life road
- 1142 *Guoda Šulcienė*. Jonas Jurašaitis, a cheese-maker from Belvederis
- 1149 *Ona Narbutienė*. Juozas Indra
- 1160 *Rimantas Slavikas*. Alfonsas Minkus, a table-tennis propagator
- 1162 *Stanislovas Žvirgždas*. Hearing the silence of nature
(About Alfonsas Budvytis and Rimutė Mačiulytė)
- 1168 The summary of biographies. *Prepared by Vida Girininkienė,
Albinas Masaitis, Rimantas Slavikas, Bronius Švitra*
- 1168 Born in Seredžius’ *valsčius* (the small self-governing district)
- 1177 Having lived or living in Seredžius’ *seniūnija*
(a minor self-governing district)
- 1183 The summaries of scientific papers approved
by the „Lietuvos valsčiai“ monograph series
Scientific Works Commission
- 1193 The authors of the papers
- 1197 Abbreviations and shortenings
- 1201 The index of personal names
- 1229 A map of former Seredžius’ *valsčius*.
Made up by Lidija Kavaliauskienė
- 1230 The most important natural, historical, cultural monuments
and sites to be seen in the environs of Seredžius.
Prepared by Vytenis Almonaitis
- 1232 The present cartographic and demographic situation
in the former territory of Seredžius’ *valsčius*.
Made up by Lidija Kavaliauskienė
- 1234 A map of former Lithuania’s *valsčiai*
- 1236 Publishers’ afterword
- 1237 About the series „Lietuvos valsčiai“

Some coloured illustrations p. p. 577–592, 673–688

Pratarmė

Nuostabi panemunė – graži ir žiemą, ir vasarą. Važiuojantįjį keliu nuo Vilkijos iki pat Jurbarko lydi gražuolis Nemunas čia priartėdamas, čia šiek tiek nutoldamas, tačiau vis toks pat platus ir didingas, kad nė akių nuo jo atplėšt negali. Palei Nemuną, dešiniajame ir kairiajame krantuose, sutūpę didesni ar mažesni kaimai ir miesteliai, visi savaip gražūs ir vaizdingi. Daugelyje panemunės vietų prie Nemuno stovėjo pilys, XIII–XIV amžiuje vyko lietuvių kovos su kryžiuočiais, ne kartą sprendusios jaunos Lietuvos valstybės likimą. Didi ir garbinga praeitis, graži, ne vieno poeto apdainuota gamta – tai, ko reikia praeities tyrėjui. Ir viskas vienoje vietoje. Bet istorikui – tai kampelis, pilnas netikėtumų, mįslių ir atradimų. Ir viena monografija, aišku, visų taškų nesudėsi.

„Versmės“ leidykla, 2000-aisiais metais pradėjusi rengti knygą „Veliuona“, buvo viena pirmųjų, užsibrėžusių giliau ir išsamiau pateikti vienos panemunės seniūnijos (seniau – valsčiaus) istorinę praeitį ir dabartį. 2001 metų liepą Magdeburgo teisės suteikimo Veliuonai 500 metų jubiliejui skirta knyga pasiekė skaitytoją. Jau tuomet, rengiant knygą, kaupėsi medžiaga ir apie Veliuonos artimiausią kaimyną – Seredžių, kuriuos skiria tik apie 10 km. Knyga apie Seredžių rengta nepilnus dvejus metus: pradėta 2001 m. rugsėjį ir baigta 2003 m. birželį. Pradžioje atrodė, kad Seredžius – mažesnis ir ne toks reikšmingas kaip Veliuona ar Vilkija, tad ir knygą sudaryti bus paprasčiau ir lengviau. Deja, realybė „apvylė“ (aišku, juokauju). Atsiskleidė šio miestelio ir jo apylinkių sudėtinga ir savita istorija, ir ne viską šioje knygoje pavyko atskleisti.

Seredžiuje taip pat būta pilių – ir lietuvių, ir vokiečių, būta dvarų ir dvarelių. Tačiau yra ir skirtumų. Gamtiniu požiūriu Seredžiaus apylinkės yra įdomesnės už Veliuonos, nes jos yra dviejų upių – Nemuno ir Dubysos – santakoje. Prie Dubysos nuo pat seniausių laikų būta malūnų.

Įspūdingas Seredžiaus piliakalnis – ir forma, ir dydžiu. Iš kiekvienos pusės jis vis kitoks – tai aiškiai matome ir šioje knygoje pateiktose nuotraukose.

Šalia piliakalnio, abiejose Pieštės upelio pusėse, sprendžiant iš kapinynų archeologinių tyrimų, V–VI a. buvo gyvenvietės. Anot šios knygos straipsnio „Seredžius archeologijos šaltinių duomenimis“ autoriaus Lino Kvizikevičiaus, XIII–XIV a. gyventojai susitelkė vienoje gyvenvietėje prie piliakalnio – aukštoje

kalvoje. Ant piliakalnio buvusi Pieštėvės pilis 1185–1435 m. vaidino svarbų vaidmenį Lietuvos gynybiniame kare su Kryžiuočių ordinu. Anot istoriko dr. Romo Batūros, ji tapo Veliuoną stiprinančiu užnugariu agresijai iš vakarų atremti (R. Batūros str. „Pieštėvės pilis Lietuvos gynyboje. Legendinė Lietuvos pradžios pilis“). Pieštėvės pilį pirmą kartą pamini Ordino kunigas Petras iš Duisburgo 1326 m., savo užbaigtoje kronikoje aprašydamas 1293 m. liepos 25 d. įvykius: „*Tais pačiais metais, švento Jokūbo apaštalo dieną, brolis Meinhardas, magistras, kurio nei vargai nepalaužė, nei mirtis nepalauš, kuris nei žūti nebijojo, nei gyventi neatsižadėjo, subūrė galybę raitelių ir smarkiai užpuolė abi lietuvių pilis, būtent: Junigedą (Veliuoną – V. G.) ir Pieštėvę; kai abi šalys patyrė nuostolių užmuštaisiais ir sužeistaisiais, jie iki pamatų sudegino abiejų pilių papilius, nes nieko daugiau nestengė padaryti*“.

Seredžiaus piliakalniui istorinė tradicija teikia išskirtinės reikšmės – jis siejamas su iševio iš Romos imperijos kunigaikščio Palemono vardu. Tai galėjo įvykti Romos imperatoriaus Nerono valdymo (I a.) arba Didžiojo tautų kraustymosi laikotarpiu (V a. vid. – VI a. pr.). Anot Platesniojo Lietuvos metraščių sąvado, vadinamo „Lietuvos Žemaičių Didžiosios Kunigaikštystės kronika“ (mokslinėje literatūroje ši dalis vadinama legendine), ant šio piliakalnio įsikūrė gyventi iš Romos imperijos pabėgęs kunigaikštis Palemonas su 500 Romos didikų. Jie, išplaukę Viduržemio jūra, pasiemė su savimi astronomą, nusivokiantį apie žvaigždes. Plaukę jūra laivais, aplenkę Prancūziją, Angliją, Danijos karalystėje įplaukę į Baltijos jūrą, o iš ten į Klaipėdos sąsiaurį ir Kuršių mariomis – į Nemuną. Plaukdamai Nemunu aukštyn, pasiekę Dubysos upę ir į ją įplaukę. Ten pamatę aukštus kalnus, o „*už tų kalnų – plačias lygumas ir vešlius ažuolynus, lūžtančius nuo gausybės visokių žvėrių, visų pirma taurų, stumbrų, briedžių, elnių, stirnų, lūšių, kiaunių, lapių, voverių, šermuonėlių ir įvairių kitų, o čia pat upėse aibę nepaprastų žuvų*“. Atvykėliams čia patikę, ir jie čia apsigyvenę. Palemono sūnūs ir vaikaičiai valdė dideles sritis ir įkūrė miestus. Vaikaitis Kernius išsirinko vietovę tolėliau nuo Seredžiaus – dešiniajame Nerės krante – ir ją pavadino Kernave. Čia žmonės buvo muzikalūs: „*Jie grodavo vamzdžiais, ir Kernius savo italų kalba vadino krantą, kuriame žmonių vis daugėjo, lotyniškai litus, o vamzdžius, kuriais grojo – tuba, ir, sujungę krantą su vamzdžiu, tuos savo žmones ėmė lotyniškai vadinti Litusbania. O prasti žmonės nemokėjo lotyniškai ir ėmė vadinti tiesiog Lietuva. Ir nuo to laiko valstybė ėmė vadintis Lietuva ir ėmė plėstis nuo Žemaičių*“. Galimas dalykas, kad visa tai buvo sukurta XVI a. pirmajame ketvirtyje Lietuvos didžiosios kunigaikštystės kanclerio Alberto Goštauto (apie 1480–1539 m.) ir su juo susijusių asmenų, rengusių pirmąją Lietuvos statutą, aplinkoje. Tačiau ir ši kūryba galėjo turėti realų istorinį pagrindą. Apie tai išsamiai dėstoma minėtame dr. R. Batūros straipsnyje.

Iki šiol nebuvo bandoma atsekti, nuo kada vietiniai gyventojai (serediškiai) Seredžiaus piliakalnį pradėjo vadinti Palemono kalnu. Paprastai šio kalno pavadinimas būdavo siejamas su Teodoro Narbuto istoriniais kūrinių, parašytais XIX a. pirmojoje pusėje. Jau baigiant knygos rengimo darbus, Lietuvos literatūros ir meno archyve saugomame Jono Mačiulio fonde buvo atidžiai peržiūrėti Seredžiaus šv. Jono Krikštytojo bažnyčios inventoriai. 1779 m. gegužės 30 d. inventoriuje, nurodant klebonijos žemės ribas, randame įrašą, jog Palemono kalno apačioje („*na placu pod gorą Pallamońską*“ – lenk.) gyvena batsiuovys Jonas Poplavskis. Nuo 1825 m. Seredžiaus bažnyčios ir dvaro valdų dokumentuose piliakalnis vadinamas Palemono kalnu. Menotyrininkas Povilas Spurgevičius rado 1814 m. Seredžiaus miestelio (prie pat Ne-

muno) inventorių, kuriame nurodytos 2 gatvės: Veliuonos ir Palemono (kelio dabartinio plento vietoje tuo metu nebuvo).

Atskiros knygos būtų verta Seredžiaus bažnyčios istorija. 1579 m. vyskupo Merkelio Giedraičio kvietimu atvykęs popiežiaus legatas įvertino Žemaičių vyskupijos bažnyčių padėtį. Rugsėjo 21 d. vizitacijoje rašoma, jog Seredžiaus miestelyje yra dvi bažnyčios: viena – katalikų, o kita rutėnų (protestantų). 1635 m. liepos 10 d. Naugarduko vaivada Mykolas Sapiega suteikė katalikų bažnyčiai fundaciją, kuria įsteigė ir parapinę mokyklą. Mokykla glaudėsi špitolėje. Seredžiaus valdytojų dvaras tuo metu buvo XV a. pr. buvusios Ordino Dubysos pilies vietoje (apie tai knygoje yra išsamus dr. Vytenio Almonaičio straipsnis „Vokiečių Ordino Dubysos pilis“) – Dubysos ir Nemuno santakoje griova atskirtose kalvose – Palocėje. Miestelis, Nemuno slėnyje apėmęs teritoriją iki Pieštės upelio ir už jo, egzistavo iki 1829 m. kovo 19 d. potvynio. Potvynis nušlavė šlaitą ir bažnyčią. Po šio įvykio nuo nuolatinių Nemuno „išdaigų“ pervargę gyventojai ėmė kurtis aukštesnėse vietose, toliau nuo upės.

Šie duomenys pateikiami pirmą kartą vienoje vietoje. Tai senojo Seredžiaus istorija, skirianti ją nuo kitų panemunės miestelių.

Šios knygos straipsniuose pateikiami XIX a. viduryje Kleto Kazimiero Burbos įkurto reprezentacinio dvaro Belvederyje architektūros aprašymai. Bronius Švitra išsamiai pateikė Klausučių sodininkystės ūkio istoriją. Pirmą kartą skelbiami rašytojo Jono Mačiulio laišakai Eugenijai Šimanskytei, politinei tremtinei, 10 metų kalėjusiai Sibiro lageriuose. Didelis dėmesys skirtas Prano Virako rašytiniam palikimui – skelbiami jo atsiminimai (sk. „Etninė kultūra“), tautosakos, kalbos pavyzdžiai. Pirmą kartą skelbiami tyrimai apie Seredžiaus romus (čigonus), kuriuos atliko Vilniaus universiteto doktorantė Aušra Simoniukštytė. Klausučių pagrindinės mokyklos mokytojas Rimantas Slavikas išsamiai išnagrinėjo Seredžiaus sporto istoriją, suteikė duomenų apie iš čia kilusius žymius sportininkus.

Knygą rengė 80 autorių, kurie parašė 99 straipsnius. Knygoje pirmą kartą spausdinama 15 „Lietuvos valsčių“ monografijų serijos Mokslo darbų komisijos aprobuotų straipsnių, kurie turinyje ir knygoje prie pavadinimų pažymėti žvaigždute. Nuoširdus ačiū komisijos pirmininkei prof. habil. dr. Irenai Reginai Merkienei ir visiems komisijos nariams.

Monografijoje „Seredžius“ yra 7 skyriai. Sk. „Gamta“ sudarė ir redagavo Vida Girininkienė; sk. „Istorija“ sudarė V. Girininkienė ir Margarita Baršauskienė, redagavo V. Girininkienė; sk. „Atgimimas. Dabartis“ sudarė V. Girininkienė ir M. Baršauskienė, redagavo V. Girininkienė; sk. „Etninė kultūra“ sudarė V. Girininkienė, redagavo prof. habil. dr. Vacys Milius; sk. „Kalba“ sudarė V. Girininkienė, redagavo dr. Kazys Morkūnas; sk. „Tautosaka“ sudarė ir redagavo Povilas Krikščiūnas, muzikos redaktorė J. Basanavičiaus valstybinės premijos laureatė doc. dr. Daiva Vyčinienė; sk. „Ižymūs žmonės“ sudarė ir redagavo V. Girininkienė.

Knygos gale pateikiama asmenvardžių rodyklė (5122 vnt.).

Nuoširdžiai dėkoju leidinio rengimą ir leidimą parėmusiai Jurbarko rajono savivaldybei (meras Aloyzas Zairys) ir Seredžiaus seniūnijai, iš anksto užsisakiusioms dalį knygos tiražo (už 35 tūkstančius litų), uždarajai akcinei bendrovei „Magnolija“ (direktorius Jonas Dubickas), suteikusiai paramą darbais ir paslaugomis (daugiau kaip už 15 tūkst. Lt), valstybės įmonei „Lietuvos paštas“ (generalinis direktorius Jonas Šalavėjus), užsakiusiai straipsnį apie Seredžiaus pašta (už 3 tūkst. Lt), Lietuvos nacionalinei Martyno Mažvydo bibliotekai, nemokamai atlikusiai ir perdavusiai lei-

dyklai Prano Virako rankraščių kopijas (už 1000 Lt), serediškiam ir JAV piliečiams Joseph ir Gertrude Ambrozaitis, suteikusiems asmeninę 160 JAV dolerių (565 Lt) finansinę paramą. Ypač dėkoju „Versmės“ leidyklos vadovui, pagrindiniam visos „Lietuvos valsčių“ serijos ir šios knygos rėmėjui Petru Jonušui, „gelbėjusiam“ knygos išleidimą ir skyrusiam „Seredžiui“ asmeninę finansinę paramą – pusę visų knygai parengti ir išleisti reikalingų lėšų (knygos sąmatinė vertė viršijo 110 tūkst. Lt) bei gerai organizavusiam leidybos darbą.

Rengiant knygą, susibūrė žmonės – serediškiai, vilniečiai, kauniečiai, kuriems norėčiau atskirai padėkoti.

„Versmės“ leidyklos knygos autorių lauko tyrimų ekspediciją 2002 m. birželį rengti padėjo serediškiai mokytojai Margarita ir Petras Baršauskai. Seredžiaus pagrindinėje mokykloje, kurios direktorius yra P. Baršauskas, buvo sudarytos dalyviams reikalingos gyvenimo sąlygos, pasirūpinta transportu. Seniūnijoje buvo suteiktos darbai reikalingos patalpos. Ir seniūnas Jonas Pikoraitis, ir jo pavaduotoja Vilhelmina Bandzienė globojo ekspedicijos dalyvius, o vėliau autorius, atvykusius atskirai (prof. Ričardą Kazlauską, menotyrininką P. Spurgevičių ir kitus), suteikė jų darbui reikalingas sąlygas, transportą. Ypač esu dėkinga Pranui Šimanskiui ir jo seseriai Eugenijai Mačiulienei už pastogę 2002 metų vasarą daugeliui ekspedicijos dalyvių Pieštvenų kaime. P. Šimansko sodyboje prabėgo pačios nuostabiausios ekspedicijos darbo valandos. Daugiausia nuotraukų sušifravo ir šiam leidiniui pateikė ilgametė Seredžiaus seniūnijos (seniau – apylinkės) vadovaujanti darbuotoja, šiuo metu Kultūros namų direktorė Jadvyga Sutranavičienė. Ji ir jos artimieji ne kartą padėjo ekspedicijos dalyviams ir straipsnių autoriams, taip pat ir šios knygos vyr. redaktoriui. Dėkoju ir serediškių Marijos ir Broniaus Skridlų šeimai bei Elenai Paulauskienei.

Dėkinga Vytauto Didžiojo universiteto doc. dr. Vyteniui Almonaičiui, maloniai leidusiam pasinaudoti studentų surinkta lauko tyrimų medžiaga, parengusiam lankytinų gamtos, istorijos ir kultūros objektų žemėlapi (žr. knygos gale). Dėkinga vilniečiams Arimetai Vojevodskaitei, Kaziui Kęstučiui Šiaulyčiui, Linui Kvizikevičiui, Rytui Narvydui, Reginai Kopelevič, Antaninai Mikulskienei, Vidai Gričiūnienei (Jarušaitytei), Aleksandrui Puidokui, Jurgiui ir Vyčiui Ramanauskams, kauniečiams Leonui Jonaičiui, Dainai Kazlauskienei už knygai paskolintas nuotraukas.

Dėkoju visiems „Versmės“ leidyklos darbuotojams, be kurių pastangų ši knyga nebūtų išėjusi: pagrindiniam leidyklos ir šios knygos kalbos redaktoriui Albinui Masaičiui, o ypač „juodojo“ naktinio darbo komandai – maketuotojai Violetai Barkauskaitei, atlikusiai ir techninės redaktorės pareigas, bei tekstų rinkėjai Virginijai Pociutei. Dėkoju bendradarbiams Sigridai Šimkūnienei, Kristinai Ilgevičiūtei, Simonai Jonušaitėi, Virginijai Jociui, Jonui Dubickui, Jonui Mikalauskiui, Živilei Driskiuvienei, Rimgailei Pilkionienei, Danutei Kasinskienei, Daivai Ramanackaitei ir kitiems, čia nepaminėtiems.

Šių bendrų pastangų dėka prieš Jus – gal kiek ir storoka knyga (nors dalies neinformatyvių straipsnių ir nuotraukų atsisakėme), kurios tolesnis likimas jau skaitytojų rankose. Seredžių mes pamatėme ne menkesnį už kitus panemunės miestelius ir jį pamilome. Tikimės, kad ir Jūs, važiuodami pro šalį, sustosite prie Palemono kalno, panorėsite į jį užkopti ir nusilenkti prieš Jus atsivėrusiai gamtos ir žmogaus Didybei.

Vida Girininkienė

Seredžiaus geologinis pagrindas*

Algirdas Gaigalas

Vilniaus universitetas

1. Įvadas

Seredžius yra išsikūręs Nemuno ir Dubysos slėnių šlaituose, kurie skrodžia moreninę lygumą. Ji viršuje kai kur dengta juostuotais moliais, nusėdusiais prie ledyno pakraščio pasitvenkusiose tirpsmo vandenuj mariose.

Apie giluminę geologinę sandarą galima spręsti iš gręžinių, pragręžtų aplinkiniuose rajonuose, medžiagos ir geofizinių duomenų. Gaila, pačiame Seredžiuje (arba netoli jo) iki šiol nebuvo pragręžta nei vieno gilesnio gręžinio, siekiančio kristalinį pamatą ir kirtusio visą nuosėdinių uolienuj storumą.

Geologinėje struktūroje po Seredžiumi, kaip ir bendrai Lietuvoje, galime išskirti tris stambias dalis: 1) prekambro kristalinį pamatą, sudarytą iš magminių ir metamorfinių uolienuj, 2) proterozojaus ir mezozojaus uolienuj sluoksnių storumą ir 3) kvartero nuogulų ir nuosėdų dangą, priklausančią naujesiems geologiniams laikams – kainozojaus eros dabartiniam geologiniam periodui. Kristalinio pamato uolienas po Seredžiumi galima tikėtis aptikti, pragręžus galbūt 1300 m gylio gręžinį.

Šio darbo tikslas yra aprašyti būtent to trečiojo geologinės sandaros nario – kvartero – dangos struktūrą ir nuogulas bei nuosėdas. Jos slūgso ant mezozojaus uolienuj nelygaus paviršiaus, sudaryto iš triaso, jūros ir kreidos sistemų sluoksnių. Tad pirmiausia būtina išspręsti keletą uždavinių, geriausiai parodančių:

- prekvartero paviršių ir jame esančias uolienas,
- kvartero nuogulų ir nuosėdų dangos struktūrą ir stratigrafiją,

- ledyno nuogulų – morenų – sudėtį, tekstūras, struktūrą ir susidarymo ypatybes,

- požemio vandens horizontus.

Dubysos vingiai ties Seredžiumi. K. Skujaus nuotr. 2000 m.

*Straipsnis aprobuotas serijos „Lietuvos valsčiai“ Mokslo darbų komisijos. Leidyklai įteiktas 2003 01 14.

Šiems uždaviniams spręsti naudota geologinė medžiaga, sukaupta geologijos fonduose ir surinkta atliekant geologinius lauko ir laboratorinių tyrimų darbus. Panaudota geologinių nuotraukų ir hidrogeologinių gręžinių medžiaga, aiškinantis kvartero dangos struktūrą ir po ja slūgsančias mezozojaus uolienas. Kvartero ledyninių nuogulų sudėties, tekstūrų, struktūrų ir formavimosi analizė atlikta remiantis savų tyrimų metu sukaupta medžiaga. Ypatingą vietą šiuose tyrimuose užėmė Dubysos skardžio atodanga prie Padubysio, kurioje buvo išaiškintos iki tol Lietuvoje natūroje neužfiksuotos pagrindinių morenų facijos (dugninė, vidinė ir paviršinė) ir nustatyti Nemuno žemupio ir Vidurio Lietuvos ledyno plaštakų paliktų nuogulų sluoksniai. Apie šią unikalią atodangą ir jos tyrimų rezultatus bus rašoma atskiruose šio straipsnio skyriuose.

Seredžiaus ir jo apylinkių geologinės sąlygos iki šiol nebuvo detaliau aprašytos. Tai gal ir dėl to, kad šios Lietuvos vietos žemės gelmės yra uždaros ir mažai tyrinėtos.

2. Paleozojaus ir mezozojaus uolienos

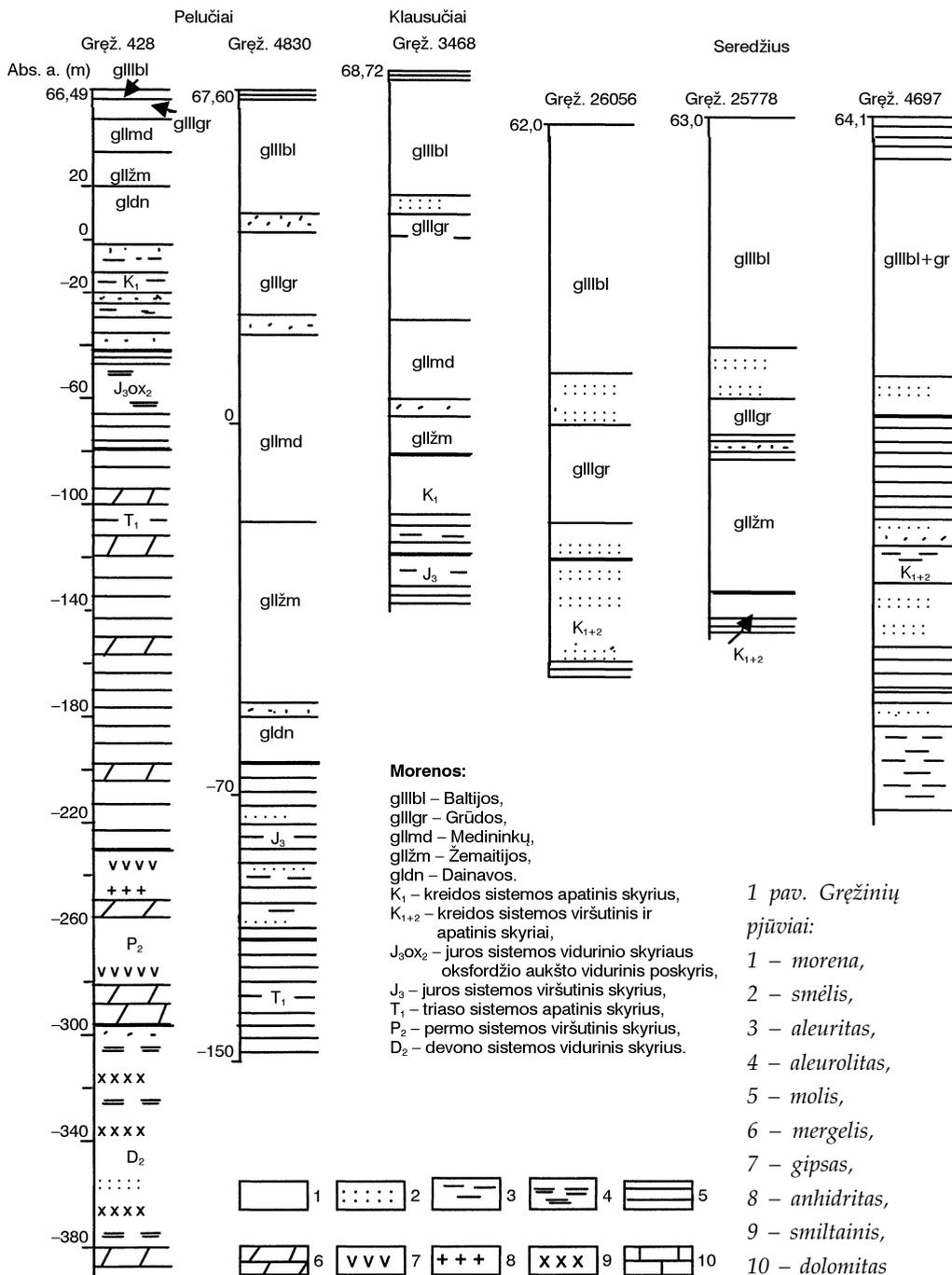
Paleozojaus uolienos buvo pasiektos Pelučių kaime 1975 m., pragrežus gręžinį Nr. 428, kurio gylis siekė 454 m. Gręžinio žiočių absoliutus aukštis nuo dabartinio jūros lygio – 66,49 m. Gręžinį išgręžė Lietuvos geologijos valdybos kompleksinė geologinė ekspedicija.

Nuo 352,9 iki 454 m išgręžta į devono sistemos vidurinio skyriaus smėlingas aleurito uolienas (352,9–441,2 m) ir dolomito mergelį (nuo 441,02 iki 454 m), kurio sluoksnis iki galo nepragrežtas. Viršum devono uolienų 294–352,9 m gylyje rasta permio sistemos viršutinio skyriaus chemogeninės sulfatinės uolienos. Apatinėje dalyje (329,9–352,9 m) slūgso plyšiuotas ir kaveringas dolomitas. Virš jo rastas gipso atmainos, selenito, sluoksnis (328,7–329,9 m gylyje), aukščiau – dolomitingas mergelis (327–328,7 m), dar aukščiau – masyvus anhidritas su gipso intarpais (298,2–327 m). Šią devono uolienų seką užbaigia nuo 294 iki 298,2 m gylyje esantis stambiai kristalinio gipso sluoksnis.

Ant šių paleozojaus uolienų sluoksnių slūgsojo mezozojaus triaso sistemos apatinio skyriaus plytų raudonos spalvos tankus molis su mergelio gabalais (139,2–294 m). Jis perdengtas jūros sistemos viršutinio skyriaus oksfordžio aukšto juodo aleuritingo molio su smėlio lėšiais (126–139,2 m), smulkiagrūdžio aleuritingo smiltainio (122–126 m), juodo aleuritingo molio (112,7–122 m) ir kvarcinio smėlingo aleurito (105–112,7 m).

Jūros uolienas perdengia kreidos sistemos apatinio skyriaus smėlingas aleuritas (84,1–105 m), kuris vietomis molingas. Mezozojaus uolienas dengia kvartero sistemos pleistoceno laikotarpio ledyninės nuogulos.

Po kvartero danga Seredžiaus apylinkėse slūgso kreidos sistemos apatinio ir viršutinio skyrių smėlio, aleurito, molio sluoksniai. Jų paviršius yra ardytas vandens erozijos ir ledynų egzarcijos, todėl jis gali būti nelygus. Tikėtina, kad jame pasitaikys vandens išgriaužti ir ledyno išardyti senslėniai, užpildyti kvartero ledyninėmis nuogulomis. Tokių senslėnių dugnuose ir šlaituose gręžiniais galima pasiekti senesnių už kreidos sistemą uolienų sluoksnius. Taip, pavyzdžiui, Pelučių gręžinyje Nr. 4830, esančiame į šiaurės vakarus nuo Seredžiaus apie 7 km, tokiaime pagilėjime užfik-

suotas jūros sistemos viršutinio skyriaus juodas tankus molis su smėlio ir aleurito tarpfluoksniais. Šis gręžinys buvo pragręžtas 1983 m. Lietuvos geologijos valdybos Šiaulių hidrogeologinės ekspedicijos VIII partijos iki 186 m gylio. Jūros sistemos uolienų kraigas pasiektas 133 m gylyje ir jos slūgso iki 166 m gylio. Po jūros sistemos molio klodu apie 33 m storio slūgso triaso sistemos apatinio skyriaus raudonas tankus molis, į kurį buvo išgręžta iki 186 m gylio (1 pav.).

Seklesniuose grėžiniuose po kvartero nuogulomis pasiektos kreidos sistemos uolienos. Apie 4 km į šiaurės vakarus nuo Seredžiaus Klausučiuose pragrėžtame grėžinyje kreidos sistemos apatinio skyriaus žalsvai pilkas smulkiagrūdis smėlis su molingu glaukonitingu tarpfluoksniumi (intervale 80–82 m) slūgsojo nuo 73 m iki 85 m gylyje. Po 12 m storio kreidos sistemos uolienų sluoksniu aptiktas jūros sistemos viršutinio skyriaus tamsiai pilkas žėrutingas aleuritingas tankus molis, į kurį išigilinta apie 15 m. Ši grėžinį 1983 m. pragrėžė jau minėtos Šiaulių hidrogeologinės ekspedicijos IX partija. Grėžinio grėžimas užbaigtas pasiekus 100 m gylį (1 pav.).

Pačiame Seredžiuje buvo pragrėžta keletas grėžinių, žvalgant požemio vandenis. Juos pragrėžė skirtingos organizacijos: Kauno hidrogeologinė ekspedicija 1989 m. pragrėžė grėžinį Nr. 4697, UAB „Kauno hidrogeologija“ 1997 m. – grėžinį Nr. 25778 ir 1998 m. – grėžinį Nr. 26056 (1 pav.).

Grėžinyje Nr. 4697 kreidos sistemos uolienos pasiektos 55 m gylyje. Grėžinys 130 m gylis. Taigi šiame grėžinyje pragrėžta apie 75 m storio kreidos sistemos uolienų storymė. Ji detaliau stratigrafiškai nesuskirstyta. Manoma, kad uolienos priklauso kreidos sistemos viršutiniam ir apatiniam skyriams. Pradedant nuo viršaus, 55–74 m gylyje pragrėžtas 19 m storio žalio tankaus molio sluoksnis. Po juo slūgsojo žalias smulkiagrūdis smėlis (74–80 m gylyje), sudarantis 6 m storio sluoksnį. Giliau (80–87 m gylyje) rastas 7 m storio žalsvai juodo tankaus aleurito sluoksnis, kurį vėl pakeitė (87–100 m gylyje) 13 m storio žalio smulkiagrūdžio aleurito sluoksnis. Dar giliau kaitaliojosi žalsvai juodas tankus molis (100–111 m gylyje), žalias smulkiagrūdis smėlis (111–115 m gylyje) ir žalsvai juodas tankus aleuritas (115–130 m gylyje) (1 pav.). Kreidos sistemos uolienos, matyti, šiame grėžinyje nebuvo iki galo pragrėžtos. Jos dar guli ir giliau. Žalią spalvą kreidos sistemos smėliams, aleuritams ir moliams suteikia ženkli glaukonito mineralo priemaiša. Glaukonitui atsirasti kreidos periodo jūroje buvo palankios sąlygos.

Kituose dviejuose grėžiniuose (Nr. 25778 ir Nr. 26056), pragrėžtuose greta aprašytojo (Nr. 4697), šiauriau, vandenvietės teritorijoje kreidos sistemos uolienos slūgsojo šiek tiek giliau – 90 m ir 80 m gylyje. Grėžinių žiočių altitudė 63 m prie grėžinio Nr. 25778 ir 62 m prie grėžinio Nr. 26056. Abu grėžiniai buvo grėžiami sukamuoju (rotoriniu) būdu. Pirmajame (Nr. 25778) grėžinyje surastas smėlis (gylis nuo paviršiaus 90–100 m). Jis turėjo žalsvą spalvą ir buvo smulkiagrūdis. Po šio smėlio sluoksniu slūgsojo tamsiai pilkas molis iki 102 m gylis (1 pav.). Giliau grėžinys nebuvo grėžiamas, todėl neaišku, kokio storio yra tas molio sluoksnis.

Antrajame grėžinyje (Nr. 26056) rasta kreidos, tik neaišku, kaip ir pirmajame, kuriam skyriui – apatiniam ar viršutiniam – priklausė žalsvas kietas molis (nuo 80 iki 85 m), žalsvas smulkiagrūdis smėlis (nuo 85 iki 97 m) ir žalsvas kietas molis (nuo 97 iki 102 m). Pastarasis iki galo nepragrėžtas.

Ant nelygaus mezozojaus uolienų paviršiaus su ryškia horizontalia slūgsojimo nedarna po ilgos geologinio laiko pertraukos, užtrukusios net 65 milijonus metų, buvo suklotos jauniausiojo geologinio periodo – kvartero – nuogulos.

3. Kvartero nuogulų ir nuosėdų danga

Jos storis nevienodas, tačiau nėra didelis, apie 55–133 m. Kvartero nuogulos ir nuosėdos susidarė Lietuvą užklojus kelis kartus užslinkusiems per pastarąjį 0,7 milijoną metų ledynams iš Skandinavijos apledėjimo centrų. Pakartotinai užslinkę ledynai nuardydamo anksčiau ledynų suklotas nuogulas ir nuosėdas. Seredžiaus apylinkėse dėl tos priežasties senesnių apledėjimų ledynų sąnašų, t. y. morenų, ištisinių sluoksnių neišliko. Jie buvo nuardyti. Pasitaiko tik atskiri fragmentai. Pilnesni visų buvusių apledėjimų ledyninių sąnašų sluoksniai pasitaiko paklotinio prekvartero paviršiaus pažemėjimuose už pakilumų arba giliau įrėžtuose senslėniuose.

Arčiausiai Seredžiaus, kaip jau minėjome anksčiau, pragrėžtuose Pelučių grėžiniuose Nr. 4830 ir Nr. 428 buvo rastas pilniausias šiose apylinkėse kvartero dangos pjūvis (1 pav.).

Detaliai buvo ištyrinėti Pelučių grėžinių Nr. 4830 ir Nr. 428 pjūviai. Rastos keturių apledėjimų, pasiekusių Lietuvą, morenos: Dainavos, Žemaitijos, Medininkų ir Nemuno (dviejų – Grūdodos ir Baltijos – stadijų). Kol kas Seredžiaus apylinkėse nerasta senesnių už Dainavos apledėjimą morenų, t. y. Dzūkijos. Galbūt jų iš viso neišliko. Jų rasti nėra didelės tikimybės, nes, kaip minėjome, visų pasikartojusių apledėjimų metu čia vyravo egzaracija. Ant prekvartero uolienuų palaidotų pakilimų kai kur liko tik paskutiniojo Nemuno apledėjimo Grūdodos ir Baltijos stadijų morenų sluoksniai (Seredžiaus grėžinys Nr. 4697). Kitur dar pasitaiko ir priešpaskutiniojo, Medininkų, apledėjimo morenų likučiai, nenuardyti Nemuno apledėjimo ledynų (Seredžiaus grėžinys Nr. 26056 ir Nr. 25778).

Tose vietose, kuriose surandame tik paskutiniojo Nemuno apledėjimo ledynų sąnašų sluoksnius, kvartero dangos storis yra minimalus. Jis storesnis ten, kur dar atsiranda priešpaskutiniojo, Medininkų, apledėjimo nuogulų. Storiausia kvartero danga yra pilniausiuose nuogulų pjūviuose, t. y. ten, kur turime daugelio buvusių apledėjimų nuogulų sluoksnius. Kitaip tariant, prekvartero uolienuų paviršiaus pažemėjimuose ir giliai įrėžtuose senslėniuose, apsaugotuose nuo egzaracijos ir erozijos.

Seredžiaus kvartero nuogulų ir nuosėdų storumės sandaros būdingas bruožas yra tai, kad vyrauja būtent ledyninės sąnašos. Kvartero nuogulų dangoje čia dar nesurasta tarpledynmečio nuosėdų sluoksnių. Kaip žinome, savarankiškus pleistoceno šaltus apledėjimus skyrė šilto klimato laikotarpiai – tarpledynmečiai. Tarpledynmečių nuogulų sluoksnių, susiklojusiu upių slėniuose, ežerų dubenyse ir kitur be ledynų įtakos, neišliko, matyti, dėl tos pačios priežasties – egzaracijos, ledyno ardymo. Egzaracija naikino ne tik senesnių apledėjimų sąnašas, bet ir jas skyrusias tarpledynmečių – Turgelių, Butėnų, Snaigupėlės ir Merkinės – nuosėdas. Vis tik ateityje, atliekant grėžybės darbus Seredžiaus apylinkėse, egzistuoja galimybė surasti ne tik seniausių apledėjimų morenas, bet ir tuos apledėjimus skyrusių tarpledynmečių nuosėdas. Jų dabar galbūt čia kol kas neaptikta, nes stokojama grėžinių kerninės medžiagos ir nepakanka geologinės informacijos.

Dabar apie Seredžiaus apylinkių gamtinės aplinkos raidą kvartero periodo ledynmečių gdynėje – pleistocene – galime spręsti tik pasitelkę Lietuvos platesnių plotų geologinę medžiagą. Seredžiaus apylinkių geologinė medžiaga taip pat nėra pakankama paremti kvartero sistemos Lietuvoje sluoksninę sekos stratigrafiją ir pagrįsti pačią stratigrafinę schemą. Bet Seredžiaus apylinkių kvartero nuogulų sandaros, su-

dėties, tekstūrų, struktūrų ir formavimosi tyrimai, kaip jau įsitikinta, yra palankūs sprendžiant fundamentalius glaciodinamikos, glaciosedimentacijos ir paleoglaciologijos klausimus.

4. Ledynų nuogulų tyrimai

Bendrieji kvartero ledyninių nuogulų dangos sandaros tyrimai leidžia atskleisti pleistoceno ritmišką klimato kitimų seką, sąlygojusią ledynmečių ir tarpledynmečių kaitą. Seredžiaus apylinkių medžiaga parodyti tokią kaitą, kaip minėjome, nėra pakankama. Tačiau, vyraujant kvartero dangos pjūvyje ledyninėms nuoguloms, egzistuoja galimybė skirtingų apledėjimų morenas atpažinti pagal juose užfiksuotus skiriamuosius bruožus. Tam tikslui buvo panaudota gręžinio Nr. 428 kerninė medžiaga (1 pav.). Šiame gręžinyje kvartero sistemos pleistoceno (ledynmečių) laikotarpio ledynų sąnašoms – morenoms – suskirstyti panaudotas petrografinės analizės metodas¹.

Pelučių gręžinys. Iš šio gręžinio morenų, priklausančių skirtingiems sluoksniams, buvo surinkti gargždo ir stambaus žvirgždo (30–7 mm diametro) mėginiai petrografinei sudėčiai nustatyti. Viena mėginyje buvo analizuojamas ne mažiau kaip 300 minėto dydžio gargždo ir žvirgždo vienetų, surinktų iš vieno morenos sluoksnio. Toks minimalus skaičius apvalainukų reikalingas, norint gauti statistiškai patikimus rezultatus. Gargždas ir stambus žvirgždas buvo suskirstytas pagal juos sudarančias uolienuų atmainas į keletą grupių. Paprastai visos tyrinėtos nuotrupos suskirstomos į tokias pagrindines grupes: 1) kristalinės uolienos, 2) smiltainiai, 3) dolomitai, 4) apatinio paleozojaus ir silūro klintys, 5) kitos klintys, 6) kreidos mergeliai, 7) kitos likusios uolienos².

Iš Pelučių gręžinio Nr. 428 morenų kerno buvo surinkti 8 mėginiai petrografinei analizei. Kiekviename mėginyje suskaičiuota ne mažiau kaip 300 vienetų gargždo ir stambaus žvirgždo. Petrografinę analizę atliko Monika Melešytė. Gauti rezultatai pateikti 1 lentelėje.

Nuotrupinė medžiaga (gargždas ir žvirgždas) pagal savo kilmę, t. y. iš kurių vietų apledėjimo srityje ledynų buvo užgriebta, gali būti skirstoma į tris grupes. Pirmajai grupei priklauso uolienos, ledyno nugremžtos ir asimiliuotos tolimuosiuose Skandinavijos plotuose, kitaip tariant, apledėjimo centruose. Šios grupės uolienos, dabar pasitaikančios riedulių, gargždo ir žvirgždo pavidalu, vadinamos *eratinėmis* (egzotiškomis). Tokių uolienuų žemės paviršiuje nepasitaiko. Tai su ledynais iš toli atneštų uolienuų nuotrupos. Antrąją grupę nuotrupų, surandamų morenose, sudaro tos uolienos, kurios ledynų buvo egzaruojamos pakeliui jiems slenkant iš Skandinavijos per Baltijos jūros dugną ir Baltijos kraštų šiaurinę dalį. Tai devono dolomitai, ordoviko ir silūro organogeninių klinčių ir kai kurių kitų uolienuų nuotrupos. Jos vadinamos tranzitinėmis, nes jas ledynai egzaravo slinkdami pakeliui, t. y. tranzito metu. Į trečiąją grupę patenka tų uolienuų nuotrupos, kurios ledyno buvo užgriebtos iš substrato visai netoli. Tai vietinės kilmės nuotrupos morenose, arba, kitaip tariant, lokalinės. Toks nuotrupų suskirstymas pagal kilmę padeda atkurti glaciodinamikos pobūdį.

¹Гайгалас А. И. Минералого петрографический состав морен плейстоцена Юго-Восточной Литвы, Труды АН Лит. ССР, серия Б, 1964, т. 4(39), с. 185–211; Гайгалас А. Особенности крупнообломочного материала разновозрастных морен плейстоцена Юго-Восточной Литвы и возможность использования их для стратиграфии. Стратиграфия четвертичных отложений и палеогеография антропогена Юго-Восточной Литвы, Вильнюс, 1965, с. 104–156; Гайгалас А. И. Гляциоседиментационные циклы плейстоцена Литвы, Вильнюс, 1979, с. 98.

²Тен пат.

1 lentelė

**Pelučių gręžinio pleistoceno morenų
žvirgždo ir gargždo petrografinė sudėtis (%)**

Eil. Nr.	Uolienos ir mineralai	Gyliai (m) visiems pavyzdžiams							
		5,0–12,5	28,5–30,0	32,0–42,0	42,9–48,4	48,4–53,4	53,4–58,4	58,4–63,4	63,4–68,9
		Pvz. 1	Pvz. 2	Pvz. 3	Pvz. 4	Pvz. 5	Pvz. 6	Pvz. 7	Pvz. 8
1	Kvarcas	2,59	1,11	1,48	1,64	3,51	1,63	3,78	3,22
2	Feldšpatai		0,73	1,17		1,17	1,63		
3	Kristalinės uolienos	19,17	26,48	28,03	14,82	17,55	28,27	25,16	22,51
4	Smiltainiai	0,97	0,73	0,88	1,23				2,50
5	Kvarcitas						2,18		
6	Jotnio smiltainiai	1,95	2,58	3,84	1,23	4,09	7,07	5,04	5,71
7	Aleurolitai						1,08		
8	Dolomitai	21,10	13,61	14,16	4,12	5,27	8,69	6,29	8,92
9	Silūro klintys	38,32	42,65	37,47	13,17	39,77	21,74	21,39	20,01
10	Ordoviko klintys	0,32	0,36	0,88	1,65	3,50	1,08	4,40	1,78
11	Kitos klintys	9,75	11,03	11,80	4,94	9,36	12,51	17,62	12,15
12	Kalcitas	0,32	0,36			0,58			0,35
13	Kreidos mergelis				55,56		11,41	6,28	
14	Kreida	0,32				5,26		3,14	15,00
15	Mergelis	1,62	0,36	0,29		8,78			5,00
16	Opokinis mergelis	3,57							
17	Fosforitai				0,82	0,58	1,63	5,03	2,85
18	Markazitas				0,41		0,54		
19	Piritas						0,54	0,62	
20	Fauna				0,41	0,58		1,25	
	Iš viso:	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Pagausėjimas morenose lokalinės kilmės nuotrupų, t. y. mezozojaus mergelių, kreidos, kreidos mergelių, opokinių mergelių, fosforitų, piritų, markazito ir pan., buvo stebėtas tyrinėtajame gręžinyje. Šios artimos kilmės uolienos rodo intensyvią ledyno pagrindo egzraciją čia pat vietoje. Tokios morenos, kurios turi labai daug vietinių uolienuų nuotrupų, vadinamos lokalinėmis. Tirtajame Pelučių gręžinyje vietinių uolienuų, slūgsančių čia pat poledyniniame pagrinde, nuotrupų rasta morenose, esančiose 42,9–48,4, 48,4–53,4, 53,4–58,4, 58,4–63,4 ir 63,4–68,9 m gyliuose. Pagal tų uolienuų gargždo ir stambaus žvirgždo kiekį frakcijoje moreną, tyrinėtą iš 42,9–48,4 m gylio, galima vadinti vietine, arba lokaline.

Įdomu tai, kad Seredžius yra zonoje, kur pleistoceno ledynai atliko intensyvesnę kreidos sistemos uolienuų luistinimą. Skirsnemunėje, taip pat prie Nemuno, ir visai netoli Seredžiaus yra išžvalgyti kreidos mergelių luistai, ledyno perstumti iš kreidos sistemos sluoksnių, slūgsančių po kvartero nuogulų danga. Jie buvo eksploatuojami gaminti statybines kalkes ir kreidą. Intensyvų kreidos sistemos uolienuų sluoksnių ardymą patvirtina tyrinėto gręžinio gilesnieji morenų sluoksniai. Vietinės medžiagos paprastai daugiau turi Nemuno apledėjimo Grūdų stadijos ir Dainavos ledynmečių morenos. Reikia pasakyti, kad, be tų uolienuų, paprastai pastebimas silūro organogeninių klinčių pagausėjimas. Vietinės morenos visada turi mažesnę kiekį eratinių tolimos kilmės kristalinių uolienuų. Šie reiškiniai aiškiai matyti Pelučių gręžinio apatiniuose morenų intervaluose. Galima manyti, kad giliau kaip 42,9 m esančios morenos priskirtinos Nemuno ledynmečio Grūdų stadijai. Šios stadijos ledynai, kaip

rodo kristaliniai rieduliai, atslinko iš Vidurinės Švedijos rajonų. Jie įstrižai kirto Baltijos jūros duburį. Ten užgriebė iš pagrindo ordoviko ir silūro klinčių. Grūdų stadijos ledynas iš Baltijos jūros duburio iškopė per Pajūrio pažemėjimą, Kuršių marių duburį ir toliau slinko į Lietuvą Nemuno žemupio žemuma, pasiekdamas Seredžiaus apylinkes. Čia, Nemuno žemupio žemumoje, tūnojo Grūdų stadijos ledyno plaštaka. Apskritai Grūdų stadijos ledyno slinkimo pagrindinė kryptis yra buvusi iš šiaurės vakarų į pietų rytus. Nemuno žemupyje susiformavusi Grūdų stadijos ledyno plaštaka slinko lokalinėmis kryptimis. Jai būdingas intensyvus kreidos sistemos uolienu sluoksnių egzavimas, luistinimas ir dislokavimas. Grūdų stadijos Nemuno žemupio ledyno plaštaka ryčiau glaciodinamiškai sąveikavo su Vidurio Lietuvos tos pačios stadijos ledyno plaštaka. Šių plaštakų sąveika Seredžiaus apylinkėse išryškėja Nemuno ledynmečio Baltijos stadijos morenų atodangose. Ji užfiksuota Padubysio atodangos tyrinėjimuose, apie kuriuos bus rašoma kituose puslapiuose.

Tyrinėtame Pelučių gręžinyje morenos, slūgsančios aukščiau 41–32, 30–28,5 ir 12,5–5 m, pagal petrografinę sudėtį yra priskirtinos Nemuno ledynmečio Baltijos stadijos Rytų Lietuvos ir Pietų Lietuvos fazėms. Baltijos stadijos morenos paprastai atsiskiria padidėjusiu devono dolomitų kiekiu morenų gargždo ir žvirgždo frakcijose. Žemesniuose Baltijos stadijos fazinių morenų sluoksniuose yra perklostytos medžiagos iš apačioje slūgsojusios Grūdų stadijos morenos, todėl jose esama daugiau Grūdų morenai būdingų nuotrupų.

Nemuno ledynmečio Baltijos stadijos fazinės morenos buvo suformuotos čia pat vietoje recesuojančios ledyno plaštakos. Tai patvirtina ir morenų nuotrupų petrografinė sudėtis.

Pelučių gręžinyje Baltijos stadijos Rytų Lietuvos morenoje (41–32 m gylyje) pastebėtas didžiausias kristalinių uolienu kiekis (28,03%). Aukščiau slūgsančioje tos stadijos Pietų Lietuvos recesinėje fazinėje morenoje (30–28,5 m tarpsnyje) kristalinių uolienu nuotrupų kiekis šiek tiek yra mažesnis (26,48%). Mažiausias šių uolienu gargždo ir žvirgždo kiekis (19,16%) nustatytas Nemuno ledynmečio Baltijos stadijos paskutinėje recesinėje morenoje (12,5–5 m gylyje).

Tolimų eratinių kristalinių uolienu kiekio padidėjimas rodo morenų subrendimo laipsnį, o jų sumažėjimas sutampa su vietinės medžiagos patekimu į ledyno moreną. Taigi vietinė medžiaga rodo morenos šviežumą, jos nesubrendimą, kitaip tariant, netolimą jos transportavimą ledyne ir petrografinės medžiagos neišsirūšavimą. Tokia Baltijos stadijos fazinių morenų petrografinė sudėtis patvirtina tai, kad Rytų Lietuvos ir Rytų Lietuvos fazių morenos buvo suformuotos vietoje recesavusios Nemuno žemupio ledyno plaštakos. Recesavęs Baltijos stadijos ledynas papildė vietinę nuotrupinę medžiagą, kuri santykinai sumažino kristalinių uolienu nuotrupų kiekį jaunesnėse fazinėse morenose.

5. Morenų facijos

Nemuno ledynmečio morenos detalai buvo tyrinėtos Dubysos slėnio dešiniojo kranto atodangoje prie Padubysio. Čia buvo aptikta unikali sluoksnių seka, suklotą Nemuno apledėjimo Baltijos stadijos dviejų ledyno plaštakų: Vidurio Lietuvos ir Nemuno žemupio. Įdomu tai, kad kiekvienos ledyno plaštakos nuogulų sluoksnių seka aiškiai rodo facines morenų atmainas: dugninę, vidinę ir paviršinę.

Dviejų skirtingų ledyno plaštakų (Vidurio Lietuvos ir Nemuno žemupio) pagrindinių morenų facijos (dugninė, vidinė ir paviršinė) buvo nustatytos atlikus Padubysio atodangos nuogulų detalią petrografinę ir struktūrinę analizę. Ištirtinėta gargždo (30–10 mm diametro uolienuų nuotrupos) petrografinė sudėtis morenų devyniuose sluoksniuose (2 pav. I–IX sluoksniai) ir išmatuota gargždo ilgųjų ašių orientacija tuose pačiuose sluoksniuose (3 pav.). Gargždo petrografinė sudėtis buvo tyrinėta kiekviename mėginyje surinkus ne mažiau kaip 300 vienetų gargždo. Gargždo ilgųjų ašių orientacija matuota geologiniu kompasu 100 vienetų.

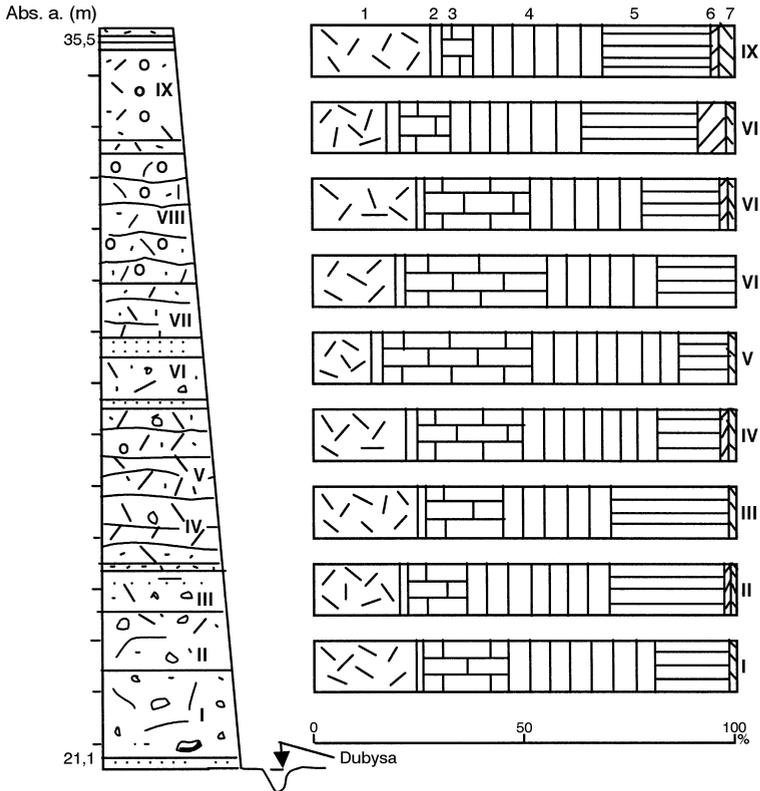
Gargždo petrografinė sudėtis pateikta 2 lentelėje. Vaizdingumo dėlei šalia atodangos pjūvio buvo sudarytos gargždo petrografinės sudėties integralinės diagramos (2 pav.). Gargždo ilgųjų ašių orientacijos matavimų morenose rezultatai yra pateikti struktūrinėse diagramose šalia atodangos pjūvio (3 pav.).

2 lentelė

Padubysio atodangos morenų gargždo ir žvirgždo petrografinė sudėtis (%)

Eil. Uolienos ir Nr. mineralai	Pvz. Nr.									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1 Kvarcas	0,33		0,29	0,45			0,59	1,0	0,40	0,46
2 Feldšpatai			0,86							
3 Kristalinės uolienos	12,17	22,08	11,24	17,41	21,56	13,26	28,65	23,59	21,43	24,19
4 Smiltainiai	0,66	1,68		0,89						
5 Jotnio smiltainiai		1,25		0,89	0,74	1,02	1,04	0,66	1,19	1,39
6 Aleurolitai	0,66		0,86		1,86		1,04			
7 Dolomitai	45,71	23,3	33,72	31,70	20,82	13,60	8,33	19,27	13,05	15,34
8 Limonituoti dolomitai									0,40	
9 Silūro klintys	17,44	26,25	34,59	24,10	27,14	35,72	32,30	33,56	28,84	26,52
10 Ordoviko klintys			0,58			0,34				
11 Kitos klintys	22,04	22,08	16,71	24,56	25,27	27,50	22,92	20,93	33,20	31,64
12 Kalcitas	0,33		0,86			0,34	2,08	0,33	0,79	0,46
13 Mergelis		2,92			1,49	6,80	1,56		0,40	
14 Titnagai	0,33	0,44					1,52	0,66	0,30	
15 Raudonas molis	0,33					1,02				
16 Fosforitai										
17 Hematitas					1,12					
18 Fauna			0,29			0,40				
Iš viso:	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Padubysio ledyninių nuogulų atodangoje yra išlikusios Nemuno ledynmečio Baltijos stadijos Rytų Lietuvos fazės Nemuno žemupio ledyninės plaštakos dugninės (I sluoksnis), vidinės (II sluoksnis) ir paviršinės (III sluoksnis) morenų facijos (2 ir 3 pav.). Viršum jų rastos tos pačios stadijos Pietų Lietuvos fazės Vidurio Lietuvos ledyno plaštakos dugninės (IV sluoksnis), vidinės (V sluoksnis) ir paviršinės (VI sluoksnis) morenų facijos bei Nemuno žemupio ledyno plaštakos dugninės (VII sluoksnis), vidinės (VIII sluoksnis) ir paviršinės (IX sluoksnis) morenų facijos (2 ir 3 pav.). Taigi Padubysio atodangoje turime realų Nemuno ledynmečio Baltijos stadijos dviejų re-

2 pav. Padubysio atodangos petrografinė morenų gargždo sudėtis. Shuoksniai:

I, IV, VII – dugninė morena,
 II, V, VIII – vidinė morena ir
 III, VI, IX – paviršinė (abliacinė) morena;

1 – kristalinės uolienos,

2 – smiltainiai,

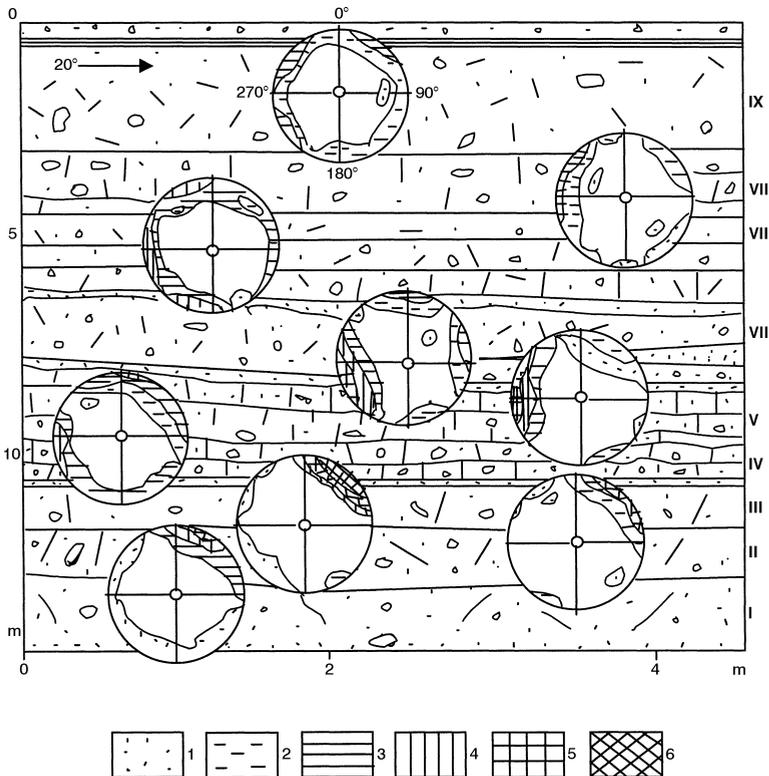
3 – dolomitai,

4 – silūro klintys,

5 – kitos klintys,

6 – mezozojaus mergeliai,

7 – kitos uolienos

3 pav. Gargždo ilgujų ašių orientacija Padubysio atodangos morenose:

duginės (I, IV, VII),
 vidinės (II, V, VIII)
 ir paviršinės (III, VI, IX).

Struktūrinės diagramos:

1 – 0-2%,

2 – 2-4%,

3 – 4-6%,

4 – 6-8%,

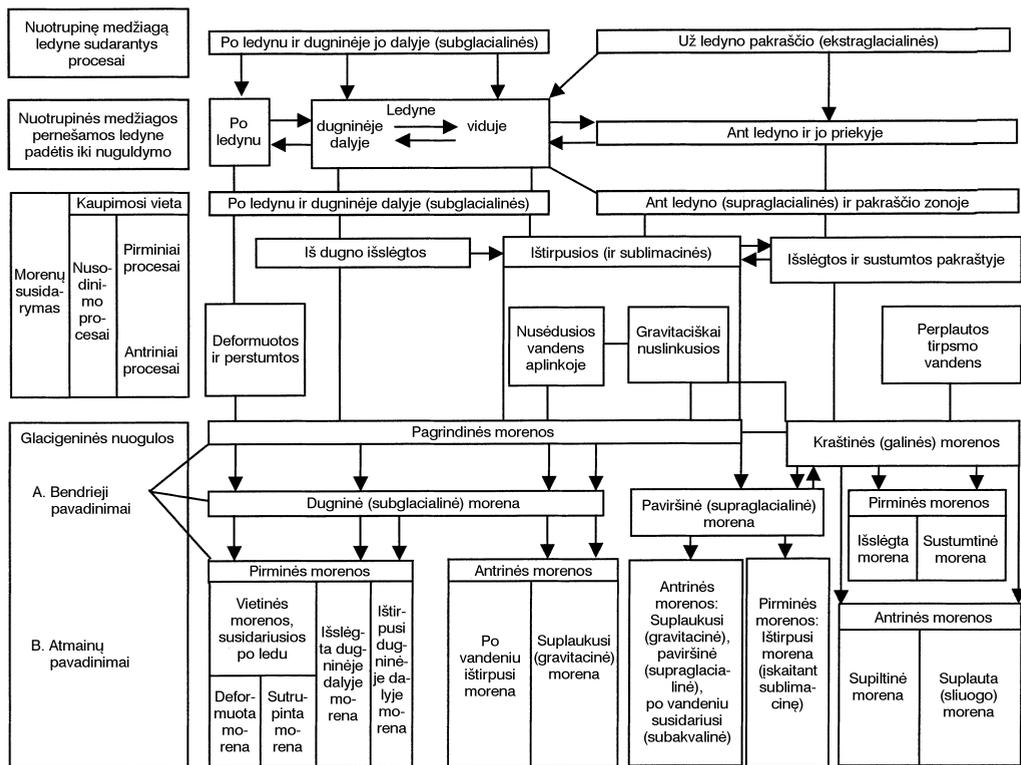
5 – 8-10%,

6 – >10%

cesinių fazių – Vidurio Lietuvos ir Nemuno žemupio ledyno plaštakų – išipleišėjimą. Išsiskiria dviejų ledyno plaštakų (Vidurio Lietuvos ir Nemuno žemupio) morenų sluoksniai, sudaryti atitinkamai iš dugninių, vidinių ir paviršinių morenų. Kiekvienos ledyno plaštakos šios trys morenų facijos sudaro tos plaštakos pagrindinę moreną, kuri atsirado sutirpus ledynui ir nugulus jo neštomis sąnašoms.

Kaip susidaro ledyne šios trys morenų facijos, t. y. dugninė, vidinė ir paviršinė, paaiškinta 3 lentelėje. Slenkančio ledyno pado ir apačios zonos nešamos nuotrupos formuoja dugninę moreną, vidinės ledo dalies nešamos nuotrupos sudaro vidinę moreną, o paviršiaus zonos nešamos – paviršinę moreną. Judančio ledyno yra judriosios morenos, arba ledyno nešmenys. Ledams sutirpus, sluoksniais susikloja jau nejudrios morenos. Dugninės morenos po ledynu gali susikloti ir tapti nejudriomis dar ledams judant į priekį. Tokios morenos, suklotos paties ledyno, yra vadinamos pirminėmis, arba orto, morenomis. Tirpstant ledams, atsipalaiduoja daug vandens, kuris perplauna ledyno nešmenis; vandens prisisotinusi moreninė medžiaga suplaukia ir nuslenka stambiais ledo šlaitais. Tuomet susidaro vadinamosios antrinės, arba alo, morenos.

3 lentelė
Ledyninių nuogulų (morenų) atmainų susidarymas

Dugnines morenas bazalinėje ledyno dalyje pagausina pagrindo uolienos. Tai ryškiai matyti tyrinėtoje Padubysio atodangoje (2 pav.). Vidurio Lietuvos ledyno plaštakos dugninėje (IV sluoksnis) morenoje matyti, kad mažiau yra dolomitų, kurie yra būtent būdingi šiai plaštakai. Dolomitų sumažėjimas Vidurio Lietuvos dugninėje morenoje, palyginus su vidine ir paviršine morenomis, paaiškinamas tuo, kad substrate

slūgsojusioje nuoguloje buvo mažai dolomitų gargždo (III sluoksniu). Analogiškas reiškinys stebimas Nemuno žemupio ledyno plaštakos dugninėje morenoje (VII sluoksniu). Šioje morenoje, priešingai, yra padidėjęs dolomitinio gargždo kiekis. Dolomitinis gargždas į šią moreną pateko ledynui slenkant per nuogulas, turėjusias daugiau dolomitinės medžiagos (VI sluoksniu).

Abiejų ledyno plaštakų paviršinės (abliacinės) morenos (III, VI ir IX sluoksniu) skiriasi nuo vidinių morenų facijų (II, V ir VIII sluoksniu) kristalinių uolienu nuotrupų kiekio padidėjimu. Tai paaiškinama labai paprastai. Ledyno paviršiuje kristalinių uolienu rieduliai, veikiami fizinio mechaninio šalčio dūlėjimo, subyra į gargždo dydžio nuotrupas. Taip paviršinėse morenose gargždo dydžio (30–10 mm) frakcijoje santykinai susikaupia daugiau kristalinių uolienu nuotrupų.

Vidinės morenos (II, V ir VIII sluoksniu) turi geriausiai subrendusią nuotrupų petrografinę sudėtį. Vidinėje ledyno dalyje nuotrupos yra geriausiai diferencijuotos. Tad šių vidinių morenų nuotrupų petrografinė sudėtis ir padeda geriausiai atskirti Vidurio Lietuvos ledyno plaštakos morenas nuo Nemuno žemupio ledyno plaštakos morenų.

Vidurio Lietuvos ledyno plaštaka Latvijoje ir Šiaurės Lietuvoje egzistavo devono dolomitų sluoksniu. Ledyno asimiliuoti devono dolomitai atskiria Vidurio Lietuvos plaštakos morenas nuo Nemuno žemupio morenų. Nemuno žemupio ledyno plaštaka egzistavo ir aspiravo mezozojaus uolienas, slūgsojusias poledyniniame substrate. Mezozojaus uolienu medžiagos, patekusios į Nemuno žemupio ledyno plaštaką, suteikia jos morenai pilkų atspalvių. Mezozojaus uolienose yra gausiai žalio glaukonito, juodų fosforitų, molių ir aleuritų, pilkųjų mergelių, kurie nudažė Nemuno žemupio ledyno plaštakos morenas žalsvai pilkais, melsvai pilkais, pelenu pilkais atspalviais. Vidurio Lietuvos ledyno plaštakos morenos išsiskiria rusvais atspalviais, kuriuos nulėmė gelsvų devono dolomitų sutrinta medžiaga, raudonspalviai moliai ir kitos ryškių spalvų uolienos ir nuogulos. Ledyno plaštakos, kaip matyti, atslinko į Seredžiaus apylinkes iš skirtingų vietų. Vidurio Lietuvos ledyno plaštaka slinko iš šiaurės į pietus su polinkiu į pietvakarius (3 pav.). Nemuno žemupio ledyno plaštaka stūmėsi iš šiaurės vakarų. Tai galima įsitikinti, pažvelgus į struktūrines diagramas.

Gargždo ilgųjų ašių orientacijos diagramos leidžia atkurti glaciodinamiką, kuri buvo skirtinga, susidarant dugninėms, vidinėms ir paviršinėms morenoms. Dugninėse morenose nėra ryškios vienos krypties gargždo ilgųjų ašių orientacijos. Gargždo ilgosios ašys yra išblaškytos įvairiomis kryptimis todėl, kad ledynas, slinkdamas per pagrindo uolienas, turėjo nuolat nugalėti pasipriešinimą. Jis ardė pagrindo uolienas, jas trupino ir netvarkingai visa tai įtraukdavo į ledo storymę.

Vidinėse morenose gargždo ilgosios ašys yra palinkusios prieš ledyno slinkimą, t. y. link ledyno centro. Jos susitelkia ir sudaro ryškesnį maksimumą, kurio kryptis rodo ledyno atslinkimo kryptį. Ledyno vidinėje dalyje vyko plastiškas ledo slinkimas ir todėl gargždo ilgosios ašys nukrypo didžiausio ištempimo kryptimi. Ledyno dinamiškas plastiškas slinkimas suteikė silpną gargždo polinkį (0–10°) prieš ledyno slinkimo kryptį. Toks polinkis, nelyginant skrendančio lėktuvo sparno polinkio kampas, parodo, kad ledas vidinėje ledyno dalyje buvo aktyvus, dinamiškas, kryptingas ir gana plastiškas. Paviršinėse morenose gargždo ilgosios ašys yra pabirusios visomis kryptimis, nes jas ledas nešė pasyvioje būsenoje. Jų polinkis visomis kryptimis priartėja prie horizontalios padėties (III, VI ir IX sluoksniu).

*Padubysio atodanga.
V. Jocio nuotr.
2002 m.*

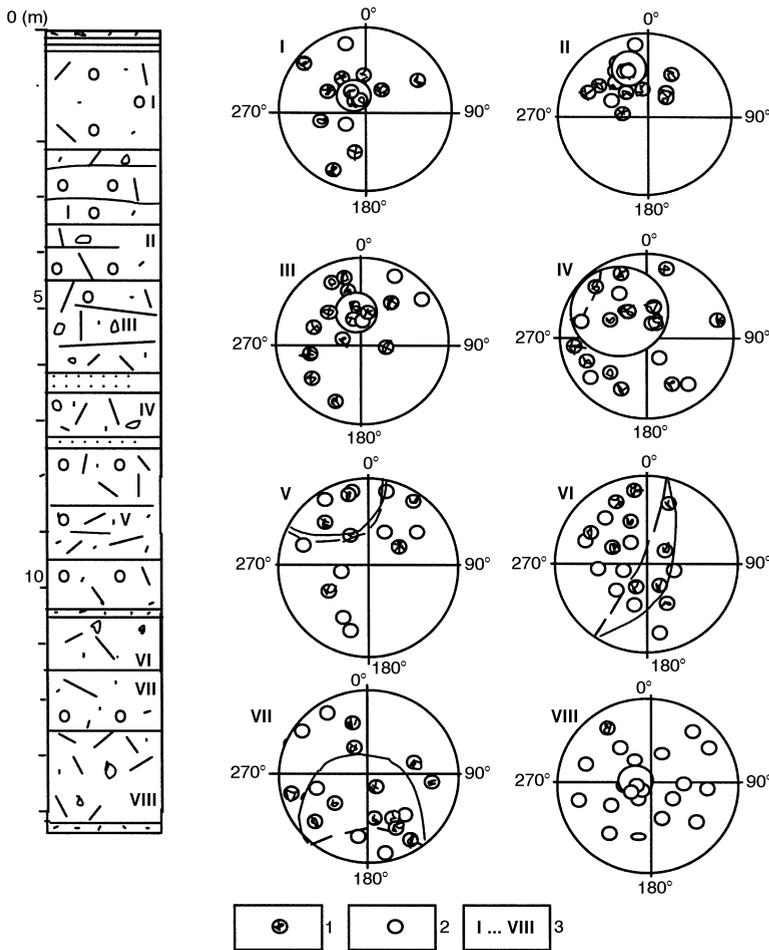
Ledyno dinamika apribojo laisvą dalelių sedimentaciją, joms klojantis morenose. Jos buvo veikiamos ledyne egzistavusių įtampų. Ši išvada yra ypač svarbi, tyrinėjant morenų liekaninį įmagnetinimą. Padubysio morenų atodanga kaip tik daug padeda ir sprendžiant paleomagnetizmo metodikos klausimus.

6. Liekaninis įmagnetinimas

Padubysio atodanga paleomagnetizmo tyrimams pasirinkta todėl, kad norėta išsiaiškinti, ar ji tinka morenos liekaniniam įmagnetinimui nustatyti. Kaip jau minėta, Padubysio atodangoje buvo rastos skirtingos morenų atmainos, arba facijos: dugninė, vidinė ir paviršinė. Šios pagrindinių morenų atmainos susidarė skirtingose ledyno vietose, todėl jų sedimentacinės sąlygos šiek tiek skyrėsi. Nuo sedimentacijos aplinkybių priklausė įmagnetinimo pobūdis kaupiantis morenoms. Moreninės sąnašos nėra palankios įmagnetinimui užsifikuoti formavimosi momentu. Magnetinės dalelės ledyno sąnašose galėjo nesugebėti orientuotis pagal tuo metu egzistavusią Žemės magnetinę poliarizaciją. Ledyno sąnašos yra sedimentuojamos veikiant glaciodynamikai, kuri gali neleisti suveikti Žemės magnetizmo jėgoms. Be to, morenose yra uolienuų nuotrupų, perklostytų iš senesnių sluoksnių su paveldėtu įmagnetinimu. Dėl šių priežasčių morenų paleomagnetizmo tyrimai yra problemiški. Norint išsiaiškinti morenų panaudojimo galimybę paleomagnetizmo tyrimams, pasirinktos visos trys morenų facinės atmainos, kurios buvo rastos ir ištirtos Padubysio atodangos Nemuno ledynmečio Baltijos stadijos Rytų Lietuvos ir Pietų Lietuvos fazių Vidurio Lietuvos ledyninės plaštakos ir Nemuno žemupio ledyninės plaštakos suklotuose sluoksniuose³.

Iš kiekvienos morenų genetinės atmainos paimto gabalo (štupo) buvo tiriamos paleomagnetizmo savybės keliolikoje kubelių. Nemuno žemupio ledyninės plaštakos Rytų Lietuvos fazės metu suklotose morenose nustatytas įmagnetinimo krypčių didelis išbarstymas, toks pat išbarstymas nustatytas ir antrinio įmagnetinimo. I_n dydžiai yra lygūs $(1-6) \times 10^{-1}$ SGS vien. Antinis įmagnetinimas sudaro 10–80% nuo

³Гайгалас А. И., Певзнер М. А., Мелешите М. И. Палеонамагниченность позднечетвертичных отложений Южной Прибалтики, *Геохронологические и изотопно-геохимические исследования в четвертичной геологии и археологии*, Вильнюс, 1991, с. 27–40.

4 pav. Padubysio atodangos morenų paleomagnetinės stereogramos. 1 – I_n vektorių projekcijos apatinėje sferos dalyje, 2 – I_n vektorių projekcijos viršutinėje sferos dalyje, 3 – sfereogramų ir pavyzdžių numeriai. Dugninių, vidinių ir paviršių morenų sluoksniai, nuguldyti Vidurio Lietuvos ir Nemuno žemupio ledyninių plaštakų, tie patys kaip 1 ir 2 paveiksluose

I_n dydžio. Tačiau keliems pavyzdžiams jis yra didesnis ir pasiekia 150% (4 pav., 7–6 pvz.). Morenose ir vieno gabalo kubeliuose gauta porališkumo krypčių didelė sklaida, kuri neleido nustatyti įmagnetinimo ženklo vidinei (7 pvz.) ir paviršinei (6 pvz.) morenom. Tačiau dugninėje morenoje (8 pvz.), nežiūrint įmagnetinimo sklaidos, visiškai patikimai galima fiksuoti atvirkštinį įmagnetinimą. Baltijos stadijos Pietų Lietuvos fazės Vidurio Lietuvos ledyno plaštakos ir Nemuno žemupio ledyno plaštakos morenose I_n dydžiai yra lygūs $(2,2-7,3) \times 10^{-6}$ SGS vien. Antrinis įmagnetinimas sudaro 30–150% I_n vertės dydžio.

Vidurio Lietuvos ledyninės plaštakos vidinėje morenoje (5 pvz.) pastebėta įmagnetinimo krypčių didelė sklaida, kuri neleido nustatyti poliariškumo krypties (4 pav.). Čia iš 16 kubelių 7 turėjo atvirkštinę įmagnetinimo kryptį, o 9 – tiesioginę. Šios ledyno plaštakos paviršinės morenos viename paimtame gabale (4 pvz.) taip pat pastebėta įmagnetinimo krypties didelė sklaida, tačiau šiek tiek mažesnė negu vidinėje morenoje. Šiuo atveju iš 18 kubelių tik 4 turėjo atvirkštinį įmagnetinimą. Statistinė analizė leidžia tvirtinti, kad šioje morenoje su pakankamu patikimumu turime normalų (tiesioginį) įmagnetinimą.

Nemuno žemupio ledyno plaštakos dugninė morena (3 pvz.) įmagnetinta teigiamai (normaliai), nors viename gabale buvo didelė įmagnetinimo krypčių sklaida.

Vidinėje (2 pvz.) ir paviršinėje (1 pvz.) morenose įmagnetinimo krypčių sklaida taip pat didelė, tačiau šiek tiek mažesnė negu ankstesniuose atvejuose. Ji leidžia daryti išvadą, kad šios morenos turi normalų (tiesioginį arba teigiamą) įmagnetinimą.

Kaip tapo aišku, Padubysio atodangoje buvo tyrinėtas dugninių, vidinių ir paviršinių morenų liekaninis įmagnetinimas, norint išsiaiškinti, kiek įtakojo magnetinių mineralų orientavimą skirtingas glaciosedimentacijos pobūdis. Ryškių skirtumų nepastebėta. Tačiau Nemuno ledynmečio Baltijos stadijos Rytų Lietuvos fazės Nemuno žemupio ledyno plaštakos dugninės morenos (8 pvz.) įmagnetinimo krypčių sutelktumo koeficientas (K) yra du kartus didesnis negu tos pačios plaštakos vidinės (7 pvz.) ir paviršinės (6 pvz.) morenų. Abiejų jų koeficiento reikšmė yra vienoda ($K=1$).

Pietų Lietuvos fazės Vidurio Lietuvos ledyno plaštakos vidinės (5 pvz.) ir paviršinės (4 pvz.) morenų koeficientas K yra lygus 1. Nemuno žemupio ledyno plaštakos dugninė (3 pvz.) ir paviršinė (1 pvz.) morenos turėjo koeficientą K lygų 3, o vidinė morena (2 pvz.) – $K=7$.

7. Požemio vandenys

Sluoksnuota gelmių struktūra sąlygoja sluoksninių požemio vandenų paplitimą Seredžiaus apylinkėse. Tuos vandenį eksploatuoja Seredžiaus vandenvietė. Gruntiniai ir paviršiniai vandenys neapsaugoti nuo užteršimo. Skirtingose vietose jie gali būti skirtingai užteršti. Todėl semiant ir naudojant vandenį iš vadinamųjų šachtinių šulinių, reikėtų patikrinti, ar jis tinka gerti.

Požemio sluoksniniai vandenys Seredžiuje ir apylinkėse yra paplitę keliuose horizontuose ir sudaro savarankiškus vandeningų nuosėdų kompleksus. Arčiausiai žemės paviršiaus slūgso kvartero tarpmoreninių birių smėlingų–žvirgždingų nuogulų vandeningi horizontai. Paprastai jie yra apsaugoti iš viršaus moreninių riedulingų priemolių ir priesmėlių sluoksniais, taip pat ir molių.

Kvartero tarpmoreninių vandenų net 3 horizontus išžvalgė Šiaulių hidrogeologinė ekspedicija 1983 m. Pelučiuose ir Klausučiuose. Pelučiuose iš grėžinio Nr. 4830 eksploatuojami tarpmoreniniai vandenys iš Nemuno apledėjimo Baltijos ir Grūdos tarpmoreninių darinių. Tai pirmasis vandeningas horizontas, slūgsantis 30–34 m gylyje. Vanduo laikosi šviesiai pilkos spalvos smulkiagrūdyje smėlyje, suplautame ledyno tirpsmo vandenų. Vandeningas 30 m storio horizontas perdengtas rudo smėlingai aleuritingo molio ir rudo moreninio priemolio su žvirgždu, gargždu ir rieduliais, kurie apsaugo vandenį nuo užteršimo iš paviršiaus.

Antrasis vandeningas horizontas rastas 50–54 m gylyje. Vanduo susitelkęs pilkame smulkiagrūdyje smėlyje. Šį vandeningą horizontą dengia Nemuno ledynmečio Grūdos stadijos pilkas moreninis priemolis su žvirgždu, gargždu ir rieduliais. Šis moreninis priemolis taip pat yra pirmojo vandeningo horizonto vandenspara.

Pagaliau trečiasis tarpmoreninis vandeningas horizontas pragręžtas 121–124 m gylyje. Jis slūgso tarp Žemaitijos ir Dainavos apledėjimų morenų, kurias sudaro pilki karbonatingi riedulingi priemoliai su gargždu ir žvirgždu. Vanduo susitelkęs pilkame įvairiagrūdyje smėlyje.

Grėžinio Nr. 4830 tarpas nuo 36 iki 186 m užtamponuotas. Pirmojo vandeningo horizonto debitas buvo 0,83 litrų per sekundę (1983 02 24–26).

Klausučių grėžinyje Nr. 3468 buvo surasti taip pat trys tarpmoreniniai vandeningi horizontai: pirmasis – 26–30 m gylyje tarp Baltijos ir Grūdų morenų, antrasis – 34–49 m gylyje tarp Grūdų ir Medininkų morenų, trečiasis – 64–67 m gylyje tarp Medininkų ir Žemaitijos morenų. Ketvirtasis vandeningas horizontas, kurio vandenys eksploatuojami, slūgso po Žemaitijos morena. Vanduo susitelkęs kreidos sistemos apatinio skyriaus žalsvai pilkame smulkiagrūdyje smėlyje. Vandensparą sudaro tamsiai pilkas žėrutingas glaukonitinis tankus molis, kuris priskirtas jūros sistemos viršutinio skyrio oksfordžio aukštui. Vandens debitas – 1,7 litro per sekundę (1983 10 10–15).

Prekvartero pomoreniniai vandenys eksploatuojami Seredžiaus vandenvietėje. Jie susitelkę žalios spalvos smulkiagrūdžiuose smėliuose, kurie priskirti kreidos sistemai. Grėžinyje Nr. 4697, pagręžtame Kauno hidrogeologinės ekspedicijos 1989 m., kreidos sistemos nuogulų sluoksniuotoje stovymėje aptikti trys vandeningi tarp sluoksniai – 74–80, 87–100 ir 111–115 m gyliuose. Vandeningi yra žalsvi glaukonitingi ir smulkiagrūdžiai smėliai, perskirti žalsvai juodų molių ir aleuritų sluoksniais. Tie trys vandeningi tarp sluoksniai sujungiami į antrąjį vandeningą horizontą. Vandeningiausias yra vidurinis tarp sluoksnis. Iš jo 1989 m. sausio 10–13 d. ištekėjo 2,78 litro vandens per sekundę. Šis vanduo siurbiamas iš grėžinio. Aukščiau – 48–55 m gylyje – vanduo skverbėsi iš kvartero ledyno tirpsmo vandenų sukloto pilko įvairiagrūdžio smėlio, slūgsančio ant kreidos sistemos tankaus žalsvo molio vandensparos. Smėliai priskirti Grūdų–Medininkų tarpmoreniniams dariniams.

Kituose Seredžiaus grėžiniuose (Nr. 26056 ir Nr. 25778) eksploatuojami taip pat kreidos sistemos nuogulose esantys vandenys iš 85–97 ir 90–100 m gylių.

Prekvartero uolienų požeminių vandenų horizontų daugiausia pagręžta (1975 m.) Pelučių grėžinyje Nr. 428, atliekant papildomus hidrogeologinius ir inžinerinius geologinių nuotraukų darbus. Šiuos darbus atliko Lietuvos geologijos valdybos kompleksinė geologinė ekspedicija. Tame grėžinyje kvartero ledyninių nuogulų stovymėje vandens neaptikta. Pirmasis vandeningas horizontas (84,1–105 m gylyje), kaip aprašyta kituose grėžiniuose, priklausė kreidos sistemai. Vandeningas buvo smulkiagrūdis smėlis. Antrasis vandeningas horizontas (122–126 m gylyje) yra susijęs su jūros sistemos viršutinio skyriaus oksfordžio aukšto smulkiagrūdžio aleuritingo smėlio sluoksniu. Šių vandeningų horizontų vandensparos yra jūros sistemos aleuritai ir juodieji moliai.

Trečiasis vandeningas horizontas sudarytas permo sistemos viršutinio skyriaus Naujosios Akmenės svitos plyšiuotų ir kaverningų dolomitų, slūgsančių 329,9–352,9 m gylyje. Vanduo druskingas. Vandeningo horizonto kraige slūgso apie 1,2 m storio gipso sluoksnis. Vandensparą sudaro devono sistemos uolienos.

Pagaliau ketvirtasis vandeningas horizontas priklauso devono sistemos vidurinio skyriaus Stoniškių svitai, kurią sudaro persisluoksniuojantys su aleuritais smėliai. Horizonto gylis – 352,9–441,2 m. Vandensparoje guli devono vidurinio skyriaus Narvos dolomitinis mergelis. Vandens debitas – 7,812 litrai per sekundę (1975 12 21–22).

Kaip buvo galima įsitikinti, Seredžiaus ir jo apylinkių požemio vandenį, jei būtų reikalas, galima siurbti net iš 440 m gylio. Tačiau jo pakanka aukštesniuose nuogulų ir nuosėdų sluoksniuose. Perspektyviausias naudojimui yra kreidos sistemos uolienose susitelkęs požemio vanduo. Kai kuriose vietose pakanka kvartero tarpmoreninių nuogulų vandens.

Išvados

Seredžius ir jo apylinkės geologiniame substrate turi kvartero ledyninių nuogulų dangą, kurioje lokališkai telkiasi tarpmoreninių sluoksnių vanduo.

Prekvartero uolienų paviršius yra paveiktas erozijos ir egzarcijos. Šio paviršiaus svarbus elementas – pasitaikantys giliai įrėžti palaidoti paleoslėniai, turintys praktinės ir teorinės reikšmės.

Ir nesant gilesnių gręžinių, pasiekti devono sistemos vidurinio skyriaus dolomitiniai mergeliai. Praktiškai įdomūs yra permo sistemos anhidritai ir gipsai, slūgsantys palyginus negiliai ir sudarantys kelių dešimčių metrų storumę. Išžvalgius juos, būtų galima pradėti kasybą šachtomis. Ateityje jie galėtų būti panaudojami kaip mineralinė žaliava sieros rūgščiai ir kt. gaminti.

Seredžiaus apylinkių gamta

Virginijus Gerulaitis

Karšuvos pakrastyje, Nemuno ir Dubysos santakoje, išikūręs legendomis apipintas Seredžiaus miestelis, kurį visoje Lietuvoje garsina Palemono piliakalnis. Aukšti ir statūs Nemuno slėnio šlaitai nuo seno ne tik puošė Seredžiaus apylinkes, bet ir saugojo mūsų protėvius nuo priešų, o Nemuno ir Dubysos santaka sudarė palankias sąlygas vystyti ūkį, ypač prekybą. Dėl to dar XVII a. pradžioje Seredžius tapo svarbiu prekybos centru. Tarpukaryje šis miestelis buvo Seredžiaus valsčiaus centras, o sovietmečiu čia buvo centrinė kolūkio gyvenvietė. Šiuo metu Seredžiaus miestelis, kuriame gyvena beveik 700 gyventojų, yra daugiau nei 165 km² plotą užimančios seniūnijos centras.

Nors daugumai Lietuvos gyventojų Seredžiaus kraštas asocijuojasi su išspūdiniais Nemuno ir Dubysos slėniais, tačiau didžiausią jo teritorijos dalį užima beveik plokščia lyguma. Jos silpnai banguotas paviršius Vosbutų–Žardiškių apylinkėse yra pakilęs 72–74 m virš jūros lygio, o ties Belvederiu pažemėja iki 64–65 m. Dabartinis šios teritorijos paviršius yra ilgalaikės pleistoceno ledynų egzeracinės ir akumuliacinės veiklos pasekmė. Kaip rodo geologiniai gręžiniai (1 pav.), Seredžiaus apylinkes keletą kartų dengė ledynai, suklostę 65–80 m storio pleistoceninių nuogulų storumę. Ją sudaro vidurinio ir viršutinio pleistoceno moreniniai ir tarpmoreniniai dariniai.

Pagrindinius dabartinio reljefo bruožus suformavo vėlyvojo ledynmečio glacialiniai ir akvaglacialiniai bei holoceno fluvialiniai bei solifliukciniai procesai.

Vėlyvojo ledynmečio metu visą Seredžiaus seniūnijos teritoriją dengė didžiulė Nemuno žemupio ledyninė plaštaka, kurios priekis siekė Nevėžio žemumą. Jai tirpstant ir mažėjant, Seredžiaus apylinkės buvo padengtos dugnine morena, kai kur susiformavo recesiniai gūbriai. Nuo ledyno atsilaisvinusioje glaciodepresijoje susidarė prieleidyninis ežeras, kurio pakrantės abraziiniai dariniai šiuo metu aptinkami kiek šiauriau Seredžiaus seniūnijos, 80 m aukštyje virš jūros lygio. Limnoglacialinio baseino vandenių priekrantinės abraziacijos ir akumuliacijos procesai pamažu ir performavo ledyno suklostytą moreninę dangą bei suformavo lyguminį Seredžiaus apylinkių reljefą.

Rytinės Seredžiaus apylinkių dalies reljefo raidai didelę reikšmę turėjo Nevėžio ledyninės plaštakos glacialiniai ir akvaglacialiniai procesai. Paskutiniojo apledėjimo

metu ši ledyninė plaštaka, judėdama į pietus, nuardė Nemuno žemupio ledyninės plaštakos suformuotus pakraštinius darinius ir sustūmė naują Ariogalos–Vilkijos pakraštinių kalvagūbrių, užstumtą ant Nemuno žemupio dugninės morenos. Tirpstant Nevėžio ledyniniai plaštakai, nuo Ariogalos–Vilkijos pakraštinių kalvagūbrių plūdę vandens srautai suformavo Vosbutų–Žardiškių fluvioglacialinę delta, fluvioglacialinėmis nuogulomis padengė Dubysos žemupio apylinkes.

Svarbią vietą Seredžiaus apylinkių paviršiuje užima Nemuno ir Dubysos slėniai. Jų raida prasidėjo vėlyvajame ledynmetyje, tirpstant Nemuno žemupio ledyninei plaštakai ir senkant priedyniniam ežerui. Iš aukščiau plytinių priedyninių ežerų į jį plūdę vandens molingos lygumos paviršiuje pradėjo formuotis Nemuno ir Dubysos slėnius. Beužsimezgantį Nemuną išplovė 40 m santykinio aukščio terasą, šoninės erozijos nuardytą ties Seredžiumi ir ryškiai matomą kairiajame Nemuno krante ties Kriūkais. Dubysos slėniui pradžia davė fluvioglacialinė tėkmė, drenavusi Radviliškio–Rėkyvos ir Šakynos–Vitsodžio apylinkių priedyninius ežerus. Esant nedideliems aukščio skirtumams, lygumos paviršiuje klajojantys vandens srautai suformavo ištęstą pažemėjimų sistemą, kuria šiuo metu dalinai naudojasi Daubos, Pieštėvės, Grivančiupio, Ašmenos upeliai bei kairieji Dubysos žemupio intakai (Lazduona, Lašiša ir kt.). Holoceno pradžioje, ištirpus ledynams ir nusekus priedyniniams ežerams, dėl žemės plutos svyravimų keičiantis erozijos bazei, susiformavo dabartiniai Nemuno ir Dubysos slėniai, į molingos lygumos paviršių įsirėžę 40–45 m.

Dabartiniame Seredžiaus seniūnijos paviršiuje galime išskirti keletą skirtingų reljefo tipų, turinčių savitų gamtinių kompleksų (2 pav.).

Didžiausią Seredžiaus seniūnijos dalį užima priedyninio ežero vandenių performuota lyguma, kurios paviršių sudaro priesmėliai ir priemoliai. Šiaurinėje lygumos dalyje, patyrusioje intensyvesnę priedyninio baseino vandenių abraziją, paviršių sudaro priesmėliai. Tuo tarpu likusioje lygumos dalyje, kur intensyviau reiškėsi priedyninio ežero vandenių akumuliacija, vyrauja nuskalauti ir perklostyti moreniniai priemoliai. Nors limnoglacialinės nuosėdos čia užima didesnius plotus (Klausučių–Staciūnų apylinkėse ir Snietalos aukštupyje), tačiau jos užpildo tik moreninio reljefo pažemėjimus. Jų plokščią paviršių sudaro limnoglacialiniai moliai, iš viršaus pridengti priemolių ar priesmelių. Plokščios limnoglacialinės lygumos paviršių pajavairina nedidelių upelių salpiniai slėniukai. Prie jų plytinčios lygumos dalys yra geresnio nuotakumo, todėl čia vyrauja mažiau įmirkę velėniniai jauriniai dirvožemiai. Tuo tarpu tokoskyrose, turinčiose drėgmės perteklių, vyrauja stipriai įmirkę velėniniai glėjiniai dirvožemiai. Praeityje šias teritorijas dengė drėgni baltmiškiai eglėnai, nes drėgmės perteklius riboja šios lygumos tinkamumą ūkinei veiklai. Tad pirmieji žemdirbiai kūrėsi arti upelių slėnių, geriau drenuojamuose plotuose. Tik vėliau, tobulėjant sausinimo sistemoms, buvo pradėti kirsti tarpupių miškai ir jų vietą užėmė dirbami laukai ir pievos. Iki šiol dauguma Seredžiaus apylinkių gyvenviečių įsikūrusios netoli upelių, sausesnėse vietose, o tarpupius užima miškai. Didesnius ar mažesnius miško masyvus sudaro Burbinės, Armeniškių, Šilaitynės, Beržytės, Sakališkių, Gudinių miškai. Mažiausiai žmonių ūkinės veiklos pakeistomis augalų bendrijomis išsiskiria Burbinės miškas. Čia vyrauja drėgnų baltmiškių eglėnų augavietės, kurių pagrindą sudaro eglės (*Picea abies* L. H. Karst.), juodalksniai (*Alnus glutinosa* Gaertn.), ažuolai (*Quercus robur* L.), uosiai (*Fraxinus excelsior* L.), drebulės (*Populus tremula* L.). Pomiškyje

ryškus krūmų aukštas, kuriame auga karpuotieji beržai (*Betula verrucosa* Ehrh.), plaukuotieji beržai (*Betula pubescens* Ehrh.), klevai (*Acer platanoides* L.), šermukšniai (*Sorbus aucuparia* L.), ievos (*Padus racemosa* Schneid.), lazdynai (*Corylus avellana*), karpuotieji ožekšniai (*Evonmus verrucosa*), avietės ir kt. Žolinėje dangoje vyrauja sidabražolės (*Potentilla erecta* L.), garšvos (*Aegopodium podagraria* L.), šilkažiedės gaisrenės (*Lychnis flos-cuculi* L.), paparčiai, šakiai, kiškiakopūščiai (*Oxalis* sp.), dilgėlės (*Urtica dioica* L.). Sausesnėse miško pievose auga miglės (*Poa pratensis* L.), vėdrynai (*Ranunculus acris* L.), motiejukai (*Phleum pratense* L.), rasakilos (*Alchemilla vulgaris* L.), paprastosios veronikos (*Veronica chamaedrys* L.) ir kiti žoliniai augalai.

Kiek sudėtingesne paviršiaus struktūra išsiskiria rytinė lygumos dalis, buvusi priedyninio ežero abrazinio bei akumuliacinio atabrado pakraštyje. Jos pagrindą sudaro dugninė morena ir fluvio-glacialinės nuogulos. Intensyvios abrazijos metu buvo suformuotas Eimučių–Pieštvenų–Motiškių apylinkių lyguminis paviršius, kurio abrazinį reljefą sudaro priedyninio ežero nuogulų nepadengti moreniniai priemoliai. Vitkūnų–Padubysio bei Burbiškių–Jurgiškių apylinkių paviršių sudaro fluvio-glacialinių srautų suklostyti žvirgždingi smėliai, jame gausu tirpsmo vandenu nuotėkio klonių. Šie lygiagrečiai Dubysos slėniui plytintys kloniai rodo tirpsmo vandenu nuotėkio kryptį ir šiuo metu yra daugumos Dubysos dešiniųjų intakėlių aukštupiai. Dėl paviršių sudarančių žvirgždingų smėlių ir priesmėlių bei šių lygumos dalį drenuojančių upelių čia susidarė sausesni velėniniai jauriniai ir velėniniai karbonatiniai dirvožemiai. Juose vyrauja baltmiškių pušynų bendrijos, kurių pagrindą sudaro pušys (*Pinus sylvestris* L.), ažuolai (*Quercus robur* L.), uosiai (*Fraxinus excelsior* L.), plaukuotieji beržai (*Betula pubescens* Ehrh.). Pomiškyje ryškus krūmų aukštas, kuriame auga karpuotieji beržai (*Betula verrucosa* Ehrh.), klevai (*Acer platanoides* L.), šermukšniai (*Sorbus aucuparia* L.), lazdynai (*Corylus avellana*), avietės. Žolinėje dangoje vyrauja medutės (*Maianthemum bifolium* L.), kiškiakopūščiai, dilgėlės (*Urtica dioica* L.), miglės (*Poa pratensis* L.), šilkažiedės gaisrenės (*Lychnis flos-cuculi* L.), aitriniai vėdrynai (*Ranunculus acris* L.), žemuogės (*Fragaria vesca* L.), motiejukai (*Phleum pratense* L.), paprastosios rasakilos (*Alchemilla vulgaris* L.), paprastosios veronikos (*Veronica chamaedrys* L.) ir kiti žoliniai augalai.

Ypatinga vieta Seredžiaus apylinkėse tenka Nemuno slėniui. Seredžiaus seniūnijos teritorijoje yra tik 5 km ilgio Nemuno slėnio ruožas tarp Dubysos ir Armenos žiočių. Artėdamas prie Seredžiaus, Nemunas truputį pasisuka į šiaurę ir valsčiaus teritoriją kerta nedideliu lanku. Vidutinis Nemuno vagos plotis yra 350–400 m, o vidutinis gylis siekia 2–3 m. Nemuno tėkmės greitis ties Seredžiumi vidutiniškai yra 0,4–0,6 m/s. Upės vagos dugnas beveik ištisai smėlėtas, tačiau kai kur yra pavienių riedulių, o pati vaga nepastovi, nes kiekvienas potvynis performuoja upės dugno reljefą. Vagoje gausu smėlio–gargždo sekumų, kai kur išnyrančių į paviršių ir sudarančių salas. Šiame ruože Nemunas turi 1500–1700 m pločio salpinį slėnį. Smėlinga banguoto paviršiaus salpa su prievaginiais pylimais tarp Dubysos žiočių ir Belvederio siekia 250–500 m plotį. Čia didelę reikšmę Nemuno salpai turi Dubysa, potvynių metu atnešanti gausius nešmenis. Šioje slėnio atkarpoje, netoli Dubysos santakos, salpos paviršiuje ryškiai išsiskiria stačiašlaitės kalvos, virš vagos pakilusios 5–7 m ir vietinių gyventojų vadinamos Palocėliais. Tai eroziniai palikuonys, pirmosios viršsalpinės terasos likučiai. Pati terasa buvo nu-

Nemuno ir
Dubysos santaka.
E. Juškos nuotr.
2000 m.

ardyta ir šiuo metu ištisinę 100–200 m pločio juostą sudaro tik prie pat slėnio šlaito. Čia išsikūręs Seredžiaus miestelis (jo žemutinė dalis). Vakarinėje valsčiaus dalyje (žemiau Belvederio), kur Nemuno vaga priartėja prie dešiniojo slėnio šlaito, slėnio struktūriniai elementai susiaureja. Fragmentiškai plytinčioje pirmojoje viršsalpinėje terasoje teisitenka tik kelias Kaunas–Jurbarkas, nuo Nemuno vagos atskirtas 50–75 m pločio salpos. Stora salpinio aliuvio danga padengtose salpose formuojasi velėniniai dirvožemiai. Prievaginės juostos smėlinguose plotuose auga šaukščiai (*Petasites spurius*), dirviniai asiūkliai (*Equisetum arvense*). Išilgai upės kranto tęsiasi gluosnių sąžalynai, sudaryti iš žilvičių (*Salix viminalis*), migdolalapių gluosnių (*Salix trianda*). Prie pat vandens vyrauja lieknosios viksvos (*Carex gracilis*) sąžalynai. Kiek toliau auga beginklės dirsės (*Bromus inermis*), varpučiai (*Agropyreta repentis*), pieviniai pašiaušėliai (*Alopecurus pratensis*), lendrūnai (*Calamagrostis epigeois*). Aukštesniuose lygiuose žolinės augalijos pagrindą sudaro pieviniai pašiaušėliai (*Alopecurus pratensis*), vikiai (*Vicia cracca*), sorokės (*Milium effusum* L.), eraičiniai (*Festuca pratensis*), šnažolės (*Dactylis glomerata*) ir kitos žolės. Kiek kitokia augalija išsiskiria netoli Armenos žiočių esanti Nemuno senvagė, kurios krantai apaugę trapiaisiais gluosniais (*Salix fragilis* L.), baltaksniais (*Alnus incana* DC.), ievomis (*Padus avium* Mill.). Medžių kamienais vejasi apyniai (*Humulus lupulus*), žolių dangoje gausu dilgėlių (*Urtica dioica* L.), builių (*Anthriscus sylvestris* Hoffm.), garšvų (*Aegopodium podagraria* L.), pelkinių vingiorykščių (*Filipendula ulmaria* L.) ir kt.

Giliai į molingos lygumos paviršių įsirėžusio Nemuno slėnio šlaitas buvo tankiai suskaidytas gilių griovų, siekiančių 35–40 m gyli. Keletą vandeningų horizontų perkirtusiose 100–200 m pločio griovose gausu šaltinių, savo šaltais vandenimis maitinančių griovomis tekančius upelius. Vienoje iš daugelio griovų savo slėnį formuoja ir Pieštė. Būtent šiam upeliui ir jo raguvoms suskaidžius dešinią Nemuno šlaitą ties Seredžiumi ir susiformavo visiems gerai žinomas Palemono piliakalnis. Siauras Pieštės upelio slėnis į Nemuno slėnio šlaitą įsirėžia 30–35 m ir kerta keletą vandeningų horizontų, todėl jo slėnyje gausu sufozinių cirkų ir šaltinių. Čia atsiveria ir Šv. Jono šaltinėlis, garsėjantis savo stebuklingomis galiomis. Pieštės ir kitų smul-

*Pieštėvės slėnis.
V. Jocio nuotr.
2002 m.*

*Vaizdas į Armenos
upelio slėnį nuo
Rusteikonių regyklos.
V. Gerulaičio nuotr.
2002 m.*

kių Nemuno intakėlių siaurų slėniukų šlaitai apaugę miškais, todėl net ir dieną juose gūdoka, net karščiausią vasarą čia drėgna, nors jų dugnu teka tik šaltinėlių maitinami upeliukai. Miškingas bendrijas sudaro pušys (*Pinus sylvestris* L.), ažuolai (*Quercus robur* L.), skroblai (*Carpinus betulus* L.). Pomiškyje tankius krūmynus sudaro skirpstai (*Ulmus minor* Mill.), šermukšniai (*Sorbus aucuparia* L.), lazdynai (*Corylus avellana*), ievos (*Padus avium* Mill.). Mišku neapaugę šlaitai padengti žolinės augalijos: dirvinių našlaičių (*Viola arvensis* Murr.), vikių (*Vicia cracca*), šunažolių (*Dactylis glomerata* L.), eraičinų (*Festuca pratensis* L.), motiejukų (*Phleum pratense* L.), pievinių miglių (*Poa pratensis* L.), austėjų (*Jasione montana* L.), kiškio ašarėlių (*Briza media* L.) ir kt.

Įspūdingu ir savotišku slėniu išsiskiria Armena. Už valsčiaus ribų prasidedantis upelis teka 100–200 m pločio salpiniu slėniu, į molingosios lygumos paviršių iširėžusiu 5–7 m. Tai 3–5 m pločio ir 0,2–0,5 m gylio upelis, kurio vidutinis tėkmės greitis retai kada viršija 0,1 m/s. Iki Rukšionių teka pietvakarių kryptimi. Pastaruoju

metu šio upelio aukštupio nuotėkį stipriai reguliuoja gausios bebrų užtvankos, dažnai visiškai nutraukiančios tėkmę. Todėl upelis, ypač vasaros metu, labiau panašus į mažų ežeriukų virtinę. Ties Rukšioniais Armena pasuka į pietus ir pradeda gilinti savo slėnį, kurį ties Goniūnais pertveria 190 m pločio ir 7 m aukščio užtvanka. Žemiau užtvankos upelio vaga vis giliau ir giliau iširėžia į molingą lygumą. Čia upelio vaga praplatėja iki 7–8 m, tačiau, kaip ir aukštupyje, nuotėkį stipriai reguliuoja bebrų užtvankos. Žemupyje 400–500 m pločio salpinis Armenos slėnis turi 35–40 m gylį. Čia statūs, aukštų atodangų išmarginti šlaitai, apaugę Lietuvai nebūdingais skroblų (*Carpinus betulus* L.) miškais, yra unikalus ne tik Seredžiaus valsčiaus, bet ir visos Lietuvos gamtos paminklas. Armenos upelio pakrantėse auga juodalksniai (*Alnus glutinosa* Gaertn.), baltaksniai (*Alnus incana* DC.), ievos (*Padus avium* Mill.), lazdynai (*Corylus avellana*), tankią žolinę augaliją sudaro garšvos (*Aegopodium podagraria* L.), builiai (*Anthriscus sylvestris* Hoff.), dilgėlės (*Urtica dioica* L.) ir kt. Stačius slėnio šlaitus skaidančios griovos ir maži intakėliai šiai Seredžiaus valsčiaus daliai suteikia kalnuoto krašto išpūdį.

Rytinį Seredžiaus valsčiaus pakraštį riboja Dubysos žemupys. Dubysa čia turi vingiuotą 20–35 m pločio vagą, kuria tekančios tėkmės greitis yra 0,2–0,3 m/s. Vagoje gausu smėlio–žvirgždo ar net žvyro sėklių, ties kuriomis upės gylis yra vos 0,5–0,7 m. Tuo tarpu sietuose ji pagilėja iki 1,5–3,0 m. Visoje Dubysos vagoje gausu 0,7–1,5 m skersmens riedulių. Žemupyje Dubysa turi mažai vingiuotą, 40–45 m į molingą lygumą iširėžusį 700–750 m pločio slėnį, kuriame išskiriama salpa ir dvi viršsalpinės terasos. Didžiausią slėnio dalį užima salpa, virš upės vagos vidutiniškai iškilusi 1,5–3,2 m. Ji nesudaro ištisiniu juostų, bet atskirais segmentais nudrįkusi tai vienoje, tai kitoje upės pusėje. Vidutinis šių segmentų plotis yra 200–250 m. Kiek platesnė salpa, plytinti abipus upės, yra tik prie pat žiočių. Jau Seredžiuje Dubysos slėnis praplatėja iki 800 m. Jame salpos plotis siekia 300. Tiesa, tokia salpa yra tik kairiajame upės krante ties Daučėnais. Tuo tarpu Seredžiuje Dubysa priartėja prie dešiniojo kranto, todėl miestelio pradžioje salpos išvis nėra, o žemiau, ties senuoju tiltu per Dubysą, jos plotis siekia 75–100 m. Gerokai rečiau Dubysos slėnyje iškilusios pirmosios ir antrosios viršsalpinės terasos, atitinkamai virš vagos iškilusios 6–7 ir 9–11 m. Atskiruose jų fragmentuose išikūrusi rytinė Seredžiaus miestelio dalis, kai kurios Grivančių, Padubysio, Gadvaišų, Pašilių ir kitų gyvenviečių sodybos.

Padubysio kaimo paviršiaus litologinė sudėtis. V. Gerulaičio nuotr. 2002 m.

*Padubysio kaimo
kraštovaizdis.
V. Jocio nuotr.
2002 m.*

Statūs Dubysos slėnio šlaitai suskaidyti erozijos. Ypač stipriai erozijos suskaidytas dešinysis Dubysos slėnio šlaitas Skistupio–Grivančiupio ruože, kur daug griovų ir smulkių Dubysos intakėlių slėniukų. Dauguma upelių prasideda 70–75 m virš jūros lygio iškilusioje molingoje lygumoje ir savo aukštupiuose naudojami fluvio-glacialinių srautų išplautais, dažniausiai pietvakarių krypties, pažemėjimais. Ir tik žemupiuose šie upeliai perskrodžia Dubysos slėnio šlaitą giliais slėniukais. Skistupio–Serbentravio ruože 3 km atkarpoje į Dubysą įteka net keturi upeliukai: Skistupis, Jurgravis, Uosinta ir Serbentravis. Žemiau tokių upeliukų mažiau, tačiau jų suskaidyti Dubysos šlaitai sudarė gana patogias vietas įtvirtintoms gyvenvietėms. Ypač patogi tam vieta, kurioje pagal kai kuriuos duomenis buvo piliakalnis, susidarė Ažuolupiui ir Žvėrupiui suskaidžius Dubysos šlaitą prie Išlestakių. Stačiuose šlaituose gausu šaltinių, savo vandenimis maitinančių Dubysos intakėlius. Kai kur su jų veikla susijusios iki 2 m storio lėšių formos gėlavandenių kalkių sankaupos.

Savitos struktūros Dubysos slėnis turi ir gana savitus gamtinius kompleksus. Fragmentiškai plytinčioje salpinėje terasoje, kaip ir Nemuno salpoje, formuojasi aliuviniai velėniniai dirvožemiai. Kadangi salpa nesudaro ištisinės juostos, tai joje vyraujančios pievinės bendrijos tarpusavyje nesusisiekia, tačiau yra panašios visame Dubysos žemupyje. Išilgai upės kranto tęsiasi gluosnių–alksnių sąžalynai, sudaryti iš žilvičių (*Salix viminalis*), krantinių ir trapiųjų gluosnių (*Salix trianda*, *Salix fragilis* L.), juodalksnių (*Alnus glutinosa* Gaertn.) ir baltalksnių (*Alnus incana* DC.), ievų (*Padus avium* Mill.). Skirtingai nei kituose Lietuvos upių slėniuose, čia salpoje yra išaugusių klevų (*Acer platanoides* L.), ažuolų (*Quercus robur* L.). Prie pat vandens vyrauja viksvų (*C. gracilis* L., *C. leporina* L., *C. pulicaris* L.) sąžalynai. Kitas Dubysos žemupio pievas sudaro įvairios smulkios žolės, tarp kurių gausu kmynų (*Carum carvi*), kiaulpienių (*Taraxacum officinale*), raudonųjų dobilų. Vešlesnių pievų (eraičinytų, pašiaušėlytų) Dubysos slėnyje mažiau. Slėnio šaltiniuose šlaituose, kur arti paviršiaus slūgso gėlavandenių klinčių sluoksniai, auga šioms vietoms nebūdingos melsvosios viksvos (*Carex flacca*), paupinių usnių ir gegužinių asiūklių bendrijos. Dubysos slėnio natūraliai augalijai didelę reikšmę turėjo žmonių ūkinė veikla. Dėl gerų drėkinimo sąlygų

ir derlingų aliuvinių dirvožemių čia jai buvo palankesnės sąlygos nei aplinkui esančiose lygumose. Todėl didesnioji natūralios augalijos dalis stipriai pakeista, didelių slėnio plotus užima dirbami laukai, pievos ir ganyklos. Gerokai mažiau žmonių paveikta stačių Dubysos slėnio šlaitų augalija. Kadangi čia vyrauja sausesni velėniniai jauriniai ir velėniniai karbonatiniai dirvožemiai, tai juose auga batmiškių pušynų bendrijos, kurių pagrindą sudaro pušys (*Pinus sylvestris* L.), uosiai (*Fraxinus excelsior* L.), plaukuotieji beržai (*Betula pubescens* Ehrh.), gausu eglių (*Picea abies* L. H. Karst.). Pomiškyje ryškus krūmų aukštas, kuriame auga karpuotieji beržai (*Betula verrucosa* Ehrh.), šermukšniai (*Sorbus aucuparia* L.), lazdynai (*Corylus avellana*). Žolinėje dangoje vyrauja medutės (*Maianthemum bifolium* L.), kiškiakopūščiai, miglės (*Poa pratensis* L.), šilkažiedės gaisrenės (*Lychnis flos-cuculi* L.), žemuogės (*Fragaria vesca* L.), motiejukai (*Phleum pratense* L.), paprastosios rasakilos (*Alchemilla vulgaris* L.) ir kiti žoliniai augalai.

Seredžius ir jo apylinkės yra Panemunių regioninio parko rytinėje dalyje. Tai parkas, kuriame siekiama išsaugoti Nemuno žemupio kraštovaizdį, jo gamtinę ekosistemą bei kultūros ir istorijos paveldo vertybes. Seredžius ir jo apylinkės užima labai svarbią vietą šio parko teritorijoje, nes čia yra net trys draustiniai: gilios paviršiaus sąskaidos, smarkiai raguvotas Armenos žemupio erozinis kompleksas priklauso Armenos geomorfologiniam draustiniui, Seredžiaus gatvių tinklas bei erdvinė miestelio struktūra, piliakalnis ir kitos kultūros vertybės priklauso Seredžiaus urbanistiniam draustiniui, o Belvederio kraštovaizdžio ir architektūros draustinyje saugomas Belvederio dvaro ansamblis. Be to, rytinę seniūnijos dalį ribojantis Dubysos slėnis paskelbtas ichtiologiniu draustiniu. Šie draustiniai ir sudaro Seredžiaus apylinkių rekreacinių išteklių pagrindą. Geriausiai žinomas ir intensyviausiai lankomas Seredžiaus urbanistinis draustinis. Besidomintiems Lietuvos istorija, besigrožintiems panemunių vaizdais, prof. K. Ėringis siūlo net penkias regyklas: Dubysos senojo tilto, Palocėlių, Seredžiaus šiaurytinė, Seredžiaus aukštuminė bei Palemono kalno*. Tai gamtiniai ir antropogeniniai objektai, kurių dauguma paruošti lankymui, tačiau per mažai reklamuojami. Kiek sudėtingesnė situacija yra su Belvederio kraštovaizdžio ir architektūros draustiniu. Čia esantis dvaro ansamblis labai apleistas, todėl šiuo metu praktiškai netinka lankymui. Tik išsprendus finansavimo ir administravimo problemas, jis galėtų tapti vienu lankomiausių Panemunių regioninio parko objektų. Kiek mažiau plačiai visuomenei žinomas Armenos geomorfologinis draustinis. Čia prof. K. Ėringis siūlo aplankyti dvi regyklas, tačiau jų lankymą apsunkina nesuforuota infrastruktūra. Įrengus takų, poilsiaviečių tinklą, šio upelio žemupio slėnyje susiformavęs gamtinis kompleksas (parkinio tipo skroblynas), hidrografinis tinklas ir geomorfologiniai objektai turėtų ne tik pažintinę vertę, bet ir svarbią mokomąją reikšmę. Panašios problemos iškyla ir norintiems aplankyti Dubysos slėnį.

*Prof. habil. dr. K. Ėringio parengtos „Panemunių regioninio parko kraštovaizdžio ekologinių ir estetinių išteklių vertinimas“ saugomas Panemunių regioninio parko Šilinės informacijos centre. Už leidimą pasinaudoti šia ir kita medžiaga dėkojame centro vadovui Aidui Mozūraičiui. *Vyr. red. pastaba.*

Dubysos ir mažų upelių prie Seredžiaus smulkioji gyvūnija

Ričardas Kazlauskas

*Dubysa ties Klumpe.
A. Puidoko nuotr.
2002 m.*

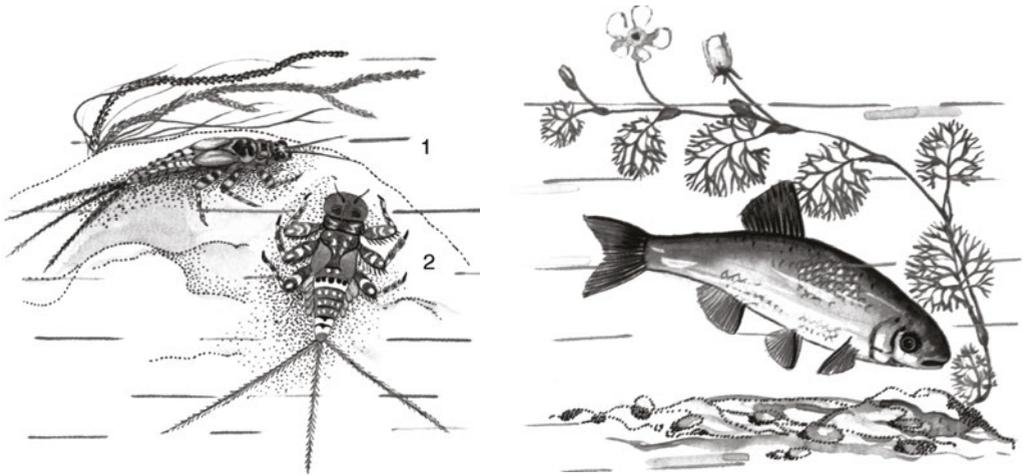
Dubysa. Sudėtingas ir įvairus upių gyvūnijos pasaulis. Tai ne vien žuvys, bet ir smulkioji vandens gyvūnija, kuria žuvys minta.

Akivaizdu, kad žuvų paplitimą lemia gyvenimo sąlygos: Dubysos sraunumose rasime upėtakių, strepečių, akmeningose jos sraunumose neršia žiobriai, ūsorai, o tarp besiplaikstančių povandeninių augalų gyvena pulkeliai šapalų, tuntai aukšlių. Bet dar jautresnė gyvenimo sąlygoms yra smulkioji bestuburių fauna. 2002 m. vasarą tyrėme šią gyvūniją pačioje Dubysoje bei šalia Dubysos rinkome suaugusius vabzdžius, atskridusius į žiburius.

Ryškesniausią vandens sraunumų gyvūniją radome révoje aukščiau Lazduonos žiočių. Šioje vietoje Dubysa sekli, bet vandens srovė siekia iki 1,2 m/s greitį. Dugnas akmenuotas, bet akmenys smulkūs. Jį sudaro gargždas. Čia ištisais ploteliais auga povandeniniai augalai: plunksnalapiai, vandens vėdrynai, plaukstosi meldų povandeninių lapų kaspiniai.

Nustebino didelis povandeninės gyvūnijos skurdumas. Sraunumoje buvo randama tik pavienių lašalų heptagenijų (*Heptagenia sulfurea*) ir ekdionūrų (*Ecdyonurus fluminum*) lervų. Šios plokščios lervos rastos tik ant stambesnių akmenų. Ten buvo randamos ir riakofilių (*Rhyacophila nubila*) bei vandenių (*Hydropsyche*) lervos. Dauguma jų buvo apsiautusias smulkiais akmenėliais, sudarydamos nedidelius gurvuočius. Nors tuose gurvuočiuose radome šių apsiuvų lervas, bet dauguma jų buvo virtusios lėliukėmis. Į žiburį atskridavo daug vandenių suaugėlių. Tai buvo *Hydropsyche ornatula* ir *H. pellucidula*. Ant smulkaus gargždo rastos pavienės lašalų *Baetis scambus* lervos.

Kiek gausiau lašalų lervų rasta besiplaikstančiose povandeninių augalų (plunksnalapių, vandens vėdrynų, plūdžių (*Potamogeton*) „kasose“. Čia vyravo smulkios bė-

čių (*Baetis vernus*, *B. scambus*, *B. lutheri*, *B. pumilus*) ir efemerelių (*Ephemerella ignita*) lervos. Šie lašalai yra pagrindinis smulkių žuvyčių, kurios čia koncentruojasi, maistas.

Tarp augalų silpnesnėje srovėje lašalų lervų kiek gausiau. Nors ir čia gausu bėčių lervų, bet vietoje vyravusių *B. vernus*, čia gausiau *B. lutheri* ir *B. pumilus* lervų. Taip pat daug daugiau nei stiprioje srovėje čia gyvena efemerelių lervų. Nenuostabu, kad būtent silpnesnėje srovėje (0,4–0,6 m/s) būriuojasi šapaliukai, strepečiai, aukšlės. Čia jiems maisto gausiau. Pavasarį ant augalų masiškai ištvirtina ilguose smėlio grūdelių nameliuose gyvenančios oligoplektrų (*Oligoplectrum maculatum*) ir brachicentrų (*Brachycentrus subnubilus*) lervos. Šios apsiuvų lervos pritvirtina namelius prie augalų ir, atstaciūsios kojas prieš srovę, košia Dubysos vandenį. Ant kojų yra tankūs šereliai, kurie sulauko vandens nešamas smulkias augalines liekanas.

Ant šių augalų galima rasti žalius šilko samtelius. Samtelio siaurasis galas užlenktas. Jame gyvena žalsva dvitaškės apsiuvos lervutė. Ji upės nešamas augalines daleles ar smulkius žaliuosius dumblius gaudo šilkinio tinkleliu, kurį pati ir nusimezga. Biečia jai tik nulaižyti tinklą – ir soti.

Vietomis, kur ant kokios nuskenkusios šakos ar šiekšto Dubysos srovės sunėšę augalinių šakelių ir kitokių sąnašų, smulkiosios gyvūnijos knibždėte knibžda. Tai vėlgi lašalai efemerelės. Čia vyrauja *Baetis pumilus*, nors yra ir kitų bėčių. Čia rastos ankstyvės (*Nemoura*,

Srauniųjų upių ir upelių lašalų lervos:

1 – efemerelė,

2 – plokščiasis

geltonasis lašalas.

D. Kazlauskienės pieš.

1996 m.

Šapalas po

vandeniniu vėdrynu.

D. Kazlauskienės pieš.

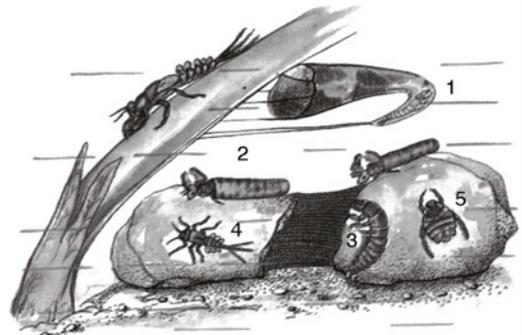
1996 m.

Sraunios upės vabzdžiai: 1 – dvitaškės apsiuvos lerva savo tinkle, 2 – apsiuvos brachicentro lerva, 3 – apsiuvos vandenės lerva šalia savo tinklo.

Dugniniai vabzdžiai: 4 – lašalo bėčio lerva,

5 – besparnė upinė blakė.

D. Kazlauskienės pieš. 1996 m.

Leuctra, *Isoperla*), kurių lervos minta augaliniais puvėsiais ar medžioja kitų vabzdžių lervutes (*Isoperla*). Sąnašose gausiai gyvena įvairių apsiuvų lervų. Tarp jų gausiausiai rasta leptocerų (*Leptocerus cinereus*) lervų ilgų, iš smėlio grūdelių sulipdytų, namelių. Čia gyvena ir medvėžių (*Limnephilus*) įvairių rūšių lervų. Jų nameliai lyg ežiukai sulipdyti iš plonų, ilgų augalų šapelių.

Ten, kur srovė silpnesnė – užtakėliuose, įlankėlėse – smėlis ar žvyras padengtas plonu dumblo sluoksniu. Iš dumblo styro įvairios augalinės liekanos. Tokioje vietoje koncentruojasi įvairūs minkštakūniai. Gana gausu trijų rūšių perluočių (*Unio tumidus*, *U. pictorum*, *U. crassus*) geldučių ir bedančių (*Anodonta complanata*); greta jų įsirausios dumblėtame smėlyje gyvena žirnutės (*Pisidium amnicum*) ir sferijos (*Sphaerium corneum*, *Amesoda solida*); grunto paviršiumi gausiai šliaužioja bitinijos (*Bithynia truncatula*), kiek rečiau gyvavedės sraigės (*Viviparus fluviatilis*).

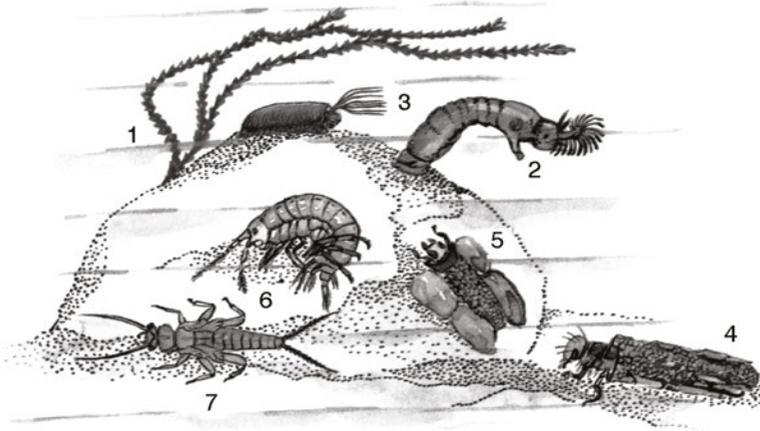
Ant dumblėto smėlio Dubysoje rastos lašalų lervos: centroptilius (*Centroptilum luteolum*), dvisparnis lašalas (*Cloeon dipterum*) ir gausu buvo mažų cenių (*Caenis macrura*, *C. moesta*, *C. rivulorum*) lervučių. Beje, *Caenis* genties lervų rasta ir kituose gruntuose, bet ten jų buvo mažiau. Žuvų mailius, nemėgstantis stiprios srovės, noriai maitinasi šiomis lašalų lervomis. Iš apsiuvų čia rastos didžiausios rūšys – friganijos (*Phryganea grandis*, *Ph. striata*). Jų nameliai stambūs, sulipdyti iš įvijai suklijuotų siaurų augalo šapelių. Greta jų rastos dvilazdės apsiuvos (*Anabolia soror*). Tai meškeriojų pamėgtos apsiuvos, kurių lervos gyvena smėlio nameliuose su dviem ilgais pagaliukais iš šono. Persijojus sietu dumblėtą smėlį, rasti smulkūs setodų (*Setodes* sp.) lervų nameliai. Tai apsiuvytės, kurių lervutės sugeba plaukioti su visu nameliu. Dumblėtame smėlyje rastos užsikasios didžiausios lašalų lervos. Tai efemerų (*Ephemera lineata*) lervos, kuriomis gali maitintis ir karšiai.

Dubysos dumblėtame grunte, ir net žvyre ar gargžde, kur srovė, radome gausiai upinių žirgelių (*Gomphus vulgatissimus*) lervų. Sąnašose neretos buvo gražučių (*Agriion virgo* ir *A. splendens*) lervos, o upės pakraščiais gausiai skraidė šie mėlynsparniai žirgeliai.

Paupyje gausiai skraidė įvairių rūšių strėlikės (*Lestidae* ir *Coenagrionidae*), bet tiksliau jos nebuvo apibūdinamos. Jų lervos rastos tarp plūdžių ir vandens vėdrynų.

Įdomi Dubysos smulkioji gyvūnija. Joje rastos rūšys yra būdingos srauniems šaltavandeniams upeliams (*Ecdyonurus*) ir stambioms šiltavandenėms upėms (*Heptagenia*, *Ephemera lineata*). Tai rodo, kad Dubysoje smulkiajai gyvūnijai gyvenimo sąlygos labai įvairios.

Pieštės upelis. Tai nedidelis Seredžiaus upelis, įtekantis į Nemuną. Jo ištakos yra Pieštvenų kaimo laukuose šiauriau Seredžiaus. Kadais ten buvo du maži upeliukai – Pieštė ir Dubausis. Dabar šio mažojo Dubausio nebėra, jis, numelioravus laukus, išdžiūvo, o Pieštės aukštupio vietoje yra Prano Šimansko tvenkinys, į kurį suteka drenažo vandenys. Žemiau tvenkinio Pieštė atsigauna tik už vieškelio, jau Seredžiaus šiaurinėje dalyje. Čia ištisu srauteliu liejasi į Pieštę Seredžiaus buitiniai vandenys. Nuo jų Pieštė galėjo tapti dvokiančiu upeliu, panašiu į kanalizacijos griovį. Taip netapo, nes slėnyje, šalia buvusios smalinės (asfaltbitumo gamyklos), užtvenktas tvenkinėlis. Jame Pieštės vandenys apsivalo. Jau tvenkinėlyje gausiai gyvena dvilazdės apsiuvos (*Anabolia sororcula*). Tvenkinėlyje yra β-mezosaprobinis užterštumas. Už kelių šimtų metrų nuo tvenkinėlio, šalia Šv. Jono šaltinio, į Pieštę įteka dešinysis jos intakas

Šaltavandenių upelių
gyvūnija ir vandens
samos:

1 – vandens

samos,

2 – mašalo lerva
(padid.),

3 – mašalo lėliukė,

4 – šeriuotosios
apsiuvos lerva,

5 – keturakmenės
apsiuvos lerva,

6 – upelinė
šoniplauka,

7 – ankstyvės
nemuros lerva.

D. Kazlauskienės pieš.

1996 m.

Dubausis. Šis švarus šaltiniuotas upeliukas atskiedžia ir dar labiau atšaldo Pieštės vandenis, ir jis tampa tikru I tipo upėtakinium upeliu su gausia ir įvairia fauna.

Pieštėje vidurvasarį vandens temperatūra siekia 16°C, todėl čia nebeliko Dubausiui būdingų šaltinių apsiuvų (*Agapetus*), bet pagausėjo rūšių, kurioms kaip tik tinkamos tokioms temperatūros sąlygos.

Pieštėje, nutekėjusioje nuo Nemuno slėnio šlaito ir pasiekusioje Seredžiaus namus, radome gausiai lašalų bėčių (*Baetis rhodani*) – būdingų šaltiniuotiems upeliams. Šie vikrūs lašaliukai plaukioja tarp akmenų. Srauteliuose po akmenimis nereta plokščiu, prie akmenų prisiplojusiu, ekdionūru (*Ecdyonurus fluminum*) lervų. Po akmenimis ropoja ankstyvių nemūrų (*Nemoura flexuosa*), amfinemūrų (*Amphinemoura borealis*) ir leuktrų (*Leuctra hippopus*, *L. digitatus*) lervos.

Upelyje gausiausios yra apsiuvos. Dalis jų gyvena nameliuose, dalis namelių nedaro. Iš apsiuvų, neturinčių namelių, yra upeliams būdingos riakofilijos (*Rhyacophila septentrionis*) ir plektroknemijos (*Plectrocnemia conspersa*). Tai plėšrios apsiuvų lervos, medžiojančios kitas lervytes. Namelio nesigamina ir vandenės (*Hydropsyche angustipennis*), bet jos mezga šilko tinklus ir jais gaudo vandens nešamas augalines liekanas. Iškelus akmenį, matomi akmenėlių gurvuoliai. Tai vandenių lėliukės slypi po akmenėliais. Duburėliuose labai gausu akmeniniuose nameliuose gyvenančių šeriuotųjų apsiuvų (*Chaetopteryx villosa*) lervų. Gerokai didesni nameliai iš smėlio ir žievės gabalėlių sulipdyti juostasparnių apsiuvų (*Potamophylax rotundipennis*). Rėvtėse ant akmenų ropoja keturakmenių apsiuvų (*Silo pallipes*) lervutės. Jos taip pavadintos, nes namelio šonuose prilipdyti keturi plokšti akmenėliai. Tokio namelio ir stipri srovė neapverčia.

Pieštėje žuvelių neaptikome.

Dubausis – tai dešinysis Pieštės intakėlis, įtekantis į ją kiek žemiau Seredžiaus įžymybės – Šv. Jono šaltinio. Tai tipingas šaltiniuotas upeliukas, tekantis giliame slėnyje, apaugusiame lervomis, alksniais ir įvairiais krūmais. Upelis vos 0,5–0,8 m pločio, o jo gylis tesiekia 10–15 cm, bet dažniausiai dar seklesnis. Mažytėse rėvose jis teka srauteliais.

Nors tai mažas upeliukas, bet reikšmingas, nes išlaikė senovinę fauną, būdingą mažiems šaltiniuotiems upeliams.

Iš lašalų čia gausiai gyvena upelinis bėtis (*Baetis rhodani*). Daugybė šių vikrių lervučių buvo srauteliuose ant akmenų. Duburėliuose labai gausiai gyvena šiaurinių šeriuotųjų apsiuvų (*Chaetopteryx villosa*) lervų. Šių apsiuvų nameliai, sudaryti iš akmenėlių ir juodų žievės gabalėlių, gulėjo duburėliuose vienas šalia kito – nors sauja smek.

Pakėlę akmenį, gulintį srautelyje, po juo radome mažų, vos iš kelių akmenėlių sulipdytų šaltiniams būdingų agapetų (*Agapetus commatus*) apsiuvų lervų. Šios apsiuvos rastos tik Nemuno šaltiniuose tarp Raudondvario ir Veliuonos tiek kairiajame, tiek dešiniajame Nemuno krante.

Dubausio upelis vietomis turi smulkių sąnašų. Tose sąnašose ir po akmenimis pavasariį gausiai gyvena ankstyvųjų nemūrų (*Nemoura flexuosa*) ir leuktrų (*Leuctra hippopus*) lervos.

Dubausio vandens gyvūnijos įvairovė nedidelė, tai natūralu, nes tai būdinga šaltavandeniams upeliukams, bet šių smulkių vabzdžių buvo gausu, kas rodo, kad tai išlikęs neužterštas šaltiniuotas upelis.

Dubausyje ant akmenų gausu mažųjų mašalų (*Simuliidae*) lervų. Jos apie 1 cm ilgio ir būna prisitvirtinusios prie akmenų. Savo šukų pavidalo ūsais jos filtruoja vandenį ir minta tuo, ką srovė ant ūsų palieka. Čia rastoji mašalų rūšis priklauso *Odagmia ornata* rūšiai. Tos pačios rūšies mašalai gyvena ir Pieštveje.

Dubusoje rėvose ant povandeninių augalų, ypač ant plūdžių (*Potamogeton*), vandens vėdrynų ir povandeninių meldų lapų, siūbuojančių srovėje, mažųjų mašalų lervos sudarė pagrindinę bentosinių gyvūnų masę. Ji yra srovėje gyvenančių žuvelių (rainių, šapaliukų, žiobriukų ir kitų žuvų) pagrindinis maistas.

2002 m. birželyje serediškius puolė mažųjų mašalų suaugėliai, kurie gylė ne tik žmones, bet ir naminius gyvulius. Tiksliau šie mašalai nebuvo apibūdinti, bet didelė tikimybė, jog tai Nemuno mašalai.

Šv. Jono šaltinis. Tai mažas šaltinėlis, įtekantis į Dubausį prieš jam įtekant į Pieštvejį. Pagal žmonių padavimus, tai šaltinėlis, gražinąs žmonėms regėjimą ir išgydantis daugelį kitų ligų*.

Lietuvoje yra ir daugiau tokių šventų šaltinių. Jie beveik visi teka tiksliai į rytus. Šv. Jono šaltinėlis tekėjo į vakarus.

Kadaise tai buvo nedidelis skaidriavandenis reokreninio tipo šaltinis. Dabar šis Šv. Jono šaltinis aptvertas gražia tvorele, pastatytas dailus kryžius, prisodinta darželio gėlių, bet pats šaltinis uždarytas betoniniuose rentiniuose. Rentiniai uždengti dangčiu. Taip šaltinėlis virto šulinėliu, kuriame vanduo užsistovi kaip ir paprastame šulinyje. Jame plūduriuoja įkritę vabzdžiai, lapai ir kitos šiukšlės. Matyti, kad šaltinio dangtis ne visada būna uždarytas. Vanduo vos prasisunkia pro iletų į žemę rentinių tarpus. Jeigu kadaise šaltinis ir turėjo kokių nors gydomųjų savybių, tai jos prarastos žmonių „rūpestingumo“ dėka. Norint atgaivinti Seredžiaus įžymybę – Šv. Jono šaltinį, – reiktų išrauti rentinius ir šaltinėlių išgrįsti akmenimis – lai jis laisvai gurgia į Dubausį.

*Plačiau apie tai žr. V. Vaitkevičiaus str. „Dubysos žemupio šventvietės“, p. 134.

Seredžiaus ir jo apylinkių paukščiai, stebėti 2002 metais

Ričardas Kazlauskas

Seredžiaus apylinkių paukščiai stebėti 2002 m. pavasarį ir vasarą. Daugumą jų – vietiniai, čia perintys; tik pavasarį virš Dubysos ir Nemuno skraidydavo ir iš toliau atskridusių paukščių.

Stebėtus paukščius išvardiname sistemine tvarka.

1. Didysis kormoranas (*Phalacrocorax carbo*). Stebėtas vieną kartą skrendantis virš Nemuno birželio mėn.
2. Pilkasis garnys (*Ardea cinerea*). Nuolat žvejojo pavieniui Nemuno pakrantėse ir Dubysos rėvoje aukščiau Lazduonos žiočių.
3. Baltasis gandras (*Ciconia ciconia*). Keturi gandrai nuolatos stebėti Dubysos slėnio pievose.
4. Didžioji antis (*Anas platyrhynchos*). Pavasarį stebėtos porėlės Dubysos slėnio balose ir Nemune.
5. Didysis dančiasnapis (*Mergus merganser*). Pavasarį porėlėmis plaukiodavo Dubysoje ir Nemune. 2002 07 08 stebėta patelė su septyniais mažyiais Dubysoje netoli Lazduonos žiočių.
6. Pievinė lingė (*Circus pygargus*). Birželio mėn. skraidydavo Dubysos slėnyje viena porėlė.
7. Paukštvanagis (*Accipiter nisus*). Stebėtas vienas paukštis pamiškėje tarp Seredžiaus ir Armenos upės.
8. Suopis (*Buteo buteo*). Stebėtas Dubausio upelio slėnyje ir nuolatos laikėsi Dubysos slėnio šlaituose, o ypač Šimkaus upelio griovos miškuose, kur tikriausiai buvo jo lizdas.
9. Putpelė (*Coturnix coturnix*). Birželio mėnesį patinas nuolat naktimis giedojo Dubysos slėnio pievoje netoli Nemuno (žemiau Jurbarko plento).
10. Griežlė (*Crex crex*). Vienas patinas naktimis giedodavo Dubysos slėnio pievoje, o kitas – Nemuno slėnio pievoje žemiau Dubysos žiočių.
11. Pempė (*Vanellus vanellus*). Dvi poros laikėsi laukuose šiauriau Seredžiaus. Seredžiaus seniūnas liepos mėn. ten rado porą jauniklių.
12. Rudagalvis kiras (*Larus ridibundus*). Tik atskrendantys paukščiai, dažnai skraidė virš Nemuno, o liepos mėn. – prie Dubysos rėvos nuolatos skraidydavo apie 10 paukščių.
13. Upinė žuvėdra (*Sterna hirundo*). Stebėti skraidantys pavieniai paukščiai virš Nemuno ir Dubysos.
14. Karvelis keršulis (*Columba palumbus*). Stebėtos trys poros: viena parke prie Seredžiaus mokyklos, antra Dubausio slėnio krūmynuose ir trečia – Šimkaus upelio slėnio miške.
15. Naminis karvelis (*Columba livia*). Nedidelis pulkelis laikydavosi netoli bažnyčios.
16. Pietinis purplelis (*Streptopelia decaocto*). Tik viena pora stebėta tai mokyklos parke, tai bažnyčios šventoriaus medžiuose. Neabejotina, kad čia buvo ir jų lizdas.

17. Gegutė (*Cuculus canorus*). Viena gegutė stebėta Seredžiuje prie bažnyčios.
18. Mažasis apuokas (*Asio otus*). Birželio mėn. pradžioje naktį girdėtas skroblyne Dubysos slėnyje.
19. Čiurlys (*Apus apus*). Šešių paukščių pulkelis nuolatos skraidė netoli Seredžiaus bažnyčios.
20. Tulžys (*Alcedo atthis*). Liepos mėn. matytas virš Dubysos aukščiau Seredžiaus.
21. Žalioji meleta (*Picus viridis*). Vienas paukštis gyveno parke prie mokyklos.
22. Didysis genys (*Dendrocopos major*). Vienas paukštis stebėtas Šimkaus upelio griovos miške, kitas – Dubysos slėnio miške.
23. Mažasis genys (*Dendrocopos minor*). Šio genio uoksas buvo medyje prie tako tarp bažnyčios ir kapinių.
24. Urvinė kregždė (*Riparia riparia*). Didelė šių kregždžių kolonija (apie 50 porų) gyveno smėlio karjere į š. v. nuo Seredžiaus (prie Dubausio upelio). Ten smėlio šlaite buvo apie 100 urvų, bet ne visi jie buvo apgyventi. Dubysos krante netoli Lazduonos žiočių yra antroji kolonija, mažesnė. Ši vieta vadinama Kregždynes.
25. Blezdinga (*Hirundo rustica*). Įprastas Seredžiuje paukštis, gyvenantis ir aplinkiniuose kaimuose. Seredžiuje stebėti 28 paukščiai.
26. Langinė kregždė (*Delichon urbica*). Seredžiaus rytinėje dalyje buvo trys kolonijos, o žemutinėje miestelio dalyje – viena. Iš viso suskaičiuota 18 lizdų.
27. Vieversys (*Alauda arvensis*). Tik šešios poros stebėtos laukuose šiauriau Seredžiaus. Keista, kad jų čia buvo tiek mažai.
28. Miškinis kalviukas (*Anthus trivialis*). Pastebėtas pamiškėje prie karjero Dubausio slėnyje vienas paukštis.
29. Geltonoji kielė (*Motacilla flava*). Stebėta Nemuno ir Dubysos santakoje ir Dubysos slėnio pievose aukščiau Seredžiaus.
30. Baltoji kielė (*Motacilla alba*). Šešios poros stebėtos Seredžiuje.
31. Paprastoji medšarkė (*Lanius collurio*). Tik viena pora pastebėta šiauriau Seredžiaus prie kelio Dubysos slėnio krūmuose.
32. Volungė (*Oriolus oriolus*). Vienas patinas girdėtas skroblyne prie Dubysos tilto.
33. Varnėnas (*Sturnus vulgaris*). Seredžiuje užregistruoti 32 paukščiai perėjimo sezono pradžioje. Vasaros pradžioje jų buvo gausu nušienautose panemunės pievose.
34. Kėkštas (*Garrulus glandarius*). Aptiktas tik miškuose Šimkaus upelio griovoje ir Dubausio slėnyje.
35. Šarka (*Pica pica*). Stebėta tik viena pora žemutiniame Seredžiuje netoli kapinių. Lizdas – panemunės krūmuose.
36. Kuosa (*Corvus monedula*). Seredžiuje dažnas paukštis. Stebėta apie 12 kuosų perėjimo pradžioje.
37. Kovas (*Corvus frugilegus*). Seredžiuje kolonijos nerasta, bet kovų pulkas (apie 20 paukščių) nuolatos laikėsi laukuose šiauriau Seredžiaus.
38. Varna (*Corvus cornix*). Perėjimo pradžioje Seredžiuje stebėti trys paukščiai.
39. Kranklys (*Corvus corax*). Aptiktas Dubysos slėnyje šiauriau Seredžiaus ir Šimkaus upelio griovos krūmuose.
40. Karetaitė (*Troglodytes troglodytes*). Pastebėta tik viena pora Šimkaus upelio griovoje.
41. Karklinė nendrinukė (*Acrocephalus palustris*). Vienas giedantis patinas stebėtas Dubysos paupio karklyne, antras – panemunėje.

42. Tošinukė (*Hippolais icterina*). Vienas patinas giedojo Seredžiaus kapinėse.
43. Juodagalvė devynbalsė (*Sylvia atricapilla*). Ne kartą pastebėta Dubysos slėnio miškuose, Šimkaus, Pieštės ir Dubysos slėnių krūmynuose, kur tankus pomiškis. Tai dažniausia Seredžiaus apylinkių devynbalsė.
44. Sodinė devynbalsė (*Sylvia borin*). Matyta tik vieną kartą rytinės Seredžiaus dalies šlaito krūmuose.
45. Rudoji devynbalsė (*Sylvia communis*). Stebėti keturi paukščiai Dubysos ir Nemuno pakrančių krūmynuose.
46. Pilkoji devynbalsė (*Sylvia curruca*). Trys giedantys patinai girdėti Seredžiaus soduose.
47. Ankstyvoji pečialinda (*Phylloscopus trochilus*). Keturis giedančius patinus girdėjau Seredžiaus soduose, Pieštės slėnyje ir Dubysos slėnio miške.
48. Pilkoji pečialinda (*Phylloscopus collybita*). Dažniausia Seredžiaus apylinkių pečialinda. Ją pastebėjome daug kur, kur tik buvo didesni krūmynai ar miškai. Užregistruota 13 giedančių patinų.
49. Žalioji pečialinda (*Phylloscopus sibilatrix*). Tik vienas giedantis patinas girdėtas Šimkaus upelio griovos miške.
50. Šiaurinė pečialinda (*Phylloscopus trochiloides*). Šios, rečiausios Lietuvoje, pečialindos patinėlis ilgai buvo girdimas ir matomas krūmais ir medžiais apaugusioje griovoje šalia kapinių (netoli kunigaikščio Giedraičio kapo).
51. Margasparnė musinukė (*Ficedula hypoleuca*). Viena pora perėjo (inkile) parke prie mokyklos.
52. Pilkoji musinukė (*Muscicapa striata*). Trys poros šių musinukių pastebėtos pačiame Seredžiuje.
53. Kiauliukė (*Saxicola rubetra*). Viena pora gyveno pievoje prie Nemuno, šalia Dubysos žiočių.
54. Dūminė raudonuodegė (*Phenicurus ochruros*). Viena pora gyveno sodybose į vakarus nuo bažnyčios.
55. Liepsnelė (*Erithacus rubecula*). Neretas Seredžiaus apylinkių paukštis. Ją matėme parke prie mokyklos, Dubausio, Pieštės ir Šimkaus upelių slėnių krūmuose, Dubysos slėnio miškuose.
56. Lakštingala (*Luscinia luscinia*). Trys lakštingalų poros pastebėtos Nemuno ir Dubysos krūmynuose.
57. Smilginis strazdas (*Turdus pilatis*). Šių strazdų kolonija (5 poros) gyveno Seredžiaus parke.
58. Juodasis strazdas (*Turdus merula*). Aptiktas Dubausio ir Pieštės slėnių krūmynuose, Dubysos slėnio šlaite, apaugusiame pušaitėmis ir eglėmis.
59. Strazdas giesmininkas (*Turdus philomelos*). Surastos trys poros, gyvenančios Pieštės, Dubausio ir Šimkaus upelių slėnių miškuose.
60. Mėlynoji zylė (*Parnus coeruleus*). Tik dvi poros šių zylių pastebėtos Seredžiuje. Viena perėjo bažnyčios šventoriaus kleve.
61. Didžioji zylė (*Parus major*). Pavasarių trys poros didžiųjų zylių pastebėtos Seredžiuje, ir trys – Dubysos slėnio miškingame šlaite.
62. Bukutis (*Sitta europaea*). Viena pora perėjo šventoriaus medyje.
63. Naminis žvirblis (*Passer domesticus*). Gausus visame Seredžiuje.

64. Karklažvirblis (*Passer montanus*). Tik dvi poros šių žvirblių pastebėtos Seredžiuje: viena rytiniame, kita vakariniame pakraštyje.
65. Kikilis (*Fringilla coelebs*). Dažnas soduose ir miškeliuose tiek Seredžiuje, tiek jo apylinkėse.
66. Žaliukė (*Chloris chloris*). Jų buvo tik Seredžiuje (3 poros). Jas čia pritraukė lizdams tinkamos tujos ir eglės.
67. Dagilis (*Carduelis carduelis*). Stebėtas tik žemutiniame Seredžiuje (2 poros), iš kur jie skrisdavo maitintis į panemunės pievas.
68. Čivylis (*Carduelis cannabina*). Žemutiniame Seredžiuje stebėtos 4 poros, taip pat skrendančios maitintis į panemunės pievas.
69. Raudongalvė sniegena (*Carpodacus erythrinus*). Vienas patinas girdėtas Dubausio slėnyje.
70. Svilikas (*Coccothraustes coccothraustes*). Stebėtas Seredžiaus soduose ir Dubausio slėnyje. Iš viso matyti 4 paukščiai.
71. Geltonoji starta (*Emberiza citrinella*). Du patinėliai matyti Seredžiaus pakraštyje, vienas Dubausio ir du Dubysos slėniuose.

Peržvelgus Seredžiaus ir jo apylinkių paukščių sąrašą, matyti, kad iš 71 čia pastebėtos rūšies tik 6 yra užskrendančios pasimaitinti, o kitos yra nuolatinės gyventojos.

Kuo išsiskiria Seredžius? Labai įdomus reiškinys, kad miestelyje dominuoja naminiai žvirbliai, o ne karklažvirbliai. Lietuvoje net didmiesčiuose karklažvirbliai išstūmė naminius žvirblius, užimdami jų teritorijas. Seredžiuje pastebėtos tik dvi karklažvirblių poros, ir tai miestelio pakraščiuose, kaip tai buvo Lietuvoje prieš 50–100 metų.

Seredžius yra prie Dubysos ir Nemuno lankų, tad čia gausiau gyvena varnėnų, čivylių ir dagilių, kurie maitintis skrenda į paupių pievas. Panašiai elgiasi ir gandrai.

Paupių lankos – tinkamiausias biotopas nykstančioms putpelėms ir griežlėms, kurios įrašytos į Lietuvos raudonąją knygą. Džiugu, kad jos čia gyvena.

Nemuno ir Dubysos karklynuose peri lakštingalos, kurių suokimą girdi Seredžiaus gyventojai. Kartais lakštingalos suokia Seredžiaus krūminguose šlaituose visai palangėse.

Seredžių puošia stambi urvinių kregždžių kolonija. Nedaug vietų Lietuvoje, kur būtų tokios gausios šių kregždžių kolonijos.

Visai netikėtas radinys – šiaurinė pečialinda, kuri reta visoje Lietuvoje. Seredžiuje ji apsigyveno dažnai žmonių lankomų kapinių pašonėje. Jos švelnus tylus balsas taip derinasi prie kapų rimties.

Kaip matome, Seredžiuje pastebėta beveik ketvirtadalis Lietuvoje žinomų paukščių rūšių, o čia perinčių paukščių procentas būtų dar didesnis. Tai rodo didelę Seredžiaus ir jo apylinkių biotopų įvairovę ir tai, kad Seredžius – gražiai papuoštas medžių ir dekoratyvinių krūmų želdiniais. Nenuostabu, kad Seredžiaus gyventojus džiugina įvairių paukščių balsai.

Seredžiaus apylinkių drugiai*

Ričardas Kazlauskas

Vilniaus universitetas

Seredžiaus apylinkėse yra ypatingos ekologinės sąlygos, lemiančios augalijos ir smulkiosios gyvūnijos paplitimą.

Seredžius išsidėstęs Nemuno slėnio šlaito apačioje, ant šlaito viršaus ir prie Dubysos. Štai tas šlaitas ir sudaro itin ypatingas ekologines sąlygas. Jis ankštas ir status, atkreiptas į pietus, tad saulė jį kepinte kepina. Kadangi Seredžiaus ribose šlaite beveik nėra medžių – jie auga tik pavieniui ar nedidelėmis grupelėmis, tad žolinė danga šlaite turi stepėms būdingas sąlygas. Čia dieną karšta, jei diena saulėta, o naktį šaltoka, nes nėra medžių, kurie sulaikytų dieną sukauptos šilumos išspinduliavimą.

Panašios sąlygos yra ir mažo upeliuko Dubausio slėnyje. Ten dėl smėlingos dirvos irgi susidarė stepinio pobūdžio augalinė danga, kur gausiai auga šalavijai, genecijonai ir daugelis kitų, gerai sausrą pakeliančių, augalų. Pieštėvės ir Dubausio paupiai priaugę alksnių, klevų, guobų ir kitų medžių. Kadangi Dubausio slėnis giliai įsirėžęs ir vėdinamas silpniau nei Nemuno slėnis, tad čia vasarą būna daug karščiau. Tai ir yra atsakymas, kodėl Dubausio slėnyje gyvena itin šilumamėgės vabzdžių rūšys.

Dubysos slėnis daug kuo panašus į Nemuno slėnį. Čia irgi statūs šlaitai, bet Seredžių jie juosia iš rytų pusės, yra, kaip sakoma, rytinės ekspozicijos, tad būna apšviesti sąlyginai nekarštos rytmečio saulės. Čia miškeliai išsidėstę dažniau griovų šlaituose. Dubysos slėnio šlaituose, kaip ir Dubausio slėnyje, auga reliktiniai dygiųjų slyvų (*Prunus spinosa*) krūmai.

Netoli Seredžiaus iš kairės į Dubysą įteka Lazduona. Nors ji neįeina į Seredžiaus valsčiaus ribas, bet paminėtina dėl unikalių slėnio faunos ypatybių. Jos slėnis žemupyje apaugęs įvairiais lapuočiais, tarp kurių pačiame paupyje yra kelios aikštelės. Būtent tose aikštelėse birželio mėnesio pradžioje skraido itin reti drugiai – juodieji apolonai (*Parnassius mnemosyne*). Tai reliktiniai Lietuvoje kalnų drugiai, poledynmetyje, prieš tūkstančius metų, apsigyvenę Žemaitijoje. Jie įrašyti į daugelio Europos šalių ir Lietuvos raudonąsias knygas. Iki mūsų tyrimų šie drugiai iš Seredžiaus apylinkių buvo nežinomi.

Šimkaus upelio – dešiniojo Dubysos intako – slėnis taip pat gilus ir gausiai priaugęs aukštų medžių, tarp kurių yra eglių ir pušų. Čia susidarė ypatingas mikroklimatas – net saulei kepinant čia būna vėsoka ir daug pavėsio. Nenuostabu, kad šiame slėnyje pastebėtos puošniausios Lietuvos plaštakės – didysis juodmargis (*Limenitis populi*), mažasis juodmargis (*Limenitis camilla*) bei puošnioji vaiva (*Apatura ilia*).

Atskirai reikia paminėti skroblynų miškus Nemuno šlaituose už Dubysos ir Dubysos rytiniuose šlaituose. Aišku, šiuose miškuose auga ne vien skroblai, nors jie čia yra vyraujantys, bet yra ir ažuolų, beržų, klevų, guobų, pušų. Žolinė danga miškuose labai menka. Buvo tiriamas skroblynas netoli Kauno–Jurbarko plento tilto per Dubysą. Šis skroblynas vasarą labai įkaitinamas, nes Nemuno slėnio šlaitas čia yra status. Nuo to karščio miške susidaro ypatingos ekologinės sąlygos. Čia karštą vasaros dieną būna net tvanku, panašiai

*Straipsnis aprobuotas serijos „Lietuvos valsčiai“ Mokslo darbų komisijos. Leidyklai įteiktas 2002 12 24.

Prof. Ričardas
Kazlauskas Elenos
Paulauskienės
sodyboje Serežiuje.
V. Girininkienės
nuotr. 2002 m.

kaip Vidurio Europos skroblynuose. Turbūt todėl šiame skroblyne radome pirmą kartą Lietuvoje ažuolynų žiogą (*Meconema thalassium*).

Skroblyne taip pat rasta daug retų ir net labai retų drugių, būdingų nebet Vidurio Europos skroblynams ir ažuolynams. Čia pastebėtos rūšys pietinių drugių, kurie iki tol Lietuvoje nebuvo aptikti. Tai lapsukiai: *Cochylis hybridella*, *Phiaris septentrionana*. Jie, kaip ir dauguma kitų smulkiųjų drugių, lietuviškų vardų dar neturi.

Iš kitų retenybių, daugiau būdingų pietiniams Europos regionams, paminėtini: ažuolinė nolija (*Roselia strigula*), rudasis vėžlinukas (*Heterogena asella*), geltontaškis lenktasparnis (*Drepana harpagula*), baltasis liepinis verpikas (*Actornis l-nigrum*), tamsusis pelėdgalvis (*Amphipyra livida*), žydrapilkė peteliškė (*Catocala promissa*) ir daugelis kitų.

Pietinės stepinės drugių rūšys, kurios prieš tūkstančius metų buvo plačiau paplitusios Lietuvoje, dabar dažniau išliko tik Nemuno slėnyje iki Veliuonos ir pietinės Dzūkijos smėlynuose. Tokių rūšių mes nerasime didžiojoje Lietuvos teritorijos dalyje. Serežiaus Nemuno šlaite suradome daug tokių pietinių rūšių. Daugelis tų rūšių rastos ir Dubausio slėnyje.

Nemuno slėnio šlaite buvo sugautos kelios pietinių drugių rūšys, iki šiol Lietuvoje dar nežinomos. Tai *Hedya ochrolenca*, *Phycitodes maritima*, *Scoparia subfusca*. Jos – Lietuvos ir Pabaltijo retenybės. Atskirai reikia paminėti depresariją (*Agonopterix multiplicella*), kurių vos keli drugiai pagauti Pabaltijyje, o kitur Europoje iki šiol dar nerasti. Iš Lietuvos retenybių paminėtini: *Enicostoma labella*, *Eurhodope rosella*, baltoji nolija (*Roselia albula*), žalsvasis pūkanugaris (*Polyploca ridens*), tiesiajuostis pelėdgalvis (*Hydroecia ultima*), tiesiajuostis žalsvys (*Pseudoips prasinana*), rožinis sprindžius (*Anticlea badiata*). Šių drugių iki šiol Lietuvoje buvo rasta vos po kelis.

Dubausio slėnyje rasta daugelis ir Nemuno šlaituose aptiktų rūšių, bet čia buvo ir tokių, kurių ten nepastebėta. Tai dieniniai drugiai: didysis auksinukas (*Thersamonia dispar*), žydrataškis uodeguotis (*Strymon spini*), margoji hesperija (*Pyrgus alveus*). Žydrataškio uodeguočio paplitimo areale Serežius – šiauriausia radvietė. Toliau į šiaurę jo nebėra.

Dubausio slėnyje gausu buvo ir kitų, daugiau stepiniams rajonams būdingų, rūšių. Tai rudasis melsvys (*Aricia artaxerxes*), raudondryžis marguolis (*Zygaena diap-*

hana). Čia, kaip niekur kitur, gausiai skraidė dirviniai gelsviai (*Colias hyale*), machaonai (*Papilio machaon*), garstyčės (*Leptidia sinapis*), gelsvamargiai satyrai (*Dira megera*), mažieji perlinukai (*Clossiana dia*) ir daugelis kitų.

Dubausio–Pieštės slėnis unikalus Lietuvoje, daugiau tokių neteko matyti. Čia gausiai auga reliktinės dygiosios kryklės, daug retų, į Lietuvos raudonąją knygą įrašytų augalų. Čia savitas kompleksas stepėms būdingų drugių, pirmą kartą Lietuvoje čia rastos ir stepėms būdingos bendruomeninės vapsvos (*Polistes*), kurių vos kumščio dydžio popieriniai nameliai rasti pritvirtinti prie erškėčių šakučių.

Siūlome Dubausio–Pieštės slėnį paskelbti regioniniu draustiniu. Jis – Seredžiaus įžymybė.

Drugiai Lietuvoje sparčiai nyksta dėl oro užteršimo, natūralios aplinkos sunaikinimo, jos pakitimų. Čia pridedame sąrašą drugių rūšių, pastebėtų Seredžiaus apylinkėse 2002 m. Lai ateities Lietuvos žmonės žinos, kokie drugiai gyveno ir skraidė Seredžiuje XXI a. pradžioje.

Seredžiaus apylinkių drugiai, aptikti 2002 m. (1–2 lentelės)

1 lentelė

Eil. Nr.	Lietuviškas drugių pavadinimas	Tarptautinis drugių pavadinimas	Nemuno slėnio šlaitai Seredžiuje	Dubausio ir Pieštės slėniai	Skroblyno miškas	Dubysos slėnis
	Šeima. Sklandūnai	Papilionidae				
1	Machaonas	<i>Papilio machaon</i> L.	+	+		+
2	Juodasis apolonas	<i>Parnassius mnemosyne</i> L.				+
	Šeima. Baltukai	Pieridae				
3	Gudobelinis baltukas	<i>Aporia crataegi</i> L.		+		+
4	Kopūstinis baltukas	<i>Pieris brassicae</i> L.	+	+	+	+
5	Ropinis baltukas	<i>P. rapae</i> L.	+	+	+	+
6	Griežtinis baltukas	<i>P. napi</i> L.	+	+	+	+
7	Aušrelė	<i>Antiochris cardamines</i> L.	+	+		+
8	Citrinukas	<i>Gonopteryx rhamni</i> L.	+	+	+	+
9	Dirvinis gelsvys	<i>Colias hyale</i> L.	+	+		+
10	Garstyčė	<i>Leptidia sinapis</i> L.	+	+		+
	Šeima. Satyrai	Satyridae				
11	Tamsusis satyras	<i>Aphanthopus hyperanthus</i> L.	+	+	+	+
12	Margasis satyras	<i>Parage aegeria</i> L.	+			
13	Gelsvamargis satyras	<i>Dira megera</i> L.	+	+	+	
14	Jautakis satyras	<i>Maniola jurtina</i> L.	+	+	+	+
15	Tamsusis satyriukas	<i>Coenonympha iphis</i> D-S.		+		+
16	Krūminis satyriukas	<i>C. arcania</i> L.		+		+
17	Gelsvasis satyriukas	<i>C. pamphilus</i> L.	+	+		+
	Šeima. Plastakės	Nymphalidae				
18	Puošnioji vaiva	<i>Apatura ilia</i> D-S.				+
19	Mažasis juodmargis	<i>Limenitis camilla</i> L.		+	+	+
20	Didysis juodmargis	<i>L. populi</i> L.				+
21	Admirolas	<i>Vanessa atalanta</i> L.	+	+		
22	Dilgėlinukas	<i>Aglais urticae</i> L.	+	+	+	+
23	Sprungė	<i>Inachis io</i> L.	+	+	+	+
24	Daugiaspalvė plastakė	<i>Nymphalis polychloros</i> L.	+	+		
25	Karpytūnė	<i>Polygonia c-album</i> L.	+	+	+	+
26	Mažasis dilgėlinukas	<i>Araschnia levana</i> L.		+		+
27	Paprastoji šaškytė	<i>Melitaea athalia</i> Rott.		+		+
28	Juodakis perlinukas	<i>Fabriciana adippe</i> Rott.		+		+
29	Didysis perlinukas	<i>Argynnis paphia</i> L.		+		+

(tęsinys)

Eil. Nr.	Lietuviškas drugių pavadinimas	Tarptautinis drugių pavadinimas	Nemuno slėnio šlaitai Seredžiuje	Dubausio ir Pieštėvės slėniai	Skroblyno miškas	Dubysos slėnis
30	Gelsvasis perlinukas	<i>Brenthis ino</i> Rot.		+		+
31	Mažasis perlinukas	<i>Clossiana dia</i> L.		+		+
32	Sidabrinis perlinukas	<i>Issoria lathonia</i> L.	+	+		+
	Šeima. Mėlynukai	Lycaenidae				
33	Ažuolinis zefyras	<i>Thecla quercus</i> L.			+	
34	Beržinis zefyras	<i>Th. betulae</i> L.	+			
35	Žydrataškis uodeguotis	<i>Strymon spini</i> D-S.		+		
36	Slyvinis uodeguotis	<i>S. pruni</i> L.		+		+
37	Žalsvasis varinukas	<i>Callophrys rubi</i> L.				+
38	Ugninis auksinukas	<i>Heodes virgaureae</i> L.				+
39	Tamsusis auksinukas	<i>H. tityrus</i> Poda	+	+		
40	Čiobrelinis auksinukas	<i>H. alciphron</i> Rott.				+
41	Mažasis auksinukas	<i>H. phlaeas</i> L.	+	+		+
42	Didysis auksinukas	<i>Thersamonia dispar</i>		+		+
43	Žvilgantysis auksinukas	<i>Paleochrysophanus hippothoe</i> L.				+
44	Uodeguotasis melsvys	<i>Everes argiades</i> pall.	+	+		+
45	Žydrasis melsvys	<i>Celastrina argiolus</i> L.	+	+	+	+
46	Rudasis melsvys	<i>Aricia artaxerxes</i> F.		+		
47	Pilkasis melsvys	<i>Cyaniris semiargus</i> Rott.		+		
48	Dirvinis melsvys	<i>Polyommatus icarus</i> Rott.	+	+	+	+
49	Didysis melsvys	<i>Lysandra icarius</i> Esp.		+		
	Šeima. Hesperijos	Hesperidae				
50	Mažoji hesperija	<i>Pyrgus malvae</i> L.		+		+
51	Margoji hesperija	<i>P. alveus</i> Hb.		+		
52	Gelsvasis storgalvis	<i>Adopaea lineola</i> O.	+	+		+
53	Geltonasis storgalvis	<i>A. silvester</i> Poda		+		
54	Miškinis storgalvis	<i>Ochlodes senatus</i> Br.	+	+	+	+
	Šeima. Noliijos	Nolidae				
55	Ažuolinė noliija	<i>Roselia strigula</i> D-S.	+		+	
56	Baltoji "	<i>R. albula</i> D-S.	+			
57	Pilkoji "	<i>Celema confusalis</i> Hs.	+		+	
	Šeima. Meškutės	Arctiidae				
58	Trumpasparnė kerpytė	<i>Comacla senex</i> Hb.			+	
59	Raštuotoji "	<i>Miltochrista miniata</i> Fr.	+	+	+	
60	Balsvoji "	<i>Cybosia mesomella</i>	+	+	+	+
61	Keturtaškė "	<i>Lithosia quadra</i> L.		+	+	
62	Dvispalvė "	<i>Eilema deplana</i> Esp.	+	+	+	
63	Pilkoji "	<i>E. griseola</i> Hb.	+			
64	Trumpadryžė "	<i>E. lurideola</i>	+	+	+	+
65	Geltondryžė "	<i>E. complana</i> L.	+	+	+	+
66	Gelsvoji "	<i>E. sororcula</i> Hf.	+			
67	Taškuotoji "	<i>Pelosia muscerda</i> Hfn.	+	+	+	+
68	Raudonkaklė meškutė	<i>Atolmis rubricollis</i> L.	+	+		
69	Rudoji "	<i>Phragmatobia fuliginosa</i> L.	+	+	+	+
70	Gelsvoji "	<i>Spilosoma lubricipeda</i> L.	+	+	+	+
71	Taškuotoji "	<i>S. menthastri</i> Esp.	+	+	+	+
72	Pievinė "	<i>Diacrisia sannio</i> L.		+		
73	Keršoji "	<i>Arctia caja</i> L.	+	+	+	
74	Puošnioji "	<i>Callimorpha dominula</i> L.		+		
	Šeima. Kuoduočiai	Notodontidae				
75	Balsvasis dviuodegis	<i>Harpyia hermelina</i> Goeze	+			
76	Didysis "	<i>Curura vinula</i> L.	+	+	+	
77	Juodapilvis "	<i>C. erminea</i> Esp.			+	
78	Skroblinė harpija	<i>Stauropus fagi</i> L.		+	+	+
79	Gliufizija	<i>Gluphisia crenata</i> Esp.	+	+	+	

(tęsinys)

Eil. Nr.	Lietuviškas drugių pavadinimas	Tarptautinis drugių pavadinimas	Nemuno slėnio šlaitai Seredžiuje	Dubausio ir Pieštėvės slėniai	Skroblyno miškas	Dubysos slėnis
80	Dvijuostė drimonija	<i>Drymonia ruficornis</i> Hfn.	+	+	+	+
81	Tridėmė “	<i>D. dodonea</i> Schif.	+	+	+	
82	Tuopinis kuodis	<i>Pheosia tremulae</i> Cl.			+	
83	Beržinis “	<i>Ph. gnoma</i> F.	+	+	+	+
84	Ažuolinis kuoduotis	<i>Peridea anceps</i> Goeze			+	
85	Gelsvasis “	<i>Notodonta ziczac</i> L.	+	+	+	+
86	Vienkupris “	<i>N. dromedarius</i>	+	+	+	
87	Tamsusis “	<i>N. phoebe</i> Sieb.	+		+	
88	Pilkasis “	<i>N. tritophus</i> Esp.	+	+	+	+
89	Dvispalvis “	<i>Leucodonta bicoloria</i> D-S.			+	
90	Kupriukas	<i>Lophopteryx camelina</i> L.		+	+	
91	Ilganosis kuoduotis	<i>Pterostoma palpina</i> L.			+	
92	Tošinys “	<i>Phalera bucephala</i> L.			+	
93	Rudoji klostera	<i>Clostera curtula</i> L.		+	+	
94	Mažoji “	<i>C. pigra</i> Hfn.		+		
	Šeima. Marguoliai	Zygaenidae				
95	Žalys	<i>Procris statices</i> L.				+
96	Raudondryžis marguolis	<i>Zygaena diaphana</i>	+	+		
97	Mažasis “	<i>Z. meliloti</i> Esp.	+	+		+
98	Vyngiorykštis “	<i>Z. filipendulae</i> L.	+	+		+
	Šeima. Vėžlinukai	Cochliidiidae				
99	Gelsvasis vėžlinukas	<i>Apoda limacodes</i> Hfn.			+	
100	Rudasis “	<i>Heterogena asella</i> D-S.			+	
	Šeima. Sfinksai	Sphingidae				
101	Ligustrinis sfinksas	<i>Sphinx ligustri</i> L.	+			
102	Pušinis “	<i>Hypoicus pinastri</i> L.			+	+
103	Liepinis “	<i>Mimas tiliae</i> L.	+			
104	Akiuotasis “	<i>Smerinthus ocellatus</i> L.	+	+	+	+
105	Tuopinis “	<i>Laothoe populi</i> L.		+	+	
106	Juosvasis kamaninis “	<i>Hemaris tityus</i> L.				+
107	Pievinis “	<i>Deilephila elpenor</i> L.	+	+	+	+
108	Mažasis “	<i>D. porcellus</i> L.	+	+	+	
	Šeima. Lenktasparniai	Drepanidae				
109	Dvijuostis lenktasparnis	<i>Drepana lacertinaria</i> L.	+	+	+	
110	Juodataškis “	<i>D. falcataria</i> L.	+	+	+	+
111	Tamsusis “	<i>D. curvatula</i> Bkh.			+	
112	Geltontaškis “	<i>D. harpagula</i> Esp.	+		+	
113	Dvitaškis “	<i>D. binaria</i> Hfn.	+		+	
	Šeima. Aglijos	Syssphingidae				
114	Aglija	<i>Aglia tau</i> L.		+	+	+
	Šeima. Verpikai	Lasiocampidae				
115	Žieduotasis verpikas	<i>Malacosoma neustria</i> L.	+		+	
116	Gudobelinis “	<i>Trichiura crataegi</i>			+	
117	Avietinis “	<i>Macrophyllacia rubi</i>	+			
118	Ažuolalapis “	<i>Gastropacha quercifolia</i> L.			+	
119	Pievinis “	<i>Phylidora potatoria</i> L.	+	+	+	+
	Šeima. Bangasparniai	Lymantriidae				
120	Eglinis verpikas	<i>Dasychira abietis</i> D-S.			+	
121	Raudonuodegis “	<i>D. pudibunda</i> L.	+	+	+	
122	Baltasis liepinis “	<i>Actornis l-nigrum</i> Müll.			+	
123	Baltasis gluosninis “	<i>Stipnotia salicis</i> L.	+		+	
124	Vienuolis “	<i>Lymantria monacha</i> L.			+	+
125	Geltonuodegis “	<i>Porthesia similis</i> Fuess.	+	+	+	
	Šeima. Stiklasparniai	Sesiidae				
126	Ankstyvasis stiklasparnis	<i>Synanthedon culiciformis</i> L.				+

(tęsinys)

Eil. Nr.	Lietuviškas drugių pavadinimas	Tarptautinis drugių pavadinimas	Nemuno slėnio šlaitai Seredžiuje	Dubausio ir Pieštėvės slėniai	Skroblyno miškas	Dubysos slėnis
	Šeima. Medgrėžiai	Cossidae				
127	Kvapusis medgrėžis	<i>Cossus cossus</i> L.	+			
	Šeima. Šakniagraužiai	Hepialidae				
128	Didysis šakniagraužis	<i>Hepialus humuli</i> L.	+		+	
129	Gelsvasis “	<i>H. sylvina</i> L.	+	+	+	+
	Šeima. Pūkanugariai	Thyatiridae				
130	Avietinis pūkanugaris	<i>Habrosyne pyritoides</i> Hf.	+		+	+
131	Rožinis “	<i>Thyatira batis</i> L.	+	+	+	
132	Beržinis “	<i>Tethea fluctuosa</i> Hb.			+	
133	Drebulinis “	<i>T. duplaris</i> L.	+	+	+	+
134	Dvidėmis “	<i>T. or D-S.</i>			+	
135	Žalsvasis “	<i>Polyploca ridens</i> F.	+			
	Šeima. Pelėgalviai	Noctuidae				
136	Kvietinis dirvinukas	<i>Euxoa tritici</i> L.	+	+		
137	Juodasis “	<i>E. nigricans</i> L.	+			
138	Ruginukas	<i>Scotia segetum</i> D-S.	+	+		
139	Rūdmargis dirvinukas	<i>S. clavis</i> Hfn.	+			
140	Šauktukinis “	<i>S. exclamationis</i> L.	+	+	+	+
141	Kaštonrudis “	<i>Ochropleura plecta</i> L.	+	+	+	+
142	Paprastasis geltonsparnis dirvinukas	<i>Noctua pronuba</i> L.	+	+	+	+
143	Juostuotasis dirvinukas	<i>N. fimbria</i> L.	+		+	
144	Daržinis “	<i>Graphiphora augur</i> F.	+			
145	Girinis “	<i>Diarsia mendica</i> F.	+	+	+	+
146	Mėlyninis “	<i>D. brunnea</i> D-S.	+	+	+	
147	Rausvasis “	<i>D. rubi</i> View.	+	+	+	+
148	Gelsvadėmis “	<i>Amathes c-nigrum</i> L.	+	+	+	+
149	Tamsusis “	<i>A. ditrapezium</i> D-S.	+			
150	Juodadėmis “	<i>A. triangulum</i> Hfn.	+	+		
151	Dvitaškis “	<i>A. baja</i> D-S.	+		+	
152	Tamsiajuostis “	<i>A. sexstrigata</i> Hw.			+	
153	Gelsvataškis “	<i>A. xanthographa</i> D-S.			+	
154	Rausvarudis “	<i>Cerastis rubricosa</i> D-S.	+	+		
155	Balsvarudis “	<i>C. leucographa</i> D-S.	+			
156	Miškinis “	<i>Mesogona oxalina</i> Hb.			+	
157	Dobilinis pelėdgalvis	<i>Discestra trifolii</i> Hfn.	+	+	+	+
158	Pilkasis “	<i>Polia nebulosa</i> Hfn.	+			
159	Juodgyslis “	<i>Sideridis albicolon</i> Hb.	+			
160	Juodasis sodinis “	<i>Mamestra persicariae</i> L.	+	+		+
161	Žambiajuostis “	<i>M. contigua</i> D-S.	+	+		
162	Pilkasis sodinis “	<i>M. w-latinum</i> Hfn.	+			
163	Dirvinis “	<i>M. thalassina</i> Hfn.	+	+		
164	Barkūninis “	<i>M. suasa</i> D-S.	+			
165	Daržinis “	<i>M. oleracea</i> L.	+		+	
166	Žirninis “	<i>M. pisi</i> L.	+	+		
167	Dantytasparnis “	<i>Hada nana</i> Hfn.	+	+		+
168	Baltamargis sėklinukas	<i>H. confusa</i> Hfn.	+			
169	Paprastasis “	<i>H. bicurris</i> Hfn.	+	+		
170	Pilkasis “	<i>H. filigramma</i> Esp.	+			
171	Pievinis pelėdgalvis	<i>Cerapterix gramanis</i> L.	+	+		+
172	Tamsusis “	<i>Tholera cespitis</i> D-S.			+	
173	Baltagyslis “	<i>Th. decimalis</i> Poda			+	
174	Pušinis “	<i>Panolis flammea</i> D-S				+
175	Mažasis ankstyvasis pelėdgalvis	<i>Orthosia cruda</i> D-S.	+	+	+	
176	Drebulinis “	<i>O. populeti</i> F.	+			

(tęsinys)

Eil. Nr.	Lietuviškas drugių pavadinimas	Tarptautinis drugių pavadinimas	Nemuno slėnio šlaitai Seredžiuje	Dubausio ir Pieštės slėniai	Skroblyno miškas	Dubysos slėnis
177	Gelsvasis “	<i>O. gracilis</i> D-S.	+	+	+	
178	Grakštusis “	<i>O. stabilis</i> D-S.	+		+	
179	Paprastasis “	<i>O. incerta</i> Hfn.	+	+	+	+
180	Juodaraštis “	<i>O. gothica</i> L.	+	+	+	+
181	Storakojis pievinukas	<i>Mythimna turca</i> L.	+	+	+	
182	Baltataškis “	<i>M. conigera</i> D-S.	+	+	+	
183	Gelsvarudis “	<i>M. ferrago</i> F.	+	+	+	+
184	Rusvarudis “	<i>M. pudorina</i> D-S.	+			+
185	Gelsvasis “	<i>M. straminea</i> Tr.	+			
186	Gelsvapilkis “	<i>M. impura</i> Hb.	+	+	+	+
187	Paprastasis pievinukas	<i>Mythimna pallens</i> L.	+			+
188	Tamsiajuostis “	<i>M. comma</i> L.	+	+		+
189	Margasparnė kukulija	<i>Cucullia fraudatrix</i> Ev.	+	+		
190	Paprastoji “	<i>C. umbratica</i> L.	+	+		
191	Žievinis ilgasparniukas	<i>Lithomoia socia</i> Hfn.	+			
192	Žieminis “	<i>L. furcifera</i> Hfn.			+	
193	Tamsiarudis vėlyvis	<i>Blepharita satura</i> D-S.			+	
194	Didysis “	<i>Ammoconia caecimacula</i> D-S.	+		+	
195	Plėšrusis “	<i>Eupsilia transversa</i> Hfn.		+	+	+
196	Šiluoginis “	<i>Conistra vaccinii</i> L.	+		+	
197	Paprastasis “	<i>Agrochola circellaris</i> Hfn.	+	+	+	+
198	Rudgalvis vėlyvis	<i>Cirrhia togata</i> Esp.			+	
199	Geltonasis “	<i>C. icteritia</i> Hfn.	+	+	+	+
200	Baltasparnis strėlinukas	<i>Simyra albovenosa</i> Goeze	+			
201	Kerpinis “	<i>Moma alpium</i> Osb.	+		+	
202	Tamsiapilkis “	<i>Apatele megacephala</i> D-S.	+	+	+	
203	Mažasis “	<i>A. strigosa</i> D-S.	+	+		
204	Pilkarudis “	<i>A. auricoma</i> D-S.	+	+	+	
205	Rūgštyninis “	<i>A. ruficis</i> L.	+	+	+	
206	Piramidinis pelėdgalvis	<i>Amphipyra pyramidea</i> L.			+	
207	Tamsusis “	<i>Amphipyra livida</i>	+			
208	Dvitaškis “	<i>A. tragopoginis</i> Cl.	+	+	+	+
209	Tamsiasparnis “	<i>Dipterygia scabriuscula</i>	+	+		
210	Tramažolinis “	<i>Rusina ferruginea</i> Esp.	+		+	
211	Samaninis “	<i>Trachea atriplicis</i> L.			+	
212	Avietinis “	<i>Euplexia lucipara</i> L.	+			+
213	Smailasparnis “	<i>Ipimorpha retusa</i> L.	+	+	+	
214	Bukasparnis “	<i>I. subtusa</i> D-S.	+	+	+	+
215	Geltonnugaris “	<i>Enargia paleacea</i> Esp.			+	
216	Pilkanugaris “	<i>E. ypsilon</i> D-S.			+	
217	Sodinis “	<i>Cosmia trapezina</i> L.	+	+	+	+
218	Rudasis “	<i>C. pyralina</i> D-S.	+		+	
219	Spinduliuotasis “	<i>Actinotia polyodon</i> Cl.	+			
220	Javinis pašaknis “	<i>Apamea monoglypha</i> Hfn.	+	+	+	
221	Rudasis “	<i>A. crenata</i> Hfn.	+			+
222	Paprastasis “	<i>A. lateritia</i> Hfn.	+	+		+
223	Įvairiaspalvis “	<i>A. remissa</i> Hb.	+		+	
224	Rusvasis “	<i>A. scolopacina</i> Esp.	+	+	+	
225	Tamsiadėmis “	<i>A. ophiogramma</i> Esp.	+		+	
226	Žolinis stiebinukas	<i>Oligia strigilis</i> L.	+	+	+	+
227	Įvairiaspalvis “	<i>O. latruncula</i> D-S.	+	+	+	+
228	Dvispalvis “	<i>O. furuncula</i> Hw.	+	+	+	+
229	Ruginis “	<i>Mesapamea secalis</i> L.	+			+
230	Smailasparnis šerdinukas	<i>Photodes fluxa</i> Hb.	+		+	
231	Mažasis šerdinukas	<i>Ph. pygmina</i> Hw.	+			
232	Rusvasis stiebinukas	<i>Amphipoea ocullea</i> L.	+			+

(tęsinys)

Eil. Nr.	Lietuviškas drugių pavadinimas	Tarptautinis drugių pavadinimas	Nemuno slėnio šlaitai Seredžiuje	Dubausio ir Pieštėvės slėniai	Skroblyno miškas	Dubysos slėnis
233	Vasarojinis “	<i>A. fucosa</i> Fr.	+	+	+	+
234	Bulvinis pelėdgalvis	<i>Hydroecia miccacea</i> Esp.	+		+	
235	Tiesiajuostis “	<i>H. ultima</i> Holst.	+			
236	Varnalėšinis “	<i>Gortyna flavago</i> D-S.	+	+		
237	Juosvasis pelkinukas	<i>Celaena haworthii</i> Esp.	+			
238	Trijuostis naktinukas	<i>Charanycia trigrammica</i> Hfn.	+	+	+	+
239	Paprastasis dykrinukas	<i>Hoplodrina alsines</i> Br.	+	+	+	+
240	Tamsusis “	<i>H. blanda</i> D-S.	+	+	+	+
241	Tamsiajuostis “	<i>Caradrina morpheus</i> Hf.	+	+		
242	Rausvasis pelėdgalviukas	<i>Agrotis venustula</i> Hb.			+	
243	Geltonsparnis saulínukas	<i>Pyrrhia umbra</i> Hfn.	+	+		
244	Rudakraštis dirvinukas	<i>Axylia putris</i> L.	+	+	+	+
245	Juodbaltis pelėdgalviukas	<i>Jaspidia pygarga</i> Hfn.	+	+	+	+
246	Geltonkraštis “	<i>Eustrotia uncula</i> Cl.		+		
247	Auksajuostis “	<i>E. olivana</i> D-S.			+	
248	Démėtasis “	<i>E. candidula</i> D-S.	+	+		
249	Taškuotasis “	<i>Emmelia trabealis</i> Sc.	+	+		+
250	Pilkšvasis žalsvuolis	<i>Nycteoia revayana</i> Sc.			+	
251	Gluosninis žalsviukas	<i>Earias chlorana</i> L.	+		+	
252	Tiesiajuostis žalsvys	<i>Pseudoips prasinana</i> L.			+	
253	Lazdyninis miškinukas	<i>Calocasia coryli</i> L.	+	+	+	+
254	Melsvasis pilkūnas	<i>Abrostola trigemina</i> V.	+	+		+
255	Rusvasis “	<i>A. triplasia</i> L.	+	+	+	+
256	Žaliasis žvilgūnas	<i>Plusia chrysitis</i> L.	+	+		
257	Auksuotasis “	<i>P. tutti</i> Kostr.	+	+	+	+
258	Pietinis “	<i>Macdunnoughia confusa</i> St.	+	+	+	+
259	Gaminis “	<i>Autographa gamma</i> L.	+	+	+	+
260	Rytinis “	<i>A. mandarina</i> Fr.	+			
261	Puošnusis “	<i>A. pulchrina</i> Hw.	+	+		+
262	Rudasis “	<i>A. jota</i> L.	+	+	+	+
263	Auksalašis “	<i>A. bractea</i> D-S.	+			
264	Dirvinis “	<i>Chrysaspidia festucae</i> L.	+		+	
265	Žolinis “	<i>Ch. festata</i>	+	+		+
266	Ažuolinė peteliškė	<i>Mormonia sponsa</i> L.			+	
267	Mėlynsparnė “	<i>Catocala fraxini</i> L.			+	
268	Paprastoji “	<i>C. nupta</i> L.			+	
269	Žydrapilkė “	<i>C. promissa</i> D-S.			+	
270	Geltonsparnė “	<i>Ephesia fulminea</i> Sc.	+		+	
271	Pilkasis dobilinukas	<i>Callistege mi</i> Cl.	+			+
272	Rusvasis “	<i>Ectype glyphica</i> L.	+	+		+
273	Žieminukas	<i>Scoliopteryx libatrix</i> L.	+			
274	Pilkasis vikinukas	<i>Lygephila pastinum</i> Tr.	+	+	+	
275	Miškinis “	<i>L. viciae</i> Hb.			+	
276	Kirptasparnis naktinukas	<i>Laspeyria flexula</i> D-S.		+	+	
277	Geltonjuostis plačiasparnis	<i>Colobochila salicalis</i> D-S.		+		
278	Žalsvapilkis “	<i>Parascotia fuliginaria</i> L.	+		+	
279	Rausvažalis “	<i>Phytometra viridaria</i> Cl.	+	+		
280	Rudataškis “	<i>Rivula sericealis</i> Sc.	+	+	+	+
281	Ūsuotasis naktinukas	<i>Herminia barbalis</i>	+		+	
282	Geltonjuostis “	<i>Tristalis emortualis</i> D-S.		+		
283	Tiesiajuostis “	<i>Zanclognatha tarsipennalis</i> Tr.	+	+	+	
284	Rusvasis “	<i>Z. tarsicrinalis</i> Kn.		+	+	

(tęsinys)

Eil. Nr.	Lietuviškas drugių pavadinimas	Tarptautinis drugių pavadinimas	Nemuno slėnio šlaitai Seredžiuje	Dubausio ir Pieštėvės slėniai	Skroblyno miškas	Dubysos slėnis
285	Lenktajuostis “	<i>Z. grisealis</i> D-S.	+			
286	Dilgėlinis “	<i>Hypena proboscidalis</i> L.	+		+	+
	Šeima. Sprindžiai	Geometridae				
287	Didysis žaliasparnis	<i>Geometra papilionaria</i> L.		+	+	
288	Gelsvadėmis “	<i>Comibaena pustulata</i> Hfn.		+	+	
289	Smaragdinis “	<i>Euchloris smaragdaria</i> F.			+	
290	Balsvasis “	<i>Jodis lactearia</i> L.		+	+	+
291	Pilkšvasis “	<i>Hemithea strigata</i> Müll.			+	
292	Smailiasparnis sprindžiukas	<i>Calothysanis amata</i> L.	+	+	+	+
293	Margasparnis “	<i>Scopula immorata</i> L.		+	+	+
294	Raudonsparnis “	<i>S. rubiginata</i> Hfn.	+			
295	Raštuotasis “	<i>S. ornata</i> Sel.	+	+	+	+
296	Pilkajuostis “	<i>S. nigropunctata</i> Hfn.	+	+		
297	Balsvasis “	<i>S. immutata</i> L.	+			+
298	Rudbaltis “	<i>S. ternata</i> Schrk.		+	+	
299	Tamsiakraštis “	<i>Sterrrha biselata</i> Hfn.	+			
300	Juodajuostis “	<i>S. aversata</i> L.			+	
301	Balsvasis taškasprindis	<i>Cosymbia pendularia</i> Cl.	+			
302	Taškuotasis “	<i>C. punctaria</i> L.			+	
303	Trumpakojis sprindžius	<i>Anaitis plagiata</i> L.	+			
304	Rudajuostis skiautenis	<i>Trichopteryx polycommata</i> D-S.	+			
305	Gluosninis “	<i>Mysticoptera sexalata</i> Petz.			+	
306	Šilkasparnis sprindžius	<i>Triphosa dubitata</i> L.	+			
307	Slyvinis juostasprindis	<i>Lygris prunata</i> L.	+	+	+	
308	Miškinis “	<i>L. testata</i> L.	+		+	
309	Serbentinis “	<i>L. mellinata</i> F.	+	+		
310	Rytinis “	<i>L. pyropata</i> Hb.	+	+		
311	Kadaginė cidarija	<i>Thera juniperata</i> L.	+			
312	Pamiškinė “	<i>Dysstroma citrata</i> L.			+	
313	Paprastoji “	<i>Xanthorhoe fluctuata</i> L.	+	+		
314	Blyškioji “	<i>X. montanata</i> D-S.	+	+		+
315	Keturjuostė “	<i>X. quadrifasciata</i> Cl.			+	
316	Rudajuostė “	<i>X. spadicearia</i> D-S.	+		+	
317	Rūdžiauostė “	<i>X. ferrugata</i> Cl.	+	+	+	+
318	Plūkinė “	<i>Calostygia didymata</i> L.	+	+		
319	Dvidėmė “	<i>Euphyia cuculata</i> Hfn.				
320	Geltonoji “	<i>E. bilineata</i> L.	+			
321	Žliuginė cidarija	<i>E. unangulata</i> Hw.	+			
322	Danteninė “	<i>Diactinia silaceata</i> D-S.			+	
323	Lazdyninė “	<i>Electrophaes corylata</i> Th.		+	+	
324	Gervuoginė “	<i>Mesoleuca albicillata</i> L.	+	+	+	
325	Juodajuostė “	<i>Lyncometra ocellata</i> L.	+	+	+	+
326	Žiedinė “	<i>Eulype tristata</i> L.	+	+	+	+
327	Pilkbaltė “	<i>E. rivata</i> Hb.			+	
328	Pievinė “	<i>E. alternata</i> Müll.	+	+	+	+
329	Kraujažolinė “	<i>Perizoma alchemillata</i> L.	+	+	+	+
330	Šakninė “	<i>P. affinitata</i> Stph.			+	
331	Rudoji “	<i>P. bifasciata</i> Haw.			+	
332	Gelsvoji “	<i>P. flavofasciata</i> Th.		+	+	
333	Alksninė “	<i>Hydriomena coerulea</i> F.	+	+	+	+
334	Balandinė “	<i>Pelurga comitata</i> L.	+			+
335	Mažoji geltonoji “	<i>Hydrelia flammeolaria</i> Hfn.			+	
336	Guobinė cidarija	<i>Discoloxia blomeri</i> Curt.			+	
337	Mažasis bangajuostis sprindis	<i>Asthena albulata</i> Hfn.		+	+	

(tęsinys)

Eil. Nr.	Lietuviškas drugių pavadinimas	Tarptautinis drugių pavadinimas	Nemuno slėnio šlaitai Seredžiuje	Dubausio ir Pieštėvs slėniai	Skroblyno miškas	Dubysos slėnis
338	Pušinis sprindytis	<i>Eupithecia plumbeolata</i> Hw.			+	+
339	Geltonrudis “	<i>E. liniariata</i> D-S.	+	+		
340	Baltajuostis “	<i>E. exigua</i> Hb.	+		+	
341	Liepinis “	<i>E. egenaria</i> H. S.	+			
342	Baltasis “	<i>E. centaureata</i> D-S.	+	+		
343	Pilkasis “	<i>E. satyrata</i>	+	+	+	+
344	Tritaškis “	<i>E. tripunctaria</i> H. S.	+		+	
345	Paprastasis sprindytis	<i>E. vulgata</i> Hw.	+	+	+	+
346	Lipikinis “	<i>E. subfuscata</i>	+	+	+	+
347	Rudasparnis “	<i>E. icterata</i> Vill.			+	
348	Žilasparnis “	<i>E. succenturiata</i> L.	+			
349	Žvaigždūninis “	<i>E. subumbrata</i> D-S.	+	+	+	+
350	Uosinis “	<i>E. innotata</i> Hfn.			+	
351	Kadugiažiedis “	<i>E. sobrinata</i> Hb.			+	
352	Ilgasparnis “	<i>E. lanceata</i> Hb.	+			
353	Katilėlinis “	<i>E. denotata</i> Hb.	+			
354	Žalsvoji sprindenė	<i>Caliclistis chloreata</i> Mab.	+			
355	Sodinė “	<i>C. rectangulata</i> L.	+			
356	Mėlyninė “	<i>C. debiliata</i> Hb.			+	
357	Dantytoji “	<i>Anticdix sparsata</i> Tr.	+			
358	Rožinis sprindžius	<i>Anticlea badiata</i> D-S.	+			
359	Pilkasis šilasprindis	<i>Horisme tersata</i> D-S.		+	+	
360	Agrastinis sprindžius	<i>Abraxas grossulariata</i> L.	+			
361	Paprastasis margasparnis	<i>Lomaspilis marginata</i>		+		
362	Ožekšninis margasparnis	<i>Ligdia adustata</i> D-S.			+	
363	Dvitaškis balsvasprindis	<i>Bapta bimaculata</i> F.	+	+	+	+
364	Pilkadėmis “	<i>B. temerata</i> D-S.		+	+	
365	Pilkajuostis “	<i>Cabera pusaria</i> L.	+		+	
366	Rudajuostis “	<i>C. exanthemata</i> Sc.	+	+	+	+
367	Raudonsprindis	<i>Ellopia fasciaria</i> L.			+	
368	Ažuolinis geltonsprindis	<i>Ennomos erosaria</i> D-S.			+	
369	Didysis “	<i>E. autumnaria</i> Werb.			+	
370	Rausvasis mėnulisprindis	<i>Selenia tetralunaria</i> Hfn.	+		+	
371	Pilkšvasis “	<i>S. bilunaria</i> Esp.	+	+	+	+
372	Geltonasis dvijuostis sprindis	<i>Crocalis elinguaris</i> L.	+			
373	Slyvinis sprindžius	<i>Angerona prunaria</i> L.	+	+	+	+
374	Brūkšniuotasis “	<i>Plagodis dolabraria</i> L.			+	
375	Gelsvoji jaunamartė	<i>Ourapteryx sambucaria</i> L.			+	
376	Gluosninis dvispalvis sprindis	<i>Epione repandaria</i> Hfn.	+		+	
377	Gelsvasis miškasprindis	<i>Cepphis advenaria</i> Hb.			+	
378	Balsvasis “	<i>Semiothisa notata</i> L.			+	
379	Pilkasis “	<i>S. alternaria</i> Hb.	+		+	
380	Pušinis “	<i>S. liturata</i> Cl.			+	
381	Pilkasis serbentinis sprindis	<i>Itame wauaria</i> L.	+			
382	Avietinis sprindžius	<i>Plagodis pulveraria</i> L.			+	
383	Beržinis šeriasprindis	<i>Biston betularius</i> L.		+	+	
384	Pavasarinis žievėsprindis	<i>Cleora cinctaria</i> D-S.	+		+	
385	Pilkrudis žievėsprindis	<i>C. ribeata</i> Cl.			+	
386	Tamsiajuostis “	<i>C. repandata</i> L.			+	
387	Didysis “	<i>Boarmia roboraria</i> D-S.	+	+	+	+
388	Pilkasis “	<i>B. punctinalis</i> Sc.		+	+	
389	Mėlyninis “	<i>Ectropis bistortata</i> Goc.			+	
390	Rudasprindis	<i>Ematurga atomaria</i> L.	+	+	+	+
391	Gyslotasis sprindžius	<i>Siona lineata</i> Sc.	+	+		+

2 lentelė

Eil. Nr.	Tarptautinis drugių pavadinimas	Nemuno slėnio šlaitai Seredžiuje	Dubausio ir Pieštės slėniai	Skroblyno miškas	Pastabos
	Šeima. <i>Incurvariidae</i>				
392	<i>Lampronia fuscata</i> Tng.	+			Lietuvos retenybė
	Šeima. <i>Scardidae</i>				
393	<i>Scardia boletella</i> F.			+	
	Šeima. <i>Yponomentidae</i>				
394	<i>Yponomeuta padellus</i> L.	+			
395	<i>Y. irrorellus</i> Hb.	+			Lietuvos retenybė
396	<i>Y. evonymella</i> L.		+		
397	<i>Ypsolopha falcata</i> D-S.			+	
398	<i>Y. parenthesella</i> L.			+	
	Šeima. <i>Depressariidae</i>				
399	<i>Enicostoma labella</i> D-S.		+		Retenybė
400	<i>Agonopterix arenella</i> D-S.	+			
401	<i>A. multiplicella</i> Ersch.	+			Europos retenybė
402	<i>A. Heracliana</i> L.			+	
403	<i>A. cnicella</i> Treisch.	+	+		
404	<i>Depressaria pimpinellae</i> L.		+		
405	<i>D. depressana</i> F.	+			
	Šeima. <i>Amphisbatidae</i>				
406	<i>Hypercallia citrinalis</i> Sc.			+	
	Šeima. <i>Galechiidae</i>				
407	<i>Teleiodes proximella</i> Hb.			+	
408	<i>Galechia turpella</i> D-S.		+		
409	<i>Psoricoptera gibbosella</i> Z.			+	
410	<i>P. speciosella</i> Teich.		+		Nauja rūšis Lietuvoje
411	<i>Chionodes tragicella</i> Heyd.		+		
412	<i>Ch. distinctella</i> Z.			+	
413	<i>Euscrxipalpa acuminatella</i> Sc.			+	
414	<i>Dichomeris ustatella</i> F.		+	+	
415	<i>Acompsia cinerella</i> Cl.		+		
416	<i>Pexicopia malvella</i> Hb.		+		
417	<i>Athrips mouffetella</i> L.		+		
	Šeima. <i>Tortricidae (Lapsukiai)</i>				
418	<i>Cochylis dubitana</i> Hb.			+	
419	<i>C. hybridella</i> Hb.		+	+	Nauja rūšis Lietuvoje
420	<i>C. flaviciliana</i> W.	+			
421	<i>C. posterana</i> Z.	+	+		
422	<i>Cochylidia heydeniana</i> H-S.		+		
423	<i>C. implicitana</i> Wck.			+	
424	<i>Aethes smeathmanniana</i> F.	+			
425	<i>Euroecilia ambigua</i> Hb.			+	
426	<i>Cnephasia alticolana</i> H-S.			+	
427	<i>C. stephensiana</i> Doub.			+	
428	<i>C. commutana</i> H-S.		+	+	
429	<i>C. incertana</i> Tr.			+	
430	<i>Choristoneura diversana</i> Hb.			+	
431	<i>Pandemis cerasana</i> Hb.	+		+	
432	<i>P. cinamoemiana</i> Tr.	+			
433	<i>P. heparana</i> D-S.	+	+	+	
434	<i>Archips oporana</i> L.	+			
435	<i>A. podana</i> Sc.			+	
436	<i>A. xylosteanana</i> L.			+	
437	<i>Orthothenia undulana</i> D-S.			+	
438	<i>Endemis porphyra</i>		+		
439	<i>Enarmonia formosana</i> Scop.	+			

(tęsinys)

Eil. Nr.	Tarptautinis drugių pavadinimas	Nemuno slėnio šlaitai Seredžiuje	Dubausio ir Pieštėvės slėniai	Skroblyno miškas	Pastabos
440	<i>Acleris forscaleana</i> L.	+			
441	<i>A. holmiana</i> L.			+	
442	<i>A. laterana</i> F.			+	
443	<i>A. sparsana</i> D-S.			+	
444	<i>A. rufana</i> D-S		+		
445	<i>A. natana</i> Don.		+		
446	<i>A. ferrugana</i> D-S.		+		
447	<i>Syndemis musculana</i> Hb.	+			
448	<i>Tortrix viridana</i> L.	+	+	+	Ažuolų kenkėjas
449	<i>Apotomis sororculana</i> Z.		+		
450	<i>Notocelia rosaecolana</i>	+			
451	<i>N. udmanniana</i> L.			+	
452	<i>Eucosma aemulana</i> Schl.			+	
453	<i>E. cana</i> Haw.			+	
454	<i>E. metzneriana</i> Tr.			+	
455	<i>Thiodia citrana</i> Hb.		+		
456	<i>Rhopobota naevana</i> Hb.			+	
457	<i>Rh. stagnana</i> D-S.		+		
458	<i>Rh. ustomaculana</i> Cr.			+	
459	<i>Dichrorampha aeratana</i> M. P.			+	
460	<i>Cydia pomonella</i> L.	+			Obuolinis vaisėdis
461	<i>Lathroanympha strigana</i> F.	+			
462	<i>Endothaenia quadrimaculana</i> Hw.		+	+	
463	<i>E. marginana</i> Hw.	+			
464	<i>Hedya ochrolencana</i> F.	+		+	
465	<i>Phiaris umbrosana</i> F.			+	
466	<i>Ph. septentrionana</i> Curt.			+	Nauja rūšis Lietuvoje
467	<i>Lobesia abscisana</i> Dbd.		+		Nauja rūšis Lietuvoje
468	<i>Gypsonoma dealbana</i> F.		+	+	
	Šeima. Phyctidae				
469	<i>Oncocera semirubella</i> Sc.	+			
470	<i>Pempelia dilutella</i> Hb.			+	
471	<i>Rhodophaella advenella</i> Zack.			+	
472	<i>Eurhodope rosella</i> Sc.	+	+		Retenybė
473	<i>Myelois cribrella</i> Hb.	+			
474	<i>Nyctegratis lineana</i> L.		+		
475	<i>Phycitodes maritima</i>	+			Nauja rūšis Lietuvoje
	Šeima. Pyralidae (Ugniukai)				
476	<i>Galleria melonella</i> L.	+	+		Vaškinis ugniukas
477	<i>Aprotera nemoralis</i> Sc.			+	
478	<i>Hypsopygia costalis</i> F.		+	+	
479	<i>Scoparia basistrigalis</i> Knog.			+	
480	<i>S. subfusca</i> Wck.	+			Nauja rūšis Lietuvoje
481	<i>S. ambigualis</i> Tr.			+	
482	<i>Eudonia murana</i> Curt.	+			
483	<i>E. pallida</i> Curt.	+			
484	<i>Pyrausta aurata</i> Sc.			+	
485	<i>Pleurotya ruralis</i> Sc.			+	
	Šeima. Pterophoridae				
486	<i>Amblyphila acanthodactyla</i> Hb.		+		
487	<i>Emmelina monodactyla</i> L.	+			

Seredžiaus apylinkių augmenija

Živilė Lazdauskaitė, Renata Kemzūraitė

Seredžius, išikūręs Dubysos ir Nemuno pašonėje, ne vieną traukia stačiais žaliuojančiais šlaitais bei už jų besitęsiančiais apylinkių toliais.

Šiose vietovėse augančių augalų įvairovę padėjo nustatyti 2002 m. pavasarį ir vasarą atlikti floristiniai tyrimai. Straipsnyje apžvelgsime būdingiausius, taip pat retesnius ir įdomesnius Seredžiaus apylinkių augalus, aptarsime jų paplitimą tirtoje teritorijoje.

Lietuvoje žinoma daugiau nei 1500 savaiminių žolinių augalų rūšių ir 77 sumedėjusių augalų rūšys ir formos, taip pat daugiau nei 6000 rūšių grybų bei 260 rūšių kerpių. Seredžiaus apylinkėse aptikta maždaug 500 rūšių savaiminių žolinių augalų ir apie 30 rūšių medžių bei krūmų.

Toliuose tarp dabartinių kaimų akį patraukia vienas nuo kito nuošaliau dirbamuose laukuose stovintys pavieniai ažuolai. Vietiniai kaimų gyventojai dar prisimena prie kiekvieno iš jų buvusias ūkininkų sodybas. Savita yra ir atskiro reljefo flora. Už Seredžiaus išikūrusių Motiškių pietinės ekspozicijos šlaituose susiformavusi šunobelės–slyvos bendrija. Auga į Raudonąją knygą įrašyti augalai: pievinis šalavijas (*Salvia pratensis*) bei melsvasis gencijonas (*Gentiana cruciata*). Šlaitų viršutinėje dalyje gausiai auga dygioji slyva (*Prunus spinosa*), dar vadinama krykle. Pavasarį jos žiedų baltumą pakeičia tik šlaituose mėlynuojantis pievinis šalavijas. Čia taip pat aptinkamos paprastoji ir šlaitinė žemuogės (*Fragaria vesca*, *F. viridis*). Bendrajame žoliniame apdangale vyrauja pievų, pamiškių, Dubos, Varlio, Myžupio paupių augalai: avinis eraičinas (*Festuca ovina*), gojinė miglė (*Poa nemoralis*), paprastoji karlina (*Carlina vulgaris*), paprastoji trūkažolė (*Cichorium intybus*), gumbuotasis ir auksakuodis vėdrynai (*Ranunculus bulbosus*, *R. auricomus*), smiltyninė sidabražolė (*Potentilla arenaria*), plaukuotasis gyslotis (*Plantago media*), miškinė notra (*Stachis sylvatica*), raudonžiedė notrelė (*Lamium rubrum*), krūminis builis (*Antriscus sylvestris*), didžioji ugniažolė (*Chelidonium majus*), paprastasis kietis (*Artemisia vulgaris*), pelkinė puriena (*Caltha palustris*), rasa-kila (*Alchemilla sp.*), karčioji putokšlė (*Polygala amara*), bestiebė usnis (*Cirsium acaule*). Dubos slėnyje, kaip ir Armenos upelio pakrančių pievose, išikūrę pavasariniai augalai, tokie kaip pavasarinis švitriešis (*Ficaria verna*), paprastasis rūtenis (*Corydalis solida*), baltažiedė ir geltonžiedė plukės (*Anemone nemorosa*, *A. ranunculoides*), paprastoji vištapienė (*Gagea lutea*), ankstyvoji viksva (*Carex caryophylla*). Atodangų viršūnėse susiformavusius dygiosios slyvos brūzgynus paįvairina raudonasis eraičinas (*Festuca ovina*), plokščioji miglė (*Poa compressa*), melsvoji viksva (*Carex flacca*), didžioji ožiažolė (*Pimpinella magna*), paprastasis kmynas (*Carum carvi*), didžiagalvė bajorė (*Centaurea scabiosa*), vaistinė dirvuolė (*Agrimonia eupatorium*), geltonžiedė ir apyninė liucernos (*Medicago falcata*, *M. lupulina*), keturbriaunis ir paprastasis čiobreliai (*Thymus pulegioides*, *Th. serpyllum*), smiltyninė našlaitė (*Viola arenaria*), paprastasis ežeinis (*Echium vulgare*), pievinis linas (*Linum catharticum*), paprastoji morka (*Daucus carota*), paprastoji jonažolė (*Hypericum perforatum*), pievinis pelėžirnis (*Lathyrus pratensis*), pievinis snaputis (*Geranium pratense*). Čia auga ir apyretės Lietuvoje gelsvoji žvaigždūnė (*Scabiosa ochroleuca*) bei didžioji ožiažolė. Gegužės pirmąją dekadą savo žiedus išskleidžia

Dygioji slyva.
V. Girininkienės
 nuotr. 2002 m.

gauruotoji vaisgina (*Ajuga genevensis*), vanaginis kartylis (*Picris hieracioides*), paprastas perlutis (*Anthylis vulneraria*), ilgalapė veronika (*Veronica longifolia*), vaistinė šunlielė (*Cynoglossum officinale*), baltažiedė notrelė (*Lamium album*). Būdingas Nemuno šlaitų augalas – šilumamėgė lieknoji plukė (*Anemone sylvestris*). Bundantį šlaitą nuspalvina vienas kitas pievinės šilagėlės (*Pulsatilla pratensis*) kupstelis.

Upelių šlaituose išaugę pavieniai medžiai ir krūmai – paprastas skirpstas (*Ulmus minor*), drebulė (*Populus tremula*), raudonoji sedula (*Cornus sanguinea*), juodalksnis (*Alnus glutinosa*), o paprastas lazdynas (*Corylus avellana*) upelių pakrantėse sudaro ištisus sąžalynus.

Vasarą šlaitų pievelės pasipuošia dar kiškio ašarėlėmis (*Briza media*), šėtruotąja bajore (*Centaurea rhenana*), reta, bet sparčiai plintančia kompasine salota (*Lactuca serriola*), dilgialapiu ir tankiažiedžiu katilėliais (*Campanula trachelium*, *C. glomerata*), paprastą ir didžiąją varnalėšomis (*Arctium lappa*, *A. tomentosum*), geltonuoju bobramuniu (*Anthemis tinctoria*) bei apyrečiais Lietuvos augalais – šlaitiniu dirveniu (*Ononis arvensis*) ir gelsvąja žvaigždūne. Veši reto Lietuvos augalo – šakotojo šiaudenio (*Anthericum ramosum*) bendrija. Gausiai aptinkami smiltyninis lendrūnas (*Calamagrostis epigeios*), paprastas saulenis (*Helianthemum nummularium*), pievinis pūtelis (*Tragopogon pratensis*), alpinis dobilas (*Trifolium alpestre*), paprastoji rykštenė (*Solidago virgaurea*). Į saulę didžiulius rožinius žiedus nukreipusi ir aukštoji dedešva (*Malva alcea*).

Dešinėje juosdamas Pieštvej, o kairėje – Dubausį, iškilęs kompozitoriaus Stasio Šimkaus „kalnas“. Čia, be įprastų pietiniams šlaitams augalų, dar auga ir daugiažiedis kiškiagrikis (*Luzula multiflora*). Krūmų pavėsyje išsikūrusi ir iš darželių „pabėgusi“ darželinė naktižiedė (*Silene armeria*).

Padubysio apylinkių rytinės ekspozicijos šlaituose taip pat aptinkama dygioji slyva. Čia jos žydėjimas vėlyvesnis nei pietiniuose šlaituose, bet krūmynai ir čia sudaro ištisą šlaito viršūnės juostą. Po pavieniais ažuolais ir klevais, karpotaisiais ožekšniais (*Euonimus verrucosa*), paprastojo sausmedžio (*Lonicera xylosteum*) krūmais auga dvilapė medutė (*Maianthemum bifolia*), smiltyninė neužmirštuolė (*Myosotis arenosa*), daugiažiedis kiškiagrikis, vienmetė šiušėlė (*Erigeron annua*), pievinė dantenė (*Cardamine pratensis*),

raudonoji ir geltonoji žiognagės (*Geum rivale*, *G. urbanum*), paprastoji kraujalakė (*Sanguisorba officinalis*), paupinė usnis (*Cirsium rivulare*), bobramunis, o pakrūmėse savo skėčius kelia miškinis skudutis (*Angelica sylvestris*), sibirinis barštis (*Heracleum sibiricum*).

Senąją Nemuno vagą šiandien žymi tik likę senieji jo krantai. Tai anapus kelio Kaunas–Jurbarkas užuovėją sudarantys medžiais ir krūmais apaugę šlaitai su apačioje išsikūrusiomis sodybomis. Šlaitų tarpekliais į Nemuną veržiasi upeliai.

Pietinės ekspozicijos šlaituose gausūs dygiosios slyvos krūmynai. Čia jau ankstyvą pavasarį aptinkame ankstyvuosius pavasario augalus: pavasarinę ankstyvę (*Erophila verna*) ir baltažiedį vairėnį (*Arabidopsis thaliana*). Žydi čia ir ankstyvoji viksva bei vienagraižė kudlė. Matome besidriekiančius šilinės viksvos (*Carex ericetorum*) plotelius.

Pačiame Seredžiaus miestelyje, kylant aukštyn šlaitais, nustebina tarp erškėčių (*Rosa sp.*), blindžių (*Salix caprea*) žaliają dangą sudaranti vos pastebima saugotina gausi vienalapės driežlielės (*Ophioglossum vulgatum*) populiacija. Po vienpiestės gudobelės (*Crateagus monogyna*), karpotojo ožekšnio, dygliuotojo šaltalankio (*Hippophae rhamnoides*), paprastosios karaganos (*Caragana arborescens*) krūmais plyti paprastojo raudonėlio (*Origanum vulgare*) lopinėliai. Į juos įsiterpusios pelkinė vingiorykštė (*Filipendula ulmaria*), apyvinė liucerna (*Medicago lupulina*), dėmėtoji džiugūnė (*Hypochoeris maculata*), pievinis pūtelis, varpotoji glaudenė (*Phyteuma spicatum*), paprastoji sukatžolė (*Leonurus cardiaca*), lieknoji plukė, melsvasis gencijonas bei pievinis šalavijas Nemuno šlaitą išmargina įvairiausiomis pavasario spalvomis.

Važiuojant link Veliuonos, netoli Kalvių, matome tarp šlaitų siaura vagele į Nemuną sruvenančią Armeną. Vasarą jos šlaituose augantys skroblas (*Carpinus betulus*), mažalapė liepa (*Tilia cordata*), vinkšna (*Ulmus laevis*), paprastasis ažuolas, paprastasis skirpstas, klevas, kriaušė, dygioji šunobelė (*Chamnus cathartica*), vienpiestė gudobelė, europinis ir karpotasis ožekšniai, lazdynas sudaro tankų pavėsį žoliniams augalams, kurie čia išikūrę paūksmės grioviuose. Nebūdingoje vietoje čia veši Raudonosios knygos augalas – žirnialapis vikis (*Vicia pisiformis*).

Praretėjus plačialapiams, vietomis juos pakeičia pavienės senos paprastosios pušys, vienpiestės gudobelės, obelys (tai buvusių sodybų žymės). Čia paplitusi pievinė žilė (*Senecio jacobaea*), geltonuoja gluosnialapis debesylas (*Inula salicina*) ir geltonžiedis barkūnas (*Melilotus officinalis*). O būdingoje šunobelės–slyvos bendrijoje galima pamatyti ir Raudonosios knygos atstovą – stačiąją notrą (*Stachis recta*). Be minėtų šlaitų augalų, čia auga paprastasis raugerškis (*Berberis vulgaris*), mažoji ožiažolė (*Pimpinella saxifraga*), paprastasis lipikas (*Galium mollugo*), vaistinis smidras (*Asparagus officinalis*), juodoji tūbė (*Verbascum nigrum*).

Netoli Seredžiaus buvusių didingus Belvederio rūmus dabar primena tik apleisti dvaro pastatai ir angliško tipo parkas. Parkas labai apleistas. Tačiau tarp pasodintų liepų ir ažuolų, tarp mėlynuojančių neužmirštuolių (*Myosotis palustris*), leidamiesi šlaitu žemyn, aptinkame gausiai čia augantį dar vieną Raudonosios knygos atstovą – krūminį kiškiagrikį (*Luzula luzuloides*). Gausiai auga čia ir nuodingoji varpotoji juodžolė (*Actaea spicata*).

Dirbamuose laukuose, dirvnuojamuose pūdymuose, apleistose pievose gausu piktžolių. Pakelėse veši paprastoji takažolė (*Polygonum aviculare*), žašinė sidabražolė (*Potentilla anserina*), paprastoji kraujažolė (*Achillea millefolium*), dirvinė ir kalvinė neužmirštuolė (*Myosotis arvensis*, *M. hispida*), rauktaalapė rūgštyinė (*Rumex crispus*), trikertė

žvaginė (*Capsella bursa-pastoris*), svėrė (*Raphanus raphanistrum*), dirvinė pienė (*Sonchus arvensis*), paprastoji kiaulpienė (*Taraxacum officinale*), paprastoji gaiva (*Lapsana communis*). Čia gausu ir paprastojo varpučio (*Elytrigia repens*), paprastojo kiekio (*Artemisia vulgaris*), dirvinio raguolio (*Consolida regalis*), vijoklinio pelėvirkščio (*Fallopia convolvulus*), ankstyvojo šalpusnio (*Tussilago farfara*), plačialapio gysločio (*Plantago major*). Ganyklose, nors ir retai, bet aptinkama ir mėlynažiedė liucerna (*Medicago sativa*).

Seredžiaus apylinkės ganėtinai miškingos. Čia vos ne kiekvieną kaimą supa miškas. Auga mišrūs (eglė–ąžuolas), plačialapių miškai ir sausi pušynai. Bene didžiausi apylinkėse yra Dubysos ir Burbinės miškų masyvai. Juos siaurais ruožais gaubia nedideli sodintų miškų ploteliai.

Dubysos mišką, besitęsiantį palei keletą kaimų, tarsi sudaro atskiros medynų dalys. Iš Armeniškių pusės kelis kilometrus tęsiasi mišrus derlingas lapuočių–spygliuočių miškas, kurį pakeičia sausas pušynas. Ne veltui Vozbutuose jis jau vadinamas šilu. Gausiai palijus, Dubysos miškas gilumoje ypač klampus, tačiau tokia miške grybienai vystytis sąlygos yra optimalios.

Apžvelgsime bendrą Dubysos miško floristinę sudėtį. Pačiame miško pakraštyje auga vienas iš gražiausių drėgnų pamiškių pievelių augalų – paprastasis burbulis (*Trollius europeus*). Brandžius ir pribrežtančius medynus sudaro eglė, beržas, uosis, alksnis, drebulė, ieva, paprastasis sausmedis, ožekšnis. Žolinėje dangoje vyrauja baltažiedė ir geltonžiedė plukės, kiškio kopūstas, dilgėlė, gauruotoji vaisgina, dvilapė medutė.

Ties Dainaviškiais esančio Dubysos miško pirmąjį ardą sudaro paprastoji eglė, juodalksnis, šiek tiek mažiau paprastojo ąžuolo ir uosio. Pomiškyje kyla eglės ir uosiai. Trake – lazdynai ir ievos. Auga pavieniai skirpstai. Be įprastų šio miško augalų, galime pamatyti ir didįjį eraičiną (*Festuca gigantea*), mažąją dantenę (*Circaea alpina*), kėstąjį vikšrį (*Juncus effusus*). Drėgnesnėse miško vietose auga paprastasis karklavijas (*Solanum dulcamara*) ir vilkdalgis (*Iris pseudacorus*). Tarp katuogių (*Ribes saxatile*), mėlynių plotelių aptinkamos avietės. Auga paprastoji septynikė (*Trientalis europeae*), miškinis lendrūnas (*Calamagrostis arundinaceae*), paprastoji ir šliaužiančioji šilingė (*Lysimachia vulgaris*, *L. nummularia*), gelsvalapė usnis (*Cirsium oleraceum*), paprastoji sprigė (*Impatiens noli-tangere*), pelkinė kreisvė (*Crepis paludosa*). O negausiuose pušynų ploteliuose kūpso pavieniai kadagio krūmeliai.

Pietvakariniame Dubysos miško kampe, ties Armeniškais, tik nedideliame plote matome pribrežtantį sodintą pušyną. Čia žolinė danga skurdi, su aviniu eraičinu, stačiąja briedgaure (*Nardus stricta*), lankščiąja šluotsmilge (*Deschampsia flexuosa*), besivyniojančiu apyniu (*Humulus lupulus*). Laukymę supančiame pušyne aptinkamas ir apskritalapio katilėlis (*Campanula rotundifolia*), krūmokšlinis kūpolis (*Melampyrum nemorosum*), vaistinė veronika (*Veronica officinalis*). Menkai susiformavusią žolinę dangą paįvairina pavieniai paprastojo šaltekšnio (*Frangula alnus*) krūmeliai. Ties Vozbutais, Skubais jau ošia tikras mėlyninis pušynas. Čia tarp pušų auga beržai ir drebulės. Žolinėje dangoje labiausiai išryškėja melvenė bei miškinė sidabražolė. Tarp mėlynių neretai įsimašiusios ir bruknės. Neretas ir šilinis viržis (*Calluna vulgaris*) bei pievinis kūpolis (*Melampyrum pratense*). Kirtimuose gausu paprastosios avietės. Ties Skubais, važiuojant link Dubysos, pušyno keliukai nuveda prie nedidelio žvyro karjero. Apleistoje dykvietėje gausu juodosios tūbės, kanadinės šiušelės (*Erigeron canadensis*), vais-

tinio godo (*Anchusa officinalis*). Nuskurdusioje pievoje žydi geltonžiedė liucerna (*Medicago falcata*). Čia veši buožainė (*Knautia arvensis*), paprastoji naktižiedė (*Silene vulgaris*), geltonai žydintis dirvoninis dobilas (*Trifolium aureum*), paprastoji žilė (*Senecio vulgaris*), dirvinis dobilas (*Trifolium arvensis*), žvyrdubėse – mažoji plūdena (*Lemna minor*).

Tarp didžiųjų miškų, ribojamas Armeniškių, Klausučių ir Motiškių kaimų auga vietinių vadinamas Gūdynės miškas. Tai lapuotynas, kur tarp ažuolų, liepų plinta miškinė notra, varpotoji juodžolė, didžioji dantenė (*Circaea lutetiana*).

Šilaitynės miškas tarsi susilieja su didžiuoju Burbinės mišku. Miške kartu su egle, ažuolu, beržu, uosiu, lazdynu, ieva, šermukšniu žolinėje dangoje tarpsta pelkinė vingiorykštė, auksakuodis vėdrynas (*Ranunculus auricomus*), plačialapis katilėlis (*Campanula latifolia*), rusvoji lizduolė (*Neottia midus-avis*). Nemažame beržyno plote pasitaiko gelsvalapė usnis, o tarp miško kvartalų tekančio Upsalos upelio pakraščiuose pavasariais žydi paprastasis burbulis.

Seredžiaus apylinkių miškuose nėra augančių maumedžių (*Larix sp.*), tačiau jų grožiu galima pasigėrėti Klausučiuose. Gyvenvietėje pasodinta daug maumedžių, kurie žemai nusvirusiomis šakomis ir tarp medžių mėlynuojančiomis neužmirštuolėmis traukia ne vieno praeivio akį.

Seredžiaus apylinkėse nemažai nedidelių upelių bei šalia sodybų iškastų tvenkinių. Vandens telkiniuose ir pakrantėse auga nendrinis dryžutis (*Phalaroides arundinacea*), triskiautis lakišius (*Bidens tripartita*), paprastoji kraujalakė, pelkinė viksva (*Carex vesicaria*), plūduriuojančioji plūdė (*Potamogeton natans*), vandeninis čeriukas (*Roripa amphibium*), glaustažiedis vikšris (*Juncus conglomeratus*). Kūdrosė gausu mažosios plūdenos, maurės. Kūdrų pakraštyje išsikūrusi plačialapio šaukščio (*Petasites hybridus*) bendrija. Vyrauja vandenų aukštieji heliofitai: plačialapis švendras (*Typha latifolia*), nendrė (*Phragmites australis*). Krantuose auga ir vaistinė taukė (*Symphitum officinale*). Vandens telkinių pakrantės dažnai gausiai apaugusios medžiais, ant kurių ypač pamėgęs raitytis paprastasis apynys.

Dubysos žiočių dešiniajame krante išikūrus paprastasis drugišius (*Oxytropis pilosa*) ir beginklė diršė (*Bromus inermis*). Krūmus apraizgo apyretė uoginė krūmsargė (*Cucubalus baccifer*).

Žiedinių augalų gausą paįvairina gyslotinis dumblialaikis (*Alisma plantago-aquatica*), aukštoji žilė (*Senecio paludosus*).

Nemuno pakrantės vandenyje ties Dubysos žiotimis vyrauja kanadinė elodėja (*Elodea canadensis*), permautalapė plūdė (*Potamogeton perfoliatus*), strėlialapė papliauška (*Sagittaria sagittifolia*), skėtinis bėžis (*Butomus umbellatus*). Karklais apaugusiose pakrantėse žydi totorinė ir paprastoji naktižiedė (*Silene tatarica*, *S. vulgaris*), dygliavaisis virkštenis (*Echinocystis lobata*), čiaudulinė kraujazolė (*Achillea ptarmica*), ilgalapė veronika (*Veronica longifolia*), patvorinė vynioklė (*Calystegia sepium*).

Tad tokia yra Seredžiaus apylinkėse susiformavusi žolinė ir sumedėjusi augmenija, akivaizdžiai rodanti krašto floristinį savitumą. Ypač didelį susidomėjimą kelia čia augantys Raudonosios knygos augalai – dygioji slyva, pievinis šalavijas, melsvasis gencijonas, stačioji notra, žirnišalis vikis, krūminis kiškiagrakis.

Tolesni tyrimai neabejotinai suteiks daugiau įdomios floristinės informacijos, nes šios vietovės palyginti mažai tyrinėtos.

Dekoratyviniai darželių ir kapinių augalai Seredžiuje

Renata Kemzūraitė

Marijona Lengvenienė
su anūkėmis Nijole
ir Danguole
Šimanskytėmis savo
sodyboje (neišlikusi)
Pieštvenų kaime.
Apie 1960 m. Iš
P. Šimansko albumo

Gėlės – grožio, padėkos, švelnumo ženklas. Augdamos kartu su dekoratyviniais krūmais ir medžiais, jos sudaro nuostabią harmoniją, supančią mūsų namus. Žmogus, nuo amžių vidiniu ryšiu susietas su gamta, seniausiai kuria ir tobulina dekoratyviosios floros pasaulį.

Tikriausiai nesuklys nei vienas, pasakydamas, kad bemaž kiekvienoje Seredžiaus ir jo apylinkių sodyboje galima rasti žydintį darželio augalą, net būti nustebintam dar nematytu puikiu gėlės žiedu.

Serediškiai pasakoja, kad nuo seno jie puošia savo sodybas ne tik iš pačių surinktų sėklų išaugintais dekoratyvinių augalų daigais, bet jų kadaise išgydavę ir pas vietinį, Seredžiuje gyvenusį agronomą. Daugelį metų Seredžiaus ir aplinkinių kaimų gyventojai tarpusavyje besikeisdami gėlių sėklomis taip išgražino savo sodybas, kad jau ne pirmi metai varžosi ir dėl gražiausios sodybos vardo.

Kaip sodybos, taip ir Seredžiaus kapinaitės kiekvieną žaliajį sezoną pasipuošia daugybe žiedų. Tad šiame straipsnyje ir norėčiau pateikti trumpą vienmečių, dvimečių ir daugiamečių gėlių bei kai kurių dekoratyvinių krūmų ir medžių sąrašą.

Iš darželiuose, lysvėse auginamų vienmečių gėlių aptinkame ne tik įvairiaspalvių dekoratyvinių, bet ir vaistinių, prieskoninių bei nuodingųjų savybių turinčių augalų.

Ne vienos sodybos saulėtas aikšteles puošia ryškiaspalvė didžiažiedė nasturta (*Tropaeolum majus*). Darželinis raguolis (*Consolida ajacis*) gerai auga priemolio dirvoje. Sužydęs tamsiai mėlynais, rožiniais, baltais ir raudonais žiedais, augalas tinka puokštėms. Pilnavidurė rugiagėlės (*Centaurea cyanus*) atmaina spalvingai pražysta gegužės–birželio mėnesiais. Jau nuo seno čia auginamas kvapūs pelėžirnis (*Lathyrus odoratus*), žmonių vadinamas *žirneliais*, labai tinka ne tik puokštėms, bet ir tvoroms ar balkonams ap-

želdinti. Grupėmis auginama pajūrinė lobularija (*Lobularia maritima*) sudaro balta, šviesiai violetinį žydintį kilimą. Kvepia medumi, todėl ypač lankoma bičių. Vaistinė medetka (*Calendula officinalis*) vertinama dėl jos vaistinių savybių, o pilnavidurė jos forma ryškiais oranžiniais žiedais itin pagyvina lauko gėlių kompozicijas. Miniatiūrinius saulėgražų žiedynus primenantį gulsčioji sanvitalija (*Sanvitalia procumbens*) žydi nuo birželio iki vėlyvo rudens. Tai kiliminis augalas, pradedamas naudoti kaspams apželdinti. Žydinčius kilimus sudaro ir didžiažiedė portulaka (*Portulaca grandiflora*) bei krištolinė pluoštagėlė (*Mesembryanthemum crystallinum*). Ši gėlė žydi tik saulei aukštai pakilus. Bene mažiausiai priežiūros reikalaujanti paprastoji kosmėja (*Cosmos bipinnatus*) puikiai žydi ir netrašioje dirvoje. Tinkantys sausoms puokštėms čia auginami karpytalapiai kermėkai (*Limonium sinuatum*), darželiniai šlamučiai (*Helichrysum bracteatum*), dobilinė gomfrena (*Gomphrena globosa*), sparnuotoji sagutė (*Ambobium alatum*).

Dekoratyvusis kopūstas (*Brassica oleraceae*), geltonasis puikūnas (*Mimulus luteus*), iš daigų auginama skaisčioji gacanija (*Gazania sp.*), kvapusis tabakas (*Nicotiana glauca*) auginami rečiau, o štai didysis (*Tagetes erecta*), gvazdikinis (*Tagetes patula*) bei smulkusis (*Tagetes tenuifolia*) serentis, didysis žioveinis (*Antirrhinum majus*), atramomis besivejantis sukutis (*Ipomoea purpurea*), paprastoji lobelija (*Lobelia erinus*) yra gauseni šių vietovių darželiniai augalai.

Kontrastingai derėdami savo spalvomis želdynuose puikuoja raudonžiedis šalavijas (*Salvia splendens*) ir į saulę žiedyną atgręžusi tikroji saulėgraža (*Helianthus annuus*). Lenktažiedis trimičius (*Salpiglossis sinuata*), dangiškoji nemofilė (*Nemophila maculata*), kininiai ratiliai (*Callistephus chinensis*) savo spalvų ir formų įvairove nustelbia ne vieną retesnių gėlių kilimą. Melsvai gėlynus nudažo meksikinis žydrūnis (*Ageratum houstonianum*) bei kvapusis heliotropas (*Heliotropium arborescens*).

Lysvėse, įvairiuose vazonuose auginamos sausoms puokštėms tinkamos sidabrinė (*Celiosia argentea*) bei skiauterėtoji (*Celiosia argentea f. cristata*) celiozijos. Didelėmis grupėmis pasodinta darželiuose puikiai dera gausiai žydinti raudonoji kreisvė (*Crepis rubra*). Galime pamatyti ir dainose apdainuotą kvapiąją razetą (*Reseda odorata*), ir ištisą vasarą dažnoje sodyboje žydintį vienmetį flioksą (*Phlox drummondii*). Puikiosios gvaizdūnės (*Zinia elegans*) ir kininiai gvazdikai (*Dianthus chinensis*) taip pat yra nereti daugelio gėlynų svečiai.

Nemenką vienmečių gėlių žiedų įvairovę dar labiau praturtina dvimetės gėlės. Tai antraisiais augimo metais žydintys, bet savo grožiu vienmečiams nenusileidžiantys augalai.

Iš savo natūralios augavietės – iš netoliese esančių miškų – į sodybas atkeliavęs pavasari stambiais geltonais žiedais pražystantis paprastasis burbulis (*Trollius europeus*). Gėlynuose galima pamatyti ir į Raudonąją knygą įrašytos daugiametės blizgės (*Lunaria rediviva*) giminaitę – darželinę blizgę (*Lunaria annua*).

Nuo balandžio žydinčią darželinę našlaitę (*Viola wittrockiana*) birželį pakeičia šurpinis gvazdikas (*Dianthus barbatus*). Saulėtoje derlingoje vietoje plačiai išsiskleidusi daugiametė saulutė (*Bellis perennis*), o greta, nuo vėjų apsaugotoje vietoje, įkurdintas ir darželinis katilėlis (*Campanula medium*). Auginama paprastoji rusmenė (*Digitalis purpurea*), kuri, subrandinusi gausybę sėklų, sugeba pati jas pasisėti. Pastatų sienas pagyvina aukštaugės aukštosios piliarožės (*Alcea rosea*).

Antkapių kompozicijas pajvairina ornamentiškais pilkšvai žaliais šiek tiek pūkuotais lapais „nusagstyta“ mišrioji cinerėja (*Senecio cruentos*).

Vienametės ir dvimetės gėlės dažniausiai yra žolinės, o daugiamečių gėlių gausybėje galime aptikti dar ir puskrūminių bei krūminių augalų.

Įdirbtoje derlingoje sodybų dirvoje jau ne pirmus metus auginami gausiai žydintys alpiniai (*Aster alpinus*) ir kalniniai (*Aster amellus*) astrai, darželinės astilbės (*Astilbe arendsii*), vaistinių savybių turinčios rausvažiedės ežiuolės (*Echinacea purpurea*), šluoteliniai flioksai (*Phlox paniculata*), hibridiniai darželiniai jurginai (*Dahlia cultorum*). Kapų puošyboje ypač dažna korėjinė (*Chrysanthemum sp.*) ir indinė (*Chrysanthemum indicum*) chrizantemos. Kur kas retesnės ir ne kiekvienoje sodyboje auginamos uoginės knipofijos (*Kniphofia uvaria*), ugninės žiognagės (*Geum coccineum*).

Kai kurių sodybų aplinką dar ir šiandien puošia darželių senbuvė – žalioji rūta (*Ruta graveolens*). Akmenimis dekoruotuose takų pakraščiuose veši plačialapės indinės kanos (*Canna indica*).

Vasaros puokštę gėlynuose išmargina ir didžiažiedės baltagalvės (*Leucanthemum maximum*), kaukazinės laumenės (*Doronicum caucasicum*), banguotosios melsvės (*Hosta undulata*), hibridiniai pentiniai (*Delphinium x cultorum*) ir rausvažiedžiai skaisieniai (*Tanacetum coccineum*) bei akuotuotosios gailiardijs (*Gaillardia aristata*). Rožine spalva pražysta iš Alžyro kilusi paprastoji smaliukė (*Viscaria vulgaris*).

Prie įrengtų vandens telkinių kompozicijas sudaro hibridiniai vilkdalgiai (*Iris*), muilinės gubojos (*Gypsophila paniculata*); pažeme driekiasi alpinė liūtpėdė (*Leontopodium alpinum*), kitaip dar vadinama edelveisu.

Sienelėms, tvoroms apželdinti pritaikyti plačialapiai pelėžirniai (*Lathyrus latifolius*), Žakmano raganės (*Clematis x jackmanii*). Rūgpiūčio–rugsėjo mėnesiais pražysta neseniai auginamos japoninės plukės (*Anemone japonica*). Paprastasis sinavadas (*Aquilegia vulgaris*) ypač žavi savo žiedų spalvingumu. Didelio dėmesio nestokoja sodybose prižiūrimos daugybės spalvų arbatinės, hibridinės, poliatinės, floribundinės, stambiažiedės, miniatiūrinės, laipiojančios ir parko rožės.

Kartu su iš sniego besikalanchiais pavasariinių (*Crocus vernus*), geltonųjų (*C. flavus*), tinkluotųjų (*C. reticulatus*) krokų, baltųjų snieguolių (*Galanthus nivalis*), smulkiažiedžių žydrių (*Muscari botryoides*), įvairiausių rūšių narcizų (*Narcissus ssp.*), paprastųjų pakalnučių (*Convallaria majalis*) žiedeliais pavasarį pražysta ir aukštoji (*Primula elatior*), dantytalapė (*P. desticulata*) bei paprastoji (*P. vulgaris*) raktažolės.

Pranciškus Šimanskis savo sodyboje Pieštvenų k. V. Girininkienės nuotr. 2002 m.

Veislių gausa darželiuose ir lysvėse auginamos tulpės vargu ar nusileidžia kokiai nors kitai pavasario gėlei. Ne vieną smalsuolį žavi didingi sodinių kardelių (*Gladiolus* spp.), baltųjų (*Lilium candidum*), raudonųjų (*L. bulbiferum*) lelijų, daugiažiedžių margučių (*Fritellaria imperialis*) žiedai.

Kapų puošimo ornamentiką ypač paįvairina storalapiai augalai: šilinės perkūnropės (*Jovibarba globifera*) bei stoginės šilropės (*Sempervivum tectorum*), didieji šilokai (*Sedum maximum*), didžiosios vilkpupės (*Hylotelephium maximum*).

Ir Seredžiuje, ir jo apylinkėse, be daugelio įprastų ir retų darželio gėlių, veši dekoratyviniai krūmai ir medžiai. Čia pamatysi gerai prižiūrimus ne tik paprastuosius putinus (*Viburnum opulus*), paprastąsias alyvas (*Syringa vulgaris*), gulsčiuosius raipstus (*Cytisus decumbens*), jazminus (*Philadelphus* spp.), bet ir tarpines forzicijas (*Forsythia intermedia*), paprastuosius buksmedžius (*Buscus sempervirens*), Tunbergo raugerškis (*Bergeris thunbergii*), japonines lanksvas (*Spiraea japonica*), rūgščiuosius žagrenius (*Rhus typhina*). Geltonai žalių lapų grožiu džiugina pažeme besidriekiantis Fortūno ožekšnis (*Euonymus fortunei*). Ne vieno statinio sienas ir tvoras margina laipiojantieji apskritalapiai smaugikai (*Celastrus orbiculatus*), laipiojančiosios hortenzijos (*Hydrangea* spp.), vijokliniai sausmedžiai (*Lonicera periclymenum*), triskiaučiai vynvyčiai (*Partenocissus tricuspidata*).

Sodybų puošyboje gausu ir įprastųjų, ir retųjų pušūnų, suteikiančių ypatingą atspalvį pastatams ir gėlynams.

Savo grožiu ir formomis stebina žirniavaisiai (*Chamaecyparis pisifera*) Lausono (*Ch. lawsoniana*) puskiparisiai, paprastieji (*Juniperus communis*) ir žvynuotieji (*J. sp.*) kadagai, paprastosios (*Picea abies*), baltosios (*P. glauca*) eglės, kaukaziniai kėniai (*Abies nordmanniana*). Dėmesį patraukia himalajinės (*Pinus wallichiana*) ir žemutės kalninės (*P. mugo* var. *pumilio*) pušys. Švelniai gelsva spalva aplinką nudažo ir lėtai augantys pavieniai europinio kukmedžio (*Taxus baccata*) krūmeliai.

Sudarant šį dekoratyvinių augalų sąrašą, aptikta apie 96 rūšys žolinių dekoratyvinių gėlių bei maždaug 26 rūšys sodybose auginamų krūmų ir medžių.

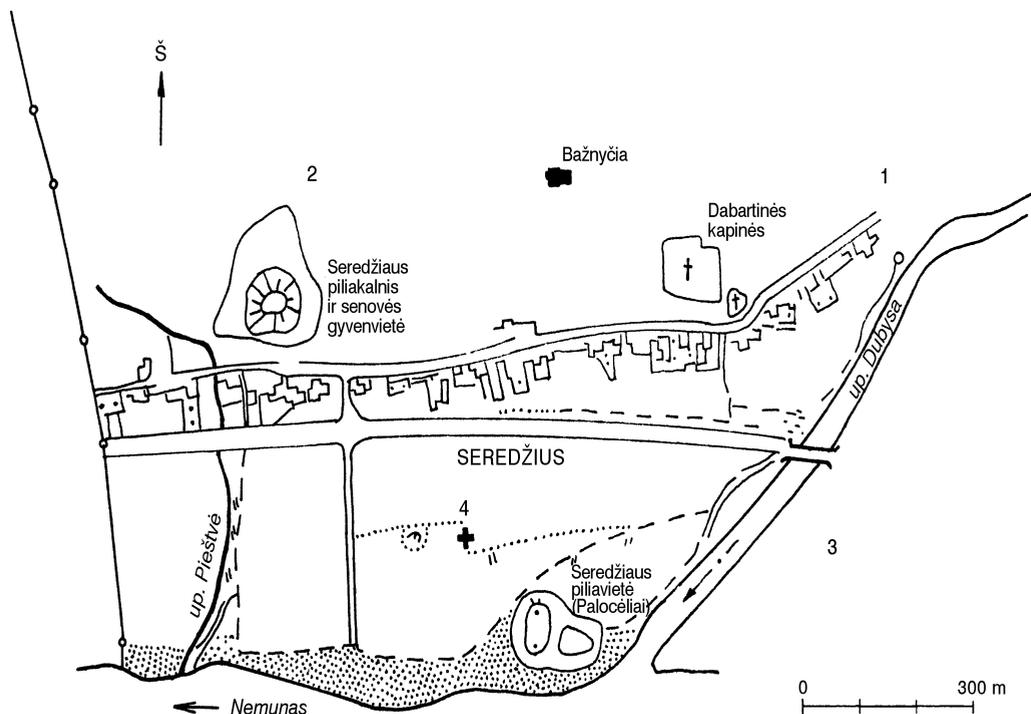
Dabar į Lietuvą įvairiausiais keliais atkeliauja vis naujos dekoratyvinių augalų rūšys. Įsigyti galima netgi pačių rečiausių pasaulio gražuolių.

Tad puoškime savo sodybas augalų grožiu, kad kiekvienas, jį pamatęs, pajautų gėrį ir šilumą! Tada jos visiems bus mielos ir brangios.

ISTORIJA

Senosios Seredžiaus laidojimo vietos

Vytautas Urbanavičius

Laidojimo vietos pavadinamos įvairiai. Dabar paprastai jos vadinamos kapinėmis. Archeologinėje literatūroje vadinamiesiems laidojimo paminklams pavadinti vartojami du terminai: *plokštiniai kapinynai* (jei tai ne pilkapiai) ir *senkapiai*. Pastarasis terminas dažniausiai taikomas vėlyvosioms, jau krikščioniško laikotarpio kapinėms. Veikiančios nedidelės kaimo kapinės nuo seno buvo vadinamos *kapinaitėmis* arba *kapeliais*, o apleistos ir užmirštos – *prancūzkapiais*, *švedkapiais* ar dar kaip nors. Taip jos pavadinamos dar ir dabar.

Seredžiuje yra kelios senos laidojimo vietos, vadinamieji laidojimo paminklai, vienas nuo kito nutolę vos per kilometrą. Seniausias iš jų – plokštiniis kapinynas – yra rytinėje miestelio dalyje į šiaurę nuo senojo kelio Kaunas–Jurbarkas (dabar Dubysos gatvė), Nemuno slėnio pašlaitėje. Kapinynas tyrinėtas tris kartus.

1936–1937 m. Kauno kultūros muziejaus archeologai, vadovaujami Jono Puzino, ištyrė 42 III–IV a. nedegintų mirusiųjų

Seredžius
(Jurbarko r.).
Situacijos planas:
1 – 1936, 1964 ir 1972 m. tyrinėtas kapinynas,
2 – kapinynas prie Pieštės,
3 – Daučionių radinių radimo vieta,
4 – 1985–1987, 1989 m. tirta vieta

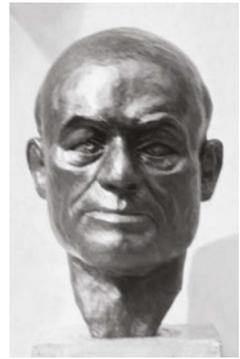
kapus ir 2 vėlesnius degintinius kapus¹. 1964 m. Lietuvos istorijos institutas kartu su Vilniaus istorijos ir etnografijos muziejumi (dabartinis Lietuvos nacionalinis muziejus) ištyrė 410 m² plotą (vadovas Mykolas Michelbertas) ir aptiko dar 14 nedegintų mirusiųjų kapų². Dalis kapinyno suardyta, kadangi jo teritorijoje, kuri rytų–vakarų kryptimi tęsiasi 150–200 m, yra gyven-tojų daržai ir sodybos. Ir dar kartą kapinynas tyrinėtas 1974 m. (vadovas Juozas Markelevičius). Iširtas dar 250 m² dydžio plotas, rasti 8 nedegintų mirusiųjų kapai. 5 iš jų be įkapių³. Gausiausiai įkapių turintys kapai iširti 1936–1937 m.

Šiame kapinyne mirusieji laidoti stačiakampio formos duobėse, daugiausia aukštiełninki, ištiestomis kojomis, įvairiai sudėtomis rankomis, įvairiomis kryptimis. Dalis mirusiųjų laidota lentiniuose, dalis skobtiniuose, iš medžio kamieno išskaptuotuose lovio pavidalo karstuose, o dalis ir visai be karstų. Kad skobtiniai karstai geriau gulėtų, iš šonų juos kartais paremdavo akmenimis – po vieną iš abiejų galvos pusių ir po vieną iš abiejų pusių kojūgalyje. Kartais karstas būdavo paremiamas dar ir ties viduriu.

Vyrams į kapus dėti darbo įrankiai ir ginklai (ietys, įmoviniai kirviai), nors rasta ir papuošalų (laiptelinių ir lankinių segių lenkta kojele, juostinių apyrankių bei antkaklių kūginiais galais). Daugiau papuošalų moterų kapuose. Tai žalvarinės antkaklės su kabliuku ir kilpele, juostinės apyrankės, įvairiaspalvių stiklinių karolių apvaros. M. Michelberto duomenimis, karolių rasta 25% visų iširtų kapų⁴. Per visus tyrimų metus rasta apie 1000 importinių karolių, t. y. beveik pusė surastų Lietuvoje⁵. Vaikų kapuose rasta daug specialiai vaikams dirbdintų papuošalų: mažų antkaklių kūginiais ir šaukštiniais galais, mažų eglute ornamentuotų juostinių apyrankių. Tik geležiniai lazdeliniai smeigtukai vaikų kapuose rasti tokio pat dydžio kaip ir suaugusiųjų kapuose.

J. Puzinas ir M. Michelbertas Seredžiuje iširtus kapus datavo III–IV a.⁶, o E. Jovaiša chronologinius rėmus šiek tiek praplėtė ir tuos kapus datavo II–V a.⁷

Seredžiuje (ar šalia jo) yra žinomos dar kelios senos laidojimo vietos. 1964 m. ta pati M. Michelberto vadovaujama Istorijos instituto grupė ištyrė 8 nedegintų mirusiųjų kapus šalia žvyrdubės, esančios į š nuo miestelio, kairiajame Pieštės upelio krante⁸. Žvyrdubė yra 300–400 m į šR nuo Seredžiaus piliakalnio. Kasdami žvyrą, vietos gyventojai čia rasdavę žmonių kaulų, apyrankių, ietigalių, monetų. Tyrimų metu paaiškėjo, kad kapų duobės buvusios 0,4–1,9 m gylio.

III a. Seredžiaus gyventojas.

Rekonstrukcija pagal kape rastą kaukolę.

Rekonstrukcijos autorius

V. Urbanavičius

¹Puzinas J. Naujausių proistorinių tyrinėjimų duomenys, *Senovė*, Kaunas, 1938, t. 4, p. 217–218.

²Михельбертас М. Раскопки могильника III–IV в. в. н. э. в Середжюс (Юрбарский район) в 1964 г., *Материалы к отчетной конференции археологических и этнографических экспедиций 1964–1965 г. г.*, Вильнюс, 1966, с. 8–9.

³Иовайша Е. А. Раскопки грунтового могильника Середжюс, *Новейшие открытия советских археологов: Тезисы докладов конференции*, Киев, 1975, ч. 3, с. 57.

⁴Михельбертас М. *Min. veik.*

⁵Michelbertas M. Ataskaita už 1964 m. vykdytus kasinėjimus Seredžiuje, Jurbarko raj. kapinyne prie Nemuno ir Dubysos santakos, *Lietuvos istorijos instituto rankraštynas* (toliau – LIIR), f. 1, nr. 298.

⁶Puzinas J. *Min. veik.*, p. 218; Михельбертас М. *Min. veik.*

⁷Иовайша Е. А. *Min. veik.*

⁸Michelbertas M. Ataskaita už 1964 m. vykdytus kasinėjimus Seredžiuje, Jurbarko raj., kapinyne prie Pieštės upelio, *LIIR*, f. 1, nr. 299.

Mirusieji laidoti be karstų, tarsi į duobes būtų buvę suversti. Beveik visi griaučiai gulėjo nenatūraliai (kniūbsti, ant šono). Daiktų prie jų rasta nedaug. Tai bronzinės įvijėlės, keli gintaro ir stiklo karoliai, smeigtukas. Viename dvigubame kape (dvigubi kapai rasti du) prie vyro griaučių aptikta paukščio ar žvėrelio kaulų, prie moters griaučių – žiestas molinis puodas. Kitame dvigubame kape prie moters griaučių rasta geležinė yla. Kapai greičiausia priklauso jau krikščioniškajam laikotarpiui. Nenatūralus palaidojimo būdas leistų spėti, kad mirusieji gali būti maro, karo ar kitos nelaimės aukos.

Apie 1 km į PR nuo anksčiau aprašyto kapinyno, dešiniajame Nemuno ir kairiajame Dubysos krante ariamame lauke (seniau čia būta pievos) rasta pavienių daiktų, rodančių, kad čia taip pat buvęs senkapis. Keli daiktai, tarp kurių yra laiptuotos segės dalis, gali priklausyti III a., keli – įmavinis ietigalis, įmavinis kirvis – turėtų priklausyti IV a. pab. – V a. pradžiai, o sulaužytų kūginiais galais antkaklių dalys rodytų čia buvus dar vėlesnių kapų, galbūt priklausiusių I ir II tūkstantmečio sandūrai. Šie į Vytauto Didžiojo karo muziejų (toliau – VDKM) 1985 m. patekę atsitiktinai rasti daiktai rodytų čia buvus didelio kapinyno, kuriame mirusieji laidoti vos ne tūkstantį metų. Be to, tame pačiame arime rasta ir XVI–XVII a. puodų šukių, rodančių netoliese buvus ir gyvenvietę.

Formaliai ši vietovė su Seredžiumi nesusijusi: yra kitoje upės pusėje, priklauso kitam – Daučionių – kaimui, kuris yra jau Kauno rajone. Tačiau nuo minėto senojo Seredžiaus kapinyno šis tėra maždaug tik už 1 km. Artimi jie ir chronologiškai, tad abiejose gyvenvietėse gyvenusių (jei jie gyveno vienu metu) ir šiuose kapinyuose palaidotų žmonių santykiai galėjo būti tiesioginiai.

Maždaug už 1 km į V nuo šio kapinyno yra dar vienas kapinynas, apie kurį taip pat sužinota palyginti neseniai. Vakarų pusėje su juo ribojasi senovinė gyvenvietė – spėjamo pirmojo Seredžiaus miesto liekanos. Šis **kapinynas ir gyvenvietė** yra 200–300 m į ŠV nuo Nemuno ir Dubysos santakos, dešiniajame abiejų upių krante, tarp Nemuno ir plento Kaunas–Jurbarkas, apie 200 m į ŠV nuo piliavietės, vadinamos *Palocėliais* arba *Palocėlis*. Čia yra trys besijungiančios kalvelės, iš kurių dviejose žymūs stačiakampiai grioviai – kažkada išardytų mūrinių pastatų pamatų pėdsakai. Iš Š ir R kalvelės supa ariamas laukas, kuriame randama žiestų puodų šukių, plytelių, XVII a. monetų ir kitų daiktų.

Renkant medžiagą Lietuvos kultūros paminklų sąvadui apie archeologijos paminklus, 1985 m. gegužės mėn. Kauno, Jurbarko ir Šakių rajonuose Lietuvos istorijos instituto archeologų grupė (vadovas V. Urbanavičius) tikrino vietas, iš kurių per pastaruosius penkerius metus į muziejus buvo patekę archeologinių radinių⁹. Viena iš tokių apžiūrėtų vietų buvo ir minėta teritorija, kurią iš pietų riboja Nemunas, iš vakarų Pieštė, iš rytų Dubysa, iš šiaurės naujasis Kauno–Jurbarko plentas. Plento atkarpa tarp Dubysos ir Pieštės – apie 1 km. Teritoriją į dvi dalis dalija lauko keliukas, statmenai einantis nuo Seredžiaus centro link Nemuno. Minėtos kalvelės yra tarp to keliuko ir Dubysos. Jos išsidėsčiusios vienoje linijoje R–V kryptimi.

Vakarinėje ir viduriniojoje kalvelėje yra stačiakampio formos grioviu apsuptos aikštelės – spėjamų pastatų liekanos.

Grioviai atsiradę išlupus tų pastatų pamatų akmenis (dabar čia ganykla). Pasak vietinių gyventojų, vakarinėje kalve-

⁹Urbanavičius V. Seredžiaus (Jurbarko r.) gyvenvietės ir kapinyno 1985 m. tyrinėjimų ataskaita, *LIIR*, f. 1, nr. 1217, p. 1, 2.

lėje stovėjusi pirmoji Seredžiaus bažnyčia. J. Puzinas nurodo, kad tą bažnyčią 1635 m. statydinęs Mykolas Sapiega¹⁰. Sapiegos (ar Tiškevičiaus) rūmai tada buvę Palocėliais vadinamoje kalvoje. Rytinės kalvelės papėdė ilgą laiką buvo ariama. Ariama buvo ir didesnioji dalis minėto ploto, ribojamo Nemuno, Pieštės, Dubysos ir plento.

Prie Pieštės žiočių esančioje arimo dalyje VDKM Numizmatikos skyriaus bendradarbis Eugenijus Ivanauskas yra radęs dalį sidabrinės šaukštinės antkaklės ir ritinį smeigtuką, o minėtos kalvelės papėdėje – apie 40 I ir II tūkstantmečio pirmosios pusės daiktų. Tai 4 geležiniai ietigaliai, 3 pentinai (1 su spygliu, 2 su žvaigždutėmis), 3 galastuvai, juostinė apyrankė, įvijinė apyrankė, pasaginių segių kamuotais platinančiais bei grybo pavidalo galais, plokščias pilko akmens verpstukas, vyta antkaklė (žirgo?), apskrita skardinė ir apskrita lieta segė, diržo liekanų ir kitų daiktų. Dalis jų apdege. (Radiniai saugomi VDKM, inv. Nr. 2336:1–6 ir 2334.) Visame plote tarp Dubysos ir Pieštės E. Ivanauskas surinko apie 200 XVI–XIX a. monetų.

1985 m. minėtos apžiūros metu šalia rytinės kalvelės kviečių lauke tarp daigų matėsi šukių, kurių daugelis buvo glazūruotos, stiklinių indų dalių ir kitų istorinių laikų daiktų nuolaužų. Buvo aišku, kad paminklas nevienalytis, chronologiškai apimantis ilgą laikotarpį. Daiktų nuolaužos pačiame žemės paviršiuje rodė, kad jis jau naikinamas ariant. Siekiant nustatyti vietovės pobūdį, paminkliškumą, saardymo laipsnį, pagal galimybę ir chronologiją Lietuvos istorijos instituto grupei (vadovas V. Urbanavičius), iki tol dirbusiai Šakių r., buvo pavesta atlikti čia bandomuosius kasinėjimus. Tai buvo padaryta 1985 m. rugpjūčio mėn.¹¹ Kasinėjama buvo rytinės kalvelės rytinė pašlaitė. Ištyrus 60 m² plotą, rastas iki 2 m storio kultūrinis sluoksnis, kurį sudarė mūrinio XVII a. pastato griuvenos.

Tyrimai buvo tęsiami ir 1986 bei 1987 m.¹², o po vienerių metų pertraukos (1989 m.) atnaujinti. Jiems vadovavo Istorijos instituto mokslinė bendradarbė Saulė Urbanavičienė¹³. Per visus tuos metus ištirtas 787 m² plotas, aptikti 23 sudegintų, 2 nedegintų mirusiųjų kapai ir 27 žirgų kapai. Nustatyta, kad tai didelio ploto kapinynas, kuriame laidota visą tūkstantmetį – nuo IV–V iki XV a. Dalį kapų sunaikino vėlesnė gyvenvietė.

Minėtose XVII a. pastato griuvenose aptikta plytų, kvadratinių grindų plytelių, čerpių gabalų ir vitražo liekanų, molinių ir stiklinių įvairios paskirties indų dalių bei glazūruotų koklių. Kokliai dažniausiai puošti augaliniu ornamentu, keliuose pavaizduotos medžioklės scenos ar herbai (herbus tyrė Lietuvos istorijos instituto mokslinis bendradarbis Edmundas Rimša). Pagal pastaruosius nustatyta, kad namas priklausė žemaičių seniūnui Petriui Mykolui Pacui (mirė 1696 m.). Žinoma, kad P. M. Pacas 1684 m. valdė karališkąjį Veliuonos dvarą. Seredžiuje greičiausiai buvo jo privačios valdos. Namų pamatų neaptikta. Jie turėtų būti į V nuo tirtąjo ploto. Kaip tik į šią pusę griuvenų sluoksnis storėjo ir V perkasos

¹⁰Puzinas J. Seredžiaus kapinyno 1936 m. tyrinėjimų dienoraštis, *LIIR*, f. 1, nr. 603.

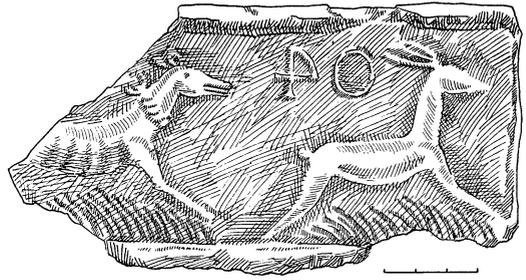
¹¹Urbanavičius V. Seredžiaus (Jurbarko r.) gyvenvietės ir kapinyno 1985 m. tyrinėjimų ataskaita, *LIIR*, f. 1, nr. 1217; Naujo plokštinio kapinyno ir gyvenvietės Seredžiuje tyrinėjimai 1985 m., *Archėloginiai tyrinėjimai Lietuvoje* (toliau – *ATL*), Vilnius, 1986, p. 72–73.

¹²Urbanavičius V. Seredžiaus (Jurbarko r.) kapinyno 1986 ir 1987 m. tyrinėjimų ataskaitos, *LIIR*, f. 1, nr. 1299, 1330; Seredžiaus naujojo kapinyno tyrinėjimai, *ATL 1986 ir 1987 metais*, Vilnius, 1988, p. 98–102.

¹³Urbanavičienė S. Seredžiaus (Jurbarko r.) kapinyno 1989 m. tyrinėjimų ataskaita, *LIIR*, f. 1, nr. 1812; Seredžiaus naujojo kapinyno tyrinėjimai, *ATL 1988 ir 1989 metais*, Vilnius, 1990, p. 108–110.

gale pasiekė 2 m. Šioje vietoje yra minėtos kalvelės šlaitas. Galimas daiktas, kad tos kalvelės viršūnė ir slepia namo pamatų likučius.

Maždaug už 20 m į pietryčius nuo šios vietos 1986 ir 1987 m. aptikta XVI–XVII a. ūkinės veiklos pėdsakų. Pažymėtinas iš plytų sudėtas 1x1 m dydžio krosnies padas ir ūkinė duobė, greičiausiai šiukšlynas, kuriame rasta indų šukių bei pavienių geležinių

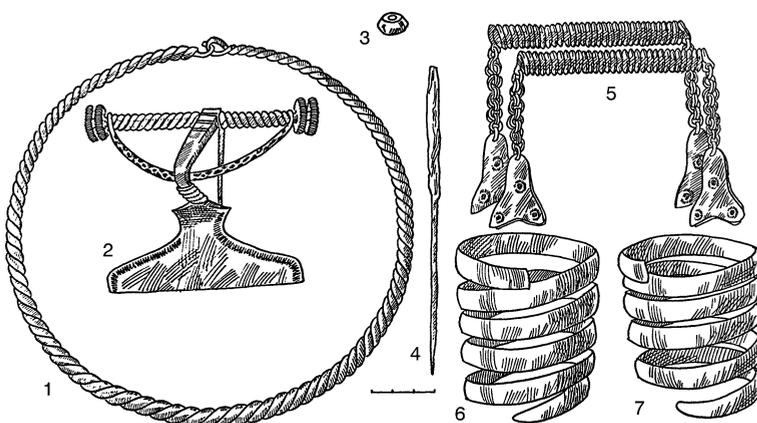

XVII a. koklis buitinių daiktų. Iš indų dėmesį atkreipė apie 30 cm skersmens ir 9 cm aukščio molinis dubuo, kurio vidus aptrauktas balta glazūra. Baltame fone yra mėlynos, rudos, žalios, geltonos spalvos geometrinių bei augalinių raštų. Dugną juosia plokščia briauna, kurios vienoje pusėje yra dvi per 2,5 cm viena nuo kitos nutolusios skylutės. Tad dubens paskirtis greičiausiai buvo dekoratyvinė.

Krosnies pado išlikusi tik apatinė dalis per vieną plokščią plytą. Ta dalis sudėta iš plytgalių. Vienintelės sveikos plytos dydis – 28x14x6 cm. Aplink padą išliko 2x1,3 m dydžio (įskaitant patį padą) plūkto molio aslos dalis. Likusioji dalis suarta – plytos ir asla tebuvo 25–30 cm gylyje.

Pietinėje kalvelės pašlaitėje taip pat aptikta gyvenvietės pėdsakų. Čia XVI–XVII a. kultūrinio sluoksnio storis siekė 210 cm. Jį sudarė mūrinio pastato griuvenos, kuriose rasta akmenų su prilipusiu tinku, plytgalių, glazūruotų bei neglazūruotų be ornamentų koklių dalių. Tarp šių griuvenų rasta pavienių smulkių puodų šukių bei gyvulių kauliukų. Iširtos tik nedidelės pastato dalies (krosnies?) griuvenos. Visas pastatas turėtų būti į šiaurę nuo tirtojo ploto. Galimas daiktas, kad tai liekanos to paties P. M. Paco namo, kurio rytinės dalies griuvenos tirtos rytiniame kalvelės šlaite.

Šiame šlaite, tolstant nuo namo, griuvenų sluoksnis palaipsniui plonėjo ir dengė VII a. kapus. Čia iširti 6 sudegintų ir 2 nedegintų žmonių kapai. Abiejų pastarųjų duobės stačiakampės, 50–60 cm gylio. Mirusiosios (abiejuose palaidotos moterys) guldytos galvomis į R. Jų įkapes sudarė beveik vien žalvariniai papuošalai (iš darbo įrankių viename kape terasta yla). Tai antkaklės (viename kape ramentinė, kitame – vyta, su kabliuku ir kilpute), skliutakojės segės, apyrankės (viename 5 to-

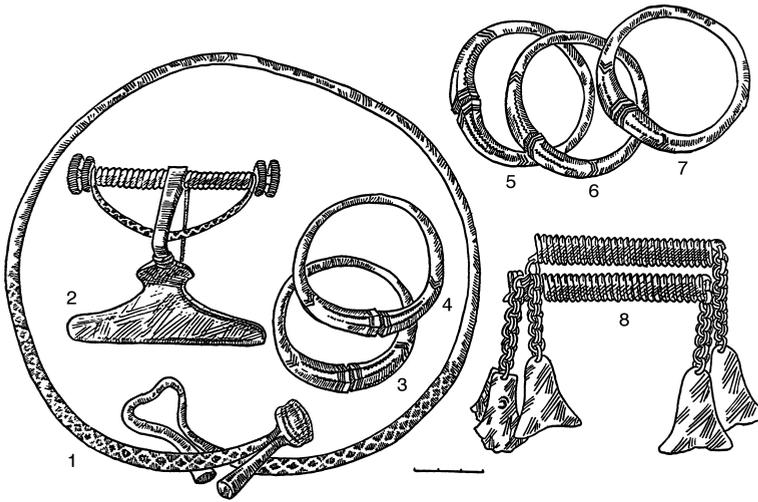
1985 m. tyrimai.

Daiktai iš kapo Nr. 1:

- 1 – antkaklė,
- 2 – žalvarinė segė,
- 3 – gintarinis karolis,
- 4 – geležinė yla,
- 5 – žalvariniai galvos papuošalai,
- 6, 7 – žalvarinės apyrankės.

Dailininkė

A. Mizgiriene

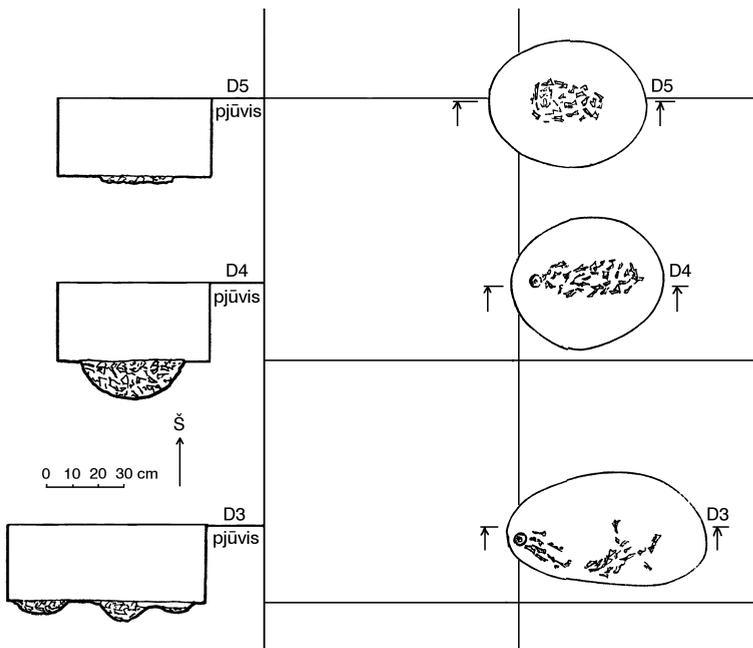

1985 m. tyrimai.
Žalvariniai daiktai
iš kapo Nr. 2:
1 – antkaklė,
2 – segė,
3–7 – apyrankės,
8 – galvos papuošalai

rėjančiais galais, iš kurių 3 buvo ant dešinės, 2 ant kairės rankos, kitame – po 1 įvijinę ant abiejų rankų) ir apgalviai. Iš apgalvių išliko po 2 maždaug 8 cm ilgio įvijas, kurių galuose įkabintos 5 cm ilgio grandinėlės su 2 trilapio pavidalo kabučiais.

Degintinių kapų duobės ovalios, iki 60x80 cm dydžio. Jų gylis nuo dabartinio žemės paviršiaus siekia 60 cm. Dugne supilti iš laužavietės atnešti kaulų fragmentai ir metalinių daiktų liekanos. Daiktai labai panašūs į aprašytuosius iš nedegintų mirusiųjų kapų; tai rodo jų chronologinį panašumą.

Panašiai įrengti ir kiti šio laikotarpio degintiniai kapai. Jų duobės ovalo formos (rečiau apskritos), dažniausiai apie 50x60 cm dydžio, išžastos R–V kryptimi. Gylis – iki 60 cm. Tačiau daugumos duobių viršutiniosios dalys yra armens ir užemio sandūroje. Jos jau užkabintos plūgo. Kai kurių išliko tik dugnai. Čia supilti švarūs

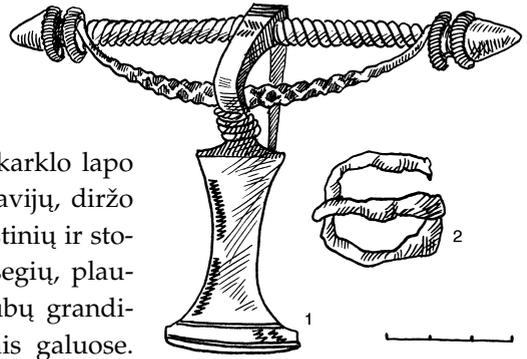
1985 m. tyrimai.
Degintiniai kapai
Nr. 3, 4, 5:
D – degintiniai kapai

sudegusių kaulų gabalėliai ir apdegusios, dažnai apsilydžiusios įkapės. Daiktai daugiausia sudėti virš kaulų, rečiau – su kaulais susimaišę.

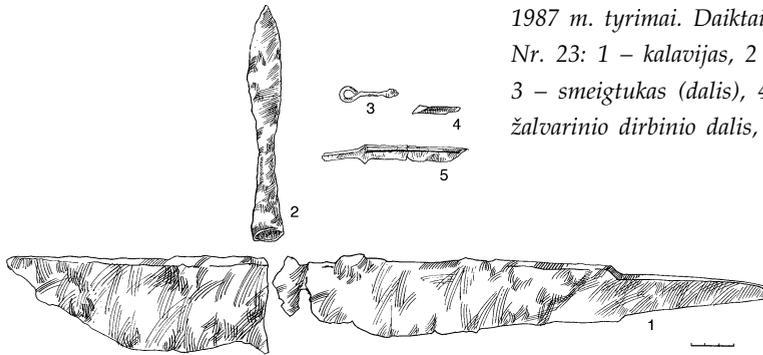
Iš įkapių rasta įmovinių ietigalių (karklo lapo formos plunksna ir juostinių), peilių, kalavijų, diržo sagčių, lazdelinių smeigtukų, įvijinių, juostinių ir storagalių apyrankių, lankinių skliutakojų segių, plaukų papuošalų, sudarytų iš įvijų ir dvigubų grandinėlių su plokščiais profiliuotais kabučiais galuose. Tarp atsitiktinių radinių yra vytų antkaklių dalių.

Iš šio laikotarpio kapų išsiskiria du (Nr. 23 ir 24), į kuriuos įdėta po kalaviją. Vienas kalavijas – platusis. Jo ilgis – 86,5 cm, plotis – 6,6 cm. Kalavijas sulenktas ir perlaužtas. Greta rastas įmovinis karklo lapo formos plunksna ietigalis, įtvėriamasis peilis, lazdelinis smeigtukas ir neaiškios paskirties žalvarinio daikto dalis. Antrasis kalavijas tiesus, vienašmenis, sulaužytas į 5 dalis. Visos dalys sudėtos į krūvelę. Kalavijo būta 67 cm ilgio ir 4,5 cm pločio. Greta rastas geležinis kalavijo makščių apkalas, sulaužytas į 7 dalis, dalis įmovinio ietigalio ir neaiškios paskirties geležinis dirbinys, primenantis stambią vini.

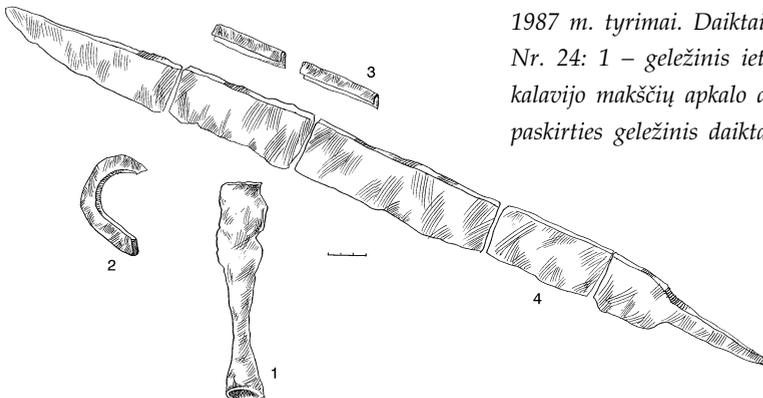
1989 m. rastas dar vieno sudeginto žmogaus kapo (Nr. 25) 15x15 cm dydžio duobės dugnas. Jame 5 cm storio sluoksniu supilti sudeginti kauliukai, pavieniai

1987 m. tyrimai.
Daiktai iš degintinio kapo Nr. 20:
1 – žalvarinė segė,
2 – geležinė sagtis

1987 m. tyrimai. Daiktai iš degintinio kapo Nr. 23: 1 – kalavijas, 2 – ietigalis, 3 – smeigtukas (dalis), 4 – neaiškios paskirties žalvarinio dirbinio dalis, 5 – peilis

1987 m. tyrimai. Daiktai iš degintinio kapo Nr. 24: 1 – geležinis ietigalis, 2 – žalvarinė kalavijo makščių apkalo dalis, 3 – neaiškios paskirties geležinis daiktas, 4 – kalavijas

angliukai bei žalvarinio žiedelio (ar įvijos) dalis. Nuo kitų to paties laikotarpio degintinių kapų šis skiriasi tuo, kad jame sudegusių kaulų fragmentai sumaišyti su angliukais ir įkapėmis, tuo tarpu kituose šio laikotarpio Seredžiaus kapinyne, kaip ir kitų Centrinės Lietuvos kapinyne, kapuose sudegę kaulai būna švarūs, be anglių ir degėsių ir palaidoti kartu su švariomis įkapėmis, kapą dažnai apdedant akmenimis.

Degintinis kapas Nr. 25 lyg ir savotiška išimtis, kuriam artimiausia analogija būtų du kapai, ištirti J. Puzino prieš Antrąjį pasaulinį karą minėtame III–IV a. Seredžiaus kapinyne. Tai kapai Nr. 37 ir 38. Pastarasis – tai 60 cm gylyje aptikta duobutė, kurios dugne 10–15 cm storio tamsaus smėlio sluoksnelis, maišytas su ažuolo anglimis ir pelenais. Degintiniai kaulai čia buvo kartu su anglimis. Ant kaulų viršaus terastas apdegęs geležinis lazdelinis smeigtukas. Panašaus smeigtuko dalis terasta ir kape Nr. 37. Nedegintų mirusiųjų kapus sudatavęs III–IV a., J. Puzinas apie šių dviejų degintinių kapų chronologiją tepasakė, kad jie šiek tiek vėlesni. Greičiausiai jie turėtų būti vienalaikiai su aprašytais naujajame kapinyne prie Palocėlių ištirtais panašiai įrengtais kapais ir priklausyti VI–VII a.

VIII–XII a. kapų Seredžiuje nerasta. Vėl jie pasirodo pradėdant XIII ar net XIV a. Tai degintiniai žmonių ir nedegintų žirgų kapai. Jie aptikti to spėjamojo miestelio vietoje tarp kelio ir Nemuno ir įsiterpę tarp aprašytų VI–VII a. kapų. Nuo pastarųjų vėlyvieji degintiniai kapai skiriasi duobių dydžiu, jų gyliu, forma bei įrengimu ir įkapių išdėstymu. Antai kapo Nr. 13 (iš viso ištirti 3 šio laikotarpio degintiniai kapai) duobė beveik apskrita, nežymiai patęsta P–Š kryptimi. Jos skersmuo 2,8–2,7 m. Tikrą skersmenį nustatyti žemės paviršiuje neįmanoma, nes tas paviršius suartas. Duobė į apačią siaurėjanti, jos skersmuo armens apačioje apie 2,3 m. Pjūvyje buvo gerai matyti šonų profilio linijos, pagal kurias ir buvo nustatytas duobės dydis žemės paviršiuje. Po armeniu žemė patamsėjo, joje buvo matyti degėsių priemaišų. Tokios su degėsiomis maišytos žemės sluoksnis buvo 35 cm storio. Preparuojant šį sluoksnį, per visą duobės plotą ir per visą sluoksnio storį buvę pribarsyta sudegintų kaulų gabalėlių ir susilydžiusių daiktų fragmentų. Tarp tų daiktų rastas perlaužtas geležinis įtveriamasis peilis apie 16,5 cm ilgio, mažas sudilęs, nulaužta viršūne peiliukas, trijų pilkos spalvos akmeninių verpstukų dalys, plokščia žalvarinė 3 cm skersmens segutė, deformuota segė aguoniniais ga-

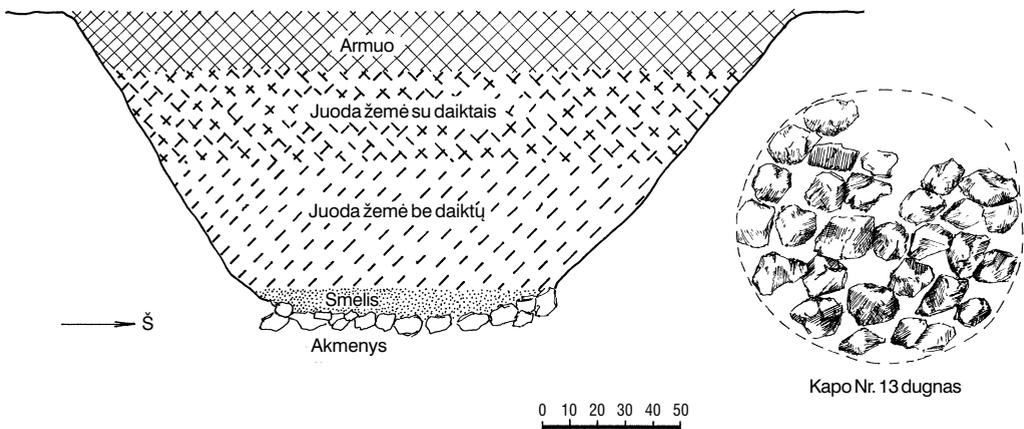
1986 m. tyrimai.

Perkasa Nr. 7.

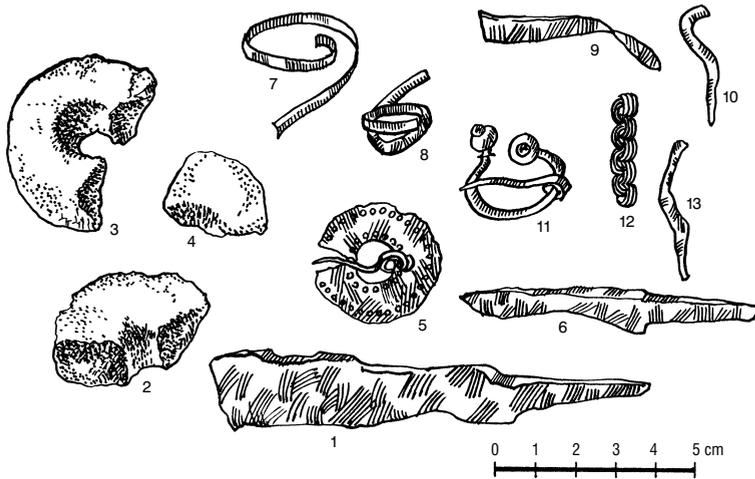
Degintinio kapo

Nr. 13 duobės

pjūvis

Kapo Nr. 13 dugnas

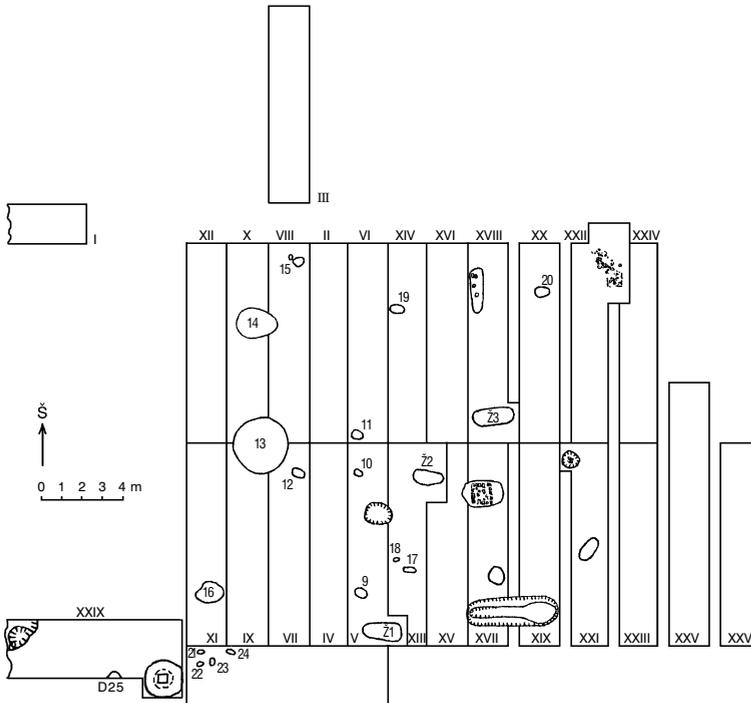

1986 m. tyrimai.
Daiktai iš degintinio
kapo Nr. 13:
1 – peilio dalis,
2–4 – akmeninių
verpstulių dalys,
5 – žalvarinė
skardinė segė,
6 – peilis,
7, 8, 13 – įvijų dalys,
9 – apyrankės dalis,
10 – pasaginės
segės liežuvėlis,
11 – žalvarinė segė,
12 – grandinėlis

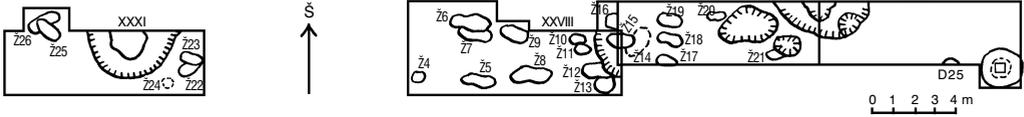
lais, pasaginės segės liežuvėlis (perlūžęs), įvijinių apyrankių dalių, skardinis stačiakampio formos diržo apkalėlis, trapecinių skardinių pakabučių dalių, 2 akmeninio galąstovo nuoskalos. Didžiąją tų daiktų dalį sudarė įvairių formų ir dydžių žalvarinių įvijų ir grandinėlių fragmentai.

Sluoksnis su šiais daiktais dengė pilkos žemės be degusių sluoksnį, kurio storis apie 45 cm. Po šiuo sluoksniu buvo apie 10 cm storio švaraus smėlio sluoksnis. Duobės skersmuo šiame gylyje tesiekė 1 m. Smėlis supiltas ant ištisinio akmenų grindinio, dengusio visą plokščią duobės dugną. Akmenų skersmuo nuo 10 iki 20 cm.

Panašiai įrengti ir kiti du šio laikotarpio degintiniai kapai. Jų, kaip ir ankstyvųjų degintinių kapų, viršus suarti. Kapai nukentėjo ir vėlesnės ūkinės veiklos metu.

1985–1987 m.
tirtų kapų
situacijos planas:
I–XXVII,
XXIX – perkastos,
9–24 – kapai,
Ž – žirgų kapai,
D – degintinis kapas

Plūgas užkabino ir dalį tos vėlyvosios gyvenvietės. Daiktų iš kapų ir buitinės paskirties daiktų iš gyvenvietės aptikta armenyje visame tirtajame plote. Buitinės paskirties radinių (žiestų puodų, stiklinių indų fragmentų) bei smulkių gyvulių kaulų taip pat aptikta ir vėlyvoje ūkinėse duobėse, kurias kasant suardyta dalis žirgų kapų.

Žirgai palaidoti atskirai nuo raitelių. R kapinyno dalyje žirgų kapai įsiterpę tarp ankstyvųjų ir vėlyvųjų degintinių žmonių kapų. 20 m į V iškastoje 3x10 m dydžio perkasoje rasti vien žirgų kapai. Šioje perkasoje jų ištirta 9, neskaitant kelių visai suardyto, iš kurių terasti tik pavieniai daiktai. Čia žirgai laidoti eilėmis, galvomis į V. Duobės pailgos, jų dydis siekia 210x90 cm. Duobių dugnai nuolaidūs. V galas – Gilesnis ir siekia iki 150 cm. Žirgai į duobę įvesti iš R pusės. Kai kurių iš jų griaučiai guli nenatūralioje padėtyje (kapai Nr. 19, 20, 21), suklupę ant priekinių kojų, kaukolė pabrukta po priekinėmis kojomis. Kape Nr. 26 žirgas palaidotas ant kairiojo šono. Daugumoje kapų išliko žąs-

1989 m. tirtų kapų situacijos planas: XXVIII–XXXI – perkastos, Ž – žirgų kapai, D – degintinis kapas

1989 m. tyrimai.

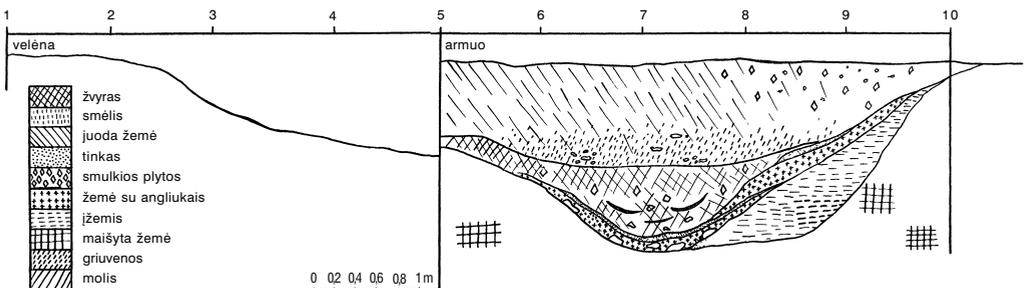
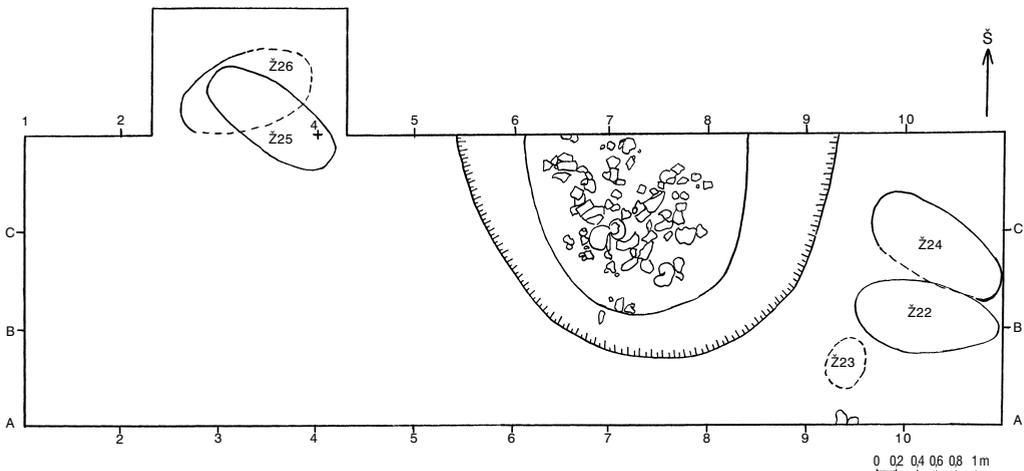
Perkasa Nr. 31:

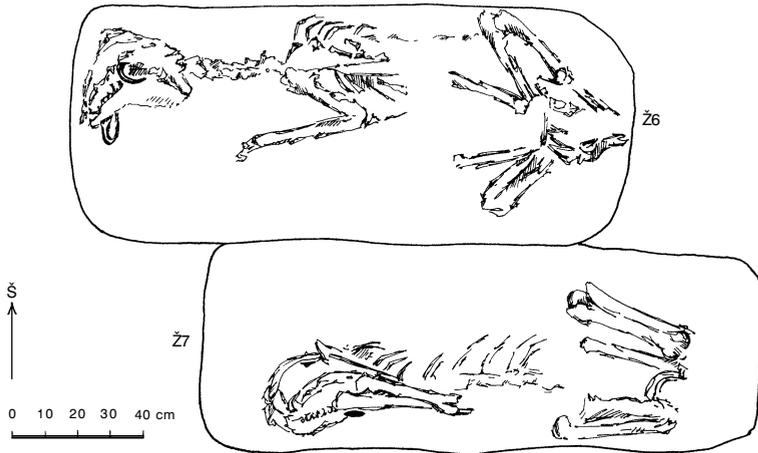
Ž – žirgų kapai

Perkasa Nr. 31.

Šiaurinės sienos pjūvis:

Ž – žirgų kapai

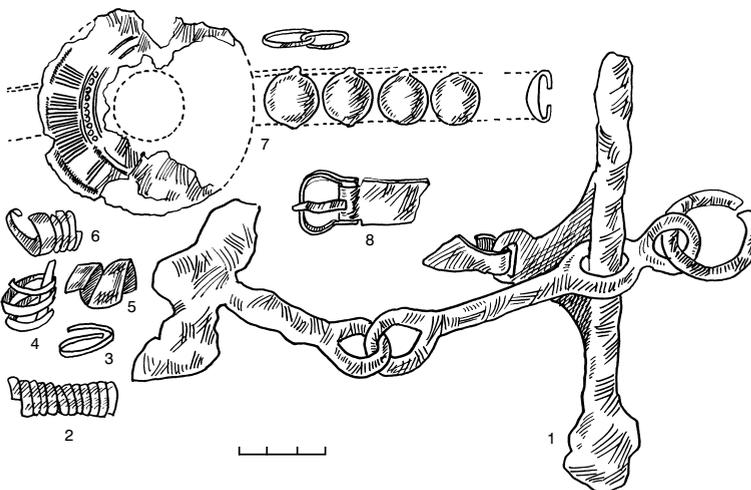
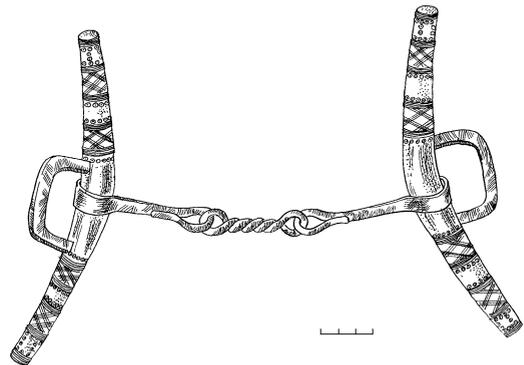

1987 m. tyrimai.
Perkasa Nr. 28.
Žirgų kapai Nr. 6, 7

lų. Beveik visi jie trinariai, kai kurie su geležiniais skersinukais. Kape Nr. 1 rasti žąslai su kauliniais, truputį lenktais apskrito skersinio pjūvio ornamentuotais skersinukais. Dviejuose apardytuose kapuose rasta po geležinę balno kilpą plokščia pamina. Dar viena rasta suardytame kape (atsiktinė). Kape Nr. 4 išliko kamanų diržai, puošti 2 cm skersmens pusrutulio formos apkalais. Jie sudaryti iš 2 sluoksnių – vidinis iš alavo, išorinis – plonytė žalvarinė skardelė. Skardelių šonuose yra po siaurą ataugėlę. Tomis ataugėlėmis apkalai pritvirtinti prie diržo, aplenkiant iš abiejų pusių. Taip puošti 4 kamanų diržai – vienas vertikalus priekinis, vienas skersinis virš snukio ir 2 apkabinantys ausis. Šonuose diržų sujun-

1986 m. tyrimai.
Žirgo kapas Nr. 1.
Geležiniai žąslai su kauliniais skersiniais

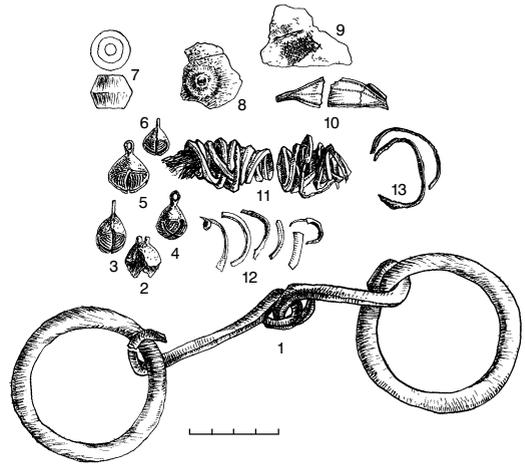
1987 m. tyrimai.
Daiktai iš žirgo kapo Nr. 4:
1 – geležiniai žąslai,
2–6 – žalvarinės įvijos,
7, 8 – kamanų dalys

gimai uždengti plokščiomis apskritomis, taip pat dvisluoksnėmis plokštelėmis. Prie ausų esančių plokštelių skersmuo – 8 cm, prie žąslų – 6 cm. Kamanos susegtos 2 cm pločio suapvalintais kampais žalvarine sagtele. Diržas į sagtelę įtvirtintas 1,7 cm pločio žalvariniu apkalu. Tokiu pat apkalu sutvirtintas ir priešingas diržo galas.

Kapuose Nr. 4, 6, 8, 13 žirgų karčiai buvę papuošti žalvarinėmis įvijomis, o kapuose Nr. 5, 8 – grandinėėmis su trapecijos formos skardiniais kabučiais, ornamentuotais įmuštų taškučių eilėmis. Kape Nr. 14 žirgo kakta papuošta tampriai susukta žalvarine įvija, 5 žvangučiais ir dviem 5,5 cm ilgio stačiakampio skersinio pjūvio juostelėmis bei 1 gintariniu karoliu. Kapuose Nr. 22, 23 ir 26 žirgų karčiai puošti susuktu į tūtą papuošalu, padarytu iš žalvarinės ovalo formos plokštelės, besibaigiančios išplotomis juostelėmis. Kape Nr. 26 iš abiejų tūtos galų buvo po tampriai susuktą įviją bei gintarinį karolį. Dar vienas gintarinis karolis rastas kape Nr. 20.

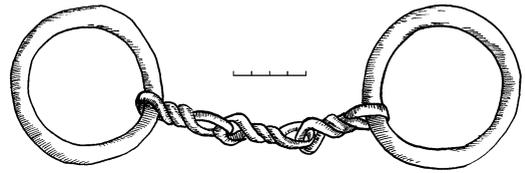
Tiriant kapinyną, aptikta nemažai ir atsitiktinių radinių. Dalis jų – iš suardytų žirgų kapų (žalvariniai žvangučiai, įvijos, apkalėliai, kamanų skirstikliai, geležinės sagtelės, grandys). Yra ir apdegusių, ir neapdegusių daiktų fragmentų iš suardytų žmonių kapų: žalvarinių pasaginių segių aguoniniais bei plėtančiais galais ir vytnių antkaklių dalių, žvangučių. Žirgų bei suardyti degintiniai žmonių kapai datuojami XIII–XIV a.

Ne vieną kartą yra iškilęs klausimas, kodėl panašiuose į Seredžiaus kapinynuose retai aptinkama VIII–XII a. kapų. Labiausiai užvirė diskusijos 1983 m. baigus tirti Obelių kapinyną, esantį 10 km į V nuo Ukmergės¹⁴. Šiame kapinyne dalis mirusiųjų palaidota ežero pakrantėje, o dalis – pačiame ežere (netoli kranto

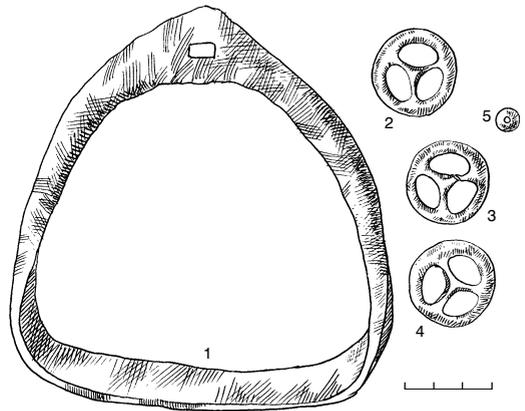

1989 m. tyrimai. Daiktai iš žirgo kapo Nr. 14:

1 – geležiniai žąslai, 2–6 – žalvariniai žvangučiai, 7 – gintarinis karolis, 8–10 – žalvarinės plokštelės, 11–13 – žalvarinės įvijos

Žirgo kapas Nr. 16. Geležiniai žąslai

Daiktai iš žirgo kapo Nr. 9:

1 – geležinė balno kilpa, 2–4 – žalvariniai diržų skirstikliai, 5 – žalvarinis diržo apkalėlis iš skardos

¹⁴Urbanavičius V., Urbanavičienė S. Archeologiniai tyrimai, *Lietuvos archeologija*, Vilnius, 1988, t. 6, p. 9–63.

aptiktas 5 m skersmens plotelis, kuriame rasta puodų šukių, apie 40 kg sudegintų kaulų gabalėlių ir apie 4000 apdegusių daiktų). Iškelta hipotezė, kad sudeginti mirusieji su visomis įkapėmis moliniuose puoduose sumesti į vandenį.

Hipotezė susilaukė pačių įvairiausių vertinimų, net ir skeptiškų. Reikalas tas, kad Lietuvoje toks reiškinys ilgą laiką nebuvo užfiksuotas. Ir tik XX a. paskutiniojo dešimtmečio pradžioje vakarinėje Kauno m. dalyje, kairiajame Nemuno krante (ties Marvele) buvo ištirtas kapinynas, kurio plotas siekė 12 ha. Mirusieji čia „*be didesnių pertraukų*“ laidoti nuo II–III a. ribos bent iki XIII–XIV a.¹⁵ Greta sudegintų ir nedegintų žmonių bei žirgų kapų rasta pora įdubų, kažkada apsemtų vandens. Jose buvo surinkta daug sudegusių kaulų ir apie 1500 apdegusių daiktų. Tyrėjai priėjo prie išvados, kad tai analogija Obeliams¹⁶. Marvelės kapinyno tyrimų duomenys parodė, kad tokios sudegintų kaulų ir daiktų koncentracijos, kokia rasta Obelių ežere, gali ir nebūti. Visi tie radiniai gali būti pasklidę didesniame plote, ryškesnio sluoksnio nesudaryti ir todėl juos aptikti gana sudėtinga.

Mūsų protėvių laidojimas vandenyje anksčiau Lietuvos archeologų nebuvo pastebėtas, todėl mažai pažįstamas, sunkiai apčiuopiamas ir surandamas, reikalaujantis naujų paieškos būdų ir tyrimo metodų. Bet hipotezė dėl laidojimo vandenyje, mūsų nuomone, galioja ir Seredžiui. Juk čia taip pat, kaip ir daugelyje kitų Centrinės Lietuvos kapinynų, nėra VIII–XII a. kapų. Manyti, kad gyvenimas čia šiuo laikotarpiu buvo nutrūkęs, nėra jokio pagrindo.

Minėta hipotezė bene plačiausiai aprašyta 1994 m. Marvelės kapinynui skirtos konferencijos medžiagoje¹⁷. Tai atskiras straipsnis, kuriame laidojimo papročių kaita pirmojo tūkstantmečio viduryje siejama su gyventojų migracija Lietuvos teritorijoje. Pirmajai migracijos bangai akstiną galėjo duoti Didžiojo tautų kraustymosi įvykiai, kurie tikriausiai pasiekė ir Lietuvą. Neaplenkė jie ir Centrinės Lietuvos, kartu ir Seredžiaus. Pirmiausia – tai laidojimo papročių kaita: mirusiuosius pradėta deginti. Antra – atsiranda naujos kapinės. Tame senajame II–V a. kapinyne, pradėjus mirusiuosius laidoti sudegintus, laidojimas nutrūksta. Kapinės apleidžiamos, už kilometro atsiranda naujos. Tai aprašytasis kapinynas lankoje prie Palocėlių, kur VI–VII a. mirusieji laidoti ir nedeginti, ir sudeginti. Maždaug tuo pačiu metu atsiranda dar vienos kapinės kairiajame Dubysos krante. Tai rodo VDKM esantys minėti to laikotarpio daiktai iš suardytų kapų.

Laidojimo vietos daugelio tautų buvo siejamos su pomirtiniu gyvenimu ir protėvių kultu, savotiškai mistifikuojamos ir gerbiamos. Be priežasties kapinių vietos nekeisdavo. Seredžiuje tokia priežastis galėjo būti naujų gyventojų atėjimas. Dalis senųjų vietos gyventojų turėjo būti išžudyta, dalis asimiliuota. Maišėsi ir laidojimo papročiai. Asimiliuoti vietos gyventojai savo mirusiuosius dar kurį laiką laidojo nedegintus, naujieji gyventojai savo mirusiuosius degino. Ir vienu, ir kitų mirusieji laidojami žemėje, bet naujose kapinėse, įrengtose panemunėje, arčiau vandens.

Minėtoje hipotezėje išsakyta mintis, kad tie naujieji gyventojai bus atėję iš Rytų Lietuvos, kur iki I tūkstantmečio vidurio buvo išplitusi vadinamoji brūkšniuotosios keramikos kultūra. Tos kul-

¹⁵Astrauskas A. Laidojimo papročiai Marvelės kapinyne, *Vidurio Lietuvos archeologija* (toliau – VLA), Vilnius, 1994, p. 22.

¹⁶Bertašius M. Marvelės degintiniai kapai I, VLA, Vilnius, 1994, p. 66.

¹⁷Urbanavičius V. Vidurio Lietuvos gyventojų laidojimo papročių kaita IV–XIV a., VLA, Vilnius, 1994, p. 47–55.

tūros žmonių kapai nežinomi. Šis faktas, susietas su Obelių kapinėmis vandenyje, hipotezės autoriui ir padiktavo mintį, kad brūkšniuotosios keramikos kultūros žmonės savo mirusiuosius laidojo vandenyje. Tai, kad į Centrinę Lietuvą Didžiojo tautų kraustymosi laikotarpiu galėjo atsikelti dalis šios kultūros žmonių, patvirtintų faktas, kad minėtame Marvelės kapinyne prie Kauno rasta tiesioginių tos kultūros pėdsakų – puodų šukių brūkšniuotu paviršiumi¹⁸.

Galimas daiktas, kad naujajame kapinyne dvejopai palaidoti mirusieji buvo mišrių žemių atstovai, tuo tarpu kiti, naujai atėję gyventojai, savo sudegintų mirusiųjų palaikus iš karto laidojo vandenyje.

Naujų gyventojų atėjimas į Nemuno ir Dubysos santaką I a. viduryje šiandien laikytinas greičiau faktu nei hipoteze. Hipotetiškas teliktų klausimas, iš kur tie gyventojai atėjo. Jų atėjimo laikas tiksliai sutampa su Lietuvos metraščių legendinėje dalyje aprašytu kunigaikščio Palemono ir jo palydos atėjimu į šią vietovę. Istorikai į šią legendą žiūri skeptiškai ir laiko ją Renesanso epochos išmone. (Plačiau apie tai žr. šios knygos R. Batūros straipsnyje „Pieštės pilis Lietuvos gynyboje. Legendinės Lietuvos pradžios pilis“.)

Kaip rodo praktika, legendų aprioriškai negalima atmesti, nuodugnai jų nepatikrinus. O patikrinti legendą apie kunigaikštį Palemoną ir Lietuvos pirmąją sostinę Seredžiuje būtini platesni archeologiniai tyrinėjimai. Pirmiausia būtina atlikti piliakalnio ir prie jo buvusios gyvenvietės tyrimus. Piliakalnio aplinkoje rasti pavieniai I tūkstantmečio vidurio daiktai teparodo, kad būtent čia galėjo gyventi tie, prie Palocėlių palaidoti žmonės. Vadinas, chronologinis ryšys tarp šių objektų yra. Būtina tęsti ir šio kapinyno tyrimus. Dalį kapinyno dengia senasis Seredžiaus miestelis, kurio bene svarbiausias pastatas buvo bažnyčia. Bažnyčios šventoriuje turėjo būti ir kapinės. Tyrimų metu nustatytos tik trys anksčiau aprašyto kapinyno ribos – Š, R ir P, tuo tarpu V dalies tyrimai dėl objektyvių priežasčių nutraukti. Galimas daiktas, kad V to kapinyno dalis siekia ir šventorių, kad abi laidojimo vietos susilieja.

Beje, šioje kapinyno dalyje daugiausia aptikti žirgų kapai, kuriuos minėtos hipotezės autorius sieja su antrąja gyventojų migracijos banga. Tai karų su kryžiuočiais laikotarpis, kurio metu dalis prūsų, nadruvių ir skalvių pasitraukė į Lietuvą, įkūrė savo kolonijas ir įsteigė savo kapines. Dalis tų kapinių sutapo su vietos gyventojų kapinėmis, dalis buvo atskiros.

Seredžiaus gyventojai, pagal mūsų hipotezę, savo mirusiuosius jau laidojo vandenyje, tuo tarpu naujieji imigrantai saviškius pradėjo laidoti krante, tose VI–VII a. kapinėse.

Pasibaigus karams su kryžiuočiais, visi gyventojai palaipsniui susimaišė ir tapo dabartinių Seredžiaus gyventojų protėviais.

¹⁸Astrauskas A. *VLA*, p. 21.

Pieštės pilis Lietuvos gynyboje. Legendinės Lietuvos pradžios pilis*

Romas Batūra

Vilniaus pedagoginis universitetas

Prie Nemuno ir Dubysos santakos aukštame Seredžiaus piliakalnyje stovėjo reikšminga Lietuvai Pieštės pilis. Į rytus nuo piliakalnio tęsėsi senasis Pieštės papilys, kurio dalis, deja, jau užstatyta sodybomis. Papilio egzistavimą jau pirmajame tūkstantmetyje liudija seniau arto ploto kultūriniame sluoksnyje rasta archeologinė medžiaga.

*Seredžiaus piliakalnis.
1961 m.
V. Daugudžio nuotr.*

Būtina saugoti piliakalnį ir neužstatytą papilio teritoriją iki pat neseniai jau pastatytų sodybų, o toliau – iki bažnyčios didesnius žemės kasimo darbus atlikti tik stebint archeologams.

Istorinės tradicijos šviesoje

Lietuvos metraščių legendinėje dalyje apie Lietuvos pradžią ir kunigaikštį Palėmoną, tariamai pasitraukusį iš Romos su gausia palyda, rašoma: „*Plaukdami Nemunu aukštyn, pasiekė Dubysos upę, ir, įplaukę į tą Dubysos upę, pamatė abipus aukštus kalnus, o už tų kalnų – plačias lygumas ir vešlius ažuolynus, lūžtančius nuo gausybės visokių žvėrių, visų pirma taurų, stumbrų, briedžių, elnių, stirnų, lūšių, kiaunių, lapių, voverių, šermuonėlių ir įvairių kitų, o čia pat upėse aibę nepaprastų žuvų – ne tik tų, kurios veisiasi tose upėse, bet daugybę įvairių ir nuostabių žuvų, atplaukiančių iš jūros...*“ Toje žemėje jiems labai patiko, tad jie „*prie šitų upių – prie Dubysos, prie Nemuno ir prie Jūros – apsigyveno ir ėmė daugintis*“¹.

*Straipsnis aprobuotas serijos „Lietuvos valsčiai“ Mokslo darbų komisijos. Leidyklai įteiktas 2002 11 11.
¹Lietuvos metraštis. Bychovco kronika, išvertė, įvadą ir paaiškinimus parašė R. Jasas, Vilnius, 1971, p. 43.

Lietuvių ir Lietuvos kilmės iš romėnų teorija kuri laiką buvo plėtojama, tapo populiari, tradicinė. Ypač ji plito XV–XVI a. XVI a. paskutiniųjų dešimtmečių Lietuvos didybės dainius Jonas Radvanas herojiniame epe „Radviliadoje“ (išspausdintoje 1592 m.), pratęsdamas šią Lietuvos istorinę tradiciją, apdainuoja lietuvių didikų kilmę iš „kilmingųjų romėnų“, iš Romos karvedžių Libono ar Palemono ir jų atvykimą ir įsikūrimą Lietuvoje. Jie čia „puikiose žiotyse žydravilnės Dubysos pastatė Naująją Romą [...]. Vienas po kito štai čia [Lietuvoje] atsiranda garbingi karaliai“, t. y. plinta Lietuvos valdovai, iškyla Mindaugas².

Taigi istorinė tradicija teigia Nemuno ir Dubysos santakos, jos aplinkos, kurioje iškilo Pieštėvės pilis, išskirtinę reikšmę.

Minėtose legendose yra Renesanso epochos išmonės, bet jose, be abejo, atsispindi ir tam tikra istorinė tiesa.

Šiandieninis mokslas konstatuoja Romos imperijos ir baltų žemių abipusius ryšius. Juk iki Vakarų Lietuvos regiono, iki Nemuno yra buvę prekybiniai ryšiai vadinamuoju *gintaro keliu* bei jūra. Iš rašytinių šaltinių žinoma romėnų „raitelio“ vadovaujama prekybinė ekspedicija į Baltijos pajūrį Nerono (I a.) ar kiek vėlesniais laikais. Kryžiuočių ordino tradicija taip pat kalba apie senovės Romos ir baltų, Lietuvos kontaktus.

Nustatyti istoriniai ryšiai tarp Italijos ir Vyslos žemupio per Dunojaus vidupio regioną. Archeologiniai duomenys dabar leidžia teigti, kad į Baltijos pakrantę, į Sembą, Nemuno žemupį buvo atvykusi polietninė grupė karių, dalyvavusių Didžiajame tautų kraustyme V a. vid. – VI a. pradžioje.

Jame dalyvavo ir kai kurios baltų gentys (galindų pėdsakai pastebimi net Pirėnuose – pietvakarių Europoje), kurių dalis vėliau grįžo į tėvynę. Tolimų įvykių atspindys galėjo būti panaudotas kuriant prūsų ir lietuvių vadų, iš jų ir Palemono, kilmės legendas³. Taigi istorinės tradicijos teiginys apie Nemuno ir Dubysos santakos ir jos pilies reikšmę gali būti neatsitiktinis.

Nemuno ir Dubysos santakos legendinę gyvenvietės reikšmę tam tikra prasme patvirtintų tyrinėti kelių laikotarpių kapinynai: gausūs III–IV a. kapai bei vėlesnių – V–XIII a. – kapų medžiaga⁴.

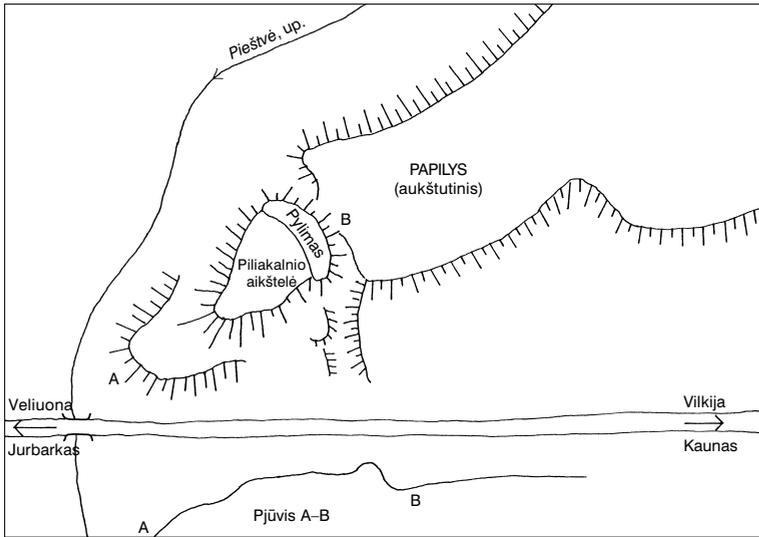
Kiek žemiau Dubysos žiočių, aukštame Nemuno dešiniojo kranto ir Pieštėvės upelio santakos kyšulyje įrengto piliakalnio senosios pilies senumą, jos egzistavimą jau I tūkstantmetyje bei II pradžioje liudija Seredžiaus piliakalnio papilio plose aptinkama lipdyta grublėtu paviršiumi bei žiesta keramika ir kiti radiniai⁵.

²Radvanas J. *Radviliada*, iš lotynų k. išvertė ir parengė S. Narbutas, Vilnius, 1997, p. 141. Apie romėniškąją lietuvių kilmę XV a. rašė J. Dluošašas. Ši kilmės teorija plito XVI–XVIII a.: Avižonis K. *Lietuvių kilimo iš romėnų teorija XV ir XVI a.*, Kaunas, 1939; Jučas M. *Lietuvos metraščiai*, Vilnius, 1968, p. 56–70; *Lietuvių etnogenezė*, Vilnius, 1987, p. 6–17.

³Michelbertas M. *Senasis geležies amžius Lietuvoje. I–IV a.*, Vilnius, 1986, p. 216–219; Šimėnas V. Legenda apie Videvutį ir Brutenį (legendos šaltinių klausimu), *Senovės baltų kultūra. Prūsijos kultūra*, Vilnius, 1994, p. 18–63; Кулаков В. Истоки культуры пруссов, *Vakarų baltai: etnogenezė ir etninė istorija*, Vilnius, 1997, p. 116–118; Werner J. Die Grabfund von Taurapilis, Rayon Utena (Litauen) und die Verbindung der Balten zum Reich Theoderichs, *Archäologische Beiträge zur Chronologie der Völkerwanderungszeit*, Bonn, 1977, p. 87–92; Топоров В. Н. Галинды в западной Европе, *Балто-славянские исследования*. 1982, Москва, 1983, с. 129–140; Butrimas A. *Lietuvos istorija. Nuo seniausių laikų iki Vytauto Didžiojo mirties*, Vilnius, 1992, p. 34, 63; Kiaupa Z., Kiaupienė, J. Kuncevičius A. *Lietuvos istorija iki 1795 m.*, Vilnius, 1995, p. 33.

⁴I–XIII a. pilkapynai ir senkapiai, *Lietuvos TSR archeologijos atlasas* (toliau – LAA), Vilnius, 1977, nr. 631, 632, p. 102–103. Apie naujausius Seredžiaus kapynų tyrimus žr. V. Urbanavičiaus str. „Senosios Seredžiaus laidojimo vietos“, p. 73.

⁵LAA, Vilnius, 1975, t. 2, nr. 664, p. 151; plg. Tautavičius A. *Vidurinės geležies amžius Lietuvoje (V–IX a.)*, Vilnius, 1996, p. 17.

*Pieštėvs pilis-
Seredžiaus piliakalnis.
Sudarė R. Batūra*

Palemono kalnas⁶, ant kurio stovėjo pilis, padavimuose laikomas šventa senovės apeigų vieta, perkūnvieta⁷, taigi ant jo galėjo būti ir senovės lietuvių šventykla.

Dubysos ir Nemuno santakos Romainių salos (Romayn, insel, žr. toliau ties 1336 m.) vardas (plg. Romainių šventvietę prie Nevėžio, Romovė, Romuva Nadruvoje, Romovė, Romainis Semboje⁸ ir pan.) bei gretimi minėti kapinynai stiprina šios vietos šventumo senovės lietuviams prasmę. Ramovės tradicija žinoma ir į vakarus nuo Seredžiaus⁹.

Romuva, Ramovė, Romainys – svarbios baltų, lietuvių šventvietės, jų vardas reiškė ramumo, ramybės, t. y. šventąją, vietą. Vardo šaknis *Rom-* ir senovės šventvietės prasmė galėjo duoti pagrindą viduramžių (P. Dusburgietis) ir Renesanso (J. Radvanas) epochų autoriams gretinti Nadruvos ir Nemuno–Dubysos santakos šventvietes su Roma.

Pieštėvs pilis 250 metų kovų epochoje

Ant Seredžiaus piliakalnio buvusi Pieštėvs pilis 250 metų (1185–1435 m.) Lietuvos gynybiniame kare su Kryžiuočių ordinu vaidino reikšmingą vaidmenį, nuo XIII a. paskutiniojo dešimtmečio iki XIV a. septintojo dešimtmečio stabdžiusi Ordino veržimąsi Nemuno vaga į Lietuvos gilumą.

Svarbiausieji rašytiniai šaltiniai apie to meto įvykius yra Kryžiuočių ordino kunigo Petro Dusburgiečio „Prūsijos žemės kronika“ (sudaryta 1326–1330 m.)¹⁰ ir Vygando Marburgiečio „Naujoji Prūsijos kronika“ (užbaigta 1394 m.)¹¹ bei kitos.

Pieštė ir jos pilis lotynų kalba rašytiniuose šaltiniuose minima kaip *Pistam*, *Pisten*, *Beisten*, *Bisten*, *Pistene*, XV a.

⁶D. Poška dar 1829 m. rašė, kad Seredžiaus piliakalnis „*nuo seniausių amžių tevardinamas Palemono kalnu*“ (Poška D. *Raštai*, Vilnius, 1959, p. 323).

⁷Vaitkevičius V. *Senosios Lietuvos šventvietės. Žemaitija*, Vilnius, 1998, p. 627–628.

⁸VM, p. 84; SŽM, p. 233; PD, d. 3, sk. 259, p. 418; sk. 5, p. 355 (trumpinimus žr. toliau).

⁹Vaitkevičius V. *Senosios Lietuvos...*, p. 626.

¹⁰*Scriptores rerum Prussicarum* (toliau – SRP), Leipzig, 1861, t. 1, p. 21–219; Dusburgietis P. *Prūsijos žemės kronika* (toliau – PD), parengė R. Batūra, vertė L. Valkūnas, Vilnius, 1985.

¹¹SRP, Leipzig, 1863, t. 2, p. 429–662; Marburgietis Vygandas, *Naujoji Prūsijos kronika* (toliau – VM), vertė R. Jasas, moksl. red. K. Gudmantas, Vilnius, 1999.

Seredžiaus miestelio
ir piliavietės (kairėje)
panorama. 2000 m.
E. Juškos nuotr.

pradžioje – *Pestwa*. Šį vardą, kaip paaiškėjo, mena Pieštvenų kaimas prie Seredžiaus¹² ir ypač pro Seredžiaus piliakalnį į Nemuną nutekantis Pieštėvės upelis¹³.

Vardo užrašymo istoriniuose šaltiniuose įvairovė lėmė, kad ir vėlesni autoriai Pieštėvės pilies vietos nenustatė arba ieškojo jos įvairiose vietose.

XV a. viduryje ir antroje jo pusėje rašęs J. Dlugošas pilį vadina *Pistin*, *Pisten*, jos vietos nelokalizudamas¹⁴. Nenurodė jos vietos ir XVI a. antroje pusėje M. Strijkovskis LDK kronikoje, pabrėždamas tik šios lietuvių pilies narsią gynybą¹⁵.

XVII a. viduryje A. Kojelavičiaus „Lietuvos istorijoje“ Pieštėvė minima

¹²Salys A. Die žemaitischen Mundarten (toliau – SŽM), *Tauta ir žodis*, Kaunas, 1930, kn. 6, p. 230; Salys A. Lietuvių kalbos tarmės, *Raštai*, Roma, 1992, t. 4, p. 202.

¹³Lietuvos TSR upių ir ežerų vardynas, sud. B. Savukynas, A. Vanagas, V. Vitkauskas ir kt., Vilnius, 1963, p. 123; Vanagas A. *Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas*, Vilnius, 1981, p. 257.

¹⁴Długosz J. *Roczniki czyli kroniki sławnego królestwa Polskiego*, Warszawa, 1975, ks. 9, p. 119, 155, 394.

¹⁵Strijkowski M. *Kronika Polska, Litewska, Żmódzka i wszystkich Rusi*, Warszawa, 1846, t. 1, p. 268, 278, 374.

XIII a. pab. įvykiuose, bet vėliau ji tapatinama su Bisene¹⁶. Panašiai XIX a. pirmojoje pusėje rašė ir S. Daukantas¹⁷.

T. Narbutas „Lietuvių tautos istorijoje“ pirminių šaltinių Pieštę tapatina su Bisene ir pastarąją lokalizuoja Seredžiuje¹⁸. Bisenę su Seredžiumi tapatina ir M. Bališkis¹⁹ bei vėlesni autoriai²⁰.

Pieštės vieta buvo nurodoma ryčiau Dubysos žiočių (jų kairiajame krante)²¹. Atkreipus dėmesį į minėtą Pieštės upelį, pilis lokalizuota dabartiniame Seredžiuje²².

Plačiai Pieštės pilies reikšmę, pabrėždamas jos neįveikiamumą, aprašė Zenonas Ivinskis²³.

Viską apibendrinus, kas buvo paminėta ir aiškinta, priimtas Pieštės pilies vardas ir pilis galutinai lokalizuota ant Seredžiaus piliakalnio²⁴.

Ilgą laiką su Seredžiumi tapatinama Bisenės pilis buvo Nemuno dešiniajame krante gerokai žemiau (į vakarus) Veliunos, Kartupėnų piliakalnyje²⁵.

Aptarę šaltinius ir istoriografiją, apžvelgsime Pieštės apgulinimą ir kovų visumą, įvertindami pilies gynybinį pajėgumą ir jos reikšmę Lietuvos karo prieš Ordiną laikotarpiu.

¹⁶Vijūkas-Kojelavičius A. *Lietuvos istorija*, Vilnius, 1988, p. 170, 208.

¹⁷Daukantas S. *Darbai senųjų Lituvaičių yr Žemaičių, 1822*, spaudai paruošė V. ir M. Biržiškės, Kaunas, 1929, p. 114, 118, 137, 165; Daukantas S. *Darbai...*, *Raštai*, Vilnius, 1976, t. 1, p. 224, 231, 264, 314; Daukantas S. Pasakojimas apie veikalus lietuvių tautos senovėje, 1850(1), *Raštai*, Vilnius, 1976, t. 2, p. 369.

¹⁸Narbutas T. *Lietuvių tautos istorija*, Vilnius, 1836, 1997, t. 4, p. 306 (plg. PD, d. 3, sk. 254 ir kt.), 308, 323, 363, 383, 402; 2001, t. 5, p. 164.

¹⁹Bališkis M. *Wielkie Księztwo Litewskie, Baliński M., Lipiński T. Starożytna Polska*, Warszawa, 1846, t. 3, s. 554–557.

²⁰Sirokomlė V. *Nemunas nuo versmių iki žiočių (1829 m.)*, Vilnius, 1991, p. 41; Buszyński J. *Dubissa główna rzeka w dawnem Księztwie Żmudzkiem*, Wilno, 1871, p. 36 (*Bisene* kalvoje prie dvaro, saloje. Aptaria piliakalnį – Palemono kalną); Basanavičius J. *Apie Senovės Lietuvos pilis (1883–84, 1891 m.)*, *Rinkiniai raštai*, Vilnius, 1970, p. 82; Šliūpas J. *Lietuvių tauta senovėje ir šiandien*, Plymout, Pa, 1905, t. 2, p. 126 (*Bisene* prie Dubysos žiočių, bet atskirai ten mini ir *Pistą*, p. 130).

²¹Toeppen M. *Historisch-comparative Geographie von Preussen*, Gotha, 1858, žemėlapis; Krumbholz R. *Samaiten und der Deutsche Orden bis zum Frieden um Melno-See*, Königsberg in Pr, 1890, p. 50, žemėlapis; *Lietuvos istorija*, red. A. Šapoka, Kaunas, 1936, p. 85 (Z. Ivinskis); Пашуто В. Т. *Образование Литовского государства*, Москва, 1959, c. 417, žemėlapis; Čerbulėnas G. *Gynybiniai arealai Lietuvoje*, *Mokslas ir gyvenimas*, 1971, nr. 4, p. 38.

²²Zajaczkowski S. *Studia nad dziejami Żmudzi w XIII*, Lwów, 1925, p. 39–40, žemėlapis (Seredžiuje arba ties juo Nemuno saloje); Salys A. *Die žemaitischen...*, p. 230, žemėlapis (Pieštėnai).

²³Ivinskis Z. Išvykos po Lietuvos senovę, *XX amžius*, 1939, 6; Ivinskis Z. *Peštė, Lietuvių enciklopedija*, Boston, 1960, t. 22, p. 347–348; Ivinskis Z. *Rinkiniai raštai*, Roma, 1989, t. 3, p. 82–83; Ivinskis Z. *Lietuvos istorija iki Vytauto Didžiojo mirties*, Vilnius, 1991 (Roma, 1978), p. 216, 227, 236, 251, 345 ir kt.

²⁴Tautavičius A. Seredžiaus piliakalnis, *Mokslas ir gyvenimas*, 1963, nr. 5, p. 38; *Lietuvių karas su kryžiuočiais*, Vilnius, 1964, p. 106, pilių žemėlapis (R. Batūra); Kviklys B. *Mūsų Lietuva*, Boston, 1965; Vilnius, 1991, t. 2, p. 333–334; [Batūra R.] *Pieštė, Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija*, Vilnius, 1968, t. 2, p. 840–841; *Lietuvos archeologijos atlasas*, Piliakalniai, red. A. Tautavičius, Vilnius, 1975, t. 2, nr. 664; PD, p. 417, žemėlapis (R. Batūra); Batūra R. Heroika prie žilojo Nemuno, *Mokslas ir gyvenimas*, 1987, nr. 23 (žemėlapis, Pieštės apgulinimo statistika); Nikžentaitis A. Rašytiniai šaltiniai apie lietuvių pilių sistemą XIII a. pabaigoje – XIV a. pradžioje, *Lietuvos TSR MA darbai*, A, 1986, t. 3 (96), p. 56; *Lietuvos architektūros istorija*, moksl. red. J. Minkevičius, Vilnius, 1987, t. 1, p. 24; Zabiela G. *Lietuvos medinės pilys*, Vilnius, 1995, p. 178, žemėlapis; Rowell S. C. *Iš viduramžių ūkų kylanti Lietuva. Pagonių imperija Rytų ir Vidurio Europoje, 1295–1345*, Vilnius, 2001, pav. 4 (žemėlapis); Batūra R. *Veliuona – Lietuvos gynybos skydas kare su Kryžiuočiu ordinu (XIII a. pab. – XV a. pirmasis ketvirtis)*, *Veliuona*, Vilnius, 2001, p. 86, žemėlapis.

²⁵Baldauskas J. *Bisena, Lietuviškoji enciklopedija*, Kaunas, 1935, t. 3, st. 1245; LAA, t. 2, nr. 300; Batūra R. *Veliuona – Lietuvos gynybos skydas...*, *Veliuona*, p. 82–83. Kartupėnų piliakalnis (Bisene) yra kiek ryčiau renesansinės Panemunės, arba Vytėnų, pilies.

Lietuvos valdovo Pukuvero-Butegeidžio valdymo laikmetis

Verždamasis Nemunu gilyn į Lietuvą, Kryžiuočių ordinas 1291 m. pasiekė ir niokojo Veliuonos, iki 1315 m. kronikose vadintos Junigeda, valsčių, kuriame buvo ir Pieštės pilis, tačiau pastarosios artimesnių apylinkių, matyt, dar nesiekė²⁶.

1292 m. Ordino magistro Meinhardto vadovaujama kariuomenė su 100 broliu ir galybe raitelių įsiveržė į ryčiau Dubysos esančius Gaižuvos ir Paštuvos valsčius, „viską čia didžiausiais gaisrais niokodama“, tačiau, pabrėžė kronikininkas, „į nelaisvę paėmė ir nužudė nedaug žmonių, o grobio irgi mažai išsigabeno“, nes begrižtantį priešą „persekiojo lietuviai ir kelis kartus užpuolė“²⁷. Neabejotina, didelė įtampa turėjo tvyroti ir gretimoje Pieštės pilyje, jos pilėnai galėjo padėti ir priešą persekoti. Taigi 1291–1292 m. kovos vyko netoli Pieštės pilies.

1292 m. vasarą Veliuonoje sutelkti lietuvių kariai sustabdė priešą veržimąsi gilyn į kraštą; taip buvo ir 1293 m. žiemą²⁸.

Pirmasis Pieštės puolimas (Pirmasis paminėjimas)

O štai 1293 m. vasarą (liepos 25 d.) Ordino magistras Meinhardtas „subūrė galybę raitelių ir smarkiai užpuolė abi lietuvių pilies, būtent: Junigedą ir Pieštę“. Po atkaklios kovos, „kai abi šalys patyrė nuostolių užmuštaisiais ir sužeistaisiais“, kryžiuočiai „iki pamatų sudegino abiejų pilių papilius, nes nieko daugiau neįstengė padaryti“²⁹. Tai pirmasis kronikoje užfiksuotas Pieštės pilies gynimas, pirmieji nuostoliai ir aukos.

Tarsi norėdamas susilpninti Pieštės gynybinį užnugarį, Ordinas 1294 m. žiauriai niokojo ryčiau už Dubysos esančius Gaižuvos ir Paštuvos (Vilkijos) valsčius³⁰, o po to tais pačiais metais jis žygiuoja prieš Pieštės pilį, tačiau sugebėjo pagrobti tik „visą galvijų kaimenę“, nužudydamas daug žmonių ir paimdamas belaisvių³¹.

²⁶PD, d. 3, sk. 243.

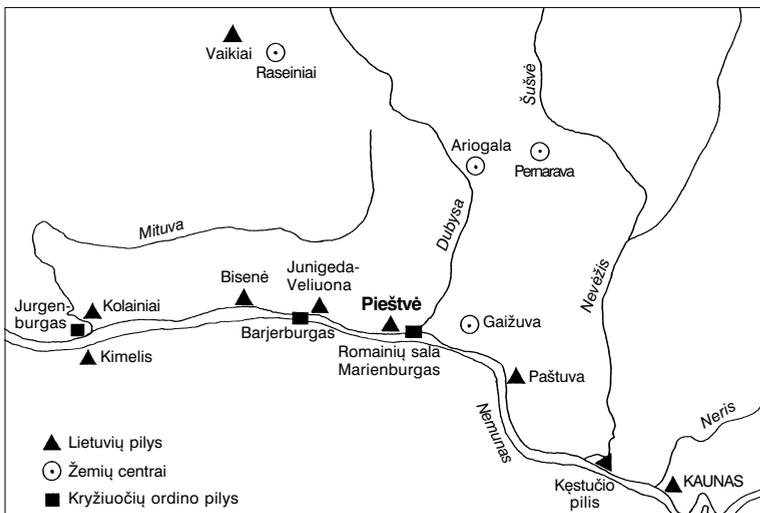
²⁷PD, d. 3, sk. 246.

²⁸PD, d. 3, sk. 251, 252.

²⁹PD, d. 3, sk. 254.

³⁰PD, d. 3, sk. 255.

³¹PD, d. 3, sk. 257.

Pieštė ir gretimos pilies bei žemių centrai.

Sudarė R. Batūra

Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytenio valdymo laikmetis

Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytenio laikais (1295–1315) Lietuvai teko kovoti plačiu frontu prieš Kryžiuočių ordiną, jo Prūsijos ir Livonijos šakas bei prieš Ordino sąjungininkę Lenkiją. Kovos vyko ir prie Nemuno.

1295 m. Ordinas surengė karinę ekspediciją Nemunu nuo Gardino žemyn. Jos metu vyko laivų mūšis, kuriame ir kryžiuočiai, ir lietuviai patyrė nuostolių, kol, praplaukęs Pieštvē, prie Veliuonos (Junigedos) priešas buvo sumuštas³². Taigi tuo metu įtampa tvyrojo ir Pieštvēs pilyje, gal dalis pilėnų dalyvavo ir pastarajame mūšyje.

Tais metais lietuviai kelis kartus atakavo Nemuno žemupyje Ordino Ragainės pilį, sugriovė jos ir gretimos skalvių pilies papilius³³.

Lietuva rengė žygius ir į pietvakarinę Ordino žemę Pavyslį, pasinaudodama Mazovijos Viznos pilimi prie Narevo (į pietvakarius nuo Gardino), kurią 1295 m. atstatė (po 1294 m. sunaikinimo) drauge su Mazovijos kunigaikščiu³⁴. Greičiausiai per minėtą regioną, apeinant Ordino valdas, buvo smogiama Kulmo žemei, kai lietuviai niokojo Goliubo pilies apylinkes (1296 m.)³⁵, Štraisbergo miestą (1298 m.)³⁶ prie dešiniojo Vyslos intako Drevantos.

Tuo metu Lietuva sėkmingai kovojo su Ordinu Livonijoje, remdama Rygos miestiečius. 1298 m. Vytenis, „*lietuvių karalius*“, užėmė Karkuso pilį pietinėje Estijoje, sugriovė Ordino įtvirtinimus Rygoje, o prie Gaujos upės sumušė Livonijos kariuomenę, nukovė magistrą, 22 brolius ir daug kitų karių. Prie įėjimo į Rygą pastatoma „*Lietuvių pilis*“³⁷. Kryžiuočių ordino didžiajam magistrui pasiuntus į Livoniją pajėgas iš Prūsijos, lietuviai ir rygiečiai pralaimėjo mūšį prie Naujojo Malūno pilies³⁸ netoli Rygos.

Tokiame plačiame Ordino fronte – nuo Dauguvos iki Vyslos – ir tokioje sunkioje situacijoje svarbu buvo užtikrinti Nemuno ruožo gynybą.

Dar 1295–1296 m. kryžiuočiai puolė „*stiprią pilį, vardu Kimelis, kurią sugriauti ir patys broliai ne kartą bandė, ir savo žmonių rankomis dažnai mėgino, negailėdami nei išlaidų, nei triūso, tačiau nesėkmingai*“. Šį kartą, „*įsiveržę į pilį, jie išžudė jos gyventojus, o ją pačią, pakišę ugnį, ligi pamatų sudegino*“. Taip sunaikinta Kimelio pilis mūsų lokalizuojama kairiajame Nemuno krante priešais Mituvos žiotis³⁹.

Kiti Ordino kariai, puldami pietryčių kryptimi, 1296 m. persikėlė „*per užšalusį Nemuną ir įsiveržė į Gardino pilies apylinkes bei papilį, degindami ir plėšdami*“⁴⁰.

Grįžtant vėl prie Žemutinio Nemuno, po minėtos Kimelio pilies sunaikinimo, dar anksčiau – Bisenės (1283 m.; ji XIII a. pabaigoje galėjo būti dar neatstatyta, nes vėl minima tik nuo 1313 m.), priekinėse

Nemuno ruožo pozicijose liko Veliuona ir Pieštvē.

1298 m., kai Vytenio Lietuva kovojo su Ordinu minėtame plačiame fronte – šiaurėje nuo Estijos ir Dauguvos iki Vyslos pietvakariuose, – Ordino kariuomenė iš Prūsijos, vadovaujama Brandenburgo komturio, su didelėmis jėgomis puolė Veliuonos ir Pieštvēs pilis. Jų papiliai

³²PD, d. 3, sk. 260.

³³PD, d. 3, sk. 261.

³⁴PD, d. 3, sk. 262.

³⁵PD, d. 3, sk. 268.

³⁶PD, d. 3, sk. 270.

³⁷PD, d. 3, sk. 269; Latvis H., Vartbergē H. *Livonijos kronikos* (šiam str. cituojama tik H. Vartbergės kronika, toliau sutrumpintai – H. V.), Vilnius, 1991, p. 175.

³⁸PD, d. 3, sk. 269.

³⁹PD, d. 3, sk. 265.

⁴⁰PD, d. 3, sk. 266.

buvo iki pamatų sudeginti. Atvykus kryžiuočių pastiprinimui iš Ragainės, vėl išipieskė kova su pilėnais, kurioje „*abi šalys neteko daug karių sunkiai sužeistaisiais*“⁴¹, tačiau Veliuonos ir Pieštės pilys atsilaikė. Tai buvo reikšmingas momentas minėto plataus kovos prieš Ordina fronto centro – Nemuno ruožo – gynyboje. Ir paskutinės kovos prie Pieštės pilies Vytenio valdymo laikotarpiu.

Gedimino epocha

Kovos tęsiasi Gedimino valdymo (1316–1341) metu. Pradžioje, 1316–1319 m., Kryžiuočių ordino kariuomenė, vadovaujama maršalo, vėl siaubia Pieštės rytiniame užnugaryje Paštuvos valsčių⁴² (plačiosios Vilkijos apylinkės), centrinėje Žemaitijoje keletą kartų puola ir niokoja Medininkų regioną, pasiekdama Medvėgalio pilį⁴³, veržiasi Nemunu sunaikinti Bisenės pilį⁴⁴, puola Vaikių valsčių⁴⁵ vakariau Raseinių, Gedimino pilį prie Jūros upės vidupio bei kitas vietas („Sudargo kiemas“ ir kt.)⁴⁶. 1317 m. rudenį puolama Veliuona, prie jos vyko atkakli kova, „*galop po ilgų grumtynių*“ priešui pavyko sudeginti papilį. Laužų dūmais sukviesti „*visi kaimynystėje gyvenę*“ lietuviai puldinėjo besitraukiantį priešą, „*abiejose šalyse daug karių buvo sunkiai sužeista*“⁴⁷. Tuomet pagalbon, be abejo, turėjo atskubėti ir Pieštės pilėnai.

Kitą, 1318 m., rudenį maršalo vadovaujama didelė Ordino kariuomenė atakavo Veliuonos ir Pieštės pilis ir „*iki pamatų sudegino abiejų papilius, kuriuose tuo metu buvo apščiai supilta naujo derliaus grūdų*“⁴⁸. Čia ryškiai matomas šių pilių didelis ir svarbus gynybinis ir ūkinis vaidmuo.

Ir dar kitu, 1319 m., puolimu vis siekiama „*užkariauti*“ Veliuonos ir Pieštės pilis. Puolimui nepavykus, Ordino maršalas buvo priverstas atitraukti kariuomenę nuo Pieštės ir sutelkti jėgas prieš Veliuoną, kur kryžiuočiams pavyko sugriauti papilį⁴⁹. Šie faktai vėl liudija svarbų Pieštės pilies vaidmenį plačių Lietuvos regionų gynyboje saugant Nemuno ruožą, Dubysos santaką.

Taip buvo ir 1320–1323 m. laikotarpiu. 1320 m. liepos mėn. Ordinas plačiai išiveržė į centrinę Žemaitiją, Medininkų valsčių, bet buvo visiškai sutriuškintas: mūšyje žuvo maršalas, 29 Ordino broliai ir daug kitų⁵⁰.

Naujam puolimui prieš Lietuvą Ordinas ilgai kaupė jėgas, gavo didelę pagalbą iš Vakarų. 1322 m. į Prūsiją atvyko Vroclavo (Vakarų Lenkijos), Čekijos, Reino regionų valdovai „*su daugybe karių bei ginklanešių*“ ir su jais pagrindinių Kulmo ir kitų Ordino žemių broliai išiveržė į Lietuvą, niokojo Vaikių (į šiaurvakarius nuo Raseinių) valsčių, sudeginę pilį, išžudė daugybę žmonių, toliau niokojo Raseinių, Ariogalos valsčius, patraukę padubysiais į pietus apgulė Pieštės pilį. Jos apgulimo aprašymas yra vienas pačių ryškiausių Lietuvos pilių gynybos per visą karo prieš Ordina laikotarpį vaizdų:

„*Trečios dienos vakare jie apsupo ir smarkiai užpuolė Pieštės pilį: maldininkai buvo taip gerai apsišarvoavę, kad jų kopiančių į sienas, pilėnai nestengė sulaukyti nei ietimis, nei kalavijais, nei kokiais kitais ginklais. Galop, nusitvėrę dvoiese, trise ar daugiau po mieta, rėmė juos kopiantiems į krūtinę ar nugarą, stūmė žemyn ir vertė juos nuo sienų*“⁵¹. Pieštės gynėjai atsilaikė.

⁴¹PD, d. 3, sk. 271.

⁴²PD, d. 3, sk. 326.

⁴³PD, d. 3, sk. 327, 330.

⁴⁴PD, d. 3, sk. 328, 329.

⁴⁵PD, d. 3, sk. 331.

⁴⁶PD, d. 3, sk. 332.

⁴⁷PD, d. 3, sk. 334.

⁴⁸PD, d. 3, sk. 335.

⁴⁹PD, d. 3, sk. 336.

⁵⁰PD, d. 3, sk. 38.

⁵¹PD, d. 3, sk. 340.

Nežiūrint į didžiules pastangas ir gausybę talkininkų, Ordinas Lietuvos gynybos prie Dubysos žiočių nepralaužė. Pieštėvs pilis liko nepaimama ir tai sudarė sąlygas plačiom Lietuvos kontraatakoms.

Tuo metu, kai Ordino ir talkininkų kariuomenė puolė minėtas Žemaitijos teritorijas, kai atkakliai buvo ginama Pieštėve, „*galybė lietuvių*“ šiaurėje niokojo Dorpato (Tartu) vyskupystės valdas⁵². Ir kitais, 1323 m., Ordinui į pagalbą atvykus naujiems talkininkams – „*maldininkams*“ iš Čekijos, nuo Reino, Lietuvos kariuomenė (vadovaujama Dovydo, Gardino pilininko), remiama Pskovo, įsibrovė į Revelio (Talino), Danijos karaliaus, Ordino talkininko, žemė⁵³. Tais metais „*lietuviai iš Žemaitijos ... užkariavo Klaipėdos miestą*“, jį sunaikino kaip ir tris gretimas Livonijos ordino valdų pilis ir „*daug kogu bei kitokių laivų ir visa, kas degė*“⁵⁴. Kiek vėliau tais pačiais metais Lietuvos pajėgos suduoda smūgius Kryžiuočių ordinui Priegliaus regione – Sembos žemėje Vėlupos valsčiu⁵⁵ (ryčiau Karaliaučiaus), o rugsėjo mėn., palaikant Lietuvos sąjungininkę Mazoviją, niokojama Kulmo žemės kaimynystėje esanti Ordino sąjungininkė – Dobrynės kunigaikštystė ir Dobrynės miestas⁵⁶. Lygiagrečiai Gedimino Lietuva tuo metu vedė plačią tarptautinę diplomatinę kovą prieš Ordiną⁵⁷.

Šiai visapusei kovai užtikrinti saugi Nemuno ir Dubysos santakos padėtis strateginiame Pieštėvs pilies bare buvo labai svarbi. Po beveik pusantro dešimtmečio ramybės 1336 m. prie Pieštėvs vėl vyko kovos.

Tais metais Kryžiuočių ordinui talkinti į Prūsiją atvyko „*daug kunigaikščių*“. Lietuvos puolimas buvo atremtas didvyriška Pilėnų gynyba⁵⁸.

„*Po to, tais pačiais metais*“, vadovaujant magistrui, Ordinas pastatydino prieš lietuvius Marienburgą Romainių saloje, tarp Veliuonos ir Pieštėvs („*inter Welyn et Beisten*“), kur pastatė pilį (VM – „*fortalicium*“, Can Samb. – „*castrum*“). „*O tuo metu dėl seklumo buvo galima perbristi Nemuno upę*“. Lietuviai su didele kariuomene čia stojo prieš Ordino karius ir „*jėga išstūmė magistrą iš tos vietos*“. Taip toji „*pilis paliko sugriauta ir nebeužbaigta*“⁵⁹. Naudojęs Vygando pirminiu tekstu K. Šiucas pažymi, kad lietuviai Ordino kariuomenę „*nuviję šalin*“⁶⁰.

Taigi Nemuno ir Dubysos santakos Romainių saloje ties lietuvių Pieštėvs pilimi tuo metu vyko didelė kova, kurioje Pieštėvs pilėnai neabejotinai dalyvavo išstumiant priešą.

Dėl čia Ordino pastatytos pilies vardo ir kai kurių su tuo susijusių įvykių yra kilę neaiškumų. Sembos kanauninko kronika, pažymėjusi pilies (neminint jos vardo) Nemuno saloje ties Pieštėve (Pisten) statybą, toliau kalba apie pilaitės (*propugnaculo*), vardu „*Jurgenburc*“, pastatymą⁶¹. Istoriografijoje dėl to atsirado nuomonė, kad viena iš Jurgio-Georgenburgo pilių buvusi priešais Pieštėvę⁶², kad prieš Lietuvą prie Dubysos žiočių kryžiuočiai statė pilį, vardu Jurgenburgas ar Marienburgas⁶³.

⁵²PD, d. 3, sk. 341.

⁵³PD, d. 3, sk. 343; Псковские летописи, Москва, 1955, в. 2, с. 22; SRP, Leipzig, 1866, t. 3, p. 9; Rowell S. C. *Iš viduramžių...*, p. 207.

⁵⁴PD, d. 3, sk. 344.

⁵⁵PD, d. 3, sk. 345.

⁵⁶PD, d. 3, sk. 346. Plačiau apie minėtus 1322–1323 m. įvykius žr. Paszkiewicz H. *Jagiellonowie a Moskwa*, Warszawa, 1933, t. 1, p. 266–269.

⁵⁷Gedimino laišakai. Parengė V. Pašuta ir I. Štal, Vilnius, 1966, nr. 2–12 ir kt.; HV, p. 177.

⁵⁸VM, p. 83–84. Pilėnų ieškoma prie Nemuno žemiau Kauno, Žemaitijoje, pagal seną tradiciją – Punioje.

⁵⁹VM, p. 84; *Lietuvių tautos istorijos šaltiniai*, paruošė J. Užpurvis, Klaipėda, 1939, t. 2, nr. 27.

⁶⁰VM, p. 221 (K. Šiucas).

⁶¹SRP, t. 1, p. 281.

⁶²Istorijos puslapiai, *Jurbarkas*, Vilnius, 1996, p. 29 (A. Baliulis).

⁶³Łowmiański H. Agresja zakonu krzyżackiego na Litwę w wiekach XII–XV, *Przegląd historyczny*, Warszawa, 1954, t. 45, p. 354; Górski K. *Zakon Krzyżacki*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, 1977, p. 76; Rowell S. C. *Iš viduramžių...*, p. 271.

Atrodo, kad Sembos kanauninko tekstą galime suprasti kaip „atskirai, anksčiau“ statytą Jurgenburgą, t. y. atskiriant nuo įvykių prie Pieštvsės. Todėl istoriografijoje teigiama, kad 1336 m. kryžiuočiai atstatė Jurbarką⁶⁴, arba Jurgenburgą, Georgenburgą⁶⁵, o toliau, prie Dubysos žiočių, statėsi minėtą Marienburgą.

Padėtis prie Pieštvsės 1337 m. tapo dar labiau įtempta. Agresyvaus Ordino pajėgumą stiprino gausūs talkininkai. Tuo metu Ordiną rėmė Vokietijos imperatorius Liudvikas IV Bavaras, Čekijos karalius Jonas (Vokietijos imperatoriaus Henriko IV sūnus), jo sūnus Karolis, Moravijos markgrafas (būsimasis Vokietijos imperatorius Karolis IV), atvykę iš Olandijos, „kai kurie iš Burgundijos, Prancūzijos“ ir kt.⁶⁶ Tuo metu Lenkijos karalius Kazimieras buvo sudaręs taiką su Ordinu.

Tiesiogiai žygiui į Lietuvą Ordinui talkino vokiečių Bavarijos kunigaikštis Henrikas (Vokietijos imperatoriaus Liudviko Bavaro artimas giminaitis) ir daugelis kitų nuo Reino, iš Burgundijos (dab. Rytų Prancūzija), Pjemonto (šiaurvakarų Italija), Legnicos (Silezija) pagalbininkų, „kiekvienas su tam tikru skaičiumi gerai ginkluotų karių ir tarnų“⁶⁷. Ši didelė Ordino ir talkininkų kariuomenė į Lietuvą plaukia laivais ir įsitvirtina saloje prie Veliuonos, pastatydama Bajerburgo pilį (dabar *Pilaitės*, žemiau Veliuonos), turėjusią tapti Ordino nukariauto krašto sostine. Kryžiuočiai su talkininkais „netoliese pastato dar kitą stiprią pilį“ – trumpai liudija Vygandas⁶⁸. O Šiucas aiškiai pasako, kad magistras Marienburgą „įsakė ... užbaigti ir apginkluoti, kad įgula bei gyventojai galėtų patikimai atremti priešų antpuolį. Paskui jis naujai sutvirtina Bavarijos pilį ir ten palieka stiprią įgulą“⁶⁹.

1336 m. pradėtos statyti, o 1337 m. užbaigtos Marienburgo pilies vieta, kaip matėme, Vygando nurodyta Nemuno sala „tarp Veliuonos ir Pieštvsės“⁷⁰, apibendrinant – Nemuno ir Dubysos santakoje, kur ir šiandien yra „Palocėlio kalvelės“⁷¹. Manoma, kad kryžiuočių pilis bus buvusi žemiau, vakariau saloje (Ivinskis Z. Išvykos po Lietuvos senovę, 5. Garlaiviu nuo Pyplių iki Seredžiaus, XX amžius, 1939, birž. 20, nr. 137, p. 6), tačiau salos žemiau Seredžiaus pėdsakų nepastebime, ryški tik Dubysos žiotyse buvusi sala, ypač gerai matoma XIX a. 8-ojo dešimtmečio N. Ordos „Senosios Lietuvos vaizdų“ (Vilnius, 1999) serijos litografijoje, skirtoje Seredžiui*.

Kartais Marienburgas nurodomas į rytus nuo Dubysos žiočių (Ivinskis Z. Vokiečių ordinas ir Lietuva, *Naujoji Aušra*, 1949, nr. 4/5(13/14), p. 3–6 žemėlapis).

Reikia aptarti dar vieną supainiotą vėlesnių šaltinių ir istoriografijoje faktą. XV–XVI a. autoriai (J. Dlugošas, M. Strijkovskis), aprašydami Ordino ir jam talkinusio Henriko Bavariečio Lietuvos puolimą ir Bajerburgo pastatymą, teigia, kad prie Veliuonos pastatytos dvi pilys: Fridbarkas, vad. Taikos, Ramybės kalnu⁷², ir minėtas Bajerburgas. 1409 m. Ordino dokumentai neaiškiai kalba apie Frideburgą⁷³. Todėl istoriografijoje kryžiuočių Frideburgo pilis, be

⁶⁴SRP, t. 2, p. 493; Jakštas J. Vokiečių ordinas ir Lietuva Vytenio ir Gedimino valdymo metu, *Senovė*, Kaunas, 1936, t. 2, p. 47.

⁶⁵Ivinskis Z. *Lietuvos istorija*, p. 236; Ivinskis Z. Jurbarko istorija, *Rinktiniai raštai*, Roma, 1989, t. 3, p. 79.

⁶⁶VM, p. 84–85.

⁶⁷VM, p. 85, 221 (K. Šiucas, „Prūsijos istorijos“ fragmentai).

⁶⁸VM, p. 85.

⁶⁹VM, p. 221–222 (K. Šiucas).

⁷⁰VM, p. 84.

⁷¹LAA, t. 2, nr. 665, p. 151; *Lietuvos istorija*, red. A. Šapoka, Kaunas, 1936, p. 85 (žemėlapis).

*Žr. V. Gasiūno str. „Seredžius dailės paminkluose“, p. 405.

⁷²Długosz J. *Roczniki...*, ks. 9, p. 60; Strykowski M. *Kronika...*, I (1846), p. 385.

⁷³*Codex epistolaris Vitoldi magni ducis Lithuaniae* (toliau – CEV), 1376–1430, collectus opera A. Prochaska, Cracoviae, 1883, p. 185, 190.

kitų vietų, lokalizuojama ir ties Dubysa ar jos žiotimis⁷⁴, dab. Seredžiuje, greta senosios Pieštės.

J. Dlugošas šioje situacijoje supainiojo faktus, ankstesnių šaltinių Marienburgą ties Pieštve pavadindamas Friedbarku-Frideburgu. Pastaroji Ordino pilis statyta vėliau, XV a. pradžioje, ir stovėjo ne prie Nemuno ir Dubysos santakos, bet toliau, Nevėžio pakrantėje⁷⁵.

Taigi 1337 m. Ordinas prieš Veliuonos pilį pastatė savo Bajerburgą, o prieš Pieštę – Marienburgą. Apie didžiules gynybines kovas prie Veliuonos ir Bajerburgo 1337–1339 ir 1341–1344 m., dalyvaujant d. k. Gediminui, žinome gana plačiai⁷⁶. Neabejotina, kad tuo metu sunkiai kovota ir prie Dubysos žiočių, Pieštės bei Marienburgo, bet pastaroji kryžiuočių pilis buvo arba greitai lietuvių sunaikinta, arba, kaip esanti toli prieš krašte, palikta nenaudojama. Vėliau apie šią kryžiuočių pilį šaltiniuose niekur neužsimenama⁷⁷. Taigi prie Pieštės Ordino bei jo talkininkų didžiulis spaudimas buvo atremtas ir 1337 m.

Lietuvos didžiųjų kunigaikščių Algirdo ir Kęstučio vadovaujama kova

Kryžiuočių ordinas, kviesdamas iš Vakarų Europos daug talkininkų, 1345 m. tikėjosi suduoti Algirdo ir Kęstučio Lietuvai lemiamą smūgį. Metų pradžioje į Prūsiją atvyko Čekijos karalius Jonas Liuksemburgietis su sūnumi Karoliu, Moravijos markgrafu (būsimuoju Vokietijos imperatoriumi), Vengrijos karalius Liudvikas (itališkos Anžu dinastijos atstovas) su didele palyda, Olandijos grafas Vilhelmas IV, grafas Giunteris von Šverburg, prancūzų Burbonės kunigaikštis Petras I, Holšteino grafas Henrikas, Niurnbergo grafas Albertas I – „200 valdovų“ (domini terrarum). Su jais išžygiavo Ordino magistras, „lydimas didelio būrio“. Ir šis galingas priešas pirmiausia puolė Veliuonos ir Pieštės pilis („in obsidionem domus“ – VM; „ante castrum Belyn et Pyest“, kitu atveju tiksliau – „ante castrum Wilawense et Pistense“ – čekų Benešas Veitmiliškis).

Reikia pabrėžti puikius Lietuvos vadovybės karinius, strateginius ir žvalgybinius Ordino antpuolį žlugdančius veiksmus.

Magistrui žygio metu buvo pateikta žinia („klastinga stabmeldė pranešė“), kad didelė lietuvių kariuomenė žygiuojančios Ordino kariuomenės užnugaryje terios Ordino valdas – Sembos žemę link Karaliaučiaus. Todėl Ordino „magistras ir kiti pagal kilmingiausių [svečių] patarimą grįžta saugoti

savo krašto“, o tuo metu „Lietuvos karalius“ (Algirdas) visai kita – šiaurės kryptimi – įsiveržė į Livonijos ordino valdas ir sudavė jam didelį smūgį: buvo sunaikinta Tervetės pilis, Mintaujos (dab. Jelgava) papilys, nusiaubtos Rygos bei į šiaurės rytus nuo jos – Siguldos, Krimuldos, Turaidos – apylinkės pagal Gaujos upę⁷⁸.

Plačiais veiksmais Lietuva sužlugdė didžiulį Ordino ir Vakarų Europos talkininkų puolimą. Priešas atsitraukė nuo

⁷⁴SŽM, p. 212; Ivinskis Z. Lietuvos istorija..., p. 328–329; Jučas M. Žalgirio mūšis, Vilnius, 1990, p. 38, 58, 59; 1999, p. 62, 142–143.

⁷⁵CEV, p. 191; Batūra R. Veliuona..., p. 106.

⁷⁶VM, p. 85 ir kt. (Vygandas), 222 ir kt. (K. Šiučas), Batūra R. Veliuona..., p. 93–100.

⁷⁷Ivinskis Z. Marienburgas, Rinktiniai raštai, Roma, 1989, t. 3, p. 66.

⁷⁸SRP, t. 2, p. 72, 505, 735; Leipzig, 1866, t. 3, p. 74–75; Monumenta Poloniae Historica, ..., t. 4, p. 338; VM, p. 93–94, 271; HV, p. 182; Paszkiewicz H. Jagiellonowie a Moskwa, Warszawa, 1933, t. 1, p. 373–374; Kučinskas A. Kęstutis, Marijampolė, 1938; Vilnius, 1988, p. 40–41; Łowmiański H. Agresja..., p. 356.

Pieštės ir Veliuonos, Ordino puolamieji veiksmai buvo paralyžiuoti. Abu pagrindiniai talkininkai – Čekijos ir Vengrijos karaliai – kaltino didįjį magistrą Liuterį, kuris „*nuo sielvarto išprotėjo*“ ir buvo priverstas atsistatydinti⁷⁹.

1348 m. vėl buvo labai grėsmingi Lietuvai. Metų pradžioje didelės Ordino jėgos niokojo Lietuvą, „*kur pagal maršalo įsakymą abiejų lyčių stabmeldžiai – jauni ir seni – buvo žudomi, o kraštas ugnimi išdegtas*“. Trakų žemėje prie Strėvos įvyko sunkus mūšis, o šiaurėje Livonijos ordinas niokojo Šiaulių žemę⁸⁰.

Kiek vėliau tais pačiais metais Kryžiuočių ordinas plačiai niokojo regionus aplink Pieštę: Ariogalos kraštą, „*kur gyventojai žudomi daugeriopei nukentėjo*“, o po to tarp Dubysos, Nemuno ir Nevėžio Pernaravos, Ariogalos, Gaižuvos ir Paštuvos sritis⁸¹. Kai Ordinui į pagalbą atvyko nauji talkininkai („*daug vokiečių, anglų*“), maršalo vadovaujami kryžiuočiai nuo Ragainės naujai nuniokojo kraštą ir grįždami „*skubiai nusileido žemyn Nemunu ir visa kariuomenė laimingai praėjo pro Pieštės ir Veliuonos piliis*“⁸². Taigi visuose minėtuose 1348 m. įvykiuose Pieštės piliai buvo iškilęs pavojus, bet, matyt, tik sutelkti gynėjai lėmė, kad Ordinas nedrįso jos pulti, netgi, kaip paminėta paskutinėje situacijoje, bijojo Pieštės įgulos smūgio, nes džiaugėsi „*laimingai praėjęs*“ pro ją.

Po nepilno dešimtmečio ties Piešte vėl įtempta situacija. Lietuvos „*trys karaliai – Kęstutis, Algirdas ir karalius Patirkas*“, žmonių vadinamas *gardiniškiu*, „*su stipriomis pajėgomis vienu metu*“ išiveržė į Ordino vidines valdas ir plačiai niokojo Alnos upės aukštupio teritoriją (Alnos–Alenšteino kraštas, Bartos, Galindos, Pagudės sandūra) „*ir triumfuodami grįžo namo*“. 1357 m. Ordino maršalo jėgos „*su aukščiausiais pareigūnais*“, talkinamos daugelio „*kilmingų kryžininkų*“ – prancūzų, anglų, vokiečių, kurių tarpe buvo ir Niurnbergo markgrafas, – niokojo žemes palei Mituvą, toliau į šiaurę Vaikių, Raseinių kraštus, „*Subnos ir Galnos žemes*“ (ryčiau Dubysos palei Šušvę). „*Naikina tenai stabmeldžius kalaviju, o jų žemę – ugnimi*“, – neslėpdamas žiaurumo pažymi kronikininkas⁸³.

Nuo pašušvių, matyt, palei Dubysą kryžiuočiai žygiavo prie Pieštės, bet jos, atrodo, nepuolė, nors piliai buvo iškilus didžiulė grėsmė. Kronikininkas tepažymi, kad „*nuo Pieštės (originale – „a Pisten“ – R. B.) jie pereina apgulti Veliuonos, ir tenai minėtieji [Ordino] broliai ir kilmingieji [kryžininkai] ištempia savo palapines*“, t. y. įrengia stovyklą pulti, bet lietuvių buvo

Lietuvos didysis kunigaikštis Kęstutis

⁷⁹VM, p. 94–95.

⁸⁰HV, p. 183; VM, p. 98–99.

⁸¹VM, p. 99.

⁸²VM, p. 100.

⁸³VM, p. 105–106.

sumušti. Atimtas jų pašaras, maistas, vežimai sulaužyti, daug nukauta Ordino karių, padaryta „krikščionims daug nuostolių“. Pastarieji „daug sunaikina ugnimi ir sugrįžta į savo žemę“⁸⁴. Šiame mūšyje su atsitraukiančiu priešu prie Veliuonos galėjo dalyvauti ir Pieštėvės kariai.

Nežiūrint į tai, kad 1358 m. pradžioje Lietuvos šiaurėje, Dubysos aukštupyje, Livonijos ordinui pavyko sugriauti „tik ką pastatytą“ (t. y. naujai atstatytą) Dubysos pilį Šiaulių žemėje (in Saulia)⁸⁵, tvirta Veliuonos ir Pieštėvės pilių pozicija prie Nemuno bei Dubysos žemupio, matyt, padėjo sutvirtinti valstybės padėtį. Kęstučio ir Algirdo Lietuva 1358 m. derybose su Vokietijos imperija jau reikalavo atgauti Ordino užgrobtą Baltijos pajūrį tarp Dauguvos ir Priegliaus žiočių, t. y. žymios dalies Prūsijos su Semba, Barta, Nadruva, Skalva ir Nemuno žemupiu⁸⁶, o Ordiną siūlė iškelti į pietryčius, į stepes totorių kaimynystėje. Už tai Lietuva žadėjo priimti krikštą. Šiuos Lietuvos politinius siekius – atgauti platų Baltijos pajūrį – Algirdo pasiūsta delegacija, vadovaujama „karaliaus brolio“ Kęstučio, ar, greičiau, jo sūnaus Patriko, Niurnberge pateikė Vokietijos imperatoriui Karoliui IV. Imperijai ir Ordinui tai, suprantama, buvo nepriimtina.

Tuo metu rytuose d. k. Algirdo pajėgos 1357–1358 m. į rytus nuo Dnepro užėmė Aukso Ordos totoriams pavaldų Brianską⁸⁷ ir kt. teritorijas. Taip buvo pradėtas Ordos valdžios likvidavimas didelėje Černigovo–Seversko žemėje, artimoje pagrindinėms Aukso Ordos valdoms. 1359 m. LDK užėmė Mstislavlį (piečiau Smolensko) ir Volgos aukštupyje Rževą⁸⁸ (Tverės ir Maskvos kunigaikštysčių paribyje). 1362–1363 m. LDK telkė jėgas ir sudavė Aukso Ordos totoriams smūgį mūšyje prie Mėlynujų Vandenių (pietinio Bugo intako), pasiekdama Baltąją pakrantę Dnepro žemupyje prie Juodosios jūros⁸⁹. Algirdo karo vadai Karijotaičiai išitvirtino Podolėje (Dnestro aukštupyje). Kuriamas placdarmas prie pietinių tarptautinės prekybos kelių, įgalinęs ateityje išplėsti LDK tarptautinį vaidmenį⁹⁰, o tai turėjo reikšmės galutiniam Ordino sulaikymui Vakaruose jau Vytauto–Jogailos laikais⁹¹. Tačiau minėta situacija – kovos pietryčių fronte – laikinai susilpnino gynybinę krašto padėtį gyvybiškai svarbiame vakarų fronte prieš Ordiną prie Nemuno. Kryžiuočiai stengėsi tuo pasinaudoti.

Bet ir 1361 m. Lietuva turėjo jėgų smogti Ordinui Livonijos ir Prūsijos kryptimis⁹², atremti kryžiuočių puolimus: Ordinas su gausiais talkininkais nuo Reino ir kitų Vokietijos vietų, „narsiai žygiuodami po šventojo Jurgio vėliava“ prieš Lietuvą, grįžo atgal net nebandę pulti, „kadangi stabmeldžiai buvo įspėti“. Kitą kartą vėl bandė pereiti Nemuną brasta (Gardino regione), „bet stabmeldžiai sukliudo, tad pasitraukė, nepavykus sumanymui“. Kiek vėliau kryžiuočių žygis iš Įsruties į Kauną vėl įstrigo prie Nemuno upės, „per kurią sėkmingai persikelti niekas nepajėgė. Taigi jie buvo priversti trauktis [ir] negalėjo užbaigti žygio, kaip [maršalas] buvo sumanęs“⁹³. Tad gynyba pasienyje, pasinaudojant ir krašto gamta, ne kartą buvo sėkminga.

⁸⁴VM, p. 106; SŽM, p. 212–213.

⁸⁵HV, p. 184; Dubysos pilis stovėjo Bubių pilialknyje, LAA, t. 2, nr. 100, p. 43.

⁸⁶SRP, t. 2, p. 80; HV, p. 184–185; Paszkiewicz H. Jagiellonowie..., p. 399–403; Kučinskas A. Kęstutis, p. 132–140.

⁸⁷Полное собрание русских летописей (toliau – ПСРЛ), т. 15, 1, Петроград, 1922, с. 65; т. 10, Москва, 1965, с. 228.

⁸⁸ПСРЛ, т. 15, 1, с. 68; т. 10, с. 231.

⁸⁹ПСРЛ, т. 15, 1, с. 75; т. 11, Москва, 1965, с. 2.

⁹⁰Batūra R. Lietuva tautų kovoje prieš Aukso Ordą, Vilnius, 1975, p. 235–300.

⁹¹Batūra R. Lietuvos kova su Aukso Orda, Mokslas ir gyvenimas, 1966, nr. 10.

⁹²HV, p. 185–186.

⁹³VM, p. 108–109.

1361 m. kovo mėn. puolimo į Prūsiją metu Lietuvos kovų su Ordinu organizatorius Kęstutis, susidūręs su priešu, buvo nublokštas nuo žirgo ir pateko į nelaisvę, bet jau lapkričio mėn. sugebėjo pabėgti iš tvirtiausios Ordino Marienburgo pilies ir grįžti į Lietuvą⁹⁴. Kęstučiui esant nelaisvėje, Ordinas ruošė didelį žygį į Lietuvą – Kauno puolimą.

1362 m. stambios Ordino jėgos – magistras su daugeliu komturų ir „*svečiais*“ iš Anglijos, Italijos, Vokietijos – vėjui pučiant plaukė Nemunu laivais, „*be garso ap- lenkdami Veliuoną ir Pieštovę*“ (Bisten – R. B.). Pasiekę Kauną, jį apgulė. Po labai atkaklios kovos buvo paimti papilio įtvirtinimai ir pati pilis. Tačiau besitraukiantis priešas buvo vejamas, tikintis sumušti paskutiniuosius. Kronikininkas pažymi, kad „*Pieštovės (Pistenses – R. B.) ir Veliuonos pilėnus bei kitus aplinkinius*“, matančius kryžiuočių laimėjimus, „*apėmė didžiausia baimė*“⁹⁵, bet Ordino pajėgos ir šį kartą nesiryžo Pieštovės pulti.

Netrukus, 1363 m., didelėms LDK jėgoms esant sutelktoms, kaip minėjome, pietryčiuose, Vokiečių ordino magistras su gausiomis savo ir prancūzų, anglų tal- kininkų pajėgomis įsiveržė į Lietuvą, puolė ir sunaikino Kęstučio pastatytą pilį Ne- muno saloje ties Nevėžio žiotimis, o grįždamas Nemunu žemyn, puolė Pieštovės pilį ir ją visai sunaikino. Po to sunaikinta buvo ir Veliuona⁹⁶.

Šie įvykiai ties Pieštve klostėsi kiek kitaip negu įprastas puolimas. Pradžioje Ragainės komtūro vadovaujamos pajėgos atvyko prie pilies ir pasiūlė magistro vardu pasiduoti su teise išsipirkti. Pilėnai derėjosi. Paskyrus apsisprendimo dieną, komtūras laivu vyko suderinti veiksmų pas magistrą, dar buvusį prie Kauno. Vėl grįžus kryžiuočių pajėgoms, vadovaujamos Ragainės komtūro, prie Pieštovės derybas su kryžiuočiais tęsė Pieštovės seniūnas. Tuo metu gynėjų įgula, matyt, įvertinusi priešų pa- jėgų persvarą, nutarė palikti pilį ir taip išsaugoti karius.

Čia galime prisiminti senos karo su kryžiuočiais epochos dainos nuo padu- bysių motyvus, išreikštus „*kunigėlio*“ – kunigaikščio žodžiais: „*Ne taip gaila man pilelės, kaip man gaila karelių: aš pilelę supilsiu dvejais trejais meteliais, o karelių neb' u- žauginsiu nė dešimtis metelių*“⁹⁷.

Taip Pieštovės įgula su turtu paslapčia, ypač naktimis, pabėgo iš pilies ir pa- sitraukė. Kryžiuočiai puolė pilį, pradėjo svaidyti iš savo įtaisų. „*Bet kai vėl niekas nepasirodė ir nieko nesigirdėjo, jie pastatė*

[prie sienų] *kopėčias, nekliudomi užlipo ant sienų ir rado tuščią lizdą (pilį – R. B.), kurį jie padegė ir sulygino su žeme*“⁹⁸. Po to Ordino pajėgos apgulė Veliuoną.

1364 m. pradžioje, naujų puolimų metu, abiejų Prūsijos ir Livonijos ordinų kariuomenės niokojo kraštą į rytus nuo Dubysos iki Neries, „*skleisdamos siaubą*“. Grįžtant į Prūsiją, Ordino kariuomenė nakvojo šiek tiek žemiau (t. y. vakariau) tos vietos, „*kur seniau stovėjo Pieštovės ir Veliuonos pilys*“⁹⁹. Taip Pieštovės pilis bu- vo ilgam sunaikinta.

⁹⁴VM, p. 110–113; Janulaitis A. Kęstutis Marien- burgo pilyje ir jo pabėgimas iš ten (1361), *Praeitis*, Kaunas, 1930, t. 1, p. 64–93; Janulaitis A. *Pra- eititis ir jos tyrimo rūpesčiai*, Vilnius, 1989, p. 23–53; Janulaitis A. *Lietuvos Didysis Kunigaikštis Kęstu- tis*, Vilnius, 1998, p. 86–90; Kučinskas A. *Kęstu- tis*, p. 62–65.

⁹⁵VM, p. 114–120. Istoriografijoje ir šiais atvejais Piešt- vė vadinama Bisena, o antruoju atveju – Peštuva (Janulaitis A. *Lietuvos DK Kęstutis*, p. 91, 95–96).
⁹⁶HV, p. 187; VM, p. 120; SRP, t. 2, p. 84, 546. Iš VM sprendžiame, kad šios pirmosios Kęstučio pilies vietoje vėliau Ordinas statė Gotesverderį.

⁹⁷*Lietuviškos dainos*. Užrašė Antanas Juška, Kau- nas, 1954, t. 3, nr. 4 (1867), p. 734; *Lietuvos TSR istorijos šaltiniai*, Vilnius, 1955, t. 1, p. 54.

⁹⁸VM, p. 126–127, 237–238 (K. Šiučas).

⁹⁹VM, p. 124.

1367 m. buvo sunaikinta (po minėtų įvykių jau atstatyta) tiesiogiai Pieštės regioną iš vakarų dengusi Veliuonos, o 1368 m. – ir Paštuvos (prie dab. Vilkijos) pilys¹⁰⁰.

Vėlesnė Nemuno ruožo gynyba iki pat Žalgirio koncentravosi ties Nemuno, Neries ir Nevėžio santakomis¹⁰¹.

Vytauto Didžiojo epocha

Po Žalgirio pergalės Lietuvos valdovas Vytautas „*su visa savo galia*“ atstatė Veliuonos ir Pieštės (Beisten) pilis. Apie tai Ordino didžiajam magistrui pranešta iš Insterburgo (Įsručio), o šis 1412 m. gegužės pabaigoje informuoja Rygos arkivyskupą ir Ordino įgaliotinius Budoje¹⁰². Apie tai rašo ir „*Romos karalius*“ („*Romanorum rex*“) Zigmantas iš savo Budos pilies 1412 m. rugpjūčio mėn.¹⁰³ Iš to matyti minėtų pilių svarba kare bei tarptautinėje diplomatijoje.

Imperatoriaus įgaliotinis – tarpininkas Jogailos ir Vytauto ginče su Ordinu vengrų didikas Benediktas Makra – savo pranešime pagal lietuvių parodymus yra pažymėjęs, kad prie Veliuonos pilies iš seno buvęs dvaras, o į rytus nuo Veliuonos jai priklausiusi Pieštė (Pestwa), žemės valda ar ūkis (dvaras) su kalnu, kuriame kitados buvusi pilis¹⁰⁴. Čia, matyt, fiksuota situacija, kai senosios Pieštės pilies nebebuvo, o naujoji dar buvo nepastatyta arba tik pradėta statyti.

Apskritai galime manyti, kad Pieštės pilis nuo pirmojo tūkstantmečio vaidino svarbų vaidmenį Nemuno ir Dubysos santakos regione ir to meto Lietuvoje. Karo su Kryžiuočių ordinu metu ji tapo Veliuoną stiprinančiu užnugariu agresijai iš vakarų atremti.

Vėliau, jau po 1422 m. Melno taikos, senoji pilis nebeteko savo reikšmės. Gyvenimas, matyt, ėmė koncentruotis papilyje, dvare, platesnėje gyvenvietėje į rytus nuo piliakalnio, Seredžiaus kalvoje ir papėdėje.

Išlikęs išpūdingas Seredžiaus piliakalnis (Palemono kalnas), buvusios Pieštės pilies vieta, yra reikšmingas senosios Lietuvos valstybės simbolis, istorijos ir archeologijos paminklas.

Tai Lietuvos pradžia, nes Palemono vaikiaičiai įsitvirtino visame krašte. Kerniaus vardu pavadinta Kernavė. „Lietuvos metraštyje“ rašoma:

„Tais laikais, kai Kernius viešpatavo Užnerio pusėje, jo žmonės įsikūrė už Neries. Jie grodavo vamzdžiais, ir Kernius savo italų kalba vadino krantą, kuriame žmonių vis daugėjo, lotyniškai litus, o vamzdžius, kuriais grojo – tuba, ir, sujungę krantą su vamzdžiu, tuos savo žmones ėmė lotyniškai vadinti Litusbania. O prasti žmonės nemo-kėjo lotyniškai ir ėmė vadinti tiesiog Lietuva. Ir nuo to laiko valstybė ėmė vadintis Lietuva ir ėmė plėstis nuo Žemaičių“.

¹⁰⁰VM, p. 137, 140–141; HV, p. 190; SRP, t. 3, p. 86.

¹⁰¹Plačiau apie kovą su Kryžiuočių ordinu XIV a. antrojoje pusėje – XV a. pradžioje žr.: Łowmiański H. *Agresja zakonů...*, p. 358 ir kt.; Jučas M. *Žalgirio mūšis, 1959–1990*, p. 38 ir kt.; Dundulis B. *Lietuvių kova dėl Žemaitijos ir Užnemunės XV amžiuje*, Vilnius, 1960; *Lietuvių karas su kryžiuočiais*, p. 227 ir kt.; Ivinskis Z. *Lietuvos istorija* (1978, 1991), p. 250 ir kt.; Oksas J. *Kaunas karo su kryžiuočiais epochoje*, Kaunas, 1995; Almonaitis V. *Žemaitijos politinė padėtis 1380–1410*, Kaunas, 1998.

¹⁰²„... buwe czwey Huzere, eyns czu Welun, das ander czu Beisten“, *Lites res gestae inter Polonos Ordinemque cruciferorum*, Poznaniae, 1892, t. 2, nr. 12, p. 46.

¹⁰³*Lites...*, nr. 18, p. 67.

¹⁰⁴*Lites...*, nr. 32, p. 137; Ivinskis Z. *Didžiųjų Lietuvos kunigaikščių ekonominė politika savo dvaruose iki XVI a. pusės, Lietuvos praeitis*, Kaunas, 1940, t. 1, šas. 1, p. 26; Dundulis B. *Lietuvių kova...*, p. 125.

Vokiečių ordino Dubysos pilis*

Vytenis Almonaitis

Vytauto Didžiojo universitetas

1404 m. Racionžo sutartimi išgavęs iš Lietuvos ir Lenkijos valdovų juridines teises į Žemaitiją, realesnę valdžią krašte Vokiečių ordinas įgijo tik su Lietuvos kariuomenės pagalba ir tik 1406 m. pradžioje. Tačiau ir vėliau kraštas buvo valdomas tik jėga, įkaitų pagrindu. Siekdami geriau išsitvirtinti ir labiau palenkti žemaičius, kryžiuočiai ėmėsi naujų pilių statybos. Dar 1405 m. vasarą prie Josvainių, dabartiniame Jasnagurkos kaime, buvo pastatytas Kionigsburgas¹. Ši per aštuonias dienas suręsta pilaitė Ordino poreikių nepatenkino, todėl labai greitai imtasi statyti dar vieną, daug didesnę ir galingesnę tvirtovę – Dubysą. Dar nebaigta statyti ši pilis tapo Ordino paskirto Žemaitijos vaito Mykolo Kūchmeisterio rezidencija, savotiška Žemaitijos sostine. Būtent iš jos maždaug tris metus buvo koordinuojamas visos vakarų Lietuvos valdymas. Atrodytų, jau vien dėl šios priežasties Dubysos pilies pastatymo, gyvavimo ir žlugimo istorija turėjo susilaukti ypatingo tyrinėtojų dėmesio.

Lietuvių istorikai apie Dubysą daugiausia rašė tik bendrame 1406–1409 m. įvykių fone². Tiesa, dar prieškarui pradėtoje leisti „Lietuviškojoje enciklopedijoje“ buvo išspausdintas nedidelis, tačiau atskiras Zenono Ivinskio parengtas straipsnelis „Dubysos pilis“³. Vėliau tas pats tekstas buvo įdėtas į Bostone leistą „Lietuvių enciklopediją“ ir į Z. Ivinskio rinktinius raštus⁴.

Didesnio dėmesio Dubysos pilies problematikai neskyrė ir vokiečių istorikai. Pavyzdžiui, J. Voigtas, R. Krumboltzas apie ją rašė tik bendrame Žemaičių–Vokiečių ordino santykių kontekste⁵. Iš kitų darbų išsiskiria W. Nöbelio knyga apie didįjį magistrą Mykolą Kūchmeisterį, kurioje pilis apibūdinama kaip vokiečių administracijos centras⁶.

Vis dėlto apibendrinant galima drąsiai teigti, kad Dubysos pilies istorinius tyrimus galima apibūdinti tik kaip pradėtus. Iki šiol aiškiai neatsakyta net į svarbiausius klausimus – kada pilis buvo pastatyta ir kur ji stovėjo. Todėl šio straipsnio tikslas – apibendrinti šaltiniuose esančius duomenis apie Dubysos tvirtovę, nustatyti jos pastatymo laiką ir galimą vietą, aptarti pilies statybą ir aprūpinimą, ištirti jos žlugimo aplinkybes.

Pilies vardas rašytiniuose šaltiniuose

Dubysos pilis buvo Lietuvoje, tačiau ją statė Vokiečių ordinas XV a. pradžioje, jau turėjęs solidžią kanceliariją

*Straipsnis aprobuotas serijos „Lietuvos valsčiai“ Mokslo darbų komisijos. Leidyklai įteiktas 2002 09 23.

¹Almonaitis V. *Žemaitijos politinė padėtis 1380–1410 metais*, Kaunas, 1998, p. 143–157 (toliau – Almonaitis V. *Žemaitijos politinė padėtis*).

²Dundulis B. Žemaičių sukilimai prieš teutoniškuosius pavergėjus 1401 ir 1409 m., *Vilniaus Valskybinio V. Kapsuko v. universiteto IFF Mokslo darbai*, 1955, t. 6, p. 134, 140, 142; Dundulis B. *Lietuvių kova dėl Žemaitijos ir Užnemunės XV amžiuje*, Vilnius, 1960, p. 59; Jučas M. Telkiamos jėgos galutinai sunaikinti ordiną (1380–1409), *Lietuvių karas su kryžiuočiais*, red. J. Jurginis, Vilnius, 1964, p. 251, 254; Ivinskis Z. *Lietuvos istorija. Iki Vytauto Didžiojo mirties*, Vilnius, 1991, p. 332; Ivinskis Z. *Rinktiniai raštai*, Roma, 1989, t. 3, p. 326.

³*Lietuviškoji enciklopedija*, Kaunas, 1939, t. 7, stulp. 93–94.

⁴*Lietuvių enciklopedija*, Boston, 1955, t. 5, p. 215;

Ivinskis Z. *Rinktiniai raštai*, Roma, 1989, t. 3, p. 57.

⁵Voigt J. *Geschichte Preussens*, Königsberg, 1834, t. 6, p. 355–357; 1836, t. 7, p. 37, 52; Krumboltz R. *Samaiten und der Deutsche Orden bis zum Frieden am Melno-See*, Königsberg, 1890, p. 158, 169, 171.

⁶Nöbel W. *Michael Kuchmeister Hochmeister des Deutschen Ordens 1414–1422*, Bad Godesberg, 1969, p. 23–30 (toliau – Nöbel W.).

ir senas raštvedybos tradicijas. Ši aplinkybė lėmė, kad pilis minima sąlygiškai dideliame skaičiuje šaltinių. Ypač dažnai jos vardas sutinkamas vadinamojoje Marienburgo išdininko knygoje, kurioje kone kasdien buvo fiksuojamos Ordino išlaidos įvairiausiems tikslams⁷. Pilis taip pat minima Ordino pareigūnų korespondencijoje, J. Posilgiečio kronikoje, Benedikto Makros protokoluose, ir dar viename XV a. pradžios tekste⁸.

Beveik visi šie šaltiniai rašyti vadinamąja „Mittelhochdeutsch“ kalba. Pilis juose vadinama *Thobis*, *Thobys*, *Thobes*, *Thobese*, *Thabis*, *Tobies*, *Thobesz*, *Thobycz*, *Dobyse*, *Dobissa*. Akivaizdu, kad vardas atsirado germanizavus lietuvišką hidronimą Dubysa. Atrodytų, nebėra čia ko ir pridurti, tačiau, skaitant kai kuriuos tekstus, gali susidaryti įspūdis, kad pilis turėjo ir antrąjį vardą – Friedeburgas.

M. Jučas knygoje „Lietuvių karas su kryžiuočiais“ rašė, kad antrojo sukilimo metu „žemaičiai apsupo Dubysos ir Fredeburgo pilį, pastatytą 1407 m. (Fredeburgas buvo Ordino valdžios centras Žemaitijoje, jame gyveno ir fochtas Mykolas Kuchmeisteris)“⁹. Knygoje „Žalgirio mūšis“ tas pats autorius, iš dalies prieštaraudamas pats sau, jau teigė kitaip: „žemaičiai apsupo Fredeburgo pilį prie Dubysos, pastatytą 1407 m.“; „kryžiuočių pilys – Friedeburgas (prie Dubysos), Skirsnemunė, Kionigsbergas (Pernaravos apylinkėse prie Nevėžio) – buvo sunaikintos. Kryžiuočiams liko tik Klaipėdos pilis“¹⁰. Toks pat požiūris žodis į žodį pakartotas M. Jučo monografijos „Žalgirio mūšis“ pirmajame ir antrajame pataisytame leidime¹¹.

Iš cituoto teksto galima suprasti, kad, autoriaus nuomone, egzistavo tik viena Friedeburgo pilis, stovėjusi prie Dubysos. Tačiau tokį teiginį neigia daugelis istorijos šaltinių. Ko gero, aiškiausiai, aprašydamas 1407 m. įvykius, čia yra pasakęs kronikininkas J. Posilgietis: „... šią vasarą buvo statoma [...] pilis Žemaitijoje, Friedeburgu vadinama. Taip pat buvo prieš vienerius metus pastatyta pilis Dubysa“¹². Kalbėdamas apie 1409 m. sukilimą J. Posilgietis nurodo, kad Friedeburgą užėmė žemaičiai, o iš Dubysos kryžiuočiai pasitraukė patys¹³. Į Žemaitiją siųstų siuntinių sąskaitose Friedeburgas ir Dubysa minimi kaip du atskiri adresatai. Pavyzdžiui, 1409 m. Velykų proga buvo nupirktos 8 statinės silkių. Šešios iš jų pasiųstos į Dubysą, o dvi – į Friedeburgą¹⁴. Panašių paneigiančių M. Jučo nuostatą įrodymų būtų galima surasti ir daugiau, tačiau ir taip aišku,

⁷Hrsg. von E. Joachim. *Das Marienburger Tresslerbuch der Jahre 1399–1409*, Königsberg, 1896, p. 388, 397–398, 400, 403, 421, 435, 439, 440, 442–444, 447, 469–470, 479, 481, 497, 500, 503, 506–507, 510–511, 513, 532, 548–550, 553, 555, 557, 582 (toliau – MT).

⁸*Codex epistolaris Vitoldi magni ducis Lithuaniae. 1376–1430*, ed. A. Prochaska, Cracoviae, 1882 (*Monumenta medii aevi historica*, t. 6), p. 118, 127, 129, 142–144, 148, 159–160, 165, 171, 174–175, 178–179, 181, 184, 188–191 (toliau – CEV); *Scriptores rerum Prussicarum*, hrsg. von T. Hirsch, M. Töppen, E. Strehlke, Leipzig, 1863, t. 2, p. 709 (toliau – SRP, 2); *Scriptores rerum Prussicarum*, hrsg. von T. Hirsch, M. Töppen, E. Strehlke, Leipzig, 1866, t. 3, Johann von Posilge, p. 286, 291, 300, 303 (toliau – SRP, 3, Pos.); *Lites res gestae inter Polonos Ordinemque Cruciferorum (Spory i Sprawach pomiędzy polakami a zokonem krzyżackim)*. Ed. Z. Celiński, Poznaniae, 1892, t. 2, p. 98 (toliau – Lites. II).

⁹Jučas M. Telkiamos jėgos galutinai sunaikinti ordina (1380–1409), *Lietuvių karas su kryžiuočiais*, red. J. Jurginis, Vilnius, 1964, p. 254; apie šio teiginio klaidingumą jau buvo rašyta: Almonaitis V. Žemaitijos politinė padėtis, p. 160, nuor. 400.

¹⁰Jučas M. *Žalgirio mūšis*, Vilnius, 1959, p. 22, 23.

¹¹Jučas M. *Žalgirio mūšis*, Vilnius, 1990, p. 58, 59; Jučas M. *Žalgirio mūšis*, Vilnius, 1999, p. 142–143.

¹²SRP, 3, Pos, p. 291 („Item wordin gebuwet in desim zomir [...] eyn hus czu Samaythin Vredeborg genant. So wart vor eyn eyne jare hus gebuwet Dobyse“).

¹³SRP, 3, Pos, p. 303.

¹⁴MT, p. 532 („item 10 m. 8 scot vor 8 tonnen heringes, dy tonne vor 1 m. 7 scot; 6 tonnen quomen of dy Thobese und 2 tonnen ken Fredeburg zu ostern“).

kad Dubysa ir Friedeburgas – du atskiri objektai, dvi vienu metu egzistavusios kryžiuočių pilyys. Tiesa, jos labai dažnai minimos viename kontekste, todėl gali būti, jog stovėjo nepertoliausiai viena nuo kitos.

Dubysos pilies vieta

Platesnė diskusija apie Dubysos pilies vietą istoriografijoje nevyko. Vis dėlto yra susiformavę bent du požiūriai šiuo klausimu. Pagal pirmąjį – tvirtovė stovėjo Dubysos ir Nemuno santakoje. Šią vietą nurodė jau A. Salys¹⁵. Dar tiksliau pilies vietą apibūdino B. Dundulis, rašęs, jog ji buvo „dešiniajame Dubysos žiočių krante“¹⁶. Pagaliau R. Batūra susiejo pilį su konkrečiu archeologijos paminklu, dešiniajame Dubysos krante ties žiotimis esančia ir vietinių Palocėliu vadinama piliaviete¹⁷.

Kitą požiūrį yra išsakęs istorikas Z. Ivinskis. Jau pirmojo leidimo „Lietuvių enciklopedijoje“ jis teigė, kad Dubysos pilies „reikia ieškoti labiau Veliuonos link“, nes „Žemaičių pasienio pilių aprašyme XV a. pasakyta, kad D. P. buvusi prie Nemuno deš. intako Armenos, už kurio aukščiau Dubysa įtekanti į Nemuną. Iš kito rašto matyti, kad D. P. buvo prie Dubysos žiočių ant kalvos priešais Veliuoną“, tad „ją reikėtų lokalizuoti Kalviuose“, t. y. apie 4 kilometrus į vakarus nuo Seredžiaus¹⁸. Toks pat požiūris buvo išsakytas ir JAV leistoje „Lietuvių enciklopedijoje“¹⁹. Kituose tekstuose šis istorikas yra pareiškęs lakoniškiau, bet iš principo laikėsi savo nuomonės, teigdamas, kad Dubysa buvo pastatyta „arti Nemuno dešiniojo intako Armenos“²⁰.

Pastaruoju metu R. Batūra pripažino abiejų aukščiau minėtų hipotezių galimumą, taip pat išskėlė trečiąją versiją, kad tvirtovė galėjo stovėti į rytus nuo Belvederio esančiame aukštumos kyšulyje, kur yra „vėlyvas pylimas [...] su gynybinio grioviu ir galuose keturkampiais [...] sampilais“²¹. Istorikas, aišku, turėjo omenyje vadinamuosius Belvederio karinius įtvirtinimus²². Tačiau čia minimi „keturkampiai“ visiškai atkartoja bastioninių pilių ir lauko įtvirtinimų formas. Akivaizdu, kad tai maždaug XVII a. archeologijos paminklas²³. Be to, kaip rodo tiksliai lokalizuotų Bajerburgo ir Georgenburgo pavyzdžiai, vokiečiai mėgo statyti pilis ne ant aukštų Nemuno krantų, o prie pat upės – savo pagrindinės susisiekimo arterijos²⁴. Tai gi tenka grįžti prie labiau įtikimų aukščiau minėtų dviejų versijų.

Atidžiai išnagrinėjęs Z. Ivinskio nuorodas, aiškėja, kad pirmiausia jis rėmėsi trumpučiu XV a. pradžios dokumentu „Grenzbuch vnd handlung derselben“, kuriame aprašyti dešinieji Nemuno intakai nuo Jūros iki Dubysos, taip pat tame ruože buvusios lietuvių gyvenvietės ir vokiečių pilyys²⁵. Verčiant tiksliai pažodžiui, čia pasakyta: „Taip pat

¹⁵Salys A. Die žemaitischen Mundarten. Teil I. Geschichte des žemaitischen Sprachgebiets, *Tauta ir žodis*, Kaunas, 1930, t. 6, p. 210.

¹⁶Dundulis B. Žemaičių sukilimai prieš teutoniškuosius pavergėjus 1401 ir 1409 m., *Vilniaus Valsstybinio V. Kapsuko v. universiteto IFF Mokslo darbai*, 1955, t. 6, p. 134.

¹⁷Batūra R. Dubysos pilis, *Tarybų Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, 1985, t. 1, p. 463.

¹⁸*Lietuviškoji enciklopedija*, Kaunas, 1939, t. 7, stulp. 93–94.

¹⁹*Lietuvių enciklopedija*, Boston, 1955, t. 5, p. 215; Ivinskis Z. *Rinktiniai raštai*, Roma, 1989, t. 3, p. 57.

²⁰Ivinskis Z. *Lietuvos istorija. Iki Vytauto Didžiojo mirties*, Vilnius, 1991, p. 332; Ivinskis Z. *Rinktiniai raštai*, Roma, 1989, t. 3, p. 326.

²¹Batūra R. Veliuona – Lietuvos gynybinis skydas kare su Kryžiuočių ordinu (XIII a. pabaiga – XV a. pirmasis ketvirtis), *Veliuona*, Vilnius, 2001, p. 105. ²²*Lietuvos TSR archeologijos atlasas*, Vilnius, 1975, t. 2, p. 192.

²³Plačiau apie Belvederio gynybinius įtvirtinimus bei jų chronologiją rašoma I. Veliutės straipsnyje, kuris spausdinamas šioje monografijoje.

²⁴*Ten pat*, p. 77, 179; Tautavičius A. Kryžiuočiai ties Veliuona, *Mokslas ir gyvenimas*, 1965, nr. 10, p. 29–31.

²⁵SRP, 2, p. 709.

dar taip įteka upė į Nemuną, ji vadinasi Armena [ir yra] šioje pusėje Dubysos kaip pilis stovi. Taip pat ties (vndir) pilimi įteka Dubysa į Nemuną“²⁶. Daugiareikšmį žodelį *unter* galima išversti ir kitaip – *po*, *žemiau*, tačiau šiuo atveju nuo to esmė nesikeičia. Tariant kitais žodžiais, tekste pasakyta, kad, jei žvelgsime nuo Veliuonos pusės, pirmiausia į Nemuną įteka Armena, po to stovi pilis, o ties ja į Nemuną įteka Dubysa. Taigi šiame šaltinyje nėra teiginio, kad Dubysos pilis buvo prie Armenos. Atvirkščiai – jis akivaizdžiai liudija pirmosios hipotezės naudai.

Antrasis šaltinis, kuriuo rėmėsi Z. Ivinskis, – arbitro Benedikto Makros protokolai, 1413 m. surašyti Kaune. Čia sakoma, kad Dubysos pilis buvo pastatyta prie Nemuno „*aukščiau minėtos Veliuonos pilies srities*“²⁷. Taigi aišku, kad ir šiuo atveju Z. Ivinskio hipotezė lieka be atramos.

Belieka grįžti prie pirmosios versijos. Pirmasis ją remiantis argumentas – pilies pavadinimas. Jis sako, kad pilis ieškotina bendravardės upės pakrantėse, nes vargu ar tvirtovei, pastatytai už keturių kilometrų nuo Dubysos, būtų suteiktas jos vardas. Tokį požiūrį, be aukščiau minėtų, patvirtina ir keli kiti rašytiniai šaltiniai. Taip Ordino pareigūnų rašte, rašytame po tinkamų pilių statybai vietų paieškos ekspedicijos, nurodoma, kad kaip tinkamiausią jie nužiūrėjo „*vietą piliai vietovėje, kur Dubysa ir Nemunas suteka*“²⁸. Lenkų kronikininkas J. Długoszas taip pat yra nurodęs, kad, užvaldę Žemaitiją, kryžiuočiai su Vytauto pagalba „*pastatė dvi pilis prie Nevėžio upės, o trečią prie Nemuno upės, kur Dubysa į Nemuną įteka*“²⁹.

Rašytinių šaltinių duomenys visiškai atitinka situaciją vietovėje. Kaip jau buvo minėta, dešiniajame Dubysos krante, ties santaka su Nemunu, yra piliavietė, vadinama Palocėliu³⁰. Jos formos nelabai primena tradicinius lietuviškus piliakalnius, tačiau yra labai panašios į Bajerburgo piliavietę prie Veliuonos ir Georgenburgo piliavietę prie Jurbarko³¹. Visais trimis atvejais gynybinį kompleksą sudaro dvi kalvos, tarp kurių yra griova, tinkama vidiniam uostui įrengti.

Galutinį tašką Dubysos paieškų byloje galėtų padėti platesnio masto archeologiniai tyrinėjimai Seredžiaus piliavietėje. 2002 m. atlikti žvalgomieji kasinėjimai aiškesnio atsakymo nedavė, tačiau po storu XVI–XIX a. kultūriniu sluoksniu užfiksuotas juodos spalvos, pilnas degėsių sluoksnelis. Archeologas L. Kvizikevičius jį datavo apytikriai XV a.³²

Taigi, apibendrinus visus šiuos duomenis, galima teigti, kad labai didelė tikimybė, jog Vokiečių ordino Dubysos pilis stovėjo Dubysos ir Nemuno santakoje, Seredžiaus piliavietėje. Tiesa, čia tenka padaryti vieną išlygą. Kaip matysime žemiau, Dubysos pilis buvo statoma dviem etapais. Palocėlio piliavietė pirmiausia sietina su 1407 m. pastatyta „didžiąja“ Dubysos pilimi. Ar ir 1406 m. suresta Dubysos pilaitė taip pat stovėjo toje pat vietoje – klausimas lieka atviras.

²⁶Ten pat. („*It. dornoch so vellet eyn fliez in die Memel, das heysset Irmenov disseit der Dobize als das huws gelegen hat. It. vndir dem huuze vellet die Dobize in die Memmel*“.) Už konsultacijas verčiant šį bei kitus viduriniąja vokiečių kalba parašytus šaltinius autorius dėkoja profesoriui Edvardui Gudavičiui.

²⁷*Lites*. II, s. 98 („... *in ascensu dicti fluvii Memla supra aream dicti castris Welune*“.). Už konsultacijas verčiant šį tekstą autorius dėkoja gerb. Sigitui Lūžiui.

²⁸CEV, nr. 351, p. 134 („*eine borgstat czu eime huse, in dem orte, als die Thobese und die Memel czu hufe komen*“).

²⁹Długoszi J. *Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae, Varsaviae*, 1985, Liber X (1370–1405), p. 264.

³⁰*Lietuvos TSR archeologijos atlasas*, Vilnius, 1975, t. 2, p. 151.

³¹Ten pat, p. 77, 179.

³²Kvizikevičius L. 2002 metų archeologijos paminklų tyrimai Seredžiaus archeologijos paminklų komplekse, *Lietuvos istorijos instituto biblioteka*.

Pirmasis pilies statybos etapas

Paviršutiniškai peržvelgus Dubysos pilį mininčius šaltinius, atrodo, kad pirmą kartą ji paminėta Žemaitijos vaito laiške Ordino maršalui, kurį leidinio „Codex epistolaris Vitoldi“ rengėjas A. Prochaska datavo 1405 m. rugpjūčio 4 d.³³ Tačiau jau buvo įrodyta, kad šis laiškas rašytas vėliau, 1406 m.³⁴ Tada pirmoji žinia apie Dubysą yra Marienburgo išdininko knygoje. 1406 m. balandžio 10 d. čia užfiksuota dviejų markių išmoka „*broliui Bartušui iš Marienburgo, jo išsiruošimui į Dubysos pilies statybą*“³⁵. „*Broli Bartušą*“ šių dienų kalba būtų galima pavadinti darbų vykdytoju. Matyt, jis greitai pradėjo eiti savo pareigas, nes liepos pabaigoje minėtoje sąskaitų knygoje jau užfiksuota 5 markių 8 skotų išmoka „*dviem dailidėms (zimmermannen), kurie su ponu Bartušu 8 savaites Dubysos statyboje buvo*“³⁶. Ilgiau dirbo du stogdengiai, kurie Dubysos pilies pastatus dengė malksnomis (*mit splissen*). Tik rugsėjo mėnesį jie atsiėmė 14 ir 1/4 markės už 23 savaičių darbą³⁷. Vis dėlto pagrindiniai gynybinių įrengimų statybos darbai turėjo būti baigti iki birželio pradžios. Mat 1406 m. birželio 13 d. pilis minima kaip Žemaitijos vaito laiško parašymo vieta³⁸. Labai greitai, birželio 21, 29 ir 30 d., vaitas iš Dubysos išsiuntė dar tris laiškus³⁹. Tai reiškia, kad Dubysa tapo vaito rezidencija. Savaiame suprantama, kad į nesaugią, nepakankamai įtvirtintą pilį toks aukštas pareigūnas nebūtų kraustėsis.

Sprendžiant iš kuklių išmokų, statybose dirbusių žmonių skaičiaus, pirmoji Dubysos pilaitė turėjo būti gana nedidelė. Amžininkai šios statybos ypač reikšminga taip pat nelaikė. Apie ją, skirtingai nei apie 1407 m. vykdytus dar-

*Pilivietė-
Seredžiaus Palocėlis.
1965 m.
R. Batūros nuotr.*

³³CEV, nr. 325, s. 118.

³⁴Almonaitis V. *Žemaitijos politinė padėtis*, p. 149–150; Almonaitis V. Vokiečių ordino išgalėjimas Žemaitijoje 1404–1406 m., *Lietuvos istorijos metraštis*, 1997, Vilnius, 1998, p. 47–49.

³⁵MT, p. 388 („*Item 2 m. Barthusch dem bruder von Marienburg gegeben zu syner usrichtunge uf die buwunge ken der Thobycz, am ostirobunde*“).

³⁶Ten pat, p. 400.

³⁷Ten pat, p. 403.

³⁸CEV, nr. 341, p. 127 („*Gegeben uf der Thobys*“).

³⁹CEV, nr. 342–344, p. 129.

bus, neužsimenama nei J. Posilgiečio kronikoje, nei Vytauto su Ordino pareigūnais korespondencijoje. Tikėtina, kad pirmoji pilaitė buvo pastatyta ant mažesnės, vakarinės Palocėlio kalvos, tačiau negalima atmesti tikimybės, kad ji stovėjo ir kiek atokiau nuo santakos, nenustatytoje vietoje.

Antrasis pilies statybos etapas

Antrajam pilies statybos etapui vokiečiai ruošėsi jau iš anksto. Šaltinių rinkinyje „Codex epistolaris Vitoldi“ publikuojamas, matyt, 1406 m. rugsėjo 29 d. rašytas Ragainės komtūro laiškas, kurį būtų galima pavadinti ekspedicijos ataskaita⁴⁰. Komtūras didžiajam magistrui pranešė, kad jis ir dar du pareigūnai (Petras bei Flinstas), ieškodami vietų naujų pilių statybai, apžiūrėjo „vietovę, kur Dubysa ir Nemunas suteka“⁴¹. Čia Petras išreiškė nuomonę, kad „Dubysa geriausiai tiktų būti pilies vieta“⁴². Kartu buvo pastebėta, kad vietovėje yra kur statyti vandens malūnus. Viena tokia vieta nužiūrėta prie Pilsupės upelės, „kur reikėtų užtvankos pusės virvės [ilgumo] ir 6 uolekčių aukštumo bei nedidelį griovį – 28 virvių ilgumo 3 uolekčių gilumo – iki Dubysos iškasti“. Kita vieta pastebėta prie Lazduonos, be to, ir pačią „Dubysą galima atvesti po kalva iki piliavietės nukreipiant mali“⁴³. Patiko ši vieta ir Flinstui. Jis pastebėjo, kad už pusės mylios prie Dubysos yra tiek ažuolų, kad iš jų „galima pastatyti pilį“. Ekspedicija taip pat apžiūrėjo Ežerūonos ir Jūros santaką, Šešuvies žiotis, Tilžės apylinkes, bet čia Petras tokių toli siekiančių išvadų nepadarė.

Prie aptarto komtūro laiško yra priedas, 1406 m. (XIII^c und VI^{ten} iore) datuotas kito žvalgomosios išvykos dalyvio Flinsto raštas⁴⁴. Čia jis pakartotinai informavo, kad už pusės mylios apie Dubysos dvarą (*hoff*)⁴⁵ ir palei Dubysos upę aukštyn auga daug senų ir jaunų ažuolų, kuriuos galima panaudoti pilies ar malūno statybai, taip pat pjautinei medienai (*snideronen*) gaminti. Papildomai Flinstas pranešė, kad prie Nemuno matė daug spygliuočių, kuriuos iki Dubysos galima būtų atsiplukdyti upe. Medienos, jo nuomone, yra tiek daug, kad 20 metų nereikėtų gabentis iš toliau.

Išnagrinėjus abu raštus, atrodo šiek tiek keista, kad komtūro rašte net neužsimenama apie jau pastatytą Dubysos pilaitę. Be to, šio laiško gale nurodyta tik diena, o metus leidėjai nurodė pagal Flinsto raštą. Kyla įtarimas, kad dokumentas datuotas klaidingai, jog žvalgyba vyko dar prieš pirmąjį pilies statybos etapą, 1405 m., o Flinsto raštas surašytas ir pridėtas vėliau. Tačiau Flinstas bent iš dalies pakartoja komtūro informaciją, kalba apie tą patį pusę mylios besitęsiantį ažuolyną prie Dubysos, mini Ragainės komtūrą, su kuriuo vyko prie Ežerūonos ir Jūros santakos. Taigi bent dalyje teksto jis greičiausiai rašo apie tą pačią ekspediciją. Tuo tarpu jo raštas aiškiai datuotas 1406 m., be to, čia minima ir Dubysos pilis, arba – kaip sako autorius – dvaras. Galutinai visas abejones galima būtų išsklaidyti tik apžiūrėjus laiško originalus.

⁴⁰CEV, nr. 351, p. 134–136.

⁴¹Ten pat („in dem orte, als die Thobese und die My-mel czu hufe komen“).

⁴²Ten pat („Peter gewegen, das di Thobese wol czu brengen ist um di borgstat“).

⁴³Vietovardis *Pilsupė* berods nebevartojamas. Upe-lis *Lazduona* – kairysis Dubysos intakas – iteka į šią upę apytikriai 2 km aukščiau žiočių.

⁴⁴CEV, nr. 351, p. 135–136. Flinstas buvo statybų specialistas. Greičiausiai tas pats asmuo minimas Marienburgo izdininko knygoje 1406 m. gruodžio mėnesio įrašė, kur fiksuojama išmoka Niclus Flynst ir jo padėjėjams dailidėms, dirbusiems Žemaitijoje.

⁴⁵Matyt, čia turima omenyje 1406 m. pastatyta pirmoji Dubysos pilaitė.

Pasiruošimas statybai buvo tęsiamas 1407 m. pradžioje. Vasario 3 d. didysis magistras Konradas von Jungingenas kreipėsi laišku į Vytautą, kuriame pranešė, kad Žemaitijos vaitui ir Brandenburgo komturui⁴⁶ pavesta apžiūrėti pilies statybos vietą prie Dubysos, nes „mes norėtume čia pilaitę vaitui pastatyti, kadangi jam ilgą laiką netinka taip gyventi“⁴⁷. Šio pasakymo pabaigą galima būtų versti ir kitaip, be to, čia aiškiai nepasakyta, kieno dydis netenkina vaito, tačiau galima numanyti, kad turima omenyje 1406 m. pastatyta pilaitė. Iš anksto, numatant didelį statybos mastą, Vytautas buvo paprašytas atsiųsti į statybą dailidžių. Atsakomasis didžiojo kunigaikščio laiškas greičiausiai neišlikęs, tačiau aišku, kad atsakymas buvo teigiamas, nes kovo 29-osios laiške didysis magistras jau dėkojo už pažadėtą pagalbą ir tikslino detales⁴⁸.

Netrukus, balandžio mėnesį, statybos darbai prasidėjo. Be minėto Brandenburgo komturio, ja rūpinosi ir Balgos komturas⁴⁹. Prieš gegužės 15-ąją, buvusias Velykas, keturi lentpjoviai (*breitsnyder*), atlikę savo darbą, jau išvyko iš pilies. Tačiau 10 pjovikų su 5 pjūklais dirbo toliau⁵⁰. Marienburgo išdininko knygoje taip pat užfiksuotos išmokos račiui (*schirmecher*), šešioms dailidėms ir kitiems nenurodytų specialybių meistrams. Dailidėms vadovavo Johanas Tingenagilis ir jau minėtas Niklus Flinstas. Už 8 savaitių ir 4 dienų darbą visiems šešioms buvo sumokėta 15 1/2 markės⁵¹. Vis dėlto akivaizdu, jog šie duomenys neparodo viso statybų masto, jis buvo daug didesnis⁵².

Į Dubysos statybą taip pat buvo siunčiamos įvairios statybinės medžiagos – įvairių rūšių vinys (*lattennayl*, *schindelnayl*, *sollernayl*), lankstai (*bant*), sąsagos pakeliamajam tiltui (*ringen zur zogbrocken*), įvorės vartams (*zappen zum thore*), virvės (*lyn*), spygnos (*slos*), rankenos (*storze*) ir t. t. Matyt, minėtieji lentų pjovikai dirbti nespėjo, nes į Dubysą buvo pasiūsta ir 12 kapų lentų (*delen*). Kartu su statybinėmis medžiagomis vežta ir 12 uolekčių audeklo Flinstui. Matyt, iš jo buvo siuvami darbiniai rūbai.

Įdomu, kad yra išlikę tikslūs duomenys, kiek šios medžiagos kainavo. Pavyzdžiui, už 1442 ir 1/2 kapų vinių malksnoms prikalti (*schindelnayl*), be nugabavimo išlaidų, sumokėta 40 markių, 14 skotų ir 10 denarų. 20 spygnų kainavo 2 markes ir 20 skotų. Ypač brangiai atsiėjo lentos: joms nupirkti teko skirti 18 markių, už sunešimą į laivą – daugiau nei 14 skotų, o nuplukdymo išlaidoms (*schiflon*) – net 36 markes.

Bendrąją statybos kainą suskaičiuoti sunku, nes į vieną sąskaitą dažnai surašytos ir išlaidos meistrams, ir medžiagoms, ir rūbams, ir maistui ir kt. Be to, tik kai kurias atvejais sąskaitose konkrečiai nurodoma, kad lėšos skirtos Dubysos pilies reikalams. Dažniau rašoma, kad prekės siunčiamos „Žemaitijos vaitui“, kad meistrai dirbo „Žemaitijoje“ ar pan. Vis dėlto pagal Ordino išdininko užrašus 1407 m. gegužės–liepos mėne-

⁴⁶Tuo metu Brandenburgo komturio pareigas ėjo buvęs Vytauto bendražygis, po Žalgirio mūšio už Birutės įžeidimą nukirsdintas Marquardas von Salzbachas: Ivinskis Z. *Rinktiniai raštai*, Roma, 1989, t. 3, p. 46.

⁴⁷CEV, nr. 360, p. 142 („do wir dem foithe ein huschin buwen mochten, wend is im die lenge nicht tochte alzo czu legen“).

⁴⁸CEV, nr. 362, p. 143. Apie Vytauto paramą stant Ordino pilis Žemaitijoje rašo ir J. Długoszas: Długoszi J. *Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae*, Varsaviae, 1985, Liber X (1370–1405), p. 264.

⁴⁹CEV, nr. 367, p. 148; Voigt J. *Geschichte Preussens*, Königsberg, 1834, t. 6, p. 356.

⁵⁰MT, p. 443.

⁵¹Ten pat, p. 421, 443. Palyginimui – už tuo pat metu pirktus žirgus buvo mokama nuo 4 iki 6 markių: MT, p. 421.

⁵²Z. Ivinskis teigia, kad iš Elbingo ir Christburgo į statybą atvyko 24 dailidės ir net 800 darbininkų: Ivinskis Z. *Lietuvos istorija. Iki Vytauto Didžiojo mirties*, Vilnius, 1991, p. 332; Ivinskis Z. *Rinktiniai raštai*, Roma, 1989, t. 3, p. 57, 326. Tačiau Z. Ivinskis nepateikia konkrečių nuorodų, o rengiant šį straipsnį, atitinkamų duomenų šaltiniuose nerasta.

siais būtent Dubysos statyboje dirbusiems meistrams, čia siūstoms medžiagoms ir joms nugabenti buvo išmokėta maždaug 250 markių⁵³.

1407 m. birželio 10 d. iš Dubysos išvyko dailidės, o liepos 2 d. – lentpjoviai. 1408 m. į pilį vėl buvo pasiūstas didelis kiekis malksnuų, o 1409-ųjų pavasarį tvirtovę teko remontuoti⁵⁴. Vis dėlto aišku, kad 1407 m. viduvasaryje pagrindiniai darbai buvo užbaigti. Gal jie būtų ėję ir spėčiau, bet juk Ordino pareigūnai nuolat turėjo rūpintis ir statyba, ir nepaklusnumą vis rodančių žemaičių suvaldymu⁵⁵. Dubysos pilies pabaigtuvės amžininkų buvo suvoktos kaip reikšmingas įvykis. Kronikininkas J. Posilgietis ta proga rašė: „*Taip pat šią vasarą buvo pastatyta pilis prie Dubysos*“⁵⁶. Paminėdamas 1408 m. pastatytas pilis, jis dar kartą pabrėžė, kad prieš metus buvo pastatyta Dubysa⁵⁷.

Žinios apie statyboje dirbusių meistrų specialybes, apie čia siūstas medžiagas leidžia teigti, kad greičiausiai visa pilis buvo medinė. Tiesa, statybai naudota daug ir metalinių detalių. Pastatų stogus dengė malksnomis. Įvažiuoti į pilies kiemą buvo galima per pakeliamąjį tiltą. Tikėtina, kad 1407 m. pastatytoji didesnė pilies dalis stovėjo erdvesnėje, rytinėje Palocėlio piliavietės dalyje.

Dubysa – Ordino administracijos Žemaičiuose centras

1405 m. pradėjus vokiečiams kurtis Žemaičiuose, pirmuoju jų administracijos centru tapo Vytauto jiems pastatyta Kionigsburgo pilis prie Josvainių. Tačiau ši pilaitė buvo menkai įtvirtinta, be to, stovėjo nepatogioje vietoje, kryžiuočiai negalėdavo jos pasiekti jiems įprastu būdu – laivais. Todėl pilėnai nuolat kentė maisto ir pašaro stygių, buvo priversti prašinėti Vytauto pagalbos⁵⁸. Žodžiu, vokiečių istoriko W. Nöbelio žodžiais tariant, „*Ordinas greit pažino pernelyg provizorišką šios „tvirtovės“ charakterį*“⁵⁹, todėl 1406 m. pavasarį ar vasaros pradžioje administracijos galva vaitas Mykolas Kūchmeisteris persikraustė į naujai pastatytą Dubysos pilį. Apie tai byloja jo laišakai, kurių pabaigoje nurodyta, kad jie surašyti Dubysoje (*Gegeben uf der Thobys*)⁶⁰. Rinkinyje „*Codex epistolaris Vitoldi*“ paskelbta aštuoniolika laiškų arba jų aprašų su tokiu prierašu. Jie išsiųsti nuo 1406 m. birželio 13 d. iki 1409 m. rugpjūčio 7 d. Vieną laišką parašė Brandenburgo komturas, visus kitus – Žemaičių vaitas⁶¹.

M. Kūchmeisteris Žemaitijos vaitu tapo todėl, kad pasižymėjo veiklumu, be to, „*lietuvių ir žemaičių kalbą suprato*“⁶². W. Nöbelio nuomone, į šias pareigas jis buvo numatytas dar 1404 m. pabaigoje, o 1405 m. vasarą jau dalyvavo žygyje į Žemaitiją⁶³. 1405 m. rugsėjo mėnesį jam buvo pagamintas antspaudas⁶⁴. M. Kūchmeisteris turėjo du padėjėjus

⁵³MT, p. 443–444.

⁵⁴MT, p. 497; SRP, 3, Pos., p. 300.

⁵⁵CEV, nr. 363, p. 144.

⁵⁶SRP, 3, Pos., p. 286 („*Item wart in desim somir gebuwet eyn hus uf der Thobesze*“).

⁵⁷Ten pat, p. 291.

⁵⁸Plačiau apie ją: Almonaitis V. *Žemaitijos politinė padėtis*, p. 149, 152–157.

⁵⁹Nöbel W., p. 23. Datuodamas Ordino administracijos centro persikraustymą į Dubysą 1407 m., W. Nöbelis klysta.

⁶⁰CEV, nr. 341, p. 127, nr. 344, p. 129 ir kt.

⁶¹CEV, nr. 325, p. 118; nr. 341, p. 126–127; nr. 342, p. 129; nr. 343, p. 129; nr. 344, p. 129–130; nr. 363, p. 143–144; nr. 367, p. 147–148; nr. 379, p. 159–160; nr. 381, p. 160–161; nr. 388, p. 165; nr. 394, p. 170–171; nr. 397, p. 174–175; nr. 400, p. 177–178; nr. 403, p. 179; nr. 406, p. 181; nr. 411, p. 183–184; nr. 416, p. 188; nr. 421, p. 190–191.

⁶²Dlugossii J. *Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae, Varsaviae*, 1985, Liber X (1370–1405), p. 264.

⁶³Nöbel W., p. 10, 18.

⁶⁴MT, p. 360.

(*kompan*) – Tomą Poseckę ir Sebachą⁶⁵. Vaitą taip pat supo kiti žemesnio rango pareigūnai bei įvairūs vaito ar „*dvaro*“ tarnai (*vooythes dyener, hovedyner*)⁶⁶. Atskiruose Žemaitijos kraštuose Ordino valdžiai atstovavo kamarninkai (*kamerer*)⁶⁷. Tikėtina, kad artimiausių sričių kamarninkai taip pat laikėsi Dubysos pilyje.

Tie patys žmonės, matyt, nespėjo rūpintis ir krašto administravimu, ir karo reikalais, todėl Dubysos pilyje buvo įsteigta ir komtūro pareigybė⁶⁸. Ją užėmė Jonas Bychovas⁶⁹.

Atskirai pažymėtina, kad nors Ordinas neskubėjo rūpintis žemaičių krikštu, pilyje beveik nuolat gyveno kunigas. Apytikriai nuo 1407 m. rudens sielovada čia rūpinosi kunigas (*pristerherr*) Johanas. 1408 m. rudenį, gavęs 2 markių atlyginimą, jis išvyko⁷⁰. Matyt, jį pakeitė kapelionas (*caplan*) Mertinas, tačiau 1409 m. gegužės mėnesį vaitas jau prašė Ordino maršalo, kad būtų atsiųstas naujas žmogus⁷¹. Į prašymą buvo atsivėlgtas, ir 1409 m. liepos mėnesį, gavęs 1 markę avanso, į Dubysą išvyko kunigas Niklus⁷².

Į Dubysą buvo siunčiami įvairūs bažnytiniai ir altoriaus reikmenys, todėl beveik neabejotina, kad čia buvo ir koplyčia. 1408 m. pradžioje nupirkta mišių knyga, kainavusi net 15 markių⁷³. Tų pat metų spalio mėnesį į Dubysos ir Friedeburgo pilis vėl pasiūsta įvairiausių bažnytinių reikmenų – liturginė taurė, knygų, paveikslų, indų, bažnytinių rūbų, 2 skrynios jiems, vyno ir kt.⁷⁴

Pilies aprūpinimas.

Labguva – vienas iš kelių punktų

Išlikusios sąskaitos rodo, kad nuo pilies statybos pradžios iki pat jos žlugimo į ją buvo siunčiama daugybė įvairių gėrybių. Vienas svarbiausių tiekimo į Dubysą punktų buvo Labguva (*Labyaw*). Iki čia prekės buvo gabenamos vežimais, o toliau plukdomos laivais⁷⁵. Per Labguvą į Dubysą vyko ir žmonės⁷⁶. Kai kurios siuntos buvo sukomplektuotos ir išsiųstos iš Karaliaučiaus, Tepliuvos ir kitų vietovių⁷⁷.

Pradiniame pilies gyvavimo etape svarbiausia buvo aprūpinti jos įgulą ginklais ir šaudmenimis. 1406 m. vasarą čia pasiūsta 200 kapų (iš viso 12000) strėlių. Joms sukrauti prireikė dviejų vežimų⁷⁸. 1407 m.

pats didysis magistras sumokėjo 15 markių už amuniciją (*geschos*) Dubysai⁷⁹. Greičiausiai čia turėti omenyje patrankų sviediniai, nes pilyje buvo artileristų (*bochsenschotzen*)⁸⁰, taigi ir paraku šaunamųjų ginklų.

Iš įrašų Marienburgo išdininko knygoje aiškėja, kad buvo nuolat rūpinamasi, jog pilies gyventojai būtų tinkamai apsirengę ir apsiaę. 1408 m. pavasarį į Dubysą buvo išsiųsti 46 drobiniai rūbai (*laken gewandes*), kainavę 5 markes⁸¹. Gegužės pradžioje aprūpinti 12 vaito tarnų. Jiems skirta 40 markių vasaros rūbams (*somergewant*), 10 1/2 markės žiemos rūbams (*wintergewant*), daugiau nei

⁶⁵CEV, nr. 404, p. 180; MT, p. 488; Nöbel W., p. 24–25.

⁶⁶MT, p. 400, 420–421, 470, 479, 513.

⁶⁷CEV, nr. 127, p. 127.

⁶⁸MT, p. 479, 513.

⁶⁹Nöbel W., p. 24.

⁷⁰MT, p. 507.

⁷¹CEV, nr. 397, p. 175.

⁷²MT, p. 548–549.

⁷³MT, p. 470.

⁷⁴MT, p. 511 („*item 22 m. vor messegewete und altergerethe of dy Thobese und ken Fredeberg also vor 1 kellich bucher ablatenysen bylde eyn sylberyne bochse zum sacramente ampollen wynflasche lichter 2 laden zum messegewete und dor zu ander notdorf*“).

⁷⁵MT, p. 400, 443.

⁷⁶MT, p. 582.

⁷⁷MT, p. 398, 444.

⁷⁸MT, p. 400.

⁷⁹MT, p. 440.

⁸⁰MT, p. 553, 582.

⁸¹MT, p. 469.

7 markės drobei (*lynwot*) ir po 1 markę „*batpinigių*“ (*schugelt*). Tuo pat metu bei vėlyvą rudenį skirta pinigų ir knechtams bei komtūro „*mokiniams*“ (*huskomphurs junge*). Ir jiems lėšos padalintos į keturias dalis – vasaros ir žiemos rūbams, drobei ir avalynei⁸².

Dažniausiai į Dubysą buvo siunčiamas maistas. Matyt, nemažą pilėnų raciono dalį sudarė mėsa, nes vos pilį pastačius, už 41 1/4 markės buvo nupirkta ir čia pasiūsta 45 kiaulės (*swyn*) bei dvi kapos naminių paukščių (*flicker*)⁸³. Vėliau sąskaitose dažniau minimi galvijai (*ochsen*). 1408 m. Žemaitijos vaitui (neaišku, ar vien tik Dubysos piliai) nupirkti net 68 jaučiai. Plukdyti laivais tokią bandą, aišku, buvo brangu, todėl samdyti varovai (*trybern*) ją tiesiog atvarydavo⁸⁴. Tarp pagrindinių maisto produktų taip pat minėtinos silkės (*heringes*), dažniausiai gabentos kartu su razinomis (*rosynen*)⁸⁵. 1406 m. Žemaitijos vaitui buvo pasiūstos ir 4 statinės medaus, kainavusios 10 markių⁸⁶.

Ypač daug maisto pilyje reikėjo 1407 m., kai vyko antrasis statybos etapas ir teko maitinti ne tik įgulą, administracijos tarnautojus, bet ir statybininkus. Tuo metu išrašytoje sąskaitoje atsispindi visa kryžiuočių virtuvė. Be kita ko, joje minimi miltai, sūriai, mėsa, druska, svogūnai, česnakai, pipirai, šafranas ir t. t. Kartu išskirta pinigų kepėjui (*becker*) ir virėjui (*koche*)⁸⁷.

Iš sąskaitų aiškėja, kad jau XV a. pradžioje vokiečiai mėgo alų. 1407 m. į Dubysą pasiūstas 1 lastas (apie 2000 litrų) alaus ir 4 lastai gerokai pigesnio ir, matyt, silpnesnio „*stalo alaus*“⁸⁸. 1408 m. vasarą pats didysis magistras pasiuntė į Dubysą 1 lastą Elbingo alaus. Pats alus kainavo daugiau nei 5 markes, dar markę su trupučiu reikėjo pridėti už jo nuplukdymą⁸⁹.

Kai kuriais produktais kryžiuočiai vis dėlto apsirūpindavo vietoje. Žuvies, matyt, pagaudavo pilies žvejas, gaudęs tinklais⁹⁰. Be to, siuntose neminimi rugiai. Atvirkščiai, 1407 m. po rugiapjūtės iš Dubysos į Ragainę buvo išgabenta 40 lastų (80 tonų) rugių (*rocken*). Matyt, rugiai buvo nupirkti iš vietos gyventojų, nes sąskaitoje nurodoma, kad už juos sumokėta daugiau nei 13 markių⁹¹. Tai, beje, rodo, kad palapsniui tarp pilies ir jos aplinkos formavosi prekybiniai santykiai.

Žirgams šerti reikėtų ne rugių, o avižų. 1406 m. iš Karaliaučiaus buvo pasiūsta 500 pūrų (*scheffel*) avižų (*habir*), kainavusių daugiau kaip 11 markių. Įdomu, kad kartu buvo suskaičiuota, jog avižų sunėsimas į laivą kainuos 5 skotus, tūrio išmatavimas 2 1/2 skoto, o nuplukdymas iš Karaliaučiaus į Dubysą – dar 5 markes⁹².

Be paminėtų dalykų, į pilį buvo siunčiama ir kitko. Pavyzdžiui, 1409 m. čia atvežta popieriaus, kurio, matyt, reikėjo vaitui laiškam rašyti⁹³. Vis dėlto ginklai ir šaudmenys, rūbai, pašarai, maistas ir gėrimai, taip pat jau aptartos statybinės medžiagos sudarė siuntų į Dubysą pagrindą.

Dideli siųstų prekių kiekiai rodo, kad, norėdami užtikrinti gynybines ir administracines pilies funkcijas, vokiečiai buvo priversti daugumą tam reikalingų dalykų atsigabenti iš Prūsijos. Matyt, taip buvo todėl, kad Dubysa buvo statoma, ir gyvavo, iš esmės priešiškoje jai aplinkoje.

⁸²MT, p. 479, 513.

⁸³MT, p. 397.

⁸⁴MT, p. 444, 479, 510, 555.

⁸⁵MT, p. 506, 532, 555, 557.

⁸⁶MT, p. 405.

⁸⁷MT, p. 444.

⁸⁸MT, p. 444.

⁸⁹MT, p. 500, 503.

⁹⁰MT, p. 421, 444.

⁹¹MT, p. 442.

⁹²MT, p. 397–198.

⁹³MT, p. 582.

Pilis ar dvaras?

Daugelyje Dubysą mininčių šaltinių ji vadinama pilimi. Tačiau kai kuriais atvejais vartojamas ir kitas žodis – *hof*⁹⁴. Išvertus pažodžiui, *hof* reikštų *kiemą*, tačiau istoriografijoje jau susiklosčiusi tradicija *kiemais* vadinti to meto bajorų sodybas (šaltiniuose *dorf*). Be to, pastebėtina, kad terminu *hof* nagrinėjamo laikotarpio šaltiniuose paprastai apibūdinami ne eiliniams bajorams, o valdovui ar žymiesiems didikams priklausę ūkiniai kompleksai su pilimis⁹⁵. Atsižvelgiant į šias aplinkybes, terminą *hof* reikėtų versti žodžiu *dvaras*. Beje, šis žodis jau buvo vartojamas XIV a.⁹⁶ Vis tik reikėtų pastebėti, kad, tarkim, XVIII a. dvaras nebuvo panašus į XIV a. dvarą. XIV a. svarbiu dvaro elementu buvo pilis⁹⁷.

Termino *hof* vartojimas Dubysos atveju reiškia, kad čia formavosi ne tik gynybinis ir administracinis, bet ir ūkinis centras. Tad neatsitiktinai dar 1406 m., apžiūrinėjant pilies statybos vietą, ne mažiau dėmesio buvo skiriama malūno statybos galimybės išsiaiškinti⁹⁸. Matyt, 1407 m. malūnas jau malė⁹⁹. Tikėtina, kad prie pilies buvo ir kitų negynybinės paskirties pastatų.

Dubysos žlugimas

Per 1409 m. Velykas kryžiuočiai dar pasilepino specialiai švenčių proga į Dubysą atsiųstomis silkėmis bei razinomis¹⁰⁰, tačiau su nerimu laukė, kaip klostysis įvykiai už pilies sienų, kur brendo antrasis žemaičių sukilimas. Grėsmės akivaizdoje paaiškėjo ir kas ko vertas – keli knechtai ir pats kapelionas Mertinas tiesiog pabėgo iš pilies¹⁰¹.

Ruošiantis galimam apgulumui, pilis buvo remontuojama, čia vėl vyko meistrai, siųstos statybinės medžiagos¹⁰². Į Dubysą taip pat traukė šauliai-artileristai¹⁰³, o vaitas rūpinosi, kad vietoje mirusių ir pabėgusių knechtų būtų atsiųsta naujų¹⁰⁴.

Sukilimas prasidėjo 1409 m. gegužės antroje pusėje, kai bajoro Rumbaudo vedama kariuomenė ties Krekenava peržengė Nevėžį ir tuo davė ženklą visai Žemaitijai¹⁰⁵. Veikdami gudrumu, sukilėliai greit užėmė dvi Ordino pilis¹⁰⁶. Viena iš jų, matyt, buvo Kionigsburgas prie Josvainių¹⁰⁷. Skirsnemunėje žemaičiai sudegino vaito dvarą (*hoff*), pradėtą statyti mūrinį „*miestą*“ (*stad*), plytines¹⁰⁸. Birželio 13 d. vaitas bei Ragainės komitūras pranešė Ordino vadovybei, kad apgultas ir Friedeburgas¹⁰⁹. Kronikininko J. Posilgiečio žodžiais, žemaičiai „*būtų taip pat mielai aplankę Dubysos pilį*“, bet „*tuometu ten buvo daug žmonių iš krašto, kurie pilį remontavo, todėl jie negalėjo įgyvendinti savo noro*“¹¹⁰. Taigi sukilimo pradžioje pilis nebuvo užimta. Šaltiniai šiuo

⁹⁴CEV, nr. 351, p. 135; nr. 363, p. 144; nr. 394, p. 171.

⁹⁵Pvz., SRP, 2, nr. 79, 81, 82, p. 698–701; nr. 92, p. 705.

⁹⁶SRP, 2, nr. 82, p. 701.

⁹⁷Plačiau apie tai: Almonaitis V. *Žemaitijos politinė padėtis*, p. 67–68.

⁹⁸CEV, nr. 351, p. 134–135.

⁹⁹MT, p. 447 („*Item 1 m. 4 scot 6 den. Flinst [...] als her die mole of das nuw hus zur Thobys machte*“).

¹⁰⁰MT, p. 532.

¹⁰¹CEV, nr. 397, p. 174–175.

¹⁰²SRP, 3, Pos., p. 300; MT, p. 548, 582.

¹⁰³MT, p. 553, 582.

¹⁰⁴CEV, nr. 397, p. 174–175.

¹⁰⁵CEV, nr. 398, p. 175. Plačiau apie sukilimo eigą rašoma: Almonaitis V. *Žemaitijos politinė padėtis*, p. 165–173; Dundulis B. *Žemaičių sukilimai prieš teutoniškuosius pavergėjus 1401 ir 1409 m., Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko v. universiteto IFF Mokslo darbai*, 1955, t. 6, p. 140–144.

¹⁰⁶CEV, nr. 6, p. 1035.

¹⁰⁷Plačiau apie tai: Almonaitis V. *Žemaitijos politinė padėtis*, p. 168–169.

¹⁰⁸SRP, 3, p. 300; CEV, nr. 400, p. 177–178.

¹⁰⁹CEV, nr. 411–412, p. 184–185.

¹¹⁰SRP, 3, p. 300 („*Und werin ouch dem huse uf der Thobese gerne bygewest; nu worin do vil lute us dem lande, die do bessertin an dem huse, das sy nicht mochtin geschaffin erin willen*“).

atveju tyli, tad greičiausiai ji nė nebuvo apgulta, tačiau aišku, kad sukilėliai labai suvaržė susisiekimą su ja.

Žaibiškai užsiplieskęs birželio mėnesį sukilimas trumpam stabtelėjo – žemaičiams trūko jėgų užimti stipriausias vokiečių pilis – Friedeburgą ir Dubysą. Buvo kreiptasi pagalbos į Vytautą, tačiau šis ruošėsi diplomatinei kovai ir norėjo parodyti, kad ne jis pirmasis pradėjo karą su Ordinu. Vis dėlto žemaičiams buvo pažadėta, kad „*kai tik žmonės nuims nuo laukų javus*“, pagalba bus atsiųsta¹¹¹.

1409 m. rugpjūčio 5 d. Ordino maršalas pateikė didžiajam magistrui Ulrichui von Jungingenui planą, kaip išgelbėti Friedeburgo ir Dubysos pilis¹¹². Tačiau kryžiuočiai nebeturėjo jokių galimybių jį realizuoti, nes didysis kunigaikštis žemaičiams duotą žodį tesėjo – ne vėliau kaip rugpjūčio 26 d., matyt, paties Vytauto vedama Lietuvos kariuomenė atžygiavo prie Friedeburgo ir prisidėjo prie apgulimo¹¹³. Pilyje „*žmonės neturėjo maisto*“, todėl jungtinė kariuomenė greitai ją užėmė¹¹⁴. Tapo aišku, kad atėjo Dubysos eilė.

Tačiau Vytautas negavo progos išbandyti jos sienų stiprumo, nes „*pilį prie Dubysos sudegino Žemaičių vaitas su savo žmonėmis ir pasitraukė iš ten*“¹¹⁵. Matyt, tai buvo padaryta paskutinėmis rugpjūčio dienomis. Kronikininkas J. Posilgietis bandė pateisinti tokį kryžiuočių poelgį tuo, kad „*jie visi pilyje buvo taip susirgę, jog jeigu jie būtų apgulti, jie nebūtų galėję gintis*“, o jeigu būtų prasidėjusi kova, jie nebūtų galėję „*ten atsilaikyti*“¹¹⁶.

Gal buvo ir taip, gal vokiečiai nusprendė pataupyti jėgas, gal tiesiog pabūgo, tačiau faktas, kad 1409 m. rugpjūtį trejus metus ir kelis mėnesius rašyta Dubysos pilies istorija baigėsi.

Svarbiausios išvados

Labai didelė tikimybė, jog Vokiečių ordino Dubysos pilis stovėjo Dubysos ir Nemuno santakoje, Seredžiaus piliavietėje.

Dubysos statyba vyko dviem etapais. 1406 m. pavasarį – vasaros pradžioje pastatyta pirmoji nedidelė pilaitė.

Ruošiantis antrajam statybos etapui, pilies vietą apžiūrėjo Ordino pareigūnų žvalgybinė ekspedicija. Nemuno ir Dubysos santaka buvo įvertinta kaip ypač tinkama pilies, taip pat malūnų statybai vieta.

Antrasis Dubysos statybos etapas prasidėjo 1407 m. balandžio mėnesį. Jo metu atlikti daug didesnės apimties darbai nei 1406 m. Didelė dalis pilies statybai reikalingų medžiagų buvo atgabenta iš Prūsijos. Pilį statė iš Ordino valstybės atvykę meistrai, tačiau prisidėjo ir Vytauto atsiųsti dailidės. Pilies statyba baigta 1407 m. liepos mėnesį.

Statyboje dirbusių meistrų profesijos bei panaudotos medžiagos rodo, kad Dubysos pilis iš esmės buvo medinė, tačiau jos įrengimui panaudota ir daug metalinių detalių.

Nuo 1406 m. birželio iki 1409 m. rugpjūčio Dubysa buvo vokiečių admi-

¹¹¹CEV, nr. 410, p. 182–183; nr. 414, p. 187.

¹¹²CEV, nr. 420, p. 189–190.

¹¹³CEV, nr. 424, p. 191–192.

¹¹⁴SRP, 3, Pos., p. 303 („... und gewonnen is, wend dy lute doruffe nicht spyse hattin“).

¹¹⁵SRP, 3, Pos., p. 303 („das hus uf der Thobisin vorbrante der voith von Samaithen mit synen luten und czogin von dannen“).

¹¹⁶Ten pat („sy alle uff dem huse so krag worin, ab sy belegen wordin, sy hetten is nicht kunt gewerin. Ouch do der krig uffstunt, so hettin sy nicht mocht behaldin“).

nistracijos Žemaitijoje centras, vaito M. Kuchmeisterio rezidencija. Pilyje beveik nuolat gyveno kunigas, greičiausiai buvo koplyčia.

Norėdami užtikrinti gynybines ir administracines pilies funkcijas, daugumą būtinų dalykų – ginklus ir šaudmenis, rūbus, pašarus, maistą ir gėrimus – kryžiuočiai buvo priversti atsigabenti į Dubysą laivais iš Prūsijos.

Dubysos pilis formavosi ir kaip ūkinis centras, ji turėjo malūną.

Dubysos pilis nustojo egzistavusi 1409 m. rugpjūčio gale, kai, vengdami tiesioginio susidūrimo su Lietuvos kariuomene, ją sudegino patys kryžiuočiai.

Belvederio bastioninis įtvirtinimas

Ingrida Veliutė

XVI a. Vakarų Europoje įvyko esminiai lauko ir patvariosios fortifikacijos¹ pokyčiai. Tuo metu pradėtos statyti bastioninės² tvirtovės, ypač išplitusios XVII a.³ Geriausiai iki mūsų dienų išlikęs bastioninės tvirtovės pavyzdys Lietuvoje – Biržų tvirtovė. Tuo pačiu laikotarpiu išplito ir lauko įtvirtinimai, be jų nei tvirtovių gynyba, nei puolimas pasidarė neįmanomi. Lauko įtvirtinimai buvo statomi iš vietinių medžiagų (žemės, akmenų, rąstų ir t. t.) ir dažniausiai buvo naudojami tik vienai kampanijai. Daugelis lauko įtvirtinimų formų buvo naudojamos stiprinant patvariąją fortifikaciją, taip pat tvirtovių apgūčiai bei įtvirtinant laikinas kariuomenės stovyklas, todėl konkrečiai nurodyti, koks tipas kam buvo naudotas, galima tik konkrečiu atveju. Lauko ir patvariosios fortifikacijos tipus išsamiai aprašė XVI a. inžinieriai fortifikatoriai A. Freitagas (Freytag) knygoje „Architektura militaris nova et aucta 1630“ bei J. Naronovičius-Naronskis veikale „Budownictwo wojenne“⁴.

Lauko įtvirtinimai, statyti karų metu, nebuvo itin atsparūs laiko atžvilgiu. Šiandieninėje Lietuvos teritorijoje jų nėra daug, be to, nemažai objektų apgriuvę ar eksploatuojami žemės ūkio darbams. Tai ypač apsunkina įtvirtinimų datavimą bei paskirties nustatymą, juos ypač sunku susieti su istoriniu kontekstu.

Vienas iš tokių tipišκών lauko bastioninių įtvirtinimų yra Belvederis, esantis į vakarus nuo Seredžiaus. Vietiniai gyventojai Belvederio įtvirtinimą dar va-

¹Terminas *fortifikacija* kildinamas iš lotynų kalbos žodžio „fortifikatio“, reiškiančio „įtvirtinimas“ (lot. *fortis* – stiprus, *facio* – darau). Tai karo inžinerijos mokslas, teoriškai ir praktiškai nagrinėjantis gyvenviečių ir objektų apgynimo būdus. *Lauko įtvirtinimais* (pranc. *Organisation du terrain*, vok. *Feldbefestigung*) vadinami tokie įtvirtinimai, kurie statomi karo metu su lauko kariuomenės pagalba. *Patvarioji fortifikacija* (pranc. *Fortifikation permanente*, vok. *Die beständige Befestigung*) – tai taikomos statomos tvirtovės ir įtvirtinimai. Jų paskirtis buvo kaip galima geriau įtvirtinti visą šalį ir sukaupti kuo didesnes artilerijos ir ginklų atsargas (*Encyklopedja wojskowa*, Warszawa, 1932, t. 2, p. 672; Шперк В. Ф. *Формуфикационный словарь*, Москва, 1946, c. 35).

²*Bastionas* (ital. *bastionato* – įvairūs į priekį išsikišę statiniai) – tai penkiakampis nuolatinis įtvirtinimas su dviem fasais, dviem flankais ir atvira gorža, statomas apie tvirtovę einančių pylimų kampuose ir įsijungiantis į bendrą sistemą. Bastionai buvo statomi iš žemių pylimo, „aprengto“ akmenine siena, o artilerija buvo išdėstoma atvirai ant bastiono šonų, vadinamų flankais. Priekiniai du pylimai, sudarantys kampą, buvo vadinami fasais (ital. *facies* – veidas, priekinė dalis). Būtent tokie penkiakampiai statiniai, sujungti tiesiu pylimu, vadinamu *kurtina* (ital. *curtine* – uždanga), pradėti vadinti *bastionine* sistema (Шперк В. Ф. *Формуфикационный словарь*, Москва, 1946, c. 11).

³Plačiau apie šio tipo tvirtoves: Veliutė I. XVI–XVII a. fortifikacijos raidos atspindžiai Lietuvoje, *Karo archyvas*, Kaunas, 2001, t. 17, p. 5–57.

⁴Freytag A. *Architektura militaris nova et aucta 1630*, Amsterdam, 1665; Noronowicz-Narowski J. *Budownictwo wojenne*, Warszawa, 1957.

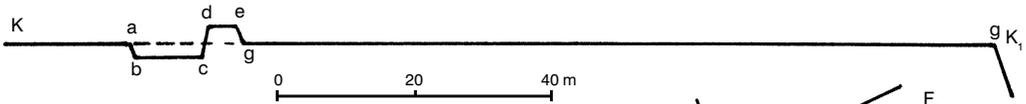
*Belvederio bastioninio
įtvirtinimo liekanos.
Šiaurės pusė.
2002 m.
I. Veliutės nuotr.*

Šiaurės rytų pusė

Šiaurės vakarų pusė

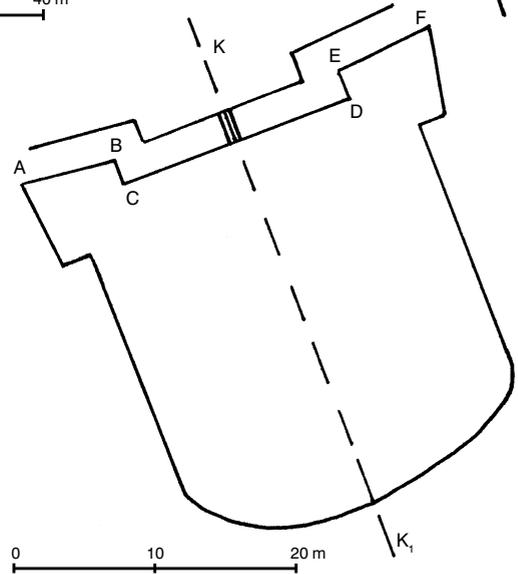

dina Šančiumi. Šancais (vok. *Die Schanze* – pylimas, įtvirtinimas) buvo vadinama XVI–XVII a. lauko fortifikacija, dažniausiai naudota kariuomenės stovykloms, miestams bei tvirtovėms sutvirtinti.

Belvederio įtvirtinimui panaudotas Nemuno slėnio pakraštyje esančios aukštumos kampas, kurį iš rytų ir pietų pusės supa Nemuno slėnis, iš pietvakarių – dauba, nusileidžianti į slėnį, ir tik iš šiaurės, šiaurės vakarų siekia aukštumą⁵. Nuo šios aukštumos įtvirtinimas atskirtas 7 m pločio ir 1 m gylio gynybiniu grioviu ir pylimu, kurio aukštis nuo griovio dugno yra 2,6 m, o nuo aikštelės – apie 1,5 m⁶.

Rytiniame ir vakariniame įtvirtinimų kampuose yra bastionai. Bastioninio įtvirtinimo išorinio poligono kraštinė AF yra apie 58,2 m ilgio (žr. brėžinį), kurtinos CD ilgis – 32 m. Rytinis bastionas gerokai labiau apgriuves nei vakarinis, todėl jo fasas EF apie 11,3 m, o vakarinio bastiono fasas AB – apie 12 m, abiejų bastionų flankai BC ir ED yra po 4 m. Kurtinos viduryje padarytas apie 2 m pločio kelias. Už pylimo esančios įtvirtinimo aikštelės plotas yra apie 50x55 m dydžio. Pylimu galėjo būti apjuosta visa aikštelė, tačiau rytiniame ir pietiniame aikštelių kraštuose susidariusios didelės nuošliaužos, todėl nei tikslaus aikštelės dydžio, nei kitų duomenų patikslinti nebegalima. 1972 m. šį įtvirtinimą žvalgė Lietuvos istorijos instituto archeologai. Rastas 0,5 m storio kultūrinis sluoksnis, kuriame buvo degėsių, šlako, žistos keramikos likučių⁷. Šiuo metu įtvirtinimas neardomas, apaugęs medžiais.

Sprendžiant iš turimų duomenų, Belvederio įtvirtinimą galima priskirti tipiskam XVII a. bastioninio tipo lauko įtvirtinimui, pritaikytam prie pasirinktos vietovės. Greičiausiai tai buvo laikina kariuomenės apsistojimo vieta, kitaip tariant, įtvirtinta stovykla. Šio įtvirtinimo išmatavimai artimi J. Naronovičiaus-Naronskio pateiktiems 20 prentų (60,4 m) dydžio tvirtovės duomenims⁸. Žinoma, tai dar neįrodo, kad įtvirtinimas statytas remiantis būtent šio autoriaus pateiktais skaičiavimais. Tačiau akivaizdu, kad Belvederio įtvirtinimas vienas iš nedaugelio unikalų objektų Lietuvoje, kurie bent iš dalies leidžia atskleisti XVI–XVII a. įtvirtinimų ypatumus.

Belvederio bastioninis įtvirtinimas: pjūvis (viršuje), bendra schema (apačioje)

⁵Tautavičius A. 1972 m. gegužės 22 d. – birželio 10 d. vykusios žvalgomosios archeologinės ekspedicijos ataskaita (Alytaus, Jurbarko, Marijampolės, Kauno, Plungės, Šilutės, Rokiškio, Zarasų, Vilniaus rajonai), *LIIR*, b. 321, p. 6.

⁶Berulis S. 1990 metų MMT žvalgomosios archeologinės ekspedicijos Jurbarko rajone ataskaita, *LIIR*, b. 1719, p. 3.

⁷Berulis S. 1990 metų MMT žvalgomosios archeologinės ekspedicijos Jurbarko rajone ataskaita, *LIIR*, b. 1719, p. 3.

⁸Noronowicz-Naroński J. *Budownictwo wojenne*, s. 264, rys. 107.

Seredžius archeologijos šaltinių duomenimis*

Linas Kvizikevičius

Lietuvos istorijos institutas

Buvęs Seredžiaus senamiestis (Nemuno ir Dubysos santakoje) iš pietryčių pusės. 2000 m.

R. Jarockio nuotr.

Seredžius – panemunės miestelis, esantis tarp Vilkijos ir Veliuonos, prie Nemuno ir Dubysos santakos. Miestelis išsikūręs dešiniajame Nemuno krante, teritorijoje tarp Dubysos ir Pieštės upelio. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikotarpiu Seredžius įėjo į Žemaitijos sudėtį; nuo 1579 m. jame minima bažnyčia. XVII–XVIII a. miestelis priklausė Veliuonos pavietui. Kaip pažymėjo lenkų istorikas G. Blaščykas, Seredžius XVII a. pab. buvo viena iš didžiausių privačių valdų Žemaitijoje¹, apie 1875 m. miestelyje buvo 1353 gyventojai². 1829 m. pavasarinio potvynio metu miestelis buvo apsemtas ir sugriautas. Po šios stichijos senoji miestelio vieta, buvusi Nemuno slėnyje, visiškai apleista, o miestelis pradėjo kurtis naujoje vietoje – atokiau nuo Nemuno.

Istoriografijoje Seredžiaus miestelio praeitis atskirai netyrinėta. Tik bendruose darbuose, skirtuose LDK ir Žemaitijos miestų ir miestelių raidai nušviesti, yra duomenų ir apie Seredžius³. Miestelis dėmesio nesusilaukė ir urbanistikos tyrinėtojų darbuose. Matyt, tai nulėmė rašytinių šaltinių – pirmiausiai inventorių stoka⁴. Neturint pakankamai šaltinių, svarbus tampa kiekvienas faktas. Šiame straipsnyje, remiantis archeologijos šaltiniais, aptariamas Seredžiaus vietovės apgyvendinimo klausimas bei miestelio susiformavimo laikas ir jo urbanistinė raida XVI–XVIII a.

*Straipsnis aprobuotas serijos „Lietuvos valsčiai“ Mokslo darbų komisijos. Leidyklai įteiktas 2003 02 26.

¹Blaščczyk G. Ze studiów nad podziałami administracyjno-terytorialnymi Żmudzi. Powiat wieloński w XVII–XVIII wieku, *Roczniki historyczne. Rocznik LI za rok 1985*, Warszawa–Poznań, 1986, p. 22.

²Blaščczyk G. *Żmudź w XVII i XVIII wieku. Zaludnienia i struktura społeczna*, Poznań, 1985, p. 138.

³Plačiau žr.: Alexandrowicz S. Geneza i rozwój sieci miasteczek Białorusi i Litwy do połowy XVII wieku, *Acta Baltico-Slavica*, Białystok, 1970, t. 7, p. 47–107; Meilus E. Lietuvos miestų ir miestelių išsidėstymo raida (XVII a. antrojoje pusėje – XVIII a.), *Urbanistika ir rajoninis planavimas. Lietuvos teritorijos apgyvendinimo raida*, Vilnius, 1988, nr. 15; Meilus E. *Žemaitijos Kunigaikštystės miesteliai XVII amžiaus II pusėje – XVIII amžiuje (raidai, gyventojai, amatai, prekyba)*, Vilnius, 1997.

⁴Miestelio inventoriai iki šiol nežinomi.

Pagrindinę duomenų bazę sudarė 1979–2002 m.⁵ atliktų archeologinių kasinėjimų ir ilgamečių žvalgymų duomenys. Tačiau, aptariant istorinį laikotarpį, pasinaudota ir skelbtais rašytiniais šaltiniais bei jų aprašais, mums žinomais nepublikuotais šaltiniais ir istoriografijoje pateiktais faktais.

Archeologijos šaltiniai rodo, kad iki 1829 m. buvusioje Seredžiaus teritorijoje bei greta jos gyventa nuo I tūkst. po Kr. pradžios. Tai liudija esantys laidojimo paminklai ir gyvenvietės⁶. Į rytus nuo dabartinio miestelio Dubysos slėnyje ir terasoje žinomi III–V a. ir IX–XII a. laikotarpių kapinynai⁷. Kitas IV–VII a. kapinynas buvo Nemuno slėnyje – į pietryčius nuo piliakalnio, teritorijoje tarp Pieštės ir Dubysos⁸. XIII–XIV a. laikotarpiu jame vėl buvo laidojami žmonės ir žirgai⁹.

Dar vienas V–VI a. kapinynas žinomas apie 500 m į šiaurės rytus nuo Seredžiaus piliakalnio, kairiajame Pieštės krante¹⁰. Ikiistoriniu laikotarpiu apylinkėje buvo dvi gyvenvietės. Viena gyvenvietė buvo apie 2000 m į šiaurę nuo piliakalnio, dešiniajame Pieštės upelio pusėje, terasoje, pereinančioje į kalvą. Ji užėmė kompaktišką apie 300x160 m dydžio teritoriją šalia vandens telkinio¹¹. Kita gyvenvietė buvo terasoje, kairėje Pieštės upelio pusėje, šalia piliakalnio, nusitęsusi į šiaurę ir rytus nuo jo. Ši gyvenvietė buvo didesnė nei pirmoji, jos branduolys užėmė nemažesnę kaip 350x200 m dydžio teritoriją.

Kapinynų ir gyvenviečių išsidėstymas rodo, kad romėniškuoju ir Didžiojo tautų kraustymosi laikotarpiu apylinkėje buvo dvi trys atskiros bendruomenės. IX–XIV a. liko tik viena bendruomenė. Tai rodo kapinynų chronologija, jų ir gyvenviečių skaičius. XIII–XIV a. mirusieji laidojami tik viename kapinyne, Nemuno slėnyje priešais gyvenvietę. Tuo metu buvo tik viena gyvenvietė prie piliakalnio. Kita gyvenvietė, buvusi atokiau nuo piliakalnio, apleidžiama. XIII–XIV a. bendruomenės gyvenime pastebimi pokyčiai – gyventojų susitelkimas vienoje didesnėje, aukštoje kalvoje esančioje, sunkiau prieinamoje ir geriau įtvirtintoje (šalia gyvenvietės įtvirtinta slėptuvė – pilis) vietoje. Taip pat pastebimi pokyčiai dvasiniame gyvenime – mirusiųjų laidojime. Kapinyne šalia sudegintų mirusiųjų palaikų pradėdami aukoti nedeginti žirgai. Kapinynas su žirgų palaidojimais E. Gudavičius sieja su militarinėmis bendruomenėmis¹². Archeologas V. Urbanavičius tokius palaidojimų kompleksus laiko prūsų vitingų ir skalvių palikimu ir mano, kad regione šis paprotys pradėjo plisti po 1260 m. prūsų sukilimo¹³. Šie faktai liudytų, kad Pieštės bendruomenė XIII a. antroje pusėje tapo labiau militarizuota, pradėjo ruoštis galimai Vokiečių ordino ofen-

⁵Archeologiniai kasinėjimai Seredžiuje pradėti 1985 m., tačiau archeologijos paminklų kompleksas lokalizuotas 1979 m., kai tuometinės Mokslinės metodinės tarnybos darbuotojas E. Ivanauskas į pietus nuo piliakalnio lokalizavo kapinyną, bažnyčios ir senkapių vietą ir buvusio senamiesčio teritoriją.

⁶2002 metų archeologinių tyrimų metu aptikta profiluota segė datuojama II a. po Kr., tad galime teigti, kad nuo šio laiko ir prasidėjo pastovus vietovės apgyvendinimas.

⁷*Lietuvos TSR archeologijos atlasas*, Vilnius, 1979, t. 3, p. 102.

⁸Urbanavičius V. Seredžiaus (Jurbarko raj.) gyvenvietės ir kapinyno 1985 m. tyrinėjimų ataskaita, *LIIR*, f. 1, nr. 1217; Urbanavičius V. Seredžiaus (Jurbarko raj.) kapinyno 1986 m. tyrinėjimų ataskaita, *LIIR*, f. 1, nr. 1299; Urbanavičius V. Seredžiaus (Jurbarko raj.) kapinyno 1987 m. tyrinėjimų ataskaita, *LIIR*, f. 1, nr. 1330.

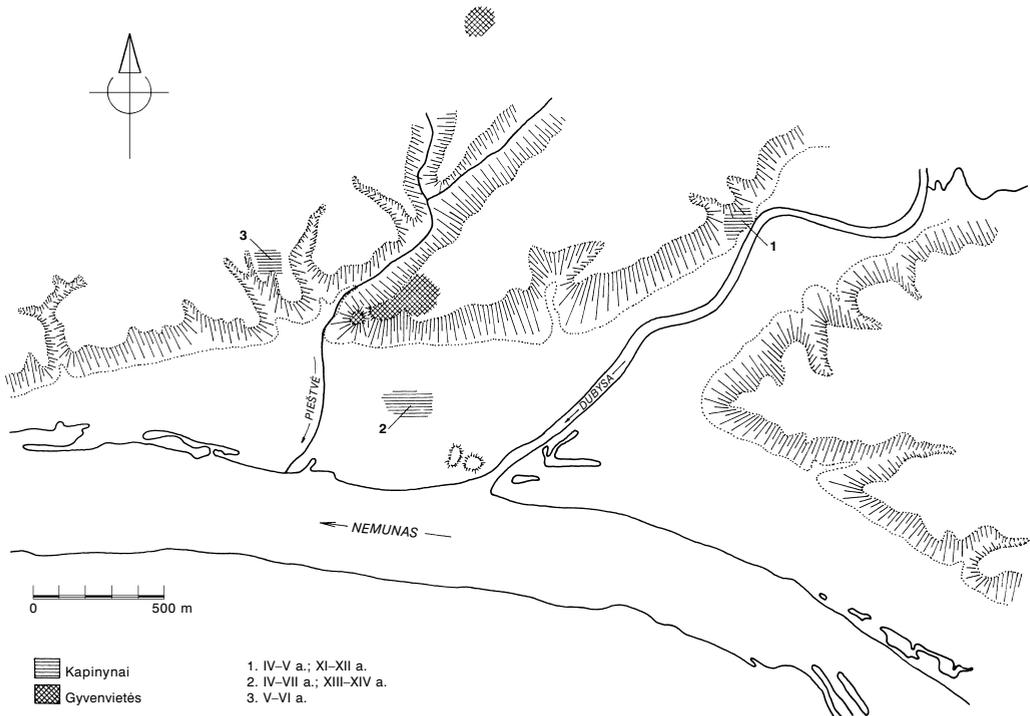
⁹Urbanavičienė S. Seredžiaus (Jurbarko raj.) kapinyno 1989 m. tyrinėjimų ataskaita, *LIIR*, f. 1, nr. 1812.

¹⁰*Lietuvos TSR archeologijos atlasas*, Vilnius, 1977, t. 3, p. 103.

¹¹Berulis S. 1990 metų MMT žvalgomosios archeologinės ekspedicijos Jurbarko rajone ataskaita, *LIIR*, f. 1, nr. 1719.

¹²Gudavičius E. *Miestų atsiradimas Lietuvoje*, Vilnius, 1991, p. 19.

¹³Urbanavičius V. Senujų gyventojų pėdsakai, *Jurbarkas. Istorijos puslapiai*, Vilnius, 1996, p. 18.

zyvai. Šiame laikotarpyje rašytiniuose šaltiniuose pradedama minėti ir Pieštves pilis, kuri istoriografijoje tapatinama su Seredžiaus piliakalniu¹⁴. Pirmą kartą Pieštves pilis paminima 1293 m.¹⁵ Ji kartu su kitomis panemunėje buvusiomis pilimis įėjo į lietuvių Nemuno gynybinę sistemą¹⁶. Pilis ne kartą buvo puolama, tačiau atsilaikė iki 1363 m. Po šios datos, matyt, Pieštves apylinkė, kaip ir visas regionas XIV a. pab., ištuštėjo, nes archeologijos ir rašytiniai šaltiniai neteikia jokių duomenų apie tolimesnę šios vietovės apgyvendinimą iki pat XV a. pr. 1406 m. Vokiečių ordinas apie 1000 m į rytus nuo buvusios Pieštves gyvenvietės ir pilies, Dubysos ir Nemuno santakoje, pastatė Dubysos pilį¹⁷, kuri, Z. Ivinskio teigimu, buvo statoma su Vytauto žinia, jam padedant¹⁸. Pilis pastatyta iki tol tuščioje lygioje vietoje, iš smėlio ir žvyro supiltose apie 6–7 m aukščio dviejose kalvose. Savo forma ir konstrukcija ji buvo panaši į kitą, netoli nuo Veliunos buvusią Vokiečių ordino pilį, pastatytą iš rąstų ir molio¹⁹. Kalvelės, kuriose stovėjo pastatai, buvo atskirtos

*Seredžiaus vietovė
III–XIV a. Sudarė
L. Kvizikevičius.
2001 m. Braižė
R. Buitkus*

¹⁴Zajączkowski S. *Studia nad dziejami Żmudzi w XIII, Lwów, 1925, p. 40; Batūra R. Veliuona – Lietuvos gynybos skydas kare su Kryžiuočių ordinu (XIII a. pabaiga – XV a. pirmasis ketvirtis), Veliuona, Vilnius, 2001, p. 86.*

¹⁵Dusburgietis P. *Prūsijos žemės kronika, Vilnius, 1985, p. 254.*

¹⁶Zajączkowski S. *Ten pat; Nikžentaitis A. Rašytiniai šaltiniai apie lietuvių pilių sistemą XIII a. pabaigoje – XIV a. pradžioje, MADA, 1986, nr. 3(96), p. 51–62.*

¹⁷Istorikas V. Almonaitis Dubysos pilį lokalizuoja Dubysos ir Nemuno santakoje (žr. Almonaitis V. *Žemaitijos politinė padėtis 1380–1410 metais, Kaunas, 1998, p. 150*). Istorikas R. Batūra mano, kad toje vietoje buvo Marienburgo pilis, o Dubysos pilis buvusi prie Armenos upelio, į vakarus nuo Seredžiaus (žr. Batūra R. *Veliuona – Lietuvos gynybos skydas kare su Kryžiuočių ordinu (XIII a. pabaiga – XV a. pirmasis ketvirtis), Veliuona, Vilnius, 2001, p. 86*).

¹⁸Ivinskis Z. *Rinktiniai raštai, Roma, 1986, t. 2, p. 32–33.*

¹⁹Urbanavičius V. *Senujų gyventojų pėdsakai, Jurbarkas. Istorijos puslapiai, Vilnius, 1996, p. 25.*

grioviu, pripildytu vandens. Dubysos pilis išstovėjo vos keletą metų (iki 1409 m.), kai atsitraukdama pilies įgula ją sudegino.

Archeologijos šaltiniai neteikia jokių tikslesnių duomenų apie vietovės apgyvendinimą per visą XV a. (išskyrus Dubysos pilies vietoje XV a. pr.). Kultūrinių sluoksnių topografija ir chronologija rodo, kad tik XVI a. pirmojoje pusėje prasidėjo naujas vietovės apgyvendinimo etapas. Gyventojai pradėjo kurtis į pietus nuo buvusios Pieštėvės pilies, Nemuno slėnyje, teritorijoje tarp Dubysos ir Pieštėvės upių. Pirmiausiai buvo apsigyventa Pieštėvės upelio rytinėje pakrantėje. Į rytus nuo jos pastatyta bažnyčia, šalia įrengtos kapinaitės²⁰. Bažnyčia ir kapinės įrengtos XIII–XIV a. kapinyno vietoje. Toks ankstesnės mirusiųjų laidojimo vietos urbanizavimas liudytų, jog vietovės apgyvendinimo tęstinumas buvo nutrūkęs, o naujieji gyventojai nieko bendro neturėjo su ankstesnės – XIII–XIV a. bendruomenės palikimu.

Istoriografijoje yra teiginių, kad Seredžiuje bažnyčia pastatyta valdant Žygimantui Senajam apie 1520 m., tačiau, kaip nurodė G. Blaščykas, šie duomenys nepatikimi, o anksčiausia žinia apie bažnyčią yra iš 1579 m.²¹ Bažnyčia pirmą kartą paminėta 1579 m. Žemaičių vyskupijos vizitacijos akte. Jame nurodoma, kad „miestelyje yra dvi bažnyčios – viena katalikų, o kita rutėnų, to miestelio seniūnas yra rutėnas“²². Istoriografijoje nurodoma, kad miestelio steigimo privilegija išduota 1551–1556 m. Aleksandrai Semionovnai Kurbskai²³. Iš tiesų Lietuvos Metrikoje yra įrašas apie turgaus steigimo ir karčemų laikymo privilegijos suteikimą kitam miesteliui²⁴. Todėl Seredžiaus miestelio steigimo data ir jos iniciatoriai nežinomi. Archeologijos ir rašytiniai šaltiniai rodo, kad miestelis formavosi nuo XVI a. pr. iki XVI a. trečiojo ketvirčio. Nuo XVI a. vidurio Seredžiuje pastebimas smulkių pinigų apyvartos didėjimas²⁵, pradėjo plisti profesionalaus skaičiavimo priemonės – skaičiavimo žetonai²⁶. 1579 m. vyskupijos vizitacijos dokumente Seredžiuje nurodomos dviejų konfesijų bažnyčios, minimas jo seniūnas ir, mūsų manymu, jis pirmą kartą įvardijamas miesteliu. Tad miestelio kūrimosi laikas didesnių abejonių nekelia. Daug sudėtingesnis yra miestelio steigimo iniciatorių ir jo priklausomybės klausimas. Mūsų manymu, tai rodo Raseinių žemės ir pakamarės teismo knygų įrašai²⁷. Jose užfiksuota, kad 1580 m. ko-

²⁰2002 metais senkapių teritorijoje atlikti archeologiniai tyrimai. Žr. Kvizikevičius L. 2002 m. archeologiniai tyrimai Seredžiaus senamiestyje, *LIIR*, f. 1, nr. 3782.

²¹Błaszczuk G. *Diecezja Żmudzka od XV do początku XVII wieku*, Ustrój–Poznań, 1993, p. 175.

²²Žemaičių vyskupijos vizitacija, parengė L. Jovaiša, Vilnius, 1998, p. 61.

²³Žr. Alexandrowicz S. *Geneza i rozwój...*, p. 97.

²⁴Patikrinus S. Alexandrowicziaus nurodytą šaltinį, Lietuvos Metrikos 35 Užrašimų knygos 189 lape yra valdovo privilegija, suteikta Aleksandrai Ostrogiškienei steigti turgus ir karčemas Smedino miestelyje. S. Alexandrowiczius bus supainiojęs šias asmenybes ir šiuos skirtingus miestelius. Todėl 1551–1556 m. Seredžiaus steigimo privilegija yra istoriografijoje išvėlusį klaidą. Seredžių reikėtų skirti prie miestelių, kurio steigimo ir prekymečio privilegijos iki šiol nežinomos.

²⁵Kvizikevičius L. Žemutinės panemunės regiono miestelių numizmatinė medžiaga, *Lietuvos archeologija*, Vilnius, 2001, t. 21, p. 431–450.

²⁶Ivanauskas E. Niurnbergo ir Prancūzijos skaičiavimo žetonai Lietuvoje, *Muziejai ir paminklai*, Vilnius, 1991, p. 44–49.

²⁷Rengiant straipsnį, pasinaudota 1575–1586 m. Raseinių žemės teismo ir 1595–1655 m. Raseinių pakamarės teismo knygų aprašais, parengtais I. Sprogio. Žr.: *Опись документовъ Виленскаго Центрального Архива древнихъ актовыхъ книгъ*. Выпуск 1, *Акты Россіенскаго земскаго суда за 1575–1586 гг.*, Вильно, 1901; *Опись документовъ Виленскаго Центрального Архива древнихъ актовыхъ книгъ*. Выпуск 2, *Акты Россіенскаго земскаго суда за 1575–1586 гг.*, Вильно, 1903; *Опись документовъ Виленскаго Центрального Архива древнихъ актовыхъ книгъ*. Выпуск 3, *Акты Россіенскаго земскаго суда за 1575–1586 гг.*, Вильно, 1904; *Опись документовъ Виленскаго Центрального Архива древнихъ актовыхъ книгъ*. Выпуск 4, *Акты Россіенскаго земскаго суда за 1575–1586 гг.*, Вильно, 1905; *Опись документовъ Виленскаго Центрального Архива древнихъ актовыхъ книгъ*. Выпуск 1, *Акты Россіенскаго подкоморскаго суда за 1595–1655 гг.*, Вильно, 1909.

vo 23 d. Bogdanas Sapiega, Povilo sūnus, su Aleksandra Višnioveckia ir Aleksandra Andrejevna Kapustina dalijosi valdas Žemaitijoje ir Kijevo vaivadijoje. Tarp Žemaitijoje minimų valdų nurodomas *Mežireč* (Tarpupio) dvaras su miesteliu, cerkve ir bažnyčia, *Rotolovo* dvaras, *Promedžiavos* (Pramedžiuvos) palivarkas, Panemunės dvaras ir kitos valdos²⁸. Tokio pavadinimo miestas Žemaitijoje nežinomas²⁹. XVI a. antrojoje pusėje žinomi keli tokio pavadinimo dvarai Žemaitijoje³⁰, tačiau su Sapiegu *Mežirečės* dvaru ir miesteliu jie netapatunami. Kraštotyrininkas A. Makarevičius šį vietovardį nepagrįstai tapatino su Zapyškiu³¹. Po 1579 m. dalybų tarp Sapiegu giminės Zapyškis priklausė Bogdano broliui Andriui Sapiegai. Jis 1580 m. Zapyškio dvarą pardavė Nikolajui ir Baltramiejui Petrovičiams, o 1584 m. Zapyškio miestelį su kaimais – Grigui Masalskiui. Vėlesni įrašai rodo, kad Bogdanui Sapiegai ir vėliau priklausė Panemunės ir *Mežirečės* dvarai³². 1589 m. birželio 20 d. Mikalojaus Goljano skunde nurodoma, kad Bogdano Sapiegos *Mežirečės* dvaro miškininkas Mačiulius Laurynavičius užpuolė bajorą Petrą Dacevičių, važiuosį iš karališkosios girios į savo namus. Kelyje prie Mituvos upės bajoras buvo užpultas ir apiplėštas³³. Taigi *Mežirečės* dvaras netapatinamas su kairėje Nemuno pusėje Bogdanui Sapiegai priklausiusiu Panemunės dvaru, o antrasis įrašas netiesiogiai nurodo, jog dvaras buvęs dešinėje Nemuno pusėje.

Cerkvės ir bažnyčios paminėjimas miestelyje šalia *Mežirečės* dvaro verčia jį tapatinti su Seredžiaus miesteliu, nes daugiau Žemaitijoje tuo metu cerkvių nežinoma³⁴. XVI a. viduryje ir antrojoje jo pusėje Sapiegos regione valdė didelius žemės plotus tiek Užnemunėje, tiek ir dešinėje Nemuno pusėje. XVI a. pabaigoje Bogdanas Sapiega intensyviai supirkinėjo žemes tarp Veliuonos ir Seredžiaus – dešiniajame Nemuno krante. Panaši situacija klostėsi XVI a. pirmojoje pusėje ir Užnemunėje, kur Sapiegos išigijo valdų tarp Zapyškio ir Gelgaudiškio. Matyt, tokia buvo giminės taktika – įsteigti miestelį ir supirkti aplinkines žemes. Veikiausiai XVI a. pirmojoje pusėje Nemuno ir Dubysos santakoje, Dubysos pilies vietoje, Sapiegu giminė įsteigė dvarą. Dvaras, pavadintas *Mežireč* vardu, pagal esamą padėtį atitiko to meto geografinę sąvoką – jis buvo Dubysos ir Nemuno santakoje. Iš vakarų pusės jį dar galėjo juosti vandens kanalas, iškastas 1406 m. statant Dubysos pilį. Archeologiniai tyrimai Dubysos ir Nemuno santakoje esančiose kalvelėse (Palocėliuose – Dubysos pilies vietoje) parodė, kad ten buvo gyvenama XV a. pr. – XVII a. ir XVIII a. pab. – XIX a. Surinkti radiniai rodo, kad ten gyveno turtingi asmenys, nuo XVI a. antrosios pusės savo namų interjere turėję tik pradedančias plisti plokštinių koklių krosnis³⁵.

Mežireč dvaro pavadinimas neatitiktinis – XVI a. Sapiegu giminė Poliesėje valdė tokio pat pavadinimo kitą miestelį³⁶, tad vardas galėjo būti tiesiog atsineštas. Sapiegu suteiktas *Mežirečės* dvaro pavadinimas miesteliui neįprigijo.

²⁸Опись..., 1901, c. 63.

²⁹Istoriografijoje tokio pavadinimo miestas Žemaitijoje nenurodomas. Žinomas tokio pavadinimo miestas Bresto vaivadijoje, žr. Alexandrowicz S. *Geneza i rozwoj...*, p. 68.

³⁰1586 m. minimas *Mežireč* dvaras atitekęs Adomui Mostvilui, žr. Опись... Вып. 1, 1901, c. 203; apie 1593 m. minimas tokio pat pavadinimo dvaras, priklausęs Lukašui Ždanovičiui, žr. Опись... Вып. 1, 1901, c. 143.

³¹Makarevičius A. Žiupsnelis žinių apie Zapyškį, *Statyba ir architektūra*, 1972, nr. 2, p. 31–32.

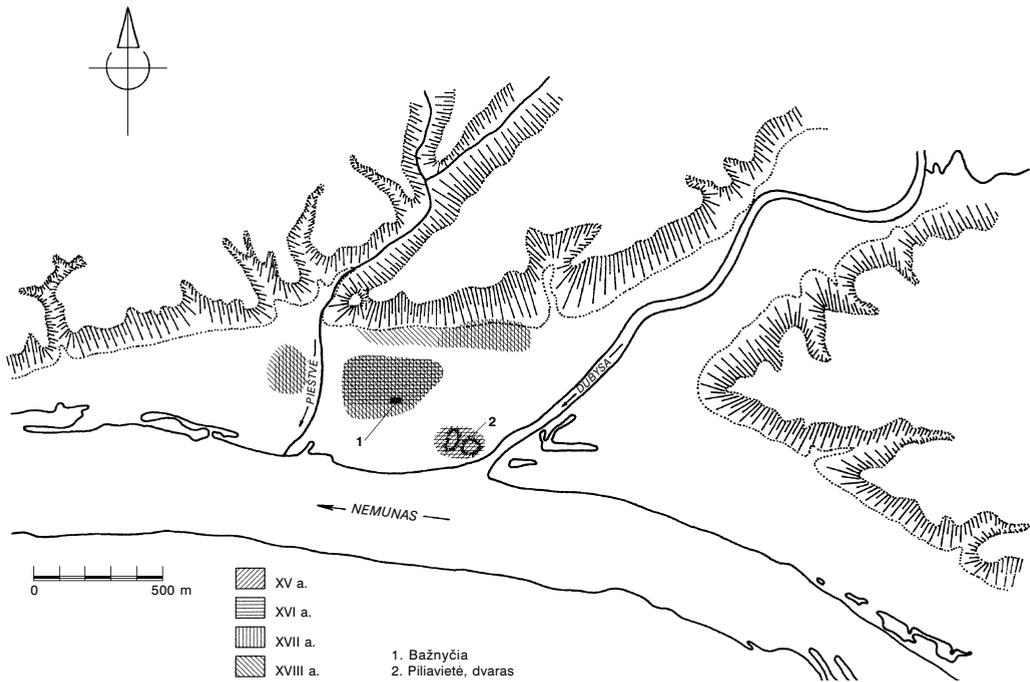
³²1589 m. birželio 3 d. Vaznio pranešime minimi Bogdano Sapiegos valdomi Panemunės ir *Mežirečės* dvarai, žr. Опись... Вып. 1, 1901, c. 47.

³³Опись... Вып. 1, 1901, c. 47.

³⁴Urbanistikos tyrinėtojo A. Miškinio duomenimis, XVI–XVII a. cerkvių Žemaitijoje nebuvo. Žr. Miškinis A. *Dėl rusų ir Vakarų Europos architektūros poveikio feodalinės Lietuvos miestams, Lietuvos TSR architektūros klausimai*, Vilnius, 1977, t. 5, sąs. 4, p. 90–106.

³⁵Kvizikevičius L. 2002 m. archeologiniai tyrimai Seredžiaus senamiestyje, *LIIR*, f. 1, nr. 3782.

³⁶*Sapiehowie. Materiały historyczno-genealogiczne i majątkowe*, Petersburg, 1890, t. 1, p. 353.

Vietos gyventojų jis buvo vadinamas kitaip – Seredžiumi. Po kurio laiko buvo užmirštas ir pirminis dvaro pavadinimas, jį taip pat pradėta vadinti Seredžiumi. 1615 m. žemės sukeitimo akte pažymėta, kad Minsko vaivada Mikalojus Sapiega su Krišpinu Kiršenšteinu keitė savo žemes Veliuonos valsčiuje, prie Nemuno, į žemes Pašilės kaime. Akte nurodyta, kad rašyta Seredžiuje³⁷. Kaip matyti, *Mežirečės* vardas jau buvo nevertojamas

ir Sapiegų giminės tarpe. Nežinome, iki kada Seredžius priklausė Sapiegoms. Kaip rodo truputį vėlesni dokumentai, jiems jis priklausė XVII a. ketvirtajame dešimtmetyje. Tai liudija 1636 m. Mikalojaus Sapiegos (Bogdano sūnaus) aiškinimasis su kancleriu Albrechtu Radvila dėl jo Seredžiaus dvaro pavaldiniams padarytų skriaudų³⁸. Išdėstyti faktai leidžia manyti, kad Sapiegos galėjo būti Seredžiaus miestelio steigėjai.

Nuo pirmųjų sodybų atsiradimo XVI a. pirmojoje pusėje iki XVI a. pabaigos buvo apgyventa tik nedidelė teritorija tarp Dubysos ir Pieštvės upelio. Seniausių kultūrinių sluoksnių topografija rodo, kad XVI a. miestelio branduolys užėmė apie 4 ha teritoriją. Sodybos kūrėsi aplink bažnyčią, atokiau nuo jos ir šalia esančių kapinaičių. Pastatai buvo išsidėstę vienas nuo kito per sodybinių plotų atstumą. Vakarinėje miestelio dalyje, šalia Dubysos ir Nemuno santakos, buvo urbanizuota buvusios Dubysos pilies vieta (Sapiegų dvaro teritorija). XVII a. branduolio – centrinės miestelio dalies teritorija nepadidėjo, tačiau visa miestelio teritorija išsiplėtė. Vakarinėje miestelio dalyje atsirado sodybų kitoje Pieštvės upelio pusėje. Gyvenamieji namai buvo statomi apie 100 m atstumu nuo upelio; tuomet jis buvo labiau vingiuotas, pakrantės pelkėtos. Taip pat atsirado sodybų šiaurės rytų dalyje, apie 300–500 m nuo bažnyčios, siaurame ruože palei terasą. XVII a. antroje

Seredžius

XV–XVIII a.

Sudarė

L. Kvizikevičius.

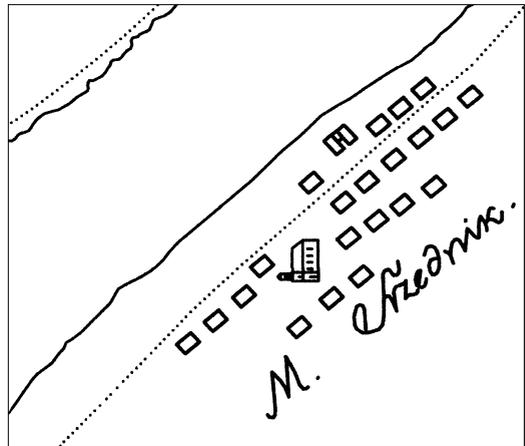
2001 m. Braižė

R. Buitkus

³⁷MAB RS, f. 198–521.

³⁸*Sapiehowie...*, p. 232.

pusėje dar buvo neapleista ir Sapiegų dvaro vieta. Archeologijos šaltinių duomenimis, XVII a. miestelis susidėjo iš kelių dalių: branduolio – tankiausiai apgyventos vietos centrinėje dalyje aplinkui bažnyčia, vakarinės dalies – teritorijos už Pieštės, ir sodybų, išsidėsčiusių šiaurės rytų pusėje, palei terasą. Atskirą dalį, iš vakarų pusės tikriausiai apribotą vandens kanalu, sudarė dvaras, įsikūręs ant dviejų kalvelių. Teritorijos tarp šių miestelio dalių visą XVI–XVIII a. (ir net XIX a.) laikotarpį liko tuščios – veikiausiai čia buvo daržai ar ganyklos³⁹. Pavienių sodybų XVII a. būta terasoje (šiaurinėje miestelio dalyje) bei kitose nuošalesnėse vietose, atokiau nuo centrinės miestelio dalies. Apie atskirų sodybų vietas sukaupta labai nedaug duomenų, todėl apsiribojame tik tankiausių (ir centrinės) to meto gyvenamųjų vietų lokalizavimu. Istoriografijoje nurodoma, kad 1690 m. Seredžiuje buvo 113 dūmų⁴⁰. Tad aišku, kad dalis sodybų buvo išsidėsčiusios pakraščiuose, nes į archeologijos metodu nustatytą teritoriją toks sodybų skaičius netilptų. Pagal dūmų (sodybų) skaičių Seredžius buvo beveik tris kartus didesnis už Skirsnemunę (1731 m. buvo 40 sodybų) ir panašaus dydžio kaip Veliuona (1615 m. buvo 127 sodybos). XVII a. vid. centrinėje miestelio dalyje atsirado keli mūriniai namai. Vienas toks pastatas buvo apie 70 m į rytus nuo bažnyčios. Pagal herbinių koklių radinius (viename jų yra 1640 m. data), pastatas priklausė Veliunos seniūnui ir Seredžiaus savininkui Petruui Mykolui Pacui⁴¹.

Seredžius 1793 metų Veliunos seniūnijos žemėlapyje. Iš M. K. Čiurlionio muziejaus fondų

XVIII a. žymesnio miestelio teritorijos didėjimo nepastebima. Centrinė dalis – branduolys ir vakarinė – kitapus Pieštės išliko nepakitusios. Veikiausiai XVIII a. pirmajame ketvirtyje buvo apleista Sapiegų dvaro vieta – Polocėliai (tik XVIII a. pab. ten vėl atsirado sodyba). XVIII a. antroje pusėje teritorija išsiplėtė šiaurinėje dalyje palei terasą (piliakalnio papėdėje).

Seredžiaus centras nuo miestelio susikūrimo, skirtingai nei Vilkijos ir Veliunos⁴², išliko nepakitęs. Iš esmės tai atsispindi ir 1793 m. miestelio plane⁴³. Jame pažymėta bažnyčia ir keturios eilės pastatų, išdėstytų lygiagrečiai Nemuno vagai ir keliui, vedančiam į Kauną. Kelias plane žymimas arčiau upės, tarp jos ir kelio nurodytos penkios sodybos. Iš viso plane pažymėtos 22 sodybos ir

³⁹Negalime nustatyti centro ir šiaurės rytinės dalies vientisumo. Esantis reljefas ir kultūrinių sluoksnių paplitimas rodo, kad šios dalys buvo susijungusios, sudarė vientisą teritoriją. Tačiau praktiškai nėra galimybės tai patikrinti, nes šioje vietoje dabar yra kelias ir jo sankasa.

⁴⁰Błaszczyk G. *Ze studiów...*, p. 22.

⁴¹Urbanavičius V. Naujo plokštinio kapinyno ir gyvenvietės Seredžiuje tyrinėjimai 1985 m., *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1984–1985 m.*, Vilnius, 1986, p. 72–73.

⁴²Vilkijoje A. Miškinis fiksuoja kelis centro „pasistūmėjimus“ nuo pakrantės, žr. Miškinis A. Vilkija, *Lietuvos TSR urbanistikos paminklai*, 1979, p. 60–90. Veliunos branduolys persikėlė į viršutinę terasą XVIII a. antroje pusėje, žr. Kvizikevičius L. Veliunos ištakos ir urbanistinės raidos bruožai XV–XVIII a. archeologinių šaltinių duomenimis, *Veliuona*, Vilnius, 2001, p. 111–117.

⁴³Miestelio planą, esantį Veliunos seniūnijos plane, paskelbė kraštotyrininkas Adomas Makarevičius, žr. Makarevičius A. Seredžius, *Statyba ir architektūra*, Vilnius, 1980, nr. 8, p. 27.

bažnyčia. Archeologijos šaltinių duomenimis, didesnė pastatų koncentracija fiksuojama į šiaurę nuo bažnyčios, o ne į pietus, link Nemuno. Plane visiškai nenurodytos sodybos, buvusios šiaurinėje ir rytinėje miestelio dalyse, kurios, be abejonės, tuo metu buvo. Tai rodo ne tik archeologijos, bet ir rašytiniai šaltiniai. 1799 m. kovo 10 d. Seredžiaus bažnyčios inventoriuje nurodoma, kad „*sklype prie Palemono kalno gyvena Jonas Poplavskis*“⁴⁴.

XVII–XVIII a. Seredžius užėmė tik dalį teritorijos tarp Nemuno, Dubysos ir Pieštės. Buvo visiškai tuščia rytinė miestelio dalis – Dubysos pakrantė⁴⁵. Miestelis, skirtingai nei Veliuona, Vilcija ir Zapyškis, buvo atokiau ir nuo Nemuno pakrantės. Seredžiaus urbanistinė plėtra nebuvo orientuota pietine kryptimi link Nemuno, o atvirkščiai – tolyn nuo jo. Archeologijos šaltiniai (kultūrinių sluoksnių paplitimas) ir chronologija rodo, kad Seredžiaus planinė erdvinė struktūra susiformavo XVII a. ir be didesnių pokyčių išliko iki XVIII a. pabaigos.

Dubysos žemupio šventvietės*

Vykintas Vaitkevičius

Lietuvos istorijos institutas

Straipsnis skirtas senojo – ikikrikščioniškojo – tikėjimo šventoms ir kulto vietoms, žinomoms Dubysos žemupio rajone nuo Gynėvės intako šiaurėje iki jos žiočių Seredžiuje, aptarti. Jurbarko rajone užfiksuotų šventviečių sąvadas 1998 m. skelbtas¹. Kauno rajono šventvietės nėra plačiau nagrinėtos. Tačiau šį kartą atliktų tyrinėjimų nenorėtume sieti su kuria nors viena XIX–XX a. administracine struktūra (valsčiumi, apylinke ar rajonu). Į kompaktiško Dubysos žemupio rajono, taigi kartu ir į Seredžiaus apylinkių, šventvietes siūlome žvelgti kaip į nedidelį vienalytį kultūrinį rajoną. Bendrieji čia užfiksuotų šventviečių būdingi bruožai, manome, yra kilę iš gentinės epochos ir jų ištakų reikėtų ieškoti regioniniuose baltų religijos variantuose².

Duomenų apie šventvietes teikia įvairūs šaltiniai. Pasakojamoji tradicija sudaro didžiąją šaltinių apie šventvietes dalį, kurią papildo archeologijos, kalbos, mitologijos ir etnologijos duomenys. Pavienių žinučių apie Seredžiaus apylinkės šventvietes randame XIX a. pabaigos – XX a. pirmosios pusės šaltiniuose (A. Kašarauskas, B. Buračo, Seredžiaus ir Čekiškės valsčių pradžios mokyklų mokytojų M. Muleskaitės, J. Vilko, L. Žalienės užrašytuose pasakojimuose), Lietuvos žemės vardyno anketose (saugomos Lietuvių kalbos instituto Vardyno skyriuje). Daugiausiai duomenų apie jas užfiksuota pastaraisiais metais Ingos Marmaitės (1997 m.), Astos Ališauskaitės (2000 m.), Arūno Sniečkaus (1997–2000 m.), dr. Vytenio Almonaičio (1999 m.) ir šio straipsnio autoriaus (1996–

⁴⁴Lietuvių literatūros ir meno archyvas, *Jono Mačilio fondas*, f. 139, ap. 1, b. 404, l. 7.

⁴⁵Kaip rodo žvalgomieji tyrimai, ši vieta buvo drėgna, pavasariais užliejama, žr. Dakanis B. Seredžiaus archeologinių vietų komplekso teritorijos (Jurbarko r.) žvalgomųjų archeologijos tyrimų 2001 m. ataskaita, *LIIR*, f. 1, nr. 3824.

*Straipsnis aprobuotas serijos „Lietuvos valsčiai“ Mokslo darbų komisijos. Leidyklai įteiktas 2002 05 28.

¹Vaitkevičius V. Senosios Lietuvos šventvietės, *Žemaitija*, Vilnius, 1998, p. 354–447; taip pat žr. Vaitkevičius V. Veliunos apylinkių šventvietės, *Veliuona*, Vilnius, 2001, p. 49–63.

²Plačiau žr. Vaitkevičius V. Senosios šventvietės prie Dubysos (Kontekstų beišskant), *Liaudies kultūra*, 2001, nr. 2, p. 20–27.

1997 m.) pastangomis. Iki šiol ši jų surinktoji informacija neskelbta, tačiau ja buvo naudotasi kai kuriuose mokslo darbuose.

Seredžiaus apylinkės I tūkst. vid. – II tūkst. pr. priklausė Vidurio Lietuvos kultūros sričiai, kuri paprastai siejama su gentine Aukštaičių teritorija. Daugiausia žinoma šio laikotarpio laidojimo vietų – vadinamųjų plokštinių kapinynų, kur buvo laidojami sudegintų mirusiųjų bei nesudegintų žirgų palaikai. Gyvenamosios šio laikotarpio vietos lig šiol plačiau netyrinėtos. Seredžiaus, Pašilių bei Butvilonių piliakalniai, sprendžiant iš jų įtvirtinimų, priskirtini XIII–XIV a. kovų su kryžiuočiais laikotarpiui.

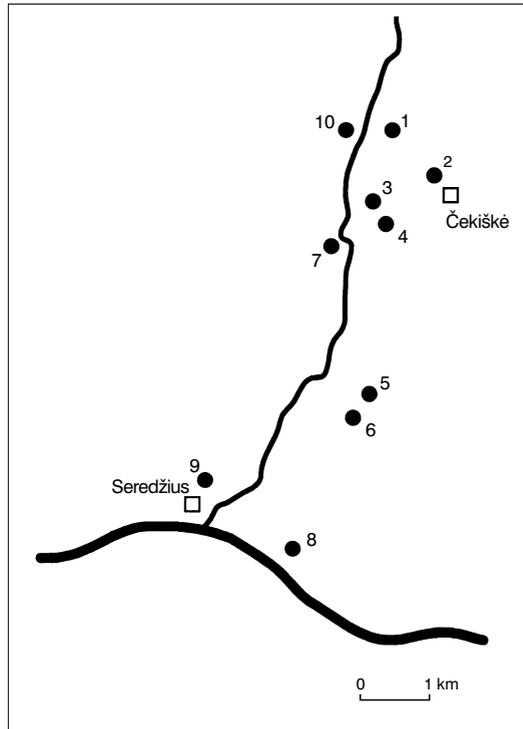
Rašytiniai šaltiniai leidžia apytiksliai įsivaizduoti XIII a. pab. – XIV a. šio krašto politinę bei administracinę organizaciją. Su istorinėmis teritorinėmis struktūromis – Pieštėms, Gaižuvos, Paštuvos, Ariogalos žemėmis, valsčiais ar pilių apygardomis – atitinkamai sietini ir Seredžius, Saulėtekio kaimo apylinkės, Vilkija, Ariogala.

Straipsnyje pateikiama duomenų apie 8 Seredžiaus apylinkių vietas ir jose užfiksuotas 11 šventviečių. Dabar daugiausia žinoma apie šventuosius vandenį (šaltinius, upelius), tačiau tai ne-

reiškia, kad nebūta kitų rūšių šventviečių. Tarkim, nieko nežinome apie XIII–XIV a. Pieštėms gyventojų kulto vietas, nors, be jokios abejonės, jie jų turėjo. Užfiksuoti prosenoviniai tikėjimai apie Seredžiaus topolius³ bei Prienų kaimo maumedžius⁴ rodo, kad šventųjų miškų ir medžių kultas šiame regione taip pat veikiausiai buvo praktikuojamas, tačiau tokios šventvietės sunyko. Taigi kas užfiksuota XIX–XX a., tėra maža praeityje gyvavusių šventviečių dalis. Apie šventuosius vandenį daug duomenų išliko iš dalies ir dėl to, kad tikėjimą nepaprastomis šių vandenų savybėmis dažnai palaikė objektyvūs motyvai, sinkretinis kaimo gyventojų religijos pobūdis ir pan.

Toliau straipsnyje abėcėlės tvarka pateikiami duomenys apie šventvietes Dubysos žemupio rajone ir, naudojantis palankia tam proga, glaustai aptariamos vandens šventumo motyvacijos baltų ir lietuvių mitologijoje.

1. **Besmerčių šaltinis** trykšta griovyje tarp Besmerčių ir Prienų, apie 1 km

Dubysos žemupio šventvietės:

1. Besmerčių šaltinis; 2. Čekiškės Alkos upelis;
3. Mikliūnų Šventupys; 4. Mikliūnų akmuo su pėda; 5. Palazduonio kalneliai; 6. Palazduonio šaltinis; 7. Pašilių Alkaus šaltinis; 8. Ringovės Šventupis; 9. Seredžiaus šv. Jono šulinėlis ir akmuo su pėda; 10. Skubų upelis.

Sudarė V. Vaitkevičius 2002 m.

³Žr. Buračas B. Baudžiauninkų medžiai, *Sekmadienis*, 1937, sausio 17.

⁴Sakmę apie tai, „kas išpjau tuos maumedžius, to šeima mirs“, papasakojo Pranciška Žilinskaitė, 84 m., kilusi iš Padubysio k., nuo 1945 m. gyv. Prienų k. Įrašė ir iššifravo I. Marmaitė 1997 m.

*Besmerčių šaltinio
santaka su Lašiša
(vaizdas iš
pietvakarių). 1997 m.
I. Marmaitės nuotr.*

į vakarus nuo kelio Ariogala–Čekiškė. Lašišos upelio intakas (apie 0,2 km ilgio) siaura vingiuota vaga teka į rytus, neišdžiūsta. Į šiaurės vakarus nuo šaltinio yra verčiamos šiukšlės. Lietuvos žemės vardyno anketoje užfiksuoti pasakojimai, kad šaltinis neva atsiradęs po smarkaus lietaus 1905 m. Tačiau reikšmingesnė yra pastaba, jog „pasakojama, kad vanduo gydo akis“⁵.

Akis tokia verda, Minelgai gyveno. Toks ravas, šiukšlėm užpylė. Ta akis verda, i vadydavo Minelgynės šaltinis. Besmerčiuose, netoli čia, par Lašišą parėjai, užlipai ant kalno <...>. Tai man pasakojo, sako. Žiemą va, veždavo vandenį iš te. Gali sausiausia būt [o bėga]. Te baisus šaltinis, i kodi ta valdžia leido teip užpilt?

Į pietus, šiteip va, bėga vanduo <...> loviuks padarytas, privažiuoji i bėga nuo tos barės. Pakiša viedrą, pribėga. O jegu nori, jisai sklindinas <...>.

O švarus vanduo kaip kaž i kas, tai jisai, rokuos, „pietų“. Sakydavo labai, kad čia geras, sveikas. Praustis reikia, sakydavo, kad praustis reikia, ka pietų, rytų va, šaltinis labai geras⁶.

2. Čekiškės Alkos upelis. Vieta iš seno minima literatūroje bei rankraščiuose. Bene pirmasis žinių apie Alką Čekiškėje pateikė kun. A. Kašarauskas XIX a. viduryje. Jo rankraštiniam veikalui „Lituanica“ nepasakyta, kad Alka – tai upelis, tačiau pažymėta, kad jo ilgis maždaug 1 varstas (t. y. apie 1,08 km): „Alkas - okolo wiorstowej długości w Czekiszkach“⁷. 1924 m. šią Alką dar kartą paminėjo K. Būga⁸. 1928 m. P. Tarasenko šią informaciją klaidingai palaikė žinia apie Čekiškės Alkos kalną⁹, ir vėliau literatūroje ji buvo ne kartą kartojama¹⁰.

1997 m. I. Marmaitės duomenimis, Čekiškės Alkos upelis, kitaip vadinamas Beržtupiu, teka į šiaurės vakarus, į La-

⁵Iš Antano Džiaugio, apie 50 m., ir Jono Bartkaus, apie 70 m., gyv. Besmerčių k., pasakojimo. Užrašė M. Muleskaitė 1937 m. LŽV (Besmerčiai, Čekiškės vls.).

⁶Pasakojo Pranciška Žilinskaitė.

⁷Litvanica, czyli wiadomości o Litwie, zebrane przez Sp. Ks. Ambrożego Kossarzewskiego [1857–1863], LNB, f. 24–15, l. 180v.

⁸Būga K. *Lietuvių kalbos žodynas*, Kaunas, 1924, t. 1, sąs. 1, p. 58.

⁹Tarasenko P. *Lietuvos archeologijos medžiaga*, Kaunas, 1928, p. 114.

¹⁰Plg.: Šturms E. Die Alkstätten in Litauen, *Contributions of Baltic University*, Hamburg, 1946, nr. 3, p. 3 (Nr. 17); Kviklys B. *Mūsų Lietuva*, Vilnius, 1991, t. 2, p. 346.

*Mikliūnų Šventupio
pralaida kelyje
numelioruotose
Bataliono pievose.
1997 m.
I. Marmaitės nuotr.*

šiašą, miestelio šiaurėje, apie 0,1 km į šiaurę nuo kapinių tvoros. Jis kerta kelią Ariogala–Čekiškė, vakarinėje kelio pusėje yra patvenktas¹¹.

3. Mikliūnų Šventupys yra apie 1 km ilgio, numelioruotas, teka per vadina-mąsias Bataliono pievas, pietų kryptimi. Įteka į Lašišą iš kairės.

Pasakoja seni žmonės, kad važiavo kunigas pas ligonį su Švenčiausiu sakramentu ir apvirto, o Švenčiausias sakramentas įkrito į vandenį; norėjo surast, bet nerado. Po to žmonės, eidami pro tą upelį melsdavosi atsiklaupę. Nuo to ir upelis gavo vardą Šventupys¹².

Prie ligonio kunigą vežė, i sakramentą pametė švenčiausią, tai Šventupys [todėl], Šventupys... Mama pasakodavo¹³.

4. Mikliūnų akmuo su pėda minimas vietos žmonių pasakojimuose. Kalbama, kad jis gulėjo kaimo kapeliuose (0,05 km į vakarus nuo kelio Eikščiai–Mikliūnai–Kilova), o pėda akmenyje įmynė panelė, glostydamą savo šunį¹⁴.

Atrodo, kad ta pati „panelė“ kapeliuose ir vaidendavosi: „*Kalbama, kad žmonės matę kokią panelę vaikščiojant po tuos kapus, kas eina vėlai vakarą <...>¹⁵*“. Deja, tikslesnių duomenų apie pėduotą akmenį neužfiksuota.

5. Palazduonio kalneliai. Juos mini kun. Vaitkevičius savo 1925 m. lapkričio 15 d. laiške Kauno miesto muziejaus direktoriui:

„Palazdonio dvaro lauke pakrantėse upelio Lazdonos yr... [yra?] kalniukai, pasakojo kad ten kitados būta deivės Lazdonos baž... [bažnyčios?]¹⁶“

Atsakydamas į Valstybės archeologijos komisijos 1935 m. paklausimą apie „kalniukus“ Palazduonyje prie Lazduonos upės, policijos tarnautojas užpildė paminklo lapą „Palazdonių pilkapiai“ (kalnelis tada buvo ariamas, pusiau ap-sėtas rugiais) bei iš savininkės Marijos Valuckienės paėmė pasižadėjimą pilkapį saugoti¹⁷.

¹¹Pateikė Antanas Jančiskas, 76 m., gim. ir gyv. Lebedžių k., bei Vladas Baradas, 75 m., kilęs iš Vidgirio k. Įrašė ir iššifravo I. Marmaitė 1997 m.

¹²Pasakojo J. Lukšys, apie 50 m., S. Cinkus, apie 70 m., ir M. Jankūnas, apie 85 m., gyv. Kilovos k. Užrašė M. Muleskaitė 1937 m. LŽV (Kilava, Čekiškės vls.).

¹³Iš Jono Pečiukaičio, 57 m., gyv. Kilovos k., pasakojimo. Įrašė ir iššifravo I. Marmaitė 1997 m.

¹⁴I. Marmaitės duomenys, surinkti 1997 m.

¹⁵Užrašė M. Muleskaitė 1937 m. LŽV (Mikliūnai, Čekiškės vls.).

¹⁶Valstybinės archeologijos komisijos archyvas, saugomas Kultūros paveldo centro Dokumentacijos centre (toliau – VAK), f. 1, ap. 1, b. 23, l. 190.

¹⁷VAK, f. 1, ap. 1, b. 23, l. 222–225.

*Palazduonio kalnelis
prie dvarvietės.
1997 m.
I. Marmaitės nuotr.*

1935 m. pabaigoje užpildytoje Lietuvos žemės vardyno anketoje mokytojas J. Vilkas savo ruožtu pažymėjo, jog:

„Dabartinio Palazdonių dv[aro] savininko Staršelskio pareiškimu, gavusi upė [Lazdona – V. V.] vardą iš to, kad senovėje buvusi tarp Palazdonių dv[aro] ir Butvilonių v[iešėdžio] deivės Lazdonos maldykla“¹⁸.

1997 m. I. Marmaitės duomenimis, Marijos Valuckienės kalnelis yra jos sunykusios sodybos vietoje, apie 0,03 km į pietryčius nuo keliuko į Palazduonio k., apie 0,2 km į pietus nuo J. Jasiukaičio sodybos. Kalnelis maždaug 5x5 m dydžio, apie 2 m aukščio, buvęs ariamas, apaugęs krūmais.

Dar vienas panašus kalnelis Palazduonyje yra apie 0,1 km į šiaurės rytus nuo keliuko, per laukus vedančio į sunykusio dvaro vietą, pievoje, apie 0,03 km atstumu nuo Lazduonos upės. Kalnelis apie 5,5 m skersmens, jo viršus nukastas, šiaurinis pakraštys apardytas.

Kol kas nėra visiškai aišku, ar pasakojimas apie deivę *Lazdoną* gali būti kaip nors susijęs su Jono Lasickio veikale (apie 1582 m.) paminėta riešutų deive *Lasdona*, ar paliudija autentišką lokalinę dievybę, kurios vardas identiškas upės pavadinimui¹⁹.

6. **Palazduonio šaltinis** yra Vilkijos girininkijos I miškų masyvo 6 kvartalo pietiniame pakraštyje, 0,2 km į šiaurės vakarus nuo Lazduonos upės dešiniojo kranto, 0,35 km į rytus nuo kelio Seredžius–Čekiškė, 0,65 km į šiaurės vakarus nuo Butvilonių piliakalnio. Dauboje-cirke šiuo metu trykšta 6 stipresnės versmės. Galima manyti, kad jų būta daugiau, tačiau ilgainiui užako. Versmių vanduo susilieja į vieną nedidelį upelį ir nuteka į pietryčius (170°), į Lazduoną. Virš pagrindinės, stipriausiai mušančios versmės yra įrengtas šulinys. Už 12 m į šiaurės vakarus nuo jo, aukštumoje, stovi mūrinė koplytėlė su Kristaus ir Marijos statulomis. Vienas medinis kryželis įkeltas ir į eglę ties šuliniu.

¹⁸Užrašė J. Vilkas 1935 m. LŽV (Palazdoniai, Čekiškės vls.).

¹⁹Žr. Lasickis J. *Apie žemaičių, kitų sarmatų bei netikrų krikščionių dievus*, Vilnius, 1969, p. 21; Tokie atvejai nėra reti, plg. Kaniavėlės upelį ir „panele Kaniavėlė“, kuri sapne sakanti, kad nesuks girnų, nemals miltų (Ežeras ant milžino delno, *Lietuvių liaudies padavimai*, sud. N. Vėlius, Vilnius, 1995, p. 76).

Pirmąsias žinias apie šią vietą randame 1935 m. Lietuvos žemės vardyno anketose, kur ji vadinama *Šulneliu* arba *Prizginto šulneliu*, ir kur pasakyta, kad Palazduonio šaltinio vanduo turįs „gydomos ir šventos reikšmės“. 1936 m. apie šią vietą duomenų surinko Balys Buračas, nors jų ir nepaskelbė. „<...> stebuklingas šulinys. Ten, sako, pasirodė Pana Švenčiausia. Prižgintas senelis ant atminimo ten pastatė motinos švč. paveikslą kopylytėlę. Ten žmonės prausiasi ir kojas nesveikas mazgoja nuo ligų įvairių ir dar įvyksta stebuklų“²⁰. Senosios kartos žmonių pasakojimai rodo, kad ši vieta iš seno buvo laikoma šventa, XIX a. pab. – XX a. pr. čia jau stovėjo medinė kopylytėlė, šalia kurios buvo ir dėžutė aukoms rinkti. Prie Palazduonio šaltinio žmonės užsukdavo vykdamai į atlaidus Seredžiuje ar Čekiškėje. Šaltinio vandeniu praustis, šio vandens parsinešti visada ateidavo ir ligoniai.

[Palazduonio šaltinis]

Kada keliavo per pasaulį Marija. Tai, atseit, jinai čia sustojo pailsėt toj vietoj, kur tas šaltinėlis. Tai pastatė tą kopylyčią. O paskui jinai nukeliavo į Šiluvą. Ten jau baisūs atlaidai. Tai jau ji buvo apsistojusi <...> pasiilsėt jinai čia buvo <...>. Kad labai daug upelių, sako, suteka į tą vietą.

Mano mama sirgo akim – akys jai apakdavo. Mes mažiukai vaikai buvom, jinai čia irgi augus, gimus ir, kaip sako, numirė. Tai jinai nusiuntė mumis į tą šaltinėlį, kad parneštumėm to vandens, nusiprausė i jai geriau pasidarė. Sako:

– Ma daug šviesiau ant akių, kai aš nuprausiau tuo šventu vandeniu.

Kai vaikai, tai mes meldėmės, jau, kaip sako, prašėm Dievo, kad tik padėtų mamai²¹.

Aš viską puikiai žinau. Aš irgi te tvarkiau. Mano tėvas te įleido bonias, mes apmokėjom visa tai, ką ten padarė <...>. Tai dabar [klausyk]: apsinakvojo akla, akla, akla tokia, vienu žodžiu, biedna moteriškė, kaip seniau būdavo. Tai dabar, kaip ji akla buvo,

Palazduonio šaltinis. 1997 m. V. Vaitkevičiaus nuotr.

²⁰Užrašė J. Vilkas 1935 m. LŽV (Palazdoniai, Čekiškės vls.); Pasakojo Jankauskienė, gyv. Seredžiuje. Užrašė B. Buračas 1936 m. LTR 4921, p. 48.

²¹Liudvikos Majauskienės, 75 m., gim. ir gyv. Jokavų k., pasakojimas. Įrašė ir iššifravo A. Ališauskaitė 2000 m. Istorijos specialybės studentų lauko tyrimų praktikos darbai, aplankas Nr. 1. Ekspedicijos Seredžiaus seniūnijoje 2000 m. birželio mėn. darbai. Aplanką sudarė V. Almonaitis, VDU biblioteka (toliau – VDUB).

jau jai prisisapnavo (pas mano diedelį nakvojo jinai) prisisapnavo, ka yra, reiškia, ar dvylika, ar devyni upeliai, ir iš tų visų upelių suaina į vieną. Į vieną. I te buvo... Da mano diedelis pastatė ten [koplytėlę] <...>.

Taip prisisapnavo, sako:

– Jūs, – sako, – nueikit į tą šaltinėį.

Jinai akla buvo, ją kažkas tai nuvedė te į tą šaltinėį. Jinai nusiprausė ir praregėjo. Kaip jinai praregėjo, tai jie <...> nuvežė tą vandenį, ištyrė, ka jis yra šventas, ir, vienu žodžiu, gydomas. Nu i va, i nuo to i buvo te padaryta „pinigus mesk“ – skarbonka tokia, stiklinė, ta koplyčia tokia padaryta, tokia stikliniais langais. Vienu žodžiu, te įdėta viskas. Tai dabar, i buvo padaryta, metė aukas, te rinkdavo, paskui atidarydavo tas aukas. [Na, ir] išsirado koks vagilis, imdavo. Kai tik įmeta, [ir] padaryta toks, lyg kunigas. Kaip tik įkrenta ten tų pinigų, statula i linktelieja galva, o. Paskui jau vagilis pradėjo vogt iš te <...>.

[Pokaryje] paėmė te su traktorium, nuvertė tą [koplytėlę]. Dabar atgal keli metai bus, nuvertė, nugriovė. Paskui atsirado moteriškė viena ten, Žemažonienė Aldona ir atstatė. [O tas kuris griovė], jis užsimušė te prie tų namų, netoli <...>.

Kaip iš atlaidų, į atlaidus eidavo pasimelst te, tokia vieta, o²².

Kokia buvo moteris, visai akla. Jinai ėjo, kaip jinai rado tą duburiuką, apsipraususi tam duburkėly. Moteris kokia vaikščiojo. Nusipraususi te ir paskiau jinai atako (jinai akla buvo, ta moteris). Teip aš girdėjau. Atako i paskiau sugalvojo, kad jau reikia ką nors daryt, kad jau šitokia ta vieta jau. Nu, i jau nuo senų laikų. Jau jinai tenais daug metų te tokia.

A Prižgintai, a kas te, nežinau, pastatė. Pastatė ant tos vietos te koplytėlę. Te šaltiniuką, te iš kelių eina vietų tas vanduo, bėga į tą duburkėlį²³.

Koplytėlę pastatė dėl to, kad ten buvo dvaras <...> ir ta dvarininkė apako. Ir kartą pas ją atėjo elgeta, jos ten pasišneko ir ta elgeta pasakė:

– Nueik į tą šaltinį ir nusiplauk akis.

Ji nuėjo, nusiplovė ir praregėjo. Ir tada jinai pastatė tą koplytėlę, ta dvarininkė <...>²⁴.

Sakė tenais senuks, prašė, sako... nemato jisai, sako:

– Nuvesk tu mane... (jau teip ma moteris tokia sena šnekėjo). O te mano vyro brolis gyveno, tai sako, nuvesk. Ta moteris (i pavardę žinojau, daba seni metai, kur tau, keturiasdešimt pirmais), tai sako:

– Nuvesk mane pas šaltinį, kur yra čia miške pušyne, nuvesk mane, – sako, – pas šaltinį.

²²Pasakojo Emilija Jocienė, 69 m., kilusi iš Lazduonių k., gyv. Seredžiuje. Įrašė ir iššifravo V. Vaitkevičius 1996 m. LTR 6611/62.

²³Pasakojo Jadvyga Aleknienė, 80 m., kilusi iš Jokavų k., nuo 1945 m. gyvenanti Lazduonių k. Įrašė ir iššifravo A. Ališauskaitė 2000 m. VDUB.

²⁴Iš Donatos Montvilienės, 57 m., gim. Onušio k., Trakų r., nuo 1972 m. gyv. Ringovės k., pasakojimo. Įrašė ir iššifravo I. Marmaitė 1997 m.

*Palazduonis.
Mūrinė koplytėlė
aukščiau šaltinio.
1997 m.
V. Vaitkevičiaus
nuotr.*

O jis buvo tik šuliniuks, pudeliuks pakabytas, tai aidavo žmonės te, i daba važiuoja kai kas. Jisai nusiprausė tuo vandeniui i praziūrėjo. Tai va, ta moteris sakė:

– Čia stebuklingas šuliniuks <...>²⁵.

Stebuklingas ten šaltinėlis. Tai devyni upeliai sueina į vieną upelį. Tai atėjo moteris – ji nematė visai. Tai devyni upeliai sueina į vieną šaltinėlį. Tai nueik, apsiprausk, sušlapyk akis – praregėsi...²⁶

Už Dubysos ten yra miške šaltinėlis. Taip sakydavo, kad ten stebuklingas. Mano mama pasakodavo, kad tenai mesdavo irgi pinigūs. Tai mama sakydavo, jinai maža buvo, eidavom mes te melstis, pinigų nešam kiek turim, tai įmetam kokių... ten irgi apleistas <...>²⁷.

Lazduoną praėjus, maždaug kai tvėnkinys yra. Te šuliniukas, te stebuklingas tas šulinys. Žmonės aidavo, a nusiprausia, atsigeria. Ko nepagydydavo, tai ten pagydavo, šventas šuliniukas ten... „švento Jono šuliniukai“ te vadinas²⁸.

7. Pašilių šaltinis yra 0,1 km į šiaurės vakarus nuo Dubysos dešiniojo kranto, 0,16 km į pietus nuo Gerulaičių sodybos, 0,4 km į pietryčius nuo Pašilių piliakalnio, vakariniame lauko kelio į Padubysį pakraštyje. Šiuo metu čia tyvuliuoja apie 3 m skersmens akis, maitinama versmės šiaurės vakariniame jos pakraštyje. Vanduo iš akies nuteka į pietryčius (140°), į Dubysą.

Pirmosios žinios apie šią vietą užfiksuotos Lietuvos žemės vardyno anketose ir sinchroniškai skelbtos prieškarinio periodikoje.

Ežeras įdomus tuo, kad jis niekad neužšąla. Žiemą, nors ir labiausiai šąla, ežeras ne storo ledo sluoksniu pasidengia, bet garuoja.

Seniau šis ežeras buvo daug didesnis, bet dabar jis sparčiai mažėja ir

²⁵Iš Pranciškos Žilinskaitės, 84 m., kilusios iš Padubysio k., nuo 1945 m. gyv. Prienuų k., pasakojimo. Įrašė ir iššifravo I. Marmaitė 1997 m.

²⁶Iš Jono Mačiulaičio, 78 m., gim. ir gyv. Seredžiuje, pasakojimo. Įrašė ir iššifravo A. Ališauskaitė 2000 m. VDUB.

²⁷Iš Genovaitės Mickevičiūtės, 78 m., kilusios iš Pavamblių k., nuo 1970 m. gyv. Seredžiuje, pasakojimo. Įrašė ir iššifravo A. Ališauskaitė 2000 m. VDUB.

²⁸Iš Veronikos Ajauskienės, 80 m., gim. ir gyv. Pabalių k., pasakojimo. Įrašė ir iššifravo I. Marmaitė 1997 m.

*Pašilių Alkaus
šaltinis. 1996 m.
V. Vaitkevičiaus
nuotr.*

keičia savo išvaizdą, nes pradeda užslinkti. Ežere vanduo labai švarus. Priėjus arti, vidury matyti apie kumščio didumo 9 skylės, iš kurių smarkiai veržiasi į viršų vanduo ir savo pasidarytu upeliuku nuteka į Dubysą. Šį ežerą vietos žmonės apipyne įdomiais padavimais, o moterys, ypač senesnės, jį laiko stebuklingu ir jo vandeniu gydosi įvairias ligas²⁹.

Toj vietoj gyvenęs žydas Alkus ir laikęs karčemą. Po vienos nakties karčema nugrimzdusi. Toj vietoj ilgai dar vanduo išnešdavoę butelių kamščius. Vandeniū žmonės gydosi akis³⁰.

Elkus. Seniau buvusi karčema, kuri paskendusi duobėj. Gyvenęs žydas Elkus³¹.

Žyds su dažais nuskendo. Su dažais žyds nuskendo, – taip šnekėdavo.

[Kodėl su dažais?]

– Nu te, žinot, nėra grunto jokio, te ką te... su kartim būdavo suriša ir kemša, ir ten nieko nepasiekia – ten bedugnė. Vadinos Alkus.

[Kaip pasakojo apie tą žyda?]

– Šnekėdavo senovės žmonės, sako žyds čia su dažais nuskendo, ir čia, skaitos, nėra nė triobų, nė nieko. A te teisybė, a ten pramislį, aš nežinau. Sak ten laikė parduotuveę su dažais (žinot, pirma, kai žydai gyvendavo, tai krautuoves laikydavo), nu tai sako „žyds su dažais nuskendo“, cha cha cha.

[Gerulaičiai] šulinia neturieja, iš te vandenį nešdavo, ten labai švaru. Jis taip i teka toks upeliuks į Dubysą. Bet jis niekad, nė žiemą neužšąla, nieko. Yra „eketė“, „eketė“ tokia yra, apaugus. Kiek aš prisimenu, mažiukė buvau, tai te tas pats ir tas pats.

Matuodavo vyrai [gylį], te kartį su karte rišdavo, dideles, ir leisdavo į dugną, ir nepasiekdavo dugno. Ten kai žiūri (aš ten

²⁹Audrovaikis J. Niekümet neužšalantis ežeras, Lietuvos ūkininkas, 1936, spalio 8, nr. 41, p. 9; perpasakota: Vaičius A. Čekiškei – 400 metų, *Kauno diena*, 1998, spalio 12, nr. 238, p. 24.

³⁰Adelijos Soltonienės, apie 30 m., gyv. Marginės k., pasakojimas. Užrašė L. Žalienė 1935 m. LŽV (Marginė, Seredžiaus vls.).

³¹Iš A. Kereševičiaus ir M. Pecnerio, apie 70 m., gyv. Šolių k., pasakojimo. Užrašė J. Vilkas 1936 m. LŽV (Šoliai, Čekiškės vls.).

buvau, ten, lentukė būdavo, kai eidavom vandenio), kai žiūri, tai te toks kaip pelenų toks dumblelis, pilkas. Ne juodas, bet pilkas.

Žydas su dažais, sako... parduotuvė te buvo, žydas ir nusken- do. Jeigu jis te trobelę turėjo, tai koks ten įgriuvimas gal buvo, ar kaip, gal galėjo jis ten nugarmėti... tokia bedugnė, bedugnė vadinasi³².

Apie tą šaltinį irgi įdomiai kalbos eina. Reiškia, kad ten buvo karčema. Karčema buvo toj vietoj [ir] nuskendo. Ir žydas buvo tenai jau vedėjas tos visos karčemos, ir atseit ta karčema nuskendo, ir dabar tenai va, vanduo toksai, verda jis, i verda, i verda, i verda <...>.

Kaip seni žmonės šneka, kad, reiškia, kada giedra būdavo, kad kildavo kažkokie pelenai iš to vandens. [Jis] neužšąla niekad. Verda i verda, verda i verda. Tai tiktai tiek kad pasakojo, kad žydų karčema buvo, tas žydas nuskendo. Praraja kokia pasidarė <...>. Kad karčema buvo, kaip seniau, prakeikimais, užkeikimais visokiais, gali... kad žmonės gal gėrė, gal...

Alkaus... Alkus... Elkus... Alkus <...>. Jelkum vadydavo, Jel- kus – tas žydas, pavardė žydiška³³.

Mano vyrs žinojo, kad te buvo kada nuskendęs te kas, žyds koks, nežinau. Vienu žodžiu ir pramanė Alkum. Daugiau niek neži- nau. Žydas ten nuskendęs yra <...>³⁴.

Kur dabar šaltinis, seniau gyveno žydas Elkė. Jis buvo didelis pijokas, žulikas. Gyveno vienas, be šeimos. Kartu su visa savo sodyba prasmego, tai lyg Dievo bausmė tokia. Po to ilgai dar šaltinyje jo trobesių rąstigaliai plaukiojo (juos matė dar ir mano tėvas, gimęs 1904 m.).

Kaimo vyrai bandė į šaltinį kišti pačią ilgiausią kartį, bet vandens spaudimas vis ją išmesdavo. Ta „akis“ seniau buvo dar didesnė.

Šaltinį vadina „Alkus“, kiti dar sako „Elkus“³⁵.

[Alkus, Jelkus]. Tas kilęs pavadinimas nuo ko? Atseit tokie padavimai buvę, kad gyveno žydas Elkė – reiškias pavardė buvo. Šitas gėrė, nu i kaip prakeikimas, su ta trobele jisai nuskendo. Tai tokie padavimai, kad kaip koksai prakeikimas.

Tai pradėjo po kiek laiko, iškildavo, iškildavo tų senų trobelės rąstų. Tai mano tėvelis taip sakė. Sakydavo, buvo didesnė ta visa eketė. O panašu, kad ji keturkampu bu- vo, o daba apskrita yra³⁶.

[Alkus, Jelkus]. Tai jau sako, kad ten žydas gyveno. Sako, i nuskendo jis ten į prarają. Tai te tik yra pasakos, kad deivės skalbdavo, ką čia gali žinot. Deivės kokios skalbdavo naktim te po tą [šaltinį]. Ką jos te veikdavo, skalbdavo, puškindavosi te po tą vandenį... ką te gali žinot.

³²Teklės Vitkauskienės, 69 m., gim. ir gyv. Paši- lių k., pasakojimas. Įrašė ir iššifravo V. Vaitkevi- čius 1996 m. LTR 6611/58.

³³Adelės Baltauskienės, 70 m., gim. Vitkūnų k., ir Kazio Baltausko, 69 m., gim. Žemaitaičių k., da- bar gyv. Pašilių k., pasakojimas. Įrašė ir iššifravo V. Vaitkevičius 1996 m. LTR 6611/55.

³⁴Iš Eleonoros Tamulienės, 75 m., gim. ir gyv. Pa- šilių k., pasakojimo. Įrašė ir iššifravo V. Vaitkevi- čius 1996 m. LTR 6611/59.

³⁵Jono Šleževičiaus, 56 m., gim. ir gyv. Pašilių k., pasakojimas. Užrašė V. Almonaitis 1999 m.

³⁶Jono Šleževičiaus, 57 m., gim. ir gyv. Pašilių k., pasakojimas. Įrašė ir iššifravo A. Ališauskaitė 2000 m. VDUB.

*Ringovės Šventupis.
1998 m.
V. Vaitkevičiaus
nuotr.*

Pliauškinas naktį te po tą balą, puškinas, dainuoja, cypauja – va te taip buvo, a te tik pasaka, tam Alkuj³⁷.

8. Ringovės Šventupis apie 1 km ilgio. Teka Vilkijos girininkijos 2 masyvo 11 ir 12 kvartaluose, ažuolyne, kerta kelią Kaunas–Jurbarkas, įteka į Nemuną iš dešinės. Eroduojančiame šlaite, kurio papėdėje išteka Šventupis, konstatuotas intensyvus kultūrinis sluoksnis su ankstyvajam ar senajam geležies amžiams būdinga lipdyta keramika (I tūkst. pr. Kr. pabaiga – I tūkst. pradžia). Apie 1 km į rytus nuo Šventupio yra Ringovės piliakalnis.

Pastaraisiais metais surinkta duomenų, jog Šventupio vandenį senieji apylinkių gyventojai vartodavo kaip vaistus nuo įvairių ligų, gerdavo, tikėdami nepaprastomis šio vandens savybėmis³⁸.

Žmonės pasakoja, kad dar seniai per tą upelį važiaavęs kunigas ir apvirtęs su vežimu. Į upelį įkritusi komunija, todėl upelis taip ir buvo pavadintas³⁹.

9. Seredžiaus šv. Jono šulinėlis yra šiaurės vakarinėje miestelio dalyje, 0,36 km į šiaurės rytus nuo piliakalnio, 0,3 km į šiaurės vakarus nuo bažnyčios, Pieštėvės upelio dešiniajame krante, apie 0,02 km į rytus nuo Pieštėvės ir Šv. Jono upelių santakos. Atrodo, kad praėityje šaltinio vanduo trumpu grioveliu nutekėdavo į pietryčius, į Pieštėvę. Dabar virš šaltinio įrengtas šulinys, šalia stovi koplytstulpis su šv. Jono Krikštytojo skulptūra*.

Pavadinimą *Szwent-Jonas* Seredžiuje mini jau 1871 m. I. Bušinskio veikalas, skirtas Dubysos upei aprašyti⁴⁰, tačiau pirmasis šią šventvietę 1936 m. išsamiai aprašė Balys Buračas. Lankydamasis Seredžiuje, B. Buračas užrašė Danaitienės, Leonavičienės, K. Šimkaus pasakojimus, kurių dalį vėliau paskelbė spaudoje. Žmonės teigė, jog šioje vietoje seniau buvęs

³⁷Mykolinės Šmatauskienės, 56 m., kilusios iš Išlastakių k., nuo 1978 m. gyv. Burbiškių k., pasakojimas. Įrašė ir iššifravo A. Ališauskaitė 2000 m. VDUB.

³⁸A. Sniečkaus duomenys, surinkti 2000–2002 m.
³⁹Užrašė R. Liutkutė 1981 m. *Lietuvių kalbos instituto Abėcėlinė lietuvių vietovardžių iš gyvosios kalbos kartoteka*.

*Plačiau žr. kun. G. Jankausko str. „Mūsų Antanina“.

⁴⁰Buszynski I. *Dubissa głowa rzeka w dawnym księstwie Żmujdzkiem, dziś w Gubernji Kowieńskiej, Wilno, 1871, p. 58.*

*Seredžiaus šv. Jono
šulinėlis. 1995 m.
V. Vaitkevičiaus
nuotr.*

*Seredžius.
Koplytstulpis prie
Šv. Jono šulinėlio.
1995 m.
V. Vaitkevičiaus
nuotr.*

*Šv. Jono koplytėlė.
Skulpt. J. Zokas.
1931 m.
B. Buračo nuotr.
Iš LCVA fondų*

mūrinis kryžius, vėliau maldingi žmonės pastatę medinį⁴¹. B. Buračo lankymosi metu čia stovėjo dievdirbio Juozo Zoko pastatyta medinė koplytėlė⁴², kurią ir matome B. Buračo nuotraukoje*.

B. Buračo duomenimis, XIX a. prie šio šaltinio dar buvęs ir didelis akmuo su vadinamąja *Marijos pėda*.

Prieš kokius 100 metų prie to šaltiniuko buvo didelis akmuo. Vieną sykį per Šilines [09.08] netoli to akmens Seredžiaus piemenukai ganę bandą. Pačiame vidurdienyje jiems pasirodęs stebuklas. Ant didžiojo akmens prie šaltiniuko stojosi moteriškė ir vaikučių paklausė: „Vaikeliai mano, ar aš spėsiu nueiti į Šiluvą mišiu?“

Vaikučiai tai moteriškei atsakę, jog tai padaryti negalima, nes iš Seredžiaus į Šiluvą apie 70 km kelio, o dabar pats mišiu laikas. Tada moteriškė išnyko vaikučiams iš akių. Kur ji stovėjo, akmenyje pasiliko įspausta pėda <...>.

Ilgainiui akmuo dingo, tikslesnių duomenų apie jį nėra.

Prie stebuklingojo šaltinio [žmonės] būriais ir pavieniui meldėsi, ėjo aplink keliais, mazgojosi vandeniū skaudamas kūno vietas ir metė į šaltinio vandenį aukas. Kartais maldininkai ir ligoniai atvyksta net iš tolimiausių krašto apylinkių. Daugiausia suplaukia žmonių per Šilines, kai Seredžiuje atlaidai trunka net tris dienas. Dievoti žmonės, pagerbdami šventą vietą, prie šaltiniuko ir vėl pastatė žemaitišką kryželį su šv. Jono statulėle. Tada maldininkai dėdavo į kryžių pinigus kaip auką už patirtas malones. Vienas išdykęs Seredžiaus pusbernis prasimanė išimti iš kryžiaus aukas. Po tos šventvagystės ėmė tas pusbernis ir apsirgo keista akių liga – jo akys apaugo kažkokiomis pūslėmis, paskui ir visai apako <...>.

Šv. Jono šaltinėlis turįs didelę gydomąją galią, ir net labai stebuklingu yra visų laikomas. Žmonės pasakoja, kaip stebuklingai išgiję tie, kurie prausėsi ar gėrė šaltiniuko vandenį. Vienas aiškesnių stebuklų – tai aklos mergaitės Ivasės Savickaitės praregėjimas <...>⁴³.

Sako, vaikai mažiukai ganė karves, i Panelė Švenčiausia pasirodė ant akmens Šventojo upelio pievos, tai va, tenais jis už bažnyčios [yra]⁴⁴.

<...> tas vanduo buvo tenai šventas vanduo, tai te apačioj, tai te buvo nežymu visai. Čia „išrado“ tokia Iliuvienė, jinai padarė auką didžiulę, aš einu kiekvieną kartą, raviu, sodinu, darau... <...> Mano tėvas tai tikrai žinojo apie tą čia apsiareiškimą to švento Jono Krikštytojo. A jis čia kažkoks tai vaikščiojo, šitas... pasakojo, koks tai pranciškonas, ka jis čia buvo, vienu žodžiu, vaikščiojo čia po kaimą kažkoks tai vienuolis, buvo didžiulis, jis, labai labai viską žinodavo <...>.

[Kada reikia praustis tuo vandeniū?]

⁴¹Buračas B. Seredžius ir jo žymenybės (rankraštis). LTR 4921, p. 46.

⁴²Ten pat, p. 47.

*Nuotrauka saugoma Lietuvos centriniame valstybės archyve.

⁴³Buračas B. Stebuklingasis šaltinėlis (ką pasakoja serediškiai apie savo šaltinėli), *Sekmadienis*, 1937, vas. 21, nr. 8, p. 3. Cituojama iš: Buračas B. *Pasakojimai ir padavimai*, sud. A. Degutis ir V. Jankauskas, Vilnius, 1996, p. 159–160.

⁴⁴Iš Antano Jačinsko, 76 m., gim. Lebedžių k., ir Vlado Barado, 75 m., gim. Vidgirio k., dabar gyv. Lebedžių k., pasakojimo. Įrašė ir iššifravo I. Marmaitė 1997 m.

– Ogi ketvirtadienį Velykų, prieš Saulės tekėjimą. Aš visas moteris nuvedžiau, supranti, kiek čia buvo, nuėjom, nusiprausėm tenai šventu vandeniui, i daba, kada švento Jono diena, supranti, i tą dieną irgi, buvo, vandenia parsinešim. Krikštytojas, jis yra tenais, i tas vanduo padarytas Krikštytojo, bet mano tėvas daba, ka jis būtų, da jis geriau apsakęs [būtu] <...>.

Aišku, i akių, i kojų, i visiem, i visiem, visiem, visiem, visiem, viskam [padeda] <...>⁴⁵.

Senovėse toks tikėjimas buvo. Eidavo prie vandens daugiau. Kaip te žydai būdavo, irgi eina griekus skandyt <...>⁴⁶.

Švento Jono šaltinėlis. Sakė, kad pagyja nuo jo. Plovė akis su tais šaltinėliais – ji buvo akla. Šaltinėly prausėsi. Ji paskui čia prie bažnyčios patarnaudavo dar kurį laiką, bet aš jau jos neprišimenu. Mano tėvai pasakojo. Na, plovės tas akis ir išgijo nuo to vandenio <...>⁴⁷.

Šaltinėlis labai stebuklingas. Būdavo atvažiuoja iš Čekiškės mano vyro tetos, tai visada:

– Antanėli, tik to vandens, tik parūpink. Sakė nusiplaunam akis, tai labai gerai matom. Ir taip žmonės, kur skauda, pasiplauna. Nu, reikia tikėt, kai netiki, tai nieks nieko nepadeda. Bet kai itiki, tai jiem atrodo, kad padeda. Mano mamytei labai dantis skaudėjo, o kitą syk nebuvo dantų gydytojo, nu, tai mamytė nuėjo prie šulinėlio ir skalavo burną, viską, ir visi dantys iškrito, ir neskaudėjo. Tai tėveliui pradėjo skaudėt, tai mamytė sako:

– Eik, tėvai, – sako – prie šulinėlio, te pasimelsi, paplausi, gal padės.

Tai nuėjo tėvelis, da litą įmetė.

– Įmečiau litą, – sakė – ir nepadėjo. Tai kad jisai neįtikėjo. Tai mamytė tai tikėjo, meldėsi, – tai reikia viską itikėt⁴⁸.

Ligonius veždavo. Jau čia, kurie jau serga. Tai jau ten nusiprausdavo tuo vandeniui, jau kurie tikėdavo gerai, paaukodavo ten pinigų. Dabar jau kitas ten kopyltstulpis pastatytas. Ten aukodavo pinigus. Nu, ir sako, pasveikdavo žmonės. Sako, vienas žydukas ateidavo, norėjo pasiimt tuos pinigus. Pasiėmė tuos pinigus, nu ir reiškia, neatgniaužė delno. Paėmė tuos pinigus, ir surakino tą ranką. Tai paskui, sako, ėjo pas kleboną prašyti, kad tas laikytų mišias, ir tada jam tą ranką atleido⁴⁹.

Potvynis ar kas nuėjo, ir ties ta vieta sustojo. Tai man taip pasakojo, o aš tai nežinau.

Malūną nunešė potvynis ir ties ta vieta sustojo, kur dabar yra šaltinėlis.

⁴⁵Iš Emilijos Jocienės, 69 m., kilusios iš Lazduonių k., gyv. Seredžiuje, pasakojimo. Įrašė ir iššifravo V. Vaitkevičius 1996 m. LTR 6611: 61, 63.

⁴⁶Iš Jono Džiugo, 83 m., kilusio ir gyv. Seredžiuje, pasakojimo. Įrašė ir iššifravo A. Ališauskaitė 2000 m. VDUB.

⁴⁷Iš Genovaitės Mickevičiūtės, 78 m., kilusios iš Pavamblių k., nuo 1970 m. gyv. Seredžiuje, pasakojimo. Įrašė ir iššifravo A. Ališauskaitė 2000 m. VDUB.

⁴⁸Sveikatiėnės, 84 m., gim. Voroneže, nuo 1947 m. gyv. Seredžiuje, pasakojimas. Įrašė ir iššifravo A. Ališauskaitė 2000 m. VDUB.

⁴⁹Iš Aldonos Masaitienės, kilusios iš Belvederio, nuo 1942 m. gyv. Seredžiuje, pasakojimo. Įrašė ir iššifravo A. Ališauskaitė 2000 m. VDUB.

Nuo senų senovės. Nuo kiek metų jis buvo, tai aš nežinau. Aš gyvenau su tokia senike, tai jos tėvas... jau jinai 82 [metų]. Ir jau jos tėvas žinojo šitą šaltinį.

Tai klausykit, man pasakojo tokia Kručkauskienė. Jinai daba jau numirusi. Iš Motiškių kaimo. Tai ji man pasakojo šitaip: kai karves ganė, tie vaikai, žydukai, ten laksto. Jie pamatė, kad te tie pinigai yra ir paėmė. Ant stogo stojo ir išėmė tuos pinigus. Sakė, vietoj sutraukė ranką – pirštus. Sakė, paėmė tą ranką, atlaužė tuos pirštus – atleido, paleido ir vėl sutraukė. Tai paskui jos bėgo namo, pasakė savo mamai, ta mama ėjo į Seredžių, tiem žydam pasakė. Tai, sakė, baisus alapas, baisus riksmas buvo. Paskui vedėsi pas kunigą ir, sako, kuo baigėsi, nežinau. A jam atitaisė tą ranką, a jam neatitaisė – to negaliu pasakyti. Ir jinai nežinojo⁵⁰.

10. Skubų upelis Tai dešinysis Dubysos intakas, minimas pasakojimuose apie skalbiančias deives. Toje vietoje iš seno stovėjo kopyltstulpis su šv. Jono Krikštytojo skulptūra.

Senovėje vaidindavosi baltos deivės, kurios skalbdavosi. Todėl žmonės toje vietoje pastatė švento Jono kryžių⁵¹.

Gausūs pasakojimai, padavimai bei tikėjimai apie šventuosius vandenis (šaltinius ir upelius) Seredžiaus apylinkėse pateikia bemaž visą vandens šventumo motyvacijų baltų religijoje spektrą. Žmonės mini daugelį šventųjų vandenių savybių bei priežasčių, dėl kurių šie vandenys yra šventi, stebuklingi, „šviesina akis“ ir gydo įvairias ligas. Naudojantis šia proga, maga vandens šventumo motyvacijas aptarti kiek išsamiau.

Iš žemės trykštantys šaltiniai visuotinai laikomi *akimis* ir žmonės tiki, kad jų vanduo esąs pirmas vaistas akių ligoms gydyti (plg. Besmerčių, Palazduonio, Pašilių šaltinius). Tai tarsi savaime egzistuojanti konstanta, kuri priklauso bendrai vandens – akių sąsajų grandinei, ir todėl jos įrodinėti nebereikia. Baltų ir lietuvių mitologijos duomenys rodo, jog vandenys gali būti laikomi Dievo⁵², Velnio⁵³, Laimos⁵⁴ ar mirusiųjų⁵⁵ akimis.

Be bendrų, tekančiam vandeniui teikiamų mitinių reikšmių, šaltiniai turi savo specifinių bruožų. Pagrindinį iš jų kaip tik apibūdina visuotinis tikėjimas, kad šaltiniai – tai akys: „Šalcinis kokis gilus gilus, be dugno, tai tada sako: „akys“⁵⁶, „Akis verda“ (apie Besmerčių šaltinį). Atitinkamai šių „akių“ vanduo interpretuojamas kaip ašaros. Žinoma Laimos⁵⁷, Marijos⁵⁸ ašaromis laikomų šventų šaltinių.

Beįdrosios mitinės reikšmės paaiškina, kodėl iš žemės gelmių trykštantis vanduo laikomas ašaromis – ašaroms

⁵⁰Antaninos Iliuvienės, 68 m., kilusios iš Padubysio k., gyv. Seredžiuje, pasakojimas. Įrašė ir iššifravo A. Ališauskaitė 2000 m. *VDUB*.

⁵¹Iš Stasio Vizbaro, apie 70 m., gyv. Skubų k., pasakojimo. Užrašė M. Kviecinskienė 1935 m. *LŽV* (Skubai, Čekiškės vls.).

⁵²*LMD* I 474/285.

⁵³Vėlius N. *Chtoniškasis lietuvių mitologijos pasaulis. Folklorinio velnio analizė*, Vilnius, 1987, p. 60–61; plg. Balčiūtė L. Vandens ir akių sąsajos lietuvių mitologijoje, *Lituanistica*, 1995, nr. 3, p. 104; Dundulienė P. *Akys lietuvių pasaulėjautoje*, Vilnius, 1992, p. 37.

⁵⁴*Latviešu pasakas un teikas*, pēc A. Lercha-Puškaiša un citiem avotiem sakopjis un rediģējis prof. P. Šmits (Schmidt), Rīgā, 1936, t. 13, p. 314.

⁵⁵Plg. Balys J. *Mirtis ir laidotuvės, Silver Spring MD*, 1981, p. 101.

⁵⁶*LTR* 6467/375.

⁵⁷*Latviešu tautas teikas: Izcelšanās teikas. Izlase, sastādītāja A. Ancelāne*, Rīga, 1991, p. 308–309.

⁵⁸Vaitkevičius V. *Senosios Lietuvos šventvietės, Žemaitija*, Vilnius, 1998, p. 593.

yra priskiriama galia (pra)skirti arba (at)rakinti (plg.: „[Per laidotuves] *kai neverkia, tai sako: „Ot, neverkia, nėra kam ir žemės atrakinč“*“⁵⁹).

Apeiginio elgesio motyvacias šventųjų vandenu byloje leidžia įminti dar viena specifinė ašarų savybė. Jos (pri)budina arba (at)gaivina mirusiuosius (plg.: „*Negalima per daug gailėti: ašaros gali iš numirusių prikelti“*“⁶⁰) ir yra identiškos gyvybės vandeniui, kuris trykšta iš šaltinių, plg.: „*Gyvybės vanduo, skaito <...> ir semia iš to šaltinio vandenį“*“⁶¹.

Savo gyvojo (gyvybės) vandens statusą šaltiniai neabejotinai patvirtina be perstojo judėdami, virdami ir niekada neužšaldami: „*Ons verd i verd, žeimų ons neužšąla <...>. Žmonės nešies plaut, [jis] pats iš savo verd, ons jud i jud“*“⁶², „*Jis neužšąla niekad. Verda i verda, verda i verda“* (apie Pašilių šaltinį). Ir priešingai – ramybė (= miegas), šaltis ir ledai priklauso mirties sričiai. Lietuviškų pasakų herojai, anot A. J. Greimo, visada miega, kai kalbama apie mirtį⁶³.

Gyvasis vanduo išreiškia gyvybines galias. Jis lemia augimą ir derlumą, nes juo „*palaisčius, tuojau užauga žolynai, medžiai ir vaisius krauna“*“⁶⁴. Toks vanduo tiesiog reiškia gyvybę ir jo dažnai prašydavo seni žmonės, netgi gulintys mirties patale. Šiame fone taip pat raiškus paprotys šventųjų šaltinių (taip pat ir Seredžiuje) vandeniui praustis Didįjį ketvirtadienį prieš Velykas, siekiant įgyti gyvybinių galių tuo metu, kai Kristus miršta.

Visuotiniu įsitikinimu, gyvasis šaltinių vanduo labiausiai yra reikalingas akims, nes jas gydo, „*plečia“* ir „*šviesina“*: „*Tas vondou labai gers yra, Gyvybės vandeniu vadėna. Tūjau pat ir akys praplėsta no to vondenia“*“⁶⁵, „*Mà daug šviesiau ant akių, kai aš nuprausiau tuo šventu vandeniu“* (apie Palazduonio šaltinį).

Regėjimas/aklumas atitinka gyvybės/mirties būsenas (plg.: „*Nespėjo atsimerkt, ir vėl reikia užsimerkt (= labai trumpas gyvenimas)“*“⁶⁶. Todėl ir gyvasis šaltinių vanduo, anot A. J. Greimo, tai pirmiausia ne „*terapeutinė priemonė, vaistas, kurio pagalba kūnui suteikiama gyvybė“*, bet tai „*gyvasis vanduo, jis, kaip vanduo, yra gyvybė“*“⁶⁷.

Be paminėtų gyvųjų šaltinių savybių judėti, virti ir niekada neužšalti, tame pačiame mitiniame fone reikšminga jų savybė tekėti į rytus arba į pietus, kitaip tariant, prieš saulę: „*Tas šaltinėlis [teka] <...> prieš saulę, tai jis stebuklingas <...>. Visi vandėnai plaukia, pasuka į saulėlydį, o čia atsiskuka į saulėtekį. Tai jis yra šventas“*“⁶⁸. „*Sakydavo labai, kad čia geras, sveikas [vanduo]. Praustis reikia, sakydavo, kai pietų, rytų šaltinis“* (apie Besmerčių šaltinį).

Prausiantis į rytus tekančiu vandeniui, tikima, kad tada vasarą neima miegas⁶⁹ (kaip minėta, miegas mitinėje plotmėje atitinka mirtį). Pažymima, kad šis „rytų“ (taip pat „pietų“) vanduo teikia sveikata, grožį, jaunystę: „*Akims skausmant, šalteny, prieš saulę tekančiame, akis mazgojo“*“⁷⁰; „*Jeigu bėg šaltinis, ka ondens bėg į peitus, tai reiški, šis šaltinis y sváks“*“⁷¹.

⁵⁹LTR 2631/25.

⁶⁰LTR 2344/223.

⁶¹LTR 6414/170.

⁶²LTR 6611/3.

⁶³Greimas A. J. *Tautos atminties beiškant. Apie dievus ir žmones*, Vilnius–Chicago, 1990, p. 161.

⁶⁴Balys J. *Lietuvių liaudies pasaulėjauta tikėjimų ir papročių šviesoje*, Chicago, 1966, p. 38.

⁶⁵LTR 6414/151.

⁶⁶*Lietuvių kalbos žodynas*, atsak. red. J. Kruopas, Vilnius, 1970, t. 8, p. 35; Taip pat žr.: Vaitkevičienė D. Susitikimas su vandenimis: sakralinės sutarties požymiai, *Lituanistica*, 1996, nr. 4, p. 49.

⁶⁷Greimas A. J. *Tautos atminties...*, p. 154.

⁶⁸LTR 6611/159.

⁶⁹*Latviešu tautas ticjumi...*, nr. 17093.

⁷⁰Daukantas S. Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių, *Raštai*, sud. V. Merkys, Vilnius, 1976, t. 1, p. 477.

⁷¹LTR 6448/218.

Gyvojo vandens savybių, be šaltinių, turi ir vanduo, trykštantis prie akmenų (taip, matyt, ir buvo Seredžiuje), vanduo, aptinkamas po jais arba susirenkantis į dubimuose ant jų. Kartais toks vanduo dar vadinamas *gyvybės vandeniu*, kartais – *ašaromis*, kartais tiesiog pabrėžiama nepaprasta gyvybinė jo galia. Tai verčia užsiminti apie dar vieną prosenovinį baltų mitologijos ir religijos vaizdinį – *gyvybės vanduo* („gyvybė“) lokalizuojamas marių salos akmenyje. Tačiau šiuo atveju, atrodo, svarbiau paminėti tikėjimų apie *gyvybės vandenį* variantus, iš kurių aiškėja, kad jį gali sudaryti net devyni komponentai: gyvas, jaunas, sveikas, stiprus ir kiti vandenys⁷². Tai tiesiogiai koreliuoja su duomenimis apie Palazduonio šaltinį (žr. aukščiau), kur „*labai daug upelių suteka į vieną vietą*“. Sakoma: „[Čia] *devyni upeliai sueina į vieną*“, todėl akiai moteriai sapne balsas ir patarė šiuo vandeniu apsiprausti, sušlapinti akis. Nuo to moteris praregėjusi. Beje, priešus prie Pašilių šaltinio artyn, jo viduryje taip pat būdavo matyti devynios (!) kumščio didumo skylės, iš kurių vanduo veržėsi aukštyn.

Paminėtosios prigimtinės ir mitinės šventųjų šaltinių savybės (virti, judėti, tekėti į rytus/pietus, susilieti iš devynių versmių; teikti gyvybę, žvalumą, šviesą) leidžia bent maža dalele išivaizduoti tai, kokią reikšmę ikirikščioniškuoju laikotarpiu žmonės, taip pat ir Seredžiaus apylinkių gyventojai, priskyrė šventiesiems šaltiniams, kodėl jų vandeniui teikė tokią didelę svarbą.

Pagrįstai galima teigti, kad šios tradicijos formavosi gentinėje epochoje, buvo praktikuojamos ankstyvuojų Lietuvos valstybės laikotarpiu (XIII–XIV a.), vėliau kito, įgijo sinkretinių (kartais net prieštarinčių⁷³) bruožų, tačiau dažniausia neprarado nei mitinės, nei religinės reikšmės⁷⁴. Dubysos žemupio šventviečių pavyzdžiai, visų pirma informacija apie šventuosius Palazduonio, Pašilių, Seredžiaus šaltinius, tą vaizdžiai patvirtina, šios problemos nagrinėjimui pateikia žinomų ir visiškai naujų duomenų, leidžia atsakyti į suformuluotus klausimus bei iškelia naujų.

Dėkojame doc. dr. Vyteniui Almonaičiui, leidusiam skelbti studentų praktikos metu užrašytus pasakojimus, archeologei Ingai Marmaitei ir A. Juškos memorialinio muziejaus direktoriui Arūnui Sniečkui, leidusiems skelbti jų surinktą kraštotyros medžiagą.

Seredžiaus bažnyčios istorija

Povilas Spurgevičius

Seredžių garsino senoji Pieštėvės pilis, kovų su kryžiuočiais istorija, Vytauto Didžiojo politika, nulėmusi tolimesnį šios gyvenvietės likimą. Kai šios žemės atiteko LDK, čia vėl išikūrė dvaras ir prie jo miestelis su bažnyčiomis. Rašinio tikslas – plačiau pateikti parapijos istoriją, bandant ją susieti su to meto Seredžiaus ir visos Lietuvos kultūrinėmis tradicijomis. Pagrindinis šio straipsnio šaltinis yra archyvų dokumentai, kurių didesnė dalis čia skelbiama pirmą kartą.

⁷²Plg. *Litauische Volkslieder und Märchen aus dem preussischen und dem russischen Litauen gesammelt von A. Leskien u. K. Brugman*, Strassburg, 1882, p. 164.

⁷³Pavyzdžiui, apie Pašilių Alkaus šaltinį pasakojama, kad jis atsirado prakeikto žydo namų ar karčemos vietoje, tačiau jo vandeniui žmonės gydė įvairias ligas.

⁷⁴Plačiau žr. Vaitkevičius V. *Dubysos žemupio šventvietės*, p. 124.

Seredžiaus parapijos ir bažnyčios įkūrimas neatskiriamas nuo miestelio raidos. Gyvenvietė priklausė Veliuonos pavietui, kurio centras 1500 m. jau turėjo miesto teises. 1552–1556 m. Seredžius minimas Žemaitijos kunigaikštystės miestelių tarpe¹. Aišku, kad gyvenvietė jau buvo susiformavusi XV a. pab. – XVI a. pirmojoje pusėje, tad ji turėjo ne tik prekybinį, bet ir religinį centrą – bažnyčią. Dėl istorinių duomenų trūkumo jos įkūrimas buvo datuojamas 1662², 1634–1635³, 1608–1612 m.⁴ Neperseniausiai paskelbti naujaisi archyviniai šaltiniai, viename iš kurių minimas ir Seredžius. Tai Kauno arkivyskupijos kurijoje saugomas rankraštis (Nr. 135) – Tarkvinijaus Pekulo Žemaitijos bažnyčių vizitacijos. Vyskupo Merkelio Giedraičio kvietimu 1579 m. atvyko popiežiaus legatas ir įvertino esamą Žemaičių vyskupijos bažnyčių padėtį. Jo vizitacijų fragmentus 1933 m. yra skelbęs K. Jablonskis; kurijos notaras ir archyvaras P. Veblaitis iš lotynų kalbos juos išvertė į lietuvių kalbą⁵. Dabar šis unikalus istorijos dokumentas prieinamas platesniam skaitytojų ratui, nes išleistas atskira knyga. Greta lotynų kalba rašytų vizitacijų pateikti lietuviški tekstai, kuriuos išvertė L. Jovaiša. Šią datą (1579) paskelbė ir neseniai išleistoje monografijoje G. Blaščikas⁶. Minėtoje 1579 m. rugsėjo 21 d. vizitacijoje apie Seredžiaus bažnyčias rašoma:

„Tos pačios vyskupijos Seredžiaus miestelyje. Tame miestelyje yra dvi bažnyčios – viena katalikų, o kita rutėnų; to miestelio seniūnas, kaip garbusis ponas vizitatorius sužinojo iš kai kurių miestelėnų, yra rutėnas. Aukščiau minėtas vizitatorius garbusis ponas Tarkvinijus nuėjo vizituoti katalikų bažnyčios, bet rado ją uždarytą, todėl paklausė miestelėnų, kas yra klebonas ir kur jis dabar. Tie miestelėnai atsakė, kad klebonas yra kažin koks vienuolis pranciškonas atskalūnas, ir darsyk paklausti pasakė, kad yra ten pasiūstas ne vyskupo, o tenykščio seniūno, kuris jį palaiko ir gina, ir kad šįryt labai anksti laikė Mišias, o po to išvyko, nes išgirdo apie Jūsų Prakilnybės atvykimą ir bijo, kad jo surakinto neįmestumėte į kalėjimą; ir darsyk paklausti pasakė: „Tas vienuolis klebonas jau pasiėmė žmoną ir gyvena namuose kartu su rutėno seniūno ūkvedžiu“, bet, pasakė, kad Mišias ir kita laiko ir atlieka pagal katalikiškas Romos Bažnyčios apeigas, ir paklausti pasakė: „Kai kurie miestelėnai katalikai, kai kurie rutėnai, bet daugiau katalikų“, ir paklausti apie raktus pasakė, kad minėtasis atskalūnas juos nešiojasi su savimi, todėl bažnyčios nebuvo galima apžiūrėti, ir garbusis ponas (vizitatorius) išvyko į kitas bažnyčias“⁷.

Ši nepavykusi vizitacija rodo, kad buvo jau išaugęs miestelis, kuriame gyveno ir slavų amatininkų su atskira savo bažnyčia. Katalikų kunigas neturėjo fundacijų, jis buvo išlaikomas dvaro vietininko. Minimas vienuolis, matyt, jau tapo protestantu, nes buvo vedęs. T. Pekulo informacijoje atsispindėjo reforma-

¹Meilus E. *Žemaitijos kunigaikštystės miesteliai XVII a. II p. – XVIII a.*, Vilnius, 1997, p. 166.

²Valančius M. *Raštai*, Vilnius, 1972, t. 2, p. 218.

³Misius K., Šinkūnas R. *Lietuvos katalikų bažnyčios*, Vilnius, 1993, p. 214.

⁴Kviklys B. *Lietuvos bažnyčios*, Chicago, 1983, t. 3, p. 359.

⁵*Žemaičių vyskupijos vizitacija (1579)*, Vilnius, 1998, p. 60–61.

⁶Błaszczuk G. *Diecezja zmuudzka od XV do począt-ku XVII wieku*, Poznań, 1993, p. 182–183.

⁷*Žemaičių vyskupijos vizitacija (1579)*, Vilnius, 1998, p. 60–61.

cijos padariniai Seredžiuje, kuriuos pateikė popiežiaus atstovas. Beje, tai pirmasis Seredžiaus bažnyčios pamėnėjimas.

1613 m. dvaro tėvūnas išlaikė augustinų vienuolį Jokūbą Maiskį, kuris aptaravo tikinčiuosius be vyskupo ir savo vyresnybės leidimo⁸. 1615 m. bažnyčiai suteikti eucharistijos sakramentai ir nuodėmių atleidimo teisė⁹.

1635 m. liepos 10 d. Naugarduko vaivada Mykolas Sapiega (1618–1638) atstatė ir papildė bažnyčiai suteiktą fundaciją. Joje jis rašo, kad paveldėtame Seredžiaus dvare, esančiame Nemuno ir Dubysos santakoje, jo giminės anksčiau pastatė parapijos bažnyčią ir prieš 25 metus suteikė fundaciją. Bažnyčia vienuolių buvusi apleista, todėl dabar jis turėjo iš naujo tą dovanojimą (dotaciją) atstatyti. Paskyrė 5 valakus žemės iš savo Stačiūnų kaimo, kurie buvo mažai apgyvendinti, todėl pridėjo dar kelis sklypus mieste, sodą prie klebonijos, Salą prie Nemuno. Jo dvaras dar privalėjo bažnyčiai mokėti 200 lenkiškų auksinų. Leido naudotis malūnais, vežtis rąstus klebonijos statybai. Šiame dokumente M. Sapiega dar kartą akcentavo fundacijos atstatymą, pabrėždamas, kad tai daro Dievo garbei ir tikinčiųjų uolumo paskatintas. M. Sapiegos fundacija įpareigojo savo įpėdinius globoti bažnyčią, o jei jie atkristų nuo katalikų tikėjimo, tai patronato teisė turėtų atitekti vyskupui. Vaivados numatytas klebonas Motiejus Viešgaila turi laikytis visų parapinių bažnyčių nuostatų. Geresnei tvarkai palaikyti klebonas turi parinkti mokytoją¹⁰.

Tais pat metais bažnyčios priklausomybėn perėjo Stačiūnų kaimo 5 valakai dirbamos žemės ir 2 valakai pievų, jai buvo leista žvejoti Nemuno ir Dubysos pakrantėse¹¹.

1648 m. vyko generalinė bažnyčios vizitacija, kurioje paminėtas kun. Mykolas Ježevičius (M. Ježevičius bažnyčios klebonu buvo nuo 1639 m. vasario 9 d.)¹² ir nurodoma, kad dvaro valdytojas ją pastatė, išpuošė ir beneficijomis aprūpino. Dabar ji naujai apdengta ir vėl sutvarkyta¹³.

Daugiau apie bažnyčią pasakyta tik XVIII a. dokumentuose. 1748 m. rugpjūčio 20 d. po didelio potvynio, sunaikinusio pastatą, buvo suręsta laikina pašiūrė. Jos medinis karkasas apkaltas lentomis, stogas apdengtas šiaudais. Šone prišlieta viena zakristija. Virš pagrindinio fasado iškeltas kupolėlis su kryžiumi. Viduje buvo du altoriai. Didįjį altorių sudarė stalas (mensa) su dideliu Nukryžiuotojo paveikslu. Jo kompoziciją papildė dar 3 šventųjų (švč. Marijos, šv. Magdalenos, šv. Jono) ir angelo figūros. Antrąjį altorių akcentavo šv. Onos paveikslas, o iš kraštų supo šv. Juozapo ir šv. Joakimo skulptūros. Bažnyčioje buvo dar 12 išgelbėtų nuo potvynio paveikslų¹⁴.

1779 m. gegužės 20 d. vyksta naujai pastatytos Švč. Marijos Mergelės bažnyčios liustracija, kuri pateikė vidinį jos vaizdą. Didysis altorius drožtinis, skulptūrinis, dažytas marmuro imitacija. Pastatytas globėjo Povilo Chelchovskio lėšomis (dvaras jam atiteko apie 1740 m.). Pirmąjį jo tarpą akcentavo Marijos Maloningosios (Gratiosos) paveikslas su metalo apkaustais ir 10 senų votų, dviem auksuotom karrūnom ir pusmėnuliui. Pagrindo priekis (antepediumas) ištapytas įvairiomis gėlėmis. Viršutinį tarpą užbaigė šv. Jono Krikštytojo paveikslas.

⁸NMBR, f. PR-1313, ap. 111, l. 112.

⁹Codex Medicensis seu Samogitiae dioecesis, Roma, 1989, t. 2, p. 58.

¹⁰LMABR, f. 1-250, orig.; Codex Medicensis..., p. 195-197.

¹¹LVIA, f. 696, ap. 2, b. 2, l. 601.

¹²LVIA, f. 696, ap. 2, b. 2, l. 602.

¹³MABR, f. 122-41, l. 1.

¹⁴LVIA, f. 669, ap. 2, b. 229, l. 254, 258.

Šoniniai altoriai irgi funduoti Chelchovskio. Dešinysis – Šv. Vincento Feriečio – dvitarpsnis su šv. Antano, šv. Barboros, šv. Jono Nepomuko ir šv. Kotrynos skulptūromis kraštuose. Kairėje navos pusėje stovėjo Šv. Kazimiero altorius su 2 paveikslais (šv. Kazimiero ir šv. Benedikto). Kraštuose stovėjo benediktinų ordino šventųjų skulptūros.

Presbiterijoje, abipus didžiojo altoriaus, buvo dar du įrengti mažesni altoriai. Vienas jų priklausė Švč. Trejybės brolijai. Šalia jo prie sienos, išmuštos karmazinu, stovėjo Jėzaus Antakalniečio skulptūra. Kitoje pusėje grafas Tiškevičius fundavo Šv. Stanislovo altorių, kuriame buvo ir krikštykla. Brolijai dar priklausė vienas iš dviejų procesinių altorių, kurio vieną pusę puošė retesnės kompozicijos paveikslas – angelas, išlaisvinantis belaisvius.

Mažąją architektūrą papildė 3 klausyklos ir sakykla, sujungta su klausykla.

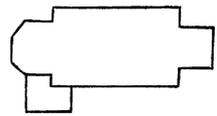
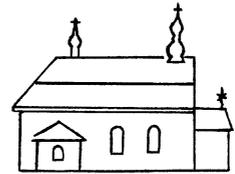
Pateiktas vidaus aprašymas rodo, kad tai buvo medinė, puošniai įrengta barokinė bažnyčia.

Keitėsi ir išorė: kitas jos globėjas grafas Tiškevičius apie bažnyčią išmūrijo didelį aptvarą. Aišku, kad tai buvo ne tik šventorius, bet ir kapinės. Čia minimas ir bokštas su 3 varpais¹⁵.

Šios bažnyčios išvaizdą papildė 1805–1806 m. atlikti jos būklės įvertinimai. Mat jau prieš kelerius metus (1802) buvo duotas nurodymas ruošti naujai statybai. Informacijoje teigiama, kad bažnyčios išorinė ir vidinė būklė bloga: kiauras stogas, supuvusios sienos ir visi altoriai. Aprašyta ir jos išvaizda. Pastatas tada buvo medinis, išilgintos formos, pastatytas ant pamūrio, turėjo vieną zakristiją ir siauresnę presbiteriją, pagrindinis fasadas prasidėjo iškyša (faciata). Sienos apkaltos lentomis, virš stogo iškeltas kupolas su signatūra, grindys plytinės, lubos – lentų. Vidų puošė 5 altoriai. Mūro tvora aptvertame šventoriuje stovėjo kvadratinė dviejų aukštų akmeninė varpinė. 1804 m. siautęs potvynis apardė tik pylimą. Tuo metu ji tituluojama Jono Krikštytojo vardu¹⁶.

Tolesnei bažnyčios padėčiai nušviesti trūksta duomenų. Vaizdas ryškėja tik 1821 m. Vietoj potvynio nuneštos bažnyčios buvo vėl suręsta pašiūrė. Šį kartą šventoriaus kapinių išorėje, prie mūrinės varpinės. Viduje išvardyti 3 senieji altoriai: didysis su švč. Marijos paveikslu, turėjusiu metalo apkaustus, Švč. Trejybės ir Šv. Stanislovo. Paminėta įdomi angelo figūros medinė krikštykla¹⁷.

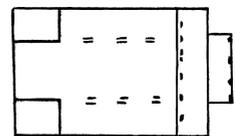
1823 m. pastatyta nauja bažnyčia. Darbų iniciatoriumi buvo kun. Dominykas Znavičius, lėšomis prisidėjo naujas globėjas M. Gelgudas ir parapijiečiai. Pastatas buvo pakeltas ant aukštų pamatų, pagrindiniame fasade turėjo iškyšą su plačiu prieangiu, kurį puošė dekoratyvinės kolonos. Stogas dengtas stiegėmis. Bažnyčią apšvietė 11 ne-

1779 m. bažnyčios rekonstrukcija.

Atkūrė

P. Spurgevičius

1823 m. pastatytos

bažnyčios fasadas

ir planas. Atkūrė

P. Spurgevičius

¹⁵LLMA, f. 139, ap. 1, b. 404, l. 1–5.

¹⁶LVIA, f. 669, ap. 2, b. 21, l. 24–25, 305–306.

¹⁷LVIA, f. 669, ap. 2, b. 225, l. 302, 304, 308.

didelių, puslankiais užbaigtų langų; erdvę išplėtė išgaubti lentų skliautai. Chorus rėmė pilioriai. Visi 3 altoriai buvo perkelti iš laikinosios bažnyčios¹⁸.

1827–1828 m. archyvai patikslina bažnyčios vaizdą. Vidaus erdvė – trinavė, ją apšvietė po 3 langus kiekvienoje šoninėje sienoje. Grindys išgrįstos plytomis. Pagrindiniame fasade turėjo portiką, kuri rėmė 4 pilioriai. Frontono skydą skaidė 3 langai, vidurinis jų – didžiausias. Bažnyčios išorė ir vidus iškalti lentomis. Sienos sustiprintos geležinėm sąvaržom. Mažąją architektūrą papildė dešinėje ant postamento pastatyta sakykla ir dvi klausyklos. Patikslinta lopšinio skliauto padėtis: vidurinėje navoje rėmėsi į pilorius ir vidines zakristijų sienas. Šventorius vėl aptvertas mūro siena, kuriame stovėjo senoji dviaukštė varpinė. Bažnyčios tvarkymo darbus dabar jau tęsė kun. J. Jurgelevičius¹⁹.

Naujosios bažnyčios architektūra aiškiai klasicistinė. Barokiniai išliko tik senieji 3 altoriai.

Tik ką įrengtą bažnyčią vėl ištiko nesėkmė – 1829 m. kovo mėnesį ištvinusių upių dideli ledų luitai nušlavė nuo žemės paviršiaus visą pastatą. Buvo sunaikinti ir ką tik įrengti puošnūs dideli vargonai. Laikiniai reikėjo glaustis mūriniuose globėjū namuose, kur buvo įruošta koplyčia. 1830 m. vėl surešta pašiūrė. Joje pastatytas iš surinktų liekanų vienas altorius, kuri puošė išgelbėtas švč. Marijos su visa atributika paveikslas. Didelę paramą suteikė Vilniaus gubernijos žemių teisėjas Vincentas Juozapavičius, kuris atsiuntė statybinių medžiagų ir jau kitais metais su parapijiečių pagalba išplėtė bažnyčią. Ji taip pat vadinama laikinąja, bet buvo pastatyta jau viršuje, dabartinių kapinių vietoje, kur negrėse potvynis. Žemės sklypą savo valdose skyrė Seredžiaus tėvūnas Mykolas Žilinskas. Bažnyčia turėjo 11x7 sieksnių matmenis (1 s = 1,94 m), 8 didelius ir 3 mažus langus. Viduje įrengti 3 altoriai. Išvardyti paveikslai rodo, kad jie buvo išgelbėti²⁰. Vidaus puošyba vyko ir toliau. Įvardytas meistras Emerjašas Juškevičius padarė Šv. Stanislovo altorių ir ciboriją (1832). Tas pats drožėjas 1837–1839 m. už vargonus gauna 500 rb. Jis darė procesijų altorėlių, rėmus švč. Trejybės paveikslui, Apvaizdą didžiajam altoriui²¹.

1841 m. laikinoji bažnyčia vėl begriūvanti. Medines atramas pakeitė pamūris, sustiprintos sienos, suskliaustos naujų lentų lubos, pamūrytos plytinės grindys. Pradėtas malksnomis dengti stogas, dalis jo dar paliko šiaudinė. Pagrindinį fasadą akcentavo virš frontono iškilęs didelis metalinis kryžius, o už jo kitas, mažesnis. Darbais rūpinosi tuometinis klebonas Juozas Jurgelevičius²².

1844, 1845 ir 1850 m. bažnytiniai dokumentai rodo, kad bažnyčios išvaizda beveik nesikeitė, bet būdavo reikalingas nuolatinis remontas. Šiuo laikotarpiu pagrindiniame fasade pristatyta iškyša (faciata). Frontone iškilo puošnesnis kryžius su rutuliniu pagrindu. Pastato viduje sienos paklijuotos drobe, kuri buvo nudažyta baltais aliejiniais dažais²³.

Eiliniai remontai vyko iki pat XIX a. pabaigos. Stambesnis iš jų dokumentuose paminėtas 1875 m., kai bažnyčios viduje buvo pastatyta 10 stulpų medinėms luboms sustiprinti. Aišku, kad dalis jų buvo kolonos, kurios suskaidė vidaus erdvę į 3 navas.

¹⁸L^VI^A, f. 1671, ap. 4, b. 443, l. 4–5.

¹⁹L^VI^A, f. 669, ap. 2, b. 232, l. 288; b. 237, l. 236.

²⁰L^VI^A, f. 669, ap. 2, b. 244, l. 197.

²¹L^VM^A, f. 139, ap. 1, b. 405, l. 22.

²²L^VI^A, f. 669, ap. 2, b. 229, l. 290–291.

²³L^VI^A, f. 669, ap. 2, b. 266, l. 482; b. 271, l. 52.

1884 ir 1886 m. kleboną A. Likevičių aplankę vizitatoriai nurodė, kad bažnyčios išorė bloga, bet vidus tvarkingas²⁴. 1892 m. kovo 31 d. keitėsi administratoriai. Vitalijus Kajetonas Dembskis perdavė bažnyčią naujam klebonui Feliksui Rudokui. Naūja čia tik tai, kad vizitatoriai paminėjo 2 aukštų zakristiją ir konkrečiai nurodė pastato vietą – parapijos kapines²⁵.

1890 m. rugsėjo 17 d. prasidėjo organizaciniai mūrinės bažnyčios statybos darbai. Sereščiaus valstiečiai P. Dobkevičius, S. Vincevičius ir A. Lukoševičius parapijiečių vardu kreipėsi į Telšių vyskupiją, prašydami leidimo statyti bažnyčią. Jie nurodė ir motyvus – 1829 m. potvynį ir jo padarinius. Aiškino, kad buvo sumanyta statyti naują bažnyčią ir nuo Vindavos kanalo atplukdyti tašyti akmenys, bet iniciatorius K. Burba 1866 m. mirė ir projektas liko neįgyvendintas. Vėliau nutarta vietoj medinės mūryti akmeninę, tik architektas nesutiko ir pareikalavo ją iškelti iš kapinių, nes ten esanti dauba ir birus gruntas. Tam pritarė ir dvarininkai, kurie išpareigojo surinkti 27 900 rb. Miestiečiai, valstiečiai ir kiti parapijos gyventojai bažnyčios statybai turėjo surinkti 4090,30 rb.

Netrukus kun. V. Dembskiui atėjo atsakymas iš Kauno gubernijos administracijos, kad valstiečių prašymas atmestas, nes jis pateiktas ne pagal nustatytą tvarką ir sąlygas²⁶.

1892 m. kovo 31 d. Feliksas Rudokas perėmė bažnyčią iš Vitalijaus Kajetono Dembskio ir tęsė pradėtą darbą. 1896 m. rugsėjo 14 d. naujasis klebonas pristatė mūrinės bažnyčios brėžinius ir sąmatą (13 916,24 rb) į Kauno gubernijos statybos valdybos techninį skyrių²⁷. Tais pačiais metais lapkričio 31 d. valdyba, sutikus Telšių vyskupijai, patvirtino projektą ir sąmatą²⁸. Tuo metu T. ir M. Burbos, kurie buvo pažadėję finansinę ir materialinę pagalbą, mirė, o jų įpėdiniai nuo to išpareigojimo atsisakė, paaiškinę, kad juos nuo šito išpareigojimo atleidęs kun. V. Dembskis. Prasidėjo aukų rinkimas iš visų parapijiečių²⁹.

1897 m. liepos 16 d. bažnytinio komiteto pirmininkas kun. F. A. Rudokas, Sereščiaus valsčiaus seniūnas S. Beniušis, A. Majauskas (iš Motiškių k.) sudarė sutartį su M. Kujavskiu dėl plytų gamybos. Numatė statybą pradėti 1897 m. ir, jei reikės, tęsti ir 1899 m. Už 1000 plytų sutarta mokėti 5,25 rb. Darbų vykdytojas apgyvendintas Motiškių kaime. Pagalbinis darbus atlikti buvo numatyti valstiečiai³⁰.

Bažnyčios statybos organizatoriaus kleb. F. Rudoko portretas. Drobė, aliejus. Apie 1907 m. Saugomas Sereščiaus bažnyčioje. 2002 m. V. Girininkienės nuotr.

²⁴LVIA, f. 669, ap. 3, b. 2220, l. 72, 182.

²⁵LLMA, f. 139, ap. 1, b. 407, l. 18–19.

²⁶LLMA, f. 139, ap. 1, b. 410, p. 38–40.

²⁷LLMA, f. 139, ap. 1, b. 410, p. 53–54.

²⁸LVIA, f. 669, ap. 3, b. 2560, l. 3.

²⁹LVIA, f. 669, ap. 3, b. 2560, l. 7.

³⁰LLMA, f. 139, ap. 1, b. 414, l. 6–7.

1897 m. rugsėjo 12 d. sudaryta sutartis dėl akmenų tašymo cokoliui ir portalų laiptams. Darbus apsiėmė atlikti L. Sniežka su sūnumi. Už tai jiems sumokėta 550 rb³¹.

Bažnyčios statybos talkininkai.

Apie 1906 m.

Rugsėjo 27 d. kun. F. A. Rudokas sudarė naują plytų gamybos sandėrį ir su Ariogalos valstiečiu G. Kirkutjėvu. Pagal šią sutartį bažnyčios komitetas duoda žemės, kur yra molio, o ten pats gamintojas privalo pasistatyti pašiūrę plytomis džiovinti ir pats išsikasti molio. Už 1000 gerai išdegtų plytų mokama 5 rb. Be to, meistras turi padaryti ir karnazines, t. y. profiliuotas, plytas. Užsakymą atlikti reikia iki 1899 m. rugsėjo³². Už sutarties nutraukimą būtų reikėję sumokėti kompensaciją.

Iš M. Steponavičiūtės šeimos albumo

Tais pat metais prasidėjo statybos. 1897 m. rugpjūčio 21 d. vyko darbų apžiūra, buvo tikrinamas pamatų klojimas. Paaiškėjo, kad siūlės tarp tašytų akmenų per plačios, darbai atliekami atmetinai. Apžiūroje dalyvavo bažnyčios projektuotojas architektas Piotras Serbinovičius, klebonas ir komisijos narys D. Daugirdas. Darbų vykdytojais Godchelfas ir Furmonas buvo nubausti 5 rb³³.

Plytų degimas, matyt, vėlavo, nes tik 1900 m. liepos 30 d. sudarytas kontraktas su prūsų piliečiu Adolfu Gotgelfu dėl sienų iki stogo ir pilorių išmūrijimo. Už vieną kvadratinį rusišką sieksnį iki langų sutarta mokėti po 7, o virš langų – po 8 rb; už zakristijos ploną sieną – 3,50 rb³⁴.

1902 m. balandžio 27 d. Vilis Landovskis iš Kurlandijos gubernijos, Beneto valsčiaus apsiėmė toliau tęsti darbus: sumūryti skliautus, arkas tarp pilorių ir virš durų, paruošti skarda uždengti stogą. Sutarta užmokėti 7500 rb³⁵. Bet tuo metu mirė statybos inžinierius Dorofejevskis, ir darbai buvo laikinai sustabdyti, juoba, kad artinosi žiema ir, matyt, trūko lėšų. Neži-

³¹LLMA, f. 139, ap. 1, b. 414, l. 12.

³²Seredžiaus bažnyčios archyvas (toliau – SBA).

³³LLMA, f. 139, ap. 1, b. 40, l. 4.

³⁴LLMA, f. 139, ap. 1, b. 414, l. 16.

³⁵Ten pat, l. 18.

*Bažnyčia. 1929 m.
V. Uždavinio nuotr.
Iš V. Ramanausko
albumo*

noma, nuo kada jie buvo vėl pradėti, bet iki 1907 m. bažnyčia buvo sumūryta ir balandžio 28 d. sudaryta sutartis su Grivu Linde dėl vidinio jos išstinkavimo³⁶.

1908 m. sudegė senoji medinė bažnyčia, bet kadangi ji buvo apdrausta Varšuvos banke, tai klebonas F. Rudokas gavo 5000 rb kompensaciją³⁷. Gautus pinigus jis panaudojo naujos bažnyčios statybai.

1909 m. vasario 8 d. prasidėjo baigiamieji darbai. Trūko tik bokštų³⁸.

1909 m. rugsėjo 17 d. Telšių vyskupui pranešama, kad Seredžiaus klebonas F. Rudokas mirė³⁹, taip ir nesulaukęs bažnyčios statybos pabaigos. Jo pareigas laikinai perėmė vikaras K. Kuprevičius, o po 2 mėnesių klebonu buvo paskirtas Jonas Breiva. Tuomet ir padaryta vizitacija. Joje nurodoma, kad bažnyčia veikianti, turi 3 altorius, kurių du šoniniai dar nebaigti⁴⁰. Aišku, kad joje, sudegus senajai medinei bažnyčiai, vyko pamaldos, kurias laikė statybos organizatorius kun. F. Rudokas.

Kol vyko vidaus apdailos darbai, plytų gamyba sustojo. Gamyklos pastatai pradėjo pūti ir buvo parduoti. Plytas reikėjo kaupti ir pirkti iš atskirų asmenų. Bokštus užbaigė kun. Feliksas Ruibys, kuris taip pat dekoravo bažnyčios vidų ir išorę⁴¹. 1911 m. vykęs skardinio stogo remontas ir dažymas rodo, kad bažnyčios statyba visiškai baigta⁴².

Pirmojo pasaulinio karo metu bažnyčia stipriai nukentėjo: buvo nugriauti bokštai, apardytas pagrindinis fasadas, suniokotas skardinis stogas, apgadintos sienos, nukritę ties vargonais skliautai, kitur jie suskeldėję, išdaužyti langai, sunaikinti nauji vargonai ir chorai, apgadintas didysis altorius, išlaužytos durys, grindys.

1919 m. kun. Jonas Breiva perdavė bažnyčią naujajam klebonui Jonui Ruibiui, kuris tuojau pat ją pradėjo remontuoti: uždengė stogą stiegėmis, sudėjo langų stiklus, naujas grindis⁴³. Remonto darbus tęsė Klemensas Šovys, kurio švietėjišką ir organizacinę veiklą gerai įvertino 1923 m. parapiją aplankęs vysk. Pranciškus Karvičius⁴⁴. Tuo metu bažnyčios šventoriuje buvo pastatyta stulpinės konstrukcijos

³⁶Ten pat, l. 20.

³⁷LLMA, f. 139, ap. 1, b. 410, l. 103.

³⁸LVIA, f. 696, ap. 2, b. 204, l. 13.

³⁹LLMA, f. 139, ap. 1, b. 414, l. 17.

⁴⁰LLMA, f. 139, ap. 1, b. 407, l. 46.

⁴¹SBA, 1919 vizitacija, l. 1.

⁴²LLMA, f. 139, ap. 1, b. 44, l. 19.

⁴³1919 m. Seredžiaus bažn. inventorių, SBA.

⁴⁴1923 m. Seredžiaus bažn. inventorių, SBA.

*Laikinoji bažnyčios
varpinė. 1929 m.
Iš B. Minelgaitės
šėimos albumo*

varpinė, kurioje buvo pakabintas varpas. Naujasis klebonas matė, kad karo nualinti Seredžiaus gyventojai savo jėgomis negalės atstatyti svarbiausio bažnyčios akcento – sunaikintų bokštų. Buvo organizuotas *Bokštų atstatymo komitetas* ir išplatintas kreipimasis į visus Lietuvos tikinčiuosius, užsienio lietuvius, kuriame prašoma finansinės paramos. Komitetą sudarė kleb. K. Šovys (pirmininkas), A. Bendzius (įždininkas), A. Dambravičius (raštvėdys) ir nariai: A. Šimanskis, S. Vaitiekus, A. Veliška. Kreipimasis buvo išplatintas 1930 – Vytauto Didžiojo – metais ir kvietė tikinčiuosius visuose darbuose parodyti susitelkimą ir vienybę. Bokštui atstatyti reikėjo apie 70 000 litų⁴⁵.

Prasidėjo paruošiamieji ir organizaciniai darbai. 1930 m. birželio 27 d. apžiūrėti bažnyčią pakviestas inžinierius V. Michnevičius ir rangovas A. Evardas. Jie nurodė paruošti viršutines pastato konstrukcijas, sustiprinti pastolius.

1930 m. liepos 15 d. sudaryta sutartis dėl bokštų nutinkavimo su kauniečiu S. Ligeika. Jis taip pat apsiėmė pataisyti ir nudažyti vidines sienas, skliautus, piliorius, karnizus, apdengti stogą (už 13 000 Lt). Meistras F. Devulis sutiko nutinkuoti 8 mažus bokštelius.

Tų pačių metų liepos 30 d. Bokštų atstatymo komitetas pakvietė ir kau-

⁴⁵1930 m. kreipimosi bukletas su tekstu, SBA.

**Broliai – Seserys,
Lietuviai – Lietuvos.**

Ⓐ
Pirmuoju akies žvilgsniu ir bet kuri atsisauki-
mą parvelgus, kiekvienam gali dingtelėti mintis
„nelentas pinigų kaulijimds!“ Tačiau Mūsų V. K.
Kristaus tikėjimo šiesos spinduliui tuojau tokių
mintį išsklaido ir primena begalinį ankštinę
ir švintą išmaldas duodanties. Pa mintimi bes-
valdovaudamas Seredžiaus parapijos (Kauno In-
kivyskupija) bažnyčios bokštų atstatymo Komitetas
drįsta kreiptis į Jūs Broliai ir Seserys Kristuje,
prašydamas malsisakyti Tikėjimo meilėje padu-
koti sufig išgais Seredžiaus bažnyčios bokštų

Seredžiaus bažnyčios
Bokštų atstatymo
komiteto kreipimasis į
Lietuvos tikinčiuosius
dėl lėšų rinkimo:

„Iš tikrųjų nors
parapijiečiai dėjo visas
pastangas, tačiau tik
skyles aplopė, langus,
stogą sutvarkė,
bet vis tik bažnyčios
bokštai nekyla
aukšty: jų atstatymui
reikalinga apie 70.000
litų. Seredžiaus
parapijiečiai neabejoja
Lietuvių Katalikų
duosnumu ir jų
širdžių prakilnumu“.

1930 m.

Iš LVIA fondų

nietį J. Kozlovą (Kazlauską), kuriam už 1 m² mūro sutarta mokėti 20 Lt. Jis sutartyje
įvardintas rangovu, kuris rūpinosi stelažais, įrankiais, mūrininkais⁴⁶.

1930 m. rugpjūčio 5 d. Bokštų atstatymo komitetas paprašė Vidaus reikalų mi-
nisterijos statybos inspekcijos leidimo atstatyti bokštus. Projektas buvo padarytas pa-
gal architekto Vytauto Landzbergo eskizą. Techninės priežiūros ėmėsi V. Kopyliovas⁴⁷.

Buvo superkamos statybinės medžiagos: iš Smalininkų plytinės savininko E. Gar-
meisterio – 30 000 (1000 plytų – 116 Lt), iš Gelgaudiškio – 35 000; cementas buvo
vežamas iš Kauno. Už varpų įrengimą ir įkėlimą į bokštą M. Kazlauskui sumokėta
500 Lt. J. Paškevičius iš Kauno padarė 2 didelius ir 8 mažus kryžius pagal brėžinius
(600 Lt). Techninę priežiūrą atliko Studentų technikų draugijos architektas V. Kopy-
liovas⁴⁸.

Bokštai buvo užbaigti 1930 m.
lapkričio 19 d., bet darbai buvo priimti
tik 1931 m. spalio 21 d. Jų įvertinti at-
vyko Studentų techninės draugijos at-

⁴⁶LLMA, f. 139, ap. 1, b. 415, l. 1–2.

⁴⁷LCVA, f. 1622, ap. 4, b. 78, l. 3–6.

⁴⁸LLMA, f. 139, ap. 1, b. 415, l. 26, 29, 42, 51,
56, 73.

stovas P. Strakšas. Jis rado trūkumų ir darbą įvertino tik patenkinamai⁴⁹. 1931 m. visa bažnyčia buvo nudažyta⁵⁰.

Remontas vyko ir toliau. 1934 m. balandžio 29 d. darbų apžiūrėjimo akte nurodyta, kad reikia bažnyčią dažyti iš lauko, užtaisyti korpuso plyšius, kad netikę stogo karnizai blogai apsaugo nuo lietaus. Stiegių stoge yra kiaurymių. Visus trūkumus būtina ištaisyti⁵¹.

1938–1939 m. bažnyčia uždengta nauja cinkuota skarda (3800 Lt). 1939 m. įvesta elektra (1150 Lt)⁵².

Okupacijos laikotarpis su ateistine propaganda buvo nepalankus bažnyčiai. Jis mažiausiai dokumentuotas, tepavyko nustatyti tik kelis rėmėjus. Dokumentuose pažymėta, kad 1960 m. Ona Skridlaitė iš Seredžiaus paaukojo baltą arnotą už 1000 rb, Matas Sadauskas iš Domantų įtaisė raudoną baldakimą (2236 rb). Jis paaukojo bažnyčiai ir žalią arnotą⁵³.

1967 m. bažnyčios remontu rūpinosi čia dirbęs žinomas kun. Ričardas Mikutavičius. Vykę stambūs remontai siekė atstatyti karo metu nuniokotą bažnyčią. Jie erdvinės ir planinės struktūros nekeitė.

Architektas P. Serbinovičius buvo vėlyvojo romantizmo epochos atstovas, todėl projektuodamas bažnyčią, rėmėsi praeities stiliais. Tas atsispindi ir vidaus erdvėse. Trinavę salę formuoja 8 pilioriai, išdėstyti po 4 kiekvienoje pusėje. Vientisos erdvės, būdingos vėlyviesiems viduramžiams, vėliau buvo perimtos renesanso. Architektas rėmėsi viduramžių tradicijomis: išilgina navas, akcentuoja viduriniąją ir pratęsia ją į presbiteriją, kurią uždaro penkiasienė apsidė. Iš priešingos pusės navas riboja pusiau uždaras priešbažnytis (bobinčius). Pagrindines erdves kuria atskiros architektūrinės grandys, kurias formuoja pilioriai, sujungti arkomis. Aukštai išskeltos stambios atramos ir įrėminti skliautai lėtina judėjimą ir padeda sukurti didingą vaizdą, kuriam emocionalią išraišką suteikia dekoratyvinis konstrukcijų apipavidalinimas. Pilioriai jungiami su arkomis ir skliautais tik viršuje, todėl vertikalus kilimas tampa dominuojančiu. Jį sustiprina atramų dekoratyvinis sprendimas. Prie kiekvieno šios konstrukcijos šono prišlietas laiptuotas piliastras. Atramų masyvumas mažėja ir sukuria įvairaus intensyvumo vertikalius judesius, kuriems sustabdyti prireikė išplėtotų kapitelių. Jų pavienės horizontalios briaunos viršuje sukauptos į vientisą masę ir iliuzoriškai priima arkų ir skliautų priešingą jėgą. Kapiteliai akumuliuoja jas ir neutralizuoja, sukurdami autonomi-

*Bažnyčios interjeras
1936 m. Iš LKPMCA
fondų*

⁴⁹LLMA, f. 139, ap. 1, b. 415, l. 12.

⁵⁰SBA, lapai nenumeruoti.

⁵¹LLMA, f. 139, ap. 1, b. 415, l. 15, 18.

⁵²Atliktų darbų, išigyty daiktų sąrašas, SBA.

⁵³Atliktų darbų, išigyty daiktų sąrašas, SBA.

*Bažnyčios fasadas.
2000 m.
K. Skujaus nuotr.*

*Bažnyčios šoninis
ir galinis fasadai.
2002 m.
E. Juškos nuotr.*

kumo išpūdį. Iškeltas žvilgsnis prikaustomas prie koncentruotų dinamiškų formų ir po pauzės nukreipiamas į dekoratyvines arkas. Centrinės navos atramų vaizdingumas tampa dominuojančiu ramioje erdvėje ir organizuoja išpūdingą judėjimą į presbiteriją. Pastaroji susiaurinta, negili, prasideda apimtaine arka, todėl sukuria aiškia pauzę, po kurios žvilgsnis staigiai priartėja prie didžiojo altoriaus.

Šoninių navų architektūrinis sprendimas atitinka jų erdves. Skliautai kryžminiai, lengvesni ir dinamiškesni, bet apriboti arkų ir priversti išsijungti į centrinės navos erdvę, parodyskdami jos didingumą. Tiesa, čia sunkiau suvokiama sienų piliastrų forma. Jie keičia klasikinį vaizdą ir bandomi papildomai įjungti į langų angų apipavidalinimą. Palangių ribose laiptuoti stiebai išplėsti į šalis ir jungiami su apvadų

briaunomis. Panašiai daroma ir su kapiteliais, kurie sienose jungia langų apvadus su piliastrais. Tai bandymas panaikinti architektūrinių elementų uždarumą. Neaišku tik, ar tai buvo numatyta projekte, ar tik vėlesnių remontų rezultatas. Prienavis turi tris arkinius praėjimus, atitinkančius navų erdves. Virš jo įtaisytas vargonų choras. Pagrindinis praėjimas užbaigtas smailia arka. Viršutinis jo aukštas išplečia centrinės navos erdvę.

Bendras vidaus erdvės sprendimas perimtas iš vėlyvųjų viduramžių ir renesanso architektūros, bet pritaikytas naujai pasaulėžiūrai. Vaizdą kuria aukštų, stambių, dekoratyvinių piliorių dinamika, padedanti jiems išlieti į skliautų arkas. Jų formos artimos pasagai ir tas suteikia joms didesnės jėgos išpūdį. Konstrukcijų plastika, dideli langai išplečia ir monumentalizuoja visą vidaus erdvę, ji tampa atviresnė ir didingesnė. Romantizmas siekė mikropasaulį (bažnyčią) artinti prie idealaus vaizdo. Bendrai nuotaikai gyvenimišką išraišką suteikia dailė, kuri sukoncentruota altoriuose. Puošniausias jų – didysis. Pirmąją 1000 rb fundaciją jam suteikė 1899 m. Jonas ir Juzefa Čechavičiai. Pinigus priėmė F. Rudokas ir jų pageidavimu atidavė į rankas žemaičių vysk. M. Paliulioniui⁵⁴. Didysis altorius įrengtas 1909 m. Da-

Bažnyčios interjero fragmentas. 2002 m. E. Juškos nuotr.

1899 roku Par'żiermika 4 dnia. - Jan
niżej podpisany Średnicki Proboszcz Feliks
Rudak zawiadomiam w Średnickiej parafijanie
Kowieńskiego Powiatu Jan Czekowski w mot.
Konkretnie, w sprawie, że J. Czekowski otrzymał
na ręce Jego Ekscellencji Biskupa Paltu-
lona Tyśiące rubli. w. z. naraztemi procenta-
mi na fundacyję wielkiego ołtarza - Na
nowobudującego się Kościoła w Średni'kach.

Średnicki Proboszcz Ks. F. Rudak

Kleb. F. Rudoko patvirtinimas apie Jono ir Juzefos Čechavičių 1000 rb auką didžiajam altoriui įrengti. 1899 m. Seredžiaus bažnyčios archyvas

rytas iš pušies medienos. Dviejų tarpсниų kompozicija užpildo visą apsidės trisienį. Jo pagrindą formuoja aukų stalias (mensa), kurio galinė sienelė suskaidyta piliastrais, tarp kurių plokščiose nišose įkomponuotos 4 evangelistų figūrėlės ir dekoratyvinės augalijos reljefai. Centrinę vietą užima dvitarpsnis tabernakulis, iš kraštų aprėmintas kolonėlėmis, remiančiomis baldakimą. Retabulas dvitarpsnis. Pirmasis plėtoja portalinę kompoziciją. Gilią mūro nišą iš kraštų supa 4 korintinės kolonos, jos išilgintos, todėl apačioje pertrauktos dirželiais. Remiasi į aukštus pjedestalus, kurie aprėmina ir išryškina aukų stalą. Tarpnis užbaigtas puošniu antablementu, kuriame tarp profiliuotų juostų įterptas augalinis dekoras. Erdviniu akcentu yra Nukryžiuotojo Kristaus grupinė kompozicija su švč. Marijos, šv. Jono evangelisto ir šv. Marijos Magdaliėtės skulptūromis. Nišos sienose nutapytas Golgotos peizažas veiksmo tragiškumą įveda į realią aplinką. Šį siužetą toliau plėtoja apaštalu Petro ir Povilo, angelų skulptūros, o žemiau – evangelistų galerija. Pradžia šio išplėto pasakojimo įkomponuota antepediumo „Paskutinė vakarienė“ reljefinėje kompozicijoje, perimtoje iš Leonardo da Vinči paveikslo.

Antrasis – žemesnis ir siauresnis – tarpnis taip pat iš kraštų aprėmintas dviem tokio pat stiliaus kolonomis. Pertraukto frontono laukas čia paverstas dangaus sfera: debesų ir spindulių fone įkomponuota Dievo Tėvo biustinė figūra, vidurinį tarpnio lauką užpildo šv. Jono Krikštytojo paveikslas. Šonuose stovėjo šv. Kazimiero ir šv. Stanislovo skulptūros.

Bendras didžiojo altoriaus vaizdas kuriamas remiantis barokine schema ir meninėmis išraiškos priemonėmis. Bet saikinga puošyba ir aiški kompozicija artima neoklasicizmui. Barokinę erdvinę perspektyvą pakeičia romantizme atgaivin-

Bažnyčios interjero fragmentas su didžiuoju altorium. 2002 m. K. Skujaus nuotr.

⁵⁴Atliktų darbų, igytų daiktų sąrašas, SBA.

ta grota, išplėtotas istorinis pasakojimas, tragiškumo akcentavimas – būdingi romantizmo pasaulėjautai. Altoriuje atsispindi įvairių stilių sintezė (eklektika).

Du šoniniai altoriai irgi eklektiniai. Laisvai performuoja ir jungia klasikinių palikimą ir siekia jį modernizuoti. Tačiau sintezė tapo dirbtinė. Pirmieji tarpniai artimi modernui, antrieji – barokui, bet vienas nuo kito atskirti (renesanso įtaka). Kairiojo altoriaus lauke įkomponuota švč. Marijos su kūdikiu gipsinė skulptūra, bet vertingiausias čia yra švč. Marijos Gracingosios paveikslas. Tai rokokinės tapybos su metalo plastika paminklas, kuris minimas XVIII a. antrosios pusės altorių aprašuose. Šis paveikslas laikomas šventu, kadangi ne kartą stebuklingu būdu buvo išgelbėtas iš stichinių nelaimių. Paveikslas figūros karūnuotos, su votais, kas reiškia, kad jos turi popiežiaus palaiminimą ir stebuklingą galią. Analogiškos kompozicijos altorius užbaigia ir dešiniąją navą, bet su skirtingais plastiniais akcentais. Iš senesnių bažnyčių čia, matyt, perkeltas švč. Trejybės paveikslas. Abu šie altoriai pastatyti vėliau, nes dar 1930 m. vizitacijoje minimi „nutepioti“ sienose. Kairiajame stovėjo metalinė švč. Marijos Mergelės, dešiniajame – Jėzaus Širdies skulptūros⁵⁵.

Kiti altoriai šliejami prie pilorių pagal senąją barokinę tradiciją. Centrinės navos akcentu yra sakykla, pakabinta kairėje pusėje prie piloriaus. Daugiakampė korpuso forma perimta iš gotikos, o skydų puošyba seka renesansu. Virš baldakimo įkomponuota Kristaus skulptūra.

Mažosios architektūros plastika papildė bendrą erdvės vaizdą. Didysis altorius savo forma ir išplėtotu pasakojimu išraiškingai perteikia veiksmo tragiškumą ir dingumą. Šoniniai altoriai dekoratyvūs, todėl jų apipavidalinimas ir pagrindiniai akcentai neteko vientisumo.

Be minėto švč. Marijos Gracingosios paveikslas, rastume ir daugiau senųjų bažnyčių dekoru fragmentų. Menine verte išsiskiria XIX a. Nukryžiuotojo skulptūra.

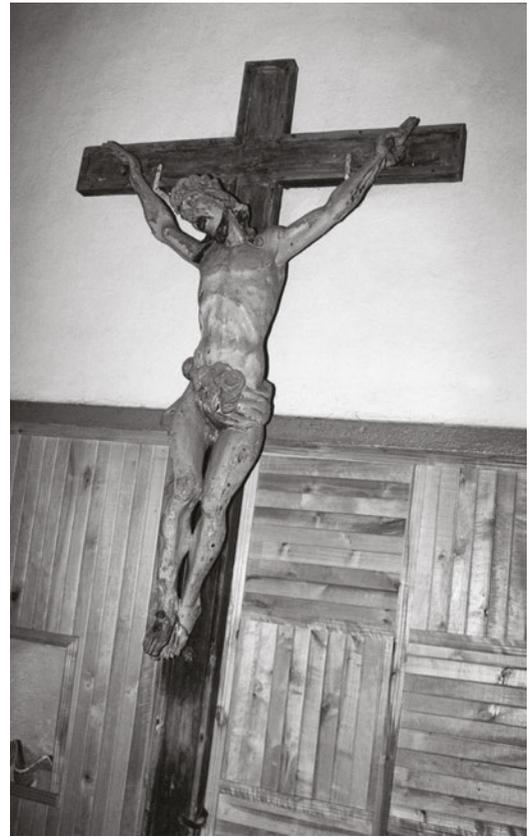
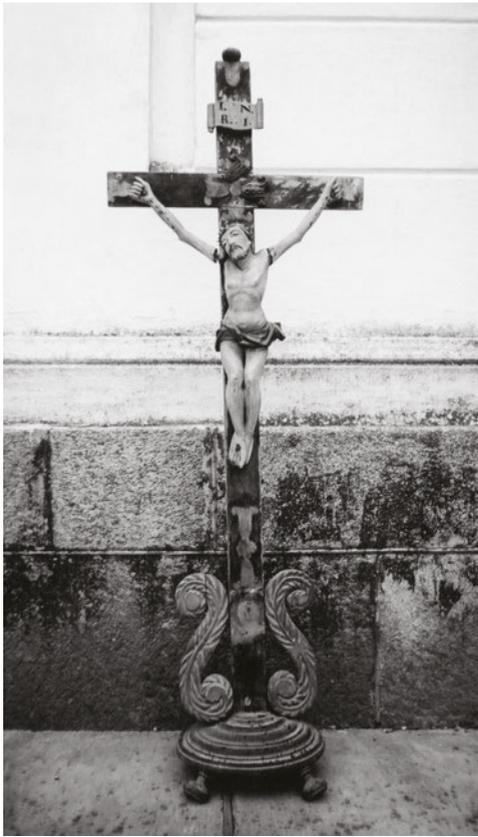
Kaip matėme, vidaus erdvės perteikė būdingus romantizmui siekius. Šios tendencijos, tik kitomis formomis, atsispindi ir išorinėse apimtyse. Erdvinį bažnyčios vaizdą kuria aiškūs, kompaktiški tūriai.

Juos sudaro ištęstos navų apimtyse, nes

Bažnyčios piliorinis altorius su švč. Marijos Gracingosios paveikslu. 2002 m. E. Juškos nuotr.

⁵⁵LLMA, f. 139, ap. 1, b. 415, l. 18.

į jas įjungtos ir dviaukštės zakristijos. Nedidelį kontrastą sudaro tik presbiterijos dalis – penkiakampės formos apsidė. Priešybę horizontaliai vientisai apimčiai kuria pagrindinis fasadas. Jo du aukšti bokštai dominuoja laisvoje erdvėje. Toks bažnyčių tipas susiformavo viduramžiuose, suklestėjo baroke, jo unikalumą pratęsė ir vietiniai romantikai. Projektui įgyvendinti pavyzdžių pakako ir Lietuvos architektūroje.

Serdžiaus bažnyčios pagrindinio fasado kompozicinė schema atspindi vidaus erdvių struktūrą. Keičiasi tik jų kryptys. Aukšti bokštai supa žemesnį frontoninį protarpsnį. Kiekvieną tūrį griežtai riboja piliastrai, o jungia karnizai ir traukos. Apimtinis bokštų sprendimas pakeistas dekoratyviniu. Raudona siena ir balti dekoru elementai sukūrė ryškius kontrastus, spalvos tapo esminiu kompozicijos elementu. Dekoratyviniai architektūros elementai igavo tvirtą juostinę-rėminę konstrukciją, kuri apriboja atskiras pagrindinio fasado dalis. Baltais piliastrais apvesti bokštai sukūrė išraiškingą, emocionalų kilimą į viršų. Vidurinis protarpsnis išryškintas tokiu pat būdu. Tad visi trys fasado kompoziciniai elementai yra savarankiški. Horizontalus skaidymas bando šiuos struktūrinius elementus sujungti į visumą, bet vertikalus judėjimo nesustabdo, o tik sukuria nedideles pauzes. Didesnę reikšmę fasado centralizacijai teikia dydžių kontrastai. Žemesnis ir ramus vidurinis protarpsnis sukuria judesių lygsvarą.

Krucifiksas.

XIX a. 2002 m.

*V. Girininkienės
nuotr.*

Nukryžiuotasis.

XIX a. Medis.

*Lietuvos sakralinės
dailės paminklas.*

2002 m.

E. Juškos nuotr.

Bažnyčios varpai.

2002 m.

P. Baršausko nuotr.

Barokinė schema išlieka ir tarpinių komponavime. Pirmasis jungia du aukštus ir užbaigtas ryškesniu vainikuojančiu karnizu, kuris aprėmina ir šoninių fasadų sienas. Jo vientisumą bando kurti didžiojo orderio piliastrai, kurie driekiasi per du aukštus. Tačiau pirmojo aukšto riboje jie pertraukti dirželiais ir netenka kompaktiškumo. Šis orderio tipas buvo būdingas renesansui ir barokui. Šio tarpsnio pirmasis aukštas skirtas trimis portalams. Akcentuojamas centrinis įėjimas. Jis užbaigtas trikampiu sandriku. Aštrų jo judesį tuojau pat sustabdo virš jo įkomponuotas gilių profilių diskas. Tai tradicinės viduramžių rozės (švč. Marijos simbolis) pakaitalas. Fasado kompozicijoje jis tampa dominuojančiu dekoru elementu. Akcentuoja centrinio portalo erdvę, jo fragmentai (puslankiai, segmentai) pasiekia viršutinį tarpsnį, pagaliau apskritiminė figūra įgauna apimtį (kupolai) ir užbaigia abu bokštus. Pastarųjų dinamika sukurta išilgintais tūriais ir dviangėmis arkinėmis langų angomis. Tarpsniai užbaigti tvirtom karnizinėm juostom. Į šį tvirtą pagrindą nusileidžia žemi kupolai, kuriuos kampuose supa maži bokšteliai. Dviejų judesių priešybės ir sferinės apimtys visą fasadą perkelia į laisvą erdvę. Architektas, kurdamas vaizdą, interpretavo ir naujai jungė renesanso ir baroko pasiekimus (eklektikai). Intelektų sukurtas vaizdas dekoratyvus ir spalvingas, todėl jis artimas neobarokui.

Bažnyčios

interjero fragmentas.

Sakykla. 2002 m.

V. Girininkienės

nuotr.

Šoninius fasadus formuoja išilgintos langų angos, apipavidalintos biforinėmis arkomis ir užbaigtos plačiais, profiliuotais sandrikais. Jų erdvėse įkomponuotos spinduliuojančios rožės pakaitalai, kurių linijinė puošyba kartojasi langų pertvarose. Anų dekoratyvumas stiprinamas balta spalva. Visos šios priemonės sukūrė raiškius šoninių ir galinio fasadų akcentus. Netgi piliastrai, remiantys sienas, tapo tik fonu šiems architektūros elementams. Išilgintos langų angos priartėja prie plačios karnizinės juostos ir vienodos spalvos padeda sukcentruoti visą dėmesį viršuje. Be to, dvidalių arkinių anų formos šoninius fasadus jungia su tokiais pat elementais bokštuose. Tad pastato vaizdų kaitos išplėtimas akivaizdus. Šoninių fasadų dekoratyvumui įtaką daro gotikinė architektūra. Romantikai siekė įjungti pastatus į aplinką, todėl išplėtė jų apžiūrėjimo erdvę. Bažnyčia, iškilusi kalvoto peizažo fone, turėjo dominuoti ne tik savo tūriais, bet ir dekoratyviniu apipavidalinimu. Puošybės monumentalizacija ir spalviniai kontrastai papildė naujosios architektūros siekius. Bažnyčia tapo viso miestelio panoramos akcentu. Tik gaila, kad užaugę medžiai užgožė didžiąją jos dalį.

Lieka neaišku, kiek keitėsi pirminis jos projektas statybos metu, nes nepavyko rasti planų. Nuoroda apie tai pateikta Lietuvos architektūros istorijoje⁵⁶.

Pabaigai trumpa santrauka ir papildymai. Seredžiaus miestelis išsikūrė vietoj paliktų kryžiuočių įtvirtinimų, saugojusių Nemuną. XVI a. miestelis buvo tiek išaugęs, kad pateko į LDK ir Baltijos baseino valstybių kartografiją. M. Strubičiaus žemėlapyje (1589) schematiškai pavaizduota ir bažnyčia⁵⁷. G. Merkatoriaus žemėlapiui (1595) piešinys darytas apie 1570 m., T. Makovskio – 1613⁵⁸. Tad aišku, kad miestelis formavosi daug anksčiau (XV a. pab. – XVI a. pirmojoje pusėje). Taip tik galima paaiškinti T. Pekulo vizitacijoje paminėtų dviejų bažnyčių išsikūrimą: katalikų ir rutėnų (rytų slavų). Pastarieji, matyt, buvo įkurdinti kaip amatininkai Sapiegu, kurie čia valdė dvarą-tvirtovę. Aišku, tada ir įkurta pirmoji katalikų bažnyčia. Ją reikia datuoti XVI a. pirmąją pusę. T. Pekulo vizitacija (1579) tik rodo jos padėtį reformacijos metu.

Pirmoji bažnyčia, kuri minima 1579 m., turėjo būti dar gotikinė. 1648 m. statyta – renesansinė. Aiškesnis jos vaizdas pateiktas tik 1748 m. vizitacijoje. Apie 1779 m. pastatyta bažnyčia – barokinė. Jos situacija parodyta Veliuonos seniūnijos žemėlapyje (1793). Po eilinio potvynio (1823) bažnyčia buvo atstatyta jau tuomet vyravusiu neoklasicizmo stiliumi. Tai buvo puošni šventykla, tačiau neilgam: 1829 m. ledonešis ją sunaikino. Nauja bažnyčia buvo įkurta viršuje, naujojo globėjo M. Žilinsko žemėse prie Dubysos, kur buvo kapinės, ir išstovėjo ten iki sudeginimo (1908).

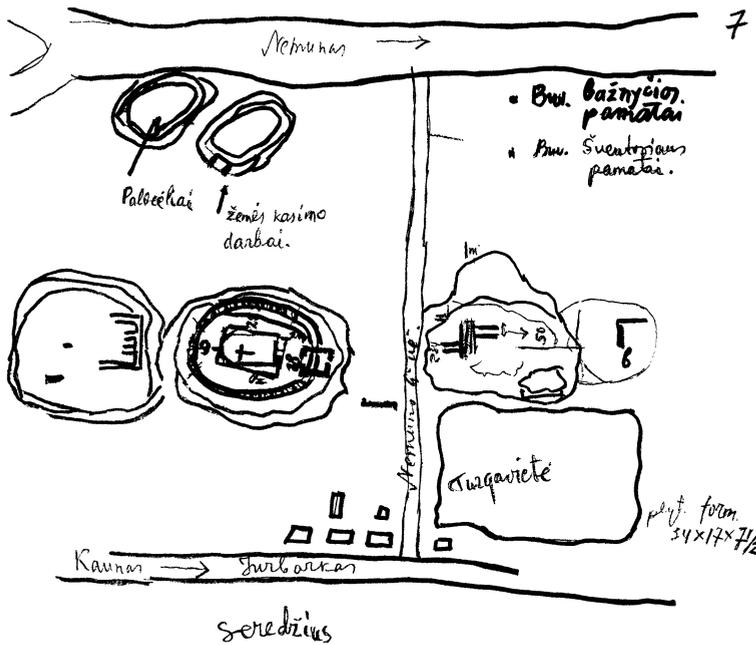
Naujosios mūrinės bažnyčios statyba jau buvo laisvų valstiečių ir miestelėnų garbės reikalas, ką jie su kaupu įrodė, negailėdami lėšų ir darbo.

Prie Nemuno buvusios bažnyčios vaizdą papildė V. K. Jonyno schematiniai brėžiniai ir apmatavimai, atlikti apie 1960 m. Tuo metu Šakių apskr. tiesiamo kelio vykdytojams buvo nurodyta darbams panaudoti akmenis iš senojo Seredžiaus miestelio. Tuometinis Lietuvos kultūros paminklų konservatorius V. K. Jonynas, matyt, greitomis padarė vietovės išmatavimus ir nubraižė buvusios bažnyčios situacijos eskizą. Jo pateiktais duomenimis, bažnyčios matmenys buvo 30x18 m, pamatai – 2,20–2,30 m pločio, įleisti 2,50 m gylyje. Išilgintas stačiakampis užbaigtas trisieniu. Plytos –

⁵⁶Lietuvos architektūros istorija, Vilnius, 2000, t. 3, p. 299.

⁵⁷Samas A. Žemėlapiai ir jų kūrėjai, Vilnius, 1997, p. 136–137.

⁵⁸Kartografia wojskowa krajów strefy bałtyckiej XVI–XX w., Toruń, 1996, p. 45–46, 120–121.

Seredžiaus

(Nemuno pakrantėje)
situacijos planas.

Apie 1823–1829 m.

Sudarė V. K. Jonynas
apie 1960 m.

33 1/2x16 1/2x8 cm ir 26x13x6 1/2 cm. Pamatai iš akmenų, surišti kalkėmis, virš jų dar buvo mūro likučių. Bažnyčią juosė ovalinis mūro šventorius. Prieš pagrindinį įėjimą buvo išlikę varpinės su dviem praėjimais į šventorių pamatai. Tai paskutiniosios bažnyčios prie Nemuno likučiai, kurie tuo metu buvo galutinai sunaikinti. Jos pamatai, šventoriaus aptvaras ir bokšto-varpinės liekanų piešiniai rodo, kad tai 1779 m. ir 1823 m. statytų bažnyčių pamatų liekanos. Stambūs pamatai rodo, kad jie buvo stiprinami ir keliami į viršų, siekiant apsisaugoti nuo potvynių⁵⁹. Bažnyčia Nemuno pakrantėje buvo pagrindinis miesto akcentas, šalia dvaro ir turgavietės. Naujoji bažnyčia, pastatyta aukštesnėje Seredžiaus dalyje, tapo visos supančios erdvės dvasiniu centru.

Seredžiaus valsčiaus savivaldybė 1918–1940 metais

Ričardas Čepas

Iki mūsų dienų išlikę valsčiaus savivaldybės 1924, 1930–1940 m. protokolai, įvairaus pobūdžio susirašinėjimas su apskrities įstaigomis, biudžeto apyskaitos ir kita medžiaga leidžia atkurti šios įstaigos to meto istoriją. Darbe panaudoti dokumentai saugomi Lietuvos centriniame valstybės archyve – Kauno apskrities viršininko (F. 402), Savivaldybių departamento (F. 379) bei Švietimo ministerijos (F. 391) fonduose.

Pirmojo pasaulinio karo metais pagal okupacinę Vokietijos administracinę suskirstymą Seredžiaus valsčius priklausė Raseinių apskričiai. Kuriantis Lietuvos valstybei, šis padalijimas gana ilgai išliko.

1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Taryba paskelbė atkurianti nepriklausomą,

⁵⁹LKPMCA, f. 3, ap. 1, b. 254, l. 2–4.

demokratiniais pagrindais sutvarkytą valstybę, tačiau realus valstybės kūrimas prasidėjo tik tų metų rudenį. 1918 m. lapkričio 11 d. įvyko pirmasis ministrų kabineto posėdis, paskelbta Lietuvos valstybės Laikinoji Konstitucija, priimtas atsišaukimas į gyventojus. 1918 m. lapkričio 13 d. laikraštyje „Lietuvos aidas“ atspausdintame centro valdžios atsišaukime, tapusiam vienu iš akstinių kurti vietos valdžios įstaigas, rašoma:

„Norėdama atsiremti prieš visus mūsų priešus Valstybės Taryba drauge su josios paskirtais ministeriais, praneša jums, kas reikia toliau daryti.

Negaišdami nei dienos, kiekvienoje parapijoje susirinkite visi vyresnieji, be kalbos ir tikybos skirtumo, ir išrinkite Parapijos komitetą iš penkių ar septynių žmonių. Išrinktasai Komitetas turi tuojau paimti į savo rankas tvarkyti apylinkės gyvenimą. Tasai Komitetas tuojau turi pasikviesti stiprius ištikimus vyrus ir sudaryti iš jų miliciją. Milicijos darbas yra saugoti ramius žmones nuo visokių grobikų ir užpuolikų ir palaikyti viešąją tvarką.

Komitetai tegu susižino su kaimyninių parapijų komitetais ir bendrai teįsteigia Apskričių (Kreisų) Komitetus. Šitieji teųžmezga nuolatinius ryšius su Lietuvos Vyriausybe“¹.

Raseinių apskrityje vietos valdžios įstaigos kūrėsi gana sparčiai. 1918 m. lapkričio 13 d. jau buvo išrinktas miesto komitetas iš 17 narių, o lapkričio 16 d. Raseinių taryba pavedė savo įgaliotiniams organizuoti 19 parapijų komitetus². Lapkričio 24 d. įvyko pirmasis Jurbarko–Raseinių apskrities seimelio posėdis. Jame dalyvavo miesto komiteto nariai ir 17 parapijų komitetų atstovų, išskyrus Veliuonos parapijos komitetą, iš viso – 101 asmuo. Susirinkusieji išklausė kunigo M. Karoso, grįžusio iš Vilniaus, pranešimą, išrinko apskrities komitetą ir įgaliėjo jį imti į rankas apskrities tvarkymą. Apskrities komiteto išlaidoms padengti nutarta iš kiekvieno parapijos komiteto imti po 100 rb.³

Raseinių apskrities seimelio posėdžiuose, kurie įvykdavo beveik kas mėnesį, buvo aptariamai gyvybiniai valsčiuose ir parapijose besikuriančių savivaldybių reikalai, pateikiamos instrukcijos ir duodami nurodymai, kaip juos spręsti. 1919 m. vasario 9–10 d. įvykęs Raseinių apskrities parapijų atstovų susirinkimas patvirtino aplinkraštį, reglamentavusį, kaip vietoje iki tol buvusių parapijų komitetų rinkti valsčių komitetus. Tokie valsčių komitetai turėjo būti išrinkti iki 1919 m. vasario 20 d.

1919 m. kovo 1 d. įvykusiame Jurbarko–Raseinių apskrities seimelyje dalyvavo 23 dalyviai, atstovavę 14 valsčių ir 2 miestams. Seredžiaus atstovai buvo A. Velička ir A. Pranevičius, pastarasis buvo išrinktas į prezidiumą.

Vėlesniuose apskrities seimelio posėdžiuose Seredžiaus valsčiaus atstovai nedalyvavo. Tai paaiškintina keletu priežasčių. Vietos savivaldybių veiklai kliudė vokiečių kareivių savivaliavimas krašte, su Raseiniais buvo sunku susisiekti, vietos

¹*Lietuvos aidas*, 1918, lapkr. 13. Straipsnyje cituojamų dokumentų ir leidinių tekstų kalba netaisyta.

²Kauno apskrities valsčių savivaldybių veiklos 1918–1928 m. apžvalga, *Lietuvos centrinis valstybės archyvas* (toliau – LCVA), f. 379, ap. 2, b. 1754, l. 30.

³*Ten pat*, b. 65, l. 2.

gyventojai dėjo pastangas prisijungti prie Kauno apskrities. 1919 m. sausio 31 d. Belvederio savininko Vasiliausko namuose susirinkę 86 Seredžiaus valsčiaus kaimų, dvarų ir miestelių įgaliotiniai tarėsi dėl prisijungimo prie Kauno apskrities. Susirinkimo dalyviai vienbalsiai nutarė prašyti kuo greičiau jų valsčių prijungti prie Kauno apskrities, nes jis iki karo jai priklausęs, su Kaunu susisiektas lengvesnis ir patogesnis kaip žiemą, taip ir vasarą, o su Raseiniais susisiekti sunku, nėra plento, o esant šlapiam keliui, tenka važiuoti per Ariogalą ar kitais keliais. Vokiečių okupacijos metu valsčius buvo padalintas į dvi dalis tarp Kauno ir Raseinių, iš jų viena dalis dar tebeprisiklausanti Raseiniams.

Prisijungimo prie Kauno klausimus Seredžiaus ir Veliuonos atstovai kėlė Raseinių seimelyje, Kauno apskrities valdyboje ir Vidaus reikalų ministerijoje. Raseinių apskrities seimelis 1919 m. gegužės 12–13 d. posėdyje, į kurį Seredžiaus atstovas nebuvo atvykęs, net priėmė nutarimą Seredžiaus valsčių likviduoti ir prijungti jį prie Veliuonos⁴.

Pagaliau 1919 m. rugpjūčio 13 d. raštu ministerijos Savivaldybių departamento direktorius pranešė Raseinių ir Kauno apskričių viršininkams, kad buvusieji Raseinių apskrities Veliuonos ir Seredžiaus valsčiai galutinai priskirti prie Kauno apskrities⁵.

Apie pirmuosius Seredžiaus valsčiaus savivaldybės veiklos metus duomenų išliko nedaug. Valsčiaus komitetas, susikūręs 1918 m. lapkričio mėn., veikė valdiškame Belvederio dvare. Iš vokiečių jis perėmė šiek tiek nekultūrų javų ir bulvių Daučiūnų kaime, už tai jiems sumokėdamas 1680 ostmarkių, be atlyginimo perėmė inventorių – dvi kėdes, spintą ir stalių⁶.

1919 m. gegužės mėn. Seredžiaus valsčiaus viršaitis buvo Antanas Velička, jo padėjėju – M. Džemedžionas, valsčiaus komiteto nariu – J. Ūkas, sekretoriumi – A. Pranavičius. Kaimų įgaliotiniais dirbo Antanas Šimkus, Mykolas Žažeckis, Pranas Dabkus, Stasys Gaudinskas, Kazys Račkaitis, Antanas Piravičius⁷. Vėliau dauguma iš jų dalyvavo savivaldybės veikloje, buvo valsčiaus tarybos nariai.

Valsčių savivaldybės kūrėsi sunkiai. Kauno miesto ir apskrities komendantas J. Mikuckis 1919 m. rugpjūčio 18 d. rašte apskrities viršininkui rašė apie netvarką Raudonės, Vilkijos, Seredžiaus ir Veliuonos įstaigose, kurios neturinčios net iškabų, arba jos esančios parašytos netaisyklinga kalba. Kitame, slaptame, tos pačios dienos rašte jis prašė „*padaryti žygių pašalinti Seredžiaus valsčiaus viršaitį A. Veličką už kyšių ėmimą ir betvarkę valsčiuje*“⁸.

Į rašte išdėstytus faktus, matyt, buvo atsižvelgta, nes 1919 m. rugpjūčio 23 d. Seredžiaus valsčiaus valdybos raštą jau pasirašė viršaitis P. Sprindžiūnas ir sekretorius J. Gaudinskas. Jie pranešė Kauno apskrities komitetui, kad valsčiaus valdybai išlaikyti nuo 1919 m. rugpjūčio 1 d. iki metų pabaigos reikalinga 5383, o mėnesiui – 1076 auksinų. Taip pat buvo numatyta mokėti viršaičiui 120, kasininkui 24, sekretoriui 240, sargui 60 auksinų. Žyginiams arkliams išlaikyti numatyta skirti 632 auksinus⁹.

1919 m. rugpjūčio 5 d. Kauno apskrities komitetas, apsvarstęs neseniai prijungtų Seredžiaus ir Veliuonos valsčių

⁴Ten pat, b. 82, l. 171, 181–184.

⁵Ten pat, b. 89, l. 23.

⁶Kauno apskrities valsčių savivaldybių 1918–1927 m. nuveiktų darbų aprašymas, LCVA, f. 379, ap. 3, b. 10, l. 105.

⁷1919 05 27 Seredžiaus valsčiaus įgaliotinių susirinkimo protokolas, LCVA, ap. 2, b. 82, l. 183–184.

⁸Ten pat, l. 102.

⁹Ten pat, l. 314.

sutvarkymą, nutarė sušaukti valsčių sueigas, kad būtų išrinkti vietos savivaldybių nariai ir atstovai į apskrities seimelį¹⁰.

1919 m. rugpjūčio 25–27 d. Kauno apskrities seimelio posėdyje jau dalyvavo Seredžiaus atstovai – Pranas Dabkus ir Jeronimas Kardošas, o nuo tų metų rudens Seredžiui seimelyje atstovavo Benadas Gaižauskas¹¹.

Pagal pirmąją savivaldybių įstatymą 1919 m. gruodžio 19–20 d. turėjo vykti savivaldybių rinkimai. Apie tai, kad tokie rinkimai įvyko gruodžio 21 d. ir iš Seredžiaus gautas išrinktų tarybos narių sąrašas, Kauno apskrities komitetas pranešė savivaldybių departamentui¹². Deja, tikslių tų rinkimų duomenų nepavyko rasti. Bet žinant, kad 1921 m. tarybų galiojimo kadencija buvo prailginta iki 3 metų, tikėtina, jog žemiau pateikiamas Seredžiaus valsčiaus tarybos narių sąrašas, pažymėtas 1921 m. kovo 12 d. data, nuo rinkimų sąrašo keitėsi nedaug. Sąrašą parengė Kauno apskrities valdyba, atsakydama į Savivaldybių departamento 1920 m. gruodžio 2 d. aplinkraščių.

1 lentelė

Seredžiaus valsčiaus tarybos narių sąrašas (1921 m. kovo 12 d.)

Pavardė ir vardas	Amžius	Einamos pareigos	Gaunamoji alga mėn.	Mokslo cenzas	Nuolatinis užsiėmimas	Gyvenamoji vieta	Valdomas turtas
1. Šeimikaitis Jurgis	41	Tarybos pirmininkas	be algos	Namų mokslo	ūkininkas	Naciuniškių k.	3 deš. žemės
2. Piravičius Antanas	42	Tarybos pirmininko padėjėjas	“	“	“	Pieštvenų k.	10 deš.
3. Gaižauskas Benadas	57	Tarybos narys	“	Baigęs Veiverių mokykl. seminariją	“	Gaideliškių k.	25 deš.
4. Dabkus Kazys	46	“	“	Namų mokslo	“	Merončikų k.	28 deš.
5. Vaižgela Leonardas	46	“	“	“	“	Daučionių k.	11 deš.
6. Minialga Mataušas	49	“	“	“	žemdirbys	Skrebėnų k.	1 deš.
7. Ambrazevičius Juozas	28	“	“	“	“	“	12 deš.
8. Gerulaitis Antanas	50	“	“	Be mokslo	“	Pašilių k.	13 deš.
9. Šliuževičius Jonas	35	“	“	“	“	Žemaitaičių k.	20 deš.
10. Jasukaitis Simonas	60	“	“	Namų mokslo	“	Burliokiškių k.	18 deš.
11. Panasevičius Kazys	48	“	“	“	“	Armeniškių k.	14 deš.
12. Masaitis Antanas	39	“	“	“	“	Pikčiūnų k.	12 deš.
13. Kaganas Jankelis-Mejeris	44	“	“	“	darbininkas	Seredžiaus m.	gyvenamas namas
14. Blatas Joselis	45	“	“	“	“	“	“
15. Pranevičius Antanas	30	Valsčiaus viršaitis	200 auks.	Namų mokslo	valdininkas	Motiškių k.	8 deš. žemės
16. Džemedžionas Mataušas	44	Valdybos narys	72 auks.	“	darbininkas	Belvederio dv.	bežemis
17. Ūkas Jurgis	29	Vald. narys ir einąs sekr. pareigas	324 auks.	“	žemdirbys	Zebranų k.	12 deš. žemės

Lietuvos savivaldybių rinkimų įstatymas, kurį Steigiamasis seimas priėmė 1921 m. kovo 21 d., savivaldybių kadenciją apibrėžė 3 metais. 1921 m. birželio 12–13 d. įvyko nauji rinkimai. Jų rezultatus rodo lentelė.

¹⁰Ten pat, l. 218.

¹¹Seimelio 1919 m. posėdžių protokolai, LCVA, ten pat, b. 56, l. 8–24.

¹²Kauno apskrities komiteto 1919 12 31 raštas, LCVA, ten pat, b. 165, l. 8.

2 lentelė

Seredžiaus valsčiaus tarybos ir valdybos narių sąrašas (1921 m. rugsėjo 12 d.)*

Pavardė ir vardas	Amžius	Einamos pareigos	Gaunamoji alga mėn.	Mokslo cenzas	Nuolatinis užsiėmimas	Gyvenamoji vieta	Valdomas turtas
Tarybos nariai							
1. Ambrutis Juozas	57	Tarybos pirmininkas	be algos	Miesto mokykla	ūkininkas	Armeniškiai	14 deš. žemės
2. Bartušas Jonas	44	Tarybos pirmininko pavaduotojas	“	Namų mokslo	“	Papartiniai	6 deš.
3. Gaižauskas Benadas	57	Apskritis tarybos narys	“	Baigęs Veiverių mokykl. seminariją	“	Gaideliškiai	25 deš.
4. Lukoševičius Kazys	54	Valsčiaus valdybos narys	“	Namų mokslo	“	Motiškiai	11 deš.
5. Pranevičius Antanas	32	“	“	Miesto mokykla	valdininkas	“	8 deš.
6. Vaičaitis Jeronimas	37	“	“	Namų mokslo	ūkininkas	Rusteikoniai	9 deš.
7. Sprindžiūnas Pranas	36	“	“	“	“	Stačiūnai	10 deš.
8. Dabkus Benadas	31	“	“	“	“	Merončikai	14 deš.
9. Gerulaitis Kazys	“	“	“	“	“	Pikčiūnai	24 deš.
10. Jonila Jonas	36	“	“	“	“	Vambaliai	20 deš.
11. Alosevičius Mykolas	48	“	“	“	“	Pavambaliai	8 deš.
12. Beniulis Kazys	54	“	“	“	“	Armeniškiai	14 deš.
13. Panasevičius Kazys	54	“	“	“	“	“	14 deš.
14. Ūkas Jurgis	29	“	“	Liaudies mokykla	raštininkas	Zebbranai	12 deš.
Valdybos nariai							
15. Pranevičius Antanas	32	Valsčiaus viršaitis	600 auks.	Miesto mokykla	valdininkas	Motiškiai	8 deš. žemės
16. Ambrutis Juozas	57	Viršaičio pavaduotojas	Be algos	“	“	Armeniškiai	14 deš.
17. Alosevičius Mykolas	42	Iždininkas	30 auks.	Namų mokslo	ūkininkas	Pavambaliai	8 deš. žemės

1921 m. išrinktosios valsčiaus tarybos sudėtis, kaip rodo 1924 m. tarybos posėdžių protokolai, keitėsi mažai. Tačiau valsčiaus valdyba 1924 m. pavasarį buvo kardinaliai pakeista, kai išaiškėjo tam tikri piktnaudžiavimai, bei aplaidumas aprūpinant mokyklas kuru ir jas remontuojant. Iš pareigų buvo atleistas tuomet viršaičiu dirbęs M. Alosevičius, viršaičio pavaduotojas J. Ambrutis, tarybos narys J. Ūkas. 1924 m. balandžio 28 d. tarybos posėdyje viršaičiu buvo išrinktas J. Vaičaitis, jo padėjėju – Mykolas Zažeckis, prieš tai kooptuotas į tarybą, 22 ha ūkio savininkas iš Daučionių k. Valsčiaus sekretoriumi vietoje Jono Gaudinsko pradėjo dirbti Juozas Plevokas¹³.

1924 m. rugsėjo 19–20 d. įvyko nauji valsčiaus savivaldybės rinkimai. Į rinkėjų sąrašus buvo įrašyti 2234 žmonės, balsavo – 1838 (82,27 proc.). Buvo renkami 14 valsčiaus tarybos narių.

*Ten pat, b. 518, l. 31.¹³Valsčiaus tarybos 1924 01 15, 02 17, 03 28, 04 25, LCVa, f. 402, ap. 2, b. 8, l. 1–43.

3 lentelė

Seredžiaus valsčiaus savivaldybės rinkimai 1924 m.*

Sąrašo Nr.	Kandidatų sąrašų pavadinimas	Sąrašas gavo balsų	Gavo atstovų	Išrinkti į tarybą
Nr. 1	Uždubysio apylinkės ūkininkų kuopa	175	1	Gaižauskas Benediktas
Nr. 2	Motiškių apylinkės ūkininkų kuopa	308	2	Vaičaitis Jeronimas, Pranevičius Antanas
Nr. 3	Armeniškų apylinkės ūkininkų kuopa	311	3	Beniulis Stasys, Pranevičius Benadas, Gailevičius Vytautas
Nr. 4	Darbininkų, mažžemių ir bežemių (socialdemokratų partijos)	874	7	Savickas Vincas, Sutkus Juozas, Bartnikas Jonas, Firavičius Petras, Docka Benadas, Morkevičius Stasys, Jankauskas Jonas
Nr. 5	Bepartyvių [nepartinių]	39	–	
Nr. 6	Žydų Seredžiaus miestelio	131	1	Kaganas Jankelis-Meeras
		1838	14	

4 lentelė

Seredžiaus valsčiaus tarybos nariai 1924 m.**

	Pavardė ir vardas	Amžius	Mokslo cenzas	Užsiėmimas	Gyvenamoji vieta	Turtas	Politinės pažiūros
1.	Gaižauskas Benadas	58	Mokytojų seminarija	Mokytojas	Kaunas, Vilijampolė	54 ha	Krikščionių demokratų
2.	Vaičaitis Jeronimas	40	Liaudies mokykla	Ūkininkas	Rusteikonų k.	9,75 ha	“
3.	Pranevičius Antanas	32	Jokio	“	Motiškių k.	17,75 ha	Valstiečių liaudininkų
4.	Beniulis Stasys	33	Liaudies mokykla	“	Armeniškų k.	18,80 ha	“
5.	Pečiulis Benadas	28	Jokio	“	Daugeliškių k.	5,14 ha	“
6.	Gailevičius Vytautas	43	Rusų gimnazija	Technikas	Vitkūnų k.	40 ha	Tautos Pažangos
7.	Savickas Vincas	37	Jokio	Pirklys-krautvininkas	Seredžius	Gyv. namas ir žemės sklypas	Socialdemokratų
8.	Sutkus Juozas	26	Pradžios mokykla	Dvaro darbininkas	Belvederio dv.	Jokio	“
9.	Bortnikas Jonas	25	Jokio	Žemdirbys	Žemaitaičių k.	Jokio	“
10.	Firavičius Petras	37	Pradžios mokykla	Darbininkas	Seredžius	Gyv. namas ir žemės sklypas	“
11.	Docka Benadas	30	Jokio	Dvaro darbininkas	Juškevičių dv.	Jokio	“
12.	Morkevičius Stasys	50	Jokio	“	Pieštvenų k.	8 ha žemės	“
13.	Jankauskas Jonas	60	Pradžios mokykla	Darbininkas	Seredžius	Jokio	“
14.	Kaganas Jankelis	40	“	Pirklys-krautvininkas	“	Gyv. namas ir žemės sklypas	Nepartinių žydų organizacija

Jei anksčiau valsčiaus tarybą ir viršaitį rinkdavo valsčiaus valdyba, tai, pakaitus įstatymą, nuo 1924 m. valsčiaus

*Seredžiaus valsčiaus rinkimų komisijos 1924 09 19–20 protokolai, *ten pat*, l. 62.

**Žinios apie 1924 10 28 į Seredžiaus valsčiaus tarybą ir valdybą išrinktus narius, *ten pat*, l. 74–80.

Armeniškųjų k.
gyventojos Benediktos
Ambrutienės
(Serapinytės)
asmens pasas,
išduotas valsčiaus
valdyboje 1920 m.
rugėjo 4 d.
Iš E. Mačiulienės
šeimos albumo

taryba rinkdavo tris kandidatus į viršaičius, vėliau vieną iš jų tvirtindavo apskrities viršininkas. Tokiais kandidatais Seredžiuje buvo išrinkti A. Pranevičius, S. Beniulis ir J. Bortnikas. Išdininku išrinktas P. Firavičius, o viršaičio padėjėju – ne tarybos narys, bet kooptuotas Antanas Piravičius iš Pieštvenų k., valdęs 11 ha žemės. Viršaičiu apskrities viršininkas patvirtino S. Beniulį. Valsčiaus atstovu į Kauno apskrities tarybą buvo išrinktas Vincas Savickas¹⁴.

1924 m. lapkričio 15 d. S. Beniulis perėmė iš buvusio viršaičio J. Vaičiailio valsčiaus dokumentus ir inventorių, davė iškilmingą pasižadėjimą:

„Aš, Beniulis Stasys, Seredžiaus valsčiaus viršaitis, mano pilietiška garbe ir kilniausiais mano sielos jausmais iškilmingai pasižadu, kad aš būsiu ištikimas Lietuvos valstybei ir sąžiningai eisiu atsakomingas valsčiaus viršaičio pareigas.

1924 m. lapkričio 24 d.
Stanislovas Beniulis¹⁵.

Analogiškus pasižadėjimus davė valdybos narys kasininkas P. Firavičius ir viršaičio padėjėjas A. Piravičius.

Valsčiaus valdybos tarnautojai 1928 m. Pirmoje eilėje, viduryje, viršaitis Antanas Piravičius (Firavičius), dešinėje – tarybos narys Juozas Sutkus. J. Garbaravičiaus nuotr.

Iš V. Nevedomskienės šeimos albumo

¹⁴Ten pat.

¹⁵Ten pat.

Valdybos nario
Petro Firavičiaus
kelionės dokumentas,
išduotas 1920 m.
Iš V. Nevedomskienės
šeimos albumo

Seredžiaus valsčiaus viršaičiu S. Beniulis dirbo iki 1928 m. birželio 16 d., vėliau, iki 1929 m. gruodžio 11 d., juo dirbo A. Piravičius.

1927 m., rengiantis pakeisti savivaldybių rinkimų ir sudarymo tvarką, sprendžiamosios ir vykdomosios valdžios įgaliojimai valsčiuose buvo pratęsti dar dvejiems metams.

1929 m. rugsėjo 7 d. Vietos savivaldybės įstatymas vietos savivaldos branduoliu įteisino seniūniją. Seniūnijos gyventojų sueiga – krivulė – seniūną, jo pavaduotoją ir seniūnijos atstovą į valsčiaus tarybą rinkdavo trejiems metams. 1929 m. lapkričio mėn. įvyko rinkimai 8 Seredžiaus valsčiaus seniūnijose. Rinkėjai nebuvo aktyvūs: iš 629 turėjusių rinkimų teisę rinkėjų balsavo tik 337.

5 lentelė

**1929 m. lapkričio mėn. išrinkti seniūnai,
jų pavaduotojai ir atstovai į Seredžiaus valsčiaus tarybą***

Eil. Vardas, pavardė Nr.	Amžius	Į vietos savivaldybę išrinktas	Gyvenamoji vieta	Turtas
1. Armeniškių seniūnija				
Kazys Panasevičius	45	Seniūnu	Armeniškų k.	15 ha žemės
Martynas Žiaukus	36	Seniūno pavaduotoju	Burliokiškių k.	6 ha
Stasys Beniulis	37	Atstovu į tarybą	Armeniškų k.	15 ha
2. Gaideliškių seniūnija				
Pranas Pazikas	47	Seniūnu	Gaideliškių k.	3 ha
Marijonas Gaižauskas	28	Seniūno pavaduotoju	Gaideliškių k.	15 ha
Juozas Lukoševičius	42	Atstovu į tarybą	Buividų k.	40 ha
3. Klausčių seniūnija				
Stasys Brazauskas	40	Seniūnu	Staciūnų k.	6 ha
Pranas Sprindžiūnas	40	Seniūno pavaduotoju	Staciūnų k.	11 ha
Kazys Gerulaitis	37	Atstovu į tarybą	Pikčių k.	20 ha
4. Motiškių seniūnija				
Jonas Stakauskas	33	Seniūnu	Motiškių k.	11 ha
Stasys Markevičius	54	Seniūno pavaduotoju	Aimučių k.	8 ha
Pranas Bružas	26	Atstovu į tarybą	Motiškių k.	11 ha
5. Padubysio seniūnija				
Antanas Lozorevičius	40	Seniūnu	Padubysio k.	10 ha

*LCVA, f. 402, ap. 1, b. 36, l. 6.

(tęsinys)

Eil. Nr.	Vardas, pavardė	Amžius	Į vietos savivaldybę išrinktas	Gyvenamoji vieta	Turtas
	Benadas Mickunas	40	Seniūno pavaduotoju	Gadvaišių k.	12 ha
	Pranas Vasiliauskas	35	Atstovu į tarybą	Grivančių k.	10 ha
6.	Pašilių seniūnija				
	Jonas Mickus	47	Seniūnu	Pašilių k.	34 ha
	Stasys Švėgždavičius	30	Seniūno pavaduotoju	Aimutiškių k.	24 ha
	Stasys Švėgždavičius	30	Atstovu į tarybą	Aimutiškių k.	24 ha
7.	Seredžiaus seniūnija				
	Giršas Tabačnikas	31	Seniūnu	Seredžius	
	Motelis Todresas	45	Seniūno pavaduotoju	Seredžius	
	Motelis Mazinteris	36	Atstovu į tarybą	Seredžius	

Po rinkimų buvo paduota skundų iš trijų seniūnijų, tačiau tik Seredžiaus seniūnijos rinkimai nebuvo patvirtinti, jų rezultatai panaikinti. Kiti skundai buvo pripažinti nepasitvirtiniais.

Motiškių seniūnas Jonas Stakauskas 1929 m. gruodžio 27 d. pasiprašė atleisti jį iš pareigų, nes turįs su žmona 12 ha ūkį, esąs ligotas, seniūnijos plotas 5 km², todėl sunku ją aprėpti, nemokąs skaičiuoti. Į prašymą iš karto neatsižvelgta. Po metų jis vėl kreipėsi, kad būtų atleistas iš pareigų dėl silpnos sveikatos. 1931 m. gegužės 11 d. seniūnijos sueiga išrinko naują seniūną – Praną Šimanską, 40 metų amžiaus, Pieštvenų k. ūkininką, valdžiusį 11,07 ha žemės¹⁶.

1929 m. gruodžio 1 d. valsčiaus viršaičio Antano Piravičiaus bute įvyko naujojo viršaičio rinkimai. Juose dalyvavo visi septyni seniūnijų atstovai. Po šešis balsus gavo K. Gerulaitis ir S. Beniulis. Apskritis viršininkas viršaičiu patvirtino S. Beniulį, o K. Gerulaitį – pavaduotoju. Atrodo, kad jo pasirinkimą nulėmė vietos klebono raštas, kuriame nurodoma, jog K. Gerulaitis, 11 metų išgyvenęs Amerikoje ir 1920 m. iš ten grįžęs, esąs bedievis ir dėl to negalįs būti viršaičiu. Atstovu į apskrities tarybą buvo išrinktas Pranas Vasiliauskas¹⁷.

Kai kurie seniūnai dirbo ne visą kadenciją. Klausučių seniūnas S. Brazauskas 1931 m. surinko savivaldybės pinigus, tačiau į kasą jų neįnešė. Viršaičio prašymu jis buvo atleistas ir paskirti nauji rinkimai, per kuriuos jis vėl buvo išrinktas. Tada buvo paskirtas laikinas seniūnas, bet gyventojai buvo juo nepatenkinti ir skundėsi apskrities viršininkui. 1932 m. sausio 9 d. įvykusiuose rinkimuose seniūnu išrinktas Antanas Lukošius, 55 m. amžiaus, iš Pikičiunų k., turėjęs 13,5 ha ūkį¹⁸.

1933 m. dėl įvairių priežasčių taip pat pasikeitė keli seniūnai. Atsisakius pareigų P. Pazikui, vietoj jo Gaideliškių seniūnu išrinko M. Gaižauską, jo pavaduotoju – Petrą Vaižgėlą, 59 metų, iš Daučionių k.; Seredžiaus seniūnu vietoj Giršo Tabačniko išrinko Giršą Segalį, 28 metų, prekybininką, jo pavaduotoju – Kazį Čižiką, 43 metų, kaminkrėtį. Apskritis viršininkas 1933 m. lapkričio 1 d. „už netinkamą pareigų ėjimą“ atleido Motiškių

¹⁶Ten pat, l. 17, 36.

¹⁷Valsčiaus tarybos 1929 12 11 posėdžio protokolas, ten pat, l. 33–43.

¹⁸Seredžiaus viršaičio susirašinėjimas su apskrities viršininku, ten pat, b. 37, l. 76–79, 83, 89–90.

seniūną Praną Šimanską. Būdamas valstiečių liaudininkų pažiūrų, P. Šimanskas ke-
liems ūkininkams pareiškė: „Ūkininkai vargs iki nepašalins nuo valdymo esamos vyriau-
sybės ir nepastatys savųjų – valstiečių liaudininkų“. Tai išgirdo Vilkijos agronomas ir
apskundė saugumo policijai. 1933 m. lapkričio 8 d. sueigoje Motiškių seniūnu iš-
rinktas Jonas Lukošius iš Motiškių, turėjęs 13,25 ha žemės ir 1926–1927 m. (apie
metus laiko) jau buvęs seniūnu¹⁹.

1934 m. rugsėjo 27 – spalio 8 d. įvyko nauji Kauno apskrities valsčių savi-
valdybių rinkimai. Teisę balsuoti turėjo 16 131 asmuo. Rinkimuose dalyvavo 8 131
(50,4 proc.), išrinktieji gavo 5 501 balsą (67,65 proc.)²⁰. Seredžiaus valsčiuje teisę
balsuoti turėjo 828 asmenys, balsavo 447 (53,98 proc.)²¹.

1934 m. spalio 23 d. valsčiaus taryboje viršaičiu vėl buvo išrinktas S. Beniulis,
jo padėjėju – S. Butkus, atstovu į apskrities tarybą – M. Bartušas. Seniūnijų atstovais
valsčiaus taryboje buvo išrinkti Kazys Panasevičius, Martynas Butkus, Benadas Gai-
žauskas, Kazys Losevičius, Mykolas Bartušas, Juozas Donaitis ir Izraelis Chorosčians-
kis. Armeniškių seniūnu išrinktas K. Panasevičius, Pašilių – Jonas Mickevičius, Gai-
deliškių – Marijonas Gaižauskas, Padubysio – Antanas Lazarevičius, Motiškių – Jonas
Lukošius, Klausučių – Kazys Dapkus, Seredžiaus – Abromas Segalis²².

Nuo 1936 m. spalio 15 d. valsčiaus viršaitis S. Beniulis, ištarnavęs per 10
metų, buvo atleistas paties prašymu. Naujuoju viršaičiu gruodžio 15 d. buvo išrinktas
Stasys Butkus, nors prieš jo kandidatūrą ypač griežtai pasisakė Lietuvos tautininkų
sąjungos Seredžiaus skyriaus pirmininkas S. Milavickas. Buvusį viršaičio padėjėją
S. Butkų patvirtinus viršaičiu, naujuoju padėjėju 1937 m. liepos 29 d. išrinktas K. Pa-
nasevičius, o 1938 m. sausio 3 d. jo vieton išrinktas Kazys Pečiulis, 41 metų, Se-
redžiaus gyventojas, nuo 1930 m. vietos smulkaus kredito draugijos sąskaitininkas²³.

1937 m. lapkričio mėn. savivaldybių rinkimuose dauguma minėtų seniūnų bu-
vo perrinkti ir dirbo iki pat Nepriklausomos Lietuvos valstybės žlugimo.

1940 m. vasario mėn. seniūnais tebedirbo: Padubysio – A. Lazarevičius, Gai-
deliškių – M. Gaižauskas, Pašilių – J. Mickevičius, Klausučių – K. Dapkus. Trims
seniūnijoms vadovavo jau kiti asmenys: Armeniškių – B. Pečiulis (nuo 1939 m. gruod-
žio 17 d.), Seredžiaus – Stasys Barkauskas, Motiškių – M. Bartušas. Tų metų va-
sario – kovo mėn. vyko rinkimai seniūnijose – buvo renkami seniūnijų atstovai į
valsčiaus tarybą. Juose gyventojai dalyvavo neaktyviai, beveik pusėje seniūnijų jie
įvyko tik po pakartotinio balsavimo. Į valsčiaus tarybą atstovais buvo išrinkti Ar-
meniškųjų, Gaideliškųjų, Motiškių seniūnai, Seredžiaus seniūnijoje – Jonas Lukoševi-
čius, Pašilių – Antanas Dubinskas, Pa-
dubysio – Kazys Losevičius, Klausučių –
Stasys Kemizūra²⁴.

1940 m. kovo 19 d. įvykusiame pir-
majame posėdyje buvo išrinktas valsčiaus
atstovas į apskrities valdybą – M. Bar-
tušas, 38 metų, ūkininkas iš Motiškių k.²⁵

Naujai išrinktoji valsčiaus taryba
dirbo neilgai. Vadinamosios Liaudies vy-
riausybės vidaus reikalų ministro nuta-
rimu Stasys Butkus buvo nušalintas nuo

¹⁹Seniūnijų krivulių protokolai, *ten pat*, b. 80, l. 15–18, 95–98.

²⁰Kauno aps. viršininko 1934 10 09 raštas Savivaldybių departamentui, *ten pat*, b. 153, l. 29.

²¹Seredžiaus valsčiaus viršaičio 1934 10 26 raštas apskrities viršininkui, *ten pat*, l. 78–79.

²²Žinios apie valsčių viršaičius, valsčių tarybų narius ir seniūnus, *ten pat*, l. 69.

²³Apskrities viršininko susirašinėjimas su Seredžiaus viršaičiu, *ten pat*, b. 183, l. 24, 29.

²⁴1940 02–03 seniūnijų krivulių protokolai, *ten pat*, b. 1819, l. 258–268.

²⁵Min. posėdžio protokolas, *ten pat*, b. 1820, l. 34.

viršaičio pareigų nuo 1940 m. liepos 10 d., įpareigojant jį turta, įstaiga ir reikalus perduoti paskirtam Seredžiaus valsčiaus viršaičiui Stasiui Švėgždui²⁶.

Reikėtų paminėti keletą žymesnių valsčiaus savivaldybės darbuotojų.

STASYS BENIULIS, gim. 1893 m. balandžio 27 d. Armeniškių k., baigęs Seredžiaus pradžios mokyklą. Pasižymėjo jau kuriantis nepriklausomai Lietuvos valstybei: kaip kaimo įgaliotinis dalyvavo parapijos komiteto rinkimuose, organizavo policiją. 1924 11 15 – 1928 04 15, 1929 12 11 – 1936 10 15 buvo renkamas valsčiaus viršaičiu. Armeniškių k. turėjo 18,80 ha ūkį, paveldėtą iš tėvo. 1932 m. Respublikos Prezidento aktu Nr. 159 už nuopelnus Lietuvai apdovanotas LDK Gedimino ordino 3-iojo laipsnio medaliu (nors apdovanojimui buvo pristatytas dar 1928 m.). Su žmona Elena augino tris vaikus: Bronę, Jadžę ir Zeną²⁷.

STASYS BUTKUS, gim. 1888 m. sausio 18 d. Kėdainių apskr., Ariogalos vls., Rajinčičkių k., baigęs tris pradžios mokyklos skyrius, 1910–1917 m. tarnavęs Rusijos kariuomenėje jaunesniuoju puskarininkiu. Seredžiaus vls. Vitkūnų kaime nusipirko 25 ha ūkį. 1918 m. gegužės 10 d. vedė Barborą Andriejauskaitę, gim. 1900 m., augino penkis vaikus – Stasę, gim. 1919 01 08, Kostą, gim. 1921 11 19, Viktorą, gim. 1925 10 02, Alfonsą, gim. 1932 06 20, ir Elena, gim. 1933 08 20²⁸.

ANTANAS LAZAREVIČIUS, gim. 1899 m. spalio 25 d. Padubysio k., baigęs pradžios mokyklą. Turėjo 11 ha ūkį. Žemę gavo žemės reformos metu kaip mažžemis, nes iki tol teturėjo tik 3 iš tėvo paveldėtus hektarus. Seniūnu tarnavo nuo 1929 11 09 iki 1940 m. Buvo apdovanotas Lietuvos Nepriklausomybės medaliu. Valsčiaus viršaitis jį vertino kaip darbštų, pareigingą ir drausmingą žmogų, gerai atliekantį pareigas, uolų policijos bendradarbį, kovotoją su degtindariais²⁹.

KAZYS PANASEVIČIUS, gim. 1877 m. gegužės 22 d. Armeniškių k., baigęs pradžios mokyklą ir tarnavęs Rusijos kariuomenėje. Turėjo 21,7 ha ūkį, kurį įsigijo po tėvo mirties. Seniūnu tarnavo nuo Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo iki 1923 m. ir 1929 11 05 – 1939 12 17. 1921–1924 ir 1931–1937 m. buvo valsčiaus tarybos nariu. Su žmona Ona, gim. 1886 m., augino penkis vaikus: Zuzaną, gim. 1908 m., Joną, gim. 1913 m., Oną, gim. 1915 m., Bronių, gim. 1922 m., ir Vytautą, gim. 1928 m. Valsčiaus viršaitis, atsakydamas į apskrities viršininko užklausimą apie pasižymėjusius seniūnus, 1938 m. rašė, kad K. Panasevičius visuomet buvo rūpestingas ir pareigas atlikdavo patenkinamai³⁰.

Savivaldybės biudžetas

Tarpukario Lietuvos savivaldybės savo veikla apėmė visą visuomeninį ir ekonominį gyvenimą. Jos sudarydavo savo šamata, rinkdavo valstybinius mokesčius, tvarkė vietinį ūkį. 1931 m. priimtame Vietos savivaldos įstatyme nurodytos net 23 veiklos sritys, kuriomis turėjo rūpintis savivaldybės. Be bendrųjų valdymo išlaidų, jos steigė ir iš dalies išlaikė mokyklas, tvarkė gyvenamąsias vietas, kelius, globėjo beturčius, juos šelpė ir gydė, rėmė

²⁶S. Butkaus asmens byla, *ten pat*, b. 1769.

²⁷S. Beniulio asmens byla, *ten pat*, b. 71.

²⁸S. Butkaus asmens byla, *ten pat*, b. 1769.

²⁹Seredžiaus valsčiaus viršaičio 1938 06 22 raštas apskrities viršininkui, *ten pat*, b. 903, l. 11.

³⁰Min. viršaičio 1938 06 22 raštas, *ten pat*, b. 903, l. 11.

socialinės globos įstaigas ir kt. Visam tam reikėjo nemažų lėšų. Jos buvo surenkamos, savivaldybių reikalams imant dalį valstybinių mokesčių už žemę, nekilnojamą turtą, verslą, taip pat iš įvairių rinkliavų ir valstybės ar kitų savivaldybių joms skiriamų lėšų.

Seredžiaus valsčiaus pajamas ir išlaidas 1930–1940 m. parodo žemiau pateikiamos lentelės. Jos sudarytos pagal kasmetinius Kauno apskrities ir Seredžiaus valsčiaus biudžetus. Jie buvo sudaromi iš anksto, planuojant atitinkamus darbus ir išlaidas jiems apmokėti, tačiau kasmet dažnai peržiūrimi ir pagal reikalą keičiami. Todėl lentelėse nurodytos sumos nėra tikslios, nes ne visuomet pavykdavo rasti galutinių biudžeto įvykdymo duomenų. 1940 m. žinios apytikslės, pateiktos pagal 1939 m. sudarytą biudžetą, kurio laikytasi tik pirmąjį pusmetį.

6 lentelė

Seredžiaus valsčiaus savivaldybės 1930–1940 m. pajamos (litais)

Metai	I sk. Tiesioginiai mokesčiai		Nekiln. turtų mokesčiai	Valstyb. miškų ir ežerų bruto pajamos	Verslo ir turto perleidimo mokesčiai	Ivairūs mokesčiai	Rinkliavos	Savivaldybės turto ir kapitalo pajamos	Skolų ir išlaidų grąžinimas	Užkeilių taisyimą per vaist. miškus	Kitos įvairios pajamos	Specialiosios pajamos	Iš viso
	% valst. mokesč.	Suma											
1930	1	13732,41	546,32	–	2292,76	4478,53	–	71	–	–	2077,78	–	23298,60
1931	30	12277	826	100	6005	51	–	–	–	2100	1178	–	20971
1932	30	12276,46	826,19	100	6004,73	20	45	–	–	–	2550	–	22536,77
1933	28	12704	999	29	2075	–	–	–	–	500	749	898	18755
1934	35	12117	929	50	2326	60	–	–	–	–	1145	1312	17879
1935	35	15411	1694	50	2219	60	613	–	–	–	967	–	21014
1936	35	9118,44	873,42	40,02	2578,12	–	863,42	–	–	–	987,47	–	14461,69
1937	35	12599	1459	209	5510	–	924	–	490	–	1222	–	22411
1938	35	13884	2946	250	3290	–	895	–	1235	300	1279	25	23662
1939	35	15362	2151	208	2880	–	970	–	500	300	1150	100	23621
1940	35	15362	2899	300	2880	–	1250	–	650	200	1250	–	24863

7 lentelė

Seredžiaus valsčiaus savivaldybės 1930–1940 m. išlaidos (litais)

Metai	I sk.	II sk.	III sk.	IV sk.	V sk.	VI sk.	VII sk.	VIII sk.	IX sk.	X sk.	XII sk.	Iš viso
	Bendrosios valdymo išlaidos	Išlaidos žemės ūkiui	Išlaidos švietimo, meno ir kultūros reikalams	Išlaidos socialiajam aprūpinimui	Išlaidos sveikatos reikalams	Išlaidos suimtujų namams	Išlaidos valstybės ir savivaldybių policijai	Išlaidos naujokų šaukimo reikalams	Išlaidos susisiekimo reikalams	Išlaidos miestams tvarkyti	Išlaidos savivaldybės išpareigojimams	
1930	12 687,91	175,0	5172	40	–	7,20	–	–	1588,40	–	3562,63	23298,60
1931	10 241	–	5532	40	–	429	–	15	1540	–	1153	18924
1932	10 401,82	–	5993,74	20	81	421	300	15	1307	–	3111,45	21651,71
1933	11 334	–	5068	50	60	532	540	15	984	–	168	18753
1934	11 038	–	5114	219	12	460	540	15	1259	–	90	18667
1935	10 187	–	4826	976	–	225	540	14	194	–	–	17364
1936	13 168	–	4832	220	713	258	540	–	278	313	1543	21552
1937	13 460	70	6747	1358	–	234	540	–	1163	–	–	23572
1938	14 774	–	5655	162	7	266	540	–	369	–	–	22342
1939	15 394	–	6299	270	200	265	540	–	50	–	–	23621
1940	16 926	–	6429	305	100	295	540	–	50	–	–	24863

Seredžiaus valsčiaus savivaldybė daugiau kaip pusę pajamų gaudavo iš žemės mokesčio.

8 lentelė

Žemės mokestis pagal 1935 m. pajamų sąmatą

Žemės rūšis	Žemės plotas ha	Mokesčio suma		
		Valstybinio		Valsčiaus savivaldybės
		Lt	Proc.	Lt
I	66,75	600,75	35	210,24
II	2231,06	16 372,95	35	5656,51
III	3541,25	17 706,25	35	6197,17
IV	2282,96	3724,44	35	1303,54
V	309,86	–	–	–
Iš viso	8431,88		35	15 567,46

Užbaigus valsčiuje žemės rūšiavimą ir pagal tai apskaičiavus mokesčius, šie duomenys šiek tiek pasikeitė.

9 lentelė

Seredžiaus valsčiaus privatinės žemės rūšys, pagal kurias nustatytas žemės mokestis (1940 m.)

Žemės rūšis	Žemės plotas ha	Mokestis už 1 ha Lt	Valstybinio mokesčio suma
I	47,09	9	423,81
II	1928,94	7,5	14 467,05
III	3324,94	5	116 624,70
IV	3087,24	1,5	4 630,86
Iš viso	8388,21		36, 146,42

Remiantis savivaldybių mokesčių įstatymu ir atitinkamais valsčiaus tarybos nutarimais, 1940 m. savivaldybės reikalams buvo imama 38 proc. valstybinio mokesčio sumos (12 651 Lt) ir seniūnų išlaikymui 7,5 proc. (2710,98 Lt)³¹. Tais metais neapdėta mokesčiais 342,9 ha menkavertės žemės.

1940 m. Seredžiuje buvo 195 gyvenamieji namai, iš jų 3 mūriniai ir 192 mediniai. Dviejų aukštų mūrinių buvo 1, vieno aukšto – 2, medinių dviejų aukštų – 7, vieno aukšto – 185. Už šiuos namus jų savininkai valstybinio mokesčio mokėjo 10 542 Lt per metus. Savivaldybės reikalams buvo imama 20 proc., seniūnų algoms – 7,5 proc. minėto mokesčio.

Valsčiaus ribose buvo 126 ha valstybinių miškų ir 200 ha vandenų. Miškų departamentas kasmet skirdavo 1–2 proc. nuo miškų ir ežerų *bruto* pajamų tam tikrą sumą, proporcingą užimamam plotui. Apskritis valdyba 1939 ir 1940 m. iš tos sumos skyrė po 300 Lt.

1940 m. valsčiuje iš viso buvo 31 pramonės įmonė: V rūšies – 1, VIII – 7, IX rūšies (amatininkų) – 23. Taip pat buvo 54 prekybos įmonės: II rūšies – 2, III – 35, IV – 2, VII – 15.

³¹1940 m. valsčiaus savivaldybės biudžeto aiškinamasis raštas, *ten pat*, b. 1826, l. 8–34.

Visos jos mokėjo 2875 Lt valstybinio mokesčio. Nuo tos sumos savivaldybės naudai tekdavo 20 proc. (575 Lt), o 7,5 proc. ėjo seniūnui išlaikyti. Iš viso susidarydavo 790 Lt.

Iš prekybos ir pramonės įmonių buvo imamas pelno mokestis. 1939 m. jis sudarė 6950 Lt; iš jo savivaldybei ėjo 20 proc. – 1390 Lt³².

Valsčiuje 1940 m. buvo 4 smuklės (*traktieriai*). Už jų laikymą buvo imama 1400 Lt verslo mokesčio. Iš jo 50 proc. sumokama į apskrities valdybos kasą, o kita pusė – 700 Lt – likdavo valsčiuje. Smuklių skaičius buvo ribojamas įstatymais ir priklausė nuo gyventojų skaičiaus. 1932 m. buvo leista veikti tik vienai smuklei ir vienai alinei.

Valsčiaus savivaldybės išdą papildydavo rinkliavos. Per metus būdavo 52 turgaus dienos ir 12 prekymečių. 1940 m. už vietas prekiautojams įvairiomis prekėmis buvo imamas 50 ct mokestis už 1 m², o už kiekvieną atvestą parduoti stambų gyvulį – 30 ct.

1938 m. iš viso buvo gauta 681 Lt turgaus rinkliavos: už atvestus parduoti arklius – 139 Lt, už stambiuosius raguočius – 155 Lt, už vietas prie prekybos staliukų – 387,5 Lt.

Per 1940 m. turgaus dienas buvo planuojama surinkti vidutiniškai po 9 Lt, o per prekymečius – po 13,5 Lt. Iš viso turėjo susidaryti 750 Lt.

Be to, buvo ir kitos rinkliavos – už dviračių, šunų registraciją ir t. t.

Savivaldybės pajamas taip pat papildydavo baudos už pavėluotus sumokėti mokesčius nuo nekilnojamojo turto, prekybos ir pramonės įmonių.

Savivaldybė kasmet gaudavo tam tikrą sumą už 1600 m ilgio kelių per valsťybinius miškus taisymą³³.

Kasmet beveik pusė išlaidų iš biudžeto buvo skiriama administracijos reikams. 1936–1940 m. viršaičiui buvo mokama 200 Lt per mėnesį, sekretoriui – 210 Lt, sekretoriaus padėjėjui – 130 Lt. Be to, jiems buvo mokami vaikų priedai, skiriami butpinigiai ir kuras. Seredžiaus se-

*Seredžius
apie 1940–1943 m.
Iš L. Jonaičio
šeimos albumo*

³²Ten pat.

³³Ten pat.

niūno alga buvo 50 Lt, visų kitų – po 40 Lt. Be to, dalis lėšų buvo skiriama raštinės reikmėms, paštui, telegrafui ir telefonui, informaciniams spausdiniams įsigyti, taip pat ūkio reikalams – kurui, šviesai, susisiekimo priemonių laikymui, buto nuomai.

Nemažos išlaidos buvo skiriamos švietimo ir kultūros reikalams. Mokyklų skaičius per visą tarpukario laikotarpį valsčiuje beveik nesikeitė, keitėsi tik jų komplektų skaičius. 1924 m.

valsčiaus valdyba rūpinosi 7 pradžios mokyklomis, iš kurių tik Seredžiaus mokykla buvo trijų komplektų. Iš bendros savivaldybės metinės apyskaitos pradžios mokykloms buvo išleidžiama 5114 Lt, arba 26,7 proc. biudžeto. Vienam mokiniui vidutiniškai buvo išleidžiama 10,65 Lt, o vienam komplektui – 464,31 Lt. 1935 m. sausio 1 d. buvo 480 mokinių: 259 berniukai ir 221 mergaitė³⁴. 1940 m. 7 mokyklose jau buvo 13 komplektų. Seredžiaus mokykla Nr. 1 turėjo 5 komplektus, Klausučių ir Padubysio – po du, visos kitos – Seredžiaus Nr. 2 (žydų), Armeniškių, Burbiškių ir Purviškių – po 1. Trys mokyklos – Seredžiaus, Klausučių ir Armeniškių – turėjo savo patalpas, kitoms patalpos buvo nuomojamos. Mokyklose stovėjusioms 18 krosnių apkūrenti valsčiaus savivaldybė pristatydavo 144 erdmetrius malkų.

Iš savivaldybės lėšų buvo apmokamas švaros palaikymas mokyklose, mokytojams samdomi butai arba mokami butpinigiai, jiems skiriamas kuras ir žibalas, skiriamos lėšos inventoriui, mokymo priemonėms, vadovėliams ir knygoms įsigyti³⁵.

Dėl nuolatinio biudžeto deficito savivaldybė negalėjo skirti pakankamai lėšų beturčiams gydyti ir teikti reikiamą socialinę paramą.

Iš savivaldybės biudžeto buvo išlaikomi suimtųjų namai, policijos būstinė, skiriami pinigai jų apšvietimui ir ku-

Seredžiaus pradžios mokyklos moksleiviai apie 1928 m.

J. Garbaravičiaus nuotr. Iš L. Jonaičio šeimos albumo

³⁴Seredžiaus valsčiaus 1934 m. pradžios mokyklų išlaikymo lentelė, LCVA, f. 402, ap. 2, b. 148, l. 76.

³⁵Seredžiaus savivaldybės 1940 m. biudžetas, *ten pat*, b. 1826, l. 23–24.

ru. Savivaldybė rūpinosi valsčiaus kelių ir tiltų remontu ir priežiūra, pirkdavo žvyrą, betoninius vamzdžius, mokėdavo už statybinių medžiagų atgabenimą.

Savivaldybės darbai

Seredžiaus valsčiaus gyvenviečių priklausomybė ir paties valsčiaus ribos beveik galutinai nusistovėjo 1920 m. 1921 m. Kauno apskrities valdybos duomenimis, Seredžiaus valsčiuje buvo 1 miestelis, 29 kaimai, 6 dvarai, 5 viensėdžiai; iš viso 41 gyvenvietė³⁶. Smulkesnės žinios apie valsčiaus gyventojus, jų valdomą žemę pateikiamos lentelėje.

10 lentelė

Seredžiaus valsčiaus gyventojų skaičius, jų valdoma žemė ir miškas 1921 m.*

Eil. Nr. Gyvenamosios vietovės pavadinimas	Gyventojų skaičius			Žemės plotas				Privangių miškų plotas			
	Vyru	Moterų	iš viso	Iš to skaičiaus nepilnamečių iki 20 m.		Dešimčių arba mažiau	Stieksnių	Iš to skaičiaus nenaudingos			
				Ber-niukų	Mer-gaičių			Deš.	Siek.	Deš.	Siek.
A. Miesteliai											
1. Seredžius	383	462	845	156	147	37		2			
B. Kaimai											
1. Armeniškiei	89	116	205	42	42	279	1800	21	1200		
2. Burkiškiai	59	66	125	37	31	302				30	
3. Buividai	28	29	57	9	13	69	2000	22			
4. Domantai	36	39	75	17	15	59	1800				
5. Daučioniai	32	22	54	12	4	55		15			
6. Daugeliškiai	36	29	65	12	9	51	7	1200			
7. Gadvaičiai	68	59	127	31	17	184		18	1200	1	
8. Gaideliškiai	24	36	60	11	14	120		51			
9. Jokava	68	79	147	37	32	95	600	2			1200
10. Merončikai	14	16	30	7	5	40					
11. Motiškiei	114	142	256	53	53	520	300	29		5	1200
12. Naciuniškiai	25	43	68	12	23	57	1200	18			
13. Padubysiai	89	108	197	45	47	67	1200				
14. Pieštvenai	56	84	140	26	30	253		20	1200	10	
15. Papartynai	39	49	88	18	15	31	1800				
16. Pavambaliai	36	49	85	15	25	190		54	1200	1	
17. Pikčiūnai	76	86	162	35	40	306		10	1200		
18. Pašiliai	21	34	55	8	14	109		18			
19. Pavietuvka I	41	47	88	22	19	85		12			
20. Pavietuvka II	39	37	76	11	9	153		27			
21. Rusteikoniai	19	29	48	5	8	98	1200	10			
22. Skrebėnai	69	98	167	27	39	134	1800	51	1200		
23. Stačiūnai	24	22	46	10	7	77	1200	8			
24. Vambaliai	56	65	121	24	28	239		10		40	1800
25. Vitkunai	54	49	103	17	15	257		50	600	8	600

³⁶Kauno apskrities valdybos 1921 09 19 žinios, *ten pat*, b. 405, l. 3.

*Seredžiaus valsčiaus gyventojų, jų valdomos žemės ir miško sąrašas 1921 09 19, *ten pat*, b. 405, l. 29–30.

(tęsinys)

Eil. Nr. Gyvenamosios vietovės pavadinimas	Gyventojų skaičius			Žemės plotas				Privačių miškų plotas		
	Vyru	Moterų	Iš viso	Iš to skaičiaus nepilnamečių iki 20 m.		Dešiminių ar mažiau metų	Siekusių	Iš to skaičiaus nenaudingos		
				Ber-niukų	Mer-gaičių			Deš.	Siek.	
26. Viliandai	21	34	55	8	16	80		8		
27. Zalazdonis	25	26	51	5	8	61	1200	5	2	
28. Žemaitaičiai	48	39	87	22	17	159		15		
29. Burliokiškiai	79	66	145	43	27	284		48	5	
Iš viso:	1385	1589	2983	621	622	4420	1700	565	104	
C. Dvarai										
1. Armeniškiei	19	24	43	10	12	280		100	40	
2. Belvederis	38	44	82	9	11	140		8	4	
3. Pikčiūnai	9	19	28	3	11	263	1600	56		
4. Padubysis	37	29	66	19	10	400		60		
5. Pašiliai	11	10	21	3	4	117		10	2	
6. Seredžius	12	10	22	4	2	120				
Iš viso:	126	136	262	48	50	1320	1600	234	46	
D. Viensėdžiai										
1. Mockuniškiai	2	5	7		2	30		15		
2. Purviškiai	10	14	24	3	7	32		9		
3. Repečkinė	3	3	6	2	1	22		7		
4. Šapališkiai	1	2	3			4				
5. Zabranas	12	17	29	5	10	20	600	2	1200	
Iš viso:	28	41	69	10	20	108	600	33	1200	
Iš viso valsčiuje:	1922	2237	4159	835	839	5886	1500	834	1200	150

Nevisa išlikusi Seredžiaus valsčiaus savivaldybės 1918–1940 m. archyvinė medžiaga neleidžia nuosekliau ir visapusiškiau apžvelgti šios įstaigos veiklos. Tad galima tik epizodiškai atskleisti vieną ar kitą momentą iš daugelio jos veiklos barų.

Pirmaisiais Lietuvos Respublikos gyvavimo metais nebuvo tikslesnio valsčių pasiskirstymo seniūnijomis, beveik kiekvienas kaimas arba keli susijungę turėjo savo įgaliotinį ar seniūną. Nuo 1929 m. seniūnijos buvo sustambintos. Seredžiaus valsčius 1929–1940 m. buvo suskirstytas į 7 seniūnijas, kurios nesikeitė.

11 lentelė

Seredžiaus valsčiaus seniūnijų plotas ir gyventojų skaičius 1940 m.*

Nr.	Seniūnijos pavadinimas	Plotas ha	Gyventojų skaičius
1.	Seredžiaus	126	1859
2.	Motiškių	1550	856
3.	Gaideliškių	1408,1	760
4.	Padubysio	1121,1	825
5.	Klausučių	1257,9	762
6.	Pašilių	1546,9	726
7.	Armeniškųjų	1847,6	807
	Iš viso:	8757,6	6595

*1940 m. Seredžiaus valsčiaus biudžeto aiškinamasis raštas, *ten pat*, b. 1826, l. 31.

1903 m. Seredžiaus miestelyje buvo 1849 gyventojai. Valsčius labai nukentėjo Pirmojo pasaulinio karo metais.

Miestelį, ir ypač dvarą, apiplėšė vokiečių ir rusų kareiviai, beveik 80 proc. miestelio trobesių buvo sudeginta. Sunaikinta ir didelė dalis bibliotekos, kuri Seredžiaus dvare nuo seno buvo įsikūrusi nuosavame mūriniame name³⁷.

Gyventojus alino ir 1920–1923 m. rekvizicijos. Netgi 1924 m. valsčiaus taryba nutarė prašyti mokesčių inspekciją tarpininkauti, kad būtų dovanotos 1920–1921 ir 1921–1922 m. neįvykdytos rekvizicijos³⁸.

Miestelio ir valsčiaus gyventojai karo metais sunaikintus pastatus atstatinėjo gana ilgai. Statybos išsiplėtė jau vėlesniais metais. 1932 m. Seredžiaus miestelyje buvo pastatyti trys nauji pastatai, kaimuose – 10 gyvenamųjų namų, 9 klojimai, 8 tvartai, 10 klėčių: per metus – tik 40 pastatų³⁹.

Dar 1919 m. valsčiaus savivaldybės iniciatyva Seredžiaus miestelyje įsteigta pašto agentūra.

1925 m. valsčiaus valdyba nutarė valsčiaus raštinei ir pašto agentūrai nusamdyti butą pas Petrą Firavičių už 50 Lt per mėnesį. Tais pačiais metais iš varžytynių buvo įsigyta viena porinė pastotė, skirta valsčiaus valdybos ir pašto agentūros reikalams⁴⁰. Žygių arklių išlaikymas savivaldybei nemažai kainuodavo – 1930 m. iš biudžeto tam buvo skirta 1100 Lt.

Vėlesniais metais, trūkstant lėšų, buvo nutarta nuolatinių pastočių nelaikyti, bet samdyti esant reikalui. Pastotėms skirtus biudžeto pinigus buvo leista naudoti viršaičiui⁴¹.

Miestelio tvarkymu savivaldybė daugiau rūpinosi vėlesniais metais, ypač pradėjus intensyvėti susisiekimui Kaunas–Jurbarkas pagrindine gatve. Buvo kreiptasi į apskrities viršininką dėl greičio apribojimo miestelyje motociklams ir automobiliams. 1935 m. pakeisti gatvių pavadinimai: Kauno gatvė pavadinta kompozitoriaus Stasio Šimkaus, o Kemzūros gatvė – Dr. Vinco Kudirkos vardu. Pertvarkyta namų numeracija.

Tais pačiais metais planuota išgrįsti miestelio gatves, tačiau to sumanymo atsisakyta, nes valsčiaus savivaldybė buvo finansiškai nepajėgi tuos darbus atlikti.

Tik remiant apskrities savivaldybei Seredžiuje ir kituose apskrities miesteliuose įrengti šaligatviai, o 1938 m., organizavus viešuosius darbus, išgrįsta 380 m² gatvės į kariuomenės šaudyklą.

Nuo 1936 m. savivaldybės valdyboje ne kartą svarstytas Seredžiaus elektrifikavimo klausimas. Tais metais karo butų valdyba, stačiosi elektros stotį kariuomenės įgulai, pasiūlė tiekti elektros energiją ir miestelio reikalams (po 65 ct už kilovatą). Savivaldybė privalejo savo lėšomis įrengti elektros tinklą⁴².

1938 m. į valsčiaus valdybą kreipėsi Civilka, prašydamas suteikti jam 10-čiai metų koncesiją tiekti elektrą Seredžiaus miesteliui. Jis siūlė tiekti elektrą gyventojams po 1 Lt už KW ir įsipareigojo nemokamai apšviesti gatves. Valsčiaus valdyba, iš pradžių nieko ne-

³⁷Mūsų Lietuva, 1965, t. 2, p. 333–335.

³⁸Valsčiaus tarybos 1924 01 15 posėdžio protokolas, *ten pat*, b. 8, l. 2–3.

³⁹Valsčiaus savivaldybės 1932 m. darbų apžvalga, *ten pat*, b. 167, l. 63–67.

⁴⁰Valsčiaus tarybos 1924 11 24 protokolas, *ten pat*, b. 8, l. 88–89.

⁴¹Valsčiaus tarybos 1938 11 26 protokolas, *ten pat*, b. 1462, l. 20–21.

⁴²Valsčiaus tarybos 1936 09 03 posėdžio protokolas, *ten pat*, b. 886, l. 34.

nusprendusi, po metų grįžo prie to projekto svarstymo. Sudarytai komisijai pavyko surinkti gyventojų pasižadėjimus avansu sumokėti apie 1800 Lt už elektros tinklo įvedimą, tačiau tam reikėjo per 5000 Lt. Valdyba svarstė galimybę imti paskolą 10-čiai metų iš taupomųjų kasų, bet baimindamasi, kad negalės jos gražinti, nuo elektros įvedimo atsisakė⁴³.

Turgadieniai ir prekymečiai Seredžiuje ilgą laiką vykdavo miestelio gatvėse, susikimšus, nenutraukus susisiekiimo, todėl visuomet buvo nelaimingų atsitikimų galimybė. 1931 m. buvo nutarta turgų iškelti į daržus, netoli prieplaukos. Žemės tam reikalui pasiūlė net šeši vietos prekybininkai. Užlyginus duobes, turgaus aikštė buvo išplėsta iki 1 ha⁴⁴. Atskira turgavietė gyvuliams parduoti buvo įrengta tik 1935 m.

Naujai įrengtoje turgaus aikštėje rudenį ir pavasarį buvo didelis purvynas. 1939–1940 m. žiemą sumanyta aikštę nužvyruoti. Žvyrą suvežti turėjo valsčiaus gyventojai. Tačiau, stokojant lėšų, to plano tuomet atsisakyta, nutarus turgavietę išgrįsti⁴⁵.

Savivaldybė taip pat ėmėsi iniciatyvos praplėsti miestelio ribas, nes, gyventojų skaičiui augant, ėmė trūkti žemės. Kadangi Konstantino Žilinsko dvaro žemės kalvoti pakraščiai ribojosi su miesteliu ir nuo senų laikų buvo apleisti, nenaudojami, tad valsčiaus taryba kreipėsi į žemės reformos valdybą, kad minėto dvaro žemės pakraščiai būtų nusavinti ir išparceliuoti – juose miestelėnai galėtų statyti trobesius, išrengti daržus⁴⁶.

Savivaldybė skyrė dėmesį sanitarinei būklei valsčiuje pagerinti, už sanitarijos normų pažeidimus buvo baudžiama. Antai valsčiaus viršaitis S. Beniulis, remdamasis apskrities viršininko raštu

*Viešųjų darbų
darbininkai
apie 1938–1940 m.
Iš A. Paužienės
šeimos albumo*

⁴³Valsčiaus tarybos 1938 10 27 ir 1939 11 09 posėdžių protokolai, *ten pat*, b. 1462, l. 16, 17; b. 903, l. 23.

⁴⁴Valsčiaus tarybos 1931 03 31 ir 07 23 protokolai, *ten pat*, b. 19, l. 3, 12.

⁴⁵Valsčiaus tarybos 1939 11 09 ir 1940 03 19 protokolai, *ten pat*, b. 903, l. 23; b. 1820, l. 34.

⁴⁶Valsčiaus tarybos 1924 11 24 protokolas, *ten pat*, b. 8, l. 88–89.

ir Kauno apskrities gydytojo surašytais protokolais, už sanitariinių taisyklių nesilaikymą 30 Lt baudą skyrė parduotuvių savininkams – Joseliui Gempeliui, Giršai Akrovui ir „Maisto“ krautuvės savininkui Stasiui Aniuliui⁴⁷.

Savivaldybės pastangomis Padubysio kaime, už 3,5 km nuo miestelio, įrengta vieta kritusiems gyvuliams užkasti.

1940 m. valsčiaus valdyba, išklausiusi Seredžiaus rajono veterinarijos gydytojo V. Žukausko pranešimą, kuriame buvo teigiama, kad skerdyklos statybos išlaidos gali atsipirkti per 3–4 metus, o vėliau ji duosianti pajamų, nutarė statyti skerdyklą. Tam valdyba įpareigojo viršaičio padėjėją ir tarybos narį J. Lukoševičių surasti sklypą ir apskaičiuoti statybos kainą⁴⁸.

Pagal ribotas išgales valsčiaus savivaldybė rūpinosi valsčiaus gyventojų medicininio aprūpinimu, rėmė žemesnįjį medicininį personalą.

1924 m. vasario mėn. Seredžiaus medicinos felčeris prašė pašalpos iš savivaldybės. Valsčiaus taryba nutarė pinigų neskirti, bet suieškoti jam nemokamą butą, veltui aprūpinti kuru, suteikti pastotę pervežimui. Tų pačių metų kovo 28 d. posėdyje taryba nutarė mokėti po 10 Lt per mėnesį už felčerio Lipnicko pasamdytą butą ambulatorijai⁴⁹.

1924 m. gruodžio mėn. valsčiaus valdybos nariai, turėdami omenyje mažus valsčiaus felčerio Aksenavičiaus ir pribuvėjos (akušerės) Aksenavičienės atlyginimus ir žinodami, kad jie savo pareigas atlieka sąžiningai ir noriai patarnauja žmonėms, be išduodamos subsidijos butui po 15 Lt per mėnesį, nutarė 1925 m. kiekvienam duoti po 10 erdmetrių malkų ir jas pristatyti į namus. Tačiau beveik tuo pat metu valdyba atmetė gydytojo Suralskio prašymą skirti nors truputį lėšų varguomenei gydyti⁵⁰.

*Antanas Mickus
(kairėje) prie
Rašomųjų dalykų,
galanterijos,
kolonialių, papirosų
ir tabako krautuvės.
1929 m.
A. Mickaus nuotr.*

⁴⁷Valsčiaus viršaičio 1932 03 09 nutarimas, *ten pat*, b. 52, l. 8.

⁴⁸Valsčiaus tarybos 1940 04 27 posėdžio protokolai, *ten pat*, b. 1814, l. 12.

⁴⁹Valsčiaus tarybos 1924 02 07, 03 28, 11 23, 12 13 posėdžių protokolai, *ten pat*, b. 8, l. 88–93.

⁵⁰*Ten pat*, l. 93.

Neturtingų gyventojų gydymo išlaidos visą laiką slėgė savivaldybės biudžetą. Neturėdama pakankamai lėšų, savivaldybė kruopščiai tikrindavo gyventojų turtinę padėtį, tik visiškiems beturčiams išduodavo pažymėjimus, bet retai sutikdavo apmokėti gydymą. Kokia sunki padėtis buvo šioje srityje, rodo savivaldybės 1940 m. sausio 1 d. kreditorių sąrašas. Už beturčių gydymą savivaldybė buvo skolinga: Valstybinei Kauno ligoninei – 11 234 Lt, Valstybinei vaikų ligoninei – 124 Lt, karo ligoninei – 210 Lt, Vytauto Didžiojo universiteto rentgeno kabinetui – 125 Lt, Raudonojo Kryžiaus ligoninei – 288 Lt⁵¹.

1936 m. išleidus kaimo gyventojų sveikatos reikalais rūpinimosi taisykles ir pagal jas Seredžiuje ir kitose 12 Kauno apskrities vietų įsteigus sveikatos punktus, beturčių gydymas šiek tiek palengvėjo⁵². 1940 m. kovo 19 d. Seredžiaus valsčiaus taryba svarstė sveikatos punkto darbą. Tautininkų sąjungos pirmininkas Štaras tuo metu kreipėsi į savivaldybę dėl to, kad gydytojas Ch. Elpernas nepajėgia aptarnauti gyventojų tame punkte, nes yra ir kariuomenės igulos gydytojas. Taryba pavedė viršaičiui per apskrities tarybą kreiptis į sveikatos departamentą, kad jį pakeistų, o punkto gydytoju būtų Seredžiuje gyvenantis Jurgis Stuogys⁵³.

Valsčiaus savivaldybė rėmė vietinių visuomeninių organizacijų veiklą. Antai 1932 m. vietos šauliams buvo leista naudotis valsčiaus raštinės patalpomis, kurias savivaldybė nuomojo iš Marijonos Ūkienės-Tervainienės. Šauliai valsčiaus raštinėje rinkdavosi vakarais ir šventadieniais.

Remiantis valsčiaus tarybos nutarimais, šauliams reikėjo mokėti mažesnius dviračių registravimo mokesčius. LŠS I Kauno rinktinės 15 kuopos vadas 1938 m. prašė sumažinti dviračių registracijos mokestį Seredžiaus, Armeniškių ir Belvederio būrių šauliams. Valsčiaus valdyba nustatė jiems 3 Lt įregistravimo mokestį, kai kiti gyventojai mokėjo po 5 Lt.

Vėliau paaiškėjus, kad Šakių apskrities Paežerėlių valsčiuje ties Seredžiumi leidimai dviračiams visiems gyventojams kainuoja tik po 3 Lt ir kad žmonės ten perka leidimus, taip darydami nuostolius savivaldybei, nuo 1940 m. gegužės 1 d. leidimai visiems gyventojams buvo parduodami po 3 Lt, o 19 Seredžiaus šaulių, išgijusių dviračius, parduoti po 1 Lt⁵⁴.

Dar 1924 m. valsčiaus valdyba nutarė organizuoti miestelyje gaisrininkų kuopą ir tą darbą atlikti pavedė tarybos nariams Savickui ir Kaganui⁵⁵.

Tačiau visuomeninių organizacijų prašymus savivaldybė paremdavo ne visada. Antai 1937 m. lapkričio 2 d. valdybos posėdyje buvo atmesti Vilniui vaduoti sąjungos Švietimo sekcijos, Vilniaus geležinio fondo komiteto prašymai finansiškai paremti jų veiklą⁵⁶.

1935 m. valsčiaus taryba patenkino Šv. Vincento a Paulio draugijos Seredžiaus skyriaus prašymą ir perleido žemės reformos metu gautą 48 arų sklypą vietos gyventojams ypač reikalingos senelių prieglaudos statybai⁵⁷.

Daug rūpesčių savivaldybei keldavo kelių tiesimas ir tiltų statyba, jų remontas bei priežiūra. Seredžiaus vals-

⁵¹Ten pat, b. 1826, l. 34.

⁵²Kauno apskrities savivaldybės 20 metų (1918–1938) veikimo trumpa apžvalga, LCVA, f. 379, ap. 1, b. 308, l. 29.

⁵³Min. dokumentas, LCVA, f. 402, ap. 2, b. 1820, l. 34.

⁵⁴Valsčiaus valdybos 1938 05 28, 1940 04 27 posėdžių protokolai, ten pat, b. 1462, l. 12; b. 1814, l. 12.

⁵⁵Valsčiaus valdybos 1924 11 24 posėdžio protokolas, ten pat, b. 8, l. 88–89.

⁵⁶Minėto posėdžio protokolas, Ten pat, b. 1056, l. 19.

⁵⁷Valsčiaus valdybos 1935 04 09 posėdžio protokolas, ten pat, b. 631, l. 19.

čiaus savivaldybės 1919–1927 m. veiklos apžvalgoje rašoma, kad valsčiaus savivaldybė taiso ir prižiūri 17 km antros rūšies ir 95 km trečios rūšies kelių. Pastaruosius kelius taisė ir prižiūrėjo gyventojai – kiekvienas ties savo žeme.

Savivaldybės žinioje taip pat buvo 10 tiltų antros rūšies keliuose, iš jų – 2 cementiniai. Per dešimtmetį 8 tiltai suremontuoti savivaldybės lėšomis. Trečios rūšies keliuose buvo 46 tiltai.

Seredžiaus valsčiuje buvo 5 svarbesni III rūšies keliai: 1. Seredžius–Lazduona–Jokavai–Čekiškė; 2. Iš II rūšies vieškelių – Žemaitaičiai–Nociūnai–Burbiškiai–Vilainiai; 3. Armeniškiiai–Burliokiškiai–Šiaudiniai link Ariogalos, per Ročkus – link Vozbutų; 4. Belvederis–Klausučiai–Pikčiūnai; 5. Iš II rūšies vieškelių per Eimučių k. į Padubysio dvarą iki valsčiaus žvyryno.

Visi šie keliai 1932 m. buvo išdalyti taisyti viso valsčiaus gyventojams priklausomai nuo valdomos žemės ploto. Tiltus numatyta taisyti savivaldybės lėšomis. Visus mažesnės reikšmės III rūšies kelius valsčiaus valdyba pavedė pasidalinti taisymui tarp seniūnijos gyventojų taip pat nuo žemės ploto. Šiuose keliuose tiltus, ilgesnius nei 2 metrai, privalėjo taisyti valsčiaus savivaldybė, o mažesnius – seniūnijos⁵⁸. Keliai taisyti galutinai paskirstyti buvo viršaičio ir kelių komisijos po to, kai 1932–1933 m. buvo baigta rūšiuoti žemė ir ūkininkai jos nebegalėjo slėpti.

1935 m. sausio 1 d. Seredžiaus valsčiaus savivaldybė pateikė tokias žinias apie tiltus: 1934 m. naujai pastatyta 12 tiltų, jų bendras ilgis – 16 m, darbams išleista 1351 Lt; pastatytas 21 tiltas su cementiniais vamzdžiais, jų bendras ilgis – 12 m, išleista 639 Lt; suremontuoti 3 tiltai; valsčiaus savivaldybei priklausė 1 betoninis 1,25 m ilgio tiltas, 22 mediniai (bendras ilgis – 41 m) tiltai, 25 vamzdžių (bendras ilgis – 15,5 m) tiltai. Taigi iš viso – 48 tiltai, kurių bendras ilgis – 57,75 m⁵⁹.

Lygiagrečiai kelių būkle rūpinosi ir apskrities savivaldybė, ypač I rūšies vieškeliu Kaunas–Jurbarkas. Tais metais jos pastangomis buvo pastatyti keli betoninių vamzdžių bei mediniai tiltai, Seredžiaus miestelyje padaryti nusausinimo darbai, pastatyti valsčiaus ribas žymintys stulpai. Valsčiaus savivaldybė prie šių darbų prisidėjo natūrinėmis prievolėmis.

1930 m. Kauno apskrities savivaldybė įsigijo kelių taisymo mašiną, o 1937 m. – antrą. Naudojant jas, kapitališkai buvo suremontuoti pirmos eilės vieškeliai Kaunas–Jurbarkas, Vilkiša–Seredžius, iš viso 61,26 km. 1929 m. buvo pastatytas 8 m ilgio akmeninis tiltas (vadinamas Šv. Jono) II rūšies vieškelyje Seredžius–Armeniškiai, 1930 m. – 12 m ilgio gelžbetoninis tiltas vieškelyje Seredžius–Pagarmonis (Armeniškiai), 1932 m. – 14,5 m ilgio medinis kabančios sistemos tiltas per Lazduonos upę III rūšies vieškelyje Seredžius–Čekiškė. 1938 m. nutiesta 2,2 km naujo I rūšies vieškelių Seredžius–Čekiškė Lazduonos kalnui aplenkti ir pakelti kelio trasą nuo Nemuno ir Dubysos užliejamų pievų⁶⁰.

Seredžiaus valsčiaus savivaldybės turtas buvo negausus. 1935 m. sausio 1 d. jai priklausiusi žemė – 2,65 ha – buvo įkainota 1934 Lt, turėto inventorius vertė – 5344,25 Lt; iš viso – 7278,25 Lt⁶¹. Savivaldybė neturėjo jokių verslo įmonių.

⁵⁸Valsčiaus tarybos 1932 03 04 posėdžio protokolas, *ten pat*, b. 53, l. 10.

⁵⁹Valsčiaus savivaldybės žinios apie tiltus, *ten pat*, b. 148, l. 73.

⁶⁰Kausno apskrities savivaldybės 20 metų (1918–1938) veikimo trumpa apžvalga, LCVA, f. 379, ap. 1, b. 308, l. 29.

⁶¹Savivaldybės turto įkainavimo sąrašas, LCVA, f. 402, ap. 2, b. 408, l. 71.

*Tilto per Dubysą
ties Seredžiumi
statybos darbai*

*1931 m. rudenį.
Iš L. Jonaičio
šeimos albumo*

*Serediškai
prie naujojo tilto.
1933 m. kovo 20 d.
Iš L. Jonaičio
šeimos albumo*

Vienas iš svarbiausių savivaldybės veiklos barų buvo švietimo reikalai. Dar kaizerinės Vokietijos okupacijos metais Kauno apskrityje veikė keliolika pradžios mokyklų, kurias išlaikė daugiausia vietos gyventojai. Pirmaisiais Nepriklausomybės metais padėtis išliko sunki – trūko mokytojų, patalpų mokykloms, kurio, būtiniausio inventoriaus.

1918–1919 m. Seredžiaus valsčiuje pradžios mokyklos pirmiausia pradėjo veikti Armeniškiuose, Padubysyje, Pikčiūnuose, Seredžiuje, vėliau jos įsikūrė Burliokiškėse ir Burbiškėse. 1924 m. lapkričio 15 d. naujam viršaičiui perimant valsčiaus reikalus, jam buvo perduotos 7 mokyklos. Tuo metu Seredžiuje buvo viena trijų komplektų, o Padubysyje – dviejų komplektų mokyklos. Vieno komplekto mokyklos veikė Seredžiuje (žydu), Pikčiūnuose, Armeniškiuose, Burliokiškėse ir Burbiškėse⁶².

Mokyklų reikalams spręsti 1919 m. lapkričio 25 d. buvo įsteigta speciali apskrities švietimo komisija iš penkių asmenų: du seimelio rinkti atstovai, du pradžios mokyklų mokytojai ir pradinių mokyklų instruktorius (vėliau – inspektorius). Komisija skirdavo ir atleisdavo mokytojus, svarstė mokyklų steigimo ir jų aprūpinimo inventoriūmi, mokymo priemonėmis klausimus. Komisijoje dirbęs B. Gaižauskas, tuo pat metu buvęs ir Seredžiaus atstovas apskrities valdyboje, daug padėjo ne tik apskrities, bet ir gimtojo valsčiaus pradžios mokykloms. 1925 m. Pradžios mokyklų įstatymu pakeitus mokytojų skyrimo, kėlimo ir atleidimo tvarką ir tai perdavus Švietimo ministerijai, savivaldybėms liko daugiausia materialinio mokyklų aprūpinimo klausimai⁶³.

Nuo 1928 m. rugsėjo 1 d. Seredžiaus valsčiaus tarybos nutarimu valsčiuje buvo įvestas privalomas mokyklos lankymas, dar labiau padidinęs savivaldybės išlaidas švietimui. Valsčiaus valdyba beveik kiekviename posėdyje svarstydavo vienokius ar kitokius su mokyklomis susijusius klausimus.

*Bendras tilto
per Dubysą vaizdas.
1942 m. kovo 26 d.
K. Kručkausko nuotr.
Iš L. Jonaičio
šeimos albumo*

⁶²Valsčiaus reikalų perdavimo aktas, *ten pat*, b. 8, l. 82.

⁶³Kauno apskrities savivaldybės 20 metų (1918–1938) veikimo trumpa apžvalga, *LCVA*, f. 379, ap. 1, b. 308, l. 29.

Seredžiaus valsčiaus kaimo ūkis 1930 metais

Jonas Milius

Vilniaus universitetas

Norint surinkti detalius duomenis apie tarpukario Lietuvos ūkininkus, žemės plotus, žmones, pasėlius, gyvulius, derlius ir pan., jų tektų ieškoti įvairių archyvų šaltiniuose, įvairiuose leidiniuose. Iš patirties galėčiau teigti, kad daugelio detalesnių duomenų greičiausiai ir nepavyktų surasti, nes jie nebuvo fiksuoti (statistine-archyvine prasme). Tačiau turime išlikusį neįkainojamos vertės šaltinį – 1930 m. visuotinio Lietuvos žemės ūkio surašymo medžiaga¹.

Tarptautinis žemės ūkio institutas po Pirmojo pasaulinio karo pakvietė visas valstybes atlikti visuotinį žemės ūkio surašymą vienu laiku ir pagal bendrą programą. Lietuva, būdama tarptautinio žemės ūkio instituto narė, kvietimą priėmė ir surašymą pradėjo 1930 m. gruodžio 30 d. (surašymas tęsėsi 10 dienų). Surašymo data mūsų kraštui buvo reikšminga ir kitu požiūriu: 1930-ieji metai – Vytauto Didžiojo metai, tautos dvasinio pakilimo laikotarpis.

Pridursime, kad prieš Antrąjį pasaulinį karą Lietuvoje dar nebuvo atliekamos aerofotonuotraukos, ūkio statistiniai duomenys buvo menkai susieti su kartografinė medžiaga. Todėl žemės ūkio surašymo duomenys yra svarbus šaltinis tiriantiems kaimo ūkį ir jo teritorinius ypatumus. Tai pirmoji tokia išsami medžiaga apie Lietuvos žemės ūkį. Ir ji ypač vertinga, nes duomenys pateikti daugiausia atskirais valsčiais.

Ūkiai, turėję žemės iki 0,20 ha (20 arų), nebuvo surašomi. Taip pat nebuvo surašyti kaimų teritorijose buvusieji valstybinės priklausomybės sklypai: valstybiniai miškai, viešojo naudojimo ežerai, upės, keliai ir pan.

Žemės ūkio plotai sudarė 77,7% visos Lietuvos teritorijos ploto (be tuo metu okupuoto Vilniaus krašto). Kauno apskrityje žemės ūkio plotas užėmė 71,6% teritorijos². Seredžiaus valsčiuje, kurio teritorijoje nebuvo didelių valstybinių miškų, miestų su specifine priemiesčių žemėnauda, žemės ūkio plotas turėjo užimti kur kas didesnę teritorijos dalį, negu Kauno apskrities mastu apskaičiuotasis (minėtas 71,6%).

Čia pateikiami įvairūs duomenys (aštuoniose lentelėse) neblogai apibūdina 1930 m. Seredžiaus valsčiaus žemės ūkio būklę. Kai kurie duomenys į lenteles neįrašyti, bet tekste komentuojami. Šešiose lentelėse pateikti ne tik Seredžiaus valsčiaus teritorijos, bet ir visos Kauno apskrities bei visos tuometinės Lietuvos teritorijos tos pačios rūšies duomenys. Tai leidžia Seredžiaus valsčiaus žemės ūkio būklę vertinti visos apskrities ir valstybės mastu.

Ūkininkavimo intensyvumą iliustruoja teritorijos ž. ū. naudmenų plotų struktūros duomenys (1 lentelė). Kaip matome, šiuo požiūriu Seredžiaus valsčiuje ariamosios žemės plotas procentais yra mažesnis negu apskrities bei visos valstybės teritorijoje. Mažiau ir už gretimo Veliuonos valsčiaus³, kuriame ariamosios žemės plotas užėmė 58,9% teritorijos ploto. Tačiau Seredžiaus valsčiuje buvo di-

¹Visuotinis Lietuvos žemės ūkio surašymas (toliau – ŽŪS), Kaunas, 1930, t. 1–4.

²Milius J. Veliuonos valsčiaus ūkių žemėvalda ir žemėnauda, XX a. (toliau – Milius J. Veliuonos...), *Veliuona*, Vilnius, 2001, p. 294–305.

³Milius J. Veliuonos..., *ten pat.*

desnis ganyklų plotas, todėl bendras žemės ūkyje naudojamos žemės plotas (89,8%) didesnis negu apskrities bei valstybės mastu. Sunku dabar komentuoti šiuos, gal ir specifinius, ypatumus. Tai galėjo sąlygoti gamtinės (dirvožemio) sąlygos ar gal siekimas labiau plėtoti galvijų ūkį, kuriam reikia daugiau ganyklų. 4 lentelės duomenys tokią prielaidą lyg ir patvirtina – Seredžiaus valsčiaus teritorijoje ploto vienetai galvijų turėta daugiau nei kitur. Ūkininkų žemėse miškų būta šiek tiek daugiau negu vidutiniškai Lietuvoje, tačiau čia daug mažesnis pelkių ir durpynų plotas. Tad galima teigti, kad Seredžiaus valsčiaus teritorija buvo intensyviai naudojama žemės ūkio reikmėms.

1 lentelė
Žemės ūkio naudmenų plotų struktūra (%)
 (žr. ŽŪS, t. 2, p. 3; priedas 1, p. 4–5)*

Eil. Žemėveiksliai Nr.	Teritorija		
	Seredžiaus vls.	Kauno apskr.*	Lietuvos
1 Ariamoji žemė**	54,1	59,1 (55,7)	58,0
2 Sodai	1,0	0,9 (0,8)	0,7
3 Pievos	15,2	17,4 (19,4)	17,2
4 Ganyklos	19,5	11,2 (13,0)	11,5
Visa ž. ū. naudojama žemė	89,8	88,6 (88,9)	87,4
5 Miškai	4,4	4,3 (4,1)	3,7
6 Pelkės ir durpynai	0,9	2,1 (2,0)	3,6
7 Žemė po trobesiais***	2,5	2,2 (2,1)	2,0
8 Kita žemė	2,4	2,8 (2,9)	3,3
Iš viso:	100,0	100,0 (100,0)	100,0

Ūkių dydžių duomenys pateikti 2 lentelėje. Kaip matome, mažų ūkių procentas buvo nedidelis – 10–5 ha ploto ūkiai sudarė 16,3% visų ūkių skaičiaus (Kauno apskrityje – 21,7%, o visoje Lietuvoje – 18,6%), tačiau Veliuonos valsčiuje jų būta dar mažiau – tik 12,2%. Seredžiaus valsčiuje vyravo vidutinio dydžio ūkiai; beveik pusė ūkių (49,0%) buvo 10–30 ha dydžio. Didesnių kaip 100 ha ūkių valsčiuje buvo tik du. Reikėtų paminėti, kad Seredžiaus valsčius buvo nedidelis – 577 ūkiai, turėję daugiau kaip 1 ha. Šiuo požiūriu apskaičiuotas vidutinis Kauno apskrities valsčius turėjo 894 ūkius. Seredžiaus valsčiaus visų ūkių plotas buvo 8 242,6 ha, o vidutinis Kauno apskrities valsčiaus plotas – 11 922,0 ha.

Žemės ūkio kultūrinių plotų duomenys (3 lentelė) byloja apie tai, kad šioje teritorijoje būta kai kurių, matyt, dirvų ypatumų sąlygotų, skirtumų. Pavyzdžiui, rugių pasėlių plotas procentais buvo mažesnis negu Kauno apskrityje ir visoje valstybėje, o kviečių – didesnis. Seredžiaus apylinkių ūkininkai mažiau sėjo avižų, bet daugiau laikė pūdymų.

Javų derlingumas buvo artimas vidutiniams valstybės duomenims (4 lentelė). Paminėtina, kad kaimyniniame Veliuonos valsčiuje derlingumas buvo didesnis⁴. Mineralines trąšas naudojo 74,4%

*Visose lentelėse duomenys iš ŽŪS, Kaunas, 1930, t. 1–4.

**Visų pasėlių, daržų, pūdymo ir dirvonų sklypų plotai.

***Čia įeina tie plotai, ant kurių pastatyti trobesiai, taip pat sodybų dalis (kiemai), kurių žemė nepanaudota žemės ūkio augalams auginti.

⁴Milius J. Veliuonos..., *ten pat.*

ūkių; tai mažiau negu vidutiniškai Kauno apskrityje, bet daugiau negu vidutiniškai Lietuvoje (atitinkamai 75,5% ir 70,6%).

2 lentelė

Ūkių skaičius (%) pagal jų dydžių grupes

(žr. ŽŪS, t. 1, priedas 1, p. 66–67)

Eil. Nr.	Ūkių dydžiai (ha)	Ūkių skaičius (%)	Ūkių grupės	Ūkių skaičius (%)
1	1–2	4,0	Maži ūkiai (1–8 ha)	34,0
2	2–5	12,3		
3	5–8	17,7		
4	8–10	9,0	Vidutiniai ūkiai (8–30 ha)	58,0
5	10–12	12,0		
6	12–15	13,8		
7	15–20	9,5		
8	20–30	13,7		
9	30–50	5,9	Stambūs ūkiai (30–100 ha)	7,6
10	50–100	1,7		
11	100–150	0,4	Dvarai (100 ha ir didesni)	0,4
12	150–200	–		
13	200 ir didesni	–		
Iš viso:		100,0		100,0

3 lentelė

Pagrindinių žemės ūkio kultūrų ir pūdymo plotų %

nuo ariamosios žemės ploto (žr. ŽŪS, t. 2, priedas 4, p. 126–127)

Eil. Nr.	Žemės ūkio kultūros	Teritorija		
		Seredžiaus vls.	Kauno apskr.	Lietuvos
1	Rugiai	17,0	21,6	20,2
2	Kviečiai	11,2	9,0	6,7
3	Miežiai	7,6	6,7	7,2
4	Avižos	9,0	12,9	14,7
5	Dobilai ir kitos žolės	11,4	8,7	12,6
6	Linai ir kanapės	2,4	1,9	3,3
7	Bulvės	6,0	6,9	6,0
8	Runkeliai	1,2	1,0	1,5
9	Kitos kultūros	13,3	11,5	9,2
10	Pūdymai	20,9	19,8	18,6
Iš viso:		100,0	100,0	100,0

4 lentelė

Javų derlingumas cnt/ha*

(žr. ŽŪS, t. 2, priedas 6, p. 155)

Eil. Nr.	Javai	Teritorija		
		Seredžiaus vls.	Kauno apskr.	Lietuvos
1	Žieminiai rugiai	21,5	19,4	20,5
2	Žieminiai kviečiai	26,9	26,2	28,1
3	Miežiai	18,7	18,8	18,6
4	Avižos	17,2	17,2	18,4

*Pagal tuometinius matavimus 1 cnt = 50 kg.

Duomenys apie vaismedžių sodus byloja (5 lentelė), kad sodų būklė buvo panaši kaip ir kitur tuometinėje Lietuvoje. Ūkininkų sodai užėmė 1% teritorijos ploto (1 lentelė), o vaismedžių skaičius viename sode – beveik 16 (Kauno apskrityje – 17, o Lietuvoje – 14 vaismedžių). Daugiausia auginta, kaip ir kitur, obelų ir vyšnių.

5 lentelė

Vaismedžių skaičius ūkiuose
(žr. ŽŪS, t. 2, priedas 8, p. 168)

Eil. Nr.	Vaismedžiai	Vaismedžių skaičius viename ūkyje
1	Obelys	7,1
2	Kriaušės	2,0
3	Slyvos	1,9
4	Vyšnios	4,9
Iš viso:		15,9

Gyvulių ūkis Seredžiaus valsčiuje buvo labiau išvystytas negu daugelyje kitų Lietuvos teritorijų (6 lentelė). Apskaičiavus, kiek turėta gyvulių 100 ha naudojamos žemės, o arklių – 100 ha ariamosios žemės, matyti, kad Seredžiaus ūkininkų duomenys, išskyrus avių skaičių, viršija vidutinius Kauno apskrities ir visos Lietuvos duomenis. Iš vieno šaltinio duomenų (ŽŪS, 1930) neteisinga būtų daryti kategoriškas išvadas, tačiau galima teigti, kad tuo metu (1930 m. laikotarpiu) Seredžiaus valsčiuje buvo sėkmingiau vystoma gyvulininkystė negu augalininkystė.

6 lentelė

Gyvulių skaičius
(žr. ŽŪS, t. 3, priedas 3, p. 20–21)

Eil. Nr.	Buvo gyvulių 100 ha naudojamos žemės	Teritorija		
		Seredžiaus vls.	Kauno apskr.	Lietuvos
1	Arklių	16,1 (26,7)*	16,3 (24,5)	14,8 (22,3)
2	Galvijų	28,2	26,6	27,1
3	Kiaulių	35,4	33,2	31,4
4	Avių	14,9	15,9	15,9
5	Paukščių	114,6	103,9	98,4

Duomenys apie tuometinius trobesius byloja, kad Seredžiaus valsčiuje jų būklė buvo geresnė negu daugelyje Lietuvos vietų (7 lentelė). Pirmiausia paminėtina, kad beveik visi ūkiai (98,6%) turėjo savo trobesius. Seredžiaus ūkininkai turėjo daugiau trobesių viename ūkyje (3,4 trobesio, o Kauno apskrityje ir visoje Lietuvoje – 3,2). Seredžiaus valsčiuje buvo mažiau šiaudais dengtų trobesių. Pavyzdžiui, 30% gyvenamųjų namų jau buvo ne šiaudiniais stogais.

Šiek tiek mažiau negu visame krašte Seredžiaus valsčiaus ūkininkai 1930 m. turėjo žemės ūkio mašinų ir padargų: Seredžiaus valsčiuje juos turėjo 87,9, Kauno apskrityje – 90,6, o visos Lietuvos mastu – 90,1% visų ūkių⁵.

*Skliausteliuose – arklių skaičius 100 ha ariamosios žemės.

⁵ŽŪS, t. 3, priedas 5, p. 50–51.

7 lentelė

Duomenys apie ūkių trobesius

(žr. ŽŪS, t. 3, priedas 7, p. 79)

Eil. Duomenų apibūdinimas Nr.	Teritorija		
	Seredžiaus vls.	Kauno apskr.	Lietuvos
1 Ūkių, turinčių trobesius, skaičius %	98,6	96,1	96,7
2 Viename ūkyje buvo trobesių	3,4	3,2	3,2
3 Šiaudais dengtų trobesių skaičius (% nuo visų trobesių skaičiaus)	76,5	83,9	83,2
4 Šiaudais dengtų gyvenamųjų namų skaičius (% nuo visų gyvenamųjų namų)	70,4	75,5	77,2

Išanalizavus duomenis apie dirbusius ūkiuose žmones, matyti, kad situacija buvo panaši visoje tuometinėje Lietuvoje (8 lentelė). Paminėtini kai kurie Seredžiaus valsčiaus ypatumai: šiek tiek daugiau šeimos narių dirbo savo ūkiuose, o tarp samdinių, daugiau negu kitur Lietuvoje, buvo jaunesnių kaip 15 m. asmenų. Galima teigti, kad Seredžiaus valsčiaus ūkininkai daugiau ūkio darbų stengėsi atlikti savo šeimos jėgomis ir daugiau buvo samdoma paauglių, matyt, piemenėlių. Ap-skaičiavus nustatyta, kad iš visų dirbusių šeimos narių, jaunesni kaip 15 m. sudarė 13,1%, o iš visų dirbusių samdinių jaunesni kaip 15 m. – 34,1%.

*Seredžiaus
dvaro darbininkai.
1932 m.
rugsėjo 1 d.
Iš L. Jonaičio
šeimos albumo*

8 lentelė

Duomenys apie ūkiuose dirbusius žmones

(žr. ŽŪS, t. 3, priedas 1, p. 3)

Viename ūkyje dirbo	Teritorija		
	Seredžiaus vls.	Kauno apskr.	Lietuvos
1. Šeimos narių	3,0	2,8	2,9
1.1. Jaunesnių kaip 15 m.	0,4	0,3	0,3
1.2. Vyresnių kaip 15 m.	2,6	2,5	2,6
2. Samdinių	0,5	0,5	0,5
2.1. Jaunesnių kaip 15 m.	0,2	0,1	0,1
2.2. Vyresnių kaip 15 m.	0,3	0,4	0,4
Iš viso dirbo asmenų viename ūkyje:	3,5	3,3	3,4

***

Suprantama, prasmingiau būtų medžiagą apie žemės ūkį pateikti iš Nepriklausomybės laikotarpio pabaigos (pvz., 1939 m.), nes 1930–1939 m. laikotarpiu buvo pasiekta ypač reikšmingos pažangos valstybės gyvenime, aišku, ir kaime. Deja, tokių duomenų neturime.

Čia atlikta 1930 m. surašymo duomenų analizė nepretenduoja į visapusiškus ir detalius apibendrinimus, tačiau autorius tikisi, kad pateiktoji medžiaga gali būti įdomi tiems, kas domisi Seredžiaus krašto praeitimi.

Iš Seredžiaus pašto praeities

Kazys Misius

Arklių pašto stotis

Nurodoma, kad iki 1720 m. veikė Vilniaus–Karaliaučiaus pašto traktas, o Lietuvoje buvo prenumeruojamas Karaliaučiuje leistas laikraštis lenkų kalba „Poczta Kroliewiecka“ („Karaliaučiaus paštas“). Vladas Abramavičius rašė, kad „*pakrikus pašto susisiekimui tarp Vilniaus ir Karaliaučiaus, 1720 metais laikraštis, netekęs Lietuvoje prenumeratorių, nustojo ejęs*“¹.

Konkrečių žinių, kokiais keliais ėjo minėtas pašto traktas, nerasta. Iš kitų šaltinių žinoma, kad XVII a. pro Jurbarką Kauno, Vilniaus link ir toliau į rytus pravažiudavo daugybė pirklių iš Prūsijos. Todėl tikėtina, kad ir minėtas Karaliaučiaus–Vilniaus pašto traktas ėjo pro Veliuoną, Seredžių, Vilkiją. Kazimieras Piotrovskis, tyrinėjęs pašto kelius Lenkijoje ir Lietuvoje, yra paskelbęs 1767 m. pašto kelių schemą, kurioje pažymėtas spėjamas pašto traktas Kėdainiai–Raseiniai–Jurbarkas².

Neaišku, kuo pagrįstas toks spėjimas, tačiau jis kelia rimtų abejonių. XVIII a. antrojoje pusėje paštas Lietuvoje buvo gerai organizuotas. To laikotarpio leidžiamuose įvairiuose kalendoriuose būdavo skelbiami tarptautiniai ir reikšmingesni LDK pašto traktai, nurodant arklių pašto stotis, tačiau vietiniai pašto karietų maršrutai nebūdavo nurodomi. Iš minėtų infor-

¹Abramavičius V. Pirmieji Vilniaus laikraščiai, *Literatūros ir meno metraštis* 1961, p. 164.

²Piotrowski K. O drogach pocztowych i o transporcie poczt w Polsce w wiekach XVI–XVIII, *Historia techniki i nauk technicznych*, Warszawa, 1969, p. 5.

macinių leidinių galima įsitikinti, kad XVIII a. LDK laikais pro Seredžių tarptautinis pašto traktas nėjo. Ar buvo vežamas panemuniais vietinis paštas, lieka nenustatyta.

Po trečiojo Lietuvos ir Lenkijos valstybės padalijimo Rusijai atitekusioje Lietuvos dalyje buvo atkurta imperijos reikmėms pritaikyta pašto sistema. 1797-iems metams nurodomas Kauno–Raseinių pašto traktas, kurio kelyje tikrai viena – Seredžiuje – arklių pašto stotis. Joje laikyti 6 arkliai³.

Kitais metais Kauno–Raseinių pašto traktas buvo pakeistas – nuo Vilkijos jis suko į Čekiškę. Tame kelyje buvo šios arklių pašto stotys: Paštuva, Čekiškė, Plembergas, Raseiniai. Seredžiaus pašto stotis išliko, nes tais metais pradėjo veikti Kauno–Jurbarko pašto traktas, ejęs palei Nemuną⁴.

Gal kelias į Raseinius per Čekiškę buvo blogesnis, o gal norėta laikyti mažiau pašto stočių, nes 1799 m. Kauno–Raseinių pašto kelias jau buvo kitas ir turėjo tik šias arklių pašto stotis: Vilkiją, Seredžių, Ariogalą, Raseinius. Taip pat tebeveikė ir Kauno–Jurbarko pašto traktas, turėjęs Vilkijos, Seredžiaus, Gelgaudiškio ir Jurbarko pašto stotis. Taigi nuo 1799 m. pro Seredžių iš Kauno ėjo du pašto traktai – į Raseinius ir į Jurbarką. Tada Seredžiaus stotyje laikyta 10 arklių⁵.

Caro valdžia paštų išlaikymo prievolę skirdavo dvarininkams. 1799 m. arklių pašto stotims steigti ir joms išlaikyti buvo išleistos taisyklės. Tiesiogiai pašto stotimis turėjo rūpintis gubernijų bajorų vadai. Pašto stotims prižiūrėti ir laikyti dažniausiai trejiems metams būdavo skelbiamos varžytinės. Jas laimėjęs asmuo pašto stotyse turėdavo sudaryti valdžios reikalaujamas sąlygas. Norėdami gauti kuo daugiau pelno, arklių pašto stočių laikytojai neretai pažeidinėdavo sutartyse numatytus reikalavimus.

XIX a. pradžioje arklių paštas buvo vienintelė susižinojimo priemonė. Paštas turėjo ir svarbią karinę reikšmę, todėl pašto stotis kontroliuodavo Vilniaus centrinio pašto direktorius, generalgubernatoriaus, gubernatoriaus įstaigos, kariškiai.

1816 m. Seredžiaus pašto stotis laikė 12 arklių, pro ją keliavo siuntos bei korespondencija į Kauną ir Jurbarką.

1827–1830 m. Seredžiaus arklių pašto stotį laikė dvarininkas Pranciškus Jančevskis. Už tai jis iš izdo per metus gaudavo 2190 rublių. Pasirašydamas sutartį, kaip turtą jis užstatė 4 savo baudžiauninkus. Tada Raudonės pašto laikytojas per metus gaudavo 2490, o Jurbarko – 2600 rublių⁶.

1828 m. Vilniaus gubernijos bajorų vadas Eustachijus Karpis, tikrinęs Seredžiaus pašto stotį, akte parašė taip:

„Seredžiaus pašto stotis yra stoties prižiūrėtojo Kolševskio name; kairėje pusėje yra 3 kambariai pašto vežėjams, o dešinėje – du poilsio kambariai; pravažiuojantiems keleiviams skirtų kambarių nėra. (...) Šio namo savininkas įsipareigojo ateinančią vasarą pravažiuojantiems pristatyti du kambarius ir laikyti viešbutį“⁷.

Minėtame akte nenurodyta stoties pastato ir arklių tinkamumo būklė, ar pakanka vežimų, rogių, pakinktų ir kito inventorius.

³Spausdinta informacija apie 1797 m. pašto traktus, *Alsėdžių bažnyčios archyvas*.

⁴1798 m. pašto stočių sąrašas, LVIA, f. 378, b. 4, t. 1, l. 407.

⁵Spausdinta informacija apie 1799 m. pašto traktus, *Alsėdžių bažnyčios archyvas*.

⁶1816 m. pašto stočių sąrašas, LVIA, f. 378, b. 79, l. 120; 1827–1830 m. žinios apie pašto stotis, *ten pat*, b. 22, l. 12.

⁷1828 01 02 aktas, *ten pat*, l. 252.

Nutiesus Tilžės–Rygos plentą, atsiradus geležinkeliui ir dar dėl kitų priežasčių arklių pašto traktai nebuvo pastovūs. Nenagrinėjant dėl to įvykusių pokyčių, galima tik pasakyti, kad Seredžiaus pašto stotis 1860 m. dar veikė. Pro šį miestelį ėjo Kauno–Tauragės pašto kelias. Apie 1862 m. šis traktas buvo panaikintas. Tada baigėsi ir Seredžiaus arklių pašto stoties istorija, nors Kauno gubernijoje kai kurie arklių pašto traktai veikė iki XX a.

Pašto agentūra

Panaikinus Seredžiaus arklių pašto stotį, carinės Rusijos valdymo metais pašto įstaiga šiame miestelyje nebuvo įkurta. Pašto čia nesteigė ir 1915–1918 m. Lietuvoje šeimininkavę vokiečiai.

Atsikūrusioje Lietuvos valstybėje tose gyvenvietėse, kur pašto įstaiga buvo žmonėms reikalinga, tačiau nebuvo tikimasi gauti daugiau negu 5 tūkst. litų pajamų, Vakarų Europos valstybių pavyzdžiu būdavo steigiamos pašto agentūros. Carinėje Rusijoje jų nebuvo. Pagal gaunamas pajamas agentūros skirstėsi į tris eiles (rūšis). Žemiausios (trečios) eilės agentūros vedėjo mėnesinis atlyginimas dažniausia būdavo 20, antros – 40, pirmos – 60 litų. Trečios eilės agentūros dirbdavo dvi, antros – 4, pirmos – 6 valandas per dieną.

Nors agentūrų vedėjai buvo skiriami Pašto valdybos, tačiau jie laikyti antraeilininkais ir valstybės tarnautojų teisių neturėjo. Tad naikinant agentūras, jų vedėjai negalėjo reikalauti kitos tarnybos pašto žinyboje. Darbe agentūros vedėją galėjo pavaduoti jam patikimas asmuo.

Pašto agentūros neturėdavo laiškinių, nepriimdavo įvertintų laiškų, banderolių, siuntinių, brangių perlaidų. Jose būdavo priimama ir išduodama tik paprasta bei registruota korespondencija, nebrangios pašto perlaidos, atsiimama prenumeruojama spauda. Agentūros prekiaudavo žyminiais bei pašto ženklais, vokais, atvir-laiškiais, atvirutėmis ir kt. Agentūroms patalpų Pašto valdyba nenuomodavo. Jos steigdavosi parduotuvėse, parapijų namuose, valsčių valdybose, mokyklose, kitose įstaigose bei privačiuose butuose.

Kadangi carinės Rusijos valdymo metais Seredžiuje pašto įstaigos nebuvo, matyt, abejota, ar šiame miestelyje paštas gali dirbti nenuostolingai. Todėl nuo 1923 m. gegužės 16 d. čia įsteigiama pašto agentūra, priklausiusi Vilkijos paštui. Su šia įstaiga korespondencija keisdavosi antradieniais ir ketvirtadieniais. Vedėju buvo paskirtas Jurgis Ūkas.

Jau pirmaisiais savo veiklos mėnesiais Seredžiaus pašto agentūra gavo nemažai pajamų, todėl nuo 1924 m. vasario 1 d. ji buvo priskirta antrai eilei, o nuo spalio 1 d. – aukščiausiai (pirmai). 1925 m. vasarą šioje agentūroje buvo nustatytas pinigų trūkumas, tačiau nenurodyta, kokie padaryti nuostoliai. Nuo 1925 m. liepos 3 d. J. Ūkas iš pareigų atleistas, jam pradėta baudžiamoji byla.

Kitu agentūros vedėju buvo paskirtas Pranas Žibas, tačiau jam nebuvo lemta ilgiau pasidaruoti – tais pačiais metais agentūra tapo pašto įstaiga⁸.

Seredžiaus pašto spaudas

⁸Seredžiaus pašto agentūros byla, LCVA, f. 1016, ap. 3, b. 665, l. 1–20.

Paštas 1925–1940 metais

Seredžiuje VII eilės pašto įstaiga pradėjo veikti nuo 1925 m. lapkričio 15 d. Jos viršininku paskirtas Jeronimas Landsbergis, gimęs 1901 m. Pasvalyje. Jis buvo mokėsis dviklasėje mokykloje, tačiau jos nebaigęs. 1919 m. birželio 22 d. J. Landsbergis pradėjo dirbti Pasvalio pašto sargu. Po mėnesio jis pasiprašė laiškininko pareigų ir tapo tos pačios įstaigos laiškanėšiu. Matyt, J. Landsbergis buvo pareigingas darbuotojas, nes, nelankęs jokių kursų, nuo 1920 m. rugsėjo 1 d. paskiriamas VI eilės valdininku Pasvalio pašte. 1921 m. jis charakterizuojamas kaip kruopštus ir pareiginas darbuotojas.

1922 m. J. Landsbergis susirgo, gydytojai pripažino plaučių džiovą. Jis pasiėmė neapmokamų atostogų gydytis. Pasibai-gus skirtam terminui, darbe jis nepasirodė ir buvo išbrauktas iš tarnautojų sąrašų.

1923 m. lapkričio mėn. J. Landsbergis kreipėsi į Pašto telegrafo ir telefono valdybą, teigdamas, kad jis pasveikęs, ir prašė tarnybos. Prašymas buvo patenkintas – jis paskiriamas į Kybartų paštą. 1925 m. balandžio mėn. J. Landsbergis paprašė jį perkelti į kurortinį Palangos arba Birštono paštą. Į prašymą vėl buvo atsižvelgta – nuo 1925 m. gegužės 16 d. jis paskiriamas Birštono pašto viršininku. Deja, tuo metu Birštone paštas dirbo tikai kurorto sezono metu, todėl nuo rugsėjo 14 d. J. Landsbergis perkeliamas dirbti į Kauną, o iš ten atvyko vadovauti naujai steigiamam Seredžiaus paštui.

Jis sėkmingai susidorėjo su visais organizaciniais sunkumais ir nepriekaištingai darbavosi. Pažymima, kad J. Landsbergis dokumentaciją ir visus pašto reikalus tvarkė pavyzdinčiai kruopščiai. Tikrai dėl sveikatos palyginti dažnai prašydavo nemokamų atostogų. Nuo 1929 m. liepos 4 d. J. Landsbergis paskirtas Ariogalos pašto viršininku, o jo vieton iš Kauno atkeltas Stasys Šimkus.

1931 m. pabaigoje J. Landsbergis buvo paskirtas į Kauno centrinį paštą, kuriame išdirbo iki 1941 m., o gal ir ilgiau. 1943 m. jis atsiėmė savo nuotrauką ir reikšmingesnių dokumentų nuorašus⁹ ir 1944 m. pasitraukė į Vakarų.

1927 m. Seredžiaus pašto pajamos viršijo išlaidas. 1928 m. ši įstaiga gavo 15 144 Lt pajamų ir turėjo 7962 Lt išlaidų. Taigi pajamos viršijo išlaidas beveik dvigubai, t. y. 7117 Lt. Tais metais per paštą išsiųstų perlaidų vertė buvo 133 028 Lt, o perlaidomis atsiųsti 217 061 Lt.

1929 m. turėta pajamų 16 488, o išleisti 8526 Lt, gauta 7919 Lt pelno. Pasiųsta perlaidomis 136 075, o gauta – 259 072 Lt¹⁰.

Taip pelningai dirbanti įstaiga jau 1930 m. buvo priskirta aukštesnei, VI eilei. Paštas keitėsi korespondencija su Vilkija, tačiau vasaros laivybos metu į Seredžių ir iš jo pašto siuntos buvo vežiamos garlaiviu¹¹.

Stasiui Šimkui Seredžius buvo gim-tasis miestelis. Čia jis gimė 1906 m. va-sario 4(17) d. Privačiai pasimokęs, S. Šim-kus buvo atsidūręs Plungėje, kur 1919–

*Taupomosios
valstybės kasos
Seredžiaus pašte
antspaudas*

*Seredžiaus pašto
viršininkas Stasys
Šimkus. Nuotr.
iš jo asmens bylos.
Iš LCVA fondų*

⁹J. Landsbergio asmens byla, LCVA, f. 1016, ap. 1, b. 2822, l. 1–157.

¹⁰1928 ir 1929 m. paštų apyskaitų suvestinės, LCVA, f. 1016, ap. 6, b. 92, l. 3, 13.

¹¹Pašto valdybos žinynas, Kaunas, 1930, p. 244.

1922 m. dirbo vietos savivaldybėje raštininku. 1922 m. birželio mėn. jis pasiprašė leidimo praktikuotis Plungės pašte. Prašymas buvo patenkintas. Jaunuolis gana greitai perprato ryšininko darbo niuansus ir, nelaikęs egzaminų, nuo 1923 m. vasario 1 d. pradėjo eiti VI eilės valdininko pareigas Plungės pašte. 1925 m. vasarą S. Šimkus pasiprašė tarnybos Kauno pašte, kur buvo paskirtas nuo 1925 m. birželio 16 d. Padirbėjęs Kaune porą metų, S. Šimkus (paties prašymu) nuo 1927 m. spalio 1 d. paskirtas Zapyškio pašto viršininku. 1928 m. balandžio mėn. S. Šimkus Pašto valdybai rašė, kad pradėjęs Seredžiuje atstatyti tėvų per Pirmąją pasaulinį karą sunaikintą namą, todėl norėtų paskyrimo į tą miestelį. Nežinia kodėl, bet jo prašymas liko nepatenkintas. Nuo 1928 m. gegužės 1 d. S. Šimkus skiriamas Butrimonių pašto viršininku. Čia 1928 m. liepos 3 d., važiuodamas dviračiu, sunkiai susižeidė. Paveikęs buvo paskirtas į Kauno paštą, iš kur buvo atsiųstas į Seredžių.

Tiek Seredžiuje, tiek dirbdamas kitose pašto įstaigose, S. Šimkus jokių nuobaudų neturėjo, buvo pareigingas, sąžiningas, kruopštus, visur palaikydavo reikiama tvarką. Išdirbęs dvejus metus ir tris mėnesius Seredžiuje, S. Šimkus buvo iškeltas į Kauno centrinį paštą. Seredžiaus paštą jis perdavė Albertui Juozėnui. Keičiantis viršininkams, S. Šimkui dar teko 1932 m. gegužės–birželio mėn. laikinai padirbėti Seredžiuje. Kauno centriniam pašte jis tebedirbo ir 1940 m.¹²

Kas 1932–1934 m. buvo Seredžiaus pašto viršininku, liko neišsiaiškinta. Nuo 1934 m. lapkričio 16 d. Seredžiaus paštui vadovauti iš Veliuonos buvo atkeltas Pranas Štaras, apie kurį jau rašyta¹³.

P. Štaras Seredžiuje darbavosi nepriekaištingai iki 1940 m. Revizoriai jokių aplaidumų ar trūkumų toje pašto įstaigoje nerasdavo. O jam dėl neaiškiais aplinkybėmis Veliuonoje dingusių pinigų ypač buvo padidintas tikrintojų dėmesys.

VI eilės Seredžiaus paštas irgi dirbo pelningai. Pavyzdžiui, 1937 m. ši įstaiga gavo 22 428 Lt pajamų, o išleido tik 14 892 Lt. Analogiškai 1938 m. gauti 26 362, o išleisti – 18 486 Lt. 1937 m. pajamos viršijo išlaidas 7536 Lt. O 1938 m. – 7876 Lt. Padidėjo ir pinigų apyvarta perlaidomis. 1938 m. šis paštas perlaidomis priėmė 162 185, o buvo atsiųsti – 623 226 Lt¹⁴.

Susitarus Finansų ir Susisiekiimo ministerijų ministrams, nuo 1932 m. prie Lietuvos paštų pradėtos steigti taupomosios valstybės kasos. Taupomoji kasa veikė ir prie Seredžiaus pašto. Galima paminėti, kad 1937 m. į Seredžiaus taupomąją kasą priimtų pinigų vertė buvo 88 189 Lt. Tais metais iš šios kasos žmonės atsiėmė 68 213 Lt santaupų. 1938 m. priimta 102 578 Lt indėlių, o išmokėti 80 536 Lt¹⁵.

Jau į Seredžiaus pašto agentūrą buvo įvestas telefono ryšys. Dėl brangumo ir ribotų galimybių, nes paskambinti buvo galima tiktai pašto įstaigų darbo metu, telefono ryšys miesteliuose ir kaimuose nebuvo populiarus. 1931 m. Seredžiaus paštas turėjo 14, 1938 m. – 23 abonentus¹⁶.

Seredžiaus pašto viršininkas Povilas Štaras. Apie 1960 m. Iš V. J. Štaro albumo

¹²S. Šimkaus asmens byla, LCVA, f. 1016, ap. 1, b. 5285, l. 1–110.

¹³Misius K. Veliuonos paštas iki 1940 m., *Veliuona*, 2001, p. 150–151.

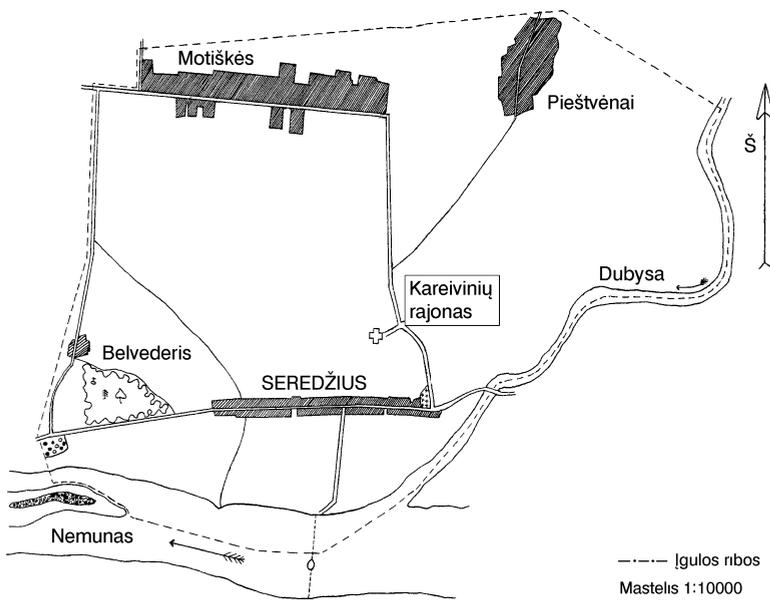
¹⁴1937 ir 1938 m. paštų apyskaitų suvestinės, LCVA, f. 1016, ap. 3, b. 51, l. 47, 51.

¹⁵Ten pat.

¹⁶1932 ir 1939 m. Lietuvos telefono abonentų sąrašas, Kaunas, 1940.

Kariuomenės įgula Seredžiuje

Rytas Narvydas

Planuojama Seredžiaus
igulos ribų schema.

1936 m. lapkričio 24 d.
Iš LCVA fondų

Vyresnio amžiaus Seredžiaus gyventojai miestelio šiaurės rytų dalį vadina „rajonu“. Toks pavadinimas stebina jaunesnius žmones. Kodėl ši vieta taip vadinama? Dalykas paprastas: 1935–1940 m. ši teritorija priklausė Lietuvos kariuomenei, joje buvo dislokuotos Seredžiaus įgulos dalys ir ji vadinta „kareivinių rajonu“. Dalis pastatų išliko iki šių dienų – štabas, pačių kareivinių likučiai, sandėliai. Kitus sunaikino Antrojo pasaulinio karo audros. Atidžiau pasižvalgčius galima rasti ir daugiau buvusios įgulos pėdsakų – rikiuočių aikštę, šaudyklą. Dabar išlikusiuose pastatuose veikia mokykla, kelios įmonės.

Iki 1935 m. vasaros kariuomenės Seredžiuje nebuvo. Tų metų pirmojoje pusėje pasklido gandai, kad miestelyje žada įsikurti kariai. Netgi imta nerimauti, kad „kareiviai blogai elgsiasi ir drumsią apylinkės gyvenimą“¹. Vis dažniau apsilankydavo karininkai ir kareiviai, o rugpjūčio mėnesį sekvestruotuose butuose ir apsigyveno. Prasidėjo kareivinių statybos darbai. Nerimauta be reikalo – tvarkingi kareiviai elgėsi mandagiai ir pavyzdingai². O laikui bėgant pasikeitė ir pagyvėjo miestelio gyvenimas. Kareivinių statybai ir kitiems darbams reikėjo darbininkų, ūkininkai aprūpindavo įgulos karius maisto produktais, karių šventės sutraukdavo vietinius gyventojus.

Kariuomenės vadovybė steigti įgulą Seredžiuje nutarė vykdydama kariuomenės reformą, kuri turėjo sustiprinti šalies gynybinę galią. XX a. ketvirtajame dešimtmetyje tarptautinė padėtis Europoje vis labiau komplikavosi, vis aiškiau buvo jaučiama artėjančio karo grėsmė. Tačiau Lietuvos kariuomenė buvo per silpna ir ne-

¹Žk. A., Mandagūs kareiviai. Kariuomenės gyvenimas, *Karys*, 1935, lapkr. 7, nr. 45, p. 1087.

²Ten pat.

*Karių šventinė
rikiuotė.
Apie 1936 m.*

Artileristai. SMM

pakankamai parengta pasipriešinti galimai agresijai. Pasibaigus Nepriklausomybės kovoms, ji palaipsniui mažinta, iki 1926 m. ekonominiais sumetimais buvo išformuoti 3-iasis ir 6-asis pėstininkų, 3 dragūnų, 1 artilerijos pulkai, minosvaidžių batalionas ir kai kurie kiti daliniai.

Reforma patvirtinta 1935 m. sausio mėn. pirmajame Valstybės gynimo tarybos posėdyje. Buvo numatyta išplėsti kariuomenę: pertvarkyti priedangos pulkus, padidinti šarvuočių dalis, sunkiąją ir priešlėktuvinę artileriją, karo aviaciją, įsigyti daugiau priešlėktuvinių ginklų, sustiprinti jūros sienos apsaugą bei suformuoti atskirą priešlėktuvinę rinktinę, raitosios artilerijos grupę, antrąją inžinerijos batalioną ir kai kurias kitas dalis. Susirūpinta pagerinti apginklavimą, karininkų apmokymą, spręsti kitas problemas. Svarbu buvo ir sutrumpinti mobilizacijos laiką. Iki 1935 m. realiai ji galėjo užtrukti savaitę ar net ilgiau, tačiau buvo reikalinga į rikiuotę surinkti atsargos karius bei kariuomenę paruošti kautynėms per 2–3 dienas³.

Siekiant taip greitai įvykdyti mobilizaciją, reikėjo mobilizacinius centrus iš kelių Lietuvos vietų išmėtyti plačiau.

³Knezys St. Div. gen. Stasys Raštikis ir Lietuvos kariuomenės reforma, *Kardas*, 1997, nr. 1–2, p. 14.

Centruose taikos metu turėjo būti būsimųjų dalinių vadovybė, būtinausi specialistai ir priešlėktuvinė apsauga. Tokia decentralizacija buvo grindžiama ir būtinybe išvengti prieš aviacijos smūgių, kuriais sunaikinus didelius mobilizacinius centrus mobilizacija labai pasunkėtų, tuo tarpu atakuoti mažesnius centrus būtų buvę sudėtingiau, o jei jie ir nukentėtų, vis tiek galėtų veikti. Tie sumetimai reikalavo pakeisti taikos meto kariuomenės dislokacijos principus ir vietas. Taikos metu įgulose turėjo būti bent vienas pėstininkų batalionas su bent viena artilerijos baterija, su visu mobilizaciniu turtu visam pėstininkų pulkui ir visai artilerijos grupei. Todėl reikėjo įsteigti naujas įgulas ir pastatyti kareivines ir sandėlius tose vietose, kur iki tol jų dar nebuvo: Prienuose, Seredžiuje, Raseiniuose, Plungėje, Radviliškyje, Kupiškyje ir kitur. Įsteigus naujus mobilizacinius centrus, buvo atgaivinti: 3-iasis pėstininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto pulkas, 6-asis pėst. Lietuvos kunigaikščio Margio pulkas ir 3-čias dragūnų Geležinio Vilko pulkas⁴.

Seredžiuje įsikūrė 3-iojo pėstininkų pulko II batalionas ir 2-ojo artilerijos pulko II grupė.

3-iasis pėstininkų pulkas pradėtas kurti 1919 m. gegužės 4 d. Raseiniuose, jo pirmuoju organizatoriumi ir vadu buvo karininkas Pranas Liatukas. Tų pačių metų liepos 11 d. vadovavimą perėmė karininkas Ignas Musteikis, kuris baigė formuoti pulką. Spalio 6 d. naujasis Lietuvos kariuomenės dalinys išžygiavo į bolševikų frontą. Pasibaigus kovoms su bolševikais, pulkas buvo išmėtytas po miestelius ir kaimus. 1920 m. vasario 16 d. Valstybės prezidentas A. Smetona paskyrė pulkui simboliniu šefu Vytautą Didįjį ir suteikė teisę vadintis 3-uoju pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto pulku.

Prasidėjus kovoms su Lenkija, pulkas taip pat buvo pasiūstas į frontą, 1920 m. rugpjūčio 30 d. įžengė į Vilnių, dalyvavo kautynėse prie Varėnos, Lazdijų, Cipliškių, Kalvarijos, Daugų rajonuose. Pasibaigus kovoms, užėmė barą prie Vievio ir saugojo demarkacinę liniją. Vėliau perkeltas į Žiežmarius, iš ten į Ukmergę, vėliau į kitas vietas. Nuo 1925 m. gruodžio 5 d. stovėjo Alytuje, kur 1926 m. rugsėjo 1 d. pradėtas jo išformavimas, užtrukęs iki 1927 m. sausio 1 d.

Kadangi išsami pulko 1919–1926 m. istorija tiesiogiai nesusijusi su šios monografijos tema, ji pateikta labai glaustai. Tik gal dar reikėtų paminėti, kad 1922 m. pulko vicekapelionu buvo Seredžiaus klebonas Klemensas Šovys.

Pulkas atkurtas 1935 m. liepos 19 d. Lietuvos Respublikos Prezidento aktu Nr. 471, jam vėl leista vadintis „3-ju pėstininkų Vytauto Didžiojo pulku“⁵, tos pačios dienos aktu Nr. 474 1-osios pėstininkų divizijos štabo viršininkas gen. štabo plk. Viktoras Giedrys atleistas iš užimamų pareigų ir paskirtas pulko vadu⁶. Pradėta formuoti pulko vadovybė. 1935 m. liepos 20 d. įsakymu kariuomenei Nr. 49 3-iosios pėstininkų divizijos štabo gen. štabo plk. ltn. Adolfas Urbšas paskirtas pulko vado padėjėju⁷ bei į pulką iš įvairių dalių perkelti kiti karininkai. Slaptu 1935 m. įsakymu kariuomenei Nr. 11 Kėdainiuo-

⁴Raštikis S. *Kovose dėl Lietuvos (kario atsiminimai)*, I tomas, Los Angeles, 1956 (antras leidimas – Vilnius, 1990), p. 326–327.

⁵1935 07 20 įsakymas kariuomenei Nr. 49 §1; 1935 08 01 įsakymas 3 pėstininkų Vytauto Didžiojo pulkui Nr. 1 §3, LCVA, f. 516, ap. 1, b. 115, p. 2.

⁶1935 07 20 įsakymas kariuomenei Nr. 49 §3; 1935 08 02 įsakymas 3 pėstininkų Vytauto Didžiojo pulkui Nr. 2 §2, LCVA, f. 516, ap. 1, b. 115, p. 2–6.

⁷1935 07 20 įsakymas kariuomenei Nr. 49 §3; 1935 08 02 įsakymas 3 pėstininkų Vytauto Didžiojo pulkui Nr. 2 §1, LCVA, f. 516, ap. 1, b. 115, p. 2–6.

se 1935 m. rugpjūčio 1 d. pulkas pradėtas formuoti. Tą pačią dieną pulkui išleistas pirmasis įsakymas⁸. Jau kitą dieną atvykę į pulką karininkai įtraukti į sąrašus ir paskirti į pareigas⁹.

Beveik kas dieną į pulko štabą Kėdainiuose atvykdavo nauji karininkai, puskarininkiai, kareiviai. Palaipsniui kūrėsi pulko štabo padaliniai, batalionai, kuopos, komandos. Rugpjūčio viduryje pradėta formuoti pulko batalionų vadovybė. 1935 m. rugpjūčio 13 d. paskirti jų vadai: II bataliono – plk. ltn. A. Šurkus¹⁰ ir III bataliono – mjr. J. Šlepetys¹¹, o kiek vėliau, 1935 m. rugpjūčio 19 d., I bataliono vadu mjr. A. Raudonikis¹².

1935 m. rugsėjo 21 d. iš 8-ojo pėstininkų Kauno kunigaikščio Vaidoto pulko atvyko kapelmeisteris civilinis tarnautojas Bronius Jonušas¹³. Iš Kalnaberžės auklėjimo įstaigos priimti auklėtiniai muzikantai Bronius Durka, Vincas Viršila ir Vladas Gegelis¹⁴. 1935 m. spalio 11 d. iš 1-ojo gusarų pulko atvyko kapelionas kunigas Jonas Normantas¹⁵. 1935 m. rugpjūčio 2 d. ūkio viršininkas plk. ltn. Šileika išvyko į Jonavą užpirkti pulkui baldų¹⁶.

*Seredžiaus įgulos
muzikantų komanda.*

SMM

⁸1935 08 01 įsakymas 3 pėstininkų Vytauto Didžiojo pulkui Nr. 1 §1 ir §2, LCVA, f. 516, ap. 1, b. 115, p. 2.

⁹1935 08 02 įsakymas 3 pėstininkų Vytauto Didžiojo pulkui Nr. 2 §2, LCVA, f. 516, ap. 1, b. 115, p. 2–6; 1935 08 03 įsakymas 3 pėstininkų Vytauto Didžiojo pulkui Nr. 3 §1, LCVA, f. 516, ap. 1, b. 115, p. 7.

¹⁰1935 08 13 įsakymas 3 pėstininkų Vytauto Didžiojo pulkui Nr. 7 §4 ir §5, LCVA, f. 516, ap. 1, b. 115, p. 11–14.

¹¹1935 08 13 įsakymas 3 pėstininkų Vytauto Didžiojo pulkui Nr. 7 §6, LCVA, f. 516, ap. 1, b. 115, p. 11–14.

¹²1935 08 20 įsakymas 3 pėstininkų Vytauto Didžiojo pulkui Nr. 10 §2, LCVA, f. 516, ap. 1, b. 115, p. 20–28.

¹³1935 08 31 įsakymas kariuomenei Nr. 63 §11; 1935 09 17 įsakymas 3 pėstininkų Vytauto Didžiojo pulkui Nr. 28 §2, LCVA, f. 516, ap. 1, b. 115, p. 96–99; 1935 09 21 įsakymas 3 pėstininkų Vytauto Didžiojo pulkui Nr. 31 §4, LCVA, f. 516, ap. 1, b. 115, p. 110–113.

¹⁴1935 10 23 įsakymas 3 pėstininkų Vytauto Didžiojo pulkui Nr. 61 §12, LCVA, f. 516, ap. 1, b. 115, p. 209–213.

¹⁵1935 10 11 įsakymas 3 pėstininkų Vytauto Didžiojo pulkui Nr. 49 §3, LCVA, f. 516, ap. 1, b. 115, p. 169–174.

¹⁶1935 08 07 įsakymas 3 pėstininkų Vytauto Didžiojo pulkui Nr. 5 §2, LCVA, f. 516, ap. 1, b. 115, p. 9–10.

Parengus vietas apsigyvenimui, batalionų kariai ėmė kurtis nuolatinėse dislokacijos vietose.

1935 m. rugsėjo mėn. 4 d. II bataliono vadas plk. ltn. Šurkus ir einantis bataliono adjutanto pareigas ltn. Janušonis išvyko į nuolatinę tarnybos vietą Seredžiuje.

Ltn. Stasys Danilevičius 3-iojo pėst. pulko pirmųjų atkūrimo metinių proga taip aprašė to meto sąlygas ir įvykusius pasikeitimus:

„Tenka pasakyti, kad Seredžiuje buvo nepalankios darbui sąlygos – trūko kareiviams gyvenamųjų patalpų. Kareiviai turėjo gyventi sekvestruotuose piliečių butuose. Dabartiniu metu, pastačius Seredžiaus ir Raseinių įgulse moderniškias kareivines, ne tik pagerėjo tų įgulų karių gyvenimo sąlygos, bet ir pačių miestelių vaizdas, žymiai pagražėjo, jau nekalbant apie turimą materialinę naudą iš stovinčių įguloje karių“¹⁷.

1935 m. spalio 16 d. priimtas laisvai samdomas gydytojas Ch. Elpernas¹⁸.

1935 m. rugsėjo 26 d. įsakymu I pėstininkų divizijai Nr. 36 §6 Raseinių įgulos viršininku skiriamas plk. ltn. Šlepetys, o Seredžiaus įgulos – plk. ltn. Šurkus¹⁹.

Įsikūrus Seredžiuje, kariai pradėjo savo įprastą veiklą.

Nuo 1935 m. spalio 1 d. įsakyta mokyti pagal pulko vado patvirtintą planą²⁰. Nuo 1935 m. spalio 5 d. steigiamos laikinos sargybos ir sargų postai²¹.

Krašto apsaugos ministeriui sutikus, bataliono karių dvasinius reikalus nuo 1935 m. spalio 1 d. aptarnavo kun. Šovys Klemensas²².

Nuo 1936 m. iki 3 pėst. pulko likvidavimo batalionui vadovavo plk. ltn. Balys Namajuška.

1935 m. buvo sudaryta ir Seredžiaus įgulos ugniagesių komanda: ją sudarė 34 asmenys. Jų viršininku paskirtas kapitonas Alfonsas Šimulynas. Komandoje buvo ir trimitininkas Adomas Jurgaitis²³.

Sovietų Sąjungai 1940 m. okupavus Lietuvą, 3-iojo pėst. pulko dalys buvo perkeltos į Rytų Lietuvą. Seredžiaus įgula, kaip ir kitos pulko įgulos, panaikinta. Likvidavus Lietuvos kariuomenę, Seredžiaus kareivinėse įsikūrė Raudonosios armijos kariai. Lietuviai neilgam jose vėl pasirodė tik vokiečių okupacijos metais. Organizavus lietuvišką karinę formuotę – Vietinę rinktinę, Seredžiaus kareivinėse buvo formuojamas jos 310 batalionas. Jo vadais buvo kpt. Jonas Žemaitis ir kpt. Vladas Černius. Neilgai trukus batalionas perkeltas į Vilniaus kraštą ir dislokuotas Jašiūnuose²⁴.

¹⁷Danilevičius St. 3-jo pėst. pulko metinę sukaktį minint, *Kardas*, 1936, rugpj. 1, nr. 15–16, p. 417.

¹⁸1935 11 28 įsakymas 3 pėstininkų Vytauto Didžiojo pulkui Nr. 98 §2, *LCVA*, f. 516, ap. 1, b. 115, p. 390–392.

¹⁹1935 10 01 įsakymas 3 pėstininkų Vytauto Didžiojo pulkui Nr. 39 §1, *LCVA*, f. 516, ap. 1, b. 115, p. 137–140.

²⁰1935 10 02 įsakymas 3 pėstininkų Vytauto Didžiojo pulkui Nr. 40 §1, *LCVA*, f. 516, ap. 1, b. 115, p. 140–142.

²¹1935 10 04 įsakymas 3 pėstininkų Vytauto Didžiojo pulkui Nr. 42 §1, *LCVA*, f. 516, ap. 1, b. 115, p. 145–148.

²²1935 11 08 įsakymas 3 pėstininkų Vytauto Didžiojo pulkui Nr. 78 §4, *LCVA*, f. 516, ap. 1, b. 115, p. 288–296.

²³1935 11 16 įsakymas 3 pėstininkų Vytauto Didžiojo pulkui Nr. 86 §3, *LCVA*, f. 516, ap. 1, b. 115, l. 343–348.

²⁴*LCVA*, f. R-675, ap. 1, b. 7, l. 9; *LCVA*, f. 1234, ap. 1, b. 2, l. 21.

Rezistencija Seredžiaus apylinkėse 1944–1953 metais

Albinas Masaitis, Rolandas Rulevičius

Raudonosios armijos daliniai, 1944 m. liepos pradžioje įžengę į Lietuvą, greitai užėmė Vilnių, Kauną ir rugpjūčio mėnesį priartėjo prie Seredžiaus. Nemuno–Dubysos ruožas strategiškai buvo labai svarbus ir rusams, ir vokiečiams, tačiau didesnio vokiečių pasipriešinimo čia neįvyko – atsišaudydami ir sprogdindami įvairius priešui galimus pasinaudoti objektus jie tvarkingai pasitraukė į vakarus. Seredžiaus miestelis ir jo apylinkės ganėtinai nukentėjo, o fronto grėsmės besibaiminantiems vietos gyventojams teko bėgti iš namų, slėptis miškuose, nuošalesniuose kaimuose, žeminėse. Vyresniosios kartos žmonės visa tai dar gerai atsimena ir žino, kas tada liko iš prieš karą jau pradedančio klestėti Seredžiaus miestelio. Vokiečiai ties Skirsnemune sustojo ir savo pozicijas išlaikė iki spalio mėnesio, o tuo metu Seredžiuje jau tvirtinosi po trejų metų grįžusi sovietų valdžia ir represinės naujųjų okupantų struktūros.

Lietuvos gyventojai jau 1940–1941 m. pažino Sovietų Sąjungos okupaciją ir sovietų valdžia. Neišblėšę iš atminties jiems dar buvo masiniai suėmimai, trėmimai, paniškai bėgančios Raudonosios armijos įvykdytos žudynės Rainiuose, Pravieniškėse, Červenėje ir kt. Tad Raudonosios armijos niekas čia nelaukė išvaduotoja (nors tauta daug buvo prisikentėjusi ir nuo nacių) ir niekas nelaukė sugrižtančios sovietų valdžios. Priešingai – jai pasipriešinti buvo ruošiasi dar frontui bildant toli Rytuose. Lietuvių tautos nuostata jau buvo ne ta, kokia ji buvo 1940 m., kai dar nepatyrę azijietiško smurto ir teroro žmonės pasimetė ir nepasipriešino okupantams ginklu. Okupacijų kaita tik sustiprino tautos laisvės ir nepriklausomybės siekio ryžtą ir sutelkė ją organizuotai ginkluotai kovai, kuri dabar daugelio pavadinama rezistencija.

1944 m. lietuvių pasipriešinimo okupantams kovos prasidėjo ir organizuotai, ir stichiškai. Tai, be abejo, labiausiai ir lėmė jų pobūdį skirtingais laikotarpiais gana ilgame partizaniniame kare.

Pasipriešinti Raudonajai armijai rengėsi visos nacių okupacijos metais sukurtos pagrindinės organizacijos – telkė ginkluotus dalinius, kūrė politinio ir karinio pasipriešinimo planus, tarėsi dėl vieningos vadovybės ir struktūrų. Tačiau praktiškai pirmiesiems pokario partizanams organizuotą kovos pobūdį labiausiai teikė plačiausia veiklą išvysčiusi karinė organizacija Lietuvos laisvės armija (LLA), įsikūrusi dar 1941 m. gruodžio 13 d. Vilniuje. Faktiškas jos įkūrėjas ir pagrindinis ideologas buvo Kazimieras Veverskis, kilęs iš Veliuonos valsčiaus, Kalvių kaimo, pogrindyje turėjęs Senio slapyvardį. O tas Senis buvo gabus, ryžtingas ir drąsus jaunuolis, turėjęs Nepriklausomos Lietuvos kariuomenės leitenanto laipsnį.

1944 m. pavasarį LLA sudarė 15 000 narių visoje Lietuvos teritorijoje. Ji buvo padalinta į Vilniaus, Kauno, Šiaulių ir Panevėžio apygardas, kurioms vadovavo apygardų štabai. Apskirtyse ir valsčiuose buvo įkuriami kariniai būriai, pavaldūs apygardos vadovybei. Vilniaus apygardai ir visai organizacijai vadovavo K. Veverskis¹.

Raudonajai armijai užimant Lietuvos teritoriją, LLA vadovybė ir pagrindinės jos pajėgos traukėsi su frontu. Nu-

¹*Lietuvos ypatingasis archyvas (toliau – LYA), f. K-1, ap. 58, b. 15742/3, t. 3, l. 35.*

Nusirisdamas frontas nušlavė ir Seredžiaus kareivines, iš kurių 1944 m. gegužės mėn. su ginklais pabėgo Vietinės rinktinės 310 bataliono kariai, po kelių mėnesių tapę pirmaisiais Lietuvos partizanais. 2000 m. K. Skujaus nuotr.

matant galimą viso krašto okupaciją, buvo pertvarkoma LLA struktūra. 1944 m. liepos 20 d. įsaku Nr. 21 organizacija perskiriama į du sektorius: veikiantįjį (VS) ir organizacinį (OS). VS pavadintas vanagais ir laikomas svarbiausiu karo sąlygomis. OS sudarė rezervas – legaliai gyvenantys žmonės, kurių pareiga buvo rinkti informaciją ir materialiai aprūpinti VS. Mobilizacijos atveju OS nariai turėjo stoti į vanagų gretas². Taip pertvarkyta LLA buvo gerai parengta ginkluoto pagrindžio veiklai.

Deja, daugelis LLA vadovų pasitraukė į Vakarus, daugelis jų greitai žuvo ar buvo suimti. K. Veverskis liko okupuotoje Lietuvoje ir iki pat savo žūties (1944 m. gruodžio 28 d.) pasiaukojamai telkė partizanų būrius ir sumaniai organizavo ginkluotą pasipriešinimą. Jo vanagai sudarė nemažą dalį pirmųjų Lietuvos partizanų. Tai buvo drausmingi, pavyzdingi ir pasiaukoję Nepriklausomos Lietuvos kariškiai, vadovavę partizanų būriams, rinktinėms, apygardoms.

Kitą organizuotų partizanų dalį sudarė buvusieji Vietos rinktinės savanoriai, kuriuos 1944 m. vasario mėnesį buvo sutelkęs gen. ltn. Povilas Plechavičius. Juk gegužės mėn. vokiečiams ėmus nuginkluoti Rinktinės savanorius, didesnioji jų dalis pabėgo su ginklais. Po kelių mėnesių dauguma jų jau kovojo partizanų gretose. Ir tai buvo ne ginklo nečiupinėję kaimo berneliai, bet jau parengti kariai.

Vietinės rinktinės 310 batalionas buvo dislokuotas ir Seredžiuje (apie 500 vyrų), kuriam vadovavo ir kapitonas Jonas Žemaitis, vėliau tapęs visos Lietuvos partizaninio karo vadu³.

Vos išengę į Lietuvą, jau liepos 26 d. naujieji okupantai paskelbė vyrų iki 35 metų mobilizaciją į Raudonąją armiją. Ši akcija turėjo du tikslus: papildyti frontą naujomis pajėgomis ir išsiųsti iš krašto potencialius kovotojus prieš sovietų okupaciją. Tačiau dauguma vyrų nepakluso šiam okupantų reikalavimui. Tebevyko karas, ir daugeliui atrodė išmintingiau palaukti, kol susiklostys palanki tarptautinė situacija, o jei jau guldyti galvą,

²Gaškaitė N., Kuodytė D., Kašėta A., Ulevičius B. *Lietuvos partizanai 1944–1953 m.* (toliau – Gaškaitė N. ir kt. *Lietuvos partizanai*), Kaunas, 1996, p. 125.

³Gaškaitė-Žemaitienė N. *Žuvusiųjų Prezidentas*, Vilnius, 1998, p. 59; *Aitvarai*, Kaunas, 1998, nr. 6, p. 18.

tai tik už Lietuvos nepriklausomybę, bet ne svetimuose frontuose. Tūkstančiai vyrų pradėjo slapstytis. Taip atsirado didžiuliai stichiškai susidarę ginkluoti būriai kiekvienoje apylinkėje, kiekviename valsčiuje.

Gaudyti besislapančius nuo mobilizacijos vyrus ir naikinti ginklu kovojančius prieš okupantus ir sovietų valdžią partizanus paskui frontą iškart atslinko NKVD (Narodnyj komissariat vnutrennych del) ir NKGB (Narodnyj komissariat gosudarstvennoj bezopasnosti) represinių žinybų padaliniai, tiesiogiai pavaldūs Maskvai. Jų skyriai išsikūrė visose apskrityse, o visuose miesteliuose atsirado areštinės. Maža to: okupacinė valdžia nuo 1944 m. liepos 27 d. prie NKVD ėmė kurti naikintųjų batalionus (istrebitelnyje bataliony), į kuriuos pradėjo agituoti ir telkti vietinius gyventojus. Nuo gruodžio mėnesio jų būriai po 30–40 asmenų buvo įkurti visuose valsčiuose. Žmonės šiuos naikintuosius vadino sribais, skrebais, sribokais ir panašiais niekinamais vardais. Stribai galėjo nebaudžiami plėšikauti, tremti savo kaimynus, pasisavinti jų turta, daryti kratas, kankinti žmones. Kadangi stribai buvo atleisti nuo tarnybos kariuomenėje, iš pradžių į jų gretas stėjo ir norintys išvengti mobilizacijos ar įsigyti ginklą vaikinai. Todėl buvo nemažai atvejų, kai stribai, gavę ginklą, pasitraukė į mišką pas partizanus arba teikė partizanams žinias apie ruošiamas akcijas. Bet daugiausia tai buvo degradavę žmonės. Norėdama pakelti sribų autoritetą, okupacinė valdžia nuo 1945 m. gruodžio 18 d. juos pavadino „liaudies gynėjais“⁴.

Kartu su NKVD kariuomene ir sribais akcijose prieš civilius gyventojus dalyvaudavo ir ginkluoti komunistai – partijos komitetų darbuotojai, vykdomosios valdžios atstovai. Lietuvos komunistų partijos CK nutarimu buvo sukurtos „partijos aktyvistų“ grupės, kuriose dalyvavo apie 6 tūkstančius sovietų valdžios atstovų, ginklu padėjusių tvirtinti okupacinę valdžią⁵. Visa tai dabar dažnai „užmirštama“ ir partizanų kova su šiais „partijos aktyvistais“ pavadinama nekaltų žmonių žudymu. Nereikia falsifikuoti istorijos – ne partizanų, o kaip tik šių „aktyvistų“ rankos iki alkūnių suteptos nekaltų žmonių krauju.

Visos paminėtos represinės okupantų struktūros jau nuo 1944 m. vasaros pabaigos pradėjo veikti ir Seredžiuje. Nuo mobilizacijos ir čia išsislapstė dauguma šaukiamųjų, kuriuos, kaip ir visoje okupuotoje Lietuvoje, negailestingai medžiojo. Slapstytis namuose ar prie namų tuojau pasidarė neįmanoma – enkavėdistų ir sribų būriai be atvangos siautėjo po kaimus, krėsdami kiekvieną sodybą, šieną ir šiaudus daržinėse ir klotimuose badydami specialiais smaigais, šautuvų durtuvais, viską daužydami ir laužydami. Aišku, atsirado ir pirmosios aukos – ką nušovė, ką suėmė ir išsivarė, ką išprievartavo ar mirtinai sumušė. Besislapančiesiems prisiėjo dangintis į didesnius miškus ir ten išrengti stovyklas, išsikasti žemines. Pradžioje Seredžiaus apylinkių vyrai telkėsi Padubysio, Burbinės ir gretimuose miškuose, labiau nutolusiuose nuo Seredžiaus ir Veliuonos miestelių. Ten jie susiliejo su jau ginkluotais partizanais ir pradėjo organizuoti į būrius. Tad ne visi tuo metu besislapančios vyrai turėjo ginklus, ne visi buvo partizanai – svarbiausia buvo išsislapstyti iki tada taip tvirtai tikėto išsilaisvinimo momento. Niekas negalvojo apie ilgą okupaciją. Svarbu buvo ir nors trumpam apginti gyventojus nuo prasidėjusio teroro. Gausūs partizanų daliniai užimdavo miestelius, išlaisvindavo suimtuosius, sunaikindavo okupacinės valdžios struktū-

⁴Gaškaitė N. ir kt. *Lietuvos partizanai*, p. 379–381.

⁵Gaškaitė N. *Pasipriešinimo istorija, 1944–1953 metai*, Vilnius, 1997, p. 25–26.

*Kęstučio apygardos
Vaidoto rinktinės
„Ažuolo“ būrio
partizanai.
Apie 1946 m.*

ras. Savo ruožtu okupacinė valdžia metė prieš partizanus ištisas divizijas, ginkluotas net pabūklais, lėktuvais ir šarvuočiais. Spontaniškai susikūrę ir menkai ginkluoti pirmieji partizanų daliniai patirdavo daug nuostolių, daug partizanų žūdavo.

Didelis partizanų junginys (apie 500 žmonių) iš Seredžiaus, Veliuonos, Šimkaičių, Girkalnio ir Ariogalos valsčių 1944 m. pabaigoje susitelkė Birbiliškės miške. Partizanai išsikasė apkasus, įsirengė bunkerius ir žemines, surinko daug ginklų, šaudmenų ir faktiškai kontroliavo padėtį plačiose apylinkėse, supusiose šį mišką⁶. Jie ne tik naktį, bet ir dieną nesislapstydami žygiuodavo po apylinkes, užpuldinėdavo komunistų būstines ir kaimuose, ir miestuose, rengdavo pasalas NKVD daliniams ir stribų būriams. 1944 m. gruodžio 4–5 d. jie užpuolė Girkalnio miestelį. Puolimą organizavo Birbiliškės štabas, vadovaujamas Antano Stašaičio. Operacijos metu buvo sunaikintas valsčiaus VK, sudeginti žemės komisijos dokumentai ir šauktinių į Raudonąją armiją sąrašai, iš milicijos paimta 2 dėžės šovinių, kulkosvaidis, 15 šautuvų⁷.

Tokia atvira partizanų veikla, aišku, labai nepatiko okupantams, todėl prieš Birbiliškės ir gretimuose miškuose susitelkusius partizanus 1944 m. gruodžio pabaigoje buvo mestos reguliariosios armijos pajėgos, kurias sudarė trys pasienio pulkai ir patrankų baterija (iš viso 1370 žmonių). Dalyvavo dar ir du sustiprinti stribų batalionai⁸. „Šukavimas“ vyko 6–8 km plote, kurio ilgis – 40–45 km (nuo Vozbutų kelio iki Paliepių). Didesnioji partizanų dalis žuvo. Žuvo ten ir vyrų nuo Seredžiaus ir Veliuonos.

1944 m. gruodžio 1 d. apie 30 partizanų⁹, vadovaujami Šiaulių LLA apygardos vado jaun. ltn. A. Eidimto-Žybarto ir LLA vado ltn. K. Veverskio-Senio, puolė Seredžių, norėdami išvaduoti ten laikomus žmones ir sunaikinti ginkluotas okupantų pajėgas bei aktyvius sovietų valdžios pareigūnus. Buvo užimtas vykdomasis komitetas, NKVD būstinė, išlaisvinta 10 vyrų, sušaudyti keli NKVD ir valsčiaus pareigūnai, paimti įvairūs dokumentai, blankai, antspaudai, rašomoji mašinėlė, po-

⁶Girnius K. *Partizanų kovos Lietuvoje*, Vilnius, 1990, p. 188–189.

⁷Gaškaitė N. ir kt. *Lietuvos partizanai*, p. 235.

⁸*Ten pat*, p. 236.

⁹Steponaitis V. Pirmieji partizanų mūšiai, *Tremtinys*, 1995, nr. 5, vasaris.

Pokario metais šiame pastate buvo Seredžiaus valsčiaus NKVD ir stribų būstinė, kurią du kartus (1944 12 01 ir 1945 06 06–07) buvo užėmę partizanai. 2002 m. V. Girininkienės nuotr.

pieriaus, suimtujų asmeniniai daiktai. Žmonėms informuoti buvo palikti 6 lapeliai, pasirašyti „Skrajojančio baudžiamojo bataliono“ vardu, paaiškinantys, kad kolaborantai sunaikinti kaip „atkaklūs lietuvių tautos priešai“, ir išpėjantys, kad visų laukia toks likimas, kas aktyviai rems sovietų valdžią ir kovos prieš tautą¹⁰.

Duomenys apie šio puolimo patirtus priešų ir partizanų praradimus pateikiami nevienodai. Štai informaciniame A. Anušausko ir V. Kučinsko leidinyje „Lietuvos Laisvės Kovos“, pasirodžiusiame 1991 m., rašoma:

„1944 m. gruodžio 1 d. užpultas Seredžiaus v-aus VK, paimti komiteto dokumentai. Sulaikyti ir sušaudyti VK kieme 9 aktyvistai: milicijos įgaliotinis A. Mackevičius, VK sekretorius J. Gaidinskas, v-aus komsorgas P. Urbanavičius, kooperatyvo buhalteris R. Vikackas, M. Colmanas, J. Zaleckis, E. Čepelis, J. Doveika ir M. Mazuteris“¹¹.

Yra teigiama ir kitur, kad žuvę 9 sovietų pareigūnai ir 1 partizanas¹². O pačiame pirmiausiame šaltinyje, LLA leistame pogrindžio laikraštyje „Laisvės karžygys“, 1944 m. gruodžio 5 d. trečiajame numeryje rašoma:

„[...] Seredžiuje visų pirma atsiskaityta su bolševikų aktyvu ir parasidavėliais ir t. t. Žodžiais niekšus gąsdinti nėra prasmės. Žodžiams jie pasiliks abejingi ir nejautrūs. Mes jų daugiau negąsdinsime. Tautos prakeikimas kaip Damoklo kardas pakibo ant jų galvų ir kiekvieną jų žingsnį tyko mirtis. Seredžiaus istorija, kur dvylika (pabraukta šio str. aut.) tautos budelių susilaukė užpelnyto galo, prabilo tokia kalba, kuriai nereikia propagandos ir komentarų. Tai nėra išskirtinis atsiskaitymas – tai yra vykdyamas tautos valios, tautos, kuri su ginklu pakilo apginti savo gyvybės ir garbės“¹³.

¹⁰Kasparas K. *Lietuvos karas*, Kaunas, 1999, p. 222–223.

¹¹Anušauskas A., Kučinskas V. *Lietuvos Laisvės Kovos, Lietuvos ginkluotosios Rezistencijos 1944–1953 m. kovų žemėlapiai*, Vilnius, 1991, p. 21.

¹²Steponaitis V. *Laisvės kovų aukos pietų Žemaitijoje*, Kaunas, 1996, p. 206.

¹³*Nenugalėtoji Lietuva*, Vilnius, 1995, t. 3, p. 14.

Įvairiose publikacijose įvairuoja ne tik žuvusiųjų skaičius, bet ir pavardės. Aišku viena – reikalingas išsamus šių faktų patikrinimas archyvų dokumentuose, nes gyvų liudininkų šiandien jau ir mažai belikę, ir jų teiginiai gana prieštaringi, nėra tikslūs. Juk šitiek metų jau praėję nuo tų įvykių, atskiros detalės išsitrynė iš atminties.

Gruodžio 1-osios Seredžiaus puolimas buvo aprašytas ir sovietinėje literatūroje. Ten pateikiami tokie faktai: A. Eidimtas atvyko pas Kazimierą Veverskį į Kalvius, nes LLA Šiaulių štabas buvo sunaikintas. Seredžiaus puolimą suplanavo K. Veverskis, pasakęs, kad turi nedidelę grupę kovotojų. Iš Čekiškės valsčiaus atvyko dar 14 partizanų. Šiame žygyje, kurio vadu buvo laikomas Eidimtas, dalyvavo dar du broliai Veverskiai – Bronius ir Albinas. Sutemus partizanai atvyko į Seredžių. Visi buvo paskirstyti į 5 grupes pagal užduotis. A. Eidimtas su dviem žmonėmis priėjo prie „sribyno“, pabeldė į duris ir pasakė, kad atvyko iš NKVD. Budintis milicininkas juos įleido, bet surišamas pradėjo šaukti. Partizanų nukautas buvo ir Seredžiaus valsčiaus vykdomojo komiteto sekretorius Mizinteris¹⁴. Jis, beje, buvo vietinis žydas, nepriklausomos Lietuvos laikais vadovavęs pagrindinei komunistų partijos kuopėlei.

Gali būti, kad taip elgtis partizanus vertė ir sovietų valdžios represinių struktūrų teroristiniai veiksmai civilių Lietuvos gyventojų atžvilgiu.

1944 m. lapkričio 5 d. Kauno apskrities NKVD-NKGB operatyvinės grupės viršininku buvo paskirtas papulkininkis Terentjevas. Iki jo atvykimo Lietuvos SSR NKVD darbuotojai Kauno apskritį laikė viena ramiausių Lietuvoje. Tik atvykęs Terentjevas jau po dviejų dienų sutarė su NKVD kariuomenės 331 pulko vadais organizuoti baudžiamąją operaciją Vilkijos, Seredžiaus ir Čekiškės valsčiuose. Pradėjus ją vykdyti, iki gruodžio 10 dienos masinių gaudynių metu buvo suimta 350 žmonių. Tik gruodžio 16 dieną buvo susidurta su pasipriešinimu. Žuvo ir pats „Smerš“ skyriaus viršininko pavaduotojas saugumo kapitonas Viniukovas. Visa baudžiamoji operacija tęsėsi iki 1945 m. sausio 15 d., jos metu buvo nužudyta apie 313 žmonių, sudeginti 56 ūkiai¹⁵.

Labiausiai šios operacijos metu nukentėjo Vozbutų kaimas. Gruodžio 14–15 d. Kazio Puidoko partizanų būrys¹⁶ apšaudė plėšikaujančius sovietų pareigūnus ir sribus. Gruodžio 16 d. su partizanais susirėmė NKVD kontržvalgybos „Smerš“ skyriaus viršininko Viniukovo vadovaujama grupė. Operacijoje dalyvavo NKVD kareivių, milicininkų, sribų. Aštuonias valandas trukusiose kautynėse žuvo NKVD Kauno miesto skyriaus vyr. operigaliojantis Karpuchin, kpt. Viniukas ir dar 4 enkavėdistai; 9 buvo sužeisti.

Gruodžio 17 d. 13-ojo pasienio pulko batalionas, vadovaujamas Petrenko, su 127 enkavėdistais kautynių vietoje pradėjo vykdyti baudžiamąsias akcijas. Vozbutų kaime veikė pasienio karių grupė, vadovaujama mjr. Terentjevo. Jos metu buvo sudeginta 15 sodybų, 17 partizanų nužudyti, suimti 3 partizanų rėmėjai. 1944 m. gruodžio 18 d. įvykusia-

¹⁴Goliakevičius M. *Pakėlęs kardą*, Vilnius, 1984, p. 83–86.

¹⁵Anušauskas A. Pokaris ir KGB klastotės, *Kauno diena*, 1994, lapkr. 14, nr. 265.

¹⁶Kazys Puidokas-Riteris, Pijus (gim. 1919 m.) vadovavo Kęstučio apygardos Vaidoto rinktinės „Dainavos“ partizanų būriui, veikusiam Čekiškės, Seredžiaus, Veliuonos valsčiuose. Jis žuvo 1947 m. gruodžio 25 d. Pernaravos vls., Preikapio k. Bagdono sodyboje karinės čekistinės operacijos metu. (*LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 1010, l. 95–96.)

me susišaudyme buvo sunaikinta 14 partizanų, suimti 3 rėmėjai ir sudegintos 6 sodybos¹⁷.

Baudėjai žudė ir suiminėjo tiek namuose besislapančius, tiek ir nieko dėtus pagyvenusius ūkininkus, degino sodybas tų žmonių, kurių vaikai partizanavo, ir tų, kurie nieko bendra su pasipriešinimu neturėjo. Apie Vozbutų kaimo ir savo šeimos tragediją vaizdžiai ir su dideliu skausmu širdyje 1990 m. „Tremtynyje“ yra parašęs šių įvykių liudininkas Benediktas Kemzūra (gim. 1931 m.). Aprašęs barbariškus okupantų ir sribų žiaurumus, jų sukeltą tiesiog pragarą žemėje, straipsnio gale autorius konstatavo:

„Trobu deginimas, nekaltų žmonių žudymas nieko neišgąsdino, kaip tikėjosi „liaudies gynėjai“ ir valsčiaus valdžia, o atvirksčiai – tarybų valdžia tapo priešu. Daug jaunų vyrų, kurie iki šiol slapstėsi nuo armijos kaip išmanė, dabar išėjo į miškus, kur buvo aprūpinti ginklais, ir taip padidino miškinų būrius, sustiprino pokario meto kovas“¹⁸.

Vozbutų kopyltėlė
1944 m.

kaimo tragedijai
atminti.

Pastatyta 1990 m.
2002 m.

E. Juškos nuotr.

Degančių Vozbutų ir gretimų kaimų pašvaistė buvo matyti net už Nevėžio, Kauno apylinkėse¹⁹.

Enkavėdistų siautėjimai nerimo. Per Kūčias Pavietavos kaime Jono Krišto no sodyboje buvo sudeginti 6 žmonės (iš jų du vaikai) ir kaimynystėje sušaudyti dar 6 žmonės²⁰.

Partizanai ėmėsi atsakomųjų veiksmų. 1944 m. gruodžio 21 d. Eimutiškių kaime buvo nušauti 2 kareiviai, be žinios dingo 4 sribai. Kadangi sovietiniai pareigūnai be vietinių informatorių neapsieidavo, partizanai baudė ir informatorius. Taip gruodžio 23 d. Čekiškės valsčiaus Dokėnų kaime partizanai sušaudė „aktyvisto“ Kvietkausko šeimą²¹. 1944 m. gruodžio 31 d. Kazio Puidoko būrys užpuolė Čekiškės miestelį, išbuvo jame apie dvi valandas ir, išsivedę į mišką, sušaudė 12 sovietinių aktyvistų²².

1944 metų gruodžio 28 dieną ties Raudondvarių, gabendamas dokumentus į Kauną, nuo enkavėdistų kulkos žūva Kazimieras Veverskis. Tai sužinoję sovietų pareigūnai apsidžiaugė, vildamiesi, kad tai nutrauks partizanų vienijimosi procesą. Bet jie klydo – partizanų organizavimasis nesustojė. Iš pavienių partizanų ar atskirų grupių formuojasi tvarkingi būriai. 1945 m. sausio mėn. Burbinės miš-

¹⁷LYA, f. K-1, ap. 3, b. 965, l. 33–34; b. 964, l. 275–277; b. 34, l. 46.

¹⁸Kemzūra B. Vozbutai – Pirčiupio aidas, *Tremtinys*, 1990, kovas, nr. 5. Apie tai žr.: Puidokas A. Mūšis Vozbutų kaime, *Valstiečių laikraštis*, 1996, geg. 18, nr. 38; taip pat A. Puidoko str. „Vozbutų kaimas“ šioje knygoje.

¹⁹Kasparas K. *Lietuvos karas*, Kaunas, 1999, p. 248–249.

²⁰*Aitvarai*, Kaunas, 1998, nr. 6, p. 80.

²¹Kasparas K. *Lietuvos karas*, Kaunas, 1999, p. 260, 273.

²²*Komunizmo vėliava* (Vilkijos rajono laikraštis), 1960, rugpj. 24.

ke buvo suorganizuotas „Ažuolo“ būrys, vadovaujamas Vlado Bilkio-Velnio, kuriam talkino trys broliai – Albinas, Bronius ir Vytautas – Veverskiai. Gegužės mėnesį buvo suorganizuotas K. Puidoko-Beržo būrys, veikiantis Seredžiaus apylinkėse²³.

Partizaninio judėjimo pradžioje norinčių kovoti prieš sovietų valdžią netrūko. Didesnė problema buvo ryšių palaikymas ir informacijos rinkimas. Kaip pasakojo partizanas Justinas Garšva-Jupiteris, Maratonas (gim. 1924 m. Pamituvio k., Girkalnio vls., Raseinių apskr.), nuo 1944 m. rugpjūčio iki spalio mėnesio Birbiliškės ir Burbinės miškuose slapstėsi didžiulis skaičius žmonių. Vadas jam davė įsakymą išeiti iš miško ir kurį laiką kur nors legaliai apsigyventi, o kai ateis reikalas – partizanai patys su juo susisieks. J. Garšva išstojo į Belvederio aukštesniąją pienininkystės mokyklą. Jau 1945 metų pradžioje jis pradėjo aktyvią organizacinę veiklą ir vasario mėn. prisaikdino pirmuosius jaunuolius, pasiryžusius kautis partizanų gretose. Taip buvo sudarytas „Sakalų“ atsargos būrys.

1945 m. birželio 6–7 naktį apie 50–60 partizanų, persikėlę per Dubysą iš Seredžiaus pusės apie 2 km nuo Čekiškės, paėmė iš MTS 300 kg miltų, 300 kg avižų ir arklį. Ši operacija buvo tik apgaulingas manevras: birželio 8 d. antrą valandą nakties tiek pat vyrų puolė Seredžių. Miestelyje buvusi kareivių įgula buvo priversta pasitraukti į kitą Dubysos pusę. Partizanai nukovė 11 stribų ir 1 aktyvistą, paėmė valsčiaus MVD būstinėje buvusius ginklus. Šio įvykio rimtumą ir svarbą rodo tai, kad po užpuolimo į Seredžių aiškintis padėties atvyko pats generolas J. Bartašiūnas, Kauno opersektoriaus viršininkas pulkininkas Veselovas ir NKVD divizijos vadas generolas majoras P. Vetrovas²⁴.

Šį kartą Seredžių puolė leitenanto Vlado Bilkio-Velnio vadovaujamas „Ažuolo“ būrys. Tas pats būrys 1945 m. lapkričio 23 d. puolė Veliuoną, bet puolimas buvo nesėkmingas, nes greičiausiai apie jį sovietams buvo iš anksto pranešta. Atvykę į Veliuoną, partizanai sutiko stiprų pasipriešinimą. Mūšio metu buvo sužeisti du stribai, o partizanų vadas Velnius buvo sunkiai sužeistas į galvą, todėl būrys pasitraukė. Burbinės miške V. Bilkis-Velnias nuo sužeidimo mirė. Po jo mirties vadovavimą būriui perėmė Petras Andrikis-Bijūnas²⁵.

Vykstant Antrojo pasaulinio karo veiksmams, sovietai negalėjo pilnomis pajėgomis kovoti prieš Lietuvos partizanus. 1945 m. gegužės 9 d. pasibaigus karui Europoje, SSRS vadovybė ėmėsi energingiau kovoti su pasipriešinimo jėgomis. Tam tikslui sovietai naudojo įvairiausius būdus ir priemones.

1945 m. birželio–liepos mėnesį Burbinės miške apsigyveno provokacinis dalinys²⁶. Tai buvo specialiai paruošti sovietų smogikai, aprengti ir apginkluoti taip, kad niekuo nesiskirtų nuo partizanų. Susitikę su žmonėmis, jie pasakodavo, kad esą atvykę iš toliau partizanai ir ieško ryšio su vietiniais partizanais. Šio dalinio tikslas buvo aiškus – išaiškinti kaip galima daugiau partizanų bei jų rėmėjų ir juos sunaikinti. Tokie specialiai paruošti daliniai veikė visoje Lietuvoje. Partizanai suvokė tokių provokacijų pavojų ir nuolatos savo spaudoje primindavo žmonėms, kad jie vengtų nepažįstamųjų ir jokių būdu neteiktų jiems jokios informacijos. Reikia pažymėti

²³Kasparas K. *Lietuvos karas*, Kaunas, 1999, p. 323.

²⁴Kasparas K. *Lietuvos karas*, Kaunas, 1999, p. 407; *Kauno apskrities archyvas*, (toliau – KAA), F-R55, A-1, B-3/20.

²⁵Kasparas K. *Lietuvos karas*, Kaunas, 1999, p. 412–413, 515; KAA, F-R55, A-1, B-3/18.

²⁶Plačiau apie tai žr. Burkauskaitė B. *Kruvini pėdsakai Veliunos žemėje (Burbinės miško tragedija)*, Veliuona, 2001, p. 270–286.

ti, kad šie provokaciniai sovietų būriai, norėdami parodyti, kad jie yra tikrai partizanai, dėl akių kartais nužudydavo vieną kitą vietinį sovietų valdžios atstovą.

Kadangi sribų veikla valsčiuose nebuvo efektyvi, 1946 m. kovo 26 d. pasirodė Lietuvos SSR vidaus reikalų ministro generolo J. Bartašiūno įsakymas dėl NKVD kariuomenės įgulų išdėstymo Lietuvoje. Karinės įgulos turėjo būti įkurdintos kiekviename valsčiaus centre (apie 30 kareivių kiekviename). Seredžiuje, kaip tuometinio valsčiaus centre, pagal šį įsakymą buvo dislokuotas gen. Vetrovo NKVD 4 divizijos 298 šaulių pulko būrys²⁷.

Nuo 1946 metų, vengdami tapti didesnių sovietų kariuomenės operacijų aukomis, partizanai pradėjo persiorganizuoti. Pagrindiniu kovos vienetu pasidarė kuopa, kuriai priklausė apie 50 kovotojų. Savo ruožtu ji buvo skirstoma į būrius, o šie – į skyrius. Būriai paprastai turėdavo 10–15 narių, skyriai – apie 5, bet kartais net mažiau. Skyrių vadai palaikydavo nuolatinę ryšį su būrių vadais, kurie gaudavo įsakymus iš kuopos. Rinktinių ir apygardų štabų ryšiai su kuopomis priklausė nuo daugelio aplinkybių ir nebuvo vienodi²⁸.

1946 m. rugsėjo 12 d. įkuriama Jungtinė Kęstučio apygarda. Visi Seredžiaus apylinkėse veikę partizanai priklausė šios apygardos Naro rinktinei, kuri vėliau buvo pavadinta Vaidoto rinktine.

Kadangi partizanai slapstydavosi gana nedidelėmis grupelėmis, kurias sunku susekti, sovietai pradėjo naudoti miškų „šukavimo“ taktiką. Tam tikslui buvo sutelkiami vietiniai sribai, kareivių įgulos, pasitelkiamos pajėgos iš kaimyninių valsčių. Ir tuomet nuodugniai, kvartalas po kvartalo būdavo tikrinamas miško masyvas. Aptikus partizanų grupę, prasidėdavo susišaudymai. Taip kasmet buvo „šukuojamas“ Burbinės miškas. Partizanams tokios operacijos visada būdavo sunkus išbandymas.

Kovojant prieš partizanus, priešui svarbu buvo kaip galima labiau sumažinti partizanų rėmėjų skaičių. Eiliniai žmonės remdavo partizanus maistu, suteikdavo prieglobstį žiemos metu. Labai svarbi pagalbininkų dalis buvo ryšininkai, perduodantys svarbesnes žinias ir perspėjantys apie galimus pavojus. 1947 m., pradėjus kurti kolūkius, kaimų gyventojai vis mažiau galėjo padėti partizanams prasimaitinti, nes patys maisto turėjo ne per daugiausiai. Gyventojų areštai, trėmimai taip pat labai mažino partizaninės kovos pagalbininkų ratą. Oficialiuose dokumentuose atsiranda terminas „banditiniai ūkiai“. Taip buvo vadinamos šeimos, kurių nariai buvo pasitraukę į mišką pas partizanus, taip pat ir šeimos, bet koku būdu padedančios partizanams. Šiai kategorijai galėjo būti priskirti ir visiškai niekuo dėti žmonės, nes apkaltinti pakakdavo ir vieno vienintelio skundo. Štai 1948 m. Seredžiaus valsčiaus dokumentuose minimi šie „banditiniai ūkiai“ ir jų šeimnininkai: Stogis Jonas (Eimučiai), Šmuilevičienė Marijona (Armeniškiai), Skridla Pranas (Armeniškiai), Ajauskas Algis (Žemaitaičiai), Šukauskas Jonas (Burbiškiai), Sundonavčius Benadas (Pavambaliai), Dubinskas Antanas (Burbiškiai), Stankuvienė Marcelė (Padubysys), Bartušas Benadas (Naciūnai), Liutkus Bronius (Gadvaišai), Klasauskas Antanas (Padubysys), Dambravičius Antanas (Seredžius), Lekečinskas Kazys (Staciūnai), Karalienė Marcelė (Žemaitaičiai), Paulauskienė Ona (Partikai), Buvidas Bronius (Ramovė), Beniulis Stasys (Seredžius), Majauskas Jo-

²⁷Starkauskas J. *Čekistinė kariuomenė Lietuvoje 1944–1953 m.*, Vilnius, 1998, p. 448.

²⁸Grinius K. *Partizanų kovos Lietuvoje*, Vilnius, 1990, p. 299.

nas (Seredžius), Masaitis Kazys (Seredžius), Bartušas Kazys (Pašiliai), Butkuvienė Barbora (Pašiliai), Butkus Martynas (Vyliaudai), Ptašinskas Antanas (Padubysys)²⁹.

Sovietų valdžia visą laiką įnirtingai kovojo prieš partizanus, pasitelkdama savo kariuomenę ir parsidavusius ar pasimetusius vietinius gyventojus, kurie suteikdavo jiems naudingiausią informaciją. Tai iliustruoja viena iš daugelio sovietinių pareiškinių rašyta ataskaita savo viršininkams (versta iš rusų kalbos):

„1947 m. spalio 21 dieną MGB Seredžiaus valsčiaus viršininkas vyr. leitenantas Kiriupinas iš šaltinio „Aist“ („Gandras“) gavo pranešimą, kad Burbinės miške yra banditų grupė, kurios dydis nežinomas. Pranešimui patikrinti vyr. leitenantas Kiriupinas kartu su MGB 3/298 pulko 9 kuopos vadu leitenantu Odinecu sudarė karinės-čekistinės operacijos planą. 38 karių grupė 1947 m. spalio 22 d. pradėjo 4–7 miško kvartalų patikrinimą ir, neaptikę banditų, perėjo į 14 kvartalą, kur aptiko tris banditus, kurie, atsišaudydami kulkosvaidžiais, ėmė trauktis. Karių grupė, vadovaujama seržanto Filipovo, persekiodama banditus, visus juos tris nukovė. Pas banditus aptikta: 1 kulkosvaidis, 1 automatas, 1 šautuvas, 3 pistoletai, 150 šovinių ir įvairūs laiškai. Atliekant nukautųjų atpažinimą, šaltinis „Pranas“ pranešė: „Šnekėdamasis su piliečiu Benadu Kazlausku apie trijų banditų žuvimą Burbinės miške 1947 m. spalio 22 d. paklausiau, ar jis nežino, kas jie. Kazlauskas atsakė, kad atpažino tik Joną Steponavičių, o kitų dviejų nepažįsta. Bet vietiniai žmonės kalbėjo, kad tarp nukautųjų yra Veverskis, Veliuonos valsčiaus gyventojas“. Veverskio atpažinimą patvirtina šaltinis „Groza“ („Audra“), kuris praneša, kad tarp užmuštų banditų yra gaujos vadas Kazys Puidokas ir jo pavaduotojas Veverskis“³⁰.

Nuo 1947 m. Raseinių apskr., Ariogalos vls., Pagausančio k. ūkininko Zeno Jokimo troboje įrengtame bunkeryje buvo spausdinamas Jungtinės Kęstučio apygardos štabo laikraštis „Laisvės varpas“. Laikraščio spausdinimą organizavo Vaidoto rinktinės vadas Juozas Čeponis. 1948 m. sausio 16 d. slėptuvė buvo išduota, J. Čeponis su pagalbininkais susisprogdino, bet laikraštis buvo leidžiamas toliau³¹. Partizanų spauda spausdino įvairius straipsnius politinėmis temomis, skelbdavo žinias, kurias sovietų valdžia stengdavosi nutylėti, pavyzdžiui, rusų okupantų padarytus žiaurumus. Štai viename iš partizanų laikraščių („Laisvės balsas“, 1950 12 23, Nr. 133) informaciniame straipsnelyje „Žinios iš okupuotos Lietuvos“ buvo rašoma:

„Masinio Lietuvos gyventojų vežimo į Sibirą metu 1949 metais kovo 28 d. Kauno apskrityje (dabartinėje Vilkijos apskrityje), Seredžiaus valsčiuje, Vitkūnų apylinkėje MVD dalinys, susidedąs iš keliolikos MVD karių, savo užduoties vykdymo plote vykdydamas gyventojų „medžioklę“, išprievartavo dvylika tos apylinkės moterų. Tarp jų 16 metų mergaitę Guiskytę Ksaverą, kurią visas minėtas dalinys užtiko beskalbiant

²⁹KAA, R-384, ap. 1, b. 92, p. 26–29.

³⁰1997 03 21 LGGRTC pažyma Nr. 420, ten pat, ap. 3, b. 1197, l. 10.

³¹Partizanai apie pasaulį, politiką ir save, Vilnius, 1998, p. 13; Gaškaitė N. ir kt. Lietuvos partizanai, p. 249.

baltinius, išprievartavo ir, norėdami sunaikinti savo niekšiško nusikaltimo pėdsakus, ją nušovė apkaltinę, kad ji bėgusi. Lavono tyrimo metu buvo pastebėta, jog nušauta iš arti ir per akį sprogstamąja kulka. Tai rodo parako dujų padaryti nusivilinimai.

Tą pačią dieną to pat MVD dalinio karių buvo išprievartautos ir kitos moterys, viešai, kai kurios net jų pačių vyrų akivaizdoje, „kolektyviai“. [...]

Po šio įvykio [...] buvo areštuoti aštuoni MVD kariai, kuriuos po keleto dienų paleido³².

Partizanų skaičius vis mažėjo – jie žūdavo kautynėse, būdavo išduodami užverbuotų saviškių, o kai kurie ir patys pasitraukdavo, nematydami prasmės toliau kovoti. Naujų kovotojų atvykdavo vis mažiau. O ir senieji partizanai, įsitikinę, kad Vakarų pasaulis paliko juos vienus kovoti su Sovietų Sąjungos kariauna, stabdė ėjimą į mišką ir nurodinėjo jaunimui gyventi legaliai ir kovoti kitomis priemonėmis.

Paskutinysis Vaidoto rinktinės partizanas laikomas Jonas Bartušas, slapyvardžiu Ukrainietis.

Jonas Bartušas, Stasio s., gimė apie 1911–1912 m. Seredžiaus valsčiaus Žemaitaičių kaime. Vokiečių okupacijos metais įstojo į Vietinę rinktinę. Ją išformavus, pateko į vokiečių kariuomenę, o karo pabaigoje – į amerikiečių nelaisvę. Karui pasibaigus, grįžo į Lietuvą. Sugrįžęs apie pusantrų metų dirbo Seredžiaus apylinkės pirmininku. Apie 1947 m. išėjo partizanauti. Galbūt jį prikaltino vienas iš partizanų vadų – Jonas Karalius, jo kaimynas, o gal pabijojo būti areštuotas (kalbama, kad vienas sovietų pareigūnas nusistebėjęs, kodėl Bartušas, būdamas apylinkės pirmininku, vis dar gyvas). Už tai visa jo šeima netrukus buvo išvežta į Sibirą. Jonas Bartušas-Ukrainietis dar ilgai slapstėsi ir kai nebeliko nė vieno jo bendražygio. Kartais jis susitikdavo su kitapus Dubysos besislapstančiu Zenonu Lenortavičiumi, paskutiniu juo prisikėlimo apygardos partizanau. Žuvo Jonas Bartušas-Ukrainietis 1960 m. Partizano žūties rytą pasala jo laukė javų lauke. Užpultas jis priešinosi, nukovė du užpuolikus ir žuvo peršovus ranką, koją ir krūtinę. Seredžiaus apylinkėse partizanavo ir daugiau Bartušu, todėl žmonės dažnai jų vardus ir slapyvardžius painiodavo³³.

Taip baigėsi ginkluoto pasipriešinimo kova Seredžiaus apylinkėse. Šio krašto žmonės kartu su visa lietuvių tauta priešinosi okupantams ir negailėjo gyvybės dėl Lietuvos laisvės.

Žinomi Seredžiaus krašto žuvusieji partizanai³⁴

Adomaitis Petras (1924–1945), Astrauskas Zigmas (žuvęs 1948), Atgalainis Vladas, Juozo-Galiūnas (1922–1951), Barkauskas Kazys (1928–1947), Barkauskas Vaclovas (1925–1947), Bartušas Adolfas (1922–1945), Bartušas Jonas (1911–1960), Beniulis Pranas (1926–1945), Beniulis Vytautas (1921–1947), Bilkis Vladas-Velnias (žuvo 1945), Jokubauskas Bronius (žuvo

Paskutinysis
Seredžiaus valsčiaus
ir Vaidoto rinktinės
partizanas Jonas
Bartušas-Ukrainietis
(gim. 1911 m.).
Žuvo pasaloje
1960 m.

³²Nenugalėtoji Lietuva, Vilnius, 1996, t. 4, p. 96–97. (Kalba netaisyta – red.)

³³Laisvės kovų archyvas, Kaunas, 1998, t. 24, p. 33–35.

³⁴Dauguma faktų paimta iš kn. Lietuvos laisvės kovų aukos pietų Žemaitijoje, Kaunas, 1998.

1949), Jokubauskas Modestas, Jonyla Napoleonas-Šernas (1925–1952), Karalius Jonas, Kemzūra Pranas (1915–1946), Kemzūra Stasys (1924–1946), Kveškus Antanas (1918–1945), Kveškus Pranas (1916–1946), Losius Petras, Petro (1922–1947), Losius Povilas, Petro (1926–1947), Macevičius Kazys (1918–1945), Masteika Vytautas (1916–1946), Mažeika Vytautas-Linas (1916–1946), Mikalkevičius Benediktas-Erškėtis, Ulonas (1915–1947), Pečiulis Benadas, Petrauskas Povilas (1922–1945), Puidokas Benediktas-Lapas (1925–1944), Puidokas Kazys-Riteris, Siaubas (1919–1947), Puidokas Pranas (1925–1945), Puidokas Stasys (1924–1946), Puidokas Vladas (sušaudytas 1945), Saltonas Anicetas, Juozo (1925–1945), Skridla Bronius, Prano-Pykuolis (1916–?), Skridla Jonas, Prano (žuvo 1945), Sluoksnavitis Jonas, Mykolo (1927–1945), Stankus Benadas, Jono (1923 – žuvo lageryje), Steponavičius Jonas, Antano-Kęstutis (1912–1947), Stogys Jonas-Stumbras (1915–1949), Stumbras Leonardas (1902–1944), Šimkus Jonas-Vaišvila (1916–1948), Šmuilevičius Antanas (1914–1951), Šmuila (Šmuilevičius) Zenonas-Kovas (1927–1953), Tamošaitis Antanas, Jono (1923–1945), Vandys Matas (žuvo 1946), Veliška Petras-Strazdas (1922–1947), Veverskis Vytautas, Stasio-Girėnas (1930–1947), Vinkšnaitis Antanas (žuvo 1945).

Seredžiaus valsčiaus gyventojai, nukentėję nuo sovietinio režimo 1941–1952 metais

Parengė Birutė Burauskaitė

Auštrakių k.

Aleksas Bulonavičius, gim. 1888, motina **Pranė**, gim. 1868, marti **Liu-da**, gim. 1918, vaikaitė **Teodora**, gim. 1940, ištremti 1949 03 25 į Nižneudinsko r., Irkutsko sr., Pranė tremtyje mirė, šeima paleista iš tremties 1958.

Jonas Grinius, gim. 1909, ūkininkas; suimtas 1945 02 19, kalintas Ra-seiniuose, 1945 05 26 išvežtas į filtracinį lagerį.

Stasys Jonaitis, gim. 1913, darbininkas; suimtas 1946 11 28, Karo tri-bunolo 1947 01 13 nuteistas dešimčiai metų lagerio ir penkeriems trem-ties, išvežtas į Minlagą (Komijoje); paleistas 1956.

Juozas Stašaitis, gim. 1904, motina **Agnieška**, gim. 1873, ištremti 1951 10 02 į Nazarovo r., Krasnojarsko kr., paleisti 1955.

Armeniškųjų k.

Ona Ambrutytė, gim. 1927, tarnautoja, partizanų rėmėja; suimta 1947 01 29, Karo tribunolo 1947 05 15 nuteista septyneriems metams, išvežta į lagerį Norilske, Krasnojarsko kr.; ten gyveno tremtyje iki 1956.

Kazys Beniulis, gim. 1911, brolis **Antanas**, gim. 1913, ūkininkai; su-imti 1945 03 01, kalinti Kaune, byla nutraukta 1945 04 10, nukreipti į karo komisariatą.

Stanislovas Beniulis, ūkininkas, žmona **Elena**, dukros – **Bronė**, gim. 1919, **Jadvyga**, gim. 1920, 1941 06 14 ištremti į Slobodskoi Reida, Syktyvdinsko r. (Komijoje), tremtyje mirė tėvai – Stanislovas ir Elena, dukros grįžo į Lietuvą.

Vytautas Beniulis, gim. 1922, amatininkas, partizanas; suimtas 1945 01 08, kalintas Kaune, išvežtas į lagerį – 1945 06 29 į Vorkutlagą (Komijoje), byla nutraukta 1946 09 21, paleistas, tapo partizanu; žuvo 1947 04 20 Burbinės miške, Jurbarko r.

Vaclovas Beržinskas, gim. 1918, ūkininkas; suimtas 1944 09 09, kalintas Kaune, Karo tribunolo 1945 01 22 nuteistas dešimčiai metų lagerio, išvežtas 1945 09 14 į Karlagą, Karagandos sr.; nuo 1954 06 17 tremtis į Karagandos sr.

Vytautas Jonyla, gim. 1921, žmona **Izabelė**, gim. 1928, seserys – **Stasė**, gim. 1915, **Marytė**, gim. 1928, ištremti 1948 05 22 į Igarką, Krasnojarsko kr., grįžo į Lietuvą 1956.

Antanas Lekečinskas, gim. 1916, ūkininkas; suimtas 1945 01 18, kalintas Kaune; 1945 04 02 byla nutraukta, nukreiptas į karo komisariatą.

Antanas Lekečinskas, gim. 1927, ūkininkas, partizanas; suimtas 1946 04 04, kalintas Kaune, Vilniuje, Karo tribunolo 1946 05 23 nuteistas dešimčiai metų lagerio ir penkeriems metams tremties, 1946 07 01 išvežtas į Uchtizemlagą (Komijoje), vėliau kalintas Step-lage, Karagandos sr.; nuo 1955 iki 1958 gyveno tremtyje Krasnojarsko kr.

Kazys Lekečinskas, gim. 1884, ūkininkas, žmona **Ona**, gim. 1893, dukros – **Aldona**, gim. 1931, **Adelė**, gim. 1933, **Pranė**, gim. 1919, ištremti 1948 05 22 į Novosiolovo r., Krasnojarsko kr.; paleisti 1958.

Adelija Macevičienė, gim. 1923, sūnus **Stasys**, gim. 1945, motina **Ona Jokūbauskienė**, gim. 1897, ištremti 1948 05 22 į Daūrijos r., Krasnojarsko kr.; paleisti 1957.

Pranas Petryla, gim. 1925 (1923?), ūkininkas, partizanas; suimtas 1944 12 19, kalintas Kaune, 1945 06 29 išvežtas į Vorkutlagą (Komijoje), nuo 1945 11 21 kalintas Sevdvinlage, Archangelsko sr.; paleistas 1946 07 26, grįžo į Lietuvą.

Elena Petrylienė, gim. 1921, sūnūs – **Algirdas**, gim. 1944, **Leonas**, gim. 1942, duktė **Jadvyga**, gim. 1940, anyta **Vincė**, gim. 1895 (1900?) ištremti 1945 07 24 į Pokčią, Troicko Pečiorsko r. (Komijoje); anyta 1949 mirė tremtyje; vyras **Jonas**, gim. 1917, ištremtas 1951 09 24, gyveno kartu su šeima.

Pranas Skridla, gim. 1877, žmona **Anelė**, gim. 1883, duktė **Antanina**, gim. 1921, ištremti 1948 05 22 į Vaskin Kliuč gyv., Balachtinsko r., Krasnojarsko kr., tėvai tremtyje mirė, Antanina grįžo į Lietuvą 1963; sūnūs – **Jonas**, gim. 1912, **Bronius**, gim. 1916, Kęstučio apygardos partizanai; Jonas žuvo 1945 07 19, **Bronius** Pykuolis suimtas 1950, nuteistas dvidešimt penkeriems metams, kalintas lageryje, grįžo į Lietuvą 1966.

Pranas Stašinskas, gim. 1929, ūkininkas, partizanas; suimtas 1946 03 14, kalintas Kaune, Vilniuje, Karo tribunolo 1946 05 23 nuteistas dešim-

čiai metų lagerio ir penkeriems metams tremties, 1948 03 22 išvežtas į Usollagą, Permės (Molotovo) sr., vėliau kalintas Steplage, Karagandos sr.; nuo 1954 06 14 gyveno tremtyje Igarkoje, Krasnojarsko kr.

Avietiškių k.

Vytautas Stepaitis, gim. 1921, miškininkas, Kęstučio apyg. partizanų ryšininkas Apuokas; suimtas 1946 04 25, kalintas Tauragėje; 1946 06 13 pabėgo, tapo partizanų, žuvo 1948 08 14 Eržvilko vls., Jurbarko r.

Belvederio k.

Antanas Bakanauskas, gim. 1927, studentas; suimtas 1946 03 17, kalintas Kaune, Vilniuje, Karo tribunolo 1946 05 16 nuteistas penkeriems metams, išvežtas į Uchtižemlagą (Komijoje); paleistas 1950.

Leonas Žemeckas (Zemeckas?), gim. 1907, tarnautojas; suimtas 1940 07 26, kalintas Kaune, Ypatingojo pasitarimo 1941 03 08 nuteistas penkeriems metams, 1941 03 28 išvežtas į Sevpečlagą (Komijoje).

Burbiškių k.

Stasys Beniulis, gim. 1921, partizanas; suimtas 1944 12 13, kalintas Kaune, byla nutraukta 1945 04 10; brolis **Bronius**, gim. 1918, suimtas 1944 12 18, kalintas Kaune, byla nutraukta 1945 04 14, abu nukreipti į karo komisariatą.

Ona Damašauskienė, gim. 1889, dukros – **Pranė**, gim. 1923, **Cecilija**, gim. 1933, sūnūs – **Antanas**, gim. 1939, **Juozas**, gim. 1938, ištremti 1948 05 22 į Igarką, Krasnojarsko kr.; paleisti 1956.

Antanas Dambravičius, gim. 1894, žmona **Halina**, gim. 1912, sūnus **Mečislovas**, gim. 1936, duktė **Irena**, gim. 1939, uošvė **Petronėlė Vaitiekūnienė**, gim. 1881, ištremti 1948 05 22 į Igarką, Krasnojarsko kr., grįžo į Lietuvą 1960.

Bronius Dambravičius (Dombravičius).

Antanas Dubinskas, gim. 1907, žmona **Emilija**, gim. 1915, duktė **Nijolė**, gim. 1940, ištremti 1948 05 22 į Igarką, Krasnojarsko kr.; Emilija mirė tremtyje, kiti šeimos nariai grįžo į Lietuvą 1959.

Kazimieras Jonaitis, gim. 1913, siuvėjas, partizanų rėmėjas; suimtas 1945 06 25, išvežtas 1945 12 13 į Vorkutlagą, Ypatingojo pasitarimo 1947 03 08 nuteistas šešeriems metams lagerio; tėvas **Vincentas**, gim. 1885, motina **Kotryna**, gim. 1883, duktė **Janina**, gim. 1941, sesuo **Ona**, gim. 1915, ištremti 1948 05 22 į Igarką, Krasnojarsko kr.; tremtyje mirė Vincentas 1949 10, Kotryna – 1955, kiti šeimos nariai grįžo į Lietuvą; brolis **Stasys**, gim. 1919, partizanų rėmėjas; suimtas 1947 03 08, kalintas Vilniuje, Karo tribunolo 1947 07 17 nuteistas dešimčiai metų lagerio ir penkeriems metams tremties, išvežtas 1945 12 13 į lagerį Gorkio sr., Suchobezvodnaja gyv., vėliau kalintas Pesčianlage, Karagandos sr., nuo 1955 07 20 gyveno tremtyje Krasnojarsko kr., į Lietuvą grįžo 1960; brolis **Jonas**, gim. 1917, karo m-klos studentas; suimtas 1940 10, teistas, kalintas Norilsko, Dudinkos lageriuose, vėliau gyveno tremtyje Igarkoje, 1972 grįžo į Lietuvą.

Kazys Reinartas, gim. 1915, ūkininkas, partizanas, žuvo 1946 (1945?) Kimentmedžio dvaro pušyne, Raseinių r.; duktė **Danutė Sofija**, gim. 1932, sūnus **Romas**, gim. 1938, ištremti 1952 08 05 į Silokuskun kol., Manos r., Krasnojarsko kr., grįžo į Lietuvą 1958.

Pranas Šukauskas, gim. 1912, žmona **Genovaitė**, gim. 1925, duktė **Aldona**, gim. 1946, sesuo **Adelė**, gim. 1913, tėvas **Jonas**, gim. 1870, motina **Domicelė**, gim. 1876, ištremti 1948 05 22 į Igarką, Krasnojarsko kr.; tremtyje mirė žmona **Genovaitė**, tėvas **Jonas** 1950, motina **Domicelė** 1949; kiti šeimos nariai grįžo į Lietuvą.

Stasys Vaitiekūnas (Vaitkus), gim. 1895; suimtas 1941 05 23, kalintas Kaune, kilus Vokietijos–SSRS karui išsilaisvino.

Burliokiškio k.

Augustas Bandis, gim. 1908; suimtas 1945 03 16, kalintas Kaune, 1945 06 29 išvežtas į Vorkutlagą (Komijoje).

Viktoras Jasukaitis, gim. 1923, ūkininkas; suimtas 1945 01 31, byla nutraukta 1947 07 12.

Pranas Jaras, gim. 1917, suimtas 1945 03 09, kalintas Kaune, 1945 06 29 išvežtas į Vorkutlagą; paleistas 1946 09 09.

Šimanskiai – Kazimieras, gim. 1908, **Marytė**, gim. 1922, ištremti 1948 05 22 į Novosiolovo r., Krasnojarsko kr.; **Vytautas**, gim. 1930, Belvederio technikumio moksleivis, ir **Stasys**, gim. 1926, ištremti 1952 sausio 22 į Revučij gyvenvietę Nižnij Ingašo r., Krasnojarsko kr. Vienas brolis, partizanas, žuvo 1946 11 26.

Daugėliškių k.

Jurgis Kmitas, gim. 1916, ūkininkas; suimtas 1945 06 23, kalintas Raseiniuose; byla nutraukta 1945 09.

Juozas Pečiulis, nužudytas (partizanų?) 1945 (1946?).

Džiugų k.

Stasys Mačiulis, gim. 1924, Kęstučio apyg. partizanas Feliksas; žuvo 1947 08 Žindaičių k., Jurbarko r.

Jonas Marinas, gim. 1922 (1925?), ūkininkas, partizanas; žuvo 1945 05 30.

Eimučių k.

Balys Ilius, gim. 1924, ūkininkas; suimtas 1945 02 24, kalintas Kaune; paleistas 1945 07 14.

Petras Lukošius, gim. 1913, ūkininkas, pogr. org. narys; suimtas 1947 07 06, kalintas Kaune, Ypatingojo pasitarimo 1948 04 08 nuteistas dešimčiai metų lagerio, išvežtas į lagerį Norilske, Krasnojarsko kr.; nuo 1955 10 03 gyveno tremtyje Krasnojarsko kr.; paleistas 1956 04 16.

Vincas Matūza, gim. 1914, ūkininkas; suimtas 1945 03 05, kalintas Kaune, 1945 04 03 išvežtas į filtracinį lagerį Kalinine.

Vytautas Morkevičius, gim. 1927, ūkininkas; suimtas 1945 02 21, kalintas Kaune, paleistas.

Stepas Sandanavičius, gim. 1904, ūkininkas; suimtas 1945, kalintas Kaune, nuteistas dešimčiai metų lagerio, išvežtas į lagerį Krasnojarsko kr.; nuo 1962 gyveno tremtyje Irkutsko sr., paleistas apsigyveno Kaliningrado sr., į Lietuvą negrįžo; žmona **Ona**, gim. 1914, ištremta 1948 05 22 į Igarką, Krasnojarsko kr.; paleista 1957.

Gadvaišų k.

Jonas Dovidaitis, gim. 1912, ūkininkas; suimtas 1947 04 11, Karo tribunolo 1947 07 17 nuteistas dešimčiai metų lagerio ir penkeriems tremties, 1953 10 22 išvežtas į lagerį Omske, nuo 1955 01 18 gyveno tremtyje Karagandos sr., paleistas 1956 05 20.

Antanas Karasevičius, gim. 1912, suimtas 1945 03 13, kalintas Kaune, 1945 06 29 išvežtas į Vorkutlagą, Komijoje.

Stasys Karasevičius, gim. 1922, ūkininkas; suimtas 1945 03 12, kalintas Kaune, 1945 06 29 išvežtas į Vorkutlagą, 1946 02 01 mirė lageryje.

Kazys Karosas, gim. 1902, ūkininkas; suimtas 1945 02 24, kalintas Kaune, 1945 06 21 išvežtas į Vorkutlagą, Komijoje.

Simonas Mickūnas, gim. 1908, ūkininkas; 1945 02 20 nušautas milicininko savo namuose; žmona **Marcelė**, gim. 1914, dukros – **Janina Zita**, gim. 1938, **Ona**, gim. 1939, 1945 07 17 ištremtos į Troicko Pečiorsko r., 1947 09 22 pabėgo iš tremties, grįžo į Lietuvą; **Marcelė** suimta 1948 12 17, kalinta Kaune, Ypatingojo pasitarimo 1950 02 17 nuteista grąžinti į tremtį Troicko Pečiorsko r., Komijoje; paleista 1954 06 16, 1955 grįžo į Lietuvą.

Anelė Mickūnienė, gim. 1874 (1894?), ūkininkė, 1945 07 17 ištremta į Troicko Pečiorsko r., Komijoje, 1948 mirė tremtyje.

Antanas Montvydas, gim. 1900, ūkininkas, pogr. org. narys; suimtas 1947 01 29, kalintas Kaune, 1947 03 23 mirė kalėjime.

Simas Partikas, gim. 1903, ūkininkas; suimtas 1947 01 20, kalintas Kaune, Vilniuje, Karo tribunolo 1947 05 15 nuteistas dešimčiai metų lagerio, 1947 09 22 išvežtas į Pečiorlagą (Komijoje), vėliau pervežtas į Sevostlagą, Primorės kr., 1948 02 15 mirė lageryje; sūnus **Vytautas**, gim. 1928, ūkininkas, partizanų rėmėjas, suimtas 1947 01 20, kalintas Kaune, Vilniuje, Karo tribunolo 1947 05 15 nuteistas septyneriems metams lagerio ir trejiems metams tremties, išvežtas į lagerį Sajano r., Krasnojarsko kr.; nuo 1953 11 30 gyveno tremtyje Kokčetavo r., Kokčetavo sr., 1960 grįžo į Lietuvą; kiti šeimos nariai ištremti 1948.

Marcelė Stankuvienė, gim. 1891, anyta **Rozalija**, gim. 1876, ištremtos 1948 05 22 į Igarką, Krasnojarsko kr.; Rozalija mirė tremtyje, Marcelė paleista iš tremties 1957.

Benadas Stevičius, gim. 1905, ūkininkas; suimtas 1947 05 05, kalintas Kaune, Karo tribunolo 1947 06 26 nuteistas dešimčiai metų lagerio ir penkeriems metams tremties, išvežtas į lagerį Norilske, Krasnojarsko kr., vėliau pervežtas į Steplagą, Karagandos sr.; nuo 1954 12 02 gyveno tremtyje Krasnojarsko kr., paleistas į Lietuvą negrįžo.

Girkų k.

Antanas Kriučkauskas, gim. 1909, ūkininkas, duktė **Birutė**, gim. 1949, giminaitė **Stasė Kemzūraitė**, gim. 1928, ištremti 1952 01 23 į Nižnij Ingašo r., Krasnojarsko kr., paleisti 1956.

Vytautas (Juozas?) Kuršas, gim. 1922, ūkininkas; suimtas 1945 03 03, paleistas 1945 07 15.

Vytautas Mačiulaitis, nužudytas NKVD kareivių (striubų) 1945 08 Jurbarko r.

Jonas Masaitis, gim. 1909, ūkininkas, partizanas; suimtas 1946 04 03, kalintas Kėdainiuose, Karo tribunolo 1946 11 18 nuteistas dešimčiai metų lagerio ir penkeriems metams tremties, išvežtas į Steplagą, Karagandos sr., 1950 09 01 (1950 10 11?) mirė lageryje.

Goniūnų k.

Pranciškus Bakutis, gim. 1889, žmona **Kazimiera**, gim. 1906, ištremti 1951 10 02 į Tomsko sr. Parabelės r. Narymo gyvenvietę; sūnus **Jonas Vidutis**, gim. 1932, ištremtas 1952 01 24 gyveno su tėvais, ten 1953 09 18 suimtas, Karo tribunolo 1953 11 nuteistas dešimčiai metų lagerio, kalintas Karagandos srities Kengiro ir Džeskazgano lageriuose iki 1956 07 02; visi grįžo į Lietuvą.

Aldona Mačiulytė, gim. 1910, ištremta 1948 05 22 į Igarką, Krasnojarsko kr., paleista 1957.

Kazys Mockus-Mockevičius, gim. 1892, žmona **Rozalija**, gim. 1898, duktė **Anelė**, gim. 1918, marti **Marijona**, gim. 1921, vaikaitė **Emilija**, gim. 1942, ištremti 1948 05 22 į Igarką, Krasnojarsko kr., Rozalija 1948 mirė kelyje į tremtį, Kazys mirė tremtyje 1952, kiti šeimos nariai 1958 grįžo į Lietuvą; sūnus Pranas, gim. 1924, suimtas 1946, nuteistas septynerius metus kalėti, kalintas Uchtlage, Komijoje, į Lietuvą negrįžo. Tremiant Mockų šeimą, įvyko traukinio avarija Baškirijoje, Rozalija Mockuvienė buvo sunkiai sužalota ir mirė Ufos ligoninėje.

Vladas Pranaitis, gim. 1891; suimtas 1946 09 09, Karo tribunolo 1946 12 20 nuteistas dešimčiai metų lagerio ir penkeriems metams tremties, išvežtas į Karlagą, Karagandos sr.; paleistas 1956 07 12.

Grivančių k.

Kazimieras Civilka, gim. 1909 (1919?), milicininkas; suimtas 1945 04 06, išvežtas 1945 06 26 į Vorkutlagą, Karo tribunolo 1948 03 08 nuteistas dvidešimt penkeriems metams lagerio ir penkeriems tremties, 1948 07 01 pervežtas į Vaniną, Sovetskaja Gavanės r., Chabarovsko kr., vėliau – į Angarlagą, Irkutsko sr., paleistas 1957 02 05, grįžo į Lietuvą.

Kazys Daugirdas, gim. 1907, ūkininkas; suimtas 1945 04 30, 1945 06 29 išvežtas į Vorkutlagą, Komijoje.

Klausučių k.

Jonas (Juozas?) Bulavas, gim. 1892, ūkininkas; suimtas 1944 12 18, kalintas Kaune, 1945 04 03 išvežtas į filtracinį lagerį Kalinine.

Vaclovas Mikša, gim. 1893, ūkininkas; suimtas 1945 04 27, kalintas Kaune, išvežtas į Vorkutlą, 1947 06 20 atvežtas į kalėjimą Klaipėdoje, Karo tribunolo 1948 08 09 nuteistas dvidešimt penkeriems metams lagerio ir penkeriems metams tremties, 1949 10 03 išvežtas į Siblą, Kemerovo sr.; paleistas 1955 04 14, grįžo į Lietuvą.

Jonas Steponavičius, gim. 1912, Kęstučio apyg. partizanas Kęstutis(?), Skrebas; žuvo 1947 10 12 Burbinės miške, Jurbarko r.

Kazimieras Steponavičius, gim. 1899, ištremtas 1948 05 22 į Užūro r., Krasnojarsko kr.; jo šeimos istoriją žr. toliau.

Motiškių k.

Stasys Ivanauskas, gim. 1925, ūkininkas; suimtas 1945 02 26, kalintas Kaune, paleistas iš kalėjimo 1945 04 16, nukreiptas į karinį komisariatą.

Bronius Jonaitis (Junaitis?), gim. 1909, ūkininkas; suimtas 1945 02 07, byla nutraukta 1945 04 16.

Pranas Steponavičius, gim. 1923, suimtas 1945 03 13; 1945 04 27 byla nutraukta, nukreiptas į Raudonąją armiją.

Jonas Šimanskis, gim. 1905, žmona **Ona**, gim. 1906, sūnus **Stasys**, gim. 1928, ištremti 1948 05 22 į Jeniseisko r., Krasnojarsko kr.; paleisti 1958.

Naciūnų k.

Ona Kavaliauskienė, gim. 1896, ištremta 1948 05 22 į Nižnij Ingašo r., Krasnojarsko kr., paleista 1956.

Padubysio k.

Vincas Aniulis, gim. 1897, žmona **Stefanija**, gim. 1906, duktė **Vincė**, gim. 1926, ištremti 1948 05 22 į Igarką, Krasnojarsko kr., paleisti 1957 11.

Vladas Giriūnas, gim. 1907, tarnautojas; suimtas 1945 04 27, kalintas Kaune, išvežtas 1946 05 10 į Vorkutlą, Ypatingojo pasitarimo 1946 12 04 nuteistas aštuoneriems metams; paleistas 1952 05 04.

Antanas Karalius, gim. 1912; suimtas 1945 03 20, kalintas Kaune, 1945 06 29 išvežtas į Vorkutlą; paleistas 1946 09 19.

Antanas Lazarevičius, gim. 1889, ūkininkas; suimtas 1944 11 21, kalintas Kaune, Vilniuje; Karo tribunolo 1945 01 01 nuteistas mirti, bausmė pakeista penkiolika metų katorgos, 1945 08 06 kalinamas mirė, žmona **Petronė**, gim. 1891, duktė **Janina**, gim. 1934, sūnūs – **Bronius**, gim. 1913, Stasys, gim. 1919, ištremti 1948 05 22 į Igarką, Krasnojarsko kr.; Petronė tremtyje mirė, vaikai paleisti 1960.

Pranas Markevičius, gim. 1922, suimtas 1945 04 30, kalintas Kaune, išvežtas 1945 06 29 į Vorkutlą; paleistas 1946 08 07.

Papartynų k.

Adolfas Bartušas, 1944 (1945) išvestas iš namų Raudonosios armijos kareivių, dingo be žinios.

Teodoras Bartušas, 1944 (1945) išvestas iš namų Raudonosios armijos kareivių, dingo be žinios.

Jurgis Jocius, gim. 1896, miškininkas; suimtas 1944 11 21, kalintas Kaune, Karo tribunolo 1945 01 16 nuteistas dešimčiai metų lagerio ir trejiems tremties, išvežtas į lagerį; gyveno tremtyje Birilisuose, Krasnojarsko kr., 1957 10 29 ten mirė.

Pašilių k.

Benediktas Mickevičius, gim. 1916, ūkininkas; suimtas 1945 03 13 (1945 01 05?), kalintas Kaune, išvežtas 1945 06 29 į Vorkutlagą; paleistas 1946 09 06, grįžo į Lietuvą.

Zenonas Mickevičius, gim. 1911 (1906), ūkininkas; suimtas 1945 03 03; 1945 09 11 byla nutraukta, paleistas; tremtis – 1949 03 25 Echirit-Bulagatsko r., Irkutsko sr.; paleistas 1958 07 05, 1962 grįžo į Lietuvą, 1982 mirė.

Pavambalio k.

Ona Beniulienė, gim. 1887, sūnus **Kazys**, gim. 1907, ištremti 1945 07 30 Padėj Ivano gyv., Troicko Pečiorsko r., Komijoje; paleisti 1960, grįžo į Lietuvą.

Antanas Klasauskas, gim. 1894, žmona **Uršulė**, gim. 1898, dukros – **Eleonora**, gim. 1925, **Ona**, gim. 1928, **Aldona**, gim. 1935, sūnus – **Antanas**, gim. 1931, ištremti 1948 05 22 į Igarką, Krasnojarsko kr.; Antanas mirė tremtyje 1949 12 09, kiti šeimos nariai grįžo į Lietuvą 1959.

Jonas Mickevičius, gim. 1877 (?), ūkininkas; 1945 07 13 nužudytas NKVD kareivių (striubų) savo namuose.

Pavietavos k.

Jonas Krikštanas, gim. 1865, žmona **Ona**, gim. 1880, marti **Kazimiera**, gim. 1910, 1944 12 24 nužudyti NKVD kareivių (striubų) savo namuose ir sudeginti su trobesiais.

Benadas Mačiulaitis, gim. 1932; nužudytas NKVD kareivių (striubų) 1944 12 24.

Kazys Masaitis, gim. 1895, ūkininkas; suimtas 1945 02 28, kalintas Kaune; byla nutraukta 1945 05 07.

Pranciškus Podleckis, gim. 1909, ūkininkas, 1941 sukilimo dalyvis; suimtas 1944 09 16, kalintas Kaune, Raseiniuose, Vilniuje, Karo tribunolo 1944 11 18 nuteistas dešimčiai metų lagerio ir trejiems metams tremties, išvežtas 1945 02 į lagerį Archangelsko sr., vėliau pervežtas į Intą; nuo 1954 09 28 iki 1956 06 30 gyveno tremtyje Komijoje, 1956 grįžo į Lietuvą.

Pieštvenų k.

Antanas Dovidaitis, gim. 1923, amatininkas; suimtas 1945 04 20, išvežtas 1945 06 29 į Vorkutlagą; paleistas 1946 08 07.

Izabela Klasauskaitė, gim. 1927, ūkininkė, partizanų rėmėja; suimta 1947 01 24, kalinta Kaune, Karo tribunolo 1947 05 15 nuteista septyneriems metams lagerio, išvežta 1947 09 20 į Norillagą, Krasnojarsko kr.

Povilas Kučinskis, gim. 1927; suimtas 1945 02 21, Karo tribunolo 1945 04 23 nuteistas dvejiems metams lagerio.

Antanas Mickus, gim. 1922, ūkininkas; suimtas 1945 02 21, išvežtas 1945 06 29 į Vorkutlą.

Pikčiūnų k.

Antanina Aniulienė, gim. 1891, ūkininkė; dukros – **Antanina**, gim. 1922, **Marija**, gim. 1919, ištremtos 1945 07 24 į Miško plukdytojų gyvenvietę (Splavbarak) Lena Vože, Troicko Pečiorsko r. (Komijoje); paleistos 1956 09 03, grįžo į Lietuvą.

Leonora Aniulienė, gim. 1909, sūnūs – **Vytautas Antanas**, gim. 1937, **Algis**, gim. 1943, duktė **Salomėja**, gim. 1940, ištremti 1945 07 24 į Miško plukdytojų gyvenvietę (Splavbarak) Lena Vože, Troicko Pečiorsko r. (Komijoje); paleisti 1956 09 03, grįžo į Lietuvą.

Modestas Ivanauskas, gim. 1925, ūkininkas, partizanas; suimtas 1945 08 21; paleistas 1945 12 01.

Stasys Juška, gim. 1920, darbininkas, partizanas; suimtas 1945 12 26, kalintas Kaune, Pravieniškėse, Kaišiadorių r., Karo tribunolo 1946 05 16 nuteistas dešimčiai metų lagerio ir penkeriems tremties, išvežtas 1946 07 į lagerį Uchtoje (Komijoje), nuo 1950 kalintas Vorkutlage, gyveno tremtyje Vorkutoje nuo 1955 01 17 iki 1956 08 23, 1966 grįžo į Lietuvą.

Uršulė Lukoševičienė, gim. 1895, sūnūs – **Vaclovas**, gim. 1926, **Modestas Antanas**, gim. 1931, **Česlovas Antanas**, gim. 1924, ištremti 1949 03 25 į Echirit Bulagatsko r., Irkutsko sr.; Česlovas ir Vaclovas 1950 tremtyje suimti ir nuteisti dvidešimt penkerius metus kalėti ir penkerius tremties, kalinti Norilske, Krasnojarsko kr., 1956 leido apsigyventi tremtyje prie šeimos; 1958–1959 šeima grįžo į Lietuvą.

Vladas Makaras, gim. 1908, stribas; suimtas 1945 08 03, kalintas Kaune, išvežtas 1945 11 21 į Sevdvinlą Archangelsko sr., vėliau pervežtas į Sevpečlą (Komijoje); byla nutraukta 1947 08 19.

Valentinas Steponavičius, gim. 1923, ištremtas 1953 03 12 ir sesuo **Ona**, gim. 1916, ištremta 1952 11 13 į Celinogrado sritį; **Valentinas** paleistas 1953 07, **Ona** – 1953 05; kartu buvo ištremtas ir tėvas **Jonas Steponavičius**.

Purviškių k.

Pranas Jonikas, gim. 1907, ūkininkas, partizanų ryšininkas Bitinas, Lankūnas, suimtas 1948 03 08, kalintas Tauragėje, Šilutėje, Vilniuje, Ypatingojo pasitarimo nuteistas dešimčiai metų lagerio ir penkeriems tremties, kalintas Intlage iki 1958, po to iki 1961 gyveno tremtyje, grįžo į Lietuvą; brolis **Antanas**, gim. 1910, motina **Agota**, gim. 1878, ir tėvo brolis **Mykolas**, gim. 1867, ištremti 1948 05 22 į Igarką, Krasnojarsko kr.; Agota mirė tremtyje 1949 04 06, dėdė Mykolas – 1948 07 16, Antanas grįžo į Lietuvą 1959.

Rukšionių k.

Benjaminas Banys, gim. 1915, ūkininkas; suimtas 1945 02 20, kalintas Kaune, išvežtas 1945 06 29 į Vorkutlą, byla nutraukta 1945 09 16.

Kazys Gaudinskas, gim. 1916, žmona **Kazimiera**, gim. 1914, motina – **Benedikta**, gim. 1880, tėvas – **Stasys**, gim. 1875, ištremti 1949 03 25 į Krasnyj Bogatyr kaimą, Nižneudinsko r., Irkutsko sr.; Kazys tremtyje mirė 1952, šeima 1957 grįžo į Lietuvą.

Pranas Gaudinskas, gim. 1903; suimtas 1945 02 17, kalintas Kaune, išvežtas 1945 06 29 į Vorkutlagą.

Jonas Gerulaitis, gim. 1902, ūkininkas; suimtas 1947 03 16, kalintas Vilniuje, Karo tribunolo 1947 07 17 nuteistas dešimčiai metų lagerio ir penkeriems tremties, išvežtas 1947 11 22 į Pečiorlagą, vėliau – į Minlagą, nuo 1955 02 03 ištremtas pas šeimą į Igarką, Krasnojarsko kr.; žmona **Benedikta**, gim. 1910, sesuo **Antanina**, gim. 1898 (invalidė nuo vaikystės), ištremtos 1948 05 22 į Igarką, Krasnojarsko kr., šeima grįžo į Lietuvą 1961.

Jonas Jonaitis, gim. 1882, ūkininkas; suimtas 1947 03 27, byla nutraukta 1947 06 09, paleistas.

Benadas Jonaitis, gim. 1882, ūkininkas, žmona **Domicelė**, gim. 1885, sūnūs – **Antanas**, gim. 1908, **Kazys (Stasys)**, gim. 1928, duktė **Anelė**, gim. 1919, marti **Kazimiera**, gim. 1909, vaikaitė **Albina**, gim. 1943, 1945 07 24 ištremti į Prokovidzbožo k., Troicko Pečiorsko r., Komijoje; **Benadas** 1947 07 mirė tremtyje; **Kazys (Stasys)** 1947 pabėgo iš tremties, suimtas Archangelsko sr., kalintas Troicko Pečiorske, Komijoje, nuteistas dvejimėms metams, kalintas Chalmer Ju lageryje, Vorkutos r.; nuo 1949 iki 1957 08 10 tremtis Troicko Pečiorsko r., Komijoje, į Lietuvą negrįžo; kiti šeimos nariai 1957 grįžo į Lietuvą.

Kazys Mockus, gim. 1918, amatininkas; suimtas 1945 02 20, 1945 04 03 išvežtas į filtracinį lagerį Kalinine.

Jonas Sasnauskas, gim. 1902, ūkininkas, žmona **Ona**, gim. 1906, dukros – **Aleksandra**, gim. 1929, **Albina**, gim. 1939, **Adelė**, gim. 1944, sūnus **Jonas**, gim. 1932, ištremti 1948 05 22 į Igarką, Krasnojarsko kr.; grįžo į Lietuvą 1958.

Stasys Sedekerskis, gim. 1919, ūkininkas; suimtas 1947 08 20, kalintas Kaune, Karo tribunolo 1947 11 20 nuteistas dvidešimt penkeriems metams lagerio, išvežtas į Sevželdorlagą (Komijoje), vėliau – į Minlagą, nuo 1956 kalintas Intoje.

Rūsteikonių k.

Pranas Danaitis, gim. 1908, darbininkas; suimtas 1945 03 12, kalintas Kaune, 1945 04 31 išvežtas į filtracinį lagerį Kalinino sr.

Stasys Kazlauskas, darbininkas, 1941 sukilimo dalyvis; suimtas 1945 04 23, kalintas Kaune, 1945 08 03 išvežtas į Vorkutpečlagą (Komijoje); paleistas 1946 06 12.

Jeronimas Paulauskas, gim. 1913, ūkininkas, partizanas Vilkas; suimtas 1947 01 24, kalintas Kaune, Karo tribunolo 1947 05 15 nuteistas dešimčiai metų lagerio ir penkeriems metams tremties, išvežtas į Ivdelagą (Sverdlovsko sr.), 1951 01 27 – į Minlagą Komijoje; 1955 10 13 tremtis Igarkoje, Maklakove (Krasnojarsko kr.); žmona **Ona**, gim. 1900, duktė **Valerija**, gim. 1941, ištremtos 1948 05 22 į Jeniseisko r., Krasnojarsko kr., 1964 grįžo į Lietuvą.

Pranciška Paulauskienė, gim. 1913, ūkininkė, duktė **Genė**, gim. 1943, ištremtos 1945 07 24 į Padėj Ivano k., vėliau – į Prokovidzbožą Troicko Pečiorsko r. (Komijoje), 1959 grįžo į Lietuvą.

Antanas Ročka, gim. 1911, ūkininkas; suimtas 1947 06 03, Karo tribunolo 1947 06 28 nuteistas dvidešimt penkeriems metams lagerio ir penkeriems metams tremties, išvežtas į Uchtižemlagą (Komijoje), vėliau – į Oziorlagą (Irkutsko sr.); paleistas 1957.

Seredžiaus miestelis

Bernardas Ambrutis, gim. 1905, darbininkas; suimtas, 1941 išvežtas į lagerį Archangelsko sr.; mirė lageryje.

Antanas Bačiulis, gim. 1910, ūkininkas; suimtas 1944 09 28, kalintas Kaune, Karo tribunolo 1944 11 04 nuteistas penkiolikai metų.

Kazys Bakanas, gim. 1913, ūkininkas; suimtas 1945 02 17, kalintas Kaune, byla nutraukta 1945 05 17, nukreiptas į karinį komisariatą.

Marijona Baukienė Underienė, gim. 1921; ištremta 1945 07 24 į Troicko Pečiorsko r. (Komijoje), 1946 bandė pabėgti iš tremties, suimta, kalinta Vorkutoje dvejus metus, paleista 1949 01 06; 1949 03 25 su šeima ištremta į Kaganovičiaus v. kolūki, Bajandajaus r., Irkutsko sr.; paleista 1958, grįžo į Lietuvą.

Pranas Birgiolas, gim. 1906, darbininkas; suimtas 1945 03 07, kalintas Kaune, 1945 03 22 išvežtas į filtracinį lagerį Rževe, Kalinino sr., 1948 grįžo į Lietuvą.

Bronislava Budrienė, gim. 1923, ūkininkė, sūnus **Romas**, gim. 1944, ištremti 1945 07 24 į Troicko Pečiorsko r. (Komijoje), 1961 grįžo į Lietuvą.

Dzidorius Buivydas, gim. 1907, partizanas; suimtas 1945 01 04, 1945 05 17 išvežtas į lagerį; paleistas 1946 09 11.

Vytautas Butas, gim. 1922, ūkininkas; suimtas 1945 03 03, išvežtas 1945 06 29 į Vorkutlagą.

Vitas Butkus, moksleivis; nužudytas NKVD kareivių (stribų) 1944.

Justinas Garšva, gim. 1924, moksleivis, Kęstučio apyg. partizanas Sakalas, Žentas, Maratonas; suimtas 1947 05 05, Karo tribunolo 1947 07 17 nuteistas dešimčiai metų lagerio ir penkeriems tremties, išvežtas 1947 12 18 į Pečioros lagerį (Komijoje), nuo 1950 06 25 kalintas Norilsko lageriuose, 1956 grįžo į Lietuvą.

Vincas Jaukaskas, gim. 1920, moksleivis; suimtas 1946 03 17, kalintas Kaune, Vilniuje, Karo tribunolo 1946 05 16 nuteistas penkeriems metams, išvežtas 1946 07 03 į Nyroblagą Permės (Molotovo) sr., paleistas 1950 12 11.

Šolomas Kaplanas, gim. 1921, amatininkas; suimtas 1940 07 10, kalintas Kaune, Ypatingojo pasitarimo 1941 03 08 nuteistas aštuoneriems metams, išvežtas 1941 04 į lagerį Kotlase, Archangelsko sr.

Albinas Karpavičius, gim. 1905, amatininkas, ir sūnus **Albinas**, gim. 1929, moksleivis; suimti 1948 03 18, 07 10, kalinti Kaune, Vilniuje, Ypatingojo pasitarimo nuteisti dešimčiai metų lagerio; tėvas kalintas Pečioros, sūnus – Magadano lageriuose; žmona **Adelė**, gim. 1905, ir duktė

Genė, gim. 1934, ištremtos 1949 03 25 į Čeremchovo r., Irkutsko sr.
Adelė Kordušaitė, gim. 1920, ištremta 1948 05 22 į Igarką, Krasnojarsko kr.; paleista 1957.

Kazys Kručauskas, gim. 1904, amatininkas; suimtas 1945 02 28, kalintas Kaune, išvežtas 1945 06 29 į Vorkutlagą; Ypatingojo pasitarimo 1946 12 17 nuteistas aštuoneriems metams lagerio, vėliau tremtis Komijoje, paleistas 1956 08 13.

Jonas Lengvenis, gim. 1891, ūkininkas, partizanų rėmėjas; suimtas 1945 09 21, kalintas Tauragėje, Vilniuje, išvežtas 1946 04 29 į Sevdvintlagą, Archangelsko sr.

Antanas Losius, gim. 1895, darbininkas; suimtas 1945 08 20, kalintas Kaune, išvežtas 1945 11 11 į Vorkutlagą, 1947 11 25 į Uchtą (Komijoje), Ypatingojo pasitarimo 1947 02 26 nuteistas penkeriems metams lagerio.

Petras Losius, gim. 1922, Kęstučio apyg. partizanų būrio vadas, suimtas (žuvo?) 1947 03 19, brolis **Povilas**, gim. 1926, partizanas, žuvo 1947 03 20 Seredžiaus vls.

Juozas Mačys, gim. 1928, spec. m-klos moksleivis, pogr. org. narys Zuikis; suimtas 1947 04 12, kalintas Kaune, Karo tribunolo 1947 07 17 nuteistas dešimčiai metų lagerio ir penkeriems metams tremties, išvežtas 1947 09 22 į Kraslagą, Krasnojarsko kr., vėliau kalintas Ypatingojo režimo lageryje Balchaše (Steplage), Karagandos sr., Kazachijoje, nuo 1955 05 27 tremtis Balchaše; šeima ištremta 1948.

Alfonsas Matirka, gim. 1924, ūkininkas; suimtas 1945 02 27; 1945 04 20 byla nutraukta, nukreiptas į karo komisariatą.

Antanas Ovsenka, gim. 1904, darbininkas, partizanas, ir brolis **Juozas**, gim. 1906, suimti 1945 02, išvežti 1945 06 29 į Vorkutlagą; **Antanas** Karo tribunolo 1947 06 23 nuteistas dešimčiai metų lagerio ir penkeriems metams tremties; brolis **Juozas** 1947 02 27 – septyneriems metams lagerio; abu kalinti Dubrovlage (Mordovijoje); paleisti 1955–1956.

Pranas Pakinkis, gim. 1924, spec. m-klos moksleivis, partizanas; suimtas 1947 04 09, kalintas Kaune, Vilniuje, Karo tribunolo 1947 07 17 nuteistas dešimčiai metų lagerio ir penkeriems metams tremties, išvežtas 1947 11 22 į Pečiorlagą (Komijoje), vėliau tremtis Norilske, Krasnojarsko kr.

Stasys Ptašinskas, gim. 1905; suimtas 1945 02 28, išvežtas 1945 07 09 į filtracinį lagerį Kalinine.

Bronius Račkaitis, gim. 1912, amatininkas, pogr. org. narys; suimtas 1947 08 20, kalintas Kaune, Karo tribunolo 1947 11 30 nuteistas dvidešimt penkeriems metams lagerio, išvežtas į Siblagą, Kemerovo sr., vėliau kalintas Terektinskio r., Uralsko sr.; paleistas 1956.

Vytautas Ramanauskas, gim. 1908, amatininkas; suimtas 1945 02 25, kalintas Kaune, išvežtas 1945 06 29 į Vorkutlagą, 1947 03 21 atvežtas į Lietuvą, iki 1947 08 13 kalintas Kaune, Vilniuje, Karo tribunolo 1947 06 20 nuteistas aštuoneriems metams lagerio ir trejiems metams tremties, išvežtas 1949 10 03 į Siblagą, Kemerovo sr.

Mykolas Sakalovas (Sokolovas?), gim. 1905, tarnautojas, partizanų rėmėjas; suimtas 1946 02 27, kalintas Kaune, Karo tribunolo 1946 04 24 nuteistas dešimčiai metų lagerio ir penkeriems metams tremties, išvežtas į Sevželdorlagą (Komijoje), 1947 12 16 mirė lageryje.

Pranas Savickas, gim. 1895, marti **Marija**, gim. 1921, ištremti 1948 05 22 į Igarką, Krasnojarsko kr., grįžo į Lietuvą 1956; sūnus **Vladas**, gim. 1922, suimtas 1948 11 25, nuteistas dešimčiai metų lagerio, išvežtas į lagerį Krasnojarsko krašte, grįžo į Lietuvą 1963.

Kazys Serapinas (Sarapinas), gim. 1911, tarnautojas; suimtas 1940 07 12, kalintas Kaune, Karo tribunolo 1941 03 24 nuteistas dešimčiai metų, kilus Vokietijos–SSRS karui išsilaisvino; suimtas 1946 08 20, kalintas Kaune, Vilniuje, Karo tribunolo 1946 09 12 nuteistas dešimčiai metų, išvežtas 1946 10 13 į lagerį Magadane, vėliau kalintas Oimiakone (Jakutijoje), nuo 1953 06 17 tremtis Jakutijoje; paleistas 1956 04 26.

Ričardas Skirgaila, gim. 1907, ūkininkas, 1941 sukilimo dalyvis; suimtas 1945 04 13, kalintas Kaune, išvežtas 1945 08 03 į Vorkutlagą (Komijoje); paleistas 1946 06 20.

Bronius Šarauskas, gim. 1895, policininkas, nuovados viršininkas; suimtas 1940 07 12, kalintas Kaune, Ypatingojo pasitarimo 1941 03 08 nuteistas aštuoneriems metams, išvežtas 1941 04 į Abezės lagerį (Komijoje), mirė lageryje 1942 06 03.

Antanas Vilkevičius, gim. 1897, žmona **Vincenta**, gim. 1907, dukterė **Ona**, gim. 1936, ištremti 1949 03 25 į Irkutsko sr.; paleisti 1958–1959.

Spruktų k.

Antanas Bučkys, ūkininkas, žmona **Domicelė**, gim. 1893, nužudyti NKVD kareivių (striubų) 1945 07 10 Burbinės miške.

Danielius Dabkus (Dapkus?), gim. 1923, ir brolis **Vladas**, gim. 1925, ūkininkai; suimti 1945 03 09, byla nutraukta 1945 05 03, pasiūsti į frontą.

Antanas Karalius, gim. 1911, ūkininkas; suimtas 1945 02 23, kalintas Kaune, išvežtas 1945 06 29 į Vorkutlagą.

Kazys Kučinskas gim. 1904, ūkininkas; suimtas 1944 09 29, kalintas Kaune, išvežtas į lagerį – 1946 09 07 į Vorkutlagą; 1946 10 30 byla nutraukta, paleistas.

Mamertas Mačiulaitis, gim. 1920; suimtas 1945 03 09, kalintas Kaune; 1945 05 03 byla nutraukta, nukreiptas į karo komisariatą.

Antanas Orentas, gim. 1917, darbininkas; suimtas 1941 06 14, 1941 08 23 atvežtas į Gorkio kalėjimą, 1942 07 16 mirė kalėjime. Kitos bylos duomenimis – mirė kalinamas Višeroje (Usollage), Molotovo sr.

Danielius Orentas, gim. 1926, ūkininkas; suimtas 1945 11 22, kalintas Kaune, Karo tribunolo 1946 04 05 nuteistas dešimčiai metų lagerio, išvežtas į Primorlagą, Primorės kr. 1948 02 08 mirė lageryje.

Juozas Povilaitis, gim. 1897, ūkininkas; suimtas 1947 03 24, kalintas Kėdainiuose, Vilniuje, Karo tribunolo 1947 10 07 nuteistas dvidešimt penkeriems metams lagerio, išvežtas 1948 09 15 į Uchtižemlagą (Komijoje), vėliau kalintas Oziorlage, Irkutsko sr., Dubrovlage (Mordovijoje); paleistas 1958 07 03.

Staciūnų k.

Marcelė Mozurkytė-Karalienė, gim. 1920, ūkininkė, partizanų rėmėja; suimta 1945 12 13, išvežta 1946 02 01 į Sevželdorlagą (Komijoje), Karo tribunolo 1946 10 05 nuteista aštuoneriems metams lagerio ir trejiems metams tremties, išvežta 1948 į lagerį Krasnojarsko kr., vėliau kalinta Karagandos sr.; nuo 1953 12 22 tremtis Petropavlovskė (Šiaurės Kazachijos sr.); paleista 1956 04 20.

Šapališkės k.

Juozas Kiliotaitis, gim. 1924, Kęstučio apyg. partizanas Stasys, Dągys; žuvo 1946.

Jonas Kiliotaitis, gim. 1900 (1895?), ūkininkas; žmona **Ona**, gim. 1904, sūnus **Juozas**, gim. 1928, ištremti 1945 04 23 į Markso kol., Kuibyševo r. (Tadžikijoje); 1947 08 08 šeima pabėgo iš tremties, grįžo į Lietuvą; tėvas **Jonas** suimtas 1948 01 30, 1948 06 04 nuteistas trejiems metams lagerio, kalintas nuo 1948 08 12 iki 1951 01 29 Uchtižemlage (Komijoje); vėliau ištremtas į Tadžikiją, Kuibyševo r.; žmona **Ona** suimta 1949 04 03, Ypatingojo pasitarimo 1949 10 21 nuteista dvidešimčiai metų lagerio, kalinta Komijos lageriuose; paleisti 1952 08 04, grįžo į Lietuvą.

Antanas Murauskas, gim. 1922; suimtas 1945 06 06, 1945 06 30 pabėgo; suimtas, išvežtas 1945 11 11 į Vorkutlagą, vėliau – į Sevpečlagą (Komijoje), 1946 06 18 mirė lageryje.

Pilvelienė, gim. 1904, nužudyta neaiškiais aplinkybėmis 1947 Šapališkės kaime.

Izidorius Rudaitis, gim. 1897, ūkininkas; suimtas 1946 02 13, kalintas Raseiniuose; byla nutraukta 1946 06 19.

Šilaitiškių k.

Petras Ramanauskas, gim. 1926, ūkininkas; suimtas 1945 01 17, iki 1945 08 27 kalintas Kaune.

Vambalių k.

Klemensas Janyla, gim. 1923, žmona **Aleksandra**, gim. 1922, duktė – **Genovaitė**, gim. 1947, sūnus – **Antanas**, gim. 1945, ištremti 1949 03 25 į Gachano kaimą, Echirit Bulagatsko r., Irkutsko sr.; Klemensas 1949 12 30 suimtas, nuteistas dešimčiai metų, kalintas lageryje, Bodai-bo aukso kasyklose, ten neteko kojos, liko invalidas, 1952 atvyko pas šeimą; 1958 visa šeima grįžo į Lietuvą.

Antanina Karosienė, gim. 1920, duktė – **Ramutė**, gim. 1945, ištremtos 1948 06 22 į miškų ūkį Misa Kežemsko r., Krasnojarsko kr., 1948 07 08 tremtyje mirė Ramutė, 1950 **Antanina** persikėlė pas anytą **Oną**, gim. 1885, ištremtą 1948 05 22 į Igarką, Krasnojarsko kr.; 1951 į Igarką pas žmoną ir motiną atvyko **Antanas Karosa**, gim. 1911, su dukra **Janina Aldona**, gim. 1943; į Lietuvą šeima grįžo 1958.

Vyliaudų k.

Martynas Butkus, gim. 1896, žmona **Eleonora**, gim. 1889, sūnus **Mo-destas**, gim. 1933, ištremti 1948 05 22 į Irkutsko sr.; paleisti 1958.

Vitkūnų k.

Jurgis Amrusevičius, gim. 1912, ūkininkas; suimtas 1945 04 15, Karo tribunolo 1945 04 29 nuteistas dešimčiai metų, išvežtas į lagerį; vėliau tremtis Komijoje; paleistas 1955 12 15.

Stanislovas Butkus, gim. 1888; suimtas 1944 08 25, kalintas Kaune, Karo tribunolo 1944 10 28 nuteistas dešimčiai metų; žmona **Barbora**, gim. 1889, duktė **Elena**, gim. 1933, sūnūs – **Alfonsas**, gim. 1932, **Kostas**, gim. 1930, ištremti 1948 05 22 į Krasnojarsko kr.; paleisti 1958.

Bronislovas Liutkevičius, gim. 1905, ūkininkas, žmona **Natalija**, gim. 1902, dukros – **Liudvika**, gim. 1938, **Jadvyga**, gim. 1942, sūnus **Henrikas**, gim. 1935, motina **Liudvika**, gim. 1876, ištremti 1948 05 25 į Čeremchovo r., Irkutsko sr.; paleisti 1956.

Bronius Merončikas, gim. 1916, ūkininkas; suimtas 1945 03 05, išvežtas 1945 06 29 į Vorkutlagą.

Zabrano k.

Kazys Paulauskas, gim. 1907, ūkininkas, suimtas 1946, už prievolių nevykdymą nuteistas 10 m., kalintas Komijos lageriuose, 1948 pabai- goje grįžo į Lietuvą; 1949 03 27 kartu su žmona **Marija**, gim. 1919, ir sūnumi **Feliksiu**, gim. 1946, ištremtas į Tarchankos k., Užūro r., Krasnojarsko kr.; į Lietuvą šeima grįžo 1958.

Pranas Paulauskas, gim. 1906, ūkininkas, partizanų rėmėjas; suimtas 1946 03 15, kalintas Kaune, 1946 05 30 Vilniuje, Karo tribunolo 1946 05 14 nuteistas trejiems metams lagerio, išvežtas į Uchtižemlagą (Komijoje); paleistas 1948 12 08.

Žemaitaičių k.

Antanas Ajauskas, gim. 1890, ūkininkas, žmona **Marijona**, gim. 1890, duktė – **Danutė**, gim. 1930, sūnus **Antanas**, gim. 1927, ištremti 1948 05 22 į Igarką, Krasnojarsko kr.; sūnus **Algirdas**, gim. 1924, su- imtas 1948, nuteistas dešimčiai metų lagerio, kalintas Norillage, Kras- nojarsko kr., nuvykęs į tremtį pas šeimą Igarkoje 1958 mirė, taip pat tremtyje mirė tėvai – **Antanas ir Marijona**; vaikai – **Danutė** ir **An- tanas** grįžo į Lietuvą.

Kazys Bartušas, gim. 1908, ūkininkas, žmona **Adelė**, gim. 1917, duktė **Genovaitė**, gim. 1939, sūnus **Juozas**, gim. 1943, sesuo **Marijona**, gim. 1917, brolis **Benadas**, gim. 1922, motina **Juzefa**, gim. 1874, ištremti 1948 05 22 į Igarką, Krasnojarsko kr., Marijona tremtyje mirė; paleis- ti 1958–1960.

Juzė Karalytė, gim. 1918, sesuo **Ona**, gim. 1923, ištremtos 1948 05 22 į Igarką, Krasnojarsko kr.; Juzė tremtyje mirė, Ona paleista 1956.

Jonas Kumetis, gim. 1896, ūkininkas; suimtas 1945 03 20, kalintas Kaune, išvežtas į lagerį 1945 06 29, į Vorkutlagą, paleistas 1946 08 06; duktė

Antosė, gim. 1927, ūkininkė; suimta 1947 01 29, kalinta Kaune, Vilniuje, Karo tribunolo 1947 05 15 nuteista septyneriems metams lagerio, išvežta į lagerį; vėliau tremtis Krasnojarsko kr., paleista 1956 04 18. **Kazys Sadlauskas**, gim. 1902, ūkininkas, 1941 sukilimo dalyvis; suimtas 1944 08 25, kalintas Pravieniškėse, Kaune, Karo tribunolo 1944 11 18 nuteistas dešimčiai metų lagerio ir trejiems metams tremties, išvežtas 1948 07 08 į Mordoviją, į Temlagą (Dubrovlagą), vėliau kalintas Kamyšlage, Kemerovo sr., nuo 1954 06 04 tremtis Krasnojarsko kr.; paleistas 1956 05 04.

Jonas Stuogys, gim. 1878, žmona **Elena**, gim. 1907, dukros – **Aldona**, gim. 1931, **Genovaitė**, gim. 1932, sūnūs – **Albinas**, gim. 1936, **Zenonas**, gim. 1941, **Algirdas**, gim. 1945, ištremti 1948 05 22 į Igarką, Krasnojarsko kr.; Jonas mirė tremtyje 1948, kiti šeimos nariai grįžo į Lietuvą 1960.

Pasakoja Aldona Vasilionienė (Steponavičiūtė) (1989 m. laiškas):

Tremimo išvakarėse, t. y. 1948 05 21, vėlai vakare pas mus apsilankė apylinkės pirmininkas Adolis Bružas ir pranešė mums, kad tą naktį bus vežimas ir kad mes skubiai pasišalintume iš namų. Jis pasakė: „Dovanok, brolau, aš pasirašiau, nes turėjau pasirašyti – planas, reikėjo tam tikrą skaičių šeimų išvežti“. Iš karto mes lyg ir netikėjome, bet atsargumo dėlei palikome namus. Palikom taip kaip stovim, lengvais kasdieniais drabužiais, basi, nes buvo labai graži, šilta naktis. Tikėjomės greitai sugrįžti.

Pusę pirmos nakties mūsų kieme jau buvo rusai. Mes tai supratom iš šunų lojimo. Rytą matėme, kaip išveža visą mūsų turtą. Po poros dienų tėvas sugrįžo apžiūrėti namų, pašerti gyvulių. Netoli namų augo krūmokšniai, iš kurių išlindo kareiviai ir tėvą suėmė. Ešelonai dar nebuvo išvykę, tai jį ir įgrūdo į vagoną basą, be jokio maisto ar drabužių atsargos. Mes likome be namų, be pastogės. Žmonės mums padėjo, tačiau dauguma bijojo, nes mes juk buvome „banditai“. Pasibastę kelias savaites,ėjome pasiduoti, reikėjo gauti dokumentus. Pamažu į namus grįžo visa šeima. Gyvenimas buvo labai sunkus. Vėliau mums grąžino vieną arklį ir vieną karvę. Apie 1950 m. mes vėl buvome įspėti apie vežimą. Vėl teko pasitraukti iš namų. Naktį kareiviai sudegino klojimą. Tais metais mūsų apylinkėse buvo sudeginta daug sodybų. Buvo skleidžiamos kalbos, kad tai miškinių darbas, nors daugeliui buvo aišku, kad tai tyčia skleidžiami gandai. Niekas netikėjo, kad partizanai degintų savo artimųjų trobesius. Vėliau buvo sužinota, kad miškiniai pagavo deginant klojimą NKVD agentą ir jį pakorė.

Sūnus Antanas buvo pašauktas į kariuomenę, ten jis dirbo statybose ir ten jam atsitiko nelaimė: nukrito nuo antro aukšto ant galvos, išsiliejo kraujas, pasidarė blogai su akimis. Išgulėjo ligoninėje porą mėnesių, gavo trečiąją invalidumo grupę ir buvo paleistas namo.

Tėvas tremtyje labai rūpinosi, kaip mes gyvename, ir neiškentęs pabėgo. Važiavo ant vagono stogo, bet stotyje nenulipo, nes buvo užsnūdęs, ir jį pagavo. Buvo suimtas ir nuteistas trejus metus kalėti. Atlikęs bausmę, vėl bėgo į Lietuvą. Šį kartą pasisekė. Tai buvo 1955 m. Kadangi jis buvo jau pensijinio amžiaus, tai niekas jo ir neieškojo. Grįžo į savo namus. Ten gyvenę svetimi žmonės sutiko išsikelti. Tada tėvas padavė rajono prokurorui skundą, kad jį neteisėtai ištremė. Jį ir visą šeimą reabilitavo. Grąžino ir nekilnojamąjį turtą, kiek jo dar buvo likę.

Iš Aleksandros Janylienės laiško, rašyto 1989 m.:

Iki išvežimo esu daug nukentėjusi. Čia rašau tik apie dalelę išgyventų kančių. Buvau „liaudies gynėjų“ nuvesta į mišką. Jie reikalavo, kad parodyčiau, kur yra miškiniai. Aš jiems nieko pasakyti negalėjau, nes nieko apie juos ir nežinojau. Tada jie mane labai mušė, kankino. Mušė, kol beveik negyva buvau. Kai atsigavau, vienas jų, Velička Adomas, turėjo nupjovęs dvišaką pagalį ir norėjo išdurti man akis. Spėjau pakelti galvą aukštyn, tai man pradūrė veidą. Spardė kojomis, daužė rankomis. Net šiandien nesuprantu, už ką jie mane taip kankino. Norėčiau, kol dar gyva esu, kad būtų iširtos mūsų tautos kančios, kad sulaukčiau tautos atgimimo...

Panaudota LGGRTC Archyviname vardynų skyriuje sukaupta medžiaga ir duomenų bazės.

Seredžiaus valsčiaus žemės ūkis (1940–1990)

Vytautas Skebas

Bolševikų okupantų agrariniai pertvarkymai 1940–1941 metais

Nepaisant didelių žemės ūkio produkcijos eksporto į užsienio šalis apimčių, prieškarinio Lietuvoje buvo jaučiamas jos perteklius. Pasvarstykime, kas gi atsitiko su žemės ūkiu ir ūkininkais, kai Lietuvos valstybę okupavo Sovietų Sąjunga (1940 m. birželio 15 d.).

Jau 1940 m. liepos 22 d. okupantų valdžia paskelbė, kad visa žemė yra „liaudies nuosavybė“, todėl draudžiama ją parduoti, pirkti, dovanoti ir t. t. Maksimali žemės norma nustatyta 30 ha. Kas jos turėjo daugiau, iš to ji buvo atimama (be išpirkos) ir priskiriama žemės fondui (žr. priedą). Nustatytos tvarkos buvo laikomasi labai skrupulingai: Pavambalių k. ūkininko Antano Klasausko žemės plotas viršijo nustatytą normą 89 arais, tačiau ir jie buvo paimti į žemės fondą. Tokį Seredžiaus vls. žemės ūkio komisijos (ŽŪK) nutarimą Kauno apskr. ŽŪK (aukštesnė instancija) paliko galioti. Tenka pabrėžti, kad Seredžiaus vls. ŽŪK buvo labai radikali. Pavyzdžiui, Stačiūnų k. ūkininkas Stasys Brazauskas teturėjo 12,84 ha žemės, tačiau ji visa buvo priskirta žemės fondui. Motyvai nežinomi. Kauno apskr. ŽŪK pakeitė Seredžiaus vls. ŽŪK nutarimą, nes „*tokie ūkiai žemės fondui neimami*“. Panašių atvejų būta daugiau.

Žemės fondui priskirtoji serediškių žemė buvo dalijama okupantų institucijoms, taip pat mažžemiams ir bežemiams. Žemės gavusieji serediškiai dar negalėjo žinoti, kad vos tik bus pasėti žiemkenčiai, okupantų valdžia pradės kolektyvizacijos vaju. To meto „žemės ūkio komisaras“ (t. y. ministras) spaudoje ramino valsctiečius, kad Lietuvoje kolūkių nebus. Netrukus valdžia jį pakeitė.

Bolševikų okupantų agrarinių pertvarkymų rezultatas buvo toks, kad 1940 m. rudenį emė trūkti būtiniausių maisto produktų miestų gyventojams. Ši situacija užfiksuota LKP(b) CK biuro 1940 m. lapkričio 14 d. posėdžio protokole¹.

¹LYA, f. 1771, ap. 1, b. 29, l. 14; Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo instituto darbai Nr. 1, Vilnius, 1996, p. 31.

1941 m. balandžio 14 d. liaudies komisarų tarybos pirmininkas M. Gedvilas ir LKP(b) CK sekretorius A. Sniečkus pasirašė nutarimus okupuotos Lietuvos valsčiams dėl šių prievolių: 1) grūdų, 2) bulvių, 3) pieno, 4) mėsos, 5) vilnų.

Pirmiausia reikia paaiškinti, kad prievolės, išskyrus mėsos prievolę, buvo diferencijuotos pagal apskritis. Seredžiaus valsčius priklausė Kauno apskrčiai, kuriai buvo paskirtos pačios didžiausios grūdų, bulvių ir pieno prievolės. Tarytum savotiška „kompensacija“ paskirtoji vilnų prievolė buvo pati mažiausia. Tokia „kompensacija“ negalėjo džiuginti Seredžiaus ūkininkų, nes tai buvo panašu į pasityčiojimą iš jų. Reikia turėti omenyje ir tai, kad okupantų valdžia, paskirdama prievoles, neatsižvelgė nei į pasėlių plotą, nei turėtų gyvulių rūšį ir skaičių. Karvių nelaikiusieji prievolinkai nebuvo atleisti nuo pieno prievolės. Panašiai buvo ir dėl vilnų prievolės.

1 lentelė
Seredžiaus vls. ūkininkų prievolės²

Eil. Nr.	Prievolės pavadinimas	Ūkių dydžiai					
		Iki 5 ha	5–10 ha	10–15 ha	15–20 ha	20–25 ha	Per 25 ha
1	Grūdai*	60	70	95	110	180	290
2	Bulvės*	60	80	110	150	200	230
3	Pienas**	45	50	55	60	70	80
4	Mėsa***	30	50	80	120	220	300
5	Vilnos****	90	100	120	130	140	160

Iš pirmosios lentelės matyti augalininkystės ir gyvulininkystės produkcijos prievolių dydžiai. Ūkininkams atrodė keista ir buvo nesuprantama, kad grūdų ir bulvių prievolių dydžiai daugmaž vienodi arba skirtumas nedidelis. Valdžia leido bulves pakeisti grūdais pagal nustatytą ekvivalentą. Amatininkai, žvejai, darbininkai ir tarnautojai, kurie turėjo lauko žemės sklypus ir juose pasodintas bulves, privalėjo jas pristatyti valstybei pagal nustatytą valstiečių ūkiams tvarką ir normas. Nuo bulvių prievolės buvo atleisti geležinkelių ir autokelių darbininkai, pasodinę bulvių pakelių sklypeliuose (taip pakelės buvo apsaugomos nuo piktžolynų).

Pieno prievolė karves laikiusiems ūkininkams galėjo atrodyti nelabai didelė, tačiau ji buvo didinama 50% tiems asmenims, kurie samdė darbininkus arba turėjo vandens ar vėjo malūną, taip pat kitokias smulkias įmonėles. Pristatomas pienas buvo perskaičiuojamas pagal 3,8% riebumo normą. To meto sąlygomis tokia pieno riebumo norma buvo didelė. Pieno prievolė buvo paskirta gyvenantiems kaimuose bei miesteliuose amatininkams, darbininkams ir tarnautojams, jeigu jie turėjo lauko žemės sklypus. Jei 2 kilometrų atstumu nebuvo pieno priėmimo punktu, tai ūkininkai ir kiti prievolinkai galėjo pristatyti sviestą, kurio 1 kg (priklausomai nuo riebumo) buvo prilyginamas 25–19 litrų pieno. Pusė nugriebto (separuoto) pieno likdavo valstybei. Tik veršelių žindymo metu pieno prievolinkai galėjo gauti visą sangrąžą. Visais atvejais už gražinamą nugriebtą

²LCVA, f. 754, ap. 1, b. 7. l. 170–178; *Valstiečių laikraštis*, 1941, bal. 18, 21; *Žemės ūkis*, 1941, nr. 3, p. 77, 80–82.

*Kilogramai už kiekvieną turėtą žemės hektarą.

**Litrai už kiekvieną turėtą žemės hektarą.

***Kilogramai kiekvienam tos grupės ūkiui.

****Gramai už kiekvieną turėtą žemės hektarą.

pieną reikėjo mokėti po 2 kp už litrą, o kiek mokėjo valstybė už nenugriebtą pieną ir kitus prievolių produktus, matyti iš antrosios lentelės.

2 lentelė

Prievolių produktų kainos (rubliais)³

Produkto pavadinimas	Svoris arba tūris	Kaina
Kviečiai	100 kg	16,40
Rugiai	“	11,10
Miežiai	“	9,90
Bulvės	“	5,50
Pienas	1 l	0,20
Stambieji raguočiai	1 kg (gyvojo svorio)	0,27–0,42
Avys ir ožkos	“	0,26–0,37
Kiaulės	“	0,83–1,18
Vištos	“	1,30
Žąsys	“	0,90
Kalakutai	“	1,10
Vilnos	1 kg	3,80–10,50

Mūsų dienų skaitytoją tikriausiai stebina kainų tendencijos, pvz., avys pigesnės už stambiuosius raguočius, žąsys – pigiausi paukščiai ir t. t. Reikia pažymėti, kad už prievolių tvarka pristatomus produktus kainos buvo stabilios, tačiau labai mažos. Tuo metu rinkos kainos už tuos pačius produktus buvo penkis ir net dešimt kartų didesnės⁴. Ignoruodama tikrovę to meto spauda tvirtino, kad tai ne prievolės, bet pardavimas. Buvo numatyta, kad ūkininkai galės naudoti savo nuožiūra gyvulius ir mėsą tik įvykdę prievolę.

Būtina pacituoti tokį žmones šiurpinusį grūdų prievolės nutarimo punktą:

„5. Nustatyti, kad ūkiai, valdžiusieji ligi 1940 m. liepos 22 d. daugiau kaip 25 ha, apdedami privalomuoju grūdų valstybei pristatymu kartu ir nuo 1940 m. derliaus, nuo kiekvieno ha žemės, priklausiusios jiems ligi 1940 m. liepos 22 d., – 25 procentais šio nutarimo tai valstiečių ūkių grupei nustatytų normų“.

Šis nutarimas paskelbtas „Valstiečių laikraštyje“ 1941 m. balandžio 18 d., o grūdus pareikalauta pristatyti iki 1941 m. gegužės 1 d., t. y. per pavasario sėją. Kada imta įteikinti ūkininkams prievolių lapus, šie grūdai jau buvo suvalgyti, sušerti gyvuliams, palikti sėklai. Didesnes grūdų atsargas galbūt turėjo tik vienas kitas ūkininkas. Okupuotoje Lietuvoje prasidėjo karštligiška kampanija išreikalauti šią prievolę. M. Gedvilas ir A. Sniečkus siuntinėjo slaptus raštus apskričių partijos komitetų sekretoriams, kad šie reikalautų ne tik konfiskuoti grūdus, bet ir perduotų bylas teismui. Ataskaitos apie grūdų pristatymą į jų priėmimo punktus buvo pateikiamos kasdien.

Pirmaisiais sovietų okupacijos mėnesiais serediškiai galėjo tik spėlioti apie žemės mokesčių. 1941 m. sausio mėnesį okupantų valdžia pareikalavo sumokė-

³Žemės ūkis, 1941, nr. 3, p. 79, 83.

⁴Vakaris P. Privalomasis žemės ūkio produktų statymas, *Lietuvių archyvas. Bolševizmo metai*, Kaunas, 1942, t. 1, p. 241.

ti mokesčių iki kovo 1 d. Valdžia taikė lengvatą tik valstiečiams, kurie iki okupacijos turėjo ne daugiau kaip 5 ha žemės, o jos turintiems 10 ir daugiau ha mokesčius didino 50–200%. Taigi bendroji mokesčio suma buvo gerokai didesnė, nepaisant lengvatos ūkiams iki 5 ha žemės. Nei Seredžiaus, nei kitų valsčių ūkininkai, mokėdami minėtą mokesčių, dar negalėjo žinoti, kad jau nuo 1940 m. spalio mėn. Vilnius susirašinėja su Maskva dėl tokio mokesčio projekto, kuris pašiurpins kiekvieną valstietį nepriklausomai nuo turėtos žemės ploto.

Ir štai naująjį žemės mokesčio projektą Maskva atsiuntė. LKP(b) CK jį svarstė 1940 m. spalio 2–3 d.⁵ Biuro nariai pasiūlė projektą pataisyti: mokesčių didinti, motyvuojant samdomojo darbo naudojimu ne nuo 10, o nuo 15 ha žemės. Į šį prašymą Maskva neatsižvelgė. LKP(b) CK biuro nariai 1940 m. gruodžio 4 d. vėl svarstė žemės mokesčio projektą⁶. Naujasis žemės mokesčio įstatymas buvo priimtas tik 1941 m. gegužės 14 d., o spaudoje paskelbtas 1941 m. birželio 20 d. Kodėl taip ilgai delsta? Nežmoniškai didelės ir nelogiškos (per pavasario sėją!) prievolės pagrįstai piktnaudžiavo ūkininkus ir kitus prievolinkus. Tikriausiai sovietų okupantų funkcionieriai nusprendė palaukti, kol mokesčių mokėtojus, jų manymu, įbaugins planuojamoji žiaurioji tremtis (1941 m. birželio 14–15 d.).

Naujojo žemės mokesčio ypatumas buvo tas, kad jis buvo skiriamas (nustatomas) ne nuo turimos žemės ploto (hektarų), o nuo ūkio pajamingumo, nustatomo pagal tam tikrus normatyvus, paimtus „iš lubų“. Arimai, pievos, ganyklos, sodai, taip pat arkliai, karvės, kiaulės numatyta įvertinti rubliais ir taip nustatyti tariamąjį ūkio pajamingumą. Skaičiavimo metodika buvo sudėtinga, tačiau jos iracionalumui kažin ar įmanoma surasti analogą. 3 lentelė parodo jau atliktų skaičiavimų rezultata. Tai tik pavyzdinė lentelė, todėl joje pateikiami skaičiai atrodo nuoseklūs. Tikrovėje mažiau hektarų turėjęs ūkininkas būtų mokėjęs daugiau už didesnę ūkį turintįjį. Tai priklausė nuo ūkininkavimo intensyvumo. Pvz., 3 ha žemės turintis serediškis ir laikantis ne vieną, o dvi karves, ne vieną, o dvi kiaules, apmokestinimo dydžiu prilygtų 5 ha ūkiui. Taip pat reikia nepamiršti, kad ūkiams, naudojantiems samdomąjį darbą arba turintiems smulkias įmones, mokesčiai turėjo būti padidintas 25–50%.

3 lentelė

Žemės mokesčiai, apskaičiuotas pagal vidutinį pajamingumą⁷

Ūkio dydis (hektarais)	Ūkio pajamingumas (rubliais)	Mokesčio suma (rubliais)	Sąlyginai tenka mokesčio vienam hektarui (rubliais)
30	10280	1669	55,6
25	8474	927	37,0
20	6954	527	26,3
18	5644	309	17,1
15	5006	225	15,0
12	4176	151	12,6
10	3558	108	10,8
8	2938	70	8,7
5	1808	29	5,8
3	1288	14	4,6

⁵LKP(b) CK biuro 1940 m. spalio 2 ir 3 d. posėdžio protokolas Nr. 4, LYA, f. 1771, ap. 1, b. 7, b. 1–2.

⁶LKP(b) CK biuro 1940 m. gruodžio 4 d. posėdžio protokolas Nr. 30, LYA, f. 1771, ap. 1, b. 67, l. 28–31.

⁷Valstiečių laikraštis, 1941, birž. 20. Pastaba: šios lentelės paskutinė skiltis apskaičiuota autoriaus.

Buvo numatytos tam tikros lengvatos. Nuo mokesčio mokėjimo 1941 m. turėjo būti atleidžiami visi ūkiai buvusių bežemių valstiečių, gavusių žemės 1940 m. 15% skirta ūkiams, kuriuose, esant vienam darbingam šeimos nariui, buvo du ar daugiau vaikų iki 12 m., arba, esant dviem darbingiems šeimos nariams, buvo trys ar daugiau tokio pat amžiaus vaikų. Tokia maža nuolaida kažin ar tenkino daugiavaikes šeimas. Keletas lengvatų buvo skirta jau esantiems ir būsimiems kolūkiečiams. Taigi valdžios kursas į kolektyvizaciją buvo užfiksuotas. Nedidelių mokesčio lengvatų buvo ir daugiau. Ūkiams, naudojusiems samdomąjį darbą, jokios lengvatos negalėjo būti taikomos.

Paradoksalu, tačiau karas laikinai išgelbėjo serediškius (ir visą Lietuvą) nuo tų sunkių prievolių, naujojo, ūkininkus žlugdančio, žemės mokesčio ir nuo kolektyvizacijos.

Žemės ūkio padėtis nacių okupacijos metais (1941–1944)

Vos prasidėjus Vokietijos–Sovietų Sąjungos karui, dar bolševikų okupuotame Kaune buvo sudaryta Lietuvos laikinoji vyriausybė (LLV). Ji paskelbė, kad „*Žemės savininkams, kuriems bolševikinės valdžios paskelbtą žemės nacionalizacija buvo atimta nuosavybės teisė, gražinama turėtoji žemės nuosavybės teisė į jiems paliktąją žemę*“⁸. Šią žinią išgirdo ir Seredžiaus valsčiaus ūkininkai. Deja, naciai nepripažino nei LLV, nei jos teisinių aktų, nes turėjo savo kolonizacinius tikslus.

Kitaip nei bolševikai, naciai neskyrė pieno prievolės tiems ūkininkams, kurie nelaikė karvių. Nustatytas pieno kiekis buvo 700 kg už kiekvieną karvę, nuo 1943 m. kovo mėn. – 1000 kg. Bazinis pieno riebumas – 3,2%.

Naciai paskyrė mėsos prievolę už kiekvieną žemės hektarą, atsižvelgiant į jos derlingumą. Paskelbė ir įvairių suvaržymų, kurie stebino ne vien serediškius. Pavyzdžiui, net ir atlikusiems mėsos prievolę ūkininkams buvo draudžiama pasiskersti veršiuką ar kitą galviją. Jiems buvo leidžiama pasiskersti kiaulę arba avių, bet tik gavus valsčiaus viršaičio leidimą. Panašių suvaržymų buvo ir daugiau, tik neaišku, kiek jų paisė serediškiai.

Nacių paskirtų prievolių sąrašas buvo gana ilgas. Tai grūdai, bulvės, kiaušiniai, vilnos, linų pluoštas, sėmenys, dobilų sėkla, šienas, šiaudai, net tabako žaliava. 1943 m. naciai paskyrė ir medaus prievolę tiems, kurie laikė bičių šeimą (už vieną po 2,5 kg). Už žemės ūkio produktus jie mokėjo tik 60% Rytprūsiose nustatytų kainų⁹. Tai aiškus diskriminacijos įrodymas.

Alino naciai serediškius ir su mokesčiais. O jų buvo daug ir įvairių. Tai žemės, nekilnojamojo turto, verslo, pajamų, apyvartos, gyvulių, o nuo 1943 m. spalio 18 d. – ir asmenų. Pastarąjį mokesčių privalėjo mokėti vyrai nuo 19 iki 60 ir moterys nuo 18 iki 50 metų. Už kalendorinius metus vyrai privalėjo sumokėti (atsižvelgiant į amžiaus grupes) 10–15, moterys – 8–12 markių¹⁰.

Didelę žalą serediškiam padarė arklių, pakinktų ir vežimų mobilizacijos, kurių buvo trys. Serediškiai neteko beveik pusės arklių.

⁸Laikinojo Lietuvos ministerių kabineto deklaracija ūkio reikalais, LVA, f. R-496, ap. 1, b. 6, l. 10; Brandišauskas V. *Siekiai atkurti Lietuvos valstybingumą (1940 06–1941 09)*, Vilnius, 1996, p. 160.

⁹Tarpžinybinio pasitarimo žemės ūkio našumo palaikymo reikalu protokolas, LCVA, f. 1314, ap. 1, b. 394, l. 3.

¹⁰Bulavas J. *Vokiškųjų fašistų okupacinis Lietuvos valdymas*, Vilnius, 1969, p. 120.

Nacių okupacijos metais funkcionavo vadinamoji „taškų“ sistema. Už prievolių vykdymą valsčiaus viršaitis išduodavo premijinius ženklus vieno, dviejų, trijų ir t. t. „taškų“ vertės. „Taškai“ buvo savotiškas leidimas nusipirkti reikalingą prekę (jeigu ji buvo parduotuvėje). „Taškų“ sistema galiojo tiek maisto, tiek pramonės prekėms. Pvz., jei ūkininkas norėjo nusipirkti dalgį arba kastuvą, reikėjo atiduoti 4 „taškus“ (ir už prekę sumokėti markėmis). Tiek „taškų“ buvo išduodama už prievolių tvarka parduotą 101–110 kg kiaulę. Komentarai aiškūs.

Už prievolių nevykdymą, mokesčių nesumokėjimą nacių okupacinė valdžia skirdavo įvairias baudas: konfiskuodavo turtą, atimdavo ūkį, įkaldavo ar paimdavo į priverstinių darbų stovyklą ūkio šeimnininką, kol kiti šeimos nariai atliks prievolę. Kiek Seredžiaus valsčiaus ūkininkų nukentėjo nuo nacių – žinių nėra.

Antroji sovietų okupacija ir prievartinė kolektyvizacija (1944–1964)

1944 m. buvo derlingi, vasara sausa, todėl šienų karvutėms ir veršeliams buvo apsirūpinta gerai. Ir vis tik Seredžiaus valsčiaus ūkininkai nesidžiaugė – artėjo nacių Vokietijos ir bolševikų Rusijos frontas. Pagaliau tas frontas nuslinko Rytprūsių kryptimi. Serediškiai nerimavo dėl to, kad plito žinios, jog turtą (ypač gyvulius), išsaugotą nuo nacių, pasiima ginkluoti bolševikų kariškiai. Jie nepripažino savo valstybės deklaruotų jokių įstatymų ir nesivaržydami grobė gyventojų turtą, ypač maisto produktus. Tuo metu ūkininkų turto grobimas buvo tokio plataus masto, jog LSSR liaudies komisarų tarybos pirmininkas M. Gedvilas buvo priverstas parašyti laišką SSRS liaudies komisarų tarybos pirmininkui V. Molotovui¹¹. Šiame laiške prašoma, kad sovietų kariniai daliniai nebeimtų veislinių gyvulių bei arklių ir sugrąžintų jau paimtus. Motyvuojama tuo, kad visa tai reikalinga bežemiams, mažažemiams, atkuriamiems sovietiniams ūkiams (t. y. buv. dvarams – aut. pastaba), likviduojant nacių okupacijos padarinius Lietuvoje. Kaip reaguota Maskvoje – žinių nėra. Tik žinoma, kad kariškių atstovai privalėdavo už paimamą turtą išduoti raštelius (pakvitavimus), juose nurodydami paimto turto pavadinimą ir kiekį. Privalėdavo, tačiau ne visada tai darydavo. Antra vertus, tokius raštelius paruošų tvarkytojai priimdavo nenoriai ir ne visada paimtą turtą užskaitydavo į atliktų prievolių kiekį. „Gal šį raštelį gavai už lašinius ir samagoną“, – tyčiodavosi iš ūkininkų „Zagotzerno“ ar „Zagotskot'o“ pareigūnai.

Bolševikų valdžia grąžino bežemiams ir mažažemiams valstiečiams tą žemę, kurią jie buvo gavę 1940–1941 m. Žemės norma ūkiams buvo nustatyta 30 ha, tačiau, atsižvelgiant į žemės rūšį ir vietą, galėjo būti sumažinta iki 20 ha. Bolševikai žiauriai keršijo tiems, kurie nacių okupacijos metais turėjo bent kokią tarnybėlę. Tokių asmenų ūkiai buvo sumažinami iki 5 ha, taip pat atitinkamai atimami gyvuliai, pastatai, žemės įdirbimo priemonės bei inventoriai. Bežemiai ir mažažemiai valstiečiai galėjo sudaryti ūkius iki 10–15 ha. Be šeimnininkų liko daug žemės dėl įvairių priežasčių. Ji dirvonavo. Valdžia ją siūlyte siūlė netgi miestelių amatininkams. Pokario naujakurių sąrašai nepatikimi, nes į juos dažnai įrašydavo ir tuos asmenis, kurie imti žemę atsiskaidavo. Vietos valdžia taip

¹¹LSSR liaudies komisarų tarybos pirmininko M. Gedvilo 1944 m. rugsėjo 13 d. laiškas SSRS liaudies komisarų tarybos pirmininkui V. Molotovui, *LYA*, f. 1771, ap. 7, b. 3, l. 52.

elgėsi dėl aukštesnių institucijų labai kategoriško reikalavimo nepalikti žemės be šeiminių. Paradoksalu tai, kad ji buvo atimta būtent iš šeiminių.

Ūkininkus vargino miškų kirtimo ir kelių taisymo darbai. 1944 m. pabaigoje bolševikų karinė vadovybė numatė įrengti daug lauko aerodromų. Ūkininkai privalėjo duoti arklius ir vežimus¹².

Buvo ir tokia prievolė – auginti tabaką. Supirkinėti tabako ir machorkos žaliavą buvo numatyta nuo 1944 m. gruodžio 20 d., mokant už 1 kg 7 rb. Ne augintojus, o tik supirkėjus buvo numatyta premijuoti papirosais (už 1 kg sausų tabako lapų duoti po 1 papirosą)¹³. Ir čia, kaip sakoma, be komentarų.

4 lentelė

Seredžiaus vls. ūkininkų prievolės vienam ha trečiarūšės žemės (1945 m.)¹⁴

Eil. Nr.	Prievolės pavadinimas	Matas	Ūkių dydžiai (hektarais)				
			1–10	10–15	15–20	20–25	Per 25
1	Grūdai	kg	30	42	55	65	80
2	Bulvės	“	25	35	45	65	85
3	Pienas (už 1 karvę)	l	165	186	232	269	310
4	Vilnos (už 1 avi)	kg	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
5	Mėsa	“	6	6	6	6	6
6	Kiaušiniai	vnt.	70	100	120	150	170
7	Šienas	kg	5	10	15	20	25

Tokios žemės ūkio prievolės buvo paskirtos 1945 m. vasarą. Iš 4 lentelės matyti, kad bolševikinis prievolių skyrimo principas išliko nepakitęs – daugiau žemės turėję ūkininkai privalėjo, skaičiuojant vienam hektarui, duoti 2–3 kartus didesnes prievoles (išskyrus mėšą ir vilnas, kurių dydžiai buvo pastovūs). Antra vertus, nepaisant to bolševikinio prievolių skyrimo principo, ir daugiau žemės turėję ūkininkai dar buvo pajėgūs jas įvykdyti, nes valdžia kol kas nesiėmė kolektyvizacijos.

1945 m. žemės ūkio produktų prievolės buvo skaičiuojamos pagal tam tikrus koeficientus. Išskyrus vilnų prievolę, kitoms prievolėms kiekvieno ūkininko žemė buvo perskaičiuojama kaip trečiarūšė, imant šiuos koeficientus: pirmarūšei žemei – 2,0, antrarūšei – 1,6, trečiarūšei – 1,0, ketvirtarūšei – 0,4¹⁵. Taigi 10 ha sklypas tapdavo dvigubai didesniu plotu su atitinkamais prievolių dydžiais.

Įsidėmėtina, kad žemės ūkio produktų prievolių ir mokesčių skaičiavimo metodika bei skyrimo tvarka keitėsi kasmet. Kodėl? Okupantų valdžia, turėdama tikslą kasmet surinkti vis daugiau produktų, įvairiais gudravimais maskavo prievolių ir mokesčių didėjimą, tačiau tai daryti jiems blogai sekėsi.

Mokesčių srityje bolševikai padarė permainų. Pagrindinis mokestis ūki-

¹²LKP(b) CK ir LSSR LKT 1944 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 59 „Dėl aerodromų paruošimo žiemos ir pavasario eksploatacijai“, LCVA, f. R-49, ap. 5, b. 2, l. 19.

¹³LKP(b) CK ir LSSR LKT 1944 m. gruodžio 16 d. nutarimas Nr. 58 „Dėl tabako ir machorkos supirkimo“, LCVA, f. R-164, ap. 3, b. 1, l. 485.

¹⁴LSSR LKT nutarimai, LCVA, f. R-754, ap. 1, b. 22, l. 45, 51, 57, 62, 68, 74, 79; *Valstiečių laikraštis*, 1945, birž. 22, liepos 14.

¹⁵LKP(b) CK ir LSSR LKT 1945 m. birželio 5 d. nutarimas, LCVA, f. R-49, ap. 5, b. 8, l. 48.

ninkams ir po karo buvo už žemę. Be to, panašiai kaip naciai, bolševikai iš Lietuvos gyventojų ėmė daugybę mažesnių mokesčių: karo, pajamų, vienkartinį, trobesių (nepainioti su draudimo įmokomis), žemės rentos (nepainioti su žemės mokesčiu), bevaikių. Karo mokesčio buvo reikalaujama ir jam pasibaigus. Bevaikių mokesčių privalėjo mokėti tiek vedę, tiek nevedę asmenys. Jeigu vaikas mirdavo, tėvams buvo skiriamas bevaikių mokestis. Visi gyventojai buvo verčiami pirkti obligacijas, kurių supirkimas buvo pažadėtas po 20 metų.

Už prievolių tvarka pristatomus produktus bolševikai mokėjo. Kiek? 1945 m. už centnerį sėmenų buvo mokama 90 rb, o kilogramas jautienos turguje kainavo 40 rb; 1946 m. už litrą pieno prievolinkas gaudavo 25 kp, o Vilniaus turguje pieno litras kainavo 12 rb¹⁶.

Ūkininkams reikalingų pramonės prekių valdiškose parduotuvėse nebuvo, tačiau mainais už linus, sėmenis, cukrinius runkelius galėjo šiek tiek įsigyti, pvz., už 1 cnt cukrinių runkelių buvo galima nusipirkti 1,5 kg papiginto cukraus, gauti (nemokamai) 40 kg išspaudų, 1,5 kg melasos.

Kitaip nei naciai, bolševikai nepaskyrė medaus prievolės, tačiau bičių šeimas apmokestino. Jie rėminio bičių avilio pajamingumą prilygino 100 rb, kelminio – 50 rb¹⁷. Maskva atsiuntė lengvatos bičių šeimų laikytojams paaiškinimą, kurį Vilnius išplatino visų apskričių finansų vedėjams, jog „... bičių spiečiai, susidarę po liepos 1 d., nustatant pajamas iš bitininkystės einamaisiais metais neapskaitomi“¹⁸. Kiek serediškių laikė bičių – žinių nesurasta.

Pirmasis pokario okupantų paskirtas žemės mokestis Lietuvos ūkininkams buvo 38,20 mln. rb. Okupantai reikalavo, kad 70% šios sumos būtų sumokėta 1944 m., kai dar kai kurios apskritys buvo nacių valdžioje arba ten vyko karo veiksmai. Ši žemės mokesčio dalis buvo paskirta kitoms apskritims¹⁹. Kadangi Seredžiaus valsčius jau buvo bolševikų valdžioje, tai ūkininkai šį mokestį turėjo sumokėti patys.

Visą pokarį, iki pat kolektyvizacijos pabaigos (1951 m.), žemės mokesčio skaičiavimo pagrindas buvo bolševikų prasimanytas ūkio pajamingumo rodiklis. Šiuo (išgalvotu) pagrindu apskaičiuotas mokestis nuo 1947 m. buožių kategorijai priskirtiems ūkininkams buvo didinamas 20, 30 arba 50%. Tikrosios, o ne prasimanytos, ūkininkų pajamos sumažėjo 1947 m., panaikinus kortelių sistemą ir įvykdžius pinigų reformą. Žemės ūkio produktų kainos turguose labai sumažėjo, todėl ūkininkams buvo sunku mokėti padidintus mokesčius.

VKP(b) CK 1947 m. gegužės 21 d. priėmė slaptą nutarimą „Dėl kolūkių organizavimo Lietuvos, Latvijos ir Estijos TSR“²⁰. Okupantų valdžios marionetės Lietuvoje ir toliau vaizdavo, kad nieko neįvyko, tebedalijo ištremtų ūkininkų žemę, nors puikiai žinojo, kad kolūkiai bus. Po 1947 m. gruodžio 15 d. į buožių sąrašus buvo įrašomi ir tie ūkiai, kurie naudojo samdomąją darbo jėgą sovietų valdžiai leidus (šis leidimas buvo panaikintas 1947 m. pabaigoje). Buožių ūkiais nutarta laikyti ir tuos ūkius, kuriuose samdomasis darbas buvo naudojamas paslėpta forma (giminių ar šeimos narių

¹⁶Tarybų Lietuvos valstietija, Vilnius, 1979, p. 89.

¹⁷Drobnys A. Kas žinotina apie žemės ūkio mokesčių?, *Valstiečių laikraštis*, 1947, rugs. 25.

¹⁸SSRS finansų ministerijos 1950 m. balandžio 12 d. (raštas) pažyma „Dėl pajamų iš bitininkystės apskaitos tvarkos“, LCVA, f. R-164, ap. 4, b. 108, l. 8, 9.

¹⁹Paaiškinimai prie 1944 m. ketvirtojo ketvirčio mokesčių ir rinkliavų plano sumų paskirstymo apskritims, LCVA, f. R-164, ap. 4, b. 1, l. 3.

²⁰Tarybų Lietuvos valstietija..., p. 109.

vardu). Už sezoninių darbininkų samdymą ūkis taip pat buvo įrašomas į buožių sąrašus. Sovietų okupacinė valdžia nutarė taip pat laikyti buožėmis ūkius asmenų, teikiančių sunkiomis sąlygomis kitiems valstiečiams gyvulius, sėklas, produktus, žemės ūkio mašinas; ūkius, turinčius sudėtingas žemės ūkio mašinas (sudėtingas sėjamašias, traktorius, variklius ir motorus), malūnus (išskyrus mažus vėjo malūnus), lentpjūves ir kitas įmonėles; ūkius tų asmenų, kurie sistemingai supirkinėdavo ir perparduodavo prekes bei žemės ūkio produktus²¹. Pagal šiuos požymius net mažžemiai ūkininkai galėjo būti priskiriami buožių kategorijai. Įrašymas į buožių sąrašą reiškė būsimą ūkio sunaikinimą ir jo narių ištrėmimą iš Lietuvos į atšiaurius SSRS regionus. Jei buožėms priskirtas ūkininkas savo ūkį sunaikindavo pats ir persikeldavo gyventi ir dirbti į miestą, tai valdžios pareigūnai ir iš ten jį ištremdavo su šeima. Tremtinių gyvenamieji namai, ūkiniai pastatai, pasėliai, arkliai, karvės, visi veisliniai gyvuliai, pašarai, žemės ūkio mašinos bei inventorius ir kitas turtas buvo neatlyginamai perduodama kolūkiams. Iš tremtinių ir Lietuvoje paliktų ūkininkų turto buvo formuojama materialinė kolūkių bazė. Ši apibendrinimą sustiprina serediškių Teklės Bartušienės, Pranciškaus Šimanskio ir kitų atsiminimai (detaliau apie juos bus toliau). Reikšmingesnė valstybės paramos kolūkiams forma buvo mašinų bei traktorių stotys (MTS), tačiau jų paslaugos labai brangiai kainavo.

Apie prievartinę kolektyvizacijos pobūdį paskelbta daug įvairios medžiagos, tačiau serediškiams, kurių tiek daug tebėra susijusių su žemės ūkiu, verta ir įdomu detaliau susipažinti su tuo prievartos mechanizmu, kurį sudarė 3 dalys: 1) produktų prievolės, 2) žemės mokestis, 3) trėmimai. Ekonominės prievartos mechanizmas parodytas 5 ir 6 lentelėse.

5 lentelė
Žemės ūkio produktų prievolių dydžiai 1947–1950 m.²²

Eil. Nr.	Prievolės pavadinimas	Matas	7 ha ūkiui		15 ha ūkiui	
			1947	1950	1947	1950
1	Grūdai	cnt	1,75	3,0	7,2	7,2; 10,8
2	Bulvės	"	1,25	3,0	5,4	7,2; 10,8
3	Mėsa	kg	20	100	72	240; 360
4	Pienas	"	258	500	540	720; 1080
5	Kiaušiniai	vnt.	30	150	96	360; 540

6 lentelė
Žemės mokesčio dydžiai 1947–1950 m.²³

Ūkių dydžiai	Vidutinė mokesčių suma 1 ūkiui (rb.)		1947–1950 m. padidėjo (kartų)
	1947	1950	
Iki 1 ha	5	218	43,6
1–2	12	512	42,7
2–3	25	815	32,6
...	...	...	...
16–20	1365	8076	6,0
20–25	2186	11 220	5,1
25–30	3648	12 247	3,4

²¹Tarybų Lietuvos valstietija..., p. 90.

²²Truska L. *Lietuva 1938–1953 m.*, Vilnius, 1995, p. 162.

²³Truska L. *Min. veik.*, p. 161.

*Derliaus valymo
darbai „Nemuno“
kolūkyje.
1949 m. SMM*

*Derliaus valymo
darbai „Nemuno“
kolūkyje.
1950 m. SMM*

Susipažįstant su 5 lentelės duomenimis, reikia žinoti, kad 15 ha, taip pat kitokių dydžių ūkiams prievolės dažnai galėjo būti skirtingos, nes buožių kategorijai priskirtiems ūkininkams valdžia jas didino, pvz., grūdų, nuo 7,2 cnt iki 10,8 cnt.

Dar klaidingai atrodė padidintas žemės mokestis (6 lent.). Bolševikų okupantų valdžia žinojo, kad panašių dydžių prievolės ir mokesčiai neįvykdomi, todėl bus dingstis (priekabė) konfiskuoti tuos ūkius ir išstremti jų savininkus. Siekdami išvengti tremties, ūkininkai rašė pareiškimus, kad priimtų juos į kolūkius. 1949 m. vasario 28 d. įvyko Seredžiaus apylinkės Motiškių ir Pieštvenų kaimų valsčių susirinkimas. Pranas Bružas, Vasiliauskas, Kriaučūnas, Poškus ir kai kurie kiti valstiečiai tą dieną pirmieji parašė pareiškimus į kolūki. Taip Seredžiuje buvo įkurtas „Nemuno“ kolūkis. Pirmuoju pirmininku buvo išrinktas Pranas Bružas, ūkininkas iš Motiškių kaimo, turėjęs 10 ha žemės. Iki pavasario sėjos kolūkis buvo galutinai suformuotas, turėjo netoli 500 ha žemės ir jungė 32 kiemus Motiškiuose ir 25 kiemus Pieštvenuose.

1950 m. „Nemuno“ kolūkis sustambintas, prie jo buvo prijungti dar trys gretimi – „Aušros“, „Pergalės“ ir Julijos Žemaitės – kolūkiai.

Dar ūkininkų gerai įdirbta ir prižiūrėta žemė pirmaisiais kolūkio metais davė palyginti gerą derlių (už 1 darbdienį buvo išduota po 5,0 kg grūdų), tačiau vėliau

žemė buvo menkai tręšiama, derliai sparčiai mažėjo, o prievolės ir mokesčiai didėjo tiek kolūkiams, tiek kolūkiečiams. Už darbadienį kolūkiečiai begaudavo po 0,3–0,5 kg grūdų, kuriuos vadino diršėmis²⁴. Pagrindiniu kolūkiečių pragyvenimo šaltiniu tapo pajamos iš 0,60 ha dydžio sodybinio sklypo, be to, buvo leista laikyti ribotą gyvulių skaičių, tačiau iš kolūkiečių atimta teisė laisvai disponuoti sodybiniame sklype išaugintais gyvuliais. Žmonės privalėjo realizuoti juos kolūkio nustatytomis sąlygomis. Kolūkiečių prievolės produktais ir mokesčiai nebuvo panaikinti iki 1958 m. sausio 1 d.

Pagrindiniai kolektyvizacijos nuostoliai buvo šie: 1) efektyvios ūkininkavimo sistemos suardymas; 2) ūkininkų pavertimas kolūkiečiais; 3) kolūkiečių diskriminacija, išlikusi iki pat kolūkių žlugimo (pvz., kolūkiečiui, įsidarbinusiam ne žemės ūkyje, turėtas darbo stažas nebuvo užskaitomas senatvės ar invalidumo pensijai gauti).

To meto kolūkietė Ona Povilaitienė atsiminė, kad kolūkiečių darbo sąlygos buvo sunkios ir pavojingos. Kolūkiečiai privalėjo dirbti per šventes, kultti javus naktimis ir t. t. O. Povilaitienės liudijimu, viena kolūkietė, kraudama šieną sunkvežimyje, nuo jo nuslydo, susižalojo ir tapo invalide.

Serediškiečiai Teklė Bartušienė, Ona Kriaučiūnaitė, Ona Povilaitienė, Bronius Skridla, Pranciškus Šimanskis dar atsiminė, kaip kolūkiečiai nešdavo į savo tvartelius po kelias rieškučias grūdų ar glėbį šiaudų (jų atsiminimus užrašė 2000 m. VDU studentė Gražina Mazuronytė). Oficialiaja to meto kalba šis visuotinis reiškinys buvo vadinamas *smulkiuoju grobstymu*. Jie nesijautė grobstytojais, nes produkciją gabeno dažniausiai iš savo buvusių laukų. Vėliau kolūkiečių materialinė padėtis pagerėjo, tačiau vagystės neišnyko.

T. Bartušienės, O. Povilaitienės atsiminimai liudija, kad iš daugelio valstiečių atimtus pastatus, dažniausiai ūkinius, vėliau reikėjo išpirkti. Sumos buvo nedidelės, tačiau žmones skaudino neteisybė.

„Nemuno“ kolūkio daržininkės: (iš kairės) Bronė Lukšienė (Kriaučiūnaitė) ir Teklė Bartušienė; už jų – Janina Kvietkauskienė. Vasarą Palangoje jos pardavinėdavo ūkio daržoves. 1956 m. SMM

²⁴Meilutienė E. Jurbarko rajono „Nemuno“ kolūkio istorija (iki 1970 m.). Rankraštis, *Seredžiaus pagrindinės mokyklos muziejus*, l. 17, 20.

„Nemuno“ kolūkio raidos bruožai (1965–1990)

Reikšmingi poslinkiai kolūkių ekonominiame ir socialiniame gyvenime vyko nuo 1965 m. „Nemuno“ kolūkyje vien 1964–1967 m. darbo dienos apmokėjimas padidėjo nuo 1,47 rb iki 3,30 rb²⁵.

Nuo 1966 m. valdžia rekomendavo laipsniškai įgyvendinti garantuotą darbo apmokėjimą pinigais ir natūra pagal valstybinių žemės ūkio įmonių tarifinius atlygius ir išdirbio normas. Laipsniškai pradėta mokėti darbo užmokestį pinigais kas mėnesį. Vėlesniais metais vienos darbo dienos apmokėjimas didėjo nedaug, pvz., 1970 m. jis buvo 4,81 rb (Jurbarko r. vidurkis – 4,62 rb), o 1976 m. – 5,59 rb (rajono vidurkis – 6,47 rb)²⁶.

1970 m. įgyvendinta vienoda kolūkiečių socialinio draudimo sistema. Nuo 1971 m. birželio 1 d. minimalios senatvės pensijos kolūkiečiams padidintos nuo 12 iki 20 rb, maksimalios – nuo 102 iki 120 rb.

Didėjant investicijoms į žemės ūkį, gerėjo jo produktyvumo ir gamybos intensyvumo rodikliai. Iš 7 lentelės matyti, kad javų derlingumas per 17 metų (1970–1987) faktiškai nepakito. Pieno gamybos intensyvumas 1970–1981 m. net sumažėjo.

7 lentelė

„Nemuno“ kolūkio pagrindiniai gamybos intensyvumo rodikliai
1970–1987 m.²⁷

Rodiklio pavadinimas	1970	1981	1985	1987
Javų derlingumas	23,7	14,9	22,7	23,2
Primelžta pieno iš 1 karvės	2886	2532	2907	3351
Pagaminta pieno 100 ha ž. ū. naudmenų (cnt)	477,8	463*	519*	603,5*
Pagaminta mėsos 100 ha ž. ū. naudmenų (cnt)	109,3	112,3*	105,8*	210,8*

„Nemuno“ kolūkio pagrindiniai gamybos intensyvumo rodikliai 1970–1987 m. nerodo spartaus augimo, tačiau tai palyginti aukštas lygis. Tai lėmė: 1) spartus mineralinių trąšų naudojimo didinimas; 2) ženklus kolūkiečių darbo apmokėjimo didinimas (vadintas materialiniu suinteresuotumu); 3) pagrindinių lauko darbų (da-
linai taip pat ir gyvulininkystės) mechanizavimas; 4) melioracija. Labai gaila, tačiau pastarosios priedangoje valdžia naikino vienkiemius. Ji primygtinai ragino ir skatino kolūkiečius keltis iš vienkiemių į gyvenvietes, tačiau 70% šeimų niekur nepageidavo keltis. Valdžia išmokėdavo pinigine kompensaciją už nugriautus pastatus, taip pat pusės kredito nereikėdavo gražinti, jei žmogus kurdavosi gyvenvietėje. Jauni samantotų *bakūžių* šeiminkai, kurių buvo mažuma, mielai kurdavosi gyvenvietėse (ne vien Seredžiuje), tačiau pensininkai vienkiemių nukėlimą laikė didele nelaimė. Tai lėmė ne vien tradicijos ar meilė gimtajai sodybai. Gyvenvietėje nebuvo galimybės turėti ganyklą arti namų.

²⁵Meilutienė E. *Ten pat*, I. 32. Autorė rėmėsi „Nemuno“ kolūkio metinių apyskaitų duomenimis.

²⁶Jurbarko rajono kolūkių, tarybinių ir valstybinių ūkių 1966–1970 m. gamybiniai ir ekonominiai rodikliai (toliau – Jurbarko rajono kolūkių...), *Jurbarkas*, ?, 1972, p. 6; Jurbarko rajono kolūkių..., 1976, p. 61.

²⁷Jurbarko rajono kolūkių..., p. 23, 43, 44; *Jurbarko r. žemės ūkio įmonių 1987 m. ekonominis pasas*, Vilnius, 1988, p. 11, 14, 16.

*Be produkcijos, supirktos iš gyventojų.

Nauji fermų pastatai neišsprendė gyvulininkystėje dirbusių kolūkiečių darbo sąlygų gerinimo problemos. Ir naujoje karvidėje melžėjos per 3–3,5 val. pernešdavo 10–12 kibirų vandens tešmeniui plauti, 280–300 kartų pasilenkdavo ar pritūpdavo ir pusę darbo laiko dirbdavo nepatogioje padėtyje. Per pamainą melžėjos pakeldavo ir pernešdavo 1328–1378 kg svorio. Kiaulių šėrėjoms per dieną perpildavo 1600–1800 kg skystų pašarų. Galvijų šėrėjai dažnai sirgdavo bronchitu ir bronchine astma, nes fermų patalpose atsirasdavo daug dulkių ir amoniako²⁸.

Kol nebuvo pastatyta didelių gyvulininkystės pastatų, šios šakos darbuotojai dirbo be poilsio dienų. Pastačius dideles fermas, padėtis šiek tiek pagerėjo: 1986 m. „Nemuno“ kolūkio melžėjos dirbo 290 darbo dienų (rajono vidurkis 260 d.). Tai rodo, kad „Nemuno“ kolūkio melžėjos poilsio dienų ir atostogų gaudavo mažai. Kitų gyvulininkystės darbuotojų padėtis nebuvo geresnė.

Kolūkiečių profesinės struktūros kitimą daugiausia lėmė du veiksniai: 1) gamybos specializavimas ir koncentravimas; 2) darbo procesų mechanizavimas. „Nemuno“ kolūkiečių profesinė struktūra 1986 m. parodyta 8 lentelėje. Iš jos matyti, kad daugiausia buvo gyvulininkystės darbuotojų, tačiau ne visi dirbo kvalifikuotą, su mechanizmais susijusį darbą. Antra pagal gausumą profesinė grupė buvo mechanizatoriai: traktorininkai ir automašinių vairuotojai. Javapjūtės metu už kombainų vairo sėsdavosi kvalifikuočiausi traktorininkai, kartais automašinių vairuotojai. Iš pradžių „Nemuno“ kolūkis neturėjo diplomuotų specialistų, o 1986 m. jų jau buvo nemažas pulkas: agronomų, inžinierių, zootechnikų, veterinarijos gydytojų, buhalterijų, ekonomistų, energetikų ir t. t.

8 lentelė
„Nemuno“ kolūkiečių profesinė struktūra (1986 m.)²⁹

Profesinė grupė	Skaičius
Gyvulininkystės darbuotojai, iš jų:	61
Melžėjos	16
Traktorininkai	31
Automašinių vairuotojai	13
Vadovai ir specialistai	28
Kiti	121
Iš viso:	254

„Nemuno“ kolūkis 1987 m. turėjo 2121 ha žemės ūkio naudmenų. Gyvulininkystės produkcijos gamyba buvo palyginti intensyvi, nes (skaičiuojant 100 ha žemės ūkio naudmenų) „Nemuno“ kolūkiečiai gamino pieno ir mėsos daugiau už rajono vidurkį³⁰. Mūsų laikų skaitytojui sunku patikėti, tačiau „Nemuno“ kolūkis gavo 104 tūkst. rb vien už tai, kad buvo mažai rentabilus³¹. To nepaisant, kolūkiečio darbo dienos vertė 1987 m. buvo 6,9 rb (rajono vidurkis 7,7 rb)³².

²⁸Dėdinas P., Dėdinienė L., Gliaubertas J., Lujė V., Marcinkėnas A. Darbo sąlygos stambiuose gyvulininkystės kompleksuose, *Lietuvos žemės ūkio ekonomikos mokslinio tyrimo instituto darbai*, Vilnius, 1982, p. 133.

²⁹1986 m. „Nemuno“ kolūkio apyskaita.

³⁰Jurbarko rajono žemės ūkio įmonių 1987 m. ekonominis pasas, Vilnius, 1988, p. 16.

³¹Ten pat, p. 6.

³²Ten pat, p. 4.

*Kolūkio karvidė.
Apie 1970 m. SMM*

„Nemuno“ kolūkis iširo dėl tų pačių priežasčių, kaip ir visa socialistinė žemės ūkio sistema Lietuvoje bei kitose šalyse. Atsirado būtinybė grąžinti žemę jos šeimininkams.

2002 11 08
PRIEDAS

Kauno apskrities žemės ūkio komisijos
1940 m. rugpjūčio mėn 1 d.
nutarimas dėl žemės fondo sudarymo*

1940 metų rugsėjo 1 d., Kauno Apskrities Žemės Ūkio Komisija, pirmininkaujant tos komisijos pirmininkui Fedotui Kruglekovui, dalyvaujant nariams: Kauno Apygardos Žemės Tvarkytojui Pranui Žužauskui, Kauno Apskr. agronomui Antanui Beriozovui ir Apskr. Žemės ūkio Komisijos nariui Vitoldui Urbonavičiui, išžiūrėjusi SEREDŽIAUS valsčiaus Žemės Ūkio Komisijos nutarimą, skundus ir kitus dokumentus, tų vienetų, kuriuos minėtame valsčiuje komisijos nutarime (sąrašuose) yra numatytos paimti į valstybinį žemės fondą, remdamosi 1940 08 5 d. Ministerių tarybos nutarimu ir Valstybės Žemės Ūkio Komisijos to nutarimo išaiškinimu ir LTSR Liaudies Komisarų Tarybos 1940 08 29 d. nutarimu, NUTARĖ:

Seredžiaus valsčiaus Žemės fondo sudarymą patvirtinti su šiais pakeitimais, kaip žemiau išdėstyta, būtent:

*LCVA, f. R-764, ap. 1^a, b. 292, l. 1–4. Dokumento kalba netaisyta.

Eil. Nr.	Dvaro ar ūkio pavadinimas	Buvusio savin. pavardė ir vardas	Bendras žemės plotas (ha)	ŽŪK nutarimais paliktas žemės plotas (ha)		Paliekama fonde žemės (ha)	Nutarimo motyvai
				Valsčiaus ŽŪK	Apskrities ŽŪK		
1	Juškevičių dv.	Jonas Skirgaila ir Ričardas Skirgaila	133,42	30	30	90,16	Skundą Ričardo Skirgailos patenkinti, o Skirgailaičių: Galinos, Eugenijos ir Marijos ir Bogdano Skirgailos atmesti. Kauno Apskr. Žemės Ūkio K-jos nutarim. 1940 08 30 Ričardas Skirgaila nekilmingas ir pats valdo tą ūkio dalį, kurią anksčiau atsisakė nuo tėvo.

(tęsinys)

Eil. Nr.	Dvaro ar ūkio pavadinimas	Buvusio savin. pavardė ir vardas	Bendras žemės plotas (ha)	ŽŪK nutarimais paliktas žemės plotas (ha)	Valsčiaus ŽŪK	Apskritis ŽŪK	Paliekama fonde žemės (ha)	Nutarimo motyvai
2	Padubysio dv.	Juozas Butkevičius	81,07	30	30		51,07	Nekilmingas žemdirbys. Valsč. ŽŪK nutarimą patvirtinti.
3	Armeniškų dv.	A. Rautenštrauchienė	98,04	30	30		68,04	“
4	Daučionių k.	Otonas Gaižauskas	60,76	10	30		30,76	Kilęs iš valstiečių. Onos Gaižauskienės ir jos sūnaus skundą dalinai patenkinti paliekant 30 ha bendrai valdyti, nes atskiro valdymo nėra. Valsč. ŽŪK nutarimą pakeisti.
5	Gaideliškų k.	Benedikto Žetkevičiaus įpėd.	48,34	10	30		18,34	Nekilmingi. Valsč. ŽŪK nutarimą pakeisti
6	Skrebenų k.	Vytautas Žotkevičius Alfonsas Augustauskas	66,26	10	30	30	6,26	Valsč. ŽŪK nutarimą pakeisti. Apskr. ŽŪK bendras nutar. 1940 08 30 d.
7	Burbiškų k.	Pranas Laurinavičius	53	–	8,5		44,5	Valsč. ŽŪK nutarimą pakeisti. Paliekama 8,5 ha betrobiesių papildyti ligi 30 ha normą ūkui, esančiam Čakiškės vls. pl. 21,5 ha.
8	Pašilių k.	Jonas Rusteika	50,50	–	30		20,50	Nekilmingas. Valsč. ŽŪK nutarimą pakeisti, paliekant 30 ha.
9	Seredžiaus dv.	Antanas Naudžius	43,56	–	30		13,56	Skundą patenkinti. 1940 08 30 Kauno Apskr. ŽŪK nutarimas.
10	Gaideliškų k.	Juozas Žetkevičius	69,75	30	30		39,75	1940 08 30 Kauno Apskr. ŽŪK nutarim. apie stambiuosius žemvaldž.
11	“	Ben. Gaižauskas	57,20	30	30		27,20	“
12	Lazdonių k.	Stasys Krukauskas	31,58	–	30		1,58	Skundą patenkinti – jis nekilmingas (1940 08 29 LKT nutarimas).
13	Pašilių k.	Marė Gerulaitienė	22	3	3		19	Valsčiaus ŽŪK nutarimą patvirtinti. Marė Gerulaitienė gyvena prie dukters šeimos. Dukters vyras Stasys Kemzūra turi 27 ha. Todėl šiai bendrai šeimai iš šio ūkio pridėta 3 ha, būtent ligi 30 ha.
14	Stačiūnų k.	Stasys Brazauskas	12,84	–	12,84		–	Valsčiaus ŽŪK nutarimas pakeičiamas, nes pagal LKT nutarimą 1940 08 29 tokie ūkiai žemės fondui neimami.
15	Domantų k.	Teod. Adomavičienė	12,16	–	–		12,16	Turi žemės Josvainių valsč. už 25–30 km. Šį ūkį išnuomoja. Palikti visą ar dalį neracionalu. Valsč. ŽŪK nutarimą patvirtinti.
16	Burbiškų k.	Adolfas Paulavičius	12	–	–		12	Vien tik miškas. Valsč. ŽŪK nutarimą patvirtinti. Paulavičiui palikta Vilkijos vls. 30 ha.
17	Rusteikonių k.	Benė Gaudinskienė	15,35	–	5		10,35	Turi jos vyras pagrindinį ūkį 25 ha už 3–4 km Veliuonos vls. Iš šio ūkio tai šeimai paliekama 5 ha papildomos ligi 30 ha. Valsč. ŽŪK nutarimą pakeisti.

(tęsinys)

Eil. Nr.	Dvaro ar ūkio pavadinimas	Buvusio savin. pavardė ir vardas	Bendras žemės plotas (ha)	ŽŪK nutarimais paliktas žemės plotas (ha)		Paliekama fonde žemės (ha)	Nutarimo motyvai
				Valsčiaus ŽŪK	Apskritis ŽŪK		
18	Buivydų k.	Stasys Lukoševičius	41,30	30	30	11,30	Valsč. ŽŪK nutarimą patvirtinti.
19	Viliaudų k.	Antanas Butkus	25,64	14,35	15,65	999,11	Valsč. ŽŪK nutarimą pakeisti paliekant 15,65 ha be trobesių, papildymui ligi 30 ha.
20	Zaslionių vk.	Feliom. Kereševičienė	30	20	30	–	Valsč. ŽŪK nutarimą pakeisti paliekant 30 ha.
21	Burbiškių k.	Paukinaitė ir Cezaris, Stasys Rimkai	10	–	10	–	“ tokie plotai pagal LKT 1940 08 29 nutarimu. Tokie plotai fondan neimami.
22	Burliokiškių vk.	Tamošius Žukauskas	30,07	30	30	9,07	Nekilmingas, patvirtinti Valsč. ŽŪK nutarimą.
23	Merontiškių k.	Kazys Dapkus	38,73	30	30	8,73	“
24	Pikčiūnų k.	Antanas Lukoševičius	37,60	30	30	7,60	“
25	Vitkūnų k.	Vyt. Poškevičius	36,50	30	30	6,50	“
26	Peštvenų k.	Pranas Nagreckas	6,50	–	6,50	–	Valsč. ŽŪK nutarimą pakeisti, nes LKT nutarimu tokie ūkiai fondan neimami. Skundą patenkinti.
27	Burliokiškių k.	Vincas Gineika	6	–	–	6	Miškas. Palikta 30 ha ūkis Vilkijos vis. Valsč. ŽŪK nutarimą patvirtinti.
28	“	Antanas Šimanskas	36,09	31	30	3,09	Valsčiaus ŽŪK nutarimą pakeist ir palikt 30 ha.
29	Peštvenų k.	Pranas Piravičius	34,75	30	30	4,75	Žemdirbys, patvirtinti Valsč. ŽŪK nutarimą.
30	Burliokiškių k.	A. Dombravičius	35,75	30	30	5,75	“
31	Viliaudų k.	Pranas Lekečinskas	19	15	19	–	Nekilmingas, 1940 08 29 LKT nutarimu tokio dydžio žemė neliečiama.
32	Mockūniškių k.	Ol. Balavėnienė	33,31	30	30	3,31	Patvirtinti Valsč. ŽŪK nutarimą.
33	Viliaudų k.	Martynas Butkus	32,93	30	30	2,93	“
34	Žemaitaičių k.	Antanas Patašinskas	32,60	30	30	2,60	“
35	Naciūnų k.	Ei. Kučinskienė	43,32	30	30	13,32	“
36	Pašilių k.	Jonas Mickus	31,69	30	30	1,69	“
37	“	Jonas Mickevičius	31,39	30	30	1,39	“
38	Zabrano k.	Stasys Paulauskas	31,80	30	30	1,80	“
39	Seredžiaus	Bažnyt. žemė	39,42	1	3	36,42	Valsčiaus ŽŪK nutarimą patvirtinti, paliekant ligi nustatytos normos.
40	Burbiškių k.	Antanas Dubinskas	46,52	30	30	16,52	Žemdirbys, Valsč. ŽŪK nutarimą patvirtinti.
41	Vambalių	Jonas Jonyla	49,75	30	30	19,75	“
42	Grivančių k.	K. Daugirdas	31,95	30	30	1,95	“
43	Pavambalių	Antanas Klasauskas	30,89	30	30	0,89	“
44	Burliokiškių k.	Genė Sasnauskienė	11	–	–	11	Miškas, gautas paveldėjimo keliu, pati žemės ūkyje Josvainių valsč. Valsč. ŽŪK nutarimą patvirtinti.

(tęsinys)

Eil. Nr.	Dvaro ar ūkio pavadinimas	Buvusio savin. pavardė ir vardas	Bendras žemės plotas (ha)	ŽŪK nutarimais paliktas žemės plotas (ha)	Paliekama fonde žemės (ha)	Nutarimo motyvai	
			Valsčiaus ŽŪK	Apskritis ŽŪK			
45	Klausučių	Jonas ir Pranas Lukošiai	12,60	–	12,60	–	Valsč. ŽŪK nutarimą pakeisti, skundą patenkinti. LKT 1940 08 29 nutarimu tokie ūkiai fondan neimami.
46	Burliokiškių k.	Vinc. Kručauskas	2,50	–	–	2,50	Miškas. Turi ūkį Čekiškės valsč. 28,94 ha. Šį mišką priskirti prie miško masyvo. Valsč. ŽŪK nutarimą patvirtinti.
47	Lendrynė	Antanas ir Ona Bartušai	15	–	15	–	Valsč. ŽŪK nutarimą pakeisti, nes pagal LKT nutarimą 1940 08 29 tokie ūkiai fondan neimami.
48	Daučionių k.	Bened. Zažeckis	31	30	30	1	Žemdirbys. Valsčiaus Žemės Ūkio Komisijos nutarimą patvirtinti.
49	Burbiškių k.	Petrė Vaitiekūnienė	26,60	16,60	26,60	–	Valsčiaus Žemės Ūkio Komisijos nutarimą patvirtinti.
50	Burliokiškių k.	Mezoncovienė	6,75	–	6,75	–	“
51	“	Ona Zažečkienė	11,10	–	–	11,10	Skł. – miškas. Jos vyras turi Vilki-jos valsč. apie 25 ha. Valsč. žemės ūkio komisijos nutarimą patvirtinti. Valsč. ŽŪK nutarimas nebuvo apskųstas.
52	Belvederio dv.	Žemės Ūkio M-ja	237,55	–	–	237,55	Betarpiai nereikalingas buv. Žemės Ūkio Mokyklai.
Iš viso:			2054,43	860,95	1147,70	906,73	

Komisijos Pirmininkas
(parašas neįskaitomas)

Nariai:
(parašai neįskaitomi)

Seredžiaus mašinų-traktorių stotis

Petras Baršauskas, Vytautas Pečiukėnas

Mašinų-traktorių stotys (MTS) pirmiausiai atsirado Sovietų Sąjungoje. Jų sukūrimą lėmė konkrečios istorinės sąlygos, būtinumas sukaupti valstybės rankose tam tikru laikotarpiu pagrindines gamybos priemones ir užtikrinti valstybės vadovavimą kolūkiams¹. Pirmosios mašinų-traktorių stotys Lietuvoje buvo Voronove ir Švenčionyse, kurie buvo grąžinti Lietuvai 1940 m., patikslinus tarp Lietuvos–Baltarusijos sieną².

Po karo MTS buvo atkuriamos ir plečiamos. 1952 m. Lietuvoje jų jau buvo net 127³.

¹Butkus G. *Mašinų-traktorių stotys Lietuvoje*, Vilnius, 1973.

²*Ten pat*, p. 18.

³*Ten pat*, p. 84.

Seredžiuje MTS pradėjo veikti nuo 1950 m. sausio mėn. Tai liudija ir Kau-no apskrities archyve išakymų knygose esantis pirmasis išakymas, kuriame teigiama, kad Juozas Liepuonis paskirtas į viršininko pareigas nuo 1949 m.⁴ Vėlesniais išakymais Seredžiaus MTS vyr. buhalteriu buvo paskirtas Petras Valaitis, traktorių brigados brigadininku Vincas Kuras, ruožo agronomu Justinas Pečiukaitis, vyriausiuoju mechaniku Juozas Adomaitis⁵.

Kaip pasakoja Algimantas Šimkevičius (gim. 1921 m.), Seredžiaus MTS administracija išikūrė buvusiose klebonijos patalpose (dabar privatus namas), o klebonijos tvartuose buvo garažai, dirbtuvės. Iš Kriūkų laivininkystės įmonės buvo gautas čekiškas generatorius, kuris elektros energija aprūpino administracijos pastatus ir dirbtuves. Generatorių suko traktoriaus DT-54 variklis. Vėliau kontorą perkėlė į buvusių kareivinių flygelį (dabar ten butai). Į buvusių kareivinių teritoriją persikėlė ir dirbtuvės.

MTS buvo organizuojami traktorininkų kursai. Nuo 1951 m. sausio 21 d. kursų vedėju buvo paskirtas Vilhelmas Krasauskas, o juos lankė 25 asmenys. Kursai vyko tris mėnesius.

Lauko darbams dirbti buvo sudarytos brigados, kurios aptarnavo vieną ar kelis kolūkius. Žemiau pateikiame lentelę, kurioje nurodyta, kokios 1953 m. buvo sudarytos brigados.

Seredžiaus mašinių-traktorių stoties betono mazgo darbininkai. Iš kairės: Antanas Vaižgėla, Pranas Virblickas, Leonas Vaižgėla, Feliksas Džiamedžionis. Apie 1950 m. Iš V. Pečiukėno albumo

1 lentelė

Brigados Nr.	Brigadininkas	Kolūkis
1	Antanas Armonavičius	„Nemuno“ kol.
2	Stasys Lukošius	„Nemuno“ ir „Žvėrupio“ kol.
3	Vytautas Panasevičius	Armenos kol.
4	Kazys Paulauskas	Karolio Požėlos kol.
5	Bronius Gerulaitis	J. Gvardijos kol.
6	Kazys Stankus	P. Cvirkos kol.
7	Benadas Žilvinskas	Grauzėnų kol.
8	Alfonsas Lukonaitis	J. Žemaitės kol.
9	Juozas Alekna	„Pergalės trimito“ kol.

Traktorininkams buvo paskirti 29 šių markių traktoriai: DT-54, Nati, SHTZ, KD-35, U-2, S-80. Seredžiaus MTS buvo griežta tvarka, administracija nesitaikstydavo su girtuokliavimu ir kitais darbo drausmės pažeidimais.

⁴KAA, f. R-1672, b. 1, p. 21.

⁵Duomenys paimti iš KAA, f. R-1672. Šiuo šaltiniu ir toliau bus remiamasi.

Nuo 1953 m. spalio 1 d. MTS mechanizatoriams buvo nustatytos naujos pa-
mainos išdirbio normos ir už jas skirti atitinkami atlyginimai. Išdirbio normos buvo
diferencijuotos. Buvo sudarytos penkios MTS grupės, atsižvelgiant į darbo sąlygas,
dirvą, reljefą⁶. Seredžiaus MTS pakliuvo į antrąją grupę kartu su Čekiškės, Jonavos,
Klaipėdos, Varlaukio, Jurbarko ir kt. stotimis⁷.

Seredžiaus MTS technikos parkas kasmet gausėjo. Buvo gaunami sunkvežimiai,
kombainai, traktoriai, prikabinamasis inventoriūs. Kaip teigia Algimantas Šimkevi-
čius, pirmoji automašina buvo GAZ-51, kurią vairavo Antanas Babenskas.

1957 m. autoparką sudarė 6 mašinos (ZIL-555, dvi GAZ-51, ZIS-150 ir GAZ-
51 bei GAZ-63), kurios buvo paskirtos vairuotojams. 1957 m. 52 traktoriai priklausė
dešimčiai brigadų; dešimtoji buvo melioracijos brigada. Kaip kito traktorių parkas,
parodyta 2 lentelėje.

2 lentelė

Metai	Brigadų skaičius	Traktorių skaičius	Pastabos
1953	9	29	
1955	7	42	Atsirado „Belarusai“
1956	9	42	
1957	10	52	Dešimtojoje brigadoje buvo ir 4 kombainai

Seredžiaus MTS dirbo daug žmonių, kurie buvo vedę, turėjo šeimas. Visus
reikėjo apgyvendinti. Vietos valdžia išėitį greit surado – griovė iš Seredžiaus apy-
linkės išvežtų į Sibirą žmonių trobesius ir tinkamą statybinę medžiagą vežė į miestelį,
kur dešinėje Petro Cvirkos gatvės pusėje (bažnyčios link) pastatė keturis namus,
kuriuose ir apgyvendino MTS darbuotojų šeimas. Vėliau šiuose namuose gyvenančios
šeimos juos išsipirko.

Pokario metais dirbti prievarta sukurtuose kolūkiuose buvo ne tik sunku, bet
ir pavojinga. Tad Seredžiaus MTS, kaip ir visur tada, kai viskas buvo totališkai
politizuota, buvo įsteigtas politinis skyrius. Šiam skyriui nuo 1952 m. spalio 29 d.
vadovavo Velička. Traktorininkai privalėjo vykdyti skirtas normas, o atėję iš miško
partizanai bausdavo juos už pernelyg uolų planų vykdymą. Kai kurie traktorininkai
nukentėjo net fiziškai.

1958 m. kovo mėnesį SSSR Aukščiausioji Taryba svarstė klausimą dėl MTS
reorganizavimo. Buvo prieita prie išvados, kad MTS reikia reorganizuoti į RTS (re-
monto technikos stotis), o MTS priklausančius traktorius, kombainus ir kt. žemės ūkio
mašinas perduoti kolūkiams.

1958 m. balandžio 1 d. Seredžiaus MTS viršininko įsakymu Nr. 84 buvo at-
leisti 7 traktorininkų brigadų brigadininkai, 9 traktorių brigadų apskaitininkai-pils-
tytojai ir 47 traktorininkai.

1958 m. rugpjūčio 8 d. buvo atleisti ir į Seredžiaus RTS pervesti šie MTS
darbuotojai: buhalteris Justinas Pečiukaitis, mechanikas kontrolierius Algimantas Šim-
kevičius, dirbtuvių vedėjas Antanas Ar-
monavičius, ruožo mechanikai Kazys Lu-
košius ir Zigmas Marcinkus, kadru ins-

⁶Butkus G. *Ten pat*, p. 124.

⁷*Ten pat*, p. 140.

pektorė Lionė Armonavičiūtė, ž. ū. mašinų mechanikas Juozas Andriukaitis, elektros technikas Kazys Štelmokas, vežikas, kiemo darbininkas Antanas Kavaliauskas.

LSSR žemės ūkio ministerijos 1958 m. liepos 21 d. įsakymu Nr. 621 „Dėl mašinų-traktorių stočių pertvarkymo į remonto technikos stotis“ Seredžiaus ir Čekiškės mašinų-traktorių stotys nuo 1958 m. liepos 30 d. buvo pertvarkytos į Seredžiaus remonto technikos stotį (RTS). Tos pat ministerijos 1958 m. liepos 28 d. įsakymu Nr. 909/K Seredžiaus RTS direktoriumi buvo paskirtas Stepanas Samochinas. Direktoriaus įsakymu vyriausiuoju mechaniku ir direktoriaus pavaduotoju tuojau pat paskiriamas Vytautas Savodnikas, o vyriausiuoju buhalteriu – Pranas Račiukaitis. Buvusių Seredžiaus ir Čekiškės MTS darbuotojai buvo perkelti į Seredžiaus RTS⁸.

1958 m. RTS turėjo 114 (vidutinis metinis skaičius) įvairių markių traktorių, 3 kombainus, 3 siloso kombainus, 2 linų nuėmimo kombainus, vieną ekskavatorių, vieną skreperį, 2 buldozerius, vieną grioviakasę ir 2 kelmaroves. 1958 m. RTS apdirbo (verčiant minkštuoju arimu) 37613 ha⁹.

1958 m. spalio mėn. RTS technika, išskyrus melioracijos brigados techniką, perduodama kolūkiams. Dėl to nuo 1958 m. spalio 15 d. traktorinių brigadų darbuotojai atleidžiami iš RTS. Į kolūkius perėjo dirbti 15 brigadininkų ir jų pavaduotojų, 8 apskaitininkai ir 73 traktorininkai. Iki technikos perdavimo kolūkiams RTS atliko buvusių MTS funkcijas. Perdavus techniką kolūkiams, buvo remontuojama ūkių technika ir prekiaujama atsarginėmis dalimis bei žemės ūkio technika.

1959 m. gegužės mėn. Seredžiaus RTS likviduojama. Į Seredžių iš Pabalių perkeliama Vilkijos melioracijos mašinų stotis (MMS). Vilkijos MMS direktoriaus pareigas pradėjo eiti Stepanas Samochinas, vyr. inžinieriumi paskirtas Henrikas Navickas, vyr. buhalteriu – Pranas Račiukaitis, vyr. mechaniku – Vytautas Savodnikas¹⁰. MMS Vilkijos rajone sausino žemę.

Nuo 1961 iki 1963 m. MMS vadovavo Antanas Laukevičius, vyr. inžinieriumi dirbo Stasys Gužys¹¹. Vadovaujant A. Laukevičiui, buvo atstatyta dalis sugriauto kareivinių pastato ir įrengti 9 butai MMS darbuotojams.

1963 m. sujungus rajonus, Vilkijos MMS bazė Seredžiuje tapo Jurbarko melioracijos stovybos valdybos (MSV) baze. MSV viršininku dirbo Petras Balsys, vyr. inžinieriumi – Sigitas Kumetaitis, vyr. buhalteriu – Pranas Račiukaitis¹². 1963 m. rangos darbų programą sudarė atliekami melioracijos darbai 910 tūkst. rb sumai. Be dirvų sausinimo, buvo kalkinamos dirvos, įrengiamos kultūrinės ganyklos. Be rangos darbų Dainių ir Balandinės durpynuose, buvo ruošiamos kraikinės durpės. Mechanizmų parką sudarė 46 automašinos, 12 vienkaušių ekskavatorių, 11 daugiakaušių ekskavatorių, 17 buldozerių, 4 grioviakasės, 4 greideriai, 4 kelmarovės, 2 kurmintuvai ir 37 įvairių markių traktoriai.

Bendra mechanizuotų darbų apimtis buvo 3135 tūkst. m³. Iš to kiekio vienkaušiais ekskavatoriais – 725 tūkst. m³, daugiakaušiais ekskavatoriais – 272 tūkst. m³, buldozeriais – 1505 tūkst. m³, grioviakasėmis – 480 tūkst. m³, greideriais – 125 tūkst. m³. Vidutinis metinis darbuotojų skaičius buvo 529 žmonės. Etatinių darbuotojų buvo 57. Iš jų administracijos personalo – 14, gamybinio personalo –

⁸KAA, f. R-1671, ap. 2, b. 1, p. 1, 2, 18, 19, 42, 43, 44.

⁹KAA, f. R-1672, ap. 1, b. 4, p. 2, 9, 10.

¹⁰AB „Jurbarko melioracija“ esanti Vilkijos MMS 1959 m. įsakymų knyga, p. 21, 22.

¹¹Melioracija Lietuvoje, 1994, kn. 2, p. 144, 145.

¹²Jurbarko MSV istorija, rankraštis, esantis UAB „Jurbarko melioracija“.

21, durpių gamybos – 3, mechaninių dirbtuvių – 8, autotransporto – 4, sandėlių – 3 ir apsaugos 4 darbuotojai. MSV gamybinė bazė Seredžiuje buvo iki 1965 m. spalio mėnesio. Išsikėlus gamybinei bazei į Jurbarką, Seredžiuje liko MSV padalinys su mechaninėmis dirbtuvėmis, kuro baze, betono mazgu ir lentpjūve. Lentpjūvė sudegė 1989 m. Betono mazgas, kuriame buvo gaminami gelžbetonio ir betono gaminiai melioracijos statybos darbams ir kultūrinių ganyklų aptvarams, 1977 m. likviduotas. Mechaninės dirbtuvės ir kuro bazė veikė iki padalinio privatizavimo 1991 m. Mechaninėse dirbtuvėse buvo remontuojami traktorių K-700 varikliai, siurbliai S-245 ir jų varikliai T-62¹³.

Didėjant melioracijos darbų apimčiai, MSV gamybinei bazei dar esant Seredžiuje, 1965 m. statybos finansiniame plane jau buvo numatyta atlikti saugos darbų 1250 tūkst. rb sumai, o vidutinis metinis darbuotojų skaičius turėjo būti 680 žmonių¹⁴.

Seredžiaus medikai

Algirdas Binkis, Laimutė Filipsons

Seredžiuje ilgą laiką gydytoju dirbo Chaimas Samuelis Elpernas, gim. 1897 m. gruodžio 15 d. Marijampolės apskr., Prienuose. 1917 m. jis baigė karo mokyklą Tbilisyje. 1919–1922 m. tarnavo Lietuvos kariuomenėje, dalyvavo mūšiuose su lenkais. Atleistas mokytis, 1929 m. baigė Prahos vokiečių universiteto medicinos fakultetą, vėliau studijavo Vytauto Didžiojo universitete. 1935 m. spalio 16 d. buvo priimtas į 3-įjį pėstininkų pulką laisvai samdomu tarnautoju, o 1938 m. perkeltas į karo sanitarijos specialybę¹. Būdamas Seredžiaus karo įgulos gydytoju, S. Elpernas dėl didelio darbo krūvio nepajėgė aptarnauti miestelio gyventojų. Valsčiaus savivaldybės ir vietos visuomeninių organizacijų prašymu punkto vedėju buvo pakviestas Jurgis Stuogys².

J. Stuogys gimė 1890 m. balandžio 16 d. Raseinių apskr., Girkalnio vals., Pamituvio k. 1920 m. baigė Kauno „Saulės“ gimnaziją ir nuo 1922 m. studijavo Vytauto Didžiojo universiteto Medicinos fakultete. 1935 m. birželio 5 d. fakulteto taryba jam suteikė medicinos gydytojo kvalifikaciją. Nuo 1938 m. gegužės mėn. J. Stuogys apsigyveno Seredžiuje ir čia užsiėmė medicinos gydytojo praktika³.

Seredžiaus apylinkės ligoninė buvo įsteigta 1950 m. Ją sudarė ambulatorija ir 10 lovų ligoninė.

Ambulatorija buvo įkurta nedideliame mediniame name, anksčiau priklaususiam Savickui, S. Šimkaus gatvėje už kelio sankryžos į Juodaičius. Ji turėjo 3 kabinetus: gydytojo, procedūrinį ir stomatologo. Viduryje buvo laukiamasis. Stomatologėmis dirbo gyd. Songienė, Ilčikienė, akušerėmis Rudminaitė, Našliūnienė.

1944 m. gyd. J. Stuogys išsikėlė dirbti į Veliuoną. Ligoninėje kurį laiką dirbo gydytoja Skorupskienė, vėliau – Aleksandras Stankevičius, o šiam išsikėlus į Vilkiją, nuo 1956 m. liepos mėn. pradėjo dirbti Algirdas Binkis.

¹³Ten pat, p. 4, 5, 6, 52.

¹⁴Ten pat, p. 53 (pagrindinių rodiklių lentelė).

¹Ch. Elperno asmens byla, LCVA, f. 930, ap. 8, b. 305.

²Seredžiaus valsčiaus Tarybos 1940 03 19 protokolai, LCVA, f. 402, ap. 2, b. 1820, l. 34.

³J. Stuogio asmens byla, LCVA, f. 380, ap. 2, b. 332.

*Seredžiaus ligoninė.
1959 m.
Iš A. Binkio albumo*

Gyd. A. Binkis darbą pradėjo nuo medicininio aptarnavimo gerinimo. Buvo įsigyta inventoriaus, instrumentų, autoklavas medicinos instrumentams ir chirurginei medžiagai sterilizuoti, mikroskopas ir laboratorinė įranga, pertvarkytas ir padidintas ambulatorijos laukiamasis.

Ambulatorijoje gydytojai ligonius priiminėdavo nuo 9 val. iki 15 val. Praktiškai priimdavo visus, kurie tą dieną kreipdavosi.

Gydytojas dirbo, kaip dabar vadinama, bendrosios praktikos gydytojo principu. Gydydavo tiek vidaus ligomis, tiek akių, ausų–nosies–gerklės ligomis sergančius suaugusiuosius ir vaikus. Buvo atliekamos mažosios chirurgijos intervencijos – siuvasmos nedidelės žaizdos, atidaromi pūliniai ir kt.

Tuo metu ambulatorijoje dirbo amb. vedėja B. Balčiūnienė (stomatologė), patronažinė med. sesuo Antanaitienė (vėliau ji ištekėjo už Babensko), sanitarė Skridlaitė, Zofija Baniienė – dezinfektore. L. Deimantavičienė prisimena, kad B. Balčiūnienė buvo tokia skrupulingai pareiginga, jog iš darbo neišeidavo net 1 min. anksčiau. Dezinfektorė rūpinosi patalpų dezinfekcija pas sergančiuosius atvira TBC, chloruodavo šulinius (ko gyventojai labai nemėgo). Vėliau gyd. Binkiui išsirūpinus autoklavą reikėjo sterilizuoti instrumentus, tvarsliavą. Ambulatorijoje buvo įvestas sanitarinio felčerio etatas, dirbo jauna mergaičiukė. Tačiau tas etatas gyvavo labai trumpai, todėl net gyd. A. Binkis neprisimena jos pavardės.

Seredžiaus medikų aptarnaujama apylinkė buvo didžiulė: priklausė ne tik Seredžiaus apyl. kaimai, bet ir anapus Dubysos upės esantys aplinkiniai kaimai. Ambulatorijoje ne tik teikė pirmąją neatidėliotą pagalbą, bet ir vykdė profilaktinius patikrinimus.

Ligoninės pastatas buvo kitame, vakariniame, miestelio gale, mūriniame su mansardomis nacionalizuotame Karpavičiaus name. Jis stovėjo kiek nuošaliau nuo gatvės į šlaitą, apsuptas didelio sodo. Ligoninėje buvo du skyriai – vidaus ligų ir gimdymo. Gimdymo skyrius buvo pirmajame aukšte. Jame gimdykla, naujagimių, priešgimdyvinė ir pogimdyvinė palatos. Antrajame, mansardos tipo aukšte buvo dvi palatos – moterų ir vyrų bei didelis fojė, kuriame buvo gydytojo ir medicinos sesers

darbo vieta. Dar stovėjo papildomos lovos ligoniams, kurie netilpdavo į palatas. Ligoninėje buvo 10 lovų – 5 gimdymo skyrius ir 5 vidaus ligomis sergantiesiems. Tačiau praktiškai lovų buvo daugiau. Gimdymo skyriuje retai būdavo daugiau negu 5 gimdyvės, o vidaus ligų skyriuje pastoviai būdavo gydoma 10 ligonių, o kartais ir daugiau – iki 14. Pusrūsyje buvo skalbykla. Vandentiekio nebuvo. Vandeni imdavome iš šachtinio šulinio.

Atvykus gydytojui A. Binkiui dirbti, ligoninėje dar nebuvo elektros. Pasišviesdavo žibalinėmis lempomis. Elektros linija buvo atvesta tik iki kultūros namų. Gyd. A. Binkis ėmėsi organizuoti pastatyti stulpus ir atvesti elektros liniją į ligoninę. Daug kur atsimušė į delsimą, lėšų trūkumą. Bandė kalbinti kooperuotis gyventojus, bet šieji buvo įsitikinę, kad vis tiek įrengs elektros liniją ir tada jie prisijungs. Šiaip taip pavyko gauti rąstų elektros stulpams, ir ligoninė turėjo elektrą. Tada ir gyventojai prie tos linijos prisijungė.

Ligoninėje dirbo dvi akušerės: Natalija Našliūnienė ir Zita Žukelytė. N. Našliūnienė atsikeldavo keltininko laiveliu iš kitos Nemuno pusės, iš Kriūkų miestelio, o žiemą ateidavo ledu į Seredžių. N. Našliūnienei išėjus į pensiją, nuo 1957 m. akušere dirbo Algė Binkytė.

Vidaus ligų skyriuje dirbo dvi medicinos seserys: Janina Stankevičienė (jai išsikėlus į Vilkiją – Sluoksnaiteienė) ir medicinos felčerė, etatų sąrašė buvusi kaip medicinos sesuo, Liuda Vosiliūtė (vėliau Deimantavičienė). Dienomis vidaus ligų skyriuje dirbo medicinos sesuo, o gimdymo – viena iš akušerių; nakčiai likdavo viena abiem skyriams. Virėja dirbo Anelė Gurskaitė. Dar dirbo ūkvedys – Modestas Ambrutis.

Maisto produktų parduotuvėse nebuvo. Tam tikrą sumą pinigų skirdavo rajono finansų skyrius. Už juos pirkdavo mėsą, sviestą, varškę Seredžiaus turguje. Turgūs būdavo dideli. Pieną tiekėdavo vienas gyventojas. Vėliau, atsiradus produktų parduotuvėse, ši tvarka buvo panaikinta.

Gyd. A. Binkiui darbo buvo per akis. Iš ryto ligoninėje vizituodavo vidaus ligų ir gimdymo skyrių pacientus ir skubėdavo per visą miestelį į ambulatoriją. Pacientų būdavo daug, nes tuomet vietos gyventojų buvo daug daugiau. Darbas ambulatorijoje užtrukdavo iki 15 val. Tada vėl į ligoninę. Ten ligos istorijų rašymas, medicininės dokumentacijos, administracinių reikalų tvarkymas. Parėjus į namus, vėl kas nors atsitikdavo – atveždavo ligonį į ligoninę. Kartais taip atsitikdavo po kelis kartus per vakarą ar naktį. Būdavo ir sunkesnių ligonių, kuriuos reikėdavo stebėti neatsitraukiant, keisti nurodymus. Buvo devyni iškvietimai į namus. Dauguma gyveno vienkiemiuose.

Gydytojas A. Binkis su akušerėmis Zita Žukelyte ir Alge Binkyte. 1959 m.

Iš A. Binkio albumo

Vežtis į namus atvažiuodavo su vežimu, o žiemą su rogėmis. Vėliau ir su traktoriumi ar sunkvežimiu. Teko joti ir raitam. Tuo metu buvo vykdomi profilaktiniai sveikatos tikrinimai kolūkiuose, MTS. Sukviesdavo gyventojus į mokyklą arba į kultūros namus, biblioteką, o ten atvykdavo gydytojų brigada iš Vilkijos ligoninės. A. Binkis taip pat privalėjo visada ten dalyvauti. 1957 m. žiemą buvo trachomos likvidavimo akcija. Teko rogėmis apvažiuoti kartu su iš Vilniaus atvykusia okuliste Irena Čibiriene visus vieniems ir patikrinti gyventojus, kurie nebuvo lankęsi ambulatorijoje.

Taip pat du kartus per metus buvo reikalinga tikrinti mokinių sveikatą mokyklose. Gyd. A. Binkis buvo išrinktas apylinkės tarybos deputatu, nes tada tai buvo būtina. Ten jį įjungė į įvairias komisijas. Reikėjo rašyti daug protokolų, sudarinėti planus ir kt. Reikėjo gydytojui rašyti juos už nepratusius tai daryti kolūkiečius, išrinktus apylinkės deputatais. O dar Raudonojo Kryžiaus organizacija, DOSAAF, pieno surinkimo punktu, MTS cechu, parduotuvių sanitarinės būklės tikrinimas, patikrinimo protokolų rašymas. Taip pat ir susirinkimų Vilkijos ligoninėje lankymas, dalyvavimas profsąjungos komitete. Sau laisvalaikiui ir poilsiui gydytojas tada laiko mažai turėjo.

Ligoninės ir ambulatorijos personalas buvo stropus, pareigingas, atsidavęs darbui. Jų darbas buvo vertinamas gerai. Visos reikalaujamos užduotys ir visi planai buvo vykdomi gerai. Tik staiga 1959 m. spalio mėn. 5 d. įsakymas: Seredžiaus 10 lovų apylinkės ligoninė uždaroma, gydymas perkeliamas į Veliuonos ligoninę. Dauguma darbuotojų taip pat perkeliama. Seredžiuje lieka tik ambulatorija, o joje – felčerė.

Med. felčerė Liuda (Vosyliūtė) Deimantavičienė ir akušerė Algė (Binkytė) Jonaitienė perėjo dirbti į ambulatoriją. Gydytojo ambulatorijoje nebeliko. Ambulatorijos vedėja dirbo gyd. stomatologė B. Balčiūnienė, sanitarė Marytė Bartkuvienė (Bakanaitė); Sofija Baniene dezinfektore, L. Deimantavičienė ir A. Jonaitienė apyl. padalino pusiau, kad lengviau būtų patronuoti vaikus. L. Deimantavičienė juokiasi: *„Eidavom per kaimus kol kojos nešdavo, kai jau nebegali – nukrenti kur nors pagriovyje ar pamišky, nusnaudi ir vėl droži toliau“*. Med. felčerė 9 metus išdirbo be gydytojo, todėl jai teko ypač didžiulė atsakomybė. Ji prisimena: *„Nuvežė su arkliais į kaimą, o ten vaikas paskenęs. Konstatavus mirtį vaiko tėvas numojo ranka ir apgailėstaudamas tarė: „Kad būtų daktaras, o čia – tik felčerė...“* L. Deimantavičienė (gim. 1917) 1952 m. baigė Šilutės medicinos mokyklą ir atvyko dirbti į Vilkiją, o 1956 m. į Seredžiaus ligoninę. Seredžiaus ambulatorijoje išdirbo iki 1990 metų. Per tiek metų ne vienas vaikas užaugo, sukūrė šeimą ir savo vaikus gydė pas tą pačią med. felčerę.

Ambulatorijoje dirbę medikai buvo be galo atsidavę savo darbui; rūpestingi, suprantantys ir užjaučiantys. Žmonės geru žodžiu mini akušerę, patronažinę med. seserį Algę Jonaitienę (Binkytę) (gim. 1936). Moterys ją pasitikėdavo, nes ne tik gerai išmanė savo srities darbą, bet ir buvo gera psichologė. Pusė Seredžiaus vaikų užaugo jos globojami, skiepijami. A. Jonaitienė Seredžiuje dirbo nuo 1957 m. iki 1992 m., o dabar puikiai dirbuojasi Kauno r. Noreikiškių ambulatorijoje patronažine med. seserimi.

1965 m. išvykus gyd. B. Balčiūnienei atėjo iš Viešvilės ambulatorijos jauna ir energinga stomatologė Marija Vaitkevičienė (Vidmantaitė), gim. 1939 m., kuri dirba ir šiuo metu. Jos iniciatyva trijų kolūkių lėšomis 1975 m. buvo pastatyta St. Šimkaus gatvėje naujoji ambulatorija. M. Vaitkevičienė garsėja kaip gera stomatologė, gydytis pas ją ateina ne tik Seredžiaus, bet ir Kriūkų, Vilkijos, Veliuonos krašto žmonės.

*Šventinis
ambulatorijos
darbuotojų
susibūrimas. 2002 m.
Iš J. Sutravičienės
albumo*

1974 m. ambulatorijos vedėja pradėjo dirbti terapeutė Regina Petrukaitienė (Kurdirkaitė) (gim. 1949 m.). Nepaisant visų pertvarkymų ir reformų medicinos srityje gyd. dirba ir šiandien. Šiuo metu ambulatorija yra Viešoji įstaiga ir ambulatorijos kolektyvas, nepriklausomai nuo viršininkų iš „viršaus“, dirba savo darbą.

Iki 1962 m. ambulatorija priklausė Vilkijos r. ir atsiskaityti tekdavo važiuoti net į Garliavos ligoninę. Nuo 1962 m. priklausomybė keitėsi – ambulatoriją perėmė Seredžiaus apylinkė ir atskaitas priimdavo Jurbarko RCL. 1995 m. sausio 1 d. apylinkė finansinę pusę perdavė rajono centrinei ligoninei. 1997 m. sausio 1 d. ambulatorija pervesta rajono savivaldybės gydytojo žinion, o 1998 m. birželio 1 d. Jurbarko PSPC. 2001 m. rugpjūčio mėn. ambulatorija „atsiskyrė nuo bendro katilo“ ir dabar kolektyvas dirba savarankiškai.

Nuo 1998 m. med. felčere dirba Laimutė Filipsons (Korsakaitė). Ambulatorijoje dirba žmonės, mėgstantys pastovumą ir neieškantys lengvo gyvenimo. Dabar vidurinis med. personalas (med. seserys, med. felčerės) vadinamas bendruomenės slaugytojomis. Medikų darbo tikslas, nepriklausomai nuo pareigybių pavadinimo, yra vienas: padėti žmogui ir jam nepakenkti.

Geru žodžiu galima paminėti ne vieną ambulatorijoje dirbusią medikę: felčere-laborante dirbusias Violetą Šiaulienę, Jolantą Skarbalienę, Vidą Rainienę, dabar dirbančią Stefaniją Liutkienę; daug prakaito darbe išliejantį masažistą Giedrių Sutkų. Nuo 1975 m. iki 2001 m. dirbusią sanitare Staselę Plaščinskienę (Džiaukaitę). Kūrikes Vaitkaitienę, Antaniną Jankauskienę, Joną Plaščinską. Vairuotojus Remigijų Ambraziūną, Juozą Dovidaitį. Nuo 1967 m. iki 1975 m. sanitare dirbo Bronelė Preikštienė (Minelgaitė).

Šiuo metu ambulatorijai priklauso Armeniškių ir Klausučių medicinos punktai. 1964 m. buvo įkurtas Armeniškių felčerinis-akušerinis punktas. Jame dirbo Dalia Lazdauskienė (Navardauskaitė) iki 1966 m., vėliau pradėjo Stasė Pečiulienė, kuri dirba ir šiomis dienomis. 1985 m. buvo pastatytas felčerinio punkto pastatas (iki tol vedėjos dirbdavo savo namuose).

1966 m. Klausučiuose ir Armeniškių FAP (felčerinio-akušerinio punkto) vedėja dirbo Joana Ramutė Ptašinskienė, nuo 1972 m. ji dirbo tik Klausučių FAP vedėja.

1979 m. iki 1981 m. dirbo Genutė Irena Zarienė, iki 1987 m. – Ramutė Letukienė. 1986 m. punkte įsidarbino Vida Jankauskienė, kuri sėkmingai darbuojasi ir šiandien. 1978 m. buvo pastatytas Klausučių kolūkio administracinis pastatas ir jame įkurdintas FAP. Kolūkio klestėjimo laikais buvo užmojų Klausučiuose pastatyti profilaktoriumą ir visą apylinkės medikų darbą būtų kuravę profilaktorio darbuotojai. Klausučių FAP nuo 1979 m. dirbo gydytojas Antanas Vaclovas Kerevičius. Šį linksmo būdo daktarą Klausučių žmonės išiminė ilgam.

1988 m. punkte pradėjo dirbti patronažinė med. sesuo Teresė Monkevičienė, bet etatų mažinimas priverstė palikti darbą. Nuo 1992 m. dirbo ir Daiva Baltrušaitienė, kuri, be med. sesers darbo, dar atlikdavo fizioterapines procedūras bei masažą.

1990 m. į Klausučius atsikėlė gyventi ir dirbti gyd. pediatrė Laimutė Milašienė. 1992 m. ji grįžo dirbti į Kauno medicinos universitetines klinikas.

Trumpai gyvavo ir Uosintos felčerinis-akušerinis punktas Vozbutų kaime. Uosintos FAP buvo įkurtas 1962 m. Vlodo Kemzūros name, šone Vozbutų kaimo (pamiškėje). Jame dirbo Giedrė Kuzmickaitė, sanitarė Adelė Kemzūraitė. 1966–1969 m. med. felčere dirbo Regina Rekevičienė (Stankevičiūtė), 1969–1970 m. Marytė Valkauskienė (Pauliūtė). 1971 m. kovo 1 d. atėjo dirbti Aldona Kyliotaitienė. Dabar ji kvatojasi prisiminusi, kaip jos vyras, viską sukroves į traktoriaus priekabą, kraustė punktą iš pamiškės į jų namus Vozbutų kaime. 1987 m. punktas buvo uždarytas.

Seredžiaus vaistinė

Ričardas Čepas

Vaistinė miestelyje veikė nuo 1889 m. Vaistinės savininkas buvo provizorius Lozaris Mejeris Firšovičius Raicas. Maždaug po penkerių metų vaistinė buvo uždaryta. 1896–1903 m. vaistinės savininku buvo Šmidtas. 1904–1914 m. vaistinės savininku buvo provizorius Juozas Matulaitis, kuris po karo turėjo vaistinę su homeopatijos skyriumi Kaune.

J. Matulaitis buvo aktyvus lietuvių spaudos platintojas. 1904 m., prieš pat lietuviškos spaudos draudimo panaikinimą, pas Seredžiaus vaistininką Juozą Matulaitį per kratą buvo rasta 861 egz. lietuviškų leidinių¹.

Pasibaigus Pirmajam pasauliniam karui, atsikūrė ne tik senasis vaistinių tinklas krašte, bet išsisteigė ir naujų vaistinių, vaistais ėmė prekiauti ir tam nepritaikytos parduotuvės. Žinoma, kad kurį laiką vaistinės savininku buvo provizoriaus padėjėjas Stasys Gulbinas. Besikuriančios Lietuvos vyriausybės sveikatos institucijos ėmė kontroliuoti ir reglamentuoti vaistinių ir jose dirbusių asmenų kvalifikaciją. Naują vaistinę provincijoje buvo galima atidaryti, kai jos viena nuo kitos buvo nutolusios ne mažiau kaip per 7 varstus atstumą. Į Vilkiją buvo 12 varstų, iki Veliuonos – 8, į Kriūkų – 2, bet Kriūkų nebuvo galima pasiekti, prasidėjus pavasario potvyniui ir išsiliejus Nemunui. Todėl Seredžiaus vaistinės veiklai nebuvo kliūčių.

1920 m. balandžio 16 d. Abramas

Gavenda parašė prašymą Sveikatos departamentui, kad šis leistų jam įsteigti

¹Merkys A. *Draudžiamosios lietuviškos spaudos kečias 1864–1904 m.*, Vilnius, 1994, p. 250.

vaistinę Seredžiuje². A. Gavenda gimė 1885 m. gruodžio 21 d. Švenčionių apskr., Linkmėnyse. 1904 m. baigęs Švenčionių miesto mokyklą, toliau mokėsi Vilniaus Kagano gimnazijoje, bet dėl lėšų stokos iš 6 klasės išėjo ir kaip vaistininko mokinys dirbo Žemaitėliuose, Gadutiškiuose ir Danilevičiuose. 1911 m. Charkovo universitete įgijo vaistininko padėjėjo laipsnį. 1912 m. dirbo vaistinės vedėju Pašvitinyje (Šiaulių apskr.), 1913–1918 m. – Ostrinėje (Lydos apskr.). Nuo 1918 m. vasario mėn. jis buvo Rachelės Ramanauskaitės vaistinės vedėjas Merkinėje.

1921 m. vasario 10 d. Sveikatos departamentas leido A. Gavendai atidaryti vaistinę Seredžiuje. Netrukus departamento kontrolierius apžiūrėjo patalpas, skirtas vaistinei, ir pripažino, kad jos atitinka reikalavimus. Tokių vizitų buvo ir daugiau, kai tik būdavo keičiamos nuomojamos patalpos. Vaistinė buvo įsikūrusi Ališausko, vėliau – Račkausko, dar vėliau – Mazinterio namuose. Jai būtinai buvo reikalingi du kambariai ir rūšys. Kasmet A. Gavendos vaistinė pristatydavo ataskaitas apie metinę apyvartą.

Pajamų apyvarta 1924–1938 m.

Metai	Receptų skaičius	Pajamos už vaistus pagal receptus	Pajamos iš rankinio pardavimo	Bendra pajamų suma
1924	324	1588,79	4575	6163,79
1925	702	3571	4576,89	8148,02
1926	347	1521,03	5375,88	6896,88
1927	570	2336,56	5009,25	7345,81
1928	769	2755,93	5235	7990,93
1929	612	2516,19	4475	6996,19
1930	880	3525,24	4525	8050,24
1931	776	3020,20	5075	8105,20
1932	617	2354,76	5296,50	7651,26
1933	593	1826,72	5249,65	7076,37
1934	569	1850,69	5557,45	7418,14
1935	898	2501,10	5387,90	7889
1936	892	2607,85	5353,50	7937,35
1937	902	2692,33	6372,50	9064,83
1938	1419	4336,28	6275,65	10611,93

Receptus vaistams paprastai išrašydavo gydytojas ir tik retais atvejais – felčeris. 1928–1937 m. ataskaitose pažymėta, kad pagal felčerio receptus parduota vaistų kasmet už 10–28 Lt.

Sovietizavus Lietuvą, vaistinės buvo nacionalizuotos. 1940 m. gruodžio 30 d. jau tik laikinai einantis vedėjo pareigas A. Gavenda pristatė Sveikatos komisariatui savo paties ir kitų vaistinės darbuotojų – žmonos Chanos ir M. Kaganaitės – anketas ir autobiografijas³.

Vokiečių okupacijos metais vaistinės vedėju dirbo Petras Valantiejus, jam talkino Anelė Valantiejenė. Vaistinės darbą prižiūrėjo Farmacijos valdyba, kurios atstovas Eričas Höfingas, vertindamas 1942 m. gruodžio mėn. vaistinės inventorizaciją, nurodė, kad jos turtas per mažai įkainuotas – inventorius tik 625-iomis markėmis, o medikamentai – 1753-mis markėmis. Inventorizaciją reikėjo pakartoti⁴.

²LCVA, f. 1773, ap. 2, b. 220, l. 142.

³Ten pat, f. 1733, ap. 1, b. 715, l. 1–2.

⁴Seredžiaus vaistinės Nr. 104 inventorizacijos bylos, ten pat, f. 1733, ap. 4, b. 563–564.

Klausučių sodininkystės ūkio istorija (1957–1991)

Bronius Švitra

Klausučių sodininkystės ūkis buvo sukurtas labiausiai rajone atsilikusio kolūkio bazėje. Beveik dešimtmetį kopęs iš ekonominio atsilikimo, vėlesniais metais jis tapo pirmaujančiu rajone, o pagal kai kuriuos rodiklius – ir respublikoje.

Ūkio sodininkai ne tik pasodino didžiausią sodą Pabaltijyje, bet ir pirmieji Lietuvoje įveisė žemaūgių obelų sodą, įdiegė mechanizuotą serbentų auginimo technologiją, vaisių perdirbimą ir laikymą reguliuojamojoje aplinkoje. Laukininkystėje ir gyvulininkystėje buvo sėkmingai įdiegtos to meto mokslo rekomendacijos, atlie-

kami tikslieji lauko bandymai. Ūkis tapo parodomuoju. Čia vykdavo ir rajoniniai, ir respublikiniai, ir net visasajunginiai seminarai, stažuodavosi LŽŪA studentai.

Per tris dešimtmečius pastatyta viena gražiausių tuo metu respublikoje Klausučių gyvenvietė, kurioje gyvena daugiau kaip tūkstantis gyventojų. Už gamybinę veiklą ūkis pelnė aukščiausius to laiko apdovanojimus, o už gyvenvietės užstatymą – premijas. Ūkyje lankėsi daugybė delegacijų ir pavienių asmenų iš daugelio pasaulio šalių, tarp kurių ir 80-ties pasaulio valstybių ambasadorių, 1983 m. rezidavusių Maskvoje, buvusio JAV kandidato į prezidentus Dukačio patarėjas žemės ūkio klausimais, žymiausi Lenkijos sodininkystės specialistai ir kt.

Manome, kad straipsnyje pateikta medžiaga* bus naudinga ateityje besidomintiems žemės ūkio ir to laikotarpio istorija. Be to, šio ūkio pavyzdys rodo, kad, sutelktai dirbant, ir bet kokiomis sąlygomis galima pasiekti gerų rezultatų.

Ūkio įsteigimas

1957 m. vasario 7 d. Lietuvos žemės ūkio ministerijos įsakymu Nr. 93 buvo nurodyta Vaismedžių-vaiskrūmių medelynų valdybos viršininkui M. Paškevičiui priimti visas Vilkijos rajono K. Požėlos kolūkio žemes, kurių jis turėjo 2432 ha, „Nemuno“ kolūkio 431 ha, „Pergalės“ – 400 ha ir P. Cvirkos kolūkio – 766 ha (iš viso 4029 ha, iš jų 2591 ha ariamos) ir įkurti Mičiurino vaismedžių

*Buvusių ūkio dirbančiųjų – Modesto Danaičio, gim. 1938 m., Albinos Danaitienės, gim. 1938 m., Jono Karpavičiaus, gim. 1930 m., Aldonos Kuprionienės, gim. 1933 m., Kazio Šapausko, gim. 1945 m., Eugenijos Steponavičienės, gim. 1930 m., Marytės Steponavičienės, gim. 1928 m., Prano Gaudinsko, gim. 1916 m., Bronislavos Elvyros Lukoševičiūtės, gim. 1923 m., Albinos Ivanauskienės, gim. 1930 m., Vytauto Saltono, gim. 1942 m., Algirdo Kupriono, gim. 1934 m., – pasakojimai.

Jurbarko rajono savivaldybės administracijos kanceliarijos archyvo fondo Nr. 3, apyrašo Nr. 2 bylos Nr. 12, 22, 36, 49, 55, 62, 70, 77.

Tauragės apskrities archyvo LSR Jurbarko rajono Mičiurino vaismedžių medelyno archyvinio fondo Nr. 450 bylos Nr. 27, 98, 162, 161, 378, 481, 564, 585, 62, 86, 107, 120, 171, 189, 202, 223, 250, 274, 302, 334, 384, 446, 670, 516, 535, 552, 567, 582, 31, 44, 46, 82, 117, 464.

Ūkyje išlikusios 1966–1991 m. Mičiurino sodininkystės tarybinio ūkio ūkinės–finansinės veiklos analizės.

Asmeniniai prisiminimai ir išlikę atskaitiniai pranešimai.

J. Usinavičiaus „I. Mičiurino vaismedžių medelinas“ (Vilnius, 1973) ir N. Gaidžiūnienės, A. Sruogos „Mičiurino sodininkystės tarybinis ūkis“ (Vilnius, 1980) knygelės.

Įvairių metų respublikinėje spaudoje paskelbti straipsniai.

vaiskrūmių ir žolių sėklininkystės medelyną. 1957 m. vasario 15 d. įvyko steigiamasis ūkio susirinkimas Klausučių pradžios mokykloje. Kaip prisimena steigiamojo susirinkimo protokolą rašęs sąskaitininkas Modestas Danaitis, žmonių prisirinko pilnutėlė salė, apie 150. Kadangi suolų nebuvo, visi stovėjo. Sėdėjo tik prezidiumo nariai (vykdomojo komiteto pirmininkas Jonas Lukšys, jo pavaduotojas Juozas Venskutonis, Vaismedžių-vaiskrūmių medelynų valdybos viršininkas Marijonas Paškevičius ir kt.). Susirinkimą vedė K. Požėlos kolūkio pirmininkas Kazimieras Tamkevičius. Susirinkimas praėjo sklandžiai, kadangi rajono administracija prieš susirinkimą pažymėjo kuriamo ūkio ribas, surinko iš žmonių prašymus priimti į kuriamą valstybinį ūkį, sutikimus perduoti kolūkinį turtą valstybei ir kt. Agitatoriai turėjo labai svarbų argumentą: valstybinis ūkis mokės už darbą pinigais. Kadangi (pavyzdžiui, K. Požėlos kolūkio) dirbantieji atlyginimo už darbą nebuvo gavę jau trejus paskutinius metus, tai sutiko su visais agitatorių pasiūlymais. Susirinkime kalbėjęs M. Paškevičius, be kita ko, pasakė, kad šiame ūkyje numatyta įveisti didžiausią Lietuvoje sodą – 500 ha vaismedžių sodą ir 40 ha medelyną.

Be aukščiau minėtų žemių, naujai sukurtam medelynui buvo priskirtas ir medelynas prie Kauno (šalia Raudondvario), kurio bendras plotas buvo 332 ha. Jis buvo pavadintas Kudrėnų skyriumi. Šiame skyriuje jau anksčiau buvo auginami vaismedžių, vaiskrūmių ir dekoratyvinių medžių sodinukai. Prijungiant šį skyrių, buvo tikėtasi geresnio aprūpinimo sodinamąja medžiaga ir metodinės paramos iš didesnį patyrimą turėjusių sodininkų. Tačiau dėl didelio atstumo kartu dirbti buvo sudėtinga ir Kudrėnų skyrius 1958 m. balandyje buvo perduotas Kauno konservų fabrikui.

1957 m. pabaigoje bendras ūkio plotas, įskaitant Kudrėnų skyrių, buvo 4351 ha, iš kurio 2800 ha buvo ariama žemė. 1958 m. atidavus Kudrėnų skyriaus žemę bei dalį ūkio miškų perdavus valstybiniam miškui, bet 1961 m. kovo 28 d. Žemės ūkio ministerijos įsakymu priėmus iš valstybės fondo Belvederio dvaro žemę (87 ha), ūkio plotas mažai pakito. Likvidavimo metu ūkis turėjo 3809 ha, iš kurių 2763 ha sudarė žemės ūkio naudmenos.

Ūkį sudarė šie kaimai: Belvederis, Rūsteikoniai, Romuva, Domantai, Merončikai, Klausučiai, Pikčiūnai, Papartynai, Vambaliai, Pavambaliai, Staciūnai, Goniūnai, Rukšioniai, Auštrakis, Šilaitynė, Girkai, Spruktai, Eimutiškiai, dalis Motiškių ir Zabranų.

Po keleto metų, atsisakius žolių sėklininkystės, ūkio vardas buvo kiek sutrumpintas ir pavadintas Mičiurino vardo vaismedžių medelynu. Vėliau (remiantis Lietuvos kalbos komisijos 1984 03 22 nutarimu žodis „vardo“ iš pavadinimo buvo pašalintas. 1976 m., kai įplaukos už obuolius ir uogas labai išaugo ir sudarė didesnę ūkio įplaukų dalį, ūkis pavadinamas Mičiurino sodininkystės tarybiniu ūkiu. Žlungant sovietų valdžiai, tarybinis ūkis buvo reorganizuotas į Klausučių kolūkį, bet 1991 m. lapkričio 1 d. kolūkio valdyba buvo paleista ir paskirta laikinoji įmonės administracija, turėjusi įvykdyti ūkio reorganizaciją.

Sodininkystės ūkis visą laiką buvo pavaldus rajono administracijai, tačiau tiesiogiai priklausė Žemės ūkio ministerijos Vaismedžių-vaiskrūmių medelynų valdybai, kuri vėliau buvo pavadinta Sodininkystės ir vaismedžių medelynų valdyba, o dar vėliau reorganizuota į Sodininkystės ir bitininkystės trestą. Nuo 1980 m. ūkis priklausė Vaisių ir daržovių ūkio ministerijai. 1962 m. likvidavus Vilkijos rajoną, medelynas priklausė Kauno rajonui, o nuo 1963 m. – Jurbarko rajonui.

Geografinė padėtis ir dirvožemiai

Ūkis (aplinkinių gyventojų dažniausiai vadinamas *medelynu*) buvo beveik pusiaukelėje tarp Kauno ir Jurbarko. Pietinė ūkio riba ėjo Nemunu nuo Seredžiaus miestelio iki Armenos žiočių, vakarinė – Armenos upeliu iki Rukšionių kaimo pradžios, kur Armena staiga pasuka į rytus, tiesia linija vakarine Rukšionių kaimo riba ir atsirėmė į Sakališkių mišką, kurio pamiške pasiekė Pelutkelį ir, pradžioje pagal šį kelią, o toliau pagal vakarinį Beržytės miško kraštą, vakarine Auštrakio kaimo, Laužų miško ir Šilaitynės kaimo riba atsirėmė į Užsnietalio miško pietinį kraštą. Šiaurinė ūkio riba praėjo Užsnietalio, Šakynės, Žindžynės ir Burbinės miškų pamiškėmis, pietine Armeniškių kaimo riba pasiekė Valakų mišką, kurio pamiške ėjo iki šiaurinio Girutės miško krašto, nuo kurio tiesia linija kirto per Eimutiškių kaimo šiaurinį kraštą iki Lendrynės miško. Rytinė ūkio riba ėjo pagal Lendrynės miško vakarinį kraštą link Pavambalių kaimo, toliau šio kaimo ir Klausūčių kaimo rytine riba beveik iki pat buvusios Kazio Steponavičiaus sodybos, nuo kur pasisuko į pietus ir tiesia linija per Zabrano ir Motiškių kaimus pagal Onos Jakimienės rytinį sodo kraštą pasiekė kelią Belvederis–Klausučiai. Toliau riba ėjo rytiniu šio kelio kelkraščiu iki Belvederio kaimo, kurio šiaurine ir rytine riba bei Belvederio parko rytiniu kraštu pasiekė Seredžiaus miestelio vakarinį pakraštį.

Buvusio ūkio žemės priklauso Panemunės lygumos dirvožeminiam rajonui, geomorfologiniu požiūriu – limnoglacialinei sričiai. Dirvožemio gimtoji uoliena – limnoglacialinis sunkus priemolis. Ariamojo sluoksnio storis – 22–28 cm. Dirvožemiai – neutralios reakcijos, reljefas – silpnai banguota lyguma. Dauguma dirvų yra padidinto drėgnumo, reikalingos nusausinoti. Labiausiai užmirkusios ir nederlingiausios žemės buvo Šilaitynės kaime. Ūkyje vyravo velėniniai glėjiniai pajurę dirvožemiai, kurių dauguma – vidutiniai priemoliai. Vėlesniais metais, dirvas nusausinusi ir su kultūrinus, bendras ūkio boniteto balas buvo 50, ekonominis – 43, kuris devintajame dešimtmetyje padidėjęs iki 58,6.

Pirmoji ūkio administracija

Valstybiniuose ūkiuose direktorių ir vyriausiuosius specialistus skirdavo ministerija, o kitus specialistus, suderinęs su ministerija, skirdavo ūkio direktorius. Pirmuoju direktoriumi buvo paskirtas Pranas Mileška, kuris ūkyje dirbo iki 1960 m. gegužės mėnesio, o vyriausiuoju buhalteriu – Jonas Karparavičius, kuris šias pareigas ėjo dešimt metų, vėliau buvo paskirtas sodų agronomu, o nuo 1970 metų – vyriausiuoju sodininkystės agronomu. Juo jis išdirbo iki pat ūkio likvidavimo.

Pirmasis ūkio vyriausiasis agronomas buvo direktoriaus pavaduotojas gamybai Kazimieras Ropė; šias pareigas ėjęs išdirbo beveik dvejus metus. Į pensiją išėjo būdamas sodų agronomu.

Vyresnioji buhalterė Bronė Elvyra Lukoševičiūtė, kaip ir buhalterė Albina Ivanauskienė, ūkyje dirbo iki jo likvidavimo, o sąskaitininkas-kasininkas Modestas Danaitis, jau po metų kasą perdavęs būsimai savo žmonai Albinai Klasauskaitei, po to aštuonerius metus dirbo buhalteriu, pusantrų metų Rukšionių skyriaus vedėju, o nuo 1967 m. iki pat ūkio likvidavimo – centrinio Pikčiūnų skyriaus vedėju. Kiti pirmieji ūkio specialistai – vyresnysis zootechnikas Pranas Negreckas, veterinarijos gydytojas Vilhelmas Stalionis, mechanikas Juozas Pranaruskas – ūkyje dirbo trumpesnę laiką.

Visi darbuotojai (pagal patvirtintus etatus) buvo sukomplektuoti tik 1958 m. Vyriausiuoju agronomu sodininkystei ir medelynui pradėjo dirbti Antanas Daugėla, o agronome daugiamėčių žolių sėklininkystei – Žemės ūkio akademijos absolventė Aldona Rašinskaitė (vėliau Aldona Kuprionienė), kuri ūkio likvidavimo metu dirbo uogynų ir aplinkos tvarkymo agronome. Kasininke dirbo Albina Danaitienė, buhalteriais – Jonas Kazakauskas ir Jonas Vidas Bakutis, ekonomiste – Jadvyga Beniulytė, pradėjusi dirbti normuotoja ir labai ilgą laiką dirbusi vyriausiąja ūkio ekonomiste. Jonas Kazakauskas ilgą laiką dirbo ūkio vyriausiuoju buhalteriu, Jonas Bakutis – jo pavaduotoju. Kiti specialistai ūkyje dirbo trumpesnią laiką.

Pirmoji ūkio būstinė buvo pas Oną Džemedžionytę Merončikų kaime, o gruodžio mėnesį persikėlė pas buvusią Lietuvos savanorį Petrą Dovydaitį į Klausučių kaimą. 1959 m. administracija persikėlė į pirmąjį naujai pastatytą keturbutį namą, kur užėmė 3 kambarius.

Pirmoji Klausučių sodininkystės ūkio administracija. Pirmoje eilėje (iš kairės): Juozas Martinėnas, Kazys Ropė, Pranas Mileška, Aldona Račinskaitė, Česlovas Zažeckas, Jonas Karpavičius, antroje eilėje: Izabelė Lukoševičiūtė, Stefa Valantiejūtė, Albina Klasauskaitė, Jonas Kazakauskas, Nijolė Navickaitė, Martynas Steponavičius, Petras Reventas; trečioje eilėje: Zofija Paulauskienė, Jonas Poškaitis, Elvyra Lukoševičiūtė, Ona Stoškuvienė, Juozas Drublionis, Albinas Degutis, Modestas Danaitis, Pranas Klasauskas, Kazys Lekečinskis; ketvirtoje eilėje: Jonas Vidutis Bakutis, Antanas Beriūkštis, Pranas Čepauskas, Juozas Stoškus, Pranas Čelkonas, Povilas Poniauskas, Zenonas Lošys; penktoje eilėje: Juozas Pranarauškas, Augustas Arlauskas, Albinas Džemedžionis, Kazimieras Kručkauskas, Kazys Zakarauskas. 1958 m. Iš A. Danaitienės albumo

Ūkio teritorijos suskirstymas. Gamybiniai centrai

Ūkio teritorija buvo padalinta į penkis gamybi-
nius padalinius, vadinamus skyriais. Gamyba buvo val-
doma teritoriniu principu, t. y. visi pastatai, gyvuliai,
technika ir kitos gamybos priemonės priklausė skyriaus
vedėjui, kuris buvo materialiai atsakingas už skyriaus
turtą. Vedėjai turėjo gyvulininkystės ir laukininkystės
brigadininkus – savo pavaduotojus. Kai kurie skyriai
buvo padalinti į brigadas. Vėliau brigados buvo panai-
kintos. Laukininkystės brigadininkų etatai taip pat buvo
panaikinti. Apskaitą skyriuose vedė skyrių buhalteriai,
o 1973 m. buhalterija buvo centralizuota. Skyriai buvo
pavadinti didesnių kaimų, kurie įėjo į skyriaus sudėtį,
vardais: Pikčiūnai, Belvederis, Rukšionys, Girkai, Staciūnai.

Iš buvusių kolūkių ūkis paveldėjo dar nebaigtą įrengti
karvidę Pikčiūnų skyriuje. 1957 m. ūkyje gyvuliai buvo laikomi
trisdešimt dviejuose tvartuose, grūdai – dvidešimtyje svirnu.

Centrinio Pikčiūnų skyriaus gamybinio centro vieta buvo
parinkta dešinėje Upiaus upelio pusėje, į šiaurę nuo Klausučių
gyvenvietės, rytinėje kelio Belvederis–Klausučiai pusėje. Šį sky-
rių sudarė Pikčiūnų, Klausučių ir Goniūnų kaimai. 1960 m.
Goniūnų brigada iš Pikčiūnų skyriaus buvo perduota sodinin-
kystės skyriui. Vėliau visa Goniūnų kaimo teritorija buvo už-
sodinta sodais. Pirmoji skyriaus būstinė buvo Stasio Kemzūros
namuose. Jo sodyba buvo vadinama Kemzūryne. Sodybos savininkas – buvęs stam-
bus ūkininkas, 1944 m. pasitraukęs į Vokietiją, o po trejų metų – į JAV. Šioje sodyboje
buvo laikomi galvijai ir kiaulės, o Prano Kriaučiūno tvartuose – arkliai.

Kaip pasakojo tuo metu melžėja dirbusi Eugenija Steponavičienė, iš kolūkio
perimta karvidė per vasarą buvo galutinai įrengta ir rudenį į ją buvo sugintos karvės
ne tik iš Pikčiūnų, bet ir iš Rukšionių, Girkų bei Staciūnų skyrių. Ilgą laiką tvarte
jokios mechanizacijos nebuvo. Dvejus metus vanduo buvo vežamas iš upelio ir karvės
girdomos kibirais. 1960 m. buvo pastatyta siurblynė, vanduo atvestas į tvartą ir karvės
girdytos išvežiojant vandenį vagonėliais.

1958 m. šalia karvidės pastatoma daržinė, kiaulidė, 1959 m. – pašarų virtuvė
su sandėliais prie kiaulidės, o 1960 m. – dar viena (400 vietų) kiaulidė. 1961 m.
pastatoma trečioji kiaulidė, o vėliau įrengiama mechanizuota kiaulių vasaros aikštelė.
1959 m. užbaigiama siloso bokšto (prie veikiančios karvidės) statyba, kuriame įren-
giamas malūnas su sandėliu.

Kartu su fermomis statomas ir 600 t talpos grūdų sandėlis, kuris pradedamas
eksploatuoti 1961 m., o po 9 metų greta pastatomas 1000 t talpos grūdų sandėlis.
Panaudojus kiaulidžių ir malūno sandėlius, Pikčiūnų skyriuje tilpo visi ūkio grūdai.
Ilgamečio grūdų sandėlio vedėjo Algio Dapkevičiaus iniciatyva grūdų sandėliai buvo
visiškai mechanizuoti. Rytų pusėje netoli karvidės buvo pastatyta kalvė, prie kurios
įrengta technikos laikymo aikštelė.

*Ūkio vyriausiasis
sodų agronomas
Antanas Daugėla
(kairėje) ir
inžinierius Juozas
Šakočius pasitarimo
metu. 1958 m.
V. Juodakio nuotr.
Iš J. Daugėlienės
albumo*

*Pikčiūnų skyriaus
vedėjas Modestas
Danaitis (dešinėje)
su vyr. agronomu
Antanu Daugėla
jauname sode.
1968 m. Iš
M. Danaičio albumo*

1972 m. pastatomas 1500 t talpos trąšų sandėlis, prie kurio vėliau buvo įrengtas lėktuvų pakilimo-nusileidimo takas, vietinių žmonių vadinamas *aerodromu*, vietintelis Seredžiaus apylinkėje bei ilgą laiką ir visame rajone. Vasarą švenčių metu iš Kauno aerodromo atskridęs lėktuvas dažnai skraidindavo žmones po vaizdingas Seredžiaus apylinkes. Agrocheminio centro paslaugomis dažnai naudojosi ir aplinkiniai ūkiai. Pastatyti pesticidų laikymo sandėliai, grūdų beicavimo punktas, amoniako vandens 500 t talpos saugykla ir pesticidų paruošimo įrenginiai. Trąšų sandėlis buvo visiškai mechanizuotas. Sandėlininkė Rigoleta Klasauskienė viena sumaišydavo trąšas, pakraudavo į lėktuvą arba į kitą antžeminę techniką. Lėktuvu AN-2 buvo tręšiami laukai, o malūnsparniu K-26 purškiami sodai ir laukai prieš ligas ir kenkėjus. Šis agrocheminio aptarnavimo centras buvo vienas geriausių respublikoje.

Skyriaus gamybinis centras išsiplėtė 1976 m. pastačius žolės miltų gamybos agregatą su 200 t talpos sandėliu. Čia gaminamais žolės miltais buvo aprūpinamos visos ūkio fermos. Galutinai gamybinis centras buvo suformuotas 1982 m. pastačius 400 vietų karvių kompleksą, kuriame buvo pritaikytos pažangiausios to meto technologijos. Prie sublokuotų dviejų karvidžių su pieno bloku ir veršidės buvo pastatytos dvi daržinės, kurių kiekvienoje tilpo po 400 t šieno, 1500 t talpos pašarinių šakniavaisių saugykla, silosinės, mėšlidės, automobilinės svarstyklės, mineralinių medžiagų sandėlis ir kiti pagalbiniai pastatai.

Pirmuosius metus Pikčiūnų skyriui vadovavo Povilas Paulauskas, o nuo 1958 m. – Antanas Berūkštis, kuris skyriaus vairą po dvejų metų perdavė Kaziui Zakarauskui. Pastarąjį perkėlus į Sodininkystės skyrių, Pikčiūnų skyriaus vedėju buvo Feliksas Lukoševičius, kol 1967 m. skyrių perėmė Modestas Danaitis.

Pirmasis (ir ilgiausiai dirbęs) laukininkystės brigadininkas buvo Kazys Kručauskas. Gyvulininkystės brigadininkai keitėsi labai dažnai.

Pradžioje, kol ūkyje gyvulių buvo nedaug, buvo tik du brigadininkai – Zenonas Lošys ir Stasė Lošienė. Z. Lošį perkėlus į Sodininkystės skyrių, Pikčiūnų skyriaus fermoms vadovavo Aniceta Steponavičienė, Marytė Arlauskienė, Nastė Kučinskienė, Aldona Lukoševičiūtė, Sigitas Kučinskas, Antanas Ignatavičius, o paskutiniu metu – Janina Dobrovolskienė, Dana Sarapinaitė ir kt. Pirmoji šio skyriaus buhalterė

buvo Bronislava Elvyra Lukoševičiūtė, o ilgiausiai šias pareigas ėjo Gema Pocienė. Visą laiką kiaulių fermoje išdirbo Kazimiera Danilavičienė, Vytas Danilavičius ir Anicetas Bružas. Laukininkystėje ilgiausiai ir geriausiai dirbo Eugenija Pečiulienė, Julija Kručkauskienė, Danutė Mickuvienė, traktorininkas Kazys Bartusevičius ir kt. Geriausios melžėjos buvo Ona Jacikevičienė ir Danutė Dubinskienė.

1958 m. liepos 2 d. keturių skyrių (Staciūnų, Rukšionių, Girų, Belvederio) gyvenvietės bei gamybinių sektorių sklypų parinkimo akte buvo nurodytos vietovės, kur bus statomi gamybiniai centrai ir gyvenvietės. Iš parinktų sklypų dydžio (16–20 ha) matyti, kad kiekviename skyriuje šalia gamybinio centro buvo numatyta statyti ir gyvenvietę. Gamybiniai centrai buvo pastatyti šiame akte numatytuose sklypuose, o gyvenvietę nuspręsta statyti vieną – Klausučiuose.

Staciūnų skyriuje (vėliau šis skyrius buvo pavadintas Vambalių skyriumi) sklypas parinktas vakarinėje Armeniuoko upelio dalyje prie kelio Klausučiai–Seredžius, šalia Mečiaus Sarapino sodybos. Skyrių sudarė Staciūnų, Vambalių, Pavambalių ir Eimutiškių kaimai. Pirmaisiais metais skyriaus būstinė buvo Antano Karosos namuose. Šioje sodyboje buvo laikomi ir skyriaus gyvuliai – arkliai ir galvijų prieauglis. Karvės buvo perkeltos į Pikčiūnų skyrių. 1960 m. šio skyriaus būstinė persikėlė į Mečiaus Sarapino svirne įrengtą patalpą, kur buvo įrengtas ir butas. 1963 m. pastatoma 150 vietų karvidė, prie kurios vėliau buvo priblokta daržinė su silosine, kuri pagal paskirtį buvo mažai naudojama. Joje buvo įrengtas sandėlis, silosinės pastatytos lauke. 1970 m. pastatoma bulidė penimiems veršiams, o vėliau tokio pat dydžio priestatas. Penimi galvijai čia buvo laikomi iki ūkio likvidavimo, o karvės iškeltos į karvių kompleksą.

Pirmasis šio skyriaus vedėjas buvo Povilas Paulauskas. Ilgiausiai skyriui vadovavo iš tremties sugrįžęs Vytautas Gaidelionis. Kazimieras Bakutis, Antanas Kazlauskas, Kazys Augustinavičius ir Albinas Ramonas skyriui vadovavo po 2–4 metus. Pirmasis skyriaus laukininkystės brigadininkas buvo Bronius Klasauskas, ėjęs šias pareigas dvejus metus. Po jo 8 metus brigadininku dirbo Martynas Steponavičius. Vėliau jis 6 metus dirbo fermos vedėju, o iki pensijos – malūnininku. Pirmoji skyriaus buhalterė buvo Izabelė Karpavičienė, o ilgiausiai šį darbą skyriuje dirbo Irena Ibienskienė.

Vambalių skyriaus melžėjos Marytė Klasauskienė ir Matilda Jakelaitienė geriausios buvo ne tik savo skyriuje, bet ir visame ūkyje, o traktorininkų Jono Vaitkaus ir Jono Klasausko arimas dažniausiai buvo vertinamas labai gerai.

Rukšionių skyriuje sklypas gamybiniam centrui buvo parinktas rytinėje skyriaus dalyje – Rukšionių kaime, prie kelio Juodaičiai–Veliuona, kur buvo Benado Jonaičio sodyba, vadinama Jonaityne. Skyrių sudarė Rukšionių ir Auštrakio kaimai.

Benadas Jonaitis turėjo 30,4 ha žemės, todėl su šeima sovietų valdžios 1945 m. buvo ištremtas į Komiją, iš kur nebegrižo. Sūnus Antanas ir duktė Anelė iš tremties sugrižo 1957 m., tačiau nuosavame name gyventi jiems nebeleido, nes ten buvo pradžios mokykla ir gyveno keletas šeimų. Savaitgaliais mokykloje vykdavo kaimo jaunimo šokių vakarai, buvo rodomas kinas. Antano brolis Kazimieras grįžo iš Komijos tik 1989 m. Jam ūkis suteikė butą Klausučių gyvenvietėje, kur šiuo metu ir gyvena.

Dideli B. Jonaičio ūkiniai pastatai sudarė Rukšionių skyriaus gamybinio centro pagrindą. Dar kolūkio laikais čia prie Jonaičio tvarto priblokavo Jono Danaičio tvartą, o centrą perėmus medelynui, buvo atvežti dar trys svirnai ir pastatytas nemažas

grūdų sandėlis. B. Jonaičio svirne 1975 m. įrengta patalpa skyriaus būstinei ir butas. Anksčiau skyriaus būstinė buvo Petro Milerio namuose.

Rukšionių skyriuje 1957 m. pradėta statyti pirmoji ūkio karvidė. Vėliau pastatyta kalvė, prie jos įrengta technikos laikymo aikštelė. Tai buvo didžiausias tuo metu gamybinis centras ūkyje. Kaip prisiminė šėriku dirbęs Pranas Gaudinskas, čia vienoje vietoje buvo laikoma 30 karvių, 20 arklių, nemažai galvijų prieauglio. Pastačius naują karvidę, čia buvo perkeltos karvės ir veislinės telyčios. Likę tušti mediniai tvartai greitai sulūžo, o pradėjus grūdus pilti į naują sandėlį centre, toks pat likimas ištiko ir medinius sandėlius. 1982 m. perkėlus gyvulius į kompleksą sugriuvo ir tuščia likusi mūrinė karvidė. Tai buvo vienintelis gamybinis centras, likviduotas dar veikusio ūkio laikais.

Pirmasis šio skyriaus vedėjas buvo Algirdas Zažekis, dirbęs apie metus. Ilgesnį laiką sujungtiems Rukšionių ir Girkų skyriams vadovavo Jonas Poškaitis, vėliau Vytautas Babilius, o skyriams pasidalinus, ilgiau čia dirbo Juozas Armonas. Galiausiai skyrius vėl buvo prijungtas prie Girkų skyriaus. Laukininkystės brigadininku ilgiausiai dirbo Pranas Čelkonas, o gyvulininkystės – Albinas Gaudinskas, kurį vėliau pakeitė Jonas Stašaitis, vadovavęs ir Girkų fermoms. Paskutinė gyvulininkystės brigadininkė buvo Albina Šimkuvienė. Šio skyriaus apskaitą pradžioje vedė buhalterė Bronislava Elvyra Lukoševičiūtė, o nuo 1958 m. Rukšionių ir Girkų skyriuje buhalterė dirbo Albina Ivanauskienė. Gerai dirbo šio skyriaus traktorininkas Modestas Bukauskas, gyvulių prižiūrėtojai Anelė ir Pranas Gaudinskai, Albinas Gaudinskas ir kt. Iš Rukšionių ir Auštrakio kaimų beveik visi gyventojai buvo iškelti į Klausučių gyvenvietę. Į darbą žmonės buvo vežiojami autobusais.

Girkų skyrių sudarė Girkų ir Staciūnų kaimai. Gamybiniam centrui buvo parinktas neužstatytas plotas Girkų kaime prie kelio Juodaičiai–Veliuona, netoli Juozo Jonikio sodybos. Čia jokių ūkio pastatų nebuvo. Skyriaus būstinė buvo pas Benadą Pocių. Skyriaus arkliai buvo laikomi pas Praną Vaizgirdą ir Mykolą Kručkauską. 1958 m. iš buvusių ūkininkų daržinių buvo pastatyta didelė daržinė, kuri po 13 metų sudegė. Atvilkus svirną, buvo įrengta skyriaus būstinė ir butas, kuriame gyveno gyvulininkystės darbininkai. Po metų buvo pastatyta mūrinė veršidė, kurioje iki 1982 m. buvo laikomi visi ūkio veršeliai. 1963 m. pastatoma 150 vietų karvidė, vėliau pristatomas sandėlis ir pieno blokas, o 1970 m. pastatoma bulidė, kuri buvo perstatyta 1991 m.

Pirmuoju skyriaus vedėju buvo Pranas Čepauskas. Ilgesnį laiką šias pareigas ėjo jau minėti Jonas Poškaitis, Vytautas Babilius bei iš Vambalių perkeltas Antanas Kazlauskas. Paskutiniu metu, prijungus Rukšionių skyrių, skyriui vadovavo Gintautas Pesys. Laukininkystės brigadininkais dirbo Zenonas Vaizgirdas ir Kazimieras Lekečinskas, o gyvulininkystės fermoms visą laiką vadovavo Jonas Stašaitis. Jam išėjus į pensiją, trumpai šias pareigas ėjo Antanas Butautas ir paskutiniai brigadininkai Alfonsas Ingeliavičius ir Virga Orentienė.

Rukšionių skyriuje dirbo daug žmonių nuo ūkio susikūrimo iki pat jo likvidavimo. Tai traktorininkai Antanas Abromaitis, Justinas Orentas, broliai Bernardas, Jonas ir Kazimieras Gudžiūnai, vairuotojas Vincas Beniulis, gyvulininkystės darbininkai Vladas Rudžianskas, Lionė Rudžianskienė, statybininkai Jonas Abromaitis, Adolis Dapkus ir kt.

Belvederio skyriaus (nuo 1960 m. Sodininkystės skyrius) gamybinio centro sklypas buvo parinktas Merončikų kaimo rytinėje dalyje prie kelio Belvederis–Klausučiai, netoli Onos Džemedžionytės sodybos. Skyrių sudarė Belvederio, Rūsteikonių, Ramuvos, Merončikų, dalis Motiškių ir Zabrano kaimai. 1960 m. skyriui priskirtas Goniūnų kaimas, įsteigiant Belvederio, Merončikų ir Goniūnų brigadas. Brigadoms vadovavo Augustas Arlauskas, Juozas Drublionis ir Nijolė Navickaitė.

1957 m. gamybinis centras buvo Kazimiero Dapkaus sodyboje, kuri buvo vadinama Dapkyne. 32 ha ūkį valdęs savininkas su šeima buvo ištremtas. Jo tvartuose buvo laikomi penimi galvijai ir kiaulės, o svirne – grūdai. Arkliai stovėjo pas Antaną Vasiliauską.

1958 m. gegužės 13 d. medelynui buvo perduota Belvederio pienininkystės technikumui priklausiusi karvidė ir dvi daržinės. Čia buvo laikomi arkliai ir visos karvės. 1982 m. jos buvo perkeltos į karvių kompleksą. Vėliau šioje karvidėje buvo laikomos telyčios ir arkliai. Kai 1974 m. Merončikų gamybiniame centre buvo pastatyta veršidė, paskutiniai ūkio gyvuliai iš Dapkynės buvo iškelti. Šioje veršidėje iki 1967 m. buvo laikomos veislinės telyčios, o po to – veršeliai. Veislinės telyčios buvo perkeltos į greta pastatytą veršidę. Prie kalvės buvo įrengta technikos laikymo aikštelė.

Pirmasis šio skyriaus vedėjas buvo Česlovas Zažeckis, dirbęs ūkyje trejus metus. Vėliau ilgesnį laiką šiam skyriui vadovavo Antanas Berūkštis ir Alfonsas Minkus, kol skyrius buvo prijungtas prie Vambalių skyriaus.

Gyvulininkystės fermoms visą laiką vadovavo Zenonas Lošys. Pirmoji šio skyriaus buhalterė buvo Stefa Valantiejūtė, ilgiausiai šias pareigas skyriuje ėjo Bronislava Elvyra Lukoševičiūtė. Visą laiką ūkyje dirbo melžėjos Marytė Arlauskienė ir Antanina Bartušienė, gyvulių prižiūrėtojos Aniceta Steponavičienė ir Benedikta Zilinkienė, traktorininkai Viktoras Zilinkus, Antanas Saprončikas ir kt.

Sodininkystė

Iš K. Požėlos kolūkio ūkis perėmė 4,5 ha sodo, kuris buvo pasodintas prie Jono Gotauto sodybos Girkų kaime. 1957 m. užsodinamas likęs 30 ha žemės masyvas prie sodo. Kitais metais buvo sodinama jau po 100 ha per metus ir daugiau. 1960 m. rugpjūčio 5 d. naujasis ūkio direktorius Jonas Baltrūnas perima 261 ha sodų. 1962 m. ūkio sodai užima jau 374 ha, iš kurių 11 ha uogynai, 4 ha medelinas. 1967 m. bendras sodų plotas buvo 410 ha, 1973 m. – 564 ha. 1991 m. sodai užėmė 555 ha: sėklavaisiai – 423 ha, kaulavaisiai – 39 ha ir uogynai – 93 ha. Pagal sodų plotus ūkis buvo didžiausias Lietuvoje.

Sodų įveisimo projektus ruošė ŽŪSPI specialistai. Pirmaisiais metais sodo sodinimo darbams vadovavo Belvederio skyriaus vedėjas agronomas Česlovas Zažeckis. Jis 1957 m. sudarė pirmąją sodų užsodinimo sąmatą, Belvederio kaime įsteigė vaismedžių ir vaiskrūmių medelyną. Tiesiogiai sodinimo darbus organizavo agronomė Nijolė Navickaitė, o nuo 1960 m. ir agronomė Aldona Kuprionienė. 1958 m. vasarą vyriausiuoju sodų agronomu paskiriamas iš tremties sugrįžęs Antanas Daugėla, kuriam vadovaujant ir buvo įveisti pagrindiniai sodų masyvai. Pirmiausia buvo pasodinti Rūsteikonių, po jų – Goniūnų, Klausučių ir vėliausiai Rukšionių sodai.

Atsižvelgiant į 1958–1961 m. technines ir ekonomines galimybes, įveisti 100 ha ir daugiau sodų per metus atrodė neįvykdoma užduotis. Tačiau iš ministerijos buvo

*Direktoriaus
pavadootojas
Vytautas Saltonas
ir Rūsteikonių sodo
agronomas Algis
Ūkas patenkinti
gausiu obuolių
derliumi. 1969 m.
J. Usinavičiaus nuotr.
Iš V. Saltono albumo*

gautos tokios užduotys ir jas reikėjo įvykdyti. Žinoma, kokybė labai nukentėjo, ir tai buvo jaučiama visą sodų eksploatavimo laiką.

Trąšų neužteko, todėl pagrindiniam tręšimui tekdavo vos po 150 kg/ha kalio druskos ir po 25–30 kg mėšlo kiekvienam medeliui. Labiausiai piktžolėtus plotus plantažavo ištisai, mažiau apleistus – juostomis. Lietuvoje tuo metu buvo sodinamos obelys tik sėkliniais poskiepiais. A. Daugėla sodinukus vežė iš visos Lietuvos medelynų, sodino viską, ką tik gavo. Buvo pasodinta daugiau kaip 80 tūkst. įvairių veislių obelių. Daugiausia pasodino Paprastojo antaninio, Šafraninio pepino, Uelsi, Rudens dryžuotojo, Lietuvos pepino obelių – iš viso apie 30 veislių. Vasarinės obelys sudarė 5%, rudeninės – 35% ir žieminės – 60%. Dauguma šių veislių tiko tik perdirbimui, o ne desertui.

Norėdami užsodinti didesnę plotą, sodino retai – 8x8 m obelės ir 4x4 m kavavaisius. Vėliau dalis obelių sodų buvo eilėse sutankinti. Sodai buvo sodinami taisyklingais kvartalais, kurių vidutinis plotas buvo apie 10 ha. Visi sodai buvo apšodinti apsauginėmis juostomis, aptverti vielos tinklu. Užuovėjinės juostos sudarė daugiau kaip 10 kilometrų. Visuose soduose suprojektuoti keliai, kurių tiesimas buvo baigtas 1966 m. Vėliau pagrindiniai sodų keliai buvo išasfaltuoti.

Visas apie 500 ha sodų masyvas buvo suskirstytas į 4 sodus, pavadintus kaimu, kuriuose augo sodai, vardais. Kiekvienam sodui vadovavo sodininkystės agronomas. Be to, išplėtus uogynų plotus, nuo 1970 m. įsteigiamas uogynų brigadininko etatas. Pirmuosius dvejus metus šias pareigas ėjo agronomas Algis Ūkas, vėliau paskirtas Rūsteikonių sodų agronomu. Ilgą laiką jam priklausė ir medelynas. 1981 m. paskyrus medelyno vadovu Rimantą Zažeckį, medelynas tapo atskiru savarankišku padaliniu. R. Zažeckis medelynui vadovavo iki ūkio likvidavimo, o vėliau medelyno bazėje įkūrė UAB „Belvederio medelynas“. Algis Ūkas Rūsteikonių sodams vadovavo iki ūkio likvidavimo. 1972 m. uogynų ir aplinkos tvarkymo agronomė paskiriama Aldona Kuprionienė.

Į sėklinius poskiepius paskiepytos obelys pradeda derėti beveik po dešimties metų. Todėl neracionalu buvo laikyti neapsėtą žemę jauname retai pasodintame sode.

*Iš kairės:
Respublikinės
augalų apsaugos
stoties
vyr. agronomas
Jonas Paulėkas,
Klausučių
sodininkystės
vyr. agronomas
Jonas Karpavičius
ir Respublikinio
sodininkystės-
bitininkystės
tresto vyriausiasis
agronomas
Juozas Žygelis
Klausučių sode.
1974 m.
Iš J. Karpavičiaus
albumo*

Iš pradžių, nusižengiant sodų agrotechnikos reikalavimams, jauname sode buvo sėjami miežiai ir kiti javai, vėliau – vienmetės žolės ir žieminiai žaliame pašarui, kaupiamosios kultūros, sideratai, dalyje sodo paliekamas juodasis pūdymas. Žaliajai trąšai daugiausia buvo auginami žieminiai rapsai ir baltažiedžiai bar-kūnai. Apie 1970 m. daugelyje sodų jau buvo juodasis pūdymas, tik gal penktadalyje buvo auginami sideratai. Dar po penkerių metų visame sode buvo tik juodasis pūdymas. Visą sodą per vegetaciją tekdavo lėkščiuoti arba kultivuoti 4–5 kartus. Buvo dirbama vikšriniais traktoriais – įvairių modifikacijų DT-54. Į pagalbą pasitelkti herbicidai. Pirmiausia buvo purškiamos tik pomedžių juostos, vėliau ir visi tarpueiliai. Daugiausia buvo naudojamas dirvos herbicidas simazinas ir kontaktinis – utalas. Tačiau ant pūdymo nukritę obuoliai susipurvindavo, o drėgnesnį rudenį ratiniai traktoriai sunkiai išvažiuodavo. Todėl nuo 1980 m. vis labiau praktikuojamas žaliojo pūdymas, o paskutiniaisiais metais pomedžių juostos buvo purškiamos herbicidais, ir tik tarpueilių viduryje laikomas žaliojo pūdymas. Žolė buvo smulkinama specialiomis žoliapjovėmis, užkabintomis ant 1,4 klasės ratinių traktorių.

Pirmuosius du dešimtmečius sodams purkšti nuo ligų ir kenkėjų buvo naudojami OVT įvairių modifikacijų purkštuvai, traukiami vikšrinių traktorių. Pradėjus soduose laikyti žaliąjį pūdymą, vikšrinius traktorius pakeitė ratiniai. Nuo 1975 m. daugiau kaip dešimtmetį sodai buvo purškiami malūnsparniu K-26. Jis dirbo kokybiškai ir sparčiai, tačiau teršė vandenį ir aplinką. Ilgiausiai su vikšriniais traktoriais sode dirbo Modestas Bukauskas, Antanas Sapončikas, Viktoras Zilinkus ir Kazys Bartusevičius.

Nors sodams genėti kurį laiką buvo naudojama frontinė genėjimo mašina VGS-3,5 ir įvairios hidraulinės platformos, tačiau labiausiai paplitęs buvo rankinis genėjimas sekatoriais ir pjūkleliais. Labiausiai sekėsi sodus genėti Vytautui Markevičiui, Emilijai ir Antanui Masaičiams, Aldonai ir Stasiui Lekečinskams, Antanui Rybeliui ir kitiems.

Labai naudinga mūsų sodininkams buvo draugystė su Lenkijos Skiernevicų sodininkystės-gėlininkystės instituto mokslininkais, kuri prasidėjo 1985 m. ir tęsėsi

*Kauno politechnikos
instituto studentai
Klausučių soduose.
1979 m.
V. Šlekaičio nuotr.*

iki ūkio likvidavimo. Jau tuo metu Lenkijoje sodininkystė buvo europinio lygio ir ūkio sodininkai turėjo galimybę perimti jų patyrimą. Be kitų Lenkijos mokslininkų, ūkyje ne kartą lankėsi šio instituto direktorius prof. Stanislavas Zagaja, Dombrovičių bandymo stoties direktorius Kazimiež Dronka, o dažniausiai – dr. Danuta Chlebovska.

1986 m. pavasarį, panaudojus lenkišką serbentų sodinimo techniką ir lenkiškus sodinukus, ūkio sodininkai pirmieji Sovietų Sąjungoje pasodino 40 ha serbentyną, kuriame visi uogyno priežiūros ir derliaus nuėmimo darbai buvo mechanizuoti. Po dvejų metų kombainininkas Antanas Merončikas pirmasis Lietuvoje išbandė suomių firmos „Joonas“ serbentų kombainą, kuris dirbo puikiai. Trečiaisiais serbentų auginimo metais tas pats kombainininkas jau skynė iki 7 tonų uogų per dieną. Vienas mechanizatorius prižiūrėjo ir nuskyne 40 ha serbentyną. Rankomis reikėjo tik krūmus išgenėti. Tai buvo tikras perversmas serbentų auginime. Po dvejų metų buvo nupirktas ir antras suomiškas serbentų skynimo kombainas.

Nors buvo išgyta ir išbandyta moldavų gamybos obuolių ir kaulavaisių skynimo mašina, tačiau ji nepasiteisino. Obuolius, kaip ir kaulavaisius, skynė rankomis. Pradėjus sodams gausiau derėti, vien ūkio dirbančiųjų nepakako. Sunku išsivaizduoti, kaip būtų nuskindas derlius, jei ne Kauno politechnikos instituto studentų ir dėstytojų pagalba. Kiekvieną rudenį, priklausomai nuo derliaus gausumo, atvykdavo nuo kelių šimtų iki tūkstančio talkininkų iš šios aukštosios mokyklos. Daug vasarų uogas ūkyje skynė Maskvos 121-osios, Kauno 4-osios ir 7-osios, Klausučių ir daugelio kitų mokyklų moksleiviai. Talkininkams buvo pastatytas 400 vietų bendrabutis, įrengtos penkios valgyklos.

Pradžioje obuoliai buvo skinami į medines apie 20 kg talpos specialiai pagamintas dėžes. Iš sodo jos buvo išvežamos arkliais, vėliau traktoriais. Pats pirmasis derlius 1957 m. buvo sandėliuotas Jono Gotauto daržinėje. Tada buvo priskinta 59 cnt obuolių. 1967 m. pradėtas eksploatuoti naujai pastatytas 500 tonų talpos sandėlišaldytuvai su reguliuojama temperatūra. Tais metais jis buvo beveik tuščias, nes priskinta tik 28 tonos obuolių. Tačiau greitai obuoliai į šią saugyklą nebetilpo ir

1975 m. buvo pastatytas didesnis (2000 t talpos) sandėlis su reguliuojama temperatūra. Jame buvo ir vaisių rūšiavimo bei buitinės patalpos. Tada obuolių dėžes pakeitė konteineriai, į kuriuos obuolių tilpo net apie 300 kg. Juos patogiau buvo krauti traktoriniais ir elektriniais krautuvais, parvežti iš sodų specialiomis traktorinėmis priekabomis – konteineriovežiais.

Pirmasis vaisių saugyklos sandėlininkas buvo Vytautas Gaidelionis, po jo Antanas Ivanauskas, o jį pakeitė Gediminas Ramanauskas. Paskutinė šių sandėlių vedėja buvo Irena Ovsenkienė.

Vystantis sodininkystės mokslui, sukuriamos naujos sodo kultūrų veislės, naujos jų auginimo technologijos. Ūkio sodininkai negailėjo pastangų, diegdami naujausius mokslo išradimus į gamybą. 1970 m., padedant Vytėnų bandymų stoties moksliniam bendradarbiui dr. Algimantui Kvikliui, Rūsteikoniu sode pasodinamas pirmasis Lietuvoje 2 ha pusiau žemaūgių obelų sodas. Sodavimo schema – 5x3 metrų. Poskiepis – MM106. Vyraujančios veislės – Noris, Uelsi, Kortlendas, Lobo.

Per penketą metų buvo įsitikinta, kad pusiau žemaūgės obelės Lietuvoje puikusiai auga, o jų priežiūra ir vaisių skyrimas daug lengvesnis. Galutinai atsisakoma sėklavaisinių poskiepių ir nuo 1975 m. pradedami sodinti intensyvūs pusiau žemaūgiai obelų sodai. Tokių sodų pasodinama 120 ha. Naujuose soduose daugiausia buvo Auksis, Štaris, Spartan, Lobo, Noris, Lafem, Mielis ir kitos veislės.

Didelį darbą ūkyje padarė sodininkystės agronomas Antanas Daugėla – jis vadovavo masiškam sodų sodinimui. Tai buvo labai sunkus, sudėtingas ir atsakingas darbas, pareikalavęs daug sumanumo ir energijos. Antanas Daugėla žuvo autoavarijoje 1972 m. vasarą darbo metu prie savo sodo. Jo vardu pavadinta centrinė Klausučių gatvė. A. Daugėlos pradėtus darbus tęsė Jonas Karpavičius, dirbęs šiose pareigose iki ūkio likvidavimo.

Nemažą įtaką sodininkystės išvystymui turėjo specialistų Nijolės Navickaitės, Danos Žilinskaitės, Jono Lukoševičiaus, Kazimiero Ropės ir juos pakeitusių Lino Gailiavičiaus, Alekso Romo Pavalkio, Vacės Steponavičienės, Petro Steponavičiaus, Linos Grigoravičienės bei anksčiau paminėtų sodų agronomų sąžiningas darbas.

Sodų agronomas Antanas Daugėla prie savo išaugintų obelų Rukšionių sode. 1972 m. Iš J. Daugėlienės albumo

Klausutiškių, grožio puoselėtojų Aldonos ir Algirdo Kuprionių šeima. 1970 m. Iš A. Kuprionio albumo

Vaisių perdirbimas

Sėklinių poskiepių obelų soduose nestandartiniai vaisiai sudaro iki 20% bendro derliaus. Atsižvelgiant į tai, kad ūkio soduose buvo pasodinta nemažai desertiniam naudojimui netinkamų veislių, buvo tikėtasi, kad teks perdirbti apie trečdaliį išauginto derliaus. Tai praktikoje ir pasitvirtino. Todėl iš anksto buvo ruošiamasi nerūšinius obuolius perdirbti vietoje.

Vaisių perdirbimo įmonė pradėjo veikti 1967 m. Tais metais buvo pagaminta 520 l obuolių sulčių. Be obuolių sulčių spaudimo linijos, įmonėje buvo pastatyti du autoklavai, trys vakuuminiai katilai, trys atviro tipo virimo katilai ir kt. Vėliau buvo sumontuota pilstymo linija su taros plovykla, pastatytos beveik 1000 t talpos metalinės cisternos, kurių dauguma buvo sustatytos į 1972 m. pastatytą didelį priestatą. Šiame priestate įrengtos geros buitinės patalpos, laboratorija, sandėliai, patalpos administracijai ir kt.

Kadangi obuolių sulčių paklausa buvo nedidelė, pradėtas gaminti stiprus ir natūralus obuolių vynas, kurio atskirais metais buvo užraugiama iki 6000–8000 dekalitru. Nedideliais kiekiais buvo gaminami limonadai, duonos gira, marmeladas, obuolių sūris ir kita produkcija.

1985 m. uždraudus alkoholinių gėrimų gamybą, sumontuota obuolių tyrių gamybos linija. Didžiausias tyrių pirkėjas buvo Kauno konditerijos fabrikas, kuris devintajame dešimtmetyje gamino net septynių rūšių vaisinius saldinius, iš kurių populiariausi buvo „Obelėlė“. Tuo metu šis fabrikas iš ūkio nupirkdavo 1000–1500 t obuolių ir 60–80 t aronijų tyrių per metus.

Pirmasis įmonės vadovas ir technologas buvo Juozas Vasiliauskas, dirbęs dvejus metus. Jonas Sadauskas šias pareigas ėjo iki 1975 m. Po jo Elvyra Gaidelionienė įmonei vadovavo iki ūkio likvidavimo. 1974 m. pirmąją įmonės laborantę Aldoną Lukoševičienę pakeitusi Bernadeta Makevičienė laborante dirbo ketverius metus. Po to ji dirbo technologe iki ūkio likvidavimo. Laborantės darbą iš jos perėmusi Marijona Ramanauskienė laborante taip pat dirbo iki ūkio likvidavimo. Apskaitą įmonėje tvarkė Bronislava Elvyra Lukoševičiūtė. Reorganizavus ūkį, šios įmonės bazėje įsisteigė Klausučių žemės ūkio bendrovė.

Laukininkystė

Pirmaisiais ūkio įkūrimo metais laukai buvo labai piktžolėti, mažai tręšiami, nenašūs. Traktoriais laukus tik įdirbdavo, o daugumą kitų darbų nudirbdavo arkliais ir rankomis. Darbo našumas buvo mažas, dauguma darbų užsitęsdavo. Javai kuliamosiomis buvo kuliami visą žiemą. Pranas Gaudinskas prisimena, kad jungtiniame Rukšionių ir Girukų skyriuje 1958–1960 m. šieno pjauti susirinkdavo per 70 šienpjovių. Drėgnesniais metais dėl sunkiai išvažiuojamų dirvų dalis derliaus likdavo lauke.

1958 m. buvo pradėta dirvų melioracija, kuri tęsėsi 17 metų. 1975 m. Šilaitynės kaime buvo nusausinti paskutiniai 25 ha drėgnų dirvų. Tiesa, liko tik šio kaimo pavadinimas, o gyventojų jame beveik neliko. Vambalių, Girukų, Merončikų, Rūsteikonių kaimuose, kur laukų melioracija praėjo anksčiau, išliko visi gyventojai arba dauguma. Vėliausiai drenuotuose Staciūnų, Rukšionių, Auštrakio (ir Šilaitynės) kaimuose gyventojų beveik neliko. Dauguma gyventojų buvo iškelti į Klausučių gyven-

vietę, kai kurie išsikėlė į miestus. Visus melioracijos darbus finansavo valstybė, o iškeliamiems iš melioruojamų plotų mokėjo pinigines kompensacijas, kurių dydis priklausė nuo sodybos bei sodo dydžio ir būklės. Už nugriautą sodybą buvo mokama iki 10 tūkst. rublių. Albina Ivanauskienė, persikėjusi iš Girkų kaimo į Klausučių gyvenvietę, prisimena, kad jos tėvai už nugriautą sodybą gavo 9300 rub. kompensaciją, o Bronislava Elvyra Lukoševičiūtė už savo sodybą gavusi 7000 rub. kompensaciją, tačiau namas gyvenvietėje jai kainavo 9500 rub. ir ūkinį pastatą reikėjo pastatyti iš savo santaupų. Dalis gyventojų, ypač tie, kurių sodybos buvo senos, į gyvenvietę kėlėsi savo noru, kiti buvo įkalbinėjami keltis – buvo grasinama aparti kelius, neskirti prie namų ganyklos, nesėti javų į bendrą plotą ir pan.

Metinį mineralinių trąšų kiekį kiekvienų metų pradžioje paskirdavo Sodininkystės-bitininkystės trestas, vėliau Vaisių ir daržovių ūkio ministerija. Šie kiekiai būdavo gerokai mažesni už tręšimo normas, kurias rekomendavo mokslo įstaigos. Todėl agronominės tarnybos vienas iš svarbiausių uždavinių buvo jas racionaliai panaudoti. Pasėlių tręšimo planai buvo sudaromi atsižvelgiant į dirvožemio maisto medžiagų kartogramas ir planuojamą derlių. Tuo metu buvo plačiai taikytas vietinis tręšimas. Vėlesniais metais ankstyvam žiemkenčių javų patręšimui azoto trąšomis buvo naudojamas lėktuvas AN-2. Ženkliai derlių padidino pradėtas naudoti Jonavoje gaminamas amoniako vanduo.

1971 m. kiekviename skyriuje buvo įgyvendinta po septynlaukę sėjomainą, tačiau vidutinis sėjomaininio lauko dydis buvo tik 35 ha. Pradėjus pasėlių tręšimui ir purškimui naudoti aviaciją ir išsigijus galingus traktorius K-700 bei T-150 ir pritaikius jiems plačiabarius agregatus, iškilo būtinybė laukus stambinti. Neatsižvelgiant į skyrių ribas, visame ūkyje buvo įgyvendinta viena aštuonlaukė sėjomaina ir penkių laukų prieferminė sėjomaina. Vidutinis lauko dydis padidėjo iki 100 ha. Tai įgalino racionaliai panaudoti našią techniką.

Perkėlus visą techniką iš skyrių į mechanizacijos kiemą, ji buvo valdoma centralizuotai. Visą žemės ūkio techniką padaliniam kiekvieną dieną skirstė vyriausiasis ūkio agronomas. Sodų vyriausiasis agronomas paskirtą techniką savo ruožtu paskir-

*Kombainininkas
Jonas Gudžiūnas
(dešinėje) ir padėjėjas
Remigijus Gerulaitis
atlieka paskutinius
kombaino reguliavimo
darbus prieš
javapjūtę. 1978 m.
Iš V. Saltono albumo*

*Ūkio mokslininkai:
direktorius Antanas
Algirdas Sruoga,
dir. pavad.
vyriausiasis ūkio
agronomas
Bronius Švitra
ir dir. pavad.
vyriausiasis
inžinierius mechanikas
Vytautas Saltonas.
1979 m.
J. Usinavičiaus nuotr.
Iš V. Saltono albumo*

davo atskiriems sodams. Nors soduose dirbdavo pastovūs traktorininkai, tačiau sėjos, javapjūtės ir šienapjūtės metu laukuose dirbdavo beveik visi traktoriai, o rudenį, išvežant obuolius iš sodų, čia dirbo beveik visi ūkio ratiniai traktoriai. Darbų organizavimą palengvino dispečerinis punktas ir specialistų aprūpinimas mobiliomis radijo stotimis, kurių buvo 10. Centralizuotas valdymas leido racionaliai išnaudoti turimą techniką.

Nuimant javus, visi 10 javų kombainų dirbdavo vienoje vietoje. Per dieną prikuldavo apie 150–250 tonų javų. Vienas geriausių ir ilgiausiai ūkyje dirbusių kombainininkų buvo Kazys Bartusevičius. Jo nuolatiniai konkurentai buvo kombainininkai Antanas Merončikas, Algis Kurkėnas, Jonas ir Bernardas Gudžiūnai ir kiti.

Iš žieminių kviečių sėjamų veislių ilgiausiai buvo sėjama Mironovskaja 808, iš miežių – Auksiniai II, vėliau – Auksiniai III.

Paskatinti mokslininkų, 1969 m. pavasarį tuometinis ūkio vyriausiasis agronomas Bronius Švitra ir ūkio direktorius Antanas Algirdas Sruoga pradėjo vykdyti tiksluosius lauko bandymus. Po metų prie jų prisijungė ir direktoriaus pavaduotojas Vytautas Saltonas. Nuo 1969 m. iki 1974 m. ūkyje buvo atliekama daugiau tikslųjų lauko bandymų negu atskiroje Lietuvos bandymų stotyje.

B. Švitrai už mokslinį darbą „Miežių derliai ir sėklų kokybė esant skirtingam patrešimui ir sėjos tankumui“ (moksliniai vadovai prof. habil. dr. J. Bulavas ir dr. A. Štuliauskas) 1972 m. LŽŪA mokslinė taryba suteikė žemės ūkio mokslų kandidato laipsnį. Po metų ir A. Sruogai buvo suteiktas mokslinis laipsnis už darbą „Kovos su piktžolėmis būdų tyrimai vienmečių ankštinių-varpinių mišiniuose“ (vadovė prof. habil. dr. J. Monstvilaitė). V. Saltonas disertacinį darbą „Miežių tręšimo ir sėjos tankumo poveikis dobilų-motiejukų derliui Lietuvos vidurio lygumos sukultūrintose priemolio dirvose“ (vadovai prof. habil. dr. J. Bulavas ir dr. P. Bėčius) toje pat mokslinėje taryboje apgynė 1974 m.

1972 m. pirmajame respublikiniame žemdirbystės konkurse ūkiui pripažinta pirmoji vieta respublikoje, o vėliau už gerus laukininkystės rezultatus ūkiui suteiktas „Aukštos žemdirbystės kultūros ūkio“ garbės vardas.

1978 m. buvo išaugintas gausiausias javų derlius – po 50,1 cnt/ha vidutiniškai visame ūkyje, o atskiruose plotuose žieminių kviečių Starke-2 buvo išauginta po 75 cnt/ha. Iki 1972 m. derlingiausi javai ūkyje buvo miežiai, o vėliau visą laiką geriausiai derėjo žieminiai kviečiai.

Pirmuosius dvejus metus vyriausiuoju ūkio agronomu buvo K. Ropė, vėliau – Antanas Berūkštis ir Antanas Kreivaitis. Nuo 1969 m. pavasario iki 1981 m. šias pareigas ėjo Bronius Švitra, o po jo vyriausiuoju agronomu dirbo Juozas Armonas, kurių pakeitęs Aleksas Romas Pavalkis dirbo iki ūkio likvidavimo.

Gyvulininkystė

1957 m. ūkyje buvo 198 galvijai, iš jų – 119 karvių. Iš karvės primelžta po 1661 kg pieno.

Sparčiai vykdytos gyvulininkystės fermų statybos. Didėjantis lauko kultūrų derlingumas sudarė sąlygas gyvulininkystei vystytis. 1962 m. ūkyje jau buvo 660 galvijų, iš jų – 272 karvės ir 772 kiaulės. Nors gyvulių skaičius didėjo, tačiau dėl silpnos pašarų bazės ir specialistų stokos gyvulių produktyvumas buvo gana mažas. Tik po dešimties metų, pagerinus gyvulių laikymo sąlygas, pasitelkus specialistus ir pagerinus veislinį darbą, pradėjus išauginti didesnius lauko kultūrų derlius, pieno ir mėsos gamyba pradėjo ženkliai didėti.

Pastebėjusi geras permairas, Žemės ūkio ministerija 1966 m. lapkričio 14 d. įsakymu ūkio galvijų fermą patvirtino Lietuvos juodmargių veislės galvijų veisline ferma. Nuo tada buvo išauginama ir parduodama kasmet Lietuvos ir kitų respublikų ūkiams po 100–150 veislinių telyčių, kurių kaina buvo gerokai didesnė už mėsinį. Gyvulininkystė tapo rentabili ūkio šaka, duodanti daugiausia pajamų.

Ilgą laiką darbas fermose buvo sunkus – melžimo, šėrimo, girdymo, mėšlo šalinimo darbai buvo atliekami rankomis. Vėliau fermos buvo aprūpintos vandeniui, visur įrengtos automatinės girdyklės. Mėšlas iš tvartų buvo šalinamas buldozeriais, įrengti mėšlo pašalinimo transporteriai. Vėliau statyti tvartai buvo pritaikyti šerti pašarų dalintuvais. Nuo 1970 m. įdiegtas mechanizuotas karvių melžimas tvartuose, vėliau visose ganyklose įrengtos asfaltuotos karvių melžimo aikštelės su stacionaria melžimo įranga. Ypač geros darbo sąlygos buvo karvių komplekse, kur visi svarbesni darbai buvo mechanizuoti, įrengtas modernus pieno blokas su šaldymo įranga. Prie visų fermų padaryti geri privažiavimai, kiemai asfaltuoti.

Ilgiausiai ūkio gyvulininkystei vadovavo Antanas Kunca, tačiau daugiausia gerų permairų gyvulininkystėje padarė Juozas Makevičius, kuris vyriausiojo zootechniko pareigas ėjo nuo 1973 m. iki 1987 m. (iki mirties). Jis buvo nenuilstantis fermų rekonstrukcijų, mechanizavimo ir mokslo naujovių diegimo iniciatorius. Po jo dirbo Stasys Stanišauskas. Paskutiniu metu vyriausiuoju zootechniku dirbo Raimondas Jacikevičius. Ilgą laiką ir kruopščiai selekcinį darbą dirbo zootechnikai Justinas Rakutis, Zita Tautkevičienė ir Janina Augustinavičienė. Daugelį metų gyvulių sveikatingumu rūpinosi pirmasis veterinarijos sanitaras Jonas Liakas, ilgametis vyriausiasis veterinarijos gydytojas Rapolas Klusas bei veterinarijos gydytojai Povilas Pareigis, Rimas Puteikis, Benas Balčaitis ir kt.

Bitininkystė

*Ilgamečiai ūkio
bitininkai
Antanas Liokas ir
Eugenija Liokienė.
1980 m.
V. Šlekaičio nuotr.*

Ūkio įkūrimo metu visuomeninio bityno nebuvo. 1957 m. iš Kudrėnų skyriaus buvo atvežta 42 bičių šeimos. Vieta bitynui parinkta dešiniajame Armenos upės krante prie Prano Sidikerskio sodybos, kurio svirnas panaudotas kaip bitininkystės inventorius sandėlis. Bitininkui apgyvendinti buvo pastatytas surenkamas suomiškas namas.

Ūkio bityną kūrė iš Vilkaviškio rajono pakviestas bitininkas Juozas Stočkus. Jam padėjo žmona Ona. Bitynas buvo sparčiai plečiamas – po penkerių metų jame buvo jau 170 bičių šeimų, o 1967 m. ūkio bitynas jau buvo vienas didžiausių respublikoje. Jame buvo 250 bičių šeimų. Devintajame dešimtmetyje bitynas išaugo iki 270 šeimų, tačiau dėl išaugusio pesticidų vartojimo vėlesniais metais bitynas mažėjo. Prieš ūkio likvidavimą bityne buvo likę 200 bičių šeimų.

Stočkams išvykus, nuo 1966 m. bitynui vadovavo Eugenija Liakienė. Ji su savo vyru Antanu bityną prižiūrėjo iki ūkio likvidavimo.

1 lentelė

Kai kurie Klausučių sodininkystės ūkio veiklos rodikliai 1957–1991 m.

Rodiklių pavadinimai	Metai							
	1957	1962	1967	1972	1977	1982	1987	1991
Sodų ir uogynų plotai (ha)	7	48	410	468	579	565	578	555
Bendras sodų derlius (t)	0,6	–	56	1101	1618	4541	2128	2066
Išauginta medelių (tūkst. vnt.)	75	15	49	47	51	54	53	36
Javų plotai (ha)	840	652	719	498	665	730	630	559
Javų derlingumas (cnt/ha)	8	6	28	37	41	43	42	36
Pašarinių šakniavaisių derlingumas (cnt/ha)	116	42	434	827	520	335	650	699

(tęsinys)

Rodiklių pavadinimai	Metai							
	1957	1962	1967	1972	1977	1982	1987	1991
Daugiamėčių žolių šieno derlingumas (cnt/ha)	22	23	37	38	40	42	45	55
Galvijų skaičius (iš jų melžiamų karvių)	198 119	660 276	1228 470	1459 535	1625 560	1983 565	2266 560	1760 417
Primelžta pieno vidutiniškai iš karvės per metus (kg)	1661	1461	3200	3311	4070	3529	4024	3799
Pagaminta pieno 100 ha ž. ū. n. (cnt)		116	512	619	823	914	806	798
Kiaulių skaičius		772	780	1910	1986	1569	1573	943
Pagaminta mėsos 100 ha ž. ū. n. (cnt)		38	106	166	184	140	177	153
Arklių skaičius	152	132	95	61	60	42	32	27
Bičių šeimų skaičius	42	170	250	250	260	270	250	200
Pelnas (tūkst. rublių)		-84	303	1202	901	204	525	5247
Vidutinis išmokėtas darbo užmokestis rub. per mėnesį	34	52	79	101	129	122	192	628
Vidutinis metinis dirbančiųjų skaičius	192	327	456	577	539	654	640	518

Mechanizacija

Sodininkystės ūkis iš kolūkio perėmė ratinių traktorių U-2 ir ant rytinio Upiaus kranto pastatytą nedidelį mūrinį pastatą, vadinamą *elektrine*. Šis pastatas tebestovi ir šiuo metu. *Elektrine* buvo vadinamas todėl, kad čia stovėjo dyzelinio variklio sukamas generatorius, kuris gamino elektrą apšvietimui, kadangi jokių kitų technikos įrengimų tuo metu nebuvo.

Žemės ūkio inventorių remontavo ir arklius kaustė ūkio teritorijoje gyvenę kalviai: Pikčiūnuose – Juozas Šuopys, Rūsteikonyse – Matas Juška, Vambaliuose – Antanas Beniulis, Girkuose – Antanas Šapauskas (jis aptarnavo ir Rukšionių gyventojus).

1957 m. balandžio 15 d. Žemės ūkio ministerijos potvarkiu sodininkystės ūkiui perduodami du traktoriai S-80 ir pelkinė freza iš Lazdijų MTS, o tų metų rugpjūčio 6 d. iš Seredžiaus MTS ūkiui perduodami du javų kombainai S-4, grūdų džiovykla Kuzbas-1, grūdų valymo mašina OS-3M ir 3 vnt. arklinių šiaudų kupetų vilktuvų. Metų pabaigoje ūkis jau turėjo 6 vikšrinus ir 10 ratinių traktorių. 1960 m. ūkio traktorių parkas išaugo iki 19 vnt., o 1962 m. – iki 24 vnt. Paskutiniaisiais gyvavimo metais ūkis turėjo 56 traktorius, iš kurių – 10 vikšrinių ir 46 ratinius. Ratinių traktorių grupėje didžiausią dalį sudarė „Belarus“ traktoriai MTZ-50 ir MTZ-52. Mažiau populiarūs buvo T-40 ir T-40M. Be jų, ūkyje buvo dar 3 mažo galingumo traktoriai T-16 ir 2 vnt. DT-20 bei 4 galingi T-150 ir 2 labai galingi traktoriai K-700. Be to, ūkis turėjo 10 javų kombainų, iš kurių vienas vokiečių firmos „Forcrist“ ir trys „Donas-1500“, tris komplektus minėtos vokiečių firmos savaeigės šienapjovės E-301 ir rinktuvus-smulkintuvus E-280, galingą automobilinį trąšų barstytuvą, du suomiškus serbentų skynimo kombainus „Joonas“ ir pakankamą kiekį kitos žemės ūkio technikos bei inventoriaus.

Pirmąjį traktorių U-2 vairavo traktorininkas Antanas Steponavičius. Kitus pirmuosius traktorius vairavo Pranas Jokubaitis, Stasys Ovsenka, Aleksandras Gotautas, Pranas Mickus, Feliksas Mačiulaitis, Stasys Saltonas, Stasys Bukauskas ir kt. 1958 m. pradėjęs dirbti traktorininku Kazys Bartusevičius dirbo iki ūkio likvidavimo ir buvo visą laiką vienu iš geriausių ūkio traktorininkų ir kombainininkų. Pirmieji ūkio kombainininkai buvo Kazys Jokimas, Aleksandras Gotautas, Zenonas Ročka ir kt.

Pirmąjį sunkvežimį ūkis įsigijo 1957 m. Tai buvo ZIS-355 su medine kabina. Metų pabaigoje ūkis turėjo 5 sunkvežimius, o 1960 m. – 13 automašinių, iš kurių 7 buvo GAZ-51. Po dešimtmečio ūkis jau turėjo 26 automašinas, o prieš ūkio likvidavimą – 64, iš kurių 37 sunkvežimius (iš jų 12 savivarčių), 5 autobusus, 10 lengvųjų automobilių.

Pirmąją automašinę vairavo Kazys Lukoševičius. Kiti pirmieji ūkio vairuotojai buvo Stepas Čelkys, Stasys Švėgžda, Antanas Ivanauskas, Danielius Ivanauskas ir kt. Vienas pirmųjų vairuotojų Benius Klasauskas ūkyje dirbo iki likvidavimo.

Augant mašinų-traktorių parkui, reikėjo rūpintis jų laikymu ir remontu. 1957 m. netoli vadinamosios elektrinės pastatoma kalvė. Antrajame elektrinės gale pastatomos tekinimo staklės, suvirinimo aparatas, čia laikomos ir atsarginės dalys. Elektrinės pastatas tapo pirmomis mechaninėmis dirbtuvėmis. Pirmuoju naujosios kalvės kalviu remontininku paskiriamas Benadas Lukoševičius, vietinių vadinamas Simanėliu. Greitai į naująją kalvę perkeliamas Antanas Beniulis, Jonas Jacikevičius ir Antanas Šapauskas. Kalvių grandininku paskiriamas Benadas Lukoševičius. 1958 m. pastatyta lentpjūvė, mechaninės dirbtuvės ir elektrinė sujungiamos į vieną objektą ir pavadinamos pagalbinėmis įmonėmis. Jų vedėju paskiriamas Pranas Klasauskas. Per keletą metų pagalbinės įmonės papildoma naujai pastatytos stalių dirbtuvės ir garažai. Visi naujai pastatyti gamybiniai pastatai buvo mediniai.

1963 m. nusprendus statyti vieną centrinę Klausučių gyvenvietę, pagalbinėms įmonėms parenkama vieta vakariniame Upiaus krante prie vieškelio Belvederis–Klausučiai, kur po metų pastatomos naujos erdvios mūrinės mechaninės dirbtuvės. Nuo to laiko visi pastatai buvo statomi tik mūriniai.

1966 m. greta mechaninių dirbtuvių pastatomas 30 vietų automašinių garažas. Per keletą metų naujajame centre pastatoma lentpjūvė, stalių dirbtuvės, erdvūs atsarginių dalių sandėliai, kuro bazė su penkiomis degalų užpylimo kolonėlėmis ir 10 vietų kombainų garažas. 1971 m. įrengus didelę žemės ūkio technikos laikymo aikštelę, į centrinę mechanizacijos kiemą suvežama visa technika iš skyrių. Buvusios skyrių technikos aikštelės panaikinamos. Nugriaunamos ir buvusios medinės skyrių kalvės prie šių aikštelių. Tik iš cemento ir šlako blokelių statytos Girčių ir Pikčiūnų tuščios kalvės stovi ir šiuo metu. Ilgiausiai veikė Pikčiūnų skyriaus kalvė, kurioje dirbo į Klausučius atsikėlęs buvęs Vambalių kalvis Antanas Beniulis.

1972 m. pastatomas antrasis 30 vietų autogaražų blokas. 1976 m. baigiamas statyti priestatas prie autogaražų, kuriame įrengiama erdvi mokymų ir susirinkimų salė, saugumo technikos kabinetas, racionalizatorių kambarys, administracinės patalpos, dušai, o rūsiuose – erdvi darbinių rūbų skalbykla. Įrengus modernią uždaro ciklo plovyklą ir 1978 m. pastačius erdvų mechaninių dirbtuvių priestatą, o 1988 m. pastačius traktorių garažą, technikos kiemas buvo suformuotas galutinai. Pati technikos kiemo teritorija buvo išbetonuota, privažiavimai ir aikštės asfaltuotos. Tik žemės ūkio technikos laikymo aikštelė buvo žvyruota.

Vairuotojas Antanas Urbonavičius (kairėje) ir autogaražo vedėjas Algirdas Kuprionis prie remontuojamo automašinos variklio. 1974 m. Iš A. Kuprionio albumo

Jau 1966 m. žemės ūkio ministro įsakymu Klausučiuose organizuojamas pirmasis respublikinis seminaras mašinų-traktorių parko panaudojimo, eksploatavimo, remonto ir laikymo klausimais. Vėliau panašūs seminarai ūkyje vykdavo gana dažnai.

1971 m. vykusioje respublikinėje mechanizacijos kiemų apžiūroje Klausūčių sodininkystės ūkiui paskiriama pirmoji vieta respublikoje. Nuo tada šis mechanizacijos kiemas visą laiką buvo vienas iš geriausių respublikoje.

Mechaninėms dirbtuvėms vadovavo dirbtuvių vedėjas. Pats pirmasis šias pareigas ėjo pagalbinių įmonių vedėjas Pranas Klasauskas. Nuo 1960 m. iki mirties 1989 m. dirbtuvių vedėju dirbo Edmundas Ibiauskas, nepaprastai daug prisidėjęs prie viso ūkio gamybinių procesų mechanizavimo. Jis buvo labai darbštus ir nagingas savamokslis specialistas. Po jo dirbtuvių vedėju iki ūkio likvidavimo dirbo Artūras Gotautas.

Dirbtuvių vedėjas savo žinioje turėjo 2–3 tekintojus, 3–4 suvirintojus, kalvį, įrankininką, akumuliatorių specialistą, keletą šaltkalvių remontininkų. Dirbtuvių vedėjas buvo atsakingas už traktorių, kombainų, visų žemės ūkio mašinų ir sandėlių mechanizmų remontą.

Pirmieji ilgamečiai dirbtuvių specialistai, be jau minėtų, buvo Juozas Kordušas, Stanislovas Minkevičius, Juozas Andriukaitis, Vytas Skridla, Kazys Zaleckis, Kazys Vasiliauskas, Bronius Sviderskis ir kiti.

Traktorių, kombainų ir kitos sudėtingos technikos priežiūra ir tinkamu eksploatavimu rūpinosi eksploatacijos inžinieriai: Jonas Grinkevičius, Artūras Gotautas, Gintas Ibiuskas, o paskutiniu metu – Vytautas Puzinas.

Gyvulininkystės fermų mechanizmais rūpinosi fermų mechanizavimo inžinierius. Pirmasis ūkyje šias pareigas ėjo Jonas Trybė, po jo – Stasys Misevičius, kuri pakeitė Antanas Kazlauskas, dirbęs iki ūkio likvidavimo. Inžinieriui buvo pavaldūs 5–6 šaltkalviai remontininkai.

Nors automašinos buvo viename kieme su žemės ūkio technika, tačiau automašinų remontu ir eksploatacija rūpinosi autogaražo vedėjas. Pačios pirmosios ūkio automašinos iki 1960 m. buvo ūkio dalies vedėjo Albino Džemedžio priežiūroje. Jis išrašydavo vairuotojams kelialapius, o pats dirbo tiekėjo darbą. Nuo 1960 m.

automechaniku pradėjęs dirbti Algirdas Kuprionis šį darbą dirbo iki ūkio likvidavimo. 1967 m. automechaniko pareigybė buvo pakeista į garažo vedėjo pareigybę. Jis skirstydavo mašinoms darbus, išrašydavo kelialapius, organizuodavo mašinų remontą. Devintajame dešimtmetyje buvo įsteigta autoinžinieriaus pareigybė. Šias pareigas ėjo Rimas Minkus, o paskutiniu metu – Juozas Turevičius. Inžinierius buvo pavaldus autogaražo vedėjui.

Be jau minėtų pirmųjų vairuotojų, ūkyje ilgą laiką dirbo Antanas Urbonavičius, Antanas Gotautas, Jonas Klasauskas, Jonas Pečiulis ir jaunesni vairuotojai – Vytautas Pečiulis, Juozas Gucevičius, Petras Kveškus, Pranas Dobrovolskis, Zenonas Mileris ir kiti.

Nuo ūkio susikūrimo iki 1960 m. visam mechanizacijos padalinii vadovavo mechanikas. 1960 m. rugpjūčio 12 d. žemės ūkio ministro įsakymu skiriamas vyriausiojo inžinieriaus mechaniko etatas. Į šias pareigas paskiriamas nuo ūkio susikūrimo mechaniku dirbęs Juozas Pranaruskas, 1962 m. perdavęs savo pareigas Albertui Pavalkiui. 1969 m. vyriausiojo inžinieriaus mechaniko pareigas perėmė Vytautas Saltonas. Nuo 1981 m., kai Vytautas Saltonas buvo paskirtas direktoriaus pavaduotoju gamybai, vyr. inžinieriaus mechaniko pareigas neilgai ėjo Egidijus Tendzegolskis, Gintas Ibianskas, o nuo 1988 m. iki ūkio likvidavimo – Alfredas Černiauskas.

Vyriausiajam inžinieriui buvo pavaldus ir saugumo technikos inžinierius. Pirmasis saugumo technikos inžinierius buvo ūkio stipendininkas Vytautas Saltonas, paskirtas į šias pareigas 1967 m., kai tik ūkiui buvo skirta ši pareigybė. Nuo 1969 m. saugumo technikos inžinieriumi iki ūkio likvidavimo dirbo Justinas Burba. Jis buvo ir ūkio racionalizatorių vadovas, gamyboje įgyvendinęs apie 300 vertingų išradimų ir patobulinimų.

Elektra gamyboje pradėta naudoti 1959 m. Tais metais ūkio šefai Kauno politechnikos instituto specialistai elektrifikavo ūkio lentpjūvę. Energiją tiekė ūkio elektrinė. Paleidžiant lentpjūvę, be rajono vadovybės, dalyvavo ir tuometinis Politechnikos instituto rektorius Kazimieras Baršauskas su komjaunimo sekretoriumi Lionginu Šepečiu.

Platesnės elektros energijos pritaikymo galimybės atsirado tik 1963 m., pastačius Pikčiūnų gamybiniame centre elektros pastotį ir prisijungus prie valstybinių elektros tinklų. Nuo to laiko ūkio elektrinė nustojo veikusi. Prasidėjo spartus ūkio elektrifikavimas, pasibaigęs 20 megavatų galingumo, vienos moderniausių Lietuvoje elektrodinės katilinės pastatymu 1987 m.

Prieš likvidavimą ūkyje buvo 12 elektros pastočių, pajungta beveik 300 elektros variklių, ūkis sunaudodavo apie 250 tūkst. kWh elektros energijos per mėnesį, neįskaitant elektrinės katilinės.

Pirmasis ūkio elektrikas buvo Antanas Ibianskas. Kiek vėliau pradėjęs dirbti Jonas Ūkas elektriku dirbo iki ūkio likvidavimo. Ilgai ir gerai elektromonteriais dirbo Algis Laurinavičius, Antanas Remeikis ir kt. Išaugusį elektros ūkį aptarnavo 7–9 elektromonteriai ir trys inžinieriai elektrikai, iš kurių vienas buvo vyresnysis. Nuo 1982 m. buvo įsteigta ir vyriausiojo energetiko pareigybė.

Daugiausia prie ūkio elektrifikavimo prisidėjo Justinas Pilkauskas, pradėjęs darbą ūkyje elektromonteriu 1965 m., o po dvejų metų paskirtas ūkio inžinieriumi elektriku ir juo išdirbęs 15 metų, kol išėjo į pensiją. 1982 m. jį pakeitė Virginijus Bandza, vyriausiuoju energetiku dirbęs iki ūkio likvidavimo.

Ekonomika

Sodininkystės ūkis buvo įkurtas labiausiai atsilikusio Vilkijos rajone kolūkio bazėje. Dėl mažo lauko kultūrų derlingumo ir gyvulių produktyvumo ūkio gamybinė veikla daugelį metų buvo nuostolinga. Tik pirmojo ūkio veiklos dešimtmečio antrojoje pusėje, pradėjus ūkiui vadovauti Algirdui Sruogai, pavyko suintensyvinti gamybą ir gauti pelno. 1967 m. pelnas buvo 303 tūkst. rublių, 1972 m. – 1,2 mln. rublių, o 1973 m. išaugo iki 1,5 mln. rublių per metus. Paskutiniaisiais, 1991 m., ūkis gavo 5 mln. 247 tūkst. rub. pelno. Gamybos rentabilumas sudarė 77%. Grūdų, vaisių ir uogų rentabilumas siekė 100%. Gyvulininkystės bendras rentabilumas tais metais buvo 73%. Didžiausias galvijų mėsos rentabilumas – 94%, mažiausias pieno – 42%. Kiaulienos rentabilumas buvo 51%. Didžiausia pelno dalis buvo iš sodininkystės – 48% nuo viso gauto pelno. Pelnas iš gyvulininkystės sudarė 29%, iš pagalbinių įmonių, įskaitant vaisių perdirbimą, – 21% ir laukininkystės – 2%, nes beveik visa laukininkystės produkcija buvo skiriama gyvulininkystei.

Sodų įveisimą, žemių melioravimą, dalį statybų bei technikos įsigijimą finansavo valstybė. Pirmaisiais metais ir už darbą buvo apmokama valstybės lėšomis.

Stiprėjant ūkio ekonomikai, daugiau lėšų buvo skiriama kultūrai, buičiai. Didėjant darbų apimčiai ir gyvenamojo ploto statybai, didėjo ir ūkio dirbančiųjų skaičius. Vidutinis metinis dirbančiųjų skaičius nuo 192 žmonių (1957 m.) išaugo iki 518–650.

1990 m. vasario 9 d. vykusiame ūkio darbuotojų visuotiniame susirinkime buvo priimtas nutarimas prašyti Lietuvos vyriausybę leisti reorganizuoti tarybinį ūkį į kolūkį, t. y. pakeisti ūkio valstybinę nuosavybės formą į kooperatinę. Svarbiausias reorganizavimo motyvas buvo tas, kad ūkio administracija norėjo akcijų forma įsameninti ūkio turtą dirbantiesiems priklausomai nuo jų indėlio sukuriant šį turtą. O tai nebuvo įmanoma padaryti, kol ūkio turtas priklausė valstybei.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1990 m. gegužės 28 d. potvarkiu buvo leista Klausučių sodininkystės tarybinį ūkį reorganizuoti į kolūkį, kuris buvo įkurtas 1990 m. birželio 30 d. dirbančiųjų visuotiniame susirinkime. Buvo išrinkta kolūkio valdyba. Klausučių kolūkio pirmininku tapo B. Švitra. Klausučių kolūkiui išimties būdu neatlygintinai buvo perduotos buvusio ūkio žemės ir visas turtas, paliekant buvusias prievoles ir išipareigojimus.

Vėliau paaiškėjo, kad iš reorganizacijos ūkis mažai laimėjo, nes nebuvo laiko įkurti akcinį ūkį, o kolūkiai ir valstybiniai ūkiai buvo privatizuojami vienodai. Tik dirbantieji pasinaudojo kiek didesniais sodybiniais sklypais, iš jų atlyginimo nebuvo atskaitoma į socialinio draudimo fondą.

Klausučių gyvenvietė

Kaip buvo minėta, pradžioje buvo planuojama kiekviename skyriuje pastatyti po nedidelę gyvenvietę šalia gamybinių centrų. Todėl ir Klausučių gyvenvietė turėjo būti nedidelė. Vėliau apsispręsta vietoje planuojamų penkių gyvenviečių ūkyje statyti vieną didelę su visais šiuolaikiniais patogumais ir atitinkama infrastruktūra. Buvo siūlymų gyvenvietę statyti Belvederyje, tačiau pasirinktas ūkio centras.

Centrinei Klausučių gyvenvietei vieta parinkta centrinėje ūkio dalyje abipus kelio Belvederis–Klausučiai tarp Upiaus ir Armeniuko upelių, penktame kilometre

nuo Belvederio. Į šios dalies gyvenvietės teritoriją pateko Kazio Steponavičiaus, Stasio Kemzūros, Jono Bulavo ir dalis mokyklai bei girininkijai priklausiusios valstybinės žemės. Stasio Kemzūros sodyba liko už gyvenvietės ribų. Buvusios pradžios mokyklos medinis pastatas bei Jono Bulavo ir Kazio Steponavičiaus sodybos yra gyvenvietėje ir šiuo metu. Paskutiniai gamybiniai pastatai, statyti 1957–1962 m., iš gyvenvietės teritorijos iškelti 1973 m. Užstačius šią teritoriją, gyvenvietės statyba persikėlė į kairiąją Armeniuko pusę.

Išskyrus keletą medinių namų, pastatytų ūkio kūrimosi pradžioje prie gamybinių centrų, visi gyvenamieji namai buvo statomi centrinėje Klausučių gyvenvietėje. Pirmiausia namai buvo statomi abipus kelio Belvederis–Klausučiai. Ši kelio atkarpa tapo pagrindine gyvenvietės gatve, 1980 m. pavadinta pirmojo sodininkystės vyriausiojo agronomo Antano Daugėlos vardu.

Pirmasis keturių butų gyvenamasis namas (dab. A. Daugėlos g. Nr. 7) pradėtas statyti 1958 m. ir užbaigtas 1959 m. Po metų naudojimui atiduotas dar vienas keturbutis, pastatytas į rytus nuo pirmojo. Pirmojo namo trijuose kambariuose išikūrė ūkio būstinė.

1960 m. išgręžtas pirmasis artezinis šulinys, nutiestas vandentiekis iki pastatyto namo, pradėti tiesti lauko elektros tinklai.

1960–1963 m. pastatytas trečiasis keturbutis namas ir valgykla su bufetu vakarinėje gatvės pusėje, pirtis ir ūkinis pastatas prie jos, kuriame buvo įrengta parduotuvė. 1962 m. pastatytame administraciniame-buitiniame pastate buvo įrengta salė su kino aparatine, paštas, medicinos punktas, buitinis gyventojų aptarnavimo punktas, čia persikėlė ūkio būstinė. (Šis pastatas sudegė 2002 m. sausio mėn.) Pirmieji trys keturbutiniai namai pastatyti dvišlaičiais stogais, apšildomi krosnimis. Prie pirmųjų namų pastatytas bendras ūkinis pastatas. Beje, visi ūkyje statomi pastatai buvo plytiniai arba keramzito bloką. Mediniai buvo tik pirmieji pastatai, perstatomi iš buvusių medinių gyventojų namų.

Pagal gyvenvietės užstatymo projektą, kuri paruošė Kauno ŽŪSPI (projekto vyriausiasis inžinierius Juozas Pečiulionis), daugiabučių namų gyventojų ūkiniai pastatai buvo sukonzentruoti vienoje vietoje – rytinėje gyvenvietės dalyje. Nors tai sudarė nepatogumų gyvulius laikantiems gyventojams, tačiau gyvenamojoje dalyje buvo švaru ir jauku.

Siekiant atpiginti ir paspartinti butų statybą, buvo statomi dviaukščiai aštuonbutiniai, o vėliau net triaukščiai aštuoniolikbutiniai. Jie buvo rikiuojami rytinėje pagrindinės gatvės pusėje.

1963–1964 m. Pikčiūnų gatvėje savo lėšomis ir savo jėgomis namus pasistatė šeši gyventojai. Tai Anicetas Bružas, Antanas Steponavičius, Povilas Ambrazaitis, Valentinas Steponavičius, Jurgis Kriaučiūnas ir Feliksas Daniliavičius. Pastarasis nebaigtą statyti namą pardavė ūkiui. Čia 1966 m. įrengtas pirmasis vaikų darželis.

Visus kitus namus statė ūkio statybininkai. Jie 1965–1968 m. Rukšionių gatvės rytinėje pusėje pastatė 9 namus su ūkiniais pastatais gyventojams, kurie pirmieji buvo iškelti iš melioruojamų plotų. Čia apsigyveno Stasio Gerulaičio, Teodoro Gerulaičio, Albinos Stankuvienės, Onos Vaivadienės, Kasparo Vaivados, Domos Gaudinskienės, Kazio Kručausko, Benado Gerulaičio ir Antano Bakačio šeimos. Dauguma buvo Rukšionių kaimo gyventojai, todėl šio kaimo vardu ir buvo pavadinta gatvė.

Pirmieji ūkio darželio vaikai ir pirmosios auklėtojos. Antroje eilėje (iš kairės): Marytė Šeštakauskienė, Joana Daugėlienė (darželio vedėja), Aldona Ambrutytė ir Antanina Klasauskaitė. 1966 m. Iš M. Šeštakauskienės albumo

Vėliau buvo įkurtas Klausučių statybos kooperatyvas. Užsakovas pradžioje sumokėdavo trečdalį sąmatinės namo vertės, likusią dalį sumokėdavo per 20 metų. Finansuodavo ūkis. Užsakovo nuosavybė buvo įteisinama, sumokėjus visą sumą. Ūkio statybininkai dėl didelio užimtumo dažnai pastatydavo tik gyvenamąjį namą, o ūkinį pastatą savininkas statėsi savo lėšomis ir savo jėgomis. Prie namo būdavo skiriama vidutiniškai 15 arų žemės, nors sklypo plotas atskirais atvejais svyravo nuo 7 iki 25 arų. Daugiausia namai buvo statomi bituminiais stogais, kurie mūsų drėgno klimato sąlygomis netiko, todėl vėliau dauguma šių namų savininkų stogus persidėjo.

Be gyvenamųjų namų, sparčiai buvo statomi ir bendros paskirties pastatai. 1966 m. pastatyti kultūros namai ilgą laiką buvo didžiausi Jurbarko rajone. Juos savo dydžiu aplenkė tik gerokai vėliau pastatyti Jurbarko kultūros rūmai. Į kultūros namų antrąjį aukštą persikėlė ūkio būstinė, o pirmajame aukšte, be 300 vietų salės, įsikūrė dar biblioteka ir kultūros namų administracija. Greta kultūros namų iškilo dviejų aukštų parduotuvė, kuri priklausė kooperatyvų sąjungai. 1967 m. vaikučiai persikėlė į naująjį vaikų darželį-lopšeli, prie kurio vėliau buvo pristatytas didelis priestatas.

Labai dideli darbai gyvenvietėje vyko 1973–1975 m.: naujai įvestos vandentiekio linijos, šiluminės trasos, elektros kabeliai, rekonstruota visa A. Daugėlos gatvė, įrengiant gatvės apšvietimą ir paklojant šaligatvius. Gatvė naujai išasfaltuota. Šalia gyvenvietės buvo pastatyti biologinio tipo kanalizuo to vandens valymo įrenginiai. Užtvenkus Upį, Armeniuką ir Armeną, gamtovaizdį papuošė tvenkiniai, kurių bendras plotas – 45 ha. Buvo naujai pastatyta kieto kuro katilinė, kurios šiluma pasiekė ne tik gamybinius pastatus, bet ir gyvenvietę. 1977 m. pastatytame dviejų korpusų administraciniame-buitiniame komplekse iš kultūros namų persikėlė ūkio būstinė, o kitame korpuse įsikūrė medicinos punktas, vaistinė, knygynas, buitinio gyventojų aptarnavimo kombinatas, 40 vietų viešbutis, valgykla, pokylių salė, taupomoji kasa, paštas ir telefonų stotis. Šio komplekso, kaip ir Klausučių vidurinės mokyklos priestato, projekto autorius – architektas Vytautas Batisa. Vėliau šiuos pastatus papuošė aštuoniolika Roberto Antinio varinių kaukių. Individualius 12 butų namų ir sveikatingumo centro projektus

*Užtvėnti Armeniuko
vandenys juosia
Klausučių gyvenvietę
iš trijų pusių.
1980 m.
V. Šlekaičio nuotr.*

*Ūkio dirbančiųjų talka
prie naujai pastatyto
administracinio ir
buitinio komplekso.
1976 m.
A. Jankūno nuotr.*

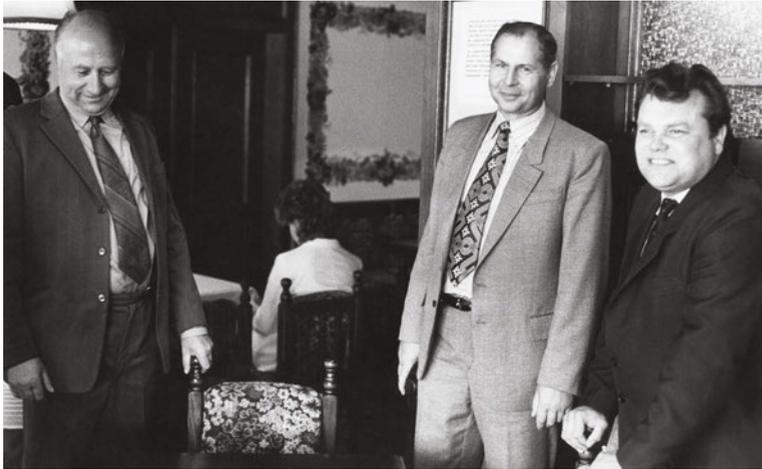
sukūrė ŽŪSPI architektas Zenonas Dargis. Dviem 12 butų namams buvo įrengta grupinė buitinių dujų stotis, visuose butuose išvedžioti dujotiekio vamzdžiai.

Paskutiniai pastatai Klausučiuose buvo: 400 vietų bendrabutis, kuriame gyveno atvykę dirbti moksleiviai ir studentai, bei 1987 m. pradėta eksploatuoti moderni elektrodinė katilinė, kuri apšildė beveik visą gyvenvietę. Ši katilinė naudojo naktinę energiją; ją aptarnavo vienas operatorius. 1990 m. ūkis įrengė mokyklos stadioną.

Nuo 1980 m. gyvenamųjų namų statyba persikėlė į kairiąją Armeniuko pusę, kur buvo Alekso Mazgeikos, Vlado Mikšos, Stasio Kveškaus ir dalis Izabelės Butkutės žemės. Vlado Mikšos sodyba buvo nugriauta, o kitos minėtų gyventojų sodybos liko gyvenvietėje. Šioje gyvenvietės dalyje buvo išrautas beveik du dešimtmečius augęs sodas, nutiestos gatvės, paklotos vandentiekio ir kanalizacijos linijos, įrengtos elektros lauko linijos. Čia daugumą sudarė vienbučiai namai dvišlaičiais stogais. Paskutiniai namai (Alfredui Černiauskui ir Antanui Būtautui) pastatyti 1991 m.

Visoje gyvenvietėje vandentiekio linijų paklota 7 km, kanalizacijos – 7,5 km, šiluminių trasų – beveik 3 km.

Didelis dėmesys ūkyje buvo skiriamas aplinkos sutvarkymui. Su dėkingumu Klausučių gyventojai prisimena landšafto architektus Rūtą ir Alfonsą Kiškius, kurie atvykdavo į ūkį iš Vilniaus ir už nedidelį atlyginimą paruošdavo aplinkos sutvar-

*Iš kairės: sodų
vyr. agronomas
Jonas Karpavičius,
dir. pavad. gamybai
Vytautas Saltonas
ir dir. pavad. buičiai
Alfredas Jankūnas.
1984 m.
Iš V. Saltono albumo*

kymo projektus ne tik apie visuomeninius pastatus, bet ir individualiems nuosaviems namams. Paskutinis didesnis jų darbas buvo Klausučių vidurinės mokyklos aplinkos sutvarkymo ir apželdinimo projektas, kurį paruošė ir įgyvendino ūkis savo lėšomis.

Nuo 1972 m. iki ūkio likvidavimo gyvenvietės aplinkos tvarkymu rūpinosi agronomė Aldona Kuprionienė. Jai talkino 6–12 moterų, kurios, be darbo uogyne, sodino gyvenvietėje dekoratyvinius želdinius, gėlynus, juos prižiūrėjo. Adelė Lekečinskienė visą laiką triūsė tik prižiūradama gėlynus, o Valentinas Steponavičius – žaliasias vejas. Pradžioje jas pjovė dalgiu, o vėliau – specialia motorine žoliapjove. A. Kuprionienė maloniai prisimena buvusias darbininkes Oną Petraitienę, Mariją Kuzmič, Marytę Skridlienę ir kitas.

Gatvių, šaligatvių ir takų įrengimu bei priežiūra rūpinosi kapitalinio remonto meistras Petras Povilaitis, o jam išėjus į pensiją – Kazys Šapauskas. Žemės paviršiaus lyginimo darbus labai gerai atlikdavo traktorininkas Kazys Gudžiūnas.

Agronomė kartu su direktoriaus pavaduotoju buities reikalams Alfredu Jankūnu dalykiškai bendraudavo su daugiabučių namų ir gatvių komendantais, rengė gražiausiai besitvarkančių daugiabučių namų ir individualių sodybų konkursus. Aktyviausias namų komendantas buvo Justinas Burba. Gražiausiai gyvenvietėje aplinką tvarkė Aldona ir Algirdas Kuprioniai, Genovaitė ir Bronius Švitrai. Dažniausiai konkursus laimėdavo Genės ir Modesto Ivanauskų, Juozo ir Antaninos Andriukaičių, Eleonoros Klasauskienės, Tomo ir Antaninos Mačiulaičių sodybos.

Ūkis aktyviai dalyvavo respublikinėje grožio puoselėjimo akcijoje „Duona ir grožis iš tų pačių rankų“, kuriai ilgą laiką vadovavo žurnalistas, rašytojas Albertas Laurinčiukas. 1976 m. Klausučių gyvenvietė pripažinta geriausiai besitvarkanti respublikoje ir apdovanota pereinamuoju gintaro prizu. 1978 m. ūkiui paskirta buvusios SSRS Ministrų Tarybos premija už Klausučių gyvenvietės suprojektavimą ir užstatymą. Premijos laureatais pripažinti ūkio direktorius Antanas Algirdas Sruoga, statybų brigadininkas Stasys Sarafinas, kapitalinio remonto brigados vadovas Petras Povilaitis ir traktorininkas buldozerininkas Kazys Gudžiūnas. Klausučių vaikų darželiui-lopšeliui buvo pripažinta pirmoji vieta buvusios Svietaų Sąjungos kaimo darželių-lopšelių apžiūroje. Darželio vedėja nuo pradžios iki pensijos ilgus metus buvo Joana Daugėlienė. Ją 1980 m. pakeitė ir dirbo iki privatizavimo Marytė Šeštakaus-

Klausučių gyvenvietės fragmentas. Pirmajame plane priešais kultūros namus vandens baseinas su fontanu ir skulptūra „Sėdinti mergaitė“. 1969 m. A. Jankūno nuotr.

kienė. Privatizuotas darželio pastatas buvo parduotas verslininkui, kuris čia įrengė parduotuvę ir gaiviųjų gėrimų bei alaus gamybos įmonę.

1990 m. ūkio negamybinės paskirties pagrindinės priemonės sudarė 6,5 mln. rub., iš jų butų fondas – 3 mln. rub. Seredžiaus seniūnijos duomenimis, tais metais Klausučiuose buvo 104 namai, iš kurių 29 daugiabučiai. Daug pastatyta sublokuotų dvibučių namų, kurie į daugiabučių skaičių neįskaityti. Gyvenvietėje tuo metu gyveno 1088 gyventojai.

Iš ūkio teritorijoje melioruotų plotų į gyvenvietę perkeltos 97 šeimos. Iš Rukšionių kaimo perkeltos 27 šeimos, iš Šilaitynės kaimo – 15, iš Spruktų – 2, iš Goniūnų – 9, iš Papartynų – 2, iš Pikčiūnų – 12, iš Girktų – 7, iš Klausučių – 3, iš Domantų – 5, iš Auštrakio – 5, iš Pavambalių – 5, iš Eimutiškių, Zabrano, Vambalių, Staciūnų ir Motiškių kaimų po vieną šeimą.

Beveik visus namus Klausučių gyvenvietėje ir gamybinis pastatus ūkyje pastatė ūkio statybininkai. Pirmasis statybos darbų technikas ūkyje buvo Liudas Mikalauskas. Jis 1957–1959 m. sudarinėjo statybos darbų sąmatas. Darbų vykdytoju iki 1960 m. dirbo Albinas Degutis. Kapitalinės statybos inžinieriumi po keletą metų ūkyje dirbo Antanas Masaitis ir Juozas Steiblys, o ilgiausiai – Romualdas Vaičys. Darbų vykdytoju nuo 1962 m. iki ūkio likvidavimo dirbo Stasys Sarafinas.

Be kapitalinės statybos brigados, statybos darbus atliko kapitalinio remonto brigada, turėjusi lentpjūvę, stalių dirbtuves, bitumo ir betono gamybos padalinį. Šiai brigadai iki 1982 m. vadovavo Petras Povilaitis, o jam išėjus į pensiją – Kazys Šapauskas, kuris dirbo iki ūkio likvidavimo.

Abiejose brigadose paskutiniu metu dirbo apie 60 žmonių. Statybininkai buvo aprūpinti būtiniausia technika. Jiems priklausė du automobiliniai kranai, savaeigis kranas, buldozeris, ekskavatorius, pakankamas transporto kiekis, gateris, medžio apdirbimo staklės ir kt.

Ilgiausiai ir geriausiai dirbo staliai Kazys Steponavičius, Jurgis Kriaučiūnas, mūrininkai Statys Babianskas, Zigmas Greičiūnas, kranininkas Vaclovas Juška, traktorininkas buldozerininkas Kazys Gudžiūnas, statybinių medžiagų tiekėjas Benadas Sadauskas ir daugelis kitų.

Keliai

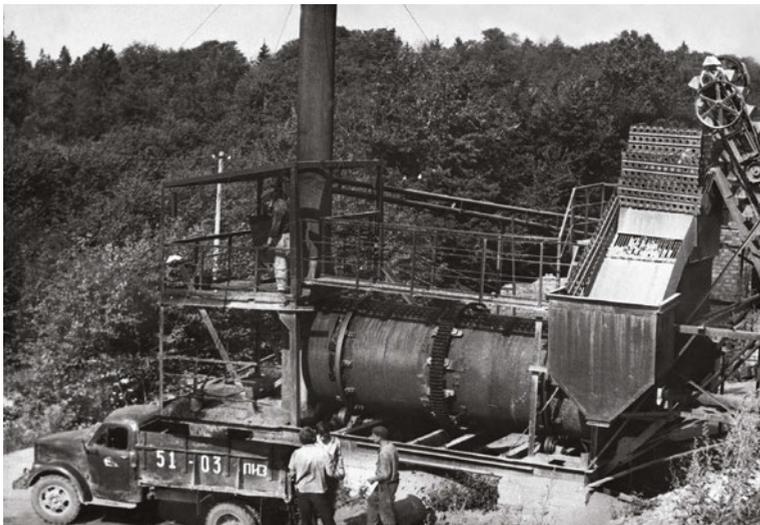
Įsikūrusio ūkio pietinę dalį kirto respublikinės reikšmės asfaltuotas plentas Kaunas–Klaipėda. Rytinėje ūkio dalyje per Pavambalių kaimą bei rytine Vambalių kaimo riba ėjo žvyruotas vieškelis Seredžius–Armeniškiai, šiaurės vakarų ūkio teritorijos dalyje pro Spruktų, Girų ir Rukšionių kaimus ūkio teritoriją kirto žvyruotas vieškelis Juodaičiai–Veliuona. Šiuos kelius prižiūrėjo rajono kelių valdyba, tik atskirais atvejais ūkis remontuodavo prasimušusias šių kelių vietas.

Trečiasis vieškelis jungė vieškelį Juodaičiai–Veliuona (ties Rukšionių ir Girų kaimo riba) su pagrindiniu keliu Kaunas–Klaipėda (ties Belvederiu). Prie šio vieškelių penktajame nuo Belvederio kilometre susiformavo Klausučių gyvenvietė ir pagrindiniai gamybiniai centrai. Visas šis vieškelis buvo priskirtas ūkio vidaus kelių kategorijai. Kiti ūkio teritoriją raižę keliai buvo arkliniu transportu pravažinėti lauko keliukai.

Vieškelių atkarpa Belvederis–Klausučiai ūkiui buvo pati reikšmingiausia ir kėlė daugiausia rūpesčių, nes buvo sunkiai išvažiuojama. Kelias buvo žvyruotas, nutiestas arkliniam transportui, jo pagrindas buvo silpnas. Be to, šio vieškelių beveik vieno kilometro atkarpa nuo Belvederio kaimo ribos iki Merončikų kaimo buvo išardyta rengiant čia buvusio aerodromo lėktuvų angarus. Ilgametis ūkio autogaražo vedėjas Algirdas Kuprionis prisimena, kad 1957–1963 m. polaidžio metu arba po didesnio lietaus ūkio mašinos su kroviniu laukdavo Belvederyje, kol jas partraukti atvyks vikšriniai traktoriai, arba kroviniai būdavo sandėliuojami Belvederio dvaro svirne, kur buvo įrengtas ūkio sandėlis. Automašinos pašlapusiu keliu neišvažiuodavo.

Šis kelias buvo remontuojamas nuo 1957 m., tačiau pirmoji kelio rekonstrukcija buvo užbaigta tik 1963 m. pabaigoje, o asfalto danga paklota 1964 m. Kelio darbus atliko Jurbarko MSV. Dėl nepakankamai tvirto pagrindo ir didelio kelio apkrovimo kelias pradėjo plėstis. Antroji šio kelio rekonstrukcija užbaigta 1972 m. – paklotas antrasis asfalto sluoksnis. Siekiant labiau sutvirtinti kelio dangą, 1982 m. kelias asfaltuotas trečią kartą.

Pagrindine Klausučių gatve tapusi šio kelio dalis pirmą kartą asfaltuota taip pat 1964 m. Vėliau asfaltas buvo paklotas iki susikirtimo su gyvenvietės apvažiavimo

Ūkio ceche pagaminto asfalto betono pakrovimo ir išvežimo darbai. 1972 m.

A. Jankūno nuotr.

Iš V. Saltono albumo

keliu. Vieškelių dalis nuo šio susikirtimo iki susikirtimo su vieškeliu Juodaičiai–Veliuona ne kartą buvo žvyruojama, o 1971 m. žvyru perpilta iš naujo. Tais metais pakeistas didesnio diametro gelžbetonio žiedais tiltas per Armenos upę. 1960 m. medinis tiltas per Armenos upę buvo pakeistas gelžbetonio žiedais, tačiau jų diameteras buvo nepakankamas – polaidžio metu vanduo tekėdavo kelio paviršiumi ir nuplaudavo kelią. Ši kelio atkarpa liko neasfaltuota.

Visi kiti ūkio vidiniai keliai buvo tiesiami naujai suformuojant sankasas, pagrindus ir dangą. Jau 1958 m. pradėtas tiesti kelias nuo Klausučių pro Vambalių gamybinį centrą iki vieškelių Seredžius–Armeniškiai. 1963 m. atlikta šio kelio rekonstrukcija. Darbus atliko Jurbarko MSV.

Projektuojant sodus, buvo suprojektuoti ir sodų keliai. Juos tiesė ūkis. Sodų keliai su žvyro danga baigti tiesti 1966 m. Tais pačiais metais Jurbarko MSV nutiesė kelią Belvederis–Rūsteikoniai, o po metų kelią Rūsteikoniai–Goniūnai. Pagrindiniai sodų keliai 1974–1975 m. buvo išasfaltuoti.

Rukšionių kaime kelias nuo vieškelių Juodaičiai–Veliuona iki Pelutkelio įrengtas keliais etapais. Pirmiausia įrengta kelio atkarpa nuo vieškelių iki naujai pastatytos karvidės per Benado Jonaičio sodybos kiemą. Drenuojant Rukšionių laukus, 1972 m. melioratoriai suformavo kelio sankasą iki Pelutkelio ir įrengė kelio dalį nuo karvidės iki pirmojo griovio. Po trejų metų įrengiama likusioji kelio dalis, visas kelias naujai nužvyruojamas.

1975 m. buvo įrengtas Šilaitynės kelias, kuris ėjo nuo vieškelių Juodaičiai–Veliuona ties Girku ir Rukšionių kaimais iki Snietalos upelio.

1976 m., rengiant kultūrinę ganyklą Pikčiūnų skyriuje, melioratoriai nutiesė kelią pro Papartynų ir Pikčiūnų kaimus, kuris sujungė kelią Klausučiai–Vambaliai su Pikčiūnų keliu, ėjusi pro buvusias Pikčiūnų senojo kaimo sodybas. Čia 1982 m. buvo pastatytas 400 vietų karvių kompleksas.

Iki 1976 m. visas transportas nuo Belvederio pusės į gamybinę ūkio dalį, esančią dešinėje Upiaus pusėje, važiavo centrine Klausučių gatve. Tais metais ūkis savo jėgomis įrengė Klausučių gyvenvietės apvažiavimo kelią, kuris 1977 m. buvo išasfaltuotas. Apvažiavimo kelias šakojosi nuo kelio Belvederis–Klausučiai ties Armeniuko tiltu, apjuosė gyvenvietę iš rytinės pusės ir ties Pikčiūnų karvide susijungė su ūkio gamybine dalimi. Kita apvažiavimo kelio dalis ėjo tiesiai ir susijungė su keliu Klausučiai–Šilaitynė. Sunkvežimiais ir traktoriais važinėti gyvenvietėje buvo uždrausta.

Devintojo dešimtmečio pradžioje nutiesiamas kelias, sujungęs kelią Belvederis–Klausučiai su vieškeliu Seredžius–Armeniškiai. Naujasis kelias į Belvederio kelią išsijungė ties įvažiavimu į pramoninį sodą ir Klausučių kaimo rytine riba pagal griovį ėjo iki Pavambalių kaimo ir čia išsijungė į vieškelį. Po poros metų šioje ūkio dalyje buvo nutiestas kelias, sujungęs vieškelį Seredžius–Armeniškiai su vieškeliu Seredžius–Žvėrupis.

1986–1987 m. nutiesiamas kelias Girkuose, kuris ėjo nuo kelio Klausučiai–Šilaitynė į šiaurę link Žindžynės miško kampo ir šio miško bei Burbinės miško pamiške pasiekė vieškelį Juodaičiai–Veliuona.

1988 m. Šilaitynės kelias nuo Snietalos upelio pratęsiamas iki Laužų miško ir visas naujai nužvyruojamas. Tai buvo paskutinis ūkiui reikalingas kelias. Nutiesus ūkiui reikalingus kelius, svarbiausi darbai buvo jų priežiūra ir gerinimas.

1988 m. visi ūkio vidaus keliai sudarė 34 km. Jiems įrengti buvo išleista 1,65 mln. rublių. Asfaltuotų ūkio vidaus kelių buvo 20,5 km, neskaitant privažiavimų prie gamybinių centrų, kiemų ir aikščių. Ūkis nebūtų turėjęs tiek asfaltuotų kelių, jeigu ne asfalto-betono gamybos įrenginys, kuris ūkyje veikė 1969–1978 m.

Prie kelių statybos ir jų priežiūros be perstojo dirbo visos ūkio savivartės mašinos, o žiemos metu – ir ratiniai traktoriai. Kelių statybai smėlis ir žvyras buvo vežamas iš Kvesų ir Jurbarko karjerų bei Nemuno vagos, iš kurios Nemuno upeiviai kiekvienais metais prie krantų supildavo dešimtis tūkstančių tonų smėlio.

Kelių statyba ir jų priežiūra rūpinosi kapitalinio remonto vadovai Petras Povilaitis, o nuo 1982 m. – Kazys Šapauskas. Visą laiką kelių paviršių gremdė ir lygino traktorininkas Kazys Gudžiūnas, kuris, be traktoriaus, turėjo dar buldozerį, greiderį ir autogreiderį. Jam padėdavo ilgametis kelių prižiūrėtojas, buvęs savanoris Petras Dovydaitis.

Paslaugos ūkio dirbantiems

Rūpinimasis darbuotojų darbo, gyvenimo sąlygų, sveikatos, kultūros ir buitės poreikių tenkinimu buvo vienas iš pirmaeilų ūkio administracijos rūpesčių. Kadangi beveik visi Klausučių gyventojai buvo susiję su ūkiu (mokytojai, medikai, darželio, prekybos ir kiti aptarnavimo darbuotojai), tad rūpinimasis jais iš esmės nesiskyrė nuo ūkio dirbančiųjų.

Svarbiausia buvo visus aprūpinti gyvenamuoju plotu. Ši problema buvo sėkmingai sprendžiama, o 1990 m. ir visiškai išspręsta – visi gyventojai turėjo butus arba namus. Žinoma, ne visi buvo patenkinti butų kokybe, nes pirmos statybos butuose buvo mažiau patogumų, tačiau paskutiniuoju metu ir šiuose namuose buvo įvestas centrinis šildymas. Liko vienas pirmųjų statybų keturbutis, kuriame nespėta įvesti centrinio šildymo. Absoliuti dauguma gyventojų naudojosi visais patogumais. Gyventojai už butą ir vandenį (priklausomai nuo buto dydžio) mokėdavo 3–7 rb, o už šildymą – 9–18 rb per mėnesį. Gyventojai nemokamai buvo aprūpinami dekoratyviniais augalais, žaliosios vejų prie namų buvo neįskaitomos į sodybinės žemės plotą. Pageidaujantiems nemokamai buvo sudaromi aplinkos apželdinimo projektai. Gyvenvietėje statantiems namus ūkis dengė 50% sąmatinės namo vertės.

Pagal tuo metu buvusius įstatymus, ūkio dirbantieji gaudavo 0,5 ha dirbamos žemės, kolūkių dirbantieji – 0,6 ha žemės. Ūkis iš savo žemės šeimai skirdavo dar 0,5 ha ganyklos. Kiti kaimo gyventojai gaudavo 0,25 ha žemės. Ūkio dirbantieji didesnę dalį sodybinės žemės apsėdavo miežiais, šiek tiek žemės skirdavo bulvėms ir pašariniams šakniavaisiams. Ūkis visiems norintiems gyventojams šias kultūras pasėdavo į bendrus plotus už nedidelį mokesčių. Savininkui miežių grūdus reikdavo atsiimti iš sandėlio, o bulves ir pašarinius šakniavaisius patiems nusikasti.

Kaip prisimena pirmoji medicinos felčerė Doma Dapkevičienė, pirmasis medicinos punktas Klausučiuose buvo įsteigtas 1958 m. vieninteliame senos statybos mediniame Jono Bulavo name. Buvo nuomojamas vienas kambarys. Be medicinos felčerės Romos Ptašinskienės, čia dirbo ir ūkio samdoma stomatologė. Pastačius naują administracinį-buitinį kompleksą, medicinos punktui jame buvo skirtos gana erdvios patalpos. Vėliau ūkis savo lėšomis įrengė fizioterapijos ir masažo kabinetą, kuriame dirbo medicinos sesuo Daiva Baltrušaitienė. Medicinos felčere visą laiką

dirbo Vida Jankauskienė. Visos medicinos paslaugos ūkio dirbantiesiems buvo nemokamos.

Ūkis nemokamai suteikė patalpas vaistinei, knygynui, valgyklai, bibliotekai, paštui, buitinio gyventojų aptarnavimo kombinatui, medicinos punktui, mokėjo atlyginimą stomatologui ir gydytojui (už pusę etato).

Geraį įrengtuose kultūros namuose gyventojai galėjo dalyvauti meno saviveikloje, pasižiūrėti kino filmų, dalyvauti šokių vakaruose ir koncertuose, kuriuos rengdavo ne tik vietos meno saviveiklos entuziastai, bet ir įvairios respublikos meno grupės bei atskiri atlikėjai. Atgavus nepriklausomybę, čia lankėsi ir Amerikos lietuvių meno trupė iš Čikagos.

Ūkis buvo Druskininkų sanatorijos „Eglė“ ir Palangos poilsio namų „Linas“ dalininkas. Šiose gydymo ir poilsio įstaigose ūkis turėjo po vieną nuolatinę vietą. Be to, poilsinių, gydomųjų ir turistinių kelialapių gaudavo ir iš rajono profsąjungos komiteto. Ūkyje kelialapių gavimu ir paskirstymu rūpinosi ūkio profsąjungos komitetas, kuriam vadovavo etatinis komiteto pirmininkas. Paskutiniu metu ilgą laiką šias pareigas ėjo Juozas Kringelis. Devintajame dešimtmetyje ūkio dirbantieji pasinaudodavo apie trisdešimčia kelialapių kasmet.

Nemažą pagalbą ūkis teikė ir mokyklai: apmokėjo už mokyklos priestato projektą, padėjo surasti statybos rangovus ir subrangovus, finansavo beveik trečdalį priestato statybos darbų, sutvarkė ir apželdino mokyklos aplinką, padėjo įrengti mokykloje plaukimo baseiną, o vėliau jo vietoje įrengė sunkiosios atletikos salę, supirko visą reikiamą sporto įrangą, apmokėjo už mokykloje įrengtus vitražus, dovanojo kai kuriuos paveikslus ir kt. Be to, kasmet skirdavo pinigų mokiniams maitinti, padėdavo suremontuoti mokyklą ir kt. Mokykla savo ruožtu padėdavo maitinti ir apgyvendinti ūkio talkininkus, mokiniai padėdavo skinti vaisius ir uogas.

Pirmoji parduotuvė buvo pas Joną Gerulaitį. Pastačius pirtį ir prie jos pagalbinį pastatėlį, parduotuvė kurį laiką buvo šiame pastatėlyje. Pastačius naują dviejų aukštų parduotuvės pastatą, parduotuvė iš minėto pastato buvo perkelta į naująjį. Pirmajame aukšte buvo maisto prekės, antrajame – pramoninės. Visoje gyvenvietėje buvo viena parduotuvė. Parduotuvė pastatyta už kooperatyvų sąjungos lėšas, todėl jai ir priklausė, tačiau pastatyti padėjo ūkio statybininkai.

Gyvenvietėje buvo dvi valgyklos. Bendrojo naudojimo valgykla su bufetu buvo viename iš seniausių pastatų priešais pirmąjį namą A. Daugėlos gatvėje. Pastačius administracinį-buitinį kompleksą, valgykla buvo perkelta į šias patalpas. Mokyklos bendrabučio valgykloje maitinosi mokiniai. Rudenį obuolių skynimo metu veidavo penkios valgyklos. Visą prekybą organizavo rajono kooperatyvų sąjunga.

1985 m. pastatytas sveikatingumo centras buvo skirtas pobūviams ir svečiams priimti, tačiau čia buvo įrengta ir bendrojo naudojimosi pirtis, kuri veidavo penktadieniais ir šeštadieniais. Besimaudantys galėjo naudotis garine ir sausa pirtimi (sauna) bei baseinu su kaskada. Suaugusiesiems paslauga kainavo 0,2 rb, vaikams nemokamai.

Ūkis visą dešimtmetį bendravo su buvusios VDR Kindelbriuko sodininkystės kooperatyvu, kuriam vadovavo Vilfridas Benke. Šiame ūkyje pabuvoję specialistai ir kiti dirbantieji susipažino ne tik su šio ūkio gamyba, bet ir su Tiuringijos krašto kultūra bei istorija. Paskutinė 34 saviveiklininkų delegacija Kindelbriuke lankėsi 1989 m.

2 lentelė
Ūkio panaudotos socialinės paskirties lėšos 1990 m.

Kam paskirti pinigai	Panaudota suma (tūkst. rub.)
Klausučių vidurinei mokyklai	20,4
Medicinai	20,4
Tremtiniam už prarastą turą	22,1
Pensijoms	53,3
Kultūrai	5,2
Poilsiniams ir gydymosiems kelialapiams	1,9
Sportui	0,9
Kadrams ruošti	8,1
Dirbančiųjų ganyklų išlaidoms padengti	53,8
Pasėlių bendruose plotuose išlaidoms padengti	85,5
Butų komunaliniam ūkiui	220,6
Dirbantiesiems parduotų namų dalies vertei dengti	84,0
Darbuotojų statomų gyvenamųjų namų 50% vertės dengimui	94,3

Atsakingas už komunalines ir buitines paslaugas buvo ilgametis ūkio darbuotojas direktoriaus pavaduotojas ūkio ir buities reikalams Alfredas Jankūnas.

Belvederis 1970–1991 metais

1970 m. iškėlus bitininkų mokyklą iš Belvederio, duras liko be šeimnininko. Tų pačių metų vasarą Belvederio rūmai, parkas su koplyčia, svirnas, buvusi rūkykla ir trys gyvenamieji namai bei buvęs žemės ūkio technikumio bendrabutis buvo perduoti Mičiurino sodininkystės tarybiniam ūkiui. Dvaro žemė ir ūkiniai pastatai, kaip buvo minėta, šiam ūkiui buvo perduoti anksčiau.

Vakarinėje rūmų dalyje gyveno dvi šeimos, o antrajame aukšte du kambarius buvo užėmusi Padubysio girininkija. Rytinėje rūmų dalyje gyveno irgi dvi šeimos. Rūsyje buvo išlikusi valgykla su virtuve ir pirtis. Dalyje rūsių aplinkiniai gyventojai laikė bulves ir daržoves. Nors rūmų patalpas reikėjo remontuoti, tačiau didesnių patalpų pažeidimų nebuvo, neblogai buvo išsilaikiusi pokylių salė. Tačiau rūmų cinkuotos skardos stogas vietomis buvo prarūdijęs, kai kur buvo pradėję drėgti lubos.

Tuo metu ūkyje pradėjo derėti sodai, o talkininkams apgyvendinti ūkis patalpų neturėjo. Be to, Klausučiuose nebuvo gerų patalpų svečiams priimti. Tam tikslui ir buvo panaudotos rūmų patalpos. Visi neužimti rūmų kambariai, kaip ir buvęs dvaro klojimas, kuriame buvo įrengta sporto salė bei bendrabutis, buvo naudojami talkininkams apgyvendinti, o dvaro svirne buvo įrengti keturi butai, kuriuose žmonės gyvena ir šiuo metu. Buvusioje dvaro rūkykloje įrengtas butas ir garažas. Gyvenamuosiuose namuose liko gyventi ten gyvenę žmonės, kurie tuos namus vėliau privatizavo.

1971–1973 m. Kauno dailės mokyklos mokiniai kartu su ūkio kapitalinio remonto brigados statybininkais rūmų rūsius išvalė ir įrengė puikias patalpas pokyliams su originaliais baldais ir interjeru. Darbams vadovavo Kauno tautodailininkas Vilimas. Tačiau dėl blogos ventiliacijos ir nepakankamos medienos apsaugos baldai ir grindys po dešimtmečio pradėjo pūti. Nuo 1988 m. rūsiai nebuvo naudojami. Paskutiniai tais metais čia savo vestuves atšventė Aušra Jankevičiūtė ir Romas Janickas.

Nuo 1977 m., kai Klausučiuose buvo pastatytas administracinis-buitinis pastatas, kuriame buvo puiki pokylių salė, dvaro rūmai buvo naudojami tik talkinin-

Belvederio rūmai.

1970 m.

*Iš J. Sutranašičienės
albumo*

kams apgyvendinti derliaus nuėmimo metu, o visą kitą laiką buvo tušti. 1984 m. pastačius Klausučių gyvenvietėje 400 vietų bendrabutį, dvaro rūmai liko nenaudojami. Juos reikėjo skubiai remontuoti, perdengti stogą. Ūkio administracija dėjo daug pastangų, kad rūmus kapitališkai remontuoti pradėtų Kauno restauracinės dirbtuvės, tačiau remonto darbai buvo nukeliami vis kitiems metams. Tai labai gerai pailiustuoja tuometinio ūkio direktoriaus B. Švitros 1984 m. sausio 16 d. pasirašytas raštas Nr. 63, kurį pacituosime ištiesai:

„Lietuvos TSR Kultūros Ministro Pavaduotojui drg. Glemžai. Jurbarko rajono Mičiurino Sodininkystės tarybiniam ūkiui priklausantys buvę Belvederio dvaro rūmai yra avarinėje būklėje. Būtinai skubus rūmų kapitalinis remontas.

Paminklų konservavimo institutas rūmų kapitalinio remonto projektinę dokumentaciją paruošė 1981 m. Pagal Kultūros ministerijos perspektyvinių architektūrinių paminklų restauravimo planą Belvederio rūmų kapitalinis remontas turėjo būti pradėtas 1982 metais. Kauno restauracinėms dirbtuvėms projektinė dokumentacija buvo pateikta laišku ir buvo pažadėta 1982 metais atlikti darbų už 40 tūkst. rublių, tačiau vėliau Belvederio rūmų remonto darbai buvo išjungti iš plano. Tas pats pasikartojė ir 1983 metais.

Prašome rasti galimybę įjungti Belvederio rūmų kapitalinį remontą į Kauno restauracinių dirbtuvių 1984 metų darbų planą“*.

Nors pats Glemža ne kartą lankėsi Belvederyje ir norėjo pradėti rūmų remontą, tačiau Kauno restauracinės dirbtuvės darbus pradėjo tik 1990 m. antrojoje vasaros pusėje. Prieš tai ūkio pastangomis Jurbarko melioratoriai 1987 m. sutvarkė lietaus nutekėjimo sistemą, o statybos trestas „Kauno statyba“ 1989 m. naujai perdengė visą rūmų ir koplyčios stogą. Kauno res-

*Cituojamo dokumento kalba netaisyta. *Red. pasta.*

tauratoriai, kurių dirbo vos keletas žmonių, 1991 m. pavasarių rūmų restauravimo darbus užkonservavo.

1989 m. pradėjus rūmų remontą, ūkio administracija ieškojo galimybių gauti papildomai lėšų remontui. Buvo svarstomos ir rūmų panaudojimo galimybės po restauracijos. Bendradarbiauti sutiko devintajame dešimtmetyje klestėjusi Kauno televizorių gamykla „Banga“, kuriai vadovavo Leonas Jankauskas, bei Kauno širdies ir kraujagyslių fiziologijos ir patologijos institutas, kuriam vadovavo prof. Juozas Blužas. Buvo numatyta buvusiam dvaro svirne įrengti didelę konferencijų salę, o rūmuose – nedidelę konferencijų salę, svečių priėmimo ir maitinimo patalpas, didelę rūmų dalį skirti etnografiniam muziejui ir paveikslų galerijai.

Belvederio rūmų komendantu iki 1975 m. buvo Zenonas Sviderskis, vėliau – Sofija Kubilienė. Pradėjus ūkio reorganizavimą, 1991 m. lapkričio 1 d. Belvederio rūmai buvo perduoti Jurbarko savivaldybei.

3 lentelė

Buvę ūkio vadovai ir vyriausieji specialistai (1957–1991 m.)

Vardas ir pavardė	Kuriais metais dirbo	Pastabos
Vadovai		
Pranas Mileška	1957–1960	
Jonas Baltrūnas	1960–1963	
Antanas Algirdas Sruoga	1963–1981	
Bronius Švitra	1981–1991	
Vadovo pavaduotojai		
Vytautas Saltonas	1969–1991	Iki 1981 m. ėjo ir vyr. inžin. mechaniko pareigas
Bronius Švitra	1974–1981	Kartu ėjo ir ūkio agronomo pareigas
Alfредas Jankūnas	1978–1991	Etatas nuo 1978 m.
Jonas Šimanskis	1990–1991	Etatas nuo 1990 m.
Ūkio agronomai		
Kazimieras Ropė	1957–1960 1962–1963	1963 m. nepilnus metus vyr. agronomo pareigas ėjo Jadvyga Beniulytė
Antanas Berūkštis	1960–1962	
Antanas Kreivaitis	1964–1969	
Bronius Švitra	1969–1981	
Juozas Armonas	1981–1984	
Aleksas Romas Pavalkis	1984–1991	
Sodų agronomai		
Antanas Daugėla	1958–1970	
Jonas Karpavičius	1970–1991	
Zootechnikai		
		1957–1958 m. zootechniko pareigas ėjo vet. gydytojas Vilhelmas Stalionis, o 1959 m. – gyvulininkystės brigadininkas Jonas Bakutis
Pranas Nagreckas	1960–1965	
Albinas Gerčys	1965–1967	
Antanas Kunca	1967–1973	
Juozas Makevičius	1973–1984	
Stasys Stanišauskas	1984–1990	
Raimondas Jacikevičius	1990–1991	

(tęsinys)

Vardas ir pavardė	Kuriais metais dirbo	Pastabos
Veterinarijos gydytojai		
Vilhelmas Stalionis	1957–1958	Ėjo ir zootechniko pareigas
Liudvikas Gaižauskas	1958–1960	
Antanas Kemešys	1960–1965	
Algirdas Girdauskas	1965–1966 1977–1981	
Rapolas Klusas	1966–1977 1983–1991	
Vaidotas Zaras	1981–1983	
Inžinieriai mechanikai		
Juozas Pranaruskas	1960–1962	Pareigybė nuo 1960 m.
Albertas Pavalkis	1962–1969	
Vytautas Saltonas	1969–1981	
Egidijus Tendzegolskis	1982–1985	
Gintas Ibianskas	1985–1988	
Alfредas Černiauskas	1988–1991	
Energetikai		
Virginijus Bandza	1982–1991	Pareigybė nuo 1982 m
Ekonomistai		
Jadvyga Beniulytė	1966–1987	Pareigybė nuo 1966 m.
Laima Gailevičienė	1987–1991	
Buhalteriai		
Jonas Karpavičius	1957–1967	
Alvina Kreivaitienė	1967–1969	
Jonas Kazlauskas	1969–1976 1980–1984	
Laima Jakštienė	1976–1980	
Viljeta Kringelienė	1984–1991	

Klausučių mokykla

Vilma Baltutienė

Lietuvai tapus nepriklausoma valstybe, 1919 m. Pikčiūnų kaime pradėjo veikti pradžios mokykla. Savo pastato mokykla neturėjo. Ji veikė Pikčiūnų kaimo ūkininkų Kemezūrų, vėliau Danaičių, Gerulaičių namuose*.

Skurdžios tada buvo pirmosios mokyklos: vienas kambarys, kuriame mokydavosi visų keturių skyrių mokiniai, maži langeliai, krosnies sienelė, prie kurios spausdavosi pasišildyti vaikai. Dažnai iš šeiminių virtuvės verždavosi dūmai ir garai. Vargingai būdavo apsiavę ir apsirengę ir mokiniai: klumpėmis, naginėmis, milo švarkeliais ir kelnėmis. Net mergaičių suknelės buvo namie austos.

Labai kuklūs buvo ir mokytojų butai, dažnai tik plona sienele atitverti nuo šeiminių virtuvės. Tačiau mokytojai visais laikais troško, kad jaunimas pamėgtų knygą, siektų kuo daugiau žinių. Geru

*Plačiau žr. R. Čepo str., „Seredžiaus valsčiaus mokyklos 1919–140 metais“. *Vyr. red. pastaba.*

žodžiu minimos J. Veverskio, Masaičių, J. Milavicko pavardės. Elena Zilinkevičiūtė-Liepinaitienė dirbo ūkininko Kemzūros troboje įkurtoje mokykloje.

Klausučių pirmoji tipinė pradžios mokykla pastatyta 1931 m. Šioje mokykloje dirbo mokytojas J. Milavickas, vėliau Juozas ir Petronėlė Kinderiai.

Antrojo pasaulinio karo metais Klausučių pradžios mokykloje įsteigiamas penktasis skyrius. Mokytojams J. ir P. Kinderiams pasitraukus į Vakarus, čia 1944 m. mokytojavo G. Urmanienė ir D. Ramonienė. Mokykloje iš pradžių buvo vėl tik keturi skyriai. Mokytojoms buvo sunku pragyventi iš retai gaunamos menkos algos, todėl gyventojai kuo galėdami jas šelpė. Trūko kuro, todėl per žiemos šalčius kartais net kelias savaites nebūdavo pamokų.

Apie 1948 m. pradžios mokykla pamažu išaugo į septynmetę. Joje direktoriais dirbo Jonas Brundza (1952–1953 m.), Irena Vasiliauskaitė (1953 m.), Romualdas Tamulaitis (1954–1957 m.), Algimantas Rimkevičius (1957–1958 m.), Albina Černevičiūtė (1958–1959 m.).

Direktoriaujant R. Tamulaičiui, mokytojais dirbo: Ada Vaičiulėnaitė (dėstė matematiką, fiziką, chemiją, vokiečių kalbą, vadovavo Raudonojo kryžiaus būreliui), Antanina Mačiulienė ir Bronė Rukšienė (buvo pradinių klasių mokytojos), Marija Lapačinskaitė (dėstė rusų k. ir buvo choro būrelio bei meno savi-

Klausučių septynmetės mokyklos direktorius Jonas Brundza 1952 m. KMM

Klausučių septynmetės mokyklos mokytojai. Pirmoje eilėje (iš kairės): Ada Vaičiulėnaitė, Marija Lapačinskaitė, Elena Tamulaitienė, Romualdas Tamulaitis (direktorius); antroje eilėje (iš kairės): Antanina Mačiulienė, Ona Stygienė, Valerija Mizgaitytė, Danutė Dapkevičiūtė. 1957 m. KMM

veiklos ratelio vadovė), Ona Stygienė (dėstė gamtą ir braižybą), Elena Tamulaitienė (dėstė istoriją, geografiją ir buvo mokyklos bibliotekos vedėja), Valerija Mizgaitytė (dėstė lietuvių k. ir piešimą).

1959 m. Klausučių septynmetės mokyklos direktoriais buvo paskirti Stanislovas Džiaugys. Jam vadovaujant, pagerėjo mokinių mokymas ir auklėjimas, mokykla sustiprėjo materialiai.

1960 m. pradinių klasių mokytojos buvo Antanina Mačiulienė ir Danutė Kazakauskienė, lietuvių kalbos mokė Nijolė Danaitytė, rusų ir vokiečių – Marija Lapaičinskaitė, matematikos ir fizinės kultūros – Algimantas Šeštakauskas, istorijos ir biologijos – Stasė Kučinskaitė, piešimo ir muzikos – Gražina Latvinskaitė, matematikos, fizikos ir braižybos – Stanislovas Džiaugys.

1 lentelė

Klausučių septynmetės mokyklos mokinių skaičius 1958–1962 m.*

Mokslo metai	Mokinių skaičius klasėse							Iš viso
	I	II	III	IV	V	VI	VII	
1957–1958	7	7	8	9	14	17	11	73
1958–1959	14	15	8	6	16	14	19	92
1959–1960	8	15	17	7	11	12	14	84
1960–1961	6	11	10	16	16	13	8	80
1961–1962	14	7	10	10	24	16	10	91

*Lentelėse pateikiami duomenys paimti iš Klausučių S. Santvaro pagrindinės mokyklos archyvo.

1963–1964 m. m. mokykla tapo aštuonmete. 1967 m. rugpjūčio 19 d. Klausučiuose buvo atidaryta naujai pastatyta mokykla. 1971 m. duris atvėrė ir nauja sporto salė, kuri Jurbarko rajone buvo viena iš didžiausių ir geriausiai pritaikytų moksleivių fiziniam lavinimui ir sporto varžyboms. 1975 m. pavasarį mokyklos moksleiviai prie Klausučių kaimo kultūros namų pasodino 500 medelių.

1974–1975 m. m. dirbo šie mokytojai: pradinių klasių – Eleonora Bakutienė, Stasė Ūkienė ir Danutė Kazakauskienė, biologijos – Birutė Stanišauskienė, lietuvių k. – Nijolė Danaitytė, geografijos – Albina Ropienė, istorijos – Eugenija Ivanauskienė, muzikos – Meilė Džiaugienė, matematikos ir fizinio lavinimo – Algimantas Šeštakauskas.

*Naujasis Klausučių aštuonmetės mokyklos pastatas. 1967 m.
KMM*

Klausučių aštuonmetės mokyklos mokytojai. Pirmoje eilėje (iš kairės): B. Stanišauskienė, D. Kazakauskienė, N. Danaitytė, I. Koalaitė, A. Ropienė, M. Džiaugienė; antroje eilėje (iš kairės): A. Šeštakauskas, E. Bakutienė, E. Ivanauskienė, S. Ūkienė, S. Džiaugys. 1974 m. SMM

2 lentelė
Klausučių aštuonmetės mokyklos mokinių skaičius 1963–1976 m.

Mokslo metai	Mokinių skaičius klasėse								Iš viso
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	
1962–1963	6	15	7	9	20	20	14	10	98
1963–1964	10	7	12	6	16	17	18	10	96
1964–1965	17	9	8	9	17	15	17	17	109
1965–1966	12	18	11	7	13	15	15	18	109
1966–1967	9	14	21	12	11	17	15	17	116
1967–1968	21	15	19	20	21	17	18	14	145
1968–1969	26	21	14	20	20	21	16	17	155
1969–1970	34	26	22	16	27	19	20	14	178
1970–1971	16	35	27	25	21	27	21	21	193
1971–1972	27	15	41	30	29	19	23	16	200
1972–1973	24	30	13	50	27	31	20	23	218
1973–1974	30	26	29	23	48	27	28	21	232
1974–1975	35	29	27	27	24	45	27	26	240
1975–1976	18	33	33	29	27	23	45	27	235

1977 m. vasarą šalia mokyklos pastatytas trijų aukštų bendrabutis ir erdvi valgykla.

1978–1989 metai

1978–1979 m. m. Klausučių aštuonmetė mokykla tapo vidurine mokykla. 1979 m. birželį mokykla išleido pirmąją abiturientų laidą.

Metams bėgant, mokinių skaičius mokykloje didėjo. Tad prie senosios mokyklos teko statyti priestatą. 1980 m. pagal individualų architekto Vytauto Batisos projektą Jurbarko statybos organizacija (vadovas Augutavičius) pradėjo naujos mokyklos statybą. Statyba truko dvejus metus. 1982 m. rugsėjo 1 d. įvyko naujosios mokyklos atidarymas. Ši mokykla, kuri buvo pastatyta pagal individualų projektą, respublikoje tuomet buvo vienintelė.

1982–1983 m. m. mokykloje mokėsi 308 mokiniai. Tai buvo pats didžiausias mokinių skaičius per visą mokyklos istoriją. Dirbo 22 pedagogai. Tais metais sustip-

*Naujasis mokyklos
priestatas. 1982 m.
SMM*

rejo mokyklos materialinė bazė, buvo įrengti vieni geriausių rajone fizikos, chemijos, muzikos kabinetai. Mokiniai kartu su mokytojais tvarkė ir gražino mokyklos aplinką. Daug metų iš eilės aplinkos tvarkymo konkursuose Klausučių vidurinė mokykla vidurinių mokyklų tarpe užimdavo pirmąsias vietas.

1983–1984 m. m. mokykla pasirinko darbinio mokymo kryptį. Įrengė buities darbų bei medžio darbų kabinetus. Šiai kryptčiai vystyti padėjo mokykloje įsteigtas tarpmokyklinis kombinatas, kuriame gyvulininkystės, sodininkystės bei mechanizatoriaus specialybes galėjo įsigyti IX–XI klasių mokiniai. Kombinate mokėsi ir aplinkinių – Juodaičių ir Veliuonos – vidurinių mokyklų moksleiviai. Įgytas žinias jie panaudojo darbui ūkyje.

3 lentelė

1980–1985 metais mokykloje dirbę pedagogai

Pedagogo vardas, pavardė	Dėstomasis dalykas	Pareigos
Stanislovas Džiaugys	Matematika	Direktorius
Algimantas Bušelis	Chemija	Pavaduotojas mokymo reikalams
Danutė Januškytė	Fizika, matematika	Užklasinio auklėjimo organizatorius
Laima Tamašauskienė	Istorija	
Algimantas Šeštakauskas	Lietuvių kalba, prad. karinis parengimas	
Nijolė Danaitytė	Lietuvių kalba	
Marija Berūkštienė	Rusų kalba, vokiečių kalba	Raudonojo kryžiaus būrelio vadovė
Vida Šimaliūnienė	Rusų kalba	
Birutė Vaicekauskienė	Rusų kalba, lietuvių kalba	
Roma Endzelytė	Matematika, braižyba	Jaunųjų eismo inspektorių būrelio vadovė
Artūras Tamašauskas	Fizika, matematika, darbai	
Julius Razma	Istorija, visuomenės mokslas, fizinis lav.	Fizinio lav. būrelio vadovas

(tęsinys)

Pedagogo vardas, pavardė	Dėstomasis dalykas	Pareigos
Janė Razmienė Vida Bučelienė	Vokiečių kalba Biologija, istorija, buities darbai	
Birutė Stanišauskienė	Biologija, buities darbai, piešimas, fizinis lav.	Bendrabučio auklėtoja
Meilė Džiaugienė Eleonora Bakutienė	Muzika Pradinių klasių mokytoja	Prailgintos dienos grupės auklėtoja
Stasė Ūkienė	Pradinių klasių mokytoja	Bendrabučio auklėtoja
Onutė Zaleckienė Valdas Laučys Raimonda Laučienė	Lietuvių kalba Fizika, matematika	Kraštotyros būrelio vadovė Knygryšybos būrelio vadovė Bibliotekos vedėja
Irena Jociuvienė		
Vilija Abromaitytė Pranevičius Nijolė Švirinaitė Alfonsas Paulikas	Matematika Istorija Matematika, fizika	Skęstančiųjų gelbėjimo būrelio vadovas
Antanas Urbonavičius Rimantas Slavikas Gediminas Klangauskas Petras Baršauskas Valentina Pancernienė	Matematika Fizinis lavinimas Istorija Fizika Rusų kalba	Fizinio lav. būrelio vad. Kraštotyros būrelio vad.

Tuo metu ypač aktyvi buvo užklausinė veikla. Daugiau kaip pusė mokyklos mokinių dalyvavo meno saviveikloje, lankė

*Klausučių mokyklos
saviveiklininkai.
1986 m. SMM*

būrelius. Veikė trys chorai, du šokių rateliai, turizmo, šaudymo, skęstančiųjų gelbėjimo, jaunųjų inspektorių, Raudonojo kryžiaus, knygryšybos, kraštotyros, fizinio lavinimo ir kt. būreliai. Daug mokinių lankė būrelius Klausučių kultūros namuose: pramoginių šokių, dramos, instrumentinės muzikos, liaudies šokių. Kasmet dalyvavo Jurbarko rajono dainų šventėse, kuriose užimdavo prizines vietas. Liaudies šokių grupė 1985 m. vasarą dalyvavo respublikinėje dainų šventėje Vilniuje. Mažieji dainorėliai 1997 m. vasarą dalyvavo respublikinėje moksleivių dainų šventėje. Meno grupių vadovai buvo Stanislovas Džiaugys, Meilė Džiaugienė, Regina Bakutienė.

1986 m. mokykloje veikė dvi sporto salės ir plaukymo baseinas.

4 lentelė

Klausučių vidurinės mokyklos mokinių skaičius 1977–2001 m.

Mokslo metai	Mokinių skaičius klasėse												Iš viso:
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	
1976–1977	22	18	33	34	35	29	25	47	22	–	–	–	265
1977–1978	37	20	20	33	38	35	29	25	28	20	–	–	285
1978–1979	28	37	22	17	33	34	37	29	18	27	20	–	302
1979–1980	22	29	39	26	17	34	36	36	24	19	27	–	273
1980–1981	27	18	29	44	28	17	34	40	28	24	19	–	308
1981–1982	25	27	18	29	44	28	17	34	28	28	24	–	302
1982–1983	27	25	33	23	34	41	29	18	23	27	28	–	285
1983–1984	29	25	26	30	24	39	39	30	14	23	28	–	307
1984–1985	22	30	26	25	29	24	38	41	15	14	22	–	286
1985–1986	29	20	28	25	27	26	25	27	18	15	15	–	255
1986–1987	22	20	18	23	19	30	23	31	23	16	16	12	253
1987–1988	20	20	17	23	24	30	23	33	25	10	17	17	259
1988–1989	22	21	20	18	23	18	26	19	25	15	11	16	234
1989–1990	23	22	22	18	16	22	20	23	19	11	15	10	221
1990–1991	19	21	26	19	17	15	22	21	20	9	9	10	208
1991–1992	25	14	19	25	18	15	15	22	12	13	9	9	196
1992–1993	3	27	13	20	25	18	15	15	24	–	12	8	210
1993–1994	23	34	28	14	17	23	18	13	15	9	–	11	205
1994–1995	26	21	31	28	14	15	22	16	13	13	9	–	208
1995–1996	23	26	21	32	26	14	15	22	16	8	9	9	221
1996–1997	24	21	26	20	31	24	15	14	20	11	–	9	215
1997–1998	20	23	21	25	21	31	23	15	–	15	11	–	205
1998–1999	17	20	23	20	25	20	33	23	14	12	15	10	232
1999–2000	21	17	21	23	20	26	19	30	22	13	12	13	237
2000–2001	20	21	16	19	25	21	25	18	26	11	–	11	213

5 lentelė

Klausučių vidurinės mokyklos abiturientų skaičius 1979–2001 m.

Mokslo metai	Abiturientų laida	Abiturientų skaičius	Klasės auklėtojas
1978–1979	I	20	Alfonsas Paulikas
1979–1980	II	27	Janė Razmienė
1980–1981	III	19	Marija Berūkštienė
1981–1982	IV	24	Artūras Tamašauskas
1982–1983	V	28	Aldona Paulikienė
1983–1984	VI	28	Vida Šimaliūnienė
1984–1985	VII	22	Birutė Stanišauskienė
1985–1986	VIII	15	Antanas Urbonavičius
1986–1987	IX	12	Danutė Kazakauskienė
1987–1988	X	14	Vida Bučelienė

(tęsinys)

Mokslo metai	Abiturientų laida	Abiturientų skaičius	Klasės auklėtojas
1988–1989	XI	16	Marija Berūkštienė
1989–1990	XII	10	Birutė Vaicekauskaitė
1990–1991	XIII	10	Aldona Paulikienė
1991–1992	XIV	9	Vida Šimaliūnienė
1992–1993	XV	8	Antanas Urbonavičius
1993–1994	XVI	11	Janė Razmienė
1994–1995	–	–	–
1995–1996	XVII	10	Vida Bučeliene
1996–1997	XVIII	9	Rimantas Slavikas
1997–1998	–	–	–
1998–1999	XIX	10	Aldona Paulikienė
1999–2000	XX	13	Vida Šimaliūnienė
2000–2001	XXI	11	Marija Deikienė

1990–2002 metai

Atgimimo laikotarpiu mokykloje vyko didelės permainos. Pertvarkant švietimo sistemą, buvo įvedamas pagrindinio mokymo kursas iki X klasės, o vidurinis – XII klasių. Pirmumo teisė buvo suteikiama lietuvių kalbai, Lietuvos istorijai bei kultūrai, Lietuvos geografijai. Vėl buvo grįžta prie integruoto mokymo. Kuriamos naujos mokymo programos, leidžiami nauji vadovėliai.

Klausučių vidurinė mokykla atgimimo laikotarpiu siekė formuoti dvasingas, laisvas ir kūrybingas asmenybes, ugdė žmogų šeimai, mokė rūpintis gyvenamąja aplinka, domėtis kaimo ir krašto vertybėmis, gausinti jas. Tautinė simbolika papuošė mokyklą, mokiniai lankė kraštotyros, etnokultūros, literatų būrelius, rengė tautines bei kalendorines šventes. 1991 m. vasario 16 d. Klausučių kultūros namuose pirmą kartą buvo švenčiama Lietuvos Nepriklausomybės diena. Šventiniame koncerte dalyvavo mokyklos skaitovai, šokėjai bei dainininkai.

1992 m. sausio 13 d. pagerbtas laisvės gynėjų atminimas. Pranešimą skaitė lietuvių kalbos mokytoja Nijolė Danaitytė.

Nuo 1993 m. mokykla daugiau dėmesio ėmė skirti doroviniam ugdymui. Tikyba dėstė klierikas Stanislovas Urbanavičius, etiką – istorijos mokytoja Marija Dei-

*Klausučių pagrindinė mokykla. 2002 m.
E. Juškos nuotr.*

kienė. Vėliau buvo įruoštas tikybos kabinetas. 1993 m. gruodžio mėnesį pirmą kartą mokytojos N. Danaitytė, M. Džiaugienė ir B. Stanišauskienė surengė Kalėdų koncertą. Koncerte dalyvavo Seredžiaus parapijos klebonas Antanas Jurgutis. Vėliau šis renginys tapo tradiciniu ir rengiamas iki šiol.

1994 m. vasario 1 d. mokykloje įsikūrė skautų organizacija. Jos vadovas – mokytojas Rimvydas Baltutis. Pirmieji į organizaciją įstojo šeštokai Asta Kurtinaitytė, Margarita Orentaitė, Aistė Razmaitė, Sandra Stanevičiūtė, Rita Jankauskaitė, Edmundas Mikšta, devintokai Kristina Ramonaitė, Roma Januškaitė, Daiva Ingelevičiūtė. 1996 m. kovo 10 d. jaunieji skautai davė išodžius. Jiems Lietuvos skautų sąjungos tarybos pirmininkė Stefa Gedgaudienė užrišo geltonus jaunesniojo skauto kaklaraiščius.

1995 m. liepos 1–4 d. jaunieji skautai pirmą kartą dalyvavo Lietuvos skautų stovykloje, kuri buvo Raseinių rajone, Betygaloje. Ten jie susitiko su Vilniaus, Kauno, Raseinių ir Jurbarko rajonų skautais.

1996 m. lapkričio 9 d. Klausučių skautai buvo pakviesti į Skautų organizacijos įkūrimo Lietuvoje 78-ąsias metines. Gedimino pilies bokšte skautų vadovui R. Baltučiui buvo užrištas patyrusio skauto kaklaraištis.

1997 m. vasario 22 d. 12 val. jaunieji skautai dalyvavo Pasaulio skautų šventėje, kuri vyko Lietuvos Respublikos Seimo rūmuose. 1995–2000 m. mokyklai vadovavo Rimvydas Baltutis, 2001 m. – Natė Urbonavičienė. Nuo 2002 m. vasario 4 d. mokyklai vadovauja Michailas Astašenkovas.

Skautai.

*Pirmoje eilėje
(iš kairės):*

*Asta Kurtinaitytė,
Margarita Orentaitė,
Edmundas Mikšta,
Aistė Razmaitė,
Asta Stanevičiūtė,
Rita Jankauskaitė,
Kristina Ramonaitė;
antroje eilėje*

(iš kairės):

*Daiva Ingelevičiūtė,
mokyklos skautų
vadovas mokyt.
Rimvydas Baltutis,
respublikinio skautų
štabo atstovė
Stefa Gedgaudienė,
Roma Juškaitė.
1996 m. KMM*

1996 m. mokykloje buvo įsteigta meno galerija. Čia buvo eksponuojami dailininkų, fotomenininkų, grafikų darbai. Tai Dailiutės Ivanauskaitės, Violetos Bubelytės, Virginijos Uždavinienės, Rimos Mačiulytės, Rimos Gaižauskaitės, Valentino Varno, Violetos Latvytės-Narbutienės, Alfonso Budvyčio, Raimondo Urbakavičiaus bei mokyklos moksleivių darbai. 1997 m. pirmą kartą meno galerijoje eksponuojami buvusio mokyklos mokinio Deivido Bakučio originalūs tapybos darbai. D. Bakučio pirmoji mokytoja buvo Laima Pareigienė, dailės mokė Rima Mačiulytė. Nuo 1998 m. D. Bakutis mokosi Kauno menų gimnazijoje. 2002 m. birželio 7 d. meno galerijoje atidaryta antroji D. Bakučio paroda.

Mokyklos meno galerijos steigėjai ir iniciatoriai – ūkio direktorius Bronius Švitra, Rima Mačiulytė ir Alfonsas Budvytis.

1999 m. mokyklos muziejuje atidaryta Seredžiaus apylinkėje, Rūsteikonių kaime gimusio poeto, dramaturgo, operos dainininko Stasio Santvaro ekspozicija. Bendradarbiaujama su S. Santvaro brolija, susirašinėjama su JAV Bostone gyvenančia poeto žmona Ale Santvariene, Kauno Maironio literatūros muziejumi. Ši ekspozicija nuolat papildoma ir atnaujinama.

1998 m. gegužės 13 d. Jurbarko rajono delegacija vyko į Daniją. Joje dalyvavo Klausučių vidurinės mokyklos direktorius R. Baltutis. Vizito metu susipažino su Danijos švietimo reforma, aplankė įvairias mokymo įstaigas. Užmegzti ryšiai su danais nenutrūko. 1998 m. liepos 1 d. jie apsilankė Klausučių vidurinėje mokykloje.

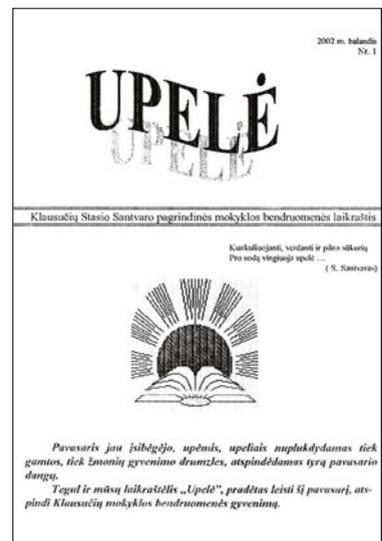
1999 m. pavasarį mokykloje svečiavosi Lietuvos kūno kultūros ir sporto departamento direktorius Rimas Kurtinaitis. Krepšininkas susitiko su mokyklos bendruomene, lankėsi mokyklos muziejuje, stebėjo draugiškas krepšinio varžybas tarp Raudonės ir Klausučių komandų. Mokyklos mokytojai ir mokiniai aktyviai dalyvavo įvairiuose Klausučių kaimo renginiuose, šventėse, talkose.

Nuo 1990 m. (šalies laisvės pradžios) mokykla minėjo S. Santvaro gimimo sukaktį, domėjosi jo gyvenimu ir kūryba, įkūrė S. Santvaro ekspoziciją, siekė pavadinti mokyklą Stasio Santvaro vardu. 2000 m. gegužės 30 d. Klausučių kultūros namų dramos ratelis pastatė S. Santvaro dramą „Moterų santarvė“. Spektaklį režisavo Klausučių kultūros namų direktorė Aldona Stumbrienė. Spektaklį žiūrėjo didelis būrys klausutiškių, aktoriai Egidijus Stancikas, Rūta Staliliūnaitė bei kiti S. Santvaro brolijos nariai.

2001 m. liepos 1 d. Klausučių vidurinė mokykla perorganizuota į pagrindinę mokyklą. 2002 m. kovo 28 d. Jurbarko rajono savivaldybės tarybos nutarimu Nr. 324 jai suteiktas Stasio Santvaro vardas.

2002 m. balandį mokykla išleido laikraštį „Upelė“, kuris atspindi mokyklos gyvenimą. Laikraštyje yra skyrelis „Žiogas“, kuriame savo kūrybą skelbia mokiniai ir mokytojai. Poeto S. Santvaro 100-osioms gimimo metinėms paminėti išleido papildomą laik-

*Klausučių
Stasio Santvaro
pagrindinės mokyklos
bendruomenės
laikraštis „Upelė“.
2002 m.*

raščio numerį. Laikraščio, kurį projekta-vo informatikos vyr. mokytojas Antanas Urbonavičius, vyr. redaktorė – lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja metodininkė Nijolė Danaitytė.

2002 m. gegužės 27 d. sukako 100 metų, kai gimė poetas S. Santvaras. Poeto šimtmečio jubiliejus buvo pradėtas švęsti Bostone. Balandžio mėnesį jo minėjimas buvo surengtas Vilniuje, gegužės – Kauno menininkų namuose, o birželio 7 d. S. Santvaras paminėtas savo gimtuosiuose Rūstekoniuose. Į šventę atvyko S. Santvaro brolijos nariai: poetas Robertas Keturakis, aktorius Egidijus Stancikas, išeivijos rašytoja, poetė, kilusi iš Kėdainių rajono ir dabar gyvenanti JAV, Vitalija Bogutaitė-Keblienė, išeivijos rašytojas, kritikas, teisės daktaras, Gedimino ordino kavaliarius Kęstutis Keblys, poetas Mykolas Karčiauskas, rašytojų sąjungos pirmininko pavaduotojas Jonas Linkevičius.

Prie mokyklos Jurbarko rajono meras Aloyzas Zairys mokyklos direktoriui M. Astašenkovui įteikė raštą, patvirtinantį, kad Klausučių pagrindinei mokyklai suteiktas Stasio Santvaro vardas. Sveikinimo žodžius tarė Jurbarko rajono švietimo skyriaus vedėjas Antanas Gvildys bei Seredžiaus apylinkės seniūnas Jonas Pikoraitis.

Stasio Santvaro muziejuje lietuvių kalbos ir literatūros vyr. mokytoja Aldona Danilevičiūtė pristatė išeivijos lietuvių Antano Danaičio (miręs) asmeninės bibliotekos kolekciją, kurią mokyklai padovanojo Kanadoje gyvenanti jo žmona.

Mokyklos aktų salėje rašytojas Juozas Kundrotas pristatė savo knygą apie S. Santvarą „Atsigręžęs į šviesą“. Ne mažiau išpūdingai šventės pabaigoje koncertavo Klausučių Stasio Santvaro pagrindinės mokyklos mažieji saviveiklininkai, mokytojų ansamblis bei kelių tarptautinių apdovanojimų laureatė Sigutė Trimakaitė.

Mokyklai Stasio Santvaro vardas – didelis įpareigojimas. Jo gyvenimas ir darbai – pavyzdys, iš kurio turime mokytis meilės žmogui, Tėvynei. Tai primena mums ir Alės Santvarienės laiškas.

Bostonas, 2002 05 28

*Klausučių vidurinės mokyklos Direktoriui,
Mokytojams, Mokiniams ir jų Tėveliams*

Mane pasiekė džiugi žinia, kad Jūsų Mokyklai suteiktas poeto Stasio Santvaro vardas.

Žinau, kad prie Mokyklos bus pakabinta lentelė, patvirtinanti šį įvykį, lietuvių literatūros kabinete surasite vietą Poeto portretui, kaupsite ir skaitysite Jo knygas.

Tai gerai.

Bet, mieli bičiuliai, visa tai yra tik ženklai, primenantys, jog reikia žinoti ir siekti daug daugiau.

Stasio Santvaro pagrindinės mokyklos muziejaus kampelis.

2002 m.

E. Juškos nuotr.

Stasys Santvaras neįsivaizdavo savo gyvenimo pilnatvės ir prasmės be Tėvynės, be Lietuvos, be atsakomybės už Jos visavertį gyvenimą, už Jos laisvę ir turiningą ateitį.

Stasys Santvaras neįsivaizdavo savo gyvenimo be sąžiningo darbo – sau ir visuomenei. Visą laiką Jis buvo atidus artimam ir tolimam, o siekiantį šviesių tikslų, skatindavo, drąsindavo, paremdavo.

Jis džiaugdavosi atsiverdamas pasauliui, buvo smalsus kitoms kultūroms, domėjosi jomis, bet savos tautos kultūra jam buvo tas pagrindas, kuris padėdavo būti pasaulyje savitu ir dosniu.

Niekšybei, melui, nesąžiningumui Jis buvo griežtas, bet kiekvienam atgailaujančiam atleisdavo ir padėdavo iš naujo sustiprinti draugystę ir sielų giminybę.

Grožį, kilnumą, motinystę, draugystę, meilę, darbštumą, atjautimą ir galimybę pasidalinti su žmogum laime ir nelaimė Jis laikė didelėm Dievo dovanom, mokėjo jas branginti.

Tikiu, kad visa tai Jūs žinote iš St. Santvaro raštų, iš mokytojų pasakojimų. Iš savo tėvelių. Aš tik patvirtinu: taip, tai svarbios vertybės. Be jų žmogus sumenksta, paklysta ir tampa nelaimingas.

Šiuo metu mūsų Lietuvai nelengva kurti turiningą, šviesų, laimingą gyvenimą kiekvienai savo dukrai, kiekvienam savo sūnui. Jūs augate, mokotės, stiprėjate kūnu ir siela, kad padėtumėte savo Tėvynei taip pat augti, taip pat siekti laimės. Tai didžiausias atpildas, didžiausia padėka St. Santvarui ir jo kartai, karo ir okupacijos nublokštiesiems toli nuo Tėvynės, bet visą savo trenties laiką pašventusiems Gimtinei ir jums, mieliai.

Ačiū Jums už tai.

Mes visą laiką buvome kartu. Bet dabar suglaudžiame širdis, kad niekad neišsiskirtume.

Jūsų

Alė Santvarienė

6 lentelė

Pedagogai, dirbę 1995–2000 m.

Pedagogo vardas, pavardė	Dėstomasis dalykas	Pareigos
Edita Olberkienė	Pradinių klasių mokytoja	Rankdarbių būrelio vadovė
Danutė Kazakauskienė	Pradinių klasių mokytoja	Raiškiojo skaitymo būrelio vadovė
Laima Pareigienė	Pradinių klasių mokytoja	Dailės būrelio vadovė
Vida Šeštakauskienė	Pradinių klasių mokytoja	Dramos būrelio vadovė
Vilma Baltutienė	Pradinių klasių mokytoja	Mažųjų korespondentų būrelio vadovė
Stasė Ūkienė		Prailgintos dienos grupės auklėtoja
Angelina Mickuvienė		Prailgintos dienos grupės auklėtoja

(tęsinys)

Pedagogo vardas, pavardė	Dėstomasis dalykas	Pareigos
Kęstutis Urbonas	Darbai	
Alfonas Budvytis	Darbai	
Rima Mačiulytė	Dailė	Dailės būrelio vadovė
Aidas Pavalkis	Darbai	Darbų būrelio vadovas
Jolanta Miliūnienė		Šokių būrelio vadovė
Aldona Danilevičiūtė	Lietuvių kalba	Kraštotyros būrelio vadovė
Nijolė Danaitytė	Lietuvių kalba	Literatų būrelio vadovė
Vilmantė Karpavičiūtė	Lietuvių kalba	
Stanislovas Džiaugys	Matematika	Teniso būrelio vadovas
Meilė Džiaugienė	Muzika	Chorų ir ansamblių vadovė
Janė Razmienė	Vokiečių kalba	
Vida Šimaliūnienė	Rusų kalba	
Antanas Urbonavičius	Matematika, informatika	Kompiuterinės raštyvedybos būrelio vadovas
Rimantas Slavikas	Kūno kultūra	Sporto būrelio vadovas
Marija Deikienė	Istorija, etika	
Diana Tamošaitienė	Tikyba	
Birutė Stanišauskienė	Buities darbai, tikyba	Buities darbų būrelio vadovė
Vida Bučelienė	Chemija, biologija	Gamtininkų būrelio vadovė
Aldona Paulikienė	Geografija	
Danutė Kazakauskienė	Fizika	
Natė Urbonavičienė	Buities darbai	Direktorius
Rimvydas Baltutis		pavadootoja ugdymui Mokyklos direktorius

2001–2002 m. m. mokykloje mokėsi 184 mokiniai, dirbo 26 pedagogai (iš jų 15 vyresniųjų mokytojų, 3 metodininkai). Mokykloje veikia 19 būrelių (informatikos, etnokultūros, dailės, rankdarbių, sporto, šokių, choro ir kt.).

Mokyklos direktoriai: Stanislovas Džiaugys (1979–1995), Rimvydas Baltutis (1995–2000), Natė Urbonavičienė (2000–2001), Michailas Astašenkovas (nuo 2002).

7 lentelė

Pedagogai, dirbę 2001–2002 m.

Pedagogo vardas, pavardė	Dėstomasis dalykas	Pareigos
Marius Jazukevičius	Medžio darbai	Medžio darbų būrelio vadovas
Jurga Jazukevičienė	Muzika	
Stanislovas Džiaugys	Matematika	
Meilė Džiaugienė		Chorų ir ansamblių vadovė
Vilmantė Karpavičiūtė	Lietuvių kalba	Bibliotekos vedėja
Nijolė Danaitytė	Lietuvių kalba	Literatų būrelio vadovė, laikraščio „Upelė“ vyr. redaktorė
Janė Razmienė	Vokiečių kalba	V klasės auklėtoja
Vida Šimaliūnienė	Rusų kalba	VI klasės auklėtoja
Rolandas Kučinskas	Medžio darbai, civilinė sauga	VI kl. auklėtojas, medžio darbų būrelio vadovas
Danutė Kazakauskienė	Fizika	VIII klasės auklėtoja

(tęsinys)

Pedagogo vardas, pavardė	Dėstomasis dalykas	Pareigos
Rimantas Slavikas	Kūno kultūra	Sporto būrelio vadovas, IX klasės auklėtojas
Vida Bučelienė	Chemija, biologija	X klasės auklėtoja
Vida Šeštakauskienė	Pradinių klasių mokytoja	I klasės mokytoja, dailės būrelio vadovė
Laima Pareigienė	Pradinių klasių mokytoja	II klasės mokytoja, raiškiojo skaitymo būrelio vadovė
Vilma Baltutienė	Pradinių klasių mokytoja	III klasės mokytoja, etno būrelio vadovė, mokinių komiteto vadovė
Rimvydas Baltutis	Pradinių klasių mokytojas	IV klasės mokytojas, sporto būrelio, saugaus eismo būrelio vadovas
Marija Deikienė	Istorija, etika	Kraštotyros būrelio vadovė
Diana Tamošaitienė	Tikyba	
Gintautas Jankauskas	Tikyba	Seredžiaus parapijos klebonas
Aidas Pavalkis	Geografija	
Birutė Stanišauskienė	Buities darbai	Buities darbų būrelio vadovė
Aldona Paulikienė	Geografija	
Rimutė Mačiulytė	Dailė	Dailės būrelio vadovė
Antanas Urbonavičius	Matematika, informatika	Kompiuterinės raštvedybos būrelio vadovas
Irena Marytė Štyk	Anglų kalba	Anglų kalbos būrelis
Aldona Danilevičiūtė	Lietuvių kalba	Direktorius
Michailas Astašenkovas		pavadootoja ugdymui Mokyklos direktorius

Klausučių kultūros namai

Aldona Stumbrienė

Jau nuo seno Klausučiuose vyko šokių vakarai, pasilinksminimai, kuriuos vadinavo vakaruškomis. Vakaruškos paprastai vykdavo pas gyventojus, kur buvo seklyčios ir daugiau jaunimo.

1961 m. buvo pastatytas pastatas, kuriame įsikūrė ūkio administracija, paštas, biblioteka ir salė, pavadinta kultūros namais.

Pirmasis kultūros namų direktorius buvo Vytautas Jakelaitis, meno vadovė – Meilutė Džiaugienė. Kūrėsi meno saviveiklos rateliai, vyko repeticijos. Ėjo metai. Kultūros namų direktoriai keitėsi. Meno vadovė M. Džiaugienė sutikdavo juos ir išleisdavo (Albertą Slavickį, Juozą Eilutį). Ilgiau direktoriavo Marija Skridlienė, kurios vadovavimo metu veikė moterų ansamblis (vadovė M. Džiaugienė), šokių grupė (vadovas Stasys Džiaugys), skaitovų ir dramos būreliai (vadovė M. Skridlienė). 1962 m. ūkiui vadovauti atvyko Algirdas Sruoga, rašytojo Balio Sruogos giminaitis. Ūkyje buvo pradėti statyti nauji namai, kūrėsi nauja gyvenvietė. Iškilo ir nauji kultūros namai. Jie buvo pastatyti centrinėje ūkio gyvenvietėje. Iš tolo visų dėmesį patraukė dailus dviejų aukštų pastatas.

Jau nuo 1964 m. kultūros namų direktore pradėjo dirbti jauna energinga mergina Birutė Dzikaitė. Jai vadovaujant, be esamų ratelių, susikūrė 50 žmonių choras (vadovė M. Džiaugienė). Ilgi repeticijų vakarai, ypač žiemomis, nebuvo veltui praleisti – 1965 m. choras ir jaunimo šokių grupė dalyvavo respublikinėje dainų šventėje.

Pirmieji Klausūčių kultūros namai. 1961 m.

1966 m. balandžio mėnesį jau gana tvirtą kultūrinį darbą perėmė Alfredas Jankūnas. Gabiam vaikiniui direktoriauti sekėsi gana gerai. Saviveiklininkai koncertavo ne tik savo kultūros namuose, bet ir pas kaimynus Veliuonoje, Juodaičiuose ir kitur. Į svečius atvyko baltarusiai, moldavai, vokiečiai. Pradėta ir pačių tolėliau pavažiuoti.

Moldavijos T. Ševčenkos instituto dėstytojas Viktoras Bobeiko atsiuntė kvietimą į instituto keturiasdešimtmetį. Važiavo kaimo kapela, moterų ansamblis, instrumentinis orkestras, ūkio vadovas Algirdas Sruoga, direktorius Alfredas Jankūnas, meno vadovė Meilutė Džiaugienė. Tai buvo graži kelionė, įdomūs susitikimai. Moldavijoje saviveiklininkai išbuvo visą savaitę.

Koncertavo saviveiklininkai ir televizijos studijoje. Ten įvyko vakaronė, kurioje dalyvavo 120 žmonių. Ir kas gi jie, pasišventę muzikai, dainai, šokiui? Tai ūkio direktorius Algirdas Sruoga su žmona Birute, kultūros namų direktorius Alfredas Jankūnas su žmona Vida, meno vadovė Meilutė Džiaugienė, Stasys Džiaugys (šokių vadovas), Vida Ovsenkienė, Stasė ir Jonas Bakučiai, Stasė ir Antanas Ūkai, Antanas Ambrutis, Emilija ir Stasys Stepočenkos, Algirdas Šeštakauskas, Vida Šaltonaitė (vėliau Šeštakauskienė), Sigitas Kučinskas, Gediminas Ramanauskas, Emilija ir Antanas Masaičiai, Ona ir Jurgis Kriaučiūnai, Angelė ir Feliksas Vismantai, Rigoleta Klasauskienė, Jonas Lukaševičius, Ona ir Martynas Steponavičiai, Elvyra ir Jurgis Klasauskai, A. Jacevičius, Albinas Bartusevičius, Izabelė Bartusevičienė, Juozas Kordušas, Stasys Saltonas, Aldona ir Kazimieras Lukoševičiai, Danielius Ivanauskas, Pranas Česaitis, Joana ir Antanas Daugėlai, Pranas Veverskis, Marytė Kveškuvienė, Izabelė Ignatavičienė, Veverskienė, Albinas Gerčys, Alfonsas Jonikas, Albertas Ružas, Zita ir Stasys Tautkevičiai, Aldona Ambrutaitė ir kiti. Tai buvo 1967 metais.

Greitai bėgo metai koncertuojant bei repetuojant. Artėjo 1970-ieji, vėl respublikinė dainų šventė, vėl apžiūros, atrankos, konkursai. Ir, praėję visus turus, šokėjai

*Klausučių
saviveiklininkai
(iš kairės):
Vida Jankūnienė,
Rigoleta Andriukaitytė,
Birutė Dzikaitytė,
Danutė Jacikevičiūtė,
Meilutė Džiaugienė,
Eleonora Stanislava
Bakutienė. 1968 m.
A. Jankūno nuotr.*

(vadovas Alfredas Jankūnas) – respublikinėje dainų šventėje. Tai atpildas už ilgą vakarų darbą.

1977 m. keitėsi darbuotojai. Direktorius – Klaipėdos fakulteto auklėtinis Remigijus Mockus. Choreografė – Vilniaus kultūros mokyklos auklėtinė Zinaida Kaušikienė. Meno vadovė liko ta pati – M. Džiaugienė, metodininkė – A. Stumbrienė.

Susikūrė merginų liaudies šokių, jaunimo pramoginių šokių bei vaikų pramoginių šokių grupės (vadovė Zinaida Kaušikienė), jaunimo vokalinis instrumentinis ansamblis (vadovas Remigijus Mockus), toliau dirbo moterų ansamblis (vadovė M. Džiaugienė), atsikūrė dramos būrelis, repertavo skaitovai (vadovė A. Stumbrienė).

Rateliai repertavo, o kultūros namuose vyko koncertai, susitikimai su įdomiais žmonėmis, šokių, poilsio vakarai. Į šokių bei poilsio vakarus rinkosi vietos ir kaimyninis jaunimas. Vakaruose grojo jaunimo vokalinis instrumentinis ansamblis (Saulius Džiaugys, Gintaras Kazakauskas, Arūnas Štrimas, Arvydas Stepočenko), kuriam vadovavo Remigijus Mockus. Dramos būrelis pastatė Kazio Sajos spektaklį „Kur mano protas?“, kuriame vaidino Valentinas Džiaugys, Vida Ovšenkienė, Meilutė Džiaugienė, Vida Šimaliūnienė, Saulius Džiaugys.

Vėl repeticijos ir koncertai, koncertai... Moterų ansamblis koncertavo Raseinių rajono renginyje, vokalinis instrumentinis – Rambyno kalne Jaunimo dienos proga laimėjo pirmąją vietą. Festivalyje „Neringos vasara“, kuris vyko Nidoje, vokaliniai instrumentiniai ansambliui vėl pirmoji vieta (vadovas R. Mockus).

1978 m. buvo sėkmingi, nes visi kultūros namų meno saviveiklos kolektyvai apžiūroje laimėjo prizines vietas.

1979 m. pradžia pasitiko dideliais šalčiais (–35°). Ūkiuose, gyvenamuose namuose sutrūkinėjo šildymo sistemos. Kartu ir mes, kultūros darbuotojai, patyrėme sunkumų. Sugadinta šildymo sistema, sunkios darbo sąlygos, o artėjo respublikinė meno saviveiklos apžiūra, kuriai reikėjo pasiruošti labai gerai.

Pirmasis turas turėjo vykti Klausučių kultūros namuose. Taigi iki kovo pradžios buvo suremontuoti kultūros namai, sutvarkyta šildymo sistema, o kovo 24, 25, 26 dienomis kultūros namai jau skambėjo nuo respublikos saviveiklininkų šokių ir dainų. Klausučių kultūros namų saviveiklininkų koncertas buvo įvertintas labai gerai

*Kultūros namų
moterų ansamblis.*

Iš kairės:

*Stasė Andrikaitienė,
Roma Vinkšnaitienė,
Rigoleta Klasauskienė,
Aldona Stumbrienė,
Vida Ovsenkienė,
Vida Šeštakauskienė,
Irena Saltonienė,
Janina Razmienė,
Meilutė Džiaugienė
(vadovė). 1979 m.*

ir pripažinta 1-oji vieta respublikoje. 1979 m. balandžio 9 d. saviveiklininkai koncertavo Vilniuje, televizijos studijoje.

1979 m. dramos būrelis paruošė Eugenijaus Ignatavičiaus vieno veiksmo komediją „Sidabrinės skyrybos“.

Po koncertų, apžiūrų, konkursų pagyvenusių šokėjų ansamblis (Emilija ir Stasys Stepočenkos, Janina ir Romas Orentai, Aldona Bukauskienė ir Benius Balčaitis, Jonas Abromaitis ir Aldona Ambrutaitė, Valentinas Džiaugys ir Ida Kriščiūnaitė, Antanas Merončikas ir Irma Račienė, Romas Urbanavičius ir Irena Žibienė, Kazys Šapauskas ir Rigoleta Klasauskienė), vadovaujamas S. Džiaugio, dalyvavo respublikinėje dainų šventėje.

1980–1981 m. kultūros namų direktore dirbo Danutė Mačėnienė. Aktyviausias buvo pagyvenusių šokėjų ansamblis, tarprajoniniame konkurse „Mituvos sūkuriai“ užėmęs 3-čiąją vietą (1981 m.), moterų vokalinis ansamblis (vadovė M. Džiaugienė), rajoniniame konkurse „Sidabriniai balsai“ užėmęs 1-ąją vietą ir dalyvavęs zoninėje apžiūroje. Moterų duetas M. Džiaugienė ir S. Andrikaitienė dalyvavo rajoninėse, zoninėse bei respublikinėse apžiūrose. Ne kartą koncertavo televizijos studijoje.

Tuo metu susikūręs dirbančio jaunimo estradinis ansamblis pirmą kartą dalyvavo rajoninėje apžiūroje (vadovas Algis Mačėnas).

Dramos būrelis paruošė A. Griciaus 5-ių veiksmų komediją „Buvo buvo kaip nebuvo“ (vadovė A. Stumbrienė). Vaidino: Algirdas Bučelis, Stasys Džiaugys, Rimantas Jocius, Julius Razma, Vida Ovsenkienė, Meilutė Džiaugienė, Irena Jaciuvienė, Rolandas Belopetravičius.

Kultūros namuose koncertavo ir profesionalūs kolektyvai: „Estradinės melodijos“, „Nerija“, Miko Suraučiaus estradinis ansamblis ir kt.; lankėsi Kauno dramos ir muzikinis teatras, Klaipėdos, Vilniaus dramos teatras. Vyko susitikimai su aktoriais ir išymiais žmonėmis.

Deja, metai skuba... Žmonės ateina ir išeina. Vienus saviveiklininkus keitė kiti. Kultūros namuose darbas vyko. Ūkiui vadovavo direktorius Bronius Švitra, kuris kultūros namų darbui buvo neabejingas, suprantantis kitą, mylintis dainą, šokį, neabejingas dramai.

*Vokalinio
instrumentinio
ansamblio dalyviai
(iš kairės):
Gintaras Kazakauskas,
Darius Kuprionis,
Rūta Balčaitytė,
Arvydas Stepočenko,
Saulius Džiaugys.
Sėdi ansamblio
vadovas Remigijus
Mockus. 1980 m.*

Tuo metu buvo populiarios dainos: A. Bražinsko „Einu per žemę“, „Prie Trakų ežero“, R. Paulo „Ant kalno gluosnys“, A. Raudonikio „Gražioji Lietuva“, V. Juozapavičiaus „Klevų žydėjimas“, V. Budrevičiaus „Dainų šalėlė“ ir kt.; lietuvių liaudies dainos: „Po aukštus kalnus vaikščiojau“, „Močiute mano“, „Močiute širdele“ ir daug kitų. Jas dainavo šios Klausučių moterys ir merginos: Bernadeta Makevičienė, Vida Šeštakauskienė, Marytė Ramanauskienė, Rigoleta Klasauskienė, Genutė Šapauskienė, Janina Razmienė, Angelina Mickuvienė, Diana Eimutienė, Rigoleta Klasauskaitė, Janina Zilintė, Regina Bakienė, Živilė Danaitytė, Reda Žibaitė, Vida Ovsenkienė, Birutė Vaicekauskienė, Jolita Povilaitienė, Galina Žakaitienė, Regina Leksinskaitė, Ada Džiaugytė, Sonata Džiaugytė, Asta Paulikaitė. Joms vadovavo nenuilstamoji M. Džiaugienė.

Šoko pagyvenę šokėjai: Aldona ir Jonas Bukauskai, Janina ir Vidas Augustinavičiai, Emilija ir Stasys Stepočenos, Genutė ir Kazys Šapauskai, Danutė Žukauskienė, Algis Šimaliūnas, Stasė Remenčienė, Valentinas Džiaugys, Ida Kriščiūnienė, Irena Žibienė, Janina ir Romas Orentai, Ksavera Paulauskienė, Vytas Kvietkauskas. Jie šoko lietuvių liaudies šokius „Jubiliejinį kadrilių“, „Drebulinį“, „Subatėlę“, „Klausučių užkaltinį“, „Mainytonį“, „Vijūną“, „Trepšį“ ir kitus.

Tuo laiku šoko ir dirbantis jaunimas – Danutė ir Jonas Kadauskai, Irena ir Arvydas Kriščiūnai, Romas Ambrutis, Rita Kiščiūnaitė, Vidas Karakauskas, Jūratė Mickutė, Remigijus Remenčius, Gintaras Remenčius, Ramunė Vaitkutė, Rima ir Rimas Kleiniai, Vytas Bartkus, Kristina Lukošūtė, Kęstutis Ulinskas, Angelė Šalūnaitė, Kęstutis Dailiudis, Nijolė Andrijonaitė, Birutė ir Kęstas Steponavičiai. Jie šoko lietuvių liaudies šokius „Sielininkai“, „Dūzgia staklės“, „Šienpjoviai“, „Po darbu“, „Šitam dideliame būry“, „Lenciūgėlį“, „Šėltinį“, „Kertinį jonkelį“ ir kt.

Šoko jaunesniojo amžiaus vaikinai ir merginos: Vilius Šeštakauskas, Andrius Šeštakauskas, Rolandas Kuprionis, Arvydas Matelis, Vidas Bartusevičius, Edita Ūkaitė, Odeta Makevičiūtė, Ramūnas Tautkevičius, Inga Armonaitė, Laimutė Gudžiūnaitė, Lina Gudžiūnaitė, Ligita Bytautaitė, Asta Čepauskaitė, Jolanta Lepšaitytė, Alma Ovsenkaitė, Sonata Džiaugytė, Ada Džiaugytė, Diana Stanišauskaitė, Renata Paškevičiūtė, Sonata Stankutė, Reda Žibaitė, Rasa Blinstrukaitė, Ramunė Jankauskaitė, Sigutė Ulytė, Eglė Tamašaitytė, Jolanta Ripinskaitė ir kitos (vadovė Regina Bakutienė).

Daug koncertavo instrumentinis vokalinis ansamblis, kuriame grojo ir dainavo M. Džiaugienė, R. Ambrutis, L. Ambrutis, V. Stumbras, V. Bartusevičius, R. Stankus, S. Džiaugys, V. Bakutis, D. Zuokas ir kt.

Į dramos būrelį įsijungė nauji nariai – Zita Armenienė, Virginija Lukošienė, Roma Endzelytė, Gintas Ibiauskas ir kt.

Buvo pastatyti šie spektakliai: K. Sajos „Pasimatymas sodo namelyje“ ir „Kepurė dega“, V. Miliūno „Draugiškas teismas“. Spektakliai buvo parodyti savo kultūros namuose ir kaimynų scenose.

Kultūros namuose lankėsi aktoriai V. Tomkus, A. Storpirštis, U. Naustytė, G. Urbonaitė, R. Staliliūnaitė, V. Bagdonas, kompozitorius G. Kuprevičius ir daug kitų. Koncertavo profesionalūs ansambliai ir grupės – „Lietuva“, „Trimitas“, „Armonika“, „Nerija“, „Rondo“, M. Suraučiaus „Plius–minus“, „Sėkmadienis“ ir kt.

Tuo metu jaunimas gausiai rinkdavosi į diskotekas, kurių vedantieji buvo S. Džiaugys, V. Stumbras, L. Ambrutis, R. Stankus, R. Jankūnas, R. Labanauskas ir kt.

Vyko įvairios šventės, skirtos vasaros, žiemos, žemdirbių paminėjimams, kurių pagrindiniai vedėjai buvo Janina Razmienė, Stasys Džiaugys ir vėliau prisijungusi Regina Bakutienė.

Atėjo 1988 m. vasara. Pradėjo pūsti laisve dvelkiantys vėjai. Atgimimo sąjūdžio aidai iš sostinės Vilniaus sklido ir į provincijas. Pasiėkė jie ir Klausučius.

Į kultūros namus ateidavo žmonės su naujomis mintimis, naujomis idėjomis, naujais planais.

1989-aisiais metais sausio 15 d. Klausūčių kultūros namuose susibūrė Sąjūdžio iniciatyvinė grupė: Algis Jakelaitis, Albina Ropienė, Justinas Pilkauskas, Raimondas Kacikevičius, Rigoleta Klasauskienė, Kazys Vaičiulis, Jurgis Kriauciūnas, Rolandas Kučinskas, Algis Kervelis, Regina Bakutienė, Antanas Baltrušaitis, Bronius Dovydaitis, Rimantas Puteikis, Rimantas Slavikas, Rimantas Zažeckis, Justinas Burba, Kazys Jonaitis.

*Kultūros namų
saviveiklininkai.*

*Viduryje – direktorė
Aldona Stumbrienė.*

1983 m.

Klausučių kaimo muzikantai. Iš kairės: Vaclovas Juška, Juozas Eimutis, Romas Ambrutis, Meilutė Džiaugienė. 1985 m. A. Baltrušaičio nuotr.

Artėjo Vasario 16-oji – Lietuvos Valstybės atkūrimo diena. Kultūros darbuotojos R. Bakutienė, M. Džiaugienė, A. Stumbrienė naujai puošė sceną šiam renginiui. Širdyje nerimas. Ar susirinks žmonės? Tačiau nebuvo nusivilta – žmonių prisirinko pilna salė, kurioje buvo 300 vietų. Kultūros namų saviveiklininkai dar nebuvo pasiruošę naujo turinio koncertui, todėl koncertuoti buvo pakviesti kompozitorius Vygandas Telksnys ir dainininkė Lina Urnikytė, kuriuos rekomendavo kultūros skyriaus vedėja Liuda Frijienė. Svečių dainos visus sužavėjo, nors tai buvo seniai girdėtos dainos (o kai kam gal ir visai negirdėtos) apie meilę žmogui, meilę Tėvynei Lietuvai. Apie atgimstančią Lietuvą įdomiai kalbėjo Klausučių vidurinės mokyklos lietuvių kalbos mokytoja Nijolė Danaitytė. Žiūrovai skirstėsi pakilia nuotaika, patenkinti.

Kultūros namuose darbas vyko toliau. Susibūrė moterų folklorinis ansamblis (Agata Rudminienė, Marija Berūkštienė, Dana Dapkevičienė, Stasė Bakutienė, Regina Bakutienė, Aldona Stumbrienė), suskambo lietuvių liaudies dainos „Gegužėlė“, „Anoj pusėj“, „Gieda gaideliai, ryliuoja“, „Vilniaus kalneliai“, „Keleliuėjau“, „O tu, kleveli, žalias medeli“, „Čiulba ulba paukšteliai“, „Siuntė mane motinėle“ ir kt. Repetavo K. Sajos pjesė „Detektyvas prie žvakių“, kurią vaidino Vida Ovsenkienė, Zita Armonienė, Živilė Danaitytė, Stasys Džiaugys, Antanas Urbonavičius, Raimondas Jacikevičius. Šis spektaklis buvo pastatytas 1989 m. pavasarį (režisierė A. Stumbrienė).

Šokėjai šoko, dainininkai dainavo, ruošėsi rajono dainų šventei, į kurią išvyko didelis būrys saviveiklininkų.

Ir štai atėjo žinia, kad pastatytas Klausučių kaimo kryžius. Reikia tik jį pašventinti. Birželio 24 d. Klausučių žmonės, pasipuošę tautiniais rūbais, susirinko prie mokyklos, išsirikiavo ir eisena pajudėjo kryžiaus link. Priekyje – vėliavnešiai, klebonas Antanas Jurgutis, saviveiklininkai. Kryžiaus šventinimo ceremonijoje kalbėjo Sąjūdžio iniciatyvinės grupės narys Justinas Pilkauskas, ūkio direktorius Bronius Švitra, Seredžiaus parapijos klebonas kunigas Antanas Jurgutis, kuris pašventino kryžių. Algis Jakelaitis skaitė savo kūrybos eiles apie Lietuvą. Lietuvių liaudies dainas dainavo Klausučių folkloro ansamblis.

*Klausutiškiai Lietuvos
Persitvarkymo
Sąjūdžio dalyviai
prie paminklo fašizmo
ir bolševizmo aukoms
atminti. Iš kairės:
Justinas Pilkauskas,
Bronius Dovidaitis,
Antanas Baltrušaitis,
Algimantas Kervelis,
Kazys Vaičiulis,
Rigoleta Klasauskienė,
Algirdas Jakelaitis,
Jurgis Kriaučiūnas.
1989 m. birželio 24 d.*

Svarbus įvykis saviveiklininkų gyvenime buvo išvyka į Vokietijos DR, į Kindelbriuko miestelį. Išvyko moterų vokalinis ansamblis (Roma Klasauskaitė, Živilė Danaitytė, Bernadeta Makevičienė, Vilija Atkočaitytė, Nijolė Vasiliauskaitė, Diana Eimutienė, Marytė Ramanauskienė, Vida Šeštakauskienė, Janina Razmienė) ir pagyvenusių šokėjų kolektyvas (Janina ir Vidas Augustinavičiai, Aldona ir Jonas Bukauskai, Genutė ir Kazys Šapauskai, Meilė Kieškuvienė, Onutė Mikštienė, Eugenija Pavalkienė, Ksavera Paulauskienė, Romas Orentas, Vytas Kvietkauskas, Jonas Abromaitis). Taip pat muzikantai – Rolandas Mirončikas ir Vidas Bielkauskas. Šventės dieną iš pat ryto jau grojo dūdų orkestras, buvo daug pramogų vaikams ir įvairių užsiėmimų suaugusiems. Koncertuoti teko dieną, 12 valandą. Koncerto metu vieni žiūrovai žiūrėjo koncertą, kiti vaikštinėjo, kalbėjosi. Koncertas pavyko, susilaukta plojimų, gėlių, suvenyrų.

1989 m. buvo svetingi. Rudenį sulaukėme svečių iš JAV. Tai buvo grupė Čikagos lietuvių, kurie, susibūrę į dramos studiją, vaidino įvairius lietuviškus spektaklius Čikagos lietuviams. Atvykę į Lietuvą, jie aplankė Jurbarko rajoną, o jame – ir Klausučių kultūros namus. Atvežė spektaklį pagal keletą apsakymų „Istorijos parašėse“. Susitikimas buvo įdomus ir jiems, ir mūsų saviveiklininkams bei žiūrovams.

1990 m. pradžioje jau visiems buvo aišku, kad artėjame prie Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimo. Tačiau kada? Meno saviveiklininkai dirbo savo darbą.

Vėl – Vasario 16-oji. Saviveiklininkai pasiruošė koncertui. Moterų ansamblis (Roma Klasauskaitė, Živilė Danaitytė, Bernadeta Makevičienė, Vilija Atkočaitytė, Nijolė Vasiliauskaitė, Marytė Ramanauskienė, Vida Šeštakauskienė, Janina Razmienė,

Diana Eimutienė, Rigoleta Klasauskienė) padainavo „Lietuva brangi“, „Oi neverk, motušėlė“, „Lietuva“, „Pasuk ratelį, mama“, „Balnokit, broliai, žirgus“ ir dar kitų dainų, skaitovai – Janina Razmienė, Donatas Ambrazaitis, Rasa Augustinavičiūtė, Alma Ovsenkaitė – skaitė eiles apie Lietuvą, o šokėjai pašoko lietuvių liaudies šokius: „Subatėlė“, „Kertinių jonkelių“, „Ant kalno karklai“ ir kt. Pranešėjai Rimantas Slavikas, Algirdas Bučelis, Aldona Paulikienė, Marytė Deikienė apibūdino praeities ir dabarties įvykius Lietuvoje. Ne tik saviveiklininkai gražiu koncertu, bet ir pranešėjai įdomiomis mintimis sušildė žiūrovų širdis.

1990-ųjų metų kovo 11-oji. Tai diena, kai Lietuvos Aukščiausioji Taryba ryžtingai paskelbė, kad atkuriamą Lietuvos nepriklausomybę. Taip į mūsų gyvenimą atėjo dar viena valstybės šventė, kuri buvo pradėta švęsti 1991 m. kovo 11 d. Tai nauja šventė, bet kiekvienam lietuviui ji labai brangi.

Saviveiklininkai toliau uoliai repetavo, ruošėsi rajono ir respublikos dainų šventėms. Į rajono dainų šventę išvyko vokaliniai moterų ir merginų ansambliai, folkloro ansamblis, pagyvenusių žmonių šokėjų grupė, iš viso 36 žmonės.

Į kultūros namus atėjo dar viena nauja šventė – priešadventinė vakaronė „Lietuvių liaudies dainos, žaidimai ir šokiai“. Į vakaronę rinkosi įvairaus amžiaus žmonės, bet daugiausia moterys ir vaikai. Apie adventą, jo papročius, advento valgius, Jėzaus Kristaus užgimimo šventę Kalėdas įdomiai pasakojo mokytoja Nijolė Danaitytė, kaimo moterys Česlova Pocienė, Bronė Gudžiūnienė ir kitos. Lietuvių liaudies dainas dainavo vaikų ir moterų folkloro ansambliai, įjungdami ir visus vakaronės

Ansamblio dalyviai prie Klausučių kultūros namų. Sėdi (iš kairės): Virginija Masaitytė, Odeta Makevičiūtė, Rima Kleinaitienė; stovi (iš kairės): Remigijus Rimavičius, Jūratė Mickutė, Danguolė Andrijonaitė, Angelė Šalūnaitė, Arūnas Ulinskas, Regina Bakutienė (choreografė), Rimas Kleinaitis, Kristina Lukošūtė. 1986 m.

*Kultūros namų
dainininkės. Sėdi
(iš kairės):*

*Stasė Bakutienė,
Roma Klasauskaitė,
Meilutė Džiaugienė,
Dana Dapkevičienė;
stovi (iš kairės):*

*Nijolė Vasiliauskaitė,
Marija Berūkštienė,
Stasė Ūkienė, Aldona
Stumbrienė, Regina
Bakutienė, Živilė
Danaitytė. 1989 m.
A. Baltrušaičio nuotr.*

dalyvius. Buvo šokami senoviniai šokiai „Tu Jadvyga“, „Suktinis“, „Ant kalno karklai“, „Mudu du broliukai“ ir kt., menamos mįslės, sekamos pasakos.

1991 m. sausio 13-osios įvykiai sukrėtė visus Lietuvos gyventojus. Neaplenkė ir Klausučių. Tuo metu dirbusi moterų tarybos pirmininke Aldona Kuprionienė suorganizavo Klausučių žmones susirinkti prie naujai pastatyto Klausučių kryžiaus ir žuvusiųjų laidojimo dieną pagerbti jų atminimą. Rigoleta Klasauskienė skaitė Bernardo Brazdžionio eiles, buvo paminėti žuvusiųjų vardai, giedamos giesmės, dainuojamos patriotinės dainos. Dalyvavo ir kultūros namų folkloro ansamblis.

Taip dabar kas metai Laisvės gynėjų diena minima prie Klausučių šv. Kryžiaus. Ir dar vienas minėjimas, visada vykstantis prie Klausučių paminklo, – tai birželio 14-oji – Gedulo ir Vilties diena. Šiuos minėjimus pradėjo organizuoti kultūros darbuotojos A. Stumbrienė, M. Džiaugienė, R. Bakutienė, kuriuose visada dalyvauja Klausučių vidurinės mokyklos mokiniai ir mokytojai.

Žiemos šventes pakeitė užgavėnių šventės. Tai persirengėlių vaikštynės Klausučių gatvėmis, vaišės blynais, laužas. Vėl atgijo Kanapinis ir Lašininis, muzikavimas, žiemos ujimas iš kiemo.

Šventės dalyviai persirengėliai Gintaras Užkuraitis, Svetlana Jucikienė, Bronė Gudžiūnienė, Antanas Kazlauskas ir kiti, sugrįžę į aikštę prie kultūros namų, lauže degino Morę.

1991 m. pavasarį, be kitų švenčių, vyko didelis šio krašto kultūros namų koncertas, kuriame dalyvavo Armeniškių, Seredžiaus, Juodaičių, Tamošių, Klausučių saviveiklininkai. Vyko rankdarbių paroda, kuriai savo mezgimo, audimo, siuvinėjimo, pynimo darbų nepagailėjo Stasė Ūkienė, Stasė Bakutienė, Zita Armonienė, Adelė Stašaitienė, Janina Abromaitienė, Virginija Kurtinaitienė. Šventes, įvairius renginius apipavidalinti padėjo Klausučių bibliotekos ilgametė darbuotoja Janina Abromaitienė. Klausučių žiūrovams tokios šventės patiko. Jie džiaugėsi, prisiklausę dainų, muzikos, skaitovų eilių, prisižiūrėję lietuvių liaudies šokių.

Daug repetacijų, kruopštaus darbo pareikalavo Pasaulio lietuvių dainų ir šokių šventė. Jai ruošėsi keturios meno saviveiklos grupės: folkloro ir moterų ansambliai

bei pagyvenusių žmonių ir jaunimo šokių grupės. Visos šios grupės (iš viso 58 žmonės) ir dalyvavo Pirmojoje pasaulio lietuvių dainų ir šokių šventėje.

Vietoje vasaros švenčių sėkmingai buvo švęstos Joninės. Šventė buvo skirta įvairaus amžiaus žmonėms. Tačiau vyresnieji, pasivaišinę alumi, šašlykais, pažiūrėję koncertą (koncertavo folkloro ansamblis, šokėjai, grojo kaimo muzikantai), sulaukę sveikinimų, o ir patys pasveikinę Janinas, Jonius ir Jonus, kuriems

buvo skirti poetų posmai ir muzikiniai kūriniai, pasidžiaugę laužu, išsiskirstė (apie 24 val.). Likęs jaunimas ieškojo paparčio žiedo ir linksminosi iki rasoto ryto. Jaunimą linksmino diskotekininkai Visvaldas Buvarskis, Rolandas Šepauskas, Vytautas Ramanauskas, Ernestas Štrimas, Darius Beržinskas. Daug gerų žodžių buvo pasakyta Vytautui Ramanauskui, aktyviam tokių renginių pagalbininkui.

1980–1989 m. buvusią derliaus šventę pakeitė lapkričio–gruodžio mėn. švenčiama šventė „Po darbų“, kuri Klausučiuose tapo tradicine. Žmonės buvo kviečiami skelbimais, kvietimais, telefonu. Šventė vyko dieną nuo 12 valandos. Grojant Klausučių kaimo muzikantams Algiiui Mačėnui, Antanui Baltruševičiui, Juozui Simučiiui, Romui Ambručiiui, Raimondui Stankui, Vytautui Ramanauskui, rinkosi žmonės (net ir tie, kurie retai lankydavosi kultūros namuose). Koncertavo saviveiklininkai, svečiai. Ypač graži šventė buvo 1999–2000 m. – „Pasitinkant XXI amžių“. Gruodžio 28 d. gražioje salėje paruošus šventinį stalą, buvo pakviestas Seredžiaus parapijos klebonas Gintautas Jankauskas, kuris laikė šv. Mišias, laimino susirinkusiuosius. Po to – kon-

Pagyvenusių žmonių kolektyvas respublikinėje dainų ir šokių šventėje. Pirmoje eilėje (iš kairės): Jonas Abromaitis, Stasys Džiaugys (vadovas), Jonas Bukauskas; antroje eilėje (iš kairės): Janina Augustinavičienė, Meilė Kveskuvienė, Onutė Mikštienė, Eugenija Pavalkienė, Aldona Sadauskienė, Aldona Bukauskienė, Genutė Šapauskienė, Ksavera Paulauskienė; trečioje eilėje (iš kairės): Vidas Augustinavičius, Benadas Sadauskas, Romas Orentas, Kazys Šapauskas, Vytautas Kvietkauskas. 1990 m.

certas, Kalėdų Senelio pasirodymas, žaidimai prie eglutės (tal-
kino Kristina Džiaugienė, Daiva Gvildienė). Tai buvo šventė
suaugusiems ir vaikams, jaunimui ir seniesiems. Šventei vado-
vavo *gaspadinė* (Janina Razmienė) ir *gaspadorius* (Stasys Džiau-
gys) bei vedėja Regina Bakutienė.

Kultūros namuose koncertavo Edmundas Kučinskas, Li-
veta ir Petras Kazlauskai, Kęstutis Kazakevičius, pusbroliai Aliukai,
Giulija ir kiti dainininkai.

Seredžiaus seniūnas Jonas Pikoraitis pasiūlė švęsti seniūnijos kultūros namų
meno saviveiklos šventę. Joje dalyvavo Armeniškių, Seredžiaus, Klausučių kultūros
namų meno saviveiklos kolektyvai. Ši šventė buvo švenčiama Klausučiuose (nes čia
didžiausia scena, daugiausia vietos). Šventė buvo pradėta švęsti 1996 m. po Velykų
pirmąjį savaitgalį (šiuo laiku dabar ji švenčiama kiekvienais metais.) Šioje šventėje
vyko tapybos darbų (Gražinos Astrauskienės, Rimos Mačiulytės, Vaido Bakučio),
medžio dirbinių (Zigmo Toliušio), margučių (Stasės Džiaugienės, Romos Klasaus-
kaitės, Danutės Zencevičienės, Gražinos Astrauskienės, Letos Mikalauskiene), pa-
vasarinių puokščių (Klausučių vidurinės mokyklos mokinių ir mokytojų) parodos,
Klausučių darželio vaikučių piešinių parodėlė. Šią šventę organizuoti padėjo Vir-
ginija Kurtinaitienė, Asta Kurtinaitytė, bibliotekininkės Janina Abromaitienė, Violeta
Puršnienė. Kiekvieni kultūros namai koncertavo po pusę valandos. Paskutiniai –
Klausučių kultūros namų saviveiklininkai. Koncertas buvo baigtas bendra daina.
Tada Klausučių kultūros namuose dainavo mišrus vokalinis ansamblis, šoko jau-
nieji šokėjai ir vyresnės merginos, linksmo folkloro ansamblis. Pasisekimą turėjo
ir skaitovai.

Kultūros namuose vyko ir poezijos popietės, kuriose dalyvavo skaitovai ir po-
etai mėgėjai: Gražina Astrauskienė, Janina Razmienė, Antanas Urbonavičius ir kiti.
Klausučių kultūros namuose įvyko ir Onutės Čirvinskiene poezijos knygutės „Per
baltą tylą“, išleistos 1996 m., pristatymas. Klausutiškiai gerėjosi jos eilėmis. Buvo

*Klausučių
muzikantai. Iš kairės:
Romas Ambrutis,
Antanas Baltrušaitis,
Juozas Eimutis,
Algis Mačėnas.
1998 m.*

atvykusios ir viešnios (Valentina Pancernienė, Zenė Sadauskaitė, jurbarkietė Elena Telišauskienė), kurios taip pat skaitė savo kūrybos eiles.

Klausučiuose gerai žinomas dainininko, poeto, dramaturgo Stasio Santvaro vardas. Jam Rustekonių kaime atidengtas paminklas. Jį lanko Stasio Santvaro brolijos nariai, vadovaujami rašytojo Roberto Keturakio, Klausučių pagrindinės mokyklos mokytojai ir mokiniai, bibliotekininkės, kultūros namų folkloro ansamblis.

Mums pasisekė, kad, susipažinusios su S. Santvaro 3 veikslių pjesė „Moterų santarvė“, Klausučių moterys, kurios vaikystėje buvo vaidinusios kultūros namų dramos būrelyje, panoro sugrįžti į sceną ir suvaidinti. Tai buvusios mergaitės, merginos, įsigijusios specialybes, ištekėjusios ir sugrįžusios atgal į Klausučius, paauginusios vaikus ir turinčios gražių norų. Ir štai Astutė Armonienė (Čepauskaitė), Renata Armonienė (Paškevičiūtė), Vilma Baltutienė (Bukauskaitė), Zita Geštautienė (Šapauskaitė), Ramunė Dubinskienė (Ulytė), Kristina Džiaugienė (Ambrazaitytė) ir prie jų prisijungusios Vida Šeštakauskienė, Meilutė Džiaugienė, Virginija Kurtinaitienė, Živilė Danaitytė, Violeta Puzinienė, Jadvyga Jazukevičienė, Kristina Gerulaitytė, gerai pasitarusios ir pasiskirsčiusios vaidmenimis, pradėjo repetuoti. Slinko ilgos repetacijų valandos, pusė metų aktyvaus darbo, ir moterų geri norai, jų pasiryžimas leido mums su šiuo spektakliu įžengti į sceną. Premjera įvyko 1999 m. gegužės 27 d., minint S. Santvaro gimtadienį. Spektaklio režisierė – A. Stumbrienė.

Spektaklis turėjo didelį pasisekimą. Klausučių kultūros namuose jis buvo suvaidintas tris kartus ir visada prigužėdavo daug žiūrovų. Jo pažiūrėti buvo atvykę ir S. Santvaro brolijos nariai – aktorius Egidijus Stancikas, Rūta Staliliūnaitė, Daina Kazlauskienė ir kt. Su juo lankėmės Vytėnų ir Šimkaičių kultūros namuose. Ir ten sulaukėme didelio pasisekimo.

Per 20 darbo metų buvo pastatyta dvylika spektaklių suaugusiems ir 18 vaikams. Atskirai reikėtų pakalbėti apie vaikų dramos būrelį.

1979 m. rudenį susikūrė vaikų dramos būrelis. Pirmoji pjesė buvo B. Sivickio „Ankstyvą pavasarį“. Vaidinti atėjo moksleiviai vienuoliktokai – Rima Sviderskytė, Jūratė Kriaučiūnaitė, Roma Jakubauskaitė, Darius Kuprionis, Rolandas Merončikas, Algis Pocys. Pjesės nagrinėjimas, teksto mokymasis, repeticijos, repeticijos... Ir 1980 m. kovo mėnesį įvyko pirmoji šio būrelio pastatyto spektaklio premjera, skirta abiturientų šimtadieniui (pjesėje apie tai ir kalbama). Žiūrovai įvertino teigiamai. Vaidinome keletą kartų, o vėliau, vaidintojams tapus abiturientais ir kai jiems reikėjo daug mokyti, būrelis išsiskirstė.

Į dramos būrelį tuojau susibūrė nauji keturiolikmečiai: Vilma Bukauskaitė, Stefa Eimutytė, Tania Šimaliūnaitė, Živilė Danaitytė, Rima Ivanauskaitė, Laisvūnas Pavalakis, Vidmantas Stumbras, Laiminas Ambrutis, Edminas Danaitis, Ričardas Dapkus, Virginija Zakonaitė, Vytas Matelis. Jie pasirinko V. Venckaus 3-jų veikslių pjesę „Ką gali mergaitės“. Pjesė nuotaikinga. Premjera įvyko 1982 m. pavasarį. Žiūrovai priėmė šiltai. Trečioji pjesė – F. Susluparovos „Čia mano vieta“ (1993 m.).

Ėjo metai, augo dramos būrelio vaikai. Jiems suėjo šešiolika metų, todėl ir pasirinkome Tamaros Jan 2 dalių 10 paveikslų pjesę „Kai tau šešiolika“. Pjesėje vaizduojamas jaunuolių gyvenimas: ilgesys, meilė, darbas, mokslas, santykiai su tėvais. Pjesė sunkoka, todėl nagrinėjome, aptarinėjome jos turinį bei veikėjų charakterius. Ir vėl po ilgų repetacijų vakarų pjesę pastatėme 1984 m. pavasarį. Būrelio nariai

tapo abiturientais, o baigę mokyklą ir išskleidę sparnus, išskrido į įvairius miestus toliau mokytis. Tai buvo įdomūs, energingi, kupini išdaigų ir turintys daug gerų norų jaunuoliai.

Vieni išeina, palikdami prisiminimus, ateina kiti, vėl norintys kažką padaryti, parodyti. 1984 m. rudenį susirinko nauji būrelio nariai. Tai Inga Armonaitė, Diana Stanišauskaitė, Virginija Grinkevičiūtė, Jolanta Valaitytė, Zita Šapauskaitė, Asta Paulikaitė, Alma Ovsenkaitė, Asta Čepauskaitė, Andrius Ruzga, Andrius Kuciņskas, Vidmantas Vaivada, Raimondas Stankus, Ramūnas Jankūnas. Pastatėme 4 veikslių pjesę-pasaką „Laimės dėžutė“ (1985), A. Antokolskio pjesę „Nesusipratimas su kasytėmis“ (1986), K. Sajos 2 dalių pjesę „Reptilija“ (1987).

1987 m. rudenį į dramos būrelį susirinko mergaitės ir tik vienas berniukas. Parinkome E. Matulaitės pjesę-pasaką „Nepaprastas gimtadienis“. Vaidino Rasa Dubinskaitė, Alina Rytautaitė, Asta Petkutė, Jūratė Saltonaitė, Ramunė Ulytė ir Tomas Ulis. Ir ši pjesė, kaip ir kitos, buvo suvaidinta keletą kartų. Aplankėme Viešvilės vaikų namus, kur vaikai labai maloniai ją žiūrėjo.

1991 m. suvaidinome pjesę-pasaką „Raganos miltai“, 1993 m. R. Skučaitės pjesę „Mezginių pasaka“. 1995 m. pavasarį įvyko V. Žilinskaitės pjesės-pasakos „Paskutinė lapė“ premjera. Su šia pjesė dalyvavome Jurbarko vaikų ir jaunimo dramos festivalyje „Vaivorykštė-97“.

Netrukus ir šie maži vaikai, dramos būrelio nariai, tapo paaugliai. Pasirinkome pjesę „Adas viską žada“. Pjesėje buvo gvildenamas paauglių gyvenimas už mokyklos ribų (namuose, draugų tarpe). Vaikai norėjo vaidinti tikrą gyvenimą, o ne pasaką. Pastatymas vyko nesunkiai. Ir su šia pjesė buvome pakviesti į Jurbarką, į tarptautinį vaikų ir jaunimo festivalį „Vaivorykštė-98“. Buvome apdovanoti pagyrimo raštu.

Taip prabėgo dvidešimt metų. Dvidešimtmečio proga nutarėme pakartoti jau prieš 20 metų statytą B. Sivickio pjesę „Ankstyvą pavasarį“. Papasakojau, kaip šitos pjesės pastatymui ruošėmės anksčiau, kaip vyko premjera. Palyginau anų ir šių dienų moksleivių gyvenimą. Pjesė rimta, sprendžiamos moksleivių problemos ruošiantis šimtadieniui. Mokyklos direktorės vaidmeniui pasikvietėme buvusią vaikų dramos būrelio narę, dabar jau mokytoją Vilną Bukauskaitę-Baltutiene. Pjesė buvo pastatyta 1999 m. pavasarį. Ją žiūrėjo tėvai, mokytojai, abiturientai. Vėl dalyvavome vaikų ir jaunimo dramos festivalyje „Vaivorykštė-99“. Buvome apdovanoti pagyrimo raštu, dovanomis.

Spektaklio „Mezginių pasaka“ aktorai. Iš kairės: Sandra Stanevičiūtė, Asta Kurtinaitytė (stovi), Aistė Razmaitė. 1993 m. A. Baltrušaičio nuotr.

Taip būrelis po būrelio, spektaklis po spektaklio ir užaugo penkios vaikų dramos būrelio kartos. Tam tikromis valandėlėmis visi prisimename: sunkumai, rūpesčiai, ieškojimai, atradimai, bet svarbiausia po premjerų – džiaugsmo akimirkos, kurios atpirkdavo viską. Vieni, dalyvavę vaikų dramos būrelyje, išsisklaidė, kiti liko Klausučiuose. Malonu gauti atvirutę švenčių proga, malonu išgirsti, kad dalyvavimas dramos būrelyje ir įgytos žinios pravertė studijų ar darbo metais.

Visuomet norėjosi pasakyti ką nors gera, grožėtis žmogaus dvasiniu pradū, jausmų taurumu, įprasinti vieno ar kito žmogaus posūkį gėriui, patarti jaunuoliui eiti tiesos keliu, nesiblaškyti gyvenimo kryžkelėse.

O kultūros namuose ir toliau repetuojama: skamba muzika, dainos, sukasi šokėjų poros*.

Kultūros namų Senjorų šokių kolektyvas Antrojoje pasaulinėje lietuvių dainų ir šokių šventėje Vilniuje. Pirmoje eilėje (iš kairės): Vytautas Savickas, Danguolė Savickienė, Birutė Steponavičienė, Kęstutis Steponavičius, Laima Ambrutienė, Romas Ambrutis; antroje eilėje (iš kairės): Sergejus Štyk, Irena Štykienė, Asta Danilevičienė, Regina Bakutienė (vadovė), neatpažintas; trečioje eilėje (iš kairės): Algirdas Bakutis, Sigitas Danilevičius, Rasa Bakutienė, neatpažintas, Danutė Dubinskienė. 1998 m.

*Visos šiame straipsnyje pateiktos nuotraukos yra autorės.

Seredžiaus parapiinė mokykla

Vida Girininkienė

Seredžiaus parapiinė mokykla įsteigta 1635 m. liepos 10 d. Mykolo Sapiegos fundacija. Mokyklos mokytojui išlaikyti M. Sapiega iš savo (Seredžiaus) dvaro skyrė keturias statines žieminių kviečių, vieną paltį gerai nupenėto paršo lašinių, vieną statinę miežių, kitą – avižių ir vidutinę statinę žirnių¹. Dokumentai nenurodo, nuo kada ši mokykla pradėjo veikti. Taip pat nerasta duomenų apie jos veiklą XVIII a.

Parapiinė mokykla – tai buvo viena klasė špitolėje, kurioje dažniausiai gyvendavo Seredžiaus dvaro (remiantis M. Sapiegos fundacija) išlaikomas samdomas mokytojas. Mokykla veikdavo ne kasmet, kartais dėl įvairių priežasčių ar stichinių nelaimių nesusirinkdavo mokinių. Artimiausios parapiinės mokyklos buvo Veliuonoje, Vilkijoje, Jurbarko, tad vieneriais metais mokinių būdavo gausiau vienoje, o kitais – kitoje išvardintoje mokykloje.

1820 m. Seredžiuje skaityti ir katekizmo 10 berniukų mokė Feliksas Rakovskis².

1821 m. Seredžiaus bažnyčios inventoriuje nurodoma mokytojo pavardė – Feliksas Rakovskis, surašomos 11 mokinių pavardės: Antanas Eimutis, Stanislovas Venkšnorius (Wększnor), Mateušas Šimkevičius, Andrius Mačiulaitis, Jonas Lazarovičius, Bonifacas Daugirdas, Jokūbas Juškevičius, Andrius Šopovskis, Jurgis Šopovskis, Kasperas Lasevičius, Kazimieras Mickūnas³. Matyt, tais metais keitėsi mokytojai, nes Vilniaus švietimo apygardos valdybai pateiktoje parapiinių mokyklų ataskaitoje nurodoma mokytojo Andriaus Cieškevičiaus pavardė⁴.

1822 m. dokumentuose nurodoma, jog mokyklos nėra, nes nerasta namo, kuriame moksleiviai (tikriausiai atvykėliai) galėtų gyventi: visur išsikūrę žydai. Ten taip pat pažymima, jog 1821 m. mokyklą Veliuonoje įsteigė klebonas Nezabitauskis⁵, prieš tai jai savo lėšomis Veliuonoje pastatęs namą. 1822 m. ten mokėsi 6 mokiniai, kuriuos Nezabitauskis suradęs didžiulių pastangų dėka⁶.

1823 m. mokėsi 13 vaikų: 6 berniukai ir 1 mergaitė šlėktos luomo ir 6 berniukai miestiečiai (deja, tiksliau nenurodyta). Mokė Juozas Franckevičius⁷. 1828 m. mokėsi 23 berniukai ir 9 mergaitės (Veliuonoje – 21 berniukas ir 8 mergaitės)⁸. 1829, 1930 ir 1831 m. mokyklos nebuvo dėl 1829 m. kovo 19 d. potvynio, sugriovusio bažnyčią ir visą miestelį prie Nemuno. 1832 m. bažnyčios patalpoje mokėsi 7, o 1833 m. – 4 vaikai⁹. Tais metais mokslas prasidėjo gruodžio 1 dieną¹⁰.

1834 m. tikriausiai buvo pastatyta špitolė, nes tų metų vasario 23 d. mokyklų inspektorius Zarankevičius joje rado 8 mokinius (4 iš šlėktos, 4 – iš valstiečių). Jie mokėsi katekizmo, lenkų kalbos, aritmetikos, rašyti, tačiau dėl to, kad mokytojas Avaristas Bartosevičius buvo labai ligotas, mokymas buvęs labai silpnas.

¹*Codex Mednicensis seu Samogitiae diocesis*, Romae, 1989, t. 2, p. 197, iš lotynų k. vertė Vidas Garliauskas.

²LVIA, f. 567, ap. 2, b. 1071, l. 86–87.

³LLMA, f. 139, ap. 1, b. 404, l. 11.

⁴LVIA, f. 567, ap. 2, b. 1071, l. 38–39.

⁵Kiprijonas Juozapas Nezabitauskis-Zabitis (1779–1837), poetas, vertėjas, kunigas, 1815–1831 m. klebonavo Veliuonoje. Čia kalbama apie K. Nezabitauskio tarnams ir ubagams pastatytą špitolę, kurioje jis savo lėšomis išlaikė mokyklą (t. y. klasę) ir jos mokytoją (dažniausiai vargonininką).

⁶LVIA, f. 567, ap. 2, b. 1122, l. 32–33.

⁷LVIA, f. 567, ap. 2, b. 1006, l. 126–127.

⁸Ten pat, b. 2323, l. 6.

⁹Ten pat, b. 3565, l. 50.

¹⁰Ten pat, b. 3227, l. 268.

*Laiptai į Belvederio rūmus. 1960 m.
Iš J. Sutranavičienės albumo*

Inspektorius pažymi, jog mokslas Seredžiuje prasideda gruodžio mėnesį, o baigiasi balandžio. Mokytojas gyvena toje pat klasėje, kur ir moko. Jo išlaikymui, be to, kas nurodyta 1635 m. fundacijoje, bažnyčios valdytojas duoda maisto (kol yra mokinių), o mokinių tėvai pristato po vežimą malkų ir po svarą (svaras – 409,5 g) žvakių¹¹.

1835 m. špitolėje mokėsi tik 4 berniukai¹².

Sprendžiant iš dokumentų, ilgiausiai mokytojavo vargonininkas Kazimieras Butkevičius. 1845 m. jis mokė katekizmo, aritmetikos, skaityti ir rašyti lenkų ir lietuvių kalbomis¹³. Tų pačių dalykų vargonininkas mokė ir 1850 m.¹⁴

Parapinė mokykla Seredžiuje, kaip ir kitose Kauno gubernijos vietose, veikė iki 1863 m. Jau sukilimo metu pradėta jų reforma remiantis 1863 m. balandžio 4 d. paskelbtomis „Liaudies mokyklų laikinosiomis taisyklėmis Vilniaus, Kauno, Gardino, Minsko ir Mogiliovo gubernijoms“. 1864 m. buvo paskelbti ir „Pradinių liaudies mokyklų nuostatai“, skirti centrinėms Rusijos gubernijoms. Remiantis šiais įstatymais buvo įteisintas dėstymas rusų kalba (išskyrus tikyba), steigiamos valdiškos, vadinosios liaudies, mokyklos. Parapinės mokyklos (prie bažnyčių) pradėtos uždarinėti, nes jos, kaip buvo rašoma „Liaudies švietimo ministerijos žurnale“, tinkamos ne liaudžiai šviesti, o maištininkams rengti¹⁵.

XIX a. vid. namus mokyklai ir mokytoją išlaikė Belvederio rūmų savininkas Kletas Kazimieras Burba. 1853 m. mokyklą lankė 74 mokiniai¹⁶.

Belvederyje gyvenę grafų Burbų giminės atstovai rėmė švietimą, kultūrą. Dvare buvo biblioteka ir archyvas. Iš rūmų į Nemuno slėnį įrengti laiptai su 372 pakopomis, gerai matomi nuo kelio, ko gero buvo ne tik grafų ir jų svečių patogumui.

¹¹LVI A, f. 567, ap. 2, b. 3565, l. 50.

¹²Ten pat, b. 3227, l. 268.

¹³LLMA, f. 139, ap. 1, b. 404, l. 47.

¹⁴Ten pat, b. 407, l. 45.

¹⁵Karčiauskienė M. *Pradinio švietimo raida Lietuvoje XIX a. antroje pusėje ir XX a. pradžioje*, Kaunas, 1989, p. 7.

¹⁶Kviklys B. *Mūsų Lietuva*, Vilnius, 1991, t. 2, p. 336.

Seredžiaus valsčiaus mokyklos 1919–1940 metais

Ričardas Čepas

Armeniškųjų pradžios mokykla

Mokykla pradėjo veikti nuo 1919 m. kovo 17 d. Pirmoji mokytoja buvo 27 metų Ona Dabkytė. 1919 m. ji baigė vasaros mokytojų kursus Jurbarkė. 1920 m. gegužės mėn. jos alga buvo 400 auksinų. 1919 m. mokykloje mokėsi 27 mokiniai: 17 berniukų ir 10 mergaičių. 1919–1920 m. m. mokinių skaičius išaugo iki 47 (31 berniukas ir 16 mergaičių). I skyriuje mokėsi 16 berniukų ir 8 mergaitės, II – 10 berniukų ir 6 mergaitės. Dėl mokytojos ligos nuo balandžio mėn. mokslas buvo nutrūkęs, todėl mokiniai visos programos neišėjo: instruktoriaus lankymo apyskaitoje mokinių žinios vertinamos kaip pusėtinios ir silpnos. Mokykloje veikė ir suaugusiųjų kursai, įsteigti 1919 m. lapkričio 15 d. Juose trijose grupėse mokėsi 22 asmenys: 17 vyrų ir 5 moterys. Mokytoja O. Dabkytė juose mokė Lietuvos istorijos, geografijos, aritmetikos, rašymo ir skaitymo¹.

Mokyklai butas buvo nuomojamas pas Juozą Ambrutį. Jis buvo ankštas ir labai šaltas. Valsčiaus valdyba parūpino mokyklai 20 dviviečių suolų, tačiau jie buvo netinkamos konstrukcijos.

Nuo 1920 m. lapkričio 20 d. mokykloje dirbo 20 m. amžiaus mokytoja Magdė Pranckūnaitė. 1916 m. ji buvo baigusi Garliavos pradžios mokyklą, 1919–1921 m. lankė vasaros mokytojų kursus Kaune, metus mokytojavo Zapyškyje. 1922 m. ji gaudavo 650 auksinų algą per mėnesį.

Nuo 1924 m. sausio 1 d. mokyklos vedėju buvo Juozas Šečkus, gimęs 1905 m. kovo 7 d. Vilkaviškio apskr., Pilviškių vls., Meistiškės k. Jis buvo baigęs Rygiškių Jono gimnazijos Marijampolėje 5 klases. 1925–1926 m. m. mokykla dar buvo vieno komplekto ir trijų skyrių. I skyriuje mokėsi 3 berniukai ir 8 mergaitės, II – 12 berniukų ir 2 mergaitės, III – 9 berniukai ir 7 mergaitės. Iš viso mokyklą lankė 41 mokinys. Kitais metais dienyne įrašytas 31 mokinys: I skyriuje – 4 berniukai ir 3 mergaitės, II – 3 berniukai ir 6 mergaitės, III – 10 berniukų ir 4 mergaitės, IV – 2 berniukai ir 2 mergaitės. Apskritis pradžios mokyklų inspektorius, 1926 ir 1927 m. aplankęs mokyklą, abu kartus jos veiklą įvertino gerai, bet pažymėjo, kad nemokoma dainavimo ir rankų darbų (dėl įrankių ir medžiagų stokos). Mokymui kenkė ir vaikų mokymas iš įvairių vadovėlių². J. Šečkus buvo atleistas 1927 m. rugpjūčio 11 d. kaip neturintis įstatymu numatyto mokslo cenzo.

Nuo 1928 m. vasario 21 d. mokykloje dirbo 20 m. amžiaus mokytojas Povilas Matikonis. Jis buvo baigęs du mokytojų seminarijos kursus. Tais mokslo metais jis buvo jau ketvirtas mokytojas šioje mokykloje. 1927–1928 m. m. Armeniškiuose buvo 31 mokinys: I skyriuje mokėsi 8 berniukai ir 9 mergaitės, II – 2 berniukai ir 6 mergaitės, III – 3 berniukai ir 3 mergaitės. Mokytojo bibliotekėlėje buvo 154 egz. 37 pavadinimų knygų, mokinių bibliotekėlėje – 230 egz. 60 pavadinimų knygų. Mokykla turėjo 21 dvivietį suolą, lentą ir staliuką. Mokyklai skirta žemė Armeniškių

¹Kauno apskrities pradžios mokyklų instruktoriaus 1920 05 07 mokyklos lankymo apyskaita, LCVA, f. 391, ap. 3, b. 1357, l. 50–51.

²Kauno apskrities pradžios mokyklų instruktoriaus 1926 02 12 mokyklos lankymo apyskaita, *ten pat*, b. 1427, l. 159; b. 1429, l. 53.

dvare (2,994 ha) buvo prasta. Mokykla ją nuomojo. Mokyklos butas – klasė ir du kambariai mokytojui – inspektoriaus apsilankymo metu buvo vertinami kaip tinkami. Savivaldybė tais metais skyrė lėšų kurui, šviesai, mokyklos buto nuomai, knygoms ir mokymo priemonėms įsigyti. 1928 m. mokyklą baigė 2 berniukai ir 2 mergaitės³.

Nuo 1928 m. rugsėjo 7 d. Armeniškių mokyklos vedėja dirbo devyniolikametė Teodora Batoraitė. Ji buvo baigusi Kauno „Saulės“ mokytojų seminarijos du kursus ir 1927 m. mokytojavusi Romainiuose.

1929 m. mokykloje buvo užrašyti 55 berniukai ir 51 mergaitė, bet 7 iš jų mokyklos nelankė. Tų pačių metų kovo 14 d. I skyriuje buvo 17 berniukų ir 11 mergaičių, II – 21 berniukas ir 28 mergaitės, III – 9 berniukai ir 7 mergaitės, IV – 5 berniukai ir 1 mergaitė. Tačiau mokykloje inspektoriaus lankymosi dieną buvo tik 36 mokiniai. Mokslas tais metais nevyko reguliariai. Rugsėjo mėn. buvo praleista 12 mokymo dienų, spalio – 4, lapkričio – 6, gruodžio – 13, sausio – 9, vasario – 6, kovo – 11 dienų. Tais metais mokykloje buvo surengta Kalėdų eglutė. Vakaro metu dainavo choras, vaikai deklamavo eilėraščius ir žaidė. Mokykloje taip pat buvo skaitomos agronomo A. Krištolaičio paskaitos kaip pagerinti žemės ūkį. Tuo metu pagausėjo mokyklos inventoriaus: buvo 32 dviviečiai suolai, 2 lentos, 15 paveikslų, skaitytuvai, biblioteka gavo daugiau knygų⁴.

Nuo 1929 m. vasario 1 d. Armeniškių mokykla jau dvikomplektė. Antruoju komplektu tapo Burliokiškių kaime už 4 km buvusi pradžios mokykla. 1928 09 01 – 1930 08 01 Burliokiškių mokykloje dirbo Jadvyga Mamaitytė, gim. 1901 m. gegužės 13 d. Šakių apskr., Žemosios Panemunės mstl. Ji buvo baigusi I Kauno gimnazijos 5 klases ir lankiusi mokytojų vasaros kursus Kaune. Nuo 1921 m. mokytojavo Veliuonos vls. Gystėnų pradžios mokykloje. Burliokiškių komplekto dienyne 1929 m. kovo 14 d. buvo įrašyta, kad I skyriuje mokosi 8 berniukai ir 11 mergaičių, II – 9 berniukai ir 11 mergaičių, III – 2 berniukai. Pamokose tą dieną nebuvo 11 mokinių⁵.

1930–1933 m. mokyklos vedėja dirbo Eugenija Rimošaitytė, 24 m. amžiaus, baigusi „Saulės“ mokytojų seminariją ir lankiusi mokytojų vasaros kursus. Burliokiškių komplekte mokytoju 1930 08 29 – 1931 09 01 dirbo Antanas Laurinaitis, gim. 1904 m. gruodžio 21 d. Šakių apskr., Lekėčių vls., Kuro k. 1925 m. jis baigė „Saulės“ mokytojų seminarijos du kursus ir mokytojavo Varakonių ir Batniavos mokyklose. Rašė eilėraščius. Po jo nuo 1931 m. lapkrč. 1 d. iki 1933 m. vas. 15 d. mokytoju dirbo Juozas Serapinas, gim. 1905 m. rugsėjo 19 d. Kėdainių apskr., Surviliškio vls., Kalnaberžės k. Jis 1927 m. buvo baigęs Kėdainių mokytojų seminarijos tris kursus ir mokytojavo Biržų apskrityje. 1933 m. vasario mėn. jis buvo perkeltas į Žardiškių mokyklą.

1933 m. sausio 20 d. Burliokiškių komplekte buvo įrašyti 38 mokiniai, tačiau 10 jų tą dieną nebuvo mokykloje. Pati mokykla buvo išikūrusi ūkininko seklyčioje, kur vienoje pusėje buvo 24 m² klasė, kitoje – butas mokytojui. Armeniškių kompleksas veikė išnuomotame 1900 m. statybos name. Klasių plotas – 42 m². Pastatas buvo prastas – neturėjo drabužinės, ventilacijos, šaltas. Valsčiaus savivaldybei padedant, 1933 m. buvo pastatytas namas mokyklai. Jame buvo įrengtos dvi klasės po 44 m².

³Mokyklų inspektoriaus 1928 03 02 lankymo apyskaita, *ten pat*, b. 1450, l. 166–167.

⁴Kauno apskrities pradžios mokyklų inspektoriaus lankymo 1929 03 14 apyskaita, *ten pat*, b. 1641, l. 161–162.

⁵Mokyklos lankymo 1929 03 11 apyskaita, *ten pat*, b. 1461, l. 203.

Nuo 1933 m. Armeniškių mokykla vėl tapo vieno komplekto. 1933 09 16 – 1934 01 21 jos vedėju dirbo Jonas Gražulevičius, gim. 1905 m. liepos 21 d. Seinų apskr., Lazdijų vls., Burniškių k. 1928 m. jis buvo baigęs S. Daukanto seminariją Kaune ir dirbęs mokytoju Telšių apskrityje.

1934 01 21 – 1935 09 01 mokyklos vedėju dirbo Jonas Žulys, 1930 m. baigęs Telšių mokytojų seminariją ir mokytojaves Rokiškio apskrityje. Jo žmona 1933–1937 m. dirbo Burbiškių mokykloje. 1935–1936 m. Armeniškiuose mokytojavo Alfonsas Skorupskas, gim. 1905 m. gruodžio 22 d., ir 1924 m. baigęs Kėdainių mokytojų seminarijos du kursus.

Nuo 1936 m. rugsėjo 13 d. mokyklos vedėja ilgus metus dirbo Viktorija Malinauskaitė-Gabšienė, gim. 1906 m. lapkričio 8 d. Alytaus apskr., Udrijos vls., Jačkonių k., 1929 m. baigusi Kauno „Saulės“ mokytojų seminarijos 4 kursus. Ji mokytojavo Čekiškėje, lankė kūno kultūros ir karinio parengimo kursus. Armeniškių mokykloje ji dirbo ir Antrojo pasaulinio karo metais.

Armeniškų mokyklą baigė: 1929 m. – 5, 1930 m. – 10, 1931 m. – 8, 1932 m. – 4, 1933 m. – 8, 1934 m. – 3, 1935 m. – 10, 1937 m. – 9. 1936 ir 1938 m. mokyklą baigusiu vaikų nebuvo.

Eugenija Šimanskytė dažnai aplankydavo savo senelį Juožą Ambrutį, kurio namuose buvo mokykla. J. Ambrutis leisdavo vaikams bėgioti po visą sodybą. Jis mokė vaikus skiepyti medžius (turėjo didelį sodą). Turėjo medžioklinį šautuvą, leisdavo jį palaikyti, mokė šaudyti į taikinį. Namuose buvo didelė biblioteka, kuria naudojosi ir mokytoja, ir mokiniai. Eugenija labai mylėjo mokytoją E. Rimošaitytę (nuotraukoje ji šalia mokytojos), kuri leisdavo mergaitei dalyvauti pamokose. Parėjusi namo mažylė didžiuodavosi prieš brolius – ji lanko mokyklą!

*Armeniškų
pradžios mokyklos
(Juožo Ambručio
name) moksleiviai.
1930 m.*

*Iš E. Mačiulienės
albumo*

1 lentelė

Mokinių skaičius, dinamika, lankomumas 1930–1938 m.*

Data	Mokslo metais įrašyta			Skyrius				Vidutiniškai mokyklą lankė	
	Berniukų	Mergaičių	Iš viso	I	II	III	IV	Pavasario–rudens metu	Žiemos metu
1930 05 06	41	63	104	56	27	20	11	33	75
1931 05 15	46	52	98	37	25	30	16	29	61
1933 01 20	45	33	78	18	36	14	10	29	59
1933 12 05	33	20	53	18	13	10	12	29	50
1934 12 14	57	48	105	?	45	?	16	43	62
1936 03 01	48	42	90						
1937 06 19	64	53	117					54	63
1938 05 17	50	54	104					46	58

Burbiškių pradžios mokykla

Mokykla įkurta 1923 m. 1923–1924 m. m. mokytoja dirbo Juzė Povilaitytė. Nuo 1924 m. spalio 1 d. mokytojavo Adelė Balsytė, 18 m. amžiaus, 1923 m. baigusi pirmąjį Marijampolės mokytojų seminarijos kursą. 1924 m. sausio 15 d. Seredžiaus valsčiaus taryba, apsvarsčiusi mokyklų steigimo klausimą, nutarė prašyti Kauno apskrities švietimo komisiją panaikinti Burbiškių pradžios mokyklą, nes nuo jos už 2 km buvo Burliokiškių pradžios mokykla. Abi jas lankė daug mokinių ir iš kitų valsčių⁶, todėl vėliau, dar padidėjus mokinių skaičiui, taryba atsisakė sumanymo uždaryti šią mokyklą ir 1932 m. nutarė tik pareikalauti prisidėti lėšomis prie mokyklos išlaikymo tuos valsčius, iš kurių vaikai ją lanko⁷. Nuo 1926 m. sausio 15 d. mokyklos vedėju dirbo Petras Staniulis, gim. 1902 m. liepos 9 d. Jis buvo baigęs Kauno Simono Daukanto seminarijos du kursus. Nuo 1922 m. jis buvo mokytojavęs Veliuonos valsčiaus Papiškių mokykloje. Nuo 1931 m. rugsėjo 1 d. P. Staniulis vėl persikėlė į Veliuonos valsčių – dirbo Bereiviškių, Šilaitiškių, Veliuonos pradžios mokyklose.

1931–1933 m. Burbiškėse mokytoju dirbo Antanas Jononis, gim. 1894 m. spalio 6 d. Jis buvo baigęs Panevėžio gimnazijos 7 klases ir 1928 m. metinius pedagoginius kursus Marijampolėje. Pedagoginis darbas A. Jononiui nesisekė. Lankymo apyskaitose inspektorius nurodydavo mokytojo aplaidumą, blogus santykius su tėvais, kurie dėl to leisdavo vaikus į kitas mokyklas. Mokytojas buvo išpėtas raštu, skirtas į žemesnes pareigas, o vėliau ir atleistas⁸.

Nuo 1933 m. rugsėjo 15 d. mokyklos vedėja dirbo Liudvika Žulienė, gim. 1903 m. spalio 29 d. Rokiškio apskr., Kamajų vls., Rudžių k. 1926 m. ji buvo baigusi Tauragės mokytojų seminarijos du kursus. Inspektorius jos darbą vertino gerai. Nuo 1937 m. rugsėjo 1 d. L. Žulienėi persikėlus į Panevėžiuko pradžios mokyklą, Burbiškėse vienerius metus mokyklos vedėju dirbo Jonas Pavėsis, gim. 1897 m. lapkričio 15 d. Vilkaviškio apskr., Pažerų vls., Paršelių k. Mokytojauti jis pradėjo dar Pirmojo pa-

*Duomenys, pateikiami visose lentelėse, paimti iš mokyklų inspektorių apyskaitų. Ne visi jie yra išsamūs.

⁶Minėto posėdžio protokolai, *ten pat*, f. 402, ap. 2, b. 8, l. 2–3.

⁷1932 12 09 valsčiaus tarybos posėdžio protokolai, *ten pat*, b. 53, l. 82.

⁸Kauno apskrities pradžios mokyklų inspektoriaus lankymo 1932 02 04 ir 1932 11 22 apyskaitos, *ten pat*, f. 391, ap. 3, b. 1514, l. 4–5; b. 1554, l. 177.

saulinio karo metais. 1918 m. rugpjūčio 5 d. vokiečių okupacinės valdžios jis buvo paskirtas Taborų, o nuo 1918 m. lapkričio 11 d. Tursučių pradžios mokyklos vedėju. 1921 m. jis išlaikė Marijampolės seminarijoje egzaminus jaunesniojo mokytojo teisėms įgyti. 1938–1940 m. J. Pavėsis mokytojavo Purviškėse, o 1940–1941 m. – Čekiškėje. Karo pradžioje jis buvo apkaltintas komunistine veikla, suimtas ir sušaudytas.

Nuo 1939 m. rugsėjo 1 d. vienerius metus mokyklos vedėja dirbo Ieva Paciu-konytė, gim. 1915 m. sausio 19 d. Seinų apskr., Beržinyko vls., Žagarų k. 1935 m. ji buvo baigusi Kauno „Saulės“ mokytojų seminariją ir dirbo Seinų apskr. Bartelių mokykloje. Išsikėlus iš Burbiškių, ji mokytojavo Darsūniškyje, Veršvuose, Dainavoje. Mokyklos pastatas buvo medinis, samdomas, klasės dydis – 36 m². Mokyklai buvo skirtas 1 ha žemės sklypas.

2 lentelė

Mokinių skaičius ir dinamika 1927–1940 m.

Data	Mokinių skaičius			Skyrius				Mokyklą baigė
	Berniukų	Mergaičių	Iš viso	I	II	III	IV	
1927	30	15	45	16	4	14	6	5
1928 02 11	25	5	30	6	11	2	8	6
1929 03 14	20	11	31	19	6	6	–	–
1930 05 07	25	8	33	12	13	–	8	6
1931 05 16	25	14	39	12	11	9	–	–
1932 02 04	20	17	37	12	14	6	2	–
1932 11 22	15	12	27	13	6	6	2	2
1934 01 09	21	15	36	12	11	13	–	–
1935 02 08	23	17	40	8	13	9	10	7
1936 03 04	31	30	61	27	10	20	4	–
1936 12 17	29	30	59	23	26	10	–	–
1938 05 17	36	32	68					4
1940 05 29	36	35	71					

Burliokiškių pradžios mokykla

Mokykla įkurta 1923 m. Pirmąją mokytoja 1923 m. gruodžio 1 d. buvo paskirta Liuda Endriukaitytė, baigusi Vilkaviškio „Žiburio“ gimnazijos penkias klases ir vėliau lankiusi mokytojų vasaros kursus. Kaip rodo Kauno apskr. pradžios mokyklų inspektoriaus lankymo 1926 ir 1927 m. apyskaitos, tuo metu Burliokiškėse veikė vieno komplekto su trimis skyriais mokykla. Jos mokytoja vedėja tebedirbo L. Endriukaitytė. 1926 m. mokyklos dienyne įrašyta, kad I skyriuje mokosi 14 berniukų ir 3 mergaitės, II – 4 berniukai ir 2 mergaitės, III – tik 6 berniukai. Taigi mokykloje iš viso buvo 29 mokiniai. Kitais mokslo metais I skyriuje buvo 12 berniukų ir 7 mergaitės, II skyriuje – 1 berniukas ir 1 mergaitė, III – 7 berniukai ir 2 mergaitės. Iš viso – 30 mokinių.

1927 09 01 – 1928 03 16 mokykloje dirbo Ona Kaupaitė, gim. 1907 m. vasario 15 d. Ji buvo baigusi Panevėžio mokytojų seminariją. Mokyklos sąrašuose buvo užrašyta 20 mokinių. I skyriuje buvo 10 berniukų ir 7 mergaitės. 1928–1929 m. m. mokyklos vedėja buvo J. Mamaitytė. 1929–1933 m., kaip jau minėta, mokykla veikė kaip vienas iš Armeniškių pradžios mokyklos komplektų. Mokykloje Švietimo minis-

Šioje ūkininko Juozo Danaičio sodyboje Pikčiūnų kaime buvo pirmoji Klausučių mokykla. Prie namo stovi mokytoja Nijolė Danaitytė. KMM

terijos lėšomis buvo organizuoti kursai suaugusiems, kurie veikė vieną mėnesį. Juos lankė 15 asmenų. Palyginti nemažos buvo mokytojo ir mokinių bibliotekėlės, nors antrojoje daugumą sudarė vadovėliai⁹.

Klausučių pradžios mokykla

Mokyklų inspektorių 1930–1940 m. apyskaitose rašoma, kad mokykla įsteigta 1919 m., tačiau kiti dokumentai šio fakto nepatvirtina. Greičiausiai ji pradėjo veikti 1927–1928 m., kai nuo 1928 m. rugsėjo 1 d. Seredžiaus valsčiuje buvo įvestas privalomas mokyklų lankymas¹⁰.

Nuo 1929 m. rudens mokyklos vedėjas buvo J. Milavickas, prieš tai dirbęs Pikčiūnuose. Mokyklai buvo samdomos gana prastos patalpos – 39 m² klasė, į kurią nepatekdavo saulė. Tų pačių metų rudenį buvo užbaigtas statyti mokyklos pastatas ir jame įrengtos dvi klasės po 44 m². Tačiau mokykla visą dešimtmetį nebuvo baigta įrengti iki galo: neištinkuota nei iš vidaus, nei iš išorės. Tiesa, 1932–1933 m. buvo pastatytas ūkinis trobesys bei iškastas šulinys.

Augant mokinių skaičiui, Klausučių mokykloje prireikė antrojo komplekto. Seredžiaus valsčiaus savivaldybė 1931 m. liepos 23 d. nutarė jį įsteigti nuo 1931 m. lapkričio 1 d. ir paprašė apskrities valdybą artimiausiu laiku aprūpinti šį kompleksą reikiama baldais¹¹. Tačiau dar ir 1932 m. balandžio 15 d. apsilankius inspektoriui, mokykloje nebuvo 33 mokinių – vienu dėl sunkios materialinės šeimos padėties, o 16 – dėl vietos stokos.

Antrasis komplektas buvo atidarytas 1933 m. vasario 15 d. Nuo tada mokykloje pradėjo dirbti ir antroji mokytoja Vanda Dolgačaitė-Milavickienė, gim. 1908 m. gegužės 6 d. Jonavoje. Ji 1929 m. buvo baigusi Kauno „Saulės“

⁹Kauno apskrities pradžios mokyklų inspektoriaus 1926 02 11 ir 1927 02 11 lankymo apyskaitos, *ten pat*, b. 1427, l. 161–162; b. 1429, l. 54.

¹⁰Seredžiaus valsčiaus tarybos 1928 01 27 posėdžio nutarimas, *ten pat*, b. 2379, l. 171.

¹¹Minėto posėdžio protokolas, *ten pat*, f. 402, ap. 2, b. 19, l. 12.

*Klausučių
pradinė mokykla.
1933 m. KMM*

mergaičių mokytojų seminariją. Po to ji mokytojavo Skaruliuose, o nuo 1930 m. rudens – Seredžiuje. Klausučiuose abu Milavickai dirbo iki 1934 m. balandžio 21 d., vėliau jie persikėlė į Marijampolės apskritį ir ilgus metus dirbo Kalvarijoje.

Nuo 1938 m. balandžio 21 d. į mokyklą buvo atkelti Juozas ir Petronėlė Kinderiai, prieš tai nuo 1932 m. mokytojavę Raseinių apskr. Milašaičių mokykloje. J. Kinderis, gim. 1907 m. balandžio 1 d. Tauragės apskr., Kaltinėnų vls., Juodžių k., 1926 m. jis buvo baigęs Telšių mokytojų seminarijos du kursus. Petronėlė Dainiūtė-Kinderienė, gim. 1908 m. vasario 8 d., buvo baigusi mokytojų seminarijos keturis kursus. Klausučiuose Kinderiai dirbo ir karo metais.

Mokykloje vykdavo gana dažni Klausučių jaunalietuvių skyriaus susirinkimai, paskaitos, minėjimai ir mokinių vakarai. Mokyklos žemė – 3,40 ha – buvo skirta žaidimų aikštei, sodui ir daržui. Nuo 1926 m. mokiniai buvo mokomi rankų darbų iš molio, kartono ir medžio, taip pat karpymo, nėrimo, siuvinėjimo, knygrišystės.

1933 m. mokyklos bibliotekėlėje buvo 66 pavadinimų 127 egz. knygų mokytojams, o mokinių bibliotekėlėje – 201 egz. knygų ir 31 mokslo priemonė. Šeštadieniais mokiniai galėdavo paimti iš bibliotekėlės knygų paskaityti namuose.

3 lentelė

Mokinių skaičius ir dinamika 1930–1940 m.

Data	Mokinių skaičius			Skyrius				Mokyklą baigė
	Berniukų	Mergaičių	Iš viso	I	II	III	IV	
1930 03 15	24	33	57	24	14	–	9	8
1931 05 15	27	38	65	36	16	13	–	–
1932 02 06	33	44	78	28	13	22	15	11
1933 03 21	48	47	95	40	25	18	12	10
1933 10 02	24	25	49	32		17		
1934 02 08	47	47	94	34	28	14	18	11
1935 02 08	46	38	84	20	26	25	13	13
1936 04 01	56	40	96	19	27	24	15	14
1937 06 19	70	48	118	37				12
1938 05 18	64	40	104	25			17	17
1940 05 28	67	57	124	43			17	

Padubysio pradžios mokykla

Mokykla įsteigta 1918 m., nors, atrodo, kad ji Padubysyje veikė ir prieš Pirmąjį pasaulinį karą. 1919 m. mokytojas Kazys Bagdonas autobiografijoje rašė, kad jis, baigęs Veiverių mokytojų seminariją, 1906 m. mokytojaves Vieکشnuose, 1907 m. buvo gavęs savarankišką vietą Padubysyje, o iš ten buvo nukeltas į Šaukėnus¹². Nuo 1919 m. sausio 1 d. mokytoju vedėju Padubysyje dirbo Vladas Stoškus, gim. 1890 m. balandžio 18 d. Kauno apskr., Čekiškės vls., Butkiškių k. 1910 m. jis baigė Kauno keturių klasių miesto mokyklą ir pradėjo mokytojauti kaip praktikantas rusų pradžios mokykloje. 1911–1917 m. jis tarnavo Rusijos kariuomenėje, 1917–1918 m. mokytojavo Samaroje. Grįžęs į Lietuvą, 1918 m. spalio mėn. įkūrė privačią pradžios mokyklą Padubysyje. Nuo 1919 m. sausio 1 d. Raseinių apskr. pradžios mokyklų instruktorius patvirtino jam teisę mokytojauti šioje mokykloje.

Antrąja mokytoja nuo 1919 m. spalio 20 d. dirbo Marija Popikaitė-Stoškienė, 22 m. amžiaus. 1913 m. ji buvo baigusi Kybartų dviejų klasių mokyklą. Trečiaja mokytoja 1919–1920 m. m. buvo Agota Klimaitė, gim. 1899 m. gegužės 16 d. Šakių apskr., Gelgaudiškio dvare. 1914 m. ji buvo baigusi dviklasę mokyklą Jurbarke. Abi mokytojos pedagoginį darbą dirbo pirmus metus. Visi trys mokytojai 1920 m. gegužės mėn. gaudavo vienodą algą – po 400 auksinų per mėnesį. 1920 09 01 – 12 10 mokykloje dar dirbo Marijona Stoškytė.

1919 m. mokyklą lankė 54 mokiniai – 36 berniukai ir 18 mergaičių. 1919–1920 m. m. jau buvo 165 mokiniai: 101 berniukas ir 64 mergaitės. Mokyklą lankė vidutiniškai 150 mokinių. Joje buvo trys skyriai. I skyriuje mokėsi 58 berniukai ir 39 mergaitės, II – 36 berniukai ir 17 mergaičių, III – 12 berniukų ir 3 mergaitės.

1919–1920 m. m. mokykloje buvo surengtos 7 ekskursijos gamtos ir geografijos žinioms įtvirtinti, žaidimams organizuoti. 1919 m. spalio – 1920 m. vasario mėn. įvyko 4 jaunimo vakarai su šokiais, žaidimais, dainomis, paskaitomis; mokiniams buvo surengta eglutė. Mokykloje veikė kursai suaugusiems, kuriuos lankė 48 asmenys (28 vyrai ir 20 moterų). Visi trys mokytojai kursuose, suskirstytuose į tris skyrius, mokė lietuvių kalbos, aritmetikos, geografijos, istorijos ir geometrijos. Kursai buvo išlaikomi lankytojų lėšomis. Mokiniai mokėsi iš įvairių vadovėlių. Visuose skyriuose buvo mokoma tikybos, dainavimo, rankų darbų.

Mokykla buvo įsikūrusi Padubysio dvaro patalpose. Būstas buvo patogus, tačiau jam buvo reikalingas remontas. Valsčiaus valdyba 1919 m. skyrė lėšų tik šviesai, o namą suremontavo pats mokytojas su vietos žmonėmis. Mokykloje buvo trys klasės, drabužinė, du kambariai mokytojams ir kambarys sargui. Mokykla turėjo: 37 suolus, 2 rašomąsias lentas, 1 spintą, tautišką vėliavą, Vytį, dvi liniuotes.

Pradžios mokyklų instruktorius A. Vokietaitis, 1920 m. gegužės 6 d. apsilankęs Padubysio mokykloje, apyskaitos pabaigoje rašė:

„Iš viso ko matyti, kad mokytojai atsidėję darbuojasi, o mokytojas vedėjas Vladas Stoškus, netoli tėviškės gyvendamas, aukoja mokyklos reikalams ir savo turtą: už 800 auksinų yra supirkęs knygų ir mokymo priemonių ir apie 500 auksinų yra išleidęs ūkio reikalams“¹³.

¹²1919 07 30 K. Bagdono autobiografija, *ten pat*, f. 391, ap. 3, b. 1231, l. 124.

¹³Min. dok., *ten pat*, b. 1357, l. 83.

Ypač teigiamai A. Vokietaitis mokyklos veiklą įvertino kiek vėliau. 1920 m. gegužės mėn. ataskaitoje jis rašė:

„Gegužės mėn. užbaigiau lankyti pavestas man Veliuonos, Seredžiaus ir Čekiškės valsčiuose mokyklas. Didžiuojuose aplankyti mokyklų mokslas jau buvo pertrauktas: kai kur vaikai nustojo lankyti mokyklą, kai kur dėl mokytojų ligos: tikrai Seredžiaus valsčiaus Padubysio 2 klasių mokykla išsiskiria savo tikslesniu darbo sutvarkymu: tenai, sumažėjus pavasarį mokinių skaičiui, buvo pakviesta 40 su viršum mokinių, pirmąkart į mokyklą stojančių“¹⁴.

1920 m. gegužės mėn. dvylikos kaimų 32 gyventojai, kurių vaikai lankė Padubysio mokyklą, susirinkę joje pasirašė prašymą žemės ūkio departamentui, prašydami paskirti mokyklai bent tris dešimtines žemės ir sodą, kad mokiniai geriau išminktų ūkininkauti. Valstiečiai skrupulingai suskaičiavo, kad sode buvo 178 obelys ir 13 kriaušių, tad bent dalis jo galėtų atitekti mokyklai. Anksčiau mokykla priklausė grafiui Burbai, o vėliau perėjo į valdžios globą. Mokykloje dirba trys mokytojai, jų lanko 20 vaikų, todėl joje bus galima išmokti sodininkystės ir ūkio darbų¹⁵. Valskybinės įstaigos nedelsdamos atsižvelgė į šį prašymą – mokyklai buvo skirtas dar vienas kambarys, dalis sodo ir apie dvi dešimtines žemės.

1921–1925 m. Padubysio mokyklos mokytoju vedėju dirbo Pranas Kirmonas, gim. 1893 m. gruodžio 24 d. Veliuonos vls., Klangių k. P. Kirmonas mokytojavo nuo 1918 m. gruodžio 1 d. 1919 m. jis lankė mokytojų kursus Jurbarko, 1920 ir 1921 m. – Kaune, 1926 m. išlaikė egzaminus mokytojo teisėms gauti. Antrąją mokytoja nuo 1921 m. sausio 1 d. dirbo Antanė Bartkaitė, 25 m. amžiaus. 1920 m. ji buvo baigusi metinius mokytojų kursus, 1921 m. lankė vasaros mokytojų kursus Kaune. 1922 m. vasario mėn. abiejų mokytojų mėnesinės algos buvo vienodos – po 650 auksinų.

1920–1921 m. m. Padubysyje mokėsi 171 mokinys: 107 berniukai ir 64 mergaitės. Kitais mokslo metais dėl užsitęsusio mokyklos remonto mokslas prasidėjo tik lapkričio 9 d., mokėsi 115 mokinių, o vėliau jų skaičius išaugo iki 144: 79 berniukų ir 69 mergaičių. I skyriuje buvo 26 mokiniai, II – 36, III – 18, IV – 17. 1921 m. mokyklą baigė 6 berniukai. Mokykloje pradėjo kurtis biblioteka. Mokytojų bibliotekėlėje 1922 m. pradžioje buvo 19, o mokinių – 33 knygos ir 28 mokymo priemonės. Beveik pusė viso šito turto buvo įsigyta 1921 m. 1922 m. veikė kursai suaugusiems, kuriuos lankė 22 asmenys: 15 vyrų ir 7 moterys. Klausytojus, suskirstytus į dvi grupes, mokė P. Kirmonas.

1921 m. mokyklos pastatas buvo tvarkomas toliau. Mokykla turėjo 1,75 ha žemės ir sodo, kuriuo naudojosi mokytojas. Klasėse buvo 28 keturviečiai, netaisyklingai padaryti suolai, juose susigrūdę sėdėjo po 6–7 mokinius. Valsčiaus valdyba tuomet pinigų mokyklai neskirdavo, bet pateikdavo natūra malkas, žibalą, atlikdavo smulkų mokyklos ir mokytojų buto remontą. Per Kalėdas mokinių ir suaugusiųjų paaugotomis lėšomis buvo surengta eglutė vaikams¹⁶.

¹⁴Min. dok., *ten pat*, b. 547, l. 11.

¹⁵Kauno rajono žemės ūkio inspektorius 1920 07 16 raštas Švietimo ministerijai, *ten pat*, l. 92.

¹⁶Kauno aps. pradžios mokyklų instruktorius 1922 02 13 lankymo apyskaita, *ten pat*, b. 1372, l. 148–149.

1923–1929 m. antrąją mokytoja dirbo Marija Mamaitytė, gim. 1902 m. Ji mokė II ir III skyrius. 1924–1925 m. m. mokykloje buvo 107 mokiniai: I skyriuje mokėsi 24 berniukai ir 18 mergaičių, II – 21 berniukas ir 17 mergaičių, III – 15 berniukų ir 3 mergaitės, IV – 7 berniukai ir 2 mergaitės. Inspektorius, apsilankęs mokykloje 1925 m. kovo 3 d., buvo patenkintas jos veikla: be sistemingo mokomųjų dalykų dėstymo, abu mokytojai mokė vaikus dainuoti, rankų darbų. Pr. Kirmonas dėstė knygrišystę, baigė įrišti mokinių knygynėlio knygas, mokė karpymo ir klijavimo, kartonažo darbų. Tam buvo išleidęs apie 30 litų savo pinigų. M. Mamaitytė mergaites mokė nerti ir siuvinėti. Apyskaitoje inspektorius rašė:

„Mokyklos vedėjas mokytojas Pr. Kirmonas dirba mokymo auklėjimo darbą dideliai pasišventęs: seka tikslesnius darbo metodus, naują pedagoginę literatūrą ir patirtas žinias sėkmingai taiko savo pašaukimo darbui“¹⁷.

Padubysio pradinės mokyklos moksleiviai. Iš kairės: Petras Kvėskus, Teodora Kvėskutė, Laima Dočkutė, Algis Ročka. Apie 1935 m. Iš V. Kučinskienės albumo

1925–1927 m. mokyklos vedėju dirbo Benadas Velička, o 1927–1929 – Jonas Sluoksnaitis, gim. 1906 m. gegužės 14 d. Šakių apskr., Ilguvoje. Jis 1927 m. buvo baigęs „Saulės“ mokytojų seminariją. Tuo metu mokykla dirbo ne viename pastate, nes 1927 m. vasario 10 d. mokyklos lankymo apyskaitoje rašoma, kad vienas kompleksas nuo kito yra už 1 1/2 kilometro¹⁸.

1929–1932 m. vedėju buvo Povilas Jaugėla, gim. 1903 m. kovo 22 d. Čekiškės vls., Kilovos k., 1925 m. baigęs dvejų metų mokytojų kursus. Antrojo mokytojo vieta 1929–1930 m. m. buvo neužimta, abiejų komplektų vaikus mokė P. Jaugėla. Kitais metais antrąją mokytoja dirbo Marė Rakštytė.

1932–1936 m. mokyklos vedėju dirbo Petras Griškėlis, gim. 1905 m. rugsėjo 17 d. Seinų apskr., Rudaminos vls., Karužų dv. Jis 1929 m. buvo baigęs Marijampolės mokytojų seminariją, o 1936 m. – dvejų metų mokytojų kursus Lazdijuose. Tuo pat metu antrąją mokytoja dirbo jo žmona Ona Mejerytė-Griškėlienė, gim. 1904 m. rugsėjo 20 d. Ji buvo baigusi Tauragės mokytojų seminarijos tris kursus. Abu Griškėliai vėliau dirbo Vilkijos vls., Batniavoje, o nuo 1940 m. rugsėjo 1 d. – Seredžiuje, kur liko ir Antrojo pasaulinio karo metais.

P. Griškėlių pakeitė Uršulė Rupeikaitė-Oleškevičienė, gim. 1909 m. Vilkaviškio apskr., Keturvalakių vls., Navinin-

¹⁷Minėta 1925 03 03 apyskaita, *ten pat*, b. 1410, l. 156–158.

¹⁸Min. dok., *ten pat*, b. 1439, l. 50–51.

kų k., vedėja dirbusi iki 1938 m. rugsėjo 1 d., o paskui persikėjusi į Seredžius. Ji buvo baigusi Marijampolės mokytojų seminariją. 1936 m. rudenį antrąją mokytoja dar tebedirbo O. Griškelienė, o vėliau – Marija Gudavičiūtė-Pilkauskienė, gim. 1910 m. lapkričio 26 d. Tauragės apskr., Eržvilko vls., Fermų k., 1932 m. baigusi mokytojų seminariją. Ji mokytojavo ir karo metais. 1938 09 01 – 1939 09 01 mokytoja dirbo Aldona Savickaitė-Lenkauskienė, vėliau persikėjusi į Seredžius.

Mokyklos vedėja nuo 1939 m. rugsėjo 1 d. dirbo Janina Adomavičiūtė, gim. 1917 m. gegužės 13 d. Kostromoje. 1938 m. ji buvo baigusi Šiaulių mokytojų seminariją ir vienerius metus mokytojavo Seinų apskr. Papartėlių pradžios mokykloje. 1940–1944 m. ji dirbo Užsaliuose, vėliau – Dainavoje.

4 lentelė

Mokinių skaičius ir dinamika 1926–1940 m.

Data	Mokinių skaičius			Skyrius				Mokyklą baigė
	Berniukų	Mergaičių	Iš viso	I	II	III	IV	
1926 02 13			88	30	25	24	9	3
1927 02 10	19	30	49			13	7	5
1928 03 10	22	16	38	17	8	6	7	4
1929 03 15	39	20	59	30	17	7	5	4
1930 05 07	40	24	64	26	18	13	7	4
1931 05 16	46	43	89	45	18	18	8	3
1932								4
1933 04 01	34	27	61	22	23	11	7	5
1934 02 08	31	28	59	21	13	13	5	3
1935 02 09	56	44	100	50	18	13	6	3
1936 03 31	54	44	98	30	31	18	13	12
1936 12 17	52	40	92	26	23	22	20	
1937								15
1938 05 17	51	52	103	23			19	
1940 05 30	41	50	91	27			17	

Patalpos mokyklai buvo samdomos. 1934 m. abu komplektai buvo vienoje vietoje – Žemaitėlių kaime, mediniame name. Mokykla turėjo du žemės sklypus po 3 ha žemės, dalį jos panaudojo jaunųjų ūkininkų ratelio veiklai. Ypač aktyvi buvo mokytojų švietėjiškoji veikla, kasmet vykdavo minėjimai, šventiniai vakarai. 1928 m. veikė suaugusiųjų kursai. Juos lankė 14 asmenų. Mokytojai bei vietos agronomai čia skaitydavo paskaitas. Mokykloje 1933 m. įvyko 14 paskaitų įvairiomis temomis, 1935 m. – 5, 1937 m. – 8, 1939 m. – 3. Gavus lėšų iš Žemės ūkio rūmų, nuo 1932 m. lapkričio 5 d. čia veikė žemės ūkio klasė, kurią lankė 21 žmogus.

Mokiniai buvo mokomi rankų darbų iš medžio, gelumbės, popieriaus, taip pat siuvinėjimo. Mokyklos biblioteka kasmet pagausėdavo naujomis knygomis. 1934 m. joje iš viso buvo 258 knygos.

Pikčiūnų pradžios mokykla

Įkurta 1918 m. gruodžio 1 d. Nuo jos veiklos pradžios mokytoju dirbo Antanas Michalkevičius. 1918 m. jis baigė vokiečių organizuotus mokytojų kursus Jurbarke ir dar okupacinės valdžios buvo paskirtas į Pikčiūnus. Raseinių apskr. pradedamųjų

klasių inspektorius jo paskyrimą patvirtino 1919 m. sausio 1 d. 1919 m. vasarą mokytojas Jurbarke lankė Švietimo ministerijos surengtus kursus¹⁹.

1918–1919 m. m. mokyklą lankė 45 mokiniai: 30 berniukų ir 15 mergaičių, 1919–1920 m. m. – 71 mokinys: 49 berniukai ir 22 mergaitės. I skyriuje buvo 31 mokinys, II – 28, III – 2. Tais metais mokyklą vidutiniškai lankydavo 50 mokinių, nors mokslo metus spalio 9 d. pradėjo tik 7 mokiniai. 1919 m. lapkričio 13 d. buvo įsteigti suaugusiųjų kursai, kuriuos lankė 32 asmenys: 12 vyrų ir 20 moterų.

Mokyklos patalpos, 1920 m. samdytos pas J. Kemzūrą, buvo netinkamos: žemos, mokytojo butas neatskirtas. Tais metais valsčiaus valdyba mažai tepadėjo mokyklai. 14 suolų jai padarė vietos žmonės, vadovaujami Jono Serapino. Kauno apskr. pradžios mokyklų instruktorius A. Vokietaitis 1920 m. gegužės 6 d. aplankė mokyklą ir patikrino jo apsilankymo dienas specialiai sukviestų mokinių žinias, nes mokytojas nuo balandžio 30 d. sirgo. Mokytojo atliktą darbą įvertinęs teigiamai, apyskaitoje jis rašė:

„Mokytojas A. Michalkevičius dirbo sunkiose sąlygose: stoka priemonių, stoka kuro, nieko negauna ūkio reikalams, klasė ankšta. Tokios padėties pasekmės – mokytojo liga: gydytojas konstatavo tuberkuliozę“²⁰.

1921 m. naujieji mokslo metai prasidėjo tik spalio 11 d., nes mokytoja buvo paskirta pavėluotai. Į pirmas pamokas atėjo tik 11 mokinių. Mokytoja dirbo Elena Zelenkevičaitė, gim. 1901 m. vasario 24 d. Kaune, Aleksote, 1920 m. baigusi Kauno komercijos mokyklos 7 klases. 1920–1921 m. m. Pikčiūnų mokykloje mokėsi 71 mokinys: I skyriuje – 31, II – 24, III – 6. 1921 m. gruodžio 4 d. buvo įsteigti kursai suaugusiems, kuriuos lankė 29 asmenys: 17 vyrų ir 12 moterų²¹.

1925–1926 m. m. mokyklos vedėja dirbo Elena Pauleckaitytė, gim. 1899 m. lapkričio 20 d. Vilkaviškio apskr., Pilviškių mstl. 1919 m. ji baigė Kauno „Saulės“ mokytojų seminarijos tris kursus ir nuo tų metų lapkričio 20 d. dirbo mokytoja. Mokyklos dienyne 1926 m. vasario 12 d. buvo įrašyta, kad I skyriuje yra 31 mokinys, II – 10, III – 4²².

1926–1927 m. m. mokyklos vedėjas buvo Antanas Jusevičius (nuo 1940 m. – Jusėnas), gim. 1903 m. liepos 1 d. Kauno apskr., Raudondvario vls., Bernatonių k. 1921–1925 m. jis buvo dirbęs Slikių, Paliepio, Eigirgalos pradžios mokyklose, prieš tai, 1925 m., baigęs Simono Daukanto mokytojų seminariją Kaune. 1927 m. vasario 12 d. mokyklos dienyne buvo įrašyta, kad mokyklos I skyriuje mokosi 31 mokinys, II – 9, III – 4. Pirmasis skyrius buvo perskirtas į dvi grupes: vyresniąją ir jaunesniąją. Tuo metu mokyklą aplankęs inspektorius liko patenkintas mokytojo darbu ir mokinių žiniomis²³.

A. Jusevičiui išsikėlus į Seredžių, iš ten į jo vietą vedėju atvyko dirbti Jonas Milavickas, gim. 1906 m. gruodžio 8 d. Seinų apskr., Veisiejų vls., Ilgininkų palivarke. 1925 m. jis buvo baigęs Marijampolės mokytojų seminarijos du

¹⁹A. Michalkevičiaus 1921 04 30 anketos lapas, *ten pat*, b. 1231, l. 9–11.

²⁰Minėto lankymo apyskaita, *ten pat*, b. 1357, l. 46–47.

²¹Kauno aps. pradžios mokyklų instruktoriaus 1922 04 05 lankymo apyskaita, *ten pat*, b. 1372, l. 48–49.

²²To paties inspektorius 1926 02 12 lankymo apyskaita, *ten pat*, b. 1437, l. 126–127.

²³To paties inspektorius 1927 02 12 lankymo apyskaita, *ten pat*, b. 1429, l. 12–13.

kursus ir mokytojavęs Kretingos apskr. Šateikių, vėliau Kadaičių mokyklose. J. Milavickas Pikčiūnuose dirbo nuo 1927 m. lapkričio 1 d. tikriausiai iki 1929 m. rudens, kai perėjo į Klausučių mokyklą. 1927 m. atostogų metu jis lankė muzikos ir dainavimo kursus Kaune.

1927–1928 m. m. mokinių sąrašuose buvo 48 vaikai (19 berniukų ir 29 mergaitės): I skyriuje – 18, II – taip pat 18, III – 7, IV – 6. Tačiau mokyklą lankė tik 38 vaikai, nes dėl vietos stokos ketvirtojo skyriaus mokiniams pamokų nebūdavo. Mokyklos patalpos, samdytos iš Pikčiūnų ūkininko Juozo Donaičio, mokyklai buvo visai netinkamos: tamsios, mažos ir žemos.

1928–1929 m. m. dienyne buvo įrašyti 56 mokiniai (21 berniukas ir 35 mergaitės): I skyriuje – 20, II – 15, III – 11, IV – 6. Tais metais butas buvo samdomas pas ūkininką K. Gerulaitį.

Švietimo ministerijai kasmet skiriant lėšų, pasipildydavo mokytojo ir mokinių bibliotekos. 1929 m. pirmojoje buvo 56 knygos, antroje – 99. Mokykloje buvo 26 mokymo priemonės. 1928 m. mokykloje organizuota Kalėdų eglutė ir šventinis vakaras, 1929 m. vasario 2 d. suvaidinta vieno veiksmo komedija „Sučiupo“, deklamuotos eilės, dainuota ir šokta²⁴.

Mokyklos reikalams jau anksčiau buvo paskirta 3 ha 40 a žemės. Joje buvo vaisių sodas ir klėtis. Savivaldybė neturėjo lėšų iš klėties perstatyti namą mokyklai. Sklypas buvo tolokai nuo sodžiaus, sodas, paliktas be priežiūros, nyko. 1930 m. vasario 27 d. posėdyje savivaldybės taryba vis tik nusprendė pradėti mokyklos statybą pirmiausia dėl to, kad kaime nebuvo tinkamos patalpos mokyklai nuomoti, o skirtasis svirnas baigė prarasti savo vertę. Valdyba numatė prisidėti prie statybos skirdama 560 Lt (dviejų metų nuomos sumą) ir duodama iš tos apylinkės gyventojų 70 pastočių statomos mokyklos medžiagoms suvežti²⁵.

Apie mokyklos veiklą vėlesniais metais žinių rasti nepavyko. Seredžiaus savivaldybės valdybos 1931 m. spalio 17 d. protokole rašoma, kad Pikčiūnų mokykla 1930 m. rugsėjo ir spalio mėnesiais neveikė, nes nebuvo mokytojos²⁶.

Purviškių pradžios mokykla

Įsteigta 1928 m. Nuo tų metų spalio 1 d. mokytoja vedėja dirbo 25 m. pedagogė Ona Jokūbauskaitė, baigusi Kauno „Saulės“ mokytojų seminarijos keturis kursus. Pirmaisiais mokymo metais buvo užrašyti 59 vaikai, kurie beveik visi lankė pamokas.

1930 11 02 – 1933 02 01 mokytoja dirbo Teodora Batoraitė-Dumčiuvienė, 21 metų amžiaus, baigusi „Saulės“ mokytojų seminarijos du kursus. Vėliau mokyklos vedėja ir mokytoja dirbo Elena Gaižauskaitė-Valatkienė, gim. 1909 m. rugpjūčio 22 d. Seredžiaus vls., Gaideliškių k. Jos tėvas B. Gaižauskas buvo

*Pikčiūnų
pradinės mokyklos
mokytojas
Jonas Milavickas.
1929 m. KMM*

²⁴Inspektoriaus mokyklos lankymo 1928 03 10 ir 1929 03 15 apyskaitos, *ten pat*, b. 1450, l. 193–194; b. 1461, l. 206–207.

²⁵Minėto posėdžio protokolai, *ten pat*, f. 402, ap. 2, 15, l. 10.

²⁶*Ten pat*, b. 19, l. 47.

Seredžiaus liaudies mokyklos mokytojas. E. Gaižauskaitė 1931 m. baigė Lietuvos moterų kultūros draugijos mergaičių mokytojų seminariją Kaune. 1938 09 01 – 1940 10 01 mokyklos vedėju dirbo Jonas Pavėsis, mokytojo darbą pradėjęs dar 1918 m.

Purviškių mokykla visą laiką buvo vieno komplekto, trijų skyrių, ji veikė Jokavų kaime. Nuomojamas mokyklos namas buvo pastatytas apie 1920 m., medinis, neblogos būklės, klasės dydis – 32 m². Prie mokyklos buvo aikštė vaikams žaisti. Tik 1939–1940 m. m. veikė ketvirtasis skyrius. Žinoma, kad tais metais iš II į III skyrių buvo perkelta 83 proc. mokinių, iš III į IV – 88 proc., ir tikėtasi, kad mokyklą baigs apie 70 proc. ketvirtokų²⁷.

5 lentelė

Mokinių skaičius ir dinamika 1930–1940 m.

Data	Mokinių skaičius			Skyrius				Mokyklą baigė
	Berniukų	Mergaičių	Iš viso	I	II	III	IV	
1930 05 07	37	25	62	48	10	4	–	–
1931 05 16	36	28	64	41	16	7	–	–
1932								5
1933 04 04	29	21	50	17	23	10	–	–
1934 02 09	25	21	46	27	10	12	–	–
1935 02 09	26	29	55	32	12	10	–	–
1936 05 11	25	29	54				–	–
1937 06 21	27	30	57				–	–
1938 05 17	25	26	51				–	–
1940 05 30	34	25	59				14	

Seredžiaus pradžios mokykla

Prieš Pirmąjį pasaulinį karą Seredžiuje buvo dviklasė pradžios mokykla, jos vedėju dirbo Benediktas Gaižauskas. Šią mokyklą 1914 m. baigė ir poetas Stasys Santvaras²⁸.

B. Gaižauskas buvo gimęs 1869 m. birželio 11 d. Seredžiaus vls., Daučionių k. 1891 m. baigęs Veiverių mokytojų seminariją, iki 1897 m. spalio 10 d. jis dirbo Lodzės mokslo direkcijos pradžios mokyklose, o paskui iki 1906 m. vasario 15 d., Mogiliovo gub. Kolodežo miesto mokyklose. Nuo 1906 m. kovo 15 d. iki 1915 m. gruodžio 15 d. jis mokytojavo Seredžiuje. Pirmojo pasaulinio karo metais pasitraukė į Rusiją ir iki 1918 m. balandžio 1 d. dirbo mokytoju Mogiliovo gub., Mstislave. Sugrįžęs į Lietuvą, B. Gaižauskas aktyviai darbavosi vietos ir apskrities savivaldybių įstaigose. Jis Gaideliškių kaime turėjo 57 ha ūkį, kuris karo metais buvo labai sunaikintas, visi pastatai sudeginti. Sodyba buvo ilgai atstatinėjama. Nuo 1921 m. iki išėjimo į pensiją B. Gaižauskas mokytojavo Kaune²⁹.

Pertvarkius administracinį suskirstymą ir Seredžiaus valsčių prijungus prie Kauno apskrities, mokykla buvo perduota be mokytojo. Kaip rodo algų lapai, 1919 m. rugsėjo–lapkričio mėn. Seredžiuje mokytojo nebuvo, ir tik 1919 m. gruodžio mėn. algų lape įrašyta mokytojos Anelės Valavičaitės pavardė. Tikriausiai,

²⁷Kauno aps. pradžios mokyklų inspektoriaus padėjėjo St. Jauniškio 1940 05 30 lankymo apyskaita, *ten pat*, b. 1740, l. 13–14.

²⁸Kviklys B. *Mūsų Lietuva*, 1962, t. 2, p. 333–336.

²⁹B. Gaižausko ir E. Gaižauskaitės asmens bylos, LCVA, f. 391, ap. 7, b. 1429, 1430.

kad dėl blogų patalpų dar 1919 m. spalio mėn. Seredžiaus gyventojai prašė pradžios mokyklos instruktoriaus perkelti mokyklą iš Seredžiaus į Motiškių kaimą³⁰. 1920 m. sausio mėn. Seredžiuje mokytojo vėl nebuvo, dėl to nepristatytos ir statistinės žinios apie mokyklą.

1920 m. gegužės 6 d. Seredžiaus mokyklą aplankė Kauno apskr. pradžios mokyklų instruktorius A. Vokietaitis. Jo ataskaitoje užfiksuotos pirmosios žinios apie padėtį atsikūrusioje mokykloje. Joje mokytoju nuo 1920 m. vasario 10 d. dirbo Jonas Rاندys, gim. 1897 m. gegužės 8 d. Kauno apskr., Garliavos vls., Rinkūnų k., 1914 m. baigęs Seinų miesto gimnazijos tris klases ir privačiai mokėsis pas Faustą Kiršą Vilniuje. Pirmojo pasaulinio karo metais dirbo Pskove lietuvių komitete, kuri laiką mokytojavo.

Mokslas 1920 m. Seredžiaus mokykloje tais metais prasidėjo pavėluotai – tik vasario 23 d., nes ilgai nebuvo paskirtas mokytojas. Vasario mėn. mokslas vyko tik 7 dienas, kovo mėn. – 21, balandžio mėn. – 16. Užsirašiusių mokinių buvo 76, iš kurių 44 buvo berniukai ir 32 mergaitės; mokyklą lankė vidutiniškai 70 mokinių. Tačiau instruktoriaus apsilankymo dieną mokykloje jų tebuvo 16. I skyriuje mokėsi 54 mokiniai (27 berniukai ir 27 mergaitės), II – 18 (15 berniukų ir 3 mergaitės), III – 2 berniukai ir 2 mergaitės. Pamokos prasidėdavo 8 val. ir baigdavosi 1 val. 35 min. Pamokos trukmė – 45 min. Per dieną būdavo 5 pamokos.

Apyskaitoje žinių apie mokyklos biblioteką, mokymo priemones, muziejų, organizuotus suaugusiųjų mokymo kursus nėra. Pažymėta, kad 1920 m. kovo 20 d. mokykloje įvyko paskaita „Susipraskim, jaunime“, kurioje dalyvavo apie 130 suaugusių žmonių. Mokymą ir mokinių žinias instruktorius įvertino patenkinamai, nors nurodė ir nemažai trūkumų, beveik visų skyrių mokiniams aritmetikos kursą rekomendavo pakartoti³¹.

Valsčiaus savivaldybė mokyklos pastatą suremontavo tik dalinai: pataisė ir nubaltino krosnis, skyrė 38 auksinus apšvietimui ir 49 kanceliariiniams reikmenims bei smulkioms ūkio išlaidoms. Mokykla turėjo 17 suolų, 1 stalą, 4 spintą, 1 rašomąją lentą, 2 kėdes. Mokiniai piešdavo ant specialių lentelių.

1920–1921 m. m. antrąją mokytoja dirbo Agota Randytė. Nuo 1921 m. rugsėjo 1 d. mokyklos vedėju buvo paskirtas Juozas Čaplinskas, gim. 1886 m. rugsėjo 23 d. Kauno apskr., Čekiškės vls., Butkiškės k., 1917 m. išlaikęs egzaminą mokytojo teisėms įgyti Voronežo mokytojų seminarijoje ir nuo tų metų mokytojavęs, o antrąją mokytoja – Marė Nauboravičaitė, 25 m. amžiaus, 1920 m. baigusi metinius mokytojų kursus Kaune. 1922 m. pradžioje vedėjas gaudavo 800, o mokytoja – 650 auksinų algos per mėnesį. I ir IV skyrius mokė J. Čaplinskas, II ir III – M. Nauboravičaitė.

1921–1922 m. m. mokinių buvo užrašyta 146 (94 berniukai ir 52 mergaitės), nors mokyklą lankė vidutiniškai tik 120 mokinių. I skyriuje mokėsi 20 berniukų ir 15 mergaičių, II – 32 berniukai ir 22 mergaitės, III – 36 berniukai ir 12 mergaičių, IV – 6 berniukai ir 3 mergaitės. 1922 m. vasario 14 d. instruktoriaus apsilankymo apyskaitoje jau yra žinių, kad mokytojo bibliotekėlėje buvo 19, o mokinių – 24 knygos, kurių beveik pusė buvo išgytos 1921 m. Mokymo priemonių turėta 11. 1921 m. spalio 25 d. įsteigti kursai suaugusiesiems. Juos lankė 27 asmenys: 12 vyrų ir 15 moterų. Suaugusiuosius mokė J. Čaplinskas.

³⁰Kauno apskr. pradžios mokyklų instruktoriaus A. Vokietaičio 1919 10 03 raštas, *ten pat*, f. 391, ap. 3, b. 545, l. 79.

³¹Min. dok., *ten pat*, b. 1357, l. 84.

Mokykla tuomet buvo įsikūrusi gana patogioje vietoje esančiame pastate, bet jos patalpos buvo ankštos, nesutvarkytos, labai šaltos, nes nebuvo antrųjų langų, krosnys pagedusios, malkos sukrautos lauke. Instruktoriaus apyskaitoje rašoma, kad mokykloje „darbas atliekamas gana sunkiose sąlygose, ypač II ir III skyrių klasėje, kur yra 100 mokinių“³².

Nuo 1922 m. kovo 15 d. Seredžiaus mokykloje dirbo Jurgis Žilinskas, gim. 1900 m. rugpjūčio 5 d., 1919 m. Kaune baigęs keturias gimnazijos klases, 1920 m. – metinius mokytojų kursus ir išlaikęs egzaminus jaunesniojo mokytojo vardui įgyti. Nuo 1920 m. jis mokytojavo Šilėnuose, Čičinuose, dažnai kartu su žmona Elžbieta Žilinskiene.

Kaip rodo algų lapai, 1924 m. sausio–rugpjūčio mėn. Seredžiaus mokykloje dirbo J. Žilinskas, Juozas Martišius ir Apolonija Morūnaitė. Nuo 1924 m. rudens Seredžiuje mokytojavo Juzė Šikšnienė, 1918 m. baigusi Charkovo mokytojų seminariją, po to mokytojavusi Paišlynyje, Žygaičiuose ir Žukaičiuose. Mokykloje tebedirbo A. Morūnaitė ir Jonas Kairiūkštis, o pastarajam susirgus, jį pakeitė Vladas Pocius³³.

Ypač sunkios darbo sąlygos Seredžiaus mokykloje buvo 1923–1924 metais. Mokyklos vedėjas ne kartą kreipėsi į valsčiaus viršaitį ir kitus pareigūnus, prašydamas imtis būtiniausių mokyklos remonto darbų. 1923 m. lapkričio 5 d. Kauno apskrities valdybai jis rašė:

„Pranešu, kad mokykla stovi iš visų pusių kiaura. Mokyklos pamatai griūva, kertės skečiasi, pro pamatus katės lando. Per sienas ir stogus lyjant vanduo tyška mokyklon. Dabar mokiniai, sėdėdami mokykloje, rankas nušąla. Klasėse negalima būti be žieminio palto. Manimi buvo daug kartų kreiptasi į valsčiaus valdybą prašant remonto, bet pastaroji nenori mokyklos remontuoti, arba nepajėgia, nežinau“³⁴. To paties mėnesio 10 d. mokyklos vedėjas rašė mokyklų instruktoriui: „Šiandien man pavestose mokykloje pamokų nėra. Per naktį lijo lietus. Mokykla per kiaurą stogą, lubas ir sienas prilyta. Suolai visi šlapi, grindyse balos“³⁵.

Valsčiaus savivaldybė tais metais nesugebėjo laiku aprūpinti mokyklų kuru. Kai kurių mokyklų mokytojai skolindavosi malkų iš mokinių tėvų ar pirkdavo už savo pinigus. Seredžiaus mokyklos vedėjas J. Žilinskas 1924 m. sausio 24 d. mokyklų instruktoriui rašė:

„... Į dieną vyksta 2–3 pamokos. Nors krosnys kūrenasi, mokiniai sėdėdami dreba nuo šalčio, nes šaltis per kiauras sienas, lubas ir langus eina mokyklon. Mokykloje temperatūra 0–2–3 laipsniai. Tas nenormalumas turi tęstis per visą žiemos laiką“³⁶.

Visa tai privertė Kauno apskrities valdybą imtis radikalių priemonių: 1924 m. kovo 12 d. ji kreipėsi į apskrities viršininką su prašymu atleisti iš dar-

³²Kauno apskr. mokyklų instruktoriaus 1922 02 14 lankymo apyskaita, *ten pat*, b. 1372, l. 159.

³³Min. dok., *ten pat*, b. 368, l. 3–6, 52–73.

³⁴Min. dok., *ten pat*, f. 391, ap. 3, b. 555, l. 321.

³⁵Min. dok., *ten pat*, l. 321.

³⁶Min. dok., *ten pat*, l. 251.

bo Seredžiaus viršaitį M. Aloševičių kaip netinkamą darbuotoją. Taip pat paprašė atleisti ir sekretorių Gaudinską, į jo vietą atkeliant Rumšiškių sekretorių J. Plevoką. Apskritis valdyba skubiai paskyrė 400 Lt mokyklos remontui³⁷.

1925–1927 m. Seredžiaus pradžios mokykla buvo trijų komplektų su keturiais skyriais. Mokyklos vedėja Verikunda Grubytė mokė IV skyrių, antrasis mokytojas Jonas Adamonis – I ir II skyrius, trečioji mokytoja – Marija Brundzaitė, – dirbusi nuo 1926 m. sausio 7 d., – II skyrių, be to, ji dar dėstė dainavimą III ir IV skyriuose. M. Brundzaitė, gim. 1886 m. kovo 16 d. Vilkaviškio apskr., Paežerių vls., Parausių k., 1920 m. buvo baigusi Marijampolės gimnaziją ir 1924 m. lankiusi mokytojų vasaros kursų. Mokyklos dienyne 1926 m. vasario mėn. buvo įrašyta 119 mokinių (77 berniukai ir 42 mergaitės), o po metų – 130 (83 berniukai ir 47 mergaitės). Tais metais mokyklą aplankęs inspektorius A. Vokietaitis apyskaitose mokytojų darbą ir mokinių žinias vertino teigiamai, visuose komplektuose buvo mokoma pagal naująją programą, nors dalis mokinių dar neturėjo nuosavų vadovėlių, net IV skyriuje iš 19 mokinių tik 5 vaikai turėjo nuosavas knygas.

1927 m. vasario 9 d. apyskaitoje inspektorius rašė:

„Mokiniai švarūs ir pratinami mandagumo; klasės, ypač II skyriaus, skoningai papuoštos mokytojų ir mokinių darbeliais, mokymo-auklėjimo darbą visi mokytojai atlieka sutartinai ir skoningai“³⁸.

1927–1928 m. m. mokytoju vienerius metus dirbo Jonas Kriščiūnas, 20 m. amžiaus, 1926 m. baigęs dvejų metų mokytojų kursų Pilviškiuose. Mokyklos vedėjas ir J. Kriščiūnas gaudavo 280 Lt algos per mėnesį, M. Brundzaitė – 240 Lt. 1927 11 01 – 1929 09 01 mokyklos vedėju dirbo Antanas Jusevičius. 1927–1928 m. m. mokyklą lankė 120 mokinių (70 berniukų ir 50 mergaičių). I skyriuje mokėsi 25 berniukai ir 24 mergaitės, II – 22 berniukai ir 14 mergaičių, III – 15 berniukų ir 9 mergaitės. 1925 m. mokyklą baigė 9 berniukai ir 1 mergaitė, 1926 m. – 8 berniukai ir 6 mergaitės, 1927 m. – 11 berniukų.

Mokytojo bibliotekoje 1928 m. buvo 122 egz. knygų, mokinių – 158, taip pat 32 vadovėliai beturčių vaikams, 39 mokymo priemonės. Nuo 1927 m. rudens veikė suaugusiųjų kursai, kuriuos finansavo Švietimo ministerija. Juos lankė 50 asmenų: 20 vyrų ir 30 moterų.

Tais metais mokykloje organizuotos dvi paskaitos apie vaikų auklėjimą ir mokslo reikšmę, taip pat Nepriklausomybės dienos – Vasario 16-osios – minėjimas. Mokykloje buvo choras, jam vadovavo J. Kriščiūnas.

Mokyklos butas buvo nuosavas, senas, jį nuolat reikėdavo remontuoti. Tinkamų baldų, išskyrus vieną stalą ir spintą, visiškai nebuvo, suolai neatitiko higienos reikalavimų, buvo sulūžę. Savivaldybė 1927–1928 m. mokyklai skyrė 1428 Lt remontui, taip pat švarai palaikyti, apšvietimui, smulkioms ūkio išlaidoms, knygoms ir kitoms mokymo priemonėms įsigyti³⁹.

Didėjant mokinių skaičiui ir plečiantis mokyklai, vis daugiau nepatogumų susidarydavo dėl patalpų stokos. Se-

³⁷Min. dok., *ten pat*, l. 246.

³⁸Kauno apskr. mokyklų inspektorius 1926 02 14–15 ir 1927 02 09 apyskaitos, *ten pat*, b. 1427, l. 123–124; b. 1439, l. 48–49.

³⁹Kauno aps. inspektorius 1928 04 28 lankymo apyskaita, *ten pat*, b. 1450, l. 68–69.

*Mokytojas
Juozas Jančiauskas
su ketvirto skyriaus
mokiniais. 1930 m.*

*Klasėje.
Apie 1930 m.
J. Garbaravičiaus
nuotr.*

nąjį pastatą, statytą apie 1830 m., reikėjo kapitališkai remontuoti, bet ir tai nebūtų daug padėję. Dar 1930 m. lapkričio 28 d. savivaldybės valdyba nutarė, kad Seredžiaus pradžios mokyklai būtina reikalingas naujas pastatas ant mokyklos nuosavos žemės, ir todėl savivaldybė prisidės prie statybos, skirdama tam tikslui 2000 Lt bei duos visas pastotes statybos medžiagoms suvežti valsčiaus ribose su sąlyga, kad turėtas senasis mokyklos pastatas bus atiduotas valsčiaus savivaldybei. 1933 m. spalio 21 d. savivaldybė pakeitė savo ankstesnį nutarimą, kuriuo buvo pritarusi steigti Klausučiuose 5 ir 6 skyrius. Priimtas nutarimas šiuos skyrius steigti Seredžiuje⁴⁰. Nuo 1933 m. lapkričio 1 d. buvo leista Seredžiaus mokykloje mokymą pailginti iki 5 metų. Tais metais penktąjį skyrių lankė 13 mokinių. 1937 m. naujoji mokykla buvo pastatyta ir įrengta. Jos klasių plotas buvo po 49,4 m².

1931 m. lapkričio 5 d. mokykla įsteigė žemės ūkio klasę, kurią lankė 15 klausytojų. 1933 m. veikė kursai, panašūs į liaudies universitetą. Mokykloje vykdavo saviveiklos vakarai, buvo minimos valstybinės ir bažnytinės šventės, rengiama Kalėdų eglutė vaikams. 1938 m. gegužės 1 d. čia surengta valsčiaus mokyklų mokinių sporto šventė. Taip pat buvo organizuoja-

⁴⁰Minėtų posėdžių protokolai, *ten pat*, f. 402, ap. 2, b. 15, l. 35; b. 76, l. 46–47.

mos mokinių ekskursijos į kareivines, telefono ir elektros stotis. 1940 m. gegužės 5 d. kariuomenės salėje įvyko Motinos dienos minėjimas.

Nuo 1928 m. rugsėjo 1 d. mokykloje pedagoginę veiklą pradėjo Juozas Jankauskas, 21 metų amžiaus, tais metais baigęs Marijampolės mokytojų seminariją. 1929–1934 m. jis buvo mokyklos vedėjas. 1934–1940 m. vedėju dirbo Kazimieras Karaliūnas, gim. 1902 m. gegužės 1 d. Pandėlyje. Jis 1925 m. buvo baigęs Panevėžio mokytojų seminarijos du kursus.

1929–1934 m. mokykloje dirbo Elena Paulekaitytė, gim. 1899 m. lapkričio 20 d. Vilkaviškio apskr. Pilviškių mstl., 1919 m. baigusi „Saulės“ mokytojų seminarijos tris kursus. Nuo 1930 m. rugpjūčio 1 d., atleidus iš darbo M. Brundzaitę, kaip neįėjusią reikiamo cenzo, mokytoja pradėjo dirbti Vanda Dolgaitė-Milavickienė, o 1932 m. ją pakeitė Antanė Vitkauskaitė-Bačiulienė, 36 metų, 1914 m. baigusi Šiaulių gimnaziją ir 1925 m. pedagoginius kursus Marijampolėje. Ji tebedirbo ir 1940 m. 1938–1941 m. Seredžiuje mokytojavo Uršulė Rupeikaitė-Oleškevičienė, 1936–1938 m. dirbusi Padubysyje. Nuo 1939 m. rugsėjo 1 d. mokytoja dirbo Aldona Savickaitė-Lenkauskienė, gim. 1914 m. balandžio 26 d. Bruklinė, baigusi mokytojų seminariją Kaune ir pedagoginį institutą Klaipėdoje 1937 m., vėliau mokytojavusi Troškučiuose ir Padubysyje.

Seredžiaus mokyklos pradinukai. 1929 m. gegužės mėn. SMM.

Seredžiaus pradinės mokyklos pažymėjimas, 1929 m. birželio 6 d. išduotas Jadvygai Doveikaitei. Iš A. Sveikatos albumo

6 lentelė

Mokinių skaičius ir dinamika 1929–1940 m.

Data	Mokslo metais įrašyta mokinių					Mokyklą baigė					
	Berniukų	Mergaičių	Iš viso	Skyrius							
				I	II	III	IV	V	VI		
1929 03 06	90	85	175	97	46	17	15				10
1930 05 05	77	97	174	112	36	25	16				14
1931 04 23	82	92	174	88	44	30	13				11
1932 04 19	80	70	150	72	30	38	10				10
1932 11 12	89	72	161	68	50	21	22				
1933 11 23	104	85	189	70	60	39	9	13			20
1934 02 06	103	83	186	69	60	37	9				6
1935 02 06	100	88	188	83	45	40	20				15
1936 03 30	109	72	181	76	41	22	24				16
1937 06 19	122	82	204	90							14
1938 05 16	102	74	176	79			14				15
1939 01 09	135	111	246	86	57	48	18	37			
1940 05 22	150	127	277	97			33	31	23		

Seredžiaus žydų pradžios mokykla

Mokykla įsteigta 1919 m. miestelio žydų bendruomenės nutarimu. Nuo tų metų balandžio 1 d. joje mokytoju dirbo Giršas Levitas iš Veliuonos, baigęs ten keturias miesto mokyklos klases. 1920 m. sausio 20 d. jį paėmus į kariuomenę, mokslas mokykloje nutrūko⁴¹. Buvo bandoma surasti kitą mokytoją. 1920 m. lapkričio mėn. algų lape kaip šios mokyklos mokytoja įrašyta Kreina Fleikseraitė. Vėliau mokykla vėl neveikė beveik metus laiko. Nuo 1921 m. spalio 1 d. joje pradėjo dirbti Lazaris Špektoras, gim. 1901 m. gegužės 12 d. Minske, ten 1920 m. baigęs septynias gimnazijos klases ir mokytojaves žydų mokykloje Kaišiadoryse.

Nuo 1922 m. birželio mėn. mokykloje vėl nebuvo mokytojo. 1923–1924 m. m. mokymas jau vyko normaliai – mokytoju dirbo Aronas Milmanas, o tikybos pamokas dėstė Nisonas Dancigas. Nuo 1924 m. rugsėjo 1 d. mokytoju dirbo Giršas Leibovičius, 22 m. amžiaus, 1923 m. žydų mokytojų seminarijoje „Javne“ išlaikęs egzaminus jaunesniojo mokytojo vardui įgyti. 1922 m. mokykloje buvo užrašyti 94 mokiniai: 46 berniukai ir 48 mergaitės. Vidutiniškai mokyklą lankė 80 mokinių.

Mokykloje buvo du skyriai: I – 27 berniukai ir 32 mergaitės, II – 19 berniukų ir 16 mergaičių. I skyrius dar buvo suskirstytas į jaunesnius ir vyresnius. Visi dalykai mokykloje buvo dėstomi hebrajų kalba. II skyriuje J. Čaplinskas dėstė lietuvių kalbą du kartus per savaitę. Susikalbėti taisyklingai lietuviškai mokiniams buvo sunku, nors jie instruktoriaus vizito metu gana patenkinamai pagiedojo Lietuvos himną lietuvių ir hebrajų kalbomis. Mokyklos bibliotekoje buvo keliolika vadovėlių hebrajų kalba.

1921 m. spalio 10 d. mokykloje pradėjo veikti kursai suaugusiems, kuriuose mokėsi 13 moterų. L. Špektorius jas mokė hebrajų kalbos, aritmetikos, geografijos ir žydų tautos istorijos⁴².

1926 m. vasario 15 d. mokyklos dienyne įrašyti 39 mokiniai. Mokykla buvo vieno komplekto su keturiais skyriais. I skyriuje mokėsi 11, II – 11, III – 9, IV –

⁴¹1920 02 18 Seredžiaus miestelio žydų bendruomenės prašymas, *ten pat*, f. 391, ap. 3, b. 574, l. 65.

⁴²Kauno apskr. pradžios mokyklų instruktoriaus 1922 02 14 mokyklos lankymo apyskaita, *ten pat*, b. 1372, l. 161–162.

8 mokiniai. Mokytoja vedėja dirbo Rachilė Tiktinaitė. Bendrojo lavinimo dalykai mokykloje buvo dėstomi hebrajų kalba. Lietuvių kalba dėstyta jau II skyriuje, nors ir IV skyriaus tik du mokiniai gerai skaitė lietuviškai, o beveik visi kiti skaitė ir atpasakojo labai netaisyklinga kalba. Ir kitų dalykų mokinių žinios taip pat buvo silpnos⁴³.

1927 m. vasario mėn. mokyklos dienyne buvo įrašyti 38 mokiniai: 16 berniukų ir 22 mergaitės. Mokykloje nuo 1927 m. sausio 10 d. dirbo mokytoja Eta Rinekaitė, gim. 1906 m. Ji buvo baigusi žydų realinės gimnazijos keturias klases. Tais metais mokykloje apsilankęs inspektorius jos darbą įvertino tik patenkinamai⁴⁴.

1927–1928 m. m. mokėsi 32 vaikai: 12 berniukų ir 20 mergaičių. I skyriuje buvo 5 berniukai ir 8 mergaitės, II – 1 berniukas ir 6 mergaitės, III – 5 berniukai ir 1 mergaitė, IV – 1 berniukas ir 5 mergaitės. 1928 m. mokyklą baigė 6 mokiniai. Mokytojo ir mokinių bibliotekose buvo 155 egzemplioriai knygų bei vadovėlių hebrajų ir lietuvių kalbomis. Mokytoja taip pat dėstė ir suaugusiųjų kursuose, kuriuos lankė 22 asmenys⁴⁵.

1928–1929 m. m. I skyriuje mokėsi 11, II ir III – po 8 vaikus. Nuo 1929 m. rugsėjo 11 d. iki pat 1940 m. mokyklos vedėju dirbo Gutelis Judkauskas. Jis buvo baigęs dvejų metų pedagoginius kursus („Tarbuto“) Kaune, mokėjo hebrajų, lietuvių, vokiečių, anglų kalbas.

Mokyklai patalpas parūpino žydų bendruomenės name, klasių dydis buvo 52 m². Vaikams žaisti buvo įrengta 30x17 m aikštė. Tačiau patalpos ilgą laiką buvo neremontuojamos, apleistos, darė neįaukų išpūdį. 1937 m. mokyklai buvo skirtas naujas, 1935 m. statybos, medinis pastatas, kur dviejų klasių dydis sudarė 70 m². Mokykloje buvo minimos žydų religinės šventės, rengiami vakarėliai. Kasmet buvo minima Vasario 16-oji – Lietuvos Nepriklausomybės diena. Aktyviai veikė tėvų komitetas⁴⁶.

7 lentelė

Mokyklų besimokiusių ir ją baigusiujų skaičius 1930–1939 m.

Metai	Mokinių skaičius	Mokyklą baigusiujų skaičius
1930	48	8
1931	46	–
1932	62	6
1933	65	–
1934	61	7
1935	64	12
1936	64	10
1937	62	13
1939	70	?

Seredžiaus žydų vaikai, lankydami šią mokyklą, susipažindavo su krašto istorija, pramokdavo hebrajų ir lietuvių kalbų, aritmetikos. Kai kurie mokiniai jau trečiajame skyriuje skaitė ir atpasakodavo tekstus iš lietuviškų vadovėlių, nors, inspektorių nuomone, visi kalbėdavo gana netaisyklingai.

⁴³Kauno apskr. pradžios mokyklų inspektorius 1926 02 15 mokyklos lankymo apyskaita, *ten pat*, b. 1427, l. 112–113.

⁴⁴Kauno apskr. pradžios mokyklų inspektorius 1927 02 09 mokyklos lankymo apyskaita, *ten pat*, b. 1439, l. 49–50.

⁴⁵Kauno apskr. pradžios mokyklų inspektorius 1928 04 30 mokyklos lankymo apyskaita, *ten pat*, b. 1450, l. 72–73.

⁴⁶Mokyklos lankymo 1937–1940 m. apyskaitos, *ten pat*, b. 1687, l. 153–154; b. 1714, l. 224–225; b. 1740, l. 23–24.

Belvederio pienininkystės technikumus

Antanas Visackas

*Belvederio rūmų
kiemas. 1961 m.
M. Sakalausko nuotr.*

Važiuojant panemuniais bevingiuojančiu Kauno–Jurbarko plentu, keleivio žvilgsnį patraukia aukštas Nemuno krantas. Jame medžių vainiku apsupti baltuoja klasicistinių formų rūmai. Tai – Belvederio dvaro rūmai*.

Šių rūmų šeimininkas Kletas Burba mirė 1886 m. Jo turtą paveldėtojais liko du sūnūs ir dvi dukterys. Pasidalijus tėvo paliktą turta, Belvederio dvaras atiteko jo sūnui Antanui Burbai, kuris po neilgo, bet ištaigingo gyvenimo mirė 1908 m., nepalikdamas įpėdinių. Todėl iki Pirmojo pasaulinio karo ir per jį Belvederio dvaras tikro savininko neturėjo, buvo valdomas įvairių nuomininkų. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, dvaras, kaip neturįs savininko, buvo priskirtas Žemės ūkio ministerijai ir jos įgaliotinių administruojamas. Priėmus Žemės reformos įstatymą, 1922 m. Belvederio dvaras buvo išdalytas. Apie 100 ha žemės paskirta gretimų kaimų mažžemiams ir savanoriams, o 147 ha palikti prie dvaro, įkuriant parodomąjį ūkį ūkininkams ir moksleiviams mokytį.

1921 m. Belvederyje buvo įkurta žemesnioji žemės ūkio mokykla. Joje buvo dėstomos ir pienininkystės disciplinos. 1926 m. Belvederio žemės ūkio mokykla buvo pertvarkyta į valstybinę aukštesniąją pienininkystės ir gyvulininkystės mokyklą. Tačiau praktika parodė, kad nedidukė, dvejų specialybių mokykla turėjo nemažai trūkumų. Todėl 1928 m. ji buvo reorganizuota į aukštesniąją pienininkystės mokyklą, o gyvulininkystės skyriaus moksleiviai perkelti į Gruzdžių (Šiaulių r.) aukštesniąją gyvulininkystės mokyklą. Tuo metu (1928 m.) Belvederyje buvo pastatyta sūrinė, šiek tiek vėliau ir pieninė. Sūrinė (po kelių rekonstrukcijų) veikė iki 2000 m., o pieninė buvo uždaryta 1968 m., pastačius

*Plačiau apie Belvederio rūmus žr. P. Spurgevičiaus str. *Vyr. red. pastaba.*

*Belvederio
aukštesniosios
pienininkystės
mokyklos dėstytojai.
1942 m.
K. Kručkausko nuotr.
Iš L. Jonaičio albumo*

*Aukštesniosios
pienininkystės
mokyklos studentai.
1940 m. SMM*

*Technikumo studentai
prie Belvederio
pieninės su dėstytoju
Juozu Ramanausku.
1951 m.
Iš A. Visacko albumo*

stambią Jurbarko sviesto gamyklą. Belvederio aukštesnioji pienininkystės mokykla veikė iki 1944 m. Vietoj jos 1944 m. įsteigtas pienininkystės technikumus.

Į Belvederio aukštesniąją pienininkystės mokyklą buvo primami berniukai ir mergaitės, baigę progimnaziją arba žemesniąją žemės ūkio mokyklą. Pirmenybė buvo teikiama tiems stojantiejiems, kurie prieš mokymą buvo atlikę ne trumpesnę kaip pusės metų praktiką pieninėje. Mokykloje mokslas truko dvejus metus. Be specialiųjų dalykų, buvo dėstoma lietuvių kalba, matematika, chemija, fizika, braižyba. Trumpalaikę praktiką moksleiviai atlikdavo Belvederio pieninėje, sūrinėje ir pieno fermoje, o baigę I kursą vasaros praktikai (2–3 mėn.) buvo siunčiami į didesnes garines pienines.

Po dvejų mokslo metų moksleiviai, išlaikę baigiamuosius pienotyros, sviesto ir sūrių technologijos, mikrobiologijos, pieninių įrenginių ir sąskaitybos egzaminus, turėjo dar atlikti vienerių metų gamybinę praktiką pieninėse ir pateikti darbų aprašymo ataskaitą. Mokytojų taryba, pripažinusi pateiktą ataskaitą patenkinama, išduodavo absolventui mokyklos baigimo atestatą ir suteikdavo pienininkystės techniko specialybę.

Daugelis moksleivių buvo kilę iš smulkių ūkininkų, materialiai silpnai aprūpinti. Todėl Žemės ūkio ministerija kasmet mokyklai skirdavo 25 stipendijas po 45 Lt per mėnesį. Be to, daugelis moksleivių buvo atleidžiami nuo mokesčio už mokslą. Tokiu būdu vieno specialisto parengimas valstybei kainavo 2,9 tūkst. Lt.

1926–1944 m. mokykla parengė 306 pienininkystės technikus. Mokyklai ilgą laiką vadovavo agr. Stasys Jakubauskas, vėliau tapęs Žemės ūkio rūmų direktoriumi.

1944 m. pertvarkius mokyklą į technikumą, buvo mokoma ketverius metus. II ir III kursus baigę moksleiviai buvo siunčiami gamybinei praktikai, o baigę IV kursą ir išlaikę valstybinius egzaminus – priešdiplominei praktikai į didesnes šalies pie-

Pienininkystės technikumų studentai prie pagrindinių Belvederio rūmų laiptų. Pirmoje eilėje iš dešinės: dėstytojas Mikalojus Sukutas, mokslo dalies vedėjas Juozas Ramanauskas ir direktorius Juozas Tatoris. 1949 m.

Iš A. Visacko albumo

nines. Apgynus diplominį darbą absolventams buvo įteikiami pienininkystės techniko technologo diplomai.

Belvederyje pienininkystės technikumai veikė iki 1962 m. (1962 m. pienininkystės specialistai pradėti rengti naujai organizuotame Kalvarijos maisto pramonės technikumė). Per 34 Belvederio pienininkystės mokyklos (technikumo) gyvavimo metus buvo parengta per 800 pienininkystės specialistų – pienininkų. Jų dėka Lietuvoje dar prieškarį kaip grybai dygo naujos kooperatinės pieninės. Jų pagaminti pieno produktai (ypač sviestas) buvo eksportuojami į Angliją, Vokietiją, Čekoslovakiją, Palestiną. Tai jie išpuoselėjo ir išplėtė nacionalinę Lietuvos pieno pramonę. Technikumo auklėtinių dėka pokariu buvo greitai atstatytos per karą nuniokotos pieninės. Ir ne tik atkurtos, bet ir elektrifikuotos, pastatytos naujos.

Ilgą laiką technikumui vadovavo ir gyvulininkystę dėstė agr. Juozas Tatoris (1905–1977), vėliau žemės ūkio mokslų kandidatas, docentas, Lietuvos žemės ūkio akademijos rektorius, kuris daug energijos skyrė Belvederio dvaro pastatams prižiūrėti, remontuoti, parkui plėsti ir gražinti, sodui veisti ir pagalbiniam ūkiui tvarkyti.

Nuo 1923 m. Gruzdžių, o vėliau Belvederio pienininkystės mokykloje (technikume) pienotyra ir pieno produktų technologiją nuolat dėstė Juozas Ramanauskas*, kuris ypač daug prisidėjo rengiant pienininkus. Jo parengti pieno pramonės specialistai sėkmingai dirbo įvairiose pieno pramonės įmonėse. J. Ramanauskas buvo ne tik sumanus dėstytojas, bet ir žinomas visuomenės veikėjas.

Nuo 1944 m. Belvederio pienininkystės technikumė (vėliau Kalvarijos technikumė) sūrių gamybos technologiją ir mikrobiologiją dėstė Mikalojus Sukutas (1913–1992). Jis baigęs Belvederio pienininkystės mokyklą dirbo Klaipėdos krašto sūrinėse, vėliau studijavo Lietuvos žemės ūkio akademijoje. M. Sukuto parengti specialistai labai išplėtojo sūrių gamybą, jų asortimentą Lietuvoje. Turbūt nerasiaime šalyje pieninės, kur nedirbtų jo auklėtiniai. Technines disciplinas dėstė Jonas Balčiūnas (1914–1992), kuris vėliau – nuo 1964 m. dirbo didžiausios Baltijos šalyse Rokiškio sūrių gamyklos statybos direktoriumi. Jis įkvėpdavo moksleiviams meilę šiai specialybei, suteikdavo daug techninių žinių, supažindindavo su pieninių įrenginiais, mokė kaip juos saugiai aptarnauti. Tai buvo labai kvalifikuotas inžinierius mechanikas ir sumanus dėstytojas, anksčiau dirbęs „Pienocentro“ aparate.

Vyresnioji karta dar atsimena, kad Belvederio pienininkystės technikumai pasižymėjo ne tik moksleivių profesiniu parengimu, bet ir estetiška aplinka bei pavyzdinga tvarka. Gražiai buvo tvarkomas ūkis, parkas. Belvederio rūmai išlaikė klasikinį grožį.

Likvidavus pienininkystės technikumą, 1962–1969 m. Belvederyje veikė žemės ūkio technikumai, o iki 1971 m. – bitininkystės ir sodininkystės meistrų mokykla. Paskui Belvederio rūmai ir ūkis buvo perduoti Klausučių sodininkystės ūkiui.

*J. Ramanauskas (gim. 1897 m. Joniškio r., Šimkūnų kaime – 1963 m. Belvederyje) – pienininkystės dėstytojas. Respublikos nusipelnęs mokytojas (1975 m.). 1915 m. baigė Bubių pienininkystės mokyklą. 1915–1917 m. dirbo Maskvos centrinėje pieninėje technologu. 1918–1922 m. studijavo Vologdos pienininkystės institute. 1923–1928 m. dėstė Gruzdžių, o 1928–1961 m. Belvederio pienininkystės mokykloje, vėliau technikumė.

Aktyviai dalyvavo kuriant pirmas kooperatines pienines. Parengė kooperatinių pieninių pavyzdinius įstatus. Buvo „Pienocentro“ tarybos narys, pirmasis Lietuvos pienininkų ir kontrolasistentų sąjungos pirmininkas. Parašė brošiūrą „Švarus pienas“, vadovėlių grietinės nugriebimo punktų vedėjams. Daug mokslinių straipsnių apie Lietuvos pienininkystę publikavo žurnaluose „Pieno ir gyvulių ūkis“, „Tautos ūkis“, „Žemės ūkis“ ir kt.

Nemažas būrys Belvederio pienininkystės technikumо auklėtinių baigė įvairias aukštąsias mokyklas ir vėliau ėjo atsakingas pareigas bei tapo žinomais mokslininkais.

PETRAS MAČIULIS (1919–1961) – daktaras, docentas buvo Vilniaus universiteto prekių mokslo katedros vedėjas. Tyrinėjo maisto prekių kokybės nustatymo metodus, paskelbė tais klausimais mokslinių darbų. 1959 m. kartu su Vilkyškių sūrių gamybos meistru Albinu Skuču (Belvederio pienininkystės mokyklos auklėtiniu) sukūrė ir įdiegė fermentinio 30% riebumo „Rambyno“ sūrio gamybos technologiją. Šis sūris ir dabar gaminamas Lietuvos sūrinėse.

KAZYS ERINGIS (gim. 1921 m.) – habilituotas daktaras, žinomas ekologas. Dirbo Botanikos institute sektoriaus vadovu. Pagrindinė mokslo darbų sritis – kraštovaizdžio apsauga, gamtovaizdžių formavimas. Parašė veikalą „Lietuvos ilgalaikės kultūrinės ganyklos, jų trešimas ir naudojimas“.

RIMGAUDAS RAMANAUSKAS (gim. 1934 m. Belvederyje, dėstytojo Juozo Ramanausko sūnus) – habilituotas daktaras. Tai gerai šalyje ir už jos ribų žinomas sūrininkystės specialistas. Pagal R. Ramanausko parengtus technologinius parametrus gaminami beveik visi plėvelėje nokstantys sūriai. Jis yra paskelbęs per 570 darbų, iš jų 8 knygas. Turi 23 išradimus. Yra Tarptautinės šaldymo akademijos akademikas (1995), Niujorko mokslų akademijos akademikas (1996), Tarptautinės inžinerinės akademijos akademikas (1997). 1996 m. apdovanotas medaliu „Tarptautinis metų žmogus“ ir 1998 m. diplomu „Tarptautinis metų žmogus“.

VLADA BUTKIENĖ (DZIKAVIČIŪTĖ) (gim. 1934 m.) – technikos mokslų daktarė, dirbo Maisto institute vyr. moksline darbuotoja. Tyrinėjo Lietuvos karvių pieno kokybę, paskelbė tuo klausimu mokslinių darbų.

EUGENIJA VIRBICKIENĖ (AMBRUTYTĖ) (gim. 1931 m. Serečiuje) dirbo Mėsos ir pieno pramonės ministerijoje technikos skyriaus viršininko pavaduotoja, viršininke. Parašė keletą brošiūrų ir straipsnių apie technikos pažangą gerinant pieno produktų kokybę ir jų patvarumą.

ANTANAS VISACKAS (gim. 1932 m.) 1957–1978 m. buvo Mėsos ir pieno pramonės ministro pavaduotojas, vėliau Mėsos ir pieno pramonės projektavimo ir technologinio biuro viršininkas, žurnalo „Pienininkystė“ redaktorius. Pieno pramonės ekonomikos ir istorijos klausimais yra paskelbęs per 220 straipsnių, parašęs 2 knygas ir 6 brošiūras.

VLADAS LAŠAS (gim. 1932 m.) dirbo Šiaulių, vėliau Vilniaus pieno kombinato generaliniu direktoriumi. 1990–1992 m. – Lietuvos pieno pramonės gamybinio susivienijimo „Pieno centras“ pirmininkas.

ALBINAS ČEBANAUSKAS (gim. 1933 m.) 26 metus dirbo Klaipėdos pieno kombinato, vėliau akcinės bendrovės „Klaipėdos pienas“ generaliniu direktoriumi.

Habil. dr. Rimgaudas Ramanauskas.

1990 m.

Iš A. Visacko albumo

JONAS SIMUTIS (gim. 1939 m.) 25 metus dirbo Panevėžio pieno kombinato, vėliau akcinės bendrovės „Panevėžio pienas“ generaliniu direktoriumi.

JONAS DUKŠTAS (gim. 1927 m.) ilgą laiką dirbo Kauno pieno kombinato generalinio direktoriaus pavaduotoju. Jis yra veikalo „Pieno produktų technologija“, išleisto 1994 m., bendraautoris.

Belvederio sūrinė ir pieninė technikumui moksleiviams buvo pirmosios įmonės, kur moksleiviai galėjo atlikti trumpalaikę praktiką bei susipažinti su pieno kokybės tyrimais, pieno produktų gamyba, jų laikymu ir transportavimu. Ypač moksleiviai buvo laukiami sūrinėje, kurioje meistras dirbo šį technikumą baigęs Jonas Jarušaitis (1907–1998). Jis Belvederio sūrinėje dirbo nuo 1939 m. iki 1986 m. ir „pergyveno“ net penkias sūrinės rekonstrukcijas. Jų dėka pagerėjo sūrių kokybė, išsiplėtė sūrių gamybos ir nokinimo galimybės, sumažėjo rankų darbas.

1958 m. šioje vietoje iš seniausių Lietuvos sūrinių buvo pradėti gaminti olandų sūriai liliputai. Jų gamybos iniciatorius buvo J. Jarušaitis. Pirmaisiais gamybos metais šių sūrių buvo išnokinta vos 8 t, o 1998 m. – 400 t.

1955 m. J. Jarušaičiui pirmajam Lietuvoje buvo suteiktas aukščiausios klasės sūrių gamybos meistro vardas. Per savo ilgus darbo metus Belvederio sūrinėje jis mokė per 200 pienininkystės technikumui praktikantų, neslėpdamas sūrių gamybos paslapčių perteikė jiems savo darbo patirtį. Būdamas 79 metų, išėjo į pensiją, palikęs sūrinėje darnų ir gerai dirbantį kolektyvą.

Seredžiaus vaikų darželis

Gertrūda Ambraziūnienė

Įsteigtas 1940 m. sausio 1 d. Kunigaikštienės Birutės Seredžiaus skyrius. Jo vedėja buvo Sofija Andriuškevičiūtė, 22 m. amžiaus, baigusi darželio vedėjų kursus. 1940 m. gegužės 21 d. Kauno apskrities pradžios mokyklų inspektorius padėjėjas Staniškis, aplankęs darželį, rado 11 vaikų, nors įrašyta buvo 18. Dalis vaikų ėmė lankyti mokyklą, o naujai priimtieji darželį lankė dar nereguliariai.

Vaikai darželyje buvo mokomi siuvinėjimo, piešimo, klijavimo, karpymo ir lankstymo. Darželyje buvo spalvotos mozaikos, kaladėlių, piramidžių, įvairių loto ir kitokių žaislų. Auklėtoja vaikus pratino būti tvarkingais, juos lavino, mokė deklamuoti ir dainuoti¹.

Darželinukai turėjo savo uniformą: mergaitės nešiojo rausvus, o berniukai mėlynus chalatus. Buvę darželio lankytojai prisimena ir tokias pamokas: turėdavę ant siūlo verti karoliukus. Kai karoliukai būdavo jau beveik suverti, auklėtoja siūlą nukirpdavo, kad vaikas imtųsi darbo iš naujo. Tai vadindavo „kantrybės išbandymu“².

1958 m., pageidaujant Seredžiaus miestelio gyventojams, tuometinio Vilkių rajono švietimo skyriaus iniciatyva Seredžiuje buvo įkurtas vaikų darželis.

¹LCVA, f. 391, ap. 3, b. 1740, l. 28–29. Duomenis pateikė R. Čepas.

²Duomenis pateikė M. Baršauskienė.

*Pirmieji darželinukai
1940 m. SMM*

*Seredžiaus
darželio kieme
su auklėtoja Sofija
Andriuškevičiūte.
1940 m. SMM*

Iš pradžių darželį lankė 10–12 vaikų. Pirmoji darželio vedėja buvo Jadvyga Meciūnienė. Tai švelni, rūpestinga pedagogė, sugebėjusi suburti darbščių darbuotojų, mylinčių vaikus, jaučiančių atsakomybę už jų priežiūrą, maitinimą, auklėjimą, mokymą.

Patalpos, kuriose buvo įkurtas vaikų darželis, buvo Dubysos gatvėje privačiame name, priklausiusiame Anastazijai Džemedžionienei. Keturiuose mažuose kambarėliuose buvo virtuvė, vaikų rūbinė ir du žaidimų bei poilsio kambariai. Juose vaikai buvo maitinami, ten jiems vykdavo pamokėlės, ten jie miegodavo. Darželis neturėjo vietos kieme įrengti pakankamo dydžio aikštelės žaidimams. Čia tilpo tik smėlio dėžė. Visi vaikų pasivaikščiøjimai, žaidimai vykdavo kitapus Dubysos gatvės, prie Dubysos esančioje pievoje. Čia vaikučiai galėjo laisvai bėgioti, žaisti, vasaros metu mėgautis Dubysos vandeniu, pakrantės smėliu. Tuomet daug rūpesčių vedėjai kildavo dėl vaikų maitinimo, nes tuo metu Seredžiaus miestelio parduotuvėse nebuvo galima gauti nei šviežios mėsos, nei pieno produktų. Visa tai reikėdavo pirkti Seredžiaus turguje (kuris tada buvo dabartinės autobusų stotelės vietoje). Turgus būdavo du kartu per savaitę – sekmadieniais ir trečiadieniais.

Vėliau vaikų darželis laikinai buvo perkeltas į St. Šimkaus gatvėje esantį mokyklos internato pastatą. Čia jis veikė neilgai, nes, iškėlus iš Seredžiaus ligoninę į Veliuoną, ligoninės pastatas Pieštėvės gatvės gale buvo atiduotas vaikų darželiui. (Kalbama, kad tokį „patvarkymą“ padaręs tuometinis kolūkio partsekretorius, kuris pats apsigyveno tame pastate, o jo žmona buvo darželio vedėja.) Namas buvo atokioje vietoje, aplink didelis sodas, netoliese gražusis Belvederio parkas. Reikėjo tik pritaisyti patalpas ir aplinką vaikams. Tuometinei darželio vedėjai Eleonorai Greičiuvienei teko įdėti daug pastangų, kad ši vieta taptų jaukais mažylių namais. Darželio darbuotojų ir tėvų pastangomis buvo išlyginta teritorija, įrengta žaidimų aikštelė, suremontuotos patalpos. Ši darželį jau galėjo lankyti 20 vaikų nuo 3 iki 7 metų amžiaus. Bet nelengva buvo čia įkurti darželį – nebuvo vandentiekio, kanalizacijos. Vanduo buvo semiamas iš kieme esančio šulinio, kuriame, esant karštomis vasaroms, jis išdžiūdavo. Tekdavo atvežti vandenį iš kitur ir pripilti šulinį, kad būtų galima dirbti. Patalpos buvo apšildomos krosnimis, tačiau kūriko etato ilgus metus darželis neturėjo. Tad kūrendavo darželio valytoja. Vaikų dienos miegui lovytės būdavo laikomos šalia grupės kambario esančiame koridoriuje; kasdien jos būdavo atnešamos, paruošiamos vaikų miegui ir vėl išnešamos. Tačiau, nežiūrint nelengvų darbo sąlygų, vaikų darželio darbuotojai stengėsi, kad vaikams darželyje būtų gera, patogu, jauku.

Vaikai buvo auklėjami ir mokami pagal Lietuvos švietimo ministerijos sudarytą programą. Kasdien buvo vedamos pamokėlės, atliekama rytmetinė mankšta, pasivaikščiojama tiek kieme, tiek gražiose Seredžiaus apylinkėse. Vaikai galėjo gerai susipažinti su aplinka ir ekskursijų į gamtą metu. Taip vaikams buvo skiepijama meilė gamtai, gimtajam kraštui, žmonių darbui. Išvykų metu auklėtoja nuveddavo vaikus į Belvederio parką, įkoptavo su jais į Palemono piliakalnį. Vasarą išskylaudavo prie Nemuno. Visa tai padėjo vaikams geriau suprasti ir pamilti savo aplinką, susipažinti su augalais, gyvūnais, nes aplink būdavo daug paukščių, dažnai sutikdavo ežiuką, pamatydavo kiškį. Vaikų dėmesys visuomet būdavo atkreipiamas į gamtos grožį, jie buvo mokomi pažinti spalvas. Vėliau savo išpūdžius jie papasakodavo tėveliams, pavaizduodavo piešinėliuose.

Vaikų mokymui reikėjo daug vaizdinių priemonių. Darželyje buvo įkurtas metodinis kampelis, vėliau – metodinis kabinetas, kuriame buvo sukaupta daug vaikų ugdymui skirtos vaizdinės medžiagos.

Darželio vedėjai Eleonorai Greičiuvienei išėjus dirbti į mokyklą (1963 m.), jos vietoje kurį laiką dirbo Stefanija Stankevičiūtė, o nuo 1965 m. – Gertrūda Balnytė-Ambraziūnienė. Tuo metu vaikų darželiams buvo keliami dideli reikalavimai. Reikėjo stiprinti darželio materialinę bazę, gerinti mokymo ir auklėjimo darbą. Daug dėmesio buvo skiriama estetiniam patalpų ir aplinkos sutvarkymui. Tad patalpos buvo papuoštos freskomis, naujais baldeliais, įrengti vaikų žaidimams skirti įvairūs kampečiai, kad vaikai galėtų patys pasirinkti norimą žaidimą bei veiklą. Vaikų aikštelė buvo apsodinta gyvatvore, pasodinta medžių, įrengti nauji gėlynai. Aikštelėje pastatyta didelė pavėsinė, kurioje vasaros metu vaikai būdavo maitinami, ten jiems vykdavo ir pamokėlės. Padaugėjo ir naujų įrengimų, skirtų vaikų fiziniam lavinimui. Įrengtas smėlio kiemelis, kalne daugelyje vietų įrengtos mažos aikštelės vaikams žaisti. Darbuotojų pastangomis buvo iškasti laipteliai vaikams užlipti į kalną, ant kurio jie iš žemių supylė didžiulę pilį. Tai buvo labai mėgiama vaikų vieta, nes nuo kalno buvo

matyti Nemuno vingiai, lankos, miestelis, piliakalnis. Visiems tai buvo gražu, paslaptinga ir įdomu. Darželio patalpoje, išgriovus sienoje nišą, buvo pastatytas akvariumas. Jame plaukiojo įvairiaspalvės žuvytės. Daug džiaugsmo vaikučiams buvo jas stebėti bei maitinti.

Darželyje buvo nuolat organizuojamos įvairios šventės. Jų metu vaikučiai atlikdavo menines programėles, kurias stebėdavo ir tėveliai, nes jie visuomet būdavo kviečiami į visas vaikų šventes. Programėlėse dalyvaudavo visi darželio vaikučiai. Sovietmečiu vaikai ypač laukdavo Naujųjų metų, nes tik tada su dovanomis atėdavo dosnūs Senelis Šaltis (kuris tada buvo pakeitęs Kalėdų Senelį). Šventės metu darželio tradicija tapo organizuoti „Laimės šulinį“. Visi norėdavo kuo greičiau į rankutes paimti stebuklingąją meškerėlę, ant kurios visada užkibdavo koks nors žaisliukas. Tradicija tapo darželyje švęsti vaikučių gimtadienius. Tą dieną staleliai būdavo papuošiami specialiomis staltiesėmis, gėlėmis, o jubilias sėdėdavo ant specialios, tik gimtadieniui skirtos, kėdutės. Visi vaikučiai ir darželio darbuotojai sveikindavo sukaktuvininką. Buvo paruošiamas ir specialus maistas. Motinos dieną sovietmečiu buvo pakeitęs Moters dienos minėjimas. Į darželį susirinkdavo vaikučių mamytės. Vaikai jas sveikindavo, dovanodavo joms pačių pagamintas dovanėles, kiekvienas padėklamuodavo savo mamytei skirtą eilėraštką, dainuodavo daineles apie mamytę. Kartais, esant ankstyvam pavasariui, vaikai mamytes pasveikindavo žibuoklių puokštėmis, kurias patys priskindavo Belvederio parko šlaite. Nuostabi būdavo atsisveikinimo su darželiu šventė, kada vaikučiai, kuriems sukakdavo 7 metukai, buvo išleidžiami mokyklon. Visiems jiems buvo įteikiamos dovanėlės, surengiamos jų palydos į mokyklą. Lydėdavo visi darželio vaikučiai.

Įrengtuose stenduose nuolat buvo eksponuojami vaikų vaizduojamosios veiklos darbeliai. Juos galėjo apžiūrėti tėveliai, patys vaikučiai bei darželio svečiai.

Pagrindinis darželio uždavinys – vaikų ruošimas mokyklai. Su vaikais buvo dirbama pagal amžiaus grupes, suskirstant juos į pogrupius, kadangi darželyje buvo tik viena mišraus amžiaus grupė. Visas darbas vyko vadovaujantis Lietuvos švietimo ministerijos programa. Vaikai buvo mokomi pažinti raides, skaičius, mokomi rašymo pagrindų. Darželio pedagoginis personalas nuolat kėlė savo kvalifikaciją rajono ikimokyklinių įstaigų metodiniame ratelyje. Su mokykla darželis palaikydavo glaudų ryšį. Mokyklos pradinių klasių mokytojos Elvyra Sutkuvienė ir Julija Pečiukaitienė buvo nuolatinės darželio pagalbininkės.

Vaikučių pramogoms buvo įsigyta atitinkamų rūbėlių. Vaikų tautiškuumui ugdyti įvairių pasirodymų metu vaikai būdavo papuošiami tautiniais rūbėliais.

Darželis dirbo dešimt su puse valandos. Vaikai buvo maitinami tris kartus per dieną. Jie gaudavo pusryčius, pietus ir pavakarius. Maisto produktai buvo perkami vietinėse parduotuvėse, kurios priklausė Veliuonos vartotojų kooperatyvui. Valgiaraščiai buvo sudaromi kasdien. Stengtasi vaikus maitinti kuo įvairesniu maistu, kasdien buvo skaičiuojamas maisto kaloringumas. Žiemai bulves, morkas atveždavo „Nemuno“ kolūkis. Jis šefavo vaikų darželį: nupirkdavo žaislų, įrengimų, suteikdavo reikalingą transportą.

Vaikų darželio darbą, ūkinę veiklą tikrindavo Jurbarko rajono liaudies švietimo skyriaus ikimokyklinio auklėjimo inspektorės. Sanitarinį darbą tikrindavo rajono san. epideminės stoties darbuotojai, kurie būdavo labai reiklūs ir griežti. Ka-

dangi darželis dirbo tik pritaikytose patalpose, neturėjo nei vandentiekio, nei kanalizacijos, todėl darbas aptarnaujamajam personalui (virėjai, valytojai) buvo nelengvas. Norint užtikrinti vaikų sveikatą ir saugumą, reikėjo laikytis griežtų sanitarinių reikalavimų, o tai padaryti tokiomis sąlygomis buvo ypač sunku.

Daug gerų žodžių galima pasakyti apie vaikų darželyje dirbusiais moteris – ilgametę virėją Janiną Zaleckienę, dirbusią nuo darželio atidarymo iki išėjimo pensijon, virėją Zofiją Pesienę, auklytes ir valytojas – Anastaziją Džemedžionienę, Ireną Vaižgėlienę, Ireną Anglickienę, Elytę Lenortavičienę, Romutę Mildą Dabašinskienę. Visos jos gerai dirbo, mylėjo vaikus, negailėjo savo laisvalaikio, talkino darželiui remontuojant patalpas, tvarkant aplinką, gėlynus. Ankštas ir senas darželio patalpas reikėjo gan dažnai taisyti, dažyti sienas, grindis, langus. Ir visus šiuos darbus dažniausiai padarydavo pačios darželio darbuotojos.

1984 m. vedėjai Gertrūdai Ambraziūnienei išėjus dirbti į Armenos vaikų darželį, Seredžiaus vaikų darželio vedėja buvo paskirta Zita Šatinskienė. Jai vadovaujant darželis tęsė savo tradicijas.

1988 m. Seredžiuje buvo pastatytas naujas tipinis lopšelis-darželis. Daug darbo reikėjo įdėti vedėjai Zitai Šatinskienei, kol buvo suburtos reikiamos darbuotojos, sutvarkyta aplinka, sureguliuotas visas lopšelio-darželio darbas. Tik gaila, kad darželis gyvavo neilgai. Atgavus Lietuvai nepriklausomybę, darželis buvo uždarytas, o jame įsteigti senelių globos namai. Seredžiaus mažieji neteko jiems pastatytą „namučių“.

Senelio Šalčio sulaukus. Paskutinėje eilėje (iš kairės) darbuotojos Janina Zaleckienė, Irena Vaižgėlienė, Albina Klasauskienė, Gertrūda Ambraziūnienė. 1967 m. Iš G. Ambraziūnienės albumo

Seredžiaus mokyklos istorija

Margarita Baršauskienė

Mokykla 1918–1940 metais

Nuo 1918 m. mokykloje buvo mokoma lietuviškai. Seredžiaus miestelio gyven-toja Izabelė Kručkauskienė (gim. 1910 m.) prisimena, su koku džiaugsmu 1918-ųjų metų šaltą vasario dieną mokytoja atėjo į klasę ir pasakė: „*Vaikai, Lietuva tapo nepriklausoma! Bėkite namo, pasidarykite vėliavėlės ir grįžkite į mokyklą. Bus šventė!*“ Mokytoja paaiškino, kokios turėjo būti vėliavėlės, ir vaikai laimingi išbėgo... Kai grįžo pranešę šią džiugią naujieną savo šeimoms, išėjo visi kartu su mokytoja Maryte Teiberyte ir dainavo gražias lietuviškas dainas. Jiems pritarė susirinkę miestelėnai.

Mokykla buvo mediniame name miestelio centre (dabar – Dubysos gatvėje). Pastatas buvo senas, nepritaikytas mokyklai. Mokykloje veikė keturios klasės. Domicelė Ročkutė (gim. 1910 m.) prisimena, jog po mokyklos pastatu buvęs rūsys, į kurį mokytoja žadėjo uždaryti neklaužadas. Matyt, tai buvo tik grasinimas, nes ji neprišimena, kad kam nors iš mokinių būtų tekę rūsyje pabuvoti.

Nepriklausomos Lietuvos metu Seredžiaus mokykloje dirbo keletas mokytojų. Bene įsimintiniausia buvo mokytoja Antanė Bačiulienė (Vitkauskaitė), dirbusi Seredžiuje nuo 1933-ųjų iki pokario metų. Kaip pasakoja ją pažinoję serediškiai, buvę jos mokiniai, A. Bačiulienė buvusi nepaprastai graži. Į akis krisdavę puikūs, stebėtinai ilgi jos plaukai (2,5 metro). Tad ją ir vadino Ilgakase. Šio vardo ji tikrai buvo verta. Antanė Bačiulienė buvo inteligentiška, išsilavinusi moteris: mokėjo keturias užsienio kalbas. Su savo seserimi ir motina namuose kalbėdavosi prancūziškai. Buvo susipažinusi su užsienio šalių gyvenimu. Pokario metais jai buvo sunku pritaapti prie slogios komunistinės aplinkos. Ilgą laiką gyvenusi užsienyje, pažinusi prabangą ir pripratusi prie rafinuoto bendravimo, nesuprato sovietinės santvarkos gyvenimo normų, nesugebėjo išgyventi iš kuklios pensijos. Mirė skurde. Palaidota Seredžiaus kapinėse. Paminkle iškaltas jos atvaizdas.

1938–1940 m. Seredžiuje dirbo pradinių klasių mokytoja Uršulė Oleškevičienė. Jos vyras tarnavo Seredžiuje puskarininkiu. U. Oleškevičienė ruošdavo su mokiniais vaidinimus, šventes, aktyviai dalyvavo katalikiškų organizacijų veikloje, organizavo labdaringas akcijas. Užėjus rusams, kartu su vyru išvyko iš Seredžiaus (1998 m. mirė Vilniuje, ten ir palaidota).

Įsimintinas Kazio Karaliūno vedėjavimo Seredžiuje laikotarpis. Jis sutapo su kareivinių įkūrimu. Kaip prisimena serediškė Elvyra Sutkuvienė, kartu su K. Karaliūnu į mokyklą atėjo drausmė ir tvarka. Iki tol kaip tik to ir trūko. Vadovaujant K. Karaliūnui, paaiškėjo, kad mokykloje yra nemažai gabių vaikų, mokytojai buvo įpareigoti su jais dirbti papildomai. Pats vedėjas ėmėsi rankdarbių mokymo: mokė pinti iš šiaudų, gaminti popierinius žaislus. Sustiprino mokykloje kūno kultūros pamokas: reikalaudavo, kad mokytojai šioms pamokoms skirtų toki patį dėmesį, kaip matematikai ar gimtajai kalbai. Daug dėmesio skyrė ir piešimo mokymui. Pats surengė mokykloje keletą mokinių piešinių parodų. Seredžiaus mokiniai, vadovaujami K. Karaliūno, parengdavo įdomių sportinių pratimų kariuomenės ir visuomenės suartėjimo šventei. Pakviesdavo Padubysio pradžios mokyklos mokinius ir visi kartu repetuo-

Mokytojas
Kazys Karaliūnas
(viduryje)
su savo auklėtiniais.
1940 m. SMM

davo. Netgi vienodą uniformą mokiniams pasiuvo. 1939 m. K. Karaliūnas buvo iškeltas į Batniavą (dabar Kauno r.).

1939 m. mokykla persikėlė į naują pastatą. Tipinė to meto mokykla buvo pastatyta netoli senųjų kapinių, ant kalnelio (dabar ten – Pergalės gatvė). Ji buvo dviejų dalių, medinė. 1939 m. balandžio 1 d. žurnale „Tautos mokykla“ buvo išspausdinta šios mokyklos nuotrauka ir toks jos aprašas:

„Naujoji Seredžiaus prad. mokykla, atidaryta š. m. vasario mėn. 1 d. Mokykla pradėta statyti 1937 m. vasarą ir baigta 1938 m. rugsėjo mėn. 18 d. Mokyklą pastatė Kauno Apskritis Valdyba. Projektą sudarė apskr. inžinierius Mačiūnas. Iš viso kaštavo Lt. 54111, 07. Mokykla moderniai įrengta: erdvios klasės, dideli langai, platūs koridoriai ir didelė drabužinė; turi elektros apšvietimą. Seredžiaus mokyklos tėvų komitetas, visuomenė, mokytojai ir vaikučiai dėkingi Kauno Apskr. Valdybai, pareigūnams, kurie šią mokyklą projektavo ir ją rūpinasi, ir insp. J. Valantinui, kurio pastangomis ši mokykla čia pastatyta“¹.

Mokykloje buvo įrengtas elektrinis skambutis. Iš keturmetės mokykla palaipsniui peraugo į šešiametę. Mokė gimtosios kalbos, matematikos, gamtos mokslo, piešimo, dainavimo, vedė kūno kultūros, tikybos pamokas. Tikyba dėstė Seredžiaus parapijos vikaras Antanas Biskis. Jaunas kunigas mokėjo bendrauti su mokiniais, kurie dažnai buvo panašaus amžiaus. Turėjo nemažą savo asmeninę biblioteką, kuria leisdavo naudotis ir mokiniams. Jis vadovavo Seredžiaus ateitininkams, kurių daugumą sudarė jo mokiniai.

Ne visi mokiniai, pradėję lankyti mokyklą, baigdavo visus šešis skyrius. Daugelis, ypač kaimo vaikų, lankydavo mokyklą 2–3 metus. Vėliau tekdavo padėti tėvams ūkyje. Mokykloje paprastai kaimo vaikai laikydavosi atskirai nuo miestelio vaikų. Kaip prisimena Ona Lukoševičienė, mokiusis šioje mokykloje 1937–1940 m.,

¹Tautos mokykla, Kaunas, 1939, nr. 7. (Straipsnyje cituojamų dokumentų ištraukų kalba netaisyta. Red. pastaba.)

*Naujoji Seredžiaus
pradžios mokykla.
1939 m.*

dažnai kildavusios netgi peštynės tarp „kaimiečių“ ir „miesčionių“. Žinoma, rungdavosi dažniausiai vaikinai, mergaitės laikėsi nuošaly, tačiau prireikus ir jos „padėdavo“ saviesiems.

Nuo 1939 m. mokyklos direktoriumi paskiriamas Antanas Griškelis. Jis vadovavo mokyklai iki 1948-ųjų metų. Pasakoja Galina Kalvaitienė (Oleškevičiūtė):

„Gerai pamenu Seredžiaus mokyklą. Joje buvo labai smagu: su mokytojais rengdavome spektaklius, dalyvavau šokių ratelyje. Kartu su manimi šoko Izolina Namajuškaitė, Tamara Totoraitytė. Jos, kaip ir aš, buvo karininkų dukros. Dažnai vaidindavome ir šokdavome Karininkų ramovėje. Suknelės padėdavo pagaminti mokytojos. Suknelės dažniausiai būdavo karpytos iš popieriaus arba iš medžiagos, kurią vadindavo „panama“. Pamenu du spektaklius, kuriuos surengėme, tai – „Grybų karas“ ir „Stebuklingoji radasta“. Buvo labai įdomu“.

Apie tarpukario švietimo reikalus buvo rašoma tuometinėje spaudoje. 1933 m. „Savivaldybės“ laikraštyje paskelbta Seredžiaus valsčiaus 1931 m. įvykdyto biudžeto ir darbų apyskaita. Joje teigiama, jog 1931 m. švietimo, meno ir kultūros reikalams išleista 5532 Lt ir 35 cnt. Tai sudaro 29,24 proc. bendrųjų išlaidų².

Tame pačiame „Savivaldybės“ laikraštyje pateikiamos žinios apie kitas lėšas, skirtas Seredžiaus mokyklai ir jos mokytojams. Čia teigiama, kad „1931–1932 m. kuras, 307 erdm., pristatyta mokykloms gyventojų, o už pagaminimą miške sumokėta 949,98 Lt. Be to, valsčius mokykloms išleido: buto nuomai 2601,22 Lt; švarai palaikyti 1470 Lt; smulkoms ūkio išlaidoms 352 Lt; beturčiams mokiniams šelpti 40 Lt; mokytojams šviesti 119,15 Lt; o viso 5537,35 Lt“³.

Mokykla 1940–1955 metais

1940 m., užėjus rusams, mokykla tęsė darbą naujajame pastate. Kaip prisimena O. Lukoševičienė, mokykloje daug

²Savivaldybė, 1933, nr. 5(120), p. 27.

³Ten pat, p. 27, 28.

kas pasikeitė: neliko klasėse kabėjusių lietuviškų herbų, nevyko tikybos pamokų. Bet rusų kalbos pamokos dar nebuvo dėstomos, mokytojai ir mokyklos direktorius mokykloje dar neskleidė sovietinės propagandos, nemokė sovietinių dainų ir nediegė sovietinės ideologijos.

Įdomus buvo pats rusų kariuomenės atvykimas į miestelį, sukėlęs didelį gyventojų susidomėjimą, ypač vaikų:

„Mergaitės pasakė, kad atvyksta rusų karininkienės. Nubėgome pažiūrėti prie Dubysos tilto. Ir tikrai atvažiavo „palutarkos“ [to meto mašinos], iš kėbulo iššoko moterys auliniais batais vidury vasaros, šviesiai margom suknelėm trumpomis rankovėmis, kai kurios su beretėmis. Į sukneles arba į beretes įsegtos raudonos žvaigždutės. „Zviozdocka“ – pirmasis rusiškas žodis, kurį įsidėmėjome. Tačiau pati karininkienių išvaizda mus nustebino. Buvome pripratę prie puošnios mūsų ponių karininkienių aprangos, todėl atvykėlių išvaizda negalėjome atsistebėti“⁴.

Seredžių okupavus vokiečiams, mokykloje liko tie patys dėstomieji dalykai. Tikyba nebuvo dėstoma

Nebuvo ir vokiečių kalbos pamokų.

1944 m. šešiametė pradžios mokykla peraugo į progimnaziją. Tais pačiais 1944 m. besitraukdami vokiečiai naują mokyklos pastatą sudegino.

Pokario mokykla

1944 m. sudegus mokyklos pastatui, reikėjo ieškoti naujų patalpų. Okupacinė valdžia nusprendė mokyklai panaudoti likusį tuščią gana nemažą žydų namą. Nemažas medinis namas buvo gana gražioje vietoje, Palemono piliakalnio papėdėje, Stasio Šimkaus gatvėje, ant pat Pieštės upelio kranto. Tačiau pastatas nebuvo pritaikytas mokyklai. Reikėjo greitosiomis remontuoti: suskirstyti klases, pasirūpinti suolais. Tuo rūpinosi direktorius A. Griškėlis ir visi mokytojai. Serediškiai prisimena mokytoją Stasį Paziką, kuris, būdamas kad ir menkos sveikatos, ypač daug dirbo: metė į lauką plytas, nuolaužas, remontavo namo vidų.

1948 m. mokyklai pradėjo vadovauti Adolfas Ajonis. Mokykla persikėlė į parremontuotus buvusių kareivinių pastatus, kuriuose tebėra ir dabar. Žinoma, remonto darbai tebevyko. Nebuvo salės. Vietoj jos naudojo dvi klases, atitvertas išardoma sienele. Esant reikalui, sienelę išardydavo ir ruošdavo toje patalpoje įvairius renginius. Pirmajame III pastato aukšte klasės buvo įkurtos mažuose kambarėliuose, anksčiau buvusiose kareivinių ligoninės palatose, ambulatorijos kabinetuose. Vaikų klasėse buvo daug, todėl teko ardyti sienas, didinti klases. Mokytoja Elvyra Sutkuvienė prisimena, kaip vienoje iš klasių kilo gaisras. Gerai, kad tuo metu klasėje nebuvo vaikų. Didesnės žalos gaisras nepadarė, tačiau apdegė kambario sienos, lubos.

Buvusiuose karininkų butuose (I pastate), taip pat įsikūrė klasės, o dalyje patalpų apsigyveno ir mokytojai. Čia butus turėjo mokytojai Eleonora ir Leonas Greičiai, mokytojų Elvyros Sutkuvienės,

⁴Iš G. Oleškevičiūtės, Seredžiaus gyventojos, pasakojimo.

Mergaičių tautinių šokių ratelio dalyvės. Iš kairės: Vanda Bubliauskaitė, Eugenija Mačiulaitytė, Dalė Zotoraitytė, Birutė Dabašinskaitė, Danutė Vaitekaitytė, Anelė Bartušaitė, Aldona Jonaitytė, Aušra Gaudinskaitė. 1944 m. Iš J. Jurgelaitienės albumo

Septynmetės mokyklos mokiniai. Pirmoje eilėje (iš kairės): Stasė Partikiutė, Vitalija Žemaitytė, Genė Lukošūtė, Irena Steponavičiūtė; antroje eilėje (iš kairės): Nijolė Nagreckaitė, direktorius Pavėsis, mokytoja A. Virakienė, Domas Butvilas, Giedrė Urmonaitė; trečioje eilėje

Onos Bagdonienės, Julijos Pečiukaitienės šeimos. Tame pastate gyveno ir mokyklos valytojos Onos Jasukaitienės šeima. Per trejus metus (Seredžiaus melioracijos valdybai skyrus butus) mokytojų šeimos palaipsniui išsikėlė iš mokyklos pastato. Tik III pastate liko gyventi valytoja Domicelė Ročkutė su šeima. D. Ročkutė – ilgiausiai (iki pensijos) Seredžiaus mokykloje dirbusi valytoja. Mirė 2001 metais.

Pradinių klasių mokytojais dirbo: Antanina Bačiulienė, Salomėja Urmonienė, Aldona Sluoksnaitenė, Irena Ramanauskaitė, Julija Pečiukaitienė, Elvyra Sutkuvienė, Bronius Švilpa.

1951–1953 m. direktoriavo Leonas Greičius. Tuo metu (dar septynmetėje mokykloje) 5–7 klasėms dėstė šie mokytojai: Antanas Rutkauskas, Jonas Sluoksnaitis, Eleonora Greičiuvienė, Birutė Tamošiūnaitė, A. Muleckaitė, Eleonora Barzdaitytė, Aldona Kederienė, Antanas Venckus, Elvyra Jakevičienė, Pranas Staliūnas, Alfonsas Gedvilas. Laikotarpi iki 1955 metų galima pava-

(iš kairės): Mečis Zaleckis, Ričardas Šimkus, Alekna, Vytas Armonavičius, Kęstutis Sarapinas; ketvirtoje eilėje (iš kairės): Leonas Jonaitis, Albina Bartuševičiūtė, Aldona Voicevičiūtė, Jadvyga Petraitytė, Bronius Armonavičius. 1950 m.

Iš L. Jonaičio albumo

dinti kūrimosi laikotarpiu. Buvo remontuojamas ne tik patalpų vidus, įrengiamas centrinis šildymas III pastate, bet tvarkoma ir mokyklos aplinka.

Mokyklos aplinka jau ir savaime graži: senas parkas, dar Žilinsko užsodintas, gražus vaizdas nuo kalno. Parkas ir aplinka buvo tvarkoma ir vėliau, išikūrus karškiams. Tačiau dabar teko aplinką apsodinti gėlėmis, įruošti takus, sporto stadioną. Mokiniai kartu su mokytoja Aldona Barzdaityte įruošė prie I pastato žvaigždės formos gėlyną, jo viduryje pastatė betoninį grybą, ant kurio sodino gėles. Gėlės augo ir prie III pastato, takelių pakraščiuose.

Baigę septynmetę mokyklą, dauguma serediškių tęsdavo mokslą Vilkijos arba Kriūkų (Šakių r.) vidurinėse mokyklose. Vilkijoje buvo išikūrusi moksleivių pagrindinė antisovietinė organizacija. Jai priklausė ir serediškiai Jonas Vilkevičius ir Kazys Šimanskis.

Mokykla 1955–1973 metai

1953 m. rudenį į mokyklą atvyko naujas direktorius – Stasys Lostys. Jo žmona Leonida Lostienė dirbo mokyklos bibliotekininke. Biblioteka buvo įkurta I pastato antrajame aukšte, nedideliame kambarėlyje (dabar ten – Knygos muziejus).

Seredžiaus miestelis tuo metu priklausė Vilkijos rajonui, todėl įvairūs rajono masto renginiai, pedagogų pasitarimai vyko Vilkijoje.

Augo mokinių skaičius. 1954–1955 m. m. mokyklą (7 klases) baigė 23 mokiniai, 1955–1956 m. m. – 25 (2 klasių komplektai), o 1956–1957 m. m. – 28. Be to, nemažai mokinių mokėsi Seredžiaus kaimo jaunimo mokykloje. Septynių klasių baigimo pažymėjimai 1960 m. buvo išduoti 8-iems šios mokyklos mokiniams, 1961 m. – taip pat 8-iems. Mokinių skaičius tolydžiai didėjo. Septynias klases (vėliau 8) baigdavo dviejų klasių komplektai. Direktorius rūpinosi, kad septynmetė mokykla taptų vidurine. Mokykloje buvo neblogo materialinė bazė, abu mokyklai priklausantys pastatai buvo mūriniai, gerai suremontuoti, o tuo metu mūrinių ir dar pakankamai erdvių pastatų rajone buvo nedaug. Nuo 1955 m. rugsėjo 1 d. Seredžiaus aštuonmetė mokykla galiausiai tampa vidurine. Pirmoji abiturientų laida (11 mokinių) išleidžiama 1958-aisiais metais. Klasės vadovas – Stasys Pazikas.

1958 m. birželio 20 d. Pedagogų tarybos nutarimu Nr. 11 išduoti atestatai šiems abiturientams: Balnytei Gertrūdei, Bartusevičiūtei Marytei Danutei, Čižauskui Adomui, Karosevičiui Antanui, Račaitai Virginijai, Ramanauskui Antanui, Steponavičiūtei Genovaitei, Štelmokui Česlovui, Jacevičiūtei Danutei Bronei.

Priedas Nr. 1 1959-08-30: Birgiolui Antanui, Firavičiūtei Antaninai.

Serediškiai mokiniai rengdavo bendras šventes su Kriūkų, Vilkijos, Veliuonos mokiniais. Ypač įdomu būdavo žiemą ledu per Nemuną eiti į Kriūkus. Tuo pačiu keliu kriūkiškiai aplankydavo serediškius. Gražiausias pokario mokyklos spektaklis buvo pasaka „Pelenė“. Puošnūs Pelenės ir jos seserų rūbai, gražios dekoracijos paliko ilgam neišdildomą įspūdį mačiusiems ši spektaklį.

Mokytoja Aldona Barzdaitytė pirmoji mokykloje suorganizavo mokinių šokių ratelį. Vėliau jam ėmėsi vadovauti Angelė Stankūnienė, tautinių šokių populiarintojos L. Matusevičienės mokinė, ir šiandien vadovaujanti tautiniams šokiams Veliuonoje. Gerda Ambraziūnienė (Balnytė) buvo didelė meno saviveiklos mylėtoja, ilgametė šokių ratelio lankytoja, o vėliau ir pati vadovavusi tautiniams šokiams mokykloje.

Dažnai laisvalaikį mokiniai ir mokytojai leisdavo ekskursijose. Kaip prisimena Gerda Ambraziūnienė, važiuodavo atviru sunkvežimiu. Daug kur teko pabuvoti. Aplankyta daugelis Lietuvos miestų, Ryga, Talinas. Ir visada kelionėje lydėjo daina.

Abiturientai su tėvais ir klasės auklėtoja prie savo mokyklos. 1959 m. SMM

Daugėjo mokinių, baigusių mokyklą. Tai matyti iš augančio abiturientų skaičiaus: pirmojoje laidoje (1958 m.) buvo 11 abiturientų, antrojoje (1959 m.) – 17, o trečiojoje (1960 m.) – 18.

Veikė įvairūs būreliai. Aldona Bereišytė vadovavo jaunųjų gamtininkų būreliui ir tvarkė mokomąjį bandymų sklypą. Tai jos dėka apie mokyklą žydėjo gėlės, buvo įrengti nauji gėlynai, bandymų sklypas visada buvo prižiūrėtas. Leonardas Greičius vadovavo jaunųjų savanorių ugniagesių draugijai ir buvo praktikos darbų vadovas. Jonas Meilutis – turistų būreliui ir laisvanoriškai organizacijai armijai, aviacijai ir laivynui remti, Elena Meilutienė – Raudonojo kryžiaus organizacijai, Anelė Orentienė – literatų būreliui, Marytė Piliutytė – meno saviveiklos grupėms, Angelė Stankūnienė – sporto ir tautinių šokių grupei. Angelė Stankūnienė vadovavo mokinių šokių rateliui. 1960 metais ji su savo šokėjais dalyvavo respublikinėje dainų šventėje Vilniuje. Tai buvo vienintelis kolektyvas iš tuometinio Vilkijos rajono.

Pedagogų kolektyvą papildė nauji mokytojai: Henrikas Paškauskas ir Aldona Paškauskienė, Apolonija Paškevičiūtė, vėliau – Bronė Grižienė, Povilas Morkevičius, Elena ir Pranas Sakavičiai, Danutė Mikelkevičienė (Keturakytė).

Direktorius S. Losčio ir mokytojų rūpesčiu 1961 m. šalia I mokyklos pastato išaugo naujas (toliau vadinamas II) pastatas. Jis iškilo ant buvusio kariuomenės bataliono vado Antano Svilo gyvenamojo namo pamatų. Tai, kaip mano dabartinis mokyklos vadovas Petras Baršauskas, buvo klaida. Pamatai nebuvo izoliuoti nuo

drėgmės, todėl II pastato sienos nuolat drėksta, ant jų nesilaiko tinkas ir dažai. Pastatas, kaip tuomet statydavo, buvo plokščiu stogu, todėl kilo nuolatinės problemos lyjant. Teko stogą kelti ir daryti nuolydį. Pastatas atrodė šviesus, erdvus, tačiau nebuvo šiltas, dvigubi stiklai neturėjo reikiamo tarpo, puvo palangės, byrėjo palei grindis tinkas ir pan. Tik nuolatinis remontas galėjo laiduoti kiek normalesnes sąlygas darbui. Teko keisti blogą apšvietimą. Pastate nėra centrinio šildymo, vandentiekio, kanalizacijos, todėl negalima gerai sutvarkyti buities, įrengti valgyklos. Be to, nenumatyta, jog jame galėtų įsikurti kabinetai. Tad fizikos ir chemijos kabinetuose nėra paruošiamųjų kambarių. Tačiau anuo metu, t. y. 1961 m., toks priestatas mokyklai buvo labai reikalingas. Iki tol mokykla, dirbusi dviem pamainom, pradėjo dirbti viena pamaina. Pastato pirmajame aukšte dviejose patalpose buvo įkurtos medžio ir metalo dirbtuvės, bufetas, o antrajame aukšte – 4 klasės.

1962–1963 m. m. mokykloje vėl pradeda dirbti Eleonora Greičiuvienė (kurį laiką ji dirbo darželyje), lietuvių kalbą dėsto naujai atvykusios mokytojos Elena Ivanauskienė ir Agnietė Daukantienė, po atostogų grįžo į darbą istorikė Elena Meilutienė. Jauna mokytoja D. Keturakytė imasi vadovauti šokių grupei, sporto būreliui.

Šiuo laikotarpiu mokykla garsėja sporto renginiais. Buvęs kareivinių stadionas nuolatos tvarkomas, įrengiami nauji sporto aikštynai, bėgimo takai, šuoliaduobės. Aplinkinės mokyklos tokio gero stadiono neturėjo, todėl Seredžiaus mokykloje nuolat vyko rajono ir tarprajoninio masto varžybos, jame buvo rengiamos įvairios sporto šventės. Mokytoja D. Keturakytė, būdama didelė sporto entuziastė, gebėjo suorganizuoti ir įdomius sporto renginius.

1962 m. balandžio mėnesį, stambinant rajonus Lietuvoje, Seredžius priskiriamas Kauno rajonui, o 1963 m. sausį – įjungiamas į Jurbarko rajono sudėtį. Mokykla oficialiai pavadinama taip: Jurbarko rajono Seredžiaus vidurinė mokykla. Dubysa tampa riba, skiriančia Kauno ir Jurbarko rajonus. Tad Seredžiaus mokykla atsiduria pačiame rajono pakraštyje, iki Jurbarko – 43 km. Tai labai nepatogu ir mokytojams, ir mokiniams, nes ir vieniems, ir kitiems visada dažnai reikia važiuoti į rajono centrą.

Dalis mokinių gyveno mokyklos bendrabutyje (25 vietos). Bendrabučio pastatas buvo miestelio centre, tolokai nuo mokyklos. Jame nebuvo vandentiekio, kanalizacijos, todėl mokinių buities sąlygos nebuvo geros. Valgyti mokiniams reikėdavo eiti į melioratorių valgyklą, esančią netoli mokyklos, ant kalno. Pradžioje bendrabutyje daugiau gyveno mokiniai, kurių namai buvo toli nuo Seredžiaus. Autobusai į kaimus tada iki 1970 m. nevažinėjo. Vėliau, pradėjus į tolimesnius kaimus kursuoti autobusams, bendrabutyje dažniausiai gyveno socialiai remtinų šeimų vaikai. Jų išlaikymą rėmė „Nemuno“ kolūkis ir švietimo skyrius. Bendrabutis veikė iki 1992 m. Dabar šiame pastate planuojama įkurti bendruomenės centrą ir krašto muziejų.

Nuo 1963 m. rudens mokyklai pradėjo vadovauti Izabelė Šipailaitė.

Šiuo laikotarpiu pradedami kurti mokykloje kabinetai. Mokyklos įsakymų knygoje esantys įrašai rodo, kad 1963–1964 m. m. fizikos kabineto vedėju skiriamas Stasys Pazikas, o chemijos – Petras Genys. Jis ir mokymo dalies vedėjas. Fizikos kabinetas įkurtas I pastate, chemijos – II. Laborante dirbo Nijolė Žilinskaitė. Vietoj išvykusios L. Lostienės, bibliotekos vedėja paskirta Bronė Grižienė.

Mokykloje suaktyvėjo užklasinė veikla. Užklasinis darbas buvo paskirstytas taip: D. Keturakytė vadovavo sporto būreliui ir tautiniams šokiams, S. Pazikas –

jaunųjų technikų būreliui, M. Tautkuvienė – chorams, meno saviveiklai, S. Sutkaiytė – turistų būreliui, E. Ivanauskienė – literatų būreliui. Sporto ir meno saviveiklos kolektyvai tapo prizininkais rajono apžiūroje ir kartu su mokytojais vyko į respublikinę dainų šventę Vilniuje. Pasakoja Birutė Anaitienė (Bartušaitė), vykusi į šią šventę kaip mokyklos šokėja:

„Žinoma, repeticijos ir šventė paliko neišdildomą įspūdį. Tačiau patys geriausi prisiminimai liko apie kartu su mumis vykusius mokytojus. Jiems buvo nelengva – juk buvome dar tokie maži. Tačiau mokytojai buvo kantrūs ir geri. Visada prisiminsiu mokytoją Eleną Ivanauskienę, kuri rado laiko tarp repeticijų nuvesti mus, kaimo vaikus, ne paroduotuvėn, filman, o į Rasų kapines. Parodė tautos šviesuolių amžino poilsio vietą. Niekada vėliau, būdama Rasų kapinėse, nepatyrčiau tokio jaudulio, kaip tada, pirmą kartą... Esu dėkinga už tai savo mokytojai“.

Pradinėse klasėse tada nemažai metų dirbo šios mokytojos: Genė Krasauskienė, Elvyra Sutkuvienė, Danutė Petraitenė ir Julija Pečiukaitienė. Klasės buvo didelės – apie 30 mokinių kiekvienoje. Nemažai antramečių ir gerokai vyresnių už daugumą mokinių, todėl dirbti buvo nelengva. Bet mokytojos mokėjo surasti kelią į vaikų širdis ir protą. Visi vaikų tėvai buvo pažįstami, kaimynai, todėl dažnai bendraudavo. Mokytojos buvo ne tik kantrios, taktiškos, bet ir reiklios. Buvę pradinėse klasių mokiniai prisimena, kaip mokytojos, ypač Julija Pečiukaitienė ir Elvyra Sutkuvienė, kartu su mokiniais tvarkydavo aplinką. Tai jų dėka prie III pastato užveistas gėlynas. Vaikai ir mokytojos nešė velėnas nuo šaudyklos kranto, jomis išdėliojo gėlyno kraštus, kurio viduryje žydėjo tulpės, jurginai, astros. Patys mokiniai daužė raudonas plytas, o duženomis barstė takelius, kad žolė neaugtų, kad būtų gražu.

Nepamirštami ir pradinėse klasių mokinių suvaidinti spektakliai, surengti koncertai, šventės. Graži tapo tradicija (išlikusi ir šiandien), kai ketvirtos klasės mokiniai ruošia atsisveikinimą su pradine mokykla. Ta proga suvaidina spektaklį ar parengia koncertą. Kiek gražių spektaklių būta! Tai „Strakalas ir makalas“, „Grybų karas“, „Pelenė“, „Ožka-Ragožka“, „Katės namai“ ir kt. Gražiai papuošta salė, puikios dekoracijos, įdomios kaukės ir rūbai – viskas nuteikdavo šventiškai. Ir nieko šiose šventėse nebuvo kasdieniško, nes tai buvo ne eilinė diena, o atsisveikinimas su vaikyste ir savo pirmąja mokytoja.

Kaip ir anksčiau, aktyvi mokyklos sportinė veikla. Kūno kultūros mokytoja pradeda dirbti Aldona Virakienė (Keturakytė). Mokykloje po pamokų dažnai vykdavo tinklinio, krepšinio, vėliau – rankinio, lengvosios atletikos treniruotės ir varžybos. Buvo ir neblogų sportininkų. Vidas Urbikas ne kartą rajono lengvosios atletikos varžybose pelnydavo prizines vietas, Valdas Kavaliauskas vėliau tapo respublikoje garsiu rankininku, Vidmantas Galubauskas šiandien puikus irklavimo sporto treneris. Mokykla turėjo krepšinio, tinklinio, rankinio komandas, atstovaujančias mokyklai rajono varžybose. Žiemą mokyklos sportininkai treniruodavosi Belvederio technikumų sporto salėje, kadangi mokyklos salė nebuvo tam tinkama.

Pasitraukus iš mokyklos mokytojams Genei ir Petruai Geniams, pavaduotoja mokymo reikalams skiriama istorijos mokytoja Elena Sakavičienė. Dauguma buvusių

jos mokinių pamena Eleną Sakavičienę kaip linksmą, taktišką ir jautrią mokytoją. „Prisimenu mokytojos Elenos Sakavičienės šypseną. Jos gyvumas ir visada džiugį nuotaiką užkrėsavo ir mus, mokinius. Ir pamokos būdavo įdomios“, – prisimena buvusi abiturientė Zita Pitkurnienė (Vasiliauskaitė).

Baigęs pedagoginį institutą, atvyko dirbti jaunas matematikos mokytojas Kazys Pulmonas (dabar jis dirba Pedagogų profesinės raidos centre). Tai buvo išskirtinė asmenybė. Tai mokytojas, kokio laukia mokiniai ir kokių tuomet mokykloje buvo nedaug. Linksmas, energingas, jaunas ir reiklus. Jis ėmėsi vadovauti turistų-kraštotyrininkų būreliui. Tai jo dėka Seredžiaus turistai išgarsėjo ne tik rajone, bet ir respublikoje, pabuvojo Leningrade, Maskvoje, Baltarusijos, Ukrainos miestuose. Jis organizavo ir kraštotyros veiklą: mokiniai užrašinėjo senų žmonių atsiminimus, tautosaką, lankė ir tyrinėjo kapines. Galima teigti, jog mokytojas Kazys Pulmonas – pirmasis Seredžiaus kraštotyros ir turizmo organizatorius ir vadovas. Ir šiandien mokyklos muziejuje yra nemažai jo kartu su mokiniais surinktų įvairiausių eksponatų, nuotraukų, parengta albumų. Mokyklos muziejuje yra daug garbės raštų, pagyrimo lapų, diplomų už įvairiapusę turizmo ir kraštotyros veiklą. Kazys Pulmonas buvo ir puikus savo dalyko specialistas. Kelerius metus iš eilės po 2–3, o iš vienuoliktosios laidos net 4 abiturientai tęsė matematikos studijas Vilniaus universitete, kiti – Pedagoginiame institute.

1969 m. buvo paskelbtas mokyklos direktorės Izabelės Šipailaitės įsakymas dėl mokyklinių uniformų nešiojimo. Iki tol uniformos nebuvo būtinos. Nors dauguma mergaičių jas turėjo, tačiau rengėsi tik mokyklinių švenčių metu. Nuo 1969 m. rudens mokyklinės uniformos mokymosi metu mergaitėms tapo privalomos. Berniukams mokyklinių uniformų tada dar nebuvo.

1965 m. metų pabaigoje Seredžiaus MSMV buvo perkeltas į Jurbarką. Seredžiuje liko tik Jurbarko filialas. Iš miestelio išsikėlė nemažai gyventojų, tad sumažėjo ir mokinių skaičius mokykloje. Kartu su vyru į Jurbarką išsikėlė muzikos mokytoja Marija Tautkuvienė, išvyko ir mokytojai Sakavičiai. Direktorės pavaduotoja dirbti pradėjo Zita Kaušytė, rusų kalbą dėstė Jonas Meilutis ir Antanas Mickūnas, chemiją – Antanas Žilinskas, Ona Gaidytė dirbo su pradinukais, taip pat dėstė istoriją ketvirtoje klasėje, Aldona Pečiulienė vadovauja darbams darže ir bibliotekai.

Iš Belvederio žemės ūkio technikumams buvo iškeltas į Smalininkus. Seredžiaus miestelis labai ištuštėjo.

Mokytojams dažnai buvo skiriami įvairūs papildomi darbai. Daug metų įvairūs rinkimai, sovietiniai balsavimai buvo organizuojami mokykloje, III pastate. Mokytojai privalėjo būti agitatoriais, ruošti rinkimų būstinę, budėti joje, nešioti rinkimų urnas ir pan. Jie būdavo komandiruojami į Vilkiją, Veliuoną ar Jurbarką į agitatorių pasitarimus, propagandistų seminarus ir kt. užsiėmimus.

Seredžiaus mokykla neturėjo atskiro namo mokytojų šeimoms apgyvendinti, todėl atvykusiems čia dirbti mokytojams teko samdytis butus pas vietinius gyventojus. Suremontuoti kareivinių pastatai priklausė Seredžiuje įsikūrusiai Melioracijos statybos ir montavimo valdybai (MSMV), juose įsikūrė melioratorių šeimos. Keli butai buvo skirti ir mokytojų šeimoms.

Apibendrinant aptartą laikotarpį, galima teigti, kad, vadovaujant direktorei Izabelei Šipailaitei, mokykloje vyravo tvarka ir drausmė. Dirbo geri specialistai, savo dalyko žinovai: Kazimieras Pulmonas, Elena Ivanauskienė, Agnietė Daukantienė, Ele-

na ir Pranas Sakavičiai, Genė ir Petras Geniai, Stasys Pazikas, Anelė Pečiukėnienė, Jonas Meilutis, Elena Meilutienė, Marija Tautkuvienė. Tvirtas žinias teikė šios pradinė klasių mokytojos, turinčios didelę darbo patirtį: Julija Pečiukaitienė, Elvyra Sutkuvienė, Genė Krasauskienė ir Danutė Petraitenė, vėliau – Ona Gaidytė. Nemaža dalis Seredžiaus vidurinės mokyklos mokinių nesunkiai įstudavo į aukštąsias mokyklas ar kitaip siekdavo didesnio išsilavinimo.

Nuo 1971 m. rudens, išvykus direktorei Izabelei Šipailaitei dirbti į Kauno politechnikos institutą, direktore skiriama Laimutė Laurinaitienė (iki tol buvusi Raudonės vidurinės mokyklos mokytoja).

Tą patį rudenį vietoj išvykusio jau pensininko S. Paziko fiziką pradėjo dėstyti Rūta Jašinskaitė, buvusi šios mokyklos mokinė. Jauna specialistė visą energiją skyrė mokyklai ir vaikams, sutvarkė fizikos kabinetą, telkė mokinius, išradingai vadovavo jaunųjų technikų būreliui.

Direktorės pavaduotoju užklasiniam darbui pradėjo dirbti Vilhelmas Krasauskas, prieš kelerius metus dėstęs biologiją ir chemiją Belvederio žemės ūkio techniku. Kito direktoriaus pavaduotojo švietimo skyrius neskyrė, tad direktorei L. Laurinaitienei ir pavaduotojui V. Krasauskui teko tvarkyti visus mokymo ir auklėjimo reikalus mokykloje.

1972 m. rudenį iš Armeniškių mokyklos atėjo dirbti Aniceta Veličkienė. Ji dėstė istoriją ir lietuvių kalbą žemesnėms klasėms. Mokytoja buvo darbšti ir pareiginga. Vėliau ji dėstė piešimą, dirbo mokyklos bibliotekoje (šiuo metu A. Veličkienė yra pensininkė). Tais metais iš mokyklos išvyko Kazimieras Pulmonas. Matematiką pradėjo dėstyti jauna specialistė Alvyra Ditkuvienė, nuo 1984 m. tapusi direktoriaus pavaduotoja ugdymui.

Šio laikotarpio dokumentai byloja, kad mokyklai paliekama vis mažiau savarankiškumo. Daugelį dalykų nurodo rajono švietimo skyrius. Sunku pasakyti, ar pažangumas tikrai turėjo būti toks, kokį nurodė švietimo skyrius, yra nuorodos ir dėl profesinio orientavimo, karinio-patriotinio, internacionalinio ir ateistinio auklėjimo stiprinimo.

1973 m. rudenį pavaduotoja mokymui ir auklėjimui pradėjo dirbti Rūta Hakaitė. Tais pačiais mokslo metais vietoj išvykusios dirbti į Vilkiją mokytojos Elenos Ivanauskienės lietuvių kalbą pradėjo dėstyti Jadvyga Ulevičienė (Grikštaitė). Atvyko rusų kalbos specialistė Mirga Alantaitė. Dalį matematikos pamokų dėstė Antanas Dumčaitis.

Užklasinis darbas mokykloje ir toliau gana aktyvus. Veikė medžio drožėjų būrelis, kuriam vadovavo Povilas Markevičius. Mokinių darbai puošė mokykloje rengiamas parodas, mokyklos koridorius. P. Markevičius po neilgos pertraukos vėl ėmėsi ūkvedžio pareigų. Įdomiai su bibliotekininkų būreliu dirbo bibliotekos vedėja Aldona Pečiulienė: rengė knygų parodas, ruošė popietes, knygų aptarimus. Mokykloje buvo organizuojamos savitvarkos, talkų dienos, aplinkos tvarkymo savaitės. Buvo palaidomi ryšiai su „Armenos“, „Nemuno“ ir Kauno rajono „Draugystės“ kolūkių vadovais dėl mokinių lankomumo ir pažangumo. Apie mokinių mokymosi rezultatus mokyklos vadovai raštu pranešdavo ūkių vadovams, visuomeninėms organizacijoms. Šiuo laikotarpiu buvo pradėtas vykdyti valstybės nutarimas „Dėl privalomo visuotinio vidurinio mokymosi“.

Darbo sąlygos mokykloje nebuvo lengvos. Klasėse daug mokinių, vis dar buvo po du klasių komplektus iki 10 klasės, mokykloje patalpų maža, ypač kabinetams įrengti. Nors rajone prasidėjo masinis kabinetų steigimas, tačiau Seredžiaus mokykloje tai praktiškai įgyvendinti buvo neįmanoma. Mokykla juk buvo nepritaikyta kabineinei sistemai: koridoriai siauri ir tamsūs, klasių patalpos mažos. Veikė tiktai anksčiau įkurti fizikos, chemijos, buities kabinetai. Kai kurie mokytojai kūrė klases-kabinetus, tačiau tai nepasiteisino, nes mokymo priemonės mokiniai dažnai sugadindavo. Juose nebuvo galima laikyti jokios aparatūros.

Dažna pedagogų kaita, ne itin reiklūs vadovai, ne visada protingi nurodymai „iš viršaus“ menkino mokyklos prestižą mokinių ir jų tėvų tarpe, turėjo poveikį vaikų žinioms.

1 lentelė

Mokinių skaičius 1964–1973 metais

Metai	1964	1965	1966	1968	1969	1970	1971	1972	1973
Mok. skč.	357	360	360	368	372	380	384	389	395

Mokykla 1974–1988 metais

1974–1975 m. m. Seredžiaus vidurinei mokyklai buvo nelengvi. Mokykloje nebuvo direktoriaus. Laimutė Laurinaitienė grįžo dirbti į Raudonės vidurinę mokyklą, o Seredžiuje švietimo skyrius tinkamos direktoriaus kandidatūros nesurado. Pavadojuoja Rūta Hakaitė dirbo ir savo, ir direktoriaus darbą. Užklasinių darbą organizavo naujai atvykusi mokytoja Vanda Mikalauskaitė. Į mokyklą atvyko jauna Pakėnų šeima (apsigyveno mokyklos I pastate). Irena Pakėnienė dėstė chemiją ir fiziką (vietoj išvykusios R. Jašinskaitės), Albinas Pakėnas – karinio rengimo vadovas ir fizinio lavinimo mokytojas. Dalį matematikos, fizikos pamokų ir astronomiją dėstė Zita Radvilavičienė, muzikos pamokas vedė ir vadovavo chorams Regina Greičiuvienė (Statkutė). Mokykloje pradėjo rusų kalbą dėstyti jauna specialistė Natalija Lebedeva. Nemokėdama lietuvių kalbos, pirmaisiais metais ji sunkiai bendravo su mokiniais. Vėliau ši kalbos barjerą sugebėjo įveikti.

Iš viso mokykloje dirbo 27 mokytojai. Mokykloje veikė šeši būreliai. Daugiausia dėmesio tada buvo skiriama visuotiniam viduriniam mokymui vykdyti. Dokumentai rodo šio laikotarpio mokymosi rezultatus, mokinių pažangumą (kuris gana aukštas), tačiau kiek jis tikras, sunku pasakyti. Posėdžiuose, direkcinuose pasitarimuose dažnai nerimauta dėl žemos mokymosi kokybės (gana mažas mokinių skaičius mokėsi gerai ir labai gerai). Vidurinis mokslas buvo privalomas. „*Apie mokytojo prestižą kalbėti neverta*“, – sako tuo laiku mokykloje dirbusi mokytoja Elena Meilutienė. O štai kaip tą laikotarpį apibūdina mokytoja Alvyra Ditkuvienė: „*Pasidairydavom į kaimynus. Sužinodavom, kokių pažangumų žada baigti metus Klausučiai, Veliuona, ir mes derindavomės panašiai. Ir neduok die sumažinti! Kentės tuomet direktorius nuo rajono valdžios, o kad kas, tai ir inspektūrą atsiųs darbo patikrinti!*“. Tokia padėtis mokykloje tęsėsi gana ilgai.

Įgyvendinti visuotinę vidurinę mokslą padėjo mokykloje įsteigtas Jurbarko neakivaizdinės mokyklos Seredžiaus konsultacinis punktas. Pradžioje jam vadovavo Jonas Andriuškevičius, vėliau – Margarita Baršauskienė, Alvyra Ditkuvienė. Punktą,

kuriame atidarytos 9–11 klasės, lankė gana nemažai Seredžiaus apylinkės mokinių, taip pat ir buvę Seredžiaus vidurinės mokyklos mokiniai, tuo metu besimoką Vilkijos profesinėje mokykloje. Lankė pamokas ir vyresnieji, dirbantys „Nemuno“, „Armenos“, „Draugystės“ kolūkiuose. Kas metai vidurinio mokslo baigimo atestatus gaudavo 10–12 abiturientų.

Keitėsi mokytojai. Nuo 1975–1976 m. m. pavaduotoja užklasiniam darbui dirbo lietuvių kalbos mokytoja Zita Jocytė; nuo 1976–1977 m. m. rusų kalbą dėstyti atvyko jauna specialistė Genovaitė Ramanauskaitė, didelė profsąjungos aktyvistė, organizavusi išvykas į spektaklius, koncertus, dalyvavusi meno saviveikloje.

Kurį laiką mokykloje nebuvo gero muzikos mokytojo. 1977–1978 m. m. muzikos mokytoja pradeda dirbti Birutė Šerevičienė, gabi jauna specialistė. Ji vadovauja ir mokyklos chorams, kuriuos paruošė dainų šventėms, rengė koncertus mokykloje ir kultūros namuose. Mokėjo suburti draugėn ir mokinius, ir suaugusius. Gaila, mokykloje ji dirbo neilgai – išvyko į Kauną.

Rusų kalbos mokytoja Mirga Alantaitė turėjo puikių idėjų klasės veiklai pagyvinti. Subūrė nedidelį klasės kolektyvą – branduolį, mokė šiuos mokinius išradin-gumo, skatino skaityti, domėtis mokslu. Jos vadovaujama klasė visuomet puikiai pasirodydavo Naujųjų metų karnavale, sporto varžybose, turistų sąskrydžiuose. Mokytoja mokėjo sudominti mokinius savo dalyku. Trys jos auklėjamosios klasės mokiniai pasirinko rusų kalbos studijas Vilniaus universitete.

1975 m. į Seredžiaus mokyklą atvyko jaunas fizikos mokytojas Petras Baršauskas, kuris ėmėsi vadovauti mokinių aktyvui. Vyresniųjų klasių mokiniai organizavo konkursus, rinkdami geriausią klasę. Kriterijai įvairūs: mokslas, lankomumas, visuomenei naudinga veikla, klasės švara, tvarka ir pan. Tai buvo fiksuojama stende „Kelionė po Saulės sistemą“. Mokiniai į šią „kelionę“ noriai įsijungė, tai juos skatino geriau mokytis ir elgtis. P. Baršauskas po pamokų sporto aikštelėje su mokiniais žaidė krepšinį, futbolą. Pradėjo jis organizuoti ir turizmo dienas.

Nuo 1977 m. mokyklos turistų būreliui vadovavo Margarita Baršauskienė. Tada buvo rengiami tarprajoniniai turistų, mokinių ir mokytojų sąskrydžiai, kuriuose dalyvaudavo Raseinių, Jurbarko ir Kėdainių rajonų turistai. Turistų varžybose Seredžiaus moksleiviai yra iškovoję nemažai prizinių vietų, gavę turistinių prizų: kuprinių, palapinių, kamuolių, suvenyrų. Mokyklos muziejuje saugomi gauti turistų diplomai, garbės raštai. Mokiniai kartu su mokytojais pabuvojo Rygoje, Taline, Leningrade, važiavo per Kuršių Neriją ir Karaliaučiaus kraštą, aplankė Maskvą, pavasario atos-togas praleido Užkarpatėje.

Nuo 1980 m. direktoriaus pavaduotoju mokymui paskirtas fizikas Petras Baršauskas. Mokykloje neliko „laisvų“ pamokų. P. Baršauskas rūpinosi lankomumu, pažangumu. Mokiniai domėjosi tiksliaisiais mokslais, lankė jaunųjų fizikų mokyklą „Fotonas“, dalyvavo respublikinėje jaunųjų fizikų olimpiadoje. Daiva Pečiukėnaitė 1979 m. respublikinėje olimpiadoje Šiauliuose gavo garbės raštą. Rosita Urniežiūtė 1983 m. užėmė pirmąją vietą rajono fizikų olimpiadoje ir dalyvavo respublikos olimpiadoje Biržuose, kur taip pat gerai pasirodė. P. Baršauskas turi ir savo pasekėjų – keletas jo mokinių pasirinko fizikos studijas.

Tada ypač aktualus mokykloje tapo profesinis orientavimas. Mokykloms iš anksto būdavo pateikiami planai, kuriuos reikėjo būtinai įvykdyti. Ypač svarbu buvo,

kad kuo daugiau mokinių stotų į žemės ūkio mokyklas. Ne visuomet mokinių ir tėvų norai sutapdavo su rajono valdininkų nurodytais skaičiais, todėl mokyklos vadovams dėl to tekdavo aiškintis švietimo skyriuje ar partijos komitete.

*Abiturientai
su mokytojais
prie savo mokyklos.
1983 m. SMM*

Partijos komitetas kontroliavo visas mokyklos darbo sritis: mokymą, auklėjimą, užklasinę veiklą. Reikalavo tikinčiųjų ar lankančių bažnyčių mokinių skaičiaus, įvairių kitų žinių ir ataskaitų. Partijos komiteto įsakymu buvo atleista iš mokyklos mokytoja Mirga Alantaitė (vėliau teismas šį įsakymą panaikino), o mokyklos direktorius Justinas Birgiolas gavo griežtą papeikimą.

Nepaisant įvairių suvaržymų, mokykloje buvo surengta daug gražių švenčių ir vakarų. Tikrai šventiškai vykdavo Naujųjų metų karnavalai ir Eglutės šventės, popietės, buvo graži tradicija rengti bendrus vakarus-viktorinas ar konkursus kartu su tėvais. Tėvų, mokytojų ir mokinių komandos varžėsi konkursuose, kartu vyko į spektaklius, turistinius žygius ir sąskrydžius. Pavaduotoja Rūta Hakaitė surengė puikią folkloro šventę, kurioje dalyvavęs folkloro ansamblis iš Kauno mokė vaikus liaudies šokių, dainų ir žaidimų. Vakare dalyvavo aktorė Regina Varnaitė. Mokytoja Agnietė Daukantienė parengė gražų spektaklį „Laimės žiburys“, skirtą J. Biliūnui paminėti, sukviėtė mokinius, mokytojus ir tėvus į gražią Kalbos šventę.

Nuo 1984 m. mokyklos vairą perėmė Petras Baršauskas. Buvęs direktorius Justinas Birgiolas išėjo į pensiją, pasilikęs mokykloje dėstyti tik keletą pamokų. Keitėsi ir kiti mokytojai. Rusų kalbą vietoj Natalijos Lebedevos ir Mirgos Alantaitės pradėjo dėstyti Vanda Šimėnaitė ir Valentina Pancernienė, vokiečių kalbą – Birutė Ropytė, vėliau – Vida Paškauskienė (Arštikaitytė), fizinių lavinimą – Remigijus Brazaitis, vėliau – Egidijus Juška. Nuo 1985 m. lietuvių kalbą dėsto Roma Masaitytė. Pradinėse klasėse dirbo Elvyra Sutkuvienė, Dalė Vasiliauskienė, Albina Klasauskienė. Savarankiškumo mokyklos turėjo labai mažai. Jie buvo priklausomi nuo rajono švietimo skyriaus finansinės padėties ir vadovavimo.

Ir vis dėlto ir šiuo sąstingio laikotarpiu Seredžiaus vidurinė mokykla mokė ir auklėjo vaikus būti gerais, dorais, mylėti artimą, savo tėvus, savo mokyklą. Mokykla kartu su kultūros namais buvo šviesos žiburys Seredžiuje: rengė šventes, vakarus, koncertus, kuriuose rado atgaivą ir jauni, ir pagyvenę šio krašto žmonės.

2 lentelė

Mokinių skaičius 1974–1988 metais

Metai	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Mok. skč.	401	359	340	332	302	289	275	262	236	230	225	212	199	182	177

Pertvarkos metai. Išsilaisvinimo pradžia

1988 m. spaudoje buvo paskelbtas naujas švietimo reformos projektas. Jį aptarė, svarstė ir teikė pasiūlymus mokytojai, tėvai, visuomenė. Greitai projektas buvo pradėtas vykdyti. Mokykloms buvo numatyti konkretūs uždaviniai pagal šį projektą.

Ypač didelis dėmesys skirtas darbiniam mokymui ir visuomenei naudingai veiklai. Per praėjusius kelerius metus darbinis mokymas buvo diegiamas įvairiomis formomis. Buvo laikas, kai mokykloje, padedant šefams, buvo steigiamos gamybinės klasės. Taip Jurbarko Melioracijos statybos ir montavimo valdybai padedant įrengta dirbtuvėse metalo darbų, šaltkalvystės klasė. Mokiniai dirbo su metalo apdirbimo staklėmis – gamino raktus iš pateiktų ruošinių. Tokių raktų gaminti atvažiuodavo ir Klausučių mokyklos mokiniai. Mergaitėms norėta tuo metu įrengti melžimo klasę fermoje, tačiau mokykla tam pasipriešino. Mokykloje mergaitės mokė „mergaitišku“ specialybių: virimo, siuvimo. Visą širdį mokiniams ir mokyklai atidavė mokytoja Julija Pečiukaitienė. Ji gražiai įrengė mokyklos buities kabinetą, sutvarkė gėlynus, rūpinosi, kad mokykloje būtų jauku ir gražu.

Įsteigus Klausučiuose gamybinio mokymo kombinatą, mokiniai važiuodavo mokyti ten: mergaitės mokėsi sodininko ir melžėjos profesijos, o berniukai – traktorininko. Vežiodavo kombinato autobusas.

Keitėsi ir klasių struktūra. Į mokyklą vaikai pradėjo eiti nuo šešerių metų. Tai vadinamieji „nulinukai“, vėliau tapę pirmokais. Reikėjo įruošti žaidimų kambarį, rūpintis jų poilsiu. Deja, dėl patalpų stokos miegamojo įrengti nepavyko. Ir tais metais mokiniai „peršoko“ per vieną klasę. Mokyklos klasės susigrupavo taip: pradinės, 5–9 ir 10–12.

Jau politinio ir tautinio pakilimo pradžioje sustiprėjo mokykloje demokratija, ypač suaktyvėjo mokinių savivalda. Kūrėsi mokinių komitetas, kurio nariai demokratiniais pagrindais dalyvavo mokyklos valdyme. Jie buvo dažni svečiai mokyklos pedagogų tarybos posėdžiuose, kur kartu su mokytojais aptarė įvairius moksleiviams rūpimus klausimus. Aktyvios mokinių komiteto narės buvo Regina Šimkevičiūtė, Dailė Žilinskytė, Liutautas Žilevičius, Laisvutė Žažekytė.

Keitėsi ir mokytojai. 1988 m. fizinių lavinimą pradėjo dėstyti Liudas Anužis (mirė 2002 m.), atvyko dvi jaunos specialistės – istorikė Eglė Jankauskaitė, dirbusi mokykloje iki 1994 metų, ir tik porą metų mokykloje pabuvusi Sigita Januškevičienė (Sungailaitė). Pradinėse klasėse pradėjo dirbti jauna mokytoja Dalia Nekrošienė (Dovidaitytė).

*Senieji laiptai
į mokyklą. 2002 m.
E. Juškos nuotr.*

1991 m., sumažėjus darželinukų skaičiui, dalis neseniai pastatyto darželio pastato atiteko mokyklai. Čia buvo įrengta mokyklos valgykla ir I klasė, kuriai ėmėsi vadovauti jaunas mokytojas Rimvydas Baltutis, baigęs Šiaulių pedagoginio instituto pradinį klasių ir fizinio lavinimo specialybę. Mokiniai pamilo šį išradingą ir mylintį vaikus mokytoją. Ypač jiems linksma ir įdomu buvo per pertraukas. Darželyje vietos buvo daug, ir mokytojas galėjo mokyti vaikus įvairių įdomių žaidimų, sportinių pratimų. Dvejus metus vaikai mokėsi darželyje, paskui, kai čia buvo išjungtas šildymas, grįžo į senąją mokyklą. Darželyje įsikūrė senelių globos namai, o mokytojas Rimvydas Baltutis išvyko dirbti į Klausučių vidurinę mokyklą.

Nuo 1988 m. mokykloje įvyko nemažai gražių permainų. Bene maloniausia – restauruoti senieji laiptai, vedantys iš miestelio į mokyklą. Įrengti dar tarpukaryje, jau daugelį metų jie buvo ištrupėję, nulūžinėję. O juk jie – tai mokyklos dalis. Direktorius P. Baršauskas ėmėsi jų rekonstrukcijos. Tuo metu mokykloje meistrų dirbo Viktoras Bendzius, buvęs kolūkio statybos inžinierius. Jis su mokiniais laiptus ir restauravo. V. Bendzius vadovavo ir mokyklos ūkinio pastato – malkinės statybai. Iki tol stovėjusias apgriuvusias lūšnas pakeitė gražus ūkinis pastatas.

Direktoriaus sumanymu buvo pertvarkyta ir mokyklos salė. Scena iškalta dailylentėmis, gražiai išdažytos salės sienos. Pertvarkytos pirmojo pastato abiejų aukštų koridorių sienelės. Koridoriaus sienas papuošė pora Dailės akademijos studentų paveikslų, vietinių pynėjų iš vytelių darbai. Mokykla išdažyta šviesiais dažais. Mokiniai prižiūri savo klases: augina gėles, puošia savais piešiniais, karpiniais, tvarko jas.

Nuo 1990 m. metų mokykloje vyksta tikybos pamokos. Metus laiko vyresnėms klasėms tikybos pamokas dėstė parapijos klebonas Antanas Jurgutis, jaunesniems – vargonininkė Marija Rekiūtė, o 1991–1992 m. m. tikybos pamokas dėstė klierikas Egidijus Ramašauskas. Jis nuvežė mokinius į Kauno kunigų seminariją, Kauno liaudies muzikos instrumentų muziejų. 1993–1994 m. m. mokykloje tikybos mokytoju dirbo Stanislovas Urbonavičius. Apie 40 jo parengtų mokinių vasarą priėmė Pirmąją komuniją.

Mokyklos pradinėse klasėse pradėjo dirbti jauna mokytojų šeima – Jūratė ir Liutauras Žilevičiai. Liutauras buvo baigęs Seredžiaus vidurinę mokyklą, su mokyklos rekomendacija įstojęs į Šiaulių pedagoginį universitetą ir ten įsigijęs pradinį

klasių mokytojo specialybę. Jis grįžo dirbti į savo mokyklą. Pradinių klasių mokytojos Dalė Vasiliauskienė ir Albina Klasauskienė neakivaizdiniu būdu yra įgijusios aukštąjį išsilavinimą.

Trejus metus mokykloje kūno kultūrą dėstė Vaidotas Arkušauskas, anksčiau mokėsis mūsų mokykloje. Zita Šatinskienė dėsto mokykloje etiką ir vadovauja užklausiniam darbui. Muziką dėsto jauna mokytoja Loreta Šimkevičienė, baigusi Lietuvos konservatorijos Klaipėdos fakultetą.

Mokykla nebijo naujovių. Jau nuo 1991 m. rudens mokykloje pradėta naudoti dešimtbalė sistema. Pirmaisiais metais ją taikyti pradėta tiktai nuo 5 klasės, o vėliau 10-ies balų sistema žinios imtos vertinti ir pradinėse klasėse.

Suaktyvėjo mokyklos tarybos, kurią sudarė mokytojų ir mokinių tėvų atstovai, veikla. 1993–1994 m. m. jai vadovavo tėvų atstovė Jadvyga Sutranavičienė, 1994–1995 – Stasys Garbštas. Mokykla neturi jokių rėmėjų, todėl tenka verstis tuo, ką gauna iš rajono švietimo skyriaus. Tomis lėšomis 1994 m. vasarą buvo atlikta rekonstrukcija I pastate: pakeistos kai kurių klasių lubos, perdengtas I pastato stogas, pakeisti lietvamzdžiai. Didžiausias mokyklos direktoriaus rūpestis – perdažyti mokyklos pastatus iš lauko pusės. Bet tai padaryti nelengva, nes lėšų mažai, o dažai brangūs.

Mokykla pradėjo ieškoti, anot direktoriaus, prasmingo ir brandaus darbo krypties. 1991 m. pasirinktas etnokultūros ir kraštotyros darbo plėtojimas. Mokykla sena, įdomi jos istorija, gražios kraštotyros darbo tradicijos. Tad ši kryptis atsirado tarytum savaime. Mokykloje buvo įkurtas ir kraštotyros muziejus – visą šią veiklą vienijantis centras. Čia kaupiami senoviniai buitiniai rakandai, darbo įrankiai, tiriama apylinkės etnografija, etnokultūra, renkami prisiminimai ir duomenys apie žymius seredžiškius, mokyklos praeitį. Šį darbą organizavo ir jam vadovauja mokytoja M. Baršauskienė. 2000 m. Švietimo ir mokslo ministerijos ji buvo apdovanota asmenine dovana, o jaunesni mokyklos muziejininkai pagyrimo raštu.

Mokykla (mokytojai ir mokiniai) buvo tautinio atgimimo Seredžiaus apylinkėje iniciatoriai ir dalyviai. Nemažai mokytojų ir mokinių dalyvavo 1989-ųjų–1990-ųjų metų mitinguose Kaune ir Vilniuje, stovėjo Baltijos kelyje. Baisiomis 1991-ųjų sausio dienomis mokytojai kartu su kitais apylinkės žmonėmis važiavo prie Parlamento. Seredžiaus vidurinės mokyklos mokiniai pirmieji aplankė Seimo rūmus, tuometinio Laimos Andrikienės padėjėjo Algio Pečiukaičio dėka pabuvojo Seimo rūmų posėdžių salėje, aplankė Antakalnio kapines ir padėjo gėlių ant žuvusių laisvės kovotojų kapų.

Mokyklą lanko ne tik Seredžiaus miestelio, bet ir Motiškių, Pieštvenų, Padubysio, Burbiškių, Naciūnų, Pašilių, Grivančių kaimų vaikai. Keliolika mokinių važinėja iš Kauno rajono (gyvenančių netoli Seredžiaus, bet kitoje Dubysos pusėje). Mokiniais atvykti į mokyklą nesunku, nes juos atveža mokyklos autobusas arba maršrutiniai autobusai. Mokyklos autobusu mokiniai važiuoja ir į ekskursijas po Lietuvą. Vyresnieji pabuvojo Trakuose, Pažaislyje, Rumšiškėse, Kernavėje, o pradinukai, penktokai ir šeštokai aplankė panemunių pilis, Jurbarką.

Nuo 1992 m. gruodžio 1 d. mokykla tapo finansiškai savarankiška, turi savo buhalteriją. Buhaltere dirba Adelė Kulikauskienė. Mokyklai skiriamas lėšas mokykla pati pasiskirsto pagal sudaromą sąmatą. Anksčiau mokykla negaudavo lėšų kapitaliniam remontui, o 1994 m. tam ji panaudojo net 30 000 litų. Mokyklos vadovybės nuomone, sava buhalterija yra teigiamas mokyklos išlaikymo ir buvimo veiksnys.

*Seredžiaus pagrindinė mokykla. 2002 m.
E. Juškos nuotr.*

3 lentelė
Mokinių skaičius 1989–1995 metais

Metai	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Mok. skč.	160	178	157	146	138	155	162

1995 m. birželio 17 d. Seredžiaus mokykla šventė iškart du jubiliejus – mokyklos įkūrimo 360-metį ir vidurinės mokyklos 40-metį. Į šventę atvyko 37 buvę mokyklos mokytojai, dalyvavo rajono švietimo skyriaus vedėja Eugenija Banaitienė, inspektorė Genovaitė Pocevičienė, seniūnas Jonas Pikoraitis, mokyklos tarybos narys Petras Mockaitis. Susirinko per 300 buvusių mokyklos auklėtinių. Visų abiturientų laidų atstovai išsakė padėką buvusiems mokytojams, prisiminė reikšmingesnius ar linksmesnius įvykius iš mokyklinio gyvenimo. Buvę abiturientai paliko mokyklai atminimo dovanas. Ta proga mokykla išleido jubiliejinį mokyklos laikraščio „Skambutis“ numerį, kurį įteikė kiekvienam svečiui. Bažnyčioje buvo pašventinta mokyklos vėliava.

Mokykla 1992–2001 metais

Paskutiniai penkeri XX a. tūkstantmečio metai mokyklai atnešė nemažai permai-
nų. Jau 1992 m. Lietuvos švietimo koncepcijoje buvo nusakyti svarbiausi ugdymo tiks-
lai⁵. Mūsų mokykla, be kitų svarbių ugdymo tikslų, ypač didelį dėmesį skyrė dviem
tikslams: asmens profesinės veiklos pasirengimo ir gebėjimo adaptuotis kintančiose
socialinėse ir ekonominėse sąlygose ugdymui ir asmens tautinės bei kultūrinės savi-
monės brandinimui. Norėdama realizuoti pirmąjį tikslą, mokyklos pedagogų taryba
1997 m. rugpjūčio 30 d. priėmė nutarimą įvesti mokykloje profilinį mokymą (realinio
profilio technologinę pakraipą). Pagrindas šiam profiliui jau buvo – ankstesnis sustip-
rintas darbinis mokymas. Dabar vyresnėse klasėse skiriama daugiau pamokų darbams,
pradedamos dėstyti naujos disciplinos: braižyba, dizainas, ekologinis ugdymas. Mo-
kiniai mielai renkasi šią pakraipą.

Plėtojamas ir antrasis paminėtas
ugdymo tikslas. Mokykla tęsia jau gero-

⁵Lietuvos švietimo koncepcija, Vilnius, 1992.

kai anksčiau pradėta etninės kultūros pažintinę veiklą. Nuo kraštotyros plėtojimo, pradėto dar 1991 m., pereita prie etninės kultūros ugdymo sistemos kūrimo. Juk 1996–1997 m. m. mokykla formulavo uždavinį „Etninės kultūros vertybių ugdymas mokymo procese ir nepamokinėje veikloje“, o 1997–1998 m. m. šis uždavinys jau nusakomas kaip: „Etninės kultūros ugdymo sistemos kūrimas“. Tolimesniais mokslo metais ši sistema tęsiama ir tobulinama, aptariamai darbo rezultatai. Sistema sudaryta remiantis dar 1994 m. išleistais Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų bendrųjų programų projektais⁶, o vėliau ji buvo tikslinama pagal 1997 m. išėjusias bendrąsias programas 1–10 klasėms, jau patvirtintas Švietimo ir mokslo ministerijos⁷. Etnokultūrinis darbas atliekamas visame mikrorajone, siekiant, kad mokykla taptų Seredžiaus etnokultūros centru.

Viena iš efektyviausių mokyklos veiklos formų – projektų ir programų kūrimas. Seredžiaus mokykla įsijungė į šią veiklą. Pirmasis projektas „Mokykla – Seredžiaus etnokultūros centras“ buvo paruoštas 1998 m. Šis projektas buvo pateiktas Jurbarko rajono švietimo skyriaus rengtam projektų konkursui ir laimėjo I vietą. Mokykla projektui įgyvendinti gavo 1300 Lt. Už gautas lėšas pirko vaizdo magnetofoną ir televizorių. Antrasis projektas – „Kultūrinio-informacinio centro įkūrimas Seredžiuje“, parengtas 1999 m., buvo pristatytas Švietimo kaitos fondui. Projektas tuojau pat buvo pradėtas įgyvendinti: 1999 m. gruodžio 14 d. į Seredžių atvyko Kauno dramos teatro aktorė R. Varnaitė su savo autorine programa. Planuojama ateityje buvusiame bendrabutyje įkurti informacinį centrą, ten įrengiant ir krašto muziejų.

1999 m. mokykla parengė ir „Informacijos technologija mokytojų kambaryje“ bei „Skautų organizacijos įkūrimas Seredžiaus vidurinėje mokykloje“ projektus. Pirmajam lėšų nebuvo skirta, o antrajam projektui įgyvendinti buvo skirtas dalinis finansavimas. Vaikų vasaros poilsui organizuoti buvo paruoštas projektas „Etnokultūrinio ugdymo ir poilsio stovykla „Dubysa“. Jam įgyvendinti buvo skirta 1000 Lt. Mokykla įsigijo diktofoną.

Mokykloje (dažnai kartu su Seredžiaus kultūros namais) rengiama nemažai popiečių, vakaronių, kitokių renginių. Tačiau mokykla turi ir savo svarbiausių, jau tradicinių renginių. Tai kasmetinės mokyklinės šventės, proginiai minėjimai ir šie etnokultūriniai renginiai: rudens šventė (Mykolinės), prieškalėdinis renginys „Per Advento tamsą į Kalėdų šviesą“, Užgavėnių, Margučių šventės ir kt.

Seredžiaus vidurinės mokyklos laikraštis „Skambutis“ 1995 m.

SKAMBUTIS

Seredžiaus vidurinės mokyklos laikraštis
1995 m. birželio 17 d.

Daina
apie
SEREDŽIŪ

Šiandien išenčiame gražų mokyklos jubiliejų; prabigo 360 metų, kai Seredžiuje pastatyta pirmoji mokykla ir 40 metų, kai mokykla tapo vidurine. Sveikiname visus buvusius ir esamus mokinius, mokytojus ir svečius, susirinkusius į savo seną, tačiau sienintelę mokyklą. Dikojuame visiems, padėjusiems rengti šių ištent. Linkime geros nuotaikos ir sveikatos. Nepamirškite mūsų, dažniau sugrįžkite į savo mokyklą. Pasidalinkite su mumis savo džiaugsmiais ir rūpesčiais. Sėkmės jumis!

Pro puikų mūsų Seredžių Plaukia gražuolė Dubysa. Ant Palemono kalno Aušrą visi sutiksim.

O mes eisime, eisime, eisime, Rankomis susikabinę. Prieisime girių ir klonų — Rasime sraunų šaltinį.

Ant plyno raudono lauko Vingiuoja ilgas kelias. Eidamas juo nesustoti — Akmenėliu pavirsi.

O mes eisime...

Negerk iš arkluko pėdos — Kameliku pavirsi. Negerk iš eriuo pėdos — Avinėliu pavirsi...

O mes eisime...

Alina ZALECKYTĖ
30 laidos abiturientė

⁶Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos. Projektai, Vilnius, 1994.

⁷Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos, Vilnius, 1997.

*Mokyklos laiptinė.
2002 m.
E. Juškos nuotr.*

*Etninės kultūros
pamoka: verbų
rišimas. Iš kairės:
Snieguolė Zakaraitė,
Agnė Tautkevičiūtė,
Edvardas Mockaitis,
Mindaugas Stakauskas.
1999 m. SMM*

*Mokyklos
muziejaus kampelis.
2000 m. SMM*

Darnus pedagogų kolektyvas aktyviai dalyvauja ugdymo procese. Mokytojų skatinami, mokiniai dalyvauja įvairiuose rajono ir respublikos konkursuose, viktorinose. 1997 m. 8 kl. mokinys Dainius Gerulis tapo respublikos konkurso rašinio „Elkis saugiai gatvėje“ prizininku. Tais pačiais metais 8 kl. mokinys Algirdas Dobrovolskis respublikos saugaus eismo viktorinoje „Mes gatvėse ir keliuose“ tapo absoliučiu nugalėtoju, o 7 kl. mokiniai Vaidotas Garbštas ir Remigijus Kuodis – prizininkais. Prizus įteikė „Vals tiečių laikraščio“ redakcija. Rajono skaitovų konkurse 1998 m. 7 kl. mokinė Eglė Baršauskaitė laimėjo antrąją vietą, 11 klasės mokinė Ligita Pikoraitytė tapo respublikos konkursinio rašinio, skirto Lietuvos kariuomenės jubiliejui paminėti, prizininke; 1999 m. Agnė Tautkevičiūtė tapo istorinio rašinio „Iš mūsų praeities“ prizininke, o istorijos mokytojas Rolanas Rulevičius laimėjo prizą TV laidoje „Kelionė į Eridaną“.

Tobulinama etninės kultūros ugdymo sistema. Norėta ją pabaigti 1–10 klasėms, atsižvelgiant į reformuotas mokyklos programas. Toliau vykdoma projekto „Mokykla – Seredžiaus etnokultūros centras“ programa. Kasmet rugsėjo mėnesio šeštadieniais vyksta kraštotyros ekspedicijos, kurių metu mokiniai kartu su klasių vadovais renka medžiagą pasirinkta tema, užrašo atsiminimus, įdomius pasakojimus ir kt. Surinktai medžiagai apibendrinti rengiamos konferencijos. Apibendrinta medžiaga kaupiama ir saugoma. Balandžio mėnesį mokykloje vyksta teminė diena. Joje dalyvauja visa mokykla, kviečiami svečiai, ieškoma ryšio su Panemunių regioniniu parku. Jau įvyko trys tokios dienos: 1999 m. – „Medis – sielos buveinė“, 2000 m. – „Duona mūsų kasdieninė“ ir 2001 m. – „Vanduo – gyvybės šaltinis“.

Agnė Tautkevičiūtė – moksleivių seimo narė.
2000 m. SMM

I laipsnio diplomai mokyklos kraštotyros muziejui.
2002 m. SMM

Trys mokiniai – Eglė Baršauskaitė, Rasa Kulikauskaitė ir Aivaras Zapolskis – dalyvauja jaunojo etnografo mokykloje Vilniuje. E. Baršauskaitė ir A. Zapolskis, laimėję konkursą, dalyvavo kraštotyros ekspedicijoje Varėnos rajone. Mokytoja M. Baršauskienė lankė folkloristikos mokyklą Vilniuje, kurią organizuoja Lietuvos jaunimo turizmo centras ir Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas. Seredžiaus mokyklos mokiniai kasmet dalyvauja Jaunųjų turistų centro rengiamose nacionalinėse kraštotyros ekspedicijose, parengia įdomių darbų apie savo krašto istoriją, užrašo etnografinės medžiagos. Daugelio jų darbai pelno apdovanojimus.

Individualus ir diferencijuotas mokymas, atsižvelgiant į mokinių gabumus, asmenybę, amžių, nuolat tobulinamas. Individualiai dirbant su gabiais mokiniais, galima pasiekti gerų rezultatų. Štai 12 kl. mokinė Toma Ambraziūnaitė baigė neakivaizdinę jaunųjų fizikų mokyklą „Fotonas“ prie Šiaulių PU, 12 kl. mokinė Toma Ambraziūnaitė rajono fizikų olimpiadoje užėmė antrąją vietą; 8 kl. mokinėi E. Baršauskaitei už rašinį „Europa mokykloje“ buvo skirta pirmoji, o 7 kl. mokiniui V. Garbštui trečioji vieta rajone; Agnė Tautkevičiūtė Krašto apsaugos ministerijos organizuotame konkurse gavo paskatintą premiją; neblogai rajono olimpiadoje pasirodė ir 11 kl. mokinė Milda Šatinskaitė (matematika), 8 kl. mokinė Neringa Jacynaitė (biologija).

Nuo 2001 m. liepos 1 d. Seredžiaus vidurinė mokykla reorganizuota į pagrindinę mokyklą, tačiau mokinių nesumažė-

Mokytojų kolektyvas.

Pirmoje eilėje

(iš kairės):

Liutauras Žilevičius,

Jūratė Žilevičienė,

Dalia Nekrošienė,

Petras Baršauskas

(direktorius),

Margarita

Baršauskienė,

Rolanas Rulevičius,

Lina Juškienė;

antroje eilėje

(iš kairės):

Vilma Kučinskienė,

Daiva Morkūnienė,

Zita Šatinskienė,

Dalė Vasiliauskaitė,

Roma Masaitytė,

Alvyra Ditkuvienė,

Albina Klasauskienė.

2003 m.

Foto „Spektras“

jo (2000 m. rugsėjo 1 d. į mokyklą atėjo 189 mokiniai, o 2001 m. – 197). Mokykloje paliko dvi pirmosios klasės, kuriose mokosi 30 mokinių.

Mokykloje dėstoma informatika, 2002 m. įrengta kompiuterių klasė. Mokyklos bendruomenė kuria įvairius projektus. 2000–2001 m. m. projektui „Sveikas žmogus – laimingas žmogus“ buvo skirta 600 Lt. Treti metai skiriamos (iš valstybės biudžeto) lėšos (nuo 1000 iki 1500 Lt) vaikų poilsiui organizuoti. Jau keleri metai daugelis mokinių gauna nemokamą maitinimą. Mokykloje įrengta nedidelė virtuvė, kurioje ruošiami priešpiečiai. Šalia esanti klasė rekonstruota į valgymo salę. Joje vienu metu gali pavalgyti daugiau kaip 90 mokinių. Virėjomis dirba Rasa Ambraziūnienė ir Rasa Kardašienė.

2001-ųjų metų Knygnešio dieni paminėti mokykloje atidarytas Knygos muziejus. Jame įrengtas senųjų raštų, tarpukario Lietuvos leidinių, karo metų literatūros ekspozicijos. Muziejuje eksponuojami senieji mokykliniai vadovėliai, periodikos leidiniai. Stendai pasakoja apie serediškius šviesuolius: švietėją, etnografa Praną Viraką ir poetą, dramaturgą Stasį Santvarą. Atskira ekspozicija skirta buvusiems mokyklos mokiniams, išleidusiems savo knygas. Muziejus papildytas gydytojo Antano Bandzos archyvu, kunigo Gintauto Jankausko dovanotomis knygomis.

Ateities mokyklos vizija – progimnazija.

Jubiliejinių metų pirmokai. Pirmoje eilėje (iš kairės):

*Gytis Kriaučiūnas,
Gabija Lenortavičiūtė,
Dovydas Gerulis,
Deimantė Paužaitė,
Deimantas Urbonas,
Kamila Pikoraitytė,
Martynas Sviderskis,
Gerda Urbonaitė,
Rimvydas Nekrošius,
Vaidas Vincevičius;
antroje eilėje*

(iš kairės):

*Tomas Zakaruskas,
Žydrūnė Stanevičiūtė,
Mantas Dovidaitis,
Ernesta Kavaliauskaitė,
mokytoja
Dalė Vasiliauskaitė,
Arnas Labanauskas,
Milda Ambraziūnaitė,
Edvinas Simonavičius,
Albertas Danys*

5 lentelė
Seredžiaus vidurinės mokyklos abiturientų laidos

Metai	Laida	Mokinių skč.	Klasės vadovas
1958	1	11	S. Pazikas
1959	2	17	D. Povilienė
1960	3	18	J. Plaušiniene
1961	4	11	S. Pazikas
1962	5	14	J. Meilutis
1963	6	21	E. Sakavičienė
1964	7	14	S. Pazikas
1965	8	10	D. Povilienė
1966	9	11	E. Sakavičienė
1967	10	14	S. Pazikas
1968	11	17	E. Ivanauskienė
1969	12	26	K. Pulmonas
1970	13	20	E. Meilutienė
1971	14	20	J. Meilutis
1972	15	18	A. Mickūnas
1973	16	14	P. Morkevičius
1974	17	19	R. Jašinskaitė
1975	18	19	A. Ditkuvienė
1976	19	11	D. Povilienė
1977	20	15	A. Daukantienė
1978	21	20	J. Ulevičienė
1979	22	14	M. Alantaitė
1980	23	30	E. Meilutienė
1981	24	22	A. Ditkuvienė
1982	25	19	V. Pancernienė
1983	26	19	V. Krasauskas
1984	27	14	A. Daukantienė
1985	28	10	V. Krasauskas
1986	29	16	V. Paškauskienė
1987	30	15	J. Ulevičienė
1988	31	10	V. Šimėnaitė
1989	32	8	A. Daukantienė

Jubiliejinių metų dešimtakai. Pirmoje eilėje (iš kairės):
Stanislovas Kačinskas,
Aušra Ambraziūnaitė,
Gintaras Laukaitis,
Neringa Skridulytė,
Kęstas Kulikauskas,
Rasa Stakauskaitė,
Darius Mikelkevičius,
Asta Šimaliūnaitė;
antroje eilėje (iš kairės):
Inga Zakaraitė,
Alma Mazurkaitė,
Aida Nevedonskytė,
klasės vadovė
Lina Juškienė,
Ilona Kumetytė,
Ieva Adomaitytė,
Ernesta Kumetytė;
trečioje eilėje (iš kairės):
Vaida Plečkaitytė,
Renata Misiūtė,
Vaiva Bauraitė

(tęsinys)

Metai	Laida	Mokinių skč.	Klasės vadovas
1990	33	9	E. Juška
1991	34	7	J. Gudžiūnaitė
1992	35	3	R. Masaitytė
1993	36	4	M. Baršauskienė
1994	37	4	L. Juškienė
1995	–	–	–
1996	38	7	V. Arkušauskas
1997	39	7	L. Juškienė
1998	–	–	–
1999	40	4	R. Masaitytė
2000	41	5	D. Morkūnienė
2001	42	6	M. Baršauskienė

Seredžiaus vidurinės mokyklos vadovai: Stasys Lostys (1955–1963), Izabelė Šipailaitė (1963–1971), Laimutė Laurinaitienė (1971–1974), pavad. Rūta Hakaitė (1974–1975), Justinas Birgiolas (1975–1984), Petras Baršauskas (nuo 1984).

6 lentelė

Mokinių pasiekimai olimpiadose ir konkursuose 2000–2002 m. m.

Metai	Konkurso, olimpiados pavadinimas	Mokinio vardas, pavardė	Laimėta vieta	Ruošęs mokytojas
2000 m.	Rajono matematikų olimpiada	Tautvydas Garbštas	3	Jūratė Gudžiūnaitė
	Rajono biologų olimpiada	Rasa Kulikauskaitė	3	Lina Juškienė
	Rajono epistolinio rašinio olimpiada	Aušra Ambraziūnaitė	3	Roma Masaitytė
	Rajono skaitovų konkursas	Ingrida Janynaitė	3	Margarita Baršauskienė
2001 m.	Rajono rašinio „Europa mokykloje“ konkursas	Eglė Baršauskaitė	3	Margarita Baršauskienė
	Rajono matematikų olimpiada	Tautvydas Garbštas	1	Jūratė Gudžiūnaitė
	Rajono matematikų olimpiada	Tomas Arieška	1	Jūratė Gudžiūnaitė
2002 m.	Respublikinis „Dainų dainelės“ turas	Jūratė Petrauskaitė	Dalyvė	Loreta Šimkevičienė
	Rajono rašinio „Europa mokykloje“ konkursas	Ervinas Nevedonskis	1	Zita Šatinskienė
	Rajono konkursas „Saugus ratas“	Gytis Šimkevičius	1	Romas Undraitis
		Živilė Kavaliauskaitė Ingrida Janynaitė Gytis Sutranavičius		

Seredžiaus vidurinės mokyklos mokiniai, baigę mokyklą aukso ir sidabro medaliu: aukso – Zita Vasiliauskaitė (1968 m.), Rosita Urniežiūtė, sidabro – Edita Poviliūtė, Laisvutė Žažerskytė.

Armeniškųjų mokykla (1952–2002)

Veronika Ambrazaitienė

Mokykla 1952–1962 metais

Keitėsi metai, keitėsi veidai, vardai ir žmonių likimai. 1952 m. mokykla tapo septynmete. Išaugusi iš pradžios mokyklos, ji įgijo tarsi antrąjį kvėpavimą, subūrusi nemažai jaunų, energingų mokinių ir mokytojų. Mokykloje mokėsi per 100 mokinių, suskirstytų po 14–16 į septynias klases. Jie sueidavo iš aplinkinių kaimų – Žvėrupio, Žardiškių, Burbinės. Pradėjo vadovauti jaunas direktorius Vladas Vaicekauskas.

Kaip prisimena mokytoja Aniceta Veličkienė (Adomaitytė), visi mokytojai kuo nors užsiėmė: grojo, šoko, dainavo, vaidino, kartu su kaimo jaunimu statė spektaklius. Ypač vaikų mylima buvo Leva Kazlauskienė (Naikelytė), kilusi iš Marijampolės, mokiusi vaikus šokti. Teresės Langienės (Česnaitės) vadovaujami chorai apžiūrose užimdavo pirmąsias vietas. Elektros nebuvo, tad iš anksto išvalydavo lempų stiklus ir vakare ižiebdavo žibalines spingsules, prie kurių ir šokdavo, ir dainuodavo, ir vaidindavo.

Pradinėse klasėse dirbo Aldona Kvietinskienė (Danaitytė) ir Valerija Vaicekauskienė. Marytė Skridlienė (Balsytė) dėstė matematiką, o Aniceta Veličkienė (Adomaitytė) – istoriją ir geog-

*Mokytoja
Ona Šimkuvienė
(Šaveiskytė) prie
1933 m. pastatytos
mokyklos. 1947 m.
Iš V. Ambrazaitienės
albumo*

*Mokytoja Valerija
Vaicekauskienė
su savo auklėtiniais.
1952 m.
Iš V. Ambrazaitienės
albumo*

rafiją. Danutė Ambrutytė mokė lietuvių kalbos, Vanda Veličkienė – biologijos, Algis Oželis – kūno kultūros, Teresė Langienė – muzikos. Iš atminties neišdilo ir gabių mokinių – Pranutės Veličkaitės, Aldonos Tamošaitytės, Danutės Jasukaitytės, Marytės Beniulytės – pavardės.

Aktyvumą, meilę dainai ne vienam iškiepijo T. Langienė, nes, praėjus ir 50 metų, su daina nesiskiria skardžiabalsės Staselė Vaičiūnienė (Macevičiūtė) ir Pranutė Vincevičienė (Veličkaitė) – kiekviename susibūrimo dar ir šiandien skamba jų duetas.

Septynmetė mokykla buvo dviejuose pastatuose. Viename vėliau įsikūrė kolūkių kontora (dabar – privati Ambrutienės nuosavybė). Kitas pastatas – iš Burbinės atvilktas Kazlauskas namas (jis vėliau sudegė). Trečiajame pastate buvo mokyklos bendrabutis.

1955 m. Armeniškių septynmetę mokyklą baigė pirmoji 13 moksleivių laida. Tai Elytė Anonkaitė, Modestas Ambrutis, Bronė Bandžinskaitė, Aldona Brazauskaitė, Albinas Klasauskas, Janina Palšauskaitė, Genė Sirtautaitė, Pranas Skridla, Aldona Stonytė, Dana Vaičiūnaitė, Stasys Velička, Zenonas Velička, Antanina Zilinkutė¹.

Mokykla 1962–1972 metais

1962 m. mokykla tapo aštuonmete.

Daugelis mokytojų jau turėjo nemažą stažą, čia sukūrė šeimas ir užaugino vaikus. Valerija Vaicekauskienė dėstė lietuvių kalbą, Aniceta Veličkienė – istoriją ir geografiją, Teresė Langienė (Česnaitė) – vokiečių kalbą ir muziką, Kazimieras Kveškevičius – matematiką, Irena Urniežiūtė – botaniką, Birutė Kveškevičienė mokė pradinukus.

Mokykla buvo dviejuose pastatuose. Buvo bendrabutis, kuriame apsigyvendavo gausenių šeimų vaikai ir tie, kuriems į mokyklą reikėjo ateiti iš atokesnių kaimų: Burbinės, Pavietaivos, Burliokiškių, Žardiškių, Žvėrupio. Bendrabutyje jie buvo maitinami, mokykloje gaudavo nemokamus priešpiečius. Kai kurie vaikai gaudavo nesaldintos, o vėliau jau ir saldintos arbatos, nes pinigų cukrui pradėjo skirti kolūkis. Sumuštinis ar kitoki maistą nešdavosi iš namų. Rudenį talkindavo kolūkiui: kasdavo bulves, raudavo linus, skindavo obuolius. Talkininkaudavo visą rudenį, kol laukų darbai baigdavosi.

Mokykloje tuo metu išpopuliarėjo vadinamieji „žiburėliai“ – vakarai, kuriuos organizuodavo atskiros klasės. Veikė choras, šokių ratelis. Vasario mėnesiais jie koncertuodavo kolūkiuose per ataskaitinius susirinkimus. Tai buvo bene pati didžiausia šventė kaimo žmonėms, todėl mokykla jai kruopščiai ruošdavosi.

Baigiantis mokslo metams, Jurbarke vykdavo dainų šventės. Mokykla visuomet jose dalyvaudavo, o ypač choras. Prieš šventę tekdavo važinėti į repeticijas. Iš kolūkių gaudavo sunkvežimį, susėsdavo ant pritvirtintų suoliukų ir kratydavosi 55 kilometrus į Jurbarką ir tiek pat atgal.

Rajone dažnai vykdavo sporto varžybos, kas antri metai – žygio ir dainos konkursai. Pagal paruoštus nuostatus reikėjo žygiuoti rikiuotėje, atlikti sukinius, persirikiavimus, turėti savo žygio dainą ir gerai ją mokėti. Visa tai turėjo parengti mokytojas – vyresnysis pionierių vadovas. Beveik kiekvienam jaunam pedagogui teko juo padirbėti, tačiau, pirmai progai pasitaikius, mokytojas ar mokytoja stengdavosi šio darbo atsikratyti. Tad pionie-

¹Duomenis pateikė Antanina Mikulskienė (Zilinkutė), gim. 1942 m.

rių vadovai keitėsi beveik kasmet. Populiarūs buvo turistiniai žygiai, orientavimosi varžybos, draugiški „kariavimai“ tarp klasių ir mokyklų, dažniausiai vykę miškuose.

Kolūkiuose tuo metu labai išpopuliarėjo „festivaliai“ – vasaros darbų užbaigimo šventės. Kolūkiui tada vadovavo Kazys Mykolaitis, paprastas, ūkiškas žmogus, kuris labai domėjosi mokyklos reikalais. Čia pat buvo įsikūrusi apylinkė, paštas, biblioteka – bene svarbiausi objektai kaime. Apylinkei tuomet vadovavo B. Eimutienė, bibliotekai – Aldona Stumbrienė, pašte dirbo Eimutis. Kaime buvo (ir iki šiol tebėra) felčerinis punktas, kuriame dirbo felčerė Aldona Kyliotaitienė, o ilgiausiai, kone 40 metų, dirba Stasė Pečiulienė.

Kaip prisimena buvę mokiniai ir mokytojai, mokykloje gražiai tvarkėsi direktorius V. Vaicekauskas. Gražūs gėlynai, vaismedžiai ir vaiskrūmiai džiugino kiekvieno akį ir širdį. Direktorius buvo gamtininkas mėgėjas, bet šiam darbui skatino ir mokinius.

Mokykla 1972–1988 metais

Atėjo permainų ir pertvarkų metai, vadinamieji kaimų tuštėjimo metai. Armeniškiuose vėl teliko pradinė mokykla. Dauguma mokytojų išsikėlė gyventi kitur: direktorius su šeima į Raseinių rajoną, L. Ambrutienė – į Vilkiją, kiti – į gretimus Klausučius, Seredžių. Tik Aniceta Veličkienė tebegyveno gražioje uošvių sodyboje. Ji pradėjo važinėti į Seredžiaus vidurinę mokyklą, ten iki pat išėjimo į pensiją dėstė istoriją, dailę. Armeniškių mokykloje iki 1974 m. dirbo Irena Valaitienė – su visomis keturiomis klasėmis, kadangi mokinių buvo nedaug, vos 12–15.

Nuo 1974 m. rugsėjo 1-osios mokykloje pradėjo dirbti Veronika Ambrazaitienė.

Pradinei mokyklai priklausė vienas pastatas – buvęs Kazlausko namas. Jame anksčiau buvo direktoriaus butas, mokytojų kambarys, kelios klasės, o dabar visas didelis pastatas buvo perduotas pradinei mokyklai. Vakariniėje jo dalyje buvo mokytojos butas: atskiras įėjimas, virtuvė, kambarys. Mokyklai priklausė dvi didelės šviesios klasės (maždaug po 25–35 m²) pirmajame aukšte ir 3 kambariai bei fojė antrajame. Tačiau faktiškai antruoju aukštu mokykla negalėjo naudotis, nes nebuvo šildymo, neturėjo lėšų kambariams remontuoti.

Mokykla finansiškai buvo pavaldi Armeniškių apylinkės tarybai, kurios pirminkė buvo B. Eimutienė. Realiausias paramos buvo galima tikėtis tik iš kolūkio, nes valstybinės įstaigos mažai tegalėjo padėti. Be to, niekas nenorėjo remti perspektyvų neturinčios mokyklos. Švietimo skyrius ne kartą norėjo ją uždaryti, tačiau, nesutinkant tėvams, kolūkio pirmininkui K. Mykolaičiui (vėliau – A. Poškui), apylinkės pirmininkei B. Eimutienei, mokykla išliko, nors kai kuriais metais joje mokėsi vos 5 mokiniai. Buvo pradėta mokyti šešiamečius – nulinukus, taip stengiantis išlaikyti mokyklą. Kadangi dirbti su keturiomis klasėmis vienu metu labai sunku, buvo bandoma dirbti pusantros pamainos, nors niekas už tą pusantro etato atlyginimo nemokėjo, o ir švietimo skyrius neleido pabaigti pamokų vėliau kaip 13.30 val. Teko pamokos trukmę trumpinti iki 35 min., kasdien vedant po 7 pamokas: 2 pamokas – su dviem klasėmis, 2 pamokas bendrai visoms klasėms, vėl 2–3 pamokas – dviem klasėms. Bendros pamokos visoms 4 klasėms buvo muzika, fizinis lavinimas, darbai, piešimas.

Mokykla turėjo savo tradicijas, šventes. Mokslo metų pabaigoje būdavo sodinami medeliai. 1983 m. prie keliuko link kolūkio kontoros buvo pasodintos liepaitės. Greit užaugo medeliai, šlama jie ir dabar, primindami: štai šis, pirmasis nuo mo-

kyklos – mokytojos, toliau – Arūno Pečiulio, Arūno Masaičio, Lino Ambrazaičio, Aušros Skridlaitė, Snaigės Steponavičiūtės, Valdo Skridlos, Arvydo Masaičio, Žvilės Ambrazaitytės.

Bene išimintiniausia buvo klasė, kurioje mokėsi Vitutė Mykolaitytė, Rasa Šimanskytė, Lolita Kybartaitė, Birutė Vaitiekūnaitė – mergaitės, mėgusios piešti, deklamuoti, vaidinti.

Po truputį atslūgo rajono spaudimas panaikinti mokyklą. Pasikeitė įstatymai, reikalavimai. Pradėjo dirbti mokytoja Marija Baltrušaitienė, iki tol mokytojavusi Vozbutuose.

Mokykla 1988–1992 metais

1988 m. kolūkio pirmininkas Jonas Strielčiūnas, atsikėlęs su šeima iš Jonavos r. į Armeniškius, ėmėsi pertvarkų ne tik kolūkyje, bet ir mokykloje. Susitaręs su rajono valdžia, jis devynmetę mokyklą iš Vozbutų perkėlė į Armeniškius. Taip Vozbutuose neliko mokyklos, o Armeniškių pradinė mokykla buvo reorganizuota į devynmetę. Pastatas liko tas pats. Mokytojos šeima išsikėlė iš mokyklos pastato, kuriame buvo įrengta katilinė, įvestas centrinis šildymas, suremontuotas antrasis aukštas. Rudenį į dažais kvepiančią mokyklą susirinko mokiniai iš Armeniškių, Vozbutų, Žardiškių, Psnietalio, Padubysio, Skubų. Į mokyklą mokiniai buvo vežami kolūkio transportu. Kartu atvažiuodavo ir mokytojai. Mokyklos direktoriumi buvo Michailas Astašenkovas, pavaduotoja – istorikė Zita Venckienė. Rusų kalbą dėstė Stefanija Beniulienė, matematiką – Laimutė Juocienė (Karnickaitė), geografiją ir kūno kultūrą – Aldona Kunčienė, lietuvių kalbą – Eglė Kanapinskienė.

Mokyklos pastatas, anksčiau po savo stogu jautęs 10–12 vaikų šurmulį, dabar talpino 46 mokinius ir 10 mokytojų. Čia nebuvo nei didelių plačių koridorių, nei erdvių klasių, tačiau buvo jauku ir švaru.

1988 m. spalio 26 d. vakarą kilo gaisras, sudegė nauji baldai, gerai įrengtos klasės, net vaikų portfeliai (nes pirmaklasiai knygu, sportinės aprangos į namus nesinešiojo). Kolūkiui padedant, buvo surastos naujos patalpos: vyresnės klasės išikūrė kultūros namų pastate, pradinės – kitame valdiškame name. Vėliau dvi pradinės klasės buvo perkeltos į kolūkio kontoros pastato pirmąjį aukštą, kitos dvi, išsikėlus felčeriniam punktui, į kultūros namus.

Mokykloje tuo metu mokėsi 53 mokiniai.

Mokykla nuo 1991 metų

1991–1992 m. m. mokėsi 59 mokiniai: 1 kl. – 8 mok., 2 kl. – 9, 3 kl. – 7, 4 kl. – 3, 5 kl. – 8, 6 kl. – 5, 7 kl. – 4, 8 kl. – 3, 9 kl. – 12. Mokykloje veikė keletas būrelių: sporto (vad. Aldona Kunčienė), meno saviveiklos (vad. Aldona Balsienė), jaunųjų gamtininkų (vad. Stefanija Beniulienė), jaunųjų literatų (vad. Regina Astašenkovienė), darbščiųjų rankų (vad. Rita Adomaitytė). Jaunieji gamtininkai, vadovaujami S. Beniulienės, atgaivino Gandro šventę.

Tradiciniai mokyklos renginiai buvo Rugsėjo 1-osios šventė, Mokytojų diena, Derliaus šventė, Kalėdinė eglutė, Tautinė šventė, Užgavėnės, Knygos diena, Motinos diena, Turistinė diena (užbaigiant mokslo metus). Kasmet vyko dailiojo skaitymo konkursai, naujajametinių kaukių parodos. Mokykla glaudžiai bendradarbiavo su kul-

tūros namų darbuotojais Aldona ir Stasiu Balsiais. Meno vadovės A. Balsienės vadovaujamas moterų ansamblis neapsieidavo be mokytojų dainininkių Eglės Kanapinskienės, Reginos Astašenkovienės, Rinaldos Navickienės. Užklausinės veiklos organizatorė mokytoja Rinalda Navickienė padėjo kultūros namų darbuotojams vesti šventes, vakarones.

1992–1993 m. m. mokykloje mokėsi 38 mokiniai: 1 kl. – 5, 2 kl. – 5, 3 kl. – 5, 4 kl. – 3, 5 kl. – 3, 6 kl. – 7, 7 kl. – 5, 8 kl. – 4. Mergaičių – 14. Klasių skaičius – 8.

1993–1994 m. m. dirbo 10 mokytojų, mokėsi 49 mokiniai. Pradėjo veikti šokių būrelis, kuriam vadovauja Violeta Išganaitienė. Įsteigtas foto būrelis (vad. Česlovas Kanapinskas).

1994 m. mokykloje įkurta Skautų organizacija.

1994–1995 m. m. mokykloje veikė 5 būreliai, kuriuose dalyvavo 85% mokinių. Populiariausi – meno saviveiklos (31 mokinys), šokių (16 mokinių), sporto (15 mokinių), dramos-literatų (14 mokinių) ir foto būrelis (11 mokinių). Dramos-literatų būreliui vadovauja Eglė Kanapinskienė. Būrelio nariai pastatė spektaklį „Pasaka imperatoriui“. Būrelis dalyvavo rajono apžiūroje „Scena-95“, užėmė antrąją vietą. Įvyko raiškiojo skaitymo konkursas, kurio nugalėtojomis tapo aštuntokės Neringa Astašenkovaitė ir Aurelija Kemzūraitė, dalyvavusios ir rajono raiškiojo skaitymo konkurse. Šeštokė Sigita Rakauskaitė tapo epistolinio rašinio konkurso nugalėtoja mokykloje ir dalyvavo rajono ture. Labai gerai dirbo meno saviveiklos grupės, kurioms vadovavo Aldona Balsienė.

Sporto būreliui vadovavo mokytojas Česlovas Kanapinskas. Jis organizavo rudens kroso, šaškių, stalo teniso varžybas. Rajono rudens kroso varžybose mokyklos sportininkai užėmė 6-ąją vietą, šaškių varžybose – 2-ąją. Antros klasės mokinys Tadas Kanapinskas kaip lygus su lygiais žaidė prie šaškių lentų su penkiolikmečiais.

1993–1994 m. m. mokėsi 47 mokiniai (iš jų 20 mergaičių). Į pirmą klasę priimti 8 mokiniai. Veikė dramos-literatų (vad. Eglė Kanapinskienė), sporto (vad. Aldona Kunčienė), meno saviveiklos (vad. Aldona Balsienė), šokių (vad. Raimonda Žemaitytė) būreliai. Buvo populiarus Krikščioniškasis choras (vad. klierikas Stasys Urbonavičius). 1993 m. S. Urbonavičius dėstė tikyba.

Matematikos mokytoja Ramunė Dumašiūtė (mokykloje dirba nuo 1992 m.) kartu su lietuvių kalbos mokytoja Egle Kanapinskiene atgaivino linksmyjų-išradingųjų klubo narių varžybas. Jų vedamos popietės tapo populiariausiu renginiu mokykloje. Mokyklos tarybai vadovavo Veronika Ambrazaitienė.

1994–1995 m. m. mokykloje mokėsi 50 mokinių (iš jų 21 mergaitė). Dirbo 10 mokytojų. Tais metais pradėjo dirbti jaunas kūno kultūros mokytojas Aidas Pavalkis.

1995–1996 m. m. mokėsi 49 mokiniai, dirbo 12 mokytojų. Pasikeitė keletas mokytojų: išvyko Eglė ir Česlovas Kanapinskai, Ramunė Dumašiūtė, Aldona Balsienė. 1995 m. rugsėjį į mokyklą atėjo dirbti Alfonsas Paulaitis (lietuvių k.), matematiką pradėjo dėstyti Rimantas Bukauskas. Vida Palaitienė, baigusi Kauno politechnikos institutą, pradėjo dėstyti chemiją, gamtos mokslus. Muzikos mokyti pradėjo Ramunė Žemaitaitienė. Baigusi Marijampolės pedagoginę mokyklą, tikybos mokyti sugrįžo buvusi mokinė Diana Tamošaitienė (Masaitytė).

1995-aisiais mokykla rengėsi pažymėti savo įkūrimo 60-ąsias metines. Tai šventei buvo ruošiasi iš anksto: rinkta medžiaga apie senąją mokyklą, buvusią dabartiniame

*Mokyklos kolektyvas.
Pirmoje eilėje sėdi
(iš kairės): Diana
Tamošaitytė, Regina
Astašenkovienė,
Veronika
Ambrazaitienė,
Vitalija Pesienė,
Aldona Kazlauskienė;
antroje eilėje stovi
(iš kairės): Michailas
Astašenkovas,
Česlovas Kanapinskas,
Violeta Išganaitienė,
Ramunė Dumašiūtė,
Eglė Kanapinskienė,
Aidas Pavalkis*

kultūros namų pastatė, jos mokytojus ir mokinius. Sukurta mokyklos vėliava. Į šventę atvyko Jurbarko rajono meras S. Makūnas, švietimo skyriaus vedėjo pavaduotoja G. Pocevičienė, Seredžiaus seniūnas J. Pikoraitis. Vėliavą pašventino Seredžiaus parapijos klebonas J. Jurgutis. Buvęs 1935-ųjų metų mokyklos mokinys J. Čepelė dalijosi vaikystės prisiminimais. Kalbėjo Ona Šimkuvienė, dirbusi 1947 m., Aniceta Veličkienė, dirbusi 1952–1972 m., Marija Baltrušaitienė, Stefanija Beniulienė, Aldona Franckevičienė ir kitos.

1996–1997 m. m. mokėsi 59 mokiniai: 1 kl. – 7; 2 kl. – 4; 3 kl. – 7; 4 kl. – 6; 5 kl. – 9; 6 kl. – 8; 7 kl. – 5; 8 kl. – 7; 9 kl. – 6. Veikė 6 būreliai. Mokykla įsigijo savo transportą – mikroautobusą „Latvija“. Nemažai mokinių atvykdavo iš Vozbutų, Žardiškių, Padubysio, Skubų kaimų (jiems iki mokyklos – 10 km). Iki šiol važinėję maršrutiniu autobusu, dabar jie galėjo naudotis mokyklos transportu.

1997–1998 m. m. mokėsi 60 mokinių.

1997 m. rugsėjį mokytojų bendruomenėje vėl nemaži pasikeitimai. Atvyko jaunos specialistės – matematikė Danutė Grigonienė ir chemikė-biologė Daiva Jokimienė. Jos greitai įsijungė į mokyklos gyvenimą.

1998 m. rugsėjo 1 d. mokykloje mokėsi 74 mokiniai (iš jų 32 mergaitės). Į pirmą klasę buvo priimta 12 mokinių. Mokykloje veikė dramos-literatų (vad. Rasa Steponaitytė), darbščiųjų rankų (vad. Regina Astašenkovienė), jaunųjų literatų (vad. Vitalija Pesienė), scenos meno (vad. Veronika Ambrazaitienė), jaunųjų matematikų (vad. Danutė Grigonienė) būreliai, etnografinis ansamblis (vad. Ramunė Žemaitaitienė), solistų-vokalistų grupė (vad. Ramunė Žemaitaitienė), sporto sekcija (vad. Aidas Pavalkis).

1998-ieji metai – paskutiniai devynmetės mokyklos metai.

1999–2003 mokslo metai

Nuo 1999 m. rugsėjo 1 d. mokykla reorganizuota į dešimtmetę. Įvestos direktoriaus pavaduotojo pareigos, į kurias buvo paskirta Rinalda Navickienė. 1999 m. mokyklą lankė 74 mokiniai.

Nuo 1999 m. rugsėjo 1 d. būreliams skiriama 15 valandų (5–10 klasėse) ir 6 val. (1–4 klasėse). Pradinių klasių mokiniai mokėsi scenos meno: rengė Kalėdų

eglutės šventes. Mokykloje veikė vyresniųjų klasių ritminių šokių, estradinės dainos, solistų ir duetų (vad. R. Žemaitaitienė), darbščiųjų rankų (vad. R. Astašenkovienė), sporto (vad. A. Pavalkis), matematikų (vad. D. Grigonienė) būreliai.

1999–2000 m. m. mokėsi 82 mokiniai, iš jų 32 – pradinėse klasėse.

Buvo kreipiamas didelis dėmesys į užklausinę veiklą. Mergaičių ansamblui, mišriam chorui vadovavo Aldona Balsienė. Jos kuriamos dainos skambėjo kiekviename mokyklos (ir ne tik mokyklos) renginyje.

Darbščiųjų rankų būrelio nariai (vad. Regina Astašenkovienė) siuvinėjo, nėrė, mezgė. Jų darbeliai, pano puošia mokyklą. Neringos Astašenkovaitės vadovaujami dramos būrelio nariai kasmet per Kalėdinę eglutę pastato vis naują spektaklį.

Neatsilieka ir pradinukai. Mokytojos Vitalijos Pesienės vadovaujami mažyliai mokosi deklamuoti, vaidinti, o Veronikos Ambrazaitienės mokinukai – šokti liaudies šokius, žaisti žaidimus-ratelius.

2002 m. vasario mėn. mokyklą paliko direktorius M. Astašenkovas, čia pradėjęs savo pedagoginį kelią ir 20 metų išdirbęs. Jis tapo Klausučių mokyklos direktoriumi. Nuo 2002 m. balandžio mėn. Armeniškių mokyklos direktore paskirta Zita Venckienė, paskutiniuosius 10 metų dirbusi Vozbutų pradžios mokyklos vedėja.

Seredžiaus dvaras ir miestelis XIX amžiuje

Povilas Spurgevičius

Prie pat Nemuno buvęs Seredžiaus dvaras ir miestelis istorikų yra netyrinėti. Daugiau duomenų apie senąjį Seredžių rasime archeologų darbuose. Todėl istoriniai šaltiniai, ypač XIX a. pradžios, yra ir įdomūs, ir svarbūs tiriant ne tik Seredžiaus, bet ir visos panemunės miestelių raidą.

Seredžiaus dvaro ir miestelio įkūrimą lėmė Vytauto Didžiojo politika ir patogi geografinė padėtis: Nemunas ir Dubysa – laivybinės upės. Jos plačiai atvėrė kelius tolimai prekybai žemės ūkio ir miško produkcija.

XVI a. žemėlapiai, pirmoji bažnyčios vizitacija, 1635 m. Naugarduko vaivados Mikalojaus Sapiegos bažnytinė fundacija rodo, kad Seredžius pradėjo kurtis XV a. pabaigoje – XVI a. pradžioje. Apie pirmuosius dvaro savininkus sužinome tik išaugus miesteliui. Po M. Sapiegos mirties dvaras atiteko Žemaičių seniūnų Pacų giminei. Vienas 1687 m. dokumentas teigia, kad Petras Mykolas Pacas ir jo žmona Teklė Valavičiūtė buvo skolingi Veliunos klebonui, Žemaitijos vyskupijos kanauninkui Samueliui Konarževskiui, kuris iš jų atėmė Seredžiaus dvaro Gystėnų kaimo 0,5 valako žemės, Rukšionių kaimą, Dukupio užribį, Plaušynę, įkainodamas juos 11 580 auksinų. Jei per vienerius metus tų pinigų skolintojas neišieškotų, teigiama dokumente, tai Veliunos klebonas galėtų šias vietas pasilikti ilgesniam laikui¹. To laikotarpio dokumentai nėra išsamūs ir konkretūs, ne visada iš jų galima nustatyti valdų savininkų pavardes ir datas.

Dvaras, matyt, ir toliau liko Pacų giminės nuosavybe, nes viena bažnyčios vizitacija (1774 m.) Barborą Valavičienę vadina Seredžiaus tėvūne².

1744 m. dvaro savininkais minimi Kauno pakamariai Povilas ir Ona Chelchovskiai su sūnumis Jonu ir Liudviku³. 1770 m. pavieta stalininkas Liudvikas Chelchovskis iš Upytės vaiko Jurgio Belozoro skolinosi pinigų, kurie po jo mirties atiteko Jonušui Tiškevičiui. Pastarasis, atsiskaitęs su kitais kreditoriais, tapo pilnateisiu dvaro savininku – tėvūnu⁴. 1779 m. bažnytinė vizitacija nurodo dar du globėjus – Tiškevičienę ir Chelchovskį, kurie aukojo pinigus altoriams⁵. Atrodo, kad pirmieji Chelchovskiai buvo tik asesoriniai (daliniai) Seredžiaus savininkais, o tikroju savininku tapo Liudvikas Chelchovskis. Deja, jam ūkininkauti čia nesisekė.

Po kurio laiko dvaras atiteko generolui Jonušui Tiškevičiui, kuris 1788 m. jį išnuomojo žydams Abraomui Jankelevičiui ir Chaimui Geršonovičkui. Matyt, jie buvo stambūs prekeivos, nes tais pačiais metais abu buvo apkaltinti pinigų negražinimu už parduotus rugius Prūsijoje⁶. Tolesnis jų likimas nežinomas.

1785 m. Tiškevičius dalį dvaro užrašė savo seseriai Eleonorai, kuri ištekėjo už buvusio karaliaus dvaro maršalkos Mykolo Gelgudo (Gelgaudo). Ji gavo ketvirtąją dalį žemių, o kitos trys dalys liko trimis broliams – Kazimierui, Taduui ir Stanislovui Tiškevičiams⁷.

¹L VIA, SA 14 732, l. 118–121.

²L VIA, f. 1671, ap. 4, b. 443, l. 51.

³L VIA, f. 525, ap. 8, b. 49, l. 4.

⁴Ten pat, l. 23.

⁵LLMA, f. 139, ap. 1, b. 404, l. 1–4.

⁶MAB, f. 33-29, l. 132.

⁷L VIA, f. 716, ap. 4, b. 239, l. 3, 11, 12.

Seredžius 1814 metais

*Seredžiaus piliakalnis
XIX a. pr. vadinamas
Palemono kalnu.
1814 m. miestelyje
(prie Nemuno)
buvo Palemono gatvė.
Apie 1923 m.
Iš K. K. Šiaulyčio
filokartinės kolekcijos*

1814 m. atlikta Seredžiaus dvaro ir jo miestelio inventurizacija. Gyvenvietė formavo dvi pagrindinės, tarpusavyje susikertančios gatvės, apgyvendintos pirklių, amatininkų ir pareigūnų. Čia buvo dvaro kompleksas, bažnyčia, turgaus aikštė. Veliuonos (Didžiosios) gatvės galuose buvo išikūrę užvažiuojamieji namai su užteigomis, spirito varyklos (*bravorai*), malūnai. Inventoriuje nenurodytos dvi žydų sinagogos, kurios žinomos iš kitų šaltinių. Iš aprašymo matyti, kad gyvenvietė pradėjo kurtis viduramžiais ir galutinį vaizdą įgavo XVI a., kada uždaros erdvės buvo sujungtos į vieną kompleksą – miestelį.

Dvaro rezidencija – mūrinis pastatas, kurio pagrindinis fasadas buvo į vakarus. Jis turėjo du medinius priebučius. Inventurizacijos metu čia jau niekas negyveno, nes langai ir durys buvo išimti ir perkelti į Padubysio palivarką. Trijuose kambariuose buvo sudėtos medinės grindys, sumūrytos baltų koklių krosnys. Viduje buvo įrengta reprezentacinė salė (paviljonas) su apšvietimu iš viršaus, pro stogą. Perėjus tiltą, ant kito pylimo stovėjo medinis fligelis. Nuo rūmų einant per tiltą, dešinėje matėsi didelė virtuvė su rūšiais, šalia – išdo pastatas. Apie *palocėlius* (rūmus) buvo išsidėstę ir kitos paskirties ūkiniai pastatai: didžioji arklidė (18 arklių) su remonto dirbtuve, mažoji arklidė, vežiminė, tvartas karvėms, virtuvė, ledainė⁸.

Miestelį sudarė dvi gatvės: Veliuonos,ėjusi išilgai miestelio, ir Palemono, skersinė.

Veliuonos gatvės kairėje pusėje stovėjo šie pastatai ir gyveno: 1. Joselis Ickovičius, mokėjęs karčiampinigių (*kapčiznų*), 2. Karolis Rinkas (Karol Rynk), batsiuovys, turėjęs namą, 3. Joselis Mortolovičius, 4. Joselis Zelmanovičius, turėjęs smuklę, 5. Karolis Engelardas (Karol Engielard), po Vilhelmo Orlovskio mirties – šaltkalvis, 6. Irša Ickovičius, prekiautojas be krautuvės, 7. Šloma Hiršovičius, 8. Icko Berkovičius, 9. Joselis Ickovičius, 10. Mejeris Movšovičius, 11. Pinkus Šmuilovičius, 12. Mykolas Narkevičius, stalius, 13. Icko Berkovičius, 14. Movša Davidovičius, 15. Šimelis Davidovičius (Szymel Dawidowicz), 16. Berilis Švedovičius, 17. Hirša Vaivinovičius (Hirsza Waywinowicz), 18. Hilelis Geršoničius (Hilel Gierszonowicz; Hillel Gierszonowicz), 19. Zun-

⁸LVIIA, f. 525, ap. 8, b. 190, l. 17–19.

delis Davidovičius (Zundel Dawidowicz), 20. Simonas Joselovičius (Szymel Joselowicz), 21. Leizeris Libovičius (Leyzer Lybowicz), siuvėjas, 22. Srolis Chackelovičius (Srol Chailowicz; Sroll Chackelowicz), smuklininkas, 23. Icko Movšovičius, smuklininkas, 24. Šimelis Šmuilovičius (Szymel Szmuyłowicz), 25. Orelas Mijerovičius (Oriël Miierowicz), siuvėjas, 26. Gecka Berkovičius (Giecko Berkowicz), 27. Išdo užvažiavimo namai (*austerija*), mūriniai, 2 medinės arklidės ir vežiminės (*stadalos*), malūnas ant Pieštės upelio.

Veliunos gatvės dešinėje pusėje stovėjo šie pastatai ir gyveno: 28. Avsiejus Abramovičius (Owsiey Abramowicz), smuklininkas, 29. Movša Davidovičius, 30. Dovidas Movšovičius, 31. Berkas Orelovičius (Berke Orellowicz), batsiuvys, 32. Jankelis Jockevičius, 33. Berelis Bogušovičius (Berel Bohuszowicz), 34. Hirša Jankelevičius, turėjo spirito varyklą, smuklę, 35. Tilto karčema (pagal 1808 m. kontraktą su Simonu Hiršovičium), 36. Leiba Hiršovičius (Leyba Hirsowicz), pirtininkas, 37. Ignas Mašaikevičius (Ignacy Maszaykiewicz), buvęs grafo virėjas, 38. Helka Davidovičius, 39. Todoras Abramovičius, 40. Chaimas Faibišovičius, siuvėjas, 41. Jankelis Abramovičius, skardininkas, 42. Icko Chemkovičius, siuvėjas, 43. Jankelis Joselovičius, 44. Klebono žemėje stovėjo nedidelis namas.

Prie Dubysos tilto stovėjo smuklė, J. Tiškevičiaus nuo 1806 m. išnuomota Šimkui Hiršovičiui. Prie jos buvo 2 laivai ir 2 laiveliai žuvims gaudyti. Į miestelio pusę stovėjo užėigios namai.

Palemono gatvėje gyveno: 44. Vincentas Paplovskis (gyveno klebono žemėje), 45. Navikaitienė (Nawikayciowa), našlė, 46. Mykolas Paplovskis (Mikolay Popławski), 47. Jonas Grabauskas (po Lazarevičiaus mirties), 48. Jonas Fricas (Jan Fryc, kitur Johan), odininkas, 49. Šimonienė Pušauskienė, 50. Laurynas Lazarevičius, 51. Hirša Ickovičius, 52. Tuščias sklypas, 53. Jankelis Menas.

Turgaus aikštėje stovėjo šie namai: 54. Karčema, atiduota H. Davidovičiui (Hirza Dawidowicz), 55. Karčema, atiduota J. Davidovičiui (Jankiel Dawidowicz), 56. Karčema, atiduota D. Hiršovičiui, 57. Didelis dvigalis namas, priklausęs puodžiui Jonui Bušui, po jo mirties atitekęs Jonui Paškevičiui, 58. Didelis šaltkalvio Jono Bakevičiaus namas, 59. Didelis tekintojo Liudviko Feršlenburgo (Ludwik Ferschlenburg) namas, 60–61 numeriai apraše nepažymėti, 62. Tuščias sklypas po Johano Frico mirties, 64. Už Pieštės upelio nedidelis namas, priklausęs miestelio vaitui Jonui Urbonovičiui⁹.

Seredžiaus miestelio valstiečiai: 1. Kazimieras Bartoševičius, turėjęs 6 *pūru* žemės plotą¹⁰ (toliau – 6 p.), 2. Jurgis Šmuilinskas (6 p.).

Motiškių kaime gyveno: 1. Vincentas Bulavas, 2. Jonas Tamošaitis, 3. Baltramiejus Bulavas, 4. Jurgis Vaitiekaitis, 5. Motiejus Arcimovičius ir Motiejus Fierovičius, 6. Kazimieras Vinikevičius, 7. Stanislovas Ptašinskas, 8. Jurgis Ručka, 9. Baltramiejus Mickūnas, 10. Jurgis Ptašinskas, 11. Stanislovas Zaleckis, 12. Dovidas Rakauskas, 13. Stanislovas Stelmokaitis, 14. Juozapas Jasiukaitis, 15. Jonas Zalzusis, 16. Adomas Stepovničius, 17. Ignas Maširka, 18. Martynas Stošius, 19. Motiejus Bužinskis ir Kasparas Mazurkevičius, 20. Kazimieras Mazurkevičius, 21. Juozapas Račkaitis, 22. Andriejus Daškevičius, 23. Jurgis Rudaitis ir Jurgis Mazurkevičius, 24. Jurgis Kumetis, 25. Jonas Bulavas, 26. Jurgis Šimkevičius, 27. Jonas Salževičius, 28. Stanislovas Ramanauskas, 29. Baltramiejus Bengius ir Urbonas Šimkevičius.

⁹LVIA, f. 525, ap. 8, b. 190, l. 20–21.

¹⁰Vieno *pūro plotas* – vienu pūru (68–72 l) grūdų užsėjamas žemės plotas; vieną dešimtinę (10,9 ha) užsėdavo 4 pūrais.

Devyni iš čia išvardintų mokėjo *činsą*¹¹, kiti – ėjo lažą. Vienas *dūmas*¹² pasėdavo iki 7 pūrų žieminių. Kaime dar buvo 3 tuščios (niekieno nedirbamos) žemės. Iš viso kaime gyveno 169 valstiečiai: 81 vyras ir 88 moterys.

Vambalių kaime gyveno: 1. Savasiej Puzyko (Sawasiej Puzyka), 2. Petras Adomovičius (Piotr Adamowicz), 3. Ivan Dzimidzionaek, 4. Po Filipo Dzimidzionaeko mirties jo žemę perėmė Ivanas.

Kaime sėdavo 4,5 pūro žieminių. Visi valstiečiai buvo naujai įkurdinti (*slabadiniai*), todėl atliko sumažintą lažą. Kaime gyveno 25 žmonės: 12 vyrų ir 13 moterų.

Rūstekonių kaime gyveno: 1. Motiejus Galkevičius (turėjo 6 pūrus žemės, ėjo lažą), 2. Baltramiejus Mickevičius (6 p., mokėjo činsą), 3. Antanas Ptašinskas (6 p., mokėjo činsą), 4. Pranciškus Rugevičius (6 p., mokėjo činsą), 5. Antanas Skulevičius ir Jonas Levišauskas (po 3 p., ėjo lažą), 6. Matas Stakauskas (6 p., mokėjo činsą), 7. Antanas Mačiulaitis (6 p., mokėjo činsą), 8. Matas Mažeika (6 p., ėjo lažą), 9. Andrius Urbonovičius ir Antanas Rugevičius (po 3 p., ėjo lažą), 10. Kazimieras Bakšanskas (6 p., ėjo lažą), 11. Martynas Pranius (6 p., ėjo lažą), 12. Povilas Dobka (6 p., ėjo lažą), 13. Tomas Žukauskas (6 p., mokėjo činsą), 14. Jurgis Tautkevičius (6 p., mokėjo činsą), 15. Dovydas Kaminskas ir Simonas Lazauskas (abu po 3 p., ėjo lažą), 16. Jurgis Tautkevičius (6 p., mokėjo činsą), 17. Kazimieras Bartoševičius (6 p., mokėjo činsą), 18. Kasparas Jonaitis (6 p., mokėjo činsą)¹³.

Kaime gyveno 78 valstiečiai, iš jų 35 vyrai. Dešimt činšinių dūmų su dvaru atsiskaitydavo pinigais ir tradiciniais darbais bei dėklomis. Lažininkai dirbo 3 dienas per savaitę. Dalis valstiečių dar naudojosi naujakurių (*slabados*) teisėmis, nes buvo naujai įkurdinti, todėl prievolės jiems buvo sumažintos.

1827 m. dokumentuose nurodyta, kad Rūstekonyse buvo 16 pilnų ir 4 nepilni dūmai. Činšinis dūmas mokėjo dvarui 42 lenkiškus auksinus (zlotus). Viena vasaros vyro darbo diena „be pakinktų“ įkainota 2 auksiniais, su darbinium arkliu – 3 auksiniais, o žiemą – 2 auksiniais¹⁴.

Pikčiūnų kaime gyveno: 1. Juozapas Steponovičius ir Jurgis Danaitis, 2. Antanas Anisevičius, 3. Andrius Markeliūnas, 4. Simonas Lukoševičius, 5. Antanas Juškevičius, 6. Jurgis Žemaitaitis, 7. Antanas Lukošius (po Gabrieliaus Lukošiaus mirties), 8. Gabrielius Dresleris, 9. Joakimas Metelis, 10. Andrejus Zaleckis, 11. Andrejus Savickas, 12. Antanas Urbonovičius.

Šiame kaime tik vieną dūmą sudarė dvi šeimos. Visi turėjo po 10 p. žemės. Gyveno 54 vyrai ir 52 moterys. Visi činšininkai, mokėjo už žemę dvarui ir atlikdavo nustatytus darbus.

Plaušynės kaime gyveno: 1. Martynas Suprančikas, 2. Kazimieras Suprančikas. Kiekvienas turėjo po 8 p. dirbamos žemės. Visi lažininkai.

Žemaitaičių kaime gyveno: 1. Antanas Kučinskas, 2. Jurgis Kumetis, 3. Tomas Mažulaitis, 4. Jonas Salževičius, 5. Martynas Januškevičius, 6. Juozapas Salževičius, 7. Ignas Karosas, 8. Mykolas Mačiulaitis, turėjo po 8 p. žemės; visi lažininkai.

Gausantės kaime gyveno: 1. Gabrielius Šukauskas, 2. Kazimieras Tomkevičius, 3. Jurgis Šukauskas, 4. Juozapas Masaitis.

¹¹*Činsas* – taip Lietuvoje viduramžiais buvo vadinama duoklė, mokama pinigais.

¹²*Dūmas* – LDK taip buvo vadinamas kiemas, sodyba.

¹³*LVIA*, f. 525, ap. 8, b. 190, l. 3–4.

¹⁴*MAB*, f. 33–88, l. 36.

Pirmieji 3 dūmai turėjo po 12 p. dirbamos žemės. J. Masaitis dirbo Pamituvio spirito varykloje ir ten mokėjo činšą. Visi činšininkai.

Būdviečių kaime gyveno: 1. Adomas Marcinkevičius, 2. Simonas Jocys, 3. Stanislovas Michalkevičius. Kiekvienas dirbo po 5 p. žemės plotą.

Jokavų kaime Stanislavo valsčiuje gyveno: 1. Simonas Varanovičius (6 p.), 2. Motiejus Girdžiauskas (3 p.) ir Mykolas Čizauskas (3 p.), 3. Petras Koniuškevičius ir Adomas Dziemidzionaekas (7 p.), 4. Antanas Berkauskas (7 p.), 5. Laurynas Rudzevičius (7 p.), 6. Jonas Karosas (Jan Karaš) (7 p.), 7. Kondratas Puzikas (Kondrat Puzyko) (7 p.). Vyrų – 23, moterų – 22. Visi dūmai lažiniai.

Pieštvenų kaime gyveno: 1. Po Andriaus Daniūno mirties pusės dūmo žemė tuščia, kita dūmo pusė naujakurio, atleista nuo lažo. 2. Andrius Arbūzas, 3. Jokūbas Firaga (Jakub Firaha), 4. Antanas Žemaitis ir Motiejus Stelmokas, 5. Jurgis Serapinovičius, 6. Ignas Čereška, 7. Pranciškus Mačiulaitis, 8. Antanas Vencevičius, 9. Simonas Firaga (Firaha), 10. Motiejus Urbonovičius, 11. Antanas Mačiulaitis, 12. Liudvikas Firaga (Firaha), 13. Antanas Arbūzas, 14. Martynas Markevičius.

Dauguma valstiečių lažiniai. Pasėdavo 8 pūrus žieminių. P. Mačiulaitis – činšininkas, su dvaru atsiskaitė pinigais. Vyrų – 38, moterų – 41.

Girkų kaime gyveno: 1. Jokūbas Radauskas, 2. Jonas Gagis (Jan Hogis), 3. Baltramiejus Masaitis, 4. Tomas Gračkauskas (Tomasz Graczkowski), 5. Juozapas Lukoševičius, 6. Martynas Nerutaitis (prieš 6 metus iš už Nemuno atvyko), 7. Antanas Vazgirdas, 8. Žydas nuomotojas Jankelis Mendelovičius, 9. Jonas Joakimas (nuo 1790 m. sudarė kontraktą ir saugojo mišką), 10. Jurgis Rimašauskas.

Kaime gyveno 26 vyrai ir 27 moterys. Kiekvienas dūmas pasėdavo po 15 pūrų žieminių. Visi buvo činšininkai. Turėjo karčemą. Pagal žemės kiekį buvo turtingiausi valstiečiai.

Pelučių kaime gyveno: 1. Adomas Kalvaitis, 2. Jokūbas Klevinskas, 3. Simonas Mackevičius, 4. Antanas Mačiulaitis, 5. Motiejus Metelis (dirba tuščią žemę) ir Joakimas Jocys, 6. Tuščia žemė po Jono Matulaičio mirties, ją dirbo Jokūbas Mackaitis, 7. Steponas Balnys (brolis Gabrielis pabėgęs), 8. Mykolas Lukoševičius, 9. Jonas Gerulis, 10. Andrius Paliukaitis ir Simonas Bakaitis, 11. Jurgis Beinaras, 12. Stanislovas Ptašinskas, 13. Simonas Joakimas, 14. Martynas Brazaitis, 15. Baltramiejus Cvirka, 16. Simonas Stipinovičius, 17. Stanislovas Ambrozaitis, 18. Martynas Stipinovičius, 19. Tomas Litvinovičius, 20. Andriejus Danilovičius, 21. Juozapas Dubinskas.

Šiame kaime A. Kalvaitis turėjo 5 p. žemės ir dar pasiėmė tokio pat dydžio tuščią. Penktą ir dešimtą dūmus sudarė dvi šeimos. Kiekvienas dūmas turėjo po 10 p. dirbamos žemės. Visi činšininkai, t. y. mokėjo dvarui mokesčius ir atliko nustatytas prievoles.

Burbiškių kaime gyveno: 1. Simonas Urbonovičius, 2. Motiejus Krasauskas, 3. Žemė po Stanislovo Adomovičiaus mirties perėjo Motiškėms. Kiekvienas dūmas dirbo po 6 p. žemės. Vyrų – 8, moterų – 8. Visi lažininkai.

Jordiškių kaimas priklausė Burbiškių palivarkui, kurį nuomojo Adomas Ižikevičius. Čia gyveno: 1. Konstantinas Mirončikas, 2. Petras Mirončikas. Kiekvienas turėjo po 6 p. žemės. 3. Jokūbas Dudovickas nuomojo žemę pagal sutartą kontraktą, kiti ėjo lažą.

Stalioraičių kaime gyveno: 1. Petras Masaitis, 2. Tomas Stalėris (Tomasz Statorius), 3. Laurynas Skerspilis (Skierszpilis), 4. Kazimieras Minalga, 5. Antanas Jurkevičius (eigulys).

Tik K. Minalga turėjo 6 p. žemės, visi kiti – nuo 10 iki 12 p. sklypus. Lažininkai, išskyrus A. Jurkevičių, kuris dirbo pagal kontraktą, sudarytą su E. Tiškevičiumi, ir prižiūrėjo eigulius.

Džiaugių kaime gyveno: 1. Jurgis Džiaugys, 2. Gabrielius Džiaugys, 3. Gabrielius Džiaugys. Pirmieji du dūmai turėjo po 6 p. žemės, paskutinis – dvigubai daugiau. Visi lažininkai.

Jasnagorkos kaime gyveno: 1. Mykolas Staurakis (6 p.), 2. Povilas Maširka (3 p.). Abu dūmai lažiniai.

Gaideliškių kaime gyveno: 1. Ignas Šapauskas (4 p.), lažininkas.

Magdeburgijos kaime gyveno: 1. Antanas Stankevičius, 2. Adomas Povilaitis, 3. Adomas Kavaliauskas. Kiekvienas dūmas turėjo po 5 p. žemės, visi dūmai buvo lažiniai.

Mirončikų kaime gyveno: 1. Jurgis Dobačinskas (7 p.), 2. Jurgis Trakinskas (7 p.), 3. Motiejus Gvildys su Dobašinsku. Pirmasis perejo į Motiškes ir Dobašinskas paėmė visą jo žemę (7 p.).

Grivančių kaime gyveno: 1. Simonas Šapauskas (7 p.), 2. Andrius Salževičius (7 p.), 3. Antanas Daugirdas (7 p.), 4. Šimkevičius.

Godvaišių kaime gyveno: 1. Pranciškus Mirončikas, 2. Simonas Ananka (Simon Annanko), 3. Kazimieras Firaha (Kazimierz Firaha), 4. Pranciškus Varadaka (Waradaka), 5. Romanas Butkevičius, 6. Juozas Mickūnas, 7. Martynas Kručka (Marcin Kruczko), 8. Lukošius Bartnikas, 9. Steponas Šimkevičius, 10. Dominykas Ananka (Dominik Annanko). Iš viso 72 valstiečiai: 33 vyrai ir 39 moterys. Visi lažininkai.

Būdviečių kaime gyveno: 1. Adomas Marcinkevičius, 2. Simonas Jocys, 3. Stanislovas Mostdeliūnas. Visi činšininkai.

Armeniškių kaime gyveno: 1. Juozas Firaga (Firaha), 2. Motiejus Klasauskas, 3. Kazimieras Klasauskas, 4. Mykolas Eimutis. Kiekvienam dūmui priklausė po 8 p. žemės. Visi valstiečiai – lažininkai. Vyru – 13, moterų – 15.

Šilaitiškių bajorkaimyje gyveno: 1. Pranciškus Šukauskas (7 p.), ėjo činšą.

Spruktų bajorkaimyje gyveno: 1. Antanas Masaitis, 2. Jurgis Gerulaitis. Abu turėjo po 7 p. žemės, činšininkai.

Kupstynės bajorkaimyje gyveno: 1. S. Bartnikas (6 p.), ėjo lažą.

Bareiviškių bajorkaimyje gyveno: 1. Andrius Ročka (7 p.), 2. Tomas Karklinis (7 p.).

Merilinos bajorkaimyje gyveno: 1. Motiejus Metelis (12 p.), činšininkas. Čia gyveno ir kampininkas Stanislovas Michalkevičius.

Burlokų bajorkaimyje gyveno: 1. Motiejus Vaitkevičius (3 p.), 2. Tomas Jasiukaitis (3 p.). Abu laisvi.

Pamituvio (Tamošių) kaime gyveno: 1. Motiejus Mačiulaitis, 2. Adomas Masaitis, 3. Juozas Masaitis, 4. Jonas Masaitis, 5. Steponas Masaitis, 6. Juozas Zubrickas. Kiekvienas dūmas turėjo po 10 p. žemės.

Daučiūnų kaime gyveno: 1. Cimaško Karasj (4 p.), 2. Jan Karasj (2 p.), 3. Nikiper Anin (2 p.), 4. Steponas Karasj (6 p.). Visi lažininkai.

Padubysio (Partikų) kaime gyveno: 1. Stanislovas Paulauskas, 2. Jurgis Vaitkevičius. Abu dūmai turėjo 7 p. žemės.

Padubysio kaime gyveno: 1. Mykolas Žemaitis, 2. Jurgis Paliukaitis, 3. Matas Laicevičius, 4. Pilimon Karasj, 5. Juozapas Urbonovičius. Kiekvienas dūmas turėjo po 6 p. žemės. Visi buvo lažininkai¹⁵.

Pamituvio palivarkas

Buvo įkurtas Girtakalnyje, prie Mituvos upelio, tarp miškų ir pelkių. Jį nuomojo Dominykas Remeris iš grafo Tiškevičiaus. Kontraktas buvo sudarytas 1804 m., pratęstas 1811 m. Inventorizacijos metu (1814 m.) jį nuomojo Pranciškus Remeris.

Palivarko ansamblį sudarė gyvenamasis namas su pristatyta kepykla. Tvartas ir vežiminė stovėjo priekiu į gyvenamąjį namą. Toliau buvo kluonas, dvi pašiūrės. Turėjo nedidelį sodą ir daržą.

Sėjomaina – trilaukė. Pirmajame lauke pasėdavo 15 pūrų rugių ir 2 pūrus kviečių, antrajame – 13 pūrų rugių ir 2 pūrus kviečių, trečiajame – 14 ir 2.

Priklausė Tamošių (Pamituvio), Džiaugių, Stalioraičių kaimai. Lažas – 2 dienos per savaitę nuo šv. Jurgio iki šv. Baltramiejaus, po šv. Baltramiejaus – viena, pėsčiomis arba su arkliu. Žiemą – javų kūlimo darbai, vasarą – daržų priežiūra, šieno, javų pjovimas ir vežimas bei kiti darbai.

Padubysio palivarkas

Gyvenamieji ir ūkinės paskirties pastatai buvo išsidėstę netoli Dubysos upės. Nuo jos vedė kelias į ekonomo rezidenciją. Abipus kelio stovėjo klojimai. Palivarko kompleksas turėjo užvažiuojamuosius namus (karčėmą), kuriuos nuomojo Orelas Šmuitovičius. Jam priklausė žemės trilaukis, kiekvieną užsėdavo 5 pūrais. Šalia buvo spirito varykla ir kalvė. Šiam palivarkui priklausė ir Girčių kaimo karčėma su užėiga, kurią nuomojo Jankelis Mendelovičius. Svaigiaisiais gėrimais lankytojus aprūpino spirito varykla ant Armenos upelio. Palivarkui priklausė tarp Rūstekonių ir Motiškių kaimų prie Nemuno pastatyta plytinė su pašiūre. Turėjo nemažai pagamintos produkcijos. Šalia stovėjo kepykla, kurioje gyveno sargas J. Gadovskis.

Palivarko žemėje 1811 m. sėjo 31 statinę¹⁶ rugių ir 3 kviečių, 1812 m. – atitinkamai 27 ir 4 statines grūdų. 1813 m. dirbamos žemės kiekis padidėjo, todėl rugių sėjo 27 statines, kviečių – 4, miežių – 10, avižų – 38, žirnių – 2; mažais kiekiais augino grikių, kanapių, linų. Apsirūpindavo 210 vienkinių vežimų šienau. Sename svirne buvo supiltos 173 statinės rugių, 36 – žieminių kviečių, 99 – miežių, 81 – avižų, 22 – žirnių, 18 – grikių, 3 aštuntines (statinės) kanapių ir ketvirtinę – linų sėmenų. Palivarko poreikiams palikta 10 statinių rugių, 2 – kviečių, 1 – miežių.

Ūkis laikė 21 karvę, 4 telyčias, 29 ožkas, 48 kiaules, 18 darbinių jaučių, 125 avis.

Seredžiaus valdytojas, buvęs generolas Jonušas Tiškevičius, nustatė prievoles. Kiekvienas pilnas dūmas, atlikęs činšą, turėjo paruošti ir užsėti izdo grūdais 1 margą (0,71 ha). Lažininkams dar prisidėjo mėšlo vežimas, kratymas, pievų šienavimas, džiovinimas, vežimas. Be to, valstiečiai turėjo prižiūrėti palivarko daržus ir sodą, moterys verpti linus ir vilną.

Pilni lažininkų dūmai dirbo 3 dienas per savaitę.

¹⁵L VIA, f. 525, ap. 8, b. 190, l. 1–16.

¹⁶1 statinė – 0,71 kg.

Burbiškių palivarkas

Burbiškių palivarkas po generolo Jonušo Tiškevičiaus mirties iki gyvos galvos paskirtas Taduui Tiškevičiui. Palivarkui priskirti 2 valstiečių dūmai iš Jordiškių kaimo ir 3 Mirončikų kiemai. Pasėdavo 20 pūrų žieminių javų ir prišienaudavo 20 vienkinių vežimų iš kiekvieno trilaukio. Palivarkas turėjo gerą gyvenamąjį namą, ūkinius pastatus, daržą, nedidelę spirito varyklą.

Stanislavos palivarkas

Turėjo nedidelį ūkinių pastatų kompleksą ir dviejų prieangių gyvenamąjį namą. Palivarką tvarkė ekonomas Juozas Bravinskas ir tijūnas Jurgis Karosas.

Dirbama žemė paskirstyta į tris laukus. Į pirmąjį ir antrąjį pasėdavo po 10 statinių rugių, į tretįjį – 11 statinių rugių ir 3 statines kviečių. Augino nedidelį kiekį linų ir kanapių. Laikė 7 melžiamas karves, 17 ožkų.

Prievolės valstiečiams nustatytos 1809 m. ir pakartotos 1811 m. globėjo Reme-rio ir E. Tiškevičienės. Pilnas lažinis dūmas dirbo palivarkui 3 dienas per savaitę. Činšo nemokėjo, duoklių nebuvo. Į papildomus darbus įėjo linų ir kanapių pluošto ruošimas, daržo derliaus valymas¹⁷.

Priklausė naujai pastatyta Daučiūnų karčema su spirito varykla, kuriuos nuomojo Movša Leibovičius.

1814 m. Seredžiaus dvarui priklausė šie kaimai, bajorkaimiai ir palivarkai:

1. Pieštvenų k.	14. Gausantės k.	27. Daučionių k.
2. Motiškių k.	15. Burlokų bjk.	28. Padubysio k.
3. Rūstekonių k.	16. Burbiškių k.	29. Padubysio plv.
4. Pikčiūnų k.	17. Žemaitaičių k.	30. Baravų k.
5. Vambalių k.	18. Načiūnų sen.	31. Burbiškių plv.
6. Girų k.	19. Armeniškių k.	32. Jordiškių k.
7. Šilaitiškių bjk.	20. Mirončikų k.	33. Pamituvio plv.
8. Spruktų bjk.	21. Gadvaišų k.	34. Tamošių k.
9. Kupstynės bjk.	22. Grivančių k.	35. Džiaugių k.
10. Plaušynės k.	23. Jokavų k.	36. Seredžiaus mstl.
11. Pelučių k.	24. Jasnagorkos k.	37. Merelinos vnk.
12. Bareiviškių bjk.	25. Gaideliškių k.	38. Staliaraičių k.
13. Būdviečių k.	26. Magdeburgijos k.	

Seredžiaus dvaro ordinarai: Antanas Steigvila – ekonomas, jo žmona – šeiminkė. Jų abiejų metinis atlyginimas – 46 rb; Mykolas Bukauskas – raštininkas, (60 rb), Stanislovas Gaižauskas – vietininkas (15 rb), Jonas Karosas – sodininkas (12 rb). Be jų, dar dirbo Juozas Bareika (dailidė), Griška Onanka (nuomotojo (*arendatoriaus*) padėjėjas), Timotiejus Dziemidzionokas (pirtininkas), Tadas Mačiulaitis (arklininkas), Petras Dziemidzionekas (vežikas), Juozas Volskis (kerdžius), Dovydas Rakauskas (žvejys), Juozas Bučinskas (žvejys), Ašmis Brazaitis (rūmų sargas), Tomas Kvestkevičius (tijūnas)¹⁸.

¹⁷LVA, f. 525, ap. 8, b. 190, l. 26–31.

¹⁸LVA, f. 525, ap. 8, b. 190, l.

Dvarų dalybos

Pirmosios Seredžiaus dvaro dalybos Tiškevičių šeimoje prasidėjo po generolo Jonušo mirties. Tuomet ir buvo sudarytas Seredžiaus miestelio finansinis įvertinimas (1818).

Seredžiaus miestelio karčiampinigiai sudarė – 4666 auksinų (toliau sutrumpintai – a), mūrinių užvažiavimo namų (*austerijos*) mokestis dvarui – 1600 a, malūno – 400 a.

Namų mokesčiai buvo nuo 40 a iki 160 a. Šimkus Heršovičius mokėjo 80 a, Hirša Movšovičius, Jankelis Kušelevičius – po 160 a, Irko Berkovič – 160 a, Gabrielis Movšovičius – 80 a, Leizeris Leibovičius – 80 a, Pinkus Šmuilovičius – 100 a, Leiba Hiršovičius – 66 a, Helka Davidovičius – 60 a, Johanas Fricas – 140 a, Juozas Bakevičius – 120 a, pašto namas – 80 a, kulinaras Ignas Masčirka – 80 a, siuvėjas Jekis Chaimovičius – 66 a, Jurgis Laurinovičius – 40 a ir 60 a, tekintojas Fištenbergas, Juozas Bakevičius – po 120 a. Visi kiti mokėjo po 40 a. Be to, 40 a mokestis buvo imamas už sklypus ir sudarė 3172 a. Miestelio karčemos ir pervazos mokėjo 2100 a.

Padubysio karčema mokėjo 333 a 10 grašių (toliau sutrumpintai – gr), Girų kaimo karčema – 266 a 20 gr. Miestelio sklypai ir karčemos davė 12726 a 20 gr, o iš žemės pasėlių – 120672 a. Visą kapitalą sudarė 577236 a.

Įkainoti ir Seredžiaus dvaro pastatai. Pagrindinis pastatas – rūmai (*palocėlis*) – 750 rb, sena medinė oficina¹⁹ – 50 rb, supuvusi ledainė – 3 rb, arklidė – 200 rb, tvartas – 75 rb, oficina-virtuvė – 60 rb, maža arklidė – 4 rb. Iš viso 1142 rb, arba 7613 a 10 gr (1 rb ~ 6,8 a).

Jonušas Tiškevičius, seseriai Eleonorai susituokus su Mykolu Gelgaudu (1785), užrašė jai priklausantį kraštą – ketvirtadalį žemių, o kita dalis liko trimis broliams²⁰. 1818 m. ji tapo Seredžiaus valdytoja. Dvarui priklausė Rūstekonių kaimas (su 20 ūkininkų) ir Mirončikų kaimo 2 šeimos. Jis buvo atiduotas laikinai valdyti sūnui generolui Antanui Gelgaudui. Likvidavę J. Tiškevičiaus skolas, juridiškai įformino sandėrį²¹.

Kita, didesnioji Seredžiaus dvaro dalis po 1818 m. dalybų atiteko grafo Jonušo Tiškevičiaus sūnui Stanislovui. Jo tėvas liko skolingas Seredžiaus amatininkams, pirkliais, klebonui ir kitiems kreditoriams²². Stanislovui atitekusi valda dabar vadinama Padubysio dvaru, kuris tapo savarankišku. Tiesa, jis dar formaliai priklausė vienai šeimai, nes buvo gyva Jonušo žmona Eufrozinja, kuri priešinosi dalyboms ir taksacijai. Prasidėjus jo taksacijai, valstiečiai buvo atiduodami atskiriems kreditoriams. Metus lažo įkainavo 22,5 rb, 2 valstiečių kiemus paėmė Traškauskas, 1 – Michalskis, 3 – Šneidersas, 6 – Gorskis, 2 – Tiškevičius, 2 – iš Seredžiaus miestelio Pliaterienė. Minimi ir kiti skolintojai: Sakalauskas, Krauzas, Jozefovičius, kuris miestelyje turėjo kelis žemės sklypus, dvaro sodybą ir nuomojo 2 karčemas²³.

1827–1828 m. vyko eilinės Seredžiaus ir Panemunės dvarų dalybos ir taksacija. Antanas Gelgaudas tapo Seredžiaus dvaro tėvūnu²⁴. Skolomis apsunktą valdą pradėjo supirkinėti M. Žilinskis. Po 1829 m. potvynio, nušlavusio beveik visą Seredžiaus miestelį, laikina bažnyčia buvo pastatyta ant jo žemės.

¹⁹*Oficina* – ūkinės paskirties pastatas.

²⁰*LVA*, f. 716, ap. 4, b. 239, l. 11–12.

²¹*MAB*, f. 33-88, l. 34–36.

²²*MAB*, f. 126-216, l. 1.

²³*MAB*, f. 33-88, l. 57, 62–63.

²⁴*MAB*, f. 33-88, l. 36.

1830 m. Žilinskis paskelbė save visos gyvenvietės ponu²⁵. Jis buvo Raseinių pavieto teisėjas, todėl 1832 m. Stanislovas Tiškevičius patikėjo jam saugoti savo nuosavybę ir sudarė kontraktą²⁶.

Kelis žemės sklypus po potvynio iš žydų nupirko Raseinių pavieto žemių matininkas Pranciškus Jančiauskas²⁷.

Toks pat likimas ištiko ir S. Tiškevičiaus Padubysio dvarą. Dar generolas Jonušas buvo patikėjęs tuometinį palivarką Burboms, kurie tapo nuolatiniais Tiškevičių kreditoriais. Stanislovas Tiškevičius pradėjo dalimis savo dvarą išpardavinėti²⁸. Atrodo, kad galutinai jis atiteko Kazimierui Burbai 1831 m.²⁹

1829 m. Rūstekonių ir Mirončikų kaimai buvo jau priskirti Belvederiui, kuris priklausė Padubysio dvarui. Laisvieji valstiečiai į šį palivarką turėjo eiti lažą, o jų reakcija buvo tikrinama raštiška apklausa, ar jiems nedaro skriaudų ekonomas³⁰. Belvederis iškilo palivarkui atitekus Burboms. Vėliau abi šios valdos suformavo Padubysio-Belvederio dvarą.

1838 m. Vilniaus eksdivizijos (dalybų) teismas Gelgaudų Panemunės pilį ir Seredžiaus miestelį dėl skolų paskyrė Rusijos dvarininkų globai, o 1841 m. juos perleido Radvilų giminei³¹.

1841 m. Seredžiaus miestelis, matyt, dar buvo neatsistatęs. Bažnyčios vizitacijoje minimos 5 trobos su 34 darbingais ir 23 nedarbingais asmenimis³². Matyt, čia įrašyti tik katalikai.

Padubysio dvare K. Burba sugebėjo puikiai tvarkytis. Tą rodo apie 1850 m. vykusį prabangių Belvederio rūmų statyba. Rūmai tapo ūkiniu ir kultūriniu naujojo dvaro centru.

Matyt, kad po šių dalybų atsirado dar vienas Seredžius (arba Rūstekonys), kuris irgi buvo vadinamas dvaru. Jo savininku buvo Zenonas Sakalauskas. Tą naująją valdą tesudarė keli Rūstekonių kaimo ūkininkai. 1847 m. inventoriai įvardija Antaną Dabažinską (laisvąjį valstietį), Petrą Mažeiką (lažininką), Juozapą Dapkūną (lažininką), Stanislovą Kukovičių (laisvąjį valstietį), Jurgį Dapkų ir Lauryną Stukauską. 1863 m. šie valstiečiai valstybės senato sprendimu atiteko K. Burbai. Po jo mirties, 1866 balandį, jie atiteko jo nepilnamečiams sūnums Antanui Andriui ir dukroms – Onai, Mikalinai ir Marcelinai³³. Kiti kaimo valstiečiai priklausė Žilinskio Seredžiui.

Po paskutinių dalybų Tiškevičiai ir Gelgaudai Seredžiuje prarado savo dvarus, nors sąlygos ūkininkauti čia buvo palankios. Dubysos ir Nemuno laivybinėmis upėmis vyko prekyba miško ir žemės ūkio produktais su Lietuvos miestais ir Prūsija. Padubysio naujųjų savininkų archyvai pateikė kai kuriuos vietinės reikšmės pajamų šaltinius. Vienas pajamų šaltinis buvo iš karčemų: Motiškių – 11,45 rb, Armeniškių – 10 rb, Gausantės – 20 rb, Girkų (M. Šapausko) – 30 rb, B. Masagero – 25 rb, Načiūnų – 12 rb. Toliau vardinami javai. Belvederio dvaras Seredžiui pardavė 17 pūrų kviečių po 3,35 rb už pūrą, 4 pūrus žirnių po 2,25 rb. 3 paskos sviesto parduotos Jurbarke po 6,50 rb už kiekvieną. Dar 15 paskų parduota po 6,27 rb, 2 jaučiai Seredžiui – po 30 rb. Gavo pajamų iš kalvio Marcinkevičiaus ir Seredžiaus kepėjų³⁴.

²⁵MAB, f. 33-88, l. 71.

²⁶Ten pat, l. 81.

²⁷Ten pat, l. 83.

²⁸MAB, f. 33-1, l. 1-2.

²⁹MAB, f. 37-7, l. nenumeruoti.

³⁰MAB, f. 33-88, l. 5.

³¹MAB, f. 33-10084, l. 1-3.

³²LVIA, f. 669, ap. 2, b. 229, l. 294.

³³MAB, f. 33-70, l. 297, 318.

³⁴MAB, f. 33-11, l. 2-62.

Kartu su Padubysio-Belvederio iškilimu atsistatė ir augo Seredžius. Tą rodė 1856 m. birželio 2 d. statistiniai duomenys. Miestelyje gyveno 468 vyrai ir 488 moterys, jie buvo laisvieji žmonės (miestiečiai). Jų tarpe buvo 43 valstiečiai, 9 kariai (5 vyrai ir 4 moterys) – tai buvusių rekrutų šeimos, 9 užsieniečiai. Dvare gyveno 7 žmonės. Žydų tikybos gyventojų buvo 876, katalikų – 141, liuteronų – 9, stačiatikių – 6. Žemvaldžių buvo 63 vyrai ir 62 moterys, prekybininkų – 12 vyrų ir 17 moterų, amatininkų – 3 vyrai ir 6 moterys, kitų verslų atitinkamai – 409 ir 421.

Katalikai turėjo vieną medinę bažnyčią, žydai – dvi sinagogas: vieną mūrinę ir vieną medinę. Miestelyje buvo 6 krautuvės, 2 užvažiuojamieji namai, 3 smuklės, 145 gyvenamieji pastatai. Gyvenvietė užėmė 46 dešimtines žemės plotą. Dvaras ir miestelis priklausė Liudvikui Žilinskiui³⁵.

Tolesnė Seredžiaus istorija jau užgožta Belvederio. Šio dvaro savininkas Kletas Burba tapo naujų visuomeninių santykių šalininku. Prasidėjo baudžios panaikinimo projektų ruošimas, kuriuose jis aktyviai dalyvavo kaip Kauno gubernijos dvarininkijos atstovas. Šias pareigas jam patikėjo Rusijos caro administracija. Jo dvaro archyvas sukaupe daug šio laikotarpio dokumentų, kurie dabar saugomi Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos archyve.

Trumpai apžvelgsiu kai kuriuos dokumentus. 1857 m. pabaigoje Rusijos caras Aleksandras II leido Vilniaus generalgubernatoriui V. Nazimovui Vilniaus, Kauno, Gardino gubernijose sudaryti vietos bajorų komitetus, kad šie paruoštų projektus, kurių pagrindu būtų galima vykdyti reformas. 1857 m. lapkričio 21 d. (senuoju stiliumi) Vidaus reikalų ministras S. Lanskojus pasiuntė raštą gubernijų kariniam administratoriui su priedu „*slaptai*“. Tai buvo informacija arba ryšių palaikymas su aukščiausiu caro vietininku Lietuvoje. Nurodyta, kad valstiečių išlaisvinimo komitetai bus sudaromi iš dvarininkijos atstovų. Procesas tęsis iki 12 metų. Dvarininkų žemė liks jų nuosavybė. Valstiečiai gaus sodybinę žemę ir tą, už kurią moka činšą arba atlieka lažą. Bus privaloma atskirti valstiečių ir dvarininkų žemes.

Tolesni nurodymai aiškino valstiečių ir dvarininkų santykius. Laikinais jie paliekami buvusių ponų valdžioje ir negali palikti savo žemių. Išlaisvinant jie bus suskirstyti į dvi klases. Reformai pasiruošti buvo numatyta skirti dvejus metus. Per 10 metų visi palaiapsniui turėtų tapti laisvaisiais. Pirmajai klasei buvo priskirti ūkininkai su giminėmis savo namuose, antrajai – dvarų tarnautojai, kurie, gavę žemę, galėtų toliau dirbti pagal sudarytus kontraktus. Kiekvienais metais numatyta išlaisvinti vieną dešimtadalį baudžiauninkų³⁶.

Projektų veikloje aktyviai dalyvavo K. Burba. Jis buvo dvarininkijos valstiečių gyvenimo sąlygų pagerinimo projekto sudarymo komiteto narys. Caras 1858 m. birželio 19 d. jam pavedė užmegzti ryšius su Kauno gubernijos dvarininkais jų gyvenamose vietose, skirti jam transportą ir palydovus³⁷.

Po pritarimo caro reskriptui buvo kuriamos žemės ūkio bendruomenės dvarininkų gyvenvietės ir steigiami valsčiai. Iki 10 tūkst. revizorinių valstiečių (vyrų) arba keli dvarai sudarė valsčių. Jo seniūnu buvo renkamas dvarininkas. Į bendruomenių veiklą buvo įtraukti ir valstiečiai, kurie galėjo tvarkyti kaimo bendruomenės reikalus.

1861 m. Padubysio-Belvederio dvare prasidėjo žemių sklypų skyrimas

³⁵LVIA, f. 378 BS, ap. 121, b. 204, l. 157–158.

³⁶MAB, f. 33-22, l. 22, 30–31.

³⁷MAB, f. 33-22, l. 5.

valstiečiams pagal 1846 m. patikslintus inventorius. Išryškėjo kiekvieno kaimo žemėvaldos dydis. Godvaišių kaimas turėjo 9,2 dešimt. sodininės, 119,4 dešimt. ariamos, valstiečių kiemų – 10. Žemaitaičių k. atitinkamai – 13,95; 111,36; 25,06 ir ganyklų – 2,34 dešimt., kiemų – 9. Pašilių k. – 3,02; 61,92; 6,82; 10,15 ir miško 6,09 dešimt., 4 kiemai. Girkų k. – 12,30; 185,18; 18,20; 13,49, 4 kiemai. Armeniškių k. – 9,88; 59,95; 58,55, kiemų – 4. Pieštvenų k. – 9,10; 157,70; 9,56; 10,80, kiemų – 12. Grivančių k. – 3,52; 43,76; 7,45; 13,45; 3 kiemai. Partikų k. – 1,34; 32,55; ganyklų – 4,72, dar jo plotas išplėstas nenaudingose žemėse, t. y. upelių šlaituose ir kaimo ribose ir atiduotas nemokamai. Matyt, kompensavo pievų neturėjimą. Jakavų k. – 2,28; 29,14; 14,11; 5,95; 1 kiemas. Rūstekonių k. – 10,25; 69,98; 4,66; 17,02 (šlaituose), 8 kiemai. Motiškių k. – 7,44; ariamos ir pievų – 104,55; pridėta ganyklų – 127,84; 8 kiemai. Stalėvaičių k. – 3,53; 32,84; 41,76; 5,84; kiemų – 4. Skerspilių k. – 1,64; 22,10; 31,04; 2 kiemai.

Šis žemių apmatavimas buvo patikslintas ir 1863 m. K. Burba parašė prašymą Kauno gubernijos valstiečių reikalų komisijai, kad daugumai valstiečių būtų padidintas išperkamos žemės mokestis. Motyvavo tuo, kad nurodytas derlingumas yra padidėjęs. Iš 1 dešimtinės prikuliama 70–80 pūdų grūdų. Be to, grūdų realizavimo sąlygos geros. Prekyba vyko miestelyje ir Nemunu pasiekė Prūsiją. Sudarytą naują sąrašą papildė keletas vienkiemių: Kampinė I, Židinė I ir II, Jagpjaunis, Bukinė, Jakavai I ir II, Skerspilis, Pecnerinė.

Padubysio dvaro valstiečių bendruomenei priklausė 68 kiemai. Vidutinis išperkamos žemės kiekis 1 kiemui per 23 dešimtines. Metinis mokestis už 1 dešimtinę – 1–2,10 rb.

Belvederio ūkis turėjo 18 kiemų, iš jų 2 daržininkus. Išperkamosios žemės buvo 325 dešimt. Vienos dešimtinės kaina – 2,10–2,40 rb³⁸.

1863 m. pateiktas iš Z. Sakalausko perėjusio K. Burbai Rūstekonių kaimo žemių išpirkimas. Keturi valstiečiai (A. Dabažinskas, P. Mažeika, J. Dapkūnas, S. Kukovičius) gavo po 1 dešimt. sodybinės žemės, 10 – ariamos, 5 – pievų. Vienas jų (J. Dapkus) – 3 dešimt.³⁹

1866 m. Padubysyje-Belvederyje po 3 dešimtines žemės dar buvo skirta keliolikai valstiečių: J. Firevičiui ir jo sūnui Tomui, L. Maširkai, P. Kručkai, J. Lasevičiui, M. Serafinovičiui, V. Micevičiui, dviem Steponovičiams, J. Gerulaičiui, dviem Kozėloms, J. Mačiulaičiui, dviem Butkevičiams, M. Biletovičiui, J. Masaičiui, A. Ramanauskui, A. Paulauskui ir jo sūnui, A. ir K. Gavrilovui ir Maširkai – Rūstekonių kaime⁴⁰. Tai buvo dvaro kolonijos įkūrimas, šie valstiečiai tapo samdomais darbininkais.

Išliko ir laisvai samdomų žemės ūkio darbininkų atlygiai pinigais ir natūra. Spruktų (Belvederio dv.) palivarke eigulio Vincento Chalicko metinė pensija (užmokestis) buvo 25 rb, 12 pūrų rugių, 3 p. miežių, 3 p. avižų, 2 p. žirnių, 12 p. pelų, dar buvo skirta žemės bulvėms, linams, daržui, jis laikė 2 karves. Berno Antano Lydekos atlygis buvo kaip ir Chalicko. Iš bernų didžiausius užmokesčius čia gavo Juozapas Vyšinskas – 34 rb ir Andrius Laukevičius – 24 rb. Abu dirbo su antrininkais (pagalbininkais). Kitų bernų metinės pajamos buvo 16 rb su natūriniais priedais. Ekonomui skyrė 100 rb. Išliko 12 narių darbo knygelės⁴¹.

Tokie pat arba panašūs užmokesčiai buvo nustatyti ir Gausantės pali-

³⁸MAB, f. 33-70, l. 112, 113, 115, 116, 136, 137.

³⁹MAB, f. 33-70, l. 297.

⁴⁰Ten pat, l. 314.

⁴¹MAB, f. 33-14, darbo knygelės, 1889–1901.

varke. Tiesa, ten dirbęs kalvis Ferdinandas Linsbergas gavo metinį atlygį 50 rb su natūriniais priedais. Iš viso čia dirbo 25 žmonės⁴².

Vasaros darbymečio dienos kainas galima matyti iš 1869 m. dvarui pateikto ataskaitos fragmento. Už pievų pjovimą mokėta po 7 1/2 kapeikos, javų už 29 dienas po 15 kap., už kitas 134 d. – po 15 kap., už 6 d. po 20 kap., už 8 d. po 30 kap. Tuo metu už 200 pūdų rugių, parduotų Kaune, gauta už pūdą po 1,14 rb⁴³.

1910 m. valstiečiai pradėjo plėsti savo žemes. Pieštvenų kaimo gyventojai, prie savo gyvenvietės turėję Burlokiškyje balotas vietoves (31 dešimtinė), prašė valstybės lėšomis jas nusausti arba pakeisti su dvarininko Valevskio žeme⁴⁴. To paties siekė ir Pelučių kaimo valstiečiai. Jei to nepavyktų padaryti, jie norėję išsikelti į vienkiemius ir prašę atsiųsti matininką⁴⁵.

Baudžios panaikinimas Padubysio-Belvederio dvare vyko palaipsniui ir planingai. Valstiečio ūkis gavo per 23 dešimtines žemės ir perėjo į naują ūkininkavimo etapą. Dabar jau viskas priklausė nuo jų pačių darbštumo ir organizacinių sugebėjimų.

Seredžiaus bažnyčios ūkį sudarė globėjų dovanotos žemės ir leidimai nemokamai naudotis įvairiomis dvaro paslaugomis, globėjų ir atskirų asmenų finansine parama. Ankstyvųjų fundacijų dokumentų aptikti nepavyko. Aiškios tik pirmosios bažnyčios sunykimo priežastys: reformacija ir silpna ekonominės padėtis. Naugarduko vaivada M. Sapiega savo pirmtakų dovanotas žemes juridiskai įteisino, tam gavęs karaliaus leidimą. Bažnyčiai buvo užrašyti 5 valakai Staciūnų kaime, 2 margai Seredžiaus žemės ir dar 2 sklypai pačiame mieste. Vienas iš jų jau buvo anksčiau dovanotas. Fundaciją papildė sodas aplink kleboniją, kuri stovėjo prie bažnyčios, ir pieva prie Nemuno, vadinama Sala. Suteikė ir finansinę paramą – 200 lenkiškų auksinų (zlotų) iš savo dvaro. Leido nemokamai naudotis malūnais, miško medžiaga, dovanavo tvenkinius ir netgi vieną gerai nupenėtą paršą klebonui⁴⁶.

XVIII a. dokumentų sąrašė įvardyti M. Sapiegos penkių Staciūnų kaimo valstiečių dovanojimas už 2 valakus ariamų vėžių tarp dvaro žemių ir 5 valakų Staciūnuose, nurodyti priėjimai (leidimai žvejoti) prie Nemuno ir Dubysos upių⁴⁷.

Tačiau tokia pagalba didesnio ekonominio savarankiškumo bažnyčiai nesuteikė. Ji liko priklausoma nuo koloratorių malonių. O pastarieji nebuvo dosnūs. Be to, jie čia negyveno, todėl tiesioginių ryšių su bažnyčia neturėjo. Bene vienintelė iš globėjų – Barbora Sapiegaitė Valavičienė – 1744 m. padovanojo pievą prie Nemuno kranto – dalį Laibguvos, kuri vadinosi Lanka. Vėliau visą Laibguvą pasisavino Seredžiaus klebonija ir leido ten įsikurti žydams ir amatininkams⁴⁸. Dėl jos Veliuonos klebonas pradėjo teismo procesą ir pateikė savo bažnyčios fundacinius dokumentus nuo Vytauto laikų. 1818 m. pateiktas tos pievos planas parodė, kad Lanka tebuvo Labguvos maža dalis – 2 margai⁴⁹.

1825 m. bažnyčios dokumentuose išryškėjo dovanotų rėžių situacija. Vienas jų prasidėjo nuo Palemono kalno ir tęsėsi iki Motiškių, antras ėjo nuo Staciūnų į Motiškes, trečias – nuo žydu kapinių (Pieštynės) iki Pieštvenų kaimo⁵⁰.

⁴²MAB, f. 33-13 (1883–1900 darbo knygelės).

⁴³MAB, f. 255-1681, l. 5, 10.

⁴⁴L VIA, f. 525, ap. 7, b. 43, l. 1–2.

⁴⁵L VIA, f. 525, ap. 7, b. 31, l. 4.

⁴⁶*Codex Medicensis seu Samogitiae dioecesis*, Romae, 1989, t. 2, p. 195–196.

⁴⁷L VIA, f. 696, ap. 2, b. 2, l. 601.

⁴⁸L VIA, f. 1671, ap. 4, b. 443, l. 39, 45.

⁴⁹MAB, f. 33-88, l. 18.

⁵⁰L VIA, f. 1671, ap. 4, b. 443, l. 4.

Klebono ūkis buvo šalia bažnyčios, kuri stovėjo turgaus aikštės viduryje. Turėjo sklypą su daržu. Iš vienos pusės ėjo kelias nuo Dubysos į Veliuoną, iš kitos – į senąją Dubysą, iš trečios – į dvarą, iš ketvirtos – į turgų⁵¹. Turgaus aikštė prie bažnyčios – būdinga viduramžių tradicija.

1827 m. dokumentai pateikė ir klebonijos pastatus. Gyvenamasis namas su keturių stulpų prieangiu, atkreiptu į gatvę. Ūkinius trobesius sudarė tvartas, klojimas, pašiūrė, svirnas, arklidė. Konkurenciją miesteliui darė ir čia įsikūrusi spirito varykla. Jurisdika prie klebonijos turėjo apie 7 margus žemės. Dovanotus rėžius dvaro žemėse buvo atėmęs J. Tiškevičius ir klebonui teko su juo bylinėtis teisme. Klebonijai priklausė 27 vyrai⁵². XIX a. pradžioje jų buvo 19, jie mokėjo činšą⁵³, vėliau tapo lažininkais.

1829–1830 Seredžiaus parapiją sudarė:

1. Seredžiaus mstl., 4 dūmai (51 gyvent.)	20. Vitkūnų bajork., 15 (99)
2. Belvederio plv., 1 (5)	21. Gadvaišų k., 11 (94)
3. Rūstekonių k., 20 (199)	22. Pieštvenų k., 11 (52)
4. Staciūnų k., 6 (51)	23. Padubysio k., 11 (108)
5. Daumantų k., 5 (41)	24. Grivančių (Grivonių) k., 3 (32)
6. Ganiūnų k., 11 (97)	25. Baravų k., 4 (27)
7. Pikciūnų k., 16 (147)	26. Jakavų k., 8 (54)
8. Vambalių k., 4 (35)	27. Dumblių k., 4 (30)
9. Motiškių k., 32 (285)	28. Jasnagorkos k., 3 (17)
10. Armeniškių k., 4 (52)	29. Lazduonių k., 4 (30)
11. Jonušavo k., 7 (54)	30. Būtvijų bajork., 13 (107)
12. Burbiškių k., 7 (46)	31. Buivyduų bajork., 13 (73)
13. Jordiškių bajork., 1 (10)	32. Juškevičių k., 7 (40)
14. Juršiškių k., 5 (36)	33. Gaideliškių bajork., 11 (86)
15. Vilandaikų (Viliaudų) k., 4 (47)	34. Daučionių bajork., 11 (66)
16. Burbiškių bajork., 3 (30)	35. Magdeburgijos k., 3 (24)
17. Išlastakių (Išlestakių) bajork., 9 (70)	36. Stanislavos plv., 1 (9)
18. Pašilių k., 9 (77)	37. Pikčiūnų dv., 1 (15)
19. Žemaitaičių k., 10 (94)	38. Padubysio dv., 1 (27)

Gyventojų skaičius pateiktas pagal šv. sakramentų priėmimą ir negalinčių jų priimti bendrą kiekį⁵⁴. Seredžiaus miestelyje nurodyti 4 dūmai (kiemai), o kiti buvo ne katalikai, tad į šį sąrašą neįtraukti.

⁵¹L VIA, f. 669, ap. 2, b. 225, l. 308(1821).

⁵²L VIA, f. 669, ap. 2, b. 225, l. 308(1821).

⁵³L VIA, f. 669, ap. 2, b. 221, l. 24–25.

⁵⁴L VIA, f. 669, ap. 2, b. 243, l. 243.

Motiškių kaimas

Margarita Baršauskienė

Bendroji geografinė ir istorinė kaimo charakteristika

Motiškių kaimas – didžiausias Seredžiaus valsčiuje. Dabar jo plotas – 493,99 ha. Pietinėje pusėje kaimas prigludęs prie Seredžiaus miestelio, kaimo riba – pro piliakalnį į Nemuną įtekantis Pieštėvės upelis, apaugęs krūmais, apyniais. Vakaruose Motiškiai remiasi į kelią, vedantį iš Belvederio į Klausučius. Šiaurinė kaimo riba – vėlgis kelias, nutiestas jau sovietmečiu, atskiriantis Motiškius nuo Pavambalių ir Eimučių kaimų. Kelias nuo Padubysio iki Seredžiaus – rytinė kaimo riba. Kitoje kelio pusėje – didelis Pieštėvėnų kaimas. Pieštėvėniškiai – artimiausi motiškiečių kaimynai, todėl ūkininkai vieni kitiems talkindavo šienapjūtėje, rugiapjūtėje, linų darbuose, jaunimas rengdavo bendras gegužines, bendraudavo parapijos atlaiduose. Per visą Motiškių kaimą iš rytų į vakarus tęsiasi gatvė (*ulyčia*), išlikusi nuo seniausių laikų. Tai žvyrkelis, 2000-aisiais metais naujai išpiltas. Prie šios gatvės įsikūrusios kaimo sodybos. Anot senųjų motiškiečių, prie kelio stovėjusi sodyba prie sodybos. (1)* Kiekviena sodyba turėjusi savo tvenkinį, o kai kuri – šulinį. Dar ir dabar likusios buvusių tvenkinių vietose nedidelės įdubos, jau seniai žeme užgriuvusios. Pagal šias įdubas galima manyti, kad tarp Alfonso Danylos ir Jono Šimansko sodybų (apie 400 metrų) yra buvusios dar 3 sodybos. Gatvinis kaimas gyvavo iki Stolypino reformos. Kiekvienam ūkiui priklausė siauras rėžis (*šniūras*) žemės (2).

Sodybos (dažnai tame pačiame pastate buvo gyvenamasis namas ir tvartas) nusitęsė per visą kaimą apie 3 kilometrus daugiausiai šiaurinėje gatvės pusėje. Pietinėje pusėje buvo įsikūrusios tik kelios sodybos. Savajame rėžyje sėjo javus (rugių, kviečius, miežius), augino linų sklypelį, čia pat augo daržovės. Gyvulius ganydavo bendrose ganyklose, už dirbamų žemių besitęsiančiose ligi pat kaimo ribos. Gindavo gyvulius kaimo gatve, kol išvarydavo visus drauge į ganyklas. Kartu ganėsi karvės, avys ir kiaulės. Arkliai buvo ganomi kitose ganyklose naktimis, nes dieną jų reikėjo darbui. Piemenis skirdavo paeiliui iš kiekvienos sodybos. Jiems vadovavo samdomas kerdžius. Į naktigones jodavo vyresnieji – samdyti bernai arba pats šeimininkas ar jo sūnūs.

Pietvakarinėje kaimo pusėje Motiškių kaimas ribojasi su Belvederio dvaro žemėmis. Belvederio dvaro savininkas Kletas Kazimieras Burba žemės darbams kviesdavosi šalia gyvenusius Motiškių kaimo valstiečius. Kai kurie jų yra tarnavę pas poną dvare arklių ar šunų šerėjais, vežėjais ar rūmų tvarkytojais. Rytinėje kaimo dalyje gyvenantys motiškiečiai ir pieštėvėniškiai priklausė ponui Liudvikui Žilinskui. Jie ėjo į jo dvarą dirbti įvairių darbų, moterys dvarui verpė ir audė.

Stolypino reforma pakeitė kaimo vaizdą. XX a. pradžioje motiškiečiai išsiskirstė į vienkiemius (*kolionijas*). Dalis valstiečių išsikėlė į už 10 km esantį Šilaitynės kaimą. Šilaitynės kaimo žemės nusidriekusios abipus Snietalos upelio tarp Šakynės ir Burbinės miškų. Čia valstiečiams davė didesnę žemės sklypą, nes žemė Šilaitynėje buvo blogesnė: teko išrauti kelmus, įdirbti iki šiol nedirbamas miškingas pievas. Iman-

*Skaičius skliausteliuose nurodo duomenų pateikėjo eilės numerį sąrašė, kuris pateikiamas straipsnio gale. *Red. pastaba.*

tiesiems blogesnį žemės sklypą buvo žadėta primokėti pinigų. Kiti gavo sklypus Motiškiuose, toliau nuo gatvės esančiose ganyklose. Čia sklypai buvo didesni, platesni negu gyvenančiųjų prie gatvės, ir dar jie privalėjo primokėti išsikeliantiesiems, kad šie turėtų už ką pasistatyti trobas. Prasčiausios žemės atiteko išsikeliantiesiems į kaimo šiaurės rytų dalį, į vadinamąją *Kamšynę*. Čia augo nedidelis miškelis, aplink krūmai, pelkės. Kamšynėje išikūrė Stakauskų, Vaitiekaičių, Ramanauskų, Jurgaičių, Mickūnų ir Jono Bružo šeimos. Pietinėje kaimo dalyje, vadinamajame *Uždaubyje*, vienkiemiuose apsigyveno Dapkai, Šimkai, Jonaičiai, Štelmokai, Bendziai. Šalia jų, arčiau Belvederio, išikūrė Mozurkų, Dagilių, Daučianskų, Danilevičių, Sedeikių šeimos.

Iš bet kurios kaimo vietos matyti Seredžiaus bažnyčios bokštai ir šalia stūkantis piliakalnis, pro kurį teka Pieštė. Į Pieštę įteka sraunus Dubausio upelis, atitekantis iš Motiškių ganyklų nuo Antano Ramanausko sodybos (dabar jau apleistos, begriūvančios). Matyt, upelio pavadinimas davė vardą didelei griovai, vadinamai Dauba. Daubos šlaitai apaugę ievomis ir alksniais, krantai vasarą marguoja sausoms vietoms būdingais augalais: čibreliais, plukėmis, gencionais, jonažolėmis. Žemiau, jau netoli piliakalnio, prie Šimkaus kalno – Šaltindaubis. Jame alma Šv. Jono šaltinėlis, nuo neatmenamų laikų motiškiečių lankomas. Tikėta, kad jo vanduo gydas nuo įvairių ligų. Sovietmečiu nuniokotas ir smėliu užneštas, Atgimimo metais Algio Šimkevičiaus ir Antaninos Iliuvienės rūpesčiu vėl sutvarkytas. Dar arčiau piliakalnio, netoli Belvederio – Štelmoko kalnas, pavasarį baltuojąs plukių žiedais. Dauboje, prie Labučio kalno, į Dubausį įteka Varliai, atitekėję per Pieštėnus dar nuo Lapyno, esančio netoli Padubysio, ir kirtę Motiškių kelią ties pačia jo pradžia rytuose. Prie Labučių sodybos sovietmečiu iškastas tvenkinys šiandien yra rytinės Motiškių kaimo dalies gyventojų vienintelis vandens telkinys gyvuliams girdyti. Kaimo viduriu, iš šiaurės į pietus, teka bevardis upeliukas, jau daugelį metų *Kanalu* vadinamas. Įteka jis į Dubausį. Matyt, kažkada šis upelis gerokai didesnis buvęs, nes jo krantai iki šiol išlikę statūs, o kaime kelias, kertantis šį upelį, čia staigiai leidžiasi į pakalnę ir kyla aukštyn. Kaimo ganyklose, netoli Zabrano kaimo, išteka Bičupis, įtekantis į Armenos upelį. Prie šio nedidelio upeliuko buvo išikūrusi Jono Naujoko sodyba, vėliau čia gyveno Benadas Jokimas. Į Seredžių veda platus vieškelis pro naująsias kapines, tuoj už jų nusileidžiantis į pakalnę, kur po tiltu teka Pieštė, tačiau ši jos atkarpėlė *Myžupiu* vadinama. Mat čia senovėje moterys, eidamos basos į bažnyčią, sustodavusios apsiauti ir kitokius reikalus atlikti. Dabar kelias jau šiek tiek kitoks, prieš tris dešimtmečius naujai supiltas, o senasis, akmenimis grįstas, kiek žemiau likęs ir bebaigiąs krūmynais ir žole apaugti. Perėjus Myžupį, kyli į Šv. Jono kalną, kurio viršuje, dešinėje pusėje, stovi Šv. Jono koplytėlė.

Kaimo gyventojai visada priklausė Seredžiaus parapijai, savo mirusiuosius laidojo ir tebelaidoja Seredžiaus kapinėse. Senieji kapinių kryžiai – mediniai ir kaltiniai iš metalo. Kaimas neturėjo bendro kryžiaus anksčiau, nestatė jo ir Atgimimo laikais. XX a. pradžioje, prieš išsikeliant į vienkiemius, prie dažnos sodybos stovėjo medinis kryžius ir augo geltonų daugiamečių jurginų krūmas. Šie kryžiai išliko tik žmonių pasakojimuose. Ir tiktai prie vienos Vasiliauskų sodybos, esančios prie pagrindinės Motiškių gatvės, išlikęs prie kelio kryžius, datuotas 1893 m. Jo postamentas – akmuo, prie kurio pritvirtintas kaltinis metalo kryžius, papuoštas varpeliais. Kas jo statytojai ir kokia intencija jis pastatytas, – nežinia.

Nežinoma ir kaimo pavadinimo kilmė. Išlikęs tik vienas pasakojimas: esą pirmasis kaimo gyventojas buvęs vardu Motiejus. Jis ir davęs pradžią kaimo pavadinimui. Iš pradžių kaimas gavęs Motiejiškių vardą, o vėliau jis sutrumpėjęs iki Motiškių. (1) Motiškių kaimas priklausė Seredžiaus valsčiui, o dabar – Seredžiaus seniūnijai.

Kaimas iki 1918 metų

Prieš kuriantis kaimui, vietovė buvusi miškinga. Iki pat piliakalnio tęsėsi ažuolų giraitė. Žmonės kirto medžius, statėsi iš jų trobesius, o iškirstą žemės plotą apšėdavo javais. Senosios trobos buvusios molinės (molis sutvirtintas šatromis). Dažniausiai tame pačiame name vienoje pusėje gyvendavo, kitoje laikydavo gyvulius. Gyvenamajame gale – plūktinė asla. Stogas dengtas šiaudais (išliko iki XX a. III dešimtmečio), vėliau – skiedromis. (2) Kaimo žemės molingos. Prie Motiškių kaimo ribos, netoli Jono Klasausko sodybos, buvusi plytinė. Čia iš Motiškių kaimo molio buvo gaminamos plytos naujosios Seredžiaus bažnyčios statybai.

1863 m. sukilimo metu kaimo galuose buvo pastatyti vartai (*bromai*), prie kurių budėdavo po du sergėtojus (panaktinius). Naktimis joks svetimas žmogus negalėjo pro šiuos vartus nei įeiti, nei ijęti. Pastebėjus atvykėlį, reikėjo jį sulaikyti ir pranešti policijai. Motiškių kaimo valstiečiai patys sukilime nedalyvavo.

Visi kaimo gyventojai buvo lietuviai. Retas mokėjo skaityti ir rašyti. Keli ūkininkai savo vaikus leido mokytis į rusišką mokyklą Seredžiuje. Pasimokę joje, vaikai išmokdavo rusiškai skaityti, rašyti, skaičiuoti. Vėliau, karo metais, rusų kalba pagelbėjo susikalbėti su rusų kareiviais. Caro mokyklą buvo baigęs Jonas Stakauskas, Stasio Bartušo sūnūs Zenonas, Jonas ir Pranas, Jono Bartušo sūnus Mykolas, Pranas Džemedžionas, Jonas Šimanskis. Į juos kreipdavosi kaimynai, kai tekdavo laišką parašyti ar kokį nors dokumentą perskaityti. Kai kurie ūkininkai leido savo vaikus į serediškio Prano Virako slaptąją lietuvišką mokyklą. Ją lankė ir motiškietis Stasys Šimkus, būsimasis kompozitorius ir dirigentas. Jo tėvas buvo grįžęs iš Amerikos ir suprato lietuviško rašto svarbą. Tad vienas kitas motiškietis gebėjo lietuviškai ir skaityti, ir rašyti. Dažniausiai mokėsi tik vaikinai. Iš Tilžės per Mataušą Žukauską į Seredžių patekdavo lietuviška spauda. Pasiėkdavo ji ir Motiškių kaimą. Galėjai rasti kaime senais lietuviškais spaudiniais išklijuotas trobų sienas. (4) XX a. pradžios kaimo moterys buvo neraštingos.

Prieš Pirmąjį pasaulinį karą kai kurie jaunesnieji kaimo vyrai emigravo į Ameriką, tikėdamiesi ten užsidirbti. Užjūryje pasiliko Zenonas ir Jonas Bartušai, Ona Šimanskytė, Ona Bružaitė, Adomas Vaitiekaitis, Stasys Dapkus. Martynas Saproneckas, Antanas Kvietkauskas, Kazimieras Bendzius po kelerių metų grįžo ir čia, Motiškiuose, įsikūrė visam laikui. K. Bendzius už santaupas pasistatė didelį namą Seredžiuje.

Nelengvi buvo motiškiečiams Pirmojo pasaulinio karo metai. Bijodami fronto, kai kurie kaimo gyventojai paliko savo trobas ir persikėlė į kitą Dubysos pusę. Visi bijojo vokiečių. Ant Dubysos dešiniojo kranto, Pieštvenuose, prie Šukauskos sodybos, išlikusios Pirmojo pasaulinio karo apkasų žymės. Motiškiečiai mena karo metų tragediją, kai nekaltai žuvo trys kaimo vyrai. Kaimiečiams nepatiko vokiečių vykdomos rinkliavos, nuolatiniai duoklių reikalavimai. Ypač nepaklusnūs buvo jauni kaimo vyrai Kazys Šimanskis, Jonas Mažeika, Pranas Bružas ir Jonas Dapkus. Tuo metu

kaimo vyresniuoju (vaitu), paskirtu vokiečių, buvo Antanas Bulavas. Jis labai pataikavo vokiečiams, skriaudė saviškius. Kaime buvo apsisostojusių rusų belaisvių (*plienčikų*), kuriuos A. Bulavas norėjęs išvyti. Šie, nutaikę progą, vaitą pakorė Sapronečikų priemenėje, o patys pabėgo iš kaimo. Laimė, netrukus per priemenę ėjusi Marcelė Sapronečikienė jį rado ir nupjovė virvę. A. Bulavas valdžiai įskundė neklusniuosius motiškiečius. Vokiečiai visus keturis vyrus išvežė į Jurbarką, ten kankino ir vertė prisipažinti, kad korė vaitą. Atsirado ir liudininkų, A. Bulavo papirkty. Joną Dapkę, kaip nepilnametį, uždarė į kalėjimą, o Joną Mažeiką, Praną Bružą ir Kazį Šimanskį sušaudė. Visus palaidojo Seredžiuje, parapijos kapinėse. Ir tik po mirties buvo įrodyta, jog jie buvo nekalti. (5)

Į nelaisvę buvo paimtas motišketis Juozas Kriaučiūnas, išbuvęs Vokietijoje 5-erius metus ir į Motiškius grįžęs 1921 m. Vokietijoje jis dirbo pas ūkininką.

Motiškių kaimas Lietuvos Respublikos metais

Su naujo, laisvo ir gražaus gyvenimo viltimi motiškiečiai pasitiko Lietuvos Nepriklausomybę. Iš kaimo savanoriais ginti Nepriklausomybės išėjo Juozas Vaitiekaitis iš Kamšynės ir motišketis Jonas Dapkus. Kai grįžo iš kovų, Juozui Vaitiekaičiui žemės pasiūlė prie Raseinių, bet jis nenorėjo išeiti iš gimtųjų Motiškių, todėl liko tėvų sodyboje. Turimus čia 10 hektarų pasidalino trys broliai: Juozas, Stasys ir Bronius. O Jonas Dapkus 10 ha žemės gavo Klausučiuose. Ten jis pasistatė namus ir sukūrė šeimą.

Išsiskirstę į vienkiemius, valstiečiai baigė tvarkytis sodybas. Likę gyventi prie kaimo gatvės, praplėtė savo sklypus. Dėl galutinio žemės sutvarkymo motiškiečiai 1921 m. kreipėsi į Lietuvos Respublikos Steigiamojo seimo Žemės reformos komisiją. Žemė buvo sutvarkyta, priėmus Žemės reformos įstatymą. Motiškių, Pieštvenų ir kitų aplinkinių kaimų ūkininkai naudojosi dar prieš Pirmąją pasaulinį karą gautomis krūmingomis pievomis ir mišku Šilaitynės kaime. Dauguma gavo po 3–4 ha miško. Vienas kitas gyventojas turėjo brandesnį mišką Burbinės girioje, nors jo plotas ir buvo kiek mažesnis. Miškų pievas šienaudavo, dažniausiai išvažiuodami ten visai savaitei, kol šieną visiškai išsidžiovindavo. Apsistodavo pačių iš medžio šakų pasidarytose palapinėse, čia pat sukurtame židinyje virdavo valgį. Kai kurie gyveno pas gimines. Išdžiūvusį šieną parsiveždavo.

Gausesnės šeimynos savo žemę dirbdavo pačios, o mažesnės samdė berną, mergą, piemenis. Į samdinius eidavo aplinkinių kaimų neturtingų arba gausesnių šeimų jaunimas. Algą suderėdavo iš anksto. Jeigu gerai sutardavo su šeimnininkais, pasilikdavo toje pačioje vietoje ir kitais metais. Motiškiečiai ūkininkai dirbo kartu su samdiniais, valgė tą patį valgį prie vieno stalo.

Ūkininkai laikė po 3–4 karves, 2–3 prieauglius, keletą kiaulių, iš jų po porą paršingų, kad nereikėtų paršų turguje pirkti, ganė po 2–3 avis su ėriukais. Vilnos reikėjo savo šeimynai apauti ir aprengti, taip pat ir suderėtai samdinių algai. Žemės darbams laikė dažniausiai po porą arklių. Stambesnieji ūkininkai jų turėjo daugiau. Motišketis Pranas Bružas, be darbinių arklių, dar laikė du veislinius erzilus, Pranas Bartušas turėjo net septynis arklius, nemažai arklių laikė ir stambesni Pieštvenų kaimo ūkininkai Antanas Firavičius ir Antanas Armonavičius. Gražūs arkliai buvo ūkininko pasididžiavimas – jiems atiduodavo geriausią pašarą, dažnai tuo nuskiausdami karves. Kaip

Motiškių kaimo senieji gyventojai. Iš kairės: Rozalija Bartušienė, Emilija Bartušaitė-Ivanauskienė, Viktorija Bartušaitė, Marijona Mickūnienė, Aleksandras Mickūnas, Juzė Mickūnienė. Apie 1935 m. Iš M. Baršauskienės albumo

prisimena motišketė Elena Bartušienė (Kriaučiūnaitė), karvės buvo šeriamos taip, kad galėjai 3–4 karvių pieną į vieną kibirą sumelžti. Per metus ūkininkai pjovė po 3–4 kiaules, nes mėsa buvo pagrindinis maistas. Kiaulės mėsa rūkydavo, kurią paskui visus metus, ypač per darbymečius, valgydavo. Tai būdavo dešros, kumpiai, skilandžiai, lašiniai. Su mėsa virdavo barščius ir raugintus kopūstus. Dažnas Motiškių kaimo valstiečių valgis buvo virtiniai ar skryliai, kuriuos, išgriebus iš puodo, uždėdavo nusivarvėti ant specialiai tam iš karnų nupintos skrylinės. Mėgdavo valgyti krosnyje puode keptą *kugelį*, tačiau mėsos į jį šiame krašte nedėdavo. Savo šeimynai duoną, ragaišį, o šventėms ir pyragus kepė duonkepyje, kuris buvo kiekvienoje kaimo troboje. Duonkepyje kepdavo ir bulvinius blynus ant kopūstų lapų, kurių specialiai tam prisidžiovindavo vasarą ant klėties lubų. Miltus malė Padubysio malūne, esančiame vos už keleto kilometrų. Retas valgis Motiškiuose buvo pupos ar žirniai, mat kaimo žemėse šios kultūros prasčiau augo, o ir tradicijos jas auginti čia nebuvo.

Ūkininkams pagalbą teikė kaime apsilankantys kvalifikuoti agronomai. 1921 m. Belvederio rūmuose buvo įsteigta žemės ūkio mokykla, o nuo 1926 m. – aukštesnioji pienininkystės ir gyvulininkystės mokykla, kuri 1928 m. buvo reorganizuota į aukštesniąją pienininkystės mokyklą. Belvederis buvo Motiškių kaimo pašonėje, todėl, įsteigus čia žemės ūkio mokyklą, motiškiečiai ūkininkai, ypač jaunesnieji, dažnai lankydavosi pas specialistus. Daugiausia patarimų ir pamokymų suteikdavo Belvederio agronomas Gutauskas, organizavęs čia ūkininkų kursus. Jis kartu su kitais žemės ūkio specialistais surengė ūkininkų išvyką į pavyzdinį ūkį, esantį už Vilkijos, rengė Belvederyje jaunųjų ūkininkų suėjimus, derliaus parodas. Šioje veikloje dalyvavo Motiškių kaimo ūkininkai Dapkai, Sapronečiai, pieštveniškiečiai Šimanskiai. Stambesni aplinkinių kaimų ūkininkai veždavo pieną į atsidariusią Belvederio pieninę. Aukšta kokybė išsiskyrė motiškiečių Kriaučiūnų ir Pieštvenų kaimo ūkininko Prano Šimanskio karvių pienas. (6) Belvederio agronomai patarė ūkininkams, kaip užveisti sodą, kokius vaismedžius auginti. Ypač buvo populiarūs antaniniai (*puntaviniai*) obuoliai, kriaušės dūlės, raudonosios ir geltonosios trešnės (*česlės*). Ne vienas ūkininkas ėmėsi ir pats auginti savo sodui sodinukus, išmoko juos skiepyti. Baigęs Belvederio pie-

nininkų mokyklą ir Molėtų rajone dirbęs Zabrano kaimo gyventojas Pranas Paulauskas turėjo užveisęs savo medelyną, skiepijo sodinukus ir siuntė broliui į gimtinę, Zabrano kaimą. Čia jo sodinukais buvo apsodinta 8 ha žemės. Vėliau pats grįžo į tėviškę, sodą praplėtė, nuolat jį prižiūrėjo. Pats skiepijo medelius, išvedė naujas veisles. Užsodino sodą savo išaugintais sodinukai ir motiškietis Pranas Bartušas. Apsodindami savo sodybas, ūkininkai derino medžius. Dažniausiai palei kelią sodino klevus, liepas, kiek toliau – jovarus (topolius), beržus, drebulės. Prie kaimo sodybų retai sodino pušis, nes kaimo žemė joms netiko. Eglaitėmis savo sodybą apsodino Paulauskai, Jonaičiai, o pavienės eglės augo prie Prano Džemedžionio, Prano Bartušo, Benado Poškos sodybų.

Motiškių kaimas – tik už kilometro nuo Seredžiaus bažnyčios, todėl kas sekmadienį ir atlaidų metu šeimos eidavo, o blogesniu oru ar žiemą važiuodavo ten melstis. Dauguma ūkininkų, ypač jaunųjų, giedojo bažnyčios chore, grojo bažnyčios orkestre ar priklausė religinėms organizacijoms. Kiti išjungė į tautinį judėjimą. Motiškiečiai nuo seno dainingi ir muzikalūs. Bažnyčios choro, aplinkinių kaimų laidotuvių, *mojavų*, *kalvarijų* giedotojai buvo Jonas, Ona, Antanas, Kazys Ramanauskai, Jonas Stakauskas su sūnumi Antanu, Antanina ir Pranas Bružai, vėliau jiems pritarė dukterys ir sūnus Martynas, Šimkų (Šimkevičių) šeimos, Ročkai, Klasauskai ir kiti motiškiečiai. Bažnyčios choro ir orkestro vadovas Stasys Padleckis repeticijas rengdavo ne tik tai bažnyčioje, bet ir klebonijoje ar pas ūkininkus. Dažnai orkestrantai rinkdavosi ant Šaltindaubio kranto išikūrusioje Kazimiero Šimkaus sodyboje. Ateidavo iš Kalvių Jokubauskai, Mamertas Cvirka, motiškiečiai Antanas Jonaitis, Pranas Bartušas. Čia susirinkę ne tik tai repetuodavo, rengdavo repertuarą atlaidams, bet ir aptardavo sėjos, šienapjūtės ar kitus ūkio klausimus. Apie 16 jaunuolių iš Motiškių, Pieštvenų, Merončikų ir kitų aplinkinių kaimų priklausė jaunalietuvių būriui. Tai Onutė, Antanina ir Petronėlė Džemedžionaitės, Jonas ir Antanas Jonaičiai, Onutė Klasauskaitė ir kt. Pavasarininkų, vadovaujamų kunigo Pauliaus Racevičiaus, veikloje dalyvavo Marytė Bružaitė, šaulių organizacijai priklausė Pranas Volskis, tretininkų Motinėle buvo išrinkta Rozalija Bartušienė. Nemažai Motiškių, Pieštvenų ir kitų aplinkinių kaimų moterų dalyvavo Katalikiškos moterų draugijos veikloje, užsiėmė labdaringa veikla.

Bendri susiejimai padažnėdavo prasidėjus talkoms – linarūtės, javapjūtės, kūlimo. Kuliamąsias mašinas kaime turėjo tik Jonas Vasiliauskas (motorinė, 12 AJ) ir Kazys Šimkevičius (pats susikonstravo, nusipirkęs motorą už 500 litų). Brangiai kainuodavo degalai, todėl pirkdavo terpentiną, kurį gamino Žemojoje Panemunėje (Smalinėje), netoli Vilkijos, ir jį naudojo vietoj kuro. Arkliais atveždavo mašiną pas ūkininką, susirinkdavo apie 10 žmonių talka ir kuldavo, kol iškuldavo visus to ūkininko javus. Už vieną valandą darbo kuliamosios savininkas imdavo 2 litus. Smagu būdavo dirbti kartu, o dar smagiau, kai baigdavo darbą. Jaunimas rinkdavosi ir iš aplinkinių kaimų, žiūrint, pas kurią gyventoją dirbdavo. Per pabaigtuves dainuodavo, žaisdavo, šokdavo, o kartais po tokios talkos ir porų kaime padaugėdavo. Ypač smagios talkos buvo pas Juozą Kriaučiūną, Kazį Dapkę, Martyną Saprončiką, Antaną Bendzių, Stasį Klasauską.

Kaimo ūkininkai prenumeravo „Mūsų Rytojų“, „Mūsų Laikraštį“, „Lietuvos Ūkininką“ ir kt. tuo metuėjusius laikraščius. Ypač populiarūs Motiškiuose buvo

*Serediškiei JAV.
Iš kairės: neatpažintas,
Jonas Bartušas,
neatpažintas,
Viktoras Ivanauskas
(iš Rustekonių k.),
neatpažintas,
Zenonas Bartušas.
1926 m.
Iš M. Baršauskienės
albumo*

„Mūsų Rytojus“ ir „Ūkininko Patarėjas“, kurių redaktoriumi buvo iš šio kaimo kilęs žurnalistas Antanas Bružas. „Ūkininko Patarėjas“ ne tikai spausdino kaimo žmoniems reikalingus ūkiškus patarimus, bet ir nemažai vietos skyrė Lietuvos istorijai ir literatūrai, ugdė kaimo kultūrą. Šiame laikraštyje Alijošiaus slapyvardžiu buvo spausdinamos Kazio Binkio poemos. Dažnas ūkininkas nekantriai laukė „Tamošiaus Bekepurio ir kitų Alijošiaus dainuškų“ ar „Kriaučiaus Motiejaus“ tęsinių. Pranas Bartušas, Juozas Kriaučiūnas, Antanas Ročka atmintinai mokėjo ištisis šių poemų posmus.

Kaimas rinko seniūną, kuris buvo tarpininkas tarp kaimo ir valsčiaus. Ilgą laiką Motiškių kaimo seniūnu buvo Jonas Lukošius, pats gyvenęs jau kitoje kelio Seredžius–Padubysys pusėje, Pieštvenuose, tačiau žemę turėjęs Motiškių kaime, šalia klebono žemės. J. Lukošius buvęs geras seniūnas, todėl kaimas jį nuolat perrinkdavo. 1930 m. kaimo seniūnu buvo Jonas Stakauskas, vėliau dar kartą perrinktas. Seredžiaus valsčiaus viršaičiu kuri laiką buvo pieštveniškis Antanas Firavičius. Tarpukario surašymo duomenimis, Motiškių kaime buvo 45 ūkiniai kiemai, kuriuose gyveno 273 gyventojai. Iš viso kaimui priklausė 526,05 ha žemės.

Motiškių kaimo žemės savininkai 1932 m.*

Eil. Nr.	Žemės savininkas	Žemės plotas (ha)
1.	Jonas Lukošius	13,25
2.	Jonas Stakauskas	11,18
3.	Antanas Atnaras	1,25
4.	Uršulė Šimkevičienė	6,75
5.	Pranas Dapkus	11
6.	Polikarpas Rimkevičius	15
7.	Prano Šimkaus įpėdiniai	13
8.	Stasys Šimkus	7,45
9.	Anastazija Šimanskienė	3,32
10.	Antanas Bendzius	14
11.	Vincas Savickas	11
12.	Domicelė Zaleckienė	11
13.	Jonas Kriaučiūnas	13,25
14.	Benadas Ramanauskas	6

*LCVA, f. 1250, ap. 4,
l. 6, 31.

(tęsinys)

Eil. Nr.	Žemės savininkas	Žemės plotas (ha)
15.	Stasio Steponavičiaus įpėdiniai	13,25
16.	Marijona Jurgaitienė	6,75
17.	Antanas Bružas	11
18.	Prano Šimkaus įpėdiniai	22
19.	Stasys Ramanauskas	5,25
20.	Benadas Vaitiekaitis	6
21.	Jono Vaitiekaičio įpėdiniai	6,75
22.	Stasys Vaitiekaitis	3,75
23.	Juozas Vaitiekaitis	3,75
24.	Pranas Butas	12,7
25.	Benedikta Vasiliauskienė	1,09
26.	Jonas Vasiliauskas	10
27.	Juozo Štelmoko įpėdiniai	10
28.	Stasys Klasauskas	10
29.	Stasys Skridla	11,18
30.	Juozas Jonaitis	10
31.	Ona Kaminskienė	10
32.	Kazio Šimansko įpėdiniai	12,5
33.	Pranas Šimkus	13,75
34.	Stasys Mozurka	11
35.	Juozo Kvietkauso įpėdiniai	8,75
36.	Antanas Pranevičius	14,75
37.	Marė Stakauskienė (Gudinėse**)	2
38.	Pranas Matelys (Gudinėse)	2,10
39.	Pranas Stošius (Gudinėse)	7,41
40.	Benedikta Poškienė	0,75
41.	Teofilė Bružaitė (Maziliauskienė)	10
42.	Pranas Džemedžionas	1,10
43.	Juozas Vengraitis	0,13
44.	Aleksandras Stošius	14,59
45.	Stasės Bartušienės įpėdiniai	12
46.	Antanas Mickūnas	22,4
47.	Jonas Majauskas	11,93
48.	Stasio Bartušio įpėdiniai	7,5
49.	Stasio Dapkaus įpėdiniai	5,61
50.	Juozas Ramanauskas	9
51.	Pranas Bružas	10
52.	Jonas Stakauskas	11
53.	Juozas Kriaučiūnas	12
54.	Jono Ptašinsko įpėdiniai	12,25
55.	Vincas Kriučkauskas	0,10
56.	Baltrus Ptašinskas	12,5
57.	Petrūna Jovarauskienė	6,85

1 ha žemės buvo skirtas Motiškių pradžios mokyklai, tačiau žinių apie jos statybą ar kitaip naudotą žemės sklypą nerasta.

Kaimas po 1940 metų

Nuo 1935 m. Seredžiuje naujai pastatytose kareivinėse buvo įsikūręs Vytauto Didžiojo 2-ojo pulko 3-iasis batalionas. Kai kurie karininkai, puskarininkiai gyveno pas miestelėnus, o puskarininkio Antano Oleškevičiaus šeima nuomojo kambarius Motiškiuose, Prano Bartušio name. Kai-
mo jaunimas, o ir vyresnieji, bendravo su kareiviais ir karininkais. Taigi kalbos

**Gudinėmis vadintas šalia Motiškių esantis miškelis Pikčiūnų kaime.

apie rusų atėjimą sklido iš lūpų į lūpas miestelyje ir kaimuose. Lietuvos karininkai nerimavo. Sužinoję, kad rusų kariuomenė jau atvyksta nuo Kauno, kareiviai ir karininkai per miestelį žygiavo prie Dubysos senojo tilto jos pasitikti. Bėgo prie tilto ir Seredžiaus gyventojai. Rusų kareiviai apsistojo kareivinėse, karininkai – pas miestelio gyventojus. Dalis rusų kariuomenės traukė keliu pro Motiškius Padubysio link. Motiškiečiai iš tolo pamatė einančius kareivius ir visi, kas galėjo, subėgo jų pažiūrėti prie kelio. Daugumą nuvylė išvargę kariai, apglamžytos uniformos ir vargani arkliai. Sovietų patikėtiniai miestelyje ieškojo žmonių savo valdžiai. Aktyviausi čia buvo žydai Mazinteris ir Ganza, jiems talkino Jonas Gaudinskas, Pranas Skaigiris. Prie Palocėlio, miestelio centre jie organizavo susirinkimus, agitavo, pasakojo apie sovietų valdžios pranašumą. Netgi pieštveniški Praną Šimanskį nusiuntė į Maskvą paklausti ir pasižiūrėti, kaip Sovietų Sąjungoje žmonės gyvena. Šis parvažiavęs turėjo visiems pasakoti, kaip busią gera gyventi. Motiškiečiai atsargiai žiūrėjo į šiuos pažadus, nė vienas netapo naujosios valdžios atstovu, nerėmė jos.

Prasidėjęs karas daugumą užklupo bažnyčioje. Išgirdę motorų gausmą, žmonės išbėgo iš bažnyčios ir pamatė per miestelį motociklais važiuojančius vokiečius. Greitai užskrido ir vokiečių lėktuvai. Vokiečiai apsistojo ne Seredžiaus kareivinėse, bet savo štabus įkūrė Padubysio dvare ir malūne, Motiškiuose pas Mykolą Bartušą, Pieštvenuose pas Praną Šimanskį. (6) Motiškių kaimo seniūnu vokiečių okupacijos laiku buvo paskirtas Mykolas Bartušas. Jis privalėjo išreikalauti iš kaimiečių duoklę: sviestą, mėsą, kiaušinius, kitus maisto produktus, padėti vykdyti įvairius vokiečių reikalavimus. Nepaklūsęs vokiečių valdžiai, galėjai būti išvežtas priverstiniam darbams į Vokietiją. Iš Motiškių kaimo į Vokietiją nieko neišvežė.

1944 m. vasarą, artėjant frontui iš Rytų, traukdamiesi vokiečiai atėmė geresnius valstiečių arklius. Pasikinkę likusius, susidėję patalynę, maisto atsargas, motiškiečiai ir aplinkinių kaimų gyventojai bėgo nuo fronto Snietalos, Gudinių, Burbinės arba Juodaičių link, kuo toliau nuo namų. Kai kuriuos gyvulius – karves, arklius – varėsi kartu, kiaules papjovė. Mėsą užsūdė ir užkasė arba, sudėję į bidonus, įleido į šulinį ar tvenkinį. Miškuose išsikasė slėptuves ir jose tūnojo. Grįžę namo, mažai kas rado paslėptą mėsą – namai buvo sujaukti, apiplėšti, išbyrėjusiais langų stiklais, tačiau visi džiaugėsi, kad liko nesudegę trobesiai. Daugiau gaisrų buvo Pieštvenų kaime: sudegė Jono Lukošiaus, Prano Šimanskio, Stasio Mickaus, Vacio Jonaičio, Prano Volskio sodybos. Eimučių kaime sudegė Stasio Baranausko sodyba.

Lygiausioje Motiškių kaimo vietoje, Uždaubyje, šalia Belvederio dvaro, rusai rengė aerodromą, kuriame vėliau buvo apsistojusi ir prancūzų eskadrilė „Normandija–Nemunas“. Aerodromui įrengti reikėjo didelio ploto, todėl iš savo sodybų teko išsikelti Sedeikų, Daučianskų, Dangučių, Mozurkų, Sprindžiūnų šeimoms. Sodybas nugriovė ir jų vietoje įrengė aerodromą. Lėktuvams paslėpti iškasė galias duobes, padarė uždangas. Šiems darbams rusai varė aplinkinių kaimų ir miestelio gyventojus. Nenorėdami sunkiai ir be užmokesčio rusams dirbti, gyventojai slėpėsi, stengėsi visai išvengti priverstinio darbo.

Prasidėjo mobilizacija į sovietų armiją. Iš Motiškių į kariuomenę išėjo Antanas Stakauskas, Antanas Skridla, Jonas Lukošius. Nenorėję tarnauti ir priešinęsi sovietų valdžiai pasitraukė į mišką. Iš Motiškių partizanauti buvo išėjęs Stasys Arcimavičius, bet vėliau legalizavosi ir buvo ištremtas į Sibirą. Stasys Klasauskas, patekęs

*Vestuvės Motiškių
kaimė. Pirmoje eilėje
sėdi (iš kairės):*

*Pranas Bartušas,
Marytė Bružaitė
(jaunoji),*

*Jonas Klasauskas
(jaunasis);*

*antroje eilėje stovi
(iš kairės):*

Ona Jokimaitė,

Martynas Bružas,

Elvyra Bružaitė,

Stasys Mekšrūnas,

Ona Bružaitė,

Benadas Džemedžionis,

Izabelė Mickevičiūtė,

Kazys Klasauskas.

1947 m.

Iš M. Baršauskienės

albumo

į NKVD rankas per ginkluotą susirėmimą Vozbutuose, vėliau Vilniuje buvo sušaudytas. Į Vorkutos lagerius už ryšius su partizanais buvo išvežtas ir ten kalinamas Viktoras Šimkus. Traukiantis vokiečiams, kartu pasitraukė motiškietis Jonas Kvietkauskas, vėliau apsigyvenęs Amerikoje. Ten jis 2001 m. ir mirė. Urna su jo pelenais buvo atvežta į Seredžių ir palaidota senosiose kapinėse.

Partizanų ir NKVD bei stribų kova palietė ir Motiškių kaimą. Tai vieni, tai kiti ateidavo į sodybas, klausinėdavo, prašydavo maisto. Tekdavo atsipirkti lašiniaus, mėsa ir degtine. Savo namuose buvo sušaudytas Pranas Dapkus, tuo metu buvęs kaimo seniūnu. Jo žmona pasiliko su trimis vaikais.

Prasidėjo trėmimai. Tremiamųjų kaltė dažniausiai būdavo NKVD sugalvota. Skaudžiausia, kad ant kaltinimo priversdavo pasirašyti liudininkus, to paties kaimo gyventojus, dažniausiai net nenučiuokiančius, dėl ko jie pasirašo. Taip buvo ištremtos motiškiečių Jono Šimanskio, Jono Majausko, Zabrano kaimo ūkininkų Prano ir Kazio Paulauskų šeimos. Atbuvusios tremtį, visos šios šeimos grįžo į savo sodybas. Į Sibirą 20-čiai metų buvo ištremtas motiškietis Antanas Šimkus (rusų ir vokiečių okupacijų metais dirbęs Seredžiaus elektrinėje monteriu).

Iki kolūkių sukūrimo ūkininkai galėjo naudotis sava žeme, turėti savo gyvulius. Raseinių valstybinio archyvo 1948 m. kovo mėn. 28 d. duomenimis, Motiškių kaimo plotas buvo 493,99 ha, ūkių skaičius – 60, sklypų skaičius – 80, sodybiniai žemės sklypai iš viso užėmė 34,18 ha, kaimas turėjo 53,47 ha pievų, ganyklų – 49,11 ha, kelių, gatvių, aikščių – 6,39 ha, vandenių – 2,08 ha, daubų, žvyrų – 0,65 ha. Šie duomenys yra paskutiniai apie individualius ūkius, nes 1949 m. jau buvo sukurtas Motiškių kolūkis, kuris vėliau, prijungus kitus kaimus, buvo pavadintas „Nemuno“ kolūkiu.

Motiškių, Pieštvenų, Eimučių kaimai sudarė Motiškių apylinkę. Buvo renkama Darbo žmonių deputatų taryba (DŽDT). Taryba rinko pirmininką, pavaduotoją, sekretorių, įvairių komisijų (mandatų, kultūros-buities, žemės ūkio, kelių reikalų ir kitų) pirmininkus. Kauno apskrities archyve yra išlikę 1948 ir 1949 m. Motiškių apylinkės

DŽDT susirinkimų protokolai. Iš jų matyti, kad deputatais tais metais buvo išrinkta nemažai ir Motiškių bei Pieštvenų kaimų gyventojų. 1948 m. apylinkės vykdomojo komiteto pirmininku išrinktas Stasys Gaudinskas, jo pavaduotoju – Pranas Šimanskis, sekretoriumi – Mykolas Bartušas. Įvairių komisijų pirmininkais buvo deputatai Antanas Vincevičius, Marija Žindžiūtė, Teodoras Sprindžiūnas, Jonas Majauskas, Antanas Vasiliauskas ir kiti. Susirinkimuose nuolat buvo kalbama apie skubų prievolių vykdymą, valstybinio miško kirtimo ir išvežimo terminus, aptariami įvairūs ūkio klausimai. Po poros metų Motiškių apylinkės nebeliko – Motiškiai ir kiti kaimai sudarė Seredžiaus apylinkę.

Sodybos ir jų šeimininkai

Sovietizacija pakeitė kaimo vaizdą. Atėmus iš ūkininkų žemę, pastatus bei gyvulius ir prievarta įkūrus kolūki, gyventojai tapo „vienodi“: kiekviena šeima turėjo tik po 60 arų žemės, po 1 ar 2 karves, 2–3 kiaules ir nedidelį būrelį paukščių. Plėsti ūkį buvo neįmanoma ir dėl griežtų apribojimų, ir dėl ganyklų bei ariamos žemės stokos. Ant nacionalizuotos žemės, kaimo viduryje, iškilo fermų pastatai, šalia kaimo gatvės – kolūkio mechaninės dirbtuvės. Didesnieji išbuožintų ūkininkų klojimai buvo arba atvežti šalia fermų, arba palikti savo vietoje ir naudojami kolūkio reikalams. Kolūkietis galėjo pasisodinti naują sodą ar išplėsti gėlių darželį tik pats sumažindamas jam skiriamą 60 arų sklypą.

Septintajame–aštuntajame dešimtmetyje kaime prasidėjo melioracija. Nemažai sodybų iš vienkiamų buvo iškeldintos. Jų šeimininkai statėsi namus prie Seredžiaus besikuriančioje Pieštvenų gyvenvietėje arba pačiame Seredžiaus miestelyje.

Atkūrus Nepriklausomybę, ūkininkai atsiėmė savo turėtą žemę. Nebuvo galima susigražinti tik tos žemės, kuri buvo užstatyta kolūkio pastatais: fermomis, dirbtuvėmis, lentpjūve, sandėliais ir kt.

Bėgant metams, dešimtmečiams, netgi šimtmečiams, ne tikai sodybų vaizdas, bet ir jų šeimininkai keitėsi. Kalbant apie Motiškių kaimą, norėtusi paminėti ne tik gyvenančius šiandien, trečiajame tūkstantmetyje, bet ir tuos, kurių jau nebėra, tačiau kurių pėdsakai Motiškių kaimo žemėje ypač ryškiai išliko. Žemiau (eilės tvarka) nurodomos prie kaimo gatvės esančios sodybos, jose gyvenančios ar gyvenusios šeimos, pažymimi kiti pastatai.

Senoji kaimo gyventoja Marijona Beniulienė (sėdi). Stovi (iš kairės): Ona Ramanauskienė, Anelė Ramanauskaitė, Mikalojus Ramanauskas. 1953 m. Iš M. Baršauskienės albumo

1. Teklė Bartušienė. Margarita Baršauskienė (Bartušaitė) ir Petras Baršauskas. (1)¹

2. Lentpjūvė. Pastatyta sovietmečiu, priklausė „Nemuno“ kolūkiui, po privatizacijos – Antanui Šimkevičiui, gyv. Seredžiuje.

3. Buvusių „Nemuno“ kolūkio mechaninių dirbtuvių pastatai. Po privatizacijos priklausė Petruui Survilai ir Jonui Gerulaičiui (mirė 2001 m.). Pastatai neeksploatuojami, neprižiūrimi, griūvantys.

4. Ona Lukoševičienė (Dapkutė), gim. 1932 m., ir Mečislovas Lukoševičius, gim. 1921 m., 14 ha žemės paveldėjo Ona Lukoševičienė iš savo senelių – Anelės ir Polikarpo Rimkevičių (motinos tėvų). Ona ir Mečislovas (kilęs iš Jokavų kaimo) susituokė 1948 m. Išaugino tris dukras – Nijolę, Birutę ir Danguolę, tačiau nė viena negyvena tėvų ūkyje. Mečislovas porą dešimtmečių dirbo „Nemuno“ kolūkio brigadininku, vėliau – Jurbarko melioratoriams priklausiusioje Seredžiaus lentpjūvėje. Dabar abu pensininkai. Ūkininkauja savo žemėje.

5. Genovaitė Žažeckienė, gim. 1950 m. (vyras Antanas Žažeckis mirė 1999 m.). Viena augina sūnus dvynius – Arūną ir Arvydą, gimusius 1986 m. Dukros – Laisvutė, gim. 1970 m., ir Vitalija, gim. 1974 m., – jau sukūrusios savo šeimas ir gyvena atskirai. Žažeckiai į Motiškių kaimą atsikėlė 1984 m. Sodybą pirkė iš Vinco ir Benediktos Poškų, Motiškių senbuvų. V. Poška buvo kaimo giedorius ir pasakorius. Abu jau mirę, palaidoti senosiose Seredžiaus kapinėse. Jų dukros (Aldona Rakutienė ir Danutė Guzulaitienė), sukūrusios savo šeimas, iš Motiškių kaimo išvyko.

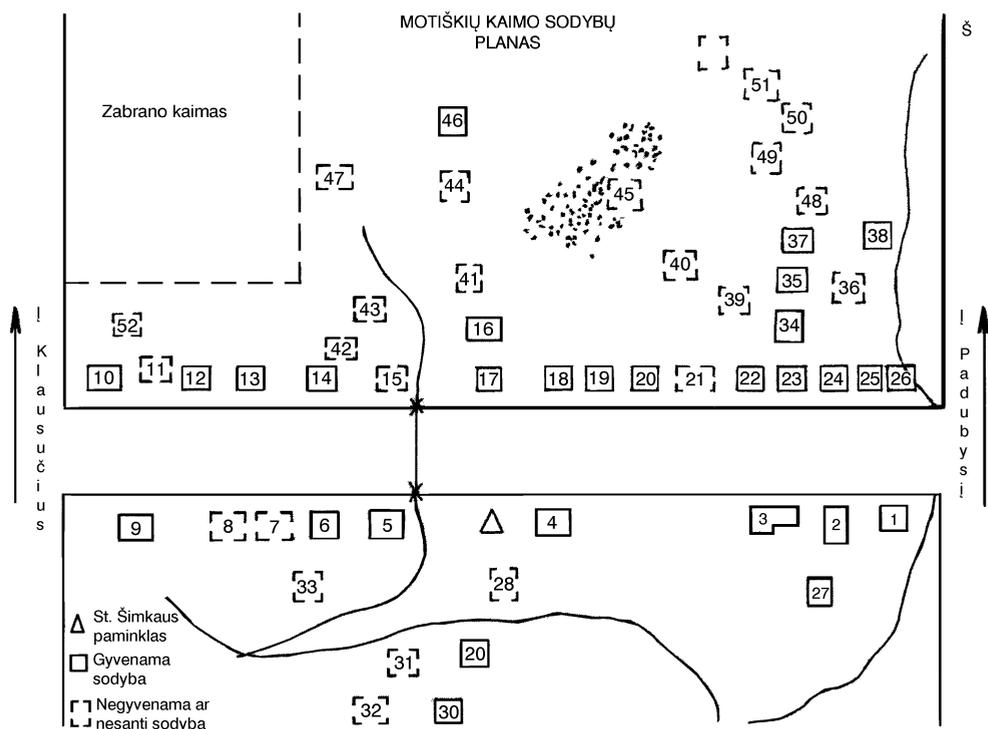
6. Danutė Eidukienė, gim. 1940 m., ir Alfonsas Eidukis, gim. 1925 m. į Motiškius atsikėlė 1979 m., sutvarkė namą, ūkinius pastatus, sodybos aplinką. D. Eidukienė – puiki šeimininkė, padedanti kaimynams rengti įvairių pobūvių (vestuvių, krikštynų) vaišes. Ji – Seredžiaus bažnyčios Sumos choro giedotoja. Vaikai – Šarūnas, gim. 1962 m., Daiva, gim. 1965 m., Nelė, gim. 1966 m., Eldaras, gim. 1969 m., Oreta, gim. 1971 m., – sukūrę savo šeimas ir gyvena atskirai. Tik dukra Daiva Jokiminienė gyvena Motiškių kaime. D. ir A. Eidukai namus pirkė iš Marijonos Jaugėlienės, Motiškiuose gyvenusios su sūnumis Albertu ir Antanu bei dukra Zina nuo 1968-ųjų. Sūnus Antanas ir dukra Zina sukūrė šeimas ir gyvena Kaune, o Albertas vedė Grivančių kaime gyvenančią garsią audėją Aldoną Šimkutę ir ten gyvena. Marijona Jaugėlienė mirusi. Alfonsas Eidukis mirė 2003 m. balandžio 29 d. XIX a. ši sodyba priklausė Rozalijai ir Mataušui Bružams, turėjusiems čia 11 ha žemės. Bružai augino septynis vaikus. Vienas jų, Antanas, gim. 1893 m., vėliau tapo žymiu žurnalistu, „Ūkininko Patarėjo“ ir „Mūsų Rytojaus“ redaktoriumi. Mataušas Bružas mirė 1923 m., Rozalija Bružienė – 1924 m. Abu palaidoti senosiose Seredžiaus kapinėse. Po jų mirties sodyboje kurį laiką gyveno Antano Bružo sesuo Teofilė Mozoliauskienė su sūnumi Algimantu.

Motiškėčiai Marijona ir Antanas Ambručiai. Apie 1965 m.

Iš V. Kučinskienės albumo

¹Skaičius prie pavardės ar objekto atitinka skaičių, pateiktą kaimo sodybų išsidėstymo plane. Punktųrais ten pažymėtos sodybos, kuriose jau niekas negyvena arba jų jau nebėra.

Motiškių kaimo planas. Motiškių kaimo sodybų, jų šeiminių ir objektų sąrašas:

1. Teklė Bartušienė, Margarita ir Petras Baršauskai	25. Marijona ir Juozas Majauskai
2. Lentpjūvė	26. Jonas ir Domicelė Veličkai
3. Buvusių „Nemuno“ kolūkių mechaninių dirbtuvių pastatai	27. Ona Labutienė (Ročkaitė) ir Petras Labutis
4. Ona Lukoševičienė (Dapkutė), Mečislovas Lukoševičius	28. Kazys ir Zuzana Dapkai
5. Genovaitė ir Antanas Žazeckiai	29. Kazimiera ir Antanas Bendziai
6. Danutė ir Alfonsas Eidukiai	30. Pranas ir Leonora Šimkai
7. Ona ir Antanas Arcimavičiai	31. Bronius ir Ona Jonaičiai
8. Domicelė ir Pranas Ramanauskai	32. Kazys ir Uršulė Štelmokai
9. Liogina ir Zenonas Ambručiai	33. Juozas ir Ona Ramanauskai
10. Ona Jokimienė (Klasauskaitė), Alvydas ir Daiva Jokimai	34. Pranas ir Antanina Bružai
11. Pranas ir Zuzana Dapkai	35. Uršulė ir Juozas Kriaučiūnai
12. Alfonsas ir Janina Danylai	36. Baltrus Ptašinskas
13. Jonas ir Galina Šimanskiiai	37. Feliksas ir Marijona Jakelaičiai
14. Rita ir Mindaugas Danylai	38. Pranas ir Marcelė Butai
15. Feliksas ir Antanina Šimkai	39. Benadas ir Anastazija Poškai
16. Anelė ir Jonas Šimkevičiai	40. Aleksandras Stošius
17. Ona ir Pranas Ročkai	41. Stanislovas Skridla
18. Rita ir Egidijus Martinkai	42. Kazys ir Eleonora Dapkai
19. Bronė ir Juozas Stankai	43. Antanas ir Uršulė Kvietkauskai, Uršulė Kvietkauskaitė
20. Bronė Lukošienė, Nijolė ir Sigitas Lukauskai	44. Gabrys ir Ona Stakauskai
21. Mykolas ir Antanina Bartušai	45. Antanas ir Juzefa Mickūnai
22. Gintaras Vasiliauskas	46. Juozas ir Uršulė Kriaučiūnai
23. Bronė Konstantinavičienė (Arcimavičiūtė)	47. Jonas ir Marcelė Bružai
24. Ona ir Mikaljus Ramanauskai	48, 49, 50. Stanislovas, Juozas ir Bronius Vaitiekaičiai
	51. Kazys ir Marijona Jurgaičiai
	52. Jonas Vasiliauskas

7. Ona ir Antanas Arcimavičiai (kaime vadinami Artimais) į Motiškius atsikraustė apie 1930 m. iš Padubysio. Sodybą pirko iš Juozo Vengraičio. Išaugino sūnus Joną, Stasį ir Antaną bei dukras Genę ir Bronę. Sūnus Stasys pokaryje buvo partizanas, vėliau išstremtas į Sibirą, miręs. Miręs jau ir Antanas, o Genė gyvena Kaune. Tik Bronė likusi Motiškiuose, tačiau tėvų sodyboje negyvena. A. Arcimavičius buvo geras batsiuovys, visi vaikai – geri giedoriai. Senieji Arcimavičiai mirę, palaidoti senosiose Seredžiaus kapinėse. Iš sodybos likęs tik namas (jame niekas negyvena) ir kelios sodo obelys.

8. Domicelės ir Prano Ramanausko sodybos vietoje nieko nelikę. Abu šeiminkai mirę, palaidoti senosiose Seredžiaus kapinėse. P. Ramanauskas buvo kalvis, turėjo savo kalvę, kaustė arklius, kaldavo ūkininkams reikalingus įrankius, padargus. Paveldėtą žemę D. Ramanauskienė pardavė Stasiui Šimkui, o patys gyveno iš kalvystės amatu uždirbamų pinigų. Dukros Bronė, Danutė ir Irena, sukūrusios savo šeimas, iš gimtojo Motiškių kaimo išvyko.

9. Liongina Ambrutienė ir Zenonas Ambrutis – paskutiniai gyventojai pietinėje kaimo gatvės pusėje. Jų žemė ribojasi su keliu, vedančiu iš Belvederio į Klausučius. Ambručių sodyba – viena seniausių Motiškių kaime. Z. Ambručio seneliai paliko žemę dukrai Marijonai, 1933 m. ištekėjusiai už ūkininko Antano Ambručio iš Spruktų kaimo. Marijona Ambrutienė buvo žinoma kaimo siuvėja, gebėjusi įtikti ir ūkininkams, ir įnoringoms serediškėms. Dukra Eugenija dabar gyvena Kaune, o sūnus Zenonas ūkininkauja tėvų ūkyje. Keletą dešimtmečių jis dirbo „Nemuno“ kolūkyje traktorininku. Išaugino sūnų ir dvi dukras. Dukra Zita ir vaikaitė Justina gyvena kartu su tėvais Motiškiuose. Dukra Vilma dirba mokytoja Seredžiaus pagrindinėje mokykloje ir su šeima gyvena Klausučių gyvenvietėje. Sūnus Audrius gyvena Mažeikiuose.

10. Ona Jokiminienė (Klasauskaitė) kartu su sūnumi Alvydu, marčia Daiva ir vaikaitė Emilija gyvena ūkyje, paveldėtame iš tėvų – Marijonos ir Stanislovo Klasauskų, kurie į šią vietą, besiribojančią su Klausučių keliu, atsikėlė reformos laikais, išsipirkę čia 12 ha žemės. Marijona ir Stanislovas išaugino 4 sūnus: Praną, Stasį, Joną ir Antaną bei dvi dukras – Antaniną ir Oną. Jauniausioji, Ona, ištekėjo už Kazio Jokimo iš Zabrano kaimo ir liko tėvų ūkyje. Ji ilgą laiką dirbo „Nemuno“ kolūkio raštinėje sąskaitininke, vėliau ėmėsi daržininkystės. Namuose augina įvairias daržoves, domisi selekcija, įvairiomis naujovėmis, kurias geba pritaikyti. Jai padeda sūnus Alvydas ir marti Daiva – Armeniškių pagrindinės mokyklos mokytoja. Dukra Romutė su šeima gyvena Klausučiuose.

11. Pranas ir Zuzana (pravarde Varškikė) Dapkaai gyveno prie kelio mažame namelyje. Sovietmečio pradžioje Pranas buvo paskirtas kaimo seniūnu. Gavęs perspėjimą partizanų raštelį, pareigų neatsisakė. Vieną naktį buvo nužudytas. Zuzana liko našlė su vaikais. Dabar ji jau mirusi, palaidota Seredžiaus kapinėse. Dukra Aldona gyvena Vilkiyoje. Sodyba neišliko.

12. Alfonsas ir Janina Danylai paveldėjo tėvų – Stanislovo ir Kazimieros Danylių – ūkį. S. Danyla vedė K. Dapkutę, turėjusią keturis brolius – Stasį, Kazį, Joną ir Praną bei seserį Marcelę. Ūkis atiteko Kazimierai, nes Kazys ir Pranas, atsiėmę savo dalis, pasistatė sodybas, Jonas, kaip Lietuvos nepriklausomybės kovų savanoris, gavo 10 ha žemės Klausučiuose, o Stasys išvyko laimės ieškoti į Ameriką ir ten liko. Alfonsas Danyla 1967 m. vedė turtingo ūkininko Prano Paulausko iš Zabrano kaimo

dukra Janiną. Kolūkyje dirbo suvirintoju, dabar – kaimo kalvis. Išaugino dukrą Rasą, dirbančią mokytoja Rytų Lietuvoje, ir sūnų Mindaugą, sukūrusį šeimą ir gyvenantį Motiškių kaime. 1956 m. Danylų gyvenamąjį namą uždegė žaibas. Tais pačiais metais jie persikėlė į naują trobą, kurioje ir dabar gyvena.

13. Kazimiero ir Anastazijos Šimanskių sodyba – pačiame Motiškių kaimo viduryje, prie kaimo gatvės. K. Šimanskis Pirmojo pasaulinio karo metu buvo vokiečių nužudytas Jurbarkė kartu su kitais dviem motiškiečiais – J. Mažeika ir K. Bružu. Anastazija Šimanskienė viena užaugino sūnų Joną ir dukrą Benediktą. Benedikta ištekėjo už Antano Armonavičiaus (pravarde Čereška) ir išikūrė Pieštvenų kaime, o Jonas liko tėvų ūkyje. Jis vedė ir kartu su žmona Ona užaugino tris sūnus: Kazį, Stasį ir Joną. Kazys ir Stasys priklausė Vilkijos gimnazijos pagrindinei antisovietinei organizacijai. Už tai Šimanskių šeima buvo ištremta į Sibirą. Grįžę iš tremties tėvai su jauniausiu sūnumi Jonu vėl apsigyveno savo sodyboje. Kazys ir Stasys sukūrė savas šeimas ir į gimtinę negrižo. Kurį laiką tėvai gyveno vieni, nes sūnus Jonas, baigęs teisės mokslus ir vedęs, su šeima apsigyveno Klausučiuose. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, Jonas ėmėsi ūkininkauti tėvų (kurie buvo jau mirę) žemėje. Kūrė, planavo ateitį, tvarkė tėvų sodybą. Optimizmo jam galėjo pavydėti daugelis. Iš jaunystės buvo puikus sportininkas, dainininkas, pasakorius. Deja, nepagydoma liga palaužė jo sveikatą. Mirė 1997 m., nesulaukęs nei penkiasdešimties. Palaidotas naujosiose Seredžiaus kapinėse. Dabar Šimanskių sodyboje gyvena ir Jono pradėtus darbus tęsia jo žmona Galina Šimanskienė su dukra Agne ir žentu Haroldu Bendziais. G. Šimanskienės ūkis – vienas stipriausių Motiškių kaime.

14. Rita ir Mindaugas Danylai sodyboje gyvena nuo 1994 m. Jauna šeima augina dvi dukras ir sūnų. Namus pirko iš Antano ir Genės Baltauskų.

Genė Baltauskienė (Butaitė) ir Antanas Baltauskas Motiškių kaime gyveno nuo 1953 m. Namus jie pirko iš čia gyvenusios Marcelės Mikėnienės. G. Baltauskienė buvo vietinė, kilusi iš Motiškių kaimo, o A. Baltauskas – padubysiškis. Abu dirbo kolūkyje. Antanas ilgus metus prižiūrėjo kolūkio gyvulius. Baltauskai išaugino du sūnus ir dvi dukras. Vyriausias sūnus Antanas žuvo 25-erių metų, o Algis su šeima gyvena Jurbarkė. Dukra Irena – medikė, gyvena Kaune, Danutė išikūrusi Vilkijoje. Antanas Baltauskas mirė 1989 m., o G. Baltauskienė, po vyro mirties pardavusi ūkį, apsigyveno Vilkijoje šalia dukros Danutės.

15. Gražioje vietoje ant bevardžio upelio kranto stovėjo sena kaimo senbuvių Pranciškaus ir Marcelės Šimkų (pravarde Užtupai) sodyba. Jie turėjo 24 ha žemės. P. Šimkus keletą kartų buvo išvykęs į JAV, kur užsidirbdavo pinigų šeimai išlaikyti ir ūkiui plėsti. Augo dukra Onutė ir keturi sūnūs: Stasys, Antanas, Viktoras ir Feliksas. P. Šimkus žuvo jaunas, gelbėdamas kaimyną nuo užpuoliko. Jauna žuvo ir dukra Onutė. Sūnus Antanas tapo karo auka. Stasys sukūrė savo šeimą. Viktoras, grįžęs iš tremties, apsigyveno Uždaubyje. Tėvų sodyboje liko Feliksas. 1938 m. jis vedė Antaniną Džemedžionaitę iš kaimyninio Merončikų kaimo ir užaugino keturis vaikus. A. Šimkuvienė turėjo gražų balsą, giedojo bažnyčioje, dainavo kaimo susibūrimuose. Buvo nepaprastai darbšti: dirbo kolūkio daržuose, melžė fermoje karves, rūpinosi šeima. Feliksas turėjo prekybininko gyslelę. Žemės ūkio darbais jis mažai rūpinosi, nors ir gyveno kaime. Vis ką nors pirko ir pardavė, žinojo turgaus kainas. Užsidirbęs pasistatė namą Batniavoje, Kauno rajone. Mirė 1983 m., palaidotas seno-

siose Seredžiaus kapinėse. F. ir A. Šimkai užaugino tris sūnus ir dukrą. Sūnus Bronius, advokatas, gyvena Kaune, Feliksas gyvena Vilniuje, Arūnas – tėvo name Batiavoje. Dukra Salomėja Danikauskienė išikūrusi Seredžiuje. Pas ją gyvena motina A. Šimkuvienė. Senoji sodyba nugriauta apie 1976 metus.

16. Anelės ir Jono Šimkevičių (Šimkų) sodyba išikūrusi ant kalniuko, kiek toliau nuo kelio. Šioje vietoje gyvenama nuo 1928 metų, kai J. Šimkevičiaus tėvas Stasys vedė Marijoną Poškutę ir paveldėjo dalį tėvų – Prano ir Marcelės Šimkevičių – žemės. Turėjo pravardę Užtupėliai. Stasys mirė jaunas, sulaukęs tik 40 metų. Marijonai vienai teko perstatyti trobą, prižiūrėti ūkį ir auginti vaikus. Užaugo dukra Genė ir du sūnūs – Pranas ir Jonas. Jaunėlė dukra Aldona mirė septynerių metų. Genė ir Pranas gyvena Kaune, o Jonas vedė motiškietę Anelę Ramanauskaitę ir čia, Motiškiuose, kartu išaugino sūnų Regimantą ir dukras Danutę ir Reginą. Sovietmečiu jis dirbo traktorininku, kombainininku, vėliau tapo vienas pirmųjų ūkininkų Motiškių kaime. Mirė 1999 m. Anelė Šimkevičienė – gera siuvėja ir mezgėja. Ilgą laiką savo mezginius ji pristatydavo Kauno dailės kombinatui. Puiki mezgėja yra ir duktė Danutė, gyvenanti su dukrele Auguste tėvų ūkyje.

17. Ona Ročkienė prie pagrindinės kaimo gatvės gyvena nuo 1965 m. Čia ji, tada dar kartu su vyru Pranu, pasistatė namus ir persikėlė iš Motiškių kaimo šiaurinio pakraščio. Abu dirbo kolūkio fermose. Pranas Ročka mirė 1967 m. Ročkų vaikai – Algis, Antanas, Vytautas ir Laima – gyvena savarankiškai kitur. Sūnus Antanas mirė 2003 m. balandžio 29 d.

18. Rita ir Egidijus Martinkai dar tik kuriasi: statosi namus, ūkinius pastatus, tvarko aplinką. XX a. pirmojoje pusėje šioje vietoje gyveno Marcelė ir Martynas Sapončikai. Dvi jų dukros, Domicelė ir Albina, iš tėvų namų išvyko. Tėvų sodyba atiteko Genei, ištekėjusiai už Kazio Kazlausko. Abu Kazlauskai jau mirę, o jų sūnus Vygaudas gyvena Kaune.

19. Bronė ir Juozas Stankai į Motiškius atsikėlė 1983 m. iš Jurgiškių kaimo. Apsigyveno mažame namelyje prie kaimo gatvės. Juozas kurį laiką dirbo pieno vežiku, o Bronė tvarkėsi namuose. Čia, Motiškiuose, užaugino sūnų Arvydą. Dukra Danutė ir sūnus Antanas jau buvo sukūrę savo šeimas. J. Stankus miręs, palaidotas Seredžiaus kapinėse. Sodyboje gyvena viena Bronė Stankuvienė.

20. Bronė Lukošienė ir Kazys Lukošius Motiškiuose prie kaimo gatvės išikūrė 1962 m. Bronė su tėvais – Uršule ir Juozu Kriauciūnais – gyveno Motiškių kaimo šiauriniame pakraštyje. Aštuoni Kriauciūnų vaikai paveldėjo 11 ha tėvų žemės. Apie 1972 m. Kriauciūnų ūkis sudegė. Kazys Lukošius – pieštveniškis, tačiau jo žemė buvo Motiškių kaime, šalia klebono žemės. Bronė Lukošienė ilgą laiką dirbo kolūkio kontoroje, o Kazys Lukošius kolūkio dirbtuvėse dirbo tiekėju ekspeditoriumi. Jis mirė 1976 m., palaidotas senosiose Seredžiaus kapinėse. Gimtojoje sodyboje dabar su B. Lukošiene kartu gyvena dukros Nijolės šeima. Nijolė ir Sigitas Lukauskai augina dvi dukras – Irmą ir Vaidą.

21. Mykolo ir Antaninos Bartušų gyvenamojo namo ir ūkinių pastatų – didelio klojimo, tvarto ir klėties – jau nebėra. Sodybvietės viduryje likęs tik šulinys ir tvenkinys, o palei kelią – didelis sodas ir seni klevai. Ši sodyba buvo viena seniausių kaime. Joje pragyveno net trys Bartušų kartos. Mykolas Bartušas, gimęs 1893 m., buvo mokyčiausias motiškietis. Kartu su motina Stase Bartušiene (Vasiliauskaite) kurį laiką

jis gyveno Sankt Peterburge, todėl laisvai kalbėjo rusiškai, gerai mokėjo ir vokiečių kalbą. Vokiečių okupacijos metais buvo kaimo seniūnas. Jo namuose buvo įsikūręs vokiečių štabas. Vėliau, sovietmečio pradžioje, buvo renkamas apylinkės deputatu, deputatų tarybos pirmininko pavaduotoju, sekretoriumi. 1952 m. už nepaklusnumą sovietų valdžiai buvo pasodintas į kalėjimą. Nesudarius bylos, paleistas. Sūnus Antanas su žmona gyvena Motiškių kaime, Jonas pasistatė namą Seredžiuje, o dukra Danutė su šeima gyvena Kaune. Antanina ir Mykolas Bartušai palaidoti senosiose Seredžiaus kapinėse.

22. Gintaras Vasiliauskas gyvena tėvų (Antano ir Onos Vasiliauskų) sodyboje. Šalia gyvenamojo namo, prie pat kelio, stovi 1893 m. data pažymėtas metalinis kryžius ant akmens postamento. Jo pastatymo istorijos ir intencijos niekas nežino. Gintaro tėvas Antanas buvo kaimo siuvėjas ir pasakorius. Mokėjo įtaigiai pasakoti būtus ir nebūtus dalykus. Ypač mėgo bendrauti su vaikais. Žemės turėjo nedaug, todėl iš jos nesivertė. Antanas ir Ona Vasiliauskai mirę, palaidoti Seredžiaus kapinėse. Dukra Rūta su dviem sūnumis gyvena Kaune.

23. Bronė Konstantinavičienė (Arcimavičiūtė) į šią sodybą atsikėlė su dukra Irena ir sūnumi Alfonsu iš kitame gale buvusių tėvų namų. Apsigyveno senoje troboje, anksčiau priklaususioje Uršulei ir Jonui Vasiliauskams. 1931 m. pasistatė naują gyvenamąjį namą, vėliau – ūkinį pastatą, užveisė nedidelį sodą, prie kelio gėlėmis apsodino darželį. Porą dešimtmečių ji dirbo kolūkio fermose, apdovanota prizais už darbštumą. Ji gimusi 1922 m., yra viena seniausių Motiškių kaimo gyventojų.

24. Ona ir Mikalojus Ramanauskai Motiškių kaime gyveno nuo 1951 m. Atsikraustė iš Šilaitynės kaimo, tačiau abiejų Ramanauskų šaknys čia, Motiškiuose. Namus jie pirkė iš Onos Ramanauskienės dėdės, Motiškių senbuvio Prano Džemedžionio, kaimo pasakoriaus, visokių istorijų žinovo. O. Ramanauskienė buvo puiki audėja. Jos audeklai dar ir dabar puošia daugelio motiškiečių namus. Mikalojus – garsus apylinkės giedorius. Ramanauskų namuose ir sovietmečiu rinkdavosi Motiškių ir Pieštvenų kaimo žmonės giedoti Kalvarijų. Jis buvo ir geras stalius. Abu Ramanauskai mirę, palaidoti senosiose Seredžiaus kapinėse. Jų sodyboje kurią laiką gyveno vaikaitė Regina Latanauskienė (Šimkevičiūtė) su vyru Sauliumi. Čia gimė jų dukra Liucija. 2002 m. šeima pardavė senelių ūkį ir išvyko. Šioje sodyboje dabar gyvena iš Tauragės atsikėlusį Nijolė Girtienė.

25. Marijona ir Juozas Veličkaitė namus prie kelio pasistatė apie 1950 m. Atsikėlė iš Pavambalių kaimo. Abu buvo kaimo giedoriai. Juozas Velička miręs, palaidotas Seredžiaus kapinėse, o Marijona Veličkaitė gyvena Seredžiuje. Sodyboje likęs sūnus Sigitas. Dukra Ramutė ir sūnus Antanas mirę, palaidoti Seredžiaus kapinėse.

26. Jonas ir Domicelė Majauskai turėjo 12 ha žemės. Toliau nuo gyvenamojo namo stovėjo dideli ūkiniai pastatai. Sovietmečiu jie buvo išbuožinti ir su dukra Onute ištremti į Sibirą. Po dešimties metų grįžo į savo sodybą. D. Majauskienė po kelerių metų mirė. Antroji J. Majausko žmona Marijona Majauskienė buvo geriausia kaimo audėja. Abu Majauskai mirę, palaidoti Seredžiaus kapinėse. Dukra Ona su šeima gyvena Vilkiroje.

Genovaitė ir Vladas Klinauskai šią sodybą pirkė po Majauskų mirties. Atvyko iš Juodaičių. Gyveno Motiškiuose du dešimtmečius, iki 1987 m. Mirus Genovaitei, į

Kauną, kur gyveno sūnus Vytas bei dukros Danguolė ir Grasilda su šeimomis, išvyko ir Vladas Klinauskas. Ten mirė, palaidotas Karmėlavos kapinėse, šalia žmonos Genovaitės.

Stasė ir Vytautas Bakučiai atsikėlė į šią sodybą 1987 m. Vytautas dirbo kolūkio traktorininku, o Stasė kurį laiką melžė kolūkio karves. Čia, Motiškių kaime, užaugo jų sūnus Regimantas, dabar jau sukūręs šeimą ir gyvenantis Kaune. Kaune gyvena ir Stasės bei Vytauto Bakučių sūnus Sigitas ir dukra Jūratė su šeimomis. 2003 m. Bakučių šeima išsikėlė, vietoj jų apsigyveno Elena ir Virginijus Gudeliūnai su trimis vaikais.

27. Onos Labutienės (Ročkaitės) ir Prano Labučio sodyba įsikūrusi ant Daubos kranto. Šioje vietoje apie 1900 m. įsikūrė Pranas Ročka. Vedė jis Veroniką Zilinkutę ir išaugino tris sūnus ir dvi dukteris – Oną ir Marytę. Marytė gyvena Pavambalių kaime, Ona liko tėvų ūkyje. Pranas Ročka buvo didžiausias kaimo pasakorius, istorijų žinovas, pažinojo vaistinguosius augalus, galėjo duoti daugybę ūkiškų patarimų. Dukros Ona ir Marytė buvo kaimo dainininkės. Ona Ročkaitė ištekJo už Petro Labučio ir išaugino penkias dukteris. Sūnus vienuolikos metų nuskendo. P. Labutis mirė 1976 m., palaidotas naujosiose kapinėse. Dabar Ona Labutienė gyvena su dukros Vidos Masaitienės šeima. Auga dvi anūkės – Kristina ir Inga.

28. Kazys ir Zuzana Dapukai sodybą ant Daubos kranto pasistatė apie 1914 metus. Jų sūnus Pranas vedė Marijoną Rimkevičiūtę, susilaukė dviejų vaikų: Onos ir Kazio. 1935 m. Pranas Dapkus mirė. Marijona Dapkuvienė ištekJo už Prano brolio Boleslovo, susilaukė dar dviejų vaikų – sūnaus Algio ir dukros Danutės. Šeima turėjo 12 ha žemės. Vaikai sukūrė savo šeimas ir paliko tėvų namus. Dabar Boleslovas ir Marijona mirę, palaidoti senosiose Seredžiaus kapinėse. Mirę ir abu jų sūnūs bei dukra Danutė. Duktė Ona Lukoševičienė gyvena savo sodyboje Motiškių kaime. Senosios Dapkų sodybos nebeliko.

29. Bendzių sodyba yra Uždaubyje, netoli Dubausio ir Pieštės upelių santakos. XX a. pr. Kazimieras Bendzius išvyko užsidirbti į JAV ir grįžęs 1934 m. iš tėviškėje likusio brolio Antano nusipirko 14 ha. Vedė Oną Sadauskaitę iš Pikčiūnų kaimo, susitvarkė namus Motiškiuose, Seredžiuje pasistatė dviejų aukštų namą, tačiau jame negyveno. Išaugino dukrą Dalią ir sūnų Alfonsą. Mirė 1947 m. neišlaikęs stribų kankinimų, nes šeima buvo išbuožinta. Po vyro mirties Ona Bendziuvienė ištekJo už motiškiečio politinio kalinio Viktoro Šimkaus. Abu mirę, palaidoti Seredžiaus kapinėse. Bendzių sodyboje gyvena sūnus Alfonsas Bendzius. Duktė Dalia Gerulaitienė (Bendziūtė) gyvena Raseiniuose.

30. Pranas ir Leonora Šimkai (Šimkevičiai) įsikūrę prie Šaltindaubio. Išaugino šešis vaikus. Ūkyje liko sūnus Kazys Šimkus (pravarde Užtupas). Vedė Oną Urbonavičiūtę. Buvo kaimo muzikantas, grojo Seredžiaus bažnyčios orkestre, buvo geras dainininkas ir pasakorius. Turėjo susikonstravęs kuliamają mašiną. Sovietmečiu dirbo kolūkio brigadininku. Dukra Albina liko gyventi tėvų ūkyje, sūnus Algimantas su šeima gyvena Seredžiuje. Abu pasidalinę dirba paveldėtus iš tėvų 11 ha žemės. Kazys ir Ona Šimkai mirę ir palaidoti senosiose Seredžiaus kapinėse.

31. Broniaus ir Onos Jonaičių (pravarde Rabičkai) sodybos jau nebėra. 14 ha žemės Ona Jonaitienė (Jonaitytė) kartu su dviem broliais ir trimis seserimis paveldėjo iš tėvų (senosios Jonaitienės brolis buvo kunigas). Likusi be vyro (vyras Bronius

anksti mirė), Ona tėvų ūkyje viena užaugino dukrą Gražiną, kuri šiuo metu dirba Veliuonoje gydytoja. Ona Jonaitienė mirė 2002 m., palaidota Seredžiaus kapinėse.

32. Štelmokų sodyba stovėjo prie pat kranto griovos, vadinamos *Štelmoko dau-bele*. Pastatų jau nebelikę, tačiau senieji motiškiečiai mena baisią šios šeimos tragediją. Senujų Štelmokų žentas Banikonis, tarpukaryje dirbęs Seredžiaus pašto viršininku, buvo vedęs Uršulę Štelmokaite. Sutuoktiniai nesutarė ir Uršulė grįžo į tėviškę. Supykęs Banikonis atėjo į uošvių namus ir nušovė abu Štelmokus, savo žmoną Uršulę, Štelmokienės brolių Steponavičių ir tuo metu pas Štelmokus buvusią serediškį žydą. Namuose liko gyventi Kazys Štelmokas. Vedė, tačiau vaikų nesusilaukė. Miręs, palaidotas Seredžiaus kapinėse.

33. Juozo ir Onos Ramanauskų sodyboje užaugo penki vaikai. Po tėvų mirties ūkis atiteko sūnui Antanui. Šis vedė Oną Skridlaitę iš to paties kaimo. Susilaukė sūnaus Vytauto ir dukros Vidos. Abu vaikai sukūrė savo šeimas ir išvyko iš Motiškių. Antanas ir Ona Ramanauskai mirė, palaidoti senosiose Seredžiaus kapinėse. Sodyboje niekas negyvena, ji baigia sugriūti.

34. Pranas ir Antanina Bružai prie savo sodybos turėjo 10 ha žemės. Užaugino penkias dukteris ir sūnų. Vyriausioji, Marijona, ištekėjo į Pavambalių kaimą už Jono Klasausko, Elvyra išgijo mokytojos profesiją ir ilgą laiką dirbo Seredžiuje pradinių klasių mokytoja, gyvena Seredžiuje, Ona – taip pat mokytoja, gyvena Babtuose, Albiną dirba kirpėja Veliuonoje, Danutė mokytojauja Kaune. Sodybą paveldėjo sūnus Martynas. Visi Bružai buvo ir yra puikūs dainininkai bei giesmininkai. Be jų nepasiejo vestuvėse, laidotuvėse ar jaunimo pasilinksminimuose. Elvyra ir dabar gieda Seredžiaus bažnyčios chore. Martynas Bružas, gyvendamas tėvų sodyboje, užaugino dukras Birutę ir Genutę bei sūnų Ramūną. Martynas Bružas mirė 2000 m., o jo žmona Ona Bružienė (Jokimaitė) išvyko gyventi pas dukrą Birutę į Raseinius. Sodybą pardavė. Joje dabar gyvena Vitalija ir Povilas Kopicos su dukromis Jurgita ir Lina.

35. Uršulė ir Juozas Kriauciūnai XIX a. gyveno prie kaimo gatvės, tačiau, prasidėjus žemės reformai, išsikėlė į vienkiemį. Po tėvų mirties sodybą paveldėjo sūnus Juozas, vedęs Oną Butkutę iš Viliaudų. Ši buvo puiki audėja, audė aštuonnyčius, keturnyčius, panytinius audinius. Kaip reta, Ona Kriauciūnienė mokėjo ne tik skaityti, bet ir rašyti. Juozas Kriauciūnas galėjo papasakoti gausybę istorijų, nes per Pirmąją pasaulinį karą vokiečiai jį buvo paėmę ir nelaisvę ir kurį laiką laikė Vokietijoje. J. ir O. Kriauciūnai išaugino sūnų Antaną (miręs, palaidotas Kaune), Joną, vėliau susirgusį ir tapusį invalidu, ir dukrą Eleną. Ji kartu su vyru Antanu Bartušu ir broliu Jonu gyvena tėvų sodyboje. Jonas mirė 2003 m.

36. Baltraus Ptašinsko (pravarde Paukštys) sodyba buvo įsikūrusi netoli kelio į Padubysį. Ptašinskai dirbo 12,5 ha žemės. Buvo tvarkingi, darbštūs ūkininkai. Turėjo tik vieną sūnų, kuris jaunas žuvo. Baltrus Ptašinskas ir jo žmona mirė, palaidoti Seredžiaus kapinėse. Sodyboje kurį laiką gyveno Janina ir Antanas Baltauskai, vėliau ši sodyba buvo nugriauta.

37. Felikso ir Marijonos Jakelaičių sodyba dar tebestovi, tačiau joje niekas negyvena. Jakelaičiai – buvę tremtiniai. Grįžę iš Sibiro, įsikūrė Motiškiuose. Čia užaugo jų duktė Vita ir sūnus Algis. Sukūrė savo šeimas, Motiškiuose jie negyvena. Feliksas Jakelaitis jau miręs, palaidotas Seredžiaus kapinėse, o Marijona Jakelaitienė gyvena Kaune pas dukrą. Tuščioje sodyboje kurį laiką gyveno Vytauto Ptašinsko šeima.

38. Pranas Butas, kilimo nuo Armeniškių, vedė Marcelę Vaizgirdaitę iš Girku ir nusipirko 12 ha žemės Motiškiuose, netoli nuo kelio, vedančio į Padubysį. Čia pasistatė namus. Marcelės Butienės seserį Uršulę Bučkienę ir jos vyrą Antaną Bučkį Šilaitynės kaime (Burbinės miške) nužudė enkavedistai. Marcelė ir Pranas Butai užaugino dukterį Genę, vėliau ištekėjusią už Antano Baltausko ir įsikūrusią Motiškiuose prie kaimo gatvės, ir sūnų Vyta, likusį tėvų sodyboje. Vyta Butą 1945 m. sovietų valdžia įkalino, o vėliau išvežė į Vorkutą, nes šis atsisakė eiti į sovietų armiją. Po metų Vytas grįžo, sukūrė šeimą ir liko gyventi Motiškiuose. Bronė ir Vytas Butai išaugino tris dukras. Duktė Onutė – muzikos mokytoja Girdžiuose, Ramutė – buhalterė, gyvena Rotuliuose. Motiškiuose liko gyventi jauniausioji duktė Daiva su vyru Viliumi Arieška ir trimis vaikais – Tomu, Sandra ir Renata. Jie pasistatė naujus namus ant tėvų žemės netoli senosios sodybos. Kartu gyvena motina Bronė Butienė. Senasis namas nugriautas.

39. Benado ir Anastazijos Poškų sodyba neišliko. Jie turėjo nedidelį sklypelį žemės ir duoną užsidirbdavo dirbdami pas ūkininką Praną Bružą. Abu mirę, palaidoti Seredžiaus kapinėse. Sūnus Algis miręs, duktė Janina Poškutė, ilgus metus dirbusi kolūkio kontoroje, gyvena Seredžiuje.

40. Aleksandras Stošius turėjo 11 ha žemės. Gyveno savo sodyboje vieniemyje. Stošių šeimoje užaugo penki vaikai: trys dukros – Marytė, Antanina ir Ona ir du sūnūs – Antanas ir Martynas. Abu sūnūs – pokario partizanai, žuvo kovodami su okupantais. Antanas buvo temperamentingas, linksmas, nerūpestingas. Antanina ir Ona sukūrė šeimas ir iš tėvų namų išvyko. Marytė Paulauskienė kurį laiką gyveno tėvų sodyboje, o vėliau įsikūrė Seredžiuje. Dabar gyvena pas dukrą Virginiją Vilkijoje. Sodyba Motiškiuose nugriauta.

41. Stanislovas Skridla atėjo į žentus pas Bružus, vedęs Liudviką Bružaitę. Dirbo 11 ha žemės. Išaugino keturis sūnus – Joną, Antaną, Bronių ir Albiną bei dukrą Oną. Antanas ir Bronius vedė ir įsikūrė Seredžiuje. Albinas išėjo į žentus pas motiškietį Joną Kriaučiūną. Ona Skridlaitė ištekėjo už motiškiečio Antano Ramausko, o tėvų sodyboje buvo likęs tik Jonas su šeima. Vykdamas melioraciją, Skridlų sodybą nukėlė. Jonas ir Domutė Skridlos pasistatė namus šalia Seredžiaus kuriančioje Pieštvenų gyvenvietėje. Senieji Skridlos (Stanislovas ir Liudvika) ir paminėti jų vaikai (Jonas, Antanas, Albinas ir Ona) mirę, palaidoti Seredžiaus kapinėse.

42. Kazys ir Eleonora Dapkaai gyveno sodyboje vieniemyje, turėjo 4 ha žemės, kurią Kazys gavo tėvams padalinus ūkį. Čia užaugino tris dukteris – Elena, Bronę, Albiną ir sūnų Vacį. Elena ištekėjo už kaimynystėje gyvenusio Antano Skridlos. Jie pasistatė namą Seredžiuje. Elena Skridlienė – sumani mezgėja, viena pirmųjų Seredžiuje ėmėsi megzti mezgimo mašina. A. Skridla buvo geras stalius (miręs). Kazys Dapkus po žmonos mirties sodybą pardavė ir nusipirko namo dalį Seredžiuje, netoli dukters Eleonoros. Ši prižiūrėjo tėvą iki mirties. K. Dapkus palaidotas senosiose Seredžiaus kapinėse.

Dapkų sodybą apie 1965 m. nupirko Elena ir Antanas Masaičiai. Gyveno joje iki melioracijos. 1980–1990 m. jie pasistatė namus Pieštvenų gyvenvietėje. Senoji sodyba nugriauta.

43. Antanas Kvietkauskas sodyboje kūrėsi grįžęs iš Amerikos. Kartu gyveno sesuo Uršulė. Jiems mirus, sodyboje gyventi liko Uršulės sūnus Alfonsas Kvietkauskas. Jis vedė Janiną Vaitiekaitę, tačiau vaikų nesusilaukė. Vykdamas melioraciją, Kviet-

kauskų sodybą nugriovė. Jie pasistatė namus Pieštvenų gyvenvietėje. Įsisūnijo Sigita, kuris ir dabar ten gyvena. Alfonsas ir Janina Kvietkauskai mirę, palaidoti Seredžiaus kapinėse. Gyva tebėra Antano ir Uršulės Kvietkauskų augintinė Genutė.

44. Gabrys ir Ona Stakauskai, Motiškių kaimo senbuviai, gyveno prie kaimo gatvės. Stakauskai turėjo 24 ha žemės, kurią Gabrys pasidalijo perpus su broliu Adomu. Gabrys Stakauskas išsikėlė gyventi į vienkiemį, atidavė dalis seserims Benediktai ir Ulijonai ir likusią žemę išnuomavo žydui. Gabrio Stakausko sūnus Jonas (pravarde Merkelis) vedė ir kartu su žmona Benedikta susilaukė sūnaus Antano bei trijų dukterų: Antaninos, Aldonos ir Izabelės. Visi gyveno tėvų sodyboje vienkiemyje. Čia sukūrė šeimą ir Jono sūnus Antanas. Vedė Janiną Jakelaitytę. Kurį laiką gyveno kartu su tėvais ir seserimis. Vykdamt melioraciją, jam iš tėvų sodybos teko išsikelti. Antanas Stakauskas pasistatė namus Seredžiuje, užaugino du sūnus ir dukrą. Antanas ir Janina Stakauskai – ilgamečiai Seredžiaus bažnyčios choro giedotojai. Giedodavo laidotuvėse, *kalvarijose, mojavose*. Janina Stakauskienė mirė 2002 m.

45. Antanas ir Juzefa Mickūnai gyveno Kamšynėje, turėjo 22 ha žemės. Vienintelis sūnus Aleksandras susirgo ir tapo invalidu. Mickūnai žemę nuomojo „iš pusės“. Antanas ir Juzefa Mickūnai mirę, palaidoti senosiose Seredžiaus kapinėse. Ilguvos (Šakių r.) invalidų globos namuose mirė ir sūnus Aleksandras, palaidotas Ilguvos kapinėse.

46. Juozas Kriaučiūnas paveldėjo 11 ha žemės iš tėvų – Jono ir Onos Kriaučiūnų. Vedė ir su žmona Uršule liko tėvų ūkyje, įsikūrusiame šalia Kamšynės. Susilaukė keturių sūnų – Jono, Prano, Jurgio ir Kazio bei keturių dukterų – Onos, Marijonos, Bronės ir Antaninos. Užaugę vaikai išsidalijo tėvų žemę ir paliko tėvų sodybą. Sodyboje liko duktė Marijona, čia ištekėjusi ir gyvenusi su vyru Albinu. 1972 m. sodyba sudegė.

47. Jonas Bružas gyveno už Kamšynės miškelio. Vedė Marcelę Armonavičiūtę. Šiai mirus, vedė Marijoną Jakubauskaitę. Su abiem žmonomis susilaukė aštuonių vaikų: sūnaus Antano ir septynių dukterų – Marijonos, Onos, Elenos, Pranutės, Janinos, Antaninos ir Aldonos. Dukros išsiskirstė po įvairias Lietuvos vietas. Motiškiuose, prie kaimo gatvės, gyvena duktė Marijona Veličkienė, Eimučių kaime – Janina Urbonavičienė. Tėvų ūkyje gyveno sūnus Antanas su šeima. Melioruojant žemes, sodybą teko nugriauti. Senieji Bružai mirę, palaidoti Seredžiaus kapinėse. Gyvi visi aštuoni Bružų vaikai.

48, 49, 50. Stanislovas, Juozas ir Bronius Vaitiekaičiai gyveno Kamšynėje pasidaliję tėvų turėtą žemę. Kiekvienas savo sklype (3–4 ha) statėsi trobas. Juozas buvo Nepriklausomybės kovų savanoris, tačiau, atsisakęs pasiūlytos žemės prie Raseinių, liko tėvų sodyboje, vedė ir su žmona Zuzana užaugino du sūnus – Romą ir Kazį. Sodyba nugriauta. Broniaus Vaitiekūno duktė Marijona ištekėjo už Vlodo Butkaus ir ilgą laiką gyveno tėvų sodyboje Kamšynėje. Vaikų nesusilaukė. Vladas Butkus miręs, Marijona Butkuvienė gyvena pas seserį Padubysyje. Sodyba išlikusi, ją nupirko klausutiškis Dovidaitis. Neliko Stanislovo Vaitiekaičio sodybos. Visi trys broliai Vaitiekaičiai mirę, palaidoti Seredžiaus kapinėse.

51. Kazys Jurgaitis buvo guvus ir apsukrus žmogus, mokėjo bendrauti. Ilgą laiką priklausė Seredžiaus bažnyčios komitetui. K. ir M. Jurgaičių duktė Genovaitė Šim-

kevičienė su savo šeima gyvena Padubysio kaime. Senieji Jurgaičiai mirę, palaidoti senosiose Seredžiaus kapinėse.

52. Jono Vasiliausko sodyba ribojasi su Klausučių keliu ir Zabrano kaimu. Jonas Vasiliauskas (gim. 1864 m.) turėjo tris žmonas: Uršulę, Marijoną ir Benediktą. Jis buvo vienas turtingiausių Motiškių kaimo ūkininkų – turėjo kuliąmąją motorinę 12 AJ mašiną, dėl ko sovietmečiu jo sodyba buvo įregistruota kaip buožinis ūkis. Vaikų turėjo tik tris – Antaną, Kazimierą ir Marytę. Duktė Marytė mirė jauna. Sūnus Antanas vedė ir su žmona Antanina liko gyventi tėvų sodyboje. Jiedu užaugino sūnų Kazimierą ir dukrą Janiną. Melioruojant kaimo žemes, senoji Vasiliauskų sodyba buvo nugriauta. Jono Vasiliausko sūnus Kazimieras vedė Izabelę Mickevičiūtę iš Pieštvenų kaimo. 1961 m. jiedu pasistatė namą Seredžiuje. Užaugino sūnų ir dukrą. Kazimieras Vasiliauskas miręs, jo namuose tebegyvena žmona Izabelė ir sūnus Vytautas su šeima.

Šiaurinėje Motiškių kaimo gatvės pusėje yra gerokai daugiau sodybų. Šioje pusėje XIX a. ir XX a. pradžioje stovėjo apie 30 gyvenamųjų namų – medinių, šiaudiniais stogais. Dabar išlikę jų trylika. Aišku, taisytų, remontuotų, perstatytų, kitokiais stogais.

Dvidešimtojo amžiaus pirmojoje pusėje Motiškių kaime buvo gerokai daugiau sodybų, negu čia aptarta, tačiau apie kai kurias iš jų jau niekas neprisimena. Senieji motiškiečiai prisimena tik jose gyvenusių žmonių pavardes. Į užmirštį nugrimzdo vardai ir gyvenimo istorijos. Be aprašytųjų sodybų, Motiškių kaime žemę turėjo ir ją dirbo Benadas Vaitiekaitis, Vytautas Ptašinskas, Stasys Mozurka, Aleksas Kriaučiūnas, Stasys Steponavičius, Stanislovas ir Barbora Mateliai, Vincas Savickas, Simanas Dagilis, Vincas Kručauskas, Marcelė Gelumbauskienė, Benedikta Vasiliauskienė, Stasys ir Kazė Danilevičiai, Domicelė Zaleckienė, Petrūna Jovarauskienė. Šie motiškiečiai gyveno savo sodybose, tvarkė ūkį, augino vaikus, kurie šiandien išsklidę po pasaulį. Senieji ūkininkai sugulė amžinam poilsiui tėviškės kapų kalnelyje. Liko tik atsiminimai apie juos, koks sodybvietės medis, šulinio vieta ar žemėmis užpiltas akmenimis grįstas takelis...

Pateikėjai:

1. Ona Labutienė (Ročkaitė), gim. 1926 m., gyv. Motiškių k.
2. Elena Bartušienė (Kriaučiūnaitė), gim. 1925 m., gyv. Motiškių k.
3. Prano Virako rankraščiai.
4. Ona Lukoševičienė (Dapkutė), gim. 1930 m., gyv. Motiškių k.
5. Benedikta Armonavičienė (Šimanskytė), gim. 1913 m., gyv. Kaune.
6. Pranas Šimanskis, gim. 1922 m., gyv. Pieštvenų k.
7. Algimantas Šimkevičius, gim. 1931 m., gyv. Seredžiuje.

Armeniškų kaimo istorija

Aldona Kemzūrienė

Armeniškų kaimas nuo rajono centro – Jurbarko – yra nutolęs apie 55 kilometrus. Kaimas nuo seno priklausė Seredžiaus valsčiui. Arčiausi miesteliai – Seredžius – 8 km ir Veliuona – 11 km. Kaimas vakaruose ribojasi su Spruktų kaimu bei Burbinės mišku, iš rytų pusės kaimą supa taip pat miškas, kaimo gyventojų vadinamas Štriaukyne. Pietuose Armeniškiečiai ribojasi su Pavambalių kaimu ir Gudinės mišku. Šiaurėje kaimo

ribos susikerta su Dainaviškių kaimu. Už Dainaviškių – Paarmenio, Pavetavos ir Daugėliškių kaimai.

Per Armeniškius eina kelias Sere-džius–Vozbutai. Tai žvyrkelis, kelio dangą asfaltuota tik kaimo teritorijoje.

Rytine kaimo dalimi teka nedidelis Armenos upelis, kuris įteka į Nemuną 4 km žemiau Dubysos žiočių. Tai dešinysis Nemuno intakas. Vasarą jis dažnai išdžiūsta. Manoma, kad kaimo pavadinimas kilęs nuo Armenos upelio vardo, o šis – nuo iškirstų ir išartų miškų: bendrinio žodžio *armenà* reikšmė, be kitų reikšmių, didžiajame lietuvių kalbos žodyne nurodoma ir kaip „ariama žemė“.

Kaime nėra bažnyčios, todėl žmonės pasimelsti važiuoja į aplinkinių miestelių bažnyčias. Arčiausiai – Seredžiaus bažnyčia, todėl ir kaimas priklauso Seredžiaus parapijai. 1923 m. kaime gyveno 170 gyventojų, 1959 – 169, 1970 – 151, 1979 – 152, 1984 – 173, 2001 – 220, 2002 – 218. 1950–1977 m. Armeniškių kaimas buvo apylinkės centras.

Tarpukario Armeniškiei

Tarpukario laikai, pasak senųjų kaimo gyventojų, buvo sąžiningų ir dorų žmonių laikai. Kaimynai visada vienas kitam padėdavo, mokėjo laimėje ir nelaimėje pasidžiaugti. Pakeleivius apnakvindindavo, einantį keliu pėsčią pavėžėdavo be jokio prašymo ir atlyginimo.

Dauguma Armeniškių kaimo gyventojų turėjo nuo 5 iki 25 hektarų žemės. Daugiausia jos turėjo Stasys Beniulis – 25 ha, Modestas Ambrutis – 20 ha, Bronius Buivydas – 20,1 ha. Kiekvienas ūkininkas namuose laikė po 2–4 arklius, turėjo arklinius žemės ūkio padargus. Daugiausia įvairius žemės ūkio darbus nudirbdavo patys ūkininkai savo jėgomis, samdyti mažai kas samdė, tik vienas kitas stambesnis ūkininkas pasisamdydavo po 1–2 bernus ar mergas. Nuolatinėmis samdinėmis dirbo Petronėlė Šliuževičiūtė, Anastazija Žeglinskaitė ir kt.

Žemė Armeniškiuose buvo ne iš pačių geriausių – vietomis labai šlapia ir užmirkusi. Juozo Damažekčio šeima rankomis nusausino savo turimą žemę, iškasdama griovius vandeniui nutekėti. „Kad keliai būtų išvažiuojami, žmonės rankomis juos lygindavo, kasdavo šalikelėse griovius“, – prisimena Janina Zilinkienė.

Vakarais, po sunkios darbo dienos, dažnai po talkų, Armeniškių žmonės susirinkdavo tai pas vieną, tai pas kitą ūkininką – linksmindavosi, šokdavo, dainuodavo. Šalia Armeniškių esantis kaimas, vykstant žemės reformai, apie 1925 m., buvo

Armeniškų kaimo merginos. Sėdi (iš kairės): Antanina Skridlaitė, Olė Beržinskaitė, Adelė Jokubauskaitė, Ona Skridlaitė; stovi (iš kairės): Ona, Adelė, Anelė ir Izabelė Zilinkutės. Apie 1935 m. A. Mickaus nuotr.

pavadintas Dainaviškių kaimu. Sakoma, kad neatsitiktinai, kad tai čia žmonės, daugiausia vyrai, džiaugdamiesi gauta žeme, savaitgaliais dainuodavę.

Bene geriausias Armeniškių kaimo dainininkas buvo Antanas Augustinavičius (Aleksandruku vadinamas). Visur jo būta: dainuodavo ir kiemuose su vyrais, ir prie stalo, ir laukuose, o kiek į kapus savo giesmėmis palydėjo... Geri kaimo dainininkai buvo Vladas Velička, Stasys Zilinkus. Armeniškiuose buvo paplitusios šienapjūtės dainos. Vadinamuosiuose *roboksuose* grodavo kaimo muzikantai: Kazys Macevičius – armonika, Kazys Patašius – armonika, Klemensas Jonyla – klarnetu.

Vyresnio amžiaus žmonės gavėnios laiku tris kartus per savaitę – trečiadieniais, penktadieniais ir sekmadieniais – rinkdavosi pas Praną Petrylą ir giedodavo Kristaus kančios giesmes (*kalvarijas*). Gražiai armeniškiai švėsdavo Trijų karalių dieną. Persirengėlius lydėdavo žydas Maušė.

Prie Kalėdas po kaimą kalėdodavo Seredžiaus bažnyčios kunigas. Jį iš Seredžiaus su arkliu atveždavo Jonas Velička (kai-me dėde Jonu vadinamas).

Gegužės mėnesį pas Angelę Ambrutienę ir Joną Veličką du kartus per savaitę giedodavo Švč. Marijai skirtas giesmes (*mojavas*). Po to būdavo šokiai.

Per Velykas, Kalėdas, atlaidus Armeniškių kaimo žmonės kas pėsčiomis, kas važiuotas arkliu vykdavo į Seredžiaus, Veliuonos, Butkiškės, Juodaičių bažnyčias pasimelsti.

Kaime buvo pastatyti keli kryžiai. Vienas stovėjo prie Agnės Rautenštrauchienės dvaro, kitas – netoli Burbinės miško, prie kelio Veliuona–Juodaičiai. Jis išlikęs iki šių dienų. Šis kryžius buvo pastatytas 1937 m. pavasarininkų kuopelės, kuriai vadovavo Petras Pesys (tai buvo kelių kaimų žmonių, bet vadinosi Armeniškių pavasarininkų kuopa). Pašventintas buvo pavasarininkų kongreso metu, kuris vyko 1937 m. Jono Zilinkaus sodyboje (apie 300 m nuo kryžiaus stovėjimo vietos). Vieną naktį rado kryžių nupjautą maždaug metro aukštyje. Susirinkę Armeniškių ir Spruktų kaimo vyrai sutvirtino jį iš šonų geležinėmis plokštelėmis, ir vėl kryžius stovėjo. Po aštuonerių metų neatlaikė sutvirtinimai ir kryžius nugriuvo. Teko sutrumpinti.

*Stasės Beniulytės
iš Armeniškių ir
Prano Lekavičiaus
iš Pelučių vestuvės.
Dešinėje piršlys
Mikalojus
Ramanauskas
iš Šilaitynės.
Antroje eilėje stovi
(iš kairės):
Ona Zilinkutė
(iš Spruktų),
Skrickus (iš Pelučių),
Izabelė Zilinkutė
(iš Spruktų),
Kazys Preimonas
(iš Pelučių).
1941 m. vasario 6 d.
A. Mickaus nuotr.
Iš A. Mikulskienės
albumo*

*Armeniškiai
apie 1925 m.
A. Mickaus nuotr.
Iš A. Mikulskienės
albumo*

*Mickų šeima
prie Marijonos ir
Jono Zilinkų namo
(neišlikęs). Iš kairės:
Juzė, Viktoras,
Feliksas, Antanas,
Kazimieras. 1925 m.
A. Mickaus nuotr.
Iš V. K. Mickaus
albumo*

Visus darbus atliko Petras Pesys, Jonas ir Petras Zilinkai, Budriai ir kiti kaimynai. Armeniškių kaimo merginos (Petro ir Jono Zilinkų, Skridlaitės, Jokubauskaitės) tvarkydavo gėlynėlį apie kryžiu, prieš atlaidus jį papuošdavo ažuolo vainiku.

Šiuo metu kryžiaus likęs tik trečdalis. Tai vienas, tai kitas geras žmogus jį patiesina, o senutė Budrienė iš Armeniškių vis dar jį apkaišo gėlėmis.

Prie kelio, vedančio į Seredžių, netoli Aleknų sodybos medyje buvo įkelta medinė koplytėlė. Kalbama, kad Pirmojo pasaulinio karo metais prie šio medžio buvo palaidota keletas vokiečių kareivių. Šiandien koplytėlės jau nėra.

Dvaras

Armeniškų ir aplinkinių kaimų žemė priklausė dvarininkui Rautenštrauchui. Bendras žemės plotas sudarė apie 500 ha. Dalis dvaro žemių buvo išdalinta. Po 12 ha žemės gavo Lietuvos savanoriai ir mažažemiai. 1927 m. žemės įsigijo Jonas Macevičius, už 12 hektarų valstybei sumokėjęs 853 litus 70 centų, Antanas Dabašinskas, Kazys Butas, Antanas Skridla ir kt. Dvarui liko apie 20 ha miško ir apie 90 ha ariamos žemės.

Agnieškai Rautenštrauchienei (mergautinė pavardė Klikūnaitė) išsiskyrus su vyru ir pastarajam išvykus gyventi į Rusiją, visas dvaras buvo perrašytas Štriaukienės vardu (taip Rautenštrauchienę vadino visi kaimiečiai). Dvarą ji valdė padedama draugės Antosės. Abi buvo labai pamaldžios, tačiau žemės reikaluose mažai tenusimanė. Ją dirbti padėjo pusininkai Strockaičiai, žydas Strolis (gyvenęs Seredžiuje). Armeniškių dvare visuomet būdavo daug giminaičių. Tolimi ponios giminės Edvardas ir Juozas Čepelės su motina dvare gyveno nuo 1935 metų. Po Antrojo pasaulinio karo į dvarą atvažiavo gyventi senbernis juristas Stasys Ramanauskas – labai darbštus rūpestingas žmogus. Apie savo gyvenimą dvare, mokslus, Armeniškių kaimo žmones Juozas Čepelė išleido atsiminimų knygelę „Kelyje į mokslą“.

Dvare buvo net trys sodai, tačiau visi apleisti. Obuolių būdavo tiek daug, kad vasarą ir rudenį jais šerdavo gyvulius, kadangi nevertėjo jų devynis kilometrų vežti į turgų. Per žiemą išlaikyti obuolių nemokėta, o šaldytuvų, kaip ir elektros, tais laikais nebuvo.

Valgyti dvare visiems užteko sočiai. Samdiniai – bernas, merga, piemenys – valgydavo atskirai. Dvarininkei ir jos draugei pateikdavo valgį salone. Valgiai buvo įvairūs: duodavo mėsos, lašinių, obuolių, o sviesto, grietinės, grietinėlės, kiaušinių – retomis progomis, nes šiuos produktus pirko Seredžiaus miestelėnai, tad dvarininke juos parduodavo, pasidarydama „laisvą litą“. Kitų produktų miestiečiai nepirko.

„Vakarienei dažniausiai valgydavome kukulienę, ypač gnaibytinę, pusryčiams dažnai duodavo ir daržovių sriubos. Šiuos valgius balindavo liesu, mašina nugriebtu pienu. Tokį pieną pildavo ir kiaulėms. Mat lieso pieno niekas nepirko, o iš grietinės mušdavo sviestą. Pasukų turguje taip pat nepirkdavo, todėl jas valgydavome mes, ir buvo labai

Dvarininke Agnieszka Rautenštrauchienė (kairėje). Apie 1940 m. Iš J. Čepelės albumo

Lietuvos kariuomenės savanoris armeniškis Juozas Beniulis (kairėje). Apie 1932 m. A. Mickaus nuotr.

skanu. Prisimenu labai skanią krosnyje ant ajerų keptą ruginę duoną. Ji nesužiedėdavo net dvi tris savaites. Kėpdavo ir miežinį ragaišį, tačiau jo peiliu neriekdavo, o laužydavo rankomis⁴¹.

Per Jurgines į dvarą buvo samdomi nauji darbininkai. Piemenys kasmet pasisamdydavo vis kiti. Suderėtą nedidelį uždarbį samdiniai gaudavo pasibaigus samdos metams, be to, jie dvare buvo maitinami.

Vienu metu dvare dirbo net keturios Antosės: dvarininkės draugė ir trys samdinės, iš kurių viena buvo puskvaišė piemenė. Tačiau Stasiui Ramanauskui vedus panelę iš kito kaimo, trys Antosės išsiskirstė kas sau, o dvarininkės draugė nusenusi pasimirė.

Dvarininkė A. Rautenštrauchienė buvo visiems labai gera, dievobaiminga moteris. Sekmadieniais tiems, kurie nevažiuodavo į bažnyčią, per sumą ji leisdavo melstis dvaro salone, prie kryžiaus. Čia kas vakarą buvo meldžiamasi ir giedama gegužės, birželio mėnesiais. Mels-tis ateidavo ir kaimynai. Dvarininkė visada laiku atsiskaitydavo su samdiniais. Padieniams darbininkams (vyrams), be maisto, už dieną mokėdavo 3 litus, moterims – 2 litus. Žiemą vyrai gaudavo po 2 litus, o moterų iš viso nesamdė. Per rugiapjūtę vyrams mokėjo po 5 litus, o moterims po 3 litus. Per rugiapjūtę (palyginimui) centneris (50 kg) rugių kainavo 5 litus, o kilogramas lašinių kaime – vieną litą.

Dvare buvo viena arkliais traukiama šieno grėbiamoji ir pjaunamoji. Šiaip jau visi darbai buvo dirbami ir arkliais, ir rankomis. Nereikėjo nei mazuto, nei benzino. Dvare buvo ir varstotas. Žiemą prie jo dažnai dirbdavo laikinai samdytas stalius. Dvaras pagal testamentą turėjo atitekti giminaitei Marijai Statkevičienei.

Po Antrojo pasaulinio karo dar prieš trėmimus Štriaukienę išsivežė giminaitė į Panevėžį, kur ji 1958 m. mirė.

Kaimas Antrojo pasaulinio karo metais ir pokario laikotarpiu

„Frontas per Armeniškius buvo toks, kad keli vokiečiai atlaikė daugybę rusų. Mačiau tik du žuvusius vokiečius, kurių vieno taip ir nespėjo palaidoti, nė pastatyti kryželio. O rusų krito per dvidešimt. Vokiečiai pastatų

Elena Čepelienė su sūnumis Juozu (dešinėje) ir Edvardu prie Armeniškių dvaro gonkų. 1936 m. Iš J. Čepelės albumo

⁴¹Čepelė J. *Kelyje į mokslą*, Kaunas, 1999, p. 5.

nelietė, o rusai išgriovė krosnis, iškasinėjo visus gyventojų daržus ir pašalius, ieškodami turto ir maisto. Atiminėdavo dviračius, iš trobos išnešdavo žibales lempas ir jas kieme į akmenis sudaužydavo“².

Šalia Antano Mačiulaičio sodybos, beržynėlyje, vokiečiai buvo apsistoję keturioms dienoms. Atvažiavo nuo Juodaičių pusės. Išvažiudami išsivarė Antano Mačiulaičio užaugintą didelį bulių, kuri papjovė pas Joną Pečiulį; siūlė Mačiulaičiams ateiti mėsos pasiimti, bet šie atsisakė. Norėjo išsivaryti ir tris kumeles, tačiau šeiminkas spėjo jas nuginti toliau nuo namų, į krūmus, o kiaulė su paršeliais buvo paslėpta rugių lauke, tad vokiečiai daugiau nieko nepaėmė³.

Jono ir Onos Beniulių bei Jono ir Zuzanos Skridlų šeimos nuo karo slėpėsi Armenos upelio pakrantėje iškastame apkase. Jonas Skridla, pamatęs gaisrą ir paminęs, kad dega jo sodyba, šliaužė paarmeniu pažiūrėti. Vokiečių buvo suimtas ir tris dienas laikomas Lekečinskų sodyboje, kur vokiečiai buvo trumpam apsistoję. Išvykdami iš sodybos, Joną Skridlą vokiečiai paleido.

1944 m. rusai rinko vyrus į sovietų armiją. Vyrų nenorėjo eiti ir slėpėsi miškuose, įvairiose slėptuvėse. Prie Armenos upelio bunkeryje slapstėsi keturi kaimo vyrai: Ignas Skridla, Bronius Jokubauskas, Jonas Šmuila (jam buvo vos 16 metų) ir Kazys Macevičius. Ten juos karinės operacijos metu aptiko enkavėdistai ir visus sušaudė. Tai įvyko 1945 m. liepos 19 dieną. Visi sušaudytieji buvo atvežti į Seredžiaus miestelį ir suguldyti ant gatvės grindinio prie NKVD būstinės. Išgulėjo savaitę per liepos mėnesio karštį, po to buvo užkasti kalno šlaite (dabar ten užstatyti gyvenamieji namai).

Kazys Macevičius nuo 1944 m. priklausė Kęstučio apygardos Žalgirio partizanų būriui. 1944 m. gruodžio 1 d. jis dalyvavo užimant Seredžiaus miestelį ir išvaduojant kalinius. Tuo metu buvo nukauti 9 enkavėdistai ir valsčiaus sovietų aktyvistai. 1945 m. birželio 8 d. jis antrą kartą dalyvavo užimant Seredžiaus miestelį. Puolime dalyvavo apie 60 Žalgirio rinktinės partizanų. Tuo metu buvo nukauta 12 rusų kareivių ir vietos komunistų, išvaduoti suimtieji gyventojai, sunaikinti valsčiaus dokumentai.

Kaip buvo minėta, tų pačių metų liepos 19 d. jis žuvo kartu su kitais partizanais. Po mirties Kaziumi Macevičiui suteiktas kario savanorio statusas.

Armeniškųjų kaimas apsuptas miškų, todėl pokario metai gyventojams buvo ypač sunkūs. Vos ne kas naktį į sodybas užsukdavo tai sribai, tai miškiniai. Prašydavo valgyti, tabako, o atėję sribai pas Joną Mačiulaitį, vieni kalbino šeiminko sūnų Vytautą, o kiti pavogė visą mėsą, lašinius. Žmonės gyveno didžiulėje baimėje.

Trėmimai į Sibirą taip pat nepraėjo nepalikę pėdsakų Armeniškųjų kaimo žmonėms. Iš pateikto tremtinių sąrašo matome, kad ištremtos buvo ištisos šeimos. Didžioji jų dalis į Krasnojarsko kraštą.

Kolektyvizacija

1949 m. Armeniškuose prasidėjo žemės nacionalizacija. Iš ūkininkų buvo atimta žemė ir kitas turtas: gyvuliai, žemės ūkio inventorius, pastatai.

1949 m. įkuriamas Armenos kolūkis. Kolūkio pirmininku iš dviejų kandidatų – Modesto Ambručio ir Kazimiero Damažekio – išrenkamas pastarasis. Kaimo seniūnu tuo metu buvo Jonas Macevičius.

²Čepelė J. *Kelyje į mokslą*, p. 15.

³Iš Marijonos Mačiulaitienės pasakojimo.

*Jono Pečiulio
vestuvės.
Važnyčiotojas
Jonas Velička
(kaime „dėde“
vadintas).
Apie 1957 m.
Iš S. Vaičiulienės
albumo*

Jis kviesdavo žmones į susirinkimus, o atvykę atstovai „iš aukščiau“ ragindavo visus stoti į kolūkį. Kartais pagrasindavo: „Nestosit į kolūkį geruoju, išvešim į Sibirą!“

Seniūnas J. Macevičius buvo perspėtas miškinių, kad turi kuo greičiau išvykti iš Armeniškių, nes už gyventojų raginimą stoti į kolūkius, jam būsia blogai. Palikti savo ūkelį kaimo žmogus nenorėjo. Vieną naktį jis buvo nuvestas prie Armenos upelio ir nušautas. Žmona buvo rasta nužudyta namuose. Liko gyvas penkerių metų sūnus Romas. Žmonių iškustas pirmininko pavaduotojas Bronius Jasukaitis taip pat buvo nušautas.

Žmonės gyveno baimėje. Sunki buvo kolūkio kūrimo pradžia, sunku buvo ūkininkams, atiduodantiems savo užgyventą turtą kolūkiui. Gyvulių fermų nebuvo, todėl kolūkio gyvuliai buvo laikomi pas ūkininkus: karvės pas Petrą Veličką ir Praną Petrylą, arkliai – pas Bronių Buivydą. Javus veždavo pas Martyną Šimanskį, Joną Danylą, Praną Petrylą.

Po K. Damažekčio kolūkio pirmininku buvo Modestas Ambrutis, po jo – Juozas Dūda, Jonas Kmita, Bronius Jocius, Antanas Balčaitis. Pirmaisiais kolūkio sukūrimo metais už darbą niekas nemokėjo. Į darbo knygelę buvo įrašomas tam tikras darbadienių skaičius, bet metų gale žmonės gaudavo tik po pusmaišį dirsių, arba jiems būdavo parodomas kino filmas. Vėliau, po 2–3 metų, už metinį uždarbį jau buvo galima nusipirkti palatą, žmonės gaudavo šiek tiek grūdų, nors ir ne pačių geriausių. Geriausius grūdus kolūkis turėdavo atiduoti valstybei. Juos veždavo į Seredžių. Technikos buvo mažai, tad visus žemės ūkio darbus dirbo arkliais ir rankomis. Pusveltis darbas kolūkyje, namų ruoša žmones alindavo.

1956 m. kolūkio pirmininku išrenkamas Valdas Kvietinskas. Nors nuvalyti derlių padėdavo mokiniai, tačiau dalis derliaus vis tiek likdavo laukuose žiemoti, žmonės nepajėgdavo jo sutvarkyti, ypač daug likdavo nerautų linų.

Gyvenimas kolūkyje pagerėjo, kai 1962 m. jam vadovauti pradėjo Kazimieras Mykolaitis. Tai buvo energingas, darbštus žmogus, atkaklus kovotojas su stikliuko mėgėjais. Kolūkis įsigijo daugiau technikos, mokėjo už darbadienius. Buvo pastatytas keturių butų gyvenamasis namas, mechaninės dirbtuvės, karvių ferma. Tačiau šiuo laikotarpiu žmonės patyrė dar vieną sukrėtimą – jie buvo pradėti varyti iš vienkiemų

į gyvenvietę. Dauguma jų, aišku, persikėlė, o kiti išvyko gyventi į miestus. Pirmieji į gyvenvietę persikėlė Juozas Beniulis, Kazimiera Ambrutienė ir Antanas Jasukaitis.

1976 m. Armenos kolūkis sujungiamas su „Uosintos“ kolūkiu, paliekant Armenos pavadinimą. Kolūkis pradeda ekonomiškai silpnėti. Tuo metu jam vadovavo Adolfas Astrovas, buvęs „Uosintos“ kolūkio pirmininkas. 1992 m. Armenos kolūkis suskilo į keturias žemės ūkio bendroves: „Uosintos“, „Armeniškių“, „Upstalos“ ir „Gailupio“.

Kaimas atkūrus nepriklausomybę

1991 m. liepos 25 d. priėmus Lietuvos Respublikos žemės reformos įstatymą, atsirado galimybė įsigyti žemės ir pradėti savarankiškai ūkininkauti. Pirmųjų asmenų, pareiškusių norą ūkininkauti, sąrašė buvo ir keletas Armeniškių kaimo gyventojų pavardžių. Marijona Butienė pareiškė norą atgauti savo tėvų 5,2 ha žemės, Zenonas Velička – 3,0 ha, Algis Buivydas – 5,1 ha. Jurbarko rajono Seredžiaus apylinkės agrarinės reformos tarybos posėdis, įvykęs 1992 m. sausio 5 d., asmenų panorusių susigrąžinti žemę, prašymus patenkino. Taip, atkūrus Nepriklausomybę, Armeniškiuose pradėjo rasti pirmieji ūkininkai.

2001 m. didžiausi buvo Zenono Ambručio, Vytauto Kemzūros ir Jono Veličkos ūkiai. Visi jie neblogai apsirūpinę technika ir verčiasi tiek augalininkyste, tiek gyvulininkyste.

Zenonas Ambrutis turi 141,46 ha žemės, iš kurios nuosavos tik 18,51 ha. Ūkininkas augina javus. Jis pats žiemą gyvena Kaune, o pavasario–rudens laikotarpiu – Armeniškiuose, kur turi įsigijęs grūdų sandėlį (malūną) ir greta esantį namą (buvusią Armenos kolūkio kontorą). Ūkininko turima technika – javų nuėmimo kombainas, traktoriai 7-150 ir MT2-80 bei žemės ūkio inventoriai. Zenono Ambručio ūkyje nuolat dirba kaimo gyventojai Algis, Vaidas ir Dainius Buivydai.

Vytauto Kemzūros ūkis – 45,85 ha ariamos žemės ir 6 ha miško. Nuosavybės teise atgauta 26,85 ha ariamos žemės ir 6 ha miško, likusi pirкта ir nuomojama žemė. Ūkininkas laiko 10 melžiamų karvių. Kasmet užaugina po keletą galvijų prieauglio. Parduoda ir augalininkystės, ir gyvulininkystės produkciją: mėsą, pieną, bulves, grūdus. Turi traktorių MT2-80, automašiną GAZ-53, žemės ūkio inventorių, javų nuėmimo kombainą.

Jonas Velička ūkininkauja 48,65 ha žemės plote, iš kurio 6,65 ha – nuosava paveldėta žemė, ir 42 ha – nuomojama. 2001 m. laikė 10 karvių. Beveik visos pajamos gaunamos realizavus pieną, kiaules ir galvijus. Ūkininkas turi traktorius DT-75, MTZ-80 ir MT2-552, mašiną GAZ-53, javų sėjamąją, ruloninį šieno-šiaudų presą, bulvių sodinamąją bei kasamąją ir kt. žemės ūkio techniką. Darbininkų nesamdo, ūkininkauti jam padeda sūnus su šeima.

Pakalbinti ūkininkai teigia, kad anksčiau, 1996–1997 m., kai šiek tiek aukštesnės buvo žemės ūkio produkcijos supirkimo kainos, pelno dar likdavo, o šiandien gyventi labai sunku. Patys atkakliausieji nenusimena, tikisi, kad pagaliau sustiprės valstybė ir gyventi ūkininkams pasidarys lengviau. „*Kalbant apie ateitį, piešti ją vien tamsiomis spalvomis negalime, vien dėl to, kad ateitis, ji turi būti šviesi*“, – sako ūkininkas Algirdas Rakauskas iš Vozbutų kaimo, taip padrašindamas visus šio krašto ūkininkus.

Beveik visi kaimo gyventojai verčiasi žemės ūkiu, išskyrus Joditą Rakauskieneį, turinčią savo parduotuvę ir prekiaujančią maisto produktais. Ši individualioji įmonė

įkurta 1994 m. Joditos ir Gintauto Rakauskų gyvenamajame mane. Keletas kaimo gyventojų dirba Armeniškių pagrindinėje mokykloje, pašte, medicinos punkte ir bibliotekoje.

Biblioteka, paštas ir medicinos punktas įsikūrę viename pastate – pačiame kaimo centre. Čia pat, už keliasdešimt metrų – pagrindinė mokykla ir J. Rakauskienės parduotuvė. Tik bendruomenės namai stūkso pačiame kaimo pakraštyje.

1960–1994 m. Armeniškių paštas buvo sename apylinkės pastate (dabar kaimo bendruomenės namai). 1960–1985 m. jo viršininku dirbo Romas Eimutis. 1985–1990 m. pašto viršininkai keitėsi vos ne kasmet: dirbo Laima Ražyvinė, Aldona Vasiliauskienė ir kitos. Laiškininkais dirbo Janina Bundzienė, Pranutė Vincevičienė, Janina Zilinkienė, Eleonora Mitkuvienė, Janina Vaičekauskienė, Aleksas Mikalauskas ir kt.

Pašto viršininke nuo 1990 m. iki šiol dirba Snaigė Skridlienė. Paštas užima vieną nedidelį 16 m² kambarėlį. Gyventojams labai patogu čia susimokėti įvairius mokesčius, išsiųsti perlaidas, atsiimti siuntinius. Todėl 2001 m., prašnekus, kad paštas, kaip nuostolingai dirbantis, bus uždarytas, žmonės sunerimo. Kreipėsi pagalbos į Seimo narį Saulių Lapėną, pasikvietė „Ūkininko patarėjo“ korespondentę Daivą Bartkienę, kuri parašė straipsnį „Armeniškų kaimas nenori išnykti“⁴. Šiandien paštas dar gyvuoja.

Medicinos punkte nuo 1967 m. dirba felčerė (dabartinės pareigos – bendruomenės slaugytoja) Stasė Pečiulienė. Punktas užima didžiąją pastato dalį: du kambarius ir holą.

Pastato antrajame aukšte dviejuose nedideliuose kambariuose (20 m² ir 25 m²) įsikūręs Jurbarko viešosios bibliotekos Armeniškių filialas. Bibliotekininke nuo 1999 m. lapkričio mėnesio dirba Aldona Kemzūrienė.

2001 m. 36 kaimo gyventojai turėjo lengvasias mašinas. Didžioji dauguma kaimo gyventojų turi telefonus, kai kurie ne tik fiksuoto ryšio, bet ir mobiliuosius. Fiksuoto ryšio telefonai yra įvesti į 46 sodybas (iš viso kaime 64 sodybos).

1990 m. Armeniškiuose, prie sankryžos Seredžius–Vozbutai–Juodaičiai, pastatytas ažuolinis kryžius. Lėšos šiam kryžiui buvo surinktos iš kaimo gyventojų. Tai armeniškųjų susikaupimo ir rimties vieta.

Armeniškiose ir tarpukario metais, ir pokariu, ir atkūrus Nepriklausomybę visada skambėjo ir tebeskamba daina.

Armeniškų kaimo gyventojai, nukentėję nuo sovietų režimo*

Pavardė, vardas, t. v.	Gimimo ir mirimo metai	Ištrėmimo metai	Ištrėmimo vieta (kraštas, sritis, rajonas, miestas)
Beniulis Stasys, Stasio	1893–1949	48 05 22	Krasnojarsko kr., Novosidovas
Beniulienė Elena, Mykolo	1893–1951	48 05 22	“
Beniulytė Bronė, Stasio	1917	48 05 22	“
Beniulytė Jadvyga, Stasio	1920	48 05 22	“
Beniulis Jurgis		nuo 1953	Igarka
Beniulis Jonas, Jurgio		nuo 1953	“
Beniulienė Ona, Miko	1912	49 03 25	Irkutskas

⁴Ūkininko patarėjas, 2001, geg. 16.

*Sąrašas sudarytas pagal: Matulkaitė A. *Igarkos tremtiniai*, Vilnius, 1988; *1941–1952 metų Lietuvos tremtiniai*, Vilnius, 1993.

(tęsinys)

Pavardė, vardas, t. v.	Gimimo ir mirimo metai	Ištrėmimo metai	Ištrėmimo vieta (kraštas, sritis, rajonas, miestas)
Beniulis Adolius, Jono	1942	49 03 25	“
Buivydas Bronius, Nikodemo	1908	48 05 22	Krasnojarsko kr., Daūrija
Buivydienė Domicėlė, Jono	1890	48 05 22	“
Buivydaitė Jadvyga, Nikodemo	1928	48 05 22	“
Buivydas Vytautas, Nikodemo	1931	48 05 22	“
Jokubauskienė Ona, Jono	1897	48 05 22	“
Lekečinskas Kazys, Julijono	1890–1949	48 05 22	Krasnojarsko kr., Novosiolovas
Lekečinskienė Ona, Antano	1893–1951	48 05 22	“
Lekečinskaitė Pranė, Kazio	1919	48 05 22	“
Lekečinskaitė Aldona, Kazio	1931	48 05 22	“
Lekečinskaitė Adelė, Kazio	1933	48 05 22	“
Macevičienė Adelė, Kazio	1923	48 05 22	Krasnojarsko kr., Daūrija
Macevičius Stasys, Broniaus	1945	48 05 22	“
Petrylienė Vincė, Kazio	1900	45 07 24	Komijos ASR, Troicko, Pečiorsko r.
Petryla Algirdas, Jono	1944	45 07 24	“
Petryla Jonas, Baltraus	1917	51 09 24	“
Petryla Leonas, Jono	1942	51 09 24	“
Petrylaitė Jadvyga, Jono	1940	45 07	“
Petrylienė Elena, Martyno	1921	45 07	“
Stankus Stasys, Jono	1902	48 05 22	Krasnojarsko kr., Daūrija
Stankienė Marijona, Mato	1898	48 05 22	“
Stankus Jonas, Stasio	1937	48 05 22	“
Stankienė Ona, Jurgio	1874–1948		
Skridla Pranas, Jono	1877–1957	48 05 22	“
Skridlienė Anelė, Jono	1883–1959	48 05 22	“
Skridlaitė Antanina, Prano	1922	48 05 22	“
Šmuilevičienė Marijona, Antano	1898	48 05 22	“
Šmuilevičiūtė Aldona, Stasio	1929	48 05 22	“

Padubysys ir aplinkiniai kaimai

Roma Masaitytė

Padubysys yra 4 km į šiaurę nuo Seredžiaus. Dalis kaimo yra Dubysos slėnyje, dalis – kaimo centras – viršutinėje upės terasoje. Prie Dubysos stovi garsus Padubysio malūnas, netoli jo auga Padubysio ažuolas. Per Groblės akmenų užtvanką šniokščia Dubysos vanduo.

Į Padubysį iš Seredžiaus galima patekti dviem keliais. Vienas vingiuoja per miestelį pro senąją Dubysos tiltą ir bėga vaizdingomis Dubysos pakrantėmis iki pat malūno. Patekti į gyvenvietę galima pakilus į Malūno kalną ir dar apie kilometrą paėjęjus vadinamuoju Dvarkeliu (tai kelias iš Padubysio dvaro į malūną).

Kitas kelias iš Seredžiaus į Padubysį veda pro naująsias miestelio kapines, Pieštvenų ir Motiškių kaimus. Nuo kryžkelės, atsišakojus keliams į Juodaičius ir Ariogalą, reikia sukti dešinėn. Trumpai čia stabtelėjus prie medinio kryžiaus, atstatyto 1989 metais (skulpt. – Juozas Grabauskas), galima perskaityti šias poeto Bernardo Brazdžionio eiles:

*Dar kryžkelėse rymo kryžiai,
Dar koplytėlės pakeliuos...
Tad eik, šalie, kur pasiryžai –
Ieškot ir rast laisvų dalios.*

Kryžius atstatytas aplinkinių kaimų gyventojams, šioje žemėje gimusiems, gyvenusiems ir iš čia išėjusiems, atminti.

Padubysio kaimas nuo seno priklausė Seredžiaus valsčiui ir parapijai. Savo kapinaičių kaimas niekada neturėjo, laidodavo (ir tebelaidojo) Seredžiaus kapinėse.

Anksčiau dauguma Padubysio ir aplinkinių kaimų gyventojų gyveno vienkiesiuose. Dabartinis kaimo centras susiformavo XX a. aštuntajame dešimtmetyje, kai vyko visuotinė krašto melioracija. Iš aplinkinių Grivančių, Gadvaišų, Žemaitaičių, Eimučių kaimų ir Padubysio vienkiesių žmonės kėlėsi į Padubysio gyvenvietę. Kaimai ištuštėjo.

Liko labai nedaug senųjų sodybų, tėvų ir protėvių statytų trobų tiek Padubysyje, tiek aplinkiniuose kaimuose. Dar ir šiandien tebėra Jono Urbonavičiaus (gyvena anūkė Vilma Vaidilienė), Antano Lozorevičiaus (troba perstatyta, gyvena kiti žmonės), Silvestro Stakausko (gyvena giminaičiai), Kazio Tautkaus (gyvena kiti žmonės), Prano Morkaus (gyvena kiti žmonės), Kazio Stoškaus (gyvena giminaičiai), Baltraus Škuliaus (troba statyta 1928 m., gyvena anūkė Marytė Karnevičienė) ir keletas kitų sodybų, kuriose taip pat gyvena daugiausia kiti žmonės. Tiesa, kai kurios čia paminėtos sodybos yra ir kitoje Dubysos pusėje, kairiajame krante, nes tikrai 1963 m., stambinant rajonus, ši kaimo dalis buvo priskirta Kauno rajonui.

Padubysio dvaras*. XIX a. Seredžiaus, Padubysio dvarus bei aplinkines žemes valdė grafas Jonušas Tiškevičius, jo sūnus Stanislovas Tiškevičius, Kazimieras Burba. Nuo 1891 m. dvarą pradėjo valdyti Antanas Burba. Vėliau dvaras atiteko jo seseriai Michalinai Valevska. Po jos mirties (1912 m.) dvarą valdė jos vyras Jurgis Valevskis.

1923 m. vykdant žemės reformą, dvarui buvo palikta tik 80 hektarų (822 dešimtinės) žemės.

Paskutinytis dvaro klestėjimo laikotarpis susijęs su Butkevičių šeima. 1925 m. Padubysio dvarą su jam priklausančiomis žemėmis, pievomis, ganyklomis už 65 tūkst. litų nupirko Juozas Butkevičius.

Senieji Padubysio kaimo gyventojai dar prisimena Juozo Butkevičiaus valdymo metus. Anot jų, Butkus (taip kaime vadino dvarininką) labai rūpinosi dvaru, malūnu. Labai dažnai Dvarkeliu traukdavęs į malūną, nors visus darbus malūne prižiūrėjęs Julijonas Butkevičius, vadintas malūno Jonas. Butkus buvęs griežtas, bet žiūrėjęs teisybės. Darbininkams padėdavęs, skolindavęs jiems pinigų, o skolą, jei neįstengdavo gražinti pinigais, galėdavę atidirbti. (2)*

Juozo Butkevičiaus rūpesčiu Padubysyje veikė pradžios mokykla. Kurį laiką mokytoju dirbo Juozas Tendzegolskis, kilęs nuo Čekiškės. Už pragyvenimą jis gabesnius ūkininkų vaikus ruošė gimnazijai. Antrojo pasaulinio karo metais mokykla sudegė. (3)

Butkevičiai savo vaikų neturėjo. J. Butkevičiui mirus, dvarą ir malūną pa-

*Išsamesni duomenys apie Padubysio dvarą yra P. Spurgevičiaus str. „Seredžiaus dvaras ir miestelis“.

*Skliausteliuose nurodytas pateikėjo eilės numeris (sąrašas str. pabaigoje).

veldėjo jo išūnis Juozas Butkevičius pagal dar 1937 m. rugsėjo 28 d. surašytą testamentą:

„Aš, Juozas Butkevičius, būdamas sveiko proto ir turėdamas tvirtą atmintį, atsitikime mano mirties visą priklausantį man kilnojamąjį ir nekilnojamąjį turtą, koks tiktai mano dieną liks, be jokios išimties, o ypatingai priklausantį man Padubysio dvaro Seredžiaus valsčiui, Kauno apskrity, su visais trobesiais ir inventoriumi ir vandens malūną Padubysio kaime, su žemės sklypu ir kitais priklausiniais [...] palieku nuosavybėn mano išūnytam Juozui Butkevičiui“¹.

*Padubysio dvaro
valdytojas*

Juozas Butkevičius.

Apie 1930 m. Iš

J. Butkevičiaus albumo

Juozas Butkevičius, paskutinysis dvaro savininkas, paveldėdą dvarą valdė neilgai. Vokiečių okupacijos metais dvarą valdyti buvo paskirti Gaigalas ir Bekeris, o frontui traukiantis į Vakarus, J. Butkevičius trumpam buvo grįžęs kartu su įmote į dvarą, bet, paskyręs ūkvedį, vėl išvyko. Nuo septintojo dešimtmečio gyvena Varšuvoje.

1998 m. lapkričio 23 d. Tauragės apskrities sprendimu (Nr. 9018) atkurto J. Butkevičiaus teisės į 14,75 ha žemės.

Padubysio dvaro kompleksą klestėjimo laikotarpiu sudarė gyvenamasis namas, statytas dar baudžiavos laikais, klojimas, ledainė, ratinė (*špykerė*), arklidė, veršidė, kiti ūkiniai pastatai ir atokiau, ant Dubysos kranto, stovėjęs vandens malūnas. Gyvenamasis namas išliko. Sovietmečiu čia buvo biblioteka, medicinos punktas, pradinė mokykla, veikusi iki 1976 m., kultūros namai, gyveno kelios šeimos. Po 1976 m. kilusio gaisro mokykla buvo uždaryta, ir Padubysio vaikai nuo pirmosios klasės turėjo eiti į Seredžiaus mokyklą. Dabar pastatas labai sunykęs ir apleistas. Gyvena viena šeima. Buvusi ledainė pertvarkyta į gyvenamąjį namą. Klojimas nuo žaibo sudegė 1930 m.

Parkas, supęs dvarą, sunyko, liko tik vienas kitas medis, kitur – ariama žemė. Tvenkinys neprižiūrimas, prižėlęs vandens augalų.

Padubysio malūnas buvo žinomas visoje apylinkėje: net 40 km spinduliu tokio gero malūno nebuvo. J. Butkevičius įrengė girmas, Vokietijoje nupirko valcus su visais įrengimais ir mašinomis. Malūne nuolat dirbo šeši *gizai* – trys prie valcų, trys prie girmų. Dar buvo pikliai. Malūne dirbo Juozas Stakauskas, Jonas Tautkus, Benadas Stakauskas, Pečiulis. Po karo – Kazys Arcimavičius, Antanas Stakauskas, Kostas Rekys, Jonas Bagdonas, Kazys ir Stasys Stoniai. (1)

Į malūną žmonės suvažiuodavo iš toli – nuo Čekiškės, Vilkijos, Ariogalos, Juodaičių. Malė labai gražiai, netgi manus, todėl norinčiųjų susimalti būdavo labai daug. Eilėse kartais tekdavo palaukti ir keletą dienų. Grūdų malti atveždavo ir žydai, kurie vėliau miltus parduodavo. (2)

Per ledonešį Dubysa išgriaudavo užtvanką. Kol lytys išplaukdavo, vyrai kūrendavo laužus, žvejodavo. Kiekvieną pavasarį reikėdavo vežti žvyrą, kalti polius. Kartais potvynis apsemdavo ir malūno rūsius. (1)

Padubysio kaimas po 1918 metų.
Nepriklausomybės metais, žemės refor-

¹J. Butkevičiaus testamentas, patvirtintas Aleksoto notaro Simano Žukausko, *Jurbarko r. žemėtvarkos sk. archyvas*.

mos metu, dvaro žemė buvo išparceliuota. Į parceliacijos planą buvo įtraukta 163 ha 9442 kv. metrai iš buvusios dvaro savininko Jurgio Valevskio nuosavybės.

Padubysio kaime žemės gavo Antanas Girnius, Jadvyga Lozorevičienė, Magdė Losevičienė, Petras Jasevičius, Kazys Mirončikas, Stasys Krapaunickas, Jonas Urbonavičius, Petras Stakauskas. Žemės gavo ir aplinkinių kaimų ūkininkai.

Nepriklausomybės metais čia ir susikūrė dauguma ūkininkų sodybų, buvo statomos naujos trobos.

Savininkų žemės paskirstytos pagal rūšis

(lentelė sudaryta 1933 m. spalio 26 d.)²

Žemės savininkas	Ariama žemė (ha)	Pieva (ha)	Ganykla (ha)	Vandens telk. (ha)
1. Losevičius Antanas	5,78	1,0	2,0	–
2. Urbonavičius Antanas	13,58	–	3,5	–
3. Širvaitis Petras	3,09	1,0	2,08	–
4. Šliuževičius Pranas	11,04	–	–	–
5. Girnienės Marės įpėdiniai	3,42	2,09	3,64	–
6. Mačiulaitis Stasys	5,0	–	5,0	1,10
7. Stakauskas Silvestras	1,85	–	0,74	–
8. Stakauskas Juozas	7,13	0,56	2,18	–
9. Dovidaitis Jeronimas	2,17	–	0,92	–
10. Krapaunickai Kazys ir Stasys	4,94	–	1,5	–
11. Urbonavičius Adomas	1,85	–	–	–
12. Urbonavičius Aleksas	7,07	0,98	–	–
13. Urbonavičiaus Stasio ir Malvinos įpėd.	7,21	0,80	–	–
14. Urbonavičius Jonas, Gabrio s.	14,13	5,55	–	–
15. Masaitis Kazys	9,0	0,98	–	–
16. Stoškus Kazys	7,85	0,44	14,15	–
17. Amielienė Stefanija (Lozorevičiūtė)	6,91	0,5	1,5	–
18. Lozorevičius Antanas	5,04	1,5	3,45	0,93
19. Jasevičiai Petras ir Stefanė	10,88	–	–	–
20. Lozorevičiaus Juozo įpėdinis	8,22	1,50	–	–
21. Tautkus Kazys	5,77	–	1,89	–
22. Morkus Pranas	5,61	–	2,0	–
23. Stakauskas Petras, Antano	5,93	1,0	2,0	–
24. Mirončikas Antanas	1,76	–	3,0	–
25. Mirončikas	8,41	–	–	–
26. Mirončiko Kazio įpėdinis	11,09	–	–	–
27. Bortnikas Pranas	10,52	1,93	0,5	–
28. Stakauskas Antanas	1,0	0,42	–	–
29. Nekrošius Stasys	2,68	0,5	0,72	–
30. Mikelkevičius Stasys	5,0	–	2,50	–
31. Mikelkevičius Mikas	3,29	–	1,70	–
32. Stakausko Augusto įpėdinė Marė Sluoksnaitienė	2,5	1,8	1,0	–
33. Urbonavičiai Kazys ir Jonas	1,96	–	–	–
34. Sluoksnaitis Jonas	4,49	–	–	–
35. Mikelkevičius Juozas	6,5	–	–	–
36. Urbonavičius Jonas, Stasio	8,82	–	–	–
37. Krapaunickio Stasio įpėdinis	6,0	0,76	–	–
38. Pilipauskas Baltrus	7,26	1,02	–	–
39. Stakauskienė Marė	0,71	–	–	–
40. Stakauskas Bendas	0,89	0,5	–	–
41. Butkevičius Juozas	71,02	4,23	5,0	1,55

²KAA, t. 1251, ap. 1, b. 861/1.10

*Prie senojo dvaro.
1975 m.
Iš J. Butkevičiaus
albumo*

Kaime buvo laikomasi tradicijų ir papročių. Jaunimas rengdavo gegužines, šokius Padubysyje ir aplinkiniuose kaimuose pas tuos ūkininkus, kurie turėjo erdvesnes trobas ir buvo daugiau vietos.

Pirmoji sovietų okupacija praėjo be didesnių padarinių. Kad bus karas, žmonės jautė ir apie tai kalbėjo, tačiau pati karo pradžia buvo netikėta.

„Buvo sekmadienis. Viena nuėjau į bažnyčių Seredžiuje. Išsigandau: mašinos užia Kauno pusėn, daugybė orlaivių. Žmonės šneka, kad užėjo vokiečiai“. (5)

Vokiečių okupacijos metai kaimo žmonėms nebuvo labai sunkūs. Reikėjo duoti duokles – davė, o nuo politikos laikėsi nuošaliai.

Artėjant frontui 1944 m. ir grįžtant rusams, žmonės, bijodami dėl savo gyvybės ir turto, traukėsi į miškus, norėdami kaip nors išgyventi.

Frontasėjo nuo kalno iki kalno (Dubysos krantai). Pas Antaną Losevičių buvo pastatyta patranka ir šaudė. Prie malūno vyko mūšis. Vokiečiai užminavo malūną ir Groblę. Ant minos užvažiavo rusų mašina. Buvo daug aukų. Frontas prie Dubysos išsilaukė keletą dienų. Rusai savo žuvusiųosius surinko ir palaidojo, o žuvę vokiečiai dar ilgai gulėjo prie rugių rikių. (4)

Pokaris ramybės neatnešė. Žmonės kankino nežinia: kaip reikės toliau gyventi? Buvo uždėtos didžiulės duoklės: pienas, sviestas – į Belvederį, bulvės – į Seredžių, javai – į Vilkiją. Atidavus duokles, nelabai kas ir likdavo, o čia tuojau pat – papildomai duok. (6)

Iš aplinkinių kaimų miškuose buvo Stuogiai, Bartušas, Karalius, Mickūnas, Stošiai. Pasalon įkliuvusius ar išduotus žuvusius partizanus enkavėdistai ir sribai išniekindavo ir guldydavo Seredžiaus miestelyje žmonėms įbauginti, pasityčioti, atpažinti.

1948 m. Igarkon buvo išvežta Stuogių šeima iš Žemaitaičių kaimo: vyras, žmona ir penki vaikai. Į gimtinę po dvylikos metų grįžo tik duktė Genovaitė. Buvo išvežti Ajauskai, Stašinskai. Dauguma tremtinių į gimtuosius kaimus negrįžo.

Prasidėjo priverstinė kolektyvizacija. Nenorinčius stoti į kolūkį užkrovė tokio-
mis duoklėmis, kad, norint išgyventi, teko atiduoti savo darbu ir vargu užgyventą
turtą „į bendrą katilą“ ir tapti kolūkiečiais. Padubysio kaimas priklausė Nemuno
kolūkiui.

Atkūrus Nepriklausomybę, žmonės vėl tapo ūkininkais – atsiėmė tėvų ir se-
nelių žemes. Tačiau ištuštėję kaimai žmonių sulaukia tik per darbymečius.

Šiuo metu Padubysio kaime gyvena 133 gyventojai. Tik nedaugelis iš jų –
Stakauskai, Vasiliauskai, Nagreckiai, Vaidilos, Žilaičiai, Stašinskai, Kučauskai, Šliu-
ževičiai – vietiniai, nuo seno padubysiškiečiai. Kiti yra atsikėlę iš aplinkinių kaimų arba
atvykę iš toliau. Ištuštėjusias padubysiškių sodybas, esančias prie Dubysos, dabar
mielai perka miestų gyventojai. Čia juk taip gražu – skaidrus sraunus vanduo, aukšti
žaliuojantys krantai, nuostabiausios panoramos...

Pateikėjai:

1. Gražina Nagreckienė (Stakauskaitė), gim. 1950 m., gyv. Padubysio k.
2. Jonas Stakauskas, gim. 1920 m., gyv. Padubysio k.
3. Jonas Butkevičius, gim. 1916 m., gyv. Raudondvaryje.
4. Ona Mickuvienė (Stonytė), gim. 1930 m., gyv. Seredžiuje.
5. Genovaitė Paulauskienė (Stuogytė), gim. 1933 m., gyv. Padubysio k.
6. Stanislovas Simkevičius, gim. 1930 m., gyv. Padubysio k.

Šilaitynės kaimas

Violeta Puzinienė

Šilaitynės kaimo istorija mane sudomino todėl, kad aš ten gimiau, keletą metų
gyvenau, ten gyveno mano tėvai, seneliai. Tai nykstantis kaimas, kuriame jaunų
šeimų negyvena, o likusiose sodybose yra tik po 1–3 gyventojus. Vienkiemiai išsidėstę
šiaurės vakarinėje kaimo dalyje, apsupti miškų. Tai Šakynės, Baniškės, Burbinės miš-
kai. Po kelių dešimtmečių ten esančios sodybos gali visiškai ištuštėti. Kąkada ten
gyvenusieji nusineš su savimi Anapilin prisiminimus, išmintį, praeitį. Bet žmonės,
jų likimai negali išnykti be pėdsako, nes tas pėdsakas paprastai būna giliai įmintas.
Šiandien svarbu ne laiko ratą atsukti atgal, bet nors mintimis suvokti ir suprasti
praeitį. Vaikystės ir jaunystės prisiminimai, tėvų pasakojimai mus ne tik šildo, bet
ir neleidžia nugrimzti užmarštin tiems praeityje įmintiems pėdsakams.

Rašant šią kaimo istoriją, kalbinti buvo šie senieji kaimo gyventojai:

- Antanina Bukauskienė (Petkevičiūtė), gim. 1934 m.
- Aldona Bartkuvienė (Spranaitytė), gim. 1939 m.
- Birutė Beržinskienė (Klasauskaitė), gim. 1936 m.
- Bronė Gudžiūnienė (Dapkutė), gim. 1932 m.
- Adelė Abromaitienė (Ivanauskaitė), gim. 1935 m.
- Nijolė Minkuvienė (Ramanauskaitė), gim. 1955 m.
- Teodora Lukoševičienė (Tamkutė), gim. 1923 m.
- Vincas Ramanauskas, gim. 1917 m.
- Benadas Lekečinskas, gim. 1915 m.

Geografinė padėtis

Šilaitynės kaimas yra Seredžiaus seniūnijoje. Rytinė kaimo dalis remiasi į kelią Veliuona–Juodaičiai, pietinė dalis ribojasi su Rukšionių kaimu, šiaurinė – su Girku kaimu, Burbinės mišku, vakarinė – su Pelučių kaimu. Šis kaimas yra priklausęs Vilkijos, Kauno rajonams. Šiandien kaime esančios sodybos išsidėsčiusios tarp Burbinės ir Šakynės miškų, šiaurės vakarinėje kaimo dalyje. Toliausiai nutolusi sodyba nuo Klausučių gyvenvietės yra už 7 kilometrų. Kaimo gyventojai, norintys nuvažiuoti į Jurbarką ar Kauną, turi ateiti į Klausučius arba į Armeniškių kaimą. Tik šias gyvenvietes pasiekia visuomeninis transportas. Artimiausia bažnyčia, kapinės yra Seredžiuje ir Veliuonoje. Iki jų bus apie 12 kilometrų. 1924 m. prie Šilaitynės kaimo buvo prijungtas Juodpjaunių kaimas, todėl Šilaitynė šiek tiek padidėjo.

Gana didelę kaimo dalį užėmė miškai. Iki karo jie priklausė gyventojams. Tam tikri miškų ruožai buvo vadinami pagal gyventojų pavardes: Čereškinė, Benzinė, Ročkinė, Mickūnynė, Lukošinė. Vėliau dalis miškų buvo iškirsta. Gorckinės miškas buvo apsuptas laukų. Kolūkių metais dalis jo buvo iškirsta. Šiandien vadinamasis Šakynės miškas apie 1915 m. buvo padalintas į dvi dalis. Vakarinė vadinosi Miestiškės, rytinė – Šakynė. Pačiame vakariniame kaimo pakraštyje yra Baniškės miškas. Šakynės miškas, kiek tik kas pamena, buvo valdiškas nuo seno. Jis užėmė du kvartalus. Vėliau, suaugus pakraščiuose buvusiems krūmokšniams, brūzgynams, jis prasiplėtė.

Iš kaimo istorijos

Prieš Pirmąjį pasaulinį karą vakarinėje Šilaitynės kaimo dalyje plytėjo nederbama žemė – pievos, pelkynai, miškai. Atstumas tarp Šilaitynės ir Motiškių kaimų – 10 kilometrų. Vyrai vasarą iš Motiškių atvažiuodavo šienauti. Kas pamena, sakydavo, kad nuo dainų skambėdavę ir laukai, ir miškai. Tuo metu senbuvų gyventojų buvo nedaug: Kazys ir Jonas Dapka, Povilaitis, Brazauskai, Lekečinskai, Kazys Lukošius, Kačiulis, Masaitis.

Vakarinėje kaimo dalyje esančios pievos, pelkynai, brūzgynai apie 1912–1913 m. buvo atmatuoti keletui Motiškių kaimo gyventojų. Įsikurti jiems sutrukdė Pirmasis pasaulinis karas. Mykolas Ramanauskas (gim. 1870 m.) paėmė blogiausią žemės ruožą, tikėdamasis gauti pinigų, nes taip buvo valdžios žadama. Žmogus galvojo už tuos pinigus nusipirkti geros žemės. Deja, užėjus karui, Motiškių kaime esantys jo trobesiai sudegė, o Šilaitynės kaime spėjo pasistatyti tik vasarnamį, į medelį įskiepyti obelaitę, pasisodinti bulvių. Karo metus Ramanauskų šeima praleido Čekiškėje, pas Mykolo brolių. Kiti žmonės karo metus praleido Motiškių kaime, nes senųjų trobesių dar nebuvo sugriovę, o Šilaitynės kaime naujų nepradėję statyti. Pasibaigus karui, apie 1918 m., pirmosios iš Motiškių kaimo išsikraustė Stasio Kvietkausko, Prano Stošiaus, Vinco Šimansko, Uršulės Šimanskienės (našlės) šeimos. Kai kurie gyventojai iš Motiškių atsivežė pastatus. M. Ramanausko šeima statėsi naujus pastatus. Viename pastato gale gyveno žmonės, o kitame buvo laikomi gyvuliai: arklys, karvė. Vėliau pasistatė klojimą, tvartą. Senbuviai Bučkiai, Brazauskai taip pat pradėjo prisigyventi. Antanas Bučkys nusipirko 1 ha žemės, vėliau 16 ha pirko iš žydų ir dar 3 ha iš vietos žmogaus. Tad turėjo jau 20 ha. Brazauskų šeima iš žydų pirko 12 ha, iš Kazio Steponavičiaus – 5 ha. Iš Rukšionių kaimo laisvose žemėse apsigyveno 4 gyventojai: Pranas Gaudinskas, Baltrus Jonaitis, Pranas Mileris, Adomas

Klebas (ties Rukšionių ir Šilaitynės kaimų riba). Iš Pikčiūnų kaimo buvo atkeldintos Ivanauskų, Lukošių, Kemzūrų šeimos.

Rytinėje Šilaitynės kaimo dalyje esamos žemės buvo išdalintos Pikčiūnų kaimo (vadinosi *Pikčiūnų sodybos*) gyventojams. Nors jie jau gyveno Šilaitynės kaimui priklausančiose žemėse, bet dokumentuose dažnas rašėsi, kad esą Pikčiūnų kaimo gyventojai. Taip darė Danaičių, Kemzūrų šeimos. Vėliau visi susitvarkė dokumentus.

Naujakuriams pradžia buvo labai sunki. Kas galėjo ir turėjo iš kur, atsivežė senuosius pastatus. Kiti statėsi pastatus iš molio, iš lentų, dengė juos eglėšakėm, šiaudais, o žemės plotus apsitverdavo žabų tvoromis. Artėjant žiemai, pasistatė tvirtesnius pastatus. Viename gale gyveno žmonės, o kitame buvo laikomi gyvuliai ir paukščiai. Kai kurių gyventojų namai buvo labai maži, tik per lovos ilgį, o apie duonkepę krosnį nebuvo ko ir svajoti. Duoną kepėdavo pas kaimynus.

Apie 1923 m. Snietalos upelio vietoje vyrai iškasė didelį kanalą. Jis buvo kasamas nuo Stakių bažnytkaimio iki Armeniškių kaimo, per Šilaitynės kaimo vakarinę dalį. Per mišką į pietryčius dar ir atšaką iškasė. Už kasimą vyrai per dieną uždirbdavo 10 Lt, o raunantys medžių šaknis – 15 Lt.

1923 m. prie miško gyvenantieji gyvulius ganė miškuose. Juos prižiūrėdavo vaikai. Už ganiavą mokėjo girininkui. Karvė buvo apmokestinama 15 Lt, telyčia – 10 Lt visai vasarai.

Kai kas iš tėvų pasakojimų prisimena, kad Šilaitynės kaimo centre buvo pono Liudviko Žilinsko dvaras, kuriam priklausė 70 ha žemės. Dvaro pastatai – du namai, labai didelis klojimas. Kumečiais dvare buvo Prano Masaičio ir Prano Kačiulio šeimos. Jie turėjo atskirus gyvenamuosius pastatus, o žemės šiek tiek nuomavo iš dvaro. Likusią dvaro žemę jie padėdavo apdirbti dvarininkui. Tarpusavyje šeimos nesutarė. Barbora Kačiulienė ir Domicelė Masaitienė viena kitą pravardžiuodavo: „*Barbora – tvora*“, „*Domicė – kvicė*“.

Vėliau dvaro žemes išdalino žmonėms. Dvarininkui Žilinskui paliko 30 ha. Jis žemę galėjo pasiimti, kur tik jos buvo laisvos. Šilaitynės kaime jis nepasiliko. Kitiems kaimo gyventojams pridėjo po 4,5 ha. Dvaro žemės gavo ir ten dirbę kumečiai. Prano Masaičio šeima liko gyventi dvaro centrinėje dalyje, o Lietuvos armijos savanoriui Jonui Kačiuliui buvo atmatuota 11 ha žemės.

Labai stambių, turtingų ūkininkų kaime nebuvo. Drėgnose, pelkėtose žemėse sunkiai augo javai ir kitos kultūros. Laukuose buvo daromos sėjomainos. Buvo auginami dobilai, avižos, miežiai, kviečiai. Iš didelių šeimų vyresni vaikai eidavo tarnauti į gretimus Auštrakio, Girkų, Rukšionių ir kt. kaimus. Atsirado kaime ir tokių, kurie vogė mišką ir vežė jį parduoti žydams. Kas turėjo giminių Amerikoje, tai gaudavo iš ten siuntinių. Paprastai tai būdavo drabužiai, pinigai. Apie 1921 m. iš užjūrio buvo remiamos Šapauskų, Ramanauskų šeimos.

Kai kurie darbai būdavo atliekami talkomis. Vienas iš tokių darbų – linų apdorojimas. Tai ilgas procesas. Pirmiausia linai būdavo nuraunami, nukuliami ir plonai laukuose suklojami. Kai šiaudeliai išsigulėdavo, tapdavo trapūs, juos surinkdavo ir sustatydavo į gubas. Gerai išdžiūvusius suveždavo į jaują. Šilaitynės kaime jaują turėjo Kazys Karosas. Ji stovėjo prie jo sodybos. K. Karosas jaują nuomodavo kaimo gyventojams. Tik šie turėdavo savo malkų atsivežti. Kai linai gerai išdžiūdavo, jie būdavo išlaužiami mintuvais, surišami pundais ir vežami namo. Čia jie būdavo

braukiami brauktuvėmis, kol išbyrėdavo spalvai, o po to iššukuojami retais mediniais šepėčiais. Antrą kartą juos šukuodavo jau tankesniais šepėčiais. Taip iššukuodavo pašukas. Likdavo grynai linai. Juos jau buvo galima verpti. Suverptus linus (siūlus) išplaudavo ir išdžiovindavo. Toliau jau viskas priklausė nuo audėjos. Vienos moterys audė paprastesniais raštais, o kitos ir labai gražiais.

Jeigu nuo šeimos atlikdavo maisto produktų, jie buvo vežami į turgų parduoti. Už 100 Lt parduodavo karvę, už 50 Lt – kviečių maišą (50 kg), už 10 Lt – mažą paršelį. Karo metu geresni ūkininkų arkliai buvo paimti į frontą. Kaime seniūnais (iki 1940 m.) buvo Martynas Lekečinskas, Kazys Steponavičius, Pranas Staniulis, Jonas Kačiulis, Benadas Jonaitis.

Į bažnyčią sekmadieniais šilaityniškai vykdavo Veliuonon. Per atlaidus nuvažiuodavo ar nueidavo į Čekiškės, Seredžiaus, Juodaičių bažnyčias. Daugiausia eidavo pėsti, vienas kitas važiuotas arkliais. Ten susitikdavo su giminaičiais, atvykusiais iš kitų kaimų. Veliuonoje po atlaidų Vakselio rūmų parke skambėdavo dainos. Susėdę medžių paunksnėje, žmonės šnekučiuodavosi apie kasdienius darbus, vargus ir rūpesčius. Jaunimas rinkdavosi ant piliakalnio pasižokti.

Žmonės gyveno neturtingai, bet vestuves keldavo ir linksmindavosi visą savaitę. Buvo kviečiamas visas kaimas. Vestuvinininkai aplankydavo visus kiemus, jeigu tik iš to kiemo kas nors dalyvaudavo vestuvėse. Jaunamartei kraitį duodavo tėvai ar vyriausieji broliai. Geriausias kraitis buvo pinigai.

Šilaitynės kaimas priklausė dviem parapijoms – Veliuonos ir Seredžiaus. Numirę žmonės buvo laidojami į tų miestelių kapines.

Iki 1935 m. laidojimas jauno ar seno šiek tiek buvo skirtingas. Laidojant jauną žmogų, karstas vežime būdavo iškeltas aukščiau, ant katafalko. Jei jaunuolis buvo nevedęs, tai prie karsto stovėdavo keturios merginos (tarsi pamergės) ir keturi jaunuoliai (pabroliai). Jaunuolių švarkų atlapuose būdavo įsegta po rūtų šakelę. Kiekviena šeimnininkė kamaroje net žiemą laikė rūtų šakelių ne tik vestuvėms, bet ir laidotuvėms. Merginos būdavo apsivilkusios margomis arba baltomis suknelėmis. Be jų, vežime dar būdavo važnyčiotojas. Prie karsto būdavo vainikas, nupintas iš rūtų, širdies formos. Per jaunuolio laidotuves motina, seserys ryšėjo baltas skareles. Tik jau vėliau pradėjo ryšėti juodas. Greta vežimo su karstu jodavo keturi raiteliai, ant rankovių užsirišę baltus raiščius, ant kurių būdavo nupieštas juodas kryžius su A raidėmis iš šonų. Vasaros metu katafalką su jaunuolio karstu apkaišydavo keturiais berželiais, o vyresnį žmogų laidojant – keturiomis eglaitėmis. Giesmininkai į laidotuves būdavo kviečiami. Dabar ir jaunų, ir senų laidojimas supanašėjo. Bet ne visur.

1941 m. birželio 22 d. į Šilaitynės kaimą iš vakarų pusės atėjo vokiečių būriai. Buvo sekmadienis, dauguma kaimo gyventojų buvo Veliuonos bažnyčioje. Sužinoję, kad per kaimą važiuoja karinė technika, žygiuoja kariai, žmonės skubėjo namo. Tų metų vasara buvo sausa, palanki puolimui.

Prasidėjus karui, kaime gyventi pasidarė neramu. Vietiniams gyventojams teko maitinti ir rusus, ir vokiečius. 1942 m. virš kaimo dažnai skraidė lėktuvai. 1943 m. kai kuriuose vienkiesuose buvo apsistoję žmonės iš Raudonės, Gystėnų kaimo. Jie bėgo nuo karo rytų link. Su savimi vežėsi rūbų, maisto, vedėsi gyvulių. Ilgai jie neužsibuvo, gal keletą savačių. Beveik visi pradėjo kasti bunkerius prie upelių, pakrantėse, miškuose, toliau nuo gyvenamų pastatų. Bunkeriuose laikė maistą, patalynę,

rūbus, ten ir miegodavo. Viena bunkeryje apsigyvendavo po 2–3 šeimas. Vienas žmogus naktį išeidavo apžiūrėti namų, apšerti gyvulių. Kai kurių namuose gyveno vokiečiai. Jie ten nakvojo, gaminosi maistą. Išbuvo po mėnesį ar net du. Jeigu ūkelyje būdavo geri arkliai, tai išeidami vokiečiai juos apkeisdavo su savaisiais, prastesniais.

Kartą keliu važiuojo tankas susprogo ant minos, tai nuo to laiko pradėjo važiuoti laukais. Labai nukentėjo gyventojų pasėliai.

Buvo kalbama, kad fronto linija gali eiti per Šilaitynės kaimą. Tada iš bunkerių gyventojai išsikraustė į gretimus Pikčiūnų ir Goniūnų kaimus. Kiti išvažiavo į kitus rajonus pas gimines. Išvažiuojantieji vertingesnius daiktus užkasdavo į žemę. Kai kurių sodybų medžius – beržus, ažuolus – jau „puošė“ priešlėktuviniai kulkosvaidžiai.

Laimei, fronto linija nėjo per kaimą. Po mėnesio kito gyventojai sugrįžo namo. Su savimi parsivedė ir gyvulius – arklius, karves. Kai kurie daiktai iš namų buvo dingę, liko tik užkastieji žemėje. Namai buvo tušti, vokiečiai išėję.

Gyventojų vargai tuo nesibaigė. Pokaryje neramu buvo ne tik naktimis, bet ir dienomis. Apsilankydavo sribai, miškiniai. Ypač žiaurūs buvo sribai. Keletas jų buvo iš to paties kaimo. Rusų kariai (ir fronto, ir enkavėdistai) visuomet būdavo uniformuoti. Jie bepjaunantį prie namų javus nušovė Vytautą Mačiulaitį. Niekuo nekaltas buvo žmogelis. Ir vieni, ir kiti prašydavo maisto, o jei šeiminkas neduodavo, tai patys pasiimdavo. Šiaip žmonės su nieko stengdavosi apie politiką nekalbėti. Kiekvienam buvo brangi gyvybė.

Jauni kaimo vyrai slapstydavosi, nenakvodavo namuose. Kai kurie pasijaunino ar pasisendino suklastodami dokumentus. Jei jaunuolį rasdavo namuose, tai pirmiausia tikrindavo dokumentus. Kilus įtarimui, kad šis slapstosi, rusai ar sribai jį išsivesdavo kartu. Uždarytasis kalėjime buvo mušamas, kankinamas – reikėdavo išgauti prisipažinimą, jog eina išvien su miškiniais už nepriklausomą Lietuvą. Stipresni vyrai kankinimus ištvėrdavo. Vėliau buvo paleidžiami namo. Kartais dar juos kviesdavosi į saugumą.

Šilaitynės kaimo gyventojai neramiai gyveno dėl to, kad greta buvo didžiulis Burbinės miškas. Pasibaigus karui, 1945 m. grupė vyrų, parinktų iš Kauno karinių dalinių, komjaunuolių, kalbėjusių lietuviškai, buvo perrengti civilių rūbais ir naktį atvežti į Burbinės mišką. Jie taip pat eidavo pas pamiškių gyventojus maisto ir vis ieškodavo ryšio su partizanais. Kai kurie gyventojai net krosnis išgriovė, kad nereiktų kepti jiems duonos. Šie siaubūnai nužudė 8 taikius gyventojus. Iš Šilaitynės kaimo buvo nukankinti Antanas ir Domicelė Bučkiai. Viena Burbinės kaimo gyventoja rado po eglėšakių krūva Domicelės Bučkienės kūną. Moteris buvo nuogai išrengta, ant kaklo užmesta virvė. Už 50 metrų po nuversta eglę rado pakištą Antano Bučkio ir kitų kūnus. Tai įvyko 1945 m. liepos 10 dieną.

Pradėjus kurti kolūkius, pradėjo degti žmonių ūkiniai pastatai. Tai vyko 1950–1952 metais. Padegami būdavo geriausi pastatai arba tie, kuriuose jau būdavo iš lauko suvežti javai, bet dar nekulti. Dėl padegimų buvo įvairių spėlionių: kad žmonės greičiau stotų į kolūkius, kad kolūkis gautų draudimą už sudegusį pastatą, kad tai kerštas už tai, jog tose apylinkėse karo metu žuvo aukšto pareigūno sūnus ir t. t. Kalbintieji kaimo gyventojai iš Šiaudinės negalėjo pasakyti padegimų priežasties, pakartodavo tik to meto spėliones. Ryte ar net naktį prie gaisravietės pirmiausia atlėkdavo sribai, rusų saugumiečiai. Sudegė Gudžiūnų svirnas, daržinė, klojimas, Jurgio Šimansko klojimas,

Kazimiero Lukoševičiaus klojimas, Stanislovo Lekečinsko klojimas, 2 arkliai, Kazimiero Lekečinsko daržinė bei klojimas, Ivanauskų daržinė, klojimas, Prano Šapausko daržinė ir tvartas su gyvuliais. Per prievartą žmonės rašė pareiškimus į kolūkį. Šilaitynės kaimas priklausė „Jaunosios gvardijos“ kolūkiui. Be šio kaimo, kolūkiui priklausė ir Rukšionių kaimas. Brigadininkas buvo Šilaitynės kaimo gyventojas Teodoras Gudžiūnas. Vėliau buvo prijungtas ir Girų kaimas. Už išdirbtus darbadienius metų gale žmonės gaudavo atlygį – tiek javų, kad galėdavo iškart juos ir parsinešti namo.

Apie 1974 m. prasidėjo gyventojų iškeldinimas į Klausučių gyvenvietę. Priverstinai buvo iškeldinami tie, kurių sodybos įėjo į kolūkio laukus. Kai kurie savo noru išsikėlė.

Iš kultūros gyvenimo

Tarpukaryje ir pokariu jaunimo šokiai vykdavo viename ar kitame kieme. Savo namuose per šventes šokti leisdavo Kazys Jonaitis, Juozas Bukauskas, Antanas Spranaitis. A. Spranaitis buvo kaimo muzikantas. Jis leisdavo jaunimui šokti net naujai pastatytame ir dar neįrengtame name. Viename gale ant sijų suklodavo lentas. Šokantieji sukeldavo tokį baisų bildesį, kad girdėdavosi net pas kaimynus. Kad labai nesugadintų naujų lentų, jas apversdavo neobliuota puse į viršų. Po kelių šeštadienių šokėjai su batais jas „nuobliuodavo“. Šokti jaunimas rinkdavosi kas antrą šeštadienį. Pradžioje šokiams grojo vienas A. Spranaitis, o vėliau jam padėdavo ir dukra Aldona.

Apie 1956–1959 m. priėdavo jaunimo ir iš kitų kaimų – Rukšionių, Juodaičių, Motiškių, Gystėnų, Armeniškių. Susirinkdavo apie 50 žmonių, o vasarą, kada šokiai vykdavo kieme ar klojime, dar daugiau. Buvo šokama polka, valsas. Kadrių šokti taip pat mokėjo, kuriam dažniausiai vadovavo Pranas Mauma. Į šokius ateidavo ir vedusios poros. Vedę vyrai šokdindavo merginas, ir atvirksčiai. Dėl to niekas nesipykdavo. Jeigu šeštadienį pas ką nors būdavo talka, tai po darbų, vakare, tada visada ten būdavo šokiai, vadinami *patalkiais*.

Per gavėnią du kartus per savaitę giedodavo kalvarijas. Per Velykas – šokiai atsigavėti. Jie tęsdavosi ligi paryčių.

Pas Mozūrką giedodavo gegužines (*mojavas*). Mozūrų šeima buvo labai linkma, visur eidavo, lankydavosi šokiuose. Prasidėjus sovietmečiui, žmonės taip pat rinkdavosi giedoti, niekas nedraudė.

Apie 1957 m. į vestuves ateidavo vyrai, vadinami *styrininkais*. Jiems duodavo išgerti, valgyti. Kai kada pasilikdavo dar pašokti, o kai kada išeidavo. Tai buvo to meto toks paprotys.

Kaimo gyventojai

Ižymiausiu žmogumi Šilaitynės kaime buvo laikomas kunigas *Kazimieras Brazauskas*. Gimė jis 1901 m. Labai gabus mokinys buvo. Per vieną žiemą baigė pradžios mokyklą. Vėliau mokslus tęsė Kauno gimnazijoje. Mokydamasis penktoje klasėje, namuose savarankiškai jis mokėsi ir 6 klasės kursą. Už jo mokslą mokėjo Veliuonos klebonas V. Polonskis, kuris turėjo 50 ha ūkį. Vėliau K. Brazauskas gavo paskolą mokslams. Apie 1933 m. tapo kunigu. Baigęs kunigų seminariją, dirbo Veliuonoje, Šėtoje, Girkalnyje, Juodaičiuose (karo metais). Mirė apie 1969 m., palaidotas Veliuonos kapinėse.

Antanas Spranaitis (gim. 1903 m.) buvo garsus kaimo muzikantas. Grodavo armonika vestuvėse, šokiuose. Kad būtų smagiau pareiti, tai su savimi vesdavosi

dukra Aldoną. Jai tuo metu buvo 7–8 metų. Kol tėvas grodavo, ši kur nors užlindusi kamputyje ir pamiegoti suspėdavo. 1946–1947 metai buvo gana neramūs. Bet jų, grįžtančių ir naktį, niekas neužkabindavo, nors miškas buvo pilnas uniformuotų vyrų. Vėliau, jau būdama 16–18 m., tėvui groti padėdavo ir Aldona. Armonikas jis pirkdavo tik vokiečių gamybos. Jei kas jam nepatikdavo, tai instrumentą perdirbdavo. Yra pasigaminęs būgną.

Danielius Ivanauskas (gim. 1924 m.) buvo labai nagingas kalvis. Turėjo arkliais sukamą savo malūną. Laisvalaikiu grodavo vestuvėse. Karo metais apie pusmetį kalėjo Seredžiaus kalėjime. Nesuradus kuo apkaltinti, buvo paleistas.

Vincas Ramanauskas (gim. 1917 m.) buvo geras statybos meistras, dailidė. Per savo gyvenimą jis pastatė apie 74–76 medinius pastatus. Savarankiškai pastatė, kaip dabar pats skaičiuoja, apie 36 pastatus.

Zenonas Kvietkauskas (gim. 1917 m.) buvo lankęs mokyklą, tuo laiku buvo gana raštingas. Turėjo labai gražų balsą, todėl buvo kviečiamas giedoti laidotuvėse. Buvo geras dailidė. Statydavo iš rąstų namus, ūkinius pastatus. Kolūkio laikais buvo išrinktas į revizijos komisiją. Klojime, kuriame kuldavo javus, jis sverdavo grūdus, išrašydavo reikiamus dokumentus.

Benadas Lekečinskas (gim. 1915 m.) po kariuomenės mokėsi staliaus amato pas Praną Kačianauską iš Auštrakio kaimo. Jo gaminami baldai – lovos, stalai, kėdės, spintos, virtuvinės spintelės – buvo labai geros kokybės, gražaus dizaino. Yra pagaminęs apie 10 muzikos instrumentų – kanklių, armonikų. B. Lekečinskas grodavo armonika, smuiku. Su broliais grodavo vestuvėse.

Antanina Bukauskienė (gim. 1934 m.) buvo žinoma kaip gera giesmininkė. Laidotuvėse giedoti ji pradėjo būdama 14 metų. Balsingas giesmininkas buvo ir jos tėvas Petras Petkevičius (gim. 1912 m.). 1974 m. Bukauskų šeima persikėlė gyventi į Klausučių gyvenvietę. Ir čia nė vienos laidotuvėse neapsieidavo be Antaninos Bukauskienės. Nepabūgusi sovietmečiu veikusio draudimo, ji neatsakydavo žmogui sunkiausią valandą pagiedoti už mirusiojo sielą.

Be čia išvardintų asmenų kaimą dar garsino:

Aldona Bartkuvienė (gim. 1939 m.) – muzikantė;

Martynas Brazauskas (gim. 1910 m.) – giesmininkas, dainininkas;

Stasys Brazauskas (gim. 1903 m.) – giesmininkas, giesmių ir dainų vedantysis;

Bronė Gudžiūnienė (gim. 1932 m.) – giesmininkė, dainininkė, šokėja, pasakotoja;

Danielius Ivanauskas (gim. 1924 m.) – kalvis, muzikantas;

Bronė Jonaitienė (gim. 1926 m.) – giesmininkė, dainininkė;

Teodora Lukoševičienė (gim. 1923 m.) – kulinarė, konditerė, pasakotoja;

Pranas Masaitis – giesmininkas, dainininkas;

Petras Petkus (gim. 1912 m.) – giesmininkas, dainininkas;

Juozas Povilaitis – pokario metų eiguļys;

Mykolas Ramanauskas (gim. 1908 m.) – giesmininkas, dainininkas;

Rakauskienė – siuvėja;

Marcelė Sprindžiūnienė (gim. 1919 m.) – giesmininkė, dainininkė;

Adelė Sprindžiūnienė – giesmininkė, dainininkė;

Lionė Steponavičienė (gim. 1936 m.) – giesmininkė, dainininkė;

Marytė Steponavičienė – giesmininkė, dainininkė.

Kaime buvo ir garsus mušeika Kazys Lukošius, su broliu vis eidavęs į miestelį mušti miestiečių.

Kai kurie kaimo gyventojai kalbėdami dažnai vartodavo įvairius pertarus. Štai Benadas Jonaitis vis sakydavo „*velniuos*“, Marcelė Gaudinskienė – „*kad tu sutylėtum*“, Gaudinskas – „*kad tu suprastum*“, Pranciškus Karosas – „*lupuze, kad tu*“, Rozalija Dapkuvienė – „*mergele, mergele*“, Zenonas Kvietkauskas – „*kad tave kirmėlės*“, Juozas Zokus – „*kad tave gegutė*“, Jonas Brazauskas – „*kad tu žinotum*“, Jonas Mačiulaitis – „*kad tave skruzdelės*“.

Didžiausi keiksmazodžiai buvo tokie: *kad tave šunys užpultų; kad tave vilkai draskytų; kad tu prasmegtum; kad tu skradžion nueitum; kad tu supūtum; kad tu ubagautum; kad tu badautum; rupūzoke; kiemo parše; žiopla višta.*

Dainų ištraukos, skambėjusios Šilaitynės kaime

Apie 1927 metus, Benado Lekečinsko teigimu, buvo dainuojama:

*Gegužaitė – graži poni,
Kur nulėksi, ten maloni.
Su sparneliais kur užgausi,
Gert ir valgyt tenai gausi...*

Kitos dainos ištrauka:

*Kad aš vakar nei namie nebuvau –
Pakalnėj žirgelius dabojau.
Pakalnėj žirgelius dabojau,
Iš to dvaro mergelę viliojau.
Mergele, močiutės dukrele,
Ar tu eisi už manęs bernelio?*

Sukūrus kolūkius, buvo dainuojama:

*Susibėgo du upeliai, sukalbėjo dvi mergelės:
– Oi, mergele, ar žinai, ilgas vyras negerai:
Reikia ilgo apvilimo, ilgos lovos dėl gulimo.
Susibėgo du upeliai, sukalbėjo dvi mergelės:
– Oi, mergele, ar žinai, mažas vyras negerai:
Einant gulti nusinešt, atsikėlus atsinešt.
Susibėgo du upeliai, sukalbėjo dvi mergelės:
– Oi, mergele, tai gerai pliką vyrą gaut:
Nei jam reik galvos šukuot, nei ant šukų grašių duot...*

Kaimas šiandien

2002 m. buvo 11 sodybų, kuriose gyveno šios šeimos:

1. Pranciškus Brazaitis (gim. 1934 m.), Danutė Brazaitienė (gim. 1940 m.);
2. Kazys Brazauskas (gim. 1943 m.), Genė Brazauskienė (gim. 1936 m.);
3. Aldona Brazauskienė (gim. 1909 m.), Modestas Brazauskas (gim. 1948 m.), Kazys Brazauskas (gim. 1951 m.);

4. Kazimiera Bučkienė (gim. 1940 m.), Kazimieras Bučkys (gim. 1961 m.),
Antanas Bučkys (gim. 1963 m.);
5. Kazys Mickus (gim. 1947 m.), Danutė Mickuvienė (gim. 1945 m.);
6. Antanas Povilaitis (gim. 1950 m.);
7. Julijonas Petkus (gim. 1932 m.);
8. Marijona Gotautienė (gim. 1923 m.);
9. Justinas Brazauskas (gim. 1929 m.), Kazimiera Brazauskienė (gim. 1927 m.);
10. Petras Brazauskas (gim. 1947 m.);
11. Genutė Šapauskienė (gim. 1930 m.).

Visi šie gyventojai gyvena Šakynės ir Burbinės miškų apsuptyje. Pragyvenimo šaltinis – jų laikomi pardavimui gyvuliai bei gaunamos pensijos. Kazimieras Bučkys dirba Klausučiuose vienoje UAB. Kolūkių laikais dauguma gyventojų dirbo gyvulininkystės, laukininkystės, statybininkų brigadose, kai kurie ir miškų ūkyje. Iš čia išvardintųjų nė pas vieną kieme nerasim lengvojo automobilio. Jų susisiekimo priemonės – arkliukas, traktorius, dviratis. Tik Kazys Mickus turi telefoną, o Petras Brazauskas neturi net elektros.

Klausučius jie aplanko tik norėdami susimokėti mokesčius už elektrą. Daugumą jų vaikai ir anūkai aplanko tik per šventes. O šiems išvažiuvus, lieka kasdieninių darbų rutina tarp ošiančių miškų.

Drėgnuoju metų laiku iš namų galima išeiti tik apsiavus guminiiais batais. O vasara čia – pats gražiausias metų laikas: visur kvepia, žydi, žaliuoja, įvairiausių spalvų gama. O kai prasideda uogos, grybai, riešutai... Kažin, ar rasim kur gražesnę kampilį. Atbundant gamtai, kartu prisikelia įvairūs vabzdžiai, kurie be gailės kandžiojasi. Bet kaimo gyventojai dėl to nesiskundžia. Net gyvuliai – karvės, jautukai – ir tie pripranta. Tokį jau gyvenimą pasirinko šio krašto žmonės ir neketina niekur keltis iš savo gimtųjų vietų.

Kitoje Šakynės miško pusėj, link Klausučių, išdalintos (tiksliau – gražintos) žemės buvusiems Šilaitynės kaimo gyventojams. Pirmieji savininkai žemę atsiėmė 1992–1993 m. Šiandien nė vienas iš atsiėmusių žemę nepasistatė čia jokio pastato. Beveik visi jie gyvena Klausučiuose, kadaise čia atkeldinti dėl melioracijos ar kitų priežasčių. Dabar jie atvažiuoja į savo žemeles, apdirba ją, nusiima derlių ir – atgal į Klausučius.

Šilaitynės kaime buvusių ir esančių gyventojų pavardės

Abromaičiai, Brazauskai, Brazaičiai, Bučkiai, Bukauskai, Dapakai, Gaideliai, Gerulaičiai, Gotautai, Gudžiūnai, Ivanauskai, Jonaičiai, Karosai, Karosevičiai, Klebai, Kemzūrai, Kačiuliai, Kvietkauskai, Kučinskai, Lekečinskai, Lukošiai, Lukoševičiai, Lokcikiai, Mikalauskai, Masaičiai, Mačiulaičiai, Mileriai, Mozurkai, Milkai, Petkai, Petrauskai, Povilaičiai, Orentai, Ramanauskai, Rakauskai, Sparnaičiai, Sprindžiūnai, Steponavičiai, Stošiai, Šapauskai, Šimanskiai, Zokai.

Kaime visada būdavo ir yra kelios šeimos ta pačia pavarde.

Vozbutų kaimas

Aleksandras Puidokas

Prie pagrindinės mūsų šalies autostrados Vilnius–Kaunas–Klaipėda, vos pravažiavus gražiosios Dubysos šlaitus ir pasukus į kairę, už trijų kilometrų pamatome 1566 m. pastatytą medinę Butkiškės bažnytelę. Tada – dešinėn ir keliu, vedančiu į Seredžių, privažiuojame Vozbutus. Kaimo centre prie kelių sankryžos – iš skaldytų akmenų sumūryta koplytelė. Tai paminklas pokario aukoms atminti.

Šis kaimas Dubysos dešiniojo kranto plotuose tikriausiai įsikūrė apie XV a. Padavimai byloja, kad senovės lietuvių medžiokliai, apsistoję vaizdingose Dubysos apylinkėse, nutarė čia apsigyventi, bet pamatę atslenkančius lietaus debesis, šoko skubiai iš medžių šakų statyti palapinę, į kurią sulindę džiaugėsi, kad „*vos būdą suskubome pasidaryti...*“ Žmonėms čia įsikūrus, taip ir liko kaimo pavadinimas *Vos-būdai*, vėliau pakitęs į *Vozbutai*. Panašiai gretimas kaimas gavęs *Skubų* pavadinimą.

Butkiškės bažnyčios-parapijos kaimų sąrašė Vozbutai paminėti 1566 m. Dabar tai pati tolimiausia Jurbarko r. vietovė, priklausanti Seredžiaus seniūnijai. Carinės priespaudos metais Vozbutai priklausė Ariogalos, vėliau – Čekiškės valsčiams. Kadangi pro kaimą kryžiuosi ėjo keliai į Veliuoną, Seredžių, Čekiškę ir Ariogalą, tai Vozbutų kaimo gyventojai matė ir 1863 m. sukilėlius, buvo ne kartą apiplėšti rusų kazokų raitelių. Remiantis dokumentų nuotrupomis, 1870 m. Vozbutuose gyveno 36 šeimos. Lietuvai atgavus Nepriklausomybę, po žemės reformos 1932–1934 m. buvo minimos 54 šeimos. Mano atmintyje dar yra išlikęs kaimo gatvės (*ulyčios*) su tvoromis aptvertų ir viena prie kitos prisiglaudusių sodybų namais vaizdas. Kaimas labai nukentėjo Pirmojo pasaulinio karo metais. Mėnesį ant Dubysos šlaitų buvo sustojusi kaizerinės Vokietijos ir carinės Rusijos fronto linija. Nuo rusų artilerijos sviedinių užsidegė ir buvo beveik sunaikintas visas Vozbutų kaimas.

Vozbutuose lietuviškos spaudos draudimo laikais vaikai buvo slapta mokomi skaityti ir rašyti. Kaimo pakelėse stovėjo keletas kryžių, po kuriais „kryžauņu“ dienu pavakariais susirinkdavo žmonės pasimelsti. Gegužės mėnesį į erdvesnę sodybą vakarais taip pat susirinkdavo pasimelsti prie Švč. Marijos paveikslo. Atsimenu, tarpukario Lietuvoje, gyventojams įsikūrus viensėdžiuose, saulei nusileidus pasigirdavo rago balsas, pranešdamas, kad už 25 minučių prasidės pamaldos. Į berželiais ir gėlėmis papuoštą erdvesnį kambarį susirinkdavo 40–50 žmonių, giedodavo Švč. Marijos litaniją, giesmes. Kartais jaunimas atsinešdavo armoniką ir po giesmių kieme surengdavo vakarėlį. 1935–1943 m. rinkdavosi kaimo viduryje esančiuose Jono Nagreckio namuose.

Dauguma kaimo gyventojų buvo vidutiniokai, turėję 10–15 ha žemės, buvo darbštūs, ne girtuokliai. Javų kūlimo, linų mynimo darbus dirbdavo talkomis. Moterys buvo puikios audėjos, save ir šeimos narius aprengdavo savo pačių austų audinių drabužiais. Dauguma Vozbutų kaimo gyventojų buvo dainininkai, giesmininkai, puikūs kaimynai.

Išskirtinai noriu paminėti vozbutiškį kunigą Stasį Kemzūrą (1904–1980), palikusį gražų ir šviesų atminimą ne tik gentainių, bet ir Šimkaičių, Šėtos, Paliepių ir kitų parapijų tikintiesiems (palaidotas Paliepiuose). Stasys Stumbras (1902–1968) tar-

pukario Lietuvoje ir vokiečių okupacijos metu buvo Čekiškės valsčiaus viršaitis. Frontui artėjant, jis pasitraukė į Vakarų, vėliau į JAV.

Nepriklausomos Lietuvos kariuomenėje buvo tarnavęs Vladas Petrauskas – garbingas Nepriklausomybės kovų savanoris. Žuvo 1943 m. prie fronto linijos.

Kazys Puidokas (1919–1947) pasukutiniaisiais Nepriklausomos Lietuvos metais tarnavo kariuomenėje puskarininkiu, vėliau slapstėsi, perėjo į partizaninį pasipriešinimą, vadovavo būriui, dalyvavo susirėmimuose su NKVD daliniais. Išduotas žuvo 1947 m. Palaidotas Čekiškės kapinėse.

Kilęs iš Vozbutų Zenonas Kemzūra – tarpukario Lietuvos leitenantas. Buvo kalbama, kad po karo slapstėsi Latvijos pasienyje, buvo susektas, nužudytas ir sušaudytas. Smulkesnių žinių neturime.

Kaimą išskirsčius į vienkiemius, gyvenimas pagerėjo. Buvo pastatytos gražios sodybos, užveisti sodai, gerai išdirbta žemė pradėjo duoti gerą derlių. Augo gražaus jaunimo. Antrojo pasaulinio karo pirmoji banga kaimo nekliudė, tačiau frontui artėjant, ėmė sklisti nerimas. Prisiminti 1941 m. trėmimai į Sibirą, žudynės Pravieniškėse. Nors ir šį kartą kaimas nuo fronto ugnies nenukentėjo, tačiau prievartinė jaunimo mobilizacija parodė, kad lietuvius varys mirti į frontą. „Geriau mirstime Lietuvoje“, – nusprendė vyrai. Ginklavosi, ruošėsi priešintis, kasė slėptuves. Greitai atėjo skaudus išbandymas.

1944 m. gruodžio 16 d. ankstyvą rytą daugiau kaip 40 Čekiškės miestelio sričių ir enkavėdistų persikėlė per Dubysą. Jų tikslas buvo nubausti šeimas, kurių artimieji buvo tarnavę Lietuvos kariuomenėje, ir sugaudyti jaunuolius, besislapančius nuo mobilizacijos. Pirmiausiai apsupo Dubysos slėnyje esančią Masteikų sodybą. Pajutę pavojų, šeiminių sūnūs pusnuogiai ir beginkliai puolė pro langus bėgti. Vytas pabėgo, brolių Juozą kulkos pakirto. Vytas per visą kaimą uždusęs atbėgo pas Petrauskus. Perspėtas jaunimas iš namų pasitraukė į netoliese esantį mišką.

Po egzekucijos Masteikų sodyboje, sovietiniai banditai apsupo ant kalno stovėjusius Kazio Puidoko, buvusio Nepriklausomos Lietuvos puskarininkio, namus. Kazys spėjo pabėgti, seserys buvo suimtos ir išvežtos į tremtį. Jaunesnis brolis Benediktas, bandydamas priešintis, buvo nukautas, namai sudeginti. Jau prašvitus apie 30 užpuolikų pasiekė Petro Petrausko sodybą. Neradę jaunimo namuose, sumušė motiną, o tėvą, taip pat sumuštą, išsivarė su savimi. Tada Petrauskų sūnūs ir apsiginklavę jų draugai aplinkiniais miškais pasivijo sričių koloną ir pusračiu apsupė

Vozbutų kaimo
ūkininkas

Jeronimas Puidokas.

Apie 1935 m.

Iš A. Puidoko albumo

ėmė šaudyti. Dalis stribų buvo nukauta, kiti susispietė į šalia buvusią Jono Nagreckio sodybą. Prasadėjo susišaudymas, kuris tęsėsi maždaug iki 16 val. Kadangi troboje įkaitais liko kai kurių vaikinių tėvai, būsimieji partizanai šaudė tik į aiškiai matomus taikinius. Iki šių dienų išlikęs gyvas šių kautynių dalyvis Tomas Dailydė pasakojo, kad, nuolatos keisdami pozicijas, stribams neleido pasprukti tik 5–8 vyrai. Kiti vyrai, nujausdami, kad užpuolikai gali sulaukti pastiprinimo, išbėgo į gretimus kaimus prašyti pagalbos. Vakarui artėjant, nuo Ariogalos apylinkių rogėmis atvykę partizanai atsivežė lengvo tipo patrankėlę „Orlikon“. Iš kitos Dubysos pusės atskubėjo Šlapučių kaimo vyrai, ginkluotas jaunimas nuo Juodaičių, Armeniškių kaimų. Deja, nuo Čekiškės jau važiavo sunkvežimiai iki dantų ginkluotų enkavėdistų. Laukuose ėmė sproginėti minosvaidžių sviediniai. Sutemo. Visą naktį vienas po kito liepsnojo trobesiai. Išaušęs gruodžio 17 dienos rytas Vozbutų kaimą pamatė paskendusį dūmuose ir liepsnose. Antrą dieną, matydami baisų kaimo naikinimą, partizanai vėl apšaudė enkavėdistus. Mūšis išsiplėtė į Armeniškių, Juodaičių, Butkiškės apylinkes. Su okupantais kovėsi net iš Girkalnio, Paliepių, Baukių atvykę vyrai. Pagal dalyvių ir liudininkų pasakojimus, susirėmimuose dalyvavo per 200 partizanų, kurie trečią kautynių dieną susiskaidė į grupes ir pasitraukė. Po šių įvykių dar ilgai stribų ir enkavėdistų būriai siautėjo po minėtas apylinkes.

Mane, šešiolikmetį mokinuką, tie šiurpūs įvykiai užklupo Čekiškės progimnazijoje. Išgirdęs šūvius ir pamatęs gaisrus gimtojo kaimo pusėje, iš pamokų pabėgau namo. Kartu su manimi bėgo ir pusbrolis Kazys Negreckis. Vozbutų kaimo pradžioje mus pasitiko motina. Kelias dienas slapstėmės gretimuose kaimuose. Įvykiams apsimus, nuėjome į kautynių vietą.

Jautėsi stiprus degėsių ir kraujo kvapas. Kieme, palei trobesių pamatus, ant aptirpusio sniego mėtėsi skudurai, šovinių tūtelės, juodavo kraujo dėmės, gulėjo nušauti gyvuliai. Išdaužytais langais pirkioje, ant priterštų grindų gulėjo sušalę lavonai. Iki šiol negaliu užmiršti vienmarškinio, basomis kojomis, maldai sudėtomis rankomis dėdės Jono Nagreckio lavono. Prie veido prišalusios ašaros... Visiškai nekaltai buvo nužudytas ir kitas mano dėdė Leonardas Stumbras, kaimynai Benediktas Kemzūra, Petras Petrauskas, Mykolas Sluoksnaitis, Benediktas Nagreckis. Iš 50-ties Vozbutų kaime gyvenusių šeimų nuo sovietų nukentėjo 25. Vieni vyrai išėjo keršyti tėvų žudikams, kiti slapstėsi. Net 12 partizanų iš Vozbutų 1944–1947 m. žuvo nelygioje kovoje su okupantais. Apie kiekvieną jų galima būtų parašyti knygą.

Kauno apskrities, Čekiškės valsčiaus, Vozbutų kaimo šeimos, nukentėjusios nuo sovietų okupacijos (1944–1948)*

Eil. Nr.	Šeimos galvos vardas, pavardė	Sudeginta sodyba	Nužudyta žmonių
1	Pranas Beniulis	–	2
2	Benediktas Kemzūra, Augustino s.	+	1
3	Jonas Kemzūra	+	–
4	Petras Kemzūra	+	–
5	Martynas Kemzūra	+	–
6	Antanas Kemzūra	+	1
7	Bronius Kemzūra	–	2
8	Benediktas Kemzūra	+	2
9	Jurgis Kemzūra	–	1

*Lentelę sudarė Benediktas Kemzūra.

(tėsinys)

Eil. Nr.	Šeimos galvos vardas, pavardė	Sudeginta sodyba	Nužudyta žmonių
10	Juozas Masteika	–	2
11	Kazys Masaitis	+	–
12	Benediktas Masaitis	–	1
13	Bronius Masaitis	+	–
14	Kazys Medžiūnas	–	1
15	Jonas Nagreckis	+	2
16	Benediktas Nagreckis	–	1
17	Petras Petrauskas	+	2
18	Jonas Puidokas	+	–
19	Antanas Puidokas	+	1
20	Kazys Puidokas	+	2
21	Kazys Puidokas (gim. 1882 m.)	–	2
22	Mykolas Sluoksnaitis	–	3
23	Leonardas Stumbras	–	1
24	Jonas Šliuževičius	+	–
25	Matas Vandys	+	1
Iš viso		15 sodybų	28 žmonės

Vozbutų kaimo tragedija kaip neužgesančio skausmo ugnelė mums visą laiką nedavė ramybės. 1986 m. vykusiame Ariogalos gimnazijos abiturientų sąskrydyje, man besikalbant su mokslo draugu žemiečiu Benediktu Kemzūra, kilo idėja pastatyti Vozbutų kaime atminimo paminklą sovietų aukoms įamžinti. Padariau keletą paminklo projektų. Su B. Kemzūra lankėmės pas Vozbutų kaimo gyventojus ir žuvusiųjų giminaičius. Visi šią idėją parėmė. Buvo nutarta sumūryti koplytstulpį-koplytėlę iš skaldytų akmenų su joje įtvirtintais metaliniais užrašais, įamžinančiais 29 nužudytų žmonių vardus. B. Kemzūra (gyvena Kaune) rūpinosi lėšomis, metalinių užrašų ir kitų paminklo elementų gamyba, organizavo paminklo statybą (samdė mūrininką ir kt.). Jam noriai talkininkavo ir lėšomis rėmė žuvusiųjų artimieji: Antanas Adomaitis, Albinas Petrauskas, Antanas Sluoksnaitis, Benediktas Vandys, Teodoras Stumbras, Alfonsas Nagreckis, Viktoras Stankūnas, Egidijus Kemzūra, Mitkų ir Bubliauskių šeimos. Daug padėjo Česlovas Alešiūnas, Vladas Kemzūra ir kiti vozbutiškiams prijauciantys žmonės. Į mano kreipimąsi maloniai atsiliepė Ariogalos melioracijos statybos vir-

Vozbutų koplytėlė prieš jos pašventinimą.

1990 m. liepos 1 d.

Iš A. Puidoko albumo

šininkas K. Siudikas, Ariogalos gelžbetonio gamyklos direktorius J. Masaitis. Mes jiems esame dėkingi už labdariškai suteiktą cementą, transportą, skaldytus akmenis. Mediena parėmė „Armenos“ ūkis (pirmininkas J. Strelčiūnas).

1990 m. birželio pabaigoje 5 m aukščio, keturkampio pagrindo koplytėlės statyba buvo baigta. Viršutinėje paminklo dalyje, nišoje buvo pastatyta skulptūra. Tai Giedraičio išdrožta 53 cm aukščio medinė Rūpintojėlio statulėlė. Apie liepos 1 dieną numatytą iškilmingą paminklo šventinimą informavo Lietuvos radijas, kai kurie periodinės spaudos leidiniai. Paminklo aplinka gyventojų jėgomis buvo gražiai sutvarkyta. Koplytėlė buvo papuošta vainikais, gėlėmis.

Paminklo šventinimo iškilmės prasidėjo liepos 1 d. Butkiškės bažnyčioje Ariogalos klebono J. Kazlausko laikomomis mišiomis. Po pamaldų keli šimtai žmonių su vėliavomis susirinko prie Vozbutų koplytėlės. Paminklą pašventino Čekiškės bažnyčios klebonas E. Zeidotas, jam talkino Seredžiaus bažnyčios klebonas A. Jurgutis. Giedojo Ariogalos bažnyčios choras, dainavo Armeniškių moterys. Kalbėjo paminklo statytojai, svečiai, partizanai. Likę gyvi Vozbutų kaimo partizanai buvo pagerbti tautinėmis juostomis.

Vozbutų kaimo stalinizmo aukoms atminti paminklo priekinėje dalyje, lentoje iškaltos nekaltai sušaudytųjų pavardės: Benediktas Kemezūra (1894–1944), Juozas Masteika (1919–1944), Benediktas Nagreckis (1915–1944), Jonas Nagreckis (1897–1944), Petras Petrauskas (1897–1944), Mykolas Sluoksnaitis (1884–1944), Leonardas Stumbras (1902–1944). Lentoje kairėje paminklo pusėje iškaltos žuvusiųjų pavardės: Petras Adomaitis (1924–1945), Pranas Beniulis (1926–1945), Juozas Kemezūra (1926–1945), Pranas Kemezūra (1915–1946), Stasys Kemezūra (1924–1946), Vytautas Masteika (1916–1946), Benediktas Puidokas (1925–1944), Kazys Puidokas (1919–1947), Pranas Puidokas (1925–1945), Povilas Petrauskas (1922–1945), Jonas Sluoksnaitis (1927–1945), Matas Vandys (1911–1946). Dešinėje paminklo pusėje yra pavardės vozbutiškių, mirusių tremtyje: Pranas Beniulis (1889–1950), Bronius Kemezūra (1878–1948), Kazys Puidokas (1880–1947), Aleksandra Puidokienė (1890–1948), Antanina Sluoksnaitienė (1886–1949); dingusių be žinios: Teodoras Kemezūra (1922–1945), Benediktas Masaitis (1902–1945), Kazys Medžiūnas (1903–1945), Augustas Nagreckis (1922–1945). Lentoje iškalta ir fronte žuvusio Antano Puidoko (1915–1945) pavardė.

Vozbutai didžiuojasi, džiaugiasi ir rūpinasi šiuo paminklu. Bubliausku, Mitkų ir kitų šeimų moterys čia sodina ir prižiūri gėles. Deja, vieną tamsią naktį nežinomų piktadarių rankos nuplėšė užrašus su žuvusiųjų pavardėmis, nulaužė šalia pasodintus medelius, ištrypė želdinius. Viskas buvo atkurta. Tautos atmintis neturi išblėsti.

Seredžiaus ir jo apylinkių gyventojų prisiminimai apie Antrąją pasaulinį karą*

Parengė Olga Voronova

Papasakojo Jonas Mačiulaitis, gim. 1922 m. Seredžiuje, ten ir gyvenantis.

J. Mačiulaitis prieš karą dirbo kelių valdyboje. Kai 1941 m. atėjo vokiečiai, 3 metus slapstėsi, kad nepatektų į vokiečių kariuomenę. 1944 m. buvo paimtas į sovietų armiją, dalyvavo karo veiksmuose Vokietijoje.

Prieš karą tris savaites dirbau Dotnuvoje. Kai karas prasidėjo (1941 m.), aš tą dieną važiauvau iš darbo. Matau – žydai lekia, vokiečiai bombarduoja, rusai bėga iš Lietuvos. Rusai nežinojo, kad karas prasidėjo, juos apgavo, rusai galvojo, kad vyksta karo manevrai. Vokiečiai užėjo su klasta, apsirengę rusų karininkų uniformomis, kalbėjo rusiškai. Kai vokiečiai užėjo, rusai gyveno Seredžiaus kareivinėse. Prie vokiečių man reikėjo tris metus slapstyti, nes jie mane gaudė. Vokiečiai, pamatę jauną vyrą, griebdavo į savo kariuomenę.

Plechavičiaus kariuomenė buvo Seredžiaus kareivinėse. Plechavičiaus kariuomenė uniformų neturėjo – dėvėjo vokiškas uniformas su lietuviškais ženklais, vokiečiai davė ir šautuvus. Aš tarnavau Plechavičiaus kariuomenėje. Kai jį areštavo, mes buvome Varėnoje, mūsų jau buvo 20000 kareivių. Mus sušaukė naktį ir pasakė: „Dėkit šovinius, plėškite sandėlius, bėkit namo“. Kareivines užėmė vokiečiai. Mes bėgome namo apsiginklavę. Stengėmės eiti ten, kur nebuvo vokiečių. Negalėjome eiti keliu, per plentą, nes mus būtų sušaudę ėjome miškais 2 savaites. Lietuvoje gyveno vokiečių repatriantai, jie mokėjo lietuviškai, mus šiltai priimdavo. Eidami visų klausinėjom, ar nėra vokiečių aplinkui. Ant Dubysos tilto stovėjo vokiečiai. Jis mūsų nematė, mes perbridome per Dubysą ir nuėjome namo. Miške išsikasėm duobę, turėjome šautuvus, kaimynai nešdavo valgyti. Trejus metus miškuose slapsčiausi nuo vokiečių (kad nepaimtų į savo kariuomenę), o jie mane gaudė. Seredžiaus komendantas žinojo, kad slapstėmės miške. Vieną kartą, pamatęs kaimyną, pasakė: „Vyrams valgyt neši“. Tačiau jį praleido. Naktį mūsų vokiečiai ieškodavo. Vienas serediškis padėdavo vokiečių saugumiečiams manęs ieškoti. Šis žmogus pas vokiečius tarnavo, o 1944 m. rusai jį paėmė į savo kariuomenę, tai pas rusus buvo puskarininkis. Aš jo rusams neįskundžiau.

Vokiečiai iš mūsų neatimdavo nieko, kartais tik maistą. 1944 m. jie bėgdami rinko gyvulius: avis, karves bandomis varė į Vokietiją. Naktį į gurguolę susikrovė prekes ir išvežė į Vokietiją. Vokiečiai mus aprūpindavo maistu, įvedė talonus. Buvo labai gera norma – gera duona, saldainiai, šokoladai. Už tai reikėjo mokėti lietuviškais pinigais. Vokiečiai šaudė komjaunuolius arba tuos, kuriuos įskundė. Išveždavo žmones į Vokietiją darbams. Mano žmona karo metu gyveno Čekiškėje, ji buvo išvežta į Saksoniją ir ten dirbo ginklų fabrike. Niekas iš išvežtųjų nebegrįžo. Grįžo tik mano žmona ir viena žydė (serediškė). Į Vokietiją daugiausia veždavo vyrus ir stiprias moteris bei belaisvius. Vokiečiai versdavo kasti apkasus. Jiems kiekvienas žmogus turėjo dirbti. Aš nuo 1941 iki 1944 m. slapsčiausi miške.

1944 m., kai užėjo rusai, jie savaitę laiko forsavo Dubysą. Frontas ėjo savaitę laiko. Raudonėje vokiečius sumušė. Vokiečiai smarkiai priešinosi, statė įtvirtinimus, buvo labai daug apkasų (juose radom pagalvių, antklodžių).

*Atsiminimai užrašyti 2000 m. birželio 14–20 d. Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto studentų lauko tyrimų praktikos darbų metu (vadovas dr. Vytenis Almonaitis). Saugomi VDU Humanitarinių mokslų fakulteto Istorijos katedroje.

Vokiečiai bėgdami susprogdino geležinį tiltą. Seredžiuje buvo sudeginta daug namų, parduotuvių. Vokiečiai traukdamiesi pildavo ant namų benzina ir degindavo. Rusai 1941 m. bėgdami nieko nespėjo sudeginti. Prieš karą Seredžiuje buvo pristatyta daug namų, parduotuvių. Galima sakyti, visą Seredžių sudegino. Aplinkiniai kaimai mažiau nukentėjo. Buvo sugriauti bažnyčios bokštai, tačiau ne stipriai, nes juos labai greitai atstatė. Rusų kariuomenėje buvo moterų snaiperių, o vokiečių moterų nemačiau.

Rusai daug serediškių išvežė į frontą. Užėmę Seredžių, rusai paimdavo vertingus daiktus, kuriuos rasdavo. Rusai 1944 m. judėjo kartu su frontu, čia, Seredžiuje, jie niekur negyveno. Dalis rusų liko tam, kad verbuotų žmones į savo kariuomenę. Nebuvo įsteigta jokių šaukimo punktų, niekas neragino neiti į rusų kariuomenę, nes nebuvo išėities. Enkavėdistai atvažiavo su dviem mašinom, apsupo mūsų namą, kareiviai įlėkė į kambarį, griebė mane ir brolių, pasodino į mašiną ir nuvežė į Kauną. Nors mano brolis dar per jaunas buvo, jam dar nepriklausė eiti į kariuomenę. Iš pradžių mus nugabeno į Ukmergę, ten susodino į užkaltus vagonus ir nuvežė į Maskvą. Ukmergės studentai surengė mitingą, protestavo, nenorėjo, kad mus vežtų į frontą: „Broliai lietuviai važiuoja žūti“. Maskvoje apmokė, mokino šaudyti, išdavė šautuvus ir per Lenkiją nuvežė į Vokietijos frontą – vokiečių mušti. Mano brolis žuvo Berlyno šturmo metu.

Rusai Seredžiuje varė žmones kasti apkasus, daryti aerodromus, versdavo dirbti aerodromuose. Karo veiksmų metu (fronte) rusai neėmė į nelaisvę. Su vokiečių belaisviais elgėsi labai gerai: šie turėjo net savo orkestrus. Vokiečius belaisvius išleisdavo pas ūkininkus, viską duodavo belaisviams. Vokiečių belaisvių mušti nebuvo leidžiama. Lietuvius paskirdavo prižiūrėti vokiečių belaisvius ir, jeigu pamatydavo, kad muša vokiečių, tuoj tą atleisdavo ir paskirdavo kitą. Vokiečių belaisviai gyveno geriau negu tarybiniai kareiviai.

Papasakojo Stasys Balsys, gim. 1929 m. Seredžiuje, ten ir gyvenantis.

1941 m. birželio 22 d. ganiau karves, rytą anksti ateina trys vyrai su ilgais ploščiais (lietpalčiais – O. V.). Rusų karininkai tuo metu Dubysoje maudosi. Mes dar galvojome tuos jų naganus pavogti. Tai tie trys vyrai klausia mūsų lietuviškai, bet kažkoks akcentas buvo jaučiamas. Ir klausia, ką mes čia veikiame? Tai kodėl prie tilto neganom? Sakom, negalima, ten sargyba stovi (rusai traukdamiesi paskui tą tiltą susprogdino). Tai klausia, kokia ten sargyba. Prie tilto apkasus pasidarius ta sargyba, o jie mus visko klausinėja. Vėjas kai papūtė, tai vieno ploščių praskyrė, žiūriu – automatas. Dar tokių nebuwome matę. O ten, pasirodo, vokiečių desantas buvo išmestas. Jie tą tiltą apžiūrėjo, kokie ten įtvirtinimai, kokia Dubyso tilto apsauga (buvo geležinis tiltas). Taigi pasakėme, kad ten mums negalima, nes ten kareiviai, o viršų, miestelio kareivinėse, rusų kariuomenė buvo. Tai jie mūsų paklausė ir nuėjo panemuniais. Tuoj užlėkė vokiečių lėktuvai, o rusų kariuomenė bėga. Palutarkos (maži sunkvežimiai – O. V.), dar ZIL'ai buvo, ir jie apsikaisę beržiukais bėgo, visos šeimos karininkų. O dar prieš karą visą tą Seredžiaus kariuomenę perkėlė į Tauragę. Pėstiėjo ta rusų kariuomenė. Visi bėgo, ir mes bėgome. Nubėgau prie to tilto, mašina mašiną veja. Ir žiūriu – atvažiuoja palutarka, pusiau tuščia, beržiukais užmaskuota. Sustojo ties tuo tiltu, iššoko vienas toks karininkas, rusiškai apsirengęs, tuoj prisistatė rusų sargyba. Nulipo žemyn po tiltu ir iš karto šūvis, o mes per pylimą gerai nematom. Pasirodo, kad ten vokiečių desantas paėmęs tą „palutarką“ ir rusų rūbais apsirengę. Po tų šūvių tuoj išlindo 6 vokiečių kareiviai, jau uniformuoti. Su automatais ir kulkosvaidžiais. O tas tiltas jau buvo rusų su laikrodiniu užtaisau užminuotas. Vokietis, tas rusiškai apsirengęs, greit tuos laidus nukirpo. Ir nušovė

ten prie tilto buvusius rusų kareivius, o tuo metu nuo kalno pradėjo šaudyti rusai su kulkosvaidžiu. Tie 5 vokiečių kareiviai atsišaudinėjo, bet visi žuvo (jie buvo žalia uniforma apsirengę). Čia juos ir palaidojo (kitoje pusėje Dubysos, už tilto). Nežinau tik, ar tas, kuris po tiltu buvo žuvo, ar ne. Tuoj po 5–10 minučių atvažiavo vokiečių motociklistai. Ant priekabos kulkosvaidžiai. Tai jie ant kalno užlėkė, daug tada rusų kareivių žuvo. Tai kad net prie Dubysos raudonos dėmės buvo. O rusus čia palaidojo. Pilnas Seredžius buvo vokiečių: su motociklais ir pėsčių. Ir juos ėmė šaudyti: vienas po kito vokiečiai krito. Pasirodo, kad vienas rusų kaukazietis, persirengęs civiliška, turėjo snaiperio šautuvą – tai nuo kalno po vieną į kaktą ir šaudė. Vokiečiai nesusigaušo, kas čia yra. Paskui jie pastebėjo, iš kur šaudė. Prislinko ir gyvą paėmė. Norėjo jis pats save susprogdinti, bet granata nesusprogo, o mano tėvas kelias kalbas mokėjo, taip pat ir vokiečių, ir rusų, tai jį kaip vertėją pasikvietė ir apklausė tą kaukazietį. Šis pasakė, kad 4–5 vokiečius nušovė. Vokiečių karininkas perskaitė nuosprendį, mano tėvas išvertė jam rusiškai. Už Kyzelio parduotuvės buvo skerdykla, tai ten vokiečių karininkas pridėjo tam kaukaziečiui prie smilkinio pistoletą ir nušovė. O ant piliakalnio buvo rusų stebėjimo punktas. Tokios „zemliankos“ padarytos, tai kai vokiečiai užėjo, jie visi išsilakstė. Prie žydų senosios Škalos (Haskalos) buvo sandėlis ir ant vėžimo uždėtas karstas. Kai žydus laidodavo, tai įdėdavo juos į tą karstą su kitu karstu. Tai tie rusų karininkai pasislėpė į tą karstą, bet paskiau pasidavė vokiečiams. O tie sako: „Mes jūsų neimsim, ateis specialus dalinys ir jus pasiims“. Rusai klausia: „Tai ką mums daryti?“ O tie atsako: „Sėdėkit pievoj, ginklų neturit“. Kai daug čia tų rusų kareivių žuvo, vokiečiai duobę kapinėse iškasė, suguldė juos ir paskui užrašė: „Žuvę tarybiniai kariai, gindami savo tėvynę“. Vėliau juos iškasė ir perlaidojo ten, kur dabar paminklas.

Papasakėjo Aldona Masaitienė, gim. 1927 m. Seredžiuje, ten ir gyvenanti.

Apie tai, jog prasidėjo karas (1941 m.), mums pasakė tėvelis. Bet mes tą dieną vis tiek ėjome į bažnyčią. Namu ėjome krantais, nes visur bombardavo. Suguldavome į rugius, kai matydavome, kad atskrenda lėktuvai. Rusai bėgdami nieko nedegino.

Mūsų namuose buvo apsigyvenę vokiečių karininkai (gyveno doiejuose kambariuose). Jie mums visko duodavo, buvo draugiški, prinešdavo konservų. Nieko neprašė, o patys visko prinešdavo. Kai mama susirgo, atvedė savo daktarą. Neversdavo kasti apkasų. Negaliu jų peikti, jie mums buvo geri. Kai rusai artėjo, vokiečiai mums liepė trauktis tolyn. Mes pirmiau išvažiavome, o jie paliko. Kas antrą dieną pareidavome namo pasišerti paršiukus. Mes pasidarėme karinius bunkerius. Dieną nebūdavo jokio triukšmo, į vakarą pradėdavo lakstyti lėktuvai, užė, krito sviediniai. Kaimynai sulįsdavo į bunkerį. Kai nebuvo susišaudymų, kiekvienas ėjo namo. Kai rusai atėjo, buvo vasara. Frontas judėjo labai greitai, bunkeryje buvome savaitę. Ant mūsų krito bombos. Iš bunkerio išlindome, kai išgirdome rusiškai rėkiant: „Kas yra – išeikit! Pasirodykit, jeigu gyvi!“ Kai išlindome, rusai pasakė: „Galite grįžti namo“. Mūsų namas buvo sudegęs, stogas gulėjo ant žemės. Seredžiuje daug namų buvo sudeginta, mūsų gatvėje – keturi namai. Rusai savo kariuomenės Seredžiuje nepaliko.

Papasakėjo Teklė Bartušienė, gim. 1915 m., nuo 1939 m. gyvenanti Motiškių k.

Aš visą laiką norėjau pamatyti frontą. Mano sesers uošvis sakydavo: „Geriau nenorėk“. Bet man buvo įdomu. Kai dar buvo vokiečiai, bet jau ruošėsi užėti rusai (1944 m.), vokiečiai sako: „Pasidarykit bunkerį, jau užeis rusai“. Buvo ketvirtadienis. Visi pasitraukė į Burbinės mišką, tik iš kiekvienos šeimos po vieną žmogų namuose liko. Visi šitie žmonės buvo susirinkę

pas mano seserį Pieštvienuų kaime. Ketvirtadienį kasėme tą bunkerį. Bet nenurodė vokiečiai, kad reikia daryti du išėjimus, kad pro vieną įeitum, pro kitą išeitum. Uždėjo tokius medžius, kad du vyrai vos vieną medį nešė. Uždėjo viršų ir užkasė žeme. Liepė mums sueiti ketvirtadienį, nes sakė jau atidarysią ugnį, nes rusai eis per Dubysą ir reikės juos atmušti. Vokiečiai stovėjo prie Zabrano. Ketvirtadienį apie 7 valandą vakare pradėjo šaudyti. Šaudė visą naktį. Ten tie rusai per Dubysą eina, o čia tie šaudė. Kai duoda tas jų pabūklas, tai krenta sviedinys, pakilo dulkės. Aplink tą bunkerį buvo 38 duobės. Rytą apstojo, mat vokiečiai ėjo praustis.

Ir jau rusai: „Zdravstvuite, zdravstvuite“. Mano sesers uošvis mokėjo labai gerai rusiškai, tai su jais pasišnekėjo ir paklausė, ar mums nieko nedarysią. Vokiečiai gąsdino, kad rusai liežuvius nupjaustys. O rusai sakė, kad mes gerai gyvensim. Tai mes pasišnekėjome, ir rusai ėjo toliau. Mes nuėjome iš to bunkerio į namus pasiimti pieno, karvę vieną turėjome, kitas išsivedė. Dar vienas vokietukas miegojo lauko virtuvėje, bet paskui pamatė rusus ir pabėgo. Buvo penktadienis. Per vieną dieną taip tyliai rusai užėjo. Vakare vėl pradėjo šaudyti, o rusų nematyti. Jau vėl vokiečiai atidarė ugnį ir nuvarė rusus už Dubysos. Buvo rugpjūčio pradžia. Per visą naktį šaudėsi, nuvarė rusus per Dubysą. Vokiečiai pasakė, kad jau frontas artėja. Šeštadienį ryte jau nebegalėjom būti bunkeryje ir išėjome. Šeštadienį apstojo šaudyti. Jurgį nušovė, kuris nuėjo vandens pasiimti, peršovė jam plaučius. Šeštadienį bėgome į kitą bunkerį. Tai čia, kai tuos rusus vijo, kulkosvaidžių primėtyta, rankos, kojos. Paėjome kokią kilometrą ir kitą bunkerį susiradome. Vienas iš mūsų sako: „Pasiimam tą vieną kulkosvaidį“. Tai sesers uošvis sako: „Nerūšiokit, tik nekiškite nagų!“ Labai daug iššaudyta, degė. Šeštadienį dieną mes jau išėjome pasižiūrėti, žarstėm pelenus, tai vėl kai paleido iš kulkosvaidžio, tai vos spėjome sukristi į vokiečių iškastą bunkerį. Per naktį davėsi, o sekmadienį vėl rusai užėjo. Rytą atėjo vienas rusiukas ir sako: „Dabar tai jau eikite jūs iš čia. Eikit toliau, kur nors į rytus, nes mes dabar paleisime frontą gerą, iš Seredžiaus visus vokiečius varysime“. Tai mes paskui bėgome į Pagraudžius, Dubysą perėjom, Lazduoną. Norėjome nusiprausti, nes galvojom, kad čia nieko nebus. Tik pradėjom praustis, paleido vėl, turėjome bėgti. Dar kokius tris kilometrus nubėgom. Atidarė rusai tą ugnį sekmadienio naktį. Ir nuvarė vokiečius iki Raudonės. Visas tas karas tiek ir tetruko. Labai daug namų sudegino vokiečiai, sudegė nauja mokykla, 1938 m. pastatyta. Kareivinių pastatai sugriauti. Vokiečiai traukėsi, tai tik perbraukė kažkuo – ir dega.

Kai 1940 m. rusai užėjo, tai moterys su gėlėm sveikino. Žmonės, kurie gyveno kareivinėse, išvarė į kaimus. Rusų kariuomenė užėmė kambarius visus, mokytojus išvarė į kaimą. Karininkus, kurie nespėjo pasitraukti, areštavo. Ir šiandien nežinia, kur jie visi dingio.

Vokiečiai per karą reikalavo visko duoti. Per prievartą neimdavo, tik prašydavo. Žmonės vokiečių norėjo, o ne rusų. Vokiečiais džiaugėsi baisiausiai, tuoj vyrai ėjo į kariuomenę, tik kad vokiečiai nelabai priėmė. Plechavičiukai organizavo Lietuvos kariuomenę. Rusai tai per prievartą visus vyrus rinko. Vokiečiams žmonės patys siūlėsi.

Kad vokiečiai ateina, niekas nepasakė, tik slapčia kiek sužinodavome. Birželio 22 ar 24 d. nuėjome į bažnyčią. Tik klausom, kad jau lėktuvai skrenda, pradėjo šaudyti. Toks sumišimas, iš tų kareivinių rusai kraustosi, greit bėga, jau nieko nežiūri. Tuojau ir vokiečių tankai važiuoja. Rusai spėjo išsislapstyti, moteris su sunkvežimiais vežė. Jos, atvažiauvusios parduotuvėse visko prisipirko, bet viską paliko. Paskui buvo tokių žmonių, kurie ėjo pasiimti tai, ką paliko. Kunigas per pamokslą sakė: „Karas, gėda“. O kur kariuomenė dingio, tai ir nespėjome sužiūrėti. Apie karą jau buvo pasklidusių žinių. Buvo daug mokytojų išvežtų ir

dar buvo sąrašas sudarytas, kuriuos vėl vežti į Rusiją. Iš Amerikos buvo žinių, kad jau užeis vokiečiai. Buvo toks Mačiulis, jis kažkaip sužinojo, tai, kai atskrido lėktuvai, visiems buvo aišku, kad karas prasidėjo. Naktį kai per radiją užgiedojo „Marija, Marija“, tai visiems buvo aišku, kad jau vokiečiai užėina. Vokiečiai 1944 m. bėgdami savo karo technikos nepaliko. Kai rusai 1944 m. atėjo į Seredžių, tai iš pradžių dar prašydavo, o jei ne, tai atimdavo. Rusai imdavo visus vyrus į kariuomenę, o tų, kurie pasitraukė į mišką, šeimas išveždavo. Vokiečiai buvo labai stipriai įsitvirtinę. Rusai sakydavo, kad per mažai mes dar jėgos turim, negalim atsilaikyti, vokiečiai labai įsitvirtinę. Paskui sutraukė daug jėgos ir puolė. Tada vokiečiai nelabai gynėsi. Atvažiavo vienas vokiečiai pas mano sesers vyro brolių į Kauną ir sako: „Važiuojam su mumis, nes čia jums bus blogai. Mes čia tik dabar atleisime, o kai atsistosime ant savo žemės, mes jau rusus atmušime“. Rusams maistas pasibaigė, būtų juos lengvai sumušę, bet Amerika davė maisto.

Vokiečių apkasai buvo trikampiai ir gilūs, o rusai tik naktį kiek pakasdavo. Rusai belaisvių čia neturėjo. Keturias dienas ėjo frontas. Sekmadienį rusai sakė, kad nueis iki Raudonės. Tėvukai prašė rusų: „Nešaukit tikrai į bažnyčios bokštą“. „Kad ten vokiečiai yra“ – sako rusai. „Nėra ten to vokiečio, tik nešaukit“. Nenorėjo, kad susprogdintų bokštą, nes per Pirmąjį pasaulinį karą buvo susprogdintas vienas bokštas. Apdaužė bokštus, bažnyčios stogas buvo įgriuvęs.

Papasakojo Elena Kriauciūnaitė, gim. 1925 m. Motiškių k., ten ir gyvenanti. Kai frontas užėjo (1941 m.), visi iš kaimo traukėsi toli prie miškų. Pradėjo degti pirmiausia kareivinės, kurios Seredžiuje buvo. Iš lėktuvų padegė ir du ūkininkų namus arčiau kareivinių, kurie sudegė. Daugiau mūsų kaimo nedegino. Karas per mūsų kaimą praėjo, galima sakyti, švelniai. Kai vokiečiai traukėsi (1944 m.), jie arklius ir vežimus iš mūsų ir iš kitų atėmė. Toliau pavažiavę tuos arklius pardavė. Kas tas trobas iš lėktuvų padegė, velnias žino, ar rusai, ar vokiečiai. Kai vieną padega, tai kita dega nuo tos. Kai vokiečiai užėjo, visa padangė buvo dūmais paplitus. Mes prieš karą pieną į Belvederio pieninę veždavome. Tai kai karas prasidėjo (1941 m.), parvažiavo tas pienavežys ir sako, kad jau motociklą pilna privažiavę. Vokiečiai pirmiausia ne tankais, o motociklais važiavo, paskui jau eina tankai, po jų – kariuomenė. Kai vokiečiai užėjo, o rusai traukėsi, tai mes namuose buvome. Kai rusai vokiečius varė (1944 m.), jau reikėjo trauktis iš namų, visi važiavo į miškus. Sunku būtų man pasakyti, kurie buvo geresni, vokiečiai ar rusai. Vokiečiai klausdavo, kur komunistai, ir jeigu jiems nurodydavo, tai jie jau šaudydavo. Užnemunėje buvo arčiau, o pas mus frontas švelniai praėjo. Rusai apsiklausinėjo, kad jiems ko nepadarytų. Vokiečiai prie Dubysos apkasus kasė, šiaip žmonės buvo neblogi. Kai rusai atėjo (1944 m.), šaukė vyrus į kariuomenę. Buvo tokių, kurie pasitraukė į mišką, ir tie visi žuvo. Kas į kariuomenę išėjo, dauguma taip pat negrižo.

Papasakojo Pranciškus Šimanskis, gim. 1921 m. Pieštvenų k., ten ir gyvenantis. Prieš karą aš buvau išvartytas į Kėdainius dviem savaitėm, ten buvo rengiamas didelis aerodromas. Vieną rytą jau visi pajautė, kad čia kažkas bus. Sklido žinia, kad greitai bus karas. Rytą (1941 m.), visiems dar miegant, švintant atskrido lėktuvai. Mes pabudome, o oras ūžia, lėktuvai užlėkė ant Kėdainių. Rusai nesusigaušo, kas čia yra, keikiasi. Mums neleido važiuoti iš Kėdainių namo, o mes susitarėm, arklius greit pasikinkėm ir namo lekiam. Rusai šaukia, bandė šaudyti į viršų. Šaudysi nešaudysi, o jau mes matome, kad čia grynas karas. Jau Kėdainiai vietomis dega. Paskui per Josvainius važiuojame namo, parvažiavome,

o čia jau vokiečiai. Atvažiuo vokiečiai rusų uniformomis apsilikę, o čia visi dreba. Kas čia darosi, dar niekas nežinojo. Galvojo visi, kad rusų karininkai atėjo. Vokiečiai atlėkė pirmiausiai tiltą išminavo, nes rusai buvo jį užminavę. Nukirpo laidus, susitvarkė ir praėjo. O ta rusų kariuomenė sumalta buvo. Kas spėjo – pasitraukė, o daugiau tai ten jų žuvo. Daug rusų į miškus išbėgioję ir ten daug jų žuvo. Kada vokiečiai užėjo, mes prie jų čia išbuvo, nes viskas įvyko staigiai. Tiktai važiuoja per kaimą motociklai, tankai. Paskui jau čia fronto nebuvo, judėjo kiaurai ties ta vieta. Čia vokiečiai greitai frontą pralaužė ir rusus išblaškė.

Vokiečiai nieko neatimdavo, tik prievolę reikėjo atiduoti, bet daug švelniau elgėsi negu rusai. Kultūringesni buvo. Bet jeigu komunistus kas įskundė, vokiečiai juos (komunistus) šaudė. Ir tie, ir kiti buvo vienodi. Mes sakydavome: „Vienas rudas kaip šėtonas, kitas juodas kaip meška“. Bet rusai buvo žiauresni. Vokiečiai buvo kultūringesni, švaresni. Kai vokiečiai Seredžiaus kareivinėse gyveno, tai dar miela buvo pro jas praėti. Prie rusų kareivinėse jokios švaros nebuvo (kareivinės persmirdo žuvim, žuvies buvo primėtyta baisiausiai). Vokiečiai rinkdavo žmones darbams, bet taip baisiai jie nepuolė, kad tiesiog į fronto linijas siųstų, į kariuomenę beveik neimė.

1944 m. visi žinojo, kad frontas artėja. Radijas iš užsienio pranešė, spauda rašė, kad vokiečiai pralaimi. Kai vokiečiai pralaimėjo prie Stalingrado, frontas pradėjo judėti link Lietuvos. Čia buvo apkasai, juose buvo drabužių kruvinų, vokiečiai labai gynė Dubysos tiltą, kada traukėsi. Nes jei tiltą susprogdins rusai, jiems sunku būtų trauktis į Klaipėdos kraštą, į Karaliaučiaus sritį. Vokiečiai ta kryptimi ir traukėsi. Rusai paskui čia pradėjo bombarduoti. Kai atskrido bombarduotojai, aš dar namie buvau. Bet paskui matau, kad čia jau bus liūdna, ir tada pasitraukiau ir aš į miškus toli. Vokiečiai turėjo čia zenitines, laikėsi apystipriai. Tris dienas jie čia buvo įsitvirtinę, paskui rusai vis tiek juos pravijo. Paskui rusai čia Seredžiuje (kur yra paminklas) savo karius palaidojo. Visi žuvę rusai čia užkasti. Vokiečius užkasė prie kareivinių. Vokiečiai patys kasdavo apkasus. Čia prie kaimo buvo geras kviečių laukas, tai vokiečiai paėmė vartus ir tais vartais išguldė kviečius, kad jei rusai į kalną lips, vokiečiai galėtų atidaryti ugnį. Labai gilūs apkasai buvo iškasti. Vokiečiai čia nelabai gynėsi, bet labai gynėsi ties Raseiniais. Ten aukštumosėjo iš rankų į rankas, ten jau jie smarkiai kariavo. Kada prie Raseinių pralaužė kviečių gynybą, tuomet jie traukėsi ir žiūrėjo, kad jų neapsuptų. Vokiečiai neturėjo iš kur susilaukti pastiprinimo, nes frontas buvo sugniuždytas. Jie gynėsi 3–4 dienas ir iš čia staigiai dingo.

Mano sodyba buvo sudeginta, dar viena sodyba ant kalno buvo sugriauta, kitur ne taip smarkiai sunaikino. Buvo sugriautos kareivinės. Kai rusai užėjo, iš karto nepradėjo imti į kariuomenę. Bet niekas neėjo į tą kariuomenę. Į miškus pradėjo eiti žmonės. Vienintelė išeitis nepatekti į kariuomenę buvo miškas.

Papasakojo Bronislava Konstantinavičienė, gim. 1926 m. Motiškių k., ten ir gyvenanti.

Kai vokiečiai užėjo (1941 m.), buvom Kaune. Tiktai žiūriu, kad rusai jau bėga, kad vokiečiai bombarduoja Kauną. Rytą pabudome, lėktuvai bombarduoja, rusai rengiasi bėgti, meta per langus daiktus, lagaminus. Kaune matėme rusų belaisvius. Rusai vokiečiams buvo geresni negu vokiečiai rusams. Rusai leisdavo vokiečius į kaimą pasižebrovoti, o vokiečiai rusų neleisdavo, buvo griežtesni. Vesdavo, būdavo, tuos belaisvius į aerodromą, į stiklo fabriką. Jeigu kuris nepaeina, duoda į galvą, primuša, o iš paskos važiuoja arkliai su vežimu, juos

sukrauna į tą vežimą ir nuveža į aerodromą. Mano vyras dirbo tame stiklo fabrike, tai sakė, kad visada maistą atiduodavęs tiems belaisviams.

1944 m. buvau Motiškių kaime, išsikasėme bunkerį, ten gyveno 16 žmonių. Vokiečiai mums atnešdavo į bunkerį katiliuką su ryžiais, sriubą su gaidžiu. Bunkeryje žvakes uždegdavome. Bunkeris buvo nemažas. Nepasakysiu, kad vokiečiai ką nors atimdavo. Mūsų kaime jie neėmė į kariuomenę. Buvo pirmadienis, važiuavau namo iš bunkerio, parlėkiau, pasižiūrėjau savo namus – viskas stovi. Mačiau, kaip sudaužė Seredžiaus tiltą. Vokiečiai vienoje Dubysos pusėje, rusai – kitoje. Atlėkė lėktuvas, nusileido žemyn, vėl pakilo. Vėl parėjau į bunkerį. Kai išėjome iš bunkerio, jau buvo rusai. Kai vokiečius vijo, gyvenau bunkeryje, krito bombos, sviediniai. Vokiečiai traukdami degino namus. Dvi dienas išbuvome bunkeryje, frontas čia truko pusantros dienos.

Kai 1944 m. rusai užėjo, mes dar buvome namuose. Pas mus į namus atėjo vokiečiai, jie buvo nuvargę, atsigulė ant lovos. Jie mus vaišino koše su mėsa. Man bunkeryje gimė dukra, vokiečiai padėjo apiplauti vaiką. Vokiečiai papjovė vieno žmogaus kiaulę. Vokiečiai neversdavo kasti apkasų. Kai važiuavome namo iš bunkerio, matėme, kad žmonės lekia į miškus ir gyvulius su savimi vedasi. Vokiečiai bėgdami arklius ir paukščius paimdavo. Rusai, kol frontasėjo, nieko neimdavo, nieko nereikalaudavo daryti, patys kareiviai kasė apkasus. Kai vokiečius išvijo, pradėjo vyrus imti į kariuomenę. Vyras slapstėsi, o rusai jį gaudydavo, brolis jiems pasidavė. Vėliau rusai pradėjo atiminėti mėsą, lašinius, gaudyti vyrus į kariuomenę. Paimdavo į armiją, išveždavo į Vilnių, bet dauguma iš jų neparėjo. Kovos veiksmai vyko ir dieną, ir naktį. Vokiečiai čia nieko nepaliko, tiktais šovinius ir daug granatų. Nelabai daug buvo sugriauta mūsų kaime.

Papasakojo Benedikta Jobielienė, gim. 1931 m. Grivančių k., ten ir gyvena.

Vieną kartą mudu su tėveliu išėjome į bažnyčią. Buvo birželis. Bet kunigas mišių nepradeda, o užlipa, kur pamokslus sako, ir sako: „Visi skubėkit namo, nes jau karas“. Grįžom jau ne keliu, o kalnais. Tėvelis pakinkė arklį, į vežimą mėsą sudėjo, miltų, duonos, kastuvus du paėmė, visus vaikus susodino, ir bėgam iš namų. Vyriausias brolis pasilieka kiaules pašerti. Povilaitis (kaimynas) palieka savo sūnų. Palikom juos namie gyvulius žiūrėti, o patys išbėgome į miškus, į Jokavines, už Šiaudinių. O tie kaimynai – į Gausantę. Nubėgom ten, bunkerį išsikasėm ir ten išbuvome savaitę laiko. O čia, namie tie, žiūri, į rūsį sulipa, kada šaudo iš vieno kalno ir iš kito. Povilaitis atlėkė pas mus, pas brolių mūsų pasislėpė. Mūsų kiaulę nušovė rusai. Kaimynų namas sudegė, tvartas sudegė, tik klojimas liko. Kaimas labai nukentėjo, o mūsų visos trobos liko, nesudegė. Kiaulę, kurią nušovė, brolis supjaustė ir rūsyje paslėpė. Mes parbėgome po to karo, važiavo per Kylavą, per Dubysą, o kaime pasakė, kad Seredžiuje jau laisva. Jau tie rusai nuvijo vokiečius.

Pas mus buvo vokiečių garnizonas, daug kareivių, gal dvi savaites stovėjo. Daržinėje ant šiaudų visi miegodavo. Jų viršininkas buvo labai geras, mums duodavo sausainių. Tie kareiviai savo vadui hamaką pakabindavo, jį paguldydavo, duodavo pasisupti kaip mažam vaikui. Mes juokdavomės – toks suaugęs žmogus ir dar jį supa. Kada jie eidavo maudytis į Dubysą dieną, mus iš ten išvarydavo, kad jie vieni pasimaudytų. Kai bėgo, norėjo iš mūsų arklius atimti. Buvo du arkliai. Mano tėvelis pasakė vyriausiajam sūnui Antanui: „Duok tiems arkliams botagu, paleisk per vartus, kad jie išsibėgiotų“. Ogi jis išvarė, kai davė su botagu. Paskui tėvelis susigaudė juos prie upės. Ir liko tie arkliai. O jei nebūtų išvarę, tai būtų atėmę iš mūsų tuos arklius. Iš mūsų maisto vokiečiai neėmė, o patys duodavo sausainių.

Mano brolis sakydavo: „Va, jau ateina vedėjas, pirožkų duos“. Tokie būdavo apskriti, galas kaip raktas išeidavo. Tokia forma būdavo. Dalino sausainius vaikams. Savaitę išbuvo miške, o kai jau parėjom, tai jau rusai buvo. Rusai pas mus nestovėjo, nuvarė tuos vokiečius (1944 m.). Kai pirmą kartą vokiečiai rusus varė (1941 m.), tai net nepajutome, labai greitai juos varė. Vokiečiai su arkliais, su ginklais čia išbuvo, bet jie nekariavo, tik traukėsi jų kariuomenė. O kai susišaudė su rusais, tai mes miškuose tuo laiku buvome. Rusai ėjo ir nuėjo (1944 m.), niekur čia pas mus negyveno. Ir neliko pas mus nei vieno vokiečio. Tiltą susprogdino, tai vokiečiai belaisviai jį atstatė.

Papasakojo Joana Sapronečikienė, gim. 1922 m. Grivančių k.

Mūsų pačių trobos degė – aš pati mačiau bunkery. Vokiečiai uždegė traukdami (1944 m.). Mes gyvenom toliau, matėm, kaip Seredžių bombardavo, kaip kareivines bombardavo. Kai atėjo vokiečiai prie šulinio atsigerti, paklausė: „Ko jūs čia pasilikot?“ Vokiečiai buvo tokie, kad pirma liepdavo šeimininkams atsigerti, o paskui patys, bijojo, kad nenuuodytų. Vokiečiai sako: „Užeis rusas ir jus sušaudys, ko jūs čia pasilikot?“ O mes buvome bunkery, slėptuovę išsikasėm ir ten sulindome. Ir mirdama nepamiršiu. Užvalkalą sausainių buvom išsikėpę, mėsas užsikasę, kiaulės garde buvo. Buvo toks ažuolas, girdim, aplink jį bombarduoja. O aš pasiemiau Šoč. Panelės Marijos litaniją ir giedojau. Galvojau, jau viskas. Išgirdome, kad jau trobas degina. Pajutome, kad ant bunkerio kažkas laksto. O tai karvės išbėgo iš degančio tvarto ir užbėgo ant to bunkerio. Karvės buvo visos nusvilusios. Galvojau, kokia baisi naktis. Trobos dega, rusai užėję (1944 m.) liepė gesinti trobas. Vakaras ateis, pašvaistė bus, nežinos, kur lėktuviui bombarduoti. Dar viena naktis buvo baisi. Jau mus rusai išvarė, liepė nebūti. Neturėjome kur gyvulus paslėpti, neturėjome ko valgyti: mėsa užkasta, duona sudegė. Kiaulės įlindo į bunkerius, sausainius suėdė. Rusų kareiviai užėjo ir norėjo išsiplauti virtuvės puodus šuliny. Prikrėtė mums kareiviškos košės keturis kibirus. Valgėme ir vakare, ir ryte, ir dar kiaulėm davėme. Rusai liepė mums išeiti. Gal pusanthro kilometro nuėjome su dešimčia kiaulių ir nežinojome, kur kiaules dėti. Šiaip ne taip kiaules aptvėrėme. Prie Raseinių buvo frontas, ten rusai vokiečius pramušė. Mes nuo to fronto buvome apie 3 km. Raketas meta, viską apšviečia, perkūnija šviečia, galima išprotėti, nežinai į kurią pusę bėgti, griauna perkūnija, žaibuoja.

Mes turėjom eržilą ketverių metų, buvo nei jojamas, nei važiuojamas. Atėjo vokietis, atsipančiojo eržilą pievoje, uždėjo arkliui pantį ant kaklo, atsisėdo ant jo ir nujojo. Prie to eržilo niekas anksčiau negalėjo priėti. Ir karvę geriausią paėmė kitas vokietis, o 16 avių iš paskos seka. Pasivijau tas avis ir parsivariau jas namo. Rusai kai atėjo, trobos degė ir sudegė tos avys. Bunkerį buvome išsikasę savo kieme ir ten tik mūsų šeima gyveno. Jei ne bunkeriai, būtume ir mes sudegę. Buvo rugpjūčio pradžia. Jau rugiai buvo sustatyti į gubas.

Papasakojo Ona Povilaitienė, gim. 1921 m. Grivančių k.

O. Povilaitienė prieš karą dirbo tarnaitė pas ūkininkus. Grivančių kaime gyvena nuo 1940 m.

Buvo sudegęs mūsų tvartas, daržinė, kluonas. Kai frontas buvo (1944 m.), iš mūsų ir kaimynų atiminėjo arklius ir pšovė kiaules. Vokiečiai buvo arklių atsivedę iš aplinkinių kaimų. Čia buvo vokiečių štabas. Buvo gal liepos pabaiga – rugpjūčio pradžia. Vienoje Dubysos pusėje rusai, kitoje – vokiečiai. Mes, parėję iš bunkerių, radome savo kiaules, nes buvome jas aptvėrę miške, radome arklius. Rusai nieko neėmė. Paskui ėmė vyrus į kariuomenę, kai frontas praėjo. Mano vyras tarnavo kariuomenėje prieš pat karo pabaigą. Tarnavo penkerius metus sovietinėje ar-

mijoje. Bunkeriuose buvom, kai frontas ėjo. Čia šaudė, pasiėmė arklius, dvi karves ir išvažiavome į miškus, vyro giminės gyveno Juodaičiuose. Čia vokiečiai, ten rusai, patekom į prastą padėtį. Visos trobos buvo sudegintos. Mūsiškiai sakydavo: „Išneškit baldus, nes sudegs“, o mes atsakėme: „Jeigu sudegs, tai ir mūsų nebus“. Nušlavė grynai viską. Spintą, stalą išnešė, radome viską išmėtytą, kai karas baigėsi. Džiaugėmės tuo, ką radome. Pas mus bunkery pagaltė užsidegė, mes pradėjom dusti, bet kentėjom, nes aplinkui bombardavo ir negalėjome išlipti. Galvos negalėjome iškišti iš bunkerio. Kai aprimo pavakary, mes išbėgome. Kokius du kilometrus nuėjome į kitą kaimą pas tokį žmogų, ten buvo tylu, apsistojome. Rusai sakydavo: „Jūs iš čia bėkit, čia bus didelis frontas“. Jie norėjo, kad mes pabėgtumėme, ir tada jie galėtų viską iš bunkerių išsinešti. Mes išbėgome, rytą parėjome, nieko nelikę. Bet buvo ir vietinių gyventojų, kurie išnešė. Skilandį į medį įkėlėm, bet ir tą rado ir išėmė. Parėjome, nieko valgyti neturėjom. Kiek buvome išsinešę duonos, tiek ir turėjome. Frontas truko neilgai, kokias 4–5 dienas, paskui pasitraukė link Raudonės. Seredžiuje ir Juodaičiuose buvo frontas. Rusai čia savo štabo neturėjo. Vokiečiai čia nesilaikė, jie traukėsi. Kai parėjome, viskas buvo sudeginta.

Papasakojo Petras Zokas, gim. 1932 m. Grivančių k., ten ir gyvena.

Rusai užėjo per vieną dieną, o kol vokiečius išvarė – savaitę laiko čia frontas ėjo (1944 m.). Ant kalno vokiečių apkasai buvo. Kai vokiečius išvarė, du vežimai šaudmenų ir dėžės su šoviniais buvo likę. Tuos vežimus po karo rusai išvežė. Už mūsų namų yra kalnas – į jį vokiečiai buvo 3 bunkerius įsikasę. Juose 32 žmonės gyveno, rusai į mus nešaudė, nes čia reljefas buvo pasikeitęs. Rusai iš mūsų nieko neatėmė. Vokiečiai atimdavo arklius, vežimus. Vokiečiai neversdavo kasti apkasų ir bunkerių. Patys kaimiečiai išsikasė nuo skeveldrų slėptis. Į mūsų namus buvo vokiečiai užėję, mano mama juos vaišino. Kada vokiečiai traukėsi, vienas iš tų, kurie pas mus valgė, padovanėjo man kišeninį laikrodį, ant jo buvo užrašyta pavardė „Hoaker“. Vokiečiai traukdami lipo ant kalno ir ten nė vienas vokiečių nebuvo nušautas. Netoli Padubysio vokiečių žuvo, nes ten buvo kažkas panašaus į kapą. Kareivinėse, matyt, buvo įsikūręs sanitarinis batalionas, ten buvo kruvinų raiščių, matyt, buvo sužeistų vokiečių. Vokiečiai pasišaudė ir pasitraukė. Čia buvo pavieniai įnirtingi pasišaudymai, daugiausia snaiperių. Rusai norėjo apsupti vokiečius prie Dubysos, bet pavyko apsukti Raudonėje. Čia tik pasišaudė.

Tokia mano jaunystė

Zenonas Šimanskis

Šią žemišką ašarų pakalnę pirmą kartą išvydau 1928 m. kovo 8 d. Pieštvenų kaime, Seredžiaus valsčiuje.

Skaityti ir rašyti išmokė Seredžiaus pradžios mokyklos mokytoja Bačiulienė, kurią mes, vaikai, dėl jos ilgų ir storų lino spalvos kasų vadinome Ilgakase.

Meilę laisvai, bet nuskriaustai tėvynei aistrino kasdien prieš pirmą ir po pasakutinės pamokos visos klasės garsiai tariamas šūkis: „O Vilniaus nepamiršk, Lietuvi!“

Besimokydamas penktame skyriuje, įsimylėjau vyresnę, iš šešto skyriaus, mergaitę Saliutę. Žinodamas, kad po šešių skyrių ji stos į gimnaziją, ir įsivaizduodamas, kokias išsiskyrimo ir ilgesio kančias teks visus metus kentėti, nusprendžiau namuose išmokti šešto skyriaus kursą ir eksternu laikyti egzaminus į gimnaziją. Meilė visa-

galė – egzaminus išlaikiau ir 1940 m. rudenį įstojau į jau Stalino saulės apšviestą Vilkijos gimnaziją. Saliutė į gimnaziją neįstojė. O talentingų lietuvių kalbos ir literatūros dėstytojų S. Tamulaičio ir P. Butrimo dėka labiausiai pamilau literatūrą, poeziją. Susibūrėme į literatūros mėgėjų būrelį. Jame aktyviai dalyvavo (dabar žymūs literatūrologai) V. Kubilius, K. Grigas ir kiti klasės draugai. Ruošėme literatūros vakarus, leidome laikraštį. Kūriau humoreskas, feljetonus ir kt. Tai buvo laimingiausia mano gyvenimo atkarpa. Tačiau keitėsi okupantai, keitėsi ir mūsų likimai. 1945 m. Lietuvoje siautėjo enkavedistai ir sribai. Matydamas terorizuojamą tėviškę, žudomus ir kankinamus, areštuojamus ir tremiamus tautiečius, niekinamus nušautų partizanų lavonus, turėdamas tik 17 m., 1945 m. balandžio mėn. palikau mokyklos suolą ir įstojau į pagrindinę organizaciją LLA (Lietuvos Laisvės Armija). Perėjau į nelegalų gyvenimą – į bunkerį prie LLA štabo „Kovas-Liūtas“. Pasivadinau slapyvardžiu Vaidutis. Čia su malonumu įsigijau specialybę: išmokau spausdinti rašomąja mašinėle ir dirbti rotatoriumi. Spausdinau pagrindinį LLA laikraštėlį „Karinės ir politinės žinios“, įvairias instrukcijas ir įsakymus partizanų būriams. Dideliam mano džiaugsmui, gavau pistoletą ir raištį su užrašu „LLA Vanagai“. Teko eiti sargybą, dalyvauti operacijose perspėjant ir pabauginant ypač aktyvius sovietinius darbuotojus. Šlykštu buvo žiūrėti, kaip neklupdomi klaupėsi komunistai ir Dievo vardu prašėsi pasigalėjimo, prisiekinėjo nebūsią išdavikais.

Rudenį, viską suderinęs su LLA vadovybe, persikrausčiau į Kauną tęsti mokslo. Išlaikęs egzaminus į paskutinę gimnazijos klasę, laimingas grįžau į butą Savanorių prospekte. Deja, deja! Durų atidaryti nereikėjo – jas atidarė manęs laukę čekistai.

– *Rankas aukštyl!* – sušuko vienas iš jų. Šokio meno nesimokęs, per žemai pakėliau.

– *Pakelk aukščiau, kalės vaike!*

Ir kad neprieštaraučiau, užvažiavo kumščiu į pasmakrę. Apčiupinėjo. Nuvilkė švarką.

Surakinę už nugaros rankas ir užmetę švarką ant pečių (kad pašaliniai nematytų antrankių), lyg su garbės sargyba trys ginkluoti čekistai vedė mane per visą Donelaičio gatvę į Saugumo rūmus, apie kuriuos tais laikais rusai sakydavo: „*Kas čia nebuvo – pabus, o kas buvo – neužmirš*“.

Rūmų pusrūsio koridoriuje, lyg prasikaltusį mokinuką, pastatė į kampą veidu į sieną ir liepė nesidairyti. Prastovėjau keletą valandų. Per tą laiką užkalbino tik vienas uniformuotas praeivis: „*Na ką, balandėli, pakliuvai?*“ Ir savo malonumui taip stuktėlėjo į galvą iš užpakalio, kad kakta atsimušiau į sieną, kuri buvo iš betono ir, žinoma, nesuskilo. Šiek tiek blogiau nutiko mano kaktai. Galop nuvedė į nedidelį kabinetą, kuriame simpatiškas uniformuotas saugumo darbuotojas užrašė, kas aš esu, iš kur ir t. t. Nuėmė antrankius, dėl ko aš labai apsidžiaugiau, tačiau išpjaustė visas sagas. Na, iš švarko – tiek to, bet iš kelnų! „*Kaip jos laikysis, jei ir diržą atimate?*“ – nustebeęs paklausiau. Simpatiškas darbuotojas nuramino: „*Nieko, priprasi, sunkūs tik pirmieji 10 metų, o paskui pripranti*“. Gyvenamuoju plotu aprūpino, skūstis negalima, nemokamai. Tiesa, be ypatingos prabangos.

Kambaryje, kuris oficialiai vadinosi kamera, nebuvo nei kėdžių, nei stalo, nei lovų, nei patalynės – tik betoninės grindys ir palubėje mažas grotuotas langelis. Bet užtat tualetas buvo vietoje! Tiesa, kiek neiįprastas, ir vadinosi *paraša*. Tai buvo nu-

pjauta skardinė statinė apie 1 m aukščio, į kurią reikėjo atlikti visus gamtos reikalus. Nemalonu buvo tai daryti: taškydavosi, bjaurybė, ir dvokė, oi kaip dvokė! Bet stovėjo ji kampe, prie durų. Nežiūrint į tai, kambarėlyje, kuris buvo apie 6 m ilgio ir nedidelio žmogaus ūgio pločio, gyventojų niekada netrūko. Aš jame radau devynias ten poilsiaujančias nepatrauklios išvaizdos žmogystas. Visi nesiskutę, kai kurie sutinusiomis lūpomis, pamuštais, pamėlinijusiais paakiais. Paaiškėjo, kad tai tardytojų darbas. Mane jie priėmė draugiškai, su gailėsčiu: „*Vaikeli, kaip toks jaunas tu čia papuolei?*“ Išsimiegoti, pasirodo, galima ir be patalynės. Batai ir kepurė po galva, švarkas ant pečių, kelnės savo vietoje – ir keliauk į sapnų karalystę! Prie betoninių grindų šonai pripranta. Tai buvo 1945 metų rugsėjo 14 diena. Diena, kai sudužo mano šviesiausios svajonės ir jaunystės planai.

Kaip maitino? Kaip maitina nemokamai: kas likdavo nuo kitų, nuo virtuvės personalo, prižiūrėtojų išnešiotųjų ir t. t. Tada jau mums. Apipuvusių kopūstlapių, pažaliavusių bulvių ir gabalėlis šventos juodos duonos, kurią valgydavome ilgai ilgai, po trupinėlį nugnybdami nuo riekutės.

Tardydavo tik naktimis. Apie mano pagrindinę veiklą tardytojas beveik viską žinojo, todėl į kailį mažai gavau. Keletą kartų apskaldė antausius, kumščiais aplygino šonus, bet be kraujo praliejimo. O buvo tokių, kuriuos po tardymo atitemdavo ir įstumdavo į kamerą sukruvintus, sutinusius, mėlynus.

Gruodžio viduryje, naktį, pervežė į kalėjimą Mickevičiaus gatvėje. Ir pasakė – bus teismas. Taip ir įvyko. Teisė mūsų visą grupę – 14 asmenų. Teisė NKVD Karinis tribunolas prie Lietuvos TSR 1945 m. gruodžio 19–20 d. Kaip tarybinės tėvynės priešą, banditų gaujos narį apdovanojo 10-čia metų laisvės atėmimo, atbūnant šį laiką pataisomajame darbo lageryje ir dar 5 metus atimant piliečio teises (lyg jas tais laikais kas būtų turėjęs).

Po teismo apgyvendino kalėjime (Mickevičiaus g.). Čia nuteistųjų kamera buvo daug didesnė: su dviem grotuotais langais, iš lauko apkaltais lentiniais skydais (kad nematytume giedro dangaus), ir (kokia laimė!) čia buvo medinės grindys, o viduryje kameros stovėjo iš neobliuotų lentų surestas stalas. Na ir, žinoma, kampe prie durų „šypojsosi“ nepakartojama ir neužmirštama aštriabriaunė *paraša*. Suprantama, kad ir pirmoji mintis buvo, kaip įsitaisyti guolį toliau nuo jos. Lovų nebuvo, patalynės taip pat. Ant grindų pasieniais suguldavo apie 40 žmonių. Čia jau buvo galima gauti iš namiškių siuntinių su maistu ir drabužiais, tad daugelis buvo neblogai įsitaisę, turėjo ką pasikišti po šonu ir pasidėti po galva. Bet buvo ir tokių, kurie glaudė galvelę ant batų. Nuteistieji laukė etapo į tolimuosius šiaurės lagerius, į nesuvokiamą nežinomybę.

Kokios buvo mūsų nuotaikos? Tik pesimistai galvojo, kad nelaisvėje prabūsime po 10 ir daugiau metų. Mes noriau tikėjome kažkieno skleidžiamais optimistiniais gandais. Kasdien mes laukėme karo. Mes netikėjome, kad laisvojo pasaulio tautos leis raudonajam Hanibalui nusiaubti pusę Europos. Gandai mus pasiekdavo vis nauji: karas prasidės nuo tokio ir tokio mėnesio pirmos dienos, nuo penkioliktos dienos, po Naujųjų metų ir t. t.

Mes girdėdavome naktimis skraidančių lėktuvų gausmą, kartais kažkokius sproгимus ir pritildavome: gal jau?..

Ir štai vieną vidurnaktį trankiai atidaromos metalinės kameros durys ir įsibrovę prižiūrėtojai sušunka:

– *Keltis! Susirinkti daiktus! Greičiau! Greičiau!*

Grubiai stumdydami išvaro visus į koridorių. Surikiuoja po keturis. Daiktus liepia pasidėti šalia, paklupdo. Grubiai sukomanduoja:

– *Galvas nuleisti, rankas ant pakaušio, nesidairyti, nekalbėti!*

Ką gi, atsiklaupėme, nuleidome galvas, rankas sudėjome ant pakaušio. Spėjome pamatyti, kad koridoriuje yra paklupdyti dar kelių kamerų kaliniai.

Kas tai? Nejaugi prasidėjo karas? Ką darys su mumis? Sušaudys? Išveš? Hm... Kai kas, girdžiu, pašnibždomis meldžiasi, prašo Dievo nuodėmių atleidimo. Netikiu, kad blogai baigsis, bet jaudulys ima. Klūpome valandą, dvi. Kitame koridoriaus gale girdėti parėkavimai, padejavimai. Niekas neaišku.

Ir staiga: „*Stot! Pasiimti daiktus!*“ Nuvaro į kitą koridorių. Čia, už lentų staliuko, sėdi uniformuotas vyriškis. Pavadinkim jį raštininku. Prie jo stovi keturi prižiūrėtojai, toliau prie vienos sienos stovi du plačiapečiai, brezentiniais (kerziniais) batais apsiavę čekistai, prie kitos – du tokie patys.

– *Pirmoji ketveriukė! Pasiimti daiktus ir nusirengti nuogai!*

Raštininkas užrašo vardą, pavardę, straipsnį ir kt. Kiekvienas prižiūrėtojas pasikviečia po vieną nuogą kalinį su daiktais. Liepia pakelti rankas, kojas, kelis kartus pritūpti, išsižioti (gal iš kur nors iškris kas nors), atidžiai apčiupinėja visus daiktus ir meta juos po kojomis tiems su brezentiniais batais vyrukams, liepdamas pasiimti daiktus ir eiti į kamerą. O! Pasirodo, kad tie vyrukai ne be reikalo čia stovi! Kai tik pasilenki imti numestų daiktų, vienas iš jų spiria į sėdynę, klykdamas: „*Ką čia man, dvėseliena, užpakalį rodai!*“ Atsitrenki į kitą sienos pusę, o čia irgi: „*Kur lendi, bandite!*“ – ir taip stukteli, kad vėl atsiduri priešingoje koridoriaus pusėje. Ir vėl viskas iš naujo, tik su kitokiais keiksmažodžiais. Kiek tokių spyrių ir kumščių gausi, priklausė nuo tavo daiktų kiekio ir jų sugraibymo spartos. Kažkaip pas mus pakliuvęs vengras – plonomis apžėlusiomis kreivokomis kojomis akiniuotas profesorius – ilgai grabaliojo nukritusių akinių ir dar ilgiau rinko savo daiktus, tai jam kliuvo – oi, oi! Grįžęs į kamerą be akinių, nuogas, atsisėdo ant grindų ir, susiėmęs už galvos, tepasakė: „*Viešpatie, koks barbarizmas!*“

Po kiek laiko jo sudaužytus akinius prižiūrėtojas įmetė į kamerą. Tą naktį karas neprasidėjo. O šita „operacija“ vadinosi krata, kalinių žargonu – *šmonas*.

Kameroje buvo įvairių profesijų, amžiaus, išsilavinimo ir tautybių mišinys. Buvo ir rusų. Dauguma iš jų – kriminaliniai nusikaltėliai, recidyvistai, nuteisti už vagystes, plėšimus okupuotose šalyse. Didesnė dalis lietuvių iš namiškių gaudavo siuntinių su drabužiais ir maisto produktais. Nepasakyčiau, kad lietuviai būtų buvę dosnūs. Nelabai šelpdavo alkanus likimo draugus (nebent prisitašę lašinių palikdavo valdišką srėbalą kaimynui). Tuo labiau nieko iš jų negaudavo rusai. Siuntinių jie irgi negaudavo. Užtat sukandę dantis grasino:

– *Palaukit, išmuš ir mūsų valanda! Atsiimsit savo etape ir lageryje.*

Ir ta valandą atėjo: 1946 m. sausio 30 d. paskutinį kartą sugirgždėjo metalinės kameros durys ir kalėjimo pareigūnai, perskaitę 25 pavardes, liepė susiruošti su daiktais kelionėn. Tarp jų buvau ir aš.

Prieš karą Kauno sunkiųjų darbų kalėjime buvo įrengta bažnyčios patalpa. Dabar čia buvo tik didelė salė, paversta etapo kamera. Tą dieną į ją sugrūdo šimtus kalinių iš viso kalėjimo. Su maišais, ryšuliais ryšulėliais ir be jų. Mes sustojome

pasieniais, kalbinome nepažįstamus lietuvius ir laukėme tolimesnių įvykių. Na, o rusai šitoje situacijoje buvo ne naujokai! Jie tos dienos laukė! Nusiziūrėję šilčiau apsirengusį ir didesnę maišą turintį kalinį, keliese prieidavo prie jo, čiupdavo maišą ir, mikliai jį atrišę, viską iškratydavo ant grindų prie susibūrusių draugų. Kiti užs-todavo kelią nukentėjusiajam prie grobėjų.

Maišo turinys akimirksniu dingdavo nuo grindų. Kaip į vandenį. Tokios ope-racijos kartojosi su mažomis pertraukomis. Nukentėjusieji bandė pasiskusti kalėjimo prižiūrėtojams, bet tie atsakė, kad reikia pasidalinti, visi čia lygūs. Nepajutau, kaip ir nuo mano galvos dingo mamos atsiūsta šilta kailinė kepurė, o ant pakaušio prilipo prakaituota kariška pilotė.

Kalėjimo kieme mus sutikrino pagal sąrašus, surikiavo penketais ir ilga ilga virtine varė geležinkelio stotin. Ėjome lydimi dresiruotų vilkšunių, ginkluotų, nuolat parėkaujančių, enkavėdistų ir vieno kito praeivio išgastingų žvilgsnių.

Gatvėse judėjimas buvo sustabdytas, bet užtat iš kiekvieno namo lango mus lydėjo gal iš baimės, gal iš gailėsčio sukaustyti veidai. Kai kas nedrąsiai pamajuodavo ranka. Ką jie galvojo? Nežinia. Iš gatvės garsiakalbio (kaip tyčia!) sklido liūdna Oginskio polonezo melodija. Liūdesys ir praradimas spaudė širdį. Supratome, kad paliekame Lietuvą.

Geležinkelio stotyje mūsų laukė daugybė enkavėdistų ir etapui paruošti dengti gyvuliniai vagonai. Vagonus radome iššluotus, galuose iš lentų sukaltus dviejų aukš-tų gultus. Į vieną vagoną grūdo po 100 kalinių. Grūdo pagal sąrašą, todėl kartu su kriminaliniais nusikaltėliais, kurie dabar jau buvo neatpažįstami – prisiplėšę dra-bužių, patalynės, maisto.

Vagono vyresniuoju paskyrė recidyvistą rusą, kuris šalia savęs ant gultų su-guldė savo bendraminčius ir bendražygius. Mums liko vagono vidurys. Vietos liko tiek, kiek silkėms statinėje. Skirtumas tik tas, kad mes buvome suploti vertikaliai. Taip, atsirėmę vienas į kitą, prastovėjome visą kelionę, o ji truko 14 parų. Miegoti ar snausti, pasirodo, galima ne tik atsigulus. Reikia pripažinti, kad kelionėje mes buvome ne vieniši. Su mumis iš Lietuvos buvo ištremta šimtai tūkstančių utėlių, kurios 14 parų ant mūsų nuodėmingų kūnų sėkmingai puotavo, linksminosi ir dauginosi. Kelionėje mes nesiprausėme ir nenusirenginėjome.

Vilniuje prie mūsų ešelonu prikabino dar apie 15 vagonų su tokiu pačiu kro-viniu. Mus vežė į šiaurę.

Duonos beveik kasdien įmesdavo į vagoną, kurią privalėjo padalinti vagono vyresnysis – vagis recidyvistas. Suprantama, jo pirštai buvo linkę į save ir į savus. Duonos šiek tiek duodavo, na, o vandens gailėjo. Nugramdėme ir sučiulpėme visą ledą ir šerkšną nuo vagonų vinių ir varžtų. Neužteko. Pagaliau troškulys išsekino visų kantrybę: ešelonui stovint Vologdos geležinkelio stotyje, iš pradžių vienas vagonas, o netrukus ir visas ešelonas, kiek leido sveikata, pradėjo šaukti: „Воды! Воды! Воды!“ Šaukėme apie pusę valandos. Tūkstančių kalinių šauksmas padarė išpūdį: aplink eše-loną pradėjo rinktis žmonės, sulėkė palyda. Matyt, valdžia išsigando – pagirdė tūs-tančius. Beveik krikščioniškai. Visiems davė po bliūdelį sriubos. Sriuba buvo su žirnių priemaišom, bet sūri sūri, nežmoniškai sūri. Gal kitokios Vologdoje ir nevirdavo?

Po truputėlį vagone vietos daugėjo. Kai kuriems, mažiau užsigrūdinusiems, nepasisekė – jie kelionės galo nesulaukė. Užliūliavo juos monotoniškas vagonų ratų

dundesys. Ne vienas pasvyravo, pasvyravo ir suklypo ant metalinių vagono grindų. Stotelėse tokius iš vagonų išmesdavo, ir daugiau mes jų nematėme. Iš mūsų vagono šimtinės išlipome 90. Pagal sąrašą nepriskaičiavo dešimties. Mūsų vagoną nuo ešelono atkabino Solvyčegodsko stotelėje, šiaurės geležinkelio lagerių labirinte 1946 m. vasario 13 d. Pirmieji išpūdžiai išlipus: „Balta, balta, kur dairais“. Akinančiai baltas blizgantis sniegas. Saulė šviečia, bet nešildo. Šaltukas apie -40°C .

Pirmieji norai: nusiprausti, užmušti visas utėles, atsigulti kaip žmogui – horizontaliai.

Tą pačią dieną šie norai išsipildė.

Nuvarė mus į lagerio zoną – ir tiesiai į pirtį. Maudymasis tokioje pirtyje lieka atmintyje visam gyvenimui. Prausimosi patalpoje langai apšalę piršto storio ledo sluoksniu, grindys betoninės, pasidengusios plonu leduku. O vanduo? Žinoma, šaltas. Kur čia prišildysi tokiai masei nepraustaburnių! Gavai gabalėlį ūkiško muilo, medinį kibirėlį vandens, ir džiaukis. Skubėti nereikėjo, nes visus drabužius paėmė dezinfekcijai į kaitinimo kamerą. Tuo metu kalinys barzdaskutys nuskuto visas vietas, kur tik auga plaukai, skustuvą nuvalydamas į tavo paties šlaunį ar pilvą. Valandą kitą paslidinėję ant šalto betono grindų, sulaukėme atnešant perkaitintus, nuo nešvarumų ir temperatūros pageltusius drabužius.

Atnešė juos pirtį aptarnaujantys kaliniai ir suvertė į krūvą. Tepasakė: „Išsirinkit!“ Na, ir prasidėjo! Ryšulėliai išardyti, drabužiai sumaišyti. O ką čia ir išsirinksi, kai visi drabužiai perrinkti ir palikti tik tie, kurie vagims neturėjo jokios vertės. Pagrobė juos su gyvomis utėlėmis ar po pakaitinimo, nebuvo lemta išsiaiškinti, nes lagerio valdžia buvo vagių pusėje. Štai čia ir išsipildė antrasis noras: nors prapuolė geresni drabužiai, bet su jais ir visos utėlės.

Vakare davė dubenėlį skystos sriubos (lageryje vadinamos *balanda*) ir gabalėlį duonos. Nuvedė į gyvenamąją patalpą – baraką, kur buvo iš lentų sukalti dviejų aukštų gultai, vadinami *narais*. Patalynės nebuvo. Kur čia milijoninę armiją kalinių ja aprūpinsi! Vėl teko dėti po galva batus, o nugarai ir šonams kietas pagrindas jau buvo ne naujiena.

Tad išsipildė ir trečiasis noras: po 14 parų išsitiesiau ant nugaros horizontaliai, kaip pridera žmogaus prigimties padarui.

Rytojaus dieną išskirstė mus į darbo brigadas. Brigadininkais paskyrė rusus, kriminalinius nusikaltėlius. Mes, politiniai kaliniai, lagerio administracijos supratimu ir įsitikinimu, buvome tėvynės išdavikai, banditai, liaudies priešai, o vagys, plėšikai, žmogžudžiai – buitiniai nusižengėliai, paprastai vadinami *buitiniai* (бытовики). Bet kokioje situacijoje juos palaikydavo lagerio vadovybė, sargyba. Jie lageryje buvo užėmę visas geresnes darbo vietas: dirbo virėjais, duonos dalytojais, barakų tvarkdariais, brigadininkais ir pan.

Mus aprenge valdiškais rūbais. Žiemos sezonui davė fronte žuvusių karių vatinukus, vatines kelnes, kepures. Daugelis jų buvo skylėti nuo kulku, sukruvinti ir, žinoma, be sagų. Na, o avalynė vadinosi *čiulki i čiūni*. *Čiulki* – tai pasakiško grožio kojinės, pasiūtos iš įvairiausių medžiagų skiautelių, atraižėlių su gėlytėmis ir su ornamentų fragmentais, įvairiausių spalvų – margesnės už čigonės sijoną, bet šiltos, nes viduje buvo vatos sluoksniš. Dydis visų vienodas, toks, kad niekam nebūtų per mažos. Šios kojinės buvo siuvinamos iš siuvyklų atliekų – atraižėlių. *Čiūni* – tai apa-

vas, kurio padas iš kažkokios briaunuotos gumos, apsiūtos kareiviškos milinės medžiaga. Gavome ir baltinius, kažkieko jau nešiotus.

Po dienos mes – „aprengti pagal sezoną ir pamaitinti pagal normą“ (tai lagerio valdžios posakis) – buvome nuvesti į darbą. O darbas čia buvo ypač garbinamas. Lagerio teritorija buvo pilna vaizdinės agitacijos, plakatų su užrašais: „Darbas – tai garbės, heroizmo ir sąžinės reikalas“, „Darbo diena ne 10 valandų, o 600 minučių“ ir t. t., ir pan.

Mūsų brigadai vadovavo vagis profesionalas, pavarde Orlovas. Jo krūtinę puošė didžiulis išskėstais sparnais ištauturuotas erelis, rankas – gyvatės ir vorai. Šito aš nebuvau matęs. Brigadai reikėjo kalti polius Vyčegdos upėje. Ant storo ledo dailidės sukaldė pastolius, pagamino storas medines kalades, vadinamas *babomis*, kurių vieną trijų žmonių grandis pagal komandą „ras, dva – vziati!“ keldavo aukštyn ir kaldavo polių į upės dugną. Taip po 10 val. kasdien – savaitę dienos pamainoje, savaitę naktimis. Jei pridėsim dar kelionei nuo lagerio iki darbo vietos po valandą, tai darbo diena trukdavo 12 val.

Šaltomis ir giedriomis šiaurės naktimis, kai šaltis būdavo apie -40°C , mes matydavome gamtos stebuklą – šiaurės pašvaistę. Kad ir kaip alkani buvome, kad ir kaip šalome, kad vis sunkesnė darėsi kaladė – kaip užburti negalėjome atitraukti akių nuo jos viso spektro spalvų švytėjimo, kaitaliojimosi, mirguliavimo, pavirstančio tai į pasakiškus statinius, tai į geometrines figūras, tai tiesiog į puokštes spinduliuojančių žiedų. Švytėdavo visas šiaurės pusės dangus neapsakomo grožio spalvomis. Likimo nuskriausti tie, kas nematė šiaurės pašvaistės! Tačiau gauti 10 m. lagerio, kad ją pamatytum, – neverta.

Maitino mus taip, kad jau kovo mėnesį, velkant kojas iš darbo į lagerį, tai vienas, tai kitas nugriūdavo į sniegą ir nesikeldavo. Ir daryk su juo ką nori – jam jau viskas vis tiek! Sargyba sustabdydavo vilkstinę ir liepdavo pakelti tokį ir vesti. O kas pakels ir ves, jei patiems kojos linksta? Tada išvadindavo mus fašistais, išplūdavo negirdėtais keiksmažodžiais ir patys priėję paspardydavo nugriuvusįjį, o jei tas nesikeldavo, palikdavo prie jo vieną iš savų saugoti. Po to atvažiuodavo su arkliuku ir atitemdavo prie lagerio. Gydytojai apžiūrėdavo apalpėlį ir, jei šis pasirodydavo dar gyvas esąs, siūsdavo jį į ligoninę, jei negyvas – medinę lentelę prie kojos ir į nežinomas kapines.

Išdirbę naktinę pamainą, rytą gaudavome bliūdelį sriubos – *balandos* – su retkarčiais pasitaikančia sušalusia bulve, porą šimtų gramų miežinių kruopų košės,

Zenonas Šimanskis
pirmaisiais trenties metais.

Iš E. Mačiulienės
šeimos albumo

paskanintos 5 gramais aliejaus, ir 200 g sužiedėjusios duonos. Tam kartui bado kirminą apmalšinti.

Po pusryčių vėl batus po galva, kojas sukūši į vatinuko rankovę, kurios galą užlenki, kad nebūtų šalta, vieną vatinuko skverną po šonu, kitą ant pečių ir, atrodo, šiuo momentu daugiau nieko ir nereikėtų.

Bet, deja, greitai neužsnūsi: gultuose, lubose, sienų plyšiuose mūsų laukia kraujo ištroškusių blakių armada. Tik pradedi snausti, o jos ir pasipila iš visų plyšių. Kad ir pačiumpi vieną kitą riebesnę, sutraiškai dviem pirštais, bet tai mažai gelbsti. Užmiegi ne blakes išvaikęs, o iš nuovargio. Kai ir tau pasidaro viskas vis tiek...

Užtat visos barako sienos būdavo dekoruotos kraujo potepiais. Kraujuotus pirštus juk reikėjo nusivalyti, o kurgi daugiau, jei ne į sieną. Taip prasidėjo mano ilgas 10 metų kelias į laisvę.

1946 m. rudenį saugumo užverbuotas lietuvis iš Kauno gerindamasis ypatin-gajam įgaliotiniui, o gal ir už duonos gabalėlį, nepagrįstai įskundė, kad mes, keturi lietuviai, ruošiamės pabėgti. Bėgti iš lagerio buvo beprasmiška. Aplink gūdi taiga, gyventojų tėra tik geležinkelio stotelėse, ir tie daugiausia saugumo užverbuoti. Be to, buvo premijuojama už kalinio sulaikymą arba pranešimą apie jį. Visi bėgliai būdavo pagaunami ir, dresiruotų vilkšunių sukandžioti, sargybinių sudaužyti arba nušauti, atvežami prie lagerio vartų ir demonstruojami likusiems kaliniams, kad šiems ir minties nekiltų bėgti.

Netrukus po įskundimo mus išvežė tolyn į šiaurę, į Ižmos sustiprinto režimo lagerį. Čia statėme geležinkelio tiltą per Ižmos upę. Dirbome po vandeniu, suspausto oro patalpose. Betonavome tilto atramas.

Iš čia išgrūdo į Sedz-Koža, į taigą, miško kirtimo darbams. Žiemą gyvenome palapinėse. Jose buvo šalta, bet nebuvo blakių.

1949 m. iš šiaurės lagerių pradėjo atrinkinėti daugumą politinių kalinių ir telkti juos Irkutsko srityje. Po mėnesio kelionės išlaipino Vichrevkoje. Čia papuolėme į buvusį japonų belaisvių lagerį su gražiai sutvarkyta teritorija, su suoliukais ir net su gėlių salelėmis. Kalinių kontingentas čia atstovavo visai Europai ir Azijai, kur tik pražygiavo Raudonoji armija išlaisvintoja. Buvo vokiečių, vengrų, anglų, čekų, rumunų ir kt. Azijai atstovavo kinai, korėjiečiai, japonai, mongolai, Kvantūno armijoje tarnavę rusų emigrantai. Be abejo, ir Sovietų Sąjungos tautų margumynas. Konfesijų ir profesijų – kokių tik nori: krikščionių, musulmonų, budistų, sektantų, Jehovos liudytojų, netikrų pranašų ir visokių kitokių. Buvo čia ir trockininkų, ir garbinančių Staliną, filosofų ir studentų, gydytojų ir invalidų, mokytojų ir moksleivių, o vagių profesionalų – tik vienas kitas.

Šitame lageryje mus sunumeravo. Kiekvienas kalinys savo numerį, nudažytą ant balto audeklo, privalėjo prisisiūti prie bet kurios aprangos iš priekio ir ant nugaros. Taip vietoje pavardės aš buvau vadinamas Nr. 295. Varant į darbą, sargybos viršininkas riktėlėdavo numerį ir kalinys turėdavo pasakyti savo pavardę, vardą, tėvavardį, gimimo metus, straipsnį, kalinimo pradžios ir pabaigos datą. Į darbą lydėdavo sustiprinta sargyba su vilkšuniais, varydavo surikiuotus po penkis eilėje, susikabinus rankomis, kraštinio laisva ranka turėjo būti prispausta prie nugaros. Vilkšunius vesdavo taip, kad jie vos vos negriebdavo už pakinklių. Prieš pajudant kolonai, kaip maldą išklausedavome perspėjimą: „Kolona, dėmesio! Einant keliu nekalbėti, nesidairyti, rankomis susikabinti, neatsilikinėti! Žingsnis į kairę, žingsnis į dešinę –

sargyba šauna be perspėjimo!“ Žiemą ir pavasarį tai didelių problemų nesudarė, bet nuo birželio vidurio staiga pasipildavo milijardai mažų muselių, vadinamų *moška*, kurių įkandimo vieta sutindavo ir taip niežtėdavo, kad atsisakyti malonumo tą vietą pasikasyti buvo beveik neįmanoma. Čia kai kurie sargybiniai ir turėjo galimybę patenkinti savo sadistinius polinkius. Nužiūrėję kokį nors numerį, nubaidžiusi muselę su ranka, sustabdydavo koloną ir tam numeriui liepdavo išeiti iš rikiuotės. O kaipgi čia išeisi, jei perspėjo: žingsnis į kairę ar dešinę – sargyba šauna be perspėjimo. Neina numeris iš rikiuotės. Sargyba šauti negali. Bando už rankovės ištempti. Kiti numeriai laiko ir neleidžia ištraukti. Ką daryti sargybai?

– *Gult visiems!* – surėkia užpykęs sargybos viršininkas.

Kelias purvinas, po lietaus, bet gulamės – reikia vykdyti teisėtus valdžios reikalavimus. Sargyba rėkauja, rusiškai keikiasi, gąsdina – mes tylime. Sargyba nežino, ką daryti. Į vidurių kolonos šauti negalima. Pagaliau liepia stoti, susikabinti rankomis ir eiti toliau. Smagu. Mes nugalėjome.

Parėjus iš darbo ir pavakarieniavus, barakus užrakindavo iki ryto, iki kiaurai perveriančių kūjo dūžių į pakabintą geležinkelio bėgio gabalą, dūžių, skelbiančių, kad reikia keltis ir ruoštis į darbą. Taip kasdien, anot plakato – darbo diena ne 10 valandų, o 600 minučių! Ir dar 5 ar 6 km kelio.

Graži Sajanų aukštumų taiga žiemą. Sniego daug, beveik iki pažastų. Pušų ir maumedžių nukarusios šakos apklotos sniegu, lyg pàpuoštos Kalėdų eglutės. Sniegas purus, silpniausiam vėjeliui padvelkus snaigės skraido lyg pienės pūakai ir saulėtą dieną žėri visais brangakmenių atspindžiais. Taigoj tylu tylu, paslaptinga. Kaliniai taip pat tyliai kerta mišką...

Žiemą į baraką grįždavome ne tik sušalę, bet per dieną braidę po gilų sniegą ir su šlapiais drabužiais, kuriuos po vakarienės atiduodavome į džiovyklą. Likdavome tik su apatiniais. Baraką užrakindavo, o mes liūsdavome po antklodėm.

***

Tą atmintiną naktį zonoje budėjo rytietišku veido bruožų prižiūrėtojas – gal turkmėnas, gal uzbekas. Prigimties apdovanotas aukšta kakta, siauromis akimis, plonomis lūpomis, gelsva veido spalva ir jokių emocijų nerodančia veido išraiška. Nekalbus. Kalinių pramintas Mumija.

Naktis buvo sibirietiška, paprasta. Šaltukas apie –40°C. Dūmai iš kaminų kilo vertikaliais stulpais į beribes aukštumas. Melsvame danguje – nei debesėlio. Tik didelis gelsvas ratas apie mėnulį pranašavo, kad šaltukas greit nepasiduos.

Kažkuris kalinys, matyt, apmąstęs savo gyvenimą, praradimus, susigraudino ir jauduliui nuraminti vidurnaktį užtraukė dūmelį. Mumijai to ir tereikėjo. Rūkyti barake buvo draudžiama. Slampinėjęs prie langų jis pastebėjo degtuko liepsnelę ir, kaip mat atrakinęs baraką, įpuolė ir suklykė:

– *Kas rūkė?* – Tyla. – *Aš jus klausiu, kas rūkė?* – Tyla.

– *Paskutinį kartą klausiu, kas rūkė?*

Užsidengę galvas antklodėmis toliau tylime.

– *Visiems keltis ir eiti laukan parūkyti!* – įsako Mumija.

Dabar prabylame ir mes: pilieti viršininke, dovanok, mes niekadės daugiau nerūkysim ir niekam neleisim, leisk pailsėt – mums rytoj į darbą. Taip ir panašiai.

Bet Mumija ramus ir nepermaldaujamas. Užėjęs į barako galą, pradėjo nutraukinėti antklodes ir varyti iš barako laukan. Išvaro visus tik su apatiniais ir antklodėmis apsisupusius. Keturias brigadas – apie 100 žmonių. Užrakina baraką ir nu eidamas pasako:

– *Rūkykit, aš netrukus ateisiu.*

Lauke gražu. Dangus mėlynas, giedras, „*o mēnuo šašas* (kaip futuristų eilėrašty) *lyg ordinas ant iškilmingos krūtinės dėmesio prašos*“. Gražu, bet neilgam. Greit pasidaro šalta. Lauke apie -40°C . Pradedame trypinėti. Netrukus šokinėti ir bartis. Smerkti rūkalių. O Mumijos vis nėra. Šokinėjame ir drebame nuo šalčio. Pagaliau! Ateina Mumija. Po gero pusvalandžio.

– *Na, kaip, prisirūkėte?* – tyčiojasi.

Pasipylė mūsų prašymai: ir dovanok, ir mes susirgsim, ir mums rytoj planą vykdyt ir t. t.

Bet Mumija nebūtų Mumija, jei ramiu balsu, be emocijų nepasakytų „*Parūkykite dar, parūkykite*“ ir nepaliktų mus dar geram pusvalandžiui.

Dabar patylomis pasipila prakeiskimai Mumijai, kiek garsiau tam rūkaliui. Šokinėjame ir drebame. Keikiamės, kad net velniai pragare kvatoja. Kuo toliau, tuo šalčiau. Po kito pusvalandžio vėl pasirodo Mumija.

– *Na, kaip, dabar jau barake nerūkysit?*

Viską žadame, prisiekinėjame ir prašome, kad tik įleistų į baraką. Mumija neskuba, pažvangina raktais, pasidairo, lyg abejoja ir pagaliau atrakina duris.

Dar ilgai drebėjome po antklodėmis, kol sušilome.

Nuo tos dienos mūsų barake Mumija nepagavo nei vieno rūkaliaus.

***

Būdami šiaurės lageriuose (kartu su kriminaliniais nusikaltėliais) mes turėjome teisę gauti spaudą, siuntinius, nešioti atsiųstus drabužius, rašyti ir gauti laiškus, laisvai vaikščioti zonos teritorijoje. Šiuose, tik politinių kalinių spec. lageriuose, buvo kalėjimo režimas. Po vakarienės barakus užrakindavo (vėl teko naudotis *parašai!*), per metus leido rašyti tik du trumpus laiškus rusų kalba. Sargyba buvo sugriežtinta ir, matyt, idėjiškai apdorota, nes, saugant net ir darbo zonas, šautuvų vamzdžiai būdavo nukreipti į mus. Jokių kalbų su kaliniais, tik oficialūs įsakymai. Buvome sunumeruoti, nukirpti ir galėjome nešioti tik valdišką aprangą, jau šiek tiek geresnę negu 1946 m.

Buvo lageryje ir lengvesnių periodų, bet buvo ir tokių sunkių atvejų, kai atrodė, kad jau neišgyvensiu. Tokiais momentais kalčiau sau į galvą: ir šitai praeis! Ir praėjo.

Neteisūs tie, kas teigė, kad lageryje mūsų darbas buvo nereikalingas, o reikalingos tik mūsų kančios (P. Skebėra). Mūsų gyvybė niekam nerūpėjo. Mes buvome pigi vergų darbo jėga.

Kai kaliniai nusivarydavo, išsekdavo, dalis išmirdavo, į jų vietą atveždavo naujų vergų būrį. Kiekvienas lagpunktas turėjo gamybos planą ir privalėjo, kaip ir kitos organizacijos, jį vykdyti. Buvo imamasi visokių priemonių, kad iš kiekvieno kalinio išspaustų kuo daugiau naudos. Viena iš pagrindinių priemonių – tai maisto davinio reguliavimas. Už darbo užduoties neįvykdymą maisto kiekį mažino, už viršijimą – didino. Kasdien buvo rašomos paskyros, kiekvienam kaliniui paskaičiuojami

normos išpildymo procentai ir pagal juos skiriamas maisto kiekis. Maistas buvo beveik be riebalų, be vitaminų, mažai kaloringas. Pirmūnai, kurie už darbo normų viršijimą gaudavo jo daug, pilvą prikimšdavo, būdavo pažymimi garbės lentoje, bet už 3–4 mėnesių atsidurdavo paliegėlių brigadoje ir buvo vadinami nusivarėliais (доходяги).

1953 m. nusigalavo Stalinas. Trockininkai juokėsi, kai Stalino fanatikai verkė (buvo ir tokių!), o mes džiaugėmės. Po kiek laiko draugai pribaižė Beriją. Lagerio režimas susilpnėjo: nuo aprangos liepė nuplėšti numerius, leido rašyti laiškus gimtąja kalba, gauti spaudos. Ižūlesnius prižiūrėtojus mes pradėjome gąsdinti Berijos likimu. Tačiau vis vien mus laikė liaudies priešais, fašistais. Mes dirbome, mažiausiai galimybei pasitaikius simuliuodavome. Gėrėjomės Sajaną kalnytais, jų viršūnes užklojančiais debesimis, rudenį su nostalgija lydėdavome praskrendančių gervių trikampus ir širdį suspausdavo A. Miškinio eilės:

*Kur jūs lekiat, gervės mano mielos,
Gal rytoj klegėsit pro tėvynę?
Smurtas, melas ir spygliuotos vielos
Mane jauną šičia apipynė.*

*Aš buvau Vorkutoj, Chanavėjui,
Kur nuo šalčio tartum kraujas stingsta.
Akyste tėvynė vien stovėjo,
Pastaptینگam grožyje, kaip sfinksas.*

Nors artėjo kalinimo pabaiga, bet darėsi liūdna, kad jaunystė pražudyta, kad vietoj 17 beveik 27 metai.

1954 m. pradžioje daugelį kalinių iš mūsų ypatingojo režimo lagerio pervežė į Omską, kur telkė kalinius naftos perdirbimo įmonės statybai. Čia privežė daug lietuvių iš Mordovijos lagerių. Atvežė ir mūsų bosų karalių Antaną Kučingį. 1954 m. vasarą viename iš Omsko lagpunktų buvo suorganizuotas pirmūnų suvažiavimas, į kurį įsigudrinau pakliūti ir aš. Po oficialiosios dalies įvyko kalinių meninės saviveiklos koncertas. Salė buvo gana erdvi. Pirmose eilėse sėdėjo lagerių viršininkai, saugumiečiai, sargybos karininkai, kai kurie su žmonomis. Didžiausią salės dalį užėmė mes, darbo pirmūnai. Pranešėjas paskelbia:

*Trentyje.
Apie 1954 m.
Iš E. Mačiulienės
šeimos albumo*

Zenonas Šimanskis
su žmona
Alicija Šimanskiene
(Jenaudyte) sukūrę
šeimą Krasnojarske.
1957 m.
Iš Z. Šimanskio
albumo

– Dainuoja Leningrado operos solistas Pičkovskis.

Į sceną išeina kostiumuotas, nenukirptais plaukais, aukšto stoto artistas. Dainuoja rusų liaudies dainas. Stiprus dramatinis tenoras sulaukia aplodismentų.

– Dainuoja Lietuvos operos solistas Antanas Kučingis, – paskelbia pranešėjas. Darbar į sceną išeina kalinio drabužiais apsirengęs, nukirptais plaukais ir su į trikampį sulankstyta nosinuke – fantazija – kišenėlyje. Estų saviveiklininkų orkestras užgroja Musorgskio operos kunigaikščio Igorio ariją. A. Kučingio veidas keičiasi, susikaupia, darosi skausmingas. Salė nuščiūva. A. Kučingio galingas bosas tiesiai į kalinio širdį: „Погибло все: и честь моя и слава“. Salei užima žadą. „О дайте, дайте мне свободу, я свой позор сумею искупить“. Kokias kalinio širdies stygas gali nepaliesti šie arijos žodžiai, dainuojami galingo, sodraus A. Kučingio boso. Kas darėsi salėje! Žiūrovai atsistojo, trypė kojomis, visa gerkle šaukė: „Bravo!“ „Bis!“ Atrodė, kad siūbuoja sienos ir kilnojasi lubos. Išsigandę čekistai atsistoję pradėjo mus raminti. O Kučingis, nepakartojamas Kučingis, mums dar nenurijus ašarų, užtraukia vėl Musorgskį.

Kai Kučingis nuėjo į baraką, eilė stovėjo jam padėkoti ir nusilenkti. Įvairių tautybių kaliniai.

Šitaip praėjo 10 metų nerūpestingo gyvenimo. Lagerių vadovybės nuomone, buvau aprūpintas darbu, aprengtas pagal sezoną, pamaitintas pagal normą, aprūpintas nakvyne, gerai saugomas. Aš gi buvau be galo laimingas, gyvas išnešęs kaulus iš šio „tautų kalėjimo“ pragaro.

Į laisvę mus varė keturis keturi šautuvais su durtuvais prie vamzdžių gin-

Zenonas Šimanskis
Lietuvoje. 1958 m.
Iš E. Mačiulienės
šeimos albumo

kluoti sargybiniai. Kodėl? Pasirodo, kad palydos dokumentuose buvo parašyta, jog mes vykstame į pasirinktą(!) gyvenamąją vietą – Krasnojarską. Omsko geležinkelio stotyje mus susodino į *Stolypiną* (spec. vagoną kaliniams vežti), užrakino ir po kelių parų kelionės mes atsidūrėme Krasnojarsko paskirstymo punkte.

Čia buvo kalinių turgus. Didžiulė salė pilna vyrų ir moterų, buvusių kalinių. Daugiausia buvo lietuvių, latvių ir vakarų ukrainiečių. Kasdien atvažiuodavo iš Krasnojarsko miesto ir rajonų įvairių organizacijų atstovai ir rinkdavosi sau reikalingus specialistus.

Aš pasilikau Krasnojarsko mieste, kuriame buvo daug lietuvių tremtinių. Iš kalinių mes pavirtome spec. kontingentu. Pasų mums neišdavė, o paskyrė spec. komendantūros globon. Perspėjo, kad iš čia išvažiuoti neturime teisės. Išgelbėjo A+A Nikita Chruščiovas. Po Stalino demaskavimo komendantas davė nurodymą išduoti mums pasus su gudriu įrašu „*положение о паспортах*“.

Krasnojarske neišlaikiau viengungio statuso ir vedžiau lietuvaitę – tremtinę A. Janaudytę. Ji baigė Krasnojarsko farmacijos mokyklą, o aš vakarais vidurinę mokyklą baigiau.

Žmona, kaip jauna specialistė, susiorganizavo paskyrimą dirbti Lietuvoje. 1958 m., palikę saulėtąjį Krasnojarską, išrūkome į Vilnių. Žmona be ypatingo vargo prisiregistravo ir įsidarbino farmacininke. O aš? Kai Lenino rajono vykdomajame komitete pasakiau, kad noriu prisiregistruoti ir dirbti Vilniuje, nes žmona čia dirba, mane priėmęs viršininkas drg. Abišala, pažiūrėjęs pasą, pasakė: „*Pasiimk savo žmoną ir važiuok iš kur atkeliavęs*“. „*Žmona ne „čėmodanas*“, – atsakiau. Šnairai pažiūrėjęs viršininkas teištare: „*Pokalbis baigtas!*“

Rašiau pareiškimus į Lietuvos Aukščiausiąją Tarybą, į Ministrų Tarybą – veltui. Patarė kreiptis į Vidaus reikalų ministeriją. Šios įstaigos skyriaus viršininkas drg. Švarcas, kai pasakiau, kad noriu dirbti ir mokytis Vilniuje, su ironiška šypsena paklausė: „*Kai žydus šaudei, mokytis nenorėjai?*“ Leidimo prisiregistruoti vėl nedavė.

Atsisėdau ant suolo Gedimino aikštėje, suspaudė širdį, liūdna ir graužu pasidarė. Tėvyne mano numylėta, šitiek svajota sugrįžti į tavo, kaip motinos, glėbį! Ir vėl esu varinėjamas kaip benamis šuo! Ką daryti?

Parašiau pareiškimą į Lietuvos KP centro komitetą. Jame išdėsciau, kad jau porą metų veltėdžiau, kad esu varinėjamas nuo durų prie durų, kad negaliu

*Broliai Zenonas
ir Pranas
Šimanskiai tėviškėje
Pieštvenų k. 1958 m.
Iš P. Šimanskio
šeimos albumo*

įsidarbinti, kad valgau svetimų uždirbtą duoną, kad vaiką maitina ir auklėja kiti, kad prisiregistravimo klausimas niekur nesprenžiamas. Ir paprasčiau, kad surastų man vietą gyvenime: arba leistų prisiregistruoti ir įsidarbinti, arba areštuotų ir vėl išstremtų iš Lietuvos. Vogti neisiu ir iš Lietuvos savo noru nevažiuosiu. Įdėjau į voką savo pasą, karinį bilietą ir nunešiau į CK.

Nežinau, kokio CK darbuotojo širdis suminkštėjo, bet po kurio laiko gavau iš Lenino r. vykdomojo komiteto pranešimą atvykti, kur tas pats drg. Abišala mandagiai gražino pasą ir karinį bilietą, pasirašė leidimą prisiregistruoti, netgi pasakė, į kokį kabinetą ir kokiomis valandomis kreiptis. Prisiregistravau ir pradėjau dirbti Vilniuje.

Prasidėjo naujas gyvenimo tarpsnis.

2001 m. kovo mėnesį buvau pripažintas Laisvės kovų dalyviu ir gavau tai patvirtinantį pažymėjimą.

Stasys Santvaras. Laiškai bendraminčiams

Parengė Aldona Ruseckaitė

Kaip prisimena rašytojas Mykolas Vaitkus, Maironis, paklaustas, ar laikas save žemaičiu, atsakydavęs: „*Saugojo mane Dievas nuo tokios nelaimės!*“, ir daugiau nieko nepaaiškindavęs. Taip ir liko mįslė šis poeto posakis. Toks pat mįslingas Žemaičių žemės pakraščio žmogus yra ir Stasys Santvaras, kurio gimtinę Seredžiaus apylinkėse nuo Maironio Pasandravio teskyrė keliolika kilometrų. Išleidęs pirmąją eilių knygėlę „*Saulėtekio maldos*“ (1924), S. Santvaras, jo paties žodžiais tariant, „*išdrįso pasibelsti į Maironio rūmų duris Kaune*“ ir padovanoti Maironiui savo knygėlę. Buvo maloniai priimtas, pavaišintas ne tik arbata, bet ir skaniu stipresniu gėrimu.

Santvaras Maironį laikė savo kūrybos didžiuoju Mokytoju. Galbūt todėl prieš mirtį gavome iš S. Santvaro laiškutį, kuriame jis rašo: „*Kelis dešimtmečius rinkome lietuviškąsias knygas, o dabar susirūpinom, kad jos neatsidurtų išmetamų daiktų tarpe. Savo bibliotekėlės dalį siunčiu Maironio muziejui*“ (Iš laiško autorei 1990 11 02). Ta dalis bibliotekėlės – tai daugiau kaip 400 knygų. S. Santvaras padovanojo muziejui tik autografuotąją bibliotekos dalį. Jau po vyro mirties garbioji ponija Alė Santvarienė persiuntė ir poeto epistolinį palikimą, kuris istorine, kultūrine ir literatūrine prasme yra ypač informatyvus. Laiškų – keli tūkstančiai. Juos parašė daugiau kaip 150 asmenų. Rašė beveik visi žymūs Lietuvos ir išeivijos žmonės: rašytojai, aktoriai, muzikai, dailininkai. Ši epistolinė gausuma atveria 1944–1999 m. kultūros ir literatūros panoramą, supažindina mus su išeivijos rašytojų kasdienybe ir šventėmis.

Stebina iškili S. Santvaro asmenybė: su visais suspėta širdingai ir dalykiškai bendrauti, visiems padėti, visus suprasti. Pirmaisiais okupacijos metais Vokietijoje S. Santvaras buvo Lietuvių tremtinių bendruomenės ir Rašytojų draugijos pirmininkas. Tad darbo ir rūpesčių turėjo nemažai. Bet juk reikėjo aukotis už pasitikėjimą. „*Pirmininko našta yra sunki, bet geresnio mes negalėjom išrinkti, nes tokio kito ir nebuvo. Todėl tenka Jums pasiaukoti*“ (Iš Karolės Pažeraitės laiško 1948 11 30).

Ankstyvaisiais emigracijos metais laiškuose skaudžiai dilgsi viltis sugrįžti tėvynėn: „... gyvenimi žmogus ir lauki, kada vėl galėsi vaikščioti po Vilnių ar panemunės šilus...“ (Iš A. Vaičiulaičio laiško 1948 m.). „O tenai, toje šalyje, pilstyti iš saujos į saują tekančio smėlio srovele bus didesnė laimė negu čia kapitalą sklaidyti“ (Iš J. Brazaičio laiško 1952 m.).

Pagarba, meilė, draugiškumas, pasitikėjimas – šie jausmai taip dažnai reiškiami laiškuose S. Santvarui. Dailininkas Jurgis Okunis prisipažįsta, kad jo jaunon sielon yra įstrigusi orumo pilna poeto išvaizda ir pranašiškas dainiaus žodis. Marija Gimbutienė rašo glaudžianti prie savo širdies S. Santvaro laiškus ir traukianti iš jų nuostabią, nemeluotą, tikrą, neapskaičiuojamą šilumą. O Mykolas Vaitkus laimingas džiaugiasi Santvaro asmenyje radęs gerą bičiulį.

Ponia Alė Santvarienė skausmingai atsisveikino su vyro archyvu: „Kartais atrodo, kad kažką be galo brangaus ištreimiu iš namų. Tai skaudus jausmas. Ką muziejininkai dažniausiai priima kaip dokumentus, man yra dar gyvas, su konkrečia asmenybe susijęs gyvenimas, arba ir pati asmenybė. Vien žinojimas, kad viskas buvo skirta Lietuvai, mane šiek tiek suramina“ (Iš laiško straipsnio autorei 1995 07 12).

Paties S. Santvaro laišku muziejaus fonduose nėra daug. Manau, kad jų vis dar atkeliaus pas mus, nes poetas mėgo susirašinėti. Jo laišakai yra prasmingi, informatyvūs, rašoma daugiausia apie literatūrą, žmones, laikmetį. Reiškiami didelė pagarba adresatui. Tačiau S. Santvaras buvo išdidus, tiesus žmogus, ir jei jį kas nors įžeisdavo, nevengdavo parašyti savo nuomonę ar duoti kultūringą atkirtį. Jau Vokietijoje, vėliau Amerikoje, susiformavo gan skaudus vyresniųjų rašytojų santykis su jaunąja kūrėjų karta. Jaunieji – kaip įprasta – stengėsi sumenkinti, kartais netgi nubraukti vyresnius. „Kodėl mano santykiai su jaunesniąja poetų bei rašytojų karta taip susiklostė, aš kai kada pats savęs paklausiu? Juk aš tiems vyrams absoliučiai nieko pikta nesu padaręs. Atvirkščiai, dar Vokietijoje visą ką galėdamas padariau, kad jų vardai garsiau skambėtų. <...> O kaip jie man už visa tai atsilygino?“ (Iš laiško kun. dr. J. Prunskiui 1970 04 06).

Arba rašydamas 1968 m. balandžio 4 d. rašytojui A. Radžiui, S. Santvaras piktinasi kai kurių žymių meno žmonių pasipūtimu, arogancija, pavydu, savanau-diškumu. „Dėl ko mes neišsitenkam, kodėl nenorime vienas kitam padėti? Skaudu net pagalvoti, bet kartais atrodo, kad mes tiesiog trokštame, jog lietuvių tauta amžiais būtų nesandoros pelkė ar puslaukinių šunų rietenos. Taip dėsīs, kol mes neišmoksime vienas kito nors truputį gerbti...“

Pats Santvaras mokėjo džiaugtis kitų rašytojų knygomis, premijomis, negailėdavo gerų žodžių, pagyrimo ar, reikalui esant, užuojautos. Daugybė žmonių jį vertino, gerbė, mylėjo.

Maironio lietuvių literatūros muziejuje yra Santvaro laišku M. Vaitkui, S. Zobarskui, A. Vaičiulaičiui, B. Brazdžioniui, J. Jankui, A. Alantui, L. Andriekui, K. Almenui, M. Karčiauskui ir kitiems asmenims.

Šiam leidiniui atrinktas pluoštas įdomesnių laišku, kurių kalba, rašyba, skyryba beveik netaisyta. Telioka tų laikų realijų dvelksmas.

Stasio Santvaro laišakai iš Vokietijos

Antanui Vaičiulaičiui

Stasys Santvaras
Pfüllingen, b. Reutlingen
Schlossstr. 22, II
French Zone, Germany,

Pfüllingen, 1947 III 31
Mielas Antanai,

Esi vienintelis žmogus Amerikoje, kuris atsako man į laiškus. Nuoširdžiai dėkoju Pačiam. Aš ši kartą ilgiau tylėjau, nes mūsų krašte buvo kai kurių neišskumų atsiradę. Be to, per tą laiką ir nemaža rūpesčių turėjau. Čia knygos minėjimas, čia premijos, čia vasario 16-ji... Susirinkom, pasiguodėm, pamėginom viltis sustiprinti... Atėjo metas ir Pačiam parašyti. Ir rašau tiesiog iš Vokios. Sako, kad iš čia laišakai ilgai eina, bet ir to kelio tiesumą reikia išbandyti.

Dėkoju, kad „Amerikoj“ pagerbei mano knyga¹, tremtinių spaudoj sukėlusią tokių neskanių pasikalbėjimų. Parašiau tuo reikalu ir J. Aisčiui. Ypačiai man miela buvo skaityti žodžius apie mano vargšę motiną, kuri, tikiu, dabar iš ano gyvenimo palaimingu žvilgsniu seka savo vaiko kelionę...

Ar tiesa, kad palieki „Amerikos“² redakciją? Su Bernardu (Brazdžioniu – A. R.) mes tą žinią aptarėm ir Paties pasitraukimą labai apgailestavom. O gal ir šis mano laiškas tenai jau Paties neras? Su nekantrumu lauksiu atsakymo.

Mūsų gyvenime didesnių pakitimų tuo tarpu nematyti. Jei kas atsitinka – tai jau mums taip įprasta ir kasdieniška. Štai, per metus gyvenam universiteto mieste Tübingene, o vieną šaltą žiemos dieną gavom įsakymą ir Tübingeną palikom. Ne tėvų namai ten buvo, tai ir negaila. Dabar gyvenam Pfüllingen prie Reutlingeno. Negeriau ir neblogiau kaip anksčiau paminėtam mieste. Dvasia dar stipri, o visa kita argi taip labai svarbu? Tik kad greičiau paaiškėtų rytojus, kad metais nesitęstų tas merdėjimas...

Gegužės mėn. šaukiam antrąjį rašytojų tremtinių suvažiavimą. Deja, nei Paties, nei Aisčio tame susitikime nepamatysim. Ir mūsų balso vargu norės kas nors klausyti. Tačiau susirinkti turim, kalbėti turim. Pagaliau, aš jau ir naštą noriu padėti, nes taip ujamam kartais ji darėsi nepakeliama.

Rašytojų metraščių jau pradėjo spausdinti. Ilgai, labai ilgai ta bėda painiojasi. Ak, mielas Antanai, tikriausia įsivaizduoji kaip sunkiai mums čia klojasi! Bet vis dar tebesam gyvi. Štai, „Patria“ be metraščio, artimiausiu laiku išleidžia V. Ramono romaną „Kryžius“, Škėmos ir Gražulio noveles, Zobarską vokiškai ir dar keletą praktikos knygų (žodynų, vadovėlių). Bernardas (Brazdžionis) paruošė „Šiaurės Pašvaistę“, Kirša spausdina „Tolumas“, Jankus irgi jau turi ką parodyti. Tik aš, parblokštasis, tuo tarpu neapsisprendžiu į ką kibti. Viena gi aišku – didesniam darbui nėra nei jėgų, nei sąlygų...

Mano turimom žiniom, paštas iš Amerikos į Vokietiją eina tvarkingai, niekur ilgesniam laikui neužkliūdamas. Prašau tad į „Ameriką“ man siųsti tiesiog, nes iš Kreuzlingeno mane pasiekia tik vienas kitas numeris. Taip pat ir mūsų brangūs svečiai – Paties laišakai – tegu būna siunčiami tiesiog į mūsų dabartinę būstinę. Beje, kur

¹1945 išėjo 4-ji S. Santvaro lyrikos knyga „Laivai palaužtom burėm“.

²„Amerika“ – savaitraštis, ėjęs 1933–51 m. Brooklyne.

kun. Barauskas? Ar mano laiško jis negavo, ar negali atsiliepti?

Už savaitės Velykos. Ak, kad Prisi-
kėlimo šviesa pagaliau apšviestų surambė-
jusias sąžines ir širdis!.. Nuoširdžiai sveiki-
na Patį Alė ir Agas. Prie jų jungiuosi ir aš.

Stasys Santvaras.

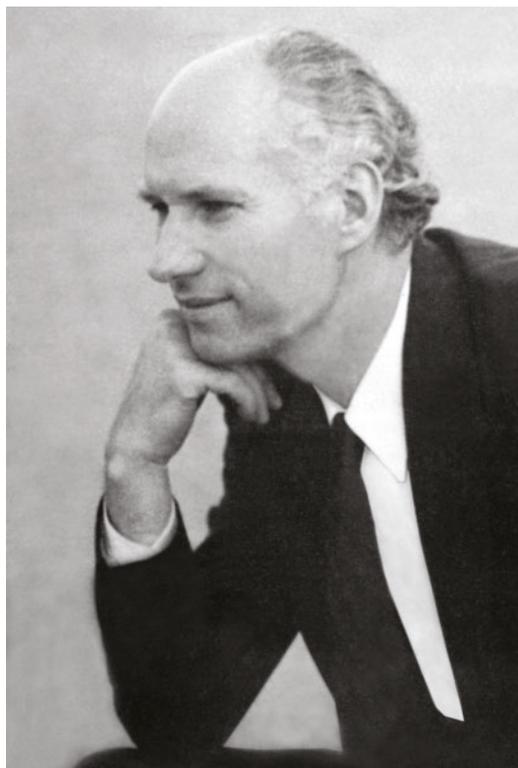
Pfüllingen, 1947 V 17

Mielas Bičiuli,

Ir mes gyvenam naujoj vietoj. Pats atsikėlei
į universiteto miestą, o mum buvo paliepta
universitetinį miestą palikti. Bet mes jau pa-
pratom už viską dėkoti. Dėkojam už naują
buveinę, – padrikusių tarp senų medžių ir
aukštųjų Švabijos kalnų. Pagaliau juk iškraustė
ne iš tėviškės namų, tai ir neturim ko gai-
lėtis. Patį nuoširdžiai sveikinam naujame darbe
ir linkim, kad ten susikaupti galėtum, atras-
tum daugiau laimės ir dar daugiau nuveik-
tum. Iš čia kovo pabaigoje parašiau Pačiam
laišką ir pasiunčiau jį vokiečių paštu. Tikiuosi, kad per šešias savaites Stasys Santvaras
jį Patį jau pasiekė (siunčiau į Brooklyną „Amerikos“ adresu).

Kad ir trumpi Paties laišakai – visada jie mano namams atneša šilumos ir džiaugsmo.
Dėkoju labai ir už pastarą. Ypač už tą siuntinį su visokiom gėrybėm, kurį dar laukiam.
Tai bus pirmoji tiesioginė dovana, atėjusi iš Amerikos mano šeimai. Gali įsivaizduoti, kaip
Alė dėl to jaudinasi. Ir dėl siuntinio, ir kad vis dar jis nesirodo, ir kad Pats siunti. Man
tai labai nesmagu, kad save skriaudi. Juk turiu patikimų žinių, kad iki šiol Amerikoj tūks-
tančių nesusikrovei. Kai Pačiam vieną sykį rašiau, kad mums čia striuka, kad vis labiau
ir labiau reikia diržą suveržti, tai anaip tol neturėjau minties brautis į paties išteklius. Gal-
vojau, kad turi tokių pažįstamų, kurie kartą paims mano adresą ir pasiųs siuntinėlių, ir tai
jiems nebus dideli pinigai. Dabar, pasirodo, Pats vienas tai padarei. Nieko tad man nebelieka
daugiau sakyti, tik – dėkui, dėkui, dėkui... Saldumo mano šeimai tuo tarpu gal dar ir
užtenka, bet cukraus labai trūksta. Taigi į nieką jo nekeisim, o patys sudorosim.

Literatūros lauke – pavasariniai darbai. Birželio 13–14 d. Kirchheime n. Teck, Amerikos
zonoje, šaukiam rašytojų tremtinių suvažiavimą. Labai labai norėtumėm, kad tame suvažiavime
dalyvautum Pats, Aistis (būk malonus, perduok jam tą mano kvietimą), dar vienas kitas anapus
vandenių gyvenantis, na, ir mus palikęs Stepas Zobarskas. Žinoma, atvykti negalėsit, bet ne-
abejoju, kad tom dienom jūsų mintys bus mūsų tarpe, o mes tikriausiai Jūsų nepamiršim.
Suvažiavimą rengiam liet. (lietuviškos – A. R.) knygos 400 metų sukakties ženkle (tam ski-
riama visa birželio 13 d.), o tik po to aptarsim savo draugijos reikalus, aptarsim eilę sumanymų
ir rinksim naują Valdybą, nes senoji jau pavargo, išsisėmė ir nusibodo. Taigi būsiu nuimtas
ir aš nuo savo sosto, jeigu tas neįvyktų – pasistengsiu pats nusiversti. Trumpai tariant –
pakako. Suvažiavimo darbotvarkę, kai tik ji bus atspausdinta – Pačiam pasiųsiu.

Kitas literatūrinio gyvenimo įvykis – išėjo nauji „Aidai“, kultūros žurnalas, redaguojamas to paties K. Bradūno. „Aidai“, gavę licenciją, turėjo būti Rašytojų Draugijos organas, bet ir vėl atsidūrė privačiose rankose. Šį kartą juose šeiminkauja buv. „Tremtinių Mokyklos“ (žurnalas – A. R.) grupė. Tas įvykis, kad buvo aplenktos Draugijos pastangos, yra labai nemalonus man, nemalonus ir Bernardui (Brazdžioniui – A. R.). Naujos licencijos Žurnalui leisti bent tuo tarpu gauti neįmanoma, o minimoji grupė, nors ji mums ir labai artima – visų rašytojų suburti nepajėgs, o kam iš to bus nauda? Va, dėl šito neapgalvoto skaldymosi šiuo metu, kada visu dydžiu išsitiesti negalim, dažnai ir nusvyra rankos. Pats, manau, tą gyvai suprasi ir atjausi.

Yra literatūros lauke ir daugiau negalavimų. Kažkas kažkur vieną kartą pasakė, kad tremty išeina labai daug lietuviškų knygų ir kad visos jos blogos. Na, ir prasidėjo sumišimas prie Babelio bokšto. Dabar jau prieita iki to, kad Švietimo Valdybos knygų leidimo komisija paskelbė spaudoje apeli į rašytojus ir leidėjus, kad neleistų tiek daug knygų ir vis tokių blogų. O tų knygelių per du metus nuo karo pabaigos, įskaitant ir rotatoriaus spausdintas, išėjo tik apie 40 ir nesimato, kad šiemet jų būtų gausu (nėra leidėjų, nėra popierio ir nėra leidimų). Iš tikrųjų, mūsų knygų leidyba šiuo metu yra baisioj susmukimo padėty. Pagaliau, kur yra toks kraštas, kur išeina tik geros knygos? Trumpai tariant, emigrantiniai vėtrai lenda iš pakriūčių ir vis platesnius barus užgula. Todėl viską darom, kad rašytojų suvažiavimas praeitų kitoj nuotakoj ir kad jis daug ką apverstų aukštyn kojom, o po to gal, vienam kitam ir galva grįš ant savų pečių.

Mano šeimoj tuo tarpu ramu. Alė kurį laiką sirguliavo, nėra ir dabar stipri. Būtinai jai reikia pasitaisyti, padidinti svorį, o mūsų sąlygose tai nepadarysi. Tai taip ir stovi po klausukū. Sūnus Agas (tokį vardą pats pasidarė iš Algimanto), nors irgi skursta, bet auga, dėkui Dievui, gražiai ir džiaugsmų iki valios suranda. Vytės Nemunėlio (B. Brazdžionio slapyvardis – A. R.) eilių moka daugiausiai, bet jau ir pats „rašo“, ir improvizuoja savo tekstus. Mūsų nežinioj, mūsų pavojų kupinam kely, tai tikrai Dangaus atsiųsta palaima. Tik kur dar nukeliausim, kur nakvynę gausim? Aš stengiuosi save įtikinti, kad bėgti jau neteks, kad teks tik grįžti, bet kažin ar atkylanti naktis mūsų neparbloš...

Na, bet reikia baigti. Jeigu visi Pačiam tokius ilgus laiškus rašo, juk gali prasikeikti begaišdamas laiką.

Būk sveikas. Dar kartą dėkui už viską.

P. S. Gavau barti, kad Pačiam vardadienio linkėjimų neįdėjau. Tad jeigu ligi vardinių nueis šis laiškas – tarsime, kad Patį širdingai pasveikinom. Visada buvo aktualu, o dabar ypač svarbu paskelbti mūsų raštus svetimom kalbom. Knygų leidykla „Patria“ (J. Lenktaitis) ryžtasi to darbo imtis, bet tam reikia redaktorių ir vertėjų. Angliškai laidai į redaktorių ir vertimų rūpintojus (prozos antologijai) esi numatytas Pats. Tuo reikalu „Patria“ kreipsis į Patį, tad nesikratyk tos naštos.

Stasys Santvaras

Pfilingen, 1947 VII 24

Mielas Bičiuli,

Paties siuntinį gavau ir jau baigėm valgyti. Ir laišką tuo reikalu parašėm. Tik ne aš, o Alė – mat, ji pati norėjo Pačiam padėkoti. Girdi, taip geriau ir gražiau būsią. Manau, kad tą jos laišką jau gavai, o tuo pačiu patyrei, kad siuntinio sulaukėm. Dar kartą nuo-

širdžiai Pačiam dėkoju. Iš tikro, tai buvo mums ir maloni dovana, ir reali parama. Dabar nugirdau (Juozas B. (tikriausiai Juozas Brazaitis – A. R.) pasakė), kad gausiu kavos svarą. Maloniai stebina mane tai, kad Pats dar nepamiršai mano silpnybių. Ačiū, Prieteliau.

Rašytojų suvažiavimo reikalai buvo tikrai susipainioję. Birželio 12–13 d. turėjom susirinkti Kirchheime, bet tuo metu žmoniškiau įsikūrusias lietuvių kolonijas perkėlė į Švabų Gründo kareivines, vadinasi, ir Kirchheimo lietuvius. Teko ieškoti naujos vietos suvažiavimui. Pasirinkom Augsburgą (Vokietija – A. R.), ten liepos 11 ir 12 d. tą subuvimą ir atlikom.

Rašytojų suvažiavimą daugeliu atžvilgių reikia laikyti pavyksiu. Prezidiumą sudarė Faustas Kirša (pirm.), Jurgis Jankus ir Henr. Radauskas, sekretoriatą Vl. Posčiūnaitė ir Paulius Jurkus. Dalyvavo Dr. Vydūnas, Myk. Vaitkus, Keturakis-Vilkutaitis ir daugumas pusamžių ir jaunujų, iš viso 69 rašto žmonės. Išrinkom Draugijos garbės narius (Dr. Vydūną, Myk. Vaitkų, V. Krėvę, M. ir Vacl. Biržišką, Keturakį-Vilk. (Vilkutaitį – A. R.), priėmėm įstatus, parašėm pranešimą dem. pasaulio rašytojams, aptarėm visą eilę aktualijų (išrinkom komisiją Kultūros Fondui organizuoti, nagrinėjom knygų leidimo klausimus, rašytojų organizacijos ir spaudos reikalus ir kt.). Suvažiavimas praėjo mūsų knygos 400 m. sukakties ženkle. Prof. Skardžius paskaitė paskaitą apie M. Mažvydą ir mūsų literatūrinės kalbos raidą, Vydūnas ir dramos aktoriai atliko literatūros vakaro programą, J. Kačinskas su savo choru ir solistais surengė rašytojų suvažiavimui koncertą. Tai tik suvažiavimo griaučiai (smulkesnį aprašymą Jūsų spaudai pasiūšim). Iš tų griaučių kyla du momentai, kurie jau dabar Jus liečia. Pirma, pagal mūsų įstatus – ten, kur gyvena nors 10 lietuvių rašytojų, gali būti steigiamas mūsų Draugijos skyrius. Kad mūsų ryšiai būtų dar tampresni, kad mūsų veikla būtų dar vieningesnė – reikėtų tuojau tokių skyrių suorganizuoti JAV. Kaip Jūs, amerikoniai, pasivadinsit – Jūsų reikalas, bet soarbu, kad Jūs būtumėt mūsų Draugijos nariai. Tuo reikalu rašiau Zobarskui. Judu ir imkitės šio reikalo, įtraukdami, žinoma, į tą skyrių ir tuos lietuvių rašytojus, kurie jau nuo seno Amerikoje. Antra, mūsų prozos antologija angliškai. Labai prašau, kad Pats būtum redaktorium. Kai tik atrinksi medžiagą, padarysi vertimus (ar rasi vertėjus) – išleisti galėsime čia, jeigu Amerikoje tas būtų labai sunku. Tos antologijos reikalą mes čia jaučiam kas dieną, todėl jo atidėlioti nereikėtų. Sunkiau su lyrikos vertimais, bet gal ir tas galima anapus Atlanto? Vienu žodžiu, laukiu Paties atsakymo ir sprendimo. Tuo pačiu reikalu žadėjo Pačiam rašyti Bernardas (Brazdžionis), Juozas B. (Brazaitis) ir Lenktaitis („Patria“ sav. (savininkas – A. R.). Jeigu jau parašė ar dar parašys – bus gerai, bet Pats žinok, kad visi kalbam apie tą patį – lietuvių grožinės prozos tomą angliškai.

Tiesa, naująją rašytojų Valdybą sudaro: S. Santvaras, B. Brazdžionis, H. Radauskas, P. Andriušis ir A. Nyka-Niliūnas. Aštrumų suvažiavime nebuvo, nors mudu su Bernardu ir aštrokai apie tuos aštrumus pakalbėjom. Nuo sostų su Bernardu norėjom nugriūti, bet, kaip matai, nepavyko.

Stasys Santvaras
su žmona Ale
Vokietijoje 1948 m.
Iš S. Santvaro
brolijos fondų

Džiaugiuosi, kad taip šiltai sutikai Krėvę ir nors netiesiogiai atrėmei Vienybės¹ sapaliojimus (skačiau „Amerikoj“ Paties str. apie Šarūną). Prie progos sveikink Krėvę, Aistį ir Stepą (Zobarską – A. R.). Barauskui nerašysiu, nes jis neatsakė į du mano laiškus. Kam gi žmogų varginti, jeigu jis net tokiu metu neranda reikalo atsiliiepti. Būk sveikas, stiprus ir parašyk. Tai mus labai paguodžia. Linkėjimus siunčia žmona ir sūnus.

Tavo Stasys Santvaras

P. S. dar naujiena – pagaliau dienos šviesą pamatė ilgai redaguotas ir spausdintas rašytojų metraštis – Tremties Metai. Pasistengsiu artimiausiom dienom Pačiam jį persiųsti.

Pfüllingen, 1947 IX 13

Mielas Prieteliau,

Mano moteris gavo iš Paties laišką, o aš per Juozapą B. kavos pupelių maišą. Labai nuoširdžiai dėkoju. Tik Alė nusiminė, kad Paties laiškas toks trumpas, o aš žiūriu į kavos maišą ir taip pat liūdžiu – matai, jau kelinta savaitė mano širdis pradėjo blūdyti. Vakar buvau net į Tiubingeno klinikas nuvažiuavęs, bet prie profesorių neprisimušiau, tai ir toliau nežinau, kuo toji mano širdelė nepatenkinta. Bet už kavą vistiek labai ačiū, kas ten bebūtų, o mūsų gyvenime ji labai reikalinga.

Žmonos laiške Pats mini vienuolius, kurie mums maisto siuntinį pasiuntę. Ar tai vienuoliai pranciškonai? Norėčiau gauti jų adresą, kad galėčiau siuntinį gavęs jiems padėkoti. Paties novelių dar negavau, bet knygą esu matęs pas Bernardą. Gal kurią dieną jinais ir mus pasieks. Dėkui, kad ir šiuo atveju mane prisiminei. J. Aisčio knygą J. Grinius „Aiduose“ (5 Nr.) gerokai aptalžė. Mes čia prie tokio tono jau pripratome, bet nemanau, kad Aisčiui tas būtų malonu. Ypačiai, kai uošviui Grajauskui mirus – jo namuose ir taip negali būti linksma...

Dabar pora Draugijos (Rašytojų – A. R.) prašymų. Paskutiniame rašytojų suvažiavime priėmėm pranešimą demokratinių kraštų rašytojams. Manėm, kad galėsime čia išversti jį į anglų ir prancūzų kalbas. Bet vargas su vertėjais. Avietėnaitė išvažiavo į Angliją, o Kamantauskas irgi visai paliego – jo širdies reikalai prastesni už manusius. Matyt, kad aštuoni metai nenormalaus gyvenimo pradės sparčiau mus naikinti. Bet kol krutam – reikia veikti. Labai prašau Patį susijungti su LAICu (jiems Elta visą biuletinį apie rašytojus nusiuntė) ir paprašyti, kad jie kontakte su Pačiu biuleteny esantį mūsų pranešimą išverstų į anglų kalbą ir išsiuntinėtų žymiesiems Amerikos rašytojams, visuomenininkams, kultūros bei literatūros žurnalams ir kt. spaudai. Atleisk, kad aš Patį vis apkraunu darbais ir prašymais, bet kitaip negaliu. Tikiu, kad mūsų pranešimas Pačiam patiks ir jau vien dėl to Jūs jį ten plačiai išnešiosit... Mano manymu, pats metas megzti artimesnius santykius ir pažintis su Amerikos rašytojais. Imkis to žygio, Antanai.

Aiščiau matau ir suvoki, kad labai svarbus reikalas, tai mūsų gelbėjimas iš europinio purvo. Kaip begalėdami susieikit, pasitarkit, paplanuokit ir nors po vieną kitą kolegą pradėkit atsiimti į Ameriką. Draugijos narių sąrašą Zobarskui pasiunčiau. Tuo reikalu jau spėjau pakiršinti ir Būdovą, nors jis dar „žaliaragis“ ir vargu ar begalės ką padaryti. Man buvo svarbu, kad jis su Patim tuo reikalu užmegztų ryšį.

Suvažiavime išrinkome šešius Garbės narius – V. Krėvę, Vydūną, M. Vaitkų, Myk. ir Vacl. Biržišką ir Vilkutaitį. Tai ne dėl

¹„Vienybė“ – JAV lietuvių liberalinis savaitraštis, ėjęs nuo 1920 m. Niujorke.

to, kad juos tik pagerbtumėm, bet kad jų dvasią šiom sunkiom dienom sustiprintumėm. Labai būčiau dėkingas, kad ta išrinkimo proga Pats paorganizuotum (ir Pats parašytum) apie tuos mūsų Garbės narius Amerikos lietuvių spaudoje. Ypačiai apie V. Krėvę, esantį dabar Jūsų tarpe. Tas būtina kaip atsvara prieš Tysl. (Tysliavos – A. R.) pamfletą. Nebark, nerūstauk ir mano prašymų neatmesk. Sveikiname Patį nuoširdžiausiai – žmona, sūnus ir aš.

Tavo Stasys Santvaras

Beje, o kaip eina stumti į priekį mūsų prozos antologiją anglų kalba?

Pfüllingen, 1947 X 23

Mielas Bičiuli,

Nespėjau Pačiam atsakyti į vieną laišką, o jau atėjo antras. Nuoširdžiai dėkoju.

Prozos antologijos kelias į anglų kalbą man jau ryškėja. Tuo reikalu ne kartą kalbėjau ir su Brazaičiu, ir su Lenktaičiu. Dabar ir Pats mane tuo reikalu apšvietei. Lenktaitis taip pat šiom dienom gavo Paties laišką. Seniai aš jį raginau Pačiam parašyti; dabar, atrodo, jau atėjo ta diena, kada judu antologijos reikalu užmegsit ryšį.

Apie N. Rastenio vertimus Lenktaičiui taip pat pranešiau. Manau, kad ir tuo reikalu jisai į Patį kreipsis. Man tik rūpi – ko verti tie vertimai? Ar Pats esi juos matęs ir skaitęs. Išleisti čia juos būtų galima, tik reikia, kad tie vertimai būtų geri. Mes čia jiems patikrinti turim Kamantauską, bet jis, daug smarkiau negu aš, susirgo širdim. Taigi ir N. Rastenio vertimų redakcija turėtų gulti ant Paties pečių. Suprantu, kad sunku, bet kitaip neina.

„Old Lithuanian Songs“ ir „The Daina“, mūsų akimis žiūrint, reikėtų būtinai išleisti (jeigu tų knygų Amerikoje jau negalima gauti). Ir tuo reikalu leidėjas yra painformuotas. Reiktų tiktai jam tuos leidinius atsiųsti, nes čia mes jų niekur negausim.

Mūsų Draugijos skyrium Amerikoje domisi ir J. Aistis, tad jam įstatų nuorašą ir pasiūsiu – bent tuo sumažinsiu Pačiam kraunamą naštą. Man atrodo, kad Skyrius ten labai reikalingas – jis galėtų nemaža nuveikti. Štai, Pats rašai, kad sunku su vertėjais. Jei į Skyrių sutelksit visus jau ten giliai šaknis įleidusius – gal galėsit ir įpareigoti juos, apkrauti degančiais darbais, sudominti tais darbais, užmegzti ryšį su tikrais amerikonais, rasti šių tarpe draugų ir t. t. Šitaip veikiant – gal ir poezijos antologija anglų kalba galėtų atsirasti.

Dabar siekiu antrąjį Paties laišką. Gąsdinti, Prieteliau, Paties nenoriu, bet mano sveikata gerokai aplūžo – visą laiką jaučiu, kad širdį turiu, o tai nemalonu. Tačiau ir nenuostabu – gyvenimas ne palmėm klotas. Štai, vakar mus pritrėnkė žinia, kad Vilniuje nuo širdies priepuolio mirė Balys Sruoga. Tikrai, vyrai kaip ažuolai griūva...

Dėkoju, kad paspaudei Inf. Centrą. Atrodo, kad ne veltui – mus per Švedų spaudą pasiekė žinia, kad mūsų pranešimas dem. pasaulio rašytojams jau atsidūrė J. T. O. (Tikriausiai Jungtinių Tautų Organizacija – A. R.)

Paties pastabos dėl rašytojų keldinimo į aną pusę Atlanto teisingos. Pirma mes turim čia ištirti, kas jau popierius turi (man šiom dienom atsiuntė p. Pr. Lapienė), kas jų dar neturi, kas nori važiuoti, o kas nenori. Tai bus nedelsiant padaryta. Tada ir pavardes Pačiam atsiūsiu. Tuo tarpu tiek galiu pasakyti – nuotaikos pas mus keičiasi. Pav., aš pats nenorėjau važiuoti, o dabar matau, kad reikia bėgti iš šito pragaro.

Darbo mūsų broliai nebijo. Sunkiau bus su garbingojo amžiaus vyrais, o pusamžiai ir jaunimas po tokios praktikos, kokią mes turėjom per pastaruosius 8 metus – sugebės įsikurti.

Dėkui, kad vienuoliams padėkojai, bet jų siuntinio iki šiol dar negavom. Labai gaila būtų, jeigu tas siuntinys žūtų. Gal gali pasiteirauti, kada ir kokių adresu jie išsiuntė?

Daug nuoširdžių sveikinimų siunčia Alė ir Agas. Spaudžiu dešinę ir už visus rūpesčius dar kartą dėkoju.

Stasys Santvaras

P. S. Šiom dienom „Mintis“¹ atspausdino atsiliepimą apie Paties knygą. Tiesa, vietomis naivokas tas atsiliepimas, bet kritiko turėta daug geros valios ir norų, todėl siunčiu Pačiam iškarpas – galėsi Pats su tais žodžiais susipažinti.

Patiriam, kad Kairys-Tautginas² ir ten jau pradėjo veikti. Gerai, bet žiūrėkit, kad nesulauktumėt tokių „malonumų“, kokių čia jis padarė B. Rutkūnui ir Andriui.

Pfüllingen, 1947 XI 24

Mielas Antanai,

Ateina Kalėdos, bet ar sujaudins Jos ir geros valios žmones? Artėja Nauji Metai, tik ar Jie duos atsikvėpti raudančiom ir dejuojančiom tautom?...

Nelengva man tarti – būk laimingas, bet visa širdimi linkiu, kad savo laimę rastum (tegu būna leista dar ir tokiom sąvokom kalbėti). Svarbiausia gi – būk sveikas. Tokie yra mūsų šventiniai linkėjimai Pačiam. Juos siunčia Alė, Agas ir aš.

Stasys Santvaras

Pfüllingen, 1948 III 17 0.30 min.

Mielas Antanai,

Prieš mano akis Paties laiškas, rašytas Thompsone (JAV – A. R.) 1947 m. gruodžio 27 d. Nesistebėk, kad šią ramią nakties valandą atsisėdau į jį atsiliepti. Jis, mat, atėjo man sunkiu metu. Žiemą kelis kartus sirgo vaikas, sykį sirgo Alė, o tuo pat sykiu buvo valdybos posėdžiai, turėjau važinėti į Amerikos zoną ir rengti vasario 15 d. šventę. Per tuos „klapatatus“ nebuvo kada atsisėsti prie stalo, susirinko laiškų krūva, tai dabar imu po vieną ir atsakinėju. Žinoma, pirmiausia rašau į Ameriką, nes tikiu, kad iš ten pakils šviesa ir ateis mūsų laisvė.

Sniegas, kuriame su Aisčiais išmynėt Marianapolio (JAV – A. R.) sode taką, žinoma, jau sutirpo. Tačiau aš ir dabar pavydžiu Jums to atsikvėpimo. Mes čia gyvename ant žarijų. Gal dėl to ir sniego per visą žiemą beveik nematėm. Laukiam dienos ir valandos, ir beveik pradedam apčiuopti, kad ji, kaip užnuodyta strėlė, jau į mus artėja. Beveik kas dieną, kai tik savi susitinkam, sprendžiam tuos pačius klausimus – kur bėgsim, kaip bėgsim, ar rasim kada pastovesnę užuobėgą, iš viso, ar spėsime nuo sunaikinimo pabėgti. Tai liūdna, bet mes jau į viską su šypsena žiūrim. Pasidarėm pabėgėliai profesionalai.

Dėkui už rūpinimąsi mano sveikata. Taip, ji gerėlesnė, bes stiprybės širdies pusėje nėra. Šiom dienom vėl rengiuosi nuvažiuot į Tübingeno klinikas, kad gydytojais dar kartą pajieškotų, kas gi ten atsišriubavo ar nutrūko. Tik netikiu, kad šiose sąlygose galėčiau visiškai atsigausti. Per daug širdis apkrauta, per mažą ramybę, kuri tokiais atvejais reikalinga kaip kūdikiui motinos pienas. Pagaliau, kas bus, tegu būna!

¹„Mintis“ – literatūros, meno, mokslo žurnalas, ėjęs 1946 m. Vokietijoje.

²Kairys Anatolijus, rašytojas, Vokietijoje žurnalo „Tremtinių mokykla“ redaktorius.

Affidavitai¹, kaip Pats teisingai įspėjai, guli stalčiuje. Net nemėginau jų užregistruoti, nes ne mano jėgom įsigyti anos zonos pilietybę. Dažnai ši reikalą aptariam ir su Bernardu (Brazdžioniu – A. R.), mėginam kartais net pakombinuoti, bet vis tebesėdim vienas Ravensburge, o kitas Pfüllingene. Kalba žmonės, kad Amerika atsidarys savo konsulatą ir šioj zonoj; jei taip įvyks – tada gal ir pajudėsim „už jūrių marių“.

Literatūrinių problemų turim. Norim išleisti dar vieną tomą „Tremties Metų“², už kelių dienų rengiuosi nusikasti į Detmoldą Vydūno pasveikinti (mes jį žadam pagerbti savo suvažiavime), dar negaliu atsipeikėti ir nurimti po vasario 15 d. šventės, kur premija buvo įteikta ir V. Ramonui, sukėlusiam visą audrą kairiojo sparno prūdeliuose. Buvom berengią spaudai 1-jį Draugijos žurnalo „Skaitymų“ numerį, bet šiom dienom DP spauda vėl turi gauti naujas licencijas, tai šis mūsų žygis, bent tuo tarpu, laikytinas įstrigusiu. Beje, džiaugiamės, kad susiorganizavo JAV lietuviai rašytojai, tikime, kad jie padarys tai, ko mes čia negalim padaryti – įsiverš į angliškai skaitančią visuomenę. Būtų ir daugiau planų, bet jie vis sunkiau ir sunkiau realizuojami. Mane slegia dar ir tai, kad ir rašytojai jau pradeda pusiausvyros netekti. Atrodo, kad svetima žemė mus nejuokais ima kankinti. Na, bet nepasiduosim!

Eilių tuo tarpu neturiu. Ir neturiu kada jų rašyti, bet rengiuosi paimti save į rankas. Jei kas pasiseks parašyti – atsiųsiu. Kitus raginu ir dar paraginsiu, kad Paties rūpesčių nepamirštų.

Nors per vėlai nueis šis mano laiškas, bet Alė, Agas ir aš linkime Pačiam linksmų Prisikėlimo švenčių.

Būk sveikas, nepamiršk mūsų.

Stasys Santvoaras

Pfüllingen 1948 birželio 14 d.

Mielas Antanai,

Nebark manęs, kad ilgai tyliu ir neatsakau laiku į Paties malonų žodį. Nespėju. Visą šį pavasarį daug keliavau. Ir daugiausia vis Draugijos reikalais. Jau buvau sutaręs metinį suvažiavimą Garmische, bet poryt mes gausim naują pinigą. Žinoma, ir labai mažai gausim, todėl planai griūna ir nežinia kada juos atstatysim. O suvažiavimo jau reikia. Tremties gyvenimo sąlygos kaip sunkūs svarsčiai mus tempia į dugną. Ten gi apaugome maurais, apsiguldėm dumbliu ir knaisomės neapsakomai tingiai. Nebėr entuziazmo, nebėr veržlumo, nebėr jiejokojimų, o yra tik salioniniai pokalbiai arba dėbčiojimai, šnairavimai ir pasisvaitydymai netašytu grubiu žodžiu. Galvojau, kad šių metų suvažiavime ypačiai tom temom išsišnekėsime, o tada gal ir atkusim. Deja, pasimatymas visų su visais nukyla gal net į kitų metų pavasarį (jei biliai ir kitoki perversmai iš viso nesugriaus mūsų čionykščio smilkimo).

Balio Sruogos kacete rašytus veikalus turi p. Sruogienė, gyvenanti Bonn a. R. Mes padarėm visa, kad jo kūrinių pomirtinė laida būtų išleista, bet viskas juda iš lėto. Sunkiai eina mums su žurnalu ir antruoju tomu „Tremties Metų“. Tačiau nenusimenam. Štai, vienas redaktorių, H. Radauskas, atsistatydino, tai surasim kitą ir, kol dar čia esam, mėginsim judėti. Labai džiaugiuosi, kad pats rūpiniesi angliškąja mūsų prozos antologija. Ir labai

¹Affidavitas – iškvietimas, leidimas išvykti į JAV.
²„Tremties metai“ – metraštis, išleistas 1947 m. Tübingene (Vokietija).

gerai, kad Amerikoj Jūs įkūrėt Rašytojų Draugiją. Aš neabejoju, kad Jūsų Draugija ras kelių ir ten įvairiom formom pasireikšti.

Mes vis tebelaukiame grįžimo dienos. Bet atrodo, kad per Atlantą teks perplaukti. Bijau, kad daugumas susižavės naująja žeme ir ten įleis šaknis nebeišraunamas. Vargšai mes, vargšė mūsų Lietuva.

Tuo tarpu esam gana sveiki. Ir, dėkui Dievui ir amerikiečiams, dar nenuplyšę ir nevisai alkani. Alė ir Agas siunčia pačiam daug širdingų sveikinimų. Į jų gretą jungiuosi ir aš. Būk sveikas.

Ir nors retkarčiais parašyk.

Statys Santvaras.

Pfüllingen, 1948 VII 6

Mielas Bičiuli,

Prieš porą dienų gavome dovaną iš Amerikos. Siuntinys ėjo per Kopenhagą ir Hamburgą. Atsiuntė jį Paties vardu Send bendrovė. Atidarę dėželę, radome du kilogramus kavos pupelių (nedegintų) ir du kilogramus cukraus. Žinoma, tai buvo šventė mūsų pastogėje. Nuoširdžiai dėkoju, Antanai. Pas mus, įvedus naująją vokiečių markę, gyvenimas vėl keliais laiptais krito žemyn. Tai toks siuntinys jau reali atrama tam, kurį srovė pagavo ir nuo kranto plėšia. Cukrus, aišku, liks namie, o kavą gal į kitokias vertybes iškeisiu, nors kartais norisi ir patiems pasmagurianti.

Neseniai parašiau Pačiam laišką. Kadangi tų laiškų nemažai prirašau – neatsimenu dabar, ką ten esu Pačiam dėstęs ir aiškinęs. Žinoma, mūsų gyvenimėlis visą laiką kaip įtempta styga. Esame labai arti visokių niekšybių šaltinio, tai ir pastovesnės ramybės neturime. Tačiau šiuo metu nuotaikas užvaldė ana paminėta naujoji vokiečių markė. Vokiečių gyvenimui ta pinigų reforma buvo reikalinga. Bet vokiečiai ir naujų markių greitai prisilukštens, nes jis savo žemėje ir savo pirkioje. Visai kitokia mūsų padėtis. Bent tuo tarpu mūsų visuomeninis ir kultūrinis gyvenimas visai apmirė. Štai, liepos 27–29 d. Garmische turėjęs įvykti rašytojų suvažiavimas, dėl pinigų stokos yra atšauktas. Neišeina jau buvęs spaustuvoje mūsų Draugijos žurnalas, manau, kad ir knygų leidyba turės labai sumenkėti. Bet neverkiam ir rankų nelaužom. Esame jau ne vieną purvyną perbride, perbrisim ir šį skurdo lauką.

Džiaugėmės Amerikos bilium (įstatymas – A. R.). Žinoma, kad visi tuo nepasinaudosim. Bet gi ne viena tūkstantinė mūsų tautiečių pasieks laimės šalį. Ar man pasiseks su šeima tuo įstatymu pasinaudoti – šiandien sunku įspėti. Bet affidavitus turiu, tai eilėn prie konsulato pamėginsiu stoti.

Kaip gi Pats gyveni ir ką naujo dirbi? Apie save beveik nieko man neparašai, tai mažai ką ir nežinau. Aš graužiuosi, kad suvažiavimo nebus. Mūsuose jau labai reikia susidrausminti, reikia apsnūdima, apatiją ir irzlumą išjudinti ir apvalyti, o suvažiavime tas būtų buvę galima. Deja!.. Raminuosi tuo, kad per „atostogas“ gal pats atsigriebsiu.

Nuoširdžiai Patį sveikina Alė ir Agas. Priimk ir jų širdingą padėką už dovaną.

Būk sveikas.

Stasys Santvaras

Stasio Santvaro laišakai iš JAV

Leonardui Andriekui

D. G.

Tėvui Leonardui Andriekui, D. F. M.,

LRD-jos Pirmininkui,

Brooklyn, New York

Mielas ir gerbiamas Pirmininke,

Jau kuris laikas, kai esu gavęs Tamstos laišką, raginantį mane sugrįžti į Lietuvos Rašytojų Draugiją. Neskubėjau į tą laišką atsiliepti, nes mačiau, kad esate labai užimtas Pranciškonuose. Tikiuosi, Tamstos našta bus gerokai palengvėjusi.

Bandau įsijausti į Tamstos rūpestį dėl to rašytojų solidarumo ir jų etinės kultūros. Ar galėtumėt pagalvoti, kad man tie dalykai nėra skaudūs? Juk LRD iki šiol gyvena mano rašytais įstatais, iki šiol tebeskiria literatūros premijas, pasiremdama mano rašytom taisyklėm (tiesa, jau išgirdau balsą, kuris pats vienas norėtų visas premijas pasiimti (sic!). Tuo metu, kai absoliuti dauguma kolegų rūpinosi tik savo asmeniniais reikalais, aš kelis metus sugaišau visų vargais besisielodamas. Tačiau dėl to nesiskundžiu. Galgi net parafrazuodamas Vaižgantą, galėčiau tarti, kad anie praeities darbai ir dvasinio pasitenkinimo man teikė.

Tačiau šiuo metu jaučiuosi labai prislėgtas ir vienišas. Iš tikro, nenorom įsitikinau, kad, dvidešimt metų kartojant vis tą patį neigimą, galima žmogų ne tik apšmeižti, bet ir suniekinti. Todėl, turėdamas progą, galit pasakyti savo bičiuliams, kad jie mane priveikė. Bet ir šiuo metu aš dar nesiryžtu į pesimizmo marias nugrimzti, mano tikėjimas gal tik truputį yra menkesnis už mano „draugų“ tikėjimą: ateis laikas ir Viešpats atsiųs žmogų, kuris be asmeniškumų, be klastos, be įtūžimo sugebės pažvelgti ne tik į mano, bet ir į visų mūsų darbus, kurie dabar vienu yra liaupsinami, o kitų į niekus verčiami.

Visą gyvenimą stengiausi nedaryti lengvapėdiškų sprendimų, visadaėjau atviru veidu ir atvira širdimi, tad ir mano pasitraukimas iš LRD nebuvo lengvapėdiškas žingsnis, gal net atvirkščiai – sunkus ir sopulingas. Ir jis padarytas ne dėl to, kad po kurio laiko vėl būtų žengta atgal. Antra vertus, ar nors vienas LRD narys, kai aš iš draugijos pasitraukiau, nors pusbalsiu apie tai prašneko? Kiek turiu žinių, buvo ir tokių, kurie pasidžiaugė savo „veiklos“ pergale...

Mielas pirmininke, nuoširdus dėkui už rūpestį, bet aš jau niekad į LRD nebegrišiu. Taip, matyt, buvo mano lemties knygoj nuspręsta.

Tenka nugirsti, kad kai kada vis apsilankote Bostone. Būtų labai gera, kad kitą kartą, kai vėl čia lankysitės, užsuktumėt valandėlei ir pas mane. Reikia gi aptarti F. Kiršos raštų rinkinio pobūdį ir apimtį. Jau rašiau Tamstai, kad jo užrašų atranką padariau, tam reikalui skirdamas 6 ar 7 mėn. savo atliekamo laiko. Ar dėsime tuos jo užrašus į nespausdintų raštų rinkinį? (Pirm. Al. Baronas buvo nusistatęs nedėti). Žinoma, galima velionio F. Kiršos bylą ir laiškais aptarti, bet gyvas žodis, kaip man atrodo, būtų aiškesnis ir konkretesnis. Tad ir lūkuriuosiu Tamstos apsilankymo.

Dar kartą dėkodamas už prisiminimą mano nesusipratimų su LRD, labai prašydamas mano nusistatymo nelaikyti koku nors kvailu ožiu, jungiu Tamstai ir LRD valdybai geriausius ir gražiausius linkėjimus.

A. Santvaras

Rašytojui Kaziui Almenui

Bostonas, 1973 V 2

Gerbiamas, Mielas Daktare Kazimierai,

Tamstos laiškas man buvo tokia staigmena, kad tiesiog buvo galima nuo kojų nuvirsti! Apie mudviejų pokalbį aš anaip tol taip gerai negalvoju kaip Tamsta. Iš tikro, jei būčiau iš anksto žinojęs, kokio tikslo vedinas Tamsta nori su manim susitikti, aš būčiau temas apdūmojęs, joms pasirengęs, daugiau susitelkęs. Dabar man atrodo, kad mudviejų pasikalbėjimas tebuvo tik improvizacija, tiesiog nuoga improvizacija. Jei ir tokius mano plepalus Tamsta taip gražiai vertini, tai man tikrai ir maloni staigmena, ir didelė paguoda. Žinot, ne kasdien ir ne kasmet šitokių nuomonių aš susilaukiu ir jaunesnės generacijos žmonių. Tik dėl to, sulaukus Tamstos laiško, buvo galima pusiausvyros netekti ir iš džiaugsmo butelį degtinės išgerti...

Nuoširdžiausias dėkui Tamstai už tą laišką.

Atvirai šnekant, niekad neturėjau pagundos atsiminimams rašyti. Nors ir gausų būrį žmonių pažinau ir visokių „verslų“ turėjau, ir sėkmių, ir nesėkmių patyriau, niekad man nesivaideno, kad mano šnekos apie tai būtų kam nors įdomios. Tiesa, vieną kitą įvykį, vieną kitą išgyvenimą mėginu užrašyti. Pvz., esu įpusėjęs rašyti anekdotus apie op. Daną¹, nes jų prisirinko nemenkas pluoštas – juokingų, keistų ir net kvailų. Kaz. Barėnas kelis metus iš eilės ragino mane parašyti atsiminimus apie komp. St. Šimkų. Ir tą darbą jau esu gerokai pastūmęs į priekį, bet vis dar nepajėgiu jo baigti. Savo esme tie darbeliai bus memuarai, tik, žinoma, ne tas, ko Jūs norėtumėt.

Dėkui Tamstai už tokias įdomias ir apmąstymo vertas sugestijas. Tik... visiems mums yra didelė problema – laikas (ką jau bekalbėt apie tokius „jaunuolius“ kaip aš!). Jei mano laikas nebus staiga sudegintas, mėginasiu atsiminimų knygą suplanuoti. Aišku tik, kad nei šiandien, nei rytoj nebus laiko prie to darbo atsisėsti.

Tamstai išvykus, baigiau skaityti „Šienapiūtę“² (tikras žioplumas – nesusipratau paprašyti autografo). Veikalas mane stipriai įtraukė į savo žmonių išgyvenimus ir nuotykius, beskaitydamas nepajusdavau, kad jau 2 ar 3 valandos ryto (ogi vis dar reikia keltis ir į darbą bėgti), bet tik vėlūs vakarai ir naktys ir yra mano skaitymų metas. Man įdomiausias veikalo personažas ir savo lemtim, ir gyvenimo prasme yra Marius. Savotiška, beveik mistiška yra Giedraitienė, o jau tikrai nusidėjimo verta mergina – Liudvika Dabulskytė. Tie trys personažai man lyg šneka, lyg guodžiasi, kad Tamsta dar turėtum su jais susitikti, nes jų buities istorijos dar nėra baigtos. Du didikai – Dabulskis ir Giedraitis, apsupti ištikimos šlėktos, yra tikrai stiprus epochos paveikslas. Apskritai, „Šienapiūtė“, kaip nuotykių romanas, yra labai įdomus ir savo siužetu, ir kompozicija, ir įvykiais, ir žmonėmis. Kai kas, žinoma, aiškina, jog tai yra nuotykių veikalas, kokių mes tikrai stokojam, bet aš sakyčiau, kad „Šienapiūtė“ yra ir kandžios satyros kūrinys. Mano manymu, satyra prie ano laikotarpio tiesiog lipte prilimpa.

Dėkui už tą veikalą. Ir tegu gerieji dievai Jus įkvepia, kad pajėgtumėt daugiau tokių darbų įveikti!

Tamsta tikrai apčiuopi epochos kvapsnį, atkuri gyvybingus ir spalvingus praeities žmones. Labai norėčiau, kad mano linkėjimus išgirstum: rašyk Lietuvos didikų gyvenimo trilogiją! Aš nelendu su patarimais, tik fantazuuju: I trilogijos dalis – dar gryni lietuviškai didikai, dar be kraujomaišos su lenkais ir kitais slavais (žinoma, jų charakteriai

¹Opera „Dana“ ilgai nebuvo skaitoma, jos istorija pasidarė graudi ir juokinga.

²„Šienapiūtė“ – K. Almeno romanas, 1970.

ir jų dramos), II dalis – Žečpospolitos don Kichotai (matau, Tamsta, juos jau gerai pažįsti), III dalis – išsigimimas ir mirtis (čia man prisimena mano tėviškės – Seredžiaus Belvederio – grafi Burbos; šauni ir nekvaile tai buvo giminė, bet vyrai parsivežė iš Paryžiaus „prancūzišką ligą“, ta nelaimė visą giminę ir sunaikino – dvi netekėjusios Burbaitės mirė 1917–1918 m.).

Būtų didelis dalykas, jei Tamsta tokį ar kitokį tos tematikos veikalą parašytum. Lietuvos dvarai, kaip kalbėjom, mūsų literatūros dar beveik neliesta medžiaga.

Sveikinimai Poniai. Dar sykių dėkui už laišką.

Jūsų St. Santvoaras

Rašytojui
Mykolui Karčiauskui

Bostonas, 1986 IV 9

Mielas Kolega Mykolai,

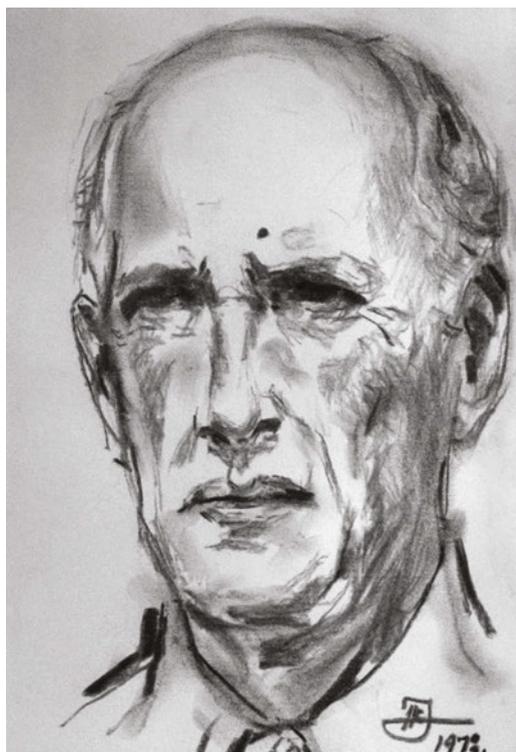
Nuoširdžiai dėkoju už dovanas – „Tarybų Lietuvos enciklopedijos“ I tomą, „Pavardės“ („Lietuvių pavardžių žodynas“ – A. R.) ir dail. A. Samuolį. Visi trys leidiniai įdomūs ir vertingi. Tik baimė ima, kad aš galiu per giliai įbristi į skolą, o tada kuo ir kaip aš Pačiam atsilyginsiu? Džiaugiuosi, kad neskubi per greit manęs pamiršti.

Enciklopedija, kaip ir daugumas enciklopedijų, kai ko galėtų nebūti, kai ko trūksta, o kai kas galėtų būti ir kitaip aptariama. Tris dienas tomą studijavau, radau apstą įdomių ir vertingų straipsnių, apstą informacijos. Bendras išpūdis – paguodžiantis, jis sukelia pagarbą enciklopedijos redaktoriui ir bendradarbiui.

Pavardžių žodynas, jeigu taip galima sakyti – liberalus. Man regis, dėl kai kurių pavardžių lietuviškumo nederėtų abejoti, o žodyno sudarytojai abejoja. Na, jie apie tuos dalykus geriau už mane išmano, tai nėra ko ir man į ūkaną bristi. Apskritai – tai vertybė, kokią labai sunku pasverti, reikia tik džiaugtis, kad ji jau skamba mokslų gyvenime.

Dail. Ant. Samuolio monografija – su jautriu ir gyvu jausmu parašytas veikalas. Toji Paties dovana irgi man pateko, nes dail. Vikt. Vizgirda tą veikalą jau gavo iš kitų rankų, kai pasakiau jam, kad gerb. Mykolas atsiuntė jam Samuolį, jis man trumpai atsakė: „Padėkok gerb. Mykolui, aš tą monografiją turiu, tą egz. sau pasilaikyk“. Tai gražus dėkui Pačiam ir už tą dovaną.

Kaip žinai, gavau pluoštą Vilniaus periodikos. Neseniai „Literatūroj ir mene“ skaičiau pirm. Maldonio pranešimą, skirtą rašytojų suvažiavimui, skaičiau to suvažiavimo aprašymą, skaičiau ir Paties pasisakymą, nors vieną užuominą, kad ir mes dar gyvenam. Tie dalykai

Stasio Santvaro portretas. Dail. V. K. Jonynas, 1978 m.

Iš S. Santvaro brolijos fondų

*Stasys Santvaras,
Alė Santvarienė ir
Bernardas Brazdžionis
apie 1986 m.
Iš S. Santvaro
brolijos fondų*

sukelia įvairių įspūdžių ir minčių. Nieko nepadarysi, tokia yra toji mūsų kelionė, juodom ir baltom spalvom paženklinta...

Nežinau, ar gavai mano laišką, ten kai ko teiravausi. Mes čia tuo tarpu dar laikomės, kartais tik patys į save atsirėmę. Šį mėnesį, kaip atrodo, Bostone susilauksim brangaus svečio Bernardo B. (Brazdžionio – A. R.) iš Angelų miesto. Žinoma, tom dienom atsigaus ir stipriau dundės širdis.

Dar kartą nuoširdžiai dėkoju Pačiam už dovanas ir draugystę. Perduok mūsų linkėjimus savo žmonai ir dukraitėm. Ženk į pavasarį su stipria dvasia ir kūrybiniu įkvėpimu!

Su nuoširdžia pagarba St. Santvaras

Bostonas, 1986 VII 16

Mielasai Mykolai,

Dėkoju už laišką, kurį gavau prieš mėnesį. Neskubėjau atsiliepti, nes, kaip atrodo, mudviejų žodžiai kur nors virš Atlanto prasilenkė. Kai čia minimą Paties laišką gavau, manasis prieš tris-keturias dienas jau buvo pakilęs į orą. Be abejo, taip gali atsitikti.

Juozo Grušo mirtis mus skaudžiai sukrėtė. Ne tik aš, bet ir Alė jį gerai pažino. Nors jau pralėkė keliolika metų, kai jis lankėsi Bostone, regis, dar neatšalo ta vieta, kur velionis Juozas mūsų namely sėdėjo... Iš rašytojų tarpo man jis buvo itin artimas. Tegu nebūna pasigyrimas – aš gi jį įviliojau į dramaturgiją. Savo pirmąją dramą „Tėvas“ jis rašė, o aš dariau įvairias dramaturgines ir scenos reikalavimų korektūras. Juozas buvo nuostabus žmogus – jis man tikėjo (kiti du ar trys elgėsi atvirkščiai – nenorėjo pripažinti mano pastabų, nors, geriausiu atveju, buvo parašę tik (neįskaitomas žodis – A. R.). Dabar jau nebeprisimenu – gal trečias, o gal tik ketvirtas jo „Tėvo“ variantas įkopė į sceną ir susilaukė reikšmingo pasisekimo... Aš parašiau atsisveikinimą su juo ir išspausdinau jį viename išėivių savaitraštyje, bet atodūsiai širdy dar vis netilsta... Vieno smūgio neužteko – beveik tuo pačiu metu Vilniuje mirė Alės jaunystės draugė Marytė Petrauskienė (mirusio vertėjo ir „Vagos“ redaktoriaus Vytauto P. našlė). Taigi, kaip regi, tuo metu, kai pražydo pavasario medžiai, gėlės, mums teko sopulingai paliūdėti!..

Paties minėtas vengrų literatas ir mokslininkas p. Bojtar Amerikoje lankėsi, bet į Bostoną neužsuko, o aš jo žvilgčiodamas pro langus tikrai laukiau. Gaila, labai gaila, kad jis mūsų kiemelį aplenkė!..

Labai laukiau ir kritikų, kurie vizų negavo. Liūdni tokie įvykiai, nepasižymi jie išmintimi, bet durys gal dar neužsitrenks, gal dar ateis ir kitokie nusiteikimai. Kad šį kartą kritikai pas mus neatvyko – tai tik nuostolis, kurio jokie auksai negali atsverti.

Tikrai miela, kad Jūs mūsų dar vis nepamirštate. Kai mano pažįstamus ir bičiulius sutiksi – perduok jiems vasariškus linkėjimus iš Bostono. Ir tegu jiems visiem juokiasi visokių laiminių saulė!..

Mudu su Ale dvi savaites jau pabuvojom šių pakrančių Neringoje, labai panašioj į Kuršių Neriją, tik orai nebuvo mums draugiški – gan dažnai lijo, buvo vėsoka. Tik du kartu buvau nukakęs meškerioti (be kitų žuvelių, pagavau ir vieną rykliuką), tai ir buvo mano atostogos, o Alei – kelionės per krautuves!..

Drauge su šiuo laišku siunčiu oro paštu Jūsų dukrai mažą siuntinėlių – dvi šlebikes ir švarkelį. Pačiam, jeigu svoris leis, idėsiu nors vieną kitą tabako dūmą.

Gražiausi ir nuoširdžiausi linkėjimai visai Karčiauskų šeimai.

Jūsų Stasys

Bostonas, 1986 IX 10

Mielas kolega Mykolai,

Nuoširdžiai dėkoju už laišką, rašytą Vilniuje 1986 VIII 4. Tikiuosi, kad Jūsų atostogos prie upelių ir girių buvo šiltos ir malonios, kad pilnus krepšius prisirinkot baravykų, kad ne per daug buvo gudrūs upėtakiai, kiršliai ir ešeriukai, kad ir jų skaniai pavalgėt. Šią vasarą aš bene penkis kartus (maždaug po 6 val. kiekvieną sykį) mėčiau sliekus į Atlantą, bet ne ką tepagavau, atrodo, kad ir didžiuosiuose vandenyse žuovys jau sumažėjo (ne pačios žuovys, o jų kiekis). Šį kartą net ir rykliuko nepagavau, bet vis tiek buvo smagu ant kranto pasėdėti, protarpiais pakeliant akis į vasaros rytus.

Antanas ir aš „Poezijos pavasari“ gavom sykiu – vakar! Aišku, tuoj puolėm leidinį studijuoti. Su atsidėjimu jį peržvelgus, man geras įspūdis susidarė. Gražus, patogus ir naujasis leidinio formatas. Prie Putino ir Sruogos nuotraukos ir aš ilgėliau stabtelėjau, keista buvo, kad Sruoga toks jaunas ir elegantas. Deja, laikas sumaišo žmonių veidus, kartais ir pačią tiesą į melą paverčia. Gerai, kad klaidą pastebėjote, tai ir teisybė šiuo atveju bus išgelbėta. „Poezijos pavasario“ turinys, kaip visada, įdomus, įvairus ir turtingas. Kiek nustebau, kad Jūs iš mano ciklo „Žmogus ir daiktai“ pasirinkote „Namus“. Man pačiam ten yra gerėlesnių eilėraščių. Na, bet čia jau prasideda skonio dalykai, o tie skoniai kartais gali būti labai prieštaringi.

Dėkoju Pačiam už kvietimą dalyvauti 1982 m. „Poezijos pavasary“. Noriu, šį tą dar dirbu, bet, bent tuo tarpu, neturiu išbaigtų eilėraščių, o žaliavos siųsti nedera, nes Jūsų poezijos lygiai ten tokie, kad ir čia reikia pasitempti. Gal, sakau, galite padaryti dar vieną atrankėlę iš „Buvimo pėdsakų“? Man regis, ji galėtų būti stambėlesnė ir pakankamai solidi.

Aš dar kartą atsidusau, kad Paties bičiulis iš Budapešto neaplankė Bostono. Kiek čia susigraibiau jo pasisakymuose, tai gražus ir įdomus žmogus. Atrodo, kad pas jį pamatei metraštį „Metus“¹? Jeigu taip, ten turėjai

¹Tai „Tremties metai“, metraštis, išleistas 1947 Tübingene (Vokietija).

rasti ir neblogų dalykų, nors tai – daugiau ar mažiau – karo metų atodūšiai. Kai jam rašysi, perduok mano linkėjimus ir nuoširdžiausią pagarbą.

Gavau ir du ar tris knygų ryšuliukus. Ir už tą bičiulystę Pačiam dėkoju. Visi leidiniai, didesni ar mažesni, man tikrai yra įdomūs ir brangūs. Jų tarpe radau poeto Petro Palilionio (koks gražus vardo ir pavardės derinys) poezijos knygą „Su baimė ir viltim“, radau ir mielą įrašą. Aišku, knygą tas ne tik papuošia, bet ir dvasinės šilimos jei teikia. Paskaičiau, pasidžiaugiau, jog tai savaimingas ir stiprus poetas. Kai jį sutiksi, perduok mano sveikinimus ir dėkingumą.

Tikrai miela, kad niekučiai patiko Agnei ir net Mamai. Ar ji dar negavo tų angliškų knygų, kurias jai išsiunčiau praėjusį pavasarį? Pasiteiraukit „Tėviškės draugijoje“.

Dėkoju už mielą ryšį, sėkmingų mokslo metų linkiu Agnei ir jos Mamai, Pačiam – eiklaus Pegaso!

Būkit sveiki, stiprūs ir laimingi!

St. Santvaras

P. S. Jūsų šeimai linkėjimus jungia Alė.

Bostonas 1987 III 5

Mielas kolega Mykolai,

Nuoširdžiai dėkoju už laišką, rašytą vasario 19 d. Regis, kad visi kiti Paties laišakai mane pasiekė, į visus atsiliepiau, spragų čia lyg ir nematau. Iš Sveiko siųstų knygų gavau „Enciklopedijos“ I tomą ir turbūt „Pavardžių“ I tomą, daugiau nieko iki šiol nesulaukiau. Pakartotinai už atsiųstąsias Pačiam dėkoju.

Rašytojų s-gos pirm. A. Maldonio laišką gavau prieš trejetą dienų, jis tikrai Ant. Gustaitį ir mane sujaudino. Čia mudu „posėdziavom“, tarėmės, ką daryti, čia porą dienų ir atskirai meditavom. Norai pamatyti gimtąją šalį labai dideli, tik sveikatos išteklių mažoka. Pats teisingai pastebėjai, kad jau nėra lengva mano metų našta, turiu nesipykti ir su širdimi, kuriai jau reikalinga baterijos pagalba. Gal ir neblogai būtų nukakti į Lietuvą ir ten mirti, bet ar nebus geriau dar metus kitus čia pagyventi?.. S-gos pirmininkui parašiau, kad nepajėgsiu „Poezijos pavasario“ šventėje dalyvauti, tą patį verkiančia širdim turiu ir Pačiam pasakyti.

Savo sieloj „Poezijos pavasario“ šventėje jau dabar dalyvauju, jaučiu susitikimų šilumą ir su Danguole, ir su Patim, ir su kitais bičiuliais, ir su klausytojų dėmesiu... Tegu ta, anot Balio Sruogos, „Mano sieloj šiandien šventė“ ir toliau liepsnoja. Nuoširdi padėka Jums visiem už kvietimą ir bičiulystę, didis dėkui Pačiam.

Girdėjau, kad Vyt. Petkevičius keliauja per Ameriką. Aišku, būtų miela, jeigu jis užsuktų į Bostoną, tik abejoju – daugumas tokių keleivių išieškoja laiką kitur, o man lieka tik trupiniai arba ir nė trupinio.

Sveikatos, o taip pat gražaus ir kūrybingo pavasario!

Jūsų St. Santvaras

Literatūros tyrinėtojai Viktorui Aleknai

Bostonas, 1988 m. sausio 13 d.

Gerbiamas, malonus Tamsta,

Nuoširdžiai dėkoju, kad tokiu šiltu ir jautriu žodžiu prisiminėt mano pernykštį gimtadienį, dėkoju už ta proga atsiųstus linkėjimus. Ir labai prašau man atleisti, kad taip ilgai neat-siliepiau į Jūsų laišką. Žmogaus laiką grobia įvairūs darbai darbeliai, reikalai reikalėliai, o, be to, atskrenda laiškų, į kuriuos labai nelengva tučiuojau atsiliepti. Toks man buvo ir Tamstos laiškas.

Kiek man teko paskaitinėti, apie Salomėją Nėrį daug dalykų jau yra papasakota, tai ką aš galėčiau Jums apie ją pasakyti? Tiesa, kad į studentčių bendrąbę Daukanto 7 užeidavau, dažniausiai mane ten nusivesdavo Juozas Tysliava. Tamstos paminėtas merginas prisimenu, aiškiausiai prisimenu Gaigalaitę. Tame bendrabuty užsimezgė mano pažintis su Sal. Nėrim. Tada ji dar buvo „jauna poetė“, vos beprasikalantis talentas. O grožinės literatūros talentų mes labai laukėm, kiekvienas gerėlesnis eilėraštis sukeldavo džiaugsmo aistrą – tokie nuostabūs buvo laikai, tokie mes buvom žmonės! Sal. Nėries talentas jokių abejonių nekėlė, todėl iš tikro būdavo malonu tas merginas Daukanto g-vėję aplankyti.

Nuo to meto mano pažintis su Sal. Nėrim buvo pastovi ir patvari iki nelemtų 1941 m., kai ji savo gimtąją šalį turėjo palikti. Ji man buvo užrašiusi ne tik savo poezijos rinkinį „Anksti rytą“, bet ir visas kitas savo knygas. Deja, kiek turiu žinių, visa mano asmeninė bibliotekėlė karo metu nuėjo į namų šildymo krosnį (Donelaičio g. Kaune). Sal. Nėries kūryba visada man buvo autentiška ir didelio talento kūryba. Taip ir dabar aš apie jos poeziją tebeagalvoju.

Pažintis – per liesas žodis! Iš tikro su Sal. Nėrimi mudu buvom gana artimi draugai. Tokie draugai, kurių santykiai – tyras Verdenės vanduo! Kaip atrodo, aš nebuvau jos ieškomo tipo vyras, o ji tikrai nebuvau mano tipo moteris. Tačiau tai anaip tol neapsunkino žmogiško ryšio, gal net tą ryšį skatino ir stiprino. Turbūt Salomėjai aš buvau ta siela, į kurią ji galėdavo sumesti nemenką kiekį savo gyvenimo nuotykių, sielvartų ir nuoskaudų. Kur besusitikdami, mudu kalbėdavomės išstisus valandas. Abu mėgom Palangos pajūrio vėjus ir audras. Vasarų metu tokiom dienom mudu susitikdavome pajūry, vieną kitą kilometrą plėšdavomės prieš vėją, o paskui tasai vėjas mus juokindavo ir stumdavo atgal – iš tikro tai buvo nepamirštami nutikimai.

Tokių ir panašių susitikimų progom Sal. Nėris atsiverdavo, daug ką man pasakodavo, guosdavosi, kartais ir ašaros pabirdavo iš jos tikrai gražių akių. Kaip gaila, kad viso to neužsirašiau, liko tik bendro pobūdžio išpūdžiai. Man regis, Sal. Nėris žmonių širdyse, žinoma, ir vyrų širdyse, ieškojo šilimos, atgaivos ir meilės, bet ne vienu atveju turėjo skaudžiai apsvilti, skaudžiai apsideginti. Galimas daiktas, kad dalinai dėl to ir jos gyvenimą ištiko dramatiški lūžiai.

Kaip žinot, žmonių santykiuose, tų žmonių sambūriuose, įstai gose ir įmonėse visokių nelemtų nuotykių būna. Buvo jų ir mūsų Valst. Operos teatre. Kai komp. St. Šimkaus opera „Pagirėnai“ buvo įtraukta į repertuarą, kai ilgainiui buvo nutarta ir Maskvoje tą veikalą parodyti, teatre atsirado herojų, kurie ėmė skelbti, kad „Pagirėnų“ libretas yra nieko vertas. Žinoma, tas mano darbelis atsidūrė Rašytojų s-gos valdyboj, kuri turėjo surengti jo teismą. Buvo sudaryta septynių narių komisija su s-gos pirm. P. Cvirka prieky. Komisijos posėdy Sal. Nėris, reikšdama savo nuomonę, padarė lemtingą sprendimą: „Santvaro libretą skaičiau,

kiekvienu toji dramos ariją ar chorą duok literatūros žurnalams – visi mielai spausdins. Mano nuomone, veikalas yra geras“. Visi komisijos nariai Salomėjos nuomonei pritarė (komp. St. Šimkaus liudijimas, manęs į tą posėdį niekas nesiuntė). Tai ar galiu tokio pobūdžio draugystę kada nors pamiršti?..

Tai tiek Jum mano įspūdžių apie Sal. Nėrį. Visą tą ką Tamstai papasakojau – galite praplėsti. Sveikatos, dvasinės stiprybės ir gerų 1988 metų!

Su gilia pagarba St. Santvaras

Jono Mačiulio laišakai Eugenijai Šimanskytei

Parengė Vida Girininkienė

Jono Mačiulio (1919–1992) Eugenijai Šimanskytei (vėliau tapusiai žmona) rašytus laiškus galėtume priskirti ir epistolinei literatūrai, ir dokumentikai. Paskelbti išties jie taptų vertingu vientisu šaltiniu istorikui, nes juose iš esmės atsispindi visas sunkus sąžiningo žmogaus išgyventas pokario laikmetis. Jie būtų svarbūs ir literatūrologui, nes, ką gali žinoti, galbūt būtent tas išgyvenimas, ta meilė skatino J. Mačiulį giliau analizuoti savo jausmus, formuoti asmenybę ir suvokti savo vietą ir paskirtį žemėje. „Tu, Genyt, nori, kad Eugenija Šimanskytė aš prisipažinčiau mažiau rašau, tai tik dėl laiko stokos semestruai 1944 m. liepos 12 d. baigiantis. Dabar vėl galėsiu parašyti dažniau. Tokia matyt jau Tavo valia padaryti iš manęs rašytoją ir filosofą“, – rašo jis Eugenijai 1947 m. vasario 8 d.

Jonas Mačiulis Eugenijai Šimanskytei parašė apie 600 laiškų. Čia skelbiama tik nedidelė dalis iš jų – 53 laišakai, kuriuos jis parašė gyvendamas Belvederyje. J. Mačiulis 1944–1947 m. Belvederio pienininkystės technikume dėstė lietuvių ir rusų kalbas, istoriją, matematiką, turėjo auklėjamąją klasę: „Mergaičių kurso auklėtojas che, che, che... jaunas che, che... nevedęs che... Įsivaizduok, Eugenija, kad aš esu šito „pieno lašo“ būrelio globėjas, kad aš esu šito „rūtų darželio“ angelas sargas, kad aš esu šitų būsimųjų mamųčių auklėtojas“, – guodėsi mylimajai 1944 m. gruodžio 15 d. Beje, Belvederį J. Mačiulis pasirinko dar ir todėl, kad, suėmus Eugeniją, būtų kuo arčiau jos tėvų – Marijonos ir Pranciškaus Šimanskių.

Eugenija Šimanskytė (gim. 1925 m. rugsėjo 4 d.) buvo penktoji atžala Šimanskių šeimoje. Penkių brolių – Jono, Modesto, Pranciškaus, Bronislovo ir Zenono – apsuptyje augusi graži, gabi, linksma mergaitė, be abejo, buvo lepinama. „Mes penki, Tu viena. // Mes šešėliai. Tu diena“, – dar vaikystėje suėliavo jaunėlis Zenonas. Šeimoje visada buvo taiku, ramu ir gera. Šeimos galva Pranciškus Šimanskis, šiek tiek ragavęs mokslo (buvo baigęs rusiškos mokyklos 4 klases), suprato jo svarbą, tad visi vaikai buvo leidžiami į mokyklą, o vėliau turėjo galimybių ir tęsti mokslus. Eugenija pamena, kaip laukdavo Modesto (gim. 1921 m.), Kauno „Aušros“ berniukų gimnazijos auklėtinio, skauto, aktyvaus aviamodelistų būrelio bei Lietuvos aeroklubo nario. Jis atsiveždavo lėktuvų modelių ir visa tai rodydavo Pieštvenų ir Motiškių kaimų vaikams. Į orą pakilus lėktuvėliams, Modestas pasakodavo apie Darių ir Girėną, o norintiesiems be antkainio parduodavo Amerikoje išleistą knygą „Sparnuoti lėktuvai“. Baigęs Nidos sklandymo mokyklą dirbo Aukštadvaryje sklandymo instruktoriumi.

Mokėsi ir Eugenija. Iš pradžių Seredžiaus ir Kriūkų pradžios mokyklose, vėliau Vilkijos progimnazijoje. 1945 m. ji baigė Kauno mokytojų seminariją ir rudenį pradėjo mokytojauti Veliuonos progimnazijoje – dėstė istoriją. Jau artimiau draugavo su Jonu Mačiuliu, su kuriuo buvo susipažinusi 1944 metų vasarą Seredžiuje, kur jis tuo metu dirbo valsčiaus valdybos sekretoriumi. Beje, abu buvo iš vieno krašto – Jonas iš Kalvių kaimo (Veliuonos sen.), o Eugenija – iš Pieštvenų kaimo (apie 1 km nuo Seredžiaus). Jų gimtines skyrė tik 6 km. Veliuonoje 1945 m. žiemą Jonas pasipiršo. Gruodžio 25 dieną jis jau ruošėsi vykti pas Eugenijos tėvus prašyti išsirinktosios rankos. Žinoma, būtų ir nuvykęs, bet... gruodžio 20 dieną Eugenija buvo suimta.

„1945 m. gruodžio 20 d. gavau pakvietimą atvykti į Kauno r. švietimo skyrių. Ten mane sutiko jaunas, elegantiškas vyriškis ir padaręs reveransą, kaip viduramžių pilių riteris, pakvietė pas ministrą pietums. Švietimo ministras tada buvo Juozas Žiugžda. Lauke mūsų laukė „Volga“. Pakelyje kalbėjome apie teatrą, solistus, filmus, nors aiškiai supratau, kieno rankose esu. Mašina su-

*Jonas Mačiulis.
Apie 1947 m.*

*Eugenija Šimanskytė
prie savo „namelio“
Plotnikovo kaime.
1956 m.
J. Mačiulio nuotr.*

*Eugenija Šimanskytė
ir Jonas Mačiulis
Sibiro taigoje.
1955 m.
J. Mačiulio nuotr.*

stojo Žaliakalnyje prie Kauno garnizono kontražvalgybos „Smerš“ skyriaus. Pietus iš tiesų valgiau valgykloje, tik be ministro, o poilsio nuvedė į tamsų rūsį, per kurį praeidavo kamino dūmai“.

Jonas važinėjo į Kauną, bandė ieškoti ryšių. Eugenija jautė, jog išsiskyrimas bus ilgas, tad raštu perdavė: „Keista, kad tik kalėjime išmokau mylėt ir kartu džiaugiuos, kad mūsų neriša jokie pažadai“. Į tai Jonas 1946 m. sausio 30–31 dieną atsakė: „Eugenija, aš dar tebegirdžiu Tavo žodžius, pasakytus mano kambarėlyje, ir netikiu tuo, kad tikrai džiaugies man rašydama: „kad mūsų neriša jokie pažadai“. Kaip tik, priešingai, ir aš meldžiu Tavęs prisimint, ką sakei, kad ateinančią vasarą... man klausiant kada?“ Bet ateinančią vasarą vestuvių nebuvo...

*Eugenija Šimanskytė
ir Jonas Mačiulis
Sibire prie Lenos
upės. 1956 m. vasara.
J. Mačiulio nuotr.*

*Eugenija Mačiulienė
tėviškėje Pieštvenų
kaime. 1956 m.
J. Mačiulio nuotr.*

Eugenija palaikė ryšius su Lietuvių laisvės armijos Kauno skyriaus vadovu Stasiu Stankevičiumi-Lydeka, platino antisovietinius atsišaukimus, netgi ginklus, kuriuos gaudavo iš Stasio ir brolio Zenono. Už tai Kauno garnizono Karo tribunolo 1946 m. vasario 13–16 d. nuosprendžiu ji buvo nuteista 10-čiai metų lagerio ir penkeriems metams tremties.

Dvejus metus kalėjo Vilniuje, Rusų persiuntimo punkte. Jonas jai rašė kasdien, laiškus perduodavo per ten dirbusią medicinos seserį. Eugenija dalį tų laiškų turėjo sunaikinti, nes būdavo dažnos kratos, o dalį gražino Jonui per pasimatymus. J. Mačiulis tuos laiškus išsaugojo, dalį vėliau perrašė.

Nuo 1948 metų ji kalėjo Mordovijos lageriuose (Dubrovlage). 1955 m. balandžio 12 d. buvo paleista iš Mordovijos ir išsiųsta į tremtį, į Novosibirsko srities Plotnykovo kaimą. Čia Jonas ją ir surado tų pačių metų vasarą.

„Susitikome Sibire, Plotnikove, mažame tremtinių kaimelyje, kuris yra už Uralo kalnų, 600 km į šiaurę nuo Novosibirsko. Nei geležinkelių, nei kelių, nei vieškelį į tą kaimą nebuvo. Nebuvo jis pažymėtas ir žemėlapiuose“, – atsimena Eugenija ir priduria: „Artelės, kurioje rankiniu būdu gaminome slides, viršininkas įtarė, jog Jonas – amerikonų šnipas. Netikėjo, kad toks gražus stiprus vyras tiek metų lauktų ir važiuotų pas sužadėtinę“.

Iš to meto nuotraukų (fotografavo pats Jonas) žvelgia jauni, gražūs, linksmi žmonės, ir tik nebūdingas mūsų kraštui peizažas liudija, kad čia ne Lietuva.

1956 m. gegužės 29 d. Eugenija buvo paleista iš tremties, netrukus atvyko Jonas ir jie kartu grįžo į Lietuvą.

Galėtume papasakoti neįtikėtiną istoriją apie dviejų žmonių meilę, Jono laiškus (Eugenija lageriuose Jonui laiškų rašyti negalėjo).

*Eugenija Mačiulienė
(stovi pirma
iš dešinės)
su Jonu Mačiumi
(pirmoje eilėje,
iš dešinės)
Prano Mickaus
šeimoje. 1960 m.*

Laiškai Jonui Mačiuliui tapo gyvenimo būdu. Rašė jai iš Belvederio, Kalvių, Goniūnų (ten gyveno brolio Tomo šeima), Domantų, Kauno, Vilniaus. Vadino ją įvairiausiais vardais: Geniuk, Taurioji Mergele, Mano Mergaitė, Sniegute mano, Mano Džiaugsme, Mano Skaistaveide, Mano Puikuole, Mieloji Genyte, Uogele... Diskutavo juodu apie ateitį (norėjo didelės šeimos) – tuose laiškuose Eugeniją Jonas vadino „Moteriške“, „Mano mylima bobyte“, „Mieląją Moteriškę“. Supykęs arba įžeistas išsiųsdavo laiškus, kurie prasidėdavo taip: „Sau“, „Sau ir Niekam“, „Niekam“. Šią meilę 11 metų saugojo kaip patį brangiausią amžiną turtą:

„O visa, kas įvyks tarp mūsų, mes to nenešim į gatvę, į viešumą, svetur. Mes laikysimės tos taisyklės, kad, susipykus, nesusitaikę ir nepasibučiavę mes neužmigsim nakčiai. O kad nedarytume per daug jau didelių, katastrofiškų kvailybių, tai bus reikalinga šiek tiek proto, kurio, tikiuos, ar Tavo vienos, ar mano vieno, abiem užteks“.

Jono Mačiulio laišakai yra jo žmonos Eugenijos Mačiulienės turtas. Šių laiškų kopijas ji perdavė Lietuvos literatūros ir meno archyvui (f. 139) be teisės juos skaityti ir publikuoti. Todėl be galo esu dėkinga E. Mačiulienei, leidusiai man paskelbti Jono Mačiulio laiškų monografijoje apie Seredžiaus krašto žmones. Manau, tai bus didžiausia atgaiva kiekvieno dvasiai, didžiausia dovana šios knygos skaitytojams.

Visas nuotraukas šiai publikacijai pateikė Eugenija Mačiulienė (Šimanskytė).

Jono Mačiūlio laišakai Eugenijai Šimanskytei (1944–1947)*

1.

Belvederis, 1944 m. gruodžio 15 d.

Eugenija,

Šiandien rašau Tau apie pedagoginius dalykus, kurie paskutinėm dienom daugiau palietė mane. Dėstau lietuvių ir rusų kalbas, istoriją, matematiką, iš kurių susidaro 26 savaitinės valandos. Tai baisu! Kada norma turėtų būti 18 valandų. Pamokos dar neviskas; plius mokytojų tarybos sekretoriaus pareigos ir pirmojo kurso auklėtojo pareigos. Pirmas kursas šiemet galbūt bus tik iš mergaičių, nes berniukai negali įstot dėl karinės prievolės liečiamų metų.

Mergaičių kurso auklėtojas che, che, che... jaunas che, che... nevedęs che... Įsivaizduok, Eugenija, kad aš esu šito „pieno lašo“ būrelio globėjas, kad aš esu šito „rūtų darželio“ angelas sargas, kad aš esu šitų būsimųjų mamųčių auklėtojas. Žinai, Eugenija, kad aš kartais bijau savęs: ar aš jau pažįstu moters pasaulėlį, ar suprasiu savo auklėtines, ar visur ir visada išlaikysiu reikiamą pusiausvyrą, autoritetą, taktą?..

Gaila, kad Tu, mano Eugenija, esi toli ir negali man padėt, bet vis tiek Tu man esi pagrindas, tas didysis „Petrus“.

Didžiausias vargas bus normuot mergaičių ir berniukų santykius, nes berniukai nepakiautę ir aš bijau, kad iš rūtų darželio pavasaryj nepasidarytų kopūstų daržas. Pereitais metais mergaičių nebuvo, o jau pasidarė trys bėdos, kurių viena primetama vienam mudviejų pažįstamam.

Nemalonu, nepatogu, bet reikės, reikės gaintot gandrus nuo rūtų darželių, kad vėliau iš to nebūtų kokiai ašarų, klebonui visa eilė pamokslų temų, o jų mamytėms širdies gadinimo. Jau ir dabar kažkodėl pradėjau nemėgti šios niekuo nekaltos liaudies dainelės:

„Kas bus, močiute, kas bus?

Kas bus, širdede, kas bus?

Įsoko oželis į rūtų darželį, vai, kas bus?“,

aš

bijau, kad tas mažas kablelis neprapultų, nenudūlėtų ir tie du maži žodeliai nesusijungtų. Niekam neišpasakok to, nes yra žmonių, kurie palaikytų tai už blogą. Jie nekalba apie šias blogybes lyg jų visiškai gyvenime nebūtų, o joms pasirodžius, jie tyliai ir pašaipiai šnabždėdami kikeną, bet šitoms blogybėms pašalinti jie nepajudina nei piršto.

Eugenija, būk tokia gerutė nurodydama man tą literatūrą, kuri padėtų man orientuotis įvairiuose jaunimo auklėjimo kazusuose.

Būsiu tau dėkingas

Jonas

*Pateikiamų laiškų teksto kalba neredaguota.
Vyr. red. pastaba.

2.

Belvederis, 1946 m. sausio 28 d.

Taip! Beveik lygiai prieš metus Eugenija mane išsiuntė iš savo kambario ir Ji buvo teisi, bet po savaitės aš vėl grįžau pas Ją. Lygiai po metų aš vėl Jos ieškau, bet šiandien jau ne Jos tėviškėj, bet po kalėjimus ir teismus. Koks nešvarus ir permainingas tas gyvenimas. Aš džiaugiuos, kad Tu, Eugenija, buvai ir palieki jame tokia pat nekalta ir skaidri kaip žiedus gavinanti širdį rasa.

Šiandien grįžau iš Kauno. Eugenijos teismas atidėtas iš 28 š. mėn. 2 ar 3 savaitėm vėliau. Dėl nežinomų man priežasčių Eugenija bus perkvočiama(?). Ar tai gerai, ar blogai, to aš nežinau, bet aš bijau, kad Jos tik neišvežtų ir truputėlį džiaugiuos dėl to. Po suėmimo Kaune buvau 5 kartus ir niekuo negalėjau Jai padėt.

Kaip sunku man, aš bjauriuos savimi, kad viskas taip panašu į Eugenijos kvotą, kada aš tikrinu savo mokinių semestrines žinias.

„Joni, likimas mums buvo žiaurus, tačiau mes jį sutiksim atviromis akimis. Mirtis ir gyvenimas gydo visas žaizdas. Viskas praeina. Su šypsena ant aukuro dedu motutės ašaras, auksines svajones, palaužtą jaunystę ir kruviną meilę. Sieloj, kaip įaudrintos jūros bangų ošime, tūkstančiai garsų. Keista, kad tik kalėjime išmokau mylėt ir kartu džiaugiuos, kad mūsų neriša jokie pažadai. Joni, tai primenu todėl, kad nežinau, ar mes dar kada nors susitiksim. Prisiminimai kartu praleistų dienų ir dabar mane daro laimingą“.

Taip! Aš užrašau kiekvieną žodį rūpestingai ir su baime, kad kuris iš jų nenupultų ir nesudužtų kaip didžiausia brangenybė. „Esu dėkinga tau už rūpestį ir džiaugsmą. Mane kaltina šiais straipsniais: 58₁₀; 58₁₀; 58₁₁. Niekai, aš amžiais liksiu ta pati. Tave lai saugo Dievo Motina! Bučiuoju Eugenija. 1946 m. sausio 22 d.“

3.

1946 m. sausio 30–31 d.

Eugenija, aš dar tebegirdžiu Tavo žodžius, pasakytus mano kambarėlyje ir netikiu tuo, kad tikrai džiaugies man rašydama: „kad mūsų neriša jokie pažadai“. Kaip tik, Eugenija, viskas priešingai ir aš meldžiu Tavęs prisimint ką sakei, kad ateinančią vasarą... man klausiant, kada? Taip, mano Eugenija, vasarą mes vėl susitiksim, būsim abu, ir būsim laimingi ne vien tik prisiminimais kartu praleistų dienų. Tu turi grįžti ir grįšti ta pati Eugenija dėl tėvelių ir brolių, dėl tėvynės, gyvenimo žalio... manęs. Ir vėl susitiksim birželio darželyj kaip praeity net dažniau.

Skaitau aš Tavo man patikėtą dienoraštį ir jaučiu, kad tos dvi širdys plaka nuostabiai sutartinai, o jausmai jų gilūs ir pastovūs. Taip, pastovūs! Ką Tu rašai, kad tik ten išmokai mylėt, tai Tu jau mokėjai mylėt ir čia – tuo aš džiaugiuos ir gyvenu dabar.

O tų prisiminimų! Eugenija, kiek jų daug, net perdaug, kad aš galėčiau be Tavęs gyventi vėl naujas ramias dienas. Tu man dėkinga už rūpestį ir džiaugsmą... Tu esi per gera, Mažyte, kad man ką nors prikaišiotum ir dėkoji, nors mano rūpesčio ir Tau suteikto džiaugsmo tiek maža, kad man skaudu.

Kiek daug buvo svajota ir tikėtasi, nors ir dabar tikiu, kad likimas mums nėra jau toks žiaurus. Jis tik bando mus ir aš vėl ir vėl kartoju, kad, jei dėl šitos mūsų meilės Aukščiausiam apsimokėjo sutvert, subrandint ir sublokšt mus, aš neabejoju tolimesniu mūsų ateities laimingu keliu, o kad Tu ir aš myliu jau yra įrodyta. Tavo dienoraštyje aš radau

labai daug sakinių, kurie apie tai kalba. Aš pastebėjau tai Tavo žodžiuos, akių žvilgsniuos, elgesy, o save ištyriau aš mintyse ir širdy. Dėl Tave, Eugenija, man nieko nėra sunkaus, negalimo, už Tave aš galiu pakęst badą, šaltį ir kalėjimą.

4.

Belvederis, 1946 m. balandžio 13 d.
Eugenija,

Tu man rašei, kad laiškus Tau galima rašyt dažnai ir kad man tai reikėtų prisimint. Taip! Kiek aš tik turėsiu laisvo laiko, man tai priminti nereikės, nes dauguma dienos minčių sukasi tik apie Tave ir nežinau kas iš to išeis; ar tai nuves mane į išganymą ar į išprotėjimą. Tu rašai, Eug., kad ten galima ir širdies riterį susirasti. Aš neabejoju, kad Tu tai gali padaryti, jei Tu to nori ir, tai visai būtų galima padaryti, jei Tu atrasi tai reikalinga padaryt, o aš Tave nebūsiu vertas. Vis tiek, Eugenija, aš matau, kad mano gyvenimas turi būti auka, mano gyvenimas bus nuobodus gyvenimas, vargo ir aukos gyvenimas. Bet be jų vargu galima gyvenime sukurt ką nors nepaprasto.

Po trumpų atostogų Tavo broliukas Br.* vėl išvažiavo R. armiją (balandžio 12 d.). Buvau Tavo tėviškėj ir su juo atsisveikinau. Tavo tėveliam ir broliui atidaviau po vieną bučkį, kuriuos Tu man įteikei. Tiek jų man buvai įdavus. Tėviškėj nieko naujo. Teta tebeverpia baltuosius linelius ir sako, kad tai būsią Tavo kraičiui. Ji klausia mane, kada Tave parvešiu į namus? Ji mano, kad aš Tave turiu parvežti, nes Tu viena nepareisi. Mama ir Tėvukas džiaugiasi, kad Tu Vilniuje ir neblogai gyveni. Tavo mamytė kalbėjo kažką apie karštą maldą.

Laukuos jau truputį aria, pelkėse jau pempės „gyvos“, kalnuos melsvų žibučių daug, rytais vieversėliai ir varnėnai, o vėlai vakarais ūksi zuikiai. Tiek apie tėviškę, savus, dabar dar apie vieną mažą, bet svarbų patarimą Tau:

Stenkis, Eugenija, kuo daugiau sportuot! Be sunkaus kasdienio darbo, kurį Tau tenka dirbt, stenkis, bent prisiminus, padaryti šiokią tokią kūno mankštą. Tu lig šiol buvai tiesi, grakšti, lankstaus liemens mergytė ir aš nenorėčiau, kad Tavo puikią kūno liniją sunki našta palenktų ar iškreiptų. Kūno mankšta ir plastiški judesiai padės Tau ir toliau likt tokiai pat gražiai, grakš-

Jonas Mačiulis
(kairėje) su
E. Šimanskytės
tėvais – Marijona
ir Pranciškus
Šimanskais.
Apie 1950 m.
J. Mačiulio nuotr.

*Bronius Šimanskis (1923–1983) Eugenijos brolis. Baigęs Seredžiaus pradinę mokyklą, mokėsi Zyplių žemės ūkio mokykloje, Belvederio Aukštesniojoje pienininkystės mokykloje. 1944 m. vasarą kitoje Dubysos pusėje puolant rusų armijai su broliu Modestu ir dar dviem kaimo jaunuoliais bandė pasitraukti į Vakarus. Rusų armijai prie Karaliaučiaus apsupus vokiečių grupuotę, pakliuvo į Raudonosios armijos čekistų nagus. Sugebėjęs įrodyti, jog Karaliaučiuje atsidūrė vokiečių varomas apkasimo darbams, pakliuvo ne į Sibiro lagerį, o į fronte veikusį rusų kariuomenės dalinį.

čiai ir patraukliai mergytei. Viską Tau, mano Eugenija, patariu Tavo šypsniui sukelt, o jei rasi tai naudinga, panaudok savo gyvenime. Taigi, Eugenija, Tau linkiu daug sporto, šypsenų ir juoko!

Tiesa, kada rašai laišką, pieštuką truputį paspausk daugiau, nes laiško tekstas kelionėj apdyla ir labai net labai sunku jį įskaityti. Žinau, kad Tavo švelnų charakterį atitinką Tavo švelnus braižas, bet čia tektų Tau truputį tikrai paspaust daugiau.

Tie balti mėnesienų debesėliai, kaip baltos nuometų skraistės gobia tamsias eglių viršūnes, kurios truputį ošia. Jų tamsiuos šešėlius slypi mano vaizduotės sukurti nakties vaiduokliai. Jie tokie tamsūs ir juodi. Vienam buvoti parke neįmaku, o gyvenime...

Viešpatie, Tu leidai ties mano langu pražyšt baltai sniegučiai, Nemunui pakilt ir išsilaisvint iš ledu, o jame buvo nepaprastų jėgų glūdėta ir pagaliau... suteik ir man malonės, Viešpatie, išsilaisvint iš žemų geismų. Sugrąžink man Ją ir likusias gyvenimo dienas praleist kartu su Ja dėl Tavęs leisk. Tik greičiau, greičiau, nes jų, tų gyvenimo dienų nedaug beliko.

Jau seniai girdėjau prie Nemuno pempes „gyvai“ – vėl ir vėl pavasaris vieši Belvedery ir Nemuno krantuos, kai aš čia. Aš vėl puošu Tavo mažą portretėlį mėlynom žibutėm, kurias padovanojo man mergaitės. Trim gražiom, mėlynom žibutėm aš papuošiau Tavo tą mažą portretėlį, kur Tu jaunutė mergytė, gėlėta suknele Nemuno krante iš ramunės žiedo kažką buri. Ką Tu, mažyte, tada išbūrei?!

Vartau albumą ir ilgai žiūriu į Tavo nuotraukas, rašau Tau ilgus laiškus, klausau savo širdies ir laikiu Tavęs. Sugrįžk! Tavo garbei aš sudėsiu naujus himnus, pastatysiu naujus triumfo vartus, o po Tavo kojų tiesiu žalias palmių šakeles. J.

5.

1946 m. gegužės 17 d.

Keista, Eugenija, kad Tavo mamukas kiekviename mano nurodytame Tavo ožely atrado tik teigiamas ypatybes ir aš likau suglumęs. Sakau tos mamos mamos! Tačiau vis tiek aš pasilieku prie savo, kad jų dukterys dar nėra angelai. Vėliau mamukas nežymiai nežymiai teiravosi mane apie mano mokines, man pažįstamas Tavo drauges, bet taip nežymiai, nedrąsiai. Pasirodo, kad vienas senesniųjų Belvederio mokytojų kažkada vedė savo mokinę ir aš širdyje juokiaus. Ryt važiuosiu į Veliuoną. Gimnazija mus pakvietė į svečius, o mano dėdienė, žinai tą mano prisiekusį piršlį, kažką kalbėjo ir apie mažas vaišes. Aišku, kad važiuosiu ir aš, o įspūdžius parašysiu ir Tau.

6.

Belvederis, 1946 m. gegužės 19 d.

Eugenija,

Kokie puikūs tie žiedais šerkšnoti sodai, įvairiais kvapais svaigios gėlės, mažų paukščiukų ir varlių koncertai, puikūs saulėtekliai ir Tu, mano Eugenija, puiki, kaip tas žydintis Gegužis. Su Tavim jame šimtus metų gyvent verta, kada jis tiek grožio ir žiedų, o Tu laimės teiki. Rašai, kad dalintum laimę, tai gyvenime man daugiausiai jos suteiktumei. Argi neįmaku, kad šita laime man Tu visą laiką sroveni?!

O dabar Veliuona. Buvom nuvažiavę į kvietimą, gimnazijos ruošta, pobūvį, susitikau su buvusiais Tavo kolegom pedagogais ir štai šį tą apie juos. Aldona dabar gyvena savo pasisekimo

epogėjų. Pavasaris, garbintojų turi daug, o ypač apie ją sukasi šviesus, truputį šlakuoto veido karin. pareng. dėstytojas Visockis, nors ji man sakė Tavo pasveikint, palinkėt, o apie ją parašyt, kad ji tik valgo, dirba, miega ir laukia Tavo, bet aš dar pridėsiu, kad ji kai kam ir galvas sukineja. Pats mačiau. Pranevičius, buvęs mano rimtas konkurentas, pakeitė vėjo kryptį ir nori pakelt bures su kažkokia ten 18-kamete. Jis dabar buvusios Tavo klasės auklėtojas. Gimnazijos direktorius, senajam išvykus į Vilnių, dabar yra jau Jadzytė, o inspektorium pan Valaitis*. Šis pastarasis siūlosi Tau į gimines, norėdamas paimt sau į žmonas gerą, gražią ir patogią mergelę, Genutę Aleksaitę. Apie tai kalbama dar tik pusiau lūpom, bet galima tikėtis visko. O Dragūnas, ypač įsigėres, niekaip negali užmigt be Jadzytės, kuri jam turi atgiedoti lopšinę. Antroji kūdikystė! Dabar gimnazijoje yra 3-ys nauji mokytojai: pan Slapšinski Levas, Zgirski Česius ir Visocki Levas. Labai daug levų. Atrodo, kad gimnazija virsta į žvėrinčių. Tavo buvusi kaimynė valsus, baletus šoka puikiausiai toliau. Bronytė su Pranev.** nutarė vasarą eit bitininkauti. Tiesa, Bronytė sakė, kad į Kalvius važiuot ne tik skambalai, bet ir juodbėriai atsirastų, bet ji tikis, kad Jonis ir be skambalų baigs merginti ir vedžiot savo mergučelę ir pasiūlys jai savo globą, pakviesdamas Ją į savo žmonas. Tuo pačiu pavargs ir žmonių liežuviai. Muzikas Tave vadina savo sielos mergele, žmogum ir laukia Tavo grįžtant į savo pedagoginį darbą. Tai tiek! Kai aš paklausiau mamuko apie tą žalsvą chalatėlį, mama pažvelgė į mane tiriamu žvilgsniu. „Chalato tai jai nereikia, juk ji dar ne moteris, ne šeimininkė. Jis juk ir nepasiūtas. Parvažiauvus, pasisiūs“, – pasakė mamukas ir aš jos klausau. Ji juk mūsų autoritetas. Bučiuoju Tave, Eugenija ir laukiu Tavo laiško. Jonis.

7.

Vilnius, 1946 m. birželio 6 d.

Šito likimo lėmimo aš bijau, tačiau žinau, Tave visuomet saugos Mergelė Marija, Mergelių Karalienė ir aš pasitikiu. Jei vežtų jus, apie ką, rodos, kalba ir patys lagerio gyventojai, parašyk man. Rašyk išvažiuodama, rašyk kelionėj, rašyk ir iš tolimojo Rusijos Sibiro. Tuoj atsiųsk siuntiniams pažymėjimą. Jei pas Tave aš galėčiau atvažiuot išsivežt, būtinai parašyk. Tačiau aš dar stengiuos padaryt šiokių tokių mėginimų, kad Tave paliktų dar ir dar. Jūsų bylos visi kiti išvažiavo į Rusiją tuoj, o tik judvi buvot likusios. Čia intervenciją padarė LTSR deputatė, artist. Staškevičiūtė ir ligi gegužės, birželio mėnesio žadėta jus palikt. Tu dar likai ir aš tuo nepaprastai džiaugiuos, nes išvežtos mergaitės Rusijos Lag.*** nei viena nelieka mergele. O ypač, jei jos jaunos, gražios. Ten jos gyvena ir išlieka tik todėl, kad jos yra moterys, o niekinti jas niekas negali uždraust. „Pripratina“ – rašo apie tai Pranukas**** ir kalba kiti, kurie yra ten buvę. Todėl kartais širdy kenčiu, kad Tu esi rinktinė ir graži mergytė, bet laimingose dienose tuo džiaugiuos ir didžiuojuos. Tau, Eug., aš turiu labai daug ką rašyt, patart ir neišsisėmsiu niekad. Šiandien Tau sakau, kad Tu turi ypač gerai sugyvent su savo brigadierium, būt ypač klusni savo viršininkam, būt darbšti ir pavyzdinga mergaitė, kalinė. Aš pasitikiu tavo šaltu protu, Dievo pagalba ir mūsų laiminga ateitim. Nors ir kaip skaudžiai Tave palies-tų gyvenimas, atsimink visada, kad Tu dar turi savo ištikimą Jonį. Būk visada protin-ga, mano Eugenija! Bučiuoju Tave.

Tavo Jonis

*Antanas Valaitis.

**Bronė Beniulytė su Pranevičiumi.

***Rusijos lageriuose.

****Pranas Šimanskis (gim. 1922 m.), Eugenijos bro-lis. 1944 m. pab. buvo suimtas ir apie pusę metų kalintas Lietuvoje, vėliau ištremtas į Rusiją.

8.

Belvederis, 1946 m. birželio 8 d.

Eugenija,

Vai, kiek vosilkėlių, baltų, gelsvų akacijų žiedų, ramunių, dobilėlių baltų ir daug daug žiedų, bitučių, saulės... Pušyno ir eglėlių ošimas vėjui, vakarais griežlės prasta daina, rytais žemčiūginė sunki rasa, nebaigiamos dainos tų mažų paukščiukų ir keistas troškimas kažkur kažko taip suneramina dienas, kad šiandien širdij ugnis jaučiu, kaip švento Jono vakare laužus degant, o naktį miegant sapno viduryj – mergelę savą, spaudžiant meiliai prie širdies glėbyj. Susirpo žemuogės šiluos, šienpiūvių virtinės suskambo dalgiais palaukėj ir nusitiesė baru. O ten galulaukėj, sustoję jie ratu „Valio dalgėlių“ sudainuos prie beržo žalio. Po dienos kitos ten mergelės su grėbliais vartyt kvapaus šienelio pasiskleis. Paniūniuos apie meilę, „Pasisėjai žalią rūtą...“ sudainuos... Bernai pro šalį eis, gal ant ežios atsisės, pažiūrės, pakalbės. Sužavės, pavilios mergužėlė tą bernytį, ką sėdės raudonskruostei prie šalies. Šis atjos, vėl vakarą lankys. O išdrįšęs apkabins, pabučiuos... Raudonuos mergelė, lūpos prasivers, „myliu“ šnabždėsiu ištars, o jei dar tėtė su mama pritars, tai tada jau užsakys, surašys, suguldys... „Jau, jau, bernužėli, dabar Tavo valioj...“ Che, che, che... Sakai Eugenija: „Joni, koks Tu?! Koks nemalonumas! Nekuklus!..“ Norėjau Tau, Genute, laišką parašyk grįždamas vakar garlaivyje, bet šalia sėdėjusi mergaitė man atėmė visą laiką, todėl rašau šiandien ir bijau, kad Tu, mano mažyte, mano laiškų prisikrausi pilną kampa. Patariu Tau, Gen., padaryk atranką tų, kurie Tau geriau patinka, o kitus sunaikink. Tiesa, sakyk, mano Eugenija, kokie mano santykiai turi būt su kitom mergaitėm? Tau tai turėtų būt svarbu ir aš tikiu, kad Tu man apie tai parašysi išties laišką, kokį Tu norėtum turėt savo Jonį šiuo atžvilgiu? Ar bus gerai, jei aš pas Tave atvažiuoisi

VII mėn. pradž?... Tada pas mus bus baigti egzaminai ir prasidės atostogos. Bučiuoju Tave, Tavęs pasiilgęs. T. J.

Jono Mačiulio
laiško faksimilė

Eugenija,
Belvederis, 1946. VIII. Y.

Rašau Tau jau antrą kartą, grįžęs iš Vilniaus, o iš Tavo dar negavau nei vieno laiško. Seminarijoje ir mokykl. seminarijose spargalės rašinėti Tu turbūt miegdavai dangian nei šiandien laiškus. Jei Tu man nors du laiškus parašytum, kur nors poste jų abu neušimėstis, vienas vid gausian, o dabar laukiu laukiu, o vis nieko. Vakaras ir nėsakas Tavo tėvovių stynian vyšies, ir kurių mama vis ko ož, kurios ir Tau tūpūtis atvešiu paragaut, jei tik gera būs, o gerai būt Tau apsimiektis, nes košę vis su cukrum ir šalt su medumi, o Tu jau miegoti saldumynus. Pereitę vasarą undviejis įkiepytas medelis šiuo mėn žaliogje distianoriais metriniais ūgiais ir aš bijau, kad kitais metais ant to medelis gali būt jau puikis vasarinių krianių. Mamulos pavedi man šiemet vėl įkiepyčiau keturis naujus medelius ir jie visi puikiamis

P. S. Einu pažaišt krepšį. Ten aš galėsiu išliet savo besaikę energiją ir naktis tada praeina daug ramiau – kietai miegu. Kas kita būt, žmonele, jei greta gulėtum Tu. Išdykęs, netikęs niekam T. Jonis.

9.

Belvederis, 1946 m. liepos 17 d.

Tačiau aš dar truputį pasilieku ir laikiu Tavo paskutinio išmintingo patarimo. Ne, Genyt, Tu turi išgalvot kokią kitą priežastį, kad galėtum pabart mane ir kitas priežastis, kurios paaiškintų mūsų suartėjimą. Tu kartą kažką tai kalbėjai apie savo taktiką, o kur taktika, ten turi būt ir ofenzyva. Kitą kartą minėjai, kad mudu suartėjom besipešdami. Iš savo pusės aš prisipažinsiu, kad aš esu dvasios nenuorama. Be to, juk aš esu vyras ir žinau ko noriu, ką turiu veikt, nes svajonės kada nors virsta planais, o vėliau ir darbu. Tačiau šiandien likimas yra lyg pikta mano pamotė ir man tenka sėdėt ir laukt jos geresnės nuotaikos.

10.

Belvederis, 1946 m. liepos 22 d.

Eugenija,

Kažkada bevartydamas Tau rašytus laiškus, pastebėjau, kad jų jau susidaręs nemažas pluoštas. Vien į Vilnių parašiau virš 50, kad net sunku tikėt, o iš viso Tu turėtum turėt, jei Tu jų būtum nesunaikinus, virš 90. Tu man esi parašius taip pat 25, iš kurių 9 rašyti dar iš Kauno ar tėviškės. O dabar per visus birželio ir liepos mėn. tegavau iš Tavęs vos du laiškus: vienas rašytas dar prieš Sekmines, o kitas prieš šv. Joną. Jei prisimint lygias vyrų ir moterų teises, tai aš iš Tavęs turėčiau gaut dar apie 60 laiškučių. Bet Tu negali daryti tokių kvailybių, kokias aš darau, už kurias laisvėj pasitaikius pirmai progai Tu mane žiauriai ekskomunikuodavai. To pat turbūt vertas esu ir šiandien?!

11.

Liepos 24 d.

Tu man parašyk, kokia buvo Tavo kvota ir ar tardant Tave nemušė, kaip elgdavosi su Tavimi tardytojas ir ar labai pakenkiau aš, kada išprovokuotas patvirtinau „tą vieną jiems jau žinomą“ kvailybę. Dėl to aš neturėjau ramybės ištisas naktis. Advokatei pasakius, kad tai paragrafų skaičiaus nepakeitė, nepadidino ir metų skaičiaus – gal ir nieko nepakenkė, bet už tai labai greit galėję pridėt ir mane, tik tada aš šiek tiek nusiraminau. Tačiau tiesos, kad ir jos dalies, nežinau net šiandien.

Iš senojo mokytojų kolektyvo Veliuonos gimnazijoje rudenį beliks vos keli seni mokytojai. Jadzytė atsistatydino iš direktoriaus pareigų ruošti diplomui, Leonida savo baletą nori ir iškels į Klaipėdos pedagoginį institutą, Slapšinkas mirė, vargiai liks vietoj Aldona ir tas mano konkurentas, kuris per Tave teiravosi Tavo mamuko apie giminytės paslaptis. Kebliūnas Vilniuje, į Vilnių išsikėlė ir mano Eugenija, kurios ponia Jankienė verkia su ašarom. Apie Aldoną šiandien labai suka kromelio vedėjas. Žinai jį, tą dručkį, tik kažin... Man būt nepatogu Tau pastebėt, kad gaila mergaitės, nes jis toks dramblavotas, apsnūdęs, nesakysiu, kad truputį jau net pilvotas. Jis, matyt, tikras savo planais, nes kiek tik teko

matyt Aldoną Veliuonų, Kaune, ten ją lydėjo ir jis. O tas pirmutinis jos garbintojas, apie kurį rašiau Tau pirma, pasirodė dar nerimtas ir per jaunas Šančių gyventojas, o Aldonai jau reikia rimto.

12.

Belvederis, 1946 m. spalio 22 d.

Eugenija,

Šitais ilgais juodo ir purvino rudens vakarais aš dažnai mintim, o naktį sapnais pas Tave. Vakare, eidamas miegot, truputį pasimeldžiu ir už Tave. Vėl persikėliau į savo seniau buvusį kambarėlį. Dabar jis šviesus – naujai išdekoruotas ir ramesnis už buvusį pirmame aukšte pereinamą kambarėlį. Vėl už langų parkas, kurį ruduo nuklojo margu lapų kilimu, vėl kreivi laiptai, kuriais naktį kopinėja Burbų vėlės, o kambarėlyje čia, ant lango maža Tu – jauna, brangi mergytė tautiškuos rūbuos – Tavo portretėlis. Ant stalo ir ant kėdės visas glėbys knygų, nesutvarkyta lova, kambarys, nes šįryt vos nepramigau, o dabar turiu laisvą valandą ir skubu parašyt šį tą Tau. Zanelis* rašė rugsėjo 29 d., kad jis pateko į nemalonę ir dėl to būsiąs išsiųstas dar toliau skaldyt akmenų į drausmės batalijoną ar koloną. Jei galės, parašys laišką jau iš naujos vietos. Pranas rašė, kad vėl grįžta į rytus, į Novosibirską, o Bronius, kad spalio 28 d. persikels į Vilnių. Tėvukas bulių pardavė valdžiai, o karvę ir avį gal kaip nors pasiseks iškombinuot. Reikia pasakyt tiesą, kad Tavo tėveliukas neapkiautęs. Mama pagamino Kalėdoms apie 5 ltr. vyno, kad turėtumėm kuo atšvęst... Yra kai kur grįžusių po metų, kurie buvo nuteisti 6 ir 10 metų. Mes tikimės, kad mūsų tarybinė valdžia greit paleis ir Tave, nes jaučiamas didelis kadru trūkumas. Lapkričio pirmoj pusėj, avaziuosiu aplankyti Tave kartu su mamuku. Jei nori, jei gali, parašyk porą žodžių ir man. Lauk, atvažiuosiu. Iki pasimatymo. Tavo Jonis

13.

Spalio 26 d.

Eugenija,

Patiko, pasakysiu nuoširdžiai, patiko man Tavo laiškas nuo pradžios lig galo. Ir tos raudonos lūpos, apie kurias Tu nutylėjai, prieš kurias ir šventieji ant kelių suklumpa, kaip Kryžiaus kelio stacijoje, patiko. Taip, Eugenija, taip! Puiku! Ir dar kartą taip, jei tik Tu mažyte, pažadėtum, gražiai prašydama, o paskui ištesėtum. Tada Tave visi turėtų būtinai pripažinti puikiausia ir gražiausia mergele, o gal ir protingiausia, kuri man patinka; ką Tu pati nujauti. Aš truputį šypsasus, kai Tu atrandi šį tą girtino mano metoduose, ir jei manęs už blynus ir kugelį nenori parduot net geriausiai savo draugei. O kad yra žemėje vienas didžiulis turtas, kuris yra visados tik mano vieno, tai aš vos galiu susilaikyti, nepranešęs to visam pasauliui.

14.

Lapkričio 1 d.

Šiandien aš atsikračiau slogučio, pletkų slogučio, to šypsenos, bučkio kvadrato, kai vėl viskas iškilo dar kartą trigubai gražesniu

*Zenonas Šimanskis (gim. 1928 m.), Eugenijos brolis, tuo metu politinis kalinys. Šiame skyriuje skelbiami jo atsiminimai „Mano jaunystė“.

pavidalu. Ne, aš nesu pamišęs, kad išeičiau į kryžkelę ir šaukčiau tiem bepročiam apie tiesą, jog aš ne toks pigus ir glėžnas, kaip jie kad galvoja. O vis tik aš tebesu tas pat aš, kurio nusistatymo nepakeis pinklės, pletkai, šantažavimas. Taip! Jei reikės, aš važiuosiu visada, o aiškintis nematau reikalo niekam.

15.

Lapkričio 2 d.

Kiekviena kalbanti moteris yra šlykštus padaras – šnypščianti gyvatė, kuriai reikia spjauti į veidą pirmiau, nei ji spėja Tave apbjauroti, įgelt.

16.

Lapkričio 5 d.

Ką aš Tau esu rašęs apie saulėtas, puikias dienas, apie nepaprastus jausmus, apie viltis, net svajones, tai viskas tik niekai ir nieko ten nėra, kas būt prasminga, kas nuramintų ir patenkintų mus. Tai tik kažkas, kas neišvengiamai nuvilia ir po truputį nuodija mus. Absoliučios laimės nėra, o yra visko truputį: meilės, juoko, melo, tiesos, beprotybės...

17.

Belvederis, 1946 m. rugsėjo 17 d.

Eugenija,

Parašiau Tau keletą laiškų ir pradėjau laukt jį iš Tavo. Deja. Genyte, ir po pusės mėnesio nieko. Man jau taip lemta: nusivylimas visur, visada, ir viskuo jei jau ir Tu, Genyt, prieš mane. Šiomet Belvedery aš paėmiau dėstyt tik normą – apie 18 savait. valandų. Dėstau liet. klb., matematiką ir istoriją, dar gal prisidės Seredžiaus švietimo skyriaus inspektoriaus pareigos. Bet laiko užteks atvažiuot ir pas Tave. Jei jau kada neiškombinuočiau, tai siuntinį nusiųsiu kaip nors į Kauną ar Vilnių ir vis gal atrasiu prietelį ar prietelę, kuri perduos Tau. O gal ir Tu sugrįši, nes pedagoginėj srityje dovanojamos yra viena iš pagrindinių gero auklėjimo priemonių, ypač, jei auklėtinis jau to vertas. Gal aš truputį ir keistai galvoju, bet aš galvoju tik gerai. Tiesa, Genyt, gal Tau reikia atvežt ką nors iš vilnonių rūbų ar baltinių? Bliuskutę su sijonu, kojines, pirštines, šiltą skarą?.. Saugokis neperšalt! Kojinėms parišť jokiū būdu nevertok kokių raiščių, kurie nors kiek vertų kojas ir vėliau būt venų išsiplėtimo priežastim. Jei reikia gumų, gorseto, ar jam pasiūti medžiagos, prašyk! Tu turi būt sveika! Na, žinoma, čia aš turėčiau dar pridėt tris ar net 5-kis šauktukus, visą savo algą, Tau reikalingas priemonės ir visą laisvą laiką, o Tu iš savo pusės gerą savo valią. Visuomet palieku Tau Tavo teisę reikalaut iš manęs kad ir mažiausios smulkmėnos. Jei šiandien ko ir negalėčiau, tai po savaitės, dviejų vis galėsiu atvežt. Tavo vardadienį, Eug., praleidau Tavo tėviškėj su Tavo tėveliukais. Taigi buvau pas Eugeniją, išgėriau už Ją taurę. Bet Jos pačios namie nebuvo. Ne taip, kaip buvo pirmiau. Šis Tavo vardadienis buvo pasninko – penktadienio vardadienis. Tu taip pat gimei penktadienį. Tik Tu sugrįžk, lūkesį, ilgesį pakeisiu džiaugsmu ir išliesiu valsais. Laukiu Tavo, ilgiuos! Bučiuoju Tavo Jonis.

18.

Belvederis, 1946 m. rugsėjo 7 d.

Eugenija, Tau – savo naiviai ir gyvenimo nepažįstančiai mergytei – vėl rašau, nes noriu įrodyti Tau savo ištikimybę tokiuose savo metuose ne kartu gyvenant. Džiaugiuos, tiesiog žaviuos Tavim, nors ir naivia, tačiau rimta, protinga mergyte, kurios pasitikėjimas, kaip ir mano laukimas, gali tvirt net dešimt metų. Šokių lažybų laimėjimo skausmas ar pralaimėjimo džiaugsmas man, jei tik juose reiškiasi ta pati Tavo stipri valia, manyje atras tik pritarimo, o Tų lažybų laimėjimu ar pralaimėjimu aš nenuskriausiu nei mamytės nei Tavęs. Genyte, ką Tu pasakytum, jei nešiočiau žiedą?! Apie tai aš kartais pagalvoju, kad išvengt įkyrios kompanijos, mergaičių kvietimų į svečius, bereikalingo dėmesio manim, flirto. Nors, tiesa, kartais aš pasinaudoju moterų palankumu man kelionėje įsigyti bilietą ar vagono kupe gauti atsistoti vietą. Už tuos švelniausius Tavo sveikinimus man aš turiu Tau dar ir dar kartą padėkoti. Šiuose žodžiuose Tu man esi nepaprastai meili. Aš tai pergyvenu. Tu savo švelnumu verti mane kaskart būt geresniu ir vertesniu Tavęs. Aš jaučiu, kaip stoviu veidas į veidą prieš Tave, sudėjęs rankas kaip maldoj, ir negaliu nukreipti savo žvilgsnio ar pajudinti bent vieną sąnarį blogam darbui. Jei šitas vaizdas amžiams neišblėstų, Eugenija, aš tapčiau šventu.

Sveikindamas Tavo vardo dienoj Tave – savo mielą, brangų kūdikį, glėbiu, spaudžiu prie krūtinės ir bučiuoju tauriu, šventu meilės pabučiavimu Tavo Jonio.

19.

Spalio 10 d.

Jie šypsena kelia kvadratu ir gauna nepaprastas, pranašiškas žinias – pletkus. Aš nežinau, ar aš purvinas ar jie?! Kokie bjaurūs tikslai ir šlykščios priemonės!

20.

*Belvederis, 1946 m. gruodžio 30 d.**Brangi Eugenija,*

Aš labai gailiuos, kad parašiau tą laišką, kuriuo Tave taip žiauriai užsipuoliau. Jei aš būčiau dar truputį apie tai pagalvojęs, būčiau tikriausiai Tau jo neišsiuntęs. Atleisk Tu man, Eugenija, o pletkams aš daugiau nepatikėsiu. Tu esi švarus ir gražus mano Angelas! Aš gi esu pusiau apvaldyta jėga, kuri lygiai gali kurti ir griauti; aš galiu klaupyti prieš Tave ant kelių ir garbinti Tave, o keikti kitus; aš galiu Tau melstis, atsiprašyti Tavęs, tuo tarpu nekęsti kitų, juos išvaryti; aš galiu bučiuoti Tau rankas ir kojas, dėl Tavęs dirbti sunkų vergo darbą, kęsti panieką, vargą. Aš galiu būti žiaurus ir geras, didus ir menkas. Bet tik Tu turi teisę niekinti mane, spjauti į veidą ir vadinti mane gyvuliu. Bet aš žinau, kad, jei ir niekinai kada mane taip, šiandien Tu taip nepasielgsi. Be žodžio Tu kentėsi, gal net šypsodama, nesiteisinsi net ir Tau bus bus gaila sukloidinto Tavo Jonio. Atleisk man, Eugenija, nes aš nenujaučiu, kiek kartais manyje slypi beprotybės ir man skaudu, kad Tu esi užgauliojama ir dėl to kenti. Savo Eugenijos skaust aš nenoriu: Tave aš myliu ir tebetikiu, kad mano Eugenijos mergaitės garbė nepaliesta. Taip! Aš perverčiu dienoraštį, perverčiu visus mūsų laiškus, albumą, pasikalbu su mamuku ir vėl atrandu tą patį raminantį atsakymą. Tave aš gerbiau ir tebegebiu.

Pradžioj aš Tave idealizavau, o šiandien tiesiog garbinu, dievinu. Tu neturėtum pykti ant manęs, jei aš ką nelemto susigalvojęs pasakau, mat šiais laikais moterys yra kvailos vištos,

labai mažai vertina save, pigios ir todėl pavojingos. Šitokias aš vadinu „tipus vulgaris“, arba „pulveriais“, tačiau Tave aš žinau, kaip protingą, rinktinio kūno ir sielos mergele, kurios stipria valia stebėjau ir stebiuos. Aš norėčiau turėt visais atžvilgiais į Tave panašią dukrelę. Štai kokie mano kuklūs, bet ir nepaprasti norai.

21.

Gruodžio 31 d.

Parašyk, Genyte, ar Tu paštu mano laiškus gauni ir ar Tu man kada nors rašai. Jei ne, tai kodėl? Aš išsiunčiau Tau laiškus ir nežinau ar Tu juos gauni ar ne. Parašyk man šį tą apie savo pasisekimus ir nesėkmes, ką nors švelnaus, moteriško. Gautus laiškus gali suplėšyt, nes jei vėliau kada norėsi prisimint juos, aš atpasakosiu Tau jų turinius. O laiko bus, Genučiuk, per ilgus rudenu vakarus prie darbo, ar per naktis užmiegant Tau manam glėby. Jei turi kokių patarimų ar nurodymų man, būtinai parašyk ir juos, nes aš laikiu ir branginu kiekvieną Tavo man siųstą žodį. Taigi tuojau greit parašyk, tuojau greit ir gausiu. Šį laišką įduosiu seseriai nuvežt į Vilnių ir ji įmes į tą pašto dėžutę, vis greičiau gal gausi. Už tai ir Tu greit parašyk man. Taip, taip, Pupi!

Namuos viskas gerai. Pranas jau režia sparnus apie Peštovėniškes ir Motiškinės panikes, net miela veizėt. Sakosi pasiilgęs to lietuviško moteriško kūno. Ką gi, jo dienos jo ir naktys, nesvarbu ar tamsios, ar mėnesienos, nes ežios tiesios. Aš manau, kad jis greit prisijaukins visus kiemų Tūzus. Jam geriau sekasi nei man, nes aš tik vieną šunytį tespėjau prisijaukint ir tai per Tavo malonę.

22.

Belvederis, 1947 m. sausio 4 d.

Eugenija,

Aš kaltas – nerašau. Jei rašau, tai tik šalti, korespondenciniai žodžiai – vėl kaltas. Geroji, nesiteisinsiu, bet aš Tau, rodos, išsiunčiau net kelis laiškus, o Tu sakai, nerašau arba gauni šaltus. Nuostabu, argi jie kelyje atvėso!? Eugenija, aš labai gabus spręsti alegorijas, iš kurių pati didžiausia buvai Tu. Kai šita artistė buvo kuo nepatenkinta, užsispyrus, nenuoširdi, nekalbėjo, o tai būdavo dažnai, tai Ji tada slėpė man labai gilius jausmus, tik tai reikėjo žinot, nes elgesy jų nebuvo galima matyt, o žodžiais Ji niekad nieko nesakė. Šis rebusas buvo vertas begalybę taškų ir aš Jį išsprendžiau netyčia. Dėl to save vadinu nepaprastai laimingu. O vis tik, mieloji, tarpusavio santykiuos natūralumą daugiau vertinu už bet kurio laipsnio tobulą artistišumą – veidmainiškumą. Mano dienos, savaimė aišku, tai jau mano reikalas ir džiaugiuos būdamas laisvas: kam žodį, kam bokso, kam bučkį, kam špygą, o po devynių metų aš jau būsiu trisdešimt šešių metų, susenęs, solidnas vyras arba tik užmirštos dulkės. Viena iš tų dviejų Tu tikrai atrasi ir bijot, kad kas gali Tave pamiršt, neverta, nes tai tik bereikalingas gadinimas nervų, kurie moterims vėliau taip praverčia. Atrodo, kad Tu labai bijaisi konkurenčių. Pasisakysiu, kad ne taip plačiai gyvenu, ir jei Tu manęs, o aš Tave verti, tai Tau nereiktų jų bijot! Pavyzdžiui, šjoakar mūsų jaunimas linksmintas, kad nuo karščio valsai ir tangai tik raitos, o tavo Jonis dėl fasono sušoko polką su ragučiais, tango, valsą, išsimaudė vonioje ir štai rašo Tau. O ten salėje ūžia: muzika, šokiai, juokas. Aš dežūruoju, todėl reikia retkarčiais nueit pažiūrėt, nes jie kartais nerimti, bet kol Tu, Genyt, esi rimta, rimtas būsiu ir aš. Daugiau Tu man

patinki, kai šypsais, esi protinga ir gera, nedarai nemalonumų nei man nei sau ir rašai man nors trumpus laiškučius, o aš galėsiu stambesnėm raidėm rašyt, jei smulkios Tau nepatinka. Už tą švelnų švenčių bučkį ir linkėjimus atsilyginsiu stipriu vyrišku bučkium į Tavo švelnų skruostą, į Tą mažą tamsų apgamuką. Tačiau prisimink, Genyt, kad mano ūseliai ir barzda gan dygūs. Tave aplankyt galėsiu tik po egzaminų sesijos, kuri nuo sausio 23 d. truks ligi vasario 1 d. Taigi atvažiuosiu prieš pat rinkimus, tik Tu išsirūpink pasimatymą, kad galėčiau spėt grįžt balsuot.

23.

Belvederis, 1947 m. sausio 9 d.

Eugenija,

Laikas srovėna dienomis, kaip karštas kraujas mūsų gyslom ir, jei Tu būtum dabar su manim, aš galėčiau deklamuot Tau kažkada Tavo pasakytus žodžius: jaunam jaunų dienų negaila... „Ar atsimeni, kai Tave Ji vadindavo Jonyčiu ir tas vardas tau tiko, nes buvai išdykęs ir nemažai siausdavai“, – pasakė kartą Pranukas. Taip, tikrai nemažai siaučiau, išdykęs buvau, nerimtas nemandagus, šelmis ir dar visą eilę minusinių epitetų reikėtų pridėt prie šito Jonyčio vardo, kuriuos geriausiai žinai Tu. Ką padarysi, jei jau ir mano gyvenimo motto buvo: „go sum servus naturae“. Tavo, kiek aš atsimenu, rodos – „Daugiau širdies!“ Tai moteriška ir man labai patiko.

24.

Sausio 10 d.

Kambaryje man šalta kojom, nors krosnį aš prikūrenau, kad ji net šnypščia, bet apatinio kambario ir p. Jak.* beveik nekūrena ir dėl to grindys labai šaltos. Tiesa, juokinga ta jaunoji poniutė, o jei dar leisi, tai pridėsiu, kad ir kvailiavota. Įsivaizduok, kad ji baigus gimnaziją, šeimininkaut nemoka, netvarkinga ir mūsų šeimininkė dėl to labai pyksta, nes jom virtuvė bendra. Vieną rytą ji plepa, kad jos vyras jai nepatinka, gaili paėmus šliubą, sakos jį mesianti, esą vyrų fainesnių, idomesnių, gražesnių, su kuriais galima pagyvent daug geriau, kitą rytą vėl viskas tvarkoj. Bet jos kaprizai ir autoritetas tai kaip taisyklė: nenori, nesikelia; nenori, neverda valgyt; nepadės žmoniškai pietų ant stalo, neatsineš malkų, nekurs kambario, o tik jį vargšeli; nunešk, atnešk, padėk, ko stovi, nenori nereik, pasidaryk, ką tu žinai, aš žinau, tylėk, eik sau, šalin!.. Nieko sau ožkelė, tik nemekena. Kai kada gaila jo, kad jis gal kada turės išmukt mekent. O gal susitvarkys, tik nežinia nuo kokio vaisto.

25.

Sausio 13 d.

Surašinėjau Šiaudinių kaimo gyventojus, gyvulius ir inventorių metiniam surašinėjimui ir prisiklemšiojau, kaip dar niekad neteko. Vėlai vakare iš nuovargio vos beparnešiau kaulus į Peštvenus. Bridau sniegą ir galvojau, kad Tu namuose lauki manęs. Taip man buvo lengviau ir aš nepastebėjau to ilgo kelio, nuovargio, žvarbaus vėjo. Namuos tėvyčiai nuotaikingi. Mudu su mamuku praplepėjom prie krosnies, tėvukas vėlai grįžo iš Motiškių zypkės, o Prano nuo mergelės grįžtant net nejutau – jau miegojau.

*Jakelaitis.

26.

Sausio 15 d.

Dažnai keistai sapnuoju Tave – gavusių atostogų ir parvažiavusių į namus aplankyt tėvelius ir artimuosius. Taigi sapnuoji kartais žmogus ir tiki, kaip ir gyvendamas tiki. Bučiuoju Tave, linkiu Tau geriausio iš geriausių. Aplankysiu vasario mėnesio pradžioj, pasirūpink gaut pasimatymą. Tavo Jonis.

27.

Belvederis, 1947 m. sausio 14 d.

Mano Eugenija,

O jei dar nori būt miela ir gera, tai jau Tu pati pasistenk, bet avanso Tu, mano Angele, galėtum gaut ir šiandien, tik vėliau turėsi man pašokt už tai baletą ar kazoką, kuri Tu man kartą žadėjai pašokt Veliuonoj, savo kambarėly ir pabėgai miego. Atsimeni? Parke šįvakar labai puiku. Šerkšna padabinti medžiai stovi tylūs, iškilmingi, kaip svajonėj užburti. Šiam puošnumui tinka jų rimtis, o ypač mėnesienos naktimis, kai šešėly kiekvienos šakelės slepias paslaptis, net girdėt kaip tylą alsuoja, šnabžda vienuma, o žvaigždėlės sužavėtos stebis, mirksi... Mažos, mielos, kaip kūdikiai papurusiom galvytėm, stovi apšerkšnijusios eglytės parke. Taip norėtus jas paliest švelniai, pabučiuot... Bet, nevalia! Nes šis sidabrinis stebuklas subyrės ir liks tik realybė.

28.

Sausio 16 d.

Mano miela Eugenija, Tu sakysi, kad šiuo išsireiškimu aš nesu originalus ir ką nors kopijuoju. Nesiteisinsiu, prisipažinsiu, tačiau ką kopijuoju, nepasakysiu, nors paslaptis moters širdį traukia labiau, kaip magnetas geležį, kaip tos avižos žirgus. Tas pat turbūt ir su Tavo širdėle, Genyte, bet vis tiek, pati bandyk atspėt! Man patinka tokia Tavo taktika, o kaip Tau mano?

29.

Sausio 17 d.

Buvau nekuklus, toks ir palikau, bet Genyt, turėtum žinot, kad moterys sutvertos iš Dievo vaizduotės, o vyro pavidalą Jam reikėjo kirviu iškirst. Kuklumo atžvilgiu moteris visuomet statau aukščiau, o vyrai grubūs, nekuklūs, patiniški. Tai visi mato, žino, ir niekas tuo nesistebi. Sakyk, ar tai mūsų natūralumas, ar tragika? Mumyse susikaupę jausmai ir energija verčiasi staiga, iš karto – gal dėl to mes tokie nekuklūs žodžiais, staigūs, grubūs elgesiu. Ši mūsų vyrų juodoji pusė nepatinka moterims, kurios visada vienodai švelnios, pasyvios. Aš pats savyje pastebiu kažką laukinio, valdančio, despotiško, kuriam sušvelnint reikia švelnios širdies, kurios šiandien greta neturiu. Bet ką aš kalbu! Tai tik žodžiai, o tai suvokt Tu geriausiai galėtum tik jausmu, nes ir Tu esi mergaitė. Tu skundeis manimi – laiškuos jausmo mažal! Ką ką, bet jausmus ne mes dalinam. Pas mus – vyrus jų mažiausiai. Kas kita Jūs – mergaitės! Ką jau čia bekalbėt apie simpatikus, jei manęs Tau niekas nepakeis, tai gal neparduosiu ir aš Tavo iš varžytinių. Cha, cha, cha, cha, cha... Tu žadi mane už nemalonumus pritvert? Aš žiūriu į Tavo, ant lango stovinčią, nuotraukėlę ir šypsaus: duok Dieve! Bet kaip: boksais, pavyzdžiui žodžiais, bučkiais ar meile Tu, Genyt, šlifluotum netašytą savo Jonį? O man atrodo, kad Tu per daug glėžna šlifluot tokią kietą uolieną, kaip aš.

30.

Belvederis, 1947 m. vasario 8 d.

Mieloji Eugenija,

Grižęs iš Vilniaus, kambaryje radau Tavo laišką, kurio kiekvieną žodelį nurijau akimis, kaip alkanas duonos trupinius. Jie tokie brangūs ir šildą krūtinę. Garbinti, kankintis ir kankint, gailėtis, prašyt atleidimo ir vėl kankint, tai ir yra mylėt. Kankintis meilės ženkle tai nér skausmo, o kažkas dieviško. Mieloji, aš jaučiu, kad Tavo širdis trokšdama laimės, man daugiausiai jos linki. Sakyk, kuklusis mergelių žiede, ar Tu nenorėtum jaja su manim dalintis. Kaip vargu, taip laime dalintis.

Nudžiugau Tavimi, radęs Tavo prisipažinimą: bobėju. Juokiaus ir džiaugiaus. Tai, tai visai gerai! Kaip kūdikiam žaislus pakeičia knygos, kaip svajones pakeičia darbas ir kūryba, kaip kiekvienas netuščiaviduris žiedas mezga vaisių, kaip berniukai pereina į vyrus ir tampa tėvais, visai natūralu, kad jauna, drovi mergelė subręsta mergaite, tampa žmona, o gal ir gražių, meilių kūdikių motina. Taip, brangi Eugenija, jei mes kada buvom tik atžalos, tai dabar jau turim būt tvirtaliemeniai kamienai paruošti naujoms atžaloms. Tu bobėji, o aš tampu vyru, kaip visa tai gražu, linksma. Ir į namus, jei tik ten jauku, šilta, ten ir Tu, aš visuomet skubėsiu grįžt iš darbo.

Bet mano mylima bobute, iš kur tų rūsčių žodelių virtinė? Mažai rašau, maža jausmo, pamiršau, šalti nervai..., visa tai manęs nei kiek neatvėsina. Esu tas pat! Ką jaučiu – parašau. Išsigalvot, būt sacharinu ir meluot nenorėčiau. Jei Tu, Genyt, nori, kad aš prisipažinčiau mažiau rašau, tai tik dėl laiko stokos semestruai baigiantis. Dabar vėl galėsiu parašyt dažniau. Tokia matyt jau Tavo valia padaryt iš manęs rašytoją ir filosofą. Nors Tu ir bobėji, bet Tavęs bobele aš nevadinsiu. Bobele pas mus vadina tą priekalėlį, ant kurio yra kalamas dalgis. Man nesuprantama, kodėl šie du skirtingi daiktai turi tą patį pavadinimą. Gal čia yra kas analogiško? Grįžt iš Vilniaus buvo labai šalta. Truputėlį persišaldžiau ir dėl to kosčiu, bet į lovą gult nei nemanau. Ten salėj pasilinksminimas, šokiai, o aš nešoku ir rašau Tau. Štai koks aš caca vaikelis. Skubu, gesins elektrą. Geriausių linkėjimų nuo manęs, tėvyčių, brolių. Turėsi, būtinai turėsi man pašokt už tai baletą. Bučiuoju dar ir dar kartą karštai, ilgai – Tavo Jonis.

31.

Belvederis, 1947 m. vasario 9 d.

Mano miela Genyt,

Leisk paklausk, kaip Tavo apetitas ir miegas? Tiesa, apie Tavo apetitą šį tą galiu nuvokt iš Tavęs apžiūrėjimo per pasimatymą. Taip, Geneliuk, Tu visai gerai atrodai ir man nereiks bijot, kad mano meilutė Eugenija neprapultų kur nors patalų siūlėje. O su žmonele, apskrituole, raudonskruoste, ir meiliau ir patogiau, ir šilčiau, ir.. tik bijau, kad Tu neužgiedotum liaudies motyvais: „Priimt Tavęs aš negaliu, siauroj lovelež aš guli...“ Atsakysiu, kad dar geriau, ankštai gulėt juk meiliau.

O kaip su miegu? Ar viena guli, ar su kokia drauge? Dabar aš manau visai neblogai išsimiegi ir be patalėlių, o miego netrukdo nedoras Jonis, jei nebent sapnai.

Bus nelaimė brangioji! O bus todėl, kad Tau patinka mandagūs ir džentelmeniški jaunikai, o kaip Tu žinai, aš nesu iš tokių. Išsiauklėjimo man visada „stokojo“ ir tai tiesa, bet būt daug juoko, jei be tikro vyro dar reiktų samdyt Tau patinkantį mandagų pavaduotoją.

Tu šypsais, Genyt, ir manai, kad aš plepu. Gal ne. Bijau tokios nelaimės, todėl siūlaus Tau piršliu, jaunikių mandagių, džentelmeniškų, paieškosim abu. Bet nuo dukrelės iš Tavęs neatsisakau, nes liaudis šneka, kad piršliui pirma naktis tenka. „Joni, ką Tu! Nekuklusis mano Joni!..“ Tu taip galvoji ir šypsais, Genyte, iš manęs.

Taip mano mylima moteriške, simpatijų ir aš esu turėjęs, o ypač universitetiniu metu, bet kad aš būčiau į vieną iš jų išžiūrėjęs ir ją isimylėjęs, to nebuvo, nors jų tarpe buvo tikrai puikių mergaičių. Šiandien mano senieji draugai mane laiko jau vedusiu, mano darbo aplinka rimta ir keliais nors angelais sargais pasigirt aš negaliu taip, kaip Tu Genyt. Visi žino, ką aš myliu ir aš tuo didžiuojuos. O Tavo širdies patikėtiniai, kaip ir Tavo širdis, mano miela moteriške, priklauso nuo Tavęs pačios. Aš gi, sakiau ir sakau, kad nori nenori vis tiek Tavo esu – puikios ir geros mergytės sužadėtinis ir tikriausiai būsimas vyras.

Sakyk, ar jau ir Tu mano mielas burbuliuk, pamėgai svogūnus? Šiandien aš jų vengiu valgyt, jei valgau, tai tik gerai sušutintus su spirgučiais. Pirma aš juos valgiau net žalius. Tai stiprus, vyriškas pašaras – avižos, kurios verčia drožt pas mergų nors ir į septintą parapiją – taip apie svogūnus kalba vyrai.

Kaip tau patinka medžiaga baltiniams ir tie mėlini baltinukai? O kailiniukai dar bus labai ir labai naudingi, nes šaltis dar nepaprastai stiprus. O dabar dar ši tą apie namučius, tėvučius ir brolių. Namuos viskas tvarkoj: mamukas dirba, tėvukas nugeria, o Pranukas žaidžia su mergaitėm. Jo niekaip negali nudraust nuo Lengvenytis. Zenui į Ižną išsiunčiau jau antrą siuntinį. Net keista, kad visi naujagimiai šiemet vyriškos giminės: berniukai, aviniukai, veršiukai... – o tai reiškia karą. Taip spėja visi senuoliai. Mes visi tikim, kad Tu, Genučiuk, šią vasarą jau sugrįši – atvažiuosi pas mane, kaip Tu pati sakaisi. Tai būt laimė, tai būt džiaugsmas! Pasimeldama vakarais, mano brangi Eugenija, prisimink ir mane – savo Jonį. Lauk, tikėkis, visa nubučiuota, numyluota, pamylėta, man į žmonas pažadėta meilutė mano Eugenija. Bučiuoju Tave karštai Tavo Jonis.

32.

Belvederis, 1947 m. vasario 11 d.

Brangioji Eugenija,

Kad neužsirūstintum už tą „prapuoliną patalų siūlėję“ vėl skubu rašyt ir lyg ketu atsiprašyt. Bet atsiminė, kad Tu išizeist nemoki, o pykt negali, įsivaizduoju Tave besišypsantią. Tu, mano mylima žmonele, galėsi patogiai ir šiltai laisvai užimt lovutę taip plačiai, o šokinėti blusele galėsiu aš, nenuorama Tavo Jonis. Greta Tavęs, mano mažytės širdies karaliene, man mažiausiais reikės vietos Kad tik šilta, kad tik miela, kad tik apglėbt Tave ir bučiuot saldžias Tavo lūpas per naktis, sapnus, kai kaista krūtinė širdis, kai laiminga Tu gražiai šypsais ir galbūt galvoji, kaip pritvert mane. Tada Tu man baletą šoksi ar prisiglaudus Tu, švelnutė ir gležni apie meilę, širdžiai kalbant, paklausysi. Nebus nuobodžios ir darbo dienos, sapnams, svajonėms pasibaigus. Aš tik bijau, kad Tu už mane daugiau gyvenimo mačius, pasidarysi už mane apskresnė, o tada tai jau man: tylėk, varle! O ypač taip gali atsitikti tada, kai mudvoiem teks gyventi tik kukliai, o Tu nebūsi kukliąja Raimonda iš H. Bordeaux „Vilnonės suknelės“. Aš gi, milijonieriumi Cernau būt nežadu. Pasisakau Tau iš anksto. Taigi gali tekt gyvenimą praleist tik kukliais, kantriais didžiulės laimės dalininkais, viską laimint savo rankų darbu. Taip taip, Genyt, Tu tokio gyvenimo dar nesi gyvenus. Nebent gali jį tik įsivaizduot, nes dar visą laiką jauti rūpestingą savo tėvyčių globą.

Taip šalta, kad o jo joi – sniegas po kojų cypia o prieš vėją net sunku kvėpuot. Tačiau net nuostabu, kad kažkas parke jau pavasariškai ciepsi. Šiandien į Peštovėnus nunešiau žibalo. Mat Taviškius šviečiu, nes aš vakarais turiu elektrą. Beeidamas galvojau apie Tave, Tavo namiškius ir dar daug ką. Be to nustačiau iš kur kilo Peštovėnų vardas. Atrodo, kad ten turėjo gyvent kada nors žymių peštukų, kurių ainis ir Tu esi. Blika tik ši mano teigimą įrodyt, o tuo pačiu bus išaiškintas ir Tavo būdas. Taip pat išsprendžiau ir tai, kodėl Tu nenori, kad aš rašyčiau laiškus stambesnėm raidėm. Atrodo todėl, kad aš, rašydamas smulčiau, daugiau visokių niekų Tau prirašau, už kuriuos Tu turi teisę ir malonumą ant manęs užpykt ir pasibart. Taip, Genyt, Tu esi tokia pat, apie kurią aš dar 1944 metais rašiau: Tu kvieti ateit, kad galėtum vėl išsiųst; Tu išvarai, o klausai, kada ir vėl ateisi? Tu leidi prisišliet, kad galėtum vėl atstumt; Tu leidi truputį nusidėt, kad galėtum uždėt atgailą... Aš žinau, kad Tu ir vėl mane už ką nors pabarsi, bet aš žinau, kad tai bus iš meilės ir visai teisinga.

Namuos abu tėvukai džiaugias kambario šiluma, Papepam, pakalbam apie gražesnę ateitį, apie sekmes ir nesekmes, pasijuokiam, prisijuokiam, padūsaujam ir vėl laukiam rytojauš. Jis visada geresnis už šią dieną. Gal prasidės įdomus pavasaris, o po jo ir graži vasara. Vasara su begalybe žiedų ir tūkstančiais myliu.

Daug daug linkėjimų iš tėveliukų ir Panuko, dar daugiau iš manęs! Kai melsis, pasimelsk ir už savo nenuoramą Jonį, jei ir Tu jį laikai savu. Pas Tave aš atvažiuosiu galbūt kovo mėn. pradžioj. Aš gyvenu ramias ir tvarkingas dienas, o Tavęs sugrįžtant laukiu laukiu. Paštu išsiunčiau vieną laišką. Rašyk ir Tu man, būtina! Šiaip saugok save įvairiais atžvilgiais. Tavo draugėm linkėjimų ir boksų! Tik tokių nestiprių, o Tau tūkstančiais myliu ir bučkių! Rašyk daug, bučiuoju Tave Tavo Jonis.

33.

Belvederis, 1947 m. vasario 13 d.

Mano miela Eugenija,

Tu mano vakarų žvaigždele! Man atrodo, kad aš laiškuos perdaug sentimentalus. Šiandien, ieškodamas lentynėlėj reikalingų knygų, radau Goethės „Verteri“, kuri dar giliau įgrūdau tarp kitų knygų, o Tau nutariau parašyt visai gyvenimišką laiškutį. Mat sentimentai iškreipia tikrus daiktų vaizdus, žmonių santykius ir po truputį nuodija sveiko žmogaus jausmus ir protą. Patys tikrieji kandidatai į beprotnamių deputatus ir yra sentimentalistai. Žinoma, visiškai nuo jausmų neatsisakau, nes ir negalima atsisakyt, bet tik nuo perdėto jausmingumo.

Taigi Tu ne angelas esi, Tu užburtos pilies užburta karalaitė, kurios išvadavimui ne užtenka jaunikaičio bučkio. Man Tu esi nepaprastai brangaus vyno brangi taurė, sunokusi vynuogių kekė, putli apynių žiedo spurga, svaigi savo tyliu alsavimu, šypsena, pabučiavimu...

34.

Vasario 15 d.

„Pas Tavo tėvelį valgiau ir gėriau...

Vai tai, vai tai, valgiau ir gėriau.

Man Tave tėvelis jau pažadėjo...

Vai tai, vaitai, jau pažadėjo...“ – Štai kaip atsitiko, Eugenija, ir be jokių sentimentų, be piršlių ir be Tavo sutikimo pažadėjo Tave – vienturtę dukruželę. O kada nors išgirsi ir nuo darbelio šaukiant:

„Eik, dukra, namo!
 Dukrele, mano!
 Žada Tave tėtusėlis
 Už bernelio duoti...“

35.

Belvederis, 1947 m. balandžio 28 d.

Mylima Eugenija,

Tu klausai mane, kaip man sekasi ir aš apie tai Tau plačiau parašysiu, nes ką aš veikiu ir ką galvoju, turi žinot ir Tu, žinot apie mane viską. Tai va!

Mano ūgį 175 cm normaliai atitinka ir svoris 75 kg. Fiziškai jaučiuos stiprus ir sveikas. Muskulai, kurių jėga kartais labai žavisi moterys, nors ir nēr kaip pas sunkumų kilnotoją bet man, protinio darbo darbininkui, pakankami. Užtenka jų pakelt kai ką sunkesnio ir dėl juoko suglamžyt tą, kuris siūlosi išbandyt jėgas. Pav., nenuoramą Tavo brolių Pranį. Energijos ir jaunatvės karščio kolorija – metražas didžiausias, nes pas mergų neinu ir jų draugystės neieškau. Pašokt po Velykų jau teks. Šokau vakar progimnazijos vakare, į kurį nuėjau kartu su Pranuku. Jis beveik nešoko, o aš šokau keletą šokių su p. Aldona Ptaš.* Ji bijojusi šokt su manim, kad neužpyktų Tavo brolis Pranas kaip ji sakė. Aš jai atsakiau, kad vis tiek Eugeniją į nieką nemainysiu. Žinai, Genyt, Aldona visai jau sumoteriškėjo, plaukai jai frizuoti, o antakiai nupėšioti ir nudažyti. Palinkėjom viens kitam, kad aš iš rytų Tavęs, o ji iš vakarų savo simpatijos greičiau sulauktumėm. Mano mokinės, pasinaudojusios mergaičių teisėm, mane mielai šokdina. Gal todėl, kad mokytojas ir pataikauja: aš gerai ir lengvai šokas. Kas žino?

Dėviu aš labai paprastai, namų darbo rūbais, kurių rankogaliai jau pradeda brizgėti. Reiškia, nesu frantas. Vilniuje nusipirkau medžiagos 2 baltiniams, kurių vienus sesuo jau pasiuvo, o ateity tai padaryt sugebės mano žmona – mano mylima moteriškė – Tu!

Tiesa, gegužės mėnesį man teks atvažiuot į Vilnių nenumatytu laiku, nes, aplankę mus iš Vilniaus ir Maskvos, ministeriai išsitarė, kad visą mokytojų kolektyvą po 1 ar 2 savaitių telegrama išsikovies į Vilnių. Sunku numatyt, ar tai politinių žinių pagilnimui, ar atrinkimui kandidatų į partiją, ar šiaip kam.

Plepa visokių niekų, gandy apie šios vasaros plebiscitą, didžiulę amnestiją 30 metų Tarybų Sąj. proga ir kita. Daug kas ko laukia, o aš laikiu Tavęs, mano mielas kleckyti, o laikiu visais kūno ir sielos troškimais. Tave bučiuoju ir bučiuoju. Tavo Jonis.

36.

1947 m. gegužės 3 d.

Mylima Eugenija,

Jei Tu ir platesne prasme nori panaudot patarlę argumentu: „Pažadėta, patiešyta – neduota, negriešyta“, tai iš Tavęs ką nors gaut labai maža vilčių telieka, o ką nors atimt iš Tavęs man būtų didžiausia šventvagystė. Jei visi Tavo pažadai tik tokie, tai ar negali atsitikti, kad Tu ir aš iš viso nebūsime mudu po Septinto Sakramento ženklų?! O kaip tada lengva ir ramu gyvent su tokia širdim, kuri labai „mažai griešija“, o dar mažiau dėl to jaudinasi Man sunku, bet su laiku užsigrūdinsiu ir aš.

Nereikia, Genute, pažadų, jokių atly-

gimimų ir niekad neatsisakyk nuo tų mažų-
 *Ptašinskaitė.

čių savo ydų, be kurių Tu galbūt jau nebūtum mano, o gal iš viso Eugenija. Būk šventa ir didi savo siela – tai būtina, bet būt nors truputėlį nuodėmingai kūnu – tai reikalinga. Ir aš neatsisakau nuo Tavo gražių akių vyliojamo žvilgsnio ir šypsenos, nuo Tavo lūpyčių bučkių, nuo Tavo gležnaus liemenėlio apkabinimo, šilkinėlių marškinėlių ir kelnyčių suglamžymo, neatsisakau nuo Tavo švelnaus ir švento kūno bučiavimo, glamonėjimo ir niekad neatsisakysiu nuo Tavęs, Tavo meilės, žalio rūtų vainikėlio.., nes tai yra man didžiausia Dievo dovana, noras moralistas pasakyti, kad tai nuodėmė (kvėpuoja) alsuoja. Tačiau greta šeimos laimės reikės mums ir barnių ir kapryzų, reikės ir ašarų ir skausmo, reikės pažint viens kito silpnybės ir didybę, kurie net stiprina besimylinčių širdžių prisirišimą ir pasi-aukojimą. O visa, kas įvyks tarp mūsų, mes to nenešim į gatvę, į viešumą, svetur. Mes laikysimės tos taisyklės, kad, susipykus, nesusitaikę ir nepasibučiavę mes neužmigsim nakčiai. O kad nedaryt perdaug jau didelių, katastrofiškų kvailybių, tai bus reikalinga šiek tiek proto, kurio, tikiuos, ar Tavo vienos, ar mano vieno, abiem užteks.

37.

Gegužės 5 d.

Leisk man ir toliau vadint Tave tais rinktiniais vardais, jei jie gražūs ir Tau, o kad gražios gėlės turi jų vertus gražiausius vardus, o kartais ir dygglelius, tai visai suprantama ir Tavo nageliai, kurie tikriausiai ne į mane – Tavo draugą, bet į priešą bus nukreipti.

Ką ten įsikalbi niekus apie ledus ir makaronus!? Paskutiniųjų aš norėjau nupirkt nors keletą šimtų gramų, bet veltui, nes niekur jų neradau, negavau. Nemaniau, kad mano Genytė tokia azartiška žaidimuose. Aš bijau, kad bežaisdama Tu mane kada nors įvertinsi keletu rublių, užstatysi ir praloši savo draugei, arba įkeisi lombardo krautuvėję į kokią auksinį apyrankį ar sabalų kailius. Taip, Genyt, jei dar stipriau išsireikšt, tai mane parduodant, dar galima šis tas pelnyt, užstatant, kartais galima šį tą išlošt, o kritus mano akcijom visiškai, dar bus galima iš manęs išvirt šiek tiek muilo. Be ledų ir be makaronų apsieit galima, bet be Tavęs aš apsieit negaliu. Koks geras Dievulis! Jis duoda puikiausią mergelę man moteriškai ir aš Jos laukiu, nes Ji žadėjo atėik tik pas mane. Bučiuoju Tavo Jonis.

38.

Belvederis, 1947 m. gegužės 11 d.

Mylima Eugenija,

Rašau Tau, sėdėdamas po ažuolu – Tavo tėviškėj. Mama ir brolis bažnyčioj – Stasių at-laiduos, tik viens tėvuks pypkinėja po namus.

Tu sakai, kad pas Tave ir dienos, ir aplinka, ir žmonės vis tie patys. Ką padarysi, reikia sutikt ir būt patenkintu nors tuo. Mano dienos gal įdomesnės. Pas mus trijų savaitėlių bėgyje suimta 7 mokiniai, o tardyta jų visa eilė. Daug šneka apie mane, turintį didžiausią įtaką mokiniams, ir aš esu kaltas, kad jie būriais eina į bažnyčią, kad per maža dėl to komjaunuolių, kad per maža pasirašiau valstyb. paskolos, kad mano broliai gerai gyvena, kas esu religingas, kad nežinau, kur brolis, kad... ir tų „kad“ yra visa eilė, o atrodo stengiasi jų dar ir daugiau primaliaivot. Tikriausiai teks Belvederį palikt ir važiuot kur nors, bet aš nebijau ir nesitikiu kur toli ekskursuot. Jei ir tektų, tai Tu, Genyt, žinok, kad mano meilės šauksmą girdėsi visur ir visada, tik paklausk savo širdies. Iki Tavęs aš nežinojau, kad meilė tokia būtina, kas tai yra pats gyvenimas – Tu ir aš.

Nuotraukas sesutei siųst paštu nenorėjau, todėl atvešiu atvažiuodamas. Kambarių fotografavimas nepavyko visiškai, o lauke, nors ir nelabai ryškiai, bet išėjo šis tas. Atvažiuodamas atvešiu, o jei nepamiršiu, atsivešiu ir aparatą. Nufotografavau Tavo tėviškę ir namiškius. Parodysiu. Sakyk, kaip Tave nusifotografuoti?!

Atsimeni, Genyt, mūsų šeimnininkę? Ji, ta 40-ties metų su pliusu mergelė, pagaliau patikėjo savo meilę ir visą gyvenimą vienam iš bernelių laidokėlių. Dabar šokinėja apie savo vyrelį su kiaušininėmis, košelytėmis ir paslaugom: šiltu, minkštu patalėliu ir kitais niekučiais ar saldumynais.

Jei kalbėt apie viltis, tai nors laiko padangė ir labiau apsiniaukus, bet jos šviesesnės nei žvaigždės. Tik ką šnektelėjau su mama ir ji pasakė: „Jei grįžtų mano Genutė, aš būčiau labai laiminga, laimingiausia..., o kad Ji grįš dar šią vasarą, aš jaučiu, aš jaučiu...“ Taip, Genyt, dar šiais metais Tu pasveikinsi savo tėvyčius ir visus kitus jau savo tėviškėj. O Tavęs aš laikiu ir tikiuos kad grįši Tu, grįš Zenas ir visi. Būk gera, darbšti, apdairi mergytė. Mėk saulę ir juokus, gryną orą ir daineles. Atvažiuosiu dar gegužy. Tiesa, man laiškus rašyk į tėviškę, aš juos iš ten pasiimsiu.

Tave myliu, Tavęs ilgiuos, Tave bučiuoju ir Tavo Jonis esu.

39.

Belvederis, 1947 m. gegužės 6 d.

Mylima Eugenija,

Pavasaris aistringas saulutės spinduliais išrengia gražutę žemę iš baltų žiemos marškinėlių visai nuogai. Ir koks gražus, nuostabiai gražus tas žemės grožis pavasarį.

Pavasaris, tai virtinė šypsenų, tai keletas šimtų meilių auksaskruostės saulutės žvilgsnių ir vėl blakstienų nuleidimų. Tai mėlynas dangus, mėlynos žibutės, mėlynos upės ir ežerai, tai nerami širdis su begale jausmų ir kūrybos troškimu.

Pavasaris, tai žalias, gėlėm iškaišytas kilimas, tai upelių, vyturėlių ir lakštučių daina, tai Tavęs ilgesys, kuris mane pakelia gyvent rytojui.

40.

1947 m. gegužės 7 d.

Aš noriu išsivest Tave į pavasario gamtą, ja grožėtis ir alsuot, skraidyt po žalią veją su Tavim geidžiu. Vėdu Tave į paupį, į skardžius, į mišką, nes Tu jų, o jie Tavęs pasiilgę taip labai. Miške su medžiais Tu gal melsies, verksi, gal kartu su jais Tu juoksis, ar dainuosi... Kančios ir skausmo bus mažiau, dalinantis pusiau.

Kaip stirna kopinėsi skardžiais, pasileisi pieva, skrajosi šile, o aš seksiu Tave iš paskos; aš kaip stirninas greta. Aš stebėsiu Tavo ploną, šilto vėjo plevenamą rūbelį ten prie iškilios krūtinės ir vėjo sklaidomus, garbanotus Tavo plaukus ten prie skruosto, Tavo lengvą žingsnį, lankstų liemenį, Tave besišypsantią, laimingą, mielą.

Minkštučių samanų kilimo suviliota Tu atsisėsi pailsėt – ir aš greta. Gegutei užkukavus, Tu susirūpinsi burtu ir paklausi manęs, ar mes turim pinigų? Jų bus ir mes šypsosimės abu.

Grįšim namo saulės ir vėjo nubučiuotais veidais: Tu, mano mylima Genytė, neužmirštuolėm ir konvalijom nešina, o aš laimingas Tavo Jonis – greta Tavęs su žilvičio švilpyne. O gal greta mūs jau bus ir trečias!? Jei taip, tai Tą Trečią nešiu aš ant savo rankų.

Tik būk sveika, Genyte! Per daug jau nevaržyk savo krūtinės ir liemens ankštais rūbais, laisvu laiku kiek galima būk saulėj, gimnastikuok, judėk ir kvėpuok giliai. Aš esu juokingas Tau tai pastebėdamas, nes Tu pati visa tai daug geriau žinai, bet tas rūpestis... Grįžus Tu mane atrasi sveiką ir stiprų visais atžvilgiais, kaip kūnu, taip ir dvasia.

41.

Vilnius, 1947 m. liepos 14 d.

Mylimoji,

Pradėsiu Šileriu: „Baisu pažadint alkaną liūtą, viską žudą yra tigro dantys, tačiau baisių baisiausias yra žmogus savo fanatizme“. Erzint mešką šiandien dar neverta ir Tu esi dėl to kūdikis. Nepasakysiu, kad Tu turi manęs klausyt, klausit patarimų, kad aš noriu Tave atkalbinėt ir t. t. Visai ne. Aš tik stebiuos, kad Tu taip nerealiai galvoji.

Miškas šiandien nieko neslepia. Ten ištikus mėnesius gyveno visai kiti gyventojai, o miesteliuose vyrus guldo šunims. Pavasarį po du, po tris, o dabar retai kada neguli vienas. Skaudu. Reikės vyrų – nebus.

Gali įsivaizduot, kaip saugiai gyvena mano namiškiai broliai, kai jų sodybas saugo ir naktimis. Nieko aš nekalbu apie save, nors mane kalbina, terorizuoja, graso į mėnesį keletą kartų. Iš mūsų mokyklos šį pavasarį suėmė visą eilę mokinių, kurių šešis pasiliko, nuteisė ir kai kuriuos išvežė. Jie prieš balsavimą būk tai išmėtę atsišaukimų, kurių niekas net negavo paskaityti. Šių geriausių mokinių neturiu ir skaudu dėl to. Reikės vyrų – nebus.

Jei šiandien Z* gyvena ir kalba apie gyvenimą su ašaromis akyse, tai kadaise jis juokėsi išmanęs, kai aš su juo rimtai kalbėdavau apie Vev.**, Stasi*** ir trečią dar, kurio aš nepažinau, o nuo kurio ir jis pateko. Nežinau, dėl ko jie šiandien vieni kitus keikia? Z. sako, kad žmogus, kai jam laužo kaulus ir svilina padus, prakalba. Šiandien man jau skaudu jam primint apie tą tėvynės meilę Lietuvai ir jos vaikams, kurią galima reikšt kitu būdu, apie tą patriotinį darbą, kurį galima dirbt kitu metodu. Visai teisingai, kaip dar kažkas taip mano, kad aš visus mokinius turiu didžiausioj savo įtakoj. Savo gyvu žodžiu, kartais tiesioginiu, o kartais alegoriniu ir savo autoritetu aš juos tvirtai pririšu prie savos žemės. Aš primenu jiems savo kraują, tėvus ir bočius, papročius... Bet aš juos žiauriai niekinu, kada jie ne jaučia, galvoja ir dirba, bet šnabžda tarpusavy ir tariasi.

Ką reiškia šiandien ginklas, miškas, ir iš viso ana taktika!? Skaudu, reikės vyrų – nebus. Reikės šiemet, gal kitą metų, o liko jų tik pavieniai asmenys, kurie mūsų apyl. neturi jokios vadovybės, jokio centro. Šiek tiek daugiau vyrų išliks mokyklose, tarnybose, ūkiuose, jei jie bus pakankamai protingi ir kantrūs. Jei jie neplepės, nešnibždės. Aš pats su „globėjais“ laikaus taktikos: būk gudrus kaip žaltys, malonus kaip balandis, be to, visur stengiuos būt savarankus, be kitų įtakos.

Gal kas niekins mus, bet mes budim tikriau ir laukiam ryto. Skaudu, kad daugelis žibintų užgeso, ar dar yra gedinami Sibiro vėjų vien dėl lengvapėdiškumo, kantrybės stokos. Aš prašau Tavęs prisidėt prie tų mergelių būrio, kurios laukia jaunikio – švintant aušros. Šių dienų alyva yra kraujas, brangus kraujas. Jį, brangioji, taupyk tinkamam momentui – rytui.

Man reiktų daug ką Tau parašyt, bet

Tu jau nieko nenorėsi girdėt, o antra, Tu blogai darai, visiškai neatsižvelgdama į kitus: tėvelius, artimuosius, tėvynainius. Čia

*Zenonas.

**Aleksandras Veverskis.

***Stasys Stankus.

Tavim aš nesistebiu ir nesizaviu. Atsimink, kad didelius darbus reikia dirbt protingai ir pagalvota. Jei Tu būtum jau mano žmona, aš Tau uždrausčiau bet kokius ryšius ten ir už, o paprašyčiau, kad Tu būtum tauria lietuoaitė.

42.

Liepos 15 d.

Kame glūdi deimanto ir aukso vertė? Spindėjime ir skambėjime! Tai išorės ir vidinio taurumo žymės. Būk Tu tokia, tai bus daugiau, žymiai daugiau. O vis tiek nepasakysi, ar kūdikis ar senelis tėvynę labiau myli.

Vieno reikalauju, sunaikink visus mano laiškus! Tu tai turi padaryt, jei jų negražinai. Šiaip aš Tau visiškai negaliu ką nors rašyt, nes tai vis dokumentų eilė, o Tu esi vaikas. Nerašysiu nieko, jei Tu čia slepi ir to nepadarysi. Apie tai Tu turi man pranešt. Skundies laiškais, kad aš retai rašau, o aš laikau tai neteisinga. Aš galvoju juos visiškai nutraukt rašinėt, jei Tu nesukalbama. Aš nesu žurnalistas, bet jei Tau tokio reikia, prašau pasiūškok. Tu save laikai natūralia gal ir labai labai protinga mergaitė, bet Tu neturi vaidint asmenybės, panelės. Ką Tu manai daryt, Tu turi man parašyt apie tai.

Aš dar neatseku mūsų pažiūrų skirtumo, bet jis, atrodo, yra. Tu esi potvynio ir atoslūgio mergaitė ir dėl to tragiška. Dėl to pačio kenčiu ir aš.

Apie tai ir dar truputį ką parašysiu vėliau, arba visai nieko. Pas Tave vėl atvažiuosiu po 2 ar 3 savaitių, bet laiškų jau iš manęs daug nesitikek.

Tave myliu vienintelę pasauly, Tavo kenčias Jonis.

Argi ir aš panašiai garbinu tą patį Dievą ir stebiuos tais pačiais žemės stebuklais lygiai taip pat, kaip ir mūsų proseniai?! Argi ir man lemta kentėt, merdėt ir mirt?!

43.

Belvederis, 1947 m. spalio 3 d.

Gal ne?! Arba ne visai taip!

Jei mano motina mane gimdė didesnius skausmuos, kaip kitos motinos savo vaikus, jei aš savo gyvenimą pradėjau stipresniu ir didesniu riksmu, kaip kiti mirtingieji, tai ir savo kelią aš pradėsiu uraganu. Stiprios mano kūno ir kraujo šaknys praeity leis man jaugt milžino liemeniu į ateities dienas. Garbindamas savo Dievą, aš prie Jo priartėsiu daug arčiau, o į mirtį žvelgsiu daug drąsiau už visus kitus. Mano balsas pakils aukščiau į erdves ir plačiau po horizontus, kaip mano amžininkų balsai, o žvilgsnis bus įbestas į tolimus daiktus, kurių nežiūri paprasta minia. Protas lukštens gilias mintis, o rankos ir pečiai nepabūgs kelti pačią sunkiausią našlą.

Savo rinktinę mergelę glėbyje aš priglausiu stipriau, bučiuosiu Ją karščiau ir mylėsiu Ją aistringiau, kaip dar niekas nemylėjo moters. Bet aš netapsiu savo Mylimosios vergu, kaip visi vyrai iki šiol. Ne! Savo gyvenime aš nenoriu ką nors pamėgdžiot ir jis bus savitas, o kas norės, galės stebėtis juo.

Šiandien Tavo tėviškėj kūlimas. Buvau ten, kad mama paruoštų Zenui siuntinį, nes ryt važiuoju į Kauną ir galėsiu jį išsiųst. Įdomu man buvo pasiklausyt, kaip paprastai, įdomiai ir stipriai kalba kaimo jaunimas. Mudu, Genyte, kilę iš jo, bet šiuo atžvilgiu esam labai toli atsilikę. Daug linkėjimų iš tėvyčių ir broliukų! Pasimelsk už... Bučiuoju – Tavo Jonis

44.

*Belvederis, 1947 m. spalio 6 d.
Mieloji Genute,*

Ar Tu matai, kaip padangėse vėjai kedena debesis ir kaip jie varto purovne gelsvus, mirusius medžių lapus? Ar jie juos skaito? Bet tai beprasmiška būtų. Man gaila tų mirusių lapų. Juose tiek daug mirties!

Daržely, pakąsti alkanų pražilusių rytų, nusovyra puikieji gėlyčių žiedai. Ir kiek daug ten skausmo! Jų nužudytam grožiui apgailėt neužtektų viso žmogaus gyvenimo ašarų.

Dabar tai naktis. Ten ji šnekas su parko medžiais, su žvaigždėm ir su nakties šešėliais, o mano širdis galvojo, kad ten ilgesys šnarena – dainuoja savo nepabaigiamą sirenų giesmę. O ta mano širdis tiek prisvajoja apie meilę, tiek privargsta ir prisikankina, jog aš ieškau Tavo nuotraukų, ilgai žiūri į Tavo mielą veiduką ir pagaliau sėdu rašyt Tau laišką. Tu juokies ir sakai: „Ką Tu čia, Joni, man kalbi apie meilę, jei man reikalingi buterbrodai ir šilti kailiniukai!“

Gal ir negerai darau, rašydamas Tau ilgus ir dažnus laiškus, kuriuose kartoju tas pačias mintis ir žodžius, bet kas man daugiau belieka?! Kai jau Tu sugrįši, tai tada mesiu visus laiškus į šalį ir imsiuos gyvenimo, kuris šiandien man atrodo, toks tuščias be Tavęs.

45.

Spalio 7 d.

O gal iš tų laiškų reiks supint mūsų ilgesio ir meilės tomelį, kuriuo padarysiu Tave ir Tavo vardą nemirštamą. Tu ir Tavo meilė verta įamžinimo.

Aš parodysiu, kokia nepaprasta mergelė žydėjo šiuos pilkuos gyvenimo dirvonuos, kokia karšta meilė degė Jos Dievui, Tėvynei, tėveliams ir savo mylimam berneliui Jos mažoje, švelnioje širdelėj. Aš aprašysiu, kiek daug naujų žvaigždžių Aukščiausiasis uždegė dangaus mėlynėj dėl Tavęs ir dėl mūsų ainių, kokie motiniški jausmai jau Tavo mergelės širdy liepsnojo savo Tėvynei ir jos vaikams, aš parodysiu visą to skausmo ir kančios, to džiaugsmo ir meilės dieviškumą, kuris vieši Tavo širdy. Tai bus grožio, gėrio ir meilės himnai!

Kokia laiminga būtų mūsų Tėvynė, jei jos motinos būtų pagimdžiusios nors keletą Eugenijų! Jei jų dukterys nors sektų Eugenijos pavyzdžiu, o jų dukterų širdys sugebėtų taip mylėt ir aukotis, kaip Jos Širdis!

O koks laimingas aš esu, kad pačią šviesiausią ir stebuklingiausią žvaigždėlę Kūrėjas paskyrė man – visi tai mato.

46.

Spalio 8 d.

Ką šlamena susirūpinę Tavo tėviškės medžiai man teko nugirst – jie ilgis Tavęs, o dėl ko pravirksta Tavo mama ir kodėl ji atsidūsta vėlaus vakaro maldoj, – aš jau seniai žinau – ji savo vaikų ilgis, verkia. Aš nenuookiu motinos džiaugsmo ir motinos skausmo ribų, tik žinau, kaip nuostabiai spindi motinos akys laime ir kaip jos skausmo ašaros stipriai veikia mano širdį.

Pranukas žadėjo parašyt Tau apie tėviškę ir kaimą, o aš jau laikiu Tavo laiškų, gi Tavęs pasiilgstu, grįžęs iš Vilniaus, jau kitą dieną. Rašyk! Atvažiuosiu apie 22–26 d. šio mėnesio.

Bučiuoju – Tavo Jonis.

Rasų persiuntimo
punkto politikaliniai
varomi dirbti.
1946 m.
J. Mačiulio nuotr.
(fotografuota slapta)

47.

Vilnius, 1947 m. spalio 10 d.

Mylimoji, aš pro mielą, melsvą Nemuną, aš pro rudens spalvotus miškus, per pilkus dirvonus vingiuojančiu plentu pas Tave, Genyt, skriste skrendu. Erdvės ir toliai mūs neskiria ir negal išskirt, šalti žiemos vėjai negesina mūsų meilės ugnies, – ji ir nevėsta, kaip vėlyvo rudens žvaigždėtos naktys. Meilė nerūdyja, kaip sunkieji kalėjimo retežiai, ji ir nekars-ta, kaip koks nors valgomasis produktas. Kūnas nepavargsta tarnaudamas šitam Kūrėjo lėmimu sielos džiaugsmui, nes su meile eina ir atsizadėjimas savęs.

Galvojau perduot per Tave Tavo adoratorium sveikinimą, bet man pasirodė, jog tai būtų visai kvaila, nes jie manęs nepa-žįsta, gal ir nenorėtų pažinti, o Tau būtų labai nepatogu, tai taip ir susilaikiau.

Kai aš ilgai nesulaukiu iš Tavęs laiškų, ar Tu atspėtum, ką aš tada galvoju?! Aš tada galvoju, jog Tu turi labai mažai laiko, jog Tu sergi, jog Tu pamiršai, jog Tu negalėjai parašyt dėl... ir aš galvoju su tam tikru skausmeliu širdy apie visą eilę kitų priežasčių, kurias man dar reikia nuspėt.

48.

Spalio 11 d.

Tu, Genyt, žadi pasimatymą sukombinuot, tai aš šypsaus ir net juokiuos, kad mano Eugenija neapkiautus ir apskuri moteriškė. Iš Tavęs, Genyt, visai originalus moters tipas. Tu ne iš tų standartinių lėlių, kurios užplūsta kavines, lokalus, restoranus, ir ne iš tų turgavietės hienu, kurios kamšosi nešvarioj turgaus aikštėj, siūlydamos savo prekes. Jų veidai tokie nesimpatiški, o akys dega pinigų gobšumu.

Rasų persiuntimo
punkto kiemas.
1946 m.
(fotografuota slapta)

Tu klausai manęs, kaip aš gyvenu? Vistiek aš Tau nieko ypatingo negaliu pasakyt, tai tik: gerai! Aš ir nenorėčiau didinti Tavo rūpesčių dar kažkokiais kitais mažais rūpesteliais, kai Tu vistiek nei padėt, nei patart, nieko negali. Visai būtų kitas dalykas, jei Tu būtum namie, tada būtų galima pavažiuot ir toliau.

Genyt! Aš nieko prieš tai, kad Tu prie manęs glaudies ir dar taip švelniai švelniai, jog mano širdis suvirpa vien nuo to žodžio, nes ji jau pažino Tavo širdies ir Tavo gležno kūno švelnumą, o bučiuot Tu gali mane kiek tik nori, nes Tavo bučinys, Genučiuk, jau nupirko mano sielą ir kūną. Ar Tu atsimeni, kad pirmo mūsų bučkio iniciatyva buvo iš Tavo pusės – Tu mane pamokei tada, kaip aš turiu Tau padėkot, ar atsiprašyt. Nuo to pirmo Tavo bučkio man ilgai degė lūpos, skruostai ir nerimo širdis. Gėda man prisipažint, Genyte, kad ir vyriška širdis turi silpnę virpėt, ir tai tada, kai prie jos prisilieja toks silpnas ir gležnas su-tvėrimėlis – mylima mergelė. Šis sąmyšis jausmuos pradžioj reiškesi kažkokia gėda, bet ši ugnis, tas malonus, nepatirtas virpulys ir Tu, Genyt, viliojai mane savo magiška galia ir aš tariu, kad Tu ir aš būtumėm mudu.

Ech, mieloji, ką aš Tau tik berašau, viską tai aš skaitau iš savo sielos, arba pastebiu savo moteriškėje – Tavy, bet Tu ir pati tai matai, jauti, žinai.

Vakar aš buvau nedrąsus ir net bailus, šiandien aš veržiuos į Tave, o ryt aš jau būsiu greta Tavęs, Toks trumpas yra šis gyvenimas – vakar, šiandien, rytoj ir pagaliau amžinybė.

O laiškus, mieloji, ar visus sunaikini? Žiūrėk, kad būtų: taip! Oi kaip skaudžiai čiupčiau Tau už uodegytės ir tai vistiek būtų dėl Tavo gero. Na, bučiuoju Tave – Tavo Jonis.

49.

Vilnius, 1947 m. spalio 11 d.

Mieloji Eugenija,

Juokias iš manęs mano kolegos, kad aš rašau savo širdžiai laišką po laiško, stebi ir klausia, ką rašau Jai, jei popierio sunauduju daugiau nei raštinė savo reikalams. Jie sakosi taip pat rašę laiškus savo mergaitėm, o vėliau jau ir savo dabartinėm žmonom, bet jei jau suregsdavo 10 ar 20 laiškų, tai taip poezija ir pasibaigdavusi, o tada sekdavo: būk mano!.. būk mano žmona!.. prašau tavo rankos!.. ženykimės!.. Toliau apie šeimyninio gyvenimo poeziją jie jau nekalba. Aš suprantu: kitoks buvo jų gyvenimas, kitos sąlygos, o gal ir jų sužadėtinės buvo tik šiaip sau mergaitės, šiaip sau širdies, šiaip sau meilės, todėl viskas, jų pasakojimu, vyko taip paprastai, greitai, primityviai. Aš tada pagalvoju apie Tave ir save.

Ką jie pasakytų, jei jie žinotų, kad aš Tau esu prirašęs apie tris šimtus laiškų, ir dar juos rašysiu tol, kol Tu sugrįši į laisvę pas tėvelius, o gal ir pas mane. Jie kalba apie savo žmonių epišumą, prozaškumą, o juos labai nustebina mano entuziazmas ir lyriškumas, kai aš kalbu apie moterį ir savo ateitį – vaikus, mielus gražius savo vaikučius. „Poezijos ten nėra,“ – sakė man keletas ir ilgu žvilgsniu žiūrėjo man į veidą. „Tada reikia būt gyvuliu, kuris nežino jausmo, nežino ir poezijos,“ – galvojau aš ir tylėjau.

Prie zonos mane beveik visos pažįsta ir žino, kad aš atvažiuoju pas savo mergaitę. Sakau: visos, nes ten tik moterys, o aš dažniausiai tik vienas vyriškis tarp jų. Jos stebisi manim, mano prierašumu, kantrybe, o besikalbėdamos viską labai lengvai išsprendžia: „Jei būtų žmona, nieko panašaus nebūtų – neatvažiuotų, nelauktų, toks gražus (?) seniai būt kitos paviliotas, jei jai net dešimt metų, bet kai sužadėtinė...“ Po to jos pradeda rinkti pavyzdžius,

kur net tikras vyras nelaukė savo žmonos, ar žmona nelaukė savo vyro grįžtant iš kalėjimo. Šituos jų šnekalus nugirstu aš pats. Man nepatogu ir aš stengiuos su jom nesikalbėt. Už tai vienos mane laiko išdidžiu, kitos labai inteligentišku, trečios turbūt sekliu, o man vis tiek, ką jos apie mane begalvotų. Tai tik jos, bet Tu ką darai, ką galvoji aš nežinau ir Tu šiandien mane visiškai pribloškei per pasimatymą. Sunku, ir daug sunkiau, nei kokią sunkiausią naš tą nešt, bet Onutei aš galėsiu parašyt tuoj pat – šiandien, ir ji ateis, nes ji paklusnesnė Tau, nei aš. Aš net žinot nevertas.

Man gali nieko nerašyt. Vis tiek Tu man ne viską iš širdies pasakai, ar parašai. Bus geriau, nes man vistiek tas pats ilgesys ir ta pati kančia. Rašyk tik tėveliams, nes jie verti prisimint kasdien. Ar Tu juokies, ar Tau tikrai nepatinka, jei Tu grasai neateisianti į pasimatymą! Turbūt Tu galvoji, kad aš neturiu nei kiek savivarbos, nei valios. Ar ne?! Sudie! Ryt aš išvažiuoju – Tavo Jonis.

Muilą ir plaukam sagutes Tau turėjo perduot Janina. Kailiniukų paprašyk sesutės, o pasikalbėt galėsi su Onute daug padoriau, nei aš sugebu. Bučiuot Taveš jau nedrįstu, todėl – Tavo Jonis – tepasirašau. Tiesa, Tau linkėjimai iš p. p. Jaruš*, Matusev.**, o juo daugiau iš manęs, Tavo tėvelių, brolių, Tomo, Dados... Onutė ateis antradienį, ar trečiadienį (jai taip parašiau!). Pastebėk ją ir lauk! Ir dar nedrįstu bučiuot Tave, todėl tik – Tavo Jonis.

P. S. Tau turbūt bus galima ir toliau šį tą parašyt? Tik be specialaus Tavo leidimo Taveš jau nebučiuosiu. Šią akciją atiduodu į Tavo rankas – Tavo Jonis.

50.

Belvederis, 1947 m. spalio 12 d.

Mielas Geniuk,

Tu jau žinai, kad viena iš mūsų susipažinimo priežasčių buvo ir Tavo tėvukas. Jis pasirodė esąs tikrai originalus: išdidus, ambicingas, aštrialiežuvis, mėgštąs pabaliavot, išgert... įdomus, bet ir geras. Linksmas, ar šiaip geroj nuotaikoj jis mėgsta man primint: „Genutė – mano duktė... Ji paėmė mano būdą... Ji Šimanskių atžala... Nesigailėsi Ją vedęs... Tu būsi laimingesnis, nei aš buvau... Tu nežūsi su Ja... Tau gėdos Ji nepadarys...“ ir t. t. ir t. t. O mamukas vis atkerta pažodžiui: „Jei Genutė visai tokia būtų, Ji būtų nelaiminga... Kažin iš kurio kelmo atžala? (– mat, pagal mamą, tą kelmą reiktų suprast motiną, o ji – Ambrutytė!)... Galėjai ir Tu būt laimingesnis... Jei jau Tu nežuvai, tai jis su Genute nei tiek to nežus... Gera žmona niekad vyrui gėdos nepadaro... Ką čia kalbėt tuščios kalbos!“ – pagaliau nori baigt mama, bet tėvukas įrodinėja savo ir tik savo, o po tiek laiko vėl pradeda viską iš naujo, nes kas ant širdies, tas ir ant liežuvio.

Žinau! Tu nepaklaus manęs, ką atsakė man Tavo mamukas, kai aš ėmiau tvirtint, jog medaus tada aš tikrai nenorėsiu. Tu – mergaitė ir Tau nepatogu klaust, bet aš už tai vyras esu ir atpasakosiu Tau dėl to, kad nepamirščiau tų originalių Tavo mamos tvirtinimų: „Nei Tu Jos prašysi, nei Ji tau siūlys, bet jei tik būsit sotūs ir sveiki, tai užteks Jai tik patogiai prisiglaust, pabučiuot ir jau tu pats ieškosi, arba užteks tau apsikabint žmoną ir Ji pasitiks Tave, o kai jau paragausit, tai taip ir neatsitrauksit...“ Mane stebina kartais Tavo tėvukas, bet kartais mane stebina ir Tavo mamukas – tas mielas, žilgalvis Tavo mamukas.

*Jaruševičius.

**Matusevičienė.

Rasų persiuntimo punkte.

Sėdi (iš kairės):

Janina Astrauskaitė,
Česnienė,

Eugenija Šimanskytė;

stovi (iš kairės):

Juodeikaitė,

Slovecka,

Plečkauskienė,

Maželskytė,

Stulginskaitė.

1947 m. rugsėjo 21 d.

Tu matai kokių morkų aš Tau atvežiau! Jos didelės apskritos ir net labai skanios. Valgyk jas ir norėk būt tokia apskrituole ir raudonskruoste, kaip kad tos morkytės. Tėvukas rinko tokias gumbuotas, storas morkas, vadino jas moteriškom ir siūlė jas nuvežt Tau, bet pagaliau nusprendė, kad tos moteriškos geriau tinka vyram, o Tau ta kita rūšis. Mužu su mama tik juokėmės ir tos tėvuko „filosofijos“, bet mama lyg ir sutiko su tėvuku, kai ji Tau parinko tik vyriškas, anot tėvuko, morkytes.

Aš atvažiavau pasiieškot kokios nors nežymios tarnybėlės ir išbūsiu Vilniuje penktadienį, šeštadienį ir gal dar sekmadienį. Paskui grįžęs dar į namus, išsiregistruosiu ir tada jau, kaip nereikalingas namų apyvokos rakandas, kuris visų užsimiršimui užkrito už spintos, tūnosiu dirbdamas nuošaliai – toli nuo gimtinės, nuo pažįstamų, bet visiškai gal netoli Tavęs. Tavo Jonis.

P. S.

Tu tu kailiniukų be rankovių turbūt dar nepasiėmei iš sesutės? Treningui pasisiūt medžiagos dar nenupirkau. Gal sekantį kartą kai atvažiuosiu. O man gal dar dirbt švietimo srityje? Na, viso gero – Tavo Jonis.

51.

Vilnius, 1947 m. spalio 17 d.

Mylimoji Mergele,

Nesuprantu ir turbūt nei karto dar nesu Tavęs supratęs, nes kai tik aš tariuos Tave suprantęs, būnu vėl iš naujo nustebintas.

Tu laikai save pačiu laimingiausiu žmogum ir aš nežinau, ar man reikia šypsotis iš džiaugsmo, ar iš pašaipos? Apie ką aš kalbu su kartėliu širdy, – Tu tai parodai man pavasariu, o kur aš braidžioju liūdnomis mintimis sunkus ir nevikrus, – Tu praskrendi su šypsena. Nesuprantu, ar tai tokia jau moters širdis, ar toks iš viso jos pašaukimas?! Kai aš prie Tavęs, tai Tu sakai, kad aš Tau tik vienas nemalonumas, kad aš galėjau ir neateit, kad aš perdaug jau lėndu Tau į akis, kad to man negalima, tas neleista, taip nepritinka,

arba pagaliau visai: išėik! Aš supratau Tave, jog Tu esi laiminga, kai Tu turi mamytę, tėtytį ir brolelius, bet kai dėl manęs, tai taip ir vėl lieki nesuprantama. Kartais vadini mane plepiu, o jau vėliau laikai labai tyliu tyliu, kartais neišauklėtu ir blogu, o po to prieštarauji sau ir pavadini mane geru ir mielu. O kaip iš tikrųjų? Ar mes keičiamės taip dažnai ar mūsų nuotaikos?

Tu, Genyt, kartą pasakei tiesą, kai Tu sakei, jog mes suartėjom besipešdami – prieštaravimai mus suvedė, surišo ir tebeleiko. Kartais aš Tau vienas malonumas, o kartais vienas nemalonumas, kartais manęs Tau reikia, o kartais ne. Ir žinok dabar žmogus Tave: prie širdies priglausi, ar po velnių pasiysi?

52.

Spalio 18 d.

Nėr čia ko! Kipšai temaišo savo verdančius smalos katilus, o man telieka malšint Tavo išdykėlę širdį, gėrėtis Tavo moteriškumu ir nors retkarčiais pabučiuot, ar paglamonėt – paglostyt tą aštrių nagučių katytytį.

Sutinku! Dvasia visuomet laisva, nes jai ant rankų retežių dar niekas neuždėjo, neuždarė jos dar niekas nei kalėjimo durimis, bet vienos sielos laisvė, kai kūnas surakintas, dar nėr pilnas gyvenimo džiaugsmas, nei laimė. O kai Tu džiaugies pasimatymais, tai aš visai stebiuos Tavim. Juk Tu turėtum labiau džiaugtis siuntiniais, buterbrodais, o ne žodžiais ir manim.

Taip, Genyte, jau šalta ir Tu turi stropiai rūpintis savo kūnu. Tas treningas neišeina man iš minties, bet jis gal greit bus. Kailiniukus gausi iš sesutės, kai tik persikelsi į Subačiaus gatvę, o vilnones kojines ir šaliką ar turi?! Gal Tau reikia šiltų marškinėlių, ar ko kito? Pav., ar nebūtų Tau naudinga nusimegst tokias plonas pirštuotas pirštines, kurių pirštų išmezgimai tedengtų prie delno pirmuosius pirštų narelius? Tokiomis pirštinėmis galima būtų dirbt ir smulkiausių siuvimo darbą. Taigi, Pupi, saugok save, nepersišaldyk! Jei reikia ko, prašyk, o mes palaipsniui vis parūpinsim. Lapkričio mėnesį mama savo dukrytę tikrai aplankys, tik kad pasimatymas nebūtų ant juoko, o visos paros pasimatymas. Viso gero Tau, Genyte, – Tavo Jonis.

53.

Vilnius, 1947 m. spalio 18 d.

Mano Mergyte,

Šįvakar mačiau jūsų persikraustymą. Stovėjau ant pietinio kalno ir stebėjau tą ilgą virtinę žmonių, palinkusių po sunkia savo mantos našta. Moterų tarpe aš norėjau žžiūrėt Tave, bet dėl tolumo, gausios minios margumo ir įtempto dėmesio akys greit pavargo. Pagaliau aš pats nusijuokiau iš savo pastangų ir pagalvojau, kad aš ne erelis, neieškau Tave, kaip savo aukos, todėl užtenka man žinot, jog ten eini ir Tu. Vis tiek neleis Tau padėt.

Man buvo labai įdomu žinot, kuriame name ir kuriame kambaryje Tu įsikursi gyvent? Jūs ilgai stovėjot kieme. Sutemo, o elektra languos nesužibo. Man jau reikėjo eiti ir aš galvojau apie tuos „Labanakt“, į kuriuos kartais aš, o kartais Tu nieko neatsakydavai. Tiesa, Tu eidavai dar toliau: atsisveikinant visiškai nepaduodavai rankos.

Seredžiaus kraštas dailės kūriniuose

Vladas Gasiūnas

Vaizdinga Seredžiaus – kaip ir kitų panemunės vietovių – gamta grožėjosi daugelis keliautojų, o turtinga jo istorija kėlė didelį jų susidomėjimą. Iš tų keliautojų buvo rašytojų, dailininkų, kurie plunksna ir teptuku atskleidė būdingiausius Seredžiaus apylinkių bruožus. Vienas tokių keliautojų, aplankusių Seredžių ir kitas Lietuvos vietas, buvo dailininkas Napoleonas Orda (1807 02 11 Vorocevičiuose, netoli Pinsko – 1883 04 26 Varšuvoje). Nuo 1823 m. jis Vilniaus universitete studijavo architektūrą, dalyvavo slaptoje studentų veikloje ir 1831 metų sukilime. Tais pačiais metais jis pasitraukė į užsienį ir pėsčias su Titu Plonskiu keliavo po Šveicariją ir Italiją. Nuo 1833 m. jis gyveno Paryžiuje ir pas žymų prancūzų dailininką peizažistą Pjerą Žerarą (Pierre Girard) mokėsi tapybos, o pas kompozitorių Frideriką Šopeną – muzikos. Be to, daug keliavo po Prancūziją ir kitus Vakarų Europos kraštus, visada piešdamas išpūdingiausius kraštovaizdžius ir architektūros paminklus. Po amnestijos 1856 m. jis grįžo į savo tėviškę. Nuo 1860 m. keliones tęsė po Baltarusiją, Ukrainą, Lenkiją ir Lietuvą, piešdamas istorines vietas, senas pilis, dvarų sodybas, bažnyčias. Krokuvos ir Varšuvos tautiniai muziejai turi per 1000 jo pieštų peizažų.

Peizažas XIX a. tapyboje buvo labai paplitęs žanras. Jis turėjo keletą meninių krypčių, pasižymėjo gamtos charakteristika ir sąsaja su architektūra, buvo labai įvairus. Architektūrinis peizažas buvo labai reikšmingas ne tik meniniu, bet ir pažintiniu ikonografiniu atžvilgiu. Būdamas pastabus, keliautojas ir piešėjas N. Orda sukūrė plačią jo lankytų vietovių meninę panoramą.

N. Ordos kūryboje reiškėsi XIX a. paplitusi dailės srovė romantizmas, kuris vietoje antikinės tematikos vaizdavo savo krašto gamtą ir paprastų žmonių gyvenimą. Kai kuriuose jo piešiniuose ryškūs socialiniai motyvai, vaizduojantys žvejus, valstiečius, nuskurdusias kaimo sodybas, tačiau pagrindinį dėmesį dailininkas skyrė architektūros paminklams. Kai kurių paminklų jis tegalėjo nupiešti tik apleistas liekanas, tuščią istorinę vietovę, apleistą kampelį, kaip Dubysos ir Nemuno salą, kiti buvo dar neseniai pastatyti, kaip Belvederio rūmai, bet gražiai puošė kraštą ir traukė visų dėmesį.

Seredžiuje N. Orda lankėsi 1875–1876 m. ir nupiešė du Seredžiaus panoraminus peizažus, vaizduojančius miestelį nuo Nemuno ir Dubysos santakos. Vieną šių Seredžiaus piešinių, litografuotą lenko dailininko Aloyzo Misierovičiaus (Misierowicz), 1876 m. N. Orda savo lėšomis išleido „Lenkijos istorinių vietovių albume“ („Album Widoków Historycznych Polski“), atspausdintame Maksimiljano Fajanso litografijoje Varšuvoje. Kitas Seredžiaus piešinys saugomas Krokuvos tautiniame muziejuje¹.

Seredžiaus peizaže N. Orda pateikė gana plačią gamtovaizdžio panoramą. Šis jo peizažas priklauso lyrinio peizažo žanrui, paremtam betarpiškais išpūdziais, vizualine patirtimi. Šiame nuotaikos peizaže pateikiamas net atmosferos būvis.

Kaip matyti, jis pieštas debesuotą vasaros dieną, todėl gamtovaizdžio for-

¹*Katalog rysunków architektonycznych ze zbiorów Muzeum Narodowego w Krakowie, Rysunki Napoleona Ordy. Opracowały Z. Kucielska i Z. Tobiaszowa, Warszawa, 1975, t. 1, p. 25.*

mos ne ryškios, bet daugiau ištirpusios atmosferoje. N. Ordos Seredžiaus piešiniui būdinga rami, romantiška, apibendrinta gamtovaizdžio charakteristika, platus, tolimą horizontą siekiantis žvilgsnis. Peizaže šiek tiek ryškiau akcentuoti balti, nedideli, gražių formų miestelio pastatai, mažiau ryškus piliakalnis ir tolumoje vos matomi Belvederio rūmai. Peizaže nemažai dėmesio skiriama vietovės charakteristikai, augalijai, pirmajame plane ryškiau išsiskiria Nemuno ir Dubysos santakoje nupiešta sala, kurioje keliautojas Teodoras Tripplin'as mini čia buvusią Romovės šventyklą ir pilį. Kaip ir kituose dailininko kūriniuose pirmajame plane vaizduojamas liaudiškas tipažas, pamėgtas romantikų kūryboje. Šiam litografuotam N. Ordos Seredžiaus peizažui būdingas lengvas piešinys, švelni šviesokaitos gradacija, paslaptinga sidabrinė šviesa.

Visai kitaip N. Orda nupiešė Belvederio dvaro rūmus. Šis piešinys taip pat buvo litografuotas ir išleistas minėtame litografijų albume. Belvederio rūmų piešinys priskirtinas architektūrinio peizažo žanrui, kuriame pagrindinis dėmesys sukonzentruotas į klasicistinius dvaro rūmus. Norėdamas vaizdingiau atskleisti jų architektūros grožį ir didingumą, dailininkas rūmus nupiešė rakursu, pabrėždamas trijų aukštų bokštą – belvederį. Svarbiausias šio piešinio bruožas yra aiški kompozicija, sumaniai atskleistas natūralus architektūros ir gamtos santykis. Tam tikslui dailininkas pasirinko tinkamą stebėjimo vietą, kad kryptingiau sukonzentruotų žiūrovo dėmesį. Rūmus supa natūralus landšaftinis parkas. Anksčiau Belvederio dvaras buvo vadinamas Padubysio dvaru, kurį XIX a. pradžioje valdė grafas Stanislovas Tiškevičius, Jonušo Tiškevičiaus sūnus. XIX a. pirmojoje pusėje iš jo dvarą nupirko Šiaulių

Seredžius.

*Napoleono Ordos
piešinys iš natūros.*

Litografuota

*Aloyzo Misieravičiaus.
Išleista 1876 m.*

*Maksimiljano Fajanso
litografijoje Varšuvoje*

pavieto vaškis Kazimieras Burba. Jo sūnus Kletas Burba pastatydino klasicistinius rūmus. Belvederio dvaro rūmai yra respublikinės reikšmės architektūros paminklas. Šiuos K. Burbos statydintus dvaro rūmus 1856 m. rugsėjo 15–17 d. aplankė Teodoras Tripplin'as (1813–1881), gydytojas, rašytojas ir keliautojas, jau aplankęs daugelį Vakarų Europos kraštų. Kartu su juo keliavo tada dar studentas dailininkas Mykolas Elvirio Andriolis ir ponas Adomas. T. Tripplin'as savo atsiminimuose rašė, kad Belvederio rūmai buvo naujai pastatyti, kad jie nustebę, pirmajame rūmų aukšte pamatę Žydriąją salę, išpuoštą Pranciškaus Andriolio, su juo keliavusio dailininko M. E. Andriolio tėvo. Kaip rašė T. Tripplin'as, K. Burba turėjo „gerą skonį“². Belvederyje K. Burba turėjo turtingą biblioteką ir archyvą.

Kada N. Orda lankėsi Belvederyje, juos dar valdė K. Burba. 1849–1853 m. jis buvo Kauno gubernijos bajorų maršalka³, 1859–1861 m. – Kauno gubernijos valstiečių reikalų komisijos narys. Jo portretą, 1852 m. litografuotą prancūzų dailininko Mareno Lavinio (Marin Lavigne) Paryžiaus Žaržo Lemersje litografijoje, išleido Jonas Kazimieras Vilčinskis plačiai žinomame grafikos rinkinyje „Vilniaus albumas“ (II serija, 7 sąsiuvinis). K. Burbos portretas, kaip ir kiti J. K. Vilčinskio „Vilniaus albume“ išleisti portretai (vyskupo Motiejaus Valančiaus, archeologo Eustachijaus Tiškevičiaus, Raseinių apskrities bajorų maršalkos Kiprijono Jančevskio), yra reprezentacinis, kuriam būdinga tiksli išorės ir rami vidinė portretuojamojo charakteristika. Jis litografuotas meistriškai,

Belvederis.

Napoleono Ordos

piešinys iš natūros.

Litografuota

Aloyzo Misieravičiaus.

Išleista 1876 m.

Maksimiljano Fajanso

litografijoje Varšuvoje

²Tripplin T. Dziennik podróży po Litwie i Żmudzi. Odbitej w 1850 roku, *Żmudź*, Wilno, 1858, t. 2, p. 228.

³*Pamiętniki Jakoba Gieysztoro*, Wilno, 1913, t. 1, p. 291.

išraiškingai, neutraliame fone, iki krūtinės, didelio formato popieriaus lakšte.

Vaizdingos Seredžiaus apylinkės dėmesį patraukė ir XX a. dailininkų, daugiausia dėmesio kreipusių į platesnį panoraminį arba gražesnių gamtos kampelių peizažą. Jų kūryba taip pat buvo lyrinių, betarpiškų pergyvenimų pobūdžio. Iš tokių Seredžiaus apylinkių peizažų paminėtini Jono Buračo „Nemunas prie Seredžiaus“ (1934, akvarelė), Česlovo Kontrimo „Nuo Seredžiaus kalno“ (1968, akvarelė), Antano Mikalausko „Seredžius nuo Kriūkų“ (1981), Igno Budrio „Seredžiaus piliakalnis“ (akvarelė).

XX a. dailininkai sukūrė išymiausių šio krašto žmonių portretų. Kompozitoriaus Stasio Šimkaus biustus sukūrė Antanas Aleksandravičius (1926) ir Lionginas Garla. Poeto Stasio Santvaro portretą 1966 m. nutapė Viktoras Vizgirda. Jo tapytam S. Santvaro portretui būdingas spalvingas koloritas, apibendrintos, šiuolaikiškos formos, laužytas kontūras ir ryški, kontrastinga šviesokaita.

*Marinis Lavinis
(Marin Lavigne).
Kleto Burbos
portretas. 1852.
Litografija. Iš Jono
Kazimiero Vilčinskio
„Vilniaus albumo“*

Belvederio rūmai

Povilas Spurgevičius

Reikia trumpai paminėti ir vėliausiai susiformavusį dvarą – Belvederį, kurio žemės iki antrųjų dalybų (1828 m.) priklausė Seredžiui. Po dalybų Seredžiaus dvaro palivarkas Padubysys tampa Stanislovo Tiškevičiaus nuosavybe ir savarankiška žemėvalda, kuriai priklausė ir Belvederis. 1829 m. Padubysys įvardijamas jau įvairiuose dokumentuose. Šio palivarko iškilimas susijęs su Kazimieru Burba, kuris buvo ilgalaikis Padubysio nuomininkas, o vėliau S. Tiškevičius jį jam ir pardavė. Pardavimo datą – 1834 m. – įvardijo 1841 m. teismo procesas, kurį pradėjo 1-os gildijos pirklys J. Adalsonas, nes jam neleido išvežti išgytos iš dvaro miško medienos¹. Greitas Belvederio iškilimas – tai pažangaus ūkininkavimo, kurį čia diegė K. Burba, rezultatas. Jo veiklą toliau tęsė sūnus Kletas. Dvaro kumečiai buvo aprūpinti gyvenamosiomis patalpomis, 5-iom dešimtinėm geros ariamos žemės, šienų. Jie laikė 2 arklius, 2 karves, vyrai dirbo dvarui 3 dienas, o žmonos ar dukros dvarui samdėsi (už dieną joms mokėjo po 15 kap.). Metinis vyro atlygis su jo drabužiais buvo nuo 16 iki 20 rb, moters – 8 rb. Po 5-erių metų – pusmečio uždarblio lygio premija.

Valstiečiams lažo eiti nereikėjo. Jie gavo po 15 dešimtinių ariamos žemės, 8–9 dešimtines pievų. Už tai kiekvienas kiemas turėjo mokėti per metus po 30 rb, dvarui įdirbti 1 dešimtinę žemės, vežti miško medžiagą, kalkakmenį. Žemdirbystėje buvo įvesta aštuonlaukė sėjomaina².

Tuo metu (1862 m.) Belvederio–Padubysio dvaras turėjo 567 „sielas“ (vyrus), Žilinskio Seredžius – 178, Sokolov-

¹MAB, f. 33-7, psl. nenumeruotas.

²Афанасьев Д. Ковенская губерния, Санктпетербург, 1861, с. 426, 427.

*Belvederio rūmai
apie 1929 m.*

*Iš J. Ramanausko
albumo*

skio Rūstekonių dvaras – 20, Romaševskio Burbiškių dvaras – 3 kiemus, Silvestravičiaus Baravai – 10 kiemų³.

XIX a. viduryje Kletas Burba Belvederį padarė reprezentaciniu dvaru*, pradėdamas naujas mūro statybas. Jis buvo romantizmo žmogus su švietėjiškomis pažiūromis. Turėjo biblioteką, archyvą, vykdė archeologinius kasinėjimus, kuriuose dalyvavo ir Seredžiaus klebono Rudoko vikaras Kuprevičius⁴. Miestelyje išlaikė gausiai lankomą mokyklą, vadovavo baudžios panaikinimo projektams.

Jo Belvederio rūmai taip pat pasižymi originalumu. Pastato kompozicijoje atsisakyta klasikinių kanonų, grindžiamų aiškia simetrija ir moduline tvarka. Rūmų vaizdas kuriamas tūrių asimetriniu išdėstymu ir jų dydžių bei formų kontrastais. Centrinė iškyša (rizalitas) stambių apimčių, žemesnė už šoninius sparnus, apipavidalinta lygiomis sienų plokštumomis, kurioms ryškų kontrastą daro langų triados. Jų išdėstymas ir puošyba padeda centrinei iškyšai sujungti šoninius sparnus, nes jų langų angų ritmika panaši ir horizontalia kryptimi išilieja į centrinę erdvę. Tokią pat paskirtį turi ir raiškios karnizinės juostos. Sukoncentruoti šoniniai ritminiai judesiai vidurinėje erdvėje iškyla į viršų ir užsibaigia dvišlaičio karnizo bei stogo nuolydyje. Šios

Vakarinis fasadas

su bokštu. 1971 m.

M. Sakalausko nuotr.

³MAB, f. 33-7, p. 4.

*Už šiam straipsniui pateiktas nuotraukas dėkojame istorikei Arimetai Vojevodskaitei ir prof. Jurgiui Ramanauskui.

⁴LVA, f. 696, ap. 2, b. 204, l. 5-7.

*Belvederio rūmai
iš pietų pusės
su oranžerija.
1921 m.
J. Garbaravičiaus
nuotr.*

*Belvederio rūmai.
1971 m.
M. Sakalausko nuotr.*

iškyšos ekspresyvumas gražino jai tradicinę klasikinę paskirtį, bet tai padaryta ne taisyklingu geometriniu išplanavimu, bet dinamiškų erdvių lygsvara. Taip žiūrovo žvilgsnis įtraukiamas į apimčių dinamiką bei ritminių judesių kaitą ir žiūrovas pats tampa kuriamo vaizdo dalyviu.

Šio pietinio fasado vienas iš ryškiausių akcentų yra bokštas. Jo kilimas į viršų sustabdytas ryškiu dekoratyviniu karnizu, o langų ritmika, aukštų profiliuotos juostos įjungia šį aktyvų tūrį į centrinę iškyšą. Tad bokštas originaliai įsilieja į bendrą pastato vaizdą, o savo aukščiu – į supančią laisvą erdvę. Kitoje, vakarinėje pusėje lygsvarą jam sukuria didesnių tūrių sparnas, kurio fasadai įvairiai įsijungia į bendrą pastato kompoziciją. Į Nemuną atsuktai iškyšai kontrastą sukuria lengvas oranžerijos fasadas, kurio greiti linijiniai judesiai perkeliama į centrinės iškyšos laiptuotas sienas. Pietinio fasado kompozicija turi aiškų tikslą – sujungti žemę su dangumi, pratęsti aukštą kalvą su terasomis ir įlieti ją į supančią erdvę.

Pietinis fasadas pratęsė ir sukonzentravo vertikalios reljefo judesius, o šiaurinė rūmų dalis atsukta į lygumų peizažą. Be to, čia įkomponuotas paradinis įėjimas su

puošniomis medžio durimis. Šis fasadas sukomponuotas taip, kad būtų ir statiškas, ir dinamiškas vienu metu. Vidurinioji jo dalis plati, apatiniai aukštai ramūs, o antros (rytinės) iškyšos aukštą aktyvina jos sienose įkomponuoti smailiarkiai langai ryškiai profiliuotais rėmais su masverkais, jų angos apvestos dekoratyviniais archivoltais. Neogotikinė puošyba pasikartoja ir arkatūriniame frize. Šie aktyvūs elementai padėjo fasadui išilieti į šalia esantį parterį ir tolimesnes parko erdves. Pats parteris turėjo būti pusiau uždaras, nes prieš reprezentacinį fasadą dar išliko mūrinis svirnas. Jo kompaktiškas tūris ir dekoratyvinis apipavidalinimas, derinantis įvairių stilių elementus, turi tikslą išplėsti pagrindinio fasado vaizdingumą ir papildyti peizažo koloritą.

Išorinis rūmų vaizdas atspindi romantizmo epochos pasaulėžiūrą. Vientiso stiliaus jau nėra. *Langai. 1971 m. Naujas pasaulio vaizdas kuriamas praeities kultūriniu palikimu. Šių rūmų išoriniam apipavidalinimui įtaką daro italų renesansinės tradicijos. Pirmojo aukšto sienų plokštumas formuoja rustikos imitacija, kuri iliuzoriškai suteikia cokoliniam aukštui tvirtumo išpūdį. Antruosiuose dominuoja aiškios sienų plokštumos, kurias lengvina puošniau apipavidalinti langai. Aukštai atskirti plačiomis profiliuotomis braukomis, kurių laukai suskaidyti rėmais ir dekoratyviniais medalionais. Taip suformuoto pietinio fasado šoniniai tūriai įgauna loginę struktūrą, bet ją jau buvo suformavę italų renesanso architektai. Šios struktūros pagrindu jie kūrė meninius vaizdus. Belvederio rūmų kompozicijos pagrindą sudaro asimetrinis planas ir erdvių kontrastai, todėl dekoratyvinis apipavidalinimas tik išryškina tūrių paskirtį ir padeda sulieti juos į bendrą vaizdą, turintį emocionalų didingumą.* *M. Sakalausko nuotr.*

Vidaus erdvėse irgi atsispindi tos pačios praeities stilių interpretacijos. Reprerzentacinės patalpos išdėstytos centrinėje iškyškoje (rizalite). Iš vestibulio į antrąjį aukštą veda triangė arkada. Vieną iš ten esančių reprezentacinių kambarių yra aprašęs savo kelionių knygoje A. Urbanskis⁵. Pokylių salės sienos puoštos mozaika ir stiuko⁶ lipdyba, lubos – gipso reljefinėmis skulptūromis. Viršuje kabėjo krištolo sietynai su violetiniu atspalviu. Kampuose stovėjo bronzinės negrų figūrų žvakidės (kandeliabrai). Salės vaizdą papildė Liudviko XVI stiliaus baltai dažyti ir auksuoti baldai. Grindys inkrustuotos įvairiais vaizdais.

⁵Urbanski A. *Podzwonne na zgliszczach Litwy; Rusi*, Warszawa, 1928, p. 140–141; Aftanazy A. *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej*, Wroclaw, 1991, t. 3, p. 181–184.

⁶Stiukas – medžiaga iš smulkiai malto gipso, kalčių, klijų ir smėlio.

*Salės lubos. 1971 m.
M. Sakalausko nuotr.*

*Salės lubų lipdybos
fragmentas 1971 m.
M. Sakalausko nuotr.*

Aftanazy leidinyje įdėta 1900 valgomosios salės nuotrauka. Ją puošė neogotikiniai bufetai, dideli portretai ovaliniuose rėmuose, lubose įkomponuotos augalinės rozetės. Aiškiai jaučiamas įvairių praeities stilių derinys.

Puošnus buvo ir kitas salonas. Jo sienų apatinės dalys dekoruotos ažuolo skydais, lubos suskaidytos kvadratiniais ir aštuonkampiais kasetonais. Jų laukuose įkomponuoti rožės ir girliandų reljefai. Minima ir kolonų salė su marmuro židiniiais. Kitose, tolimesnėse patalpose buvo sena biblioteka ir dvaro archyvai.

Šį jo aprašymą patvirtino Teodoros Burbienės rūmų atnaujinimo sutartis, kurią ji padarė su žydu Mauša Neviažskiu 1880 m. gegužės 30 d. Pastarasis pasižadėjo išdažyti valgomojo lubas šviesiai ruda spalva, rozetes, karnizus, duris – kiek tamsiau, kad būtų ažuolo imitacija. Sienas numatė išklijuoti apmušalais ir suskaidyti rėmjuostėmis. Didžiąją salę pasižadėjo išpuošti baltais atlaso apmušalais ir aukso žvaigždėmis⁷. Suprantama, kad toks remontas tada buvo reikalingas, nes rūmai buvo nusiaubti 1863 m. sukilėlių⁸.

Židinių, koklinių krosnių, parketo, lipdybos fragmentai išliko iki šių dienų. Matyt, kad neogotikinė laiptinė, vedanti į pagalbines patalpas, buvo įrengta vėliau (XIX a. pab.).

Iš pateiktų fragmentų aišku, kad reprezentaciniai interjerai buvo prabangūs. Liudviko XVI stilius – tai ankstyvasis neoklasicizmas, kuris derino baroko ir antikos tradicijas, kurdamas iškilmingą vaizdą.

*Antrojo aukšto
laiptinės fragmentai.
1971 m.*

M. Sakalausko nuotr.

⁷MAB, f. 33-86, l. 671.

⁸MAB, f. 33-88, l. 149.

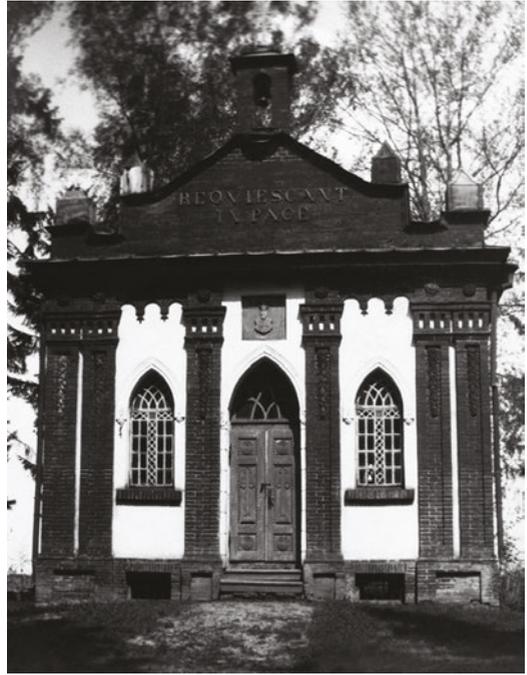
Vidaus erdvių klasikinę struktūrą praplėtė oranžerija ir aplinkos apžiūrai skirtas bokštas. Jos tapo atviresnės ir išsiveržė į supantį peizažą.

Tarp rūmų ir svirno buvo įrengtas parteris, žemų dekoratyvinių augalų želdynas. Nuo jo ėjo alėja į parką. Į rytinę pusę atsišakojo kelios lenktos susikertančios alėjos ir takeliai. Parkas perėina į natūralų mišką. Tokie peizažiniai parkai Lietuvoje išpopuliarėjo XIX a. Jie susiformavo Anglijoje ir sekė peizažine tapyba. Vaizdų kaitą čia kūrė šviesos, spalvų, perspektyvos, augmenijos kontrastai. Vietines medžių rūšis papildė atsivežtinėmis – veimutinėmis pušimis, sidabriniais kėniais, skiautalapėmis liepomis, maumedžiais ir kt. Parko parterį puošė skulptūros.

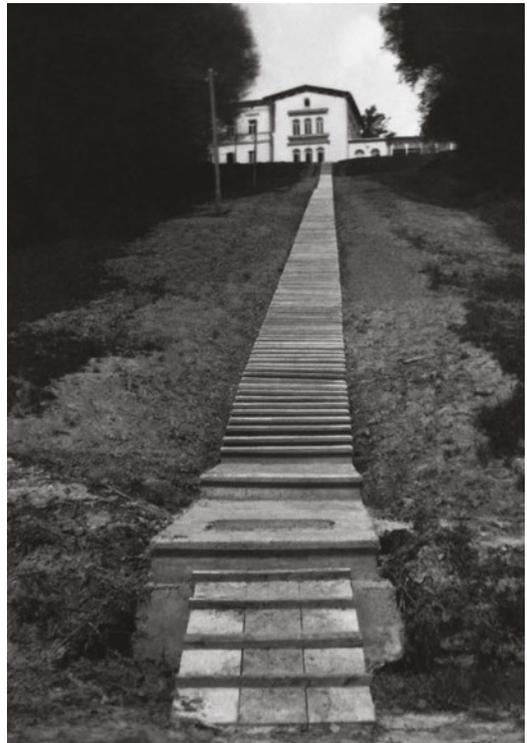
Rytinėje parko pusėje apie 1880 m. buvo pastatyta koplyčia-mauzoliejus, kuri savo dekoratyvinėmis formomis įaugo į supantį peizažą. Jos fasadai suskaidyti piliastrais, tarp kurių įsiterpę smailiarkiai langai, apvesti profiliuotais sandrikais. Baltos sienos ir atvirų raudonų plytų vertikalios juostos sukūrė ryškius kontrastus peizažo fonui. Pastatas interpretuoja viduramžių tradicijas ir sukuria atvirą, sudvasintą vaizdą.

Parkas, rūmai ir kitos paskirties pastatai sudarė vientisą ansamblį. Meninį vaizdą išplėtė supantis peizažas, tapdamas sudėtine jo dalimi.

Ne šio straipsnio tikslas analizuoti padėtį šiandien. Rūmams ir parkui reikia šeiminingo ir globos. Tai būtų geriausia vieta visos panemunės krašto muziejui, bibliotekai, archyvui.

*Burbų giminės laidojimo koplyčia. 1929 m.
V. Uždavinio nuotr. Iš J. Ramanausko albumo*

*Laiptai į Belvederio rūmus. 1929 m.
V. Uždavinio nuotr. Iš J. Ramanausko albumo*

Seredžiaus krašto viešosios bibliotekos

Nijolė Masiulienė

Tikslių chronologinių duomenų apie viešųjų bibliotekų kūrimą Seredžiaus krašte rasti nepavyko. Pavieniai faktai užfiksuoti atskirų bibliotekų metraščiuose, kurių dalis mažai informatyvūs.

Viešųjų bibliotekų centralizacijos Jurbarko rajone metais (1977) Seredžiaus apylinkėje veikė penkios bibliotekos: Seredžiaus, Klausučių, Armeniškių, Vozbutų ir Padubysio. Visus tuos metus jos buvo kultūros ir švietimo židiniai kaime, nepaisant to, kad jų veikla buvo priverstinai ideologizuota. Labiausiai savo veikla išsiskyrė Klausučių biblioteka, kurioje nuo pat jos įkūrimo (1954 m.) dirbo viena ir ta pati darbuotoja – Janina Ūkaitė-Abromaitienė. Jos parengti metraščiai atskleidžia svarbiausius bibliotekos istorijos faktus, veiklos turinį bei poveikį bendruomenei.

Klausučių biblioteka

„Prisiminę seną dainą „Per Klausučių ulytėlę“, norom nenorom apsidairome – kurgi tas puroynėlis? Bet veltui. Mūriniai Klausučiai, o jų gatvės asfaltuotos!“ – rašo ilgametė Klausučių bibliotekos darbuotoja Janina Abromaitienė¹.

Klausučiai turi savo istoriją, kurioje buvo ir purvynėlio, ir vargo vargelio. Dvaras čia vadintas Pikčiundvariu, matyt, piktų dvarininkų būta. Žemės reforma atrėžė gyventojams po žemės sklypą ir leido jiems įsikurti vienkiemiuose. Nenorėjo žmonės vadintis pikčiundvariečiais, nutarė pasivadinti Klausučiais.

Naujoji Klausučių gyvenvietė išaugo ant plyno lauko. Anksčiau čia buvęs K. Poželos kolūkis buvo labiausiai atsilikęs Vilkijos rajone. 1954 m. rugsėjo mėnesį pagal Vilkijos rajono kultūros skyriaus įsakymą Girų kaime buvo įkurta biblioteka (tuo metu vadinosi Aukštrakio arba Auštrakio, dabar – Klausučių). Vedėja paskirta Janina Ūkaitė, vėliau tapusi Abromaitiene, dirbusi iki 1999 m. lapkričio mėnesio². Biblioteka įkurdinta privačiame Augusto Mačiulaičio name ir turėjo vieną mažą kambarėlį. Kolūkio staliai padarė dvi lentynas, stalą, suolus paskolino šeimininkai. Biblioteka tuomet turėjo 706 knygas, 1954 m. jomis naudojosi 90 skaitytojų. Per penkmetį fondas gerokai pasipildė naujais leidiniais. 1959 m. čia jau buvo 3500 egzempliorių knygų, prenumeruojami respublikiniai laikraščiai ir žurnalai. Įsigyta inventoriaus: 8 kėdės, radijo aparatas „Rodina“. Radijas buvo didelė naujovė, todėl bibliotekoje pradėjo lankytis daugiau žmonių. Energinga jauna bibliotekininkė Janina Ūkaitė organizavo ir meno saviveiklą – dramos būrelį, tautinių šokių ratelį, kuriems vadovavo tuometinė mokytoja A. Gerulaitienė. Bibliotekininkė knygas nešdavo ir žmonėms į namus, talkino ir valdžios institucijoms renkant valstybines paskolas, žemės ūkio mokesčius, rinkimų kampanijose.

1959 m. biblioteka buvo perkelta į naujas patalpas, į Mičiurino vaismedžių medelyno ūkio centre pastatytus naujus kultūros namus, kur gavo du kambarius, o vietoje žibalinės lempos sušvito elektra.

Pagerėjus darbo sąlygoms, suaktyvėjo ir darbas: įsteigtos kilnojamosios bibliotekėlės Pikčiūnų gyvulininkystės fermeje, Šilaitynės pradinėje mokykloje, Girų kai-

¹Jurbarko centrinės bibliotekos Klausučių filialo istorija 1954–1980 m., parengė J. Abromaitienė.

²Ten pat. Ir toliau šiame skyrelyje duomenys pateikti iš šio šaltinio.

me. Kartu su kultūros namais organizuojami vadinamieji masiniai renginiai. Jie, žinia, buvo persunkti sovietine propaganda, tačiau darė ir nemažą kultūrinį poveikį.

1966 m. vyko zoninė darbo su vaikais apžiūra, į kurią įsijungė visos Seredžiaus apylinkės kultūros įstaigos, mokyklos. Už teminį vakarą „Nuo Nevos iki Nemuno krašto“ Klausučių biblioteka laimėjo pirmąją vietą ir gavo garbės raštą.

Bibliotekoje susibūrė knygnešių būrelis, kurio veikloje dalyvavo 18 aktyviausių moksleivių: D. Mazgeikaitė (vėliau baigusi Vilniaus valstybiniame universitete bibliotekininkystę ir dirbusi Kauno politechnikos instituto bibliotekoje), A. Vaizgirdas (vėliau tapęs gydytoju, dirbęs Telšių rajone), V. Saltonaitė ir kiti.

Kasmet augo bibliotekos fondas. Bibliotekininkė Janina Ūkaitė-Abromaitienė, vis daugiau dėmesio skirdama skaitytojų poreikiams tenkinti, sudarė abėcėlinį ir sisteminių katalogus, straipsnių kartoteką. Kartu su ūkio moterų taryba, kurios nare buvo, rengė liaudies meno parodas, teminius ir literatūrinius renginius, kultūringo elgesio valandėles.

Klausučių ūkyje pasikeitus vadovams (vietoje J. Baltrūno atėjus direktoriauti A. Sruogai), kultūrinis gyvenimas labai suaktyvėjo. Pastarojo rūpesčiu 1970 m. pastatyti nauji kultūros namai, į kuriuos persikėlė ūkio administracija ir biblioteka, gavusi du kambarius, naujas knygų lentynas, naują radijo aparatą, rašomąjį stalą, kitą inventorių. Kartu su tuometiniu kultūros namų direktoriumi A. Jankūnu buvo organizuojami renginiai, atspindintys laikmečio reikalavimus, kai kultūros įstaigos turėjo tarnauti valdžios ideologiniams tikslams. Tačiau žmonės sugebėjo atskirti, kur tikroji kultūra, o kur privalomoji propaganda.

1977 m. liepos 1 d. Jurbarko kultūros skyriaus įsakymu Nr. 30 rajone sukurta centralizuota bibliotekų sistema, kurią sudarė centrinė biblioteka ir kaimo filialai – buvusios kaimo bibliotekos. Klausučių filialo fonde tuo metu jau buvo sukaupta 9379 egz. spaudinių, iš jų 44% sudarė grožinė ir vaikų literatūra. Biblioteka prenumeravo 20 pavadinimų laikraščių ir žurnalų. Skaitytojų skaičius išaugo iki 720, iš jų buvo 287 vaikai.

Oficialioji politika ragino bibliotekas geriau aptarnauti liaudies ūkio specialistus, informuoti juos apie naujausius leidinius, populiarinti visuomeninę-politinę ir žemės ūkio literatūrą. Štai 1978 m. Klausučių bibliotekoje skaitytojams išduota 12715 egz. spaudinių, iš kurių tik 35% sudarė grožinė literatūra.

Klausučių biblioteka tapo aktyvi tuo metu skelbiamų respublikinių bibliotekų darbo apžiūrų dalyvė ir prizininkė. 1978 m. apžiūrai „Darbas su vaikais“ čia su tvarkytas vaikų literatūros fondas, jiems skirti katalogai, surengta daug renginių. 1979 m. paskelbta apžiūra „Visuomenės mokslų literatūros komplektavimas, panaudojimas ir propaganda“ bei Tarptautiniai vaikų metai. Šios apžiūros turėjo ir teigiamą poveikį: gauta daugiau literatūros, sutvarkyti fondai, geriau patenkinti skaitytojų poreikiai, daug dirbta su vaikais.

Janina Abromaitienė, 1979 m. jau atidavusi Klausučiams 25-erius savo darbo metus, išitvirtino bendruomenėje kaip gerbiama skaitytojų, vertinama kolegų kultūros darbuotojų, vadovų. 1970 m. ji apdovanota jubiliejiniu medaliu „Už šaunų darbą“, 1969, 1973, 1974 m. – Kultūros ministerijos garbės raštais, 1980 m. Kultūros žymūno ženkle, 1981 m. jos nuotrauka puikavosi rajono Garbės lentoje. Klausučių bibliotekai 1979 m. suteiktas „Puikiai dirbančios bibliotekos“ vardas.

*Klausučių
bibliotekos vedėja
Janina Abromaitienė
su moksleiviais.
V. Kriciūno nuotr.
1983 m.*

Lietuvai atgavus nepriklausomybę, bibliotekos išsilaisvino nuo prievartinio ideologinio krūvio. Visas dėmesys sutelktas į grožinės literatūros populiarinimą, jaunujų skaitytojų ugdymą tautine dvasia, etnokultūros puoselėjimą, istorinės atminties gavinimą.

Klausučių biblioteka aptarnauja 11-os kaimų gyventojus (Klausučių, Spruktų, Girku, Šilaitynės, Rūstekonių, Pikčiūnų, Vambalių, Merončikų, Rukšionių, Staciūnų), kurių 1993 m. buvo 1320. Iš jų 400 naudojami bibliotekos paslaugomis.

1993-ieji metai Klausučių gyventojams įsiminė kaip iš šio krašto Rūstekonių kaimo kilusio išeivijos poeto, dramaturgo, dainininko Stasio Santvaro sugražinimo tėvynės metai. Birželio 19 d. poeto gimtosios sodybos vietoje atidengtas stogastulpis (autorius jurbarkietis tautodailininkas Vaclovas Dubikaitis). Šventinėje ceremonijoje dalyvavo svečiai: poetai Mykolas Karčiauskas, Kazys Bradūnas, Robertas Keturakis, aktoriai Rūta Staliliūnaitė, Egidijus Stancikas, Kauno apskrities Viešosios bibliotekos darbuotoja Daina Kazlauskienė, Stasio Santvaro giminaičiai. Klausučių kultūros namų folklorinis ansamblis visus džiugino savo krašto dainomis, skaitovai – S. Santvaro eilėmis. Bibliotekoje eksponuota literatūros ir dokumentų paroda, atskleidusi Stasio Santvaro asmenybės turtingumą ir reikšmingumą Lietuvai. Tautodailininkas V. Dubikaitis įrėmintą stogastulpio projektą padovanojo poeto žmonai Alei (Elenai) Santvarienei, gyvenančiai JAV, Bostone.

1993-ųjų šventė Rūstekoniuose buvo pirmasis žingsnis, sugražinant Stasio Santvaro atminimą gimtinėn. Šiame kelyje daug pastangų įdėjo Klausučių biblioteka, kultūros namai, vidurinė mokykla (dabar – S. Santvaro pagrindinė), Seredžiaus seniūnija, Jurbarko rajono centrinė (dabar – viešoji) biblioteka, kauniečiai Stasio Santvaro brolijos nariai – Rūta Staliliūnaitė, Daina Kazlauskienė, Robertas Keturakis, Egidijus Stancikas. Šis aktyvių žmonių būrys kasmet darė darbus, populiarinančius poeto literatūrinį palikimą, garsinančius jo vardą ir atminimą. Poezijos šventės ir literatūros vakarai tapo tradicija ir atgaiva Jurbarko krašto ir Klausučių žmonėms. Stogastulpiu paženklinta Rūstekonių kaimo sodybos, kurioje gimė poetas, vieta kiekvieną pavasarį pražysta gelėmis ir aplinkinių sodybų gyventojams primena, kokioje

dosnioje žemėje jie gyvena. 2002 m. Klausučių pagrindinei mokyklai suteiktas Stasio Santvaro vardas.

1999 m. lapkričio mėnesį 45-erius metus Klausučių bibliotekoje išdirbusią Janiną Abromaitienę pakeitė Violeta Puzinienė – Klausučių gyventoja, turinti aukštesnį bibliotekinį išsilavinimą, iki tol apie 10-metį dirbusi Armeniškių bibliotekoje. Violeta Puzinienė toliau rūpinasi šios bibliotekos tradicijų tąsa bei naujovių diegimu. Padedant vietos verslininkams, čia įkurta žaisloteka vaikams, daug dėmesio skiriama kraštotyros darbui.

Seredžiaus biblioteka

Seredžiuje 1947 m. įkurtas klubas-skaitykla³. Tik 1950 m. čia įsteigta biblioteka, turinti 700 egz. knygų fondą. Pirmasis įrašas inventorinėje knygoje, įrašytas 1950 m. vasario 18 d., buvo Levo Tolstojaus knyga „Karas ir taika“. Tuomet bibliotekoje lankėsi apie 100 skaitytojų. Tyrinėjimo medžiagoje apie Seredžiaus krašto švietėją Praną Viraką užsiminta: „*Po karo P. Virakui buvo pavesta sutvarkyti Seredžiaus viešąją biblioteką. Porą metų jis ir dirbo jos vedėju, vėliau dar metus – tos bibliotekos sargu*“⁴. Po P. Virako porą metų čia dirbo Eugenija Ptašinskaitė, vėliau išvykusi į Kauną mokyti ir atgal negrįžusi.

Per pirmuosius penkerius metus bibliotekos fondas gerokai papildytas naujais leidiniais, kurių 1955 m. jau buvo 4000 egz., todėl patalpos tapo ankštos, trūko inventoriaus. 1953 m. čia pradėjo dirbti Danutė Ambrutienė, kuri taip pat ilgai neužsibuvo, ją keitė dar kelios darbuotojos. Tik 1959 m. su Vilniaus kultūros-švietimo technikum (dabar – kultūros mokykla) paskyrimu atvykus Onutei Štelmokaitei, biblioteka sustiprėjo: užregistruoti 324 skaitytojai, įkurtos trys kilnojamosios bibliotekėlės tolimesniuose kaimuose. Pagrindiniai skaitytojai – Belvederio pienininkystės technikum studentai ir Seredžiaus vidurinės mokyklos moksleiviai bei mokytojai.

Jauna specialistė O. Štelmokaitė labai stengėsi, kad darbas pagerėtų, kad knyga būtų prieinama visiems gyventojams. Buvo paskelbtas šūkis: „Kiekvienas skaitytojas atsiveda į biblioteką du savo draugus“, suburtos knygnešių brigados iš aktyviausių skaitytojų, padėjusių aptarnauti tolimiausių kaimų gyventojus.

Tuometiniam Vilkijos rajonui priklausiusi Seredžiaus biblioteka 1963 m. perkelta į naujas erdvesnes suremontuotas patalpas. Stambinant rajonus, Seredžiaus apylinkė buvo prijungta prie Jurbarko rajono.

Nuo 1967 m. liepos 1 d. į Seredžiaus biblioteką atėjo dirbti kita jauna specialistė, baigusi Vilniaus kultūros mokyklą – Ona Sabaliauskaitė, kilusi iš Molėtų krašto. Kodėl pasirinko Seredžių, ji mini savo atsiminimuose, užrašytuose 1996 m.: „*Visi ieškojo vietų arčiau namų, man arčiau namų vietos nebuvo, todėl nusprendžiau važiuoti, kur toliausia, nes buvau jauna ir kvaila*“⁵. Čia ji surado savo gyvenimo draugą Albertą Cimermaną ir 1968 m. susituokė. Užaugino gražią šeimą – keturias dukras; iki šiol dirba bibliotekoje. Dažnos ilgalaikės vaikų auginimo atostogos trukdė nuosekliai organizuoti bibliotekos veiklą. O. Cimermanienę pavadavo trys moterys: Stefa Gutauskaitė-Klimaitienė, Kristina Kavaliauskienė, Danutė Mačėnienė.

³Jurbarko centrinės bibliotekos Seredžiaus filialo metraštis, parengė Ona Cimermanienė.

⁴Kutkevičius V. Geri darbai prisimenami ir po daugelio metų, *Šviesa*, 2001, lapkr. 28.

⁵Bibliotekininkės Onos Cimermanienės atsiminimai (rankraštis), Seredžius, 1996.

Ilgametė Seredžiaus bibliotekos darbuotoja Ona Cimermanienė su šeima (antroje eilėje antra iš kairės). J. Steponavičiaus nuotr. 1991 m.

1970 m. biblioteka gavo naują inventorių: standartines medines knygų lentynas, auditorinius stalus, kėdes, rašomąjį stalą, radijo aparatą; buvo suremontuotos patalpos. Skaitytojų skaičius išaugo iki 520. Po penkerių metų (1975 m.) ji vėl kėlėsi į kitas patalpas, kuriose veikė iki 1990 m., kai pastačius naują apylinkės administracinį pastatą įsikūrė čia kartu su paštu, taupomąja kasa, agrarine tarnyba.

1977 m. Jurbarko rajone sukūrus centralizuotą bibliotekų sistemą, Seredžiaus biblioteka tapo Jurbarko centrinės bibliotekos filialu. Dalis neaktualios literatūros (apie 900 egz.) buvo perduota į Centrinės bibliotekos mainų fondą. Fonde tuo metu buvo 8009 egz. spaudinių, kurių didžiąją dalį (72,5%) sudarė grožinė ir vaikų literatūra.

1978 m. bibliotekoje lankėsi 590 skaitytojų, iš jų 230 moksleivių. Suaugusių skaitytojų grupę sudarė: 4 partiniai ir valstybiniai darbuotojai, 15 žemės ūkio specialistų, 25 pedagogai, 2 medicinos ir 2 kultūros darbuotojai, 18 mechanizatorių, 10 laukininkystės ir 8 fermų darbininkai, 12 inžinerinių-techninių darbuotojų, 17 aukštųjų mokyklų studentų, namų šeimininkės, pensininkai ir kt. Jie per metus perskaitė beveik 10 tūkst. egz. spaudinių. Šie skaičiai neparodo tikrojo to meto žmonių apsiskaitymo lygio, nes vyko socialistinis lenktyniavimas ir „kova“ už aukštesnius rodiklius. Bibliotekos veikla buvo ryškiai ideologizuota, nes buvo minimi VLKJS ir LKP 60-ies metų gyvavimo, sovietų valdžios atkūrimo Lietuvoje ir kiti politiniai jubiliejai. Kasmet būdavo prisiimami vis didesni socialistiniai išipareigojimai, kurie visuomet būdavo sėkmingai „vykdomi“. 1980 m. biblioteka aptarnavo jau 700 skaitytojų, jiems išdavė virš 12 tūkst. egz. literatūros. Seredžiaus biblioteka įveikė savo socialistinio lenktyniavimo partnerę – Juodaičių biblioteką.

Nuo 1988 m. kartu su atgimstančia Lietuva ir Seredžiaus biblioteka, kaip ir visos kitos, įgavo naują turinį, atsikračiusi ideologinės įstaigos statuso. Joje ir toliau darbuojasi Ona Cimermanienė, išleidusi į gyvenimą savo keturias dukras.

Armeniškių biblioteka

Pirmoji žinoma Armeniškių kaimo bibliotekos darbuotoja Aldona Stumbrienė dirbo čia nuo 1959 m. Ši moteris visą gyvenimą pašventė šio krašto kultūros puoselėjimui: išėjusi iš bibliotekos (1977 m.), ji dirbo Klausučių kultūros namuose, kol išėjo į „užtarnautą poilsį“ (2001 m.).

Nuo 1977 m. iki 1983 m. čia darbavosi Janina Vaitiekaitienė, ją trumpam (16 mėnesių) buvo pakeitusi Danutė Čižikienė. Po jos 1984 m. bibliotekoje pradėjo dirbti Stasė Kemzūrienė. Pastaroji buvo energinga darbuotoja, apylinkės tarybos deputatė, kovos prieš girtavimą komisijos sekretorė. S. Kemzūrienei auginant vaiką, ją pavadavo Ilona Leskauskienė (1,5 metų). Nuo 1988 m. apie pusantrų metų čia dirbo Laima Aleknavičiūtė, kol ją 1989 m. pakeitė Violeta Puzinienė, aukštesnįjį bibliotekinių išsilavinimą turinti Klausučių kaimo gyventoja. Dešimtmetį važinėdama iš Klausučių, V. Puzinienė rūpinosi Armeniškių kaimo skaitytojų poreikiais, kol 1999 m. lapkričio mėnesį perėjo į Klausučių biblioteką, o ją Armeniškiuose pakeitė Aldona Kemzūrienė, aukštąjį ekonominį išsilavinimą turinti darbuotoja. Dirbant pastarosioms dviem moterim, bibliotekos veikla tapo stabili ir turininga.

Armeniškių biblioteka, 1977 m. įjungta į rajono centralizuotą bibliotekų sistemą, savo fonduose turėjo 9,5 tūkst. egz. įvairių dokumentų. Tvarkant fondus, buvo atrinkta neaktuali, dubletinė, pasenusi literatūra (apie 5 tūkst. egz.) ir nurašyta. Tuo metu biblioteka naudojosi 309 skaitytojais (iš jų 80 vaikų); jie perskaitė apie 8 tūkst. egz. spaudinių. Kasmet gaudama apie 500 egz. naujų dokumentų, prenumeruodama periodinius leidinius, biblioteka tapo turtingesne ir patrauklesne savo skaitytojams. Ypač 1988 m. persikėlusį į vadinamąjį Alytaus namelį, kur veikė paštas, medicinos punktas.

1990–1995 m. – bibliotekos atsinaujinimo laikotarpis. Bet išsilaisvinusi ideologiškai, išvaliusi fondus nuo propagandinės ir pasenusios literatūros, ji neturi kuo užpildyti atsiradusių spragų. Naujų knygų ir periodinių leidinių gaunama mažai.

Nuo 1988 m. čia įsikūrusi Armeniškių biblioteka.

V. Puzinienės nuotr. 1997 m.

*Armeniškų
bibliotekininkė
Violeta Puzinienė.
1999 m.*

Ekonominiai šalies sunkumai atsispindėjo ir kaimo žmonių gyvenime, tačiau pastebimas jų dvasinis laisvėjimas: 1990 m. lapkričio 7 d. Armeniškių kaimo pradžioje atstatytas kryžius, po daugelio metų, laimindamas armeniškiečių namus, kalėdodamas vaikščiojo Seredžiaus klebonas. Visus šio laikotarpio kaimo gyvenimo įvykius užrašė bibliotekininkė Violeta Puzinienė „Įvykių sąsiuvinyje“⁶.

1990 m. kartu su Lietuvos Nepriklausomybe prasidėjęs bibliotekų reorganizavimo procesas palietė ir Armeniškių biblioteką. Jurbarko rajono valdytojo 1990 m. birželio 21 d. potvarkiu Nr. 72 „Dėl kultūros ir švietimo bibliotekų tinklo reorganizavimo“ Viešosios bibliotekos Armeniškių filialas buvo sujungtas su Armeniškių pagrindinės mokyklos biblioteka. Dvi bibliotekos sutilpo dviejuose Alytaus namelio kambarėliuose, nors fondas padidėjo 3,5 tūkst. egz. dokumentų. Dirbti palikta tuometinė filialo darbuotoja V. Puzinienė. Dabar biblioteka gali naudotis visi gyventojai. Sustiprėjo bendradarbiavimas su mokykla, kultūros namais. Bibliotekoje rengiamos literatūrinės popietės, knygų parodos, kiti renginiai. 1990 m. čia aptarta V. Gustainio knyga „Be kaltės“ – pirmoji bibliotekoje gauta buvusio tremtinio atsiminimų knyga; parengtos literatūros parodos „Lietuva – mūsų bočių žemė“, „Branginkime lietuvių kalbą“ ir kt.

Prieš bibliotekų sujungimą (1989 m.) Armeniškių filiale skaitė 70 suaugusiųjų ir 43 vaikai, 1991 m. – 122 suaugusieji ir 69 vaikai, o 1999 m. – 136 suaugusieji ir 96 vaikai, t. y. skaitytojų skaičius per dešimtmetį padvigubėjo. Armeniškių biblioteką nuo sunykimo apsaugojo sujungimas su mokyklos biblioteka – sunkių ekonominių sąlygų padiktuotas sprendimas.

Vozbutų biblioteka

Vozbutų kaimo bibliotekos aptarnaujamame mikrorajone 1976 m. gyveno 472 žmonės, iš jų bibliotekoje lankėsi

⁶Armeniškų bibliotekos metraštis, parengė V. Puzinienė, 2001.

net 387, t. y. 82% (statistinių ataskaitų duomenys). Pagrindinę lektūros dalį sudarė grožinė literatūra: iš 7360 egz. išduotų spaudinių – 3676 egz. (50%) grožinė literatūra. Vaikams išduoti dokumentai sudarė 44% visos išduoties. Fonde sukaupta 6407 egz. įvairios literatūros, kurios 50% – grožinė. Kaip visų rajono bibliotekų, 1977 m. įsijungusių į centralizuotą tinklą, fondas peržiūrėtas, nurašyta apie 3 tūkst. egz. spaudinių. Nors jame liko tik 3952 egz., išduotis skaitytojams nesumažėjo: 387 skaitytojai perskaitė 8 tūkst. egz., t. y. kiekvienas po 20,6 egz. per metus, o tai buvo geras rodiklis.

Vėlesniais metais ėmė mažėti Vozbutų ir aplinkinių kaimų gyventojų skaičius, mažėjo ir skaitytojų: 1990 m. gyventojų buvo tik 226, bibliotekoje lankėsi mažiau nei šimtas. Gyvenvietė tapo neperspektyvi, čia nebuvo net mokyklos. Rajono valdytojo 1990 potvarkiu Nr. 72 nutarta Vozbutų biblioteką likviduoti, jos mikrorajoną priskiriant Armeniškių bibliotekai, esančiai už 9 km. Vis dėlto kaimas išliko. Jau 1992 m. čia atidaryta pradinė mokykla ir joje įkurta bibliotekėlė.

Viena iš Vozbutų bibliotekos sunykimo priežasčių buvo didelė darbuotojų kaita: per 20-metį jų buvo net šešios. Ilgiausiai (14 metų) ir nuosekliausiai čia padirbėjo Genovaitė Šuopienė (1967–1981 m.), 1972 m. baigusi Vilniaus kultūros mokyklą. Ją pakeitė žemės ūkio specialistė Danguolė Čepkauskienė, dirbusi beveik 6-erius metus (1981–1987 m.). Pastarajai auginant vaiką, bibliotekoje dirbo dar dvi moterys: Stasė Šulcaitė (10 mėnesių) ir Laima Šulčiūtė (4 mėnesius). Danguolei Čepkauskienei su šeima 1987 m. išsikėlus į kitą vietovę, ją bibliotekoje pakeitė Birutė Vaitiekūnaitė, dirbusi iki 1988 m., po jos dar 6 mėnesius padirbėjo Roma Petrauskaitė. Tokia darbuotojų kaita, be abejo, buvo bibliotekai ne į naudą, ir ji sunyko.

Padubysio biblioteka

Tai dar viena sunykusi Seredžiaus apylinkės biblioteka.

Padubysio bibliotekoje nuo 1968 m. dirbo Virginija Volskienė, nuo 1972 m. ją keitė Salomėja Domikauskienė, pastarąją 1977 m. trumpam pakeitė Ona Masaitienė. Nuo 1977 m. rugpjūčio 1 d. čia įsidarbino Dalia Šimkevičiūtė, 1980 m. baigusi Vilniaus kultūros mokyklą. D. Šimkevičiūtė siekė aukštojo išsilavinimo, buvo įstojusį į Vilniaus universitetą, bet dėl sveikatos nebaigė. Tačiau ji kėlė kvalifikaciją Lietuvos kultūros darbuotojų tobulinimosi institute, Respublikinėje bibliotekoje. Atleista 1988 m. sausio 26 d., likvidavus biblioteką.

Padubysio bibliotekos mikrorajone 1976 m. gyveno 510 gyventojų. Jos fonde buvo sukaupta 3468 egz. literatūros, skaitė virš 400 skaitytojų. Devintajame dešimtmetyje rodikliai gerokai sumažėjo, ypač gyventojų skaičius. Padubysio kaimas taip pat buvo įvardintas kaip neperspektyvi gyvenvietė ir 1988 m. sausio 26 d., Kultūros ministerijai leidus, biblioteka buvo likviduota.

Stasys Santvaras grįžo namo...

Daina Kazlauskienė

*O Dieve, tai juk tie kalnai ir kloniai,
Kur Nemunas su ilgesiu apglėbia Nėrį! –
Žiūriu į tolį pro Atlanto nerimą ir giedrą –
Kalnai ir kloniai kaip kerėjo, taip ir kerį!*

S. Santvaras. Iš ciklo „Septyni miestai“

Likimo nublokšto toli nuo Tėvynės – iki Bostono, iš kur ilgus metus į Atlanto vandenyną žiūrėjo ir švietė išėivijos poeto, dramaturgo, operos solisto, libretų kūrėjo ir vertėjo, publicisto Stasio Santvaro balto namelio langai. Tačiau ta šviesa iki Atgimimo dienu retai tepasiekdavo Lietuvą.

Kauno apskrities viešosios bibliotekos kultūros renginių organizatorės, rengdamos vakarus, siekė profesionalumo, ieškojo naujų metodų ir formų. 1990 m., pavykus sutelkti profesionalių menininkų idealistų grupę, gimė gyvojo žodžio almanachas „Ažuolynas“. Kas tai?

Literatūrologas Juozas Juozaitis užsienio lietuvių bendruomenei taip pristato „Ažuolyną“:

*„Ištirpus prievartos gruodui, mūsų laukuose prasimušė nemažai upe-
lių. Štai Kauno apskrities viešojoje bibliotekoje prie tokio upelio ištakų
atsistojo poetas Robertas Keturakis, bibliotekos darbuotoja Daina Kaz-
lauskienė ir pavadino jį gyvojo žodžio almanachu „Ažuolynas“. Al-
manachas greitai atsiliepia į mūsų kultūrinio gyvenimo aktualijas: čia
nuskamba šviežias meno kūrėjų žodis, pristatomos dar spaustuvės
dažais tebekvepiančios knygos, čia nužeriamos dulkės nuo brangių
tautai vardų. Nemažai puslapių „Ažuolynas“ paskyrė ir įžymiems
išėivijos žmonėms, kūrėjams, kurių darbai, knygos Lietuvoje dešimt-
mečiais buvo užginti: čia surengti vakarai apie Stasį Santvarą, Antaną
Gustaitį, Pulgį Andriušį, Petronėlę Orintaitę, Alę Rūtą, Faustą Kiršą,
Balį Auginą, Algimantą Mackų. Gyvojo žodžio almanachas pasiekia
net rašytojų tėviškes (S. Santvaro, P. Orintaitės). Kauniečiai pamėgo
„Ažuolyną“: jis turi veiklių pagalbininkų – aktorių, muzikų, literatų,
taip pat ir gausų būrį ištikimų „skaitytojų“¹.*

Daugiau nei dešimtmetį gyvavusio „Ažuolyno“ veikloje aktyviausi ir ištvermin-
giausi „ažuolyniečiai“ buvo redaktorius ir pagrindinis vakarų prelegentas rašytojas
Robertas Keturakis, daugelio vakarų režisierė ir dalyvė aktorė Rūta Staliliūnaitė, kiti
aktoriai – Doloresa Kazragytė, Liucija Zorūbaitė, Dalia Jankauskaitė, Egidijus Stancikas,
Saulius Bagaliūnas, rašytojai – Marija Ma-
cijauskienė, Vytautas Čepiauskas, kultū-
rininkas Domas Akstinas, šių eilučių au-
torė Daina Kazlauskienė bei daugelis kitų.

¹*Draugas*, Čikaga, 1997, lapkr. 29. Straipsnyje ci-
tuojamų spaudos leidinių ir laiškų tekstų kalba
netaisyta.

1973 m. su lietuvių turistų grupe Amerikoje lankėsi aktorė Rūta Staliliūnaitė. Bostone ji susipažino ir po to ilgus metus susirašinėjo su poetu S. Santvaru. Atsigręžusi praeitin, aktorė rašo:

„1991-ųjų balandis atnešė liūdną žinią [mirė St. Santvaras]. Netrukus p. Alė [Santvarienė] atsiuntė paskutinę Poeto knygą „Saulėtekio sonetai“, ir Kauno apskrities viešosios bibliotekos gyvojo žodžio almanacho „Ažuolynas“ prieglobstyje ėmėme ruošti pirmųjų [St. Santvaro] mirties metinių vakarui ir devyniasdešimtmečiui. Pasikviečiau talkon poetą Robertą Keturakį, jaunąjį kolegą Egidijų Stanciką ir pačią renginių vedėją Dainą Kazlauskienę. Labai natūraliai susibūrėme į jaukią bičiulystės sąjungą, kurią R. Keturakis tuoj pat pavadino Santvaro brolija“².

Minėtas vakaras bibliotekoje, pavadintas Poeto eilėraščio strofa „Žinau, kas būsiu aš“, įvyko 1992 m. balandžio 27 d. Po renginio p. Alė Santvarienė visiems vakaro dalyviams parašė laiškus – padėkos žodžius. Nuo tada prasidėjo aktyvus susirašinėjimas, bendravimas, kas dar tvirčiau visus suvienijo į broliją.

1993 m. birželio 19 d. Jurbarko r. viešosios bibliotekos direktorė Nijolė Masiulienė pakvietė broliją į S. Santvaro gimtinės įamžinimo šventę Rūstekonių kaime. Buvusioje Poeto sodyboje buvo atidengiamas ir šventinamas tautodailininko Vaclovo Dubikaičio sukurtas koplytstulpis, o po to Klausučių kultūros namuose vyko šventinis literatūros vakaras. Nuo tada brolija susibičiuliavo ir su Poeto tėviškėnais. Kasmet, švenčiant S. Santvaro gimtadienį, brolija kviečiama į svečius.

Gavusi minėtos šventės aprašymą, p. Alė Santvarienė laiške rašo:

„Nuoširdžiai dėkoju už dalyvavimą St. S. tėviškėje, už pasirinktas ir perskaitytas eiles, už tartą žodį, už gėles. Ir nuostabu! Norėjau, kad ten būtų paskaitytas eilėraštis „Lietuvai“ ir „Motinai“. Padariau tos dedikacijos kopiją ir turėjau nusiųsti Jum. Apsižiūrėjau, kad laiškas jau nespėtų Jus pasiekti, o kai kalbėjau telefonu, pamiršau – jaudinausi. Koks supuolimas! Jūs pajutote mane...“

Džiaugiuosi, kad šventė gražiai praėjo ir kad koplytstulpis jau stovi jo tėviškėnais.

Koplytstulpis Stasio Santvaro gimtinėje Rūstekoniuose. Skulpt. Vaclovas Dubikaitis. 1993 m. Iš S. Santvaro brolijos archyvo. KVB

²Dienovidis, 2002, nr. 5, p. 25.

Prie koplytstulpio S. Santvaro brolijos nariai: (iš kairės) Robertas Keturakis, Daina Kazlauskienė, Rūta Staliliūnaitė, Egidijus Stancikas. 1993 m. birželio 19 d. Iš S. Santvaro brolijos archyvo. KVB

kėje. Man patiko, kad paminklo autorius įsijautė į St. S. kūrybą ir pavaizdavo moterį. Man tik begaliniai liūdna, kad mano a. a. brangus vyras, kuris vienas iš pirmųjų užmezgė ryšius su Lietuva ir tautiečiais, kuris nebijojo puolimų, kalbų ir užgaulių, kuris norėjo būti arti tėvynės, nes begaliniai mylėjo savo tautą ir ilgesys lydėjo jį iki mirties – šiandien jis ilsisi Amžinybėj. Šiandien Lietuva laisva, kolegos rašytojai lanko tėvynę... Kai aš pagalvoju – mano širdis verkia ir aš klausiu: kodėl, kodėl?

Birželio 19 d. tikrai buvo man nelengva. Aš buvau bažnyčioje, kapuose, pajūry ir namuose blaškiausi kaip tigrė uždarytame narve. Bet... Stasys buvo mano mintyse, aš galėjau jausti jį aplinkoj – jis buvo čia.

Svajonė buvo dalyvauti su Jumis“.

Tais pačiais 1993 m. S. Santvaro kūrybos vakaras „Žinau, kas būsiu aš“

Poetas Kazys Bradūnas Rūstekoniuose. 1993 m. birželio 19 d. Iš S. Santvaro brolijos archyvo. KVB

buvo pakartotas Vilniaus menininkų namuose. Vakaro programą nufilmavo ir ją rodė Lietuvos televizija. Ponia A. Santvarienė, gavusi vakaro videoįrašą, vėl rašo:

„Gavau vakaro videoįrašą, kurį ryt atiduosiu pervedimui. Labai noriu matyti ir girdėti Jus visus. Nemoku išsakyti Jums savo padėkos už ruošiamus St. S. vakarus. Prašau patikėti, kad begaliniai esu Jums dėkinga. Visuomet džiaugiuosi, kai išgirstu Jūsų balsus, kai gaunu laiškus – tas sustiprina mane“.

R. Keturakis, atsiliepdamas į p. A. Santvarienės laiškus, užklausia: ar nevertėtų paruošti S. Santvaro poezijos rinktinę ir ją išleisti Lietuvoje? P. A. Santvarienė su džiaugsmu priima tokį pasiūlymą. Ji prašo, jei yra tokia galimybė, kad R. Keturakis atvyktų į Bostoną, peržiūrėtų archyvą ir tuomet paruoštų knygą.

1994 m. R. Keturakiui atvykus ir susipažinus su archyve saugoma medžiaga, paaiškėjo, kad reikėtų išleisti ne vieną, o tris knygas: poezija, dramų, publicistiką. P. A. Santvarienė panoro, kad pirmiausiai būtų išleista publicistika – mažiausiai Lietuvoje žinomi S. Santvaro darbai. Norėjo, kad visi jo parašyti straipsniai neliktų trūnyti Alkos archyve. Prašymas buvo įgyvendintas.

Grįžęs iš viešnagės Bostone, R. Keturakis „Ažuolyno“ vakare „Ten už Atlanto“ pasakojo savo išpūdžius, o 1996 m. pristatė S. Santvaro „Raštų“ trečiąjį tomą „Kasdieninė lietuviškos duona“ – publicistiką. Tais pačiais 1996 m. R. Keturakis išleido ir „Ažuolyne“ pristatė savo naują knygą „Namai ant traškančio ledo“. Knygos recenzijoje rašytoja Alė Rūta rašo:

„Tai impresionistinio mąstymo knyga, kurios didžioji dalis („Užrašai“) – autoriaus kelionės į Bostoną 1994 m. pavasarį išpūdžiai, bei ieškant poeto Stasio Santvaro charakterio ir jo kūrybinių pėdsakų... Šviesiai, palankiai aprašydamas poeto našlę Alę Santvarieneį ir jos globoje atrastus kultūrinius-kūrybinius poeto Stasio Santvaro turtus, autorius Keturakis mėgina apibūdinti ir Amerikos gyvenimą, ir lietuviško „egzodo“ būseną bei likimą“³.

1997 m. išeina R. Keturakio sudarytas ir redaguotas antrasis „Raštų“ tomas „Atlantida“ – dramų. Pirmajame tome turėtų būti S. Santvaro poezija.

Be minėtų knygų pristatymų, brolija 1996 m. parengė programą „Skrajo-

Ponia Alė Santvarienė prie savo namo Bostone. 1994 m. Iš S. Santvaro brolijos archyvo. KVB

³Tėviškės žiburiai, 1996, spalio 1.

jančiai ketveriukei“, supažindama Kau-
no ir Vilniaus visuomenę su keturių iš-
eivijos rašytojų išpūdingais vakarais Vo-
kietijoje. Vienas iš jų – Pulgis Andriušis –
vėliau apie tai rašė:

„1946 m. Vokietijoje, šlovingame universi-
tiniame Tübingeno mieste prie Nekaro upės
įsisteigė tremtinių rašytojų draugija, St. San-
tvarui jaukiai pirmininkaujant. Prancūzų oku-
pacinės valdžios dėka gyvenome rekvizuo-
tuose švabų butuose, atgavom galvas, ėmėm
rengti literatūros vakarus amerikiečių ir pran-
cūzų zonose. Kažkaip savaimė susidarė ke-
turių žmonių ansamblis, kuris išsilaikė ne-
pakitęs iki emigracijos užjūriuosna: Bernardas
Brazdžionis, Stasys Santvaras, Antanas Gus-
taitis ir šių eilučių rašytojas [Pulgis An-
driušis – D. K.]. Iš anksto pakviestas iš-
vykon A. Gustaitis ir kiti norom nenorom
turėjom parašyti mažiausiai po keturis da-
lykus. Tokių kelionių per metus suorgani-
zuodavom po tris keturias. Ir vis su nauja
programa...

1946–48 laikotarpy pakartotinai ap-
lankėm 40 su geru viršum stovyklų, vidutiniškai tris sykius kiekvieną,
vadinasi, turėjom šimtą keliasdešimt spektaklių. A. Gustaičio direk-
torystės dėka tie pasirodymai virto profesionaliais arba netoli to. Pats
būdamas deklamacijos tobulybinku, reikalavo tam tikro lygio ir iš
kitų. Jam prilygo tik St. Santvaras, buvęs Lietuvos operos solistas ir
tarties mokytojas. B. Brazdžionis išveždavo savo galingu balsu, o
aš – tiktai Ponui Dievui padedant ir po didelės mankštos“.

Poetas
Mykolas Karčiauskas
Rūstekoniuose.
1994 m.
Iš S. Santvaro
brolijos archyvo.
KVB

1996 m. su S. Santvaro kūrybos improvizacija brolija dalyvavo Šiauliuose vy-
kusioje mokslinėje konferencijoje „Žemaičių rašytojų sambūris“, o 1997 m., minint S. San-
tvaro 95-ąsias gimimo metines, dalyvavo poezijos šventėje Rūstekoniuose, Jurbarko r.
viešosios bibliotekos organizuotame literatūros vakare „Nesudeginkim vilčių, pagaliau
atraskime žmogų“ ir Maironio lietuvių literatūros muziejaus surengtame vakare Kaune.

1998–1999 m. brolijos nariai dalyvavo literatūros popietėse Klausučių viduri-
nėje mokykloje. Atidarant mokyklos kraštotyros muziejų parengtą S. Santvaro gy-
venimo ir kūrybos ekspoziciją, brolija ją papildė Kauno apskrities viešosios biblio-
tekos dovanotomis S. Santvaro knygomis ir iš Poeto archyvo publicistinių straipsnių
bei dokumentų kopijomis.

2001 m. balandžio mėn. suėjo 10 metų nuo S. Santvaro mirties. Brolija, no-
rėdama pagerbti ir priminti visuomenei Amžinybėn išėjusių S. Santvaro, jo sūnaus

Algimanto Ago ir artimiausio kaimyno satyriko A. Gustaičio vardus bei jų nuveiktus darbus, „Ažuolyne“ surengė vakarą „Buvimo pėdsakai“. Tėviškėnai, minėdami šią datą, pakvietė į S. Santvaro pjesės „Moterų santarvė“ spektaklį, pastatytą Klausučių kultūros namuose.

2002 m. – S. Santvaro 100-mečio sukaktis. Aktorė R. Staliliūnaitė Kauno menininkų namuose parengė dviejų vakarų programą: „Buvimo niekad negana“ ir „Atidari langai“. Pirmajame vakare buvo pristatyta dar dažais kvepianti Juozo Kundroto knyga „Atsigręžęs į šviesą“ – S. Santvaro gyvenimo ir kūrybos atšvaitai. Literatūros skaitymų grupė suvaidino pjesių „Minių mylimoji“ ir „Kaimynai“ fragmentus. Į antrašį vakarą buvo sukviesti svečiai, kuriems viešint Bostone buvo svetingai atverti Santvarų namų langai ir durys. Jų p. A. Santvarienė priskaičiavo arti šimto. Minėtam vakare dalyvavo prof. Laima Gričiūtė, gydytoja Janina Didžiapetrienė, prof. Vytautas Kubilius, menotyrininkė dr. Irena Kostkevičiūtė, solistė Giedrė Kaukaitė, dainininkė Veronika Povilionienė ir S. Santvaro brolija. Į vakaro rengėjus ir svečius p. A. Santvarienė kreipėsi paštu prisiūstu žodžiu:

„Gerieji žmonės!

Taip ši vakarą panorau kreiptis į jus, prisiminusi savo vyro požiūrį į žmogų.

Noriu tik keliais sakiniais pasidalinti su jumis, nes su laiku imu suprasti, kiek nedaug telpa žodžiuose, kurie bando prikelti pasislėpusius atsiminimuose.

Santvaras mylėjo žmones. Jam visi jie buvo geri, neišskirtini ir šioesūs. Jis nematė blogo žmogaus. Kraštutiniausiu atveju kai ką už neteisybę Jis buvo pavadinęs piktu žmogum. Ir jautė didelį skirtumą tarp šių vertinimų: blogis – dvasinė liga, piktumas – nuotaikos kraštutinumas.

Santvarui žmonių reikėjo kaip galimybės matyti įvairiaspalvį pasaulį. Kartais atrodydavo, kad per žmones Jis patikrindavo save – ką prarado, ką dar gali atrasti.

Mūsų namuose žmonių nestigo.

Kartą, kai aš užsiminiau, jog pavargau nuo žmonių, vyras papriekaištavo man ir perspėjo sakydamas: „Ale, jei mūsų namų durys nebus varstomos, tau bus labai liūdna.“

Dabar dažnai girdžiu šiuos Jo žodžius. Ir pakartoju vieno poeto eilutes:

*Ištuštėjo ir atvėso mano butas,
Nebeliko gausiai buvusių svečių.*

Būdavo, artėjant savaitgaliui Stasys užklausdavo: kas ši šeštadienį (ar sekmadienį) ateis pas mus pietauti, vakarienauti, pasikalbėti prie kavos puodelio.

Retai likdavome dviese.

Retai likdavome vieni.

Ir kai apimtas nelemtos ligos jau nesikėlė, ir tuomet Jam reikėjo žmogaus – kaip pasiuntinio iš nutolstančio pasaulio.

Girdėjau, kad daugelis tokių ligonių nepageidauja lankytojų, o Jis atvirksčiai – jų laukė, ilgėjosi – juos kvietė.

Tomis dienomis iš pačio ryto manęs teiraudavosi, kas šiandien jį aplankys.

Esu dėkinga Apvaizdai, kad lankytojų buvo nemažai. Galimas dalykas, kad nemokėjau padėkoti visiems, kurie sugebėjo pasidalinti su Santvaru Jo atsisveikinimo su gyvenimu metu savo geraširdiškumu ir sielos šviesa.

Tokia ištikimybė yra vadinama broliškumu.

Meldžiuos už tuos žmones, prašydama Viešpaties, kad juos apdovanotų tokiu pačiu broliškumu.

Paskutiniai lankytojai buvo tuo metu Bostone koncertavę menininkai iš Lietuvos – solistai Virgilijus Noreika, Irena Milkevičiūtė ir pianistė Gražina Ručytė-Landsbergienė.

Šiandien aiškiai prisimenu, kaip nušvito Jo akys, kai pamatė teatro žmones. Regiu ir svečių liūdnius veidus, ir Landsbergienės ašaras atsisveikinant.

Jiems išėjus, Stasys nusišypsojo ir tarė: „Ir teatro žmonės nepamiršo manęs...“

Suprantu, kad per tuos žmones Jis prisilietė prie savo, prie visų mūsų Gimtinės.

Kas pasakys, ar nuo to prisilietimo Jam tapo lengviau?

Atleiskite, gerieji žmonės, kad mano žodžiuose apstu liūdesio. Jis šviesus, tas liūdesys, nes Santvaro kūrybinis palikimas grįžo į Lietuvą. Ir skaidrėja tas liūdesys, kai jaučiu jūsų artumą ir pastangas išsaugoti visa, kas mums yra brangu.

Nuoširdžiai dėkoju rengėjams, programos atlikėjams ir jums, gerieji žmonės, šį vakarą aplankiusiems mano vyrą rašytoją Stasį Santvarą Jo šimtmečio proga“.

Šimtmečio „Atidarų langų“ programa viešėjo ir Vilniaus rotušėje. Aktoriai R. Staliliūnaitė ir E. Stancikas dar buvo pakviesti į „Sugrižimų“ ciklo vakarą Vilniuje S. Vainiūno namuose. Jurbarko r. Klausučių pagrindinei mokyklai buvo suteiktas S. Santvaro vardas – dalyvavome iškilmėse. Taip pat dalyvavome Jurbarko r. savivaldybės viešosios bibliotekos surengtame vakare „Buvimo niekad negana“ ir „Santvarui – 100“ Maironio lietuvių literatūros muziejuje Kaune. Bostone Amerikos lietuvių tautininkų sąjungos kultūriniam subatvakaryje, vietoj pagrindinio pranešimo, buvo perskaityta R. Keturakio specialiai tam vakarui parašyta paskaita „Išsipildęs gyvenimas“.

Pinant S. Santvarui 100-mečio jubiliejinį vainiką, be minėtų vakarų, J. Kundroto knygos „Atsigręžęs į šviesą“, buvo įpinta Domo Akstino išleista (leidykla „Atmintis“) dviguba atvirutė su Poeto atvaizdu ir esė lietuviškam žodžiui „Mano ištikimasis ir vienintelis draugas“. Be to, D. Akstinas dar yra išleidęs S. Santvarui lankstinuką (1992 m.), nespausdintų eilėraščių leidinuką „Dar ir dabar“ (1994 m.), portretinę atvirutę (1995 m.).

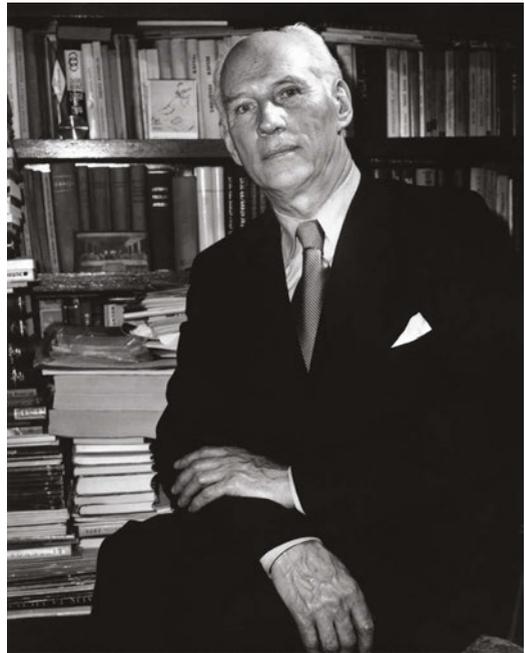
S. Santvaras labai brangino ir vertino knygas. Įvairių švenčių proga šeimoje didžiausia dovana buvo knyga. Namuose susikauptė turtinga biblioteka. Ypač gausus buvo lituanistinės mokslinio pobūdžio, meno, grožinės literatūros fondas. Nemažai knygų įvairiais keliais buvo gavęs ir iš Lietuvos. Išėivijos rašytojai dažnai siūsdavo autografuotas knygas, prašydami ir laukdami spaudoje pasirodančių recenzijų. Apie St. Santvaro asmeninę biblioteką p. A. Santvarienė pasakoja:

„Knyga St. Santvaro gyvenime užima vieną iškiliausių vietų. Knyga kaip galimybė siekti išminties, apsaugoti žodį nuo viendieniško buvimo, taip pat kaip galimybė perduoti kitiems savo dvasios atradimus. Jis daug ko atsisakydavo, kad galėtų įsigyti gerbiamo rašytojo veikalus, ir saugodavo juos su stebėtinu rūpestingumu. Skaitydamas retai palikdavo knygoje kokį ženklą, įrašą, pastabą, nors prie kai kurių publikacijų periodiniuose leidiniuose yra užrašęs ne vieną pastabą ar kritišką vertinimą.

Stasio darbo kabinete, lentynose, tilpo didžioji jo bibliotekos dalis. Čia rikiavosi senosios lietuvių literatūros veikalai, J. Lebedžio darbai apie šią literatūrą, J. Aisčio „Apie laiką ir žmones“, V. Kubiliaus studijos apie XX a. lietuvių poeziją, L. Gudaičio lietuvių literatūrinės spaudos tyrinėjimai, J. Brazaičio „Raštų“ šešiatomis, J. Griniaus „Veidai ir problemos“, lietuviškoji Bostono enciklopedija bei kiti literatūros tyrinėtojų ir kritikų darbai apie lietuvių literatūrą, atskirus rašytojus ar atskirus kūrybinius klausimus. Šios knygos, kaip ir mėgstamiausi poezijos rinkiniai – Maironio, Baranausko, Rilkės, J. Baltrušaičio, J. Vaičiūnaitės, O. Milašiaus, H. Nagio, Alės Rūtos bei kt. – gulėjo po ranka. Stasys dažnai juos atsiversdavo, ieškodamas citatų, nuomones patvirtinančių faktų ar šiaip pavyzdžių, atskleidžiančių nuotaiką ar darbo turinį.

Jis skaitė italų, vokiečių, rusų, anglų kalbomis parašytas knygas. Vertė iš tų kalbų, domėjosi Lotynų Amerikos tautų literatūromis. Apskritai europietiškoji kultūra jam buvo neaprėpiama erdvė, todėl nedaug dėmesio skyrė Rytų literatūroms. Tik rašydamas rubajatus, kurį laiką skaitė O. Chajamo kūrybą ir literatūrologų darbus apie šio poeto asmenybę ir laiką.

Neatsimenu, ar jo bibliotekoje buvo mūsų tautosakos kūrinių, darbų apie lietuvių tautosaką. Matyt, buvo, bet nedaug, todėl šią

Stasys Santvaras
savo bibliotekoje.
Iš S. Santvaro
brolijos archyvo.
KVB

spragą Stasys stengėsi užpildyti savo užrašytomis, gal iš Motinos girdėtomis dainomis. Tokių puslapių su tautosakos pavyzdžiais jo rankraščiuose apstu. Žinoma, nemažai liaudies dainų jis saugojo atmintyje – gal Motinos padainuotų, gal kitur išgirstų ir užrašytų.

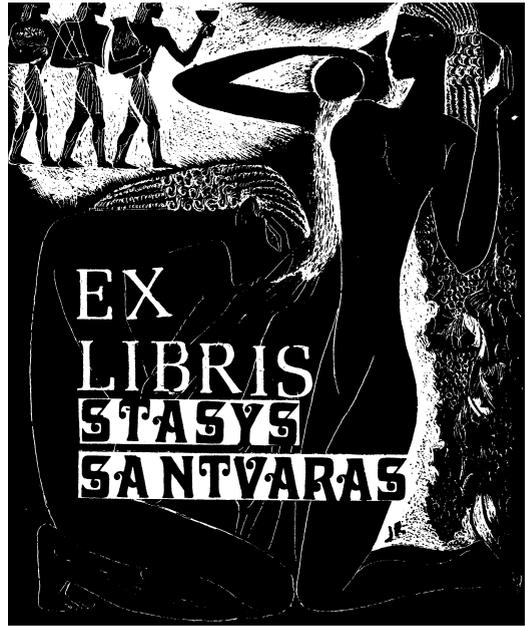
Ir sūnų skatino skaityti, kaupti savo biblioteką, domėtis knygomis net ligoninėje, tikėti jų išmintimi ir tada, kada pagyti nebebuvo jokios vilties...“⁴

Būdamas labai darbštus ir gerai valdydamas žurnalisto plunksną, S. Santvaras rašė ne tik knygų recenzijas. Daug rašė meno, muzikos, teatro, įvairiais kultūrinio ir visuomeninio gyvenimo klausimais. Paliko gausų ir vertingą asmeninį archyvą: rankraščius, fotonuotraukų albumus, dokumentus, laiškus, periodinę spaudą su savom publikacijom ir straipsniais apie jį. Asmeninis archyvas buvo saugomas Putname, Alkos archyve. Dėl archyvo išlikimo viename laiške p. A. Santvarienei dr. V. Kubilius guodėsi:

„Vakar su dr. Gimbutu buvom nukeliavę į Putnamą, et. į Alką, sumokėjau pinigus už vieną spintą savo „archyvui“ (vienos neužteks, reikės dar vieną pirkti). Gal nereikia aiškinti, Alka yra šiočia tokia prieglobstis uragano metu, sunku tikėti, kad jos amžius būtų labai ilgas. Beje, gal ir tie mūsų archyvai nėra didelės vertybės! Bet štai man labai suspaustų širdį, jei matyčiau, kad į atmatų deginimo krosnį metami mano surinkti laišškai (nuo 1944 m.), kad liepsnose žūsta ir mano paties rankraščiai, įvairiausi spausdinti ir nespausdinti straipsniai, straipsneliai, straipsnėlyčiai. Kažkada Vydūnas yra pasakęs, kad lietuviai dar niekada neturėjo laiko, kai, niekieno netrukdomi ir neapgrojami, galėtų savo dvasios lobių sukrauti savo krašte į vieną saugią vietą“⁵.

S. Santvaras troško, kad nors jo kūrybinis palikimas sugrįžtų į Lietuvą. 1990 m. jis rašo Maironio lietuvių literatūros muziejaus direktorei A. Ruseckaitėi: „Kelis dešimtmečius rinkome lietuviškąsias knygas, o dabar susirūpinom, kad jos neatsidurtų išmetamų daiktų tarpe. Savo bibliotekėlės dalį siunčiu Maironio muziejui“⁶. Ta dalis bibliotekėlės – per 400 knygų. S. Santvaras padovanojo muziejui tik autografuotąją bibliotekos dalį.

Poetui mirus, su didele meile archyvą toliau tvarkė, jo išsaugojimu rū-

Stasio Santvaro
knygų ekslibris.
Dail. S. Krasauskas

⁴Tarp knygų, 1998, nr. 4, p. 36, 37.

⁵Santara, 1991, ruduo, p. 7.

⁶Literatūra ir menas, 2002, spalio 18, p. 6.

pinosi žmona p. A. Santvarienė. Rankraščius, dokumentus, laiškus, dalį fonuotrukų bei likusias autografuotas knygas išsiuntė į Maironio lietuvių literatūros muziejų. Daug S. Santvaro asmeninės bibliotekos knygų 1991 m. kartu su kitų lietuvių siunčiamom knygom išsiuntė į Lietuvą. (Adresatas neatsiliepė, todėl neaišku, kur jos pateko.) Dalį bibliotekos knygų, 17 fotoalbumų ir periodinių leidinių iškarpas su Poeto spausdintais „*straipsniais, straipsneliais, straipsnelyčiais*“ patikėjo saugoti Kauno apskrities viešajai bibliotekai. Biblioteka, siekdama atskleisti S. Santvaro kūrybinį palikimą, rengia bibliografinę rodyklę.

Taip kauniečių brolija, jos bendraminčiai, kraštiečiai, anot R. Staliliūnaitės, „*veikėme ranka rankon ir, tarp kitų, vedėm Stasį Santvarą namo, kad atsimintų ir vėl pažintų Jį Tėvynėje – jau laisvoje*“⁷.

Seredžiaus parapijos bažnyčios kunigai nuo jos įkūrimo iki 1944 metų*

Klemensas Šovys

Parengė Vida Girininkienė

Pirmieji patarnavę Seredžiaus parapijiečiams kunigai buvo vienuoliai augustinai, kurie dėl sunkių sąlygų atsisakė nuo beneficijos ir pareigų. Klebonauti sutiko kunigas Motiejus Vizgaila¹. Po jo beneficiją ir bažnyčią vėl perėmė tėvai, bet neilgai ištvėrę paliko parapiją be kunigo. Atrodo, daugiau vienuolių čia nebebuvo kviečiama. Nuo 1660 m. klebonauja kun. Stepas Valantavičius, pastatęs naują bažnyčią, jau antrą po Sapiegos. Jam mirus, bažnyčia paliko be kunigo. Tik vėliau minimas klebonas kun. Milevičius. Po Milevičiaus extra canonicam institutionem poenam Walovič rūpesčiu klebonu buvo Tobijas Dundat[aitis]. Iš senų raštų galima suprasti, kad neretai Seredžiaus bažnyčia palikdavo be kunigo, kurie tai dėl turto, tai dėl potvynių ar kitų priežasčių palikdavo pareigas ir skubiai sprukdavo iš parapijos. Užtat ne kartą vyskupai, skirdami kunigus, įsakydavo nepalikti vienos bažnyčios be kunigo sub poena Suspensionis... Ar tai pagelbėjo, sunku pasakyti, nes beveik pusė šimto metų nėra žinoma, kas kunigavo Seredžiaus bažnyčioje... Tik jau nuo 1722 m. minimas Seredžiaus klebonas kun. Velička, paskui klebonas Tomas Vaitkevičius, kun. Sag[er]žanas, kun. Jokūbas Savičas, kuriam kunigaujant prasideda vikarų skyrimas. Pirmuoju vikaru reikia laikyti kunigą Eliją Gobetą, antruoju – kunigą Tada Moncevičių, kuris, keletą metų vikaravęs, palieka ilgamečiu Seredžiaus bažnyčios klebonu.

1779–1804 metais Seredžiaus klebonas kunigas Tomas Moncevičius.

Vikarai nuo 1779 m.: kun. Bernardas Gudzevičius, kun. Albinas Zabitauskas, kun. Mykalojus Kasperavičius, kun. Ignas Skausgirdas, kun. Jonas Vasiliauskas, kun. Sil-

⁷*Dienovidis*, 2002, nr. 5, p. 25.

*Dokumento nuorašas saugomas Seredžiaus mokyklos muziejuje.

¹1637 08 16.

vestras Narkevičius, kun. Ignas Skausgirdas, kun. Matas Šastakauskas, kun. Adomas Montvydas, kun. Laurinas Druzginavičius, kun. Martinas Remezevičius, kun. Dovidas Aleksandravičius, kun. Jurgis Galkauskas.

1804 m. administratorius kunigas Bacevičius Juozapas perleido bažnyčią su beneficija naujai skirtam klebonui.

1805–1825 metais klebonas kunigas Pranciškus Dominikas Znavičius.

Vikarai: kun. Petras Stankevičius, kun. Juozapas Radzevičius, kun. Mykolas Varnilavičius (anoje pusėje Nemuno prie Kriūkų kpl. kun. Stypkykas), vik. kun. Juozapas Petrikauskas, vik. kun. Baltramiejus Tamusevičius, vik. kun. Simonas Urbonavičius.

Vik. kun. Ignas Buzevičius, palikęs vikaru ir prie naujai paskirto klebono kunigo Juozapo Jurgelevičiaus, Seredžiaus bažnyčios klebonu išbuvo daugiau kaip penkiasdešimt metų... Jam klebonaujant, Seredžių ištiko didelis potvynis², nunešęs bažnyčios ir klebonijos trobesius, paskandinęs miestelį, vanduo apsėmęs iki pat piliakalnio, vadinamo Palemono kalnu.

1825–1875 metais klebonas kunigas Juozapas Jurgelevičius.

Vikarai: kun. Juozas Lukoševičius, kun. Antanas Bartoševičius, kun. Ipolitas Kuncikas, kun. Jokūbas Jamontas, kun. Aleksandras Jacevičius, kun. Volskis, kun. Pelikšas Nikelevičius, kun. Jonas Vitkevičius, kun. Antanas Žilinskas, kun. Juozapas Zaniauskas, kun. Leonardas Semenavičius, kun. Juozapas Rozga, kun. Leonas Ramanauskas, kun. Kasperas Sanulevičius, kun. Jonas Matusevičius, kun. Petrašauskas.

1875 m. kun. Aleksandras Likevičius paskirtas Seredžiaus bažnyčios administratoriumi, vėliau pakeltas į klebonus, kuriuo išbuvo iki 1886 m. Nuo 1886 iki 1892 m. klebonas buvo kunigas Vitalius Demskis³. Prie jo buvo tiksliai vienas vikaras – kun. Cekanauskas.

Pirmoji komunija.

Pirmoje eilėje sėdi klebonas kun.

Klemensas Šovys (kairėje) ir kun.

Petras Biskis. 1943 m.

K. Kručausko nuotr.

SMM

²Čia pasakojama apie 1829 m. kovo 19 d. potvynį.

³Čia klaida. Bažnyčios inventoriuose pavardė rašoma Denbskis.

1892–1909 metais klebonas kunigas Peliksas Rudokas, mūro bažnyčios fundatorius.

Vikarai: kun. F. Gargas, kun. J. Stonius, kun. V. Rožanskis, kun. K. Kuprevičius, kun. Juozapas Norvila, kun. Longinas Inčiūra, kun. Jonas Alekna.

1909–1915 metais klebonu buvo kun. Jonas Breiva, o jam esant Rusijoje klebonavo kun. Petras Liepa; po Liepos (su pertrauka) klebonas buvo kun. Jonas Ruišys (nuo 1919 m. iki 1922 10 30).

Nuo 1922 m. iki šiandien (1944 m.) klebonas kun. Klemensas Šovys.

Vikarai nuo 1933 m.: kun. Paulius Racevičius, kun. Petras Biskis, kun. Antanas Imbrasas.

Žinios surinktos 1944 m. sausio 30 d. iš archyvų dokumentų⁴.

Seredžiaus parapijos istorija (XIX–XX a.)

Margarita Baršauskienė

Kunigai

Klemensas Šovys (gim. 1886 m.), kunigas klebonas, teologijos mokslų daktaras, atkeltas į Seredžiaus šv. Jono Krikštytojo parapiją 1922 m. spalio 30 d. Amžininku prisiminimuose K. Šovys išliko kaip energingas, drąsus ir sumanus parapijos vadovas, išmintingas žmogus. Jis rūpinosi parapijiečių sielovada, žinojo kaimo žmonių rūpesčius, galėjo jiems patarti ūkiniais klausimais. Jam teko šventinti Seredžiaus kareivines, pastatytas 1935 m., būti kariuomenės kapelionu, aukoti šv. Mišias giedant kariuomenės chorui. Klebonas K. Šovys kartu su parapijiečiais atstatė Šv. Jono Krikštytojo bažnyčios bokštus, kurių ji neteko Pirmojo pasaulinio karo metais. Jam Seredžiuje teko išgyventi ir Antrąjį pasaulinį karą. Rūpinosi, kad frontui einant per Seredžių nebūtų sugriauta bažnyčia.

Kunigas klebonas K. Šovys buvo apsiskaitęs, išsilavinęs, ypač raštingas žmogus. Išlikusi jo itin tvarkingai vesta bažnytinė dokumentacija. Jis rūpinosi Šv. Jono Krikštytojo bažnyčios jubiliejaus paminėjimu 1935 m. Ta proga kun. K. Šovys surinko iš archyvų duomenis apie Seredžiaus parapiją, jos kunigus ir vikarus.

Iš Seredžiaus kun. K. Šovys buvo iškeltas 1944-ųjų metų pabaigoje į Radviliškį, kur teis buvo kelerius metus. Iš Radviliškio perkeltas į Šiaulius. Buvo Šiaulių šv. Petro ir Povilo bažnyčios klebonu, ją atstatė po Antrojo pasaulinio karo. Mirė 1955 m. Palaidotas Šiaulių senosiose kapinėse.

Albinas Budrikis į Seredžių atkeltas 1961 m. iš Zapyškio parapijos. Kadangi klebonijos nebuvo, teko ieškotis buto. Apsigyveno netoli kapinių pas Antaną Andriukaitį. Buvo labai muzikalus, subūrė parapijos chorą. Jam klebonaujant ypač šventiškai vykdavo atlidai. Prieš atlidus klebonas kviesdavosi vaikus, juos mokydavo berti gėles, patarnauti procesijoje. Kunigas A. Budrikis greitai susi-

⁴K. Šovio parengtame sąrašė nei archyvų, nei dokumentų, nei knygų pavadinimai ir šifrai nenurodomi. Pavardės buvo tikrinamos kitais klausimais, vartant bažnyčių inventorius, XVIII–XIX a. dokumentus. Sąrašė gali būti datų arba pavardžių rašybos netikslumu, bet tai nemenkina kun. K. Šovio triūs.

pažino su visais parapijiečiais, mėgo su jais bendrauti, pakviestas neatsisakydavo dalyvauti parapijiečių vestuvėse ar krikštynose. Galėjo padėti ir bet kokią darbą dirbti. Ypač mielai su klebonu bendraudavo vaikai. Savo parapijiečiams klebonas A. Budrikis dažnai dovanodavo šventų paveikslėlių, knygelių, taip atlikdamas ir edukacinį darbą. Iš Seredžiaus parapijos iškeltas 1967 m. į Žeimelio parapiją. Ten ir mirė. Palaidotas Rykanuose, netoli Grigiškių.

Ričardas Mikutavičius, kunigas klebonas, 1967–1969 metais dirbo pastoracinį darbą Seredžiaus parapijoje. Parapijiečiai be galo mėgo ir gerbė savo kleboną, kuris su visais mokėjo bendrauti. Mielai su juo bendravo parapijos inteligentai: mokytojai, gydytojai, kolūkio specialistai; raminantį paguodos žodį jis surasdavo nuskriaustiesiems ir vargsntiesiems. Tačiau daugiausia apie šį

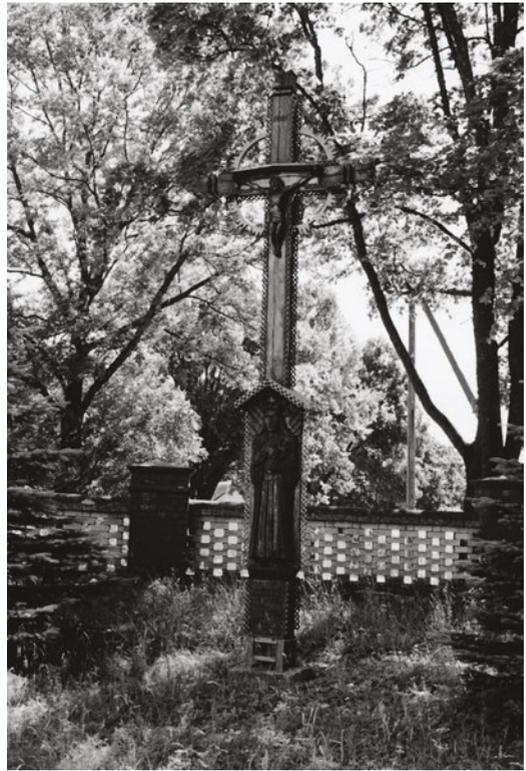
kunigą pasako jo darbai. Jo rūpesčiu restauruotas visas bažnyčios vidus. Remonto bažnyčioje seniai reikėjo, nes nuo jos pastatymo beveik niekas nebuvo keista. Kunigas R. Mikutavičius atnaujino visus altorius, tam darbui pasikvietęs specialistus restauratorius iš Kauno. Buvo baltai nupurkštos skliautuotos lubos, perdažytos sienos. Bažnyčioje pastatyti aukšti pastoliai, o pats kunigas kartu su parapijiečiais pasilipę ant jų dažė kolonas, lubas, sienas. Klebono rūpesčiu sutvarkytas bažnyčios šventorius: privežta žvyro, išlieti betono takeliai, pasodintas gėlynas, šalia vartų pastatyta Švč. Mergelės Marijos statula. Taip pat buvo restauruoti bažnyčios vargonai, užsakyta ir pritvirtinta atminimo lenta bažnyčios statytojui kun. F. Rudokui.

Kunigas R. Mikutavičius, remiamas bažnyčios komiteto ir parapijiečių iš A. Žemavičiaus nupirko namą klebonijai, todėl ir dabar parapiją aptarnaujantys kunigai turi pastovų gyvenamąjį būstą.

Ypač gražiai kun. R. Mikutavičius bendravo su jaunimu: kartu sportuodavo, čiuoždavo pačiužomis, slidinėdavo, žaisdavo futbolą mokyklos sporto aikštėje, rengdavo dailės kūrinių ar mokinių piešinių aptarimus. Jis buvo visų laukiamas ir mylimas.

Išvykus kun. R. Mikutavičiui į Tytuvėnus, Babtus, o vėliau į Kauną, dažnas serediškis važiuodavo pas jį gauti santuokos ar krikšto sakramento. Visus serediškius jis mielai sutikdavo ir laikė savais.

Sunerimo Seredžiaus tikintieji, išgirdę dabartinio parapijos klebono kunigo G. Jankausko 1998 m. liepos 2 d. po pamokslo praneštą žinią, jog dingo kunigas R. Mikutavičius. Buvo laukta jo atvykstant į Seredžių Šilinės atleidams.

Kryžius Seredžiaus bažnyčios šventoriuje. 2003 m.

E. Juškos nuotr.

Kunigą R. Mikutavičių Seredžiaus parapijiečiams visada primins jo geri darbai. 2000 m. lapkričio 30 d. kunigui R. Mikutavičiui suteiktas (po mirties) Kauno miesto Garbės piliečio vardas.

Pranciškus Bastys (gim. 1915 m.), kunigas klebonas, atkeltas iš Tytuvėnų, Seredžiaus parapijai vadovavo nuo 1969 iki 1980 metų.

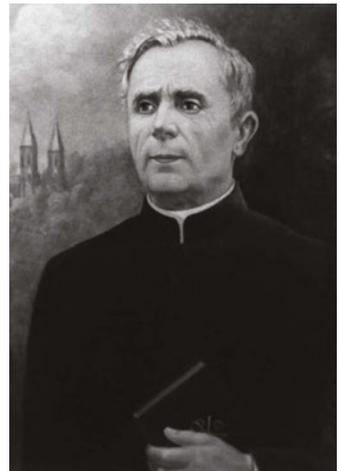
Kleboną P. Bastį serediškiai prisimena kaip nepaprastai darbštų, nusižeminusį, paprastą, labai pamaldų ir pastoraciniam darbui ypač atsidavusį kunigą. Jis rūpinosi bažnyčios apšiltinimu, dirbo kartu su parapijiečiais.

Ypač atidus buvo žmonėms. Žinodamas nelengvą parapijiečių gyvenimą, stengėsi kuo menkesnį atlyginimą imti už įvairius bažnytinius patarnavimus, o iš vargingiau gyvenančių ir visiškai pinigų neėmė.

Jis – vienintelis iš sovietmečiu Seredžiuje dirbusių kunigų atsisakydavo balsuoti sovietų rinkimuose, tuo parodydamas tvirtą ideologinę nuostatą.

Kunigas Pranciškus Bastys buvo silpnos sveikatos, dažnai sirgo. 1980 m. dėl silpnos sveikatos parapiją paliko. Mirė 1984-aisiais metais. Palaidotas gimtosios Skirsnemunės kapinėse.

Kunigas Ričardas Mikutavičius (paskutinėje eilėje) su mažaisiais parapijiečiais – Vilma Nevedonskyte, Gyčiu Sutranavičiumi, Ervinu Nevedonskiu, Gintare Sutranavičiūte – ir jų artimaisiais. 1968 m. Iš J. Sutranavičienės albumo

Kunigas Pranciškus Bastys. Iš J. Sutranavičienės albumo

Antanas Jurgutis, kunigas klebonas, vadovavęs Seredžiaus parapijiečiams nuo 1980-ųjų metų. Jis gimė 1914 m. Mosėdžio parapijoje, Skuodo rajone. Į kunigus išventintas 1942 m. arkivyskupo J. Skvirecko. Pastoracinį darbą dirbo Grinkiškyje, Vosyliškyje, Viduklėje, Naujojoje Žagarėje, Skaistgiryje, Deltuvoje, Skaruliuose. 17 metų dirbo Seredžiaus parapijoje. Kunigui A. Jurgučiui pastoracinį darbą teko dirbti ir prieškarinio Lietuvoje, ir sovietmečiu, ir atkūrus nepriklausomybę.

Ilgą laiką gyvendamas Seredžiuje, kun. A. Jurgaitis gerai pažino parapijiečius, žinojo jų rūpesčius. Jaudinosi, kad sovietmečiu serediškiai, ypač jaunimas, menkai telankė bažnyčią. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, klebonas pradėjo vizituoti parapijiečių šeimas. Atsiradus glaudesniems ryšiams, pasikeitus požiūriui į bažnyčią, daugiau tikinčiųjų susirinkdavo į šv. Mišias.

Kunigas A. Jurgutis rūpinosi Seredžiaus bažnyčios tvarkymu. Jo rūpesčiu buvo sutvarkytas ir perdažytas bažnyčios stogas. Ypač daug pastangų ir darbo reikalavo bažnyčios grindų keitimas. Pats klebonas ieškojo medienos, rūpinosi lėšomis. Šiame darbe jį parėmė J. E. kardinolas V. Sladkevičius, rajono valdžia.

Kunigo A. Jurgučio 50-ties metų kunigavimo proga 1992 m. Seredžiaus bažnyčią aplankė kardinolas V. Sladkevičius. Kleboną sveikino aplinkinių parapijų kunigai, parapijiečiai, svečiai.

1998 m. kun. A. Jurgutis buvo iškeltas į Kauno Šančių Švč. Jėzaus Širdies parapiją altarista. Nors kunigo A. Jurgučio sveikata nėra stipri, jis uoliai vykdo dvasininko pareigas. Nepamiršta ir serediškių. Šv. Jono Krikštytojo, Šilinės, Rekolekcijų metu atvyksta į Seredžių, laiko šv. Mišias, klauso išpažinčių, bendrauja su parapijiečiais. Kunigas A. Jurgutis mielai laukiamas Seredžiuje.

Gintautas Jankauskas, kunigas klebonas, Seredžiuje dirbo neilgai – nuo 1998 m. gegužės mėnesio iki 2002 m. gegužės mėnesio, ketverius metus.

Gimė 1953 m. kovo 3 d. Utenoje, vidurinę mokyklą baigė 1972 m. Šiauliuose. Šiaulių pedagoginiame institute išgijo fizikos mokytojo specialybę. Dirbo mokytoju Joniškyje, tarnavo sovietinėje kariuomenėje. 1979 m. įstojo į Kauno kunigų seminariją, kurią baigęs (1984) dirbo Kauno parapijoje, dėstė teologijos mokslus seminarijoje. Septynerius metus dirbo pastoracinį darbą Raseiniuose, aptarnavo Alėjų ir Kalnujų bažnyčias. Buvo Raseinių dekanato dekanas.

Gyvendamas Raseiniuose, kun. G. Jankauskas be savo tiesioginio darbo – vadovavimo bažnyčiai, ėmėsi ir edukacinės veiklos: surengė per dvidešimt susitikimų su aktoriais, rašytojais, teologais, kitais žymiais žmonėmis. Jis dėstė tikyba ir lotynų kalbą Raseinių mokyklose, bendravo su parapijos inteligentais.

G. Jankauskas susipažino su visais parapijiečiais, aplankė visas šeimas. Sekmadieniais Seredžiaus bažnyčioje šv. Mišiose būdavo gausu tikinčiųjų. Traukdavo bažnyčion žmones nuoširdi klebono malda, įtaigus pamokslo žodis, suburti Votyvovos jaunimo ir Sumos vyresniųjų parapijiečių chorai. Kiekvie-

*Kunigas
Gintautas Jankauskas.
2002 m.
E. Juškos nuotr.*

*Bažnyčios choras.
Pirmoje eilėje
(iš kairės):
vargonininkas
Rudavičius,
kun. Petras Biskis,
Antanas Doveika;
antroje eilėje
(iš kairės):
Jadvyga Sveikatiėnė,
Ona Kordušaitė,
Ona Kamarauskaitė,
Antanina Civičienė,
Z. Šimkutė,
Ona Sveikataitė,
Marytė Doveikaitė,
Antanina Kordušaitė;
trečioje eilėje
(iš kairės):
Antanas Sveikata,
Antanas Dabašinskas,
Antanas Andriukaitis,
Jonas Dabašinskas,
neatpažintas,
Pranas Firavičius.
Apie 1938 m. SMM*

nam tikinčiajam būdavo malonu šv. Mišių pabaigoje išklaustyti klebono padėką ir malonų palinkėjimą visai savaitei.

Klebonas G. Jankauskas įrengė bažnyčioje garso aparatūrą, pertvarkė bažnyčios vidų. Pirmą kartą jo dėka šv. Kalėdų proga parapijos vaikus aplankė Kalėdų Senelis. Jis pakvietė parapijiečius lankyti šventąsias vietas: surengė kelionę į Kryžių kalną, Žemaičių Kalvarijos atlaidus, choristai dalyvavo 2000-ųjų metų Šilinių atlaiduose Šiluvoje, kartu su veliuoniškiais vyko į II Eucharistinį kongresą Kaune.

Klebonas rūpinosi vaikų ir jaunimo sielovada. Jis dėstė tikybą Seredžiaus ir Klausūčių mokyklose. Turėdamas pedagoginį ir teologinį išsilavinimą, įdomiai ir įtaigiai vedė pamokas. 2002 m. gegužę iškeltas į Ariogalą. Į Seredžių iš Šiluvos atvyko klebonas Virginijus Lenktaitis.

Šv. Jono Krikštytojo parapijos vikarai ir padėjėjai

1933 m., parapijos klebonu esant dr. kun. **K. Šoviui**, vikaru skiriamas **Paulius Racevičius** (gim. 1908 m. gruodžio 15 d.). Pastačius Seredžiuje kareivines, miestelio gyvenimas tapo gyvesnis, atsirado daugiau jaunimo. Jaunas vikaras P. Racevičius ėmėsi vadovauti pavasarininkams ir angelaičiams. Jo vadovaujamo jaunimo veikla buvo įdomi ir prasminga. Iš Seredžiaus kun. Paulius Racevičius 1936 m. buvo iškeltas į Šėtą, vėliau į Šiaulius, kur mirė ir palaidotas.

*Kunigas
Paulius Racevičius.
Iš J. Sutranavičienės
albumo*

Kun. **Petras Biskis** – vikaras Seredžiaus parapijoje nuo 1938 m. Jis buvo didelis klebono K. Šovio pagalbininkas ir draugas. Abu kunigai kartu lankydavosi kariuomenės renginiuose, važiuodavo vizituoti parapijiečių, dalyvaudavo Seredžiaus ir Padubysio mokyklų šventėse, mokinių išleistuvėse. Kunigas P. Biskis turėjo klebonijoje turtingą biblioteką, kurios knygas galėjo skaityti parapijiečiai. Buvo lėtoko būdo, tačiau sakydavo gražius pamokslus, atidžiai aukodavo šv. Mišias, klausydavo išpažinčių.

Antanas Jubras – vikaras, vos metus išbuvęs Seredžiuje.

Kun. **Vytautas Griganavičius** vikaru Seredžiaus parapijon paskirtas 1949 m., čia klebonaujant kun. **Vytautui Ukinskiui**. Tai buvo labai draugiškas kunigas, mielai bendravo su jaunimu, gerai sutarė su klebonu V. Ukinskiu. Tik šilti prisiminimai serediškiams paliko apie jį. Į Seredžių atvykus kun. G. Jankauskui, atlaidų metu dažnas svečias ir kun. Vytautas Griganavičius. Jis mielai talkina Seredžiaus klebonui, bendrauja su parapijiečiais.

Išvykus kun. V. Griganavičiui, kurį laiką Seredžiuje vikaro nebuvo. Tiktai apie 1962 m., parapiją prižiūrint klebonui A. Budrikiui, vikaru paskirtas **Algis Petras Andrišiūnas**. Jis Seredžiuje pabuvo porą metų. Apie tolimesnį jo likimą menkai telikę žinių. Jau trys dešimtmečiai Seredžiaus parapijai vikarai neskiriami. Parapija nėra didelė – ją aptarnauja vienas klebonas.

Klebonui **Antanui Jurgučiu** pastoracinį darbą atlikti padėdavo Kauno kunigų seminarijos klierikai. 1991–1992 m. toks pagalbininkas buvo Kauno seminarijos auklėtinis **Egidijus Ramašauskas**. Jis padėjo klebonui bažnyčioje, dėstė tikybos pamokas Seredžiaus ir Klausučių mokyklose. 1996–1998 metais klebono pagalbininku buvo **Renaldas Šumbras**. Jis padėjo tvarkyti dokumentaciją, patarnaudavo šv. Mišių

Seredžiaus bažnyčios giesmininkai.

Apie 1933–1935 m.

Iš J. Sutranavičienės albumo

Kunigas Vytautas Griganavičius.

Apie 1949 m. SMM

aukoje, atlaidų metu. Bažnyčios jubiliejaus – 360-ties metų proga – rūpinosi šventinio lankstuko leidimu. Išventintas į kunigus 1999 m., dabar yra Kauno Gerojo Ganytojo bažnyčios vikaras.

Seredžiaus bažnyčios vargonininkai ir giesmininkai

Menkai teišliko žinių apie XIX a. bažnyčios vargonininkus ir giesmininkus. Iš P. Virako atsiminimų žinome, kad Seredžiaus bažnyčioje vargonininkavo pats Pranas Virakas, vargonais groti išmokęs iš vargonininko P. Trepkaus. Jis mokė muzikos ir būsimąjį žurnalistą

Kunigas

Vladislovas Ukinskis.

Apie 1938 m. SMM

A. Bružą. A. Bružas mini ir Seredžiaus vargonininką Jurgį Šimanskį. Vasaromis atvykęs į tėviškę dažnai vargonuodavo kompozitorius Stasys Šimkus, 1906 m. Belvederio dvare surengęs choro koncertą. Tarpukariu gražų bažnytinį chorą suorganizavo Stasys Padleckis, kompozitoriaus Juozo Indros (Padleckio) brolis. Poetas Juozas Indra taip pat dažnai giedodavęs Seredžiaus bažnyčios chore. S. Padleckis vadovavo ir bažnyčios orkestrui. Orkestre grojo serediškiai ir aplinkinių kaimų vyrai: K. Šimkus, P. Bartušas, S. Savickas ir kt. Bažnyčios chore giedojo Antanas Doveika, jo dukros O. Sveikatienė ir G. Šuopienė, P. Piravičius, Antanas ir Marijona Andriukaičiai ir kiti serediškiai.

1936 m. S. Padleckio vadovaujamas choras surengė Belvederio dvare didelį koncertą su vaidinimu.

Po karo bene ilgiausią laiką bažnyčios vargonininku dirbo Juozas Rimkus. Jo vadovaujamame chore giedojo jau anksčiau minėti serediškiai, prisijungė ir jaunesnieji: Antanas ir Jonas Kavaliauskai, Antanas ir Janina Stakauskai, Rakučiai, D. Ališauskienė, M. Mikštienė ir kt.

Ypač muzikalus buvo klebonas Albinas Budrikis. Jis rūpinosi, kad bažnyčioje būtų geras choras. Pats lankė šeimas, kalbino žmones eiti giedoti. Taip susibūrė didelis parapijos choras. Giedodavo lotyniškai mišias, o po jų – lietuviškas giesmes.

J. Rimkui dėl silpnos sveikatos palikus savo darbą, kurį laiką vargonavo Marytė Vaitiekūnienė (Mickutė). Jai išsikėlus, bažnyčia liko be vargonininko. Sekmadieniais atvažiuodavo vargonininkas iš Veliuonos ar Vilkijos. Nesant vietinio vadovo, choristai retai repetuodavo, todėl choras palaipsniui iro ir silpo.

Gerą dešimtmetį iki 1998 m. Seredžiuje vargonininke dirbo vienuolė Marytė Rėkiūtė, važinėjanti vargonuoti iš Kauno. Bažnyčios chore giedojo Antanas ir Janina Stakauskai, Jonas Kavaliauskas, Antanas Kurša, Anelė Ptašinskienė, Elena Lenortavičienė, Ona Mickuvienė, Marijona Mickevičienė, Justinas Rakutis, Elena Norvilienė, Aldona Sabaliauskienė, Eidukienė, Ališauskienė, Elvyra Sutkuvienė, Onutė Martinienė, Antanina Mikelkevičienė, Meilė Džiaugienė.

Į parapiją atvykus naujam klebonui Gintautui Jankauskui, nuo 1999 m. balandžio mėn. bažnyčioje vargonuoja Loreta Šimkevičienė, Klaipėdos koncertatorijos auklėtinė, chorvedybos specialistė. Iš pradžių vargonavo tiktai gedulingoms mišioms, vėliau ėmėsi vadovauti Votyvų ir Sumos mišių chorams. Giedojo vyresnio amžiaus

žmonės (60–70 m.), todėl norėjosi, kad į chorą įsijungtų ir jaunesnių žmonių. Kaip pasakoja pati L. Šimkevičienė, „šių idėjų palaikė ir klebonas G. Jankauskas. Ejau į balsingesnių žmonių namus, kalbinau, kviečiau, ir taip pamažu susirinko naujas apie 20 žmonių choras, repetavome dažnai, nes reikėjo suformuoti repertuarą atsižvelgiant į visų metų bažnytinių apeigų ir švenčių ciklą. Tai – Adventas, šv. Kalėdos, Gavėnia, šv. Velykos, atlaidų iškilmės, Vėlinės. Tai diktuoja giesmių tematiką – renkamės giesmes, šlovinančias Švč. Mergelę Mariją ar Jėzų Kristų“.

Formuodama repertuarą, vargonininkė atsižvelgė, kad būtų giedamos ne tiktai senosios, tradicinės giesmės (J. Naujalio, J. Kazlausko, Č. Sasnausko, S. Šimkaus), bet ir šiuolaikinių autorių – P. Tamulevičiaus, G. Šukio ir kitų. Choras jau suradęs savąjį repertuarą ir savąjį balsą, todėl repetuoja dabar tik kartą per savaitę. Dažnai rinktis sunku, nes chore dalyvauja tik vienas vyras – Gintaras Grigonis. Jis atvažiuoja giedoti iš Padubysio.

Giesmininkės moterys daugiausia namų šeiminkės, tvarkosi savo ūkyje, todėl gali repeticijas lankyti tik po darbo. Chore gieda ir kelios mokytojos, dvi buhalterės.

Choro vadovė L. Šimkevičienė pasakoja:

„Dirbant labai daug padėjo klebonas G. Jankauskas. Padaugino natas, todėl galėjome plėsti repertuarą. Jis rūpinasi, kad galėtume mokytis ir iš kitų, ir patys kitiems parodyti savo repertuarą. Jo dėka mūsų

Bažnytinis choras. Pirmoje eilėje sėdi (iš kairės): Ona Džemedžionaitė, Antanas Doveika, klebonas Klemensas Šovys, kunigas Brazauskas, vargonininkas Stasys Padleckis, kunigas Petras Biskis, neatpažintas; antroje eilėje stovi (iš kairės): Teodora Gudauskaitė, Antanina Džiugaitė, Ona Kamarauskaitė, Marytė Džemedžionaitė, Ona Šimkutė, Ona Kordušaitė, Benedikta Ovsenkaitė, Leonora Trakimaitė; trečioje eilėje antras iš kairės Jonas Dabašinskas, Petras Firavičius, Antanas Dabašinskas. 1936 m. Iš A. Džemedžionienės albumo

choras 2000-ųjų metų rugsėjo 8 d. giedojo Didžiuosiuose Šiluvos atlaiduose Šiluvos katedroje. Tai ir man, ir choristams paliko neišdildomą įspūdį“.

Choristai vieni kitus gerai pažįsta, bičiuliaujasi. Nors choras ir jaunas, tačiau jis turi jau savų tradicijų: susitinka laisvalaikiu, surengė advento giesmių vakarą, vienerių metų bendro darbo sukaktį, sveikina choristes jubiliejų progomis, kartu vyko į Kryžių kalną, Eucharistinį kongresą. Kun. klebonas G. Jankauskas surengė choristams agapė.

Šis choras gieda sekmadieniais sumos metu, todėl ir vadinamas Sumos choru. Jame gieda: Aldona Kriaučiūnienė, Roma Brazauskienė, Erika Jociūtė, Valė Jociuvienė, Meilė Džiaugienė, Lina Juškienė, Danguolė Skridlienė, Genė Jančiauskienė,

*Seredžiaus
bažnyčios choristai.*

Pirmoje eilėje

(iš kairės):

D. Paulauskienė,

J. Sveikatiienė,

klebonas A. Budrikis,

J. Užubalienė,

O. Andriukaitienė;

antroje eilėje

(iš kairės):

M. Klasauskienė,

V. Kavaliauskienė,

E. Mickutė,

O. Džemedžionaitė,

G. Ivanauskienė,

M. Mickevičienė;

trečioje eilėje

(iš kairės):

A. Doveika,

A. Ivanauskas,

vargonininkas

J. Rimkus,

M. Ivanauskas,

L. Barkauskienė.

1964 m.

Iš J. Sutranavičienės

albumo

Bažnyčios choras.

Pirmoje eilėje

antra iš kairės

vadovė vargonininkė

Loreta Šimkevičienė.

2000 m.

A. Sabaliauskienės

nuotr. SMM

*Seredžiaus bažnyčios
jaunimo choras.*

Iš kairės:

S. Jociūtė,

E. Baršauskaitė,

M. Juškaitė,

I. Adomaitytė,

E. Lukoševičiūtė,

R. Jociūtė,

G. Brazauskaitė,

A. Mozurkaitė,

*akompanuoja vadovė
Loreta Šimkevičienė.*

SMM

Adelė Kulikauskienė, Elvyra Sutkuvienė, Danutė Eidukienė, Janina Undraitienė, Aldona Sabaliauskienė, Irena Jankauskienė, Gintaras Grigonis.

Vargonininkė L. Šimkevičienė, turėdama pedagoginį išsilavinimą, greitai subūrė vaikų chorą, kuris gieda Votyvos mišiose. Į chorą renkasi Seredžiaus vidurinės mokyklos mokiniai. Gieda, kaip sako pati vadovė, „nesudėtingas vienbalses ar dvibalses giesmeles. Gana nemažai giedame šiuolaikinių autorių giesmių. Tai vaikams patinka“. Vadovė tikisi, kad ateityje šis choras papildys suaugusiųjų chorą.

Parapijiečiai nuoširdžiai džiaugiasi gražiais bažnyčios choralais ir darbščia jų vadove Loreta Šimkevičiene.

Svarbūs parapijoje ir laidotuvių giedoriai. Anksčiau kiekvienas kaimas turėjo savus giedotojus. Vėliau, jau po karo, sovietmečiu, ši tradicija kaime iširo. Laidotuvėse giedojo bažnyčios choristai, susiskirstę grupelėmis. Dažniausiai giedojo vyresnio amžiaus giesmininkai.

Susikūrus bažnyčioje naujam chorui, grupelė chorisčių gieda ir laidotuvėms. Tai vargonininkė Loreta Šimkevičienė, Erika Jociūtė, Valė Jociuvienė ir Genė Jančiauskienė. Tebegieda ir senieji giesmininkai: Kavaliauskai, Stakauskai, A. Mikelkevičienė, E. Sutkuvienė, J. Rakutis.

Bažnytinės organizacijos*

Šv. Vincento à Paulio draugijos Seredžiaus skyrius

Seredžiaus bažnyčios archyve išlikusi Šv. Vincento à Paulio draugijos Seredžiaus skyriaus protokolų knyga, kurios dokumentai rodo, jog draugijos Seredžiaus skyrius įkurtas 1929 m. Dvasinis vadovas – Seredžiaus parapijos klebonas dr. Klemensas Šovys. Steigiamajame susirinkime išrinkta skyriaus valdyba: Matas Sadauskas iš Domantų k. (pirmininkas), Juozas Jonaitis iš Motiškių k. (vicepirmininkas), Pranas Aloševičius iš Jokavų k. (sekretorius), Pranas Morkus iš Pieštvenų k.

*Ši straipsnio dalis parengta naudojantis dokumentais, saugomais Seredžiaus bažnyčios archyve ir mokyklos muziejuje.

(iždininkas), Marijona Safrončikienė iš Motiškių k. (narė), kandidatas į valdybos narius – Jonas Skridla iš Seredžiaus miestelio. Ši valdyba išliko nepakitusi iki pat draugijos veiklos pabaigos – 1940 m. pavasario. Tai labdaros veikla užsiimanti draugija. Jos tikslas – daryti gailėstingus darbus, teikti materialinę ir dorinę paramą vargšams, ligoniams ir kitiems nelaimės ištiktiems žmonėms. Šiam tikslui siekti draugija rengė visuotinius parapijiečių susirinkimus, organizavo rinkliavas, lankė vargšų šeimas, padėjo laidojant neturtingus mirusiuosius, globojo neturtingų šeimų vaikus, skaitė paskaitas ir užsiėmė kita labdaringa veikla.

Didžiausias dėmesys buvo sutelktas labdaros rinkimui ir vargšų šelpimui. Sudarytos viešos rinkliavos komisijos prieš Kalėdas ir Velykas. Šios komisijos organizavo labdaros savaites, gailėstingųjų darbų savaites. Tokia labdaros savaitė buvo paskelbta 1936 m. prieš Velykas. Sudaryta labdaros rinkimo komisija, kuriai priklausė Jonikienė, Štarienė, Karaliūnienė, Totoraitienė, Zareckienė, Gaižauskaitė, kun. Petras Biskis ir kun. Klemensas Šovys. Aukų rinkliava vykdyta „dėžutėmis“ ir aukas renkant atvirai. Išlikę aukų rinkimo lapai su aukotojų parašais. Per tokią labdaros savaitę surinkta 54 Lt 70 ct. Iš viso per 1936 m. surinkta 190 litų.

Gailėstingųjų darbų savaitė surengta 1938 m. Dokumentuose rasti pareiškimai norinčiųjų būti draugijos globėjais skyriaus valdyboje, tapti jos rėmėjais. Gailėstingųjų darbų savaitės metu aukas Seredžiuje ir kaimuose rinko draugijos rėmėjos Jankevičienė, U. Oleškevičienė, Rickuvienė, A. Zareckienė, S. Totoraitienė, Adomonienė, Namajuškienė.

Skyriaus valdyba sudarė šelpiamų parapijiečių sąrašus. Aukos buvo dalijamos pinigais, produktais, drabužiais. Gavęs auką parapijietis pasirašydavo sąrašė.

Tiksliai, gerai tvarkoma kun. dr. Klemenso Šovio draugijos skyriaus dokumentacija leidžia suvokti šios veikos svarbą. Pvz., 1933 m. iš draugijos skyriaus sušelpti šie parapijiečiai: P. Krikščiūnienė – 10 Lt, Rimkuvienė – 5 Lt, A. Jurevičius – 4,50 Lt, M. Anankutė – 3 Lt, šventėms duota cukraus ir silkų (už 2,50 Lt) R. Stakauskui, surinkta ir paaukota Vlodo Račkausko sergančiai dukrai 51,50 Lt.

1929 m. pabaigoje draugijos Seredžiaus skyrius nutarė statyti prieglaudą seneliams Padubysio kaime. Tam reikalui prašė žemės, kreipėsi į Kauno apskrities žemės tvarkytoją. Prašymas nebuvo patenkintas, draugijos skyriui žemės nebuvo skirta.

Lietuvos katalikių moterų draugijos Seredžiaus skyriaus veikla

Lietuvos katalikių moterų draugijos skyrius įsikūrė 1933 m. sausio 15 d. Steigiamajame susirinkime dalyvavo 46 moterys. Skyrius išrinko savo valdybą, kuriai priklausė Stefanija Tamulaitienė (pirmininkė), Ona Kriaučiūnienė (vicepirmininkė), Paulyna Burneikienė (iždininkė), Ona Savickienė (sekretorė), Marijona Piravičienė (knygų platintoja).

Steigiamajame susirinkime buvo aptarti moterų draugijos uždaviniai, nutarta įsteigti „patarimo punktą“, motinoms siūlyta užsisakyti bent 20 egzempliorių knygelių „Tavo kūdikis“ ir žurnalą „Moteris“.

Moterų draugijos Seredžiaus skyriaus narės daug dėmesio skyrė motinų švietimui. Kiekviename skyriaus narių susirinkime dažniausiai klebonas arba iš Centro valdybos kviestas lektorius skaitė paskaitas šiomis temomis: „Motina auklėtoja“ (kun. P. Racevičius), „Moterų uždaviniai“ (skyriaus pirmininkė Stefanija Tamulaitienė).

nė), „Motinos pareigos“ (Centro valdybos atstovė B. Diržauskaitė), „Motinos įtaka religiniu, doriniu, visuomeniniu ir blaivybiniu žvilgsniu“ (kun. P. Racevičius) ir pan.

Draugijos skyriaus moterys rengė pačios, o dažnai ir kartu su pavasarininkais bei angelaičiais tautines ir religines parapijos šventes. Gražią šventę („pramoga“) tuoj po skyriaus steigiamojo susirinkimo moterys surengė Seredžiaus pradžios mokykloje: buvo šokama, žaidžiama, premijuotos įdomiausios kaukės.

Dokumentuose minimos Šventosios šeimos, Šv. Mortos, šeiminkų globėjos, Šeimos atsinaujinimo, Sekminių šventės. Išskirtinis dėmesys – Motinos dienos paminėti. Iš anksto sudarydavo moterų organizacinį komitetą, kuris rūpindavosi šventės organizavimu. 1936 m. dar balandžio 17 d. buvo sudaryta komisija, kuriai pavesta surengti Seredžiaus miestelyje viešą rinkliavą „dėžutėmis“. Parengtos 3 dėžutės, į kurias buvo dedamos aukos neturtingoms motinoms šelpti. Sudarytos 3 aukų rinkėjų poros. Benedikta Ovsenkaitė ir Bronius Račkaitis, Leonija Savickaitė ir Jonas Barkauskas, Damutė Vaitekaitė ir Kazimieras Stelmokas. Dėžutėse surinkta 50 litų ir 75 centai. Tuo pačiu tikslu aukos rinktos ir bažnyčioje. Surinkta 37 litai ir 71 centas.

Motinos dieną bažnyčioje draugijos skyriaus moterys organizuotai ėjo išpažinties ir priėmė Komuniją. Šventės procesijoje L. K. M. D. Seredžiaus parapijos moterys nešė savo vėliavą: žydrame fone – Dievo Motinos su kūdikiu paveikslas. Po mišių šventoriuje vaikai sveikino motinas eilėmis, giesmelėmis ir dainelėmis. Vaisinamos ir šelpiamos neturtingos šeimos.

Draugijos centro valdyba savo aplinkraščiu kvietė moteris rengti savo parapijose kongresėlius. Toks kongresėlis buvo surengtas Seredžiuje 1936 m. rugsėjo 9 d. Bažnyčios archyvuose randamoje medžiagoje plačiai aprašyta šio kongresėlio programa. Seredžiaus kareivinių salėje įvyko iškilmingas posėdis. Dalyvavo Centro valdybos atstovė B. Diržauskaitė, kaimyninių parapijų skyrių pirmininkės. Posėdis prasidėjo tautos himnu. Susirinkusius pasveikino klebonas dr. K. Šovys. Paskaitą apie motinos pareigas šeimai ir visuomenei skaitė B. Diržauskaitė. Iš Kauno pakviesta daktarė Aleksandra Ragaišienė surengė motinos ir vaiko higienos parodą, atsakinėjo į moterų klausimus. Linksmojoje dalyje dainavo serediškės Marija Andriukaitienė ir Marija Jonaitienė, šoko ir plastinius sporto numerius rodė pakviestos iš Vilkijos merginos pavasarininkės. Kongresėlio vardu pasiūsti sveikinimai J. E. Arkivyskupui Metropolitui ir Lietuvos katalikių moterų draugijos Centro valdybai.

Draugijos centro valdyba ragino moteris savo parapijų skyriuose įkurti „Motinos ir vaiko“, „Šeiminkų“, „Mergaičių globos“ sekcijas. Seredžiuje tokia sekcija atskirai nebuvo įkurta, tačiau draugijos skyriaus narės užsiėmė ir šioms sekcijoms būdinga veikla: skaitė švietėjiškas paskaitas, lankė šeimas, rinko aukas neturtingoms motinoms šelpti, organizavo proginių valgių parodas ir kt.

1939 m. prasidėjus karui, katalikiškos moterų draugijos Seredžiaus skyriaus moterų veikla pamažu blėso. Vis sunkiau buvo surinkti nario mokesčiai: ne kartą Centro valdyba primena skyriui apie skolą, pakartotinai prašo aukų įnašo Kaune statomiems Draugijos namams baigti. Matyt, nežinia ir ateities baimė išblaškė moteris. Galutinai Draugijos Seredžiaus skyrius iširo 1940 m., į Lietuvą atėjus sovietams.

Per septynerius draugijos Seredžiaus skyriaus gyvavimo metus katalikės moterys nemažai prisidėjo prie savo parapijos kultūros lygio kėlimo. Kasmet keitėsi skyriaus valdyba ir jos pirmininkė. Archyviniai dokumentai teigia, kad aktyviausios

draugijos narės buvo Stefanija Tamulaitienė, Ona Kriaučiūnienė, Paulyna Burneikienė, Ona Savickienė, Marijona Piravičienė, Janina Beniulytė, Jadvyga Sveikatienė, Mačiulaitienė, Malinauskienė, Juškienė, Ramanauskienė, Uršulė Alozevičienė, Masaitienė, Klasauskienė, Emilija Ivanauskienė, Serapinienė, Urbonavičienė, V. Kazėliūnienė, Džemedžionienė, Čižauskienė, Volskienė, Danaitytė, M. Andriukaitienė.

Krikščioniškojo mokslo brolijos Seredžiaus skyrius

1936 m. spalio mėnesį įkurtas Krikščioniškojo mokslo brolijos Seredžiaus skyrius. Brolijos narių tikslas – mokyti vaikus bei paauglius tikėjimo tiesų ir auklėti juos katalikiškojo mokslo, tikėjimo ir doros dvasia.

Šios brolijos Seredžiaus skyriui vadovavo ir visokeriopai jo veiklą rėmė parapijos klebonas K. Šovys. Brolijai priklausė apie 30 narių. Valdybos pirmininku buvo Skirgaila, sekretoriumi – Augustinas.

Brolijos skyriaus nariai teikė pagalbą vietos angelaičiams, skaitė paskaitas jaunimui, bendravo su parapijos vaikais. Savo susirinkimuose aptarė parapijos vaikų ir paauglių religinių išprusimą, domėjosi jų ruošimu Pirmajai Komunijai, šelpė surinktomis aukomis neturtingų šeimų vaikus.

Paskutiniai įrašai archyvuose dokumentuose apie brolijos Seredžiaus skyriaus veiklą – 1938 m. pabaiga.

Švenčiausiojo sakramento brolija įsikūrė Seredžiaus parapijoje 1933 m. pradžioje. Ji jungė 32 parapijiečius. Brolijos dvasinis vadovas kun. K. Šovys brolijos susirinkimuose ir per pamokslus sekmadieniais ragino parapijiečius, ypač vyrus ir vaikus, burtis į šią broliją. Viešu balsavimu išrinkta brolijos valdyba: pirmininkė – Štraukienė, jos padėjėja – Rozalija Bartuševičienė, kasininkas – Vincas Vasaitis. Apie platesnę šios brolijos veiklą bažnyčios archyve žinių nėra.

*Seredžiaus
pavasarininkų choras.
Viduryje kunigas
Paulius Racevičius.
Apie 1935 m. SMM*

*Seredžiaus
pavasarininkai.
1943 m.
Iš L. Jonaičio albumo*

*Seredžiaus
ateitininkai. 1935 m.
Iš A. Sveikatos
albumo*

Lietuvių katalikų jaunimo federacijos „Pavasaris“ vyrų ir merginų kuopoms, įsikūrusioms Seredžiaus parapijoje 1926 m., priklausė 45 nariai. Nuo 1933 m. Seredžiaus pavasarininkams vadovavo vikaras kunigas Paulius Racevičius. Kuopos nariai turėjo savo vėliavą, su kuria dalyvaudavo parapijos atleidų procesijose, savo ir kitų parapijų šventėse. Jie rengė vakarus, koncertus, ruošė spektaklius. Surinktas lėšas aukėjo neturtingiems vaikams.

Pavasarininkai užsiėmė visuomenei naudinga veikla: tvarkė senąsias kapines, šventoriaus gėlynus, puošė bažnyčią prieš atlaidus, dalyvavo ir padėjo rengti organizuojant bendras šventes su Seredžiaus kareivinių kariškiais.

Kelerius metus pavasarininkams vadovavo Angelė Žičkevičiūtė. Aktyviausi Seredžiaus kuopos nariai: Ona Džemedžionytė, Jadvyga Doveikaitė, Feliksas Piravičius, Marytė Klasauskaitė, Antanina Šimkutė. Kun. Pauliui Racevičiui išvykus į Šėtą, pavasarininkų veikla, netekusi energingo vadovo, susilpnėjo.

1932 m. įsikūrė **ateitininkų kuopelė**, kuriai vadovavo kun. dr. K. Šovys. Kuopelę sudarė apie 15–17 narių – vyresniųjų klasių moksleiviai, gimnazistai. Jie skaitė ir aptarė „Ateities“ žurnalą, diskutavo mokslo, literatūros klausimais, įsijungė į parapijos jaunimo veiklą. Dažnai jų veikla sutapdavo su pavasarininkų kuopelės veikla: kartu vesdavo renginius, dalyvaudavo parapijos šventėse. Konkretesnių žinių apie ateitininkų veiklą archyvuose nerasta (aut. past.).

Aktyviai veikė **angelaičiai** – Angelo Sargo vaikų sąjungos Seredžiaus pulkas, vadovaujamas kun. Pauliaus Racevičiaus. Įsikūręs 1930 m., pulkas veikė iki Antrojo pasaulinio karo pradžios. Veikloje kasmet dalyvavo nuo 50 iki 70 jaunesniojo amžiaus vaikų. Angelaičiai skaitė „Žvaigždutės“ žurnalą, mokėsi religinių tiesų, maldų, dalyvavo religiniuose renginiuose, atleidų metu nešė savo pulko vėliavą (žydrame fone angelaičių ženklas, kamuose – auksinės lelijos).

1923 m. spalio mėnesį įsikūrusi **Tretininkų kongregacija** 1936 m. turėjo 83 nares. Tretininkes globojo kun. dr. K. Šovys. Kongregacijos Seredžiaus parapijos skyrius turėjo savo nuolatinį komitetą, kurio pirmininkė, vadinama tretininkų Motinėle, nuo skyriaus susikūrimo iki pat veiklos pabaigos – sovietų okupacijos – buvo Rozalija Bartušienė. Jos pagalbininkės – Marijona Piravičienė, Antanina Džemedžionienė, Marijona Jonaitienė. Tretininkės turėjo savo išskirtinį rūbą – rudas sukneles, kurias dėvėdavo švenčių, atleidų, kitų religinių iškilnių metu. Iki šiol išlikusi Seredžiaus bažnyčioje tretininkų vėliava, kurią per atlaidus nešdavo Motinėle su paskirtomis moterimis. Tretininkės užsiėmė labdaringa veikla: kartu su Lietuvos katalikų moterų draugijos skyriaus narėmis rinko aukas, šelpė vargšus, lankė našlaičius, susirinkimuose skaitė ir aptarė specialiai tretininkams išleistą P. Bizausko „Trumpą tretininkų katekizmą“, užsiėmė kita krikščioniška veikla.

Šauliai ir kitos visuomeninės organizacijos

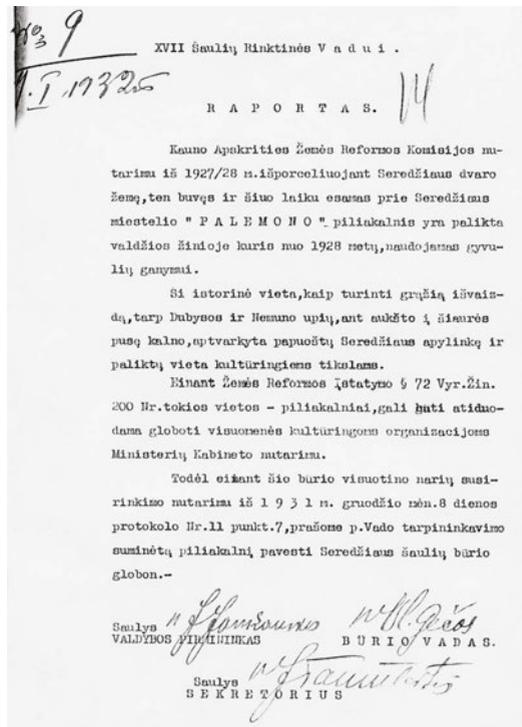
Vida Girininkienė, Vytautas Skebas

Viena aktyviausių organizacijų Seredžiuje buvo šauliai. Jau 1920 m. gegužę išleistas pirmasis „Trimito“ numeris, kuriame buvo paskelbti Šaulių sąjungos tikslai ir uždaviniai. Sprendžiant iš spaudos, šaulių būrys Seredžiuje įsikūrė 1921 m., nes 1931 m. jis šventė savo veiklos dešimtmetį¹. 1922 m. rudenį įsikūrė šaulių choras, kuris „*viešai pasirodė 1922 metų vasario 16 d. Nepriklausomybės šventėje*“, – rašė „Trimitas“ 1924 m.² 1924 m. choro vadovas ir dirigentas buvo vargonininkas Jonas Dovidaitis, o administratorius B. Jonaitis. Spaudoje paminėta, kad 1924 m. Seredžiaus šaulių būriui vadovavo J. Loševičius³. 1932 m. spaudoje buvo rašoma:

„1931 metai – šio būrio atgijimo metai. Būrys įsitaisė vėliava, orkestrą, atšventė veikimo dešimtmetį, surengė pora vakarų ir nemaža (bene 11) susirinkimų. Šiais metais numatyta pradėti statyti savo namus. Jau tuo reikalu ir komisija išrinkta. Seredžiaus, nemažo miestelio, kultūriniai reikalai, neturint salės, labai nukenčia. Šauliai pasiryžo šią spragą, žūt būt, užkišti. Valdyba nutarė įsteigti būrio skaityklą. Šauliai neužmiršo ir Palemono piliakalnio, kuris ligi šiol buvo naudojamas žydų ganyklai. Jie stengiasi piliakalnį gauti savo globon. Orkestras jau suspėjo išmokti nemaža ir neblogojų dalykėlių ir apylinkės organizacijų yra gana mėgiamas ir kviečiamas“⁴.

1932 m. sausio 7 d. Seredžiaus šaulių būrio vadas Gečas ir valdybos pirmininkas J. Jankauskas oficialiu raštu XVII šaulių rinktinės vado prašė tarpininkauti, kad piliakalnis būtų perduotas Seredžiaus šaulių būrio globai⁵. Raporte pažymėta, jog 1927–1928 m. išporceliavus Seredžiaus dvaro žemę, piliakalnis buvo paliktas valdžios žinioje ir nuo 1928 m. ten buvo ganomi gyvuliai⁶.

Yra išlikęs Seredžiaus šaulių būrio narių ir kandidatų, 1930 m. rugsėjo 28 d. atlikusių kovos šoviniais šaudy-

1932 m. sausio 7 d. Seredžiaus šaulių būrio prašymas leisti jiems globoti Palemono kalną. Iš LCVA fondų

¹Mikulevičius J. Seredžiaus šaulių būrys veikia, *Karys*, 1932, vas. 19, nr. 8, p. 164.

²Noragaitis, Seredžius, *Trimitas*, 1924, sausio 3, nr. 170, p. 42.

³Ten pat.

⁴Mikulevičius J. Seredžiaus šaulių būrys veikia, *Karys*, 1932, vas. 19, nr. 8, p. 164. (Cituojamų dokumentų ir spaudos tekstų kalba neredaguota.)

⁵LCVA, f. 561, ap. 2, b. 4164, l. 14.

⁶Ten pat.

mo pratimus, sąrašas. Sąrašė išvardytos 30-ties asmenų pavardės, kurias čia ir pateikiame: Vladas Gečas, Stasys Šimkus, Antanas Sapronečikas, Antanas Velička, Jonas Gaudinskas, Antanas Gaudinskas, Antanas Ambrutis, Antanas Girnius, Antanas Lozorevičius, Jonas Dapkus, Jonas Milavickas, Zanas Vaitiekūnas, Bronius Velička, Jonas Šimkus, Antanas Kvalita, Benadas Stankus, Antanas Jonaitis, Jonas Jonyla, Stasys Šilževičius, Tomas Kašauskas, Teodora Švederskaitė, Juozas Andriukaitis, Janas Švederskis, Bronius Račkaitis, Juozas Jankauskas, Kazys Račkaitis, Juozas Jonaitis, Benadas Patašius, Juozas Stakauskas, Petras Avsianka⁷.

1929 m. gegužę buvo įkurtas šaulių būrys ir Belvederio aukštesniojoje pienukystės mokykloje. 1932 m. gegužės 8 d. šis būrys minėjo savo trejų metų darbo sukaktį. Spauldoje buvo rašyta, jog vyko pamaldos, o po pietų – gegužinė, vakaras-koncertas. „*Suvaidinta „Teodolinda“*. Šaulio B. Barzdaičio diriguojamas mokinių stygų orkestras sugrojo keletą dalykėlių ir choras sudainavo dainų“⁸.

Matyt, šaulių choras Seredžiuje veikė su pertraukomis, nes 1933 m. liepos 14 d. Lietuvos šaulių sąjungos VII rinktinės štabas Seredžiaus būrio vadui ir valdybos pirmininkui pasiuntė tokio turinio raštą:

„Lankant būrius, teko pastebėti, kad Vilkijos, Seredžiaus, Veliuonos, Čekiškės ir Butkiškės apylinkėse visų labai mėgstama daina, gi dainų, gimusių toje pat apylinkėje taip pat yra nemaža, dainininkų taip pat netrūksta, tik reikia juos suorganizuoti.

Patariu šių visų būrių vadams ir valdyboms suorganizuoti būriuose choras, pakviečiant vedėjais vietos vargonininkus ar kitus nusimanančius muzikos srity asmenis. Dainininkais kviesti ne tik šaulius –es, bet ir kitus vyrus ir mergaites, kurie, laikui bėgant, gal taps patys šauliais. Tų chorų chorvedžiams, kurie tinkamai sutvarkys chorą ir tinkamai jiems vadovaus, bus galima parūpinti atlyginimas. Tenka pastebėti, kad Vilkijoje jau yra būrio choras, Seredžiui organizuojamas, o Veliuonoje, rodos, oficialiai nėra, bet ir šiaip gražiai dainuoja, reikėtų tik organizuotumo ir nuolatinio vedėjo. Turint šiems visiems būriams choras, laikui bėgant, būtų galima surengti kurioje nors vietoje visų chorų bendrą dainų šventę“⁹.

1934–1937 m. Seredžiuje vargonininkavo Stasys Padleckis (Juozo Indros brolis), vadovavęs bažnytiniam chorui. Apie tuos metus jis subūrė ir šaulių chorą, kurį sudarė, sprendžiant iš išlikusių nuotraukų, gan nemažas jaunų žmonių būrys.

1936 m. Seredžiaus valsčiuje veikė du šaulių būriai: 33-iasis ir 15-asis. Dokumentuose nurodoma, jog buvo ir Armeniškių šaulių būrys¹⁰. 1936 m. Seredžiaus valsčiuje buvo 28 šauliai, turėję 14 šautuvų, 6 revolverius, 195 šovinius šautuvams¹¹. Ginklus laikė pas atskirus žmones.

Archyve yra išlikęs Belvederio aukštesniosios pienukystės mokyklos šaulių būrio dienynas, pradėtas 1929 m. rugsėjo 5 d. ir baigtas 1935 m. vasario 10 d.¹² Deja, jis labai lakoniškas ir, tik-

⁷Ten pat, l. 39.

⁸Lapelis K. Seredžius, *Trimitas*, 1932, geg. 19, nr. 214, p. 415.

⁹LCVA, f. 561, ap. 2, b. 4164, l. 4.¹⁰LCVA, f. 561, ap. 18, b. 183, l. 1, 6, 11.

¹¹Ten pat, l. 14.

riausiai, retai kada buvo pildomas. Remiantis įrašais šiame dienynė galima apžvelgti kai kuriuos Belvederio šaulių būrio veiklos momentus.

1930 m. sausio 29 d. įvykusiame visuotiniame narių susirinkime, kuriam pirmininkavo šauliai Bronius Kauneckas ir Marija Marozaitė, buvo įteikta 26 nariams kandidatams nario liudijimai¹³.

Vasario 16 d. įrašas:

„Būrys organizuotai dalyvauja iškilmų apvaikščiojime. Tam reikalui pasamdytas dūdų orkestras, kuris demonstravime grojo. Vakare surengtas šeimyninis vakaras. Pastatytas vaizdelis „Ant bedugnės krašto“, monologai, baletas ir kita. Vakarėlis pasisekimą turėjo gerą. Pajamų gauta virš 400... Publikos buvo labai daug, nes neperdidelė Belvederio AT mokyklos salė galėjo vos sutalpinti. Pelnas numatomas vėliavos įsigijimui“¹⁴.

1930 m. vasario 17 d. visuotiniame narių susirinkime pirmininku išrinktas Lionginas Kavaliauskas, o sekretoriumi Marijonas Valeika¹⁵.

Kovo 5 d. visuotiniame susirinkime iškilmingai buvo pagerbtas Šaulių sąjungos įkūrėjas Vladas Putvinskis¹⁶.

1931 m. valdybos pirmininkas buvo A. Meištas. O. Antanaitytė perskaitė referatą „Jaunystės reikšmė žmogaus gyvenime“, kurį susirinkusieji išklausė labai įdomiai. Vakarui rengti buvo išrinkta komisija, muzikinė dalis patikėta Barzdaičiui, choras – Valeikai.

1935 m. vasario 10 d. Belvederio šaulių sąjungos moterų skyrius šventė

Šaulių choras.

Dešinėje vadovas

Stasys Padleckis.

Apie 1936 m.

Iš L. Jonaičio albumo

¹²LCVA, f. 561, ap. 2, b. 4164, l. 6–141.

¹³Ten pat, l. 6.

¹⁴Ten pat, l. 8.

¹⁵Ten pat.

¹⁶Ten pat, l. 9.

3-iasias savo veiklos metines. Skyriui vadovavo M. Sinkevičiūtė, o visam būriui A. Nasvytis¹⁷.

Artimai su šaulių veikla buvo susijusi Vilniui vaduoti sąjunga. Ne visai aišku, kada Seredžiuje buvo įkurtas Vilniui vaduoti sąjungos skyrius (pirmieji kūrėsi 1925 m.), tačiau 1929 m. pavasarij jos instruktorius Vincas Uždavinyš nurodo, jog Kauno apskrityje yra Bajorų, Garliavos, Jonavos, Jonavos geležinkelinių, Pravieniškių, Seredžiaus (pabraukta mano – V. G.), Vilkijos, Zapyškio skyriai¹⁸. Tai galėjo būti 1929 m. kovo 4 d., nes tuo metu J. Uždavinyš lankėsi Belvederyje, nufotografavo rūmus ir dvaro koplytėlę¹⁹.

Vilniui vaduoti sąjunga kiekvienais metais švėsdavo spalio 9-ąją – Vilniaus užgrobimo dieną. 1925 m. jos įstatuose buvo parašyta: „*Iki bus Vilnius atvaduotas, Sąjunga laiko spalio mėnesio devintąją dieną Lietuvių tautos gedulo dieną. Tą dieną daroma visuotinė apžvalga atliktų darbų Vilniui vaduoti ir nustatoma gairės ateities kovai – darbui*“²⁰. 1930 m. VVS ši diena vadinama liūdesio ir pasiryžimo, 1935 m. – tautos susikaupimo ir pasiryžimo diena²¹. 1930 m. spalio 9 d. liūdesio ir pasiryžimo diena buvo švenčiama ant Palemono kalno. Dr. L. Sveikata išsaugojo kelias to meto nuotraukas. Ant vienos ranka užrašyta data ir įvykio pavadinimas „1930 m. spalio 9 d. Renginys Seredžiuje Vilniaus netekties 10-mečiui paminėti. Org. „Vilniui vaduoti sąjunga““. Šio renginio metu ant piliakalnio buvo pritaisytas stiebas ir pakelta vėliava. Organizuojant šiuos renginius aktyviai prisidėdavo šauliai, jauna lietuviai, pavasarininkai ir kitos visuomeninės organizacijos.

Kultūros renginiams organizuoti VVS skyriai įkurdavo vaidintojų trupes, chorus, orkestrus. Seredžiuje kurį laiką veikė vaidintojų trupė, jos suvaidintų spektaklių nuotraukų išsaugojo serediškiai Benedikta Ovsenkaitė, L. Jonaitis ir kiti. Matyt, vyko VVS organizuotos gegužinės, pasilinksminimo vakarai. 1930 m. liepos 16 d. 15 val. Seredžių pasiekė iš Veliuonos garlaivių atvežtas Vytauto Didžiojo paveikslas²². Seredžiaus šauliai, VVS ir kitų organizacijų nariai jį palydėjo į Čekiškę.

Vilniui vaduoti sąjungos Seredžiaus skyriaus organizuota šventė ant Palemono kalno. 1930 m. spalio 9 d. J. Garbaravičiaus nuotr. Iš L. Sveikatos albumo

¹⁷ *Ten pat*, I, 141.

¹⁸ Uždavinyš V. Vilniui vaduoti sąjunga, *Vilniaus baras*, Kaunas, 1929, p. 9.

¹⁹ V. Uždavinyšio fotografuotas Belvederio dvaro nuotraukas knygai paskolino prof. Jurgis Ramanauskas.

²⁰ Kairiūkštytė N. *Vilniaus vadavimo sąjunga 1925 04 26 – 1938 11 25. Istorinė apybraiža*, Vilnius, 2001, p. 127.

²¹ *Ten pat*.

²² LCVA, f. 561, ap. 2, b. 4164, I, 63.

*Vilniui vaduoti
sąjungos Seredžiaus
skyriaus artistai.
1937 m.
Iš J. Sutranavičienės
albumo*

*Seredžiaus jaunimas
gegužinėje. 1928 m.
Iš L. Jonaičio albumo*

1927 m. spalio 23 d. įsikūrė Lietuvių tautininkų sąjungos skyrius. Jo pirminku buvo išrinktas Vincas Dabrila (iš Girkų k.), sekretoriumi Jonas Locevičius (iš Padubysio k.), išdininku Petras Ambraziūnas (iš Juodžių k.)²³. Apie jo veiklą mažai kas žinoma. 1933 m. sausio 1 d. skyriuje buvo tik 10 narių, iš jų 5 ūkininkai, 3 mokytojai, 2 savivaldybės atstovai. Tuo metu valdybos pirmininku buvo J. Milavickas, sekretoriumi J. Tamulaitis, išdininku J. Gaudinskas. 1933 m. ataskaitoje pažymėta, jog skyrius suorganizavo S. Dariaus ir S. Girėno paminklui ir fondui aukų rinkimą dėžutėmis (surinkta 99,64 Lt), aktyviai dalyvavo Tautos šventės minėjime, tačiau didelės veiklos nebuvo, nes „kurį laiką buvęs skyriaus sekretorius Gečas Vladas užleido darbą, susirašinėjimą ir t. p. todėl skyriaus valdybai ir atskiriems nariams susirūpinus, Apskritis Komiteto nutarimu, jis tapo iš tos pareigos atleistas nuo š. m. VI 29 dienos, o jo vietoje paskirtas naujas. Skyr. gyvumas gradės kilti netolimoje ateityje, bus nemažas skaičius narių, o ypačingai įsigijus ir pašventinus vėliavą“²⁴. Deja, apie šios organizacijos veiklą duomenų nedaug.

²³LCVA, f. 554, ap. 1, b. 406, l. 1.

²⁴Ten pat, b. 407, l. 40.

Iš dokumentų ir nuotraukų žinoma, jog Seredžiuje veikė pavasarininkai, kurių laiką ateitininkai, tačiau konkretesnių duomenų apie šiu, o gal ir kitų organizacijų veiklą ateityje dar reikės paieškoti archyvuose.

*Eitynės į renginį.
Apie 1935 m.*

*Iš J. Sutranašičienės
albumo*

Iš dokumentų nuotrųpų, žmonių pasakojimų matyti, jog daugelis žmonių dalyvaudavo tose pačiose organizacijose: tos pačios pavardės šaulių pratybose ir bažnyčios choruose, pavasarininkų talkose ir bendruose miestelio renginiuose.

Kultūrinis gyvenimas 1918–2002 metais

Jadvyga Sutranašičienė

Seredžiuje viena iš aktyviausių buvo Šaulių sąjunga, kuriai priklausė Aleksandra Firavičiūtė, Zuzana Dabašinskaitė, Benadikta Ovsenkaitė, Ona Sapronešičkaitė, Marytė Džemedžionaitė, Antanas Kvalita, Kazys Račkaitis, Bronius Raškaitis, Antanas Karpavičius ir kt. Jiems vadovavo mokytojas Jonas Jankauskas. Belvederio rūmuose buvo organizuojami vaidinimai.

Mėgiama jaunimo pasilinksminimo vieta buvo Palemono kalnas. Ant jo per šv. Stanislovo atlaidus vykdavo gegužinės, o per didžiuosius šv. Jono atlaidus – Joninių šventė. Šiose šventėse grodavo dūdų orkestrai iš Čekiškės, Veliuonos. Kiek vėliau dūdų orkestrą subūrė motiškietis Kazys Šimkus. Orkestre grojo serediškiai Kazys Steponavičius, Jonas Gaudinskas, Antanas Jokubauskas ir kt., o jiems kurių laiką vadovavo Stasys Padleckis (Juozo Indros brolis). Muzikantai dažnai rinkdavosi repetuoti į Kazio Šimkaus sodybą Motiškių kaime (pas kompozitoriaus Stasio Šimkaus giminaitį). Mokytis groti atėidavo ir gydytojas Jurgis Stuogys. Apsilankydavo ir S. Šimkus.

*Padleckiai Stasys –
(sėdi antroje eilėje viduryje) ir Juozas
(paskutinėje eilėje antras iš kairės) –
tarp serediškių. Apie 1938–1939 m.
Iš J. Sutranavičienės albumo*

*Seredžiaus pučiamųjų orkestras.
Antroje eilėje viduryje klebonas
Klemensas Šovys. 1944 m.
Iš A. Šimkevičiaus albumo*

*Seredžiaus dramos
ratelio dalyviai
su Pupų Dėde ir
Dėdiene (viduryje
su armonika).
1930 m. Iš
A. Džemedžionienės
albumo*

Orkestrui daug padėjo klebonas Klemensas Šovys, todėl serediškiai orkestrą vadino „Šovio orkestru“. Orkestras grodavo bažnyčioje, jaunimo šventėse. 1920 m. kaimo muzikantas Antanas Danikauskas (gim. 1902 m.) subūrė kaimo kapelą. Joje grojo: Stasys Lazurevičius, Teodoras Vaitekūnas, Kazys Patašius (dūda, klarnetas, akordeonas, būgnas). Grodavo Seredžiuje ir aplinkiniuose kaimuose (vestuvėse, krikštynose, jaunimo pasilinksminimų vakaruose). Pasiekdavo ir kitus rajonus. Vėliau orkestre grojo ir A. Danikausko sūnūs: Antanas, Kazimieras, Stanislovas.

Didelės reikšmės kultūriniam gyvenime turėjo bažnytiniai chorai. Juose burdavosi miestelio ir aplinkinių kaimų jaunimas ir pagyvenę žmonės. Choristai ne tik giedodavo bažnyčioje, bet ir dainuodavo įvairiose šventėse, vakaruose, gegužinėse. Vadovaujant Stasiui Padleckiui, chore dainavo Marytė Bendzytė, Adelė Kordušaitė, Teodora Gaudinskaitė, Janina Zareckienė, Ona Pesytė, Zuzana Dabašinskaitė, Aleksandra Firavičiūtė, Benedikta Ovsenkaitė, Ona Sapončikaitė, Genė Džemedžionaitė, Ona Kordušaitė, Leonora Barkauskienė, Ona Maširkaitė, Stasys Bendzius, Juozas Padleckis, Tadas Pilipauskas, Jonas Dabašinskas, Elena Rongoldienė, Vytas Firavičius, Antanas Sapončikas, Antanas Mickus, Henrikas Kelmickas, Antanas Jonaitis, Algis Šimkus ir kiti. Choras koncertavo Čekiškėje, Vilkijoje, Veliuonoje, ant Rambyno kalno per Joninių šventę.

Pavieniai muzikantai, gyvendami užsienyje, burdavosi į ratelius. Iš Motiškių kaimo kilę muzikantai Jonas ir Zenonas Bartušai bei iš Pikčiūnų kaimo kilęs Viktoras Ivanauskas Amerikoje suorganizavo pučiamųjų orkestrą. Jie grodavo išeivijos organizuojamuose suėjimuose.

*„Vaidevutis“
Belvederyje.
Apie 1936 m.
Iš L. Jonaičio albumo*

Ypač pagyvėjo Seredžiaus kultūrinis gyvenimas čia įkūrus kareivines (1935). Seredžiaus įgula turėjo pučiamųjų orkestrą, kuris švenčių dienomis grodavo ir bažnyčioje. Buvo populiarios bendros šventės su Seredžiaus jaunimu. Jos vykdavo aikštėje prie kareivinių arba prie antrosios pradžios mokyklos. Šokių kolektyvui vadovavo Janina Zareckienė. Ilgametė Seredžiaus gyventoja Jadvyga Sveikatiėnė (gim. 1917 m.) apie šį laikotarpį man pasakojo:

„Labiausiai mes laukdavome sekmadienio, kai, grojant dūdų orkestrui, į bažnyčią ateidavo kareiviai. Jie būdavo tokie puošnūs, o muzika tokia didinga, graži. Orkestras grodavo per pirmąsias mišias. Po mišių jaunimas aikštėje dainuodavo, šokdavo, bendraudavo“.

Mokytojai Jonas Jankauskas ir Antanas Maleckas rengė vaidinimus. Miestelio jaunimas labai noriai vaidindavo. Patys piešdavo dekoracijas, siūdavosi rūbus. Vėliau šį darbą dirbo mokytoja Antanina Bačiulienė. Miestelyje gyveno daug žydų, kurie bendravo su lietuvių jaunimu ir kartu dalyvaudavo renginiuose. Vaidinimai vykdavo Belvederyje arba kareivinių valgykloje. Po vaidinimų grodavo kariškių orkestras. Ilgametė Seredžiaus gyventoja, buvusi šaulė Aleksandra Džemedžionienė (gim. 1913 m.), apie šį laikotarpį pasakoja kaip apie labai išradinę ir kūrybingą:

„Tuo metu Seredžiuje buvo daug jaunimo. Daugelis iš mūsų priklausė šaulių, pavasarininkų organizacijoms. Šių organizacijų nariai orga-

nizavo daug įvairių renginių. Mes vaidindavom, šokdavom, dainuodavom. Vaidinimams patys puošdavom salę, iškarpydavom iš paprasto popieriaus gražių gėlių, juostelių ir taip papuošdavom salę. Mūsų vaidinimų vadovas buvo šaulys mokytojas Jonas Jankauskas. Repe-tuodavome mokykloje, o vaidindavome Belvederyje. Suvaidinome „Vergijos griuvėsius“, „Miške“, „Leitenantą Algimantą“ ir kitus veikalus. Po vaidinimų vykdavo pasilinksminimo vakarai. Šokiams grodavo Besmerčių ir Veliuonos dūdų orkestrai. Prie miestelio buvo didelė lanka. Joje grėbdama sieną uždainuodavo viena kita moteris ir joms pritardavo daugelis. O gavėnios ar advento šeštadieniais mes rinkdavomės į Kazio Šimkaus (kompozitoriaus Stasio Šimkaus giminaičio) trobą. Ten giedodavom adventines giesmes, žaisdavom įvairius žaidimus (traukdavom pantą, kūmų žiedą, surask mane ir kt.). Pas jį rinkdavosi repetuoti dūdų orkestro muzikantai“.

Kirpimo kursai
Seredžiuje. 1939 m.
Iš P. Šimansko
albumo

Po Antrojo pasaulinio karo tebebuvo švenčiamos religinės ir tautinės šventės. Išliko daugybė 5-ojo dešimtmečio vestuvinių nuotraukų, kuriose jaunosios pasipuošusios tautiniais rūbais. Arba gimnazistės. Tačiau kiek vėliau, 6-ojo dešimtmečio pradžioje, kultūrinis gyvenimas Seredžiuje, kaip ir visoje Lietuvoje, buvo pradėtas „globoti“ sovietinių kultūros įstaigų. Jaunimas, kaip ir seniau, šoko ir dainavo, tačiau reikėjo „atiduoti duoklę“ naujamai ideologijai. Tuomet labai daug kas priklausė nuo kultūros ar meno vadovo drąsos ir asmenybės.

Kas be ko, o jaunimas, ir vyresnieji, mėgo puoštis, siūdintis sau tinkamus rūbus. Fotografuodavosi pas J. Garbaravičių, o šiam išvykus (po 1930 m.) – pas K. Kručkauską. J. Garbaravičiaus nuotraukos labai ryškios, meniškos. Kartais į Seredžių atvykdavo ir iš Armeniškių kaimo kilęs Antanas Mickus, kurio nuotraukos yra XX a. pirmosios pusės (tarpukario) fotografijos aukso fondo dalis. Tačiau daž-

niausiai serediškiai patys važiuodavo į Veliuoną ir fotografuodavosi moderniai įrengtoje A. Mickaus fotoateljė. Fotonuotraukose užfiksuoti rūbai, apranga, laikysena.

1952 m. Seredžiuje buvo įsteigtas klubas-skaitykla. Vedėja dirbusi Roma Pazikaitė subūrė tautinių šokių grupę, dramos ratelį. Dramos ratelio nariai pastatė K. Sajos pjesę, Žemaitės „Marčią“, V. Krėvės „Žentą“.

Apie 1956 m. Seredžiuje, tuščioje žydui priklausiusioje mėsos parduotuvėje pradėti demonstruoti kino filmai. Minimu laikotarpiu Seredžiaus miestelyje gyveno 800 gyventojų. Miestelyje laikinai gyveno apie 90 Belvederio pienininkystės technikum mokslėivių. Jaunimo užimtumo problemas sprendė ir technikum administracija, tačiau didžiausią laisvalaikio dalį jaunimas praleisdavo Seredžiaus kino salėje. Kultūra Seredžiuje ir aplinkiniuose kaimuose prasidėjo nuo kino filmų demonstravimo. Jaunas, energingas, muzikalus kino mechanikas Algirdas Sutranavičius (gim. 1935 m.) įdomiai organizavo jaunimo laisvalaikį. Jis organizuodavo kino filmų aptarimus, o po aptarimų – poilsio vakarus. Pats mechanikas puikiai grojo akordeonu. Kadangi kultūros namų nebuvo, tai A. Sutranavičius organizuodavo ir vasaros šventes. Pavasariį gegužinės vykdavo ant Palemono kalno. Įspūdingai buvo organizuojamos Joninės. Ant kalno uždegdavo ne vieną laužą. Šventėje grodavo Vilkijos dūdų orkestras. Joninių šventė baigdavosi tekant saulei. J. Sveikatiene, gim. 1919 m., prisimena:

„Visada aš dalyvaudavau rengiamose gegužinėse bei Joninėse. Man labai patikdavo aikštės papuošimas. Per gegužines visada įėjimą puošdavo berželiais“. Mokytoja Margarita Baršauskienė pasakoja: „Buvau nedidukė, kai mūsų namuose su savo kino dėžėmis atvykdavo jaunas kino mechanikas A. Sutranavičius, kuris kaimo žmonėms rodydavo meninius filmus. Jo pasirodymų namuose mes nekantriai laukdavome“. A. Sutranavičius dažnai atsimindavo savo pirmuosius darbo metus: „Pradėjęs dirbti, jokio transporto neturėjau. Kino filmus atveždavo tik į Seredžių. Aš norėjau, kad juos matytų ir Motiškių bei Padubysio kaimų žmonės, todėl nešdavau sunkias kino filmų dėžes iki tų kaimų. Pažiūrėjęs kino filmus, jaunimas laukdavo šokių. Tada man tekdavo imti akordeoną ir linksminti juos. Susirinkdavo ne tik jauni-

Pieštvenų kaimo vyrai. Iš kairės: Kazys Eimutis, Zenonas Lengvenis, Benadas Brazauskas, Stasys Mickevičius. Apie 1940 m. Iš P. Šimanski albumo

mas, bet ir pagyvenę žmonės. Visi linksmindavosi. Pasibaigus vakarajimui, man tekdamo nakvoti tame kaime, nes grįžti į Seredžių buvo jau vėlu. Tokios buvo mano pirmosios darbo dienos, sunkios, bet įdomios, teikiančios žmonėms kultūrinio džiaugsmo“. Už nuoširdų darbą A. Sutranavičius buvo ne kartą apdovanotas garbės bei padėkos raštais.

1958 m. kino salė buvo suremontuota ir pritaikyta kultūros namams.

Tuo metu miestelyje buvo apie 200 jaunų žmonių (kartu su Belvederio technikum mokslieiviais). Jie padėjo tvarkyti pastatą, sutvarkė aplinką, apželdino Pieštės upelio krantinę. Iki remonto salėje buvo paprasti iš lentų sukalti suolai. Suremontavus salę, buvo sustatytos ložės, pakabintos užuolaidos. Salėje buvo 115 sėdimų vietų, įrengta nedidelė scena, apkūrenimui pastatytos koklinės krosnys.

1985–1986 metais salė buvo kapitališkai suremonta: pakeisti sienojai, lubos, grindys, lentelėmis iškaltos sienos. Įrengtas rūsys, kuriame tebevyksta jaunimo poilsio vakarai, vakaronės. Įvestas centrinis šildymas.

Apie 1958 m. klubas-skaitykla reorganizuotas į kultūros namus. Juose dirbo direktoriumi Antanas Antanaitis, meno va-

*Seredžiaus panelės.
Kairėje Jadvyga
Doveikaitė. 1936 m.
Iš A. Sveikatos
albumo*

*Atvažiuoja kinas.
Stovi mechanikas
Algirdas
Sutranavičius.
1956 m. Iš
J. Sutranavičienės
albumo*

dove Janina Paskačimaitė. Jie subūrė tautinių šokių grupę, liaudies muzikantus. Šokėjai 1958–1959 metais dalyvavo rajoninėje dainų šventėje. O kaimo muzikantas Stanislovas Danikauskas tuo metu subūrė kaimo kapelą. 1959–1960 metais, vadovaujant meno vadovei M. Tautkuvienei, buvo suburtas Seredžiaus jaunimo choras ir pagyvenusių žmonių šokių kolektyvas, kurie dalyvavo Vilkijos rajoninėje ir respublikinėje dainų šventėse. Seredžiaus bibliotekoje dirbusi išradinga bibliotekos vedėja Onutė Štelmokaitė organizavo knygų aptarimus, vadovavo dramos rateliui.

1960–1968 m. dirbant direktoriui Kazimierui Olbutui ir meno vadovui Povilui Baltrušaičiui, buvo suburtas mišrus 24 žmonių choras, kuris dalyvavo rajono dainų šventėse, koncertavo Veliuonos, Raudonės, Skirsnemunės kultūros namuose. 1968–1971 metais atvyko į kultūros namus dirbti jauna meno vadovė Birutė Šerevičienė. Ji vadovavo moterų chorui, kuris kitais metais dalyvavo respublikinėje dainų šventėje.

Apie 1971–1978 m. kultūros namuose, vadovaujant Povilui Morkevičiui, buvo suburta kaimo kapela, kuri ne tik koncertavo, bet ir grojo vakaronėse.

Etnografinis ansamblis. Priekyje – Algirdas Sutranavičius. 1957 m. Iš J. Sutranavičienės albumo

Pagyvenusių žmonių šokių kolektyvo nariai. Iš kairės: B. Urbštienė, J. Urbšta, A. Gaudinskienė, A. Ptašinskas. 1960 m. Iš J. Sutranavičienės albumo

1978–1988 metais kultūros namų direktore dirbo Rita Zapolskienė, meno vadovu Jonas Derbutis. Vadovaujant R. Zapolskieni, kultūros namų dramos ratelio nariai suvaidino K. Sajos, Žemaitės, J. Grušo pjeses: „Nenuoramą žmoną“, „Gintarinę vilą“, „Tris mylimas“ ir kt. Pagrindinių vaidmenų atlikėjai būdavo Birutė Zakarienė, Marytė Daugėlienė, Antanas Šimkevičius ir kiti. J. Derbutis vadovavo vokaliniam moterų ansamblui ir jaunimo estradiniam kolektyvui, kuriame grojo ir dainavo Gražvydas Kumetis, Kazimieras Zaleckis, Darius Jonaitis, Vidas Butkus. Gražiai 1987 m. buvo paminėtos Stasio Šimkaus 100-osios gimimo metinės. Seredžiaus kultūros namuose kompozitorių prisiminė jį pažinoję serediškiai, svečiai, kalbėjo atvykę muzikologai, dalyvavo Stasio Šimkaus sūnus Algis, atvykęs iš JAV. Koncertavo kultūros namų saviveiklininkai.

*Seredžiaus
saviveiklininkai.
1959 m. Iš
J. Sutranavičienės
albumo*

Moterų ansamblis taip pat dalyvavo ir dainavo kompozitoriaus Stasio Šimkaus 100-ųjų metinių minėjimo renginiuose.

Ir anksčiau, ir Lietuvos Atgimimo laikotarpiu kultūros namai buvo vienas iš svarbiausių kultūros židinių Seredžiuje. Nuo 1989 metų kultūros namams vadovavo Jadvyga Sutranavičienė. Meno vadove dirbo Meilė Džiaugienė. Atgimstančiai Lietuvai reikėjo naujų renginių. Kultūros namuose veikė moterų vokalinis ansamblis, dramos būrelis.

Dramos ratelio nariai, vadovaujami J. Sutranavičienės, 1989 m. suvaidino Neverčionio 3 veikslių 5 paveikslų farsą „Operacija VAM“. Pagrindinius vaidmenis atliko Birutė Zakarienė, Marytė Daugėlienė, Povilas Kulikauskas, Algimantas Pečiukaitis. 1990 m. dramos ratelio nariai suvaidino J. Grušo spektaklį „Ugnis“. Pagrindinius vaidmenis atliko dramos entuziastai Birutė Zakarienė, Marytė Daugėlienė, Kazimieras Kėdžius, Giedrius Lenortavičius, Gražvydas Kumetis, Regimantas Bakutis, Edita Mickutė.

1991 metais, kaip ir ankstesniais, didžiausias dėmesys buvo skiriamas tautiškumui, dvasiniam žmonių atgimimui. Organizuojami valstybinių švenčių minėjimai

Groja Seredžiaus estradinis ansamblis.

Iš kairės:

G. Kumetis,

D. Jonaitis,

K. Zaleckis,

J. Derbutis (vadovas).

1981 m.

Iš J. Sutranavičienės albumo

Dramos būrelio nariai. Sėdi:

A. Tamulaitienė,

E. Arkušauskas,

S. Bartuševičius,

R. Bakutis,

G. Lenortavičius,

G. Kumetis,

V. Arkušauskas.

Stovi: M. Daugėlienė,

L. Misaitė,

K. Kėdžius,

E. Mickutė,

M. Zakarienė,

J. Sutranavičienė.

1990 m. Iš

J. Sutranavičienės albumo

visada baigdavosi koncertais. Minimos tautinės šventės. Kultūros namuose buvo suburtas etnografinis ansamblis, kuriame dainavo Antanas Stakauskas, Janina Stakauskienė, Antanas Kurša, Antanas Lekečinskas, Elvyra Sutkuvienė, Julija Taujinskaitė, Roma Brazauskienė, Dalia Vasiliauskienė, Valerija Jociuvienė, Jadvyga Sutranavičienė.

1991 m. iškilmingai buvo paminėtos 120-osios mūsų krašto švietėjo, daraktoriaus Prano Virako gimimo metinės. Jo užrašytas dainas dainavo kultūros namų etnografinis ansamblis, vadovaujamas Loretos Šimkevičienės.

1993 m. vokaliniam ir etnografiniam ansamblui vadovavo Aldona Balsienė. Jai vadovaujant, vokalinis ansamblis dainavo ir jos sukurtas dainas. 1994 m. vėl buvo suvaidinta J. Grušo „Gintarinė vila“.

Nuo 1996 m. meno vadove dirbo Ramutė Žemaitaitienė. Ji subūrė vaikų ritminių šokių kolektyvą, vadovavo merginų bei moterų vokaliniams ansambliams. Ansamblyje pradėjo dainuoti Genovaitė Jančiauskienė, Danutė Sadlauskienė, Gintarė Sutranavičiūtė, Sigita Jociūtė, Žaneta Dovidaitytė, Eglė Ambraziūnaitė, Sandra Plaš-

činskaitė, Edita Lukoševičiūtė, Algis Jogėla, Aušra ir Laimis Petrauskai, Sandra Beniuk.

2001 m. suburiami kaimo muzikantai. Kaimo kapeloje groja Stanislovas Danikauskas – akordeonu, Kazimieras

Danikauskas – triūba, Feliksas Baltrušaitis – smuiku, Ramutė Žemaitaitienė – akordeonu, Vilius Arieška – armonika, Salomėja Danikauskienė muša būgną.

Etnografinis ansamblis ir kaimo kapela įvairių švenčių metu koncertavo savuose kultūros namuose, taip pat vasaros šventėse Čekiškėje, Batniovoje. Teko koncertuoti Kauno mieste „Duokim garo“ šventėje.

Pastaraisiais metais kultūros namuose organizuojami pramoginiai renginiai „Šauniasia mergina“, „Išradingiausia šeima“, „Aktyviausias vaikinasis“, „Tai bent šeimynėlė“ ir kt., kuriuose dalyvauja tiek jaunimas, tiek pagyvenę žmonės. Stengėmės užimti ikimokyklinio amžiaus vaikučius. Kultūros darbuotojų iniciatyva jau dešimt metų vaikučiams organizuojama Kalėdų šventė.

Įdomiai, išradingai švenčiama Joninių šventė. Ji prasideda prie Dubysos upės, kur susirinkusieji laukia atplaukiančio „Nemuno“. Šventės dalyviai dainuoja mūsų krašto senovines dainas, merginos pina ir plukdo vainikėlius. Po to šventė persikelia į kalno papėdę prie mokyklos. Čia vyksta koncertas, žaidimai, varžybos, uždegamas laužas ir ieškomas paparčio žiedas.

2001 m. lapkričio 30 d. minėjome daraktoriaus, švietėjo, etnografo Prano Vyrako 130-ąsias gimimo metines. Seredžiaus pagrindinėje mokykloje vyko mokslinė konferencija, į kurią atvyko žinoma etnologė prof. habil. dr. Irena Regina Merkienė (beje, jos vaikystė prabėgo netolimame Klangių kaime), kalbininkas habil. dr. Kazys Morkūnas, Nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos Retų leidinių ir rankraščių skyriaus vedėja Jolita Steponaitienė, istorikė, šios knygos vyr. redaktorė, Vida Girininkienė,

Kaimo kapelos muzikantai. Iš kairės: Gintarė Brazauskaitė, Sigita Jociūtė, Feliksas Baltrušaitis, Stanislovas Danikauskas, Valerija Jociuvienė, Gintarė Sutranavičiūtė, Genovaitė Jančiauskienė. 2002 m. Iš J. Sutranavičienės albumo

Prano Virako artimieji. Koncertavo Seredžiaus pagrindinės mokyklos moksleiviai, Seredžiaus kultūros namų etnografinis ansamblis ir kaimo kapela. Gausiai susirinkusiems šventės dalyviams buvo parodytas vaidinimas „Vestuvės“ pagal P. Virako aprašymus.

2002 m. vasario mėnesį minėjome mūsų kraštiečio kompozitoriaus S. Šimkaus 115-ąsias gimimo metines. Lietuvos atgimimo laikotarpiu į šventes suplaukia daug dalyvių.

2001 m. gegužės 12–27 dienomis vyko Jurbarko rajono šventė „Panemunių žiedai“. Šventė gegužės 12 d. prasidėjo Seredžiuje „Gyvosios archeologijos diena“ ant Palemono kalno. Tai išpūdingas renginys, kuriame dalyvavo apie 200 žmonių. Vyko folkloro grupių festivalio baigiamasis koncertas, kuriame jų dalyvavo 12. Gegužės 19 d. Seredžiaus miestelio centre vyko kaimo kapelų ir liaudies muzikantų „Baltam sode“ koncertas, kur koncertavo 6 kolektyvai, iš jų ir Seredžiaus kaimo kapela. Šioje šventėje dalyvavo apie 240 dalyvių.

Apie Seredžiaus miestelyje gyvenusius ir dabar gyvenančius, dirbančius žmones galima būtų pasakoti gana daug. Žmonės, kurie gyvena savo krašte, myli jį ir nori matyti gražesni, šviesesni. Nori, kad būtų puoselėjamos senosios tradicijos, skambėtų mūsų senolių dainos, o jaunimas domėtųsi savo krašto istorija, kultūra.

Siekiant populiarinti savo krašto senąsias tradicijas, išsaugoti krašto istorijos, archeologijos, architektūros paminklus, aktyviausi Seredžiaus žmonės 1999 m. susibūrė į serediškių sambūrį „Palemonas“. Sambūrio nariai yra Jadvyga Sutranavičienė (prezidentė), Jonas Pikoraitis, Margarita Baršauskienė, Petras Baršauskas, Zigmantas Zakaras,

Seredžiaus etnografinio ansamblio dalyviai.

Pirmoje eilėje (iš kairės): Sandra Alaščiinskaitė, Gintarė Brazauskaitė, Žydra Petrauskaitė, Rita Jociūtė, Gabrielė Taujinskaitė, Sigita Jociūtė; stovi (iš kairės): Stanislovas Danikauskas, Feliksas Baltrušaitis, Laimis Petrauskas, Aušra Petrauskienė, Dalia Vasiliauskienė, Jadvyga Sutranavičienė, Genovaitė Jančiauskienė, Valerija Jociuvienė, Danutė Sadlauskienė, Julija Taujinskienė, Vaida Bauzaitė. 2002 m. E. Juškos nuotr.

Iš J. Sutranavičienės albumo

Adelė Kulikauskienė, Zita Šatinskienė, Elvyra Sutkuvienė, Gintautas Jankauskas, Saulius Povilius, Regina Latanauskienė, Rolandas Rulevičius. Sambūris „Palomonas“ ir jo įstatai buvo įregistruoti 1999 10 12 Jurbarko rajono savivaldybėje. Sambūrio nariai rūpinasi kultūrine veikla ir didelį dėmesį skiria Seredžiaus 710-osioms metinėms paminėti.

Mūsų krašto praeityje būta talentingų asmenybių. Tai žmonės, kurie rašė eilėraščius, kūrė dainas, dainavo, puoselėjo liaudies tradicijas, užrašinėjo švenčių papročius, visa tai perteikė ateinančioms kartoms.

Mokytoja Margarita Baršauskienė, gim. 1950 m., vadovauja mokinių kraštotyros būreliui, renka medžiagą, užrašinėja senųjų žmonių prisiminimus. Mokytoja, talkinant mokiniams, 1992 m. parašė Seredžiaus istorijos pirmąją dalį. 1995 m. parašė Seredžiaus mokyklos 62 puslapių istoriją, tuo pat metu gilinosi į Seredžiaus krašto žmonių gyvenimus ir 2000-aisiais metais parašė Seredžiaus istorijos antrąją dalį. Rašant apie Seredžiu, jai kilo nauja idėja ir tais pačiais metais parašė Seredžiaus šv. Jono Krikštytojo parapijos istoriją. M. Baršauskienės pastangomis mokykloje įkurti kraštotyros ir Knygos muziejai.

Išskentėjusi 15 metų Sibiro tremtį, 1962 m. į Seredžiu su šeima atvyko mokytoja Agnietė Daukantienė. Kaip ji pati rašo, tai jos naujoji tėviškė. Greitai ji priprato Seredžiuje, pamilo jo žmones, žaliuojančius laukus, mėlyną Dubysos juostą, senąją Nemuną, žydinčius darželius. 1962 m. pradėjusi dirbti Seredžiaus vidurinėje mokykloje, 30 metų dėstė lietuvių kalbą ir literatūrą. Savo stropiu darbu stengėsi vaikams perteikti tai, kas svarbiausia – meilę gimtajai kalbai, žmogui, tėvynei ir visam pasauliui. Mokytojai norėjosi dar daugiau nuveikti. Būdama 55 metų (1978 m.) ji įgyvendino savo svajonę – pastatė su mokiniais mokyklos scenoje Sofijos Kymantaitės-Čiurlionienės dramą „Dvylika brolių, juodvarniais laksčiusių“. Pastatymu džiaugėsi ir vaikai, ir suaugusieji. Mokytoja savo darbu buvo patenkinta, suaktyvėjo jos kūryba. Ji pati piešia dekoracijas, siuva rūbus atlikėjams ir su mokiniais vaidina. 1979 m. ji pastatė Jono Bilūno 100-ojo gimtadienio jubiliejui skirtą veikalą „Laimės žiburys“, 1981 m. – „Skambėk, kalba gimtoji“, 1983 m. – Justino Marcinkevičiaus „Ikarą“, 1985 m. – Antano Barausko „Miško giesmę“, 1987 m. – Oskaro Vaildo „Žvaigždžių berniuką“, 1988 m. – Maironio „Graži tu mano, brangi tėvyne“, 2001 m. – Kazio Inčiūros dramą „Gulbės giesmė“.

Mokytojos nuoširdų darbą įvertindavo pilnutėlė salė žiūrovų. Jai padėkos žodžius tardavo ir maži, ir jos kartos žmonės, ilgai prisimindavę įdomius, vaizdingus scenos vaizdus. Agnietė Daukantienė savo veikla žadino tautinius jausmus, kėlė pasididžiavimą, kad esame lietuviai, rodė, kokia turtinga lietuvių kalba, literatūra, tautosaka, kultūra.

Vokalinio ansamblio vadovė Aldona Balsienė. Apie 1994 m. Iš J. Sutranavičienės albumo

*Mokytoja Agnietė
Daukantienė su savo
auklėtinėmis. 1963 m.
Iš J. Sutranavičienės
albumo*

Gražina Astrauskienė (Urbonavičiūtė) gimė 1941 m. Pikčiūnų kaime. Šeima gyveno skurdžiai, todėl kiekvienas šeimos narys anksti sunkiu darbu turėjo užsidirbti sau duoną. Mergaitė pradėjo lankyti mokyklą būdama devynerių metų ir jau keturiolikos metų pradėjo dirbti kolūkyje sunkius lauko darbus. Ji išmoko dirbti vyriškus darbus: kinkyti arklius, arti, sėti. Jau pačioje jaunystėje ji mėgo kurti ir rašyti eilėraščius, dainas. Jos dainos būdavo linksmos, šmaikščios. Gražina pati labai mėgo dainuoti. Dirbdama bet kokią darbą dainuodavo, tad ir darbas tapdavo lengvesnis.

Gražina Astrauskienė rašo eilėraštukus vaikams, kuria dainoms tekstus. Ji ilgametė Klausučių kultūros namų saviveiklininkė, dainuoja etnografiniame ansamblyje, skaito savo eiles. Ji ne tik rašo, bet ir piešia. Paskatinta savo mokytojo veliuoniškio dailininko Juozo Žuko, 1979 m. Gražina nutapė pirmąjį paveikslą. Darbas buvo sunkus. Labiausiai Gražina mėgsta piešti peizažus. Ji dalyvavo tautodailės parodose Jurbarke. Asmeninė jos paveikslų paroda buvo surengta Klausučių kultūros namuose 1999 m. seniūnijos dienos šventės metu.

2002 m. išsipildė didžiausia Gražinos Astrauskienės svajonė – KŪB „Medvetas“ (Šakiai) išleido pirmąją jos eilėraščių knygelę „Per gyvenimo upę“, kuri balandžio 18 d. Klausučių pagrindinėje mokykloje buvo pristatyta skaitytojams. Knygelę padėjo išleisti Jurbarko rajono literatų klubas „Švieselė“. Tai didelis paprastos kaimo moters talento įvertinimas.

Agota Tamulaitienė gimė 1914 m. Šakių rajone, Lūnos kaime gausioje ūkininko šeimoje. Seredžiuje gyvena nuo 1985 m. Baigusi žemės ūkio mokyklą, anksti pradėjo dirbti įvairius žemės ūkio darbus tėvų ūkyje. Jau vaikystėje trumpomis laisvalaikio valandėlėmis kurdavo eilėraščius apie gamtą ir žmones, o kartais jais pašiepdavo draugus.

*Gražina Astrauskienė.
2002 m.
Iš J. Sutranavičienės
albumo*

Kazio Povilaičio
medžio raižinys.
Apie 1980 m.

A. Tamulaitienei teko dirbti įvairius žemės ūkio darbus pradžioje tėvų ūkyje, o sukūrus šeimą, 20 metų dirbo mezgykloje mezgėja. Niekada ji nesisiskiria su daina, eilėmis, groja kanklėmis, kuria dainų tekstus, eilėraščius, kuriais tartum pasakoja apie savo gyvenimą, šeimą. Apie kiekvieną gyvenimo situaciją ji kalba eilėmis. Domisi politiniu Lietuvos gyvenimu ir kai ką fiksuoja eilėmis. Nors garbaus amžiaus, bet visada linksma, energinga. 1989–1996 metais ji buvo aktyvi kultūros namų saviveiklininkė, su savo mokine Kristina Žukauskaite grodavo kanklėmis ir dainuodavo liaudies dainas, skaitė savo kūrybos eilėraščius. Laisvalaikiu gražiai neria servetėles, mezga, audžia tautines juosteles, ir visa tai, ką ji moka, perteikia jaunimui.

Doma Ališauskienė, gim. 1925 m., jau 30 metų kepa šakočius. Kulinarijos mokslus baigė Šakių rajone, Zyplių žemės ūkio mokykloje. Čia ir išmoko kepti šakočius, tortus, sausainius, pyragus. Pasak jos, šakočių kepimas yra labai ilgas ir sudėtingas darbas, kuriam reikia daug kantrybės. Jos šakočiai labai skanūs ir jais vaišინasi garbūs žmonės. Doma Ališauskienė buvo aktyvi kultūros namų dainininkė, bažnytinio choro choristė.

Sofija Kubilienė taip pat šakočių kepėja. Jos šeimoje šakotis puošdavo Velykų stalą. Tai būdavo pats svarbiausias švenčių akcentas. Besimokydama Karklių mergaičių žemės ūkio mokykloje, išmoko ir daugiau kulinarinių gudrybių. Atsikrausčiusi į Belvederį, S. Kubilienė ėmėsi šakočius kepti pardavimui. Todėl jos šakočiais vaišინosi daugelis.

Kazys Povilaitis gimė 1925 m. Seredžiaus valsčiuje, Grivančių kaime ūkininko šeimoje. Jau besimokydamas Padubysio pradžios mokykloje atkreipė mokytojos dėmesį į gebėjimą gražiai piešti. Jam tekdavo apipavidalinti mokyklos sienlaikraštį, švenčių metu salę puošdavo jo piešti paveikslai: gėlės, žmonės, gamtos vaizdai. Baigęs Seredžiaus mokyklos šešis skyrius, jis pradėjo mokytis Kauno amatų mokykloje, dailiosios keramikos skyriuje. 1941–1942 m. dirbo Jurėno dekoratyvinių indų dirbtuvėje. Dirbdamas pradėjo kitų dailininkų siužetais ir savo paties sugalvotomis temomis piešti portretus ir grafikos darbus. Pokario metais grįžo į tėviškę ir dirbo

*Bendras Serežiaus vaizdas. 1995 m.
K. Skujaus nuotr.*

*Dubysos ir Nemuno santaka. 1995 m.
E. Juškos nuotr.*

*Seredžius. 1999 m.
A. Petrašiūno nuotr.*

*Kelias pro Seredžių
į Kauną. 1999 m.
A. Petrašiūno nuotr.*

*Armenos ir Nemuno
santaka. 1995 m.
E. Juškos nuotr.*

*Dubysa aukščiau
Seredžiaus. 2002 m.
A. Petrašiūno nuotr.*

*Belvederis. 1995 m.
K. Skujaus nuotr.*

*Belvederio rūmų architektūros fragmentas 1995 m.
K. Skujaus nuotr.*

*Seredžiaus piliakalnis
(Palemono kalnas).
1999 m.
A. Petrašiūno nuotr.*

*Stasio Šimkaus gimtinę žymintis paminklinis
akmuo Motiškių kaime. 1995 m.
K. Skujaus nuotr.*

*Seredžiaus šv. Jono
Krikštytojo bažnyčios
fasadas. 2000 m.
A. Petrašiūno nuotr.*

*Serediškiai ir svečiai
Stasio Santvaro
tėviškėje, Rūstekonių
kaime. 2002 m.
birželio 7 d.
K. Skujaus nuotr.*

*Jaunosios dainininkės.
2000 m.
K. Skujaus nuotr.*

*Margaritos ir Petro
Baršauskų sodyba
Motiškių kaime.
2002 m.*

E. Juškos nuotr.

*Prano Šimansko
sodyba Pieštovėnų
kaime. 2002 m.*

E. Juškos nuotr.

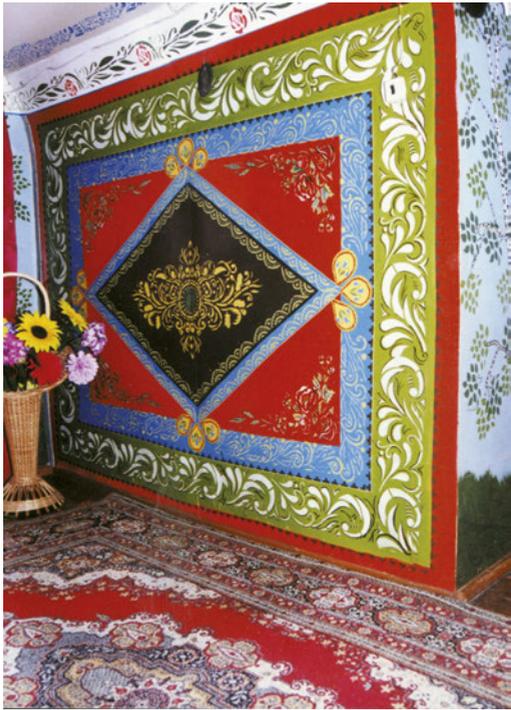
*Dubysos užutėkių
valymas. 2003 m.
I. R. Merkienės nuotr.*

*Prie Padubysio malūno. 2003 m.
I. R. Merkienės nuotr.*

Čigonų gyvenvietė
Seredžiuje. 2003 m.
A. Simoniukšytės nuotr.

Seredžiaus romai. 1999 m.
A. Petrašiūno nuotr.

*Romės Birutės Biržinskienės gyvenamojo namo
Seredžiūje interjeras. 1999 m.
A. Petrašiūno nuotr.*

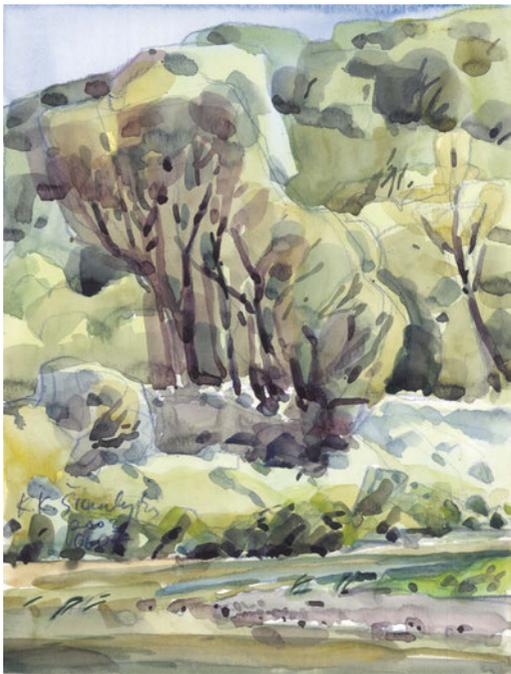
*Seredžiaus šv. Jono
Krikštytojo bažnyčia.
Akvarelė. 2002 m.
Dail. K. K. Šiaulytis*

*Dubysos ir Nemuno santaka. Akvarelė. 2002 m.
Dail. K. K. Šiaulytis*

*Serėdžiaus piliakalnis.
Akvarelė. 2002 m.
Dail. K. K. Šiaulytis*

*Dubysos gluosniai.
Akvarelė. 2002 m.
Dail. K. K. Šiaulytis*

*Seredžiaus kapinynai.
1985 m. tyrimai.
Perkasa Nr. 2.
Vaizdas iš PV pusės.
V. Urbanavičiaus nuotr.*

*Seredžiaus kapinynas.
1985 m. tyrimai.
Perkasa Nr. 2.
Degintiniai kapai
Nr. 3, 4, 5.
VII a. po Kr.
V. Urbanavičiaus nuotr.*

*Seredžiaus kapinynas.
1985 m. tyrimai.
Perkasa Nr. 2.
Nedegintų mirusiųjų
kapai Nr. 1 ir Nr. 2.
VII a. po Kr.
V. Urbanavičiaus nuotr.*

*Seredžiaus kapinynas. 1985 m. tyrimai. Perkasa
Nr. 2. Nedeginto mirusiojo kapo Nr. 1 detalė.
V. Urbanavičiaus nuotr.*

*Dubuo. XVII a. Seredžiaus gyvenvietė.
1986 m. Perkasa Nr. 5.
Restauravo Aloyra Mizginienė
V. Abramausko nuotr.*

*Feliksas Baltrušaitis
(viduryje) festivalyje
„Griežynė 2000“
groja su
kompozitoriumi
Algirdu Klova
(dešinėje). 2000 m.
Iš F. Baltrušaičio
albumo*

įvairius žemės ūkio darbus, vėliau traktorininku kolūkyje. Laisvalaikiu, nors ir su grubusiomis nuo darbo rankomis, piešdavo, drožinėdavo.

1985 m. dalyvavo respublikiniame liaudies menininkų seminare, kartu su kitais liaudies menininkais drožė medžio dirbinius. Išdrožė „Moteris su kūdikiu“, „Pokalbis“, „Svečių belaukiant“. Kazys Povilaitis turi sukaupęs nemažai savo piešinių, kuriuos žada padovanoti Seredžiaus krašto muziejui.

Egidijus Juška, gim. 1964 m., Seredžiuje gyvena nuo 1984 m. Pagrindinis jo laisvalaikio pomėgis – fotografija. Fotografijose jis įamžina vestuves, krikštynas, laidotuves, įvairius kultūrinius renginius. Jo nuotraukos atspindi serediškių kasdienes darbus, šventes, liaudies tradicijas. Egidijus Juška serediškių mėgstamas fotografas. Dešimt metų 1984–1994 m. dirbo Seredžiaus vidurinėje mokykloje.

Feliksas Baltrušaitis, gim. 1929 m. Šiaulių rajone, Repšių kaime ūkininko šeimoje. Šiuo metu gyvena netoli Seredžiaus, Padubysio kaime. Anksti pradėjo dirbti

*Tautodailininkas
klausutiškis
Zigmantas Toliušis
savo dirbtuvėje.
Apie 1996 m.
Iš Z. Toliušio albumo*

Prasideda Joninių šventė. Valtele plaukia „Nemunas“ (Saulius Jankauskas), „Dubysa“ (Sandra Plaščinskaitė), undinė (Vaida Bauzaitė). Irklininkas – Virginijus Sutranavičius. 2002 m. Iš J. Sutranavičienės albumo

žemės ūkio darbus tėvų ūkyje. Jo tėvas buvo talentingas liaudies muzikantas, grojo smuiku įvairius kūrinius. Motina turėjo gražų, švelnų balsą, todėl dažnai giedodavo, dainuodavo. Feliksas išmoko smuikuoti ganydamas karves. Pats pasigamino smuiką ir 1942 m. sukūrė kapelą, kuri grodavo kaimo pasilinksminimuose, krikštynose, vestuvėse. Jam neteko mokytis muzikos, tačiau groja visą gyvenimą. Sunku pokario laikotarpiu jam teko groti jaunimo sukurtus patriotinius posmus.

1960 m. Feliksas Baltrušaitis susipažino su kompozitoriumi Jurgiu Gaižausku, grojo jo kapeloje visų kompozitorių kūrinius, taip pat jo paties bei jo tėvo grojamas autentiškas melodijas. Kompozitorius glaudžiai bendravo su Felikso tėvu ir autentiškus grojimus įrašė. Feliksas Baltrušaitis yra 1960, 1965, 1975, 1980, 1985 ir 1990 metų respublikinės dainų ir šokių šventės dalyvis, 2000 m. dalyvavo tarptautiniame festivalyje „Griežynė 2000“. Jis ne tik groja, bet ir užrašinėja senovines dainas, padavimus, piešia. 2001 m. vasario 20 d. „Už vertingų tradicinės kultūros labai – papročių, dainų, šokių, instrumentinės muzikos išsaugojimą ir pateikimą archyvams“ jis apdovanotas diplomu ir pinigine premija.

Nežiūrint garbaus amžiaus, šiuo metu aktyviai dalyvauja įvairiuose renginiuose ir groja Raudondvario, Vilkijos, Seredžiaus kaimo kapelose. Jis visų mylimas ir laukiamas kaimo muzikantas, skleidžiantis meilę dainai, muzikai, žmogui.

Klausučiuose gyvena tautodailininkas Zigmantas Toliušis. Jo drožti Rūpintojėliai ir medžio skulptūros yra daugelio užsienyje gyvenančių lietuvių kolekcijose.

Seredžiuje kelerius ankstyvosios vaikystės metus yra praleidęs rašytojas Saulius Tomas Kondrotas, pianistė Aldona Kepalaitė. Šiuo metu Goniūnų kaime gyvena ir kuria fotomenininkas Alfonsas Budvytis ir grafikė Rimutė Mačiulytė. Pieštėvėnus savo antrąją gimtinę laiko Amerikoje gyvenantis kunigas Led (Leonas) Liese, nes ten yra gimęs jo senelis Pranciškus Urbonas. Seredžiuje dažnai lankosi žemietis archeologas prof. Vytautas Urbanavičius ir kiti.

Naudotasi Jadvygos Sveikatiienės, gim. 1917 m., Aleksandro Džemedžionienės, gim. 1916 m., Algimanto Šimkevičiaus, gim. 1933 m., Onos Kavaliauskienės, gim. 1928 m., pasakojimais, Prano Virako rankraščiais ir Stasio Santvaro spausdintais atsiminimais.

Seredžiaus sporto istorija

Rimantas Slavikas

*Žiemos žaidimai.
Apie 1930 m.
Garbaravičiaus nuotr.
Iš L. Jonaičio albumo*

Visuotinai klasikinis sportas Lietuvoje pradėjo plisti palyginti neseniai – antrajame trečiajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje. Toki vėlavimą sąlygojo valstybinumo, savos mokyklos, savos kariuomenės neturėjimas, sunkus darbas ir gana ilga darbo diena. Tad iki tol kartą kartai perduodavo kaimiškus liaudies sporto žaidimus, kurie Lietuvoje vaidino svarbų vaidmenį, kai jau daugelis tautų iš visų liaudies kultūros sričių mažiausiai dėmesio skyrė sportiniams žaidimams.

Svarbiausias žmogaus vertybės matas valstiečiui buvo darbštumas ir jį lydintis fizinis pajėgumas: kuris vyras sunkesnius maišus paneš, sunkesni rąstą pakels, platesnę pradalgę užgriebs ir t. t. Pagarbos susilaukdavo ir ta mergina, kuri rugius rinkdama kirtikui „ant kulnų lipdavo“, vakaronėje pirmoji kuodelį suverpdavo, pirmoji kaimo audimo metimą išausdavo.

Liaudies sportiniai žaidimai atliko ir kitą vaidmenį – brandino jaunimą fiziškai fiziniam darbui ir ugdė jo valios ir moralės savybes. „Kai jaunuomenė išmoks žaidimų ir mokės padoriai bei linksmai leisti laiką, tada geriau galės tarpti blaivybė,“ – taip 1911 m. rašė žymus lietuvių pedagogas ir rašytojas Matas Grigonis¹.

Seredžiaus seniūnijos jaunuomenė vikrumą, jėgą, lankstumą išbandydavo įvairių švenčių metu, savaitgalių šokių vakaruose, susitikę malūnuose ar susirinkę medžioklei, miško kirtimui. Jėgas išbandydavo ir rungtynėse tarp kaimų.

Vyrų tarpe populiarios buvo imtynės, kai, vienas kitą apglėbęs per pečius, stengdavosi priešininką pargriauti ant žemės. Lenkdavo rankas, varžydavosi, kas viena ranka daugiau kartų plūgą iškels, kas sunkesni grūdų (žvyro) maišą užsimes ar toliau nuneš. Pasakojama, kad vienas malūnininkas net šimtą aštuoniolika kilogramų sveriantį grūdų maišą į antrąjį grūdų sandėlio aukštą užnešė. Išbandydami vikrumą, du vyrai, sulipę į kubilus priešpriešais (arba stovėdami ant kėdžių), stengdavosi vienas kitą numušti. Mėg-

¹Grigonis M. *200 žaidimų*, Vilnius, 1988.

davo ir boksuotis, kumščius apsirišę maišais. Arba du vyrai, sustoję vienas į kitą nugaromis, užsinerdavo arklio kaklininkus ir stengdavosi vienas kitą nutraukti. Norėdami išbandyti kojų jėgą, vienas iš vyrų guldavo aukštieknikas, o kitas, prisėdęs gulinčiojo pėdas ir rankomis apglėbęs jo blauzdas, iš apačios stengdavosi gulintįjį pakelti, o šis privalėjo išlaikyti tiesią kūno padėtį. Kalviai ar šiaip stipresni vyrai ant rankos žasto vyniodavo grandinę ir, lenkdami ranką, stengdavosi ją nutraukti. O lankstumą išbandydavo taip: kambaryje, į grindjuostę įrėmus plaktuko kotą ir ranka laikantis jo galvos, reikėjo apsiskuti aplink, nugara neliečiant grindų ir nepaleidžiant bei nepakeliant plaktuko koto. Lažydavosi, kas sugebės pakelti stalą, dantimis įsikandęs jo kampa; ant peties užsikeltą rąstą nešdavo kuo toliau; išbandydami rankų jėgą, temdavo sukabintus pirštus. Medžiotojai, tiesia ranka paėmę už šautuvo vamzdžio galo, stengdavosi jį iškelti aukšty (ar šiaip prie lazdos pritvirtintą svorį). Stumdavo vienas kitą pečiais, kol priešininkas, netekęs pusiausvyros, nugriūdavo. Pasakojama apie greituoį Beniulį, kuris sugebėdavo pieva šuoliais bėgantį arklių pralenkti.

Mokyklose moksleiviams retai kada buvo kūno kultūros pamokos. Mokytojai dažniausiai rengdavo įvairias varžybas. Prie mokyklos būdavo skersinis ir berniukai varžydavosi, kas daugiau kartų prisitrauks ar persivers. Mėgdavo vaikai „*kiaulę į barščius*“ varyti, su kojūkais lenktyniauti, šokti į aukštį iš priekio ar šono per iš vytelių padarytą kliūtį. Lenktyniaudavo bėgdami mokytojo atmatuotą vieno kilometro nuotolį. Kadangi tuo metu kamuolių nebuvo, tai naudodavo iš minkštos gumos ar arklio ašutų susuktą kamuolį. Paprastai žaisdavo tokį žaidimą: viena prieš kitą sustodavo dvi komandos; vienas komandos narys kamuolį meta kuo toliau, o kitos komandos žaidėjai jį gaudo ir iš kamuolį pagautos vietos (ar ten, kur nukrito kamuolys) meta jį atgal. Taip rungtyniaujama, kuri komanda nustums priešininkus toliau. Žaisdavo ir dabar vaikų mėgstamą žaidimą „Lapė ir žąsys“. Mokiniai, sunėrę rankas už nugaros ir atsitūpę, lenktyniaudavo, kas greičiau nubėgs iki pažymėtos ribos².

Pagal pasaulyje visuotinai pripažintas ir oficialiai patvirtintas taisykles rungtyniauti Seredžiaus seniūnijoje pradėta tik apie 1951-uosius metus.

Seredžiaus mokyklos sporto tradicijos

1956–1962 m. Seredžiaus mokykloje dirbant kūno kultūros mokytojai Angelei Parkauskaitei (Stankūnienei), mokyklos moksleiviai iki 14 metų amžiaus laimi Vilkijos rajono slidinėjimo ir šaudymo varžybose prizines vietas. Žaidžiamas krepšinis. 1977 m. A. Stankūnienei suteikiamas Lietuvos nusipelnusios mokytojos vardas. Šiuo metu ji dirba Veliunos A. ir J. Juškų vidurinėje mokykloje.

Sportu Seredžiuje ypač susidomėta nuo 1964 m., kūno kultūros mokytoja pradėjus dirbti Aldonai Baltaduonytei (Virakienei). Seredžių rajono varžybose garsino gimnastai, krepšininkai, lengvaatlečiai. Entuziazmą sportuoti ir norą dalyvauti rajono varžybose ypač žadino prie mokyklos buvęs prieškarinio kareivinių stadionas, kuris buvo sutvarkytas ir gerai įrengtas. Jame buvo krepšinio, tinklinio, rankinio aikštelės bei šuolio į tolį, aukštį, rutulio stūmimo, ieties metimo sektorai ir bėgimo

²Duomenis pateikė Antanas Urbonavičius, gim. 1935 m. Burbiškių kaime, mokėsis Armeniškių mokykloje, gyv. Klausučiu k.

takai. Moksleiviai noriai prižiūrėjo stadioną. Į pavasario ir rudens sporto šventes sėdiškai sukviesdavo aplinkinių mokyklų moksleivius. 1960 m. Belvederio pienukystės technikumui daržinėje kūno kultūros dėstytojo Jono Jenkevičiaus iniciatyva buvo įrengta sporto salė, į kurią po pamokų, esant prastam orui, buvo įleidžiami treniruotis ir vidurinės mokyklos moksleiviai.

Seredžiaus mokykloje pradėjo sportuoti vėliau Lietuvoje pasiekę gražių pergalių šie jaunuoliai: irklotojas Vidmantas Galubauskas, rankininkas Valdas Kavaliauskas, stalo tenisininkas ir čiuožėjas Valentinas Markevičius bei iš Seredžiaus kilęs Lietuvos irklotojų aštuonvietės rinktinės daugiametis vairininkas Liudas Skatikas. Perspektyviais rankininkais buvo laikomi Urbikas, Norkus, Paulauskas, Kuršaitis.

Nuo 1962 iki 1971 m. mokykloje matematikos mokytoju dirbęs Kazimieras Pulmonas (šiuo metu jis dirba Lietuvos pedagogų profesinės raidos centre) moksleivius sudomino kraštotyros ir turizmo veikla. Tai buvo išskirtinė asmenybė, mokytojas, kokio laukia mokiniai. Jaunas, linksmas ir reiklus mokytojas su šia sporto šaka Seredžiaus mokyklą išgarsino ne tik Jurbarko rajone, bet ir visoje Lietuvoje. Jis su mokinių komanda pabuvojo Sankt Peterburge, Maskvoje, Baltarusijoje, Ukrainoje.

Seredžiaus mokyklos sportininkų laimėjimai nuo 1963 m.

1963 m.

1. Jurbarko rajono turistinės estafetės varžybos – II vieta.
2. Jurbarko rajono stalo teniso varžybos – III vieta.
3. Jurbarko rajono krepšinio varžybos – II vieta.
4. Jurbarko rajono lengvosios atletikos varžybos – II vieta.

1964 m.

1. Jurbarko rajono lengvosios atletikos varžybos – II vieta.
2. Jurbarko rajono stalo teniso varžybos – I vieta.

1965 m.

1. Jurbarko rajono moksleivių spartakiada – II vieta.
2. Jurbarko rajono gimnastikos varžybos – II vieta.
3. Jurbarko rajono rudens kroso varžybos – III vieta.
4. Jurbarko rajono lengvosios atletikos varžybos – III vieta.
5. Jurbarko rajono krepšinio varžybos – I vieta.
6. Jurbarko rajono turistų sąskrydžio „Taika ir draugystė“ varžybos – III vieta.

1966 m.

1. Jurbarko rajono turistų varžybos – I vieta.
2. Jurbarko rajono krepšinio varžybos – III vieta.
3. Jurbarko rajono orientacinio sporto varžybos – II vieta.
4. Jurbarko rajono gimnastikos varžybos – II vieta.
5. Jurbarko rajono slidinėjimo varžybos – III vieta.

1967 m.

1. Jurbarko rajono estafetė SSRS didvyrio Iljos Frolovo garbei – I vieta.
2. Jurbarko rajono turistų varžybos – I vieta.
3. Jurbarko rajono orientacinio sporto varžybos – I vieta.

1968 m.

1. Jurbarko rajono aviamodeliuotojų varžybos – I vieta.
2. Jurbarko rajono turistų sąskrydžio „Taika ir draugystė“ varžybos – I vieta.

1970 m.

1. Jurbarko rajono turistų sąskrydžio „Taika ir draugystė“ varžybos – I–III vietos.

1971 m.

1. Jurbarko rajono turistų sąskrydžio „Taika ir draugystė“ varžybos – I–III vietos.

1972 m.

1. Jurbarko rajono turistų sąskrydžio „Taika ir draugystė“ varžybos – I vieta.

1973 m.

1. Jurbarko rajono turistų sąskrydžio „Taika ir draugystė“ varžybos – I vieta.

1974 m.

Turistų sąskrydžio „Taika ir draugystė“ zoninės varžybos Klaipėdoje – I–II vietos.

1977 m.

Jurbarko rajono turistų varžybos – II–III vieta.

1978 m.

Jurbarko rajono sukarintos sportinės turistų varžybos – II vieta.

1979 m.

Turistų sąskrydžio „Taika ir draugystė“ zoninės varžybos Klaipėdoje – III vieta.

1981 m.

Turistų sąskrydžio „Taika ir draugystė“ zoninės varžybos Kėdaičiuose – III vieta.

1983 m.

Turistų sąskrydžio „Taika ir draugystė“ zoninės varžybos Raseičiuose – II vieta.

Aktyviai į sportinį gyvenimą buvo įsijungę „Nemuno“ kolūkio sportininkai, kuriems vadovavo Virginijus Sutranavičius. 1988 m. tarp 16 kolūkių komandų nemuniečiai bendroje įskaityje buvo septinti, 1989 m. – ketvirti. Sėkmingiausiai sekėsi šachmatininkams (Algiui Ražauskui, Jadvygai Ramonienei, Kazimierui Kėdžiui, Virginijui Sutranavičiui), kurie 1988 ir 1990 respublikos pirmenybėse iškovojo sidabro medalius, o 1991 m. užėmė pirmąją vietą. Neblogai sekėsi ir svarsčio kilnojimo, tinklinio, krepšinio varžybose.

Aktyviausi kolūkio sportininkai buvo: broliai Juozas ir Česlovas Dovidaičiai, Kazimieras Kėdžius, Virginijus Sutranavičius, Stasys Bartuševičius, Egidijus Cimermanas, Gražvydas Kumetis, Vytautas Mickevičius. Labai daug prie sportininkų laimėjimų prisidėjo kolūkio pirmininkas Juozas Gimbutas, kuris mielai išleisdavo darbuotojus į varžybas, suteikdavo transportą.

1987 m. įsteigta futbolo komanda „Dubysa“, kuri jau nuo kitų metų pradėjo dalyvauti varžybose. Futbolininkai sužaidė daug draugiškų rungtynių su Klausučiu,

Seredžiaus sportininkai futbolo varžybose 1984 m. Iš kairės: Arvydas Paškauskas, Egidijus Juška, Petras Baršauskas, Virginijus Sutranavičius. Iš J. Sutranavičienės albumo

Seredžiaus futbolininkai 1988 m. Iš J. Sutranavičienės albumo

Seredžiaus futbolo komanda 2002 m. Iš J. Sutranavičienės albumo

Vilkijos, Kriūkų jaunimo komandomis bei su svečiais, ilgesnį ar trumpesnį laiką dirbusiais Klausučių sodininkystės ūkyje.

Pastaraisiais metais Seredžiaus futbolininkai palaiko glaudžius ryšius su Raudonės miestelio sportininkais. Vyksta rungtynės dėl Seredžiaus bendruomenės namų administratorės Jadvygos Sutramavičienės įsteigtos taurės. Savo ruožtu Raudonės futbolininkai kviečiasi serediškius pas save į varžybas, kurios vyksta per Onines. Šiuo metu futbolo komandoje žaidžia: Saulius Jankauskas, Valdas Virbickas, Sigitas Zapolskis, Virginijus Sutranavičius, Arnas Labanauskas, Egidijus Cimermanas, Stasys Bartuševičius, Vladas Bartuševičius, Rimantas Kavaliauskas, Jonas Galinaitis, Daivaras Apanavičius, Vaidotas Arkušauskas, Tomas Sutkus, Saulius Sutkus, Tomantas Žukauskas, Vaidotas Zapolskis, Aivaras Zapolskis, Raimondas Čižikas, Darius Ditus, Jordanas Anglickas.

Moksleiviai ir miestelio bendruomenės jaunimas šiltu metų laiku lauko aikštelėse žaidžia futbolą, krepšinį. Net po keletą komandų dalyvauja Klausučiuose sporto klubo „Jaunuolynas“ organizuojamose Seredžiaus seniūnijos taurės varžybose. Yra keletas sporto salių, o pas Donatą Pikoraitį vaikinai renkasi kilnoti štangą. Populiarios tarp serediškių šeimų varžybos.

Klausučių sporto istorija

Klausučiuose aktyviau sportuoti pradėta nuo 1959 m., kai į vietos septynmetę mokyklą mokytojauti atvyko Algirdas Šeštakauskas. Su šio nuostabaus, tolerantiško, puikiai gebančio bendrauti su mokiniais ir gyvenvietės jaunimu pedagogu susijęs daugiau nei trisdešimt metų trukęs sporto klestėjimas Klausučiuose. Mokytojas 1965 m. neakivaizdiniu būdu baigė Vilniaus pedagoginio instituto lietuvių kalbos ir literatūros specialybę, o 1969 m. jis paskiriamas direktoriaus pavaduotoju mokymo reikalams. A. Šeštakauskas organizuoja daug įvairiausių varžybų ne tik moksleiviams, bet į sportinę veiklą įtraukia ir augančios gyvenvietės jaunimą. Kultivuojamas krepšinis, stalo tenisas, lengvoji atletika, šaškės, šachmatai, tinklinis. Moksleivių ir jaunimo komandos dalyvauja įvairiuose Jurbarko rajono varžybose (turnyruose, spartakiadose).

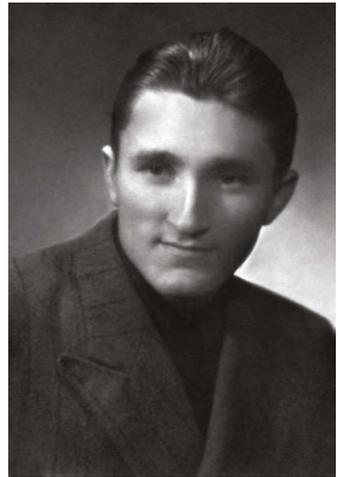
1967 m. pastčius naują mokyklos priestatą ir pradėjus veikti vienai iš didžiausių rajone sporto salių kaimo vietovėje, sportinis gyvenimas čia dar labiau pagyvėjo. Nepaprastai greitai augančioje Klausučių gyvenvietėje kuriasi naujos šeimos, didėja moksleivių skaičius mokykloje. Mičiurino sodininkystės ūkio direktoriaus Algirdo Sruogos supratingumo ir finansinės pagalbos dėka 1974 m. prie mokyklos įrengiamas nedidelis, bet labai reikalingas sporto stadionas su krepšinio aikštele. A. Šeštakausko iniciatyva mokykla įsigyja mažojo kalibro ir pneumatinius šautuvus. Prie gyvenvietės ant tvenkinio kranto įrengiama atvira lauko šaudykla. Nuo tada Klausučių jaunieji šauliai visose rajono šaulių organizuojamose varžybose tapdavo nugalėtojais, prizininkais.

1987 m. šalia mokyklos esančio keturių aukštų bendrabučio rūsyje įrengiama 20 metrų ilgio šaudykla. Moksleiviams ir gyvenvietės jaunimui atsirado galimybė ištisus metus treniruotis šaudykloje ir bet kuriuo metų laiku rungtyniauti. Tokio tipo uždarų šaudyklų Lietuvoje buvo net ne visuose miestuose.

Gera sportinė bazė suteikė galimybę gyvenvietės bendruomenės nariams aktyviai sportuoti laisvalaikiu. Toks gyvenimo būdas neleido gyvenvietėje plisti neigia-

miems socialiniams reiškiniams. Deja, Lietuvai atgavus nepriklausomybę, valdžios įsakymu iš mokyklų buvo paimti ginklai. Neliko jų ir Klausučiuose. Tad šaudymas mokykloje dabar nebekultivuojamas. Be to, 1991 m. mirus A. Šeštakauskui (palaidotas Veliuonos kapinėse), nebuvo kam spręsti šios problemos. Prasidėjus privatizacijai, bendrabutis su šaudykla atiteko žemės ūkio bendrovei „Arsoda“. Bendrovė greitai bankrutavo ir pastata paliko stovėti apleistas ir nenaudojamas.

1951 m. į Seredžių atvyko Jonas Jankevičius, baigęs Lietuvos kūno kultūros institutą. Jis pradėjo dirbti Belvederio pienininkystės technikume kūno kultūros ir darbo saugos dėstytoju. Prie buvusio Belvederio dvaro rūmų buvo įrengtos krepšinio, tinklinio aikštelės, šuoliaduobė, rutulio stūmimo sektorius. Pačiuose rūmuose pastatytas stalo teniso stalas (oranžerijoje). Prasidėjo aktyvus sportinis gyvenimas, kuris ir vėliau, J. Jankevičiui sukūrus šeimą, atimdavo jam visą laisvalaikį. Technikumo moksleiviai iki vėlumos sportuodavo, treniruodavosi aikštyne, bėgiodavo rūmų parko takeliais ir Nemuno skardžių krantais. Dėstytojas mėgo savo darbą ir buvo geras savo srities specialistas. Jis prisimenamas kaip draugiškas, lėto ir ramaus būdo, nekonfliktuojantis ir sugebantis bendrauti su moksleiviais pedagogas. Birutė ir Jonas Jankevičiai užaugino du sūnus ir dukrą. J. Jankevičius mėgo žvejybą ir savo sūnus išmokė Dubysoje rankomis gaudyti vėgėles. Kartą sūnus, paklaustas, kas jam buvo sunkiausia besimokant mokykloje, atsakė, kad tėvo kūno kultūros pamokos. Toks J. Jankevičiaus reiklumas savo artimiesiems ir auklėtiniams atnešė daug nuostabių sporto pergalių. Kadangi pats buvo kilęs nuo Pasvalio, tai mėgo ir mokėjo pasigaminti gero naminio alaus, kurio Mičiurino sodininkystės tarybinio ūkio direktorius A. Sruoga dažnai ir į Vilnių nuveždavo valdininkams pavaišinti. Taip kartais būdavo išsprendžiamos ir rūpimos sporto problemos. Vos pradėjęs dirbti, dėstytojas pradėjo moksleivius mokyti rankinio žaidimo paslapčių, aiškindamas, kad tai naujas, bet labai įdomus žaidimas. J. Jankevičius – šio žaidimo pradininkas Jurbarko rajone. Žiemos metu dažniausiai slidinėdavo, nes technikumai turėjo daug slidžių. Apie 1960 m. J. Jankevičiaus iniciatyva buvusiam dvaro klojime buvo pradėta rengti žaidimų sporto salė, kuri buvo baigta 1964 m. Joje buvo šalto vandens dušas, tualetai, vaikinų ir merginų rūbinės. 1951–1960 m. laikotarpiu Belvederio pienininkystės technikumui moksleiviai buvo stipriausi Lietuvos technikumų, spec. vidurinių mokyklų, maisto prekių pramonės darbuotojų profsąjungos, Vilkijos, Kauno ir Jurbarko rajonų spartakiadose. Jie būdavo prizininkai slidinėjimo, krepšinio, dviračių, lengvosios atletikos, tinklinio varžybose Kaune, Vilniuje, Jurbarko, Kapsuke (Marijampolėje), Vilkijoje. Jų laimėjimai garsino Seredžiaus miestelio ir Klausučių gyvenvietės vardą. Belvederio rūmai būdavo pilni didžiulio šurmulio, kai į varžybas atvykdavo kaimynai – Veliuonos, Vilkijos sportininkai. Ir technikumiečiai dažnai svečiuodavosi Vilkijoje ir Veliuonoje. Šios draugiškos rungtynės su artimiausiais kaimynais buvo lyg ir treniruotės prieš respublikines varžybas.

*Kūno kultūros
dėstytojas*

Jonas Jankevičius.

1952 m.

*Iš B. Jankevičienės
albumo*

1961 m. iškėlus pienininkystės technikumą į Kalvariją, Belvederyje įkuriamas žemės ūkio technikumai, bet 1969 m. jis iškeliamas į Smalininkus. Seredžiaus miestelis ištuštėja, nes apie 200 moksleivių butus nuomodavo pas Seredžiaus gyventojus. Seredžius praranda taip arti turėtą sporto salę, o Belvedrio rūmai, palikti be priežiūros, kasmet vis labiau griūva. J. Jankevičius persikelia dirbti kūno kultūros mokytoju į Klausučių aštuonmetę mokyklą. Ir Klausučių moksleiviai rankinio aikštelėje tuojau pradeda skinti išpūdingas pergales. Garsūs jie tampa ir visoje Lietuvoje. Štai keletas jų laimėjimų:

1980 m. Lietuvos „Olimpinių vilčių“ spartakiadoje tarp kaimo vietovės mokyklų jie iškovojo pirmąją vietą;

1982 m. Lietuvos moksleivių spartakiadoje tarp kaimo mokyklų iškovojo antrąją vietą;

1983 m. Lietuvos moksleivių spartakiadoje tarp kaimo mokyklų vėl iškovojo antrąją vietą.

1989 m. mirus J. Jankevičiui (palaidotas Seredžiaus kapinėse), Klausučių vidurinėje mokykloje 10 metų kūno kultūrą dėstė Vilniaus pedagoginio instituto auklėtinis Julius Razma. Mokytojas toliau tęsė savo pirmtako pradėtas rankinio žaidimo tradicijas.

Prie aktyvaus gyvenvietės sportinio gyvenimo daug prisidėjo ir Jonas Šimanskis. (1948 05 01 Motiškių k. – 1997 06 20. Palaidotas Seredžiaus kapinėse.) 1952 m. jo šeima buvo išvežta į Sibirą. Po Stalino mirties Šimanskiai grįžo į gimtinę. Jonas Šimanskis baigė Seredžiaus vidurinę mokyklą ir, tėvų prašomas, įstojo mokytis į LŽŪA. Po poros metų studijas čia metė ir įstojo į Vilniaus pedagoginio instituto Teisės fakultetą, kurį 1974 m. baigė, įgydamas teisininko kvalifikaciją. 1974–1976 m. dirbo Širvintų žemės ūkio valdyboje juridinės grupės vadovu, o nuo 1976 m. – Klausučiuose sporto metodininku ir juristu, vidurinės mokyklos karinio parengimo vadovu. Mokydamasis Vilniuje, susidomėjo sunkiaja atletika, aktyviai treniravosi ir dalyvavo varžybose. Dirbdamas ūkyje sporto metodininku, J. Šimanskis uždegė gyvenvietės ir aplinkinių kaimų jaunimą sportu. Klausučių įvairių sporto šakų komandos rungtyniauja ir laimi aukštas vietas Jurbarko rajono žemės ūkio darbuotojų spartakiadose, pirmenybėse, turnyruose.

1979 m. J. Šimanskis intensyviai pradėjo ieškoti patalpų sunkiosios atletikos treniruotėms. Pradžioje tai buvo rūšiai po gyvenamaisiais namais, o vėliau treniruotės vykdavo mokyklos sporto salėje. Jo pasiūlytai idėjai įrengti specializuotą sunkiosios atletikos sporto salę pritarė ir ūkio direktorius A. Sruoga, kuris visą laiką ne vien žodžiais rėmė ir palaikė sporto klestėjimą gyvenvietėje. Tuojau buvo pradėtas rekonstruoti prie vaisių saugyklos esantis sandėlis. Dirbti sunkiosios atletikos treneriu buvo pakviestas iš Šilutės rajono Vilkyškių vidurinės mokyklos kūno kultūros mokytojas, SSRS sporto meistras, Lietuvos sunkiosios atletikos rinktinės narys Rimantas Slavikas. 1980 m. rugpjūtį R. Slavikas su žmona Emilija ir sūnumis Egidijumi ir Mindaugu įsikuria Klausučiuose. Per trumpą laiką treneriui pavyko suburti 30 moksleivių grupę. Mokykloje buvo atidaryta vienintelė sunkiaatlečių klasė Lietuvoje. Į ją buvo kviečiami moksleiviai iš Jurbarko, Šilutės, Vilkaviškio rajonų. Buvo nupirktos štangos iš Rusijos, treniruoklis iš Čekijos, o vietos mechaninėse ir stalių dirbtuvėse pagaminta daug specialių įrengimų sunkiosios atletikos treniruotėms. Ūkio direktorius sunkiaatlečiams

išvykti į varžybas nemokamai duodavo autobuą. Jau 1981 m. Klausučių jaunųjų sunkiaatlečių pasirodymas pirmosiose varžybose visus nustebina ir iki 1990 m. veda į neviltį net didžiųjų Lietuvos miestų ir senas šios sporto šakos tradicijas turinčių rajonų trenerius, sportininkus ir aistruolius. Ne kiekvienas miestas, rajonas gali pasigirti tokiu kiekiu išugdytų sunkiosios atletikos sporto meistrų, kandidatų į sporto meistrus ir įvairių atskyrių sportininkų. Iš jų, aišku, išsiskyrė šie aukštos klasės sporto meistrai: Ovidijus Miliūnas, Kęstutis Norvilas, Valdas Berūkštis, Šarūnas Kudžma, Vaidas Arkušauskas.

Atskirai reikėtų pakalbėti ir apie šiuos sportininkus, kurie vėliau tapo kandidatais į sporto meistrus. Pateiksime jų pasiektus geresnius rezultatus.

Kęstutis Bauža (gim. 1964 03 12 Vilkyškių k., Šilutės r.), sunkiosios atletikos kandidatas į sporto meistrus (1982 m.). 1980–1982 m. mokėsi Klausučių vidurinėje mokykloje. 1982–1988 m. studijavo Lietuvos kūno kultūros institute ir įgijo kūno kultūros mokytojo specialybę. 1988–1990 m. dirbo Sėdžiaus vidurinėje mokykloje kūno kultūros mokytoju, o 1988–1992 m. – Klausučių Mičiurino sodininkystės tarybinio ūkio sporto metodininku. Nuo 1992 m. dirba Lietuvos krašto apsaugos Didžiojo kunigaikščio Kęstučio MPB štabo ir aprūpinimo kuopos vadu.

Geresni rezultatai:

1. Lietuvos SSD „Nemunas“ jaunimo pirmenybės 1982 m. Sv. kat. 75 kg. Rov. – 100 kg, st. – 125 kg, dv. – 225 kg. Užimta II vieta.
2. Lietuvos jaunimo pirmenybės 1982 m. Sv. kat. – 75 kg. Rov. – 107,5 kg, st. – 137,5 kg, dv. – 245 kg. Užimta I vieta.
3. 1985 m. Lietuvos atskirų veiksmų čempionatas. Sv. kat. – 82,5 kg. Rov. – 125 kg, st. – 155 kg, dv. – 280 kg. Užimta IV vieta.

Saulius Preimonas (1966 01 22 Mociškių k., Šilutės r.), sunkiosios atletikos kandidatas į sporto meistrus (1984 m.). 1981–1984 m. mokėsi Klausučių vidurinėje mokykloje. 1985–1986 m. mokėsi Šilutės profesinėje technikos mokykloje Nr. 12.

Geresni rezultatai:

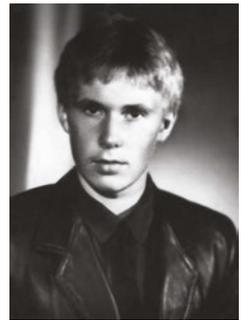
1. Lietuvos sporto mokyklų pirmenybės 1982 m. Sv. kat. – 67,5 kg. Rov. – 87,5 kg, st. – 110 kg, dv. – 197,5 kg. Užimta I vieta.
2. Lietuvos SSD „Nemunas“ jaunių pirmenybės 1984 m. Sv. kat. – 75 kg. Rov. – 1145 kg, st. – 137,5 kg, dv. – 252,5 kg. Užimta I vieta.
3. Lietuvos jaunių pirmenybės 1984 m. Sv. kat. – 75 kg. Rov. – 112,5 kg, st. – 145 kg, dv. – 257,5 kg. Užimta I vieta.

*Sunkiaatletis
Rimantas Slavikas.*

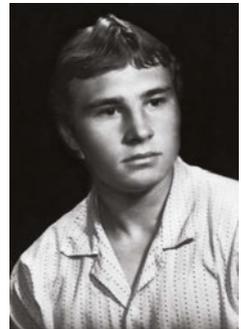
1977 m.

Iš R. Slaviko albumo

*Sunkiaatletis Kęstutis
Bauža 1981 m.*

Iš R. Slaviko albumo

*Sunkiaatletis Saulius
Preimonas 1983 m.*

Iš R. Slaviko albumo

Nikolajus Šemaliūnas (1966 Klausučių k., Jurbarko r.), sunkiosios atletikos kandidatas į sporto meistrus (1984 m.). 1973–1984 m. mokėsi Klausučių vidurinėje mokykloje. 1984–1986 m. mokėsi Kauno PTM Nr. 32.

Geresni rezultatai:

1. SSRS SSD „Urožajus“ jaunimo pirmenybės 1984 m. Sv. kat. – 82,5 kg. Rov. – 130 kg, st. – 165 kg, dv. – 295 kg. Užimta II vieta.
2. Lietuvos jaunių pirmenybės 1984 m. Sv. kat. – 82,5 kg. Rov. – 130 kg, st. – 157,5 kg, dv. – 287,5 kg. Užimta II vieta.
3. Lietuvos ketvirtųjų žaidynių finalinės varžybos 1984 m. Sv. kat. – 82,5 kg. Rov. – 130 kg, st. – 157,5 kg, dv. 287,5 kg. Užimta III vieta.
4. SSRS moksleivių spartakiada 1984 m. Taškente. Sv. kat. – 82,5 kg. Rov. – 125 kg, st. – 160 kg, dv. – 285 kg. Užimta VIII vieta.

1984 m. pagerino Lietuvos jaunių rovimą rekordą – 136 kg. 1985 m. apdovanotas Lietuvos sporto komiteto I laipsnio diplomu už aukščiausią pasiekimą sunkiosios atletikos jaunių varžybose.

Edminas Miliūnas (1962 03 25 Klausučių k., Jurbarko r.), sunkiosios atletikos kandidatas į sporto meistrus (1982 m.). 1969–1980 m. mokėsi Klausučių vidurinėje mokykloje. 1980–1986 m. studijavo VGTU ir įgijo autoinžinieriaus mechaniko specialybę.

Geresni rezultatai:

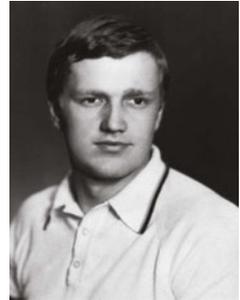
1. 1981 m. Lietuvos VJSM finalinės varžybos. Sv. kat. – 100 kg. Rov. – 127,5 kg, st. – 167,5 kg, dv. – 295 kg. Užimta II vieta.

Vėliau, iki sportinės karjeros pabaigos, daug metų buvo iškovojęs prizines vietas Lietuvos pirmenybėse sunkaus svorio kategorijoje.

Kastytis Lukoševičius (1970 Klausučių k., Jurbarko r.), sunkiosios atletikos kandidatas į sporto meistrus (1988 m.). 1977–1989 m. mokėsi Klausučių vidurinėje mokykloje. 1989 m. pradėjo mokytis Jurbarko r. Smalininkų ž. ū. technikume, bet buvo pašauktas tarnybai į sovietų armiją.

Geresni rezultatai:

1. Lietuvos sunkiosios atletikos taurės pirmenybės 1985 m. Sv. kat. – 48 kg. Rov. – 50 kg, st. – 65 kg, dv. – 15 kg. Užimta I vieta.
2. Lietuvos VJSM jaunių pirmenybės 1986 m. Sv. kat. – 48 kg. Rov. – 50 kg, st. – 65 kg, dv. – 115 kg. Užimta I vieta.
3. Pabaltijo taurės varžybos 1986 m. (atstovavo Lietuvos rinkinei). Sv. kat. – 52 kg. Rov. – 60 kg, st. – 82 kg, dv. – 142 kg. Užimta I vieta.
4. Lietuvos I jaunių žaidynės 1986 m. Sv. kat. – 52 kg. Rov. – 65 kg, st. – 82,5 kg, dv. – 147,5 kg. Užimta I vieta.
5. Tarptautinės varžybos Lietuva–Minskas (Baltarusija) 1987 m. Sv. kat. – 52 kg. Rov. – 70 kg, st. – 80 kg, dv. – 150 kg. Užimta I vieta.

*Sunkiaatletis Edminas Miliūnas 1980 m.
Iš R. Slaviko albumo*

*Sunkiaatletis Kastytis Lukoševičius 1988 m.
Iš R. Slaviko albumo*

6. Lietuvos V jaunimo žaidynės 1987 m. Sv. kat. – 52 kg. Rov. – 70 kg, st. – 90 kg, dv. – 160 kg. Užimta I vieta.
7. Tarptautinės varžybos Vengrija–Lenkija–Lietuva (Vengija, 1987 m.). Sv. kat. – 52 kg. Rov. – 75 kg, st. – 87,5 kg, dv. – 162,5 kg.
8. Lietuvos II jaunių žaidynės 1988 m. Sv. kat. – 52 kg. Rov. – 72,5 kg, st. – 92,5kg, dv. – 165 kg. Užimta I vieta.

Ramūnas Geštautas (1971 05 30 Seredžiaus mstl., Jurbarko r.), sunkiosios atletikos kandidatas į sporto meistrus (1988 m.). 1984–1989 m. mokėsi Klausučių vidurinėje mokykloje. 1990 m. baigė SDAALR vairotojų kursus Marijampolėje.

Geresni rezultatai:

1. Lietuvos XXX moksleivių spartakiada 1985 m. Sv. kat. – 67,5 kg. Rov. – 77,5 kg, st. – 95 kg, dv. 172,5 kg. Užimta I vieta.
2. Lietuvos jaunių pirmenybės 1986 m. Sv. kat. – 67,5 kg. Rov. – 90 kg, st. – 110 kg, dv. – 200 kg. Užimta I vieta. Pagerino Lietuvos jaunių rovimio rekordą – 90,5 kg.
3. Lietuvos II jaunių žaidynės 1988 m. Sv. kat. – 67,5 kg. Rov. – 107,5 kg, st. – 137,5 kg, dv. – 245 kg. Užimta I vieta.

Sunkiaatletis Ramūnas Geštautas 1988 m. Iš R. Slaviko albumo

Aukštų rezultatų komandinėse ir individualiose varžybose pasiekė ir Ramūnas Tautkevičius, Ričardas Dapkus, Alvydas Steponavičius, Žilvinas Steponavičius, Edmundas Simanauskas, Algis Jucius, Audrius Orentas, Audrius Paulauskas, Aidas Pavalkis (šiuo metu dirbantis geografijos mokytoju Klausučių Stasio Santvaro pagrindinėje mokykloje), Egidijus Slavikas (dirbantis kūno kultūros mokytoju Bartininkų J. Basanavičiaus vid. m-loje), Mindaugas Slavikas, Mindaugas Mockaitis.

Gerų rezultatų buvo pasiekta sunkiosios atletikos treneriui R. Slavikui bendradarbiaujant su LKKA motorikos tyrimo laboratorijos vadovu biologijos mokslų daktaru profesoriumi Albertu Skurvydu (nuo 2002 m. – LKKA rektorius). Tai leido tikrinti sportininkų fizinį pajėgumą ir koreguoti treniruočių procesą, kad būtų pasiektas aukštas rezultatas. Be to, buvo taikoma tuo metu pažangi vaizdo įrašymo ir įrašo analizės technologija. Treneris buvo nupirkęs vaizdo įrašymo kamerą, vaizdo grotuvą, televizorių, kurie, lyginant su šiandieniniais, buvo gremėzdiški ir sunkūs. Tai buvo vienintelis respublikoje sporto mokyklų skyrius, galėjęs sau leisti tokią prabangą ir į varžybas vežtis šią įrangą. O išgytas elektros stimulatorius buvo naudojamas pagal medicinos mokslų daktaro profesoriaus Valerijaus Jasiūno rekomendacijas.

Laikraštis „Sportas“ tuo metu rašė:

„Per respublikos jaunių ir jaunimo sunkiosios atletikos pirmenybes Panevėžyje kiekvieną Jurbarko rajono Klausučių vidurinės mokyklos atletų bandymą fiksavo videomagnetofonas. Grįžę į namus, trenerio R. Slaviko auklėtiniai analizuos savo bandymus, klausysis komentary: kas padaryta blogai, kas – gerai. Į magnetinę juostą įrašytas ir abituriento O. Milašiūno (sv. – 90 kg) džiaugsmas: jis, išroves 136 kg, pasiekė respublikos jaunių rekordą. Athlo treneris džiaugės ir jo sėk-

me, ir dėmesiu, kuri sunkiajai atletikai, sportui apskritai skiria Mičiurino sodininkystės ūkio (jo teritorijoje yra Klausučių vidurinė mokykla) vadovai“³.

R. Slavikas ir alytiškis A. Andriušaitis 1984 m. Klausučiuose ruošė Lietuvos sunkiosios atletikos moksleivių rinktinę SSRS moksleivių spartakiadai Taškente (Uzbekija). Rinktinėje iš dešimties sportininkų buvo trys iš Klausučių (K. Lukoševičius, N. Šemaliūnas, O. Milūnas). Rinktinė užėmė aštuntąją vietą iš septyniolikos dalyvavusių rinktinių. Tai aukščiausia iškovota vieta per visą Lietuvos sunkiosios atletikos federacijos gyvavimo laikotarpį.

1990 m. buvo uždaryta Olimpino rezervu sunkiosios atletikos vaikų ir jaunimo sporto mokykla Vilniuje ir jos skyrius Klausučiuose. 1991 m. Lietuvai atgavus nepriklausomybę ir pradėjus žemės ūkio reformą, Klausučių kolūkis suskyla į mažas žemės ūkio bendroves. Vaisių saugyklos kartu su sunkiosios atletikos sale atitenka žemės ūkio bendrovei „Arsoda“, kuri sunkiosios atletikos salę uždarė ir paprašė išsivežti visą sporto inventorių ir įrangą. Šito buvo tikėtasi, todėl jau anksčiau buvo nutarta rekonstruoti Klausučių vidurinės mokyklos uždarytą plaukimo baseiną į sunkiosios atletikos sporto salę. 1982 m. pastatytu baseinu puikavosi visi tuometiniai sovietų valdžios vadovai, bet jame taip ir nebuvo sumontuoti nei vandens valymo, nei filtravimo, nei šildymo įrengimų, todėl jis veikė tik vieną savaitę ir maudynės vyko tik vieną dieną. Prasidėjus energetinei krizei, galvoti apie šio baseino eksploataciją buvo nerealu. Tad 1991 m. plaukimo baseinas ir buvo paverstas sunkiosios atletikos sale, nes tai padaryti nebuvo ypatingai sunku ir sudėtinga – tereikėjo maudymosi vonią uždengti medinėmis grindimis.

1990 m. uždaromas mokyklos bendrabutis ir nutraukiamas sportuojančių moksleivių maitinimas. Moksleiviai iš kitų mokyklų užbaigia mokslo metus ir išvyksta namo. Sunkiosios atletikos federacijai sumažinamas valstybinis finansavimas. Sugriūna buvusi varžybų sistema, uždaromi sporto mokyklų skyriai. Daug trenerių dėl mažo atlyginimo išeina iš darbo.

Sunkiosios atletikos treneris R. Slavikas keičia darbo profilį pereidamas dirbti kūno kultūros mokytoju į Klausučių vidurinę mokyklą. Dirbdamas mokytoju, R. Slavikas ir toliau treniruoja stipriausius berniukus, kadangi buvo išsaugoti įrengimai ir įrengta sunkiosios atletikos salė. Paskutiniai sunkiaatlečiai, baigę Klausučių vidurinę mokyklą, buvo Egidijus ir Mindaugas Slavikai, kurie, studijuodami LKKA, yra iškovoję Lietuvos aukštųjų mokyklų čempionų vardus.

R. Slaviko, kaip profesionalaus trenerio, darbas su keletu berniukų netenka prasmės. Į šios sporto šakos treniruotes pakviečiamos mergaitės. 1996 m. Kaune per Lietuvos aukštųjų mokyklų pirmenybes pirmą kartą Lietuvos sunkiosios atletikos istorijoje ant pakyls pasirodė mergaitės. „Lietuvos sportas“ tuo metu rašė:

„Pirmą kartą Kaune pamatėme kilnojančią štangą ir... merginas. Tiesa, jos dalyvavo svečių teisėmis. Tai moksleivės iš Klausučių – 12-metė

Asta Kurtinaitytė (krepšininko R. Kurtinaičio giminitė) ir 15-metė Lina Saltonaitė. Jos treniruojuosi pas trenerį R. Slaviką, kurio

³Paskočinas. Ką užfiksavo vaizdo kamera, *Sportas*, 1986, birž. 20.

*du sūnūs – Mindaugas, vienuoliktos klasės mokinys, ir LKKA studentas Egidijus – dalyvavo ir šiose varžybose*⁴.

1997 m. Klausučių mokyklos sunkiaatlečiai dalyvavo Lietuvos aukštųjų mokyklų studentų sunkiosios atletikos čempionate. Šiuose čempionatuose klausučių mokiniai dalyvauja jau ne pirmą kartą. Tai jau tampa lyg ir tradicija. Šiame čempionate startavo keturios mergaitės: Asta Kurtinaitytė, Malvina Juozaitytė, Rita Račkaitytė ir Aistė Kazlauskaitė.

Pradėjus švietimo reformą, Klausučių vidurinė mokykla buvo reorganizuota į pagrindinę (dešimtmetę). Nelikus mokykloje 11–12 klasių moksleivių, sunkiąją atletiką, kaip sporto šaką, vystyti tapo netikslinga, nes rezultatai čia pasiekiami tik vyresniųjų klasių mokinių. Mokykloje pradėtas aktyviau kultivuoti krepšinis, ir Klausučių krepšinininkai kas metai kovoja dėl Jurbarko rajono moksleivių aukščiausių vietų.

Išskirtinę vietą Klausučių sportiniame gyvenime užima stalo tenisas. Nuo 1973 m. Klausučiuose gyvena žymus tarpukario ir pokario metų stalo tenisininkas Alfonsas Minkus. Atvykęs kunigauti į Seredžių ir pradėjęs dėstyti tikybą Klausučių vidurinėje mokykloje kunigas Gintaras Jankauskas, susižavėjo stalo teniso žaidimu. Jo partneriai – moksleiviai ir stalo teniso veteranas A. Minkus. Pertraukų metu norintieji rungtis su kunigu rikiuodavosi net į eilutę, nes, be garbės žaisti su kunigu, pergalės atveju kunigo kišenėje visada atsirasdavo nemenkas saldus prizas.

Klausučių stalo tenisininkai yra vieni

Klausučių mokyklos sportininkai – „Sportiškiausios mokyklos“ respublikinio konkurso dalyviai Lietuvos Seimo rūmuose po apdovanojimo. Pirmoji eilėje (iš kairės): Kūno kultūros ir sporto departamento direktorius Vytautas Nėnius, Jurga Savickaitė, Jovita Valiokaitė, Rita Stanevičiūtė, Lina Ūkaitė, Vita Švėgždaitė, Klausučių S. Santvaro mokyklos direktorius Michailas Astašenkovas, kūno kultūros mokytojas Rimantas Slavikas. Antroje eilėje (iš kairės) Aleksandras Markšaitis, Romualdas Dabašinskas, Marius Stanaitis, Audrius Baltutis, Povilas Danilevičius 2002 m. Iš R. Slaviko albumo

⁴*Kauno tiesa*, 1997, bal. 16.

Palydos į Sidnėjaus olimpinės žaidynes 2002 m. Iš kairės: A. Šakickas, B. Šakickienė (olimpietė), trenerė T. Nekrošaitė, V. Galubauskas ir R. Ramanauskaitė (olimpietė). Iš V. Galubausko albumo

iš geriausių rajone. Mokykloje vyksta lengvosios atletikos, kvadrato, svarsčių kilnojimo, stalo teniso, krepšinio varžybos bei įvairios sporto šventės.

R. Slaviko iniciatyva 1997 m. įkuriamas sporto klubas „Jaunuolynas“, kuris suaktyvino gyvenvietės, seniūnijos jaunimo sportinį gyvenimą. Kas metai vyksta krepšinio varžybos Seredžiaus seniūnijos taurei laimėti bei stalo teniso turnyras, kuris suburia daugiausia dalyvių rajone.

1999 m. sporto klubo „Jaunuolynas“ iniciatyva mokykloje lankėsi Lietuvos kūno kultūros ir sporto departamento direktorius Rimas Kurtinaitis. Svečias buvo dosnus ir skyrė lėšų sporto salių remontui.

Klausučių mokyklos moksleivių sportinių pergalių puokštė gausi ir įvairi. Moksleivių pastangos ir mokytojo darbas buvo įvertintas respublikos mastu – 2002 m. „Sportiškiausios mokyklos“ konkurse tarp pagrindinių mokyklų Klausučių mokyklai buvo pripažinta dešimtoji vieta. Atsiimti apdovanojimų ir piniginių prizų sporto aktyvas, mokyklos direktorius M. Astašenkovas ir kūno kultūros mokytojas R. Slavikas buvo pakviesti į Seimo rūmus.

Santrumpos

Dv. – dvikovė

Rov. – rovimas

SDAALR – sporto draugija armijai, aviacijai ir laivynui remti

SSD – savanoriška sporto draugija

St. – stūmimas

Sv. kat. – svorio kategorija

VJSM – vaikų, jaunimo sporto mokykla

Informacijos

Palemono kalno pavadinimas XVIII a. antrosios pusės – XIX a. pradžios dokumentuose

Vida Girininkienė

*Didingas Seredžiaus
piliakalnis – Palemono
kalnas. 1996 m.*

A. Budvyčio nuotr.

Iki šiol istorinėje literatūroje buvo rašoma, jog Seredžiaus piliakalnis Palemono kalnu pradėtas vadinti XIX a. pirmojoje pusėje. Tai buvo siejama su istoriko Teodoro Narbuto veikaluose išspausdintais pasakojimais apie tai, jog Romos kunigaikštis Palemonas buvo palaidotas Seredžiaus piliakalnyje ir todėl jo vardu pavadintas kalnas. Tačiau niekada nebuvo tirta, kada oficialiuose dokumentuose piliakalnis pradėtas vadinti kalnu. Pradėjus maketuoti knygą, buvo rasti dokumentai, kurie, nors ir dalinai, gali atsakyti į ką tik iškeltą klausimą. Taigi pirmą kartą Palemono kalnas minimas 1779 m. Seredžiaus bažnyčios inventoriuje. Ten, dėstant apie klebonijos žemės ribas, nurodoma „Na placu pod górą Palemonsą mieszka Jan Popplowski czewá“. (Sklype Palemono kalno papėdėje gyvena batsiuovys Jonas Poplovskis.) Šis inventorius yra surašytas 1779 m. gegužės 30 d. ir antspauduotas¹. Pasirašė Žemaičių vyskupijos vizitatorius Martynas Straševičius.

Seredžiaus šv. Jono Krikštytojo bažnyčios inventoriuose Seredžiaus piliakalnis Palemono kalnu nuolat vadinamas nuo 1830 m.²

Nauja yra tai, jog jau XIX a. pradžioje (ar anksčiau) miestelyje prie Nemuno galėjo būti Palemono gatvė. Nenuilstantis archyvų tyrinėtojas meno istorikas Povilas Spurgevičius Lietuvos valstybės istorijos archyve rado senojo Seredžiaus 1814 m. inventorių. Miestelyje tuo metu buvo dvi gatvės: Veliuonos ir Palemono. Abi gat-

¹*Lietuvių literatūros ir meno archyvas (toliau – LLMA), f. 139, ap. 1, b. 404, l. 7.*

²*Ten pat, l. 33, 37, 41.*

vės rodė kryptis: viena į Veliuoną, kita – į piliakalnį. Šis inventorius skelbiamas šioje knygoje (žr. P. Spurgevičiaus str. „Seredžiaus dvaras ir miestelis“).

Šie mūsų kuklūs atradimai liudija tik tai, jog turėtume atidžiau išsiskaityti į Lietuvos metraščio legendinę dalį.

Seredžiaus lobis

Dalia Grimalauskaitė, Linas Kvizikevičius

1982 m. Seredžiuje buvo aptiktas XVII a. pradžios monetų lobis. Paskleistą lobį dirvoje tarp Nemuno ir kelio Kaunas–Jurbarkas rado Saulius Jucaitis. Tuomet radėjęs ir vietiniai gyventojai surinko 2095 monetas. 1994 m. archeologas G. Aleliūnas lobia radimvietėje, ištyręs 100 m² dydžio plotą, surinko 454 monetas. 1995 m. lobia radimvietėje papildomai ištyrus 90 m² dydžio plotą rastos dar 138 monetas. Iš viso šiuo metu žinomos 2687 monetas. Lobis paslėptas 1627 metais. Atskiros lobia dalys skelbtos mokslinėje ir mokslinėje informacinėje spaudoje¹. Šiuo metu dalis lobia saugoma privačiose kolekcijose ir Lietuvos nacionalinio muziejaus Numizmatikos skyriuje. Didžiausią lobia dalį sudarė lenkiškos ir lietuviškos monetas: Jono Alberto, Žygimanto Senojo, Žygimanto Augusto, Stepono Batoro, Žygimanto Vazos denarai, dvidenariai, tridenariai, šilingai, pusgrašiai, grašiai, pusantrakai, trečiokai. Dalį lobia sudėties sudarė kaimyninių ir tolimesnių miestų ir valstybių monetas: Barbi 1614 m. grašis; Brabanto 1/4 patagono; Dancigo šilingai, grašiai, ortai; Danijos 1606–1618 m. 8 skilingai ir markės; Hamelno 1619 m. grašis; Hojos 1619 m. grašiai; Holšteino-Šauenburgo-Pinebergo 1619 m. grašis; Ispanijos 1620 m. realas; Julicho-Klėvės-Bergo 1606 m. grašis; Prūsijos 1592–1627 m. šilingai, grašiai, pusantrakai, ortai; Korvėjos 1619 m. grašis; Kuršo-Žemgalos 1579 m. šilingas; Olandijos 1600 m. riksdalderis; Overiselio 1620 m. riksdalderis; Rygos 1586–1627 m. šilingai, pusanthro šilingo, pusantrakai; Rusijos kapeikos; Tešeno 1611 m. 3 heleriai, Vakarų Frizijos 1622 m. riksdalderis; Vengrijos 1552–1571 m. denarai; Vokiečių Ordino šilingas bei Lenkijos Žygimanto III Vazos pusantroko ir trečiokų klastotės.

¹Ivanauskas E. *Lietuvos pinigų lobiai paslėpti 1390–1865 m.*, Vilnius, 1995, p. 90–93; Aleliūnas G., Kvizikevičius L. Seredžiaus lobia radimvietės tyrinėjimai, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1994 ir 1995 metais*, Vilnius, 1996, p. 356–359.

ATGIMIMAS. DABARTIS

Trispalvės virš Pieštės–Seredžiaus piliakalnio – Lietuvos atgimimo ir Nepriklausomybės šaukliai

Romas Batūra

Lietuvos atgimimo sąjūdžio pradžioje, po kelionės Nerimi ir didelio mitingo Nemuno ir Neries santakoje, ekologinio protesto žygis tęsėsi¹.

1988 m. rugpjūčio 3 d. ryte iš Kauno Nemunu pasroviui išplaukė du keleiviniai motorlaiviai, pilni Lietuvos jaunimo, studentijos, etnografinių ansamblių dalyvių, o laivų priekyje po ilgos okupacinės priešpaudos išpūdingai plazdeno Trispalvės. Jos plaukiančiųjų širdis pripildė džiaugsmo ir pasididžiavimo, kad vėl virš Nemuno plazda Lietuvai laisvę skelbiančios vėliavos, kurias, nustebinti tokio netikėto reginio, šen bei ten pakrantėje stovintys žmonės sveikino rankų mojavimais.

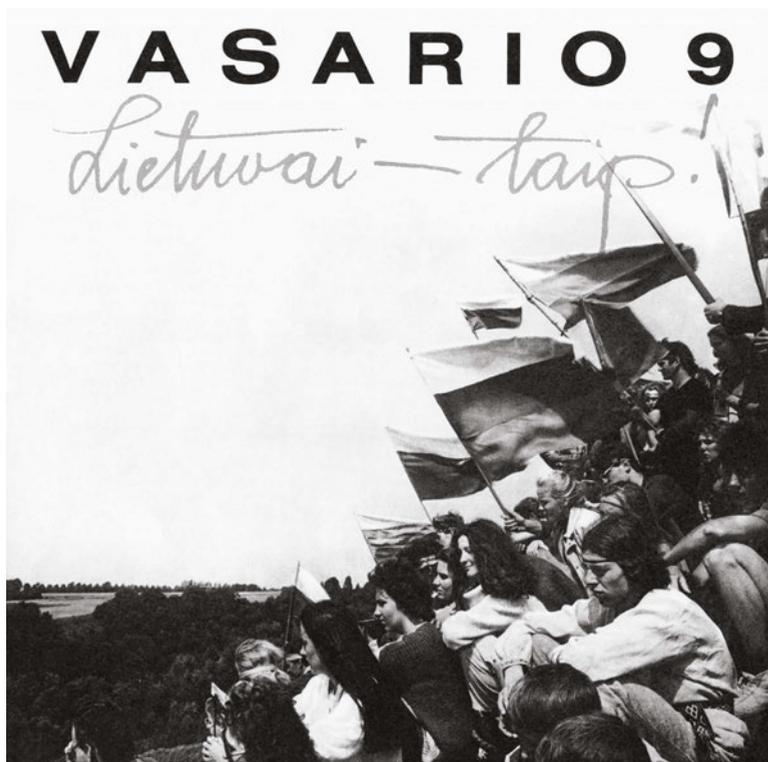
Motorlaiviai su Trispalvėmis skrodė Nemuno vandenį, o ta pačia kryptimi iš Kauno plentų važiuo didelė automašinių vilkstinė. Visi susitiko Nemuno ir Dubysos santakoje, prie senosios Pieštės–Seredžiaus piliakalnio. Tai buvo pirmas tos dienos ekologinio protesto žygio atkarpos nuo Kauno iki Rambynų sustojimas.

Ir laivais atplaukė, ir automašininis atvažiuo žmonės su vėliavomis per Nemuno lanką ėjo prie kalno ir kopė į piliakalnį. Viršuje, piliakalnio pylimo vidiniame šlaite suėjo ištisa minia, o Trispalvės plaikstė stiprus vakarų vėjas. Šių eilučių autoriui – šios atkarpos žygio istoriniam vadovui – teko garbė ant piliakalnio susirinkusiesiems priminti protėvių žygius, senovės Pieštės gynėjų kovas, žadinančias ryžtą ir dabar toliau žengti Lietuvos laisvės keliu.

---

¹Ekologinis protesto žygis, organizuotas Kauno paminklosaugos klubo „Atgaja“ (pirm. Saulius Gričius), prasidėjo Zubiškių kaime Neries kairiajame krante (68 km nuo upės žiočių) ir baigėsi Klaipėdoje. Per 3 pirmąsias dienas žygio dalyviai, plaukdami Nerimi ir tirdami jos užterštumą, pasiekė Kauną, kur Nemuno ir Neries santakoje 1988 m. rugpjūčio 2 d. įvyko didelis mitingas. Po to buvo sustota Seredžiuje, Veliuonoje, Jurbarke, Rambyne ir galiausiai Klaipėdoje. Iš viso buvo surengta 11 mitingų, atlikta daug tyrimų, akivaizdžiai paliudijusių, jog Neries ir Nemuno vandenys labai užteršti, nustatyta nemaža kitų aplaidumo faktų, kurie taip pat patvirtino, kaip barbariškai niokojama gamta, stokojama ekologinės kultūros. Buvo parašytas ir perduotas laiškas Respublikos Vyriausybei, reikalaujant skubiai spręsti gamtos regeneracijos problemą, statyti Vilniaus, Kauno vandens valymo įrenginius, o spauda apie visa tai informavo visuomenę. Štai kelios to meto publikacijos: Taraila R. Mes – Nemuno krašto vaikai, *Vakarinės naujienos*, 1988, rugpj. 1; Taraila R. Neries ir Nemuno santakoje, *ten pat*, rugpj. 3; Taraila R. Nuo Zubiškių iki Klaipėdos, *ten pat*, rugpj. 8; Jokūbaitis S., Juršė B. Išlikti Nemunui – mūsų vilčiai ir paguodai, *Kauno tiesa*, 1988, rugpj. 4; Juočerytė D. Ir Nemuną, ir Lietuvą vieną teturime, *Kalba Vilnius*, 1988, rugpj. 5; Džavachišvilis Z., Kačanauskas Ž. Negyvos žuvis Neryje, *Komjunistinio tiesa*, 1988, rugpj. 2; Ko nematė Kauno mūrai, *ten pat*, 1988, rugpj. 4; Nuo Kauno iki Rambynų. Nuo Rambynų iki Rusnės, *ten pat*, 1988, rugpj. 6; Aidai ir santakos, *Kauno aidas*, 1988, rugpj. 8; Bruzgelevičius K. Koks Neryje vanduo? *Tiesa*, 1988, rugpj. 4; Ir žodžiais, ir darbais, *ten pat*, rugpj. 13.

Oficialioji spauda apie tautinį ir valstybinį atgimimą tada plačiau dar vengė kalbėti, todėl ir nemini faktų, kuriuos patyrė to žygio dalyviai. Tad keletą jų trumpai čia ir pateikiame.

Lietuvos Sąjūdžio
Kauno Tarybos
išleistas plakatas-
kvietimas.

1991 m. vasaris

Kiek vėliau šio mūsų susitikimo Pieštės piliakalnyje nuotrauka su trispalvėmis (fotografas E. Butkevičius) tapo reikšmingu simboliu, mobilizuojant visuomenę ir atremiant priešišką Lietuvos Nepriklausomybei jėgų spaudimą. Ji dar kartą patvirtino pasauliui, kad 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo aktas yra visos lietuvių tautos piliečių valia. Tą valią ryškiai simbolizavo ir plazdančių Trispalvių Pieštės piliakalnyje plakatas su užrašu „*Vasario 9 Lietuvai – taip!*“ (dail. M. Jasilionytė), kvietęs visus į 1991 m. vasario 9 d. Lietuvos plebiscitą. Mažojo plakato-kvietimo (išleisto Lietuvos Sąjūdžio Kauno Tarybos 600 000 tiražu) kitoje pusėje buvo Vytauto Landsbergio žodžiai:

„Mieli Lietuvos žmonės!

Tai jūsų pasirinkimo diena – šiandien, kaip ir nekart anksčiau, Lietuvos likimas ir ateitis yra Jūsų ir Jūsų vaikų rankose.

Jūs galite pasisakyti už nepriklausomą demokratinę Lietuvos valstybę, kurioje visiems piliečiams bus garantuotos vienodos teisės. Bet jeigu vengsite išreikšti savo valią arba nerasite tam laiko, kiti aiškins, neva Jūs norite svetimos ir nedemokratinės valdžios – sovietinės diktatūros.

Būtinai dalyvaukite ir pasisakykite už demokratinę nepriklausomą Lietuvą!“

Plebiscite-apklausoje Lietuvos žmonės ryžtingai apsisprendė: „*Taip*“ tarė 2 028 330, arba 90,47% dalyvavusių apklausoje; „*Ne*“ – 147 039, arba 6,56% dalyvavusių apklausoje. Tai buvo Lietuvos piliečių atsakas į SSRS ginkluotą ir politinę prievartą

1991 m. sausio 13-ąją bei vėliau, į ultimatumus, grasinimus, reikalavimus atsisakyti nepriklausomybės.

Po šio Lietuvos plebiscito su simbolinėmis Trispalvėmis virš Pieštės, Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba – Atkuriamasis Seimas vasario 11 d. priėmė deklaraciją „Dėl Lietuvos Respublikos lygiateisio dalyvavimo pasaulio valstybių bendrijoje“, o vasario 12 d. naktį jau buvo gauta telegrama iš Reikjaviko, kad Islandija pripažino Lietuvos nepriklausomybę². Lietuvą aplanko JAV kongreso delegacija³. Demokratinio pasaulio remiama, Lietuva vadavosi iš sovietų sprespaudos ir toliau žengė Nepriklausomybės keliu.

Atgimimo pradžioje Laisvės simbolio – Trispalvės – kelias į viešumą prasidėjo Vilniuje, kai 1988 m. birželio 14 d., minint Lietuvos gyventojų masinių trėmimų sukaktį, Gedimino aikštėje ji iškilo buvusio partizano Leono Laurinsko rankose. Tuojau ji Gedimino aikštėje jau drąsiau suplevėsavu birželio 24 d. Sąjūdžio mitinge (30 tūkst. žmonių). Liepos 1 d. Baltijos respublikų studentų dainų ir šokių šventėje „Gaudeamus“ Vilniaus Kalnų parke jaunimo rankose jau plazdėjo Lietuvos, Latvijos ir Estijos tautinės vėliavos, kurias bandę atimti milicininkai buvo sutramdyti publikos, o liepos 9 d. pirmajame Sąjūdžio mitinge Vilniaus Vingio parke (per 100 tūkst. žmonių) virš estrados oficialiai jau buvo iškabinta Trispalvė. Klaipėdoje Trispalvė suplevėsavu liepos 10 d. Jūros šventėje, Alytuje – liepos 14-ąją, Anykščiuose – 15-ąją⁴... Pagaliau ekologinio protesto žygio metu jos masiškai skleidėsi virš Neries ir Nemuno slėnių, virš istorinių Pieštės ir kitų panemunės piliakalnių.

Atgimimo link. Pirmieji Lietuvos nepriklausomybės metai

Margarita Baršauskienė

Michailui Gorbačioviui pradėjus „perestroiką“ visoje Sovietų Sąjungoje, Lietuvoje pakvipo laisvės vėjai. Žmonės tapo drąsesni ir atviresni. Nors apylinkėse vyko toks pat kaip ir anksčiau deputatų darbas, tačiau, anot tuometinio apylinkės tarybos pirmininko Zigmo Zakaro (tarybos pirmininku jis dirbo nuo 1987 m. liepos mėn.), „bent tarpusavyje nebijojome savo svajonių išsakyti“. Gyvenome tolokai nuo sostinės Vilniaus, todėl apie tai, kaip ir ką ten kalba inteligentai, kokių veiksmų jie imasi, sužinodavome tikrai iš atvykusių iš ten pažįstamų ar giminių.

Artėjo 1988 metų Vasario 16-oji. Sumerimę Jurbarko rajono komunistų partijos komiteto darbuotojai sukvietė ūkių, organizacijų sekretorius. Rajono komiteto instruktorius Vilhelmas Jakelaitis skaitė paskaitą apie tai, kodėl Vasario 16-ąją nereikia vadinti Lietuvos Nepriklausomybės diena. Paskaita buvo gana neįtikinama, tačiau nurodymai aiškūs: organizuoti vietose budėjimą ir stebėti, kad nebūtų iškelta Trispalvė. Seredžiuije į šį nurodymą rimtai nebuvo pažiūrėta, budėjimo niekas neorganizavo. Ir vėliava buvo iškelta: Armeniškiose virš vandentiekio bokšto ją iškėlė Pranas Maširka.

²Lietuvos aidas, 1991, vas. 13.

³Ten pat, 1991, vas. 14.

⁴Batūra R. Lietuvos Sąjūdis ir valstybės atkūrimas, Vilnius, 1998, p. 7–10.

Seredžių pasiekė Žaliųjų (taip tada save vadino gamtosaugininkai) idėjos. 1988 m. kovo 22 d. Seredžiaus apylinkės deputatų tarybos sesijoje dalyvavo Jurbarko melioracijos eksploatavimo valdybos vyresnysis inžinierius A. Petraitis, besidomintis gamtosaugos klausimais. Sesijoje buvo nutarta įsteigti sąvartynus Armeniškiuose ir Seredžiuje, daugiau dėmesio skirti gamtos apsaugai.

1988-ųjų birželio pradžioje „Literatūroje ir mene“ buvo išspausdintas Leono Gudaičio straipsnis „Mes iš sušaudytų dainų krašto“, sukėlęs didelį serediškių susidomėjimą. Laikraštis ėjo iš rankų į rankas. Straipsnis buvo aptarinėjamas darbovietėse, šeimose. Ir štai žinia – birželio trečiąją susikuria Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis. Vilniuje, Katedros aikštėje, įvyksta didžiuliai mitingai, kuriuose pirmą kartą viešai suplazda Trispalvė. Drąsias kalbas sakė į Maskvą išvykstantys delegatai, kurias transliavo Lietuvos radijas, rodė televizija. Visa Lietuva, taip pat ir serediškiai, klausė ir žiūrėjo. Ir ne vienas gailėjosi, kad tądien buvo ne Vilniaus Katedros aikštėje.

Delegatams grįžus iš Maskvos, vėl susirinko žmonės. Sveikino grįžusius, o studentai surengė eitynes Lenino prospektu. Jie nešė Lietuvos trispalvę, tuo metu dar draudžiamą. Liepos 11 dieną Maskvos konferencijos delegatas rašytojas Vytautas Martinkus lankėsi Jurbarke.

Visi ir visur tada minėjo Justiną Marcinkevičių, Sigitą Gedą, Vytautą Landsbergį, Zigimą Vaišvilą, Arvydą Juozaitį, Romualdą Ozolą, Egidijų Bičkauską, Kazimierą Prunskienę, Kazimierą Uoką ir kitus Sąjūdžio steigėjus ir aktyvius dalyvius. Man, šių eilučių autorei, 1988 m. vasarą teko Juodkrantėje atostogauti vienuose poilsio namuose su Romualdu Ozolu. Tai buvo beveik neįtikėtina: matyti jį, tokį žymų, taip arti, girdėti kalbant apie laisvę Lietuvai, apie būsimus susirinkimus, mitingus. Bet atostogauti ilgai jam neteko – tuojau grįžo į Vilnių ruošti rugpjūčio mitingui.

Šis mitingas įvyko rugpjūčio 23 d. Vingio parke. Tai buvo pats didžiausias Sąjūdžio mitingas, į kurį suplaukė keli šimtai tūkstančių žmonių iš visos Lietuvos. Dalyvavau jame ir aš. Eidami į parko estradą, nusipirkome trispalves vėliavėles, ženkliukus su Gedimino stulpais. Akimis neaprepiama žmonių jūra atsivėrė parko aikštėje. Rodos, susirinko ne tiktai visas Vilnius, bet ir visa Lietuva. Džiaugėmės, radę vietelę atsistoti. Estrada nuo minios buvo atitverta virvių užtvara, šalia kurios stovėjo milicininkai. Ir štai pasirodė jie, sąjūdininkai, o kartu ir Lietuvos tuometinė valdžia. Kalbėjo Vytautas Landsbergis, Romualdas Ozolas, Algirdas Brazauskas, Justinas Marcinkevičius. Tokie netikėti ir iki tol viešai netarti žodžiai sklido iš jų lūpų: aneksija, okupacija, Molotovo-Ribentropo paktas... Visi galingai skandavome: „Lietuva bus laisva!“, „Lietuva! Lietuva!..“ Ilgai šią tautos sueigą aptarinėjome tarpusavyje, dalijomės mintimis namuose, darbe, pasakojome patirtus išpūdžius.

Rugsėjo 3 d. vyko Lietuvos žaliųjų organizuota akcija „Apkabinkime Baltijos jūrą“. Serediškė mokytoja Roma Masaitytė atsimena:

„Nerami ir įdomi buvo toji vasara. Atgimimą Lietuvoje ypač žadino aktyvi Žaliųjų veikla. Keliamos Nemuno, Baltijos jūros švaros problemos, kalbama apie Kauno vandenių valymo įrenginių statybą. Per Seredžių vienas po kito traukia Žaliųjų būriai, ant piliakalnio vyksta mitingai. Paskelbta akcija „Apkabinkime Baltijos jūrą“. Saulius Gričius kviečia visus vykti prie jūros ir simboliškai apkabinti Baltiją.

Išsiruošiau ir aš su seserimi Aldute. Šilutėje prie mūsų prisideda sesuo Laima su draugais. Palangą pasiekėme per pietus. Paplūdimyje gausybė žmonių: kol vieni sustoję gieda giesmes, kiti valo paplūdimį. Prisidedame prie pastarųjų. Žalieji sako kalbas, groja muzika. Apkabiname Baltiją. Tai kulminacinis renginio momentas. Pamažu pajūris tuštėja. Atskiri žmonių būreliai dar diskutuoja, kai kur girdėti dainos...

Grįždami kalbamės, kad malonu bus grįžti į švarų paplūdimį. Ši akcija mus suvienijo ir įkvėpė naujiems darbams“.

Serediškiai nuolat sekė Lietuvos Sąjūdžio veiklą. Kai kurie „Nemuno“ kolūkio specialistai, dar nesusikūrus Seredžiaus Sąjūdžio grupei, manė, jog reikia remti vilniškius pertvarkos organizatorius. Kadangi dauguma „Nemuno“ kolūkio (kaip ir kitų ūkių) specialistų buvo partijos nariai, jie nusprendė dalį partinio mokesčio siųsti sąjūdininkams į Vilnių. Taip užsimezgė ryšys su Lietuvos Sąjūdžio nariais Kazimieru Motieka ir Vaidotu Antanaičiu (Seredžiuje gyveno jų giminės).

1988 m. rudenį Seredžiuje oficialiai susikūrė Sąjūdžio grupė. Pirmasis susirinkimas įvyko Seredžiaus vidurinėje mokykloje rugsėjo 15 d. Iniciatyvos ėmėsi Algis Pečiukaitis, Povilas Kulikauskas, Petras Baršauskas, Margarita Baršauskienė, Algis Ražauskas, Julija Pečiukaitienė, Kazimieras Patašius, Algis Kervelis, Juozas Šauklys. Grupės pirmininku išrinktas Algis Pečiukaitis, tuo metu dirbęs „Nemuno“ kolūkio sandėlininku.

Rugsėjo pabaigoje (apie 23 d.) Jurbarkė įvyko Sąjūdžio rajono steigiamasis susirinkimas. Jame dalyvavo ir serediškių. Salė buvo sausakimša. Susirinkimą vedė Albina Danisevičiūtė. Atvyko Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio nariai Arvydas Juozaitis ir Kazimieras Uoka. Į sceną buvo iškviestas tuometinis LKP Jurbarko rajono sekretorius Jonas Balsas. Susirinkimas tęsėsi 5 valandas. Į Sąjūdžio rajono tarybą buvo išrinkti: Albina Danisevičiūtė, Stasys Makūnas, L. Genys, Ona Puišienė.

Spalio 7-oji. Lietuvos Vyriausybės nutarimu ant Gedimino bokšto iškelta Lietuvos trispalvė (pakeista vietoje buvusios sovietinės vėliavos). Apylinkės pirmininkas Zigmas Zakaras, pasitaręs su

Tuoju prie Seredžiaus apylinkės valdybos pastato suplevėsuos Trispalvė. Kalba apylinkės pirmininkas Zigmas Zakaras. 1988 m. spalio 7 d. P. Baršausko nuotr. SMM

deputatų tarybos pirmininku P. Baršausku, nutarė sukviesti serediškius prie apylinkės pastato 16 val. Prieš numatytą valandą jau būriavosi nemažai žmonių. Lygiai 16 valandą gatvėje prie apylinkės prasidėjo iškilmingas vėliavos pakėtimas. Apylinkės pirmininkas Z. Zakaras perskaitė Vyriausybės nutarimą, kalbėjo deputatė Gertrūda Ambraziūnienė. Sovietinę vėliavą nukabino ir Trispalvę iškėlė Petras Baršauskas. Iškėlus Nepriklausomos Lietuvos vėliavą, žmonės sugiedojo tautos giesmę, dainavo „Kur bėga Šešupė“, „Lietuva brangi“, „Oi neverk, motušėle“ ir kt. patriotines dainas. Kadangi buvo susirinkę tiesiog gatvėje, pravažiuojančios mašinos sustodavo ir vairuotojai prisijungdavo prie dainuojančiųjų. Skirstėsi visi nusiteikę pakiliai, spindintys viltimi.

1989 m. Vasario 16-oji buvo pirmą kartą laisvai minima pokario Lietuvoje. Į Seredžiaus kultūros namus žmonės netilpo – susirinko per 200 gyventojų. Visi giedojo Lietuvos himną, dainavo liaudies dainas, mokiniai deklamavo posmus apie Lietuvą. Koncertą paruošė kultūros namų direktorė Jadvyga Sutranavičienė ir meno vadovė Aldona Balsienė.

Tuoju po šios šventės, vasario 26-ąją, Seredžiaus saviveiklininkai išvyko į Jurbarkę vykusią tautinę šventę. Tai buvo pirmoji tokia išvyka.

Balandžio 22 d. kultūros namuose buvo surengtas didelis serediškių suaugusiųjų ir moksleivių koncertas „Tegul meilė Lietuvos dega mūsų širdyse“.

Seredžiaus apylinkės deputatai. Pirmoje eilėje (iš kairės): Irena Žiškevičienė, Albina Šimkuvienė, Virginija Butautienė, Eugenija Pavalkienė, Irena Saltonienė, Vilhelmina Bandzienė, Elovyra Sutkuvienė, Gertrūda Ambraziūnienė, Janina Gudzevičienė, Vytautas Lekešys, Zigmas Zakaras, Leonardas Greičius, Juozas Kringelis, Stasys Balsys; antroje eilėje (iš kairės): Petras Baršauskas, Jonas Strelčiūnas, Alfredas Jankūnas, Kazys Šapauskas, Michailas Astašenkovas. 1989 m. SMM

Birželio 14-oji. Pirmą kartą minima ši diena kaip Gedulo ir Vilties diena.

Tuo pat po jos, birželio 24-ąją, didžiausių Seredžiuje atlaidų metu – Joninių dieną, buvo pašventintas naujai sutvarkytas Šv. Jono šaltinėlis ir šalia kelio Seredžius–Padubysys stovinti Šv. Jono koplytėlė. Ir šaltinėlis, ir koplytėlė restauruota serediškės Antaninos Iliuvienės rūpesčiu*. Koplytėlės ir koplytstulpio prie šaltinėlio nišose – klausutiškio Zigmo Toliušio išdrožtos medžio skulptūros. Tų pat metų rudenį vietoj buvusio senojo kryžiaus pastatytas naujas prie kelio į Padubysį kryžkelės, o kitas Armeniškių kaime. Šių kryžių autorius – ariogališkis liaudies meistras Juozas Grabauskas. Padubysio kryžiaus statybos iniciatoriai ir svarbiausieji darbų organizatoriai buvo Povilas Kulikauskas ir Algis Pečiukaitis. Senasis Padubysio kryžius buvo jau sutresęs, žemė nuolaidi, todėl apie jį nuolat telkšodavo balos. P. Kulikausko ir A. Pečiukaičio iniciatyva imta tvarkyti gruntą. „Nemuno“ kolūkio traktorininkai vežė žemes, aukštino pylimą. Nelengva buvo nuvežti ažuolinius rąstus meistriui J. Grabauskui į Ariogalą. Vieną ažuolą paėmė iš kolūkio dirbtuvių, kitą iš savo miško davė P. Kulikauskas. Pinigus kryžiui pastatyti aukojo 141 žmogus. Pavardės surašytos ant lapo, kuris įdėtas į butelį ir įkastas į žemę po betonine plokšte. Senąjį kryžių sudegino.

Vasarą imta rūpintis Seredžiaus bažnyčios remontu. Reikėjo keisti grindis. Klebonas A. Jurgutis kreipėsi į apylinkės pirmininką Z. Zakarą. Lietuvoje mediena buvo labai brangi, todėl nuspręsta vykti į Latviją, kur Liepojoje gyveno klebono giminės, galinčios padėti. Klausučių mikroautobusu į Liepoją vyko A. Jurgutis, Z. Zakaras ir P. Baršauskas. Dėl grindinių len-

*Seredžiaus parapijos
kunigas Antanas
Jurgutis šventina
atstatytą kryžių prie
Padubysio kryžkelės.
1989 m.
P. Baršausko nuotr.
SMM*

*Plačiau apie tai žr. G. Jankausko str. „Mūsų Antanina“.

*Serediškiei Baltijos
kelyje. 1989 m.
rugpjūčio 23 d.
SMM*

tų susitarė, tačiau nespėjo laiku nuvežti pinigų ir lentų negavo. Buvo nuspręsta prašyti medienos iš apylinkės ūkių. Dalį pinigų medienai paaukojo parapijiečiai. Lentų davė „Armenos“ ir „Nemuno“ kolūkiai. Klausučių ūkis parėmė pinigais. Grindims sudėti klebonas samdė darbininkus. Jiems vadovavo B. Daugėla.

1989 m. buvo renkami deputatai į Aukščiausiąją Tarybą. Mūsų kraštui atstovavo Vaidotas Antanaitis ir Juozas Bastys. Seredžiaus Sąjūdžio grupės nariai pritarė V. Antanaičio kandidatūrai. Jis ir laimėjo rinkimus.

1989 m. rugpjūčio 23 d. visa Lietuva surengė „Baltijos kelio“ akciją. Važiavo visi, kas tik galėjo. Iš Seredžiaus vyko apie 30 lengvųjų mašinų ir pilnas Nemuno kolūkio autobusas. *„Važiavome lėtai, nes kelyje mašinų buvo labai daug – galėjo bet kuriuo metu įvykti avarija. Daug kur susidarė mašinų „kamščiai“, tekdavo stovėti po 20–30 minučių. Deja, taip ir nepasiekėme nurodytos Baltijos kelio atkarpos, todėl numatytą valandą išlipome iš mašinų, sustojome pakelėje, uždegėme žvakeles ir giedojome Lietuvos himną, dainavome dainas apie Tėvynę Lietuvą“*, – prisimena „Baltijos kelio“ akcijos dalyvė Birutė Anaitienė.

1989 m. rudenį Vilniuje vyko Lietuvos mokytojų sąjūdžio suvažiavimas. Seredžius į jį pasiuntė savo delegatą – mokyklos direktorių Petrą Baršauską.

1989 m. lapkričio 1 d. (Vėlinių išvakarėse) senosiose Seredžiaus kapinėse vyko mirusiųjų minėjimo iškilmės. Pirmą kartą po daugelio okupacijos metų lapkričio 1-oji buvo įvardinta tikruoju pavadinimu – Visų šventųjų diena. Į kapines atėjo klebonas A. Jurgutis. Jis šventino kapus, skaitė maldas. Visi serediškiai ir atvykusieji pagerbti savo mirusiųjų giedojo, degino žvakeles. Ši diena pirmą kartą buvo paskelbta nedarbo diena, todėl žmonių buvo labai daug.

1989 m. gruodžio mėnesį įvykęs Lietuvos komunistų partijos XX suvažiavimas įkūrė savarankišką Lietuvos komunistų partiją. Iš Seredžiaus į šį suvažiavimą vyko J. Gimbutas ir P. Baršauskas. P. Baršauskas prisimena:

„Suvažiavimas vyko Operos ir baletų teatre. Žmonių buvo labai daug. Visi susijaudinę, pakilios nuotaikos. Per pertraukas kalbasi sustoję būreliais. Prisimename Kazimierą Prunskienę. Ji teatro fojė aiškino

situaciją, pasakojo apie Sąjūdžio veiklą. Daugybė žmonių jos klausėsi ir stengėsi įsiminti kiekvieną žodį. Iš kažkur atėjo žinia, kad tuometiniam partijos pirmajam sekretoriui A. Brazauskui skambino M. Gorbačiovas. Prašė pagalvoti, ką lietuviai darą, kaip gyvenasi atsiskyre. Ši žinia apskriejo visą didžiąją teatro salę. Tačiau suvažiavimo darbas tęsėsi. Buvo priimtos programinės nuostatos, išrinkti vadovai. Namų grįžome nusiteikę pakiliai, bet ir sunerimę. Kas dabar bus? Kuo viskas baigsis?”

Įsimintini serediškiams 1990-ieji metai. Vasario 16-ąją Seredžiaus bažnyčioje buvo pašventinta Trispalvė. Po šv. Mišių, kurias aukėjo klebonas A. Jurgutis, serediškių ir svečių eisena patraukė piliakalnio link. Priekyje tautiniais drabužiais vilkinčios moterys garbingai nešė Lietuvos vėliavą. Prie piliakalnio visi sustojo. Ant aukščiausios piliakalnio aikštelės buvo įtvirtinta betono plokštė, į kurią įmūrytas stiebas vėliavai. Vėliava pa-

Ant Palemono kalno (piliakalnio) suplevėsavo Trispalvė. 1990 m. vasario 16 d. A. Šimkevičiaus nuotr. SMM

Mitingas Palemono kalno papėdėje. 1990 m. vasario 16 d. A. Šimkevičiaus nuotr. SMM

keliama, giedamas Lietuvos himnas. Trispalvei suplevėsavus vėjyje, visi nulipo į papėdę, kur buvo paruošti mikrofonai. Eiles apie Tėvynę deklamavo vidurinės mokyklos mokiniai, kalbėjo Seredžiaus Sąjūdžio pirmininkas Algis Pečiukaitis, iš Vilniaus atvykę svečiai – Lietuvos Sąjūdžio narys Kazimieras Motieka, Lietuvos televizijos redaktorius kalbininkas Albinas Masaitis (ir šios knygos kalbos redaktorius), poetas Mykolas Karčiauskas. Savo eiles skaitė klausytiškis Algis Jakelaitis.

Po kurio laiko vėliava buvo nuleista ir nunešta į bažnyčią, kur ir dabar te-belaikoma. Nuspręsta ją kelti tik ypatingomis progomis ir valstybinių bei tautinių švenčių dienomis.

Lietuvos radijas ir televizija informuodavo žmones apie naujus mitingus, skelbiančius laisvos Lietuvos idėją. Ir štai – kovo vienuoliktoji. Priimamas Aukščiausiosios Tarybos posėdžio nutarimas, kuriuo Lietuva skelbiama laisva ir nepriklausoma valstybe. Prigludę prie radijo ir televizijos aparatų žmonės visur klausėsi šio posėdžio eigos. Kartu ir nerimo – kas bus toliau? Kaip į tai reaguos Sovietų Sąjunga?

1990 m. pavasarį pirmą kartą pokario Lietuvoje vyko tikrai nepriklausomi rinkimai į rajono ir vietos tarybas. Anksčiau kandidatai būdavo iš anksto numatyti, belikdavo rinkėjams tik sumesti lapelius, o balsų skaičiavimo komisijai suskaičiuoti taip, kad balsavimo procentas nebūtų mažesnis kaip 99%. Šie rinkimai buvo kitokie. Kandidatus kėlė rinkėjai viešuose susirinkimuose. Buvo ir konkurencija – siūlė ne po vieną, o po keletą kandidatų. Seredžiuje į rajono tarybos deputatus buvo siūlomi 3 kandidatai: energetikas Algirdas Žilinskis, apylinkės pirmininkas Zigmas Zakaras ir veterinarijos gydytojas, aktyvus Seredžiaus sąjūdžio grupės dalyvis Kazimieras Jankevičius. Pirmajame rinkimų ture mažiausiai balsų surinko A. Žilinskis. Antrajame ture nugalėjo apylinkės pirmininkas Z. Zakaras. Jis ir tapo Jurbarko rajono tarybos deputatu. Padubysio rinkiminėje apygardoje buvo iškelti du kandidatai: sandėlininkas Algis Pečiukaitis ir fermos vedėja Aldona Dockeyčienė. Daugiau balsų surinko A. Pečiukaitis. Motiškių rinkiminėje apygardoje dėl rajono tarybos deputato vietos varžėsi „Nemuno“ kolūkio pirmininkas Juozas Gimbutas ir Seredžiaus vidurinės mokyklos direktorius Petras Baršauskas. Išrinktas buvo P. Baršauskas.

Taigi nuo Seredžiaus krašto į Jurbarko rajono Tarybą buvo išrinkti Z. Zakaras, A. Pečiukaitis ir P. Baršauskas.

Vyko rinkimai ir į vietos tarybas. Čia taip pat buvo savotiška konkurencija. Kandidatai organizavo žmonių susirinkimus, kuriuose pasakojo apie save, aptarė programas, kurias vykdys, jei bus išrinkti. Seredžiaus apylinkėje buvo išrinkti 9 deputatai, po kurio laiko – dar keturi. Apylinkės deputatais tapo: Kazys Augustinavičius – Klausučių ūkio skyriaus valdytojo pavaduotojas, Petras Baršauskas – Seredžiaus vidurinės mokyklos direktorius, Juozas Gimbutas – „Nemuno“ kolūkio pirmininkas, Juozas Guzevičius – Klausučių ūkio inžinierius, Vida Jankauskienė – Klausučių felčerinio punkto vedėja, Antanas Kazlauskas – Klausučių ūkio inžinierius santechnikas, Povilas Kulikauskas – „Nemuno“ kolūkio zootechnikas, Algirdas Kurkėnas – Klausučių ūkio traktorininkas, Stasė Leskauskienė – „Armenos“ kolūkio traktorininkė, Kristina Maširienė – „Armenos“ kolūkio buhalterė, Algimantas Pečiukaitis – Lietuvos AT deputatės L. Andrikenės padėjėjas, Jonas Strelčiūnas – „Armenos“ kolūkio pirmininkas, Jadvyga Sutranavičienė – Seredžiaus kultūros namų direktorė. 1990 m. balandžio 5 d. įvyko pirmoji naujai išrinktų deputatų sesija, kurioje buvo pasiskirstyta pareigomis.

Lietuvai vėl tapus nepriklausoma valstybe pasikeitė apylinkių vykdomosios valdžios statusas. Deputatai rinko tarybos pirmininką. Juo buvo išrinktas P. Baršauskas, viršaičiu – buvęs apylinkės pirmininkas Z. Zakaras, viršaičio pavaduotoja inžinierė Vilhelmina Bandzienė, iki tol dirbusi apylinkės sekretore.

Apylinkės deputatų taryba rengė sesijas kas mėnesį. Jose aptardavo aktualius tuo laikotarpiu klausimus. Buvo pakeisti kai kurių Seredžiaus gatvių pavadinimai: V. Kapsuko gatvė pavadinta Piliakalnio gatve, Jono Marcinkevičiaus – Prano Virako, Komjaunimo – Jono Marcinkevičiaus. Taryba organizavo gražiausiai tvarkomos sodybos konkursą (jis būdavo ir anksčiau). Kelerius metus iš eilės gražiausia buvo pripažinta pieštveniškių Anelės ir Prano Šimanskių sodyba. Pažymėtos buvo ir žvėrupiškės Antaninos Guiskienės, klausutiškių Aldonos ir Algirdo Kuprionių ir kitos sodybos.

1990-ųjų metų vasara serediškiams, kaip ir visos Lietuvos žmonėms, buvo labai sunki. Pavasarį prasidėjo Sovietų Sąjungos blokada. Lietuvą norėta palaužti ekonomiškai. Ypač buvo didelis degalų stygius. P. Baršauskas prisimena:

„Atvažiuodavo iš Raseinių į Belvederį mašina su degalais. Įpildavo 20 litrų ir įrašydavo šį kiekį į mašinos technikinį pasą. Taigi benzinas vos ne už auksą brangesnis buvo. Vėliau, biržely, jau galima buvo kai kuriose benzino kolonėlėse nusipirkti vadinamojo „komercinio“ benzino, kurio litras kainavo vieną rublį („nekomercinis“ kainavo 50 kap.)“.

Dėl kuro trūkumo keliuose sumažėjo transporto. Alvyra Ditkuvienė prisimena, kad tuo metu ji lankė vairuotojų kursus Vilkijoje. Norint, kad instruktorius pamokytų vairuoti, tekdavo vežtis savo benzina. Savo benzino reikėjo ir laikant vairuotojų egzaminus.

Žiemos pradžioje (gruodžio 8–9 d.) vykusiame Lietuvos komunistų partijos suvažiavime partija pakeitė savo pavadinimą. Ji pasivadino Lietuvos demokratine darbo partija (LDDP). Seredžiaus kraštui jame atstovavo J. Gimbutas ir P. Baršauskas.

1990 m. rugpjūčio 23 d. ant visų Lietuvos piliakalnių degė laužai. Didžiulis laužas buvo uždegtas ir ant Palemono kalno. A. Šimkevičiaus nuotr. SMM

Tačiau daugelis naujosios partijos narių, iš jų ir P. Baršauskas, po kurio laiko visiškai išstojo iš partijos.

1991-ųjų metų sausis. Kaip ir visos Lietuvos žmonėms, serediškiams jis buvo neramus. Visa Lietuva nemigo sausio 13-osios naktį. P. Baršauskas prisimena:

„Bręstant sausio 13-osios įvykiams, apylinkės pastate (dar senajame) organizavome budėjimą. Taip buvo nurodyta iš Jurbarko. Budėjome dviese su tuometiniu viršaičiu Zigmū Zakaru. Pagal grafiką tą sausio 13-osios naktį turėjo budėti Z. Zakaras. Aš namuose iki 24 valandos žiūrėjau televizorių, paskui atsiguliau. Apie 3 val. nakties paskambino kolega Egidijus Juška ir paklausė, ar mačiau, kaip rusai užėmė televiziją. Skubiai įsijungiau televizorių, bet aparatas jau nieko nerodė. Po kelių minučių įsijungė Kaunas, Sitkūnų televizijos stotis. Nepamenu, koks žurnalistas kreipėsi į Lietuvos žmones ir kvietė saugoti Sitkūnų TV centrą. Paskui prabilo angliškai, kreipdamasis į pasaulio žmones ir kviesdamas juos apginti Lietuvą. Ryte paskambino iš Jurbarko, prašydamas užtvirti kelią prie tilto, kad rusų kariuomenė negalėtų prasiveržti Jurbarko link“.

Sausio 14 d. rytą buvo nuspręsta vykti į Vilnių. Autobusą davė „Nemuno“ kolūkis. Skubiai buvo sudarytas vykstančiųjų sąrašas. Į Vilnių vyko: I. Vaižgėlienė, P. Kulikauskas, A. Daukantienė, F. Armonavičienė, P. Baršauskas, R. Masaitytė, E. Juška, S. Vainorius, A. Kervelis, G. Lenortavičius, J. Jocevičius, Morkeliūnas, B. Butienė ir kt. R. Masaitytė prisimena:

„Į Vilnių įvažiuojame jau sutemus. Iš karto prie Aukščiausiosios Tarybos. Nors barikadas ir laužus matėme per televizorių, viskas atrode kitaip. Prie AT būriavosi žmonės, kalbėjosi, kai kur girdėjosi giesmės. Prie atneštų stendų, stulpų buvo daug piešinių, sovietinių dokumentų“.

Atvykusius serediškius Vilniuje pasitiko A. Pečiukaitis, tuo metu buvęs Aukščiausiosios Tarybos pastato viduje. Jis sakė, kad nuspręsta rusams lengvai nepasiduoti. Aplinkiniuose namuose esą įsitvirtinę gynėjai ir, jei reikės, jie apšaudysią puolančiuosius. Labiausiai bijota, kad nenusileistų sovietų desantas ant AT pastato stogo.

Prieš vidurnaktį serediškiai nuvyko prie Sporto rūmų, kur buvo pašarvotos sausio 13-osios nakties aukos. Kaip prisimena P. Baršauskas, *„eilė buvo milžiniška, apie 1,5 km. Stojome į jos galą. Stovėjome paeiliui, kad nepavargtume. Vyresnės moterys nuėjo pailsėti į autobusą“.* Netoli Sporto rūmų laukiantieji gavo karštos arbatos ir, kaip sakė R. Masaitytė, *„stebino žmonių draugiškumas ir pasiaukojimas“.*

Apie 5 val. ryto serediškiai pateko į rūmus. *„Įeiname į rūmus. Štai kruvinosios nakties aukos. Stengiamės išžiūrėti į jų veidus, kad ilgam išlaikytume atmintyje...“*, – atsimena R. Masaitytė.

„Vėl nuvykome prie Aukščiausiosios Tarybos rūmų. Buvo neramu. Supratome, kad tą dieną sovietai jau nepuls. Nutarėme vykti namo. Važiuoti per miesto centrą buvo pavojinga, todėl nusprendėme grįžti pro Viršuliškes. Pakeleje, prie Spaudos rūmų, matėme dengtus

kareiviškus automobilius. Tačiau mūsų niekas nestabdė. Nuvargę apie 10 val. ryto grįžome į Seredžių“, – pasakojo P. Baršauskas.

1991 m. vasario 9 d. įvyko Lietuvos Respublikos referendumas „Už demokratinę Lietuvą“. Tai pirmasis referendumas per visą Lietuvos istoriją. Iš rankų į rankas ėjo agitaciniai lapeliai su Vytauto Landsbergio kreipimusi, kuriame buvo sakoma:

„Mieli Lietuvos žmonės: tai jūsų pasirinkimo diena – šiandien, kaip ir nekart anksčiau, Lietuvos likimas ir ateitis yra Jūsų ir Jūsų vaikų rankose... Būtinai dalyvaukite ir pasisakykite už demokratinę nepriklausomą Lietuvą!“

Agitavo ir ragino dalyvauti referendume ir Jurbarko rajono organizacijos: rajono Sąjūdžio taryba, Žaliųjų partijos Jurbarko skyrius, Lietuvos demokratinės darbo partijos Jurbarko organizacija, žemdirbių sąjunga, moterų sambūris „Karitas“, rajono Darbininkų sąjunga, rajono Laisvųjų ūkininkų sąjunga, Lietuvos gydytojų sąjungos Jurbarko skyrius ir Politinių kalinių ir tremtinių sąjungos Jurbarko rajono taryba.

Tuo metu Lietuvos žmonės dar buvo vieningi ir turėjo bendrą tikslą – išsaugoti laisvą Lietuvą. Todėl ir referendume dalyvavo masiškai. Taip balsavo ir serediškiai.

Mūsų Antanina

Kun. Gintautas Jankauskas

Nemuno ir Dubysos sankirtoje stovi mūsų Seredžius, nešas ant savo pečių šimtmečius. Ryškius pėdsakus čia paliko senovė, giliai juos įmynė ir patys serediškiai. Štai Antanina Iliuvienė (gim. 1922 m. Padubysio dvare), moterėlė, jau aštuonias dešimtis skaičiuojanti, vertai pelniusi serediškių pagarbą ir dėmesį.

Seredžiaus kalvose yra pažymėtina vieta. Giliame slėnyje, kur Pieštė savo skaidrų vandenį tekina į Nemuną, sovietų okupacijos metais vešėjo piktžolės, kerojo krūmokšniai, dilgėlynai, usnynai, plačialapės varnalėšos. Vieta buvo užmiršta ir apleista.

Išaušo tautos Atgimimas. Žmonės sukručio, prašviesėjo jų atmintis, atbudo sąžinė. Antanina Iliuvienė žinojo, kad čia, kalvų apsuptyje, yra buvusi šventa vieta – Šv. Jono šaltinėlis. Pirmiausia reikėjo jį sąvašnuose atrasti. Antanina ėmėsi darbo. Tai pagyvenusiai moteriai nebuvo lengva. Pasikvietė iš Padubysio kaimo vyrų: Vytautą Alių Dobrovolskį, Leoną Urbonavičių. Išpjovė, iškirto brūzgynus, surado iš kalno sruvenantį šaltinėlių, išvalė, pagilino, įdėjo betoninį rentinį, padarė dangtį. Sutvarkė aikštelę, aptvėrė gražia tvorele, pasodino gėlių. Surado storą ažuolo kamieną, iš kurio Algimantas Šimkevičius išskobė koplytstulpį. Koplytėlėje po stogeliu ir stiklu, senoviniu lietuvių papročiu, stovi švč. Mergelės Marijos, šv. Jono (abi padarė klausytiškis tautodailininkas Zigmas Toliušis) ir šv. Jono Krikštytojo statulėlės. Pastaroji turi savo istoriją. Karo metais raudonarmiečiai ją sužalojo, numušė ranką. A. Šimkevičius ją išsaugojo, restauravo, perdažė. Šv. Jono koplytstulpis 1989 m. birželį buvo pašventintas. Išskilmėms vadovavo klebonas Antanas Jurgutis.

*Pašventintas Šv. Jono
šaltinėlis ir naujai
pastatytas koplytstulpis.
Pirmoje eilėje
(iš kairės):
zakristijonas
Viktoras Losius,
Irena Urbonavičienė,
Antanina Iliuvienė,
klebonas
Antanas Jurgutis
ir darbų atlikėjas
Algimantas Šimkevičius.
1989 m. birželio 24 d.
Iš A. Iliuvienės albumo*

*Restauruota Šv. Jono
Krikštytojo koplytelė.
Pirmoji – Janina
Verbaitė, už jos –
Irena Urbonavičienė
ir Antanina Iliuvienė.
1989 m. birželio 24 d.
Iš A. Iliuvienės albumo*

Malonu dabar čia ateiti. Tyla, ramuma. Aikštelę iš visų pusių juosia aukštais medžiais apaugusios kalvos, tyliai per akmenėlius gurgena Pieštėvės upelis, čiulba paukščiai, dūzgia bitės, plevena margaspalviai drugeliai, virš galvos mėlynas dangus, balti debesėliai. Atsisėdi ant suoloelio ir meldiesi. Malda gamtoje – tai, anot poeto, „*dūšia ramumu į dangų kyla*“.

Šitą šventovę gamtoje savo lėšomis sukūrė ir ją prižiūri mūsų Antanina, nepailstanti darbščioji bitelė. Lėšų skyrė ir jos duktė Irena Urbonavičienė.

Kur Seredžiaus kelias veda link Pieštėvėnų ir Motiškių, prie senojo tilto kadaisė būta Šv. Jono Krikštytojo koplytėlės. Sovietmečiu ji buvo suniokota – riogsojo tik raudonų plytų griuvėsiai. Antanina, nelaukdama, kolei kam kas nors ateis į galvą, griebėsi pati. Kreipėsi pagalbos į seniūniją. Buvo privežta žemių, plytų, cemento skiedinio. Samdytų darbininkų jėgomis koplytėlė buvo atstatyta, nutinkuota, įrengtas jos vidus, kuriame patalpintos Z. Toliušio pagamintos Rūpintojėlio ir šv. Jono figūrėlės. Dabar aikštelė aptverta, pasodintas darželis, įkalnėn veda tvarkingi laiptai. Visa tai sutvarkyta Antaninos Iliuvienės, Irenos Urbonavičienės, Janinos Verbaitės, Izabelės Sprindžiūnienės lėšomis. Kiekvienas pro šalį eidamas ar važiuodamas, jeigu jis tikintis, nukelia kepurę, nulenkia galvą. Kadaisė suniokota vietovė dabar švyti, žaliuoja ir žydi. Ačiū Antaninos aukai ir rūpesčiui.

Pavažiavęs tris kilometrus pro Motiškius link Padubysio, randi kryžkelę, kur keliai šakojasi į Armeniškius, Burbiškius bei Ariogalą ir į Padubysį. Apipuvęs ir aplūžęs kryžius dešimtis metų priminė liūdnius ir tamsius laikus: nebandyk čia ką nors pataisyti... Tik pamaldžių moterėlių atneštos gėlės nedrąsiai primindavo, kad žmonių širdyse kryžius tebėra gyvas.

Išaušus laisvės rytui, Antanina aktyviai prisijungė prie Sąjūdžio. Kartu su kitais rinko iš Seredžiaus ir aplinkinių kaimų gyventojų aukas, o Povilas Kulišauskas ir Algis Pečiukaitis susitarė su Raseiniuose gyvenančiu tautodailininku Juozu Grabausku. Ir kryžius stovi. Naujas, stiprus, papuoštas saulės spinduliais ir drožiniais.

Vietoj piktžolių ir apgriuvusio griovio šviečia graži aikštelė, plytomis išdėlioti takai, žydi gėlės. Laimina Kristus praeinančius – stabtelėjančius ir galvą nulenkiančius, kepurę nukeliančius, laimina ir tuos, kurie viesulu pralekia pro šalį, sukeldami tik vieškelių dulkių debesį.

Padubysio kryžius.

Skulpt. Juozas

Grabauskas.

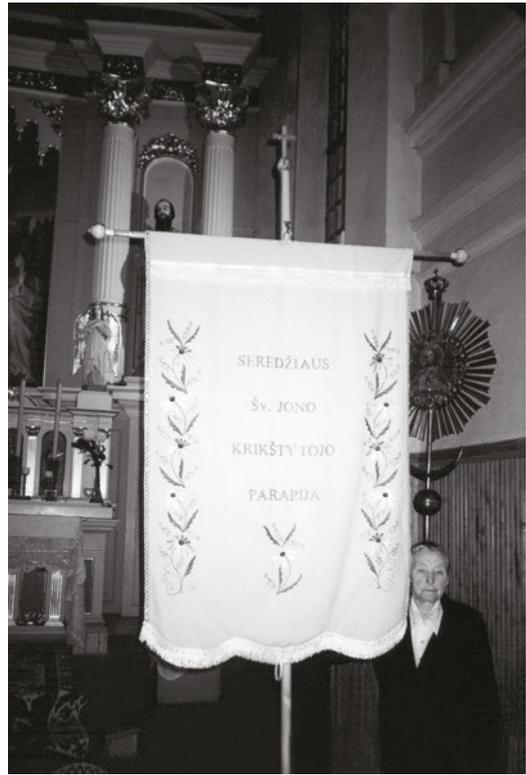
2002 m.

E. Juškos nuotr.

Antanina savo gyvenime patyrė skaudžią netektį: tarnaudamas sovietų armijoje žuvo jos vienturtis anūkas Aliukas, senatvės ramstis ir paguoda. Neužgyja nei močiutės, nei tėvų širdys. Antanina anūko atmintį įamžina gražiai sumanytu būdu: Seredžiaus bažnyčiai jos lėšomis paaukotos dvi procesijų vėliavos. Viena iš jų – šv. Aloyzo, jaunuolių globėjo, kurio vardu buvo pakrikštytas anūkas, garbei. Antroji vėliava, spindinti grožiu ir dangiška spalva, vaizduoja bažnyčios globėją šv. Joną Krikštytoją.

Telaimina Viešpatis, Antanina, tavo dienas, sveikatą ir gerus darbus, tavo triūsą, skirtą ne asmeninei naudai, o visų džiaugsmui, Seredžiaus žmonėms, Lietuvos grožiui. Tešviečia, Antanina, tavo didžioji Velykinė žvakė, težadina jos liepsna žmogaus prisikėlimą, teprimena visiems, koku keliu eiti, kaip gyventi, kaip tarnauti Dievui ir Tėvynei, „*kad nesupeilytum ir neitum į kapą be likusio ženklų, kad žmogumi buvęs*“.

Seredžiaus šv. Jono Krikštytojo bažnyčios vėliava. Šalia Antanina Iliuvienė. 2000 m. SMM

Pokyčiai žemės ūkyje 1986–1992 metais

Margarita Baršauskienė

„Nemuno“ kolūkis buvo sukurtas 1949 m. Šiuo pavadinimu ūkis išbuvo iki pat iširimo. Tiesa, kurį laiką, Seredžių prijungus prie Kauno rajono, ūkis vadinosi „Dubysa“, bet labai trumpai. Kolūkio centras nuo 1960 m., kai buvo pastatytas naujas kolūkio kontoros pastatas, persikėlė į Seredžiaus miestelį. „Nemuno“ kolūkiui priklausė trylika kaimų: Pieštvenų (39 gyventojai), Grinvančių (14), Eimučių (19), Žemaitaičių (1), Godvaišų (12), Naciūnų (8), Pašilių (18), Burbiškių (113), Padubysio (140), Vitkūnų (10), Viliaudų (6), Išlastakių (3), Motiškių (63). Iš viso – 476 gyventojai.

Nuo 1986 m. kolūkiui vadovavo Juozas Gimbutas, turėjęs aukštesnįjį agronomo išsilavinimą. Prieš kolūkio iširimą dirbo šie vyriausieji specialistai: Jonas Pikoraitis – pirmininko pavaduotojas, Algimantas Ražauskas – vyr. agronomas, Algis Mickevičius – vyr. inžinierius statybininkas, Povilas Kulikauskas – vyr. zootechnikas, Saulius Povilius – vyr. buhalteris, Kastytis Skarbalius – vyr. ekonomistas, Kazys Zumaras – vyr. energetikas. Vidurinėsios grandies specialistais dirbo: Vytautas Mickevičius – inžinierius hidrotechnikas, Janina Kazlauskienė – brigadininkė, Kazys Kėdžius – brigadininkas, Regina Latanauskienė – brigadininkė, Irena Povilaitienė – fermos vedėja,

Felicija Armonavičienė – fermos vedėja, Romutė Brazauskienė – fermos vedėja, Vitas Dilius – fermos vedėjas, Vytautas Zakaras – fermos vedėjas, Algis Šauklys – fermos vedėjas, Gražina Nagreckienė – fermos vedėja, Nijolė Šimaliūnienė – techn. laborantė, Stasys Garbštas – sandėlio vedėjas, Roma Poškevičienė – buhalterė, Elena Ražauskienė – buhalterė, Danutė Gimbutienė – buhalterė, Nijolė Lukauskienė – buhalterė, Danutė Urbonavičienė – buhalterė-dispečerė, Lina Gudžiūnienė – buhalterė, Genė Paulauskienė – buhalterė, Albina Žilvinskienė – buhalterė, Diana Žukauskienė – buhalterė, Albina Patašienė – kasininkė, Zita Šventoraitienė – buhalterė, Vilius Arieška – vet. gydytojas, Algis Martinkus – vet. gydytojas, Česlovas Dovydaitis – vet. gydytojas, Kervelis – sėklintojas, Romas Undraitis – pagalbinių verslų vedėjas, Kazys Patašius – dirbtuvių vedėjas, Algis Lukošius – inžinierius mechanikas, Juozas Juknevičius – inžinierius mechanikas, Kęstutis Gerulis – tiekėjas, Alvydas Kareiva – stacionariųjų darbų inžinierius, Birutė Zakarienė – individualaus sektoriaus vedėja.

Taigi „Nemuno“ kolūkyje iširimo metu buvo 7 vyriausieji ir 35 vidurinioios grandies specialistai. Kolūkiui priklausė 3215,30 ha bendro žemės ploto. Žemės ūkio naudmenų buvo 2288,60 ha, iš kurių 2024 ha buvo ariamos žemės, 43,50 ha – sodų, 221,10 ha – pievų, 668,70 ha – miškų, 18 ha – medžių, krūmų, 4,20 ha – pelkių, 41,80 ha – kelių. Užstatyta buvo 94,50 ha žemės, vandenys užėmė 23,50 ha, kitos žemės – 66 ha.

Kolūkiui priklausė 16 fermų, esančių Motiškiuose, Padubysyje ir Žvėrupyje, 2 arkiniai garažai Motiškių kaime. „Nemuno“ kolūkiui priklausė 6 sandėliai, didžiausias – 2000 tonų talpos – Padubysio kaime. Motiškių kaime buvo kolūkio mechaninės dirbtuvės, pastatytos 7-ajame dešimtmetyje, šalia – lentpjūvė. Kolūkiui taip pat priklausė naujas vaikų darželis, netoli esanti katilinė, aprūpinusi šiluma šį darželį ir šalia stovėjusį keturbutį namą. Kolūkiui priklausė Padubysio malūnas, tačiau pasukiniu metu jis neveikė, įrengimai buvo išdraskyti, tebuvo likęs tik variklis. Netoli malūno stovėjo poilsio namelis, aplinkinių vadintas *pirtele*.

Kolūkis turėjo autobusą „Volgar“, kurį vairavo Pranas Šimanskis. Technikos kiemui priklausė 36 automašinos (kartu su lengvosiomis), 9 kombainai, 3 savaeigės šienapjovės, 30 įvairios markės traktorių, kita smulkesnė technika (plūgai, kultivatoriai, pjaunamosios, vartytuvai ir kt.). Mechaninių dirbtuvių kieme buvo įrengta naftos produktų bazė.

1991 m. bendras „Nemuno“ kolūkio rentabilumas buvo 18,96%.

Kolūkio dirbančiųjų visuotinių susirinkimų protokolai buvo perduoti Raseinių archyvui, o nuo 1991 m. lapkričio 1 d. jie apskritai nebuvo rašomi. Taigi apie šio laikotarpio ūkio gyvavimą galima spręsti tik iš likusių dokumentų: vadovo įsakymų (juos tvarkė Diana Žukauskaitė), privatizuojamo turto perdavimo-priėmimo aktų, turto inventorizavimo ir perkainavimo dokumentų. Visus šiuos dokumentus sutvarkė Saulius Povilius.

„Nemuno“ kolūkio iširimą lėmė sovietų valdžios žlugimas ir Nepriklausomybės atgavimas. Iš okupacijos išsilaisvinusi Lietuva pradėjo vykdyti žemės reformą. Dauguma buvusio ūkio dirbančiųjų manė, kad ji buvo pradėta gana skubotai ir stichiškai. Kolūkio vyr. agronomas A. Ražauskas*: *„Tai buvo ne reforma, o griovimas. Per 3–4 mėnesius buvo išardytas ko-*

*Straipsnyje minimų asmenų pasakojimus užrašė M. Baršauskienė, SMM.

lūkis“. O štai ką sako buvęs ūkio vyr. buhalteris S. Povilius: „*Netgi aukščiausioji valdžia atsiųstu raštu pažadėjo premijas tiems ūkių vadovams, kurie greičiau išardys kolūkį. Tai absurdas!*“ Panašios ir buvusių eilinių kolūkiečių mintys. Dabar tikriausiai jau visiems aišku, kad ūkio ir ekonomikos reformas reikėjo vykdyti kitaip. Mažai juk tada buvo tokių, kurie galėjo savarankiškai dirbti žemę, o dar mažiau tų, kurie turėjo dokumentus žemės nuosavybei patvirtinti.

1991 m. rugpjūčio mėnesį ūkyje buvo padaryta inventorizacija – surašytas ir įvertintas visas ūkio turtas. Ją atliko ūkio buhalterinė tarnyba.

1991 m. lapkričio 1 d. vietoj kolūkio valdybos buvo paskelbta laikinoji administracija. Jos vadovu patvirtintas buvęs ūkio pirmininkas Juozas Gimbutas, pavaduotoju – Algimantas Ražauskas, vyr. buhalteriu – Saulius Povilius. Paskelbus laikinąją administraciją, kolūkis tapo žemės ūkio įmone. Prasidėjo ūkio objektų privatizacija. Buvo sudarinėjami pretendentų į ūkio turtą sąrašai. Nemažai ginčų buvo dėl neprivatizuojamų objektų. 5% turto vertės reikėjo sumokėti grynais į bendrą agrarinės reformos fondą. Ilgalaiškes skolas, kurios buvo iki 1991 m., valstybė nurašė, trumpalaikes reikėjo padengti. O tai buvo apytiksliai 1 milijonas 30 tūkstančių rublių. Jas išdalino bendrovėms ir ūkininkams pagal turimos žemės kiekį.

Privatizavimo programą patvirtino rajono taryba tik iš antro karto. 1992 m. sausio ir vasario mėnesiais vyko pasirengimas privatizavimui. Pirmiausia visuotinis susirinkimas peržiūrėjo pretendentų į kolūkio turtą sąrašus, o jau po to įvyko pretendentų tvirtinimo susirinkimas.

1991 m. rudenį su pareiškimais dėl žemės nuosavybės atkūrimo kreipėsi pirmieji buvę „Nemuno“ kolūkio dirbantieji. Jie turėjo išlikusius žemės nuosavybės dokumentus. Tai Genė Paulauskienė (12,14 ha), Jonas Šimkevičius (7,50 ha), Kazys Povilaitis (16,59 ha), Antanina Šimkevičienė (15,25 ha), Jonas Karosevičius (16,48 ha), Antanas Stakauskas (13 ha), Stasys Volskis (11,16 ha), Janina Šmatauskienė (12 ha), Stasys Mickevičius (8 ha), Juozas Vasaitis (3,5 ha), Jonas Šilževičius (8 ha), Albina Morkevičienė (11 ha), Kazimieras Armonavičius (11,12 ha). 1992 m. sausio 21 d. susirinkimas priėmė nutarimą pamatuoti šiems būsimiems ūkininkams žemę. Tiesa, pirmajam ūkininkui (Kazimierui Armonavičiui), išėjusiam iš kolūkio ūkininkauti pagal Valstiečių ūkio įstatymą žemė buvo pamatuota dar 1991 m. rudenį.

1992 m. kovo mėnesį pirmiesiems ūkininkams buvo skiriamą jiems priklausanti kolūkio turto dalis (išlikę turto skyrimo aktai ir gauto turto sąrašai). Saulius Poviliaus, tuometinės laikinosios administracijos buhalterio, teigimu, turtas buvo dalijamas pagal turimos žemės kiekį. Technika skirstyta įvertinant ją arklio jėgomis. Pvz.: traktorius gavo Genė Paulauskienė, Jonas Šimkevičius, Jonas Karosevičius, Antanas Stakauskas, Antanas Klasauskas, keliems ūkininkams bendrai buvo skirtas kombainas. Pagal žemės kiekį ūkininkai gavo dyzelinio kuro, pvz.: G. Paulauskienė – 207,80 l, J. Šimkevičius – 123,52 l, K. Povilaitis – 273,73 l ir panašiai. Ūkininkai gavo žemės ūkio padargų (kultivatorių, plūgų, traktoriaus priekabų ir kt.), taip pat benzino, statinių, cisternų kurui, arklių, bulvių, javų, dovilų sėklos ir kt. (yra perdavimo aktas ir sąrašas). Štai pirmasis ūkininkas K. Armonavičius gavo 8605 rb vertės turtą: 25 m³ cisterną, volus, 545 litrus dyzelinio kuro, 102 litrus benzino, darbinį arklį, veislinę kiaulę, 2 bekonus, 409 kg bulvių, 558 kg miežių, 100 kg kviečių. Tačiau K. Armonavičius sako, kad šios dalybos toli gražu nebuvo teisingos. Jam

ypač buvo reikalingas traktorius, bet jo nedavė, nors ir pirmasis ėmėsi ūkininkavimo, kai traktorių dar buvo.

Privatizuojant „Nemuno“ kolūkio turtą, dirbo visa buhalterinė tarnyba. Pirmiausiai reikėjo indeksuoti gyvulius, parinkti koeficientus. Lietuvos žemės ūkio akademijos skaičiavimo centras, vyr. buhalterio S. Poviliaus prašymu, padarė pagrindinių priemonių apyrašus. Pats turto privatizavimas prasidėjo 1992 m. Jurbarko rajono laikraštyje „Šviesa“ buvo paskelbta „Nemuno“ žemės ūkio įmonės privatizavimo programa. Pirmasis aukcionas įvyko balandžio 6 d. Pradėtas pajų pasirašymas. Jis vyko keliais etapais. Dėl daugelio objektų kilo ginčų, nes jie buvo įvertinti labai brangiai. Taip buvo su kolūkio kontora, Padubysio malūnu, žvejų nameliu (pirtele). Šie objektai aukštomis kainomis atiteko Povilo Kulikausko bendrovei „Groblė“. Neprivatizuoti liko Padubysio kultūros namai, 86 kėdės, vandentiekio tinklai Seredžiuje, asfaltavimo darbai, telefonizacijos linija, Seredžiaus ambulatorija, valgykla-gyvenamasis namas, laidotuvių mašina, Seredžiaus vaikų darželio katilinė, Seredžiaus kultūros namų dalis turto. Paskutinis neprivatizuotas turtas (3 butai) savivaldybei buvo atiduotas 1993 m. balandžio 1 d. Galutinai „Nemuno“ žemės ūkio įmonė buvo reorganizuota Jurbarko rajono valdybos potvarkiu Nr. 382 1992 m. rugsėjo 4 d.

Visą privatizuojamą turtą aukcionuose išigijo gamybiniai-technologiniai kompleksai, vėliau pasivadinę bendrovėmis.

Vyr. buhalterio S. Poviliaus teigimu, šių bendrovių steigimas ir narių į jas įstojimas jam nebuvo koks nors diktatas ar panašiai, skirstymasis vyko „iš apačios“. Kai niekas nesukūrė bendrovės Žvėrupyje, ten fermose buvusius gyvulius teko parduoti į mėsos kombinatą. Aišku, neapsieita ir be nesusipratimų. Nors už ūkio turto kontrolę teoriškai buvo atsakinga laikinoji administracija, iš tikrųjų ji buvo patikėta barų vadovams, pvz., už gyvulių kontrolę buvo atsakingas vyr. zootechnikas, fermų vedėjai, už techniką – vyr. inžinierius, dirbtuvių vedėjas ir pan. Tai buvo pereinamasis laikotarpis, kai žmonės pajutė, kad galima pasinaudoti nepakankama kontrole, suprantama, tuo ir pasinaudojo. Juk buvęs kolūkio turtas tapo „niekieno“. Tik eiliniai kolūkiečiai prie nieko nepriėjo, todėl ir toliau jie liko eiliniai.

„Nemuno“ kolūkis suskilo į 10 bendrovių:

1. Grūdų sandėlio ž. ū. bendrovė (vadovė Eugenija Garbštienė).
2. Augalininkystės ir gyvulininkystės ž. ū. bendrovė „Seredžius“ (vadovas Algirdas Ražauskas).
3. Jungtinis ž. ū. gamybinis komplektas „Groblė“ (vadovas Povilas Kulikauskas).
4. Padubysio karvių fermos komplektas „Dubysėlės“ (vadovas Vytas Zakaras).
5. Veršelių auginimo ž. ū. bendrovė „Jaunimėlis“ (vadovas Vitas Dilius).
6. Agroserviso ž. ū. bendrovė „Motiškiiai“ (vadovas Kastytis Skarbalius).
7. Grybų auginimo bendrovė susijungė su UAB „Alta“ (vadovas Romas Undraitis).
8. Veterinarinio aptarnavimo ž. ū. bendrovė „Žvėrupis“ (vadovas Algis Martinkus).
9. Santechninio aptarnavimo ž. ū. bendrovė „Neptūnas“ (vadovė Irena Povilaitienė).
10. Pieno surinkimo iš gyventojų ž. ū. bendrovė „Dubysa“ (vadovas ir vienintelis narys Virginijus Sutranavičius).

Buvo planuota įkurti bityno bendrovę, tačiau kai šio darbo niekas nesiėmė, bityną nusipirko individualiai ūkininkaujantys Gediminas Ptašinskas ir Stasys Volskis.

Į bendroves narius rinko patys bendrovių vadovai. Vyko turto dalinimasis tarp bendrovių vadovų. Didelių ginčų nebuvo. Kiek sunkiau sekėsi, anot S. Poviliaus, su „Groblės“ įkūrimu. Neatitiko turtas, nuolat buvo daromos klaidos įvertinant gyvulių kainą. Trūko turto „Motiškių“ bendrovei – pinigų buvo įnešta daugiau, negu turto. Teko atiduoti šiai bendrovei grybų auginimo stelažus.

Bendrovių gyvavimo laikotarpis nebuvo ilgas. Pirmiausiai buvo likviduota ž. ū. bendrovė „Groblė“ – 1993 m. lapkričio 13 d.

Kaip jau buvo minėta, pirmieji ūkininkai, pareiškę norą susigrąžinti žemę 1991 m. rudenį, buvo Jurijus Staržinskas ir Kazimieras Armonavičius.

K. Armonavičiui žemę pamatavo 1990 metų rudenį. Gavo 11,12 ha žemės. Tai tėvų žemė. K. Armonavičius gyvena Pieštvenų kaime, vienkiemyje, dar tėvų statytame. Jo žemė yra aplink sodybą. Pasakoja pats ūkininkas:

„Sunki buvo pradžia. Gyvename vieni du su žmona. Aš gimęs 1926 m. Dirbau kolūkio dirbtuvių vedėju, dvejus metus po išėjimo į pensiją dar dirbau, vis prašė padėti, specialisto neturėjo. Gąsdino išeinantį ūkininkauti. Sakė, kad niekas nepadės. Prašiau duoti nors kokį, kad ir nudėvėtą, traktorių. Nedavė. O juk aš kadaise kartu su K. Patašiumi ir Č. Gudzevičiumi kūriau kolūkio dirbtuves, rūpinaisi technika. Jaučiausi nuskriaustas. Tik vėliau, kai jau visiškai likvidavo kolūkį, po poros metų, davė supuvusį traktorių. Iš rudens suariau žemę, pavasarį reikėjo kultivuoti. Kreipiausi į pirmininką, agronomą, prašiau technikos. Juokiasi. Sako: „Išėjai, tai ir dirbk“. Važiavau į MSMV, į Jurbarką. Padėjo. Atsiuntė traktorių, darbus nudirbo. MSMV ir kelią iki vienkiemio nutiesė, ir trifazę elektros liniją įvedė – viską nemokamai“.

Jau pirmąjį ūkininkavimo rudenį K. Armonavičius prikūlė 12 tonų miežių, kitą vasarą – 17 tonų kviečių. Teko daug visko pirkti: trąšų, naują traktorių, doobilų varytuvą, plūgą, kultivatorių. Savo jėgomis taip ir išikūrė, pradėjo laisvo ūkininko gyvenimą.

1992 m. pavasarį agrarinė tarnyba jau matavo žemę pirmiesiems ūkininkams pagal žemės nuosavybės įstatymą. Pirmieji ją gavo Grivančių kaimo gyventojai Antanina Šimkevičienė ir Kazimieras Povilaitis.

Savivalda 1990–2002 metais

Jonas Pikoraitis

Rašant šį straipsnį buvo pasinaudota Margaritos Baršauskienės surinktais duomenimis, esančiais Seredžiaus mokyklos muziejuje, žmonių atsiminimais, savo paties užrašais darbo kalendoriuose ar įvairiose knygelėse.

1990-ieji išimena kaip kupini audringų politinių įvykių metai. Tais metais pirmą kartą pokario Lietuvoje vyko tikrai demokratiniai rinkimai į rajono ir apylinkių tarybas.

Rinkimai į rajono tarybą vyko teritoriniu principu. Deputatai buvo renkami iš kelių kandidatų. 1990 m. kovo 24 d. įvykusių rinkimų metu rinkėjų aktyvumas siekė per 70%. Nuo Seredžiaus krašto į Jurbarko rajono tarybą buvo išrinkti Zigmąs Zakaras – apylinkės pirmininkas, Algis Pečiukaitis – „Nemuno“ kolūkio sandėlininkas ir Petras Baršauskas – Seredžiaus vidurinės mokyklos direktorius. Kartu vyko rinkimai ir į apylinkių tarybas. Čia taip pat buvo savotiška konkurencija. Buvo siūloma nuo kaimų po keletą kandidatų, kurie organizavo susitikimus su gyventojais, pristatinėjo savo programas. Seredžiaus apylinkėje buvo išrinkta 13 deputatų. Jais tapo:

- Kazys Augustinavičius – Klausučių sodininkystės ūkio skyriaus valdytojo pavaduotojas;
- Petras Baršauskas – Seredžiaus vid. m-los direktorius;
- Juozas Gembutas – „Nemuno“ kolūkio pirmininkas;
- Juozas Guzevičius – Klausučių sodininkystės ūkio inžinierius;
- Vida Jankauskienė – felčerė;
- Antanas Kazlauskas – Klausučių sodininkystės ūkio inžinierius;
- Povilas Kulikauskas – „Nemuno“ kolūkio zootechnikas;
- Algirdas Kurkėnas – Klausučių sodininkystės ūkio traktorininkas;
- Stasė Leskauskienė – „Armenos“ kolūkio traktorininkė;
- Kristina Maširkienė – „Armenos“ kolūkio ekonomistė;
- Algis Pečiukaitis – „Nemuno“ kolūkio sandėlininkas;
- Jonas Strelčiūnas – Armenos kolūkio pirmininkas;
- Jadvyga Sutranavičienė – Seredžiaus kultūros namų direktorė.

Deputatai rinko tarybos pirmininką. Juo buvo išrinktas Petras Baršauskas, viršaičių patvirtintas Zigmąs Zakaras, viršaičio pavaduotoja – Vilhelma Bandzienė. Tarybos sesijose buvo aptariami miestelio ir gyvenviečių tvarkymo reikalai, prekybininkų darbas, žemės reformos eiga, pakeisti kai kurių Seredžiaus gatvių pavadinimai: V. Kapsuko gatvė pavadinta Piliakalnio, J. Marcinkevičiaus – Prano Virako, Komjaunimo – Jono Marcinkevičiaus.

Jau tada kilo klausimas, kiek efektyvus yra apylinkės tarybos darbas. Tarybos nariai dirbo visuomeniniais pagrindais, simbolinį atlyginimą gavo tik tarybos pirmininkas. Tačiau „popierinio“ darbo buvo labai daug – kasmet buvo apsvarstoma iki šimto klausimų, daugiausiai gamybinių, neturėjusių jokios įtakos galutiniam rezultatui, sudubliuotų su kolūkio valdybos posėdžių klausimais. Žinoma, negalima tarybos darbo sumenkinti, nes buvo svarstoma ir ieškoma būdų išspręsti problemoms, tiesiogiai susijusioms su gyventojų reikalais.

1991 m. Seredžiuje buvo baigtas statyti ir perduotas naudoti apylinkės tarybos pastatas. Kilo abejonių, ar būtent tokio tipo pastato reikia, ar tinkama jam parinkta vieta. Tačiau, atsižvelgiant į tai, kad pastatą, kuriame buvo įsikūrusi apylinkės taryba, reikėjo grąžinti teisėtiems savininkams, o ir statybos finansavimas galėjo užstrigti, rinktis nebuvo iš ko. Pirmajame aukšte įsikūrė ryšių skyrius, kuriam tuo metu vadovavo Onutė Martinkienė, biblioteka (bibliotekininkė – ilgametė darbuotoja Onutė Cimermonienė). Patalpoje, į kurią yra durys tiesiai iš gatvės, dirbtuvė įsirengė televizorių ir radio aparatūros meistras. Jis buvo sudaręs sutartį su apylinkės taryba. Antrajame aukšte įsikūrė Jurbarko taupomojo banko Seredžiaus filialas (vedėja – I. Skridulienė), apylinkės pirmininkas Z. Zakaras (vėliau – viršaitis, 1998 m. – seniūnas), sekretorė

Seredžiaus seniūnijos administracijos pastatas. 2002 m. E. Juškos nuotr.

V. Bandzienė (vėliau – viršaičio (seniūno) pavaduotoja). Šalia jų – buhalterija, kasa, posėdžių salė. Atskiras kambarys buvo skirtas agrarinei tarnybai.

Tų pačių metų pavasarį sprendėsi ir miestelio katilinės, kuri šildė šalia esantį keturbutį ir darželio patalpas, likimas. Ji priklausė „Nemuno“ kolūkiui, kuris perdavė šią katilinę apylinkei. 1992 m. sausio 7 d. vykusioje apylinkės tarybos sesijoje nutarta, kad ši katilinė neatlieka savo funkcijos, todėl nuspręsta jos atsisakyti, atjungiant šildymą keturbutiui ir vaikų darželiui (pusė darželio jau priklausė mokyklai).

1991-ieji baigėsi ramiai – serediškiai dirbo kasdieninius darbus. Palaipsniui grimzdo slogi praeitis. Į kaimą pradėjo grįžti senieji papročiai ir tradicijos. Kaimiečiai susijaudinę kalbėjo apie savo žemę, laukdami, kada ji bus gražinta, aptarinėjo ūkininkavimo problemas. Radijas, televizija, spauda buvo labai populiarūs. Kiekvienas stengėsi pažiūrėti „Panoramą“, kitas žinių laidas.

1992 m. gegužės 5 d. Lietuvos žmonės vėl rinkosi į referendumą. Jis buvo vykdomas dėl prezidento institucijos reikalingumo. Vyko diskusijos spaudoje, per radiją, televiziją. Žmonės išsakė savo mintis, kalbėjo, ginčijosi. Įvykęs referendumas parodė, kad prezidentas Lietuvai reikalingas.

1992 m. birželio 14 d. referendumas dėl sovietų armijos išvedimo iš Lietuvos buvo būtinybė, todėl Seredžiuje, kaip ir visoje Lietuvoje, buvo lauktas. Visi ėjo į rinkimus. Suskaičiavus balsus, paaiškėjo, kad „už“ balsavo 93% rinkėjų.

1992 m. rudenį Lietuva vėl sujudo. Prasidėjo rinkimų į Lietuvos Seimą agitacija. Jurbarko rajono rinkiminėje apygardoje buvo iškelti du kandidatai: Albinas Albertynas, LDDP atstovas, ir Laimutė Andriekienė, priklausanti Sąjūdžio koalicijai, kurią rėmė Krikščionių demokratų ir Politinių kalinių ir tremtinių sąjungos. Seredžiuje vyko susitikimai su kandidatais, kur šie dėstė savo rinkimines programas. Seredžiaus apylinkėje į Seimą buvo išrinktas Albinas Albertynas. Jis ir tapo rajono deleguotu deputatu.

Paskutiniajame XX a. dešimtmetyje buvo daug rinkimų. 1993 m. vasario 14 d. Lietuva rinko prezidentą. Rinkimuose dalyvavo ir 734 serediškiai (iš 897 rinkėjų). Pirmuosiuose prezidento rinkimuose atkurtoje Lietuvoje serediškiai balsavo už Algirdą Brazauską (53 procentais balsų).

1993 m. vasarą Seredžiuje, buvusio vaikų darželio pastate, buvo atidaryti Senelių globos namai*. Jų direktoriumi konkurso keliu tapo buvęs Seredžiaus apylinkės viršaitis Zigmąs Zakaras. Tuo laiku aš dirbau Seredžiaus apylinkės agrarinės reformos tarnybos pirmininku. Tuometinis apylinkės tarybos pirmininkas P. Baršauskas pasiūlė man užimti viršaičio pareigas. Man sutikus, 1993 m. birželio mėn. apylinkės taryba mane patvirtino Seredžiaus apylinkės viršaičiu. Pavaduotoja dirbo didelę darbo patirtį turinti Vilhelmina Bandzienė, anksčiau dirbusi apylinkės tarybos sekretore. Dar dirbo buhalterė, kasininkė ir socialinės globos inspektorė.

1995 m. kovo 25 d. vyko Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimai. Pagal 1994 m. liepos 7 d. priimtą Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymą jie vyko proporcinė sistema, t. y. rinkėjai balsavo už politinių partijų sąrašus. Rinkimuose dalyvavo kandidatai pagal 5 partijų – Tėvynės Sąjungos (Lietuvos konservatorių), Politinių kalinių ir tremtinių, sudariusių koaliciją su Tautininkų sąjunga, Lietuvos krikščionių demokratų, Lietuvos valstiečių, Lietuvos demokratinės darbo partijos ir Lietuvos liberalų sąjungos – sąrašus. 1995 m. balandžio 10 d. įvykusiame pirmajame naujosios tarybos posėdyje rajono meru buvo išrinktas Tėvynės Sąjungos (Lietuvos konservatorių) sąrašė buvęs Stasys Makūnas, o vicemeru iš tos pačios partijos sąrašo Jonas Bučinskas.

Po įvykusių savivaldybių tarybų rinkimų baigėsi apylinkių tarybų įgaliojimai ir nauja taryba renkama nebuvo. Apylinkės viršaitis buvo pavadintas seniūnu ir tapo politinio ir asmeninio pasitikėjimo pareigūnu, t. y. jį savo nuožiūra skyrė meras. Vadinas, seniūno kadencija baigiasi kartu su mero įgaliojimais. 1995 m. birželio mėnesį man buvo pasiūlyta eiti Seredžiaus seniūno pareigas, ir aš iš viršaičio tapau seniūnu.

1996 m. vyko rinkimai į Seimą. Šį kartą delegatų agitacija buvo jau gerokai didesnė. Lietuva turėjo jau šią toki patyrimą, todėl partijos leido ir platino savo biuletenius, agitacinius lankstinukus, plakatus. Jurbarko rajone savo kandidatūras kėlė: Stasys Makūnas (Lietuvos krikščionių demokratų partija), Ona Kuprienė (Socialdemokratų partija), Birutė Valionytė („Lietuvos Sambūrio“ judėjimo narė), Antanas Račas („Tėvynės Sąjunga“), Zenonas Šimkus („Lietuvos Sambūrio“ remiamas kandidatas), Antanas Keraitis, Karopčikas, Kavaliauskaitė, A. Reičiūnas.

Balsavimai vyko 1996 m. spalio 20 d. Tą pačią dieną kartu su Seimo narių rinkimais vyko referendumas dėl gyventojų indėlių kompensavimo teisingai privatizuojant valstybės turtą ir referendumus dėl Konstitucijos 55, 57, 131 straipsnių pakeitimo ir papildymo.

Apylinkėje buvo 938 rinkėjai. Dėl Konstitucijos straipsnių pakeitimo balsavo 659 gyventojai (už pirmąją nuostatą – 286, už antrąją – 284, už trečiąją – 284 žmonės), dėl gyventojų indėlių kompensavimo – 518 (363 – už, 85 – prieš, 67 biuleteniai rasti sugadinti). Seimo rinkimuose balsavo 658 serediškiai (iš 938).

Daugiausia balsų surinko Tėvynės Sąjungos (Lietuvos konservatorių) atstovas Antanas Račas ir Lietuvos krikščionių demokratų partijos atstovas Stasys Makūnas. Jie dalyvavo II rinkimų ture, kuris įvyko lapkričio 10 d. Už A. Račą Seredžiuje balsavo 410 rinkėjų, už S. Makūną – 270. Didele balsų persvara jis rinkimus laimėjo ir visame rajone, nugalėjęs S. Makūną.

*Plačiau žr. V. Girininkienės str. „Senelių globos namai“.

1997 m. sausio 30 d. Seredžiaus kultūros namuose vyko susitikimas su Seimo deputatu A. Raču ir rajono atstovu A. Navicku. Į susitikimą atėjo nemažai serediškių, ypač vyresniojo amžiaus. Daugiausia dėmesio buvo skiriama žemės ūkiui. Žmonės domėjosi, ar galės ir toliau išsipirkti 3 ha žemės. Aptarta agroservisų veikla. Buvo kalbama apie administracinį padalijimą, nes Seredžius priklauso Tauragės apskričiai, kai iki Tauragės yra per 100 kilometrų, o Kaunas – tik už 40 km.

1997 m. kovo 23 d. vyko savivaldybių tarybų rinkimai.

Rinkimuose dalyvavo 406 žmonės (iš 985 rinkėjų). Balsuota buvo už partijas. Rinkėjų aktyvumas nebuvo didelis, nes rinkimai arba referendumai vykdavo vos ne kas metai. Iš balso teisę turinčių rinkėjų rinkimuose Seredžiaus rinkiminėje apylinkėje dalyvavo 41,2%. Daugiausia balsų surinko Tėvynės Sąjunga (Lietuvos konservatoriai) – 157, Lietuvos krikščionių demokratų partija – 94, Lietuvos valstiečių partija – 84, Lietuvos demokratinė darbo partija – 37, Lietuvos liberalų sąjunga – 8, Socialdemokratų partija – 15. Rajono meru po ilgo rinkimų maratono, trukusio beveik 6 mėn., buvo išrinktas Aloyzas Zairys. Paradoksalu, kad dešiniuosios partijoms turint absoliučią daugumą, meru tapo kairiosios Lietuvos valstiečių partijos atstovas. Tėvynės Sąjunga (Lietuvos konservatoriai) ir Krikščionys demokratai dėl tarpusavio ambicijų nepasidalijo postų.

Tai buvo naujo reiškinių visuomenės ir valstybės gyvenime pradžia, kurio tuo metu dar daug kas nepastebėjo ar nenorėjo pastebėti. Negero, silpnai valstybei labai pavojingo proceso pradžia. Ir jį pastebėti kaip tik buvo galima iš sumenkusio rinkėjų aktyvumo, akivaizdžiausiai parodžiusio, kad atšliaužia žmonių pasyvumas, abejingumas viskam ir nusivylimas viskuo. Šiandien visa tai jau turime, bet vis dar nežinome, kas dėl šito kaltas ir ką reikėtų daryti. Bet tada dar niekas galvos nesuko tokios realybės galimumu ir džiaugėsi laimėje. Taip pasielgė ir iš laimės apsvaigę konservatoriai, nepagalvoję – o kas toliau?

Rajono meru tapus Aloyzui Zairiui, buvo peržiūrimas seniūnų sąrašas. Seredžiaus seniūnu jau antrą kartą buvo patvirtintas Jonas Pikoraitis. Pavaduotoja nuo 1982 m. dirba Vilhelmina Bandzienė, vyr. buhalterė – Aldona Kriaučiūnienė, kasininkė – Edita Mikštaitė, atsakinga už globą ir rūpybą – Raimonda Paužienė.

Visa Lietuva vėl rinko Prezidentą. Jau antrą kartą atkurtoje Lietuvos Respublikoje. Kandidatai net septyni: Valdas Adamkus, Vytenis Povilas Andriukaitis, Kazys Bobelis, Vytautas Landsbergis, Artūras Paulauskas, Rolandas Pavilionis, Rimantas Smetona. Į rinkimų agitaciją įsijungė spauda, televizija, radijas. Serediškiai stebėjo televizijos „Ringo“ laidas, klausėsi kandidatų pristatymo. Buvo platinami agitaciniai ir pažintiniai lapeliai, lankstinukai, knygutės, plakatai. Nė vienas kandidatas susitikti su serediškiais nebuvo atvykęs.

1997 m. gruodžio 21 d. Respublikos Prezidento rinkimai vyko kultūros namuose. Rinkimų komisijos pirmininkė – J. Sutranavičienė, sekretorė – Z. Šatinskienė. Seredžiaus rinkiminėje apylinkėje užregistruoti buvo 1002 rinkėjai. Rinkimuose dalyvavo 683 žmonės. Balsai pasiskirstė taip: už V. Adamkų – 221, už V. Andriukaitį – 40, už K. Bobelį – 9, už V. Landsbergį – 181, už A. Paulauską – 204, už R. Pavilionį – 5, už R. Smetoną – 2. Taigi daugiausia balsų surinko V. Adamkus ir A. Paulauskas. Serediškių balsai ir antrajame rinkimų ture, be abejo, prisidėjo prie V. Adamkaus pergalės: už V. Adamkų jie atidavė 424 balsus, o už A. Paulauską – 285.

Dar 1992 m., privatizuojant žemės ūkio įmonių turta, į apylinkių balansą buvo perduoti buvusių kolūkių komunalinio ūkio objektai: gyvenviečių vandenvietės su vandentiekio tinklais, Klausučių gyvenvietės kanalizacijos tinklai ir nebaigti statyti valymo įrengimai bei Klausučių gyvenvietės šilumos ūkis, kurį sudarė 20 MW galios elektrodinė katilinė, šilumos tinklai ir 22 000 m² šildomo ploto. Be to, šiems objektams eksploatuoti iš kolūkių buvo perduotas sunkvežimis GAZ-53, traktorius MTZ-52 ir ekskavatorius JuMZ. Ši technika buvo sena, susidėvėjusi. Didžiausi komunalinio ūkio objektai buvo Klausučių gyvenvietėje, todėl ten pradėjome kurti atraminę bazę. Dirbti pakvietėme buvusio Klausučių sodininkystės ūkio darbuotojus. Šilumos ūkiui vadovauti pradėjo Alvydas Pilkauskas, o komunalinio ūkio vadovu tapo Alfredas Jankūnas, vėliau – Artūras Gotautas. Nors šiame darbe mums trūko patirties, turėjome tik susidėvėjusią techniką, vis dėlto paslaugų teikimas buvo tęsiamas sėkmingai. Gyventojams ir bendrovių gamybos objektams buvo tiekiamas vanduo, šalinamos nuotekos, surenkamos ir išvežamos šiukšlės, šildomi butai ir vidurinė mokykla. Tačiau gyvenimas nestovėjo vietoje. Buvo matyti, kad komunalinio ūkio bazę reikia stiprinti, renovuoti vandens tiekimo sistemą. Tad buvo atnaujinti Klausučių nuotekų valymo įrengimų statybos darbai ir jau 1994 m. vasarą į Nemuną pradėjo tekėti išvalyti Klausučių gyvenvietės nutekamieji vandenys. Per trejetą metų išgręžti 3 arteziniai gręžiniai davė galimybę tiekti geros kokybės vandenį be didesnių sutrikimų.

Didelė problema kaime, ypač vyresnio amžiaus žmonėms, tapo sodybinių sklypų įdirbimas, nes stokota traktorių ir kitos žemės ūkio technikos, dauguma ūkininkų ūkių dar tik kūrėsi. Todėl ieškojome galimybes, kaip pradėti teikti agroserviso patarnavimus. Su vienu senutėliu traktoriumi be jokių padargų nieko nenuveiksi, tad ieškojome galimybių įsigyti reikalingą techniką. Ta galimybė atsirado 1995 m., kai iniciatyvą dėl agroserviso paslaugų teikimo palaikė rajono taryba. Tais pačiais metais nupirkome naują traktorių MTZ-82, du plūgus, du kultivatorius, šienapjoves, grėbliu-vartytuvus, priekabą-rinktuvą. Vėliau įsigijome sėjamąją ir bulvių kasamąją. Pagrindinius agroserviso darbus atliko traktorininkai Osvaldas Kriauciūnas ir Vytautas Puzinas. Pirmieji metai buvo gana sėkmingi, darbų buvo tiek, kad nespėdavome atlikti visų užsakymų. Komunaliniame ūkyje dirbo apie 20 žmonių. Atsižvelgiant į esantį didelį nedarbo lygį, tai buvo neblogai.

1995 m. dėl sunkios Jurbarko autobusų parko padėties kilo pavojus, kad Seredžiaus seniūnijos atokesnių kaimų gyventojai liks be susisiekimo su seniūnijos centru Seredžiumi, iki kurio nuo atokiausių kaimų 15–16 km. Teko kreiptis į tuometinį rajono vicemerą Joną Bučinską su pasiūlymu perimti keleivių pervežimą dviem autobusų parko aptarnaujamais maršrutais, kurie ejo per atokiausius Seredžiaus, Juodaičių ir Veliuonos seniūnijų kaimus. Vicemerą tam pritarė. Autobusų parkas perdavė du nenaujus autobusus PAZ. Dar vieną autobusą perdavė Seredžiaus vidurinė mokykla, nes išipareigojome vežti ir mokinius. Todėl jau 1996 m. kovo mėnesį maršrutais Seredžius–Juodaičiai–Veliuona, Seredžius–Ariogala, Seredžius–Vosbutai–Klausučiai pradėjo važinėti autobusai su Seredžiaus seniūnijos emblema. Autobusus vairavo Rytis Meiliūnas, Aurimas Vaičiūnas ir Renotas Kriauciūnas. Net ir didžiausi skeptikai pamatė, kad šis dalykas pasiteisino. Sumažėjo eksploatacinės išlaidos, bet svarbiausia, kad gyventojai buvo patenkinti, jog mokiniai laiku buvo atvežami į pamokas.

Seniūnijos žmonės gyveno savo gyvenimą. Kai kurie ūkininkai po truputį stiprėjo, kai kuriems sekėsi blogiau, bedarbystė nemažėjo, kaimo žmogus, turėdamas pajamas tik iš asmeninio ūkio, gyveno nelengvai. Nelengva padėtis buvo ir seniūnijoje. Esant tokiai padėčiai, lėšų užteko tik būtiniausioms reikmėms. Tačiau darbas vyko, komunalinis ūkis funkcionavo. Kaimo rėmimo fondas padėjo nutiesti kelią į Godvaišų kaimą, kelių fondo lėšomis buvo paremontuoti vietiniai keliai. Tačiau, pabrangus elektros energijai, labai pabrango šiluma, gaminama elektrodinėje katilinėje. Todėl 1998 m. vasario mėn. rajono taryba priėmė sprendimą elektrodinę katilinę, pasibaigus šildymo sezonui, uždaryti, o šilumos tiekimą decentralizuoti. Buvo nutarta buvusio Klausučių mokyklos bendrabučio valgyklos patalpose įrengti kietu kuru kūrenamą katilinę, kuri šildytų mokyklą, vaikų darželį ir 4 namus po 18 butų. Taip prasidėjo modernaus, ekologiško šilumos ūkio griovimas. Žinoma, tai lėmė ekonominė situacija ir netoliaregiškas valstybės požiūris, nes Lietuva, pagamindama daug elektros energijos ir pusvelčiui ją parduodama ar net dovanodama kaimynams, savo piliečiams kainas pakėlė. Mums Energetikos ministerijos pareigūnai paaiškino, kad elektrodinė katilinė yra pernelyg mažas objektas, kad jam būtų galima nustatyti išskirtines energijos kainas.

2000 m. kovo 19 d. įvyko paskutiniai XX a. rinkimai. Tai buvo savivaldybių tarybų rinkimai. Jurbarko rajone rinkimuose dalyvavo 9 partijos, o mandatus gavo 7 partijų atstovai. Naujojoje taryboje daugumą mandatų gavo kairiųjų partijų atstovai. Balsų dauguma meru vėl buvo išrinktas Aloyzas Zairys, o vicemeru, mero siūlymu, Lietuvos liberalų sąjungos atstovas Vidmantas Jurėnas. Apskritai buvo matyti, kad naujoji taryba susirinko ne politikuoti, o dirbti rajono žmonių labui. Nuo Seredžiaus į krašto Tarybą įėjo du atstovai – Antanas Danilevičius ir Petras Baršauskas, atstovaujantys Lietuvos Valstiečių partiją. Mero potvarkiu seniūnu buvau paskirtas dar vienai kadencijai, tie patys liko ir kiti seniūnijos darbuotojai.

Toliau didžiausias dėmesys buvo kreipiamas į kaip galima geresnį bendruomenės reikmių tenkinimą. Jau daug metų didelį susirūpinimą kėlė gyvenviečių gatvių būklė. Asfalto danga paseno, susidėvėjo, važiuojamojoje dalyje atsirado daugybė duobių. Ypač tai pasakytina apie Klausučių gyvenvietę, kur asfaltuotos gatvės sudaro daugiau negu 8 km. Todėl 2002 m. vasarą buvo kreiptasi į Kauno kelių statybos bendrovę, kuri pataisė Klausučių gyvenvietės pagrindines gatves, o Seredžiaus miestelyje – Dubysos gatvę ir šiek tiek kitas. Tais pačiais metais Rusijos federacijos ambasados lėšomis pavyko rekonstruoti Seredžiaus karių kapines, kuriose palaidota daugiau kaip 300 kareivių, žuvusių Antrajame pasauliniame kare. Savo jėgomis aptvėrėme civilines kapines nauja tvora, nutiesėme šaligatvį, baigėme tvarkyti pagrindinės – S. Šimkaus – gatvės pakraščius. Šiuos darbus padarėme, pasitelkę žmonių iš darbo biržos, nes komunalinio ūkio tarnybos seniūnijos žinioje nebeliko.

Mat pasirodo, kad seniūnijos, užsiimdamos ūkine veikla, pažeidžia įstatymus, nes įstatymas numato tik viešųjų paslaugų administravimą, bet neleidžia jų teikti. Kurioziška, bet taip yra. Visą laiką kalbant apie savivaldos plėtrą, iš tikrųjų ji siaurinama, ypač žemiausio lygio administraciniuose vienetuose – seniūnijose.

Todėl rajono taryba priėmė sprendimą likviduoti seniūnijų komunalinio ūkio tarnybas, o paslaugų teikimą perduoti specializuotoms bendrovėms. Taip vandens ir šilumos tiekimas, nuotekų šalinimas, šiukšlių išvežimas Seredžiaus seniūnijos gyvenvietėse buvo pavestas UAB „Jurbarko komunalininkas“, nors patirties ir specialistų

ši bendrovė neturi, o keletas seniūnijos gyventojų papildė bedarbių gretas. Kartu perduota ir technika bei įrenginiai. Seniūnijai palikta sąvartynų tvarkymas, kelių ir gatvių priežiūra, gatvių apšvietimas, nors nei priemonių, nei žmonių šiems darbams atlikti nebeliko. Verčiamasi gyventojų, registruotų darbo biržoje, atliekamais viešaisiais darbais. Be jų nebūtų nušienaujami piliakalniai, prižiūrimi parkai. Tačiau be minimalių mechanizmų šis darbas yra varginantis ir nenašus.

Stambesnės Seredžiaus seniūnijos įmonės

Vilhelmina Bandzienė

Belvederio sūrinė

1928 m. kaip mokymo bazė aukštesniosios pienininkystės mokyklos mokslieviams buvo pastatyta seniausia šiuo metu Belvederio sūrinė. Sūrinė parengė apie 200 jaunųjų specialistų ir sūrininkų. Čia gaminti sūrius išmoko tokie žymūs meistrai kaip J. Bogužas, J. Kvetkus, A. Skučas, S. Stonis, Z. Šbažas, A. Vedegys ir kt. Vėliau jie įdėjo daug pastangų, kurdami Lietuvos sūrių pramonę, kuri intensyviau pradėjo vystytis šeštajame praeito amžiaus dešimtmetyje. Labiausiai Belvederio sūrinės vardą išgarsino Jonas Jarušaitis, sūrio „Liliputas“ pradininkas. 1922 m. Jonas Jarušaitis pradėjo dirbti darbininku privačioje sūrinėje Veliuonoje, kurioje dirbo iš Olandijos pakviesti meistrai. Jis greitai suvokė sūrių gamybos paslaptis ir 1939 m. buvo pakviestas į „Pieno centro“ Belvederio sūrinę meistrui, kurioje buvo gaminami apvalūs olandų sūriai. Jonas Jarušaitis pasakojo:

„Tuomet Belvederio sūrinėje dirbo tik 3 žmonės: aš, plovėja ir kūrikas. Sūrių gamybai pienas buvo pašildomas vonioje, su pakura, kūrenama malkomis. Separatorius buvo rankinis, sūrių formos medinės. Presai sūriams slėgti – tai prie sienos pritvirtinti strypai, ant kurių kabinami metaliniai svarsčiai. Tokiomis sąlygomis kasdieną pagamindavome olandų sūrių 10–15 galvų, sveriančių po 2,5–3 kg“.

Pirmąkart sūrinė buvo išplėsta tuoj po karo. Vėliau dar kelis kartus sūrinė buvo plečiama, pritaikyta „Liliputo“ gamybai. 1958 m. buvo pradėti gaminti „Liliputai“. Pirmaisiais gamybos metais sūrio buvo pagaminta vos 8 t, o vėliau, po rekonstrukcijų, sūrinėje buvo galima pagaminti 120 t sūrio per metus. Sūris „Liliputas“ taip pavadintas buvo neatsitiktinai: jis nedidelis, deformuoto rutulio formos, kurio diametras ir aukštis 7–8 cm, o masė 0,4–0,5 kg. Nokinamas „Liliputas“ 35 dienas. Jo skonis aštrokas, šiek tiek rūgštus, konsistencija – plastiška, o pjūvyje – ovalios ir apvalios akutės, riebumas – 50%, drėgmės – 43%, druskos – 2–3%.

J. Jarušaitis, bemaž pusę šimtmečio dirbdamas Belvederio sūrinėje, „pergyveno“ net penkias sūrinės rekonstrukcijas. Jis pateikė daug vertingų pasiūlymų, kurių dėka pagerėjo sūrių kokybė, išsiplėtė sūrių nokinimo galimybės, sumažėjo rankų darbo*.

*Plačiau apie J. Jarušaitį žr. G. Šulcienės str. „Belvederio sūrininkas Jonas Jarušaitis“.

1975 m. rekonstravus sūrinę, jau buvo galima pagaminti 350 kg „Liliputo“ sūrių per dieną. Buvo pastatyta nauja katilinė, kompresorinėje sumontuoti našūs šalčio kompresoriai. Taip pat sumontuota nauja pieno pasterizavimo linija, du nauji separatoriai ir naujos 5 t talpos sūrių gamybos vonios bei sūrių plovimo mašina.

1976 m. Berlyne vykusioje parodoje „Agro76“ Belvederio sūrinėje pagamintas „Liliputas“ buvo apdovanotas aukso medaliu. Tai vienintelis sūris Lietuvoje, gavęs tokią aukštą įvertinimą užsienyje. „Liliputas“ didelį pasisekimą turėjo parodose Leipzige, Poznaneje, Zagrebe, Londone, Paryžiuje, Kopenhagoje, Vienoje, visur, kur buvo demonstruojami Lietuvos pieno pramonės gaminiai.

1984 m. Ugliče SSRS sūrių kokybės apžiūroje-konkurse šiam sūriui paskirtas I laipsnio diplomas.

Toks aukštas „Liliputo“ įvertinimas – tai darbštaus 25 žmonių kolektyvo, vadovaujamo J. Jarušaičio, nuopelnas.

1986 m., turėdamas 79 metus, J. Jarušaitis išėjo į pensiją. Sūrių gamybos paslaptis jis perdavė darbą Belvederio sūrinėje pasirinkusiems Antanui Radžiui ir Birutei Jankevičienei. Vilijai Velutienei jis patikėjo vadovės pareigas. Sūrinėje apie 20 metų „Liliputus“ gamino Antanina Zaleckienė, Marytė Steponavičiūtė, Marytė Stungulaitienė, Kristina Viršilaitė. A. Radis išdirbo sūrinėje 41 metus, B. Jankevičienė – 36.

Belvederio sūrinė visada buvo pavaldi didesnėms įmonėms. Nuo 1963 m. ji buvo Jurbarko pieninės Belvederio sūrių cechų, kuris kartu dar priklausė ir Kauno pieno kombinatui. Kauno pieno kombinato specialistai, ypač technologė A. Martikaitienė, padėdavo išspręsti problemas, susijusias su sūrių gamyba ir kokybe.

1988 m. Belvederio sūrinė kartu su Jurbarko pienine pereina AB „Marijampolės pieno konservai“ žinion. 1992 m. pastatomi Belvederio sūrinės nuotekų valomieji įrenginiai, 1994 m. sumontuojamas naujas horizontalus presas „Liliputo“ sūriui. 1997 m. pradedami remonto darbai sūrinėje. Uždengiamas naujas stogas, vietoj senų langų sumontuojami stiklo blokelių sienos, įruošama nauja raugo gamybos patalpa.

2001 m. kovo mėn. paskelbiamas AB „Marijampolės pieno konservai“ bankrotas. Laikotarpis nuo 2000 m. liepos mėn. iki 2001 m. lapkričio mėn. buvo pats skausmingiausias sūrinės darbuotojams. Paskelbus bankrotą, darbuotojai buvo negavę atlyginimų beveik už pusę metų, dalis atlyginimų buvo išmokėta produktais, t. y. sviestu, sūriais, kondensotu pienu. Gegužės mėnesį visi darbuotojai buvo atleisti. Bankroto laikotarpiui AB „Marijampolės pieno konservai“ Belvederio sūrinei prižiūrėti priėmė dirbti tik du sargus – buvusius sūrinės darbuotojus V. Velutį ir V. Velutienę.

AB „Marijampolės pieno konservai“ tuo laikotarpiu išsinuomavo Baltijos agropromoninė grupė, kuri tikėjosi vėliau ją nusipirkti. Baltijos agropromoninė grupė iš pradžių atsisakė atgaivinti „Liliputo“ gamybą, tačiau, atsiradus norinčių Belvederio sūrinę išsinuomoti, ir patys nusprendė pradėti „Liliputo“ gamybą.

2001 m. liepos mėnesį prasidėjo paruošiamieji darbai sūrių gamybai. Tačiau pradėti „Liliputo“ gamybą nepavyko, nes Baltijos agropromoninė grupė, supratusi, kad gali nepavykti aukcione nupirkti AB „Marijampolės pieno konservai“, sustabdė savo darbus Belvederio sūrinėje.

2001 m. rugpjūtį įvyko aukcionas ir AB „Marijampolės pieno konservai“ kartu su Prienų, Jurbarko, Lazdijų, Lukšių ir Belvederio sūrinėmis įsigijo Lietuvos–Lichtenšteino–Rusijos UAB „Eksimeta“.

*UAB Belvederio
sūrinės direktorė
Vilija Velutienė.
2002 m.
V. Velučio nuotr.*

Džiugi žinia buvo ta, kad UAB „Eksimeta“ vadovai nusprendė atgaivinti „Liliputo“ gamybą.

2001 m. lapkričio 13 d. buvo įregistruota UAB Belvederio sūrinė. Jos direktore buvo paskirta 20 metų sūrinėje išdirbusi Vilija Velutienė. Vėl į sūrinę sugrįžo dirbti buvę darbuotojai: V. Velutis, K. Viršilaitė, V. Petkienė, V. Andriuškevičienė, D. Belopet-ravičienė, V. Pertikienė, M. Kveškuvienė, Z. Ambrutyte, V. Paulauskas, V. Filipsons.

UAB Belvederio sūrinė sudarė su UAB „Eksimeta“ nuomos sutartį. UAB Belvederio sūrinė valdybą sudarė trys nariai: Robertas Jankus, Mindaugas Nekračius, Vilija Velutienė. Su UAB „Marijampolės pieno konservai“ UAB Belvederio sūrinė sudarė paslaugos sutartį, pagal kurią UAB „Marijampolės pieno konservai“ tiekia žaliavą, o mes jiems pagaminame sūrį „Liliputas“.

2001 m. lapkričio 23 d. buvo pagaminti pirmieji „Liliputai“. Tad Kalėdoms ir Naujiesiems metams, po metų pertraukos, galima buvo vėl paragauti „Liliputo“. 2002-uosius metus sutikome džiaugsmingai, vėl dirbom, vėl pilni rūšiai „Liliputų“. Ypač daug triūso įdėjo valdybos narys Mindaugas Nekračius. Jo dėka sūrinėje buvo atliktas didelis remontas, amoniakinė šaldymo įranga pakeista į freoninę, pradėti skalbti spec. rūbai.

Tačiau jau pavasarį mūsų džiaugsmą aptemdė rūpestis. UAB „Marijampolės pieno konservai“ realizacijos skyrius nesugebėjo gerai organizuoti savo darbo ir „Liliputas“ kaupėsi sandėliuose. Be to, prisidėjo ir prekybininkų azartas daug uždirbti gamybininkų sąskaita.

Klausučių žemės ūkio bendrovė

Bendrovė įsikūrė 1992 m. gegužės 19 d. Ją įkūrė 151 pajininkas. Bendrovės steigėjai buvo Elvyra Gaidelionienė, Bernadeta Makevičienė ir Bronius Švitra. Bendra pajinių įnašų suma sudarė 3 472 660 rb.

Bendrovė susikūrė reorganizavus buvusį Klausučių sodininkystės ūkį. Jos gamybinę bazę sudaro buvusio ūkio vaisių perdirbimo įmonės pastatai, statyti 1967–1970 m., turintys 3400 m² plotą.

Bendrovė turi žemos įtampos 500 kW elektroninę katilinę, giluminį vandens gręžinį, tyrių ir marmelado gamybos linijas, talpas, kurių bendras plotas 450 m², ir

kitą įrangą. Dirbamos žemės nėra. Ūkinės ir komercinės veiklos pagrindą sudaro vaisių ir uogų supirkimas bei jų perdirbimas į tyres, sultis, marmeladus, obuolių sūrius ir pagamintos produkcijos pardavimas.

Bendrovėje dirba 28 žmonės, o bendrovės narių 2002 m. liko tik 41. Bendrovės kapitalas yra 228 143 Lt, o kapitalas su rezervu – 606 827 Lt.

Kasmet bendrovė superka apie 1000 tonų vaisių ir uogų, kurių didžiausią dalį sudaro obuoliai. Pagamina ir realizuoja apie 800 tonų tyrių, apie 150 tonų marmeladų. Pagrindiniai partneriai: Rygos AB „Laima“ Latvijoje, Talino UAB „Marmiton“ Estijoje, AB „Kaliningrado konditerijos fabrikas“ Rusijoje bei UAB „Vilroka“, UAB „Sauda“, AB „Naujoji Rūta“, UAB „Jovaigė“, UAB „Alkolda“, UAB „Mažoji Rūtelė“.

UAB „Armeniukas“

UAB „Armeniukas“ susikūrė 1992 m. balandžio 13 d. Komercinę ir ūkinę veiklą pradėjo vykdyti 1996 m. birželio 7 d. Įmonei vadovauja direktorius Gintautas Kunčiūnas. Darbuotojų skaičius nėra didelis, vidutiniškai čia dirba 11 žmonių. Iš jų didesnę dalį sudaro moterys.

UAB „Armeniukas“ gamina cukraus sirupą. Asortimentas nemažas, net 14 pavadinimų: aviečių, vyšnių, žemuogių, apelsinų, citrinų, kivi, šokoladinis ir kt. Sirupas realizuojamas visoje Lietuvoje. Jį naudoja įvairios konditerijos įmonės ir pavieniai vartotojai. Sirupas labai tinka gėrimų gamybai, kokteilams, želė ir t. t.

2001 m. lapkričio 4 d. po ilgų ieškojimų ir apmąstymų buvo pradėta gaminti dviejų pavadinimų alų, išsiskiriantį iš kitų savitu skoniu. Tai „Padubysio stiprusis“ ir „Padubysio“ alus. Pagrindinės žaliavos, naudojamos alaus gamybai, tai tyras geriamasis vanduo, kartieji ir aromatiniai apyniai, miežinis salykas ir mielės. Pusiau šviesus „Padubysio stiprusis“ ir silpnesnis „Padubysio“ alus savo gintaro spalva ir skaidrumu gundo alaus mėgėjus. Jurbarko krašto žmonės jį labai pamėgo.

UAB „Serada“

1992 m. Viktoras Bendzius įkūrė individualią įmonę. Tik po ilgų vargų jis gavo leidimą Seredžiuje statyti degalinę ir kavinę. 1993 m. gavo sklypą, skirtą ūkinei ir finansinei veiklai.

1993 m. pradėta statyba. Iš Lietuvos investicijų banko gauta kredito statybos pradžiai. Pritrūkus lėšų, sutarčių pagrindu buvo ieškoma kreditorių viso komplekso statybai. 1994 m. kovo mėnesį degalinė pradėjo veikti. Iš degalinės gauto pelno buvo statoma kavinė. Beveik viskas buvo daroma savo rankomis. Jau 1998 m. kreditoriams buvo atiduoti visi kreditai, o 1999 m. balandžio 15 d. įmonė persiregistravo į UAB „Serada“.

Kavinė savo veiklą pradėjo jau 1995 metais. Vidutiniškai visame komplekse dirba 10 žmonių. Dabar čia jau galima ne tik išpilti kuro, bet ir skaniai pavalgyti.

D. Kuprionio įmonė „Pusnis“

Darius Kuprionio įmonė „Pusnis“ įkurta 1991 m. Įmonė išikūrė Klausučių kaime. Pagrindinė įmonės veiklos sritis – pramoninių nestandartinių šaldymo ir užšaldymo sistemų projektavimas, gamyba, automatizavimas ir aptarnavimas. Taip pat atliekama jau veikiančių sistemų ekspertizė ir modernizavimas.

Įmonė siūlo ekonomiškai pagrįstus sprendimus, kas leidžia užsakovams nesuabejoti savo kapitaliniais įdėjimais, kurie ne tik pasiteisina pačiu artimiausiu laiku, bet ir leidžia efektyviau ir patikimiau dirbti ateityje.

Svarbiausia savo veiklos sėkme įmonės vadovas inžinierius D. Kuprionis laiko glaudų bendradarbiavimą su užsakovais: „Svarbu įvertinti ne tik visus dabartinius užsakovo poreikius, bet ir numatyti užsakovo įmonės plėtimosi perspektyvas“.

Įmonėje „Pusnis“ pradėtos diegti nuotolinio valdymo sistemos, kurios užtikrina šaldymo sistemos įrengimų eksploatacijos kontrolę ir spartų gedimų šalinimą.

D. Kuprionio įmonės „Pusnis“ klientų galima rasti visoje Lietuvoje: Vilniuje, Šiauliuose, Klaipėdoje, Ukmergėje, Švenčionėliuose, Marijampolėje, Biržuose, Jurbarko, Kaune, Panevėžyje ir kt.

Viktoro Antano Bendziaus degalinė ir kavinė (kairėje) ir Remigijaus Ambraziūno automobilių remonto stotis (dešinėje). 2001 m. R. Akutaičio nuotr.

Seredžiaus seniūnijos įstaigų, įmonių ir organizacijų sąrašas su papildomais duomenimis*

Eil. Nr.	Pavadinimas	Priklausomybė	Vietovė	Darbuotojų skaičius	Vadovo vardas, pavardė
1.	Seredžiaus seniūnija	Jurbarko rajono savivaldybės administracija	Seredžius	5	Jonas Pikoraitis
2.	Seredžiaus žemėtvarkos skyrius	Tauragės apskrities Žemės ūkio departamento Jurbarko skyrius	Seredžius	1	Vidas Gudžiūnas
3.	Policijos inspektoriatas	Jurbarko rajono policijos komisariatas	Seredžius	2	Kęstas Mišeika, Dainoras Bendžaitis

*Sąrašą 2002 m. rugsėjo 1 d. sudarė Vilhelmina Bandzienė.

(tęsinys)

Eil. Nr.	Pavadinimas	Priklausomybė	Vietovė	Darbuotojų skaičius	Vadovo vardas, pavardė
4.	Seredžiaus bažnyčia		Seredžius		Virginijus Lenktaitis
5.	Seredžiaus pagrindinė mokykla	Jurbarko rajono švietimo skyrius	Seredžius	40	Petras Baršauskas
6.	Klausučių pagrindinė mokykla	“	Klausučiai	48	Michailas Astašenkovas
7.	Armeniškų pagrindinė mokykla	“	Armeniškiai		Zita Venckienė
8.	Vosbutų pradinė mokykla	“	Vosbutai	2	
9.	Viešoji įstaiga „Seredžiaus ambulatorija“	Viešoji įstaiga	Seredžius	9	Regina Petrukaitienė
10.	Klausučių medicinos punktas	Viešoji įstaiga	Klausučiai	2	Vida Jankauskienė
11.	Armeniškų medicinos punktas	Viešoji įstaiga	Armeniškiai	1	Stasė Pečiulienė
12.	Klausučių kredito unija	Lietuvos bankas	Klausučiai	2	Antanas Danilevičius
13.	Klausučių kultūros centras	Jurbarko rajono kultūros skyrius	Klausučiai	3	Regina Bakutienė
14.	Seredžiaus bendruomenės salė	“	Seredžius	2	Jadvyga Sutranavičienė
15.	Armeniškų bendruomenės salė	“	Armeniškiai	1	Aldona Mačėnienė
16.	Seredžiaus biblioteka	“	Seredžius	1	Onutė Cimermonienė
17.	Klausučių biblioteka	“	Klausučiai	1	Violeta Puzinienė
18.	Armeniškų biblioteka	“	Armeniškiai	1	Aldona Kemzūrienė
19.	Seredžiaus paštas	Tauragės apskrities centrinis paštas	Seredžius	4	Aldona Adomaitienė
20.	Klausučių paštas	“	Klausučiai	4	Angelė Kervelienė
21.	Armeniškų paštas	“	Armeniškiai	4	Snaigė Skridlienė
22.	Klausučių vaikų darželis	Jurbarko rajono Švietimo skyrius	Klausučiai	11	Rasa Bukauskienė
23.	Seredžiaus vaistinė	AB „Kauno vaistinių centras“	Seredžius	2	Irena Unikauskienė
24.	Klausučių vaistinė	“	Klausučiai	1	Nijolė Dapkuvienė
25.	Mindaugo Povilaičio prekybos įmonė	Privati	Seredžius	2	Mindaugas Povilaitis
26.	UAB „Nigror“	Privati	Seredžius Vosbutai	3 2	Gintautas Škuskas
27.	A. Sabaliausko prekybos įmonė	Privati	Klausučiai	2	Aivaras Sabaliauskas
28.	J. Rakauskienės individuali įmonė	Privati	Armeniškiai	1	Jodita Rakauskienė
29.	D. Šeštakauskienės individuali įmonė	Privati	Klausučiai	4	Daiva Šeštakauskienė
30.	UAB „Armeniukas“	Privati	Klausučiai	11	Gintautas Kunčiūnas
31.	Ž. Simanavičienės individuali įmonė	Privati	Seredžius	2	Živilė Simanavičienė
32.	Žemės ūkio bendrovė „Klausučiai“	Privati	Klausučiai	28	Bronius Švitra
33.	UAB „Formalija“	Privati	Seredžius		Vaclovas Radžius
34.	Belvederio sūrinė	Marij.	Belvederis		Vilijeta Velutienė
35.	D. Kuprionio įmonė „Pusnis“	Privati	Klausučiai	4	Darius Kuprionis
36.	UAB „Serada“	Privati	Seredžius	10	Viktoras Bendzius
37.	Individuali V. Kringelienės įmonė	Privati	Klausučiai	1	Vilija Kringelienė
38.	R. Puteikio veterinarijos įmonė	Privati	Klausučiai	1	Rimandas Puteikis

(tęsinys)

Eil. Nr.	Pavadinimas	Priklausomybė	Vietovė	Darbuotojų skaičius	Vadovo vardas, pavardė
39.	Benedikto Balčaičio individuali įmonė	Privati	Klausučiai	1	Benediktas Balčaitis
40.	Viliaus Arieškos individuali įmonė	Privati	Motiškių kaimas	2	Vilius Arieška
41.	Algimanto Kervelio individuali įmonė	Privati	Klausučiai	1	Algimantas Kervelis
42.	R. Ambraziūno automobilių remonto stotis	Privati	Seredžius	4	Remigijus Ambraziūnas
43.	Vytauto Mockaus individuali įmonė	Privati	Seredžius	1	Vytautas Mockus
44.	Seredžiaus senelių globos namai	Jurbarko rajono savivaldybė	Seredžius	13	Zigmas Zakaras
45.	Algimanto Martinkaus veterinarijos įmonė	Privati	Seredžius	1	Algimantas Martinkus
46.	Kazimiero Jankevičiaus veterinarinės pagalbos įmonė	Privati	Seredžius	1	Kazimieras Jankevičius
47.	Vytauto Gudiškio individuali įmonė	Privati	Seredžius	1	Vytautas Gudiškis
48.	A. Kervelio gyvulių apseklinimo įmonė	Privati	Klausučiai	1	Algimantas Kervelis
49.	Arvydo Steponavičiaus individuali įmonė	Privati	Klausučiai	1	Arvydas Steponavičius
50.	Vytauto Morkūno individuali įmonė	Privati	Klausučiai	1	Vytautas Morkūnas
51.	Žemės ūkio bendrovė „Spyglys“	Privati	Motiškių kaimas	1	Antanas Šimkevičius
52.	Serediškių sambūris „Palemonas“	Visuomeninė organizacija	Seredžius		Jadvyga Sutranavičienė
53.	Klausučių sporto klubas „Jaunuolynas“	Visuomeninė organizacija	Klausučiai		Rimantas Slavikas

Senelių globos namai

Vida Girininkienė

1991 m., sumažėjus vaikų skaičiui, dalis 1988 m. pastatyto vaikų lopšelio-darželio buvo atiduota Seredžiaus vidurinei mokyklai. 1992 m. rudenį pastatas nebuvo šildomas, nes, suirus „Nemuno“ kolūkiui, nebuvo suremontuota katilinė, o moksleiviai nešildomose patalpose mokytis nebegalėjo. Tuo metu su labdara iš Vokietijos atvyko grupelė žmonių, besirūpinančių pagyvenusių žmonių ir žmonių su negalia likimu. Juos lydėjęs Jurbarko globos ir rūpybos skyriaus vedėjas Antanas Grumuldis pirmasis iškėlė mintį buvusio vaikų lopšelio-darželio patalpose įkurti senelių globos namus. Šiai minčiai pritarė tuometinis Seredžiaus viršaitis Zigmas Zakaras, Jurbarko samariečių klubo pirmininkas Anzelmas Vančys. Jie 1992 m. spalio 7 dieną Vilniuje kreipėsi į seimo narę Laimą Andrikieneį dėl galimybės buvusiose lopšelio-darželio patalpose įkurti senelių globos namus. Tai idėjai pritarė socialinės ir darbo apsaugos vicepirmininkas A. Vinkus, kultūros ir švietimo ministras D. Kuolys.

Tuo metu Seredžiuje gyveno nemažai vienišų pagyvenusių žmonių. Žmogiškas gailėstis ir užuojauta skatino imtis konkrečių veiksmų. Z. Zakaras pamena, kad dar gerokai prieš šių namų atidarymą serediškė Izabelė Stakauskaitė, neradusi atjautos sesers namuose, atėjo ir atsisėdo prie būsimųjų senelių namų slenksčio, nebesiruošdama iš čia išeiti. Savuose namuose vietos nebuvo ir Jadvygai Mickūnaitei bei Uršulei Štelmokienei, kurias „Nemuno“ kolūkio Moterų tarybos pirmininkė Marytė Zakarienė turėjo vežti į Klaipėdos apskrities Laugalių senelių namus¹.

Remiantis 1992 m. lapkričio 18 d. Jurbarko rajono tarybos sprendimu „Dėl pagalbos socialiai remtinoms šeimoms“, 1993 m. kovo 27 d. buvo paskelbtas rajono valdytojo potvarkis „Dėl senelių globos namų steigimo“, kuriame buvo nurodyta nuo 1993 m. liepos 1 d. įsteigti rajoninius 25 vietų senelių globos namus. Lėšas per rajono biudžetą skyrė Finansų ministerija.

1993 m. vasario 20 d. buvo paskelbtas konkursas buvusio vaikų darželio patalpoms rekonstruoti. Konkursą skelbė Seredžiaus apylinkės savivaldybė. Patvirtinus rajono biudžetą, buvo numatytas finansavimas senelių globos namams rekonstruoti, reikalingiems baldams įsigyti ir globotiniams išlaikyti. „Armenos“ kolūkis atidavė skalbimo mašiną, o vaikų darželis perdavė nemažai reikalingų įrengimų. Seredžiaus apylinkė perleido traktorių, o Jurbarko ligoninė – greitosios pagalbos automobilį. Vykdyti rekonstrukcijos darbų priežiūrą apylinkės savivaldybės taryba įpareigojo viršaitį Zigmą Zakarą. Buvo surasti rangovai šildymo sistemos rekonstrukcijai. 1993 m. gegužės 10 d. pasirašyta sutartis su pastato rekonstrukcijos konkursą laimėjusia Klausučių UAB „Klausta“. Senelių globos namams vadovauti taip pat buvo paskelbtas konkursas, kuriame dalyvavo buvusi vaikų lopšelio-darželio vedėja Zita Šatinskienė ir viršaitis Z. Zakaras. Konkursą laimėjo Z. Zakaras, kuris nuo 1993 m. liepos 1 d. ir pradėjo eiti Seredžiaus senelių namų direktoriaus pareigas. Kartu pradėjo dirbti ir kiti konkurso tvarka etatines vietas užėmę darbuotojai – buhalterė Danutė Gimbutienė, medicinos sesuo Daiva Janarauskienė, gydytoja terapeutė Regina Petrukaitienė, ūkvedė Marija Zakarienė, slaugės Dalia Jankauskienė, Virginija Daunienė, Laima Žukauskienė, Lina Bartusevičiūtė, virėjos Asta Karalienė, Aldona Gustaitienė, skalbėja Vilma Taujinskienė, kūrikai Rolandas Poškevičius, Romas Gimbutas (visi jie dirba iki šiol).

Rugpjūčio 25 d. naujuosiuose namuose buvo apgyvendinti pirmieji seneliai: jau minėta Izabelė Stakauskaitė iš

Pirmieji gyventojai – Izabelė Stakauskaitė ir Stanislovas Šapauskas. 1993 m. Z. Zakaro nuotr.

¹Baršauskienė M. *Atkūrus Nepriklausomybę* (mašinarštis), SMM.

Seredžiaus, Adelė Aldona Palanskytė iš Jurbarko ir Stanislovas Šapauskas iš Klausučių. Jiems buvo paskirti atskiri kambariai, sudarytos geros gyvenimo sąlygos.

1993 m. rugpjūčio 28 d. įvyko oficialus Seredžiaus senelių globos namų atidarymas. Globos namus pašventino Seredžiaus klebonas Antanas Jurgutis. Atvyko Jurbarko rajono atstovai, svečiai iš Vilniaus. Tai buvo ir kol kas tebėra pirmieji ir vieninteliai senelių globos namai Jurbarko rajone. Respublikoje tai buvo dešimtoji tokio pobūdžio įstaiga. Tą vasarą ir rudenį prie naujų namų buvo pasodintas sodas, iškastas šulinys, pasodintos gėlės.

Netrukus naujuosiuose namuose apsigyveno seserys Bronė Januševičienė ir Elena Parnarauskaitė, atvykusios iš Eržvilko, Kotrynos ir Antano Augustinavičių šeima iš Armeniškių. 1993 m. pabaigoje globos namuose gyveno 22 globotiniai, 1994 m. pabaigoje – net 27 senyvo amžiaus bei neįgalūs žmonės.

Senelių globos namai užmezgė ryšius su AB „Pieno žvaigždės“, UAB „Jurbarko duona“, AB „Dainiai“, bendra Lietuvos ir Rusijos įmone „Litmos“, UAB „Kamito“. Mėsą gaudavo iš AB „Dainiai“, daržovių užsiaugindavo patys, pigiau nusipirkdavo bulvių. Kiekvieno senelio išlaikymas 1996 m. valstybei kainavo 564 Lt per mėnesį. Senelių išlaikymą finansavo ir finansuoja rajonas, nes iš 80% kiekvieno jų gaunamos ir globos namų reikmėms pervedamos pensijos susidaro labai neženkli suma.

1998 m. senelių globos namuose buvo 28, o 1999 m. – 32 žmonės. Juos aptarnavo 13 darbuotojų. Bendrai buvo švenčiamos Kalėdos ir Velykos, gimtadieniai. Įrengta skalbykla, jauki valgykla, greta jos – fojė su minkštais baldais, televizoriumi, radijo imtuvu. Įrengtas ir altorėlis. 1999 m. senelių namuose įvy-

Globotinių Kotrynos ir Antano Augustinavičių šeima. 1995 m. Z. Zakaro nuotr.

Senučių Marcelės Martinkienės (kairėje) ir Antaninos Steponaitienės pomėgis – gėlynų, daržų ravėjimas, aplinkos tvarkymas. 1994 m. Z. Zakaro nuotr.

*Užgavėnės Senelių
globos namuose.
2001 m.
Z. Zakaro nuotr.*

ko pirmoji jungtvių ceremonija – balandžio mėnesį susituokė Algima Skubaitė ir Juozas Lukošius. Atvykusi Jurbarko rajono metrikacijos skyriaus vedėja Laima Kezaitė vietoje įformino civilinę santuoką, o santuokos sakramentą suteikė Seredžiaus klebonas Gintautas Jankauskas.

2000 m. senelių globos namuose gyveno 31 globotinis: 9 vyrai ir 22 moterys. Pagal amžių juos būtų galima suskirstyti taip: nuo 30 iki 40 metų – 1 asmuo, nuo 40 iki 50 metų – 1 asmuo, nuo 60 iki 65 metų – 3 asmenys, nuo 65 iki 70 metų – 4 asmenys, nuo 70 iki 75 metų – 4 asmenys, nuo 75 iki 80 metų – 6 asmenys, nuo 80 iki 85 metų – 9 asmenys, nuo 85 iki 90 metų – 2 ir vyresni kaip 90 metų – 1 asmuo. Juos aptarnavo 13 socialinių darbuotojų, iš kurių 6 buvo baigę specialius apmokymo kursus Kauno aukštesniojoje medicinos mokykloje. Tuo metu jau buvo susiformavusios pastovios tradicijos, pvz., šv. mišios už mirusiųosius (laidojami naujosiose Seredžiaus kapinėse). Dažnai į senelių namus atvyksta koncertuoti jaunieji samariečiai iš Jurbarko bei Seredžiaus vidurinių mokyklų, rajono kultūros namų kolektyvai. Čia koncertavo mokytojų pensininkų sambūrio „Sedula“ folklorinis ansamblis, Vokietijos Saksonijos žemės Gerbro evangelikų liuteronų pučiamųjų orkestras. Grupė pajėgesnių senelių buvo išvykę į Trakus, Kauną, Vilnių, Šiaulius, aplankė Kryžių kalną, Kelmės rajono Liolių globos namus, Klaipėdos jūros muziejų, Kauno zoologijos sodą, Vilniaus televizijos bokštą, Aušros vartus, įvairias parodas. Šiuo metu senelių namų sienos iškalts dailylentėmis, 1994–1996 m. papuoštos gyvomis ir dirbtinėmis gėlėmis, charkoviečio Juozo Polanskio padovanotais Seredžiuje pieštais gamtos vaizdais.

Senelių globos namai džiaugiasi serediškių Antaninos Iliuvienės, Algio Sadlausko, žemės ūkio bendrovės „Arsoda“, Klausučių kaimo žemės ūkio bendrovės, A. Žilinskio ir Ko KŪB, Žindaičių ŽŪB, UAB „Jurbarko duona“ ir kitų parama. Labdaros (rūbų, baldų) atvežė Vokietijos sambūris „Draugų būrys“, invalido vežimėlį 1995 m. – F. Astrovskis, sanitarinį automobilį padovanojo Danijos Odensės miesto Lions klubas. Ne kartą padėjo ir padeda Amerikos „Mercy Lift“ firma ir tenai gy-

venantys mūsų tautiečiai (medikamentais, vitaminais, baldais ir pinigais). Tačiau šiuo metu Seredžiaus senelių globos namams, kuriuose yra 32 globotiniai, iš kurių 10 visai neįgalūs, nelengvas metas. Sumažėjo finansavimas iš rajono biudžeto. Tenka mažinti aptarnaujančio personalo skaičių, didinti krūvį darbuotojams. Apie savo rūpesčius direktorius Z. Zakaras kalba nemoriai – kalbos nieko nepakeis. Panašios problemos yra visuose senelių globos namuose. Bet kokias idėjas žlugdo nepriimti ar nepatvirtinti socialinės globos įstatymai. Ar ne paradoksas: giminės ar artimieji išvilioja iš seno ar neįgalaus žmogaus visas santaupas, pasiglemžia sau jo sukauptą turtą ir tokį, apiplėštą ir apleistą, atiduoda valstybės globai. Trylika čia gyvenančių žmonių turi giminių, bet jie jų nelanko.

Šiuo metu direktorius Z. Zakaras yra Lietuvos savivaldybių socialinės globos įstaigų vadovų asociacijos (įkurta 2000 m., jai priklauso 34 senelių namai) pirmininkas. Vadovas, kurio tikroji specialybė veterinarijos gydytojas, dažnai pats dirba senelių namams priklausančiame kieme, padeda savo vadovaujamo kolektyvo moterims (juk reikia žmogų ir pakelti, ir nuprausti, ir palaidoti). Direktorius tikisi, kad pagerės globos namų finansavimas. Jis turi realius paskaičiavimus priestato statybai, ieško rėmėjų.

Senelių globos namų darbuotojai.

*Pirmoje eilėje
(iš kairės):*

*Asta Karalienė,
Lina Bartusevičiūtė,
direktorius*

*Zigmas Zakaras,
Dalia Jankauskienė,
Laima Žukauskienė;*

*antroje eilėje
(iš kairės):*

*Virginija Daunienė,
Aldona Gustaitienė,
Rasa Kvietauskienė,*

*Gema Pocienė,
Marija Zakarienė,
Vilma Taujinskienė,*

Danutė Andriukaitienė

Pavyzdiniai tvarkomos Seredžiaus seniūnijos sodybos

Jonas Pikoraitis

Tokia jau ta žmogaus prigimtis – vis ką nors sodinti, puoselėti, saugoti nuo šalčio ir piktų vėjų. O paskui žiūri, kad jo sodyba ar kiemas pasidarė kitoks negu kaimyno – yra kur ir nuo karštos saulės pasislėpti, ir paukštelis turi kur lizdelį susukti. Kai kas tokius žmones laiko keistuoliais, kurie po langais augina gėles, žalias vejas, retesnius krūmelius, o ne bulves ar burokus. Ir jau labai stebisi kaimynai, kai tas žmogus, parvykdamas iš tolimesnės ar artimesnės kelionės, lauktuvių kokią nors dar nematytą augalą parveža. O po metų kitų, žiūrėk, ir tas kaimynas šia „liga“ užsikrėtęs. Taigi žmogus ne vien duona sotus, jam reikia ir grožio.

2002 m. lapkričio pavakarę Jurbarko kultūros rūmų salėje jau 38-ąjį kartą susirinko ir tie, kurie savo aplinką puoselėja jau kelintą dešimtmetį, ir tie, kurie tai daryti pradėjo visai neseniai. Šioje šventėje dalyvavo ir būrelis Seredžiaus seniūnijos gražiausiai tvarkomų sodybų šeimininkų. Tai Pranas Šimanskis iš Pieštvenų kaimo, Margarita ir Petras Baršauskai iš Motiškių kaimo, Antanina Guiskienė iš Pašilių kaimo, Marytė ir Vytautas Lukauskai bei Leonora ir Jonas Pikoraičiai iš Seredžiaus miestelio, Rigoleta ir Hartmut Riemann, Aldona ir Algirdas Kuprioniai, Genovaitė ir Bronius Švitrai, Vilma ir Rimvydas Baltučiai iš Klausučių gyvenvietės.

Visos paminėtos sodybos labai savitos, nepanašios viena į kitą. Jos ir negali būti panašios, kadangi beveik visos pačių planuotos, kur augalai ne vieną kartą buvo persodinami iš vienos vietos į kitą, kol buvo randama jiems tinkamiausia vieta.

Klausučių gyvenvietėje išsiskiria Aldonos ir Algirdo Kuprionių sodyba. Tai sodyba, kurios teritorijos projektą parengė profesionalūs landšafto architektai Rūta ir Alfonsas Kiškiai. Sodyboje daug erdvės, augalai suderinti ir pagal spalvas, ir pagal formą.

Toje pačioje gatvėje savo sodybą puoselėja Rigoleta Raimunda ir Hartmut Riemann. Tai ši sodyba 1997 m. buvo pripažinta gražiausiai tvarkoma sodyba gyvenviečių kategorijoje Tauragės apskrityje. Šioje sodyboje ne tik didžiulė gėlių bei medžių ir krūmų įvairovė, bet ir keletas koplytstulpių bei daugybė gamtos sukurtų medžių „skulptūrų“, kurios, apdorotos sodybos šeimininko Hartmut rankų, pavirto po krūmu išsirangiusiu žalčiu, moters figūra, o aukštyn šaknimis pastatytas kelmas primena žvėrį. Ši sodyba ne kartą yra buvusi ir rajono pavyzdinai tvarkomų sodybų konkurso prizininke.

Gyvenvietės Taikos gatvėje įsikūrė Genovaitė ir Bronius Švitrai. Sodyba yra ant tvenkinio kranto, todėl čia didžiausias dėmesys skiriamas mažajai architektūrai. Originalaus stiliaus pavėsinė, lauko židinytis ir valčių prielaukos tiltelis sudaro jaukų poilsio kampelį. Sodybos šeimininkas Bronius didžiuojasi savo išaugintais gausiais derančiais kelių rūšių vynmedžiais.

Nors Vilma ir Rimvydas Baltučiai į Armeniuko gatvėje esančią uošvių sodybą atsikėlė gyventi palyginti neseniai, tačiau iš karto ėmėsi sodybos gražinimo darbo. Kieme atsirado pirmasis visoje apylinkėje statinys, beje, nebūdingas šiam kraštui – originalios architektūros pirtis, o greta jos pagal tą patį stilių įrengtas šulinys. Aplink gerai prižiūrima veja, žydi gėlės.

*Aldonos ir Algirdo
Kuprionių sodyba.
2002 m.
E. Juškos nuotr.*

*Koplytstulpis
Rigoletos Raimundos
ir Hartmut Riemann
sodyboje. 2002 m.
E. Juškos nuotr.*

*Genovaitės ir
Broniaus Švitrių
sodybos kampelis.
2002 m.
B. Švitros nuotr.*

*Pirtis ir šulinys
Vilmos ir Rimoydo
Baltučių sodyboje.
2002 m.
E. Juškos nuotr.*

*Takelis į Antaninos
Guiskienės sodybą.
2002 m.
E. Juškos nuotr.*

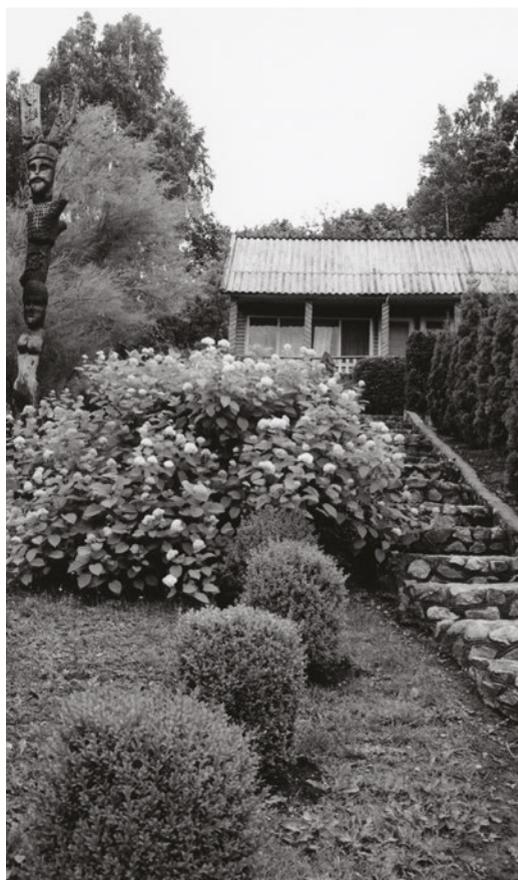
*Pavėsinė Marijonos
ir Vytauto Lukauskų
sodyboje. 2002 m.
E. Juškos nuotr.*

Pašilių kaime gyvenanti jau į 8-tą dešimtmetį įkopusi Antanina Guiskienė viena tvarkosi savo sodyboje. Tačiau tvarkosi taip, kad jai galėtų pavydėti ir daug jaunesni. Įėjus į sodybą, rutuliškos formos vakarinėmis tujomis apsodintas takelis veda gilyn į sodybos gilumą. O tenai išpuoselėti įvairiausių rūšių tulpių, rožių, margučių iš visokiausių vienmečių gėlių gėlynai. Viduryje stačiakampio formos tvenkinėlis priaugęs vandens lelijų. Sodyboje pastatytas originalios formos kopolytulpis.

Seredžiuje, Dubysos gatvėje, yra 1997 m. pripažinta originaliausia Tauragės apskrityje Marijonos ir Vytauto Lukauskų sodyba. Iš akmenų sumūryti laiptai veda į viršutinę terasą, kurioje rytietiška pagodos stiliaus pavėsinė, primenanti Afganistano karo košmarą, kuri patyrė sūnus. Sodybą medžio drožiniais puošia pati šeimininkė. Dar aukščiau įrengta poilsio aikštelė ir šaltinėlis, kuri saugo trigalvis slibinas. Kadangi sodyba yra įkalnėje, todėl kalno šlaitai sutvirtinti iš akmenų sumūrytomis atraminėmis sienelėmis. Takų pakraščiai apsodinti vakarinės tujos glaustašake forma. Kalno

šlaituose suformuotos terasos apželdintos paprastaisiais kadagiais, kazokiniais kadagiais, rytiniais tujeniais. Aikštelėse auga Turnbergo raugerškiai, šviesiosios ortenzijos ir kita. Sodyba tvarkoma dvylika metų.

Leonoros ir Jono Pikoraičių sodyba Seredžiuje (Pieštvenų gatvėje) statyta 1991 m. Pradžioje didesnėje sklypo dalyje buvo užsodintas sodas, tačiau vėliau dalis obelų buvo perkelta į kiemo ūkinę dalį ir išplėsta priesodybio zona. Čia įrengtas dekoratyvinis vandens baseinėlis su jame augančiomis vandens lelijomis, daugiamečių ir vienmečių gėlių gėlynai, auga spygliuočiai – paprastojo kadagio koloniška forma, kazokimo kadagio margaspyglė forma, paprastojo kadagio besidriekianti forma, rytinis tujenis, europinis kukmedis, baltoji eglė, baltosios eglės forma „Eonia“, europinio kukmedžio Dovastono gelsvaspyglė forma, puskiparisiai lapuočiai – juodauogio šėivamedžio geltonlapė forma, Turnbergo raugerškio raudonlapė forma, šviesioji ortenzija, doičija, stambiažiedė lastūnė, vienvyčiai Egelmano forma, vijoklinis sausmedis, paprastasis buksmedis, žalioji forsitija, gulsčiasis kaulenis, paprastosios alyvos. Gyvenamoji zona nuo ūkinės atskirta vakarinių tujų gyvatvore bei vienvyčiais apželdinta pergole. Joje įrengtas alpinariumas, prie kurio šliejasi tvenkinėlis su krantinčio vandens kaskada.

Akmeniniai laiptai Marijonos ir Vytauto Lukauskų sodyboje. 2002 m. E. Juškos nuotr.

Margaritos ir Petro Baršauskų sodybos kampeliai. 2002 m. E. Juškos nuotr.

Motiškių kaime esančią Margaritos ir Petro Baršauskų sodybą galima vadinti etnografiškiausia seniūnijos sodyba. Net ir po rekonstrukcijos pastatai išlaikė savitą stilių, o prie jų gerai priderintas apželdinimas ir mažosios architektūros elementai.

Tačiau daugiausia titulų turi Pieštvenų kaime esanti Pranciškaus Šimansio sodyba. Šioje sodyboje grožį Pranas su savo velione žmona Anele kūrė ne vieną dešimtį metų. Dar 1987 m. ši sodyba buvo pripažinta gražiausiu Jurbarko rajono vienkiemiu. Tokio pačio pripažinimo ji sulaukė ir 1989 m. „Šviesa“ tada rašė:

„Gražiausias rajono vienkiemis, originaliai išdėstyti augalai, labai padeda reljefas, menininko akim viskas nužiūrėta. Taip, ši sodyba ne kartą pripažinta gražiausia rajone, o jos šeimnininkai nuostabiai gražūs ir patrauklūs žmonės svetingai sutiko kaip ir visada sutinka tolimus ir artimus svečius“¹.

¹Šviesa, 1989, rugs. 26.

Prano Šimanskio
sodyba. 2002 m.
V. Girininkienės
nuotr.

Šioje sodyboje vienodai gražu visais metų laikais: vasarą akys raibsta nuo gėlių įvairiausių, rudenį akį džiugina klevų auksas, o žiemą – spygliuočių žalumas.

„Šeimininkai sakė gėlių ir medžių įvairovės neskaičiuoja, ne toks jų noras, tačiau prisiminė, kad vasarą tvenkinyje puikuoja 4 rūšių lelijos, kiemo darželiuose auga 5 rūšių bijūnai, o rožių čia net 24 rūšys. Mėgstamiausia Anelės Šimanskienės rožė „Gloria Dei“ (Garbė Dievui)“².

1997 m. naujas pripažinimas: gražiausiai tvarkomas vienkiemis Tauragės apskrityje. 1997 m. rudenį „Ūkininko patarėjas“ rašė:

„Aršios rudens šalnos jau spėjo nuvirinti paskutiniuosius gėlynų žiedus, klote nuklojo geltonais sodo lapais žolę. Tik plačiai šakas išskleidęs senas ąžuolas, iš tolo ženklinantis Anelės ir Pranciškaus Šimanskių sodybą tuoj už Seredžiaus vienkiemiais išdrikusiame Pieštvenų kaime, vis dar nemeta lapų. Lyg su šalimais gyvenančiu žmogum kantrybe dalintųsi...“

Abu šios sodybos šeimininkai jau įpusėjo aštuntą dešimtį, bet šiemet – net patiems nuostabu! – juos pripažino visoje Tauragės apskrity gražiausiai savo sodybą tvarkant“³.

Ir dabar (nors jau Anelė keleri metai kaip atgulė amžino poilsio Seredžiaus kapinėse) Pranciškus vis dar guvus ir, reikalui esant, skambiu jaunatvišku balsu dainą užtraukia ir svečią pavaišina. Aišku, ir savo sodybą taip pat prižiūri.

Prano Šimanskio sodyboje auginami: kukmedis europinis, pilkasis kėnis, paprastoji eglė, paprastoji pušis, kelminė pušis, kedrinė pušis, vakarinė tuja, tuja žemaūgė forma, paprastasis kadagys, kazokinis kadagys, Lausono puskiparis,

²Rožka S. Rūta – žalia ir žiemą, *Šviesa*, 1995, sausio 31.

³Bartkienė D. Pieštvenuose, pas Šimanskius..., *Ūkininko patarėjas*, 1997, spalio 25.

kininis kadagys, kadagys horizontalusis, puskiparisis, baltoji eglė, paprastas lazdynas, Tunbergo raugerškis, kininis citrinvytis, darželinis jazminas, šviesioji hortenzija, gulščiasis kaulenis, juodvaisė aronija, naminė obelis, paprastas svarainis, paprastoji kriaušė, paprastas buksmedis, tikrasis vynmedis, margalapė aktinidija, paprastoji gebenė, žalioji forzītija, paprastoji alyva.

2002 m. vasarą Prano Šimanskio sodyboje gyveno visas būrys šios knygos rengėjų. Ateidavo ir svečių, kas pasikalbėti, o kas ir šiaip geroje kompanijoje pavakaroti. Šeimininkas, linksmas ir atjaunėjęs, visus vaišino medumi, o pageidaujančius – ir stipresniu savo paties pagamintu gėrimu. Ekspedicijos pabaigoje dailininkas Kęstutis Šiaulytis surengė savo tapybos darbų parodą. Tiesiai ant pievelės. Prano, o taip pat ir kaimynystėje esančias Margaritos ir Petro Baršauskų sodybas nufilmavo ir savo laidoje per Lietuvos televiziją parodė prof. Ričardas Kazlauskas.

Gera, kai yra tokių žmonių...

Prano Šimanskio sodyboje gražu ir vasarą, ir žiemą. 2002 m. V. Girininkienės nuotr.

ETNINĖ KULTŪRA

Asmeniškai išgyventas etninis kultūrinis tapatumas naratyve: Pranas Virakas apie Seredžiaus apylinkes (XIX a. pabaiga – XX a. 6-asis dešimtmetis)*

Irena Regina Merkienė

Lietuvos istorijos institutas

Įvadas

Problemos, tikslo, premisų ir uždavinių aptarimas

Visuomenės minties, kūrybos ir ūkio raidoje ypatinga reikšmė tenka visuminei ir konkrečiai asmeninei patirčiai. Ji yra etninės patirties, patirčių sąveikos, jų plėtojimo ir tęstinumo laidas¹. Komunikacinės veiklos įtakoje, pasak Jürgeno Habermaso „gyvenamasis pasaulis medžiagiškai atsinaujina per tikslingos veiklos rezultatus ir išvadas, kurių pagrindu pasaulio gyventojai kišasi į pasaulį. Tačiau toji instrumentinė veikla yra susipynusi su komunikacine ta prasme, kad instrumentinė veikla vykdo planus, kurie susiję su kitų sąveikos dalyvių planais bendrais situacijų apibrėžimais ir savitarpio supratimo procesais. Tokiu būdu ir socialinio darbo srityje rasti problemų sprendimai priduriami prie į savitarpio supratimą orientuotos veiklos terpės“².

Nuolat saistomoje ūkinių ir religinių santykių lokalinėje bendruomenėje šalia lengvai pastebimo istorijos tėkmėje susiklosčiusio išorinės kultūros paveldo egzistuoja intraversiškos, sunkiau atsiskleidžiančios pašaliniam žvilgsniui vidinės kultūros etninės, grupinės ir individualios patirtys. Jos platesnę visuomenę pasiekia naratyvais. Nuo autoriaus priklauso, kiek naratyve yra meninės kūrybos ir istorinės tiesos. Bet kuriuo atveju naratyvas išlieka individualaus tikrovės suvokimo ir verbalinio jos perteikimo išraiška. Jame pateiktos praeities kultūros faktų interpretacijos atskleidžia ne tik pasakotojo pažiūras, poreikį vienaip ar kitaip įtakoti visuomenės ar tam tikrų jos sluoksnių nuomonę apie patį naratyvo autorių ir minimas realijas, bet ir įsirežusią atmintyje konkrečią individualią patirtį iš įvairių kasdieninio gyvenimo sričių.

Socializacijos procese susiformavusios asmeninės elgesio normos bei gyve-

*Straipsnis aprobuotas serijos „Lietuvos valsčiai“ Mokslo darbų komisijos. Leidyklai įteiktas 2003 06 09.

¹Ūkinės patirties perimamumo reiškinį etnologiniu požiūriu autorė plačiau nagrinėjo kn. Merkienė R. *Gyvulių ūkis Lietuvoje XVI-XX a. pirmojoje pusėje. Etninės patirties ištakos*, Vilnius, 1989.

²Habermas J. *Modernybės filosofinis diskursas*, Vilnius, 2002, p. 365.

nimo aplinkybės, leidžiančios gretinti bei pastebėti savo ir kitų žmonių elgesio ypatumus, papročius, socialinius santykius, gamybinę patirtį, prisiminimuose virsta informacijos patikimumą formuojančiais veiksniais.

Etnologijoje etnografinė patirtis kaip komunikacinės veiklos objektas turi didelę vertę sprendžiant *problema*, kokią reikšmę turi istorinės etninės kultūros pavidalams pažinti ir juos rekonstruoti perteiktas naratyvu individualus estetinis, etinis, ūkinis ar kitoks individualus patyrimas. Tuo tikslu *tyrimo objektu* pasirinkome lokalinio etninio patyrimo išraišką Prano Virako etnografinio pobūdžio rankraštiniame palikime. Šio *straipsnio tikslas*: naudojant lyginamąjį ir teksto analizės metodus apibūdinti P. Virako prisiminimus apie Seredžiaus apylinkes ir kitus etnografinius užrašus kaip etnografinį šaltinį. *Keliame sau uždavinius* atskleisti: 1) P. Virako lokalinės etninės kultūrinės patirties susiklostymo aplinkybes, 2) asmeninės naratyvo pateikimo koncepcijos ištakas, 3) konflikto tarp individualaus tiesos imperatyvo ir valstybės ideologinės politikos pasekmes.

Tyrimo šaltiniai yra paties P. Virako tekstai: pasakojimai apie Seredžių ir jo apylinkes³, 4 laišakai Istorijos instituto Etnografijos sektoriaus vadovei Angelei Vyšniauskaitei ir XIX a. pab. – XX a. pirmosios pusės (ribą peržengiant iki 1958 m.) grožinė literatūra, kurioje plačiai naudojama gyvenant kaime susiformavusi autorių patirtis. Tyrimui naudotas lyginamasis ir teksto analizės metodai. Prano Virako pasakojimuose apie Seredžių pasitaikiusių svetimybų, archaizmų ir kai kurių kitų ypatingesnių etnografinių realiųjų atlikta išankstinė analizė padėjo lengviau suprasti Virako aprašytojo laikotarpio Lietuvos kaimo kultūros situaciją, etnokultūrinio paveldo lokaliųjų formų sąsajas su ilgalaikiais tarpetniniais ir konfesiniais ryšiais bei carinės Rusijos tautinių mažumų atžvilgiu vykdytos kultūros politikos pasekmes.

Vadovaujamės šiomis *premisiomis*:

1. Vietinių gyventojų pasakojimai yra vienas svarbiausių šaltinių lokalinei kultūrai pažinti ir parodyti jos ypatumus. Prisiminimai apie buitinius kasdieninio gyvenimo dalykus, atsiskleidžia per medžiaginės kultūros formų – įvairių daiktų paskirties, jų gamybos technologijos ir panaudojimo apibūdinimą bei įvardinimą vietine tarpe, socialinės terpės, kurioje vyko kultūrų sąveikos, charakteristikas – žmonių bendruomeninius ryšius, santykius su kitos socialinės, religinės ar etninės grupės žmonėmis. Lokalinė kultūra kas kartą atsiskleidžia per naratyvo autoriaus jausmini pasaulio suvokimą, kai jis nutapo jam išiminius vaizdus, ima vertinti besikeičiančią aplinką etiniu ir estetiniu atžvilgiu ar bent iškelia jam patinkančius bei pasipiktinimą keliančius dalykus.

2. Kiekvienas prisiminimų rašytojas veda skaitytoją į savo išgyvenimų pasaulį, kuriame praeito laiko ženklais

³Virakas F. Seredžius ir jo apylinkės XIX a. pabaigoje, 1958, *NMB*, f. 27, b. 8, 257 l.; Virakas F. Nemunu navigacija pabaigoje devynioliktojo šimtmečio ir pradžioje dvidešimtojo šimtmečio Seredžiuje, Seredžius, 1960, *NMB*, f. 27, b. 15, 36 p.; Virakas F. Nuo seniausių laikų Seredžiaus apylinkės žuvis, žvejyba ir žvejybos irankiai, Seredžius, 1962, *NMB*, f. 27, b. 14, 24 l.; Seredžiaus apylinkėje ukininkų trobesiai ir kiti ukių dalykai pabaigoje devynioliktojo šimtmečio, 1960, *NMB*, f. 27, b. 7, 13 l.; Virakas F. Seredžiaus apylinkės lietuvių papročiai XIX pabaigoje ir XX amžiaus pradžioje, Seredžius, 1962, *IIES*, b. 118, l. 156–180; Virakas F. Seredžiaus apylinkės senieji ir dabartiniai lietuvių liaudies vestuvių papročiai, Seredžius, 1962, *IIES*, b. 116, l. 120; Virakas F. Seredžiškių kaimiečių vestuvės, Seredžius, 1959, *NMB*, f. 27, b. 10, 12 l.; Virakas F. Žmogaus amžiaus galas: liga, mirtis, pagrabas, palaidojimas ir jų minėjimai, Seredžiaus apylinkės lietuvių papročiai XIX a. pabaigoje ir XX amžiaus pradžioje. Surašiau Seredžiuje 1962 m. rugsėjo mėnesį. F. V., *IIES*, b. 118(14), l. 156–187.

tampa giliai įstrigę į atmintį atskiri jam asmeniškai svarbūs gyvenimo tarpsniai. Per juos autorius išsako ir savo santykį su praeityje išnykusi unikaliu asmeniniu mikropasauliu, persipynusiu su kitų žmonių gyvenimais, kurie įvertinami žvilgsniu iš pašalies.

Neketiname suabsoliutinti vieno žmogaus patirtį jį supančio pasaulio atžvilgiu. Ji priklauso nuo daugelio dalykų. Šiuo atžvilgiu reikia visiškai sutikti su J. Habermasu, rašiusiu, kad *„Komunikacinėje veikloje funkcionuojantį protą riboja ne vien, sakykime, išorės, situacinio pobūdžio dalykai; jo paties veikimo galimybių sąlygos verčia jį išsišakoti į istorinio laiko, socialinės erdvės ir į kūną nukreiptus patirties metmenis. Racionalusis kalbėjimo potencialas yra atitinkamai susipynęs su ypatingos gyvenamojo pasaulio duotybės ištekliais“*⁴.

Šiame straipsnyje analizuojami asmeniniai P. Virako prisiminimai bei jais ir kitų žmonių pasakojimais paremti atsakymai į etnografinius klausimus. Dideliame pluošte smulkiai, iš esmės be jokių pataisymų, nors ir gilioje senatvėje, bet vis dar tvirta ranka, prirašytų mokyklinių sąsiuvinų P. Virakas labai apgalvotai išdėstė savo mintis apie vaikystės ir jaunystės dienų Seredžių bei naujausius laikus. Čia nejučia atsiskleidžia asmeninis santykis su jį supusiu ir supančiu pasauliu, susiklostęs nuolat susiduriant su gyvenimo realybe, skatinusia vienokius ar kitokius poelgius.

P. Virako lokalinės kultūrinės patirties ištakos

Pranas Virakas (1871 12 02 – 1966 04 11) nuėjo ilgą ir sudėtingą gyvenimo kelią. Jis gimė ir kūdikystę praleido Kauno apskrities Seredžiaus valsčiaus Padubysio kaimo sklypininko senelio iš motinos pusės Martyno Mirončiko namuose. Mokyklą baigė Seredžiuje, nes tėvai – Anelė Mirončikutė ir Baltramiejus Virakai po poros metų persikraustė į špitolę vildamiesi čia prasigyventi. Iki tol siuvėjavęs tėvas tapo bažnyčios tarnautoju, ilgainiui susitaupė pinigų ir įsigijo nuosavą namą. Į smalsaus vaiko atmintį visam laikui įsirėžė daugelis kaimo ir miestelio gyvenimo vaizdų: žmonių bendravimo papročiai, senovinės vestuvės ir laidotuvės, pastatai, Seredžiaus žydų ūkinis ir religinis gyvenimas. Nuo mažens, kaip buvo įprasta, pratinamam prie gyvulių ganymo, žuvų gaudymo, kitų vaikiškų užsiėmimų šešiamėčiui Pranukui buvo įteiktas elementorius. Taip prasidėjo pažintis su knygomis namie nevirta lenkų, o netrukus Seredžiaus liaudies mokykloje – ir su rusų kalba.

Neeilinių gabumų jaunuoliui atsirado netradicinių darbų. Jis pramoko groti vargonais, spaudos draudimo metais tėvų namuose įsteigė slaptą lietuvišką mokyklą, kurioje pats daraktoriavo, klebono pavedimu atliko parapijos gyventojų surašymą bažnyčios reikalais, dirbo Seredžiaus valsčiaus valdybos raštininku, vėliau prisidėjo prie sielininkų, plukdančių rąstus į Vokietiją. Artimai bendravo su įvairiais gyventojų sluoksniais. Taip klostėsi unikalūs gimtosios aplinkos, jos socialinių ir etninių grupių visuminis holistinis suvokimas. Šis gyvenimo tarpsnis P. Virako raštuose atsiskleidžia kaip sudėtinga, savaip graži, bet drauge ir prieštaringa, kartais netgi skausminga gyvenimo lokalinėje bendruomenėje patirtis, prisodrinta buitinių vaizdų, darbų ir daiktų. Persikėlimas į kitą aplinką – gyvenimas kitų Lietuvos valsčių dvaruose ir užsienyje (Rusijoje, Vokietijoje, 1913–1922 m. JAV) – paryškino jaunystėje Seredžiaus apylin-

⁴Habermas J. *Modernybės filosofinis diskursas*, p. 365.

kėse patirtus išpūdžius. Tolimesni asmenybės brendimo metai siejosi su darbu JAV laikraščių redakcijose ir dalyvavimu spaudoje. Tai buvo gera proga išbandyti plunksną ir rutulioti literatūrinę mintį. Gyvenant Seredžiuje ir jo apylinkėse sukaupta gyvenimiškoji patirtis laikui bėgant P. Virako atmintyje išsikristalizavo ir virto ryškiais atskirų gyvenimo epizodų vaizdais, turinčiais aiškia laiką ir geografinę dimensiją.

P. Virakas apie etninės kultūros paveldą naratyvo sklaidos spaudoje kontekste

Būdamas 51 metų P. Virakas vėl grįžo į Lietuvą ir kurį laiką sukosi Kauno viešajame gyvenime. Vėliau apsigyveno Seredžiuje ir čia sulaukė gilios senatvės. Prisiminimus pradėjo rašyti jau būdamas senyvo amžiaus, kaip jis pats nurodė – 1958 metais. Jų imtis greičiausiai paskatino nacionalinio atgimimo laikotarpiu susiklosčiusi ir iki pat XX a. pabaigos išlikusi bendra lietuvių inteligentijos nuostata, kad būtina fiksuoti ir visuomenei pristatyti nenumaldomai modernėjančios lietuvių liaudies kultūros savitumą. Šį darbą P. Virakas buvo išbandęs dar jaunystėje. Jo pradžią jis pats siedina su 1883 metais, kai Seredžiuje pradėjęs užrašinėti tautosakos kūrinėlius ir juos siuntinėti Jonui Basanavičiui, susilaukė pirmojo jų paskelbimo spaudoje. Tuo metu Lietuvos skaitytojus jau buvo pasiekę nemažai grožinės prozos kūrinėlių, pasakojančių apie Lietuvos baudžiavinio ir pobaudžiavinio kaimo buitį, kurie galėjo pakliūti į rankas smalsiam jaunuoliui⁵.

P. Virakui besirūpinant pragyvenimu ir šeimos išlaikymu praėjo dar beveik pusšimtis metų. Per tą laiką visuomenės susidomėjimas kaimo kultūra Nepriklausomoje Lietuvos Respublikoje išaugo. 1931 m. „Mūsų Tautosakoje“ buvo išspausdinta Mikalojaus Katkaus „Balanos gadynė“⁶, autoriaus teigimu, pasakojanti apie karališkųjų valstiečių gyvenimą 1862 m. Šušvės upyne. Pradėjo eiti Felikso Bugailišio redaguojamas „Šiaulių metraštis“ (1930–1938) ir žurnalas „Gimtasai kraštas“ (1934–1943). Juose dažniausiai buvo spausdinami kaimo varguomenės primityvios materialinės kultūros bei žinijos etnografiniai aprašymai, kurie tuo metu buvo laikomi iškilia archajinės lietuvių liaudies kultūros liekana. Čia tilpo ir vienas-kitas dvaro bei krikščioniškos kultūros paveldo aptarimas, vienas kitas etnologinis straipsnis. Dvasinė kultūra buvo pristatyta ir teoriniu lygmeniu, plačiau nagrinėta tęstiniuose leidiniuose „Mūsų tautosaka“ (1930–1935) ir „Tautosakos darbai“ (1935–1940). Šiose ir kitose knygose akys buvo išmeigtos į praeitį – senų žmonių atmenamą tautosaką, papročius, žiniją, senovinį ūkio inventorių, apsilvilkimą ir visa kita, kas išliko dar iš baudžiavos laikų.

Po Antrojo pasaulinio karo Lietuvos miestuose ir miesteliuose išgalėjo skurdas. P. Virako šeima vertėsi sunkiai. 1951 m. jam suėjo 80 metų, tačiau vis dar reikėjo pačiam rūpintis pragyvenimu. Laimė, kad buvo priimtas dirbti Seredžiaus bibliotekoje. Atsirado puiki proga tuoj pat perskaityti į ją patenkančius naujausius leidinius, jų tarpe ir daugiatomį pakartotinai leidžiamą Antano Juškos tarmiškai užrašytų dainų rinkinį⁷.

⁵Valančius M. *Palangos Juzė*, Wilniuje, 1863. Spaudos draudimo metais išėjo 6 leidimai; Daukantas S. *Budas senovės lietuvių kalnėnų ir žemaičių*, Plimutas, 1892; Mykolas G. [Fromas-Gužutis A.], *Vargdieniai, Vieniybė lietuvininkų*, 1893, nr. 25–46 ir 1906 m. Plymūtė; XX a. pr. pasipylė J. Žymantienės kaimo gyvenimo vaizdeliai lietuvių periodinėje spaudoje bei atskirais leidiniais ir kt.

⁶Katkus M. *Balanos gadynė, Mūsų tautosaka*, Kaunas, 1931, t. 4.

⁷A. Juškos Lietuviškų dainų 1–3 t. buvo pasirašyti spaudai 1954 m. pabaigoje. Juška A. *Lietuviškos svotbinės dainos*, Vilnius, 1955, t. 1–2.

Viename iš tomų buvo paskelbtas platus veliuoniečių tarme parašytas vestuvių aprašymas⁸, nukeliantis skaitytoją į XIX a. vidurio Veliuonos apylinkių kaimą, kuriame, kaip ir P. Virako jaunystėje Seredžiaus apylinkėse, naujos šeimos kūrimas buvo labai svarbus, visus išjudinantis įvykis.

Nepraėjus nė metams, pasirodė A. Fromo-Gužučio dramos „Baisioji gadynė“ pakartotinis leidimas drauge su apysakomis „Vargdieniai“, „Patėviai“ bei „Mūsų praeities ir dabarties paslaptys“⁹. Pasakojimuose apie 1863 m. sukilimą, antagonistinius dvaro ir kaimo santykius, valsčiaus tarnautojų kyšininkavimą buvo pilna P. Virakui gerai iš vaikystės pažįstamų etnografinių kaimo gyvenimo vaizdų.

Paskutinis lašas, perpildęs abejonių taurę P. Virakui buvo Stasio Matulaičio atsiminimai¹⁰, kuriuose jis rado tai, ką pats be vargo galėjo parašyti: autoriaus pergyvenimų nuskaidrintą gimtųjų namų ir jų aplinkos vaizdą, įrėmintą konkrečioje vietoje ir laike. Prisidėjo lemtingas sutapimas. Pagaliau P. Virakui buvo paskirta 300 rublių pensija. Atsirado laisvo laiko ir slapta viltis ne tik parašyti, bet ir paskelbti savo prisiminimus apie gyvenimą XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje Seredžiaus apylinkėse, kur būdamas dar vaikas, vėliau – paauglys ir jau subrendęs vyras plėtojo savo patirtį įvairiose gyvenimo srityse.

Etnografinio naratyvo koncepcija P. Virako darbuose

P. Virakas, kai ryžosi rašyti prisiminimus, turėjo labai aiškų nusistatymą, kaip jie turi atrodyti. Lyginant jo ir kitų to meto autorių tekstus matyti, kad jis norėjo parašyti originalų beletristinį darbą, kuriame galėtų panaudoti savo literatūrinius sugebėjimus:

„Mano rašiniai, nors prasti, nekoki, bet jie skaitosi lengvai, juos skaitant liežuvis už dantų neužkliūva, snaudulys neima ir perskaičius suprantama apė ką, kas ir kaip buvo rašyta. Šis tas net atmintyje užsilieka. Bent taip aš jau ne nuo vieno esu girdėjęs“¹¹.

Čia tikėjosi panaudoti dar jaunystėje įgytą tautosakos rinkėjo, vėliau – ir kalbos duomenų užrašinėtojo patirtį bei savo gimtąją serediškių tarmę, kuria su savo jaunystės draugais ir serediškiais kaimynais kalbėjo iki pat mirties. Tai rodo jo paties pasakytą žodžiai apie leidyklai įteiktą tekstą:

„Rašiau ta kalba ir tarme, kuria aš pats kalbu ir kalba panemuniškiai serediškiai. Esu tikras, kad tą kalbą moku labai gerai“¹².

P. Virakas, rašydamas apie Seredžiaus apylinkes, plėtojo kelių rašytojų kartų patirtį, pasiimdamas iš kiekvieno tai, kas jam atrodė svarbiausia. Prisiminimus pradėjo kaip S. Matulaitis – vaikystės ir jaunystės metais, panašiai, kaip ir M. Katkus aprašė kaimo žmonių dar-

⁸Juška A. Svočbinė rėda, *Lietuviškos svotbinės dainos*, Vilnius, 1955, p. 285–449.

⁹Fromas-Gužutis A. *Baisioji gadynė*, Vilnius, 1955.

¹⁰Matulaitis S. *Atsiminimai ir kiti kūriniai*, Vilnius, 1957.

¹¹1963.III.04, Seredžius, P. Virako laiškas A. Vyšniauskaitei, *IIES*, b. 118(33), l. 345.

¹²1963.II.10, Seredžius, P. Virako laiškas A. Vyšniauskaitei, *IIES*, b. 118(34), l. 347.

bus ir šventes bei jų santykius su žydais, kaip A. Fromas-Gužutis įterpė pasakojimus apie carinės Rusijos valdininkus. P. Rusecko prieš keliolika metų surinkti ir paskelbti prisiminimai ir legendos apie baudžiąvą Lietuvoje¹³ greičiausiai paskatino P. Viraką įdėti pasakojimų apie 1863 m. sukilimą, dvarus ir tijųūnus, apie bažnyčias ir ypatingesnes vietas. Jis, gal sekdamas S. Daukantu, pateikė ir savotišką laiko perspektyvą, prisiminimus įterpdamas tarp Seredžiaus senovės istorijos ir XX a. visiškai pasikeitusio gyvenimo būdo. Viskas, kaip jis pats ne kartą pareiškė, turėjo būti tikra ir neišgalvota. Čia verta palyginti jo skaitytojams ir laiške A. Vyšniauskaitei skirtus žodžius:

„Aprašau viską taip, kaip prisimenu, nieko nei gražindamas, nei bjaurindamas – teisingai, kaip aš mačiau, girdėjau ir patyriau“ ir „Paprastiau tikrą pliką teisybę taip, kaip aš mačiau ir girdėjau“¹⁴.

O svarbiausia – jo darbas turėjo būti parašytas kaip ir A. Juškos apie veliuoniečius – tarmiškai. Kalba čia yra vienas iš svarbiausių praeities liudininkų, atstovaujanti aprašomąjį laikotarpį. Vyksmo laiko ir vietos pokyčiai pakeičia ir vartojamas leksemas tam pačiam daiktui įvardinti: Greičiausiai neatsitiktinai Seredžiaus valstiečių valdyboje carinėje Rusijoje išduodamas *paspertas*, o atplaukus sieliais į Jurbarką vokiečių munitinės antspaudu buvo antspauduojami *pasai*¹⁵.

P. Virakas stengėsi sukurti vientisą autentišką XIX a. pabaigos – XX a. pradžios Seredžiaus ir jo apylinkių gyvenimo vaizdą. Nejučia atsiskleidžiančiame religinio, politinio ir ekonominio gyvenimo kontekste pamažu sava vaga teka autoriaus, miestelio ir kaimų bei dvaro gyvenimas su kasdieniais rūpesčiais, savita kaimiško ir poniško orumo išraiška, skriaudomis ir jų atitaisymo būdais, tarpusavio ir tarptautiniais santykiais. Su tuo suaugę amžininkų prisiminimai apie baudžiąvą ir po baudžiąvinę praeitį.

Tarsi netyčia, kaip išeinantys iš kalbos, įterpti ankstesnės kartos naratyvai – atmintyje įstrigę ypatingi atsitikimai ir jų aplinkybės, buityje gyvavusi tautosaka. Parodyta jos ir kitų naujų autorinių kūrinėlių modernėjanti sklaida lietuvių spaudos draudimo metais naujoje kartoje ir šios platūs geografiniai ryšiai, per kuriuos XX a. pradžioje bent dalis pasakotojų ir dainininkų individualiai interpretuotos liaudies kūrybos išsiveržė iš savo aplinkos ir tapo prieinama ne tik Lietuvoje, bet ir Rusijoje bei Amerikoje gyvenusiems skaitytojams:

„Turėjau daug susirašęs lietuviškų ir lenkiškų dainų. Kiti mano sąsiuviniai buvo net Peterburke atsidūrę, kaip vėliau sužinojau iš [...] Kauno pašto valdybos valdininko Miliausko. Sako, kad jie Peterburke iš mano rankraščio išsimokinę lietuviškų patrijotinių dainų“¹⁶.

Nuostabą kelia didesnio mokslo neįgavusio, pačiam įgijusiam prasilavinusio žmogaus sugebėjimą ne tik išvelgti XIX a. pab. – XX a. visuomenėje vyku-

¹³Ruseckas P. *Baudžiąva. Atsiminimai, padavimai, legendos*, d. 1, Kaunas, 1936.

¹⁴Virakas F. [P] Seredžius ir jo apylinkės XIX a. pabaigoje, 1958 (toliau – VPSIJA), *NMB*, f. 27, b. 8, l. 4; 1963.II.10, Seredžius, P. Virako laiškas A. Vyšniauskaitei, *IIES*, b. 118(34), l. 247.

¹⁵VPSIJA, *NMB*, f. 27, b. 8, l. 62, 66.

¹⁶Ten pat, l. 73, 74.

sius procesus, bet ir parodyti juos nepaprastai taupiomis priemonėmis – taiklia užuomina, pasakyta vos vienu ar dviem sakiniais. Pavyzdžiui, apie politinę agitaciją 1940 m. ir po 1944 m., kai Lietuva buvo SSRS okupuota ir aneksuota:

„Susitvėrus Lietuvoje tarybų valdžiai čia ant to Palocėlio serediškiai darė dideliausius mitingus, giedojo internacionalą ir kėlė aukštyn kulokus, o įvairūs atovykę ir vietiniai kalbėtojai sakė karštas agitacines prakalbas. Bet dabar Seredžiujie nieko panašaus nedaroma“¹⁷.

P. Virakas šalia daugiau ar mažiau su autobiografija susijusių dalykų greičiausiai tikėjosi paskelbti ir platesnius 1959–1960 m. parašytus pasakojimus apie vestuvių ir gimtinių papročius, dvarų ir kaimo trobesius, navigaciją Nemunu ir žvejybą, amatus ir amatininkus, elgetas ir elgetavimą, valdininkiją ir kita. Tačiau nėra aiškių žymių, kad jie buvo prijungti prie 1958 m. parašytojo teksto. Tiesa, kiekvienas iš jų savaip beveik be jokių pasikartojimų naujomis detalėmis papildė ankstesniąją darbo dalį.

1962 m. Lietuvos istorijos instituto Etnografijos skyrių pasiekė keletas naujų P. Virako tekstų apie vestuves, kalendorinius papročius ir kt. Kai kurie iš jų atsirado bendradarbiaujant su A. Vyšniauskaite. Ji, išleidusi didelį ir svarų straipsnį apie istorinius lietuvių laidotuvių papročius¹⁸, pasiteiravo apie jį P. Virako nuomonės. Atsiliepiamas buvo korektiškas ir santūrus: vertinami moksliniai įrodymai, bet pabrėžiama, kad tai daroma materialistinės pasaulėžiūros dvasioje.

1962 m. į Lietuvos istorijos instituto Etnografijos skyrių vėl atėjo P. Virako rankraštis. Šį kartą apie laidotuves. Čia atsiskleidė griežta priešara tarp abiejų autorių koncepcijų. Atsižvelgdama į sovietinę ideologiją, A. Vyšniauskaitė savo straipsnio preambulėje kėlė tyrinėjamų senųjų lietuvių tikėjimų reikšmę ir smerkė katalikų bažnyčią. P. Virakas pirmenybę teikė bažnyčios ir katalikiškos bendruomenės veiksams, skirtiems velionio šeimai paremti, jam ir jo mirusiems artimiesiems pagerbti maldomis, lydėjimu į kapines, bendruomeninėmis vaišėmis ir paminėjimais. Juos vienijo tik panašiai pateikta nuosekli chronologinė laidotuvių dalyvių veiksmų seka.

P. Virakas bandė keliais sakiniais filosofškai įvertinti mirtį, pastebėjo, kad mokslo teiginiai yra reliatyvūs, ir apibrėžė savo darbo tikslą:

„Mūsų pareiga yra mūsų gyvenamojo laikotarpio visas mūsų gyvenimo smulkmenas užrašyti tikrai teisingai, kad būsimosios Lietuvos kartos, panorėjusios sužinoti mūsų laikotarpio tokį ar tokį dalyką, pasižiūrėję į užrašą tikrai pamatytų, kaip iš tikrųjų būta“¹⁹.

Šis naratyvas – ne vien atmintyje užsifiksavę prisiminimai, bet ir savo, ir katalikų bendruomenės pasaulėžiūros viešas pristatymas bei pastangos ją apginti nuo užgauliojimų, nes tuo metu sovietinė valstybė, nors deklaravo tikėjimo laisvę, kovingai platino ateizmą.

¹⁷Ten pat, l. 83.

¹⁸Vyšniauskaitė A. Laidotuvių papročiai Lietuvoje XIX a. – XX a. pirmaisiais dešimtmečiais, *Iš lietuvių kultūros istorijos*, t. 3, Vilnius, 1961, p. 132–157.

¹⁹Virakas F. [P] Žmogaus amžiaus galas: liga, mirtis, pagrabas, palaidojimas ir jų minėjimai, *IIES*, b. 118(14), l. 156–157.

Naratyvas sovietinėje visuomenėje

Nežinia, kada ir kokiais keliais P. Virako pasakojimai apie Seredžių ir jo apylinkes pasiekė leidyklą²⁰. Čia jo laukė nusivylimas. Tvyrojo ilga tyla. 1963 m. P. Virakas ryžosi parašyti A. Vyšniauskaitei, prašydamas jos tarpininkavimo:

„Jeigu tamstai nesudarytų keblumų ir nemalonumo, tai prašyčiau būti taip gera, sužinoti, ar Drg. Redaktorius [pavardė] mano rankraščius jau skaitė, ar dar ne? O jeigu jau būtų skaitęs, tai kaip jis nutarė su jais padaryti: ar susikimšti į gurbą, ar užkišti į apatinį stalčių pelėms ir kandims maitinti - iki graikų kalėdų...“²¹

A. Vyšniauskaitės atsakymas neišliko, tik iš naujo laiško matyti, kad jame būta užuominų dėl taisytinų dalykų:

„Žinoma, mano raštuose begalės etimologinių ir sintaksės klaidų ir netikslumų, aš tai labai gerai žinau“²². Ir čia pat oriai priduria: „Juk aš juos ir rašiau ne spausdinimui, tik rankraščių archyvu, kad tos žinios neišgaruotų ir nebūtų užmirštos, kad jos pasiliktų ateities lietuviams, kurie tai žinot norės“²³.

Tai skambėjo kaip tiesioginė aliuzija į A. Juškos surinktas lietuvių liaudies dainas, kurių dauguma buvo išspausdinta jam numirus.

Nors leidybos reikalai taip ir nepajudėjo, P. Virakas neprarado vilties, kad jo parašytieji prisiminimai bus visuomenei naudingi. Tuo jis patikėjo siuntinėdamas savo užrašus Istorijos instituto Etnografijos skyriui, kur rankraščiai buvo mielai laukiami. Plačiau atsakęs į A. Vyšniauskaitės klausimų lapą, jis toliau patikslinimui ieškojo naujų duomenų ir ne vien tik savo atmintyje. Kilo mintis pasiremti kitų vietinių serediškių patirtimi. Netrukus P. Virakas pasiuntė laišką, kuriame aiškino apie moteriškos galvos dangos reikšmę per vestuves ir kasdieniniame gyvenime, jos išvaizdą ir pasikeitimus naujaisiais laikais, netgi rado moterį, tebeturinčią dvi senoviškas kepuraites²⁴. Norėdamas palikti ateičiai kuo daugiau, nors ir neišspausdintų, duomenų apie savo gyvenimo patyrimus, jis vis dar ketino toliau rašyti:

„Etnografijos sektoriui tai dar kartais ir galima šį tą pabrėžti iš praeities gyvenimo. Čia jokios stilistikos nereikia, čia reikalinga tik tikrų faktų ir įvykių teisingas atpasakojimas, o to tai aš dar parašyti rodos, kad galiu“²⁵.

Kodėl P. Virako tekstai iki šiol liko rankraščiuose? Gal sovietmečiu naratyvas buvo pripažintas iš esmės netinkamu literatūros žanrui ir nepatikimu etnografijos šaltiniu? Gal nustota leisti atsiminimus ir etnografinius kraštotyrius darbus? Deja, nevisai taip. Nors

²⁰2003 m. gegužę A. Vyšniauskaitė sakėsi neprisimėnanti nei leidyklos, kuriai buvo pateiktas rankraštis, nei pokalbio su jos redaktoriumi apie P. Virako darbą.

²¹1963.II.10, Seredžius, P. Virako laiškas A. Vyšniauskaitei, *IIES*, b. 118(34), l. 348.

²²*Ten pat*, l. 347.

²³*Ten pat*.

²⁴1962.VI.13, Seredžius, P. Virako laiškas A. Vyšniauskaitei, *IIES*, b. 118(2), l. 2–3.

²⁵1963.III.4, Seredžius, P. Virako laiškas A. Vyšniauskaitei, *ten pat*, b. 118(33), l. 345.

tokių knygų leidyba iš tiesų buvo varžoma, dar 1958 m. pasirodė Elvyros Dulaitienės-Glemžaitės „Kupiškėnų senovė“, 1965 m. Antano Žmuidzinavičiaus prisiminimai „Paletė ir gyvenimas“, 1967 m. A. Vyšniauskaitės populiarī knyga „Lietuvių šeimos tradicijos“ ir kt. Juk P. Virako tarmiškai parašytą tekstą, jei jis toks buvo neparankus leisti ir tarsi griovė sunkiu lituanistų darbu sulydytus bendrinės literatūrinės kalbos pamatus, buvo galima sutvarkyti: nesunkiai rašybą sunorminti ir, blogiausiu atveju, net išleisti tas vietas, kuriose buvo per daug svetimžodžių. Tai nebuvo naujiena. Reikalas šalinti iš lietuvių kalbos svetimžodžius XX a. kartojosi skelbiamuose tautosakos tekstuose. Bendrąją nuostatą ir šalinimo būdą labai aiškiai apibūdino J. Basanavičius „Lietuviškų pasakų įvairių“ 1902 m. leidinio pratarmėje²⁶.

Dėl to kyła dar vienas klausimas: ar per A. Vyšniauskaitę ateinantys atsakymai, kad redaktorius neturįs laiko skaityti P. Virako tekstų, buvo tik mandagus linktelėjimas įkyriam grafomanui? P. Virakas ir pats nujautė, kad tai tik atskalbinėjimas:

„Ką rašote apie mano atsiminimų dalykus, tai aš ir maniau, kad ten taip yra, kad ten viskas atidedama į žemutinį stalčių vis dėl to „neturėjimo laiko“. Tai jau paprasta iš senovės biurokratų dainelė. Yra žmonės, kurie sugeba surasti to laiko, bet nevisi ir nevisuomet“²⁷.

Grafomanu jis nebuvo. Ir gyvenimo pabaigoje, kai esminiai patirto gyvenimo dalykai jau atrodė aprašyti, P. Virakas ieškojo Seredžiuje etnografinių senovės ypatumų ir po kelis lapelius siuntė į Lietuvos istorijos instituto Etnografijos sektorių. Čia pakliuvo ir beveik visas mašinraščiu perrašytas jo skelbtas ir rankraščiuose išlikęs nežinia kieno suredaguotas literatūrinis palikimas. Grožinės literatūros kūriniuose – XX a. pirmosios pusės gyvenimas. Juose apstu naratyvo elementų, minimos Seredžiaus ir Veliuonos apylinkėse paplitusios pavardės, rodomi kaimiško gyvenimo paveikslai, bet juose nėra dokumentinio įtaigumo. Smulkieji apsakymėliai dažnai apeliavo į jausmus ir turėjo sukelti skaitytojų užuojautą skriaudžiamiesiems.

A. Vyšniauskaitė susirašinėjo su Viraku iki pat jo mirties, siuntė jam savo klausimų lapą apie senovines ir dabartines lietuvių vestuves ir gavo puikius atsakymus į pateiktuosius klausimus. Juose P. Virakas nebematė jokio reikalo derintis prie ideologinių reikalavimų ir drąsiai ir konkrečiai reiškė savo nuomonę apie kultūros pokyčius, smunkančią moralę ir permainų priežastis. Atsakyme A. Vyšniauskaitė jis su nusivylimo gaidėle pabrėžė:

„Aš gal ką dar ir sugebėčiau parašyti, bet juk jau aš atsilikęs per daug toli nuo dabartinio gyvenimo reikalų, tai mano rašiniai turėt turėtų nepageidaujamą anachronizmo atspalvį, o tas dabartiniais laikais turėt būtų visai neigiamas dalykas. Tai vėlyk nerašyt, kad kai kam nervų negadyti“²⁸.

Vargu ar verta ieškoti kliaučių vien tik P. Virako raštų stiliuje ar kalboje.

²⁶„Kadangi Prus. Lietuvoje užrašytose pasakose randasi daugybė germanizmų, o Brugmann'o pasakos Garliavos tarmėje, Marijampolės pav., Suvalkų gub., daugiausia nuo „dvarokų“, Pajieslio bei Roželių dvaruose surinktos, yra labai suterštos, tai vienas, kaip ir kitas, čionais talpinant, reikėjo vietomis – nors ne visur galima buvo – apvalyt kalbą, išmetant nesuprantamus svetimus, statant jų vieton tyrai lietuviškus žodžius“. Basanavičius J. *Lietuviškos Pasakos Yvairios*, d. 1, Kaunas, 1928, t. 1, p. 4.

²⁷1963.III.4, Seredžius, P. Virako laiškas A. Vyšniauskaitėi, *IIES*, b. 118(33), l. 346.

²⁸*Ten pat*, l. 345.

Nesėkmių priežastys glūdėjo biografijoje ir su ja susijusiuose prisiminimuose. Kleikalinųjų JAV laikraščių bendradarbiui ne vieta buvo tarybinėje spaudoje. Sovietinių ideologų akimis buvo ydingi ir jo surašytieji gyvenimo Seredžiaus apylinkėje vaizdai. Jie, tarsi dokumentai, liudijo apie egzistavimą dalykų, kurie cenzūravusio spaudą Glavlito buvo nerekomenduojami žinoti visuomenei, ir iš vis kalbėjo draudžiamomis temomis. Per daug vietos autorius buvo skyręs kelis sovietmečio dešimtmečius iš lietuvių raštijos beveik eliminuotiems žydų ir lietuvių bendruomenių santykiams. Tuo pretekstu, kad bus ižiesti nacionaliniai jausmai ir pakenkta tautų draugystei, jų iki galo neleista rodyti net perleidžiant XIX a. – XX a. pirmosios pusės leidinius. Tiek pat neparankūs sovietinei ateistinei ideologijai tuo metu buvo P. Virako prisiminimai apie kunigus kaip moralės sergėtojus, 1863 m. sukilimo rėmėjus, sumanius tikinčiųjų bendruomenės organizatorius bažnyčios statybai ir jos išpuošimui, nors šalia iškilų žmonių buvo minimi ir savanaudžiai.

Buvo ir dar kitų nemažiau svarbių kliūčių kelyje į spaudą. Tai P. Virako pateikta to meto oficialiai antibaudžiavinio valstiečių judėjimo koncepcijai prieštaraujanti kaimo nuomonė apie 1863 m. sukilimą kaip apie dvarininkų organizuotą *lenkmetį*. Oficialioji nuomonė tuo klausimu buvo ypač pabrėžta A. Fromo-Gužučio „Baisiosios godynės“ 1955 m. leidimo pratarmėje²⁹. Prie konjunktūros nesiderino ir prisiminimai apie spaudos draudimo metais nesugebėjusius nieko išmokyti abejotinos moralės mokytojus rusus. Čia nieko negalėjo pakeisti ir šviesūs prisiminimai apie geranorišką mokytoją Pavliučenką. Greičiausiai dėl to, kad prisiminimai neatitiko oficialiosios ideologijos reikalavimų, o gal ir dar dėl kokių kitų mums nežinomų aplinkybių Lietuvos istorijos instituto Etnografijos sektorius nesiėmė šio leidinio ginti, tik priėmė jį į savo rankraštyną.

Nežinia, ar kas nors išdrįso pasakyti 91 metų sulaukusiam prisiminimų autoriui tikrąsias jo darbo nespausdinimo priežastis. Gal ir pats pagaliau visa tai supratus, A. Vyšniauskaitei su lengva ironija parašė: „*Ką padarysi, tegul dar paguli, tegul pailsės, tegul pasenės, gal bus geresni, protingesni ir tie raštai ir tų raštų tvarkytojai*“³⁰. Praėjo dar 50 metų, kol pradėta galvoti bent apie dalies P. Virako palikimo išleidimą.

Išvados

1. P. Virako prisiminimai yra vienas iš retų etnografinių šaltinių, kuriame tiek laikotarpis, tiek atskiros kasdieninio gyvenimo sritys atskleistos kompleksiskai. Jo naratyvo koncepcija orientuota į tolimą ateitį, kai nauja karta pasiges žinių apie gyvenimą XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje ir viduryje. Holistinis lokalinio gyvenimo suvokimas naratyvo autorių vertė ieškoti sau meninės išraiškos priemonių ir kūrinio struktūros bei tematinės sandaros dalykų ankstesnėje memuarinio pobūdžio literatūroje ir grožinėje kūryboje, turinčioje naratyvo bruožų.
2. Aprašomojo laikotarpio atžvilgiu P. Virako darbuose vyravo tradicinis naratyvas, kuriame asmeniniais pri-

²⁹ „Tuo tarpu, kai toji buržuazija 1863 m. sukilimą vertino kaip visiškai svetimą lietuvių tautai „lenkmetį“, neigė jo kovines tradicijas, A. Fromas-Gužutis „Baisiojoje godynėje“ sukilimą pavaizdavo teigiamai, kėlė jo tradicijas lietuvių tautos išsilaisvinimo kovoje“. Prancuskus B. Pratarmė, Fromas-Gužutis A. *Baisioji Godynė*, Vilnius, 1955.

³⁰ 1963.III.4, Seredžius, P. Virako laiškas A. Vyšniauskaitei, *IIES*, b. 118(33), l. 345, 346.

siminimais paremtas vyksmas rutuliojosi tolimoje praeityje, o meninė išmonė apsiribojo sparnuotais žodžiais ir gražiai supinta įvykių seka, stengiantis nepažeisti individualiai suvoktos tiesos.

3. Individuali tiesa iškyla kaip viso darbo imperatyvas, ribojantis bet kokią nuo jos nukrypstančią meninę išmonę. Dėl to P. Virako naratyve vyrauja aiškūs lakoniški etnografinių realiųjų konstruktai, atskirais atvejais išryškinti iki technologinių smulkmenų.
4. Tiesos imperatyvas naratyve dviejų pasaulėžiūrų sandūroje sukūrė prieštaravimus tarp jo ir ideologinės konjunktūros. Tai vedė prie konflikto tarp autoriaus gyvenimo patirties ir konjunktūrinę ideologiją atstovaujančios institucijos išipareigojimų. Pasekmė – ideologiškai nepriimtinas „kitokio“ mąstymo žmogaus naratyvas buvo izoliuotas nuo visuomenės, kuriai jis buvo paskirtas.

Prano Virako atsiminimai apie Seredžių

Tekstą parengė Irena Regina Merkienė

Rankraščių kalbą parengė Kazys Morkūnas

Pranas Virakas apie Seredžiaus apylinkes

Pranas Virakas – vienas iš nedaugelio lietuvių, parašiusių atsiminimus apie savo jaunystės gimtinę. Artima veliuoniečiams serediškių tarmė (šiandien ji jau gerokai pakitusi), daugybė seniai užmirštų žodžių ir dar daugiau į kalbą įaugusių iš slavų ir germanų kalbų kadaise atklydusių svetimžodžių, graži smulki rašysena ir XIX a. pabaigos rašyba, vartojant graikišką *δ* (*deltą*) vietoje lotyniškos *d*, D. Kleino įvestą *ē* raidei *é* žymėti ir užsklandos puslapių pabaigose dvelkia archaika. Jei iš mokyklinių sąsiuvinų viršelių nežvelgtų Julijos Žemaitės, Antano Vienuolio, Salomėjos Neries veidai ir patys rankraščiai nebūtų kruopščiai datuoti, galėtume pagalvoti, kad šie atsiminimai rašyti prieš visą šimtmetį. Juose atsiskleidžia spalvingas gyvenimas kaimuose ir valsčiaus miestelyje, išikūrusiuose tarp Dubysos, Nemuno ir Armenos upių. Tai asmeniniai P. Virako prisiminimai bei jais ir kitų žmonių pasakojimais paremti atsakymai į etnografinius klausimus, kalbos duomenys ir tautosaka. Šį rankraštinių palikimą sudaro nemažas pluoštas ranka rašytų sąsiuvinų, šiuo metu saugomų Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos, Lietuvos istorijos instituto bei Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekų rankraštynuose. Čia skelbiama tik jų dalis. Bene pats didžiausias ir pats svarbiausias jo darbas – 1958 m. parašytas platus XIX a. pabaigos Seredžiaus apylinkių aprašymas¹, kurio pagindinis chronologinis tarpsnis nuo XIX a. vidurio artėja prie Pirmojo pasaulinio karo, o atskirais atvejais plėtojamas net iki pat XX a. septintojo dešimtmečio. Jis šiandien svarbus Lietuvos etnologijai kaip XIX a. antrosios – XX a. pirmosios pusės kasdieninio gyvenimo permainas parodantis šaltinis, atsiskleidžiantis per vieno žmogaus gyvenimo istoriją. Stebina seniai sunykusių senovinių etnografinių realiųjų gausa, gražiai pateikta ištisiniame vyksme, ap-

¹Virakas F. [P]. Seredžius ir jo apylinkės XIX a. pabaigoje, *NMB*, f. 27, b. 8.

imančiame autoriaus išgyventus metus pas senelius Padubysio daržininkų vienkiemiuose, su tėvais praleistus Seredžiaus špitolėje, aprašant rašto mokymąsi, sielininko darbus ir žvejybos įpročius. Pirmieji kūdikystės prisiminimai pinasi su tėvo ir kitų žmonių pasakojimais apie kaimo žmonių ir dvaro pareigūnų santykius, apie žemės reformą, vykdytą naikinant baudžiavą, apie lenkmečiu vadinamą 1863 metų sukilimą; apie kitus išskirtinius įvykius, kurie, žvelgiant iš laiko perspektyvos, atsiveria sakmėms prilygstančiais ir aiškų istorinį pagrindą turinčiais meniniais tekstais apie Nemunu atplaukiantį Švč. Mergelės Marijos paveikslą, didįjį potvynį, 1829 m. nuėmusį Seredžiaus bažnyčią, apie šventenybę išgelbėjusį drąsuolį Venckų, Seredžiaus gaisrą ir apie žydą Geckę, iš ugnies išnešusį kryžių. Čia aiškiai pastebima asmenine ir artimų žmonių patirtimi nuspalvinta, iš lūpų į lūpas perduota tolimos praeities istorinių įvykių savita liaudiška interpretacija, kurioje pagarba Lietuvos istorijai sumišusi su nepatiklumu, smerkimu ir net susipriešinimu, kai kalbama apie vietinius dvarų savininkus. Ji gražiai papildo P. Rusecko parengtus ir paskelbtus atsiminimus ir legendas apie baudžiavą ir sumaištį Lietuvos kaimuose ją naikinant².

Etnografiniai buities dalykai aprašyti tarsi stebint juos iš šalies. Autoriui svarbi ne tik etnografinė realija, bet ir jos funkcionavimo aplinkybės skirtinguose socialiniuose sluoksniuose. Trumpas naujojo Seredžiaus apibūdinimas prisiminimų pradžioje yra lyg atskaitos taškas tolimoje kelionėje į XIX a. pabaigoje pasilikusią autoriaus vaikystę ir jaunystę ir priemonė gyvenimo būdui, jo pokyčiams išryškinti. Kalba čia yra kaip priemonė laikų kaitai pabrėžti. Be gausiai paplitusių (per raštiją) svetimybų iš slavų kalbų, vartota ir germanizmų, kuriuos tikriausiai atnešė sielininkai ir miestelio žydai. Savaip atsiskleidžia XX a. vidurio serediškių tarmė – jaunystėje išmokta P. Virako mažai palytėta lietuvių bendrinės kalbos, jo bendraamžių ar bent XIX a. gimusiųjų tarpe išlaikusi ankstesnes žodžių prasmes. Dėl to skaitytojui gali pasirodyti, kad P. Virakas labai sureikšmino išvardijamus Seredžiuje po Antrojo pasaulinio karo buvusius svarbesnius viešojo gyvenimo objektus. Gimnazija vadinama vidurinė mokykla, 1955 m. išaugusi iš 1944–1948 m. veikusios progimnazijos, aptieka – 1889 m. įsteigta vaistinė, ligoninė ir gimdymo namais – 1950 m. atidarytoji ambulatorija. Dar minima 1956 m. įsteigtoji biblioteka, kurioje pats dirbo. Matyt, autorius, atsižvelgdamas į bendrąją pokario metų Lietuvos politinę padėtį, jau pirmajame puslapyje taip bandė iš anksto prisiderinti prie ideologinės priežiūros, nes tikėjosi savo darbą išspausdinti. Matyt, tuo tikslu P. Virakas tikino rašąs apie proletarus bei prikišamai įrodinėjo savo proletarinę kilmę. Jis apdairiai pažymėjo savo neutralumą praeities faktams, teigdamas, kad *„aprašiau viską taip, kaip prisimenu, nieko nei gražindamas, nei bjaurindamas – teisingai kaip mačiau, girdėjau ir patyriau“* ir palikdamas pačiam skaitytojui galimybę palyginti praeitį su dabartimi. Deja, tai nepadėjo.

P. Virako prisiminimai, kaip etnografinis šaltinis, turi ir nemažą taikomąją reikšmę. Jie gali būti panaudoti lokaliųjų papročių rekonstrukcijai, o ypač lokaliniam etniniam kultūrinam tapatumui formuoti.

P. Virako raštuose beveik nėra datų, tiksliai nurodytų konkrečių asmenų, kokių nors leidinių paminėjimų. Matyt, autorius to nelaikė reikšmingais dalykais apibendrintam etnografiniam vaizdui sukurti. Įvairuoja kai kurių vietovardžių rašymas. Netgi minėdamas tą patį as-

²Ruseckas P. *Baudžiava. Atsiminimai, padavimai, legendos*, Kaunas, 1936, d. 1.

menį jis nėra nuoseklus, pateikia kelias artimas pavardės versijas. Dvarų savininkai dažniausiai vadinami tik pavardėmis, tarsi pabrėžiant, kad žemė priklauso stabiliam nei vieno asmens jai vardą suteikiančiam savininkui – tam tikrai šeimai ar giminei. Kita vertus, nuošaliame miestelyje, neturint po ranka reikiamų leidinių, autoriui būtų buvę sunku pačiam patikrinti primirštus tikslesnius duomenis. Dėl to, rašydamas apie pirmuosius Seredžiuje užrašytos tautosakos išspausdintus kūrinėlius, pažymėjo, kaip buvo įprasta kasdieninėje aplinkoje, tik apytikrius leidinių pavadinimus, neminėdamas nė anksčiau išspausdintos knygos „Lietuviszkos pasakos. Medega lietuviszka mytologijai“ (Shenandoah, Pa.: Dirva, 1898). Buitiškai buvo pavadintos ir silpnam ligoniui skaitomos knygelės „Lankymas ligonių“ bei „Šaltinis“. Tokiu pavadinimu leidinėlių bibliografijoje nepavyko rasti, nors tam reikalui tinkamų pasiskaitymų rasta ne vienas.

Rengiant tekstą spaudai, daugtaškiu tarp laužtinių skliaustų pažymėtas praleistas iš esmės pasikartojantis tekstas. Laužtiniuose skliaustuose pateikti sunorminti vietovardžiai, kurie skiriasi nuo vietinės tarmės, išnašose – svetimkalbių tekstų vertimai, carinės Rusijos pareigūnų funkcijos, duomenys apie vieną kitą asmenį, kurį pavyko išaiškinti, kalendoriaus dalykai, svarbesni duomenys apie paminėtas institucijas. Gaila, kad dėl leidinio pobūdžio publikuojant P. Virako rankraštį nebuvo griežtai laikytasi įprastinių archeografinių taisyklių. Gal kam pravers P. Virako raštuose pavartotą archaizmą, svetimžodžių ir tarmybių žodynelis.

Norėčiau padėkoti Vidai Girininkienei už pasiūlymą parengti spaudai P. Virako rankraščius, buvusius Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje, rankraščius perrašiusiai Virginijai Pociutei, rankraščių kalbą parengti spaudai maloniai sutikusiam Kaziu Morkūnui, techninį redagavimą atlikusiai Violetai Barkauskaitei ir visiems kitiems, prisidėjusiems prie P. Virako tekstų parengimo spaudai.

Tikiuosi, kad skelbiami P. Virako darbai bus naudingi ne tik etninės kultūros tyrinėtojams bei mėgėjams. Serediškiai čia ras savo protėvių buities nuotrupų, kurias autorius siekė įamžinti, vaizdžiai pasakodamas Dubysos ir Nemuno santakoje praleisto gyvenimo istoriją.

Irena Regina Merkienė

Rankraščių kalbos parengimas

Rengiant rankraščius spaudai, išlaikyta autoriaus morfologija: žodžių kaityba ir daryba, pvz.: *durių* „duru“, *moters* (greta *moterys*), *motyna* (greta *motina*), *viršinykas* (bet *darbininkas*), *kraičvežiai* (greta *kraitvežiai*), *apielinkė* „apylinkė“, *galiama* „galima“, *suema* „suima“, *raugyti* „rauginti“, *parvažiuosite* „pervažiuosite“. Taip elgtasi ir su leksika, kurioje nemaža yra tarmiškų žodžių, svetimžodžių.

Stengtasi nekeisti ir sintaksės, geriausiai parodančios prisiminimų autoriaus minčių dėstymo būdą, mąstymo savitumą, jo stilių. Tiesa, greta aiškių, taisyklingų rankraščiuose pasitaiko ir sunkiau suprantamų, neišbaigtų, kitaip nesutvarkytų, šnekamajai kalbai būdingų sakinių, pvz.: *Sakau, saki, kad eičiau užkasti, kad labai nuvargau; Aš tuoj išėjau iš virtuvės ir eidamai pro šalį „plakimo jovaro“ tik visą koks tai šurpas perėjo per visą kūną, ir protėkiniais nuskubėjau namo*. Vis dėlto, iš esmės nekeičiant sakinių sandaros, juose ne vienu atveju taisyta skyryba. Ji derinta prie dabartinės

norminės lietuvių kalbos skyrybos, nors „nuolaidų“ daryta ir autoriaus skyrybai, jei ji neapsunkina sakinio prasmės supratimo.

Daugeliu atvejų gana nenuosekli yra P. Virako rašyba, plg.: *augštas* ir *aukštas*, *broliolio* ir *brolelio*, *motinelia* ir *motinele* „motinėle!“, *kamuoleis* „kamuoliais“, bet *tėveliai*, *pamergeles* ir *pamergėlės*, *sraunė* „sraunia“ ir *gilia*, *i* ir *į*, *medžiu* ir *medžių*, *būtu* ir *būtų*, *piauti*, *piautuovais* ir *pjauti*, *pjautuovais*, *graidavo* ir *negrajidavo* „negrajydavo“ (t. y. „negrojo“), *jilgas* ir *ilgas*, *jieškojusi* ir *ieškau*, *skaiščios* ir *skaisčios*, *perdaug* ir *per daug*. Kai kuriuos nevienodumus (pvz., nekirčiuotų ilgųjų balsių žymėjimą trumpuosius balsius reiškiančiomis raidėmis – *akis* „akys“, *platus* „platūs“, *duona* „duona“, *sesele* „seselė“, *rūtu* „rūtų“, *koki* „koki“) daugiau ar mažiau galėjo lemti ir Seredžiaus šnektos ypatumai*, tačiau jie, jeigu būtų buvę palikti, gerokai apsunkintų teksto skaitymą. Dėl to P. Virako rašyba čia suvienodinta – atsižvelgta į bendrinės lietuvių kalbos reikalavimus, kurių ir jis pats iš dalies laikėsi. Paliktas tik vieną kitą tarminę ypatybę atspindintis rašybos nevienodumas, pvz.: *aglaitėmis* „eglaitėmis“, *aglišakėmis* „egliškėmis“, *aidavo* (greta *ežiomis*, *eidavo*, *eit*), *saki* (greta *sakė*), *bubutė* (greta *bobutė*), *dransina* „drąsina“ (greta *drąsiai*), *švensdavo* „švęsavo“ (greta *švęsti*).

Taisytos rankraščiuose pasitaikančios aiškios korektūros klaidos, pvz.: *papuošalais* vietoj *papuosalais*, *Nemuno* vietoj *Nemono*. Laužtiniuose skliausteliuose rašomos praleistos raidės ar žodžio dalys (pvz., *stovė[jo]*), aiškinami kai kurie žodžiai, tikriniai vardai (pvz., *Eiriogala* [Ariogala]).

Kazys Morkūnas

Seredžius, jo apielinkės, papročiai pabaigoje devynioliktojo šimtmečio**

Pranas Virakas

1. 1958 m. Pranas Virakas, pateikęs savo meto Seredžiaus miestelio charakteristiką, pradeda autobiografinį pasakojimą apie Padubysio vienkiesiuose gyvenusius savo senelius ir pirmuosius prisiminičius apie jų gyvenamąjį namą, gyvulių ganymą, drabužius ir apavą, maisto atsargas, dėdės kvietimą į kūmus, pasiruošimą vestuvėms, jaunųjų išlydėjimą į bažnyčia, jaunųjų sutikimą, vestuvių vaišes ir dovanas, žvejybą ir prekybą žuvimis, kromelninką žydą Žiuškę, girdėtus pasakojimus apie Padubysio malūno tvenkinio statybą. Naujas gyvenimo tarpsnis prasideda persikraustymu į Seredžių. Aprašytas gyvenimas špitolėje, kalėdojimas, piemenėlių tarpkalėdis, piemenų ir bernų sandymas, moterų gydymas nuleidžiant kraują.

Atskirame skyrelyje plačiai apibūdintas Seredžiaus miestelis ir jo gyventojai, žydų papročiai lietuvių akimis, Seredžiaus jomarkai ir turgūs, prekyba šventadieniais miltiniais kepiniais, bendravimas tarp žydų, žy-

*Plačiau žr. šioje knygoje K. Morkūno straipsnius: „Kaip serediškiai šneka“ ir „Seredžiaus šnektos atspindžiai Prano Virako rankraščiuose“. *Vyr. red. pasta*ba.

**Surašė F. Virakas 1958 metuose. Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos rankraščių skyrius (toliau – NMB), f. 27, b. 8.

dų Velykos, žydai – elgetos ir asmeninio gyvenimo faktai: skaitymas iš lenkiško elementoriaus, mokslas liaudies mokykloje, parapijos surašymas, pažintis su Kauno Šaritiečių bažnyčios kebonu ir gyvenimas Kaune, raštininko darbas Seredžiaus miestiečių valdyboje, malkų griebimas iš Dubysos, daraktoriavimas Seredžiuje ir kitur, sielių statyba ir plukdymas į Prūsus, pasakų ir dainų užrašinėjimas. Išvardytos Seredžiaus parapijos upės, kaimai ir dvarai, apibūdinta Seredžiaus apylinkių lenkų ir lietuvių sodybų tvarka, vestuvių apeigos Seredžiaus bažnyčioje, apgautų merginų teises ginantys papročiai, laidotuvių papročiai ir kapinių lankymas.

Pateikti keli trumpi pasakojimai apie Seredžiaus piliakalnį, Palocėlių, Pastovių pilį, Bajorkalnį, Belvederio šančius – žemių samplą. Užrašyti įvairūs girdėti pasakojimai apie vietovardžių kilmę, dvarų priklausomybę, baudžiauninkų darbus ir bausmes, buvusios kaimynės špitolnikės Bulavienės pasakojimai, kaip ji dvare poniją nešiojo, tįjūno Šimanskio atgailą, Padubysio dvaro tįjūno Brazausko senatvėje duotą įžadą, kad atpirktų savo elgesį su baudžiauninkais, urėdo Geciaus žiaurumą ir jo mirtį.

Pateikta prisiminimų apie 1863 m. sukilimą – lenkmetį, kvietusį jame dalyvauti kunigą Ruzgą, autoriaus tėvo pasakojimus apie valdžios nurodymus ir sukilimo dalyvius.

Didelis skyrius skirtas kalendorinėms šventėms. Išvardyti darbai prieš adventą, elgesys per adventą, apibūdintos Kūčios, jų valgiai ir paminėtos su jomis susijusios saktės, Kalėdos, kaip piemenų ir bernų darbo metų pabaiga, minimi po Kalėdų dirbami ir uždrausti darbai, rašoma apie užsakus, mergavimą, vestuvių laiką ir trukmę, Užgavėnės, gavėnią, Pelenės įpročius, pasninko valgius, verbas ir jų panaudojimą, pasiruošimą Velykoms, Velykų sūpuokles, Velyknakčio misteriją ir rytmetinę rezurekcija bažnyčioje, Velykų pusryčius, antrosios Velykų dienos papročius – mažų vaikų svečiavimąsi renkant margučius už evangelijos perskaitymą bei eilėraščių, vyrų lalavimus, trečiosios Velykų dienos papročius – laistymąsi vandeniu, Ledo dieną, krikštavaikių apdovanojimą, po Velykų panaikintuosius draudimus. Čia pat kartu su šventėmis apibūdinti ir ūkio dalykai: gyvulių išginimo papročiai, bulių priežiūra, arimo pradžia, artojo rankų plovimas ir jo laistymas bei vaisės, Kryžiaus dienų kryžių puošmenos ir giesmės, Šeštinių virtiniai ir rugelių lankymas, pavasarinio griaustinio teikiami ženklai, virtimas ragožium, ganyklos, gyvulių vainikavimas

Etnologė prof. Irena Regina Merkienė (kairėje), Seredžiaus pagrindinės mokyklos lietuvių k. mokytoja Margarita Baršauskienė ir etnologė Dovilė Kulakauskienė prie Seredžiaus bažnyčios. 2003 m. I. Nėnienės nuotr.

per Sekmines, piemenų vaišės, baigiami ir pradedami darbai, sėja, mėšlavežis, dobilų ir šieno šienavimas, nakvynės tarpgirių pievose, bulvių kaupimas, Joninių saktmės, jaunimo pasilinksminimai, vardinės. rugiapjūtės valgiai, talkos, rikių statymas, šeimininko surišimas šiaudų raiščiu, rugių varpų vainiko nešimas, darbų pasiskirstymas, darbai po šv. Onos ir atlyginimai darbininkams, sėklų šventinimas per Žolinę ir naujų darbų pradžia, bulvių kasimas, kūlimas, linų mynimo darbai ir pramogos.

Atskirame skyrelyje pateikti pasakojimai apie 1829 m. potvyrinį naująją medinę bažnyčią, jos gaisrą, žydo Geckės išgelbėtą kryžių, mūrinės bažnyčios statybą ir jos statytoją kleboną Feliksą Rudoką, anekdotas apie Pankiną, nenorėjusį mokėti mokesčių bažnyčios statybai, naujokų ėmimo į kariuomenę tvarką, žemės reformos sumanytojo ir vykdytojo Piotro Stolypino nakvynę klebonijoje ir paramą Seredžiaus bažnyčiai, bažnytinę statybos reviziją ir Felikso Rudoko mirtį.

***

Atminimui savo sukaktuvių kaip jis pradėjo rašyt lietuviškąją tautosaką¹. O tas ivyko 1883 m.; pirmosios tilpusios spaudoje jo užrašytos nuo Seredžiaus pasakotojų pasakos, atspausdintos Dr. J. Basanavičiaus knygoje „Lietuviškos pasakos ivairios“². Tai šiais metais sukanka nuo jų surašymo lygiai 75 metai.

1. Minėtoje knygoje, atspausdintoje Amerikoje, pasakos yra tilpusios puslapiuose 115–126. Pasakų N 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74 ir 75.

2. Dr. J. Basanavičius Amerikoje išleistoje knygoje „Iš gyvenimo vėlių bei velnių“ puslapiuos 13–14 yra tilpę N 24. Apie Seredžių sekančiai šermenys keliamos³.

Turėjau daug įvairios tautosakinės medžiagos surinktos, kurią žadėjau kuomet nors sunaudot, bet hitlerininkai sudegino mano namus su visu turtu – žuvo ir mano visi surašyti dalykai⁴.

Dabar čia kas yra surašyta, tai tik tai, ką atsimenu.

// 2/1 Iš Kauno autobusais panemuniais važiuojant į Klaipėdą, pirmiausia, dar Kaune, parvažiuosite per tiltą, sraunią upę Nėrį arba senoviškai vadinamą Viliją. Toliau, pro Vilijampolę, pro daugelį senų ir naujų dirbtuvių ir fabrikų pravažiavę, rasite gilią, juodą upę Nevėžį. Nevėžio tiltą parvažiavus, kelias keliasi prieš kalną. Čia Raudondvario dvaras ir bažnyčia. Kalnais kelias eina iki Vilkijos miestelio. Į Vilkiją nusileidus, į pakalnę, vėl kelias eina panemuniais iki upės Dubysos. Dubysos tiltą parvažiavus jau ir Seredžius.

¹Šiuo atveju „jis“ reikėtų suprasti kaip „autorius“. P. Virakas šio žodžio pavartoti nedrįso, nes numatė pateikti ne savo kūrybą, o gyvenime pastebėtus etnografinius dalykus ir tautosaką. XX a. lietuvių humanitarinėje literatūroje autoriaus kalbėjimas apie save ir savo sumanymus trečiuoju asmeniu buvo įprastas. Pagal senąją tradiciją apskritai vengta apie save kalbėti pirmuoju asmeniu, nes tai laikyta aukščiausiųjų visuomenės asmenų privilegija, o rašytojas dažnai buvo ir mecenato paramos prašytojas knygos leidybai.

²P. Virako surinkta tautosaka buvo atspausdinta Pr. Viriko slapyvardžiu J. Basanavičiaus sudarytame leidinyje „Lietuviškos pasakos“ (d. 2, Shennandoah, Pa., 1898, pakartotinas leidimas išėjo 1902 m.), „Lietuviškos pasakos yvairios“ (antra knyga, Chicago, Ill. 1903, pakartotinai – Kaune 1928 ir Vilniuje 1995 m.).

³Iš *gyvenimo vėlių bei velnių*, sud. (surinko) J. Basanavičius, Chicago, Ill., 1903, pakartotinai išleista Kaune 1928 m.

⁴P. Virako namas ir turtas sudegė per Antrąjį pasaulinį karą.

Nuo Kauno iki Seredžiaus keturiasdešimts penki kilometrai. Visi pravažiuoti tiltai puikūs. Visas kelias meksfaltuotas, lygus kaip stalas⁵.

Autobusas iš Kauno į Seredžių važiuoja nepilnas dvi valandas, o lengvoji mašina nepilnai vieną valandą. Tie visi naujieji tiltai⁶, geriausias kelias ir // 2/2 autobusai su visais patogumais padaryti Lietuvos TSR laikais.

Seniau čia buvo visai kitoki popieriai, bet apie tai bus toliau.

Pats Seredžiaus miestelis, nors labai senas, bet nedidelis. Sakoma, kad vokiečių kryžiuočių laikais, vokiečiai kryžiuočiai Seredžių puolę septyniasdešimts kartų.

Seredžiuje yra buvęs Vytautas Didysis su žmona ir Jogaila karalius – de-rybas vedę su kryžiuočiais.

Per Pirmąjį pasaulinį karą Seredžius buvo labai išdegingtas. Hitlerio okupacijos laikais Seredžių vėl veik visiškai išdegin⁷ ir visus žydus, iki paskutinio išvežę į Vilkią išžudė⁸.

Dabar Seredžius jau gerokai atsi-statė. Namai mediniai, švarūs. Yra tre-jetas namų mūrinių. Miestelis pusantro kilometro ilgio, prisišliejęs abipusiai vieš-kelio, // 3/3 palei Nemuno ir Duby-sos dešinią šlaitą. Ant kalno viršaus, virš miestelio, stypso vienas iš gražiausių Lie-tuvos didžiųjų piliakalnių⁹ ir graži mū-rinė dvibokštė bažnyčia¹⁰.

Miestelyje yra gimnazija, septinkla-sė mokykla¹¹, biblioteka¹², kino salė¹³, apy-linkės raštinė¹⁴, pašto įstaiga¹⁵, Seredžiaus kooperatyvo keturios krautuvės ir viena užkandinė¹⁶. Ligoninė¹⁷, aptieka¹⁸, gimdy-mo namai¹⁹, nuolatinis gydytojas ir kitas medicinos personalas. Stiprios M.T.S. dirb-tuvės²⁰ Miestelis apšviestas elektra.

Vienas kilometras nuo miestelio į vakarus, Belvedery, yra stipri pieninė²¹, pienininkų technikumai²² su virš 200 mo-kinių, kurių dalis gyvena Seredžiuje.

Skersai Nemuno užnemunėje, Kriū-kuose, yra gimnazija²³, yra didelė laivų statymo ir remonto dirbtuvė „Loidas“²⁴. Ten daug serediškių darbininkų nuola-tos dirba.

// 3/4 Seredžiaus apielinkės yra labai gražios, net neapsiriksiu sakydamas – žavėtinios. Dubysos krantai palei vande-

⁵Pokariu kelias iš Kauno į Seredžių buvo padeng-tas asfaltbetoniui.

⁶1951 m. per Nevėžį ties Raudondvariu medinis tiltas pakeistas plieniniu, 1960 m. Kaune per Nerį pastatytas naujas Viliampolės tiltas.

⁷Per Antrąjį pasaulinį karą Seredžiuje sudegė ke-letas namų.

⁸1941 m. buvo nužudyta apie 600 Seredžiaus gy-ventojų, daugiausia žydų.

⁹Seredžiaus piliakalnis seniau vadintas Pieštėvės, Piešt-venų piliakalniu (vok. Pisten, Pistene, Bisten) ir Pa-lemono kalnu.

¹⁰Seredžiaus šv. Jono Krikštytojo tinkuoto mūro ne-orenesansinė bažnyčia pastatyta 1907 m. Per Pir-mąjį pasaulinį karą jos bokštai buvo nugriauti, po karo – atstatyti.

¹¹Gimnazija vadinama vidurinė mokykla, 1955 m. išaugusi iš 1944–1948 m. veikusios progimnazi-jos, vėliau (iki 1955 m.) pertvarkytos į septynmetę mokyklą.

¹²1956 m. Seredžiuje įsteigta biblioteka. Joje dirbo P. Virakas.

¹³Čia minima kino salė priklausė 1957 m. Seredžiuje atidarytiems kultūros namams.

¹⁴Seredžius iki 1940 m. buvo valsčiaus centras, vė-liau – apylinkės centras.

¹⁵XIX a. vid. Seredžiuje buvo pašto stotis.

¹⁶Tikslų duomenų apie tai neturime.

¹⁷Ligoninė vadinama 1950 m. Seredžiuje atidaryto-ji ambulatorija.

¹⁸Aptieka vadinama 1889 m. Seredžiuje įsteigta vais-tinė.

¹⁹Gimdy-mo namais vadinama 1950 m. Seredžiuje atidaryta ambulatorija, teikusi pagalbą gimdyvėms.

²⁰MTS – mašinų-traktorių stotis. Tokios stotys Lie-tuvoje veikė 1941 ir 1945–1957 m. 1958 m. per-tvarkytos į kolūkius aptarnaujančias remonto tech-nikos stotis (RTS).

²¹Pieninė buvo ir iki Antrojo pasaulinio karo.

²²1925 m. Belvederyje veikė pienininkų kursai, vė-liau aukštesnioji pienininkystės ir gyvulininkystės mokykla, aukštesnioji pienininkystės mokykla, pie-nininkystės technikumai.

²³Kriūkų (Šakių r.) gimnazija vadinama Joginiškių II kaime buvusi vidurinė mokykla.

²⁴Lietuvos Lloydas – akcinė draudimo bendrovė. Kriūkuose laivų statyklą nuo 1936 m. valdė Liud-vikas Ališauskas. 1944–1962 m. ji paversta Kau-no medžio apdirbimo kombinato cechui. Čia buvo statomos motorinės dorės.

nį apaugę tankiais, žaliais kaip rūtos karklynais; už tų karklynų plačios žalios lankos, tolėliau šlaitai apaugę tankiu žalių lapuočių medžių mišku ir krūmais. Kur tik akis siekia – žalumynai.

Užnemunėje, Kriūkuose, dailus pušynas.

Nemune geltonuoja puikūs salų smėlynai: jie vietomis apaugę pakraščiais žaliais karklynais. Juos visus supa plačioji, mėlynuojanti ir prieš saulę savo bangas vaivorykštės spalvomis papuošusi, Nemuno srovės juosta.

Gyventojai Seredžiuje ir visoje plačioje apilinkėje – visi gryniausie lietuviai. Iš viso yra tik vienas ne lietuvis – žydas, kooperatyvo vedėjas, bet ir tas ne iš vietinių, bet iš kitur atkeltas.

Tai toks dabar Seredžius. Bet aš esu pasiryžęs jums papasakoti, koks jis buvo pabaigoje praeito, devynioliktojo, šimtmečio.

// 4/5 Aš gimiau 1871 metais gruodžio mėnesio 2 dieną Seredžiaus valsčiuje, Padubysio koliončiuose. Tėvas buvo kaimo kriaučius (siuvėjas), Motyna koliončiko duktė. Reiškia – tikri proletarai²⁵.

Dėl to ir visa tai, ką aš čia parašyti pasiryžau, bus daugiausia anų, senai praėjusių laikų, proletarinio gyvenimo atvaizdas.

Aprašau viską taip, kaip prisimenu, nieko nei gražindamas, nei bjaurindamas – teisingai, kaip aš mačiau, girdėjau ir patyriau.

Ka[d] tik sugebėčiau taip aprašyti, kad mielas skaitytojas anų laikų gyvenimą galėtų gerai, tikrai teisingai suprasti; tai mano tikslas būtų pasiektas.

O palyginti anų laikų proletarų gyvenimą su dabartinių laikų gyvenimu – tai jau dalykas, mielasis skaitytojau, yra paties tamstos.

// 4/6 Gyvenant Padubysyje, pas diedukus Mirončikus, pirmiausia atsimenu vieną smulkmeną, kuri man taip įstrigo į atmintį, kad jos neužmirštu ir sulaukęs žilo plauko, 87 metų amžiaus.

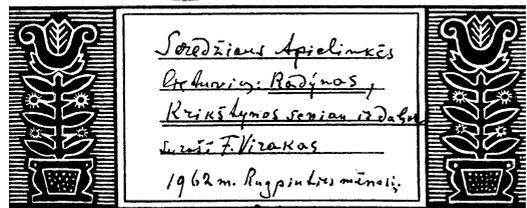
Buvo taip. Bobutė užkūrė pečių (krosnį). Grinčia buvo dūminė. Prirūko dūmų iki žemės. Aš sėdžiu vienmarškinis ant suoloelio palei pečių – ten šilčiau. Bobutė atidaro grinčios duris į priemenę, kad dūmai pakiltų aukštyn. Pati išeina į priemenę. Iš priemenės kamuoliais asla į grinčią ritasi šaltis. Bobutė kosėja. Aš pradėdau drebėti nuo šalčio ir štai pamatau... baisų daiktą... Rėplioja per aslą baisus, didelis, nematytas vabalas stačiai į mane. Surikau visa gerkle. Bobutė persigandusi įpuola iš priemenės į grinčią prie manęs. Ji pamanė, kad gal ant rieklų sukrautos džiovinimui malkos nuo krosnies karštos liepsnos užsidegė, // 5/7 nuo ko gali kilti nelaimė – gaisras. Bet aš klykiu ir rodau į asloje rėpliojantį vabalą.

Bobutė nusijuokė, priėjo prie vabalo, paėmė jį ant delno, prinešė prie manęs ir sako:

– Nebijok, mažyti, tai karkvabalis.

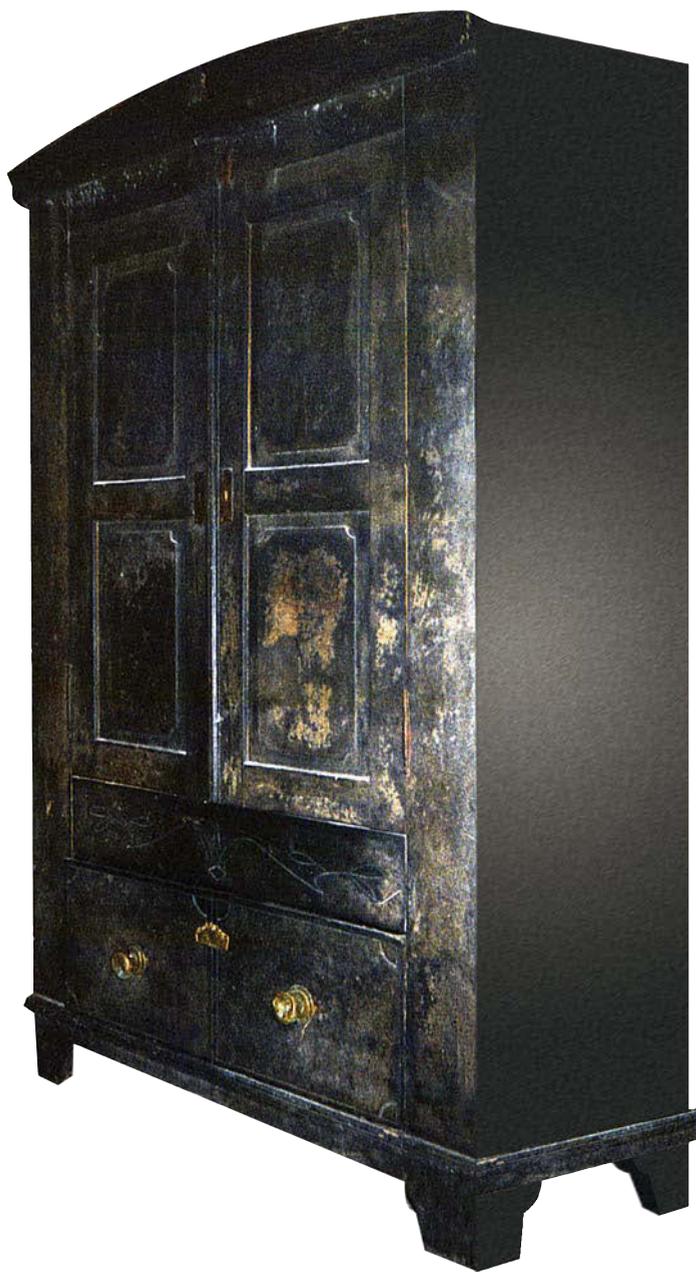
ANTANAS VIENUOLIS
1882-1937

Seredžiuje

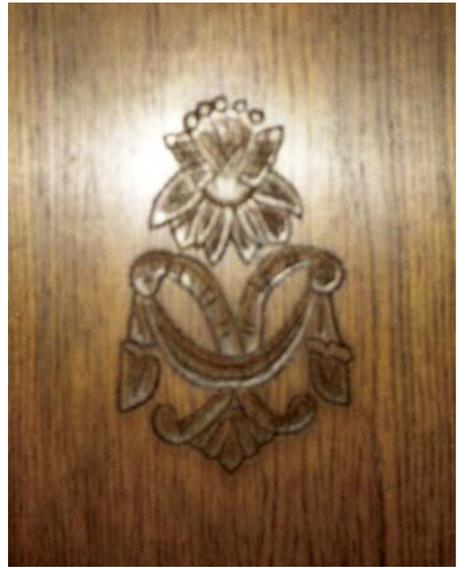
Prano Virako
atsiminimų sąsiuvinio
viršelio faksimilė

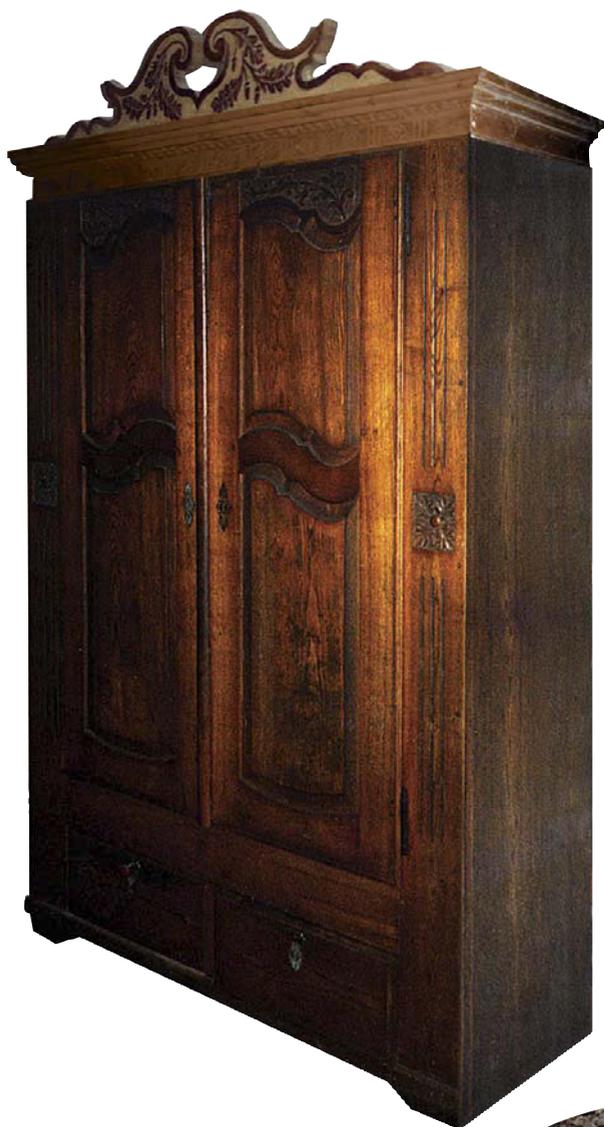
²⁵Proletarai – gamybos priemonių neturintys samdomi darbininkai. P. Virako seneliai turėjo iš dvaro gautą sklypą, iš kurio, sūnų padedami, prasimaitindavo.

*Spinta, juoda,
pjaustytais ornamentais
ir ištraukiamaisiais
stalčiais. XIX a. pab.
Prano Šimansko
nuosavybė,
Pieštvenų k. 2003 m.
Ž. Straukienės nuotr.*

*Spinta, ruda, XX a. pr.
Elenos Paulauskienės nuosavybė,
Seredžius. 2003 m.
Ž. Straukienės nuotr.*

Spinta, ruda, su geometriniais ir dangaus šviesulių motyvais. XX a. gamino Juozapas Obelevičius. Elenos Bartosevičienės (Kriaučūnaitės) nuosavybė, Motiškių k. 2003 m. Ž. Straukienės nuotr.

Krėslas, XIX a. Margaritos ir Petro Baršauskų nuosavybė, Seredžius. 2003 m. Ž. Straukienės nuotr.

*Spinta, ruda,
su stilizuotu iškilniuju
reljefu. Apie 1920 m.
Algirdo Ambraziūno
nuosavybė, Seredžius.
2003 m.
Ž. Straukienės nuotr.*

*Raižytas suolas,
projektavo Juozas
Ambrozaitis, išraižė
Gerda Ambrozaitienė.
Ambrozaičių namai
Seredžiūje. 2003 m.
Ž. Straukienės nuotr.*

*Kraitinis kuparas,
rudas. 1891 m.
gamintas
Uršulei Mickevičienei
(Ambrutytei).
Marijos Skridlienės
nuosavybė, Seredžius.
2003 m.
Ž. Straukienės nuotr.*

*Antikvarinis gamyklinis krėslas, XX a.,
J. Sutkuvienės nuosavybė, Seredžius. 2003 m.
Ž. Straukienės nuotr.*

*Kraitinė skrynja, raudona, gaminta apie 1830 m.
Uršulei Daugirdaitei. Elenos Bartosevičienės
nuosavybė, Motiškių k. 2003 m.
Ž. Straukienės nuotr.*

*Komoda, ruda, XIX a. pab. –
XX a. pr., gamino Jonas Verba.
Romualdos Simonavičienės
nuosavybė, Seredžius. 2003 m.
Ž. Straukienės nuotr.*

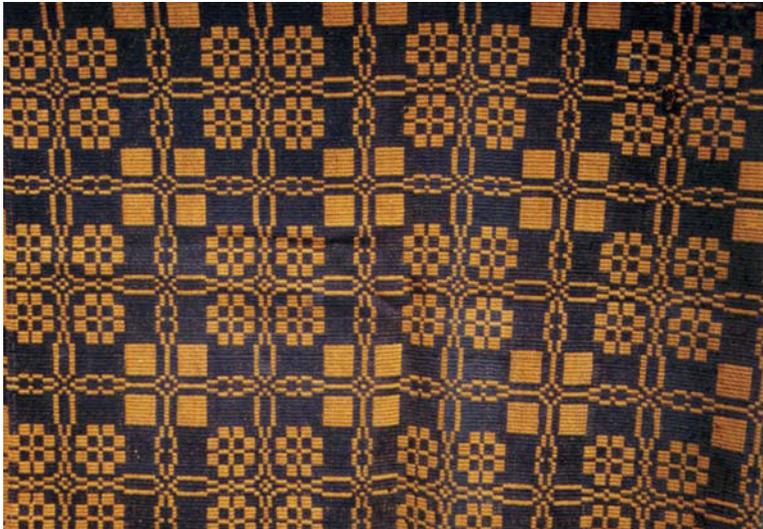

Skepetos fragmentas, vilna, ruoželis (2/2), 163/156 cm, dvipalė, namų audimas. Dėvėjo Rozalija Bartašienė (gim. 1876 m.). Pateikė M. Baršauskienė, Motiškių k. 2002 m. I. Nėnienės nuotr.

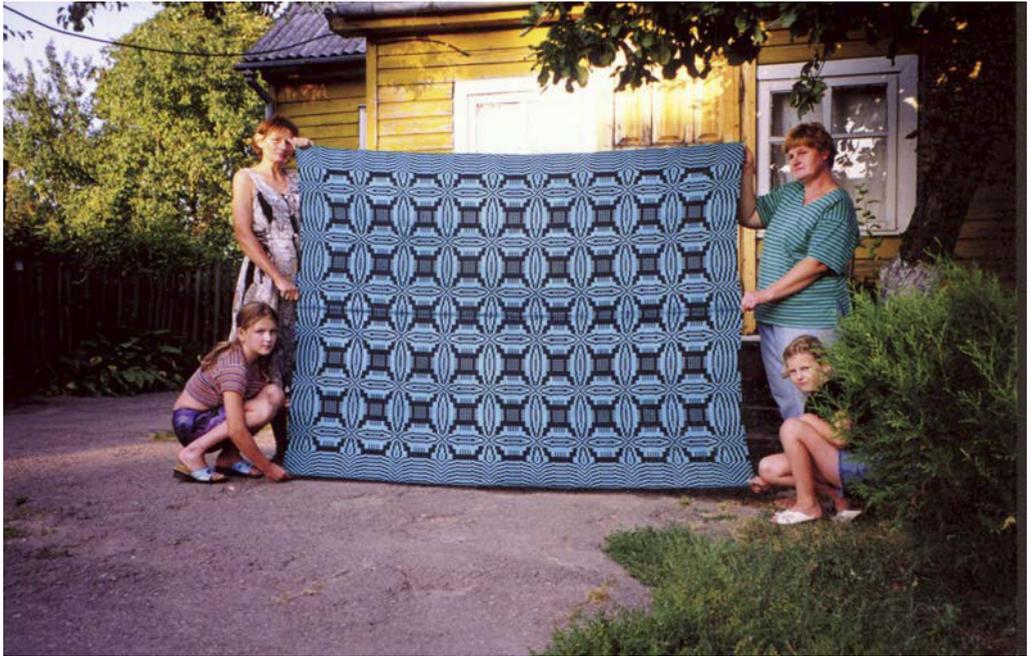
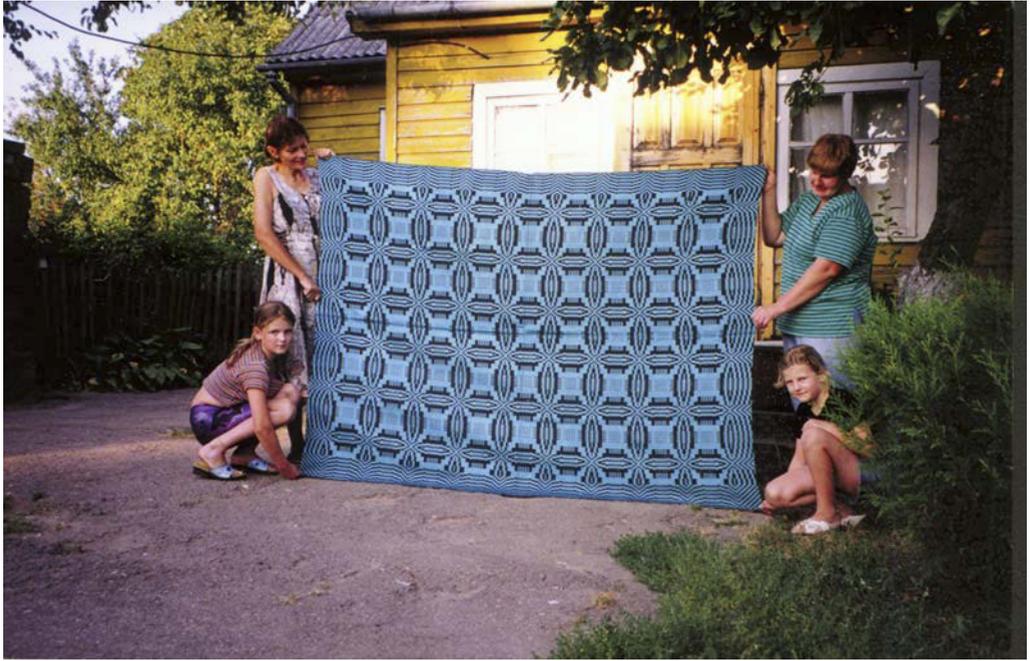
Skepetos fragmentas, vilna, kombinuotas pynimas, 164/157 cm, vienpalė, audė Pranciška Cvirkienė, XX a. 4-as dešimtmetis. Kalvių kaimas. Pateikė E. Mačiulienė, Vilnius. 2002 m. I. Nėnienės nuotr.

*Marijonos ir
Bronislovo Skridlų
šėimos užtiesalai
(dėvonai). Audė
Uršulė Mickuvienė.
2003 m.
I. R. Merkienės nuotr.*

*Seredžiaus krašto moterų pasididžiavimas –
austi užtiesalai. 2003 m.*

I. R. Merkienės nuotr.

*Skepetos fragmentas,
vilna, ruoželis (2/2),
180/168 cm,
dviapalė, audė
Uršulė Mickuvienė,
Pieštvoėnų k.
XX a. I pusė.
Pateikė M. Skridlienė,
Seredžius. 2002 m.
I. Nėnienės nuotr.*

*Anelės Šimanskienės
(1922–1990) austas
užtiesalas, siuviniai ir
nėriniai, Pieštvenų k.
2003 m.*

I. R. Merkienės nuotr.

*Anelės Šimanskienės
(1922–1990) rankdarbiai
ir jos dažyti kiaušiniai,
Pieštvenų k. 2003 m.
I. R. Merkienės nuotr.*

*Skepetos fragmentas,
vilna, ruoželis (2/2),
190/154 cm, dvipalė.
Apie 1940 m. Audė
Bronislava Jasukaitienė,
Armeniškių k. 2002 m.
I. Nėnienės nuotr.*

*Skepetos fragmentas,
vilna, ruoželis (2/2),
dvipalė, Seredžius.
KČDM, 1998 m.
I. Nėnienės nuotr.*

*Skepetos fragmentas,
„kašmyrinė“,
ketvirtadalis, 68x75 cm,
XX a. 2–4 dešimtme.,
Pieštvenų k., dėvėjo
Marijona Šimanskienė.
Pateikė E. Mačiulienė,
Vilnius. 2002 m.
I. Nėnienės nuotr.*

*Skepetos fragmentas, vilna, 121/118 cm.
Apie 1941 m., nėrė Antanina Šimkevičienė.
Pateikė A. Jaugelienė, Grivančių k. 2002 m.
I. Nėnienės nuotr.*

*Gertrūdos Ambrozaitienės
drožiniai. 2003 m.*

Ž. Straukienės nuotr.

Aš biškį nusiraminau, žiūriu į vabalą, o jis toks įdomus ir gražus: geltonpalšas, ūseliai tamsiai geltoni, papilvė marga. Imčiau ir džiaugčiausi... Bet bobutei man jį duodant, traukiuosi atbulas, nors jau ir nelabai jo bijodamas.

Nusiraminau bobutei vabalą paleidus asloje. Jau aš drąsiai nulipau prie jo į aslą ir ilgai stebėjau ir grožėjausi, kai jis rėplioja asla. Prašau bobutės, kad uždarytų duris, kad nabagėlis vabalas nesusaltų ir nepradėtų kosėti.

Tai mano gyvenimo pirmas prisiminimas.

Aš tuomet turėjau vos antruosius metus amžiaus. // 5/8

Padubysio koliončikai

Ponai dvarininkai sužinoję, kad baudžiava bus panaikinta ir jie neteks baudžiauninkų, suprato, kad be darbininkų dvarų žemių plotų apdirbt negalės – o iš kur darbininkų gaus?

Jie sugalvojo dvarų laukų pakraščiuose padaryti plecius (sklypus) po 3–4 dešimtines žemės ploto²⁶.

Tokių plečių padarė ir dvarponio Burbos Padubysio dvaro kamisorius Rus-teika. Padarė 14 plečių palei Dubysos pakrantes. Juose apgyvendino biednesnius baudžiauninkus ta sąlyga, kad jie kas savaitę eis į dvarą po tris dienas dirbti.

Dvaras davė medžiagos pasistatymui šiokių tokių trobelių, ir žmonės skurdo po tris dienas savaitėje dirbdami dvarui.

// 6/9 Taip tęsėsi, kol panaikino baudžiavą.

Baudžiavą panaikinusi, baudžiauninkams atateko jų valdomos žemės. Plecininkai matydami, kad nuo kitų baudžiauninkų žemių neatėmė, galvoja šitaip:

– O mes ar ne baudžiauninkai? Kad kitiems neatėmė, tai ir nuo mūsų neatims... Neikim į dvarą tų dienų dirbt. Tegul tą dvarą velniai griebia. Jau mes ir taip ten taip daug prakaito praliejom – gana.

Nutarta – padaryta, ir – neina.

Dvaro urėdas atėjo vieną kartą, paskėtriojo su bizūnu, bet į darbą nė vienas – a nė krust.

Atėjo antrą, trečią, ketvirtą dieną – daugiau nė neįjodinėjo. Taip plecininkai ir liko plečių savininkais. Ir dirbo, skurdo kaip kas išmanė, kaip kas išgalėjo. Vis tiek buvo geriau, kai nereikėjo eit į dvarą ir niekas su bizūnu užpakalyje nestovėjo.

O kad jie gyveno ne kaime, o kiekvienas atskirai, tai juos ir praminė koliončikai.

// 6/10 Iš Padubysio koliončikų, mano diedukai turėt buvo geriausia pasiturį.

Buvo diedukas, bobutė, mano mama ir keturi jos broliai suaugę vyrai. Ant tiek žemės darbininkų per daug. Vasarą vyrai padirbėdavo pas stambesnius ūkininkus, iš šalies prisišienaudavo šie-

²⁶Šis teiginys paremtas vietinių žmonių nuomone. P. Virakas klysta, rašydamas, kad sklypininkai-daržininkai atsirado dvarininkams ruošiantis 1861 m. žemės reformai, bet bijojusiems likti be darbo jėgos. Tai tik sutapimas. Lietuvoje jau XVI a. daržininkais paversdavo nelaisvąją dvaro šeimyną, skirdami jai darbo prievolę. Vykstant 1557 m. Valakų reformos įstatymą, daržininkams buvo skiriama po 3 margus žemės (margas – 0, 71 ha). Per 1861 m. žemės reformą leista ją išsipirkti tiems daržininkams, kurie sklypu nuolat naudojosi, negaudami ordinarijos ar kitokio piniginio mokesčio už darbą dvare. Feodalinėse Rytų Europos šalyse daugiausia daržininkų atsirado kaimus steigiant pagal vokišką teisę bei smulkėjant valstiečių ūkiams. Padubysyje kuriant vienkieminių kaimų sklypai buvo suformuoti 1–2 ha didesni, negu numatė Valakų reformos įstatymas (dešimtinė – 1,0925 ha). Tam galėjo turėti įtakos žemės kokybė.

no, žiemomis prisiveždavo pilną kiemą malkų, iššerdavo porą arklių, porą karvių, keletą avių, keletą kiaulių. Gyvuliai gerai šeriami pristovėdavo nemažai mėšlo. Žemę gerai ėmešdavo, gerai įdirbdavo: viskas gerai derėdavo. Dar vasarą turėdavo ant Dubysos užsikalę persėdą, kur bučiuose sugaudavo nemažai žuvies, parduodavo žydams, tai nuolatos kišenėje maišydavosi vienas kitas nuliekamas skatikas.

Kiti koliončikai, kurių šeimynos buvo silpnesnės, gyveno blogiau, o kai kurie tai net ir visai skurdo.

// 7/11 Žemę visi ardavo žuobriais: viena, dėl to, kad visi turėjo tik po vieną arklį, o antra, ir todėl, kad Dubysos nuolaidžių šlaitų dirvose su žuobriu art būdavo parankiau. Dirvas akėdavo medinėmis su geležiniais virbalais akėčiomis. Javus ir šieną vyrai pjaudavo dalgiais. Rugius kirsdavo dalgiais vyrai, o moterys griėbdavo pėdus.

Sakydavo, kad dar koliončių moterys mokėjusios pjauti ir su pjautuvais, bet dalgiais pjauti yra daug sparčiau; ir pjauja ne moteris, bet vyrai, o pjautuvais pjauti moterims esą labai sunku, tai dėl to pjautuvai ir užmiršti.

Dar pas diedelius prie klėtėlės buvo du pjautuvai. Jais moterys kartais patvoriais papjaudavo kiaulėms dilgėlių, daugiau niekam jų nenaudodavo.

Bulves sodindavo lysvėmis, kaupdavo geležiniais kauptukais. Bulves kasant, eidavo pirma vyras, su bulvių verčiamąja šake pakeldavo // 7/12 kupstą, o moterys, eidamos paskui, kasdavo medinėmis lopetėlėmis ir dėdavo į kašes atskirai didesniąsias ir atskirai mažesniąsias, ir pildavo į maišus. O vakare vyrai parveždavo namo. Pildavo stačiai į rūsius, o dalį mažųjų – pašarinių – pildavo į priemenes ir virindavo, arba ir žalias kapodavo ir šerdavo kiaulėms.

Mūsų diedukams duonos užtekdavo iš savo plečiaus, o kitiems, kurių žemės būdavo prasčiau įtręštos, kartais priseidavo ir pabadauti.

Atsimenu kai nekurios kaimynės, atbėgusios pas bobutę, skųsdavosi, kad jau kelinta diena duonos neturi net mažyčiams vaikams paduoti. O ir mažėliai, girdi, su ašarėlėmis verkdami prašo: „Duok, mama, duonelės, duok duonelės!..“

// 8/13 Tas jų prašymas širdį taip suspaudžia, kad ašaros pačios per skruostus pradeda riedėti...

Bobutė buvo minkštaširdė, labai gailėstinga ir visuomet prašančiai duodavo. Bet diedelis kartais pradėdavo bambėti:

– Dalyk tu, dalyk. Žiūrėk, kad pačiai netektų susilaukt beduonės!..

Vieną sykį, atsimenu, bobutė sako:

– Dabar beduonės nesusilauksiu, tiek darbininkų turėdama. O atsimink, kai mudviejų vaikai buvo maži, kai neturėjom darbininkų ir, duonos netekę, dar vos subręstančių rugių varpas skynėme ir „svýlą“ svilinome, kad badu nemirtume. Tai, praeitį prisiminus, negailėk tam, kas badauja. Gal Dievas mums tai paskaitys už mūsų jaunystės nuodėmes...

Diedelis nutilęs ir kepurę užsidėjęs išėjo pro duris lauk.

// 8/14 Diedelis sodindavo gana daug bulvių: žalvirkščių, raudonųjų ir skubrių. Žalvirkštės prieidavo vėlai rudenį, o raudonosios ir skubrės prieidavo anksti. Jau apie šv. Joną jų būdavo galiama pasikasti. O tada koliončiuose pati tuštuma, pats badas: duona baigiama arba jau ir išsibaigus, bulvės senosios jau suvalgytos, šviežios dar nekasamos, grybai dar nedygsta – nors imk ir pasikark, nėra kas valgyt ir tiek.

Tuomet ir pradeda moters su kašutėmis eiti pas bobutę.

– Kaimynkėle, jau mačiau tu šviežias bulves kasi. Paskolink man kokią kašutę. Kai mano užaugs, gražinsiu su kaupu. Visai neturiu ko vaikams paduot. Viską visai subaigėme...

Bobutė sako:

– Kodėl nepasisodinote ankstybųjų?

// 9/15 – Nepasisodino, kad pavasarį duoną pabaigę, iš bado turėjome net ir sėklines suvalgyt... Duok, kaimynėle, kašutę... tau Dievas atlygins.

Bobutė, visus darbus atidėjusi į šalį, eina kaimynkai pakasti bulvių, o ta vis dar prašo:

– Kaimynkėle, negailėk, pakas[k] dar nor porą, nors vieną kupstelį to mažiausiojo dalikei... Jis išeinant sakė: prašyk tos bobutės ir ant mano dalikės kokią bulvelę... Aš jų taip labai noriu..., jos tokios gardžios...

Bobutė iškasa dar kupstą kitą ir ant maželio dalios.

Bobutė sako:

– Žiūrėk, kitą pavasarį sėklos nesuvalgykit, kad turėtumėte ką pasisodyti. Jei norėsi, tai ankstybųjų galėsi pas mane išsimainyt kokią kašelę kitą. Pasisodinsi, anksčiau turėsi savo.

– Ačiu tamstele, ačiu. Jau gal aš kada nors, kuom nors atsilyginsiu.

// 9/16 – Valgykite ant sveikatos... Su Dievu...

Parėjus bobutė dejuoja:

– Na ką tu žmogus padarysi? Gaila tokias jaunas bulves kasti, tegul dar augtų. Ale kad žmonelė taip labai prašo, tai turbūt tikrai badauja. Jei į akis badas žiūri... Reikia turėt širdį...

Taip gyveno padubysio koliončikai, vargelį vargdami, vieni kitiems padėdami. Darbymečiais prie šieno, prie rugių kirtimo, rudenį prie linų minimo vieni kitiems talkininkaudami, vieni kitų bėdas ir rūpesčius užjausdami... // 10/17

Padubysiškių trobos

Koliončių trobos visų buvo ne per didžiausios, daugmaž vienodos.

Mūsų grinčios viename gale – trys langai: du per galą, o vienas iš šono. Tarp tų langų stovi stalas, pasieniais platūs storų lentų suolai, o iš antros pusės stalo ant keturių kojų zoslanas. Palei duris didelis, veik ketvirtąją grinčios dalį užimantis molio pluktinis pečius, priešais pečių prižieda arba židinys, po pečių pečka, kur žiemą laikomos vištos. Šalia pečiaus suolelis, prie suolelio žibintas: į kaladę įkaltas smaigas, kurio viršuje sulenkta geležėlė; į ją kiša balanas žibinant. Kitame kampe, pasienyje, lova.

// 10/18 Pas kitus ant lango stovėdavo Kristaus kančios mūkelė. Diedeliai mūkelės neturėjo, bet ant lango stovėjo Rūpintojėlis: buvo tai sena, kirvarpų išlandyta, medinė sėdinčio žmogelio, ranka smakrą parėmusio, stovylėlė. Mes ją vadindavome Dievuku. Prieš ją klaupdavom poterių kalbėt. Prieš šventą dieną jį apkašydavome rūtomis ir bruknėmis – kad būtų gražesnis. Jokių paveikslų ant sienų tuomet visuose koliončiuose nė pas vieną nebuvo.

Suolai būdavo platūs: ant jų naktimis, kai būdavo šalta, gulėdavo vyrai. Kai būdavo šilta, tai vyrai gulėdavo daržinėje ant šieno arba pas arklius tvarte. Diedelis

-102-

neusmerstu. Ji ir pati kiaulės labas bijo. Voro kiaulės net ir mesimato, gal pasėm ardi dar ir visai nėra, bet išeidama tarp durų je šaukai: – „Ajukš, a ohažer, ajukš... ir sketuoja savo duris nu rauko se yragiu.“

Bet jei ardi pasi laiko kiaulė, tai ji laisva, kad žydėkas šaukimo ir giukto nėra būgusi lenda prie žyduko, o tas vismyerple šos kia: – „Mamė a ohažer...“ Turi bėgti į pagelbos tėvas. Jei kiaulė laisvu nesuskubo pasitraukti, tai kartais būna ir gerai perrašota kokius skaudėti iraukiu.

Bet šioje sakykite ar kadais, to skaulės adlidavo mvestelio sanidetu pasargas gana parvydingai.

Šventomis dienomis, kad ni kije mio bažnyčios pakalnių į mvestelį. Žydėkas sukystačorius, kas šūčoras stekimus baėkas

gulėdavo ant pečiaus, bobutė su mama lovoje, o man paklodavo ant suoloelio prie pečiaus.

Prano Virako teksto
faksimilė

// 11/19 Grinčios sienos buvo taip aprūkusios dūmais, kad net blizgėjo. Ant sienų ir ant pečiaus buvo labai daug prūsokų. Tai geltoni gražūs ir labai greitai, judrūs vabaliūkščiai. Sako, kad jie kai kam miegant nugraudavo blauzdas iki kraujų. Bet mums jie to nedarydavo. Kitur juos naikindavo taip: kai žiemą labai šąla, tai porai dienų visi iš grinčios išsikrausto pas kaimynus, o grinčioje išema langus, atidaro duris – per porą dienų visi prūsokai sušąla ir juos sulesina

vištoms. Prūsokai baisiai bijo šalčio: jei prūsoką išmesi priemenėje ant aslos, tai jis tuojaus jau ir negyvas.

Pas mus prūsokų nešaldė, tai dėl to ir buvo jų tiek daug.

Buvo grinčioje dar ir kitų vabalu, tai – svirpliai. Jie gražiai svirpdavo už pečiaus. Diedelis jų labai nekėsdavo dėl to, kad jie // 11/20 ant pečiaus džiovinimui pabertus grūdus ėsdavo. Net girdėdavosi, kaip jie, grūdus ėsdami, triuškina. Dėl to jie ir skaitėsi kenksmingais. Juos gaudydavo šitaip:

Žirnių virkščių pluoštą įmerkdamo į pamazgas ir padėdavo ant pečiaus. Kai į tas virkštes prilisdavo svirplių, jas įmesdavo į indą su karštu vandeniu, ir jie visi žūdavo. Bet jų visiškai išnaikinti niekada nepavykdavo – tik jų sumažėdavo.

Kasdien, kaip pečių iškūrendavo, dūmai aukštyn pakildavo ir pro aukštinių visai lauk išeidavo, tuomet jį uždengdavo ir duris uždarydavo. Iki vakaro ir per naktį grinčioje būdavo taip šilta, kad asloje gulėdamas šuva liežuvį iškišęs lekuodavo ir vištos asloje tupėdamos išsižiojusios alsuodavo.

Vakare vyrams iš dienos darbų į vidų susirinkus, būdavo, jei ką veikia, tai vienmarškiniai ir tai suprakaitavę. O vakarais darbai būdavo // 12/21 nesunkūs: vyžas pydavo, šaukštus tašydavo, skoptuodavo, pančius ar kokias kitas virves, vindeles vydavo.

Lempų, nė žvakių nebuvo. Vakarais žibindavo balanomis. Jos degdavo įkištos į žibintą, į tą jo viršuje esančią geležėlę. Vienai baigiant degti, įkišdavo kitą; taip visą vakarą, kol eidavo gult.

Pečius, ypač žiemos metu, taip būdavo karštai įkūrenamas, kad prie jo nebuvo galima prisiglausti. Bet prūsokai ant jo bėgiodavo, ir svirpliai užpečkyje svirpdavo – galima sakyti, kad dar net garsiau.

Diedelis, ant pečiaus gulėdamas, vartydavosi rūgodamas: pečius jau per daug įkūrentas. Bet jis po šonu turėdavo pasidėjęs maišą, prikimštą šiaudų, tai gulėdamas pakęst galėdavo.

Viduje gulint, jokio užklodalo nė vienam nereikėjo – ir taip būdavo per šilta.

Išdžiovintus ant pečiaus grūdus vyrai maldavo kamaroje girnomis dieną, bo žiemą vyram darbo būdavo mažai: apsišerti, pasigirdyt gyvulius, // 12/22 prasi-dėjus šlajų keliui, važiuot į girią malkų – tai ir visi vyrų darbai.

Moterys žiemą verpdavo vilnas, linus, pakulas, pasukas. Pavasarį ausdavo drobes, čerkesus, dryžes, milus. Jos kiaules liuobdavo, aveles girdydavo, paršiukus ir aviukus prižiūrėdavo. Pavasarį daržų sodinimas, ravėjimas, rudenį kiaulių penėjimas, tai vis buvo moterų darbai.

Iš grinčios buvo durys į priemenę. Priemenė buvo tokio pat didumo kaip ir grinčia. Ji buvo per pusę perdaryta siena. Viena pusė vadinosi priemenė, antra pusė – kamara.

Kamara buvo su lubomis, o priemenė, arba kitaip vadinama prengos, buvo be lubų. Kamaroje buvo girkos, kubilai su kopūstais, burokais, sula, alum. Lentyna, ant kurios laikydavo sudėję duonos, pieno, // 13/23 šiek tiek mėsos kasdieniniams reikalams. Lašiniai ir kumpiai, būdavo, visus metus kabo ant aukšto dūmuose.

Antroji pusė priemenės, pati tikroji priemenė, buvo be lubų. Joje buvo prižieda, apmūryta aplinkui neaukštu molio mūreliu. Virš tos prižiedos kabojo vąškara, ant jos kabindavo sagoną virimui jovalo ar valgio, po juo kūrendavo ugnį. Mūrelis apė

židinių buvo reikalingas tam, kad vėjas neblaškytų ugnies. Tame mūrelyje irgi buvo ir prūsokų, ir svirplių. Čia jie būdavo dar pavojingesni nekaip viduj. Čia verdant valgi jie dažnai įkrisdavo į viralą – o tai buvo labai nepageidautinas dalykas.

Čia prie vienos priengio sienos stovėjo lašta žąsimis perinti. O pakraščiais buvo sustatyti indai su kiaulių jovalu, loviai bulvėms ir žolėms kapoti, piesta kriuštienei-grucei grūsti, // 13/24 kalatauka sviestui mušti ir kitoki mažmožiai. Ant sienos palei duris ant gembės kabėjo pakinktai: plėskės, vadžios, brizgilai.

Iš priemenės į lauką durys dažniausia būdavo atdaros. Kad į priemenę ne-landžiotų gyvuliai, iki pusei priemenės durų aukščio, būdavo pritaisyti mediniai užkabinami varteliai.

Dar koliončikai turėjo: tvartą gyvuliams laikyti, daržinę šienui ir pašarams sukrauti, klojimą javams sukrauti ir kulti, svirnelį-klėtelę grūdams ir drabužiams laikyti. Klėtelėje būdavo paklota lova, bet joje labai retai kas gulėdavo.

Visų trobėsių pastogėse pašaliais buvo sudėti: mintuvai, padargai ir kieto medžio padargams, ir lentų karstams ar kitiems kokiems namų reikalams.

// 14/25 Galvijams ganyti turėjo bendras ganyklas, vadinamas „Balės“. Ten žolės buvo mažai ir žolė prasta. Vakaraus parginus dar gyvulius šerdavo pavasari šieną, o vasarą pažoliauta žole, kad karvės daugiau pieno duotų.

Kiti vargingesnieji koliončikai pavasari šieno neturėdavo, tai jų karvutės vos rėpliodavo: prieš kalną į ganyklą labai sunkiai lipdavo.

Ganydavo gyvulius piemenys padieniui: vieną dieną gano, antrą dieną namie. Piemenys buvo nesamdyti, bet pačių koliončių vaikai.

Diedukai vaikų piemenų neturėjo, tai samdė kaimyno vaiką, kad už juos ganytų. Jam už tą pasodindavo savo sėkla pūrą bulvių ir dar šį tą primesdavo. Bobutė kai kada jam duodavo įsidet sūrio, mėsos ar lašinių bryzelį.

// 14/26 Piemens ganydami gražiai birbindavo birbynėmis, padarytomis iš ožio rago, arba švilpaudavo švilpynėmis, išsuktomis iš bluoksnų šakų ar iš alksniukų.

Piemenės ganydamos ausdavo juostas ir megzdavo galus²⁷.

Ganydavo nuo šv. Jurgio iki šv. Mykolo. Pavasari pirmą kartą išgenant į ganyklą, karves parūkydavo verbų kadugiais ir ruginiais miltais – kad kas nepakerėtų.

Pirmą kartą genant į ganyklas, su piemenimis gydavo ir pačios šeiminkės: žiūrėdavo, kad karvės nesibadytų. O kurių karvutės būdavo silpnos, pavasaringos, tai kad kur užvirtusios nenugaištų – jas reikėdavo prikelti.

Mūsų karves koliončikai net keikdavo:

// 15/27 – Tai kaip smakai: tik eina, tik badosi, silpnesnes gali net nudurti..., tegu jas paibelis ima..., per daug gerai iššertos.

– Tiek vyrų, tai ir prisišienauja pilną daržinę šieno... Jau jiems būtų net gėda, kad jų „karvės“ būtų tokios kaip mūsų „karvutės“.

Porą dienų paganius galvijus, jie pripranta ir toliau jau jie nesibado. Jau vieni kitus pažįsta ir žino, kurs kuriai turi nusileisti.

Prieš Sekmines šeštadienį piemenims darbymetis. Jie visus gyvulius turi papuošti vainikais. Nupina vainikus iš ievų šakų, iš karklų, primaišo įvairių gėlių. Užriša karvėms ant ragų, kiaulėms ant keterų šerių ir ant uodegų. Kožnas piemu stengiasi, kad jo ganomos karvės

²⁷Megzti galus – sumazgyti ir suvyti į kamuolį trumpus siūlus.

ir // 15/28 kiaulės būtų papuoštos ko puikiausiai. Na, vakare gena triūbydami ir birbynėmis birbindami ir dainuodami.

Šeiminkės išeina pargenančių pasitikti, ir pasižiūrėti, kaip kieno gyvuliai apkaišyti, kurios yra gražiausiai. Bet čia kartais įvyksta netikėta piemenų nelaimė. Čia gražiausiai apkaišytos karvės vainikus, begenant namo, kokia nedora karvė ėmė ir nuglemžė, suėdė ar sutrypė, ir karvė liko be vainiko. Piemuo ar piemenė pyksta, keikia, net verkia, bet nuglemžto vainikėlio karvutei negražinsi. Tokia jau visų vainikų dalia: kol ji nešioji – nešioji, o kai sykį netekai, tai jau amžinai būsi bevainikė.

Moteris apsidžiaugia, kad jų karvutės ir kiaulės taip gražiai apvainikuotos, papuoštų // 16/29 rytojaus rytą, Sekminėse, piemenims duoda kiaušinių, lašinių, miltų, sviesto. Piemenys ganykloje daro piemenų balių: kepa pautienes, blynus – ką tik piemenės moka, ką tik jos sugalvoja. Piemenims tuomet linksmiausia tų metų diena. Jie jaučiasi laimingiausi pasaulyje žmonės. Sako, kad kai kas ir iš vyresniųjų tą dieną einas pas piemenis pasidžiaugti ar pasivaišinti.

Tenai aptaria ir kuri šeiminkė geresnė, kuri blogesnė. Kuri daugiau ir kuri mažiau piemenų baliui davė. Kuri geriau davė, tai tos gyvulius piemens visą vasarą geriau mylės ir žiūrės, kad jie geriau priestų.

// 16/30 Vyrai pavasarį, ledams einant, žvejodavo su kuliniu. Pagaudavo lydekų o daugiausiai įvairios smulkesnės žuvies: ešeriukų, aukšlių, raudų, kelbukų-žemgraužėlių, plekšnių, pakarklių, šliaužiukų, vėgėlių ir vėžių. O kuriais metais, Dubysos ledui išėjus, nuo Nemuno paduodavo iki Padubysio malūno „ablajų“, tai žvejodavo luotuose su sinkinėmis ar žebrokais. Sinkinėmis pagaudavo: šalvis, šapalus, lydekų, o daugiausia žobrių. O žebrokais pagaudavo smulkesnę žuvį. Tai dažniausia įvykdavo pabaigoje gavėnios. Didžiumą tos žuvies suvalgydavo patys, o dalį parduodavo žydui Žiuškei, kurs kasdien ateidavo tos žuvies tykot ir supirkinėt.

// 17/31 Drabužiai visų koliončikų būdavo naminiai, savo darbo. Vyrai vasarą, kai būdavo šilta, dėvėdavo tikrai baltas kelnes ir baltus marškinius, nebuksvotus, palaidus virš kelnių, susijusę juosta. Vėsesniame ore, virš baltųjų kelnių ir marškinių dėvėdavo dryžines kelnes ir palatoniuką tų pačių dryžių. Rudenį, orui atšalus, po palatoniuku pasivilkdavo kamzelką, kaip kurių vadinama bruslotu. Ant palatoniuko apsivilkdavo dar pilko milo sermėgą. Ją pasenusią vadindavo „rudinė“. Žiemą vilkėdavo iš avių kailių pasiūtus kailinius – skrandas. Ant kaklo užsidėdavo šaliką, ant ausų bašlyką ir žieminę ausėtą kepurę. Vasarą nešiodavo baltas šiaudines smilgines skrybėles arba lenktines kepures.

Moterys vilkėjo plačius sijonus – andarokus: po namus dryžinius, o į bažnyčią ar // 17/32 į svečius eidamos vilninius įvairių spalvų arba dryžuotus. Nažutkas – palaidines marškones arba vilnones, po palaidine šniūravones. Moterų marškiniai būdavo ilgi sudurtiniai. Viršutinė dalis nuo kaklo iki juosmens būdavo plonos drobės, o nuo juosmens iki padalų padurkas iš storesnio pašukinio audinio. Jokių moteriškų kelnių niekas net nė vardo nežinojo.

Galvas būdavo užsigobusios marškonėmis skarelėmis. Eidamos į bažnyčią ar pas kaimynus, užsisupdavo plačią vilnonę skepetą. Jos pačios tas skepetas ir išsiausdavo. Skepetos būdavo pilkos, tamsios ar dryžuotos, languotos.

Dar, sako, seniau turtingesnės moters dėvėdavusios baronus ir katenkas. Baronai buvo iš pirktinės mėlynos gelumbės. Katenkos buvo iš naminio pilko milo. // 18/33

Ir baronai ir katenkos iš pryšakio buvo lygūs, be sagų, užsagstomi oplikais, o iš užpakalio buvo labai kvolduoti. Apikaklė siaura, stati, papuošta pilkų vilnų kailiuko apipušku. Iki liemens su pamušalu, pamuštu vata, vilnomis ar pakuloms, o nuo liemens užpakalis labai kvolduotas.

Dabar jau nė baronų, nė katenkų niekas nedėvėjo. Baronus dar turėjo Lazaravičienė, o katenką turėjo Kakariekienė²⁸, bet jas dėvint man neteko matyt.

Moters vyžų neavėdavo, jos sau lengvą apsiavimą nusimegzdavo iš storai susuktų siūlų, taip vadinamus „pántaplius“ arba „nagines“. Jos juos megzdavo su mediniu vąšiuku. Čeverykus turėjo tik eit į bažnyčią ar į svečius. Kai būdavo šlapia, tai eit į tvartus turėjo kurpes skūriniais peredkais, o mediniais padais. // 18/34 Po vidų vaikščiodavo visuomet basas. Turėdavo vilnones pančekas, bet jas audavosi tik einant į bažnyčią ar į svečius.

Vyrai vasarą daugiausia būdavo basi. Žiemą ir rudenimis dėvėdavo vyžas. Vyžas pydavo iš liepų karnų. Jas lopydavo seno milo storais palopais ir virvute išadydavo. Turėdavo tam tikrą storą ylą, ja pradurdavo per vyžą ir palopą ir teip su virvute tą palopą prie vyžos priverždavo. Taip priadytas palopas greit nenuplyšdavo ir eiti per žabarynus kojai būdavo drąsiau ir sveikiau: kojas nepradurdavo.

Turtingesnieji turėjo ir čebatus iš juchtos, bet juos labai čėdydavo. Jais apsi-
audavo tik važiuojant į bažnyčią ar važiuojant į svečius.

// 19/35 Vieną dieną ateina kaimynka Stakauskienė ir prašo bobutės:

– Susimildama, kaimynkėlė, duok man kokią spirguteį lašinių!.. Juk tu dar turi. Taip širdis užsigeidė, kad netveriu...

– Kad žinai, jau ir aš mažai teturiu. Tokia nemaža šeimyna, visi valgikai, dirba ir valgo. Bryzelį nupjovei, jau to ir nėra. O dar ruduo nearti...

– Duok, kaimynkėle, duok! Gal dar ir tau užteks.

Bobutė užlipo ant aukšto ir nuo palties nupjovusi, atnešė diktoką bryzelį lašinių.

– Ačiu, kaiminkėle, labai ačiu...

Ir išėjo namo.

Diedelis matė, kokį bryzelį Stakauskienė išsinešė, // 19/36 ir sako:

– Na, dalyk tu, dalyk! Žiūrėk, kad pačiai nepriseitų ir sekmadieniais seredyt!

– Ko tu vis bambi ir bambi. Matai, žmonelė paskutines dienas vaikščioja, kaip tokiai neduot, jei jos širdelė to geidžia? Ar nori nelaimę užsitraukt, kad pelės grūdus arba drabužius imtų kapot?

Diedelis nutilo, daugiau nieko nesakė.

Po kelių dienų, pavakary atbėgusi Stakauskienės mergaitė sako:

– Tetule, mama labai serga, prašė – gal galėsi tuojaus ateiti.

– O tėtė ar yra namie?

– Buvo, bet mama jį pasiuntė, kad paprašytų, kad ateitų Kakariekienė.

Bobutė tuoj užsisupo skepetą ir išėjo.

// 20/37 Pargrižo jau naktį.

Girdėjau, kai diedeliui pasakojo:

– Laiminga žmonelė, susilaukė taip

seniai laukiamo sūnelio. Toks stiprus – rėksnys, visai į tėvą atsigimęs. Dabar ir

²⁸Pavardės *Kakariėka* ir *Lazaravičius* toliau tekste rašomos nevienodai.

tėvas linksmesnis. Jau tris dukteris turėjo, o sūnaus vis Dievas neduodavo ir gana. Užaugo, darbininkas bus ir tėvui užvadas.

Kitą dieną vakare atėjo Stakauskas. Pagarbino, pasisveikino su vyrais, bobutei pabučiavo į ranką. Biskį pašnekėjo apė tai, kad po lietaus Dubysoje praeitą naktį smarkiai pakilęs ir drumstas vanduo. Kad galbūt verta su marška pažvejot sekmdieniui žuvies. Paskui ir sako:

– Steseli, aš atėjau prašyt tave į kūmus. Gal su Juzike nuneštum tą mano „sūnų“ į Seredžių pakrikštyt. Dabar tuščias laikas, krikštynų nėra iš ko kelt, bet pakrikštyti reikia. Ir žmona ir Juzikė prašė, kad į kūmus prašyčiau tave... Neatsisakyk, kaimynėli.

Dar kiek pasikalbėjo, ir dėdė Stasius pasižadėjo.

Stakauskui išėjus, bobutė sako:

– Tu tik žiūrėk, dar jei kaip, tai Stakauskas ir pripirš Stasiukui Juzikę. Jau jis nebe reikalo juodu į kūmus prašo.

O diedelis į tai atkerta juokaudamas:

– Kokių čia dyvų? Kad kūmas kūmą įsimylėtų, taip dažnai būna. O iš Juzikės marti būtų visai tinkama: linksma, taiki, kaip skruzdėlė darbšti, ir darbas jos rankose kaip degte dega.

Dėdė Kazys, visados tylus, nešnekus, vydamas vindeliu pančius, neiškentęs sustojo vijęs ir sako:

// 21/39 – Dar juodu net nė ne kūmai, o jau jūs juos ir supiršote, ir ženijate, gal net ir sugultuves padarytumėte..., vieni juokai... Tai kaip, Stasiau, ar Juzikė tau patinka?

– Kad nepatiktų, tai ir į kūmus su ja neičiau. Ji gražiausia iš visų Padubysiškių..., o toliau kaip bus... Pažiūrėsime... Pamatysime...

Pavakarieniavę visi išsivaikščiojo gult.

Rytojaus diena praėjo kaip paprastai, tik vakare dėdė Stasius išsitepė čebatus lašiniais taip, kad jie net žvilgėjo.

Rytą švariai apsirengęs išėjo pas Stakauskus. Ketino kūdikį į Seredžių nešt pėsti, bet Juzikės tėvas, Lazarevičius, turėjo nors ir vieną, bet gražų, stiprų arkli, tai kūmams neleido eit pėstiams. Susisodino į vežimą, pats juos nuvežė į Seredžių ir pakrikštijus parvežė namo.

// 21/40 Pas Stakauskus, pargrižtančių kūmų palaukt, nuėjo diedelis ir bobutė. Diedelis ėjo lazda pasiramščiuodamas, o bobutė, mačiau, kad ką ten nešė susivyniojusi, pasikišusi po pažasčia.

Iš Stakauskų pargrižo vakare visi trys kartu. Sakė, kad apart jų buvę dar abudu kūmos tėvai Lazarevičiai ir Kakarekas su žmona. Sako, kad daugiau nieko neprašę dėl to, kad dabar toks tuščias laikas: būtų sunku svečius pavaišinti. Bet kaimynai tuo esą labai nepatenkinti.

Porai mėnesių praėjus, vieną vakarą atėjo Stakauskas, pasišnekėjo su dėde Stasium, su diedeleis, ir švariai apsirengusį Stasių išsivedė pas Lazarevičius. // 22/41 Pargrižo vėlai, jau aš miegojau.

Rytą girdėjau, kai namiškiai kalbėjo, kad dėdė Stasius jau su Juzike „susikalbėjo“ ir kad nuo Juzikės bobutei parnešęs dovenų gražų keturnytį rankšluostį su rūtomis. Kad šeštadienį eisią Stasius ir Juzikė su piršliu į Seredžių pas kunigą „ant

poteriu²⁹. Jeigu poterius patropysia, tai paduosia ant „užsaku“³⁰, ir po trijų savaičių būsianti jų „veselija“.

Šeštadienį nuo pietų dėdė Stasius apsirengęs išėjo ir sugrįžo dar nesutemus. Pargrįžęs pasakė, kad Juzikė poterius mokėjusi labai gerai, o jisai nelabai. Kunigas ant užsaku priėmęs ir sakęs, kad jis dar turis iš jos pasimokyti. Už užsakus sumokėjęs 30 kapeikų.

Diedukai pradėjo ruošti vestuvėms: // 22/42 pradėjo geresniu jovalu šerti prielaidus. Užmerkė miežių salyklai alui. Apė grinčią ir kiemą gražiau sutvarkė, nušvarino. Malkas ant skiedryno gražiau sukrovė. Nugabeno į malūną kviečių su piklevoti...

Dvejiems užsakams praėjus, trečią savaitę Juzikė su dviem pamergėm ėjo į bažnyčią „mergaut“³¹.

Ir dėdė Stasius su piršliu ėjo į miestelį. Sako, kad mergautojoms po pamaldų iš bažnyčios išėjus, dar pas Joškuvienę užėję visi kartu užkašti ir išgėrę porą butelių „Peterbursko kvaso“³².

Kol salykla sudygo, kol ją sudžiovinu, kol sumalė, kol alų padarė, tai atėjo ir vestuvių diena.

Pirmadienio vakare prasidėjo veselija. Temstant vakare atėjo su smuiku muzikantas senis Kakarekas. Atėjo keli dėdės Stasiaus draugai. Užkando duonos, mėsos, ragaišio, išgėrė alaus ir išėjo pas jaunąją. Išsivedė kartu ir muzikantą // 23/43 net grajyti nė nepradėjusį.

Išėję lauk, kieme vyrai garsiai uždainavo, muzikantas jiems smuiku pritarė ir dainuodami nuėjo prie Dubysos. Susėdo į tris luotus, persikėlė per Dubysą.

Eidami pas Lozorevičius vyrai garsiai dainavo, muzikantas smuiku jiems pritarė. Mes nuo Dubysos pargrįžome ir sugulėme.

Rytojau ryta dėdė Kazys pasikinkė abu arklius į vežimą. Prie arklio plėškės pririšo skambalą³³, nuvažiavo per Dubysos brastą prie malūno. Užvažiavo į vieškelį ir nuvažiavęs iki Lozoravičių kiemo sustojo.

Kiek palūkėję išgirdome tenai dainuojant ir smuikuojant ir pamatėme, kai veselnykai sėda į vežimus ir išvažiuoja į Seredžių ant šliūbo. Dainuodami ir skambalais skambėdami. // 23/44 Veselninkams išvažiavus, dainos nutilo ir muzikos nesigirdėjo.

Grižta

Apė pietus išgirdome dainuojant ir skambalus skambant. Pamatėme nuo Seredžiaus pro Grivančius parvažiuojančius veselninkus. Jie stačiai pravažiavo pro šalį Lozoravičių kiemo ties juo net nesustodami. Nuvažiavo pro malūno brastą, pravažiavo per Dubysą. Greitai važiuodami, dainuodami ir kepurėmis mosikuodami atvažiavo į mūsų kiemą.

Muzikantas Kakarekas jau anksčiau buvo pas mus atėjęs. Dabar išėjęs į kiemą, dar veselnykam iš vežimų belipant ir bedainuojant, užgriežė maršą.

// 24/45 Iš grinčios pro duris lauk išėjo visi viduje buvę svečiai ir namiš-

²⁹Eiti ant poterių – reiškia eiti į tikybos egzaminą prieš vestuves.

³⁰Užsakai – viešas skelbimas parapijos bažnyčioje iš eilės tris sekmadienius apie būsimąją santuoką.

³¹Mergauti – savo išvaizda rodyti, kad esi sužadėta.

³²Gėrimas „Peterburgo gira“.

³³Skambalas arkliui būdavo pririšamas kaip signalizacijos priemonė.

kiai. Diedukas su bobute atsistojo priengio tarpduryje, rankose laikydami lėkštę su duona ir druska³⁴.

Veselninkai prie jų priėjo, muzikantas nustojo griežęs, abu jaunieji pabučiavo diedeliams į rankas, atsilaužę po truputį duonos, pasisūdė į druską, suvalgė.

Muzikantas vėl užgriežė maršą, visi suėjo į grinčią, nusivilko viršutinius rūbus. Piršlys visus susodino apie stalą. Dėdė Stasių su Juzike pasodino užstalėje, pačioje kerčioje – garbingiausioje vietoje. Šalia jų susodino pamerges ir pabrolius ir kitus svečius. Piršlys vaikščiodamas visus ragino valgyti.

Diedelis, bobutė ir mano mama nešė ant stalo valgymus. Dėdė Kazys nešė užbonais alų, o muzikantas atsisėdęs ant suoloelio palei pečių griežė įvairius tancius.

// 24/46 Veselninkams pasisotinus, jie atsikėlė iš užstalės, susikibo poromis ir pradėjo asloje šokti.

Tada piršlys paprašė sėstis už stalo dieduką su bobute, kitus namiškius, ir pats atsisėdęs valgė ir šnekėjosi.

Jaunieji, Stasius su Juzike, porą kartų per aslą pasisukę, nustojo šokę ir atsisėdę šalia diedukų šnekučiavosi. O kiti veselninkai dar ilgai šokdavo ir dainuodavo ir pasilsėję vėl šokdavo, dainuodavo...

Saulei leidžiantis, plunksnomis apsikaisę kraitvežiai atvežė jaunosios kraitį: margą skrynią, kraitkubilį ir surištas pagalves ir patalus. Kraitį sunėšė į klėtelę.

Jaunoji atsirakinusi skrynią išsiėmė dovenas: porą drobinių stuomenų, keletą rankšluosčių ir juostų. Tą viską sukabino pabroliui ant pečių ir pradėjo dalinti dovenas. // 25/47 Bobutei ir diedukui davė po stuomenį, dėdėms ir mano mamai davė po rankšluostį, piršliui teip pat davė rankšluostį, kitiems veselninkams ir man davė po juostą.

Dovenas duodavo teip: nuo pabrolio pečių jaunoji paėmė doveną ir užkabina ant kaklo tam, kam dovena duodama.

Dovenas išdalijus, diedelis, bobutė, jaunieji, veselninkai ir giminės susėdę už stalo gėrė, valgė, šnekučiavosi, juokavo.

Jau sutemus piršlys sako:

– Na, vestuvinkinai, jau veselija baigta. Tegul jie sau laimingai gyvena, o mes skirstykimės namo.

Muzikantas nustojo griežęs. Visi pradėjo rengtis ir skirstytis.

Mačiau: bobutė duodavo moterims ragaišio po pusę bandelės parnešt vaikams. Sako, jie laukia „zuikio pyrago“.

// 25/48 Svečiams išsiskirščius, jaunieji nuėjo gulti į klėtelę, o mes visi sugulėme savo paprastose vietose.

Sekmadienį po vestuvių jaunoji ėjo į bažnyčią „išsipravodyt“, arba „išsivesdyt“³⁵. Pargrįžus iš bažnyčios, atėjo jos tėvai, atėjo piršlys, atėjo Kakarekai. Vaišinosi, užkandžiavo mėsą, pyragą, o kad alaus jau nebuvo, tai gėrė „gira“.

Gira taip buvo daroma: nuleidus nuo salyklo alų, ant jo užpildavo virinto karšto vandens ir palaikydavo porą dienų, įrūgdavo ir jau gerdavo; gira būdavo rūgšti, bet gert skani.

// 26/49 Visi Padubysio koliončikai vyrai kartą buvo žemdirbiai ir žvejai. Dubysoje pagaudavo daug žuvies.

³⁴Vėliau P. Virakas mini ir alų.

³⁵[*isipravodyti, išsivesdinti* – kunigas moterį įvesdavo į bažnyčią su stula.

Seredžiaus potvynis.
1959 m. SMM

Menkesniąją patys suvalgydavo, o stambesniąją parduodavo. Iš to turėdavo šiek tiek tokias pajamas savo ūkio reikalams.

Koliončių žuvies supirkinėtoju buvo vienas Seredžiaus žydelis Žiuškė. Vasarą kasdien, anksti rytą vos švintant, ateidavo kromininkas³⁶ Žiuškė. Buvo tai žydelis vidutinio amžiaus, labai kumpanosis, nemaža ruda barzda, liesas, prakaulis, labai judrus, šnekus ir išvalgus. Jis pamatydavo viską, o labiausiai žuvį.

Kartais moterys norėdavo sau nuslėpti kokią vieną kitą stambesnę žuvį. Žiuškė jau iš jų akių suprasdavo, kad jos turi užslėptas žuvis. Jis tol prašydavo, // 27/50 tol kaulydavo net prisiegydamas ir verkdamas, kol moterys neiškėsdamos jam tą užslėptąją žuvį ir atiduodavo.

Jis sakydavo, kad jam keliaut vis tiek, ar jis neša daugiau ar mažiau žuvis. Bet mažiau parnešęs, jis už ją mažiau ir gausias. Jis turįs septynis vaikus ir pačią Sorę. O jie visi minta tik iš jo uždarbio. Turtingesnieji miestelio žydai, iš jo parneštąją žuvį pirkdami, taip derasi, taip mažai moka, kad tegul juos cholera pasmaugia, tegul juos noglinėje velnias iš škalos išneša... Nors pasikark, negali pramist ir tiek...

Dar iš moterų prie žuvis išsikaulija keletą bulvių, žiupsnį svogunų laiškų ir ima ruošti poteriaut.

27/51 Nuvelka nuo vieno peties palotoną, atsiraitoja aukščiau alkunės marš // 27/51 kinių rankovę. Iš savo kromo išsiima tokių maišelį su žydiškais poteriais. Iš krepšelio išsiima tokias kaladėles su dirželiais. Atsistoja asloje atsigręžęs į sieną, pradeda linguot ir barachadinuot ir tais dirželiais vyniot rankas iki alkūnės, o antrais dirželiais su kaladėle užsideda ant kaktos.

Bobutė išėjusi į kiemą vyrams šūktelėja:

– Uždarykite kiaulių tvartą – žydas poteriauja!

Mat, jeigu jam poteriaujant pasi-painiotų kiaulė viduj ar priemenėje, tai

³⁶Kromas – nešiojama dėžė prekėms sudėti. Ją nešdavosi ant nugaros, kaip kuprinę. Iš to kilęs ir posakis *kromu neša* – apie vaiką ant nugaros.

visi iki tol atkalbėti poteriai nueitų per niek. Žydas turėtų poteries pradėt iš naujo. O tie jų poteriai netrumpi.

Sakydavo, kad pas kitus jam bepoteriaujant, tyčia įleisdavo paršą į vidų. Tai žydelis keikdamas, spjauydamas eidavo lauk.

Turbūt dėl to Žiuškė kalbėt poterių // 27/52 ateidavo pas mus. Čia jam niekas netrukdydavo ir iš jo maldų nesišaipydavo.

Diedelis sakydavo:

– Kokia viera, tokia apiera. Bene žmogus gali žinot, kas Dievui geriau patinka. Tegul sau meldžiasi į sveikatą. Bile nekeikia, nevagia – tai ir gerai.

Žiuškė žuvį supirkdavo nuo visų koliončių, bet jos daugiausia gaudavo pas mus. Mūsų vyrai jos daug sugaudavo persėdos bučiuose. Daugiausia žiobrių. Vėžių ir vėgelių žydelis visai nepirkdavo.

Užsidėjęs ant pečių savo kromą, o į ranką pasiėmęs kašę su žuve, sunkiai alsuodamas eidavo į miestelį. O kada žuvies gaudavo mažai, tai labai dūšaudavo, net jo būdavo gaila.

Tas viskas vyko man einant ketvirtus metus amžiaus.

// 28/53 Prisimenu dar vieną padubysiečių pasakojimą apė Padubysio malūną.

Dvarponiui Burbai Padubysio dvaro savininkui Padubysio malūną statė vokiečiai meistras Fricas.

Jau baigiant malūno statybas, užbaigiant prūdo užtvartas, darbininkai pamatė iš aukštai Dubysa atplaukiantį šiaudų kūlį.

Nustebę sako:

– Iš kur dabar gali Dubysoj atsirasti kūlys?

Fricas tą kūlį irgi pamatė ir sako:

– Oi, čia kūlys. Pagrūmojo kūliui pirštu. Kūlys, visų nustebimui prie jų nepriplaukdamas, nuplaukė aukštyn prieš srovę.

Po nekurio laiko darbininkai pamatė, kad Dubysa atplaukia balkiai, lentos. Tai išgriauto Rilavos malūno skudurai. O Fricas sako:

– Matote, ką tas kūlys padarė. Jis būtų mums tai padaręs. Jei nemoki ataut, tai ir nebandyk užmesti, bo pats ir nukentėsi... Kvailys.

// 28/54 Tėvas pargrįžęs iš miestelio sako mamai:

– Žinai ką, Anele, sutikau su klebonu eit pramatoraut.

– Kodėl? Ar ne geriau būtų kriaučiaut, kaip pripratęs.

– Kad jau, ar žinai, toji kriaučystė per daug nusibodo ir įkyrėjo. Vis po svetimus žmones ir po svetimus – kai amžinasis žydas. Kai kur ir tikrai myli, ir džiaugiasi kriaučiaus susilaukę: ir valgi geresni pataiso, ir patalą švariai pakloja, ir taip žmonės malonūs, meilūs, bet nevisur.

Kitur tai visokių priekabių išranda ir netikėtai tenka išgirsti visai nepagrįstų nemalonumų: tai tu, kriaučiau, ten ir // 29/55 ten apė mus tą ir tą kalbėjai, tai pernai už darbą per brangiai paskaitai, tai vakare dar ne visai sutemus išėini pasivaikščioti ir per ilgai užtrunki... Kai kur net tokių nesąmonių išgirsti, kad rodos, tik spjaut ant jų tų kalbų ir ant jų darbų, ir viską metus išeit.

O blogiausia yra siūt pas turtuolius ūkininkus: prineš visokių senų, apipuvusių, suplėkusių skarmalų, kurių jau net žydas kromininkas, skarmalius neima, ir sako: „Tu, kriaučiau, iš tų štai pasiūk tarnaitai, o iš šitų piemeniui – galės dar metus

kitus nešiot kasdien“. O pasakyk, kad jau čia niekam netikę skarmalai, tai pastatys akis kai apuokas ir drėbs tokį žodį, kad net sienos rausta. Kriaučius turi nusileisti, kad jis turtingas, garbingas žmogus, o tu kriaučius darbininkas.

// 29/56 Sumaniau pabandyt pramatoraut; kaip bus taip, nors kasdieną būsime su vaiku drauge ir nereikės baladotis po svetimus žmones, jų nemalonių, nereikalingų kalbų klausyt.

Diedelei tą žinią sutiko ne labai maloniai. Bet tėvas paaiškino, kodėl jis meta kriaučiaavęs ir dar pridėjo:

Dabar bobutė turi pagelbininkę, jauną apsucrią marčią, o mes čia esame tiek tereikalingi, kaip šuniui penkta koja.

Diedeliai nusiramino.

Rytojaus rytą susikrovėme į vežimą visą savo turtą: margą skrynią, drapankubilį, patalynę, lovą, staliuką ir dar kiek lentų. Atsisveikindami su visais namiškiais atsibučiavome. Bobutė ir mama apsiašarojo. Susėdome į vežimą, // 30/57 ir dėdė Stasius mus nuvežė į Seredžių į špitolę³⁷. Čia iš vežimo viską sunesė į ne per didelį kambariuką ir atsisveikinęs dėdė Stasius išvažiavo namo.

Mes likę špitolėje ėmėm tvarkytis kambaryje.

Špitolėje radome gyvenančias kelias moteris. Viena buvo jau gana sena, stora Bulavienė. Su ja drauge viename kambaryje gyveno neseniai mirusio pramatoriaus našlė Tautkuvienė.

Iš antrojo špitolės galo gyveno „dziadzė“³⁸ Kazimieras Butkevičia; jis buvo vargonininkas ir zakristijonas: kaip tose pareigose tarnauja jau esą daugiau kaip šešiasdešimt metų. Geras, ramus žmogus, senas, nevedęs senbernis. Jam šeimininkauja „ciocė“³⁹ Barborėlė: // 30/58 gana stora, labai šneki; ir ji gan gerai pasenėjusi, bet pagal savo senumą ir storumą gana judri ir greita. Tai ir visi špitolninkai, su kuriais mums teko susipažinti ir gyventi.

Buvo špitolėje vienas labai didelis kambarys. Jame šventomis dienomis suėdavo vyrai parūkyti pypkes. Ar nabašninką atlydėjus – užkąsti. Veselninkams atvažiavus į šliūbą, jei kunigas būdavo kur išvažiavęs, palaukti, kol parvažiuos. Jie čia belaukdami pašokdavo, padainuodavo, paūždavo. Buvo tokių ūkininkų, kurie čia padarydavo poterius: keturnėdėlius, metines. Žodžiu tariant, buvo tai kaip ir vieša visuomeniniams reikalams svetainė.

Bet ir tas didysis kambarys, ir visi kiti kambariai buvo be grindų, tik molio pluktomis aslomis. // 31/59 Vien tik dziadzės du kambariukai buvo su medinėmis grindimis.

Kai atvažiuodavo į bažnyčią bajorai, tai užeidavo tik pas dziadzę. Šnekėdavo lenkiškai. Ciocė lenkiškai nemokėjo, ji laikė kampininkę: seną, šlubą, labai linksmą panelę Magdelena, kuri jai verpdavo, megzdavo ir su bajorais lenkiškai pajuokaudavo.

Visi špitolės gyventojai tarp savęs sugyveno labai draugiškai.

Po mūsų atsikraustymo į špitolę netrukus buvo „Visų Šventų“ diena. Tada buvo toks paprotys, kad prieš Visus Šventus į špitolę nešdavo kas duonos kepalą, kas avienos petuką ar kulšį, kas grūdų gorčių kitą. Tai špitolnykė Bulavienė stovėdavo prie „sklado“ ir priiminėda-

³⁷Špitolė – namas prie bažnyčios, kuriame gyveno bažnyčios patarnautojai ir išlaikytiniai.

³⁸Dziadzė – maršalka, palaikantis per pamaldas tvarką bažnyčioje, dėdė.

³⁹Ciocė – teta, tetulė.

vo. // 32/60 Nors špitolnykai ir gražiai sugyveno, bet ciocė per daug Bulaviene nepasitikėdavo. Šventadieniais, kada to viso daugiausia atnešdavo, ciocė ateidavo prie sklado stovėt ir žiūrėt, ar daug kas ko atneša.

Visa, kas sunešta, po Visų Šventų⁴⁰ dalydavosi šitaip: dvi dalis dziadzei, vieną už vargoninkavimą, antrą už zakristijonavimą, ir po vieną dalį pramatoriui, Bula-vienei ir Tautkuvienei.

Žmonės nešdavo Visų Šventų ir kunigui, bet nešdavo tiesiai į kleboniją klebono šeimininkei panelei Elvyrai. Į kleboniją nešdavo gyvas avis, žąsis, paršiukas. Sunešdavo apė 10 avių, 15–20 žąsų, o paršiukus tai nešdavo visus metus. Iš jų klebonui darydavo „roliadus“ prie arbatos. Sūrius, sviestus ir kiaušinius nešdavo tepgi visą metą.

// 22/61 Klebonijoje visi tarp savęs kalbėdavosi lenkiškai, tik su kaimiečiais kalbėdavo lietuviškai. Iš špitolninkų tik vienas dziadzė, mokėjo lenkiškai, bet lenkiškai jis tekalbėdavo tik klebonijoje ir su bajorais, o šiaip kalbėdavo lietuviškai. Jis buvo kilęs iš Žemaitijos, iš Vėkšnių [Viekšnių] parapijos, tai šnekėdamas biskį žemaičiuodavo, o ciocė tai net labai žemaičiuodavo.

***

Adventui⁴¹ prasidėjus klebonas pradėjo kalėdot⁴². Vieną dieną pasiūsdavo špitolninkę apskakinėt, kad ryto atvažiuoja kunigas kalėdot. Tai špitolninkei už apskakinėjimą parapijonys duoda lašinių, mėsos, grūdų ar kelias kapeikas. Taip apskakinėtoja per dieną prisirenka tiek, kad vos valioja panešt.

// 22/61 Špitolninkės turėjo parapiją pasiskirsčiusios, kuri kur eis apskakinėt.

Sekancią dieną kunigas anksti rytą atlaikydavo mišias, o tuo tarpu iš apskakinėtos vietos atvažiuodavo dvi padvados kalėdnykų vežtis. Į vieną padvadą susėsdavo kunigas klebonas ir dziadzė, o į antrą – pramatorius ir klebono gaspadorius bernas. Jie čia turėdavo ir visų maišus.

Kalėdninkai, atvažiavę į kaimą, įeidami į vidų paskambina su varpeliu, užgieda lotyniškai, kunigas švęstu vandeniu pašlaksto vidų. Duoda namiškiams pabučiuot kryžių ar pateną, atsisėda prie stalo ir pradeda šnekėtis. Tuo tarpu kalėdninkai su šeimininku eina atsiimti kalėdos.

Pas daugelį šeimininkų jau iš anksto // 33/63 kalėda kalėdninkams supilstyta į indus atskirai kiekvienam, o pas kitus šeimininkus kalėdą duoda stačiai iš aruodo. Čia kalėdininkai kaulija, kad duotų dar daugiau...

Kalėdos duodavo rugių ir avių, retai labai kitų grūdų. Dar dziadzei už plotkas duodavo kviečių – „plotkavos“. Kai kur išsiviliodavo mėsos petuką ar karką, linų kelias saujas. Susinešę kalėdas į padvadą, kalėdninkai sueina į vidų, o jau čia tuo tarpu klebonas apklausinėjo vaikus poterių ir katekizmų.

Jei kur vaišingi šeimininkai, tai kalėdninkus vaišina, kuo turi, ir kalėdninkai užgaišta ilgiau. O kur nevaišina, tai tuojau eina pas kaimyną, ir vėl visa ta pati tvarka. Kur randa jaunamartę, tai kunigui paprastai duoda stuomenį. Kalėdninkai iš mergaičių vilioja riešutus.

// 33/64 Kol perkalėdoja visus, kuriems buvo apsaktyta, ateina ir naktis.

⁴⁰Visų šventųjų šventė švenčiama lapkričio 1 d.

⁴¹Adventas – keturios (dažniausiai nepilnos) savaitės prieš Kalėdas. Prasideda sekmadienį.

⁴²Kalėdoti – rinkti dovanas, išmalda; kalėdininkai – kurie kalėdoja.

Namo grįžta kalėdninkai visuomet vėlai naktį, kartais net apė 12 valandą. Kol su-sinešioja savo kalėdas, pavargsta; padvados ištuštėjusios grįžta namo.

***

Prieš pat Kalėdas iš Seredžiaus dvaro į špitolę parkraustė, į tą didįjį kambarį, dar vieną špitolninką Lengvenių. Iji, Lengvenienė, bus špitolnykė, o Lengvenius bus klebonijos bernas. Jie turėjo sūnų, tris dukteris ir dar mažą lopšyje gulintį kūdikį. Tas sūnus ir trys dukterys visi tarnavo kaimuose pas ūkininkus. Iki Kalėdų dar turėjo baigt atitarnaut metus. Visiems tarnautojams tuomet metai būdavo // 34/65 skai-tomi: nuo vieno iki kitų Kalėdų⁴³.

Kalėdų antrąją dieną grįžo visi Lengvieniukai, grįžo ir Tautkuvienės trys mer-gaitės, kurios įvairiose vietose piemenavo. Špitolėje susidarė čielas būrys vaikų.

Dieną dar šėip teip, bet vakarais visi susibėgdavome į didžiąją pas Lengvenius. Gūžinėjame, dainuojame, užiamo, triukšmaujame.

Lengveniai abudu verpia, pasišaipo ir mums nieko nesako. Bet iš savo kam-bario išeina Bulavienė ir sako:

– Vaikai, kas čia per triukšmas? Ar ragai dygsta? Jau man net ausyse spiegt pradėjo... Nuštilkite.

Lengvenienė sako:

– Tegul jau jie nors parkalėdžiu⁴⁴ pasidžiaugia laisve. Visus metus jie prisi-kentė betarnaudami, kur negalėjo nė žodelio pratarti, // 34/66 nė kojos kelt nebau-džiami... tegul paūžia... Dabar jų džiaugsmo dieneles pas tėvelius...

Bulavienė nutilusi atsisėda ant suoloelio palei pečių. Vaikai pradėdame vėl ką nors žaisti mažiau triukšmaudami, kad senės neerzinti.

Kai kada būdavo ir taip: Bulavienė pati pradėdavo juokauti. Susiimdavo an-darokus į saują ir, išėjusi į vidurį aslos, kojomis trepsi, sukasi ir dainuoja:

– Šoko zuikis per dirvonus,
Pasikaišęs padermonus,
Ho ca ca, ho lia lia,
ho ca ca, ho lia lia.

Mes visi juokiamės, kad net langai žvanga, o Lengvenius sako:

– Matai, kaip čia seniai už triukšmavimą vaikus barei, o dabar ir pati neiškenti netriukšmavusi.

Lengvenienė pridėda:

// 35/67 – Matant jaunųjų džiaugsmą, ir senam prisimena jaunystė, laisvė ir džiaugsmi... Oi! Tos linksmosios jaunos dieneles! Kiek žmogus darbininkas savo gyvenime jų mažai tematai ir kaip ma-lonu jas nors prisiminti...

Nustoję triukšmavę, mindavome mįsles, sekdavome pasakas. Vieni mo-kėjo vienokias, kiti kitokias. Tarnauda-mi skirtingose vietose visi mokėjo kito-nišku.

⁴³Tai sąlyginiai samdos metai. Nuo Kalėdų iki Tri-jų karalių dirbdavo tik dalis nusamdytojų: pasi-liekantieji kitiems metams ir naujai nusamdyti, jei dideliame ūkyje stigo darbingų žmonių.

⁴⁴*Parkalėdis* – laikas tarp Kalėdų ir Trijų karalių, kai samdiniai didžiojoje Lietuvos dalyje būdavo paleisti namo.

Čia jie ir pradėdavo nusiskusti savo praeitų metų tarnybų sunkumais ir vargais. Kad šeimininkai būtų pikti, žiaurūs, prastai valgydinę, miegot neduodavę. Dar gaidžiams negiedojus prikeldavę bulvių skusti. Visą dieną kur nors stumde, o vakarais pristatydavę balanomis žibinti.

– Žibini, žibini ir užsnūsti, balana užgęsta. Tai kad jau suriks ant tavęs, tai net visos blusos iš išgąščio apmiršta. Tu pašoki... // 35/68 Šeimininkas kad patemps už ausies tave, tai net kraujai pasirodo..., paskuj dar prikaišioja:

– Tu tinginy, miegaliau, dykai duoną ėdi, dar ir algos norėsi, kad mokėčiau!..

– Tas tai menkniekis, kad tau už balanos užgesinimą ausį nusuko – tu buvai kaltas... Mano šeimininkė – tai tikra ragana. Ganai kiaules, tai į terbutę įdės kokią riekelę duonos ir kokią virintą bulvę, ir stipk prie kiaulių išbadėjusi visą dieną. Dar kai gražus oras, šiaip taip, kiaulės ramesnės. Bet kada lyja, paršlapi kaip pelė įmesta į vandenį. Neduoda nė suplyšusio maišelio nuo lietaus užsisupti. Matant kitus piemenis, ūkininkaičius, duonos riekes, sūrius ar ką kitą gardesnę valgant, taip seilė ir tįsta, pilvas į krūvą traukias, net ašaros pačios per skruostus rieda.

// 36/69 Žinau, kad toji ragana namie su savo išdykėliais pautienės su spirgais prisikepusi, tik springsta, ryja ir dar vaikams sako:

– Nepasakykite piemenei, ir ji panorės, kad ir jai duotume. Ji samdinė, jai alga reikės mokėti. Jos negalima lepinti.

Žinoma, man vakare vaikai pasisako.

Lyjant tai kiaulės pasiutusiai neramios: vis nori namo, į tvartą, po stogu. Jos žviegia, veržiasi bėgt iš ganyklos ir gana... Vaikaisi, vaikaisi, pristoji taip, kad net nepaeini. Biskį prisėdai, žiūrėk – jau Smilės Ilgaveidės ir nėra. Jau ji arti kaimo kaip tik įkabindama neša kudašių. Tada tai jau tikrai žinok, kad vakare parginusi gausi pylos tiek, kiek tik į tavo kailį tilps. Gerai dar būdavo, jei baudžia šeimininkas: sukirs botagu per pakinklius porą trejetą kartų, // 36/70 pagrasins:

– Antrą kartą Smilę parleisi, tai aš tau sprandą nusuksiu ir vakarienės negausi!

Bet jei ta ragana šeimininkė nutvers: užvers ant galvos drabužėlius, įsispraus galvą tarp savo prakeiktų kojų ir lupa su savo kaip pagalys kieta ranka. Gali rékt, cypt kiek nori, raitytis kaip gyvatė, bučiuot jai kojas – niekaip jos širdies nesuminkštinsi. Pagalios, pati priilsusi, tave vos gyvą paleidusi, dar su koja paspyrusi sako:

– Kad tave velniai smaughtų, tos gerosios Smilės ir tos ji neišgano, tinginė. Taip į tuos prakeiktus kaulus ranką atmušiau, kad net skaudėt pradėjo... Dar žliumbia... Bėk tuojaus į patvorius kiaulėms dilgėlių padilgėliaut... Tik skubik, žiūrėk, kad vakarienei ir pusryčiams prižoliautum ir prikapatum... Kad vėl pylos negautum!

// 37/71 – Mano šeimininkė jau nebuvo tokia baisi. Tik begalo šykšti. Kaimynų piemens turėdavo pietums terbutėse įdėtą duonos, pieno, sūrio ar mėsos gabalėlį. Man niekad daugiau nieko neįdėdavo, kai sausos duonos ir svogūnų laiškų. Žiūriu, kai kiti valgo, o man iš gailėsio ašaros ritasi...

– Mane su valgiu labai neskriaudė, bet pailsėt neduodavo. Pargenu bandą, susitvarkau, pavalgome vakarienę, paprastai bulvienės, ir sako šeimininkas:

– Tu, Katriuk, šiandien galvijus ganydama pasilsėjai, dabar nakčiai išjosi arklius į ganyklą, kur daugiau žolės pažėlę – į Rusius. Ir kiti arklaininkai, girdėjau, žada jau ten pradėt jot.

- Dėde, aš labai bijau – ten vaidenasi.
- Nebūk kvaila, kas ten vaidensis.
- Visi šneka, kad ten naktimis velniai // 37/72 vaikščioja, po medžius kars-tosi, vaitoja ir smuikuoja.
- Ką čia niekus zauniji, pasakiau, tai ir renkis, jok ir nepleperuok.
- Joju ir bijau, o dar kiti arklininkai gązdina tyčia, sako:
- Aną metą čia vieną arklininę velniai taip iškankinę, kad rytą vos gyvą radę.

Drebu per visą naktį bijodama, nemiegodama. O rytą vėl kelk, galvijus padėk pamilžt ir gink, žiūrėk nepamig, kad nuo kerdžiaus negautum pylos. Kiek aš per vasarą prie tų arklių prisikenčiau, kiek pridrebėjau, kiek priverkiau, tai bijau net ir savo mamai pasisakyti.

– Mano šeimininkai buvo geri, tik biedni. Ką patys valgė, tą ir man davė. Bet prie darbo, tai jau tikrai spyrė. Piemenės algą ėmiau, o darbus dirbau visokius, kokius tik reikėdavo, net rugius turėjau griebt – ir kone patrūkau. // 38/73 Bet Kalėdose algą sumokėjo gražiausiai ir paviržį davė čielą duonos kepalą ir avienos kulšį. Vos parvilkau, eidama pas mamą.

– T[i]lek daug? Man davė tik duonos griežinį ir mėsos gabalėlį, kaip per delną.

– Man ir nedaug davė turbūt dėl to, kad atėjusi mama, manęs parsivest, pasakė, kad manęs nepalikianti ant vietos. Kad jau pažadėjusi kitam.

– Man davė gerą paviržį ir dar pirštinėms vilnų. Aš pasižadėjau pasilikti ant vietos. Man ten šimet buvo nelabai bloga. Pernai turėjau daug blogiau.

Taip skundėsi vieni kitiems vaikai perkalėdžiu vėšėdami.

Lengvenienė verpdama vis klausėsi tų vaikų nusikundimų, galiausia neišken-tusi tarė:

// 38/74 – Mieli vaikelei, jau turbūt amžinai taip buvo, kad piemenėlius visi ir visur skriausdavo ir skriaudžia. O vis tik dėl to, kad jie biedni, kad jų tėvai nieko negali padaryti turtingiems skriaudėjams. Juk ir daina dainuoja:

*Mažas piemenėlis,
Didis vargdienėlis,
Žiemą vasarėlę
Netur sermėgėlės.
Nieks už stalo nesodina,
Dažnai badas primarina –
Kas gal apsakyti,
Kaip sunku ganyti.
Kas gal apsakyti,
Koks vargas ganyti.*

Gana, vaikai, jau paūžėt, pažaidėt, prisišnekėjot, dabar eikime gult, ir aš einu klot patalus; rytoj anksti reikės kelt į darbą.

// 39/75 Jau trečią Kalėdų dieną pradėjo atvažinėti ūkininkai piemenų samdyt.

Kaip buvo pas Tautkuvieneį, nežinau, negirdėjau, nes jų kambarys buvo toli nuo mūsų. Lengveniukų daugmaž girdėdavau kalbas, kai ūkininkai derėdavo.

Atvažiuoja ūkininkas. Pasistato kieme arklį su šlajukais, uždengia arklį su gūnia ir įėjęs į vidų pas duris nusikrato nuo kojų sniegą, pagarbina⁴⁵, atsisėda prie stalo ir pradeda:

– Lengveniene, tu turi piemenių, leisk pas mane vieną. Pas mane jai bus geriau kaip pas tave: pas mane valgis geras, gyvulių ne per daugiausia, ganyti nekoks vargas – daugiausia po giria, po krūmus. Paukščiųkų čiulbėjimu prisidžiaugs, ir vėjai per daug nenugairins. Prie darbų mes nespaudžiam: ugnelę priemenėje pakurstys, bulves nuskus, // 39/76 plunksnas papešios... Vis tiek namie tu jų neišmaitysi... Tai kiek norėsi algos už šitą didesniąją?

– Aš šitos viresnėsės šimet visai tarnaut neleisiu, laikysiu prie savęs, ir man reikalinga pagelbininkė.

– Tai leiski antrąją... Kiek už ją algos norėsi?

– Kad nežinau, dar tegul paviešės nors iki Trijų karalių.

– Aš norėčiau gaut tuojaus ir parsivešt. Žmona viena liko: tarnaitė išėjo, piemenė buvo kaip ir pasižadėjusi pasilikti ant vietos, bet atėjusi motina išsivedė. Sako, kad kitam ją dar prieš Kalėdas pažadėjusi. Namie be tarnaičių, žmona kaip be rankų. Tikrai sakyk, kiek algos norėsi? Tik nesibrangink, matai, šimet metai nekoki.

// 40/77 – Ne, dar iki Trijų karalių mergaitės niekur neleisiu. Tegul dar nors tas kelias dieneles pailsės pas motyną – dar prispės privargas...

Taip kas dieną atvažiuoja po du tris, vis piemenių ieškodami. Kiekvienas giriasi, kad pas jį bus pavalgysiu, sunkiai nedarbs, ir bus daug geriau negu pas tėvus. Bet Legvenienė iki Trijų karalių neleidžia nė vienos. Po Trijų Karalių vyresniąją pasilieka prie savęs, dvi jaunesniąsias išleidžia tarnaut [už algą – R. M.] po tris rublius ir po grįžtę linų metams, o sūnų išleidžia prie kalvio mokyti kalvystės.

Tautkuvienė savo mergaites išleido tarnaut dar prieš Tris karalius, bet po kiek joms algos suderėjo, nežinau – negirdėjau.

Po Trijų Karalių špitolė liko be vaikų, ir vėl buvo liūdna.

***

// 40/78 Žiemą iš bažnyčios po rytmetinių pamaldų daug vyrų sueidavo į špitolę, į tą didįjį kambarį pas Lengvenius pasišildyti ir pypkes parūkyti. Čia prasiždavo įvairiausios kalbos.

– Kaip, Jonai, ar jau berną gavai?

– Dar negavau. Važinėjau pas vieną, pas kitą, bet bjaurybės neina ir gana.

– Turbūt per mažai algos siūlij?

– Dėl algos tai jie dar ir ne taip skerečiojasi, bet už drabužių..., sako: žinom mes labai gerai tavo tarnybą. Juk Jonas ir Juozas metų neiškentę išėjo keikdami. Drabužis nežmoniškas, valgis prastas, darbų begalės...

– Tai ką, ar jie nori, kad žmogus berną pasisamdęs, jį kaip lėlę rėdytų ir kaip // 41/79 svečią vaišintų... Nesulaukimas...

– Taigi, taigi... Ir aš važinėju, važinėju ir vis dar tinkamo nesurandu. Tai per silpnas, tai akiplėša, tai taip matyt, kad tinginys – gremėzdas, menkas dar-

⁴⁵*Pagarbinti* – katalikiškai pasisveikinti. Sakoma: „*Tegu bus pagarbintas Jėzus Kristus*“ arba „*Garbė Jėzui Kristui*“; atsakoma: „*Per amžius*“.

bininkas... O liežuviai – kaip išgalšti. Tik spėk klausyt, koki jų reikalavimai... Kad jie pasikartų...

– Aš buvau jau nusisamdęs tokį Jurgį iš Goniūnų. Parsivežiau, patarnavo tris dienas ir – sudiev. Sakau: „Jurguti, ką tu sugalvojai, ko tau trūksta?“ „Dar tik tarpkalėdis, o jūs jau mane nedarytais barščiais lakinate, o kas bus toliau? Padvėskite patys...“ Ir išėjo.

– O man, kur tik nuvažiuoju, į akis drebia, kad pernai apkūliau tą tinginių pantį Baltruį. Sako, kad jis dar ir dabar tebesergas. // 41/80 Bet kuo aš čia kaltas? Sakau, Baltrau, važiuok parvežt rąstų. Niurnėdamas išvažiavo ir grįžo tik gerai po pietų, ir dar prie šlajų lenciūgas pusiau nutrauktas. Aš jį bart, koliot... Jis atsikerta. Kirtau jam į ausį. Jis man atgal. Kažin kas būt išėję, jis, biasas, gana stiprus... Bet triukšmą užgirdę mano du sūnūs atbėgo abudu, ir, žinoma, Baltruį suvėlėme taip, kad jis daugiau nedrįstų prieš šeimnininką ne tik ranką pakelt, bet net nė išsižioti. Dabar kiti ir neina. Nežinau, kas bus daryti... Be berno neapsieisiu.

– Taip, jie dabar visi kaip susitarę, jau mums, stambiesiems ūkininkams visai po gyvenimo. Kalbėk su bernu visai kaip su sau lygiu žmogum. Kitaip jis tave visai į niekus verčia.

– Taigi, taigi. Negana, kad jau jiems valgis // 42/81 per prastas: jūs valgot mėšą, o bernui, tarnaitei ir piemeniui tik vieni barščiai ir tie vos tik prižilinti, debesuojasi.... Ir drabužis per prastas... Jei kokios, tai dar užsimanys, kad jiems ir tabaką duotume, jei jie pypkes nusipirks... Tikrai jau artinasi pasaulio pabaiga.

– Mano pasiliko tas pats, ką ir pernai tarnavo. Geras darbininkas, taikus, nuolaidus, bet užsispyrė kad pridėčiau algos. Pridėt pažadėjau tris rublius. Pasiliko. Žmona dar jam neblogą paviržį įdėjo. Išeidamas prisižadėjo prieš Tris Karalius pareisiąs – ir parėjo.

– Taigi, taigi. Tik pradėkime jiems algas didinti – galo nebus. Patys liksime be kelnų.

– Bet kaži padarysi, kad kitaip negauni. Be berno neapsidirbsi, tai ir turi žmogus, nors verkdamas, nusileisti.

– Vyrai gana pypkes rūkyt, jau skambina sumai, einam į bažnyčią.

Visi išeina.

// 42/82 Kaimynų Bernotų vyrai į špitolę ateidavo vakarais pakortuot: lošdavo „kikšą“, savo „kozirį“, „Šapskopą=avina“. Lengvenius mesdavo verpęs; jis labai mėgdavo kortuot ir dažniausia visus kitus aplošdavo. Jie lošdavo ne iš pinigų, bet iš degtukų.

Kaip jau minėjau, Lengvenius klebonijai bernavo, o Lengvenienė ėjo špitolninkės pareigas.

Lengvenienė buvo labai iškalbi ir apsikri moteris. Ji apart špitolninkavimo dar buvo ir bobų daktarka. Ji turėjo visokių vaistų: perkūno kulka, briedžio ragų gabalus, skauspienį, vėžio girnelės ir įvairiausių žolelių ir žolių šaknelių. Kitų daiktų aš visai nė nežinojau kas, bet svarbių svarbiausias buvo „kirstukas“, kuriuo moterims leisdavo kraują.

// 43/83 Būdavo taip: ateina kokia serganti moteris, Lengvenienė užšildo vandens, į tą vandenį įmerkia ligonės ranką, užveržia ranką raiščiu ir, užstačiusi kirstuką, per jį kaukštelėja mediniu plaktuku. Iš įkirstos vietos kraujas čiurkšle čiurš-

kia. Kiek reik kraujo nuleidus, atleidžia užverštąjį raištį ir kraujas nustoja čiurškęs. Tada ranką nuplauja, ant įkirstos vietos uždeda vatos ir užriša.

Kraujas būna tamsus ar šviesesnis. Jei tamsus, tai, sako, sugeltas ligos. O jei šviesesnis, tai, sako, kad sveikas.

Už tokį kraujo nuleidimą moteris jai atnešdavo lašinių, miltų, mėsos, rankšluostį ar ką kitą.

Mano tėvas juokaudavo:

– Tau, Lengveniene, tas kraujo leidimas tikrai mačija, bet toms moterėlėms, // 43/83 aš manau, kad nė biskio.

Ji atsikirsdavo:

– Juokauk sau sveikas. Jei nemačytų, tai jos ir neitų... Mačija. Tikrai mačyja. Tik reikia žinot, nuo kokios ligos ir kiek kraujo nuleist – čia ir yra visa gudrybė.

Dažniausia nuleidus kraują moteris tuojaus išeidavo namo, bet buvo ir tokių atsitikimų, kad kraują beleidžiant moteris apalpdavo ir ją reikėdavo paguldyti į lovą, kol atsigaudavo ir sustiprėdavo. Bet tokių atsitikimų buvo nedaug.

Ji ir po kaimus vaikščiodavo moteris gydydama, vaikus vystydama, kraują leisdama. Bet bendrai moterys ją mylėdavo. Ji iš kaimo tuščia nepargriždavo.

Ir pasakų gražių ji daug mokėjo, ir jas sekdamo labai įtikinamai – visi klausydavom ausis išplėtę ir liežuvius pasidėję. // 44/85

Seredžiaus miestelis

Seredžiaus miestelyje gyveno daugiausia žydai. Šalia gatvės visi namai buvo žydų. Tik viename miestelio gale buvo valdiški namai – valsčiaus valdyba⁴⁶ ir mokykla⁴⁷. Antrajame miestelio gale galiniai namai buvo ne žydų: vienas Paukščio, antras kalvio Rotkės. Dar miestelio šlaituose, krantuose, buvo namukai su sodeliais: Račkaičio, Bendziaus, Leko, ir Urbo.

Miestelyje buvo: „Mieščanskaja uprava“⁴⁸, paprastai vadinama „Žydų kanceliarija“. Buvo keturios žydų školas⁴⁹. Dvi didelės medinės ir viena maža medinė, ir viena mūrinė. Dvi žydukų mokyklos. Vienas labai senas rabinas. Akmens mūro pirtis, viena špykerė, trys karčemos ir daug mažų krautuvėlių. // 44/86 Ant Pieštės upe-lio palei piliakalnį buvo žydų vandeninis malūnas, kurs malė tik pavasarį ir rudeni, kada tvenkinys būdavo užtektinai vandens. Buvo vienas garborius, kurs išdirbinėdavo odas, vienas blekorius, vienas kepurnykas, vienas duonkepis, keletas siuvėjų, keletas batsiuvių. Visi jie buvo skurdeivos amatininkai. Turtingesni buvo tik karčemninkai, o pats turtingiausias iš jų buvo pirklys Eilbergas.

Prekiautojai, krautuvėlių savininkai buvo neturtingi, tai ir jų krautuvėlėse būdavo prekių mažysta: galas bačkutės silkių, lekas žibalo, 4–5 svarai cukraus, pusmaišis druskos, pora saujų pipirų, lapelių – tai ir visas turtas.

Žydai visi išblyškę, suskurę, susivėlę, pas visus vaikų kaip pipirų. Amžinas skurdas.

⁴⁶Valsčiaus valdyba – dalis 1861–1919 m. veikusio valstiečių renkamo luominės savivaldos organo, kurį sudarė sueigoje renkamas viršaitis, valdyba ir teismas.

⁴⁷Seredžiuje 1634 m. buvo įsteigta *parapinė mokykla*, po 1863 m. sukilimo ją pakeitė rusiška *liaudies mokykla*, 1907 m. – *valdinė pradžios mokykla*, kuri 1944 m. įjungta į progimnaziją.

⁴⁸Miestiečių valdyba – miestiečių renkamas savivaldos organas, sprendęs miestiečių reikalus. Į ją įėjo seniūnas ir valdyba. Dokumentus tvarkė ir mokesčius rinko samdomas raštininkas.

⁴⁹Škala – žydų mokykla ir maldos namai.

// 45/87 Žydai tvirtai laikėsi savo senoviškų tikybos papročių. Griežčiausia švėsdavo šeštadienį. Tada miestelis kaip išmiręs. Visos krautuvėlės dar iš penktadienio vakaro uždarytos. Nors pasikark ar padvėsk, nieko nusipirkt negausi. Nė vienas žydas niekam nieko neparduos, nes jam – „šabas“⁵⁰.

Nuo vieno žydo namo iki kito buvo ant smaigų prikabinta tokia viela; taip per visą miestelį. Kurie namai tomis vielomis sujungti, tai šabo dienomis vieni pas kitus gali vaikščioti, o toliau eiti šabe nevalia, nes tai skaitosi darbas.

Penktadienio pavakariais pas vieną žydą iš kelių namų sunešdavo virt šabui valgį „kugelį“, apvirdavo ir uždengę, užmūriję palikdavo nakčiai šusti iki rytojaus ryto, kol pareis iš škalos po pamaldų. // 45/88 Kiekviena žydelka šeimininkė penktadienio vakare temstant uždengdavo staltiese stalą, pastatydavo ant stalo tris varinius gražiai nušveistus liktorius. Įstatydavo į juos po nedidelę šabasinę lajinę žvakutę ir uždegdavo. Nuo tos valandos jau prasidėjo šabas. Žvakutės degs, kol jos sudegs. Ir niekas negesins, nes žvakės užgesinimas jau skaitosi darbas, o šabe jokių darbų žydui dirbti negalima. Šabuose nė degtukų įbraukti, nė lempos uždegti ar užpusti negalima.

Buvo toks atsitikimas: Per rudens šventes, vieną naktį, žydai škaloje meldėsi per naktį. Mūrinėje škaloje, kur susiringdavo Elbergai, Karčmorai ir dar kiti keli garbingesnieji žydai ir degė gana daug žvakių, koku ten būdu nepastebimai ant medinio paaukštinimo viduje škalos par // 46/89 virto žvakė ir pradėjo stalias degti. Niekas negesina. Išbėgo šaukt gojų, kad užgesintų žvakę. Nakčia kol surado, kol prisikėlė artimiausią žmogų, kol tas atėjo – sudegė daugiau kaip pusė stalo, ir kad dar kiek ilgiau būt užgaišta, būtų pradėję degti ir kiti viduriniai škalos įrengimai. O žydų škaloje buvo apie 30 žmonių. Nuo to meto tai nakčiai, kasmet visai nakčiai samdydavo žmogų į škalą atsargai, kad jei žvakė pradėtų degt pavojingai, būtų laiku ją kam užgesinti.

Šeštadienio rytą, po pamaldų iš škalos pargrižę, turėdavo prašyt goją, kad jiems tą kugelį parneštų.

Tokių „kugelnešių“ buvo miestelyje kelios vargšės bobelės. Jas visi pašiepdami, net ir patys žydai, supykę sakydavo: „Tu kugelneše, kugelneše, eik pas žydus kugelio nešt“.

Bendrai žydai gojais vadindavo visus nežydus. // 46/90 Kasdien rytais septintą valandą žydus šaukdavo į škalą.

Buvo tai labai senutis, žilutis, vos paeinąs su labai didele, plačia, ilga, baltai žila barzda, apsilvilkęs ilgu juodu chalatu, su pantaplėmis, su lazdele rankoje žydelis. Jis iš galo miestelio užėjęs atsistoja, pasikiša vieną ranką po barzdą ir sušunka (mes sakydavome): „Į šūlę raus“⁵¹. Bet taip garsiai šaukdavo, kad už kelių kilometrų žmonės girdėdavo ir sakydavo: – „Jau žydas šaukia, septynios valandos“.

Senelis sušukęs, lazdele pasiramščiuodamas iš palengvėlio kiūtina toliau. Už keletos sieksnių vėl sustoja ir vėl šaukia – taip pereina visą miestelį.

Vieną kartą pas mus nakvojo iš girininkų mergaitės. Jos rytą atsikėlusios nuėjo į Dubysą išsimaudyti. Pargrižusios ir sako:

// 47/91 – Tetele, ką mes matėme, ką mes matėme.

Mama klausia:

⁵⁰Šabas – žydų šeštadienio šventė.

⁵¹Į šūlę raus (žyd. *in šul erain*) – iškreiptas, savaip išgirstas ir suprastas žydų kvietimas melstis į sinagogą – „Į maldos namus“.

– Tai ką jūs matėte?

– Ugi toksai žydėlis: senas senutis su didžiausia barzda, kai vėtykle, vos vos parėplioja... Sustojęs kad suriks: „Eisu toliaus!“ Mes persigandome taip, kad net širdis ėmė drebėti. [r] jisai paėjęs biskį toliau ir vėl šaukia: „Eisu toliaus!“... Mes pro jo šalį sprukome namo... Kas jis toks ir ko jis taip labai šaukia? Ale jau jo ir gerklė – baisu!

Jam pašaukus, miestelio žydai, vyrai, pasikišę po pažastimis krepšelius su žydiškais poteriais, skubėdavo į škalas. Ten meldavosi ir sužinodavo visas naujienas. Ten nustatydavo ir prekėms kainas.

Prekių kainos miestelyje pakildavo ar sumažėdavo vienu kartu visose krautuvėlėse. Taip pat ir už kaimo prekes – grūdus, gyvulius, paukščius – žydai škaloje nustatydavo kainas, // 47/92 ir visi griežtai tų nustatytųjų kainų laikydavosi.

Žydelkos į škalą šiokiomis dienomis neidavo. Eidavo tik šeštadieniais ir per visokias šventes. Jos į škalą eidavo visai pro kitas, ne kai vyrai, duris ir škaloje būdavo nuo vyrų atskirai, likad [lyg kad] ant viškų. Netekėjusios žydelkaitės į škalą visai neidavo.

Jei žydai ženydavosi, tai šliūbą imt eidavo ant vieškelio palei didžiąją škalą. Eidavo visi veselninkai su muzika, vesdami jaunąją užrištomis akimis. Prie škalos atėję, jaunuosius pavesdavo po paklodėle, pririšta ant keturių smaigų, kuriuos laikydavo žydukai. Visi garsiai pagiedodavo ir duodavo jauniems išgert po stiklinę raudono skysčio, sako, kad vyno.

Jaunikis išgeręs savo stiklinę smarkiai mesdavo į žemę. Jei stiklinė suduždavo, // 48/93 tai visi veselninkai ir visi aplink esantieji žydai plodavo rankomis ir smarkiai trukšmaudami džiaugdavosi. Bet jei stiklinė nesuduždavo, tai tokio džiaugsmo ir tokio triukšmo nekeldavo. Sakydavo, kad nėra labai iš ko džiaugtis, kad jų gyvenimas nebūsiąs labai laimingas.

Šliūbui duoti rabino nereikėdavo. Jį duodavo vietiniai seni žydai. Po šliūbo vėl visa veselija su muzika, vesdamiesi jaunuosius, grįždavo namo, o viso miestelio žydukai juos sekdamiesi ir visaip šposuodami.

***

Miestelyje, virš katalikų kapinių, kranto viršūnėje, pačioje gražiausioje Sereščiaus vietoje, buvo žydų kapinės – didžiausias kadugynas. Žydai, kur jau kartą nabašninką palaidojo, tai tos vietos daugiau niekada nejudina. Dėl to ir čia tie kadugynai buvo // 48/94 dideli, tankūs, ir kadugiai išsikeroję ir stori, nes medelių ir krūmų nevalia buvo laužyt ir net žolės raut. Žydai sakydavo, kad tai yra nabašninkų plaukai.

Žydui numirus, nabašninką skubėdavo ko veikiausia palaidoti. Jie turėjo grabą: juodą, su šonuose baltais žydiškais užrašais. Grabas buvo pritaisytas ant ratų. Į tą grabą įdėdavo nabašninką, įvyniotą į paklodę, atveždavo į kapines, išimdavo iš grabo ir laidodavo be grabo, tik su ta paklode. Laidodavo visai negiliai ir dar ant viršaus supilto kapo užvoždavo kokią šukę.

Palaidojus, nuo kapų grįždami, pasilenkdami imdavo žemes ir mesdavo tris kartus sau per petį į užpakalį. Namu grįždavo kitais keliais ir takais, negu kad atlydėję. Sakydavo, kad tai darą, kad nabašninkas ar jo liga jų nepasivytytų.

// 49/95 Pirmomis dienomis kiekvieno jauno mėnulio ir prieš savo didesias šventes ant kapinių raudodavo žydelkos raudotojos. Jos šaukdavo kiek tik iššaukt valiodavo. Rodėsi, kad jos perplyš bešaukdamos.

Miestelio žydai, vaikščiodami miestelio gatve, klausydavosi, kaip tos raudotojos šaukia, kaip jos su nabašninkais kalbasi ir kaip juos garbina. Žinoma, tai, kuri gražiausiai nabašninkus išgarbindavo ir labiausiai iššaukdavo, tai daugiau užmokėdavo; dėl to jos taip nežmoniškai ir plyš[o]davo.

Namo iš kapinių pargrižę, žydai į vidų neidavo. Jiems turėdavo iš vidaus paduot su indu vandens, ir jie su vandeniu pildavo ant vienos ir ant kitos rankos po tris kartus ir tą indą lauke apvoždavo kniūpsčia. Į vidų tą indą jau vėliau įnešdavo kiti.

// 49/96 Šabasui ir kitoms savo šventėms žydai puošdavosi kuo puikiausia. Krominėmis medžiagomis. Žydai neverpė, neaudė. Jie tų darbų nemokėjo ir nenorėjo. Kiekvienas žydas stengdavosi kuo nors prekiauti.

***

Seredžiuje metuose būdavo trys jomarkai⁵²: Trijuose karaliuose, šv. Jone ir Šilinėje. Tuose jomarkuose suvedavo pardavimui: arklius, karves, oškas. Privažiudavo visokių arklių pirkliai, čigonų, maklerių. Parduodavo ir mainydavo arklius. Tada karčemose gerdavo magaryčias, o ne kartą ir pešdavosi. Vienu žodžiu, tada būdavo labai daug įvairaus triukšmo. Už arklį būdavo mokama apė 50 rublių, už karvę apė 25 rub., už ošką ap[ė] 3 rublius.

Būdavo vasarą kiaulių turgai. Žydelis Volfkė šventadienyje einantiems // 50/97 iš bažnyčios žmonėms šaukdavo:

– Ketvirtadienyje Seredžiuje bus kiaulių turgus. Suvarykit visas kiaules. Bus vokiečiai pirkliai, pirsks kiaules, mokės labai brangiai!..

Ketvirtadienį žmonės į miestelį privarydavo kiaulių gana daug. Kožnas savo kiaulėms pasipildavo ant žemės grūdų saują kitą ir sėdėdavo su rykšte prie savo kiaulių.

Apie pietus pasirodydavo vokiečiai, žinoma, ne patys pirkliai tik jų gizeliai. Pradėdavo apžiūrinėti kiaules, derėt ir siūlyti visai menkas kainas. Į pavakarį pasirodydavo ir storulis vokietis – pats „kiaulių kupčius“, įsikandęs storą cigarą, pasiramščiudamas lazda, per petį užsikabinęs šikšninę terbutę. Jau gizelių jam buvo pranešta, kiek kokių kiaulių yra. Prasidėdavo sunkios karštos derybos. Derėdavosi tie vokietukai gizeliai, o pats pirklys tik vaikščioja sau lazda pasiramščiudamas // 50/98 ir storą cigarą rūkydamas.

Geriau pirkdavo gražiai baltas ir neliesas kiaules, ir už jas mokėdavo kiek brangiau. Bet į vakarą jau pirkdavo visokias. Nupirktai kiaulei žirkklėmis iškirpdavo du pluoštus šerių šone ir varydavo į žydų stadalas. Mokėdavo už kiaulę apė 10-20 rublių. Kai prisipirkdavo tiek, kiek jiems reikėdavo, tai pasakydavo, kad jau daugiau nepirks. Tai likusias neišpirktas kiaules žmonės varydavosi namo. Bet paprastai neišpirktų kiaulių likdavo nedaug.

Seredžiaus apielinkės gyventojai augindavo labai daug žąsų. Jas patys ir suvalgydavo. Jas valgydavo šviežias, sūdytas ir rūkytas.

Bet tais laikais vienas žydelis pradėjo jas supirkinėti ir dideliais pulkais varyti į Šakius; sakė, kad iš ten varyda-

⁵²Jomarkas – metinis ar kelis kartus per metus kurioje nors vietoje rengiamas prekymetis, mugė.

vo į prūsus. Ūkininkai pradėjo žąsų pasilikti tik veislines ir šiek tiek svečių reikalams. Iš kasdieninio valgio žąsiena pradingo. Už žąsį mokėdavo vieną rublį.

// 51/99 Seredžiuje turgai būdavo trečiadieniais. Suvažiuodavo ūkininkai su javais ir kitokiomis prekėmis: serediškiai, veliuoniškiai, čekiškiečiai, eiriogaliečiai net ir raseiniečiai.

Visi suvažiavusieji vežimai sustodavo miestelio gatvėje, nes atskiros turgavietės nebuvo. Sustodavo vežimas prie vežimo taip, kad praeit galėdavai tik namų pasieniais.

Turguje triukšmas, ūžimas, derybos, ginčai, o kartais net keiksmas ir peštynės.

Žydėliai suprakaitavę, suplukę tarp vežimų laksto, lando, derisi, ginčijasi, dievažijasi. Ūkininkai nenusileidžia, o žydėliai kainų nekelia, bet į pavakarį jau daugiau pradeda susiderėti ir parduoti.

Parduotus javus veža į špykerę. Čia žydėliai // 51/100 ima pinigų iš pirklio Elbergo ir moka ūkininkams po tiek, po kiek suderėjo. Žydėlio visas pelnas, kiek pirkdamas išsiderėjo pigiau ne kaip Elbergo buvo nustatyta mokėt.

***

Atidavę špykerėje javus ir gavę pinigų, ūkininkai važiuoja į karčemas. Pasišeria arklius, eina į vidų, valgo, geria, šnekasi... O tuo tarpu žydų oškos peša iš vežimų ir ėda arkliams paduotą pašarą.

Palengva miestelis ištuštėja. Visi išvažinėja namo.

Turguje dar nėra taip bloga vasarą ar žiemą, bet rudenį ir pavasarį tai amžina bėda – amžinas vargas.

Miestelio gatvė negrįsta. Pakraščiais jokių šaligatvių nėra. Didžiausia dumblynė, klampynė. Niekur sausas neišrėpliosi.

// 52/101 Ir žydėliai, ir ūkininkai klampoja, purvyną braidydami spjaudosi, keikia. Miestelio gatvė pasidaro nepereinama, nepravažiuojama. Tuomet pradeda važiuoti miestelio daržais, bet ir ten netrukus pasidaro baisi klampynė.

Žydai, o ypač skurdeivos, nelabai švarūs sutvėrimai. Pas juos kambaryje nešvara, o apie namus nėra ko nė kalbėt. Visame miestelyje vos trys išeinamosios išvietės, o kitur visur viskas apteršta, visur dvokia.

Iš kaimų kai kurie ūkininkai, rudenį miestelio daržus nuvalius, atveždavo po porą metinių meitelių pas miesčionis – Račkaitį, Leką, Bendžių – ir palikdavo visai žiemai maitintis žydų nešvarumais. Kiaulė landus gyvulus. Žydelka, vesdama lauk žyduką, nešasi lopetą ir kažergą apgint žyduko, kad kiaulė jo // 52/102 neužverstų. Ji ir pati kiaulės labai bijo. Nors kiaulės net ir nesimato, gal jos čia arti dar ir visai nėra, bet išeidama tarpduryje šaukia: „Ajukš, a chazer, ajukš...“⁵³ ir skėtroja savo turimu rankose įnagių.

Bet jei arti pasitaiko kiaulė, tai ji tokia drąsi, kad žydelkos šauksmo ir ginklo nepabūgusi, lenda prie žyduko, o tas visa gerkle šaukia: – „Mamė, a chazer!...“⁵⁴ Turi bėgti į pagelbą tėvas. Jei kiaulė laiku nesuskubo pasitraukti, tai kartais būna ir gerai pervanota koku skaudžiu įrankiu.

Bet šiaip sakykite ar kitaip, tos kiaulės atlikdavo miestelio sanitarų pareigas gana pavyzdinai.

⁵³ „Jukš, kiaule, jukš“.

⁵⁴ „Mama, kiaulė!“

Šventomis dienomis kalnikyje nuo bažnyčios pakalniui į miestelį žydelkos, susistačiusios tuščias silkines bačkas, // 53/103 ant jų užsidėjusios langines ar kokius lentgalius ir užsitiesusias kokius skudurus, prisidėjusios pipirnikėlių, baronkų, bulkelių, išeinančius iš bažnyčios žmones vilioja, kiekviena kiek įmanydama savo prekes giria: pipirnikai esą labai saldūs, bulkelės geriausių miltų, baronkos šiandien keptos... Moterėlės neiškenčia nepirkusios. Reikia namo parnešt vaikams lauktuvių. Pasitaiko kartais, kad iš visų viską išperka. Bet būna ir taip, kad viskas atlieka, ypač kai pasitaiko lietus, sniegas ar kitokia dargana. Tuomet niekas nieko neperka, ir žydelkos privargusios grįžta namo keikdamos.

Žydai tarp savęs, net ir su lietuviais gyveno draugiškai. Kilus didesniai nesusipratimui ir ginčui, eidavo pas rabiną ir su jo sprendimu turėdavo sutikti. // 53/104 Jokiais kitais teismais žydai nesinaudavo. Jei lietuvių koki žydas per daug apgaudavo, lietuvis sakydavo: „Eisiu aš tave apskūsiu rabinui“. Žydas susitaikydavo ir atsiteisdavo, kad tik pas rabiną nereikėtų eit.

Žydų didžiausios šventės buvo Velykos. Prieš Velykas žydukai susikurdavo ugnis daržuose ir čia sudegindavo duonos trupinius. Ir nuo tada jau per visą savaitę Velykų švenčių jokios duonos ir jokios rūgšties nevalgydavo. Prieš Velykas jie prisikepdavo tokių sausų kvietinių miltų blynų – „macų“⁵⁵ – ir juos valgydavo, ir iš jų įvairius valgius gamindavosi. Velykose žydai macus nešdavo dovanų ir kaimynams lietuviams. Buvo tokių pasakų, kad tiems macams žyda naudoja krikščionių // 54/105 kraują ir dėl to prieš Velykas papjauja koki krikščionį. Tai buvo tokių ir lietuvių, kurie toms pasakoms tikėjo. Dėl to žydų saugodavosi, pas juos nenakvodavo, vėlai vakarais net į krautuves pas žydą neidavo.

Prieš Velykas žydų biednuomenei macams kviečių duodavo iš Belvederio ir iš Seredžiaus dvarų kasmet po du pūrus⁵⁶, o iš klebonijos po pūrą, kaipo auką.

Miestelyje buvo dar žydėliai kromininkai, jie su kromu nešiodavo po kaimus įvairias smulkias prekes. Buvo ir žydelkos, kurios kaštutėse nešiodavo šį tą parduvinėdamos ar mainykaudamos. Bet tai buvo jau patys biedniausi skurdžiai.

// 54/106 Žydai buvo labai vieningi. Vienas už visus, visi už vieną. Užkabink žydą, tuoj subėgs kaip pajudinto skruzdėlyno skruzdėlės, ir tik skubėk kaip nors pasprukti.

Girtuoklių ir paleistuvių žydų nebuvo. Ubagų buvo labai daug. Ubagaudavo tiktai penktadieniais. Ubagas užėjęs atsistodavo viduj šalia durų ir tylėdamas stovėdavo, kol jam šeimininkė ką duos. Dažniausia duodavo tokį popierėlį, kurio vertė – ketvirtadalis kapeikos. Kartais duodavo ir šmotelį pyrago. Tuos popierėlius surinkęs ubagėlis nešdavo pas tam tikrą žydą, kur už jus [juos] sumokėdavo pinigais. Ubagėliai būdavo labai patenkinti, jei kuriame name gaudavo ne popierėlį, o kapeiką. Tų ubagėlių gyvenimas buvo toks vargingas, kad jau nėra nė kaip pasakyti.

// 55/107 Prie vieškelio, iš miestelio einančio prieš kalną, buvo šventorius ir kapinės. Šventoriuje stovėjo medinė bažnyčia. Šventoriaus pakraščiais buvo apodinta aukštais piramidiniais topoliais,

klevais ir kaštanais, liepomis. Antroje vieškelio pusėje – klebonija su trobėsiais.

⁵⁵Macas – žydų velykinis neraugintos kvietinės tešlos paplotėlis.

⁵⁶Pūras – kiekio matas; didysis pūras turi 62,2 l, mažasis – 50,76 l.

Už šventoriaus špitolė, Bernotų sodas ir namai, dvaro sodas ir ant viršukalnio palocius gana didelis, bet medinis.

Tai visas Seredžius. Kai čia aprašytieji dalykai vyko, aš turėjau šešis metus amžiaus.

***

// 55/108 Po mūsų atsikraustymo į Seredžių antrą rudenį vieną dieną parėjęs iš miestelio tėvas sako:

– Vaikeli, tau parnešiau ašarų pakalnę.

Nustebęs žiūriu – nieko nesuprantu.

Tėvas išema iš kišenės ploną popierinę knygutę ir paduoda man sakydamas:

– Tai, vaikeli, „Elementorius“; iš jo turėsi išmokt skaityti, kad būtum gudrus žmogus ir kad užaugęs durniaus kelio neklaustum.

Aš paėmiau Elementorių, pačiupinėjau, pavarčiau ir nežinau ar džiaugtis, ar verkt.

Motyna iš manęs paėmė Elemen- // 56/109 torių, pažiūrėjo ir sako:

– Tai ką jau čia vaikui nupirkai. Elementorius nelietuviškas. Ar nori vaiką kvailu padaryt, ar ką?

– Kad lietuviško niekur negavau... O vaikui šeši metai jau suejo..., tegul mokinasi, jau laikas.

Nė tėvas, nė motyna lenkiškai nemokėjo. Mokyt paprašė Joną Kumetį, kurs tuomet prie dziadzės mokinosi vargoninkaut. Ateidavo jis pas mus, man parodydavo raides ir b-a-ba, b-ė-bė. Man skaitant, kai suklysdavau, tai mama pataisydavo, ir viskas eidavosi pusėtinai. Bet kai reikėjo toliau mokytis lenkiškus žodžius, tai nors imk ir nukąšk liežuvį: neištariu kaip reik ir gana. Sunkiausias buvo žodis „przez“⁵⁷ vis man išeidavo „piepš“⁵⁸. Taip su keliais žodžiais // 56/110 išvargau virš savaitės laiko. Toliau jau pradėjo eit lengviau. Per žiemą Elementorių perėjau tris kartus. Jau paėmęs ir lietuvišką knygą paskaičiau.

Didelės ašarų pakalnės nebuvo, bet ausis vis dėlto nekartą ir gerai nukentėdavo.

Vasarą ganiau savo ir špitolnykų kiaules, o rudenyjėjau mokytis į Seredžiaus liaudies mokyklą⁵⁹. Mokykloje mokino tik rusiškai. Mokytojas buvo Lebedevas, didelis girtuoklis. Kai kokią savaitę mokino vos dvi-tris dienas, o kitą savaitę vos vieną dieną.

Mokiniai sueidavome į mokyklą kasdien. Suejė triukšmaudavome, lakstydavome mokyklos suolais („skameikomis“), bėgiodavome Dubysos pakrantėmis ir šlaitais, lakstydavome iki vakaro. Vakare eidavome namo nieko nesimokinę // 57/111 ir nieko neišmokę, bo niekas mūsų nieko nemokino. Jei kurią dieną mokytojas būdavo kiek prasipagiriojęs, tai neva mokydavo skaityt, rašyt, skaičiuot, o daugiausia dainuot ir gimnastikos.

Aš, kad jau iš namų mokėjau skaityt lenkiškai ir lietuviškai, tai netrukus pradėjau paskaityt ir rusiškai. O kurie vaikai kaimiečiai atėjo nieko nemokėda-

⁵⁷Lenk. *przez* – per.

⁵⁸Lenk. *pieprz* – pipiras.

⁵⁹Po 1863 m. sukilimo lietuviškos mokyklos buvo uždarinėjamos ir jų vietoje steigiamos daugiausia vienaklasės valdinės liaudies mokyklos. Jose buvo mokoma rusiškai. 1905 ir 1906 m. potvarkiais leista mokyklose mokyti lietuvių kalbos.

mi, tai ir per žiemą nieko neišmoko, kits net nė visų raidžių nepažino. Skaičiuot tai vos šiaip teip dasivarėme iki šimto. Apie dauginimo lentelę nė kalbos nebuvo.

Aš, kad turėjau labai gerą atmintį, tai atmintinai išmokau visas mokykloje dainuojamas dainas: „Bože, caria chran!“⁶⁰, „Mnogi lieta“⁶¹, „Ach ty volia“⁶², „A my proso siejali“⁶³ ir „Žil byl u babuški sierenkij kozlik“⁶⁴. Tai ir viskas, ką per žiemą išmokau.

// 57/112 Pavasarį pargrižo iš kariuomenės mano dėdė Mykolas Mirončikas. Paleistas buvo sveikatos pataisymui. Jis tarnavo Peterburke⁶⁵ Leibgvardijos Ulanų pulke⁶⁶ vyresniuju puskarininkiu (unteroficierium). Jis gerai mokėjo rusiškai kalbėt, skaityt ir rašyt. Jis mane pradėjo mokyti rusiškai ir skaičiavimo.

Jis nuolatos ateidavo pas mus vėšėt ir vėšėdavo po keletą dienų. Per vasarą aš iš jo daug ko pramokau. Nors ir kiaules gandydavau, bet ir norėjau, ir labai norėjau ko nors daugiau išmokti, o dėdė netingėdavo man parodyti ir paaiškinti.

Rudenyje parkėlė į mokyklą naują mokytoją – visai jaunutį M. Pavliučenką. Tas labai gerai mokino. O kad aš jau neblogai // 58/113 skaičiau rusiškai, ir šiek tiek mokėjau skaičiuot visus keturis arifmetikos veiksmus, ir gerai mokėjau atmintinai dauginimo lentelę, tai jis mane dar geriau prižiūrėjo už kitus. Ragindavo stengtis gerai mokytis, tai pavasarį pastatysias į egzaminus. Ir aš stengiausi, kiek tik valiodamas.

Į Seredžių egzaminams pavasarį suvažiuodavo mokytojai su mokiniais iš Raudondvario, Vilkijos, Veliuonos, Raudonės, Čekiškės ir Seredžiaus mokyklų. Atvažiuodavo egzaminatoriai iš Kauno. Egzaminai užtrukdavo porą dienų.

Tais metais į egzaminus iš Seredžiaus mokyklos pastatė tik mane vieną. Iš kitų mokyklų buvo po dešimt ir po daugiau.

Ne visi išlaikė egzaminus. Išlaikė tik dvidešimts. Aš išlaikiau gerai. Man ir dviem // 58/114 Raudondvario mokyklos mokiniams komisija paskyrė dovenų po Puškino eilėraščių knygą. Mokytojas buvo labai patenkintas.

Po kokio poros savaitių laiko atėjo mokytojas pas tėvus ir sako:

– Yra iš Kauno atsiųstas raštas, kad reikalauja į Maskvą gabių mokinių, ten jiems išlaikymas bus valdiškas – leiskite vaiką, jis labai gabus.

Tėvai leist nesutiko, sako:

– Neleisime, dar ten vaiką ruskiu padarys, tegul būna namie, ir jis mums reikalingas.

Prasidedant žiemai, klebonas paėmė mane į kleboniją metrikų nuorašų rašyt.

Reikėjo padaryti visų metrikų po dvejus nuorašus. Vienus konsistorijai, o kitus valdžiai. Taip visą žiemą ir išbuva klebonijoje.

// 59/115 Pavasaryje iš Vyskupo raštinės pareikalavo, kad klebonas pristatytų sąrašą parapijonų. O kad klebonas kalėdodamas tokio sąrašo nebuvo sudaręs, tai reikėjo jį sudaryti dabar.

Klebonas bažnyčioje po pamokslo užsakė, kad mane siuncia į parapiją surašinėti parapijos, kad, ko aš klausinėsiu, taip teisingai pasakytų man, kaip kad jam pačiam atsakinėdami. Išėjau į parapiją ir surašiau visą parapiją. Buvau vi-

⁶⁰Rusijos imperijos himnas „Dieve, saugok carą“.

⁶¹Giesmė „Ilgiausių metų“.

⁶²Daina „Ak tu valuže“.

⁶³Daina „O mes prosus sėjome“.

⁶⁴Daina „Turėjo bobutė pilką oželį“.

⁶⁵Sankt Peterburgas.

⁶⁶Carinės Rusijos gvardijos raitelių pulkas.

suose namuose. Daug ko pamačiau ir sužinojau. Buvo vietų, kur maloniai priėmė ir net mylėjo ir vaišino, o buvo ir tokių, kur į akis sakė:

– Jau tas klebonas tikrai sukvailėjo. Tokį piemenį siunčia savo vietoje, jau jis nesurado tinkamesnio pasiuntinio, tik žmonės erzina ir tiek.

Būdavo blogiausia kaip klausiu senius, // 59/116 ar jie eina išpažinties. Sakydavo:

– Čia tai jau klebono dalykas – tai ne tavo reikalas apė tai klausinėt.

O mergaites, kada klausdavau kiek jos turi metų, vienos tyčia pasakydavo visai neįtikėtiną amžių, o kitos supykusios atkirsdavo:

– Mat piem[uj]o. Užsimanė metų klausinėti – raštininkas. Ir savo metų nesakydavo. O būtinai sąrašuose turėdavau metus pažymėti, ir apė ėjimą išpažinties taip pat pažymėti.

Taip per visą pavasarį ir išklampojau po parapiją, kol visus surašiau.

***

// 60/117 Gegužės mėnesį į kleboniją atvažiavo iš Kauno, iš Šaritkų bažnyčios⁶⁷ klebonas kunigas Butkevičius, džiovininkas, į Dubysą maudytis. Mane paėmė jam patarnauti. Visa tarnyba buvo: nuo dešimtos valandos ryto išeidavome maudytis į Dubysą, bet eidavome toli, ape porą kilometrų. Eidavome labai palengvėle; kol nueidavome, išsimaudydavome ir pareidavome, tai praeidavo kokios 4–5 valandos. Kunigas lietuviškai nemokėjo, tai šnekėdavome lenkiškai. Kokį žodį pasakydavau netinkamai, tai jisai tuojaus perspėdavo ir paaiškındavo, kaip reikia sakyt ar tart. Taip per keturis mėnesius nuo jo pramokau pusėtinai lenkiškai kalbėt.

Išsimokinau ministrantūrą ir mišioms patarnaut. Užbėgdavau pas dziadzę, // 60/118 pas mokinį paskambinti ant fartapijonų. Kada dziadzė būdavo išėjęs į miestelį, bo kada būdavo dziadzė apė namus, tai mokinys man skambint neduodavo, bijodavo, kad dziadzė ant jo nesibartų. Bet aš visgi pažinau klevišus, pradėjau paskambinti daineles, rodos, net tikrai gerai – bent man teip rodėsi.

Kartą klebonas parvažiavęs iš Kauno pasakė, kad jį vyskupas iškelia iš Seredžiaus į Grinkiškę. Visi kleboniškiei ir špitolnykai sunerimo – nežinia, koks bus naujasis klebonas.

Netrukus atvažiavęs naujasis klebonas pasakė, kad klebonijos šeimyną jis at-sivešęs savo. O špitolnykai turėsią eit kasdien // 61/119 dirbt į kleboniją. Jis valgi duosias, bet už darbą nieko nemokėsias.

Mano tėvas buvo jau nelabai stiprus, tai atsisakė pramatoriaut. Nusipirko miestelyje už kapinių, rave, namą su nedideliu sodeliu, ir ten persikraustėme.

Dar pabaigoje spalio mėnesio, kun. Butkevičia atsiuntė man laišką, kad atvažiuočiau į Kauną, į Šaritkas zakristijonaut. Aš tuoj ir išvažiavau.

Šaritkose, klebonijoje, buvo klebono senutė motyna ir sesuo apė 60 metų, sena panelė. Jaunystėje buvusi mokytoja, o dabar gyvenanti prie brolio. Samdė klebonijoje tarnaitę virėją. Aš turėjau mažą kambarelį tarp klebono ir jo sesers kambario ir saliono. Klebonas į savo kambarius niekuomet jokios moters jokiu reikalu neįsileisdavęs. // 61/120 Jei motyna ar se-

⁶⁷Šv. Gertrūdos (Šaričių-marijonų) bažnyčia Kauno centre, įrengta iki 1503 m. totorių mečetės vietoje. 1824 m. vyskupas bažnyčią su ligonine perdavė Gailėstingųjų seserų ordinui – šaritėms. Nuo tada bažnyčiai prigijo jų vardas.

suo turėdavo kokį prie jo reikalą, tai man pasakydavo, o aš jam pranešdavau, ir jisai iš savo kambario ateidavo į salioną.

Panelė dažnai skambindavo fartapijonu, ji buvo muzikos mėgėja. Pamokino ji ir mane skambinti t[i]lek, kad jau jeigu kurią dieną vargoninkas neateidavo, tai aš atgraidavau mišias ir kitas kasdienines pamaldas.

Taip išstarnavau arti dviejų metų. Klebonas kaskart vis labiau sirgo, visai atgulė į patalą ir numirė.

Gavome kitą kleboną – prelatą Voronavičių. Buvo tai geras kunigas, bet baisiai šykštus. Tarnaitės nesamdė. Man teko tvarkyti visus klebonijos kambarius ir bažnytelę. Valgyt parnešdavau iš res- // 62/121 torano vieną pietų porciją, tai jis pavalgydavo, o kas nuo jo atlikdavo, turėdavo man užtekt. Patarnavęs porą mėnesių, mečiau tarnystą ir grįžau į Seredžių pas tėvus.

***

Buvo išėjęs valdžios įsakymas, kad mieščianskoje upravoje nė starosta⁶⁸, nė raštininkas negali būt žydas – turi but krikščionis. Žydai nusamdė mane raštininku. Raštinės darbo nežinojau, bet buvo žydas Rabinavičius člen upravy⁶⁹. Jis mane išmokino. O tų darbų buvo nelabai daug. Paspartų išdavimas, susirašinėjimas su Guber[n]skaja kanceliarija⁷⁰ ir mokesčių rinkimas.

Mokesčius rinkdavome taip: su starosta Bendžium kožną šeštadienį einame per miestelį mokesčius rinkdami. Įeiname pas žydelį ir sakome: „duok mokesčius“.

// 62/122 – Kad nė kapeikos neturiu.

Bendžius ima nuo stalo liktorius arba nuo lovos pagalves ir neša į Upravą⁷¹, reiškia – grebežiu...⁷² Žydelis šiaip teip iš ko nors pasiskolinęs atneša 10 ar 20 kapeikų ir atsiima savo „grebežią“. O tie mokesčiai buvo visai maži, metams daugiausia po rublį su kapeikomis.

O pas tuos, kurie įėjus duodavo nors penkias kapeikas mokesčių, tai grebežiaus neimdavome ir eidavome toliau.

Tai tuos mokesčius ir ubaugaudavom kas penktadienis.

Kitos dienos – daugiausia dykas, švilpauk ir tiek. Bet algos vos 15 rublių mėnesiui. O čia prasidėjo plukdymas malkų Dubysa ir didelis troptų plukdymas į Prūsus. Visi uždirba neblogai. O kai // 63/123 kurie net ir tikrai gerai.

Mečiau raštininkavęs, stojau su kitais miestelio darbininkais prie malkų „vašavimo“ – griebimo iš Dubysos. Darbas buvo gana bjaurus ir sunkokas, bet uždirbdavau į mėnesį po 50–60 rublių. Tik pradžioje kiti miesčionys pašiepdavo:

– Tai tau, vyruti, ne raštinėje su plunksnele peckelioti; čia turi gerai sušlapti ir paprakaituoti, čia tikrai pažinsi, ko rublis vertas.

Bet kad man darbas sekėsi gerai, kad aš buvau darbštus ir darbe spartus, ir padarydavau tiek, kai[p] ir kiti geresnieji darbininkai, tai neilgai trukus ir tos pašaiapos pasiliovė.

Rudenyje, prie Dubysos darbams pasibaigus, pradėjau savo tėvų namuose vaikus mokyti. Turėjau mokinių // 63/124 kaimiečių 12 ir miesčioniukų kaimynų šešis. Pilna grinčia, daugiau netelpa.

⁶⁸Liet. seniūnas.

⁶⁹Liet. valsčiaus valdybos narys.

⁷⁰Liet. gubernijos kanceliarija.

⁷¹Liet. valdyba.

⁷²Grebežys – užstatas.

Mokinau nuo rudens iki pavasario. Mano mokymu ir tėvai ir vaikai buvo patenkinti. Mokyklos mokytojas M. Povliučėnka ir vietos uriaadninkas Veresevas jokių kliūčių nedarė ir man mokyti netrukėdė.

Pavasarių vėl dirbau prie Dubysos prie malkų, o vasarą pradėjau su troptais plaukti į Prūsus.

Tais laikais Nemunu ėjo didelis „splavas“ – didelis rąstų plukdymas į Prūsus. Buvo Nemuno pakraščiai padalyti į „kraštus“. Nuo Kauno pradėdant žemyn buvo: Veršvų kraštas, Kačerginės kraštas, Skirpstavos kraštas, Zapiišio [Zapyškio] kraštas, Vilkijs kraštas, Panemunės kraštas, Maudaburės[?] kraštas ir // 64/125 Seredžiaus kraštai nuo Panemunės iki Ilguvos. Žemiau Seredžiaus jau „kraštų“ nebuvo.

Krašte buvo „šepárnė“; žydas šeporius buvo to krašto pilnas viešpats.

Čia iš aukštai atplukdydavo „kozlikus“ – sielius rąstų. Kozlikus atplukdžiu siems darbininkam sumokėdavo už darbą atlyginimą, ir jie grįždavo namo.

Čia pradėdavo darbą „kandzornykai“. Kandzórnykai būdavo tiktai žydai. Jie ardydavo tuos kozlikus ir iš jų darydavo gelnes, iš kurių statydavo „troptus“.

Kandzornykai turėdavo taip sudaryti gelnes, kad rąstai atrodytų ko puikiausia, kad visi brokai būtų paslėpti. Jų darbas ant vandens buvo gana keblus, bet jie uždirbdavo labai gerai, po 70–80 rublių į savaitę. // 64/126 Kandzornikam gelnes bėpinant pradėdavo darbuotis „troptininkai“.

Troptininkai buvo: partijonas, gaspadoriai ir zadnykai.

Pirmiausia darbą pradėdavo partijonas su gaspadoriais: jie statydavo iš gelnių troptus. Į pabaigą imdavo zadnykus ir užbaigė viską taip, kaip reikiant, plaukdavo į Prūsus.

Kozlikus atplukdydavo: ant vieno kozliko du darbininkai. Iš 6 kozlikų padarydavo vieną troptą, ir troptą į Prūsus jau plukdydavo keturi darbininkai.

Vienoje partijoje būdavo po kelis ar net po kelioliką troptų. Vienoje partijoje – vienas partijonas. Kožname tropte – vienas gaspadorius ir trys zadnykai.

Būdavo partijonas tiek gauna // 65/127 atlyginimo, kiek jis susideri pradėdamas statyt troptus. Jis susideri su šeporium. Gaspadorius jau susirenka ir su jais derisi partijonas. Zadnykus samdo ir su jais derisi partijonas ir gaspadoriai. Gaspadoriai, bendrai, gaudavo atlyginimo dusek tiek, kaip zadnykai.

Užbaigę kaip reikiant troptus, gaudavo „liugankiną“ duonos, lašinių, druskos, žirnių ir avižinių šustinių kruopų dviem savaitėms. Susinešdavo ant kiekvieno atskirai tropto, ir, jei būdavo tinkamas oras, išplaukdavo.

Dažniausia plaukimas užtrukdavo apė dvi savaites. Bet pasitaikydavo, kad ir suvaikščiodavo į vieną savaitę, bet dažniausia užtrukdavo daugiau kaip dvi savaites. Ypač jei pasitaikydavo vėtros.

// 65/128 Troptų dalių pavadinimai:

Prišakinis galas vadinasi – Galvá*.

Paskutinysis galas – Zádas.

Supintos rąstų dalys – Gelnės.

Tarp gelnių tarpai – Zíezai.

Tarp rąstų tarpai – Šparái.

Prietaisas-vairas – Počýna.

*Kirčio ženklas (čia ir kitur tekste) rodo tik kirčiuotą skiemenį, bet ne priegaidę.

Kur počyna įtaisyta – Gumbrýs.
 Pakraščiais aprišti rąstai – Aplávinos.
 Pripinti rąstai prie karčių – Vitimís.
 Stabdymui plaukiant – Širíkas.
 Širikui įtaisimas – Skrýnia.
 Vytys priveržiamos – Gniúteliais.
 Vi[e]nos su kitomis surištos gelnės – Kardiélieiais.
 Aplavinos pririštos – Švaréngomis.
 Stabdymui naudojama – Barborá.
 Barboroje ažuolinis – Artuólis.
 Prie kranto prisirišt – Kardiélieiai ir Barbóros.
 //66/129 Prie kranto prisikelt – Špiliūs.
 Pasistumt smaiigas – Prýsas.
 Rñstus pasileidusius susigaut – Búsokas.
 Pasiliuosuot nuo krašto – Búomas.
 Plaukiant galvos dešiniajame kampe – Gaspadoríus.
 Kairiajame kampe – Galaunýkas.
 Ant zado dešiniajame kampe – Zádnykas.
 Kairiajame kampe – Zádnykas.
 O dažnai pirmą kartą plaukiąs – Stringálius.
 Komandiniai žodžiai:
 Laikyt į dešinę – Calióm na právo.
 Laikyt į kairę – Calióm na lévo.
 Sustot – O-dži.
 Stabdyt prie kranto: „Šok ant Barbóros“.

„Barbóra“ – stora, trijų kardielių storumo ir trijų kardielių ilgumo lyna. Barborai kardieliai nuvyti iš karklų. O prisirišimui kardieli ir švarcúgos nuvyti iš kliubų. // 66/130 Kliubai – suvytos beržų šakelės.

Sunkiausia būdavo nuplaukt iki Prūsų – iki Smalininkų. Bo Nemune būdavo daug „okų“, tai yra negilių vietų, kur užėjęs troptas užkliūdavo ir sustodavo; tada jį nuimt turėdavo visa partija sustot, ir visi darbininkai: gaspadoriai ir zadnykai turėjo eit sustojusį troptą nuo oko nuimti, o tai darbas nelengvas. Neidavo nuo okų imti tik galauninkai, jie turėdavo pasilikę daboti troptus.

Atplaukus į Jurbarką, partijonas nešdavo pasus į kontorą; juos antspauduodavo muitinės antspaudu, kad galiama plaukt per rubežių, ir duodavo kiekvienam troptui „tófeli“ – lentgalį su vokiškai užrašyt[a] tropto savininko – // 67/131 pirklio pavarde.

Tada galema plaukt į Prūsus. Per rubežių galiama plaukt nuo aštuonių valandų ryto iki keturių valandų po pietų. O jei kitu laiku plauksi, tai šaudys (vieną serediškį troptininką A. Krigerį nušovė). Po Pelekiais priplaukia parubežio sargybiniai su valtele prie tropto. Užlipę pažiūri pasus, patikrina ar būdose nėra kas pasislėpęs ir važiuoja sau prie kito atplaukiančio tropto. Ir troptas jau laisvai plaukia į Smalininkus.

Įplaukiant į Smalininkus, vokiečių parubežiniai sargybiniai priplaukia prie tropto su valtele, užsirašo nuo lentelės pirklio pavardę, duoda raudoną vėliavėlę prisirišt ant smaiigo ir važiuoja šalin.

// 67/132 Tada troptininkai stengiasi kiek galėdami greičiau išsimušti į kraštą ir „pasitarnuoti“, susigauti ir prisikalti, stovėt krašte, kol pereis prūsų revizija.

Yra nustatyta riba, kaip toli galima sustoti; jei tą ribą praplauksi, tai reikia mokėt didelę pabaudą – štriuopą. Tai čia ir yra didžiausias darbymetis. Katras pirmiau susigauna ir prisikala krašte, tai visi bėga aukštyn pasitikti savo partijos atplaukiančius, kad padėti jiems greičiau susigauti=pasitarnuot. O Prūsuose Nemunas jau nuo pat rubežiaus visai kitoks. Ten jis sutvarkytas, susiaurintas ir pagilintas. Visi kraštai su špikdamiais=būnomis. Ant jų susigauti nelengva, ypač kada Nemune vand[uo] patvinęs ir špikdamiai apsemti.

Visai partijai susitarnavus, // 68/133 visi gaspadoriai su partijonu eina į Smalininkus, į „kantorą“ pinigų. Gauna šiek tiek netikėtiems kelionėje reikalams ir kiekvienam troptui po „alvę“ šnapso. Tą alvę paprastai ir išgeria gaspadoriai su partijonu karčemoje pas Jierkų. Pavalgo nusipirkę silkių, dar išgeria alaus ir grįžta ant tropto, dažnai jau gerai įkaušę.

Tada pas Jierkų eina zadnykai; ir tie išgeria, ir silkių pavalgo. Šnapšas prūsų prastas, alus neblogas, o silkės tikrai geros. Jei partijoje yra stringalius, – pirmą kartą plaukiąs troptininkas, – tai jį visą laiką erzina kad Smalininkuose turėsiąs nešt počyną Mårtynui. Jis ten bažnyčios bokšte rankas išskėtęs laukia (Smalininkų bažnyčios bokšte didelė Kristaus laiminančio stovykla). Troptininkai ją vadina Mårtynu. // 68/134 Stringalių būtinai nusiveda pas Jierkų. Ir, kad nereikėtų atnešt Mårtynui počynos, turi fundyti alvė šnapso, arba net ir daugiau. Ir nuo tada stringalius tampa tikru zadnyku.

Pavakariais atvažiuoja valtomis kantorščikas žydas ir prūsų muitinės valdininkai su darbininkais daryt revizijos. Tikrina tropto rąstų ilgį ir storį. Tikrina gna kruopščiai. Patikrinę pasiema tą ant rubežiaus duotąją raudonąją vėliavėlę ir jau troptas gali plaukt žemyn. O kai kada dar sugalvoja tikrinti troptininkų sveikatą. Tada atvažiuoja daktaras, liepia iškišt liežuvį ir duoda troptui dvi vėliavėles: geltoną ir juodą. Įsako: jei plaukiant kas susirgtų, tai tuojaus pasitarnuot ir ant smaigo // 69/135 iškelt geltoną vėliavėlę, o jei kas numirtų, tai pasitarnuot ir iškelt juodą vėliavėlę. Jokiu būdu toliaus neplaukt ir nė vienam nė žingsnio.

***

Iš Smalininkų žemyn dažniausiai troptai plaukia naktį. Del to, kad tenai Nemunas gilus ir kad naktimis būna tyla be vėjo.

Jei nepasitaiko vėju, tai plaukia tiesiai į Ragainę. Ragainėje turi sustot ir partijonas vienas arba ir su gaspadoriais eina į Tilžę „prisimalduot“, o troptai tol tur stovėt Ragainėje, kol iš Tilžės praneš, kur plaukt.

Tris dienas stovėt skaitosi „pastojus“, už tą stovėjimą nieko nemoka. O jeigu tenka stovėt ilgiau, tai už dieną moka 5 ditkes. // 69/136 Bet niekas tų pastojų nenorėdavo ir jų nekėsdavo. Ir tą vietą, kur tekdavo Ragainėje pastojus stovėti, troptininkai vadindavo „Utėlynė“.

Kai partijonas iš Tilžės grįždavo su žinia, kur plaukti, tai troptininkai tuojaus „pasileisdavo“ ir plaukdavo į Tilžę. Tilžėje juos pasitikdavo „inkerščikai“. Prisirišdavo inkarus ir išleisdavo pro Tilžės pantoninį tiltą. Jei troptas paskirtas plaukt į Rusnę, tai per tiltą iškišus troptą, inkerščikai atsiriša inkarą ir grįžta namo, o jei

troptas paskirtas plaukt į Lapėnus, tai inkerščikai jį veda Nemunu iki Gilijos ir Gilija iki Lapėnų.

Pristačius į vietą troptus ir vaktoriui juos patikrinus ir priėmus, troptininkai grįžta į Tilžę atsiimti // 70/137 savo užmokesčio. Tilžėje dažniausia prisėidavo nakvoti. Nakvodavo „Kantinėje“ karčemoje. Kai pasitaikydavo daugiau troptininkų, tai būdavo didžiausias vargas: guli ant aslos vieni ant kitų galvas pasidėję. Būdavo ir tokių, kurie girtuokliuodavo, triukšmaudavo ir mušdavosi. Vienu žodžiu tariant, naktis be jokio poilsio. O dar kiekvienas turi pinigų ir daboja, kad jį neapvogtų... Nors vagystės pasitaikydavo labai retai. Iš Tilžės į Smalininkus grįždavo garlaiviu. Iš Smalininkų per Šventosios muitinę pėsti eidavome į Jurbarką. Muitinėje patikrindavo ir antspauduodavo pasus. Patikrindavo, ar kas neneša draudžiamų daiktų. Ir par pušyną dainuodami būriais eidavo į Jurbarką.

// 70/138 Iš Jurbarko grįždavo namo garlaiviais. Garlaiviai troptininkus veždavo papiginta kaina. Seredžiuoj visi miestelėnai buvo troptininkai. Jų miestelyje atsirado daug naujų žmonių. Atsikraustė iš kaimų biednesnieji žmonės, mat čia buvo neblogi uždarbiai.

Gaspadoriais iš Seredžiaus kraštų eidavo tik serediškiai miesčionys. Plaukiant gaspadorius gaudavo atlyginimą dasyk tiek kaip zadnykas. Partijonai būdavo žydai, bet vėliau atsirado ir neżydų, serediškių miesčionių keletas. Visos Seredžiaus apylinkės, plecininkai, kampininkai ir net kai kurie ūkininkai plaukė troptininkais, ir vasarą visi turėdavo šviežių pinigų.

Kai pasitaikydavo gražūs orai, be vėjo, tai troptininkai nenuvargdavo. Bet kai pasitaikydavo vėjuota, darganos, // 71/139 tai būdavo gana didelis vargas.

Ne visi parsinėsdavo savo uždarbį, atsirasdavo ir tokių, kurie pragerdavo ir grįždavo tuščiomis kišenėmis. Kam gerai sekdavosi, tas per vasarą padarydavo šešiasaštuonis „chodus“. Bet daugiausia buvo tokių, kurie sukardavo tik keturis, penkis chodus. Bet to uždarbio užtekdavo pragyventi per rudeni, žiemą ir pavasari, kol vėl prasidėdavo troptų plukdymas.

Pavasari, ledui laužantis Nemune, serediškiai ant kalno sustoję džiaugdavosi, sakydami: „Jau mūsų karvutė tvinksta, tuojaus bus šviežio pienelio“.

Bet be išnaudotojų ir čia neapsieita. Prie Dubysos, prie malkų „vašavimo“ – griebimo iš vandens, būdavo sunkus bjaurus darbas, nors ir gerai apmokamas; // 71/140 prie jo [...] dirbdavo visi miesčioniai, kas tik gyvas. Bet buvo ir žulikysčių. Buvo taip vadinami chabórščikai. Tai buvo miesčionys – žinomi peštukai, girtuokliai. Jie eidavo prie šėporių ir prie pirklių derėtis kainos už darbą. Niekam neduodavo pradėt dirbt, kol jie nepavėlys. Taip jie kartais išgaišindavo darbininkus keletą dienų, kol pirklys ar šėporius jiems sumokėdavo, kokio jie reikalauodavo „chaboro“.

Tuomet pradėdavo darbą ir čia jie pasistengdavo užsiimti geresnes vietas, ir su jais peštis niekas nenorėdavo. Nors už tą „chaboro“ ėmimą jų ir nekėsdavo, ir keikdavo, bet skaitė, kad tai yra blogybė tokia, kuri neišvengiama.

Su troptais taip pat būdavo // 72/141 žulikaujama. Partijonai su gaspadoriais stato troptus ir pradeda imt zadnykus. Kitas zadnykas dirba kelias dienas, o kai reikia plaukt žemyn, jį ir palieka, į jo vietą paema ką nors kitą, kurs partijonui ar gaspadoriui užfundijo. Tokių atsitikimų buvo gana daug. Dažniausia taip nuken-

tėdavo kaimiečiai arba atėję nuo Jurbarko ar nuo Skirsnemunės zadnykai. Ir skūstis nebuvo nė kur, nė kam. Dar būdavo žydas pašiepia erzindamas:

Fogel, mogel
Fucum Focum
*Tala lai*⁷³.

Ir atiduoda atgal pasą.

Mat nuo zadninko, atėjusio į kraštą, pirmiausia paimdavo pasą.

// 72/142 Žiemą vėl mokinau vaikus.

Rudenį iš seredžiaus mokyklos mokytoją M. Pavliučenką iškėlė į Panevėžio apskritį inspektorium, o į jo vietą į Seredžių atkėlė karštą rusą rusintoją.

Mano mokomieji vaikai pavasarį laike pietų pertraukos nubėgdavo kartu su mokyklos vaikais pas Dubysą pasilakstyt. Tas mokytojui užkliuvo. Ėmė klausinėti, iš kur tie vaikai? Mokiniai pasakė, kad tai mano mokiniai. Mokytojas įpykęs nuėjo pas uriadninką ir pasakė, kad tuoj uždarytų mano mokyklą, vaikus išvartų, o jeigu jisai tuojaus to nepadarysias, tai mokytojas jį apskūsiąs kur reikia.

Uriadninkas buvo augęs, geras senas žmogus. I[r] jis visą laiką žinojo, kad aš mokinu vaikus, ir nieko nesakydavo. Bet dabar atėjo ir pasakė, kad vaikus paleisčiau ir daugiau // 73/143 nemokyčiau. Sako: „On, čiort, ešče žandarmov možet vyzvat..., prokliatyj...“⁷⁴

Taip mano mokykla ir užsibaigė.

Iš buvusių mano mokinių buvo gambiausias Stasius Šimkus, vėliau tapęs vargonininku ir kompozitorium. Jis buvo baises nenuorama, pajodžarga, bet mokinosi labai uoliai ir atmintį turėjo labai gerą. Ypač dainą kokią tik syki parskaitė – jau ir mokėjo.

Dar tą vasarąėjau ant troptų ir dirbau prie malkų.

Sekančias žiemas buvau vaikų daraktorium Girku⁷⁵ kaime, o trečią žiemą buvau daraktorium Papartynų kaime⁷⁶. O vasaromis plaukiau į Prūsus ir dirbau prie malkų prie Dubysos.

Aš mokyklą užbaigęs, kada tik laiko turėdavau, klausydavau Lengvenienės ir kitų pasakų. Paskui sumaniau jas užrašinėti. Surašiau // 73/144 gana daug. Įduodavau per kontrabandierių Žukauską Mataušą į Prūsus Martynui Jankui Bitėnuose. Jis prašydavo, kad jam prisiųsti: pasakas, dainas, mįsles, priežodžius... Jis mums prisiųsdavo knygučių ir lapelių. [...]*

Turėjau daug susirašęs lietuviškų ir lenkiškų dainų. Kiti mano sąsiuviniai buvo net Peterburke atsidūrę, // 74/145 kaip vėliau sužinojau iš buvusio buržuazine Lietuvoje⁷⁷ Kauno pašto valdybos valdininko Miliausko⁷⁸. Sako, kad jie Peterburke iš mano rankraščio išsi-mokinę lietuviškų patrijotinių dainų.

⁷³Žodžių žaismas: *fogel* (vok. *fehgehen*) – suklysti, *mogel* (vok. *mogeln*) – sukčiauti, *fucum* (lot. *fucum*) – ką nors apgauti, *focum* (lot. *focus* – aukuras, laužas), reiškiantis nutrūkusį sandorį.

⁷⁴„Jis, velnias, dar gali žandarus iššaukti..., prakeiktas...“

⁷⁵Girkų kaimas yra 7 km nuo Seredžiaus.

⁷⁶Papartynų kaimas yra 5 km nuo Seredžiaus.

*Kartojama apie užrašytas ir Basanavičiui perduotas pasakas.

⁷⁷Pagal sovietinę terminologiją prisiminimų rašymo metu buržuazine Lietuva buvo vadinama 1918–1940 m. Nepriklausoma Lietuvos Respublika.

⁷⁸Čia greičiausiai minimas Kauno pašto valdybos ūkio dalies sekretorius Pijus Miliauskas.

Turėjau rankraščių ir kitų rašytų: Baltrušaičio⁷⁹ rankraštį su koku 512 dainų, mano tėvo rašytą dainų knygutę iš 1862 m. ir dar keletą nežinoma kieno parašytų rankraščių. Bet tą viską per kontrabandierių Žukauską įdaviau į Prūsus Jankui.

Jau minėjau, kad surašinėdamas papapiją daug ką sužinojau, o sužinojau štai ką:

Seredžiaus papapijoje yra upės: Nemunas ir Dubýsa, upeliai: Armená, Lazduoná, Armeniúkas, Žvérupis, Švéntupis, Náudupis, Píestvė, Grivánčupis, Bícupis. // 74/146 Yra šie kaimai: Mótiškiai, Peštvenai [Piešvėnai], Žemaitáiciai, Gadvaišai, Vámbaliai, Pikčiúnai, Stačiúnai [Staciúnai], Domantái, Rusteikóniai [Rústekoniai], Goniúnai, Pašiliái, Viliaudái [Vyliaudai], Júrgiškiei, Búrbiškiai, Papartynái, Šiaudiniái, Šápališkiai, Karálgiris, Partikái. Visuose kaimuose gyvena grynai lietuviai. Yra šios okolicos⁸⁰: Vitkúnai, Daučióniai, Gaidéliškiai, Buividái [Buivydai], Juškevičiái, Šilíečiai, Dúmblai; juose gyvena bajorai lenkai, bet jie visi geriau moka šnekėt lietuviškai negu lenkiškai, bet namieje tarp savęs šnekasi lenkiškai. Štai pavyzdys jų kalbos:

„Idz, Jadzia bergždinę podoiá, trzeba paršiukam mleka. Vypendè baraniuki do lankute“⁸¹.

Yra dvarai: Serédžius, Belvéderis, Pikčiúnai, Goniúnai, Padubysýs, Gausántė.

Yra folvarkai⁸²: Eimútiškė, Skrebenái, Juškevičiái, Spruktái, Šilaitíškė, Juodžiái, Gyneikýnė [Gineikynė]. Jų šeiminkai šneka lenkiškai, o šeimyna lietuviškai.

// 75/147 Yra du kaimai: Jokavái ir Zokaréliei. Šneka lietuviškai. Jų proseneliai yra kilę iš Baltgudijos. Koks tai Seredžiaus dvaro savininkas vedė žmoną iš Gudijos, tai tų kaimų prosenelius gavo į pasogą. Juos čia apgyvendino. Bet jau jie save laiko lietuviais. Ir gudiškai šnekėt nemoka. Dar man mažiukui gyvenant Padubysyje ateidavo viena iš Jokavų senutė moterėlė, tai lietuviškai šnekėdavo keistai – ji guduodavo. Ir vyrrai būdavo ją paerzina pašiepdami jos kalbą.

Bajorai okolicose ir folvarkuose laiko save lenkais. Jie skaito save už lietuvius kilnesniais. Nesišenija su lietuviais, laikosi savo „poniškumo“, bet bendrai lietuviai gyvena padoriau, tvarkingiau. Bajorų ūkiai apiešti: trobėsiai kiaurais stogais, kiemai netvarkingi. Ūkio padargai pašaliais išmėtyti, nesutvarkyti, nors sulig savo ūkių didumo ir žemės gerumo, atrodo, kad jie galėtų gyvent labai puikiai.

// 75/148 Bajorų gyvenamasis ruožas tensiasi [tęsiasi] nuo Nemuno iki Čekiškės. Jie Kruvanduosė [Krūvanduose] turi koplyčią ir kapines, tai ir serediškiai bajorai ten važiuoja į pamaldas Velykose, Sekminėse ir dar keletą kartų metuose. Ten koplyčioje gieda lenkiškai. Dar bajorai važiuoja į Vendziogalą [Vandžiogalą] – ten visi lenkai iš visų papapijų susirenka. Ten bažnyčioje pamaldos lenkiškos.

Sakoma, kad bajorai taip apsileido dėl to, kad jie tinginiai, ir kad jie labai susikrimtę nepavykus lenkmečio sukilimui. Tai jiems, esą, nė darbas nesikiša.

Lietuvių gyvenamuose namuose niekur neradau kiaulių kambariuose, o pas lenkus veik visur radau kiaules arba paršiukus taip vadinamose virtuvėse, kuriose ir jie patys gyvendavo. Nes

⁷⁹Čia gali būti minimas 1875 m. Buktiškių k., Griškabūdžio vls. gimęs Juozas Baltrušaitis (Mėmelė), kuris rašė eilėraščius, mielai dainuojamus revoliucingai nusiteikusias jaunuomenės, ir bendradarbiauvo lietuviškoje spaudoje.

⁸⁰Okolica – vienkiemis, iš jo išaugęs bajorkaimis, aka lyčia.

⁸¹Pasakyta daryta lenkų kalba: *Eik, Jadze, pamelžk bergždinę, paršiukams pieno reikia. Išgink aveles į lankutę.*

⁸²Folvarkas – palivarkas, nedidelis dvaras ar dvaro padalinys.

švarūs kambariai buvo „pakajai“, kur tik svečius tepriimdavo. Tuos // 76/149 kambarius ir kūrendavo tik tada, kai svečių laukdavo.

Pas lietuvi, tik pas labai retą, būdavo kieme netvarka arba stogai netvarkoje. Šiaip pavasarį buvo viskas sutvarkyta ar tvarkyt baigiama. Mergaičių darželiai sukasinėti, aptvertos lysvelės baltai nuluptais karkliukų lankeliais. Dūminių grinčių užėjau vos tik kelias. Viduj aslos veik visur buvo lygios, molio pluktos, smėliu išbarstytos. Ant langų puodeliai su gėlėmis: pelergonijomis, fuksijomis. Pas kai kuriuos ant sienų jau buvo nemažai šventųjų paveikslų.

Veik kiekvienuose namuose rasdavau beaudžiančias moteris ar mergaites.

Vyrai triūsavo po kiemą ant skiedryno: tašydavo kuolus ar padargus, o dažniausia tvarkydavo malkas, kad vasarą nereikėtų jomis rūpintis.

// 76/150 Dar gyvenant špitolje, kai atvažiuodavo veselninkai į šliubą, mes bėgdavome į bažnyčią pažiūrėti. Kai duodavo šliubą turtingam, tai pastatydavo bažnyčioje prie grotelių staliuką, ant jo pastatydavo gėlių: vasarą iš darželio, o žiemą popierinių; uždegdavo ant altoriaus visas žvakes; vargonais pradėdavo grajyt dar veselninkam įeinant į bažnyčią; po šliūbo užgrajydavo „maršą“ ir mušdavo į katilą, kad net miestelis visas girdėdavo. Žmonės sakydavo:

– Jau tiems pila per pilvą. Vargonais grajydavo gana ilgai net ir veselnykams iš bažnyčios išėjus. O kai būdavo duodamas šliubas biedniems, tai jokio staliuko nerėdydavo; uždegdavo ant altoriaus dvi žvakes, jaunieji suklaupdavo prie // 77/151 grotelių ir duodavo šliubą; kitą kartą net nė vargonais negrajydavo.

Sekmadieniais, ypač per mėsiėdą, būdavo labai daug „mėrgautojų“. Tai būdavo po tris gražiai pasirėdžiusias mergaites, vienplaukes, rūtoms apsikaišiusias, jaunąją su dviem pamergėm. Mergaudavo jaunoji pakutinį sekmadienį prieš šliubą, kai užsakydavo trečiuoju užsaku.

Retai pasitaikydavo, kad vaikinai suviliotų kokią merginą ir jos nevestų.

Jį gąsdindavo taip: „Palauk..., tau pastos prie šliūbo..., tu pamatysi“.

Vieną tokių atsitikimą mačiau.

Atvažiavo veselija iš Jokavų N. Atliko klebonijoje užrašus, nuėjo į bažnyčią šliūbo. Buvo tai vakare, jau sutemus, po Trijų karalių. Gerai šalo. // 77/152 Mes nubėgome pažiūrėti. Uždegė visas žvakes prie altoriaus ir ant staliuko. Užgrajijo vargonais, išėjo kunigas prie altoriaus, jaunieji su veselninkais eina prie staliuko, o čia iš kitų lonkų pakyla mergina Kotryna N, prieina stovinčią prie staliuko jaunąją ir sako jaunajai:

– Traukis šalin, jis turi mane ženyti, jis man kaltas.

Jaunoji nesitraukia. Kotryna nutveria jai už karolių (būdavo ant kaklo užsirišusios kelias eiles žibančių karolių), smarkiai patraukia, karoliai pabyra ant grindų. Veselninkai užstoja jaunąją, o keli vyrai užstoja Kotryną. Kunigas atsitraukęs nuo altoriaus eina į zakristiją. Dziadzė nuo viškų nulipęs visus apšumija. Labiau Kot // 78/153 rynos šalininkus, kad jie eitų lauk iš bažnyčios. Kotryna su savo šalininkais išeina iš bažnyčios, ale sako: „Tegul tiktai jie išeis iš bažnyčios, tai mes jiems parodysim...“

Veselninkai bijo iš bažnyčios išeit. Juos dziadzė užrakina bažnyčioje. Jie bažnyčioje išbuvo užrakinti visą naktį iki ryto. O Kotrynos šalininkai su pagaliais švais-tėsi po šventorių.

Rytą veselninkus išleido iš bažnyčios į kleboniją. Sako, kad jie ten susitaikę. Jaunasis sutikęs, kiek ten Kotrynai sumokėt, ir ji nusileidusi.

Kotryna greitu laiku išvažiavo į Kauną ir į seredžių daugiau negrižo.

Daugiau panašių atsitikimų nebuvo. Vienas stambus ūkininkas kito stambaus ūkininko dukterį suviliojo. // 78/154 Tai tėvai ėjo skūstis klebonui. Girdėjau klebonijoje kleboną jiems sakant:

– Ko neprižiūrėjote dukters, dar jaunimus namieje kėlėte, tai dabar ir turite. Jūs pats esate kalti.

Dar viena ūkininkaitė buvo apsigavusi. Jos motyna atėjusi į kleboniją skundėsi klebonui. Klebonas pasišaukė tą vaikina. Ką jam sakė, mes negirdėjome, nes ji viena buvo į kambarį įsivedęs. Bet paskui greitai be užsako jam su ta mergina davė šliūbą. Daugiau panašių atsitikimų tais laikais neįvyko. Tik klebonas per pamokslus pradėjo labai barti tuos, kurie leisdavo savo namuose jaunimus kelti. Sakydavo, kad už jaunimo tvirkinimą jus Dievas nubaus, ne tik jus pačius, bet ir jūsų vaikus ir // 79/155 jūsų vaikų vaikus. Taip palengva ir pranyko – ir jaunimai arba vakaruškos.

Senovėje Seredžiaus apielinkėje buvo kapinės: Seredžiuje, Pikčiūnuose ir Juokaveliuose. Bet po lenkmečio valdžia uždraudė laidoti Jokaveliuose ir Pikčiūnuose, o visus nabašninkus turėdavo vežti į Seredžių.

Atlydėjus į Seredžių ant šventoriaus turėdavo atvožti karstą, kad kunigas ir visi matytų, koks nabašninkas laidojamas.

Kunigui pasitikus ir nabašninką švenstu vandeniu pašlaksčius, pagrabninkai karstą užvožia.

Mes, kai išgirdavome atlydinti nabašninką, eidavome pasižiūrėti.

Atvožus grabą, dažniausia moteris pradėdavo graudžiai raudoti. // 79/156 Kai kurios moterys mokėdavo net puosmuot, it kokią dainą:

– O, tu mano motinė! sengalvėle.

Kas tave lankys aukštame kalnely?

Aš gegute atskrisiu,

Savo motynėlę lankysiu.

Ir tam panašiai. Bet daugiausia jau taip nešūkaudavo.

Sakydavo, kad tasai karsto atvožimas buvo valdžios įsakytas tik po lenkmečio. Sako, kad būdavę taip, kad palaidodavo tuščią karstą, be nabašninko, o metrikus surašydavę, kad toks ir toks mirė. Taip apgaudinėdavę valdžią, slėpdami buvusius sukilėlius, kurių valdžia ieškodavusi. Pristačius kur reikiant tokio sukilėlio mirimo metrikus, jau nustodavusi valdžia jo ieškojusi.

// 80/157 Bet valdžia, kaip sužinojusi, kad ją taip apgaudinėjama, ir nutarusi įvesti tą karstų atidarymą, kad visi matytų, kad tikrai laidojamas nabašninkas, o ne tuščias karstas.

Laidodavo nabašninkus švariai apvilktus. Dar mačiau porą nabašninkų, kuriems į karstą buvo įdėtos ir kepurės. O kai kurie buvo laidojami ir su auliniais batais. Vieną bernioką mačiau laidojant tik baltais marškiniais ir baltomis kelnėmis su juosta sujuostą taip, kaip vaikščiodavo kaimiečiai vasarą šiltomis dienomis po namus.

Šventomis dienomis daug kas eidavo ant kapinių ir prie savo giminių kapų suklaupę meldavosi. // 80/158

Seredžiaus piliakalnis

Seredžiaus piliakalnis yra pačiame miestelyje ant kalno, kur Seredžiuje įteka upelis Pieštė. Nuo miestelio ir nuo Pieštės jis yra gana aukštas ir status, bet nuo žemių pusės, iš laukų – ne per aukščiausias. Ant jo viršaus plokštuma buvo ariama, tik kraštai biskį aukštesni, o rytų galas gana aukštokai pakeltas. Visas piliakalnis apžėlęs žalia pieva.

Kada jis supiltas, jokių padavimų nėra. Turėt tai būt liekana, užsilikusi dar iš amžinybėje seniai dingusių laikų.

Piliakalnis turi dvi žaizdas. Abidvi žaizdos padarytos mano atminime. Buvo taip. Caro laikais rusų kariuomenės dalį atsiųsdavo ant žiemos į Mōtiškių kaimą. Čia jie išbūdavo per žiemą ir pavasarį, šaudymo pratimus atlikę, išeidavo į Kauną, į lagerius. // 81/159 Vienas tos kariuomenės dalinio karininkas, pavardė Lizovoj, įsimylėjo į Daučionių bajoro Gaižausko dukterį, bet ji už jo nėjo. Karininkas išsižeidęs nusišovė.

Karininkai sugalvojo savo draugą palaidoti ant piliakalnio. Iškasė duobę aukščiausioje piliakalnio vietoje. Bet žmonės pranešė klebonui. Klebonas užprotestavo, įsikišo policija, ir karininkai buvo priversti atsisakyti savo sumanymo. Karininką palaidojo Seredžiuje, pravoslavų kapų pašalyje. Toji piliakalnio aukštumoje iškastoji duobė taip ir pasiliko neužkasta.

O antroji žaizda rytinėje piliakalnio šono dalyje. Ją padarė toji pat rusų kariuomenės dalis. Čia jie statydavo „mišeną“ šaudymui, o po šaudymo pratybų kasinėdavo, išrinkdami į žemę įlindusias kulkas.

// 81/160 Iš miestelio žiūrint piliakalnis yra labai aukštas, o nuo kalno iš dirvų žiūrint yra ne taip labai aukštas, bet vis dėlto nemažas, nežemas. Tarp dirvų ir piliakalnio yra gana gilus ravas. Ir ravas, ir visi piliakalnio šonai apžėlę pieva – žole, be jokio medelio.

Dabar ant piliakalnio ganomos karvės ir oškos. Yra jo pietų šonu net pramintas takas.

Visu gražiausiai piliakalnis atrodo žiūrint iš Užnemunės, nuo Svetošino kalno saulėtą dieną pavakariais.

Palocėlis

Seredžiuje ant Nemuno kranto yra platus kalnelis, matomai žmonių rankomis supiltas. Jame yra ir likučiai // 82/161 mūro pamatų. Tai yra taip vadinamas „Palocėlis“. Dabar jau jo kairysis šonas Nemuno vandens labai nugriautas. Kasmet jį vis daugiau pavasariais nugraūžia ir nuplauja. Dabar Dubysa į Nemuną įteka prie to Palocėlio kairiojo šono.

Senovėje buvo ne taip. Senovėje to Palocėlio pietinėje pusėje plaukė Nemunas, o šiaurinėje pusėje plaukė Dubysa. Pats Palocėlis buvo pačioje sausumoje ant pat galo, tarp tų ūpių, kur jos susijungdavo žemiau jo.

Dar man augant „Sendubysyje“, būdavo, per vasarą neišdžiūdavo vanduo, ir vaikai tame Sendubysyje vėžiaudavome. Buvo vietomis prižėlęs karklynų. Tuose kar-

klynuose būdavo daug lakštingalų, o balose – daug varlių ir parplių. Pavasariais gegužės mėnesyje gražiausia muzika per naktis – tik klausyk.

// 82/162 Senovėje tas Palocėlis buvo labai žymi vieta. [...] Tame Palocėlyje Vytautas Didysis yra buvęs keletą kartų. Vieną kartą buvo net su savo žmona ir su dideliu būriu savo dvariškių, kurių parėdų puikumu ir brangumu labai stebėjosi vokiečiai, su kuriais buvo vedamos derybos. Kai paskelbė Lietuvoje krikščionybę, tai Vytautas Didysis ir karalius Jogaila buvo atvykę į Seredžių ir iš čia Dubysa valtimis plaukė į Čekiškę, Eirogalą [Ariogalą] ir Betygalą mokydami lietuvius krikščionių tikybos ir krikštydami, nes atsigabentieji lenkai kunigai nemokėję su lietuviais susikalbėti. // 83/163 Yra senovės priežodis: „Ar nenori raudonos kepurės?“ Sakoma, kad kunigaikštis parkrykštitiems lietuviams dovenodavęs po raudoną kepurę. Nežinia, ar taip tikrai buvo, ar tik taip pašiepiama. Bet tas priežodis dar ir dabar taikomas nenorinčiam prie bendro reikalo prisidėt asmeniui.

Pava[sa]riais vandenims nupuolus, palei Palocėlį žmonės rasdavo įvairių senovės pinigų. Aš pats esu radęs gražų sidabrinį pinigą su arbais ir parašais Rygos vyskupo.

Vieną metą vanduo išplovė lavono kaulų ir geležinį ieties apkaustymą; kaukuolė buvo gana stambaus žmogaus, ir visi dantys buvo ko sveikiau, balti net blizgėjo.

Dar carinės Rusijos laikais Palocėlio liekanomis susidomėjo Seredžiaus aptiekorius Matulevičius (ir dabar dar gyvena Kaune) ir su vietiniu vikaru darė pama // 83/164 tų liekanų išmieras. Ką toliaus su jomis padarė, aš nežinau. Dabar tuo Palocėliu niekas visai nesirūpina. O labai gaila.

Susitvėrus Lietuvoje tarybų valdžiai čia, ant to Palocėlio, serediškiai darė didžiausius mitingus, giedojo internacionalą ir kėlė aukštyn kulokus, o įvairūs atvykę ir vietiniai kalbėtojai sakė karštas agitacines prakalbas.

Bet dabar Seredžiuje nieko panašaus nedaroma.

Pastovių pilis

Kalnais važiuojant iš Seredžiaus į Padubysio dvarą, Mótiškių kaimo gale yra pelkė „Várlės“. Šalia tos pelkės, ant kalvelės, kitąsyk buvusi Pastovių pilis. Pilies jokių liekanų nelikę. Tik artojai dirvas ardami išardavo senoviškų ginklų liekanų likučius.

Belvederio šančiai

// 84/165 Iš vakarų pusės Belvederio dvaro, už gilaus ravo, ant viršukalnio yra „šančiai“. Kada jie buvo iškasti, niekas nežino. Bet, matomai, tai yra kokio nors karo liekanos. O gal tai liekanos kokios senovėje buvusios toje vietoje pilaitės.

Bajorkalnis

Bajorkalnis yra ant viršukalnio Nemuno ir Armenós. Gana aukštoka vieta, galėjusi senovėje būt karo reikalams stebėjimo vieta. Ir Nemuno, ir Armenos krantai aukšti, statūs, apžėlę tankiais krūmais.

Yra keliolika pasakų apė tą Bajorkalnį. Štai viena iš jų:

*Kartojasi apie kryžiuočių puldinėjimus.

Domantų Tvirbutas pamatęs, kad ant Bajorkalnio atlėkusi didelė lekiančioji gyvatė su žibančia ant galvos aukso karūna. // Prie jos prisėlinęs ir ją nudobęs. Ilgai toji vieta labai smirdėjusi, ir niekas tos bjaurybės nėjęs laidoti, kol ji visiškai supuvo, ir jos kaulus išnešiojo vilkai ir šunes.

Čia gali būt koksai senovės alegorinis pasakojimas apė nužudymą kokio tėvynės priešo. Bet pati vieta gan įdomi ir graži.

Daugiau istorinių vietų Seredžiuje nėra.

Įvairūs girdėti pasakojimai

Motiškių kaimo senelis Kriaučiūnas dažnai špitolėje vyrams daug ką pasakodavo, ir visi jo klausydavo. Kartą jis pasakojo, kodėl Seredžius vadinasi Seredžium.

Senovėje visa Seredžiaus apielinkė // 85/167 – buvę didžiausi ažuolynai, net iki paties piliakalnio. Piliakalnyje buvusi kūrenama šventoji ugnis, vadinama „Sėrija“. Dar tokios šventosios ugnys buvusios kūrenamos Rusnėje ir Resėniuose. Reiškia, buvo trys šv. ugnys. „Sėrija“, „Rėsija“, „Rúsnija“ – ir nuo to kilę pavadinimai vietovių: Seredžius, Resėiniai ir Rúsnė*. Paskui su laiku tie ažuolynai sumažėjo ir išnyko. Kur dabar Mótiškių kaima, tai dar ilgai vis buvęs miškas. Ten vienas žmogelis, vardu Matas, pasistatęs būdą ir apsigyvenęs; nuo to tą vietą ir praminę „Mātiške“.

Taip Mótiškių kaimo du galai turi du skirtingus pavadinimus: ritinis galas vadinasi „Várliai“, vakarinysis galas vadinasi „Ragaišgalis“.

Motiškių kaimo žmonės buvo trijų ponų. Jie baudžiovos eidavo // 85/148 trims ponams: vieni Burbai, kiti Žilinskui, o vienas ūkininkas neidavo baudžiovos niekam, nes jo ponas nežinia kur jau buvo dingęs.

Šiaip visi Seredžiaus valsčiaus ūkininkai buvo dviejų ponų: Burbos ir Žilinskio.

Domantų ir Staciūnų kaimai seniau buvo kunigų baudžiauninkais, bet vėliau pateko Burbai.

Kur dabar Belvederis, tai seniau čia buvo mažas palivarkėlis Viduklio Blistriubiškio pono Jančauskio. Nuo Jančauskio Belvederį nupirko Padubysio dvaro savininkas Burba. Čia pasistatė palocių, užsodino parką, užveisė sodus. Burbos seniau buvo dvarai: Padubysys, Spruktái, Gausantė, Eimutiškė. Jis // 86/169 dar turėjo ar 18 dvarukų kur ten apė Grinkiškį, apė Šušvę. Ir tenai, anuose dvarukuose, ir gyvendavo. Padubysyje gyveno jo kamisorius, o pats Burba atvažiuodavo tik retkarčiais. Bet nusipirkus Belvederį ir pasistačius palocių jau nuolatos gyveno Belvederyje.

Į Padubysį eidavo baudžiovą: Peštėnai [Pieštėnai], Gadvaišai, Grivančiai, Žemaitaičiai. Eidavo baudžiovos po tris dienas į savaitę, bet dažnai dar turėdavo eit „šaravárkas“: kelių taisymo, miško kirtimo, visokioms kelionėms važiuoti, karštiesiems darbymečio darbams paspartinti...

Tokia pat baudžiauninkam tvarka buvo ir pas Žilinską, tik su tuo skirtumu, kad po Burba negirdėta, kad nors kada ką būtų rykštėmis plakę, o po Žilinsku baudžiaunikus plakdavo rykštėmis, pririšę prie medžio.

// 86/170 Dar iki Pirmojo pasaulinio karo tasai jovaras Seredžiaus dvare prie oficinios stovėjo; tai buvo labai aukštas ir labai storas medis. Ir seniai žmonės į jį pažiūrėję keikdavo.

*Čia pateikta liaudiška vietovardžių etimologija skiriasi nuo kalbininkų pateikiamos etimologijos.

Špitolninkė Búlavienė pasakojo

Aš buvau jauna, vos šešiolikos metų, bet buvau ne visai smulki. Ėjau baudžią į Seredžiaus dvarą. Žilinskas turėjo, nežinau, ar pačią, ar meilužę: prūsaitę nuo boto – botininko dukterį.

Jinai užsimanė, kad ją baudžiauninkės po sodą nešiotų. Katrą tijūnas paskirdavo, ta ir turėdavo eit nešiot. Būdavo, kaip kuri panešiodavo, ir po panešiojimo paleisdavo eit namo. Jau į kitus darbus nevarydavo, nors dar ir nevēlu būdavo. Bet būdavo ir taip, kad kitą nešiotą pririšdavo prie jovaro ir plakdavo.

// 87/171 Vieną dieną tijūnas Šimanskis pavarė mane eit nešiot. Nusigandau, drebu, bet einu nė žodžio nepratardama.

Atėjau į palocių, o jau jinai išėjusi pro duris ir sako: „Imk, dūšele, tik gerai nešiook“. Ji nekokia, ne per sunkiausia. Paėmiau ant rankų, kaip mažą vaiką, ir nešioju. Klevų alėja nunešiau į vieną galą, atnešiau atgal iki palociaus, vėl nunešiau iki alėjos galo ir vėl atgal, ir vėl tolyn... Įsmilko rankos, ir jau jos neišlaikau... Ji ir sako: „Leidi jau, širdede, leidi...“ Ir neišlaikusi paleidau. Ji atsistojo ant žemės. Nusigandau baisiausia, manau, jau dabar tikrai riš prie jovaro. O ji nusišypsojo ir sako: „Eik į virtuvę, pasakyk, kad tau duotų užkąst, tu labai pavargai“. Aš siekiu jai pabučiuot į ranką bet ji neduod, tik sako: „Eik, eik į virtuvę...“

// 87/172 Įėjau į virtuvę. Virėjas sako: „Ar jau mūsų išdykėlę prinešiojai, ar jau jai gana?“ Sakau, saki, kad eičiau užkąsti, kad labai nuvargau. Virėjas davė mėsos gabalą ir pyrago. Suvalgius, sako, eik tiesiai namo; jau tavo šios dienos baudžiaiva atlikta. Aš tuoj išėjau iš virtuvės ir eidamai pro šalį „plakimo jovaro“ tik visą koks tai šiurpas perėjo per visą kūną; ir protkiniais nuskubėjau namo. Daugiau mane jos nešiot nevarė.

Prie to jovaro pririštus baudžiauninkus visados plakdavo tijūnas Šimanskis. Jis plakdavo negailėdamas – gana skaudžiai. Man augant Šimanskis buvo jau visai senas, kasdieną iš Motiškių ateidavo į Seredžių, į bažnyčią ant mišių: ar gražus // 88/173 oras būdavo, ar dargana bjauriausia, jis vis tiek ateidavo ir per mišias klūpodavo vyrų pusėje gale lonkų. Kol numirė, buvo labai pamaldus žmogus.

Žmonės sakydavo, kad jis atgailauja už savo tijūnavimo žiaurumus. Šiaip pašnekėt jis buvo labai malonus senis.

***

Kartą pas mus į špitolę atėjo vienas kaimietis, prašosi į nakvynę. Motyna išileido. Ant pažiūros žmogus labai žiaurus, augalotas, stambaus kūno sudėjimo, nosis ilga, didelė, balsas skaudus, labai storas. Atsisėdo ir ilsisi, matyt, kad labai pavargęs.

Parėjo iš miestelio tėvas:

– Ar tai tu čia, Baltruti?

– Aš. O iš kur Dievas tamstą atnešė?

– Iš Karalgirio atklampojau. Noriu // 88/174 prieti išpažinties. Jau žinai, visai nusilpau, vos pasivelku. Jau turbūt reikės ir su šia ašarų pakalne atsisveikinti... Noriu dar šiek tiek Dievui atsisteisti už jaunystės nuodėmes.

Pavakarieniavome. Motyna paklojo jam patalą. Bet jis į patalą negula, pasideda savo milines kelnes ant pliko suolo ir ant jų atsigula.

Tėvas sako:

– Gulk į lovą, geriau pailsėsi, ką čia senus kaulus vargini...

– Negaliu, Baltruti, negaliu... Pasižadėjau Dievui, kol mirsiu, gulėt tik ant gryno suolo pasidėjęs po galva savo kelnes. Tu žinai mano nuodėmingą gyvenimą, tai suprask, kad privalau atgailoti. Kad tik Dievas priimtų mano atgailą ir manęs po mirties nuo savęs neatstumtų.

// 89/175 Parnakvojes žmogus nuėjo į bažnyčią, o po visam atejusį vėl pavalgydinome, ir jis išėjo namo.

Jam išėjus tėvas mums pasakojo:

– Tai buvo buvęs Padubysio dvaro tįjūnas – Brazauskas. Jis yra nevietinis. Burba jį iš savo dvarų, esančių kur ten apė Šušvę, čia atvežė, kad jis būtų ištikimas ir kad čia neturėtų jokių giminių, nė draugų – būtų tikras ištikimas pono šuva. Jis toks ir buvo. Jo bijodavo ir baudžiauninkai, ir urėdai, ir raštininkai. Gali kas nori, ką nori kalbėt. Atvažiuoja kamisorius Rusteika arba pats ponas Burba, paklausia tįjūną: kaip čia kas? Kaip Brazauskas pasakė, taip ponas ir tiki. Kiek jis tų raštininkų ir urėdų suėdė, kiek baudžiauninkų per jį nukentėjo – tai vienas Dievas težino. O kiek baudžiauninkų merginų nuskriaudė – tai net baisu.

// 89/176 Man jis nebuvo blogas. Aš jaunasėjau baudžiamą ir jam patikau, kad buvau netingins, miklus ir gerai dainuodavou, o jisai dainas labai mėgdavo.

Padubysio dvare rugius kuldavo baudžiauninkai spragilais. Eidavome kult nuo antrųjų gaidžių. Žibindavome balanomis. Jis mane pristatydavo žibint balanomis. Rugius iš jaujos sunešus į klojimą, suklojus į aslą, jis atsiguldavo ant patiestų šiaudų gale klojimo, o aš šalia jo žibindavau balanomis. Tada baudžiauninkai imdavo spragilus ir pradėdavo kult.

Kai kada tįjūnas išgulėdavo visą rytą. Bet kai kada atsikėlęs nueidavo ir pasilįsdavo po kuliamaš šiaudais. Bet jau aš buvau su kūlėjais susitaręs, kad jei tik jis pasilįs po šiaudais, tai aš iškelsiu // 90/177 aukštyn balanas ir pradėsiu dainuot. Kūlėjai mano ženklą pamatę sako:

– Vyrai, čia storiau priklotą, suduokime biskį smarkiau, geriau išsikuls.

– Žinoma, senis pajunta spragilus ir šaukia: „Sustokit, nemuškit...“ Mane snaudulus suėmė ir pavirtau į šiaudus.

O jis iš tikrųjų norėjo žinot, kaip smarkiai kūlėjai spragilais muša. Jeigu per jį, gulintį šiauduose, pereitų nesmarkiai spragilais mušdami, tai jis juos visus skaudžiai nubaustų. O visi jo bijojo kaip šėtono.

Padubysio dvare buvo vienas urėdas Gecius. Tas darbe labai bizūnais kapodavo darbininkus. Už akių visi jį keikė, bet akyse lenkėsi ko žemiausia.

Duodavo žmonės ir // 90/178 ubagams, ir žydų ubagams kad Dievas jį pakorotų – niekas negelbėjo. Ėjo moters klebono prašydamos, kad mišias atlaikytų, kad Dievas jį nubaustų. Klebonas sako: „Negalima tokių mišų laikyti, galima tik melsti Dievą, kad jam duotų Šventąją dvasią“.

Sužinojo iš kur, kad Kaune rusų popas laiko tokias pamaldas, kad žmogus numirtų arba susirgtų, ar kitokia nelaimė jam atsitiktų. Susidėjo penkios moterys po rublį ir nunešusios į Kauną pas popą užpirko tas mišias. Joms buvo pasakyta, kad jos žiūrėtų, kaip tas popas darys po pamaldų. Jei jis kieliką pavėrs ant šono, tai Gecius susirgsias, o jei apvošias kniūbsčią, tai numirsiąs. Bobelės žiūrėjusios, ir

popas kieliką parguldęs. Bobelės dejavo: kvailės, dar būtume pridėjusios kitus penkis // 91/179 rublius, tai jau to pagonio nebūtų likę gyvo, o dabar ką? Serga – tai dar gali ir pagyt.

Nespejo bobelės pargrižt iš Kauno, o jau jas šaukia į dvarą. O Gecius klausinėja:

– Ar buvutė [buvote] Kaune?

– Buvome, ponuti.

– Ko buvote? Kad popas man mirtį išprašytų?

– Ne, ponuti. Tiktai kad susirgtum.

– Na, tai jūsų laimė, – o jei būtumėte prašiusios mirties, būčiau ant vietos bizūnu užkapojęs iki mirties. Kvailos bobos..., bet kokios kerštingos?!

Pavasariį pas vieną ūkininką atėjo iš kasžin kur vyras, pasiprašė, kad jį priimtų už berną. Ūkininkas priėmė. Bernas išėjo į dvarą baudžiaivos. Lauke arė su jaučiais. Pietų paleido jaučius ęst žolės // 91/180 antgrabiuose, o patys susėdo valgyt pietų. Tas bernas atsisėdo biskį nuo kitų toliau. Atjoja Gecius. Visi baudžiauninkai sustojo, nusiėmė kepures, o tas bernas sau sėdi ir iš tarbutės duoną kramto. Gecius prie jo prijojo ir suriko:

– Ko kepurės nenusiemi?

Ir kirto jam su bizūnu per sprandą.

Bernas pašoko, nutvėrė Gecių už kojos, išsitraukė iš balno, parsimetė ant žemės, užsiklaupė keliais ant krūtinės ir sako:

– Ar ne iš tavo rankos Gelgaudiškyje išėjo trys žmonės iš svieto?

Ir muša jį per galvą su ta savo tarbute... Tol mušė, kol Gecius nustojó krutėjęs. Tada atsikėlęs pasakė:

– Dabar sudievu, aš savo atlikau, daugiau jūs mane nematysit. // 92/181 Ir nuėjo ežiomis per laukus į vakarus.

Davė žinią į dvarą. Atvažiavo padvada, parvežė Gecių į dvarą jau negyvą. Buvo tardymas. Visi paliudijo, kad Gecius užpuolęs bizūnu kapot pietus valgantį darbininką, o tas ginėsis su tarbutė, kurioje buvo, matyt, buvo duonos.

– Kodėl jūs jo nesulaikėte?

– Kad jis, ponuti, tokį stiprų urėdą Gecių taip lengvai suvėlė, tai ką jau mes žvirbliai prieš jį šoksime – bijojome.

Toks buvo Geciaus galas.

Baudžiauninkai dvare dirbdavo nenuoširdžiai: kad tik šiaip taip dieną prastumt. Tik, kai tįjūnas ar urėdas eidamas iš paskos grasindavo bizūnu ar lazda tam, kurs šiek tiek užsižiopsodavo ir atsilikdavo nuo kitų, kiek sukрутėdavo sparčiau.

// 92/182 Mergaitės sakydavo vyrams:

– Jūs, vyručiai, nežiūrėkite į mus dvare, kaip mes dirbame... Žiūrėkite į mus namuose... Dvare visi stengiamesi kaip nors patinginiauti...

Kai baudžiąvą panaikino, visi džiaugėsi ir atkruto. Jau tada dirbo sau, o ne dvarui, ir niekas netinginiavo.

Lenkmetis

Lenkmetį žmonės pašiepdavo šitaip:

*Oičizna naša⁸³,
Velnias ponus neša.
Jei nori sugauti,
Daug pinigų gauti,
Eik į mišką...*

Baudžiavą panaikinus, prasidėjo sukilimas. Žmonės sakė, kad ponai prieš carą sukilo dėl to, kad caras panaikino baudžiavą.

Seredžiuje sukilimas taip prasidėjo // 93/183 Seredžiaus kamandorius kun. Rūzga bažnyčioje pasakė pamokslą ragindamas, kad žmonės eitų į miškus, spiestusi į būrius, kad iš namų neštų jiems valgius: lašinius, mėsos, duonos. Kad tuoj nuversią carą, išvysią rusus, ir busianti lenkų karalystė⁸⁴.

Tuo tarpu jau valsčiaus raštinėje sukilėliai plėšė knygas, draskė popierius, metė lauk, o vėjas jas nešiojo po laukus.

Žmonės sumišo: vieni bėgo namo, kiti žioprosojo miestelyje ir laukė, kas čia bus.

Tuo tarpu pribuvo rusai. Liepe visiems skirstėties. Kunigą Rūzgą suėmė ir išsivežė. Kitų sukilėlių nesuėmė, nes jie skubiai išsinešdino į miškus. Tokia buvo pati pradžia.

Dar prieš sukilimo pradžią tėvas sako: kriaučiauvau Vitkūnų okolicoje pas bajorus Danichauskus. Davė siūt pilkas milines sermegėles // 93/184 su šilkinium pamušalu. Prasidėjus sukilimui tėvas sako:

- Kai jūs, ponai, po girią iki rudens palandžiosite, tai tie šilkai bus pilni utėlių.
- Tu taip nešnekėk, kad kas neišgirstų. Tu žinai, kas tau už tai būtų?
- Tai kas?
- Pakartų ant pirmojo pasitaikiusio medžio.

Pasiuvau tas vienodas sermegėles: Danichauskams, Gurskiams, Vieržbavičiams ir dar kelias nežinau kam tokiems, nes jie nebuvo atėję, jiems sermegėles nunešė Danichauskas.

Prasidėjo sunkūs laikai: valdžia įsakė galuose kaimų padaryti „buomus“. Naktimis nieko nepraleisti pro kaimą: nė pravažiuoti, nė prajoti, nė pėsčiam praeiti. Kas nakt kaime // 94/185 budėti po du panaktiniu. Dažnai kas nors iš policijos atjodavo patikrinti, kaip šis įsakymas pildomas. Buvo įsakyta, kad kur pamačius svetimą nepažįstamą žmogų, tuoj pranešt policijai arba jį sulaikyt. Kad pasirodžius sukilėliams („miatežnikams“), tuoj kuo skubiausia pranešt policijai. Kad jei bus sužinota, kad kas ką davė sukilėliams, tai tas tuojaus bus išvežtas į kalėjimą ir į Sibirą...

O sukilėlių atsirado visuose apielinkės miškuose. Jie naktimis atjodavo į kaimą, nulauždavo tuos buomus ir liepdavo rytą eit policijai pranešti, ką jie padarė.

Atvažiuodavo policija, žandarai, tardydavo, grūmodavo, gąsdindavo...

Taip tęsėsi visą sukilimo laiką.

// 94/186 Tėvas sako:

⁸³*Tėvynė mūsų.*

⁸⁴1863 m. Seredžiaus vikaras Juozapas Rozga bažnyčioje iš sakyklos perskaitė sukilėlių atsišaukimą. Už tai buvo nubaustas 10 metų katargos.

Vieną sykį einu pro Mergšilės šilą į Eiriogalą [Ariogalą]. Sukilėlių sargyba sulaukė ir veda pas viršininkus.

– Ko vaikiojisi po mišką? Nežinai, kad čia nevalna vaikščioti... Gal tu koks špiegas rusų pasiūstas... Išrengkite jį, vyrai.

Prišoko vyrai prie manęs vilk[t] drabužius. Bet tuo tarpu iš krūmų išlindo sukilėliai ir sako:

– Vyrai, sustokit. Nieko nedarykite. Tai mūsų žmogus. Mūsų kriaučius.

Pradžiugau. Tik dabar pažinau atėjusius: tai buvo Danichauskas, kuriam milines siuvau.

Pasisodino prie ugnies, davė mėsos, pyrago, siulė degtienes, bet kad aš // 95/187 visados buvau blaivininkas, tai negėriau. Pailsėjęs davė du palydovus, kad mane palydėtų iki miško pakraščio, kad kitos sargybos kur vėl nesulaikytų. Tik, sako, niekam tu nesakyk, kad mus matei ir kad mus pažinai.

Einu pro Klembergo Daugirdų dvarą, išeina iš palociaus dvarininkas Daugirdas, rusų karininko pulkininko uniforma. Mane sulauko ir klausia:

– Ar iš toli ateini?

– Iš Padubysio.

– Pro kurėjai?

– Pro Mergšiles.

– Ar nematei mūsiškių?

Sutrikau ir nežinau, ką sakyti, bet sakau:

– Nemačiau.

– Stebėtina. Rodos, kad jų ten štabas? Ar gi jau jie būtų tiek apsileidę...

Dar biskį paklausinėjo ir mane paleido eit.

Eiriogaloje [Ariogaloje] atlikęs savo reikalus namo einu pro Čekiškę.

Pro Ginėvės mišką einant, vėl sargyba mane sulaukė ir nuvedė pas viršininką. Viršinykas buvo Bučkis Antanas, man gerai pažįstamas, buvęs mano draugas. Tas netrukdė. Davė sargybinių, kurs mane atlydėjo kone iki pat Čekiškės.

Daugiau bijojau kur eiti. Siūdavau ir niekur nesivalkiodavau.

Vieną kartą Žemaitaičiuose siuvau šventą vakarą, suėjo jaunimas, ant kiemo dainavome, šokome; ir vėliau sulindome į daržinę ir dainuojame. O čia šuoliais atėjo sukilėliai ir ap- // 96/189 stoji daržinę.

– Eiket visi lauk. Ko šūkaujate?

Eina visi. Bet, kas tik eina pro duris, tam kerta su bizūnais. Aš kenčiu prie kertės prisispaudęs.

– Ar jau visi išėjot? Tuoj uždegsime daržinę.

– Visi... Visi.

– Meluojat. Mes girdėjome dainuojant kriaučių... Jis neišėjo... Eik tuojaus... Jei neklausysi, tiek gausi pylos, kiek į tavo kailį tik tilps.

– Aš pamažėle prisėlinau prie durų ir mikliai pro arklių kojas išsprūkau lauk. Mergaitės sako:

– Jau kriaučius štai...

– Tai žaltys miklas. Na tegul jis dar kur vakare dainuos, tai jis atmins, kada gimęs.

Jie nujojo, o jau mes daugiau nedainavom visą rudenį. Buvo liūdna.

// 96/190 Šiaip Seredžiuje per lenkmetį niekas per daug nenukentėjo, tik ką privargo.

Išvežė į Sibirą Danichauskį, Gurskį. Bučkis išbėgo į Francūziją [Prancūziją]. Užmušt nė vieno neužmušė. Net nė mūšių apė Seredžių neįvyko.

Išdavikų ar įskundėjų jokių neatsirada [neatsirado]. Sukilėliams iš dvarų davė arklus ir maistą. Rusai iš dvarų išvežė visus javus ir daug gyvulių. Jau sukilimui apimus buvo paskelbta, kad visus, kas sukilime dalyvavo, išveš į Sibirą. Kas tik žino apė kokį sukilėlį, kad praneštų policijai – gaus dovenų. O jei bus sužinota, kad kas žinodamas apė kokį sukilėlį policijai nepraneš, tai tas irgi bus išvežtas į Sibirą.

Dalyvavusieji sukilime slapstėsi ir visaip išsisukinėjo: svetimomis pavardėmis pasivadindavo... Nors tai visa žmonės gerai žinojo, bet kad kas būtų ką policijai pranešęs, nebuvo girdėt. // 97/191

Rudenį ir šuva rudas

Rudenims visi kaimiečiai būdavo pasiturį. Geriau maitindavosi ir miestelyje ši tą pirkdavosi. Tada prasidėdavo linaminio talkos... Prasidėdavo piršlybos. Jau būdavo vienos kitos vestuvės, kol atėdavo adventas.

Adventas prasideda pradžioje gruodžio mėnesio. Daug kas advente pasninkaudavo visą adventą – nevalgydavo mėsos. O visi mėsos nevalgydavo penktadieniais, šeštadieniais ir trečiadieniais. Trečiadieniais tik advente nevalgydavo mėsos ir sakydavo: „advente reikia seredas serėdyt“.

Advente nedainuodavo, nešokdavo, bendrai jokių veselijų, nė pasilinksminimų nedarydavo. //

// 97/192 Sekmadieniais rytais, anksti, dar prieš dieną, bažnyčioje būdavo rarotos. Prisirinkdavo pilna bažnyčia žmonių, daugiausia jaunuomenės. Namuose, kaimuose rytais giedodavo rožančius. Ilga medine triūba sutriūbydavo, ir visi susirinkdavo į vienus namus, kur atgiedodavo rožančių.

Iš bažnyčios pargrižę skaitydavo knygeles, giedodavo adventines giesmes arba lošdavo kortomis. Jau per visą adventą nedainuodavo, nešokdavo ir bendrai – nesilinksmindavo.

Iš mergaičių, prieš adventus neištekėjusių, juokdavosi erzindami: „Jau tu pasilikai rugienų grėbstyt“, „bučiuok bažnyčioje aslą per kvartūką“.

Nuo pradžios advento iki Trijų karalių užsakų neužsako ir šliūbų neduoda. Adventas baigiasi Kūčiose. Kūčių dieną visi pasninkauja: visą dieną nieko visai nevalgo. // 98/193 Šeiminkės gamina Kūčių valgius. Visi valgiai visai sausi: be taukų, be sviesto, be pieno. Verda kisielių, žuvį, grybus, kleckiukus, čielus grūdus: kviečių, žirnių, pupų, kepa silkes. Daro miešimus su medum ar su cukrum. Kepa pyragus.

Visi išsiprausia, vakare švariai apsirengia. Šeiminkė ant stalo apkloja šieno, užtiesia baltą staltiesę, sudeda valgius, ir, pasirodžius danguje pirmajai žvaigždei, visi sėdasi už stalo.

Šeiminkas su visa šeimyna sustoja, sukalba vienus poterius⁸⁵; šeiminkas paėmęs plotkelę⁸⁶ su visais lauzia, linkėdamas visiems sveikiems su-

⁸⁵Vieni poteriai – vieneri poteriai. Kalbamos 4 maldos: Tėve mūsų, Sveika Marija, Garbė būk Dievui Tėvui ir Tikiu į Dievą tėvą.

⁸⁶Plotka – kalėdaitis.

laukti kitų metų šv. Kūčių, ir pradeda valgyti. Dažniausia pirmiausia valgo barščius, o toliau visa kita, kas yra ant stalo. // 98/194 Pavalgę iš po staltiesės traukia šieną; kas jilgesnį išsitrauks, tas ilgiau gyvės.

Kūčių stalo valgių nuo stalo nenuima, palieka ant stalo per naktį. Sako, kad tai daroma dėl to, kad ateinančios iš tų namų mirusių dūšėlės pasivaišinti.

Rytą nuo stalo nuimami valgiai, o šienas nunešamas į tvartus gyvuliams, kad ir jie pasidžiaugtų šventomis Kalėdomis.

Sako, kad naktį vienu laiku visuose šuliniuose vanduo pasidaręs teip saldus kaip cukrus; kad gyvuliai tą naktį kalbasi žmogaus balsu. Gerus šeiminkus giria, o blogus peikia; kad pasako, koki bus ateinantieji metai; kad pasako apė ateinančias laimes ar nelaimes. Yra tokių, kurie toms pasakoms tiki. // 99/195

Kalėdos

Kalėdose anksti kelia ir važiuoja į bažnyčią ant „rarotų“, ant piemenėlių mišių, kurios laikomos labai anksti. Vėliau laikomos antros mišios, o trečios laikomos jau prašvitus. Tada, po mišių, visi skubinasi namo. Namie randa privirta kopūstų, mėsos ir dar ko nors skanesnio. Pavalgę eina gult. Pamiegoję sukyla ir gieda „berneliūs“, kalėdines giesmes, o vėliau dainuoja, linksmiasi ir šoka.

Į svečius pirmąją dieną niekas neina. Nemandagu.

Antrąją dieną važiuoja į bažnyčią, veža pašventinti avižas. Parvežę tas avižas sušeria gyvuliams. Grįžę iš bažnyčios jau eina vieni pas kitus svečiuotis. Jaunimas jau būriuojasi, dainuoja, šoka, linksmiasi.

// 99/196 Kalėdos – gaspadoriams bėdos. Antrąją Kalėdų dieną visiems samdininkams baigiasi tarnavimo metai. Šeiminkas turi sumokėt algas.

Bernai, mergos, algas atsiėmę, išeidavo patys namo, o piemenų, piemenių ateina „parieškoti“ jų motynos. Čia tai būna visokių įvykių. Kitur labai mandagiai atsiskaitoma ir atsiveikinama, o kaip kur tai ir gerokai išsikolijama, išsipykstama. Atsiranda tokių šeiminkų, kurie ir iš tos mažos algos nori dar šiek tiek nusukti... Piemuo ir motyna verkia, keikia... Baisiausias škandalas...

Kalėdų paprastai švensdavo tris dienas. Bet trečiąją dieną jau į bažnyčią mažai kas važiuodavo. Daugiausia vieni pas kitus svečiuodavosi, vaišindavosi ir linksmindavosi.

// 100/197 Čia jau prasidėdavo piršlybos, šeimynos ieškojimas ir samdymas. Miškų kirtimo ir vežimo reikalas. Nes jau dažniausia prasidėdavo ir žiemos šlajų keliai.

Nuo Kalėdų iki Grabnyčių⁸⁷ vakarais moters neverpdavo – kad ėriukai nesisuktų. Tai merginos ir vaikinai vakare kur į būrį susispietę draugiškai linksmai praleisdavo vakarą.

Dabar nuo Kalėdų iki Užgavėnių⁸⁸ laikas vadinosi „Mesijėdas“⁸⁹. Mesijėde pats geriausias laikas piršliavimui. Kurie tėvai turėjo suaugusių dukterų, tai visada galėdavo susilaukti netikėtų svečių – piršlių. Nors, žinoma, dažniausia jau būdavo, kaip sako: „ubago poteriai su žinia“. Jau iš anksto užuodsavo, kas ir kada atvažiuos. Bet būdavo ir visai netikėti piršliai užvažiuoja.

// 100/198 Šliūbus duodavo ir vestuves keldavo laike nuo Trijų karalių

⁸⁷Grabnyčios būna vasario 2 d.

⁸⁸Užgavėnės – krikščioniškos Pelenų dienos išvakarės.

⁸⁹Mesijėdas, mėsiedas – laikas nuo Kalėdų ligi Užgavėnių.

iki Užgavėnių. Vestuvės būdavo bažnyčioje skelbiamos tris sekmadienius. Paskutinį sekmadienį jaunoji su dviem pamergėm aidavo į bažnyčią „mėrgaut“. Jos vienplaukės, kasas rūtoms apsikaišiusios ir pasipuošusios būdavo bažnyčioje per sumą ir per pamokslą. Po pamokslų, užsakus užsakius, eidavo iš bažnyčios ir važiuodavo namo. Kartais dar miestelyje, kur užėję, užkąsdavo; žinoma, jau čia būdavo ir jaunikis, ir kiti draugai. Kartais bažnyčioje tų mergautojų būdavo labai daug, net dvidešimts, trisdešimts; tai moterų pusėje tik žaliuodavo rūtos ant geltonųjų kaselių. Nežiūrint, kad ir labai šaldavo. Jaunosios ir pamergės mergaudamos jokio šalčio nepripažįsta.

// 101/199 Šliūbai būdavo duodami tiktai antradieniais. Dažniausia pavakariais ar vakare.

Atvažiuodavo į bažnyčią su skambalais, rūtoms apkaišytais arkliais, dainuodami. Po šliūbo vėl dainuodami grįždavo namo. Veselijodavo jilgai. Veselijos prasidėdavo pirmadienio vakare, o baigdavosi šeštadienį. Paskutiniai šliūbai būdavo Užgavėnių vakare. Tu[o] ir veselija baigdavosi kartu su Užgavėnėmis.

Užgavėnės

Užgavėnėse virdavo daug mėsos, kepdavo blynus, valgydavo daug kartų – apsisukindami.

Ūkininkai važinėdavo vieni pas kitus svečiuotis, „kad linai gerai augtų“. Vakare vėlai virdavo lokšenus su pienu baltytus ir pavalgę eidavo gult. // 101/200

Gavėnia

Gavėnia prasideda „Pelenėje“.

Pelenėje jau visi keldavosi prašvitus. Ir nuo Pelenės pradėdavo, kasdien keldavosi vis prašvitus, jau rytais žiburio nedėgdavo. Pelenėje daug kas eidavo į bažnyčią pelenais galvą pabarstyt. Bet buvo ir tokių, kurie eidavo į miestelį tik į karčemą „dantis praplaut degtine“.

Pelenėje nešventa.

Gavėnių visi pasninkaudavo visai sausai: nevalgydavo nė su mėsa, nė su taukais, nė su pienu, nė kiaušinių.

Pasninkaudavo visi: seni, jauni ir maži. Mažiukus gąsdindavo: „Jei nepasninkausi, tai per Velykas Dievas tave uždarys su žąsinu... O žinai, koks jis piktas“. Ir vaikai tylėdami pasninkaudavo kartu su suaugusiais. // 102/201 Kai kas visai nieko to pasninko nepajusdavo. Bet būdavo ir tokių, kurie į pabaigą gavėnios pagelsdavo, paakiai pajuoduodavo ir jausdavosi gerokai nusilpnėjusiais.

Gavėnioje valgydavo bulvienes, kleckus, barščius su grybais, kopūstus su žirniais, kriuštienę (gruce), kruopas, cieliakus (ritinėliais pjaustyti raugyti burokai ir svogūnai), sriubas baltindavo sumaltų aguonų ar kanapių pienu, žuvi, žalbarščius, į kuriuos kartais įdėdavo apkeptą silkę, darydavo padažą prie keptų bulvių iš daigintų rugių, sumaltų, sumaišytų su garstyčiomis. Pavasarį kuršiai iš Klaipėdos su laiveliais atveždavo stintų, kurias mainydavo: garčius stintų už garčių rugių. Tas stintas sudžiovindavo po pečium ir trindavo į barščius. Kiti turėdavo // 102/202 iš vasaros prisirauginę ir prisisūdę grybų: rudmesių ir kitokių. Kartais pildavo į sriubas ir virinto su svogūnais aliejaus, bet tai jau skaitėsi per brangus valgis. Cukraus visai kaip ir nenaudojo dėl to, kad ir jis skaitėsi per brangi prabanga.

Silkes pradėdavo pirkt tik po pusiaugavėnio. Pusiaugavėnyje sakydavo, kad reikia pasvert silkę, katras jos galas sunkesnis: galva ar uodega.

Silkės būdavo labai pigios, po 2–3 kapeikas, ir jos būdavo labai geros. Kartais pasitaikydavo parudijusios, tai tokias parduodavo daug pigiau. Bet būdavo ir tokių, kuriems ir teip pigios silkės būdavo per brangios; tai jie pirkdavo nuo silkių rasalą ir jį sunaudodavo valgiui. Bet tai darydavo tik labai šykštūs turtingi ūkininkai ir labai biedni vargšai. // 103/203

Verba

Prieš Verbą šeštadienį eidavo į krūmus ieškoti verbų – gražių žalių kadugių.

Verbos rytą keldavo anksti, kad kitus nuverbuot. Katras pirmiau atsikeldavo, tas paėmęs kadugį gulinčius verbuodavo sakydamas: „Ne aš plaku, verba plaka, ne aš plaku, verba plaka. Ar prižadi velykiškį?“ Žinoma, plakamasis prižada viską, kad tik nustotų plakęs.

Dieną su verbomis visi eina į bažnyčią. Vyrai nešasi verbas – mažas gražias kadugių šakeles, o kai kurios senos moterys nešasi net čielus glėbius kadugių. Joms bus reikalingas visokiems reikalams: rūkyt galvijus išgenant pavasari, rūkyt bites pavasari, rūkyt grinčias perkūnijoje ir t. t. Mergaitės savo kadugius parėdo visokiais // 103/204 žalumynais, rūtomis, bruknėmis ir gėlėmis. O lenkai bajorai verboje būtinai turi ilgą karklo rykštę.

Nuo Verbos jau pradėdama ruošti Velykoms. Turtingesnieji daro alų. Kiemuose tvarko ir švarina visus pašalius. Jaunimas daro kliubus, supynės. Moterys vėdina ir švarina grinčias, drabužius, patalynes – žodžiu, visi darbuojasi, kad per Velykas būtų švaru ir jauku. Mergaitės jau iš anksto margina ir dažo kiaušinius margučius. Iš miško parsineša rietenų, bruknių, aglišakių. Jomis kaišo palubes, langus, paveikslus. Maudosi, trenkasi galvas, prausiasi, tvarko skalbinius ir visa kita.

Šeštadienį parsineša iš bažnyčios šventintos ugnies ir naujai įkuria // 104/205 namieje pirmiau užgesintąją ugnį. Paskutines tris dienas prieš Velykas daug kas pasninkauja taip, kad ketverge nuo varpų užsigavėjimo iki Velykų ryto visai nieko nevalgo.

Skubina pasigaminti šventėms gyvuliams pašaro, prisinešti į priemenę malkų, kad šventėje nereikėtų lakstyt į kiemą. Vakare eina veik visi į „velyknaktį“. Namie pasilieka tik seneliai ir maži vaikai.

Bažnyčia velyknaktyje būna visą naktį atdara. Prie išpuošto Kristaus grabo dega žvakės. Žmonės gieda Kalvarijas, gavėnios giesmes, graudžius verksmus... Vaikinai persirengę kareiviais, eina sargybą prie Kristaus grabo. Sargyba keičiasi kas valandą. Atmaina eina su būgnų triukšmu. // 104/206 Tai, jei kas jau ir buvo bepradėdas snausti, visi miegai išlaksto. Taip iki ryto.

Rytą švintant būna „Rezurekcija“ – prisikėlimo pamaldos. Pagiedojus chorui atitinkamas maldas ir giesmes prie grabo, užgieda „Per tavo šventą prisikėlimą...“ Atgieda tris kartus, ir kunigas užgieda „Linksmą dieną apturėjom“. Choras ir visi žmonės šaukia: „Kurios iš seno norėjom / Jėzų kėlusį regėjom / Aleliuja, Aleliuja, Alleliuja“. Giedodami eina tris kartus apė bažnyčią. Turbūt nė vienos giesmės žmonės taip linksmai ir uoliai negieda, kaip tą „Linksmą dieną“. Velykose pamaldos užbaigiamos anksti, ir visi skuba namo. Moterys nešasi kunigo pašventintus valgius: mėsos, kiaušinius, pyragus...

// 105/207 Pargrižę namo vieni kitus sveikina: „Sveiki sulaukę šventų Velykų, pono Jėzaus prisikėlimo“. Atsako: „Kad sveiki visi perleistumėm ir sveiki kitų sulauktumėm“.

Visi sėdasi prie bendro stalo ir valgo: pirmiausia muša margučiais, o paskui valgo mėsos ir visa, kas šeiminių šventei pagaminta. Daug kas turi pasidarę alaus ir pasistelevę degtienės.

Pavalgę visi eina pailset. Guli iki po pietų. Pavakariais sukilę vėl valgo... Pirmąją dieną į svečius niekas niekur neina. Vaišiniasi kiekviena šeimyna savo namuose.

Antrąją dieną Velykų daug kas eina į bažnyčią, bet jau bažnyčioje būna žmonių, galiama sakyti, tik pusė tiek, kai kad pirmąją dieną.

// 106/208 Antrąją dieną jau eina vieni pas kitus svečiuotis. Kur įėję ar ką susitikę sveikinas: „Sveiki sulaukę šventų Velykų – pono Jėzaus prisikėlimo“. Atsako: „Kad sveiki praleistume ir kitų sulauktume“. Taip pat sveikinamasi ir trečiąją Velykų dieną.

Jaunimas daugiausia žaidžia supynėse. Dainuoja, žaidžia, kiaušiniaus muša...

Antrąją dieną eidavo vaikai „su evangelija“. Du paaugliai po koki dvylika metų amžiaus dar gerai prieš Velykas išsimokina iš knygos antrosios Velykų dienos evangeliją apė Kristaus kelionę su dviem mokytiniais į Emaus miestelį. Antrąją Velykų dieną vienas nešasi evangeliją, o antrasis kašę. Įėję pro duris į vidų tuojaus balsiai skaito evangeliją. Namiškiai sustoja ir klausosi. Perskaičius evangeliją, vaikus vaišina ir duoda kiaušinių. // 106/209 Vaikai taip pereina vieną kaimą arba ir daugiau, prisirenka kiaušinių gana daug.

Eina ir maželiai keturių penkių metų amžiaus vaikai, bet jie kalba ne evangeliją, bet trumpas eilutes:

*Kad aš buvau mažas vaikelis,
Kaipo pupų pėdelis,
Kad Jėzus jojo,
Linksmi giedojo.
Skyniau kvietkelę,
Mečiau ant kelio.
Velykų rytą
Lelija pražydo,
Marija pragydo
Ne dėl mane vieno,
Dėl viso svieto
Aleliuja⁹⁰.*

Žinoma, toki maželiai eidavo tik pas savo artimiausius kaimynus. Bet vistiek ir jie eidavo tik tam, kad gaut kiaušinių – margučių.

Būdavo dar „lalautojai“. Sutar-davo keletas vyrų ir eidavo lalaudami.

Ateina prie trobos ir dai // 106/210 nuoja:

⁹⁰Šios vaikiškos oracijos variantų buvo ir kitose Lietuvos vietose. Ji turi ir lenkiškų atitikmenų. Jos paplitimas sietinas su vienuolynų kultūrine įtaka tikintiesiems.

*Labas vakars, pon gaspador,
Ai, lālu, lālu, pon gaspador.
Jei priimsi, pasakyki,
Oi, lalu, lalu pasakyki.
Jei nepriimsi, atsakyki,
Oi, lalu, lalu atsakyki...*

Ir daug ten prilaluoja. Kaip čia neišileisi, kad lalautojai kaimynai. Įsileidus reikia pavaišinti ir dar margučių duot. Kartais apielinkėje toki lalavimai būdavo girdėt keliose vietose ir net iki vėlyvų išnaktų.

Trečiąją Velykų dieną teip pat šventa, bet jau į bažnyčią veik niekas neidavo. Bet prie šulinio eidamas turėdavai būt atsargus, kad neaplaistytų. Laistydavo vyrai merginas, o merginos vyrus. // 107/211 Saviškius ir svetimus: kas pasitaikydavo. Sakoma, kad laistoma, kad būtų geras derlius. Kartais sukibusios merginos koki vyriškį taip aplaistydavo, kad tasai turėdavo skubėt namo persirengti, nes būdavo šlapias kaip vanta. Bet už tai niekas nepykdavo – tai vis buvo nekaltos išdaigos.

Ketvirtąją dieną daug kas švensdavo, buvo tai taip vadinama „ledo diena“⁹¹. Kunigai bardavo už tos dienos šventimą, sakydavo, kad tai yra pagonišku laikų palikimas, bet žmonių dauguma švensdavo. Vieną metą Peštvenų [Pieštvenų] kaimo vasarą ledai iškirto visus javus. Jie nuo to meto pradėjo visas kaimas švesti ledo dieną ir tą dieną eiti į bažnyčią.

Visi vaikai iki 12–14 metų Velykose eina „velykaut“ pas savo krikštatevius. // 107/212 Krikštateviai dar prieš Velykas apskaičiuoja, kiek tokių velykautojų ateis, ir margučių jų daliai išverda. Didelė gėda būtų, jei, vaikui atėjus velykauti, ir jam neduotum margučio. Baltą nevirtą kiaušinių, kad jam ir duotum, jis neimtų. Jau jis ir prieš Velykas apskaičiavo, kiek iš kur margučių prisivelykaus.

Nuo Velykų iki Sekminių griežto pasnyko nėra. Jau ir penktadienį ir šeštadienį valgoma su pienišku, tik nuo mėsiško susilaikoma.

Nuo Atvelykio galiama jau imti šliūbas ir veseliją kelti, bet labai retai pasitaikydavo vasarą vestuvės, nebent kokio našlio ar našlės, kuriem būtinai reikėjo šeiminko ar šeiminkės.

// 108/213 Gyvulius ganyt pradėdavo nuo šv. Jurgio. Išgenant rūkydavo verbų kadugiais ir ruginiais miltais – kad nepakerėtų. Ganydavo po bendras pievas iki Sekminių.

Stambesnieji ūkininkai turėdavo bulius, kurie išginus maurodavo ir eidavo net į svetimo kaimo bandą. Eidavo imčių su svetimais buliais. Dėl to piemens, net ir patys šeiminkai, pavasari dar prieš Velykas pradėdavo buliui duot grūdų, kad jis būtų stipresnis, kad kitus įveiktų. Bulių, nors jis ir škadą padarytų, niekas negrebežindavo – į tvartą nevarydavo. Taip pat ir kuilį.

// 108/214 Pavasarį dirvoms prabrinkus, eina į laukus pradėt art dažniausia pats šeiminkas. Aria nuo pusryčių iki pietų. Pietų parėjusį artoją šeiminką kieme sutinka šeiminkė ir nuplauja rankas vandeniu – kad laukuose javai nenukentėtų nuo sausrų.

Bet kur jauni artojai pradeda arimą, o namuose yra jaunų merginų, tai

⁹¹*Ledo diena – ledų diena*, ketvirtoji didžiųjų krikščioniškų metinių švenčių diena.

kartais tokį artoją ir gerokai aplaisto. Žinoma, artojas irgi nesilieka skolingas. Ir visi sueina į trobą kaip po gero lietaus perlyti.

Šeimininkė turi artojams paruošusi didžiausią sūrį, kartais ir ropinę karčiosios ar saldžiosios. Taip linksmai pradedama vasaros laukų darbai.

// 109/215 Prieš Šeštines būna „Kryžiaunos dienos“. Jaunimas jau iš vakaro apkaišo kaimo laukuose esančius kryžius. Apsuka juos vainikais iš žalumynų ir gėlių. Rytais, saulei patekęs, visas kaimas giedodami šventas giesmes eina prie tų kryžių. Prie kryžiaus suklaupę atgieda „Visų šventųjų litaniją“ ir šventas giesmes giedodami grįžta pusryčiams namo.

Šeštinių rytą verda varškinių virtinių tiek, kad kiekvienam išeitų po šešis virtinius. Jau tada ir varškės daugiau turi, nes karvės ganykloje ant žolės jau pradeda atsigauti ir daugiau pieno duoda.

Šeštines švenčia ir eina į bažnyčią. Grįžę iš bažnyčios: jaunuomenė // 109/216 būriuojasi, dainuoja, šoka, žaidžia. Vyrai vakarė jau pradeda mušt ripką. Seniai arba namieje ilsisi, arba eina į laukus „rugelių lankyti“. Yra mat toks priežodis: „Jei rugelių nelankysi, ir duonelės neraikysi“. Seniai pavaikščioja po sužėlusius žiemkenčių laukus, o kai kada bevaikščiodami seneliai prisiminę jaunas dienas, kur pievutėje susėdę, net iš kurio senelio kišenės išsitraukia bonkutę, o senelė, žiūrėk, pasidėjo užkandžio; ir seneliai gersnoja ir giria senovės laikus, kada jie buvę jauni ir greiti, kad jie dirbdavę, dainuodavę ir būdavę teip gera, teip linksma.

Pavasarių lyjant žmonės sako: tai ne lietus, tai auksas iš dangaus krinta. Ir juomi džiaugiasi.

// 110/217 Pasigirsta pirmas pavasario griaustinis. Ir labai tūmyja, iš kurio krašto debesys kyla. Jei iš vakarų tai sako, bus lietinga vasara. Jei iš pietų, tai sako, bus karšta vasara.

Yra ir tokių, kurie, išgirdus pirmąjį griaustinį, išėję lauk verčiasi ragožiais – kad sveiki būtų.

Vieni toki bajorai Pecnoriái, debesiu kylant, persivertę ragožiais sode, ir dar nespėjo nė į trobą įeit, kai trenkė perkūnas į kieme stovėjusį seną ažuolą ir juos taip pritrenkė, kad vos, vos atgaivino. Nuo to laiko jau jie daugiau debesį pamatę ragožiais nesiversdavo.

Nuo Sekminių uždrausdavo gyvulius ganyti po šienaujamasias pievas. // 110/218 Pradėdavo ganyti tik nuolatinėse ganyklose.

Šeštadienį prieš Sekmines piemens ganyklose kaišydavo ir vainikuodavo gyvulius. Gydavo namo apkaišytus.

Gaspadinės Sekminėse piemenims duodavo kiaušinių, lašinių, miltų, ir piemens ganyklose darydavo balių. Piemenės kepdavo pautienes-kiaušienes, blynus – ką jos mokėdavo. Ateidavo pas juos į svečius net kai kurie ir kaimiečiai.

Iki Sekminių moters užbaigia verpimus ir audimus. Ir dabar jau jos turi darbų begales su daržų sodinimais, laistymais ir ravėjimais – visą vasarą.

Pavasarių laukuose daugiausia ariama tik tose vietose, kur pirmiausia pradžiūsta. Tuo tarpu jau parlekia // 111/219 pempės, vyturiai, špokai, gužučiai ir kiti įvairiausi paukščiai ir paukšteliai; atgyja visa gamta – laukuose dirbt vienas malonumas. Niekas nenori vidui būti, visi kiek galėdami stengiasi turėt darbą lauke.

Pradėjus sėja, pirmiausia sėja žirnius, vėliau avižas, miežius, sodina bulves ir sėja linus.

Baigiant sėja, pradedamas mėšlavežis. Tai nelabai švarus ir sunkus darbas. Reikia iš visų tvartų išmėžt ir išvežt visas mėšlas į pūdymus, ir jį ten iškratyt ir apart. Ir visa tai padaryt, kol prasidės dobilų šienavimas.

Švariausias darbas prasideda prie dobilų šienavimo. Dienos ilgos, // 111/220 šviesios, saulėtos, šiltos.

Vyrai dobilus pjaudami dainuoja:

Valio, mano dalgeli, valio, valio!

*Nepapustęs dalgelio,
Nepapjausi šienelio.*

Valio, mano dalgeli, valio, valio!

*Dalgelį traukiu,
Pusrytėlių laukiu.*

Valio, mano dalgeli, valio, valio!

*Skamba žvanga dalgelis,
Graži mano mergelė.*

Valio, mano dalgeli, valio, valio!

Mergaitės išeina džiovinti dobilų. Kiekviena stengiasi gražiau atrodyt, dėl to puošiasi kaip sugebėdamos. O dirba netoliese vieni nuo kitų. Vieni kitus mato, vieni kitus girdi, juokauja, erzina... Nors išdykaudami, bet visi dirba, kiek galint sparčiau – kad nepasirodyt tinginiu ar ištižėliu.

// 112/221 Šienaujant pievas toliau esančias, išvažiuojama kelioms dienoms. Ten pjauja, varto, džiovina, į kupečius krauna. Vakaraus nakvot gula į šieno pakūges arba į kupečius. Valgius gaminasi prie ugniaviečių. Vakaraus visi suėję į būrius seka pasakas, juokauja, dainuoja...

Sako, kad senovėje tarpgirių pievose būdavę daug gyvačių, net jų su šienu parveždavę ir namo į daržines, bet dabar jau jų retai kur berandama. Šienaujant vyrai šienauja vienmarškiniai, marškinius užsileidę ant baltų apatinių kelnių, susijuose juosta. Išvaro vieną pradalgę ir vėl eina už galo iš pradžios ir t. t. Vienas pjovėjas grįždamas atgal pamatė begulinčią gyvatę ir taip smarkiai drožė gyvatei, kad net dalgakotis pusiau trūko, o gyvatė – anė krust. // 112/222 Geriau išžiūrėjęs pamatė, kad guli ne gyvatė o jo pamesta juosta, kuri atsipalaidavo jam šieną bepjaujant ir nukrito ant žemės.

Motynos dukreles į pievas išleisdamos, tėvams vis tiek įsako: „Naktimis laikykite pasiguldę prie savęs, kad vaikinai beišdykaudami jų kur nenusiviliotį į tolimesnį šieno kupetį ir nenuskriaustų. Kad paskui iš tų juokų nebūtų ašarų“.

O jaunieji likad [lyg kad] tyčia vis stengiasi nuo senių tolintis. Jiems drąsiau ir linksniau. Toks jau jaunimo būdas.

Dobilus ir pievas šienaujant, ir bulvių kaupimas. Bulves kaupia daugiausia mergaitės vienos kitoms patalkininkaudamos

Ateina šv. Jonas, jaunimo šventė. // 113/223 Yra pasakos, kad šv. Jono naktį raganos piestas ar šluotas apsižergusios lakstančios ant Šatrijos kalno ir ten su nelabaisiais turinčios pasitarimus ir reikalus.

Ir kita pasaka, kad šv. Jono naktį žydi paparčio žiedas, kurį kas randa, tai būna labai laimingas.

Vienas žmogus naktį ėjęs par papartyną vyžomis apsiavęs ir pajutęs tokį džiaugsmą ir laimę: kur tik eina, ko tik užsimano, ir gauna. Tada jis pamanė, kad jam nedailu vaikščioti vyžotam, ir nusiavė vyžas. Bet čia įvyko nelaimė. Nusiaunant vyžas iškrito paparčio žiedas ir dingo – dingo ir jo visa laimė.

Jaunuomenė vakare būriuojasi, dainuoja, žaidžia, linksminasi. Ant kalnelių // 113/224 sukuria laužus, prie jų šoka ratelius ir taip triukšmauja, linksminasi iki vėlyvos nakties, iki išvakarų.

Švento Jono dieną švenčia, eina į bažnyčią. O vakare vėl linksminasi. Apie linkėje yra labai daug Jonų – tai kelia varduves. Juos, ypač jaunosius Jonus, jaunimas stengiasi sugriebti ir surišti, bet Jonai stengiasi to išsisaugot. Bet kurį sugriebia, tai tą kilnoja sveikindami ir linkėdami ilgiausių metų.

Kiemų, kuriuose gyvena Jonai, vartus apkaišo žalumynų vainikais...

Kai kurios senos moterėlės renka vaistažoles. Sako, kad dabar surinktos esančios geriausios – geriau gydančios.

Yra priežodis: „Jons ne koks pons“. Dėl to, kad ūkiuose visi pernykščio meto derliaus ištekliai baigiasi arba net jau išsibaigė, o šiųmetinio dar nėra. // 114/225 Kol užbaigiami šienavimai, prasideda ir rugiapjūtė. Tai pats karščiausias ir sunkiausias darbymetis.

Jau mėsos visos išsibaigė, o rugių tuščiu pilvu nepjausi. Čia reikia dirbt iš peties. Ruggpjutei prapjaunama skilandžiai, paludeniams duodama lašinių, verdama kiaušinių, kepama blynų, žodžiu, darbininkus šeriama riebiais sočiais valgiais – kad būtų stipresni.

Kurie spėja savo pirmiau nusipjaut, eina kaimynam padėt, patalkininkaut. Čia į talką nė prašyti nereikia: mato, kad dar tu nenubaige pjauti, tai nubaigusieji stačiai eina pas tave ir pjauja, kol nubaigia. Toliau eina pas kitą kaimyną. Pas kitą, kurio silpna šeimyna ar ligoti silpni darbininkai, dar visai mažai patys tenupjovė. Viso kaimo pjovėjai supuolę // 114/226 į valandą kitą visą lauką nupjauja, sustato net neprašydami, kad ir dėku jiems pasakytų. Toks būdavo vieni kitiems užjautimas.

Rugius pjaudami dainuodavo:

Tupi žėbris rugiuose,

Žebrulaitis rugiuose.

Kai rugius nupjausim,

Žebriukūs sugausim.

Rugių pėdus surištus palikdavo gulėt ant rugienų, ant saulės, kad greičiau pradžiūtų žolės, o paskui statydavo į rikes. Rikėje statydavo aštuonias arba šešias poras pėdų. Rikes statydavo vienoje eilėje, kad patogiau būtų vežant kraut vežimus ir rugienas grėbstyti.

Jeigu pats šeimininkas rugių nepjaudavo, o ateidavo tik pasižiūrėt, tai grėbėjos jį surišdavo // 115/227 su nupjautų rugių šiaudų raiščiu. Šeimininkas už tai joms prižadėdavo vakare pastatyt buteliuką.

Pabaigus rugius pjauti, mergaitės iš rugių varpų pindavo pabaigtuvių vainiką ir eidamos namo dainuodamos nešdavo šeimininkui. Kurs visus vaišindavo ir dėkavodavo už vainiką ir už talkininkavimą.

Po rugiapjūtės jau pradeda žymiai ilgėti naktys, o dienos eina trumpyn. Vasarojaus valymas jau ne taip skubus, ne taip stroklyvas darbas. Miežius, avižas, mišinius pjauja vyrai, grėbia mergos. Žirnius pjauja dažniausia mergos, nes vyrai jau aria dirvas žiemkenčių sėjai.

Lyjančiomis dienomis klojimuose bloškia rugius sėklai, daro kūlius. // 115/228 Seniai ir jaunimas eina uogaut ar grybaut.

Ateina ir šv. Ona – pirmoji rudeninė šventė. Yra priežodis: „Jons nedidelis pons, Ona tai gera žmona: su duona, su uoga ir su rūra nuoga“.

Jau galiama ir duonos iš šviežių rugių prasikepti ir kito ko prasimanyti. Jau ir biedniausiam ūkininkui bado nėra. Jau ir bulvių atsiranda, ir grybų, ir uogų. Vienu žodžiu, tik valgyk ir gėrėkis, bet darbų irgi begalės, vieni kitus veja. Dar vienu neužbaigę, kiti jau ant sprando lipa. Tai taip ūkininkams. Ir biedniokams, teisybė, dabar bedarbe nusiskūsti negaliama, bet koks atlyginimas už darbą? Labai menkas. Dažniausia vyrui darbininkui už ištisą sunkauso darbo dieną moka 30–50 kapeikų ir duoda valgyt, o moteriškai 20 kapeikų. // 116/229 Gerai dar, jei kuri minkštaširdė šeimininkė, vakare po darbo einant namo, duos kokį lašelį pieno ar duonos žiaunelę parnešt namo vaikams – bet tokių yra nedaug. O tuos kelis uždirbtus skatikus dar lauk, kada tau atmokės. Sako: „rugius nuvežęs parduosiu, tai tau tuojaus apmokėsiu“. Visai negalvoja, ar tu turi iš ko gyventi, ar ne.

Lik Žolinės jau veik visi rugių sėklos kiek reikia pasidaro. Žolinėje dalį tos sėklos neša į bažnyčią pašventinti. Parsinešę namo, tą šventintąją sėklą sumaišo su visa sėkla ir jau ruošiasi rugių sėjai. Akėja pūdymus, aria lysves, o nuo šv. Baltramiejaus pradeda rugius sėt. Vyrai sėja, akėja, o mergos kasinėja tarplysvius, skersvagius, pasėlių pakraščius. // 116/230 Rugius atsėjus prasideda ir bulvakasis. Eina pirma vyras su bulvių verčiamąja šake, pasmeigęs pakelia bulvių kupstus, o iš paskos eina moterys, kasdamos medinėmis lopetėlėmis ir mesdamos į dvi kašes: į vieną didesniąs, į kitą mažąsias. Prikasus kašes, pila į maišus. Vakare vyrai atvažiavę parveža namo. Jei sausos bulvės, tai stačiai pila į rūsius ar kaupą, o jei šlapios ar sulytos, tai pila į daržines, kad išdžiūtų.

Gerai bulves kasti, kada gražus oras, kada šilta, sausa. Bet, kada šlapia, lyja, šalta, tai labai bjaurus, nemalonus ir nespirtus darbas.

Bulves kasant ir biedniokams, vakarais einant iš darbo, ūkininkai paprastai leisdavo daugiau ar mažiau pakastų bulvių parsinešt namo. // 117/231 Kaip prieš dieną prie dienos uždarbio, bet užtai norėdavo, kad darbininkai kiek galint sparčiau kastų, kad greičiau baigti bulvakasį.

Bulves nukasus, lieka laukuose tik daržų valymas, reiškia paskutiniai lauko darbai.

Dienos trumpos, naktys ilgos, rytais klojimuose javus kulia. Sunkesnis darbas dar su linais: nuraut, numuš, paklot ar pamerkt. O vėliau atsiklojęs prikelt, džiovint, jaujose išmint. Bet linų minimas tai jau paprastai talkų darbas.

Linus jaujoje džiauja ir džiovina paprastai seniai. Mina paprastai jaunimas: vyrai mintuvais laužo, o merginos brauko. Pradeda dirbti vakare ir baigia dažniausia apė vidunaktį. // 117/232 Tuomet duoda riebius naktiepiečius, o jei yra dar laiko, jaunimas pašoka, padainuoja ir skirstosi namo.

Apie jaujas yra visokiausių pasakų: būk tenai velniai gyvena. Seniams padeda pečių kūrenti, žmones gąsdina, gražiais vokietukais pasivertę merginas gundo, vilioja. Kartais net vyrus taboka vaišina, pypkėmis maino ar kokias kitokias šunybes iškrečia.

Linaminyje kartais jaujoje jaunimas ir tikrai paūžia: jodosi, vieni kitus verčia, vilioja... Yra net sakoma, kad jaujoje, kai susirenka daug mergų į linaminį, tai ir pačiam velniui nėra ramios vietelės, ir jį mergos suvelia kaip pakulų kuoda. Bet jau jaujos nyksta ir likusiose jaujose dabar niekas nėra velnio matęs. // 118/233 Turbūt jau jie išnyko ar kur kitur išsinešdino. Dabar sakoma, kad ir žmonės kai kurie negeresni už velnius, ypač godūs turtuoliai. Jie darbininką prisimynę spaudžia, išnaudoja, prakaitą čiulpia – o atlyginimas koks? Tegul jie pasikaria! Tik uždegt bjaurybes ar išpjaut – daugiau nieko neverti.

Taip keikia darbininkai ir samdiniai tarnautojai. Tasai raugas ką tolyn vis labiau rūgsta. Daug kas dejuodami sako: kas čia bus? Ko čia mes susilauksim? Kas nors turi įvykti, taip ilgai negali tęstis. Turi kas nors sprogt ir pasikeist.

Jau vienur kitur pasigirdavo ir revoliucinis balselis, bet dar labai nedrąsus ir atsargus. Bet jau lapelis vienas kitas atsklisdavo ir būdavo uoliai skaitomas.

***

// 121/191 Iš Domantų senis Tvirbutas pasakojo:

Kai Seredžiaus bažnyčia buvo pastatyta palei Nemuną⁹², tai altoriuje buvo tik paveikslas Panelės Šv. ant drobės tepliotas.

Pasklido gandas, kad Nemunu iš Pažaislio atplaukia Panelės Šv. paveikslas⁹³, kad Kaune varpais skambina, ir paveikslas nesustojo – plaukia žemyn.

Zapiiškėje [Zapyškyje] skambino varpais ir žmonės ant kranto sustoję žiūrėjo į plaukiantį paveikslą, bet paveikslas nuplaukė žemyn.

Serediškaiai susirinko ant šventoriaus. Su karūnomis nuėjo prie Nemuno. Suklaupę meldžiasi. Varpais skambina ir vis laukia. Pasirodė iš tolo paveikslas. Plaukia valtimis apsuptas. Žalumynų vainikais // 121/192 valtytis išpuoštos. Žmonių pilnos, ir štai ties Seredžiumi suka į kraštą. Žmonės iš džiaugsmo užgiedojo: „Sveika Marija“. Paveikslas saulės nušviestas sidabro rūbais spinduliuoja, žėri.

Paėmė paveikslą, įnešė į bažnyčią, įkėlė į didįjį altorių. Visą tą dieną žmonės meldėsi, tik vakare paveikslą buvusiu altoriuje paveikslu uždengė.

Nuo to laiko tas sidarbro žėrinčiais rūbais paveikslas atidaromas tik prieš sumą ir prieš atlaidus, prieš naš-

⁹²Pirmąją Seredžiaus bažnyčią vaivada M. Pacas pastatė 1634 m. prie Nemuno. 1821 m. ji dėl senumo buvo nugriauta.

⁹³Švč. Mergelės Marijos paveikslas išliko iki šiol. Jis laikomas stebuklingu.

53 103-

ant jų užsidėjusios langines ar kokius
 lentgalius ir užsi-tresusios karis ir kudu-
 rus, prisidėjusius pipirnikėlius, baronius
 bulacius, išcmoučius ir botnyčios žmones
 vybraja, krekviena, krekimanydam a
 savo priesojia: pipirnikas esą la boi sal-
 dus, bulakės geriausias miltų faronkas
 šiondien kerka)... Mo kerėles neškau-
 čia nepirikusios. Reikia namo parnešk
 orikams lauktuviu. Pasidaisko karštas
 kad iš visų viską išperka. Bet būna ir taip
 kad viskas atleka, ypač kai pasidaisko kre-
 dus, smūgis ar kitokia organa. Tuomet
 niskas nleko nepelka ir žydėlas pti-
 rosjusios grūtė namo keičiamos.

Žydai dar pasars, met ir su prekurios
 gyveno draugiškai. Kiti su didermian me-
 sulipraštiniui ir ginėui, eidaro per ra-
 binas ir sujo spondimui turėdavo sutakti.

para, ir atidarant visada giedama: „Sveika Marija“. Šiaip visą Prano Virako teksto
 laiką paveikslas laikomas uždengtas kitu paveikslu. *faksimilė*

Seredžiaus bažnyčia stovėjo visai netoli Nemuno⁹⁴. Žemiau
 palocėlio. Palei patį Sendubysį. Bažnyčia buvo medinė, // 122/
 193 ne per dideliausi[a].

Vieną pavasarį Nemuno ledams
 einant buvo toks didelis potvynis, kad
 apsemė miestelį, kleboniją, bažnyčią⁹⁵.

⁹⁴1828 m. Seredžiuje netoli Nemuno buvo pastaty-
 ta nauja medinė bažnyčia.

⁹⁵Seredžių potvynis sunaikino 1829 m.

Kunigas su miestelėnais stovėdami ant kalnelio, ant kapinių išsigandę žiūrėjo į vis labiau kylantį vandenį. Jau bažnyčia buvo apsemta iki langų, jau pro langus laisvai vanduo plaukė. Čia vienas vaikas – Venckus – sako:

– Aš plauksiu valtele į bažnyčią, išgelbėsiu nors Paneles Šv. paveikslą.

Vieni jį draudžia, kiti dransina, bet jis nieko negaišdamas išoka į valtį ir mikliai irdamasi[s] jau prie bažnyčios, per langą įsivarė į bažnyčios vidų. Visi žiūri, kai apmirę... Po valandėlės pro langą išlindo valtelė su žėrinčiu prieš saulę paveikslu, yrėsi į krantą. Dar jam nepasiekus kranto, ledai nugriovė bažnyčią // 122/194 ir likusias miestelio trobas.

Ledai sulaužytą bažnyčią nunešė prieš Belvederį – ant lankos. Pradėjo vanduo slūgti, ir ten bažnyčia apsisistojo.

Už tokį pasiaukojantį darbą Venckus buvo paskirtas vyriausiu Seredžiaus parapijos brostvininku arba maršalka.

Tiktai tas vienas paveikslas nenukentėjo, o kita viskas bažnyčios buvo ledų sulaužyta, sugadyta. Didysis varpas buvo krašteliu numuštas, dėl to skambinant gergždavo.

Vėliau ant kapinių pastatė medinę didelę šioją, kurioje laikė pamaldas⁹⁶. Buvo vienas kunigėlis kamendorius, kurs po kaimus nuo moterėlių pririnko verpalų, iš jų išaudė audeklų ir tos šiošos išmušė iš vidaus sienas. Tai toji šioša ir buvo bažnyčia, kol pastatė naująją ant kalno mūrinę⁹⁷.

// 123/195 Baigiant įrengt naująją mūrinę bažnyčią, toji medinė senelė sudegė⁹⁸. Užsidegė vėlai vakare. Dar miestelis nemiegojo. Buvo labai smarkus vėjas. Subėgo ir katalikai, ir žydai gelbėt. Užgesyt gaisro nebuvo jokios vilties, tai skubino kiek ką galima dar išnešt. Nuo altorių dar išnešė liktorius, iš zokristijos išnešė veik viską... Jau labai degant, pro liepsnas vienas stiprus žydas Geckė išnešė kryžių su nukryžiuotu Kristum, gana sunkų. Dabar tasai kryžius naujojoje bažnyčioje stovė moterų pusėje prie didžiųjų durų.

Sudegus bažnyčiai, dar naujoji buvo nebaigta. Sienos, stogas, langai, durys jau buvo. Bet grindys dar buvo tik dedamos. Daugiau jokių įrengimų dar nebuvo.

// 123/196 Po gaisro, rytą, naujos bažnyčios didžiojo altoriaus vietoje pastatė stalą, uždengė, pastatė kryžių ir liktorius, kaip ant altoriaus, ir iš pakalnės, iš klebonijos atnešė Švenčiausį. Procesija buvo labai liūdna.

Vienas žmogus nešė kryžių, pasku kryžių nešė vieną vėliavą žalią su baltu kryžium – tik ta viena vėliava liko nesudegusi. Toliau po apskritu baldachimu klebonas bažnytiniiais rūbais apsirengęs nešė Švenčiausį, zokristijonas turibulioriumi rūkė, varpais skambino ir kunigą lydėjo apė 30 žmonių. Iš klebonijos ėjo vieškeliu prieš kalną, pro dvarą ir Vilniaus alėja į naująją bažnyčią. // 124/197 Tik vienos Panelės Šv. paveikslas liko nesudegęs, nes jis buvo nuimtas klebonijoje valymui. Kiti visi paveikslai ir stovylos sudegė. Taip kad naujojoje bažnyčioje viską reikėjo taisyti iš naujo.

Iš naujosios bažnyčios statybos dar galima pažymėti štai kas. Pradėjo ir per aštuoniolika metų ją statė klebonas Feliksas Rūdakas⁹⁹. Buvo tai labai apsukrus ir darbštus kunigas. Pradedant baž-

⁹⁶Medinė bažnyčia buvo pastatyta rytiniame kapinių kampe.

⁹⁷Naujoji mūrinė Seredžiaus bažnyčia pastatyta 1907 m.

⁹⁸Medinė Seredžiaus bažnyčia sudegė 1907 m.

⁹⁹Klebonas Feliksas Rūdakas pateikė prašymą statyti naują mūrinę bažnyčią. 1896 m. patvirtintas bažnyčios projektas. F. Rūdokas iki pat mirties 1909 m. rūpinosi jos statyba.

nyčios statybos darbus, parapijonys pasirašė, kad bažnyčios statybai duosią nuo turimos žemės dešimtinės po trisdešimts rublių.

Dvarininkas Burba prižadėjo iš savo girios duot, kiek reikės, medžio medžiagos ir malkos degimui plytų ir kalkių, tik kaimiečiai patys turi sukirst ir suvežt. // 124/198 Motiškių ganyklose, „Kalvosė“, rasta plytoms tinkamo molio, pastatyta plytinė ir pradėtas darbas.

Klebonas kalėdodamas rinkdavo tuos mokesčius.

Buvo tokių, kuriems tie mokesčiai nesudarė didelių sunkumų, bet buvo ir tokių, kuriems buvo ir labai sunku tuos mokesčius sumokėt. Ypač jau į galą, baigiant bažnyčios statybą. Buvo net toks atsitikimas.

Vienas pilietis, Pankinas, nemoka ir gana. Bažnyčios statybos parapijos komitetas jį apskundžia į Vilkiją taikos teisėjui. Teisme teisėjas klausia:

– Pankinai, kodėl nemoki pasižadėtos sumos?

– Kad aš, teisėjau, baptistas.

// 125/199 Teisėjas į komiteto pirmininką:

– Jūs negalite iš jo reikalauti jokių mokesčių. Jis baptistas.

Komiteto pirmininkas:

– Ponas teisėjau, jis meluoja. Jis Pankinas. Tegul jį nulupa ir jo kailį išdžiovinę man parodo, ir tuomet aš jį pažinsiu ir pasakysiu, kad tai Pankinas. Aš su juo kartu užaugau, jau senstu ir jį kiaurai pažįstu.

Teisėjas:

– Ale suprask: jis baptistas, tai jis katalikų bažnyčiai neprivalo jokių mokesčių mokėt... Baptistai visai kita tikyba – jie ne katalikai.

Pirmininkas:

– Jis katalikas, jis kitaip ir šnekėt nemoka, kaip tik lietuviškai.

Teisėjas:

– Tu supranti. Jis lietuvis, tai ir kalba lietuviškai, bet jis tiki ne katalikiškai, ir dėl to jūs neturiet // 125/200 teisės iš jo reikalaut bažnyčiai jokių mokesčių.

Pankiną išteisino.

Visi pradėjo iš jo šydyti ir tyčiotis, jį pravardžiuodami baptistu.

Žmogus neiškentė. Atnešė ir įmokėjo priklausančius mokesčius ir dar prisižadėjo iš savo turimos giraitės duoti statybai reikalingų porą kapų karčių.

Dar kun. Rūdakas užbaigimui bažnyčios iš rusų valdžios per Stolypiną gavo 30.000 rublių pašalpos.

Tas dalykas visus nustebino. Toks bausis rusintojas, juodašimtis davė katalikų bažnyčios reikalui tokią žymią pinigų sumą.

O dalyko pagrindas nebuvo jau taip ne bausis, ne stebuklingas, kaip kad daug kam atrodė. Bet apė tai reikia paaiškinti bent kiek plačiau.

// 126/201 Seredžiuje būdavo taip vadinami „prizavai“¹⁰⁰ – jaunimo ėmimas į kariuomenę.

Seredžiuje į prizavą suvažiuodavo naujokai iš Raudondvario, Vilkijos, Čekiškės, Veliunos, Raudonės, Eleonoravos valsčių. Atvažiuodavo visų tų valsčių viršaičiai, sekretoriai, starastos, uradnikai¹⁰¹, sotnykai¹⁰², desetnykai¹⁰³. Dauguma nau-

¹⁰⁰Šaukimas, kvietimas.

¹⁰¹Apskritis policijos žemesnysis pareigūnas.

¹⁰²Šimtininkas, policininkas, skirtas 100 valstiečių kiemų prižiūrėti.

¹⁰³Nuo dešimties kiemų renkamas iš valstiečių pareigūnas policijai padėti.

jokų atvažiuodavo kartu su tėvais. Atvažiuodavo iš Vilkijos pristavas¹⁰⁴. Iš Kauno komisija: karininkas su keliais kareiviais, pora daktarų. Ir pats vyriausias – ponas maršalka, arba rusiškai vadinamas „predvodimtel dvorianstva“¹⁰⁵, ir tada prasidėdavo bil[i]etų traukimas, tikrinimas naujokų sveikatos ir ėmimas į kariuomenę teip vadinamų „novobrancų“¹⁰⁶. Ilgus laikus maršalka buvo ponas Burba iš Belvederio. Jam mirus ilgus laikus buvo maršalka ponas Puslauskas iš Eleonoravo. // 126/202 Jis atvažiuodavo ir apsistodavo pas ponią maršalkienę Burbienę Belvederyje ir ten nakvodavo visas tas naktis, kol pasibaigdavo prizavas. Nes dienomis sėdėdavo komisijos pirmininku prie naujokų priėmimo. Taip būdavo kasmet.

Maršalką rinkdavo dvarponių susirinkimas Kaune, tvirtindavo caras. Bet tais metais vietoje seniai maršalkaujančio Puslausko buvo išrinktas naujas maršalka, rusas Stolypinas¹⁰⁷ iš Dotnavos [Dotnuvos] dvaro. Jis baisiai buvo nusistatęs prieš lenkus, buvo baisus rusintojas ir visų nerusų aršus priešas.

Atvažiavo jis į „prijomą“¹⁰⁸ ir sėdėjo iki vakaro. Vakare, kada paprastai baigdavosi prijomo valandos, iš Belvederio maršalkienė Burbienė atsiuntė puikią karietą, // 127/203 pakinkytą ketvertu puikių arklių, su pasipuošusiais lekajum ir furmonu maršalkos parvežt į Belvederį pietums ir nakvynei – taip, kaip jau iš seniai būdavo kasmet daroma.

Stolypinas paliepė karietą pasiųst namo ir pasakyt, kad jo nelauktų, kad jis į dvarą nevažiuos.

Žinoma, tai buvo daroma tyčia, įžeidimui ponios Burbienės.

Karieta nuvažiavo; bet kur eit? Visame miestelyje jokio viešbučio nėra. Nėra nė vieno šiek tiek padoresnio namo.

Daktaras sako:

– Nėra kur dėtis, turime eit į kleboniją; ten švaru, valgį gerai pagamina. Aš važinėdamas su reikalais visada ten apsistoju; ir klebonas linksmas malonus žmogus, dar ir kortomis puikiai lošia.

// 127/204 – O kitur kur ar nėra panašesnės landynės?

– Nėra.

– Na ką, tai einame.

Pasiuntė pirma pristavą, kad praneštų.

Klebonijoje jau laukė, kaip kasmet paprastai, pietums daktaro su karininku ir pristavu. O apė maršalką niekas nė nesapnavo.

Atėję svečiai tuoj gavo gerai pagamintus, sočius pietus. Visą dieną išalkusiems užvalgius, tuoj atsirado geresnis ūpas, o išgėrus šikio ir kitokio vyno, ir visai pasidarė draugiška atmosfera. Daktarui pasiūlius, atsirado žali staliukai, kortos...

Taip visas keturias dienas: Stolypinas per dieną sėdėjo komisijoje, o naktimis nakvojo klebonijoje, lošė kortomis ir gersnojo. Išvažiuojant atsisveikino ko širdingiausia.

// 128/205 Klebonas Rūdakas, neturėdamas pinigų įrengimui bažnyčios vidaus, o senajai bažnyčiai sudegus, ir sugalvojo rizikuot, vykt į Peterburką

¹⁰⁴Policijos viršininkas.

¹⁰⁵Bajorų vadas.

¹⁰⁶Naujokai.

¹⁰⁷Piotras Stolypinas (1862 04 14 Dresdene – 1911 09 18 Kijeve) nuo 1899 m. buvo Kauno apskrities, vėliau ir gubernijos bajorų vadovas. 1906 m. balandžio mėn. paskirtas Rusijos imperijos vidaus reikalų ministru, o liepos mėnesį pradėjo eiti Ministrų tarybos pirmininko pareigas. Jis buvo valstiečių skirtinės žemėvaldos reformos sumanytojas ir vykdytojas. 1907–1914 m. Kauno gubernijoje buvo išskirstyti į vienkiemius 1456 kaimai.

¹⁰⁸Ėmimas į kariuomenę.

[Peterburga] pas Stolypiną, jau tuomet esantį ministeriu pirmininku, prašyti pašalpos užbaigimui bažnyčios. Nuvažiavęs ir gavo 30.000 rublių. Tai sužinoję daug kas iš kunigų bandė važiuot prašyt pašalpų, bet Stolypinas ne tik ką pašalpų nė vieno rubliau[s] nedavė, bet net prie savęs neprisileisdavo.

Bažnyčios statybai naudodavo plytas tiktai pirmos rūšies. Antrąją rūšį išparduodavo. Buvo tokių parapijonų, kurie įtarė kleboną, būk jis iš tų parduotų plytų pinigų ne visus sunaudojęs bažnyčios reikalams, kad jų dalį pasisavinęs sau. Kaip ten ištikrųjų buvo, nežinia. // 128/206 Gal dalį tų pinigų išleisdavo ir vaišinimui įvairių valdininkų, kurie atvažinėdavo visokių priekabių ieškot prie statybos. Gal kitam reikėjo ir kyši duot mažesnę ar didesnę. Ir, žinoma, šitų dalykų nebuvo galima ataskaitoje minėti.

Dar didžiajam altoriui užsakė stovyklas šv. Petro ir Povilo po 500 rublių. Tie klebono priešai pradėjo sakyti, kad neatsiklausęs parapijos daro tokias dideles išlaidas, kad buvę galima stovyklas užsakyti po 50 rublių. Apskundė kleboną vyskupui. Atvažiavo dalyko ištirti griežtas pralotas Povilánis. Viešas griežtas tardymas. Nema-lonumai. Greitai buvo Čekiškėje šv. Antano atlaidai. Rūdakas nuvažiavo į Čekiškę, ten kunigai ėmė jį erzinti:

– Tai tau padėka // 129/207 už tavo aštuoniolikos metų darbą ir vargus. Gavai nuo Povilánio pipirų, kiek tik į tavo kailį tilpo. Jau mes jį žinome..., geras budelis..., ir parapijonys tavo tie liaudininkai..., kam su jais broliavaisi..., jie tau atsidėjojo...

Klebonas vos pietus pavalgęs, susierzinęs iš Čekiškės išvažiavo. Pakeliui užvažiavo pas savo parapijos pirmąjį parapijoną Staniulį Baravuose paprašyt, kad jis iš savo turimos giraitės duotų kiek karčių, reikalingų prie klebonijos trobėsių statybos. Prasadėjo šneka, kad neteisingi buvę skundai. Kaip tie begėdžiai galėję taip šmeižti kleboną... Klebonui pasidarė silpna. Paguldė jį į lovą..., ir jis numirė.

Numirusį pergabeno į kleboniją, // 129/208 buvo pagrabas – šermenys. Daug kas klebono labai gailėjosi, raudėjo... Jį palaidojo gale naujosios bažnyčios šventoriuje ir pastatė akmeninį antkapį kryžių – paminklą su atitinkamu įrašu. Taip už savo tokių pasidarbavimą susilaukė vienu meilės, o kitų šmeižto.

Prie bažnyčios statybos darbavosi meistrai latviai ir vi[e]tiniai. Altorių dirbo Šiaulių altorių dirbtuvė. Didžiajame altoriuje šv. Jono paveikslą tepiojo serediškas dailininkas Čechavičia, gyvenantis Krokuvoje, Lenkijoje. Savo brolio Jono Čechavičios, gyvenančio ant Lazduonos, prašomas.

Archaizmų, svetimžodžių ir tarmybių žodynelis*

ačiavimas	dėkojimas per vestuves už dovanas nuotakai
aglaitė	eglaitė
aglinis	eglinis
aglišakiai	eglišakiai
antgrabis	griovio pašalys, vieta šalia griovio
apielinkė	apylinkė
apiera	auka, dovana, dažniausiai duodama kokia nors intencija
apipuškas	apvadas drabužiui pagražinti
aplavinis	sielio pakraščiais pritvirtinti rąstai
aplikai	metalinės kabės viršutiniams drabužiams susagstyti
apšumyti	apibarti, apšaukti
aptieka	vaistinė
aptiekorius	vaistininkas
arifmetika	aritmetika
artuolis	smaigas sieliams stabdyti
atminimai	bendruomeninis krikščioniškas mirusiųjų paminėjimas
bačka	statinė
bagotas	turtingas
baldachimas	baldakimas
barachadinuoti	žydiškai melstis, sėdint linguoti
barbora	iš karklų ar berželių suvyta virvė sieliui stabdyti
baronka	riestainis
bašlykas	prie apsiausto prisegtas ar prisiūtas gobtuvas
biskis	truputis, nedaug, vos vos
blekorius	skardininkas
bluoksnis	gluosnis
botas	nedidelis universalios paskirties burinis, irklinis arba motorinis laivas
botininkas	boto savininkas
brostvininkas	religinės bendrijos narys
bo	nes
bruslotas	vyriška liemenė
bučius	iš vytelių nupintas prietaisas žuvims gaudyti
bulka	pyragas; bulkelė – bandelė
būna	sutvirtinta vandens užtvara
busokas	ilga kartis su geležiniu kabliu
chaboras	kyšis; chaborščikas – kyšininkas

*Panaudoti rankraščiai žodžių paaiškinimams: Virakas F. [P] Seredžius ir jo apielinkės XIX a. pabaigoje, 1958, *NMB*, f. 27, b. 8; Virakas F. [P] Nuo seniausių laikų Seredžiaus apielinkės žuvis, žvejiba ir žvejibos irankiai, Seredžius, 1962, *NMB*, f. 27, b. 14, 24; Virakas F. [P] Seredžiaus apielinkės lietuvių papročiai XIX pabaigoje ir XX amžiaus pradžioje, Seredžius, 1962, *IIES*, b. 118; Virakas F. [P] Seredžiaus apielinkės senieji ir dabartiniai lietuvių liaudies vestuvių papročiai, Seredžius, 1962, *IIES*, b. 116; Virakas F. [P] Serediškių kaimiečių vestuvės, Seredžius, 1959, *NMB*, f. 27, b. 10, 12; Virakas F. [P] Žmogaus amžiaus galas: liga, mirtis, pagrabas, palaidojimas ir jų minėjimai, Seredžiaus apielinkės lietuvių papročiai XIX a. pabaigoj ir XX amžiaus pradžioje. Surašiau Seredžiuje 1962 m. rug-sėjo mėnesį. F. V., *IIES*, b. 118(14).

chodas	reisas
ciocce	teta
čeverykai	batai
čielas	visas, pilnas
dasivaryti	prisivaryti, prieiti
degtienė	degtinė
desetnikas	carinės Rusijos pareigūnas
dyvas	nuostabus dalykas, keistenybė, stebuklas
dovena	dovana
drapankubilis	kubilas drapanoms – drabužiams sudėti
dryžės	pakulinis juodai dažytas audeklas
durnius	kvailys, paikšis
erbas	herbas
fundyti	vaišinti
furmonas	vežikas
galva	sielio priekis
garborius	kailiadirbys
gaspadorius	šeimininkas, ūkininkas; sielio priekyje plaukiantis sielininkas
galema	galima
gelnės	supintos sielio dalys
gniutelis	kartelė sielio vytims suvaržyti
gojus	žmogus, neišpažįstantis judėjų tikėjimo
grabas	karstas
grajiti	groti
grebežinti	grobti už padarytą žalą ar skolą
grucė	rupios grūstų grūdų kruopos
gumbrys	sielio vairo stovas
inkerščikas	inkaro ištraukėjas
ir	irgi, taip pat
iškvarbinti	išdažyti
kačerga	žarsteklis
kai	kaip
kaip	kai
kalatauka	muštokė
kamzelka	vyriška liemenė
kalėda	dešimtinė, dovana, išmalda; kalėdininkai – tie, kurie kalėdoja
kamandorius	vikaras
kamisorius	prievaizdas, administratorius
kandzornikas	gelnių pynėjas
kantora	kantora; kantorščikas – kantoros darbuotojas
kardieliai	iš vycių pintos virvės gelnėms surišti
katenka	viršutinis šiltas moteriškas drabužis

ketunedėlis	4 savaitės po velionio mirties
ketvergas	ketvirtadienis
kits	kitas
kleckiukai	kukuliukų sriuba, kūčių valgis
kliubas, kliūbas	suvytos karklo vytelės, berželio šakos; kliubininkas – kardielių ir švarcūgų gamintojas
koliončikai	iš kaimo išsikėlę viensėdininkai
kone	vos, vos ne
kontrabandierius	kotrabandininkas
kozlikas	sieliukas
kožnas	kiekvienas
kriaučius	siuvėjas; kriaučiauti – siuvėjauti; kriaučystė – siuvėjavimas
kromas	prekių sudėjimo vieta; krominis – pramoninės gamybos; kromininkas smulkių prekių išnešiotojas
kugelnešys	žmogus per šabą žydams atnešantis kugelį
kulinys	žvejų samtis
kulokas	kumštis
kupčius	pirkėjas, supirkėjas, pardavėjas
kvirtūkas	prijuostė
kvolduotas	smulkiai prirauktas, klostuotas
lekajus	ponų tarnas
lekas	indas žibalui, aliejui ir kitiems dažnai pilstomiems skysčiams laikyti
lenciūgas	grandinė
lyna	lynas
liugaminas, liugankinas	maisto produktų atsarga kelionėje
lokšėnai	lakštiniai
mačyti	padėti, pagelbėti
maršalka	vadovaujantis asmuo
mažysta	mažas kiekis
mekleris	makleris
metežnikas	sukilėlis
mišena	taikinyš
mukelė	Nukryžiuotasis
nabašnikas	numirėlis
namieje	namie
našparas	mišparai
neapseiti	neišvengti; neišsiversti
nekuris	kažkoks, kažkuris, kai kuris
nevalna	draudžiama
novobrancas	naujokas
oblajus	potvynis

padvada	pastotė, kinkinys (pakinkytas vežimas)
pagrabas	šermenys; pagrabinė giesmė – liūdna giesmė; pagrabninkas – šermenų ir laidotuvių dalyvis
pakajai	kambarys, menė
palocius	rūmai
palotonas	paltas; palatoniukas – trumpas apsiaustas
paludieniai	pavakariai
pančeka	kojinė
pantapliai	prastas apavas
pareitas	pereitas, praėjęs
parguldyti	paversti ant šono
parkraustyti	atkraustyti, iš vienos vietos perkelti į kitą
parkrikštyti	perkrikštyti
parleisti	paleisti, atsiųsti
parskaityti	perskaityti
partijonas	prekių siuntos siuntėjas
parubežinis	esantis pasienyje
pasiliuosuot	išsilaisvinti, atsisakyti, išeiti iš darbo, pareigų, atsistatydinti
pasisteliuoti	pasirūpinti (ko), pasitiekti
pasitarnuoti	sustabdyti sielį
paspartas	pasas
pastojus	pāstovis, sustojimas
patropyti	pataikyti, mokėti pasakyti
pavelyti	duoti leidimą
pečka	ertmė virš žemės po krosnimi
Pelenė	Pelenų diena
peredkas	avalynės viršaus priekinė dalis
persėda	perkala
pipirnikas	sausainis su prieskoniais
plecininkai	sklypininkai
plotkelė	kalėdaitis; plotkava – atlygis už kalėdaičius
počyna	sielio vairas
pramatoraut	būti giesmių ir dainų užvedėju
pravoslavai	stačiatikiai
prijomas	naujokų ėmimas į kariuomenę
prengys	prieangis
prysas	ilga kartis sieliui pastumti
priseiti	tekti
prisimalduot	įsirašyti, prisiregistruoti
prispėti	suspėti, suskubti
pristavas	carinės Rusijos policijos viršininkas
pristoti	nuilsti, pavargti
prizavai	šaukimas, kvietimas
prižeda, prižieda	atviras židinys
prūdas	kūdra, užtvanka
ravas	griovys, kanalas, įdubimas, kuriuo teka vanduo
rieklės	kartelės palubėje

roliadas	virtas mėsos vyniotinis
rubežius	siena, ežia, žemės riba
rūgoti	priekaištauti, barti
sagonas	didelis ketinis puodas
seredyti	pasninkauti
sinkinė	tinklas žuvims gaudyti
skameika	suolas
skauspienis	belemnitas
skladas	sandėlis, podėlis
skrynia	širiko įtvaras
sotnikas	carinės Rusijos šimtininkas, policininkas, skirtas 100-tui valstiečių kiemų prižiūrėti
splavas	plukdymas
stadala	daržinė, klojimas prie karčemos, kur pastatomi apsistojusiųjų arkliai ir vežimai
starasta	seniūnas
stringalius	pirmą kartą plaukiantis sielininkas
stroklyvas	skubus (darbas)
svylas	apsvilintais liepsnoje akuotais varpa
šančiai	žemių pylimas
šaravarka	šarvarkas
šeparnė	pirklių kontora
šeporius	pirklių igaliotinis
šydyti	šaipytis, pajuokti
šiopa	pašiūrė, menkas pastatas
širikas	prietaisas sieliui stabdyti
škada	gailà; padaryti škada – padaryti nuostolį, žalą, skriaudą
škandalas	skandalas
šliūbas	bažnytinės sutuoktusių apeigos
šnapsas	degtinė
šniūravonė	moteriška liemenė
šparai	tarpai tarp sielio rąstų
špiegas	šnipas, žvalgas
špykerė	pastatas ar patalpa grūdams laikyti
špilius	sielio gervė prie kranto prisitraukti
štriuopas	bausmė, pabauda
švarenga	iš vytelių supintas ryšys aplavinoms pririšti
tenstis	tęstis
terba	kelioninis krepšys
tofelis	lentelė žyminti sielio savininką
triuba, triūba	trimitas
triubyti	pūsti trimitą
troptas	sielius
turibuliorius	smilkytuvė
ubagas	elgeta, neturtėlis, vargšas, paliegėlis
uriadnikas	carinės Rusijos apskrities policijos žemesnysis pareigūnas

vaktorius	sargybinis, sargas, panaktinis
valioti	galėti, įstengti, pajėgti
vaškara	vaškaras
veik	beveik
veselija	vestuvės; veselijoti – dalyvauti vestuvėse; veselnikai – vestuvininkai
viera	tikėjimas
vindelis	reketukas virvėms vyti
vyresnėji	vyresnioji
viškos	bažnyčios galerija virš įėjimo
zadas	sielio galas; zadnikas – galinis, sieliaus užbaigėjas, plaukiantis sieliaus gale
ziezai	tarpai tarp gelnių
zoslanas	kilnojamas suolas
žalbarščiai	šaltibarščiai
žebrokas	tankus tinklas smulkioms žuvelėms gaudyti
ženyti	sutuokti
ženytiis	susituokti
žydelkos	žydės
žulikystė	suktybė, apgavystė; žulikauti – sukčiauti

Paaiškinimams panaudotos literatūros sąrašas

1. Aksamitas P., Freidheimas P. *Judaizmas ir sionizmas*, Vilnius, 1974.
2. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, sud. J. Kruopas (atsak. red.), A. Lyberis, D. Lukšys, J. Paulauskas, J. Senkus, K. Ulvydas, Vilnius, 1972.
3. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, red. kolegija: S. Keinys (vyr. red.), J. Klimavičius, J. Paulauskas, J. Pikčilingis, N. Sližienė, K. Ulvydas, V. Vitkauskas, Vilnius, 1993.
4. Denize Lardner Carmody, John Tully Carmody. *Malda pasaulio religijose*, 2001.
5. Gloger Z. *Encyklopedia Staropolska ilustrowana*, Warszawa, 1958, t. 1–2.
6. Juška A. Svočinė rėda, *AJLSD*, Vilnius, 1955, t. 2, p. 285–376.
7. Kviklys B. *Lietuvos bažnyčios, Kauno arkivyskupija*, Chicago, Illinois, 1983, t. 3.
8. *Lietuviškoji enciklopedija*, Kaunas, 1934, t. 2.
9. *Lietuvių kalbos žodynas*, ats. red. J. Kruopas, Vilnius, 1968, t. 1, 1969, t. 2; ats. red. K. Ulvydas, 1956, t. 3, 1957, t. 4, 1959, t. 5; ats. red. J. Kruopas, 1962, t. 6, 1966, t. 7, 1970, t. 8, 1973, t. 9, 1976, t. 10, 1978, t. 11; vyr. red. K. Ulvydas, 1981, t. 12, 1984, t. 13, 1986, t. 14, 1991, t. 15, 1995, t. 16; vyr. red. V. Vitkauskas, 1996, t. 17, 1997, t. 18, 1999, t. 19, 2002, t. 20.
10. *Lietuvos telefono abonentų sąrašas 1939 metams*, Pašto valdybos leidinys, Klaipėda.
11. *Liturginis maldynas*, Lietuvos vyskupų konferencijos leidinys, Vilnius, 1996.
12. Misius K., Šinkūnas R. *Lietuvos katalikų bažnyčios*, Vilnius, 1993.
13. Knygos lietuvių kalba, *Lietuvos TSR bibliografija, serija A*, sud. E. Binkytė, T. Čyžas, D. Gargasaitė, A. Ulpis (ats. red.) ir kt., Vilnius, 1960, t. 1; sud. E. Binkytė, D. Gargasaitė, G. Juodpalytė, D. Kaunas ir kt., 1985, t. 2, kn. 1; 1988, t. 2, kn. 2.
14. *Tarptautinių žodžių žodynas*, ats. red. V. Kvietkauskas, Vilnius, 1985.

Žvejyba Nemune tarp Kauno ir Smalininkų*

Laura Piškinaitė-Kazlauskienė

Lietuvos istorijos institutas

Serėdžius yra įsikūręs pusiaukelėje tarp Kauno ir Smalininkų. Kauno Smalininkų ruože Nemuno vaga tiesėja ir smarkiai praplatėja, vandens nuolydis sumažėja iki 12–10 cm/km. Upės dugnas čia ištisai smėlėtas, o vagos viduryje ir pakraščiuose nuolatos atsiranda ir nyksta potvynių performuojamos smėlio sekumos bei salos. Jurbarko r. ruože gausu šoninių griovų ir smulkių upelių į slėnį sunestų išplovų, kurios daro vagos dugną šiurkštesnį¹. Kauno Smalininkų ruože Nemuno slėnis yra daug siauresnis negu vidurupyje, tačiau praplatėja upės apsemiamos pievos. Kol nebuvo Kauno HE (pradėta statyti 1955 m., visa galia ėmė veikti 1960 m.), per potvynius Nemuno vandenys užliedavo pievas, kuriose veisėsi naktiniai sliekai – pagrindinis po žiemos išbadėjusių žuvų maistas. Kad potvyniai nesuardytų upės krantų, nuo jų buvo padaryti skersiniai iškyšuliukai – dambos (sukalti kuolai ir sukrauti akmenys), kai kurie gana ilgi, iki 320 m. Žmonės juos vadina *špikdamiais*, *damomis* (ol., angl. *dam*), Steponas Kolupaila – *būnomis*. Iki Smalininkų *dambos* sovietiniais metais buvo du kartus tvarkytos, o prie Smalininkų – darytos vokiečių – ir dabar dar tvirtai laikosi. Viena jų iki šiol vadinama *Madridu*², nes statyta 1939 m., kai Ispanijoje vyko pilietinis karas.

Literatūra ir šaltiniai. 1872 m. pildant Rusijos geografų draugijos Šiaurės vakarų skyriaus parengtą anketą apie žvejybą carinės Rusijos okupuotose teritorijose, užrašyta, kad Vokietijos pusėje, žemiau Tilžės, skersai visą Nemuną yra įtaisytas vielinis tinklas, trukdantis eršketai ir lašišų neršto migracijai šia upe³. Žinutę paskelbė „Kauno gubernijos žinios“ ir 1890 m. perspausdino „Varpas“. Esą dėl šio tinklo aukščiau Smalininkų žvejai sugauna tik mažas lydekaites ir mekšrus, ir labai retai ties Serėdžiumi – eršketai ar lašiša. „Varpas“ teigė, kad prie Kauno žuvų irgi būta daug daugiau. Verslininkai jas gaudydavę dviejose vietose: ties „*karalienės Bonos rūmų*“ griuvėsiais bei Neries ir Nemuno santakoje. Apnykus žuvims, sumažėjo žvejų. Jie ėmėsi kitokių darbų, nes vien iš žūklės prasimaitinti negalėjo. Dėl to Kaune pakilo žuvų kainos. „Varpas“ pastebėjo, kad Lietuva neturi įstatymų, draudžiančių gaudyti Nemune neršiančias žuvis⁴.

Pranas Virakas (1871–1967) 1962 m. aprašė, kaip buvo žvejojama Nemune ties Serėdžiumi jo vaikystės metais⁵. 1969 m. Vladas Dautartas paskelbė straipsnį apie žvejybą Nemune ties gimtuju Šilelio kai-

*Straipsnis aprobuotas serijos „Lietuvos valsčiai“ Mokslo darbų komisijos. Leidyklai įteiktas 2000 04 21.

¹Basalykas A. Nemuno slėnys, *Nemunas*, Vilnius, 1977, d. 1, p. 26–27.

²Kolupaila S. *Nemunas*, Chicago, 1950, p. 216; *Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyriaus rankraštynas* (toliau – *IIES*), b. 54, l. 1216. Pasakojo Petras Povilaitis, Jurbarko r., Palėkių k.

³*Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius* (toliau – *VUB*), f. 34, b. 132, l. 34. Raseinių apskr. Skirstymonių liaudies mokyklos rajonas. Galimas daiktas, kad, kalbėdamas apie žuvų migracijai trukdantį tinklą, pateikėjas turėjo mintyje žemiau Tilžės statytas 2/3 Nemuno pločio užimdavusias užtvartas vėgėlėms gaudyti arba ant Skirvytės statytas užtvartas lašišoms gaudyti.

⁴Q. D. ir K. [Kudirka V.]. Žuvininkystė ir išnykimas žuvų Nemune, *Varpas*, 1890, nr. 7, p. 104. Pastaboje sakoma, kad „Kauno gubernijos žinios“ turbūt meluoja, nes tenai, kur Nemunas atviras dideliems laivams ir garlaiviams, negali būti užtventkas žuvims. Žuvų sumažėjimo Nemune priežasties siūloma ieškoti Rusijos pusėje.

⁵*IIES*, b. 118, ap. 5, 6.

mu Kauno r. Abu autoriai vardijo upėje sugaunamas žuvis, minėjo jų gaudymo bei laikymo prietaisus, įtaisus tinklams džiauti, plaukiojimo priemones⁶.

Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto studentai 1958–1973 m. apklausė kelis Jurbarko r. žvejus⁷, tačiau išsamesni tėra 1958 m. Gedimino Grybo prisiminimai apie žvejybą Nemune Veliuonės apylinkėse. Teresė Pivoriūnaitė 1968 m. apklausė penkis Jurbarko r. žvejus⁸. 1995 m. Nemuno žvejai iš Jurbarko r. Vytautas Bastys (Smalininkai, dabar gyvena Viešvilėje), Algirdas Liuokaitis ir Petras Povilaitis (Pelėkių k.) bei Jonas Vaznys (Smalininkai) patys užrašė savo žvejybos prisiminimus⁹. Šio straipsnio autorė 1992–1995 m. etnografinių ekspedicijų metu tarp Kauno ir Smalininkų apklausė 25 žvejus. Užrašai saugomi Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyriaus rankraštyne¹⁰. Ekspedicijų duomenys yra skelbti 1998 m. autorės monografijoje „Žvejybos istorijos apybraižos“¹¹. Darbas iliustruojamas dailininkų Aušrinės Bareikytės, Mortos Borisovičiūtės, Linos Gardžiulytės, Vytauto Gusto, Irmgardos Kasinskaitės, Igno Kazlauskio, Dianos Usačiovaitės ir nenurodytų autorių piešiniais. Iliustracijas spaudai paruošė Rita Butvilienė.

Nemuno žuvis, jų mitybą, ydas tyrė ichtiologai A. Bubinas, K. Gaigalas, A. Gerulaitis, R. Krotas ir J. Maniukas¹². Etnologui žuvininkystė svarbi tiek, kiek verslinių žuvų faunos kiekybiniai ir kokybiniai pokyčiai daro įtakos žvejų veiklai ir pragyvenimui.

Nemuno eksploatavimo tvarka. Iki Antrojo pasaulinio karo Žemės ūkio ministerija vadovavosi senu caro Rusijos įstatymu ir valstybinius vandenis žvejybai nuomojo iš varžytinių. Nemuno varžytinės vykdavo po Naujųjų metų ar prieš liepos 1 d. (nes liepos 1 d. pasibaigdavo *draustinė*) Kaune ir vietinėse miškų urėdijose: Raudondvaryje, Sudarge ir kt. Nemunas buvo suskirstytas 2–14 km ilgio *sklypais* (*gabalais, plotais, ruožais*). Kiekvieno *sklypo* nuoma tapdavo visų jame žvejoti suinteresuotųjų bendru rūpesčiu, nes su plukdomaisiais tinklais žmonės žūklavo poromis, su traukiamaisiais – mažiausiai po 2–3, o gaudant stintas – po 8–12 vyrų. XX a. trečiajame dešimtmetyje žvejai kooperuodavosi surinkti nuomos mokesčių ir į varžytines siųsdavo sumanesnį atstovą. Jei varžytines laimėdavo vienas žmogus, teisę žvejoti jis pelningai subnuomodavo. Įgijusių teisę žvejoti tinklai buvo plombuojami. Jei eigučiai pagaudavo žvejojant tinklu be plombos, surašydavo aktą ir skirdavo piniginę baudą.

Zapyškėčiai žvejojo 6 km ilgio ruože tarp Karnavės k. (Rūdžionių gyv.) ir Ovos žiočių. Pagrindinis šio sklypo nuomininkas buvo Brūžės k. gyventojas Sasnauskas, rinkdavęs pinigus iš pageidavusiųjų žuvauti toje atkarpoje. Vien Zapyškyje būdavo 11–12 žvejų, kurie laimikį keltu gabeno Kulautuvos žydams. Brūžės kaimo žvejai nuomojosi 5 km upės nuo kaimo iki Vilkijės. Surinkęs iš kaimynų pinigų, į varžytynes vykdavo Pranas Aliauskas (mirė 1994 m.).

Ties Brūžės kaimu, kairiajame upės krante, gerų žvejų nebuvo, o Krėtkampio, Kriūkų ir Kubilių kaimuose ši darba išmanė daugelis vyrų. 2 km ruože

⁶Dautartas V. Taip niekas tavęs nemylės..., *Raudondvaris*, Kaunas, 1969, p. 109–115.

⁷VUB, f. 81, b. 125, 140, 141, 857.

⁸IIES, b. 210, ap. 1, 11–14.

⁹IIES, b. 54, ap. 380–383, 399.

¹⁰IIES, b. 1569, ap. 22, 23, 25, 26; b. 1649, ap. 1–5; b. 1650, ap. 10; b. 1702, ap. 1–5,7; b. 1856, ap. 1–7; b. 1857, ap. 1–2.

¹¹Piškinaitė-Kazlauskienė L. *Žvejybos istorijos apybraižos*, Vilnius, 1998, p. 7–105.

¹²Gaigalas K., Gerulaitis A., Krotas R., Maniukas J. Žuvis ir žuvininkystė, *Nemunas*, Vilnius, 1978, d. 2, p. 91–150; Bubinas A., Kublickas A. Žuvų mityba, *Ten pat*, p. 151–166; Krotas R. Žuvų parazitai ir ligos, *Ten pat*, p. 167–182.

tarp Kretkampio ir Žemėsios Panemūnės kaimų kai kada vien iš kairiosios Nemuno pusės žvejodavo 8–9 žvejai plukdomaisiais tinklais. Už 10 tinklų reikėjo mokėti 300 Lt, taigi kiekvienam Kretkampio žvejui per sezoną išeidavo maždaug po 25 Lt. Jei žvejojo daugiau žmonių, – po mažiau. Jančių iš Kretkampio šeima turėjo du tinklus, nes žvejojo visi keturi sūnūs. Dieną jie dirbdavo 18 ha tėvo ūkyje, naktį žvejodavo. Žuvis broliai pardavodavo Vilkijos ar Kauno žydams. „Tikri

žvejai gyveno iš žuvis, o mums Nemunas buvo tik kaip prieduras, tačiau tąsyk apsimokėjo žvejoti“, – sakė Jonas Jančius (gim. 1904 m.)¹³.

Etnologė
Laura Piškinaitė-
Kazlauskienė.
2000 m.

Apie 8 km ilgio ruože tarp Nykės žiočių ir Gelėžiaus upelio žvejojo broliai Jarošaičiai ir Bakas su vaikais iš Veliuonos, taip pat Kubilių k. gyventojas Balnys su sūnumi. Klemensas Jasaitis iš Kidulių minėjo, kad Plókščių vls. Jotýškių k. plotas būdavo nuo Armenės upelio žiočių iki Plokščių (12 km), veliuoniškių – nuo buvusios Veliuonos prielaukos iki Parevių dvaro (prie Kauno ir Raseinių apskričių ribos), ilgas 14 km ruožas buvo tarp Šilinės k. ir Mítuvos žiočių (dėl jo varžydavosi Jurbarko ir Karāliškių žvejai); toliau – nuo Mítuvos žiočių iki Šarkaus sandėlio (tai miškų plukdytojų sandėlis, buvęs apie 5 km žemiau Kalnėnų k.) – 8 km, toliau ruožas nuo Šarkaus sandėlio iki sienos su Vokietija – 5 km. Ties Kiduliais paprastai žvejodavo 10–12 tinklų ir nuoma porai vyrų su laivu būdavo po 10–12 Lt per metus. Žvejų pora per pavasario sezoną uždirdavo 600–700 Lt per mėnesį, rudens – iki 500 Lt. Taigi nuomą susimokėdavo per naktį sugauta žuvimi¹⁴. Stasys Oržekauskas (gim. 1926 m.) iš Paštuvės k. minėjo, kad nuomos mokestis ir tinklas, kurį žvejai išigydavo pas Kauno žydą Rubiną skolon, prilygo dviejų karvių kainai, nes skolintojas reikalavo atsiskaityti grynaisiais. Žvejams pinigų reikėjo ūkio reikalams, duonai, tad iki jie surinkdavo sumą skolai gražinti, augdavo procentai.

Panemunių žvejai neapsiribojo žvejyba vien Nemune. Antai Grinaičių k. žvejai nuomojo Šakių r. Sudargo lankų ežerą, prie kurio buvo ūkininkų žemės. Sudarge, Telckio restorane, susirinkdavo visi suinteresuoti asmenys, žvejai pavaišindavo ūkininkus ir sumokėdavo sutartus nuompinigių už teisę žvejoti traukiamuoju tinklu.

Antrojo pasaulinio karo metai Nemuno žvejams buvo neramūs. Baimindamiesi, kad nepagautų vokiečiai, Brūžės k. žvejai apsistodavo vienoje iš salų ir ten nakvodavo. Visi žvejai vokiečiams privalėjo nuo valtės duoti 4–5 centnerius (1 cnt – 50 kg) žuvų per metus. Karo ir pokario metais geri šaukiamojo amžiaus žvejai buvo atleisti nuo karinės prievolės.

Lietuvą okupavus Sovietų Sąjungai, buvo įsteigtas Kauno žuvų ūkis. Jam priklausė 1940–1941 m. sukurtos Nemuno žvejų artelės. Tarp Kauno ir Veliuonos žvejojo Kauno artelė, tarp Veliuonos ir Gėgės žiočių – Skiřsnemunės artelė. Jose dirbo apie 300 vyrų (maždaug po 150 kiekvie-

¹³IIES, b. 1649, l. 17.

¹⁴IIES, b. 210, l. 1.

noje). Daugiausia tai buvo prieškario žvejai, turėję savo inventorių. Tačiau į žvejybą metėsi ir iki tol su vandeniu nieko bendra neturėję žmonės. Žvejai pirkosi tankius tinklus, kuriuos iš Latvijos parūpindavo artelių pirmininkai, patys mezgėsi *retikus* ir patys trisienius tinklus *apstatydavo*.

Valtyse *į vieną ranką* dažniausiai dirbo giminės. Antai Kauno artelės Brūžės k. brigados 7 valtyse dirbo: 1) Stasys Oržekauskas su seneliu, 2) broliai Povilas ir Jonas Sasnauskai, 3) jų broliai Kazimieras su Mataušu, 4) Pranas Alinauskas su dėde Mataušu Alinausku, 5) broliai Vincas ir Stasys Sasnauskai, 6) broliai Adolfas ir Kazimieras Sasnauskai, 7) Juozas Sasnauskas su sūnumi Kazimieru. Su irklinėmis valtimis Brūžės brigada žuvavo tarp Kulautuvos ir Vilkijos, kai išigijo motorines – tarp Kauno ir Jurbarko.

Skirsnemunės artelėje buvo 8 brigados: Veliuonos, Raudonės, Skirsnemunės (Molynės), Jurbarko (Kalnėnų), Palėkių, Smalininkų, Bitėnų, Nausėdų. Dvi pastarosios turėjo pirmenybę žuvauti Ragainės atkarpoje. Jurbarko (Kalnėnų) brigadoje dirbo Jonas Šimkus (brigadininkas), Vladas Povilaitis, Simeonas Audiejus, broliai Antanas ir Jonas Stankaičiai. V. Povilaitis turėjo nuosavą traukiamąjį tinklą. Juo žuvys buvo gaudomos vasarą, kai vanduo *susieidavo* į vagą: 2 žmonės likdavo krante, 2 plaukė valtimi. Traukti tinklą padėdavo kaimynai. Per dieną būdavo ištraukiama iki 10 valksmų. Dalybose 2/3 laimikio tekdavo tinklo savininkui, 1/3 – žvejams ir talkininkams. Visi žvejai turėjo nuosavas valtis ir tinklus plukdė su padėjėjais. Pvz., Stankaičiui, Povilaičiui ir Audiejui padėdavo Stankaičio žentas Bronius Žilaitis. Stankaitis kartais žvejojavo su sūnumi Rimantu. Su Povilaičiu žvejojo Jus-

Nemuno žvejų artelės vyrai 1950 m.

Iš Lietuvos centrinio valstybės archyvo fondų

Nemuno žvejų artelės vyrai 1950 m. liepą.

Iš Lietuvos centrinio valstybės archyvo fondų

tinus Kaminskas, kartais – žmona (ji metė tinklą ir rinko iš jo žuvis, vyras irklavo ir tinklą traukė). 1953–1963 m. Povilas Petraitis dažnai žvejodavo su Šimkumi, padėdavo Stankaičiui. Padėjėjai nebuvo išiforminę kaip žvejai, už darbą jiems buvo atlyginama žuvimis. P. Petraitis pamena, kad jo pareiga buvo traukti tinklą, o žvejys tuo metu reguliavo valtį. Kai žvejys irklavo *į viršų* (t. y. prieš srovę), padėjėjas turėdavo išimti žuvis ir sutvarkyti tinklą. Po kiekvieno plaukimo į krantą laimikio nenešdavo, tik ryte, parplaukę ties namais, į valtį sumestas žuvis dalijosi, krovėsi į maišus ir ant pečių nešėsi namo. Iš pradžių, pasak Petraičio, dalijo pats žvejys Stankaitis: sau dvi didelės, jam vieną mažą. Todėl ilgainiui, neva norėdamas sutaupti laiko, jau plaukiant aukštyn, ėmė dalyti pats: sau 1 didelę, žvejui 2 mažas. Kai tinklą plukdydavo vienos šeimos nariai, visas laimikis likdavo jiems, nors žvejoti su namiškiais oficialiai buvo draudžiama.

Jei pažvejoti eidavo abu padėjėjai, P. Petraitis su J. Kaminsku, sugautas žuvis jie dalydavosi per pusę. Žuvų Nemune buvo daug, tad žvejai nepyko, kad padėjėjai žvejoja sau. Žiemą žvejai ir padėjėjai *pas pečių sėdėjo* – tinklus taisė. Darbus jiems skirstė brigadininkas: vieni tinklus mezgė, kiti *statė*, tretie taisė, darė svorelius, plūdes ir pan.

Nuo 1950 m. artelių žvejams buvo leista plaukti gaudyti žiobrių ir stintų iki Tilžės. Važiuodami iš Lietuvos „į Vokietiją“, žvejai pasiimdavo 2–3 padėjėjus, buvusius ūkininkus. Apie piniginių atlyginimą tie ir nesvajėjo. „*Jie gi badu miršta, duodavom kibirą stintų*“, – sakė žvejai. Už žuvis talkinti traukiant tinklus ateidavo kaimų žmonės, iš miestų atvykę pažįstami. Vytautas Bastys minėjo, kad pokario metais žmonės buvo alkani ir nuplyšę, tad jų žvejotose vietose tarp Smalininkų ir Rusnės abiejų Nemuno pusių liaudis gerbė vyrus ilgais guminiiais batais ir mielai vaišino juos, o žvejai labai pigiai parduodavo vietiniams žuvų. Kai žvejai ilgesniam laikui išvykdavo iš namų, jų moterys plukdomaisiais tinkliukais pasižuvo davavo pačios.

Artelės egzistavo iki penktojo dešimtmečio pabaigos. Pamažu aprūpinimas inventoriumi darėsi labiau centralizuotas, t. y. jį gaudavo tik įvykdę planus žvejai. Kauno žuvų trestas žuvis pradėjo surinkinėti motorlaiviu ir gabeno į krantą, iš kur mašinomis vežė į Smalininkų ledainę, o surinkę didesnę kiekį – į Kauno žuvų perdirbimo fabriką.

1948–1949 m. buvo įsteigti žvejų kolūkiai: „Nemunas“ (Kaune), „Nemuno žvejys“ (Skirsnemunėje), „Telmanas“ (Rusnėje). Užtvenkus Nemuną, pradžioje bendrai žvejojo 2 brigados: viena mariose, antra – vidurupyje iki Prienų. Vėliau jos buvo atskirtos: mariose buvo paliktos 6 valtys (12 žmonių), vidurupyje – 3 valtys (6 žmonės). Tarp Kauno marių ir Armenos žiočių buvo kolūkio „Nemunas“ vandenys, o tarp Armenos žiočių ir Smalininkų – kolūkio „Nemuno žvejys“. Už Smalininkų iki Šiliniūnų buvo bendri vandenys, o Nemunas tarp Šiliniūnų ir Rusnės 14 metų priklausė Rusnės žuvininkystės ūkiui. 1954 m. „Nemunas“ ir „Nemuno žvejys“ buvo sujungti į vieną kolūkį su administraciniu centru Kaune. 1960 m. jis buvo pertvarkytas į Kauno žuvininkystės ūkį, kuris 1970 m. prijungtas prie Išlaužo žuvininkystės ūkio.

Nuo 1960 m. pradėjus limituoti žiobrių, lašišų ir kitų žuvų gaudymą, žvejyba Nemuno žemupyje pamažu nunyko. Ilgiausiai ir aktyviausiai dar žvejota Ragainės atkarpoje ir deltoje. Pasak Petro Povilaičio iš Palėkių k., iš 300 žemupio žvejų 1995 m.

Nemune buvo likę tik 4, ir tai dirbantys Rusnės žuvininkystės ūkyje¹⁵. 1988 m. Kazys Gaigalas pagrįstai rašė, kad išnykus žvejams verslininkams Nemuno žemupyje su intakais virto meškeriojų valdomis, brakonierių ir Kaliningrado srityje prie rajonų vartotojų kooperatyvų susikūrusių nedidelių žvejų brigadų naktinės veiklos poligonu¹⁶.

Žvejai ir jų buitis. Tarpukariu prie Nemuno nebuvo nė vieno kaimo ar miestelio be žvejų. Vieni buvo profesionalai, kiti derino pomėgį žuvauti su ūkininkavimu, tretieji nueidavo prie upės tik pasigauti sau žuvelę. Profesionalais tapdavo bežemiai ir mažžemiai paupio kaimų gyventojai bei smulkūs miestelėnai. Pardavę gerąsias žuvis jie gaudavo pinigų duonai, drabužiams, kitiems būties reikalams, o prastesnėmis maitino savo dažnai gausias šeimas. „*Ant žuvies ir už žuvį užaugome*“, – sakė Zapyškyje gimę broliai Aleksandras ir Bonaventūras Sandanavičiai, kurių tėvai turėjo 25 arus žemės ir 12 vaikų. Šiam taikiam žvejų ekonominės būklės apibūdinimui pritartų ne vienas tūkstantis panemuniečių¹⁷.

Siaurame Nemuno slėnyje tarp Kauno ir Smalininkų prie upės glaudėsi gyvenvietės, kuriose dalis žmonių turėjo tik 0,5–1 ha žemės ir vertėsi žvejyba. Profesionalių žvejų būta Paštuvos k., Vilkijoje, Veliuonojė, Jurbarke, Greičių ir Palėkių kaimuose, Smalininkuose, be to, Zapyškyje, Kriūkuosė, Kiduliuosė, Sudarge ir kitur. Pvz., Brūžės kaime visi 10 gyventojų buvo žvejai. Jie neturėjo pievų, todėl karvutėms šieną ir šiaudus pirkdavosi iš ūkininkų, gyvenusių *ant kalno* – Bubių, Dūlkių (dabar Batniavà) ir kt. kaimuose. Ganyti svetimame miške buvo draudžiama, o peržengusiam ribas grėšė 5 Lt bauda. Savo sklypeliuose žvejai pasisėdavo linų, sodino bulves. Didesnės šeimos dalį bulvių sodino ūkininkų žemėje ir atsilygindavo žuvimis. Kas turėjo vieną dvi kiaules, grūdus pirkosi Vilkijos turguje.

Žūklės sezono metu žvejai tapdavo pranašesni už medžiotojus, nes kasdien turėjo ką valgyti. Tai liudija Seredžiuje užrašytas posakis: „*Medžiotojas dieną prasi- valkiojęs vakare vyžas lopo, žvejys dieną pražvejojęs vakare žuvis kepa*“¹⁸. Iki Antrojo pasaulinio karo žvejyba Nemune buvo sezoninė*. „*Kai užstato Nemuną, nežuovom*“, – sakė Kazimieras Šimkevičius iš Molynės k. Kai kur, tiesa, *maža žūklė* buvo, t. y. vienas kitas žvejys, prasikirtęs eketėlę, pastatydavo metinį. Apskritai nuo šv. Onos (liepos 26 d.) žuvis būdavo mažiau, nors paklausa nemažėjo ir kainos kildavo. Todėl žvejams, ypač bežemiams, vasarą reikėjo dirbti labai intensyviai ir apskaičiuoti, kaip pragyventi žiemą. Ne veltui žmonės juokavo: „*Vasarą žvejai be žmonių, žiemą be pinigų*“¹⁹. Kad netektų badauti, žvejai neniekino jokio darbo: kirto mišką, plukdė sielius, aptarnavo vandens kelią, kai kas laikė nuomininkus ar vasarotojus. Kas mokėjo kokią amatą, vertėsi juo. Pvz., Antano Blaževičiaus senelis, Vilkijoje turėjęs 5 arus žemės, gyveno landynėje, bet buvo neblogas batsiuvys ir bitininkas.

Vis dėlto išgyventi buvo nelengva ir pavasari, minėjo žvejai, – „*labai liesas išėini po žiemos*“. Todėl suprantamos pavasarinės žmonių nuotaikos, kurias Algirdas Liukaitis iš Palėkių k. nusakė taip: „*Kaip katinai žiūri į lašinius, taip ir*

¹⁵IIES, b. 54, l. 1217.

¹⁶Gaigalas K. Mirštantis Nemunas, *Mūsų gamta*, Vilnius, 1988, nr. 7, p. 2–3.

¹⁷„Lietuvos žinios“ (1937, lapkr. 22, nr. 266, p. 7) rašė, kad prie Nemuno gyvena apie 2 500 žmonių, kurių pragyvenimo pagrindas yra žvejyba.

¹⁸IIES, b. 118, l. 62.

*Nemunas užšąla vidutiniškai apie gruodžio 20 d., o ledus laužia kovo 20 d. Šiltomis žiemomis Nemunas būna užšalęs daug trumpiau.

¹⁹IIES, b. 1569, l. 54. Pasakoją K. Šimkevičius, Jurbarke r. Molynės k.

mes, žvejai, nuo Palėkių kalno žiūrėdavome į prasidėjusį pavasario ledonešį²⁰. Pradėjus tirpti sniegui ir tvinti upei, Vilkijos žvejai džiaugdavosi: „Jau karvukė tvinksta, jau karvukė tvinksta“²¹. Išties daugybei neturėjusių net savos karvutės žmonių Nemunas buvo lyg tikra pieninga, tiksliau žuvinga karvė. Todėl kai tik atsiverdavo lede properša, žvejai kuo greičiausiai puldavo valtimis į Nemuną, kad pagautų pirmąją žuvis. Tai buvo lyg tradicija. Šitai suprantama, nes „ledui išėjus, pinigais šviežias“.

Norint tapti geru žveju, nereikėjo baigti jokių universitetų, niekur nebuvo parašyta, kaip dirbti. Visa, kas susiję su žvejyba, žvejai turėjo suprasti patys, visas išmones, kaip pergudrauti žuvis, sugalvodavo ir išbandydavo patys. Sunkios darbo sąlygos ugdė vyrų ištvermę ir sumanumą. „Tikras žvejys – tai gamtos paukštis, kuris nebijo nieko: ar ant jo lytų, ar snigtų, audros draskytų. Žvejai niekad negali pyktis su gamta, jie gali tik prie jos prisitaikyti, jie turi žinoti vėjus, mėnulio fazes, numatyti audras ir liūtis, nes žuvis savo stichijoje yra daug kartų pranašesnė už žmones“²², – teigė Vytautas Bastys. „Piemuo, kareivis ir žvejys – lygūs draugai“²³, – sakė Stasys Oržekauskas. Išties tarp užsigrūdinusių žvejų būta ilgaamžių. Povilo Sasnausko (gim. 1905 m.) teigimu, jo senelis, Jurgis Sasnauskas iš Brūžės k., miręs po Pirmojo pasaulinio karo, gyveno 115 metų ir, būdamas 100 metų amžiaus, dar žvejojo²⁴.

Žvejybos sėkmę lėmė praktika. Tačiau praktikai įgyti reikėjo laiko ir kantrybės, užmiršti miegą ir valgi, ypač kai prasidėdavo žuvų traukimas nerštinės migracijos metu. „Žvejo duona labai sunkiai uždirbama. 25 metus žvejojau, 15 metų naktimis nemiegojau, nes tekančiame vandenyje žuvis daugiausia gaudomos naktia, dieną tik tuomet, kai po lietaus susidrumsčia vanduo. Už plūgo lengviau čiupinėti negu žvejoti“²⁵, – prisiminė V. Bastys. „Nors sunkus žvejo pragyvenimas, tačiau gal prigimtis traukia prie šito darbo“²⁶, – samprotavo K. Šimkevičius. Tikrais Nemuno žvejais iš tiesų tapdavo tik tie, kuriems upės artumas buvo įaugęs į kraują, kurie, kaip zapyškietis Bonaventūras Sandanavičius, galėjo pasakyti: „Aš turiu jausti vandenį“²⁷.

Užaugę prie vandens ir jį jaučiantys 8–9 metų berniukai eidavo padėti seneliams ir tėvams, nors iš vaikų buvo maža nauda, nes žvejyboje reikia jėgos. Į tikrą žvejybą jaunuolius pradėdavo imti nuo 15–16 metų, nes „jaunesni nevaliojo“ dar ir dėl to, kad daugiausia buvo žvejojama naktimis. „Visur stengiausi pavaduoti senelį, tik vieno prašiau, – duok man išsimiegoti“²⁸, – prisiminė vaikystę S. Oržekauskas. Vaikams buvo pavadami paprastesni, lengvesni darbai, pvz., rudenį per laponešį valyti tinklus, kuriuose ištrigdavo gal kilogramas žuvų ir daugybė lapų. Tik bėdos spiriami berniukai pradėdavo dirbti jaunesni. 1943 m. mirus tėvui, vienuolikmetį Kazimierą Šimkevičių (gim. 1937 m.) į savo valtį paėmė tėvo pusbrolis. „Pradžioje irklus traukiojau. Bėgo laikas, keitėsi draugai. Taip ir užaugau ant valtės“²⁹, – kalbėjo žvejys. Viktoras Grigaitis (gim. 1943 m.) iš Paštuvos k. nuo 14 metų pavadavo tėvą, o Jonas Vaznys su tėvu pradėjo žvejoti 13 metų. Mokyklinio amžiaus berniukai, o ir mergaitės, buvo nepamainomi talkininkai tinklams megzti. „Buvau taip išgudęs, kad ruošdamas pamokas mezgiau“, – sakė K. Šimkevičius.

Žvejai stebėjo, kuris berniukas yra ukvatnas, nesvarbu, kad ir brakonieriauti

²⁰IIES, b. 54, l. 1211.

²¹IIES, b. 1856, l. 21. Pasakojo A. Blaževičius, gim. 1920 m.

²²IIES, b. 1856, l. 29.

²³IIES, b. 1856, l. 13.

²⁴IIES, b. 1856, l. 31.

²⁵IIES, b. 54, l. 1206.

²⁶IIES, b. 1569, l. 59.

²⁷IIES, b. 1857, l. 8.

²⁸IIES, b. 1856, l. 7.

²⁹IIES, b. 1569, l. 58.

linkęs. Tai tik rodė, kad jis taps patyrusiu žvejoti tekančiame vandenyje, nes „*žvejojė balose (ežeriniai) ant upės dirbti nemokėjo*“. Kai prireikdavo naujo žmogaus, vyrai turėjo patys jį susirasti ir pristatyti administracijai. Naujoką žvejai saugojo, kad kokia nelaimė neatsitiktų, o jis po pirmos algos draugus pavaišindavo.

Kaip būdinga žvejams, nemuniškiai irgi buvo azartiški, stengėsi vieni kitus pergudrauti. Būdavo, kad kitiems matant tą patį žiobrį kelis kartus kišdavo į dėžę, atseit daug sugavo. Jei suplėšydavo tinklą, nesakydavo kur. Trumpai tariant, „*vandenį drumskime bendrai, bet žuvį gaudykime atskirai*“³⁰. Toks žvejų elgesys iš dalies psichologiškai pateisinamas, nes iki Antrojo pasaulinio karo žuvų pasiūla diktavo kainas. Tačiau vyrai minėjo, kad pokario metais tarp kauniečių, su kuriais susitikdavo žvejojami Šilutės r., buvo atviresnių, nevengusių pasidalyti patirtimi žvejų.

Žvejų darbas ypatingas tuo, kad bet kokiomis oro sąlygomis dirbama ant vandens po atviru dangumi. Kartais net šventes tekdavo švęsti prie Nemuno, nes per Velykas ėjo stintos, per Kalėdas – vėgėlės. Tad vyrų sveikata ir darbingumas labai priklausė nuo tinkamų drabužių ir apavo. Nors buvo sakoma, kad „*žuvys nemėgsta sausų žvejo kelnų*“³¹, tačiau Petras Povilaitis iš Palėkių k. teigė, jog jo tėvas Adomas, broliai Endrius, Petras ir Jurgis Ūtupiai bei jų proseneliai buvę tokie gudrūs žvejai, kad, išėję žvejoti su medinėmis klumpaitėmis, namo grįždavę sausomis kojomis. Jo kartos žvejai to jau nesugebėjo³². Kol nebuvo guminių batų, vasarą vyrai žvejojė basi. Prieš Antrąjį pasaulinį karą guminių batų pirkti buvo (kainavo 18 Lt), tačiau žvejai dažniau avėjo odinius aulinius batus. Nudilus jų padams, prie aulų prisikaldavo medinius padus. Medpadžiai su odos ar brezento aulu (*šklumpės*) buvo avimi rudenį, apsukus kojas autais. Vandenyje nuolat mirkstančius batus reikėjo prižiūrėti: tepti oksoliu, džiovinti. Karo metais žvejai avėjo klumpes, sovietmečiu – guminius batus, į juos įdėję veltinį padą, užsimovę vienerias arba dvi vilnones kojines.

Paprastai žvejai dirbdavo plikomis rankomis. Vėlyvą rudenį ir žiemą užgeltas rankas sukryžiaivę *atsimušdavo* sau tarp peties ir alkūnės. Artelių žvejai būdavo ap rūpinti guminėmis pirštinėmis, tačiau jas mūvėjo tik rinkdami iš tinklų vėgėles.

Tarpukariu žvejai rudenį dėvėjo namų darbo milines ar sermėgas bei rudines (pakulines) kelnes. Pokario metais – medžiaginius puspalcčius ir darbines kelnes. Vėliau kasmet gaudavo guminius batus ir kas dveji metai – geltonos ar žalios spalvos gumotus rūbus: lietalčius, prijuostes, kelnes, pirštines, kojines. Kai žvejai perprato prekybos su Karaliaučiaus srities kariškiais naudą, pasirūpindavo gauti vatinių kelnų ir puspalcčių. Ant jų užsitraukdavo kombinezoną. Vyrai mėgo dirbti su kepurėmis: vasarą su graižinėmis (*brylinėmis*), rudenį su ausinėmis.

Sovietų valdžia už žuvis mokėjo menkai, o planai buvo dideli. Per metus viena valtis (2 vyrai) valstybei turėjo pagauti po 15 tonų žuvis. Žvejų pečius slėgė socialistiniai išpareigojimai ir lenktyniavimas. Po 1961 m. pinigų reformos gerai metais per mėnesį jiems pavykdavo uždirbti iki 220 rb, prastais metais – 150 rb. Tačiau žuvis maistui žvejo šeimai visada užteko. Be to, kolūkiniais metais žvejai turėjo po 60 arų žemės, didesnę ar mažesnę ūkelį.

Dažnai vyrams tekdavo dirbti po 20 val. per parą, o pasnausti – valtyse.

³⁰IIES, b. 118, l. 61.

³¹Ten pat.

³²IIES, b. 54, l. 1217.

Antanas Galaunė iš Kauno minėjo, kad, išimetus kiek žolių į valtį galą, su vatine jau nesušaldavo, o jei dar turėjo pasikeisti atsarginius autus, tai visai gerai. Žvejodamieji Nemune Šilutės r. turėjo rūpintis rimtesne pastoge, nes lapkričio mėnesį pasitaikydavo šlapdriubę. Jie iš šiaudų statėsi būdas, iš burių darėsi užuovėjas: kotą paguldėdavo ant žemės, 2 m ilgio ir 1,5 m pločio medžiagą nuožulniai pakeldavo aukštyne ir kampuose paremdavo į žemę įbestais ramsčiais. Užuovėjos vidinėje pusėje žvejai pamesdavo šiaudų, ant kurių pavargę priguldavo, kuo nors užsikloję. Jei vietoje vietoje buvo 2 ar 3 tinklai, tai poilsis galėjo trukti valandą ir daugiau. Tačiau ilgiau ir neišmiegodavo, nes net netoli laužo kartais prabusdavo sušalusiais plaukais.

XX a. šeštajame dešimtmetyje žvejai su Karaliaučiaus srities kariškiais žuvis mainė į antklodes, kariškas palapines, žibelines virykles, maisto produktus. Nors valgiui gamintis jie daug laiko negalėjo skirti, bet skanią žuvienę išvirti visi mokėjo. Žvejodami Šilutės r. ties *Stoniškėm*, kartais eidavo į Stoniškio valgyklą, tačiau dažniau prašydavo gyventojų pasipirties. Vietiniai žvejams ir prie upės valgį nunešdavo, ir namuose pamaitindavo. Povilas Sasnauskas, po Antrojo pasaulinio karo iš Brūžės k. persikėlęs su šeima į Bitėnus, sakė, kad jo motina žvejams virdavo kopūstienės, mėsos, padarydavo runkelinio alaus. Pieno, bulvių ir svogūnų žmonės duodavo, o žvejai atnešdavo geros žuvies, Pagėgiuose nupirkdavo geros mėsos.

Žvejyba tinklais

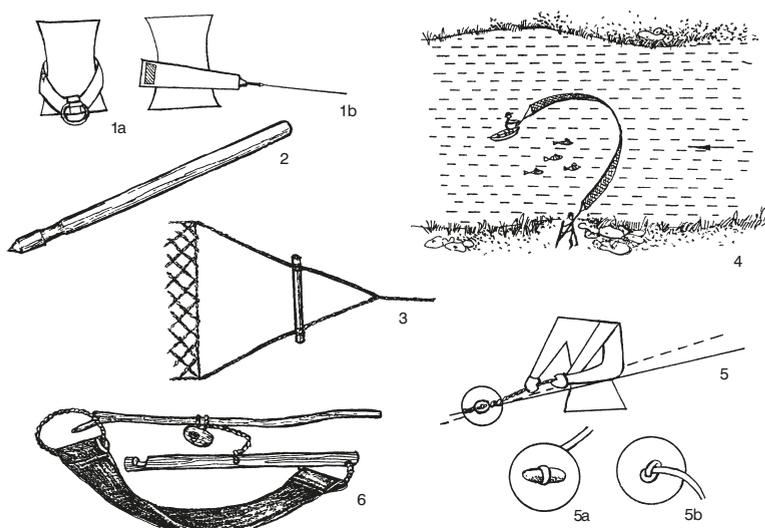
Traukiamieji tinklai Nemuno žemupio žvejų buvo naudojami tarpukariu (*kraštinis* – Jurbarko r. Molynės k., *kraštinis* – Kauno r. Brūžės k., Šakių r. Kretkampio k., *trauktinis* – Jurbarko r. Palėkių k., Šakių r. Grinaičių k.). P. Virakas rašė, kad jo vaikystėje Seredžiaus dvaro karčemą nuomojo žydas Šebeika iš Zapyškio. Žmona tvarkė karčemos reikalus, o šeimnininkas su darbininkais dienomis ir šviesesnėmis naktimis žvejodavo Nemune apie 50 m ilgio, 50 mm aktyumo lininiu traukiamuoju tinklu. Sekdami juo, ir Vilkijos žvejai ištaisė tokius tinklus³³. Šakių r. žvejai tvirtino, kad traukiamieji tinklai daugiausia buvo naudojami ties Vilkija. „*Ten dieną naktį lupu, nes ten pliažai*“, – sakė zapyškiečiai³⁴. Taigi sekus ir lygus upės dugnas buvo viena iš sėkmingos žūklės traukiamuoju tinklu sąlygų. Kai Kretkampio k. (Šakių r.) vyrai, nusižiūrėję į vilkijiečius, ištaisė kanapinį traukiamąjį tinklą, savoje upės pusėje žvejoti negalėjo dėl šiurkštaus dugno ir plaukdavo *ant valksmų* į dešinią krantą. Tenai nuo ankstyvo pavasario užliejamuose pievose traukiamaisiais tinklais žvejai gaudė karšius, lydekas, žiobrius.

Traukiamuosius tinklus iki Antrojo pasaulinio karo turėjo toli gražu ne kiekvienas žvejys. Dažniausiai juos darėsi susidėję 3–4 žmonės, nes ir žvejodavo keturiese (vienas vedė tinklą krantu, antras vairavo valtį, du metė tinklą iš valtį – vienas plūdes, kitas svorelius) ar trise (tinklą metė vienas žmogus). Jei tinklą darė 3 žvejai, vienas duodavo jo pusę – 250 m, kiti du – po 125 m. Tada pinigų už laimikį dalijosi taip: 1/2 ir 1/4 bei 1/4. Veliuonoje traukiamąjį tinklą prieš Antrąjį pasaulinį karą po lygiai (po 100 m) turėjo trise: Bakas, Jarušaitis ir Savodnikas; jie pinigų dalijosi į 3 lygias dalis³⁵. Kidulių k. žvejo Klemanso Jasaičio tėvas Jurgis turėjo traukiamąjį tinklą kartu su kaimy-

³³IIES, b. 118, l. 52.

³⁴IIES, b. 1857, l. 7. Pasakojo Aleksandras Sandanavičius, gim. 1926 m.

³⁵IIES, b. 1702, l. 15.

1 pav.* Žvejyba traukiamuoju tinklu:
 1 – tinklas stabdomas pastojikės diržu:
 a – vaizdas iš priekio, b – vaizdas iš šono.
 Jurbarko r., Viešvilė;
 2 – artuolis. Šilutės r., Girininkų k.;
 3 – brankas. Šilutės r., Girininkų k.;
 4 – tinklo užmetimo schema;
 5 – traukimas plėškėmis (a, b – sagutė tinklui pagauti, vaizdas iš abiejų pusių). Jurbarko r., Viešvilė;
 6 – juosta tinklui traukti.
 Nidos istorijos muziejus

nu Antanu Kuncaičiu. Žvejoti padėdavo vaikai, kartais Kuncaičio žmona. Pinigus žvejai dalijosi perpus³⁶.

Upiniai traukiamieji tinklai nuo ežerinių traukiamųjų tinklų skyrėsi tuo, kad neturėjo per vidurį maišo (*kulinio*), nes srovė jį išverstų. Tokius tinklus artelių žvejai naudodavo Kauno mariose ir Nemune žemiau HE užtvankos. Apskritai pučiant stipriam vėjui traukiamieji tinklai painiojosi, tačiau vėjuotu oru pavykdavo sugauti daugiau žuvų.

Traukiamasis tinklas paprastai susidėdavo iš dalių po 50 m. Tinklo dalis, kuri vilkosi upės pakraščiu, buvo vadinama *pastojaus sparnu* (Jurbarko r.), *suėmimu*, *išėmimu* (Kauno r. Brūžės k.), *išėmiku* (Šakių r. Grinaičių k.). Tinklo dalis, kuria iš valtys buvo apsupamos žuvis, vadinosi *išbėgimo sparnas* arba tiesiog *sparnas*. Sparną galuose, kaip ir prie plukdomojo tinklo, buvo gluosnio pagaliai (*branktai* – Šakių r. Kidulių k., *jokeliai* – Šakių r. Grinaičių k., *kumeliai* – Kauno r. Brūžės k.) apačioje su svoriais iki 15 kg (1 pav. 3). *Ūsai* (t. y. tinklo galuose paliktos laisvos apatinė ir viršutinė pavaros (*ienos* – Smalininkai) būdavo apie 2 m, o prie stintinio traukiamąjo tinklo apie 1 m.

Uosinis baslys tinklui stabdyti (*artuolis*) būdavo žmogaus aukščio, apačioje nutašytas kaip pieštukas (1 pav. 2). Įrentiman apie 40 cm nuo apačios būdavo aprišama 10, 15, 20 m ilgio vadžių storumo virvė (*artuolio virvė* – Jurbarko r. Molyinės k., *rūdelio virvė* – Kauno r. Brūžės k., *turimoji* – Kauno r. Brūžės k., Vilkija). Patyręs žmogus, paprastai brigadininkas, *arė panemunę*, t. y. stabdė tinklą palenktu (prieš tėkmę), į žemę įsmeigtu artuoliu taip, kad nepasikeltų apatinė pavara. Tą tarnybą Jurbarko r. žvejai vadino *pastojumi* (žmogus *laiko pastojų* arba *ant pastojikės*), Kauno r., Paštuvos k. žvejai sakė: *ant rėmos*. Kauno r. Brūžės k. vedantis tinklą žmogus būdavo vadinamas *rūdelniku*. Apie patį procesą sakoma taip: *ištarnuoja* į kran-tą artuolį, *išblaškia*, *laiduoja*. Tačiau perkelinėjant *artuolį*, virvė vis dėlto daugiau

³⁶IIES, b. 1649, l. 19.

*Piešinių autorių pavardės nurodytos iliustracijų sąrašė. Vyr. red. pastaba.

Žvejys valtyje
(maketas). Priekyje –
traukiamojo
(„kraštinio“) tinklo
fragmentas.

Iš Panemunių
regioninio parko
ekspozicijos Šilinėje.
A. Mozūraičio nuotr.
1999 m.

ar mažiau pasikeldavo. Todėl jei srovė būdavo nesmarki, o žvejys stiprus ir patyręs, laikydavo virvę nugara, apsukęs žemiau juosmens, o priekyje ją suėmęs rankomis. Jautriai laikyti kanapinę virvę buvo svarbu tada, kai ji nuo drėgmės papūdavo, nes per *artuolį* žvejys virvės nejautė. Žvejojant be *artuolio*, krante likdavo du žmonės. Vytautas Bastys (gim. 1922 m.) piemenaudamas matė, kaip Greičių k. žvejys Vincas Burba laikė tinklą su apie 15 cm pločio *pastojikės diržu* (1 pav. 1a, b). „Jei Pranas Mockaitis tinklo neatlaikydavo, duodavome pipirų“, – sakė Jurgis Jakaitis iš Grinaičių k. Taigi tinklo vedimas priklausė nuo srovės stiprumo. Po Antrojo pasaulinio karo Kalnėnų artelės žvejai *artuolio* nenaudojo, tik matė su juo žvejojant ties Veliuona.

Upės atkarpa, kuria srovė neša traukiamąjį (ir plukdomąjį) tinklą, vadinasi valksmas (*valksmas* – Šakių r., *valksna* – Kauno r. Brūžės k., *tonia* – Jurbarko r.). Vieta, kur prasidėdavo valksmas, vadinosi *užmetimas*. Vieta, kur ji baigdavosi – *išėmimas*, *išima*. Pradėję mesti tinklą ties *užmetimu*, žvejai su valtimi suko jį lanku, užimdami ne daugiau kaip 2/3 farvaterio, o praktiškai plaukdavo tiek, kad srovė neužneštų valtį ant *dambų* kitame upės pakraštyje (1 pav. 4). Sunkiausias darbas ir buvo *išvairuoti* arba *išlaviruoti*, t. y. parinkti tinkamą tinklo išmetimo trajektoriją, todėl valtį vairavo prityręs žvejys. Tai buvo sunku esant nepalankiam vakarų vėjui, bangoms. Išmetę tinklą, irdavosi į kraštą, kur laukdavo žmonės, pasiruošę *lupti* sparną. Priplaukus prie krašto tiek, kad būtų galima bristi neprisėmus guminių batų (nuo kranto 10–15 m), du vyrai, persimetę per petį šlapią iki 300–400 m ilgio *sparno virvę* (Kauno r. Brūžės k., *išbėginė*, *išbėgtinė*, *išbėgamoji virvė*, *išbėgikė* – Jurbarko, Šakių r., *turimoji* – Kauno r., Vilkija), bėgdavo krantan. Pirmajam paėjus tolyn, už jo stodavo antras, trečias ir t. t. Tada pirmasis grįždavo į eilės galą, po to – antrasis ir t. t., kol ateidavo tinklas. Tada imdavo traukti už virvių. Artėjant *išėmimui*, vieni *statė* tinklo viršų, kiti pasilenkę spaudė jo apačią prie žemės, kad nepasikeltų apatinė pavara ir neišbėgtų žuvis. Kadangi tinklas būdavo sukrėstas *ant pusės*, tai traukiant per visą ilgį jame pasidarydavo lyg ir įdubimas (*kulys* – Kauno r. Brūžės k., *pilvas* – Jurbarko r., Smalininkai), kuriame sukosi žuvis. Vilkijs žvejai prie Rusnės gaudydami vėgėles pamatė, kad *vokiečiai* lupa tinklą su *plėškėmis* (1 pav. 5a, b). Per galvą permetamas storokas diržas, kurio apačioje pritaisyta apie 50 cm ilgio grandinė su maždaug 6x6 cm trinkele. Stovėdamas skersas veidu į virvę, žvejys ją iš apačios

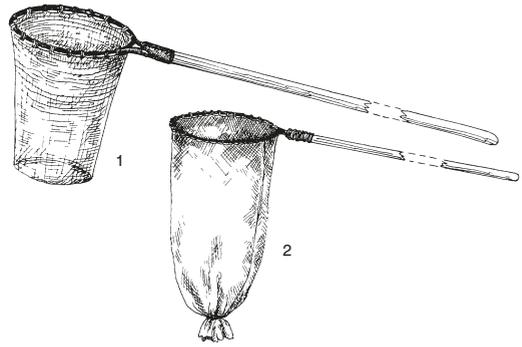
trinkele pagauna ir visą traukimo svorį perkelia per diržą į pečius. Žvejai išbandė šį metodą, tačiau Jurgis Jakaitis iš Grinaičių k. jį peikė, nes „virvę traukti reikia labai mikliai, dėl to greičiau išaina traukiant ant peties, nes su plėškėmis, – kol pasikinkysi...“³⁷.

Valksmo ilgis priklausė nuo srovės stiprumo, krypties, dugno reljefo, tinklo ilgio ir pakrančių, nes kol nebuvo guminių batų, vyrai žvejodavo basi ir tik vėlyvą rudenį apsiaudavo. Todėl žvejai saugojo krantą, net valė jį. Tinklai būdavo traukiami, kur žemesnis vanduo, mažesnė srovė, lygesnis dugnas ir nėra kliuvinių. Jei tinklas neužkibdavo, žvejai ištraukdavo valksmą per 1–2 val. Per dieną būdavo ištraukiamos 5–6, o toje pačioje vietoje, – ir daugiau valksmų. Traukti tinklą buvo nelengvas, atsakingas darbas: „Kai trauki, pypkės nerūkysi“. Tinklu apsuptos žuvis buvo semiamos į dėžes valtyje. Stintoms semti buvo naudojamas samtis su uodegėle

(2 pav. 2): vienas žmogus abiem rankomis laikė samčio kotą ir sėmė žuvis, kitas, sugriebęs už uodegėlės, išversdavo jas į dėžę. Paskui plukdydavo dėžes prie dorės, kuri kasrūt žuvis išgabendavo. Ištraukus į tinklą sustrigusias žuvis, reikėjo jį vėl tvarkingai sudėti į valtį, paruošti kitam plaukimui, t. y. apačion *sukarcuoti* virvę, paskui tinklą *drikuoti*, kad metant nesusipainiotų ir nepasidarytų *žydo poteriai*. Ypač kruopščiai reikėjo sudėti svorelius, mat metant plūdes jie turėjo *eiti* iš valtios patys.

Traukiamaisiais tinklais pradėdavo žvejoti po savaitės ištirpus ledams (kai atgijusios varlės pradėdavo eiti į kraštus). Baigdavo užšalant Nemunui. Daugiausia buvo žvejojama naktimis, o po žuvų neršto (nuo liepos mėn.) – ir dienomis.

Pavasari traukiamaisiais tinklais buvo gaudomos didstintės, kurios, vandens temperatūrai pakilus iki +4–6°C, iš Kuršių marių plaukdavo į Nemuną ir jo intakus neršti³⁸. Kartu buvo sugaunama stintų ikrais mintančių aukšlių, pūgžlių bei stintomis mintančių ešerių, lydekų, starkių, ungurių, vėgėlių. Žvejai mena, kad 1944 m. daug stintų buvo sugautas ties Molynės k., pasiekdavo jos ir Kačerginę, o užtvenkus Nemuną, atplaukdavo tik iki Jurbarko. Didstintės, kaip Baltijos jūros žuvis, buvo leidžiama gaudyti per nerštinę migraciją, todėl laimikiai, ypač Nemuno atšakose, būdavo gausūs. Kita vertus, sovietiniais metais stintos

2 pav. Samčiai:

1 – stintoms gaudyti.

Jurbarko r., Viešvilės k.;

2 – žuvis iš traukiamojo tinklo semti. Šilutės r., Paleičių k.

³⁷IIES, b. 1857, l. 2. Pasakojo Antanas Blaževičius.

³⁸P. Virakas rašė, kad jam augant (XIX a. aštuntajame–devintajame dešimtmetyje), į Seredžių anksti pavasarį, Nemune išplaukus ledams ir šiek tiek nuslūgus vandeniui, pučiant vakarų vėjui, atplaukdavo nuo Klaipėdos kuršiai su pilnais *boteliiais* stintų ir kitokių smulkų žuvų. Vyrai nuplaukdavo aukštyn, o moterys, apsistojusios prie Ringovės upelio, eidavo per kaimus siūlydamos pirkti žuvų arba mainydavo pusę *gorčiaus* stintų į *gorčių* rugių (1 *gorčius* = 2,82 litro). Kai visas parduodavo, plaukdavo namo. Vėsiu oru žuvis negesdavo, tačiau karštu oru greit pasmirsdavo, bet vis tiek būdavo išperkamos. Žmonės stintas gerai nuplaudavo, pasūdydavo ir džiovindavo karštai iškūrentoje krosnyje ant kopūstlapių. Smulkiai sugrūstomis džiovintomis žuvėmis per gavėnią būdavo pagardinami barščiai. Caro valdžios potvarkiu įvežamos žuvis Jurbarko muitinėje būdavo sveriamos ir apmokestinamos. Norėdami gauti kyšių, muitininkai vilkindavo kontrolės laiką. Kartais tvarkant formalumus kelias dienas, žuvis sugesdavo ir sanitaras liepdavo jas sunaikinti. Dėl šios kliūtis kuršiai liovėsi gabenti stintas į Lietuvą. IIES, b. 118, l. 36–38.

buvo pigios – 8 kp už 1 kg, todėl norint uždirbti, reikėjo pagauti daug. Kadangi ledai ties namais dar nebūdavo išėję, artelių žvejai važiuodavo pasitikti stintų netoli Kuršių marių. Daugiausia jų būdavo sugaunama Karaliaučiaus srities Gilijos kanale, kur žuvingiausia buvo Zapovedno valksmas (prie Zapovednojės miestelio, buvusių Kryžionų). Prie kiekvieno kanalo valksmo stovėdavo eilės, nes tinklams traukti tinkamų vietų buvo nedaug, o valksnos trumpos – nuo 30 iki 100 m. Vyrai dirbdavo dieną naktį. Praplaukus vienai valčiai, tuoj plaukė kita, bet vis tiek pernakt kiekviena praplaukdavo tik 3–4 kartus. Stintų buvo tiek daug, kad 1956 m. penki Smalininkų brigados žvejai (J. Venys, V. Bastys, J. Vaznys, J. Povilaitis, P. Atkocaitis) Gilijos kanale su 18 m ilgio traukiamuoju tinklu pernakt sugavo 18 tonų³⁹. Paskui žvejai stintas pasivydavo prie Tilžės ir gaudydami persekiodavo iki Veliuonos. Stintos *eidavo* maždaug savaitę, iki vandens temperatūra pasiekdavo +7°C. Kai pradėdavo pagauti žuvis su žvynais (neršto metu patinus nuberia smulkūs spuogeliai), stintų žūklę baigdavo.

Stintinis traukiamasis tinklas buvo su didelėmis plūdėmis ir dideliais cementiniais svoreliais. Be to, stintinis tinklas, ypač kanapinis, buvo storas, taigi labai sunkus. Tinklų matmenys priklausė nuo žvejojamos vietos. Stiprioje srovėje buvo naudojami trumpesni tinklai, nes ilgo suvaldyti nebūtų užtekę jėgų. „*Ir taip, – sakė žvejai, – virvės kaip stygos skambėjo*“. Stintinių tinklų aukštis priklausė nuo vandens gylio, nes apačia turėjo eiti dugnu, o plūdės – paviršiumi. Taigi tinklų ilgis svyravo tarp 40 ir 200 m, aukštis tarp 2,5 ir 8 m. Tinklų akys didstintėms gaudyti nuo *artuolio* pusės būdavo 30, 24, 18, 16 mm, stintelėms – 18, 16, 14, 12, 10, 8 mm. Su stintiniu traukiamuoju tinklu paprastai dirbdavo 8, 10, 12 žmonių. Valtyje būdavo 4–5 žmonės: du irklavo, du į srovės pusę metė tinklą, vienas vadovavo. Kiti likdavo krante. Sovietiniais metais stintų gaudytojai tinklams stabdyti naudojo inkarus su kapronine virve.

Traukiamaisiais tinklais nuo birželio vidurio lašišos buvo gaudomos dienomis, o rudenį ir naktimis. Kuo tamsesnė naktis, bjauresnis oras, tuo daugiau būdavo lašišų. Brigadoje dirbdavo 4 vyrai, nes tinklų ilgis buvo nuo 150 iki 300 m, aukštis – 3 m, akytumas nuo 60 iki 20 mm. Didelės žuvis tinklą prakirsdavo, todėl *išėmime* 20–25 m tinklo buvo dvigubinama (akys 20–25 mm), ir ta vieta vadinama *matnia*. Nuo *artuolio* iki *matnios* vietoj virvės buvo dedamas 30 m gabalas prasto tinklo – *kraštinis*. Toliau už *matnios* buvo nuo 18 iki 25 m ilgio 30 mm akytumo tinklo gabalas – *priematnė*, už jo ilgiausias tinklo gabalas – *sparnas* su 35, 40, 45, 50, 55, 60 mm dydžio akimis. Žvejai buvo išgudrinę į sparną dėti plonesnius, net naujus plukdomųjų tinklų gabalus, kad medvilniniai siūlai *apsidirbtų*, pasidarytų gležnesni.

Valksme būdavo 2–3, retai – 6–8 lašišos. Geriausias laimikis, Antano Blaževičiaus iš Vilkijos atminimu, buvęs prieškario metais, kai vienu metu ištraukė 13 žuvų⁴⁰. Stasys Mikšta iš Veliuonos gyrėsi, kad 1938 m. per vasarą pagavo 39 lašišas⁴¹. Vilkijos–Veliuonos ruože po Antrojo pasaulinio karo geruose valksmuose per parą būdavo sugaunama iki 300 kg lašišų⁴². Vilkijiečiai lašišas gaudė naminiuose valksmuose *priešais salą* ir kairiajame krante *po keltu* bei *ant Panemunės salos*. Pokario metais lašišų gausiai būta 2 km žemiau Tilžės, valksme *po stulpais*. Greta jo ant upės kranto žvejai iširengdavo kaimelį:

³⁹IIES, b. 52, l. 1207.

⁴⁰IIES, b. 1856, l. 17.

⁴¹IIES, b. 1702, l. 22.

⁴²IIES, b. 1702, l. 13. Pasakojo Gasparas Šukauskas, gim. 1920 m. Veliuonoje.

kiekvienas pasistatydavo šiaudinę būdą, vadinamą *nameliu*. Jurbarko r. ties Kalnėnais lašišos pasirodydavo nuo rugpjūčio antrosios pusės. Jos būdavo labai didelės, todėl žmonės jas praminė *mandulinėmis*, nes tomis dienomis statydavo rugius į gubas (*mandulius*). Daugiausia tuo metu kibdavo *kriūkai*, t. y. patinai, taip praminti dėl užriesto apatinio žando, už kurio žuvis užsikabindavo tinkle. Lašišos buvo laikomos jautriomis žuvimis, nes valtyse užtrokšdavo greičiau negu kitos. Beje, panemuniečiai įsitikinę, kad Kriūkai (Šakių r.) taip esą pavadinti lašišos patino garbei.

Spalio–lapkričio mėnesiais prasidėjus lašišų nerštui, jų žvejyba baigdavosi. Traukiamuosius tinklus žvejai išdžiovindavo ir padėdavo iki kitos vasaros. Prasidėdavo rudeninis žiobrių, o po šalnų – vėgėlių gaudymas plukdomaisiais tinklais. Ketinant vėgėles gaudyti traukiamuoju tinklu, jam reikėjo pritvirtinti sunkius svorius, kad plaukdamos palei dugną žuvis nepralistų pro apačią.

Antano Blaževičiaus iš Vilkijos teigimu, apie 1960 m. Stasys Kacinkevičius pasiūlė tinklus traukti gerve (beje, jis esą pirmasis pradėjo žvejoti su stacionariu varikliu L-3). Gervė buvo pastatyta prie valksmo galo, ja naudojosi 3–4 valtytės. Tai buvo du į žemę įkasti stulpai, o tarp jų ant geležinio strypo užmautas storas (glėbinis) rąstas. *Išbėgtinė* virvė buvo uždedama ant šio skersinio ir sukama abiejose pusėse esančiomis rankenomis. Apie 1965–1968 m. visi žvejai tinklams traukti jau turėjo kilnojamas gerves, kuriose stulpų funkciją atliko 1x1 m lentinės staktos: skardinis skersinis jose buvo vadinamas *barabanu*. Kad gervė nejudėtų, ją pririšdavo prie stulpelio. Apie 1965 m. tinklams traukti pradėtos naudoti valtyje įtaisomos motorinės gervės.

Didžiaisiais traukiamaisiais tinklais Nemune uždrausta žvejoti 1962 m. Žuvų sumažėjo, be to, seni žvejai išmirė, o jaunieji nepatiko sunkus darbas. Traukiamaisiais tinklais leista žvejoti tik stintas, ir po neršto, liepos ir dar rugpjūčio mėn. paukštynams ir žvėrynams tiekiamas *šiukšlines* žuvis⁴³. Ilgiausiai jais gaudė vilkijiečiai apie 20 km ilgio ruože tarp Lampėdžių ir Vilkijos. Jų tinklai buvo 300–400 m ilgio, 4, 5, 6 m aukščio, akys *išėmime* 10, 12 mm, sparne 14, 16 iki 35 mm. Žvejojo iki 12 vyrų: 2 *ant artuolio*, 1 valtyje su žuvimi, 3–4 valtyje su tinklu, kiti traukdavo.

Nemuno *tarpdamiuose* žvejai kartais pratraukdavo trumpus, apie 50 m ilgio, mažiausiai 3 m aukščio, apie 10 mm akytumo tinkliukus (*kraštinukas* – Kauno r., *kilbinis* – Šakių r. Jotyškių k.). Jais pagaudavo smulkių žuvų: lydekaičių, karšiukų, kuojelių, o rudenį – aukšlių.

Kauno žvejai pokario metais gružlius bandė gaudyti traukdami tinklą po ledu. Iškirte eketes lygiagrečiai krantui, pakišdavo po ledu tinklą panašiai kaip statomąjį. Tada nuo kraštinių ekečių iki upės krašto iškirstomis mažesnėmis eketėlėmis pervarydavo kranto link kartis su virvėmis ir traukdavo tinklą į krantą. Dirbo dažniausiai dienomis.

Mėgėjų traukiamieji tinklai. Paupio gyventojai, kurie, pasak žvejų, „*visai nemokėjo žuvis pasigauti*“, pakraščiais trau-

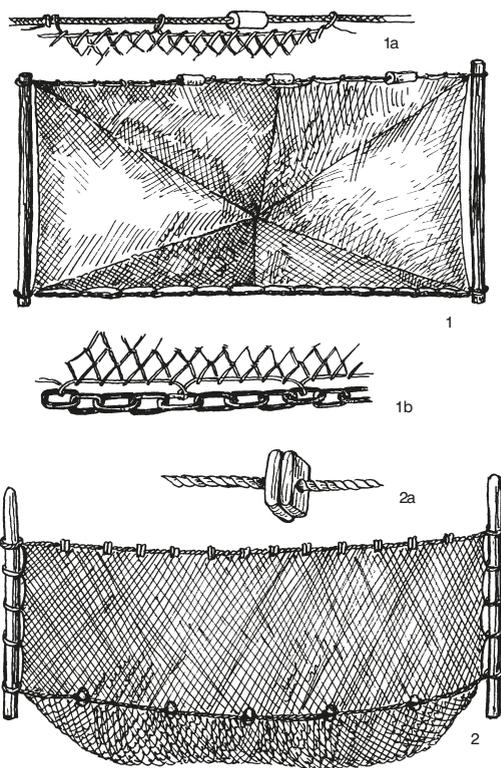
⁴³„Šiukšline“ žuvimi buvo laikomos aukšlės, dyglės, ešeriukai ir pūgžliai, nes naikino žuvų ikrus. Žemupiečiai „šiukšlines“ žuvis apgaudydavo traukiamaisiais tinklais iki rugpjūčio ir dar rugpjūčio mėnesį. Tarpukariu ir pirmaisiais metais po Antrojo pasaulinio karo Šakių ir Jurbarko r. ruože viena iš labiausiai paplitusių Nemune žuvų rūšių buvo gružliai. Juos žvejai gaudydavo traukiamaisiais tinklais kartu su „šiukšline“ žuvimi. Sovietiniais metais gružlių buvo smarkiai sumažėję dėl Nemuno užterštumo. Dabar jų vėl atsirado, tačiau gerokai mažiau. Pūgžliai dėl skanios žuviens buvo gaudomi žuvienei (*poliaukai*). Virtais, sumaišytais su žolėmis gružliais ir pūgžliais panemunių žvejai šerdavo kiaules. Kad kiauliena neturėtų žuvis skonio, jas baigdavo penėti grūdais. Vilkijiečiai kiaulėms į daržovių lapų ēdalą dėjo aukšles. Kai Paštuvos k. žvejų kiaulės imdavo blogai atrodyti, jas šerdavo virtais moliuskais.

kiamais mažais tinkliukais *dėl savęs* pasigaudavo smulkių žuvelių: aukšlių, grūžlių, kuojų, lydekaičių, šapaliukų ir kt. Tokius tinkliukus dažniausiai turėjo tie panemuniečiai, kurių žemė priėjo prie upės. Tačiau jais galėjo naudotis ir toliau gyvenę žmonės. Tinkliukams traukti buvo parenkami lygesni, seklesni, žolėti Nemuno pakraščiai, o Šakių r. pusės senvagėse ir užutėkiuose su stovinčiu vandeniu juos pratraukdavo ir prie salelių. Tinkliukai buvo traukiami trise ir dviese.

Trise traukiamas tinkliukas Šakių r. buvo vadinamas *marška*, *marškute*, o mūsų laikų žmonių pavadinamas *tribradžiu*. Tačiau nuo ežeruose naudojamų tribradžių šis tinkliukas skiriasi ir konstrukcija, ir traukimo būdu. Tai 10–15 m ilgio, 10, 12, 14 mm akytumo lininis audinys, kurio aukštis priklausė nuo vandens gylio ir svyravo tarp 0,6 ir 2 m. Audinys suvertas ant virvių. Prie viršutinės virvės pririštos medinės plūdės, ant apatinės suverti moliniai svoreliai. Ilgesniuose tinkleliuose, kurie naudoti žuvavimui stovinčiame vandenyje, kartais per vidurį būdavo apie 1–1,5 m ir ilgesnis maišas (*kulia* – Šakių r. Girininkų k., *kuliešiukas* – Jurbarko r. Kalnėnų k.).

Trise tinkliukai buvo traukiami esant šaltam vandeniui: pavasarį išplaukus ledams (jei pakraščiu ledų dar buvo, traukdavo už jų) ir rudenį iki užšalimo, paprastai vakarėjant. Tinklo galuose buvo jo aukščiui lygūs pagaliai (*branktukai*), pritaisyti prie maždaug 3 m ilgio kartelių. Taigi vienas žmogus ėjo krantu ar brido pakraščiu, laikydamas kraštinę kartelę. Jei pakraštyje dar buvo ledų, jis galėjo vesti tinklą prie kartelės vidurio pririšta virve. Antrasis žmogus su 8, 10, 15 m ilgio eglinė ar drebuline kartimi (prakišta pro skylę kartelėje ir iširėmusia į branktuką) įstumdavo giluminį tinklo galą upėn ir neleisdavo ištraukti į kraštą. Trečiasis žmogus traukė giluminį tinklo galą stipria virve, pririšta prie kartelės vidurio. Kraštinis tinklo galas būdavo atsilikęs, tad traukiamas tinklas ėjo įstrižai krantui. Tinklas buvo traukiamas pasroviui, bet greičiau už srovę. Vienas traukimas būdavo nuo 10 iki 50 m, o žinant, kad dugne yra duobė, būdavo pertraukiama tik ji. Mažais tinkliukais paprastai žvejodavo šeimos nariai ar kaimynai. Jei žūklėje dalyvavo moteris, jai buvo patikimas lengviausias darbas: vesti kraštinį tinklo galą. Kiekvienas žūklės dalyvis turėdavo maišelį (*terbą*) laimikiui dėti.

Dviese traukiamas tinklas (*bristinis*, *dvihradė*, *marška*) tarpukario metais buvo populiarius Šakių r. pusėje. Tai apie 6 m ilgio, 1,5–2 m aukščio tinkliukas. Jo galuose – kartelės. Ant pavarų – plūdės bei svoreliai. Tinkliukai buvo be maišo (3 pav. 1a, 1b)

3 pav. Dvihradės:

1 – be maišo

(a – viršus,

b – apačia). Šakių r.,

Kidulių k.;

2 – su maišu

(a – viršutinė pavara).

Jurbarkas

ir su juo (3 pav. 2a). Vasaros vakarais, kartais naktį išsirengę žuvaudavo du vyrai: vienas vilko tinklą įbridęs beveik iki kaklo, kitas ėjo pakraščiu. Paeję 20–30 m kartimis iškeldavo tinklą. Jeigu bristi būdavo šalta, – giluminės kartelės apačioje pritaisydavo *bukšą*, pririšdavo prie jos virvę traukti ir su dvišake kartimi laikydavo ją gylėje. Po Antrojo pasaulinio karo stingant maisto, bristi ateidavo žmonės iš tolimesnių kaimų, taip pat moterys, vietoj tinklų naudojusios senas užuolaidas.

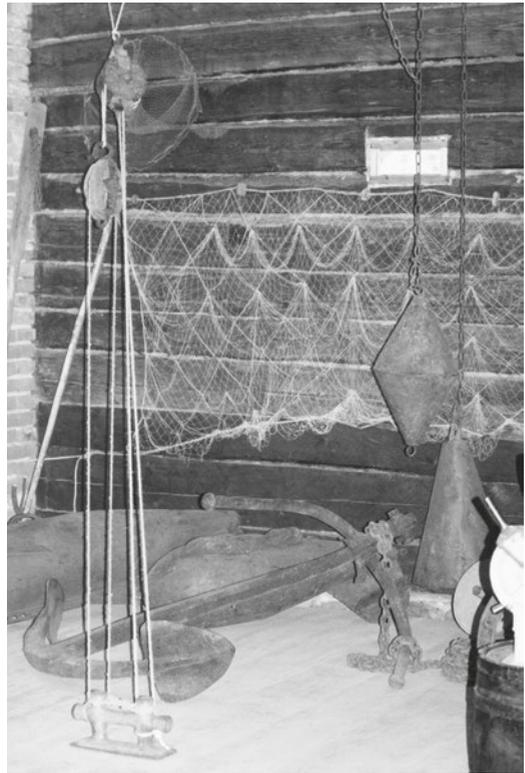
Uždraudus žvejoti tinklinėmis priemonėmis, maži tinkliukai kurių laiką dar buvo naudojami, tačiau padžiautus juos pavogdavo, o nedžiovinti lininiai tinklai greit supūdavo. Atsiradus kaproniniams tinklams, dvibridės iki mūsų dienų vėl naudojamos nelegaliai žvejybai. Neatsinaujino tik tinkliukų traukimo trise būdas.

Plukdomieji vienasieniai tinklai.

Vienasienius plukdomuosius tinklus Nemuno žvejai naudojo nuo seno. Plukdydavo juos pasroviui dviem luotais, o jiems nykstant, – valtimis. Žemupyje ties Seredžiumi plukdomasis tinklas buvo vadinamas *sinkine*, o mažesnių kaip 40 mm akių tinklas – *žebroku*. *Sinkinės* žemupyje išėjo iš *mados* XX a. pirmaisiais dešimtmečiais. P. Virakas rašė vaikystėje (XIX a. aštuntajame–devintajame dešimtmetyje) ties Seredžiumi regėjęs *sinkinėmis* žvejojusius brolius Andrių ir Julijų Lozaravičius ir brolius Antaną ir Juozą Kordušus. Stasys Mikšta (gim. 1918 m.) iš Veliuonos apie jas girdėjo iš tėvo pasakojimų, nors pats žuvaujant jau nematė.

Žebrokais buvo gaudomi žiobriai. Netoli kranto, kur sraunus vanduo ir seklu, buvo padaroma dirbtinė nerštavietė – *pabara*. Į dugną įkalamas kuolas, kad būtų aišku, kur pilti žvyrą. Iš 2–3 vežimų saulės nubalinto žvyro supylus apie 20 cm aukščio ir 2 m skersmens kalnelį, kuolas buvo ištraukiamas. Virš *pabaros* būdavo apie 1 m vandens. Neršiant žiobriams žvejai dieną ir sutemus dviem luotais pasroviui per *pabarą* plukdydavo *žebroką*. Taip žiobrius gaudė ir kiti kaimiečiai, net moterys. Vėliau *žebrokus* pakeitė plukdomieji trisieniai tinklaičiai. Sugautus žiobrius buvo įprasta skaičiuoti kapomis.

Sinkinės ar *žebroko* stačiakampis tinklas (aukštis nuo 0,8 iki 2 m, plotis nuo 1,7 iki 10 m) viršuje ir apačioje būdavo suvertas ant storesnių virvučių (*pavarų*). Ant

Trisienio plukdomojo tinklo („Tribico“) fragmentas. Ant grindų padėtas Pirmojo pasaulinio karo metu paskandintos lietuvių baržos inkaras, kurį apie 1956 m. iš Nemuno ties Seredžiumi iškėlė prižiūrėtojas Antanas Balnius.

Iš Panemunių regioninio parko ekspozicijos Šilinėje. A. Mozūraičio nuotr. 1999 m.

viršutinės *pavaros* buvo beržo tošies plūdės, ant apatinės – degto molio svoreliai. Tinklas būdavo įtaisomas tarp dviejų 2,7–3,7 m ilgio kartelių (*užgertis, žugarda* – Kauno r.). Prie maišo viršutinių kampų buvo pririštos virvutės (*auklės, juklai, jauklai* – Kauno r.).

Plukdant tinklą, luotai turėjo plaukti greičiau už srovę, kad vertikaliai laikomame tinkle pasidarytų įdubimas – *maišas*. Abu žvejai viena ranka laikė kartelę ir *auklę* (ant bevardžio arba smiliaus piršto), kita ranka palengva irklavo. Kad lengvų sausų eglaičių kartelių nekeltų srovė, maždaug 20 cm atstumu nuo apačios viela pririšdavo akmenis, vėliau – gelžgalius. Kartelės turėjo 10–15 cm nesiekti dugno, tačiau pakelti jų per aukštai nederėjo, kad žuvis nepaspruktų pro tinklo apačią. Kad netyčia atsidažusios į dugną kartelės nesukeltų triukšmo, jų galus aprišdavo kailio skiautėmis ar pakaldavo guma. Žvejai nesišnekėjo, kad neišbaidytų žuvų. Praplaukę *pabarą*, abu sykiu paleisdavo *aukles* ir, padėję irklus, kartelėmis iškeldavo tinklą. Pasukui vėl grįždavo aukščiau *pabaros*.

Plukdomieji trisieniai tinklai. Trisienius plukdomuosius tinklus pirmieji ėmė naudoti Kauno ir jo apylinkių žvejai. Kauno žydai trečiajame–ketvirtajame dešimtmetyje iš Klaipėdos atveždavo tankių tinklų ir prekiaudavo jais Nemuno gatvėje buvusioje žūklės reikmenų krautuvėje. 150 m rietimas (*kukla*) kainavo 70 Lt. Žvejai pirkosi medvilninius siūlus ir patys mezgėsi retus šoninius tinklus (*retikus, rečius* – Kauno, Jurbarko r., *špagatą* – Šakių r., Kretkampis). Kad tinklai greitai nesupūtų, Zapyškio žvejai pavasarį rinkdavo eglės kankorėžius, juos išvirdavo ir į karštą rausvą vandenį merkdavo tinklus. Žvejai patys gaminosi plūdes, svorelius, vijosi iš pakulų virves ir apstatę tinklą iš *kuklos* padarydavo 75 m ilgio *pantą* (*kavalką* – Kauno r. Paštuvos k.). Kadangi vidinis tinklas (*drika* – Šakių r. Kidulių k., *drikas* – Kauno r., *motnia* – Šakių r. Kretkampio k.) krėtėsi *ant pusės*, žvejai šį procesą vadino *sukrėsti tinklą*. Po Antrojo pasaulinio karo artelių žvejai gaudavo fabriku gamybos tankių vidinių tinklų rietimus. Už vienos *pantos* padarymą jiems buvo mokama 13 rb.

Kauno r. Brūžės k. žvejo Povilo Sasnausko tėvas 1914 m. pirmasis kaime parsivežė žiobrinį tinklą iš Lodzės. Jurbarko r. Molynės k. žvejo K. Šimkevičiaus senelis po 1914 m. parsivežė trisienį tinklą nuo Vilkijos, kur vietiniai žvejai šį vertingą, apie 200 Lt kainavusį daiktą pragėrė. Į Seredžių pirmasis trisienį tinklą tarpukario metais atsivežė klebono brolis ir bandė juo gaudyti žuvis pavasarį apsemtose lankose⁴⁴. XX a. trečiojo dešimtmečio pabaigoje trisienius tinklus tarp Kauno ir Smalininkų jau turėjo dauguma turtingesnių žvejų, nes lygus upės dugnas jais žvejoti labai tiko. Tinklai dažniausiai buvo 1,5 m aukščio, ilgio – „*kiek kieno kišenė išnešė*“, tačiau apie 100 m buvo visada.

Tinklams plukdyti žvejai samdydavo pagalbininkus. Jie galėjo būti nelabai patyrę, tad neretai žvejams talkino aktyvesni paaugliai. Pvz., vilkijietį Antaną Blaževičių (gim. 1920 m.) 1937–1938 m. samdė Vaclovas Bugvilas. 17–18 metų jaunuolio pareiga buvo išmesti plukdomąjį tinklą, o kai Bugvilas su Apolinaru Petrausku žvejojo traukiamuoju tinklu, vaikinai išmesdavo tinklą ir padėdavo traukti. Jis buvo samdomas *nuo dienos*, t. y. už atidirbtą dieną gaudavo 2 Lt (duonos kepaliukas kainavo 20 ct, centneris rugių – 5 Lt,

kilogramas lašinių – 2 Lt). Jei laimikis ⁴⁴*IIES*, b. 118, l. 25.

buvo gausus, žvejys porininkui būdavo dosnesnis. Nevertingų žuvų (kuoju, gruzlių) jam visad leisdavo imti, kiek nori.

Kačerginės žvejys Jakelaitis su trisieniu tinklu buvo nusigavęs net į Lazdijų r. Žvejodamas Dubravų kaime susirado nuotaką, 1928 m. vedė ir persikėlė ten gyventi. Buciniškės k. žmonės tuomet pirmą sykį iš arti regėjo ateivio trisienį tinklą (ilgis 50 m, aukštis 1,2 m, vidinio tinklo akytumas 38 mm, šoninių – po 15 cm). Dėl vidurupyje šiurkštaus Nemuno dugno savo tinklą jis plukdydavo tinkamesnėse vietose tik 100–200 m. Dzūkai tuo tarpu manevringais luotais plukdė mažus vienasienius tinkliukus – *vedėjas*. Jakelaitis luotą naudojo tik metiniams statyti. Žemės Jakelaitis neturėjo, tačiau gyvenimu nesiskundė. Žuvaudamas užaugino septynis vaikus, o kiaules šėrė mainytais į žuvis kviečiais. Įdomu, kad iki šiol minėtuose kaimuose žmonės tebevartoja Jakelaičio terminus: *branktas*, *buirys*, *leicas*. Tarp Kauno ir Smalininkų plukdomųjų tinklų dalių pavadinimai buvo įvairesni.

Trisienių plukdomųjų tinklų dalių pavadinimai

Vieta	Plūduras	Virvė prie plūduro	Virvė prie valtys
Kaunas	buja, bujus, paplavokas		
Kauno r.			
Zapyškis	buirys, kliucas		
Brūžės k., Vilkija	kliucas	kliucvirvė	leicas
Jurbarko r.			
Raudonė	kliucas	kliucvirvė	leicas
Kalnėnai	paplavokas	kliucvirvė	leicas
Smalininkai	plavukas	plavukinė virvė	pastojikė
Šakių r.			
Kretkampis	šustvininkas, kermošius		
Kiduliai	kūlė, paplavukas		
Grinaičių k.	plūdė		

Trisieniai plukdomieji tinklai yra geri tuo, kad jais upėje galima gaudyti ir paviršiuje, ir palei dugną besilaikančias žuvis. Pagal tai žvejai juos skirsto į dugninius ir paviršinius. Dugniniiais tinklais daugiausia buvo gaudomi žiobriai ir vėgėlės, paviršiniaisiais – karšiai. Skyrėsi vidinių tinklų akytumas: a) žiobriniame tinkle 35, 40, 45 mm, b) vėgėliniame 50, 55, 60 mm, c) karšiniame 60, 65, 70 mm. Šoninių tinklų akytumas buvo 20–25 cm. Dugniniiais tinklais buvo žvejojama pavasarį ir rudenį, kai vanduo šaltas ir žuvis laikosi giliau, paviršiniaisiais – vasarą, kai vanduo išyla ir žuvis ieškosi maisto paviršiuje. Pavasarį, kol vanduo drumstas, po lietaus buvo žvejojama ir dieną, nes žuvis nemato tinklo, o praskaidrėjus vandeniui, – daugiausia naktimis. Vandeniui esant drungnam, žvejojavo dieną ir naktį.

Žvejojant dugniniiais tinklais, labai svarbu buvo švarus upės dugnas. Žemupio žvejai kliuvinius (*kliuvus*) žvejybos sezono pradžioje išsižvejojavo senais plukdomaisiais tinklais. Įsimindavo vietas, kur dugne buvo *amžini kliuvai*. Kartais dugno valyti artelių žvejai kviesdavo narus.

Pavasari ir rudenį, migruojant žuvims, žvejyba vyko valksmuose, t. y. *ant vietos*, tad žvejai išsivalydavo nuo 300 metrų iki 1 kilometro ilgio valksmus. Žuvingo valks-

mo pradžioje jie įsirengdavo stovyklą, pasistatydavo palapines. Jei pasroviui plukdomas tinklas pagaudavo šaką ir susisukdavo, žvejai sakydavo, kad *pagavo dešrą*. Jei valksmas pasitaikydavo ilgas, pasidarydavo *kieta dešra*, mat buvo mėgėjų plukdyti paviršinius tinklus iki 3 km. Sovietiniais laikais prie žuvingiausių valksmų susirinkdavo 10–11 valčių, tad kiekviena per naktį gaudavo plaukti tik 3–5 kartus. Kitą laiką vieni žvejai gulėdavo palapinėse, kiti prie žibinto kortuodavo, tretį ant laužo keptavosi žuvį, kas norėjo, virėsi žuviene. Buvo paisoma eiliškumo, tad nenorintys gaišti laiko laukdami eilėje, plaukdavo į prastesnes vietas. Dėl varginančio naktinio darbo *gulti ant tonios* eidavo jaunesni vyrai. Praplukdę tinklą ir pradėję jį traukti, žvejai sušukdavo, pvz.: „Valio!“, o tai buvo ženklas, kad gali išplaukti kita pora. Kol pirmieji sugriždavo, antrieji praplaukdavo; tada išplaukdavo trečioji valtis. Grižtant vienas žvejys irklavo, kitas išiminėjo žuvis iš tinklo ir jį tvarkė. Žvejai buvo taip įgudę, kad naktį palietę ranka žuvį jau žinojo, kokia ji. Šiuokštu buvo žuvis imant tinklą suplėšyti ar pertraukti jo akis.

Žiobriai iš jūros Nemunu migruodavo pavasarį ir rudenį. Pavasariniu žiobrių sezonu buvo laikomas laikotarpis nuo ledų išėjimo iki gegužės 1 d., jei gera temperatūra, ir iki gegužės 10 d., jei oras šaltesnis, nes jie neršia, kai vandens temperatūra sušyla iki +13°C ir daugiau. Todėl pasitaikydavo, kad žiobrių žūklė kartais prasidėdavo birželio 10–15 d. ir tęsdavosi iki liepos 15 d., kartais nuo balandžio pabaigos iki birželio 1 d. Faktiškai žvejai išplaukdavo, kai tik atsirasdavo tarpai tarp ledų, dienomis. Žiobrių žvejybą jų neršto metu iš dalies pateisino tokia aplinkybė: kai kurių žuvų didesni yra patinai, o žiobrių – patelės. Jei žiobris kiša galvą į tinklą ir jo akys nekliūva, tai jis lenda. Patelių akys nepralenda jau pro 40 mm dydžio tinklo akis, ir jos traukiasi.

Rudenį žiobriai buvo gaudomi pasibaigus lašišų žvejybai, t. y. apie bulviakasį, iki šalnų ir tik naktimis, tad žvejams prasidėdavo ilgos ir tamsios *didžiosios nemigo naktys*. Žiobrinį tinklą paprastai sudarė 2 *pantos* (viršutinė ir apatinė pavaros surišamos, o tinklas susiuvamas). Tokio tinklo ilgis būdavo 120–150 m, aukštis iki 1,3 m. Valksmai daugiausia būdavo prie salų. Žvejai taikydavo užmesti tinklą *parandėje*, kur giliau, kad plaukdami į seklumą žiobrius užspaustų.

Pastačius Kaune HE, buvo prarasta apie 70% žiobrių nerštaviečių. Tuomet Veliuonos žvejai gaudyti žiobrius pradėdavo nuo Vilkijos, nes ten šiltas elektrinės vanduo anksčiau ištirpindavo ledus. 1960–1965 m. žiobrius bandyta perkelti į Kauno marias, o Nemune buvo nustatyti jų (taip pat karšių ir starkių) sužvejavimo limitai. Po Antrojo pasaulinio karo žvejojant traukiamuoju tinklu valksme būdavo iki 800 žiobrių, o šeštajame dešimtmetyje ruduo buvo laikomas derlingu, kuomet per plaukimą pagaudavo 30–70 žiobrių.

Pavasarių po žiobrių prasidėdavo karšių žvejybos sezonas su plukdomuoju tinklu dieną ir naktį, ir traukiamuoju – dieną. Karšiniai tinklaičiai, K. Šimkevičiaus manymu, Nemune pradėti naudoti ne anksčiau kaip 1955–1956 m., nusižiūrėjus į ežerų žvejus, o tie juos perėmė iš rusų. Karšinio tinklaičio ilgis nuo 70 iki 120 m, aukštis 1,5–1,8 m, o gilesnėse vietose – iki 2 m. Kauno r. Paštuvos k. žvejai karšius gaudė *parandėse*, t. y. mesdavo paviršinį tinklą ant *rando* – seklumos upės dugne ir, plaukdami į *parandę*, surinkdavo visas žuvis. Ištraukę tinklą, žvejai žiūrėjo, kokiam aukštyje sustrigusios žuvys: jos turėjo būti per vidurį. Jei žuvis buvo tinklo viršuje

ar apačioje, keisdavo svorelius. Vyrai vieni kitiems nesigyre, kokiam gylyje kiek pagavo, tad tame pačiame valksme vieni sugaudavo daug, kiti mažai. Karšniais plukdomaisiais tinklaičiais paprastai žvejodavo iki rugsėjo 1 d., tada rugsėjo pabaigoje 1–2 savaites, iki spalio vidurio – su traukiamaisiais, kurie *išima* vandens paviršių ir eina dugnu. Daugiausia karšių būdavo Šilutės r. ruože (valksme iki 1,5 t), Šakių ir Jurbarko r. ruože – mažiau. Jurbarko r. Molynės k. žvejai sovietiniais metais gaudyti karšių kildavo iki Birštono ir Prienų.

Išplaukę į Šilutės r. gaudyti karšių, žvejai rudenį, nuo rugsėjo 20 d. ir spalio bei lapkričio mėnesiais iki užšalimo, pasilikdavo gaudyti žiobrių. Septintajame dešimtmetyje žiobrių žvejyba buvo limituota, tačiau vyrai jų pagaudavo gerokai daugiau nei leista ir parduodavo Karaliaučiaus srities gyventojams ir kariškiams. Prasidėjus šalnums, *ant Martyno* (lapkričio 11 d.), pradėdavo rodytis vėgėlės, tad pasibaigus rudeninei žiobrių žvejybai, nuo lapkričio 10 d. iki gruodžio 20 d. buvo gaudomos vėgėlės.

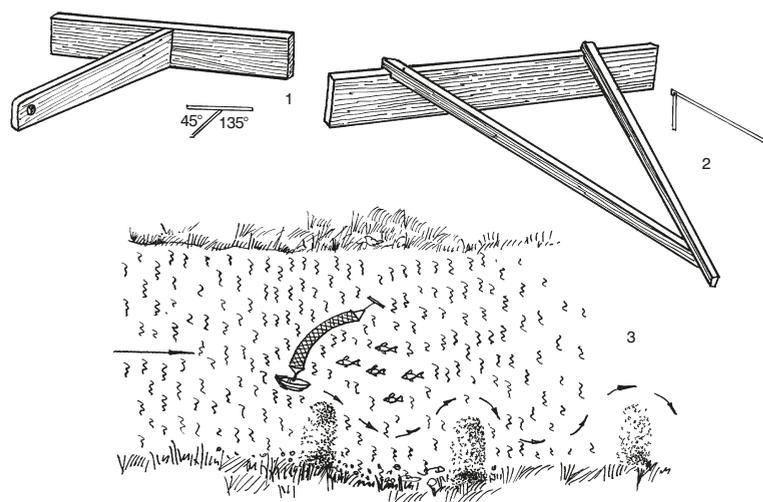
Veliuonos žvejai iki Antrojo pasaulinio karo, „*kol reikėjo stumdytis rankomis*“, vėgelių gaudyti plaukdavo žemyn iki Lietuvos ir Rytprūsių sienos (Smalininkų), aukštytyn – netoli Seredžiaus. Apie 1954–1960 m. Kauno žuvininkystės ūkio žvejai vėgėles gaudė žemiau Tilžės ir prie Gėgės žiočių. Įsirengę stovyklas išbūdavo ten 2–4 savaites. Aukštytyn plaukdavo iki Vilkijos, o 1962–1964 m. traukiamuoju tinklu yra žvejoję prie Rumšiškių.

Vėgėlinį tinklaitį sudarė ne daugiau kaip dvi *pantos*, tačiau gilesnėse vietose buvo žvejojama trumpesniais – 50, 70, 80 m ilgio, 1,4–1,5 m aukščio tinklais. Daugiausia vėgelių buvo pagaunama naktimis blogu oru (liūtis, sniegas, audra), giliose vietose ir prieš salas. Kad tinklas gerai *šluotų* žuvis, viršutinė pavara turėjo būti trumpesnė už apatinę, o ant pastarosios – *svoriukas prie svoriuko*. Toks tinklas *išima* visas duobutes, kuriose mėgsta laikytis žuvys. Apskritai vėgėlės buvo laikomos gudresnėmis žuvimis už žiobrius. Plukdomaisiais tinklaičiais būdavo sugaunama 1–1,5 kg sveriančių žuvų, nes 0,5 kg neužsilaikydavo. Tinkle būdavo 30–70 vėgelių, pasitaikydavo išneršusių lašišų. Štai kaip mini vėgelių žvejybą Vytautas Bastys: „*Esant 4–6 laipsniams šalčio, valtys būdavo priledėjusios, tinklai sušalę į kaulą, žvejai išvargę, apžėlę, rankos nuo šalto vandens ir žvarbaus vėjo suskirdusios, sutinusios, o įsipainiojusios į tinklą vėgėlės dar šaltesnės, tačiau jas reikėjo išnarplioti ir paruošti tinklaitį kitam metimui. Kai jau užmestas tinklas apkibdavo nuo dugno kylančiu ledu (gruntižiumi) ir su tinklu to ledo prisikraudavo pilna valtis, tada užbaigdavome vėgelių gaudymą, samdydavome sunkvežimius, kraudavomės suledėjusių mantą ir atsisveikindavome su Nemunu iki pavasario*“⁴⁴. Pradėjus eiti ledams, buvo žvejojama tarpdamiuose.

Plukdomaisiais tinklais vyrai žvejojo po du: vienas vairavo valtį, kitas metė ir traukė tinklą. Tik labai įgudęs žvejys galėjo su abiem darbais susidoroti vienas. Jis iš anksto ant valtios borto susidėdavo tinklą (120 m apstatyto tinklo svėrė apie 60–65 kg), kad galėtų viena ranka jį mesti, o antrąją valdyti variklį.

Reikėjo mokėti mesti plukdomąjį tinklaitį. Nuplaukus iki upės vidurio, būdavo išmetamas plūduras (4 pav. 1, 2), priištas prie tinklo apie 6 m ilgio virve. Jis turėjo eiti pirma valtios apie 20 m. Jei plūduras atsilikdavo, žuvų būdavo pagaunama perpus mažiau ar visai nepagaunama.

Kad srovė *nesuguldytų* tinklo, plūduro ⁴⁴*IIES*, b. 54, 1, 1208.

4 pav. Plūdurai:
1, 2 – Kauno r.,
Vilkija; 3 – tinklaičio
plukdymo schema

skersinis būdavo prikalamas įžambiai. Plūdurai paprastai daryti iš eglinių lentelių. Einant ledams, Zapyškio žvejai naudojo plūdurus iš storų, didelės kriaušės formos medinių trinkų.

Kad tinklas užimtų kuo didesnę vandens plotą, senieji tarpukario žvejai jo galuose palikdavo apie 1,5 m ilgio pavarų *ūsus* ir pririšdavo piemenų mazgu trumpesnę už tinklo aukštį, t. y. apie 1 m ilgio pagalį (*branktą*). *Branktų* apačioje užkaldavo vežimo ratų stebules, o vežimams ėmus naudoti geležines ašis – guolius. *Branktai* skėtė tinklą, tačiau įsivėlę jį neretai suplėšydavo, todėl vilkijiečiai pirmieji pagalį tolimesniame nuo valtės tinklo gale pakeitė plūduru ir paliko tik pagalį tinklo gale, arčiau valtės, o šeštajame dešimtmetyje atsisakė ir to. Eksperimentuodami vilkijiečiai yra bandę naudoti plūdurą kartu su *branktais*. Tuomet virvė nuo plūduro iki tinklo ir nuo tinklo iki valtės buvo maždaug 15–20 m, o vasarą, nuslūgus vandeniui, – 5–6 m. Nustojus naudoti pagalius, virvės buvo sutrumpintos iki 5–10 m. Užtvenkus Nemuną, plūdurai pamažu išėjo iš mados, nes upė nuseko, jos vaga susiaurėjo, o siaurose, akmenuotose vietose plūduras netinka. Dar kurį laiką Kauno r. Paštuvos k. žvejai vietoje plūduro pasinaudodavo karkline šluota. Brakonieriai nusilauždavo pušaitės ar berželio viršūnėles, o apačioje prie tinklų galų pririšdavo inkariukus. Pajutus, kad gal kas nors stebi, tinklas būdavo paleidžiamas, ir inkariukai jį nuskan-dindavo. Pavojui praėjus, tinklą ištraukdavo.

Tinklas turėjo būti išsilenkęs ir gultis pasroviui apie 40° kampu, taigi žiobrinio tinklo viršus būdavo pakilęs nuo dugno tik apie 20 cm, nes žiobriai padugne plaukė galvutėmis žemyn. Be to, tinklą reikėjo sureguliuoti taip, kad srovė nepadarytų jame maišelių.

Metant tinklą, buvo plaukiama kranto link, apiplaukiant *dambas* (4 pav. 3). Paprastai žvejai priešingame krante nužiūrėdavo orientyrus ir ties jais atsidūrus plūdurai, tinklą pradėdavo traukti (sakydavo: *nuo pušaitės insim* ar *po karklynu*). Jei orientyro nebuvo, traukdavo praplaukę 3 *dambas*. Veliuoniškiai, surišę 4 *pantas* (per visą Nemuną), plukdydavo tinklus nuo miesto pradžios ligi bažnyčios. Praplaukus valksmą, vairininkas stumdavo valtį atbulą upės vidurio link, o jo porininkas traukdavo tinklą keldamas į valtį abi virves.

XX a. septintajame dešimtmetyje žiobrių žvejyba žemupyje pradėta limituoti, o nelegali žvejyba plukdomaisiais tinklaičiais buvo draudžiama. Nepaisant to, nelegali žvejyba jais Nemune tebėra populiori.

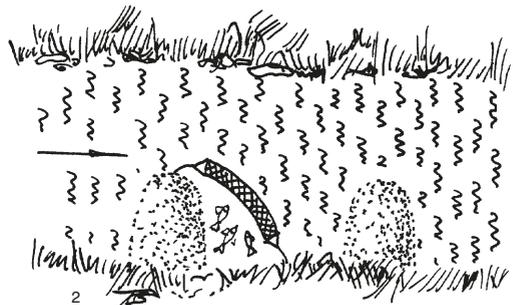
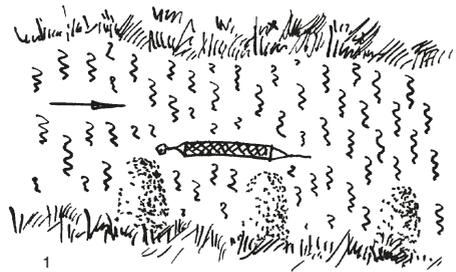
Mėgėjų plukdomieji tinklai. Kadangi 25 m ilgio tinklu tarpukariu buvo galima žvejoti laisvai, tai senesni panemunių gyventojai pasigaudydavo smulkių žuvelių sau ir antims pašerti 20–30 m ilgio, 1–1,5 m aukščio plukdomaisiais tinkliukais – *lineliais*. Jų iš Klaipėdos parveždavo žydai. Vietiniai žvejai manė, kad šie tinkleliai buvo vokiečių darbo. Ties Zapyškio žmonės žuvavo vienasieniais (*striaukiniais*) ir trisieniais (*aukšliniais*) *lineliais*. *Striaukinių linelių* akytumas buvo 10, 12, 14 mm. Jais buvo sugaunama meknių (*striaukų*), gruzlių ir kuojų. *Aukšlinių linelių* vidinio tinklo akytumas buvo 8–10 mm, kraštinių – 8–10 cm. Per pavasario naktį *lineliu* pavykdavo prigaudyti bulvinį krepšį paviršiumi plaukančių aukšlių.

Iki Antrojo pasaulinio karo *lineliai* buvo labai ploni, iš 30 numerio siūliukų. Jie turėjo lengvus svorelius ir plūdes iš beržo tošies ar storos tuopos žievės. Ją apdroždavo ir sugrėžiodavo skylutes (po karo naudotos kamštinės plūdės). Senieji žvejai, išėdę į luotą, prie kito *linelio* galo pririšdavo mažą plūdūrą (*buiriuoką* – Kauno r., Zapyškis), kokį krepšį ar pagaliuką ir praplukdydavo juos 100–200 metrų pasroviui negiliose vietose upės pakraštyje ar prie salelių.

Po Antrojo pasaulinio karo aukšlėms ir stintoms gaudyti Nemuno žemupio žvejai naudojo kaproninius *linelius*. Žmonės įgudo žvejoti jais po ledu, mat tokiais tinklais po ledu gaudė stintas Kuršių marių žvejai.

1955 m. Kauno ribose pastebėta mėgėjų žvejojant 10–20 mm akytumo valo tinkliukais, įtaisytais vieliniame trikampyje, kurio kraštinės apie 1 m. Vertikalioje padėtyje tinkliuką laiko viršuje pritaisyta plūdė. Žvejys nuo kranto tinkliuką valdo valu.

Statomieji tinklai. Nemuno žemupio žvejai tinklus statė 5 pav. Tinklų statymo darpdambiuose. Kauno r. Paštuvos k. 10–15 m ilgio, apie 1,3 m aukščio tinklai (*rėtis* 18–20 cm, *tankis* 30–40 mm) buvo statomi *po špikdambiais*, t. y. nuo dambų galų pasroviui išilgai upės (5 pav. 1). Jurbarko r. Kalnėnų žvejai po Antrojo pasaulinio karo panašiai tinklus statė prie uosto *tarpdambiuose*. Prie dugno juos laikė tikrai svoreliai. Šakių r. Jotyškių k. vyrai, tinklus statė Šilutės r. prie Kūmos buchtos, apatinės virvės galuose pririšdavo keturragių inkarus. Smalininkų žvejai nuo ledų išėjimo iki gegužės 1 d. apie 150 m ilgio tinklus statydavo nakčiai ant inkariukų, suvingiuodami juos *tarpdambiuose* (atstumai tarp dambų nuo 50 iki 150 m). Tinklo pradžia žymėjo prie viršutinės pavaros galo virvute pririštas plūduras. Nuo krašto žuvis buvo pabaidomas *barškalu*: viename karties gale išil-

6 pav. Barškakas
žuvims baidyti.
Tauragės r.

gai pritvirtinta stora viela su ant jos užmauta grandine arba varžtais (6 pav.). 35–45 mm akytumo tinklas sulaikydavo žiobrius, šapalus, lydekas, karšius, kuojas. Atviresnėse vietose žvejai tinklus statė nuo kranto puslankiu vieną arba abu galus pririšdami prie karklų. Dabar panašiai tinklus stato nelegalūs žuvautojai: prie kartais net visai trumpų (2–3 m ilgio) tinkliukų apatinės virvės jie pririša akmenį arba gelžgalį, paleidžia jį aplink žoles pasroviui ir pabaido žuvis nuo krašto arba tiesiog patrepsi.

Prieš Antrąjį pasaulinį karą Nemune po ledu tinklai nebuvo statomi. Tik pokario metais K. Šimkevičių iš Molynės k. statyti tinklą po ledu išmokė Neringos žvejai. Tarp *dambų* užutėkiuose kirviu iškirsdavo kelias eketes: atstumas tarp pirmosios ir paskutiniosios buvo lygus tinklo ilgiui (apie 30 m), atstumas tarp ekečių – kartelės ilgiui (4–5 m). Buvo matuojama žingsniais. Jei kartis 6 žingsnių, eketės kas 5 žingsniai, jei 7 – kas 6 žingsniai. Prie kartelės pririšdavo tinklo ilgumo virvę, kurios antrasis galas būdavo pririštas prie viršutinės pavaros. Žvejys plikomis rankomis stūmė kartelę po ledu, o prie kitos eketės draugas gaudė ją taip pat plikomis rankomis. Grinaičių k. žvejys Jurgis Jakaitis minėjo, kad kartelei po ledu stumti ir gaudyti naudodavo karklinį ar lazdyninį dvišakį. Ištraukus per paskutinę eketę kartelę, vienas turėjo tempti, kitas *paduoti* prie virvės pririštą tinklą. Gal dėl to, kad čia tinklu žuvis būdavo puslankiu apsupamos (užspiečiamos) nuo *dambos* galo iki kranto (5 pav. 2), statomieji tinklai vadinosi *spėstiniai*, arba *spiestiniai*. Už 30–50 m pasroviui nuo pastatyto tinklo žvejai iškirsdavo mažesnes eketėles ir pro jas baidydavo žuvis tinklo link. Zapyškio žvejai gružliams gaudyti po ledu pakišdavo *linelius*. Nakčiai pastatytus tinklus žvejai tikrindavo ryte ir rasdavo vieną kitą lydekaitę, kuoją, kitokių žuvelių. „Žiemą žuvų pasigaudavome dėl pavalgymo, dėl gero kaimyno“, – sakė žvejai.

Pokario metais Kalnėnų k. buvusio prekių laivyno valdžia parsiveždavo trisienių tinklų iš Karaliaučiaus ir žvejojo jais laivyno uoste. Kalnėnų žvejai 1967–1968 m. bandė patraukti trisienį tinklą po ledu skersai uosto. Eketėms kirsti jie naudojo laužtuvus, juos gerai užaštrinę ir prisirišę virvelėmis, kad nepamestų. (Pokario metais kai kurie artelių žvejai įsigijo peikenas.) Pavasarį pajudėjus ledams ir skersai uosto lede atsivėrus plyšiams, paleisdavo į juos trisienes tinklus ir rasdavo įstrigusią net karšių.

Dabar žmonės Nemuno pakraščiais irgi pasistato vieną kitą vienasienį ar trisienį tinklaitį. Jais mėgstama žuvauti upės senvagėse, užutėkiuose.

Tinklų gamyba ir priežiūra. Tinklų mezgimas žvejų gyvenime buvo rimtas žiemos darbas, nes kanapiniai, ypač medvilniniai tinklai laikydavo nesuplyšę tik vieną sezoną. Žvejai savo žemėje, bežemiai pas ūkininkus pasisėdavo bent po 5 arus linų arba mainydavo žuvį į linus. Pluošto apdirbimas ir siūlų verpimas buvo moterų darbas. Tinklus mezgė vyrai ir vaikai: 9–10 metų sulaukę berniukai ir mergaitės būdavo puikūs mezgėjai.

Kauno r. megztuvės (*megztukas* – Kauno r., *šaudyklė* – Jurbarko, Šakių r., *eglyčia* – Kauno r., Vilkija, Jurbarko r., Smalininkai, *iglyčia* – Kauno r. Brūžės k.) dažniau buvo daromos iš klevo ir uosio, Jurbarko r. – iš ožekšnio be ūglių. Ožekšnis būdavo

pusvalandį virinamas, kad suminkštėtų ir būtų lengviau peiliu išpjaustyti megztuvę. Tinklaičių retikams megzti naudotos iki 31–33 cm megztuvės (7 pav. 1), tinklams apsodinti apie 26 cm ilgio (7 pav. 2), vidiniams tinklams megzti apie 22 cm ilgio (7 pav. 3), tinklams taisyti apie 16 cm ilgio (7 pav. 4).

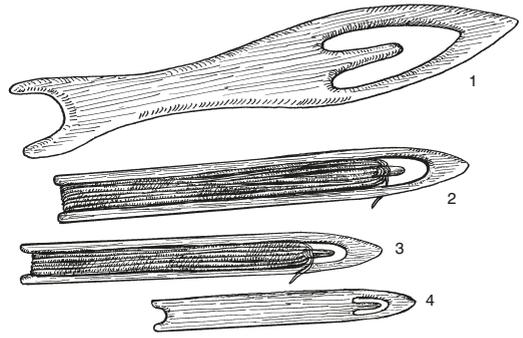
Tinklo akims rišti buvo naudojamos *lentelės*, taip vadintos dėl savo formos (8 pav. 1). Jų kraštai būdavo apdailinami, o dydis parenkamas toks, kad išilgai būtų galima megzti retas akis, skersai – tankias. Apie 1950–1951 m. artelių žvejai *lenteles* pradėjo gaminti iš lakštinio plieno, nes nuo jų lengviau numauti tinklų akis. Tvirtesnių medžiagų (plieno, aliuminio) *lentelių* formos įvairesnės: tuščiaavidurė (8 pav. 2) ar su skylė, kad būtų patogiau laikyti (8 pav. 3). Pastaruoju metu megztuvės taip pat imtos daryti iš plastmasės ir lakštinio plieno.

Statydami plukdomąjį tinklą, plūdės ir svorelius ant pavarų žvejai suverdavo. Tačiau tai nebuvo paprasta, pvz., Kauno mariose buvo žvejojama su 2 km ilgio tinklaičiais, o plūdės ir svoreliai pritaיסomi kas 1 m. Traukiamieji tinklai (išskyrus stintinius) buvo *statomi* gabalais, o svoreliai ir plūdės priraišiojami atskirai.

Taisant tinklą, pažeistas akis reikėjo išpjaustyti ir atstatyti taip, kad prie mazgo būtų ne daugiau kaip keturi siūlai (nupjovus turėjo likti du siūlai, o kitus du padarydavo naujus). Trys siūlai prie mazgo galėjo būti tik tinklo pradžioje ir gale.

Padarę naują tinklą, žvejai paprastai jį pašventindavo, užpildami iš stikliuko degtinės, o likusią išgerdavo patys. Deja, degtinė tinklų nekonservavo. Medvilniniai tinklai būdavo rudi arba balti. Baltus tinklus žvejai dažniausiai dažė vandens spalva – mėlyna arba žalia. Tinklas būdavo patiesiamas valtyje, apipilamas dažais, pateliūskuojamas ir metamas į Nemuną. Kad nepūtų, zapyškėčiai traukiamuosius tinklus ir plonyčius aukšlinius tinkliukus konservavo (dervavo) tokiu būdu: išvirindavo tepalą su derva, įpildavo terpentino ir karštame mirkydavo tinklą. Apie 1960–1962 m. atsirado kaproniniai tinklai. Baltus kaproninius tinklus nudažyti buvo nesunku, nes kapronas gerai dažosi bet kokia spalva.

Virvės, plūdės, svoreliai yra būtini tinklų elementai. Virvėms vyti žvejai savo sklypeliuose pasisėdavo po 0,5 aro kanapių. Storos virvės, ant kurių būdavo sumau-

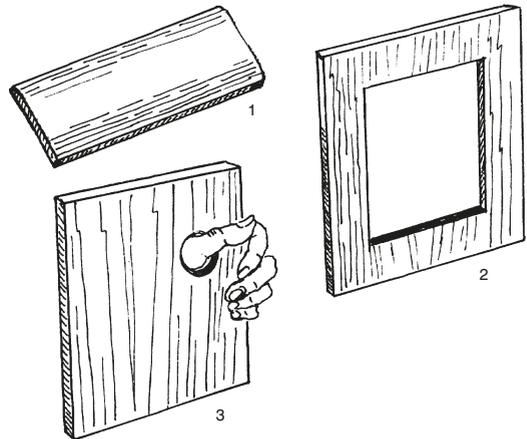
7 pav. Megztuvės:

1 – Šakių r.,

Kidulių k.;

2–4 – Jurbarko r.,

Molynės k.

8 pav. Lentelės

tinklo akims rišti:

1 – Varėnos r.,

Jonionių k.;

2 – Kaunas;

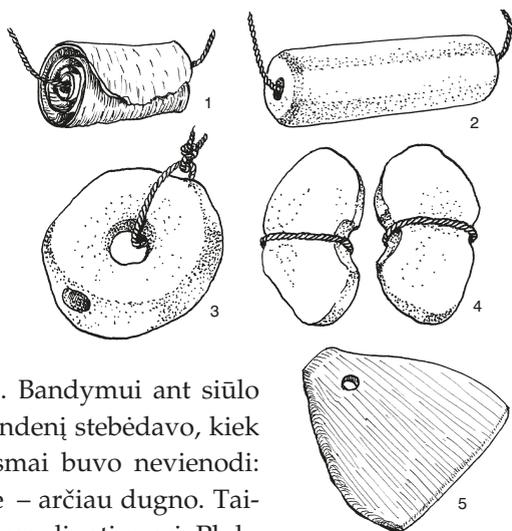
3 – Kauno r., Vilkija

namas tinklas, vadinosi: viršuje – *viršutinė pavara*, apačioje – *apatinė pavara*. Ploresnės virvelės, naudotos tinklams *sukrėsti*, ir virvelės tinklų galuose vadinosi *pavariukai* (Kaunas). Dar ir dabar žvejai susiveja tvirtesnes virves iš kaprono, nes fabrikinės yra per minkštos ir tinklaičiai painiojasi.

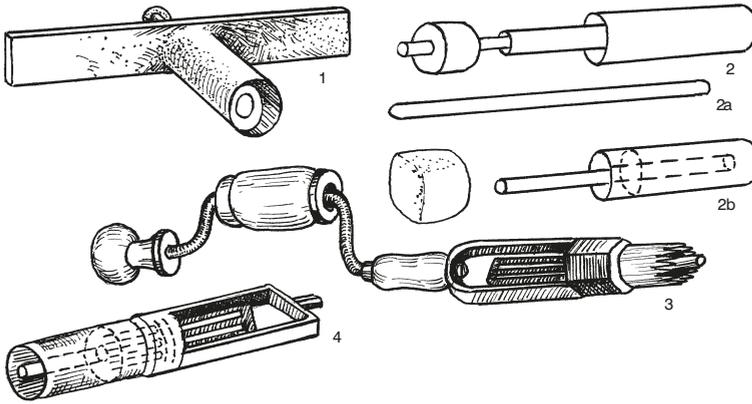
Darant naują plukdomąjį ar traukiamąjį tinklą, buvo svarbu parinkti plūdės ir svorelius, kad srovė jo *nesuguldytų*. Bandydami ant siūlo pririšdavo plūdę ir svorelį ir pamerkę į vandenį stebėdavo, kiek svorelis gramzdina plūdę. Be to, ir valksmai buvo nevienodi: viename srovė stipresnė paviršiuje, kitame – arčiau dugno. Tai gi kiekvienam valksmui žvejai turėdavo pareguliuoti svorį. Plukdomiesiems tinklaičiams plūdės ir svoreliai veriami ant virvių jau tinklą krečiant. Todėl prireikus reguliuoti svorį, švininiai svoreliai būdavo arba papildomai užspaudžiami, arba, užkišus peilį, nuimami. Tuo tarpu traukiamieji tinklai buvo pirma statomi, o tik paskui virvelėmis priraišiojami svoreliai ir plūdės. Gatavame tinkle plūdės turėjo būti lygiai ties svoreliais. Naujus tinklus žvejai išbandydavo dieną. Plukdomieji paviršiniai tinklai turėjo būti pakrypę į priekį 70° kampu, dugniniai – šliaužti upės dugnu; jų viršų plūdės laikė pakėlusios nuo dugno maždaug 20 cm atstumu.

Iki Antrojo pasaulinio karo ir pokario metais plukdomiesiems tinklams plačiausiai buvo naudojamos beržinės plūdės (9 pav. 1). Beržo žievė buvo pjaunama pavasari, o kad susisuktų, merkiama į karštą vandenį arba palaikoma prie ugnies. Saulėtu oru žievės susukdavo į tūtelę, surišdavo ir palaikydavo atokaitoje. Retesniems tinklams buvo dedamos didesnių beržo žievės gabalų plūdės, tankiems – mažesnių, lengvesnių. Lengvos beržo žievės plūdelės buvo naudojamos ir prie aukšlinių tinkliukų. Jos buvo patogios tuo, kad susinarpliojus tinklui, lengvai nusiimdavo, atvyniojus žievinę tūtelę.

Tarpukariu pas žydus jau buvo pirkti kamštinių (tokiais kamščiais būdavo užkišami degtinės buteliai) plūdžių (*korkų*). Jos buvo geros tuo, kad neprisigerdavo vandens, tačiau buvo brangios. Kartais žvejai pirkdavosi kamštinės medžiagos lakštus ir plūdės išsipjaukdavo pjūkleliais, o skylės išgrėždavo. Plūdžių dydis 3,5x3,5 piršto. Apie 1950 m. Nemuno žvejai gaudavo gatavų kamštinių plūdžių nuo jūrinių tinklų (9 pav. 3). Perpjovę jas, padarydavo dvi plukdomajam tinklui (9 pav. 4). Apie 1950–1952 m. atsirado putplastis (*pieno* arba *jūrų puta*). Žvejai jį gaudavo lakštais ir plūdės darėsi patys. Jie turėjo paprastesnius ar sudėtingesnius prietaisus (*mašinkas*), kad išspaustų iš lakšto plūdės skersmens gabalus, o juose – skylutes. Vytautas Bastys prietaisą pasidarė iš kiniško prožektoriaus (darė ir iš motociklų amortizatorių) (10 pav. 1). Užaštrinti kraštai išpjauna lakšte cilindro formos gabalą, ir šis iš prietaiso išstumia-

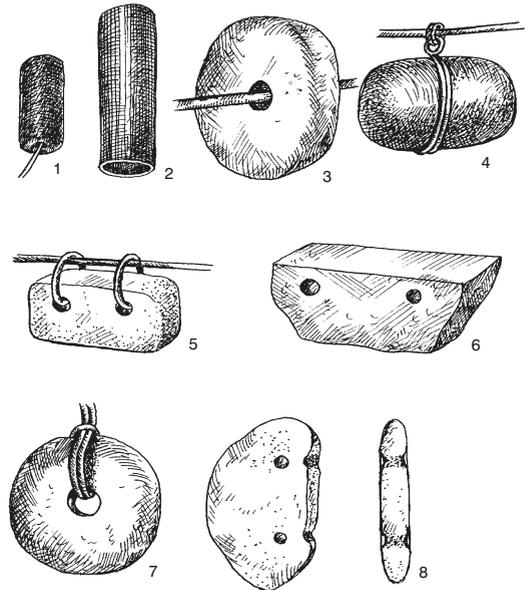
9 pav. Plūdės:
1 – beržo tošies;
2 – putplasčio plukdomajam tinklaičiui;
3 – putplasčio traukiamajam tinklui;
4 – putplasčio plūdė, perpjauta ir pritaikyta plukdomajam tinklaičiui;
5 – lentinė traukiamojo tinklo plūdė

10 pav. Prietaisai plūdėms daryti:
1 – plūdei iš putplasčio išpjauti. Jurbarko r., Viešvilės k.;
2 – skylėi plūdėje išpjauti (b), išpjautam gabaliukui išstumti (a). Jurbarko r., Viešvilės k.;
3 – ranka sukamas prietaisas. Šakių r., Kidulių k.;
4 – elektra sukamas prietaisas. Jurbarko r., Molynės k.

mas ranka stumdomu stūmoklėliu. Kitas prietaisas iš seno plunksnakočio (į vieną jo galą būdavo įstatomas pieštukas, į kitą – plunksna) išpjauja gabalo centre apvalią skylę, o jos turinys (t. y. nereikalingas putplasčio gabalėlis) iš plunksnakočio vėlgi išstumiamas ranka kietos plastmasės stūmoklėliu (10 pav. 2a, b). Klemenso Jasaičio prietaisas plūdėms daryti sudėtingesnis. Abi pjovimo operacijos čia atliekamos vienu metu rankinio grąžto principu veikiančiu prietaisu, o abi dalys (plūdė ir jos skylės turinys) stūmokliu išstumiamos ranka (10 pav. 3). Kazimiero Šimkevičiaus prietaisas plūdėms gaminti taip pat veikia grąžto principu, tik sukimui įtvirtinamas gręžimo staklėse, elektriniame grąžte ar bormašinoje (10 pav. 4). Darydamas plūdės, žvejys prietaisą sušlapina, kad lengviau sukėtųsi. Putplasčio plūdės buvo laikomos tinkamiausiomis plukdomiesiems tinklams: nekliuvo ir buvo labai lengvos. Jos taip pat naudotos statomiesiems tinklams. Paprastai plūdės buvo 30–35 mm skersmens, iki 45–50 mm ilgio su 10 mm skersmens skylė (9 pav. 2).

Iki Antrojo pasaulinio karo ir pokario metais (maždaug iki 1950 m.) traukiamiesiems tinklams buvo naudojamos medinės plūdės. Jos buvo daromos iš storų pušies ar jovaro tošių. Tošys buvo peiliu apipjaustomos, išgręžiama skylė ir impregnuojama aksoliu (fernisu), gaminamu iš sėmenų (linų ar kanapių) aliejaus. Luobų žvejai prisirinkdavo rudenį ar žiemą, išdžiovindavo, o plūdės darydavo pavasarį. Šios plūdės buvo nepraktiškos, nes barškėjo ir metant tinklą baidė žuvis, be to, įmirkdavo. Populiarios buvo tuopos ar balteglės lentelių plūdės (9 pav. 5).

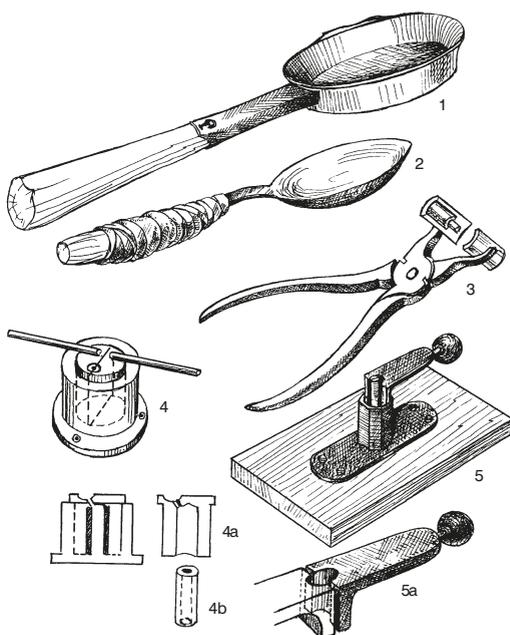
11 pav. Svoreliai.
Kauno r., Vilkija.
1 – švininis;
2 – metalinis vamzdelis;
3, 7 – cementiniai;
4 – akmeninis;
5, 6, 8 – cementiniai traukiamajam tinklui

Seniausi Nemuno žvejų naudoti svoreliai buvo akmeniniai. Tarpukariu akmenukai buvo naudojami prie traukiamųjų tinklų. Tai buvo pigiau negu pirkti molinius svorelius. Pailgam plokščiam akmenukui per vidurį aplinkui plaktuku iškaldavo griovelį, toje vietoje jį apskudavo viela, padarydavo kilputę ir pririšdavo prie pavaros virvele (11 pav. 4). Moliniai svoreliai (*gramzdukai* – Šakių r., *skandukai* – Kauno r. Brūžės ir Raudonės k.) buvo naudojami dažniau prie dvibradžių (*maršku*). Jų žmonės parsiveždavo iš Gelgaudiškio plytinės. Jie paprastai buvo 5–6 cm ilgio, apie 4 cm skersmens, su skylė viduryje.

Prieš Antrąjį pasaulinį karą traukiamiesiems tinklams Kauno r. žvejai pradėjo naudoti cementinius svorelius, o apie 1950 m. jie buvo naudojami visame žemupyje (11 pav. 3, 5–8). Juos nusilieti buvo nesunku, tik ilgai džiūvo. Žvejai paimdavo *bantyszerio* (juostinis metalas, naudotas statinių lankams) juosta, pagal svorelio kontūrą padarydavo formą ir, padėję ant lentos arba tiesiog ant smėlio, prikirsdavo skiedinio, padidinę jame cemento kiekį, kad būtų stipresni. Tose vietose, kur turėjo būti skylės, įkišdavo pagaliukus. Skiediniui išdžiūvus, pagaliukai lengvai išsitraukdavo. Cementiniai svoreliai turėjo vieną trūkumą: zulino virvę, todėl būdavo rišami dviem virvutėmis, kad vienai nutrūkus liktų kita (11 pav. 5, 6). Žvejai pasidarydavo po keliolika formelių ir liedavo iškart daug svorelių.

Pokario metais plukdomiesiems tinklams gamino geležinius apie 50 g svorelius iš vežimų ratlankių, sudaužytų vagonų, *bantyszerio* ar 5 mm pločio skardos juostų. Uždėję degtukų dėžutę, apsibrėžę ir iškirpę kvadratėlių, ant metalinio piršto plaktuku sulenkėdavo vamzdelį ir maudavo jį ant virvės. Tokius svorelius darė patys žvejai ar kalviai už žuvis. Bėda ta, kad nuo jų rūdijo virvės.

Apie 1953–1954 m. atsirado švininiai svoreliai (*bundziukai*, *švinai* – Kauno r. Paštuvos k.) (11 pav. 1). Jie buvo apie 3,5 cm ilgio, 1,5 cm skersmens su 0,5 cm skersmens skylė, svėrė apie 45 g ir buvo naudojami traukiamiesiems ir plukdomiesiems tinklams. Švininiai svoreliai buvo liejami metalinėse formose arba savos gamybos replėse (12 pav. 3). Prie replių būdavo pritvirtinamos perpjauto vamzdžio puselės. Ant skardos suspaudę replės ir įstatę į susiaurėjimo apačią metalinį strypelį, užpildavo išlydyto švino. Jam staigiai ataušus, replės būdavo praskečiamos. Panašiai veikė ir kitokių formų *mašinkos*, kurias XX a. šeštajame dešimtmetyje žvejai pirkdavosi Kaune (12 pav. 4, 4a, 5, 5a). Strypelis skylėi formuoti jose pritvirtinamas stacionariai,

12 pav. Priemonės švininiams svoreliams lieti: 1, 2 – indelis švinui lydyti ir šaukštas jam pilti. Šakių r., Kidulių k.; 3 – replės. Kauno r., Vilkija; 4 – mašinka (a – pjūvis, b – svorelis). Jurbarko r., Molynės k.; 5 – mašinka (a – abi rankenos ištrauktos). Šakių r., Kidulių k.

Nemuno pakrantėje ties Veliuona džiušta tinklas. 1958 m. V. Gobio nuotr.

o gatavas svorelis išimamas išardžius prietaisą į dvi dalis. Švinui lydyti ir pilstyti žvejai dažnai naudodavo konservų dėžutes: perverdavo aplink vielą ir susukdavo rankenėlę, taip pat įgniaubdavo vienoje vietoje snapelį arba lydymui turėjo specialius indelius (12 pav. 1), o pilstė šaukštu (12 pav. 2). Švininis svorelis buvo padaromas per 3 minutes, o per dieną jų padarydavo iki 1000. Šie svoreliai neinkaravo tinklo, nuo jų nerūdijo virvės.

Apie 1960 m. svoreliai pradėti gaminti iš supjaustytų metalinių vamzdelių (11 pav. 2). Plukdomajame tinkle plūdės ir svoreliai paprastai būdavo suveriami kas 0,8–1 m, traukiamajame: sparnuose kas 1 m, *išėmime* kas 0,5 m, kaip sakė žvejai, „kad tinklą dabotų, žuvis neišeitų“. Plukdomajame karšiniame tinkle kartais per vidurį būdavo pritvirtinami cementiniai svoreliai, sparnuose – vamzdiniai.

Tinklų džiovinimas. Koks svarbus žvejams buvo tinklų džiovinimas, aiškėja iš Veliuonos žvejo Stasio Mikštos skundo: „Kai jau negavau leidimo žvejoti, tai tinklo negalėjau džiovinti, ir jis greit supuvo“⁴⁵. Suprantama, kaime slapčia šimtmetrinio tinklo neišsidžiovinsi, o šlapias tinklas po savaitės imdavo pūti. Turintys leidimus žvejoti žmonės tinklus džiovino čia pat, panemunyje, nes įmirkusius prieš kalną buvo sunku nešti.

Taigi visa Nemuno pakrantė ties gyvenvietėmis buvo nukabinėta tinklais. Žvejai tarp Kauno ir Vilkijos traukiamuosius tinklus džiovė ant *rakalkių*. Tai maždaug 1,4 m aukščio (ligi pažastų) ir aukštesni stovai. Viena stovų kartis beveik siekė vandenį. Tarp stovų būdavo padedamas 7–8 m ilgio skersinis. Vieno stovo (*pėdės* – Kauno r. Brūžės k.) viršuje skersinis būdavo prikalamas ir dar sutvirtinamas įstrižai prikalta kartele. Kitas skersinio galas ant antros, viršuje sukryžiuotos *pėdės* būdavo padedamas laisvai. Valčiai priplaukus prie kranto, vienas žmogus likdavo prie irklų, du traukė iš valtės tinklą, o ketvirtasis – džiovė. Norint padžiauti tinklą, reikėjo skersinio galą nukelti, uždėti tinklą ir vėl pakelti. Kiekvienas rimtas žvejys turėjo savo *rakalkę*. Jas darė iš eglinių švariai nuluptytų karčių ir naudojo 5–6 metus. Žiemai *rakalkes* užnešdavo į krantą, kad nesiektų ledai.

⁴⁵IIES, b. 1702, l. 22.

Plukdomuosius tinklus žvejai džiovino ant kas penki žingsniai žemėn sukaltų 1,5–1,8 m aukščio karčių su dvišakiu viršuje (*džiauklai* – Kaunas, Kauno r. Zapyškio k., *džiaukliai* – Vilkija, *straigai* – Kauno r. Brūžės k., *šiagždys* – Jurbarko r., *žėgliai* – Šakių r. Kidulių k.). Lazdynų, alksnių ar skroblų kartis žvejai ruošėsi pavasarij, kai lengviausiai atšoka žievė. Ant *straigų* tinklai būdavo užmetami svarmenėliais į viršų taip, kad nesiektų žemės. Kylant vandeniui, reikdavo traukti kartis ir pernešti toliau nuo upės. Prieš Antrąjį pasaulinį karą Vilkijos žvejai ant *straigų* ėmė džiauti traukiamuosius tinklus, nes ties jais Nemuno krantas status ir maža vietos tinklams džiovinti. Plukdomuosius tinklus jie kabindavo vieną kartą už svorelių, kitą – už plūdžių, o traukiamuosius – užmesdami ant dvišakio ir plūdės, ir svorelius.

Nors, pasak senų žvejų, bedarbių buvo pilni kaimai, bet rakinti dėžių su žuvimis ar valčių nebuvo reikalo: niekas svetimo nevogė. Nevogė nė paupyje džiuoti paliktų tinklų, venterių. Apie 1955 m., kai ėmė kurtis kolūkiai, džiuvančius tinklus pradėjo vogti, tačiau žvejus gelbėjo tai, kad padaugėjo kaproninių tinklų, kurie galėjo ir 10 metų būti nedžiovinti. Jie bijojo tik saulės.

Žiemai žvejai tinklus vežimu parveždavo į namus. Medvilniniai tinklai būdavo sutraukiami ant sijų daržinėje, svirne ar kluone, kad negrauztų pelės, o *lineliai* laikomi troboje ant sienon įkaltos vinies.

Žvejyba kabliukinėmis priemonėmis

Metiniai. Virvės, prie kurių pririštos plonesnės virvelės su kabliukais galuose, beveik visoje Lietuvoje vadintos *šniūrais* (rus., baltar. *шнур*). Kauno r. sutinkamas taip pat slavų kilmės pavadinimas *peremiotas* (rus. *перемет*, baltar. *перамет*), Šakių ir Jurbarko rajonuose – *rėpa* (vok. *Reep*). Pastarąjį žodį kalbamąja reikšme leksemą autorei minėjo 4 žvejai⁴⁶.

Virvelės vadintos *pašniurais* (Kauno r., Seredžius), *pašniurkomis*, *pašniurkais* (Šakių r. Kretkampio ir Jotiškių k., Jurbarko r. Kalnėnų k.), *pasevkėmis* (Kaunas). Prie virvelių rišami kabliukai vadinti: *kabukais* (Jurbarko r., Raudonė), *meškerėmis* (Šakių r. Kretkampio k., Jurbarko r. Molynės k.), *vąšais* (Šakių r. Kidulių k., Jurbarko r. Kalnėnų k.). Šakių ir Jurbarko rajonuose dėl to, kad prie metinių rišti kabliukai buvo vadinami *meškerėmis*, ir pats žvejavimo būdas pavadintas meškeriojimu. Toliau vartosime kalbininkų rekomenduotus terminus – *metinys*, *pavadėlis*, *kabliukas*.

Nemuno žemupyje iki Antrojo pasaulinio karo išsinuomotuose plotuose rimti žvejai žuvavo tinklais. Pasak seno žvejo Povilo Sasnausko iš Kauno r. Brūžės k., „*metiniai per smulkus reikalas, naudos nėra*“⁴⁷. Su jais, sakė Jonas Jančius iš Šakių r. Kretkampio k., „*gal tik seniukai sliekų prisimovę terliodavosi. Jie šniūrus mėtė iš luočių pakraščiais ten, kur žvejai tinklų nemetė. Niekas jiems nedraudė*“⁴⁸. Be to, žuvaujant metiniais nereikėjo mokėti nuomos.

Tarpukario metais ir dar po Antrojo pasaulinio karo Seredžiaus apylinkėse metiniai buvo rišami prie lazdyninių kuoliukų, kurie kyšodavo virš vandens apie 0,5 m. Antrasis 10–15 m ilgio metinio galas buvo rišamas prie akmens

⁴⁶IIES, b. 1702, l. 2, 15, 19. Vincas Balnis (gim. 1916 m.) – Šakių r., Plokščiai, Antanas Savodnikas (gim. 1926 m.), Stasys Mikšta (gim. 1918 m.) – Jurbarko r., Veliuona ir Jurgis Jakaitis (gim. 1922 m.) – Šakių r. Grinaičių k.

⁴⁷IIES, b. 1856, l. 31.

⁴⁸IIES, b. 1649, l. 17.

(*bundziaus*)⁴⁹. Žemiau Kauno Nemuno srovė nesmarki, ypač pakraščiais, tad žuvautojai, pradėję nuo kuoliuko, dažniausiai sumaudavo masalą jau mesdami metinį, nors kartais tai darydavo plaukdami antrą sykį. Kuoliukai, pasak Gasparo Šukauskio iš Veliuonos, buvo reikalingi „*dėl orientacijos, o kai gaudė ungurius, tai kuoliukas prie kuoliuko*“⁵⁰. Tikrinti metinio žvejys plaukdavo valtele iki kuoliuko, pakeldavo virvę inkariuku, busoku arba prie kartelės pritaisytu kabliu, pasidėdavo skersai valtį ir taip, permesdamas pavadėlius vis į kitą jos pusę, pereinavo visą ilgį. Iškart būdavo nuiamos užkibusios žuvys ir užkabinamas naujas masalas. Serediškiai metinius peržiūrėdavo triskart per dieną, bet daugiausia užkibusių žuvų rasdavo po nakties.

XX a. šeštajame–septintajame dešimtmečiais artelių žvejai metinius statydavo nuo dambos galo (*galvos*) ligi srovės. Šakių ir Jurbarko rajonų žvejai 20–30 kg svėrusius galinius akmenis apraizgydavo viela („*akmenį iškapoja ir apdratuoja*“), o Kidulių žvejai – virvelėmis, ir prie jų rišo metinius. Kad 30–40 m ilgio metinys gultų į duobutes, ant jo kas 5–8 m dar pririšdavo pailgus akmenukus.

Antanas Balnys iš Raudonės rodė, kaip būdavo įmetami metiniai nuo kranto. Galinis akmuo būdavo įleidžiamas prie kranto į vandenį, o pats metinys tvarkingai zigzagais išvingiuojamas ant kranto taip, kad visi dešimt 50–60 cm ilgio pavadėlių žiūrėtų į upės pusę. Tada paėmę tarp pirštų medinį pagalėlį (*branktuką*), pririštą už 1,5–2 m nuo paskutinio pavadėlio, įgudusiu judesiu paleisdavo už 1–1,5 m nuo *branktuko* pririštą akmenį skersai Nemuno⁵¹.

Šakių r. ties Kiduliais į upę buvo metami apie 40 m ilgio metiniai. Vienas jų galas būdavo pririšamas krante, o kitas su akmeniu metamas iš valtės į 1,6–2 m gylį. Paskui inkariuku ištraukdavo virvę ir, plaukdami palei ją, priraišiodavo apie 30 pavadėlių su kabliukais bei masalu. Taip pat metiniai būdavo ir tikrinami. Ne veltui žvejai sakė: „*Įmeti šniūrus pavasarį, o paskui šniūruok ir šniūruok*“.

Ties Šakių r. Grinaičių k. ir Sudargu jau prieškario metais metiniams buvo naudojama viela, prie kurios aukščiau aprašytu būdu rišdavo iki 15 pavadėlių. Jurgis Jakaitis pasakojo, kad ties Grinaičių k. ungurius gaudydavo 50–100 m ilgio plonos vielos metiniais. Viela buvo suvyniojama išilgai metrinės 10–15 cm pločio lentos ar ant ritės ir ištiesiama skersai upės. Pirmiausia už žolių buvo metamas kraštinis akmuo, tada – viela ir vėl akmuo. Ištiesęs vielą žvejys su pagalbininku pasiirdavo aukštyn, triragiu ar keturragiu inkariuku ją pasigaudavo, priartėdavo prie artimesnio akmens ir imdavo kas metrą rišti 0,5 m ilgio pavadėlius, iškart užkabindamas sliekus. Pavadėliai gulėdavo tvarkingai ištiesi ant valtės grindų (*šatilijos*). Rišdavo pavadėlius stipriai, todėl jei vėliau neįstengdavo jų greit atrišti, pjaudavo. Atrišti pavadėliai būdavo surenkami į krūvą kabliukas prie kabliuko ir apvyniojami popieriumi ar virvele, kad neišsibarstytų. Be to, medvilninius pavadėlius reikėjo džiovinti, kad nesupūtų.

Per Antrąjį pasaulinį karą besimėčiusius varinius laidus metiniams ėmė naudoti Kauno, Jurbarko, Šakių rajonų žvejai. Pokario metais, ypač gegužės–birželio mėnesiais, su vieliniais metiniais Jurbarko ir Šakių rajonų žvejų artelės gaudė žiobrius, nors užkibdavo visokių žuvų.

Prie pavadėlių rišami pirktiniai venašakiai, o lydekoms dvišakiai ar trišakiai kabliukai kartkartėmis būdavo pa-

⁴⁹*IIES*, b. 118, l. 27–28.

⁵⁰*IIES*, b. 1702, l. 12.

⁵¹*IIES*, b. 1856, l. 23.

galandami. Turimais duomenimis, iš gyvulinės kilmės masalų plačiausiai buvo naudojami naktiniai sliekai (tinkami gaudyti ešeriams, karšiams, kuojoms, raudėms, skersnukiams, šamams, unguriams, ūsoriams, vėgėlėms ir žiobriams). Juos žvejai kabino gabaliukais. Upinės nėgės lervos naudotos ūsoriams, šapalams ir starkiems gaudyti. Ant lašalo lervų vasarą kibo ešeriai, šapalai ir ūsoriai. Ūsoriams vidurvasarį kabino kirmėles, kurios gyveno žemėje didžiųjų rudųjų skruzdžių skruzdėlynų pakraščiuose (apie 3 cm ilgio, piršto storumo, baltos). Pavasarį ir rudenį ūsorius gaudė kirmėlėmis, randamomis šaltiniuose (iš jų išlekia balti drugeliai). Žvejai jas laikė užrištame inde su šlapiomis samanomis. Vingiliais, iškasamais upės dumble, rudenį gaudė vėgėles. Šamai kibo ant virtos vištienos. Šlizišiais gaudė ešerius, ungurius ir ūsorius, mailiumi (gyvais gruzliais) – lydekas, starkingus, šamus, šapalus, ungurius, ūsorius ir vėgėles. Mailiumi – gyvomis kuojelėmis, šapaliukais, aukšliukėmis (tik jos greit nuvargsta ir nugaišta) – lydekas. Mailiaus žvejai prisigaudydavo graibšteliu ar meškere su sliekais.

Iš augalinės kilmės masalų vasarą per karščius ūsoriams, žiobriams, karšiams, kuojoms ir menkėms gaudyti buvo naudojami žirniai.

Žiemą Nemune žvejai pasižuvavo metiniais ir prieš Antrąjį pasaulinį karą. Metinio ilgis priklausė nuo gelmės. Prie lininės (vėliau kaproninės) virvelės būdavo pririšami 2–3 apie 50 cm ilgio pavadėliai. Upinių nėgių lervomis, kurių atsargos buvo laikomos dėžutėse su skylėmis, kad įeitų oras, buvo gaudomi ūsoriai ir šapalai.

Meškerės. P. Virakas užrašė, kad jo vaikystėje ties Seredžiumi meškeriojo paaugliai ir vienas kitas senelis. Vienas senis kasdien su karkvabaliais pagaudavo po 10–30 šapalų, kuriuos parduodavo žydams. Kiti *meškerninkai* gaudė žuvis tik sau, žuvienei, nes laimikis dažniausiai būdavo smulkus. Dėl to meškeriojimą serediškiai laikė nuodėmingu laiko eikvojimu. Pirmojo pasaulinio karo metais Seredžiaus apylinkės gyventojai gynėsi nuo bado meškerėmis susigaudami kokią žuvelę. Tačiau vokiečiai iš jų žuvis atimdavo ir dar iškoneveikdavo⁵².

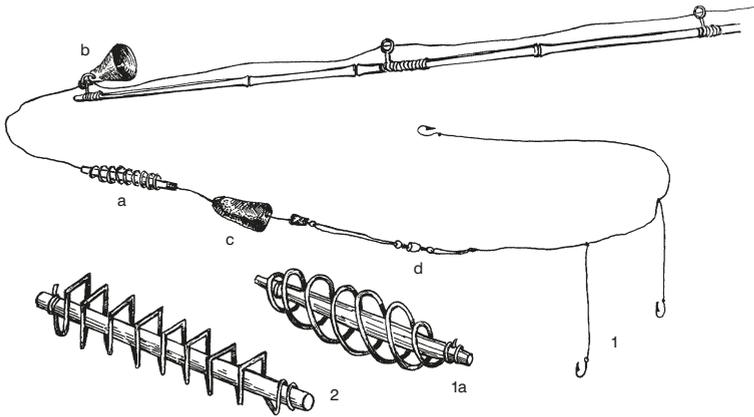
Kauno r. Brūžės k., kur kiekvienoje pirkioje buvo žvejų, meškeriotojus vadino dykaduoniais, nes „*jokios iš jų naudos*“. Žvejai į meškeriotojus žiūrėjo truputį pašaipiai (kad gaišta daug laiko dėl kelių žuvelių), truputį smalsiai (kad turi daug kantrybės), nes patys meškeriojimui kantrybės neturėjo. K. Šimkevičius iš Molynės k. minėjo, kad jis tik gegužės mėnesį katinams ant apsiuvų meškeriodavo aukšles. Tolimesnių kaimų žmonės aukšles gaudė kambarinėmis musėmis ar vien jų galvutėmis, o Šakių r. Grinaičių k. aukšlėms buvo siūlomos musės (*šlakiai*), kurių būdavo 2 dienas gegužės pabaigoje – birželio pradžioje.

Meškerėms kotai būdavo pjaunami iš tiesaus piršto storumo lazdyno ir išdžiovinami. Šakių r. meškeriotojai lydekoms imdavo beržinį kotą, o aukšlėms – lazdyno kotui pririšdavo kadaginę viršūnėlę.

Valai buvo sukami iš šyvų arklių uodegų ašutų. Šakių r., Grinaičių k. meškeriotojai manė, kad valui netinka kumelės ašutai, nes dažnai šlapinami darosi nestiprūs. Aukšlėms čia buvo imami 2 ašutai, kuojoms – 4, lydekoms – 10–12 ašutų, medvilninė virvelė arba 10 numerio balti siūlai.

Plūdės buvo daromos iš kamščių (*korķu*), praveriant pro juos žąsies plunksną, o svoreliai – iš švino. Serediškiai kabliukus susilenkdavo iš moteriškų smeigtukų plaukams, o Smalininkuose juos dary-

davo iš segtukų: pašildydavo ir sulenk- ⁵²IIES, b. 118, l. 43.

13 pav. Spiningas:

1 (a – šėrykla,
b – skambutis,
c – švinas,
d – suktukas).

Jurbarko r.;

2 – šėrykla.

Šakių r.

davo. Tokie kabliukai neturėjo nei užkartėlio, nei kilputės valui pririšti. Apskritai retai kas darėsi kabliukus, nes jie buvo nebrangūs, iki 5 centų. Tik Šakių r., Grinaičių k. iki šiol aukšlėms kabliukai be užkartėlių (*barzdikių*) daromi iš smuiko stygos: sulenkia ir suploja kilputę.

Sovietiniais metais prie Nemuno jau buvo daug užkietėjusių meškerninkų, nes praleisti laisvalaikį meškeriodami mėgo ir suaugusieji, ir vaikai. Nuo 1961 m. norintieji meškerioti iš valtelių turėjo pirkti bilietus, nuo kranto buvo galima meškerioti laisvai. Meškeriotojai laukdavo tarp Kauno ir Nidos kursuojančio motorlaivio „Raketa“. Jam praplaukus, 5–10 minučių labai kibdavo žuvis.

Devintojo dešimtmečio pradžioje prie Nemuno pasirodė spiningautojai su 6–7 cm ilgio šėryklomis (13 pav. 1a, b, c, d, 2), į kurias dėdavo jauką. Manoma, kad jos paplito iš Rusijos, nuo Volgos. Saulėtą dieną žvejai ima tamsesnio, apsiniaukusią dieną – šviesesnio metalo šėryklas. Nemune ties Plokščiais birželio pabaigoje – liepos mėn. (per šienapjūtę) gerai kimba karšiai. Apsiavē žvejų batais, vyrai brenda į vandenį ir traiško dugne gulinčius moliuskus, po to grįžta krantan. Taip jie pamaitina karšius. Paskui toje vietoje šėrykla su šutintais kviečiais bei sliekais ir užkabintu ant kabliuko moliusku gaudo karšius. Pažįstamų vyrų „kompanijos“ turi savo vietas ir nenori jų užleisti kitiems. Ties Sudargu, Smalininkais ir kitur stovinčiame vandenyje miestiečiai sliekais gaudo karšius, o suvėrę po kelis sliekus ant didelio kablo – žiobrius. Beje, kauniečiai meškerojo žiobrius ir šio amžiaus pradžioje⁵³.

Meškeriotojai, stovėdami *dambų* gale, su musės lerva gaudo ešerius ir kuojas, kurie laikosi srovės ir stovinčio vandens sandūroje. Kai kas iš valtės nuleidžia inkarą, prie kurio virvės būna pririštas tinklelis su jauku, ir jo aukštyje pasroviui meškeroja. Kiti lydekas mailiumi gaudo velke, valą suvynioję ant lentelės (14 pav. 1). Mėgėjai po ledu žuvauja žieminėmis meškerėmis (14 pav. 2, 3).

Dugninę meškerę kaimo žmonės apibūdina taip: „Kabliuką – ant šniūro ir pamerki vandenin, gale kuoliukas įsmeigtas į žemę“. Kol nešalta, Kalnėnų k. žvejai dugninėmis meškerėmis smėlėtos dirvos velėnoje gyvenančiais kirminais (*bambar-dyriais*) ar naktiniais sliekais gaudė žiobrius. Naktinius sliekus ėmė karšiai.

Iki Antrojo pasaulinio karo dugninės meškerės žiemos žūklei naudotos tarp Kauno ir Smalininkų. Povilas Sasnauskas minėjo, kad jo senelis, Nemuno tarp *dambiuose* iškirtęs eketes (*skyles*), statė

⁵³Сабанеев Л. П. Жизнь и ловля пресноводных рыб, Харьков, 1993, 5 изд., с. 352.

dugnines meškeres (*donkes*), t. y. 5–10 m ilgio virvės su 4–5 kabliukais. Su sliekais pagaudavo karšių, lydekų, kuriuos šeima suvartodavo maistui. Vilkijiečiai žiemą pažuवादavo Nemuno senvagėje.

Šiuolaikiniai meškeriotojai dugninėmis meškerėmis pavasarį nuo kranto gaudo ūsorius (graužais ir trandės lervomis), karšius (miltiniais blynais, sliekais, uodo trūklio lervomis, virtais makaronais (su kiaušiniais), rugšėjo, spalio mėn. ir žiemą naktimis po ledu – vėgėles. Pastarosioms gaudyti naudojamos 4–5 m ilgio virvės su dviem 10, 12 numerio kabliukais. Masalas – negyvos žuvelės, vištų žarnos ar žuvies mėsa. Po ledu uodo trūklio lervomis gaudomos raudės, o blizgėmis – lydekos.

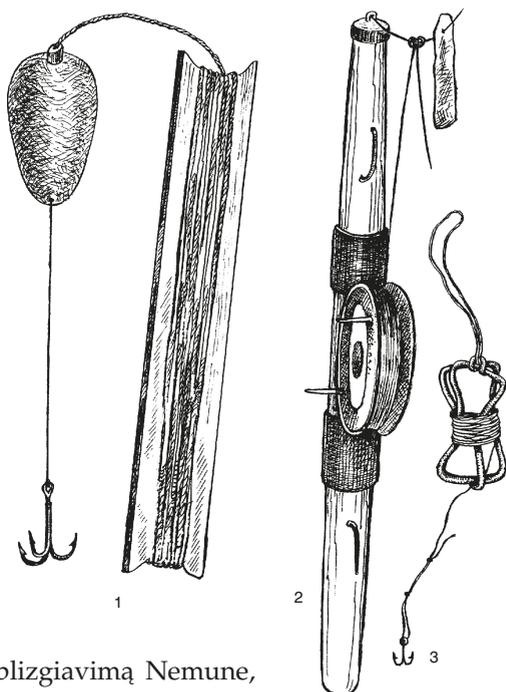
Blizgės. Mažai yra duomenų apie blizgiavimą Nemune, nes iki Antrojo pasaulinio karo šis žvejybos būdas, rodos, beveik nebuvo žinomas. Pokario metais vienas kitas panemunių gyventojas, nusižiūrėjęs į miestų žvejus, pasidarydavo blizgių.

P. Virakas rašė, kad XX a. šeštajame–septintajame dešimtmetyje atvykstantys miestiečiai apie Seredžių gilesniuose Nemuno pakraščiuose vasarą blizgėmis gaudydavo lydekas ir ešerius. Geriausiai kibdavo prieš lietų ir saulei leidžiantis.

Rogutės. Kauniečiai salačius ir šapalus bandė gaudyti *rogutėmis*. Tai dvi viršuje dviem skersiniais sujungtos lentelės (15 pav.). Eidamas pakrante ir prieš srovę kelto principu vesdamas *rogutes*, žvejys traukydavo meškerykočio valą, kad prie trišakių kabliukų pritaisytos ryškiai dažytos žąsies ar anties plunksnelės judėtų ir žuvims atrodytų lyg žirgeliai. Nemuno žemupyje šiam žvejybos būdai plisti trukdė laivininkystė, nes žvejai ne visada spėdavo valą suvynioti.

Žvejyba statomosiomis gaudyklėmis

Bučiai. Apie 1947–1960 m. naudoti bučiai, kuriuose mediniai lankeliai būdavo aptraukti lininiu tinklu. Į jo akis lindo 2 pirštai. Kad nenuneštų srovė, Jurbarko r. bučiai prie akmenų buvo rišami žilvitinėmis virvėmis (*kardeliais*). Šakių r. pusėje bučiai buvo statomi pavasariais dažniau grioviuose, upeliuose, rečiau – Ne-

14 pav. Meškerės:

1 – lydekoms gaudyti.

Šakių r., Kidulių k.;

2 – žemine.

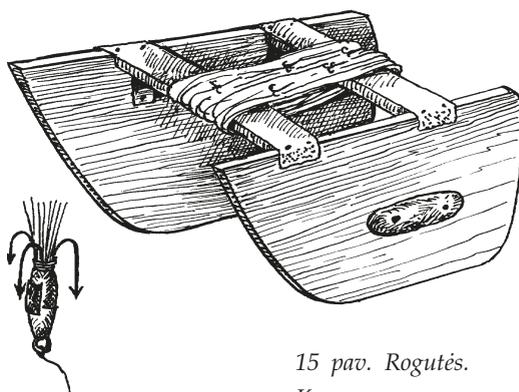
Jurbarko r.,

Viešvilės k.;

3 – šakotinė.

Jurbarko r.,

Viešvilės k.

15 pav. Rogutės.

Kaunas

muno užtėkiuose. Beje, Antanas Blaževičius iš Vilkijos bučiais vadino tinklu aprauktas gaudykles su dviem gerklėmis iš abiejų pusių, kurias mėgėjai po Antrojo pasaulinio karo statė Nemune tarp akmenų.

Jurbarko r. ties Kalnėnais po Antrojo pasaulinio karo pavasarį, kol vanduo pakilęs, aplinkinių kaimų gyventojai Nemuno kanale, iškastame aplink uostą, nakčiai statydavosi po 3–4 bučius. Jie buvo su vieliniais lankeliais, 1 ar 2 gerklėmis ir 2 sparnais; galas buvo vadinamas *kuliešiumi*. Kanale į bučius lindo ešeriai, karšiai, lydekos, raudės, kitokios žuvys. Pasitaikydavo, kad svetimus bučius bernai iškratydavo, tačiau jų pačių nevogdavo, palikdavo krante. Bučius pradėjo vogti kolūkiniais metais.

Venteriai. P. Virakas rašė, kad plukdydami sielius žemiau Tilžės, Rusnės link, serediškiai matydavo prūsų lietuvių tarp *špikdamių*, kur nesraunus vanduo, pastatytus venterius, o patys jų nestatė. Iš tiesų Jurbarko r. pusėje autorei nepavyko užtikti venterių statymo pėdsakų.

Šakių r. gyventojai pavasarį, kai žuvys ėjo į lankas neršti, kanaliukuose statė venterius su 4–5 lankais ir 2 *žiotimis*, atsuktomis į Nemuno pusę. Sparnai būdavo prismeigiami lazdomis. Grįžtant žuvims (ešeriams, karšiams, lydekoms, žiobriams), venterius apsukdavo. Jeigu kas statydavo venterį Nemune, tai vieną jo sparną priišdavo prie krūmo ar kuolo krante, kitą sparną ir uodegą laikydavo inkarai.

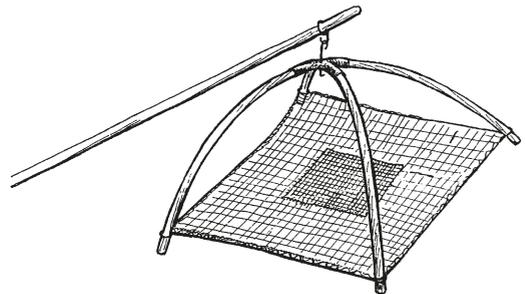
Nuo 1960 m. žvejyba venteriais Nemune nunyko, tik prie Kauno HE užtvankos, kur neužšąla vanduo, gruodžio–vasario mėnesiais artelių žvejams venteriais būdavo leidžiama gaudyti nėges. 1970–1971 m. žiemą A. Galaunė su penkiais brigados draugais dviem venteriais sugavo 18 t nėgių. Kartu patekdavo karšių, starkių, vėgėlių. Venterių lankai būdavo daromi iš 15 mm storio vielos („nes ten vanduo groja“) ir išdėstomi kas 2,5 m. Pirmasis lankas būdavo 1,5 m skersmens, antrasis – 1 m, trečiasis – 0,7 m. Kaproninio tinklo akys 8–10 mm. Venterio galas ilgas – apie 1,5 m. Abu 3 m ilgio sparnai būdavo praskečiami iki 3 m ir prismeigiami kartimis. Venteriuose būdavo po dvi gerkles. Kauno HE darbuotojai tuo metu pasigaudavo nėgių samčiais (2 pav. 1).

Žvejyba graibštais

Padripkos. Seredžiuje, Veliuonoje bei Šakių r. pusėje būta mėgėjų pasižuvauti su tinkliukais, panašiais į žvejybos literatūroje dabar rekomenduojamus graibštelių mailiui gaudyti, tik didesniais: 1,5x1,5 m tinkliukas buvo pritvirtinamas prie 2,4x2,4 m ilgio sukryžiuotų karklo ar lazdyno puslankių (16 pav.). Jų bū-

davo pirkti krautuvėse. Visur jie buvo vadinami *padripkomis*, tik 16 pav. *Padripka*

Seredžiuje – *podrivka* (rus. *подрыть* – pasikasti (iš apačios), pasirausti). Ilgu, kryžmos centre pritvirtintu kotu tinklas nuo garlaivio sustojimo tiltelio ar sielio pirmagalio būdavo skandinamas į vandenį ir po kiek laiko sykiu su virš jo užplaukusiomis žuvimis iškeliamas. Žuvims privilioti prie tinkliuko būdavo rišamos į skurliuką įvyniotos pagrūzdintos duonos plutelės.

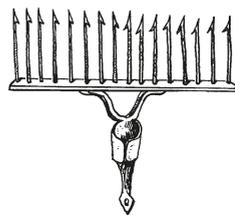
Žvejyba duriamaisiais įrankiais

Žeberklai. Sovietmečiu Nemuno žemupyje tradiciškai nuo gruodžio 20 iki sausio 5 d. buvo badomos vėgėlės, nes „reikėjo žuvis šventėms“. Bernai, žmonės iš tolimesnių kaimų traukdavo prie upės su žeberklais ir malkiniais kirviais eketėms kirsti. Vėgelių nerštavietės ties Molyne, Viešvile, Karališkiais ir kt. būdavo nusėtos apie 1x0,5 m dydžio eketėmis.

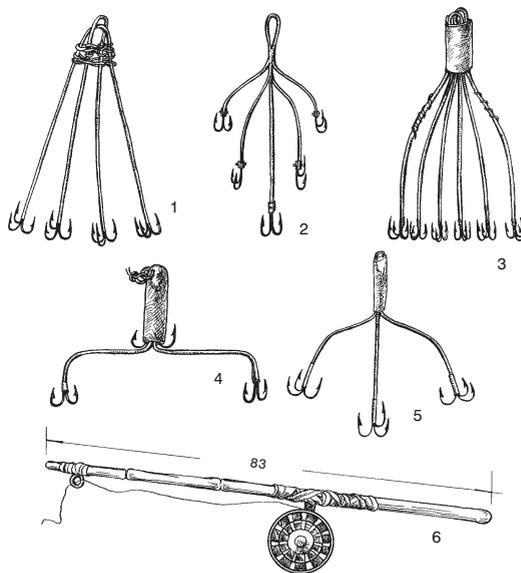
Vėgėliniai žeberklai (*perštekės* – Jurbarko r.) buvo 50–70 cm pločio, su 16–20 ir daugiau 15–20 cm ilgio nagų, sukaltų kas 3–4 cm, su nedidelėmis *barzdukėmis* ir labai aštrūs (17 pav.). Už žuvį kalviai leisdavo žeberklus nusikalti patiems žuvautojams. Kad žeberklas pasiektų dugną, kotas turėjo būti apie 5–6 metrų. Kad nepatrauktų inspektorių dėmesio, „dūrikai“ darbuositi tamsoje, per šalčius – su pirštinėmis. Jei akiai smeigę į eketę pajusdavo, kad minkšta, vadinasi, pataikė į žuvis. Tada jas ištraukdavo ir koja nuspirzdavo. Žeberklas ne tik kad neišbaidydavo vėgelių, atvirksčiai, pajutusios kraują, jos plaukdavo į tą vietą. Baigę darbą, žuvis kraudavo į maišus ir rogutėmis tempdavo į krantą.

Žmonės mena, kad iki Antrojo pasaulinio karo už Smalininkų vokiečiai vėgėles badyti leido. Ten ir kitur pavasarį apsemtose lankose naktį su šviesomis žeberklais buvo badomos lydekos. Po karo žeberklai visur buvo uždrausti, tačiau nelegaliai vėgelių žvejybai gal būtų naudojami ir šiandien, jei maždaug prieš 10 metų nebūtų pasirodę ir jų išstūmę *kabliai*. Vis dėlto Jurbarko rajono ruože, jei nėra ledo, o neršia laišos ir šlakiai, atsiranda mėgėjų badyti juos nuo kranto šieno šakėmis. Badoma ir praskėstomis valgomosiomis šakutėmis pavakariais, kai ant seklumų matyti neršiančių žuvų nugaros. Deja, net sugavus toki brakonierių beveik neįmanoma įrodyti jo kaltės, nes šakutės – ne žvejybos įrankis.

Kabliai. Apie 1975–1978 m. Nemuno ir Jūros žemupiuose vėgėlinius žeberklus brakonieriai ėmė keisti savos gamybos kabliais (18 pav. 1–5). Vėgėlės yra kalėdinė žuvis. Jas mėgėjai pradeda gaudyti prieš Kalėdas (nuo gruodžio 20 d.) ir baigia net po Trijų Karalių – sausio 10 d. Nemune tarp Jūros ir Dubysos žiočių: ties Viešvile, Baltupėnais, Sokaičiais ir kt. Traukia žmonės iš aplinkinių gyvenviečių, atvažiuoja iš Tauragės, Pagėgių, Jurbarko ir kt. Jei tuo metu Nemunas neužšalęs, žuvautojai po tris sėda į medines valtį, nuleidžia inkarą ir vienas *kabliuoja* pro valtį priekį, antras – ties viduriu, trečias – valtį gale. Vienoje vietoje būna iki trijų valčių. Jei Nemunas užšalęs, kabliuotojai nerštavietėse kerta eketes. Dieną bijo, todėl žuvauja naktį. „Tuomet jų kaip varnų ant ledo, net juoda“, – sakė Jurbarko rajono aplinkos apsaugos inspektorai.

17 pav. Vėgėlinis žeberklas. Jurbarko r.

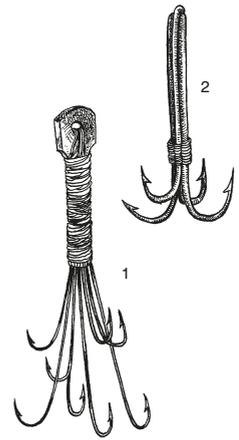

18 pav. Kabliai vėgėlėms gaudyti. Jurbarko r.: 1–5 – Jurbarko r.; 6 – spiningas kapojimui. Jurbarko r.

Kablrys trumpu spiningu (18 pav. 6) ant virvutės ar storo valo leidžiamas į vandenį, kurio greitis 0,7–1 m/s, tad įrankį srovė neša 10–15 metrų. Traukiamas atgal kablys užkabina pakeliui pasitaikančias žuvis. Jurbarko aplinkos apsaugos inspektorai konfiskuoja dvišakius (plotis nuo 7,5 iki 20 cm, ilgis nuo 13,5 iki 35,5 cm), trišakius (plotis 13–30 cm, ilgis 21–46 cm), keturšakius (plotis 26–29 cm, ilgis 21–46 cm) kablius. Rečiau pasitaiko penkiašakių (plotis 22,5–30 cm, ilgis 47–56 cm) ir šešiašakių (plotis apie 20 cm, ilgis 24 cm) kablių.

Kapoklės. Apie 1990 m. Nemuno žemupyje ir Jūroje vėgėlės, taip pat lašišas, lydekas, žiobrius ir karšius pradėta kapti žiogais. Ant valo užkabintas žiogas nuleidžiamas į eketę ir, žuvims atsidūrus virš kabliukų, kertama (kapojama) iš apačios. Prie Kauno HE stovinčiame vandenyje jais žuvaujama ištisus metus. Kaune žiogas vadinamas *hitleriu*. Pavadinimas, matyt, transformavosi pakeliui iš Šilutės r., kur žiogas vadinamas *hipleriu* (nuo vok. *Hippe* – dalgis (kaip mirties simbolis).

Paprasciausi žiogai – tai į švino gabalą įlydyti ar viela surišti keli kabliai (19 pav. 1, 2) iš sulenktų ir nusmailintų vinių ar vielų. Žiogų aukštis 6,5–15 cm.

19 pav. Kapoklės vėgėlėms gaudyti: 1–2 – Jurbarko r.

Kiti žuvavimo būdai

Nuodai. XIX a. pabaigoje „Varpas“ aliarmavo, kad piktadariai Nemune žuvis gaudo su nuodais. Sugauna dvi tris, o perniek eina du trys šimtai⁵⁴. Žemupyje iki Smalininkų nuodų iš Vokietijos atveždavo sielininkai. Jie ir patys nevengė jais pasinaudoti.

Jurbarko aplinkos apsaugos inspektoriaus E. Lingaičio žodžiais, „masiškiausias žuvų nuodijimas Nemune prasidėjo apie 1968–1969 m., kai žemės ūkiui intensyvuoti imta melioruoti laukus ir dirvas tręšti cheminėmis trąšomis“⁵⁵. Daug žuvų Nemune išnuodijo į upę leisti miestų ir pramonės įmonių nutekamieji vandenys, naftos produktai, gyvulininkystės kompleksų teršalai, mineralinės ir organinės trąšos, amoniakinis vanduo ir nuodingieji chemikalai.

Šautuvai. Žuvų šaudymas medžiokline šautuvu užfiksuotas tik Jurbarko r., Kalnėnų k., kai 1949 m. Pranas Baltrušaitis nušovė 30 kg svėrusį šamą⁵⁶.

Sprogmėnys. P. Virakas rašė, kad ligi Pirmojo pasaulinio karo Nemune žuvų buvo daug, tačiau pokario metais daugybę jų išnaikino vokiečiai, sprogdindami granatas. Dalį pritrenktų, išplaukusių į paviršių žuvų jie susirinkdavo, bet daug ir prapuldavo. Ir vėliau žmonės, turėję nuo karo likusių granatų, jomis naikino žuvis⁵⁷.

Panaši situacija buvo ir Antrojo pasaulinio karo metais. Sprogdinti žuvis mėgo svetimoje žemėje atsidūrę rusų kariškiai. Tuo netruko susidomėti panemunių gyventojai, taip pat ir vaikai, nes sprogmėnų, granatų netrūko. Šį barbarišką žuvavimo būdą po karo praktikavo išminuotojai pasienyje ties Sudargu. Bandyta mėtyti granatas į neršiančius žiobrius, deja, žiobriai neiškildavo.

Elektra. Apie 1980 m. Nemune pradėta žuvauti elektriniais žūklės aparatais.

⁵⁴Q. D. ir K. [Kudirka V.]. *Min. veik.*, p. 104.

⁵⁵*IIES*, b. 1569, l. 70.

⁵⁶*IIES*, b. 1649, l. 9.

⁵⁷*IIES*, b. 118, l. 36.

Jų būna pirkti Kauno, Šiaulių ir kitų miestų turguose. Dažniausiai srovė jiems tiekama iš automobilių akumuliatorių. Elektriniais žūklės aparatais Nemune (taip pat Šešuvyje, Dubysoje, Jūros upėje ir kt.) spalio–lapkričio mėnesiais gaudomos lašišos ir šlakiai. Brakonieriai dabar įsidrąsinę taip, kad žuvauja ir dieną. Vietiniai gyventojai mano, kad mušti žuvis elektra yra per žiauru, be to, jie galvoja ir apie tai, kad elektros laukas kenkia žuvų palikuonims. Brakonierius, žuvaujantis elektriniais žūklės aparatais, kaimo žmonės vadina *elektriniais piemenimis, elektrikais*.

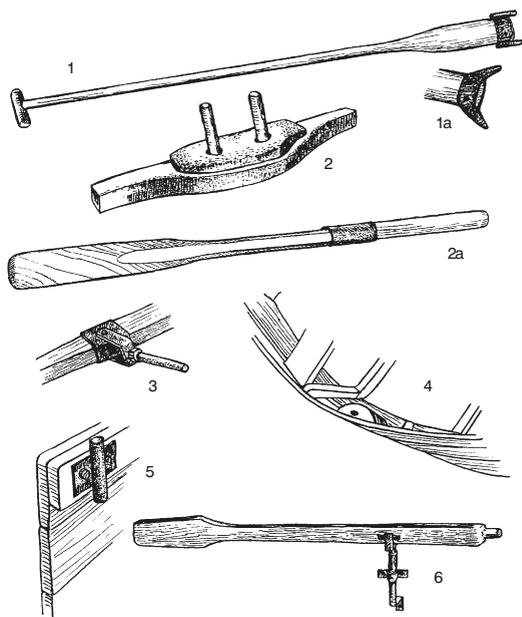
Plaukiojimo priemonės

Tarpukariu luotų būta, tiesa, ne-gausiai, Jurbarko–Šakių ruože: su jais buvo plukdomi *lineliai*, statomi metiniai. Po Antrojo pasaulinio karo vietos gyventojai luotų jau nebeturėjo, tik per ledonesį retkarčiais pagaudavo srovės atneštų iš Nevėžio ir Šešupės.

Iki Antrojo pasaulinio karo pagal valtis buvo galima skaičiuoti Nemuno žvejus, nes visi turėjo bent po vieną valtį: Brūžės k. jų buvo 10, Greičių k. – 3–4, Palėkių k. – 24, Grinaičių k. – 13 ir pan. Žvejams valtis gamino Zamulaitis iš Zapyškio, Burba iš Greičių k., Ungulaitis iš Kriūkų ir kt. Pasidarydavo valčių ir patys žvejai: medieną jie pirkdavosi girininkijose, kartais pasisekdavo *pagauti* medį Nemune. Vilkijos žydai po 200 Lt pardavinėjo gatavas valtis (*čaikas*).

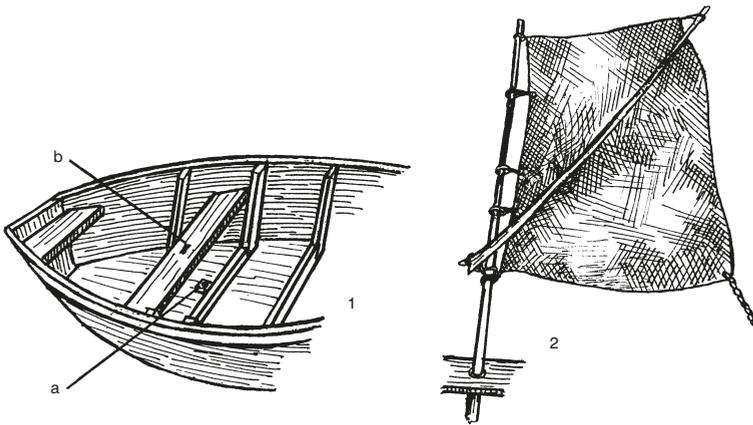
Nemuno žemupiečiai tarpukario metais plaukiojo apie 5,5 m ilgio, 1,3 m pločio, apie 60 cm aukščio valtimis. Jų achterštevenio plotis 30 cm. Gaudydami srovėje stintas ir plukdydami tinklus, naudodavosi didelėmis – 6,5–7 m ilgio, 1,5–1,7 m pločio, iki 50 cm aukščio valtimis. Jos buvo daromos iš 7 lentų: 3 dugnui, po 2 bortams. Iš abiejų pusių rieta valtis gerai plaukė prieš srovę. Įdomu, kad šias valtis Jurbarko rajono ruože žvejai vadina, matyt, kazokų paliktu vardu – *čeguliejaus, čiguliejaus, čugaliejaus* ar *čiuhalėjos* valtimi. Šio iškraipyto pavadinimo šaknys neabejotinai yra slavų žemėse, nes Baltarusijoje vienas iš tarminių luoto pavadinimų buvo *šugaleja* (rus. *шугалея*⁵⁸).

Iki atsirandant varikliams XX a. šeštojo dešimtmečio viduryje valtys netoli kranto buvo varomos vienmenčiu 2,6–3,2 m ilgio (mentė 0,9–1,15 m ilgio) *irklu* (*štyru* – Kauno r. Pelenių k.), gilumoje – poriniais 2,1–2,7 m ilgio *vairais*. Senujų Nemuno valčių vairai buvo daromi iš balteglės, irklai – iš ažuolo arba uosio. Irklų galus kalviai apkaustydavo geležimi (20 pav. 1, 1a),

20 pav. Irklai: 1 – stumiamasis. Kauno r., Pelenių k. 1a – apkausto forma. Jurbarko r., Molynės k.; 2 – trinkelė su pirštais įdedamajam irklui (2a – įdedamasis irklas). Veliuona; 3 – irklo metalinis pirštas. Kelmės r.; 4 – medinė trinkelė vidinėje valtys pusėje. Trakų r.; 5 – metalinis vamzdelis irklui įstatyti. Zarasų r.; 6 – irklas vamzdelinėje apkaboje. Rokiškio r.

⁵⁸Буракоўская Н. І. Сплаўны промысел, *Промыслы і рамесствы Беларусі*, Мінск, 1984, с. 106.

21 pav. Burinė valtis.
Jurbarko r., Veliuona;
1a – trinkelė burės
stiebui; 1b – skylė
stiebui sėdynėje;
2 – burė

kad galėtų stumtis dugnu (*ternuoti* – Jurbarko r.) ir pavasarį stumdyti ledus. Kartais žvejai turėdavo po du irklus, nes upės pakrantėje nėra srovės, todėl būdavo patogiau stumtis negu vairuoti. Iš Paštuvos į Kauną žvejai nusistumdavo per 2,5 val.

Vairai buvo svarbus valtės elementas, nes *ant rankų* Jurbarko rajono žvejams tekdavo plaukti žemiau Tilžės. Vytautas Bastys bylojo: „Būdavo, nuvairuoja valtį pasroviui 100 km, grįžti atgal vairuodamas prieš srovę. Pirštai sukumpe, delnai mazoliuoti, o didžiausios mintys būdavo, kaip saldžiai išsimiegoti“. Pasroviui iš Vilkijos iki Tilžės 120 km žvejai nuplaukdavo per pusantros paros. Prieš srovę parplaukti 50 km iš Tilžės iki Smalininkų reikdavo 12–14 valandų: vienas žmogus vairuodavo, antras stumdavosi irklu. Prastu oru 170 km nuo Rusnės iki Brūžės kaimo žvejams yra tekę stumtis savaitę. Iš Rusnės iki Molyinės k. vairuojant 120 km prieš srovę, K. Šimkevičiaus liudijimu, ant sėdmenų atsirasdavo šašai. Jei pavykdavo prisikabinti prie baržos, žvejai šiuos atstumus įveikdavo greičiau. Už paslaugą upeiviams jie atsidėkodavo žuvimis ar pora butelių degtinės. Naktį žvejai praleisdavo pakrūmėje ar priguldavo valtyje.

Poriniams valčių vairams prie kiekvieno borto (viršuje arba vidinėje pusėje) būdavo pritvirtinamos kietmedžio trinkelės. Jose buvo išgręžiama po dvi skylutes ir įkišami kietmedžio kuoliukai (*gumbriai* – Šakių r., *pirštai, ragai* – Jurbarko r.). Kuoliukus žvejai apvyniodavo tinklo skiaute, kad negirgždėtų į tarpą įdėtas vairas (20 pav. 2, 2a). „Negali paleisti vairų, bet ir nenulauši, – sakė žvejai, – tačiau paleidai užsirūkyti, ir vairas brūkšt nukrito“. Traukdami tinklus žvejai vairs sudėdavo į valtį ir išimdavo *pirštus*. Žvejybinių valčių irklai turėjo prasikeisti vienas pro kitą.

Pokario metais, kai buvo kuriami žuvininkystės kolūkiai, Jurbarko rajono žvejai pastebėjo, kad Kauno rajono žvejų valtyse vairai įtaisyti tvirčiau: prie vairų tvirtinamos geležinės šakutės su vienu pirštu (20 pav. 3). Metalines vairų apkabas žvejai užsakydavo kalvėse. Šiems vairams valtės borto viduje ar išorinėje pusėje buvo tvirtinamos trinkelės su viena skylė. Trinkelės žvejai keisdavo kas dveji metai (jei irkludavo aktyviai, o jei ne – rečiau) (20 pav. 4). Metalinės dilės pasirodė XX a. šeštajame dešimtmetyje ir naudojamos iki šiol. Jos labai įvairios, tačiau visuomet žiūrima, kad naudojantis irklais nebūtų pažeisti bortai. Dilės pritaikomos borto išorėje (20 pav. 5), rečiau – viršuje ar viduje. Pastaraisiais metais dilėms naudojami metaliniai vamzdeliai (20 pav. 6). Metalinės dilės sutepamos variklių tepalu. Sutrešus valtims bei irklams, jų apkaustai dažnai nuimami ir naudojami pakartotinai.

Nemuno žvejai, plaukdami iš Rusnės Jurbarko link, pučiant palankiam vakarų vėjui, iškeldavo stačiakampes burės (*žėglis* – Jurbarko r.) (21 pav. 1). Vairininko suolelyje būdavo skylė, o dugne – trinkelė su įduba burės stiebui (21 pav. 2). Metant ar plukdant tinklą, burė visuomet būdavo nuleista. Burėmis senieji žvejai pasinaudoja ir dabar.

Žvejų gyvenimas palengvėjo, kai apie 1955–1960 m. atsirado pakabinami varikliai „Moskva“, o septintajame dešimtmetyje – stacionarūs varikliai. Žvejai variklius pirkdavo Karaliaučiaus srityje, pardavę į šoną žuvų. Tepalais ir benzinu juos aprūpindavo rusų kariškiai. Kad automobilis sustotų, užteko pakelėje pakelti ant karklo pamatą žuvį. 2–3 kg žiobrių buvo mainomi į kanistrą (20 litrų) benzino.

Žuvų laikymas, transportavimas ir realizavimas. Žvejojant traukiamaisiais ir plukdomaisiais tinklais, žuvis buvo leidžiamos į *bučius*, nupintus iš karklų, arba *barkas* – trikampes, apie 2,5–3 m ilgio dėžes su dangčiais ir skylėmis šonuose. Pakrantėje jas pririšdavo prie *dambų* ar specialiai *apdratuotų* akmenų, įkalntų į dugną kuolų arba inkariukų. Barkas turėjo kiekviena žvejų valtis ir esant reikalui tampėsi jas su savimi. Priklausomai nuo dydžio į barkas tilpo nuo 100 iki 500 kg žuvų. Panašia didele trikampe dėže (*baidare*) surinkinėjo žuvis žydas tarp Jurbarko ir Smalininkų. Dėžės žuvis buvo naudojamos iki sunyko artelės, nors 1994 m. ties Veliuona autorei pavyko pamatyti nedidelę naudojamą barką (22 pav.).

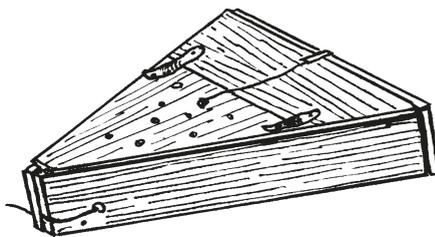
Artelių žvejai žuvis laikydavo lentinėse dėžėse (apie 4 m ilgio, 2 m pločio ir 1–1,5 m aukščio) su skylėmis šonuose. Kolūkiniais metais visos dėžės su žuvis buvo rakinamos. Nunyko jos pasibaigus Nemune verslinei žūklei, XX a. septintajame dešimtmetyje.

Sukūrus žuvininkystės ūkį, žuvis suleisti pradėta naudoti tinklinius maišus (*sietkas*). 3–4 cnt talpos maišuose buvo laikomos vėgėlės ir 2–3 kartus per savaitę mašinomis išvežamos. Bėda ta, kad vandenyje laikomus maišus kartais pragauždavo ūdros. Sovietiniais metais didesni kiekiai žuvų buvo sandėliuojami Smalininkų ledainėje.

Žuvis transportuoti buvo naudojami krepšiai su dangčiais, į dugną įklojus dilgėlių. Iki 20 kg talpos krepšiuose žvejai garlaiviu siuntė žuvis Kauno žydams, krepšiuose nešė jas pirkėjams ar į netolimus turgus, krepšiais pernešinėjo laimikį iš valčių į barkas. Tačiau žuvis nuo upės parsinešti dažniau buvo naudojami maišai.

Bučius. B. Buračo nuotr. 1930 m. Iš Lietuvos centrinio valstybės archyvo fondų

22 pav. Barka žuvis laikyti. Jurbarko r., Veliuona

Stasys Oržekauskas iš Paštuvos k. pasakojo, kad prieš Antrąją pasaulinį karą žmonės (t. y. katalikai) žuvis valgė mažai, nebent patys pasigaudavo. Žvejų šeimos taip pat valgė vien prastesnes žuvis, nes geresnes parduodavo.

Vidutiniams ūkininkams žuvis pirkti buvo per brangu. Jas pirkto miestelių inteligentai maistui pajavairinti ir turtingesni ūkininkai šeimos švenčių ir Kūčių stalui. Tuomet „žmonės iš kalno, nė karto nesėdėję valtyje“, kreipdavosi į pažįstamus žvejus, kurie užsakymą įvykdydavo su kaupu. Kartais žvejai žuvimis pavaišindavo toliau gyvenusius giminaičius, dažniausiai per pasninkus, nors visi būdavo apsirūpinę ir silkėmis.

Pagrindiniai nuolatiniai Nemuno žuvų vartotojai buvo žydai, gyvenę Kaune ir aplinkiniuose miesteliuose, suvažiuodavę gydytis bei ilsėtis į Kulautuvos sanatorijas, apsistodavę gražiose vietose pas vietinius gyventojus. Visi žvejai gerai žinojo, kad „žydas be žuvis – ne žydas“, nes pagal judėjų mitybos įstatymą žuvys yra *košerinis* (švarus, tinkamas naudojimui) maisto produktas. Tačiau žydai pirkto žuvis tik su žvynais ir tik gyvas. Vien vargingesni žydai už pusę kainos pirkdavo vandenyje kritusias žuvis, nors žiūrėjo, kad jų bent pažiaunės būtų raudonos. Žydai mėgo lynus, manydami, kad jie minta augaliniu maistu, vertino lašišas, ūsorius, karšius, ešerius, žiobrius ir aukšles. Nemėgo kuojų ir lydekų (esą jos atsiduoda dumbliu), nepirko vėgėlių, sakydami: „*Varlė šlykšti, išimk*“, nes vėgėlės neturi žvynų. Prieš Antrąją pasaulinį karą blogėjant ekonominei padėčiai, vargingesni žydai pradėjo vėgėles pirkti, prieš tai sugalvoję kompromisą: esą vėgėlės vandenyje būna su žvynais, o imamos iš vandens juos nusimeta⁵⁹. Vėgėlė buvo mėgstamiausia vokiečių žuvis, tačiau jie nepripažino žiobrių. Žiobrius ypač mėgo rusai. Šį faktą sovietiniais metais tinkamai įvertino Ragainės atkarpoje žvejoję žvejai.

Laimikį iki Antrojo pasaulinio karo realizuodavo patys žvejai ir perpirkliai žydai. Pastariesiems bei vietiniams gyventojams žuvis žvejai parduodavo prie upės. Kartais žvejai ar jų šeimynykščiai 5–6 km spinduliu žuvis parduoti nešdavo krepšiuose, toliau – veždavo arkliais. Į Jurbarką, kur turtingi žydai už 1 kilogramą lašišų mokėdavo 6 Lt, žuvis gabeno net kitos Nemuno pusės žmonės. Beje, parduoti žuvis be tarpininkų Jurbarko buvo sunku, nes rabinas liepdavo žydams nepirkti žuvų iš žvejų lietuvių, kad galėtų užsidirbti perpirkliai žydai⁶⁰.

Nors žvejai patys gerai žinojo laimikio realizavimo rinką, tačiau prasidėjus kurios nors žuvų rūšies neršto migracijai, reikėjo dirbti labai intensyviai, tad nelikdavo nei laiko, nei jėgų žuvis pardavinėti. Daugybė Skirsnemunės, Jurbarko, Raseinių ir kitų miestų miestelių žydų laukdavo žvejų prie Nemuno, kiti patys valtimis plaukė per žvejus. Abromkė iš Jurbarko su motorine valtimi, svarstyklėmis ir *baidare* kas 3 paros leisdavosi viena Nemuno puse iki Smalininkų, kita puse grįždavo, pakeliui supirkinėdamas žuvis. Tolesni perpirkliai žuvis gabenosi vežimais statinėse su vandeniu į nuosavas ar tautiečių krautuves, be to, aprūpindavo klientus namuose. Jei žuvis būdavo sugauta mažai, vietoje ji buvo brangesnė, jei daug, žydai derėjosi ir mokėjo pigiau. Beje, perpirkliai buvo ne tokie reiklūs žuvų kokybei, nes, pasak žvejų, siūlydami savo tautiečiams jau negyva žuvį, mokėjo plekštelti jai per pilvą taip, kad sukrotėtų pelekiukai ir žuvis atrodytų lyg gyva.

⁵⁹*IIES*, b. 1649, l. 20. Pasakojo Klemensas Jasaitis, Šakių r., Kiduliai.

⁶⁰*IIES*, b. 1649, l. 20.

Povilas ir Jonas Sasnauskai, Jokimo sūnūs, iš Brūžės k. sumanė konkuruoti su žydais. Broliai pastatė didelį laivą, jo gale pritaisė nusipirkę anglišką variklį, laivo viduryje padarė barką žuvims suleisti, o priekyje – vietą miegoti, ir ėmėsi prekeiviškos veiklos. Jie supirkdavo žuvis iš žvejų tarp Jurbarko ir Kauno ir realizuodavo Kaune prie krantinės. Per savaitę Sasnauskai padarydavo vieną reisą. Tuomet žmonės girdėjo sunerimusius žydus kalbant, esą „*gojai mus užkariaus*“⁶¹. Sasnauskai dar dirbo vokiečių okupacijos metais, bet traukdami kareiviai laivą susprogdino.

Kaunas buvo pagrindinis Nemuno žuvų realizavimo centras. Prie pilies netoli Nemuno buvo žuvų turgus (*žuvinė rinka*). Jame iki Antrojo pasaulinio karo žiemą ir vasarą būdavo daugybė visokiausių upių ir ežerų žuvų. „*Žuvis mes tiek nesugaudavom, kiek reikėjo Kaunui*“, – minėjo žvejai. Kauno žydai per agentus sudarydavo su žvejais žodines žuvų tiekimo sutartis, pažadėję mokėti už kiekvieną kilogramą 5–10 centų brangiau. Sudaręs tokią sutartį, žvejys užsitikrindavo realizavimo rinką. Žuvų persiuntimo tvarka buvo paprasta ir patikima. Po naktinės žūklės, sudėję žuvis į 15–20 kg talpos krepšius ir pririšę lentelę su užrašu (vienoje pusėje, pvz., „*Ickei Romui*“, kitoje pusėje: „*Iš Veliunos – Jarošaitis*“, žvejai irdavosi į artimiausią prielauką, kur apie 5–6 val. ryto sustodavo į Kauną plaukiantis garlaivis. Atskirai paduodavo kasininkui laiškėlį, kuriame nurodydavo svarstyklėmis (*bezmėnu*) pasvertų žuvų rūšį ir svorį. Vakare garlaiviu grįždavo tuščias krepšys, kasininkas įteikdavo žvejui adresuotą voką su laiškeliu, kuriame būdavo parašyta: „*Siunciu ... Lt*“, ir perduodavo pinigus. Transportavimo išlaidas padengdavo pirkliai.

Baigiantis žvejybos sezonui, vėl atplaukdavo garlaiviais ar atvažiuodavo motociklais agentai arba patys šeimininkai, atsiveždavo kas keptą žašį, kas spirito ar statinaitę alaus ir surengdavo žvejams vaišes, kad užsitikrintų jų palankumą kitam sezonui.

Žuvų kainos nebuvo pastovios. Brangesnės žuvis buvo tik prasidėjus ir baigiantis žvejybos sezonui. Kaina taip pat priklausė nuo paklausos ir pasiūlos bei šviežumo. Pvz., lašišų kilogramas būdavo parduodamas už 5–7 Lt, lydekų – 3–4 Lt, žiobrių, ūsorių – 2–3 Lt, starkių – 1,5–2 Lt, karšių, vėgėlių – 1–2 Lt, kuojų – 0,5–0,8 Lt (plg. javų centneris kainavo 8–9 Lt, šviežių lašinių kilogramas – 1 Lt, parūkytų – 2 Lt, sviesto – 1 Lt). Nemuno žuvis, kaip riebesnės ir švarios, buvo vertinamos iki 30 centų brangiau negu ežerų žuvis, kurios buvo liesesnės ir atsiduodavo dumbliu. Žuvų paklausa padidėdavo penktadieniais prieš žydų šabą⁶², taip pat pavasarį prieš žydų Paską ir prieš jų *Kūčkes* rugsėjo mėn. bei katalikų Kalėdas. Tuomet jos būdavo brangiausios.

Senujų žvejų atmintyje gyvi žuvų mainymo į produktus atvejai yra natūrinio ūkio palikimas. Kazimiero Šimkevičiaus iš Molynės k. tėvas tarpukario metais žuvis mainė į linus, reikalingus tinklams megzti, į grūdus bei kitus produktus: už 2–3 kg žuvų gaudavo 1 kilogramą lašinių, už 1 kilogramą paprastų žuvų (karšių, kuojų, plakiukų) – 10 kiaušinių, už 1 kg lašišų – 1 centnerį (50 kg) rugių ar miežių. Vokiečiai už 3 vėgėles duodavo kilogramą cukraus.

⁶¹IIES, b. 1856, l. 8. *Gojais* (hb. *goi*) žydai paniekinamai vadino krikščionis. Tai reiškė tamsus, prastas žmogus, *Lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius, 1956, t. 1, p. 479.

⁶²Šabo (ramybės) dieną žydai švenčia kiekvieną šeštadienį. Šabas prasideda penktadienio vakare, likus 18 minučių iki saulės nusileidimo ir baigiasi šeštadienį vakare, danguje pasirodžius trims pirmosioms žvaigždėms, arba maždaug po 40 minučių saulei nusileidus. Vienas iš būtinų šabo elementų yra 14 kartų valgomas gardus košerinis maitas.

Žiobrinės

Daug dėmesio sulaukė Nemuno žvejų šventė – žiobrinės. 1935 m. Šiaulių laikraštis „Mūsų kraštas“, o 1940 m. – „Mūsų girios“⁶³ rašė, kad Jurbarke ir Sudarge panemuniečiai švenčia žiobrinės balandžio 30 d. vakare. 1960 m. apie žiobrinės trumpai rašė J. Rimantas⁶⁴. 1991 m. Šakių rajono laikraštis „Draugas“ šia tema paskelbė Gedimino Černevičiaus ir Vlados Daunienės straipsnį „Žiobrinės – panemunės žvejų šventė“⁶⁵ ir Benjamino Bagdzevičiaus straipsnį „Šis tas apie žiobrinės ir žiobrius“⁶⁶.

J. P. Kedys teigė, kad žiobrinės būdavo švenčiamos 2 kartus: nuo ledų išėjimo iki gegužės 1 d. žuvys buvo kepamos *šeimyniškai*. Nuo liepos 1 d. prasidėdavo viešos žiobrinės ir visos Jurbarko apylinkių pramogos praeidavo su žiobrio ženklų⁶⁷. Įsimintinos žvejams buvo 1936 m. Kalnėnuosė vykusios žiobrinės, kuriose dalyvavo Lietuvos Respublikos prezidentas Antanas Smetona, paprastai apsistodavęs Molyinės k. pas profesorių Izidorijų Tamošaitį. Kalnėnuose valdžiai žiobrius kepėdavo pamaldi moteriškė Onutė Mikutaičiukė, vadinta *žiobrių karaliene*. Kai Onutė mirė (apie 1955 m., sulaukusi gal 80 m.), šias pareigas perėmė Jonas Šimkus ir Petras Petraitis. Buvo kuriami atskiri laužai garbiems svečiams ir jų svitoms, karininkams ir jų damoms bei žvejams. Per vakarą Onutė svečiams patiekdavo apie 100–150 keptų žiobrių, tačiau buvo apstu ir kitokių patiekalų: mėsų, dešrų, gėrimų. Žvejai vaišinosi vien žiobriais. Valgius sudėdavo ant staltiesių, patiestų ant žolės. Pašlaitėse susirinkę aplinkinių kaimų žmonės pirkosi iš žvejų žiobrių ir patys juos kepėsi. Jie atsinešdavo duonos, alaus, degtinės.

Kepimui ant iešmo žiobriai būdavo išdarinėjami (*išskapinami*), nuskutami, Nemune nuplaunami ir, įpjovus gerklīkę bei truputį prie uodegėlės, ištraukiamos žarnos. Būtinai išpjaunamos pažiaunės, kad nesijaustų karstelėjimo, tačiau ikrai paliekami. Tada per žiotis palei kaulą kišamas plokščiai nudrožtas 40–50 cm ilgio karklinis iešmas. Negalima buvo pradurti uodegos, kad žuvis nesusmuktų. Paskui skersai kas 1–1,5 cm įpjaudavo žuvies šonus, peiliu įterpdavo druskos ir dar įpildavo vidun. Žiobriams kepti būdavo sukuriamas pailgas iki 3 m laužas, daugiausia iš karklų. Jam sudegus, toliau nuo žarijų nuožulniai susmeigiami į žemę smailiai nudrožti iešmai. Pasukinėjant iešmą pirštinėta ranka, žuvims būdavo leidžiama apdžiūti, ir iešmas perkeliamas arčiau laužo. Iešmus smeigdavo pavėjinėje pusėje, kad žuvis negautų dūmų ir nepajuoduotų. Keptus žiobrius iki karo pirkto garlaivių bufetai, tačiau jų kepimas daugiau buvo šventė ir pramoga žvejams.

Iš kur į Jurbarko kraštą atėjo žiobrinė mada? Vieni žvejai mano, kad iš aukštupio apie 1914 m. (taigi nuo Kau-no pusės). Pvz., P. Virakas rašo, kad žiobrių kepimo prie Nemuno niekur kitur nebuvo, tik tai Seredžiuje ir dar Jurbarke, prie Mítuvos⁶⁸. Tuo tarpu kiti teigia, kad žiobrinės atėjo iš žemupio, nuo Kuršių marių, kur žvejai, iki nebuvo druskos ir keptuvių, juos kepė ant iešmų tiesiog išplove

⁶³Have. Žiobrinė, *Mūsų kraštas*, Šiauliai, 1935, geg. 19, nr. 20(72); Kedys J. P. Žiobrinė paprotys Jurbarko apylinkėse, *Mūsų girios*, 1940, nr. 6–7, p. 391–392.

⁶⁴Rimantas J. Kai žuvo mano draugas, *Pergalė*, 1960, nr. 1, p. 132.

⁶⁵Černevičius G., Daunienė V. Žiobrinės – panemunės žvejų šventė, *Draugas*, Šakiai, 1991, bal. 17, nr. 30(6203), p. 3–4.

⁶⁶Bagdzevičius B. Šis tas apie žiobrinės ir žiobrius, *Draugas*, Šakiai, 1991, liep. 24, nr. 67(6240), p. 3–4.

⁶⁷Kedys J. P. *Min. veik.*, p. 391.

⁶⁸*IIES*, b. 118, l. 32.

Žiobrinės prie
Nemuno. 1965 m.
Iš V. Basčio
asmeninio albumo

sūriame vandenyje. Iš tiesų XVII a. Erhardas Vagneris rašė, kad Mažosios Lietuvos lietuviai skanumynu laiko pamovus ant karklo vytelės prieš ugnį iškeptą silkę. Kepdami apačioje padėdavo duonos, kad į ją susigertų nuo karščio varvantys riebalai⁶⁹.

Pokario metais žiobrinės buvo organizuojamos ir kairiojoje, ir dešiniojoje Nemuno pusėje, taip pat už Smalininkų: „Kur buvo artelė, ten buvo žiobrinės“, – sakė Jurgis Jakaitis iš Grinaičių k. Šventė prasidėdavo nuo pietų ir tęsdavosi iki vidurnakčio su muzika, šokiais ir dainomis (P. Virakas rašė, kad seniau linksmybės tęsdavosi 2–3 naktis). Ji būdavo pajvairinama sportinėmis varžybomis: vyrai traukė virvę ir taip imitavo žuvies pilno tinklo traukimą, varžėsi, kas greičiau nuirkluos valtį į numatyta vietą, kas daugiau sumeškerios žuvų ir pan. Žvejų žmonos demonstravo, kuri skaniau išrūkys žiobrius, kuri gražiau patieks žuvis ant stalo ir pan. Baigiantis šventei jauniausi žvejai ištraukdavo tinklą žuvų ir jas išdalindavo šventės dalyviams, kad parneštų namiškiams lauktuvių⁷⁰. Žiobrinės nunyko XX a. septintajame dešimtmetyje, kai Nemune buvo uždrausta gaudyti žiobrius. Paskutines žiobrinės organizavo žuvininkystės ūkio direktorius Tumas 1960–1963 m. per Žvejų dieną ties Arlaviškių k.

***

Esmingiausios permainos Nemuno žvejų gyvenime įvyko XX a. šeštajame dešimtmetyje. Tačiau vos žvejai pradėjo lengviau, žmoniškiau gyventi, „visagaliai valdžios vyrai pastatė užtvanką, sukisė iš abiejų Nemuno pusių gelžbetoninius vamzdžius ir pamaitino tyrą Nemuno vandenį dvokiančiu koapu, nuo kurio žuvis išduso. Valdžia lašišą ir žiobrį tuoj įrašė į Raudonąją knygą, nustatė kitų žuvų sugavimo limitus, o „gamtos puoselėtojai“ ir brakonieriai ėmė stropiai semti Nemuno žuvų likučius. Tikri Nemuno žvejai tuomet atsiduso iš pat širdies gelmių, nes pajuto, kad jų niekam nereikia, ir išsi-

⁶⁹Vyšniauskaitė A. *Lietuviai IX–XIX a. vidurio istoriniuose šaltiniuose*, Vilnius, 1994, p. 73.

⁷⁰VUB, f. 81, b. 857, l. 22.

sklaidėme lyg „žydo bitės“, netekdami darbo ir duonos“, – apie sovietmečio vertybines nuostatas ir realijas samprotavo V. Bastys⁷¹. „Besikeičiančios Lietuvoje valdžios nuvargino Nemuną, nugyveno žvejus“, – taip valdžios vykdytą ūkinę politiką su žvejų gyvenimu susiejo P. Povilaitis⁷².

Akivaizdu, kad Nemuno ichtiofaunos pokyčius lėmė ne žvejų veikla, bet kitos ūkinės veiklos formos, kraštovaizdžio reorganizacija, jo evoliucija ir pan. Ne dėl žvejų kaltės Nemune sumažėjo žvejų „duonos kasdieninės“ (stintų, žiobrių, vėgėlių, ūsorių, šamų, karšių, grūžlių ir kt.), o „pyrago“ (lašišų) beveik nebeliko. Mūsų laikų aktyvūs žuvautojai mano, kad protingai eksploatuojant Nemuno žuvų ūkį, padėtis gali pagerėti. Pvz., per dešimtį Lietuvos Nepriklausomybės metų paviršinių žuvų, kurios dėl Nemuno užterštumo naftos ir cheminiais teršalais buvo beveik išnykusios, pamažu daugėja, atsigauna ir dugno žuvys. Kad ir kaip ten būtų, „žuvis nebylė, ir ji nesi-skundžia“⁷³, tik žmonės patys blogina padėtį ir patys skundžiasi.

Iliustracijos

1 pav. Žvejyba traukiamuoju tinklu: 1 – tinklas stabdomas *pastojikės diržu*: a – vaizdas iš priekio, b – vaizdas iš šono. Jurbarko r., Viešvilė. IIES. 1858/37. Pagal pasakojimą rekonstravo I. Kasinskaitė 1995 m.; 2 – *artuolis*. Šilutės r., Girininkų k. IIES. 1858/36. Piešė I. Kazlauskas 1995 m.; 3 – *brankas*. Šilutės r., Girininkų k. IIES. 1858/38. Piešė I. Kazlauskas 1995 m.; 4 – tinklo užmetimo schema, 5 – traukimas *plėškėmis* (a, b – *guzikėlis* tinklui pagauti, vaizdas iš abiejų pusių). Jurbarko r., Viešvilė. IIES. 1858/37. Pagal pasakojimą rekonstravo I. Kasinskaitė 1995 m.; 6 – juosta tinklui traukti. Nidos istorijos muziejus. IIES. 678/47

2 pav. Samčiai: 1 – stintoms gaudyti. Jurbarko r., Viešvilės k. IIES. 1858/42. Piešė I. Kasinskaitė 1995 m.; 2 – žuvis iš traukiamojo tinklo semti. Šilutės r., Paleičių k. IIES. 1546/130. Piešė V. Gustas 1992 m.

3 pav. Dvibrėdės: 1 – be maišo (a – viršus, b – apačia). Šakių r., Kidulių k. IIES. 1655/91. Piešė D. Usačiovaitė 1993 m.; 2 – su maišu (a – viršutinė pavara). Jurbarkas. IIES. 960/77. Piešta 1981 m.

4 pav. Plūdurai: 1 – Kauno r., Brūžės k. IIES. 1858/33. Piešė I. Kazlauskas 1995 m.; 2 – Kauno r., Vilkija. IIES. 1858/35. Piešė I. Kazlauskas 1995 m.; 3 – tinklaičio plukdymo schema

5 pav. Tinklų statymo prie *špikdamių* schemos: 1, 2. Pagal pasakojimus rekonstravo R. Butvilienė 1995 m.

6 pav. *Barškakas* žuvis baidyti. Tauragės r. IIES. 1546/184. Piešė V. Gustas 1992 m.

7 pav. Megztuvės: 1 – Šakių r., Kidulių k. IIES. 1655/107. Piešė D. Usačiovaitė 1993 m.; 2–4 – Jurbarko r., Molynės k. IIES. 1546/95. Piešė V. Gustas 1992 m.

8 pav. Lentelės tinklo akims rišti: 1 – Varėnos r., Jonionių k. IIES. 1655/94. Piešė A. Bareikytė 1994 m.; 2 – Kaunas. IIES. 1655/109. Piešė D. Usačiovaitė 1993 m.; 3 – Kauno r., Vilkija. IIES. 1858/31. Piešė I. Kasinskaitė 1995 m.

9 pav. Plūdės: 1 – beržo tošies. Varėnos r., Jonionių k. IIES. 1655/224. Piešė A. Bareikytė 1993 m.; Putplasčio plūdės. Jurbarko r., Veliuona. IIES. 1703/43. Piešė A. Bareikytė 1994 m.: 2 – plukdomajam tinklaičiui; 3 – traukiamajam tinklui; 4 – plūdė, perpjauta ir pritaikyta plukdomajam tinklaičiui; 5 – lentinė traukiamojo tinklo plūdė. Jurbarko r., Veliuona. IIES. 1703/48. Piešė I. Kazlauskas 1995 m.

10 pav. Prietaisai plūdėms daryti: 1 – plūdei iš putplasčio išpjauti. Jurbarko r., Viešvilės k.

IIES. 1858/21. Piešė I. Kazlauskas 1995 m.;

2 – skylei plūdėje išpjauti (b), išpjautam

gabaliukui išstumti (a). Jurbarko r.,

⁷¹IIES, b. 54, l. 1209.

⁷²IIES, b. 54, l. 1217.

⁷³IIES, b. 118, l. 62.

- Viešvilės k. IIES. 1858/20. Piešė I. Kasinskaitė 1995 m.; 3 – ranka sukamas prietaisas. Šakių r., Kidulių k. IIES. 1955/106. Piešė D. Usačiovaitė 1993 m.; 4 – elektra sukamas prietaisas. Jurbarko r., Molynės k. IIES. 1546/87. Piešė V. Gustas 1992 m.
- 11 pav. Svoreliai. Kauno r., Vilkija. IIES. 1546/96. Piešė V. Gustas: 1 – švininis; 2 – metalinis vamzdelis; 3, 7 – cementiniai; 4 – akmeninis; 5, 6, 8 – cementiniai traukiamajam tinklui
- 12 pav. Priemonės švininiams svoreliams lieti: 1, 2 – indelis švinui lydyti ir šaukštas jam pilti. Šakių r., Kidulių k. IIES. 1655/105. Piešė D. Usačiovaitė 1993 m.; 3 – replės. Kauno r., Vilkija. IIES. 1858/23. Piešė I. Kasinskaitė 1995 m.; 4 – mašinka (a – pjūvis, b – svorelis). Jurbarko r., Molynės k. IIES. 1546/88. Piešė V. Gustas 1992 m.; 5 – mašinka (a – abi rankenos ištrauktos). Šakių r., Kidulių k. IIES. 1655/104. Piešė D. Usačiovaitė 1993 m.
- 13 pav. Spiningas: 1 (a – šėrykla, b – skambutis, c – švinas, d – suktukas). Jurbarko r. IIES. 1546/107. Piešė V. Gustas 1992 m.; 2 – šėrykla. Šakių r. IIES. 1655/151. Piešė D. Usačiovaitė 1993 m.
- 14 pav. Meškerės: 1 – lydekoms gaudyti. Šakių r., Kidulių k. IIES. 1655/197. Piešė D. Usačiovaitė 1993 m.; 2 – žieminė. Jurbarko r., Viešvilės k. IIES. 1858/45. Piešė I. Kazlauskas 1995 m.; 3 – šakotinė. Jurbarko r., Viešvilės k. IIES. 1858/46. Piešė I. Kasinskaitė 1995 m.
- 15 pav. Rogutės. Kaunas. IIES. 1704/108. Piešė I. Kazlauskas 1996 m.
- 16 pav. Padripka. Prienai. IIES. 960/85. Piešta 1981 m.
- 17 pav. Vėgėlinis žeberklas. Jurbarko r. IIES. 960/72. Piešta 1981 m.
- 18 pav. Kabliai vėgėlėms gaudyti. Jurbarko r.: 1, 2 – IIES. 960/83, 84. Piešta 1981 m.; 3–5 – IIES. 1546/62, 72, 80. Piešė V. Gustas 1992 m.; 6 – spiningas kapojimui. Jurbarko r. IIES. 1546/64. Piešė V. Gustas 1992 m.
- 19 pav. Kapoklės vėgėlėms gaudyti: 1–2 – Jurbarko r. IIES. 1546/70, 73. Piešė V. Gustas 1992 m.
- 20 pav. Irklai: 1 – stumiamasis. Kauno r., Pelenių k. IIES. 2032/25. Piešė I. Kazlauskas 1996 m. (a – apkausto forma. Jurbarko r., Molynės k. IIES. 1546/26. Piešė V. Gustas 1992 m.); 2 – trinkelė su pirštais įdedamajam irklui (a – įdedamasis irklas). Jurbarko r., Veliuona. IIES. 1703/11. Piešė A. Bareikytė 1994 m.; 3 – irklo metalinis pirštas. Kelmės r. IIES. 1546/2. Piešė V. Gustas 1992 m.; 4 – medinė trinkelė vidinėje valtys pusėje. Trakų r. IIES. 761/1; 5 – metalinis vamzdelis irklui įstatyti. Zarasų r. IIES. 1704/43. Piešė L. Gardžiulytė 1994 m.; 6 – irklas vamzdelinėje apkaboje. Rokiškio r. IIES. 1704/39. Piešė L. Gardžiulytė 1994 m.
- 21 pav. Burinė valtis. Jurbarko r., Veliuona. IIES. 1703/5, 10. Piešė A. Bareikytė 1994 m.; 1a – trinkelė burės stiebui; 2b – skylė stiebui sėdynėje, 2 – burė.
- 22 pav. Barka žuvims laikyti. Jurbarko r., Veliuona. IIES. 1703/66. Piešė A. Bareikytė 1994 m.

Pynimas iš žilvičių

Eglė Baršauskaitė

Vienas iš populiariausių amatų Seredžiuje – pynimas iš žilvičių. Žinoma, kad šis amatas miestelyje paplito čia 1932 metais atsikėlus gyventi kėdainiškiui Petruui Salinui. Laikui bėgant, pynimas iš žilvičio vytelių tapo dažno serediškio pragyvenimo šaltiniu.

Pynimui plisti bei vystytis padėjo ir palanki Seredžiaus geografinė padėtis. Smėlingos Nemuno pakrantės labai tinka veistis karklų plantacijoms. Tai gi žaliava yra visai arti pynėjų.

Šiuo metu Seredžiuje intensyviai pina tik keletas šeimų ir pora pavienių meistrų. Daugelis serediškių pramoko pinti dirbdami, deja, jau bankrutavusiame, Seredžiaus pynimo ceche, kuris priklausė Kauno meno dirbinių kombinatui.

Žymiausiu Seredžiaus pynėju laikomas Mečislovas Žilevičius, gimęs 1924 m. Kėdainiuose. Gausi Žilevičių šeima į Seredžių persikėlė 1936 metais. Mečislovas pynimo meno mokėsi jau nuo mažų dienų, nes pynė visa šeima: tėvas Stasys, motina Ona, seserys Kotryna ir Valentina. Tad neatsiliko ir Mečislovas.

Mečislovas pasakoja, kad pirmiausia pinti pradėjęs velykinius krepšelius, o jau vėliau pynęs ir sudėtingesnius gaminius. Tėvas Stasys sūnų išmokė to, ką pats gerai mokėjo: apdoroti žaliavą, pinti įvairius gaminius.

1940 m. Mečislovas Žilevičius nusprendė mokytis pinti baldus. Čia jam pagelbėjo jau anksčiau minėtas Petras Salinas. Jis tuo metu dirbo Vilkijos rajono buitinio gyventojų aptarnavimo kombinate meistru ir džiugiai apsiėmė mokyti kraštiečių Mečislovą. Taip M. Žilevičius išmoko pinti kraitines skrynas, supamuosius krėslus, stalus, skalbinių dėžes, lempų gaubtus bei daugelį kitų baldų. Tada ir liko Vilkijoje dirbti.

Nepriklausomos Lietuvos Respublikos laikais savo gaminius Mečislovas veždavo į Kauną perpardavinėtojams. Gaminiai pristatyti būdavo labai sunku: veždavo arkliais arba plukdydavo garlaiviu. Už vieną krepšį gaudavo nuo 1,20 iki 1,30 Lt. Pats M. Žilevičius turguje neprekiadavo.

1942 m. birželio 28 d. pynėjas buvo paimtas priverstiniais darbams Vokie-tijon. Mečislovą įkalino 12-ame lageryje. Jam teko dirbti įvairius žemės ūkio darbus vokiečių ūkininkams. Šiuo laikotarpiu M. Žilevičius nepynė, nes nebuvo sąlygų.

1945 m. pynėjui grįžus į Lietuvą, jis buvo paimtas tarnauti į SSRS kariuomenę. Po dvejų metų, 1947-aisiais, grįžo Tėvynėn. Parvykęs į Seredžių, įsidarbino Vilkijos rajono buitinio gyventojų aptarnavimo kombinate pynėju. Pertvarkius Lietuvoje rajonus, Seredžius atiteko Jurbarko rajonui. Tada Mečislovas Žilevičius perėjo dirbti į Jurbarko rajono buitinio gyventojų aptarnavimo kombinatą. 1968 m., šį kombinatą panaikinus, toliau darbą tęsė Kauno aklųjų kombinate žaliavos paruošėju. Po ketverių metų įsidarbino Stepo Žuko technikume. Net penkerius metus pynimo mokė studentus. Žilevičius prisimena, kaip kartu su kitais meistrais pynęs baldus filmui „Žaizdos žemės mūsų“, taip pat Rumšiškių liaudies buities muziejui paukščius ir žmonių statulas.

Mečislovas Žilevičius pinti dirbinius iš žilvičio vytelių išmokė ne tik kaimynus ir aplinkinius, bet ir savo žmoną Vidą bei sūnų Liutaurą. Liutauras dirba Seredžiaus pagrindinėje mokykloje 1–4 klasių mokytoju. Ten jis vadovauja jaunųjų pynėjų būreliui.

M. Žilevičius karklų pasipjauna Nemuno pakrantėse. Neseniai pats pasisodino nuosavą karklų plantaciją. Anksčiau karklų ieškoti valtimi plaukdavęs net iki Tilžės. Nuo 1985-ųjų metų išėjęs į pensiją, dirba savo namuose. Įsikūręs lauko virtuvės pirmajame aukšte. Karklų žievei nuskusti pynėjas naudoja metalines žnyples, juos verda katile apie 1–2 valandas. Baldus pina pasinaudodamas peiliu, plaktuku, sodininko žirkklėmis, pjūkleliu ir daugeliu kitų įrankių, kai kuriuos ir vinimis sukala.

Pynėjas pasakoja, kad jau keletas metų, kai labai sumažėjusi pintų dirbinių paklausa. Rinkos savo gaminiams meistras ieškosi pats: su visa šeima važiuoja į

Kaziuko mugės, Kauną, Palangą, Šakius, neseniai savo dirbinius pardavinėjo Klaidėdos jubiliejinėje šventėje.

Mečislovo Žilevičiaus kaimynas Romualdas Žukauskas taip pat pynėjas. Už tai jis dėkingas M. Žilevičiui – šio amato išmokęs iš jo. R. Žukauskas ilgą laiką pynė baldus, krepšius. Sunkiu laikotarpiu jam tai buvo pragyvenimo šaltinis. Jo dukra Eglė Žukauskaitė, 2000 m. ruošdamasi dailės egzaminui, parengė kūrybinę užduotį – iš žilvičio vytelių nupynė padėklą ir indelius saldumynams. Taip Seredžiuje pynimo tradicijos perduodamos iš kartos į kartą.

Norėčiau paminėti ir Kazimierą Džiugą (gim. 1917 m.). Jį pinti išmokė iš Kėdainių kilęs žmonos Janinos tėvas.

Kazimieras Džiuga pina didelius ir mažus krepšius. Ne vienas miestelėnas turi jo pintą krepšį bulvėms ar krepšelį uogoms, grybams rinkti. Džiuga karklus, kaip ir daugelis kitų Seredžiaus pynėjų, augina Nemuno pakrantėje. Jis taip pat turi nedidelę plantaciją už miestelio, prie Motiškių kaimo. Pynėjas vyteliauja rugpjūčio pabaigoje – rugsėjo pradžioje. Sunkesnius žaliavos paruošimo darbus Kazimierui padeda dirbti žmona Janina. Ji taip pat moka pinti krepšelius gėlėms, miško gėrybėms.

Pynėjas savo dirbtuvę įsirengęs antrajame namo aukšte, palėpėje. Ten jis pina šaltuoju metų laiku. Vasarą Kazimieras dirba virtuvėje arba kieme. Džiugų kiemas aptvertas iš karklo vytelių nupinta tvorele. Ją padarė vaikaičiai.

Išėjęs į pensiją, K. Džiuga pina tik savo malonumui, šiek tiek ir uždirba. Vos ne kas savaitę jis 5–7 krepšius autobusu atveža į Kauną, į Stoties turgų, kur per porą valandų už 20–30 litų (jeigu nėra daugiau prekyvių krepšiais) parduoda savo dirbinius ir skuba namo. Į Jurbarko turgų Kazimieras nevažiuoja, nes ten apstu pynėjų iš aplinkinių miestelių ir kaimų.

Sovietmečiu K. Džiuga priklausė Vilkijos pynėjų cechui „Kauno pramonė“, kuris aprūpindavo dirbiniais iš vytelių daugelį Lietuvos universalinių parduotuvių, o gaminių perteklių išveždavo parduoti į Vokietiją, Lenkiją. Cechui persikėlus į Kazlų Rūdą, dar kurį laiką Kazimieras Džiuga priklausė Seredžiuje veikusiam pynėjų kombinatui.

Seredžiuje pina ir keletas jaunų šeimų. Egidija (gim. 1976 m.) ir Gintaras (gim. 1968 m.) Petrauskai šiuo verslu užsiima jau seniai. Egidiją pinti išmokė tėvas, Petras Pauža. Kai išmoko pinti krepšelius gėlėms, eidavo padėti mamai, Marytei Paužienei, kuri dirbo žaliavos paruošėja Seredžiaus ceche. Egidijos vyras Gintaras taip pat pina

Trys Žilevičių kartos: tėtis Mečislovas, sūnus Liutauras ir vaikaičiai Edvardas. E. Juškos nuotr. 2000 m.

nuo vaikystės. Teturėdamas dvylika metų, Kauno turguose jau prekiaudavo savo ir tėvų pintais gaminiais. Egidija ir Gintaras dirbo ir Seredžiaus ceche. Ten iš žilvičių vytelių gamindavo padėklus, stilizuotas lėkštes, krepšelius. Vėliau šeima pynė namuose. Savo gaminius veždavo į Kauną, Vilnių, Tauragę. Vyteles pjaudavo iš Nemuno pakrančių arba pirkdavo iš amatininkų Kazlų Rūdoje. Iš Egidijos ir Gintaro pintų dirbinių populiariausios yra dėžės skalbiniams ir lėkštės.

Šiuo metu Petrauskai pina retai. Kartais savo gaminius veža į Vokietiją. Ten labai vertinami gaminiai iš žilvičių.

Šalia Petrauskų gyvenantys Aistė (gim. 1974 m.) ir Arūnas (gim. 1970 m.) Gaudinskai taip pat pynėjai. Juos pinti išmokė Gintaras Petrauskas. Šiai šeimai pynimas iš karklo vytelių yra pragyvenimo šaltinis. Aistė ir Arūnas moka pinti skrynias, dėžes skalbiniams, krepšius malkoms bei daugelį smulkesnių dirbinių. Aistė sako, kad jau pora metų pinti yra vis sunkiau ir sunkiau. Norint pardavinėti savo gaminius, reikia gauti valstybės patentą, leidžiantį jais prekiauti. Išsipirkus patentą, iš karto šokteli ir gaminio kaina.

Gaudinskai nupintus daiktus pardavinėja Jurbarke, Kriukuose, Kaune. Visada jų veža į Vilniuje vykstančią kasmetinę Kaziuko mugę. Dažnai nupina ir savo draugams, giminėms. Aistė ir Arūnas tikisi, kad ir jų vaikai mielai pins iš karklo vytelių.

Seredžiaus pynimo cechas

Kuri laiką Seredžiuje veikė pynimo cechas. Jame pynė daugelis miestelėnų.

Cechas buvo įkurtas apie 1970-uosius metus ir priklausė Kauno meno dirbinių kombinatui. Pastatas stovėjo ant Pieštėvės upelio kranto. Šiame ceche ilgą laiką vyko intensyvus darbas, darbininkai buvo suskirstyti į įvairius skyrius: žilvičių sodintojus, medžiagos paruošėjus, pynėjus. Ilgą laiką pynėjams vadovavo Pranas Skaisgirys. Jam mirus, važinėdavo įvairūs meistrai iš Kauno, vėliau vadovavo žymi pynėja Zita Liutvinaitė, kuri, cechą likvidavus, darbą tęsė Kazlų Rūdoje.

Ona Vaitekaiytė-Jurgelaitienė kombinate dirbo apie 8-erius metus. Ją, visai nemokančią pinti, dirbti pasikvietė meistras P. Skaisgirys. Čia ji ir išmoko pynėjos amato. Pynėja pasakoja, kad jai darbas ceche labai patiko. Malonūs meistrai, laiku mokama alga, įdomus darbas. Su Ona Jurgelaitiene kartu pynė Ona Balsienė, Valentina Žilevičiūtė-Anglickienė, Antanas Losevičius, Marijona Zvicevičienė, Valė Sutkaitienė, Marija Paužienė, Gintaras ir Egidija Petrauskai, Kazimieras Džiuga ir daugelis kitų serediškių bei aplinkinių miestelių gyventojų.

Ceche pinamų gaminių spektras buvo platus: baldai, krepšiai, interjero puošmenos. Ona Jurgelaitienė pasakoja, kad po darbo dienos ceche, kur pindavo krepšius ir kitus stambesnius gaminius, namie bandydavo pinti smulkius ir sudėtingai gaminamus dirbinius. Jos namus ir dabar puošia pačios rankų nupintas lempos gaubtas, skrynelė papuošalams, padėkliukai, kryžius, paveikslo rėmeliai. Todėl moteris perėjo į kitą poskyrį, kuriame dirbo ligi pat pensijos. O. Jurgelaitienė turėjusi keletą mokinių, kurios vėliau darbą tęsė ceche. Viena, pasak meistrės, buvo ypač gabi ir vėliau meistriškumu ją pačią pralenkė. Priebėgomis ceche pindavo ir Mečislovas Žilevičius. O jo sesuo Valentina Anglickienė čia dirbo nuo pat cecho įkūrimo pradžios. Jos marti Irena Anglickienė dirbo sandėlininke.

Cechas savo gaminius realizuodavo ne tik Lietuvoje, bet veždavo ir į Vokietiją. Sereidiškių gaminius buvo galima rasti visose Lietuvos universalinėse parduotuvėse. Cecho veikla nutrūko apie 1990 m. Visi amatininkai išsiskirstė kas sau. Meistrai išvažiavo dirbti į Kazlų Rūdoje atsidariusį pynimo cechą arba į Kauną. Nedaugelis pynė namuose. Tačiau kiekvienas džiugiai atsimenta savo darbą Sereščiaus pynimo ceche.

XIX a. pabaigos – XXI a. pradžios Sereščiaus baldai

Živilė Straukienė

Ižanga

Šio straipsnio tikslas – ištirti Sereščiaus stalių ir pynėjų unikalius baldus. Baldai – lietuvių dvasinės ir materialinės kultūros dalis, perteikianti liaudies papročius ir tradicijas. Kadangi gamyklų serijiniai baldai išstūmė rankų darbo baldus, todėl šiandien labai aktuali unikalių baldų įamžinimo problema. Šiame straipsnyje trumpai ir apžvelgiau Sereščiaus unikalių baldų medžiagas, konstrukcijas, formas, paviršiaus apdailą bei Sereščiaus baldų gamintojus ir aplinką, kurioje jie kūrė ir dirbo. Sereščiaus baldų tyrinėjamas laikotarpis – XIX a. pab. – XXI a. pr.

Beveik kiekviename Sereščiaus miestelio name tarp gamyklinių šiuolaikinių baldų galima rasti vieną kitą XIX a. pab. – XXI a. vietos amatininkų pagamintą baldą. Daugiausia tai spintos, lovos, kėdės, krėslai, stalai, staleliai, knygų lentynos (etažerės), komodos, skrynios, kupaiai. Dar ir dabar šie baldai naudojami pagal jų paskirtį ir neblogai dera šiuolaikiniame interjere.

Sereščiaus staliai dirbo orientuodamiesi į fabrikinės gamybos pavyzdžius, žiūrėdami į brėžinius ir piešinius, spausdinamus žurnaluose.

Staliūs veikė įvairūs stiliai. XIX a. antroje pusėje plintant fabrikinei gamybai, labai supaprastėjo gaminių formos. Ampyro stiliaus bydermejerio periodas, skirtingai nuo kitų stilių, palietė tik interjerą ir baldus. Šio periodo metu įvyksta baldų formų pakitimai, pradedami gaminti patogūs ir praktiški naudoti baldai. Jiems būdingas formų paprastumas. Bydermejeris plačiai buvo paplitęs Austrijoje ir Vokietijoje. Jis įtakojo baldų gamybą ir Lietuvoje. Staliai kopijavo bydermejerio bruožus. Atsirado apvalūs staleliai su viena koja, patogios kėdės su atkaltėmis, etažerės ir t. t. Pradedami gaminti minkšti baldai. 1825 m. išrastos spyruoklės baldams minkštinti. Medienai lenkti panaudojamos metalinės formos. Tuo metu baldų gamyboje pradedama naudoti klijuota fanera, medsraigčiai, varžtai.

Po bydermejerio prasideda bestilinis periodas. Jam būdinga visus prieš tai buvusius baldų stilių elementus supinti į vieną visumą. XIX a. antroje pusėje labai populiarūs tampa lenkti baldai. Vokietijoje, Anglijoje ir Austrijoje ima vyrėti vienas kitą papildantis funkcionalizmas ir konstruktyvizmas. Ši kryptis vėliau (1910 m.) įgauna formalizmo pavadinimą. Formalizmo periodo baldų visai nebevertinamos estetiškos savybės. Plačiai paplinta įmontuoti baldai, pagaminti iš nikeliuotų vamzdžių. Daugumos baldų forma primena paprasčiausias dėžes. Formalizmas baldų gamyboje

sparčiai vystėsi Vokietijoje ir Austrijoje. Kitose Vakarų Europos valstybėse ir Rusijoje XIX a. pab. – XX a. pr. paplinta modernizmo stilius. Šio stiliaus būdingi elementai – kreivos linijos ir ornamentai, pagrindiniai augalų motyvai. Tuo metu gaminamų baldų forma, konstrukcija buvo pritaikyta industrinės masinės gamybos sąlygoms. Konstruojant naujus gaminius, didelis dėmesys buvo kreipiamas į funkcionalumą, stengiamasi daugiau panaudoti naujas, modernias medžiagas. Palaipsniui buvo atsisakoma papildomos puošybos elementų. Baldai buvo pradėti konstruoti spalvinių kontrastų, racionalių proporcijų ir formų priemonėmis.

Seredžiaus amatininkus veikė ir lietuvių liaudies kultūra, kuri formavosi XVII–XVIII amžiuje. Lietuvių liaudies baldus gamino patys valstiečiai savo namuose. Savitai, pagal liaudiškas tradicijas interpretuodami profesionaliosios dailės stilių elementus, kūrė etninei bendruomenei būdingą baldų formą. Baldų konstrukcija ir jų padarymas daug priklausė nuo atskiro kūrėjo įgimtų gabumų ir vaizduotės turtinumo.

XIX a. pab. – XX a. Seredžiaus baldams būdinga baldų puošyba pjaustymu, naudojant įvairias paviršiaus apdailos technines priemones: reljefinę drožybą, kontūrinę linijinę raižymą, kiaurapjūvį tekinimą. Kai kuriems baldams dekoruoti iš karto naudojo įvairią pjaustymo techniką. Taip buvo sukuriamas šešėliuotos faktūros išpūdis. Seredžiaus baldų puošyboje dominuoja abstraktūs geometriniai bei augaliniai S ir C formų motyvai. Vyrauja geometrinis ir augalinis ornamentai.

XIX a. pjaustymu puošti baldai buvo dažyti viena spalva. Skrynias dažė raudonai, rudai, žaliai. Spintas, suolus, kėdes dažė ruda, juoda, mėlyna spalvomis. Buvo ir nedažytų baldų. Nedažyti baldai jau savaimė buvo gražūs savo tekstūros mirgėjimu. XX a. pirmojoje pusėje pjūvių išraiškingumas medyje būdavo akcentuojamas beicavimo ir politūravimo priemonėmis. Baldų, puoštų polichromine tapyba, Seredžiuje išlikę labai mažai. Skrynios puošiamos daugiau apkaustais nei polichromine tapyba. Kaustymas atliko dar ir sutvirtinimo funkciją.

Seredžiaus baldai buvo gaminami iš įvairių medžio rūšių (pušies, eglės, beržo, ažuolo, uosio, guobos, žilvičio ir kt.) lentų ir rąstelių. Didesnio atsparumo reikavusioms baldų dalims buvo naudojama tvirtesnė mediena (ąžuolas, uosis), neretai ji būdavo papildomai apdorojama, siekiant pagerinti jos eksploatacines savybes (pvz., ąžuolas keletą metų buvo mirkomas, kad taptų kietesnis ir įgautų tamsesnę atspalvį). Baldai buvo dirbami juostiniu arba rėminiu būdu suleisti ir sunerti. Jų aukščio, ilgio bei pločio santykiai priklausė nuo paskirties. Savotiškas kresnas proporcijas lėmė ir naudota tam tikslui medžiaga – medis su specifinėmis savybėmis: kryptinga struktūra, skirtingu tankiu, nevienodu atsparumu, skirtingomis kryptimis, susitraukimu ir skeldėjimu džiūvant. Medžiaga lėmė specifinę medinių baldų konstrukciją, kada detalės buvo jungiamos ne tik klizais ir vinimis, bet ir naudojant įvairius jungimo mazgus, kaiščius ir užkarpas. Seredžiaus stalai, suolai, skrynios, spintos ir kėdės – konstruktyvių formų, lakoniško silueto, dažniausiai masyvūs, tačiau patogūs. Jiems būdingas stabilumas, monumentalumas, tam tikras stiliaus bendrumas.

Amatininkai baldus gamindavo daugiausia užsakovo namuose. Tokiu principu dirbo staliai Juozapas Obelevičius, Kazimieras Dubauskas, Jonas Verba, Antanas Vilkevičius. Užsakymų paprastai padaugėdavo prieš vestuves. Jaunosios tėvai užsakydavo pagaminti merginai kraitį: skrynią, lovą, spintą, kėdes. Kraitiniai baldai buvo

*Juozapo Obelevičiaus
namas-dirbtuvės,
Dubysos g. 40.
2002 m.*

daugiau puošiami nei paprastieji baldai. Dar ir dabar ne vienas serediškis turi paveldėjęs savo močiutės kraitinių baldų.

Seredžiaus staliai gamino ne tik baldus, bet ir įvairius statybos gaminius: duris, langus, medinius laiptus, medines pertvaras, lubas, grindis ir kt.

Seredžiaus medinius baldus pagal gamybos būdą galima suskirstyti į *stališkuosius*, *lenktinius* (detalės lenkiamos specialiomis lenkimo staklėmis) ir *pintuosius* (iš karklų vytelių). Daugiausia gamino stališkuosius baldus. O pagal funkciją ir konstrukciją – į *korpusinius* (*dėžinius*) ir *plokštinius*.

Mediniai stališkieji ir lenktiniai baldai

Korpusiniai baldai – tai skrynios, kuparai, spintos, spintelės, komodos. Korpusinės konstrukcijos baldams būdingas korpusas ir tūris. Dėl dėžės formos juos dar galima vadinti *dėžiniais*. Seredžiaus amatininkų gamintiems korpusiniams baldams būdingas baldo fasadinių dalių – korpuso ir viršaus, rečiau šonų – dekoravimas.

Vieni iš seniausių kraitinių korpusinių baldų – medinės *skrynios* bei *kuparai* – Seredžiuje paplito XVII a. pab. ir XIX a. pr. Kraičio skrynių forma – paprasta stačiakampė dėžė, sukonstruota iš lentų, kurios kampuose sujungiamos užkarpomis. Apačioje prikaltas lentinis dugnas, prie kurio tvirtinamos profiliuotos lentinės pakojos, o viršuje – antvožas. Pagal antvožo formą skrynios skirstomos į du tipus: *skrynias* (su plokščiu antvožu) ir *kuparus* (su išgaubtu antvožu), kurie buvo naudojami tam pačiam reikalui. Priekyje daromi vidiniai užraktai, jų vieta iš išorės apkalama ornamentuotomis metalinėmis plokštėmis. Skrynių galuose pritaikomos laisvai

*Skrynia, raudona.
XIX a. pab.
Prano Šimansko
nuosavybė,
Pieštvenų k.*

kabančios geležinės ašos (rankenos). Daugiau ar mažiau visi šie baldai buvo veikiami miestų bei dvarų įtakos, tačiau vietinių meistrų savaip suvokti, pagal savitą mąstyseną bei jauseną kuriami ir interpretuojami. Skrynių vaidmuo ypač išryškėdavo vestuvių metu – greta jaunosios jos tapdavo dėmesio centru. Iš jų sunkumo sprendavo apie mergaitės darbštumą bei turtingumą, o iš išorės – apie meistro nagingumą. Seredžiuje išliko įvairių laikotarpių skrynių. Senesnės buvo ornamentuojamos polichrominės tapybos technika (XVIII–XIX a.). Išliko polichrominės tapybos technika dekoruota trijų dalių gėlių ornamento kompozicijos lygiu antvožu statmenais šonais skrynčia. Tokia trijų dalių kompozicija būdinga aukštaičių skrynioms. Gėlės nutapytos tiesiog ant raudono fono. Ornamentui paryškinti lelijos žiedų lapai iš vienos pusės apvedžioti tamsiai ruda spalva, iš kitos – šviesiai žalia spalva (žr. splt. nuotr.). Vėliau dažė viena spalva (raudona, ruda, žalia) ir dekoravo metaliniais apkaustais, kurie atliko dar ir skrynių bei kuparų sutvirtinimo funkciją (žr. splt. nuotr.). Arba dažė viena spalva ir aštriais daiktais, dar neišdžiūvus dažams, kaip velykinį margutį išbraižydavo visą skrynios paviršių (XIX–XX a.). Kitos buvo nedažytos ir visai nedekoruotos. Norėdami išryškinti gražią medžio tekstūrą ir apsaugoti nuo aplinkos poveikio, jas lakavo (XX a.). Skrynių ir kuparų pakojos paprastai buvo profiliuotos. Jos turi baroko stiliaus žymių ir daromos tik priekinėje skrynios pusėje bei galuose, o nugarinė pusė, kuri statoma prie sienos, jų neturi.

Skryniuose laikydavo ne tik audinius, drabužius, bet ir sudėdavo skareles ir kitokius mažmožius. Ne tik moterys, bet kartais ir vyrai turėdavo savo nuosavas skrynias. Tai samdinių bei amatininkų skrynias, kurios mažai kuo skyrėsi nuo kraitinių, tik būdavo mažesnės. Amatininkai jose laikydavo savo įrankius, samdiniai – baltinius ir kitus asmeninius daiktus.

Vėliau kraitines skrynias ir kuparus pakeitė kiti kraitiniai baldai – *spintos* ir *komodos*. Tai taip pat audiniams sudėti skirti baldai.

Spintos buvo įvairios paskirties. Vienos buvo skirtos maistui ir indams sudėti (indaujos), kitos – drabužiams, mažesnės spintelės (etažerės) – vaistams, knygoms bei įvairioms smulkmenoms. *Spintos* buvo pastatomos ir pakabinamos, statomos prie sienų arba kampuose. Daugiausia yra išlikusių drabužinių *spintų*. Drabužinės *spintos* Seredžiaus buityje ėmė plisti XIX a. pab. – XX a. pr. Šios *spintos* turėjo vienvėres arba dvivėres duris, viršus būdavo užbaigiamas profiliuotais karnizais, papuoš-

Kuparas, rudas.

Gamintas XIX a. pab.

Rozalijai Bartušienei.

SMM

Kuparas, žalias. XX a.

Janinos Šmikevičienės

nuosavybė, Seredžius

tais reljefiniais bei kiauraraščio motyvais. Spintos korpusą sudarė priekinė, nugarinė ir šoninės sienos. Priekinė – su vieneriomis ar keleriomis durimis. Korpusas pritvirtintas prie pagrindo, kurio priekyje yra vienas ar du ištraukiami stalčiai (žr. splv. nuotr.), o pakraštys dažnai dekoruotas profiliuotu arba drožinėtu apvadu. Pagrindo kampuose įvairių formų kojelės. Spintos viršutinė dalis su tvirtinta karnizu (žr. splv. nuotr.). Pagrindinis, plačiai naudotas Seredžiuje, karnizo priekinės dekoratyvios detalės, frontono, dekoro elementas – ažuolo šakos su gilėmis ir stilizuotų augalų iškilusis apvalusis reljefas (žr. splv. nuotr.). Duris sudarė rėmai ir plokštuma. Rėmai dažnai išpuosti tekintomis kolonomis. Duryse buvo labai akcentuojami įgilinti tarpėmiai (filingai), todėl gerai išryškėja tarpėmių plokštumos konstrukcinė forma, tarpėmių briaunų šešėliai. Įgilintus horizontaliai apverstos S formos reljefinius tarpėmius naudojo stalius Juozapas Obelevičius, derindamas kontūrinio raizymo ir iškiliojo reljefo techniką. Spintų karnizų puošyboje dėstė juostinius geometrinius ornamentus (brūkšnelius, S ir C formos lankelius). Karnizo frontone naudojo augalinius (įvairių žolynų) ornamentus. Spintos pakraščius puošė geometriniais (išilginių brūkšnelių) ir dangaus šviesulių (saulutės) motyvais (žr. splv. nuotr.). Spintose dažniausia dekoruota tik varstomoji dalis ir karnizas, rečiau – šonai. Senesnės (XIX a. pab. – XX a. pirmoji pusė) spintos ir komodos daugiau dekoruotos negu XX a. vidurio spintos, kurios buvo visai be papuošimų arba kurių tik duralės dekoruotos iškilium augaliniu reljefu. Nėra išlikusių polichromine tapyba dekoruotų spintų. Yra tik spintų, kurių duralės puoštos derinant iškiliją drožybą su stiklo intarpais. Daugiausia spintos ir komodos buvo dažo-

Spintelė, balta (indauja). XX a. pr. Gamino Jonas Verba, Romualdos Simonavičienės nuosavybė, Seredžius

Etažerė, XX a. pr. Seredžiaus mokyklos muziejus

Spinta, ruda. XIX a. pab. Salomėjos Šimkevičienės nuosavybė, Seredžius

mos viena spalva (ruda, mėlyna, juoda). Karnizas ir durelės, spintos apačia buvo puošti kontūrinio raižymo geometriiniu ir augaliniu ornamentu. Kontūrinio raižymo technika buvo plačiai naudojama. Tai pjaustymas, kur peiliu arba kalta negiliai išpjaustomi, išraižomi arba iškalami įvairūs ornamento motyvai (žr. splv. nuotr.). Šią techniką naudojo stalius Kazimieras Dubauskas. Jo darbuose vyrauja geometrinio ornamento motyvai: segmentinės žvaigždės, lankeliai, brūkšneliai. Konstruktyvesnes ir funkcionalenes nedažytas ir nedekoruotas spintas darė Antanas Vilkevičius. Tiesa, jis, kaip ir jo mokytojas Juozapas Obelevičius, komodas mėgo dekoruoti įgilintais, horizontaliai apverstos S reljefiniais ir stačiakampės formos, tarprėmiais.

Komodos paprastai buvo stalo aukščio, su ištraukiamais stalčiais, bet pasi-taiko su durelėmis. Buvo dažytų viena spalva (ruda), lakuotų ir nedažytų.

Plokštiniai baldai – tai suolai, taburetės, kėdės, krėslai, supamieji krėslai,

Komoda, ruda. XX a. J. Sutkuvienės nuosavybė, Seredžius

Spinta, ruda su stiklo intarpais. XX a. pr. Egidijaus Juškos nuosavybė, Seredžius

Komoda, ruda. XX a. pr. Elenos Paulauskienės nuosavybė, Seredžius

*Kėdė, XX a.
Reginos
Staniulienės
nuosavybė,
Seredžius*

*Antikvarinė
gamyklinė kėdė.
XX a. Anelės
Ptašinskienės
nuosavybė, gauta
iš klebonijos,
Seredžius*

stalai, lovos. Plokštinių baldų konstrukcijos pagrindas – horizontali plokštuma, iškelta ant atramų viršum žemės. Šiems baldams būdinga tai, kad buvo puošiami kėdžių atlošai, stalų ir suolų atramos ir kojės.

Sėdimieji baldai – suolai, taburetės, kėdės, krėslai, supamieji krėslai.

XIX a. pabaigoje eklektiniai elementai pradėjo veikti baldų konstrukciją ir puošybą. XX a. pirmaisiais dešimtmečiais jau gana plačiai paplinta rėminės konstrukcijos sėdimieji baldai lentinėmis pasostėmis, kurias vėliau pakeitė minkštos dalys. Miesto butyje atsiranda fabrikų gamybos kėdžių fanerinėmis pasostėmis ir atramomis su konstrukciniais lenkto medžio elementais. Seredžiuje XIX a. pab. – XX a. plačiai buvo paplitusios rėminės konstrukcijos kėdės. Rėminė konstrukcija – tašai kampuose sujungiami ir sudaro rėmus, kurie įlaiduojami įleidžiant plonesnes lentas. Sėdimųjų baldų rėmus sudaro keturi tarpusavyje sujungti tiesūs arba lenkti tašeliai, į kuriuos įdedama pasostė (kieta arba minkšta). Kojos buvo tvirtinamos dviem būdais: tiesiai prie rėmų, arba priekinės prie rėmų, o užpakalinės pereina į atlošo šonines atramas. Kojos (priekyje, užpakalinėje pusėje, šonuose ar įstrižai) papildomai sutvirtinamos apačioje pakojomis (lentelėmis arba tašeliais). Pradėjus daryti lenktas kojas, pakojos išnyko. Atkaltės šoninės atramos atsirėmimo vietose būna sujungtos vienu ar keliais skersinėliais. Atlošai būna mediniai, dalinai ar ištiesi minkšti, aptraukti oda arba audeklu. Porankiai šonuose tvirtinami vienu galu prie atkaltės, o antruoju – prie specialios atramos, pritvirtintos prie pasostės rėmų priekinio kampo ar šono.

Yra išlikusių puošnių tekintų, drožinėtų, įvairiabriaunio pjaustymo rėminės konstrukcijos eklektinių minkštų krėslų ir kėdžių. Dėmesys nukreiptas į išorinę formą, o ne į konstrukciją. Tekinti abstraktūs ornamentai (įvairūs bokšteliai, rutulinės de-

*Antikvarinė
gamyklinė kėdė.
XX a. Reginos
Staniulienės
nuosavybė,
Seredžius*

*Kėdė, XIX a. pab.
Seredžiaus mokyklos
muziejus*

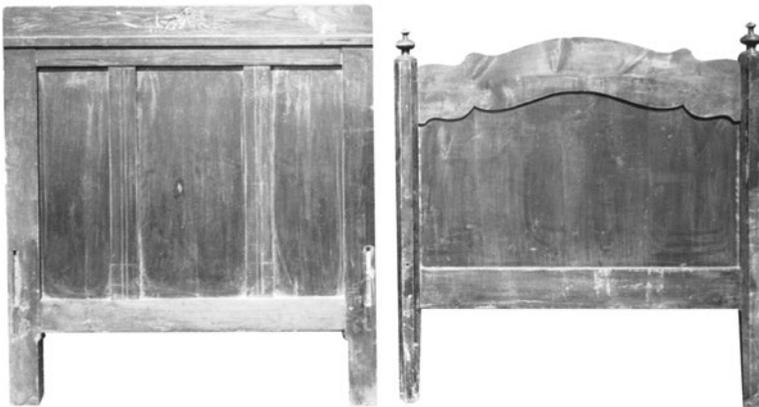

*Kėdės. XX a. pr.
Gamino Jonas Verba.
Romualdos
Simonavičienės
nuosavybė, Seredžius*

talės) buvo derinami su tiesių formų tašais (žr. splv. nuotr.). Tekinimu buvo profiliuojama tik priekinės arba visos keturios sėdimojo baldo kojos, pakojos, porankiai. Atkaltės viršus puošiamas tekintais skersinėliais, kurie tarpusavy jungiasi vertikaliomis tekintomis detalėmis, ir užbaigiamas lenkta arkute. Porankių atramos – voliutos formų. Pasostė ir centrinė išilginto atlošo dalis – minkšta. Pasostės vidus prikimštas šerių ir pakulų, o apačia apsiūta maišiniu audiniu (žr. splv. nuotr.).

Ne tik eklektika, bet ir patogus, paprastų formų bydermejerio stilius veikė Seredžiaus kėdžių gamybą. Buvo daromos daugiau funkcionalios be pagražinimų kėdės. Jų atkaltės šoninės atramos atsirėmimo vietose yra sujungtos vienu ar keliais lenktais arba tiesiais skersinėliais. Pasostės buvo daromos iš medinių lentų, o vėliau jos buvo pakeistos minkštomis dalimis.

Lovos buvo rėminės plokštuminės konstrukcijos. XIX a. pradžioje Seredžiaus butyje jos jau buvo paplitusios. Lovą sudarė stačiakampė dėžė ant keturių kojų, lovų galai, dugnas išklotas lentomis. Galvūgalis šiek tiek aukštesnis už kojūgalį. XIX a. Seredžiuje buvo gaminamos lovos su aukštais galais. Pamažu lovų galai trumpėjo (XX a.). Puošybiniai elementai koncentruojami lovų galuose, rečiau – šonuose. Galai turėjo profiliuotus S formos ir stačiakampius tarprėmius. Viršus taip pat buvo įvairiai profiliuojamas (retais atvejais – net šonai ir kojos). Kartais lovos galų profiliuotą viršų užbaigdavo tekintomis detalėmis. Lovos būdavo nedažytos ir dažytos. Dažė juoda

*Lovų galai.
XIX a. pab.
Gamino Jonas Verba.
Romualdos
Simonavičienės
nuosavybė, Seredžius*

ir ruda spalvomis. Dažytų lovų galus dekoravo negausia augalinio ir geometrinio ornamento kontūrine raižyba. Lovų galuose filingui išryškinti naudojo tamsesnę kitos rūšies medį arba tą tarprėmį dažė kita spalva. Interjero grožio išpūdį sudarė ne tiek lovų konstrukcija bei jų puošyba, kiek dengimas audiniais. Lovos dugnas buvo klojamas šiaudais, vėliau – šiaudų ar šieno prikimštais maišais, dar vėliau – čiužiniais, kurie buvo užtiesiami margomis ar baltomis paklodėmis.

Stalai – valgomieji, rašomieji, tualetiniai. Seredžiuje yra išlikusių daugiau funkcionalių nedekoruotų stalų. Labiausiai paplitusį stalų tipą sudaro stalai, kurių viršutinė stačiakampė lenta remiasi keturiomis kojomis (apačioje dažniausiai sujungtomis pakojomis). Viršuje prikaltos šoninės lentos, o viename šone įstatytas vienas arba du stalčiai. Yra dar likusių ir apvalių stalų. Stalai buvo dažyti viena spalva (ruda) ir nedažyti. Kai kurių stalų kojos buvo tekintos arba drožinėtos.

Staliukas. XX a. pr. Anelės Ptašinskienės nuosavybė, Seredžius

Lova. XX a. Elenos Bartosevičienės (Kriaučiūnaitės) nuosavybė, Motiškių k.

Rašomasis stalias. XX a. J. Sutkuvienės nuosavybė, Seredžius

Staliukas. XX a. pr. Gamino Jonas Verba. Romualdos Simonavičienės nuosavybė, Seredžius

Pinti baldai: lopšys (pynė Petras Salinas), staliukas, taburetė, vaza (pynė Romualdas Žukauskas), supamas krėslas (pynė Mečislovas Žilevičius). XX a. Jadvygos Sutranavičienės nuosavybė, Seredžius

Mediniai pintieji baldai¹ – tai skrynios², skalbinių dėžės, supami krėslai, stalai, kėdės, vaikiškos lovytės, lopšiai. Žilvičio vytelių pynimo amatas į Seredžius atkeliavo kartu su kėdainiškiu Petru Salinu 1932 m. P. Salinas buvo baldų pynimo pradininkas Seredžiaus miestelyje. Baldų pynimo meno 1940 m. išmokino ir Mečislovą Žilevičių (gim. 1924 m. Kėdainiuose), kuris jau buvo ne naujokas šioje srityje, nes pynė nuo mažų dienų įvairius smulkesnius dirbinius. M. Žilevičius kartu su kitais meistrais nupynė baldus filmui „Žaidzos žemės mūsų“. Savo baldų pynimo patirtį M. Žilevičius perdavė Romualdai Žukauskai, kuris sėkmingai ją įsisavino.

Nuo 1970 iki 1990 m. Seredžiuje veikė pynimo cechas, kuris priklausė Kauno meno dirbinių kombinatui. Cecho produkcija buvo labai įvairi: baldai, krepšiai, interjero detalės. Cecho darbuotojai (Pranas Skaisgirys, Zita Liutvinaitė, Ona Jurgelaitienė, Ona Balsienė, Vytautas Virakas, Valentina Anglickienė, Antanas Losevičius, Marijona Zvicevičienė, Valė Sutkaitienė, Marija Paužienė, Gintaras ir Egidijus Petrauskai, Kazimieras Džiuga ir kt.) vienaip ar kitaip prisidėjo prie pintųjų baldų gamybos.

Seredžiaus baldžiai

Apie senesnės kartos stalius Juozapą Obelevičių, Kazimierą Dubauską, Joną Verbą ir kitus, kurių pavardžių Seredžiaus gyventojai neprisimena, informacijos beveik neišliko.

Jonas Virakas³ (1905 09 05 – 1988 04 30) – architektas. Iki 1943 m. studijavo Kauno taikomosios ir dekoratyvinės dailės instituto dekoratyvinės architektūros fakultete. Nuo 1943 m. – Kauno „Dailės“ kombinato architektas. Dirbo

¹Plačiau žr. E. Baršauskaitės str. „Pynimas iš žilvičių“.

²Pintos skrynios Seredžiuje paplito nuo 1932 m. (Pintinės kraitės – tai archaiškiausias audinių saugyklos, kurios vadinosi *kraičvamblys*. Tai baudžiavos laikotarpiui būdingi dirbiniai. Jos buvo pinamos iš šiaudų ir medžio plėšelių.) Šiuolaikinės pintos skrynios pinamos iš žilvičio vytelių. Jos neatlieka kraitinių skrynių funkcijos, o yra naudojamos buityje skalbiniams ir įvairiems daiktams sudėti, o mažesnės atlieka tikrai dekoratyvinę funkciją.

³Plačiau žr. V. Kutkevičiaus str. „Jono Virako gyvenimo kelias“.

Architektas Jonas Virakas prie savo gaminto baldų komplekto. 1980 m. personalinė paroda Kaune.

Baldų komplektas, projektuotas Jono Virako. 1980 m. Personalinė paroda Kaune

Kauno kavinės „Tulpė“ baldų komplektas, projektuotas Jono Virako. 1980 m. Personalinė paroda Kaune

Baldų komplektas, projektuotas Jono Virako. 1980 m. Personalinė paroda Kaune

Vilniaus dailės akademijos, Kauno taikomosios ir dekoratyvinės dailės instituto ir kitų dailės mokyklų dėstytoju.

J. Virakas – plataus profilio dailininkas. Suprojektavo interjerų, originalių liaudiško stiliaus baldų (kraitinių skrynių, baldų kompleksų, inkrustuotų gintaru), dekoratyvinės apšvietimo armatūrų, suvenyrų (dekoratyvinių albumų, kaustytų metalu, metalo ir odos dirbinių) ir kitų daiktų. Taip pat jis sukūrė keletą antkapinių paminklų, iliustravo knygas. Interjerams naudojo dekoratyvinę keramiką ir metalo plastiką (gipsatūros, šviestuvai su keramika ir metalu), baldams – gintaro inkrustaciją. Pagal J. Virako 1941 m. Kauno taikomosios ir dekoratyvinės dailės institute atliktą diplominį projektą, 1994 m. pastatyta koplyčia Rainiuose.

J. Virakas suprojektavo: 1952 m. Lietuvos žemės ūkio akademijos aktų salės interjerą; 1953 m. Kauno dramos teatro salių šviestuvus, žibintus ir baldus; 1954 m. Kauno cheminių prekių parduotuvės interjerą (keramika, gipsatūros, liustros, žibintai, baldai); 1954 m. Kauno kavinės „Tulpė“ interjerą (juodo ažuolo baldai su gintaro inkrustacija); 1954 m. Ministrų Tarybos rūmų mažosios salės bei kitų patalpų interjerus ir žibintus; 1960 m. Lietuvos žemės ūkio akademijos rūmų (Noreikiškėse) aktų salės baldus; 1963 m. Marijampolės civilinės metrikacijos biuro interjerą ir baldus; 1945–1968 m. Alytaus, Birštono, Kauno, Trakų ir kitų miestų centrinių knygynų, Josvainių, Jurbarko, Kauno (Aleksoto), Merkinės, Vištyčio ir kitų vaistinių, Vilniaus „Palangos“, Kauno „Metropolio“ restoranų, Kauno „Dainos“ kavinės interjerus ir baldus.

Ankstyvojoje kūryboje (interjerų, baldų, šviestuvų su keramika puošyboje) vyrauja lietuvių liaudies puošybos motyvai – tulpė, žirgas. Deja, šių darbų pavyzdžių beveik neišliko. Įvairūs sovietiniai draudimai persekiojo kūrėjus. Apie tai byloja šie paties architekto žodžiai:

„... Interjerai galėjo tarnauti dešimtmečiais, kai kur atnaujinant, bet viskas buvo išgriauta kaip nacionalizmo išraiška, nes tautiška ornamentika visada dominavo mano kūryboje“. „Pirmas mano didesnis darbas buvo restoranas „Metropolis“. Padariau projektus apšvietimui, sieniniams žibintams su arkliukais, kurie vėl užkliuvo – atseit į Vytį panašūs – ir buvo pareikalauta pakeisti“⁴.

J. Virako kūryboje vyrauja dekoratyvus liaudies meno interpretavimas. Liaudies puošybos principai neprieštaruoja logikos ir estetikos normoms. J. Virako baldų ornamentas atitinka puošiamo objekto paskirtį, formą, konstrukcines ypatybes, medžiagą, natūraliai prisiderina prie jo ir suteikia jam harmonijos. Baldų konstrukcijoms ir formoms racionaliai išnaudoja lietuvių liaudies meno savybes, kurias kūrybiškai derina su medžiagų patvarumo bei faktūrų puošybos galimybėmis.

Kaustytas dekoratyvinis albumas, projektuotas Jono Virako. 1980 m. Personalinė paroda Kaune

Šviestuvai, projektavo Jonas Virakas. Iš Eglės Virakaitės albumo

⁴*Mano autobiografija, Gintauto Virako nuosavybė.*

J. Virako pedagoginis darbas ir kūryba praturtino dekoratyvinės dailės ir architektūros plėtojimąsi Lietuvoje.

Antanas Vilkevičius (1897 07 16 – 1981 12 07) – stalius. Gimė ir augo Žemaitaičių kaime. Keturių metų liko našlaitis. 1926 m. vedė Vincentą Losevičiūtę iš Padubysio kaimo. Susilaukė dviejų vaikų: 1926 m. Jono ir 1936 m. Onos. 1936 m. iš amatininko Jono Verbos pirkė žemės sklypą buvusioje Šimkaus gatvėje ir pats pasistatė namą. 1946 m. buvo išvežtas į Vorkutą. Ten dirbo urano kasyklose. Po metų grįžo į Seredžių su pašlijusia sveikata. 1949 m. kovo mėnesį visą šeimą ištrėmė į Sibirą (į Irkutsko sritį). Ištrėmimo priežastis – Jono Vilkevičiaus antisovietinė veikla. Tremyje dirbo staliaus ir statybininko darbus. Iš tremties grįžo 1961 m. Laikinais glaudėsi pas pažįstamus Motiškių kaime, o 1962 m. pirkė namą Dubysos gatvėje, šalia Juozapo Obelevičiaus namo. J. Obelevičius buvo išsūnijęs Antaną Vilkevičių, todėl jis buvo jam ne tik mokytojas, bet ir tėvas. Seredžiaus amatininkai tarpusavyje bendravo ir dalinosi patirtimi. J. Verba ir J. Obelevičius buvo A. Vilkevičiaus mokytojai.

A. Vilkevičius kūrė ne tik baldus, bet ir statė namus (darė duris, langų rėmus, namų pamatus, dengė stogus). Daugiausia dirbo užsakymo vietoje. Jis, kaip baldų projektuotojas, tęsė J. Verbos ir J. Obelevičiaus kūrybinius ieškojimus. Baldams dekoruoti naudojo mokytojų pamėgtus įgilintus reljefinius S ir stačiakampės formos tarprėmius. Korpusinių baldų priekines plokštumas negausiai puošė iškilais reljefo ornamentais. Tačiau didžioji dalis jo baldų buvo pagaminti nenaudojant jokių dekoru elementų. Meistras gamino daugiau utilitarinės paskirties daiktus.

*Stalius
Antanas Vilkevičius
(1897–1981),
Seredžius, 1938 m.*

*Antano Vilkevičiaus
namas-dirbtuvės,
Dubysos g. 42.
2002 m.*

*Drožinėti židinių
papuošimai.
Drožinėjo Gertrūda
Ambrozaitienė.
Ambrozaičių namai
Seredžiuje. 2002 m.*

*Veidrodis,
papuoštas Gertrūdos
Ambrozaitienės
drožiniais.
Ambrozaičių namai
Seredžiuje. 2002 m.*

*Durų drožiniai.
Drožinėjo Gertrūda
Ambrozaitienė.
Ambrozaičių namai
Seredžiuje. 2002 m.*

Gertrūda Ambrozaitienė (gim. 1937 12 14) – liaudies menininkė. Mokėsi Seredžiaus vidurinėje mokykloje, kurią baigė 1958 m. su pirmąja šios mokyklos abiturientų laida. Nuo 1958 m. rudens dirbo ką tik įsikūrusiame Seredžiaus vaikų darželyje auklėtoja. Nuo 1958 iki 1989 m. – Armeniškių vaikų darželio vedėja.

1989 m. išvyko į JAV. Ten ištekėjo už lietuvio Juozo Ambrozaičio.

1995 m. drauge su vyru Juozu pastatė koplytstulpį prie šv. Andriejaus parapijos bažnyčios (Konektikuto valsčiuje) New Britain (Naujosios Britanijos) mieste. Tai buvo pirmasis jos stambus darbas. Šio koplytstulpio kopiją šv. Andriejaus parapijos piligrimai įteikė popiežiui Vatikane.

G. Ambrozaitienė dalyvavo etninių grupių liaudies menininkų parodoje Konektikuto valstijos sostinėje Hartforde.

Gyvendama Amerikoje, pradėjo drožinėti iš medžio. Pirmieji darbeliai – lietuviškos verpstės, įvairios figūrėlės, medžio bareljefai, lėkštės. Vėliau drožiniais papuošė savo namus Seredžiuje. Tai židinių, durų, baldų papuošimai, įvairios interjero detalės. Labai mėgsta drožinėti angelus.

Savo darbe plačiai naudoja įvairią medžio pjaustymo techniką: iškilus apvalaus reljefo, įvairiabriaunio pjaustymo, pozityvinio ir negatyvinio kiaurapjūvio, kontūrinio raižymo, dviejų trijų briaunų giluminio pjaustymo, apvaliosios skulptūros. Viename darbe jungia kelias arba naudoja tik vieną pjaustymo techniką. Daugiausia jos kūryboje vyrauja iškilus apvalaus reljefo ir kiaurapjūvio drožiniai. Drožiniais objektus puošia dviem būdais: drožinėja patį baldą arba prie esamo baldo pritaisto atskirą drožinėtą detalę ar kompoziciškai užbaigtą drožinėtą paveikslą. Naudoja gyvūnijos (paukščių) ir augalinių ornamentą. Į kai kurias kompozicijas įjungia antropomorfinį ornamentą (žr. sylv. nuotr.). Augaliniame ornamente modeliuoja įvairių žolynų lapų, gėlių krepšelyje (vazoje), vynuogių kekių motyvus. Šie motyvai būdingi lietuvių liaudies kraitinių skryninių puošybai. Gyvūnijos ornamente interpretuoja lietuvių liaudies rankšluos-

Gertrūdos Ambrozaitienės drožinėtos verpstės. Ambrozaičių namai Seredžiuje. 2002 m.

Gertrūda ir Juozas Ambrozaičiai prie J. Ambrozaičio pagaminto koplytstulpio, papuošto G. Ambrozaitienės drožiniais. 2000 m. JAV. Iš G. Ambrozaitienės albumo

tinių karnizėlių profiliuotą ornamentą su paukščiais. Ornamentą dėsto juostiniu būdu (figūros išdėstomos viena paskui kitą). Kitur savo drožiniuose naudoja heraldinio ornamento išdėstymo tvarką (figūros dėstomos apie aiškiai išreikštą centrą). Interjero detalių raižinių ornamente paplitusi S forma ir jos deriniai. Kiaurapjūvio technikos dėka kurdama ažūrišką augalinį ir geometrinį ornamentą, grupuoja viengubus ir dvigubus S formos struktūrinius elementus.

Juozas Ambrozaitis (1919 11 01 Jurbarko r., Vadžgirio sen., Naukaimio k.) – stalius. Šeimoje augo 5 vaikai – Bronė, Kazimieras, Juozas, Steponas ir Leonas.

Juozas dar vaikystėje pamėgo medį ir dirbo įvairius darbelius (švilpynes, ratukus kaimo vaikams). Vėliau darbai sudėtingėjo. Berniukas taisė ūkininkams vežimų ratus, dirbo roges. Baldus pradėjo gaminti septyniolikos metų. 1939 m. pastatė tėvams namą, kuri apstatė savo gamintais baldais. Net darbo įrankius (varstotus) pats pasigamindavo. Iki šių dienų yra išlikę anais laikais gamintų baldų.

Antrojo pasaulinio karo metu paliko Lietuvą. Kartu su broliu Kazimieru pasitraukė į Vokietiją. Vokietijoje dirbo amatų mokykloje. 1948 m. iš Vokietijos išvyko į JAV ir apsigyveno Konektikuto valstijoje. Ten įrengė medžio dirbtuvę, kurioje pagal užsakymus gamino įvairios paskirties baldus privatiems ir visuomeniniams interjerams. J. Ambrozaitis statė namus, projektavo jų interjerus. 1984 m. Konektikuto valstijoje gavo premiją už pastatytą namą.

J. Ambrozaitis yra padaręs nemažai lietuviškų kryžių, koplytstulpių, kurie buvo pastatyti prie lietuviškų parapijų Pensilvanijoje, Meine, Konektikute. Laisvalaikiu mėgo drožinėti, todėl ir sukūrė daug drožinėtu baldų.

Lietuvai atgavus nepriklausomybę, J. Ambrozaitis grįžo į Lietuvą. 1994 m. pasistatė namą Seredžiuje. Visus medžio darbus atliko pats netoli namo įrengtoje dirbtuvėlėje. Namų interjerą pagyvino savo projektuotais baldais.

Kalbant apie J. Ambrozaičio namo Seredžiuje interjerą, galima pasakyti, kad tai šiuolaikinis interjeras, suformuotas iš įvairius stilius kopijuojančių bal-

Spintelė. Projektavo Juozas Ambrozaitis. Ambrozaičių namai Seredžiuje. 2002 m.

Telefono staliukas. Projektavo Juozas Ambrozaitis. Ambrozaičių namai Seredžiuje. 2002 m.

Baras. Projektavo Juozas Ambrozaitis, dekoravo Gertrūda Ambrozaitienė. Ambrozaičių namai Serežiuje. 2002 m.

dų, audinių ir spalvų. Čia autoriniai baldai gražiai dera šalia autentiškų antikvarinių ir serijinių baldų. Pirmiausiai į akis krenta tamsaus medžio baldai, dažnai lakuoti ir blizgantys (žr. sylv. nuotr.). Jie yra tarsi monumentalių, klasikinių formų, primenančių architektūrines mases. Tamsūs baldai derinami su lengvesniais šviesiais ir visai baltais ažūriniais baldais. Beveik visi baldai padaryti iš naujų medžiagų pagal šiuolaikinius technologinius reikalavimus, todėl yra modernių formų ir konstrukcijų. Baldams gaminti naudoja medžio apdorojimo stakles, o jų puošybai pasitelkia rankų darbą. Dekore gausu antikos ir Tolumų Rytų elementų – liūto galvų, kolonų, voliutų, frontono motyvų ir pan. Baldų lygios plokštumos puošiamos iškiliais reljefais, įvairiaspalvėmis inkrustacijomis, kiaurapjūviais, raizininiais, o jų kojos – tekintomis ir drožinėtomis detalėmis. Interjerui namų židinio jaukumo ir šilumos suteikia žmonos Gertrūdos liaudiškais ornamentais drožinėtos medinės interjero detalės, kurios puošia duris, staktas, židinius, barą.

Išvados

Serežiaus baldžiai įkvėpimo ieško tautos tradicijose ir didžiuosiuose praėjusių epochų stiliuose. Jie originaliai interpretuoja įvairių stilių detales, išstisus fragmentus ar konstrukcijas. Suvokę liaudies kūrybos bruožus, Serežiaus baldžiai atmeta visa tai, kas jau atgyvenę, ir pro-

Taburetė. Projektavo Juozas Ambrozaitis. Ambrozaičių namai Serežiuje. 2002 m.

Stalas. Projektavo Juozas Ambrozaitis. Ambrozaičių namai Serežiuje. 2002 m.

jektuoja baldus, atitinkančius savo laiką ir naujas gyvenimo sąlygas. Baldžių naudojamam liaudiškam ornamentui atitinka puošiamo baldo paskirtį, formą, konstrukcines ypatybes, medžiagą. Jis natūraliai priderintas prie baldo ir suteikia jam harmonijos⁵.

Seredžiuje toliau tęsiama pynimo iš žilvičio vytelių tradicija. Neišnyko ir staliaus amatas. Dar ir šiandien baldžius Juozas Ambrozaitis, būdamas 82 metų, keliasi anksti rytą ir savo dirbtuvėlėje su didele meile kuria autorinius baldus, kuriuos žmona Gertrūda dekoruoja ažūriniais raižiniais.

Seredžiaus krašto moterų drobulės ir skepetos*

Inga Nėnienė

Lietuvos istorijos institutas

Tiriamasis laikotarpis ir tema. Šiame straipsnyje pažvelgsime į XIX a. antrajai pusei ir XX amžiui būdingą Seredžiaus apylinkių moterų skarų tradicinę dėvėseną bei į šiuolaikinius jos ypatumus. Laiko tėkmėje ši aprangos dalis įgijo įvairių simbolių, estetinių prasmų, išvaizdos bruožų, naujų gamybos, dėvėjimo ir pritaikymo būdų, bet išliko moteriško tapatumo ženklu.

Tyrimo objektas ir uždaviniai. Anksčiau buvo įprasta įvairių dydžių ir pavidalų keturkampius galvos ir pečių apdangalus pavadinti pagal būdingas išvaizdos ir paskirties ypatybes ir vartoti vietas (tarminius) pavadinimus. Seredžiaus apylinkėse skaros nuo seno buvo vadinamos *skepetomis*. Mes vartosime bendrinėje kalboje jau įsivyravusį aukštaičių pavadinimą *skara*, pečių apdangalai šiame straipsnyje bus vadinami ir *užsupalais* (nuo veiksmazodžio *užsupti*).

Seredžiaus valsčiaus užsupalams ir skaroms apibūdinti pateiksime savitus tarminius pavadinimus, nustatysime būdingus spalvų ir pynimų ornamentus, pakraščių puošybą, skarų formas ir dydžius, gamybos techniką. Parodysime užsupalų našystos tradicijas ir naujoves, pateiksime žinių apie kepurėlių ir skarelių nešioseną. Kuo išsamesnių duomenų pateikimu sieksime, kad šios žinios turėtų ir taikomąjį pobūdį tradicijų tęstinumui.

Literatūra ir šaltiniai. Seredžiaus vietai skirtų lokaliųjų tiriamųjų darbų paskelbta nebuvo. Apibendrinamojo pobūdžio duomenų Pabaltijo istorinės etnografijos atlase paskelbė Marija Miliuvienė ir Vida Kulikauskienė¹. Sisteminiuose žemėlapiuose pateikti duomenys būdingi didesnėms teritorijoms ir apima nuo XIX a. vidurio iki 1930 m. laikotarpį.

Pasinaudota dar neskelbtais etnografiniais P. Virako rankraščiais. P. Virakas (gim. 1871 m. Padubysyje)** aprašė kaimo moterų kepurėlių, skarelių, skepetų ir drobulių gamybos ir dėvėsenos tradicijas XIX a. pab. ir XX a. pr. laikotarpiu². Autorius atkreipė dėmesį į

⁵Tekste pateiktos nuotraukos yra str. autorės. *Vyr. red. pastaba.*

*Straipsnis aprobuotas serijos „Lietuvos valsčiai“ Mokslo darbų komisijos. Leidyklai įteiktas 2003 03 13.

¹*Историко-этнографический атлас Прибалтики: одежда*, редкол.: Л. Н. Терентьева и др., Рига, 1986, с. 62–87, карт. 24–28.

**Plačiau apie P. Viraką žr. V. Girininkienės str. „Pranas Virakas“.

²Virakas F. Lietuvių papročiai XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje, *LIIIR*, b. 118, ap. 2, 9, 14.

galvos dangalų nešiosenos tradicijos kitimą. Šio reiškinių priežastimi jis įvardino „visagalę“ madą, pateikė keletą vaizdingų posakių ir pamąstymų apie madą.

Apie XX a. užsupalus ir skaras bei skareles žinių surinkome 2002 m. vasarą. Aplankėme Grivančių, Motiškių, Eimučių, Padubysio, Armeniškių, Burbiškių, Klaušūčių, Pieštvenų kaimus ir Seredžiaus miestelį. Kalbėjomės su įvairaus amžiaus žmonėmis, iš kurių vyriausiajam buvo 91, o jauniausiam – 8 metai. Etnografiškai aprašėme 27 skarų, skarelių ir drobulių pavyzdžius: A) namų audimo: 5 šiltasias languotas skaras, 3 drobules, 3 skareles, B) 4 nertas vilnones skaras, C) fabrikinės gamybos: 4 šiltasias languotas, 2 plonas vilnones augalinio rašto skaras, 6 įvairaus pluošto skareles. Aprašytos dvi namų audimo vilnonės skaros, kurios 1983–1984 m. buvo įgytos Seredžiuje ir Žemaitaičių kaime ir dabar saugomos Kauno nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje (toliau ČDM).

Tyrimo metodika. Pagrindinę duomenų dalį sudaro 2002 m. etnografinėje ekspedicijoje surinkti aprašai. Pagal autorės sudarytą klausimų lapą buvo užrašinėjami pateikėjų prisiminimai apie jų močiūčių, mamų, tetų, seserų, kitų moterų ir pačių pateikėjų skarų dėvėsenos būdus, skarų išvaizdos bruožus, skarų išigijimą, jų pritaikymą vaikų priežiūroje. Atkreiptas dėmesys, koks yra pateikėjų požiūris į skarų nešiosenos tradiciją, į dabartinių skarų gamybos skonį, į atskirų kartų suvokimo skirtumus. Buvo fiksuojami duomenys apie įvairios paskirties drobules. Pateikti skarų, skarelių ir drobulių pavyzdžiai buvo detalieji aprašyti ir nufotografuoti, 3 nuotraukos apie XX a. antrosios pusės laikotarpio dėvėseną buvo nukopijuotos. Daug vertingos medžiagos suteikė Margaritos ir Petro Baršauskų šeima, Benedikta Aldona Jaugelienė, Eugenija Mačiulienė, seserys Marijona Skridlienė ir Aldona Lincevičienė. Surinktų duomenų tyrimas atliktas istoriniu lyginamuoju metodu.

Drobulės

Drobulių paskirtys. Ankstesniais etnografiniais tyrimais užfiksuota, kad XIX a. viduryje šių vietų kaimo moterys pečius siausdavosi dvejopais užsupalais: baltomis *drobulėmis* ir įvairiaspalvėmis *skepetomis*³. Balti lininiai užsupalai laikomi pačiais senoviškiausiais. XIX a. viduryje jie buvo žinomi visoje Lietuvoje, išskyrus šiaurvakarinę Žemaitijos dalį. Aukštaitijoje ir dalyje Dzūkijos jie buvo vadinami *plotkomis*, *panuomečiais*, o Seredžiaus apylinkėje bei pietų Žemaitijoje, Suvalkijoje – *drobulėmis*. Jomis moterys siautėsi svarbiomis, iškilmingomis progomis. Vienas iš tokių momentų buvo moters *įvedinimo* į bažnyčią apeigos. Pailgos formos drobules lenkdavo išilgai per pusę, apgaubdavo pečius, į vieną galą įvyniodavo su savim nešamą kūdikį. Apeiginę reikšmę, matyt, jos turėjo ir šarvojimo papročiuose. P. Virakas savo vaikystėje yra matęs „*atlydėtas moteris apsuptas baltomis drobulėmis*“⁴. XIX a. pabaigoje pradėjo nykti drobulių dėvėjimo tradicija. Bronė Jasukaitienė, kilusi iš Daugėliškių (gretimoms valsčiams), dar prisiminė tokia drobule į bažnyčią einant užsisupusią savo močiutę, ir, jos nuomone, buvę „*tai jau baisesiai dailu*“⁵. M. Skridlienė prisiminė, kad jos teta iš Juodaičių užsisupdavo drobule nešina vaiku. Veliuonos valsčiuje, pasuktiniuoju užsisiaučiamų drobulių dė-

³Историко-этнографический атлас Прибалтики, редкол.: Л. Н. Терентьева и др., Рига, 1986, 24, 28 карт.

⁴Virakas F. Žmogaus amžiaus galas, liga, mirtis, pagrabas, palaidojimas ir jo minėjimas Seredžiaus apylinkėse, *LIIR*, b. 118(14), l. 163.

⁵Prisimenamas XX a. 3 ar 4 dešimtmėtis.

vėjimo laikotarpiu, drobulę kaip rūbą kelionėje nuo dulkių ir lietaus prisidengti dėvėjo tik senos moterys⁶.

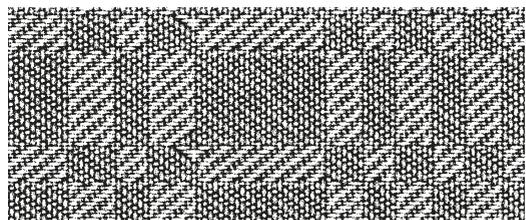
Šie puošnūs audeklai, perduodami iš kartos į kartą, XX a. pirmojoje pusėje buvo naudojami jau kitkam: jais iškilmingomis progomis buvo užtiesiami stalai, per laidotuves jie buvo klojami po karstu arba jais buvo išmušami karstai. Šiems reikalams buvo audžiamos ir specialios drobulės. Armeniškių kaime užrašytas vyriausios pašnekovės M. Mačiulaitienės pasakojimas apie jų išsigijimą ir saugojimą savo įkarpėms: „Turiu drobulę, vyriausia sesuo audė. Kaip staltiesė dydžio. Man paskirta tegu būna. Savo laidotuovėms laikau. Linais mesta ir linu atausta. Į karstą deda tą drobulę. Aplink lentą apdėt yra kita, marga, bovelna gėlėm atausta. Nesvarbu, kad karstas išmuštas, aš savo turiu ir savo drobulę įsidėsiu“. Tai rodo šiame krašte buvus gilią apeiginę baltų drobulių prasmę. Baltos drobės reikšmė atsiskleidžia ir XX a. šeštajame dešimtmetyje vestuvių apeigoje Grivančių kaime. B. Jaugelienė savo vestuvėse brolius ir brolienes apdovanojo 2 m ilgio stuomenimis. Pasakodama apie šį vestuvių momentą, ji pabrėžė: „Kada būna vestuvės, jaunoji duoda stuomenį ir užmeta ant pečių kaip skarą, ne šiaip į rankas įduoda“. Tai gali būti archainių tikėjimų liekana, kai buvo tikima, kad baltos drobės turinčios magiškų apsauginių ir gydomųjų galių. Iš Eržvilko valsčiaus kilusios M. Mickevičienės žiniomis, senovėje į baltą drobulę vyniojo vežamą ligonį. XIX a. mirusįjį guldydavo ant balta drobule užtiesių lentų⁷. Vėliau, XX a. antrojoje pusėje, naujos raštuotos ir kitokios nebalta pašarvonės čia išlaikė drobulės pavadinimą.

Drobulių ypatybės. Drobulių audeklo raštas galėjo būti tiek labai paprastas, lygus (pavyzdžiui, dvinytis drobinis), tiek gana sudėtingas (faktūrinis pynimas), tačiau pačio audeklo kokybė visada buvo aukšta. Drobulėms buvo būdingi plonai suverpti lininiai siūlai, gražiai išbalintas audinys. Dažniausiai jos buvo dvipalės, kartais viduryje turėjo perdrobulį: deko-ratyvinę siūlę, juostelę ar piniką.

Dvi senovines drobules, kuriomis XIX a. buvo įprasta siaustis pečius, Margarita Baršauskienė paveldėjo iš savo močiutės Rozalijos Bartušienės (1871–1943, Motiškių k.). Pirmoji drobulė yra lininė, 186 cm ilgio ir 110 cm pločio, susiūta iš dviejų 55 cm pločio palų. Ji austa aštuonnyčiu pynimu servetomis (kai ruoželinio pynimo geroji pusė kaitaliojama su išvirkščiąja, taip išgaunant faktūrinius langelius) (1 pav.). Abiejuose drobulės galuose, 2–5 cm atstumu nuo krašto, raudonais siūlais užausta 3–5 cm pločio ritminė juosta⁸. Audinio tankumas viename centimetre metmenų – 18, atauduose – 15 siūlų.

Antroji M. Baršauskienės drobulė yra 232 cm ilgio, 130 cm pločio, dvipalė, audimo technika paprasta – dvinytė

1 pav. Drobulės fragmentas, aštuonnytis audimo pynimas servetomis, XIX a. pab. – XX a. pr. Pateikė Margarita Baršauskienė, Motiškių k. 2002 m. Piešė I. Nėnienė (Desint98, V. Milašius)

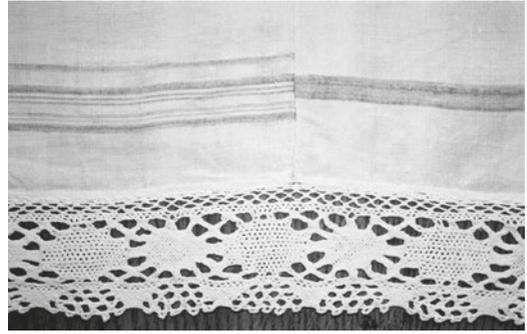

⁶Merkienė I. R. Kultūrinio teritorinio tapatumo išraiška ir tradicijų pavidalai kaimo gyvenime (XIX a. antroji – XX a. pirmoji pusė), *Veliuona*, Vilnius, 2001, p. 682.

⁷Virakas F. Žmogaus amžiaus galas, liga, mirtis, pagrabas, palaidojimas ir jo minėjimas Seredžiaus apylinkėse. Seredžius. 1962 m. *LIIR*, b. 118(14), l. 164.

⁸XIX a. tokie ryškiaspalviai užaudimai vadinti žičkais.

drobinė, jai puošnumo suteikia plonas tankus audinys (1 centimetre metmenų yra 19 siūlų, ataudų – 21), 3–5 cm atstumu nuo galų – raudonų *žičkų* užaudimai, galų atžvilgiu išdėstyti asimetriškai tvarka (2 pav.). Galuose prisiūti baltos medvilnės nėriniai, vadinami *pinikais*. Išilginiai pinikai pinami šėivutėmis ar pailgomis lentelėmis, ant kurių vyniojami siūlai. Jis išpinamas ant minkšto pagrindo, adatėmis pasižymėjus rašto kontūrus. Skersinės krypties pinikai gali būti išpinami be papildomų priemonių, jie būdavo pinami po audimo likusioje drobėje neužaustų metmenų siūlais ir užbaigiami kuteliais. Tokio tipo pinikais dažniausiai buvo puošiami rankšluosčių, paklodžių pakraščiai. Pinikai buvo populiarūs XIX a. tiek aukštuomenės, tiek kaimo moterų tarpe, tačiau vėliau tekstilės pramonė pasiūlė mašininės gamybos pinikus, kurie savo kokybe beveik nesiskyrė nuo rankomis atliktųjų. Jų buvo galima nusipirkti. Taip pamažu sudėtinga pinikų pynimo technika buvo pamiršta.

2 pav. Drobulės fragmentas, dvinytis drobinis pynimas, XIX a. pab. – XX a. pr. Pateikė Margarita Baršauskienė, Motiškių k. 2002 m.

M. Skridlienės parodyta lininė drobulė yra 2,52 cm ilgio, 68 cm pločio, vienpalė, dvinyčio drobinio audinio, be papuošimų, naudota šarvojant patiesti po karstu. Kaip matyti, šių trijų drobulių ilgiai ir palų pločiai panašūs. Anksčiau tokios formos audeklas galėjo būti taikomas įvairiems kitokiems poreikiams.

Skepetos

Dėvėjimo tradicija. Ilgiausiai iš tradicinių užsupalų kasdienėje dėvėsenoje išliko vilnonės *skepetos*, jomis moterys siautėsi iki XX a. vidurio, ypač kelionėse arkliais, o vyriausios kartos moterys retkarčiais jomis siautėsi ir aštuntajame dešimtmetyje. Mados „vėjai“ nepamiršo šios aprangos dalies per visą praėjusį amžių. Tradicinės išvaizdos austas skaras keitė naujų raštų ir pluoštų skaros, tačiau tradicinė skarų forma pakito mažai.

Šiltosios skepetos įprastai buvo kvadratinės formos, siaučiantis sulenkiamos pusiau į trikampį arba stačiakampį (3 pav.). „Anksčiau tokia mada buvo – vietoj skėčio nešiesi“ (B. Jasukaitienė). Žvarbiu oru jomis gaubėsi ir galvą, kampus priekyje prilaikė rankomis, kartais priekyje sukryžiuotus kampus surišdavo ant nugaros arba vieną kampą permesdavo per petį. Chronologiškai imant, skaros lenkimas trikampiška buvo ankstyvesnė, o stačiakampiškai – vėlyvesnė tradicija. XX a. pradžioje stačiakampiškai lenkti skaras pradėjo jaunos moterys (7 pav.), nes joms atrodė, kad trikampiška lenkia tik senos moterys. Ketvirtajame dešimtmetyje jaunos merginos ir moterys nelabai norėjo dėvėti šių skarų, tačiau mamos dukroms tradiciškai dar jas duodavo kraičio ir patardavo dėvėti. Apie 1940 m. buvo madingos *muftos*. Tuomet išradingos merginos skarą sulankstydavo ir nešiodavo kaip muftą (4 pav.).

Moterys skarų turėjo po keletą ir įvairių, pagal galimybes. Būtinai išigyždavo vieną šiltą vilnonę skarą, dažniausiai išsiausdavo namie ar pirkdavo iš gabesnių

3 pav. Skepetos dėvėjimas XX a. 4–5 dešimtm., rekonstrukcija.
Dėvi Bronė Jasukaitienė, Armeniškių k. 2002 m.

4 pav. Skepetos dėvėjimas muftos pavidalu, XX a. 5 dešimtm.,
rekonstrukcija. Dėvi Marijona Skridlienė, Seredžius, 2002 m.

5 pav. Vaiko pasirišimas skepeta, XX a. 4–5 dešimtm.,
rekonstrukcija. Rodo Marijona Skridlienė, Seredžius, 2002 m.

6 pav. Kūdikio vyniojimas į skepetą, XX a. 5 dešimtm.,
rekonstrukcija. Rodo Marijona Skridlienė, Seredžius, 2002 m.

kaimo audėjų. Naminė vilna buvo šiurkštoka, todėl skaras kartais *pletuodavo* (tai vilnonio audinio apdirbimas, norint jį suminkštinti). Paplitus fabrikinio audimo skaroms, moterys stengėsi ir jų nusipirkti. Prekiautojai jas vežė iš Karaliaučiaus. Šios skaros buvo mėgiamos dėl švelnios vilnos audinio, vadintos *sukninėmis*. Pavadinimas kilo nuo rusų kalbos žodžio *сукно*, kuris reiškia vilnonių kočiotinių verpalų audinį – gelumbę⁹. Jomis dažniau siautėsi į bažnyčią, o namų audimo skaromis – į turgų, kasdieninėmis progomis.

Skaromis užsisupusios moterys kampais įsupdavo su savim nešamą mažą vaiką, taip *užsispaudusios* eidavo į svečius, į bažnyčią (5 pav.). Tokia tradicija laikėsi iki penktojo dešimtmečio. Pokario metais, trūkstant audinių, į šias skaras vyniojo kūdikius (6 pav.).

Skepetų ornamentika. Šiltosios skepetos dažniausiai buvo audžiamos spalvotais ruožais – dryžiais ir langais. Dryžiai buvo išaudžiami tam tikru ritmu visoje skaroje arba tik kraštuose (pastarasis raštas skaroje vadintas *šliaku*). Pagal ornamente vyraujančią spalvą skara turėjo papildomų pavadinimų, pavyzdžiui, skara su balkšvu fonu ir rudais, žaliais dryželiais vadinta *baldryže*, skara su raudonais ir juodais langais – *raudonlange*¹⁰. Skara, jei joje nebuvo baltos ir raudonos spalvos, buvo vadinama *žėlauna*, tiko gedulingoms progoms¹¹. Skaros su *šliakais*, pagal vieno pateikėjo trumpą informaciją, buvusios šviesių spalvų. Matyt, jos buvo anksčiau naudojamos; baltos su raudonais pakraščiais skaros buvo žinomos gretimame Veliuonos valsčiuje¹².

XX a. pirmojoje pusėje namie daugiausia buvo audžiamos vientisai dryžuotos ir languotos skaros, pastarosios vyravo. Languotų skarų ornamente yra 2–5 spalvų deriniai: tamsiai ruda ir balta; tamsiai ruda, ruda ir žalia; tamsiai pilka, žalia, juoda, ruda ir balta; juoda, ruda, pilka, žalia ir balta. Jų fone dominuoja tamsios spalvos. Lango motyvas sudaromas veidrodinio atspindžio principu. Ornamentų *raportų*¹³ dydžiai nuo 17 iki 27 centimetrų (8 pav.). Pavyzdžiui, B. Jasukaitienės skaroje rudi ir balti ruoželiai parinkti 4 dydžių, raporte išdėstyti tokia tvarka (mm): 120: 15: 10: 2: 10: 15. Kitose ska-

7 pav. Skepetos dėvėjimas, rekonstrukcija. Dėvi Margarita Baršauskienė, Motiškių k. 2002 m.

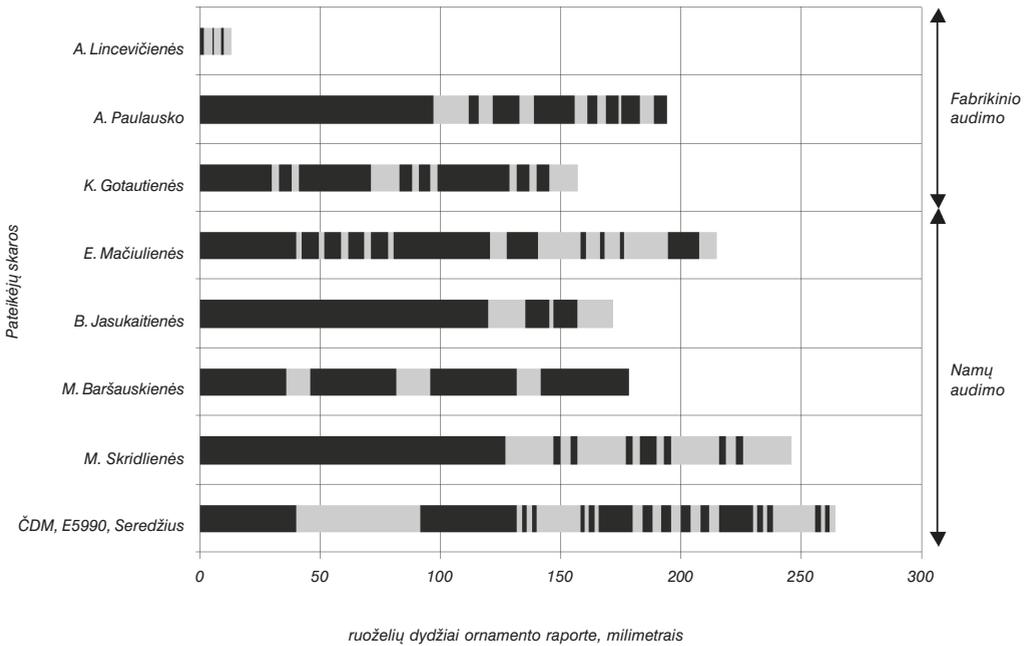
⁹Aiškinamasis tekstilės terminų žodynas, moksl. red. A. Vitkauskas, Kaunas, 2001, p. 111.

¹⁰B. A. Jaugelienės prisiminimas apie mamos A. Bar-tusevičiūtės (gim. 1904 m.) skaras.

¹¹Gotautienė.

¹²Merkienė I. R. Kultūrinio teritorinio tapatumo išraiška ir tradicijų pavidalai kaimo gyvenime (XIX a. antroji – XX a. pirmoji pusė), *Veliuona*, Vilnius, 2001, p. 682.

¹³*Raportas* – mažiausia pasikartojanti rašto dalis.

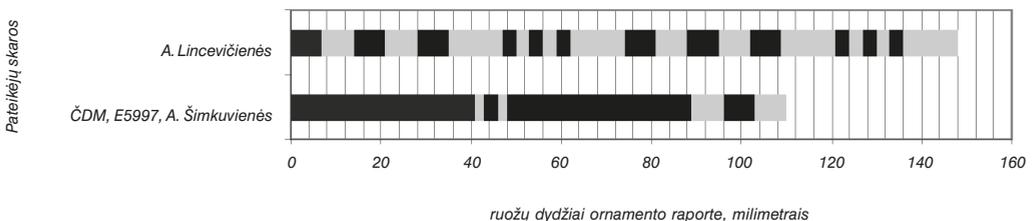
rose raportai sudaromi iš 8 dydžių 32 ruoželių (ČDM E5990), 5 dydžių 16 ruoželių (M. Skridlienės), 3 dydžių 7 ruoželių (M. Baršauskienės).

Dryžuoto ornamanto skaroms būdinga medvilniniai tamšūs metmenys, vilnoniai spalvingi ataudai. Būdinga paprasto ritmo eilavimai: pavyzdžiui, skaroje iš Žemaitaičių kaimo rudos spalvos platieji ruožai derinami su baltais, pilkais 3 dydžių ruoželiais (ČDM E5997) (9 pav.). A. Lincevičienės skaros audinyje vienodu kiekiu derinamos trys spalvos: mėlyna, ruda, samaninė, metime labai siaurais ruoželiais įdėti dviejų atspalvių siūlai, kurie audiniui suteikia lengvo mirgėjimo (10 pav.).

Fabrikinio audimo skaroms būdingas smulkus (13 mm) ir stambus (157–197 mm) vientisas langavimas (8 pav.). Moterų minėti tokie deriniai: juoda–balta, mėlyna–raudona, vyšninė–pilka, ruda–geltona, pilka–žalia, ruda–balta–juoda. Aprašyti trys pavyzdžiai: 1) Lincevičienės parodyta skara, įgyta jos mamos tėčio Karaliaučiuje, yra dviejų spalvų – rudi ir geltoni ruoželiai, metimo ir ataudų raportas sudarytas dėstant ruoželius tokia

8 pav. Vilnionių skarų languoto ornamoto ritminės grupės (XX a. pirmoji pusė, Seredžiaus vls.)

9 pav. Dryžuotų skarų ornamoto ritminės grupės (XX a. pirmoji pusė, Seredžiaus vls., namų audimas)

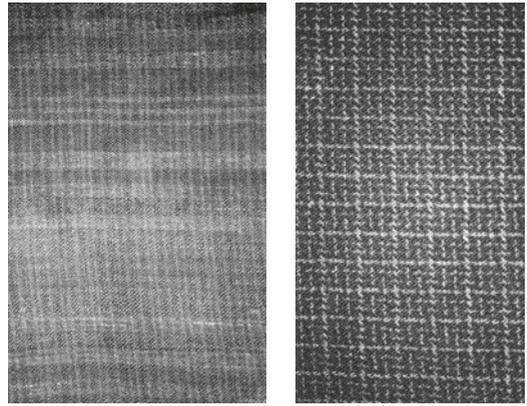

tvarka (mm): 2:3:1:3:1:3 (11 pav.); 2) Gotautienės skara yra žalios, mėlynos ir juodos spalvos derinys; 3) Paulausko skara – tamsiai mėlynos, mėlynos, oranžinės ir rusvos spalvos.

Spalvų kiekio skaičiavimai parodė, kad XX a. pirmosios pusės vyraujanti skarų spalva buvo ruda, o antra pagal gausumą spalva – pilka. Šios spalvos naudotos ornamento fone (12 pav.). Trečia dažnai pasitaikanti spalva – juoda. Balta, žalia, samaninė, mėlyna, oranžinė, raudona, vyšninė, rusva spalva naudota siauriems dryželių ir langų raštams. Įvairių pločių ruoželiai ir kontrastinis spalvų derinimas sukuria dinamišką skarų ornamentiką. Dviejų namų audimo skarų ornamentika turi statinės kompozicijos bruožų, plokštuma sulanguota panašių dydžių ruožais, 2–3 spalvų deriniu. Dauguma languotų skarų, tiek namų, tiek fabriko audimo, yra tinklinės raportinės struktūros su metmenų ir ataudų simetrija. Viena namų audimo skara yra asimetriška – atauduose panaudota dviem papildomom spalvoms daugiau (M. Skridlienės). Dryžuotųjų skarų ornamentikai būdinga linijinė raportinė struktūra.

Palyginus namų audimo ir fabrikinio audimo skaras ir pateikėjų suteiktą informaciją, matyti, kad mėlyna, oranžinė, raudona ir rusva spalva būdingesnė fabrikinėms skaroms, o pilka, samaninė, vyšninė – namie austoms skaroms; ruda, juoda – panašiai būdinga (12, 13, 14 pav.).

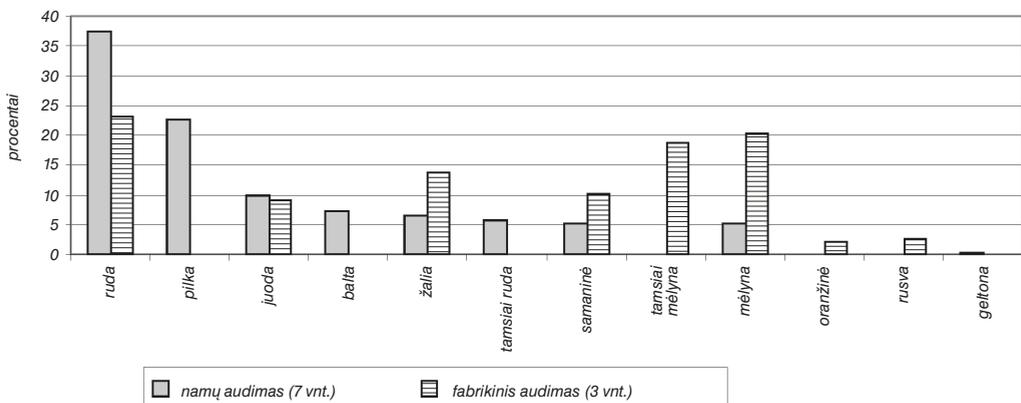
Apie skaros audimą iš savo patirties pasakoti tegalėjo B. Jasukaitienė: skarą nusiaudė penktojo dešimtmečio pradžio-

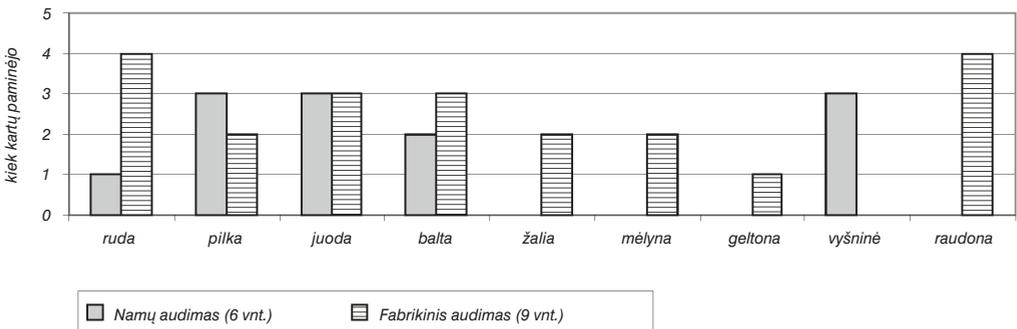
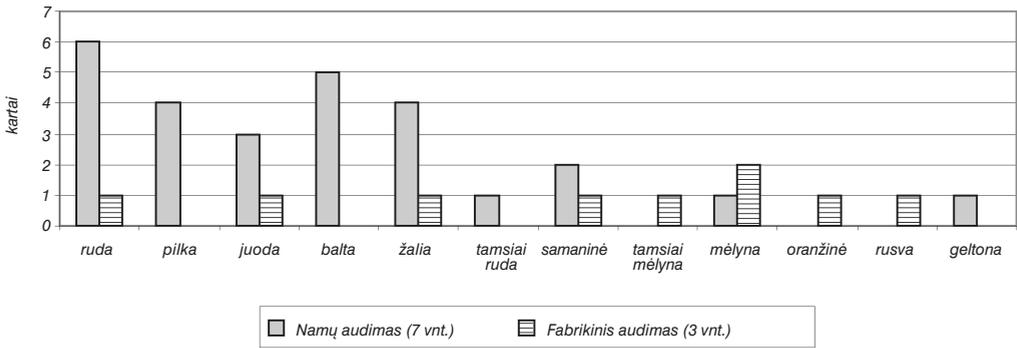

10 pav. Skepetos audinio fragmentas, dvivytė, drobinė, medvilnė, vilna, namų audimas, XX a. pirmoji pusė. Pateikė Aldona Lincevičienė, Kaunas, 2002 m.

11 pav. Skepetos audinio fragmentas, ruoželis, vilna, fabrikinė gamyba, XX a. pirmoji pusė. Pateikė Aldona Lincevičienė, Kaunas, 2002 m.

12 pav. XX a. pirmosios pusės vilninių skarų spalvos kiekis procentais (tyrimų duomenys, 10 vnt., Seredžiaus vls., 2002 m.)

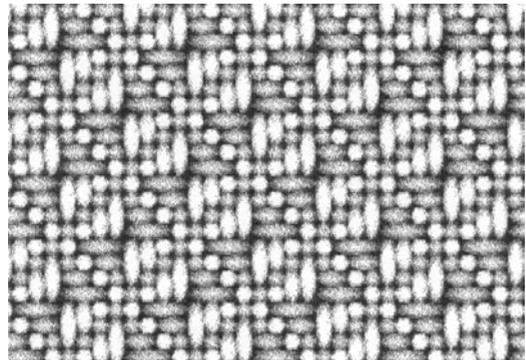
je, langų raštą pati sugalvojo, šiek tiek žiūrėjo į pirkines skaras, bet sulangavimą padarė paprastesnį, „kad nebūt toks sugrūstas“.

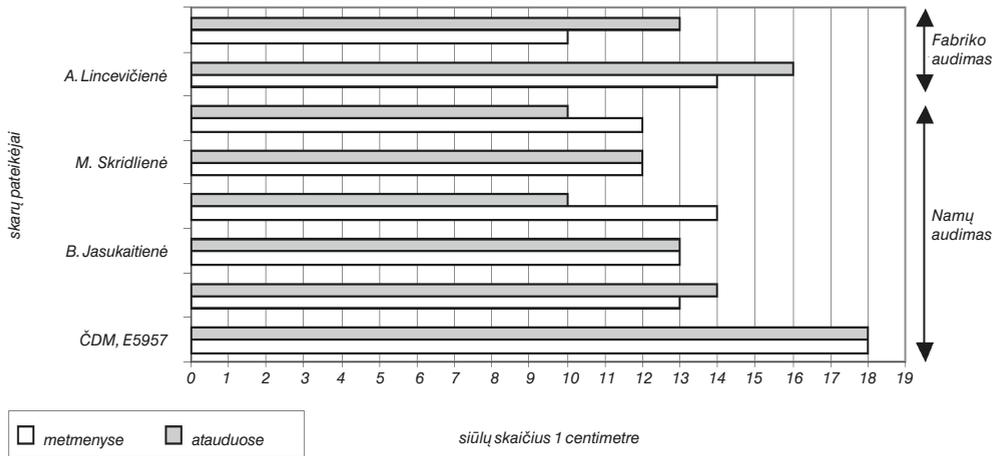
Audinio pynimo raštai. Dauguma naminių ir fabrikinų skarų buvo audžiamos sustiprintu ruoželiu per keturias nytis (2/2) ir tik po vieną atvejį užfiksuota, kad naminės skaros austos drobininiu dvinyčiu audimu ir kombinuotu raštu. Dvinytis ir keturnytis audimas turi senas, kelių šimtmečių tradicijas, o kombinuotas skarų raštas yra naujovė, pradėtas taikyti nuo XIX a. pabaigos, jų paplitimą skatino rengiami audėjų kursai. Tokią kombinuoto rašto skarą parodė iš Pieštvenų kilusi E. Mačiulienė, šią skarą dovanų gavusi iš savo brolienės audėjos Pranės Cvirkienės (gim. 1910 m. Kalvių k., Veliuonos vls.). Ji ketvirtajame dešimtmetyje audimo įgūdžius gilino tautinio meno propaguotojų Tamošaičių organizuotuose audimo kursuose, namie turėjo išsigijusi plačias aparatines

13 pav. XX a. pirmosios pusės vilnionių skarų spalvų dažnis (tyrimų duomenys, 10 vnt., Seredžiaus vls., 2002 m.)

14 pav. XX a. pirmosios pusės vilnionių skarų spalvų dažnis 9 pateikėjų žiniomis (tyrimų duomenys, Seredžiaus vls., 2002 m.)

15 pav. Skepetos raštas, XX a. 4 dešimtme. Audė Pranė Cvirkienė, Kalvių k. Pateikė Eugenija Mačiulienė, Vilnius, 2002 m. Piešė I. Nėnienė (Desint98, V. Milašius)

stakles. Ten įgytas žinias pritaikė ir skaroms austi. Skarą audė aštuoniomis nytimis, eiliniu vėrimu, nes taip išryškėja faktūrinis smulkių „malūnėlių“ raštas (15 pav.). Šis raštas pateiktas 1937 m. išleistoje A. Tamošaitienės knygoje „Namie austi drabužiai“¹⁴. Būdinga, kad šio rašto grožis išryškėja audžiant kontrastinių spalvų derinimu, pavyzdžiui, tamsius metmenis ataudžiant šviesiais siūlais. Šios aptariamoms skaroms, austos langais, „malūnėlių“ raštai aiškiai matyti susikertančiuose tam siai ir šviesiai pilkų spalvų ruožuose (žr. sylv. nuotr.).

Languotos skaros austos viengijai suktais vilnoniais siūlais, dryžuotos – medvilne užmestos ir vilna ataudžios. Būdingas audinio tankumas viename metmenų ir ataudų centimetre yra nuo 10 iki 18 siūlų (16 pav.). Tankesnės skaros yra namų audimo su medvilniniu metimu (ČDM E5957, A. Lincevičienės), taip pat didesnis tankumas pasitaikė ir fabrikinėms skaroms.

Kutai. XX a. pirmojoje pusėje didelių austinių skarų kraštai paprastai buvo užbaigiami kutais. Jie buvo daromi iš neužaustų krašto siūlų, suskirsčius juos sruogelėmis ir susukus į virvutes. Kiekvieno kutelio galas buvo užtvirtinamas. Pastebėti šie užtvirtinimo būdai: 1) gale užveržiamas kilpinis mazgas, 2) apsukamas atskiru ar tos pačios sruogos siūlu. Kitas kutais puošybos būdas – kutų juostelės padarymas atskirai ir jos prisiuvimas prie skaros krašto. Parodytos skaros iš Žemaitaičių k. (ČDM E5997) kutų juostelė yra nuvyta ir prisiūta rankomis. Panašiai apie skaros kutus papasakojo ir Lincevičienė. (Kituose rajonuose matyti tokie patys kutai leidžia manyti, kad tokių kutų juostelių buvo pirkti.) Jasukaitienės skaros kutų juostelė nuasta atskirai, spalvos suderintos su langų ornamentu, prisiūta siuvimo mašina (17 pav.).

Fabrikinėms skaroms kutai yra formuojami iš audinio siūlų, paliekami palaidi ar susukami virvutėmis, jų galai specialiai netvirtinami, tačiau jie kartu su audiniu būna pavelti. Skarų kutų ilgis – apie 5–11 cm. Kašmyrinių skarų kutai būdavo įverti sruogelėmis, surištomis rombėlių tinkleliu. XX a. antrojoje pusėje „Dailės“ kombinato austų skarų mazgeliai būna surišti ties skaros audinio kraštu, sruogelės paliekamos nesusuktos. E. Mačiulienė yra gavusi do-

16 pav. XX a. pirmosios pusės vilnonių skarų audimo tankis (tyrimų duomenys, Serežiaus vls., 2002 m.)

¹⁴Tamošaitienė A. *Namie austi drabužiai*, Kaunas, 1937, pav. 90.

vanų skarą be kutų, juos pati pritaisė: aplink pynute apnėrė lankelius ir į juos apmetamuoju mazgu įrišo juodas sruogas. Paklausta, kam skarai reikalingi kutai, Mačiulienė paaiškino: „Man atrodė, kad ji be kutų kažkokia nebaigta, todėl padariau, ji įsiremimo“. Iš tikrųjų – kutai tapo savaime suprantama skarų įvaizdžio dalimi.

Galvos apdangalai

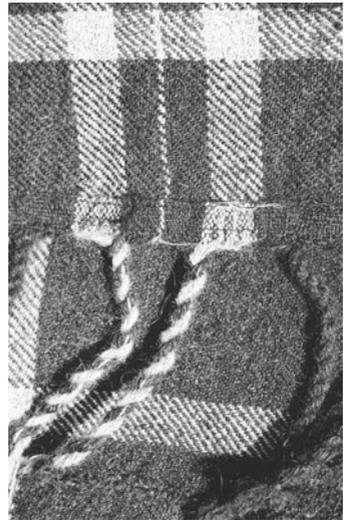
Kepuraitės. XIX a. kepuraitė buvo ištekėjusių moterų ženklas, dažnai ji buvo dėvima be skarelės, jau amžiaus pabaigoje ant jų pradėjo rištis skareles, o vėliau – vienas skareles. XX a. išivyravo skarelės bei naujų formų kepurės, beretės. Iš P. Virako aprašo sužinome XIX a. pab. kepuraičių nešiojimo tradiciją:

„Anais laikais visos tekėjusios moterys nešiodavo kepuraites. Namie [...] ant galvos turėdavo tiktai kepuraitę, o eidamos kur į svečius ar į bažnyčių virš kepuraitės užsigobdavo skarelę. / Moteris didžiavosi kepuraitė. Netekejusios moterys, kad ir seniausios kepuraičių nenešiodavo. Taip sakant, jos tam neturėjo teisės. / Kepuraitės dažniausia būdavo siūtos iš įvairių kartūnų, kuriame vyraudavo raudona spalva. Sako, kad seniau būdavo kepuraičių ir iš labai brangių iš Dancingo atgabenamų medžiagų, bet jau mano laikais tokių nebuvo, jau su jomis mirusios moterys pasilaidodamos jas panaikino. [...] kitos nešiodavo vietoj kepuraičių „čepčius“ arba „čepčikus“¹⁵.

Skaros ir skarelės

Didelė įvairovė buvo plonesnio audinio įvairių dydžių augalinės ornamentikos skarų ir skarelių. Ta įvairovė parodo mados nešamas naujoves, jų paplitimą, pritaikymą ir atranką. Štai P. Virako prisiminimai apie XIX a. pab. – XX a. pradžią:

„Galvos apgobimo išėjo iš mados raudonos kvietkuotos „franzuskos“ skaros. Jų vieton išėjo pirktinės vilnonės „rudmargėmis“ vadinamos. Tai buvo raudonos ir geltonos labai kvietkuotos skepetos. Jos gana ilgai buvo madoje ir vartojamos. Jos buvo gana praktiškos: gražios, minkštos, šiltos. / Vasarą kasdien moteris vartodavo kromines kartūnines skareles, o šventadieniais ir iškilmėmis, baltas batistines, ar pirktines drobies dažniausia, su vienu kampe išaftavotu ir išsiuvinėtu kokiomis gėlėmis pagražinimui. Tuos skarelių aftavimus ir išsiuvinėjimus, daugiausia dirbo,

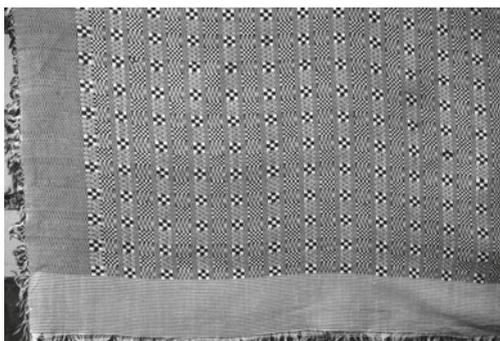
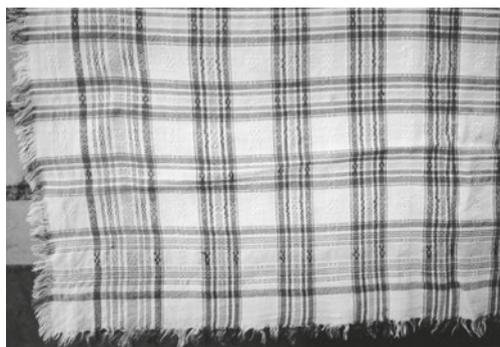

17 pav. Skepetos kutai. Audė Bronė Jasukaitienė apie 1941 m. *Armeniškų k., 2002 m.*

18 pav. Šilkinė skarelė, gelsva, 69/76 cm, XX a. pirmoji pusė, dėvėjo Rozalija Bartušienė (1871–1943). Pateikė Margarita Baršauskienė. *Motiškų k., 2002 m.*

¹⁵Virakas F. Seredžius. 1962 m., *LIIR*, b. 118(2), l. 2.

19 pav. Medvilninė skarelė, 73/77 cm.

XX a. 4 dešimt.

Pateikė Eugenija Mačiulienė.

Vilnius, 2002 m.

20 pav. Skarelė, medvilnė, šilkas, dimai,

69/71 cm. Audė Uršulė Mickuvienė

(1897–1985), XX a. 6 dešimt.,

Pieštvenų k. Pateikė Marijona Skridlienė.

Seredžius, 2002 m.

Lupšinskutės. Reikia pasakyti, kad jos tuos darbelius atlikdavo gan įdomiai, gražiai, skoniningai ir originaliai. Kaimietės joms negailėdavo užmokesčio ir dovanų, kad tik jos skarelę padarytų už kitų gražesnę, įdomesnę. [...] Jos vis stebėdavo viena kitos skareles ir girdavosi, kad išsiaftavusios ir išsisiuvinėjusios jos pačios, bet daugiausia tai būdavo neteisybė“¹⁶.

21 pav. Skarelė, medvilnė, šilkas, dimai,

74/76 cm. Audė Uršulė Mickuvienė

(1897–1985), XX a. 6 dešimt.,

Pieštvenų k. Pateikė Marijona Skridlienė.

Seredžius, 2002 m.

XX a. pradžioje mamos ryšėtą kašmyrinę skarą išsaugojo E. Mačiulienė (žr. spltv. nuotr.). Gelsvame fone skaros pakraščiais yra raudonų, mėlynų žiedų girliandos, viduryje – smulkių žiedelių raštas. Kraštuose buvo tinkleliu priraišioti kutai. Tokio tipo skarą rišdavosi pavasarį, rudenį. Užsirišama buvo *paprastai* – apgobus galvą, kampai perrišami vieną kartą po smakru. Buvo mėgstamos ir šilkinės skarelės (18 pav.). Ketvirtajame dešimtmetyje labai buvo paplitusios baltos medvilninės spausdintu raštu skarelės, ryšimos vasarą (19 pav.). Kasdieniškesnėmis progomis ryšėti buvo audžiamos lininės, vilnonės skarelės. Namų sąlygomis buvo išaudžiami langelių, dimučių raštai, spalvų deriniuose vyravo šviesūs tonai, naudojami įvairūs siūlai: vilnoniai, lininiai, medvilniniai, šilkiniai (20, 21 pav.).

Skarelių ryšėjimo tradicija pradėjo silpnėti nuo 3–4 dešimtmečio. Madingesnės kaimo moterys sekė miesto madas ir vis dažniau viešai pasirodydavo vienplaukės. M. Baršauskienė apie savo močiutę pasakojo: „Močiutė buvo poniška, broliai siuntė pinigų iš Amerikos, ji buvo „fanaberna“: per laidotuves visos su skarelėm, o ji – be skarelės“. Iki šeštojo dešimtmečio žiemos

¹⁶Virakas F. Apie kriaučius. Seredžius. 1962 m., LIIR, b. 118(9), l. 100.

metu buvo įprasta ryšėti skareles ir jaunoms merginoms. XX a. antroje pusėje skarelės išėgai buvo dėvimos vyresnių kaimo moterų ir tapo moteriško tapatumo ženklu, močiutės įvaizdžio dalimi. Kai kurių moterų liko mėgiamos ant pečių užsisiaučiamos augalinių raštų skaros. Ryškiaspalvėmis gėlėmis marginta skara vadinama *čigoniška*. Jomis užsisiaučiamą einant į vaises ar puotą. Nepriklausomai nuo amžiaus moterys ir mergaitės skarelėmis dažnai gobiasi namuose, dirbdamos ūkio darbus. Jauniausioji pašnekovė R. Areškaitė mėgsta ryšėti skarytę su *bumbulu*. Jos nuomone, taip ji „*neatrodo kaip bobutė*“ (22 pav.). Dabar gyvenanti vyresniųjų moterų karta žiemą dėvi įvairaus pobūdžio kepures, šalikus, o vasarą dažnai eina vienplaukės.

Megztos skaros

Kada paplito megztos skaros Seredžiaus valsčiuje, tikslių žinių nėra. Pagal pateiktųjų pasakojimus, jos megztos jau XX a. ketvirtajame dešimtmetyje. Pirmosios megztos skaros savo forma ir dydžiu buvo panašios į austas skaras – didelės, kvadratinės, vilnonės, kraštuose taip pat turėjo kutus. Raštai buvo vienos spalvos. 1941 m. Jaugelienės mama skarą nusinėrė vašeliu, grūpavo po penkis užmetamuosius stulpelius, kraštus apnėrė kiau-raraščiu, o į jo vidurį įkomponavo šakute nertą juostą. Aplink papildomai pynute išnėrė rombinį tinklėlį ir apmetamuoju mazgu įrišo vešlių sruogų kutus (23 pav.). Kampelyje įrištas raudonas siūlelis žymėjo gerąją pusę. Apsigauzdavo sulenktą trikampiu (dėl šilumos į vidų dėdavo flanelinę skarelę), vieną kampą apsukdavo apie kaklą. Taip eidavo į bažnyčią. Tuo metu austinių skarų tradicija buvo nykstanti.

Paplito pradėtos nerti viengubo dėvėjimo skaros. Buvo neriamos pusapvalės, trikampės ir siauros pailgos stačiakampės skaros. Jų formos ir dydžiai artimi dvigubai sulenktų austinių skarų matmenims (24 pav.). J. Sveikatiėnė, tekėdama 1936 m., kraičio buvo paėmusi austinę skepetą, tačiau jos nė karto neužsigobė – atidavė neturtingai senai moteriai, o sau nusinėrė tuo metu miestuose madingą pusapvalės formos skarą. Skarą mezgė iš *arosinių* siūlų (aukštesnės kokybės importinė vilna), vienatone, kreminės (*kremavos*) spalvos, kraštuose buvo pusės metro ilgio šilkiniai kutai. Skaromis buvo patogų užsisupti nėščioms moterims.

XX a. aštuntajame dešimtmetyje buvo labai madingos kiau-raraščiu nertos trikampės skaros. Jomis puošėsi iškilmingomis progomis, šventėse, renginiuose, sve-

22 pav. Skarelės „su bumbulu“ ryšėjimas. Rodo Renata Areškaitė, Motiškių k., 2002 m.

23 pav. Skaros fragmentas, vilna, oranžinė, 118/121 cm. Mezgė Antanina Šimkevičienė apie 1940 m. Pateikė Benedikta Aldona Jaugelienė, Grivančių k., 2002 m.

čiuose. Pavyzdžiui, Kazimiera Gotautienė nusinerė dvi – baltos ir rausvos spalvų – skaras, lygiakraščių kraštų ilgis 123 cm, sruogomis įrišti 13 cm kutai. K. Gotautienė balta skara pasipuošė per savo sūnaus vestuves (25 pav.). Tuo metu tokie nertų skarų pavyzdžiai buvo pateikiami spaudoje, mezgimo knygoje.

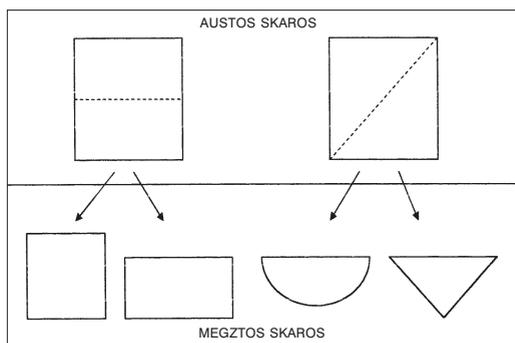
Virbalais buvo mezgamos pailgo stačiakampio skaros. Apie 1985 m. M. Butienė gavo dovanų iš savo brolienės baltą vilnonę skara, 54 cm pločio, 152 cm ilgio. Skaros raštas – ripsas, kuriame ritmingai komponuojami kiaurų akių rombeliai, gėlytės. Galuose sruogomis įrišti tos pačios spalvos 11 cm kutai. Skara išeiginė, dėvima žiemą, vienas kraštas šiek tiek užlenkiamas, apgobus galvą vienas galas nuleidžiamas ant krūtinės, kitas – permetamas per petį (26 pav.).

Tradicija, mada ir požiūriai

Iki XIX a. vidurio ir pabaigos kaimo žmonių rūbai, dažniausiai gaminti rankomis, turėjo savitus etnokultūrinius, lokalinius bruožus, todėl to meto aprangą dabar įprasta laikyti tradicine dėvėsena. Joje būta ir pirktinių dalių. Vienos iš pirmųjų pradėjo plisti masinės produkcijos skaros ir skarelės, dekoratyvūs papuošimai. Ne visada mados naujovės buvo pritaikomos skoningai. Ta tema P. Virako užrašyti gana ironiški ir savikritiški liaudies priežodžiai: „Be mados tai kaip be galvos“; „Kad ir kvailai, bile naujamadiškai“; „Mada viską nugali ir pakeičia“¹⁷.

Tradiciniai reiškiniai laiko tėkmėje klostosi lėtai, o mada kyla spontaniškai ir netikėtai. Bet dažnai mada būna naujos tradicijos pradžia. Kaimo moterys pagal savo galimybes taikėsi prie mados ir stengėsi išgyti prestižinės vertės skarų. Dažnai tai buvo nevietinės kilmės vilninių, šilkinų, medvilninių siūlų ir augalinių raštų skaros. Tačiau greta gyvavo ir namų audimo įvairaus dydžio skaros.

XX a. pirmojoje pusėje, pereinamuoju laikotarpiu nuo namudinės gamybos aprangos prie fabrikinės, namų audimo skaros prarado prestižinę vertę. Jos ėgavo kasdieninio, mažiau tausojamo rūbo paskirtį. Naujovėmis pirmiausia sekė jaunesnės kartos ir turtingesnės moterys. Benyktanti kaimo aprangos tradicija siaustis pečius stora austine skepeta jau reiškė

24 pav. Austų ir mezgtų skarų formų sąsaja (XX a.)

25 pav. Kazimiera Gotautienė su savo mezgta skara. 1980 m., Klausučiai. Iš K. Gotautienės albumo

¹⁷Virakas F. Apie kriaučius. Seredžius. 1962 m. LIIR, b. 118(9), l. 102.

senyvos kaimo moters įvaizdį. Praėjus didelių skarų madai, jos buvo karpomos į keturias dalis ir ryšimos ant galvos, o dar vėliau – ant kaklo. Drobulių gobimosi tradicija visai išnyko. Pasikeitė ir galvos apdangalų simbolinė svarba, kuri žymėdavo moters socialinį statusą. Kaimo ir miesto apranga supanašėjo.

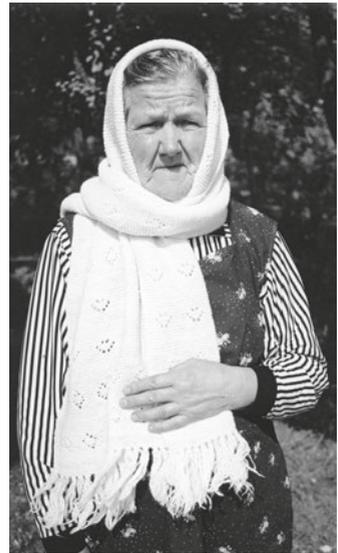
Senoji tekstilė buvo nevienodai vertinama. Vieni, įgiję naujų apdarų, senaisiais atsikratė ar sunaudavo juos kasdieninėje buityje. Sunkiomis pokario ekonominėmis sąlygomis audiniai dažnai pražūdavo, būdavo visiškai sudėvimi. Esant galimybėms, platesnio ir gilesnio požiūrio žmonės dalį savo šeimos paveldėtos tekstilės stengėsi išsaugoti. Daug senosios tekstilės iškeliavo kartu su į miestą gyventi patraukusiu jaunimu, o dalis jos pateko į muziejų fondus kaip vertingi liaudies audimo pavyzdžiai.

XX a. antrojoje pusėje miesto moteriai paveldėtos senovinės languotos skaros dėvėjimas viešoje aplinkoje tampa originalaus estetinio skonio raiška (27 pav.). Kitu atveju ta pati skara gali būti panaudojama tautinės savimonės raiškai, nes ji yra tradicinės kultūros paveldas. Atgimimo laikais Vilniuje mitinguose dėvima namų audimo skara E. Mačiulienei reiškė lietuviškumo manifestaciją. Namų aplinkoje jos senovinė skara paliko pagarbiai vertinama kaip šeimos relikvija, ryšys su gimine, krašto šaknimis.

Įvairių dydžių skaros moterų mėgtos visą pastarąjį šimtmetį. Buvo išigijamos naujų pluoštų ir raštų skaros, šaliai, šalikėliai. Mados „vėjai“ keliskart pasiūlė nerti vilnones trikampes, pusapvales ir stačiakampes skaras su kutais kraštuose. Rankų darbo skaros išliko vertinamos kaip individualaus ir kolektyvinio skonio raiškos galimybė.

Išvados

Seredžiaus valsčiaus kaimuose XIX a. antrojoje pusėje buvo paplitę dviejų rūšių moteriški užsupalai: drobulės ir skepetos. Pailgo stačiakampio baltomis drobulėmis siaustasi iki XIX a. pabaigos, pavieniais atvejais – net iki XX a. pirmųjų dešimtmečių. Iki šių dienų čia išliko drobulėmis vadinami lininiai pa-

26 pav. Megztos skaros nešiosena, XX a. pab. Dėvi Marijona Butienė, Armeniškių k., 2002 m.

27 pav. Eugenija Mačiulienė su P. Cvirkienės austa skara. 1962 m. Iš E. Mačiulienės albumo

tiesalai, skirti šarvojimui. Šiltosios skepetos kaimo dėvėsenoje išliko ilgiau, maždaug iki XX a. ketvirtojo dešimtmečio, o atskirais atvejais net iki 5–8 dešimtmečio, tapusios kelionės ar namų aplinkos rūbu. Joms buvo būdingi dryžių, langų raštai, buvo audžiamos namie arba perkamos fabrikinės gamybos. Plonųjų skepetų raštuose vyravo augaliniai motyvai. Skepetų kraštai buvo papuošti gausiais kutais. Pečiai apgaubiami sulenkus skepetą išilgai per pusę trikampiškai, vėliau – stačiakampiškai.

Kaimo moterys galvas dengė kepurėlėmis ir skarelėmis. Kepurėlė buvo simboliškai svarbi – žymėjo ištekėjusios moters statusą. XX a. pradžioje įsivyravo skarelių gobimasis, sumenko galvos pridengimo simbolinė reikšmė. Vėliau tapo įprasta vienplaukių galvų mada, galvos pridengiamos nuo saulės ir šalčio skarelėmis, šaliais ir naujų formų kepurėmis. XX a. pabaigoje skareles išėgė tik vyriausios kartos moterys. Tai buvo tik jų išėiginė dėvėseną. Jaunesnių kartų atstovės skareles ryšėjo tik namuose, paprastai dirbdamos ūkio darbus.

Nuo XX a. ketvirtojo dešimtmečio moterys pradėjo nešioti vašeliu ir virbalais nertas įvairių formų skaras, išliko įprasti tradiciniai dėvėjimo būdai.

Paveldėti šimtamečiai užsupalai žmonėms išliko brangūs kaip šeimos relikvija, giminės kartų jungiamasis ryšys. Jie pritaikomi ir savito skonio individualiai dėvėsenai. Namų audimo skaros naudojamos ir etnokultūrinės savimonės raiškiai*.

Pasakojo:

1. Marijona Mačiulaitienė, gim. 1911 m. Armeniškių k., gyv. ten pat.
2. Antanas Paulauskas, gim. 1912 m. Partikių k., gyv. Pieštvenų k.
3. Jadvyga Sveikaitienė, gim. 1916 m. Voroneže, gyv. Seredžiuje.
4. Bronė Jasukaitienė, gim. 1922 m. Daugėliškių k., gyv. Armeniškių k.
5. Marijona Mickevičienė, gim. 1922 m. Eržvilko vls., Šilinės k., gyv. Seredžiuje.
6. Eugenija Mačiulienė, gim. 1925 m. Pieštvenų k., gyv. Vilniuje.
7. Kazimiera Gotautienė, gim. 1925 m. Rūkšionių k., gyv. Klausučiuose.
8. Marijona Butienė, gim. 1926 m. Burliokiškių k., gyv. Armeniškių k.
9. Bronislava Butienė, gim. 1926 m. Klausučiuose, gyv. Motiškių k.
10. Leonora Stašinskienė, gim. 1927 m. Pavetų k., gyv. Padubysio k.
11. Marijona Skridlienė, gim. 1930 m. Pieštvenų k., gyv. Seredžiuje.
12. Aldona Lincevičienė, gim. 1931 m. Pieštvenų k., gyv. Kaune.
13. Benedikta Aldona Jaugelienė, gim. 1934 m. Grivančių k., gyv. ten pat.
14. Margarita Baršauskienė, gim. 1950 m. Motiškių k., gyv. ten pat.
15. Renata Areškaitė, gim. 1994 m. Eimučių k., gyv. Motiškių k.

Mano namai

Eglė Baršauskaitė

Sakoma, kad namuose ir dūmai akių negrauzia. Gera turėti kampa, kur visada gali prisiglausti nuo gyvenimo vėjų. Kiekvienas nori jaukumo, šilumos, artimo meilės. Žemdirbio sąmonėje namai – tai būstas, jo sodyba, ūkis, visas jo turtas. Tai jo tvirtovė ir šventovė. Visiškai nesvarbu, ar tie namai turtais perteke, ar tik menkutė lūšnelė.

Namas, kuriame aš gyvenu, senas, sulaukęs 80 metų. Man tai labai didelis skaičius. Mano giminės istorija neatsiejama nuo mūsų namo. Jame prabėgo mano vaikystė, užaugo mano mama, jis mena
 kitų giminės narių likimus.

*Tekste pateiktos iliustracijos yra straipsnio autorės.

Mano šeimos istorija prasideda nuo XIX a. vidurio (gaila, nėra tų, kurie galėjo žinoti ankstesnes mano giminės šaknis). Kartu tai yra mano namų istorija. Namų, į kuriuos visada sugrįžtu. Jie traukė visus mano giminės narius, nes čia buvo laukiama kiekvieno grįžtančio. Niekas niekada mano namuose nepriekaištaudavo dėl netinkamo poelgio – pakako patarimo, paaiškinimo. Mano giminės kartų šeimos visada buvo gerbiamos aplinkinių kaimo ir netolimo Seredžiaus miestelio gyventojų. O pagarbą, be abejo, pelnė gražiu, katalikišku tarpusavio sugyvenimu, tvarkingumu, sąžiningumu, darbštumu, gebėjimu gražiai bendrauti su aplinkiniais. Jaunas valstietis Mataušas Butkus pabėgo nuo baudžios. Jis gyveno anapus Nemuno, Šakių valsčiuje. Perplaukęs upę, stojo tarnauti ponui ir ūkininkui Bartušui, gyvenusiam Seredžiaus valsčiuje. Pasibaigus tarnystės metui, Butkus išsikūrė netoli nuo dvaro – Motiškių kaime. Buvo gavęs naujojo pono pavardę ir tapo Bartušas. XIX a. viduryje Motiškiai buvo pats didžiausias kaimas Seredžiaus valsčiuje, per kilometrą nusitęsęs iš rytų į vakarus, apie 3 kilometrus nuo Nemuno į šiaurę. Kaimo viduryje, šiaurinėje pusėje, buvo likęs nemenkas tuščias tarpas. Čia mano proseneliai ir išsikūrė. Pasistatė didelę dviejų galų trobą, uždengė lentutėmis. Tokio namo aplinkui nebuvo. Du galai, o per vidurį – priemenė. Kairėje pusėje – didžiulė virtuvė plūktine asla, šalia gyvenamasis kambarys, kitame gale – kamara ir kambaryukas šeimynai. Langai nedideli, kad nebūtų šalta. Akį traukė namo išorės apdaila. Namu galuose, virš palangių, lentelės išdrožinės ornamentu – nesudėtingu, bet retu šiame krašte. Sodybai priklausė didelis tvartas, klojimas, klėtis. Viduryje erdvaus kiemo – šulinys su svirtimi, greta – tvenkinys gyvuliams. Namas pastatytas šalia pagrindinio Motiškių kelio, vos keli metrai nuo gatvės. Prie namo – nedidelis darželis, kuriame augo tradicinės lietuviškos gėlės. Darželis aptvertas medine statinių tvorele. Visai prie kelio pasodino du alyvų krūmus (melsvą ir baltą). Alyvų krūmai išliko iki šių dienų, nors namo jau nebėra ir tvorelė seniai supuvusi. Šalia namo, į rytų pusę, gana didelis sodas. Darbštus ir rūpestingas Mataušas palaiapsniui prisipirko 20 ha žemės. Aplinkinių požiūriu, tai buvo jau nemažas žemės gabalas, todėl teko samdyti *berną, mergą* ir kitus pagalbinius darbininkus.

Pats kiemas taip pat užėmė nemažą plotą. Aptvertas nebuvo. Po kiemą laisvai vaikščiojo naminiai paukščiai, kurių laikė tikrai daug. Ūkis buvo turtingas. Mataušas Bartušas vedęs susilaukė trijų vaikų: dviejų sūnų ir dukros. Pats nugyveno netrumpą ir gražų gyvenimą. Savo vaikams paliko tvarkingą sodybą ir 20 ha derlingos žemės.

Vaikai gyveno tėvų namuose. Jonas nusprendė eiti tarnauti Belvederio dvaran, pas poną Burbą. Dukra Viktorija išvyko mokytis. Stasys, mano prosenelis, ėmė šeiminkauti tėvų pastogėje. Sulaukęs brandaus amžiaus, Stasys nusprendė vesti ir sukurti šeimą. Vedė Rozaliją Mickūnaitę, turtingo ūkininko dukrą. Jos kraitį – 3 ha žemės – pridūrė prie savųjų. Žadėjo toliau gyventi kaimo viduryje, tėvų sodyboje. Brolis Jonas tarnavo Belvederyje pono Kleto Burbos vežėju ir nežadėjo grįžti į gimtuosius namus. Kai brolis Stasys apie tai užsimindavo, Jonas, iš pono išmokęs šiek tiek lenkiškai, sakydavo: „*Ką tu, Stašenka, jeigu grįšiu, vandens man negailėsi, o duonos aš pats turėsiu*“. Deja, gyvenimas parodė ką kita. Brolis Jonas ėmė ruošti vestuvėms. Sesuo Viktorija nusprendė savo gyvenimą pašvęsti Dievui ir įstojo vienuolynan. Pardavė Stasys dalį gyvulių ir medžių, atidavė Viktorijai dalį.

Prasidėjo 1863 m. sukilimas. Po sukilimo pono K. Burbos Belvederyje jau nebuvo. Jo žmona (vaikų Burbos neturėjo) skubomis išvyko į Paryžių. Dvaro valdytoju liko

prižiūrėtojas Antanas Bulavas. Tarnams teko palikti dvarą. Taip su savo jauna žmona Stase Vasiliauskaite sugrižo Jonas Bartušas. Teko pasvarstyti, kuris brolis pasiliks tėvų namuose, o kuriam teks kraustyti. Stasiui, kaip jaunesniajam, reikėjo palikti pastogę.

Prasidėjo ūkio dalybos. Stasys nusprendė įsikurti kaimo rytiniame pakraštyje. Čia ir turėjo stovėti jo šeimos namas. Broliai tėvų namą pasidalino perpūs. Ir Stasys, šeimynykščių padedamas, savo dalį perkėlė numatyton vieton.

Vieta, kurią pasirinko mano prosenelis, man rodos, pati geriausia mūsų gatviniame kaime. Pavažiavusį nuo Seredžiaus Ariogalos link apie kilometrą ir pasukusį į Motiškių kaimą, kairėje, pietinėje pusėje, pirmoji keleivį pasitiks manoji sodyba. Ant nedidelio kalnelio, šalia gatvės, prosenelis pastatė savo namą. Prie atvežtos namo dalies prijungė antrąją. Rąstus antrajai namo pusei Stasys paruošė savo miške (turėjo 4,5 ha miško).

Gyvenamasis namas, per penkis metrus nutolęs nuo gatvės, stovi ne galu, o šonu į kelią. Jo ilgis – 17 metrų, plotis – 8,5 metro. Iš abiejų pusių – po priebutį, motiškiečių *priegonkiu* vadinamą. Įėjus iš kiemo pusės, patenki į tamsią priemenę, iš jos – tiesiai į kamara. Rytiniame namo gale – du dideli kambariai. Asla po gero dešimtmečio pakeista medinėmis grindimis. Virtuvė nebuvo atskirta nuo gyvenamojo namo. Šalia pirmojo kambario, kuriame vyko visas šeimos gyvenimas, buvo kitas tokio paties dydžio gyvenamasis kambarys, tik neįruoštas iki pat septintojo dešimtmečio. Rąstų sienos, netinkuotos. Kambarys šaltas, nes tik didelės gyvenamojo kambario krosnies siena jį tešildė. Po šiuo kambariu iškastas rūsys daržovėms laikyti, šiaip jau ne šaltas, tačiau ypač šaltomis dienomis nešdavo į rūšį žarijas, kad bulvės nesušaltų. Visa rytinė didelio namo dalis pastatyta ant aukšto pamato, nes vieta žemėjanti. Vakarinė dalis pristatyta kiek vėliau. Tai vienas didelis kambarys, ištinuotas apie 1938–1940 metus. Tada sudėtos lentų grindys. Šios namo dalies lubos šiek tiek kitokios, jau naujoviškesnės, rytinėje dalyje – žemos didelės sijos (*balkiai*).

Troba turėjo 10 langų. Jie buvo didesni negu aplinkinių kaimo trobų, pagaminti iš trijų T formą sudarančių dalių savotiškai puošė didelę trobą. Stogas nuleistas galiniais šlaitais, dengtas skiedromis.

Stasys Bartušas susirentė trobą, pasistatė pagalbinius pastatus ir įsikūrė sodyboje su Rozalija Mickūnaite, tvirto charakterio moterimi, kurios išmintimi, protu ir sprendimais pasiklovė visas kaimas. Augo keturi vaikai: Jonas, Zenonas, Pranas (mano senelis) ir Emilija. Stasys baigė statyti namą, apkalė jį lentelėmis (*pierais*), sutvarkė vidų. Iškilio naujas tvartas, klojimas ir klėtis. Ji nebuvo didelė, tačiau pakankamai talpi tokiam ūkiui. Suręsta iš tvirtų rąstų, stogas dengtas skiedromis. Viduje – keturi aruodai.

Gerokai toliau nuo gyvenamojo namo – klojimas. Didelis, dviejų galų, užimaš visą pietinę kiemo dalį. Vakarinėje pusėje – rąstų tvartas, dengtas šiaudais. Nemažas, nes ūkininkas planavo laikyti daug gyvulių.

Ne visi pastatai buvo galutinai sutvarkyti, reikėjo nemažai lėšų namui įrengti, o ūkininkui, turinčiam 10 ha (žemę broliai Jonas ir Stasys pasidalino), didesnę turtą susikrauti buvo sunku. Samdė *berną, mergą, pusberni*, piemenuką. Visiems jiems reikėjo mokėti algas, reikėjo juos aprenkti, pavalgydinti. Patiems išlaidų taip pat pakako.

Visai augančiai šeimynai išgyventi tokia ūkyje būtų buvę nelengva. Tuo metu kaip tikta nemažai aplinkinių kaimų jaunimo vyko ieškoti darbo užjūrin. Ten

patraukė ir abu vyresnieji broliai Bartušai – Jonas ir Zenonas, taip išspresdami ūkio paveldėjimo klausimą. JAV jie įsidarbino angliakasiais ir, gaudami neblogą atlyginimą, dalį siųsdavo tėvams, kad šiems būtų lengviau tvarkytis ūkyje. Zenonas vedė Amerikos lietuvę, Jonas taip pat sukūrė šeimą. Tėvams dažnai iš Amerikos ateidavo laišakai ir atvirukai. Bartušai džiaugėsi, kad sūnus Zenonas pakrikštijo vaikus „beveik“ lietuviškais vardais – Rozalija ir Albertu. Jonas, vedęs amerikietę, savo atžalas krikštijo svetimais – Mary ir Johano – vardais.

1924 m. Emilija ištekėjo už Viktoro Ivanausko iš netolimo Pikičiūnų kaimo. Jis neseniai buvo grįžęs iš Amerikos, kur bendravo su Zenonu ir Jonu Bartušais. Iš jų parsivežė rekomendacinį laišką, kuriame broliai patarė seseriai Emilijai tekėti būtent už šio jaunikio, nes jis esąs tvarkingas ir doras žmogus. Vos spėjus jiems susituokti, 1926 m. mirė Stasys Bartušas. Sūnus Pranas atidavė seseriai Emilijai dalį turto (kraitį) ir ji su vyru išvyko gyventi į Panevėžiuoką (netoli Babtų), kur Viktoras Ivanauskas turėjo per 50 ha žemės. Rozalija Bartušienė troško, kad jos jauniausias sūnus Pranas liktų tėviškėje, vestų gerą, darbščią ir turtingą ūkininkaitę, kuri padėtų tvarkyti ir prižiūrėti nemažą Bartušų ūkį.

Rozalija Bartušienė buvo veikli moteris. Daug laiko skirdavo visuomeninei veiklai. Pati auklėta religine dvasia ir savo šeimos nariams skiepijo meilę Dievui ir artimui. Visa šeima kartu kalbėdavo rytmetines ir vakarines maldas, garsiai meldavosi prieš valgį ar pradėdami rimtesnę dienos darbą. Rozalija Bartušienė nepraleisdavo nė vieno šventadienio mišiu, kartu vesdamasi ir šeimyną. Nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu kuriantis bažnytinėms organizacijoms, Rozalija Bartušienė buvo viena iš vadovių. Jos dėka Seredžiaus bažnyčioje susikūrė tretininkės, kurių vadove – Motinėle – tapo ji. Nuo to laiko iki pat mirties, 1943 m., visi motiškiečiai ir središkiai į ją kreipdavosi Motinėle. Taip ją vadino ir visi šeimos nariai.

Motinėle buvo jautri artimo nelaimėi. Kartais kitam atiduodavo netgi tai, ko reikėjo savo šeimai. Ji buvo išdidi ir mėgo pasipuikuoti prieš aplinkinius gražiu rūbu, išdidžia laikysena. Ir 1930 m. nuotraukoje Motinėle vienplaukė, gražia suknele pasipuošusi, rankinuką rankoje laikanti.

Namo palėpėje radome įdomų dokumentą, įtvirtintą rankų darbo rémuose, pintuose iš eglės kankorėžių ir alksnio žirginių. Datuotas šis dokumentas 1925 m. ir vadinasi „Šeimyna Švč. Jėzaus širdžiai“. Jame teigiama, kad įvardinta „šeimyna pa-

*Rozalija Bartušienė
(kairėje) su dukra
Emilija Ivanauskiene.
1938 m.
J. Garbaravičiaus
nuotr.*

darė savo namuose iškilmingą pasiaukojimą švenč. Jėzaus Širdžiai, pavesdama Jai visus savo šeimynos narius kaip esančius namie, taip ir nesančius, lygiai ir mirusius“. Čia įvardinti visi Bartušų šeimos nariai. Gaila, kad laikas išblukino vardus – sunku juos šiandien išskaityti. Tačiau šis lapas byloja apie gilų Bartušų šeimos religingumą ir tikėjimą į Dievą. Ir tai, visų pirma, Motinėls nuopelnas. Bartušų moterys – tiek Motinėle, tiek jos dukte Emilija, o vėliau ir marti Ona – buvo geros audėjos. Šeimos vyrai nešiojo rūbais, siūtais iš naminių audinių. Švarkai, sermėgos – iš milo (arba plono miliuko), apatiniai – iš lininio audinio. Iki šiol išlikę namuose Bartušų moterų austų užtiesalų lovoms, lininių paklodžių, apsiūtų mezginiais, netgi dvi drobulės. Tebėra storo lan guoto audinio vilnonė skara su kutais.

Palaidota Motinėle senosiose Seredžiaus kapinėse. Toje vietoje, kur stovėjusi senoji bažnyčia. Toks buvo jos paskutinis noras, kurį šeima išpildė.

Bartušai turėjo porą samdinių. Viena jų – jauna tarnaitė Ona Klasauskaitė – seniai buvo kritusi į akį šeiminkui Pranui. Kai jaunuoliai sutarė sukurti šeimą, Motinėle Rozalija net girdėti nenorėjo. Negalėjo pripažinti samdinės marčios. Pranas nepaprastai gerbė motiną, tačiau taip pat mylėjo jautrią ir paprastą merginą. Vestuvės įvyko.

Jaunieji Bartušai gyveno gan pasiturinčiai. Užteko visko. 1943 m. Rozalija Bartušienė mirė. Tik tada tikrąją šeimininke pasijuto Ona.

Gyvenimas bėgo įprasta vaga. Pranas sodybą apsodino medžiais, kuriuos labai mylėjo. Būdamas didelis estetas, Pranas suplanavo sodybos augmeniją. Rytų pusėje, iki pat kelio, užsodino didelį – apie 60 obelų – sodą. Iš pietų pusės tęsėsi beržų ir liepų alėja, šiaurėje, palei gatvę, švietė kaštonų žvakės, šalia – klevų eilė, vakarų pusėje – drebulynas. Pranas norėjo, kad jo sodybą puoštų įvairūs medžiai, todėl sodo gale pasodino eglę, netoli beržų – šermukšni, prie drebulių – putino krūmą, keletą lazdynų, o kad kieme kvėpėtų, šalia namo savo žiedus turėjo skleisti liepa. Augo sodyboje keletas jazminų krūmų, gudobelė, sedula. Visą gyvenimą Pranas nešė namo iš netolimo miškelio įvairius krūmelius, medelius. Juos sodino, prižiūrėjo, to paties vėliau mokė ir savo dukras.

Rozalijos Bartušienės laidotuvės. 1943 m.

Iš kairės:

Levutė Klasauskaitė,

Jurė Mickūnienė,

Ona Bartušienė

(Klasauskaitė),

Pranas Bartušas,

Emilija Ivanauskienė

(Bartušaitė)

*Ūkininkai Ona ir
Pranas Bartušai savo
sodyboje. 1946 m.*

Jaunoji šeima nesusilaukė vaikų. Kas pratęs giminę? Ona jau sirgo. Vėžys. Sulaukusi vos 35-erių, paliko šį pasaulį. Palaidota šalia Stanislovo Bartušo, savo uošvio, nuošaliai nuo visų. Žmonės užjautė darbštų ir teisingą Praną.

Nelengvi buvo karo metai. 1944 m. fronto linija tai traukėsi, tai artėjo. Vokiečiai susprogdino arkinį tiltą per Dubysą, o po to – ir kareivines. Motiškių kaimo gyventojai paliko savo sodybas ir, artėjant frontui, traukė Burbinės miško link. Jie slėpėsi iškastuose bunkeriuose, pasidarė šakų pastoges miške. Čia virė valgyti, prižiūrėjo vaikus, rūpinosi atsivarytais gyvuliais.

Išlaukę fronto pabaigos, jie grįžo į kaimą, kur rado išgrobtus namus, išvartus ar nušautus gyvulius. Tačiau trobos išliko. Grįžo ir Pranas Bartušas. Reikėjo tvarkyti ūkį, tačiau vienam buvo vis sunkiau.

Vos už kilometro nuo Motiškių kaimo – Seredžiaus miestelis. 1935 m. čia pastatytos kareivinės. Į jas atsikėlė puskarininkio Antano Oleškevičiaus šeima. Kartu atvyko Uršulės Oleškevičienės sesuo Teklė Rupeikaitė. Gimusi 1915 m. Vilkaviškio apskrityje, 9 vaikų šeimoje, septynerių metų likusi be mamos, Teklė iš mažens pati rūpinosi duonos kąsniu: piemenavo, tarnavo pas svetimus, augino sesers vaikus. Sesers Uršulės padedama baigė Kvietišio žemės ūkio mokyklą. 1938 m. atvažiavo į Seredžių ir čia pasiliko visam gyvenimui. Teklė dažnai padėdavo ūkininkams šienapjūtės, bulviakasio, rugiapjūtės darbuose. Į talkas ją kviesdavosi ir motiškiečiai. Ūkininkai buvo patenkinti darbščia moterimi ir vis dažniau siūlydavo imti ją Pranui į žmonas.

1949 m. Teklė ištekėjo už Prano Bartušo ir kartu su mažamečiu sūnumi Romu apsigyveno Motiškiuose. Bartušų sodyba sulaukė naujos šeimnininkės. Po metų Bartušams gimė dukra. Pakrikštijo krikščionišku Margaritos vardu, tačiau meiliai Ritute vadino. Ji – būsimoji mano mamytė.

Teklė Bartušienė garsėjo kaip puiki šeimnininkė. Retos vestuvės, krikštynos ar laidotuvės Seredžiuje, Motiškiuose, Pieštvenuose apsieidavo be jos. Kepdavo skanius pyragus, tortus, gamindavo įvairius patiekalus iš mėsos. Mokėjo megzti tinklines užuolaidas, kas ypač reta buvo kaime.

Pradėjo kurti kolūkį. Teko suvesti gyvulius – karves, arklius, avis, netgi kiaules, supilti sėklą būsimai sėjai. Ypač sunku Pranui Bartušui buvo skirtis su arkliais. Juos Pranas labai mylėjo: šėrė geriausiu šieniu, avižom, valė, šukavo. Mokėjo gėrėtis gražiu

gyvuliu. Turėjo jų net septynetą. Ne visi tilpo tvarte, todėl tris buvo priglaudę giminės. Ir štai dabar teko visus į kolūkį atiduoti. Svetimi taip nesirūpino arkliais, ir Pranui dėl to buvo skaudu. Dar baisiau buvo, kai ūkininko statytas trobas paėmė kolūkio reikalams: klojiman kolūkio šieną, šiaudus krovė, į klėtį salietrą pylė. Įdomiausia istorija teko namui. Vakariniame jo gale išikūrė raštinė. Čia dirbo buhalteris, sąskaitininkas, kasininkas, pirmininkas. Paradoksalu: pirmasis kolūkio pirmininkas – kaimynas Pranas Bružas. Teišbuvo metus. Po metų ieškojo naujo. Kaip geram ūkininkui, Pranui Bartušui buvo pasiūlyta kolūkio pirmininko vieta. Dirbo kaip savo ūkyje. Už gerus ūkio rezultatus kolūkiui buvo paskirta lengvoji mašina. Buvo pareikalauta stoti į partiją. Pranas Bartušas pasitraukė iš pirmininko pareigų. Taip pateko *partorgo* nemalonėn. 1952 m. kaip „*buožė*“ kartu su pusbroliu Mykolu Bartušu ir kaimynu Antanu Armonavičiumi buvo suimti ir išvežti į Kauno kalėjimą. Apkaltinti kolūkio žlugdymu. Juos išvarė iš namų.

Teklė Bartušienė su vaikais apsigyveno gretimame Pieštvenų kaime pas seserį Juliją Mickevičienę. Užėjusi pasiimti likusių daiktų, Teklė Bartušienė savo namuose rado išikūrusią svetimą šeimą. Svetimi gulėjo Bartušų lovose, svetimi naudojosi paliktais indais, baldais. Sunkius kryžiaus kelius nuėjo mano močiutė, kol vyras išėjo laisvėn (vėliau jis dažnai kartodavo posakį, kad niekada nereikia išsižadėti kalėjimo ir ubago lazdos). Devynis mėnesius kas trečią dieną T. Bartušienė vykdavo Kaunan. Ne visada leisdavo pasimatyti su nuteistaisiais. Kartais tekdavo laukti pasimatymo visą parą. Visur ji ėjo, aplankė Vilkijos vykdomąjį komitetą, pasamdė advokatą, buvo nuvykusi ir pas J. Paleckį. Bet visur išgirdavo neigiamą atsakymą. Sudaryta byla Nr. 67 (KAA, f. R-1270, ap. 1, b. 61, l. 1), kurioje Bartušas Pranas, Stasio kaltinamas pagal 61 str. III d. ir 60 str. II d.

Jis kalėjo devynis mėnesius, paleistas dėl įkalčių stokos.

Nesant šeiminių, Bartušų namuose vienoje pusėje buvo įkurta kolūkio kon-tora, vėliau – biblioteka, kultūros namai. Tik po dešimties metų Bartušai galutinai atgavo visą namą. Ūkinius pastatus teko „atpirkti“ iš kolūkio. Teko mokėti tris šimtus rublių už tvartą, du šimtus už klėtį, klojimą. Pastatus reikėjo remontuoti.

1954 m. gimė antroji Bartušų dukra Birutė. Šeimą išlaikyti buvo nelengva – uždarbis kolūkyje mažas. Teko pirkti karvę, nes išbuožinus gyvulius atėmė. Pranas šėrė kolūkio arklius, o Teklė, dukroms paaugus, dirbo kolūkio daržuose, melžė karves, prižiūrėjo gyvulius.

Iš Sibiro platybių ėmė grįžti tremtiniai. Į Motiškius parvyko daugelis išvežtųjų. Majauskų, o vėliau ir Vilkevičių šeimos prisiglaudė Bartušų pastogėje. Ilgais vakarais virtuvėje prie šiltos ugnies prisiminimuose vėl kaukdavo šaižus tundros vėjas, kaulus kaustantis Sibiro šaltis. Ne kartą Bartušai dėkojo Dievui, kad jų šeimai neteko iškęsti tų baisumų. Šis laikotarpis paliko gilų randą daugelio širdyse.

Gyvenimas tęsėsi, augo vaikai, žydėjo liepos, sirpo obuoliai, staugė šiaurus vėjas. Nelengva buvo. Vaikams reikėjo rūbų, apavo, maisto. Uždarbis buvo menkas, nors Bartušai dirbo sunkiai. Iš gautų kelių rublių per metus neišgyvensi, todėl laikė savo karvę, kiaulę, turėjo daržą. Žemės – tik 60 arų, viskam: javams pasėti, bulvėms ir karvės ganyklai. Taip gyveno visos kaimo šeimos. Laikas bėgo. Vyriausioji dukra baigė vidurinę, įstojo į aukštąją mokyklą, iš paskos – ir jaunesnioji. Tėvai suprato mokslo reikšmę ir norėjo, kad dukros būtų išsilavinusios.

P. Bartušas tebuvo baigęs tik keturias rusiškos mokyklos klases, tačiau domėjosi istorija, geografija, žinojo pasaulio šalių sostines, žymiausius miestus, upes, skaitė spaudą, knygas apie keliautojus, atradimus, mėgo poeziją. Senelis labai mėgo augalus. Iš jo meilę gamtai paveldėjo ir mano mama, jo vyriausioji dukra. Pranas rinko vaistažoles, išmanė liaudies mediciną, to mokė ir dukras. Netoli mūsų namų yra didelė loma, vietinių *Dauba* vadinama. Čia senelis praleisdavo daugelį vasaros dienų. Jis ilgai ieškojo reto augalo – arnikos, kuri gydė daugelį ligų. Išvaikščiojęs Daubą, Dubysos pakrantes, pagaliau ją surado Nemuno lankoje. Ir žiemą, ir vasarą namo palėpėje kabėjo vaistažolių ryšulėliai, virtuvėje kvapus skleidė antpilai.

P. Bartušas turėjo nuosavą jauną medelyną, kuriame iš obuolių sėklų augino jaunas obelaites. Išdygusį medelį skiepydavo, paaugusį – sodindavo, dovanodavo kaimynams, giminėms. Vyresniajai dukrai pradėjęs studijuoti Vilniaus pedagoginiame institute, jau būdamas pensininkas susidomėjo esperanto kalba. Gavęs šios kalbos žodyną ir gramatiką, vienas išmoko tarties ir rašybos.

P. Bartušas buvo tvirtos valios žmogus. Viena kartą pasakęs, niekada žodžio nekeisdavo. Ką nors nusprendęs, visada padarydavo. Taip visam gyvenimui metė rūkyti, nors, kaip pats sakydavo, cigaretės dūmas visada jam kvepėjo.

Po P. Bartušo mirties prabėgus porai dešimtmečių, namo palėpėje dukra rado užrašų knygelę su jo sukurtais dainų tekstais. Kad jis ir eilėraščius rašė, sužinojome tik dabar.

Pranas buvo gabus muzikantas. Grojo Motiškių kaimo kapeloje, muzikavo Seredžiaus bažnyčios orkestre. Jo rankose prabildavo klarnetas, armonika, tačiau mėgstamiausias instrumentas buvo smuikas. Smuiku grodavo šaltais žiemos vakarais, sėdęs su broliais, taip pat muzikantais. Jiems išvykus į Ameriką, džiaugėsi, kad broliai groja užjūryje pučiamųjų orkestre. Po mirties liko namuose klarnetas ir smuikas, mėgstamiausi senelio muzikos instrumentai. Man liko prisiminimai ir senelio pasodinti medžiai, kurių įvairovė ir gausa supa visą mūsų sodybą. Labiausiai mane džiugina lazdynas. Jis lyg mano senelio dalelė. Nuo pat mažų dienų kas rudenį laukdavau subręstančių lazdynų vaisių. Seniau man jų priskindavo tėtė, vėliau prisitriaukšdavau ir pati. Ne kartą piktindavausi voveraite, kuri dažną rudenį stryksėdavo lazdyno krūme.

Senelis paliko namus man dar negimus – 1976 m. jį ištiko insultas. Keletą dienų praleidęs Vilkijos ligoninėje, parvyko namo. Čia ir mirė. Šlamant dviem ažuolams, ošiant beržams, skleidžiant žiedus jo sodintoms obelims.

Nebuvo lengva po vyro mirties likus vienai Teklei Bartušienei. Laimė, vy-

Margarita Baršauskienė (Bartušaitė) prie senojo kluono (neišlikęs). 1985 m.

*Senoji Baršauskų
klėtis šiandien*

resnioji dukra baigė mokslus ir grįžo į namus. Jaunesnioji dar mokėsi Vilniaus universitete. Baigusi studijas liko gyventi Vilniuje. Motinos padedama, Rita ėmėsi tvarkyti aplinką. Užveisė gėlynus, prisodino dekoratyvinių krūmų, užsėjo veją. Šalia namo pražydo įvairiaspalvės rožės, į saulę stiebėsi ramunės, gvazdikai, žaliavo mėtos. Dabar namai tapo dar jaukesni. Mama ir tėtė kiekvienais metais stengiasi kuo gražiau sutvarkyti sodybą. Nuolat remontuoja senąjį namą. 1998 m. vasarą teko tvirtinti namo pamatus, lyginti sienas. 2000 m. keitė dailylentes, tvarkė stogą, įrengė balkoną, vėliau ėmėsi klėties restauravimo: perdengė stogą, atnaujino rąstus, išdrožinėjo naujus turėklus. Seniesiems laikams atminti ant klėties sienos mama pakabino senus rakandus, žibalinį šviestuvą. Mūsų sodyba jau ketveri metai yra tarp gražiausiųjų Jurbarko rajone. Tai mano mamos ir tėtės nuopelnas.

Koks mūsų namas šiandien? Jame – 5 kambariai, virtuvė, higienos patalpos ir koridorius (ta pati senoji priemenė, tik šiek tiek atnaujinta). Tačiau kas bebūtų keičiama namuose, tėveliai stengiasi išlaikyti senąją namų dvasią. Viename kambaryje paliko tokias pat lubų sijas, kokios jos buvo anksčiau. Tai mums, vaikams, primena seno namo istoriją ir tuos, kurie jį statė.

Mane labiausiai traukė namo palėpė. Visko čia rasi. Vaikščiodama po ją, tarytum išgyvenu savo šeimos istoriją. Kartu su čia išlikusiais senais daiktais jaučiu istorinį laiką nuo pat XX a. pradžios: čia arklių pakinktai, nedidelio vežimaičio viršus, odų tempimo kartys, seni ąsočiai, didelis anglimi kūrenamas virdulys, už sijos užkištas pjautuvas su rankena, senų nuotraukų, laiškų pluoštelis. Dabar toje palėpėje tiek senų daiktų jau nėra – mama į mokyklos muziejų nunešė. Tačiau čia vis tiek gyvena mano šeimos praeitis, mano giminės istorija.

Miela senoji klėtis. Būdami vaikai, čia žaidėme. Ypač čia mėgo žaisti mano vyresnioji sesuo Erika. Išlikę po stogu ant seno rąsto kreida užrašyti vaikų vardai. 20 metų lietus jų nenuplovė, neišblukino saulė. Senoji klėtis saugo atmintį. Joje rādome prosenelio naudotą sėtuvę, didžiulį pintą krepšį obuoliams, ant sienos kabančią žibalinę lempą.

*Margaritos ir
Petro Baršauskų
sodyboje visada
laukiami svečiai.
2002 m.*

*Namo palėpė –
mėgiama vaikų
žaidimo vieta.
2002 m.*

Niekada manęs netraukė rūšys, iškastas po didžiuoju kambariu, rytinėje namo dalyje. Jis kastas gerokai vėliau. Jame laikome daržoves ir uogienes, ten tamsu ir nejauku.

Nėra šalia namo senojo tvorele aptvėrto darželio su žydinčiais bijūnų krūmais, rūtomis ar lelijomis. Suformuoti kitokie gėlynai, pasodinti dekoratyviniai medžiai, tačiau ir tuose gėlynuose rasite tradicinę gėlę, tarp naujų medžių išlikę senieji beržai ir liepos, kiekvieną rudenį auksinius lapus į kiemą beria didieji klevai. Mano tėvai išlaikė viską, kas mena senąjį kiemą ir prosenelių sodybą. Prie namo, šalia gražaus gėlyno, pastatė koplytstulpį, kurio Rūpintojėlis saugo mano namus nuo nelaimių ir piktų žmonių, rūpinasi, kad mano šeimą lydėtų sveikata ir ramybė. Mano šeima neįsivaizduoja savo gyvenimo be šios sodybos, kurios priežiūra reikalauja daug darbo ir kurioje tiek daug šilumos.

Gera gyventi gimtinėje, kur dar maža laisčiau rausvažiedę gėlė, vaikiausi įvairiaspalvius drugelius, klausiausi lakštingalos. Čia – mano namai, mano šaknys. Čia juodžemis kvėpia senolių prakaitu, čia vasaros saulėtos, o žiemos baltos. Čia yra ir liks mano širdies dalelė. Kur bebūčiau, žinau, kad visada esu laukiama savo namuose.

Elgetos ir elgetavimas XX a. pirmojoje pusėje

Jonas Mardosa

XX a. pirmojoje pusėje elgetavimas Lietuvos kaime buvo pastovus kasdieninis reiškiny. Ištikus stichinėms nelaimėms, po karų ar krizių elgetų gerokai pagausėdavo. Nors jais rūpinosi bažnyčia per globos įstaigas, tačiau pagrindinė atsakomybės ir nuolatinės materialinės pagalbos našta gulė ant kaimo bendruomenės pečių. Taip jau buvo nuo seno įtvirtinta papročių teisės normomis. Pirmiausiai elgetomis turėjo rūpintis bendruomenė, iš kurios elgetos buvo kilę ir dėl vienos ar kitos priežasties buvo priversti tapti jos išlaikytiniais. Neatsitiktinai kaimo sueigose tarp įvairių gyvybiškai svarbių žmonėms klausimų būdavo svarstomi ir nusenusių elgetų karšinimo ir laidojimo ar šalpos padegėliams reikalai¹. Tiesa, nuo XVI a. Lietuvoje buvo pradėtos steigti ir įvairios parapiškos (ir ne tik) prieglaudos elgetoms, kurti jų šalpos organizacijos². Krikščioniškos socialinės rūpybos sistemą Lietuva perėmė iš Vakarų Europos, kur nuo viduramžių elgetoms pagalbą teikė įvairios vienuolijos³. Juk ir Šventajame Rašte suformuluota išmaldos kaip šaltinio dangiškajai palaimai idėja. Evangelijoje pagal Luką (skyrelyje „Išmalda ir lobis danguje“), sakoma: „*Išsparduokite savo turtą ir išdalykite jį išmaldai. Įsitaisykite sau piniginių, kurios nesusidėvi, kraukite nenykstantį lobį danguje, kur joks vagis neprieis ir kandys nesuės. Kur jūsų lobis, ten ir jūsų širdis*“⁴. Kiek kitoks buvo valdžios, ypač carinės, požiūris į elgetas ir elgetavimą. Su reiškiniu pakankamai griežtai kovota ypač miestuose, organizuota pagalbos forma vargšams ir nukentėjusiems remti Lietuvoje išblėso ir XIX a. viduryje prieglaudos prarado globos funkcijas⁵. Gyventojai dar prisimena atskiruose miesteliuose buvusias visiškai nusenusiems ir neįgaliems žmonėms skirtas prieglaudas, tačiau, kalbėdami apie Seredžiaus krašto elgetas, beveik neprisimena tokių, kurie būtų turėję kur prisiglausti ar būtų globojami kokios nors socialinės paramos struktūros. Tačiau teko išgirsti tai, kad netgi buvo žmonių, kuriems toks gyvenimo būdas buvo patrauklus. Elgetavimas Seredžiaus apylinkėse gerai prisimenamas, neužmirštos netgi vietinių elgetų pavardės.

Šis straipsnis parašytas remiantis lauko tyrimų medžiaga. 2000 m. liepos mėnesį šia tema medžiagą rinko Vilniaus pedagoginio universiteto studentė Skaistė Ambrulaitytė, apklaususi vienuolika Seredžiaus miestelio ir aplinkinių kaimų (apklausti buvo ir atsikėlę iš anapus Nemuno bei iš kitų Lietuvos rajonų šiandien miestelyje gyvenantys žmonės ir jų pasakojimai panaudoti kaip palyginamoji medžiaga) gyventojų pagal A. Rekašiaus

¹Mačiekus V. Kaimo sueigose svarstomi klausimai, sprendimų priėmimas ir vykdymas, *Etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1988 ir 1989 metais*, Vilnius, 1990, p. 138.

²Praspaliauskienė R. *Nereikalingi ir pavojingi: XVIII a. pabaigos – XIX a. pirmosios pusės elgetos, valkatos ir plėšikai Lietuvoje*, Vilnius, 2000, p. 22, 43.

³Ulrich Im Hof. *Švietimo epochos Europa*, Vilnius, 1996, p. 69–70.

⁴Šventasis Raštas. *Naujasis Testamentas*, Vilnius, 1992, p. 169. Vakarų Europoje viena pagrindinių valstiečių duoklių – dešimtinė – pradžioje buvo renkama kaip parama Bažnyčiai ir vargšams. Žr. Röseiner W. *Valstiečiai Europos istorijoje*, Vilnius, 2000, p. 130.

⁵Praspaliauskienė R. *Nereikalingi ir pavojingi...*, p. 22–35. Kova su elgetyste formavosi Švietimo laikotarpyje, o tokios mintys pirmiausiai užgimė protestantiškosios bažnyčios atstovų, akcentavusių žmonių iniciatyvumą ir verslumą, galvose. Cvinglistų ir kalvinistų nuomone, „*elgetystė gniugždo stropumą ir darbštumą*“ (Ulrich Im Hof. *Min. veik.*, p. 70, 197.)

sudarytą klausimą⁶. Žmonių pasakojimai apėmė laikotarpį iki XX a. vidurio. Įtraukti temą į bendresnį reiškinių kontekstą padeda negausūs tyrimai, kitokio pobūdžio darbai, kurie straipsnyje panaudojami kaip pagalbinė medžiaga, padedanti suvokti elgetų ir elgetavimo bendruosius dėsningumus ir vietinius niuansus.

Apie Seredžių, kaip ir gretimose apylinkėse, elgetas vadindavo *ubagais*, tačiau pavadindavo ir *žebrokais*. Apie elgetaujančiuosius Motiškių kaime kartais pasakodavo: „*eina žebrovodami*“. *Žebrokais* elgetas vadindavo Aukštaitijoje ir atskirose Žemaitijos vietose⁷. Jeigu elgetos pavadinimas Seredžiaus apylinkėse galėjo būti ir skirtingas, tai pagrindinio jų pragyvenimo šaltinio – gaunamų aukų, išmaldos, kurias jie paprastai susirinkdavo melsdamiesi, – pavadinimas buvo vienodas – *almužna*⁸.

Elgetaudavo žmonės dėl įvairių priežasčių⁹. XX a. pirmojoje pusėje vieni elgetos buvo iš prigimties nelaimingi, tai yra daugiausia apsigimę luošais ir nepajėgiantys dirbti, kiti buvo psichiniai ligoniai. Tokie žmonės, netekę tėvų, likę prie brolių ir pan., prarasdavo globą ir išeidavo elgetauti. Iš išmaldos gyveno ir nusenę viengungiai bei našliai ar dėl įvairių priežasčių praradę pragyvenimo šaltinį asmenys, našlaičiai. Todėl elgetos buvo įvairaus amžiaus. Tačiau dauguma visgi buvo senyvi beturčiai žmonės. Iš pasakojimų matyti, kad elgetų daugiau būta vyrų. Tyrinėjusios XVIII a. pab. – XIX a. pirmosios pusės elgetavimą R. Praspaliauskienės duomenimis, daugiau (60–70 procentų) elgetų moterų buvo netekėjusios ir našlės¹⁰. Tačiau jos teiginiai apima daugiau elgetaujančius vargetas, o mūsų atveju pateikėjai kalba apie visumą, t. y. ir apie apsimetėlius, kurių dauguma buvo vyrai. Be to, vyrai galėjo dažniau vaikščioti, būti akiplėšiškesni, todėl labiau ir įstrigo į žmonių atmintį. Neatmestina ir XX a. pokyčių elgetavime galimybė.

Nereta kaimuose nelaimė buvo gaisrai. Juos sukeldavo perkūnija, vaikų žaidimai su ugnimi ir kt. priežastys. Būdavo, kad už naminės degtinės varymą namus kaimynai net specialiai padegdavo (Seredžius). Netekę turto, valstiečiai tapdavo laikiniais elgetomis, tačiau tokius aukų rinkėjus žmonės paprastai vadino *padegėliais*. Nors padegėliams valsčiaus viršaitis išrašydavo dokumentus apie nelaimę, tačiau paprastai žmonės ir taip žinojo, kam iš parapijos atsitiko tokia nelaimė. Kartais užklysdavo nepažįstamų, iš tolimesnių kraštų, tarp kurių įtardavo esant ir apgavikų (Armeniškų k.). Padegėliai paprastai važiuodavo su vežimais. Būdavo ir pėsčių, bet važiuoti susirinkdavo daugiau, nes jiems parama buvo gausesnė ir labiau konkreči, susijusi su ūkio reikmėmis – pagel-

⁶Rekašius A. *Elgetos ir elgetavimas. Etnografinių klausimų lapas Nr. 126*, Vilnius, 1989.

⁷Kursevičiūtė G. *Elgetos ir elgetavimas Lietuvoje XX a. pirmoje pusėje, Vakarinės naujienos*, 1993, spalio 19, p. 8. A. Simoniukštytė elgetų vadinimo *žebrokais* arealą susiaurinusi iki Dzūkijos regiono. Žr. Simoniukštytė A. *Elgetos ir elgetavimas: keturių Lietuvos regionų etnografiniai bruožai, Etnologiniai ir folkloristiniai tyrinėjimai*, Vilnius, 1997, p. 39. Pavadinimai *žebrokai, žebrovojimas* kilęs iš lenkų kalbos žodžių „žebrok, žebrać“ – elgeta ir elgetauti, prašyti išmaldos. Žr. Vaitkevičiūtė V. *Lenkų-lietuvių kalbų žodynas*, Vilnius, 1979, p. 1005.

⁸*Almužna* yra kilęs iš lenkų k. žodžio „jałmužna“, reiškiančio „išmalda“, žr.: *Lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius, 1968, t. 1, p. 108; Vaitkevičiūtė V. *Lenkų-lietuvių kalbų žodynas*, Vilnius, 1979, p. 164. Išmalda *almužna* vadinta Aukštaitijoje ir Suvalkijoje, o Žemaitijoje – *apiera*. Žr. Kursevičiūtė G. *Min. str. Vadinasi, apie Seredžių paplitęs aukštaitiškas pavadinimas*.

⁹Bene pirmasis apie XIX a. vidurio kaimo elgetas ir elgetavimo priežastis, jų naudojamas apgaulės, buitį ir elgetavimo sąlygų įvairovę bei kitus klausimus yra rašęs M. Valančius. (Valančius M. *Paugusių žmonių knygelė, Raštai*, Vilnius, 1972, t. 1, p. 122–129.)

¹⁰Praspaliauskienė R. *Nerekalingi ir pavojingi...*, p. 47.

bėdavo žmonės ne tik maisto produktais (miltais duonai, lašiniai), bet ir grūdais (ypač rugiais) bei bulvėmis, sušelpdavo daiktai, pašaru gyvuliams, sėkla ir pan.; tuo, ko labiau pageidaudavo nelaimėlis. Pėstieji daugiau imdavo pinigų, todėl nepažįstami tokie padegėliai buvo įtartini, nes galėjo išleisti pinigų ne pagal paskirtį (net pragerti). Pasakojama, kad padegėliui pagalba ateidavo ir nebūtinai specialiai ją renkanti. Paprastai kaimynai nukentėjusįjį skubėdavo paremti (atveždavo pašaro gyvuliams (jei sudegė kluonas), rakandų, baldų, maisto, sėklai grūdų, bulvių ir pan. Prisimenama viena moteris, kuri nukentėjo nuo gaisro ir liko be jokio turto, o vėliau sakėdavo, kad geriausias jai buvo tas žmogus, kuris atnešė marškinius (Kriūkų vls., Antrųjų Joginiškių k.).

Elgetos paprastai vaikščiodavo konkrečioje vietovėje, o elgetavimo rajonas buvo nemažas. Dažniausiai laikydavosi parapijos ribų, bet fiziškai pajėgesni lankydavosi ir tolimesniuose kaimuose, o į atlaidus patraukdavo ir už dešimčių kilometrų. Pagrindinis elgetų surenkamos išmaldos kiekis susikaupdavo vaikščiojant jiems po kaimus. Dalį elgetaujančiųjų žmonės paprastai gerai pažinojo, buvo girdėję jų gyvenimo istorijas, elgetavimo priežastis ir tokiems žmonėms kaimiečiai buvo dosnesni. Daugiau gaudavo ir vaikščiojantys po kaimus su vaikais. Pasitaikydavo atklystančių nepažįstamų, iš toliau atėjusių kartais luošų ir labai skurdžiai atrodančių žmonių. Tačiau į šiuos valstiečiai žiūrėdavo su nepasitikėjimu, nes nežinomi elgetos pasinaudodavo svetima aplinka ir kartais apsimėsdavo skurdžiais ar invalidais. Prisimenamas elgeta, kuris važinėjo vežimaitėje. Jis buvo be kojos, todėl negalėjo vaikščioti. Žmonės kalbėjo, kad jam transporto priemonę įtaisė ir arklių davė vaikai, kurie nepajėgę dirbti tėvą išvarė elgetauti. Gal todėl, kad tai nebuvo tipiškas elgeta, vaikai kažkodėl jo labai bijodavo (Seredžius). Dažnai tokius, kurie iš vaikystės buvo neįgalūs, vadindavo tiesiog invalidais, o ne elgetomis. Tokių žmonių atžvilgiu kartais pasireikšdavo ypatinga socialinės globos forma – nusenusius ir negalinčius vaikščioti valstiečiai pakaitomis palaikydavo po savaitę ir perduodavo kaimynams. Geranoriškai padėdavo pasikelti nepajėgioms judėti nusenusioms elgetoms Marcelei ir Magdutei. Buvo žinomas iš prigimties nesveikas elgeta, vadintas *Bundzuku* (Motiškių k.). Psichiškai nesveiki žmonės taip pat būdavo priimami su didesne užuojauta, tačiau kartu tik jie susilaukdavo erzinių ir net patyčių. Teigiama, kad Seredžiuje elgetavo toks nuo prigimties psichiškai nesveikas Jasius. Jo viena koja buvo apvyniota skuduru, o kitos kojos kelnių klešnė perplėšta iki pat juosmens. Taip ir vaikščiodavo, rodydamas savo „grožybes“. Užtat visiems būdavo juoko. Iš nuolatinių elgetų Seredžiuje prisimenama po Pirmojo pasaulinio karo gyvenusi sena moteriškė, vadinta Barauskute. Ji buvo nuolatinė lankytoja – tik apsisuka, ir vėl ateina. Kartais tokiems dažniems lankytojams būdavo ir pasakoma: „*Neik pas mus taip dažnai*“. Sakoma, kad labiausiai tokie įkyrėdavo prieš šventes. Į atlaidus atkeliaudavo gausiai elgetų, kurie papildomai bandydavo pasirinkti aukų. Pasakojama, kad tada miestelyje durys neužsidarydavusios nuo elgetų.

Pagal kilmę ir gyvenamą vietą elgetas galima skirstyti į kaimo ir miesto. Kaimo elgetos buvo daugiau suvargę ir pasidavę likimui žmonės. Jie buvo mažiau apsukrūs, mažiau sukčiaujantys, nes ir geriau kaimiečių pažįstami. Daug gudresni buvo miesto ubagai, kurie mokėdavo išradingiau sugraudinti žmones, pasirinkti turtingesnius kaimus. Apskritai per ilgą elgetavimo laiką sumanesni sugebėdavo išsiugdyti profesio-

nalius igūdžius, kaip kad sakė M. Katkaus aprašytas elgeta Raulas: „... ir elgetauti reikia su išmanymu. Kvailas menkai tesurinks“¹¹. Įvairių sukčių ir apsimetėlių buvo ir Seredžiaus apylinkėse. Sukauptoje medžiagoje sutinkama pasakojimų apie tokius, kurie šlubi tik tol, kol gauna išmaldos, o toliau jau kuo geriausiai eina. Antai į Seredžiaus apylinkes kartą atklydo elgeta iš Vilkijos su „nupjauta“ koja. Vaikščiojo su ramentais ir sakė, kad jo koja medinė. Bet po kelių dienų tas elgeta buvo sutiktas kitame kaime jau su sveikomis kojomis. Įtartina buvo žiūrima į tuos elgetas, kurie prašydavo pinigų, o maisto atsisakydavo, atseit fiziškai nepajėgūs nešti svorį. Tokie paprastai ieškodavo pinigų degtinei. Daugiausia tokių įtartinų elgetų susirinkdavo į atlaidus, ypač vasaros metu. Prie bažnyčios būdavo ubagų, apsimuturiavusių galvas, kad jų neatpažintų¹². Tačiau žmonės atlaiduose nesigilindavo, kuris koks, ir duodavo visiems be išimties, tik girtus kartais sugėdindavo.

Po atlaidų žinomi elgetų baliai. Kadangi tarp apsimetėlių būdavo nemažai girtuoklių ir šiaip degradavusių žmonių, todėl surinkta išmalda ne visuomet būdavo panaudojama pagal paskirtį. Pasitaikydavo ir tokių, kurie jau šventės metu sėdėdavo girti. Nors girtuokliai ir menkai ką susirinkdavo, bet ką surinkdavo, tą tuojau ir pragerdavo. Taip ir sakydavo, kad tokiuose baliuose dalyvaudavo „ubagai pijokai“ (Motiškių k.). Kartais tokių susibūrimų metu girti ubagai taip susimušdavo, kad net lazdos poškėdavo (Armeniškių k.). Garsūs „baliai“ buvę ne tik Šiluvos (XIX a. pab. Šiluvos girioje vykusius elgetų balius aprašė A. Fromas-Gužutis¹³), bet ir Suvalkijos miestelių pašonėse, miškeliuose. Baliai neliko be dėmesio ir Seredžiaus apylinkėse. Apie mėgstančius susibūrus pasiausti elgetas girdėtas toks posmelis:

*Anais laikais šventam Jone,
Tik nežinau kuriam šone,
Ten ubagai uliavojo,
Ir ubages gvoltavojo.
(Seredžius)*

Prie bažnyčių pasitaikydavo ir muzikantų. Kartais vaikščiojantys po kaimus elgetos taip pat turėdavo armoniką ar smuikelį, bet grodavo nebent paprašyti. Dažniau grodavo lūpine armonikėle. Per atlaidus elgetos įsitaisydavo prie šventoriaus vartų ar kitose patogiose vietose, kur daugiau praeina žmonių, ir su įvairiais instrumentais pritardavo giesmėms. Susimetusiems grupelėmis giedotojams akompanuodavo klarnetu ar lūpine armonikėle, pasitaikydavo grojančių ir smuikeliu ar net gitara. Kitąkart vieni groja, kiti gieda. Kartais susidarydavo vos ne orkestrėliai. Seredžiuje prisimenama buvus elgetą, turėjusį ant trijų kojų pastatomą *rylą*, kurią žmonės vadino *Šeinekatarinka*. Rylą sudarė dėžutė su rankena, kurią sukant, sklisdavusi melodija. Dėžutės šone buvo langelis, už kurio lindėjo jūrų kiaulytė. Vaikams rylininkas ir jo kiaulytė darė didžiulį išpūdį. Nemažai būdavo pavienių giedotojų. Taigi kiekvienas stengėsi išnaudoti savo gabumus, nes dideliame elgetų sambūryje vien išvaizda ar fizinių trūkumų demonstravi-

¹¹Katkus M. *Raštai*, Vilnius, 1965, p. 187.

¹²A. Fromo-Gužučio teigimu, tik apie ketvirtadalį Šiluvos atlaidų sudaro tokie, kurie negali dirbti. Apie apsimetėlių „darbo“ metodus žr. Fromas-Gužutis A. *Ubagai ir jų puota, Baisioji gadynė*, Vilnius, 1955, p. 100–103.

¹³Fromas-Gužutis A. *Ten pat*, p. 103–112.

mu ir maldomis sunku atkreipti į save dėmesį. Pasitikintys tik maldos poveikiu asmenys į atlaidus rinkdavosi dar prieš šventę ir stengdavosi įsitaisyti ten, kur lankosi daugiau maldininkų. Sukaupta medžiaga rodo, kad Seredžiaus elgetos atitinka dar XIX a. pirmojoje pusėje L. Jucevičiaus pateiktą apibūdinimą: „*Žemaičių elgeta yra tai ypatinga žmonių padermės atmaina: visada stamantrus, raudonas, liūdnas, kai prašo išmaldos, linksmas, kai su draugais šnekas varinėja*“¹⁴.

Elgetaujančiųjų apranga buvo labai skurdi. Paprastai eidavo apsirengę tuo, kuo žmonės sušelpdavo. Pirmiausia žmonės ubagams atiduodavo senus nereikalingus drabužius. Iš tėvų prisimenami pasakojimai apie amžiaus pradžioje buvusius ilgus iki žemės moterų sijonus, bet jau prieškaryje jos vaikščiojo su trumpesniais (Motiškių k.). Pagal tai, kad moterų ubagių sijonai būdavo ilgi ir raukti, galima spręsti, kad žmonės atiduodavo išėjusius iš mados tradicinius senovinius moterų drabužius. Vasarą ubagai bastydavosi basi, apiplyšę, nors ir tuo metu nešiodavosi vatines ar kitus šiltus drabužius – stengdavosi turėti pritaikytus visokiems orams apdarus. Žinoma, žmonės įtardavo, kad ne vienas sveikesnis ar jaunesnio amžiaus elgeta, galimas dalykas, galėjo ir padoriau atrodyti, tačiau nenuskūręs ir nesukeliantis gailesčio asmuo negalėjo tikėtis vertingesnės ir gausesnės išmaldos.

Gautai naudai susidėti turėjo pasiūtus iš audeklo maišus. Dažniausiai maišas buvo su ilgu pasaitu, todėl jį persimesdavo įstrižai per petį. Jei nešdavosi ir antrą maišą, jį persimesdavo per kitą petį. Kartais turėdavo dar ir pintą krepšį (*kašę*), arba vaikščiojo vien su juo. Krepšys kabėdavo ant krūtinės ir ypač tiko išimesti gautą kiaušinį. Ant nugaros tada kabodavo medžiaginis maišelis. Paprastai maišo ar krepšio viduje būdavo dar ne vienas mažesnis maišelis, pritaikytas miltams, kruopoms ir kitiems biriams produktams susipilti. Kartais elgetos būdavo gana išradingi – rodydavo tik vieną maišą, bet jei išmaldos duodavo daug, tuojau išsitraukdavo ir kitą (Motiškių k.). Dažno elgetos būtinai palydovas buvo lazda. Senyvo amžiaus, luošiams ji palengvindavo ėjimą, tačiau ypač pagelbėdavo apsiginti nuo šunų, kurie elgetas sodybų kiemuose dažnai užpuldavo.

Keliaujantis per kaimą su lazda rankoje ir maišais ar krepšiais ant pečių vargeta, be gailesčio aplinkiniams, taip pat sukeldavo ir baimės pojūtį vaikams. Visoje Lietuvoje žinomi vaikų gąsdinimai elgetomis. Ne išimtis ir Seredžiaus apylinkės. Jei tik kuris mažas vaikas neklausydavo tėvų, tuoj jį pažadėdavo atiduoti ubagams. Vaikai ypač įtariai žiūrėdavo į tuos ubagų maišus. Sakoma, kad toks nelabai realus pažadas būdavo gana veiksmingas. Žmonės yra girdėję ir pasakojimų apie tai, kad elgetos vagia vaikus. Kiek tokios kalbos pagrįstos, sunku pasakyti. Jos galėjo kilti ir dėl į kaimus atklysdavusių elgetų su vaikais. Kadangi nebūdavo tiksliai žinoma, iš kur tie vaikai (našlaičiai, iš prieglaudų ar kt.), o tokius elgetas daug dosniau sušelpdavo, galėdavo ir kilti minėta nuomonė. Tačiau būdavo ir vaikų mėgstamų elgetų, kurie mokėjo sekti pasakas ir buvo gana įdomūs pašnekovai. Antai vienas ubagas ant viryklės lankainių (*rinkių*) iš tešlos sugebėdavo iškepti velniukų (Motiškių k.). Kitas buvo vadinamas *Navinyku*, nes visiems pasakodavo girdėtas kaime naujienas. Kol negaudavo išmaldos, tol ir pasakodavo, ką tik žinodavo.

Minėta elgetų baimė galėjo kilti dėl įvairių priežasčių. Išvaizda, elgesys ir

¹⁴Jucevičius L. *Raštai*, Vilnius, 1959, p. 538.

paslaptingas kai kurių jų gyvenimo būdas sukeldavo nepagrįstų spėlionių. Elgetos ne tik prašydavo išmaldos. Kartais manyta, kad jie nešioja nelaimės. Ypač vaikščiojantys per šventes gali apsargdinti gyvulius (Armeniškų k.). Tiesa, kitur elgeta, atėjęs per šventes, nešė laimę. Juos priimti tuo metu nakvynei buvo laikoma geru ženklu (Antrųjų Joginiškų k.). Būdavę ir tokių, kurie užsiiminėdavo gydymais. Nors žmonės nelabai pasitikėdavo panašiais elgetų sugebėjimais, tačiau nelaimės atveju kreipdavosi pagalbos. Kartais, matyt, norėdami išiteikti šeiminkams ir sulaukti gausėsiu auku, žinodami apie iškilusias šeimoje ar ūkyje problemas, patys imdavosi iniciatyvos patarinėti. Tekę girdėti ir apie gebančius užkalbėti žmones ar gyvulius nuo gyvatės įkirtimų, taip pat apie mokančius susikalbėti ženklais elgetas (Seredžius). Pasitaikydavo ir tokių užklystančių elgetų, kurie paslaptinai šnabždėdavę, daug kartų žegnodavęsi, kažką darydavę su rankomis. Kai kurie netgi nešiodavęsi neaiškios paskirties pynes, kurias paslaptinai įvairiausiai vartydavę rankose (Motiškių k.). Nemažai tokių, turinčių specifinių sugebėjimų elgetų Seredžiaus apylinkių gyventojai mena buvus kitur, t. y. pasakoja nevietiniai, o atsikėlę nuo Rokiškio ar iš Suvalkijos žmonės.

Atėjęs į namus, elgeta pagarbindavo Dievą ir, atsigręžęs į šventuosius paveikslus, imdavo kalbėti maldas. Vieni meldavosi stovėdami, kiti iš karto atsiklaupdavo. Mokantys ir sugebantys dar ir pagiedodavo. Maldas paprastai kalbėdavo pusbalsiu, matyt, norėdami įrodyti maldos tikrumą. Tačiau žmonės pastebėdavo, kad ne vienas elgeta poteriauja automatiškai, nelabai gilindamasis į žodžius. M. Valančius dar XIX a. viduryje yra pateikęs tokį tariamą elgetos pasakojimą apie jų požiūrį į pamaldumą: „*Neinam nei spaviednės, nei mišių, nei pamokslų klausyti, žmonės vienok, to neveizėdami, nesiliauna dalytis su mumis uždarbį savo*“¹⁵. Taigi ir viena ir kita pusės, atrodo, suvokė žaidimo taisykles – žmonėms reikia vargetas išlaikyti, o elgetoms reikia tinkamai pasinaudoti šia teise. Todėl pasitaikydavo ir tokių, kurie net nesimeldavo, o užėję iškart pradėdavo skūstis savo varganu gyvenimu ir prašydavo sušėlpti (Seredžius). Pasimeldusį pakviesdavo atsisėsti. Dažniausiai pasodindavo prie durų, nes tradiciniuose valstiečių gyvenamuosiuose būstuose prie durų stovėdavo suolas. Kartais sužvarbusiems pasiūlydavo prisėsti arčiau krosnies ar ant toliau nuo durų esančio suolo. Šeiminkai neretai pasiteiraudavo, ar nėra alkanas. Tačiau tai tik įprastas mandagus kreipinys, nes paprastai elgetos pasitenkindavo išmalda. Tik tuo atveju, jei atėjusysis prašydavosi nakvynės, tada jis neatsisakydavo užkąsti. Jeigu užeidavo, kai šeima valgydavo, vietą prie stalo pasiūlydavo nebent valyvesniam ubagai, bet dažniausiai išalkusįjį pamaitindavo atskirai. Žinomi atvejai, kai ir pats elgeta paprašydavo valgyti. Taigi daug kas priklausė nuo elgetos ir šeiminkų. Kartais elgetoms įtikti būdavo sunku. Antai sakoma, kad kartą šeima valgė kukulaičius (*kleckus*), ir pavaišinus jais atėjusį elgetą, paklausė jo, ar skanu buvo. Tas atsakęs: „*Ką čia skanu, kad lėkštė tuščia*“ (Antrųjų Joginiškų k.).

Elgetą paprastai sutikdavo namuose būdavusi šeiminkė. Ji rūpindavosi ir išmaldos davimu. Šeiminkės žinioje buvo namų ūkis, tad ji tvarkė ir šalpos reikalus. Retkarčiais, jeigu šeiminkė negalėdavo ar jos nebūdavo namuose, išmaldos galėjo duoti nebent suaugusi vyriausia dukra. Kiti šeimos nariai į išmaldos reikalus nesikišo, o vaikams išvis bendrauti su ubagais vieniems buvo uždrausta: apsukrūs ir iškalbingi elgetos galėjo apgaulės būdu perdaug išprašyti (gal todėl ir gąsdino

¹⁵Valančius M. *Raštai*, t. 1, p. 128.

vaikus elgetomis?). Vaikai tik perduodavo motinos skirtą elgetai auką. Nesant namuose šeimnininkės, pasimeldus tekdavo išeiti tuščiomis. Specialių prašymų dėl išmaldos šeimnininkams elgetos nepareikšdavo, o tenkindavosi tuo, ką jiems duodavo. Dažniausiai tai būdavo duonos kampas, tačiau labiau pasiturintys įteikdavo ir lašinių gabalėlių, kiaušinių, įberdavo miltų. Tokiu laimikiu labiau apsidžiaugdavo, nes, sukaupus didelį kiekį duonos, tekdavo ją mainyti į įvairesnius ir ne taip greitai gendančius maisto produktus. Elgetos kartais prisirinkdavo gana daug maisto ir jo patys nesuvalgydavo, todėl tie, kurie turėjo namelių ir laikydavo paršelį – šiam ir sušerdavo duoną. Taigi ubago paršelio gyvenimas buvo ne iš prastųjų. Neatsitiktinai apie žmogų, kuris ko nors nevalgydavo ar būdavo labai išrankus, pasakydavo: „*Išdykęs kaip ubagų paršas*“ (Antrųjų Joginiškių k.).

Geriausia išmalda, aišku, buvo pinigai, nes už juos buvo galima nusipirkti, kas reikalinga. Juk senyvo amžiaus elgetų sveikata būdavo prasta ir jie ne bet ką galėjo valgyti. Tačiau pinigais retai kas sušelpdavo. Dažniau smulkia monetą numesdavo tik atlaiduose. Turėdami atliekamą drabužį, atiduodavo, ypač jei elgeta būdavo labai nuskuręs (Seredžius). Elgeta visuomet nuolankiai padėkodavo už išmalda, palinkėdavo šeimynai sveikatos, pažadėdavo pasimelsti už šeimyną, gyvulius, pasiteiraudavo, ar kas iš namiškių arba artimųjų yra miręs, tada pasisiūlydavo pasimelsti ir už jų *dūšeles*. Dažnai ir patys šeimnininkai nelaukdavo ir paprašydavo ubagą pasimelsti už tą ar kitą mirusį. Tokiems elgetoms, kurie patys siūlydavosi arba kurių būdavo paprašoma pasimelsti konkrečia intencija, duodavo daugiau išmaldos. Jei išgirdavo, kad užklydęs elgeta yra pakeliui į kokią nors šventąją vietą (daugiausia iš Seredžiaus apylinkių traukdavę į Šiluvą), būtinai paprašydavo pasimelsti „*toje Marijos paženklintoje vietoje*“ (Motiškių k.). Į elgetas kaimo žmonės žiūrėjo su atjauta ir suprasdavo sunkią jų padėtį, todėl visuomet juos sušelpdavo. Tiesiog neatsimenama tokių atvejų, kad elgeta būtų buvęs išleistas be išmaldos. Visgi pasitaikydavo atvejų, kad nepatenkinti gautos išmaldos kiekiu elgetos šeimnininkus iškeikdavo. Tarp elgetų būdavo ir piktų žmonių. Seredžiuje gyvenusi tokia Aprončikų šeimyna, kuri nuolat priglausdavo ubagus. Gyvendavo tai vieni, tai kiti. Ubagai, pasakojama, parsinešdavo mėsos ir, kad šeimnininkai jos nesuvalgytų, ją apšlapindavo.

Kadangi elgetos retai užklysdavę vakare, todėl neiškildavo didesnių sunkumų dėl nakvynės. Tačiau priimti elgetą nakčiai buvo nerašytas, papročių teise grįstas reikalavimas, nes tai žmogus, kuriuo pasirūpinti buvo kaimo bendruomenės priedermė. Todėl, jei kuris ūkininkas nepriimdavo nakčiai ubago, jam sakydavo: „*Gaili ubagui kampo. Pamatysi, nesiseks tau gyventi*“. Kiti teigdavo, kad iš to karnio, kurio neduosi elgetai, neprasidės. Tačiau kartais elgetų žmonės nenorėdavo priimti dėl jų utėlėtumo arba guldydavo juos tik ant aslos, numetę glėbį šiaudų. Žiemą priglausdavo arčiau krosnies. Paguldydavo ant suolų, paklodavo kokią nors prastą guolį. Ryte elgetai duodavo pusryčius ir dar įdėdavo kelionei maisto. Tačiau išmaldos galėjo ir neduoti, nes suteikė nakvynę ir pamaitino. Padėkojęs elgeta palikdavo namus. Aptekusius utėlėmis elgetas žmonės kartais apšvarindavo. Motiškių kaime buvusį elgetą Bundzuką išmaudydavo kubile. Tai darydavo, kai po duonos kepimo būdavo karšta krosnis, į kurią šeimnininkė įdėdavo jo drabužius ir iškaitindavo parazitus.

Elgetos dažnai būdavo seni palieję žmonės, todėl juos priimti nakvynei iš dalies buvo rizikinga. Pasitaikydavo tokių atvejų, kai apsinakvojęs elgeta numirdavo.

Jeigu jis būdavo pažįstamas ir žinomi jo giminės, tai tie paimdavo ir palaidodavo, bet jei atklydęs iš toli ar koks vienišas žmogus, laidotuvėmis tekdavo rūpintis namų šeimininkui. Jam padėdavo kaimynai ir palaidodavo parapijos kapinėse. Dėl to, kad mirė be kunigo paskutiniojo patepimo, nuogaštavimo nebūdavo, nes elgetos buvo laikomi artimais Bažnyčiai ir Dievui žmonėmis, kurių kasdienis užsiėmimas buvo malda.

Gana įdomu tai, kad pagalba elgetoms įėjo į esminių žmogaus gyvenimo rūpesčių kompleksą. Nuėjęs į laukus ir pradėdamas sėjos darbus, žmogus išreikšdavo gana ryškią etinę nuostatą savo paties ir gyvenančių šalia žmonių atžvilgiu. Todėl, pradėdamas darbus, valstietis dažnai meldavosi. Antai Seredžiuje, nuėjęs į sėjos lauką, prieš darbą ūkininkas persižegnodavo, pabučiuodavo žemę ir pasakydavo: „*Dieve, užderink visiems – žydams, ubagams ir man pačiam, čigonams ir visiems žmonėms*“.

Elgetos kartais literatūroje vertinami kaip tarpininkai tarp Dievo ir žmonių¹⁶, arba „*Elgetai suteikiamas sakralinio asmens statusas, jo prašoma pasimelsti už mirusius, už ligonius*“¹⁷. Tai tarsi žmonių bendruomenės narys, tačiau per maldas esantis nuolatiniame ryšyje su Dievu asmuo. Tokia samprata, be nuolatinių elgetų maldu, tikinčiųjų bendruomenės globos, kilo ir dėl ypatingo elgetų statuso kalendorinių švenčių metu. Yra žinoma, kad kai kurių religinių švenčių metu jie nevaikšto po kaimus, o aukos jiems įteikiamos prie bažnyčių. Žmonės nemėgdavo, jei elgeta užklysdavo per Kalėdas, Velykas ar kitą metinę šventę. Žinomos Žolinių šventės aukos, tačiau Seredžiaus apylinkėse apie jų buvimą minėtų švenčių metu pasakojimų neužrašyta, o štai Visų šventųjų ir Vėlinių aukos buvo įprastinės iki XX a. vidurio. Tai savo kilme gana senas, būdingas daugeliui Europos tautų, išpažįstančių įvairias krikščionybės šakas, paprotys¹⁸.

Visų šventųjų ir Vėlinių dienomis visoje Lietuvoje aplink bažnyčias buvo gausu elgetų. Jie apsėsdavo laiptus prie įėjimo į bažnyčią. Dėl šalto oro glausdavosi bobinčiuje, palikdami tik taką patekti į bažnyčią. Aukoti elgetoms šiomis dienomis buvo kiekvieno tikinčiojo priedermė ir etinė norma. Paprasčiausia buvo paremti smulkiais pinigėliais. Tačiau nuo seno žinomos aukos maistu ir visų pirma duona. Lietuvoje buvusi ir specialiai šiai dienai kepta elgetų duona¹⁹, tačiau Seredžiaus apylinkėse apie tai nepavyko užtikti duomenų. Nors XIX a. tokia tradicija galėjo būti, nes dar po Pirmojo pasaulinio karo per Visus šventus nešdavo prie bažnyčios esantiems elgetoms nuo duonos kepalo įstrižai nupjautą kampą. Prikepavo ir bandų (*bulkių*), kurias supjaustydavo ir padalindavo keleliams varguoliams. Visų šventųjų ir Vėlinių dienomis kai kas keletą elgetų sušelpdavo ir gabaliukais mėsos. Specialiai gyvulių nepjaudavo, bet ruduo juk būdavo avių pjovimo metas, todėl turtingesni valstiečiai ubagams ir paskirdavo dalį skerdienos. Taip pat nunešdavo ir padalindavo sūrio.

Literatūroje aprašytos ir specialios šermenių (atminimų) aukos²⁰. Apie elgetų vaišinimą mirusiųjų atminimo dieną XIX a.

¹⁶Dundulienė P. *Lietuvių etnologija*, Vilnius, 1991, p. 378.

¹⁷Rekašius A. Apeiginės aukos elgetoms, *Mokslas ir gyvenimas*, 1990, nr. 10, p. 18.

¹⁸Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы. Летне-осенние праздники, Москва, 1978, с. 18, 106, 172, 179, 219.

¹⁹Kudirka J. *Vėlinės*, Vilnius, 1991, p. 40. Paprotys žinomas ir kituose kraštuose. Antai austrai kepti įvairios formos, iš skirtingų miltų duona „*dėl sielų*“, skirtą dovanoms. Speciali duona skirta nešti ant kapų, duoti gyvuliams, taip pat varguoliams. *Žr. Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы. Летне-осенние праздники*, с. 151.

²⁰Rekašius A. *Ten pat*, p. 19.

viduryje yra rašęs M. Valančius²¹. Laidotuvių metu užklydusį elgetą galėjo priimti, net pavaišinti, pasodinti prie stalo. Užuominų apie tokias buvusias Seredžiaus apylinkėse XIX a. antroje pusėje aukas randame J. Basanavičiaus paskelbtame laidotuvių apraše. P. Virakas taip pat rašo: „*Ant stalo šermenų laike stovi duona, druska ir alus, kaip kur ir degtinė, ale ši retai kur, nes kunigai draudžia. Teipgi alų dalina aplinkui sėdintiems, kas tik į šermenis ateina*“²². Tai senų laidotuvių apeigų liekana, be to, iš šaltinių žinomos vaisės kapinėse, palaidojus velionį. Išnykus tokiam papročiu, jo vietoje pasiliko elgetų vaišinimas šventoriuje ar špitolėje²³. Tačiau XX a. Seredžiaus apylinkėse tradicinių santykių ir požiūrio į elgetas laidotuviuose papročiai gerokai pakitę, o apskritai daug kas priklausė nuo šeimos ir susirinkusių žmonių. Yra duomenų, kad, vykstant laidotuvėms, elgetų neišileisdavo, liepdavo jiems pasimelsti bažnyčioje, nes to pageidavo kaimynai ir ypač giedoriai. Dažniausiai elgetoms būdavo atiduodami atlikę velionio drabužiai. Šią tradiciją žinojo ir elgetos, todėl po laidotuvių skubėdavo kuo greičiau tokius namus aplankyti, kad kas nors kitas neužbėgtų už akių. Sužinoję iš žmonių apie ištikusią šeimą nelaimę, netgi specialiai prašydavo ko nors atlikusio nuo velionio. Žinoma, be tradicijos poveikio, ne paskutinėje vietoje buvo ir valstietiškas praktiškumas: veltui nenuėina drabužiai, o kartu atliekama ir krikščioniška pareiga elgetoms.

Kiek kitokie santykiai su elgetomis buvo vestuvių ar krikštynų metu. Nors aukos šiomis progomis Lietuvoje yra buvusios²⁴, tačiau iš surinktos medžiagos matyti, kad niekas tuo metu elgetų nepageidavo ir šie į tokią sodybą net neužsukdavo. Atėję sustodavo prie vartų ir laukdavo, kol neapsikentusios šeimininkės išnešdavo lauktuvių. Pasakojama, kad atėjęs pas žmogų elgeta skundėsi, jog nedaug gavęs vestuvėse, tik kažką labai mažą suvyniotą į popierių. O ten pasirodė buvęs tik degtukų dėžutės dydžio šaltienos gabaliukas (Seredžius). Tikėtina, kad tokia minimali šalpa atsirado ne dėl šykštumo, o norint užkirsti kelią įkyriam elgetavimui.

Apie elgetų santykius su žmonėmis ir dvasiškiais pasakojama anekdotų. Kaip antai: „*Ateina ubagas pas kleboną ir prašo palaidoti jo žmoną. Klebonas už paslaugą prašo 50 litų. Ubagas pinigų neturi, bet klebonas nenusileidžia. Sako, laidok kur nori – žemė visur šventa. Surado ubagas pinigų ir žmoną palaidojo. Po kiek laiko pastipo kunigo arklys. Kunigas prašo elgetos nulupti arkliui odą ir užkasti jį. Ubagas viską padarė. Ateina klebonas ir atneša 3 litus, bet ubagas prašo penkiasdešimties, aiškindamas: „Aš ir duobę iškasiau, ir odą nulupau, o tu mano žmonai net to nepadarėi“*. Arba: „*Užėjo vieną dieną pas turtingą gaspadorių senas ubagas. Šeimininkė liepė tarnaitai atpjauti lašinių. Lašiniai buvo ant aukšto. Ta užlipo, atpjovė ir atnešė didelį gabalą. Šeimininkė išsigando. Tarnaitė sako: „Nepyk, šeimininke. Suku, suku aš peilį, kad tik mažiau atpjaučiau, o peilis tik eina į paltį, tik lenda“*. Tarnaitė, žinodama sunkią ubago dalį, tyčia taip aiškinosi šeimininkei (Seredžius).

Apskritai parama elgetoms, nežiūrint, kokios kilmės bebūtų motyvai, yra kilusi iš krikščioniškos meilės ir atjautos, nes ir pats žodis *išmalda* reiškia *išmeldimą*, t. y. materialinės paramos gavimą už maldas. Todėl suprantamas R. Praspaliauskienės teiginys, kad „*Ragininiai nesėlpti apsimečių elgetų buvo nesėkmingi dėl visuomenės sąmonėje įsitvirtinusio elgetos įvaizdžio, sietino su Dievu bei mistinėmis galiomis. Tuo*

²¹Valančius M. *Raštai*, t. 1, p. 147–250.

²²Iš gyvenimo vėlių bei velnių. Surinko Jonas Basanavičius, *Jono Basanavičiaus tautosakos biblioteka*, Vilnius, 1998, t. 7, p. 107.

²³Vyšniauskaitė A. Laidotuvių papročiai Lietuvoje XIX a. – XX a. pirmaisiais dešimtmečiais, *Iš lietuvių kultūros istorijos*, Vilnius, 1961, t. 3, p. 163–154.

²⁴Rekašius A. *Ten pat*, p. 18.

*naudojosi elgetos amatas bei elgetiškoji kultūra*²⁵. Iš mistinio elgetų traktavimo XX a. likę tik nežymūs pėdsakai, o sutinkami papročiai gyvavo kaip Bažnyčios socialinės politikos rezultatas. Elgetų maldos buvo vienintelė tikra (nors dažnai ir formali) prašymo padėti ir padėkos už auką forma, kurioje užtinkame žmonių pareigų (meldimosi už mirusiuosius) perkėlimo tiems, kuriems ši veikla buvo pragyvenimo šaltinis, požymių.

Pokaryje po Lietuvą vaikščiojo daug elgetų, tačiau su elgetavimu sovietų valdžia ypač kovojo. Iš pradžių buvo bijotasi, kad po elgetų priedanga nevaikščiout partizanai ar kiti antisovietiška nusiteikę asmenys, o vėliau sovietų valdžia negalėjo leisti pripažinti elgetų ar kitokių vargetų buvimo kuriamo „komunizmo rojuje“. Pavieniai elgetos pasirodydavo tik atlaidų metu. Su senojo kaimo ir jo tradicijų nainkinimu nyko ir tradicinis elgetavimas.

Pasakojų:

1. O. Agurkienė, gim. 1915 m. Seredžiuje.
2. A. Daukantiėnė, gim. 1923 m. Rokiškio r., Žiobiškio vls., Vaidlėnų k.
3. T. Bartušienė, gim. 1915 m. Motiškių k.
4. V. Kažimikaitis, gim. 1930 m. Šakių r., Gulbinų k.
5. K. Kvietkauskas, gim. 1926 m. Raseinių r., Girkalnio k.
6. O. Ločkienė, gim. 1926 m. Motiškių k.
7. O. Lukoševičienė, gim. 1930 m. Motiškių k.
8. M. Lukoševičienė, gim. 1936 m. Kriūkų vls., Antrųjų Joginiškių k.
9. K. Preimonas, gim. 1923 m., Armeniškių k.
10. E. Sutkuvienė, g. 1926 m. Seredžiuje.
11. D. Urbanavičienė, gim. 1937 m. Motiškių k.

Kaip Seredžiaus krašto vaikai naudoja elementariąją magiją*

Dovilė Kulakauskienė

Vytauto Didžiojo universitetas

Tyrimo problema: tradicinių liaudies tikėjimų išlikimas ir transformacija šiuolaikiniame vaikų ir jaunimo gyvenime.

Tiriamasis laikotarpis – XX a. pabaiga – XXI a. pradžia.

Tyrimo objektas ir uždaviniai. Tiriama Seredžiaus apylinkės vaikų, paauglių ir mokyklinio amžiaus jaunuolių pasaulėjauta. Tyrimą sudaro trys dalys: 1) įvadinė, pasakojanti apie vaiko santykį su elementariąja magija; 2) meilės magija – bręstančių jaunuolių bandymai maginėmis priemonėmis modeliuoti tarpusavio santykius; 3) egzaminų magija – neseniai Lietuvoje atsiradusios elementariosios magijos, sprendžiant sudėtingas egzaminų problemas, apžvalga.

Tyrimo uždavinys – atskleisti, kiek ir kaip Seredžiaus krašto vaikai ir mokyklinio amžiaus jaunuoliai naudoja ir vertina elementariąją magiją.

Tyrimo metodologija: surinkti duomenys ir naudojama medžiaga struktūrizuojama ir analizuojama.

Šaltiniai: 2002 metų rugpjūčio mėnesį Seredžiuje vykusios ekspedicijos metu surinkta medžiaga; pusiau struktūri-

²⁵Praspaliauskienė R. *Ten pat*, p. 135.

*Straipsnis aprobuotas serijos „Lietuvos valsčiai“ Mokslo darbų komisijos. Leidyklai įteiktas 2003 03 13.

zuoto interviu metodu (pagal autorės parengtą anketą apklausta 10 vaikų nuo 7 iki 18 metų amžiaus). Autorė yra dėkinga vaikams, kurie su ja kalbėjosi ir padėjo surinkti gana įdomios medžiagos, bet dėl suprantamų priežasčių, vaikams paprašius, prie pateikiamų pavyzdžių nenurodo jų asmenybę nusakančių duomenų.

Įvadas

Vaikai turi gerą vaizduotę ir nėra atitrūkę nuo savo fantazijų pasaulio, todėl jie daug betarpiškiau nei suaugusieji priima įvairius burtus. Vaikai lengvai įtiki prietarais, kuriais tikima jų šeimoje, greta šių sukurdami naujus, jų poreikius tenkinančius, elementariosios magijos veiksmus. Viena septynmetė mergaitė, besišnekant su jos mama ir močiute, prieina ir sako: „O aš žinau, kaip reikia nubaidyti širšes. Reikia tik pasakyti: „druska, druska, druska“ arba „pipirai, pipirai, pipirai“ – ir jos pabėga“¹. Štai kaip paprastai ir aiškiai vaikas sprendžia sudėtingą situaciją! Mergaitė surado būdą širšių baimei įveikti: panaudodama paprastą maginę formulę, ji ne tik atsikrato širšių, bet ir įveikia ją apėmusią baimę.

Kitas magijos naudojimo atvejis, dažnai pasitaikantis vaikų tarpe, yra talismanų nešiojimas. Vaikai, tikėdami stebuklinga kai kurių daiktų galia, dažnai priskiria mėgstamam daiktui magišką galią veikti aplinką. Tai gali būti žaisliukas, akmenėlis ar tiesiog rašiklis, kurį vaikas intuityviai išskiria iš kitų paprastų daiktų, ir taip šis daiktas įgyja jį saugančią ir jo norus pildančią funkciją.

„Kai mažas buvau (8 metų), tai tokį akmenuką turėjau, tai padėdavo. Ant kelio jį radau, toks gražesnis buvo, forma kitokia. Kišenėje laikiau. Jeigu ko reikėdavo, tai paimdavau į ranką ir paprašydavau. Dažniausiai tai man pasisekdavo. Paskui mama išskalbė kelnes ir jis dingo. Tikiu, kad gali padėti. Gal kas nors yra išikūnijęs į tą daiktą. Nežinau, bet kad veikia, tai tikiu“².

Toks magijos naudojimas žinomas ir suaugusiųjų tarpe, tačiau nuo vaikų magijos jis skiriasi tuo, kad dažnas, brandą pasiekęs Seredžiaus gyventojas tampa visiškai sąmoningai apsisprendusiu kataliku, o jo talismanais – įvairios krikščioniškosios relikvijos.

Pabeldimas į medį (kad „neprisikalbėtų“) į vaikų magiją Seredžiuje atėjo iš suaugusiųjų pasaulio. Šis tikėjimas yra nesenas, jis žinomas jaunesnių suaugusių informantų. Keletas jų prasitarė, kad beldžia į medį, kai pasigiria numatomu maloniu įvykiu ar pasako ką negero ir nenori, kad taip atsitiktų. Vaikai teigia, kad belsti reikia į natūralų medį, o suaugusiems tai ne taip svarbu.

Vaikai, būdami patiklūs ir smalsūs, sugebėdami išvelgti stebuklą net paprastuose dalykuose, lengvai pasineria į stebuklingą magijos pasaulį, dažnai patys jį ir kurdami.

Meilės magija

Iš meilės magijos veikslių vaikų tarpe labiausiai paplitę burtai su ramunėlių žiedlapiais. Taip gerai pažįstamas burtas, žinotas dar mūsų senelių ar net

¹VDU Etnologijos ir folkloristikos katedros rankraštynas (toliau – VDU ER), b. 499, p. 15.

²VDU ER, b. 499, p. 16.

prosenelių. Seredžiaus apylinkėse jau nuo senų senovės vaikinai ir merginos skindavo ramunėlės žiedus ir, skabydami juos, burdavosi: „pora – nepora, myli – nemyli, spjauna – bučiuoja, prie širdies glaudžia – po velnių siunčia“. Lygiai taip pat daro ir jų vaikai, tiek berniukai, tiek ir mergaitės.

Kiek rimtesni Kūčių burtai – malkų nešimas, šunų klausymas, batų per galvą metimas – šiuolaikinio jaunimo yra priimami kaip senelių palikimas, kuris yra patrauklus, nes dvelkia senove ir yra paslaptingas. Tačiau jis priimamas kaip žaidimas – juo ir tikima, ir netikima.

Tarp mokyklinio amžiaus merginų paplitę ir anksčiau nežinomi šiuolaikiniai meilės burtai. Paprastai jie yra rašomi ant popieriaus ir platinami perduodant iš rankų į rankas. Sesuo duoda seseriai, draugė draugei ir taip jie keliauja po visą Lietuvą. Kaip ir senaisiais burtais, merginos jais ir tiki, ir ne. Jeigu pataiko – gauna norimą atsakymą – dažniau patiki, jeigu ne, tai žiūri į jį kaip į žaidimą ir buriasi dar kartą. Vienuoliktų dvyliktų klasių merginos dažniausiai jau nebesidomi šiais meilės burtais.

Kaip pastebi psichologas A. Gučas, „draugyste su priešingos lyties atstovu pradama domėtis apie 11–13 metų (vieni anksčiau, kiti vėliau)“³. Seredžiaus apylinkėse berniukai ir mergaitės domėtis vieni kitais pradeda jau vyresnėse pradinėse klasėse. Tokio amžiaus vaikų tarpusavio santykiai nėra tvirti. Berniukai ir mergaitės, greitai susižavėdami vieni kitais, lygiai taip pat greitai pamiršta prieš tai buvusią „meilę“. Be to, 9–12 metų mergaitės ir berniukai nėra tvirtai tikri dėl savo tarpusavio santykių. Labai dažnai mergaitė abejoja, kuris iš keleto jai patinkančių berniukų yra pats mylimiausias ir kuriam iš jų labiausiai patinka ji pati. Kaip mini Gučas, mergaitės anksčiau pradeda domėtis priešinga lytimi, o berniukai dažnai dar ilgai lieka abejingi mergaičių žvilgsniams.

Pirmosios meilės jaudulys ir nusivylimai, nebuvimas tikrumo savo ir kitos lyties atstovų atžvilgiu, paskatina 9–12 metų vaikus imtis meilės burtų. Šie padeda jiems susivokti sudėtinguose meilės labirintuose arba nors trumpam patenkina smalsumą. Ankstyvesnė mergaičių branda, kaip ir socialinės aplinkos propaguojamas kuklumas, padaro meilės magiją moteriškąja sfera. Tuo tarpu vaikinai labiau vertina kitus meilės siekimo būdus, gal tik retkarčiais pasiburdami su ramunėlių žiedais.

Devynmečių–dvylikamečių merginų meilės burtai yra nesudėtingi. Paprasčiausi iš jų yra raštu ant popieriaus atliekami burtai, kurie savo esme yra artimi burtams su ramunėlės žiedlapiais. Čia, kaip ir burtuose su ramune, veikia atsitiktinio skaičiaus parinkimas, kuris nulemia galutinį rezultatą. Atsitiktinį ramunės žiedlapių skaičių rašytiniuose burtuose pakeičia atsitiktinai sugalvotas skaičius. Žinomą reikšmių maldele „myli-nemyli“ pakeičia kitos, labai panašios žodžio MIŠKAS (sugalvoto, kad lengviau būtų prisiminti) reikšmės: *myli, ilgisi, šaukiasi, keikia, apkalba, sapnuoja*. Ir pats įdomiausias šių rašytinių burtų elementas yra net šeši sugalvoti berniukų vardai. Kai mergaitė nėra tikra dėl savo pačios norų ir jai patinkančių vaikinų jausmų, šis burtas yra labai parankus, nes vienu metu galima sužinoti net šešių vaikinų nuomonę apie besiburiančią mergaitę. Pateiksime šių burtų pavyzdį: užrašomas žodis MIŠKAS: 1. M – myli, 2. I – ilgisi, 3. Š – šaukiasi, 4. K – keikia, 5. A – apkalba, 6. S – sapnuoja.

³Gučas A. *Vaiko ir paauglio psichologija*, Kaunas, 1990, p. 237.

Pasirenkamas skaičius 9 ir užrašomas į lentelę; tada skaičiuojama, išbraukiant kas devintą vardą.

9		
1 J(Jonas)	3 D(Domas)	5 M(Mantas)
2 S(Saulius)	4 L(Lukas)	6 T(Tomas)

Pirmasis išbrauktas vardas (šiuo atveju – Domas) – myli, antrasis – ilgisi, trečiasis – šaukiasi ir t. t.

Domėjimasis priešingos lyties asmenimis ypač sustiprėja nuo 14–15 metų. „Bendraudami berniukai ir mergaitės tartum tyrinėja vieni kitus. Mergaitės domisi, ar jų draugai turi pakankamai „vyriškų“ bruožų, berniukai – ar graži, protinga mergina“⁴. Šiuo metu draugystė tampa pastovesnė. Iškyla ištikimybės vertinimo klausimai. Sudėtingėja ir vyresnių merginų meilės burtai. Jie atspindi šio amžiaus merginų meilės problemas. Seredžiuje užfiksuoti paauglių meilės burtai primena psichologinį testą, kurį sudaro klausimų ir atsakymų lapai. Perskaičius užduodamus klausimus – *Ar šokai su juo? Ar skambinai jam? O jis tau ar skambino? Tau jis patinka? O tu jam ar patinki? Jis rašo tau laiškus? O tu jam ar rašai? Pavydi jam? O jis tau ar pavydi? Ar žiūrėjęs vienas kitam į akis?* – galima susidaryti apytikrį vaizdą, nusakantį šio amžiaus vaikinų ir merginų bendravimo būdą. Šių burtų antroji dalis – atsakymai – nusako merginų abejones ir lūkesčius patinkančio vaikino atžvilgiu: *tarp jūsų yra kažkas trečias; myli, bet bijo pasakyti; jis pavyduliuoja tau; draugausi; žino, kad tu jį myli; greitai išsiskirsi; tarp jūsų bus piktumas; jus išskirs draugai; tavo draugas myli kitą; myli tave, bet su kita draugaus.* Tai standartiniai klausimai, kurie iškyla daugumai paauglių, susidūrus su dar netyrinėta ir nežinoma meilės sritimi.

Meilės magija, atsiradusi jau prieš daugelį metų, tiriamojo laikotarpio jaunimo papročiuose tapusi daugiau nei žaidybinis elementas. Lyginant su XX a. pradžios surinkta medžiaga, pastebime, kad šiais laikais meilės spėjimai pradeda atlikinėti ankstyvesniame amžiuje. Jau pradinėse klasėse mergaitės žino kai kuriuos paprastučius meilės burtus ir juos vartoja. Vyresnėse klasėse jie pasidaro nebeįdomūs. Tiriame magiškų veiksmus, matyti, kad šalia iš vyresniosios kartos perimtų meilės spėjimų ir burtų atsiranda ir naujos formos. Atkreiptinas dėmesys, kad šiais laikais beveik nebeliko tokių spėjimų, kuriais mergina norėtų sužinoti, ar ji ištekęs ir kada tai įvyks. Tai galima būtų sieti su pakitusiomis socialinėmis nuostatomis ir normomis.

Egzaminų magija

XX a. antrojoje pusėje, kuomet daugeliui jaunuolių aukštasis išsilavinimas suteikdavo aukštesnę socialinę padėtį, vis daugiau jų stėjo į aukštąsias mokyklas. Konkurencija vertė studentus stengtis geriau išlaikyti egzaminus. Tačiau viską išmokti sunku, todėl labai dažnai egzaminai tapdavo lyg ir loterija: pasiseks ar nepasiseks ištrauki tą klausimą (bilietą), kurį moki. Tikrumo ir pasitikėjimo savimi nebuvimas, pasidavimas to momento keliamoms emocijoms sudarė palankią dirvą naujai magijos rūšiai atsirasti. Tai egzaminų ma-

⁴Gučas A. *Vaiko ir paauglio psichologija*, Kaunas, 1999, p. 238.

gija, kuri turi tam tikrų sąsajų su senaisiais tikėjimais, bet kartu yra perimta ir iš jaunimo tarpe populiarios ezoterinės literatūros.

XXI a. pradžioje, kai vidurinėse mokyklose buvo sustiprinta mokymosi programa ir sugriežtinta egzaminų vertinimo sistema, ši magijos rūšis atėjo ir į mokyklas. Norėdami geriau išlaikyti egzaminus, jaunuoliai (dažniausiai merginos) pasiima tam tikrą laimę nešantį daiktą: pliušinį žaisliuką, papuošalą, laimingą tušinuką, su kuriuo jau kartą yra pasisekę, laimingą rūbą ir kt. Padėti gali ir tam tikri veiksmai, atliekami prieš egzaminą.

„Mano viena kursioke tai sakė, aš išlaikau egzaminą, kada rytą tik atsikeliu, pirmiausiai man būtinybė į tualetą (juokiasi). Jau tik jinai atsikėlė, ir jeigu tiesiai lekia, absoliučiai daugiau nieko, tiesiai lekia. Viskas, sako, šiandien išlaikysiu (juokiasi). Tai va šitaip. Tai aš nežinau, ar jai pasitvirtina. Matyt, bent jau kurį laiką pasitvirtina“⁵.

Einančiam laikyti egzaminą reikia pasakyti: „Ni pucha, ni pera!“ Šis atsakydavo: „Idi k čiortu!“ Arba per visą egzaminą laikyti kumščius ar špygą. „Bet nei kas ten laikydavo, nei ten ką. Pamišdavo“.

Kaip ir kitur, XXI a. pradžioje į egzaminų laikymą atėjo ir malda. Prieš egzaminus užperkamos mišios, meldžiamasi, kad Dievas padėtų išlaikyti svarbius egzaminus. Ir padeda. O kas – ar Dievas, ar žmogaus tikėjimas, ar jo atsipalaidavimas ir ramybė, – ne taip ir svarbu. Galbūt visi šie faktoriai kartu.

„Yra buvę, kad dešimtos klasės egzaminą visi laikė. Labai bijojo mūsų klasė, o tuo metu mums tikybą dėstė kunigas. Ir mes labai jau gražiai paprašėm, kad jisai mums paskirtų dieną už mūsų klasę ir atlaikytų mišias. Ir kiek mes ten, gal šešiese tiktai nuėjom į tas mišias, iš gal penkiolikos. Ir jau taip buvom įsitikinę, kad mes būtinai išlaikysim. Ir už visą klasę meldėmės. Ir, aišku, visa klasė išlaikė tą egzaminą, viskas buvo gerai. Net ant dūšios buvo lengviau, kad kas jau kas, bet jau Dievas tai tikrai turėtų padėt“⁶.

Apibendrinus šią dalį, matyti, kad egzaminų magija šiuolaikinio jaunimo gyvenime darosi vis įvairesnė ir vis populiarsnė. Egzaminams būdingas atsitiktinumo momentas skatina šios magijos srities plitimą. Jaunuoliai, norėdami gerai išlaikyti egzaminus, nuo kurių priklauso jų tolimesnis gyvenimas, prisigalvoja įvairiausių, kartais ir neįtikėtinų elementariosios magijos būdų.

Išvados

1. Vaikai magiškus veiksmus naudoja ne kiek ne mažiau negu suaugę žmonės, tačiau jie šiuos veiksmus interpretuoja vadovaudamiesi savo vaikiška logika ir pasaulėžiūra. Todėl dažnai natūraliems reiškiniams jie priskiria magišką galią.
2. Paaugliams, maždaug nuo penkiolikos iki septyniolikos metų amžiaus, aktualiausi yra meilės jausmai. To-

⁵VDU ER, b. 499, p. 15.

⁶VDU ER, b. 499, p. 18.

dėl tarp visų magijos rūšių jų tarpe vyrauja meilės magija. Kai, jaunuoliams bręstant, jų tarpusavio santykiai tampa vis rimtesni, meilės magija nustojama domėtis. Ją pakeičia egzaminų magija, kuri mokyklos baigimo ir studijų laikotarpiu yra aktualesnė.

Seredžiaus romai*

Aušra Simoniukštytė

Vilniaus universitetas

Įvadas

Romai (čigonai)** nuo pat savo pasirodymo Europoje pašaliečiams kėlė didelį smalsumą. Tai liudija gausūs XV a. romų aprašai, išlikę miestų savivaldybės metraščiuose bei kituose dokumentuose². Mokslinis susidomėjimas jais kilo vėliau, XVIII a. II pusėje, pastebėjus romų ir indų kalbų panašumą³, ir ypač XIX a. pr., atsiradus lyginamosios kalbotyros mokslui⁴. Įtakojant romantizmui XIX a. buvo pradėtas užrašinėti romų folkloras, papročiai; pagal tuo metu vyravusią herderiškąją tautos sampratą romai buvo „atrasti“ kaip etninę savastį turinti tauta.

Lietuvoje romų studijos prasidėjo taip pat XIX a. Tuo metu Vilniuje pasirodė pirmieji du romams skirti veikalai: Ignoto Danilavičiaus studija „Apie čigonus“ (1824 m.)⁵ bei Teodoro Narbuto „Istorinė čigonų liaudies apybraiža“ (1830 m.)⁶. Deja, vėliau nieko nebuvo išleista iki pat 1936 m. Antano Salio ir Izidoriaus Kisino knygos „Čigonai“⁷, trumpai apžvelgiančios Lietuvos ir visos Europos romų istoriją, kultūrą, kalbos ypatumus.

Be keleto straipsnių, pasirodžiusių tarpukario bei sovietmečio populiariojoje spaudoje, prie romų tematikos mokslinio nagrinėjimo buvo sugrįžta tik 1991 m.: VU Istorijos fakulteto studentė Nomeda Šiaučiulytė tada parašė ir apsigynė diplominį darbą „Lietuvos čigonai“. 1997 m. to pačio fakulteto studentė Kristina Bradaitytė apgynė antrą iš šios tematikos magistro darbą „Trys Vilniuje ir Kaune gyvenančios čigonų grupės: Istorinė atmintis, paprotinė teisė, keliavimas“. Šio darbo pagrindu K. Bradaitytė yra paskelbusi kelis straipsnius⁸. Abejuose minėtuose diplominiuose darbuose, be kitų šaltinių, remiamasi ir stebėjimo bei interviu metodais surinkta etnografinė medžiaga.

1998 ir 2001 m. Lietuvos romologinė literatūra buvo papildyta dviem

*Straipsnis aprobuotas serijos „Lietuvos valsčiai“ Mokslo darbų komisijos. Leidyklai įteiktas 2003 04 15.

**Straipsnyje, be istorinio pavadinimo *čigonai*, sinonimiškai bus vartojamas kitas šios tautos pavadinimas – *romai*. *Romai* yra daugelio čigonų etninių grupių, įskaitant ir Lietuvos čigonus, savivardis. Po to, kai 1971 m. Londone vykusiame I pasaulio romų kongrese buvo nuspręsta nevartoti termino *čigonas* nei jo atitikmenų skirtingose kalbose, o pakeisti juos savivardžiu *romai*¹, šis etnonimas pamažu išvirtino daugelyje Europos kalbų. Gerbdami Lietuvos romų bendruomenės pageidavimą, jį naudosome ir šiame straipsnyje.

¹Vaitiekienė E., Vaitiekus S. Čigonai Europoje: nuo visiško neigimo iki mėginimo spręsti jų problemas (Istorijos bei teisės patyrimas ir pamokos), *Čigonai Lietuvoje ir Europoje*, Vilnius, 1998, p. 12.

²Frazer A. *Čigonai*, Vilnius, 2001, p. 67–88.

³Willems W. *In Search of the True Gypsy: From Enlightenment to Final Solution*, London, 1997, p. 22–92.

⁴Санаров И. Проблемы историко-этнографического изучения цыган, *Советская этнография*, 1971, nr. 3, c. 61.

⁵Daniłowicz I. *O Cyganach*, Wilno, 1824.

⁶Narbutt T. *Rys historyczny ludu Cygańskiego*, Wilno, 1830.

⁷Salys A. ir Kisinas I. *Čigonai*, Kaunas, 1936.

⁸Bradaitytė K. Čigonai apie save ir gyvenimą, *Čigonai Lietuvoje ir Europoje*, Vilnius, 1998, p. 69–86; Bradaitytė K. Lietuvių čigonų šeimos papročiai ir keliavimas, *Liaudies kultūra*, 1998, nr. 6, p. 34–40.

straipsnių rinkiniais – „Čigonai Lietuvoje ir Europoje“⁹ bei „Lietuvos čigonai: tarp praeities ir dabarties“¹⁰. Rinkiniuose publikuojami įvairios tematikos straipsniai. Palyginamieji du istoriniai darbai – Redos Griškaitės straipsnis „Žvilgsnis į seniausiąją Lietuvos čigonų istoriją“¹¹, apžvelgiantis romų istoriją Lietuvoje (daugiausiai remiantis Ignoto Danilavičiaus bei Teodoro Narbuto studijomis), bei pirmą kartą romų holokaustą Lietuvoje nagrinėjantis Vytauto Toleikio straipsnis „Lietuvos čigonai Antrojo pasaulinio karo metais“¹². 2002 m. pasirodė dar vienas romų istorijai Lietuvoje skirtas straipsnis, apibendrinęs naujausią šiai temai skirtą literatūrą¹³. Tad, nepaisant tam tikro romų studijų akademinio marginalumo, ši žinijos sritis pamažu pasipildė tiriamaisiais darbais.

V. Toleikis, analizuodamas Lietuvos romų likimą Antrojo pasaulinio karo metais, daugiausiai remiasi romų tautybės karo liudininkų atsiminimais, pripažindamas, jog įprasti istorijos šaltiniai šiai temai nagrinėti nėra pakankami¹⁴. Tą patį, matyt, patvirtintų kiekvienas tyrinėtojas, ėmęsis romų tematikos. Romai yra viena iš iki pastarojo karo istorijoje „nepastebėtų“, istorijos mokslo užribyje atsidūrusių žmonių grupių, tokių kaip Amerikos juodaodžiai, moterys, visuomenės marginalai ir pan. Susidomėjimas šiomis grupėmis yra susijęs su pačia istorijos mokslo raida. Apie XX a. aštuntąjį dešimtmetį išpopuliarėja istorijos kaip socialinio mokslo samprata bei vadinamoji *kasdienybės istorija*. Skirtingai nei ilgą laiką istorijoje dominavusi istoristinė istoriografijos mokykla, kasdienybės istorija domisi ne valdovų ar politikų veikla, o pirmiausiai vadinamųjų mažų, eilinių žmonių kasdieniu gyvenimu, jų troškimais, savijauta, jų mentalitetu bei gyvenamo laiko ir visuomenės suvokimu¹⁵. „Išsileidus“ į istoriją „mažąjį žmogų“ ir įvairias socialines bei etnines grupes ir taip tapus iš esmės multikultūrine bei, kasdienybės istorijos dėka, ne makro-, o mikroistorija, pakito ir istorinių šaltinių samprata. Be tradicinių istorijos šaltinių, kaip nepaprastai svarbi ir jiems lygiavertė buvo pripažinta ir *žodinė istorija**. Rašytiniai šaltiniai kasdienybės istorikų buvo sukritikuoti kaip nepakankami ar nepatikimi, neužtikrinantys „mažojo žmogaus“ perspektyvos.

Tuoju po Antrojo pasaulinio karo viena iš žodinės istorijos atmainų – vadinamąja *gyvenimo istorija* arba *biografiniais pasakojimais* – susidomėjo kultūros antropologai bei etnologai¹⁶. Tad galima sakyti, kad žodinė istorija, naudojama kaip informacijos šaltinis bei tyrimo metodas, suartino istorijos bei antropologijos ir etnologijos mokslus.

Šiuo straipsniu taip pat stengiasi apimti tiek istorijos, tiek antropologijos mokslų domėjimosi sritis. Rūpėjo išsiaiškinti romų bendruomenės Seredžiuje ir atskirų jos narių istoriją bei šiuolaik-

⁹Čigonai Lietuvoje ir Europoje, sud. S. Vaitiekus, Vilnius, 1998.

¹⁰Lietuvos čigonai: tarp praeities ir dabarties, sud. V. Toleikis, Vilnius, 2001.

¹¹Griškaitė R. Žvilgsnis į seniausiąją Lietuvos čigonų istoriją, *Čigonai Lietuvoje ir Europoje*, Vilnius, 1998, p. 46–68.

¹²Toleikis V. Lietuvos čigonai Antrojo pasaulinio karo metais, *Lietuvos čigonai: Tarp praeities ir dabarties*, Vilnius, 2001, p. 17–38.

¹³Simoniukštytė A. The Roma, *The Peoples of the Grand Duchy of Lithuania*, Vilnius, 2002, p. 90–100.

¹⁴Toleikis V. Lietuvos čigonai Antrojo pasaulinio karo metais, *ten pat*, p. 17.

¹⁵Norkus Z. Istorizmas, modernizmas ir futurizmas XX amžiaus istoriografijoje, *Lietuvos sovietinė istoriografija: teoriniai ir ideologiniai kontekstai*, Vilnius, 1999, p. 304–307.

*1990 m. Oksfordo anglų k. žodynas *žodinę* istoriją apibrėžia taip: „audiofiksavimo būdu užrašyta istorinė informacija, gauta remiantis asmeninėmis pašnekovo žiniomis; šių žinių panaudojimas ar interpretacija kaip akademinė disciplina“. Cit. iš Thompson P. *The Voice of the Past: Oral History*, Oxford University Press, 2000, p. XI.

¹⁶Čiubrinskas V. *Etnologija* (parengto str. enciklopedijai rankraštis).

kinę padėti, per pasakojamas gyvenimo istorijas apčiuopti romų etnokultūros, tradicinės gyvensenos bruožus, išsiaiškinti patiems romams svarbiausius XX a. istorijos įvykius, įsirežusius į jų kolektyvinę atmintį.

Lauko tyrimai buvo atliekami 1999, 2001 ir 2002 m., kurių metu buvo garso ir vaizdo technika fiksuojami interviu su romų ir lietuvių tautybių žmonėmis. Iš viso buvo apklausta 15 informantų, kai kurie keletą kartų, pakartotinai užduodant tuos pačius klausimus. Lauko tyrimų metu taip pat buvo atliekama romų namų, interjero detalių, informantų fotofiksacija. Reikia pastebėti, jog Seredžiaus bei panemunės apylinkių romai taip išsamiai tirti pirmą kartą.

Pas kalno ir pakalnės čigonus

Pirmoji pažintis su Seredžiaus romais įvyko 1999 m., Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto studentų etnografinės praktikos Seredžiuje metu. Tuomet serediškiai paslaugiai nurodė nedidelę romų gyvenvietę, įsikūrusią ant piliakalnio šlaito. Čia gyvenančius romus jie vadino *kalno čigonais*. Dar viena romų šeima gyveno kitoje vietoje, pakalnėje, gražiame mediniame name. Tai buvo dabar jau iš Seredžiaus išsikėlusį Birutės Brižinskienės šeima.

Serediškiai yra įsitikinę, jog romai yra sąlyginai nauji jų miestelio gyventojai, sėsliai įsikūrę jame tik po karo. Tiesa, ne vienas iš senųjų serediškių paliudijo matęs čigonus Seredžiaus apylinkėse ir tarpukariu, bet tai buvo klajojantys, ilgam vienoje vietoje neužsibūnantys romai. Antai Ona Steponavičienė net prisimena čigonų su-tuoktuves, vykusias Seredžiaus bažnyčioje apie 1937 m. Jaunoji, pasak pateikėjos, buvo apsilikusi visa „raudonai raudonai raudonai ir tokia karūna padaryta, karoliai juodi, o ta svočia ir tos, kaip dabar sako, pamer-gės – visos juodos, visos juodos iki žemės. I toks blizga [tas audek-las], blizga toks, nu kaip sakydavo, ne aksomas, toks atlasas, toks

Seredžiaus romų gyvenvietė. 2002 m. Autorės nuotr.

blizgantis, tiesiog kaip iš kokio kino. Jie į bažnyčią šliūbą ėmė, o paskui išėjo iš bažnyčios visi. <...> Tikrai, būtų reikėję nupaveiksluot – tokie gražūs“¹⁷.

Dar ir pirmaisiais pokario metais prie Seredžiaus apsistodavusios panemune keliaujančios romų šeimos. Štai ką papasakojo Jadvyga Sutranavičienė:

„Po karo važiuodavo čigonai su vežimais, gražiai taip, su kibitkom. Važiuodavo tie čigonai, žinokit, taip gražiai tuos vežimus pasipuošę. Na, kibitkos tos kai būdavo, ir tie vaikai... Ir jie nakvodavo, palapines pasistatę, tai čia jau už Dubysos tilto, jau čia Kauno rajonas. Tai tą atsimenu jau aš. Kaip važiuoji nuo Kauno, ten toks pušynėlis yra, tai tam pušynėly. Nu, žinoma, dabar pasikeitęs ten tas pušynėlis – buvo didelės pušys, nebuvo tų mažų. Dabar jau apželdinta ten. Tai ten visada apsistodavo. O mes, vaikai, norėdavom eit pasižiūrėt. Buvo gal jau 50-ti, 49-ti, kad aš maža buvau. Ten namas buvo toks, ponai ten gyveno, jau juos paskui išvežė, tai jie apsistodavo netoli to namo, kad vandens ateina pasiimt, laužą kūrendavo ir dainuodavo – tą tai tikrai atsimenu. Vienas vežimas atvažiuodavo. Ir ten keletą kartų jie apsistodavo, matyt, gal pakeliui važiuodavo gal kur. Du arkliai būdavo, toks didelis vežimas, dengtas iki pusės – nes mes juos matydavom, tai reiškia, jis nebuvo dengtas visas. Tai va, šitą tai jau aš pati atsimenu“.

Galima spėti, jog tarpukariu, o greičiausiai ir dar senesniais laikais, romai dažnai užvažiuodavo į Vilkiją, Seredžių, Jurbarką, kitus panemunės miestelius. Ir tai neturėtų stebinti, ypač turint galvoje, jog romai tradiciškai mėgo lankytis didesnės prekybos vietose, turguose, kur buvo daugiau galimybių užsidirbti prekiaujant arkliais, kalvystės amatu, ar moterims spėjant ateitį iš delno ir iš kortų. Prekybai su Rytprūšiais nuo seno buvo naudojami ne tik Nemunas, bet ir panemunės žemės keliai, kuriais per Jurbarką ėjo prekės ne tik iš Lietuvos ar į Lietuvą, bet ir dar toliau¹⁸. Tad panemune intensyviai judėjo prekės ir žmonės; reikia manyti, kad tarp jų dažnai pasitaikydavo ir romų vežimų.

Sovietmečiu romų klajojimo tradicija buvo šiurkščiai nutraukta. SSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumui 1956 m. priėmus specialų įsaką „Dėl valkataujančių čigonų įtraukimo į darbą“, klajoklinis romų gyvenimo būdas buvo faktiškai paskelbtas už įstatymo ribų¹⁹. Tiesa, nacių okupacijos metais romai taip pat buvo verčiami apsigyventi vienoje vietoje. Viena pateikėja paliudijo, jog Vilkijoje ir Seredžiuje karo metais čigonai buvo priversti glaustis tuo metu jau tuščiuose žydų namuose, tačiau šią informaciją dar reikėtų patikslinti. Po karo romai vėl grįžo prie savo tradicinės gyvenamosios. Tik įgyvendinus 1956 m. įsaką, jų gyvenimas iš esmės ir negrižtamai pasikeitė – ir dauguma romų ėmė gyventi sėsaliai. Tuo laiku, maždaug apie 1957 m., Seredžiaus apylinkėse apsigyveno pirmieji įsakui paklusę romai²⁰. Anot ilgametės Seredžiaus apylinkės pirmininkės Jadvygos Sutranavičienės, pačiame Seredžiaus miestelyje pirmoji sėsaliai apsigyveno čigono Jono Bri-

¹⁷Pasakojo Ona Steponavičienė, gim. 1925 m., gyv. Vambalių k. Užrašė Zigmąs Vitkus 1999 m. VU Istorijos fak. etnografinėje ekspedicijoje. VU IF Kultūrinių bendrijų studijų centro archyvas.

¹⁸Kviklys B. *Mūsų Lietuva*, Vilnius, t. 4, p. 576.

¹⁹Ведомости Верховного Совета СССР, 1956, нр. 21(863), с. 547.

²⁰Autorės interviu su Jadvyga Sutranavičiene, 2002 m.

žinsko šeima*. Tai įvyko apie 1965 m. Vėliau atsikėlė Jono brolio Stasio šeima, kitos romų šeimos, buvo pastatytas pakalnės namas, plėtėsi vadinamoji *kalno čigonų* gyvenvietė.

Atgavus nepriklausomybę, *kalno čigonai* buvo mažiau varžomi įvairių draudimų. Pavyzdžiui, sudegus vienai iš trobelių, žmonės tuoj susirentė kita, panaudoję lentpjūvės atraižas²¹. Beje, kalbinti serediškiai net negalėjo tiksliai nurodyti, kiek lūšnelių stovi tame *čigonų šlaite* – šešios ar aštuonios. Tai tik dar labiau sustiprino *kalno čigonų* atskirtumo išpūdį. Jų gyvenvietė (šis terminas naudojamas sąlyginai, siekiant įvardinti aiškiai pastebimą romų segregavimą) yra išsidėsčiusi beveik miestelio centre, tačiau, kiekvieną kartą joje apsilankius, būdavo sunku atsikratyti išpūdžio, jog esi tolimame uždarame priemiestyje, savotiškame nedideliame

gete, į kuri, beje, ne taip jau paprasta patekti – tenka kopti gana stačiu kalno šlaitu. Ypač sunku ten užlipti žiemą, kai suplūktas nuo vaikščiojimo sniegas tampa tikra statmena čiuožykla.

Pirmą kartą apsilankius pas *kalno čigonus* 1999 m., mus, etnografinės ekspedicijos dalyvius, šokiravo blogos šių žmonių gyvenimo sąlygos. Kai kurie nameliai buvo pastatyti iš plonų lentų, aplipdyti kartono gabalais, o vienoje lūšnoje linkstančios lubos, kad neįlūžtų, paremtos į žemę įbestu stulpu. Buvo sunku įsivaizduoti, kaip šie žmonės sugeba peržiemoti nesusalę tokiose „popierinėse“ trobelėse. Geriausiai, ko gero, atrodė Tamaros Majauskienės ir Vlado Belecko namai. 1999 m. Seredžiuje dar gyveno gausi Andriaus ir Genės Beleckų šeima, tuo metu turėjusi devynis vaikus. Stebino ne tik akis režiantis šios šeimos skurdas, bet ir pastangos, kiek tik leidžia galimybės, kuo švariau užlaikyti savo namus, juos papuošti, padaryti jaukesnius. Čia pateiktoje nuotraukoje matyti gražiai apklijuotos sienos, baltos užuolaidos.

Kiek žemiau už Andriaus Belecko namą stovi Olgai Majauskienei priklausantis trobesys, kuriame, anot pačios šeimininkės, ji gyvena jau 16 metų kartu su savo senute motina Sonia, dukterimi invalide Rasa, sūnumi Ruslanu bei mažuoju, 1995 m. gimusiu Edgaru. Paskutinį kartą šią šeimą teko aplankyti 2002 m. gruodį. Spaudė šaltukas, nuo kurio nesaugojo plonos lūšnelės sienos. Viduje buvo taip vėsu, jog po dviejų pokalbio valandų sužvarbau kaip lauke, gelbėjo tik vaišingų šeimininkų patiekta karšta arbata. Trobelė labai nedidelė, padalinta į dvi nelygias dalis arčiau lauko durų išmūrytos krosnies.

Laiptai į Seredžiaus romų gyvenvietę. 2001 m.

Autorės nuotr.

*Šiuo metu Jonas Brižinskas gyvena Jurbarko r.
²¹Autorės interviu su Egidijumi Mikšta, 2002 m.

*Seredžiaus romų
būstas – iš lentų
ir kartono plokščių
sukaltas namelis.
2001 m.
Autorės nuotr.*

*Vlodo Belecko ir
Tamaros Majauskienės
namai Seredžiuje.
2001 m.
Autorės nuotr.*

*Olgos Majauskienės
namas Seredžiuje.
2001 m.
Autorės nuotr.*

*Audrius ir Genės
Beleckų šeima.
1999 m.
A. Petrašiūno nuotr.*

*Audrius ir Genės
Beleckų namo viduje.
Jų vaikai –
Liuba, Viktorija
ir mažoji Julija.
1999 m.
A. Petrašiūno nuotr.*

*Mažasis Edgariukas
(Edgaras Majauskas)
prie savo namų.
2002 m.
Autorės nuotr.*

*Ruslanas Majauskas
ir Valerijus Beleckas.
2001 m.*

J. Freudo nuotr.

*Kristina Brižinskaitė
dainuoja romų dainas.
2002 m.*

Autorės nuotr.

*Jonas Brižinskas
su anūkais prie savo
sodybos Šilinės k.
1999 m.*

A. Petrašiūno nuotr.

Mažesnėje trobelės dalyje įrengta virtuvėlė, didesnėje – gyvenamasis kambarys. Žemas kambario lubas remia iš netašyto medžio kamieno padarytas stulpas. Kambario sienos vietomis išklijuotos tapetais, jų pritrūkus – tiesiog laikraščiais. Šviesos nebuvo – už išsiskolinimą namas jau visas pusmetis atjungtas nuo elektros linijos. Šeima gyvena iš atsitiktinių vienadienių darbų, kuriems parsisamdo, taip pat juos nuolat sušelpia serediškiai. Anksčiau Olga Majauskienė užsiėmė prekyba turguose, dažniausiai prekiaudavo drabužiais, tačiau dabar šis verslas jau nebeduoda jokio pelno. Olga yra baigusi dvi klases rusų mokykloje Kaliningrado (Karaliaučiaus) srityje, todėl lietuviškai nei skaityti, nei rašyti nemoka. Įsidarbinti oficialiai nebesitiki. Pašalpų šeima negauna. Ruslanas Majauskas anksčiau gyveno Vilniaus Kirtimų tabore, bet iš jo išvažiavo, bėgdamas nuo tabore plintančios prekybos narkotikais. Dabar gyvena kartu su motina Seredžiuje. Pats mokyklos nelankė, skaityti ir rašyti nemoka.

Viešėdama pas šiuos žmones, mintyse nusistebėjau jų ištverme ir kantrybe bei sugebėjimu išlaikyti savigarbą, žmogišką orumą, nepasiduodant nevilčiai tokioj, atrodytų, beviltiškoj situacijoj, kai nėra nei darbo, nei jokio pastovaus pragyvenimo šaltinio ir tenka su mažu vaiku, sena močiute bei invalide dukterimi gyventi formaliai jiems net nepriklausančioje lūšnoje.

Už poros namų žemiau stovi Tamaros Majauskienės ir Vlodo Belecko troba. Ši šeima turi du jau suaugusius vaikus – Kristiną Brižinskaitę ir Valerijų Belecką. Tai labai svetinga ir draugiška šeima. T. Majauskienė – puiki informacijos pateikėja, turinti tikrą pasakotojos talentą, šnekanti labai išraiškinga, turtinga kalba. Pamažu ji Seredžiuje tapo pagrindine mano pašnekove bei žinių apie romų gyvenimą teikėja. Taikliomis savo pastabomis ją nuolat papildydavo šeimos galva Vladas Beleckas, kuris visada klausydavosi, ką pasakoja žmona, bet į pokalbį per daug nesikišo. Tikras pagalbininkas 1999 m. Vilniaus universiteto etnografinės ekspedicijos metu ir vėliau buvo Valerijus Beleckas, su melodingomis romų dainomis supažindino Kristina Brižinskaitę. Norėčiau nuoširdžiai padėkoti šiai šeimai už šiltą sutikimą ir vaišingumą, o ypač T. Majauskienei už puikius informatyvius pasakojimus bei už visą suteiktą etnografinę medžiagą.

Taip pat norėčiau padėkoti už vaišingą sutikimą bei už puikų pasakojimą pirmajam po karo Seredžiuje sėsliai apsigyvenusiam romui Jonui Brižinskui, kurį 1999 m. teko kalbinti Šilinės kaime. Tai neeilinė, paliekanti gilų įspūdį asmenybė, tikras romų bendruomenės autoritetas. Aprašydama Seredžiaus romų istorijos bei papročių epizodus, daugiausiai ir remsiuosi jo bei T. Majauskienės suteiktais duomenimis.

Pakalnėje, kiek toliau nuo *kalno čigonų* gyvenusi Birutės Brižinskienės šeima šiuo metu jau yra išvykusi iš Seredžiaus, tačiau 1999 m. jie dar gyveno miestelyje, gražiame geltoname nuosavame name. Namas, iš išorės niekuo ypatingai neišsiskiriantis, gal tik kieme sudžiautais kilimais, mus apstulbino interjero puošyba, o ypač – sienų tapyba (žr. splv. nuotr.). Kaip mums paaiškino namus paslaugiai aprodę šeiminkės marti Stasė Arlauskaitė bei anūkas Ruslanas Samulevičius, sienoms tapyti apie 1989 m. buvo samdytas klajojantis dailininkas. Tapybos elementus jis derino su namo šeiminkais.

Antrajame aukšte pamatėme lovą, visą apkrautą patalyne ir pagalvėmis. Kaip matysime iš romų pasakojimų, patalynė romų klajojimo metais buvo labai brangintinas turtas, ypač žiemą, atšalus orams, kai tik pūkų patalai gelbėjo palapinėse nak-

Birutės Brižinskienės namas Seredžiuje. Kieme – jos marti Stasė Arlauskaitė su savo 3 mėn. dukrele Aliona. 1999 m. A. Petrašiūno nuotr.

Birutės Brižinskienės gyvenamojo namo antrojo aukšto ištapytas sienas aprodo Brižinskienės marti Stasė Arlauskaitė. 1999 m. A. Petrašiūno nuotr.

Šventasis kampas Vlado Belecko ir Tamaros Majauskienės namuose. Iš dešinės pakabintas Vlado Belecko padarytas tradicinis čigoniškas botagas. Seredžius, 2002 m. Autorės nuotr.

vojančius romus nuo sušalimo. Patalynę bei tradicines didžiules pagalves, kaip kraitį į šeimą atsinešdavo nuotaka. Nors romai jau seniai neklajoja ir negyvena palapinėse, vis tiek kur nors kampe ar ant lovos sukrauta patalynė ir ypač daugybė pagalvių išlieka svarbiu kambario akcentu.

Pirmajame aukšte, vadinamajame *gerajame kambaryje*, krito į akis šventiems paveikslams skirta sekcijos niša. Paveikslai buvo taip išdėlioti, jog suformavo tarytum nedidelį altorėlį. Vadinamąjį *šventąjį kampaną* su iškabintais Jėzaus ir mergelės Marijos atvaizdais teko matyti ir T. Majauskienės bei V. Belecko namuose. Renkant etnografinius duomenis apie Lietuvos romus, autorei, tiesą sakant, nepasitaikė užėti į tokius romų namus, kuriuose nebūtų šventųjų paveikslų ar Švč. Marijos statulėlių, pastatytų puošniai įrengtuose altorėliuose. Romų bendruomenė turbūt yra viena iš nedaugelio, o gal ir vienintelė bendruomenė Lietuvoje, visiškai nepatyrusi sekularizacijos. Tačiau, norint suprasti šiuos romų kultūros savitumus, geriausia išiklausyti į pačių romų žodžius.

Ar turi čigonai gimtinę?

Pirmas dalykas, kuris krito į akis bendraujant su Seredžiaus romais, buvo tai, jog dauguma jų lietuviškai kalba gražia vietinių žmonių tartimi. Išsinekęs greitai paaikškėjo, kad ir mano pašnekovai, ir jų tėvai buvo, galima sakyti, vietiniai, tiesa, gimę ir taborais važinėję daugiausia kitoje Nemuno pusėje. Štai ką apie tai pasakoja 1928 m. prie Šakių, kaip jis pats sakė, tabore gimęs Jonas Brižinskas:

Lova su pagalvėmis Birutės Brižinskienės namuose. Seredžius, 1999 m.

A. Petrašiūno nuotr.

Stasiui Brižinskui giminių padovanotas kardas su sūnaus Jono Brižinsko padarytu dėklu ir tradicinės (Birutės Brižinskienės pasiūtos) romų pagalvės Birutės Brižinskienės namuose. Seredžius, 1999 m. A. Petrašiūno nuotr.

Šventųjų paveikslai Birutės Brižinskienės namuose. Seredžius, 1999 m.

A. Petrašiūno nuotr.

„Mes Šakių rajone, Jurbarko rajone, Naumiesty. Kiti važiuodavo į Panevėžį tėtį, kitur kur važiuodavo. O jau čia mūs kraštas buvo, nu mažiau 10 šeimų nebuvom. Taborais ir važiuodavom. Nu 10 šeimų likdavom, ir kiekvienas turėjo savo arkliuką, savo vežimą, savo palapinę. Na. Užvažiuodavom pas ūkininkus, pasiprašydavom, nu ūkininkai pažiūrėdavo, duodavo ganyklos: „o čia pasiganykit arkliukus“, atnešdavo duonos kepalą ar du, pieno, nu ūkininkai tėtį jau. Va.

Vargdavom, nu taboras, susirinkdavom, važiuodavom, arkliais sukčiaudavom, tai turgun nuvažiuojam, palapinėm, su vežimais Šakiuos, Naumiesty, Vilkavišky“.

Anot J. Brižinsko, net ir arklių kinkymo būdas priklausė nuo to, kokio etnografinio regiono ribose romai klajodavo – jei tai būdavo Aukštaitijos čigonai, tai ir arklius kinkė kaip aukštaičiai, su lankais, o Suvalkijos romai arklius kinkė tik su plėškėm ir gražulais (*dyseliais*).

T. Majauskienė net kiek pykteli nuo minties, jog klajokliai romai yra žmonės be šaknų, be giminės. Jos manymu, kuriam rajone gimei, kur esi registruotas, ten ir yra tavo giminė:

„Nu tegul klajoja, bet vis tiek tavo giminė vieta yra. Vot mama, tėvas Vilkaviškio rajono, jau jie te buvo registruoti, suprantate? Aš va gimiau, ir mano pasas ir dabar teip liko – Vilkaviškio rajono, suprantate? Vat. Bet tarp tų čigonų buvo kur Vilkaviškis, kur Kybartai, kur Kaunas, va teip registruoti, nors ir jie klajūnai“.

Klausantis pašnekovų, susidaro išpūdis, jog tarpukariu atskiros romų giminės klajodavo tik tam tikroje nedidelėje, kelis rajonus apimančioje teritorijoje ir be ypatingo reikalo neišvykdavo už jos ribų. Šias teritorijas romai laikė savo giminėmis ir buvo prie jų labai prisirišę. Atsidūrę už Lietuvos ribų, – kaip atsitiko per karą ir pokariu, – romai anksčiau ar vėliau stengdavosi vėl sugrįžti Lietuvon, ir grįždavo paprastai į gimtąsias vietas.

T. Majauskienė, kurios abu tėvai karo metais buvo nacių išvežti į koncentracijos stovyklas Vokietijoje bei Prancūzijoje, taip aiškina, kodėl po karo abu jie sugrįžo į Lietuvą. Pirmiausia jie ieškojo dukterų, nuo kurių buvo atskirti dar Pravieniškių darbo stovykloje, ir vienas kito. Bet didelę reikšmę turėjo ir prisirišimas prie gimtųjų vietų:

„Ten amerikoniai užėjo, te jie galėjo gyvent amerikoniškai po šiandien, ir aš gal ten [būčiau] laiminga! O jie galvojo, kad vaikus savo ras čia, mergaites. Lietuva yra Lietuva, širdis yra širdis, suprantate. Jie dėl mergaičių į Lietuvą grįžo, bet čia jų giminė, Viešpatie, jie čia gimė, jie čia užaugo, jie čia paseno toj Lietuvoj“.

Panašiais žodžiais Jono Brižinsko duktė Fatima aiškina, kodėl pokaryje į Kaliningrado sritį pasitraukę jos tėvai 1965 m. grįžo į Lietuvą: „Į Lietuvą norėjo grįžt. Nu tai te gimę viską Lietuvoj kažkaip tai geriau. Į Lietuvą. Pripratę, viską“.

Tik Lietuvoj, o ne svetimame krašte, trokštama numirti: „*Dukrele, važiuojam į Lietuvą, aš Lietuvoj gimus, Lietuvoj ir mirt noriu*“ (T. Majauskienės persakyti jos mamos Veronikos Brižinskienės (Ragauskaitės) žodžiai.)

Jei mirtis artimajį ištiko svetimame krašte, stengiamasi jį palaidoti Lietuvoje, arčiau kitų giminaičių kapų. Štai ištrauka iš pokalbio su J. Brižinsku ir jo dukterimi Fatima (1999 m., Šilinės k.):

„– *Kaip būdavo prieš karą, jei, sakykim, numirdavo kur kely čigonas, tai kur jį palaidodavo?*
 – *Oi, kapinėse, brangioji.*
 – *Artimiausiose turbūt?*
 – *Ne, ne, kur giminės palaidoti, tai gali būt kažgi kur, veždavo, veždavo, veždavo.*
 – *Net jeigu trukdavo ilgiau nei tris dienas, vis vien veždavo?*
 – *Veždavo.*
 – *Kur pašarvodavo, pas ūkininką, ar kur?*
 – *Užmokėdavo, paimdavo butą, pašarvodavo. Giedotojus lietuvius samdydavo, kad atgiedotų, viską. Į trečią parą laidot.*
 – *Giminės padėdavo.*
 – *O kaip susižinodavo, juk vieni ten nuvažiuovę, kiti – ten?*
 – *Oi, tuoj sužinodavo, vajejus.*
 – *Čia greit pas jų paštas būdavo.*
 – *O kaip tas paštas veikė?*
 – *Su arkliu sėsdavo ir jodavo. Jodavo, atjodavo, pasakė, viskas.*
 Nu o paskui važiuojam“.

O T. Majauskienė apie savo tėvelio ir giminių palaidojimą taip pasakoja:

„*Paskui mano tėvelis amžinatilsį mirė. Ne, jis rusyne [Kaliningrado srity – A. S.] nepalaidotas, mes saviškius ten nelaidojam, mes atsi-vežam į Lietuvą. Mūsų lietuviška tikyba, mes lietuviai, ir mes čia vežam. Su bažnyčia, su mišiom, su rožančiu, mes taip laidojam. Ne kaip rusai, pasideda ir žiūri į jų. O paskui paima su karstu raudonu, neša, bet mes taip nedarom. Tėvas palaidotas Virbaliuose, netoli buvo, mes ir nuvežėm. Ten mano familija visa palaidota*“.

Kaip paaiškėja iš pokalbių, romus su gimtine sieja ne tik joje likę artimieji, pažįstami ar artimųjų kapai. T. Majauskienė aiškiai išsako dar vieną svarbų vietinių romų tapatybės dėmenį – tapatinimąsi su katalikų tikėjimu. „*Mes lietuviai, – sako ji, – mūsų lietuviška tikyba*“.

„*Mes gyvenom kaip paukščiai*“

Kaip gi gyveno Lietuvos romai tarpukariu? Jonas Brižinskas teigia, jog tarpukariu, kiek jis prisimena, romai važinėdavo taborais, iš pradžių – ištisus metus, vėliau žiemai ėmė samdytis kambarius pas ūkininkus. Dažniausiai tokie kambariai

būdavo be baldų ir be grindų („šieno arba šiaudų kūlį pakrečia, paskloji“). Vežimai buvo įvairaus dydžio, žiūrint, kokio didumo buvo šeima. Vežimus romai darydavosi patys. Vežimas, patalynė ir arkliai buvo visas romų turtas. Vyrų pagrindinis užsiėmimas buvo mainikavimas arkliais, arklių gydymas, jų priežiūra. Įdomus J. Brižinsko paliudijimas, jog moterys, be tradicinio *varažijimo*, užsiimdavo ir kitais darbais, pavyzdžiui, miške rinkdavo grybus, kuriuos kaime išmainydavo į lašinius ir kitus maisto produktus. Gyvenimas klajojant, pasak pateikėjo, buvo skurdus ir varginantis.

Štai keletas ištraukų iš J. Brižinsko pasakojimo:

„Aš kai atsimenu, vaježau vaježau, dabar šuniukas geriau gyvena, kaip mes gyvenom. Šuniukas, jis turi sau būdą, o mes ką turėjom? Jau kas turėjo gerą palapinę, tas bagotas būdavo, neperlyjamą. O buvo tokios palapinės prastos, perlyja, sumirksta“.

„Dieve, biedni žmonės buvo, biedni. Palapinikę ištraukė, ir viskas! Palapinės iš brezento. Trys rėmai buvo. Viens viršuj, o kiti du į žemę įsmeigti. Vasarą ir ligi Kalėdų taip važinėdavom. O kai šalta, tai kelmus sudegydavom, nu ir prausdavosi ten, nupraudavo vaikus ir viską. Prieš palapinę. Palapinėj ir dešimt, ir penkiolika žmonių tilpdavo. [O, tai didelės! – dukterė Fatima.] Nedidelės buvo“.

„Vežimai pagal šeimą, kokią šeimą turi – jeigu 10 esi žmonių, tai mes pasidarom ilgesnis vežimas. Būdavo ir trumpesnis. Patys darydavom. Vežimas nedengtas būdavo, paskui [gale] viskas sudėta, prieky – tuščias. Pagalvės, viskas sukrauta, visas turtas. Anksčiau kai važinėdavom, lankų nebūdavo [gale vežimo įtaisyti lankai, virš kurių būdavo ištempiamas audeklas pasislėpti nuo lietaus – A. S.], į pabaigą, į pabaigą jau pradėjo gyvent po namus [samdytis butus žiemai], paskui jau tuos lankus darydavo. O teip, kai mes važiuodavom, aš atsimenu, jokių lankų nebuvo. Nieks nesuprato. Lyja, turim kokią paklodę ant galvų, ir viskas. Arba kur daržinėj užvažiuodavom pas žmogų, pabūdavam per lietų“.

„Aš buvau toks vaiks, kaip šitas (rodo į anūką), atsimenu. Kas bagotesnis būdavo, porą arklių tur gerų, palapinę gerą, jau tas skaitydavosi bagotas. O kito tas vežimėlis prastas, ar tas arkliuks prastas. Nu ir taip vargdavo“.

Ir J. Brižinskas tvirtina, kad prieškarui romai užsiimdavo prekyba arkliais, kalvyste, arklių gydymu:

„Vyrai užsiimdavo tabore su arkliais – ar te iškeičia, nupirko, į turgų pardavė, mainydavo, uždirbdavo, viską.“

Buvo čigonų kalvių – arklius kaustydavo, dantis pataisydavo, senukai. Va tas arklys dantis meta, jis [lietuvis] nesupranta tą, čigonas nuėjo senelis, supranta, nuima, turėjo tokius geležis, įdeda, numuša su plaktuku. Ūkininkas užmoka arba duoda ganyklų – pagyvenkit.

Žmonės buvo kitokie, žinai, kitokie, kaip dabar – arkliuką te reik pakaustyti, pažiūri į dantis – jau 20 burnų pavalgys. Mes prie arklių užaugę, apie juos suprasdavom, o lietuviai nesuprasdavo. Aš šešių metų pirmą syk ant arklio atsisėdau. Kai kokia dešimt metų buvo, tai jojau kaip didelis.

Arklių būdavo pas ūkininkus, pas žmones, arkliai, nu visokių te dalykų būdavo pas juos. Tai viens klausia pakeist, tai žiūrėk kokį gerą arkliuką nuperkam, jau uždirbam porą šimtų. Nu, tuos pinigėlius, ne teip kaip dabar, buvo, suriša, laiko, neleidžia.

Miške sustojus, čigonės rinko grybus. Prirenka, neša į kaimą, pakeičia ant mėsos, lašinių, būdavo“.

Žiemą buvo stengiamasi išsinuomoti kokias nors patalpas. Paprastai kasmet buvo kreipiamasi pas tą patį ūkininką, kuris jau buvo suteikęs pastogę. Tačiau atėjus vasaros metui, vėl buvo išsiruošama į kelionę po nuo seno pažįstamas apylinkes. Keletas ištraukų apie tai iš pokalbio su J. Brižinsku ir jo dukterimi:

„Ūkininkai priimdavo. Priima ūkininkas, duoda ganyklos, te palapinę pasistatyt. Ant žiemos sukalba. Paskui [žiemą] pas žmones apsistodavom. Buvo vieni tokie geri žmonės, priimdavo. Vasarą išeidavom, o žiemą vėl pas tą patį ūkininką“.

„Gegužio mėnesį jau viskas. Jau biskį sniegą nuleido, ir jau viskas. Jau sniegą biskį nuleido, jau galima palapinę pastatyt, ir važiuodavom“.

„Išvis gyvenom kaip paukščiai, važinėdavom, vietos sau neturėdavom. Nieko neauginom, taip gyvenom, kas ką duoda, ir viskas“.

„Policija nekludė. Pesus turėjom, būtina. Sustodavom, milicija pažiūri pasus. A, koks viens čigonas neturi paso. Sako, miške gimiau. Nu ką darydavo – nieko. Pasijuokdavo, ir viskas“.

V. Beleckas ir T. Majauskienė smulkiau papasakojo, kaip būdavo įsitaisoma žiemą miegoti palapinėje. Tiesa, jų prisiminimai yra iš pokario, iš tų laikų, kai jų tėvai per pokario neramumus pasitraukė iš Lietuvos į Kaliningrado srities miškus. Tačiau visa manta, patalai ir pagalvės, aišku, buvo išsaugotos dar iš prieškario. Anot pateikėjų, žiemą pirmiausiai nukasdavo sniegą, tuomet, pastačius palapinę, jos dugną išklodavo eglų šakomis, ant viršaus pakreikdavo kiek šieno, ir tik tuomet klodavo patalus. Jei didelė šeima, suguldavo dviem eilėmis taip, kad iš pūkinių patalų kyšodavo galvos ir vienoj, ir kitoj, priešingoj, palapinės pusėj.

Tamara: „Kaip miegodavo palapinėj? Nu visai paprastai. Čia po šonu ką prisideda, šiaudų ar šieno, paskui paklodes ant viršaus, paduškas sudeda, kaip lovoj... Nu i viršuj palatka ta, kaip ji [kaldra kažkokia? – A. S.] Ne kaldras. Kaldras būtų sušalę žiemą, žiemą juk miegodavo [padušku – sūnus Valerijus] Palauk, ne. Patalynė! Mama mano turėjo patalynės 10 kg pūkų. Įsivaizduokit, kiek dabar tų pūkų

ten buvo i kokia ta patalynė buvo. Ir paduškos tokios labai didelės. Ir turėdavo po šonu. Jeigu žiemai, tai po šonu turėjo iš plunksnų, nu tokiu, patalynę. Atsiguldavai žiemą, – atsimenu aš šitą pati, – lauke, palapinėj, sniegas, šaltis, o mum nieko nesidaro, mes va tokie lakstom, raudoni visi. Ko nors kas sirgdavo arba kas būdavo? Niekad! Ir žinote, tada teip buvo – kur stipras orhanizmas, tas ir išgyveno. O kur jau slabnas, tai miršta“.

Vladas: „Ne, ne, ne šieno dėdavo žiemą, ne šieno, o nuo eglės, žinot, šakas. Žiemą. Nuo eglės šakas išklodavo. Sniegą nukasdavo pirma. Tada šakas dėdavo, paskui biškį šieno, o paskui patalynę jau dėdavo. Ant pagalvių visu kūnu miegodavo. Viena tokia didelė, per visą palapinę, iškloja, pasikloja, visi miega. Tėvoas, mama, vaikai“.

– Visi prie šono, viens šalia kito? – klausiu.

Tamara: „Nu aba vieni iš šitos pusės, kiti – iš šitos pusės, ir visi po ta patalynę“.

Vladas: „Negali šalt po tokia didele patalynę“.

Tamara: „O kiti, žinai, kur biednesni čigonas buvo, tai, neduok Marija, tų vaikų pilna, tie vaikai vieną koją iškiša, sušyla, kitą užtraukia (juokiasi), ir nieko jiem nebuvo, ir per žiemų žiemas teip išbūdavo“.

Vladas: „Kaip indėnai“ (Juokiasi.)

Tamara: „Kaip indėnai. Tai indėnai (susizgribus), indėnams šilta, jiem ten žiemos nebūna! Ta patalynė didelė, te jei šeima didelė, tai vienoj pusėj palenda, kitoj pusėj palenda“.

– Tuomet išėina, kad vienoj pusėj galva, paskui kojos, tada vėl galva ir kitoj pusėj taip? – nusistebiu.

Tamara: „Teip!“ (Juokiasi.)

Į taborą, anot T. Majauskienės, laisvai susirinkdavo, kas tik norėjo, dažniausiai giminės, bet nebūtinai. Ir galėdavo bet kada laisvai palikti taborą, jeigu kildavo toks noras arba reikalas:

„Mano tėvai, dėdžiai, tai šitie kartu važinėdavo. Trys dėdžiai, viena teta. Nu. Tai čia jau jie kartu i kartu. O taip susiaidavo, tai daug buvo tų čigonų, labai daug būdavo. Nu“.

Tamaros teigimu, jokie baronai Lietuvos čigonų taborams nevadovavo:

„Rusiški čigonai taip pasakodavo, kad te baronas jų, kaip baronas daro, teip jie visi turi daryt, visi jam paklust. O pas mus to nebuvo, mes tų baronų neturėjom, i jie nieko nesiskaitė, mes pačios buvom

Tamara Majauskienė.
2001 m. J. Freudo nuotr.

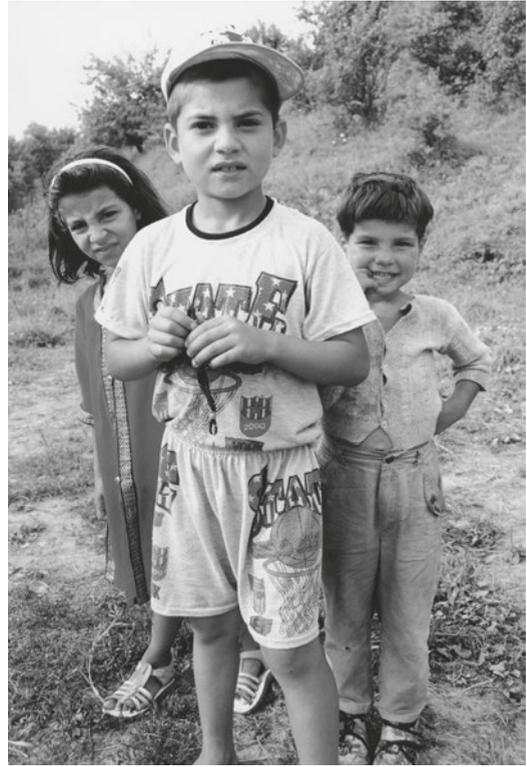
Vladas Beleckas.
2001 m. J. Freudo nuotr.

žmonėm. Kam mums tas baronas? Kam man tas baronas, jeigu aš pats žmogus, ką tu man prisakysi?“

T. Majauskienė, nors gimusi po karo, puikiai prisimena savo mamos Veronikos Brižinskienės (Ragauskaitės) pasakojimus apie prieškario laikus. Vienas pasakojimas apie tabore gimusių kūdikių pasirodė ypač įdomus:

„Vaikai gimdavo lauke. Lauke gimsta. Iši-vaizduokit, ant sniego. Mama pasakojo. Jau čia buvo mamos dukterėčia, mamos sesers dukra. O ta moteris nėščia, žiema, ruduo, vienas lašas sniego, kitas lašas lietaus. Dabar jai čia skauda, ji galvoja, kad ją čia varo jau lauk, atsiprašant. Jinai nuėjo toliau nuo tų palapinių, nuo to taboro, atsisėdo, pasistengė, iškrito tas mažiukas. Tiesiog ant to sniego, ant visko. Dabar jinai sėdi, šaukia, bet čia jos jau mama, tos moters mama

išgirdo, kad ten mažiukas verkia, o ji žinojo, kad ji nėščia. Dabar čigonės tik garara rarara, žinai čigonės, ajajai jajai, **so kerdzia**, ką padarė, ajajai bėga visi, o kiti šaukia, vyrai jau šaukia: „Šunius pririškite, šunius pririškite!“ Tas šuva jeigu prieis ten prie tos vietos, nu ten ir kraujai, ten viskas. Tai jau vyrai tuos šunis savo pririša. Dabar tos moterys galvoja, ką čia daryt. Žiūrėkit, tai durni buvo čigonai mūs. Magirdo, magirdo! O jeigu žmogus miršta, nu kas ta magirdo? Mama mano atsirado tarp visų, mano mama, amžinatilsį, buvo su šimtu procentų proto! Jinai viena tarp visų to taboro atsirado, jiems visiems pasakė: „Tai jagu mes magirdo, jagu jinai mirs su tuo mažiuku? Tai mums griekas ant širdies! Tą magirdo, sako, reikia mest į šoną, o reik gelbėt moterį!“ Va dabar jie sugalvojo, kaip ją gelbėt. Atnešė tokias paklodes, žinai, paprastas, tą mažiuką jau jie nė viens neima, o ten jau buvo jos mama, tos moters. Dabar tai seniukei sako: „Tave magirdo nieks neskaitys, tu jau senutė, jau savo atgyveni greit, tai tu dabar, – sako, – eik tą mažiuką, mes visi kartu einam, tu, – sako, – paklodę pakloji, tą mažiuką užverti su rankom, ir mes jį paimam visi ir nešam į palapinę“. Va taip ir padarė. Priėjo ta seniukė, paėmė su paklode, kaip tu galvoji, ne su nuogom rankom, čia jau magirdo. Tas pas mus nepriimta. Prie gimdymo būdavo akušerės arba bobutės kokios lietuvės, tamstele, jau mes nė viena ne ne ne, niekada, niekada. Bet sakau, tarp visų čigonų mama, mano mama viena atsirado, kad paaiškino, kad teip reik, kad teip reik, kad teip reik. Jau

Romų vaikai.
Seredžius, 1999 m.
A. Petrašiūno nuotr.

tas magirdo, tai jagu ji mirs – griekas mum nuo Dievo, mes turim ją gelbėt. Tai va teip. Paskui tą kūdikį suvyniojo, tą moterę po pažastim, į palapinę, ten greičiau jau tą kap tą, patalynės. O jau patalynės tai buvo čigonų per visą tą va palapinę, pūkinės va tokios. Tą patalyne užklojo greičiau, karštos arbatos. Pas ją atsiskyrė ta vieta, ir viskas, su tuo kūdikiu liko. Dabar galvoja, kaip tą vietą atskirt, nieks nemoka, nu nesupranta. Paskui, sako, ten gyveno prie miško tokia sena boba, moteris lietuvių. Nuėjo pas tą moterėlę, jinai ėmė tą vietą atskyrė, surišo ten, viską. Dabar ta moteris, lietuvi, nu jai ten davė kiek, aš tai nežinau, mama gi pasakojo, atėjo pas juos į namus, ją atšvedė, pašildė ji vandenį, tą kūdikį nuplovė, numaudė, suvyniojo, neškit, sako, dabar mamai. Ir tas vaikas išgyveno ir gyveno ir metus ilgus sulaukė. O jeigu ne mama, amžinatilsj, tai ta motina būtų mirus ir tas vaiks. Visi šaukė: „Magirdo, magirdo!“ Va. Va taip. Mes ranką neprikišim. Kelionėse vis tiek kreipdavosi pas moteris jūsų rasės, jie jas žinodavo, buvo čia tokių senučių. Mano mama gimdė penkis kart, nė vieno kart lignoninė nebuvo, vis pas tą seniukų. Su pirmutine mergaite vos jinai nemirė, paskui antra gimė. Du vaikai pas mamą prieš karą mirė, mergaitės mirė, kas su uždegimu, kas su kuo. Aš 46 metais gimus. 34 metai pas mamą buvo, kai aš gimiau, aš buvau paskutinė“.

Šis pasakojimas atskleidžia dar vieną iš pirmo žvilgsnio neįtikėtiną gyvenimo taboruose aspektą – čigonės gimdydavo išskirtinai tik lietuvių pribuvėjų padedamos. Anot T. Majauskienės, romės čia nė *rankos neprikiš*. Tokią nuostatą paaiškina pasakojime paminėta romų kultūrai ypač reikšminga bazinė *magirdó* samprata. *Magirdó* (vlachų romani kalboje *marimé*) yra komplikuota tabu, susijusių su ritualinės nešvaros sferomis, sistema²². Pati sąvoka turi dvi reikšmes – ji įvardina ritualinės nešvaros būseną bei bausmę už ritualinio tyrumo taisyklių pažeidimą²³. Romams paskelbimas *magirdó*, t. y. rituališkai nešvariu, yra didžiausia iš visų įmanomų bausmių, nes tokiu būdu, bijant rituališkai susitepti, nubaustasis yra išstumiamas iš romų bendruomenės²⁴.

Pagal romų paprotinę teisę, viršutinė žmogaus kūno dalis yra laikoma rituališkai švaria, o apatinė – nešvaria. Todėl ir naujagimis bei gimdyvė kuri laiką po gimdymo laikoma *magirdó*²⁵. Tai paaiškina, kodėl papasakotoje istorijoje romės ne skubėjo pagelbėti gimdyvei.

Įdomūs yra ir kiti mažai kam žinomus romų gyvenimo tarpukaryje aspektus atskleidžiantys T. Majauskienės pasakojimai. Romai, anot pateikėjos, lankydavosi garsiuose Šiluvos (tarmiškai vadinamus *Šidlava*) atlaiduose, kuriuose buvo galima neblogai pasipelnyti iš *varažijimo*. Bet ne tik dėl pelno romai vykdavo į atlaidus. Būta ir nuoširdaus religingumo. Kaip teigia Stasė Arlauskaitė, ir šiais laikais romai, bent jau Brižinskų šeima, kasmet važiuoja į Šiluvos atlaidus, nors burtais ir neužsiima.

²²Lee R. The Rom-Vlach Gypsies and the Kris-Romani, *Gypsy Law: Romani Legal Traditions and Culture*, Berkeley, 2001, p. 203.

²³Weyrauch W. O., Bell M. A. Autonomous Law-making: The Case of the “Gypsies”, *Gypsy Law: Romani Legal Traditions and Culture*, Berkeley, 2001, p. 30.

²⁴Fraser A. Čigonai, Vilnius, 2001, p. 236–239.

²⁵Weyrauch W. O., Bell M. A. *Ten pat*, p. 31.

T. Majauskienė pasakojo:

„O čia kai būdavo atlaidos tos... Šidlavoje, tai čigonai važiuodavo ten į tuos atlaidus. Ir suprantate, kad jiems nieks nieko nesakydavo, prie pačio to miesto palapinės, arkliai, vežimai, o tos čigonės varažina, o žydai sėdi su tais krautuviais savais. [...] Taip mama mano pasakodavo. Ir sako, tiek ten tiek išbūdavo, kol atlaidai baigiasi. Na tai pas jas jau renkasi tų žmonių varažyt, eilės, suprantanti, eilės. Jau jiems įdomu kožnam: „Einam pasvaražyt, einam pasvaražyt“. O mūsų tos čigonės jiems varažina, pinigus atneša, jiems dešras atneša, o jos patenkintos, viską susirenka. Ir nieks niekad nekabydavo, suprantate? Nei tų muštynių, nei tų nieko, su čigonais labai sugyveno.

Per atlaidus Šidlavoje kunigas, nu kaip sakyti, apvynčiavojo 33 poras čigonų. Tai čia buvo stebuklinis dalyks, suprantate? Vestuvių nebuvo. Pagyvenęs moteris, vyrai buvo be šliūbo, suprantate, ir jie atėjo, kunigui paaiškino, kad mes be šliūbo, mes be šliūbo, tai jis jiems visus, vat mama mano pasakojo, 33 poras, ir visus sušliū... nu, davė šliūbą jiems. Paskui čigonai surinko iš visų taborų pinigų, nu kur ten buvo, ir nupirko kunigui nu tą kur, nu kaip pasakyt dabar, nu tų kur, nu ant savęs kunigas ar mišias laiko, ar atlaidus kokius, toks arna... arnotas, suprantate. Ir tą arnotą jam padovanojo. Tai paskui jisai, tas kunigas, pamoksluose apie čigonus supasakojo, kad „man čigonai tokią įdomią dovaną įteikė“. Bet jis ir padarė gera, matote, pakrikštino vaikus. Matote, vat ir klajūnai būdavo – gimsta kūdikis, teip, jie jį teip nelaike, greičiau į bažnyčią, kur papuola bažnyčia, kur randa kunigą, kur sustojo, nuėjo, kunigėlis pakrikština, pasako „ačiū“, jau jų vaikas krikštintas. Jie buvo geresni katalikai, kaip dabar, suprantate, melstis mokėjo visi, nors į mokyklas nėjo, įsivaizduokit“.

„O kaip meldės – lietuviškai, čigoniškai? – paklausiau.

„Lietuviškai, lietuviškai. Išmokdavo poteries viens nuo kito. Mama mirė tik pernai, 85 metų, tai jinai viską apie šitą pasakodavo“.

Religinės šventės, anot pateikėjų, visada būdavo švenčiamos. Gyvenimas taboruose, miške tam nebuvo kliūtis. T. Majauskienė, pasakodama apie šventes, susikremta, kad dabar nebėra taip, kaip anksčiau. Anot Tamaros, nykstant čigoniškiems papročiams, ir žmonės tampa kitokie:

„Kai tik ten šventė kokia, – žiūrėkit, kokie da čigonai anksčiau buvo, – šventė jagu, nors jie ir miškuose, nors jie palapinėse, bet jie tą šventę atgerbia, atšvenčia, jie visko prisigamina, suprantate, ir pyragų išsikepa pas žmones, ir šaltienos išsiverda, visko pasidaro, visko, jie be to neapseidavo. Ir parsineša ten puslitrenkę, išgers, o teip, kaip dabar, tų girtuoklyscijų nebuvo. [...] Buvo, kur teisingi žmonės ir čigonai, ir anksčiau, ir dabar. Buvo teisingi, buvo, kur žodžio laikėsi, kur priesaiką laikėsi, o buvo tokie, kaip ir dabar – žodį pasakė

i neištesėjo, suprantate, pijokas, viską prageria. Anksčiau tokio retai būdavo. Bet buvo ir anksčiau. Vot. Buvo labai labai faini žmonės anksčiau, bet buvo ir tarp mūsų, čigonų, ir blogų, bet mažiau, suprantate, tarp šimto, dviejų šimtų viens buvo“.

Tai, kad romai šventė šventes, laikėsi pasninko ir gyveno pagal katalikišką kalendorių, paliudijo ir J. Brižinskas.

„Anksčiau pasninko laikėsi. Buvo tokių ten, kurie – ne, ale mažai tokių buvo. Nedainuodavo ir nešokdavo, griežtas pasninkas, nei vestuvių, nieko. Senukai drausdavo, drausdavo, pamokydavo. Dabar tie vaikai tai viską žino, o anksčiau 15 metų vaiks, Dieve, dabar jau penkių metų protingesnis kap pirma buvo 15 metų. Jagu žmogus užėjo, tai mes visi išbėgam, kad nebūtų, kad pasišnekėtų. Tėvai mokydavo teip. Jei ateidavo svečiai, vaikai nesimaišydavo, nebūdavo šito, apsaugok Dieve. Užšaukia, ir viskas [jei neklauso]“.

Karas

Romai, kaip ir žydai, yra labiausiai per Antrąjį pasaulinį karą nukentėjusi Lietuvos gyventojų grupė. Anot romų holokaustą tyrinėjusio Vytauto Toleikio, nacių okupacijos metu žuvo ne mažiau kaip 500 romų kilmės asmenų²⁶. Šimtai romų buvo deportuoti darbams į karines gamyklas bei koncentracijos stovyklas į Vokietiją ir Prancūziją, dalis jų karo pabaigoje atsidūrė žinomiausiose masinio naikinimo stovyklose²⁷.

Tragišką likimą nacių okupacijos laikais patyrė ir Seredžiaus romai bei jų artimieji. J. Brižinskas per karą prarado savo tėvą, kitus artimuosius. Jono mama su vaikais išlikusi gyva tik todėl, jog ją apie gresiantį areštą iš anksto perspėjęs policininkas Balisevičius:

„Per karą išvežė kitus, sušaudė vokiečiai Pravieniškėse. Mano pusbroli, mano tetą išvežė, dėdę išvežė, jei da liko gyvi, kažį kur jie prapuolė? Negrižo. Daug labai, daug sušaudė. Senukus ir mažiukus sukrovė į mašinas ir išvežė. Ir sušaudė. Iš namų paimdavo. Tai motina mano, atvažiavo viens milicininkas, Balisevičius, pavarde atsimenu, tai sake motinai: „Veronika, – sako, – nori savo vaikus augyt? – išvažiuok. Tėvą išvežė, broliuką vyriausią išvežė, nu paskui atėjo tas milicininkas ir pasakė: „Važiuk, – sako, – augink savo vaikus“. Mes mažiukai visi devyni, o ji pėsčia nuėjo į Šakius, 3 kg cukraus po kortele duodavo, davė, paskui su vežimu išvežė, paslėpė mus. Tik viena šeima išliko, o kiti te, kokia dešimt šeimų išvežė [į Pravieniškes]“.

T. Majauskienės abu tėvai (Kazimieras Brižinskas ir Veronika Brižinskienė (Ragauskaitė) su dviem dukterimis buvo taip pat suimti ir išvežti iš

²⁶Toleikis V. Lietuvos čigonai Antrojo pasaulinio karo metais, *ten pat*, p. 20.

²⁷*Ten pat*, p. 28–29.

pradžią į Pravieniškes, paskui, jau be dukterų, – į Vokietijos ir Prancūzijos koncentracijos stovyklas. Tamaros 14 ir 15 metų seserys – Česė ir Liulė Brižinskaitės – liko Pravieniškėse ir, matyt, ten buvo nacių sušaudytos.

Sukrečiančią savo šeimos istoriją pasakoja T. Majauskienė. Jos teigimu, iki 1944 m. Seredžiaus bei jo apylinkių romai nebuvo „kabinami“. Tik karo pabaigoje visi vietiniai čigonai buvo išvežti į Pravieniškių darbo stovyklą. Nėra visai aišku, kada tiksliai įvyko papasakotas epizodas su romų slepiamais rusų partizanais ir ar jis tikrai buvo masinio vietinių romų suėmimo pretekstas. Pateikėja pati yra gimusi po karo, tad ji tik perpasakoja savo motinos atsiminimus, tačiau, manau, jog tai vis tiek yra vertingas liudijimas:

„Vokiečiai vežė čigonus į konclagerius. Tėvai grįžo, vaikus gi turėjo, mergaites turėjo dvi, mergaitės negrįžo, tėvai abudu grįžo į Lietuvą. Aš juk po karo gimiau. Tėvas buvo Francijoje, o mama buvo Berlyne. Jie buvo išskirti. Juos pradėjo čia iš Lietuvos krapštyt 44-tais, – nekabino vokiečiai ligi 44 metų. O paskui čigonas, jie čia... palauk palauk pasakysiu, kaip čia, į Čekiškes važiuoji, gyvenvietė tokia, tai ten gyveno čigonas su savo šeima. Pas jų du sūnai augę buvo. Nu žinai, tie partizanai, kareiviukai tie, rusų kareiviai. Tai jie žinote atbėgo pas tų čigonų. Tie čigonai gyveno prie miško. Alkani, nu pusnuogiai tie kareivėliai, čia visur vokiečiai, o tie kad atsimušę atsiliko. Tie čigonai juos įleido. Įleido ir sako: „Gelbėkit!“ Dabar ką jiem daryt? Bet matot, kokie čigonai buvo? Jūs įsivaizduokit! Jeigu lietuvj, tai jis būt pardavęs. O čigonas to negalėjo daryt. Paskui jie miške padarė tokį bunkerį, ten tuos kareiviukus laikydavo, tam bunkery. Ir paskui kaip jiem jau valgyt reikia nešt, po apačia, – čia jau man mama pasakojo, juk čia viskas per karą buvo, – po apačia padarė tokį tunelį, kad pas juos nueidavo, jiem valgyt nunešdavo, suprantate. Jie pas juos išbuvo kokius du mėnesius. Ir čia užskundė vokiečiam. Nu kaip ten kaimynai ar kaip ten, viens nuo kito biskį ką pastebėjo, supranti? Ir užskundė. Kaip užskundė, tuos kareiviukus sušaudė, o tėvą ir tą motiną pakorė, ir tą namą sudegino. Paskui pradėjo visus čigonus tempt, visus čigonus į tą, į konclagerį vest. Už vieną, – žinot vokiečių? – šimtai atsakydavo. Ir paskui visus išvežė 44-tais. Čia Vilkijoj daug buvo čigonų, ir Seredžiuoj daug buvo čigonų“.

„Ir Seredžiuoj daug buvo čigonų?“ – paklausiau.

„Nu kaipgi, per karą buvo! Bet daugiau buvo Vilkijoj. Ten buvo, žinai, kur žydų namai. Žydus ten visus sušaudė, išvežė, čigonus nekabino, o paskui pradėjo ir čigonus. Jie apsigyveno žydų namuose ir gyveno. Ir jiem tie vokiečiai duodavo, žinai, tokias korteles ten, nu, neskriausdavo maistu. O paskui jau kaip šita zavarucha prasidėjo, kai čigonas slėpė rusus, kai yra prieš vokiečių, i pradėjo visus čigonus, ir mažus, ir didelius, ir senus, visus. Vežė į Pravieniškes.

O ten pradėjo skirstyt“.

T. Majauskienė apie tragišką savo šeimos likimą karo metais dar taip pasakojo:

„Ir tėvus ten [į Pravieniškes] nuvežė, ir mano seseris – viena buvo Česė, kita – Liulė Brižinskaitės. Nu i paskui čia visus išvežė į Pravieniškes, kur čia tas kalėjimas. Va ten juos palaikė ir pradėjo skirstyti. Kas gal ir čia, kas gal ir čia, o tos mergaitės, vienai buvo 15, kitai – 14, o čia mano seserys tikros, jie buvo nedarbingi, vokiečiai vežė į darbą ligi 16 metų, o čia buvo nedarbingi. O kur juos dėjo, tas mergaites, nė mama, nė tėvelis nežino. Pravieniškėse daug sušaudė čigonų. Nematė, bet jie tą girdėjo, jie tą žino. Mama mano man pasakodavo taip: kad ten tėvas buvo vienam tokiam, – ten užtverta, žinai, dratais, – o mama, kur moterys. Sako, visus į darbą išvarė, išėjo, ir mama sako, aš likau, man dantį ar ką skaudėjo, ir su ja tos mergaitės. Vokiečiai, sako, atėjo jau tuos vaikus likviduoti turbūt. Visus, ir mažus, ir didelius į tą mašiną meta meta, o mama dar sako, apsigabino mažesnę ir laiko, kiek tik gali, ir tik paltukas jai liko. Ištraukė iš jos rankų, ir da mamai į galvą kaip davė, mama nukrito i tas paltukas. Jinai atidarė akis ir žiūri – nėr, nė vaikų, nė mergaičių, nė vieno, tik tas paltukas liko. Ji taip pergyveno... Ji nugyveno 85 metus. Seredžiuį palaidota.

Tėvas Prancūzijoje dirbo. Kitą kart ir to darbo nebuvo. Baisu lageriuose buvo. Ten neturėjo valgyt ką, neduodavo. Ką jiem ten duodavo? Išbadėjęs. Ten sąlygos labai blogos buvo. Jau ką tėvelis pasakodavo ir mama, neduok Dieve! Mama sako, galvojo, kad jau ji negrįš visai. Iš bado, vaikeli. Jiem ten nieko neduodavo. Į dieną pupų stiklinę duodavo. Berlyne, prie Berlyno, ne pačiam Berlyne, bet prie Berlyno kur tai, bet ji pati neatsimena, kur tas buvo. Ir tėvas taip – prie Francijos, bet ne pačiam mieste, Paryžiuj tam, ne, bet toj pusėj kur tai, Francija vadinasi. Mama dirbo prie bombų kur darydavo, ji tepdavo su kuo tai jas, žinai, tas bombas. Padarytos, ištepa ir padeda, ištepa ir padeda. O paskui jau, kaip sako mama, pabaigoj karo jau jau pradėjo amerikoniai siautėt, – amerikoniai tai rusam padėjo, – nu tau jau sako paskui pabaigę tą jau juos pradėjo varyt tolyn, tolyn ir tolyn nuo Berlyno. – Palauk, prisiminiau, nuo Berlyno mama buvo tik 20 km. – Nu tai, sako, nuvarė, kur toks lageris jau visur galvos žmonių, kaukolės. Tokie štakietikai geležiniai, dratai, ir ant kažno to štakietniko po kaukolę. Jau ten vadinosi mirties lageris. Na, ir mama sako, kai mus ten atvarė, žiūrim, sako, skirdai sudėti žmonių. Mirusių, čia miršta, juos sudeda sudeda tokiais krūvais, tik tokiais brezentais užtiesti. Mama sako, galvoju, dabar čia, sako, jau mum mirtis. Jeigu mūsų, sako, nieks neišvaduos. Tai žinote sėdi mama dabar ir galvoja. Visi sutinęs, vandens nori, to vandens neduoda. Iš bado sutinę. Ateina jau ta pati vyriausioji. Nu sako, moterys, čia, sako, dirbt nereikės jums, bet, sako, ir su maistu negalvokit. Tai ten į dvi paras tik duodavo stiklinę pupų. Į dvi paras, vieną kart. Nu jie ten pra-

tempė... nežinau, kiek, mama ten sakė, bet nedaug. Tai čia va sako viena sėdi, sėdi taip, mirė, suprantat, tai ją pastūmė toliau, eini sau kitur atsisėdi. O paskui, sako, amerikoniai ten užsuko. Nu ir amerikoniai kaip užėjo, tuos vokiečius išvarė...

Ten amerikoniai užėjo <...> Nu ir paskui tėvai grįžo, jie atskirai grįžo, jie čia susitiko, Lietuvoj. Mama grįžo, praėjo kiek, tėvas grįžo ir viens kitą rado. O kai rado viens kitą, tai ir į tą Raudoną Kryžių jie kreipėsi, dukrų ieškojo. Niekur nieko. Kur čia bus! Tie vokiečiai kaip išvežė, gal kur sušovė, ką padarė. Gerai atsimenu, kaip mama verkdamo ir verkdamo. Ir aš jau buvau kokių penkių–šešių metų, vis tiek mama verkdamo. Ir dabar va, senatvėj, atsimindavo, ir dabar verkdamo. Vis pasakodavo apie tuos fašistus, apie tuos lagerius. Prieš tuos vokiečius, prieš tą išvežimą mamytė sapnuoja sapną, kad mano mamytei kažkur reikia eit, bet jai reikia brist per upę. Tai mama brinda per tą upę, o toj upėj smėlis. Matosi, tas vanduo toks švarus, kaip Dubysa kitą kart – viską matai. Ir mano mama eina per tą upę, užsiritus tuos savo padurkus, o čia smėlis, ir ją tas smėlis traukia. Kaip ji pakelia akis, žiūri, atskrenda kaip su sparnais kryžius, ant to kryžio šventa Marija. Prie tos šventos Marijos dvylika angelų, suprantate. Ir dabar mamą tas kryžius gaudo vandenyje, ir ji nor pabėgt, kad ji negal, kad jos kojytės jau į tuos dumblius įlindę. Ir mama jau nepabėga niekaip. Tas kryžius ir taip ant mamos puola, tiesiog ant širdies. O ta Marija ir angelai pasikelia į dangų ir išleikia. Ir vot tas kryžius liko ant viso viso viso gyvenimo. O mergaitės jos angelais.

Mūsų čigonai daug nukentėjo per tą karą, vajėjus vajėjus. Mano dėdės, nu tėvo brolis, jis turėjo penkis vaikus, o mažiausia buvo trijų metų, ir visus tas vokiečiai, kad jis pasiustų, visus sušaudė, visus išvežė į Pravieniškes. Ten tai jau, neduok Dieve!“

Pokaris Kaliningrado srityje

Po karo, miškuose išiplieskus partizaniniam karui, pasienio su buvusiais Rytprūsiais sričių romai, ieškodami ramybės, pasitraukė į Kaliningrado sritį. Ten iki 1956 m. SSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo įsako, uždraudusio romams klajoti, paskelbimo čigonai galėjo gyventi beveik taip pat, kaip ir prieškario laikais. Jie važinėjo vežimais su visa šeima, susiburdamo į taborus, nakvodavo palapinėse. Uždarbiaudavo, savo arkliais pagelbėdami atvykėliams rusams nudurbti žemės ūkio darbus.

Taip bevažinėjant praėjo ir T. Majauskienės vaikystė. Į Kaliningrado sritį iš Klaipėdos krašto pasitraukė ir Vlado Belecko šeima. T. Majauskienė prisimena:

„Aš kap į Lietuvą atvažiauvau, man buvo 33 metai. Vladą čia radau. Gyveno ir Vladas rusyne [Kaliningrado srityje – A. S.]. Sovetske gyveno jo tėvai. Iš ten į kariuomenę jis išėjo. Paskui jie tą rusyną paliko ir grįžo į Lietuvą tėvai, ir jis kartu. Aš klajojau su tais ve-

žimais rusyne ilgų metų. Iš Lietuvos išvažiuom į rusyną. Ligi Stalino įsako. Ten, prie to Kaliningrado, žinai, su arkliais, pavasaris, su arkliais [žmonėm] padeda, užsidirba, gamta prie to Nemuno ten... šoka, dainuoja, geria, su arkliais maino, tabore susirinkę.

O da žinot, ką atsimenu? Mažiukė buvau, penki šeši metai, kai su tais taborais važinėdavom... Vasarą, vasarą tai buvo jau čia čigonų laisvė. Kur neina, po kožu krūmu namai, bet kur prie Nemuno – pliažas, suprantate? Aha, o kaip jau žiema, viešpatie, šalta, sniegas. Lyja. Aš dabar kai pradėdu atsimint, tai galvoju – kaip mes taip galėjome iškentėt? Nei mes sirgom, nei mums kas buvo. Rodos, taip ir reikėjo. Atsimenu, kokie 25 laipsniai šalčio, o mes miške. Toks šaltis, kad medžiai trūksta. Sniego daug, tie arkliai stovi susitraukę, o mes su broliu mano [pusbroliu – A. S.], amžinatilsį, lakstom sau, na tokie rusiški papunkytės, paltukai, kepurytės, ir mum rodos, kad to šalčio nėra...“

Kraštas po karo buvo nuniokotas, tad nenuostabu, jog romai rasdavo po mūšių užsilikusių sprogmenų. Pasitaikydavo ir pavojingų situacijų. Tamara pasakoja:

„Kaliningrade palapines sustato prie jūros. Apart reik, tai čigonus nusamdydavo, pasidaro pinigą. Jau žinojo rusai – čia čigonai su arkliais, čia mums padės, čia mum laukus apdirbs, tai mes ten išbūdavom per vasarą, iki rudenio. Žiemą samdydavom butus. O jeigu ne, tai palapinė. Sniegas, šalta. Aš dabar neįsivaizduoju, vaikelį, kaip mes nesušaldavom? Nesirgom, mes buvom gryni kaip ridikai. Gvardejskas, miestas prie Kaliningrado. 20–30 vežimų tabore. Nuo to Gvardejsko kokie du kilometrai miškas. Dabar taboras važiuoja į tą mišką. Sniego pilna, vėjas. Kaip dabar atsimenu. Dabar tėvas amžinatilsį daro tą palapinę. Padarė tą palapinę. Dabar kaip ant to sniego miegot? Bet protingi buvo čigonai. Eglišakius prilaužo, šakas padeda padeda padeda. Ant tų eglišakių – šieno, ant to šieno turėdavom toki užklojimą, o paskui pūkiniai patalai, paduškos, į tą palapinę atsiguli, kaip pečiuj. Nu gerai, dabar susikūrė tėvas laužą, tas laužas dega, palapinė padaryta, o mama jau išėjo į miestą varažyt. Tai dabarties aš prisiekčiau pilną ugnį bulvių. Da su manim draugė vienmetė, ji dar gyva, Sovetske gyvena. Dabar tos bulvės, žinai, keptos ugny, valom, valgom, norim vandenio atsigert, o ten, žinai, toks ravas eina, o tas ravas tik tik ledu užsitraukė. Pasiėmėm puodukus, sakau, einam vandenio atsigert, mes jau prisivalgėm, einam. Kol mes nuėjom tą vandenį gert, tėvas stovėjo prie ugnies, prie laužo, ir čia vienam kartui susimaišė dangus ir žemė. Ten trūko bomba, ne bomba, bet mina ar granata dar nuo karo laikų. Kur mūsų ugnis buvo. Ir jinai buvo po šaknim pušies. Ir ta ugnis kūrenosi kūrenosi, kol ji neįkaito. Kaip įkaito, vaikelį. Tai gerai, aš da nuo Dievo laiminga, nubėgau su ta drauge vandenio gert, o tėvas šildosi prie tos ugnies. Tik vienu kartu

kaip davė, tai ten debesys, danguj viskas susimaišė. Ir aš dabar mažytė, aš nieko nesuprantu, aš galvoju, kas čia pasidarė. O tėvą ne ta mina kliudino, bet jį oras pakėlė aukštai, numetė, ir žinai toks buvo kelmas, tai jis lūžo tris šonkaulius. Mama tuo tarpu grįžta. Ir mama neįsivaizduoja, kas čia darosi. O iš tos mūsų palapinės nieko neliko, nei patalo, nei palapinės, viskas dega. Visas gyvenimas. Tėvas sėdi atsirėmęs, veidas visas apdeges, aš pribėgu prie tėvo, čigoniškai: „Dady, dady, kas tau yr?“ O tėvas kvėpuoja taip ir sako: „Nebijok, man nieko nēr“. Bet jis jau šnekėt negali, jam čia skauda. Ir čia tam kartui mama ateina. Man tuomet kokie 6 metai buvo. Tėvą sužalojo, paskui tėvą išvežėm į ligoninę. Mama su tėvu važiavo. Čigonų taboras liko. Ir čia rusai atlėkia, tie, kur minos ieško. Ir tie snaiperiai sako: „greit slėpkitės visi“. O jie iš to laužo išėmė prieš-tankinę. Jie liepė ugnį nekūrent, nesijudint, iki ryto jie nežinau, kiek tų bombų surinko“.

1956 metų įsakas, draudžiantis romams klajoti, visus užklupo netikėtai. Įdomu, jog šio įsako autorystę romai klaidingai priskiria tuo metu jau mirusiam Stalinui. Taip teigia ir T. Majauskienė:

„Kaip išėjo Stalino įsakymas, kad čigonai turi nevažinėt, turi vietoj gyvent. Tai matot, kiek mes ten metų, mes ten daug metų pragyvenom. Tėvai išvažiavo į Kaliningrado sritį prieš Stalino įsakymą. Paskui jau pradėjo Stalinas mus spaust, čigonus, kad jau vežimus, arklius parduokit, gyvenkit, dirbkit, į darbus pradėjo varyt. Še tau namą, aš tave priregistruoju, tu esi pilietis rusyno ir dirbk, gyvenk, kaip visi. Tai mes ten paskui taip ir gyvenom.“

Kai Stalino įsakymas išėjo, pradėjo mus uždaryt į kolūkius, čigonus reik įdarbyt, tegu dirba, tegu arklius pamiršta!“

Anot Tamaros, iškentusiems nacių persekiojimus romams 1956 m. įsakas buvo dar vienas skaudus išbandymas:

„Aš mamos klausiau, tai, sakau, mamyte, kodėl jūs eidavot ten, į tuos miškus, i važinėdavot, juk galėjot kur prisiglaust pas žmonių. „Nu, – sako, – mes be to negalėjom, mes turėjom, mus traukė gamta, traukė laukas, traukė tie palapiniai“. Nu vat i teip jie i gyveno, i gyveno, kol rusai nesustabdė. O jau kaip rusai sustabdė, – „jagu jūs važiuosit kur – pasodysim“. O kalėjimas – tai baisiau, kaip gyvet vietoj. Nu vat. Labai labai jie pergyveno, jau kaip sustojo vietoj, tai jau jie i ašarodavo, i verkdamo... Į darbą reik eit – jie nepratęs, paima tuos šakes, laikyt nemoka. Paseno be darbo, ką jie ten žinojo – tik vežimas, arklys ir botagas, i važiuoja. Pavažiavo, kur sustojo, pernakojo ir vėl važiuoja. Va čia tai įdomūs gyvenimas. O kur važiuoja, patys nežino [juokiasi] patys nežino“.

Pasak pateikėjos, išėjus įsakui, iš Lietuvos į Kaliningrado sritį pasitraukę romai buvo apgyvendinti barako tipo namuose be sanitarinių įrengimų ir įdarbinti kolchozuose. Tėvai, išgiję gyvulių, ėmę gyventi ūkiškai, o Tamara pradėjusi lankyti mokyklą:

„Krasnoznamenške tėvai apsistojo, butą gavo barake, šulinys lauke ir tualetai. Visą šeimą į du kambarius ir virtuvę. Kiti čigonai kitur gavo. O paskui pasakė: „Arklius turit parduot, vežimus turit parduot“. Ir seni, ir jauni verkė. Jūs žinot, kaip buvo sunku priprast prie tokio gyvenimo, kad aš turiu arklį, vežimą parduot, ir aš turiu eit į kolūkį dirbt, kur amžių aš nedirbau. Amžių buvau laisvas paukštis, kur norėjau, ten ir gyvenau. Turėjo ir tėtis, ir mama eit į kolūkį dirbt. O dirbt nemokėjo, reik prie mėšlo dirbt, šakę jie nemoka pakelt. Priprato. Prie visko, vaikelį, pripranti. Jeigu tavo prispaudžia. Niekur neišvažiuosi, atima arklį, atima vežimą, pastato į vietą. Kaip dabar atsimenu, tėvas kaip pardavė arklius, arkliai gražūs, du tie arkliai, Dieve mano, tik šokdami važiuodavo. Vežimas gražuolis, botagas pintas. Turėjo tėvas parduot ir arklius, ir vežimą, viską. O paskui nupirko tėvas karvę, pradėjo paršus pirkt, pradėjo ūkiškai gyvent. Ir sugebėjo tam barake, tam barake. Žinai, pas rusus žemė – kiek nori imk. Ten žemės kiek nori, imk, sodyk, ark, gyvenk. Taip ir pradėjom gyvent. Paskui pradėjo vaikus į mokyklą varyt. Paskui žinot ką darydavo? – Ateidavo į namus čigonus mokint ir senus mokytojai, jiems duodavo pamokus, čia seniai, 56-tais kokiais ir tėvą, ir mamą – mokino visus. Ir pradėjo pratint prie osedlo gyvenimo. Va nuo tų metų jau viskas, viskas baigėsi. Jau pradėjo čigonai gyvent, pradėjo kaip tai suktis. Nors čigonas jis yra čigonas, bet vis tiek jis turėjo viską perversit ir gyvet jau taip, kad vienoj vietoj būtų. O traukdavo, da kaip traukdavo kur pavaziuot. Pavasaris ateidavo, tie čigonai seni sėdi, verkia: mūsų arkliai, mūsų vežimai, mūsų laisvė. Bet jau buvo baigta. Viskas. Ir vot nuo 56-tųjų metų mums užsirišė“.

Paprašiau Tamaros papasakoti, kaip atsitiko, kad ji apsigyveno Seredžiuje.

„Kaliningrado srity dirbau melžėja. Bet man įgriso tas darbas. Galvoju: „Dėl ko aš čia čigonė dirbu, kad aš galiu kitaip išsisukt!“ „Pusdurnė, – sau pagalvojau, – pasidariau ruskė, jau milžtu karvės“. Aš dirbau pusantrų metų. Aš ten išgyvenau daug metų, 10 ar 12. Paskui mano tėvelis amžinatilsį mirė. Gyvenom mes ūkiškai, tris karves turėjom, paršus, veršius, nu mama mano buvo ūkininkė. Šeiminykė mama buvo. Mes ten daug metų pragyvenom, visko turėjom, gyvenom va taip. Ir vaikai parėdyti, ir aš aprenpta, ir visko yra, auksuose žibėjau. Bet paskui tėvas pasimirė, brolis mirė, močiutė mirė, teta mirė toj pačioj vietoj. O kai jau tėvas mirė, sakau, mama, mes čia negyvensim. Vienas pagrabas, antras, ketvirtas, ir taip eina. Ne, sakau, čia negyvensim. Kur gyvensim, ten, bet čia negyvensim. Mama sako: „Dukrele, važiuojam

į Lietuvą, aš, sako, Lietuvoj gimus, Lietuvoj ir mirt noriu“. Nusipirkom Seredžiuoj bakūžę, čia ant kalno, aukščiau. Ir kai nusipirkom tą bakūžę, čia Vladą savo sutikau. Vlado tėvas čia gyveno. Jis turėjo tą namą, norėjo parduot. Mama išgirdo, kad Jonas Beleckas parduoda namą, atvažiavo pas jo tėvą, padarė sutartuves. Nu i apsigyvenom. Man buvo 33 metai, kai mes čia, Seredžiuoj, apsigyvenom“.

Krašto romų istorija pateikėjų atsiminimuose: trumpas apibendrinimas

Apibendrinus iš Seredžiaus bei jo apylinkių romų papasakotas gyvenimo istorijas, susiklostė tam tikras šio krašto romų praeities gyvenimo paveikslas, kurio pagrindinius akcentus norėčiau trumpai aptarti.

Dauguma Seredžiuje kalbintų romų yra kilę iš Suvalkijos, jų tėvai su taborais važinėjo panemuniais, pasienio rajonuose su buvusiais Rytprūsiais. Tad neatsitiktinai apsigyvenimą Seredžiuje pateikėjai vertina kaip grįžimą į gimtąsias vietas, namo.

Tarpukario romų gyvenimą būtų galima įvardinti kaip pusiau sėslų, nors būta ir visiškai sėsliai gyvenusių romų, pvz., Kybartuose ir kitur. Klajojama buvo susibūrus į įvairaus dydžio taborus (nuo kelių iki dešimties ar kiek daugiau šeimų), tabore galėjo kartu važinėti ir giminės, ir negiminės, bet kada buvo galima taborą palikti ir vėl prie jo prisijungti. Klajojama buvo tam tikros teritorijos ribose ir dažniausiai tik vasarą. Važinėjant buvo užsukama į miestelius, aplankomi turgūs, kuriuose romai prekiaudavo ar mainikaudavo arkliais, moterys burdavo. Romai gyveno gana skurdžiai, pagrindinis turto indikatorius buvo iš neperlyjamos medžiagos pasiūta palapinė, daugiau nei vienas kinkomas arklys, pūkų patalynės gausa. Įdomu, jog visi pateikėjai pabrėžia, jog tarpukariu būta daug mažiau konfliktų su lietuviais nei dabar.

Karas buvo vienas iš pačių tragiškiausių, stipriai į kolektyvinę atmintį įsirežusių romų gyvenimo epizodų. Romų holokaustą Lietuvoje per Antrąjį pasaulinį karą yra tyręs Vytautas Toleikis. Jo pateiktoms išvadoms iš esmės neprieštarauja ir Seredžiuje bei jo apylinkėse kalbintų romų pasakojimai. Anot V. Toleikio, karo pradžioje naciai persekiojo pastovios gyvenamosios vietos neturinčius, klajoklius čigonus²⁸. Dėl šios priežasties, matyt, romai patys ėmė ieškoti pastovios gyvenamos vietos bei darbo, kiti buvo priverstinai įdarbinami²⁹. Viena pateikėja pamini įdomų faktą, jog Seredžiuje ir Vilkijoje karo metu romai gyveno buvusiuose žydų namuose. Žydų tuo metu miesteliuose jau nebuvo likę. Karo pabaigoje nacių politika romų atžvilgiu tapo dar žiauresnė³⁰. Šiurpūs yra Jono Brižinsko, Tamaros Majauskienės pasakojimai apie karo metu sušaudytus, pradingusius ar į koncentracijos stovyklas išvežtus artimuosius.

Pokaris neatnešė laukto palengvėjimo. Miškuose, kuriuose romai buvo įpratę vasarą apsistoti, vyko partizaninis karas, juos šukuodavo sovietų kareiviai, vykdavo susišaudymai. Tad nenuostabu, jog buvusių Rytprūsių pasienyje klajoję romai pasitraukė į ramesnius Kaliningrado srities miškus. Vaizdingus vaikystės prisiminimus iš taboro klajonių Kaliningrado srityje papasakojo Tamara Majauskienė.

1956 m. SSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo įsakas „Dėl valkataujančių čigonų įtraukimo į darbą“ užklupo romus Kaliningrado srityje. Anot

²⁸Ten pat, p. 22.

²⁹Ten pat.

³⁰Ten pat, p. 29.

pateikėjų, romai buvo priversti apsigyventi jiems skirtuose be patogumų butuose, įsidarbinti kolchozuose. Vežimai ir arkliai buvo atimti arba parduoti. Ši prievartinė sedentarizacija (priverstas gyventi sėsliai), kaip ir karo metais patirtas holokaustas stipriai paveikė romų bendruomenę – nutrūko natūralus daugelio tradicijų perimamumas, susvyravo kai kurių paprotinės teisės normų laikymasis.

Į Lietuvą apklaustieji romai grįžo tik XX a. septintajame–aštuntajame dešimtmetyje. Buvo stengiamasi grįžti į tas vietas, kuriose klajota ir gyventa prieš karą. Lietuviai romus sutiko labai nepalankiai. Seredžiuje jų nenorėta išleisti, leidimas apsigyventi suteiktas, anot buvusios ilgametės apylinkės pirmininkės, tik paraginus aukštesnei, rajono valdžiai. Kaip teko patirti iš pokalbių su lietuviais serediškiais, romų gyvenimas, jų skausminga karo ir pokario patirtis, kaip ir romų kultūros savitumai, daugumai kaimynų lietuvių yra visiškai nežinomi. Tai, be abejo, ir sukuria tarp abiejų bendruomenių sunkiai įveikiamą nesupratimo, abejingumo ir atsiribojimo sieną. Romai traktuojami kaip svetimi „išibrovėliai“, siekiama jei neatsikratyti jais, tai bent kuo mažiau jų išleisti į miestelį. Teko su nuostaba klausytis pasakojimo apie tai, kaip miestelio gyventojai susibūrė ir neleido savo kaimynui romui pradėti statyti pagal architekto brėžinius suprojektuoto namo vietoje *kalno gyvenvietėje* sudegusios lūšnos.

Dėl įtemtų romų ir kitų tautybių gyventojų tarpusavio santykių visada yra pagunda apkaltinti pirmiausiai pačius romus, jų kultūrinį savitumą laikant kliūtimi „integracijai“. Tačiau romų pateikėjų papasakotos gyvenimo istorijos prieštarauja daugeliui stereotipinių romų vaizdinių, kurie literatūroje neretai pateikiami kaip „tikroji“ čigonų kultūra³¹. Remiantis šiais pasakojimais, galima būtų užginčyti dažnai pabrėžiamą romų nomadiškumą, jų bendruomenės uždaramą ir svetimumą lie-

Seredžiaus romai su Stokholmo romų asociacijos garbės sekretoriumi, rašytoju, publicistu ir keliautoju Jonathanu Freudu Vlado Belecko ir Tamaros Majauskienės namuose. 2001 m. J. Freudo nuotr.

³¹Žr. Spreizer A. J. *Romologija in Romski Študiji: socialnoantropološki pogled na romološke diskurze v Sloveniji* (daktaro disertacija), Ljublijana, 2001, p. 292–296.

tuvių kultūrai. Tikiuosi, jog didėjantis tarpusavio supratimas ilgainiui pagerins romų ir lietuvių santykius, tuo prisidedamas ir prie romų šiuolaikinės situacijos pagerėjimo Lietuvoje.

Išvados

1. Romų gyvenimo istorijos prieštarauja stereotipiniams romų kaip bekilmių klajoklių vaizdiniams.
2. Iš interviu paaiškėja santykinis romų susietumas su viena ar kita teritorija. Tarpukariu buvo klajota tik tam tikro regiono ribose, ten pat stengtasi palaidoti savo mirusius artimuosius. Su klajonių teritorija tapatinamasi kaip su kilmės vieta, gimtine.
3. Romų kultūra buvo ir yra veikiama ne tiek valstybinės–nacionalinės, kiek vietinės, atskiro etnografinio regiono kultūros, ir su ja sąveikauja, perimdama kai kuriuos lokalinės kultūros bruožus, pvz., arklių kinkymo būdą, vietinę lietuvių kalbos tarmę ir kt.
4. Prievartinė sedentarizacija, fragmentiškai vykdyta nacių okupacijos metais bei pilnai įgyvendinta sovietų valdžios, pakeitė romų gyvenimo būdą ir naujai aktualizavo romų–lietuvių santykius – romai tapo sėsliais miestų ir miestelių gyventojais, t. y. vietinių bendruomenių nariais, lietuvių kaimynais.

Pasakojo:

1. Tamara Majauskienė, gim. 1946 m. Vilkaviškio r., gyv. Seredžiuje.
2. Jonas Brižinskas, gim. 1928 m. Šakių r., gyv. Šilinės k., Jurbarko r.
3. Vladas Beleckas, gim. 1954 m. Klaipėdos r., gyv. Seredžiuje.
4. Fatima Brižinskaitė, gim. 1962 m. Kaliningrado srityje.
5. Olga Majauskienė, gim. 1954 m. Vilkaviškio r.
6. Stasė Arlauskaitė, gim. 1962 m. Kaune, 1999 m. gyv. Seredžiuje.
7. Ruslanas Samulevičius, gim. 1981 m. Kaune.
8. Jadvyga Sutranavičienė, gim. 1941 m., gyv. Seredžiuje.
9. Egidijus Mikšta, buvęs Seredžiaus apylinkės įgaliotinis.

Vandens malūnai*

Eligijus Juvencijus Morkūnas

Įvadas

Prie Dubysos upės yra keletas vietovių, turinčių Padubysio vardą. Dubysa – labai tinkanti upė malūnų statybai. Jos šlaitai aukšti, iki 40 m, vagos plotis – 20–30 m¹. Bendras vandens kritimas per visą upės ilgį – 117,40 m, vidutinis kritimas – 78,7 cm/km. XX a. pradžioje čia buvo apie dvidešimt malūnų, o prieškaryje jų veikė šešiolika. Tai – Bubių (1,9 km), Mirskiškių (5,6 km), Bernotų (3,4 km), Dengtilčio (2,8 m), Burkšių (8 km), Darbučių (6,2 km), Žemutinio Padubysio (19,5 km), Zakeliškių (14,1 km), Pakalniškių arba Kušeliškių (17,5 km), Bralinskų (7,3 km), Novininkų (4,9 km), Maslauskų (Maslauskiškių) (18,3 km), Plembaruko (3,2 km), Ariogalos (15,3 km), Kīlūvos (5,8 km), Padubysio. (Skliausteliuose nurodytas atstumas tarp malūnų – E. J. M.)

*Straipsnis aprobuotas serijos „Lietuvos valsčiai“ Mokslo darbų komisijos. Leidyklai įteiktas 2003 05 16.
¹Tarybų Lietuvos Enciklopedija, Vilnius, 1985, t. 1, p. 463.

Padubysio vandens malūnas

Tiriamasis objektas – Padubysio vandens malūnas, esantis arčiausiai Dubysos žiočių. Taip pat apžvelgiami ir kai kurie Butkevičių giminei priklausę malūnai.

Šaltinių apžvalga

Šiam straipsniui panaudoti negausūs archyviniai šaltiniai. Tai Kauno apskrities archyvo 17 fondas (leidimai statyboms), LCVA 388 fondas (Lietuvos Respublika, Finansų ministerija, Prekybos ir Pramonės departamentas), fondas R-1301.

Remtasi ir 1967 m. Jurbarko SSV inžinieriaus A. Klasčiaus užpildyta anketa. Anketoje rinkti duomenys apie Padubysio malūno hidrotechninį įrenginį. Deja, išsamioje anketoje daugelis skilčių neužpildyta. Pavyzdžiui, nenurodytas upės debitas, turbinų pralaidumas, jų veikimo koeficientas. Nėra duomenų apie faktinį slėgį, galingumą, išdirbį, darbo valandų skaičių. Paminėti tik bendriausi duomenys apie turbinas, jų statymo metus. Aprašyta hidrotechninio statinio balansinė vertė. Anketoje pateikta vertinga hidrotechninio statinio schema ir kelios nuotraukos.

Kitas šaltinis – 1993 m. architektės Liudos Perevičienės parengta paminklosaugos užduotis „Padubysio buvusio dvaro sodyba Jurbarko raj. Seredžiaus apylinkėje“. Joje gausu medžiagos apie Padubysio dvarą ir yra duomenų apie vandens malūną kaip architektūros statinį, tačiau neatkreiptas didesnis dėmesys į malūne buvusią ir išliekamąją vertę turinčią techniką. Autorius dėkoja Liudai Perevičienei už leidimą pasinaudoti jos asmeniniame archyve esančia medžiaga².

Remtasi ir pilnesniu paminklosaugos užduoties variantu (papildytu nuotraukomis)³.

Autorius taip pat naudojo 2002 m. ekspedicijos Seredžiuje metu surinktus lauko užrašus bei asmeninio archyvo medžiagą. Vertingiausia jos dalis – malūno savininko giminaičio Jono Butkevičiaus (gim. 1916 m., gyv. Raudondvaryje, Kaune) pasakojimai, jo turimos nuotraukos.

Naudotasi ir bendrojo pobūdžio hidrogeografinė literatūra.

Padubysio vandens malūno geografinė padėtis ir situacija dvare

Padubysio vandens malūnas stovi Dubysos dešiniajame krante. Malūnas – vos penki kilometrai nuo žiočių⁴. Tai paskutinis vandens malūnas, skaičiuojant nuo aukštupio. Dubysos vandens kritimas ties malūnu yra 18,7 m, debitas ties žiotimis – 17,61 m³/s. Upės vandens baseino plotas – 2000 km² ⁵.

Pats malūnas yra Padubysio dvaro sodybos komplekso dalis. (Kultūros paminklo eilės Nr. IP269 At. 1993 m. balandžio 15 dieną adresas buvo toks: Jurbarko r., Seredžiaus apyl., Padubysio k.)⁶

Padubysio dvaras stovi viršutinėje Dubysos terasoje, o vandens malūnas –

²Perevičienė L. Padubysio buv. dvaro sodyba Jurbarko raj. Seredžiaus apyl. Padubysio kaime: Paminklosauginė užduotis, Kaunas, 1993. Toliau – Perevičienė L. ...

³Jis yra asmeniniame buvusio savininko Aloyzo Liaugaudo archyve.

⁴Kultūros paveldo centro paveldosaugos archyvas. Lietuvos TSR Vyriausioji Vandens išteklių naudojimo ir apsaugos valdyba. Hidrotechniniai statiniai upių baseinuose, f. 12, ap. 1, b. 12, p. 45. Toliau – KPC archyvas...

⁵Lietuviškoji enciklopedija, Kaunas, 1939, t. 7, p. 83–87.

⁶Autoriaus asmeninis archyvas.

apatinėje terasoje, beveik į rytus nuo pagrindinių dvaro pastatų. Aplink dvaro sodybą plytėjo dirbami laukai. Dvaro paminklinė zona nustatyta 1991 m. sausio 1 dieną. Žemutinė dvaro sodybos dalis priklauso Dubysos–Seredžiaus landšaftiniam draustinui⁷. Maždaug 150 m nuo malūno (prieš tėkmę) yra pastatyta užtvanka. Nuo užtvankos dešiniajame Dubysos krante įrengtas 8 m pločio vandens nuvedimo kanalas. Vandens perteklius iš kanalo galėjo būti grąžinamas atgal į Dubysą prieš turbinas. Šis kanalas buvo naudojamas ir kaip vartai miškui plukdyti⁸.

Istorija

Archyve pavyko rasti malūno statybos dokumentaciją⁹. Archyve yra statybų registracijos knyga tik nuo 1922 m. 1923 m. užfiksuotas Juozo Butkevičiaus prašymas statyti vandens malūną Seredžiuje (tikslesnė vieta nenurodyta). Šios bylos nepavyko rasti. Galima spėti, kad ten kalbama apie Padubysio vandens malūną, kurį nuo Seredžiaus skiria 5 km. Vietiniai Padubysio kaimo gyventojai mano, jog šioje vietoje stovi nebe pirmas malūnas, kadangi, kasant žemę, prie pat malūno buvo rastos didelio formato (XVIII amžiaus? – E. J. M.) plytos¹⁰. Pagal Padubysio dvaro savininkų Butkevičių šeimos tradiciją malūnas statytas apie 1920 m. tuščioje vietoje. Matyt, turima galvoje, kad malūno pastato nebebuvo.

Dokumentai rodo, kad Pirmojo pasaulinio karo metu anksčiau stovėjęs malūnas buvo visiškai sunaikintas. Hidrotechniniai įrenginiai tikriausiai išliko, nes Juozas Butkevičius savo prašyme pažymi, kad nori atgaivinti prieš karą veikusį malūną, nes apylinkėse karas sunaikino visus malūnus¹¹. Tą pat patvirtina Juozo Butkevičiaus užpildyta anketa „Finansų, Prekybos ir Pramonės ministerijos Pramonės skyriui“, kurioje nurodoma, kad malūnas pradės veikti nuo 1920 m. lapkričio 1 d.¹² Išlikęs įdomus 1920 m. gegužės 4 d. Seredžiaus valsčiaus valdybos raštas, kuriame rašoma:

„(...) žmonės susimalti grūdus priversti yra važinėti labai toli, gaisinti daug laiko ir triūso (...). Nesant sudeginto malūno savininko, išbėgusio laike karo į Rusiją ir dar negrįžusio, prašo pažymėtą pilietį Juozą Butkevičių atstatyti ir įrengti ant Dubysos upės prie Padubysio dvaro vandeninį malūną vietos ir apylinkės gyventojų naudai ir patogumui“*.

Pateikėjas Jonas Butkevičius teigia, kad maždaug tuo metu Butkevičiai jau valdė 82 ha Padubysio dvarą. Mirus jų seneliui, broliai pardavė Angirių dvarą prie Šušvės upės (Angiriuose taip pat buvo vandens malūnas – E. J. M.) ir pirko Skinderiškių dvarą. Kitas brolis pirko Padubysio dvarą ir pasistatė vandens malūną. Taip buvo pasidalintas senelio palikimas.

Juozas Butkevičius, šiek tiek „svieto“ matęs žmogus, nes kurį laiką gyveno Sankt Peterburge, dirbo pianinų fabrike. Grįždamas į Lietuvą, parsivežė penkis pianinus su užrašu „Butkiewicz“. Vieną iš tų pianinų saugo Juozo Butkevičiaus sūnėnas Jonas Butkevičius (informacijos pateikėjas).

⁷Perevičienė L. ...

⁸Lietuvos centrinis valstybės archyvas, f. 388, ap. 2a, b. 22, l. 31, 32. Toliau – LCVA...

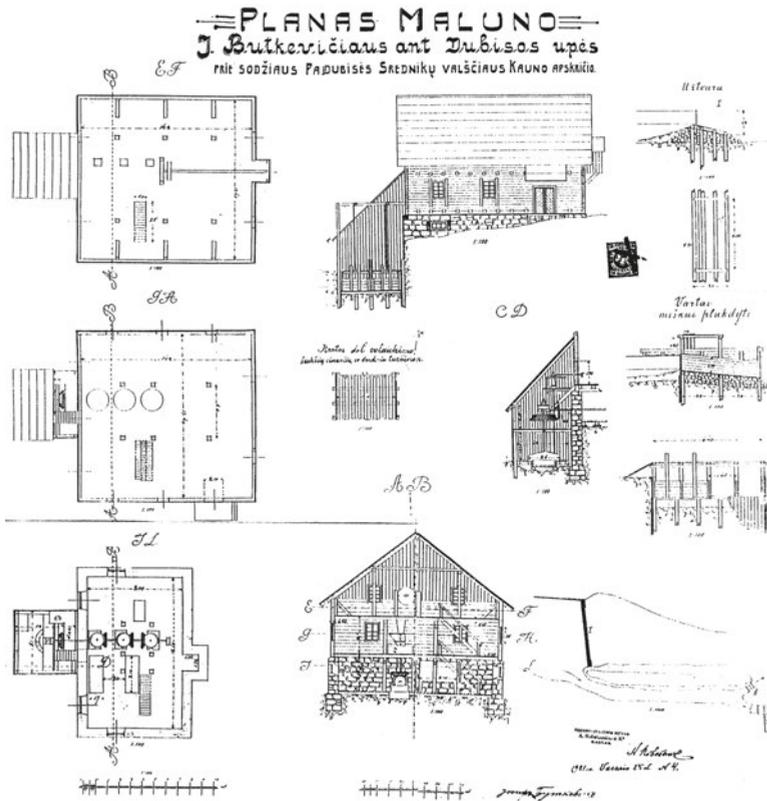
⁹LCVA, f. 388, ap. 2a, b. 22, l. 33.

¹⁰Autoriaus asmeninis archyvas.

¹¹LCVA, f. 388, ap. 2a, b. 22, l. 29.

¹²LCVA, f. 388, ap. 2a, b. 22, l. 25.

*Straipsnyje cituojamų dokumentų tekstų kalba netaisyta. Red. pastaba.

Pagal projektą¹³ malūnas – stačiakampio plano, kurio apatinio aukšto ilgis 14,2 m, o plotis – 9,6 m. Sienos – 0,8 m storio akmens mūro. Prie ilgosios sienos buvo įrengta medinė karkasinė pastogė turbinai. Jos matmenys – 5,1x5,2 m. Čia stovi 40 AJ turbina¹⁴.

Malūno apatiniame aukšte, beveik per vidurį, buvo sumontuoti trys stovai girmoms sukti. Tame pat aukšte įrengti du pikliai. Patalpos aukštis – 2,8 m. Pirmasis aukštas yra 13,8x14,6 m. Jo aukštis – 2,7 m. Šio aukšto sienos suręstos iš sienojų. Iš pirmojo aukšto veda du laiptai žemyn: į pagrindinį apatinį aukštą ir į turbininę.

Pirmajame aukšte stovėjo trys girmos.

Pastato pastogė buvo su ertikiu, suręstu iš sienojų. Jo aukštis – 1,4 m. Bendras užlų aukštis – 7 m. Pastogėje įrengtos piltuvės grūdams į girmas pilti ir velenas maišams užkelti. Veleno skriemulio skersmuo – 1,6 m. Veleno galas buvo išlindęs per sieną. Jį dengia stoginukas su pakeliamomis grindimis maišams užtraukti į pastogę. Maišus užtraukti galėdavo tiesiai iš vežimo.

Stogas – dvišlaitis, dengtas malksnomis. Langai – tokie patys, kokie buvo ir 2002 m. ekspedicijos metu.

Dvi vandens užtūros į turbininę buvo pakeliamos vėlenų.

Užtvanką sudarė keturios polių eilės skersai vagos. Poliai skersai upės sujungti 30 cm skersmens rąstais. Pagal tėkmę tarp pirmosios ir antrosios polių eilės buvo įrengtas ekranas (siena) iš gulsčiai suklotų rąstų, kuriuos tikriausiai kaip paprastai užsandarindavo milu arba vilna.

¹³LCVA, f. 388, ap. 2a, b. 22, l. 31 (brėžinys).

¹⁴Ten pat.

Padubysio malūno darbuotojai. Sėdi (iš kairės): Pranciškus Laurinavičius (savininko giminaitis), Kasparas Liutkevičius (kasininkas, medžio darbų meistras); stovi (iš kairės): neatpažintas, Julius Butkevičius (šeimininko sūnus, malūnų mechanikas), Juozas Butkevičius (malūno savininkas)

Skersinės rąstų eilės kas šeši metrai buvo sujungiamos išilgai upės tėkmės klojamais rąstais. Bendras užtvankos ilgis – 57 m. Prieš ekraną ir už jo buvo kraunami didžiuliai akmenys. Užtvankos priekį dar užpildavo gruntu, moliu ir turbūt karvės mėšlu. Išilgai užtvankos buvo statomi mediniai skydai, kuriuos nuimdavo prieš ledonešį. Kanalo žemutiniame gale buvo įrengti vartai vandeniui nuleisti ir medienai praplukdyti.

Pateikėjo J. Butkevičiaus teigimu, prieškariniu „malūne buvo dvejios girtos – rozavam malimui ir pikliavimui. Buvo trys stanokai valcu, šatrai, dvi turbinos. Malūne buvo elevatoriai. Motoro ir karšyklos nebuvo. Malūno pagrindą sudarė valcai“. Padubysio malūne dirbo penki šeši žmonės.

Prasidėjus karui, padėtis keitėsi. Vokiečių okupacijos metais buvo įsteigtas trestas, kuris sujungė sovietų valdžios nacionalizuotus valstybinius malūnus. Prie jų buvo jungiami mažesni malūnai, taip pat ir Juozo Butkevičiaus. Malūnų savininkai bei valdytojai turėjo vykdyti nurodytas malimo normas kepykloms, Reicho kariuomenei ir galiausiai gyventojams. Malūnininkai privalėjo vesti apskaitą, o malūnų centras griežtai juos kontroliavo. Iš malūnininkų buvo reikalaujama tiksliai pildyti didžiules smulkmeniškąs anketas ir laiku jas pristatyti valdžiai.

„Pagal p. Generalkomisaro š. m. balandžio mėn. 10 d. skelbimą „I Laisvė“, Nr. 85/ visi prie Valst. Malūnų ir Kepyklų Tresto prijungtieji malūnai turi kas 10 dienų per apskričių Maitinimo ir Ūkio skyrius duoti pranešimus apie permaltus grūdus civilių gyventojų normuotų maisto davinių aprūpinimo reikalams. Todėl Jūs turite kas 10 dienų surašyti, kiek grūdų permalėte“¹⁵.

Padubysio malūno savininkas Juozas Butkevičius. Apie 1935 m. Iš Jono Butkevičiaus albumo

1942 m. kovo 17 d. Valstybinio malūnų ir kepyklų tresto vyr. inspektorius J. Pronckūnas savo pareiškime rašo:

¹⁵LCVA, f. R-1301, ap. 1, b. 85, l. 112.

Padubysio vandens malūnas apie 1932–1935 m. A. Mickaus nuotr. Iš V. K. Mickaus albumo

„Privatus J. Butkevičiaus Padubysio malūnas valdomas paties savininko J. Butkevičiaus. Malūną administruoja jo sūnus J. Butkevičius, pakankamai išsilavinęs. Atrodo, kad atskaitomybės atžvilgiu nesusi-pratimų bei trukdymų nebus. Techniškai malūnas pajėgus ir savo normą sumaltų“¹⁶.

Tresto valdininkai lyg pasiteisindami apeliavo į malūninkus, aiškindami, kad generalkomisaras „reikalauja iš mūsų, kad šis Jums siunčiamas reikalavimas būtų paskutinis ir tada Jūs turite žinoti, kad būsite baudžiami, jeigu ateity žinios punktualiai neateis“¹⁷.

¹⁶LCVA, f. R-1301, ap. 1, b. 85, l. 304.

¹⁷LCVA, f. R-1301, ap. 1, b. 85, l. 112.

Jau 1942 m. rugsėjo mėnesį Juozo Butkevičiaus pavardę randame tarp tų malūnininkų, kurie nepateikė malimo darbų ataskaitos¹⁸.

Okupacinės valdžios grasinimai nebuvo tušti. Tą liudija Lietuvos centriniame valstybės archyve saugoma byla F. R-1301, ap. 1, b. 74. Pirmajame lape yra 1944 m. vasario 3 d. malūnų, kurie buvo malūnų centro dispozicijoje, sąrašas. Prie Padubysio malūno skiltyje „Malūnų pavadinimas“ tryliktoje pozicijoje rašoma: „*prof. Gaigalaičio Valterio*“. O ranka įrašyta: „(*vald*) malūnas“. Malūną turbūt valdė vokiečių statybiniai.

Statytiniu per prievartą buvo ir Valteris Gaigalaitis¹⁹. Jis gimė 1897 m. rugsėjo 8 d. Andriūšių kaime, Pagėgių apskrityje. Aukštuosius agronomijos mokslus baigė Berlyno ir Karaliaučiaus universitetuose. Nuo 1921 m. dirbo Dotnuvos žemės ūkio technikumė, vėliau – Žemės ūkio akademijoje, o nuo 1928 m. buvo „*specialinės žemės ūkio katedros vedėjas*“. Išleido keletą vadovėlių. Aktyvus Lietuvos kultūros organizacijų veikėjas. 1925–1934 m. – Žemės ūkio akademijos dvaro administratorius. Gal šis biografijos momentas ir nulėmė, kad profesorių vokiečiai vertė valdyti Padubysio malūną.

Prof. V. Gaigalaitis – sudėtingo likimo žmogus. Sovietų okupacija nutraukė jo sėkmingai Lietuvoje dirbtą kūrybinį darbą. 1940 m., kuomet buvo atleistas iš darbo, grįžo į tėviškę, į Mažąją Lietuvą. Prasidėjus karui, atvažiavo į Kauną. Buvo paskirtas tarnautoju vokiečių įkurdinimo įstaigoje. 1945 m. rusų sušaudytas²⁰.

1967 m. malūnas priklausė Buitinio aptarnavimo kombinatui²¹, o 1993 m. – žemės ūkio bendrovei „Paslauga“²². Vėliau malūną perėmė Aloyzas Liaugaudas. Dabar jį valdo KAMESTA, buvusi Kauno melioracijos statyba.

Padubysio vandens malūnas 2002 metais

Malūnas pastatytas dešiniajame Dubysos krante, 130 m ilgio kanalo dešinėje pusėje. Malūno dydis be priestato motorams ir patalpos turbinoms – 22x14 m, priestato – 8,2x6,2 m²³.

Malūno cokolis sumūrytas iš lauko akmenų, kurių dalis skelti. Malūno sienos statytos iš sunertų į lygias kertes tašų. Turbūt vėliau prie pagrindinio pastato buvo pristatytas priestatas iš drebulinių tašų, taipogi sunertų į lygias kertes. Malūno priekyje įrengtas prieklėtis, į kurį užlipama iš galo. Ant prieklėčio buvo patogu sudėti maišus su grūdais, miltais, iškraunant arba pakraunant vežimus (*padvadas*). Malūno kiemas grįstas lauko akmenimis²⁴.

Iš šiaurės rytų šono yra du įėjimai – vienas į malūną, kitas – į iš drebulės medžio statytą minėtą priestatą. Durys – tvirtai suręstos, dvisluoksnės, dviverės, atveriamos į malūno vidų. Iš lauko pusės aprėmintos durų lentelės sudėtos eglute. Išlikę kalvio darbo apkaustai – geležiniai vyriai, kabliai, rankenos, apyraktė.

Malūno pirmajame aukšte yra du dideli langai. Jų rėmuose – po aštuonis stiklus. Tame pat šiaurės rytų fasade įstatytas keturių stiklų langelis. Langai su sienomis sujungti šulais. Pietryčių fasade yra du taip pat įstatyti langai, kaip ir šiaurės rytų fasade. Tarp šių langų buvo padaryta (dabar nebenaudojama ir užtaisyta) durų anga, kuri seniau vedė į turbinoms skirto priestato pastogę. To pačio fasado

¹⁸LCVA, f. R-1301, ap. 1, b. 85, l. 269.

¹⁹Lietuvių enciklopedija, Bostonas, 1955, t. 6, p. 460, 461.

²⁰Lietuvių enciklopedija, Bostonas, 1955, t. 6, p. 461; *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, 2000, t. 1, p. 413.

²¹KPC, f. 12, ap. 1, b. 12, p. 45.

²²Aloyzo Liaugaudo asmeninis archyvas.

²³KPC, f. 12, ap. 1, b. 12, p. 48.

²⁴Perevičienė L. ..., *ten pat*, p. 4.

*Padubysio malūnas.
2002 m.
E. J. Morkūno nuotr.*

*Malūno vaizdas iš
šiaurės rytų pusės.
2002 m.
E. J. Morkūno nuotr.*

*Malūno vaizdas iš
pietvakarinės pusės.
2002 m.
E. J. Morkūno nuotr.*

cokolyje – du neaukšti langeliai ir kelios angos technologinei įrangai. Antrojo aukšto lentinėje pastogėje įstatyti du suporinti šešių stiklų langai. Pačiame pastogės viršuje yra šešių stiklų kiek mažesnis langelis. Pietvakariniame fasade, pirmajame aukšte – trys aštuonių stiklų langai, įstatyti taip pat, kaip ir šiaurės rytų fasade. Malūno priestate, aukštai, yra keturių stiklų langelis. Tame pat fasade, pastogės paaukštėjime, įstatyti trys devynių stiklų langai. Žemiau jų – trys šešių stiklų žemi langai. Prie to paties fasado pirmojo ir cokolinio aukšto pastatytas priestatas su dvišlaičiu stogu. Priestato galinėje sienoje – plačios durys, o šoninėse sienose – dideli langai. Priestate veikė motorai. Šiaurės vakarų fasade, pirmajame aukšte – vienas langelis.

Stogo šlaite įstatyti du statūs stoglangiai, uždengti dvišlaičiais stogais. Priestato stogo forma panaši į kaimišką čiukurinį stogą. Malūno stogas buvo dengtas skiedromis²⁵, o dabar – skarda.

Malūno pirmajame aukšte, vos įėjus pro duris, yra laiptai, vedantys į antrąjį aukštą (pastogę). Patalpos viduryje – laiptai į apačią. Perdanga įrengta iš stačiakampio skerspjūvio sijų. Perdangos sijų galai guli ant sienų, o malūno viduje kiti sijų galai suguldyti ant išilginės stačiakampio pjūvio sijos, kuri paramstyta stulpais²⁶. Perdangos lentos – storos, suleistos su įstatomu liežuvėliu.

Cokolinio aukšto sienos – netinkuotos, grindys – plūkto molio asla. Joje įrengti stulpiniai mūriniai pamatai transmisijoms.

Pirmajame aukšte perdanga įrengta analogiškai aprašytajai. Išilginė sija, ant kurios guli skersinės sijos, paremta mediniais stulpais. Virš stulpo, tarp išilginės sijos, atramos vietoje uždėti maždaug 1,5 m ilgio tašai profiliuotais galais.

Antrajame aukšte (pastogėje) buvo įtaisytos piltuvės grūdams į gernas tiekti, padarytas paaukštėjimas (dėl jo paaukštintas ir stogas), o jame įrengti plokščiasiečiai.

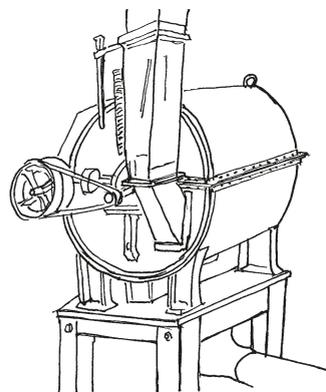
Malūno įranga

Dabar malūne yra vienerios tradicinės garnos ir dar vienerių buvusių garnų žymės. Prie garnų įrengta gervė garnapūsėms nukelti. Garnos – lietinės. Garnapūsės buvo sukamos iš apačios. Apatinė garnapūsė įmontuota į malūno grindis ant metalu kaustyto trikampio. Trikampis naudojamas apatinės garnapūsės horizontalumui nustatyti. Tai buvo padaroma trikampio kampuose įtaisytais varžtais. Garnų padėtį verpstės atžvilgiu reguliavo taip: aplink apatinę garnapūsę maždaug 5 cm atstumu buvo apjuostas medinis žiedas ir pritvirtintas prie grindų, o horizontaliaja kryptimi spinduliškai įrengtais trimis ar keturiais varžtais galėdavai stumdyti garnapūsę horizontaliojoje plokštumoje. Ant žiedo uždėtas medinis kubilas, dengiantis garnų porą. Jo viršus uždengtas dangčiu, kurio viduryje palikta skylė kratikliui. Ant kubilo užstatytas medinis rėmas su medine piltuve grūdams. Po piltuve pakabinta mažesnė piltuvėlė su anga ir kratikliu įberiamiems grūdams dozuoti. Autoriui apžiūrint malūną, garnos buvo apardy-

Mašina kruopoms gaminti (kruopinė).

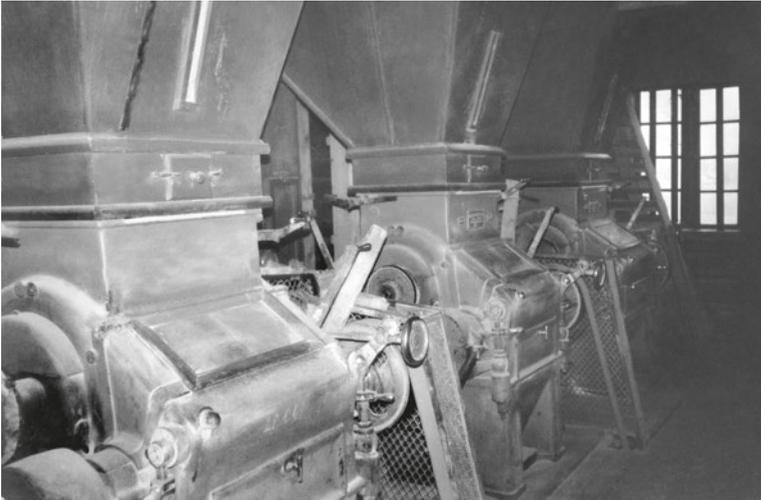
2002 m.

E. J. Morkūno pieš.

²⁵Perevičienė L. ..., p. 12.

²⁶Pilnesnis paminkloauginės užduoties variantas.

Malūno valcai.

2002 m.

E. J. Morkūno nuotr.

tos, trūko kai kurių dalių. Antrųjų girnų pora demontuota, likę tik atskiri mazgai, taip pat apardyta pirmoji ir antroji transmisija.

Cokoliniame aukšte (kaip sandėlyje) laikoma nenaudojama javų valymo mašina.

Antrajame aukšte yra treji valcai, kruopinė ir du rankoviniai filtrai. Vienas jų – prieškarinis. Paaukštiniame pastatyti du plokščiasiečiai: vienas – su medinėm templėm, o kitas kabo ant metalinių lynų. Pastarasis įrengtas apie 1953 m.

Užtvanka

Kaip minėta, malūno užtvanka įrengta maždaug 130 m nuo malūno. Jos ilgis skersai upės – 54 m, plotis – 4,5 m.

Dabar išlikusios tik malūno užtvankos liekanos. Yra likusių polių, rąstų, lentų ir akmenų. Malūno užtvankos galuose yra išlikusi atraminė betoninė apsauginė sienutė ties kanalo pradžia, o priešingame Dubysos krante prieš tėkmę – sutvirtintas 35 m krantas. Iš liekanų matyti, kad skersai upės einančioje pirmojoje sijoje yra iškaluoti lizdai stulpeliams. Ant polių viršaus skersai upės pritvirtinta sija. Poliai

Malūno užtvankos

likučiai. 2002 m.

E. J. Morkūno nuotr.

Malūno turbinos.

2002 m.

E. J. Morkūno nuotr.

tarpusavyje horizontaliai sujungti sijomis. Tarpai tarp polių ir sijų užpildyti stambiais akmenimis. Polių eilės viršus buvo aukščiau negu pavienių polių eilė. Pagal tėkmę virš polių užkaldavo lentas, kad neprasiveržtų vanduo. Vanduo buvo pakeliamas ir aukščiau skersai upės esančios sijos. Tą darė taip: į lizdus, esančius minėtoje sijoje, kas metrą ar pusantro būdavo sustatomi maždaug 1 m aukščio stulpeliai. Jų viršus pagal tėkmę išambiai paremtas spyriu. Prieš stulpelius prieš tėkmę buvo dedamos maždaug colinės 6 m ilgio ir apie 40–50 cm pločio lentos. Vanduo jas prispausdavo prie stulpelių. Tuomet virš jų buvo dedama antra, o kartais ir trečia eilė. Pavasarį, prieš ledonešį, lentas bei stulpelius nuimdavo.

Dubysa šioje atkarpoje buvo laikoma plukdomąja upe²⁷. Matyt, sieliai ja nebuvo plukdomi, tik „palaidi“ rąstai. Jiems praleisti buvo įrengti palyginti siauri vartai, o pačioje užtvankoje pralaidos sieliams nebuvo²⁸.

Kanalas

Užtvankos pakeltas vanduo nutekėdavo kanalu į malūną. Kanalo plotis – apie 8 m. Prie malūno kanalo krantai – betonuoti. Pagal tėkmę prieš malūną kairėje pusėje buvo įrengtas 6,8 m pločio nuleidžiamasis įrenginys. Jo ilgis – 9 m, sienos ir dugnas išbetonuoti. Priešais turbiną betonuoto kanalo sienutės aukštis – 4,2 m. Kanale buvo padarytos dvi skirtingo tankio grotelės, kad sulaikytų tėkmės nešamas šiukšles į turbinas, ir mediniai skydai vandens kiekiui, leidžiamam į turbiną, reguliuoti.

Turbinos ir turbininė

Ekspedicijos metu turbininė buvo jau nugriauta. Šiuo metu turbinos demonstros ir sandėliuojamos buvusios pastogės arkliams vietoje. Jas reikėtų restauruoti ir sugrąžinti į pirminę padėtį.

Turbininės priestatas buvo ant kanalo. Jo ilgis – 8 m, plotis – 6 m²⁹. Malūno turbininės priestatas – griautinės sąrangos. Apatinė turbininės patalpos dalis – vertikalčiai sukalti stačiakampio

²⁷Šulcas T. Lietuvos vidaus vandens keliai, *Pirminis nepriklausomas Lietuvos dešimtmetis 1918–1928*, Kaunas, 1990, p. 292.

²⁸LCVA, f. 388, ap. 2a, b. 22, l. 31, 32.

²⁹KPC, f. 12, ap. 1, b. 12, p. 49; Perevičienė L. ..., *ten pat*, 3 ir 10 fotonuotraukos.

skerspjuvio poliai, kurių vidinė plokštuma, arba sienelės, iškal-
tos storomis sąlaidinėmis lentomis ir sudaro turbinos kamerą.
Virš kameros turbininės sienos iš išorės apkaltos lentomis. Prie-
stato stogas – dvišlaitis, dengtas skarda. Malūno turbininės šo-
ninėse sienose įstatyta po tris langus. Į turbininės pastogę pa-
tekdavo iš malūno pirmojo aukšto per jau minėtas duris³⁰.

Malūnas turėjo dvi turbinas. Pirmoji turbina pagal tėkmę
buvo 2 m skersmens ir 75 AJ. Stovėjo arčiau malūno. Antroji
turbina buvo 1 m 70 cm skersmens, 60 AJ. Ji stovėjo atokiau
nuo malūno sienos ir toliau pagal upės tėkmę³¹. Abi turbi-
nos – aktyvinės, Frensio tipo, su vertikalia ašimi. Buvo regu-
liuojamos rankiniu būdu. Vanduo, pratekęs pro turbinas, pa-
tekdavo tiesiai į Dubysą.

Malūno priežiūra, švara ir saugumo technika

Malūne buvo švaru, kiamas išgrįstas. Tam buvo skiriama
daug dėmesio. Ant malūno sienų buvo užrašai: „Ant grindinio arklių nestatyti!“, „Va-
lykite kojas!“, „Rūkyti draudžiama!“, „Malūne ir aplink malūną 10 metrų atstumu rūkyti
ir naudoti atvirą ugnį griežtai draudžiama!“³² Arkliams statyti buvo padaryta speciali
pastogė. Pastogės ilgis – 45 m, plotis – 10 m. Ji neišlikusi.

Šeimos ir malūno istorija

Padubysio malūno statybą finansavo Juozo Butkevičiaus žmona Jadvyga Ja-
cunskaitė, kilusi iš Bartkūniškio dvaro. Pažymėtina, kad jos gimtajame Bartkūniškio
dvare Jacunskai turėjo vandens malūną ant Šušvės upės.

Matyt, Butkevičių šeima suprato malūnų teikiamą ekonominę naudą. Butkevi-
čių giminei, be Padubysio vandens malūno, priklausė Angirių ir Skinderiškių van-
dens malūnai, taip pat Aukštadvario garo malūnas³³.

Angirių vandens malūnas

Apie Angirių malūną pateikėjo žinios gana skurdžios. Jonas Butkevičius jį
prisimena menkai. Malūnas buvo medinis, sukamas vandens ratu. Angirių malūno
medinę įrangą gamino meistras Kasparas Liutkevičius, paskui dirbęs Padubysio
vandens malūne. Žinias, gautas iš pateikėjų, gerokai papildė išlikusi archyvinė
medžiaga³⁴.

Malūnas stovėjo kairiajame Šušvės ir kairiajame gan ilgo privedamojo kanalo
krante. Nors malūnas priklausė Angirių dvarui, prie malūno buvo suformuota atskira
sodyba, susidedanti iš malūno, atskiro gyvenamojo namo, dviejų tvartų, klėties ir rūsių.

Malūnas buvo stačiakampio plano, artimas kvadratui – 9,25x10,15 m. Didžiaus-
ias aukštis – 9,3 m. Prie malūno buvo
4,85x5,6 m dydžio priestatėlis milo vė-
lyklai. 1924 m. milo vėlyklą suko 5 m
skersmens ir 1 m pločio apatinio veiki-
mo nedengtas vandens ratas. Matyt, ši-
tas ratas paliko didžiausią įspūdį tuo-

Malūno fundatorė
Jadvyga Butkevičienė
(Jacunskaitė).
Apie 1935 m.
Iš Jono Butkevičiaus
albumo

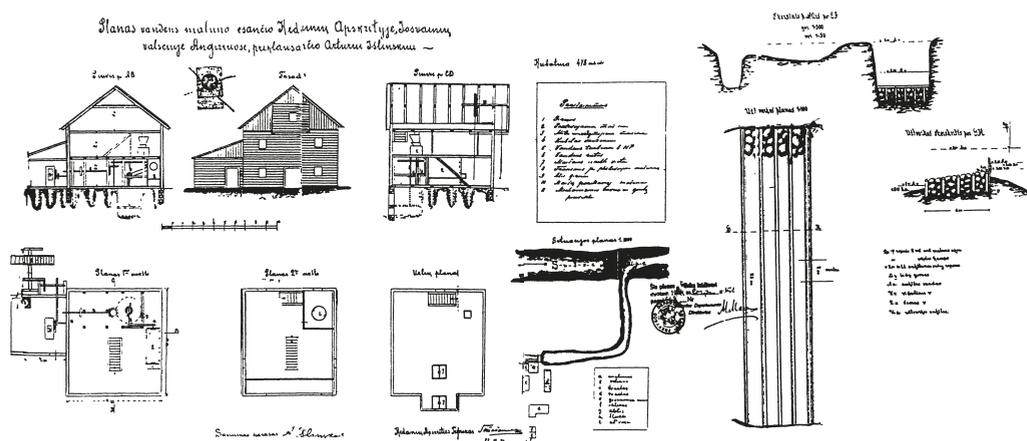
³⁰Ten pat.

³¹KPC, f. 12, ap. 1, b. 12, p. 45.

³²Autoriaus asmeninis archyvas; Gražinos Teodoros Morkūnienės 2002 m. aprašas.

³³LCVA, f. 388, ap. 2a, b. 22, l. 28.

³⁴LCVA, f. 388, ap. 2a, b. 416, l. 10.

met dar jaunam Jonui Butkevičiui. Patį malūną suko po juo įmontuota 8 AJ vandens turbina, kurios pateikėjas negalėjo pastebėti.

Malūno girkos buvo įrengtos aukščiau negu pirmojo aukšto grindys. Jas turbina suko per *štikračių* porą. Per atskirą kampanių krumpliaračių porą ir du skriemulius, sujungtus diržine pavara, buvo sukamas piklius. Turbinos didysis krumpliaratis per parazitinių krumpliaračių porą suko papildomą transmisiją, kuri kadaise suko *gontų* (malksnų) gaminimo mašiną (*gontai* – tai šalaidinės lentelės stogui dengti – E. J. M.). Užlose buvo įrengta piltuvė grūdams į girkas pilti ir maišų užkėlimo mechanizmas. Tai velenas, sukamas 2 m skersmens skriemulio, per kurį buvo nuleista virvė iki pirmojo aukšto. Traukiant vieną šoną virvės, velenas sukosi ir ant savęs vyniojo kitą virvę, nuleistą iki žemės. Virvė baigėsi kabliu, su kuriuo užnerdavo keliamus maišus. Maišai būdavo užtraukiami per pakeliamas dureles, įrengtas užlų grindyse, pratęstose 1,3 m už išorinės malūno sienos. Tad maišus buvo galima kelti į malūną tiesiai iš vežimo.

Malūno užtvankos ilgis – 28 m, plotis – 6 m. Ją sudarė penkios eilės polių, kurios buvo sujungtos skersai upės. Tarpus tarp polių užgrįsdavo stambiais akmenimis. Užtvankos priekis pagal tėkmę ir galas užpilti gruntu. Užtvankos priekyje įrengtas ekranas. Esant žemutiniam vandens lygiui, aukščio skirtumas prie užtvankos – 1,83 m. Uždedamieji lentiniai skydai vandenį pakeldavo 65 cm. Užtvankoje buvo įrengta 2 m pločio pralaida medienai plukdyti. Ledonešio metu uždedamieji skydai būdavo nuimami.

Skinderiškių vandens malūnas

Skinderiškių vandens malūnas stovėjo ant Šušvės upės. Jį, anot pateikėjo, apie 1927 m. iš ankstesniųjų savininkų Zaborskių pirko jo tėvas Zacharijus. Zaborskiai valdė 400–500 ha ūkį. Po žemės reformos jiems liko 80 ha.

Malūnas buvo senovinis, sukamas vandens ratu. Rato plotis – apie 1 m, skersmuo – 4 m. Vanduo krisdavo ant rato viršaus. Vandens užtūros buvo kilnojamos sukant rankeną. Prie malūno stovėjo dviejų galų gyvenamasis namas. Pačiame malūne negyveno, jame buvo įrengtas tik poilsio kambarys. Prie malūno, panašiai kaip Padubysyje, buvo pašiūrė arkliams.

Angirių vandens malūno projektas. Apie 1924 m. Iš LCVA fondų

Malūnas turėjo dvi gernas, kurių vienos buvo skirtos pikliavimui, dvi poras valcų, kruopinę. Be malimo įrangos, čia buvo dideli geri karštuvai. Apie 1927 m., malūną rekonstruojant, vandens ratas buvo pakeistas turbina. Turbinos darbinis ratas – gulsčias, ašis – vertikali. Kaip prisimena pateikėjas, ant turbinos buvo užrašyta „Peterburg“. Dvairui priklausė du amerikietiški traktoriai: „Fordson“ ir „International“. Pastarąjį naudojo malūnui sukuti. Kai stigo vandens, visą malūno įrangą sukdamo dyzelinis variklis „Deutsch“ („Doič“).

„Malūnas – dviejų aukštų, su bokšteliu (matyt, bokšteliu pateikėjas vadina pastogę, kurioje įrengta malūno transmisija maišams užkelti – E. J. M.). *Apatinis aukštas – akmens mūro, o viršus – iš rąstų*“. Skinderiškių vandens malūnas buvo mažesnis už Padubysio. Jame dirbo trys keturi žmonės.

Per Antrąjį pasaulinį karą vokiečiai nušalino malūno šeiminkus ir „pastatė“ šeiminkauti savo žmogų. Į Skinderiškius atvažiavo senyvas neturtingas Rudolfas Tilius su nuomariu sergančiu sūnumi. Nežinia, ar jie buvo malūnininkai, nes mėgo taisyti puodus. „*Bijodavo visų. Suteimus neišeidavo iš namų*“. R. Tilius gerai mokėjo lietuvių kalbą, nes buvo kilęs nuo Tauragės. „*Vokiečiai leido malti, bet pyliaavą reikėjo. Prie ruso irgi pyliaavą reikėjo mokėti*“.

Malūnas buvo apdraustas. Traukiantis vokiečiams, į malūno sodybą motociklu atvažiavo du vokiečiai.

„*Iš багаžinės išsitraukė sprogmenis, ir į malūną. Atrakino duris, ir į malūną. Padegė. Grįžo ir ant motociklo. Pavažiavo, ant kalniuko sustojo. Visas malūnas pakilo vieną metrą ir krito žemėn. Liepsna. Sėdo ir išvažiavo. Tėvas buvo namuose*“.

Praėjus frontui, pateikėjo Jono Butkevičiaus tėvai bandė malūną atstatyti, net važiavo į valsčių leidimo statybai. Leidimą davė, „*bet sakė, šiandien pastatysi, ryt atims*“. Josvainių valdžia leido pasiimti detalių iš Svilių malūno (Svilių malūnas stovėjo netoli Josvainių, ant Šušvės upės – E. J. M.).

Iš 1941 m. nuotraukos matyti, kad Skinderiškių malūno užtvanka stovėjo prie pat malūno. Krantas abiejose užtvankos pusėse sutvirtintas betoninėm sienutėm. Pačios užtvankos konstrukcijos uždengtos lentomis, su nuolydžiu tėkmės kryptimi.

Skinderiškių malūno savininkas Zacharas Butkevičius. Apie 1927 m. Iš Jono Butkevičiaus albumo

Skinderiškių vandens malūno užtvanka ant Šušvės upės. Apie 1935 m. Iš Jono Butkevičiaus albumo

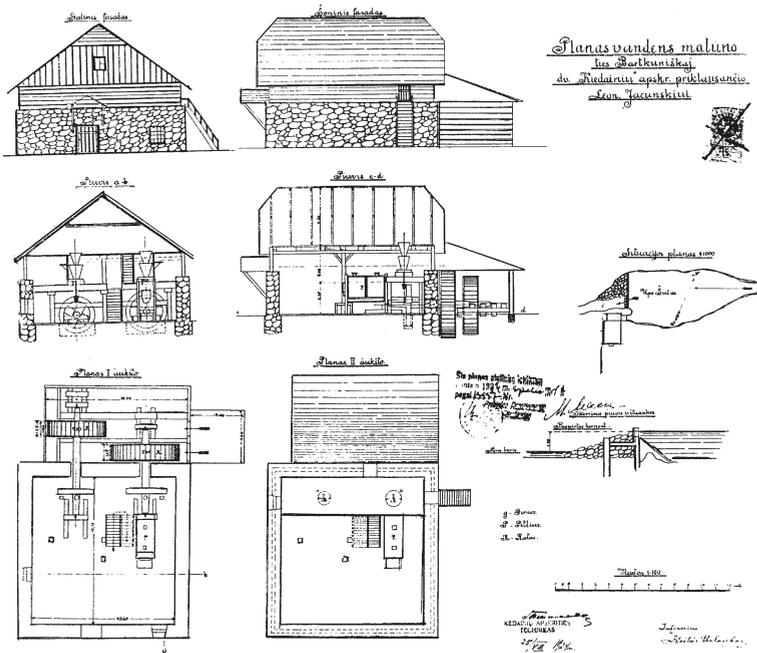

Malūno užtvankos priekyje buvo eilė stulpelių, prieš kuriuos sustatydavo lentas vandeniui pakelti.

Įdomu, kad archyve³⁵ randame Skinderiškių malūno brėžinį, kuriame savininkas nurodomas Zacharas Butkevičius, o nuomininkas – Vladas Labūnauskas. Tad arba malūno brėžinys yra senesnis (iki rekonstrukcijos), arba klysta pateikėjas. Malūnas – mūrinis, 10x13 m dydžio, išorinis aukštis – apie 7 m. Brėžinyje pavaizduoti du dengti vandens ratai, sukantys dvejas girnas (jos įrengtos ant paaukštinto) ir piklių. Vandens ratai išdėstyti tėkmėje lygiagrečiai, tačiau iš turimo brėžinio negalima pasakyti, kokio jie veikimo: viršutinio, apatinio ar vidurinio. Įrengtas stoginukas maišų keltuvui, tačiau neaišku, kokiu būdu jie buvo keliami.

Malūno užtvanka buvo įrengta Šušvės vingyje, prie pat malūno. Ji buvo iš dviejų polių eilių. Poliai sujungti išilgai upės tėkmės. Tarpai tarp polių prikrauti stambių akmenų. Užtvankos priekis pagal tėkmę taip pat prikrautas stambių akmenų bei grunto.

Prie malūno sodyba neparodyta. ³⁵LCVA, f. 388, ap. 2a, b. 953, l. 15.

Bartkūniškio vandens malūno schema.
1929 m.
Iš LCVA fondų

Bartkūniškio vandens malūnas

Bartkūniškio vandens malūnas stovėjo kairiajame Šušvės upės krante galu į upės vagą. Malūnas buvo ištempto kvadrato plano. Cokolinis aukštas sumūrytas iš skeltų lauko akmenų. Antrasis aukštas pastatytas iš tašytų sienojų. Stogas – dvišlaitis, pusvalminis, dengtas medine stogo danga. Įėjimas į malūną buvo iš galo. Virš įėjimo, durų pastogėje, įrengtas stoginukas maišams į pastogę sutraukti.

Malūne buvo dvejios girtos ir piklius.

Kaip ir Padubysio malūne, prie Bartkūniškio malūno buvo atskiras priestatėlis vandens ratams. Vandens ratai įrengti po pačiu priestatu, kad žiemą mažiau apledėtų. Pirmasis vandens ratas pagal tėkmę įrengtas prie pat mūrinės malūno sienos ir buvo 5 m skersmens ir 1 m darbinio pločio. Jis suko 3,7 m skersmens kampinį krumpliaratį, kuris suko ant verpstės esantį apie 30 cm skersmens šulratį. Verpstė suko 1,15 m skersmens girnapsuę. Antrasis ratas įrengtas toliau pagal tėkmę ir atokiau malūno sienos. Jo skersmuo – 4,8 m, darbinis plotis – 1 m. Jis suko 2,5 m skersmens kampinį krumpliaratį, kuris suko ant verpstės esantį apie 30 cm skersmens šulratį. Verpstė suko 1 m skersmens girnapsuę.

Šušvė buvo patvenkta prie pat malūno, o vanduo po juo patekdavo trumpu kanalėliu. Užtvanka buvo iš skersai upės sukaltų dviejų polių eilių, tarpusavyje išilgai upės sujungtų sijomis. Tarpai tarp polių užgrįsti stambiais akmenimis. Už užtvankos taip pat suversti stambūs akmenys; jie palaiapsniui žemėja. Prieš užtvanką ir prieš buvusį ekraną buvo išambiai užpiltas gruntas. Užtvanka be užstatomų skydų pakeldavo vandenį 1,5 m. (Nors malūnas statytas 1881 m., visi matmenys pateikti iš 1924 m. malūno plano³⁶.) Malūnas tebėra išlikęs ir priklauso R. Gaurilčikui. Naudojamas kaimo turizmo reikmėms.

³⁶LCVA, f. 388, ap. 2a, b. 482, l. 9, 10, (brėžinys).

Išvados

1. Padubysio malūnas – vienas iš naujesnių vandens malūnų Dubysos baseine. Malūne naudota gan pažangi malimo technika: valcai, plokščiasiečiai, grūdų valymo mašinos, filtrai. Malūną suko dvi turbinos.
2. Malūno užtvanka būdinga Dubysos–Šušvės baseino malūnams.
3. Sumaniai panaudotos senos hidrotechninės jėgainės liekanos.
4. Okupacijos metais malūnai buvo labai svarbūs. Jie aprūpino miltais pirmiausia Reicho armiją, o paskui ir gyventojus. Buvo nepasitikima vietiniais malūnininkais. Jie buvo keičiami vokiečių statybiniais.
5. Butkevičių šeimos pavyzdys rodo, kad malūnininkystė jiems buvo tapusi šeimos verslu.
6. Padubysio malūnas yra vertingas paveldo objektas ir yra pakankamai duomenų jo restauravimui.
7. Restauravus malūną, turbinas būtina grąžinti į buvusias vietas.

Senosios Seredžiaus kapinės

Vida Girininkienė

1757–1782 m. Seredžiaus bažnyčios mirties metrikų įrašų knygoje¹ minimi palaidojimai bažnyčios šventoriuje („in Cementerio“) ir senojoje laidojimo vietoje, buvusioje ne šventoriuje, kuris įrašuose vadinamas „in Poliandro“ (kitur – „in Polyandro“; lot. *polyandri* – kapinės). Dar minimi palaidojimai pačioje bažnyčioje (in eccleria, kitur – in ecclesia). Garbingoje vietoje (in Temple) buvo palaidotas 1774 m. gegužės 21 d. miręs Joachimas Kafemanas².

Iš minėtų metrikų knygos įrašų galima būtų nustatyti senąsias laidojimo vietas, buvusias ne prie bažnyčių. Paminėtas Padubysio, Vilkijos, Kriūkų (Krukovenski?), Čekiškės kapinės, sprendžiant iš įrašų, buvusios ne šventoriaus teritorijoje.

1790–1806 m. mirties metrikų įrašų knygoje pirmasis įrašas apie palaidojimą parapinėse kapinėse datuojamas 1798 m.³ Nuo 1802 m. metrikų knygoje visur nurodoma, jog laidojama parapinėse kapinėse. Kadangi mirties metrikų knygoje jokių papildomų paaiškinimų nėra, galima būtų teigti, jog parapinės kapinės, tai yra kapinės dabartinėje miestelio teritorijoje, įsteigtos 1798 m.

Iki 1829 m. kovo mėn. 19 d. potvynio miestelis buvo žemai, prie Nemuno, tad kapinės, kaip ir reikalavo to meto nuostatai (steigti naujas kapines už miestų, miestelių ar kaimų ribų ir nebelaikyti prie bažnyčių ar jų požemiuose), buvo įsteigtos atokioje vietoje, toli nuo gyvenamųjų namų ir miestelio. Remiantis dokumentais, galėtume konstatuoti, kad tai buvo vienos pirmųjų kapinių Lietuvoje, įsteigtų laikantis naujų reikalavimų. Vilniuje pirmosios kapinės už miesto ribų – prie Šv. Stepono bažnyčios buvo pašventintos 1798 m. liepos 8 d.⁴

1821 m. inventoriuje minima parapinėse kapinėse buvusi mūrinė varpinė⁵. Plačiau kapinės aprašomos 1845 m.

¹LLMA, f. 139, ap. 1, b. 393.

²Ten pat, l. 99.

³Ten pat, b. 402, l. 95.

⁴Kuryer Litewski, Wilna, nr. 82, 1798, liepos 14 (priedas).

⁵LLMA, f. 139, ap. 1, b. 404, l. 47.

bažnyčios inventoriuje, pažymint, jog jose daug medinių kryžių, medžių. Kapinės aptvertos statinių tvora, yra treji vartai⁶.

Po 1829 m. potvynio miestelis pradėjo kurtis ankstesnėje vietoje. Potvynių nuvarginti gyventojai rinkosi saugesnę vietą. Jau XIX a. antroje pusėje kapinės buvo apsuptos gyvenamųjų namų, todėl (pagal to meto reikalavimus) pradėta rūpintis jų likvidavimu. XIX a. pab. taip buvo visoje Lietuvoje: ne vienerios kapinės buvo uždarytos. Atrodo, kad šis klausimas Seredžiuje energingiau pradėtas spręsti apie 1890 metus, nes jau 1892 m. gruodžio 22 d. Kauno apskr. visuomeninės sveikatos komitetas konstatavo, jog kapinės perpildytos ir yra per arti nuo gyvenamųjų namų. 1893–1894 m. dokumentuose rašoma, kad rasta tinkama vieta naujoms kapinėms. Tačiau serediškiai pasirodė esantys kietas riešutas, nenorintys paklusti naujos tvarkos vykdytojams. Naujų kapinių steigimo klausimas buvo sprendžiamas ilgai, susidarė net visa byla „Apie naujų parapiinių kapinių įsteigimą Seredžiuje“, dabar saugoma Lietuvos valstybės istorijos archyve⁷.

Seredžiaus bažnyčios klebonas Feliksas Rudokas 1893 m. birželio 21 d. (visos datos šioje publikacijoje naujuoju stiliumi) pranešė Telšių (Žemaičių) Romos katalikų vyskupystės dvasinės konsistorijos valdytojui, jog rado vietą naujoms kapinėms, apie 1 varstą nuo miestelio, šalia „didelio kelio ir netoli lauko kelio, kad nereikėtų tiesti atskiro kelio į kapines“. Tačiau ta žemė priklausė Motiškių kaimo bendruomenei, kuri nesutiko jos atiduoti, o vėliau užsiprašė didelės pinigų sumos, kurios bažnyčia neturėjo⁸. Už 2065 kv. sieksnių žemės plotą naujosioms kapinėms motiškiečiai prašė 500 rb⁹.

Beje, XIX a. pab. dokumentuose nurodoma, kad parapiinėse kapinėse buvo ir stačiatikių, ir liuteronų laidojimo vietos.

*Pavasarininkai
po talkos. Antroje
eilėje (iš dešinės)
Antanas Sveikata,
Jadvyga Doveikaitė;
trečioje eilėje
(iš kairės)
paminklų meistras,
bažnyčios choristas
Antanas Doveika.
1936 m. Iš
A. Sveikatos albumo*

⁶Ten pat.

⁷LVIA, f. 669, ap. 3, b. 2473.

⁸Ten pat, l. 3.

⁹Ten pat, l. 17.

*Juozo Zoko kryžiai
senosiose Seredžiaus
kapinėse. 1936 m.
B. Buračo nuotr.
Iš VUB fondų*

*Kazimiero Gerulaičio
laidotuvių eisena
į senąsias Seredžiaus
kapines. 1963 m.
V. Bandzienės nuotr.*

Klebonas bandė įtikinti motiškiečius perleisti plotą naujosioms kapinėms pigiau, bet motiškiečių atstovai Gabrielius Stokovskis, Motiejus Stašys, Stanislovas Bartusevičius, Jonas ir Kazimieras Vaitkūnai, Aleksandras ir Antanas Venskevičiai, Kazimieras Lukaševičius griežtai pasipriešino. Jie teigė, jog, nugriovus kapinių teritorijoje pastatytą bažnyčią (tuo metu jau buvo pradėta naujosios bažnyčios statyba), atsirastų daug vietos laidoti.

Remiantis dokumentais galima konstatuoti, jog prašomas kapinėms plotas buvo toje pat vietoje (arba netoli), kur tik XX a. pab. buvo atidarytos naujos kapinės.

1901 m. gegužės 15 d. F. Rudokas Telšių dvasinei konsistorijai pateikė planą senųjų kapinių ploto, kuris liktų nugriovus bažnyčią. 1902 m. sausio 29 d. Telšių vyskupijos valdytojas pranešė, jog Medicinos departamentas 1901 m. gruodžio 30 d. apžiūrėjo šį plotą, bet dėl to, kad jis yra per arti nuo gyvenamųjų namų, paprašė F. Rudoko ieškoti kapinėms kito ploto¹⁰. Tačiau F. Rudokas to padaryti negalėjo. 1905 m. kovo 30 d. jis pranešė Telšių konsistorijai, jog negali įtikinti motiškiečių pigiau perleisti prašomo ploto. Jis dar paaiškino:

„Matosi ir tai, jog parapijiečiai ne ypatingai nori naujų kapinių. Jie laukia, kol bus nugriauta senoji bažnyčia, ir nori ten laidoti. Ir jokių piniginių rinkliavų naujoms kapinėms steigti jie nedaro“¹¹.

Taip Seredžiuje dar visą šimtmetį buvo išsaugotos senosios kapinės. Tai irgi nėra dažnas reiškinys miestelių istorijose.

1907 m. kapinėse stovėjusi bažnyčia sudegė ir kapinių plotas prasiplėtė. 1934 m. dokumentuose rašoma, jog kapinių plotas yra apie 50 kv. sieksnių. Iš visų kapinėse esančių medinių kryžių ketvirtoji dalis supuvusi. Kapinėse esanti dalis nekrikštams ir savižudžiams. Kapinės aptvertos medine tvora. Yra ketveri vartai, užrakinami spynomis.

1936 m. Seredžiuje aplankė Balys Buračas. Jis aplankė ir senąsias kapines, kuriose nufotografavo medinius kryžius.

¹⁰LLMA, l. 139, ap. 1, b. 410, l. 43.

¹¹LVIA, f. 669, ap. 3, b. 2473, l. 42.

¹²LLMA, f. 139, ap. 1, b. 415, l. 19.

Seredžiaus kapinių paminklai

Vaidas Banyš

Norint nustatyti buvusios bažnyčios stovėjimo vietą, reikėtų išsiaiškinti šventoriaus ribas. Vakarinės šventoriaus pusės apytikrė riba galėjo būti klevų linija (2000 m. dauguma jų nukirsta), bet labiau tikėtina, kad šventorius palaipsniui perėjo į kapines. Rytinę pusę ribojo kelias, o ten esantys vartai tikriausiai atliko tik dekoratyvinę funkciją. Šiaurinė šventoriaus riba turėjo sutapti su dabartinėmis kapinių ribomis. Šioje pusėje yra negausūs, tačiau įtakingų XIX a. pab. – XX a. pr. apylinkės žmonių palaidojimai. Sunkiausia nustatyti pietinę šventoriaus ribą, bet ji tikriausiai buvo 10–20 m į šiaurę nuo dabartinės pietinės kapinių tvoros.

Matome, kad šventoriaus išplanavimas stačiakampis, besitęsiantis iš šiaurės į pietus. Buvusio šventoriaus ribose palaidoti du kunigai – Antanas Jasinskas ir Aleksandras Likevičius. Trečiasis kunigas – Juozas Jurgelevičius – buvo palaidotas kapinėse.

Norėdamas lengviau susigaudyti paminklų įvairovėje, juos suskirsčiau į tipus. Tipologizacija apima maždaug 100 metų laikotarpį – nuo seniausio datuoto paminklo 1871 m. iki XX a. septintojo dešimtmečio pabaigos, kai baigėsi lietuvių cementinių paminklų statyba. Kapinių plane yra pažymėti visi datuoti ar spėjami XIX a. paminklai bei datuoti paminklai, statyti iki Pirmojo pasaulinio karo. Kapinėse rasta 16 datuotų XIX a. paminklų. Be to, yra užfiksuoti ir kiti XX a. pirmosios pusės paminklai, turintys bent šiek tiek tokios meninės ir istorinės vertės. Pastebėtos ir kapinių plėtimosi, paminklų madų tendencijos, pažymėti keli vėlesni, verti istoriko dėmesio kapai.

Albumė „Lietuvių liaudies menas“ yra išspausdinta 1925 m. nuotrauka, kurioje matyti keli kapinių mediniai kryžiai¹. Dabar yra likęs tik vienas medinis kryžius, statytas maždaug XX a. viduryje, bei amžiaus pabaigoje tautodailininkų sukurti medžio darbai. Netyrinėti ir netipologizuoti XX a. antrosios pusės šlifluoto akmens ir mediniai paminklai. Taip pat nedetalizuojami cementiniai kapų apvadai. Šiame darbe aprašomi metalo, akmens ir kai kurie cemento paminklai.

Kad kapus būtų galima lengviau atrasti, plane nurodyta gana tiksli kiekvieno jų buvimo vieta. Plano mastelis 1:1000. Aprašyme nurodomas paminklo tipas, viso paminklo bei kryžiaus aukštis, o reikalui esant, pateikiama ir trumpa techninė charakteristika. Jei kapą juosia įdomesnė tvorelė, ji taip pat aprašoma. Užrašai ant paminklų aprašyme pateikiami autentiški, nepakeisti, be jokių stilistikos ar gramatikos korekcijų. Pilnas jų tekstas nurašomas tuo atveju, kai jis yra vienalaikis su paminklu arba turi istorinę vertę. Jei užrašai yra daug vėlesni, jie perteikiami glaustai, įvardijant tik pirmuosius palaidojimus ir tiek, kiek galėtų būti naudingi paminklo tyrimui. Pagal galimybes perteikiami ir šriftų dydžiai. Pateikiama paminklo fizinės būklės charakteristika, o jei yra pasikeitimų ir duomenų apie juos, palyginama buvusi ir esama būklė. Dalis paminklų yra perdaryti (pakeičiant tik užrašus ar kai kurias detales, senų paminklų dalis panaudojant naujų paminklų gamybai ir pan.). Šie duomenys taip pat yra aprašyme. Pažymėtina, kad kas keletą dešimtmečių besikeičiančios paminklų mados nepasmerkė pražūčiai visų senųjų Seredžiaus paminklų. Nemažai jų, nors ir praradę autentiškumą, išliko įvilkti į moder-

¹Lietuvių liaudies menas, *Mažoji architektūra*, Vilnius, 1990, p. 388.

*Seredžiaus kapinės
apie 1956 m.*

*Iš J. Sutranašičienės
albumo*

nesnį rūbą. Galima rasti keletą kryžių, išlikusių (ir taip prižiūrimų iki šiol) senuoju polichrominiu pavidalu. Nurodoma, ar kapas prižiūrimas, nes paminklo likimas dažnai nuo to priklauso. Nors Seredžiaus senosiose kapinėse dabar laidojama tik į šeimos kapus, bet, jei kapas apleistas ir paminklo būklė kritinė, didelė tikimybė, kad po kurio laiko, net ir pasitelkę šį aprašymą, jo jau neberasime arba rasime kitą palaidojimą. Dėl tos priežasties bei dėl tikslesnio paminklo vietos nurodymo, kad būtų lengviau orientotis jo ieškant, nurodomi ir du artimiausi palaidojimai, dažniausiai iš kairės ir dešinės. Visi orientyrai, kapavietės ar paminklo apibūdinimai, laikui bėgant, gali kisti, todėl nereikia pamiršti, kad planas ir aprašymas buvo daryti 2000 m. birželio mėnesio antroje pusėje ir papildytas 2002 m. liepos mėnesį.

Straipsnyje pateiktoje kapinių aprašymo versijoje buvo atsisakyta minties pateikti labai tikslus paminklo dislokacijos duomenis – atstumus nuo dviejų artimiausių kapinių ribų, atstumus nuo takų; orientyrus (medžius, apšvietimo stulpus, vandentiekio kranus, vartus); apibūdinti visus paminklo gretutinius palaidojimus ir t. t. Juk šia knyga siekiama supažindinti žmones su gimtuoju kraštu, jo kultūra, tad lauko tyrimo metodika įdomi būtų tik nedaugeliui skaitytojų. Vargu ar keisis kapinių ribos ar takų išplanavimas, bet reikia turėti omenyje, kad ateityje vietoje tokių orientyrų kaip medis, reikia būti pasiruošus ieškoti kelmo (kapinėse jis vargu ar bus raunamas), vietoje apibūdinto ir nufotografuoto paminklo gali rasti visai kitą ir pan. Kai kurių paminklų nebuvo įmanoma nufotografuoti dėl objektyvių priežasčių – nepatogios vietos, blogo apšvietimo ir t. t. Dailininko akis ir pieštukas gali užfiksuoti tai, ko kartais nesugeba fotokamera – kalvio nukaltos geležies subtilumo, šešėlio paslėpto ketinio puošybos elemento. Tais atvejais vietoje nuotraukos (ar šalia jos) buvo dedamas ir piešinys. Dėl laiko stokos tyrinėti vietoje, pateikiamos informacijos fragmentiškumo ir daugumos pateikėjų noro likti anonimais paminklų aprašyme yra ne visos informaciją pateikusių žmonių pavardės. Daug teiginių yra tik hipotetiniai ir reikalauja nuodugnesnio tyrimo. Pavyzdžiui, Prano Virako raštuose minimi knygnešio K. Pilipausko tiksliai palaidojimo vietai nustatyti reikalingi išsamesni tyrimai.

Paminklų tipai

1 tipas. Kaltiniai-kniedyti, ažūriniai geležiniai kryžiai. Seniausias datuotas 1883 m.

2 tipas. Lieti ketaus paprasti bei ažūriniai kryžiai. Seniausias datuotas 1876 m.

3 tipas. Lieti ketaus kryžiai su pavardėmis ir metais abiejose kryžiaus pusėse. Gali būti ir ažūriniai, ir paprasti. Postamentuose jokių užrašų nėra (išskyrus perdarymus vėlesniais laikais). Seniausias datuotas 1871 m.

4 tipas. Kaltiniai geležies kryžiai, skersiniai – dviejų dalių, suleisti ir suknedyti. Dažniausiai nedatuoti, seniausias datuotas 1905 m. Šio tipo kryžiai dažniausiai buvo užsakomi žmonių, nepajėgusių įpirkti pirmųjų trijų tipų paminklų, bet jau galinčių statyti ne medinį, o geležinį paminklą.

Seredžiuje 1 ir 4 tipo paminklus XIX a. pab. – XX a. pirmojoje pusėje darė vietinis kalvis Antanas Andriukaitis.

Pirmųjų trijų tipų kryžiai dažniausiai buvo įleidžiami į įvairaus aukščio apdorotą akmens postamentą, lieta ketaus standartinį postamentą, lieta aliuminį ar marmurinį paminklą. Ketvirtojo tipo kryžiai dažniausiai įleisti į neapdorotą akmenį, prastai apdirbtą akmens postamentą arba į lieta cemento postamentą.

Pirmųjų keturių tipų paminklų trūkumas – įleisto į akmenį kryžiaus įleidimo vieta nebūdavo hermetizuojama, todėl, veikiamas vandens, postamentas dažnai perskildavo (tai aktualu ir šiandien).

5 tipas. Akmens bei marmuro paminklai. Seniausias datuotas 1889 m.

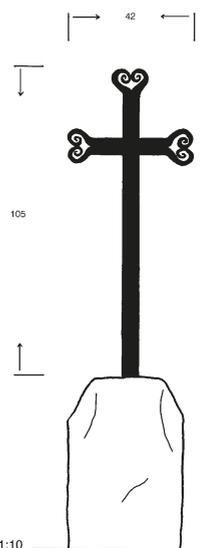
6 tipas. Cemento standartiniai paminklai. Seredžiaus kapinėse pirmas datuotas 1938 m. Jie ypač paplito šeštajame dešimtmetyje ir pranyko maždaug septintojo dešimtmečio viduryje. Juos darė Seredžiaus meistras Doveika. Plane nepažymėti.

7 tipas. Cemento nestandartiniai paminklai.

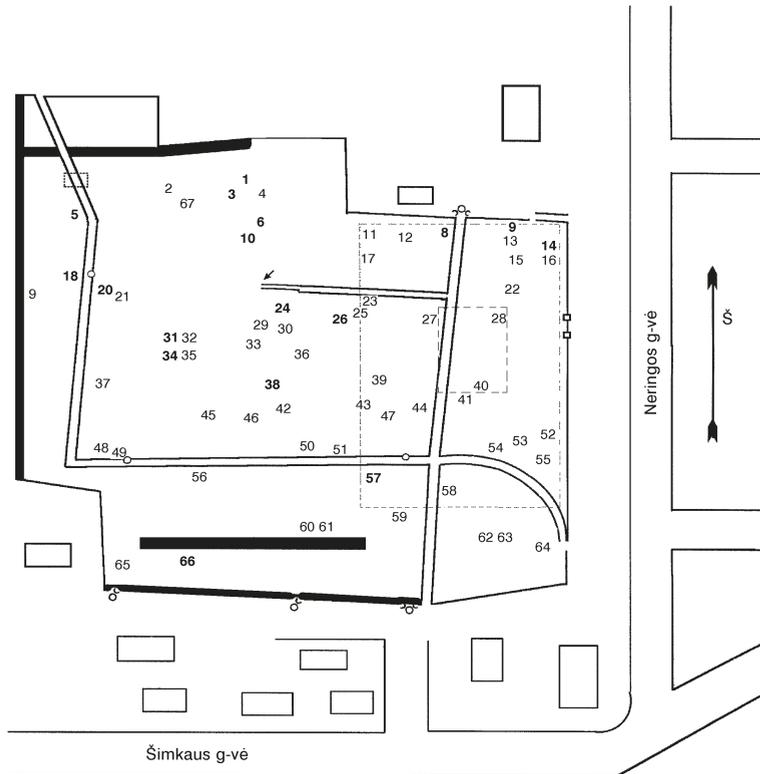
8 tipas. Kapų rūšiai ir koplyčios. XX a. viduryje Jonaičių šeimos laidojimo koplyčioje buvo įtaisyti langeliai. Tuo metu ji buvo naudojama ir kaip koplytėlė. Pradėjus gesti palaikams, koplyčia buvo užmūryta. Į maždaug dešimtmetį anksčiau statytą Gaižauskų (GOJŽEWSKICH) laidojimo rūšį patekti nebuvo galima. Aštuntajame dešimtmetyje ŠV kapinių pusėje, tvarkant taką, buvo aptiktas rūšys, kuris greičiausiai buvo naudojamas kaip kapų rūšys.

9 tipas. Šakotą medį simbolizuojantys paminklai. Daryti iš raudono granito, dažniausiai daugiau kaip 2 metrų aukščio. Kapinėse jų yra devyni, o statomi jie buvo nuo 1922 iki 1929 m. Šie paminklai į Seredžių buvo atvežami iš Raseinių ar Kauno. Masyvūs, puošė pasiturinčių žmonių kapus. Plane nepažymėti.

Ant daugelio paminklų yra tik mirties bei kokio amžiaus sulaukęs asmuo mirė konstatacija. Kai kur pažymėti kaimai, iš kur yra atvežtas (arba kilęs) velionis. Serediškiai neblogai žinojo aplinkinius kaimus ir savomis laikė apylinkes iki Dubysos upės. Su uždubysiu serediškiai palaikė kur kas mažiau kontaktų. Tai sąlygojo ir kalbos barjeras – už Dubysos buvo paplitusi lenkų kalba. Lenkiški užrašai dažniausiai yra ant paminklų žmonių, gyvenusių už Dubysos, arba bajoriškos kilmės žmonių.

*Antkapinis kryžius.
XIX a. pab.
2003 m.
J. Jasinskaitės pieš.*

Seredžiaus senųjų
kapinių planas
(M 1:1000).

Parengė Vaidas Banys

♂ apšvietimo stulpai;	— gyvatvorės;
○ vandens kranai;	-□-□- buvusių vartų vieta;
— takai;	2 paminklų numeriai;
..... buvusio kapo rūšio vieta;	3 XIX a. paminklų numeriai;
--- spėjamos buvusio šventoriaus ribos;	↗ aiškus takas baigiasi ties
----- spėjama buvusios bažnyčios vieta;	Onos Bakunskienės kapu

Aprašyme vartojami šie žodžių sutrumpinimai: Nr. – numeris; k. – kapas(-i); h – aukštis; Ø – skersmuo; deš. – dešimtinė (1,0925 ha); [...] – šitaip pažymimi praleisti paminklo užrašai, nebūtini paminklui aprašyti. Takai, vartai, apšvietimo stulpai, vandentiekio kranai, gyvatvorės ir kiti ženklai yra sužymėti plane.

Aprašyme pateikiami tik 1, 2, 3, 4, 5, 8 bei kai kurie 7 paminklų tipo kriterijus atitinkantys paminklai, todėl bendrajame komplekse su jais esantys šiuolaikiniai paminklai ar į senuosius paminklus įkomponuoti šiuolaikiniai elementai nedetalizuojami, o tik paminimi tiek, kiek jie gali ką nors padėti tolimesniam paminklo tyrimui.

Nr. 1. Čekavičių šeimos kapas. Tipas Nr. 3. Paminklo h – 200 cm, kryžiaus h – 150 cm. Paminklas įleistas į raudono akmens stačiakampio formos postamentą. Kapą apjuosia 50 cm aukščio į akmens apvalaus diametro formos stulpą įtvirtintos grandinės. Užrašas ant kryžiaus: ANDRZEJ CZECHOWICZ + 1853 r. i LUDWIKA / Z MARTUSEWICZOW CZECHOWICZOWA + / 1871 r.

Prie postamento pritvirtinta XX a. antroje pusėje daryta lentelė, informuojanti, kad šioje giminės kapavietėje nuo 1942 m. palaidoti dar trys Čekavičių šeimos nariai – Pelegija, Vincentas ir Valerija Čekavičiai. Būklė gera, kapas prižiūrimas. Kapai greta: kairėje – Dockevičių k., dešinėje – Pertiko Antano k.

Žemės savininkų knygoose minimos bajorų Jono Čekavičiaus, Andriaus s. ir Juozapotos Čekavičienės, Benedikto d. pavardės. Jie Užlazdynuose(?) [Залоздонь] 1862 m. įsigiję 14 deš. žemės ir 5 deš. miško². Jų giminystės ryšys su kape palaidotais žmonėmis nežinomas.

Nr. 2. Nenustatyto asmens kapas. Tipas nežinomas. Paminklo h – 70 cm, forma – 80 cm skersmens nupjauto kūgio akmens postamentas. Užrašų nėra. Būklė: matyti buvusio kryžiaus vieta, kapas apleistas, apaugęs krūmais. Kapai greta: artimiausias (priešais) – Broniaus Jonaičio k.

Sprendžiant pagal granito postamento formą, antkapis pastatytas ne anksčiau kaip XX a. pradžioje. Paminklas yra netoli tos vietos, kur buvo rastas kapų rūsysis bei C. Giedraičio kapas; šiaurinėje kapinių dalyje randama daugiausia gana brangių XIX a. antkapinių paminklų, todėl galima daryti prielaidą, kad anuo metu čia buvo laidojami turtingesni ir kilmingesni žmonės. Gan masyvus granito paminklas su geležiniu kryžiumi greičiausiai irgi turėjo žymėti pasiturinčio žmogaus palaidojimo vietą.

Nr. 3. Jozefo Jurgelevičiaus kapas. Tipas Nr. 2. Paminklo h – 210 cm, kryžiaus h – 120 cm. Kryžiaus skersiniai labai masyvūs (15 cm pločio), ketaus postamentas. Užrašas ant postamento: Ks. JOZEF JURGIELEWICZ / Umarl 6 listopada 1876 r. / Lat wieku 87 kaplanstwa 61 / Probostwa przy tymze kosciele / 51. / Wieczne odpocznienie. Būklė patenkinama, nors vanduo jau pradėjo ardyti postamento viršų, kapas prižiūrimas. Kapai greta: kairėje ir dešinėje – Šimkų kapai.

Nr. 4. Mataušo ir Uršulės Žukauskų kapas. 25 cm aukščio ir pločio marmuro lentelė, įrėmintą ir pritvirtintą ant žemų geležinių kojelių. Užrašas ant lentelės: † ČIA ILSISI, / MATAUŠAS / URŠULĖ-ŽUKAUSKAI / PETRŪNA / RIMKUVIENĖ / LIŪDI A. BARKAUSKIENĖ. Būklė gera, kapas prižiūrimas. Kapai greta: kairėje – Barkauskų k., dešinėje – Stanislovo Sliževičiaus k. Spėjamas knygnešio Mataušo Žukausko, paminėto P. Virako raštuose, kapas.

Nr. 5. Cezario Giedraičio kapas. Paminklas ir antkapinė plokštė pagaminti iš juodo marmuro, paminklo h – 1 m, plokštės – 120 cm ilgis. Užrašas ant paminklo: S. P. / Ksiaże Cezary / GIEDROYĆ / ur. 1836 r. / zm. 1899 r. / Wieczne odroczenie / racz mu dac Panie. Užrašas plokštėje: KSIAŻE CEZARY / GIEDROJĆ / B. MARSZALEK / UR. W 1835 R. † W 1899 R. / WIECZNY POKOJ DUSZY JEGO.

Užrašai iškalti profesionaliai, bet su klaidomis. Kapai greta: kairėje – Mickūnų šeimos k., dešinėje – S. Ptašinsko k. Būklė prasta, paminklo viršuje matyti buvusio kryžiaus vieta, paminklas pasviręs, kapas apleistas. Kalant užrašus, buvo padaryta klaida: vietoje e iškalta g, vėliau mėginta pataisyti. Cezaris Giedraitis, Adolfo s., buvo kunigaikštis, karališkojo dvaro kamerjunkeris³. 1853 m. paveldėjo 146 deš. žemės Voišiūnuose ir Mackėnų dirvone, Vilkmergės apskrities Alantos valsčiuje, tačiau ją nuomoj, o pats gyveno Geišiškėse, Vilniaus

²Алфавитный списоко землевладельцев Ковенской губернии (по 1-е сентября 1881 года), Въ Типографіи Ковенскаго Губернскаго Правленія (toliau – Алфавитный список... I), 1882, л. 342.

³Rusijos ir Vokietijos valdovo dvaro tarnybos rangas. Rusijoje nuo 1836 m. juo negalėjo tapti asmuo, turėjęs žemesnį negu tituliarinis patarėjas rangą, o nuo 1856 m. – žemesnį negu kolegijos asesoriaus rangą. Kamerjunkerio laipsnis valdovo rūmų rangų eilėje priklausė trečiajai kategorijai, tačiau neturėjo civilinio rango kategorijos. Tai nebuvo užtarnaujama karjeros tarnyba; jis buvo skiriamas monarcho nuožiūra. [Энциклопедическій словарь, С. Петербургъ, 1898, т. 25, с. 155.]

gubernijoje⁴. 1889 m. jau turėjo 44 deš. žemės ir 80 deš. miško⁵. Kokie ryšiai siejo kunigaikštį su Seredžiumi, lieka neaišku. Tikėtina, kad ši palaidojimo vieta nėra autentiška. Pagal panašius, tačiau skirtingo stiliaus ir skirtingo datavimo užrašus ant antkapinio paminklo ir antkapinės plokštės galima spėti, kad anksčiau šie paminklai galėjo būti skirtingose vietose. Kunigaikštis galėjo būti palaidotas senojoje bažnyčioje, o šiai sudėgus, jo palaikai galėjo būti perlaidoti kapinėse. Pirminė palaidojimo vieta galėjo būti ir netoli paminklo buvusiame kapų rūsyje. Pastarąjį sugriovus darant taką, palaikai galėjo būti perlaidoti šalia jo ar tik paminklai patraukti toliau.

Nr. 6. Uršulės Kriauciūnaitės kapas. Tipas Nr. 3. Paminklo h – 180 cm, kryžiaus h – 70 cm, postamentas – nukirstos piramidės formos. Užrašas ant kryžiaus: S. P. / URSZULA KRAUCZUNITI GIM: / 1856 / + / 1876. Prie postamento pritvirtinta lentelė, informuojanti, kad ši kapavietė yra ir bendra Kriauciūnų šeimos kapavietė. Būklė gera, kapas prižiūrimas. Kapai greta: kairėje – Stanislovo Armanovičiaus k., dešinėje – Šimkų k.

Nr. 7. Patašų šeimos kapas. Tipas Nr. 2. Kryžiaus h – 65 cm. Užrašas ant plokštelės: A+A / ČE JLSIS FAMILIJE / PATAŠU 1911-m / MELDŽIU SUKALBĖTI / SVEIKA MARIJA. Užrašas ant to paties paminklo atskiros akmens plokštės: ČIA PALAIDOTAS / NEŽINOMOS CIVILIZACIJOS / KARIO KŪNAS. / 1990 M. Būklė: paminklas perdarytas – lieta ketaus plokštelė ir ketaus kryžius įkomponuoti į šiuolaikinį paminklą. Kapas prižiūrimas. Kapai greta: dešinėje Jono ir Marijonos Vaitiekūnų k.

Nr. 8. Kunigo Antano Jasinskio kapas. Tipas Nr. 5. Paminklo h – 250 cm, cementinio kryžiaus h – 60 cm. Užrašas

Uršulės Kriauciūnaitės (1856–1876) kapo kryžiaus viršūnė. 2003 m. V. Girininkienės nuotr.

Liudviko Žilinsko (1863–1900) kapas. 2003 m. E. Juškos nuotr.

⁴Алфавитный список... I, л. 80.

⁵Алфавитный список землевладельцев Ковенской губернии (toliau – Алфавитный список... II), 1882, с. 112.

ant paminklo: D. O. M. / Tu spoczywają / zwloki s. p. / Księdza Antoniego / JASINSKIEGO / Ur. 28 Lutego 1858 r. / umarl w Sredniku / 9 Kwietnia 1889 r. / Kaplanstwa 8 lat / 1 miesiąc i 2 dni. Būklė gera, kapas prižiūrimas. Kapai greta: kairėje – Sadauskų k., dešinėje – Andriukaičių k.

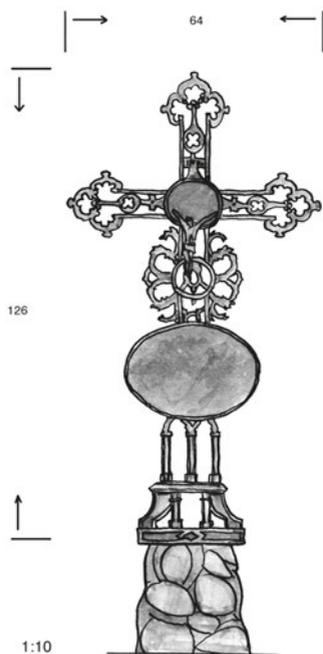
Nr. 9. Liudviko Žilinsko kapas. Tipas Nr. 5. Paminklo h – 230 cm, marmuro. Užrašas: S. + P. / LUDVIK / ŹYLINSKI / UR. 12 LUTEGO 1863 R. / W SREDNIKU / ZM. 12 LUTEGO 1900 R. / W KRAKOWIE. / Wieczne odpocznienie / racz mu dać Panie! Būklė gera, kapas mažai prižiūrimas. Kapai greta: kairėje – Vyto Džiugos k., dešinėje – Skridolų k.

Bajoras Liudvikas Žilinskas, Aleksandro s., 1856 m. testamentu gavo 382 deš. žemės ir 127 deš. miško. Jam priklausė ir karčema Seredziuje, teikusi 200 rb metinių pajamų. Žemę buvo išnuomojęs, o pats gyveno Varšuvoje⁶. 1889 m. žemės nuosavybės plotas padidėjo iki 522 deš. žemės ir 164 deš. miško⁷. 1902 m. Žilinskai tapo Seredžiaus dvaro savininkais su 686 deš. žemės⁸. Kelių miestelio gyventojų teigimu, šis kapas (ar antkapis) atsirado maždaug šeštojo dešimtmečio pradžioje, atvežus palaikus iš Varšuvos⁹. Žinant, kad L. Žilinskas mirė Krokuvoje, tikėtina, kad jo palaikai galėjo būti pervežti į Seredžiu, kaip kad ir nurodo keli pateikėjai. Informacija prieštaringa, nes kiti pateikėjai jos nepatvirtina.

Nr. 10. Stanislovo Armanovičiaus kapas. Tipas Nr. 3. Paminklo h – 220 cm, kryžiaus h – 170 cm, akmens postamentas. Užrašas ant kryžiaus: S. P. / STANISLAW ARMANOWICZ + 15 STYCZ: / 1878 R. L. 27. PROSI O ZDROWAS MARYA. Būklė gera, kapas prižiūrimas. Kapai greta: dešinėje – Kriauciūnų šeimos k., toliau – Biliutavičių k. ir Prano Džemedžio k.

Nr. 11. Matildos Butvilienės kapas. Tipas Nr. 2. Paminklo h – 130 cm, ketaus postamento – 35 cm. Kapas ir paminklas orientuoti į vakarus. Užrašas ant ovalo formos ketaus lentelės, pritvirtintos prie kryžiaus: S. + P. / MATYLDA Z BUKOWSKICH / BUTWILOWA / ?24 KWIETNIA 1909 R. / LAT 64. / PROSI O 3 ZDROWAS MARYA. Būklė gera, kapas prižiūrimas. Kapai greta: dešinėje – Petro Nivinsko ir Beniulių k.

Nr. 12. Tamošiaus Urbonavičiaus kapas. Tipas Nr. 5. Paminklo h – 190 cm, postamentas – balto akmens, h – 50 cm, pagrindinė dalis su užrašu – raudono akmens, h – 80 cm, kryžius cementinis. Užrašas ant postamento: S. A. / Tamoszcius / URBONAVICZIA / Mirė 1901 m. / Pragiweno 60 m. / Praszo atsiduksejimo / Pri Dėwo. Būklė labai gera, kapas prižiūrimas. Kapai greta: dešinėje – Mosto ir Vyto Piravičių k.

Matildos Butvilienės (1845–1909) kapo antkapis kryžius. 2003 m. J. Jasinskaitės pieš.

⁶Алфавитный список... I, л. 126.

⁷Алфавитный список... II, с. 178.

⁸Kviklys V. *Mūsų Lietuva*, Vilnius, 1991, t. 2, p. 335.

⁹Vienas iš pateikėjų – Seredžiaus gyventojas Čižauskas, kilęs iš Purviškių – tvirtina, kad paminklas kapinėse atsirado ne anksčiau kaip 1951 m.

Nr. 13. Juozapotos Lekečinskienės kapas. Veikiausiai 2 tipo paminklas, ketaus postamentas, h – 20 cm. Užrašas ant postamento: A A / JOZAPATA / LIEKIECZYNSKIENI / MIRE 27 SAUSIO / 1907 M. GIW 55 M. / PRASZOM SUKALBIET / SWEJKA MARYJA. Būklė: išlikęs tik postamentas, kryžius neišlikęs, kapas apleistas. Kapai greta: už – Liudviko Žilinsko k., dešinėje – Marijonos Preikšienės k.

Kazimiero Šimkevičiaus (m. 1892) kapo paminklas. 2003 m. J. Jasinskaitės pieš.

Nr. 14. Paminklas Kazimierui Šimkevičiui. Paminklo tipui nustatyti duomenų neužtenka. Smailėjančios piramidės formos akmens paminklas, h – 90 cm. Užrašas: S. P. / K*AZWIMI**ERAS / SZYMKIOWICZA / 1892 M 10 APRI / CAM INCI TIEWA[?]** / PRASOMIE MALDI / K. C. Raidės iškalto labai neprofesionaliai, rašmenys primityvūs. Būklė: paminklas nugriautas, dalis – žemėje, gerokai apdaužytas, raidės sunkiai išskaitomos, matyti buvusio kryžiaus žymės. Kapai greta: paminklas yra prie pat paminklo Nr. 19, netoli vartų 2; tikroji buvusio stovėjimo vieta neaiški.

Magdalenos Bulavienės (m. 1884) ir Kotrynos

Nr. 15. Antano Kemzūros kapas. Tipas Nr. 5. Paminklo h – 265 cm, cemento postamentas. Kapą juosia 365 cm ilgio, 365 cm pločio kaltinė tvorelė. Užrašas: A + A / ANTANAS / KEMZŪRA / IŠ PIKČIŪNŲ K. / GIMĖ 1876.+1919 M / MARIJONA KEMZŪRIENĖ / 1876–1962 / ONA VAITIEKŪNAITĖ / 1909 – / ATMINTIS NUO BROLIŲ. Būklė gera.

Bulavaitės (m. 1883) kapų antkapinio paminklo įrašas. XIX a. pab. 2003 m. V. Girininkienės nuotr.

Nr. 16. Spėjamas Zaleckio kapas. Tipas Nr. 7. Bendras kapo plotis – 320 cm, ilgis – 350 cm, cemento paminklas. 300 cm aukščio, apjuostas cementine tvorele, du cementiniai antkapiai, vienas jų – su išlietu kryžiumi. Užrašų nėra. Jie veikiausiai buvo ant paminklo apatinėje dalyje buvusios plokštės. Būklė patenkinama, betonas apardytas vandens ir samanų, kapas apleistas. Kapai greta: kairėje – Juozo Petraičio k., dešinėje – Antano Ambrazo k.

Paminklas turėjo žymėti pasiturinčių žmonių palaidojimo vietą, nes suprojektuoti ir išlieti tokį paminklą buvo galima tik didžiuosiuose miestuose. Spėjama, kad jis priklausė dvarininkams Zaleckiams, artimai besibičiuliavusiems su L. Žilinsku (palaidotu visai šalia). Antanas Zaleckis, Antano s., bajoras, 1862 m. Daukšiuose įsigijo 83 deš. žemės ir 9 deš. miško. Savo valdose ir gyveno¹⁰. 1889 m. jam priklausė 79 deš. žemės ir 3 deš. miško¹¹.

Nr. 17. Nenustatyto asmens kapas. Tipas Nr. 4. Paminklo h – 150 cm, kryžiaus – 90 cm, akmens postamentas. Užrašų nėra. Būklė gera, kapas apleis-

*K raidės nesimato.

**Pažymėtos raidės neaiškios.

***Darant prielaidą, kad vietoje pirmosios žodžio raidės norėta iškalti P, galima būtų skaityti: PAMINCI TIEWA.

¹⁰Алфавитный список... I, л. 131.

¹¹Алфавитный список... II, с. 186.

tas. Kapai greta: kairėje – Petro ir Marijonos Lenortavičių k., dešinėje – Armonavičių šeimos k.

Nr. 18. Magdalenos Bulavienės kapas. Tipas Nr. 1. Paminklo h – 200 cm, ketaus postamentas. Užrašas ant postamento: FUNDAVOJO / MARTYNAS BULAVAS / DEL PACZOS SAWO / MAGDALENOS † 1884 M. / IR DUKTERS KATRYNOS / 1883 M. Būklė gera, kapas prižiūrimas. Kapai greta: kairėje – Šimkų šeimos k., dešinėje – Šukauskų ir Norkų k.

Nr. 19. Jurgio Zaleskio ir Marijonos Zaleskytės kapas. Tipas Nr. 2. Paminklo h – 180 cm, postamentas ketinis. Užrašas ant postamento: A † A / JURGIS ZALESKIS / GIV. 70 M. IR MARIJONA / ZALESKITE GIV. 22 M. Ant kryžiaus yra prikabinta daug vėlesnė skardinė lentelė su užrašu: „A † A / SADAUSKAS / BALTRAMIEJUS“. Paminklas gyvatvorės viduryje, būklė patenkinama. Kapai greta: priešais – Onos ir Kazio Mickų k. 2001–2002 m. paminklas sunaikintas.

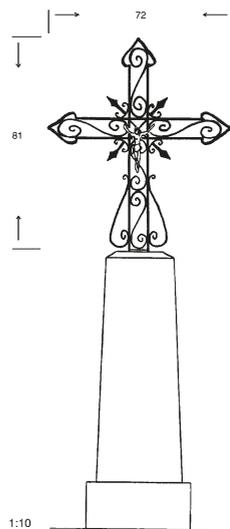
Nr. 20. Petrunėlės Gerulaitienės kapas. Tipas Nr. 3. Paminklo h – 170 cm, kryžiaus – 85 cm, akmens postamentas. Užrašas ant kryžiaus: S. P. / PETRUNELA GERULAJTENE MI- / RE / 1877 / M. Būklė patenkinama (akmuo įskilęs), kapas prižiūrimas. Kapai greta: kairėje – Kazimiero Buto k., dešinėje – Stasės Gerulaitytės k.

Nr. 21. Losių šeimos kapas. Tipas Nr. 1. Paminklo h – 195 cm, kryžiaus – 80 cm. Užrašas ant postamento: LOSIU ŠEIMA. Būklė: paminklo užrašai ant postamento peršlifuoti, kapas prižiūrimas. Kapai greta: kairėje – Jono ir Angelės Sarapinų k., dešinėje – Onos Gribienės k.

Nr. 22. Šliužavičienės kapas. Tipas Nr. 1. Paminklo h – 165 cm, kryžiaus – 140 cm, ant jo kairiojo skersinio pakabintas 25 cm aukščio žibintas, postamentas cementinis. Užrašas ant postamento: A † A / ŠLIUŽAVIČIENĖ / [toliau nebeįskaitoma]. Būklė prasta, užrašas sunkiai įskaitomas, ažūras aplankstytytas, krucifiksas vos laikosi. Kapai greta: kairėje – Stasio ir Elenos Mačiulaičių k., dešinėje – Zenono Augustinavičiaus k.

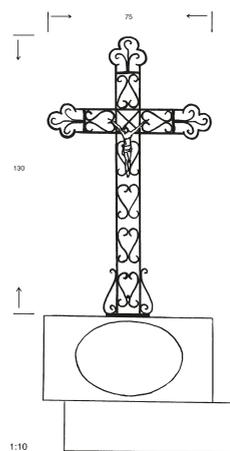
Nr. 23. Vladislavo Žukausko kapas. Tipas Nr. 1. Paminklas perdarytas: ketinė apvalios formos 40 cm ketaus plokštelė ir 150 cm h kryžius įkomponuoti į šiuolaikinį šlifuito akmens paminklą. Vladislavo Žukausko ir Andriukaičių šeimos kapai yra apjuosti kaltine tvora, kurios ilgis – 250 cm, aukštis – 120 cm. Užrašas ant plokštės: VLADISLOVAS ŽUKAUSKAS, MIREŠ 1910 M, SULAUKĘS 85 M AMŽIAUS. Būklė gera, kapas prižiūrimas. Kapai greta: kairėje – Žukauskų šeimos k., dešinėje – Romo Rupeikos k.

Nr. 24. Barbaros Aniuilienės kapas. Tipas Nr. 3. Paminklo h – 160 cm, kryžiaus – 100 cm, akmens postamentas. Užrašas ant kryžiaus: S. A. / BARBORA ANIU- / LENIE † 1895 M. / GIV.65 M. Būklė: kryžius nuskilęs nuo postamento, akmuo su-

Losių šeimos kapų antkapinis kryžius. 2003 m.

J. Jasinskaitės pieš.

Vladislavo Žukausko kapo antkapinis kryžius. Apie 1912–1915 m. 2003 m.

J. Jasinskaitės pieš.

skilęs, kapas prižiūrimas. Kapai greta: kairėje – Teresės Minelgienės k., Jono ir Petronėlės Dockevičių k., dešinėje – Šliužavičių ir Paulauskų šeimų k.

Nr. 25. Bakanienės kapas. Tipas Nr. 4. Paminklo h – 175 cm, kryžiaus – 130 cm, ketaus postamentas. Užrašas ant marmuro lentelės: BAKANIENĖS KAPAS. Ant ketaus postamento lentelės dar yra Jadvygos Bakanienės ir Zofijos Jankauskienės pavardės. Būklė: paminklas perdarytas, kapas prižiūrimas.

Nr. 26. Mateušo ir Onos Dopkevičių kapas. Tipas Nr. 3. Paminklo h – 175 cm, kryžiaus – 85 cm, akmens postamentas. Užrašas ant kryžiaus: MATEUSZAS IR ONA. / DOPKIEWICZJEJ. 1889. Būklė patenkinama, kapas prižiūrimas. Kapai greta: kairėje – Stošių šeimos k., dešinėje – Dapkę ir Danylių šeimų k.

Nr. 27. Kun. Aleksandro Likevičiaus kapas. Tipas Nr. 5. Paminklo h – 250 cm. Kapą juosia 300 cm ilgio 200 cm pločio grandinės, laikomos 6 cementinių apvalios formos 50 cm aukščio 20 cm Ø stulpelių. Užrašas: A. A. / ČIA PALAIDOTAS / KUN. ALEKSANDRAS / LEKEVIČIUS / BUVĘS KLEBONU / PRIE TOS BAŽNYČIOS 13 METŲ / TURĖJO AMŽIAUS 81 METUS / MIRE 29 RUGSĖJO 1912 M. Paminklo apačioje, dešiniajame šone, iškalta: D. RUSECKO KAUNA. Būklė gera, kapas prižiūrimas. Kapai greta: kairėje – Šimkų ir Šapauskų šeimų k.

Nr. 28. Nežinomo asmens kapas. Tipas Nr. 4. Paminklo h – 150 cm, kryžiaus – 125 cm, cemento postamentas. Užrašas ant postamento: (įskaitomas tik vardas) POVILAS. Būklė: postamentas aptrupėjęs, užrašas neišskaitomas. Kapai greta: kairėje – Vytauto Šimkevičiaus k., dešinėje – Žemaičių ir Narijauskų šeimų k.

Nr. 29. Stanislovo Butkaus kapas. Tipas Nr. 3. Paminklo h – 180 cm, kryžiaus – 155 cm, ketaus postamentas. Užrašas ant postamento: S. P. / STANISLAUS / BUTKUS / † 1904 M GIV 75 M. Būklė gera, kapas prižiūrimas. Kapai greta: kairėje – Mačiulaičių ir Vaitkaičių šeimų k., dešinėje – Aleknų ir Jasukaičių šeimų k.

Nr. 30. Kazimiero Palšausko kapas. Tipas Nr. 7. Paminklo h – 165 cm. Užrašas: A†A / KAZIMIERAS / PAŁŠAUSKAS / +1909 M. MELDŽEME / SUKALBETI SVEIKA / MARIJA. Būklė gera, kapas prižiūrimas. Kapai greta: kairėje – Kucių šeimos k., dešinėje – Butkų šeimos k.

Nr. 31. Juliano Žatkievičiaus kapas. Tipas Nr. 3. Paminklo h – 170 cm, kryžiaus – 105 cm, akmens postamentas. Užrašas ant kryžiaus: S. P. / JULIAN ŽATKIEWICZ / Um. 4 List. 1876 r. žy lat 70. Kapai greta: kairėje – Kvietkauskų k., dešinėje – Stelmokų k.

Nr. 32. Onutės Vaivadienės kapas. Tipas Nr. 1. Paminklo aukštis – 165 cm, kryžius įleistas į žemę. Užrašas prie kryžiaus ant pritvirtintos skardelės: A. VAIVADIENI / ONUTE / LIŪDI DUKTĖ. Užrašas gali būti nevienalaikis su kryžium, raštas primityvus. Būklė: metalas pažeistas korozijos, kapas prižiūrimas. Kapai greta: kairėje – Kazimiero Jokūbausko k., dešinėje – Stelmokų šeimos k.

Nr. 33. Prano Virako kapas. 150 cm aukščio šlifuoto akmens paminklas, statytas 1967 m. Užrašas ant paminklo: ŠIO KRAŠTO ŠVIETĖJAS, DARAKTORIUS / PRANAS VIRAKAS / 1871–1967 / [...] ¹². Kape taip pat palaidoti: Marijona Virakienė ir Vytautas Virakas. Būklė gera, kapas lankomas ir prižiūrimas. Kapai greta: kairėje – Antaninos Ramanauskienės k., dešinėje – Mačiulaičių ir Vaitkaičių šeimų k.

¹²Klaidingai nurodyta mirties data – P. Virakas mirė 1966 m. balandžio 11 d.

Nr. 34. Pranevičių šeimos kapas. Tipas Nr. 2. Paminklo h – 110 cm, kryžiaus h – 60 cm, akmens postamentas. Užrašas ant postamento: S. P. / Pamyliā / PRANĖWICZIU / pundatorka / Jewa Pranewiezie / 1893 m. Būklė: kryžius nuskilęs, postamentas suskilęs į kelias dalis, kapas mažai prižiūrimas. Kapai greta: kairėje – Kvietkauskų šeimos ir Pranciškaus Urbonavičiaus k., dešinėje – Kvietkauskų šeimos k.

Nr. 35. Anelės ir Benado Urbonavičių kapas. Tipas Nr. 1. Paminklo h – 160 cm, kryžiaus – 130 cm, postamentas akmeninis. Užrašai ant postamento: † / G. 42 m. Užrašuose ant cementinio kapo apvado yra Anelės ir Benado Urbonavičių pavardės. Būklė gera, kapas prižiūrimas. Kapai greta: kairėje – Juozapo Kvietkausko k., dešinėje – Macevičių šeimos k.

Nr. 36. Kazimiero Paulausko kapas. Tipas Nr. 2. Paminklo h – 150 cm, kryžiaus – 90 cm, akmens postamentas. Užrašas ant postamento: KAZIMIERAS / PA-VLA*UCKAS / pragivenu 74 m / Miri 1901m 18 Bir- / želiu. ir moteri / jo varista miri / 1888. Sunus / Stanislovas 1890. / praszo sukalbet / Sveika Marija. Būklė: postamentas užkastas žemėmis, kapas neprižiūrimas. Kapai greta: kairėje – Pečiulių šeimos k., dešinėje – Daučanskų k.

Kapo vietoje aštuntajame dešimtmetyje buvo supiltas žemių kauburys, paguldta nenaudojamų paminklų ir sukrauta akmenų, padarytas aukuras, ant kurio per Vėlines buvo deginama ugnis. 2001 m. kapas ir paminklas sunaikinti.

Nr. 37. Nenustatyto asmens kapas. Tipas Nr. 2. Paminklo h – 165 cm, kryžiaus – 125 cm. Cemento postamentas. Tvorelės h – 40 cm, ilgis – 230 cm, plotis – 150 cm, ji nevienalaidė su kryžiumi. Užrašų nėra. Būklė gera, kapas prižiūrimas. Kapai greta: kairėje – Vinco ir Benediktos Poškų k., dešinėje – Antano ir Emilijos Gelumbauskų k.

Nr. 38. Jurgio ir Magdalenos Urbonavičių kapas. Tipas Nr. 2. Paminklo h – 165 cm, kryžiaus – 120 cm, akmens postamentas. Užrašas ant ketaus lentelės: CZE ILSESE / S. P. / JURGIS IR MAGDALENA / URBONAVICZEJ / +1898 M. MO-JAUS 13 D. Ant cementinės antkapinės plokštės yra Jono Urbonavičiaus pavardė. Būklė gera, kapas prižiūrimas. Kapai greta: kairėje – Adomo ir Marijonos Stakauskų k., dešinėje – Jono Urbonavičiaus k.

Nr. 39. Pranciškaus Skridlos kapas. Tipas Nr. 5. Paminklo h – 170 cm. Užrašas: S. A. / Pranciškus / SKRIDLA / Praszo / Sukalbeti / Sveika / Marija / 1910.

Nr. 40. Rozalijos Bartušienės kapas.

Rozalija Bartušienė buvo aktyvi Seredžiaus miestelio visuomeninkė, tretininkų draugijos pirmininkė. Po mirties 1943 m. kovo 5 d., dukters Margaritos Baršauskienės teigimu, ji buvo palaidota spėjamoje buvusios bažnyčios altoriaus vietoje.

Nr. 41. Serafinų šeimos kapas. Tipas Nr. 2. Paminklo h – 100 cm, kryžiaus – 70 cm, akmens postamentas. Užrašas ant kryžiaus: A † A / SOFIJA / STANISLOVAS / APOLONIJA / SERAFINAL. Būklė gera, vardai kryžiuje užrašyti dažais ir nevienalaidžiai su paminklu. Kapas prižiūrimas. Kapai greta: kairėje – Artimavičių ir Jesevičių šeimų k., dešinėje – Stanislovo ir Marijonos Žičkevičių k.

Nr. 42. Mataušo Sadausko kapas. Tipas Nr. 5. Paminklo h – 230 cm. Užrašas ant postamento: A † A. / MATAUŠAS / SADAUSKAS / 1901 M. RUGPJŪČIO 23 D. / 55 M. AMŽ. / KRYŽIAUS STA-

*Klaida – vietoje A kalta L, vėliau pertainyta.

TYTOJAS / SŪNUS / M. SADAUSKAS. Būklė gera, kapas prižiūrimas. Kapai greta: dešinėje – Trakimų šeimos k., kairėje – Stanislovo Karosos k.

Nr. 43. Nenustatyto asmens kapas. Tipas Nr. 4. Paminklo h – 170 cm, kryžiaus – 130 cm, akmens postamentas. Užrašų nėra (arba neišlikę). Būklė gera, kapas prižiūrimas. Kapai greta: kairėje – Uršulės ir Antano Klasauskų k., dešinėje – Bernardo Vaitiekūno k.

Nr. 44. Kaltinė tvorelė, juosianti Simo ir Onos Baltauskų kapą. Paminklo ilgis – 250 cm, plotis – 200 cm, aukštis – 120 cm. Būklė gera, kapas prižiūrimas. Kapai greta: kairėje – Prano Lukoševičiaus k., dešinėje – Zenono Bartusevičiaus k.

Nr. 45. Nežinomo asmens kapas. Tipas Nr. 4. Paminklo h – 175 cm, kryžiaus – 85 cm, postamentas – grubiai apdorotas lauko akmuo. Užrašų nėra. Būklė gera, kapas šiek tiek prižiūrimas. Kapai greta: kairėje – Petro Grajausko k., dešinėje – Antaninos ir Antano Sutkų k.

Nr. 46. Antano ir Magdalenos Ivanauskų kapas. Tipas Nr. 1. Paminklo h – 200 cm, kryžiaus – 170 cm, akmens postamentas. Užrašas ant marmuro lentelės: ANTANAS IR / MAGDALENA / IVANAUSKAI. Būklė: kryžius kelis metus buvo nuskilęs nuo postamento, 2002 m. įbetonuotas; kapas prižiūrimas. Kapai greta: kairėje – Ivanauskų šeimos k., kairėje – Trakimų šeimos k.

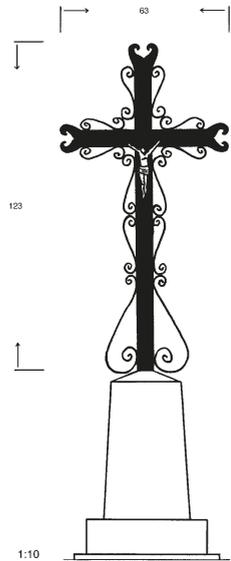
Nr. 47. Juozo ir Kotrynos Eimučių kapas. Tipas Nr. 2. Paminklo h – 170 cm, kryžiaus – 130 cm, ketaus postamentas. Užrašas ant postamento: JOZAS IR KOTRYNA / EJMUCZEJ / 1907 M. Būklė gera, kapas užlaidotas kito žmogaus vardu. Kapai greta: kairėje – Antano ir Marcijonos Loševičių k., dešinėje – Lukoševičių šeimos k.

Nr. 48. Mačiulaičių šeimos kapas. Tipas Nr. 4. Paminklo h – 110 cm, kryžiaus – 100 cm, cemento postamentas. Užrašas ant kapo apvado: MAČIULAIČIAI JONAS IR ROZALIJE. Būklė gera, kapas prižiūrimas. Kapai greta: kairėje – Vincentos Kavaliauskienės ir Rajinos Cvirkienės k., dešinėje – Buivyduų ir Vandžių šeimų k.

Nr. 49. Jurgelevičių šeimos kapas. Tipas Nr. 4. Paminklo h – 190 cm, kryžiaus – 100 cm, cemento postamentas. Užrašas ant postamento: ČIA ILSISI / JURGELEVIČIŲ / ŠEIMA. Būklė: vanduo apardęs postamentą, kapas prižiūrimas. Kapai greta: kairėje (kitoje tako pusėje) – Aleksandro ir Albinos Petrylų k., dešinėje – Antano ir Marijonos Gotautų k.

Nr. 50. Butkų šeimos kapas. Tipas Nr. 4. Paminklo h – 150 cm, kryžiaus – 130 cm, akmens postamentas. Užrašas ant akmeninės plokštės, pritvirtintos prie kryžiaus: ČIA ILSIS / BUTKAI / [...]. Pirmas palaidojimas 1942 m. Būklė gera, kapas šiek tiek prižiūrimas. Kapai greta: kairėje – Onos Jakštienės ir Prano Karosos k., dešinėje – Vilmanto Petrausko ir Onos Butkuvienės k.

Nr. 51. Vincento ir Magdalenos Karosų kapas. Tipas Nr. 4. Paminklo h – 170 cm, kryžiaus – 70 cm, akmens postamentas. Užrašas ant postamento: A † A / VINCENTO / MAGDALENOS / KAROSŲ / AUKUOIA / VINCENTAS KARO / SAS / 1905. Būklė gera, kapas prižiūrimas. Kapai greta: kairėje (kitoje tako pusėje) – Merončikų šeimos k., dešinėje – Stašinskų šeimos k.

Jurgelevičių šeimos kapo antkapinis kryžius. 2003 m. J. Jasinskaitės pieš.

Nr. 52. Juozapotos Anankienės kapas. Tipas Nr. 2. Paminklo h – 190 cm, kryžiaus – 90 cm, akmens postamentas. Užrašas ant postamento: A + A / JUOZAPATA / ANANKIENĖ / GIME 1879 M. / MIRE 1917 M. / Prašau sukalbėti / Amžina Atilsį. Būklė gera, kapas prižiūrimas. Kapai greta: kairėje – Gintauto Gailušio k., dešinėje – Ūkų šeimos k.

Nr. 53. Šimkų šeimos kapas. Tipas Nr. 2. Paminklas perdarytas, h – 180 cm, kryžiaus – 110 cm, ketaus postamentas, tačiau šiuo metu jo priekinėje dalyje įbetonuota šlifluoto akmens plokštė. Užrašas ant plokštės: A + A / ČIA ILSISI / ŠIMKŲ ŠEIMA / LIŪDI VAIKAI. Šalia kryžiaus esančioje akmens plokštėje dar iškalta Eleonoros Pauliukonienės ir Izabelės Kriučkauskienės pavardės. Būklė: postamentas sugadintas, įbetonuotos plokštės, tačiau paminklo fizinė būklė gera, kryžiaus galai užtepti baltais dažais, kapas prižiūrimas. Kapai greta: kairėje – Stasio ir Ursulės Mozurkų k., dešinėje – Ūkų šeimos k.

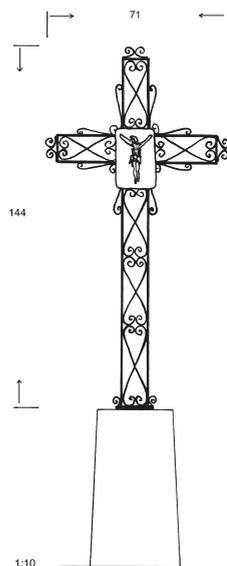
Nr. 54. Stanislovo Beniulio kapas. Tipas Nr. 4. Paminklo h – 190 cm, kryžiaus – 120 cm, akmens postamentas. Užrašas ant postamento: S. A. / STANISLOVAS / BENIULIS / M. 1913 / AMZINA / ATILSI / UŽ JO DUSZE. Būklė prasta, kryžiaus skersiniai laikosi netvirtai, trūksta dviejų kryžiaus spindulių, kapas prižiūrimas. Kapai greta: kairėje – Dovydaičių šeimos k., dešinėje – Onos ir Ignoso Majauskų k.

Nr. 55. Gaižauskų šeimos kapo rūšys. Tipas Nr. 8. Fasadinė dalis betono, masyvi, h – 300 cm, plotis – 400 cm, nuožulnus stogelis, jo viršuje akmeninis kryžius, h – 100 cm, likusi paminklo dalis po žeme, įėjimo durys geležinės. Užrašas ant marmuro lentelės virš kapų rūšio durų: Š. † P. / Grob Rodziny / GOJŻEWSKICH. Būklė: išorinės paminklo dalies būklė gera, vidinė dalis apžiūrėta nebuvo, kapavietė neprižiūrima.

Gaižauskai buvo pasiturintys ūkininkai ir gyveno apylinkėse už Dubysos upės. Rūšys įrengtas XX a. trečiajame dešimtmetyje¹³. Paminklas yra pietrytinėje kapinių dalyje, prie pat kapinių tvoros.

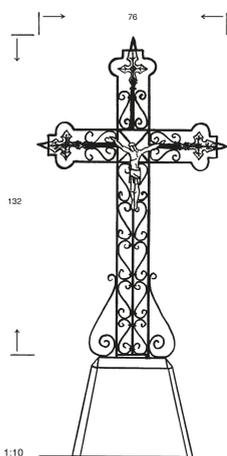
Nr. 56. Girnių, Pazikų, Butvilos šeimų kapas. Tipas Nr. 1. Paminklo h – 200 cm, kryžiaus – 130 cm, akmens postamentas. Užrašas ant postamento: A + A / GIRNIAI / PAZIKAI / BUTVILA / [...]. Būklė gera, kapas prižiūrimas. Kapai greta: kairėje – Šapauskų šeimos k.

Nr. 57. Iz. Malinauskienės kapas. Tipas Nr. 1. Paminklo h – 180 cm, kryžiaus – 140 cm, akmens postamentas. Užrašas ant akmens plokštelės, pritvirtintos prie kryžiaus: MALINAUSKIENĖ IZ. / IR STIGŲ / ŠEIMA. Būklė gera, plokštė nevienalike su kryžium, kapas prižiūrimas. Ka-

Girnių, Pazikų, Romualdo Butvilos (1939–1990) kapų antkapinis kryžius. 2003 m.

J. Jasinskaitės pieš.

I. Malinauskienės ir Stigų šeimos kapų antkapinis kryžius. 2003 m.

J. Jasinskaitės pieš.

¹³Informaciją pateikė Seredžiaus gyventoja Ona Agurkienė, gim. 1915 m.

pai greta: Kairėje Leonos Stigaitės k., dešinėje (kitoje tako pusėje) – Jono ir Onos Armonavičių k.

Nr. 58. Nenustatyto asmens kapas. Tipas Nr. 1. Paminklo h – 160 cm. Užrašų ant kryžiaus nėra, ant kapo cementinio apvado jie neįskaitomi. Būklė gera, kapas prižiūrimas. Kapai greta: kairėje – Juozo Rakausko k., dešinėje – Davidavičiaus k.

Nr. 59. Dočkų šeimos kapas. Tipas Nr. 2. Paminklo h – 150 cm, kryžiaus – 50 cm, akmens postamentas. Užrašas ant postamento: † / DOČKAI. Būklė: paminklas perdarytas – į stačiakampio formos nušlifuoatą akmenį įleista kryžiaus viršūnė; kapas prižiūrimas. Kapai greta: kairėje – Paplauskų k., dešinėje – Ivaškevičių ir Balsių šeimų k.

Nr. 60. Nežinomo asmens kapas. Tipas Nr. 7. Paminklo h – 300 cm, postamentas – 160 cm, ant jo – Švč. Marijos statula. Užrašas ant postamento: ? / RE 1928-VI-24 / ILSĖKIS RAMYBĖJE. Būklė prasta, paminklas aptrupėjęs, pasviręs, užrašas sunkiai įskaitomas; kapas prižiūrimas. Kapai greta: kairėje – Vasiliauskų šeimos k., dešinėje – Igno ir Marijonos Pustelnikų k.

Čia palaidota Seredžiaus dvaro ūkvedžio dukra, mirusi, kai jai tebuvo apie aštuoniolika metų¹⁴. Tai vienintelis tokio pobūdžio paminklas kapinėse.

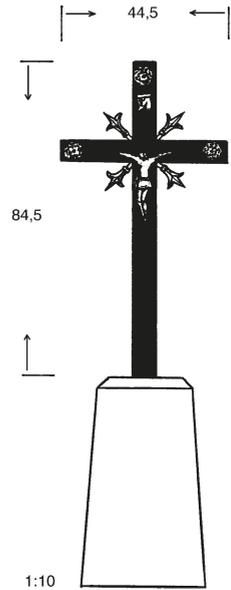
Nr. 61. Magdalenos Bučkienės kapas. Tipas Nr. 4. Paminklo h – 160 cm, kryžiaus – 90 cm, akmens postamentas. Užrašas ant postamento: Š. † A / MAGDALENA / BUČKIENĖ / † 1918 m / AMŽINA ATILSI / Duok Jai viešpatie. Būklė gera, kapas prižiūrimas. Kapai greta: kairėje – Jurgio Vaznelio k., dešinėje – Igno ir Marijonos Pustelnikų k.

Nr. 62. Skirgailų šeimos kapas. Tipas Nr. 2. Paminklo h – 170 cm, kryžiaus – 120 cm, akmens postamentas. Užrašas ant postamento: S. † P. / JADWIGA / SKIRGAJLO RODOWICZ / 1871–1925. Gretimoje akmens plokštėje iškalti Viktorijos, Marmerto ir Halinos Skirgailų vardai. Būklė: paminklas perdarytas – kryžius įleistas į jau vėlesniais laikais šlifuoatą akmenį, antkapinės plokštės taip pat nevienalaikės su palaidotų asmenų mirties datomis. Kapai greta: Antano ir Bronės Račų k.

Skirgailai buvo bajorai, turėję dvarą Daugėlišio apylinkėje, Skrebenuose¹⁵.

Nr. 63. A. Petronaičio kapas. Tipas Nr. 2. Paminklo h – 100 cm, postamentas įleistas į žemę. Užrašai ant cemento plokštės: A. PETRONAITIS / 1925 – 1959. Būklė gera, kapas prižiūrimas. Kapai greta: kairėje – Alenos Kolokauskienės k., dešinėje – Skirgailų k.

Nr. 64. Jonaičių šeimos laidojimo koplyčia. Tipas Nr. 8. Užrašas: † / KAZIMIERAS JONAITIS / 1859–1927 / TERESĖ JONAITIENĖ / 1864–1927. Ant kitos lentelės: † / ZENONAS JONAITIS / 1893–1958. Būklė: nors kapavietės ir buvo prižiūrimos, koplyčia ilgą laiką buvo gerojai aptrupėjusi ir apleista; 2002 m. vasarą ji buvo atnaujinta ir rekonstruota, sunaikinant beveik visas autentiškas fasado detales.

Magdalenos Bučkienės (m. 1918) kapo antkapinis kryžius. 2003 m.

J. Jasinskaitės pieš.

¹⁴Informaciją pateikė Seredžiaus gyventoja Ona Agurkienė, gim. 1915 m.

¹⁵Informaciją pateikė Eugenija Vaitkaitienė, gim. 1930 m. Seredžiuje, dabar gyv. Kaune.

*Senųjų kapinių
antkapiniai paminklai.
2003 m.
V. Girininkienės
nuotr.*

*Jonaičių šeimos
laidojimo koplyčia.
2003 m.
V. Girininkienės
nuotr.*

Seredžiaus miestelio vaizdas: gatvė, XIX a. gyvenamasis namas, kapinės, aukščiau – bažnyčia. 2003 m. V. Girininkienės nuotr.

Orientyrai: paminklas yra pietrytiniame kapinių kampe, prie pat kapinių tvoros. Martynas Jonaitis, Andriaus s., buvo valstietis, atvykęs iš Suvalkų gubernijos ir Burbiškėse 1878 m. įsigijęs 32 deš. žemės bei 2 deš. miško¹⁶. Giminystės laipsnis su koplyčioje palaidotais Jonaičiais nenustatytas. Pastarieji buvo ūkininkai, Butvilonyse turėję apie 150 ha žemės. Koplyčia buvo pastatyta XX a. 3–4 dešimtmečių sandūroje. Šalia koplyčios buvo palaidoti Zenonas ir Vincas Jonaičiai. Po rekonstrukcijos Zenono Jonaičio palaikai buvo ikelti į koplyčios vidų, o Vinco Jonaičio išvežti ir palaidoti Kaune¹⁷.

Nr. 65. Marijonos Birgiolienės kapas. Tipas Nr. 1. Paminklo h – 115 cm, kryžiaus – 115 cm. Paminklas perstatytas, pirmoji jo stovėjimo vieta greičiausiai buvo ne čia, nes šioje kapinių dalyje, sprendžiant pagal palaidojimų datas, pradėta laidoti nuo 1976 m. Užrašas ant medžio lentelės, pritvirtintos prie kryžiaus: A + A / Marijona Birgiolienė / 1880–1976. Būklė gera, nors kryžius išmeigtas tiesiai į žemę, kapas prižiūrimas. Kapai greta: dešinėje – Antano Lekečinsko k.

Nr. 66. Nežinomo asmens kapas. Tipas Nr. 3. Paminklas perdarytas, h – 140 cm, kryžiaus – 100 cm, akmens postamentas. Kryžiaus stovėjimo vieta neautentiška, jis greičiausiai paimtas nuo kito kapo, išlietas užrašas ant kryžiaus buvo užglaištytas ir uždažytas. Užrašas ant kryžiaus: S. P. / STANISŁAWAS URBANOWICZA / + 10 WASARE 1886 W. Šioje vietoje (iki aštuntojo dešimtmečio čia dar nebuvo kapinės) prieškaryje buvo laidojami savižudžiai ir nekrikštai; palaidota apie 10 žmonių¹⁸.

Nr. 67. Idelfonso ir Marijonos Guiskių kapas. Tipas Nr. 6. Paminklo h – 200 cm. Užrašas: Čia ilsisi Idelfonsas ir Marijona Guiskiai. Kapai greta: kairėje – Poškų k., dešinėje – Zaleckų k. Būklė gera, kapas prižiūrimas.

Ksavera Guiskytė buvo nužudyta 1949 m. kovo 28 d. MVD dalinio kareivio Burbiškių kaime. Ant antkapio jos pavardės nėra, ji palaidota šeimos kape.

Nr. 68. Paminklas Jonui Šapauskui. Tipas Nr. 5. Paminklo h – 120 cm. 2000 m. vasarą jis buvo rastas Seredžiaus paminkladirbio kieme. Užrašas: „Čia ilsias / JONAS / ŠAPAUSKAS / Meldžia / Sukalbėti / amžiną atilsį. / Irengė Gailingas / Sūnus JONAS / 1921 m.“

¹⁶Алфавитный список... I, 1882, л. 139.

¹⁷Informaciją pateikė Jadvyga Raščikienė (Buivydaite), gim. 1923 m. Buivyduose, dabar gyv. Vilkijoje.

¹⁸Informaciją pateikė Seredžiaus gyventoja Ona Agurkienė, gim. 1915 m.

KALBA

Serėdžiaus šnektā

Kazys Morkūnas

Lietuvių kalbos institutas

Archeologijos, vėliau ir rašytinių šaltinių duomenys rodo, kad Serėdžiaus apylinkėse lietuvių gyventa nuo labai senų laikų. Amžiams bėgant, dėl įvairių aplinkybių keitėsi čia gyvenusių žmonių skaičius ir sudėtis, vyko jų migracija, kito buitis ir papročiai, plėtėsi žinios apie juos supantį pasaulį, bendravimas su artimais ir tolimesniais kaimynais. Visa tai atsispindėjo ir Serėdžiaus apylinkių šnektose, kuri, perduodama iš kartos į kartą, taip pat mažiau ar daugiau, lėčiau ar sparčiau kito. Svarbiausios šios šnektos ypatybės apibūdina jos vietą visoje lietuvių kalbos tarmių sistemoje, turinčioje ne mažiau ilgą istoriją.

Serėdžiaus šnektā, kaip ir daugybė kitų šnektų bei šnektelių, yra vienos iš dviejų pagrindinių lietuvių kalbos tarmių – aukštaičių tarmės dalis. Tai gi serėdiškiai išlaiko žodžio kamieno kirčiuotus sutaptinius dvibalsius *ie*, *uo*, pavyzdžiui, taria: *pīenas*, *šiēnas*, *dūona*, *kuōdas* (viena iš svarbiausiųjų aukštaičių tarmės ypatybių, skirianti ją nuo kitos pagrindinės – žemaičių – tarmės, verčiančios tuos dvibalsius kitais dvibalsiais ar balsiais). Toliau Serėdžiaus šnektā skiriama prie vakarų aukštaičių, kurie kaip bendrinėje lietuvių kalboje taria dvigarsius *am*, *an*, *em*, *en* ir balsius *a*, *e*, pvz.: *kaīpas*, *lāngas*, *teīpia*, *lentā*; *kāsnis*, *skēsta* (rytų aukštaičiai neišlaiko šių dvigarsių ir balsių, o pietų aukštaičiai – tik tai balsių). Tačiau ir vakarų aukštaičių plote, siauresniu ruožu prasi-dėjusiame šiaurėje (nuo Latvijos sienos) ir plėtėjančiame į pietus (iki Mažosios Lietuvos ir Lenkijos), ne visur vienodai kalbama. Praėjusio amžiaus septintojo dešimtmečio viduryje dviejų žinomų kalbininkų Alekso Girdenio ir Zigmo Zinkevičiaus pasiūlytame lietuvių kalbos tarmių skirstyme¹ šiaurinių vakarų aukštaičių dalis (maždaug iki Betýgalos, Pėrnaravos, Bābtų, Karmėlavos, Ūpninkų) pavadinta *šiauliškiais*, o pietinė dalis, į kurią įeina ir Serėdžiaus apylinkės, – *kauniškiais*. Galima pridurti, kad garsiosios poemos „Anykščių šilelis“ autorius Antanas Baranauskas, nuo jaunystės domėjęsis ir kalbos mokslais, pateikęs gerai argumentuotą lietuvių tarmių skirstymą², Serėdžių taip pat priskyrė prie „vakariečių pietiečių“.

¹Girdenis A., Zinkevičius Z. Dėl lietuvių kalbos tarmių klasifikacijos, *Lietuvių dialektologijos skaitiniai*, sud. Z. Babickienė, B. Jasiūnaitė, Vilnius, 1999, t. 1, p. 125–135.

²A. Baranauskas lietuvių kalbos tarmių skirstymą aptarė rusų kalba paskelbtame darbe *Pastabos apie lietuvių kalbą ir žodyną* (Барановский А. Замечки о литовскомъ языкѣ и словарь, Санктпетербургъ, 1898, с. 49–78). A. Girdenio ir Z. Zinkevičiaus žodžiais tariant, jų „tarmių klasifikacijos schemą galima laikyti nauja A. Baranausko klasifikacijos redakcija, pritaikyta tam mokslo lygiui, kurį pasiekus šių dienų dialektologija“ (Girdenis A., Zinkevičius Z. Dėl lietuvių kalbos tarmių klasifikacijos, p. 134).

Kiek kitaip lietuvių tarmes, ypač aukštaičius, skirstė A. Baranausko mokinys Kazimieras Jaunius³, o vėliau ir pirmą detalų tarmių žemėlapi sudaręs Antanas Salys⁴. Dabar dažnai šių dviejų kalbininkų (K. Jaunius – A. Salio) vardu vadina-
mame tarmių skirstyme iš vakarų aukštaičių dar išskirta jų vidurinioji dalis, kuriai duotas *veliuoniėčių* (dabar dažniau vartojamas *veliuoniškių*) pavadinimas. Į šių šnektų grupės plotą įeina ir Serėdžius bei jo apylinkės.

Iš kitų vakarų aukštaičių veliuoniškiai išsiskiria nekirčiuotų galūnės balsių *-ė, -o* tarimu. Pavyzdžiui, bendrinės kalbos žodžius *mātė, virvė, mato, vaiko* jie taria *māti, virvi, mātu, vaiku*. Toks tarimas turi ilgą ir sudėtingą istoriją. Senovėje tų žodžių galūnės turėjo ilguosius (baltų kalboms būdingus) balsius *e, a* (žymima ir *ē, ā*), iš kurių ilgainiui vakarų aukštaičių pietinėje dalyje, apimančioje ir veliuoniškius, išriedėjo balsiai *ė, o*. Tačiau veliuoniškiai, skirtingai nuo piečiau (Griškabūdžio, Marijampolės, Vilkaviškio ir kitose apylinkėse) gyvenančių savo kaimynų, nekirčiuotus galūnės balsius *ė, o* pradėjo trumpinti ir keisti jų kokybę – iš pradžių į *ę, o*. (pusilgius balsius tarp *ė* ir *i* bei *o* ir *u*), kurie, laikui bėgant, virto trumpaisiais *i, u*. Šiauriniai veliuoniškių kaimynai (šiauliškiai) su iš senovės paveldėtais ilgaisiais balsiais *e, a* pasielgė kitaip – juos sutrumpino ir dėl to dabar minėtuosius žodžius taria *māte, virve, māta, vaika*. Sulyginęs veliuoniškius su vienais ir kitais kaimynais, A. Salys pripažįsta, kad tai „tik pereiginė tarmė. Seniau yra sudarę su pietiečiais (kitais kauniškiais – K. M.) vieną tarmę“⁵.

Veliuoniškiams priskirtame plote, į kurį dešiniojoje Nėmuno pusėje, be Veliuonės ir Serėdžiaus, dar įeina Skiřsnemunė, Raudonė, Stakiai, Pagausantys, Čėkiškė, Vilkių, o kairiajame Nėmuno krante Slavikai, Šakiai, Lukšiai, Kriūkai, Lekėčiai, Zapýškis, tarminių nevienodumų taip pat galima pastebėti. Daugiau jų galima išgirsti klausantis vienoje ir kitoje Nėmuno pusėje iš seno gyvenančių žmonių kalbos. Tačiau atidesnis pašnekovas, bendraudamas tik su įvairių dešiniojo kranto minėtų vietų žmonėmis, nepraleis pro ausis ir jų šnekoje pasitaikančių šiokių tokių skirtybių.

Serėdžius ir jį supantys kaimai tiesiogiai ribojasi su Veliuonės (apie 10 km į vakarus), Čėkiškės (apie 13 km į šiaurę) ir Vilkių (apie 12 km į rytus) apylinkėmis (anapus Nėmuno artimiausios Kriūkų apylinkės). Suprantama, su šiais kaimynais serediškius glaudžiausiai sieja ir tarminės ypatybės, nors kai kuo ir jie vieni nuo kitų skiriasi. Tai galima pasakyti ir apie jau minėtuosius nekirčiuotus balsius *ė, o* uždaroje galūnėje. Žodžius *kárvis, žėmėms, gálvos, gāvute* apie Serėdžių, Čėkiškę, Vilkių (net Zapýškį) taria *kárvis, žėmim, gálvus, gāvut*, o apie Veliuoną (taip pat apie Raudonę, Skiřsnemunę bei anapus Nėmuno) – kaip bendrinėje kalboje⁶. Panašiai yra ir su žodžio kamieno prieširtiniais *ė, o*: Serėdžiaus, Čėkiškės, Vilkių apylinkėse tariama *sidėjau, dubilai* (kartais ir su tarpiniais garsais tarp *ė* ir *i* bei *o* ir *u*: *šėdėjau, dōbilai*), o Veliuonės (kaip ir Kriūkų, Lekėčių) apylinkėse – *sėdėjau, dobilai*. Pastarosiose apylinkėse išlaikomi ir žodžio kamieno nekirčiuoti dvibalsiai

³Žr. Явнис К. Грамматика литовского языка, Петроград, 1916, c. 30 tt.

⁴Žr. Salys A. Kelios pastabos tarmių istorijai, *Archivum Philologicum*, Kaunas, 1933, t. 4, p. 21–34.

⁵Salys A. *Raštai: Lietuvių kalbos tarmės*, Roma, 1992, t. 4, p. 102.

⁶Aptariant atskirų tarminių ypatybių paplitimą daugiausia remtasi: *Lietuvių kalbos atlasas: Leksika* (t. 1), *Fonetika* (t. 2), *Morfologija* (t. 3), Vilnius, 1977, 1982, 1991; Zinkevičius Z. *Lietuvių dialektologija: Lyginamoji tarmių fonetika ir morfologija* (su 75 žemėlapiais), Vilnius, 1966.

ie, uo, pvz.: *liežuvis, šienėlis, duobėtas, puodėlis*; Serėdžiaus, Čėkiškės, Vilkijės apylinkėse jie vienbalsinami: *ie* virsta *e* (*ležuvis, šenėlis*), o *uo* į *u* (*dubėtas, pudėlis*).

Nekirčiuotų žodžio kamieno ilgųjų balsių *y, ū* trumpinimas, ryškesnis veliuoniškių šiaurritinėje dalyje (apie Čėkiškę, Vilkiją), pasiekia ir Serėdžiaus apylinkes. Panašiai yra ir su nekirčiuotų galūnių balsiais *y, ū*. Todėl čia pasakoma: *givėnimas, givatės, ligumà, lupelės, sunėlis; àkis, gràžus*. Apie Veliuonà tie žodžiai tariami su ilgaisiais *y, ū*: *gyvėnimas, gyvatės, lygumà, lūpelės, sūnėlis; àkys, gràžūs*. Tačiau visi veliuoniškiai (taigi ir serediškiai) trumpina vienaskaitos galininko nekirčiuotų galūnių balsius *a, e*, taip pat ir *i, u*, pvz.: *gàlva* 'galvà', *gràžia* 'gràžia', *žėme* 'žemė', *àki* 'akì', *gràžu* 'gràžu'. Daugiskaitos kilmininko ir tariamosios nuosakos 3-ojo asmens nekirčiuoto *u* ir veikiamosios rūšies dalyvių būtojo laiko vienaskaitos ir daugiskaitos vardininko formų nekirčiuoto *e* tarimas ne toks vienodas: Serėdžiaus apylinkėse šie balsiai dažniausiai trumpinami, pvz.: *sòdu, vóru, veřtku, nèštu, màtes, sàke* ar *màte., sàke.* (*e* pusilgis): apie Veliuonà jų ilgumas paprastai išlaikomas: *sòdu, vóru, veřtku, nèštu, màtes, sàkes, màte, sàke*.

Pakraštinėmis galima laikyti Serėdžiaus ir Vilkijės apylinkes, kuriose neilginami žodžio kamieno senieji trumpieji kirčiuoti balsiai *i, u*, taip pat kai jie eina ir tvirtapradžių dvigarsių pirmaisiais dėmenimis, pvz.: *visas, rùdas, pìlnas, kùrmis*. Kiek šiauriau (Čėkiškė) ir į šiaurės rytus (Bàbtai) tie balsiai jau tariami ilgesni, t. y. pusilgiai balsiai: *vì.sas, rù.das, pì.lnas, kù.rmis*.

Minėtina ir dar viena įdomesnė su balsių kiekybe susijusi ypatybė. Apie Serėdžių, kaip ir Čėkiškės, Vilkijės, kitose gretimose apylinkėse, daugiaskiemenių vardažodžių trečiojo nuo galo kirčiuoto skiemens balsiai *a, e* dažniausiai neilginami, pvz.: *kàtinas, pàsaka, ràgana, vàsara, Nėmunas, svėtimas, šėpečius*. Šie *a, e* yra išlaikę senovinį trumpumą, kaip ir žodžiuose *kàsti, ràsti, nèšti, pėšti, pàdeda, nènėša*. Veliuonės apylinkėse minėtoje pozicijoje daugiaskiemenių žodžių kirčiuoti *a, e* paprastai jau ilginami: *ràgana, dėbesi* 'debesì'.

Žodžio pradžios balsį *e* serediškiai dažniausiai verčia *a* (kaip ir kiti dešiniojo Nėmuno kranto veliuoniškiai), pvz.: *aketė, ašerjys, àžeras*. Artimiausioje už Nėmuno Kriūkų apylinkėje šis *e* išlaikomas: *eketė, ešerjys, èžeras*. Ne taip nuosekliai elgiamasi su tos pačios pozicijos dvibalsiu *ei*:- *ailė* 'eilė', *ait* ir *eit* 'eiti'. Einant šiaurės (Čėkiškės) ir rytų (Vilkijės) kryptimis, *ei*- virtimas *ai*- tampa vis dėsningesnis.

Žodžio pradžioje prieš dvibalsį *ie* dažniausiai tariamas priebalsis *j* ar ne toks ryškus jo variantas *į*, pvz.: *įiėna* 'iena', *įievà* 'ieva'; kartais jis girdimas ir prieš balsius *e, i*, pvz.: *įėda* 'ėda', *įimk* 'imk'. Prieš kai kurių žodžių tos pozicijos dvibalsį *uo*- tariamas priebalsis *v* ar ne toks ryškus jo variantas *u*, pvz.: *vúoga* 'uoga', *uúosis* 'uosis'. Rečiau pasitaiko ir priešinga ypatybė – kai kurių žodžių pradžios *v* (paprastai prieš balsį *o*) numetamas, pvz.: *òkitjys* 'vokietis', *òveruškà* 'voveraitė (grybas)'.

Tardami dvibalsius ir mišriuosius dvigarsius su tvirtagale priegaide, balso spūdi serediškiai (kaip ir Čėkiškėje, Vilkijoje, Zapjėskyje) sutelkia ant antrojo dėmens, pvz.: *paūkštis, sveikas, vaikas, vařgas, veřkia*; Veliuonės (kaip ir gretimose Užnemunės) apylinkėse ši priegaidė tęsiama per abu dėmenis: *pàūkštis, sveikas, vaikas, vàřgas, veřkia*.

Veliuoniškiai neatitraukia kirčio iš galūnės; kaip ir bendrinėje kalboje jie taria: *dienà, galvà, sūnūs; lazda, vedù; lazdi, vaikai*. Tai dar viena svarbi jų ir visų kauniškių skiriamoji ypatybė nuo šiauliškių, t. y. šiaurinių vakarų aukštaičių, kurie, einant

maždaug nuo Ariógalos šiaurės link, kirtį iš galūnių vis stipriau atitraukia: *dšena, gálva, sūnus* (Ariógala, Šaūkotas); *lázda, vėdu* (Šiauliai); *lázdu, vāikai* (Šakýna, Žagārė).

Serėdžiaus šnektos žodžių kaityba ir daryba nedaug kuo skiriasi nuo kitų veliuoniškių ir visų kauniškių. Galima pastebėti ir daugeliui aukštaičių tarmių būdingą kai kurių galūnių trumpinimą. Pavyzdžiui, serediškiai pasako vienaskaitos įnagininką *širdiū, vagiū, žmoguū, vietininką galvōj, žēmėj, vandenj* (greta *galvojė, žēmėje, vandenyjė*), *geraiū, daugiskaitos naudininką vaikám, šakóm, ausim, dukteriū* (kartais ir *vaikáms, akims, dukteriūms*), įnagininką *šakōm, žēmēm, ausiū, dukteriū* (kartais ir *šakōms, žēmėms*, o apie Vilkiją ir *šakōmīs, žēmėmīs, ausimīs*). Kai kurių žodžių senoviškesnės galūnės keičiamos naujesnėmis, perkeltomis iš kitų žodžių kaitybos, pvz.: *dantijs, dańcio* (apie Veliuoną *dantiš, dantiēs*), vienaskaitos įnagininkas *šuniū* (apie Vilkiją *šuniū*), daugiskaitos naudininkas *sūnám* (Veliuonojė *sūnūms* greta *sūnám, Vilkijojė sūnūm*), įnagininkas *sūnaiš* (Vilkijojė ir *sūnumīs*).

Serėdžiaus, kaip ir Veliuonės, apylinkėse dar vartojamos veiksmažodžių būsimosio laiko daugiskaitos 1-ojo ir 2-ojo asmenų senoviškos priebalsinio kamieno formos, pvz.: *búsme, nėšme, bústė, nėštė* (apie Vilkiją *búsime, búsíte*). Su veliuoniškiais (Veliuonà) serediškiai taip pat sutampa esamojo laiko daugiskaitos 1-ojo asmens sangražinių formų (pvz.: *nėšams, praūsiamis*), būtojo dažninio laiko 3-ojo asmens sutrumpintos formos (pvz., *dirbdavū*) vartojimu; Vilkijos apylinkėse paprastai sakoma: *nėšamis* 'nešamės', *praūsiamis* 'prausiamės', *dirbdavu* 'dirbdavo'.

Serėdžiaus, Veliuonės apylinkės yra pačiame vakariniame pakraštyje, kur dar vartojami daiktavardžiai su priesaga *-injkas*: *darbinjkas, dařžinjkas, šeiminjkas*. Toliau į vakarus (nuo Kriūku, Raudonės, Stakiū) ją atitinka *-ininkas*: *darbinińkas, dařžininkas, šeiminińkas*.

Bendrinės kalbos būdvardžiai *pernjkštis, vakarjktis* Serėdžiaus apylinkėse vartojami ir su priesaga *-ykščias*: *pernjkščias, vakarjktščias*. Ši šnektą pritampa prie vakarinių lietuvių kalbos tarmių (žemaičių ir jiems gretimų aukštaičių), kurioms vietoj būdvardžių *ankstjvas, vėljvas* būdingesni vediniai su priesaga *-ybas*: *ankstjbas, vėljbas*; vietoj *ligūistas, miegūistas* – su *-ūstas*: *ligūstas, miegūstas*.

Kaip ir kairiojo Nėmuno kranto kauniškiai, serediškiai vietoj bendrinės kalbos veiksmažodžių bendračių su priesagomis *-enti, -inti* vartoja ir bendratis su *-ėti, -yti*, pvz.: *gyvėt* 'gyventi', *skūbyt* 'skubinti', *svėikyt* 'sveikinti'; plg. taip pat iš jų padarytas formas: *gyvėsiu* 'gyvensiu', *skūbysiu* 'skubinsiu', *gyvėk* 'gyvenk', *skūbyk* 'skubink'.

Sunku būtų rasti žodžių, kuriuos Serėdžiaus šnektą galėtų laikyti tik „savo nuosavybe“. Joje yra nemaža daugeliui lietuvių žinomų, bet, kaip ir kitose tarmėse, įvairius fonetinius ar morfologinius pakitimus patyrusių žodžių. Pavyzdžiui, senesnių serediškių kalboje vietoj *ąžuolas, pėscias, srutos, glúosnis, šmėkla, vyšnià, kailiniaĩ, lietūs, pirmadėlė* (karvė), *pirmagaljys; lātvis, lietūvis, zuĩkis, žvirblis, gerjūn* galima išgirsti ir *áržuolas, pėksčias, sūtros* (taria *áržulas, pėkščias, sūtros*), *glúoksnis* (ir *blúoksnis*), *šmėkšla, vykšnià, kaliniaĩ, lytūs, primdėlė, primgaljys; latojys, lietuojys, zuikjys, žvirbljys, gerjū*. Serediškiai su artimesniais ar kiek tolimesniais kaimynais įvairiai yra įvardiję rūpūžę (*piktvarlė, repėčkė, rėpkė, rūpėčkė, rūpėčkė, rūpūžė*), laumžirgį (*avižė, avižius, laūmės žirgas, vėlnio arkljys, vėlnio drigańtas, vėlnio žirgas, žirgėlis, žirgūtis*), varlės jauniklį (*buožgalvis, buodžgalvis, buodžgalvė, puntagalvis*), vaivorykštę (*laimės jūosta, laūmės jūosta, orarykštė*), kraujžolę (*strāvazolė, slavizmai: kreváunykas, kriváunykas*). Kai kurie tų šnektų žodžiai

jau yra įję ir į bendrinės kalbos žodyną, dar plg.: *kampa* 'rogių stipinas; rogių balžienas, skersinis', *rikė* 'javų guba'. Ne vienas iš senovės serediškių vartotas žodis pamažu užmirštamasis, pvz.: *anýta* 'vyro (sutuoktinio) motina' (dabar dažnai jį keičia *úošvienė*), *dieveris* 'vyro brolis', *móša* 'vyro sesuo', *šėšuras* 'vyro tėvas'.

Į šnektos žodyną įvairiais laikais yra patekę ir nemaža skolinių, pvz.: *buksà* ar *bùkšas* 'įvorė' (plg. vokiečių *Buchse*, lenkų *buks*, *bukša*), *kāšė* 'bulvinis krepšis' (plg. lenkų *kosz*, baltarusių *kou*), *kalatáuka* 'medinis indas sviestui mušti' (plg. brus. *ka-lamóyka*), *kriūčkas* ar *krūčkas* 'sėtinys (daržovė)' (plg. brs. *кpýчка*), *kvietskà* 'gėlė' (plg. brus. *kœemka*, lenk. *kwiatek*), *stúkas* 'medinio ratlankio sudedamoji dalis' (plg. vok. tarmių *stuk*), *špýkis* 'rato stipinas' (plg. vok. *Speiche*, tarmių *spicke*).

Apžvelgus kai kurias Serėdžiaus apylinkių kalbos ypatybes, galima pastebėti, kad ši šnektà yra tarsi pereiginė tarp Veliuonės ir Vilkijsės šnektų. Be to, su Veliuonės šnektà daugiau siejasi dešiniojo Dubýsos kranto, o su Vilkijsės (taip pat ir Čėkiškės) šnektà – kairiojo Dubýsos kranto serediškiai. Kiek daugiau skirtumų pasitaiko tarp Serėdžiaus ir artimiausių Ūžnemunės (Kriūkų, Lekėčių) apylinkių šnektų.

Serėdžiaus apylinkių gyvenamųjų vietų vardai

Marija Razmukaitė

Į Serėdžių tiesus kelias

Ir lygūs laukeliai

(Iš liaudies dainos)

Dabartiniu metu Jurbarko rajono Serėdžiaus administracinėje apylinkėje (seniūnijoje) yra apie 40 kaimų¹; prieškarinio Lietuvos Kauno apskrities Serėdžiaus valsčiuje fiksuota 55 gyvenamosios vietovės² (kai kurių vardai dabartiniu metu įtraukti į gretimų seniūnijų vietovardžių sąrašus). Galbūt iš tiesų tie lygūs laukeliai su vienur kitur kyšančiais piliakalniais ir lėmė, kad šiose apylinkėse ne tiek jau daug tų gyvenviečių čia įsikūrė.

Serėdžiaus apylinkių gyvenamųjų vietų vardai yra įvairios kilmės: asmenvardiniai, vietovardiniai ir apeliatyviniai.

I. Asmenvardiniai gyvenamųjų vietų vardai čia yra patys produktyviausi. Jau pats miestelio vardas *Serėdžius*, istorijos šaltiniuose fiksuotas palyginti vėlai (apie XVI a.), greičiausiai yra pirminis vietovardis, kilęs iš asmenvardžio, pavardės *Serėdžius*³ (dar plg. pvd. *Sėreda*, *Serėdis*). Tačiau neatmestina galimybė šį miestelio vardą sieti su slavizmu *seredà* „trečiadienis“⁴. Toks siejimas visiškai būtų įmanomas, turint galvoje tą faktą, jog vieta galėjo garsėti trečiadieniniais turgais.

¹Žr. Lietuvos TSR administracinio-teritorinio suskirstymo žinynas, Vilnius, d. 1, 1974.

²Plg. Lietuvių kalbos instituto Vardyno skyriuje saugomas prieškarėje kalbininkų sudarytas pagal apskritis ir valsčius gyvenamųjų vietų vardyno bylas.

³Dėl pavardžių žr. *Lietuvių pavardžių žodynas*, Vilnius, d. 1, 1985; d. 2, 1989.

⁴Dėl bendrinių žodžių ir jų reikšmių žr. *Lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius, t. 1–20, 1941–2002.

Pirminiu laikytinas ir kaimo vardas *Zabranas*, matyt, kilęs iš avd. **Zabranas*⁵, plg. pvd. *Zabrònskas*.

Daug produktyvesni yra *pluralia tantum* formų⁶ vietų vardai ir priesagų vediniai.

Pluralia tantum formos:

Buivydai k. (dab. Kauno r. Daugeliškių ap. – toliau tekste Kn, Dglšk): pvd. *Buivoydas*; *Daučióniai* k. (Kn, Dglšk): pvd. *Daučiónis*; *Domantaĩ* k.: pvd. *Dómantas*; *Eimūčiai* k.: pvd. *Eimūtis*; *Gadvaišai* k.: avd. *Gad-vaiša, *Gad-vaišas, dėl *gad-* plg. pvd. *Gadà*, *Gadys*, dėl *vaiš-* – pvd. *Vaiša*, *Vaišas*; *Girkaĩ* k.: pvd. *Giřkus*; *Goniūnai* k.: avd. *Goniūnas, plg. pvd. *Gònas*; *Grivoańčiai* k.: avd. *Grivančius, plg. pvd. *Grivoičius*, *Grivočaũskas*; *Jokavaĩ* k.: avd. *Jokavas, plg. pvd. *Jókavonis*; *Klausūčiai* k.: avd. *Klausutis, plg. pvd. *Kláusa*, *Klausas*, *Klauseika*; *Naciūnai* k.: avd. *Naciūnas, plg. pvd. *Nācas*, *Nācius*; *Partikaĩ* k. (Kn, Dglšk): pvd. *Pařtikas*; *Pikčiūnai* k.: pvd. *Pikčiūnas*; *Rukšióniai* k.: avd. *Rukšionis, plg. pvd. *Rūkšis*, *Rukšys*; *Rūstekóniai* k. (<*Rūsteikoniai): avd. *Rūstekonis, *Rūsteikónis plg. pvd. *Rūstėika*, *Rūsteikà*; *Skrebenai* k.: pvd. *Skrėbenas*; *Spruktaĩ* k.: avd. *Spruktas (plg. liet. *sprukti* „bėgti, lėkti į šalis, greitai trauktis“); *Staciūnai* k.: avd. *Staciūnas, plg. pvd. *Stačiūnai*; *Šiaudiniai* k. (išn.): pvd. *Šiaudinis*; *Vyliaudai* k.: pvd. *Výliaudas*; *Vitkūnai* k.: pvd. *Vitkūnas*; *Žemaitáčiai* k.: pvd. *Žemaitáitis*.

Priesagų -ynė, -išké, -iškiai vediniai:

-*ynė*. *Repečk-ynė* vs. (išn.): pvd. *Repečkà*; *Šilait-ynė* k.: pvd. *Šiláitis*.

-*iškė, -iškiai*. *Eimūt-iškė* k.: pvd. *Eimūtis*; *Burb-iškiai* k.: pvd. *Būrba*; *Dainav-iškiai* k. (dab. Jurbarko r. Armeniškių ap. – toliau tekste Jrb, Arm): avd. *Dainava, *Dainavis, plg. pvd. *Dainavičius*, *Daináuskas*; *Daūgel-iškiai* k. (Kn, Dglšk): pvd. *Daūgelà*; *Gaidėl-iškiai* k. (Kn, Dglšk): pvd. *Gaidėlis*; *Meront-iškiai* k.: avd. *Merontas, plg. pvd. *Merońčikas*; *Mockūn-iškiai* k. (išn.): pvd. *Mockūnas*; *Mot-iškiai* k.: pvd. *Motys*; *Šāpal-iškiai* k. (Jrb, Arm): pvd. *Šāpalas*.

II. Iš kitų vietovardžių kilusių gyvenamųjų vietų vardų grupę sudaro penki vandenvardinės ir vienas vietovardinės kilmės vardai. Pagal darybą – tai galūnių, priesagų ir priešdėlių vediniai.

Galūnės vedinys – *Lazduoniaĩ* k. (Kn, Dglšk): *Lazduonà* up.

Priesagų -ėnai, -iškiai vediniai: *Piešt-ėnai* k.: *Piešt-ė* up.; *Armen-iškiai* dv., k. (Jrb, Arm): *Armenà* up.

Priešdėlių vediniai: *Pa-dubysys* dv., k.: *Dubýsa* up.; *Pa-juodpjaunis* vs. (išn.): *Júodpjaunis* up.; *Pa-vambaliaĩ* k.: *Vambaliaĩ* k.

III. Apeliatyvinės kilmės, arba iš bendrinių žodžių kilusių gyvenamųjų vietų vardų taip pat labai nedaug: keli pirminiai, kelios *pluralia tantum* formos ir vienas sudurtinis vietovardis.

Pirminiai: *Belvèderis* dv., k.: skol. *belvèderis* „kai kurių rūmų pavadinimas“⁷; *Ramóvė* k.: liet. *ramóvė* „rami vieta“.

Pluralia tantum formos: *Pašiliaĩ* dv. (Kn, Dglšk): liet. *pašilys* „vieta prie šilo, miškelio“; *Papartynai* k.: liet. *pa-partynas* „vieta, kur auga paparčiai“.

Sudurtinis vardas – *Áukš-trakis* k.: liet. *áukštas*, -a ir liet. *trākas* „iškiršta ar

⁵Su žvaigždute (priekyje) teikiamas žodis yra rekonstruotas (teikiamoji jo lytis nėra fiksuota oficialiuose šaltiniuose).

⁶Tai tokios vietovardžių formos, kurios yra kilusios iš žodžių, vardų daugiskaitos lyčių.

⁷Žr. *Tarptautinių žodžių žodynas*, Vilnius, 1985, p. 66.

išdegusi miško vieta, skynimas; aukšta, sausa pieva, apaugusi retais krūmais bei medžiais; miško aikštelė“.

Neaiškios kilmės gyvenamųjų vietų vardai (arba galimos kelios kilmės interpretacijos):

Marginė vs. (išn.) – iš pvd. *Márgis*; kita vertus, iš liet. *márginė*, *marginė* „margas audeklas, marginys“;

Paviet-avà k. (Jrb, Arm) – iš pvd. *Paviētas*; kita vertus, iš slavizmo *paviētas* „iki 1566 m. reformos didesnis didžiojo kunigaikščio valsčius; po reformos – pastovus administracinis vienetas“.

Puřv-iškiai k. (Kn, Dglšk) – iš pvd. *Purvois*, *Purvoys*; kita vertus, iš liet. *puřvas* „vieta, kur patižusi žemė, purvynas“.

Vambaliai k. – gali būti siejamas su liet. *vambolė*, *vaĩbolė* „karkvabalis“.

Istorijos šaltiniai, archeologijos duomenys liudija, jog Seredžiaus apylinkėse gyventa jau nuo labai senų laikų, tačiau gyvenamųjų vietų vardai, kurie kilę daugiausia iš asmenų vardų, atveria jau naujesnį istorijos tarpsnį. Pačio seniausio vietovardžių sluoksnio, t. y. iš upėvardžių ir apeliatyvų kilusių gyvenamųjų vietų vardų, Seredžiaus apylinkėse tėra nedidelė dalis.

Sutrumpinimai

ap. – *apylinkė*
avd. – *asmenvardis*
dab. – *dabar*
dv. – *dvaras*
išn. – *išnykęs*
k. – *kaimas*
liet. – *lietuvių kalbos*
pvd. – *pavardė*
r. – *rajonas*
skol. – *skolinys*

Seredžiaus apylinkių vietovardžiai

Dainius Babilas

Istorinė toponimika jau yra padėjusi lokalizuoti daug įvykių ir reiškinių, svarbių Lietuvos istorijai. Vis dėlto nemaža dalis Lietuvos vietovardžių yra neužfiksuoti žemėlapiuose ar istoriografijoje, išlikę tik vietinių žmonių atmintyje. Todėl naujai užrašyti vietovardžiai gali padėti įrodyti senas interpretacijas, patikslinti jau žinamus faktus ar iškelti naujas teorijas. Pagaliau vietovardžiai yra svarbus šaltinis, teikiantis duomenų lietuvių kalbos susiformavimo aiškinimams, liudijantis miestų, kaimų, upių praeities peizažą.

Šiame straipsnyje pateikiami pietinės Seredžiaus seniūnijos dalies vietovardžiai: nuo Nemuno pietuose iki Burbiškių bei Paarmenio kaimų šiaurėje, nuo Armenos upės bei Šilaitynės kaimo vakaruose iki Dubysos rytuose. Šioje teritorijoje gausu vietovardžių. Joje yra daugiau nei trisdešimt kaimų, nemažai Dubysos ir Armenos intakų, kurių šlaituose yra susiformavę aukštumų kyšuliai, vietinių vadinami kalnais. Šilaitynės, Armeniškių bei Vambalių kaimų apylinkėse yra nemažai miškų.

Vietovardžiai užrašyti 2000 m. birželio 13–20 d. lauko tyrimų ekspedicijos (vadovas doc. dr. V. Almonaitis) metu, lankant vietinius gyventojus. Šiame straipsnyje vietovardžiai pateikiami abėcėlės tvarka pagal aplankytų kaimų pavadinimus. Po kaimo pavadinimo, rašomo tamsesniu šriftu, pateikiami to kaimo apylinkėse vartojami vietovardžiai (upelių, miškų, krūmų, kalnų, šaltinių, pelkių, pievų, užtvankų, kanalų ir kitų objektų vardai). Aprašant vietovardžių lokalizaciją, atskaitos taškais yra pasirinkti didžiausi Klausučių, Armeniškių bei Burbiškių kaimai ir Seredžiaus miestelis. Šalia vietovardžio pateikiamas numeris žemėlapyje, kuriame vietovardis yra lokalizuotas. Mažą teritoriją užimančių objektų (kalnų, šaltinių, krūmų ir kt.) vietą žemėlapyje žymi rodyklės. Kiti vietovardžiai užrašyti šalia objekto (upių, upelių pavadinimai) arba paties objekto teritorijoje (kaimų, miškų pavadinimai).

Vietovių lokalizacija

Vietovardis vietos žmonių tarpe	Objektas	Žemėlapyje numeris	Objekto dydis	Kur yra vieta	Istorinė ir kitokia informacija
Armeniškiai	kaimas	1, 2	67 kiemai	8 km į š. nuo Seredžiaus, prie Armenos up.	
Armenà	upė	1, 3		Dš. Nemuno int., žiotys 4 km į v. nuo Seredžiaus	
Degimas	krūmai	1	50x30 m	Armeniškų v. dalyje, šalia Burbinės mšk.	
Gailupis	upelis	1		Dš. Armenos int., žiotys ties Armeniškiais	
Gruzdaĩ	buv. kaimas	1		Armeniškų ptv. dalyje, dš. Armenos up. pusėje	
Kručkáusko kalniukas	kalniukas			Armeniškų ptv. dalyje, netoli buv. Gruzdų k.	Žemėlapyje nelokalizuotas
Štriokiėnės dvāras	dvaras			Armeniškų k.	Žemėlapyje nelokalizuotas
Tabūnas	buv. šaltinis			Šalia Žydgrabės upl.	Žemėlapyje nelokalizuotas
Žydgrabė	upelis			Gailupio int., priklauso Armenos baseinui	Žemėlapyje nelokalizuotas
Belvédėris	kaimas	4	12 kiemų	2 km į v. nuo Seredžiaus	Kaime yra XIX a. K. Burbos statyti dvaro rūmai (italų <i>bel vedere</i> – gražus reginys)
Šańčius	kalnas	4		500 m į v. nuo Belvederio dvaro	Šańčiumi vadinami Belvederio bastioniniai įtvirtinimai
Būrbĩškiai	kaimas	2, 5	36 kiemai	8 km į š. nuo Seredžiaus, 4 km į r. nuo Armeniškių	
Karmazinas	upelis	5		Kr. Margupio int., žiotys Burbiškių ptr. dalyje	
Šlapgirys	miškas	5	15 ha	Burbiškių ptr. dalyje, šalia Karmazino upl. žiočių	
Žvėrupis	upelis	5		Dš. Dubysos int., Burbiškių šr. dalyje	Vietiniai pasakoja, kad seniau ir dabar prie upelio ateina daug žvėrelių atsigerti
Domantāĩ	kaimas	3	3 kiemai	4 km į ptv. nuo Seredžiaus	Kaimą supa Belvederio medelynas
Rubėžius	upelis	3		Kr. Armenos int.	Seniau skyrė Goniūnų ir Domantų kaimus

(tęsinys)

Vietovardis vietos žmonių tarpe	Objektas	Žemėlapio numeris	Objekto dydis	Kur yra vieta	Istorinė ir kitokia informacija
Eimūčiai Grivańczyupis (Šimkaus)	kaimas upelis	4 4	8 kiemai	2 km į š. nuo Seredžiaus Dš. Dubysos int., žiotys Grivančių k.	Šalia esančiuose Motiškiuose yra gimęs kompozitorius Stasys Šimkus (1887–1943)
Eimutiškiai Valākai	buv. kaimas miškas	2 2	120 ha	6 km į š. nuo Seredžiaus, Valakų mšk. r. pašonėje 2 km į ptr. nuo Armeniškių, buv. Eimutiškių k. pašonėje	
Gadvaišai Beñderiai	kaimas kalnai	5 5	16 kiemų	6 km į šr. nuo Seredžiaus, netoli Dubysos Gadvaišų r. dalyje, prie Dubysos	Vietiniai pasakojo, kad gadvaišu seniau vadindavo kvailą žmogų
Bendrākalnis	kalnas	5		Gadvaišų ptr. dalyje, prie Dubysos	
Mokyklinė	miškas	5	10 ha	Tarp Gadvaišų ir Padubysio kaimų	Šioje vietoje seniau buvo planuota pastatyti mokyklą
Martynas	akmuo	5		Dubysos upėje, ties paskutine į š. Gadvaišų k. sodyba	
Vitkupis	upelis	5		Dš. Dubysos int. Gadvaišų š. dalyje	
Girkaĩ	kaimas	1	10 kiemų	2 km į šv. nuo Klausučių	
Goniūnai	kaimas	3	7 kiemai	1,5 km į ptv. nuo Klausučių	Kaimą supa Belvederio medelynas
Grivańczyai Baltosios kálnas	kaimas kalnas	4 5	6 kiemai	3 km į šr. nuo Seredžiaus, Dubysos slėnyje 500 m į š. nuo Dubysos ir Grivańczyupio upl. santakos	
Slañkius	atodanga	4		Kr. Dubysos krante, ties Grivančių kaimu	Pavadinimas atsirado dėl slenkančio į Dubysą smėlio
Išlastakiai (Išlestakiai)	kaimas	5	3 kiemai	1,5 km į rytus nuo Burbiškių	Vietiniai pasakoja, kad kartą girtam žmogui, gulinčiam prie Dubysos, paukščiai išlesė akis
Ažuolupis	miškas	5		Išlastakių š. dalyje, prie Žvėrupio upl.	
Laputynas	miškas	5		Išlastakių p. dalyje, prie Margupio upl.	Seniau augo labai įvairūs medžiai
Saltoninė	viensėdis	5		Išlastakių r. dalyje, Dubysos slėnyje	
Sirvydinė	viensėdis	5		Į v. nuo Saltoninės, tik jau ne Dubysos slėnyje	
Žvėrupio kálnas	kalnas	5		Netoli Dubysos ir Žvėrupio upl. santakos	
Klausūčiai Armeniūkaskas	kaimas upelis	1, 3 1, 2, 3	104 kiemai	4,5 km į šv. nuo Seredžiaus Kr. Armenos int., žiotys 1 km į v. nuo Klausučių	
Upỹs	upelis	1		Dš. Armeniuko int., žiotys Klausučiuose	Vos už Klausučių į Upį įteka trys upeliai, todėl pastarąjį vietiniai dėl intakų gausos taip vadino

(tęsinys)

Vietovardis vietos žmonių tarpe	Objektas	Žemėlapiu numeris	Objekto dydis	Kur yra vieta	Istorinė ir kitokia informacija
Merōntiškiai	kaimas	3	3 kiemai	1 km į p. nuo Klausučių	Kaimą supa Belvederio medelynas
Mōtiškiai	kaimas	2, 4	28 kiemai	1 km į š. ir į šv. nuo Seredžiaus	
Dubaūsis	upelis	4		Dš. Pieštės int., žiotys Motiškių k.	
Gābrio kálnas	kalnas	4		Motiškių p. dalyje	Seniau gyveno Gabrys
Mižupỹs	upelis	4		Kr. Dubausio int., teka Motiškių r. dalyje	Vietiniai pasakoja, kad seniau iš apylinkių atėjusios moterys, prieš eidamos į Seredžiaus bažnyčią, prie šito upelio sustodavo susitvarkyti
Stelmokū daubà	dauba	4		Į p. nuo Motiškių, šalia Gabrio kln.	Šalia gyveno Stelmokai
Šaltiņduoba	dauba	4		Į p. nuo Motiškių, šalia Pieštės upl. ir šv. Jono šaltinio	Dauboje seniau buvo daug šaltinių
Naciūnai	kaimas	5		7 km į š. nuo Seredžiaus	
Naciūnų miškas	miškas	5		Aplink Naciūnų k.	
Bartušynė	miškas	5		Į šv. nuo Naciūnų k.	
Bezdukai	krūmai	5	30x6 m	Naciūnų k. centre	Vietiniai pasakoja, kad kaip tik toje vietoje gyvenęs žydas
Daparāncija	miškas	5		Naciūnų mšk. š. dalis	
Lendrynė	miškas	2	75 ha	500 m į v. nuo Naciūnų, kitapus kelio Seredžius–Burbiškiai	
Liūtkaus miškas	miškas	5		Į šv. nuo Naciūnų, šalia Bartušynės mšk.	Miškas priklausė Liutkui (pavardė)
Kumetynas	miškas	5		Į šv. nuo Naciūnų, šalia Liutkaus mšk.	
Žigiškių miškas	miškas	5		Į ptr. nuo Naciūnų k.	
Paarmenỹs	kaimas	2	9 kiemai	1,5 km į š. nuo Armeniškių, prie Armenos up.	
Bagdonynė	miškas	2		Į r. nuo Paarmenio, toliau Patašynės mšk.	
Gailės	buv. pievos, miškas	2		Į v. nuo Paarmenio, šalia Žvirgždės upl.	
Karālgiris	miškas	2		Į v. nuo Paarmenio, šalia Gailių	
Pankinynė	miškas	2		Į ptr. nuo Paarmenio	
Patašynė	miškas	2		Į ptr. nuo Paarmenio, šalia Pankinynės mšk.	
Láisvės alėja	buv. alėja	2		Patašynės miške	
Štriauķynė	miškas	2		Į ptr. nuo Paarmenio, netoli Armeniškių	Armeniškių k. buvo Štrioķienės dvaras
Padubysỹs	kaimas	2, 5	49 kiemai	4 km į š. nuo Seredžiaus, dalis k. yra Dubysos slėnyje	Prie Dubysos stovi Padubysio malūnas ir auga Padubysio ažuolas
Būtkaus dvāras	dvaras	2		Pačiame Padubysio k.	
Dvarkelỹs	kelias	5	1 km	Nuo Butkaus dvaro iki Padubysio malūno	Dalyje išlikusi akmeninė danga
Grōblė	užtvanka	5		150 m aukščiau Dubysa nuo Padubysio malūno	

(tęsinys)

Vietovardis vietos žmonių tarpe	Objektas	Žemėlapiu numeris	Objekto dydis	Kur yra vieta	Istorinė ir kitokia informacija
Lugėlis	pakalnė	5	50x30 m	Prie pat Dubysos, netoli Groblės užtvankos	
Malūno kálnas	kalnas	5		Padubysio k., šalia Padubysio malūno	
Rūdbalis	upelis	2		Grivančiupio int., žiotys Padubysyje	
Señdubysis	buv. kanalas	5	150 m	Nuo Groblės iki Padubysio malūno	
Sliñkiaus	atodanga	5		Dš. Dubysos krante, į š. nuo Padubysio	
Papartynai	kaimas	1	3 kiemai	1 km į šr. nuo Klausučių	
Varšauskinė	miškas	1	25 ha	Papartynų šr. dalyje, šalia Pikčiūnų k.	
Pašiliai	kaimas	5	10 kiemų	1,5 km į ptr. nuo Burbiškių	
Alkus	šaltinis	5		Dubysos slėnyje, ties paskutine į š. Pašilių sodyba	Dėl gilumo žmonės neretai šaltinį vadina bedugne
Arklinė	viensėdis	5		Šalia Alkaus šaltinio, Dubysos slėnyje	
Bajorkalnis (Kalnāpilis, Mařgio kálnas)	kalnas	5		Pašilių šr. dalyje	Istoriografijoje – Pašilių piliakalnis
Rusteikos dvāras	dvaras	5		Pašilių šv. dalyje	
Mařgupis	upelis	5		Dš. Dubysos int., teka š. Pašilių pakraščiu	
Pavambaliai	kaimas	2	7 kiemai	4,5 km į š. nuo Seredžiaus	1,5 km į šv. yra Vambalių kaimas
Dóckaus krūmai	krūmai	2	4 ha	Į š. nuo Pavambalių	Prieš II pasaulinį karą ši vieta priklausė Dockui (pavardė)
Vasiliausko krūmai	krūmai	2	4 ha	Į š. nuo Pavambalių, šiauriau Dockaus krūmų	Prieš II pasaulinį karą ši vieta priklausė Vasiliauskui (pavardė)
Pieštvenai	kaimas	4	12 kiemų	2 km į š. ir į šr. nuo Seredžiaus	Beveik iki pat Pieštvenų teka Pieštvenų upelis
Dubaūsis	buv. upelis	4		Kr. Pieštvenų intakas, žiotys Pieštvenų p. dalyje	Motiškių k. gyventojai Dubausį lokalizuoja kitur (žiūrėti Motiškių apylinkių vietovardžių sąrašė)
Lapýnas	miškelis	4		Pieštvenų šr. dalyje, prie Grivančiupio upl.	
Klūonai	buv. kaimas	4		Pieštvenų int. arba dalis	Seniau upelis tekėjo iš kluonų
Várliai	upelis	4		Mižupio upl. int. arba dalis	
Pikčiūnai	kaimas	1	9 kiemai	1,5 km į š. ir v. nuo Klausučių	
Gudinė	miškas	1, 2	50 ha	Šalia Varšauskinės mšk., į šr. nuo Pikčiūnų	
Ramóvé	buv. kaimas	3		3 km. į v. nuo Seredžiaus, šalia Rūstekonių k.	
Bajorkalnis	kalnas	3		Prie Armenos ir Nemuno santakos, kairėje Armenos pusėje	
Gūrė	kalnas	3		Į r. nuo Bajorkalnio	
Óžnugaris	kalnas	3		Į r. nuo Gurės ir Bajorkalnio, tarp dviejų upl. – Nemuno int.	

(tęsinys)

Vietovardis vietos žmonių tarpe	Objektas	Žemėlapio numeris	Objekto dydis	Kur yra vieta	Istorinė ir kitokia informacija
Meškinės	kalnas	3		Tarp Ožnugario ir Šančiaus kln. (Belvederio k.)	Vietiniai pasakoja, kad šalia kalno meška užmušė žmogų
Rūstekóniai	kaimas	3	22 kiemai	3,5 km į v. nuo Seredžiaus, 1 km nuo Armenos žiočių	
Serėdžius	miestelis	4	218 kiemų	Prie Dubysos ir Nemuno santakos	Seniūnijos centras
Palemòno	kalnas	4		Prie Pieštėvs upl. ir Nemuno santakos	Istoriografijoje vadinamas Seredžiaus piliakalniu
Palocėlis	kalneliai	4		Šalia Nemuno ir Dubysos santakos, dš. Dubysos pusėje	Istoriografijoje teigiama, kad čia stovėjo kryžiuočių pilis
Pieštėvė	upelis	4		Dš. Nemuno int., teka šalia Seredžiaus piliakalnio	Palemono kalnas taip pat vadinamas Pieštėvs kalnu ir Pieštėvs piliakalniu
Trijų pušų kálnas	kalnas	4		Seredžiaus r. dalyje	Dar ir šiandien kalno viršūnėje auga trys pušys
Žilińsko (Nėringos) kálnas	kalnas	4		Seredžiaus r. dalyje, į š. nuo Trijų pušų kalno	Ant kalno seniau buvo Žilinsko dvaras. Vėliau gatvė, vedanti į kalną, buvo pavadinta Neringos vardu
Šv. Jòno šaltinis	šaltinis	4		Seredžiaus šv. dalyje, dš. Pieštėvs pusėje	
Šv. Jòno kálnas	kalnas	4		Į š. nuo šv. Jono šaltinio, netoli Motiškių k.	
Spruktaĩ	kaimas	1	9 kiemai	1,5 km į v. nuo Armeniškių, dš. Armenos up. pusėje	
Staciũnai	kaimas	1, 2	4 kiemai	2 km į šr. nuo Klausučių, per k. teka Armeniukas	
Šilaitėnė	kaimas	1	10 kiemų	4,5 km į v. nuo Armeniškių	
Šilaitėnė	miškas	1	170 ha	Šilaitėnės p. dalyje, kr. Snietalos upl. pusėje	
Burbinė	miškas	1		Aplink šiaurinę Šilaitėnės dalį, dš. Snietalos upl. pusėje	
Jùodpjaunis	pelkė	1		Burbinės miške	
Pasnietalỹs	buv. kaimas	1		Šalia Šilaitėnės k., abipus Snietalos upl.	
Snietalà	upelis	1		Dš. Mituvos int., teka per Šilaitėnę	
Šakýnas	miškas	1		Šilaitėnės miško pr. dalis	
Vambaliaĩ	kaimas	2	11 kiemų	2,5 km į šr. nuo Klausučių, šalia Staciũnų k.	
Šúdgiris	miškas	2		Vambalių š. dalyje, šalia Valakų mšk.	
Velniàbalė	pelkė	2		Valakų miške	Vietiniai pasakoja, kad einant pro šalį ten vaidenasi
Vitkũnaĩ	kaimas	2, 5	6 kiemai	Kaimas labai ištįsęs (apie 2,5 km), abipus kelio Seredžius–Burbiškiai ir prie Dubysos, 2 km į p. nuo Burbiškių	
Dìdžkalnis	kalnas	5		Šalia Viktupio upl. ir jo žiočių	

(tęsinys)

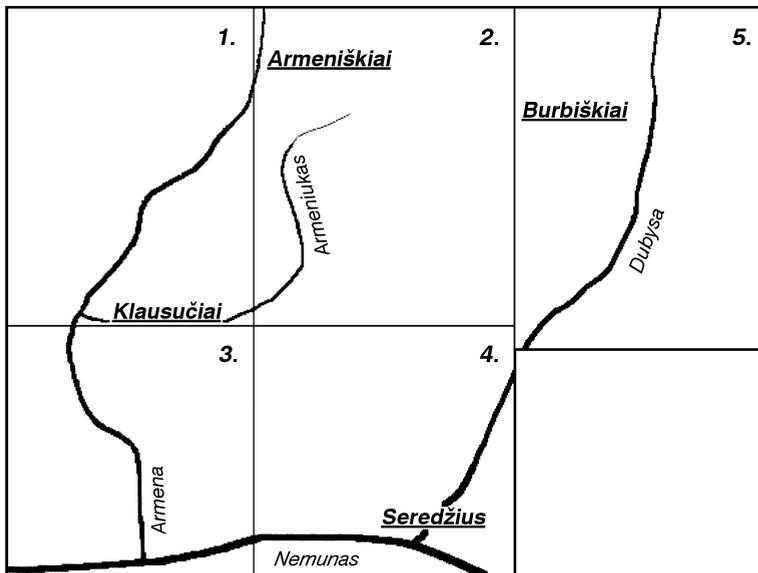
Vietovardis vietos žmonių tarpe	Objektas	Žemėlapio numeris	Objekto dydis	Kur yra vieta	Istorinė ir kitokia informacija
Rōjus	miškas	5		Vitkūnų ptr. dalyje, į r. nuo Naciūnų miško	
Zabrānas	kaimas	3, 4	2 kiemai	3 km į šv. nuo Seredžiaus, netoli Klausučių k.	
Žemaitáičiai	kaimas	5	1 kiemas	5 km į š. nuo Seredžiaus, piečiau Naciūnų k.	

Sutrupinimai

buv. – buvęs, buvo
dš. – dešinė, dešinysis
int. – intakas
k. – kaimas
kln. – kalnas
klnl. – kalnelis
kr. – kairė, kairysis
krm. – krūmai
mšk. – miškas
mškl. – miškelis
p. – pietūs, pietinis
plk. – pelkė

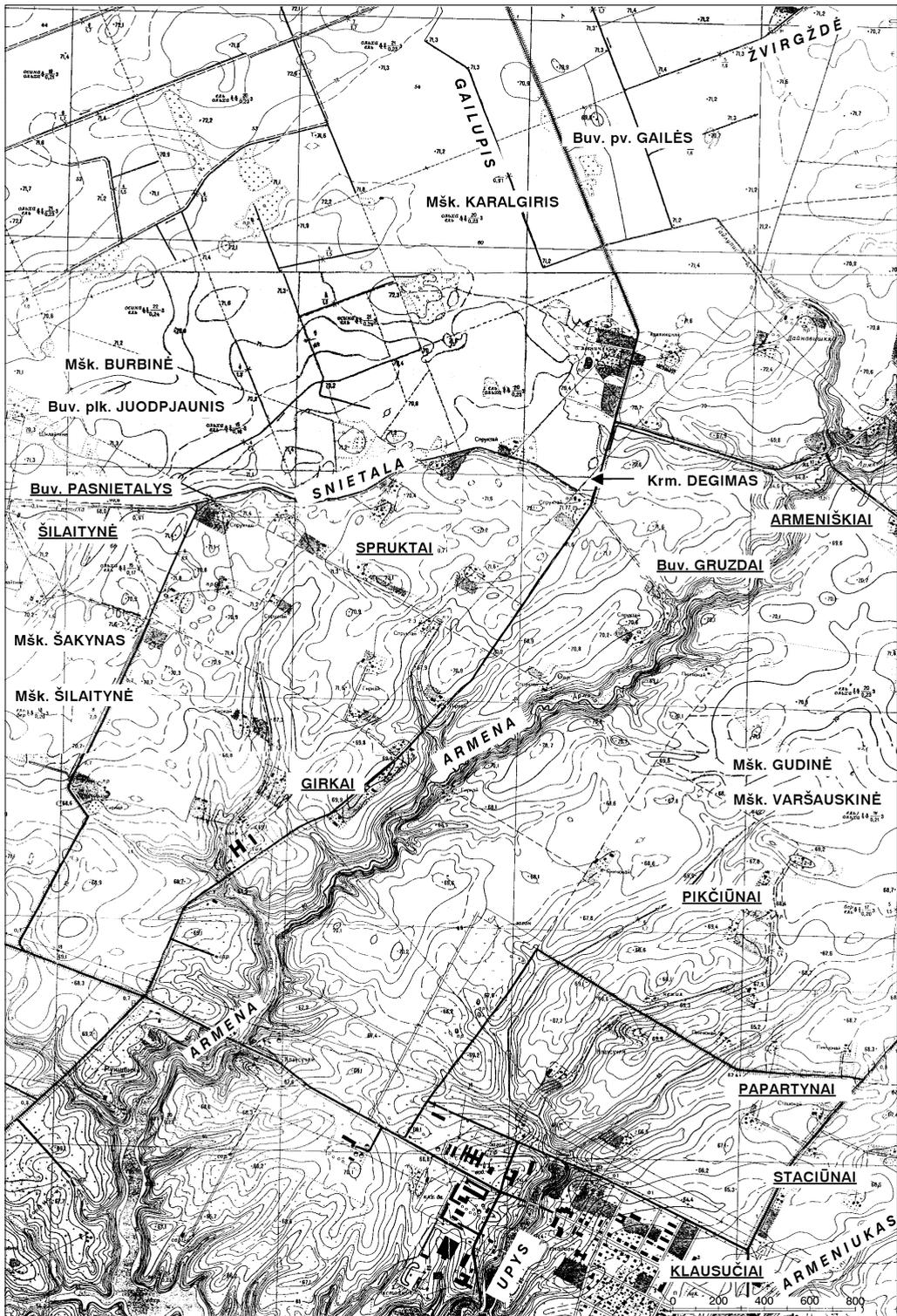
ptr. – pietryčiai, pietrytinis
ptv. – pietvakariai, pietvakarinis
pv. – pieva;
r. – rytai, rytinis
š. – šiaurė, šiaurinis
šr. – šiaurryčiai, šiaurrytinis
šv. – šiaurovakariai, šiaurovakarinis
up. – upė
upl. – upelis
v. – vakarai, vakarinis
vns. – viensėdis

Žemėlapių numeracija*

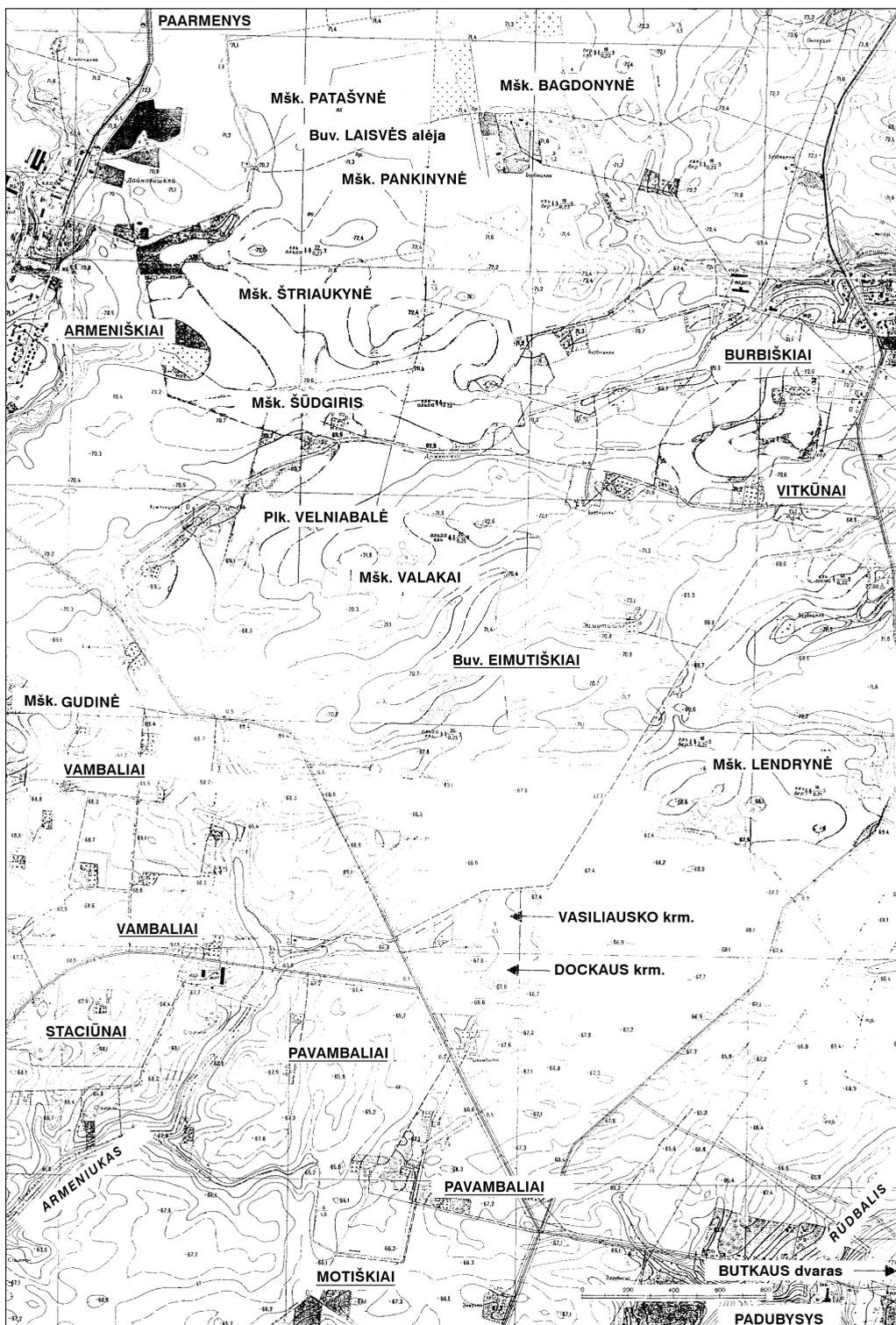

*Vietovardžiai lokalizuoti išlaptintuose topografiniuose žemėlapiuose, kuriuos 1966–1987 m. išleido SSRS Vyriausioji geodezijos ir kartografijos valdyba (mastelis 1:10 000). Panaudotų žemėlapių numeriai: C-46-20Б-Г-3, C-46-20-Б-Г-4, C-46-21-А-В-3; C-46-20-Г-6-1; C-46-20-Г-6-2; C-46-20-Г-6-3; C-46-20-Г-6-4; C-46-21-В-а-1; C-46-21-В-а-3.

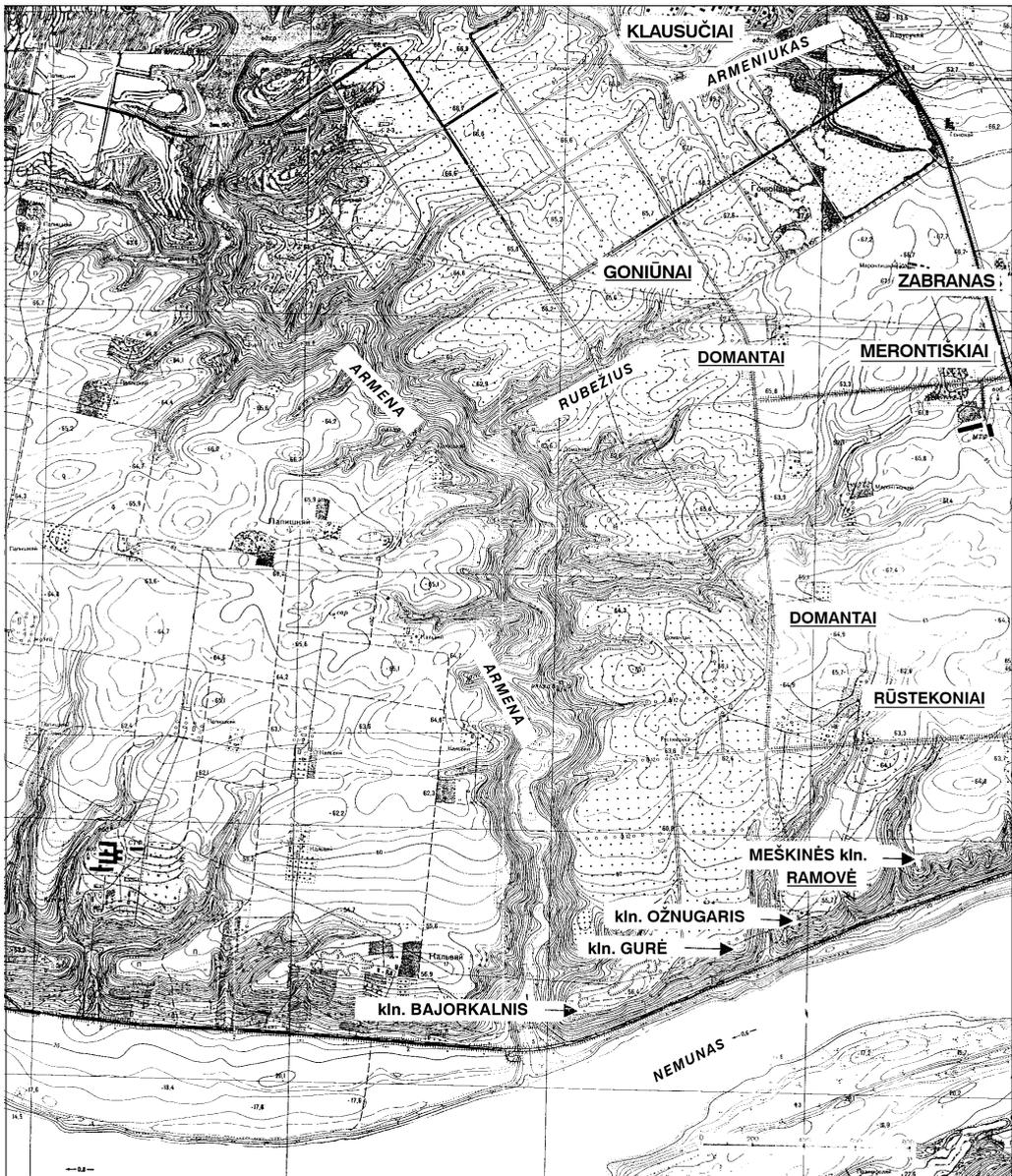
Žemėlapis Nr. 1

Žemėlapis Nr. 2

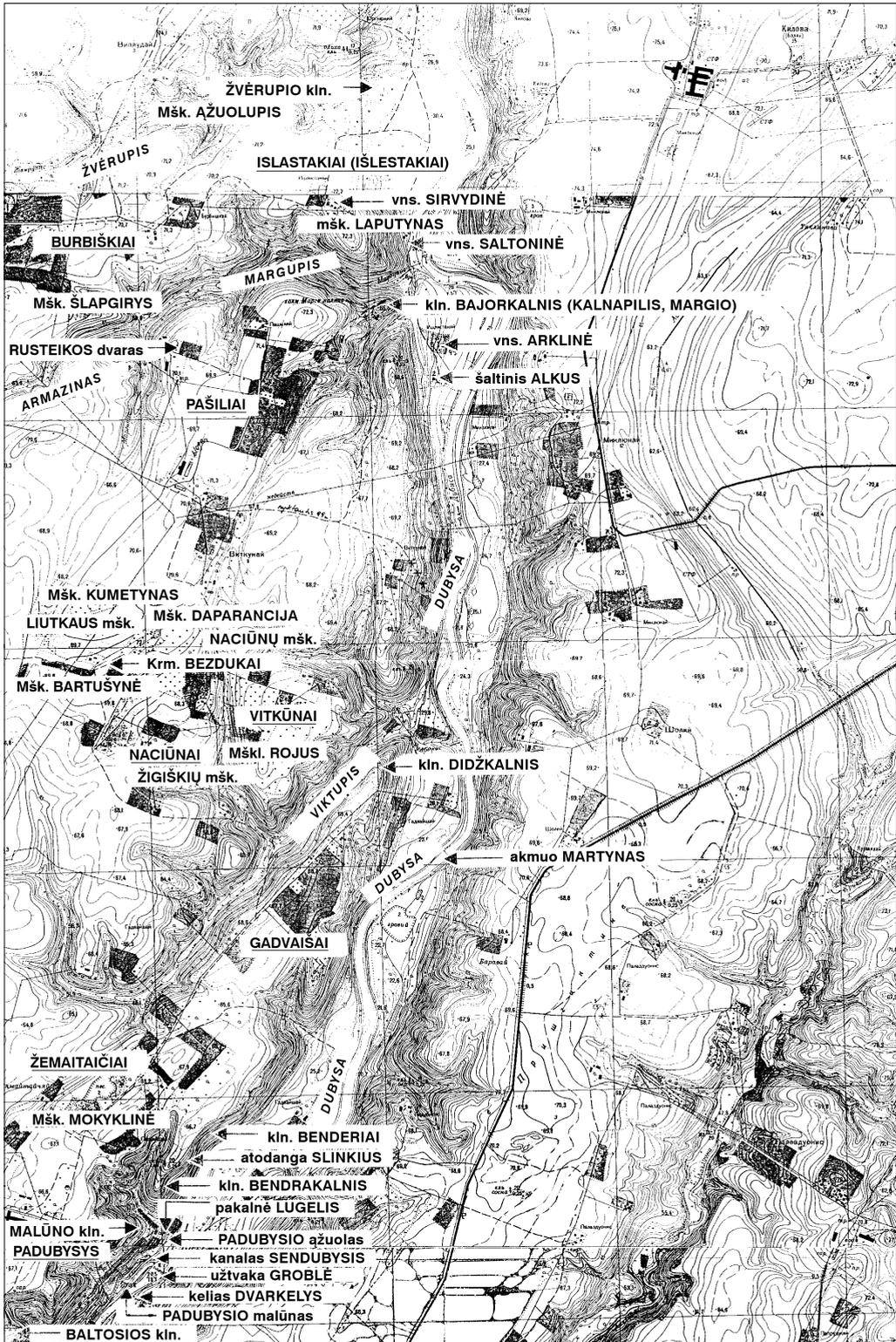
Žemėlapis Nr. 3

Žemėlapis Nr. 4

Žemėlapis Nr. 5

Seredžiaus šnektos atspindžiai Prano Virako rankraščiuose

Kazys Morkūnas

Lietuvių kalbos institutas

Prano Virako (1871 12 02 – 1966 04 11) gana gausus rankraštinis palikimas, nuo XX a. vidurio saugomas Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo ir Lietuvos istorijos instituto bibliotekose (Rankraščių skyriuose), iki šiol kalbininkų dėmesio dar nebuvo sulaukęs. Tiesa, didžiąją Virako rankraščių dalį sudaro įvairūs etnografiniai dalykai – XIX a. pab. ir XX a. pr. Seredžiaus apylinkių žmonių darbų, papročių, ligų, jų gydymo ir kiti aprašymai, prisiminimai, – taip pat nemaži tautosakos, ypač smulkiosios (patarlių, priežodžių, mįslių), rinkiniai. Tačiau vertingų duomenų tuose rankraščiuose gali rasti ir lietuvių kalbininkai: tarmių, žodyno, vardyno tyrinėtojai. Ieškodami juose Seredžiaus šnektos (tarmės) ypatybių, turime prisiminti ir kai kurias šių rankraščių autoriaus gyvenimo aplinkybes, turėjusias įtakos jo kalbai, ypač tai, kuria jis rašė.

Prano Virako vaikystės ir jaunystės metai prabėgo Seredžiuje bei jo apylinkėse. Šių apylinkių lietuvių šnektą jam buvo gimtoji ir jos niekada neužmiršo. Kelerius metus vėl pastoviai pagyventi Seredžiuje, nuolat bendrauti su serediškių šnektą kalbančiais žmonėmis, atgaivinti galbūt jau primirštas kai kurias tos šnektos ypatybes jam teko ir į amžiaus pabaigą.

Virakui neteko ilgiau pasėdėti mokyklos suole – baigė tik Seredžiaus pradžios mokyklą, kurioje viskas buvo mokoma rusų kalba. Tačiau kitų padedamas jis anksti išmoko ir lietuviškai skaityti bei rašyti, net to mokė ir kaimynų vaikus (buvo *daraktoriumi*). Jau vaikystėje, tėvų namuose, į jo rankas pateko ir caro valdžios draudžiama bei persekiojama lietuviškoji spauda, kurią pats pamėgo skaityti ir platino kitiems.

Vėliau, ypač gyvendamas ir dirbdamas Jungtinėse Amerikos Valstijose (1913–1922), nemaža metų Kaune, P. Virakas aktyviai dalyvavo lietuvių visuomeniniame gyvenime, prisidėjo prie kai kurių laikraščių leidimo, rašė jiems straipsnius. Tai skatino jį dar labiau domėtis XIX a. pab. ir XX a. pr. sparčiai besiformavusios bendrinės lietuvių kalbos reikalavimais. Minėtose bibliotekose saugomi rankraščiai rašyti paskutiniaisiais jų autoriaus gyvenimo dešimtmečiais, XX a. viduryje, kai bendrinė kalba buvo iš esmės jau galutinai susiformavusi. Tačiau vis dėlto ne visus rašomosios kalbos dalykus P. Virakas tvirtai žinojo ir nuosekliai jų laikėsi. Be to, skubėdamas ko daugiau užrašyti (kaip minėta, etnografinių, tautosakos dalykų), galbūt mažesnę dėmesį jis skyrė rankraščių formaliajai pusei, taigi ir kalbai, ypač rašybai. Todėl kartais sunku nustatyti, ar tam tikri jo rankraščių kalbos faktai laikytini tarmės dalykais, ar tik netiksliais užrašymais.

Per visą savo gyvenimą P. Virakas bendravo ir su kitomis tarmėmis kalbančiais žmonėmis. Vadinasi, kai kas į jo rankraščių kalbą galėjo patekti ir iš kitų tarmių. Seredžiaus apylinkių (Prano Virako gimtoji) šnektą artima bendrinei lietuvių kalbai (šios pamatą sudaro vakarų aukštaičių kauniškių tarmė, į kurios plotą įeina ir Seredžiaus apylinkės). Dėl tos priežasties dažnai sunku spręsti, kas rankraščių autoriaus išmokta iš bendrinės kalbos, o kas paveldėta iš gimtosios šnektos.

Minėtosis ir galbūt dar kitos aplinkybės galėjo lemti tai, kad Virakas ne vienu atveju vartoja gretimines formas, sinonimus.

Bene sunkiausia nustatyti P. Virako rankraščiuose fonetines Seredžiaus šnekto ypatybes. Viena iš priežasčių, kaip minėta, nenuosekli tam tikrais atvejais rašyba.

Pavyzdžiui, balsį *o* visais atvejais – žodžio viduryje ir gale, kirčiuotą ir nekirčiuotą – paprastai žymi raide *o*: *gero patarimo neklauso, nebijo nieko, duonos, kojos, norago, žmogaus*. Tačiau tose pačiose žodžio pozicijose siaurasis balsis *e* (bendrinės kalbos *é*) žymimas labai nevienodai – ir raide *e*, ir *ē* (taip šis garsas paprastai žymimas ir Amerikos lietuvių spaudoje, į kurią, kaip jau sakytą, rašė ir Virakas), ir gana retai *ē*, *ie*: *nera* ‘nėra’, *numirelio* ‘numirėlio’, *laime* ‘laimė’, *virve* ‘virvė’, *be laimes* ‘be laimės’, *žvakės* ‘žvakės’, *pradėjai* ‘pradėjai’, *bėdos* ‘bėdės’, *vėlu* ‘vėlu’, *bejėgė* ‘bejėgė’, *meilė* ‘meilė’, *saulė* ‘saulė’, *stipresnė* ‘stipresnė’, *katės* ‘kātės’, *pelė* ‘pelė’, *saulės duktė* ‘saulės duktė’, *meilė*, *nežiūrėdamas*, *jiega* ‘jėga’. Šie pavyzdžiai rodo, kad jų rašyba neatspindi vadinamųjų vakarų aukštaičių veliuoniškių tarmės, į kurios plotą įeina ir Seredžiaus apylinkės, vienos iš svarbiausių ypatybių – nekirčiuotoje žodžio atviroje ir uždaroje galūnėje balsių *é*, *o* virtimo *i*, *u*. Tradicinėje serediškių šnektoje, kuri XIX a. pab. ir XX a. pr. buvo daug geriau išsilaikiusi (nebuvo patyrusi tokios bendrinės kalbos įtakos kaip vėlesniais dešimtmečiais), minėtuosius pavyzdžius tarė: *gėru patarimu neklaūsu, nebiju niėku, dūonus; lāimi, viŗvi, be lāimis, žvakis*. Dažniausiai taip buvo tariami ir žodžio kamieno prieškirčiai, *é*, *o*: *nurāgu* ‘norago’, *žmugaūs*; *bidōs*. Kaip ir bendrinėje kalboje P. Virakas rašė ir nekirčiuotus sutaptingus dvibalsius *ie*, *uo* (pvz.: *Dievulėliau, kiekvienas, liežuvis, liežuvaūt, be skiedros; ažuolinis, puodelio*), nors jo gimtojoje šnektoje šiuos dvibalsius linkstama vienbalsinti: *ie* versti *i* *e*, *o* *uo* į *u* (*Devulėliau, kiekvienas, ležuvis, ležuvaūt, be skedrōs; ažuĭlinis, pudėliu*). Galima pastebėti tik vieną kitą žodį ar formą, kurių su minėtais nekirčiuotais balsiais ir dvibalsiais rašyba daugiau ar mažiau atspindi serediškių tarimą, pvz.: *kepurī* ‘kepurė’ (*Vagie, kepurī dega; vagis kapt už kepurēs¹*), *bulvenoje* ‘bulvienoje’ (*Ir bulvenoje bulves be ugnies neiškepsi, gailėsis ‘gailėsies’ (Nevergauk savo piktai pačiai – pasku gailėsis, bet bus per vėlu), būdava ‘būdavo’, nevisumet (Nauji keliai nevisumet tiesus; bet: Laisvė visuomet perkama labai brangia kaina)*).

Rankraščių tekstuose labai įvairuoja ilgųjų kirčiuotų ir nekirčiuotų balsių rašyba, plg.: *mokytis* ir *pirago; patys, žverys* ‘žvėrys’ ir *akis* ‘akys’, *dantis* ‘dantys’, *patis; krūmuose* ir *kopustuose* ‘kopūstuose’, *dužta* ‘dūžta’, *platus* ‘platūs’; *neqasi, galvą, šunį, žodžių, būtų* ir *kasni* ‘kąsnį’, *drasa* ‘drąsa’ (vienas kitas atvejis ir su žemaičiams dar būdingu *n* refleksu: *dransa, kangi* ‘ką gi’, *nebrensta* ‘nebręsta’), *mylimąją* ‘mylimąją’, *vandeni* ‘vandenį’, *gyventu* ‘gyventų’. Toki rašybos nevienodumą galėjo lemti ir tai, kad nekirčiuoti ilgieji balsiai Seredžiaus šnektoje dažnai yra trumpinami.

Nenuoseklus ir supriešakėjusio *a* po suminkštėjusių priebalsių rašymas: kartais *a*, kartais *e*, pvz.: *giriiasi, kaičia, peikia, giriamas, šnekančiam* ir *gale* ‘galia’, *vale* ‘valia’, *stengesi* ‘stengiasi’, *koiapenčių* ‘kvepiančių’, *verkenti* ‘verkiantį’, *velnes* ‘velnias’. Iš tikrųjų šio *a* ir *e* tarimas serediškių šnektoje labai panašus. Dėl panašaus tarimo turbūt pasitaiko ir tokie užrašymai: *katej* ‘katei’, *ažuolinej* ‘ąžuoliniai’, *paukštelei* ‘paukšteliai’, *kišenei* ‘kišėnėje’, *rugiapjutei* ‘rugiapjūtėje’.

Žodžio pradžios *e*, kuris Seredžiaus šnektoje dažniausiai verčiamas *a*,

¹Sakiniai, kaip ir atskiri žodžiai, pateikiami Virako rankraščių rašyba; tik skyryba kartais pataisyta.

Virako rašomas dvejopai: *a-* ir *e-* (bendrinės kalbos įtaka?), pvz.: *ašerys* 'ešerys', *Alena* 'Elena', *Alenute* 'Elenutė', *Alenikė* 'Elenikė' ir *esti*, *ežeras*, *Edvardukas*. Dar nuosekliau *e-* išlaikomas, kai eina dvibalsio *ei* ir mišriųjų dvigarsių pirmuoju dėmeniu, pvz.: *eiles* 'eilės', *eina*, *elgtis*, *eršketas*, *eršketyne* 'erškėtyne', *erzino*.

Žodžio pradžioje prieš *ie* rašomas (kaip šnekteje ir tariama) *j*, pvz.: *jienos* 'ienos', *jieško* 'ieško', *jieškok*; ne taip nuosekliai – prieš *i*, pvz.: *jilgas* 'ilgas', *jilgai*, *jilgiau*, *jilgio*, bet *imt*, *išmintis*, *ištekai* (*Kad ištekai ant žuvies, užtekai ant pipirų*). Pridėtinio *j* paprastai neturi ir žodžio pradžios *ė*, pvz.: *ėda*, *suėda*.

Šnektos tarimą ir to meto „oficialiąją“ rašybą atspindi dvejopas rašymas tokių žodžių: *pribjauriojusi* (*Slepes* 'slepias' *it katė miltus pribjauriojusi*), *pjautuoas*, *nepjauja*, *nepjausi*, *pjuklas* 'pjūklas', *spjaudysi*, *išspjaus* ir *biauriau*, *nespiauk*, *neapspiaudyk* (taip šių šaknų žodžiai – be *j* po *b*, *p* – rašyti iki XX a. aštuntojo dešimtmečio vidurio).

P. Virako rankraščiuose randame nemaža žodžių, kurių galūnė *-as* yra netekusi vadinamojo „judriojo“ balsio *a*, pvz.: *ažuols* 'ažuolas', *devints* 'devintas', *girts* 'girtas', *jojams* 'jojamas', *juokings* 'juokingas', *kiets* 'kietas', *važiuojams* 'važiuojamas', *viens* 'vienas', *čigons* 'vienas čigonas', *vilks* 'vilkas', tačiau rašoma (dažniau) ir *būdamas*, *gyvenimas*, *kalakutas*, *lapas*, *nedoras*, *ponas*, *titnagas*, *vilkas*. Šio *a* išmetimas būdingesnis labiau į vakarus nuo Seredžiaus esančioms tarmėms.

Su įvairiais fonetiniais pakitimais užrašyta ir kitų žodžių, pvz.: *dorelis* 'doleris', *lendré* 'nendré' (*Lankstus kaip lendre*), *mečerkė* 'medšarkė' (*Čirškia kaip mečerkė eršketyne*), *primgalys* greta *pirmagalys*, *uobolys* 'obuolys', *uoboliauti* 'obuoliauti', *šašlavynė* 'šašlavynas'. Tarmišką tarimą atspindi ir kai kurių supanašėjusių priebalsių rašyba, pvz.: *barsčiau* 'barsčiau', *rupesčių* 'rūpesčių', *skaiščios* 'skaisčios'. Tačiau tam tikrais atvejais laikomasi ir kai kieno seniau praktikuotos kilminės rašybos, pvz.: *augštai* 'aukštai', *užšim* 'ūšime', *luž* 'lūš', *baig* 'baik', *nesidžiaug* 'nesidžiauk', *ženg* 'ženk'.

Aiškiau P. Virako rankraščiuose pastebimos Seredžiaus ir gretimoms šnektoms būdingos gramatinės – žodžių kaitybos, darybos – ypatybės.

P. Virako ar tų žmonių, iš kurių jis užrašęs tautosakos, etnografinius dalykus, atmintyje buvo išlikusių senoviškesnių žodžių linksniavimo, asmenavimo formų, kurios dažnai jau keičiamos ir naujesnėmis, pvz.: *šuo* (*Sutinka kaip šuo su kate*) ir *šuva* (*Gyvena katė, gyvena ir šuva*); *akmens* (*Akmens plaukt neišmokysi*), *piemens* (*Darbe ne piemens nevertas*), *rudens* (*Rudens lietus*), *šuns* (*Viskas eina ant šuns uodegos*) ir *šunies* (*Ir vilkas šunies nebijo, bet kai loja, tai nesikenčia*); *šunim* (*Šuva buvo, šunim ir liks*) ir *akmeniu* (*Po gulinčiu akmeniu vanduo neteka*), *vandeniui*; *šunes* (*Du šunes kaulo nepasidalija; Užia kaip šunes šuliny*) ir *akmenai* (*Jų geros dirvos: vieni akmenai auga, bet sėt nereikia*). Pasitaiko ir daugiau žodžių, linksniuojamų kiek kitaip, pvz.: *dantys* 'dantis', *išgastys* 'išgastis', *svetys* ir *svečias*, *vieškelys* 'vieškelis', *zuikys* ir *zuikis*, *lakštingalas* (*Ko čiułbi lakštingalu, jei snapas vanago*) ir *lakštingala* (*Lakštingalos ir nakti gieda*), *nosė* (*Ne visiems po nosė ir plaukai kalasi*) ir *nosis* (*Nosis nuo ausies netoli*).

Rankraščių autoriui, matyt, buvo dar labiau įprastos kai kurių linksnių ilgesnės (senoviškesnės) galūnės, nors dabar serediškiai jas jau dažnai keičia trumpesnėmis, plg.:

daugiskaitos naudininką: *gyvuliams*, *vaikams*, *giminems* 'giminėms', *kirmelems* 'kirmėlėms', *žmoniems* 'žmonėms', *gyviems*, *žuvusiems*, *kitiems*, *kuriems*, *mums* ir labai retai *visiem* (be *-s*);

daugiskaitos įnagininką: *kojomis, kortomis, išskestomis rankomis, plunksnomis, tvoromis, po žemėmis, dantimis, trimis, jomis* ir (su dgs. naudininku sutampančias retesnes formas) *ašaroms (Visi dvarai ašaroms mazgoti), avižoms (Bernelis ne žirgelis, avižoms nepašersi), žmonėms (Nori su žmoniemis sugyventi, elgkis kaip žmogus), su piemenimis, su joms; rečiau su varlem 'varlėm';*

daugiskaitos vietininką: *darbuose, koriuose, laukuose, taukuose, giriose, išrugose 'išrūgose', viršunese 'viršūnėse'.*

Daugiau įvairuoja vienaskaitos vietininkas su galūne *-je*, pvz.: *ateityje, baimėje, danguje, girioje, jaujoje, kaktose, kišenėje, medyje, miestelyje, pasaulyje greta bažnyčioj, daržinėj, girioj, jaujoj, karčemoj, vienoj lovoj ir vandeny.*

Iš gimtosios šnekos P. Virakui dar buvo žinomas ir vidaus einamasis vietininkas (iliatyvas). Tačiau kaip dabar šnektoje, taip ir jo rankraščiuose pasitaiko tik vienaskaitos formos, pvz.: *Žile galvon – velnias uodegon; I duris eina, o pirkion – niekadōs (raktas).* Vis dėlto ir vietoj šių formų daug dažniau vartojamas prielinksnis *į* su galininku, pvz.: *Vilkų bijai – neik į mišką; Nelysk į svirnėlį, jei durys nepraviros; Nespiauk į šulinį – gal reiks atsigerti; Šuns balsas į dangū neina.*

Nesvetimos P. Virakui buvo vardažodžių dviskaitos formos, pvz.: *Kožna lazda turi du galu; Oi, Dievulėliau, vienais metais dvi galvi – mano močiutė ir karvė 'močiutės ir karvės netekta'; Saldu gardu, kai du medu, tik degutu trenkia; Dvaras dvaru, o mudu geru.* Tačiau tas formas, kurios šnektoje pasitaiko ir dabar, dažniau keičia daugiskaita, pvz.: *Du gaidžiai vienam kaime nesugyvena; Už vieną plaktą du neplaktus duoda, ir tai nenor imt.*

Būdvardžių aukščiausiojo laipsnio dažniausiai vartojamos formos yra su galūne *-ias* (bendrinės kalbos norma), pvz.: *Geriausias ir ištikimiausias draugas – knyga.* Tarminėmis laikytinos rečiau rankraščiuose pasitaikančios formos su galūne *-is*, pvz.: *Galingam persekioti nelaimingą yra didžiausias nusidėjimas; Įvykiai gali parblokti pati stipriausi ir turtingiausi (stipriausį ir turtingiausį 'stipriausią ir turtingiausią').*

Tikriausiai gimtosios šnekos jausmu vadovaudamasis, Virakas gana dažnai vartojo įvardžiutines formas, pvz.: *Batuotasis, kur eini? – Pas vyžuotaji duonos prašyt; Moteriškajam vyliui ir galo nėra; Plešiko kaukė plešiko nepadaro šventuoju; Ji nuvyto tarsi pirmūjų šalnų pakasta gėlė.*

Rankraščiuose pasitaiko retesnių ir plačiau tarmėse (taip pat ir Seredžiaus šnektoje) vartojamų, kartais turinčių ir gretiminių, veiksmažodžių formų, pvz.: *gema, užgema greta gimsta (Kas gema, tas ir miršta), išema 'išima' (Kaip i manę primeta, aš mažėju, kaip iš manes išema, aš didėju; = duobė), kvėpi (= kvėpi?) 'kvepia' (Tėvynės dūmai maloniai kvėpi), pasprūksta 'pasprunka' (Apsnūdusiai katej pelė iš pat panosės pasprūksta), smirdi greta smirda (Nekaltam apkalbos tik nuspjaut, bet vis delto smirdi; Pinigas be kvapo – jis nesmirda).*

Daugiskaitos 1-ojo ir 2-ojo asmenų pilnesnes galūnes *-me, -te* turinčios formos dažnai kaitaliojamos su tarmėse (ir serediškių šnektoje) išgalinčiomis sutrumpėjusias galūnes *-m, -t* turinčiomis formomis², pvz.: *planuojame, slepiame, turime, nežinome, gaudysime, gersime, drumskime, kelkime; nemi-
lekite 'nemylėkite' ir baigiam, gyvenam, pradedam, išmiegosim, neužkelsim, skaitykim; nestygstat, sudegtumet, darykit, nekliudykit.*

²Plg. *Lietuvių kalbos atlasas* (toliau – LKA), *Morfologija*, Vilnius, 1991, t. 3, p. 85–87, 99–100, 105–107, 110, 112–113, žml. 82, 83, 102, 108.

Be 3-iojo asmens formų *gali, nori, turi*, rankraščiuose retai pasitaiko ir sutrumpėjusios tarminės formos *gal, nor, tur*, pvz.: *Negal vis kartu turėti, valgyti ir gerdinėti; Tai nenor imt; Valdžia tai lazda – kas tur valdžią, tas ir muša; Vyras tur tylėti.*

Matyt, ne tiek bendrinės kalbos įtaka, kiek gimtosios šnekotos ypatybe laikytinas beveik nuoseklus 3-iojo asmens formų gale sangražos dalelytės *-si* rašymas, pvz.: *baigiasi, džiaugiasi, glaudosi, raitosi, rodesi* ‘rodėsi’, *šaiposi, traukiasi, veržiasi*. Tik labai retai ši dalelytė sutrumpinama³, pvz.: *nešas, pjaujas* ‘pjaunasi’.

P. Virako rankraščiai atspindi ir dvejopų kai kurių veiksmažodžių esamojo laiko 3-iojo asmens formų – su *-ja* ir *-na* – Seredžiaus šnektoje vartojimą, pvz.: *ryja* ir *ryna* (*Ryja, ryja kaip smakas; Praryja karalystes; Ryn kaip smaks dušeles; Ryn kaip kalakutas žalienas*), *krauja* ‘krauna’ (*Krauja korius daržinej; Dievo paukštelei kraičio nekrauja, o vis gyvena*), *pjauja* ‘pjauna’ (*Mesk katę ant šuns, bet jei jie savi, tai vienas kito ir nepjauja; Du zuikučiai pjaujas – balti kraujai bėga; = girnos*), *plauja* ‘plauna’ (*Kaip Pilotas rankas nusiplauja*), bet *bliauna* (*Gera avytė ir kerpama nebliuana*). Išvestinių veiksmažodžių šios formos paprastai turi *-auja* (kaip bendrinėje kalboje), pvz.: *ponauja, poteriauja, smarkauja, ubagauja* ‘elgetauja’⁴.

Galima sakyti, vienodo dažnumo P. Virako rankraščiuose (kaip ir serediškių šnektoje) yra bendraties formos su *-ti* ir *-t*, pvz.: *pabėgti, daryti, sudegti, dirbti, gyventi, gulti, laimėti, pasiekti, patarti* ir *būt, gyvent, jodinēt, mokēt, plaukt, šaukt, nutašyt, patept*.

Veiksmažodžių bendratys su priesaga *-inti* gana dažnai kaitaliojasi su *-yti* priesagos bendratimis (ypač būdingomis pietiniams, kairiojo Nemuno kranto, kauniškiams); vartojamos ir iš jų padarytos atitinkamos kitos formos, pvz.: *pagadyti* ‘pagadinti’ (*Sviestu košes nepagadysi*), *sugraudyti* ‘sugraudinti’ (*Širdies nesugraudisi*), *lakyti* ‘lakinti’ (*Ir loja kaip šuva nelakytas*), *patenkyti* ‘patenkinti’ (*Ar yra pasaulyje toks didžturtis, kuris būtų patenkintas tuo, ką turi, ir daugiau nieko netrokštu*), *prilipyti* ‘prilipinti’ (*Su kirviu nukirst gali, bet prilipyt – ne*), *skandytis* ‘skandintis’ (*Zuikys baugus – su varlem nesiskandys*), bet *užgesinti* (*Sausa šluota gaisro neužgesinsi*), *sunaikinti* (*Karalius gali sunaikinti viską*), *rauginti* (*Zuikio kopustai nerauginti*), *šokdinti* (*Nešokdinsi, tai nešoks*).

Greta priešdėlio *per-* (pvz., *Gyvenimą pergyvenk taip, kad nebūtu tau jo gėda*) pasitaiko ir *par-* (*Parsigando kaip žiema pavasario; Parsigandai, kaip žydėlis poteriaudams paršėlį pamates*).

Dėmesį atkreipia ir kai kurios sintaksės ypatybės. Viena iš jų – neretas neiginio galininkas, būdingas ir kitiems, ypač kairiojo Nemuno kranto, vakarų aukštaičiams kauniškiams, pvz.: *Atriektą riekę nebepirilipdyti; Medį be skiedros nepakirsi; Varnas varnui aki nekerta; Kate maiše nepirksi; O tu žiurek, nežiopsok, kad šuva kepsnį nenuneštu*. Kartais vartojamas ir kilmininkas (kaip bendrinėje kalboje), pvz.: *Nespaudęs norago, nekąsi pirago* (= pyrago); *Nekalk vinies į sieną su kumščiu*. Pasitaiko abu linksniai ir viename sakinyje: *Einančiam kelio nepastosi, šnekančiam burną neužčiaupsi*.

Tarmiškos samplaikos pavartojamos su kai kuriais prielinksniais, pvz.: *iki* su vienaskaitos naudininku (*Už blogus darbus tėvų Dievas baudžia vaikus iki trečiajai kartai*), *pas* su kilmininku (*Paseno šetonas ir neina pas mergu*).

Lyginamuosiuose pasakymuose (sakiniuose) dažnai vartojamas jungtukas *kai*, pvz.: *Be dainos kai be druskos; Ir*

³Dėl formų su *-si* ir *-s* tarmėse paplitimo plg. LKA, t. 3, p. 98–99, žml. 95.

⁴Dėl esamojo laiko 3-iojo asmens formų su *-(au)ja* ir *-(au)na* paplitimo tarmėse ir vartojimo dar plg. LKA, t. 3, p. 95, žml. 91.

burbuliuoja kai tetirvinas krūmuose; Ir lenda kai kiaulė per spragą; Jo burna – kai pamazgų duobė, o liežuvis – kai mazgote; Valgo kai trys, dirba kai gaidys. Tačiau nemažai tokių pasakymų ir su jungtuku kaip: *Bijo kaip višta vandens; Ir skursta kaip žirnis prie kelio; Sutaria kaip višta su vanagu; Tinka kaip kiaulei ragai.*

Virako rankraščiuose yra įvairių tarmiškų, dabartinėje bendrinėje lietuvių kalboje nevarojamų, primirštų, kiek kitokias formas turinčių žodžių. Jie sudarytų nemažą žodynėlį. Čia tik pluoštelis pavyzdžių.

apielinkė⁵	<i>apylinkė:</i> Seredžiaus apielinkėje
atsikosti	<i>atsikosėti:</i> Pabrauks silkes uodega per liežuvį, bet atsikosti neduos
bjaurioti	<i>bjauroti:</i> Slepės it katė miltus pribjauriojusi
buvolas	sl. (plg. lenkų <i>bywały</i>) <i>kas daug kur buvęs keliavęs:</i> Irgi buvolas: buvo sykį bažnyčioj, dusyk melnyčioj
dėblinėti	<i>galvą, akis panarinus eiti, niūrinti, žioplinti:</i> Ir deblinėja kaip gūžutis po balą
dovena	<i>dovana:</i> Brangiausioji gyvenimo dovena – nerupestingumas
dovenoti	<i>dovanoti:</i> Labai daug dovenojama tam, kas tyli
grinčia	<i>troba:</i> Linai kaip linai, tik neravėti, o mergų pilna grinčia
grizo ratai	<i>vežimą su grąžulu primenančios septynios žvaigždės:</i> Susisukęs kaip grizo ratai
kiauliušė	<i>kiauliaganė, kiaulių piemenė:</i> Kiauliušė – ne kambarinė, bet jos darbas – naudingesnis
kirvelnykas	<i>turgus nuo Naujųjų metų iki Užgavėnių:</i> Riečia nosi kaip mergšė eidama į kirvelnikus
kuisis	<i>uodas:</i> Zys kaip kuisis i akis lysdamas
kvaitytis	<i>dairytis, žvalgytis; nesusigaudyti:</i> Ir kvaitosi kaip akių netekęs
miškinukas	<i>miške augantis:</i> Miškinukai uoboliukai mažučiuikai, bet rūgštus
motyna	<i>motina:</i> Motynos meilė stipresnė už mirtį
namieje	<i>namie:</i> Visur gerai, bet namieje geriausia
nugurkaulis	<i>nugarkaulis:</i> Kur nugurkaulis baigiasi
pažibutė	<i>žibutė(?):</i> Ar neisi i šikučių daubą pažibučių rinkti?
pentarkinis, ~ė	hibr. (plg. lenkų <i>pantarka</i>) <i>perlavištės:</i> Ir stiprumėlis – kaip pentarkinio kiaušinio

⁵Tamsesniu šriftu ir dabartine rašyba pateikiama pagrindinė žodžio forma, kursyvu – jo reikšmė, šviesiu stačiu šriftu – sakiny su tuo žodžiu iš Virako rankraščių.

perkalėdis (parkalėdis)	<i>metus išstarnavusio samdinio atostogos apie Kalėdas: Pasiuto gaspadine parkaledžiu samdinių netekusi – reikia pačiai liuobtis</i>
skiauterė spauštai	<i>skiauterė: Gaidelis juodas, skiauterė raudona</i> <i>spąštai, žabangai: Džiuvta kaip šeškas į spauštus uodegą įkišęs</i>
tuščiakišenis	<i>kas tuščiomis kišenėmis, be pinigų: Tuščiakišenių maldos neina į Dievo ausi</i>
vaideliutė vanagė	<i>vaidilutė: Skaiščios vaideliutes</i> <i>vanago patelė: Ta pati gegužė, ta pati vanagė: per vasarą kūkavo, rudeni višta sugavo</i>

Daugelį šiuose rankraščiuose pasitaikančių retesnių žodžių vartoja ir kiti kauliškiečiai, žemaičiai. Ne vieną jų dar anksčiau už Viraką užrašė žymusis lietuvių tautosakininkas ir žodynininkas Antanas Juška, kunigavęs gretimose parapijose: Vilkijoje (1862–1864) ir Veliuonoje (1865–1871). Tie žodžiai gerokai papildė didįjį *Lietuvių kalbos žodyną* (1941–2002, t. 1–20).

Iš viso P. Virako palikimo kalbininkams (kartais ir kitų mokslo ar praktikos šakų specialistams) ypač svarbūs rankraščių pluoštai, kuriuose pateikiama iš tam tikrų sričių sistemingiau surinktų žodžių. Viename iš tokių pluoštų randame užrašytus Nemuno ir Dubysos žuvų pavadinimus⁶. Nors pažymėta, kad jie Seredžiuje „surašyti“ 1962 m., tačiau kokių žuvų minėtose upėse būta ir kaip jos vadintos, P. Virako ar jo pašnekovų atmintis, matyt, išsaugojusi iš gerokai ankstesnių laikų. Žuvų pavadinimai užrašyti be paaiškinimų, tik prie vieno kito yra lygybės ženklas (=), o po jo – dar ir plačiau (dažniausiai ir bendrinėje kalboje) žinomas pavadinimas. Pateikiame tuos pavadinimus abėcėlės tvarka (P. Virakas jos nesilaikė, kiekvieną pavadinimą pradėjo didžiąja raide): *ašerjys*⁷ = *ešerys, atikšlė, buožgalvis*⁸, *djglė, erškėtas, karósas, kárpis, karšis, kėlbas*⁹ = *žemgraužėlė, kriūkas* (= kriukų [lašių] patinas), *lašiša, lydeká, lýnas, minagas = nėgė, ošká, pakárklė, raudá = raudė, stínta, šálvė – šálvís, šámas, šápalas, šliūžas = šližys, štriáukas, ungurjys, ūsórius = ūsóris, vegele* (prūsai vadina „Kvapė“), *vežgóras = pugžljs, vijúnas, vingílís, žóbris = žióbris*.

Kartu su žuvų pavadinimais P. Virakas pateikė apie žvejybą, žvejybos įrankius kitų pastabų, atspindinčių ir tam tikras šnektos ypatybes, plg. vieną kitą sakinį:

Žvejodavo Nemune su valte. Tinklą išmetę darbininkai su valčia irdavosi į kraštą. Su sinkine¹⁰ ar su žebroku¹¹ žvejodavo žvejai dviese[:] sėdėdami luotuose palengvėle, tyliai plaukdami pavandeniu.

Užrašyta ir vietos žmonių įdomių pasakojimų, pavyzdžiui, apie kitoje Nemuno pusėje esančio miestelio pavadinimo kilmę (vadinamoji liaudies etimologija):

Kaip mums tėvai ir kiti tenai pasakodavo, tai senovėje Nemune būdava labai daug žuvies ir gana stambios. Kai kuriais

⁶Žr. Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – NMBR), f. 27–14.

⁷Dešiniu (´) ir kairiniu (˘) kirčio ženklais Virakas pažymėjo tik kirčiuotą skiemenį, o ne priegaidę.

⁸Buožgalvis gali būti varliagyvių jauniklio ir kūjagalvių šeimos žuvies (Cottus) pavadinimas.

⁹Kelbas – slavizmas, plg. lenkų *kielb*.

¹⁰Sinkinė – smulkiai akytas nedidelis tinklas.

¹¹Žebrokas – slavizmas (plg. lenk. *zebrak*).

laikais ties Kriukais sugaudavę gana daug lašių. O kad lašių patinėlei turi snukį užriestą kriūku, tai ir tu žvejų gyvovietę praminę „Kriūkais“; ir dabar juos taip vadina.

Jaunystėje dirbęs sielininku, P. Virakas prisiminė nemaža sielininkystės, taip pat XIX a. pab. ir XX a. pr. vykusios laivybos Nemunu terminų¹². Kadangi sielių, P. Virako vadinamų troptais¹³, plukdymas ir krovinių laivais pervežimas Nemunu dažnai prasidėdavęs Gudijoje ir baigdavęsis Rytprūsiose (paprastai Tilžėje), tai tarp tos srities terminų buvo daug germanizmų ir slavizmų. Beveik visi terminai P. Virako užrašyti su gana plačiais paaškinimais, pvz.:

aplávynos

jilgesni rastai, kurie pririšami troptų pakraščiais, kad troptas, kur prisiglaudes, nekliutu

artúolis¹⁴

ažuolinis dviejų metrų jilgio smailas kuolas su šakute ar užkirtimu, kad ant užmautos barbaros¹⁵, troptą tarnuojant¹⁶ ir žemę ariant, nenusmuktų

búsokas¹⁷

ant jilgos dailiai nuskustos aglinės karteles (trijų keturių metrų jilgumo) užkaltas geležinis galas smeigti ir užkabinti; naudojamas stumentis iš krašto ir sulaikant gelnes¹⁸, statant troptus ir kelionėį troptui yrant, gaudant štukas (rastus)

Reikia pasakyti, kad P. Virako užrašyti su sielininkyste ir laivyba susiję terminai ar žodžiai nėra tik Seredžiaus šnektos „nuosavybė“. Kaip rodo didysis *Lietuvių kalbos žodynas*, jie paplitę ir kitose, daugiausia panemunių šnektose.

P. Virako rankraščių sąsiuvinuose pateikti XIX a. pab. ir XX a. pr. lietuvių serediškių vardų, pavardžių (kartu su mažybinėmis, maloninėmis formomis), Seredžiaus apylinkių vietovardžių nemaži (sudarantys šimtus vienetų) sąrašai¹⁹. Juos, kaip ir sielininkystės bei laivybos terminus, tikslinga būtų paskelbti atskirai.

Šiame straipsnyje nesiekta išsamiai išnagrinėti visų Prano Virako rankraščių²⁰ kalbos, taigi ir juose užfiksuotų Seredžiaus šnektos, ypatybių, o norėta atkreipti dėmesį į to darbštą, pastabaus žmogaus palikimo svarbą ir kalbos mokslui. Reikia tikėtis, jo rankraštiniu palikimu ateityje domėsis ne vienas tyrinėtojas, kaip domimasi Davainio-Silvestraičio (Silvestravičiaus, 1849–1919), Mato Slančiausko (1850–1924), Mikalojaus Katkaus (1852–1944) ir kitų lietuvių tautos, jos kultūros išsaugojimu besirūpinusių bei panašaus likimo žmonių darbais.

¹²Žr. NMBR, f. 27–8, p. 123–141, f. 27–15, p. 72–76 ir kt.

¹³*Tróptas* – slavizmas (plg. lenk. *trafta*).

¹⁴*Artuolis* – skolinsys (plg. lenk. *artifil* iš vok. *Hartpfahl*).

¹⁵*Barborà* – (plg. brus. *барбара*) virvė (iš karklų) pririšti sieliams.

¹⁶*Tarnuoti* – (hibridas) stabdyti prilaukiant (sieli).

¹⁷*Búsokas* – germanizmas (plg. vok. *tarnių böhaken*).

¹⁸*Gelėnė* – sielio dalis (Virako žodžiais: *dalis rastu, supintų i daiktą*).

¹⁹Žr. NMBR, f. 27–4, p. 1–22; f. 27–5.

²⁰Be jau minėtų Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos Rankraščių skyriaus fondų su Prano Virako rankraštiniu palikimu, šio straipsnio autorius daugiausia dar pasinaudojo ten pat saugomais: f. 27–9 (*Ivairus priežodžiai. Vartojami Seredžiaus apielinkėje* [1356 vienetai]; *Nešvarus priežodžiai* [56]; *Misles* [195]; *Greitakalbes* [8]; Gauta 1959 04 02); f. 27–26 (*Naujausi priežodžiai, girdėti pastaraisiais laikais Seredžiaus apyl.* Gauta 1960 04 12); kiek mažiau – f. 27–13 (*Amatai ir amatininkai*; Gauta 1961 03 10).

Žiupsnelis Prano Virako kalbos pavyzdžių

Parengė Kazys Morkūnas

Čia pateikiami prisiminimai apie tris Lietuvos visuomenės veikėjus, kurie Prano Virako jaunystės metais buvo žinomi ir Seredžiaus apylinkių žmonėms. Tai: Petras **Kriaučiūnas** (1850–1916) – mokėsis Seinų kunigų seminarijoje, Peterburgo dvasinėje akademijoje (bet kunigu netapęs), dirbęs mokytoju Marijampolės gimnazijoje, teismuose, bendradarbiavęs draudžiamoje lietuvių spaudoje ir ją platinęs, rinkęs tautosaką, vertęs į lietuvių kalbą kitų šalių rašytojų kūrinius; Vincas **Kudirka** (1858–1899) – vienas iš lietuvių tautinio sąjūdžio ideologų, žurnalo „Varpas“ įkūrėju ir redaktorių, prozos ir poezijos kūrinių autorius, kritikas, vertėjas, dirbęs gydytoju Šakiuose, Naumiestyje (dabar – Kudirkos Naumiestis); Martynas **Jankus** (1858–1946) – lietuvių spaudos darbuotojas, redagavęs ir leidęs Tilžėje, gimtuosiuose Bitėnuose (Šilutės r.) laikraščius, žurnalus, knygas, aktyviai dalyvavęs visuomeniniame, ypač Mažosios Lietuvos, gyvenime. Skelbiamas pluoštelis (pradžia) ir kiek ilgesnių P. Virako užrašytų prisiminimų apie vyskupą Motiejų Valančių (1801–1875).

Prisiminimų kalba netaisyta, išskyrus tik vieną kitą mažmožį. Pavyzdžiui, P. Virako rankraščiams būdinga raidė *ē* pakeista raide *é* (rankraščiuose ji retesnė), tačiau tą patį siaurąjį balsį žyminti raidė *e* palikta. Tam tikrais atvejais pataisyta skyryba, didžiųjų raidžių rašyba. Retesni tarmės žodžiai, skoliniai, kurių reikšmė dabartiniam skaitytojui gali būti nesuprantama, paaiškinami prisiminimų gale, o tekste po tų žodžių rašoma žvaigždutė. Prisiminimų tekste parengėjo aiškinimai rašomi laužtiniuose skliaustuose.

Skelbiami P. Virako prisiminimai saugomi Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos Rankraščių skyriuje (F. 27); iš autoriaus gauti 1960 m. kovo 10 d.

***

Seredžiaus apielinkėje man augant buvo žinomi tik tris lietuviai veikėjai.

1. Kriaučiūnas. Jis gyveno kur ten užnemunėje. Jis atvažiuodavo į Plokščius, į teismus. Buvo Teisėju.

Buvo toki žmonės, kurie su juo susieidavo Plokščiuose ir pasikalbėdavo Lietuvos reikalais.

Dažniausia su juomi susieidavo iš Kalvių kaimo ukininkas Veverskis, vadinamas Mikoliniu. Tai buvo gana susipratęs lietuvis. O nuo jo ir kiti daug ko išgirdavo ir kartais gana pasiginčydavo.

Mykolinis nešiojo barzdą, tai kaip kas, ji pašiepdami, sakydavo:

– Jau Kriaučiūnas tau šio to prikiurkė*, tai tu ji sekdamas ir barzdą užsiauginai; žiūrėk tik, saugokis, kad abudu neatsidurtumete už geležinių grotų. Jau Veliuonos [Veliuonos] uriadnikas* klausinėja, ko tu į tuos Plokščius važinėji. Juk tu tenai jokių teismo bylų neturi...

– Jam špygą į nosi. Kur noriu, ten važinėju... Kas jam darbo.

Bet žinia apie tai, kad uriadnikas idomauja* jo važinėjimais į Plokščius, visgi paveikė. Jau jis pasidarė daug atsargesnis. Bet su Kriaučiūnu jau susitikdavo kur nors kitur – ne Plokščiuose. O kad jis su juo susitikdavo, tai žinoma budavo iš naujų žinių, kurios apylinkėje pasklysdavo.

Man asmeniškai teisėjo Kriauciuno matyt neteko. Bet žmonės sakydavo, kad tai buvo labai malonus žmogus, be jokios fanaberijos. Kalbėdavo lietuviškai. Bylas teisme sprendavo labai bešališkai – teisingai. Daugiausia stengdavėsis bylinėtojus sutaikinti. Ir tai jam dažnai pavykdavo.

Nežinau, ar jis Seredžiuje buvo apsilankęs, ar ne, bet apie jį visi rimtesnieji vyrai dažnai pakalbėdavo ir kartodavo buk tai jo sakytus patarimus.

2. Antrasis lietuvis tais laikais buvo žinomas Šakių daktaras Vincas Kudirka. Sakydavo, kad tai labai mandagus jaunas daktaras. Kalba lietuviškai ir už gydymą nelupa taip, kaip Kauno daktarai.

O vyrai sakydavo, kad pas jį nuėjus tai ne tik ką pataria kaip gydytis, bet dar ir šiaip gyvenimui duoda rimtų patarimų. Ir lenkiškai kalbantiems patarias kalbet lietuviškai – esą lietuviškai gražiau.

Sakydavo, kad gaila, kad toki gerą daktarą policija nekenčia, persekioja.

Aš jo asmeniškai nemačiau. Tik atmenu, kad sakydavo, kad jo labai gaila. Jau jis neteko sveikatos ir draugų, tik viena davatkėlė puslenkė juomi rupinas: jinai ji ir numarinusi viena. Visi ponai bijoje pas jį užėiti, kad policija jų nesuimtu, – tai ir nėję. Taip ir numires visų apleistas. Vargšelis. Taip visi kalbėjo.

3. Trečiasis žinomas lietuvis buvo prūsų, Bitenų Martynas Jankus. Jis Bitėnuose, esančiuose palei Nemuną prie Rambyno kalno, turėjo stambų ūkį ir lietuviškų knygų spaustuvę. Serediškiai troptininkai* pas jį užeidami nusipirkdavo ivairių lietuviškų knygučių ir paslėpę persinešdavo per rubežių*, ir taip jos paplisdavo Seredžiaus apielinkėje.

Jankus kelis kartus knygų spausdinimų reikalais yra važinėjęs ir po Lietuvą. Buvo kelis kartus ir pas mano tėvą užvažiavęs.

Jis mums prisiusdavo per kontrabandieriu* Mataušą Žukauską ivairių knygučių platinimui, Tėvas, jas išpardavo, jam surinktus pinigus nusiųsdavo per tą patį Žukauską.

Vieną kartą Jankus, grįždamas iš savo kelionės po Lietuvą, skundėsi, kad Lietuvos kunigai mažai jį remia. Skaito jį bedieviu...Vilkijos dekanas Navickas nieko nedavęs, net pareikalavęs dokumento, kas jį igaliojęs lietuviškų knygų spausdinimui pinigus rinkti. Esą tokių apgavikų reikia sergėtis ir ape jų pasirodyma pranešti policijai.

Tiesa, Jankus maldaknygių nepardavinėdavo. Jo knygelės būdavo šiaip ivairus pasiškaičymai, bet žmonės jas skaityt mėgdavo.

Veliau aš su juomi geriau susipažinau ir nemaža jo knigelių išplatinau.

Net ir į Ameriką iškeliaudamas pas jį Bitėnuose užvažiauvau atsisveikinti.

Man iš Amerikos pargrįžus Jankai jau gyveno Kaune ir, kol aš gyvenau Kaune, buvome geri draugai.

Tai ir visi anų laikų mūsų apielinkėje žinomi Lietuvos veikėjai. Apie kitus jokių niekas nežinojo.

Vyskupas Valančiauskas-Valančius

Mano motyna pasakojo [rankraštyje – pasakojojo], kad manę mažiuką, dar vystyklusose suvystyta, padirnavojo* vyskupas Motiejus Valančiauskas. Buvę taip:

Kai caro valdžia pradėjo lietuvius katalikus persekioti, tai vyskupas isakė, kad klebonai paragintu parapijonus vežti ir vežti savo vaikus į Kauną padirnavoti.

Nežinia, ar valdžia vyskupui buvo uždraudusi važinėti po vyskupiją, ar jis taip buvo labai užimtas darbais, bet iš visos vyskupijos žmonės bureleis važiuodavo į Kauną, o vyskupas dirnavodavo ir didelius ir mažus.

Iš Seredžiaus susidarė ar dvylika padvadų* važiuot į Kauną; su jais važiavo ir mano motyna.

Keliai tada iš Seredžiaus į Kauną buvo labai prasti. Kol atvažiavo iki Raudondvario, kol perkėlė per Nevėžį, jau ir saulė nusileido. O saulei nusileidus jau į Kauną negalema buvo važiuot. Visoje žemiau Slabados [dabar – Kauno miesto dalis] lygumoje buvo kariuomenės logeriai*. Per logerius nuo saulės užsileidimo pravažiuot niekam neleisdavo. Serediškių padvados sustojo nakvoti Lampėdžių [dabar – Kauno miesto dalis] neprivaziavus esamame šilialyje – pušyne. Tas buvo jau po Šilinės*, rudenop. Naktis pasitaikė gana šalta. Sako, kad aš turėjau persalti, nes emiau nerimauti, verkti.

Rytą nuvažiavo į Slabada; vežimus su arkleis palikę karčemoje, Slabadoje pas Vulfą. Ir visi nueję pas vyskupą, kurs tuojaus ejęs į bažnyčią ir kunigų lydimas dirnavojo visus. Priejęs prie mano motynos, kuri manę laikiusi ant rankų suovystytą, padirnavojęs ir pasakęs: – Moterėle, tu negaišuodama vežk tą mažytį namo. Jis labai serga skarlytina*. Gerai šiltai suvyniok, tai gal dar ir parveši namo gyvą.

Mane namo parvežė gyvą ir neilgai pasirgęs pagijau.

Aiškinami žodžiai

dirmavóti, dirmavója, dirmavójo	iš <i>birmavóti</i> (plg. lenkų <i>bierznować</i>) – suteikti sutvirtinimo sakramentą
įdomáuti, įdomáuja, įdomávo	domėtis
kontrabandiėrius	kontrabandininkas, kas verčiasi kontrabanda
lògeris	(plg. vokiečių tarmių <i>lòger</i>) lageris, stovykla
padvadà	(plg. lenkų <i>podwoda</i> , baltarusių <i>надвода</i>) vežimas su arkliu
prikiurkti, prikiurkia, prikiurkė	prišnekėti, pritarškėti
rubėzius	(plg. lenkų <i>rubież</i> , baltarusių <i>рубёж</i>) valstybės siena, riba
Šilinė	Švenčiausiosios Mergelės Marijos gimimo šventė (rugsėjo 8 d.)
skarlytinà	skarlatina
tróptininkas	(hibridas, plg. lenkų <i>trafta</i>) sielininkas, sielių plukdytojas
uriādnikas, uriādninkas	(plg. rusų <i>урядник</i>) carinės Rusijos apskrities policijos žemesnysis pareigūnas

Mokinių vardai

Margarita Baršauskienė

Sakoma, kad ne vardas žmogų puošia, o žmogus vardą, tačiau vardą nešiojame visą gyvenimą, ir labai svarbu, kaip jaučiamės jį išgirdę. Vardo pats nepasirinksi – jį išrenka tėvai. Nuo jų priklauso, ar vardas ilgas, ar trumpas, krikščioniškas, prasmingas, ką nors reiškiantis ar pačių „sulipintas“, o gal tik tuomet madingas egzo-

tiškas vardas iš televizijos filmų ar spaudos aktualijų. Kol vaikai maži, dėl vardo nesuka sau galvos (jei kiti nepravardžiuoja, vardo neiškraipo), tačiau paaugę suvokia, kaip svarbu turėti sau „tinkantį“ vardą: derantį prie pavardės, atitinkantį žmogaus charakterį, nesunkiai išsimenamą.

Pirmą kartą (1997 m.) apklausti buvo 187 Seredžiaus vidurinės mokyklos mokiniai: 106 mergaitės ir 81 berniukas¹. Domėtasi, kokie populiariausi mokinių vardai, kokia jų kilmė, reikšmė, kodėl tėvai parinko sūnui ar dukrai būtent tą vardą.

Mergaičių vardai. Apklausa parodė, kad Seredžiaus vidurinėje mokykloje nėra nė vienos mergaitės, asmens dokumentuose turinčios du vardus. Kai kuriais vardais pavadintos net kelios mergaitės. Dažniausi šie vardai: *Gintārė* (5)², *Jurgitā* (5), *Váida* (5), *Ágnė* (4), *Ēglė* (4), *Sándra* (4), *Áida* (3), *Kristinā* (3), *Linā* (3), *Rasā* (3), *Renatā* (3), *Astā* (2), *Ernestā* (2), *Īnga* (2), *Jūrātė* (2), *Milda* (2), *Ritā* (2), *Sonatā* (2), *Žydrúnė* (2).

Kitais vardais pavadinta po vieną mergaitę. Tai *Algimā*, *Álma*, *Audrōnė*, *Aušrā*, *Dáiva*, *Danguolė*, *Danūtė*, *Diletā*, *Editā*, *Ievā*, *Īrma*, *Joanā*, *Jolánta*, *Kamilė*, *Ligitā*, *Neringā*, *Rūtā*, *Romā*, *Sigitā*, *Silvija*, *Snieguolė*, *Tōma*.

Populiariausi palyginti neseniai į visuomenės gyvenimą atėję lietuviškieji vardai: *Ēglė*, *Gintārė*, *Jurgitā*, *Jūrātė*, *Linā*, *Rasā*, *Váida*, *Žydrúnė*. Nedaug mergaičių turi krikščioniškus vardus: *Ágnė* (iš sulotyninto graikų *Agnes*), *Kristinā* (iš sulotyninto graikų *Christina*), *Editā* (iš sulotyninto anglų *Editha*).

Ypač įmantrių, mados vardų mokyklos mergaičių vardyne nėra. Rečiau girdėti *Dilėtos*, *Kamilės*, *Tōmos*, *Īrmos* vardai.

Berniukų vardai. Populiariausias vyriškas vardas mokykloje – *Añdrius*. Juo pavadinti 5 mokiniai (visi jie mokosi žemesnėse, 1–5 klasėse). Kiti populiariūs vyriški vardai: *Arūnas*, *Dañnius* (3), *Kęštūtis* (3), *Nėrijus* (3), *Ramūnas* (3), *Tōmas* (3); po 2 mokinius turi šiuos vardus: *Artūras*, *Ařvydas*, *Aūrimas*, *Ēdvardas*, *Giñtaras*, *Gýtis*, *Liūdas*, *Mārius*, *Martýnas*, *Ričardas*, *Tādas*. Kiti vardai nesikartoja. Juos turi tik po vieną mokinių. Tai *Áivaras*, *Algimantas*, *Alġirdas*, *Alřvydas*, *Ařmandas*, *Donātas*, *Jōnas*, *Jūlius*, *Kājus*, *Linas*, *Mindaugas*, *Stanislovas*, *Váidotas*, *Viñcas*, *Výtautas*, *Žydrūnas*.

Daugiausia mokykloje mokinių, turinčių lietuviškus vardus (35 mokiniai iš 81). Dalis jų – senieji tradiciniai, turintys aiškia reikšmę, vardai: *Algimantas* (liet. atpildas + sumanus)³, *Alġirdas* (liet. kiekvienas + žinia, gandas)⁴, *Arūnas* (liet. aras, erelis)⁵, *Mindaugas* (liet. mena + daug)⁶. Be minėtųjų, yra mokinių, pavadintų vardais, vėliau, XX a. antrojoje pusėje, paplitusiais Lietuvoje. Tai *Dārius*, *Jōmantas*, *Linas*, *Mañtas*, *Svajūnas*, *Žydrūnas*. Keletas mokinių turi iš kitų kalbų kilusius krikščioniškus vardus: *Jōnas*, *Martýnas*, *Stanislovas*, *Tōmas*, *Viñcas*. Įmantrūs, dažniausiai iš kitų kalbų atėję, yra šie mūsų mokyklos berniukų vardai: *Ařmandas*, *Ēdgaras*, *Ērvinas*, *Kājus*.

Kaip tėvai rinko savo vaikams vardus? 40 proc. apklaustųjų teigė, kad jų tėvai vardo ieškojo kalendoriuje ir iš kelių patikusių rinko vieną. 20 proc. mokinių tėvai jau pažinojo tokį vardą turintį vaiką ar suaugusįjį, pasižymintį gero mis savybėmis, todėl ir savo vaikui parinko šį vardą. Dar 25 proc. vardų parinkti gi-

¹1997 m. Seredžiaus vidurinės mokyklos mokinių vardus apžvelgė šios mokyklos mokinė Daiva Petrauskaitė ir Snieguolė Zakaraitė. Darbui vadovavo mokytoja Margarita Baršauskienė.

²Skaičius po vardo nurodo skaičių asmenų, turinčių šį vardą.

³Žr. Kuzavinis K., Savukynas B. *Lietuvių vardų kilmės žodynas*, Vilnius, 1987, p. 68. Skliausteliuose nurodoma vardo ar jo dėmenų pirminė reikšmė.

⁴*Ten pat*, p. 64–65, 69.

⁵*Ten pat*, p. 80.

⁶*Ten pat*, p. 275.

minaičių, draugų, pažįstamų patarimu, ieškota vardo populiariose knygose ar kino filmuose. Likę 15 proc. nežinojo, kodėl tokį vardą tėvai parinko. 70 proc. mokinių savo vardu patenkinti ir kito vardo nenorėtų.

Antrą kartą (2002 m.) apklausta buvo 190 Seredžiaus pagrindinės mokyklos 1–10 klasių mokinių: 94 mergaitės ir 96 berniukai⁷. Mokinių vardynas labai įvairus, skiriasi vyresniųjų ir jaunesniųjų mokinių vardai. 5–10 klasėse užrašyta 112 mokinių vardai (63 mergaičių ir 49 berniukų). Lietuviškus vardus turi 31 mergaitė ir 26 berniukai, iš kitų kalbų atėjusiais vardais pavadintos 32 mergaitės ir 23 berniukai.

Mergaičių vardai. Po keturias 5–10 klasių mergaites turi *Āgnės, Gintārės* ir *Rasės* vardus. Tai populiariausi mergaičių vardai 5–10 klasėse. Be minėtųjų, šioje amžiaus grupėje po 2 mergaites turi *Āistės, Akvilės (Akvilė ir Akvilinà), Ernėstos, Įngos, Mōnikos, Sāndros, Živilės* vardus. Tik po vieną mergaitę turi šiuos lietuviškus vardus: *Aūgė, Aušrā, Dāiva, Danguōlė, Ēglė, Jūrātė, Linā, Mīlda, Rimā, Rūtā, Vāida, Vāiva*. Po vieną 5–10 klasių mergaitę pavadinta iš kitų kalbų kilusiais vardais: *Ālma, Astā, Dianā, Diletā, Džiuljetā, Grėta, Ievā, Īrma, Jovitā, Jurgitā, Jūstė, Kamilė, Lāura, Paulinā, Renatā, Ritā, Sigitā, Sonatā*. Ypač retas *Dilėtos* vardas.

Palyginus 5 klasės (gim. 1991–1992 m.) ir 10 klasės (gim. 1986–1987 m.) mergaičių vardus, pastebėta, kad 10 klasėje iš kitų tautų atėję vardai parinkti 36 proc., o 5 klasėje – 69 proc. mergaičių. Taigi lietuviškus vardus turi 64 proc. 10 klasės ir 31 proc. 5 klasės mergaičių. Pradinėse klasėse (gim. 1992–1995 m.) lietuviški vardai parinkti 47 proc. mergaičių.

Populiariausias pradinių klasių mergaičių vardas – *Jurgitā* (4 mergaitės turi šį vardą), po 2 mergaites pavadintos *Gintārės, Lāuros* ir *Živilės* vardais. Gražiais lietuviškais vardais pavadintos pirmokės: *Deimañtė, Gabijā, Mīlda, Žydrūnė*; antrokės: *Aūksė, Gāila, Īndrė, Ligitā, Orintā*; trečiokė *Vāida*, ketvirtokė *Linā*. Vardyno įvairove pasižymi pradinių klasių mergaičių vardai, atėję iš kitų tautų: pirmokės – *Ernestā* (vok.), *Gėrda* (vok.), *Kamilā* (lot.), *Oksanā* (sl.); antrokės – *Augūstė* (lot.), *Aurėlija* (lot.), *Brigitā* (air.), *Grėta* (germ.), *Renatā* (lot.); trečiokės – *Āgnė* (gr.), *Jovitā* (lot.).

Mokyklos vardų istorijoje atsirado naujų vardų, kurių iki šiol mūsų mokinės neturėjo. Tai *Augūstė, Gabijā, Gāila, Oksanā, Orintā*. Iš mokyklos moteriškų vardų žodyno išnyko senieji lietuviški vardai (*Aldonā, Birūtė* ir kt.), neliko tradicinių senųjų krikščioniškųjų vardų (*Agotā, Elenā, Janinā, Marijā, Onā* ir kt.).

Šnekamojoje kalboje vardai dažnai trumpinami. Kai kurie vardai – kitų tautų vardų santrumpos – sulietuvinti ir tapę mergaičių oficialūs vardai, tai *Inga, Gerda, Greta, Jurga, Justė, Vilma*.

Berniukų vardai. Populiariausi 8–10 klasių vaikinių tarpe *Arūno* (2) ir *Tōmo* (2) vardai, 5–7 klasėse – *Gýčio* (3), *Žygimanto* (3), *Añdriaus* (2), *Giñtaro* (2), *Kėstūčio* (2) vardai. Po vieną 8–10 klasių mokinių pavadinta šiais lietuviškais vardais: *Dañniaus, Dāriaus, Giñtaro, Kėstūčio, Māriaus, Svajūno*. Iš kitų tautų atėję 8–10 klasių mokinių vardai: *Añdrius* (gr.), *Artūras* (kelt.), *Ēdgaras* (angl.), *Ēdvardas* (angl.), *Ērvinas* (germ.), *Liūdas* (germ.), *Ričardas* (angl.), *Stanislovas* (sl.).

Tie patys lietuviški vardai kartojasi ir 5–7 klasėse. Po vieną mokinių turi *Arūno, Aūrimo, Dāriaus, Giėdriaus, Svajūno*

⁷Apklausa atliko Seredžiaus pagrindinės mokyklos mokinės – jaunosios kraštotyrininkės: Agnė Adomaitytė, Agnė Andriulaitytė, Kamilė Dobrovolskytė, Eglė Dovidaitytė, Agnė Gerulytė, Dileta Kumetytė, Jūrātė Petrauskaitė, Gintarė Poškevičiūtė. Medžiagą apibendrina mokytoja Margarita Baršauskienė.

vardus. Naujas mokyklos vyriškų vardų istorijoje *Jómanto* vardas. Šioje amžiaus grupėje po vieną mokinį pavadinta kitų tautų vardais, tai *Artūras* (kelt.), *Ernèstas* (vok.), *Martýnas* (lot.), *Modèstas* (lot.), *Paūlius* (lot.), *Ráimundas* (germ.), *Ričardas* (germ.), *Símas* (trumpinys iš hebr.), *Tòmas* (hebr.).

55 proc. visų 5–10 klasių berniukų turi lietuviškos kilmės vardus (arba lietuviškus trumpinius). Retesni, mokyklos vardyne neužfiksuoti, yra *Modèsto*, *Ernèsto* ir *Èrvino* vardai.

Tarp pradinukų populiariausias lietuviškas *Mañto* vardas. Juo pavadinti 4 mokiniai. Du pradinių klasių mokiniai turi *Gýčio* vardą. Iš nelietuviškos kilmės vardų dažniausias *Deivido* vardas. Jį turi 3 mokiniai. Po du berniukus turi *Èdvinio*, *Jùliaus* ir *Kārolio* vardą. Pastebima tendencija vaikus dažniau pavadinti iš kitų tautų atėjusiais vardais. Tokius vardus turi 60 proc. pradinių klasių berniukų. Likę 40 proc. pradinių klasių mokinių pavadinti lietuviškos kilmės vardais. Tai *Aūdrius*, *Deĩmantas*, *Giñtaras*, *Linas*, *Mindaugas*, *Rimvydas*, *Rýtis*, *Šarūnas*, *Váidas*, *Výtautas*, *Vytėnis*, *Žygimantas*. Didele įvairove pasižymi iš kitų tautų atėję pradinukų vardai. Vieni jų – įprasti mūsų mokyklos vardyne, tai *Añdrius* (gr.), *Èdvardas* (angl.), *Egìdijus* (gr.), *Èvaldas* (germ.), *Jùlius* (lot.), *Martýnas* (lot.), *Ričardas* (germ.), *Tādas* (hebr.), *Váldas* (germ.). Kiti – naujai atėję į mūsų mokyklinį gyvenimą: *Adōmas* (hebr.), *Álbertas* (germ.), *Bènas* (hebr.), *Deĩvidas* (angl.), *Dóvydas* (hebr.), *Èdvinas* (angl.), *Ernèstas* (vok.), *Kārolis* (germ.), *Lūkas* (hebr.), *Valdemāras* (germ.). Ypač reti – *Álvaras* ir *Árnas*.

Mokinių vardyne pastebima stiprėjanti tradicija įvardyti senaisiais dvikamieniais vardais – sudarytais iš dviejų žodžių šaknų. Prie tokių priklauso šie mūsų mokyklos vyriškieji vardai: *Ařvydas*, *Eĩnoras*, *Gedimĩnas*, *Mindaugas*, *Rimvydas*, *Taũtvydas*, *Výtautas*, *Žygimantas*.

Iš vyriškojo mokinių vardyno beveik išnyko anksčiau buvę populiarūs ir dažni krikščioniški vardai: *Antānas*, *Jōnas*, *Pētras*, *Prānas* ir kt. (vienas mokinytis turi *Stanislovo* vardą).

Seredžiaus šnektos tekstai

Parengė Danguolė Mikulėnienė

Lietuvių kalbos institutas

Paaiškinimai

Pateikiami šnektos tekstai, užrašyti pagal tarimą fonetine transkripcija. Čia aiškinami tik tie fonetinės transkripcijos ženklai, kurie skiriasi nuo įprastinės rašybos.

Balsiai:

α – neįtemptas „išblėšęs“ *a*,

æ – atviras *e*,

á – *a*, tariamas su *o* atspalviu,

ø – įtemptas uždaras lūpinis *o*,

ę – įtemptas uždaras *é*,

u – atviras *u*, atliepiantis trumpą žodžio galo *o*,

i – atviras *i*, atliepiantis trumpą žodžio galo *é*,

i – neskiemeninis *i*,
u – neskiemeninis *u*.

Ilgieji balsiai žymimi tašku dešinėje raidės pusėje, viršuje, o pusilgiai – tašku dešinėje, apačioje. Kirčiuoti skiemenys žymimi kirčiu: dešininis kirčio ženklas žymi tvirtapradę priegaidę (*plá.ukas, á.rkklus*), riestinis – tvirtagalę (*arkleĩ., pĩrmeũ.*). Kairiniu ženklu žymimas trumpasis kirčiuotas balsis (*dvi, buuu* ‘buvo’, *nepikeĩ.*), raidele *s* – pusilgis kirčiuotas balsis (*kuĩe.ĩe.s, jeũ.*). Jeigu žodyje girdimi du kirčiai, prieš skiemenį, turintį pagrindinį kirtį, rašomas „minutės“ ženklas ‘ viršuje, prieš šalutiniu kirčiu žymėtą skiemenį – tas pats ženklas apačioje. Šalutinį kirtį turinčių skiemenų priegaidė žymima, jeigu gerai girdima. Ji nežymima, kai girdima neryškiai ar beveik visai negirdima. Neturintys kirčio, nesavarankiški žodžiai kalboje šlyja prie kirčiuotų savarankišku, todėl tekste prijungti lankeliu prie kirtį turinčių žodžių.

Priebalsiai:

ʒ – afrikata *dz*,
 ʒ̣ – afrikata *dž*,
 ŋ – liežuvio užpakalinis gomurinis *n*.

Minkštieji priebalsiai žymimi lankeliais raidžių viršuje. Ne visai minkšti, tik suminkštinti priebalsiai – suskliaustu „minutės“ ženklu dešinėje raidės pusėje (').

Balso intonacija žymima rodyklėmis:

∩ – intonacija kyla ar leidžiasi lėtai, tolygiai,
 / \ – staigus intonacijos kilimas ar kritimas,
 / \ – netikėta staigi intonacijos kaita (kilimas-kritimas ar kritimas-kilimas),
 | – ženklas, žymintis trumpesnę pauzę,
 || – ženklas, žymintis ilgesnę pauzę, dažnai sutampančią su sakinio pabaiga.

[màno. arkleĩ.] buuu\ gerĩ || šita | pĩrmeũ. laĩkeũ.] tãĩ_ trakiĩnus¹ || i_ er'zi-
 laĩ laĩkeũ. || paskum_ dá²\ [—] dar'biĩni || i_ er.'žilas | i_ dvi | kuĩe.ĩe.s\
 bú: dauu || i_ nepikeĩ\ buuu\ || plá.ukas | tãĩ_ gražũs | buuu\ | šitas kãšta
 ñĩ_ ĉæj³ || vuoodego: s | bá.ltos | i_ kãr.'ĉej\ šviẽsus || nu | i_ kuĩe.ĩu'kũs |
 auĩgĩ davu\ možũs | iei.p po_ p'ora | ir_ po_ vĩena\ | kãip_ k'kĩ\ mĩe' tãĩ ||
 dãugeũ. | tãĩ_ ñieku\ apie_ á.rkklus ||

nenara, vi' sũĩ⁴ pas_ mãne\ buuu || bú: dauu | kaip_ kuĩ\ || sušĩẽdas
 \ laĩ. kĩ | tãĩ_ jeũ. \ naravĩstas || tãĩ_ ñegalé: davu\ pakĩj⁽¹⁾ kĩ: t\ važũot ||
 mãnu tãĩ_ ñe\ || á. i' pašimã. igã | pavaž'õ: jĩ bĩškĩ || pãskũi_ jãu | po_ vĩsãĩ |
 pĩriprã. tĩni prie_ raĩ. ku. || pãskũj | tãĩ_ jãũ. \ galĩ\ kĩj⁽¹⁾ kĩ: t || kĩts | ñelabãĩ \
 durnãv'õ: jã | o_ kĩts | tãĩ_ o_ tuojaũ. s_ i || pĩriprã. ñ. ta | prie_ 'žmõ: gãus
 i_ aĩna kãip_ reĩkent ||

dã. r | vĩena kãrta | tãĩ_ kuĩe.ĩe | gerã | kuĩe.ĩe\ || nu_ jĩr | pakĩj'
 keũ. | | dõ' bi' lĩũ' pĩrikrõ: veũ dĩdĩlĩ. \ vėžĩma. | i_ bú: dauu | ñieka d ñešĩ-
 narã. vi' jãf | jĩ_ ñe_ ñeĩ. na\ vĩsã. i | ĉã ñe. t'õ' lĩ
 klo_ jĩmu_ i || nu_ tãĩ | pãskũj | tãĩ_ kã' | darĩ: t ||
 jãu_ aš | matãũ. ka_ pašĩdãĩ. rĩ | ka(d) dĩdĩlĩ ||
 o_ kĩtã ñieku || kĩts buvõ. | arkklus jãu
 paã [—] | pãbãr'ẽ.ũ. àš_ jãu jũos | tãĩ_ kãĩ. |
 šõ' kuĩ | šĩ' kũ | sutrũ_ k'õ: | vĩskãz | žĩnãĩ. \ ||

¹Atitrauktas kirtis iš dgs. galininko galūnės. **trakĩnis**, -ė adj. (2) *trakėnu veislės*.

²Sutrupėjusi forma iš **dãr**.

³Kaštono spalvos, kaštoninis, -ė'.

⁴(ne)**naravĩstas**, -ã (plg. lenk. *narowisty*) adj. (2) (ne)*nirtulingas*, (ne)*aikštingas*.

o_ nēpàvėžī tā\ vėžīma // nū_ tǎi_ va\ vi_ ruka tuřė_ jō. m\ // nuvė_ jū\ | àt
 nēšī_] nǎū. jǎ\ pakiñ. kta nǎū. jǎ\ | o_ dīñi\ | , uška_ bīnō. m\ ta // kǎi_ . ūik_]
 ta_ uždė_ jō. m_ | ž. i. na\ | paei_ na | lēngvǎi\ // atvažė_ vōm_ | kró_ vēm_ |
 i_ nuo_ tō_ . si_ k vė_ . lėk⁵ nēmačėū_ . aš_ pǎ. galū_ tó_ kū_ // vət_ tǎi_ ūik_ . tei_ . p\
 bú_ dau_ // pašitá_ . i_ ki_ . davū_ kī_ . trū⁶ \ gī_ . vulū_ // mǎ. tu_ kad_ (d) aū. k_ | tǎi_ . jiz_]
 nēgā_ . li_ | nēbepavėš\ //

kūtǎi_ s_] mǎ_ . tǎi_ s_ vīsá_ . i_ nēpriei_ . davū_ \ p̄rie_ . iū_ // púola_ | kǎi_ . žvė_ . rīs\ |
 i_ ká. nda | i_ šp̄ir̄ǎ | i_ bú_ . davū_] nēt_ . su_ . kume_ . lū_ | jir_ . mažū_ | tǎi_ . nēgaī_ //
 jeū_ kó_ . kǎ_] diēna_ tǎi_ . labǎi_ \ dabó_ . tīs⁷ rēi_ . gdavū_ // paskūj_] p̄ri_ . prǎñ. ta |
 tǎi_ . ūiēkū_ // [—] pas_ . mǎñe_] nēbūvū_ naravīstu_ // i_ i_ . dǎ_ . gina_ | pǎkēlǎ_]
 vúođega_ | pa_ . pǎkiša_ šėū_ dū_ | i_ . pǎ_ . đega_ | arba_ . ūšpila_ dá. žībalū_ \ kó_ . kū_ //
 vīs_ . ūiek_ | nó_ . rs_] tū_ . ji_ užmūšk_ | nēi_ . na_ | i_ . bǎi_ . kta\ // ná. rava_ ⁸ tǎi_ . su_ . ū_ kū_]
 jišva_ . rī_ . t_ | katrās\ naravīstas //]

Pasakojo Jonas Majauskas, 70 m., gyv. Motiškių k., Seredžiaus apyl.,
 Jurbarko r. Įrašė Elena Grinaveckienė, Aldona Jonaitytė 1964 m.
 Įrašo registracijos Nr. 73 (A pusė, įrašo Nr. 4)⁹. Iššifravo Danguolė
 Mikulėnienė.

⁵vėlek adv. vėl.

⁶kýtras, -à (plg. lenk. chytry) adj. (4) gudrus, nuovokus.

⁷dabótis, -jasi, -josi (plg. lenk. dbać) rūpintis.

⁸nāravas (plg. lenk. narów) sm. (3^a) nirtulys, aikštis.

⁹Tarmių įrašai saugomi Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus Tarmių archyve.

TAUTOSAKA

Rankraščiai byloja

Povilas Krikščiūnas

Kaip ir kitose šios serijos knygose, prieš pateikiant liaudies kūrybos publikacijas, norima apžvelgti tautosakos rinkėjų darbų Serežiaus apylinkėse, jų darbo stiliškumą ir, kiek leidžia papildomi dokumentai, apžvelgti rinkinių sudarymo aplinkybes. Matysime, kad tautosakos surinkta kur kas daugiau, negu buvo galima paskelbti, taigi tikėtina, kad šis straipsnis pasitarnaus ir kaip savotiška rankraščių bibliografija. Pristatoma tautosaka saugoma didžiosiose Lietuvos folkloro saugyklose: Lietuvių literatūros ir tautosakos institute, Lietuvos muzikos akademijos Muzikologijos instituto Etnomuzikologijos skyriuje, Vilniaus universiteto bibliotekoje, Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Rankraščių skyriuje. Aptikta jos ir kai kurių kitų archyvų fonduose, kurie taip pat paminimi.

Pristatomų vietovių tautosakos rinkimo istorija neišsivaizduojama be žinomo kraštotyrininko Prano¹ Virako užrašų. Rašinyje „Mano glausta autobiografija“, rašytame 1961 m., autorius teigia tautosaką užrašinėjęs jau apie 1883 m. ir per kontrabandininką M. Žukauską siūsdavęs ją Martynui Jankui į Bitėnus². P. Virako užrašytos pasakos bei pasakojimai yra pasiekę ir Joną Basanavičių – XIX a. pradžioje jų skelbta šio folkloristo parengtuose leidiniuose³.

Ieškodami anksčiausių P. Virako užrašytos ar sukauptos tautosakos rankraščių, gręžiamės į Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštyną, Lietuvių mokslo draugijos rinkinių kolekciją. Čia saugoma nedidelė (17x15 cm) 353 numeruotų puslapių užrašų knygutė, kurioje surašyti 104 liaudies dainų ir eilėraščių tekstai⁴. Titulinio knygutės puslapio viršuje rusų kalba įrašyta: „Собственность Франца Ворфоломеевича Вирикаса в мест. Средникас 1889 года“⁵. Žinoma, kad P. Virakas būdavo pavadinamas ir Viriku – taip jis pristatytas ir J. Basanavičiaus rinkiniuose. Tačiau po knygutės pavadinimo „Lietuviškos dainos“ mažesnėmis raidėmis prirašyta „Zubritsko“. Matyt, knygutė bus išsigyta iš minimo žmogaus. Abi pavardės nurodomos ir LMD rinkinių registracijos knygoje.

¹Daugelyje dokumentų jo pasirašinėta Francu.

²Remiamasi autoriaus įteiktu šio dokumento mašinraščio variantu, saugomu Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekos rankraštyne Virakas F. Atsiminimai. Tautosaka, užrašyta iš Serežiaus bei apylinkės gyventojų, LLTIR, f. 11–273, p. 4.

³Žr. *Lietuviškos pasakos ypaivios*, surinko J. Basanavičius, Chicago, 1905; *Iš gyvenimo vėlių bei velnių*, surinko dr. J. Basanavičius, Chicago, 1903.

⁴LMD I 372.

⁵„Franco Virako, Baltramiejaus sūnaus, nuosavybė Serežiuje 1889 metais.“

Rankraštyje dominuoja literatūrinės kilmės dainos – Antano Strazdo, Antano Baranausko eilėraščiai, randame po keletą Kajetono Aleknavičiaus, Silvestro Gimžausko, Lauryno Ivinskio, Silvestro Valiūno kūrybinių. Esama vertimų iš Liudviko Kondratovičiaus („Už giružės teka upė“, „Margiris“, „Lietuva“), Adomo Mickevičiaus („Vilija“). Kiti tekstai – tradicinės liaudies dainos. Įdomu, kad beveik pusė jų yra karinės-istorinės, nemažai gamtinės tematikos dainų. Tokių sąsiuvinų, į kuriuos būdavo rašomi ir eilėraščiai, ir liaudies dainos, tuomet turėta ne vieno kaimo inteligento. Toks turėjo būti ir šių dainų užrašinėtojas, nes rašyta aiškiai igudusia ranka.

Kitas XIX a. tautosakos rankraštis iš Seredžiaus apylinkių išsiūtas Vilniaus universiteto bibliotekoje saugomoje K. Kluko knygutėje „Surinkimas Dasekimu par Mokintus Žmonias, senowias amžiose tikray daritu apey bytes“. Tarp keliolikos tuščių lapų randame penkis ranka rašytus tekstus. Tai yra dainos tekstas, pora burtų ir du priežodžiai. Jie pavadinti taip: „Burtai ir žines ape bites. Suraszę F. Virikas Seriadziuje 1894 m.“ Vlado Žuko, paskelbusio šiuos tekstus, nuomone, tai taip pat gali būti pristatomo kraštotyrininko užrašai⁶.

Dauguma vėlesnių P. Virako tautosakos rankraščių kartu su kitais dokumentais bei rašiniiais saugoma Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Rankraščių skyriuje. Visi jie rašyti ranka mokykliniuose sąsiuvinuose. Folkloristo dėmesį pirmiausia patrauktų šie sąsiuviniai: „Smulkioji tautosaka, vartojama Seredžiaus apylinkėse“⁷ (428 vnt.), „Seredžiaus apyl. anekdotai“⁸, „Serediškių pasakaitės iš devynioliktojo šimtmečio pabaigos“⁹, „Serediškių anekdotai-atsiminimai“¹⁰, „Seredžiaus apylinkės pasakojimai ir anekdotai iš XIX šimtmečio pabaigos – atsiminimai“¹¹, „Serediškių dabar vartojami priežodžiai ir patarlės“¹² (999 vnt.), „Naujausi priežodžiai, girdėti pastaraisiais laikais“¹³ (165 vnt.), „Meilė lietuvių priežodžiuose“¹⁴ (sudėjus pakartotus numerius 252 vnt.). Pasakojamoji tautosaka nenumeruota. Jos viename sąsiuvinyje yra nuo keliolikos iki kelių dešimčių tekstų.

Visą šią medžiagą biblioteka gavo 1959–1960 m. Čia tenka pastebėti, kad P. Virako surinktą tautosaką suskaičiuoti būtų gana keblu, nes įvairiu metu ji buvo įteikta ne vienos mokslo įstaigos rankraštynei. Kai kurių tekstų mašinėle padaryta keletas egzempliorių, todėl jie gali būti saugomi skirtingose saugyklose ir tų saugyklų darbuotojų pavadinti skirtingais vardais. Antai jau minėtame rinkinio „Atsiminimai. Tautosaka, užrašyta iš Seredžiaus bei apylinkės gyventojų“ mašinraščio variante įdėtas ir M. Mažvydo bibliotekoje saugomas smulkiosios tautosakos pluoštas „Meilė lietuvių priežodžiuose“ bei keletas sakininės prozos kūrybinių, pavadintų „Iš Seredžiaus senių pasakojimų“. Kai kada net tame pačiame rankraštyje tie patys tekstai pateikiami kelis kartus skirtingais principais. Taip nutiko ir su stambiu patarlių ir priežodžių rinkiniu (2607 vnt.), sudarytu 1964 m. Jį sudaro dvi dalys, kur pirmojoje medžiaga išdėstyta pagal abėcėlę, o antrojoje ji suskirstyta temomis į 26 grupes, nors visi antrosios dalies tekstai yra ir pirmojoje¹⁵.

⁶Žukas V. Iš tautosakos rinkimo ir spausdinimo istorijos, *Liaudies kūryba*, Vilnius, 1969, t. 1, p. 127–128.

⁷NMB, f. 27–9.

⁸NMB, f. 27–11.

⁹NMB, f. 27–20.

¹⁰NMB, f. 27–23.

¹¹NMB, f. 27–24.

¹²NMB, f. 27–25.

¹³NMB, f. 27–26.

¹⁴NMB, f. 27–27. Čia dar yra atskirai numeruotas skyrelis „Apie motinos meilę“ ir „Priežodžiai, jaunimui taikomi: patarimai, perspėjimai, dviprasmiškumai ir pašaipos“.

¹⁵LTR 3704.

Besidomintiems P. Virako tautosakos užrašais vertėtų peržiūrėti ir Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyriuje saugomus rinkinius. Tokių bylų būtų bent trys: „F. Virako medžiaga“¹⁶ (užrašyta apie 1960–1961 m.), „Etnografiniai užrašai įvairiomis temomis“¹⁷ ir „Tautosakos užrašai 1963 m.“¹⁸

Įdomus yra ir dar vienas LTR saugomas P. Virako sąsiuvinis – „Seredžiaus lietuvių įvairioms aplinkybėms pritaikytos dainelės, anekdotai ir smulkmenos“¹⁹. Jame – 48 dainų tekstai ir sakytiniai kūriniai. Ši tautosaka surašyta iš atminties 1963 m. Dainos čia pavadintos užrašinėtojo sugalvotais pavadinimais. Antai daina apie plau-nantis rankas nuskandintą žiedą ir jį ištraukti nepasiruošusį bernelį pavadinta „Reik būti visada viskam pasiruošus“. Kiti pavadinimai lakoniškesni, tačiau ir iš vieno pavyzdžio aiškėja viso rinkinio pavadinimo idėja.

Lietuvių tautosakos rankraštynei savo sukauptos tautosakos yra įteikęs ne tik pats P. Virakas, bet ir jo žentas Adolfas Baumilas. Iš jo gautas stambus mašinėle spausdintas patarlių, priežodžių ir greitakalbių rinkinys „Įvairūs priežodžiai, var-tojami Seredžiaus apylinkėse“²⁰ ir šešetas į vieną aplanką sudėtų sąsiuvinių, ranka prirašytų ne tik tautosakos, bet ir etnografinės medžiagos bei literatūrinių vaizdelių²¹. Pastebėtina, kad vienas sąsiuvinis pavadintas „Kai kurios dainos, dainuojamos Se-redžiaus apylinkėje XIX amžiaus pabaigoje“. Dainų čia esama per 50. P. Virako rinkinyje tai yra daug. Mat jo aiškiai mėgta užrašinėti smulkiają, kiek menčiau – pasakojamąją tautosaką, ypač anekdotus ir komiškas pasakas bei etnografinius vaiz-delius. Dainų visuose šio užrašinėtojo rinkiniuose rastume tik kelias dešimtis.

P. Virako fiksuota tautosaka rašyta iš atminties, priduriant, kad tai yra Sere-džiaus apylinkių kūriniai, jų gyvavimo laiką kartais nurodant rinkinių pavadinimuose. Laiške, rašytame žentui A. Baumilui, sakoma, kad apie metrikos būtinumą jis visai nežinojęs, o Seredžiaus apylinkė esanti „iš pietų Nemunas, iš rytų Dubysa, iš vakarų Armena ir iš šiaurės Karalginis – viso ploto apie 70 kvadratinių kilometrų“²². Tokia yra visos jo surinktos tautosakos metrika.

Į XIX a. pabaigą mus grąžina vienas rankraštis, saugomas Lietuvos valstybės istorijos archyve²³. Jis pavadintas „Letuwiszkos pasakos užrašitos par klerika Jurgi Macziuli“. Vienas tekstas užrašytas Krakių parapijoje iš Kimiero Bandzevičiaus, visi kiti – Motiškių kaime iš Juozapo Kriauciūno²⁴.

Dar vienas serediškių tautosakos šaltinis – Kėdainių gimnazijos penktokės Zi-naidos Safrončikaitės užrašai. Rinkti tautosaką gimnazistus tuomet skatino Kėdainiuose dirbęs žinomas zoologas ir tautosakininkas Jurgis Elisonas. Per trisdešimt dainų šios mokinės 1931 m. užrašyta Padubysio kaime iš 87 metų Kazio Buortniko, penketas nugirsta pačiame Seredžiuje²⁵. K. Buortniko dainos tradicinės, neblogai prisimintos – retės dainos jo padainuota mažiau 4–6 posmų. Gaila tik, kad jokių papildomų duomenų nei apie dainas, nei apie dainininką nėra.

Nėra jų ir vėlesniuose, po metų Tautosakos komisijai pasiųstuose šios gimnazistės užrašuose²⁶. Gerokai papil-

¹⁶IIES 116.

¹⁷IIES 118.

¹⁸IIES 139.

¹⁹LTR 3548.

²⁰LTR 3157.

²¹LTR 3234.

²²Laiškas prisegtas prie LTR 3157 esančių dokumentų.

²³LVA, 1135, ap. 10, b. 186.

²⁴Šis rinkinys monografijoje skelbiamas visas. Plačiau apie jį rašoma publikacijos komentare.

²⁵LTR 344(337, 338, 340–342, 345, 346, 348–377).

²⁶LTR 379.

dytas Kazio Buortniko repertuaras, užrašyta Mačiulaičio (vardas nenurodytas), gyvenusio Žemaitaičiuose, padainuotų dainų. Iš viso rankraštyje yra 122 tekstai. Tokia kolekcija jau leido apčiuopti serediškių dainų repertuaro kontūrus, o pasitaikantys variantai – spręsti apie kai kurių dainų populiarumą.

1933 m. minėtai komisijai savo surinktos tautosakos pasiuntė Antanas Dabkus²⁷. Daugiausia užrašinėta Veliuonos valsčiuje; esama tekstų net iš Kuktiškių (Utenos apskr.) apylinkių. Tačiau 11 pasakų bei 2 dainų tekstai fiksuoti Motiškių, Papatynų ir Pikčiūnų kaimuose.

Tikrai nedaug yra vietovių, kuriose nebūtų pabuvojęs žinomas tautosakos rinkėjas Jurgis Dovydaitis. Seredžiaus apylinkėse jo stabtelta 1932 m., keliaujant pėsčiomis nuo Kauno iki Kretingos. Po šios kelionės buvo parengtas ne vienas stambus rankraštis. Matyti, kad J. Dovydaičiui Seredžiaus apylinkėse sekėsi – vien miestelyje užrašytos 64 pasakos, dar 17 Padubysio, 6 – Pikčiūnų ir 5 – Pieštvenų kaimuose²⁸.

Visos šioje kelionėje užrašytos dainos sudėtos į atskirą stambų rankraštį. Reikėtų tik pastebėti nebūdingą situaciją – dainų Seredžiaus apylinkėse J. Dovydaičio tuomet užrašyta gerokai mažiau negu pasakų²⁹.

Pirmosios serediškių dainų melodijos užrašytos 1935 m. Pasak įrašo tituliniam rankraščio³⁰ puslapyje, jos įdainuotos į fonografa, o tekstus užrašė J. Dovydaitis. Ar jos fiksuotos rinkėjo turėtu fonografu ir po to perduotos Lietuvos tautosakos archyvui, ar Domicelai Vaitkuvieni iš Pikčiūnų pačiai atvykus į Kauną, dabar sunku nustatyti. Buvo fiksuota 10 dainų, visos jos tilpo vienoje plokštelėje³¹. Deja, 1939 m. Jadvyga Čiurlionytė iššifravo tik 7 melodijas. Prie kitų trijų tekstų rankraštyje nurodyta, kad „melodijos šifro nėra“³².

Tarpukario metais tautosaką rinko įvairios mokinių bei jaunimo organizacijos. Ypač tai pasakytina apie Katalikiško jaunimo sąjungos „Pavasaris“ kuopas ir Jaunųjų ūkininkų ratelius (JŪR). Šie dažniausiai rinkdavo įvairius su žemės ūkio darbais susijusius burtus, tikėjimus, orų spėjimus, tačiau neatsisakydavo ir „grynosios“ tautosakos kūrinių. Taip elgėsi ir Raseinių žemės ūkio mokyklos JŪR, kurio valdybai 1932 m. vadovavo A. Tiškus. Nemenko jų rinkinio (556 vnt.) daugumą užfiksuotos tautosakos dalykų sudaro įvairūs burtai bei tikėjimai, tačiau užrašyta ir 57 dainų tekstai bei 18 pasakojamų kūrinių. Pikčiūnų kaime 10 orų spėjimų ir įvairių tikėjimų iš A. Masaičio užrašė J. Masaitis, dar 10 – Anicetas Sprindžiūnas Staciūnuose iš D. Sprindžiūnienės. Jo taip pat fiksuota 12 dainų tekstų ir viena pasaka³³. Daugumos dainų užrašyti gana trumpi, kartais net aptrupėję variantai. Akivaizdu, kad geriau prisimintos vadinamosios „vėlyvosios“ dainos – „Vai sakyk, sakyk, grožybe mano“ arba „Sesutyte, už našlelio“. Jos nugirstos iš ten pat gyvenusios Stelmokienės (vardas rinkinyje nenurodytas).

Gana plačiame panemunės ruože 1956–1957 m. tautosaką užrašinėjo Raudonės vidurinės mokyklos literatų būrelio nariai. Mokiniam vadovavo mokytojas Vytautas Valunta. Pirmajame jų rankraštiniame rinkinyje yra 100 dainų tekstų, 15 patarlių bei priežodžių ir 4 mįslės. Keturi dainų tekstai užrašyti iš pikčiūniškės Stasės Galbuogienės³⁴. Į kitus du

²⁷LTR 409(10, 13, 40–42, 49, 57–59, 60–62, 66).

²⁸LTR 462.

²⁹LTR 2813(1423–1432).

³⁰LTR 659(25–34).

³¹LTRF pl. 80(1–10). Įrašai išlikę ne visi.

³²LTR 2842(105–111).

³³LTR 2230(25–34, 191–200, 478–489, 548).

³⁴LTR 3052(19–22).

didelius dainų rinkinius, sudarytus 1957 m., įdėti ir 34 Pikčiūnų bei Padubysio³⁵ kaimuose užrašyti tekstai.

Serediškių dainas užrašinėjo ir rašytojas Jonas Mačiulis (1919–1992), gimęs ir augęs Kalvių kaime (Veliuonos sen.). Dainas jis užrašinėjo iš Pieštvenų kaime gyvenusių Marijos Šimanskienės (Ambrutytės), Uršulės Mickuvienės (Ambrutytės), Marcelės Kučinskienės (Urbonavičiūtės), Prano Šimansko, Motiškių kaimo senbuvės Antaninos Bružienės (Steponavičiūtės), Padubysio kaimo gyventojos Elzbietos Jasevičienės (Arcimavičiūtės). Rinkėjas fiksavo tik dainų tekstus, dabar saugomus Lietuvos literatūros ir meno archyve³⁶.

Kartais tautosakos didžiosiose folkloro saugyklose gaunama ir iš žiniasklaidos. Antai 1964 m. tuometiniame Valstybinio radijo ir televizijos komitete iš Alekso Bartuševičiaus gautas sąsiuvinis su 26 dainų tekstais. Iš ten jos buvo persiustos Lietuvių tautosakos rankraštynei³⁷. Beveik visi tekstai – karinės-istorinės dainos: apie 1918–1923 m. nepriklausomybės kovas, tarpukario Lietuvos karių dainos, keletas dainomis virtusių Maironio eilėraščių.

1968 m. Seredžiaus, Veliuonos ir Raudonės apylinkėse dirbo Vilniaus universiteto studentai lituanistai, atlikdami tautosakinę praktiką. Jiems vadovavo tuometinio Lietuvių kalbos ir literatūros instituto darbuotojas Leonardas Sauka. Studentų turėtas vienas portatyvinis magnetofonas, kuriuo tautosaką (daugiausia dainas) įrašinėjo Liudas Pilius, Liudvikas Giedraitis ir Petras Skirmantas. Magnetofono juostos buvo paskolintos iš Lietuvių kalbos ir literatūros instituto. Iššifravus įrašus, sudarytas nemažas dainuojamosios tautosakos rinkinys³⁸, o ranka užrašyta tautosaka dabar saugoma Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje³⁹. Dalis šioje ekspedicijoje užrašytų dainų⁴⁰ ir pasakų⁴¹ jau yra skelbta „Lietuvos valsčių“ serijos knygose.

Šioje ekspedicijoje užrašytų dainų saugoma ir Muzikos akademijos Muzikologijos instituto Etnomuzikologijos skyriuje. Sudaryti du dainų tekstų su melodijomis rinkiniai: viename Veliuonos⁴², kitame – Seredžiaus apylinkių dainos⁴³. Serediškių repertuarą į magnetofono juostą įrašė V. Guiga ir R. Vaitulionis.

Tai nebuvo paskutinis etnomuzikologų apsilankymas Seredžiaus apylinkėse: 1987 m. dainas čia užrašinėjo Jūratė Petrikaitė ir Vida Daniliauskienė. Jų laimikis liko šešiose magnetofono juostose⁴⁴, rankraštinis tekstų ir melodijų rinkinys nesudarytas.

1976 m. Seredžiuje dar kartą apsilankė J. Dovydaitis. Tai liudija įrašas jo „Juodraštyno sąsiuvinį paeiliniame pavardyne“. Tuomet miestelyje jo bendrauta su Marijona Vaičiūniene. Nurodoma, kad tautosaka įrašinėta ir magnetofonu. Įrašai išlikę ir kartu su kita šio rinkėjo 1998 m. perduota medžiaga saugomi Lietuvių tautosakos rankraštyno fonotekoje⁴⁵.

1989 m. Vilkijos apylinkėse dirbo Lietuvių kalbos ir literatūros instituto tautosakininkai. Dažnai būna, kad ekspedijų metu nuklystama į tolimesnes vietas. Antai Bronė Stundžienė ir Milda Vaitiekūnaitė pasiekė kai kuriuos Babtų

³⁵LTR 3069a(1–17, 32, 40–47), 3069b(98–104).

³⁶LLMA, f. 139, ap. 1, b. 296.

³⁷LTR 3686.

³⁸LTR 6820, LTRF mg. 3307–3314.

³⁹VUB, f. 213–173–194.

⁴⁰Veliuoniškių dainos po Antano Juškos, parengė G. Šmitienė, melodijas parengė E. Garšvienė, *Veliuona*, Vilnius, 2001, p. 974–1050.

⁴¹Veliuoniškių porinimai, parengė P. Krikščiūnas, *Ten pat*, p. 1051–1085.

⁴²KTR 109.

⁴³KTR 124.

⁴⁴KLF 870–875.

⁴⁵LTRF.

apylinkės kaimus, o Seredžiaus apylinkėje – mums rūpimą Klausučių kaimą. Tolima kelionė tikrai atsipirko: čia užrašyta įvairių žanrų tautosakos, surasta įdomių pateikėjų. Minėtini Klausučių gyventojai Jonas Dapkus su seserimis Brone Gudžiūniene ir Genovaite Šapauskiene. B. Gudžiūnienė dainavo ir viena, ir su broliu, ir su vyru, ir su seserimi. Pasak B. Stundžienės, ji „... *senujų dainų jau beveik nebemoka, tik girdėjusi*“⁴⁶, tačiau mielai dainavo vėlyvesnes ir net savo kūrybos dainas. Klausučiuose dauguma gyventojų susikėlę iš aplinkinių vietovių, tačiau ši moteris gerai žinoma kaip balsinga dainininkė. Daug kuo į seserį panašus ir brolis, gyvenantis Kaune – guvus, taip pat kuriantis eilėraščius, mokąs daugybę anekdotų. Pilnai užrašytas (vienoje ekspedicijoje laiko tam paprastai neužtenka) šios šeimos repertuaras neabejotinai tiksliausiai atspindėtų šiuolaikinę pristatomos apylinkės tautosakos panoramą.

Taip vingiavo užrašinėtojų keliai Seredžiaus apylinkėse. Neabejotina, kad giliausios pėdos čia įmintos Prano Virako. Džiugu, kad jo užrašytos tautosakos galima rasti jau nuo XIX a. antrosios pusės. Ypač gausūs smulkiosios tautosakos rinkiniai, užrašyta nemažai sakytinių žanrų kūriniių. Tokia vieno užrašinėtojo palikta surinktos tautosakos medžiaga akivaizdžiai prašosi atidesnio žvilgsnio ir platesnių tyrinėjimų bei publikacijų.

Nesunku pastebėti, kad tautosakos dalykų iš įvairių kaimų turima labai nevienodai. Ypač dažnai minėti Pikčiūnų, Padubysio, Motiškių kaimai, tačiau esama vietovių, į kurias užklysta tik po vieną kartą, ir tai gana atsitiktinai. Turima nemažai (ypač užrašytų P. Virako) kūriniių, pristatomų Seredžiaus *apylinkių* tautosaka. Deja, tokių netolygumų rasime tyrinėdami kiekvienos vietovės surinktą tautosaką. Lieka pasidžiaugti, kad šiose vietovėse tautosakos fiksuota tikrai nemažai ir gana įvairios. Skaitytojas tai galės pajusti ir iš skyriaus publikacijų. Gaila tik, kad labai šykštu papildomos medžiagos apie pateikėjus, rinkėjus, jų darbo metodiką, kuri kartais taip pat lemia užrašinėjamą medžiagos kiekybę ir kokybę. Viena aišku – serediškiai gali didžiulis ne tik savo tautosaka, bet ir ją išsaugojusiais žmonėmis.

Seredžiaus apylinkių dainos

Parengė Giedrė Šmitienė

Melodijas parengė Audronė Vakariniene

© *Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas*

© *Lietuvos muzikos akademijos Muzikologijos instituto*

Etnomuzikologijos skyrius

Čia skelbiamos Seredžiaus valsčiuje užrašytos dainos. Jos yra atrinktos iš rinkinių, saugomų Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštyne bei Muzikos akademijos Muzikologijos instituto Etnomuzikologijos skyriuje.

Šiame leidinyje dainos skelbiamos tik su melodijomis. Mums rūpimose vietovėse pirmasis jų užrašė Jurgis Dovydaitis 1935 m. Vėliau čia dirbo įvairių Lietuvos mokslo ir mokymo įstaigų folkloristai: Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedros studentai bei Lietuvos muzikos

akademijos (tuomet Vilniaus valst. kon- ⁴⁶Žr. LTR 5963, p. 103.

servatorijos) studentai 1968 m. (jie čia dirbo ir 1987 m.), ir Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto darbuotojai bei talkininkai 1989 m.

Kaimyniniame Veliuonos valsčiuje Antanas Juška XIX a. užrašė kelis tūkstančius dainų. Pas geresnę dainininkę uolusis rinkėjas ir į tolimesnius kaimus nukakdavo ar ją pas save parsikviesdavo. Tad Seredžiaus valsčius priklauso paribiems tų apylinkių, kuriose XIX a. gausiausiai užrašyta dainų. Jis išskirtinai įdomus tradicinės tautosakos išlikimo aspektu. Veliuonos ir Seredžiaus valsčiuose išlikę keli ne tiek retumu, kiek užsikonservavusiu pavidalu (tiksliai išlaikoma tradicine melodija bei teksto variavimu) stebinantys tipai – apie gegute pas motiną sugrįžtančią dukrą (V 2857) bei vasaros sniego, žiemos šėko anytai parnešančią marčią (Kl 156). Pastarosios, beje, skelbiami du visai skirtingų melodijų variantai. Net prie kelių užrašymų pažymėta, kad dainininkės dainą išmokusios iš savo tėvo ir pačios laikančios ją sena. Kaip įdomesnės iš tradicinių paminėtinos kelios dainos: originali Mažosios Lietuvos stilistikai artima „O kad mes ejom“ (Nr. 15), savitas svočios apdainavimas „Mūs svočiutė rožė“ (Nr. 19). Skelbiama vestuvinių, našlaitės bei marčios dalios, naujoviškesnių karinių, rugiapjūtės dainų, šienapjūtės valiavimų, raudų, baladžių. Nemaža laisvai improvizuojamų vestuvinių apdainavimų, dovanų prašymo ir krikštynų dainų.

Stengtasi atspindėti ir naujoviškesnį repertuarą. Skelbiami keli romansai. Beje, turėti jų tekstai dažniausiai nėra darnūs. Prie tokių šlietuši ir vienas iš skelbiamų romansų (Nr. 38). 1989 m. ekspedicijoje užrašyta pokario rezistencijos dainų. Viena šioje publikacijoje skelbiama („Neverk, motinėle, tu prie Kūčių stalo“, Nr. 46).

Atkreiptas dėmesys ne tik į naujoviškesnį repertuarą, bet ir į dainų keitimosi procesą. Antai vestuvinės sugrįžtūvių dainos „Treji gaidžiai negiedojo“ (Nr. 18) tekstas tradicinis, tačiau melodija nuosekliai naujoviška, neįprasto intensyvesnio ritmo. Dėl subtilių kaitos niuansų skelbiami du meilės dainos „Saulutė raudona“ variantai (Nr. 34 ir 35). Intensyvėja ir atvirėja emocija, linkstama individualizuoti. Vienas iš akivaizdžiausių formaliųjų kaitos elementų – įprasto subendrinančio ir atitolinančio būtojo laiko virtimas aktualizuojančiu esamuoju.

Klausant įrašų, išsiskiria Aleksandros Švegždienės ir Zenono Sviderskio balsai, savo ramiu ilgesiu tarsi atveriantys kitą erdvę, gražus Eugenijos ir Valentino Stepovavičių sambalsis. Mirončikienės (daugiau duomenų apie pateikėją nežinoma) bei Domicelės Vaitkuvienės balso įrašo neišklykę, tačiau iš popieriuje užrašytų dainų tekstų ir melodijų galima spėti, kad jos buvusios puikios dainininkės.

Pastebima, kad vieni dainininkai linkę padainuoti tai, ką yra girdėję, ką prisimena dainavę jaunystėje, tuo tarpu kiti, kaip antai seserys Bronė Gudžiūnienė ir Genovaitė Šapauskienė bei jų brolis Jonas Dapkus, yra linkę improvizuoti, pritaikyti ar sukurti savo dainą.

Tekstai redaguoti remiantis garso įrašu. Stengtasi išlaikyti tarmines tekstų fonetikos ypatybes, nors jos Seredžiaus apylinkių dainose negausios. Palikti dainuojant atsirandantys netikslumai, pašalinti tik aiškūs apsirikimai. Dainininkų pastabų kalba redaguota, tačiau stengtasi išsaugoti pateikėjų kalbos gyvumą. Laužtiniuose skliaustuose įrašyti iš konteksto numanomi žodžiai ar sutraukta nerišli kalba.

Po dainos nurodoma pateikėjo vardas, pavardė (moterų, jei žinoma, dar ir mergautinė pavardė), amžius užrašinėjimo metu, gyvenamoji vieta (tik kaimas arba

miestelis, nes visa skelbiama tautosaka užrašyta tik Seredžiaus valsčiuje) ir kilmės (kai nesutampa) vieta. Po užrašytojų pavardžių, užrašymo metų, melodijos bei teksto šifruotojų nurodomi šaltiniai – rinkinio bei garso laikmenos fonotekoje numeris ir tipas. Skliausteliuose pažymimi kūrinių numeriai. Ekspedicija nenurodoma. Visos ekspedicijos išvardintos šio teksto pradžioje, po dainomis jas žymi užrašymo data. Metrikų pabaigose nurodomas dainos žanras bei tipas¹. Kaip ir ankstesnėse „Lietuvos valsčių“ serijos knygos, dainos pateikiamos šiame kataloge nusistovėjusia eilės tvarka – pradėdant darbo dainomis ir baigiant raudomis.

Skelbiamas dainas atrinko, redagavo, klasifikavo Giedrė Šmitienė, kai kurias melodijas iššifravo ir visas spaudai parengė Audronė Vakariniene.

1. Nepapustęs dalgelio, nepapjausi šienelio

♩ = 196

Ne - pa - pus - tės dal - ge - lio, ne - pa - pjau - si šie - ne - lio.

Va - lioj va - lioj, dal - ge - li, va - lioj va - lioj.

1 2 3 3 3

1. *Nepapustęs dalgelio,
Nepapjausi šienelio.
Valioj valioj, dalgeli,
Valioj valioj.*

2. *Dalgelį traukiau,
Pusrytėlių laukiau.
Valioj, mano dalgeli,
Valioj valioj.*

3. *Kad ateina mergelė,
Atneš pusrytėlius.
Valioj, mano dalgeli,
Valioj valioj (2x2)*

Padainavo Zenonas Sviderskas, 77 m., gyv. Belvederyje. Į mg. juostą įrašė V. Daniliauskienė ir J. Petrikaitė 1987 m., tekstą iššifravo G. Šmitienė, melodiją – A. Vakariniene 2002 m. KLF 870(58). D 53.

¹Tipo numeris nurodomas tik tų dainų, kurių skyriai Lietuvių liaudies dainų kataloge sutvarkyti ir išleisti jų spausdinti variantai. Kitais atvejais tik nurodoma, kuriam katalogo skyriui daina skiriama šiuo metu.

2. Užtekėjo saulelė

♩ = 69 *Tempo rubato*

Už - te - kė - jo sau - le - lė už ža - lios gi - re(lės),
o - liai, ma - no dal - ge - li, o - liai o - liai.

① 2 4 ② 2, 3 4 ③ 2, 3 4
④ 4 ⑤ 2 3, 4 ⑥ 2, 3 ⑦ 4

1. Užtekėjo saulelė
Už žalios gire(lės),
Oliai, mano dalgeli,
Oliai oliai.

2. Ir nukrito raselė
Nuo žalios žole(lės),
Oliai, mano dalgeli,
Oliai oliai.

3. Nepapustęs dalgelio,
Nepjausi šiene(lio),
Oliai, mano dalgeli,
Oliai oliai.

4. Dalgelį traukiau,
Pusrytėlio lau(kiau),
Oliai, mano dalgeli,
Oliai oliai.

Padainavo Jonas Stakauskas, 81 m., gyv. Motiškių k. Į mg. juosta
įrašė V. Guiga ir R. Vaitulionis 1968 m., iššifravo L. Burkšaitienė
1971 m. KTR 124(20). D 53.

3. Valio, dalgeli, valio

Va - lio, dal - ge - li, va - lio, va - lio, dal - ge - li, va - lio.
A - tei - na se - se - lė su ko - pūs - tų puo - du, va - lio va - lio.

A - tei - na mer - ge - lė su ko - pūs - tų puo - du, su barš - te - lių puo - du,
 su duo - ne - le, va - lio va - lio va - lio. A - tei - na mer - ge - lė
 su ko - pūs - tų puo - du ir su pil - vė - liu juo - du, va - lio va - lio va - lio.

*Valio, dalgeli, valio,
 Valio, dalgeli, valio.
 Ateina seselė su kopūstų puodu,
 Valio valio.
 Ateina mergelė su kopūstų puodu,
 Su barštelių puodu,
 Su duonele,
 Valio valio valio.
 Ateina mergelė su kopūstų puodu
 Ir su pilveliu juodu,
 Valio valio valio.*

Padainavo Ona Danaitienė-Vaivadienė, 68 m., gyv. Pikčiūnų k. (gim. Rukšionių k.). Į mg. juostą įrašė L. Giedraitis, L. Pilius, P. Skirmantas 1968 m., tekstą iššifravo A. Lapinskas 1993 m., melodiją – A. Vakariniene 2002 m. LTR 6820(402), LTRF mg. 3314(52). Tradicinės melodijos, bet humoristiniais elementais nuo įprastų variantų nutolęs valiavimas. Panašūs motyvai randami D 58.

4. Vai tu rugeli

$\text{♩} = 105$ ① ② ③ ④ ⑤
 Vai tu ru - ge - li, tu žie - m - ken - tė - li, tu ne - bi - jo - jai šal - tos žie - me - lės.
 ① 3 ② 4, 5 ③ 3, 5 ④ 4, 5 2, 4

1. <i>Vai tu rugeli, Tu žiemkentėli, Tu nebijojai Šaltos žiemelės.</i> 2. <i>Tik tu pabūgai Jaunų brolelių, Jaunų brolelių Plieno dalgelių.</i> 3. <i>Jauni broleliai Tave nukirto, Jaunos seselės Į pėdus rišo.</i>	4. <i>Jau nustatytas Guobom laukelis, Nuo švelnaus vėjo Džiūsta varpelės.</i> 5. <i>Bepig bus laukti Šaltos žiemelės, Nebus jiems stoka Juodos duonelės.</i>

Padainavo Liudvika Leimantavičienė, 80 m., gyv. Belvederyje (gim. Ragavos k., Skriaudžių apyl., Prienu r.). Į mg. juostą įrašė V. Daniliauskienė ir J. Petrikaitė 1987 m., tekstą iššifravo G. Šmitienė, melodiją – A. Vakariniene 2002 m. KLF 871(67). D 528.

5. Parneša vainiką

♩ = 160

Par - ne - ša vai - ni - ką ru - gių ru - gių,

* tai pa - baig - tu - vių. * Tai gra - žūs ru - ge - liai, tai na - šios var - pe - lės

ru - gių ru - gių, tai pa - baig - tu - vių.

① 2   ② 2   ③ 2   ④ 2   ⑤ 1-2 $\square$

* 2 posmė 5-6 takto nėra

1. *Parneša vainiką*
Rugių rugių,
Tai pabaigtuvių.
Tai gražūs rugeliai,
Tai našios varpelės
Rugių rugių,
Tai pabaigtuvių. (2x2)

2. *Parneša vainiką*
Kviečių kviečių,
Tai gražios varpelės,
Tai gražūs kvieteliai
Rugių rugių,
Tai pabaigtuvių. (2x2)

Padainavo Mirončikienė ir Žaliukienė (daugiau duomenų apie dainininkes nežinoma). Į mg. juostą įrašė V. Guiga ir R. Vaitulionis 1968 m., iššifravo L. Burkšaitienė 1971 m. KTR 124(65). Savita rugiapjūtės pabaigtuvių daina.

6. O kai aš augau

♩ = 80

O kai aš au - gau pas mo - ti - nė - lę

be jo - kių var - ge - lių, be rū - pes - tė - lių, // be rū - pes - tė - lių.

① 9,10,12 ② 6-8,10,12 ③ 2-4 | 1, 10-11 2-4 | 2, 5,12 3 6-9 ④ 3

6 ⑤ 2,3 5 6 | 7 | 2,12 6 | 7 ⑥ 3-7, 9

8, 12 ⑦ 2, 4, 10-12 3, 5, 6, 7, 9 8

1. *O kai aš augau*
Pas motinėlę
Be jokių vargelių,
Be rūpestėlių. (2x2)

3. *Rytelį kėliau*
Liūdna būdama,
Ejau per kiemelį
Graudžiai verkdama. (2x2)

2. *O kai nuvėjau*
Už bernužėliu,
Įpuoliau į vargą,
Į rūpestėlį. (2x2)

4. *Rytelį kėliau,*
Ugnelę kūriau,
O aš anytėlei
Vis neįtikau. (2x2)

5. *Oi, siuntė siuntė*
Mane anyta
Žemužės šėku,
Vasaros sniegu. (2x2)

9. – *Tu nusieiki*
Į pajūrėles
Ir pasigraibyki
Marių putelių. (2x2)

6. *O aš eidama,*
Graudžiai verkdama,
Ir susitikau
Savo brolelį. (2x2)

10. *Tu pasigraibytk*
Marių putelių,
Paneški anytai,
Padėk ant kelių. (2x2)

7. – *Vai sesut sesut,*
Sesute mano,
Vai, kur tu aini,
Ko graudžiai verki? (2x2)

11. – *Vai martut martut,*
Martele mano,
Kas tavi pasakė,
Kas pamokino? (2x2)

8. – *Vai, siuntė siuntė*
Mane anyta
Žemužės šėku,
Vasaros sniegu. (2x2)

12. – *Sunkūs darbeliai*
Tai man pasakė,
O ašarėlės
Tai pamokino. (2x2)

Padainavo Kazimiera Mačiulaitienė (Sarapinytė), 85 m., gyv.
 Klausučių k. Į mg. juostą įrašė B. Stundžienė ir M. Vaitiekūnaitė
 1989 m., tekstą iššifravo B. Stundžienė 1989 m., melodiją –
 A. Vakariniene 2002 m. LTR 5963(338), LTRF mg. 3501(28). Kl 156.
 Pateikėjos pastaba: „Dainuodavo da po caro karų. Visur, vestuvėse
 daugiausia“.

7. Vai močiut močiut

$\text{♩} = 196$

[#D] –Vai mo - čiut mo - čiut, mo - čiu - te ma - no,

oi, la - bai rūš - čių a - ny - tą ga - vau, oi, la - bai rūš - čių a - ny - tą ga - vau.

① 3, 4, 6-10   ② 2   3   5   ③ 2, 3   4, 5, 8   6, 9, 10   7

④ 2-8   9   10   ⑤ 2, 6, 10   3, 4, 7, 8   5   ⑥ 6, 10

1. – Vai, močiut močiut,
Močiute mano,
Oi, labai rūščią
Anytą gavau. (2x2)

6. – Tu nusieiki
Į pušynėlį,
Ten pasilaužki
Pušies šakelę. (2x2)

2. Vai, siuntė siuntė
Mane anyta
Žėmužės šėko,
Vasaros sniego. (2x2)

7. Tu nusieiki
Į pamarėlį,
Prisigraibyki
Marių putelių. (2x2)

3. Oi, aš eidama,
Gailiai verkdamą,
Aš susitikau
Savo brolelį. (2x2)

8. Tai tu parneši
Savo anytai
Žėmužės šėko,
Vasaros sniego. (2x2)

4. – Oi tu, sesele,
Tu lelijėle,
Oi, kur tu eini,
Kur tu keliauni? (2x2)

9. – Oi tu, martele,
Tu letūnėle,
Kas tau pasakė,
Kas pamokino? (2x2)

5. – Vai, siuntė siuntė
Mane močiutė
Žėmužės šėko,
Vasaros sniego. (2x2)

10. – Šaunūs žodeliai
Tai man pasakė,
Rūsčios dieneles
Tai pamokino. (2x2)

Padainavo Aleksandra Šegždienė (Daniulevičiūtė), 75 m.(?), gyv.
Klausučių k. Į mg. juostą įrašė B. Stundžienė ir M. Vaitiekūnaitė
1989 m., tekstą iššifravo B. Stundžienė 1989 m., melodiją –
A. Vakariniene 2002 m. LTR 5963(185), LTRF mg. 3503(28). Kl 156.
Pateikėjos pastaba: „Tėvukas buvo dainininkas, daugiausia nuo jo išmokau.
Ir šitą jis dainuodavo“.

8. Gerkim, broliukai

Ger - kim, bro - liu - kai, ir aš ger - siu, kai reiks už - mo - kė - ti, aš iš - ei - siu.

1. <i>Gerkim, broliukai, Ir aš gersiu, Kai reiks užmokėti, Aš išeisiu.</i> 2. <i>Saldi degtinėlė, Cukravota, Gražus kieliškelis, Risavotas.</i> 3. – <i>Tekėk, mergele, Tu už manęs, Balta lelijėle, Tu už manęs.</i>	4. <i>Sunkiųjų darbelių Tu nedirbsi, Po dalgiu rugelių Tu nerinksi.</i> 5. <i>Tiktai po sodnelį Bevaikščiosi, Sodne obuolėlius Tu rankiosi. (4x2)</i>

Padainavo Zenonas Sviderskas, 77 m., gyv. Belvederyje. Į mg. juosta
įrašė V. Daniliauskienė ir J. Petrikaitė 1987 m., tekstą iššifravo
G. Šmitienė, melodiją – A. Vakariniene 2002 m. KLF 873(29). V 29.

9. Pas tėvelį augau

$\text{♩} = 108$

Pas tė - ve - lį au - gau, bė - rą žir - gą šė - riau, ko - lei no - rė - jau,

to - lei jo - di - nė - jau, ko - lei no - rė - jau, to - lei jo - di - nė(jau).

① ② 2, 3, 5, 6 ③ ④ 2, 3, 5, 6

1. <i>Pas tėvelį augau, Bėrą žirgą šėriau, Kolei norėjau, Tolei jodinėjau. (2x2)</i> 2. <i>Per lankelę jojau, Dūmelę dūmojau, Prie dvaro prijojau, Su rankele mojavau. (2x2)</i>	3. <i>Šaukčiau panytelę, Nežinau vardelio: – Išeik, panytelė, Atkelk man vartelius. (2x2)</i> 4. <i>Šauk seną tėvelį Iš margo dvarelio, Tegul jis skaito Apie pasogėlę. (2x2)</i>

5. – *Mano tėvužėlis*
Penkis šimtus žada,
O šeštą pridėda
Juodbėrą žirgelį. (2x2)

7. *Mano juodbėrėlis*
Avižom nušertas,
O tu, bernužėli,
Nė velnio nevertas. (2x2)

6. *Mano juodbėrėlis*
Gražus nupenėtas,
O tu, bernužėli,
Žmonių apkalbėtas. (2x2)

8. *Raudonums panelės,*
Kas gal apsaityti,
Bernelio gražumas
Tručyzoj mirkytas. (2x2)

Padainavo Domicelė Vaitkuvienė, gyv. Pikčiūnų k. Užrašė J. Dovydaitis
 1935 m., melodiją iššifravo J. Čiurlionytė 1939 m. LTR 659(33), LTR
 2842(108); LTRF pl. 80(4). V 547.

10. Berneli dobilėli

♩ = 88

–Ber - ne - li do - bi - lė - li, kur bu - vai, kur bu - vai,
 ko - dėl va - kar va - ka - rė - li ne - tė - jai ne - tė - jai?

1. – *Berneli dobilėli,*
Kur buvai, kur buvai,
Kodėl vakar vakarėlį
Netėjai netėjai? (2x2)

3. – *Žydėk žydėk, obelėle,*
Raudonai raudonai,
Nokyk nokyk obuolėlius
Geltonus geltonus. (2x2)

2. – *Mergele lelijėle,*
Nespėjau nespėjau,
Žaliam sode obelėles
Sodinau sodinau. (2x2)

4. *Aš uošvelei obuolėlių*
Dvylika dvylika,
Mą uošvelė mergužėlę
Mylimą mylimą. (2x2)

Padainavo Mirončikienė ir Žaliukienė (daugiau duomenų apie
 dainininkes nežinoma). Į mg. juostą įrašė V. Guiga ir R. Vaitulionis
 1968 m., iššifravo L. Burksaitienė 1971 m. KTR 124(71). V 698.

11. Ko sėdi, sesele

$\text{♩} = 63$ ①

-Ko sė - di, se - se - le, ko ne - ver - ki, ko
sa - vo tė - ve - lio ne - grau - di - ni, ko // grau - di - ni?

①

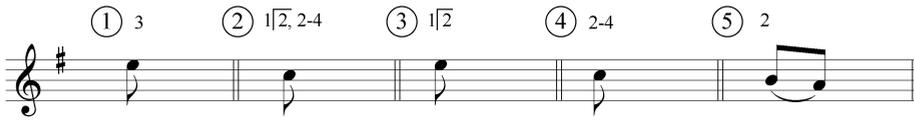
1. – Ko sėdi, sesele, ko neverki, Ko savo tėvelio negraudini? (2)	6. – Verks mano brolelis nevirkdomas Vyriausią seselę išleisdamas. (2)
2. – Verks mano tėvelis nevirkdomas Vyriausią dukrelę išleisdamas. (2)	7. – Ko sėdi, sesele, ko neverki, Ko savo susiedus negraudini? (2)
3. – Ko sėdi, sesele, ko neverki, Ko savo močiutės nevirkdini? (2)	8. – Verks mano susiedai nevirkdomi Vyriausią dukrelę išleisdami. (2)
4. – Verks mano močiutė nevirkdoma Vyriausią dukrelę išleisdama. (2)	9. – Ko sėdi, sesele, ko neverki, Ko savo gimines negraudini? (2)
5. – Ko sėdi, sesele, ko neverki, Ko savo brolelį nevirkdini? (2)	10. – Verks mano giminės nevirkdamos Vyriausią dukrelę išleisdamos. (2)

Padainavo Domicelė Vaitkuvienė, gyv. Pikčiūnų k. Užrašė J. Dovydaitis
1935 m., melodiją šifravo J. Čiurlionytė 1939 m. LTR 659(32), LTR
2842(107); LTRF pl. 80(3). V 1201.

12. Oi sesele seserėle

$\text{♩} = 92$

-Oi se - se - le se - se - rė - le, ap - lei - dai dar - že - li,
kaip tau šian - dien links - ma y - ra, kad ga - vai ber - ne - li, // ne(li).

1. <i>Oi sesele seserėle, Apleidai darželį, Kaip tau šiandien linksma yra, Kad gavai bernelį. (2x2)</i> 2. <i>Neišbūsi su berneliu Anei pusės metų, Girdi – vyras karčiamėlį Sėdi be čebatų. (2x2)</i>	3. <i>Aik, sesele, į karčiamą Vyrą išvaduoti, Ima vyras už kaselių, Žad kasas parduoti. (2x2)</i> 4. – <i>Oi tu, vyre pijokėli, Kad tu pasikartum, Visų laukai užakėti, Dar tavo nearti. (2x2)</i>

Padainavo Ona Paulauskienė (Vincevičiūtė), 68 m., gyv. Padubysio k.
Į mg. juostą įrašė V. Guiga ir R. Vaitulionis 1968 m., iššifravo
L. Burkšaitienė 1971 m. KTR 124(55). V 1222.

13. Skyniau skyniau skynimėlį

$\text{♩} = 120$

Sky - niau sky - niau sky - ni - mė - li, da - riau da - riau vieš - ke - lė - li,
per ža - lią gi - re - lę į mar - gą dva - re(lį).
1, 3|2 2 4-11

1. <i>Skyniau skyniau skynimėlį, Dariau dariau vieškelį Per žalią girelę Į margą dvare(lį). (2x2)</i> 2. <i>Netropijau į dvarelį, Patropijau į darželį, Kur žydi rūtelės, Raudonos rože(lės). (2x2)</i>	3. – <i>Padėk Dieve, motinėle, O ką veikia dukrytėlė, Ko nekel rytelį, Neina į darže(lį)? (2x2)</i> 4. – <i>Prabočyki, žentužėli, Dar per jauna dukrytėlė Kelti rytelį, Eiti į darže(lį). (2x2)</i>

5. – Jau žirgeliai pakinkyti
Ir po gonkom pastatyti,
Laikas, mergele,
Į šliubą važiuo(ti). (2x2)
6. Utarnyke po pietelių
Klupdys mudu prie grotelių,
Verksi, mergele,
Verks tavo širde(le). (2x2)
7. – Kad ir klaupsiu, bet ne viena,
Kad ir verksiu, bet ne viena:
Verks ir bernelis
Prie mano šalėlės,
Klaups ir bernelis,
Prie mano šale(lės).
8. Verks ir mano motinėle
Į svirnelį nueidama:
– Nėra dukrelės,
Nėr margų skryne(lių). (2x2)
9. Verks ir mano tėvuželis
Į tvartelį nueidamas:
– Nėra dukrelės,
Nėr šėmų jaute(lių). (2x2)
10. Verks ir mano brolužėlis
Į stainelę nueidamas:
– Nėra seselės
Nei bėrų žirge(lių). (2x2)
11. Verks ir mano seserėlė
Į darželį nueidama:
– Nėra seselės,
Jau mano rūte(lės). (2x2)

Padainavo Jonas Stakauskas, 81 m, gyv. Motiškių k. Į mg. juosta
įrašė V. Guiga ir R. Vaitulionis 1968 m., iššifravo L. Burkšaitienė
1971 m. KTR 124(23). V 1401.

14. Oi sesele seserėle

$\text{♩} = 76$

–Oi se - se - le se - se - rė - le, kur pa - dė - jai vai - ni - kė - lį?

Ar pra - šo - kai, ar pra - gė - rei, ar ber - ne - liui pa - ža - dė(jai)?

1. – <i>Oi sesele seserėle, Kur padėjai vainikėlį? Ar prašokai, ar pragėrei, Ar berneliui pažadė(jai)?</i>	2. – <i>Nei prašokau, nei pragėriau, Nei berneliui pažadėjau: Ir atskrido gulbinėlis, Ir nunešė vainikė(lį).</i>

Padainavo Antanina Milerienė (Gudžiūnaitė), 75 m., gyv. Klausučių k. (gim. Birbiliškės k., Šimkaičių vls.). Į mg. juostą įrašė V. Daniliauskienė ir J. Petrikaitė 1987 m., tekstą iššifravo G. Šmitienė, melodiją – A. Vakariniene 2002 m. KLF 871(5). V 1461.

15. O kad mes ėjom

$\text{♩} = 194$ ①

O kad mes ė - jom pro Ry - gos žė - mę,
pro mi - sin - gių til - te(lį).

① 2-5

1. <i>O kad mes ėjom Pro Rygos žemę, Pro misingių² tilte(lį).</i> 2. <i>Štai ižas slinko, Vanduo mirgėjo, Tariau, kad aš prapul(siu).</i> 3. <i>Kad ir įpulsiu, Bet neprapulsiu, Gelbės mane merge(lė).</i>	4. <i>Negelbės tėvas Nė motinėlė, Nė broliai, nė sese(lės).</i> 5. <i>Oi, gelbės gelbės Mane mergelė Žalių šilkų tinkle(liu).</i>

Seredžiaus apylinkėse į mg. juostą įrašė V. Guiga ir R. Vaitulionis 1968 m., iššifravo L. Burkšaitienė 1971 m. KTR 124(9). Savita daina, tematiškai artima vestuvinėms vadavimo dainoms.

²Misingis – žalvaris.

16. Sužvengė kieme žirgelis

$\text{♩} = 96$

Su - žven - gė kie - me žir - ge - lis, at - jo - ja jau - nas ber - ne - lis:

-Kel - kis kel - kis, se - no - ji, kelk, se - no - ji mo - ti - nė - (le).

1. Sužvengė kieme žirgelis,
Atjoja jaunas bernelis:
– Kelkis kelkis, senoji,
Kelk, senoji motinė(le). (2x2)

3. Kukuo sode gegužėlė,
Verk svirnely motinėlė:
– Ką neverkti, nedejuot,
Reik dukrelę jau išduo(ti). (2x2)

2. Eiki į aukštą svirnelį,
Išduok dukrelės kraitelį,
Sakyk sudieu dukrytėlei,
Savo brangiai lelijė(lei). (2x2)

4. Kas pakurs manei ugnele,
Kas palenks senai galvele,
Kas gailės, kai aš susirgsiu,
Kas apraudos, kai numir(siu)? (2x2)

Padainavo Mirončikienė (daugiau duomenų apie dainininkę nežinoma).

Į mg. juostą įrašė V. Guiga ir R. Vaitulionis 1968 m., iššifravo

L. Burkšaitienė 1971 m. KTR 124(74). V 1658.

17. Padėk, močiute

$\text{♩} = 192$

Pa - dek, mo - čiu - te, dvi žoa - ke - les, žiū - rėk mar - te - lei į a - ke - les.

* 2, 3 posmai dainuojami šia melodija

1. Padėk, močiute,
Dvi žvakeles,
Žiūrėk martelei
Į akeles.

3. Jei skautūs veideliai,
Tai tinginė,ė,
Jei puikūs rūbeliai,
Tai dvarūnė,ė.

2. Ar skautūs veideliai,
Ar raudoni,
Ar puikūs rūbeliai,
Ar geltoni?

Padainavo Kazimiera Mačiulaitienė (Sarapinytė), 85 m., gyv.
Klausučių k. Į mg. juosta įrašė B. Stundžienė ir M. Vaitiekūnaitė
1989 m., tekstą iššifravo B. Stundžienė 1989 m., melodiją –
A. Vakariniene 2002 m. LTR 5963(335), LTRF mg. 3501(61). V 1881.

18. Treji gaidžiai negiedojo

$\text{♩} = 108$

Tre - ji gai - džiai ne - gie - do - jo, kai mo - tu - lė kė - lė,

at - si - kė - lus u - lia - vo - jo, sū - ne - lius kil - no - jo,

* at - si - kė - lus u - lia - vo - jo, sū - ne - lius kil - no(jo).

① 7   ② 3   ③ 7|2

* 7 posme ši melodijos dalis kartojama du kartus

1. Treji gaidžiai negiedojo,
Kai motulė kėlė,
Atsikėlus uliavojo,
Sūnelius kilnojo. (2x2)

2. – Kelkit kelkit, sūnaitėliai,
Jau nėra seselės,
Svirno durys atdarytos,
Nėr margų skrynėlių. (2x2)

3. Kelkit kelkit, sūnaitėliai,
Jau nėra seselės,
Stainios durys atdarytos,
Nėr bėrų žirgelių. (2x2)
4. Kur seselė mūs važiavo,
Rūtelėm barstyta,
Žalių rūtų neužteko,
Vainikų draskyta. (2x2)
5. Mes prijomom margą dvarą –
Tai mūsų seselė
Už stalelio atsisedus,
Gražiai pasirėdžius. (2x2)
6. – Kelkis kelkis, seserėle,
Mes tave vaduosim:
Mes tau duosim šešis žirgus,
Visus šešis širmus. (2x2)
7. – Nebe laikas, brolužėliai,
Jau mane vaduoti:
Vakar buvau po kuskele,
Po šilkų juoste, (2x2)
8. O jau šiandien po gobtūru,
Po vyro natūru. (2x2)

Padainavo Bronė Gudžiūnienė (Dapkutė), 57 m., ir Jonas Dapkus, 75 m., abu gyv. Klausučių k. Į mg. juostą įrašė B. Stundžienė ir M. Vaitiekūnaitė 1989 m., tekstą iššifravo B. Stundžienė 1989 m., melodiją – A. Vakariniene 2002 m. LTR 5963(107), LTRF mg. 3501(7). V 2121.

19. Mūs svočiutė rožė

$\text{♩} = 110$

Mūs svo - čiū - tė ro - žė pjo - vė ke - pė o - ži,

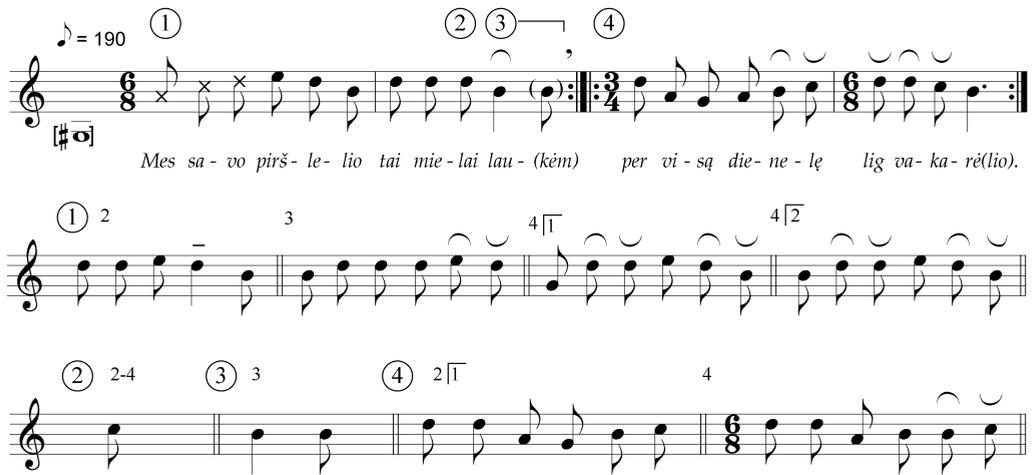
duos pirš - le - liui o - žie - nos, kad ne - reik - tų mer - gie - nos.

1. Mūs svočiutė rožė
Pjovė kepė ožį,
Duos piršleliui ožienos,
Kad nereiktų mergienos. (2x2)
2. Mūs svočiutė lapė,
Jos pyragai koepe,
Su grietiene sutepti,
Labai skaniai iškepti. (2x2)

3. Kur svočiutė mūs pašoks,
Penki sprindžiai uodegos,
Kur svočiutė atsisės,
Penki sprindžiai subinės.

Padainavo Izabelė Klasauskienė (Klasauskaitė), 73 m., gyv. Klausčių k. (gim. Vambalių k.). Į mg. juostą įrašė V. Daniliauskienė ir J. Petrikaitė 1987 m., tekstą iššifravo G. Šmitienė, melodiją – A. Vakariniene 2002 m. KLF 872(82). Savitas svočios apdainavimas, pabaigos motyvu artimas V 2382, 2392.

20. Mes savo piršlelio

Mes sa - vo pirš - le - lio tai mie - lai lau - (kėm) per vi - są die - ne - lę lig va - ka - rė(lio).

1. Mes savo piršlelio Tai mielai lau(kėm), (2x2) Per visą dienele Lig vakarėlio. (2x2)	3. Kur buvai, piršleli, Kur važinėjai, (2x2) Ar rugių laukelį Apsižiūrėjai? (2x2)
2. Visus takelius Išgricavo(jom) ³ , (2x2) Dėl tave, piršleli, Išgatavojom. (2x2)	4. Ar tamstos rugeliai Neužderė(jo), (2x2) Ar tamstos bravarčiks Miego norėjo? (2x2)

Padainavo Eugenija Steponavičienė (Lošytė), 57 m., gyv. Klausčių k. Į mg. juostą įrašė V. Daniliauskienė ir J. Petrikaitė 1987 m., tekstą iššifravo G. Šmitienė, melodiją – A. Vakariniene 2002 m. KLF 872(28). Improvizuotas vestuvinių apdainavimas, artimas V 2249, 2446, 2689. Pateikėjos pastaba: „[Kai] parvažiuoja iš metrikacijos, visi turime pasidare, užsitaęs su pipirais kokio vandens. Duodam piršliui pirma paragaut, o jau paskui duos mums piršlys. Tai pradėdavom dainuot [šitą dainą]“.

³Gricavoti – kastuvu (nu)skusti, lyginti.

21. Kiša ranką į kašelę

$\text{♩} = 108$

Ki - ša ran - ką į ka - še - lę, džiau - gias mū - sų jau šir - de - lė, // jau šir - de - lė,
 duos duos, jau ke - ti - na, jau ran - ke - lę pa - kru - ti - na, // pa - kru - ti(na).

*Kiša ranką į kašelę,
 Džiaugias mūsų jau širdelė, (2x2)
 Duos duos, jau ketina,
 Jau rankelę pakrutina. (2x2)*

Padainavo Bronė Gudžiūnienė (Dapkutė), 57 m., ir Genovaitė Špauškienė (Dapkutė), 59 m., abi gyv. Klausučių k. Į mg. juosta įrašė B. Stundžienė ir M. Vaitiekūnaitė 1989 m., tekstą iššifavo B. Stundžienė 1989 m., melodiją – A. Vakariniene 2002 m. LTR 5963(145), LTRF mg. 3503(53). Dovanų prašymo motyvas, priskirtinas vestuvinių apdainavimams (V 2231–2752).

22. Girdėjau, piršlelis

$\text{♩} = 170$

1. Gir - dė - jau, pirš - le - lis Jur - bar - ke bu - vai, // Jur - bar - ke bu - vai,
 ža - dė - jai par - vežt sal - džios a - riel - kos, // sal - džios a - riel(kos).
 *
 2. Kur pirš - le - lis sė - dė - jo, ten a - riel - ka kve - pė - jo, // kve - pė - jo.
 Duos duos, duos ir man, duos ir mū - sų sve - te - liam.

* Trečias posmas dainuojamas šia melodija

1. Girdėjau, piršlelis Jurbarke buvai, (2x2) Žadėjai parvežti Saldžios arielkos. (2x2)	3. Ant piršlelio skrybėlės Suko lizdą utėlė. (2x2) Jei piršlelis išmanytu, Mum degtinės apdalytu. (2x2)
2. Kur piršlelis sėdėjo, Ten arielka kvėpėjo. (2x2) Duos, duos, duos ir man, Duos ir mūsų sveteliam. (2x2)	

Padainavo Bronė Gudžiūnienė (Dapkutė), 57 m., ir Genovaitė Šapauskienė (Dapkutė), 59 m., abi gyv. Klausčių k. I mg. juosta įrašė B. Stundžienė ir M. Vaitiekūnaitė 1989 m., tekstą iššifravo B. Stundžienė 1989 m., melodiją – A. Vakariniene 2002 m. LTR 5963(147), LTRF mg. 3503(55). Improvizuotas vestuvinių apdainavimas, artimas V 2231, 2416, 2688.

23. Tai mum žiūrint

1. Tai mum žiū - rint, tai ne - žiū - rint pirš - le - lių ne - rei - kia.

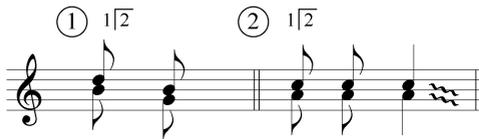
Reik iš - mest už tvo - ros, pa - ka - byt ant gal - vos - te - gu var - nos le - sa.

2. Jei - gu duo - si, pri - sa - kyk, jei ne - duo - si, at - sa - kyk, // jei ne - duo - si, at - sa - kyk,

il - gu mu - mi lauk - ti, gė - da at - si - trauk - ti, // gė - da at - si - trauk - ti.

1. *Tai mum žiūrint,
Tai nežiūrint
Piršlelių nereikia. (3x2)
Reik išmest už tvoros,
Pakabyt ant galvos –
Tegu varnos lesa. (3x2)*

2. *Jeigu duosi, prisakyk,
Jei neduosi, atsakyk, (2x2)
Ilgu mumi laukti,
Gėda atsitraukti. (2x2)*

Padainavo Bronė Gudžiūnienė (Dapkutė), 57 m., ir Genovaitė Šapauskienė (Dapkutė), 59 m., abi gyv. Klausučių k. I mg. juosta įrašė B. Stundžienė ir M. Vaitiekūnaitė 1989 m., tekstą iššifravo B. Stundžienė 1989 m., melodiją – A. Vakariniene 2002 m. LTR 5963(148), LTRF mg. 3503(56). Savita dovanų prašymo daina, priskirtina vestuvinių apdainavimams (V 2231–2752).

24. Vai, leido davė

$\text{♩} = 90$

Vai, lei - do da - vė ma - ne mo - ti - nė - lė

į sve - ti - mą ša - le - lę, į sve - ti - mą ša - le - lę.

1. <i>Vai, leido davė</i> <i>Mane motinėle</i> <i>Į svetimą šalelę. (2)</i>	8. <i>Vidury marelių</i> <i>Pilkas akmenėlis,</i> <i>Tai mano nakvynėlė. (2)</i>
2. <i>O ji išleisdama,</i> <i>O ji išduodama</i> <i>Nežadėjo lankyti. (2)</i>	9. <i>Kukavau dieną,</i> <i>Kukavau antrą,</i> <i>Niekas manęs nematė,</i> <i>Nieks manęs negirdėjo. (2)</i>
3. – <i>Oi, lankyk lankyk</i> <i>Mane, motinėle,</i> <i>Nors ant metų kartelį. (2)</i>	10. <i>Tiktai išgirdo</i> <i>Jauniausias brolelis,</i> <i>Bėrą žirgą šerdamas. (2)</i>
4. <i>Į metus – vieną,</i> <i>Į antrus – antrą,</i> <i>Trečiuos aš atlankys'. (2)</i>	11. – <i>Oi, išeik išeik,</i> <i>Sena motinėle,</i> <i>Paklausk raibą gegelę,</i> <i>Ko taip gailiai kukuoja. (2)</i>
5. <i>Laukiau aš metus,</i> <i>Antrus, trečius,</i> <i>Nesulaukiu močiutės. (2)</i>	12. <i>Oi, mėtė blaškė</i> <i>Mane motinėle</i> <i>Raudonais obuolėliais: (2)</i>
6. <i>Oi, kad aš pavirsčiau</i> <i>Į raibą gegelę,</i> <i>Skrisčiau vieną naktele</i> <i>Pas savo motinėle. (2)</i>	13. – <i>Oi, aštiš, gegelė,</i> <i>Skrisk sau į girelę,</i> <i>Ramink girios paukštelius. (2)</i>
7. <i>Vidury marelių</i> <i>Pilkas akmenėlis,</i> <i>Tai mano poilsėlis. (2)</i>	

Padainavo Aleksandra Šegždienė (Daniulevičiūtė), 75 m., gyv.
Klausučių k. Į mg. juostą įrašė B. Stundžienė ir M. Vaitiekūnaitė
1989 m., tekstą iššifravo B. Stundžienė 1989 m., melodiją –
A. Vakariniene 2002 m. LTR 5963(183), LTRF mg. V 2857.

25. Oi jūs, kūmučiai

Oi jūs, kū - mu - čiai, kur il - gai bu - vot, // kur il - gai bu - vot,

kur mū - sų sū - nui jūs va - ži - nė(jot)?

① 1|2 2 ② 2 ③ 2 ④ 2

1. Oi jūs, kūmučiai, Kur ilgai buvot, (2x2) Kur mūsų sūnui Jūs važinė(jot)? (2x2)	2. Kokį jūs vardą Jam prižadėjot, (2x2) Ar didžios laimės Jam palinkė(jot)? (2x2)

Pirma žmonės prasčiau gyveno. Žodžiu, reikia pinigų tam krikšto vaikui. Tai pasiskini rūtų, eini barzdą skust. Tą rūtą pabraukei per muilą, pabraukei per barzdą. Kokius penkis rublius – kiek kas galėdavo, tiek išmesdavo. Surinkdavo katra būdavo jau ta bobutė, jau kuri eina [vaikus priimti]... Surenkame, tam krikštavaikiui atiduodame, ir vėl baliavoja. Apie kūmus tai tep dainuoja: kad saldinių duotų, kad sukti labai, kad dantys nebūtų reti, liepia į daiktą susispaust kūmams. Saldaines užsidainuoja.

Aš – kūms, tu – kūma,
Mes abudu kūmai,
Tu ant mani opapa,
Aš tavi nustūmiau.

Kūmai jeigu toli atsiskyre nuo viens kito sėdi, tai vaiko priekiniai dantys reti. O kada kūmus į daiktą suspaudi, tai būdavo labai tankūs dantys.

Padainavo Eugenija Steponavičienė (Lošytė), 57 m., gyv. Klausučių k. Į mg. juostą įrašė V. Daniliauskienė ir J. Petrikaitė 1987 m., tekstą iššifravo G. Šmitienė, melodiją – A. Vakariniene 2002 m. KLF 871(32–33). Krikštyną daina.

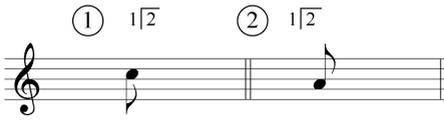
26. Spauskimės, glauskimės

♩ = 108

Spaus - ki - mės, glaus - ki - mės, ju - dy - ki - mės, kru - ty - ki - mės,

spaus - ki - me kū - mą, ju - dy - ki - me krū - mą, // krū(mą).

1. 2.

Spauskimės, glauskimės,
 Judykimės, krutykimės, (2x2)
 Spauskime kūmą,
 Judykime krūmą.

Padainavo Liudvika Deimantavičienė, 70 m., gyv. Belvederyje (gim. Ragavos k., Skriaudžių apyl., Prienų r.). Į mg. juostą įrašė V. Daniliauskienė ir J. Petrikaitė 1987 m., tekstą iššifavo G. Šmitienė, melodiją – A. Vakariniene 2002 m. KLF 872(5). Krikštynų daina. Pateikėjos pastaba: „[Visi dainuoja kad ir šitą dainą ir iš abiejų pusių po truputį spaudžia prie stalo sėdinčius kūmus.] Kūmas ar kūma ką nors ant stalo jau padėti turi. Visi spaudžia, jau jis [kūmas] netur nė vietos, kaip spaudžia. Tada jisai deda bonką ant stalo, šampano“.

27. O ko užsipoolei

$\text{♩} = 96$

O ko už - si - puo - lei, jau - nas ber - nu - žė - li, ant ma - ņęs si -
 ra - tė - lės, ant ma - ņęs si - ra - tė(lės)?

1. O ko užsipoolei, Jaunas bernužėli, Ant manęs siratėlės, Ant manęs siratė(lės)?	4. O aš išeidama Ir kalbėdama Žaliają liepužėlę, Žaliają liepužė(lę):
2. Juk tu žinojai, Mano berneli, Kad esu siratėlė, Kad esu siratė(lė).	5. – Šaknys – ne kojėlės, Šakos – ne rankelės, Lapeliai – ne žodeliai, Lapeliai – ne žode(liai).
3. Neturiu tėvelio Nei motinėlės, Kad esu siratėlė, Kad esu siratė(lė).	6. O ko užsipoolei, Jaunas bernužėli, Ant manęs siratėlės, Ant manęs siratė(lės)?

7. Juk tu žinojai,
Jaunas berneli,
Kad neturiu tėvelio,
Kad neturiu tėve(lio).

9. – Šaknys – ne kojelės,
Šakos – ne rankelės,
Lapeliai – ne žodeliai,
Lapeliai – ne žode(liai).

8. Aš priedama
Ir kalbindama
Žaliajį ažuolėlį,
Žaliajį ažuolė(lį):

Padainavo Domicelė Vaitkuvienė, gyv. Pikčiūnų k. Užrašė J. Dovydaitis
1935 m., melodiją iššifravo J. Čiurlionytė 1939 m. LTR 659(30), LTR
2842(105); LTRF pl. 80(1). Š 127.

28. Vai džium džium džium džium

$\text{♩} = 92$

–Vai džium džium džium džium, kark-ly-no žvirb-le-li, o kam su-su-kai ne vie-toj liz-de-lį,

ram-ta dry-lia lia, oi lia ly-lia lia lia, oi kam su-su-kai ne vie-toj liz-de(lį).

① 6   ② 2   3-6   ③ 4, 6   ④ 3-5   ⑤ 2-6   ⑥ 6

1. – Vai džium džium džium džium,
Karklyno žvirbleli,
O kam susukai
Ne vietoj lizdelį,
Ramta drylia lia,
Oi lia lylia lia lia,
O kam susukai
Ne vietoj lizde(lį)?

3. – Vai broli broli,
Broleli mano,
Paroeski manei
Mą brolynėlę,
Ramta drylia lia,
Oi lia lylia lia lia,
Paroeski manei
Mą brolynėlę.

2. – Dėl to susukau,
Kad jaunikis buvau,
Kad nežinojau,
Kur lizdelį sukti,
Ramta drylia lia,
Oi lia lylia lia lia,
Kad nežinojau,
Kur lizdelį suk(ti),

4. Neveski storos,
Neveski plonos,
Neveski mergelės
Labai bagotos,
Ramta drylia lia,
Oi lia lylia lia lia,
Neveski mergelės
Labai bagotos.

5. *Storoji sudžius,
Plonoji nutuks,
O ši bagota
Darbelių nedirbs,
Ramta drylia lia,
Oi lia lylia lia lia,
O ši bagota
Darbelių nedirbs.*

6. *Parveski mergele
Darbininkėle,
Parveski mergele
Prociauninkėle,
Ramta drylia lia,
Oi lia lylia lia lia,
Parveski mergele
Prociauninkėle.*

Padainavo Mirončikienė (daugiau duomenų apie dainininkę nežinoma).
Į mg. juostą įrašė V. Guiga ir R. Vaitulionis 1968 m., iššifravo
L. Burkšaitienė 1971 m. KTR 124(76). Š 191.

29. Aš pas savo motinėle

♩ = 100

Aš pas sa - vo mo - ti - nė - lę kai lan - ge kviet - ke - lė,
o pas ta - ve, ber - nu - žė - li, kai kam - pe šluo - te - lė.

1. *Aš pas savo motinėle
Kai lange kvietkelė, (2x2)
O pas tave, bernužėli,
Kai kampe šluotelė. (2x2)*

3. *Aš pas savo motinėle
Vis čeverykuota, (2x2)
O pas tave, bernužėli,
Basa ir vyžota. (2x2)*

2. *Aš pas savo motinėle
Vis po atlaidėlius, (2x2)
O pas tave, bernužėli,
Vis po užpečkėlius. (2x2)*

4. *Aš pas savo motinėle
Vyžų nenešiojau, (2x2)
O pas tave, bernužėli,
I pyti išmokau. (2x2)*

Padainavo Kazimiera Mačiulaitienė (Sarapinytė), 85 m., gyv.
Klausučių k. Į mg. juostą įrašė B. Stundžienė ir M. Vaitiekūnaitė
1989 m., tekstą iššifravo B. Stundžienė 1989 m., melodiją –
A. Vakariniene 2002 m. LTR 5963(350), LTRF mg. 3501(67). Š 498.

30. Vai varge varge

$\text{♩} = 168$

-Vai var - ge var - ge, var - ge - li ma - no,

① ka - da aš ta - ve jau - na iš - varg(siu)?

② 2 3 2 2 3 1, 4 2 3 2, 4 1 ③ 2 1, 4 1

1. *Vai varge varge,
Vargeli mano,
Kada aš tave
Jauna išvarg(siu)? (2x2)*

2. *Štai ir atjoja
Šimtas brolelių,
Keturi šimtai
Žirgų koje(lių). (2x2)*

3. *Prašys bernelio
Bėrų žirgelių,
Kad sumindžiotų
Vargelį ma(no). (2x2)*

4. *Broleliai joja
Šali kelelio,
Mano vargelis –
Vidury kelio). (2x2)*

5. *Mindžiot mindžiojo,
Kardais kapojo –
Mano vargelis
Nieko netbo(ja). (2x2)*

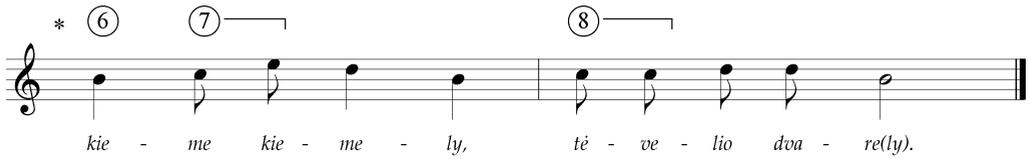
Padainavo Antanina Milerienė (Gudžiūnaitė), 67 m., gyv. Klausučių k.
Į mg. juostą įrašė B. Stundžienė ir M. Vaitiekūnaitė 1989 m., tekstą
iššifravo B. Stundžienė 1989 m., melodiją – A. Vakariniene 2002 m.
LTR 5963(318), LTRF mg. 3501(45). Š 577.

31. Augo kieme dagilėlis

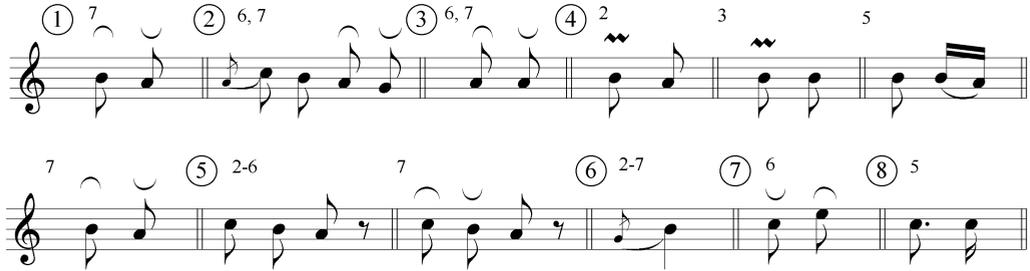
$\text{♩} = 96$

Au - go kie - me da - gi - lė - lis, au - go kie - me da - gi - lė - lis,

* ⑥ ⑦ ⑧

kie - me kie - me - ly, tè - ve - lio dva - re(ly).

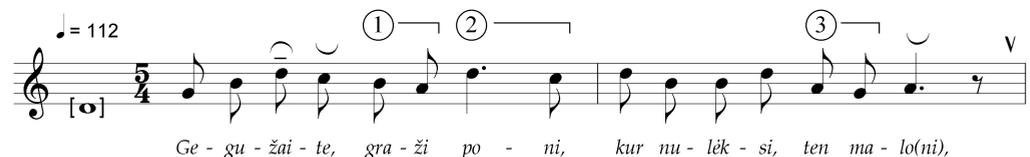
* 4-6 posmuose nuo čia kartojamos 3-4 eilutės

1. Augo kieme dagilėlis, Augo kieme dagilėlis, Kieme kiemely, Tėvelio dvare(ly).	5. Aš nueičiau ant kapelių, Aš nueičiau ant kapelių, Verkčiau kukuočiau Gegutės balse(liu). (2x2)
2. Plačios šakos dagilėlio, Plačios šakos dagilėlio, O dar platesnės Pačioj viršūnė(lėj).	6. – Kelkis, mano motinėle, Kelkis, mano motinėle, Užvaduok mane Vargšę siratė(lę). (2x2)
3. Laužiau šakas dagilėlio, Laužiau šakas dagilėlio, Pervėrė širdį Dagilio šake(lė).	7. – Oi nekelsiu, dukrytėle, Oi nekelsiu, dukrytėle, Ramu ilsėtis Juodojoj žeme(lėj).
4. Mirė mano motinėle, Mirė mano motinėle, Paliko mane Vargšę siratė(lę). (2x2)	

Padainavo Česlova Pociuvienė (Dubinskaitė), 65 m., gyv. Klausučių k.
Į mg. juostą įrašė B. Stundžienė ir M. Vaitiekūnaitė 1989 m., tekstą
iššifravo B. Stundžienė 1989 m., melodiją – A. Vakariniene 2002 m.
LTR 5963(285), LTRF mg. 3501(39). Š 859.

32. Gegužaitė, graži poni

♩ = 112

Ge - gu - žai - te, gra - ži po - ni, kur nu - lėk - si, ten ma - lo(ni),

kur nu - lėk - si, ten ma - lo(ni).

1. Gegužaitė, graži poni, Kur nulėksi, ten malo(ni). (2)	5. Paliks jumi siratėlius, Kaip vištelė viščiukė(lius). (2)
2. Su sparneliais kur užgausi, Gert ir valgyt tenai gau(si). (2)	6. Kai vištelė būry bėga, O jūs viena siratė(lė). (2)
3. – Seseraitės nemunaitės, Šienavokit motinė(lės). (2)	7. Gegužaitė, graži poni, Kur nulėksi, ten malo(ni). (2)
4. Numirs jūsų motinėlė, Paliks jumi siratė(lius). (2)	8. Su sparneliais kur užgausi, Gert ir valgyt tenai gau(si). (2)

Padainavo Ona Danaitienė-Vaivadienė, 68 m., gyv. Pikčiūnų k. (gim. Rukšionių k.) Į mg. juosta įrašė L. Giedraitis, L. Pilius ir P. Skirmantas 1968 m., tekstą iššifravo A. Jakubynienė 2000 m., melodiją – A. Vakarinienė 2002 m. LTR 6820(273), LTRF mg. 3312(21). Š 873.

33. Per dienas mislinau

Per die - nas mis - li - nau, kai dar - bus pa - baig - siu,
į kat - rą ša - le - lę ir aš pats nu - ei - siu, // nu - ei - siu.

1. Per dienas mislinau,
Kai darbus pabaigsiu,
Į katra šalelę
Ir aš pats nueisiu. (2x2)

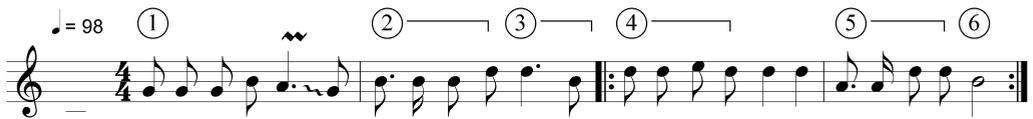
3. Atradau mergele
Žalioj lankelėj,
Žalioj lankelėj
Saldžiai užmigusia. (2x2)

2. Aš nesigailėčiau
Tolimos kelionės,
Kad tiktai atrasčiau
Myliną mergele. (2x2)

4. Aš neišmislinau,
Kaip ją pribudinti,
Spaudžiau jai rankelę
Ir ėmiau kalbinti. (2x2)

Padainavo Zenonas Sviderskis, 77 m., gyv. Belvederyje. Į mg. juosta
įrašė V. Daniliauskienė ir J. Petrikaitė 1987 m., tekstą iššifravo
G. Šmitienė, melodiją – A. Vakariniene 2002 m. KLF 872(11). M 920.

34. Saulutė raudona

[♩] Sau - lu - tė rau - do - na, va - ka - ras ne - to - li, to - li - ma ke - lio - nė pas mer - ge - lę jo (ti).

bo - (ti).

1. Saulutė raudona,
Vakaras netoli,
Tolima kelionė
Pas mergele jo (ti). (2x2)

3. Jojau per girele,
Girios šakos linko,
O mano širdelė
Dar gailiau pravir (ko). (2x2)

2. Nuėjau į stainią
Žirgelį balnoti,
Liūdnas mano žirgas,
Nereik jį žabo (ti). (2x2)

4. Prijojau prie vartų –
Vartai užrakinti,
Žiūriu į darželį –
Rūtelės nuskin (tos). (2x2)

5. Išėjo močiutė
Rankas gražydama:
– Oi žente ženteli,
Jau mirė dukre(lė). (2x2)

6. Įeinu į gryčią –
Šėšios žvakės dega,
Guli mergužėlė
Tarp žalių rūtė(lių). (2x2)

Padainavo Aleksandra Šegždienė (Daniulevičiūtė), 75 m., gyv.
Klausučių k. Į mg. juostą įrašė B. Stundžienė ir M. Vaitiekūnaitė
1989 m., tekstą iššifravo B. Stundžienė 1989 m., melodiją –
A. Vakariniene 2002 m. LTR 5963(194), LTRF mg. 3503(37). M 1009.

35. Atsikėliau anksti rytą

$\text{♩} = 104$

At - si - kė - liau anks - tų ry - tą, [.....]

liūd - na ma - no šir - dis, tur - būt reiks rau - do(ti).

* 3-7 posmai dainuojami šia melodija

** 5-8 posmuose nuo čia kartojama melodija

1. Atsikėliau ankstų rytą,
Liūdna mano širdis,
Turbūt reiks raudoti.

2. Einu į stainelę
Žirgelio žaboti,
Liūdnas mano žirgas,
Nereik jo žabo(ti).

3. Joju per laukelį,
Gegutė kukuoja,
Lyg sakyte sako –
Mirė mylimo(ji).
4. Joju per sodelį,
Obels šakos linkst,
Lyg sakyte sako –
Mirė mylimo(ji).
5. Prijojau prie vartų,
Vartai užrakinti,
Vartai užrakinti,
Gonkos apkaišin(tos).
6. Išeina močiutė,
Išeina senoji:
– Vai žente ženteli,
Mirė jau dukrelė). (2x2)
7. Įeinu į gryčią –
Šešios žvakės dega,
Šešios žvakės dega –
Mano mylimąją
Į grabelį de(da).
8. Mano mylimajai –
Aukšinis grabelis,
O man bernuželiui –
Švininė kulke(lė). (2x2)

Padainavo Česlova Pociuvienė (Dubinskaitė), 65 m., gyv. Klausučių k.
Į mg. juostą įrašė B. Stundžienė ir M. Vaitiekūnaitė 1989 m., tekstą
iššifravo B. Stundžienė 1989 m., melodiją – A. Vakariniene 2002 m.
LTR 5963(293), LTRF mg. 3503(10). M 1009.

36. Aukšti kalnai, beržynai

♩ = 80

Aukš - ti kal - nai, ber - žy - nai,
ne - ra - mu man būt čio - nai.

Ra - mus bū - tų va - ka - rė - lis, kad mer - gy - tę ma - ty - čiau.

① 2-5   ② 2-5   ③ 1|2̣   2-5   ④ 2-5   ⑤ 4

1. Aukšti kalnai, beržynai,
Neramu man būt čionai.
Ramus būtų vakarėlis,
Kad mergytę matyčiau. (2x)
2. An žirgelio užsėdau,
Prie darželio nujojau:
– Išeik išaik, mergužele,
Į rūtelių darželį. (2x2)

3. – Bernužėli tu mano,
Mylimasis tu mano,
Nesulaužyk žalią rūtą,
Tegul kvepia žaliuoja. (2x2)

5. Nusipyki vainiką,
Užsidėk ant galvelės,
Aisim mudu į bažnyčią
Pri altoriaus Panelės. (2x2)

4. – Mergužėle tu mano,
Lelijėle tu mano,
Nusiskyki žalią rūtą
Ir nupyki vainiką. (2x2)

Padainavo Marijona Šimanskienė (Abrutytė), 89 m., gyv. Pieštvenų k.
Į mg. juosta įrašė V. Guiga ir R. Vaitulionis 1968 m., iššifravo
L. Burkšaitienė 1971 m. KTR 124(34). Savita meilės daina.

37. Neišeik neišeik tu iš sodžiaus

$\text{♩} = 122$

Ne - i - šeik ne - i - šeik tu iš so - džiaus, ne - pa - li - ki žil - vi - čių ža - lių, be ta -

vės va - ka - rai bus nuo - bo - dūs, be ta - vės ne - bus so - džiū - je dai - nų, be ta // nų.

① 2,3   ② 2-4   ③ 2   ④ 3,4   ⑤ 3,4

1. Neišeik neišeik tu iš sodžiaus,
Nepaliki žilvičių žalių,
Be tavęs vakarai bus nuobodūs,
Be tavęs nebus sodžiuje dainų. (2x2)

3. Neišeik, dar palauki prie kelio,
Parymoki tyliais vakarais,
Tau kuždės tie mažučiai lapeliai,
Gal ir laimė per lauką ateis. (2x2)

2. Tavo tėvo aplūžęs namelis
Liks našlaitis niūrus be tavęs,
Vyšnių žiedas, gegužyje išbalęs,
Tavo žodžių švelniųjų pasigęs. (2x2)

4. Tyliai plaukia tėkmėje Dubysos
Ilgesys su bangomis kartu,
Šnabždas medžiai, paliesti vėjelio,
Verkia siela gitaros balsu. (2x2)

Padainavo Zenonas Sviderskis, 77 m., gyv. Belvederyje. Į mg. juosta
įrašė V. Daniliauskienė ir J. Petrikaitė 1987 m., tekstą iššifravo
G. Šmitienė, melodiją – A. Vakariniene 2002 m. KLF 872(12). Meilės
daina (romansas).

38. Kaip tyliai banguoja gyvenimas mano

$\text{♩} = 174$

The musical score is written in treble clef with a key signature of one flat (B-flat). It consists of four staves of music. The first staff begins with a common time signature (C) and a tempo marking of 174. The lyrics are written below the notes. The second staff has a 6/8 time signature and includes first and second endings. The third staff has a 9/8 time signature and includes first and second endings with circled numbers 3 and 4. The fourth staff contains four measures with circled numbers 1, 2, 3, and 4, each with a rhythmic pattern (2-4, 2, 3, 2, 3, 3, 3).

[C]
Kaip ty - liai ban - guo - ja gy - ve - ni - mas ma - no, ne -
bé - ra links - mų va - lan - dų, gy - ve - ni - mas ma - no per
am - žius pra - žu - vo, bet vis dar aš ta - ve my - liu, gy // vis dar aš ta - ve my - liu.

① 2-4   ② 2, 3   ③ 2, 3   ④ 3

1. Kaip tyliai banguoja gyvenimas mano,
Nebėra linksmų valandų,
Gyvenimas mano per amžius pražuvo,
Bet vis dar aš tave myliu. (2x2)
2. Neglauski galvelę prie mano krūtinės,
Ne tau ji alsuoja, ne tau,
Ne tau skamba dainos, mano sutartinės,
Žinau, jau tu kitą myli. (2x2)
3. O jei ir priglaustų žemelė juodoji
Ir kartais saulutė nešvies,
O jei ir prieitų mirtis man baisioji,
Ir mirdama tarsi: „myliu“. (2x2)
4. Mylėki mylėki, mylėk, kiek tik nori,
Mylėk ir nekankink mane,
Nekankinki mane meilingais žodeliais,
Užtenka, kiek jau kentėjau. (2x2)

Padainavo Eugenija Steponavičienė (Lošytė), 57 m., ir Valentinas Steponavičius, 64 m., abu gyv. Klausčių k. (gim. Vambalių k.). Į mg. juostą įrašė V. Daniliauskienė ir J. Petrikaitė 1987 m., tekstą iššifravo G. Šmitienė, melodiją – A. Vakariniene 2002 m. KLF 872(17). Meilės daina (romansas).

39. Tekėjo mėnulis nuliūdęs

$\text{♩} = 198$

The musical score is written in treble clef with a key signature of one flat (B-flat). It consists of one staff of music. The first staff begins with a common time signature (C) and a tempo marking of 198. The lyrics are written below the notes. The score includes first and second endings with circled numbers 1 through 5.

[C]
Te - kė - jo mė - nu - lis nu - liū - dęs, su - ži - bo si - dab - ro ra - sa:
-Va - žiuo - jam, gra - žuo - le, į jū - rą, se - niai jau aš lau - kiu ta - vęs.

① ②   ③   ④   ⑤

① 5 $\bar{1}$ ② 1 $\bar{2}$ -3 2-4, 5 $\bar{2}$ -3 ③ 1 $\bar{2}$ -3 2-5
 ④ 2-5 3 $\bar{3}$ ⑤ 1 $\bar{2}$ -3 2-4 5 $\bar{2}$

1. Tekėjo mėnulis nuliūdes,
Sužibo sidabro rasa:
– Važiuojam, gražuole, į jūrą,
Seniai jau aš laukiu tavęs. (2x2)
2. – Tau ačiū, su mielu važiuoju,
Nes jūrines bangas myliu,
Kiek galiu, su bangom kovosiu,
Prie vairo aš sėsiu pati. (2x2)
3. Apvylei jau vakar tu mane,
O šiandien atkeršysiu tau,
Matai tu šį peilį plieninį,
Kurį aš ne veltui ėmiau. (2x2)
4. Ir smeigė jaunuoliui į širdį,
Dar kruviną atsuko sau. (2x2)
5. Ir guli nelaimingi lavonai
Ant upės krantų ištiesti,
Dar peilis mergaitės krūtinei –
Nespėjo ištraukt mirdama. (2x2)

Padainavo Bronė Gudžiūnienė (Dapkutė), 57 m., gyv. Klausučių k.
 Į mg. juosta įrašė B. Stundžienė ir M. Vaitiekūnaitė 1989 m., tekstą
 iššifravo B. Stundžienė 1989 m., melodiją – A. Vakariniene 2002 m.
 LTR 5963(113), LTRF mg. 3501(13). Meilės daina (romansas).

40. Jau bačkutė skamba

$\text{♩} = 102$

Jau bač - ku - tė skam - ba, gas - pa - do - rius bam - ba,
 o sve - te - liai be - sar - ma - čiai na - mo ne - si - ren - gia.

1. Jau bačkutė skamba,
Gaspadorius bamba,
O sveteliai besarmačiai
Namo nesirengia. (2x2)

[Šėimininkas atsako:]

$\text{♩} = 176$

Ne strioks, ne strioks, ne ko - kia bė - da, ne // ko - kia bė - da, už -

ar - sim pū - dy - mus die - na, ne nak - čia, už // die - na, ne nak - čia.

2. Ne strioks, ne strioks,
Ne kokia bėda,
Užarsim pūdymus
Dieną, ne nakčia. (2x2)

Padainavo Liudvika Deimantavičienė, 70 m., gyv. Belvederyje (gim. Ragavos k., Skriaudžių apyl., Prienų r.). Į mg. juostą įrašė V. Daniliauskienė ir J. Petrikaitė 1987 m., tekstą iššifravo G. Šmitienė, melodiją – A. Vakariniene 2002 m. KLF 872(6–7). Vaišių daina.

41. Aš pas savo kaimynėlį

$\text{♩} = 100$

Aš pas sa - vo kai - my - nė - lį ap - lan - kyt a - tė - jau,

o ne la - šą deg - ti - nė - lės iš - ger - ti.

*

* 2 posmas dainuojamas šia melodija

1. Aš pas savo kaimynėlį Aplankyt atėjau, (2x2) O ne lašą degtinėlės išgerti. (2x2)	2. Aš netykau lašų, Aš paršokau aukštas kurpes Ant ažuolo grindų. (2x2)

Padainavo Kazimiera Mačiulaitienė (Sarapinytė), 85 m., gyv.
 Klausčių k. I mg. juosta įrašė B. Stundžienė ir M. Vaitiekūnaitė
 1989 m., tekstą iššifravo B. Stundžienė 1989 m., melodiją –
 A. Vakarinienė 2002 m. LTR 5963(351), LTRF mg. 3501(68).
 Vaišių daina.

42. Aušta aušrelė

♩ = 74

1. Auš - ta auš - re - lė, švie - si pa - za - rė - lė, auš - ta auš - re - lė, švie - si pa - za - rė - lė,

2. reiks bro - le - liui ka - ran jo - ti, // ka - ran jo(ti).

1. Aušta aušrelė,
 Šviesi pazarėlė, (2x2)
 Reiks broleliui
 Karan joti. (2x2)

2. Verkia motulė
 Sūnelį leisdama, (2x2)
 Verk seselė
 Išleisdama. (2x2)

3. – Neverk, motule,
 Neverk, sengalvėle, (2x2)
 Kaip išjosiu,
 Taip parjosiu. (2x2)

4. O jei neparjosiu,
 Karaliūm pastosiu, (2x2)
 Vilniaus mieste
 Mandravosiu. (2x2)

5. Parbėg žirgelis,
 Parbėg juodbėrėlis, (2x2)
 Parneš brolio
 Mandurėlį. (2x2)

6. Kai saulė tekėjo,
 Tai brolių nušovė, (2x2)
 O kai leidos,
 Tai kavojo. (2x2)

7. Verké motulė

Mandurą skalbdama, (2x2)

O seselė –

Padžiaudama. (2x2)

8. Brolio manduras

Purvais sutaškytas, (2x2)

Juodu krauju

Parašytas. (2x2)

Padainavo Bronė Gudžiūnienė (Dapkutė), 57 m., ir Jonas Dapkus, 75 m., abu gyv. Klausčių k. Į mg. juostą įrašė B. Stundžienė ir M. Vaitiekūnaitė 1989 m., tekstą iššifravo B. Stundžienė 1989 m., melodiją – A. Vakariniene 2002 m. LTR 5963(106), LTRF mg. 3501(6). K 345.

43. Nesprok nesprok, ažuolėli

♩ = 89

①

②

③

-Ne - sprok ne - sprok, a - žuo - lė - li, ši - nakt šals šal - ne - lė.

-Aš šal - ne - lės ne - bi - jo - siu, per nak - tį iš - sprog - siu.

① 2-5   ② 4, 5   ③ 2, 3, 5

1. – Nesprok nesprok, ažuolėli,
Ši nakt šals šalnelė.
– Aš šalnelės nebijosiu,
Per naktį išsprogsiu. (2x2)

4. Bimbia kulkos kai bitelės
Į mūsų pulkelį,
Krinta broliai kaip miglės
An lygaus laukelio. (2x2)

2. – Kelkis kelkis, jaunas broli,
Nusiprausk burnelę,
Jau pašaukė tavi jauną
Joti į karužę. (2x2)

5. Guli kūnai nekavoti,
Nėra kam laidoti,
Ėda žvėrys, lesa paukščiai,
Bėga balos kraujo. (2x2)

3. Ir sustatė vieną ailę
Armotų, šaudyklių,
Ir sustatė antrą ailę
Lietuvos bernelių. (2x2)

Padainavo Mirončikienė ir Žaliukienė (daugiau duomenų apie dainininkes nežinoma). Į mg. juostą įrašė V. Guiga ir R. Vaitulionis 1968 m., iššifravo L. Burkšaitienė 1971 m. KTR 124(72). K 712.

44. Šėriau žirgelį per savaitėlę

$\text{♩} = 102$

Šė - ri - au žir - ge - lį per sa - vai - tē - lę, per va - lan - dē - lę.
 pa - si - bal - no - jau

Ga - vou laiš - ke - lį, reik į ka - rą jot, sė - dau ant žir - ge - lio su prie - šais ko - vot.

1. Šėriau žirgelį per savaitėlę,
 Pasibalnojau per valandėlę.
 Gavau laiškėlį, reik į karą jot,
 Sėdau ant žirgelio su priešais kovot.
2. Visi karininkai kuopas išrikiavo,
 Šaulius, partizanus visus apginklavo.
 Uždėjo šautuvus ant jųjų pečių,
 Prisėgė kardelius prie kairio šono. (2x2)

3. Žirgų pasagėlės švoiesiai sužibėjo,
 Viešas vieškelėlis visas sudundėjo.
 Visi žinojom – joram ant mirties,
 Kad su šiuo pasauliu skirtis jau reikės. (2x2)
4. Suūžė patrankos tarp aukštų kalnų,
 Susiūbavo medžiai Lietuvos mišku.
 Žūsta broliai, miršta laukuose,
 O jų lavonai guli kraujuose. (2x2)

5. Juodbėri žirgeliai po jų kraujus braido,
O prieš šūviai mūšyje apskleidžia.
Žvengia žirgelis, galvele mosuoj,
Jis nor atrast kareivėlį savo. (2x2)
7. Išėjo tėvelis, manė, kad sūnelis,
Kad jis pažiūri – kruvinas balnelis.
Puola ant kaklo bėram žirgeliui,
Baltas rankas laužia, verkia sūnelio. (2x2)
6. Jisai neatrado kareivėlio savo,
Tik liūdnai namučių jisai paržygiavo.
Parbėga žirgas, ties stonia sustoj:
– Kur tas kareivis, kur aš jį nešioj? (2x2)
8. Ir motinėle su skausmu išėjo:
– Kur tas sūnelis, kur aš jį auklėjau?
Aš jį taip mažą valioj auginau,
Kad kare žus jis visai nemaniau. (2x2)

Padainavo Aleksandra Šegždienė (Daniulevičiūtė), 75 m., gyv.
Klausučių k. I mg. juosta įrašė B. Stundžienė ir M. Vaitiekūnaitė
1989 m., tekstą iššifravo B. Stundžienė 1989 m., melodiją –
A. Vakariniene 2002 m. LTR 5963(191), LTRF mg. 3503(34). K 887.

45. Saulutė nusileido

$\text{♩} = 96$

Sau - lu - tė nu - si - lei - do, u - žė - jo su - te - ma,
mo - čiu - tė gai - liai ver - kė sū - ne - lį leis - da - ma, // sū - ne - lį leis - da - ma.

* Pradedant nuo 2-o, visi posmai dainuojami šiuo melodiniu variantu

1. Saulutė nusileido, Užėjo sutema, Močiutė gailiai verkė Sūnelį leisdamą. (2x2)	3. Kaip ėjom mes per mišką, Šlamėjo riešutai, Tai žengė mūsų broliai, Lietuviai milžinai. (2x2)
2. Močiutę žilagalvę Sūnelis išbučiuos: – Neverk, brangi mamyte, Ar grįšiu, nežinau. (2x2)	4. Kaip ėjom mes per pievą, Jiems lenkėsi žiedai, Rugiagėlės žydėjo, Kvėpėjo jazminai. (2x2)

5. *Ant kalno Gedimino*
Trispalvė plevėsuos,
Skambės gitaros stygos,
Lietuvaitės dainuos. (2x2)

Padainavo Aleksandra Šegždienė (Daniulevičiūtė), 75 m., gyv.
 Klausučių k. Į mg. juostą įrašė B. Stundžienė ir M. Vaitiekūnaitė
 1989 m., tekstą iššifravo B. Stundžienė 1989 m., melodiją –
 A. Vakariniene 2002 m. LTR 5963(195), LTRF mg. 3503(38).
 Partizanų daina.

46. *Neverk, motinėle, tu prie Kūčių stalo*

$\text{♩} = 102$ * *

Ne - verk, mo - ti - nė - le, tu prie Kū - čių sta - lo, šie - met vie - na vie - ta pa - si - liks tuš - čia,

ir ne - lauš iš ran - kos tos bal - tos plot - ke - lės, ku - ris per - nai lau - žė ir dar bu - vo čia.

* 2-3 posmų 1-2 eilutės dainuojamos šia melodija

1. *Neverk, motinėle, tu prie Kūčių stalo,*
Šiomet viena vieta pasiliks tuščia,
Ir nelauš iš rankos tos baltos plotkelės
Kuris pernai laužė ir dar buvo čia. (2x2)
2. *Tu į mano vietą nulaužk eglės šaką*
Iš to vaglynėlio, kur mažas žaidžiau,
Ir uždek mažytę Kūčių stalo žvakę,
Tu tai padarysi, aš tikrai žinau. (2x2)

3. *Mane motinėle mažą užaugino,
Daugel nemiegojo ji juodų naktų,
Dabar, sengalvėle, prie vartelių rymai,
Tavo sūnus žuvęs, kapo nežinai. (2x2)*

Padainavo Aleksandra Šegždienė (Daniulevičiūtė), 75 m., gyv.
Klausučių k. I mg. juosta įrašė B. Stundžienė ir M. Vaitiekūnaitė
1989 m., tekstą iššifravo B. Stundžienė 1989 m., melodiją –
A. Vakariniene 2002 m. LTR 5963(192), LTRF mg. 3503(35).
Tremtinių daina.

47. Sužaliavo daržely rūtelė

$\text{♩} = 114$

Su - ža - lia - vo dar - že - ly rū - te - lė,
sus - kau - dė - jo mer - ge - lei šir - de - lė, // mer - ge - lei šir - de(lė).

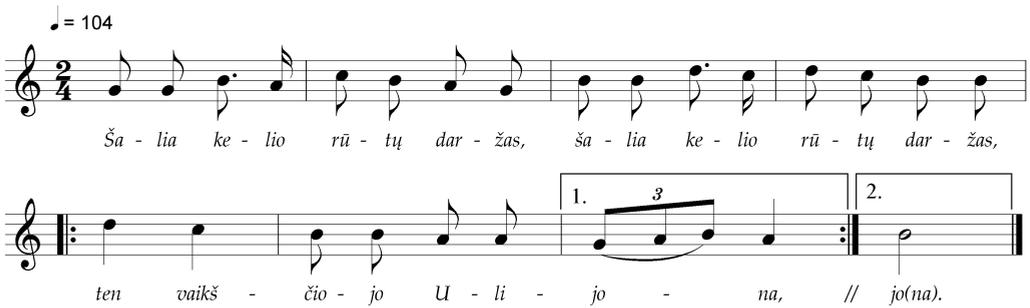
① 3 4 5, 7 ② 4 6
③ 4 5-8 ④ 3, 4 ⑤ 3 ⑥ 2, 4, 6-8 3

1. <i>Sužaliavo daržely rūtelė, Suskaudėjo mergelei širdelė. (2)</i>	5. <i>O su trečiuoju jojau pas mergele, Ir sutikau mergelės veselę. (2)</i>
2. <i>Suskaudėjo mergelei širdelė, Kad nebėra mylimo bernelio. (2)</i>	6. <i>Viena ranka mergele sveikinau, Antra ranka kardelį kabinau. (2)</i>
3. <i>Kad aš turėjau tris bėrus žirgelius, Rengiaus joti pas savo mergele. (2)</i>	7. <i>Ir sušoytravo plieninis kardelis, Ir nukirtau mergelei galvelę. (2)</i>
4. <i>Vieną žirgą stainelėn įvedžiau, Antrą žirgą rūtelėm pašėriau. (2)</i>	8. <i>Čia tau, mergele, juodoji žemelė, O man jaunam tamsusis turmelis. (2)</i>

Padainavo Zenonas Sviderskas, 77 m., gyv. Belvederyje. I mg. juosta
įrašė V. Daniliauskienė ir J. Petrikaitė 1987 m., tekstą iššifravo
G. Šmitienė, melodiją – A. Vakariniene 2002 m. KLF 873(30). Baladė.

48. Šalia kelio rūtų daržas

♩ = 104

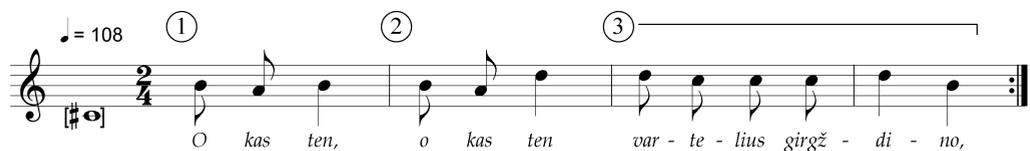
Ša - lia ke - lio rū - tų dar - žas, ša - lia ke - lio rū - tų dar - žas,
ten vaikš - čio - jo U - li - jo - na, // jo(na).

1. Šalia kelio rūtų daržas, Šalia kelio rūtų daržas, Ten vaikščiojo Ulijona. (2)	7. Dar ir pusę neišgėrė, Dar ir pusę neišgėrė, Ant žirgelio nepasėdi. (2)
2. – Ulijona, graži pana, Ulijona, graži pana, Suskyki man rūtų kvietką. (2)	8. – Ulijona, graži pana, Ulijona, graži pana, Paklok manei baltą lovą. (2)
3. – Roda būčiau ir suskyčiau, Roda būčiau ir suskyčiau, Kad brolelio nebijočiau. (2)	9. – Tau nereikia baltos lovos, Tau nereikia baltos lovos, Tik tau reikia naujo grabo. (2)
4. – Ulijona, graži pana, Ulijona, graži pana, Nutrotyki savo brolių. (2)	10. Naujo grabo šešių lentų, Naujo grabo šešių lentų, Sieroj žemėj vietos šventos. (2)
5. Suviryki tu žolelę, Suviryki tu žolelę Ir supilki į kupkelę. (2)	11. – Ulijona, graži pana, Ulijona, graži pana, Nutrotijai savo brolių.
6. Parjos brolis iš vainelės, Parjos brolis iš vainelės, Duoki broliui pyvo gerti. (2)	12 Nutrotijai savo brolių, Nutrotijai savo brolių, Nutrotysi mane jauną. (2)

Padainavo Domicelė Vaitkuvienė, gyv. Pikčiūnų k. Užrašė
J. Dovydaitis 1935 m., melodiją iš plokštelės iššifravo J. Čiurlionytė
1939 m. LTR 659(27), LTR 2842(111).

49. O kas ten, o kas ten

♩ = 108

O kas ten, o kas ten var - te - lius girgž - di - no,

④ ⑤ ⑥

be - ne ma - no gir - tą vy - rą vel - nias ta - rač - ki - na?

① 2, 3 | 1 3-4 | 2 4 | 1 ② 2 | 1 2 | 2 3, 4 ③ 4

④ 2-4 ⑤ 2 | 1 2 | 2 4 ⑥ 2-4 | 1 2-4 | 2

1. O kas ten, o kas ten
Vartelius girgždino, (2x2)
Bene mano girtą vyrą
Velnias taračkina? (2x2)

3. Tam Alvite, tam Alvite
Marga višta kvakši, (2x2)
Apie mane bernužėliai
Penki šeši trepsi. (2x2)

2. Tegul velka, tegul neša,
Tegul taračkina, (2x2)
Nuvažiuosiu į Alvitą,
Nusipirksiu vyrą kitą. (2x2)

4. Ak Dievuliau, kas tai yra,
Kad taip sunku gauti vyrą, (2x2)
Palauk palauk nors adyną,
Iškas gaidys ant skiedryno. (2x2)

Padainavo Izabelė Klasauskienė (Klasauskaitė), 73 m., gyv. Klausučių k.
(gim. Vambalių k.). Į mg. juostą įrašė V. Daniliauskienė ir J. Petrikaitė
1987 m., tekstą iššifravo G. Šmitienė, melodiją – A. Vakariniene
2002 m. KLF 872(81). Humoristinė daina.

50. Mudu du broliukai

♩ = 104

① ②

Mu - du du bro - liu - kai, a - bu ne - že - no - ti,

③

už - si - rū - kę po ci - ga - rą, trauk - sim kaip ba - go(ti).

① 2 ② 2 ③ 2 | 1 2 | 2 2 | 2

1. Muđu du broliukai, Abu neženoti, Užsirūkę po cigarą, Trauksim kaip bago(ti). (2x2)	2. Mum nereikia turtų Anei jokių dvarų, Bele rūksta iš panosės Galiukas ciga(ro). (2x2)

Seniau pas mus šokius vadydavo rabaksais. Susirinkdavom mes į kaimą ir šokdavom visus senovinius šokius. „Broliukus“ galima šokt keturiese arba dvoiese. Dvi poros eina viena prieš kitą, grįžta atgal. Po to polka arba perlenda viena pora per kitos pakeltas rankas.

Padainavo Bronė Gudžiūnienė (Dapkutė), 57 m., ir Genovaitė Špauškienė (Dapkutė), 59 m., abi gyv. Klausučių k. I mg. juosta įrašė B. Stundžienė ir M. Vaitiekūnaitė 1989 m., tekstą iššifravo B. Stundžienė 1989 m., melodiją – A. Vakariniene 2002 m. LTR 5963(153), LTRF mg. 3503(60). Šokis.

51. Eina žiužė aplinkui

Ei - na žiu - žė ap - lin - kui, ne - ša bis - ką pa - ty - kui.

Kas ne - no - ri jo - sios gaut, tai tas tu - ri greit ke - liaut.

*Eina žiužė aplinkui,
Neša biską patykui. (2x2)
Kas nenori josios gaut,
Tai tas turi greit keliaut. (2x2)*

Visi stovi ratu, vienas vaikšto už rato ir turi rankoje biską (skudurą ar skarutę). Kam įdeda, tas turi vytiš šalia stovinti, mušdamas biska.

Padainavo Bronė Gudžiūnienė (Dapkutė), 57 m., ir Genovaitė Špauškienė (Dapkutė), 59 m., abi gyv. Klausučių k. I mg. juosta įrašė B. Stundžienė ir M. Vaitiekūnaitė 1989 m., tekstą iššifravo B. Stundžienė 1989 m., melodiją – A. Vakariniene 2002 m. LTR 5963(158), LTRF mg. 3503(65). Žaidimas.

52. Tu lapute čiūžinute

$\text{♩} = 108$

Tu la - pu - te čiū - ži - nu - te, oi, kur tu pa - puo - lei?

Nei tu šen, nei tu ten, nie - kur ne - iš - ly - si.

① 2   ② 2

1. Tu lapute čiūžinute,
Oi, kur tu papuolei?
Nei tu šen, nei tu ten,
Niekur neišlįsi.

2. Auksiniai raktai,
Sidabriniai vartai,
Nei tu šen, nei tu ten,
Niekur neišlįsi.

Visi sukasi rateliu, viena – vidury rato. Kai dainuoja „Nei tu šen, nei tu ten, niekur neišlįsi“, visi nuleidžia rankas, o ji bando išlįsti. Kai išlenda, vėl eina rateliu, kitą mergaitę kokią įleidžia, kita ten blaškosi po tą vidurį.

Padainavo Antanina Milerienė (Gudžiūnaitė), 75 m., gyv. Klausučių k. (gim. Birbiliškės k., Šimkaičių vls.). Į mg. juostą įrašė V. Daniliauskienė ir J. Petrikaitė 1987 m., tekstą iššifravo G. Smitienė, melodiją – A. Vakariniene 2002 m. KLF 871(9). Ratelis.

53. Mėnesėlis aiškiai šviečia

$\text{♩} = 88$

Mė - ne - sė - lis aiš - kiai švie - čia, mer - gu - žė - lę vaikš - čiot kvie - čia,

i ra - te - lį no - ri vest, a - pie mei - lę daug pra - nešt.

① 3   ② 2,3   ③ 2,3   ④ 2   ⑤ 2

*Mėnesėlis aiškiai šviečia,
Mergužėlę vaikščiot kviečia,
Į ratelį nori vest,
Apie meilę daug pranešt.*

*Pirmas ženklas – ranką duot,
Antras – meiliai pabučiuot,
Pasveikinus ranką spaust,
Ar mylėsi pasiklaust.*

*Gana gana jau kalbėt,
Matau, nenori mylėt. (2x2)*

Padainavo Žaliukienė (daugiau duomenų apie dainininkę nežinoma).

Į mg. juostą įrašė V. Guiga ir R. Vaitulionis 1968 m., iššifravo

L. Burkšaitienė 1971 m. KTR 124(64). Ratelis.

A. Vakarinienės pastaba: „Šio ratelio choreografija neaprašyta. Kadangi visoje Lietuvoje paplitusio „Mėnesėlio“ judesiai beveik nevarijuoja, rengėja siūlo galimus judesius, remdamasi išsamiai aprašytais kaimyninių rajonų variantais“.

*Merginos, susikabinusios paprastai, suka ratą, o vaikinai stovi šalia
laisvai. Visi dainuoja:*

*Mėnesėlis aiškiai šviečia,
Mergužėlę vaikščiot kviečia,
Į ratelį nori vest,
Apie meilę daug pranešt.*

*Merginos pasirenka iš aplinkui stovinčių vaikinų sau po porą, iš-
kimba vaikinui į parankę, ir poros eina ratu dainuodamos:*

*Pirmas ženklas – ranką duot,
Antras – meiliai pabučiuot,
Pasveikinus ranką spaust,
Ar mylėsi pasiklaust.*

*Dainuodami trečią posmą, poros ratuotojai paduoda vienas kitam ran-
ką, neskubėdami atsisveikina, ir merginos eina į pašalį, o vaikinai
sudaro ratą:*

*Gana gana jau kalbėt,
Matau, nenori mylėt. (2x2)*

*Toliau ratelis pradėdamas nuo pradžios, tik dabar ratu eina vaikinai
ir renkasi merginas.*

54. Tu degtine, tu pilkoji

Tu deg - ti - ne, tu pil - ko - ji, iš kur tu a - tē - jai,

te - gul ta - ve ten ir ne - ša vie - su - li - niai vė - jai, // vė(jai).

1. *Tu degtine, tu pilkoji,
Iš kur tu atėjai,
Tegul tave ten ir neša
Viesuliniai vėjai. (2x2)*

2. *Tegul ryja, tegul laka,
Tave tik šėtonai,
O ne žmonės, ne lietuviai
Ir ne rusų ponai. (2x2)*

3. *Tu pragaro šeimininke,
Tu velnių sesute,
Viso pikto, viso vargo
Veislinga pačiuote. (2x2)*

4. *Išviliojai ne iš vieno,
Ką tiktai turėjo,
Ne viens tavo mylėtojas
Su lazdele ėjo. (2x2)*

5. *Praeinančius silpnavalius
Karčemon vilioji,
Išeinantiems tu patvoory
Patalą pakloji. (2x2)*

6. *Iš moteries šeiminkės
Sumaišius jai protą
Darai tikrą kaimo kiaulę,
Ir dar pabalnotą. (2x2)*

7. *Tu vargdienių veislę gimdai,
Ir vis per girtumą,
Ne viens peikia, ne viens keikia
Tavo nelabumą. (2x2)*

Padainavo Elvyra Sutkuvienė (Bružaitė), 61 m., gyv. Seredžiuje, ir Marijona Klasauskienė (Bružaitė), 64 m., gyv. Pavambalių k. (abi gim. Motiškių k.). Į mg. juostą įrašė V. Balčiūnaitė, D. Bacevičienė ir V. Bendinskaitė, tekstą iššifravo G. Šmitienė, melodiją – A. Vakariniene 2002 m. KLF 875(18). Gr 125.

55. Pribūkit, visi nusmuktkelniai, mums ant padėjimo

$\text{♩} = 178$

[♩]

Pri - bū - kit, vi - si nu - smukt - kel - niai, mums ant pa - dė - ji - mo,

pa - dė - kit pūs - lę su deg - ti - ne iš - rist iš ve - ži - mo.

Nes kiek ri - tas il - giau - sias par - ve - žė - lis mū - su, vis tai dėl gė - ri - mo, dėl pai - kys - tės jū - su.

Se - nu - kai pa - sa - ko - jo, kaip vel - nias deg - ti - ne

dir - bo, mai - šė, vi - ri - no į sma - los sta - ti - ne.

Dė - jo van - dens ir grū - du, ru - gių, ter - pan - ti - no,

ba - dau - jan - tiems žmo - ne - liams duo - nu - tę nai - ki - no.

Vy - rai, ku - rių pyp - kės ir tū - zės y - ra pra - ger - tos,

ai - kit ir už - si - mo - kė - kit, ką jos y - ra ver - tos.

O kad pri-si-ger-sim, ū-šim, staug-sim, kauk-sim, kad ir vel-nias a-tei-tų, ir tą mes už-smaug-sim.

*Pribūkit, visi nusmuktelniai, mums ant padėjimo,
Padėkit pūslę su degtine išrist iš vežimo.
Nes kiek ritas ilgiausias parvežėlis mūsų,
Vis tai dėl gėrimo, dėl paikystės jūsų.
Senukai pasakojo, kaip velnias degtinę
Dirbo, maišė, virino į smalos statinę.
Dėjo vandens ir grūdų, rugių, terpantino,
Badaujantiems žmoneliams duonutę naikino.
Vyrai, kurių pypkės ir tūzės⁴ yra pragertos,
Aikit ir užsimokėkit, ką jos yra vertos.
O kad prisigersim, ūšim, staugsim, kauksim,
Kad ir velnias ateitų, ir tą mes užsmaugsim.*

Padainavo Elvyra Sutkuvienė (Bružaitė), 61 m., gyv. Seredžiuje, ir Marijona Klasauskienė (Bružaitė), 64 m., gyv. Pavambalių k. (abi gim. Motiškių k.). Į mg. juostą įrašė V. Balčiūnaitė, D. Bacevičienė ir V. Bendinskaitė, tekstą iššifravo G. Šmitienė, melodiją – A. Vakarinienė 2002 m. KLF 875(17). Gr 179.
Pateikėjų pastaba: „Pijokų daina“.

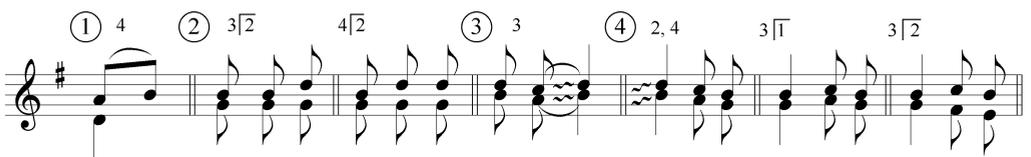
56. Aš užgimiau prasčiokėlis

Aš už - gi - miau pras - čio - kė - lis ei - nu per so - vie - tą
ir u - žau - gau u - ba - gė - lis,

mels - da - mas, ge - ra - dė - jus gar - bin - da - mas.

⁴Tūzė – maišelis tabakui pilti ar pinigams dėti.

1. Aš užgimiau prasčiokėlis Ir užaugau ubagėlis, Einu per svieta melsdamas, Geradėjus garbindamas. (2x2)	3. Neduok barščių – išlaistysiu, Neduok duonos – ištrupysiu, Duok lašinių didį šmotą, Gausi danguje zoplotą. (2x2)
2. Turiu terbutelą naują, Penkias senas, šeštą naują, Naginėmis kojias aunu, Kai kada ir batus gaunu. (2x2)	4. Turiu arklį ir seikelį, Prie jo dar ir vežimėlį, Kai nusibosta vaikščioti, Galiu dailiai pavažiuoti. (2x2)

Padainavo Bronė Gudžiūnienė (Dapkutė), 57 m., ir Genovaitė Šapauskienė (Dapkutė), 59 m., abi gyv. Klausučių k. I mg. juosta įrašė B. Stundžienė ir M. Vaitiekūnaitė 1989 m., tekstą iššifravo B. Stundžienė 1989 m., melodiją – A. Vakariniene 2002 m. LTR 5963(159), LTRF mg. 3503(66). Naujoviška daina, dainuojama Užgavėnių persirengėlių.

57. Visą česą uliavoju

$\text{♩} = 72$

Vi - są čė - są u - lia - vo - jau, an mir - ties net - bo - jau,

ir a - tė - jo ta die - ne - lė, ka - da reiks nu - mirt.

* 3-me posme kartojama nuo 5-to takto

1. Visą česą uliavoju, An mirties netbojuo, Ir atėjo ta dienele, Kada reiks numirt.	2. Daro grabą be durelių, Stiklą, be langelių, Kad vėjeliai nejeitų, Saulelė nešvoies(tų).

3. – O jūs broliai broližėliai,
 Jūs namo pareisit,
 O jau mane siratėlę,
 Jau čionai palik(sit). (2x2)

Padainavo Marijona Bortnikienė, 59 m., gyv. Pieštvenų k. I mg. juosta
 įrašė V. Guiga ir R. Vaitulionis 1968 m., iššifravo L. Burkšaitienė
 1971 m. KTR 124(44). Priskiriama moralistinių dainų pogrupiui
 apie mirtį.

58. Močiute motinėle

♩ = 226

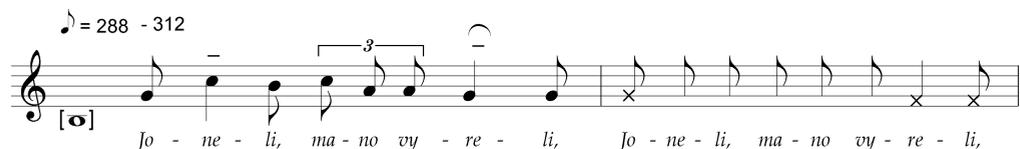
Mo - čiu - te mo - ti - - nė - le, grei - tai ma - ne u - žau - gi - nai, greit ma - ne u - žau - gi - nai,
 iš - lei - dai už ber - ne - lio ir ma n'į - da - vei da - le - lės, sky - rei man kra i - te - lį.
 Mo - čiu - te šir - de - le, greit ats - ky - rei nuo sa - ve, greit ats - ky - rei nuo sa - ve. Oi mo - čiu - temo - ti - nė - le,
 oi, kur bū - siu aš (be) ta - ve, aš ta - ve n' už - mir - šiu. Mo - ti - nė - le, aš ta - ve n' už - mir - šiu,
 mo - ti - nė - le, mo - ti - nė - le ma - no, mo - ti - nė - le. Aš už jū - rių ma - re - lių gy - ven - siu,
 oi mo - ti - nė - le (...) Aš ta - ve, mo - čiu - te, my - lė - siu ir drau - ge su ta - vim kal - bė - siu,
 mo - ti - nė - le ma - no, šir - du - žė - le ma - no, ko - dėl aš ats - ky - riau nuo ta - vės,
 mo - ti - nė - le, ko - dėl aš at - sis - ky - riau nuo ta - vės? Mo - ti - nė - le mo - ti - nė - le,

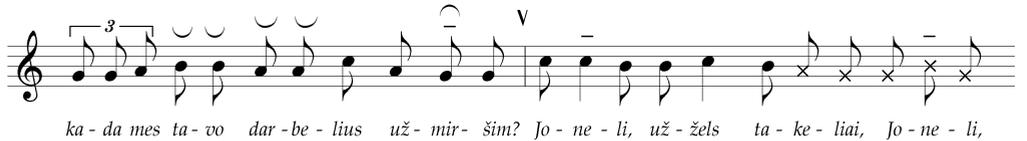
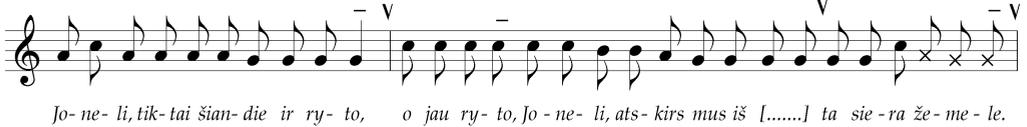
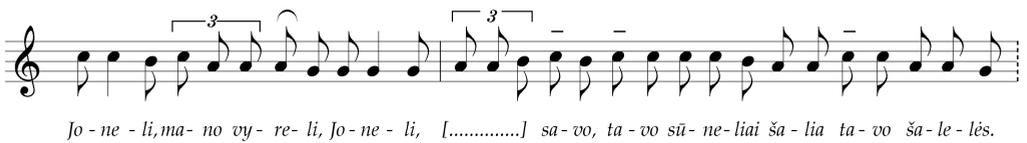
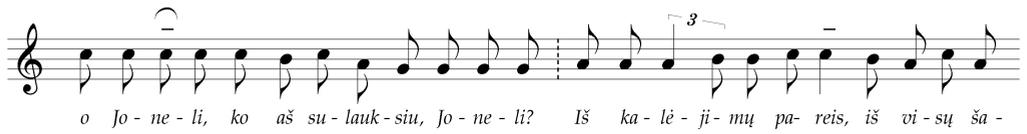

- Močiute motinėle,
 Greitai mane užauginai,
 Greit mane užauginai,
 Išleidai už bernelio,
 5. Ir mą n'įdavei dalelės,
 Skyrei man kraitelį.
 Močiute širdede,
 Greit atskyrei nuo save.
 Greit atskyrei nuo save.
10. Oi močiute motinėle,
 Oi, kur būsiu aš (be) tave,
 Aš tave n'uzmiršiu.
 Motinėle, aš tave n'uzmiršiu,
 Motinėle, motinėle
15. Mano, motinėle.
 Aš už jūrių marelių gyvensiu,
 Oi motinėle...
 Aš tave, močiute, mylėsiu
 Ir drauge su tavim kalbėsiu,
20. Motinėle mano,
 Širdužele mano,
 Kodėl aš atskyriau nuo tavęs,
 Motinėle, kodėl aš atsiskyriau nuo tavęs?
 Motinėle motinėle,
25. Mano sengalvėle,
 Motinėle mano, sengalvėle.

Paraudojo Ona Danaitienė (Vaivadienė), 68 m., gyv. Pikčiūnų k. (gim. Rukšionių k.) I mg. juostą įrašė L. Giedraitis, L. Pilius ir P. Skirmantas 1968 m., tekstą iššifravo A. Jakubynienė 2000 m., melodiją – A. Žičkienė 2002 m. LTR 6820(274), LTRF mg. 3312(22). Vestuvinė rauda.

59. Joneli, mano vyreli

Jo - ne - li, sa - kyk mum, kaip mum da - bar gy - vent? Jo - ne - li, sū - ne - listre - jų me - te - lių, o aš jau doi - de - šimt aš - tuo - nių

O Jo - ne - lis mü - sų pa - li - ko ma - ne jau - ną naš - le - lę. Jo - ne - li, ma - no Jo - ne - li,

o kur da - ba dingt, kur ma pa - si - dėt? Jo - ne - li, ant ta - vo ka - pe - lio sė - dė - siu die - ną nak - te - lę,

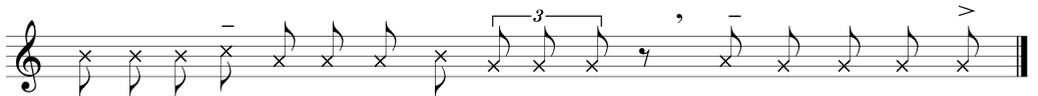
gal man pra - tar - si nors vie - ną ma - lo - nų žo - de - lį. Jo - ne - li, ma - no vy - re - li,

ra - myk ma - no šir - de - lę, šluos - tyk grau - džias a - ša - rė - les. Jo - ne - li, kur da - ba dingt, ką da - ba pa - da - ryt?

Jo - ne - li Jo - ne - li Jo - ne - li, Die - ve ma - no, Die - ve ma - no, Die - ve ma - no Die - ve, ku - diej

ma - ne ap - lei - dai, tai ku - diej ma - ne taip už - mu - šei muš - te...

Joneli, mano vyreli,

Joneli, mano vyreli,

O Joneli, ko aš sulauksiu, Joneli? Iš kalėjimų pareis, iš visų šalelių laiškelių pareis.

O mano Jonelis rūdyja siero žemelė aukštam kalnely.

5. Joneli, mano vyreli, Joneli,

[...] savo, tavo sūneliai šalia tavo šalelės. Joneli, tiktai šiandie ir ryto,

O jau ryto, Joneli, atskirs mus iš [...] ta siera žemele.

Mes tave, Joneli, palaidosim. Joneli, kada mes tave užmiršim?

Joneli, mūsų Joneli,

10. Buvai pražyđęs kai kalne, kai kalne žiedelis, buvai išsirpęs kaip kalne uogelė.

Nuskynė tave kaip sesuo beširdė žiedelį,

Nuskynė tave smertis kaip kokią, kaip kokią uogelę tokią, nu, pasenusią, galima sakyti.

O Joneli, mūsų Joneli,

Kada mes tavo darbelius užmiršim?

15. Joneli, užžels takeliai, Joneli, užžels keleliai, kuriais tu vaikštinėjai. Joneli, ką mes sulauksim,

Joneli, kaip mes gyvensim be tave?

Joneli, kудiej mumis neparengi, kodėl jokios tvarkelės nepadarei?

Joneli, sakyk, kaip mums dabar gyvent?

Joneli, sūnelis trejų metelių, o aš dvidešimt aštuonių,

20. O Jonelis mano paliko mane jauną našlelę.

Joneli, mano Joneli, kur dabar dingt, kur mą pasidėt?

Joneli, ant tavo kapelio sėdėsiu dieną naktelę,

Gal man pratarsi nors vieną malonų žodelį.

Joneli, mano vyreli,

25. Ramyk mano širdelę, šluostyk graudžias ašarėles.

Joneli, kur daba dingt, ką daba padaryt?

Joneli Joneli Joneli, Dieve mano, Dieve mano,

Dieve mano Dieve, kудiej mane apleidai, tai kудiej mane taip užmušei mušte...

Paraudojo Ona Danaitienė (Vaivadienė), 68 m., gyv. Pikčiūnų k. (gim. Rukšionių k.). Į mg. juosta įrašė L. Giedraitis, L. Pilius ir P. Skirmantas 1968 m., tekstą iššifravo A. Lapinskas 1993 m., melodiją – A. Žičkienė 2000 m. LTR 6820(404), LTRF mg. 3314(54). Laidotuvių rauda.

Seredžiaus krašto pasakojamoji tautosaka

Parengė Lina Valiukaitė

© Lietuvos literatūros ir tautosakos institutas

Publikaciją sudaro tekstai, užrašyti Seredžiuje ir jo apylinkėse: Armeniškių, Klausčių, Pikčiūnų, Motiškių, Padubysio, Staciūnų, Pieštvenų kaimuose. Seredžiaus krašte gausu įvairios tautosakos. Čia užrašyta daug stebuklinių, novelinių, melų pasakų, pasakų legendų, sakmių, anekdotų, atsiminimų apie baudžiąvą, įvairių pasakojimų apie bauginimus ir t. t. Atrenkant tekstus stengtasi imti šiam kraštui būdingiausius kūrinius, dažniausiai sekamas pasakas. Retų ar kituose etnografiniuose regionuose jau pamirštų pasakų čia nebuvo užfiksuota. Dažniausiai sektos visoje Lietuvoje gerai žinomos pasakos, sakmės, pasakojimai. Tačiau Seredžiaus apylinkėse žodinio perteikimo tradicija buvo nepaprastai gyvybinga. Pasakos sektos logiškai, nuosekliai ir žaismingai, neretai minėta, kad šias pasakas mėgę pateikėjų tėvai ar seneliai.

Skelbiamieji tekstai imti iš Lietuvos literatūros ir tautosakos instituto Tautosakos rankraštyno ir Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Rankraščių skyriaus. Jie sukaupti 1932–1989 m. įvairių rinkėjų. Didžiąją pateikiamos medžiagos dalį sudaro Jurgio Dovydaičio 1932 m. „*didžiojoje tautosakos kelionėje*“ pačiame Seredžiuje ar jo apylinkėse užrašyti kūriniai. Taip pat dedama P. Virako užrašytų serediškių anekdotų, pasakaičių, pasakojimų ir atsiminimų, Raseinių žemės ūkio mokyklos JŪR narių surinktos tautosakos. Ketvirtajame dešimtmetyje užrašytą medžiagą papildė 1989 m. Lietuvos kalbos ir literatūros instituto organizuotos ekspedicijos dalyvių užrašymai.

Atskirai keletas žodžių apie J. Dovydaičio „*didžiosios tautosakos kelionės*“ rinkinį. Tenka apgailestauti, kad duomenys apie pateikėjus jame labai lakoniški. Dažniausiai nurodoma tik pateikėjo pavardė, o amžius daug kur nurodomas tik apytikris,

pvz., „apie 20–25 m.“ Kartais pateikėju nurodoma visa šeima, pvz.: „užrašyta Baltauskuose“, Taip ir lieka nežinoma, kuris šeimos narys kūrinių sekė. O juk šioje kelionėje J. Dovydaitis bendravo su gana spalvingomis asmenybėmis – knygnešiu Jonu Jonkausku, 80 metų neraštingu, bet puikiu pateikėju Jurgiu Minelga ir kitais. Išsamesni duomenys apie kiekvieną jų būtų neabejotinai padidinę tautosakos rinkinio vertę.

Abejotina, ar visi kūriniai gerai užrašyti. Kaip rinkinio LTR 462 įvade mini pats J. Dovydaitis, „... klausydavau pasakojimo ir kiekvieną pasakos sakinių pažymėdavau keliais žodžiais ir dabar iš tokio konspekto vėl atpasakoju pasaką taip, kaip buvo“. Taip kai kur atsiranda dirbtinis kūrinių aptakumas, kuris dingsta, vos užrašinėtojas „prakalba“ pateikėjo žodžiais.

Tekstai publikacijoje klasifikuoti remiantis Bronislavos Kerbelytės „Lietuvių pasakojamosios tautosakos katalogu“, kuriame susisteminti visi pasakojamosios tautosakos užrašymai nuo 1835 iki 1982 metų¹. Pasakoms jame taikoma A. Aarnės–St. Thompsono klasifikavimo sistema.

Tais atvejais, kai nebuvo fiksuojama, kaip pats pateikėjas pavadina pasaką, pavadinimas rašomas laužtiniuose skliaustuose pagal Lietuvių pasakojamosios tautosakos kataloge nurodytą pasakos tipo pavadinimą.

***

1. [Veršiukas pabėga nuo vilko]

Kartą ūkininko piemuose ginė gyvulius pagirdyti. Gyvulius reikėjo ginti per mišką. Genant vienas veršiukas atsiskyrė ir nuėjo į mišką. Veršiuką pamatė vilkas ir pagriebęs vedė pjauti, bet jam veršiukas sako:

– Neturėsi kur mano kraujo leisti, neturi geldutės!

Tuo tarpu pro šalį bėgo kitas vilkas, bet jis buvo aklas. Tas akklasis ir sako:

– Aš palaikysiu veršiuką, o tu eik, atsinešk geldelę!

Vilkas sutiko ir padavė tam vilkui laikyti. Aklas vilkas laiko veršiuką už ragiuko. Veršiukas sako vilkui:

– Paleisk tą ragelį, o paimk kitą, šitas man jau pasmilko.

Vilkas sutiko ir paleido veršiukui ragelį. Tuo tarpu veršiukas paėmė pagaliuką ir įkišo vilkui į dantis. Aklas vilkas laiko pagaliuką ir neramiai laukia ateinančiojo, o veršiukas tuo laiku nubėgo į bandą. Atėjęs vilkas žiūri, kad nebėra veršiuko. Akklasis, rodydamas dantyse pagaliuką, sako:

– Štai veršiukas!

Vilkas supyko ant aklojo vilko ir sako jam:

– Laikyk tu tą veršiuką, kol ir tu pats padvėsi!

Taip ir paliko gyvas veršiukas, apgavęs akkląjį vilką.

Pasėkė J. Stelmokienė, gyv. Staciūnų k. Užrašė A. Spurdžiūnas 1932 m. LTR 2230(548). Pasaka apie gyvūnus. AT 122 L.

¹Katalogo kartoteka saugoma Lietuvių literatūros ir tautosakos institute. Autorės yra parengti ir išėję iš spaudos trys šio Katalogo tomai: Kerbelytė B. *Lietuvių pasakojamosios tautosakos katalogas. Pasakos apie gyvūnus. Pasakėčios. Stebuklinės pasakos*, Vilnius, 1999, t. 1; *Pasakos-legendos. Parabolės. Novelinės pasakos. Pasakos apie kvailą velnią. Buitinės pasakos. Melų pasakos. Formulinės pasakos. Pasakos be galo*, Vilnius, 2001, t. 2; *Etiologinės sakmės. Mitologinės sakmės. Padavimai. Legendos*, Vilnius, 2002, t. 3.

2. Apie kalvį

Vienas kalvis buvo didelis girtuoklis. Ką tik uždirbdavo, tą ir pragerdavo. Maži jo vaikai, pati neturėdavo ką valgyti. Paskui žmonės jam ir darbo neatnešdavo, tai jis ir visai nustojo duonos kęsnio. Kad jau nėra ką valgyti, tai nutarė eit į mišką ir pasikarti. Išėjęs po mišką vaikščioja ir ieško medžio pasikarti. Pasitinka žaliai apsirėdžiusį strielčių. Tas jo klausia, ką jis čia rengiasi daryti. Kalvis pasisakė, kad nėra kas valgyti, tai reikia kartis. Strielčius sako:

– Ką tu išgrajysi, kad pasikarsi?

Taip jis paliepė jam nesikarti, nes pinigų jis pats turi ir galės jam duoti. Tik liepė pasirašyti. Kai kalvis pasirašė, tai jam strielčius liepė traukti ranką iš kišenės. Ten dar buvo likę uknolių³. Kalvis ištraukęs žiūrė, kad ten jau yra auksiniai uknoliai. Taip tas strielčius leido jam turėti pinigų per septynis metus. Po septynių metų strielčius ateis jo pasiimti.

Kalvis, parėjęs namo, tuoj už tuos auksinius uknolius nusipirko duonos, mėsos. Savo kalvei pasamdė darbininkus. Už darbą nieko neima, tai žmonės mielai neša jam darbo. Jis pinigų vis gauna tada, kai jam reikia: įkiša ranką į kišenę ir ištraukia ją pilną aukso. Pats kalvis nieko nedirba, o tik linksminasi, geria. Taip gėrė per visus septynis metus. Vienu kartu atvažiuoja Dievas pakaustyti arklių. Kai pakaustė, tai Dievas gizelių⁴ klausia:

– Kiek užmokėti?

Gizeliai atsakė, kad reikia kreiptis į meistrį. Pašaukia jį iš karčemos. Kalvis pasako, kad mokėti nieko nereikia. Tai Dievas klausia, ko dar jis nori. Tada kalvis sugalvojo prašyti, kad nuo minkšto krėslo, kas atsisės, jau daugiau be jo leidimo nebeatsikeltų. Antra – nuo obelies nebenuliptų ir nuo uknolių maišo neatsitrauktų. Dievas liepia dar ko prašyti, bet kalvis daugiau nieko nenorėjo. Dievas išvažiavo, o kalvis ir toliau nuėjo į karčemą gerti.

Po septynių metų nuo sutarties pasirašymo ateina velnias į kalvę ieškoti kalvio. Gizeliai jam sako, kad kalvis yra karčemoje ir geria. Ateina pats velnias ir sako, kad jau gana. Ligi šiol jis jam tarnavęs, o dabar kalvis turi jam eiti tarnauti. Kalvis atsiminė, ką pasižadėjo ir turi eiti. Eidamas sako:

– Leisk man dar barzdą nusiskusti.

Velnias leido. Kai kalvis pradėjo barzdą skustis, tai paprašė velnio, kad jis atsisėtų į minkštą krėslą pasėdėti. Kalvis barzdą nusiskuto. Velnias bando keltis, bet nebegali. Dabar kalvis pašaukė savo gizelius ir velniui smarkiai išdirbo kailį, paskui jį paleido. Kitą dieną ateina jau kitas velnias jį vadintis. Kalvis turi eiti. Einant pro sodną tokie skanūs obuoliai kvepia, net velniui užsinorėjo. Kalvis ir sako:

– Aš noriu nusiskinti obuolį!

Velnias neleido jam lipti, sako:

– Dar gali pabėgti!

Įsilipo pats velnias ir nebegali nulipti nuo obelies. Kalvis pašaukė savo gizelius. Tie su karštomis replėmis velnią labai įskau-

³Uknolis – pasaginė vėnis.

⁴Gizelis – amatininko mokynys.

dino, primušė. Paleido tada, kai velnias pasižadėjo daugiau pas jį nebeatyti.

Trečią dieną ateina kalvio vadintis jau vėl trečias velnias. Tiedu pirmieji išsigandę jau nenorėjo eiti. Kalvis sako:

– Aš josiu raitas, taip bus greičiau, tik man reikia pasikaustyti žirgą. Paduok man uknolių iš maišo!

Velnias kaip žengė prie maišo, tai ir negali nuo jo atsitraukti. Dabar gizeliai ir pats kalvis kad davė, kad davė velniui, kone visai jį užmušė. Paleido jį tada, kai jis prisižadėjo, kad niekuomet daugiau čia neateis. Paleistas velnias daugiau negrįžo ir patarė kitiems velniams neiti.

Nuo to laiko kalvis į karčemą gerti daugiau nėjo ir maitinosi kalvėje iš savo darbo, nes velnias jam pinigų daugiau nebedavė. Kai kalvis numirė, tai nuėjo pas dangaus vartus, į Dievą. Sutikęs šventą Petrą, sako:

– Ar galiu eiti pas Dievą?

Šventas Petras:

– Ko neprašei Dievo, kad priimtų į dangų tada, kai tavęs klausė, ar ko dar nenori? Tie, kurie neprašė Dievo priimti į dangų, tie dabar eina į peklą.

Kalvis, neįleistas į dangų, eina į peklą. Velniai, jį pamatę, užsikišo visas duris, langus, kad tik kalvis neįeityt. Priėjęs prie peklos durų beldžiasi, bet pekloje niekas nieko jam neatsako. Taip nieko nepešęs ir pekloje, vėl grįžta į dangaus vartus ir sako, kad pekloje jo nepriėmė. Kalvis prašė švento Petro, kad įleistų jį nors truputį paklaudyti, pabūti pas dangaus vartus. Šventas Petras sakė jam, kad čia ne jo dangus, tai ir negali įleisti. Tada kalvis pametė pas duris savo diržą ir ant jo atsigulė. Ar šventas Petras jį iš ten išvijo, ar jis atsiliko, tai nežinau.

Pasekė Steponavičius, gyv. Seredžiuje. Užrašė J. Dovydaitis 1932 m. LTR 462(32). Stebuklinė pasaka. AT 330 A.

3. Apie atitarnavusį kareivį

Seniau kariuomenėj reikėdavo tarnauti keturiasdešimt metų. Vienas kareivis, atitarnavęs tą laiką, grįžęs namo, nieko nerado: nei tėvų, nei brolių, nei namų. Jis nuėjo į mišką ir dairosi, ar nepamatys kokio paukščio nušauti, nori valgyti. Nušovęs paukštį išsikepė, pavalgė ir atsigulė po medžiu. Begulint jam, ateina ponaitis ir klausia jo:

– Kodėl tu čia gulį?

Tas jam viską papasakojo. Ponaitis jam sako:

– Eik, statykis trobas, ark laukus!

Šis atsakė pinigų neturįs. Ponaitis pasiūlė mainytis žiponais trims metams. Jie ir susimainė. Dar jam ponas pasakė:

– Iš mano kišenės pinigų tu niekada neišsemsi!

Ir liepė jam per tą laiką nesiprausti, barzdos neskusti, plaukų nekirti. Nuėjo žmogus į miestą, pasisamdė daug darbininkų, prisipirko gyvulių, javų, pastatė didelį dvarą, iškirto girią, užvaldė didžiausius žemės plotus. Aplinkui tokio puikaus dvaro nebuvo. Užsisakė sau puikią aukso karietą su deimantiniais langais, nusipirko gražiausius arklius ir puikiai

gyveno. Taip begyvenant praslinko du metai. Sugalvojo prisipilti pilną kambarį pinigų. Pylė pylė iš tos kišenės, kol pilną pripylė. Pasibaigė trys metai. Atėjęs ponaitis apsimainė žiponą ir sako tam turtuoliui:

– Imk mane piršliu, važiuosim ženytis!

Tuojau pakinkė auksinę karietą, puikiausius arklius, įsidėjo pinigų dėžutę ir važiuoja abu. Tik turtuolis per tuos tris metus liko nepanašus į žmogų: visas apšėpęs ir nesiprausęs. Nuvažiavo pas karalių, kuris turėjo tris dukteris. Nuėję sako:

– Atvažiavom ženytis!

Karalius paklausė, kuris iš jų jaunas. Ponaitis, rodydamas į karėivį, sako:

– Va tas jaunikis!

Karalius galvoja, kaip čia yra: puiki karieta, puikūs arkliai, o jaunikis toks prastas. Tuojau pašaukė vyriausią dukterį ir sako jai, kad atvažiavo jaunikis. Ji pažiūrėjo pro duris ir sako:

– Aš už tokio velnio neisiu, geriau pasikarsiu! – ir išbėgo.

Pašaukė karalius antrą dukterį. Ir ta taip pat pasakė:

– Geriau pasikarsiu, bet už tokio velnio neisiu!

Pašaukė jauniausią dukterį. Ta atėjusi atsistojo vidury kambario, įsirėmė ir žiūri į jį:

– Kad jį apšvarintum, jis būtų gražus vyras, – sako karalaitė.

Karalius paklausė:

– Ar eisi už jo?

Ši sutiko, tik liepė apsitvarkyti. Tuojau tas nusikirpo plaukus, nusi-skuto barzdą, nusiprausė. Karalius nuvažiavo pažiūrėti žento dvaro, jam labai patiko, nes buvo dar gražesnis negu jo. Iškelė dideles vestuves, sukvietė viso krašto muzikantus, visi gėrė, visi valgė, ko tik kas norėjo. Įėjo vyriausia karaliaus duktė jo pažiūrėti ir pamačiusi, kad jis dabar labai gražus, nubėgo į sodą ir pasikorė, o antroji – pasipjovė. Kareivis parvažiavo namo su savo žmona ir dėkojo ponaičiui, kad jį turtingą ir laimingą padarė. Ponaitis sako jam:

– Tau dusyk dėkui, tu gavai vieną, o aš – dvi!

Ponaitis buvo velnias. Tai pasakęs, jis nubėgo į girią, o kareivis linksmai gyveno.

Pasekė Pranas Ivanauskas, gyv. Pikčiūnų k. Užrašė A. Dabkus
1933 m. LTR 409(57). Stebuklinė pasaka. AT 361.

4. [Miręs mylimasis neša nuotaką]

Viena mergina neidavo į bažnyčią. Per pamaldas sau rinko gėles, dainuodavo. Ji labai mylėjo kavalierius. Vienas ją mylėjęs kavalierius jau buvo pasikoręs dėl to, kad ji atsisakė už jo tekėti. Taip kartą sekmadienį, pamaldų metu atleikia tas kavalierius ant juodo arklio ir sako:

– Dabar vinčiosimės. Nubėk už miško, ten bus mano gyvenimas.

Ana išsigando. Pasisodino ją ant žirgo ir nusinešė su savimi. Atjojo į mišką ir sustojo, ten buvo rūmai. Prieš rūmus pastatytas stalas ir ant jo padėta gėrimų. Iš tų rūmų išbėgo trys jos vaikeliai, kuriuos tik gimusius ji buvo nužudžiusi. Ji ištiesė į juos rankas, bet tarp jų atsivėrė kraujo upe-

lis. Ji savo vaikelių nepasiekė. Dabar jos pasikoręs jaunikaitis liepė jai gerti tų gėrimų nuo stalelio. Kaip tik ji išgėrė, tai nugrimzdo į žemę – mat buvo didelė bedievė.

Pasekė Jonas Jankauskas, 70 m., gyv. Seredžiuje. Užrašė J. Dovydaitis 1932 m. LTR 462(55). Stebuklinė pasaka. AT 365.

5. [Kelionė pas Dievą]

Buvo apsivedę Jonas ir Ona. Jiedu turėjo keletą vaikų. Jie daug meldėsi, bet gyveno vargingai ir mažai turėdavo ko pavalgyti. Dirbt vyras nemėgo, sakė, kad meldžiantis Dievas duos. Taip vargingai gyvendamas nutarė eiti pas Dievą paklausti, dėl ko jam taip sunku gyventi.

Eidamas pamatė žydinčią obelį, aplipusią gausybe žiedų. Ta obelis klausė jo, kur jis eina. Pasisakė, kad eina pas Dievą. Obelis liepė paklausti, kodėl ji, ilgą laiką vedusi obuolius, dabar nustojo vesti, o vis tiek žydi. Jis pažadėjo paklausti. Toliau eidamas pamatė šunį, kuris gulėdamas smarkiai lekavo⁵. Tas šuo prašė paklausti Dievo, kodėl jam taip sunku yra, nesveika. Toliau eidamas priėjo marių kraštą. Ten pajūryje pasirodė didelė žuvis, kuri klausė, ko jis nori čia atėjęs. Jis pasisakė, kad eina pas Dievą. Žuvis jį pasižadėjo pernešti į kitą krantą, kur buvo Dievas, tik liepė paklausti, kodėl ji negali kvėpuoti. Jonas pasižadėjo paklausti, ir žuvis jį pernešė į kitą pusę. Nuėjęs toliau, pamatė kūrenantis ugnį. Ta ugnis jo klausė:

– Kas esi ir kur eini?

Jonas atsakė:

– Einu pas Dievą pasiklausti, kodėl man nesiseka gyventi.

Ugnis atsakė:

– Aš esu Dievas!

Jonas klausė, kodėl jam nesiseka. Ugnis atsakė:

– Eik namo, ir viskas tau bus gerai. Ta obelis neveda vaisių, nes po jos šaknimis yra pakastas didelis turtas. Reikia tas turtas išimti, tai ji vėl galės vaisius vesti. Tam šuniui reikia suėsti vieną tinginį žmogų. Tai žuviai po liežuvio yra perlas. Reikia jis išimti, tai jai vėl bus gera.

Jonas grįžta atgal. Žuvis jį pernešė. Pasakė, kas jai yra. Žuvis siūlo jam tą perlą išsiimti. Jonas tingi, sako:

– Dievas man liepė eiti namo, ten man visko bus!

Ir eina toliau. Tas perlas iškrito jam po jo kojų, bet jis tingėjo jį pakelti. Priėjęs obelį pasakė, kad jai reikia išimti iš po šaknų didelis lobis. Obelis prašė, kad jį iškastų, Jonas vėl tingi kasti ir eina toliau. Lobis pats iššoko iš po šaknų, bet Jonas jo neėmė. Nuėjęs pas šunį jam sakė, kad reikia suėsti vieną tinginį žmogų, tai jis pasveiks. Tas šuo sako:

– Didesnio tinginio kaip tu tai negali būti: perlo nepaėmei, nuo žemės pinigų irgi tingėjai pasilenkti paimti, tai man tenka suėsti tave!

Ir suėdė. Išvada: reikia dirbti, o ne melstis!

Pasekė Jonas Jankauskas, 70 m., gyv. Seredžiuje. Užrašė J. Dovydaitis 1932 m. LTR 462(52). Stebuklinė pasaka. AT 460 A.

⁵Lekuoti – alsuoti pro burną.

6. [Tiltas į kitą pasaulį]

Vienas ponas labai mylėjo ubagus. Be ubago niekad nevalgė pietų. Kviečia jį vieną kartą svetur į balių. Jis nuvažiuoja, ten duoda pietus. Bet tas ponas be žebroko⁶ nevalgo. Turi jam surast. Pamatė – ateina ubagėlis labai silpnas, kreivas. Liepia jam greičiau eiti, nes nori pakviesti į pietus. Kaip jie pavalgė, tai tas ubagėlis kviečia tą gerąjį poną pas save į svečius, čia pat gale pono lauko. Ant rytojaus tas ponas, sėdęs į savo vežimą, važiuoja galan pono lauko, ten, kur tas ubagėlis sakė. Nuvažiuoja, ogi mato, kad išstatyti puikiausios rūmai, dvaras. Atdari vartai jo laukia. Įvažiavo. Čia sodas, gėlės, labai gražu. Išaina senukas, kviečia jį į rūmus. Įeina į kambarius, ponas bijo ir prisiliesti, taip visur gražu. Bijo vaikščioti, kad neparpultų. Senelis jį kviečia:

– Eisim ant pietų!

Visur neapsakoma grožybė. Senelis atidarė šėpą, išėmė šakutę, peilį ir tris žemuoges ant lėkštės. Ponas nusistebėjo ir sako:

– Kaip aš tiek privalgysiu?

Bet senelis jam liepė valgyti. Ponas pjauna ir valgo. Valgo, valgo, suvalgė tik pusantros žemuogės, o jau sotus. Kai pavalgė, tai senelis jį kviečia į sodą pasivaikščioti. Pasivaikščioję susėdo prie stalo. Senelis tą stalą jam pataisė ir ponas pamatė prieš savo akis visą pasaulį: gyvulius, žuvis, girdėjo, kas ką kalba. Pamatė laivus ant jūrų su žmonėmis sau gražiai važiuojant. Mato – į turgų atbėgo bobos su vištomis, nori jas paroduoti. Kai viena boba užsisuko, tai antroji nutvėrė vieną jos vištą ir paslėpė. Ponas seneliui ir sako:

– Boba vištą pavogė!

Sulig tais jo žodžiais viskas pražuvo. Ponas pasijuto besėdįs ant pievos. Čia pat netoli jo laukė vežėjas ant keliuko. Dėl to, kad ponas sutrukdė dangišką ramybę su ta nuodėme, tai jis ir nusidėjo. Ir viskas pradingo.

Pasekė Baltauskas, gyv. Seredžiuje. Užrašė J. Dovydaitis, 1932 m. LTR 462(90). Pasaka legenda. AT 471.

7. Apie elgetą, kunigą ir poną

Kartą susiginčijo elgeta, kunigas ir ponas, kurio geresnė auka. Kiekvienas gyrė savo ir niekaip susitarti negalėjo. Jiems besiginčijant, atėjo žilas senelis ir prižadėjo išspręsti jų ginčą. Netoli buvo trys keliai. Jiems visiems jis paskyrė po vieną kelią, ir jie sugrįžę turės pasakyti, kas ką rado. Kiek paėjęs ponas rado didelį gražų dvarą. Įėjęs vidun, jis gardžiai pavalgė, atsigėrė. Elgeta rado namelį, pilną prikrautą duonos kampelių, bet tik vienas buvo geras, o kiti – supeliję. Kunigas rado obelį su obuoliais, bet geras buvo tik vienas obuolys pačioj viršūnėj, visi kiti – supuvę. Jie visi sugrįžo pas senuką ir pasipasakojo, kas ką rado. Senukas sako ponui:

– Tavo auka yra geriausia. Kai tu duodavai išmaldą pavargėliams, niekada nepavydėjai. Tu gyvenai gerai ir gyvensi!

⁶Žebrokas – elgeta.

Elgetai sako:

– O tu, pirmą išmaldą kai gavai, tai už ją vieną ir atsimeldei, o visos kitos tavo maldos – netikusios!

Kunigui sako:

– Kai tu pirmas mišias laikei, tai tik jos buvo geros, o visos kitos – ne. Tu, mišias laikydamas, galvodavai tik apie šautuvą, apie zuikius!

Senelis liepė kunigui ir elgetai daug melstis ir tuoj pranyko.

Pasekė Pranas Ivanauskas, gyv. Pikčiūnų k. Užrašė A. Dabkus
1933 m. LTR 409(42). Pasaka legenda. AT~471.

8. *Trys tetos

Buvo viena mergaitė, turtinga labai. Motina ją labai mylėjo, nedavė jai nieko dirbti visai. Nedavė to darbo. Ji išaugo tinginė, ta mergaitė. O tėvui nepatiko. Tėvas norėdavo, kad ta mergaitė dirbtų. O ką, motina užstoja už dukrą, i nieks neišeina. Tai jis buvo malūnininku. Jis ją nusiveda į malūną, tai gal išpils, kad jinai dirbt. Nusivedė į tą malūną į pradėjo, ką tę uždavė dirbt, jinai nedirbo. Jis ją pradėjo labai mušt. [Dukra] pradėjo šaukt gvolta, kad jau ją muša. Tai žmonės išgirdę sulėkė žiūrėt, kas čia darosi.

– Nu, – sako [tėvas], – nežinau, nė ką daryt. Dukra mano tiek darbšti, tiek darbšti, – sako, – ka jau namuos tį viską padarė, nieko nēr jau jai tį dabar. Darbo, darbo ir darbo, nu, tai, – sako, – ką duosi, tai aš ją pilt. Tai iš kur aš jai to darbo paimsiu jau čia tiek?

Nu, išėj dideli gandai, kad jinai didelė darbininkė labai. Tai labai pradėj piršliai lankytis. Nu, jau mamai viens labai patiko. Rimtas berniukas jau labai. Tas berniukas jau ją ženysis, ale jis nori įsitikinti, a ji tikrai darbininkė. Kai anksčiau, va, ūky, tai žinai, kas labiausiai, senovėj tai tik kad dirbtų labai. Nu tai jis nori ją iširti. Jis jai atnešė labai daug verpt. Ir per trumpą laiką liepė jai suverpt, kad jinai tokia jau darbšti. Tai jin dabar atsisėdo i verkia. Tai jinai nemoka jau verpt, ratelio to neturėjus. O tas berniukas labai patiko, norėtų eit, o verpt nemoka. Verkia jina. Atėjo ragana tokia. Sako:

– Ko tu verki?

Ji tai raganai pasipasakojo viską. Sako:

– Jei aš nesuverpsiu, tai negalėsiu tekėt, o aš tą berniuką labai myliu.

– Nu, tai gerai, – sako [ragana], – aš suverpsiu, bet tu turėsi mane paprašyti į vestuvę, aš teta tau būsiu. Į vestuvę turėsi paprašyti!

Tai ji ir pažadėjo ją paprašyt, kad tik ta suverpt. Tai ta [ragana] suverpė jai tą visą. Tas ateina, žiūri – suverpta, ko gražiausiai siūlai suverpti. Nu, daugiau tų darbų uždavė tokių, dar tris darbus turėjo padaryt.

Ir jina juos visus padarė. Tę paskiau ir jos [raganos] tetos sutiko, kad jas paprašyt į vestuvę. Tai dabar gerai. Kelia jau tą vestuvę, tai jina jam sako:

*Čia ir toliau žvaigždute pažymėti tekstai, redaguoti klausant garso įrašo. *Skyriaus red. pastaba.*

– Aš noriu savo tetas pasiprašyti!

– Nugi, – sako, – prašyk! – tas jau vyras, jaunasis.

Ateina tos tetos trys, nugi labai bjaurios, nepaprastai. Vienos pirštas toks jau labai bjaurus, kitos lūpa labai nukritus, kad i dantys matyt, i viską, jau labai škaradna. O tai trečiajai neprisimenu kas tę, bet labai jau baisi. Tai trys jau baisios. Tį jis dabar priėjęs ir sako:

– Kad tu tokia graži, tokia graži, tiesiog gražuolė. Kaip, – sako, – tos tetos tavo tokios baisios?

Tos tetos atsiliepė (taip jau netoli buvo, šalia jos, niekur nesiskyrė nuo jos), sako:

– Nuo darbų. Verpėm, dirbom viską. Tiek dirbom, tiek dirbom, nuo tų darbų pasidarėm labai negražios. O mes, – sako, – buvom labai gražios!

Tas vyras išsigando ir savo žmonai nieko nedavė dirbt. Ta žmona gyveno sau gražiausiai be jokių darbų toliau.

Pasekė Česlova Pociuvienė (Dubinskaitė), 65 m., gyv. Klausučių k. Į mg. juostą įrašė B. Stundžienė ir M. Vaitiekūnaitė Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto tautosakinėje ekspedicijoje 1989 m., tekstą iššifravo B. Stundžienė. LTR 5963(297), LTRF mg. 3503(14). Stebuklinė pasaka. AT 501.

9. Kuprelis

Gyveno kitą kartą muzikantas. Jisai turėjo ant nugaros gužą žmogaus galvos didumo. Viena pavakarę į jo kiemą įvažiavo puiki karieta. Iš karios išlipo gražus jaunikaitis ir užprašė jį pagriežti. Jam sakė ateiti griežti miško aikštelėje. Tas muzikantas nuėjęs pagriežė lietuvišką šokį. Velniams tas šokis labai patiko ir jie prašė griežti vis lietuviškus šokius. Į pavakarę jis nuėjo gulti, atsigulė ir užmigo. Rytą atsibudęs ir apsidairęs jis pamatė, jog vietoj gražaus dvaro tiktai kelmai. Ir kaip jis nudžiugo, kai pamatė, kad jis visas apipiltas pinigais. Parėjęs namo, jis nusiuntė sūnų parnešti iš brolio saiką pinigams seikėti. Kai jo sūnus nuėjo pasiskolinti saiko, tai turtuolis klausia:

– Kam tau reikia?

Sūnus atsakė:

– Mano tėvas nori pinigų seikėti.

Turtuolis labai nustebo ir paklausė, kaip taip atsitiko. Sūnus jam viską išpasakojo. Tada tas turtuolis irgi nuėjo tenai griežti, bet jis nemokėjo lietuviškų šokių, o velniai vis jam sakė, kad griežtų lietuviškus šokius. Pavakare jis užmigo. Ir rytą pamatė, kad jis turi kuprą ir vietoj pinigų pamatė krūvą kaulų. O parėjęs namo rado vietoj rūmų tiktai sulūžusią pirkelę ir paskui vargo iki savo mirties. O vargšas brolis ilgai gyveno ir buvo turtingas.

Pasekė Baltauskas, gyv. Pikčiūnų k. Užrašė J. Dovydaitis 1932 m. LTR 462(93). Stebuklinė pasaka. AT 503.

10. [Nepaprastas žirgas]

Buvo devyni broliai. Jie pavasario laike išėjo šienauti. Bet niekaip negalėjo paimti šieno. Ką dieną pripjauna, tai naktį iš marių išsina arklys, ir kas naktį prapuola visi devyni kupečiai šieno. Jie sumanė eiti daboti.

Pirmas ėjo vyriausias brolis, bet jis užmigo. Atėjo iš marių arklys ir suėdė visus devynis kupečius šieno. Antrą naktį ėjo antras brolis, bet ir jis užmigo. Taip pat trečias, ketvirtas, ir visi aštuoni broliai vis užmigdavo ir neišsėrgėdavo. Šienas vis būdavo suėstas.

Parėjo eilė sergėti jauniausiam – durneliui. Jis, eidamas per lanakas, krūmuose pasipjovė du pagalaičiu ir eidamas juos drožė. Eidamas nusismailino jų abu galu. Atėjęs prie šieno kupeties, atsisėdo. Abiem galais nusmailintus pagalukus taip padėjo, kad kaip tik galva lenksis priekin, tai jam durs į nosį. Durnelis sėdėjo, sėdėjo ir pradėjo snausti. Galva pradėjo linkti priekin, ir pagaliukas skaudžiai dūrė į nosį. Jis išsiblaivė ir vėl ėmė žiūrėti. Taip dar kiek palaukęs jis pamatė, kad iš marių išlindo devyni arkliai. Atbėgo prie devynių kupečių ir ėda tą šieną. Kumeliai jo nematė. Prie to kupečio, kur jis sėdėjo, pribėgo maža kumelaitė ir ėda kupečio šieną. Durnelis prisitaikė ją pagauti. Kaip griebė, tai ir pasigavo. Užsėdo ir joja namo. Kaip jis joja, tai kiti aštuoni kumeliai ir seka paskui jį. Taip jis labai gražiai parjojo namo.

Pamatė jo broliai, kad toks būrys kumelių parseka paskui brolių, tai jie išpuolę susigaudė tuos aštuonis kumelius, o durneliui paliko tą kumelaitę. Po kelių dienų jie išgirdo, kad devynios turtingos panos laukia piršlių, nori tekėti. Tai tie aštuoni vyresni broliai joja jas ženyti, o jauniausią paliko namie. Bet paskui išjojo ir durnelis ant tos kumelaitės. Broliai labai greit nujojo, o jis atsiliko. Bejojant per mišką, ta kumelaitė prašneko:

– Nebijok, bus geriau. Jie pražus, o mes išliksim gyvi.

Bet durnelis neklauso ir joja paskui savo brolius. Tada kumelaitė vėl kalba:

– Kad manęs neklausai ir joji, tai kad nepražūtum, tai turit visi daryti taip. Kai nujosit, tai neturit pamiršti, kad duos devynias patrovas⁷ valgyt. Pirma tris, paskui tris ir dar tris. Kai duos valgyti pirmą kartą, tai nepamiršk įsidėti sau nors po mažą trupinėlį to maisto į kišenę ir duosi pauostyti visiems arkliams. Matysi, kas darysis. Paskui naktį jus, visus devynis brolius, suguldys vienoje kambario pusėje, o tas panas – kitoje kambario pusėje. Jūsų visus arklius sustatys vienoje pusėje stainios, o tų panų – kitoje pusėje. Tu nepamiršk, kai visi sumigs, nueiti į stonią. Pervesk jų arklius į mūsų arklių vietas, o mūs – į jų. Sugrįžęs į kambarį, pernešk tas panas į ten, kur jūs gulėsit. Ir tu atsigulk prie brolių ir nemiegok, žiūrėk, kas darysis.

Durnelis pasižadėjo taip padaryti. Kai nujojo į tą dvarą, tai pamatė, kad brolių arkliai sustatyti vienoj pusėj stonios, o tų panų – kitoj pusėj. Durnelis savo kumelaitę pririšo prie kitų brolių arklių. Kai nuėjo į kambarį, tai ten rado savo brolius. Kartu su jais buvo ir tos devynios panos. Netrukus atnešė jiems valgyti iš trijų patrovų. Kai valgė, taip durnelis

⁷Patrova – valgis, patiekalas.

kiekvieno valgio po truputį įsidėjo į kišenę ir pavalgęs nunešė į stonią savo arkliams, kaip buvo sakiusi kumelaitė. Durnelis pamatė, kad visi devyni arkliai buvo įklimpę ligi kelių į žemę. Kai davė jiems visiems pauostyti tų valgių, tai tie jų žirgai linksmai suprunkštę išsoko vėl ant žemės paviršiaus.

Dabar durnelis vėl grįžo atgal į rūmus pas savo brolius. Vėl davė antrą kartą valgyti trijų patrovų. Pavalgęs vėl atsiminė, kad reikia nors truputį tų valgių nunešti pauostyti savo arkliams. Vėl visų valgių po truputį paėmė. Nuėjo į stainią ir pamatė, kad visi jų žirgai buvo žemėn nuklimpę ligi pilvų. Vėl davė pauostyti tų valgių. Žirgai nusiprunkštė ir išsoko žemės paviršiu. Durnelis vėl linksmas grįžo į rūmus. Čia jie ilgai linkminosi su tomis devyniomis panomis, žaidė, dainavo, šoko.

Po to vėl davė valgyt. Valgydamas durnelis buvo pamiršęs, kad reikia paimti valgio. Bet, baigdamas valgyti, atsiminė ir vėl nunešė savo žirgeliams. Nuėjęs į stainią pamatė, kad tik jų nosys kyšo iš žemės, o visus jau įtraukusi žemė. Davė jiems pauostyti tų valgių, ir jie nusižvengę išsoko viršun. Dabar jis tų panų arklius sumainė: ten, kur stovėjo panų arkliai, jis nuvedė savo brolių visus arklius, o panų atvedė į tą vietą, kur stovėjo brolių žirgai.

Vakare juos paguldė taip, kaip sakė kumelaitė: vienoje kambario pusėje panas, o kitoje – jo brolius. Durnelis nemiegojo. Kai visi sumigo, tai durnelis atsikėlė ir panas pernešė į tą pusę, kur gulėjo broliai, o brolius nunešė į panų lovas. Apie dvyliką valandą durnelis išgirdo triukšmą. Iš devinto kambario atėjo ragana, tų devynių panų motina. Atėjusi perėjo per kambarį, nuėjo į stainią ir nukapojo arkliams galvas toj vietoj, kur iš vakaro stovėjo brolių žirgai, manydama, kad nukapojo ne savo, o tų svečių arklių galvas. Grįžusi į kambarį, priėjo prie tos pusės, kur iš vakaro buvo paguldėti devyni broliai, o durnelis paguldė jos dukteris, ir visoms joms nukapojo galvas. Kai ji taip padarė, tai vėl nuėjo į devintą kambarį ir atsigulė. Kai viskas nusiramino, tai durnelis kelia savo brolius:

– Kelkit, žiūrėkit, kas čia darosi! Ar šitoj vietoj atsigulėt?

Tie pasižiūri, kad guli ten, kur vakar buvo paguldytos panelės, ir kad kambarys pilnas kraujų, o toms panoms nukapotos galvos. Jie visi tyliai atsikėlė, išėjo laukan į stainią. Čia pamatė, kad jų arkliai stovi kitoje vietoje ir kad panų arkliams nukapotos galvos. Jie greit sėdo ant žirgų ir nulėkė namo. Durnelio kumelaitė buvo ne tokia greita ir atsiliko nuo brolių. Durnelis jodamas rado pamestą šviečiančią panos kasą. Nulipo nuo savo kumelaitės ir pasiėmė. Tada kumelaitė vėl prašneko žmogaus balsu:

– Neimk tos kasos, nes turėsi didelę bėdą!

Bet durnelis kumelaitės neklausė ir įsidėjo tą kasą į maišelį. Toliau jodamas per mišką rado žemėje gražią, šviečiančią kaip saulė padkavą. Ji buvo taip šviesi, kaip elektra. Durnelis nulipęs nuo kumelaitės vėl nori imti tą padkavą, bet kumelaitė vėl prašneko:

– Neimk tos padkavos, nes turėsi didelę bėdą!

Bet durnelis vis tiek pasiėmė. Joja joja ir rado labai gražią plunksną. Ta plunksna ne tik graži, bet ir šviečia kaip saulė. Nušoka nuo kumelaitės ją paimti, bet kumelaitė vėl sako:

– Neimk, nes turėsi didelę bėdą!

Bet durnelis kumelaitės neklausė. Taip jodamas durnelis sumanė neįjoti namo, nes broliai jo nelabai kenčia, o nutarė joti į pasaulį. Jodamas per mišką pamatė gražius rūmus ir miestą. Tame mieste gyveno karalius. Durnelis norėjo kaip nors patekti į karaliaus rūmus tarnauti. Prie vartų sargai jo neleisdžia. Jis prašo pranešti karaliui, ar nepriimtų jo už tarną. Įsiprašė tarnų, kad prileistų prie karaliaus. Prileido. Karalius sutiko jį priimti už vežėjo pagalbininką – valyti arklius. Taip pat iš karto pasakė, kad kai naktį grįš karalius ir jis valys arklius, tai stainėje negali daryti jokios šviesos, kad neuždegtų stainės.

Kai grįžo vėlai karalius ir jam reikėjo valyti arklius, tai pirmą naktį jis išsiėmė iš savo maišelio šviečiančią, kelyje rastą panos kasą. Ji gražiai švietė ir jam gera valyti arklius. Tarnai, pamatę stainioje šviesą, pranešė karaliui, kad naujas tarnas dega šviesą. Karalius liepė jį pašaukti. Jam atėjus, karalius sako:

– Kad įsakė šviesą stainėje nedegti, o tu degini. Dar uždegsi stainę.

Durnelis taria:

– Šviesiausias karaliau, man šviečia kasa, ir su ja stainės aš neuždegsiu.

– Atnešk parodyt!

Kai durnelis ją atnešė ir išėmė iš savo krepšio, tai nušvito visi kambariai. Taip stipriai ta kasa švietė. Karalius tą kasą pasiėmė sau, o durnelį atleido.

Kitą naktį reikėjo vėl arkliams valyti, ir durnelis išsiėmęs pasikabino rastą padkavą. Ta dar gražiau švietė. Tarnai vėl paskundė karaliui, kad stainėje degama šviesa. Durnelį šaukia pas karalių. Karalius atėmė iš durnelio ir padkavą. Trečią naktį kumelaitė liepia jam nedaryti šviesos. Durnelis turi valyti arklius, o tamsoje negali. Tai išsiėmė tą rastąjį paukščio plunksną ir ta dar gražiau šviečia. Vėl jį paskundė karaliui. Karalius labai piktas klausia, kam jis dega šviesą. Durnelis pasisakė, kad jam švietė plunksna. Atima iš jo ir tą plunksną. Kai visus tris rastus daiktus atėmė, karalius durneliui sako:

– Turi pristatyti man tą paną, kurios yra ta kasa. Jei per devynias dienas jos man nepristatysi, tai žūsi ir tu, ir tavo kumelaitė.

Durnelis nueina pas kumelaitę ir verkia. Kumelaitė jo klausia:

– Ko verki?

Jis viską papasakojo, ką karalius įsakė. Kumelaitė liepė jam nevert. Liepė paimti iš savo kambario muzikas, kurios pačios grajytų, skanių gėrimų iš devynių butelių ir valgių. Visa prigatavoti, gražiai paruošti stalą ir tą viską sudėjus ant stalo, pastatyti pamaryje. O pats turi pasislėpti netoli krūmuose ir žiūrėti, kas darysis. Durnelis taip padarė, kaip sakė jo kumelaitė. Viską nunešus į pamarį, užsuko muziką, kuri pati griežtų, ir pamatė, kad išeina iš marių pana baisiai graži. Išėjusi išgirdo muziką ir lyg norėtų šokti. Ji buvo linksma ir uždainavo. Priėjus prie stalelio, išgėrė tris stiklelius vynų ir pradėjo labai šokti. Paskui vėl priėjusi išgėrė, užkando ir vėl šoka. Kai trečią kartą ji priėjo prie stalelio gerti vyno, tai durnelis prisitaikęs ją ir pasigrobė. Karalius jau iš anksto buvo įsakęs

paruošti karietą, kuri ten netoli jų laukė. Įsodino į karaliaus karietą ir parvežė į karaliaus rūmus. Karalius labai nusidžiaugė. Išskėlė baisias puotas. Jo džiaugsmui nėra galo, kad gavo tokią gražią pana. Bet norėdamas gauti ir gražų arklį, durneliui piktai sako:

– Tu turi pristatyti ir tą arklį, jei nepristatysi, tai žūsi ir tu ir tavo kumeliukė!

Durnelis, nuėjęs į stainę, vėl verkia. Kumelaitė klausia, jis pasako, ką liepė karalius. Kumelaitė jį bara:

– Ar aš tau nesakiau, kad papulsi į didelę bėdą, jei imsi tą padkavą? Reikėjo jos neimti. Bet dabar gelbėkimės. Tu pasakyk karaliui, kad nuneštų pamarėn kupetį šieno, o tu nujosi ant manęs. Kai aš nujosiu į pamarį, tai nusižvengsiu. Iš marių išeis arklys ir es tą šieno kupetį. Tas yra mano devintas sūnus. Tai, pagavęs tą arklį, išsivaduos iš nelaimės.

Durnelis karaliui taip ir pasakė. Viskas buvo padaryta. Kumelaitė, nuėjusi į pamarį, sužvengė. Marios suburdėjo, sulingavo ir iš marių gilumos išėjo arklys. To arklio tebuvo tik trys padkavos, ir visos trys švietė taip, kaip ir ta, kurią buvo radęs durnelis. Durnelis pasigavo tą arklį, užsėdo ant jo ir joja namo. Jo kumelaitė sekė paskui. Parjojo namo tuo naujuoju žirgu, o jo kumelaitė parsekė į karaliaus dvarą. Karalius vėl labai nudžiugo, kad parvedė tokį gražų žirgą. Bet vėl susirūstinęs durneliui sako:

– Pristatyk tą paukštį per savaitę, o jei ne, tai tau smertis!

Durnelis nuėjo pas kumelaitę ir vėl verkia. Tai ta kumelaitė sako:

– Pasakyk karaliui, kad papjautų dvylika jaučių ir nuvežtų už dešimt kilometrų ant aukšto kalno. Ant to kalno nutupia erelis. Ten turi sudėt tą mėsą. Kai atlėks erelis, tai sudėk tą mėsą ant jo nugaros ir skrisk su juo. Kai jis skrisdamas atsuks snapą, tai mesk jam gabalą mėsos. Jis nuskris į užkeiktą dvarą. Įlėjęs per geležinius vartus įeisi į palocius. Ten bus abiem pusėm kambariai ir priešais laiptai aukštyn. Užlipęs tais laiptais, rasi gražią paukštę, o klėtką dar gražesnę. Atsargiai imk, kad nesuskambėtų varpai.

Durnelis viską pasakė karaliui, kaip jo kumelaitė liepė. Karalius padarė. Nuvežė didžiausią vežimą mėsos, o durnelis paliko laukti. Tuojuo pamatė atskrendantį erelį. Durnelis sukrovė jam visą mėsą ant nugaros ir pats atsisėdo ir kartu nuskrido. Skrido labai ilgai. Skrendant erelis atsuka snapą, ir durnelis jam įmeta gabalą mėsos. Taip jis vis metė gabalą po gabalo. Mėsa pasibaigė, o erelis vėl galvą atsuko. Jis, neturėdamas ko mesti, greit išsipjovė gabalą savo kojos šlaunies ir metė ereliui į gerklę. Erelis nurijo ir tuoj nusileido prie užkeikto dvaro. Durnelis tuoj eina į rūmus, o erelis liko laukti už vartų. Nuėjęs laiptais į antrą aukštą, rado paukštę ir klėtką. Pasiėmė paukštę su klėtką ir atsargiai išėjo iš rūmų pas erelį. Erelis jam sako:

– Ką tu paskutinį kartą taip skanų man metei? Aš niekad tokios mėsos nebuvau gavęs.

Durnelis parodė ereliui išpjautą kojos vietą. Erelis atsikrenkštė ir spjovė jam tą pačią išpjautą mėsą. Tas gabalas ten pat ir prilipo. Kai skrido atgal, tai ereliui mėsos jau nebereikėjo. Grįžęs prie to paties kalno,

erelis nusileido. Prieš išskrendant buvo įsakyta laukti, tai prie kalno jau stovėjo karaliaus karieta su vežėjais. Durnelis padėjo ereliui, sėdo į vežimą ir parvažiavo su paukšte ir klėtką.

Dabar karalius padarė didžiausią puotą. Karalius be galo džiaugėsi, kad gavo tą paukštį ir ta rasta plunksna jam tiko. Vėliau visą laiką tą durnelį dideliai mylėjo. Taip pat gražiai užlaikė ir jo kumelaitę.

Pasekė Doveika, apie 40 m., gyv. Seredžiuje. Užrašė J. Dovydaitis 1932 m. LTR 462(1). Stebuklinė pasaka. AT 531.

11. Pasaka apie kareivį

Kartą atitarnavęs kareivis ėjo namo ir sutiko senuką. Jis prašo:

– Duok man ką nors!

– Ką aš tau duosiu, kad aš pats nieko neturiu, turiu tik tris kapeikas, – sako kareivis.

– Duok man nors vieną kapeiką, man užteks, – vėl prašo senukas.

Kareivis jam atidavė vieną kapeiką. Senelis padėkojęs nuėjo toliau. Toliau eidamas kareivis vėl sutinka kitą senuką ir tam antrą kapeiką atidavė. Dabar jam liko tik viena kapeika. Sutiko tokį seną senutėlį, dar senesnį už du pirmuosius. Jam pagailo, ir jis prašomas atidavė paskutinę kapeiką. Jau jis pats nieko nebeturi. Eidamas toliau, priėjo miestą. Jis išalko valgyti, o pinigų neturi. Išėjęs iš miesto, pasitinka žilą senelį. Jis vėl prašo išmaldos. Kareivis, supykęs sako:

– Viską aš atidaviau ir pats nieko nebeturiu. Valgyti noriu, o kas man duos?

Senelis sako:

– Ko tu nori už tas kapeikas, kurias atidavei aniem trim senukams?

Aš tau viską duosiu!

Kareivis prašo:

– Nieko daugiau aš nenoriu, tik duok man šautuvą, su kuriuo aš nors ir tolimiausią paukštį nušauti galėčiau. Duok man smuiką tokią, kad jei tik kas išgirstų mane griežiant, tuoj pradėtų šokti. Duok man nosinėlę, kad iš jos rastųsi gerti ir valgyti, kada tik panorėsiu!

Senelis viską jam davė. Kareivis padėjo seneliui ir, paėjęs toliau, atsisėdo po medžiu valgyti. Pasitiesė nosinėlę ir sako:

– Kad man tuoj būtų gerti ir valgyti!

Kareivis sočiai pavalgė ir atsigėrė. Atėjo žydas su savo prekėmis ir atsisėdo šalia kareivio. Pamatęs šautuvą, klausia, ką galima su juo nušaut. Kareivis atsakė:

– Viską, ką tik noriu!

Skraido aukštai paukščiukas. Žydas sako:

– Ui, nušauk tu jį!

Kareivis tuojau nušovė. Paukščiukas nukrito į erškėtiną. Kvilas buvo žydelis ir lindo į krūmus paukštelio išimti, bet niekaip negali. Kareivis taip jam sako:

– Nusivilk, tada bus geriau!

Žydas jo paklausė ir nuogas įlindo į erškėtiną. O kareivis kai pradės smuiku griežti, žydas kaip ims šokti nuogas po erškėčius! Visas iki kraujų susidraskė. Verkdamas prašo, kad kareivis nustotų griežti. Kareivis paklausė, žydas nustojo griežti. [Žydas] apsirengė ir, nuėjęs į miestą, apskundė jį policijai. Tuojuo buvo teismas. Teisėjas klausia:

– Kam tu sudraskei žydą?

Kareivis ginasi, sako, kad žydas pats susidraskęs. Teisėjas sako:

– Parodyk, kaip ten buvo!

Tuojuo žydas rėkia:

– Ui, pririškite jūs mane, bo aš šoksiu! Tegu jis negrajija!

Sargas, paėmęs žydą, pririšo prie kėdės su virve ir, kai tik kareivis užgriežė, tai žydas su visa kėde pradėjo šokti. Kai pradėjo visi šokti – ir teisėjas, ir sargas! Žydą už melagystę išvarė, kareivį išteisino. Jis ir eina per miestą grieždamas. Visi žmonės gatvėj kai pradės šokti! Teisėjas pamatęs baisiai supyko ir įsakė policijai sugauti kareivį ir pasodinti į kalėjimą. Kareivis, pamatęs, kad policija jį vejasi, dar smarkiau pradėjo griežti, policija – šokti, ir nieko jam nepadarė. Visi žmonės prašė, kad jis nustotų griežti, o policija jam ir bausmę žadėjo dovanoti. Kareivis paklausė ir nustojo. Grįžęs namo, laimingai gyveno.

Pasakė Pranas Ivanauskas, gyv. Pikčiūnų k. Užrašė A. Dabkus
1933 m. LTR 409(40). Stebuklinė pasaka. AT 592.

12. [Karalaitis, kurio norai išsipildo]

Turtingas ponas sulaukė senatvės, bet neturėjo sūnaus. Norėdamas būti žmonėms geras, jis per didelę upę pastatė tiltą. Pirmą dieną, atidarius tiltą, ponas perrengė elgeta savo tarną ir liepė paklaustyti, ką kalbės eidami žmonės. Tarnas, atsisėdęs prie tilto, girdėjo, kad vienas žmogus labai gyrė gerą poną. Prašė Dievo, kad jam duotų ilgą amžių, kitas taip pat džiaugėsi. Atėjo du senukai elgetos. Jiedu tarp savęs kalbėjosi:

– Už tokį gerą darbą Dievas duos ponui sūnų, kuris bus labai galingas.

Tarnas vakare parėjęs, ponui taip ir pasakė. Ir iš tiesų, po kurio laiko jo žmona pagimdė sūnų. Tėvai labai džiaugėsi sūnumi. Motina niekuomet nuo jo neatsitraukdavo. Jų namuose buvo vienas liokajus, kuris nekenė ponios ir jos sūnaus. Kai vieną dieną ji su sūnumi miegojo sodne, tai tas liokajus pasipjovė vištą, su vištos krauju ištepė jai lūpas, o patį vaikelį pasiėmė pas save, paslėpė. Ponia pabudusi nerado savo sūnaus. Subėgę tarnai rado ponią kraujuotą. Pašaukė poną. Tas liokajus, kuris pasivogė tą sūnų, pasakė, kad matė, kaip ponia suėdė savo sūnų. Karalius baisiai užsirūstino ir išvarė motiną iš namų.

Gi tą pono sūnų tas liokajus augino pas savo gimines. Kaip sūnus išaugo, tai pradėjo klausinėti, kur jo motina. Tada jam pasakė, kad jo motina buvo įtarta, kad ji suėdusi sūnų. Tas sūnus pradėjo tuo netikėti ir kai sužinojo, kad taip ant jo motinos įtarė tas liokajus, jį prakeikė ir paverė šunimi. Pasirišęs tą šunį ant virvelės, ėjo ieškoti savo motinos.

Atėjęs į savo tėvo dvarą, paprašė nakvynės. Norėdamas pašerti šunį, paprašė šukutės ir, įpylęs degančių žarijų, padėjo šuniui po nosia. Ponas nustebejęs pasakė, kad jis niekur nematęs, jog šuo būtų degančias žarijas. Tada jaunikaitis pasakė:

– Jei šuo negali būti degančių žarijų, tai kaip gali motina suėsti savo kūdikį?

Tėvas tik dabar suprato, kad nekaltai savo žmoną nubaudė. Tai, gailėdamas savo padaryto žingsnio, išėjo į pustynę ieškoti savo žmonos. Kartu ėjo ir sūnus su šuniu. Po didelių kelionių tėvas pūstynėse surado savo žmoną. Kai parkeliavo namo į savo dvarą, tai šuniui visuomet vakare duodavo karštų degančių žarijų, kurias jis turėdavo ryti, nes buvo padaręs didelę nuodėmę.

Pasekė Jurgis Minelga, 80 m., gyv. Seredžiuje. Užrašė J. Dovydaitis 1932 m. LTR 462(46). Stebuklinė pasaka. AT 652.

13. [Uždaryta nelaimė]

Buvo du broliu: turtingas ir neturtingas. Neturtingas turėjo raičiaus amatą, bet jam nesisekdavo. Tai jis nutarė eiti į pasaulį laimės ieškoti. Taip jis pasidarė voniū, nusimaudė abu su žmona ir eina iš tų namelių. Pakeliui jis atsiminė, kad pamiršo būtinai reikalingą kaltuką. Jis paliko žmoną ant kelio, o pats, nešinas stebule rankoj, grįžo pasiimti užmiršto kaltuko. Įlėjęs į trobą, pamatė, kad toje vonioje maudosi jų nelaimė. Stalius susigriebęs pasakė:

– Aš tave sugrįžau pasiimti!

Ta jo nelaimė išsimaudžiusi priėjo prie jo, ir jis ją įleido į stebulę. Paskui tuoj užkalė špuntą į stebulės galus ir įmetė į prūdą. Nuėjęs pas žmoną, pasakė, kas atsitiko namie ir pasiūlė grįžti atgal gyventi. Nelaimę paskandinus gal geriau sektųsi gyventi. Ir tiesa, jau beeidami namo, rado šimtą rublių. Džiaugiasi. Stalius tuoj nusipirko medžiagos. Pradėjo daryti naujus daiktus. Jam pradėjo sektis. Pradėjo vis daugiau atnešti darbo. Visi giria jo darbą.

Antrasis brolis buvo pirmajam pavydus. Jis negalėjo suprasti, kodėl staliui pradėjo taip sektis. Turtingas siunčia savo žmoną pas aną, kad ji, pamiršus visus piktumus, gražiai su staliaus žmona pasikalbėtų ir išklaustų, kodėl taip pradėjo sektis. Ta žmona ir papasakojo. Tada turtingas, pavydėdamas staliui, pasiėmė tinklą, išgriebė iš ežero tą stebulę. Ištraukia špuntą ir mato, kad jame baisiai išdžiūvusi, kaip siūlas nelaimė. Ji silpnu balsu sako:

– Dėkui, kad nelaisvę mano palengvinai. Aš bijau ano brolio, kad jis manęs vėl neprazudytų, dėl to aš nuo dabar būsiu su tavimi!

Turtingas brolis parėjo namo, rado padvėsusius kelis gyvulius. Vėliau jam sudegė namai ir jis visai nusigyveno.

Pasekė Jonila (Jono Jonilos sūnus), gyv. Armeniškių k. Užrašė J. Dovydaitis 1932 m. LTR 462(98). Stebuklinė pasaka. AT 735 A.

14. [Žmogus, supratęs gyvulių kalbą]

Žmogus išėjo medžioti ir su juo išsekė du šuniu. Einant mišku, užsidedė miškas. Jie bėgo nuo ugnies kiek galėdami. Bėgdami išgirdo, kaip gyvatė, šakose įsirangiusi šaukė, kad ir ją išgelbėtų. Žmogus gyvatę išgelbėjo, ir ta atsidėkodama jam pašnabždėjo, kad nuo dabar jis supras gyvulių kalbą. Vakare žmogus sustojo miške ir norėjo nakvoti. Šunys tarp savęs pradėjo kalbėtis. Vienas sako:

– Šią naktį vienas turime saugoti gaspadorių, nes jį ateis pjauti vilkas, o kitas turime bėgti saugoti namus nuo razbaininkų.

Taip vienas nubėgo namo, o kitas likosi su juo. Medžiotojas, žinodamas, kas jo laukia, stuobrelį apvilko savo drabužiu, sukūrė ugnį, o pats su šuniu įlindo netoli ugnies į krūmus. Netrukus atbėgo didelis vilkas ir smarkiai puolė ant to stuobrelio, manydamas, kad ten sėdi žmogus. Medžiotojas jį nušovė.

Ryte atbėga antras šuo. Šis, buvęs miške, yra smagus, kad šeiminkui pasisėkė išlikti sveikam ir klausia:

– Ką gavai namuose, kad atgynei juos nuo plėšikų?

Tas pradeda pasakoti:

– Kad geriau sektųs ginti plėšikus, tai iš kaimo pasišaukiau dar du savo draugu. Šeimininkė mus vijo šalin, bet nakties metu, kai atėjo plėšikai, mes smarkiai juos puolėme ir nuvijom šalin. Ryte dar primušo mane, sakydama: „Ak tu, rupūže, kam taip smarkiai lojai ir man nedavei miegoti?“

Kai vakare parėjo šeimininkas namo, tai klausia savo žmonos:

– Kodėl tu nedavei šuneliams ēsti?

Ji klausia, iš kur jis sužinojo. Jis nesisakė. Šeimininkas kelis kartus gerokai apibarė savo žmoną ir ta, jo nesikęsdama, sako:

– Aš mirsiu.

Ir atsigulė ant lentos lyg ir numirusi. Tuo tarpu atėjo gaidys su būriu vištų. Vištos jo klauso, nors nenorėdamos. Paskui gaidys sako vištoms:

– Matote, aš vienas suvaldau jūsų vienuolika, o gaspadorius ne-suvaldo savo vienos pačios!

Gaspadorius suprato, kad jo pačiai buvo duota per daug laisvės. Jis, pagriebęs rykštę, gerai išdirbo jai kailį. Nuo to laiko jai daugiau nereikėjo meluoti ir išsisukinėti.

Pasekė Doveika ar Steponavičius, gyv. Seredžiuje. Užrašė J. Dovydaitis 1932 m. LTR 462(14). Stebuklinė pasaka. AT 670.

15. [Nubaustas angelas]

Senovėje buvo ardas⁸ kunigas. Nepalaikydavo pas save klapčiukų, vis juos keisdavo naujais. Buvo šv. panos Marijos atlaidai. Klapčiukai senieji visi išbėgiojo. Zakristijonas špitolėje ieško klapčiuko. Kaip tik ten atėjo nepažįstamas vaikelis. Zakristijonas jį kalbi-

⁸Ardas – labai piktas.

na, ar jis nesutiktų kunigui patarnauti mišiose. Vaikelis sutiko, jį atvedė pas kunigą. Kunigas jo paklausė, ar jis gali patarnauti prie mišių, tas sutiko.

Pusiau mišių, kai kunigas pakėlė kieliką aukštyn ir reikėjo skambinti, tas klapčiukas atsisuko į duris. Kunigas matė. Paskui kitą sekmdienį važiavo į kitus atlaidus. Vežasi ir tą klapčiuką. Privažiavus kryžių, klapčiukas išsoko iš vežimo, paėmė akmenį ir metė į kryžių. Kunigas sutiko atlydint numirėlį, didelį poną. Kunigas, išlipęs iš vežimo, nuėjo jo palydėti, o vaikelis atsuko pasturgalį. Atlydi kitą nabašniką, jį lydi tik trys žmonės. Tas klapčiukas sako:

– Aš eisiu palydėti!

Palydėjo kurį kelią ir vėl grįžta į vežimą. Kai nuvažiavo ant atlaido, tai kiti kunigai klausinėja, kokia jo šeimyna. Kunigas sako:

– Turiu vaikelį klapčiuką. Jis labai sprečnas.

Tas papasakojo kunigams, kaip jis elgiasi. Tie pasako, kad reikia čia jį pašaukt ir nubaust. Pašaukia tą klapčiuką ir klausia:

– Kodėl tu taip darai?

Tas vaikelis sako:

– Per mišias atsisukau nuo kunigo dėl to, kad galvojai apie dvi krūvas aukso, kurias geidei turėti. Akmeniu į kryžių mečiau dėl to, kad ten tupėjo velnias. Aš jį nubaidžiau. Nabašnikas, kurį lydėjo daugybė ponų, eis pragaran. Jį lydėjo daugybė velnių. Jų buvo toks didelis būrys, kad ten jie buvo ant viens kito.

– Ko lydėjai antrą?

– Dėl to, kad jį lydėjo mano draugai. To žmogaus siela eis į dangų. Aš esu aniuolas.

Jis išsiėmė iš užančio širdį ir plaučius ir kunigams parodė. Tuoj tas vaikelis pranyko, ir niekas jo daugiau nematė.

Pasekė Baltauskas, gyv. Pikčiūnų k. Užrašė J. Dovydaitis 1932 m. LTR 462(89). Pasaka legenda. AT 795.

16. Kaip atsirado degtinė

Velnias pavogė vargšo darbininko paskutinį duonos kampelį. Velnių karaliui tai nepatiko, ir jis tą velnią pasiuntė pas tą ūkininką bernauti. Ateina velnias (žinoma, pasivertęs žmogumi) ir sako jam:

– Mane privertė pas tave tarnauti.

Žmogus nenori jo priimti, nes ir pats mažai ką turi pavalgyti. Bet velnias pasiliko. Taip juodu tuoj pradėjo dirbti kartu. Čia jie tuoj iškirto tankų eglyną, išdegino šakas, o iš rąstų pasistatė namus – rūmus. Vis velnias darbuojasi, daro razajų⁹, kad tik geriau augtų. Pabudavojo klojimą, tvartą. Bernas, išėjęs iš namų, parsivaro gyvulių. Viskas gerai dera, darbininko ūkis pakilo. Visus laukus aptvėrė. Po trijų metų bernas sako, kad jam tarnauti jau bus gana ir nutaria surengti išleistuves ir padaryti išleistuvių gėrimą.

Darbininkas sako:

⁹Razajus (*razbajus*) – čia: triukšminga veikla, darbas.

– Daryk.

Velnius sumerkė grūdų, padarė iš tošių triūbeles ir išsunkė puikią degtinę. Dabar pritašė suolų, suprašė žmones, pripylė uzbonus degtinės. Asloje prikratė šiaudų. Kai žmonės susirinkę po vieną išgėrė, tai labai linksmi buvo. Kai po antrą išgėrė, tai, sulipę ant suolų, kazoką šoko. Vienas kitą kilnoja kaip levai. Velnius žiūri ir džiaugiasi. Dar išgėrė po trečią, tai vienur kitur jau vemia, pradeda ginčytis ir muštis. Taip ir sukrito visi čia pat miegoti. Ant rytojaus velnius, atsisveikindamas žmogų, sako:

– Kas gers vieną, tai bus vaistas. Kas dvi – tai ant sveikatos, o kas gers trečią, tai bus mano draugas.

Pasekė Steponavičius, gyv. Seredžiuje. Užrašė J. Dovydaitis 1932 m. LTR 462(26). Pasaka legenda. AT 810 A.

17. [Velniui pažadėtas jaunuolis tampa kunigu]

Susiženijo neturtinga pora. Vyras, neturėdamas pinigų, vis bėdojo. Pagaliau kartą jis pasakė:

– Kad kas duotų man pinigų nors kokią pirštinėlę, tai galėčiau sūnų prakeikti!

Kaip tik jis taip pasakė, atsirado prieš jį nedidelis, bet ir nemažas kapšiukas pinigų. Jis pasiėmė tuos pinigus ir parnešė savo pačiai. Ta klausė, kur jis gavo tuos pinigus. Jis pasisakė. Tada jo žmona ėmė labai verkti, kad jis savo sūnų užrašė velniui. O jo žmona jau buvo sunkume.

Po kiek laiko gimė jiems labai gražus vaikelis. Jis veikia augo. Išėjo mokslus ir norėjo būti kunigu. Bet motina vis verkia. Tada ji atvažiuoja su sūnum pas vyskupą. Jis norėjo gauti kunigo šventimus, o motina vis verkia. Vyskupas klausia, kas jai yra. Ji pasakė, kad tėvas jį dar negimusį buvo velniui užrašęs. Vyskupas dėl to negali duot jam šventimų. Tada parduotas velniui sūnus norėjo eiti pragaran ieškoti to velnio. Vyskupas patarė jam eiti vis prastais keliais. Vyskupas davė jam švęsto vandens buteliuką, krapylą ir kryžių šventą, ir šventas knygas. Liepė, kai nueis pragaran, skaityti maldas ir krapyti velnius, kol jie atduos jam raštus.

Sūnus nieko negaišdamas išėjo. Eidamas sutiko razbaininką, kuris buvo daug žmonių išžudęs ir savo tėvus užmušęs. Razbaininkas klausia, kur jis eina. Sūnus pasisakė, kad jis jau buvo klieriku, tik negali būti įšventintas į kunigus, kol neatsiėmė iš velnio prakeikimo ženkle. Razbaininkas prašo, kad jį išspavedotų. Klierikas pasisakė, kad dar negali, kaip gaus raštus, tai tada galės jį išspavedoti.

Klierikas, eidamas toliau, priėjo ir patį pragarą. Kai jis priėjo netoli pragaro, tai velniai, jį pamatę, pradėjo mėtyti dideliais akmenimis į jį. Bet jis iškėlė ranką su krapyla ir velnius pakrapino, tie visi išsislapstė. Kai daugiau jis ėmė juos šventinti, tai jie ėmė kaukti. Tik klausia, ko jis čia atėjo. Jis prašė tos pirštinėlės, ant kurios jis velniams buvo pažadėtas. Velniai sako:

– Tu jau daug nuo mūsų atėmei mokinių ir dar daug atimsi. Tavo motinos lova jau buvo išklota peiliais ir įkaitinta, bet tu savo maldomis pergalėjai mus, ir jos lova jau vėl šalta.

Klierikas klausia dėl razbaininko:

– O kokia lova yra to razbaininko, kuris savo tėvus yra užmušęs?

– Jo lova yra karštai įkaitinta ir išklota aštriais akmenimis.

Klierikas gavo tą pirštinaitę ir grįžo atgal. Dabar, neturėdamas kliūčių įsišvesti į kunigus, pasakė tam razbaininkui, kas jo laukia po mirties. Tas prašė, kad jį išspaviedotų. Pasisakė daugybę savo nuodėmių. Atgailai klierikas liepė razbaininkui įsmeigti sausą obelinę lazda ir eiti keliais nešti iš netolimo upelio vandenį tol, kol ji sužaliuos ir atves vaisių. Razbaininkas sutiko taip padaryti.

Po daug daug metų, kai tas klierikas buvo vyriausiu vyskupu, jam vėl teko važiuoti pro tas vietas, kur jis ėjo pragaran. Tą atgailaujantį plėšiką jis buvo visai pamiršęs. Važiuodamas pro tą vietą, kur paliko plėšiką, vyskupas pajuto skanų obuolių kvapą. Paliepė tarnams nueiti pažiūrėti, kokia ten obelis. Atėję tarnai pasakė, kad ten auga didelė obelis, apkibusi skaniais obuoliais. Po obelimi keliais slenka senelis su auksiniu retežėliu. Tik dabar atsiminė, kad čia bus tas pats plėšikas. Priėjęs vyskupas dar kartą jį spaviedojo. Kaip tik plėšikas pasako kokį grieką, tai obuolys ir nukrinta. Taip jam sakant savo nuodėmes, obuoliai vis krito ir krito. Liko dar du. Kai pasakė, kad nužudė savo tėvą ir motiną, tai nukrito ir tie du, o pats plėšikas subyrėjo į dulkes.

Pasakė Doveika ar Steponavičius, gyv. Seredžiuje. Užrašė J. Dovydaitis 1932 m. LTR 462(12). Pasaka legenda. AT 811+AT 756 B.

18. [Gudri valstiečio duktė]

Baudžiamųjų laikais ponai labai smarkiai plakdavo visus žmones. Bet vienas žmogus buvo paklusnus ir lėtas, ir dar nebuvo plaktas. Tai ponas jam sako:

– Esi geras žmogus, keturiasdešimt metų negavai plakti. Ten, vasarojaus lauke, yra akmuo. Nueik ir nulupk jam skūrą. Jei nenulupsi, tai aš tau nulupsiu!

Parėjęs namo, jis verkia. Jo duktė jį ramina. Išgirdusi, ko jis verkia, liepė jam eiti pas tą akmenį miegoti.

– Kai ateis ponas ir klaus, tai sakyk, kad negaliu lupti, nes nerandu bambos.

Žmogus, nuėjęs pas akmenį, išsimiegojo ir pamatė atjojant poną. Tas prijojęs klausia:

– Ar nulupai skūrą?

Žmogus atsakė:

– Negaliu nulupti, nes nerandu bambos!

Ir lyg vaikštinėja ir žiūrinėja apie akmenį.

– Tfu, – nusikeikė ponas, – tai pasakė: ieško akmens bambos, o skūros nenulupa!

Ant rytojaus šaukia tą žmogų į teismą. Teisme klausia:

- Kas tave taip mokino?
- Aš pats! – sako žmogus.
- Netiesa, tu taip niekad nesugalvotum!

Spiriamas prisipažino:

- Duktė mano tokia mandra.

Kai ponas išgirdo, kad taip duktė liepė sakyti, tai paliepė išvirt dešimt kiaušinių. Kai juos atnešė, tai duodamas žmogui, sako:

- Tegul išperina iš jų ančiukus!

Žmogus eidamas namo vėl verkia, neišmano, kaip jį išperės ančiukus iš virintų kiaušinių. Išgirdusi, ką liepė daryti, duktė paėmė gorčių miežių, išvirė juos gerai, davė savo tėvui ir sako:

– Nunešk ponui ir paprašyk, kad iš tų miežių išaugintų daugiau grūdų, tiems ančiukams bus lesti.

Ponas, nusistebėjęs jo dukters atsakymu, paėmė pluoštą pakulų, duoda jas žmogui ir sako:

- Tegul iš tų pakulų išaudžia devynis stukas¹⁰ drobės!

Duktė, išgirdusi, ką ponas liepė, pasiėmė šluotražį, prilaužė galo šluotražio šakaliukų, liepė nunešti ponui ir pasakyti:

– Tegul iš tų galiukų padaro stakles toms drobėms austi, tai tada išausiu!

Ponas, išgirdęs jos atsakymą, drūčiai sukeikė ir paliepė, kad ateitų į dvarą nei nuoga, nei apsvilkusi, nei keliu, nei šalikele, nei per laukus, nei pėsčia, nei važiuota.

- Tegul sustoja pas mane šalia žiemos ir šalia vasaros!

Žmogus parėjęs pasakė viską savo dukteriai. Ta tik nusijuokė. Buvo kaime senas baltas ožys. Ji jį parsivedė pas save. Nusirengė drabužius ir apsisupo tinklu. Tėvui liepė nueiti į dvarą, ištraukti iš pastogės šlajas ir briką ir pastatyti juos greta viens kito. Kai tėvas nuėjęs ištraukė šlajas ir briką prieš pono langus, tai ji išokavo, ožį apžergusi, tinklu apsisupusi, ir sustojo tarp rogių ir ratų. Ponas išėjęs pamatė tokį dukters gudrumą, kvatoja juokais, bet atsikratyti jos negali, nes visur ji yra gudresnė. Dabar ponas liepė jai ateiti vakare. Kai ji atėjo, ponas atsinešė butelį vyno ir jiedu pradėjo kalbėtis. Ponas klausia:

- Ar tekėsi už manęs?
- Bile tu mane imsi?
- Ar eisi už manęs? – vėl klausia ponas.
- Eisiu su tavim. Bus linksma mums.
- Prisiek, kad be mano valios nieko nedarysi, nieko neteisi.

Taip jiedu ir sutiko. Ponas ją papuošė ir išleido pas tėvą. Apsivedė ir kurį laiką gyveno labai gražiai. Viena kartą ponui reikėjo išvažiuoti į kelionę. Atsiveikinęs išvažiavo. Jam išvažiavus, keliu per dvaro žemę važiavo du žmonės susidėję: vienas buvo davęs savo arklį, o kitas – vežimėlį. Važiuojant netoli dvaro jie turėjo sustoti, nes kumelei reikėjo vaisiuotis. Susikūrė ugnį ir apsinakvojo. Prašvitus jie priėjo prie vežimo ir pamatė, kad kumeliukas palindęs po ratukais.

Tas žmogus, kieno buvo ratukai, ima kumeliuką, deda vežiman ir sako:

¹⁰Stukas – verpalų svorio matas.

– Tai mano, nes po mano ratukais buvo!

Tas, kieno buvo kumelė, vėl sako:

– Kumeliukas mano kumelės, tai irgi turi būti mano!

Taip jiedu smarkiai susiginčiojo. Eina pas poną dvaran ieškoti teisybės. Bet pono nerado namie, o prisžadėjo nieko neteisyti be savo vyro valios. Bet tie du žmonės prašo ir prašo, kad juos sutaikintų. Tada ponias ima juos teisti:

– Ten, kur nakvojote, yra smėlio kalnas, o pakalnėje yra vanduo. Ir tos žuvys iš vandens eina ėsti ant to smėlio kalno.

– Tai kvaila pasaka, – sako tas, kieno buvo skolintas vežimas. – Kaip gali žuvis eiti ant kalno į smėlyną? Jos tik vandenyje tegali būti gyvos!

– Tai kam tu pasakoji, kad ratukai turi kumeliuką? – pertraukia jį ponias. Ir jiedu buvo sutaikinti. Parvažiavęs ponas išgirdo, kad žmona be jo žinios buvo padarius teismą. Ji aiškinasi, kad tai nebuvo teismas, o tik patarimas duota. Ponas liepė jai keliauti šalin, nenori daugiau su ja gyventi. Ponia sutiko su juo išsiskirti, tik prašė jai leisti pasiimti geriausią ir brangiausią daiktą. Ponas sutiko. Tai ponias sako:

– Atsimindami tas geras dienas, išsigerkiva!

Ponas sutiko ir jiedu pradėjo gerti. Ponia negėrė, vis kiek nulieja į šalį. Ponia savo vyrą visiškai nugirdė. Tada pasišaukė savo tėvą, kad jis paduotų briką. Kai atvežė, tai poną įkėlė į vežimą ir nuvežė į jos gimtuosius namelius, kur ji pirmiau su tėvais gyveno. Ten buvo dūminė gryčia. Ji patiesė šiaudų ant grynos žemės ir sugulė abu kartu. Kai ponas prasiblavė, pajuto, kad jam šalta. Jis graibosi ir pajunta, kad guli šiauduose ant žemės menkoje gryčiutėje. Pamatė šalia savęs gulint žmoną ir klausia:

– Kur mes?

Jo žmona jam atsako:

– Mane ponas pavarei, o ką labiausia myliu, tai ponas leidai man pasiimti. Labiausiai mylėjau poną, tai jį ir pasiėmiau.

– Tai grįžkim, dūšele, atgal dvaran! Tik niekam nesakyk, kad aš čia nakvojau.

Žmona pasižadėjo, kad niekam nepasakys. Paskui jai leido teisti visus teismus.

Pasekė Doveika ar Steponavičius, gyv. Seredžiuje. Užrašė J. Dovydaitis 1932 m. LTR 462(9). Novelinė pasaka. AT 875.

19. Nepalik reikalingo daikto

Labai seniai gyveno ūkininkas gana pasiturinčias, bet buvo labai šykštus. Jis turėjo senelį savo tėvą, kuris jau nieko padirbti negalėjo. Bet valgyti jam, kad ir nekaip, bet visgi duoti reikėdavo. Šykštuolis sūnus sumanė savo tėvą išvežti į mišką ant vilkų. Kad jį vilkai suėstų. Kad jo nereikėtų maitinti. Apvilko senį į prasčiausius drabužius, įsodino į rankinį vežimėlį ir veža į mišką. Ūkininko sūnus, kokių šešių metų vaikutis, pamatęs tėvą, vežantį senelį, prisivijo ir, sekdamas paskui, čiauška kaip paukštelis. Nuvežęs tėvą į mišką, ūkininkas jį su vežimėliu palieka vilkams. Vaikas klausia:

- Tėveli, kam vežimėlį palieki?
- Tegul būna, jis mums nereikalingas.
- Kaip nereikalingas? O kuo aš tave išvešiu, kai tu pasensi?

Ūkininkas sustojo, pagalvojo. Sugrįžo į girią, paėmė vežimėlį su seneliu tėvu ir parsivežė. Nors jo pati dar kažkada ir murmėdavo, kad be reikalo nedirbantis senis tik duoną ėda ir ant pečiaus drybso. Bet vyras jos neklausė.

Užrašė P. Virakas Seredžiaus apylinkėse. NMB, f. 27–20, p. 2–3.
Novelinė pasaka. AT 980.

20. [Susidera nepykti]

Buvo du broliu – razumnas ir durnas. Razumnas išėjo tarnauti pas poną dvaran. Susitaria su ponu taip:

– Tarnausi, bet tu neturi pasakyti, kad ant manęs pyksti. Jei pasakysi „pykstu“, tai aš išrėšiu tau diržą iš nugaros ir nosį nupjausiu.

Razumnas sutiko. Ponas siunčia jį į malūną malti. Malė visą dieną ir gerokai praalko. Vakare ateina ponas linksmas ir klausia jo:

– Ar nesunku dirbti, ar gerai eina malti?

Razumnas sako:

– Darbas eina gerai, tik kad valgyt negaunu, tai pykstu.

Ponas tuoj pagal susitarimą išrėžė jam iš nugaros diržą ir išvarė namo. Dabar eina kvailys į brolio vietą. Vėl susitaria su ponu, kad jei kuris pasakys ant ko „pykstu“, tai galės išrėžti diržą iš nugaros. Ponas jį siunčia į malūną baigti malti, pikliavoti. Kvailys ten nuėjęs pamatė jau daug kvietinių miltų sumalta. Tuoj užsinorėjo pyragų ir blynų. Tai pradėjo kepti pyragus ir blynus. Kai tie iškepė, tai nusipirko degtinės. Gerai įsigėrė ir parvažiuoja dainuodamas. Kvailys pasisakė, kad sumalė kviečius, norėjo valgyti, tai išsikepė blynų, pyragų ir, išsigėręs degtinės, linksmas parkeliauja. Paskui klausia pono:

– Ar nepyksti?

Ponas sako:

– Kur čia pyksi, nepykstu!

Kitą dieną anksti rytą ponas liepia jam ginti į ganyklas gyvulius ir liepė, kad pargenant visi gyvuliai juoktųsi, šoktų, o pats piemuo grajintų. Kvailys nuginęs ganė visą dieną. Ganydamas nusuko karvei ragą ir pasidarė ragą. Vakare gindamas visoms avims nupjovė viršutinę lūpą. Jų dantys buvo matyti ir atrodė lyg juokiasi. Kitiems galvijams išdaužė kojas, tie eidami šoka, šlubuoja. Pats eidamas paskui grajina. Taip varosi visą kaimenę namo, kaip liepė ponas. Ponas išėjęs mato, kad avims nupjaustytos lūpos, jų snukiai kruvini. Kitiems galvijams išdaužtos kojos, o pats piemuo eina ir švilpia rageliu. Piemuo, priėjęs prie pono, sako:

– Matai, ponas, aš viską padariau taip, kaip sakei: avys juokiasi, galvijai šoka. Ar nepyksti?

Ponas sako:

– Kur čia nepyksi?

Tuoj kvailys pagal susitarimą išrėžė jam tris diržus ir grįžo namo.

Pasekė Doveika ar Steponavičius, gyv. Seredžiuje. Užrašė J. Dovydaitis 1932 m. LTR 462(10). Pasaka apie kvailą velnią. AT 1000+AT 1007.

21. Apie siuvėją

Kol siuvėjas buvo jaunas, turėjo daug darbo ir pinigų užsidirbdavo. Kai apsedė, jis visai nusigyveno, niekas jo neprašė siūti. Susilaukęs sūnaus, prašė jį kūmus kaimynus, bet niekas nenorėjo eiti. Supykęs sako:

– Eisiu ir pasikarsiu!

Atėjęs vakare į mišką, ieško, kur kartis, ir bevaikščiodamas sutinka ponaitį. Tas klausia:

– Ko ieškai, žmogau?

Siuvėjas viską pasipasakojo. Ponaitis sako:

– Ką tu čia dėl tokių niekų karsies. Aš tau duosiu pinigų, tik tu imk mane į kūmus.

Siuvėjas apsidžiaugė, kad gauna kūmą ir dar pinigų. Gavo pilną skrybėlę pinigų. Liepė jam visko prisipirkti, jam kūmą paprašyti ir liepė ateiti ton pačion vieton. Parėjęs namo, pasisamdė arklius ir, nuvažiavęs miestan, visko prisipirko. Grįžęs namo, tariasi su žmona, kas daryti – ar imti tą velnią į kūmus, ar ne. Nuėjo siuvėjas pas kunigą ir klausia patarimo. Kunigas sako:

– Pasakyk tu tam ponaičiui, kad kūmais bus Motina Švenčiausia, Jėzus, visi šventieji ir Perkūnas.

Siuvėjas, nuėjęs į krūmus, atrado ponaitį. Jis klausia:

– Ar gavai kūmą?

Tas sako:

– Gavau!

– O kas ji tokia? – vėl klausia ponaitis. Siuvėjas sako:

– Motina Švenčiausia bus kūma, Jėzus ir visi šventieji – kūmai.

– A, tai labai gerai. Motina Švenčiausia – gera žmona, jie visi geri žmonės, geri draugai, – sako ponaitis.

– Palauk, dar ir Perkūnas žadėjo būti!

Ponaitis atsakė:

– O, tai man negerai. Mudu su juo pikti. Aš, žinai, verčiau neisiu!

Pasieškok tu kito kūmo!

Siuvėjas tik apsidžiaugė, kad taip lengvai velniu atsikratė. Grįžęs namo, surado kūmus, nes dabar buvo turtingas. Pakrikštijo sūnų ir laimingai gyveno.

Pasekė Pranas Ivanauskas, gyv. Pikčiūnų k. Užrašė A. Dabkus 1932 m. LTR 409(58). Pasaka apie kvailą velnią. AT 1165.

22. [Kvaila duktė]

Gyveno žmogus ir turėjo dukterį. Jai buvo laikas tekėti, tai tie žmonės sulaukė piršlių. Tėvai piršlius mielai priėmė. Duktė, prikepus pautienės, nuėjo į kamaraž atnešti duonos. Tai beimant duoną, nukrito klaputė¹¹. Ji didžiai nusigando ir pradėjo verkti. Motina, išgirdus jos verksmą, atbėgo, o ji verkdamasako:

– Nukrito klaputė. Jei čia būtų sėdėjęs mano sūnus, tai jį būtų užmušę!

Motina, tai išgirdusi, ir pati pradėjo verkti. Tėvas, nesulaukdamas duktės ir motinos ateinant, pats eina. Pamatęs jas verkiant, klausia jų, ko jos verkia. Tos pasakė. Tėvas irgi verkia. Žentas, nesulaukdamas tėvų, eina jų ieškoti. Tie viską jam persako. Žentas liepė paimti kirvį ir įkalti klaputę, ir viskas bus gerai. Liepia jiems neverkti. Tėvams labai patiko toks protingas žentelis. Išvažiuoja jau kaip ir sutarę daryti vestuves.

Po kelių dienų tas pats žentas vėl atkanka pas tuos žmones. Mato, kaip jie visi trys sukibę traukia ant stogo karvę. Klausia jų:

– Na, ką čia darot?

Tie pasakė, kad nori pašerti taja stogo žole karvę. Jis užlipo ant stogo, nurovė žolę ir numetė karvei. Tie žmonės jam labai dėkojo. Tai jis ir vedė tą dukterį. Jiems reikėjo malkų. Išvažiavo į mišką žentas. Nenorėdamas, kad reiktų krauti į vežimą, sumanė medį kirsti tiesiai ant vežimo. Kai kirto, tai užmušė abu arklius ir sulaužė vežimą. Netekęs arklių, pasiėmęs kirvį, eina namo. Eidamas pakele, pamatė baloje plaukiant antis. Metė į jas kirvį, manydamas kokią užmušti. Antys nulėkė, o jo kirvis įkrito balon. Žentas nusivilko drabužius, lindo į vandenį ir ieško to kirvio. Ėjo kitas pro šalį ir, radęs drabužius, pasiėmė ir nusinešė. Žentas, išlindęs iš balos, nerado savo drabužių. Tai jis nuogas per laukus parbėgo namo ir užsilipo ant savo gyvenamo namo. Ten buvo kubiliukas su plunksnomis. Jis į jį įsilindo ir tupi. Netoli buvo jo aukštinis, pro kurį išleisdavo garus. Kai motina su dukteria pradėjo virti vakarienę, tai atsidarė tą aukštinį. Žentas, norėdamas pasiklausyti, ką jos kalba, prislinko arčiau prie skylės. Kaip norėjo geriau girdėti, ką jos kalba, tiesė link skylės galvą ir įkrito su kubiliuku plunksnų į gryčią. Juodvi labai išsigando. Bet žentas viską persakė, kaip atsitiko. Jam tuojau dovanojo, nes buvo protingas iš pirmiau.

Pasekė Masaitienė, 32 m., gyv. Padubysio k. Užrašė J. Dovydaitis 1932 m. LTR 462(71). Buitinė pasaka. AT 1450+AT 1210.

23. Apie gudrų kumetį

Daug metų tarnavo pas poną kumetis. Ten jis ir paseno. Kai ponui jis nusidėjo, pavarė jį šalin.

– Kad aš ir išėsiu, bet tu man vieną dvarą duosi! – sako kumetis.

Ponas klausia:

¹¹Klaputė – girnų rankena.

– Už ką gi aš tau jį duosiu?

– Ogi taip sau! O jei neduosi, tai tu neteksi nei daržovių, nei vaisių, nei gyvulių, nieko tu nebeturėsi! – grasina jam kumetis.

Nuėjo kumetis į sodą, ir užpuolė jį šunys, jis neturi ką daryti. Nusimovė kelnes, prisikrėtė daug obuolių ir supylė į jas. Vėl užpuolė jį šunys, jis išsigando ir pabėgo namo. Kitą dieną neša jis tuos obuolius ponui ir sako:

– Še, aš tavo obuolius nukrėčiau!

Ponas sako:

– Traukis iš mano akių!

Kumetis parėjo namo. Vakare ėjo staininių arklių vogti. Atėjo prie tvartų, apsvyniojo virkščiom ir, įsiritęs į tvartą, palindo po rinda¹². Ir ėmė jis arkliais žnaibyti snukius, kad jie jeksėtų. Vyrai matė, kad kažkas rito si į tvartą, bet nemanė, kad tai senis kumetis. Jie nubėgo į namus pasiimti šautuvų, tuo laiku senis sėdo ant arklių ir nujojo. Kitą dieną kumetis nuveda arklius ponui ir sako:

– Te, tavo arklius pavogiau!

Vėl ponas jį pavarė. Tada jis sako:

– Aš viską vogsiu ir vogsiu, kol tu man dvarą dovanosi! Aš ir nuo tavo pačios marškinius pavogsiu!

Kerdžiui išginus bandą, atėjo kumetis ir nešasi visus jaučius. Tie užpjudė jį šunimis, o jis pasiėmė ir šunis, nešasi visus kartu. Vėl varo jaučius pas poną. Bet ir dabar ponas dvaro neprižadėjo. Kumetis dar gudriau sugalvojo. Išsikasė iš kapinių žydą ir pastatė vakare prieš ponios langą. Ponia išsigandus šaukia poną:

– Eik, žiūrėk, kumetis nori pas mane ateiti!

Ponas tuojau jį nušovė ir, pats išbėgęs, panešė lavoną toliau ir užkasė. Kumetis tuo laiku įlindo pas ponią ir, paėmęs mielių buteliuką, papylė jį į ponios lovą. Jis sako poniai, pakeitęs balsą:

– Ale, pačiut, ką tu čia padarei?

- Tai mat iš baimės, kad tu šovei, – atsakė ponia.

Vėl kumetis jai sako:

– Tai nusivilk marškinius, aš atnešiu kitus!

Ponia manė, kad su ponu kalba. Kumetis, susiglemžęs marškinius, išbėgo. Parėjęs ponas randa nuogą ponią. Ponia klausia:

– Ar atnešei man marškinius?

Ponas klausia:

– Tai ar tu nuoga?

Tada jis suprato, kad kumetis ir jo žmonos marškinius pavogė.

Kitą rytą kumetis atneša marškinius ir rodo:

– Štai, ponios marškinius nuvilkau!

Ponas pasisakė:

– Traukis tu iš mano akių. Aš tau ne vieną, bet ir du dvaru atiduodu!

Taip kumetis savo gudrumu tapo turtingas.

Pasekė Pranas Ivanauskas, gyv. Pikčiūnų k.
Užrašė A. Dabkus 1933 m. LTR 409(41).
Buitinė pasaka. AT 1525A.

¹²Rinda (rindas) – lovy, gyvulių ėdžios.

24. Žiliaus tuncius

Kartą Motiškių kaimo vieno ūkininko šeimynai vakarienėjant, ties jų namais sustojo čigonų vežimas. Tuoj čigonas su būriu čigoniukų įskubėjo į vidų. Čigonas griežia smuiku, o čigoniukai šoka, vartosi. Visi liovėsi valgę, žiopso į šokančius čigoniukus, o čigonas čirpina smuiką ir dainuoja:

– *Tamidrita, kabink visą,
Gražus žiliaus tuncius!*
*Tamidrita, kabink visą,
Gražus žiliaus tuncius!*

Valandą padainavę, dar iš šeiminkės išvilioję bulvių ir paką kiaušinių, čigonai išėjo ir nuvažiavo. Ant rytojaus šeiminkė užlipo ant aukšto lašinių nusipjauti ir žiūri, kad lašinių kaip nebūta – čigonai nujojo.

Užrašė P. Virakas Seredžiaus apylinkėse. NMB, 27–11, p. 14.
AT 1525 Q. Buitinė pasaka.

25. Apie gudrų vyrą

Du vyrai mylėjo vieną panelę, o ji mylėjo juos abu. Artimesnis vis pirmas ateidavo, tolimesnis paskui. Kai vienas būdavo, tai antro neįsileisdavo. Tas už tai pykdavo ant jos. Ji gulėjo svirne. Antrasis vyras laukia, kol pirmas išeis. Kai tik iš svirno išėjo, kaip smogė jam kuolu į galvą ir užmušė. Paėmęs lavoną, nunešė į klojimą, kur buvo suvalytų javų. Paklupdė lavoną, padavė į rankas maišą ir į jį pripylė javų. Pats netoli pasislėpė. Ūkininkas, eidamas į tvartą, pamatė praviras klojimo duris. Žiūri – žmogus javus semia. Paėmęs pagalį, kaip smogė „vagiui“. O tas, už kampo stovėdamas, viską matė. Kai išgirdo mušant, suriko jam:

– Padėk, Dieve! Ką tu padarei? Žiūrėk, žmogų užmušei!

Ūkininkas mato, kad bus blogai, ir siūlo jam pinigų, kad niekam nesakytų.

– Jei duosi keturis šimtus rublių, paimsiu nabašniką ir tau bėdos nebus.

Ūkininkas prižadėjo. Vaikinas, gavęs tuos pinigus, užsidėjo maišą su lavonu ant nugaros ir eina toliau. Parsinešęs į savo klojimą, paslėpė šiauduose. Antrą vakarą jis lavoną nunešė į žydo agurkų daržą ir pastatė jį toj vietoj, kur lango šviesos spindulys šviečia. Žydelka pamatė, kad kažkas vagia agurkus. Pasakė žydui. Tas, paėmęs geležinę kačergą, kaip davė vagiui ir „užmušė“. Vaikinas, pribėgęs prie žydo, sako jam:

– Kam tu užmušei mano draugą?

Žydas, bijodamas, kad niekam nepasakytų, davė jam du šimtus rublių. Vaikinas naktį vėl nešasi. Ėjo, kol prašvito. Rytą žiūri – važiuoja keliu kunigas. Žmogus tuoj su lavonu į ravą ir pridengė jį paltu. Iš užpakalio sekė kumelys. Kai kunigas pravažiavo, žmogus užkėlė nabašniką ant kumelio, surišo kojas po arklio pilvu. Arklys labai išsigando ir pradėjo bėgti. Kunigas, parvažiavęs namo, pasigenda kumelio. Žiūri – atjoja

kumelys, o ant jo raitelis. Įjojo abu net į klojimą. Kunigas nuėjo pažiūrėti ir mato, kad jis negyvas. Kunigas manė, kad kumelys, išsėdamas pro duris, jį užmušė, o žmogus kvailas, kad kojas susirišo. Jam iškėlė gražias laidotuves.

O žmogus, prisirinkęs pinigų, vedė tą panelę ir gražiai gyveno.

Pasekė S. Ūkas, gyv. Motiškių k. Užrašė A. Dabkus 1933 m.
LTR 409(60). Buitinė pasaka. AT 1536 C.

26. [Visa žinantis daktaras]

Vienas žmogus su šeima blogai gyveno. Neturėdavo ką gerai ir pavalgyti. Tai jis nutarė eiti duonos uždarbiauti. Paliko pačią ir vaikus ir iškeliavo. Eidamas užėjo karčemon ir mislija. Tuo metu įbėga pono tarnas ir skelbia, kad prapuolė ponios žiedas, tai tam [radusiam] gerai atnagrady. Žmogelis, norėdamas uždirbti, sako:

– Aš galiu sužinoti, kur pražuvo žiedas!

Jį nusivedė į rūmus. Tada tas žmogelis sako:

– Man reikės tris dienas pamislyt.

Pirmą dieną neša jam valgyti pirmas tarnas. Tai žmogelis sako:

– Jau vieną turiu!

Tą žiedą buvo pavogę tarnai. Tai šis tarnas manė, kad tas žmogelis sako, jog jau turi vieną vagį. Antrą dieną neša valgi antras tarnas, kuris irgi padėjo vogti žiedą. Žmogelis sako:

– Jau antrą turiu!

Trečią dieną, kaip tarnas išgirdo, kad sako „jau trečią turiu“, tai tarnai visai nusigando ir, atėję pas tą žmogelį, prisipažįsta, kad vogė tą žiedą. Duoda kiekvienas jam po šimtą rublių, tik prašo jų neišduoti, nes jie bus mirtimi nubausti. Atidavė jam žiedą, o žmogelis paprašė, kad atneštų jam kalakutą. Tai įkišo jam gerklėn tą žiedą, palaužė sparną ir paleido su kitais kalakutais į kiemą. Po trijų dienų žmogelis liepė ateiti poniai ir, parodęs j kalakutų būrį, pasakė, kad tas nulaužtasparnis turi gerklėje prarijęs žiedą. Kai jį paprovė, išsiėmė žiedą ir už gerą suradimą jam ponas davė du šimtus rublių ir dar dovanų. Tas žmogelis parėjo namo labai turtingas.

Pasekė Lengvelis, gyv. Pieštvenų k. Užrašė J. Dovydaitis 1932 m.
LTR 462(67). Buitinė pasaka. AT 1641.

27. [Ponas ir valstietis derasi meluoti]

Ėjo mokslą trys studentai. Vienas buvo sūnus pono, kitas – karaliaus, o trečias – muziko. Jie tarp savęs gerai sutiko. Kai atėjo pavasaris, tai jie visi trys sutarė eiti namo. Sustoję vienoje pakelės karčemoje, jie sako:

– Sudėkime po šimtą rublių ant stalo, ir kiekvienas ką papasakokime. Jei pasakojant kitas kuris pasakys ant to „meluoj“, tai tam pasakotojui liks tie trys šimtai rublių.

Pirmiausia pradėjo pasakoti karaliaus sūnus. Jis pasakoja:

– Kai parėjau iš mokslo, tai radau pastatyta pečių tokių didelių, kad kai avys subėgo į tuos pečius, tai kerdžius su šunimis jų negalėjo surasti. Tokie jie buvo dideli.

Tiedu kiti klausę sako:

– Galbūt, kad taip ir buvo!

Antras pasakoja pono sūnus. Jis pradeda:

– Kai aš parėjau, tai radau namuose tokią didelę karvę. Iš vieno jos milžio padarė sūrį. Ant to sūrio išėjau medžioti ir nušoviau zuikį.

Kitiedu vėl pakartojo:

– Galbūt, galbūt!

Pradėjo pasakoti muziko sūnus:

– Aš parėjau namo pasiviešėti ir pamačiau, kad sode išaugus graži obelis. Ant jos stovi dar kita, ant tos – dar kita. Taip tomis obelėmis įsilipau į dangų. Ten matau – kulia miežius. Dairiausi, vaikščiojau. Paskui sumaniau lipti atgal. Žiūriu, kad obelys jau nulūžę. Tai sumaniau vytis iš pelų virvę ir leistis. Vijausi, vijausi. Prisirišau už klojimo klengės ir leidžiuosi žemyn. Dar pritrūko. Tai aš aukštai pjauju ir vis žemyn priduriu. Pamačiau, kad jau nebeaukštai. Kai šokau, tai įlindau žemėn ligi kelių. Atsinešiau lopetą ir išsikasiau. Kasdamas pajutau, kad mano kojas kas tai graužia. Pamačiau vilką. Jį nuvijau. Bėgdamas vilkas iššiko popierių.

Tiedu klausia:

– Kas ten buvo parašyta?

Mužikas atsakė:

– Ten buvo parašyta, kad mano tėvas ir tavo tėvas kiaules ganė!

– Durniau! – sušuko pono sūnus. – Mano tėvas niekada kiaulių neganė su tavo tėvu!

Taip muzikas ir paėmė tuos tris šimtus rublių.

Pasekė Masaitis, gyv. Padubysio k. Užrašė J. Dovydaitis, 1932 m. LTR 462(82). Melų pasaka. AT 1920 C.

28. Degantis pragaras

Velnias atsirado dar prieš pasaulio sutvėrimą. Kai Dievas tvėrė žmones ir gyvulius, tai velniai, pamėgdžiodami jį, irgi norėjo ką nors sutverti, bet jiems tepasisėkė sutverti tik gyvates, varles, kurios vis buvo kur tamsoje tarp medžių, balų, lapų.

Kai Viešpats Jėzus nužengė į pragarą, tai ten rado jau pasikorusio Judo dūšią. Judas sako:

– Man ir čia gerai.

Tada Viešpats Jėzus metė savo kraują ir padarė pragarą degantį. Anksčiau pragaras buvo šaltas.

Pasekė Doveika ar Steponavičius, gyv. Seredžiuje. Užrašė J. Dovydaitis 1932 m. LTR 462(22). KLPTK 3, EtS, 1.2.2.18, p. 28.

29. Nepaprastas šautuvas

Kai mes dar prieš karą seniai plaukdavom į prūsus su troptais¹³, tai vienas senas žmogus pasakojo šitokią pasaką.

Černakryžininkai, čerauninkai liepdavo kunigo krauju sutepti komuniją ir šauti per tą komuniją. Geras medžiotojas padarė su juo sutartį ir šaudė, kol paseno. Kai jis pasenęs nebegalėjo šaudyti, tai strielba šaudė pati viena. Dar po kiek laiko jis pamatė ateinant kunigą. Tas medžiotojas visą amžių šaudęs gerai dėl to, kad kunigo krauju sukruvino komuniją ir per ją šaudė. Dabar, pamatęs kunigą, pradėjo drebėti, slabti. Tas kunigas pasakė:

– Kai jis numirs, tai neškit jį į pelkę.

Kai medžiotojas numirė, tai su juo nieks negal pabūti. Padarė grabą ir balose paleido – pro šalį niekas negali važiuoti nei piemenys ganyti. Vežimus paversdavo. Kunigas liepė ištraukti grabą iš balos ir, nukirtus galvą, padėti tarpe kojų. Ant rytojaus jį mato sėdint sode po obelimi ir laikant rankose galvą. Visi bijo prie jo eiti ir artyn.

Ėjo pro juos vandrauninkai. Žmonės pasiskundė, kad turi tokį neramų numirėlį. Tie vandrauninkai prašo dvylikos rublių, tai jie jį sutvarkys. Žmonės tuos pinigus šiaip taip surinko. Tie atkasė numirėlį, prarėžė jo krūtinę ir įdėjo kokį tai galabą. Paskui tas numirėlis jau nebesivaidino. Tai buvo netoli Jurbarko, kairėje pusėje Nemuno.

Pasakė Steponavičius, gyv. Seredžiuje. Užrašė J. Dovydaitis 1932 m. LTR 462(30). KLPTK 3, MtS, 1.2.1.5, p. 226.

30. Kodėl šunes vieni kitus uostosi.

Kai šunes buvo bajorais, tai ir jie rengdavo balius. Vienam baliuj jau visko buvo pasistekėnė, bet dar trūko pipirų. Pasiuntė greičiausia šunį į prūsus pipirų parnešti. Laukia, laukia, o šuns su pipirais kaip nėra, taip nėra. Matyt, prūsuose vietiniai vokiečiai jį susigavo ir suėdė. Juk jie viską suryja.

Šunų baliuje apsiėjo ir be pipirų. Juk ir visuose bajorų baliuose paprastai šio to trūksta. Bet dabar šunes, susitikę kur svetimą šunį, vis uosto – ar tik jis bebūs tas, iš prūsų grįžtas į šunų bajorų balių su pipirais. Mat vis nenori pamiršti bajoriškų papročių. Nors bajorystės popierių ir netekę, vis tiek save laiko tikrais bajorais – net ir loja bajoriškai.

Seredžiaus apylinkėse užrašė P. Virakas. NMB, 27–11, p. 27. AT 200 B, KLPTK 3, EtS, 2.2.2.2, p. 29.

31. Laumės supa vaiką

Buvo namuose dvi marčios. Jos turėjo po sūnų. Nors jos savo sūnelius labai mylėjo, bet viena kitos nekentė ir pavydėjo. Kartą viena, išėjusi rugių pjauti, sunkiai nusidirbo ir pamiršo lauke savo kūdikį. Vakare, būdama namie,

girdi – laumės dainuoja:

¹³Troptai – sieliai.

– Čiūčia liūlia, užmiršuoslės vaiką!

Nubėgusi jo parsinešti, rado apdėtą visokiomis dovanėlėmis, audiniais, tiek daug, kad vienu kartu negalėjo parnešti.

Antroji, pamačius, kad šios paliktas kūdikis buvo laumių taip apdovanotas, kitą vakarą tyčiomis paliko ir ji savo kūdikį. Išgirdo, kad vakare laumės supa:

– Čiūčia liūlia, tyčionykės vaiką!

Nubėgusi rado, kad jos kūdikis guli pasmaugtas ir kaulais apkrautas.

Pasekė Baltauskas, gyv. Pikčiūnų k. Užrašė J. Dovydaitis 1932 m. LTR 462(92). KLPTK 3, MtS, 1.1.2.10, p. 167

32. Bisukas

Vienas berniukas vakare išvedė arklius į mišką ir, atsisėdęs ant kelmo, pradėjo groti. Ateina ponaitis ir prašo, kad eitų jam pagroti. Jis gerai užmokėsiąs. Pasisakė, kad jo vardas Bisukas. Bisukas jį vedėsi per mišką, kol atsivedė į puikius rūmus. Mato, kad ten yra daug ponaičių, kurie turi vieną merginą. Visi tie ponaičiai su ta panele smarkiai šoka. Mato, kad tie velniai eidami vis kokių tepalu iš indo pasitepa akis. O eidami jam pro šalį vis įmeta kišenėn po auksinį pinigą. Vaikinas grodamas prislinko prie to indo ir, įkišęs pirštą į tą tepalą, brūkštelėjo juo per akis. Dabar pamatė, kad jis sėdi miške ant kelmo. Tie ponaičiai yra velniai, o šokina jų kaimo pažįstamą panelę. Tie pinigai, kuriuos jam meta, yra ne pinigai, o purvas.

Dvyliktą nakties velniai išsiskirstė, vis daugiau mesdami į kišenes purvo ir viskas staiga dingo. Parėjęs į savo kaimą sužinojo, kad ta panelė, kurią velniai šokino, buvo šiandien naktį pasikorusi. Paskui jis, kur eidamas, vis matė tą Bisuką – ar bažnyčioje, ar karčemoje.

Vieną kartą vaikinas tą velnią ir užkalbino. Velnias paklausė, iš kur jis įsigijo to tepalo, kad juos dabar mato. Vaikinas pasisakė. Velnias už tai jam išsuko akis. Vaikinas paliko aklas. O, tai ir paliko turtingas...

Pasekė Jonas Jonkauskas, 70 m., gyv. Seredžiuje. Užrašė J. Dovydaitis 1932 m. LTR 462(54). KLPTK 3, MtS, 1.1.2.12, p. 261.

33. *Apie vaidinimąsi

Mano mamytė dirbdavo tenais pas seserį, o aš koziravau¹⁴ pas Ma-caitį tokį. Ir rytais aidavau pieno parsinešt, jau tenai ant stalo buvo. Tai einu rytą ir girdžiu, ten toks ažuolas, didelis ažuolas, šakotas, aukštas. Ten vaikai juokiasis, kalba tie vaikai, juokiasis i čiauška. Mą įdomu buvo, aš ėjau pasižiūrėt, kaip tie vaikai ten. Nueinu – jokių vaikų nér, net nė paukščių negirdėt čiulbant, nieko – tyła, tyła. Einu atgal, į savo kelią einu toliau, ten pas tą tetą. Ir vėl čiulbesys ten tų vaikų, juokiasis ir kalba, vaikų triukšmas tiesiog. Ėjau sau i nuėjau. Nuėjau tenais, pasiėmiau tą piena, parėjau namo pas savo kvatierą ir pasakoju savo šeimininkei. Sakau:

¹⁴Koziruoti – lošti kortomis.

– Žinai, tetele, ką aš girdėjau, – sakau. – Ten einant per pievas, pas tą ažuolą girdėjau vaikų juokus ir šneką. Juokiasis maži vaikai. Priėjau arti – nieko. Nuėjau tolyn – vėl tas pats.

– Vaikeli, ten vaidinasis, – sako, – ten po tuo ažuolu mergos vaikus pakasdavo, jau katra nenorėjo augyt. I ten vaidinasis, naktį tai ten dideli žmonės paklysta. Ateina lig tos vietos i klaidžioja, i neranda namų.

Va taip ji mą paaiškino.

Papasakojo Česlova Dubinskaitė-Pociuvienė, 65 m., gyv. Klausučių k. Į mg. juostą įrašė B. Stundžienė ir M. Vaitiekūnaitė 1989 m. Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto tautosakinėje ekspedicijoje, tekstą iššifravo B. Stundžienė. LTR 5963(287), LTRF mg. 3501(41). Pasakojimas.

34. Ubagas sviesto nevalgo

Viena šeimnininkė kalataukoje¹⁵ suko sviestą. Atėjo ubagas, pagarbino, pakalbėjo poterius, sėdi, laukia, ką jam šeimnininkė duos almužnos.

Šeimnininkė atsikėlus i išėjo į kamara. Ubagas nusitvėręs kalatauką, ant greitųjų ėmė gerti pasukas ir apsilio krūtinę. Tuoj spruko pro duris ir eina per kiemą. Šeimnininkė, iš kamaros išėjusi, pamačiusi beinantį ubagą, šaukia jam:

– Palauk, tėvuli, duosiu sviesto!

Senis dumia nė neatsisukdamas. Sako:

– Ubagas sviesto nevalgo! Ubagas sviesto nevalgo!

Šeimnininkė, į trobą jėjusi, pamatė palieta ir pritaškyta pasukų, ir sako:

– Tai kvailys, nekantrus senis. Tikrai būčiau davusi sviesto, o dabar bjaurybė nei sviesto negavo, dar ir pasukas išlaistė!

Seredžiaus apylinkėse užrašė P. Virakas. *NMB*, 27–11, p. 18. Anekdotas.

35. *Anekdotas

Buvo trys broliai. Du buvo kaip reikia, tie broliai, o vienas buvo, neprigirdėdavo labai. Daba jie eina keliu. Tas, kur jau neprigirdi, daržą kasa, o tas, kur gerai girdi, sako:

– Padėk Dieve, brolau!

– Su lapais metu!

– Petras namie?

– Pastarnokus kasu!

– Ar tu neprigirdi?

– Nelabai ilgi!

Pasakė Asta Petkutė, 14 m., gyv. Klausučių k. Į mg. juostą įrašė B. Stundžienė ir M. Vaitiekūnaitė Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto tautosakinėje ekspedicijoje, tekstą iššifravo B. Stundžienė. LTR 5963(167), LTRF mg. 3503(74).

¹⁵*Kalatauka* – sviestamušė.

36. *Anekdotas

- Bar bar bar! Labas, Agota!
- Kur čia būsi, vaikeli, bagota!
- Šiandien tavo vyras pagavo didelę žuvį!
- Kas nežinojo apie tavo tokį ilgą ilgą pletkų liežuvį!

Pasakė Asta Petkutė, 14 m. (žr. 35 teksto metriką). LTR 5963(168), LTRF mg. 3503(75).

37. Pasakojimas apie baudžiavą

Senovėje eidavo baudžiavą. Iš kiekvienų namų eidavo vyras ir merga. Valgydavo iš rasainių¹⁶ miltų kleckus, košę, skrylius. Jei pavėluodavo dvaran, tai baisiai plakdavo. Į bažnyčią eidavo vyžoti. Batai kainuodavo septyniasdešimt kapeikų. Kas turėdavo batus, tai nešdavosi ant rankos ir pas miestelį apsiaudavo. Tų batų užtekėdavo trisdešimčiai metų. Mergos nešiodavo namie austais. Vasarą vaikščiodavo į bažnyčią basos, o žiemą apsiaudavo su vyžiukais. Baudžiauninkams netekus duonos, ponas duodavo blogiausių miltų. Kai ant kurio supykėdavo, tai tą korodavo botagais. Kas norėdavo vesti, turėdavo gauti iš pono raštelį. Urėdas ką sumanydavo, tai tą parduodavo ar apmainydavo ant kokio gyvulio.

Pasakė Jonas Jonkauskas, 70 m., gyv. Seredžiuje. Užrašė J. Dovydaitis 1932 m. LTR 462(61).

38. Pasakojimas

Per lenkmetį rusai žmones vežė į Rosiejų. Iš ten jie pareidavo paversti vilkais, čerauninkais. Žmonės bijodavo juos priimti. Iškišdavo, ką pro langą paduodavo, ir tie eidavo toliau. Vienas išvaromas žmogus iš Davalganės dvaro (už Kauno) pasakė:

- Jei pareičiau paverstas vilku ar kuo kitu, nemuškit manęs.

Aš pakrapštysiu akį, tai mane pažinsite.

- Bet jis niekuomet nebeparėjo.

Pasakė Jurgis Minelga, 80 m., gyv. Seredžiuje. Užrašė J. Dovydaitis 1932 m. LTR 462(49). Pasakojimas.

39. Piktas ponas

Baudžiavų metu buvo labai piktas ponas Čepskis. Jis liepdavo kuriam baudžiauninkui įsilipti į medį ir kukuoti. Jei nekukuodavo, tai rėkdavo:

- Tu, rupūže, geguže nekukuosi, tai aš tave užmušiu, su bizūnu sukaposiu!

Jei kukuodavo, tai vis tiek nušaudavo. Paskui jį rusai nuteisė ant salos Sakalino.

¹⁶Rasaini – prasti, su priemaišomis miltai (plg. sve-timybę *razaviniai*, *razavi*, t. y. vieno malimo).

O kai jis numirė, tai parsiantė jo skūrą, o vyrai ją prikimšo šiaudų ir liepdavo šokti vakarėliuose.

Pasekė Jonas Jonkauskas, 70 m., gyv. Seredžiuje. Užrašė J. Dovydaitis 1932 m. LTR 462(59). Pasakojimas.

40. Gyvatinis

Seniau, dar prieš karą čia apylinkėje buvo garsus kerėtojas Naida. Jis mokėdavo iš pelkių gyvates pasišaukti. Atvykus pas vieną ūkininką jam su gyvatėmis, bernas norėjo pabėgti, bet Naida jį apleido gyvatėmis, ir tas nepabėgo. Naidą veždavo pas visokius ligonius, ir jis dažnai pagydydavo.

Kartą žiemos metu ūkininkas Bavys vežė jį pas ligonį per Nemuną. Tai buvo žiemos metu apie Kalėdas. Neatsargiai važiuojant, įlindo į properšą ir nuskendo. Tuo metu Naida buvo truputį girtas, tai jis ir liko. Vežėjas šiaip taip išlindo iš vandens. Tai dėl to, kad Naida buvo girtas, jis ir numirė. Jį visi vadino „Gyvatinis“.

Pasekė Masaitis, gyv. Padubysio k. Užrašė J. Dovydaitis 1932 m. LTR 462(81). Pasakojimas.

41. Pasakojimas apie stiprų ubagą

Prieš šešiasdešimt metų čia ateidavo toks senas ir stipras ubagas. Jis buvo toks didelis, kad visi stebėjosi. Visą savo turtą jis nešdavosi kartu su savim. Turto buvo tiek daug, kad eidamas pro duris, jis turėdavo eiti du kartu. Jis vaikščiodavo ir po Vilkiją, būdavo Kaune. Taip nuėjęs pas Šiaulius, netoli Zubovo numirė. Zubovas turėjo jį palaidoti. Pasiuntė arklius su vežimu ir parvežė į dvarą. Tada Zubovas siuntė vaikiuką, kad paskelbtų žmonėms, jog tie turi ateiti į pagrabą apgiedoti numirusį kunigą. Kas ateis, tas gaus atsigerti alaus. Tada susirinko nemažai giesmininkų. Visi gieda, tik nieks neverkia. Kiti prašo, kad paraudotų. Tai vienas žmogus ir pradėjo raudoti:

– *Oi tu, keliauninkėli, oi tu, siratėli,
Atkeliavai, tropijai gerą metelį,
Dabar būsi gerai priimtas ir gerai palaidotas.*

Kai jis taip rauduoja, tai ir visi su juo pradėjo. Paskui aš nuėjau pas kunigus. Tie grajino kortomis. Aš jiems pasakiau pamokslą, kad jie turi palaidoti tą vargšą elgetą. Klebonas sutiko ir jį palaidojo.

Tas ubagas suvalgydavo tris svarus sviesto, du svarus lašinių, trisdešimt kiaušinių ir dar kita ko. Savo turtą nešdavo sukrovęs į barčkubilį¹⁷. Ten buvo sudėta obuoliai, sūriai, pyragai. Jis nešiodavo ir vaistus, dideles džiovintas žolius gyšlas, kurios leisdavo kraują. Dabar tokių žmonių jau nėra. Dabartiniai žmonės tai tik vabalėliai prieš jį.

Užrašė J. Dovydaitis 1932 m. LTR 462(41). Pasakojimas.

¹⁷*Barčkubilis* – barškubilis, kubilėlis barščiams (burkėliams) raugti.

42. Kvieslio oracija

Šiose apylinkėse vaikas, norėdamas vestis, nujautęs turtingesnę paną, vykdavo piršliais. Paprašydavo vyresnį už save ūkininką, sėsdavo į geras roges ar vežimą, pasiimdavo degtinės ir važiuoja. Tėvai sutikdavo piršlius ir vaišindavo „plačiais spirgučiais“, t. y. plačiai supjaustytais lašiniai. Bet ne su kiaušiniai. Duoda ir mėsos. Dažniausiai piršliai būva pas merginos tėvus ketvirtadienio pavakare. Jei jaunajam mergina patinka, tai duoda trumpą ženklą, kad piršlys gali leistis. Maršelkos pareiga sukviesti žmones į vestuves. Jis kviesdamas sako raciją:

Aš esu piršlys, siųstas nuo Petro Mažučio, kuris anksti rytą kėlė, žirgelį balnojo ir į bažnyčią jojo. Ir susidabojo su taja jauna panele, kuri anksti rytą kėlė, į darželį ėjo, rūteles skynė, vainikėlį pynė, per bažnyčią ėjo ir susitiko tą jauną jaunikaitį ir sukalbėjo, užsakyti davė. Ir labai didelį triūsą padarė, dėl to ir jus visus kviečiu ant to didelio baliaus, ant žąsino gagono, ant avino barono, ant vištos kiškos, ant musės pusės, ant šarkos karkos, ant zylės pečiankos. Bus jautis papjautas, peilis įsmeigtas – kas norės atsipjaut, kas nenorės – atsitrauks. Dėl to ir prašau senus, mažus. Jauni už stalų sėdės, rodas rodavos, maži pas pečių bėginės, pyrago tykinės. Pyrago gaus negaus, botagą per kaklą vis gaus. Jauni po aslelę šokinės, tancius varinės. O kas atvažiuosit, atsivežkit, o kas ateisit atsineškit, kai savo turėsit ir veselioj laimėsit. O man, biednam piršleliui, prašau stuomenėlį, kad ne stuomenėlį, tai abrūsėlį, kad ne abrūsėlį, tai nosinėlį; kad ne nosinėlį, tai juostelę; kad ne juostelę, tai alaus kvortelę. Garbė Jėzui Kristui.

Kai baigia kalbėti šitą raciją, tai jį sodina už stalo, pamyli. Būva vienuose namuose pusę, bet ne ilgiau valandos. Kvieslys nešasi ant tokios lazdelės papuoštą kaspinėliais rūtų pluoštelį. Už kepurės jis užsikiša žibančio popieriaus ir taip pat užsikiša rūtų. Jei joja raitas, tai arklys apkaišomas karpytomis popierėlėmis. Jei važiuoja, tai visomet su skambalu prie arklio šono. Vestuvėse jis tvarko: sodina už stalo, veja į kampus mažus vaikus, kad nesimaišytų ir pan.

Pasakė Jonas Jonila, gyv. Armeniškių k. Užrašė J. Dovydaitis 1932 m. LTR 461A(401, 401a).

43. Vainiko įteikimo oracija

<...> Prieš važiuojant bažnyčion, jaunasis įteikia jaunajai vainiką. Įteikimas atliekamas taip: vyresnysis pabrolis ant lėkštelės, apdengtos skarele, laiko vainiką, kurį įteikia vyriausiai dručkai, kad jį prisegtų jaunajai prie kasų. Po lėkštelės skarele yra padėtas keletas pinigėlių. Tuos pinigėlius gauna vyriausia dručka, paėmusi vainiką. Ji, pažiūrėjusi, kiek yra duota jai pinigų, duoda vyriausiam pabrolui dovaną: rankšluostį, stuomenį ar kt. Vyriausia dručka, dėkodama už vainiką, kalba:

Dėkavoju broleliui už tą žalių rūtų vainikėlį. Žalių rūtų vainikėlis nesudžiūvęs, nesuvytęs, aukso kupkoj laikytas, žaliai vyne mirkytas. Per lauką neštas, rasos neužkristas, šalnų nepakąstas. Didžią kelią keliavo, aukštus kalnus lipo, pakol atrado tą panelę. Atrado tą panelę už balto stalo besėdinčią, ant baltų rankelių berymančią. Pragys raibi gaideliai, birsta panelės graudžios ašarėlės per skaisčius veidelius. Padėkavoki pirma ponui Dievui, antra – savo tėveliui ir motinėlei, kad tave užaugino ir už balto stalo pasodino. Dėkavoki toms seselėms, kurios supynė gelsvas kaseles ir prisegė žalių rūtų vainikėlį į šliūbą važiuojant. Dėkavoki Dievui, kad išnešiojai panystę ir žalių rūtų vainikėlį.

Šitą kalbą sako stovėdama su vainiku ant rankų prieš brolių, šalia jaunosios. Pabaigus kalbėti, vainiką prisega jaunajai prie kasų ir paduoda broliui dovanas. Kai brolis duoda vainiką, tepasako:

Prašau, sesele, priimti žalių rūtų vainikėlį.

<...>

Pasakė Jonas Jonila, gyv. Armeniškių k. Užrašė J. Dovydaitis 1932 m. LTR 461A(402).

Lietuviškos pasakos, 1885 m. užrašytos Jurgio Mačiulio*

Tekstą** parengė Kazys Morkūnas

Įvadą parašė Vida Girininkienė

Jurgis Mačiulis gimė 1863 m. balandžio 12 d. Kalvių kaime Veliuonos valsčiuje. Jis yra žinomo rašytojo Jono Mačiulio (1919–1992) tėvo Tomo jaunesnysis brolis. Jurgis Mačiulis mokėsi namuose, vėliau įstojo į Vilniaus kunigų seminariją, kurią baigė 1886 m. Jo biografija išsamiai pateikta Lietuvos literatūros ir meno archyve (LMA) saugomame Jono Mačiulio fonde (F. 139, ap. 1, b. 264.). Gaila, kad rengdama knygą „Veliuona“ dėl laiko stokos atidžiau nesusipažinau su minėto fondo dokumentais. Taigi 1886 09 02 – 1887 10 20 Jurgis Mačiulis buvo Vilniaus šv. Rapolo bažnyčios vikaras; 1887 10 20 – 1888 12 12 – Vilniaus Bernardinų bažnyčios vikaras; 1888 12 12 – 1894 10 10 Lučajaus bažnyčios klebonas; 1894 10 10 – 1897 05 31 – Strūnaičio bažnyčios klebonas; 1897 05 31 – 1900 08 22 – Germaniškių klebonas; 1900 08 22 – 1909 02 22 – Dynos bažnyčios klebonas ir dekanas; 1909 02 22 – 1912 03 16 – Švenčionių bažnyčios klebonas ir dekanas; 1912–1915 – Zadziewo (Baltarusija) klebonas¹. Mirė 1915 m. gegužės 23 d.² ir buvo palaidotas tos bažnyčios šventoriuje. Deja, karo metu bažnytėlę nugriovė ir kunigo paminklinis akmuo nuo šventoriaus dingo³.

Beje, jį, kaip ir veliuoniškius Pranciškų Veverskį bei Baltramiejų Žindžių,

*Straipsnis aprobuotas serijos „Lietuvos valsčiai“ Mokslo darbų komisijos. Leidyklai įteiktas 2003 05 09.

**Rankraščio tekstą iššifravo Lina Valiukaitė.

¹LMA, f. 139, ap. 1, b. 264, l. 88.

²Ten pat, l. 84.

³Ten pat, l. 9.

į mokslus išleido Veliuonos dvarininko Zenono Zaleskio sūnus Vladislavas. Jurgis Mačiulis dar kunigaudamas Vilniuje pradėjo platinti lietuviškas knygas, kurias jam pristatydavo brolis Tomas. Strūnaičio bei Švenčionių parapijose buvo įsteigęs slaptas mokyklėles, kurias aprūpindavo lietuviška spauda. J. Mačiulis telkė apie save lietuvius, sakė pamokslus lietuvių kalba, todėl buvo nuolat kilnojamas iš vietos į vietą.

Tačiau Jurgis Mačiulis buvo ne tik lietuviybės platintojas. 1885 m. iš Motiškių kaime gyvenusio Juozapo Kriaučiūno jis užrašė 6 pasakas ir du pasakojimus apie aitvarus, iš kurių pastarieji ypač įdomūs ir autentiški. Beje, jo tautosaka užrašyta gražia skambia vietos žmonių kalba, kaip pats J. Mačiulis sako, nuo „*Kriaučiūno, tikrai teisingo žmogaus, kuris iš teisingumo savo yra garsingu ant celos Seredžiaus parapijos*“.

1885 m. Seredžių, be abejo, buvo pasiekę nauji tautosakos užrašymo reikalavimai – užrašyti tiksliai ir aiškiai. Labai vaizdžiai tai 1888 m. gruodžio 17 d. per teikia Kalnujų (šalia Raseinių) šviesuolis Vincentas Bakutis savo laiške lenkų kalbininkui, etnografui ir tautosakininkui Janui Karlovičiui: „*Ne kartą man tas ponas M. S. (Mečislovas Davainis-Silvestravičius – V. G.) ausis galando, savo kumštį uždėjęs ant ausų mano, sakydamas, kad būtų patarlės (jis turi galvoje visą pasakojamąją tautosaką – V. G.) teisingos, be jokios melagystės, nieko ne pridėta, taip kaip seniai žemaičiai apsakos senovės gadynes...*“⁴ Visa tai, be abejo, sietina su tautosakininko, Dovainavos (šalia Kalnujų) dvarininko, mūsų jau minėto M. Davainio-Silvestravičiaus, bene pirmojo Lietuvoje suvokusio tautosakos mokslinę vertę, triūsu⁵.

Kelios pastabos dėl „Lietuviškų pasakų“ pateikimo

Pirmą kartą skelbiamos Jurgio Mačiulio užrašytos „Lietuviškos pasakos“, reikia manyti, sudomins ne tik tautosakininkus, kalbininkus, bet ir platesnę visuomenę, besidominčią lietuvių kultūra, jos palikimu. Pateikiamuose tekstuose gana gerai atspindi Motiškių kaimo žmonių šnekta, kuri XIX a. pabaigoje senąsias ypatybes buvo daug geriau išlaikiusi negu pastaraisiais dešimtmečiais (plg. šios knygos skyrių „Kalba“). Tai rodo, pavyzdžiui, dažnai fiksuota viena iš svarbiausių veliuoniškių tarmės (į jos plotą įeina ir Seredžiaus šnekta) ypatybė – atviro žodžio galo nekirčiuotų balsių *é, o* virtimas *i, u*: *atsaki* „atsaké“, *sprandu* „sprando“. Tačiau uždaros nekirčiuotos galūnės *é, o* paprastai išlaikomos: *kiaules* „kiaulės“, *be druskos*. Beje, balsiai *e* ir *é* visur žymimi vienu ženklu *e*; balsių *a* ir *o* rašmenys rankraštyje dažnai visiškai nesiskiria, todėl rengiant tekstus spaudai kai kur galima buvo ir suklysti.

Pasakų tekstus stengtasi pateikti kiek galima autentiškesnius; taisyta tik labai neįžymiai:

1) pakeistos „lenkiškos“ raidės *sz, cz* į *š, ž*, *o w* į *v*, bet paliktas kietojo *l* žymėjimas ženklu *ł* (plg.: *diel* „dėl“, *gult* „gulti“ ir *didela* „didelė“, *apželas* „apžėlęs“, *kelu* „keliu“);

2) pataisytas pagal dabartinę rašybą žodžių kartu ar skyrium rašymas (pvz.: *ar taj, diel to* „todėl“, *niebutu, niegali*, iš tikro, už *sprandu* – rankraštyje *artaj, diel to, nie butu, nie gali, isztikro, užsprandu*);

3) patvarkyta skyryba, tiesioginės kalbos pateikimas (jos skyryba);

⁴LVA, f. 1135, ap. 10, b. 236, l. 87.

⁵Girininkienė V. Kalnujų apylinkių pasakoriai ir amžininkai, *Etiudai*, 1993, nr. 1, p. 65–71.

- 4) ištaisytos aiškios korektūros klaidos (pvz., *barzdos, Miasteris i barzdos, Miajsteris*);
 5) neaiškios žodžio dalys (kartais praleistos raidės) rašomos laužtiniuose skliaustuose (pvz., *mo[ky]toja*); taip paaiškinamos ir kai kurios tarminės formos, kurios skaitytojui gali būti sunkiau suprantamos (pvz.: *rankol[je], paseme [pasiēmė], laukia [lauke]*).

Retesni tarmės žodžiai, skoliniai aiškinami po visų pasakų.

1. Šiaučius

Užrašita nuog Iozapu Kriaučiuu iš Motyškiu kajmos, Sieriadžiaus parapijos diena 23 grodžiu, 1885 miatuos

Vieno[j] kajmiale[j] giviano biednas ľabaj šiaučius. Kol [j]isaj buvo jaunesnis, taj nors par didela procia, vienok galedavo užsidirpti ant majstu, ale kajp svejkata nustuju služit, jau niebuvo galema jam ir pramisti iš savo mejsteristes. Tada šiaučius pamisliju nuajt ing bažniče pasimelst prie Dievo, gaľ jam gerau [geriau] seksis. Ajdamas isaj kielu, prašo Dievo, kad Ponas Dievas jam duotu rasti pinigų nors kieles kapiajkas, bo jo ir nočinos pagiadusios, katru nietur už ka nusipirkti ir pats atkanas. Ir už [iš] tiesos, ajdamas radu piėkias kapiajkas ant kialo. Džiaugdamaš iš radimo tu pinigų, nuvejo ing bažniče ir dekavoja už ta dovana pirmiausej Ponuj Dievuj, tolaus šventam Piatruj, potam šv. Povituj ir ant gaľo, išejdamas iš bažničios, pamati isaj ant sienos abrozda kibanti su mulevonia „vialnias“. Pamisliju isaj:

– Gaľ iš priežastes vialnio aš radau tuos pinigų, rejķ ir jam atiduoti garbe.

Ėmias ir jam palėke galva, taridamas:

– Dekuj ir taviej [tau], biesiali, gaľ iš tavo pričinios aš radau tas penkias kapiejkielas.

Tuo tarpu eju iš užpakalu, eju niekoks kalvis. Tas matidamas, kad šiaučius kľoniojos vialniuj, uždauži jam družej su kumščia ing spranda, tardamas:

– Kam tu vialniuj kľoniojes?

Šis atsisukias atsaki jam, jog isaj dieľto kľoniojas, kad nežinu iš kieno priežastes, atejdamas ing bažniče, radu ant kialu pienkies kapiajkas, be kuriu iš badu but jam rejķieja numirti; ar taj iš Dievo valos, ar mažu iš vialno.

– Deľ to pirmiausej garbinu Dieva, o potam šejtona, kad niebutu krividos ani vienam, ani kitam.

Potam, išėjaš iš bažničias, šiaučius nusipirku už tuos rastus pinigų iľa, žvakute ir duonos deľ pašelþpima nustubusia iš bado kuna. Pagriþes namo, tas šiaučius vel sedu prie procios, bo jau tureju ir rejķalingas nočinas ir ant kunu buvo tvirtas. Vakaro ľajķe atejna pas ii mažo ugio voketuks ir prašosie, kad primptu [priimtu] ii už giziali. Ale vargdienis šiaučius pradejo atsisakineti, jog isaj viens niegaľ pramisti iš savo remiasľo ir niegali gauti darbo, o kas bus kajp dviem rejķs pavalgiti ir darba gauti? Ale voketelis pradejo ľabaj prašitis ir užpevniti savo busenti miajsteri, kad juodu, jegut prims [priims] ii už mokitini, visko tures

parpiñtaj: ir darbo, ir duonos. Tada varkšas šiaučius išklausi jo prašimo ir prijemi.

Ant ritojaus naujesis gizialis siunčia savo miastjeri pas susiedijo[j] giviananti pona prašiti darbu, taj ira čiabatu siut. Šiaučius niejna, bo isaj niekadods nieduodavo jam siut, taj ir dabar iškada tiktaj žigiu. Ale mokitinis nieparstoja prašiti ir siusti, užpevenidamas, kad iš tikro gaus darbo. Po tokiem iłgam prašimuj susigadiju isaj nuajt. Ale mokitinis jam prieš išejga pasaki, kad temieruotu tiktaj kajria koja paties ponu, o daugiau niekieno. Tejp tas ir padari. Nuveju pas pona, tas pons tuojaus davi jam pienkiesdiašimts poru čebatu siuti ir isaj pamieravu tiktaj kajria koja ponu. Pareju šiaučius su tavorajs namo, mokitinis jo tuojaus, pagrobias tavora, sureži ant čebatu ir lepia jam ait gułt, pasiłset, bo saku, esi nuvergias [nuvargęs] benešdamas tavoru.

Miastjeris paklausi ir atsiguli. Pakiło po vałandos, žiuri, kad jo gizialis jau paskutines poras, paskutiniuj čebatuj apača bajgia mušti, o kiti čebataj visi jau gatavi. Miastjeris pradeja divitis ir klausineti, koku taj sposabu tejp grejt pasiuvu, o šis atsaki, kad buvo če jo tavorščeį ir padeju pasiuti. Šiaučius, paemias tuos čebatus, nuneši ponuj ir kas tik aunas, tam tejp tinka, kad kajp lipte prilimpa pre kojods. Atsemi [atsiėmė] užmokesni ir pareju su didžia linksmime namo. Pasku siunče ii voketelis ing miesta nupirkti už tuos pinigus skuru ant šimta poru čebatu. Tejp tas ir padari: nuveju ing miesta, pripirku tavoru ir parsineši. Mokitinis juojaus ir tas skuras sureži ir tejp kajp pirmiaus pasiunti savo mo[ky]toja gułt, o isaj tuo łajku pasiuvu čebatus. Kajp atsikeli, lepia tas voketuks jam susigraut [susikrauti] ing vežima jos ir vešt ant turgaus, ale pigiau nieparduot, kajp po diašimtc rubliu ir pasaki, kad tiktaj viena pora no tavirus nupirks, o paskuj ims visi šiditis, juoktis iš tavu čebatu ir nieks niepirks, tiktaj ant vakaru, ant pabajgos turgaus taj kaj prades pirkt, tiktaj tada paspek pinigus jimt. Tejp šiaučius susikrovias nuvažiavu ant turgaus ir pirmutinis žmogus padiarinu viena pora ir nusipirku. O pasku kajp tik is [jis] saki, tejp ir stojos: priejna žmonis, pasižiuri ir šydijasio iš tu čebatu, vadidami jus [juos] vižomis. Ir tejp buvo par cėla diena. Ant vakaru atejna pats voketuks. Kajp tiktaj isaj isisedu ing vežima, kaj pradeju pirk[t], taj šiaučius niegał paspet nie priimineti pinigus, tiktaj jam miata ir miata dešimtines ing vežima be joku dereimasiu. Išpardavia tuos čebatus, važioju [važioja] namo. Voketuks saku šiaučiuj, kad su čebatajs mažas uždarbis, ale rejkia karčema pastatiti ant tos vietos, kur dabar musu grinčute. Miastjeri[s] saka, kad miadžiu niera; o isaj rodije nuajt pas pona ir is duos. Tejp ir stojos – kajp tik nuvejas paprašį ponu, tuojaus pavialiju. Paskuj voketuks siunčia savo miastjeri paješkot vežimu ir arklų, kad parveštu tuos medžius iš girios. Tas ješkoju, ješkoju, nieks niejna jam i tałka ir sugrižu be furmanku namo. Žiuri parejas, kad visi miadžiej jau suvešti ant vietos guli. Klausia savo tavori ščiaus, kas juos suveži; tas saku, kad važiavu kaži kokios furmankos, is paprašį ir parveži. Na, ant ritojaus vel ii siunče ješkot darbininku dieł pastatimo. Tas vel visa diena prasivałkiojo ir nieku niegavo. Parejna vakaria namo, kad žiuri – tokia jau graži karčema pastatita, kad atsižiureti negali. Klausi, kas ja pastati; voketelis saku,

kad jo tavorščeį ateju ir padeju jam pastatiti. Tuojaus nieku nietrukdamı nuvažiavu i miesta, prisipirku trunku ir pradeju šinkuot. Kąį tik žmonis dasižinoju, kad jau ira trunku, kąį pradeju pirkt, kad tas voketuks niepaspeja šinkuot, o tas šiaučius priimt pinigų; jau jam niera česu skąįtiti pinigų, ale tik ima ir tiaške par langa ing kita kamara. Par kieleś dienas tiek pririnku pinigų, kad nietureju kur i[r] padet. Tuoju tas šiaučius, liki šioį biednas ir suvargias, pasidari bagočiausiu viso[j] to[j] karaliste[j], ir šlove jo buvo žinoma visam svietuj. Išgirdo apeį jo ta bagotiste viens jeneroľas, kuriam tada rejkieju pinigų šešu tukstančiu. Atvažiavu is pas ta šiaučiu ir prašu pažičit šešis tukstančius jam. Šiaučius saku:

– Jegut nori, taj pažičisiu šešes bačkas, bo tukstančeįs skąįtiti aš nieturiu česu.

Jeneroľas su didele ukvatu susigadiju an to ir, paemias pinigų, parvažiavu. Ale pasku jam vis rupi, kad rejks kada nors atiduoti atgaľ tuos pinigų, o iš kur is paims šešias bačkas? Ant gaľu teįį sumisliju – pas ii ira tris dukteris, taj rejį apženidit su viena ir niereįks atiduoti. Dieľto isąį tuojaus iškieli bankieta dideli ir užpraši pas savi šiaučiu bagočiu. Tas niepasipujkavoju. Uždaries savo karčema ateja. Ale kąįį pamati jo dukters, kad isąį toksąį juodas, apželas plaukąįs, nie viena nienor už jo ait, bo, šinkuodamas karčemo[j], nietureju česu ani burnos kada nusiprausti, ani barzdos nusiskusti. Ant gaľu jaunesnei [jaunesnioį] atsivožiju aįįt už jo ir isąį susigadiju. Sutari ant kokio česu viasialia ir atvažiavu tas buvas šiaučius ant šľubu apsiprausias ir barzda nusiskutias, ka jau toks gražus vajkinas, kad visos mergąįtes nor už jo aįįti, ale kąįį žia[ni]įiesi su jauniause, dieľto taj ir tiaku. Po tos vesialijos voketuks pasaki sudievu savo miaįsteriuj ir pasaki, jog jau isimokeįo [išsimokėjo] už atidavima jam garbes bažničio[j], o dar aįįna užmokieti kalviuj už tataį, kad reži ing spranda šiaučiuį.

Ateju isąį pas kalvi ir kąįį pirma prašosie už giza, ale tas atsiskineja tuom, kad jo pati sena, niegaľ valgit išvirt, ani vajku apžiuret, dieľto isąį niegaľ primt, kad pats mažąį tedirba, bo vis užsijemia vajkąįs ir gaspadorista. Tada jaunas voketelis pasaki, kad niekis, jog jo pati sena, možna ja pardirpti ant jaunos. Ir prašu kalviu, kad jam pavialitu iš senos pačios jo padariti jauna. Kalvis daleįdu jam pardirp[t], jegut tiktąį gales. Tas voketuks nieku nietrukdamąįs begu, pagrobi kalviu pače už sprandu, atsineši ing kalve ir, uždejas ant žariju, pakiapinu vaľandzikie, o potam, pasidejas ant priekaľu, su kuju padauži par viena, par kita pusia ir stojos ľabai jauna ir graži paniki. Kalvis tada su džiaugsmu ii prijemi už giziali ir dirbu juodu par niekuri česa kalvieje. Tuo tarpu išeįu garsas, kad toks cudaunas kalvis atsiradu, katras iš senu jaunas pačes dirba. Pirmiau dasigirdo ponas, šiaučiaus susiedijo[j] givianas. Jo pati buvo ľabaj sena, o isąį žmogus da pakrutas; dieľto tuojaus nusiveži pače savo pas ta kalvi ir kľause, ir iš tikro gali [į]is padarit jauna pače iš senos. Gizialis jo atsaki, kad toį tikra ira teįsibi, ale tik darbas kaštuos du tukstančiuś. Pons su ukvata susigadiju, ka[d] taj jam znočia du tukstančiuś prieš jauna pače. Tada gizas nutveri už sprandu pačeį to ponu, iš veįzimu ištrauki, tuojaus ant priežidu uždeju, dumplemis padumi, padumi, o paskuj ant priekalos

pasistati, apdauži su kuju par viena pusia, par kita ir stojosia labai graži paniali, kad tas pons iš džiaugsmu niežinu nie kajp dekaivoti už toki darbu. Po tokiam garsinguj darbuj visa ta poniste apej ta kalvi dasižinoju. Ir ar po dienaj atvažioja su sena pače kunigajkštis. Ale tas voketuks lepia savo miajsteriuj be kieturiu tukstančiu nieapsimt [neapsiimti] pardirp[t]. Kalvis paprašī kunigaikščiu už pardiurbima kieturis tukstančius ir tas, nieku niesideredamas, duoda tiek. Gizialis ir ta kajp pirmiaus pardiurbu, ir kunigaikštis dekaivotams parvažiavu su nauja pače namo. Potam atvažiavu karalus; no to lepia voketuks savo miajsteriuj prašiti šešiu tukstančiu, ir karalus duoda už pardiurbima šešis tukstančius. Pardiurbes pače karalaus, voketuks atsisvejkiniu su savo miajsteriu ir išėju. Ale ka tik po jo išėjimu šitaj atvažioja cecorius su pače, su vajska[j]s ir su didele pujkibe. Praszo to kalviu, kad pardiurptu. Tas susigadije, tik prašu aštuoniu tukstančiu už darba. Ka taj tokiam cecoriuj 8 tukstančej znočija! Tuojaus išemi, padeju ant stalu pinigūs ir dirpk. Kalvis išėju iš kalves prie karetos isinešti darba; žiuri, tokia jau bjauri boba sedi: ėupa palejsta, žandaj atkritia, ausis nulinkusios, isišėpusi. No saku:

– Taj niekis, kad tu tokia biauri, už vaľandos busi ėabaj davatni mergajti.

Ir isaj takiu spasabu ima už sprandu ir traukia ja iš karetos. Ale tokia jau sunki, kad kajp tik išviľku iš vežimu. Paskuj rejkia ing kalvia inešti. Niepakiala, o kajp voketuks nešdavo, taj rodidavos kajp pľunksna isaj niaša; ale šejp tejp ir is i viľku ing kalvia ta boba. Uždeju ant angļu ja, kajp pradeju dumt, kajp prades ta boba cipt, kaukt, kad to kalve nie rimpt [rimti?] niegali, o kalvis saku:

– Pakentek, už vaľandos bus geraj!

Po tokiam kepimuj nusijemi is ja no angļu ir, pasistatias ant priekau, vielej kaj pradeju ėupt su kuju; ta boba rekia i gvolta ir nieku niesimajnu. Kalvis misliju, kad da mažaj muša, dieľto nieku niegaľ padariti. Pasijemi didii [didij] kuji, kajp pradeju mušt ir užmuši i smierti. Cecorius pamatias, kad tejp jo pačej padari, lepia vajskej suimti ta kalvi ir vešti namo, o tia ant smerčiu apsuditi. Kalvi tuojaus žalnierej pagrobi ir viaža prie namu cecoriaus. Kieleje [kelyje] viel stojosie prie jo tas voketuks ir klausia to kalviu:

– Kas su tavim stojosia?

Tas apsaki viska nuog pradžios liki pabajgaj jam. Gizialis, išklausias to visko, pasaki:

– Aš taj tau padariau, kad tu ing nievale papuolej už tataj, jog tu mušej ing spranda šiaučiuj, kada is ma[n] garbe davi. Dieľtogi niekad daugiaus to niedarik – garbink Dieva, ale ir vialniu nieužmiršk, o dabar prašik cecoriaus, kad pavialitu tau iš numirusiu prikialti pačej ir pardiurpt ant jaunus, ale daugiau nieatsivožik pardiurbineti, bo be mania nieku nepadarisi.

Pasku kalvis paprašī cecoriaus, kad pazvalitu jam da siki pamejgiti pardiurp[t], ir tas dalejdu. Tuojaus kalvis pajemi, pašildi ja, o padaužias par abi pusias su kuju, lepi kialtis ir [iš] numirusiu, ir ta atsikeli gražia cecorienia. Cecorius buvo didej linksmas iš to, iškeli dideli balu, ant katro ir aš buvau, valgiau ir geriau, o nieku burno[j] nieturejau. O kajp tas kalvis, pasiemies pinigūs begu namo, taj visas kajmas mati.

2. Pats pačia niekad niegał vierit

1885. To paties Kriaučiunu tada užrašita.

Pas pona buvo lesinčius su pačia. Kajpo lesinčius, žinoma, girioje giviano. Tejp jodu terp savies miledavos, kad viens be kito niegaledavo nie vaļandos buti; kajp pats išejdavo apžiureti girios, taj pati ant tvoros daržo siededavo ir ļaugdavo jo parejnant. Viena karta pats išeju ing giria. Bejdamas pamati, kad dvi miaškios usispejtusios žmogū ir nori sudraskiti, ale tas, prisigļaudes prie miadžiū ginasie koł turi siļos nuog ju su pagalu. Lesinčius, taj matidamas, šovi vienaj miaškaj, užmuši ta, ir kitaj, bo tureju dubeltavka, ir kita užmuši. Dabar tas žmogus, išluosuotas nog smerčiu, klausie, ko tas nor už ta geradeiste, ale lesinčius nuog išnagradiima atsisaku ir nienor priimti. Vienok tas, nuog smiertes išluosuotas, pripraši, kad lesinčius atejtu rito ant tos pačios adinos ing ta pačie vieta ir kad atsivestu iš namu ta, kas jo ira milimiasues. Lesinčius pareju namo ir mislije, kas jam ira milimiasues? Apmisliju, apmisliju ir nieku nieatradu milimesniu kajp pati. No ant ritojaus pasemi [pasiēmė] su savim pače ir nuveju juodu ing giria ant tos pačios vi[e]tos, ale kajp par anksti nuveju, taj tureju paļaukti gera vaļanda. Tia jem beļaukent, pati saku pačiam:

– Guļk ant manu kialu, liki atejs isaj, taj aš tavu galva paješkiosū.

Pats atsiguli ant jos kialu, o ta su pejlu ir skrebineja jo galva. Žinoma, kad galva ješkant, gre[i]čiau žmogus užmiegi: tejp ir jos pats, beješkant jej galva, užmigu ant jos kialu. Ir taj, kajp tik is užmigu, atejnas tas žmogus tejp išsiredias pūkiej, su šobla, sukniņiosie drabužiosie, su geležine ļazdele ir atsineša raudonuju tarbiale prisipiles (o taj buvo viresnisis razbajniku). Ir taj pače parodi pinigus ir saku:

– Užmušk savo vira, ka tu če su jo giviasi, biednas isaj, ot aš taj bagots, visko piļna pas mania. Mataj, kiek če atnešiau raudonuju jums, o kad tu pamatytumėj, kas ira namie, tai tu... O pasku aš tavia paimsiu už pače ir giviasieme poniškai!

Pasku padavi tas razbajnikas sava šobla jai ir lepia kirst galva. Ta, nieku nieļaugdama, usisketi ir droži par kakļa savo viruj, ale kajp tik ii reži, taj tas razbajnikas emi ir pakišu savo tarbiale po šoble; tuojaus sužvangeju suskanbeju tos keležis [geležys], ir tuo tarpu pabudu jos viaras. Tas parsigandes žiuri, kas če pasidari. O razbajnikas saku:

– Mataj, sakiau, kad vierniause atsiveski iš savo namo, o atsivedej ta, katra kožna vaļanda trokšta tavo smiertes, užtataj nieduosiu jum pinigū.

Tejp pasakias ir nuveju su majšelu raudonuju. O lesinčius paršovi savo pače girioje ir viel viens sau pareju namo.

3.

Nuog to paties Kriaučiunu, 1885 XII 23

Givianu viens viensedis žmogus su pače. Tejp juodu miledavos, kad kiba tiktaj pati smertis galejus but jos parskirt arba suvest ing piktuma, Nietoli susiedijo[j] givianu kits žmogus su pače, katuodu [katruo-

du] didele[j] niezgado[j] buvo. Pati to susiedu tankiej atbiegdavu pas juodu pasiskusti ir rodos pasiklausti, ka turi dariti su savu patim. Viena karta išėju pats art, o pati namieje pasiliku dief prigatavojima pietu. Atejna ta ju susiedka pas jos. Ajdama par lauka pasitiku vocketuka; tas paklausi jos:

– Kur tu ajni?

Ta atsaki:

– Ajnu štaj pas susiedka savo.

– Susimiđdama, – saku tas vocketuks, – ar niesuvesi jos tu kajp nors ing piktuma? Aš septinis metus procevojau ir nieku niepadariau.

Ta atsaki:

– Kodief nie! Jej tu tiktaj nori, taj toj tia bus piekła!

Ir nuveju tas vocketuks i viena šali, o ta moteriški ing kita. Ajna ije [ji] mislidama, kajp juos tur supikiti. Štai atranda pakiele bearenti jos vira. Pasaki:

– Padek, Dieve!

Tas atsaki:

– Dekuj!

Paskuj užklausi, kur pati; tas pasaki, kad namieje pasiliku pusriti ar pietus gatavoti.

– A, – sako ii, – nie pietus ii gatavoja, ale su lotraj[s] siaučė.

Pats buvo užpikias už toki išnevožij[i]ma jo pačios ir apkoloju ja. Ta, nors sugedita, ateju pas jo pače. Tia šniekieju šniekieju, gajšinu gajšinu, ka[d] tik ta nienuneštu ant česu valgiti ir tokiu spasabu jau praeju česas, kada rejkieju jam nuneš[t], o paskuj kaj ii noreju niešt, toj susiedka veļ jemi prikabinet, kad žmonis juoksis, ne česu nešant pamate valgiti ir kad tokiam ļajdokui nieviart[a] nie valgit duot, bo isaj tavu akisie tiktaj mili tavi, o kajp už akiu, toj svetimoteriauja. Paskuj davi roda: jegut nor, kad tikraj ja miletu, taj šitejp tur padariti. Jo ira ant kakło apgamiuks suvisu mažitis, kajp tik matit, taj jegut ta nupjaus, taj tada tikraj miles is ja, o dieļto rejkia už česu pasideti britva po galvu; kajp tik užmigs ir nupjaut. Ta, nieku niezīnodama ir paklausi: nienieši valgit, padeju britva po paduška. Tada susiedka išėju. Nuvejus pas pati, šitejp jam saku:

– Tu mania iškolojej, kad aš tau tejsibe sakiau. Antaj, kajp nuveju, taj tris kavalerej išbegu mania pamate, ir paskuj ije pati saki, kad tavia šianakt papjaus. Aš pati mačiau, kajp pasideju britva po paduška.

Tas pareju vakaria namo, paklausi, kудie nieatneši valgit. Pati saku, kad atejusi susiedka ilgaj gajšinu, o paskuj jau buvo veļu. Potam priejas pasižiureju niematant pačej po paduška. Žiuri – tejsibi, padeta britva. Nieku is jai niesakias atsiguli ir ļaukia, ka ii jam daris. Pasimeilinu isaj, rodos, kad jau miega. Pati prieju, išitrauki britva iš po paduškos ir jau kiša prie kaktu. Tas kajp už rankos jaj:

– Ar tu tejp, šeitanka, darai! – suriku ing gvoļta ir tuojaus, ištraukias britva iš ranko[s], nuduri ja ant vietos.

4. Vialnias daktars

Nuog Kriaučiunu užrašita 1885 miatuos.

Ant upialu krantu givianu diedialis su bobela ir juodu ėabaj sutikdava. Vialnias, matidamas tokia ju zgada, pradeju jems užvideti tos miajles. Noredamas juos suvesti ing piktuma, pasiverti ing žmogu, ateju pas moteriškia ir visokeis spasabajs storojas juos suvesti ing piktuma, ale kajp po ilgos procios nieku niegateju jems padariti, eme ir užsmaugi vira tos pačios. Sugrižo tej[p] padarias vialnias ing piakla ir pasigiri Lucipieriu, kad tejp padari isaj. Lucipieriujs ėbaj ij dručej subari už usmaugima viro tos moteriškes ir lepia jam ajt duona uždirp[t] jej, taj ira bernaut pas ja be užmokesnio. Vialnias tejp ir padari. Služiju par gana ilga česa taj moteriškiej už biarna. Iš pradžios ij ėabaj vialnia mileju, ale paskuj, žinoma kajp moteriški, tejp pradeju ii mučit, kad ant gało vis rajta ant jo jodinedavo: ar isaj ajdava ing darba, ar namo iš darba, jaj vis tek – sedi sau vialniuj ant sprandu ir gana. Viena karta nuveju vialnias ing paupeli šienu pjauti, ir boba nujoju usisedus jam ant sprandu tia. Isaj pjauja, o ii sedi, niežiurint ant to, kad tas procevoja. Tuo česu ateju kraučius. Tas pamatias tokia neġaba boba, pradeju koloti, ale ta ani uvožoja ant jo tojoi-mo. Paskuj ir tas vialnias pradeju prašiti, kad kajp nor išratavotu ii nuog tos bobos, bo saku:

– Jau aš niegalu trivoti, kajp man ii nusibodu ir daedi!

Tas žmogus pasiemi karklini, kajp emi duot jaj par subine, kajp emi duot, ta boba nukritu nuog to vialnia, o vialnias, išluosotas nuog bobos, nušvilpi tiktaj ing kałna su veju. Potam tas kriaučius nuveju ing miestali, nusipirku tavoru, koku jam rejkieju ir vel grišta namo. Kajp tik ateju ant tos vietos, kur is vialnia išgelbeju nuog bobos, štaj vel atbega iš kałnu tas pats vialnias žmogaus asaboj. Pribegu prie jo ir klausia, ko rejkałauja isaj už tokia geradeiste, ale kriaučius nieku nierejkałavu ir noreju tiktaj šejp tejp atsikratiti nuog jo. Ant gało vialnias saku:

– Kad tu nieku nienori nuog manias, taj aš tau nors šita geradeiste padarisiu: štaj te tau šita žolike ir dabok tu ja, bo dabar kunigajkščiu musu susirgs sunus, taj jo nieks niegales išgiditi. leškos po visa svieta daktaru, taj tu nuajk tada, apmerk ta žolala i vandeni ir duok gert, o tuojaus išgis ir tau ėabaj brangej už – tataj užmokes!

Tejp ir stojose. Po kieletu dienu išgirdu tas kriaučius, kad kunigajkščiu sunus serga ir nieks niegał išgiditi. Tada nuveju isaj ir radu kajp tik jau giva. Če daktaraj iš viso svieta begioja, nieku niegał padariti. Kriaučius prisipažinu, kad isaj išgidis. Če visi daktaraj pradeju divitis, kajp taj gał išgiditi toksaj prastas žmogus, kad je, tokie mokiti, nieku niegał padariti. Ant gał kunigaikštis pavialiju jam giditi. Isaj tuojaus apmerki ta žolike ing vandeni, davi giart ir tuojaus stojosia kunigajkščia sunus svejkas, kajp ir pirma buvo. Če visi daktaraj susigedu, o kunigajkštis didelej padekavoju jam už išgidima ir užmokeju aštuonius tukstančius. Užkinki kareta ir lepi kurmonuj nuvežti ii ing namus. Dar niepaspeju išvažioti iš miestu, šitaj vel tas pats vialnias išoku i kareta ir saku, kad vel susirgs karaliaus sunus:

– Vel pas tavi atvažios, kad išgigitumej. Taj tu pasirauk tokia žolikia ir tokiu pačiu spasabu išgidisi, ale daugiau nieapsimk niekados gidit, bo pas tavia dauk atvažios, siulis tau pinigūs, ale nieklausk, bo nieišgidisi!

Tejp pasakias vialnias išniku. Po kialeta dienu ir atvažioja karalaus paslas pas ta kriaučiu prašiti, kad važiotu giditi karalaus sunu. Kriaučius nuvažiavu ir tokiu pačiu spasabu, besidivijent daktarams, kajp ir sunu kunigajkščiu išgidi. Už ta išgidima gavu nuog karalaus šešiolika tukstančiu. Pajemias pinigūs, parvažiavu namo su arklejs karalaus, kajpo didžiauses daktaras. Niepaspeju parvažiot, ir atvažioja ministras viriauses imperatoriaus, prašidamas, kad važiotu išgidit sunu imperatoriaus, bo, saku – nie viens daktaras niegať išgiditi. Tas, nieklauskidamas rodos vialnio, kad daugiaus negiditu, isisedu ing kareta ir nuvažiavo ing ta miesta, kur giviano imperatorius. Važiodams par miesta, pamati ant rinkos žmogu, atvažiavusi ant turg[us] draugie su savo pače, su viena kumelela. Pasišauki isaj ta žmogu pas savia ir prašo jo, kad nuvažiotu po langū imperatoriaus ant vaľandele. Isaj, tai ira daktars – kriaučius užmokės, kiek tik je rejkaľaus. Tas žmogutis susigadiju. Nuvažiavu tuodu po langū, o kriaučius nuveju gidit. Uždavi isaj tu lekarstu sunuj imperatoriaus; na tas[?] gerint, ale kožna vaľanda vis bľogin. Parsigandu kriaučius, niežinu nie ka dariti. Štaj atbega prie jo tas vielniuks ir saku:

– Ar aš tau niesakiau, kad tu daugiau niegidik, o kad nieklausej, taj dabar prapulsi!

Kriaučius grejtaj chapt nusitveri už sprandu tam vialniuj, prisivedi prie langū ir saku:

– Ar taj tu man pariškadinesi gidit, o taj tuoju aš tau vet pasodisiu boba ant sprandu!

Ir tuo tarpū, iškišias galva, saku:

– Ajkšia, bobute, giara drigantuka duosiu, smagej pasijodinesi!

Vialnias parsigandu, kad vel žada jam užsodinti boba ant sprandu, paviali jam paskuj giditi visas ligas liki smierčiuj, tiktaj bobos niesodint ant sprandu vialniuj. Davias tokia pavelania, vialnias išniku, o kriaučius antra karta uždavi tu lekarstu ir sunus imperatoriaus išgiditas paliko nuog tos vaľandos. Atsemas [atsiėmęs] savo zopľota nuog imperatoriaus, sugrižo namo ir gido ligonius isaj nuog visok[i]u ligu liki šiaj dienaj.

5. Ape moteri su viru

Užrašita nuog Kriaučiuonu Iozapu iš Motiškiu kajmos, Siariadžiaus parafios Kaunu pavietu.

Viens vajkins, budamas didelej gražus, itgaj rinkos, rinkos pače, no bet par itga česa apsirinku ir apsižianiju didelej staunia kajmos mergajte. Ale juodu nieitgaj tam stonie moteristes givianu ir susiľauki tiktaj du vajkus. Po susiľaukimo vajku, susirgu pats tos pačios ir numiri. Pati stro[š]niej jo gajlejos. Če nietoli už kajmos buvo kapines ir ii ing tuos kapus pakavoju. Pati jo kur tik ajdavo, ar taj ing bažniče, ar ing ľauka, vienu žodžiu niekados, o niekados nieprajdavo pro kapus, nieužejus ant

kapu jo apraudoti. Viena karta česie rugpjutes ir ajdama ing ļauka pjauti rugiu, nuveju ant kapu ir raudoju, raudoju kiek tik siļos tureju jo. Visajp ir tia išķalbeju: taj kad netur dabar vadovu, uŗvaduotojau, apgineju, ira sirata, niekam jaj, kaj tu numirej, rugiu pakirsti ir t. t. Tejp apra[u]du[o]jju-si, nuveju ing ļauka. Ko tik ii paspeju pristot prie darbu, ŗtaj atejna jos pats, katras buvo jau kialas nedelas kajp numirias ir paļajdotas kapuo-sie. Atejas praŗu, kad duotu jam dalgi; padavi tuojaus dalgi, ir pasaki savo paŗeŗ, kad greptu paskuj ii rugius, o isaj pradeju kirst. Kirtu liki piet; kajp atneŗi gaspadine pietus i ļauka, visi susedu valgit, o isaj nuveju to-lau ir is atsisedu ant pedu rugiu. Nieks nieatsivoŗija jo praŗit ant piet. Tejp česia pietu pasedeju, o po pietu, kajp kiti pradeju dirpt ir isaj vieļ pasemi dalgi ir pjauja. Pjovi par visa diena, ir pati, nors bijodama, griebi po jo. Vakaria, kajp visi ajna namo, ir isaj su jejs, ale nieku su niekum nieŗniaka. Pareju namo, čē visi vaļgu veŗiarija, o isaj, atsisedias ant suoļ, sedi ir tejp jau nieŗniaka. Kajp pavalgi visi viaŗiarija, taj isaj pasimi viena vajka, o paŗeŗ lepi kita im[t] vajka ir saku:

– Ajsimia gulti ing kleti!

Pati biju ajt. Ale kiti namiŗkiej pradeju ja prikalbinet, kad ajtu, bo pasku, saku, gaļ but bļoga; ant gaļu ije susigadiju ir nuveju, pasemus antrai vajka. Ant ritojaus niekiela juodu, niekiela, ant gaļo atsivaŗiju je ajt ŗiuret, kas tia jem ira, kad tejp itgaj miega. Nuveju, baļdu duris, nieks nieatsiliepia. Paskuj roda nieroda, tureja iŗļauŗti duris. Kajp iŗļauŗi du-ris, taj atradu tiktaj ŗarnas paŗios, o jos ani kauluku daugiau niera, o tuo-du vajkuŗeŗ guli sau spakajni, niepaŗeŗsti.

6.

Nuog Iozafa Kriauŗiuna.

Nie par toli nuog Liepojaus givianu ukininkas, vardu Kazimieras ir tureju paŗē, vardu Ona. Ona pagimdi sunu ir dukteri. Sunus buvo vardu Franciŗkus, o dukte – Elŗbieta. Po tevu smierčio juodviem ļabaj geraj ejo-sia givianti, visuko tureju parpiņnaj: ir pinigu, ir givolu, ir kitu visokiu geri-biu. Po niekuriam česuj Franciŗkus apsiŗianiju su Barbja, savo susiedka. Franciŗkieni tuojaus pradeju nieapkesti sesers viro savo Elŗbietos dieļto, kad Elŗbieta buvo ir gaspadorium ir gaspadine ant cieļu namu. O Franciŗ-kus dideļej mileju savo seseri tejp, kad Barbora nie jokie[ŗ]s leŗuvejs nie apkaļbomis niegaleju jas suvesti ing piktuma. Viena karta, kajp Franciŗ-kaus niebuvo namieje, Barbora, pati jo, pasemi peļli, nuveju ing tvarta ir iŗpjovi visus galvijus. Franciŗkus, parejas namo, radu iŗpjautus visus gal-vijus. Atejas ing vidu, klausia savo paŗios Barboros, kas iŗpjovi galvijus, o ta saku, kad taj Elŗbieta tejp padari, tavo geroji gaspadini, bo, saku:

– Maŗiau, kajp nuog tvartu ateju su kruvinu dalgiu.

Isaj nieku niesakias savo siaserej, nuveju ing miesta, pripirku veļ galviju, o tas iŗpjautasias karvias atidavi biedniemsiems ŗmonims ant mesos. Taj matidama pati Franciŗkaus, kad da niepavaru nuog gaspa-doristos sesers, nuveju ing tvarta, pasemus dalgi ir iŗpjovi visus arklus.

Franciškus, radias stanio [stonioj] išpjautus visus arklus, ateju ing vidu ir klause pačios, kas arklus išpjovi, o ta saku:

– O taj tavo geroi gaspadini. Mačiau nuog tvartu ateju su kruvinu dalgiu!

Pats veļ nieku niesakidamas savo sesiarej, nuveju i miesta, pirkerku arkliu kiek tik rejkia ir parvedi namoniui. Nieužjilgu potam, Franciškus su Barbora susilauki sunaus. Barbora matu, kad nieku niegat padarit su Elžbieta, kajp ii gaspadini, tejp ir gaspadini; tiek iškadods tiktaj padari namams, o giaru dieļ savias ani biskiu. Ant gaļu pastanavi papjauti savu sunu, o užmesti beda ant sesers savo viru. Tejp ir padari: pajemi pejli ir papjovi. O tada Elžbieta miegoju to[j] pačio[j] stubo[j]. Ii, papjovus savo vajka, kruvina pejli ideju ing ranka Elžbietaj miegančej. Iejna pats i vidu pasižiuret vajku, žur – vajks papjautas, o sesuo guli lovo[j] ir ļajko ranko[j] pejli kruvina. Pamatias tej padarita, suriku ing gvolta. O tada pati jo Barbi kuknioje valgit viri. Ant to baļsu ir ij ibegu ir, pasižiurejusi ant vajku savo, emi rekt, kiajk[t] i pati ir siaseri, kad jau ii tiek špitokliu pridirbu, o da tu ja ļajkaj, o taj, saku, ant gaļu ir sunu musu papjovi. Franciškus paemi nekalta seseri Elžbieta, nuvedi ing girio, o nupjovias jaj abi rankas palejdu, ale palejsdamas pasaki:

– Kad aš tavi daugiau nie akiu niepamatičiau, už tokius darbus ir niepasirodik daugiau musu krašte!

Elžbieta vajkščioju po giria, su dantim pasiraudavo žolalu, su kjomis pasikasdavo šaknialiu ir tejp vajkščioju po giria, paki užgiju ronos jos ranku. Potam, bevajkščiodama po giria, radu soda. Ieju ii i ta soda, radu nukritusi obeli ant žiames; ii, atsiguļusi suvalgi ta obeli, o tada buvu naktis. Pasku, bevajkščiodama ikritu ije i rusi. Tas sodas buvo ļabaj dideliu kupčiaus. Kupčius su savo pačia, vajkščiodamas po soda ant ritojaus, išgirdu, kad kažī kas ureja rusi. Priajna juodu prie rusiu, žiuri, kad mergajti ikritus ing ta rusi be ranku. Pasku lepia savo tarnams ja išimti iš to rusiu, apiprausti, aprediti gražejs drabužejs ir atvesti ing paļociu. Kajp ja apredi, kad jau tokia graži mergajti pasidari, kad je visi negaleja nie atsižiureti, nie atsidžiaugti iš juos gražumu. Tas kupčius tureju sunu dideli, katras kietinu jau žianitis, ale tik negaleju sau apsirinkti mergos. Kajp pamati ja sunus, kad ii tejp gražaus viajdu, užsinoreju ja žianitis, bo jos viajdas jam didelej patiku. Tejp jaj prisižiurejas, pradeju isaj tevu prašiti, kad pavialitu jam žianitis su ja. Tevaj iš pradžios nienoreju susigaditi, sakidami, kad nebus kam vajku apžiureti ir tavia, kad ii niepritinka sunuj tokiu bagotu kupčiaus, ale sunus ant nieku nieuvožodamas tiktaj praši ir praši be parstoima; ant galo tevaj susigadiju. Tejp po susigadimu tevu sunus ir apsižianiju su ta Elžbieta. Naujos marčios visas apseimas ir naturas tejp patiku, kad pats, tevaj ir visi namaj negaleju atsidžiaugti iš jos, ale tik jem niešlove, kad ii be ranku. Už miatu po apsižianijimuj rejkeja pačiam kupčiuj išvažioti ing kita karaliste ant akrotu su tavorajs. Sunus emi teva prikalbineti, kad ii lejstu, bo, saku:

– Tavu sianatvi, lejsk mania!

Ale tevas pasaki, kad sunuj rejkia buti namie, bo, saku, jo pati nieužilgu atsiguļs ant paļagu, niebus kam jos žiureti. Ale sunus atsaki:

– Tetia, jegut ka Dievas duos, taj atrašisit ma, o aš nusamdžiau jau monka, bus kam apžiureti ir kudiki ir ja pačia!

Tejp ir išlejdu tevas sunu su tavoru ing kita karaliste. Tuojaus po išvažiavimuj sunaus kupčiaus Dievas davi Elžbietaj sunu, ka jau toki gražu, kad nuog plaukialu stancija žioreju; ir tuojaus suraši gromata pas sunu, kad užgimi toks gražus sunus ant svietu. Dief nunešima tos gromatos pasamdi žmogū, bo kitasik pačtu niebuvo. Tas žmogus, benešdams ta gromata, apsinakvoju pas Elžbietos broli ir apsaki jam viska, kajp tik ira ir ape moteriške be ranku ir apie gražuma sunaus. Brolis Elžbietos supratu, kad ta moteriške ira jo sesuva. Kajp tas žmogus užmigu, emi tas brolis jos, paemi ta groma[ta], o ing jos vieta kita parašias ideju, kurio[j] buvo parašita, jog pati jo pagimdi sunu padabna nie ant višku, nie ant miaškos. Ant ritojaus tas žmogus atsikieli ir ajna. Išejnant prašu jo gaspadorius, kad da grįždamas užejtu ir davi jam ant kialu suriu, sviestu ir kitu valgomu dajktu. Kajp sunus to kupčiaus parskajti ta gromata, jog sunus užgime nie i vilka padabnas, nie i miaška, veļ paraši atgaļ, kad koki Dievas davi, toks teguļ bus, o aš kajp pamatisiu parvažiavias, tejp padarisiu. Parejdamas pasiuntinis veļ užejtu ant nakviniies pas ta žmogū. Nakti Franciškus emi, veļ kita gromata paraši, kad tuojaus išvaritu ja ir iš namu už toki sunu. Žmogus ir parneši tokia gromota. Tevaj, nors ir ľabaj mileju savo marčia, taj vienok išpildi sunaus parašima, nes ir jems buvo ii didelej prikļu, kad be ranku. Emi je, pririšu ta sunu Elžbietaj ir palejdu ja ing giria. Ieju, ieju ii giria, išaļku valgit ir juos vajk[s] ir radu ant gaļu karčema. Užejtu ing ta karčema, nusipirku silkie, papenieju savo sunu ir veļ išejtu ing giria. Tada buvo vasaros česas, didelej šilta. Žinoma, iš šitumos vasara trokšti giarti, o Elžbieta suvalgi dar silkia, ľabaj emi trokšti giart, o nieranda arti baļos niekur. Bevajkščiodama ir beješkodama baļos, radu ii šulini artipilniuj vandeniu. Dabar ka jej darit. Nors ir sunku iš šuliniu atsigiarti, taj vienok atsiguļus možna. Ii emi, atsiguli giarti. Kajp tik atsiguli, štaj plumpt ir ikritu juos vajkas ing šulini. Ka jaj dabar darit: ranku nietur, su dantim noretu išimt – niegaļ dasiekt, su kojom pakialia ta vajka iš vandens, ale kajp tik nor ant krantu det, veļ isaj krinta ing šulini. Ant gaļu visa susimučijus stovi ant krantu ir dajrosia, ar niepamatis kokia žmogaus atejnančiu. Besidajridama pamati ant šuliniu krantu sianiali bestovinti. Tas sianialis sušku:

– Moteriškia, grebk su rankomis savo vajka!

Ta žiuri, kad jau turi rankas, pasemi savo vajka ir padekavoju nie tejp už rankas, kajp už išgialbeima nuog smierčio vajko ir nuveju tolaus kialu. Septintuosie miatuosie Elžbieta daeju liki namu savo broļu. Ieju ii [ji] ii [j] vidu ir prašosie broļu ing nakvinie, ale brolis pradeju prisižiurinete. Ir jam rodos, kad visaj padabna ant jo sesers, ale tik mislija, kad manu sesuo buvo be ranku, o če su rankomis. Iš pradžios nienoreju lejsti jos ing nakvinie, ale kajp ta ciaļlei [ciongliai] bučiavu jo rankas, tas ant gaļu prijemi, ale pavialiju guleti šalia duru, ant žiames. Nakti atvažioje, atskamba ponaj. Ieju lekajus i vidu ir prašosie ing nakviniie, bo saku, kad je paklidia, o naktis ľabaj tamsi, litus lija ir t. t. Niegalii je važiot namo. Gaspadorius lejdu ta pona ing nakviniie, o taj ubagiej

liepi listi po pečka užpečki. Ponas ieju i vidu, suneši jo visus dajktus ir lepi vieno[j] puse[j] sest gaspadoriuj, o kito[j] – gaspadinej. Tas pons prašu, kad pasakitu tuodu gaspadorej pasaku, ale ir viens ir kits isitumočiju nie[baigę] mokslu. Atsilepia ant gašu iš užpečkiu tas vajs tos ubages plonu bašu kajp svirplis:

– Ponuti, aš moku daug labaj gražiu pasaku!

Ponas lepi vajkialuj išejti iš užpečkiu ir pasakiti pasaka ko gražiause. Tas vajs, nors bijodams ir drebedams, pradeju pasakoti nuog pradžios. Kajp jo motina Elžbieta givianu su broļu, kajp pasku brolis apsižianiju, ta broleni nieapkenti Elžbietos ir, kad suvest ing niezgada, išpjovi pirmiau galvijus, potam arklius ir ant gašu – vajka savo papjovi, o beda an Elžbietos sumeti, ir užtataj Franciskus jaj rankas nupjovi ir pavari, o pasku buvo ištekejus už kupčiaus ir pagimdi sunu, taj ira mania, ale kajp juos viro niebuvo namie, taj par gromata raši jam ape mano užgimima ir ot če, šituos namuos, tas žmogus, niašdamas gromata, apsinakvoju ir štaj manu dedi parmain i ja ir paraši mano tevuj, kad mama pagimdi nie viška, nie miaška. Pasku teti mano atraši, kad koks ira, toks tegu ir bus; kajp aš parvažiosiu, taj tada pažiuresim, kajp padariti ir t. t. Vienu žodžiu, tas vajkas viska pasaki tam ponuj, kas su jo motina ir su jo buvo liki to vakaru, kada išpasakoje ta. Ponas, taj kļausidamas, varkia [verkia], o gaspadorius su gaspadinie taj baša, taj raus-ta, ir kajp isaj pabajgi pasakot, pons puoli ant Elžbietos ir apsikabinius pradeju bučiot ir pasaki:

– Aš tavo esu viras! Parvažiavias kajp tavia nieradau, taj niegalejau gauti vietos, diešto kožna diena važinedavau. Ot ir dabar važinedamas užklidau ir če užvažiavau!

Tokiui spasabu visi pasipažinu, parsiprašii viens kitu ir tas kupčius išvažiavu su pačia džiaugdamose namo ir su sunum.

7. Ape ajtvarus

Ajtvaras, kajpo vieridavo visi lietuviej kitados, o dar ir šiendien niekurie tiki, ira taj vialnias, kursaj vagia jevus, pinigus ir kitus visokius dajktus nuog vienu žmoniu, o niaša pas savo gaspadoriu, tai ira pas ta, katras jos fajku. Tuos a[j]jtvarus, kajp pasakoje pas mus, tai pirkdava arba česajs iš nietičiu, tai ira nusiperka kada ar taj cviaka, ar kita koki dajkta, o taj ajtvaras; arba ir žinodamas nusiperka česajs. Iš pradžios je niaša dajktus visaj niekus, kajp taj: meštus, geležis, pagalus, anglis ir t. t. O kajp tuos priima su ukvata gaspadorius ir pakavoja geroje vietoje, tai ira ar šepo aba skrinio, taj pasku pradeda nešti jevus, pinigus, visokius valgius: druska, piena, varškia ir t. t. Dieš patvirtinima tos tejsibes patvir-tinsiu dviem atsitikimajs, kurie nielabaj sienej buvo ir dar žmones musu krašte atmena tas asabas ir ju vardus, kurios mati tuos ajtvarus, nešančius svetimas geribes savo gaspadoriams: viena prik[į]oda žmogaus tokio melagio, katro nieks nievierije, o kits priklodas Kriaučiuunu, tikraj tejsingo žmogaus, kurisaj iš tejsingumo savo ira garsingu ant ceļas Seriadžiaus parapios.

***

Kajp pas mus šniaka, kad Jono Gedutis sūžijo užnemunie, taj ira lenku žiamie[je], Savalku gubernio pas gaspadoriu didelej bagota. Gaspadine visados šiardavo savo šejmina varškia, ale ta varške nietabaj gardi budavus, kaži koki smoka turedavus; tejp, jog nieks nienoredavo jos valgiti. Rugiu vel tureju didela daugibe tas gaspadorius, o ľauku visaj mažaj. Tas biarnas vasara guledavo priemenie[.] ant ľastu vasaros ľajke. Ir isaj, tia guledamas, matidavo, kad gaspadine kožna vakara kiapa pautene ir iškiapus sukreče ing du puodelus ir padeda pas ugni. Ale kas ta košia išvaľgu, taj tas biarnas niegaľ nudabot to. Viena karta kajp tiktaj gaspadine iškepi ta košia ir padejus nuveju guľt, tas biarnas jemi išedi arba išvalgi ta košia ir priešiku tuodu puodukus. O ta košia kiapdavo gaspadini be druskos. Tejp padarias isaj ľaukia, kas če bus, kas atejs valgit tos košies. Arti dvilektos adinos emi, atsidari ľangialis priemenios ir par ta ľangiali sušoku ing priemenia du gajdžej. Viens gajdis pasiemi viena puoduka, o kits kita ir pakaštavoju. Pakaštavoja, pasižiureju ing viens kita ir pradeju šniekieti, ale isaj nieku daugiau niesupratu, tiktaj ta, kad viens saku:

– Tpruki kaki!

O kits:

– Žmogaus kaki!

Tejp vaľanda giara tuodu gajdžej provojuos ir pasku, pametia tuos puodelius, išleki. Kajp tik išleki, emi ir uždegi tuos namus. O pat[.]s uždegia ľakioja aplink ir saku ľakstidami:

– Deg, deg, bo jau mias dieľ tavirus dvilekta kaminiče išpustijom Vilniuje ir dar kelis dvarus!

Toki spasabu išdeginu ir išgajšinu visus namus to gaspadoriaus. Ale paskuj gaspadini parpraši tuos ajtvarus: numeti beda priešikima ant biarnu ir tie viel pradeju nešti javus, pinigus ir visokius kitoniškus skarbus tejp, kad par kielas niedielas tas gaspadorius viel prasigivianu ir trobas visas isistati.

***

Kriaučiuunu aš viel užkľausiau ape ajtvarus, taj isaj ma toki atsitikima pasaki. Manu tevas, saku, kajp da kiaules gani, taj isaj su vajkučejs kitajs bovijosia ir pamati je besibovidami, kad lakia kaži kokia strošnibe – nie taj paukštis, nie taj žvieris, niegali nie išmaniti, kas tia buvo do dajkts. Taj tuo sikiu pas juos buvias šuva. Je parodia ta strošnibe šuniuj. Šuva tuojaus nuleki pas ii ir parpleši. O mat tianaj buta ajtvaru. Kajp tiktaj parpleši, taj ir išbiru rugiu dideli kruva, štaj lig giriosia dideli skurdelinaj – tokia dideli kruva. Kajp ii parpleši, taj is ir nuleki sukalečyc, o tuos rugius paliku. Taj tu rugiu nieks nieesdavo: ani kiaules, ani žasis, ani kiti givolej. Tejp, saku, par visa vasara mindžiojosia, sudigu, o nieks ani parušioju ju, bo tureju savo kaži kokia smarvia.

O manu, Mačiuliu, tevas šitoki atsitikima arba matima pasakoju ape ajtvarus, ir isaj matias. Buvia viraj susirinkia viso valščiaus ing magazina dieľ parmieravima jevu. Tia daug jevu buvu, dieľ to par visa diena

užtiaku darbu, niavet juos magazinie naktis užpuoli. Išėja je iš magazino vakarie ir šniekasis sode Veverskiu kalviu (bo magazinas musu valščiaus kalviasie Veverskiu lgnu sodie). Lem bešniakant, pamatia je, kad nuog lguvas dvaru lakia łabaj šviesi juosta, ale nie visaj ant juostos išrodu: kitasik stora daros, taj veł supłoneja, taj veł pastoreja, ale tik lłga kirmele tejp jau šviesi, tejp jau žiba, kajp auksini (o kad matu žibanče, šviesia, taj niaša tada pinigus auksinius arba sidabrinčius, o kad raudona, taj tada varinius). Kajp lakia, taj kajp kirmele susiriečia i kruva ir vel kajp tiesias siku[?], taj tiktaj kibirkštis bira nuog juos ing visas pusias. Taj je visi žiureja, žiureja ir nulekias tas ajtvaras ant kiritu, šiče ing Letuva. Bo lłguvas dvaras ira ant Niamunu kraštu, lanku karaliste[j], ties Klangui kajma. Galeče ir daugiau atrašiti ape ajtvarus, ale dabar česas niepavialije.

Retesnių žodžių paaiškinimai

abà	arba	
ãbrozdas*	(sl.) paveikslas (ppr. šventųjų)	
adynà	(sl.) valanda	
akrótas	(germ.) laivas	
alè	(sl.) bet	
anì	(sl.) nei, nè	
apeĩ	apie	
apkõlioti, -ja, -jo	(hibr.) apibarti, apiplūsti	
apsižẽnyti, -ija, -ijo	(hibr.) vesti, susituokti	
apsũdyti, -ija, -ijo	(hibr.) nuteisti	
apžẽnydyti -ija, -ijo	(hibr.) apvesdinti	
asabà	(sl.) asmuo, asmenybė; veidas	
atsivõžyti, -ija, -ijo	(sl.) išdrįsti, ryžtis	
bagõcius	(sl.) turtuolis, didžturtis	
bagótas, -a	(sl.) turtingas	
bagotỹstè	(hibr.) turtas, turtingumas	
biẽdnas, -à	(sl.) neturtingas, vargingas	
bíesas	(sl.) velnias, kipšas; biesėlis (hibr.) dem.	
bĩskis	(germ.) truputis	
bò, bõ	(sl.) nes	
bõvytis, -ijasi, -ijosi	(sl.) žaisti	
britvà	(sl.) skustuvas, barzdos skutamasis peilis	
cecoriẽnè	(hibr.) imperatoriaus, monarcho žmona (žr. cecorius)	
cẽcorius	(sl.) imperatorius, monarchas	
ciẽlas, -à	(sl.) visas, ištisas	
ciongliai	(sl.) nuolat, be perstojo	

*Prie žodžių duoti su-trumpinimai: *dem.* – deminutyvas (mažybinės, maloninės reikšmės žodis), *germ.* – germanizmas, *hibr.* – hibridas (žodis, turintis vienos kalbos šaknį, kitos – priešdėlį, priesagą), *ppr.* – paprastai, *sl.* – slavizmas, *žr.* – žiūrėk.

cūdaūnas, -à	(sl.) stebuklingas
cvēkas	(germ.) vinis
čebātas	(sl.) batas
čėsas	(sl.) laikas
da	dar
daėsti, daėda, daėdė	(hibr.) įgrįsti, įkyrėti
dalėisti, dalėidžia, dalėido	(hibr.) duoti sutikimą, teisę kam ką daryti
dasigiřsti, dasigiřsta, dasigiřdo	(hibr.) išgirsti, sužinoti
dasizĩnóti, dasizĩno, ~jo	(hibr.) sužinoti
davātnas, -à	(sl.) padorus, tinkamas
dėkavoti, -ja, -jo	(sl.) dėkoti, sakyti dėkui
dideĩ	didžiai, labai
dỹvytis, -ijasi, -ijosi	(sl.) stebėtis
dō	(sl.) per
drūčiai	stipriai
dubeltavkà	(sl.) dvivamzdis medžioklinis šautuvas
furmánka	(sl.) vežimas (pakinkytas)
gaspadinė	(sl.) šeiminkė
gaspadorystà	(hibr.) šeiminkavimas, ūkis
gaspadōrius	(sl.) ūkio savininkas, namų, kiemo šeiminkas
gatavóti, -ja, -jo	(sl.) gaminti, ruošti
gyvolỹs	gyvulys
gĩzas	žr. gizelis
gizėlis	(germ., sl.) mokinyš, padėjęjas (meistro)
grinčūtė	pirkelė, trobelė
grōmata	(sl.) laiškas, raštas
gubernià	gubernija
gvōltas	(germ., sl.) triukšmas, riksmas
ĩng	į
ĩšeiga	išėjimas iš namų
iřkadà	(sl.) 1. nuostolis, žala. 2. gaila
iřl(i)uosoti	(hibr.) išvaduoti
iřnagrāidijimas	(hibr.) apdovanojimas
iřnevōžijimas	(hibr.) apšmeižimas, išniekinimas
iřratavóti, -ja, -jo	(hibr.) išgelbėti
iřsitlumōčyti	(hibr.) išsiaiškinti, išsikalbėti
jegut	jeigu
jenerōlas	generolas
juojaũs	tuojau
kaminyčià	(sl.) mūriniai, šiaip gražūs namai
karėtà	(sl.) karieta
kĩba	(sl.) gal, galbūt; nebent

klōnīotis, -jasi, -josi	(sl.) lenktis, reiškiant pagarbą ar nusizėminimą
kōlioti, -ja, -jo	(sl.) barti, plūsti
kōžnas, -a	(sl.) kiekvienas
kriaūčius	(sl.) siuvėjas
krivida	(sl.) skriauda
kudė	kodėl
kuknià	(sl.) virtuvė
kùpčius	(sl.) pirklys
kùrmonas	(sl.) vežikas
lāstà, lāstas (lāstai?)	narvas vištoms, žąsimis, antims perėti, kiaušiniams dėti; narvas kam laikyti
lekājus	ponų namų tarnas, liokajus
lēsīnčius (lesiņčius)	(sl.) eigulys
liēkarsta	(sl.) vaistas
lōjojimas	(hibr.) plūdimas, barimas
māžu	(sl.?) gal, galbūt
mēisteris	meistras
mierúoti, -úoja, -āvo	(sl.) matuoti
mīsltyti, -ija, -ijo	(sl.) galvoti, manyti, mąstyti
monkā	(sl.) žindyvė; auklė
mōžna	(sl.) galima
mūčyti, -ija, -ijo	(sl.) kankinti, varginti, kamuoti
mulevōnė, muliavonià	(sl.) atvaizdas, paveikslas
namiejė	namie
namōniui	namo
natūras	(sl.) būdas, charakteris
nedėlia	(sl.) savaitė
nekóks	(sl.) kažkoks
nekuris, -i	(sl.) tam tikras, neapibrėžtas (apie laiką)
neužilgo	(vertinys) netrukus, greitai, po kiek laiko
nevalià	(sl.) nelaisvė
nēvet (niāvet)	(sl.) netgi
nezgadà	(sl.) nesantaika, nesutarimas
nō	nuo
nočynà	(sl.) įrankis, įnagis
nog, nuog	nuo
nuslūbti, -sta, -o	nusilpti, netekti jėgų
obelys	obuolys
òt	(sl.) štai, va
padābnas, -à	(sl.) panašus
padėrinti, -a, -o	paderėti, palygti
pāduška	(sl.) pagalvė
pakaštavóti, -ja, -jo	(hibr.) paragauti

pakavóti, -ja, -jo	(hibr.) paslėpti
paki	(sl.) kol
pālagas	(sl.) gimdymas
palōcius	(sl.) rūmai, gražūs namai
pameigýti, -ina, -ino	(?) pamėginti
pař	per
parafija	parapija
párdirbinėti, -ja, -jo	perdirbinėti
párdirbti, -a, -o	perdirbti
pariškadinėti, -ja, -jo	(hibr.) trukdyti
pármieravimas	(hibr.) permatavimas, perseikėjimas
parpiľnai	pervirš
párprašyti, -o, -ė	(vertinys iš sl.) atsiprašyti
pársigąsti, -sta, pársigando	išsigąsti, nusigąsti
parùšyti, -ija, -ijo	(hibr.) paimti, paliesti
pāslas	(sl.) pasiuntinys
pastanāvyti, -ija, -ijo(-ė)	(hibr.) nuspręsti, pasiryžti
pavelėnė	(sl.) leidimas, sutikimas
pavėlyti, -ija, -ijo (pavėlė)	(hibr.) leisti, duoti leidimą
pazvályti, -ija, -ijo	(hibr.) leisti, netrukdyti
pažýčyti, -ija, -ijo	(hibr.) duoti kam į skolą; paimti iš ko į skolą
pečkà	(sl.) vieta po krosnimi, pakrosnė; prie krosnies išmūrytas suolas; nedidelė niša krosnies sienoje
peklà	(sl.) pragaras
potám	(sl.) paskui
prě	prie
príčynià	(sl.) priežastis
príežidas	kalvės ugniakuras
přikloda, přikloda	(sl.) pavyzdys
přiklùs, -ì	(sl.) nepakenčiamas, negražus, atstumiantis, atgrasus
procià	(sl.) darbas, triūsas
prociavóti, -ja, -jo	(sl.) sunkiai dirbti, triūsti
provótis, -jasi, -josi	(sl.) bartis, rietis, ginčytis
razbáinykas	(sl.), razbáininkas (hibr.) plėšikas
remėslas	amatas
rodà	(sl.) patarimas; rodà ne rodà nori nenori, kad ir kaip nenorėdamas
rōdyti, -ija, -ijo	(sl.) patarti
ronà	(sl.) žaizda
sylà	(sl.) jėga
skárbas	(sl.) turtas, pinigai, lobis
skūrà	(sl.) oda
skurdėlynas	skruzdėlynas

slūžyti, -ija, -ijo	(sl.) tarnauti, atlikti savo paskirtį
smeĩtis	(sl.) mirtis; į smertį visai, visiškai
smõkas	(sl.) skonis
spakaĩnas, -à	(sl.) ramus
spàsabas, spõsabas	(sl.) būdas, priemonė
stàncija	(sl.) gyvenamosios trobos geresnioji pusė, kambarys
stonià	(sl.) arklių tvartas, arklidė
storõtis, -jasi, -josi	(sl.) stengtis, rūpintis kuo
strõšniai	(sl.) labai
strošnýbė	(hibr.) baisybė
suknìnis, -ė	(hibr.) iš gelumbės (suknios sl.) pasiūtas
sukoliėčyti, -ija, -ijo	(hibr.) sužeisti, suluošinti
sumìslyti, -ija, -ijo	(hibr.) sugalvoti, sumanyti
susiėdas, -ė	(sl.) kaimynas
susiedijà	(hibr.) kaimynystė
susiedkà	(sl.) kaimynė
susigãdyti, -ija, -ijo	(hibr.) sutikti, susitarti, susikalbėti
sviėtas	(sl.) pasaulis, visa žemė
šeitõnas	šeėtonas
šėpà	(sl.) spinta
šiaũčius	(sl.) batsiuovys
šidytis (šýdytis), -ijasi, -ijosi	(sl.) šaipytis, juoktis, tyčiotis
šinkúoti, -úoja, -ãvo	(hibr.) prekiauti, pardavinėti (ppr. svaiginamuosius gėrimus)
šoblià	(sl.) kardas, kalavijas
špitóklis	(germ.) pokštas, eibė, šunybė
tarbėlė	(hibr.) maišelis, krepšelis
tavõras	(sl.) prekė, koks gautas daiktas
tavõrščius	(sl.) draugas, bičiulis
trivõti, -ja, -jo	(sl.) kęsti, tverti
truĩkas	(germ.) gėrimas (ppr. alkoholinis)
ùbagas, -ė	(sl.) elgeta
ukvatà	(sl.) noras
úrėti, -ja, -jo	bartis, triukšmauti, bruzdėti
uvožõti, -ja, -jo	(sl.) pastebėti, krypti dėmesį
ùžpečkis	vieta už krosnies, užkrosnis
ùžpėvnyti, -ija, -ijo	(hibr.) užtikrinti
váiskas	(sl.) kariuomenė
večėrija	(sl.) vakarienė
veselià	(sl.) vestuvės
vesėlija	(sl.) vestuvės
vienók	tačiau

viensėdis, -ė	kas viensėdyje gyvena, vienkiemininkas
viėryti, -ija, -ijo	(sl.) tikėti, pasitikėti, kliautis kuo
viėrnas, -à	(sl.) ištikimas, patikimas, atsidavęs
zgađà	(sl.) santaika, santarvė
znōcyti, -ija, -ijo	(sl.) reikšti
zoplōtas	(sl.) užmokestis
žalniėrius	(sl.) kareivis
žėnytis, -ijasi, -ijosi	(sl.) tuoktis, vestis
žiorėti, žiōri, -jo	žėrėti, šviesti

Smulkioji tautosaka

Parengė Dalia Zaikauskienė

© Lietuvos literatūros ir tautosakos institutas

© Nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka

Publikacijai medžiaga imta iš Lietuvos literatūros ir tautosakos instituto Lietuvos tautosakos rankraštyno (*LTR*) ir Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Rankraščių skyriaus (*NB*) fondų. Diduma publikuojamos smulkiosios tautosakos surinkta ir užrašyta Prano¹ Virako. *LTR* saugoma per 4000 buvusio Seređžiaus valsčiaus teritorijoje jo užrašytų smulkiosios tautosakos vienetų. Tiesa, nemažai tų pačių tekstų užrašyta po keletą kartų, be tradicinių patarlių ir priežodžių, pateikiama ir daugybė knyginių posakių, sentencijų, kaimiško „filosofavimo“ pavyzdžių, kolūkinės realybės atspindžių. Savo surinktas patarles bei priežodžius P. Virakas bandė grupuoti temiškai. Pavyzdžiui, viename *LTR* saugomame rinkinyje² 2600 smulkiosios tautosakos tekstų iš pradžių pateikiami abėcėlės tvarka, o paskui teminėmis grupėmis. Nacionalinėje M. Mažvydo bibliotekoje drauge su kitais saugomas konkrečios teminės grupės rinkinys „Meilė lietuvių priežodžiuose“³. Tautosakos publikacijai atrinkta ir iš dar dviejų šio rankraštyno bylų: „Seređiškių dabar vartojami priežodžiai ir patarlės“ bei „Naujausi priežodžiai, girdėti pastaraisiais laikais“⁴. Jose tekstai neklasifikuoti.

P. Virako medžiaga itin įdomi tradicijos kaitos požiūriu: dažnas visuotinai žinomas tradicinis posakis ar jo paties, ar pateikėjo papildytas komentaru ar konkrečia interpretacija. Publikacijoje tokie komentarai pateikiami laužtiniuose skliaustuose. Gaila tik, kad visi P. Virako surinkti tekstai pateikiami be jokių metrių.

Publikuojama ir 1989 m. LKLI tautosakinėje ekspedicijoje surinkta medžiaga. Ją Klausučių kaime užrašė Bronė Stundžienė ir Milda Vaitiekūnaitė⁵. Pateikiama iš 75 m. Bronės Gudžiūnienės (Dapkutės) ir 75 m. Jono Dapkaus, 59 m. Genovaitės Šapauskienės (Dapkutės), 65 m. Česlovo Pociuvienės (Dubinskaitės), 67 m. Antaninos Milerienės (Gudžiūnaitės), 85 m. Kazimieros Mačiulaitienės (Sara-pinytės), 72 m. Onos Mazgeikienės (Kli-

¹Daugelyje rankraščių jo pasirašinėta F. (Francu) Viraku.

²*LTR* 3704.

³*NMB*, f. 27–27. Čia dar išskirti „Priežodžiai, jaunimui taikomi: patarimai, perspėjimai, dviprasmiškumai ir pašaipos“.

⁴*NMB*, f. 27–25, 26.

⁵*LTR* 5963.

mavičiūtės), 10 m. Ramintos Virbalaitės, 10 m. Arūno Jokubausko ir 15 m. Žydrūno Jokubausko užrašyta tautosaka.

Patarlės ir priežodžiai išdėstyti abėcėlės seka pagal atraminius žodžius, formuojančius patarlių vaizdų branduolius. Atraminiai žodžiai pateikiami pasvirusiu pusjuodžiu šriftu. Mįslės ir minklės rikiuojamos pagal abėcėlę išdėsčius jų įminimus. Greitakalbės, skaičiuotės, juokavimai dedami abėcėlės tvarka pagal pirmąjį kūrinėlio žodį.

***

Patarlės ir priežodžiai

1. **Akis** prie Dievo, mintis prie velnio. LTR 3704(92).
2. Geros **akys** dūmų nebijo. LTR 3157(474).
3. Žmogaus **akis** ir už pilvą didesnė. *NMB*, f. 27–25(54).
4. **Aklam** ir dieną tamsu. LTR 3157(501).
5. **Aklam** nė akiniai negelbsti. LTR 3157(61).
6. **Aklas** būdamas, kitam kelio neparodysi. LTR 3157(128).
7. **Aklas** ir ant lygaus kelio suklumpa. *NMB*, f. 27–25(78).
8. **Akmens** plaukt neišmokysi. LTR 3157(352).
9. Ir **akmuo**, ant vietos gulėdamas, apsamojoja. LTR 3157(354).
10. Ir **akmuo**, iš vietos išjudintas, ritasi ne prieš kalną, bet pakalnėn [*taip lengviau*]. LTR 3157(842).
11. Iš jo **akmens** galvai prasiskelti už dyką negausi. *NMB*, f. 27–26(90).
12. Po gulinčiu **akmeniu** vanduo neteka. LTR 3157(1219).
13. Kas kam, o **alkanam** vis duona rūpi. LTR 3157(79).
14. Arti **alkūnė**, bet jos neįkaši. LTR 3704(105).
15. **Amatai** duonos neprašo. *NMB*, f. 27–26(85).
16. Devyni **amatai** – dešimtas badas. LTR 3704(281).
17. **Amžių** gyveni, amžių mokaisi, ir vis nieko nežinai. *NMB*, f. 27–25(34).
18. **Anksti** kėlės ir jaunas vedęs nesigailėsi. LTR 3704(1).
19. Ir ieško priekabių kaip senis, **apivaras** paleidęs. LTR 3157(122).
20. **Arklio** nekaustęs, ant ledo nejok. *NMB*, f. 27–26(131).
21. **Arklys** ant keturių kojų, ir tai suklumpa. LTR 3157(157).
22. Dovanotam **arkliui** į dantis nežiūrima. LTR 3704(247).
23. Ir **arklys** per mierą neveža. LTR 3157(140).
24. Pilni **aruodai** – pilni ir puodai. LTR 3157(1118).
25. Nėra sviete tos **asabos**, kuri visiems pasidabos. LTR 3157(331).
26. Savo **ašara** sūri, o svetima tik šlapia. LTR 3157(433).
27. **Ateik** laukiamas, išėik mylimas. *NMB*, f. 27–26(115).
28. Gera **audėja** ir tvoroj išaudžia. *NMB*, f. 27–26(119).
29. **Auksas**, kad ir šaltas, o sukčių kaitina. LTR 3704(13).
30. **Auksas** žiba, bet nešildo [*jis ne pečius*]. LTR 3704(12).
31. **Aukso** yla dažną maišą praduria. LTR 3157(437).
32. Ne viskas **auksas**, kas auksu žiba. *NMB*, f. 27–26(105).
33. **Aukštai** šoksi – žemai tūpsi. LTR 3704(25).
34. **Ausis** priprato, ir akis nemato. *NMB*, f. 27–25(270).
35. **Avelė** žmogų dengia. LTR 3704(84).
36. Kvailas kaip nukirptas **avinas**. LTR 3157(1190).

37. Nuo vieno *avino* dviejų kailių nelupa. LTR 3157(195).
38. Burbia kaip *avis*, į subinę įkirpta. LTR 3157(580).
39. Niežuota *avis* visą bandą apteršia. LTR 3157(458).
40. Gera *avytė* ir kerpama nebliuana. LTR 3157(420).
41. *Bagočiaus* pilvas besotis. LTR 3157(124).
42. Pynė pynė kaip *bajoras* vyžą. LTR 3157(473).
43. Skalbiamas *baltas*, giriamas geras. *NMB*, f. 27–26(108).
44. *Barbė* tridarbė: šiko, myžo ir skiedras rinko. LTR 3157(1352).
45. Jei myli *Barbutę*, mylėk ir cibutę [*ir ji jos*]. *NMB*, f. 27–27, p. 5.
46. *Barščiai* debesuoti – darbai pavėsuoti. LTR 3157(856).
47. *Barščiai* visi vienu vardu, bet ne visi gardu [*taip ir mergelės nelygios*]. *NMB*, f. 27–27, p. 15.
48. Geriau už *baslio*, bet ne už našlio [*bet ne visoms*]. *NMB*, f. 27–27, p. 10.
49. *Batai* duoną iš dirvos veja lauk. LTR 3157(1144).
50. – *Batuotasis*, kur eini?
– Pas vyžuotąjį duonos prašyti. LTR 3157(976).
51. *Bažnyčioj* plytas laižo, bet svetimas pupas aižo. LTR 3157(68).
52. *Bėda* akių neėda, bet gėda. LTR 3157(565).
53. *Bėdos* neieškok – pati tave susiras. LTR 3157(478).
54. *Bėdos* po vieną nevaikščioja. LTR 3704(156).
55. Be dantų *bėda*, bet žmogų sugrauzia, suėda. LTR 3704(157).
56. Iš *bėdų* leidžiama nors ir ant kiaulės išjot. LTR 3157(935).
57. Viena *bėda* – ne bėda, kai dvi trys užsėda, tai žmogų suėda. LTR 3157(188).
58. *Begėdis* visada priėdęs. *NMB*, f. 27–26(89).
59. *Bernelis* – ne žirgelis, avižomis nepašersi [*jam reikia meilės*]. *NMB*, f. 27–27, p. 5.
60. Šioks *bernelis*, toks bernelis – bile artojėlis. LTR 3157(10).
61. Žinai, ką *berį*, bet nežinai, ką pjausi. LTR 3157(694).
62. *Bezdi* nebezdi – šikt reikia. LTR 3157(1365).
63. *Bitutė* ant visų žiedų tupia, bet ne iš visų medų čiulpia. LTR 3157(154).
64. Jei *bites* kopinėti žiūrėsi mėnulio, tai iš avilio gausi tik nulį. LTR 3704(595).
65. Mirė *bitės*, nebėra nė bičiulystės. LTR 3157(511).
66. Išsirinko iš viso *bliūdo* veršio uodegą. *NMB*, f. 27–25(73).
67. *Boba* iš ratų – ratams lengviau. LTR 3157(1247).
68. *Boba* – ne žmogus, ožka – ne gyvulys. LTR 3157(567).
69. *Bobaį* nė pats velnias burnos neužčiaups. *NMB*, f. 27–27, p. 16.
70. *Briedis* dar giroje, o jau peilį galandi. LTR 3704(137).
71. Būk tu nors *brolis*, bet turėk savo. LTR 3704(107).
72. Nesvarbu, kieno *buliukai*, bile mano teliukai. LTR 3157(1298).
73. Eina ištvirkėlis kaip *bulius* per bandą. LTR 3157(829).
74. Nusitėpęs kaip *bulves* kepęs. LTR 3157(661).
75. Gerk, *burna*, tik nebūk durna. *NMB*, f. 27–25(90).
76. Kieno *burna* karti, tam ir medus nesaldus. LTR 3157(527).

77. Kas **būrė**, tą nudūrė, o kas burs, tą nudurs. LTR 3157(1063).
78. **Buvo** nebuvo – bile nežuvo. *NMB*, f. 27–25(1).
79. **Cicilikas** – ne tilvikas: raudono nebijo. LTR 3157(536).
80. Džiaugiasi kaip **cicilikas**, maldaknygę pardavęs. LTR 3157(535).
81. Viens **čigons** – vieną dieną į tris jomarkus nepribūsi.
LTR 3157(650).
82. **Daina** džiaugsmą teikia, daina ir skausmą nuveikia.
LTR 3157(233).
83. Veži **daktarėlį** į namus – vesk karvutę pro vartus. LTR 3157(355).
84. Negavęs **dalios**, grįžk atgalios. LTR 3157(517).
85. **Dantys** yra, bus ir duonos. *NMB*, f. 27–25(127).
86. Visų **dantys** balti, ir nežinia, kas už dantų. LTR 3157(555).
87. **Darbas** tinginiui akis bado. LTR 3157(117).
88. Greitas **darbas** – kreivas vaikas. LTR 3704(365).
89. Kas **per daug** – tai še lauk. LTR 3157(810).
90. Iš **daugelio** renkant po siūlo galą, nuogaliui bus marškiniai.
LTR 3157(789).
91. **Devintas** vanduo nuo kisieliaus [*Irgi giminė!*]. LTR 3157(742).
92. Tai tau, Jurgi, ir **devintinės** [*ir vėl kermošius*]. LTR 3157(417).
93. **Diena** dieną mokina. LTR 3157(139).
94. **Diena** dienon, vargas vargan slenka. *NMB*, f. 7–25(2).
95. Ir ilgiausia **diena** susilaukia vakaro. LTR 3704(498).
96. Kokia **diena**, toks ir valgis. LTR 3157(1169).
97. Negirk **dienos** be vakaro, mergos be lovos. *NMB*, f. 27–27, p. 20.
98. Be **Dievo** gyvensi – kipšui krosnį kūrensi. LTR 3704(106).
99. **Dievą** nešioja užantyje, o velnią širdyje [*tai jis toks*].
LTR 3704(226).
100. **Dievas** užmiršo, o velniui nereikia [*Pasakė kalbėdama, kad jau sena esanti, o vis nemirštanti da*]. LTR 5963(340).
101. **Dievo** bitės, Dievo medus. LTR 3157(510).
102. **Dievui** meldžiasi, o velniui už uodegos tampo. *NMB*, f. 27–27, p. 10.
103. Jei **Dievas** neapleis, kiaulės nesuės. LTR 3157(1000).
104. Nevyk **Dievo** į medį – neišprašysi. LTR 3157(197).
105. **Dykai** ir per ausį niekas neduoda. LTR 3704(227).
106. Ne**dirbsi** – nekramtysi [*O jau dantys tai taip: ...*] *NMB*, f. 27–25(160).
107. Nebūk per **drąsus** – akis išdegsi, nebūk per lėtas – dalios neteksi. LTR 3157(348).
108. **Du** gaidžiai vienam kieme nesugyvena. LTR 3157(239).
109. Gera **duktė** motinos širdį džiugina, o bloga plaukus žilina.
NMB, f. 27–27, p. 9.
110. Savas **dūmas** ir už svetimą ugnį šviesesnis. *NMB*, f. 27–25(28).
111. **Duona** pečių, o teisybė – kišenėje. *NMB*, f. 27–25(146).
112. Gardesnė **duona** prakaituota negu pyragas dovanotas.
NMB, f. 27–25(143).
113. Gimtosios šalies **duona** saldesnė už medų. *NMB*, f. 27–25(165).
114. Svetima **duona** visur lygiai karti. *NMB*, f. 27–26(45).
115. Žiūrėk, iš ko **duoną** valgai. *NMB*, f. 27–25(147).

116. Verkia **duonelė**, tinginio valgoma. *NMB*, f. 27–26(146).
117. Mylėk pačią kaip **dūšią**, krėsk kaip grūšią. LTR 3157(302).
118. **Dvaras** dvaru, o mudu geru. LTR 3157(174).
119. **Dvaras** turi savo tvaiką. LTR 3157(400).
120. **Dvare** šuo už žmogų brangesnis. LTR 3157(169).
121. **Dvaro** šunį reikia glostyt. *NMB*, f. 27–25(36).
122. **Dvilinka** netrūksta. *NMB*, f. 27–26(128).
123. **Nesidžiauk** giriamas, neverk baramas. *NMB*, f. 27–26(129).
124. **Einančiam** kelio nepastosi, šnekančiam burnos neužčiaupsi.
NMB, f. 27–26(95).
125. Gyrėsi **gaidys**, kad vanagą pabaidys. LTR 3157(532).
126. Ir **gaidys** ant savo sąšlavyno smarkauja. LTR 3157(74).
127. Valgo kaip trys, dirba kaip **gaidys**. *NMB*, f. 27–26(125).
128. Kitiems negalėsi ir pats turėsi. LTR 3157(125).
129. Verčiau **galas** su išgaščiu negu išgaštis be galo. LTR 3157(390).
130. Jo **galia**, jo ir valia. LTR 3157(568).
131. Durna **galva** ir kojoms klapatas. *NMB*, f. 27–25(96).
132. Kas **galva**, kas rankom – kad tik dorai. *NMB*, f. 27–25(217).
133. **Galvos** duotos kepurėms nešiot. *NMB*, f. 27–25(40).
134. **Gandras** vandenį peikia, kad plaukti nemoka. *NMB*, f. 27–26(107).
135. **Garnys** į balą – varlėms galas. LTR 3157(238).
136. **Gaspadinė** kaip statinė, ale burna kaip šikinė. LTR 3157(1340).
137. Baigiasi **Gavėnia**, tai baigiasi ir veršiena mėsa. LTR 3704(179).
138. Ir geriausiame lizde gali kartais atsirasti **gegutės** kiaušinis.
LTR 3704(559).
139. Ta pati **gegužė**, ta pati vanagė, per vasarą kukavo, rudenį vištą sugavo. LTR 3157(405).
140. Spokso kai **geležėlę** radęs. *NMB*, f. 27–26(81).
141. **Genys** margas, svietas dar margesnis. LTR 3157(26).
142. **Geras** tas, kas pažada, bet daug geresnis tas, kas padeda.
LTR 3704(399).
143. **Giliau** kasi – daugiau rasi. *NMB*, f. 27–26(152).
144. Nuo **giltinės** po puodu nepasivoši. *NMB*, f. 27–25(258).
145. **Giminė** ne giminė – lipk iš grūšios. LTR 3157(133).
146. Kas **gimsta**, tas miršta. LTR 3157(284).
147. Dar tu negimęs, o vargelis jau tau paskirtas. LTR 3157(377).
148. **Giriamas** geras, dabinamas gražus. *NMB*, f. 27–27, p. 14.
149. Ir sukasi kaip **girnų** apatinis akmuo. LTR 3157(116).
150. **Girtam** visur patalas. *NMB*, f. 27–25(86).
151. Kas **girts** nebagots, tas ir dvės – neturės. LTR 3157(320).
152. **Girtuoklio** gerklė ir trobas praryja. LTR 3157(97).
153. Ir didžiausias **girtuoklis** kartais pasako blaivią teisybę.
LTR 3704(569).
154. **Gyvam** į dangų įkopt negalima. *NMB*, f. 27–26(135).
155. Ir maža **gyvatė** didelį jautį užmuša. *NMB*, f. 27–26(120).
156. Po **Grabnyčių** dieną teškės, naktį braškės. LTR 3157(1176).
157. Nuo **Gramnyčių** kreiva vėžė. LTR 3157(1175).

158. **Greitas** kaip girnų apatinis akmuo. LTR 3157(115).
159. **Griekas** tam niekas, kam altorius arti. LTR 3157(564).
160. Dėk **grūdą** prie grūdo – pripilsi aruodą. LTR 3157(2).
161. Kaip **gudas** Dievui, taip Dievas gudui. LTR 3157(662).
162. Iš **guolio** nevalgysi raguolio. LTR 3704(506).
163. **Gvolutu** bučiuojant kvapas smirda. LTR 3157(438).
164. Nepadėjęs ne**ieškok** [*neras*]. LTR 3157(443).
165. **Ylos** maiše neužslėpsi. LTR 3157(342).
166. Didumai kaip **jaučio**, o protelis kaip avino. *NMB*, f. 27–27, p. 14.
167. **Jautį** pažink iš ragų, žmogų – iš žodžių. *NMB*, f. 27–26(33).
168. Jei ko **jaunas** neišmoksi, senas neatgailėsi. LTR 3157(529).
169. Ką **jaunas** įprasi, tą senas rasi. LTR 3157(43).
170. Toks **jojams**, toks važiuojams. LTR 3157(25).
171. Ar gali būt **jomarkas** be čigonų, o kvailys be ponų.
LTR 3157(1230).
172. Et, **juokai** tėvui numirusiam, sūnui negimusiam. *NMB*, f. 27–25(70).
173. Tas **juokias**, kieno sąžinė nerami. *NMB*, f. 27–25(46).
174. Valia kiekvienam savo **kailiu** rūpintis. *NMB*, f. 27–25(42).
175. **Kaimo** vaikelis ir miesto paršelis lygiai gudrūs. LTR 3157(552).
176. Negerai, kai **kaimyno** pirtis dega – gali ir mano sudegti.
LTR 3157(547).
177. **Kalėdos** – gaspadoriams bėdos. LTR 3157(923).
178. Jei **kaltas**, tylėk, bet jei veja – bėk. LTR 3157(2103).
179. Geras **kalvis** ir varlę pakausto. LTR 3157(77).
180. Dėk **karnelę** prie karnelės, ir bus vyželė. LTR 3157(461).
181. **Karvelio** balselis, vanago nagai. LTR 3157(209).
182. Dideliu **kašniu** užspringsi. *NMB*, f. 27–26(55).
183. Ne tiek **kanda**, kiek apžioja. *NB*, f. 27–26(92).
184. Ne tiek į**kando**, kiek išsigando. LTR 3157(346).
185. **Katé** neės žvirblių [*kai nepagaus*]. *NMB*, f. 27–25(22).
186. Kuri **katė** nesilaižo, kai ją giria. *NMB*, f. 27–27, p. 10.
187. **Katę** maiše nepirksi, kataloge knygos neišsirinksi.
LTR 3157(748).
188. **Katės** iš namų – pelės iš kampų. *NMB*, f. 27–26(80).
189. **Katės** maiše pirkti neverta. *NMB*, f. 27–26(12).
190. Kad **katės** lotų, šunų nereikėtų. *NMB*, f. 27–26(87).
191. **Kelio** klausiamo, o arklys svetimas avižas ėda. LTR 3157(764).
192. Nauji **keliai** ne visuomet tiesūs. LTR 3157(590).
193. Aprėdyk ir **kelmą** – bus gražus. *NMB*, f. 27–27, p. 14.
194. Ar supranta **kiaulė** pipirus. *NMB*, f. 27–26(112).
195. Bepigu **kiaulei** gyventi: nei barzdos skusti, nei poterių kalbėti,
nei kunigo bijoti. *NMB*, f. 27–25(58).
196. Bepigu **kiaulei** nei burnos prausti, nei kasas pinti, nei aslos šluoti,
nei šaukštus mazgoti [*tai bent gyvenimėlis*]. LTR 3157(247).
197. Kad **kiaulė** ragus turėtų, tai visus piemenis išbadytų.
LTR 3157(333).
198. **Kiaulė** ir nesiprausus – baltoji. LTR 3157(112).

199. *Kiaulė* ir ta mėgsta: skaniai ir švariai. LTR 3157(158).
200. *Kiaulių* neganęs, ponu nebūsi. LTR 3157(148).
201. Lėta *kiaulė* gilią šaknį knisa. *NMB*, f. 27–27(23).
202. Tinka kaip *kiaulei* ragai. *NMB*, f. 27–26(118).
203. *Kiauro* ir klebono maišo nepripilsi. LTR 3157(225).
204. Kas vagia *kiaušinį*, pavogs ir arklį. *NMB*, f. 27–26(101).
205. Stiprumėlis – kaip pentarkinio⁶ *kiaušinio*. LTR 3157(820).
206. Aštrių *kirvių* į akmenį nekertama. LTR 3704(54).
207. Koks *kirvis*, toks ir kotas. LTR 3157(756).
208. Kam aukštos *kojos*, tam žemos tvoros. LTR 3157(288).
209. Savas *kraujas* visada meilesnis. *NMB*, f. 27–26(36).
210. Ant *kumelės* joji, o kumelės ieškai. *NMB*, f. 27–26(77).
211. *Kumečio* gyvenimas kaip kariamo šuns juokas. LTR 3157(254).
212. Sopa *kūnas*, tai sielos neskaudės. *NMB*, f. 27–25(180).
213. *Kunigo* naudą visi velniai gaudo. LTR 3157(63).
214. *Kunigs* už poną ponesnis, ponas už šunį šunesnis.
LTR 3157(502).
215. *Kvailą* ir iš bažnyčios lauk veda. LTR 3157(64).
216. Ne *kvailiam* ir svetimas bobas bučiuot. *NMB*, f. 27–27, p. 22.
217. *Kvailys* ir kapeika giriasi, o išmintingas savo rublius slepia.
NMB, f. 27–26(34).
218. *Kvailys* pasakoja, o žiopliai klauso. LTR 3157(141).
219. *Laikas* bėga – viską ėda. LTR 3157(940).
220. *Laiko* dantys aštrūs: laikas ir kalnus sugrauzia. LTR 3157(270).
221. Nauji *laikai* – nauji vaikai. LTR 3157(266).
222. *Laimės* uodega ilga, bet slidi. *NMB*, f. 27–25(39).
223. Kas *lanktį* kirs, to pati mirs. *NMB*, f. 27–26(151).
224. Ir *lapė* ne visuomet uodegą sveiką išneša. *NMB*, f. 27–25(254).
225. Dėl pieno *lašo* ožkos nepjausi. *NMB*, f. 27–25(5).
226. Ir mūsų *laukai* – ne velnio močios plaukai: nesėsi, ir neauga.
LTR 3157(717).
227. *Laukas* akylas, miškas ausylas. LTR 3157(784).
228. Vilnos *lauke*, staklės miške, o tu jau milelį matuoji. LTR 3157(578).
229. Kožna *lazda* turi du galus. LTR 3157(143).
230. Tam *lydeka* Nemune, kad aukšlė nesnaustų. LTR 3157(47).
231. Ant pakumpusios *liepos* visos ožkos lipa. LTR 3157(204).
232. *Lygiam* lygus, nelygiam nelygus. LTR 3157(253).
233. *Liežuvis* angelo, o širdis velnio. LTR 3157(21).
234. Už *liežuvį* – per liežuvį. LTR 3157(9).
235. *Linelis* rengia, avelė dengia. LTR 3157(1138).
236. Gana *lot*, reik išjot. LTR 3157(130).
237. Čerškia kaip *mačerskė* erškėtyne. LTR 3157(328).
238. Geros *maldos* velniui į sveikatą neina. LTR 3704(362).
239. Kad ir stori *marškiniai* – bile ne nuogas. LTR 3157(349).
240. Stori *marškiniai* – ne nuogas, juoda duona – ne badas.
LTR 3157(350).
241. Negirk *marčios* be metų. *NMB*, f. 27–27, p. 20.

⁶Pentarkinis – pentarkos (perlavištės) padėtas.
⁷Mačerskė (mečečerkė) – medšarkė.

242. *Marti* – karti, anyta – velnio pramanyta. LTR 3157(860).
243. Ir *mažas* kupstas kartais net didelį vežimą apverčia. LTR 3157(55).
244. Ką išmoksi *mažas*, neužmirši senas. LTR 3157(144).
245. Lenk *medelį*, kol jaunas. LTR 3157(262).
246. Ne vienu kirčiu *medis* nukertamas. *NMB*, f. 27–26(72).
247. Gera *medicina* iš ligonių kišenių pinigų išskabina. LTR 3157(358).
248. *Medus* ne asilo burnai. LTR 3157(411).
249. Saldu gardu kaip du *medu*. LTR 3157(816).
250. Miške visi *medžiai* vienas į kitą panašūs. *NMB*, f. 27–25(274).
251. Nauji *medžiai* – nauji kirtėjai. LTR 3157(264).
252. *Meilė* gilia kaip gyvatė. *NMB*, f. 27–27, p. 3.
253. *Meilė* – ne bulvelė, neišmesi pro langelį. *NMB*, f. 27–27, p. 3.
254. Nuo *meilės* nepabėgsi. *NMB*, f. 27–27, p. 5.
255. Plika *meilė* kaip kaulas be mėsos. *NMB*, f. 27–27, p. 7.
256. Viena *meile* sotus nebūsi. *NMB*, f. 27–27, p. 4.
257. Mes jam *meiliai*, jis mums peiliais. LTR 3157(546).
258. *Melagis* iš adatos vežimą priskaldo. LTR 3157(318).
259. *Melagiui* platūs vartai įeiti, bet siauri išeiti. LTR 3157(317).
260. *Melo* kojos trumpos. *NMB*, f. 27–26(2).
261. Liežuvis kaip *meletos*, o marškiniai kaip dvylio⁸. LTR 3157(866).
262. *Meluodamas* gali toli nueiti, bet sunku sugrįžti. LTR 3157(312).
263. Kas *meluoja*, tas vagia. LTR 3157(316).
264. *Meluosi* – toli nevažiuosi. LTR 3157(315).
265. Ne *meluosi* – neparduosi. LTR 3157(319).
266. Blusinėjasi kaip *mergos* mėnesienoje. LTR 3157(1102).
267. Pirmiau *mesk*, paskui rasi. LTR 3157(795).
268. Kai atšyla, tai ir *meška* iš laužo pakyla. LTR 3157(279).
269. Mirė *meška*, mesk ir dūdas. LTR 3157(145).
270. Eini medžiot *mešką* – pasidaryk lovą. LTR 3157(1312).
271. *Meškeriojas* – ne žvejys, spekuliantas – ne pirklys.
LTR 3157(374).
272. Iš *miego* virvės nenuvysi. LTR 3157(111).
273. *Miestas* kaukia – pinigų laukia. *NMB*, f. 27–25(4).
274. Kas ką *myli*, tas tą peša. *NMB*, f. 27–27, p. 4.
275. Kai jis kalba, *miltai* byra, kai reik duoti – nėra ir pelų. *NMB*,
f. 27–26(97).
276. *Mirtis* už pečių, o mintis už metų. LTR 3157(1030).
277. Be *mokslo* baltos duonos nevalgysi ir juodos ne visuomet turėsi.
NMB, f. 27–25(76).
278. Katros *motina* nebarė, tą žmonės peikia. *NMB*, f. 27–27, p. 18.
279. Minkšta *motinos* širdis, bet gailios ašaros. *NMB*, f. 27–27, p. 9.
280. Aukštai *musės*, žemai blusos, ant suolo kieta. LTR 3157(489).
281. Kas nori *mušt*, ir pagalį randa. *NMB*, f. 27–25(155).
282. Ir *nabašinkas* kartais pirdaudamas orą gadina. *NMB*, f. 27–25(3).
283. Kur niežti, ten *nagai*, kur miela – ten draugai. LTR 3157(888).
284. Iš jo tiek *naudos*, kiek iš šuns uodegos. LTR 3157(274).
285. Jei *nedoras* myli, tai parodys gylį [ir įgils]. *NB*, f. 27–27, p. 5.

⁸*Dvylis* – dvyklas (tamsiai rusvas) jautis ar karvė.

286. **Nelaimė** kelio nesiklausia. *NMB*, f. 27–26(1).
287. **Nelaimė** krinta ne ant kalno, bet ant žmogaus. *NMB*, f. 27–25(149).
288. Grabaliojasi kaip **nerėgys** apie pačią. LTR 3157(1347).
289. Taip jis tau gražins skolą! – Per šventą **Nigdį**. LTR 3157(1327).
290. Nespaudęs **norago** nekąsi pyrago. *NMB*, f. 27–26(126).
291. Jei visiems **nuleisi**, be kelnių dvėsi. *NMB*, f. 27–25(257).
292. Iš **numirėlio** daugiau bėdos kaip naudos. *NMB*, f. 27–26(16).
293. Sumanė **nuogas** pliką vesti [*Ir žiūrėk tu man*]. *NMB*, f. 27–25(129).
294. Ir vienos **obelies** nevienodi obuoliai. *NMB*, f. 27–25(172).
295. Nevesk **ožio** į daržą – pats išoks. LTR 3157(240).
296. Visos **ožkos** su ragais, visos katės su nagais [*ir panelės tokios*].
NMB, f. 27–27, p. 22.
297. **Padangių** sparnuočiai po kurmiarausius nesirausia.
LTR 3157(574).
298. **Pagyry** puodas netaukuotas. LTR 3157(177).
299. **Pagyrūnas** giriasi galįs auksą kalti, o nemoka nė duonos pramalti.
NMB, f. 27–26(75).
300. Koks **pastatymas**, toks ir padėjimas. LTR 3157(409).
301. Taip šoka, kaip **patį** groja. *NMB*, f. 27–26(52).
302. Kur **paukštis** lekia, ten plunksną meta. *NMB*, f. 27–26(153).
303. Aukščiau **patutį** neiššoksi. LTR 3157(1386).
304. **Pavasaris** barsto, o ruduo renka. LTR 3157(299).
305. Ant **pažadų** kukurūzai neauga. LTR 3704(19).
306. Čia jam, čia man, o čia gero **pažistamo** vaikam. *NMB*, f. 27–25(264).
307. **Pelė** ant aruodo nedvės. LTR 3157(3).
308. Ir **pelėdai** jos vaikai gražiausi. *NMB*, f. 27–27, p. 14.
309. **Pinigais** galima užčiaupti ir dideles burnas. *NMB*, f. 27–25(31).
310. Kur **pinigas** muštas, ten jis gyliuoja [*Pasakė kalbėdama, kuriose kapinėse norėtų būti palaidota*]. LTR 5963(359).
311. Už **pinigus** ir velnias poteriauja. LTR 3157(289).
312. Jei žmogui **pyragai** gerai pakilo, tai jam ir motina – nebe motina.
NMB, f. 27–25(259).
313. Kožno **pirštai** į save linksta. LTR 3157(27).
314. Pradingo kaip **pirdalas** vandeny. LTR 3157(1345).
315. Ir iškalbus **piršlys** senos mergos neprigaus. *NMB*, f. 27–27, p. 10.
316. **Pirtis** jaują vainoja, o abidvi suodinos. LTR 3157(207).
317. **Plunksna** rašo, patept prašo. LTR 3157(179).
318. Kad **pradėjai**, tai ir baik. *NMB*, f. 27–26(93).
319. Amžinai nesipraustį negalima, laikinai – neverta. [*Lietuvos rusų patarlė*] LTR 3704(81).
320. Piktesnis **prigimimas** negu papratimas [*Kai pasakojo apie sūnų girtuoklį*]. LTR 5963(355).
321. Kur **ponas**, ten ir klebonas. LTR 3157(159).
322. Nekoks čia **ponas**, jei tuščios delmonės⁹. LTR 3157(53).
323. **Ponas** ponu gimė, ponu ir mirs – nors ir ubagaudamas.
LTR 3157(252).
324. **Ponų** tokia liga kaip darbininkų sveikata. *NMB*, f. 27–26(99).

⁹Delmonė (delmonas) –
kišenė, piniginė.

325. Su **ponu** į turgų nevažiuok, su klebonu į teismą nestok.
LTR 3157(219).
326. Juokiasi **puodas**, kad katilas juodas [*abu labu tokie*].
LTR 5963(127).
327. Tuščias **puodas** garsiau skamba. *NMB*, f. 27–26(82).
328. **Ragaišis** nusibosta, o duona – niekad os. *NMB*, f. 27–26(106).
329. Baltos **rankos** – juoda duona, juodos rankos – balta duona.
LTR 3157(88).
330. Baltos **rankos** tik pono ir klebono. *LTR* 3157(2108).
331. Juodos **rankos** pasaulį peni. *LTR* 3157(67).
332. **Ranka** ranką mazgoja, koja koją remia. *LTR* 3157(166).
333. Ne mano **ratai**, ne mano ienos. *LTR* 3157(581).
334. Visi **ratai** apskriti, o nevienodai rieda. *NMB*, f. 27–26(113).
335. Kol **riebusis** sukūs, liesasis kapuose supus. *LTR* 3157(131).
336. Atriektos **riekės** nebepripildysi. *LTR* 3704(68).
337. Ne taip greit **ropė** kepa, kaip bobutė nori. *LTR* 3157(494).
338. **Rožančius** iki kelių, o liežuvis iki kulnų. *NMB*, f. 27–27, p. 17.
339. Brandūs **rugeliai** žemai linksta, tuščiaviduriai stovi. *LTR* 3157(249).
340. Jei **rugelių** nelankysi, nė duonelės neraikysi. *LTR* 3157(491).
341. **Rugiapjūtėj** – pavėsy, žiemą padvėsi. *LTR* 3157(282).
342. Viskas bus gerai – su **saiku** ir savo laiku. *LTR* 3157(809).
343. Lėkė kaip **sakalas**, nutūpė kaip vabalas. *LTR* 3157(118).
344. Kur **saldu**, ten gardu, kur raudona, ten gražu. *LTR* 3157(22).
345. Kol **saulė** patekės, rasa ir akis išės. *LTR* 3157(132).
346. **Sausas** žuvies nesugausi. *LTR* 3157(1310).
347. Ir **sensta**, ir nebrensta. *LTR* 3157(834).
348. **Seredą** seredyk, o mėsą terebyk. *LTR* 3157(1143).
349. **Sidabrinė** yla kiaurai lenda. *LTR* 3157(182).
350. **Syla** meilės nenupirksi. *NMB*, f. 27–27, p. 5.
351. **Skola** – ne rona, neužgis. *LTR* 3157(577).
352. Iš **smėlio** virvės nenuvysi. *LTR* 3704(621).
353. **Stačiai** – arčiau, aplink – greičiau. *LTR* 3157(424).
354. Prileisk prie **stalo**, tai užsikels ir kojas. *LTR* 3157(1187).
355. Pagal **stogą** ir lašas. *NMB*, f. 27–26(96).
356. Visur **sukčiai** šilkuose, dori – varguose. *NMB*, f. 27–25(92).
357. Su kuo **sutapsi**, tokiu ir pats tapsi. *LTR* 3157(255).
358. Nebūk **šaltas** – prarys, nebūk karštas – išspjaus. *LTR* 3157(120).
359. **Šermukšnine** lazda ir velnią iš jaujos išvaro, bet nelabosios bobos geresne nepadaro. *NMB*, f. 27–27, p. 16.
360. Džiūva kaip **šeškas**, į spąstus uodegą iikišęs. *LTR* 3157(527).
361. Be **šiaudų** nebus grūdų. *NMB*, f. 27–26(76).
362. Ar neisi iš **šikučių** daubos pažibučių rinktis? *LTR* 3157(398).
363. Guli kaip **šilkas**, bezdi kaip vilkas. *LTR* 3157(1338).
364. **Širdis** – ne pinigas, ja skolos neapmokėsi. *NMB*, f. 27–25(269).
365. Turėk **širdį**, bet neužmiršk ir proto. *NMB*, f. 27–27, p. 10.
366. Rūpi kaip **šliūbo** diena. *LTR* 3157(1152).
367. Sausa **šluota** gaisro neužgesinsi. *LTR* 3157(863).

368. Budrų *šunj* ir lapas sulodina. *NMB*, f. 27–26(84).
369. Guli kaip *šuo* ant šieno: nei pats ėda, nei kitam duoda.
LTR 3157(276).
370. Labai gerai: *šuniui* pelai ir arkliui kaulai. LTR 3157(421).
371. Lauk, *šuneli*, padvės kumelė – ir tau bus balius. LTR 3157(271).
372. *Šunies* balso nieks neklauso. LTR 3157(910).
373. *Šuns* balsas į dangų neina. *NMB*, f. 27–27, p. 13.
374. *Šuns* dantys nepirkti. LTR 3157(345).
375. *Šuo* ir kariamas papranta, žmogus – niekadods. LTR 3157(208).
376. Dar ne vienas *šuva* išdvės, kol mane suės. LTR 3704(236).
377. Guli *šuva*, guli ir uodega. LTR 3157(488).
378. Ne tas *šuva*, katras loja, bet tas, katras kanda. LTR 3157(873).
379. *Šventu* dedas, o šašu vedas. LTR 3157(381).
380. Rimtas kaip bažnyčios *šventorius* per sumą. LTR 3157(385).
381. Tu *tamsta*, aš tamsta – o kas kiaules ganys? LTR 3157(533).
382. *Teisybė* vingriais keliais nevaikščioja. LTR 3157(310).
383. Burbuliuoja kai *tetervinas* krūmuose. *NMB*, f. 27–26(104).
384. Ne *tėvo* žemė, ne sūnus aria. LTR 3157(553).
385. Kas *tėvų* neklauso, valgo duoną sausą. LTR 3157(57).
386. *Tyla* gera byla. *NMB*, f. 27–27, p. 16.
387. *Tinginys* ir tingėt tingi. LTR 3157(171).
388. *Tinginys* kalbas kalba, darbininks darbus baigia. *NMB*, f. 27–26(73).
389. *Tinginiui* visi per daug skuba. LTR 3157(1084).
390. Kur *trumpa*, ten trūksta. *NMB*, f. 27–26(154).
391. Ar žinai, žmogus, nuo ko *tunki*? LTR 3704(77).
392. Gerai *turtingam* vogt, o plikiui peštis. LTR 3157(123).
393. *Turtingam* ir aitvaras neša. LTR 3157(78).
394. *Turtingam* vogti, senam meluoti visada gerai [*nieks nesugaus*].
LTR 3157(1165).
395. Tai mat *turtuolis*: nekrikštyta mėsa kiaurai matyt. LTR 3157(192).
396. Padirbo nei į *tvorą*, nei į mietą. *NMB*, f. 27–26(78).
397. *Ubago* terba neprikemšama. LTR 3157(15).
398. *Ubags* ir šikdams duoną turi. LTR 3157(1346).
399. Jūsų *ulyčios*, mūsų kamienyčios. LTR 3157(683).
400. Laksto kaip *uodegą* išdegęs. LTR 3157(826).
401. Koks *užmetimas*, toks ir audimas. LTR 3157(1139).
402. Tiesi *vaga* – kaip virvė kišenėj. *NMB*, f. 27–26(103).
403. *Vagie*, kepurė dega: vagis kapt už kepurės. LTR 3157(314).
404. Tol *vaikai*, kol po skvernu laikai, paleidai – ir gaudyk vėją
laukuose. LTR 3157(1039).
405. Ar vienas *vaikas*, ar vieni marškiniai. LTR 3704(51).
406. Kam *vainelė* – jiems dainelė. *NMB*, f. 27–25(209).
407. Geras *vaisius* ilgai noksta. LTR 3157(248).
408. *Vakarykščios* dienos neieškok. LTR 3157(269).
409. Skaniau *pavalgius* ir protas šviesesnis. *NMB*, f. 27–25(154).
410. Prie *valgio* pirmutinis, prie darbo paskutinis. LTR 3157(107).
411. *Vanagas* ir didelę vištą griebia. LTR 3157(1043).

412. Per **vandenyną** lazda pasiremdamas nepereisi. *NMB*, f. 27–25(227).
413. Nelipk į **vandenį**, jei nežinai, kaip gilū. LTR 3157(407).
414. **Vanduo** netekėdamas ir žmogus nieko nedirbdamas genda. LTR 3157(245).
415. **Vargas** – be dantų, o žmogų sukramto. *NMB*, f. 27–25(265).
416. Iš gražiausios pievos **varlė** šoka į balą. *NMB*, f. 27–26(122).
417. Nešok kaip **varlė** ant dalgio. *NMB*, f. 27–26(114).
418. Ir **varna** turi savo protą. LTR 3157(138).
419. **Varnas** varnui akies nekerta. LTR 3157(251).
420. Tuščiai niekas **varpais** neskambina. *NMB*, f. 27–25(205).
421. Kas **vasarą** ponauja, tas žiemą ubagauja. LTR 3157(283).
422. Nelauk **vasarą** sniego, o žiemą lietaus. LTR 3157(298).
423. **Vasarėlė** – motinėlė, žiemelė – močekė. LTR 3157(114).
424. **Vasaros** prakaitas žmogų šildo. LTR 3157(281).
425. Sugauk, kad nori, **vėją** laukuose. *NMB*, f. 27–26(56).
426. Mes trys **Veliuonės** – visų trijų kaip vienės. LTR 3157(1355).
427. Ar iš **velnio** bus gegutė? LTR 3157(426).
428. Bėga kaip **velnias** nuo švęsto vandens. LTR 3157(833).
429. Neik su **velniu** grybaut: neteksi grybų nė kašelės. LTR 3157(294).
430. Turi reikalą su **velniu**, turėk ir kantrybės. *NMB*, f. 27–26(27).
431. **Veršiu** nebliovęs, jaučiu nebaubsi. LTR 3157(6).
432. **Vesti** – tai ne arklį mainyti. *NMB*, f. 27–27, p. 16.
433. Bus tau **vestuvės** ir pabaigtuvės [*kai dantys išbyrės*]. LTR 3704(128).
434. Prieš **vestuves** ir vyža ant sąšlavyno pradeda lot. LTR 3157(329).
435. Kieno **vežime** sėdėsi, to ir giesmę giedosi. LTR 3157(414).
436. **Vienas** kala, kitas zalatija. LTR 3157(1164).
437. Už **vieną** plaktą du neplaktus duoda [*ir tai nenori imti*]. LTR 3157(297).
438. Alkanas **vilkas** nežiopso [*griebia kas papuolą*]. LTR 3704(22).
439. Atsimena ir **vilkas** suėstą avį. LTR 3157(1215).
440. Gaudyk **vilką** miške – paspruks. LTR 3704(487).
441. Kuo **vilkas** gimė, tuo ir dvės. LTR 3157(1198).
442. Neduok **vilkui** avių ganyt, neturėsi iškadės. LTR 3157(341).
443. Tarp **vilkų** ėriuku nepasidarysi. *NMB*, f. 27–25(91).
444. **Vilką** vijos – nors uodega teko. LTR 3157(146).
445. **Vilkas** ne todėl vilkas, kad pilkas, bet kad avis velka. *NMB*, f. 27–25(238).
446. **Vilke**, kalbėk poterius: avis, ožka, avis, ožka. LTR 3157(32).
447. **Vilks** bėga – vilks tunka, vilks guli – vilks dvesia. LTR 3157(42).
448. Ne tas **vyras**, kas pradėjo, tas, kas užbaigė. LTR 3157(601).
449. Eina kaip po **Visų šventų** vantų rišt. LTR 3157(1103).
450. Ne visiems **vyskupo** lazda. *NMB*, f. 27–25(213).
451. **Viščiukas** paaugo – višta jo nesulaikys. *NMB*, f. 27–25(182).
452. Bijo kaip **višta** vandens. *NMB*, f. 27–26(121).
453. Giriasi kaip **višta**, kiaušinį padėjusi. LTR 3157(323).
454. Ir kytra **višta** šikną išsidilgina. LTR 3157(1342).

455. Sutaria kaip *višta* su vanagu. *NMB*, f. 27–27, p. 13.
456. *Višta* palesusi peršoka per tvorą ir vėl lesa. LTR 3157(1150).
457. Atvažiuos *Vizbarai* – padarys vis gerai. LTR 3704(8).
458. Kvailas kaip *vokietis* po pietų. LTR 3157(101).
459. Pelnys, kiek *Zablockis* ant muilo. LTR 3157(1258).
460. Dar *zuikys* kopūstuose, o jau puodą kaičia. *NMB*, f. 27–26(86).
461. *Zuikis* ir savo ausų bijo. LTR 3157(336).
462. *Zuikys* baugus: su varlēm nesiskandys. LTR 3157(422).
463. Kas lengvai *žada*, tas sunkiai duoda. *NMB*, f. 27–26(91).
464. Gausi kaip nuo *žąsies* avižas. LTR 3157(243).
465. Palauk, dar pamatysi *žasina* per tvorą mežant. LTR 3157(1348).
466. Kas nesi*ženija*, tas neapsigauna. LTR 3157(859).
467. Bijo kaip *žydą* kryžiaus. LTR 3157(831).
468. Giriasi kaip *žydą* su parkomis¹⁰. LTR 3157(1226).
469. Išskrido kaip *žydo* bitės tvoromis. LTR 3157(672).
470. *Žilė* galvon – velnias uodegon. LTR 3157(1339).
471. Ko *žmogus* negali, to ir Dievas nenori. LTR 3157(775).
472. *Žmogus* ne ragaišis – pjauti neperpjaut, laužti neperlaužt.
LTR 3157(257).
473. Prie *žmonių* lelijos, jaujoj – žarijos, kad jos kur sudegtų.
NMB, f. 27–27, p. 19.
474. *Žodis* – ne darbas, juo sotas nebūsi. *NMB*, f. 27–26(70).
475. *Žodis* žvirbliu išlekia, bet kuo jis grįš – nežinai. LTR 3157(334).
476. *Žodžiais* kailinių nepasiūsi. *NMB*, f. 27–26(74).
477. Kad išteksi ant *žuvies*, užteks ir ant pipirų. *NMB*, f. 27–26(100).
478. *Žuvis* ieško gilumos, žmogus – gerumos. LTR 3157(48).
479. Be *žvakės* ir danguje tamsu. *NMB*, f. 27–25(263).
480. Nuo *žvejo* sausų kelnų žuvis šalinasi. LTR 3157(290).
481. Sauso *žvejo* žuvis nemėgsta. LTR 3157(1311).
482. Geriau *žvirblis* rankoje nekaip jautis ore. *NMB*, f. 27–25(79).
483. Geriau *žvirblis* rankoje negu varna ant stogo. *NMB*, f. 27–27, p. 10.
484. Ir *žvirblis* nuo namų nesišalina. LTR 3157(550).
485. *Žvirblis* prieš vanagą nešoks. *NMB*, f. 27–25(183).

Mįslės ir minklės

486. Geležinė kepuraitė, kanapinė uodegaitė (*Adata, siūlas*).
LTR 3157(1461).
487. Kai buvau mergelė, raudonai dėvėjau, o kai iškėėjau, ašaras
barsčiau (*Aguona*). LTR 3157(1553).
488. Pana aukšta – vištas atgykit, šunų nebijau (*Aguona*).
LTR 5963(328).
489. Du plaukuoti susiplojo, vieną pliką pakavojo (*Akis*).
LTR 5963(128).
490. Kada metai turi tiek dienų, kiek žmogus akių? (*Antrą dieną sausio*). LTR 3157(1424).
491. Be kojų, be rankų į medį įsirango (*Apynys*). LTR 3157(1537).
492. Dieną aklas, o naktį mato (*Apuokas*). LTR 3157(1560).

¹⁰*Parkos* – niežai, šašai.

493. Mėsos stirta, geležim paspirta (*Arklys pakaustytas*).
LTR 3157(1572).
494. Keturi taratuoja, penktas kelią šluoja (*Arklys*). LTR 3157(1566).
495. Bibuks balts, pizaitė raudona (*Avietės uoga*). LTR 3157(1405).
496. Pilna šova¹¹ saldžių blynų (*Avilys*). LTR 3157(1492).
497. Pons viduj, o galva lauke (*Balkis*). LTR 5963(329).
498. Šventa buvo, šventa bus, bet į dangų nepaklius (*Bažnyčia*).
LTR 5963(288).
499. Sėdi mergelė tamsioj seklyčioj, audžia be staklių ir be nyčių
(*Bitės*). LTR 3157(1491).
500. Raudonas gaidys po žemėm gieda (*Burokas*). LTR 3157(1548).
501. Juoda lydeka nėrė – žalia giria pakėlė (*Dalgis*). LTR 3157(1468).
502. Žiba kaip žaltys, kanda kaip gylys (*Dalgis*). LTR 3157(1408).
503. Laukas nematuotas, avys neskaičiuotos, piemuo raguotas
(*Dangus, žvaigždės, mėnulis*). LTR 3157(1500).
504. Pilnos laktos baltų vištų (*Dantys*). LTR 3157(1522).
505. Gandras padangėje, gandro kojos žemėje (*Debesis, lietus*).
LTR 3157(1502).
506. Mažas kirminėlis kibirkštimis šaudo (*Degtukas*). LTR 3157(1435).
507. Maža pirkelė, pilna raudongalvių (*Degtukų dėžutė*).
LTR 3157(1436).
508. Dešimt vyrų vieną maišą kemša (*Dešimt pirštų, viena burna*).
LTR 3157(1520).
509. Septynios tetulės vienoj lovoj guli (*Dienos savaitėje*).
LTR 3157(1527).
510. Kai į mane primeta, aš mažėju, kai iš manęs išima, aš didėju
(*Duobė*). LTR 3157(1404).
511. Čia dūravęs, ten dūravęs – čiupt už bobos bambos
(*Durų rankena*). LTR 3157(1421).
512. Dvylika brolių viena juosta susijuošę (*Dvylika mėnesių*).
LTR 3157(1526).
513. Kūnas stiklinis, dvasia ugninė (*Elektros lemputė*).
LTR 3157(1446).
514. Burnelė kaulinė, barzdelė mėsinė (*Gaidys*). LTR 3157(1557).
515. Du zuikučiai pjaujas – balti kraujai bėga (*Girnos*). LTR 3157(1467).
516. Ant kojytės kepurytė (*Grybas*). LTR 3157(1540).
517. Gyva būdama miške siūbavau, o numirus padus bučiau
(*Grindys*). LTR 3157(1454).
518. Laibakojis raudonkojis po pelkes klampoja (*Gužutis*).
LTR 3157(1559).
519. Du bėga, du veja, du spokso, du riogso, vienuoliktasis pliekia
(*Jautis*). LTR 3157(1577).
520. Kodėl vėžys atbulas eina? (*Kad jis taip nori*). LTR 3157(1586).
521. Kodėl šuva vizgina uodegą? (*Kad jis už uodegą stipresnis*).
LTR 3157(1426).
522. Vidurys raudonas, kai įkiša – šilta (*Kaliošas*). LTR 5963(125).
523. Kas gyvena iš dūmų? (*Kaminkrėtys*). LTR 3157(1403).

---

¹¹Šova – čia drevė.

524. Ažuolinis kovorvinis, šimtašakis keverakis, kiek lizdziukų, tiek kiaušinukų (*Kanapės*). LTR 3157(1531).
525. Kur yra tokia šalis, kur visiems visko gana? (*Kapuose*). LTR 3157(1585).
526. Miške gimęs, miške augęs, parėjęs namo subines bučiuoja (*Kėdė*). LTR 5963(177).
527. Kas pilnas skylių, o vandenį laiko? (*Kempinė*). LTR 3157(1422).
528. Kas balta nemazgota? (*Kiaulė, gulbė*). LTR 3157(1409).
529. Šeima valgo, o stalas vaitoja (*Kiaulė, paršiuką*). LTR 3157(1574).
530. Linguoja, linguoja, ateina į pirkią – nesisėda (*Kirvis*). LTR 3157(1458).
531. Aukščiau kelių, žemiau bambos, įkiša, ištraukia (*Kišenė*). LTR 5963(119).
532. Vienakojė moterėlė šimtą rūbų dėvi (*Kopūstas*). LTR 3157(1549).
533. Kokia galva neturi nosies? (*Kopūsto*). LTR 3157(1396).
534. Keturiuos pušys liemenims mušės, vidurgi kankalėlis (*Kūdikis lopšy*). LTR 3157(1439).
535. Šimtų šimtai broliukų viena juosta juosi (*Kūlys*). LTR 3157(1539).
536. Kur vagis niekadęs neina? (*Kur nieko nėra*). LTR 3157(1401).
537. Juodas juodvarnėlis po žemėmis vaikšto (*Kurmis*). LTR 3157(1578).
538. Aklas karvelis po visą pasaulį išlaksto (*Laikraštis*). LTR 3157(1490).
539. Margas paukštelis viso pasaulio naujienas nešioja (*Laikraštis*). LTR 3157(1486).
540. Eina eina – niekur nenuėina, muša muša – nieko neužmuša, rodo – ir vis į save (*Laikrodis*). LTR 3157(1528).
541. Neregys neregį veda (*Lazda aklą*). LTR 3157(1431).
542. Kas nutunka nepenėtas? (*Ledas*). LTR 3157(1567).
543. Raudona kalelė loja loja – pašmakšt už durelių (*Liežuvis*). LTR 3157(1519).
544. Be kirvio, be rankų namai pastatyti (*Lizdas*). LTR 3157(1556).
545. Kas turi kojas, bet neina, turi šiaudų, bet neėda, turi plunksnų, bet neskraido, turi sielą, bet ne visada? (*Lova*). LTR 3157(1407).
546. Vienas laukia dienos, kitas laukia nakties, o trečias sako: man vis tiek pat (*Lova, durys, langas*). LTR 3157(1451).
547. Dvinugaris žirgas, trinugaris raitelis, balto vario kamanos (*Mintuva*). LTR 3157(1470).
548. Gimiau – sukausi, augau – varčiausi, jaunas būdamas – maudžiausi, kaitinausi, senas – pelenavausi, kai numiriau, išmetė į lauką, mano kūną nei šunys ėda, nei vištos lesa (*Molio puodas*). LTR 3157(1445).
549. Raudona panelė po žeme, kasos lauke (*Morka*). LTR 3157(1397).
550. Kam tiesiausia kelias? (*Paukščiams*). LTR 3157(1417).
551. Kas dukart gimsta, vieną kartą miršta? (*Paukštis*). LTR 3157(1563).

552. Už pupą mažesnis, už šunį piktesnis (*Pipiras*). LTR 3157(1547).
553. Kuprotas seneliukas visus laukus aplaksto (*Pjautuvas*).
LTR 3157(1463).
554. Balti laukai, juodi grūdai, žąsinu aria (*Popierius, raidės, žąsies plunksna*). LTR 3157(1487).
555. Ant raudonų kiaušinių juoda višta tupi (*Puodas ant žarijų*).
LTR 3157(1430).
556. Į duris eina, o pirkion – niekados (*Raktas*). LTR 3157(1449).
557. Kokia barzda neauga? (*Rakto*). LTR 3157(1420).
558. Kas už strielbą tiesesnis, už pagalvį minkštesnis? (*Ranka*).
LTR 3157(1423).
559. Ožys treigys – ragų glėbys (*Ratelis*). LTR 3157(1469).
560. Parpla tarpła – žmones rėdo (*Ratelis*). LTR 3157(1460).
561. Penki suka, dešimts kruta, vienas spjaudo (*Rateliu verpia*).
LTR 3157(1479).
562. Iš kiautelio brakšt, į burnelę šmakšt (*Riešutas*). LTR 3157(1544).
563. Mažam puodely gardi košelė (*Riešutas*). LTR 5963(326).
564. Maža mergelė, kasos garbiniuotos (*Rūta*). LTR 3157(1536).
565. Kas trimis dantimis šieną valgo? (*Šakė*). LTR 3157(1474).
566. Martyno nosis riebaluota (*Samtis*). LTR 3157(1438).
567. Kūšy pašins (*Šieno peštuvus*). LTR 5963(327).
568. Šimta vyta, šimta pyta, šimta pavajota, šimts arklių prieš kalną
neužveža (*Kamuolys*). LTR 5963(324).
569. Pykš pokšt ant lentos, kybur vybur ant tvoros (*Skalbiniai*).
LTR 3157(1478).
570. Vidury lauko puodas verda (*Skrudėlynas*). LTR 3157(1493).
571. Visi jodo, o niekas nepašeria (*Slenkstis*). LTR 3157(1452).
572. Viena mergelė po aslą šokinėja, kerčioje sustoja (*Šluota*).
LTR 3157(1432).
573. Giroj kirstas, mieste dirbtas, kai paimi į rankas, gailiai verkia
(*Smuikas*). LTR 3157(1571).
574. Raudonas medis gražiai gieda (*Smuikas*). LTR 3157(1570).
575. Ką ponas kišenėn deda, tą vargšas žemėn meta (*Snarglys*).
LTR 5963(126).
576. Balta drobulė visą pasaulį užgulė (*Sniegas*). LTR 3157(1510).
577. Lekia be sparnų, krinta be triukšmo (*Sniegas*). LTR 3157(1418).
578. Juodas šunytis guli susirietęs, nekanda, neloja, o į grinčią
neįleidžia (*Spyna*). LTR 3157(1457).
579. Lekia žąsiukės ažuolinėm nosiukėm, lėkdamos sako: tai tai mes
(*Spragilais kulia*). LTR 3157(4483).
580. Avelė bėga, bebėgdama priėda (*Špulė verpiant*).
LTR 3157(1416).
581. Kojom mina, pilvu trina, kur išsižioja, ten kiša (*Staklės audžiant*).
LTR 5963(129).
582. Keturi broliukai po vienu stogu (*Stalas*). LTR 5963(331).
583. Keturkojis nevaikščiodamas daug žmonių maitina (*Stalas*).
LTR 3157(1433).

584. Keturios mergelės po vienu skėčiu (*Stalo kojės*).
LTR 3157(1437).
585. Kai įkišo, nugarmėjo, kai ištraukė – nuvarvėjo (*Šulinio kibiras*).
LTR 5963(124).
586. Senas senutėlis su geltonais kailinėliais, kas juos velka,
tas verkia (*Svogūnas*). LTR 3157(1550).
587. Trumpas storas diedukas šimtą rūbų dėvi, kas į jį pažiūri,
tas verkia (*Svogūnas*). LTR 3157(1398).
588. Juoda meška be kojų bėga per lauką, mauroja (*Traktorius*).
LTR 3157(1476).
589. Surezgyta, sumazgyta, gale lauko pastatyta (*Tvora*).
LTR 3157(1455).
590. – Vingurgurkli, kur gurklinoji? – Skuste pešte, kas tau darbo?
(*Upelis ir pieva*). LTR 3157(1509).
591. Eina jautis į upę gerti, o pilvą namie palieka (*Užvalkalus neša skalbtį*). LTR 3157(1477).
592. Aukšu megzta, sidabru austa, deimanto peiliu rėžta (*Vaivorykštė*).
LTR 3157(1503).
593. Pons į poniją lipo, sausai šlapią kišo, nieks „Padėk, Dieve“ nesakė
(*Valtimi keliasi žmogus*). LTR 5963(130).
594. Kas juodas nedažytas? (*Varnas*). LTR 3157(1410).
595. Medžio šaknys aukštyn auga (*Varveklis*). LTR 3157(1507).
596. Pilvas su pilvu, plaukas su plauku, per vidurį – kyšt kyšt
(*Važiuoja porinis vežimas, per vidurį – dyselis*²). LTR 5963(120).
597. Du bėga, du veja, du spokso, du riogso, vienuoliktas pliekia
(*Vežimas, arkliai, tekiniai*). LTR 5963(325).
598. Dvejos marios ant lauko kabo (*Viedrai, naščiai*). LTR 3157(1444).
599. Atlėkė laukutis, klausia sargutį, kur guli kutė (*Vilkas, šuva, kiaulė*).
LTR 3157(1573).
600. Kas valgo, geria, o nemyža? (*Višta*). LTR 3157(1428).
601. Juoda makštelė – vyno lašelis (*Vyšnia*). LTR 3157(1545).
602. Juods kaipoks, vyno smoks, širdis akmeninė (*Vyšnios uoga*).
LTR 3157(1394).
603. Čyrukas vyrukas ore pasikabinęs verkia (*Vyturys*).
LTR 3157(1561).
604. Kas verpia be ratelio, kas audžia be staklių? (*Voras*).
LTR 3157(1496).
605. Geležinė adata giliai bado, kad nebūtų bado (*Žagrė*).
LTR 3157(1472).
606. Žiburys kamine, dundulys danguje (*Žaibas, griauštinis*).
LTR 3157(1501).
607. Pilna kutelė raudonų gaidelių, bet vienas juodas visus nukapoja
(*Žarijos ir kačerga*). LTR 3157(1443).
608. Nupjauk galvą, išimk širdį, pagirdyk – ims kalbėti
(*Žąsies plunksna*). LTR 3157(1488).
609. Sulopinėtas, sukarpinėtas, į vandenį įmestas neskęsta (*Žąsis*).
LTR 3157(1558).

²*Dyselis* – rodiklis, gra-
žulas.

610. Močios skrynia nepakeliama, tėvo juosta nesujuosiamą, sūnaus žirgas nesugaunamas (*Žemė, kelias, vėjas*). LTR 3157(1499).
611. Du kragu kragina, du vanagu kabina, paskui vilkas sėlina (*Žirklės ir piršta*). LTR 3157(1480).
612. Du žiedai, du galai, o vidury vinis (*Žirklės*). LTR 3157(1471).
613. Vasarą su kailiniais, žiemą nuogas (*Žirnis*). LTR 3157(1543).
614. Tėvas – strakalas, motina – kabalas, vaikai – pabiručiai (*Žirnis*). LTR 3157(1542).
615. Pykšt pokšt ant lentos, kybur vybur ant tvoros (*Žlugta skalbia*). LTR 5963(323).
616. Du vilkai veža, devynios varnos kapinėja (*Žmogus akėja*). LTR 3157(1482).
617. Dvi šakės, ant tų šakių – avilys, ant to avilio – kamuolys, ant to kamuolio giria auga (*Žmogus*). LTR 3157(1518).
618. Lingė linkt, garnys garkt, retadantis sugaudo (*Žolė, dalgis, grėblys*). LTR 3157(1464).
619. Kipštakojis pagiry, atbulainis vandeny (*Zuikis, vėžys*). LTR 3157(1580).
620. Kas vasarą ir prie vandens užtrokšta? (*Žuvis*). LTR 3157(1429).
621. Kokie svečiai pro langus lenda? (*Žuvys*). LTR 3157(1569).
622. Bitės liemu, lino gelmuo, viršuj mėnuo teka (*Žvakė*). LTR 3157(1434).

Greitakalbės

623. Bliūds po prūdą plūduriuoja, tame bliūde pluta plūduriuoja. LTR 3157(1590).
624. Brido briedis brydę, padarė žmogui vienybę vienanybę. LTR 3157(1589).
625. Geltonasis gaidys gieda girininko garduke. LTR 3157(1596).
626. Gervė gyrūnė gyrėsi gerą girą girioje gėrusi. LTR 3157(1595).
627. Kupeta su kupetaite ir pakupetys su kupetvieta. LTR 3157(1594).
628. Ši šikšna, ta šikšna, visos šikšnos šikšniškai išdirbtos. LTR 3157(1591).
629. Virvė, virvelė, virvikytė ir virvogalis. LTR 3157(1593).

Skaičiuotės

630. *Eni beni meni,
Papar mali u,
Ender bir,
Papar mali u.*
LTR 5963(393).
631. *Kiški piški,
Kur tu bėgsi?
Gali miški
Ausi klausi,
Gunkt.*
LTR 5963(300).

632. *Plaukia adata per jūrą
Ir įdūrė vilkui rūrą.
Vaš, vaš, vaš.
LTR 5963(394).*
633. *Plaukia jūrų lagaminas,
O jame dramblys.
Viens, du, trys –
Tu esi kvailys.
LTR 5963(392).*
634. *Sėdėjo ant kalno nykštukas.
Jis turėjo daug spalvų.
Kokia spalvą renkiesi tu?
LTR 5963(391).*
635. *Sėdi boba ant grindų,
Tampo blusą už ausų.
Kas tą bobą pabučiuos,
Tam tą blusą atiduos.
LTR 5963(387).*
636. *Sėdi boba ant šakos,
Laukia karo pabaigos.
Kai tas karas pasibaigs,
Boba ims ir nusibaigs.
LTR 5963(389).*
637. *Vilnius, Kaunas ir Klaipėda –
Jie labai saldinius ėda.
Viens, du, trys,
Tu esi kvailys.
LTR 5963(388).*

Juokavimai, erzinimai, mėgdžiojimai

638. – Ačiū!
– Pabučiuok į pečių! LTR 5963(361).
639. Agotą ant kampo visi šunys tampo. LTR 3704(6).
640. Amen būtų, kumele lupt, ma laužt, tau graužt. LTR 3704(53).
641. Jackau, Jackau, skarbe brangus, mano ratai, tavo drangos.
LTR 3157(1274).
642. Kalvis kala: kumditke, kumditke. LTR 3157(463).
643. – Laba diena!
– Skani kiauliena! LTR 5963(360).
644. – Labą rytą!
– Nieks ne po stalu nukrito! LTR 5963(301).
645. O tu, karaliau dangaus, jau aš prie tavęs rangaus.
LTR 3157(1353).
646. Oi Dieve Dieve, su stora žieve, kai tą nugraūši, kur kitą gausi?
LTR 3157(202).
647. – Padėk, Dieve!
– Nesilojok, aš tau ne pelėdgalis! LTR 5963(303).

648. Tēve mūsu.
Aš ne jūsu,
Kur nueisiu,
Čia pabūsiu.
Už valandos
Nebus né mamos. LTR 5963(302).
649. – Tinginy, tinginy, te kiaušinj!
– Ar nuluptas?
– Ne!
– Mesk per tvora! LTR 5963(330).

Keiksmi

650. Kad tave kopūstis! LTR 5963(171).
651. O kad tave šimts! LTR 5963(172).
552. O kad tu prasmegtum! LTR 5963(173).
653. O kad tu supūtum! LTR 5963(174).
654. Eik tu pupos! LTR 5963(175).

ĮŽYMŪS ŽMONĖS

Antropologas profesorius Julijonas Grincevičius

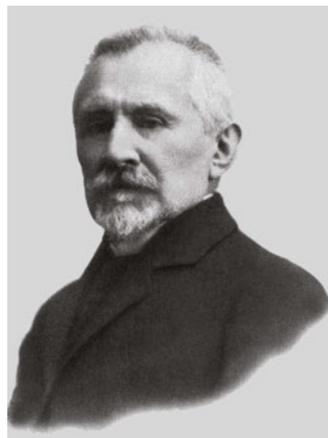
Albinas Vaičiūnas

Žymus mokslininkas Julijonas Grincevičius (J. Talko Hryniewicz) paliko ryškų pėdsaką gimtojo krašto, kaimyninės Lenkijos, Ukrainos, tolimojo Sibiro ir net Mongolijos etnologijos bei antropologijos mokslų istorijoje. Gimė jis 1850 m. rugpjūčio 25 d. Seredžiaus valsčiuje, Rukšionių kaime, buvusiame Ilguvos dvaro palivarke. Dabar Rukšioniai priskirti Seredžiaus seniūnijai.

Profesorius savo giminės istoriją ir savo gyvenimą aprašo dviejose atsiminimų knygoose, išleistose Varšuvoje 1930–1932 m.: „Iš dienų tėkmės“¹ ir „Atsiminimai apie paskutiniuosius metus“². Knygoje „Iš dienų tėkmės“ jis mini, kad Grincevičių giminės istorija prasideda XIV a. Aukštadvario apylinkėse prie dabartinio Tolkiškės ežero, kai Trakuose gyveno kunigaikštis Kęstutis. Tuo metu ten gyvenęs girių prižiūrėtojas Vilkašius (Wilkosz) turėjo du sūnus. Jų vardai buvę Talkas ir Grinkas. Mirus Talkui, Grinkas savo vardą ėmė įvardinti dviem žodžiais – Talko-Grinkovič, o dar labiau sulenkinus – Talko-Hryniewicz.

Profesoriaus tolimi protėviai kovėsi Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto pulkuose. Už narsą jiems buvo suteikti bajorų titulai. Jie kartu su lietuvių kariuomenės igula buvo pasilikę saugoti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sienų anapus Smolensko. Grincevičių giminė tame krašte išgyveno apie 200 metų. Dalis palikuonių grįžo į Lietuvą, į Ukrainą netoli Kijevo. Lietuvoje ši giminė paplito Lydos, Brėslaujos, Raseinių apskrityse ir Vilniaus mieste.

Aštuonioliktojo šimtmečio viduryje Alytaus ir Veliuonos klebonas bei dekanas, Žemaičių vyskupijos kapitulos narys prelatas Viktoras Grincevičius 1758 m. įsigijo Panykių dvarą ir penketą palivarkų. Du iš jų buvo Užnemunės pusėje (Tvirbūtai ir Misiūnai), kiti trys – Veliuonos pusėje (Rukšioniai, Goniūnai, Marapolė). Panykius prelatas V. Grincevičius 1768 m. pardavė savo brolio sūnui Jonui. Šis įsigytą Panykių dvarą pavadino Ilguva (Ilgów) nuo savo giminės herbo. Profesoriaus senelis Jonas Grincevičius buvo Lenkijos ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kara-

*Profesorius
Julijonas Grincevičius*

¹Talko-Hryniewicz J. *Z przeżytych dni (1850–1908)*, Warszawa, 1930.

²Talko-Hryniewicz J. *Wspomnienia z lat ostatnich (1908–1932)*, Warszawa, 1932.

liaus Stanislovo Augusto karaliaus rūmų tvarkytojas (*šambelionas*). J. Grincevičius savo palivarkus išdalino vaikams. Rukšionių palivarkas atiteko būsimojai profesoriaus tėvui Dominykui Grincevičiui.

Vos sūnui Julijonui sukakus trejiems metams, tėvas savo palivarką Rukšioniuose pardavė vyriausiajam broliui, Ilguvos dvaro savininkui Julijui Grincevičiui, o pats išsikėlė į Lapių bažnytkaimį netoli Kauno. Žmona Leokadija (Fišerytė, žinomo Kauno gydytojo Adomo Fišerio duktė) su dviem mažamečiais vaikais apsigyveno pas savo tėvus Fišerius, gyvenusius Kaune netoli Rotušės. Ten prabėgo Julijono vaikystės metai. Vienuolikmetis berniukas ištojo į greta buvusią Kauno gimnaziją. Mokslą kiek sutrukdė Lietuvoje prasidėjęs 1863 m. sukilimas. Pas garsų gydytoją Adomą Fišerį dar iki sukilimo dažnai lankydavosi vyskupas Motiejus Valančius, būsimasis sukilimo vadas kunigas Antanas Mackevičius, kunigas Antanas Baranauskas ir daug kitų to meto inteligentų, svajojusių apie Lietuvos laisvę.

Kauno gimnazijoje J. Grincevičius mokėsi kartu su būsimuoju kalbininku Kazimieru Jauniumi ir kitais, vėliau tapusiais žymiais mūsų krašto žmonėmis. Po sukilimo gimnazijos mokinių skaičius buvo labai sumažintas ir pradėta vykdyti intensyvi rusifikavimo politika.

Brandos atestato egzaminus J. Grincevičius 1869 m. išlaikė privačioje Peterburgo gimnazijoje ir tais pačiais metais ištojo į Peterburgo medicinos chirurgijos akademiją. Tačiau po kelerių metų persikėlė į Kijevo universitetą, kur 1876 m. baigė studijas ir gavo aukštojo mokslo diplomą. Gydytojo specialybės praktiką buvo paskirtas atlikti netoli Kijevo esančiame Zvinogrodke.

Besimokydamas Kauno gimnazijoje, o vėliau Peterburgo universitete, J. Grincevičius vasaros atostogas praleisdavo savo tėvonijoje Ilguvoje. Ten turėjo galimybę naudotis didžiule grožinės ir mokslinės literatūros biblioteka, skaityti naujausią periodinę spaudą, gaunamą dėdienės namuose. Savo atsiminimų knygoje rašė: „*Viešnagė žavingoje Ilguvoje ant aukšto Nemuno kranto labai veikė mano tautinę savimonę, čia patyriau daug laimingų akimirkų, vartydamas senus kelių kartų bajorų kilmės medžius arba žiūrėdamas į senus, siekiančius net XVI amžių, giminės portretus, kuriuos senelis taip stropiai rinko*“³.

Tik pradėjęs gydytojo praktiką, išvyko gilintis specialybės žinių į Paryžių ir Vieną. Prancūzijos sostinėje ginekologijos ir gimdymų klinikoje jis klausė garsaus mokslininko chirurgo Petro Broko paskaitų. Susidomėjęs antropologija, gydytojas J. Grincevičius, grįždamas į Ukrainą, trumpam buvo sustojęs Krokuvoje, kur susipažino su Krokuvos mokslų akademijos prezidentu J. Majeriu ir I. Kopernickiu, lenkų antropologais. Grįžęs į Zvinogrodką, šalia gydytojo darbo ėmėsi kasinėti senkapius ir atlikinėti antropologinius tyrinėjimus keletoje Ukrainos ir Lietuvos vietovių. Mokslo akademijos pasiūstas, 1891 m. dalyvavo moksliniuose tyrinėjimuose Lietuvoje ir Rusijoje. Tyrinėjimų medžiaga buvo išleista 1893 m. Vėliau antropologinius tyrinėjimus atlikinėjo su čiuvašais, tarnavusiais rusų kariuomenėje.

Pakviestas dirbti gydytojo darbą _____
ir kartu atlikti antropologijos tyrinėjimus _____

³Talko-Hryniewicz J. *Z przeżytych dni*, p. 18.

Julijono Grincevičiaus senelis gydytojas Adomas Fišeris

Rytų Sibire netoli Mongolijos sienos, 1892 m. pradėjo ruošti tolimai kelionei. Nuvyko į žmonos Kristinos gimtinę, Antanavo dvarą, atsisveikinti su giminėmis. Profesorius buvo vedęs giminaitę Kristiną Šabanevičiūtę, kurios motina Julija Grincevičiūtė buvo kilusi iš Ilguvos Grincevičių. Iš Antanavo, nuvykę į Pilviškių geležinkelio stotį, Grincevičiai traukiniu išvyko į Užbaikalę. Pakeliui sustojo Maskvoje ir užmezgė draugiškus ryšius su žymiais Maskvos universiteto mokslininkais.

*Profesorius
Julijonas Grincevičius
(pirmoje eilėje
antras iš kairės)
kolegų tarpe
Kijevo universitete
1917–1918 m.*

Po ilgai trukusios kelionės tų pačių metų rudenį pasiekė Troickosavską, Rytų Sibiro miestą, kur Julijonas Grincevičius gydė tenykščius gyventojus ir kasinėjo pilkapius bei senkapius. Troickosavske per 14 metų ištyrinėjo daugiau kaip 500 pilkapių. Iš ten jis siuntinėjo savo straipsnius į Krokuvoje leidžiamus medicinos žurnalus. Sibire įkūrė Peterburgo imperatoriškosios geografų draugijos skyrių, įsteigė muziejų, dalyvavo visuomeninėje veikloje. Iš ten keliavo po Mongoliją ir Rytų Sibiro miestus.

Krokvos Jogailos universitetas 1908 m. pakvietė J. Grincevičių dėstyti antropologijos discipliną. Mokslininkas sutiko vykti į Krokvą ir dėstyti universitete. Tais pačiais metais atvyko į Antanavą pas žmonos gimines, o iš ten – į Krokvą. Profesoriaudamas Jogailos universitete, dažnai išvykdavo į įvairias Lietuvos, Lenkijos ir Rusijos vietas, kasinėdavo pilkapius ir atlikdavo antropologinius tyrinėjimus. Daug įdomios medžiagos surinko Nočioje, netoli Lydos, Lomžos apylinkėse ir kitose vietovėse.

Kai prasidėjo Pirmasis pasaulinis karas, J. Grincevičius tyrinėjimo darbus atlikinėjo Suomijoje. Negalėdamas grįžti Krokvon, apsigyveno Peterburge, dirbo ligoninėje. Vėliau išvyko į Kijeva, kur profesoriavo Aukštuosiuose kursuose ir Lenkų

universitetinėje kolegijoje. Po Pirmojo pasaulinio karo, 1919 m., buvo pakviestas dirbti atkurtame Vilniaus universitete. Įkūrė antropologijos katedrą, dėstė tris disciplinas: be savo specialybės, dar ir Visuotinę istoriją. Vėliau, Vilniui einant iš rankų į rankas, grįžo į Krokuvą, kur buvo daugelio mokslo draugijų nariu. Buvo apdovanotas Imperatoriškosios geografų draugijos aukso medaliu. Išleido daugiau kaip 20 mokslinių darbų, paskelbė keletą šimtų straipsnių, parašė dvi atsiminimų knygas. Daug kasinėjimuose jo surinktos medžiagos saugoma Krokuvos universitete. Prof. J. Grincevičius pasireiškė kaip ryškus ir įvairiapusiškas Rytų Europos antropologijos mokslo atstovas. Mirė 1936 m. balandžio 26 d. Krokuvoje. Palaidotas tarp žymių Lenkijos žmonių Rakovicų kapinėse.

J. Grincevičius, gyvendamas Lenkijoje ir dirbdamas Krokuvos universitete, prieš Pirmąjį pasaulinį karą dažnokai atvykdavo į Lietuvą antropologinių tyrinėjimų reikalui ir aplankyti čia gyvenusių giminių. Jis ne tik pats atlikdavo pilkapių ir senkapių kasinėjimus, bet ir pasinaudodavo kitų archeologų sukauptą kasinėjimų medžiaga, ypač Tado Daugirdo ar Vandalino Šukevičiaus. J. Grincevičius tyrinėjo objektus ir rinko duomenis iš Pakaunės, Šiaulių, Sūduvos, Lydos apylinkių ir kitų Lietuvos vietų. XIX a. paskutiniame dešimtmetyje jis ištyrė buvusios Žečpospolitos rytinėje dalyje net 422 gyvenvietes. Tyrė ne tik lietuvių ir lenkų tautybės žmonių palaikus, bet taip pat ir baltarusių, žydų, karaimų, totorių. Pastarųjų duomenys yra surinkti iš Trakų apylinkių bei Vilniaus ir Kauno miestų. XIX ir XX amžių sandūroje jis buvo vienas aktyviausių ir visapusiškiausių Lietuvos etninės antropologijos tyrinėtojų.

Savo senelio Henriko pusbrolių Julijoną gerai pažinojo ir su juo bendravo Beatričė Grincevičiūtė, 1921–1928 m. gyvenusi Varšuvoje. Mokslininkas dažnai buvavo Varšuvoje pas Beatričės tetą Oną Grincevičiūtę-Mlynarskiene, kur prisimindavo Ilguvos dvaro žmones – jų protėvių kelias kartas, kurių atminimą saugojo visi Grincevičių palikuonys. B. Grincevičiūtė prisiminimus apie savo giminaitį Julijoną pasakojo Vilniaus M. Mažvydo bibliofilų klube 1985 m. rudenį, kai buvo minimos mokslininko 135-osios gimimo metinės.

Pranas Virakas

Vida Girininkienė

Pranas Virakas gimė 1871 m. gruodžio 2 d. vadinamuosiuose Padubysio Koliūnčiuose¹, t. y. į vienkiemius išskirstytame mažažemių kaime, kur valstiečiai turėjo po tris keturias dešimtines žemės². Tai buvo jo motinos Anelės tėvo Martyno Mirončiko namai, stovėję apie 20 m nuo Dubysos³.

Prano tėvas Baltramiejus Virakas buvo savamokslis siuvėjas. Rašyti jis menkai mokėjo, tačiau gerai skaitė tiek spausdintus, tiek ranka rašytus tekstus. Anot P. Virako, Mirončikų vyrai, apsidirbę savo ūkelių, eidavę uždarbiauti į Padubysio dvarą. Vasaromis jie ant Dubysos sukaldavę užtvaras žuvims gaudyti (*persėdas*), į kurias statydavę iš vytelių pintas varžas

¹Koliūnija – (psn.) vienkiemis, viensėdija, ūkis.

²Virako Prano biografiniai duomenys. Užrašė M. Čilvinaitė, NMB, f. 27, b. 32, l. 1.

³Virakas F. Mano glausta autobiografija, NMB, f. 27, b. 1, p. 1.

(bučius) ir sugaudavę nemažai žuvies. Didesnę dalį žuvies parduodavę miestelio žydams, tad visuomet turėdavę atliekamą rublį ir buvę patys turtingiausi „*visuose Padubysio Koliončikuose*“⁴. Kai Pranui buvo penkeri metai, tėvas jau turėjo susitaupęs pinigų ir nusipirko namą Seredžiuje, į kurį šeima ir persikėlė gyventi.

Pranui paaugus, tėvai susirūpino, kur jį pamokyti skaityti ir rašyti. 1876–1880 m. pas Seredžiaus bažnyčios vargonininką Čekavičių vargonuoti mokėsi Jonas Kumetis, dešimčia metų vyresnis už Praną. Šis jaunuolis ne tik turėjo polinkį muzikai, bet pats stengėsi lavintis, šviestis. Virakai su juo sutarė, kad jis pamokins ir Praną skaityti bei vargonuoti.

Nei tėvas, nei motina lenkiškai nemokėjo, tad Prano mokslo pradžia buvo nelengva. „*Slebizavadavau*“⁵ nesuprantamus žodžius ir dažnai vietoje žodžio „*przez*“ aš suslebizavadavau „*piepš*“. Nuo atėjusio mokytojo už tą „*piepš*“ ne kartą gavau ausį nuskuti,“ – atsimena P. Virakas. Tačiau J. Kumečio ir Prano atkaklus triūsas pagaliau davė neblogus vaisius – Pranas išmoko lietuviškai skaityti.

Tuojuo Pranas ėmė skaityti ir tėvo nuo caro žandarų namuose slėptas lietuviškas knygas. Net senatvėje P. Virakas atsiminė, kad tuomet buvo skaitęs Ch. Šmido „*Genovaitę*“, M. Valančiaus „*Palangos Juzę*“ ir kt. Skaitė jis ir tėvo turėtą rašytinę dainų knygelę, kurią tėvui buvo surašęs buvęs Seredžiaus vargonininko mokinys Firavičius. Tėvas už kiekvienos naujos dainos įrašymą į knygelę Firavičiui pasiūdavęs po apatines kelnes. O tų dainų knygelėje jau buvo prirašyta nemažai⁶.

Eidamas aštuntuosius metus, Pranas pradėjo lankyti Seredžiaus „*liaudies mokyklą*“, kurioje, kaip ir visoje Lietuvoje, buvo mokoma rusų kalba. Mokytojas Lebedevas buvo didelis tinginys ir girtuoklis. Dažnai jis po tris keturias dienas mokykloje visai nepasirodydavo, o ir pasirodęs po ilgo girtuokliavimo paprastai būdavo nelabai darbingas. Tokioje mokykloje per žiemą Pranas tepramoko vos šiek tiek paskaityti rusiškai.

Kitą žiemą mokytoją Lebedevą iš Seredžiaus iškėlė, o į jo vietą atkėlė jauną mokytoją M. Pavličenką. Šis gana įdomiai vedė pamokas, stengėsi palaikyti draugiškus santykius ir su mokiniais, ir su jų tėvais. Kadangi Pranas jau gerai lietuviškai skaitė, tai ir rusiškus tekstus nesunkiai suvokdavo. Sekėsi jam ir kiti dėstomi dalykai. Pavasarį jis sėkmingai išlaikė pradžios mokyklos baigimo egzaminus ir gavo pažymėjimą su pagyrimu. Egzaminavusi komisija jam, kaip geriausiam mokiniui, įteikė dovaną – A. Puškino poezijos tomą.

Mokytojas M. Pavličenką įkalbinėjo Virakus, kad jie savo gabų sūnų leistų toliau mokytis į Maskvą, kur šis išsigtų ne tik išsilavinimą, bet ir pelningą specialybę. Tokio pasiūlymo Virakai atsisakė, nes pabijojo mažametį sūnų vieną leisti į nežinomą miestą, kur jis galėjo ir surusėti.

Dar besimokydamas pradžios mokykloje, Pranas noriai padėdavo kitiems mokiniams ruošti pamokas. Taip jis palaipsniui išitraukė į „*mokytojavimą*“. Tad nenuostabu, kad, baigęs mokyklą, Pranas ėmėsi mokyti aplinkinių vietovių vaikus lietuviškai skaityti ir rašyti, tapo *daraktoriumi*.

Draudžiamų lietuviškų knygų Virakų sodyboje vis daugėjo. Iš Mažosios Lietuvos atkeliaujantys knygnešiai čia

⁴Virakas F. *Ten pat*, p. 2.

⁵*Slebizuoti* – skaityti skiemenuoti.

⁶Kutkevičius V. *Prano Virako gyvenimo kelias* (pranešimas, skaitytas 2001 11 28 mokslinėje konferencijoje Seredžiuje), mašinraštis, autoriaus nuosavybė.

palikdavo dalį savo nešulių. Baltramiejus Virakas Seredžiuje ir gretimuose kaimuose turėjo daug pažįstamų ir žinojo, kam galima pasiūlyti lietuviškų knygų. Knygnešių atneštų knygų jis nemažai parduodavo. Suprantama, tai buvo labai pavojingas darbas. Bet Prano tėvo niekas žandarams neįskundė. Gal todėl, kad jis su visais gražiai sugyveno, visų buvo gerbiamas. Be to, Baltramiejus Virakas buvo labai iškalbus, geras giesmininkas, mokėjo daug dainų, pasakų, anekdotų, todėl įvairiausiose susibūrimuose buvo laukiamas ir pageidaujamas⁷.

Tėvui leidus, Pranas namuose (Seredžiuje) įsteigė slaptą, caro valdžios draudžiamą lietuvišką mokyklą. Joje 1887 ir 1888 m. žiemomis jis mokė net po 12–16 vaikų. Norinčių mokytis buvo ir daugiau, tačiau ankštoje Virakų troboje visiems neužteko vietos. Deja, lietuviams draugiškas mokytojas M. Pavličienka greitai buvo iškeltas iš Seredžiaus į Panevėžį (mokyklų inspektoriumi), o į jo vietą atkėlė naują mokytoją rusą, aktyvų rusifikatorių. Iš mokinių sužinojęs, kad Virakų troboje veikia slapta lietuviška mokykla, jis pareikalavo, kad ji būtų kuo skubiau uždaryta.

Uriadnikas (kaimo policininkas) Veresovojus seniai žinojo apie P. Virako lietuvišką mokyklą, bet dabar jos „nepastebėti“ nebegalėjo, tad atėjęs pasakė: „*Paleisk vaikus, tegul tas velnias nusiramina, juk iš tokio tipo galima visokių nemalonumų susilaukti*“⁸. Taip Pranas Virakas nebegalėjo toliau daraktoriauti.

Knygnešių paragintas, jau dvylikametis Pranas ėmė užrašinėti išgirstas pasakas, dainas, patarles, anekdotus. Kaip minėta, ypač daug jų mokėjo tėvas. Be jo, Seredžiuje buvo ir kitų šmaikščių pasakorių bei skardžiabalsių dainininkų. Ilgais žiemos vakarais dažnoje pirkioje buvo galima išgirsti įdomiausių pasakojimų.

Užrašytos tautosakos pavyzdžius Pranas įduodavo serediškiui Mataušui Žukauskui, kuris juos slaptai nugabendavo į Bitėnus Martynui Jankui. Dalis Prano užrašytų pasakų iš ten pateko dr. Jonui Basanavičiui, kuris septynias jų įdėjo į pasakų rinkinį „Lietuviškos pasakos įvairios“ (antrąjį tomą), išleistą 1904 m. Čikagoje. Kitame J. Basanavičiaus sudarytame rinkinyje „Iš gyvenimo vėlių bei velnių“, išleistame 1903 m. Čikagoje, buvo atspausdinta pasaka „Apie Seredžių“, kurioje buvo aprašyti serediškių laidojimo papročiai.

Kurį laiką P. Virakas patarnavo Kauno kunigams Butkevičiui ir Voronavičiui. Aštuonioliktuosius metus pradėjusiam jaunuoliui teko susirūpinti, kaip pelnyti duoną. Pasisėkė gauti raštininko vietą Seredžiaus miestiečių valdyboje. Joje ištarnavo vienerius metus. Vėliau metus dirbo sielininku Nemune – plukdė sielius į Rytprūsius. Kitą vasarą jis graibė iš Dubysos popiermalkes ir jas krovė į baržas (*baidokus*).

„Iš karto miesčionis mane erzindami tyčiodavosi: „Tai tau, vyruti, čia ne su plunksnele popierius peckelioti. Čia pažinsi, ką rublis kainuoja“. Bet kad aš buvau darbininkas nesuireš, padarydavau darbo už kitus nemažiau, tai patyčios greitai liovėsi, dirbau taip, kaip ir visi kiti“, – atsimena P. Virakas⁹.

1892 m. rudenį P. Virakas buvo pašauktas į carinės Rusijos kariuomenę. Jaunuoliui, pažinusiui tik gimtąsias Seredžiaus apylinkes ir vieną vasarą pluk-

⁷Kutkevičius V. *Ten pat*.

⁸Virakas F. *Ten pat*, p. 7.

⁹Virakas F. *Ten pat*, p. 8.

džiusiam Nemunu sielius, prisijėjo tarnauti eiliniu pėstininku tolimojoje Užkaukazėje. Neįprastos klimato sąlygos, prastas maitinimas, sunkios karinės pratybos per trejetą metų labai pakenkė P. Virako sveikatai. 1895 m. jis buvo paleistas iš kariuomenės metams pataisyti sveikatą, o po metų karo medicinos komisija jį paleido į atsargą.

P. Virakas vėl pradėjo „daraktoriauti“ Seredžiuje, o porą žiemų ir Veliuonos valsčiaus Girčių kaime. Atvedė pas jį pasimokyti Motiškių kaimo gyventoją Apoloniją Šimkienė savo jauniausiąjį sūnų Stasį. S. Šimkus vėliau prisiminė:

„Serediškis Pranas Virakas tuo laiku slaptai mokė jaunimą pradžios mokslo. Tačiau be pradžios mokslo, be lietuvių kalbos, jis skaitydavo savo mokiniams visokių pasakų, eilėraščių, kuriuos pats parašydavo ir skleisdavo tarp žmonių. Ne vienas mokinių toj slaptoj mokykloj sužinojo apie senovės Lietuvą ir jos didžius vyrus“¹⁰.

P. Virakas vėl aktyviai talkino knygnešiams. Jis ne tik slėpė atgabentas knygas, bet ir platino lietuvišką periodinę spaudą. Pagaliau jam pavyko gauti raštininko vietą dvarininko Burbos Belvederio dvare. Jo gyvenimas pagerėjo: ir pastovų atlyginimą gaudavo, ir darbas buvo netoli namų. Išdirbęs porą metų Belvederyje, vėliau dar du metus dirbo raštininku pas dvarininką Zaleskį Veliuonoje. Tuo laikotarpiu P. Virakas sukūrė šeimą – vedė Marijoną Kazlauskutę iš Belvederio.

Prasidėjo rusų–japonų karas. 1905 m. P. Virakas vėl buvo mobilizuotas. Pateko į šaulių batalioną, dislokuotą Suomijoje (Helsinforse). Po šešių mėnesių demobilizuotas iš kariuomenės, vargonininkavo Butkiškėse, buvo nuvykęs darbo ieškoti į Sankt Peterburgą, kur gyveno pusbrolis, dirbo Peterburgo–Varšuvos geležinkelio ruože remonto darbininku, mūrininku Carskoje Selo. Grįžęs į Seredžių, žiemą mokė Papatynės kaimo vaikus. Iki 1913 m. dirbo pačius įvairiausius darbus: krovė malkas prie Nemuno, augino kiaules dvarininko Richterio ūkyje, sausino pelkes ir sodino parko medžius Hanoverio provincijoje (Vokietijoje), tarnavo raštininku Mankūnų, Gelgaudiškio dvaruose, urėdavo Eleonoravos ir Dargaitėlių dvaruose. Turėjo galimybės bendrauti su įvairiausiais žmonėmis, išgirsti daugybę atsitikimų ir pasakojimų, kuriuos jis senatvėje surašė į mokyklinių sąsiuvinių lapus.

Trisdešimtmečio Prano ėmė nebepatenkinti maža alga. Be to, gausėjo šeima, daugėjo išlaidų. Ir jis, norėdamas daugiau užsidirbti, 1913 m. vasarą ryžosi išvykti į JAV, kur jau buvo išvykęs pusbrolis Mikas Virakas.

Atvykėliams į Amerikos žemyną buvo siūlomi patys sunkiausi ir mažiausiai apmokami darbai. Tad ir P. Virakui iš pradžių teko asfaltuoti plentus, kasti anglis, auginti tabaką. Greitai jis įsijungė į lietuvių išėivių veiklą, buvo renkamas į streikų komitetus ir šalpos draugijas, kuriose jis eidavo raštininko pareigas. Pradėjo rašinėti į išėivių leidžiamus laikraščius. 1915 m. birželio 10 d. susikūrus „Lietuvos darbininkų sąjungai“, P. Virakas buvo išrinktas sąjungos centro valdybos sekretoriumi, o vėliau ir pirmininku.

Lietuvių katalikų Šv. Juozapo draugija 1915 m. rugsėjo 19 d. pradėjo leisti laikraštį „Darbininkas“, einantį tris kartus per savaitę. Laikraščio steigėju ir pirmuoju redaktoriumi buvo kanauninkas Fabijonas Kemėšys. Netrukus P. Virakas buvo

¹⁰Rytas, 1935, geg. 4.

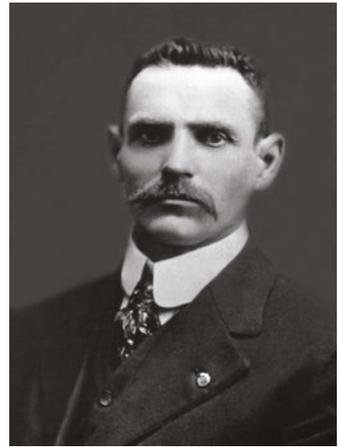
pakviestas bendradarbiauti šiame laikraštyje, o 1922–1923 m. jis buvo jo redaktoriumi¹¹. Be to, bendradarbiavo laikraščiuose „Garsas“, „Dienraštis“, „Draugas“ bei žurnaluose „Moterų dirva“, „Aušrinė“, „Žvirblis“. Savo rašinius pasirašydavo slapyvardžiu F. V. Šiuo slapyvardžiu pasirašinėdavo ir Lietuvoje¹².

Gyvendamas Bostone, P. Virakas aktyviai dalyvavo lietuvių visuomeninėje ir kultūrinėje veikloje: buvo išrinktas Bostono lietuvių blaivininkų draugijos pirmininku, dirbo Bostono Lietuvos šelpimo komiteto raštininku, ne kartą Bostono lietuvių buvo deleguotas į įvairias JAV lietuvių organizacijų konferencijas ar suvažiavimus. Kartu su Albinu Rimka, Jonu E. Karosu ir kanauninku F. Kemėšiu Bostone jis suorganizavo išėivių jaunimui lietuvių kalbos vasaros mokyklą. Joje dvi vasaras mokino ir pats P. Virakas. Į ją susirinkdavo apie 80 mokinių, kurių dalis jau nebemokėjo lietuviškai. Toje mokykloje jie pramokdavo ne tik lietuviškai kalbėti, bet ir skaityti bei rašyti.

Pirmojo pasaulinio karo metais Lietuva buvo labai nuniokota ir nuskurdinta. Sunkus buvo žmonių gyvenimas ir pirmaisiais Nepriklausomybės metais. O JAV tais metais ekonomika kilo, mūsų tėvynainiai gerai uždirbo, ne vienas praturtėjo. Daugelis norėjo Lietuvoje vargstančius giminaičius materialiai paremti, bet tam nebuvo reikiamų galimybių. Tada Bostone Jono Romano iniciatyva buvo įsteigta JAV lietuvių prekybos bendrovė, o jos išdininku buvo išrinktas P. Virakas. Buvo sugalvota originali čekių sistema: JAV lietuviai į bendrovės kasą įmokėdavo pinigus, o už juos gautą čekį pasiųsdavo saviškiams į Lietuvą, kurie su šiuo čekiu Martyno Yčo banke Kaune atsiimdavo pinigus. Tie čekiai buvo su dviem parašais: JAV lietuvių prekybos bendrovės pirmininko Jono Romano ir išdininko Prano Virako. Kai J. Romanas išvyko į Lietuvą, ant čekių pasirašė naujasis bendrovės pirmininkas P. Gudas ir išdininkas P. Virakas. Tokiais čekiais JAV lietuviai persiuntė saviškiams per 10 tūkst. dolerių¹³. Be to, Bostone 1920–1921 m. P. Virakas kartu su J. Karosu ir P. Gudu leido iliustruotą mėnesinį JAV lietuvių prekybos bendrovės „Lithuanian Sales Corporation“ leidinį¹⁴.

Mūsų išėiviai savo giminaičiams bei artimiesiems Lietuvoje norėjo padėti ne tik pinigais, bet ir drabužiais. Amerikos lietuvių prekybos bendrovė suorganizavo šių dovanų siuntimą dėžėmis (*boksais*). Jos atkeliavdavo į bendrovės sandėlį Kaune, kur būdavo išdalinamos adresatams. Tokių dėžių tuomet atkeliavo į Lietuvą per 1000 vienetų. Prie šios veiklos organizavimo nemažai prisidėjo ir P. Virakas.

1922 m. rugpjūčio mėnesį P. Virakas grįžo į Lietuvą. Kurį laiką pagyveno Seredžiuje, pailsėjo. Pradėjo ieškotis darbo. Seredžiuje – menkame provincijos miestelyje – patinkamo darbo nebuvo. Išvyko į Kauną. Čia pradėjo dirbti dienraščio „Laisvė“ atsakinguoju redaktoriumi. Darbas dienraštyje jam patiko, deja,

Pranas Virakas.

Apie 1922 m.

Iš M. Bernotienės albumo

¹¹Virako Prano biografiniai duomenys, NMB, f. 27, b. 32, p. 8.

¹²Lietuviškieji slapyvardžiai, Vilnius, 1995, t. 1, p. 248.

¹³Kutkevičius V. *Ten pat.*

¹⁴Tamošiūnas J. *Lietuviškų periodinių leidinių bibliografija. 1832–1982*, Kaunas, 1991, p. 412.

Marijonos ir Prano Virakų šeima. Pirmoje eilėje (iš kairės): duktė Marijona, Pranas Virakas, Marijona Virakienė su sūnumi Vytautu, Bronislava Butvilienė (Virakaitė) su dukterimi Aldona; antroje eilėje (iš kairės): vaikai – Jonas, Viktorija, Pranė, Ona. B. Savšeniavičiaus nuotr. 1922 m. Iš M. Bernotienės albumo

čia jis išdirbo tik pusmetį: mat „Laisvė“ buvo krikščionių demokratų partijos laikraštis, o P. Virakas buvo nepartinis, tad 1923 m. birželio 22 d. jis buvo atleistas¹⁵.

Veikiai jam pavyko įsidarbinti tarnautoju Amerikos lietuvių prekybos akcinėje bendrovėje, veikusioje Lietuvoje. Daugiausia dirbo kontrolieriumi. Bendrovė turėjo savo skyrius Kaune, Šiauliuose, Panevėžyje ir kt. P. Virakui teko važinėti į tuos skyrius, tikrinti, daryti revizijas. Šioje bendrovėje jis išstarnavo beveik penkiolika metų – iki 1938 m. Kartu užsiėmė ir žurnalistika: 1934–1936 m. redagavo J. Macelio leidžiamą dvisavaitinį laikraštį „Vakarų vėtra“, o 1938–1940 m. – savaitraštį „Vėliava“ (leistą vietoje „Vakarų vėtra“). Sušlubavus sveikatai ir gydytojams patarus, grįžo į Seredžiu.

P. Virako dukra Marytė buvo ištekėjusi už tada jau pagarsėjusio rašytojo Jono Marcinkevičiaus. Pasakojama, kad rašytojas mėgęs lankytis Seredžiuje, turėjęs čia daug pažįstamų, dažnai vaikščiojęs po vaizdingas apylinkes. Syki, kai ruošėsi rašyti romaną apie nusigyvenusį, bet pilną bajoriškų ambicijų dvarininką, jis ėjęs su Virakais per Seredžiu ir juos užpuolęs šuo. Virakai pasakė, kad tas piktas šuo esąs serediečio Kordušo. Ši pavardė J. Marcinkevičiui patikusi ir jis ją pavadino pagrindinį savo naujojo kūrinio veikėją, o kartu ir patį romaną („Benjaminas Kordušas“).

Gyvendamas Seredžiuje ir turėdamas daugiau laisvo laiko, P. Virakas 1940 m. baigė rašyti beletristinį veikalą „Visokių yra kunigų“, kurio, deja, nepavyko atspausdinti.

Karo metais P. Virakas gyveno Seredžiuje ir pagal išgales darbavosi savo sodelyje bei darže. 1944 m. hitlerininkai sudegino jo namus su visu turtu. Skaudžiai pergyveno šią nelaimę Virakų šeima, tačiau rankų nenuleido – sūnums ir žentams padedant, namas buvo atstatytas. Čia jis gyveno iki pat gyvenimo pabaigos.

Pokario metų sovietų represijos žiauriai palietė ir P. Virako šeimos narius. Vyriausias sūnus Jonas, jau išgarsėjęs architektas, buvo išvežtas į Vorkutos lagerius¹⁶. Ten buvo ištremtas ir sūnus Vytas.

¹⁵Kutkevičius V. *Ten pat.*

¹⁶Plačiau apie J. Viraką žr. V. Kutkevičiaus str. „Jono Virako gyvenimo kelias“.

Prano ir Marijonos Virakų šeimoje užaugo sūnūs Jonas ir Vytautas bei penkios dukterys: Bronislava (Butvilienė), Viktorija (Kupčiūnienė), Ona (Rapolavičienė), Pranė (Baumilienė), Marijona (Marcinkevičienė).

Mirė P. Virakas 1966 m. balandžio 11 d. Palaidotas senosiose Seredžiaus kapinėse. Seredžiaus miestelyje yra išlikęs namas, kuriame jis gyveno. Prie šio namo 2001 m. lapkričio 30 d., minint 130-ąsias jo gimimo metines, buvo pritvirtinta atminimo lenta.

P. Virako rankraštinis palikimas yra gana vertingas ne tik Seredžiaus krašto, bet ir visos Lietuvos istorijai ir kultūrai. Pradėjęs rašinėti dar „Aušros“ laikais, jis nepadėjo plunksnos iki pat gyvenimo pabaigos. Turėdamas fenomenalią atmintį ir rašymo įgūdžių, daug ką vertingo užrašė iš etnologijos, tautosakos, istorijos, kalbos. Jis gerai atsiminė carinės Rusijos laikų Seredžių, pažinojo daugybę žmonių. Aprašė valsčių pareigūnus, aplinkinius dvarus, gyventojų verslus, papročius, šventes, surašė girdėtas patarles bei priežodžius, anekdotus, įdomesnius pasakojimus, vardus, pavardes, tarmiškus žodžius. Neturėdamas galimybių pasinaudoti archyvais, suprantama, ne visada galėjo viską išsamiai ir tiksliai pateikti: daug kur trūksta vardų, datų. Rašyti kraštotyros darbus pradėjo jau gilioje senatvėje, apie 1956-uosius metus. Galbūt šį tą rašė ir anksčiau. Kraštotyrai jį paskatino Marijona Čilvinaitė, su kuria jis pirmą kartą susitiko Kauno valstybinės bibliotekos rankraštyne 1956 m. spalio

Pranas Virakas (dešinėje) su sūnumis Jonu (kairėje) ir Vytautu. 1959 m. rugpjūčio 6 d. Iš M. Bernotienės albumo

Pranas Virakas (viduryje) prie savo gyvenamojo namo Seredžiuje. Šalia marti Janina ir sūnus Vytautas. Apie 1962 m. Iš M. Bernotienės albumo

10 d. „Atėjo Rankraščių, senų, retų bei vertingų knygų sektorium teirautis literatūros savo gyvenimo laikotarpio datoms susirasti“, – rašo M. Čilvinaitė. Ir prirašo: „Greitomis, bent trumpai ir užrašiau jo gyvenimo kelią“¹⁷. 1959 m. į biblioteką pateko pirmasis P. Virako darbas – atsiminimai. Vėliau darbo eiga spartėjo. 1960 m. kovo 10 d. Respublikinei bibliotekai P. Virakas padovanojo 12 kraštotyros darbų, kuriuos sutvarkė M. Čilvinaitė¹⁸. 1961 m. vasario 28 d. M. Čilvinaitei pateiktoje savo autobiografijoje (ja remiantis ir parašytas šis rašinys) jis pažymi:

„1957 m. IX 20 dieną valdžia paskyrė po 300 rublių mėnesiui personalinę pensiją iki mirties. Tai dabar dar šį tą ir papeckioju“¹⁹. 1962 m. liepos 20 d. iš Seredžiaus jis rašė M. Čilvinaitei: „Atsiprašau, kad taip ilgai Tamstai nieko neparašiau. Mat šį tą rašinėjau į Vilnių Etnografinio sektoriaus vedėjai p-lei A. Vyšniauskaitei. Dabar pasiunčiau tamstai rankraštį apie žuvis ir žvejybą. Gal kada ką ir daugiau parašysiu. Šymet vasara nekokia, tai jaučiuosi kiek silpniau, negu pernai. Gal jau ir senatvė pradės savo teises rodyti. Bet šiaip, galima sakyti, kad esu sveikas“²⁰.

O juk tuomet P. Virakui buvo jau 90 metų.

Dar penkerius metus labai energingai triūsta. Daugybė sąsiuvinų pateikta Respublikinei bibliotekai (dabar Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka) ir Lietuvos istorijos institutui. Sunkiai įsivaizduojama, kaip tai suspėta.

Paskutiniai P. Virako darbai į M. Mažvydo biblioteką pateko 1991 m. lapkričio 2 d. Juos kartu su 4 nuotraukomis bibliotekai padovanojo P. Virako anūkė ir buvusi šios bibliotekos darbuotoja Milda Bernotienė²¹.

M. Mažvydo bibliotekoje susikaupė gana didelis P. Virako fondas – 38 saugojimo vienetai. Jis rašė į paprastus mokyklinius sąsiuvinus, bet labai kruopščiai, įskaitomai. Dalis jo surinktos smulkiosios tautosakos skelbiama šios knygos skyriuje „Tautosaka“, dalis jo rašinių spausdinama skyriuje „Etninė kultūra“. Kalbos palikimas analizuojamas skyriuje „Kalba“.

Šiandien P. Virako palikimu naudojasi Lietuvos etnologai, kalbininkai, tautosakininkai. Gaila, kad jis nebuvo išleistas atskira knyga, vienoje vietoje. Tad šioje monografijoje pirmą kartą skelbiama svarbiausia P. Virako rašytinio palikimo dalis. Bent jau tai padės pažinti P. Viraką visiems, kam svarbi ir įdomi tautos kultūra ir istorija.

Prano Virako kapas senosiose Seredžiaus kapinėse. 2002 m. E. Juškos nuotr.

¹⁷Virako Prano biografiniai duomenys, p. 6.

¹⁸Dirsytė R. Prano Virako rankraščių fondas Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriuje (pranešimas skaitytas 2001 11 28 mokslinėje konferencijoje Seredžiuje), mašinraštis, autorės nuosavybė.

¹⁹Virakas F. *Mano glausta autobiografija*, p. 24.

²⁰NMB, f. 64, b. 191, l. 1.

²¹Dirsytė R. *Ten pat*.

Elas Džolsonas – muzikinio pasaulio žvaigždė iš Seredžiaus

Sid Leiman, Regina Kopilevič

Elas Džolsonas (Al Jolson), vienas garsiausių Amerikos pramogų verslo atstovų, gimė 1886 m. gegužės 26 d. Seredžiuje. Jo tikras vardas *Eizer* yra įrašytas į 1886 m. Seredžiaus žydų bendruomenės knygą¹. Tėvas *Movša Ruvinas Joelsonas* buvo *kantoriumi*², *šochetu*³ ir *moheliu*⁴. Motina *Rachama* (pagal kitus šaltinius *Naomi Kantor*), *Eizerio* dukra (pagal žydų tradicijas, naujagimius pavadina mirusių senelių arba prosenelių vardais), buvo kilusi iš Kėdainių. *Eizeris* – jų ketvirtas vaikas ir jauniausias sūnus – buvo pavadintas *Rachamos* tėvui atminti. Gimęs griežtų žydiškų tradicijų prisilaikančioje šeimoje, jaunėlis lankė Seredžiuje *hederį* (privacią pradžios mokyklą). Šeimoje jis buvo ruošiamas tapti *kantoriumi*, kaip ir tėvas. Neturtas ir didėjantis antisemitizmas paskatino *Eizerio* tėvą 1890 m. emigruoti į JAV. Po ketverių metų buvo iškviesta ir žmona su vaikais. Taigi *Eizeris* atvyko į JAV būdamas 8 metų. Šeima apsigyveno Vašingtone, kur *Movša Ruvinas* tarnavo *kantoriumi* *Talmud-Torah* bendruomenėje (įsteigta 1889 m.) pietvakarių Vašingtone. *Eizerio* mama mirė, Amerikoje pagyvenusi tik metus. Tai buvo didžiulė trauma jaunėliui, turėjusi jam skaudžių pasekmių. Pradėjęs lankyti bendrojo lavinimo (public) mokyklą, *Eizeris* greit pritapo prie amerikietiško gyvenimo būdo ir pradėjo protestuoti prieš tėvo žydiškų tradicijų laikymąsi.

Elas Džolsonas.
1930 m.

Galiausiai jis pabėgo iš namų ir pasivadinęs *Al Jolson* pradėjo dainuojančio komedianto karjerą klajojančiuose cirkuose, vodevilių, burleskų ir ministrelių šou trupėse. Jis puikiai manipuliavo savo balsu, iš baritono pereidavo į tenorą ir bosą. Jau 1904 m. (būdamas 18 metų) jis pirmą kartą išėjo į sceną nusidažęs veidą juodai (ir tai vėliau tapo jo išskirtiniu bruožu – „prekiniu ženklų“ – *trademark*). Galingo, tačiau saldaus balso, personalaus magnetizmo, spontaniško humoro ir beribės energijos derinys padarė jį vienu iš garsiausių Amerikos pramogų verslo atstovų.

Didelio pasisekimo susilaukė *Brodvėje* ir kitose scenose pastatytuose šou „*La Belle Paree*“ (1911), „*Robinson Crusoe*“ (1916), „*Sinbad*“ (1918) ir „*Bombo*“ (1921).

1927 m. *Džolsonas* suvaidino pagrindinį vaidmenį pirmajame kino istorijoje sinchronizuoto balso filme „*The Jazz Singer*“ („*Džiazos dainininkas*“). Tas filmas buvo perversmas kino pramonėje, paskelbęs nebylaus kino epochos pabaigą. Jis buvo autobiografinis, jame yra scena, kur *Džolsonas* dainuoja *Kol Nidrei* (žydų malda „*Visi išipareigojimai*“), atliekamą per *Jom Kipurą* (atliekamą pasninko – *Atgailos* – dieną). Jo sceninis įvaizdis tapo pavyzdžiu pramoginio verslo pasaulyje.

¹LVIA, f. 1226, ap. 1, b. 2063, l. 7.

²*Kantorius* – rabinas, giedantis giesmes sinagogoje pamaldų metu.

³*Šochetas* – ritualinis skerdikas.

⁴*Mohelis* – žydų berniukų apipjaustymą atliekantis asmuo.

*Elas Džolsonas
filme „Dainuojantis
koailys“. 1928 m.*

*Milena Miller ir Elas
Džolsonas koncerto
metu*

*Elo Džolsono sceninis
įvaizdis – juodai
nudažytas veidas*

Be sceninės veiklos ir vaidybos filmuose, E. Džolsonas įrašė daug plokštelių. Patys mėgiamiausi jo įrašai yra „California, here I come“, „April' Showers“.

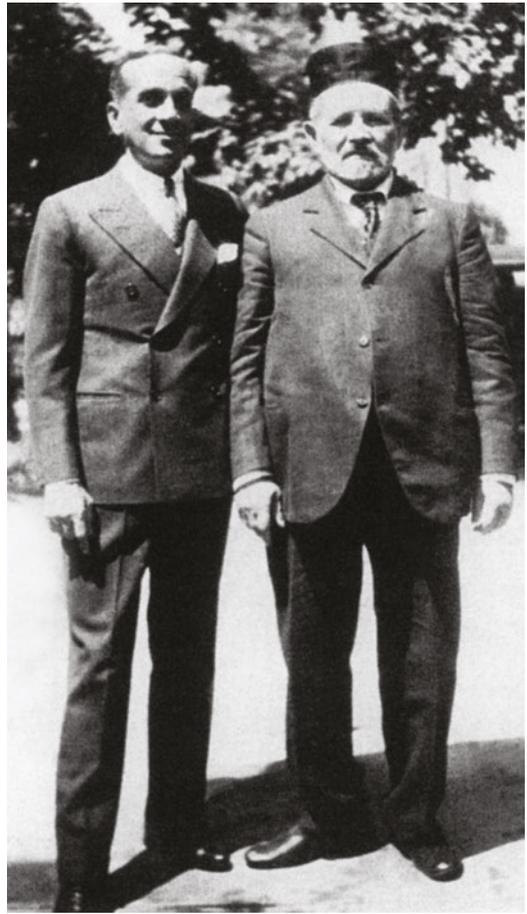
Džolsono sėkmė iškėlė jį į aukštumas. Jis bendravo su išmybėmis ir politiniais veikėjais. Kartą, kai Džolsonas koncertavo Vašingtone, prezidentas Tomas Vudro Vilsonas kreipėsi į jį, norėdamas gauti kvietimus į penktadienio vakaro (žydų šventadienis – Šabas – prasideda būtent penktadienio vakare) koncertą. Išsiuntęs bilietus prezidentui ir jo palydai, Džolsonas taip pat išsiuntė kvietimus savo tėvui ir kitiems šeimos nariams, gyvenantiems Vašingtone, kad jie galėtų stebėti koncertą kartu su prezidentu. Tačiau nei vienas iš šeimos nepasirodė. Kitą sekmadienį, apsilankius pas tėvą, įvyko toks Eizerio ir tėvo pokalbis.

Eizeris: „Kodėl tu neatėjai? Aš gi tau nusiunčiau bilietus!“

Tėvas: „Šabo vakarą? Aš negalėjau ateiti!“

Elas (Eizeris): „Aš maniau, kad tu padarysi išimtį – aš juk dainavau JAV prezidentui!“

Tėvas: „Ai-ai-ai – o aš dainavau pačiam Viešpačiui!“

Elas Džolsonas su tėvu Movša Ruvinu Joelsonu.
1931 m.

Elas Džolsonas buvo nereliginas žydas, tačiau po tėvo mirties (1945 m.) jis niekad nedirbo per Jom Kipurą, kai žydai pasninkauja ir meldžia atleidimo dėl nuodėmių. Tą dieną priimta melstis ir už mirusiuosius, ką Džolsonas ir darydavo savo tėvelio atminimui.

Elas Džolsonas vedė keturis kartus, tačiau trys santuokos baigėsi skyrybomis. Jis mirė 1950 m. spalio 23 d. (būdamas 64 metų). Turėjo išsūnį. Laidotuvėse dalyvavo tūkstančiai jo talento gerbėjų. Žymus žydų komikas George Jessel, dalyvavęs laidotuvių ceremonijoje, taip apibūdino šią talentingą asmenybę:

„Ne tik pramogų verslas neteko savo karaliaus, tačiau mes negalime sušukti – „Karalius mirė – tegyvojoja karalius!“ – nes nėra kam perimti jo skeptro. Turiu jums pareikšti, kad, psichologine prasme, Elas buvo nepaprastu įkvėpimo šaltiniu visai žydų tautai per paskutiniuosius 40 metų, nes 1910 m. emigrantų dalia buvo ne pyragai ir humoro šaltiniu būdavo jų pačių nelaimės. 35-mečiai vyrai atrodydavo taip pat, kaip ir jų tėvai ir seneliai – vaikščiodavo susigūžę. Kai jie dainuodavo,

tai darydavo raudodami balsu ir širdimis lyg prašydami pagalbos iš viršaus. Kuo senyn, tuo labiau meldavosi už sugrįžimą į Jeruzalę, ar tebesvajodavo apie paprastus savo vaikystės mažuosius miestelius. O čia staiga pasirodo scenoje jaunuolis, aršiai trykštantis gyvenimo pulsu, su aukštai pakelta galva ir didele drąsa it Romos imperatorius, linksmai skelbdamas pasauliui, jog žydas Amerikoje neturi raudoti, o gali ir laimingai skelbti apie Dixie, apie naktinį laivą į Albany, apie viešnagę Kalifornijoje, apie merginą Avalone. Ir kai jis šaukė „mama“, tai buvo iš dėkingumo, o ne raudojant. Džolsonas – tai laimingiausias žydų kilmės amerikiečio portretas, kuris gali būti nutapytas. Džolsonas – tai pergalės ir laimėjimų sinonimas“.

Literatūra

1. Anderton B. *Sonny Boy: The World of Al Jolson*, London, 1975.
2. Freedland M. *Jolson*, New York, 1973.
3. Goldman H. G. *Jolson: The Legend Comes to Life*, New York, 1988.
4. Sieben P. *The Immortal Jolson: His Life and Times*, New York, 1962.

Stasio Šimkaus kelias

Dana Palionytė-Banevičienė

Lietuvos atgimimo šauklys, kompozitorius, dirigentas, pedagogas, aktyvus kultūros puoselėtojas profesorius Stasys Šimkus išėjo į platų pasaulį iš „bakūžės samanos“ – Motiškių kaimo, prigludusio prie Seredžiaus. Išėjo pasilikdamas, išsinešęs amžiną gimtinės ilgesį. 1916 m., būdamas Amerikoje, jis rašė:

„... minėsiu gražų, bet vargingą kraštą – tai bus mano gimtinė šalėlė, minėsiu baramą, mušamą piemenuką, basomis kojomis rugienas bečiaujantį, – alksnio birbynėlė – jo draugas, paguoda, – tai būsiu aš. Verks kas svetimojon važiuodamas – tai ne skriaudžiamas, mušamas verks, ne užburto, tolimo krašto ilgėdamasis, verks, gailėsis savo gimtinės šalėlės, tų laukų, kur rugienos jam kojas draskė. Minėsiu dainas – ir dainos bus tos šalies, kur užaugau, kur pirmąjį vargelį išvargau“¹.

O toliau godojosi:

„Varinėdamasis su savo žqsiukais, kas dieną vis geriau pažindavau mūsų sodžiaus laukus, kas dieną atrasdavau vis naujus, dar nepažįstamus krūmus, krūmelius, kalnus kalnelius, upelius, šaltinėlius. Kas dieną vis matydavau – išgirdavau dar man nepažįstamas daineles. Man rodėsi, jog kas dieną vis lipu aukštyn į kalną ir nuo jo vis toliau, toliau girdžiu ir matau...“²

Svečiose šalyse: „Nuo vasario mėnesio jau kaskart dažniau aplankydavo mane ilgesys, atsimindavau gimtinės vaizdus. Vaizduotė juos sukeli – ir Varšuvoj ar Pet-

¹Šimkus S. *Straipsniai. Dokumentai. Laiškai. Amžininkų atsiminimai*, sudarė ir paaiškinimus parašė D. Palionytė, Vilnius, 1967, p. 129.

²Ten pat, p. 132.

*rapily, būdavo, belaukdamas gegužės, besvajodamas, kai kada pasijunti lyg ant Seredžiaus piliakalnio*³.

Grižęs gi, aplankęs savo numylėtas vietas, ne-trukdavo sušukti: „O Gamta žalioji, motute mano, ramybės, sveikatos Tu skeidėjė! Graži Tu esi! Tavo žalia spalva mano akį ramina, Tavo darželių, girių tylus šlamėjimas ma-no ausį maloniai kutena, Tavo ašaros rasos mano žaizdas gydo, Tavo gyslų šaltas kraujas – tyras šaltinėlis – mano širdį gaivina!“⁴

Tokią sielą turėjo, toks buvo tas XX a. pirmosios pusės Seredžiaus laukų ažuolas, gal erelis, skraidęs po Lietuvos miestus ir miestelius, dainavęs, grojęs, diriga-vęs, kūręs, pažinęs visas gyvenimo puses, kupinas patriotinių jausmų, niekada nepataikavęs, ne syki muštas, bet nepasidavęs ir nusipynęs sau laurų vainiką iš visoje Lietuvoje dainuojamų skambiausių dainų.

Gyvenimo ir veiklos keliai

Nepriteklių kupinas, bet laimingas vaikystės dienas S. Šimkus praleido Motiškėse. O buvo jis ketvirtas vaikas šeimoje (gimė 1887 m. vasario 4 d.), kurios tėvas, anksčiau vertėsis kal-vyste, išvyko į Ameriką lengvesnės duonos ieškoti. Apolonija Šimkienė sun-kiai vertėsi, tačiau nepalūžo. Anksti juo-dą duoną pradėjo valgyti ir būsimasis kompozitorius: vasarą – piemens sam-dinio darbas, o žiemą – slaptoji mokyk-la pas serediškį F. Viraką bei pirmieji, visą gyvenimą nulėmę muzikiniai išpū-džiai miestelio bažnyčioje ir pirmosios vargonininko P. Trepkaus pamokos, gie-dojimas sopranu bažnytiniame chore.

1897 m. S. Šimkus buvo nuvež-tas į Kauną ir pradėjo muzikos mokytis J. Naujalio globoje, jo įsteigtuose vargo-nininkų–chorvedžių kursuose. Tris ilgus metus buvo giedota, vargonuota, moky-tasi teorijos, kitų svarbių dalykų. O pas-kui – savarankiškas darbas įvairiuose Lietuvos miesteliuose, kol ilgiau apsisitota Skirsnemunėje. Gražioje šio miestelio baž-nyčioje 1904 m. Šimkus suburia nedide-lį chorą, dirba su juo atkakliai, nežiū-rėdamas nuovargio, kol galų gale pasie-

Stasys Šimkus

Stasio Šimkaus gimtasis namas Motiškių kaime

³Ten pat, p. 137.

⁴Ten pat, p. 140.

kia tai, ko siekė, ir sėkmingai pasirodo ne tik bažnyčioje, bet ir slaptuose „klojimo vakaruose“ Jurbarke, Veliuonoje, Seredžiuje.

Tos veiklos S. Šimkus nenutraukė net ir tada, kai, pažangaus lietuvių kultūros veikėjo jurbarkiečio I. Kriauciūno patartas, inžinieriaus P. Vileišio materialiai paremtas, tapo Rusų muzikos draugijos Vilniaus skyriaus muzikos mokyklos mokiniu.

Svarbiu įvykiu reikia laikyti S. Šimkaus surengtą didelį vaidinimą ir koncertą 1906 m. liepos 6 d. Belvederio dvare. Smėliu išbarstytas, gėlėmis išpuoštas dvoro klojimas tą vakarą buvo sausakimšai prisigrūdęs žmonių. Vaidinimas „Ponas ir muzikas“ didelio entuziazmo nesukėlė, bet Šimkaus vadovaujamas keturiasdešimties žmonių choras padarė iš tiesų didelį įspūdį: visas dainas teko kartoti po du kartus. Skirsnemumietė O. Gadliauskaitė prisimena, jog daugiausia buvo dainuojamos senoviškos dainos, nes Šimkus sakydavęs, kad kuo dainos senesnės, tuo jos gražesnės.

Muzikinė S. Šimkaus sėkmė ir energija neliko nepastebėti: Varšuvos muzikos instituto direktorius E. Mlynarskis, svečiavęsis Ilguvos dvare, pasiūlė jaunuoliui stoti į jo vadovaujamą institutą ir sykiu pažadėjo materialinę paramą.

Varšuvoje S. Šimkus praleido dvejus metus. Čia jis lankė prof. J. Suržynskio vedamą vargonų klasę, vertėsi privačiomis pamokomis, o kai 1906 m. M. K. Čiurlionis išvyko iš Varšuvos, Šimkus ėmėsi vadovauti „Lietuvių savišalpos draugijos“ chorui. 1908 metus jaunuolis sutiko Peterburgo konservatorijoje, kur toliau siekė muzikos meno aukštumų: grojo vargonais ir studijavo kompozicijos teoriją bei specialiąsias disciplinas pas J. Vytuolį, A. Liadovą ir M. Šteinbergą.

Atkaklaus mokymosi metai keitė vieni kitus. Tačiau Šimkaus energijos pakako ir kitiems dalykams: jis dirbo berniukų gimnazijoje bei Šv. Kotrynos bažnyčios vargonininko Č. Sasnausko pagalbininku. Be to, vadovavo lietuvių ir baltarusių studentų, darbininkų chorams, dalyvavo savišalpos draugijos rengiamuose vakaruose.

Žiemą pribrendęs gimtinės ilgesys vasarą aidėjo dainomis visoje Lietuvoje. Apie 1909–1911 m. klojimo vakarai jau vykdavo geresnėmis sąlygomis, o ir patyręs chorvedys pasirodydavo vis geriau. Žymus lietuvių kultūros veikėjas P. Bugailiškis vėliau taip prisiminė šį gabų chorų organizatorių: „*Stasys Šimkus, kaip chorvedys, turėjo ypatingų gabumų patraukti choristus, verbuodamas jų iš fabriko darbininkų bei amatininkų, kurie po sunkaus darbo rinkdavosi į repeticijas, ištvėrdami jose net iki 12 valandos nakties. Mat jis mokino juos be gaidų, tiesiog „iš burnos į ausį“, ar, tikriau sakant, „į širdį...“*“⁵ Išskirtinė jo, choro dirigento, ypatybė buvo ir ta, kad jis sugebėdavo „laikyti“ savo rankose net ir didelį kolektyvą.

Jaunojo chorvedžio pripažinimas ir šlovė nuolat augo. Parengti chorus jį kvietė Šiauliai, Biržai, Panevėžys, Vilnius, Valkininkai, kiti miesteliai. Stingant repertuaro, S. Šimkus ir pats pradeda harmonizuoti ir kurti dainas. Tačiau ir išgarsėjęs į paprastus kaimo žmones jis niekada nežiūrėjo „iš aukšto“. Senutė motiškietė B. Ramauskienė kažkada pasakojo tokį įvykį: kartą, kai Šimkiuko jau keleri metai nei kaime, nei miestelyje nesimatė, ji ėjusi Seredžiaus gatve ir pamačiusi priešais ateinančius du juodai apsitaisiusius guzikuotus ponaičius. Pažinusi Stasių, iš sarmatos, kad basa, norėjusi pasprukti nepastebėta. Šimkus iš tolo išskleidęs rankas, pasveikinęs ją, apkabinęs, pakylėjęs nuo žemės ir pripylęs saldinių pilną sterblę.

1914 m. baigęs Peterburgo konser-

⁵Ten pat, p. 10.

plomą, S. Šimkus apsigyveno Vilniuje. Pradėtą muzikinę veiklą greit nutraukė Pirmasis pasaulinis karas. Kitų metų pavasarį „Nukentėjusiems nuo karo šelpiti“ draugijos Vilniaus skyriaus komitetas, pripažindamas didelį Šimkaus, muzikos veikėjo ir kompozitoriaus, autoritetą, pasiuntė jį į Ameriką rinkti aukų. „Atvažiavau pas jus, – rašė jis tada išeivių spaudoje, – apsaityti tėvynės vargus ir likusiems be pastogės, badaujantiems Jūsų tėvams, broliams, seserims, žmonoms ir vaikams pagalbos ieškoti“⁶. Geriausias oratorius tarp lietuvių muzikų – taip jį vadino amžininkai – Šimkus tą misiją deramai atliko.

Penkeri metai, praleisti Amerikoje, buvo reikšmingi ir muzikinės veiklos požiūriu. Filadelfijoje, Šenandore, Pa, Niu-jorke jis organizavo lietuvių bei lenkų choras ir jiems vadovavo, vargonininkavo, kūrė. 1916 m. trumpai leido žurnalą „Muzika“, kuri tikėjosi padaryti lietuvių muzikinio gyvenimo kelrodžiu. Tačiau įvairios aplinkybės tą darbą sukliudė. 1918 m. Šimkus tapo tuo metu pajėgiausio išeivijoje Čikagos lietuvių „Birutės“ choro vadovu, rengė koncertus ir pastatė du stambesnius savo kūrinius – melodramą „Čigonai“ ir operetę „Išėjis“. Beje, į Ameriką dar anksčiau jis buvo atsikvietęs ir žmoną Sofiją: čia jauniems sutuoktiniams gimė du sūnūs – 1917 m. Algis ir 1919 m. Nėris.

Nors už Atlanto sekėsi neblogai, Šimkus jautėsi lyg tremtyje. „Kai pagalvoju apie tėvynę, – skundėsi jis F. Virakui, – širdis ima krūtinėje taip neramiai daužytis, nors iš proto kraustykis... Netversiu... Kai tik gausiu leidimus, viską mesiu ir dumsiu į Lietuvą“⁷. 1920 m. pavasarį tokia galimybė atsirado. Grįžęs su šeima į gimtinę, iš pradžių jis apsistojo Vilniuje ir įsijungė į naujai įsikūrusios Lietuvos meno kūrėjų draugijos veiklą, prisidėjo plečiant krašte chorinį judėjimą, rengiant ir tyrinėjant lietuvių tautosaką. Tęsdamas M. K. Čiurlionio idėją, tikėjosi Vilniuje įsteigti konservatoriją. Šiuos planus sužlugdė sostinės netektis.

Persikėlęs į Kauną, Šimkus atgaivino „Dainos“ draugijos chorą, jį padidino ir, pasitelkęs dainininkus K. Petrauską ir A. Sodeiką, koncertavo ne tik Kaune, bet ir mažesniuose Lietuvos miestuose. 1921 ir 1922 metų žiemos nenuorama chorvedys praleido Vokietijoje: Leipzigo konservatorijoje jis toliau mokėsi kompozicijos pas Z. Karg-Elertą, šiek tiek tobulinosi Berlyne pas M. Šilingsą.

Šimkaus nesibaigiančių darbų ke-lyje ypač svarbus buvo 1923–1930 metų laikotarpis. Klaipėdos kraštui prisijun-

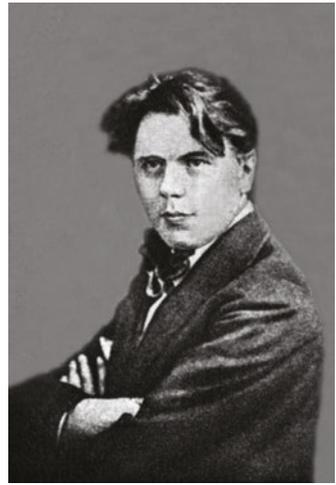

Stasio Šimkaus
motina ir žmona
Sofija. 1915 m.

⁶Ten pat, p. 106.

⁷Ten pat, p. 14.

gus prie Lietuvos, čia ypač pagyvėjo kultūrinis gyvenimas. Pačiame brandume atvažiavęs į miestą prie Baltijos, kompozitorius nusprendė įgyvendinti savo seną ketinimą – įsteigti Lietuvoje, kaip jis pats sakė, „*aukšto lygmens*“ muzikos mokslo įstaigą. Šiam sumanymui pritarė nuo 1892 m. Klaipėdoje gyvenęs aktyvus vokiečių muzikas dirigentas A. Johovas, o materialiai parėmė vyriausybė, Klaipėdos krašto administracija bei šio miesto visuomenė. 1923 m. rugsėjo gale buvo atidaryta privati muzikos mokykla, į kurią iš visos Lietuvos suvažiavo daugiau nei 100 mokinių. Šimkaus rūpesčiu čia dirbti buvo pakviesta nemažai aukštos kvalifikacijos vietos ir užsienio – rusų, čekų, vengrų, vokiečių – atlikėjų. Greta jų mokykloje kurį laiką dėstė tik ką svetur mokslus baigę J. Čiurlionytė, B. Dvarionas, S. Juodvalkienė, rašytojai B. Sruoga, Vydūnas, ilgą laiką dirbo I. Prielgauskas, J. Žilevičius. Pачioje 1925 m. pradžioje mokykla buvo suvalstybinta.

Stasys Šimkus
1919 metų pavasari

Didžiausias Šimkaus rūpestis dabar buvo moksleivių ir pedagogų instrumentalistų simfoninis orkestras. Įsitikinęs, jog lietuvių tauta kultūriškai tiek pakilo, kad primityvios dainos žmonių jau „*nebeužganėdina*“, jis įkuria orkestrą ir sudaro kuo geriausias jo dalyviams mokymosi bei gyvenimo sąlygas. Pirmą simfoninį koncertą dirigentas surengia Klaipėdoje 1925 m. gegužį, paskui koncertuoja dar Šilutėje, Šiauliuose, Panevėžyje ir Kaune. „*Lietuvos tauta bus visuomet jam dėkinga, – rašė tuomet „Panevėžio balsas“, – nes jis pirmas pradėjo populiarizuoti pas mus klasiškosios muzikos kūrinius. Be p. Šimkaus ir mes, panevėžiečiai, vargu taip greitai išgirstume tokius geniališkus veikalus*“⁸.

Buvo ir dar vienas svarbus dalykas: baigiantis 1924 m. vasarai iš Prahos į Klaipėdą atvyko dirbti devyni tenykštės konservatorijos absolventai, susibūrę į vėliau plačiai pagarsėjusį *Čekų nonetą*. Be pedagoginės veiklos ir darbo orkestre, jie rengė kamerinės muzikos vakarus.

Šalia visų tų kultūrinių inspiracijų, muzikui iš Motiškių užteko energijos dar ir kitiems darbams. Kartu su J. Žilevičium nuo 1925 m. jis leido žurnalą „Muzika“, surinko, paruošė spaudai ir pirmą kartą Lietuvoje išleido penkis M. K. Čiurlionio kūrinių sąsiuvinius. 1924 m. ruošiant pirmąją Lietuvoje Dainų dieną, Šimkus su jaunystės laikų kolega, tuomet Operos choro dirigentu J. Šarka, vėl skrajojo po visą Lietuvą, tikrino chorų pasiruošimą šventei, konsultavo jų dirigentus svarbiais muzikos interpretacijos klausimais. Paskui, išaušus istoriniam dainų šventės rytui, Šimkus stoji prie dirigento pulsto. „*Užteko jį pamatyti, – rašė „Klaipėdos žinios“, – jo temperamento dinamitu bematant užsikrėtė visa estrada. Jo galingu mostu lyg gimtė didžiulė estrada*“⁹.

Tačiau ne viskas kompozitoriaus gyvenime buvo rožėmis klota. Ūmus ir kategoriškas Šimkus dažnai konfliktavo su Kauno muzikos mokykla, Švietimo ministerija, neįstengdavo užglaistyti ir mokyklos viduje kilusių konfliktų. Priversti daug valandų groti orkestre, streikavo ir jo glo-

⁸Ten pat, p. 19.

⁹Ten pat, p. 23.

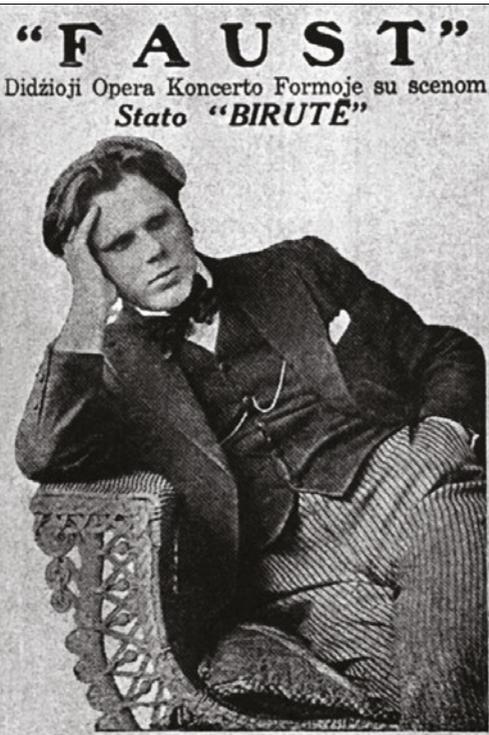
bojami instrumentalistai. Susiklosčius ir kitoms nepalankioms aplinkybėms, 1927 m. rudenį Šimkus išvyko į Ameriką. Maždaug po metų ministerija vėl pakvietė jį į Klaipėdą toms pačioms pareigoms, kuriose kompozitorius dirbo iki mokyklos likvidavimo 1930 m.

Šimkaus išpuoselėta Klaipėdos muzikos mokykla Lietuvos kultūriniame gyvenime suvaidino didžiulį vaidmenį: per septynerius savo egzistavimo metus ji išleido daugiau kaip 60 gerai paruoštų instrumentalistų bei dainininkų. Ją baigė kompozitoriai J. Kačinskas, J. Pakalnis, J. Švedas, muzikai atlikėjai K. Paulauskas, L. Survila, V. Marijošius, būsimosios lietuvių operos „žvaigždės“ J. Augaitytė, A. Dambrauskaitė, J. Mažeika. Tad ir vėliau ji įtakojo Lietuvos muzikinį gyvenimą.

Paskutiniuosius savo gyvenimo ir veiklos metus S. Šimkus praleido Kaune, už Botanikos sodo plytėjusiame Birutės kaime. Dvejus metus jis dirbo Valstybės teatro operos dirigentu, rengė ir dirigavo simfoninės muzikos koncertus, vadovavo Kauno Vytauto Didžiojo universiteto studentų chorui, Lietuvos muzikų ir chorvedžių draugijai, 1933–1936 m. buvo Švietimo ministerijos valdininku muzikos reikalams. Dirbdamas pastarosiose pareigose, Šimkus išsirūpino, kad būtų sudaryta liaudies melodijoms rinkti ir tvarkyti komisija, kuri vėliau perėjo naujai įsisteigusio Lietuvių tautosakos archyvo žinion, tarpininkavo gerinant Valstybės radiofono orkestro darbą, spausdinant lietuvių kompozitorių kūrinius.

Iš to tarpsnio ypač įsimintini buvo 1935-ieji metai, kai visoje Lietuvoje buvo minima Stasio Šimkaus kūrybinio darbo 30 metų sukaktis. Ta proga spalio 13 d. įvyko jo autorinis koncertas Seredžiuje. Kaip liudija iškilmių dieną daryta nuotrauka, įžymaus muziko bei garsių atlikėjų buvo laukiama ažuolų vainikais išpuoštame name. Po mišių buvo pašventinta jo vardu pavadinta pagrindinė Seredžiaus gatvė. Iškilmingas paminėjimas vyko Belvederyje. Dainavo Valstybės teatro solistai ir Seredžiaus choras.

1936 m. S. Šimkus buvo išleistas į pensiją ir atsidėjo kūrybai. Bet netrukus užėjo neramūs laikai – sovietų, o vėliau vokiečių okupacijos, kurios savaip koregavo ir didžiųjų menininkų gyvenimus. 1940 m. įvykius S. Šimkus sutiko kompromisiškai nusiteikęs: mat buvo ketinama jo baigiamą rašyti operą „Pagirėnai“ rodyti Maskvoje, lietuvių meno dekadros metu. Tačiau ši kartą kūrybinis darbas kompozitoriui ir jo

“FAUST”
Didžioji Opera Koncerto Formoje su scenom
Stato “BIRUTĖ”

Komp. S. ŠIMKUS, Birutės vedėjas

Sekmadieny, Kovo-March 4 d., 1928
LIET. AUDITORIJOJ, 3133 So. Halsted St.
7:30 val. vakare

Dalyvauja išimamai artistai: O. Vilkiotė, S. Krassauskienė, P. Stogia, J. Kadirka ir Birutės Choras. Kviečia visus KOMITETAS

*Vėl Amerikoje.
„Birutės“ choro
koncerto afiša.
1928 m.*

libretistui S. Santvarui kainavo daug nervų: Maskvos atstovai primygtinai reikalavo keisti atskiras scenas, įvesti išgalvotų veikėjų ir pan. Besikaupiančius debesis savaip išskleidė prasidėjęs Vo-

kietijos–Sovietų Sąjungos karas. Jis atnešė visai Šimkų šeimai vėl didelių vargų. Reikėjo vėl ieškotis darbo, naujomis sąlygomis tęsti operos pastatymo reikalus, kurie vyko ne taip sklandžiai, kaip būtų norėjęs autorius. Karo metais Šimkus kurį laiką buvo Vilniaus filharmonijos meno vadovu bei dirigentu, o nuo 1942 m. dėstė Kauno konservatorijoje, kur jam buvo suteiktas profesoriaus vardas. Bet 1943 m. susirgęs nepagydoma kepenų liga, Stasys Šimkus mirė netikėtai tą pačių metų spalio 15 d.

Kompozitoriaus Stasio Šimkaus 30-ties metų kūrybinio darbo sukakties minėjimas.

Pirmoje eilėje, viduryje, sėdi Stasys Šimkus, šalia klebonas Klemensas Šovys

Kūrybos žaizdro kaitroje

Simboliška, jog pirmąją originaliosios kūrybos dainą „Kur bakūžė samanota“ (žodžiai P. Vaičiūčio) Stasys Šimkus skyrė savo gimtajam kaimui – Motiškėms. Ši solo daina romansas gimė pirmo ilgesnio išsiskyrimo su namais metu – šaltą 1907 m. gruodžio vakarą Lomžoje. Ten, Lenkijoje, Kalėdų švenčių metu kompozitorius viešėjo su savo bendramokslu Varšuvoje A. Aleksiu pas pastarojo dėdę kanauninką ir muziką V. Aleksandravičių. Kitas motiškietis, didesniąją gyvenimo dalį buvęs S. Šimkaus pagalbininkas ir palydovas A. Bružas, mena:

„Važiavau (1926 m.) su S. Šimkum automobiliu iš Kauno į Klaipėdą pro Jurbarką ir Smalininkus. Ties Serežiumi pasukome į kalną, į Motiškius: jis norėjo dar kartą pamatyti savo gimtinę. Sunkiai sudarome ir nustatėme tikrąją vietą, kur kadaise, kaimo viduryje, skersai

gatvę, spoksojo savo mažais langeliais viena į kitą mūsų gimtosios gryčios. Čia tyliai, susimąstę, pastovėjome. Šimkus nusisukęs nosine nusišluostė ašaromis sužvilgusias akis... Toliau keliavome ilgokai žodžio nepratarę, pagaliau jis pasakė:

– Kai komponavau dainą „Kur bakūžė samanota“, prieš akis turėjau šitą mielą gimtąjį kampilį: gal dėl to ta daina išėjo tokia jausminga...“¹⁰

Taip prasidėjo S. Šimkaus kūrybos kelias, teikęs jam džiaugsmo ir nerimo, praskaidrinęs gyvenimą, vedęs į vaizduotės dausas, bet sykiu suteikęs rūpesčių, graužaties ir abejonių.

Šimkaus kūrybinis palikimas – svarbi mūsų tautos kultūros dalis. Jame ypač daug vietos skirta vokaliniais žanrams. Šimkus dainuoja, gieda, antrina, menininko siela tai liejasi skaidriais melodijų upeliais, tai alma dramatiškomis kaskadomis ar himniškais akordais. Ir vokalinė, ir instrumentinė jo muzika atspindi bene ryškiausiai lietuvių kultūroje nacionalinio romantizmo giją. Joje dominuoja lyrinė intonacija: santūri, epiškai rami, folkloriškai įprasminta, kartais artima miesto buitiniam romansui. Be tauraus dvasingumo, joje galima justti gyvenimo pilnatvės ir džiaugsmo, išdidaus ir valstietiška tvirto nusistatymo. Muzikologas J. Gaudrimas yra taikliai pavadinęs Stasį Šimkų „mūsų muzikos saule“. Jo dainose yra iš tiesų daug spindesio, vilties ir tikėjimo gėriu, grožiu. 1916 m. kompozitorius rašė: „Mes, lietuviai, turime tūkstančius gražiausių originalių motyvų, mes turime puikų pamatą naujai lietuvių muzikai. Jei ne ta, kita karta išdirbs, parodys veidą, lietuvių muzikos stilių“¹¹. Jis ir buvo vienas pirmųjų tos kartos atstovų, kuris, sekdamas vyresniųjų savo amžininkų M. K. Čiurlionio, Č. Sasnausko, J. Naujaliao pėdomis, sukūrė neblėstančios vertės vokalinių kūrinių.

Didelę S. Šimkaus palikimo dalį sudaro subalansuotos bei išplėtos liaudies dainos. O mėgo jis balsuoti lygių balsų ir mišriems chorams tik savo surinktąsias (jų buvo iš žmonių užrašęs apie 1500). Į dainas kompozitorius syki kreipėsi tarsi į gyvas:

„Štai atskriejo dainelės, kurias eilę vasarų po Lietuvą rankiojau, kaip sesutė rugiagėles laukuos. Lyg angelėliais, lyg paukštytėmis pavirtusios, aplinkui čiulba ulba, gieda, dainuoja apie senovės Lietuvos sodžiųjų gyvenusių mergaitės ir bernelio džiaugsmus ir vargus, apie jų tėvelių „margus dvarus“ su

*Variniais varteliais,
Veidrodžio langeliais,*

apie jovarus, dangų remiančius, apie žirgelius, kur „per pusantrus valandėles šimtą mylelių“ nuneša, apie užburta šalį, kur ažuolas tėvelį, gegutė močiutę pavaduoja, kur

*Šimtų šimtai baltų gulbių
Ežerėly plauko.*

Arba kartos, gražiai išvadžios, ką sesutė į gėleles, brolis į žirgelį kalbėjo...

¹⁰Ten pat, p. 385.

¹¹Ten pat, p. 108.

*Jos papasakos ir kas atsitiko tamsioj naktelėj, žalioj girelėj,
beauštant aušrelei, nusileidžiant saulelei...*¹²

Ir iš tiesų S. Šimkaus pritaikytos chorams dainos neprarado mūsų tautos skais-tumo, o tik įgijo naujos gyvybės, naujo kvėpavimo. Valstietiškos kompozitoriaus kil-mės šaknys, ilgametis darbas su chorais lėmė natūralų jo subalansuotų dainų grožį. Savo ruožtu verta atkreipti dėmesį į raiškias atskirų choro balsų linijas, kurios, pa-pildydamos pagrindinę, liaudiškąją, pulsuoja laisvai, nevaržomai, turi raiškumo ir sudaro darniškai prasmingas kadencijas. Net ir šiandien, veik po šimto metų, žmonių širdis gaivina jo dainos „Vai, žydėk, žydėk“, „Šermukšnelė“, „Augo putinas“, „Be-auštanti aušrelė“, „Saulėlė nusileido“ ir dešimtys kitų, nemažiau populiarių.

Tas gebėjimas derinti balsus, jausti polifoninę jų sklaidą ypač pasitarnavo tęsiant išplėstinės liaudies dainos tradiciją. Dažnai trumpa liaudies melodijos dainelė S. Šimkaus profesinio meistriškumo ir vaizduotės dėka tampa didesnės kompozicijos pamatu. Ji, ta kompozicija, atgyja per tembrines intonacijas, originalius perėjimus iš polifoninės į homofoninę faktūrą, spalvingus derminus vingius. Šiuo ir kitais po-žiūriais prasmingai raiškios yra dainos „Žaliuok, rūtele“, „Žalia žolelė žydėjo“, „Mes padainuosim“... Klasiškiausi išplėtotų dainų pavyzdžiai – „Mes padainuosim“, „Oželis“ mišriam chorui. Pastaroji – sudėtinga chorinė partitūra, tačiau lengva dainuoti ir klausyti dėl joje tikslingai ir meistriškai panaudotų polifoninių priemonių, dinamiškai derinant klausimą „kas bus“ ir atsakymą „tas bus“. Kupina spalvų ir žaismės ši daina – nepaprastai vientisa ir įtaigi.

Ir koncertinis, ir mokomasis repertuaras iki pat šių dienų neapsieina be S. Šim-kaus lietuvių liaudies dainų, pritaikytų vienam balsui. Tos gražios, paprastų žmonių lūpomis išvingiuotos melodijos pražysta ant tam tyčia parinkto instrumentinio akom-panimento, ant fono, kuris, regis, smigte sminga į pačią dainos širdį. „Anoj pusėj Dunojėlio“, „Augo putinas“, „Oi, augin, augin“, „Oi, ko verki, sesele“, nuostabioji „Tamsiojoj naktelėj“... ir dar apie trisdešimt dainų, kuriose fortepijonas irgi godoja, virpa lyg vieversys padangėje arba trumpomis frazėmis paslaptinai murma, užjaučia.

Antrąją S. Šimkaus dainų grupę sudaro originaliosios choro ir solo dainos. Daugelis jų – lyg liaudiškųjų tąsa: taip čia persipynę originalieji ir tautosakos mo-tyvai. Daug energijos atidavęs įvairiems gimtosios šalies muzikos reikalams, daug teisėtai kovojęs ir be reikalo blaškęsis, daug pasiekęs, o kai kada ir pralaimėjęs, į kūrybos pasaulį jis atėjo kitoks – taikus, pasitikintis ir užsisvajojęs. Muzikoje lyg gelė atsiskleidė antroji jo žmogiškosios esmės pusė, J. Čiurlionytės žodžiais tariant, iki graudulio lyriška jos sielos dalis. Net labiausiai kompozitorių jaudinę tikrovės vaiz-dai bei idėjos jo kūrinuose įprasminėti dažniausiai švelniomis, laipsniškai pereina-momis, bet iš vidaus tvykstančiomis spalvomis. O tapo S. Šimkus savo garsų pa-veikluose viską, kas žmogiška ir kas laikmečio pulso padiktuota. Iš visų temų labiausiai išaukštinta ir apvainikuota Tėvynės tema.

*„Kuri ne pseudoliaudiškai, kalbėti tautos lūpomis, plakti jos širdimi,
atspėti pasakos, dainos, raudos nedasakytus žodžius, jausti karalienės
saulės skirtingus spindulių niuansus, mūsų*

žemę paliečiant, nugarsti nedaaidėjusias me- ¹²Ten pat, p. 144.

*lodijas, harmonijos garsus gali tik tie, kurių kiekvienas šiltas kraujo lašas yra atomas to didžio pastato: tauta*¹³.

Taip kompozitorius rašė, taip jautė ir taip buvo: jis, kaip reta, girdėjo dar neataidėjusias dainas, dar nepasektas pasakas, ir kiekvienas jo kraujo lašas pulsavo tautos gyvybe. Todėl nesvarbu, kad kai kurie pirmieji S. Šimkaus stambūs kūriniai nemoderniški, ramiai plaukiantys ar turintys sentimentalumo žymių, pvz., „Atsisveikinimas su Tėvyne“ (žodžiai A. Baranausko), melodrama „Čigonai“. Vėliau akcentuojama legendos-epo dvasia (baladė „Nugrimzdęs dvaras“, žodžiai J. Žilias), dar vėliau tas intonacijas išstumia pakili, ryžtinga, tėvynės garbę apdainuojanti kantata „Garbei kovotojų už Lietuvos laisvę“ (žodžiai K. Inčiūros). Svarbu, kad greta jau minėtosios „Kur bakūžė samanota“ apie 1910 m., kuomet Lietuvai to labiausiai reikėjo, sukuriamas didingas antrasis tautos himnas „Lietuviais esame mes gimę“ (žodžiai G. Sauerweino). Sukuriamas ir dar rankraštiniam variante lekia gimtosios šalies laukais ir kloniais, skamba klojimuose ir bekylančios Lietuvos miestų salėse. O Kauno generalgubernatorius Griazevas pavadina ją blogesne už Marselijetę, nes ši daina šaukianti žmones į kovą. Jo neklysta: „Lietuviais esame mes gimę“ – ir šaukia į laisvę, ir ragina aukštyn iškelti galvas, guodžia, ramina ir įkvepia tikėjimą ir viltį...

Tėvynės meilė S. Šimkaus kūryboje skleidžiasi ir per meilę jos gamtai. Apie tai byloja jau patys instrumentinių bei vokaliųjų kūrinių pavadinimai: simfoninė poema „Nemunas“ (1930), variacijos fortepijonui „Lietuvos siluetai“ (1922), dainos „Plaukia sau laivelis“ (žodžiai J. Dzenkausko) dviems balsams su fortepijono pritarimu, „Pavasaris“, „Ežerėlis“ (abiejų žodžiai F. Kiršos) mišriam chorui, „Mano gimtinė“ (žodžiai Maironio) balsui su fortepijonu...

Apie savo melodramas „Išeivis“ ir „Čigonai“, sukurtas dar Amerikoje, S. Šimkus nemėgo kalbėti. Tai buvo jo duoklė pramoginiams-buitiniams žanrams. Tačiau toks nusistatymas, regis, lietė tik tų sceninių kūrinių libretus. Muzika greit pasklido ir buvo dainuojama atskirų dainų bei romansų pavidalu. Iš jų, šimkiškai melodingų, taipogi trykšta meilės gamtai, meilės mergelei-berneliui spinduliai. Kas nežino puišios choro dainos iš „Čigonų“ „Atsisveikinimas su giria“ arba solinių „Lopšinė“, „Ne dėl tavęs aš mergelė“, „Mergužėle brangi“?

Vėlyvajame kūrybos periode (pradedant 1930 m.) sukuriama mūsų chorinės literatūros šedevrai – dainos „Nakties tylumoje“ (žodžiai L. Giros), „Laivinė“ (žodžiai B. Sruogos), „Vėjo dukra“ (žodžiai F. Kiršos) ir kt.

Lietė Šimkus ir socialiai orientuotas temas, nuspalvindamas jas lyriškai graudžiomis spalvomis. Tai „Darbininko daina“ (žodžiai S. Šimkaus) ir „Kumečio daina“ (žodžiai J. Janonio). Šiai temai skirta ir vienintelė opera „Pagirėnai“ („Kaimas prie dvaro“), libretas S. Santvaro. Bet apie ją bus kalbama toliau.

Šimkaus dainų skrynioje yra nemažai dainų kariška tema. Sovietmečiu visa tai, kas buvo susiję su Lietuvos kariuomene, buvo ignoruojama, atmetama. Iš chorų repertuaro ir iš gyvenimo išnyko daug skambių D. Andriulio, A. Račiūno, S. Šimkaus, J. Švedo, J. Tallat-Kelpšos, A. Vanagaičio kariams, šauliams, jaunimui skirtų dainų. Jas pakeitė sovietinės masinės dainos. Nepriklausomybės gi laikais minėtų ir kitų autorių dainos drebbino kareiv-

¹³Ten pat, p. 198.

vinių sienas. Vyrų pulkų dainuojamos skambėjo gatvėse, miestų soduose, gimnazijose. Prie tokių dainų priskirtinos trečiajame dešimtmety S. Šimkaus parašytos „Kareivių daina“, „Lietuvos šaulių maršas“ ir kitos, 1935 m. išleistas rinkinyje „Dainuojam“. Čia spausdinamos tokios S. Šimkaus originaliosios kūrybos dainos: „Karžygiai“ (žodžiai J. Girios), „Vakar jaunas“, „Kas man vielos“, „Mes žygiuojam“ (visų žodžiai A. Bernoto), „Tai ne miškas šlama, užia“, „Ei, Lietuvos kareivėliai“ (abiejų žodžiai S. Šimkaus), „Sportininkų maršas“ (žodžiai A. Bučio), „Kulkosvaidis“, „Džik, džak“ (abiejų žodžiai K. Bradūno), „Šautuvėli, drauge mano“ (žodžiai Kriauzos), „Plieno paukštis“ (žodžiai B. Barkausko), „Aš neužmiršiu namo parėjęs“ (žodžiai J. Tylos), „Debesėlis ten palaidas“ (žodžiai J. Dociaus), „Trys mergelės barės“ (žodžiai S. Laučiaus), „Geležinio vilko maršas“ (žodžiai K. Binkio). O minėtasis rinkinys pradeda didingą giesmę „Lietuviais esame mes gimę“.

Vokaliniuose žanruose S. Šimkus nardė lyg žuvis vandenyje. Populiarias miesto ir kaimo buityje sklandžiusias intonacijas jis nepastebimai lydė su jo sieloje aidėjusiomis, o į folklorines sugebėjo įpinti šnekamosios kalbos elementų, ariozinio gymio motyvų. Šios skirtingos melodikos plotmės po studijų Leipcige ir Berlyne dar pasipildė moderniškais amžiaus pradžios bruožais. Apie tai visų pirma byloja kai kurios vėlyvojo kūrybos tarpsnio dainos bei dvi grynai instrumentinės kompozicijos – variacijos fortepijonui „Lietuvos siluetai“, parašytos Leipcige, ir simfoninė poema „Nemunas“. Jose itin ryški impresionizmo įtaka: ypatingas dėmesys tembrų dermėms, plastiška ir dažna spalvų kaita, vaizdingų detalių žaismė. Bet ir čia neapsieita be dainuojamosios tautosakos. Antai „Siluetai“ pagrindą sudaro dvi modifikuotos dainos, jos apipintos figūracijom, papildomais garsais ir nuolat kintančiomis faktūromis. „*Tai yra, be abejojimo, rimčiausias ir įdomiausias Šimkaus kūrinys*, – rašė muzikos kritikas ir kompozitorius K. V. Banaitis 1924 m., – *o ir visoje iki šiol išspausdintoje lietuvių muzikos literatūroje poetingumo, harmonijos įvairumo bei naujumo ir nuotaikos lietuviškumo atžvilgiu „Siluetai“ tenka pati pirmoji vieta*“¹⁴.

S. Šimkaus simfonisto talentas ypač labai gerai atsiskleidė operoje „Pagirėnai“. Tai jo „gulbės giesmė“. Pradėjęs kūrybos kelią nuo gimtųjų Motiškių („Kur bakūžė samanota“), kompozitorius jį ir baigė kaime bei dvare prie Seredžiaus. „*Aš augau Motiškių kaime, už Seredžiaus, ant kalno*, – rašė jis 1941 m. – *Netoli Motiškių buvo Burbų dvaras, Belvederis. Iš pat mažens pajutau, kad tas dvaras mūsų kaimui yra kažkokia pabaisa. Nuolat girdėdavau prakeikimus, siunčiamus dvaro link*“¹⁵.

Ši opera buvo sumanyta dar Pirmojo pasaulinio karo metais, gyvenant JAV. Tuomet jam po ranka buvo pakliuvusi J. Žiliaus-Jonylos pjesė „Vestuvės“ (kitur – „Lietuviškos vestuvės“), ir buvo sukurtas pirmasis muzikinis paveikslas „Baladė apie nugrimzdušį dvarą“. Vėliau darbas nutrūko. Trumpam atgijo 1923–1924 m. talkinant B. Sruogai ir 1938–1939 m. dainininkui, poetui ir libretistui S. Santvarui. Baigta opera buvo 1941 m., kuomet Valstybės teatras pradėjo ruošti meno dekadai Maskvoje. Tada ir prasidėjo tikrieji „kryžiaus keliai“: trys aukšto rango politiniai veikėjai iš Maskvos pradėjo koreguoti operą, nurodinėti ir reikalauti iš abiejų autorių absurdiškiausių dalykų. Esą pagrindinės veikėjos Danutės sužadėtinis Pranas turėtų tapti revoliucionieriumi, o visa opera baigtis raudonų vėliavų paradu. Tai žemino

¹⁴Banaitis K. V. Stasio Šimkaus „Siluetai“, *Vai-
ras*, 1924, vas. 14, p. 13.

¹⁵Šimkus S. *Straiptiniai...*, p. 260.

ir žeidė abu kūrinio autorius, tačiau aktyvus protestas būtų užtraukęs naujųjų valdovų nežinia kuo pasibaigiantį įtūžį. Brėstantį konfliktą „išsprendė“ prasidėjęs karas.

Vokiečių okupacijos metais darbas vyko toliau. Dabar iškilo vietinio pobūdžio sunkumų ir dėl kompozitoriaus staigaus būdo, ir dėl įvairių po teatrą sklandančių gandų, pagrįstų ir nepagrįstų priekaištų bei vertinimų. „Pagirėnų“ premjera įvyko 1942 m. birželio 23 d. Operą režisavo P. Oleka, orkestrą paruošė ir dirigavo M. Bukša, dekoracijas sukūrė Č. Jonušas, o kostiumus – O. Dubeneckienė-Kalpokenė.

1980 m. S. Santvaras rašė:

„Man didžiausia paguoda, kad S. Šimkus savo operą suspėjo pamatyti dar gyvas būdamas. Veikalo vaidinimai ir jam didelio dėžiaugsmo nekėlė, gal buvo daugiau sielvarto ir nusivylimo, bet ir širdį draskančio pralaimėjimo operos autorius nepatyrė. Tautiečiai, o ir prašalaičiai spektaklius gausiai lankė (iki 1944 m. pavasario opera buvo parodyta 13 kartų – D. P.), kritikai taip pat buvo nuosaikūs ir nepriekabūs. Jų nuomones bene tiksliausiai išreiškė komp. K. V. Banaitis (aiman, tik tada, kai didis lietuvių tautos vyras gulėjo karste): „Savo kūrybinę veiklą S. Šimkus užbaigė didele opera „Pagirėnai“, kurioje jis stengėsi išreikšti įvairius pergyvenimus bei sielos būsenas ne tiek melodingu dainavimu, kiek rečitatyvinio pobūdžio muzikine kalba. Mūsų publikai tai dar visai naujas dalykas ir mažai tėra suprantamas. Ji daugiau patenkinta gausiais „Pagirėnų“ chorais, kur atpažįsta ankstyvesniojo laikotarpio Šimkų melodininką. Bet visų operų pasisiekimas ar nepasisiekimas išryškėja laikui bėgant. Kas šiandien nepatinka, po keliolikos metų gali pasirodyti vertinga... tad ir „Pagirėnų“ likimą teišsprendžia ateitis“¹⁶.

Praėjo ne keliolika, bet visas pusšimtis metų. Kompozitoriaus sūnus muzikas A. Šimkus ir libretistas S. Santvaras yra kai ką operoje kopiuravę, pertvarkę ir devintojo dešimtmečio pradžioje ją siuntę į visas nacionaliniu repertuaru suinteresuotas žinybas. Tačiau opera nebuvo pastatyta. 1987 m. kompozitoriaus 100-ųjų gimimo metinių proga atskiri jos fragmentai buvo atlikti Lietuvos nacionaliniame operos ir baleto teatre. Tuomet daugeliui neliko abejonių, jog S. Šimkaus „gulbės giesmė“ iš tiesų yra ypatinga, skardi, gebanti žavėti ir patraukti klausytoją*.

Operos premjeros proga viename interviu kompozitorius sakė: *„Kai ką savo operoje bandžiau traktuoti kiek kitaip, nei įprasta. Ateitis turės parodyti, ar teisingas tas kelias. Chorui duotas lyg ir atskiras vaidmuo“¹⁷*. Ir iš tiesų tematikos ir jos muzikinio sprendimo prasme „Pagirėnai“ yra kitokia opera. Visų pirma todėl, kad jos herojai – paprasti žmonės, bajorų palikuonys ir laukų artojai – kaimiečiai. Čia akivaizdi socialinė gija, ryškūs valstiečių buitės bei papročių paveikslai. Kitoniškumą liudija raiškūs, efektingi, folkloro spalvomis nutvieksti chorai, kuriuos išpūdingai karūnuoja žerintis „Saulė motina pakilo“; į operą organiškai įlydyti lietuvių šnekamosios kalbos intonacijom persmelkti rečitatyvai monologai ir dialogai, dainingi

¹⁶Šimkus S. *Laiškai žmonai*, sud. D. Palionytė, Vilnius, 1997, p. 159.

*Šių eilučių autorė nebuvo teisi, 1967 m. priekabavusi dėl operos dramaturgijos.

¹⁷Šimkus S. *Albumas*, sud. D. Palionytė, Vilnius, 1988.

ariozo, ištaisai perkomponuotos žanrinės scenos (tai rusų klasikinės operos atšvaitai). Visą muzikos vyksmą sieja prasminės ir melodinės, faktūrinės bei harmoninės arkos, išplėtoti finalai (tai vakarietiškoji operos tradicija) ir vagneriškai sodri orkestro partija. Ši pastaroji paryškina psichologines veikėjų būsenas, atskirų situacijų prasmes. Teisus būta ne kartą spektaklyje grojusio, tuomet simfoninio orkestro artisto, vėliau muzikologo profesoriaus J. Gaudrimo, kuris 1964 m. teigė, jog S. Šimkaus sceninis kūrinys „... *parodė didelį kompozitoriaus subrendimą įvaldyti sudėtingą šio žanro specifiką. Visos muzikinės išraiškos priemonės pajungtos kūrinio muzikinei dramaturgijai...*“¹⁸

Tai gi greta V. Bacevičiaus „Vaidilutės“, J. Karnavičiaus „Gražinos“, „Radvilos Perkūno“, A. Račiūno „Trijų talismanų“ lietuvių operos teatro sceną papildė netolimos praeities iš realaus gyvenimo paimti vaizdai, atkurtos lietuviškos vestuvės, tipažai, charakteringi siužetiniai vingiai. Vėliau „Pagirėnų“ tradicijos kai kurie prasminiai akcentai rado atgarsį V. Baumilo „Paskenduolėje“, B. Dvariono „Dalioje“, J. Gaidelio „Danoje“, A. Račiūno „Marytėje“.

Lietuvos muzikinio gyvenimo keliais S. Šimkus XX a. pirmoje pusėje, žinia, ėjo ne vienas. Kurį laiką jis turėjo galimybę semtis patirties iš įžymiųjų savo pirmtakų – M. K. Čiurlionio, Č. Sasnausko, J. Naujalio, o vėliau sėkmingai tęsė jų pradėtą darbą, puoselėjo naujas, kiek moderniškesnes tradicijas. Ta pačia nacionalinės kultūros ugdymo kryptimi jis žengė drauge su savo bendraamžiais M. Petrausku, J. Tallat-Kelpša, A. Kačanausku, J. Gruodžiu bei jaunesniais kolegomis B. Dvarionu, A. Račiūnu, J. Nabažu, K. Kavecku, V. Jakubėnu... Daugeliu atvejų S. Šimkus buvo net pirmųjų jų kūrybos žingsnių akintojas. Jis nesukūrė savo kompozicijos mokyklos, pavyzdžiui, kaip J. Gruodis, tačiau S. Šimkaus veiklos Klaipėdoje dėka į tautos muzikinį gyvenimą įsiliejo daug profesionaliai gerai paruoštų atlikėjų bei kompozitorių – D. Andrulis, J. Pakalnis, J. Kačinskas, J. Švedas, J. Novakauskas, A. Ilčiukas, A. Baužinskas, K. Paulauskas.

Lietuvių muzikos klasiko vardą S. Šimkui pelnė jo dainos, vokalinė-instrumentinė muzika: ji tapo gyva nacionalinės kultūros dalis. Pirmiausia todėl, kad šio kompozitoriaus kūryba iš vidaus linkusi į visuotinumą, įprasmina daugumos nuotaikas, kvėpuoja tautos dvasia ir meno kalba geba jungti žmones.

Antanas Bružas ir laikraštis „Mūsų rytojūs“

Antanas Gintautas Bružas

Antanas Bružas gimė 1893 m. gegužės 5 d. Seredžiaus valsčiuje, Motiškių kaime. Jo tėvai – Mataušas Bružas ir Rozalija Bružienė (Danilevičiūtė) – turėjo vienuolikos ha ūkį ir augino 5 vaikus: Uršulę, Praną, Antaną, Antaniną, Teofilę. Pranas ir Antanina vėliau emigravo į JAV, o kiti išvažiavo į Rusijos miestus.

Motiškių kaime šešeriais metais anksčiau buvo gimęs būsimo muzikas Stasys Šimkus*. Bružų ir Šimkų sodybos buvo greta, jų grytelių langai buvo priešpriešais.

¹⁸Gaudrimas J. *Iš lietuvių muzikinės kultūros istorijos. 1917–1940*, Vilnius, t. 2, 1964, p. 141.

*Apie S. Šimkų žr. D. Palionytės str. „Stasio Šimkaus keliais“. *Vyr. red. pastaba*.

A. Bružas mokėsi rusiškoje Seredžiaus (vienintelėje valsčiuje) trimetėje mokykloje, kurioje buvo vienas mokytojas. Mokykla buvo mažame namelyje arti Dubysos. Mokyklą tuo metu lankė apie 60 mokinių – berniukai iš miestelio ir artimiausių kaimų. Miestelio vaikai mokyklą lankė nuo rugsėjo 1 d. iki birželio 1 d., o vaikai iš kaimų – nuo lapkričio iki balandžio mėn., kai nereikėjo gyvulių ganyti. Per trejus metus mokiniai pramokdavo šiek tiek rusiškai kalbėti ir skaityti, skaičiuoti, truputį istorijos, geografijos, gerai išmokdavo dainuoti kelias rusiškas kariškas daineles, nes buvo ruošiami būti kareiviais. Tad baigė tokią mokyklą vaikai turėjo menką išsilavinimą. A. Bružas savo atsiminimuose¹ pamini tokį įvykį iš mokyklos laikų. Kartą mokyklą turėję aplankyti aukšti svečiai. Mokinių tarpe pasklidosios kalbos, kad popas tuomet vaikus šlakstysiąs arklio uodega.

Antanas Bružas

Kai mokytojas Muraško, uniformuotas mokyklų inspektorius ir pasipuošęs popas giedodami įėję į klasę ir popas ėmęs vaikus šlakstyti švęstu vandeniu, vaikai staiga palindę po suolais. Popas išsižeidęs, o visi svečiai tuojau išėję. Mokytojas už tai vaikus užrakinęs klasėje, tačiau jie per langą pabėgę. Kai kitą dieną mokytojas vaikams išdalinęs patikrintus sąsiuvinus, Bružiukas pastebėjęs, kad ant jo sąsiuvinio viršelio yra vandens lašų žymės. Vaikai šaipėsi, kad jo sąsiuvinis *pakrapintas* arklio uodega. Mat kai popas vaikus šlakstęs šlakstyle, sąsiuviniai buvę ant mokytojo stalo, o Bružiuko sąsiuvinis gulėjęs krūvelės viršuje. Ant jo ir nukritę keli vandens lašeliai. Bružiukas padaręs paprastai – nuplėšęs sąsiuvinio viršelį. Kai vėliau mokytojas tai pastebėjo ir paklausė, kodėl sąsiuvinis be viršelio, Bružiukas tylėjęs, o kitas mokinys pasakęs, kad sąsiuvinis buvęs *pakrapintas* arklio uodega, dėl to viršelį ir tekę nuplėšti. Po tokio paaiškinimo mokytojas Bružiuką trenkęs į aslą, apspardęs ir išstūmęs iš klasės. O namuose tėvas pasakęs: „Reikėjo visą sąsiuvinį suplėšyti“.

Tokia buvo vienintelė A. Bružo lankyta mokykla. Toliau jis mokėsi tik savarankiškai.

Užbaigęs mokyklą, A. Bružas mokėsi vargonininkystės pas Seredžiaus viršaitį (buvusį vargonininką) Praną Trepkų, vargonininką Jurgį Šimanskį, Juozo Naujalio kursuose Kaune. 1909 m., būdamas šešiolikos metų, A. Bružas pradėjo vargonininkauti Jiezno bažnyčioje. Bet gyvenimas mažame miestelyje ir darbas su sulenkėjusiu klebonu jam pasirodė nuobodus, tad netrukus jis išvažiavo į Odesą, kur gyveno vyriausioji sesuo Uršulė. Ten jis gavo vargonininko vietą didelėje bažnyčioje, vadovavo bažnyčios chorui ir laisvalaikiu mokėsi bendrojo lavinimo dalykų. Vėliau persikėlė į Izmailą, kur buvo geresnės sąlygos siekti mokslo.

Gyvendamas Izmaile, A. Bružas gaudavo iš Lietuvos laikraščius „Viltis“, „Šaltinis“, „Vienybė“, iš kurių žinojo apie gyvenimą Lietuvoje. Izmaile jis buvo su lenkais ir rusais, o vargonininko pareigas atlikdavo lotynų kalba. Jis pradėjo ilgėtis savo tautiečių ir galvojo grįžti į Lietuvą.

¹A. Bružo atsiminimai (rankraštis), rašyti apie 1963 m. A. G. Bružo asmeninis archyvas.

*Antano Bružo tėvai –
Rozalija (Danilevičiūtė)
ir Mataušas Bružai.
1921 m.*

Bet laikraštyje „Viltis“ perskaitęs kunigo Budrio skelbimą, kad Tiumenėje (Vakarų Sibire) reikalingas vargonininkas, jis staiga nusprendė važiuoti ten, panoro pamatyti Sibirą.

Tiumenėje buvo lietuvis kunigas Pranas Budrys ir viena lietuvių šeima. A. Bružas ten toliau savarankiškai mokėsi, siekdamas eksternu baigti gimnaziją. Tačiau 1914 m. prasidėjęs Pirmasis pasaulinis karas visus gerus ketinimus sujaukė. 1915 m. vasarą ties Seredžium įvyko mūšis tarp vokiečių ir rusų, kurio metu Seredžiaus miestelis ir Motiškių kaimas sudegė. Tada A. Bružo tėvai su šeima atvažiavo pas sūnų į Tiumenę.

1917 m. pradžioje, nušalinus nuo valdžios carą, labai pagyvėjo visuomeninis gyvenimas, sujudo tautinės mažumos. Omske buvo apie 3 tūkst. lietuvių. Iš ten atvažiavo delegatai kviešti A. Bružą į Omską. Ten esą steigama lietuvių kultūros draugija, reikalingas lietuvis chorvedys ir esanti laisva vargonininko vieta.

A. Bružas persikėlė į Omską, tačiau ten pakliuvo į konfliktinę situaciją: bažnyčios choristai, nepatenkinti tuo, kad klebonas lenkas Pšemockis nepagrįstai atleido vargonininką, atsisakė toliau giedoti bažnyčios chore. A. Bružo pasikalbėjimas su streikininkų vadove Aleksandra Mozoliauskaite baigėsi tuo, kad choras streiką nutraukė, o A. Bružas vė-

*Antanas Bružas.
1913 m.*

liau su A. Mozoliauskaite sumainė žiedus... Omske A. Bružas buvo lietuvių kultūros draugijos sekretorius ir vadovavo lietuvių chorui, turėjusiam 60 choristų.

Tuo metu Sibire buvo apie 30 tūkst. lietuvių. 1919 m. sausio mėnesį Irkutske įvyko Sibiro lietuvių atstovų suvažiavimas, kuriame Omsko lietuvių delegatas buvo A. Bružas. Suvažiavimas sudarė 5 asmenų Sibiro lietuvių centrinį biurą, kurio pirmininku tapo prof. Kazimieras Būga, o reikalų vedėju – A. Bružas. Biuro buveinė buvo Tomske. Biuras turėjo rūpintis Sibiro lietuvių teisių gynimu, globoti Sibiro lietuvių batalioną, įvykdyti Sibiro lietuvių surašymą. Biuras leido laikraštėlį „Sibiro lietuvių žinios“ ir lietuviams išdavinėjo Lietuvos pilietybės dokumentus, kuriais buvo siekiama apsaugoti lietuvius nuo mobilizacijos į kariuomenę.

Ši veikla vyko sunkiomis sąlygomis, suirutė vis didėjo, tebesitęsė pilietinis karas tarp raudonųjų ir baltųjų. Tuo laiku A. Bružas tai raudonųjų, tai baltųjų buvo net 5 kartus sulaikytas.

1920 m. A. Bružas su šeima važiavo į Lietuvą, tačiau Maskvoje jis, taip pat prof. K. Būga ir kiti lietuviai – vi-

Omsko lietuvių choras, vadovaujamas Antano Bružo, apie 1917–1919 m. Pirmoje eilėje viduryje – Antanas Bružas

Antanas Bružas su žmona Aleksandra Omske. 1919 m.

suomenės veikėjai buvo bolševikų valdžios sulaikyti kaip įkaitai („založniki“), norint apkeisti juos į Lietuvoje sulaikytus bolševikus. Grįžęs į Lietuvą, jis parašė knygele „Bolševikų valdžia ir tvarka“, kuri 1920 m. buvo išleista Kaune.

A. Bružo tėvas Mataušas mirė 1923 m. kovo 5 d., o motina Rozalija Bružienė mirė tą pačią dieną 1924 m. Palaidoti senosiose Seredžiaus kapinėse.

Kaune A. Bružas buvo Šaulių sąjungos Kultūros ir propagandos skyriaus vedėjas, o 1922–1924 m. ir laikraščio „Trimitas“ redaktorius. Padėjo rengti 1923 m. sukilimą Klaipėdoje ir 1924 m. pirmąją Dainų šventę Kaune. 1927 m. buvo laikraščio „Ūkininko patarėjas“ redaktorius.

Kilęs iš kaimo ir nuo kaimo reikalų nenutolęs, A. Bružas susimąstydavo, kodėl Lietuvos kaime taip mažai paplitusi spauda. „Ūkininko patarėjas“ buvo mėnesinis agronominis laikraštis. Politinių partijų kaimui leidžiamų savaitraščių tiražas iš viso buvo 16 tūkst., tad savaitraštis ateidavo tik į kas 25-tą ūkininko šeimą. Tarp žurnalistų vyravo nuomonė, kad kaime spauda nesidomima todėl, kad dauguma kaimo žmonių yra mažaraščiai. A. Bružas, prisimindamas savo dorus, protingus, darbščius tėvelius ir jų kaimynus, kurie uoliai skaitydavo ėjusias iš rankų į rankas knygeles „Genovaitė“, „Kantrioji Elena“ ir kitas, buvo kitos nuomonės.

Jis manė, kad kaime laikraščius mažai skaito dėl to, kad jie nėra įdomūs, kad juose daugiausiai rašoma apie partijų reikalus ir kitus valstiečiui sunkiai suprantamus dalykus. Be to, laikraščiai buvo brangūs, prenumerata metams kainuodavo 15–18 litų.

A. Bružas pasiryžo įkurti laikraštį, kuris būtų ūkininkams įdomus, noriai jų skaitomas ir nebrangus. Į jo sumanymą daugelis tuometinių veikėjų žiūrėjo skeptiškai, nes netikėjo, kad galima būtų kaimui leisti finansiškai nenuostolingą laikraštį. Ministras pirmininkas A. Voldemaras jo sumanymui pritarė ir skyrė 45 tūkst. litų subsidiją. Laikraščiui leisti buvo sudaryta 3 asmenų bendrovė „Kaimo žodis“ (Zenonas Bačelis, Antanas Bružas ir Jonas Simaitis), kuri visus reikalus tvarkyti pavedė A. Bružui.

1927 m. birželio 1 d. pasirodė savaitinis tautiškos valstybinės krypties nepartinis laikraštis „Mūsų rytojus“. 80-ties tūkstančių ūkininkų adresais buvo išsiuntinėti jo penki reklaminiai numeriai. Metų antrajam pusmečiui laikraštį užsiprenumeravo 33 tūkst., o 1928 m. prenumeratorių buvo jau 80 tūkst. Metinė prenumeratos kaina buvo tik 4 litai.

Kai „Mūsų rytojus“ pasiekė 40 tūkst. tiražą, jo leidimas jau apsimo-kėjo, o didėjant tiražui, tapo pelningas. Tačiau A. Bružas laikraščio reikalus tvar-

*„Mūsų rytojaus“
redakcijos nariai
(iš kairės): Pranas
Klimaitis, Antanas
Bružas, Ksaveras
Urbanavičius; stovi
Kazys Obolevičius.
1933 m.*

1931 metų balandžio mėn. 10 d. Nr. 14 ⁽⁹¹⁾ ♦ V metal.

MŪSŲ RYTOJUS

NEPARTINIS ŪKININKŲ LAIKRAŠTIS

<p>Prenumerata: Metams 4 š. 20 ct. Atskir. numer. 20 ct. Užrašyti galiama (iki 15) nuo sausio mėn. 1 d. netiesiogiai iki 30 sausio mėn. 1 d. Nuo 15 sausio mėn. 1 d. 500 mės. iki 3 š. 15 ct. 7) nuo lapio mėn. 1 d. 500 mės. iki 2 š. 25 ct. 8) nuo rugpjūčio mėn. 1 d. 500 mės. iki 1 š. 25 ct. Pastarieji du pastori laika laikyti anonsiniais. Latvija, Katalj ir Vokietijj met. 7 š. 1 kitor skaitinimas— 30 š.</p>	<p>Redaktorius Ant. Bružas Leidėjas „Kaimo Žodžio“ bendrovė.</p> <p><small>REDAKCIJA atpažinti ir koreguojantys turi ir turinti savo vardus. Nepasirašyti korektoriai ir redakcijos darbuotojai neatsako už spausdintą ir išleistą žinią.</small></p>	<p>Skelbimai: Užrašyti atskirai, per pusę skilimo, po 1000 mės. — 2 š. 25 ct. 2) per pusę skilimo — 4 š. 25 ct. Skaitmenų skelbimai atskirai apskaičiuojami, palyginami su 1000 mės. ir palyginami su 1 š. — per 25 mės. iki 1 š. „Mūsų Rytėjus“ Redakcijos ir Administracijos adresas: Kauna, Gedimino gvė Nr. 36.</p> <p><small>Telefonai: Redakcijos — 2033, Administracijos — 211. Skaitmenų skelbimai — 2012.</small></p>
---	--	--

Laikraštis
„Mūsų rytojus“.
1931 m.

kė taip, kad metų gale pelno neliktų, nes tą pelną būtų pasidalinę formalios „Kaimo žodžio“ bendrovės nariai. Didėjant pajamoms, daugiau pinigų buvo skiriama laikraščiui gerinti ir platinimo skatinimui. Laikraštis buvo 30x42 cm formato. Pradėtas leisti didesnis (iki 12 puslapių) ir su mokslo populiarinimo knygelių ir kalendorių priedais. Prenumeratoriams burtų keliu buvo išdalinta 1000 barometrų, buvo organizuota skaitytojų atstovų ekskursija į Kauną, visiems prenumeratoriams buvo išsiųsta importinių aguonų sėklų, pinigais buvo paremta prof. Tado Ivanausko ekspedicija į Braziliją ir kt. Laikraščio tarnautojų atlyginimai ir bendradarbių honorarai buvo gerokai didesni nei kitų laikraščių.

„Mūsų rytojaus“ redakcijos tikrieji nariai buvo Antanas Bružas, Ksaveras Urbanavičius ir Pranas Klimaitis, o jam rašė ir laikraščio bendradarbiais buvo daug įvairių sričių specialistų. Tai Matas Bagdonas, Liudas Gira, Augustinas Gričius, Petras Gužas, Kazys Inčiūra, Tadas Ivanauskas, Faustas Kirša, Vincas Krėvė-Mickevičius, Jonas Kriščiūnas, Jurgis Kriščiūnas, Jonas Marcinkevičius, Kazys Obolevičius, Juozas Purickis, Karolis Vairas-Račkauskas, Petras Ruseckas, Balys Sruoga, Matas Šalčius, Petras Tarasėna, Petras Vaičiūnas. Poetas Kazys Binkis, pasivadinęs K. Alijošium, kūrė tuometiniam kaimui pritaikytą aiškia, lengva, linksma poeziją. Nuolatiniai bendradarbiai buvo taip pat dailininkai Petras Kalpokas ir Adomas Varnas.

1931 m. „Mūsų rytojus“ pasiekė 102 tūkst. tiražą. Tokio tiražo dar nebuvo turėjęs nė vienas lietuviškas laikraštis.

Pradėjus eiti „Mūsų rytojui“, kiti kaimui skirti laikraščiai persitvarkė ir taip pat sumažino prenumeratos kainą. Katalikų veikimo centras 1929 m. pradėjo leisti „Mūsų laikraštį“, kuris savo struktūra, turiniu ir net pavadinimu buvo labai panašus į „Mūsų rytojų“. Žemės ūkio rūmai savo dukartmėnesinį agronominį laikraštį „Ūkininko patarėjas“ 1932 m. pertvarkė į savaitraštį, taip pat labai panašų į „Mūsų rytojų“. Tad „Mūsų rytojus“ davė impulsą kaimui skiriamų laikraščių pertvarkai. Ir rezultatas buvo akivaizdus – laikraščių tiražai padidėjo. Palyginkime metus ir laikraščių tiražus²:

1927 m.	Tiražas	1931 m.	Tiražas
„Ūkininkas“	8000	„Mūsų rytojus“	102 000
„Lietuvos ūkininkas“	6000	„Mūsų laikraštis“	55 000
„Tautininkų balsas“	2000	„Ūkininkas“	40 000
		„Lietuvos ūkininkas“	35 000

²Duomenys iš A. Bružo str. „Mūsų rytojus“ (rankraštis). A. G. Bružo asmeninis archyvas.

Kylant ekonominei krizei ir gausėjant pasaulyje įvykių, atrodė, kad savaitraštis nebespėja juos laiku perduoti skaitytojams, todėl „Mūsų rytojaus“ leidėjai ryžosi žengti dar vieną žingsnį – 1933 m. laikraštis padaromas dukartsavaitiniu, o prenumeratos kaina padidinama iki 7 litų. Tam pritarė dauguma apklaustų skaitytojų.

Tačiau vėliau paaiškėjo, kad ūkininkams vis tik tinkamesnis buvo savaitinis laikraštis. Iš pašto jie jį atsiimdavo atvažiavę sekmadienį į bažnyčią, o viduryje savaitės laikraštį atsiimti ir skaityti ūkininkams nebuvo kada. „Mūsų rytojaus“ tiražas sumažėjo iki 37 tūkst. „Mūsų rytojaus“ leidimas tapo nuostolingas ir 1936 m. laikraštis nustojo eiti.

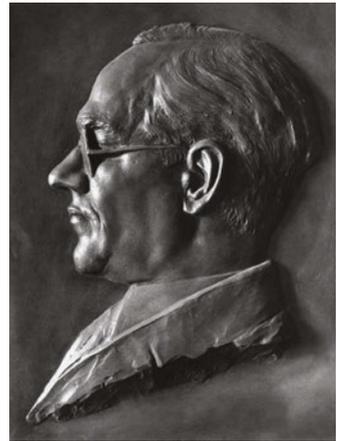
„Mūsų rytojaus“ 5-erių metų jubiliejaus proga 1932 m. įžymūs asmenys – A. Smetona, J. Tumas-Vaižgantas, Vydūnas, K. Šakenis, M. Biržiška, J. Šliūpas, K. Petrauskas, S. Šimkus ir kiti – parašė „Mūsų rytojui“ pasveikinimus bei palinkėjimus, kurie buvo atspausdinti jubiliejiniame laikraščio numeryje³. Lietuvos žurnalistų sąjungos pirmininkas dr. Juozas Purickis rašė:

„Kaip pasirodžiusieji prieš šimtą metų „Nusidavimai apie Evangelijos praplatinimą tarp žydų ir pagonų“ yra mūsų periodinės spaudos pradžia, kaip pasirodžiusi 1883 metais „Aušra“ yra pirmas tikra prasme lietuvių kalba laikraštis, taip „Mūsų Rytojus“ yra pirmas spaudos žingsnių į plačias lietuvių mases.

Iki „Mūsų Rytojaus“ laikraštis buvo tik parinktųjų skaitomas. Nuo „Mūsų Rytojaus“ laikraštis tampa visų arba beveik visų lietuvių skaitomas. „Mūsų rytojus“ pastatė sau didelį, labai drąsų tikslą – pašalinti laikraščių neskaitymą, ir štai jis tą tikslą pasiekė.

Dėl „Mūsų Rytojaus“ turinio nerandu reikalo kalbėti, nes šimtai tūkstančių lietuvių, pasirinkdami jį skaitymui, parodė, kad mūsų liaudžiai jis geriausiai yra pritaikintas“.

2003 m. gegužės 9 d. Seredžiaus pagrindinėje mokykloje įvyko popietė, skirta A. Bružo gimimo 110-osioms metinėms paminėti. Dalyvavo „Ūkininko patarėjo“ vyr. redaktorius pavaduotoja Gražina Petrošienė, sūnus Antanas Gintautas su šeima. Susirinkusieji gražiai prisiminė šią taurią asmenybę, gyvenimo kelią pradėjusią Motiškių kaime. Deja, ten gimtosios A. Bružo sodybos nebėra*.

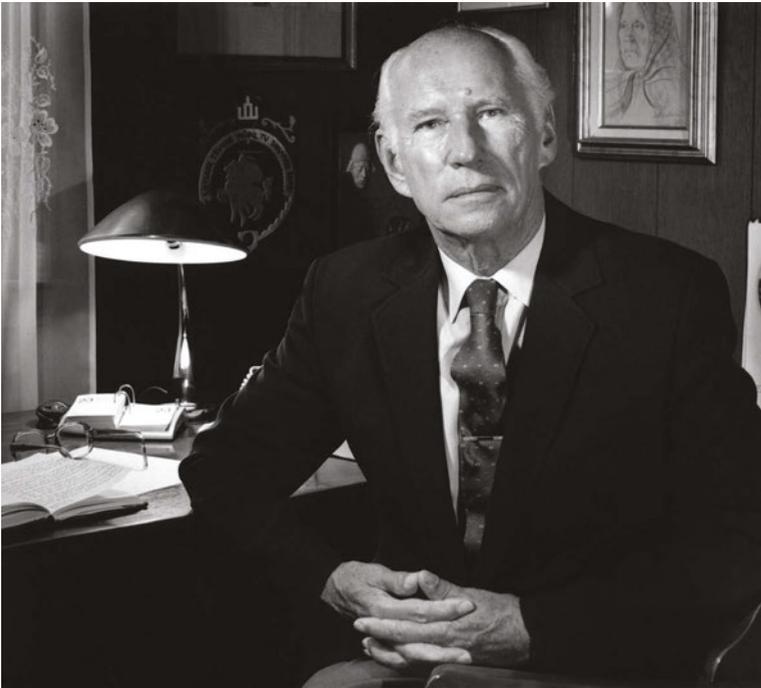
*Antano Bružo
bareljefas.
Skulpt. Juozas
Zikaras. 1932 m.*

³Mūsų Rytojus, 1932, nr. 22.

*Įdėtos nuotraukos yra str. autoriaus.

Stasys Santvaras*

Vytautas Kubilius

*Stasys Santvaras
savo namuose*

Bostone.

K. Daugėlos nuotr.

Iš S. Santvaro

brolijos archyvo.

KAVB

Retam lietuvių rašytojui išpuolė tokia lemtis: ištisus septynis dešimtmečius plėšti savo plunksna literatūros dirvonus, išlikti pastebimam, ginčijamam, reikšmingam. Reto skambumo jo biografijos duomenys: Lietuvos kariuomenės savanoris, Klaipėdos sukilimo dalyvis. Priklauso tai kartai, kurią pasišaukė prisikelianti iš mirusiųjų Lietuvos valstybė, apvilko kareivio miline, o pas-
kui pasiuntė į mokslus užsienin ir at-
vėrė savo spaudos puslapius pirmiesiems
kūriniams. Valstybės žlugimas tos kar-
tos – nepriklausomybės augintinių – gyve-
nimą perkirto pusiau: kam į Sibirą, kam
į Vakarų, kam šlovinti „Stalino saulę“.

***

Stasys Santvaras (tikr. Zaleckis) gimė 1902 m. gegužės 27 d. Rūsteikonių kaime. Po keturių dienų kunigo F. Rudakio buvo pakrikštytas Seredžiaus bažnyčioje kaip valstietės Domicelės Zaleskos (Залеская) „neteisėtai gimęs“ kūdikis. Krikšto tėvai – Stanislovas Ivanovskis ir našlė Marija Voitkaitienė¹.

*Straipsnis aprobuotas serijos „Lietuvos valsčiai“ Mokslo darbų komisijos. Leidyklai įteiktas 2002 04 18.

¹LVIA, f. 669, ap. 9, b. 114, p. 50.

1924 m. balandžio 27 d. Seredžiaus klebono Šovio išduotame metrikų knygos išrašė nurodyta ta pati data, bet kita gimimo vietovė – Motiškių k. Pa-
keisti ir papildyti gimdytojų duomenys: tėvai – Stasys ir Domicelė Gerulaitytė Zaleskiai (LCVA, f. 330, ap. 3, f. 4b17, p. 3). Nauja gimimo vieta ir tėvo vardas perkeltas iš tais pačiais metais užregistruotos Antaninos (Stanislovo ir Domicelės (Povilaitytės) Zaleskių dukters) gimimo metrikų. Iš 177 naujagimių, užregistruotų 1902 m. Seredžiaus metrikų knygoje, 10 buvo „neteisėtai gimę“. Rūsteikonių kaimo žemės savininkų sąrašė, sudarytame 1909 m., taip pat į vienkiemius besiskirstančių ūkininkų 1911 m. sąrašė nebuvo Domicelės Zaleskytės pavardės (LCVA, f. 1250, ap. 3, b. 2272, p. 38, 57, 212).

Tarnybinėse anketose bei dokumentuose Santvaras pasirašinėjo pagal 1924 m. išduotą metrikų išrašą, tik kitaip rašydamas savo pavardę – Zaleckis Stasys, Stasio (LLMA, f. 101, ap. 4, b. 179, p. 1–4; LCVA, f. 330, ap. 3, b. 4b17, p. 2).

Namuose buvo pasakojama apie 1831 m. sukilimą, kuriame dalyvavo proseneliai, apie rusų kariuomenės 1863 m. sugriautą tėvoniją, vadinamą Santvaryne. Legendomis apgaubti Seredžiaus senkapiai ir milžinkapiai. Į Palemono kalno viršūnę vaikai net bijodavo įkopti („Vidurdienį po žeme suskamba varpai“²).

„Kai buvau vaikas, paauglys ir jaunuolis – mano kraštas šauniai ir gražiai dainavo, melodingai ir jautriai“³, – prisimena poetas. Į „lietuviškus vakarus“ Belvederio dvaro daržinėje suplaukdavo iki 2000 žiūrovų. Stasio Šimkaus vadovaujamas choras pravirkdydavo kaimo žmones Maironio giesmėmis „Už Raseinių, ant Dubysos“, „Graži tu mano, brangi tėvyne“. Poeto motina turėjo gražų balsą, mokėjo arti 300 dainų. Ji perdavė vieninteliam savo sūnui muzikinę klausą ir melodingo žodžio pomėgį.

Baigęs Seredžiaus dviklasę mokyklą, 1915 m. rudenį būsimasis rašytojas išvyko į Vilnių. „Ryto“ draugijos lietuviškoje gimnazijoje tapo „artistu“ – kiekvienos šventės proga deklamuodavo Maironio eilėraščius. Pats ėmė eiliuoti ir buvo prirašęs storą sąsiuvinį, dovanotą klasės auklėtojo dailininko Antano Žmuidzinavičiaus. Iš badmiriaujančio Vilniaus parėjo pėsčias į Rūsteikonis, parsinešdamas maironiškų eilėraščių sąsiuvinį. Mokslus tęsė Kaune „Saulės“ ir „Aušros“ gimnazijose, jau pasibaigus Pirmajam pasauliniam karui. 1919 m. sausio 11 d. su būreliu šaunių gimnazistų septyniolikametis vaikinai išėjo savanoriu į Lietuvos kariuomenę. Dalyvavo mūšiuose su bolševikų armija, slenkančia Kauno link. Buvo sužeistas. Pusantrų metų ištarnavo antrajame pėstininkų pulke ir išėjo atsargon vyr. puskarininkio laipsniu, 1920 m. balandžio 2 d. baigęs instruktorių mokyklos pirmąją laidą⁴. Vos sugrįžusį į mokyklos suolą kareivį pašaukė Šaulių sąjunga naujai akcijai – telkti patikimų savanorių būrelius Klaipėdai vaduoti. Prikalbino savo artimuosius draugus literatus – Antaną Rymydį, Augustiną Gricių, Alfonsą Braziulį. 1922 m. gruodį savanoriai buvo atvežti traukiniu į Klaipėdos krašto pasienį. Be kautynių užėmė Bajorų geležinkelio stotį. Santvaras pateko į Savanorių vado štabą, paskirtas intendanto pareigoms. Demobilizuotas 1923 m. kovo mėnesį.

Vėl mokosi – šį kartą brandos atestato kursuose kariams. Dvejus metus lanko Tautos teatro vaidybos studiją. Tvarko Tautos teatro ir Vilkolakio administraciją, grimztančią į skolas. Kartu su A. Griciumi dirba „Eltoje“. Rašo eilėraščius. Vasarą keliasi saulei tekant ir kopia į Aleksoto šlaitus (apačioje Nemuno juosta, Neris, Kauno pilies griuvėsiai) – čia lengviausiai gimsta eilėraščiai. „[...] Aleksoto šlaite aš parašiau žymią dalį eilėraščių, kuriuos panaudojau „Saulėtekio maldose“⁵, – prisimins poetas.

Pirmieji Santvaro eilėraščiai išspausdinti 1921 m. rudenį dienraščio „Lietuva“ kultūriniam priede „Sekmoji diena“, kurį redagavo Faustas Kirša. Jie buvo artimi paties redaktoriaus kūrybai savo simboline stilistika. Pradedantis poetas nesusiviliojo maištaujančiu avangar-

Stasio Santvaro
motina

²Santvaras S. *Buvimo pėdsakai*, Cleveland, 1983, p. 59.

³Santvaras S. *Kasdieninė lietuvių duona*, Kaunas, 1996, p. 194.

⁴LCVA, f. 330, ap. 3, b. 4617, p. 5; f. 1446, ap. 1, b. 33, p. 22.

⁵Santvaras S. [Viejoj autobiografijos], *Egzodo rašytojai*, Vilnius, 1994, p. 661–662.

du, nors gyveno viename kambarje su keturvėjininku A. Rimydzium, draugavo su Juozu Tysliava, – „tramvajų“ ir „radijo lakštingalų“ dainiumi, lankėsi porą kartų Kazio Binkio „paldieninkuose“, kur buvo skaitomi himnai plerpiančiam „taksomotorui“ kosmoso viduryje. Santvaras ėjo į poeziją pilnas pamaldžios rimties kaip į šventyklą, kur bus ieškoma „Aukštosios Esmės“, o „žvaigždynų gelmės“ bylos apie dieviškąją begalybę. „Mes skrendame giedodami Dievybei maldą“, – rašė poetas. Pirmajame eilėraščių rinkinyje „Saulėtekio maldos“ (1924) jis, kaip ir kiti simbolistai, jautėsi esąs tik mediumas tarp žemiškosios ir dangiškosios sferų, išsinėręs iš konkrečios aplinkos ir besiveržiąs į aukštybes, kur spindi „Tiesa ir Meilė“. Mano broliai, „nusivilkę belaisvių rūbus“, taip pat žengia „į dienojančių aušrą“. Mes iškėlėme „laisvės vėliavą“ griuvėsiuose, ir prasidėjo „atgimimo diena“. Optimistinis veržlumo judesys išpaustas į tvirtą ritmiką brėžinių, sakinių simetrijas ir pakartojimus. „Pakilk, jauna širdie, gelmėn melsvų padangių, / Pakilk, kur amžina šviesos žara“⁶. Patetiška savijauta įsilieja į bendrų kategorijų ir abstrakčių gamtos įvaizdžių samplaikas, kurios skamba majestotiškai kaip ir Vinco Mykoliaičio-Putino lyrikoje. „Aš tik skristi, it sakalas, troškau tada, / Aš tik didis dvasia, tartum aras dausų / Mirguliuojančių erdvė, žvaigždynų gelmes / Su dainuojančiais vėjais pasiekti norėjau...“⁷ Jaunas poetas tebesvyravo, glausdamasis tai prie Putino valingų ritmų, tai prie Balio Sruogos melodingai išdainuotos eilutės („Tolių toly tolimam / Tarp kalnynų, tarp arų...“). Nedrįso atsiduoti intymiam emocijingumui kaip Salomėja Nėris („ilgą laiką buvom geri draugai“), o simbolizmo nubrėžtai refleksinės lyrikos kryptį stokojo vidinio konfliktškumo.

Raginamas vaidybos studijos dėstytojų Antano Sutkaus ir Boriso Dauguviečio, jaunas poetas ėmė rašyti eiliuotus dramos kūrinis, prieštaraudamas „Vilkolakiui“ – politinių aktualijų teatrui, kurį pats administravo. Vėlgi liko ištikimas simbolistams, tęsdamas jų pamėgtą poetinių misterijų žanrą. Jo kūrinuose – „Saulytė“ (1923), „Minių mylimoji“ (1926) – veikia Baltosios ir Tamsiosios Dvasios, Miško Tyla ir Jūra, pasirodo burtininkas – požemių valdovas, prasmenga karaliaus pilis, o dvariškiai virsta akmenimis. Nežinomybės ir grėsmės nuotaika neperauga į bręstančio konflikto kulminacijas, o liejasi skambiais personažų monologais, gana nepriklausomais vienas nuo kito, bet pakankamai poetiškais ir melodingais. „Jau vakaras vėlus... / Dangus užsidedė visas žvaigždes / ir jų miniai iškėlė skaištųjų mėnulį...“⁸ Abiejų misterijų leitmotyvas – meilės vienkartiškumas kaip dangiškoji Baltųjų Dvasių dovana, fatališka meilės ir mirties jungtis – buvo perimtas iš simbolistinės poezijos ir dramos (Aleksandro Bloko „Nepažįstamoji“). Tas leitmotyvas trūkinėjančiu siūlu rišo statiškos kompozicijos solines „partijas“, kandžiai išjuoktas B. Sruogos straipsnyje „Purgatorium“ (1925). Iškilmingą misterijų tonaciją („stilius pripūstas“, pasak B. Sruogos) autorius bandė suminkštinti liaudies dainų malonybiniais žodeliais (bernužėlis,

Stasys Santvaras
Kaune. 1923 m.
Iš S. Santvaro
brolijos archyvo.
KAVB

⁶Santvaras S. *Saulėtekio maldos*, Tilžė, 1924, p. 56.

⁷*Ten pat*, p. 38.

⁸Santvaras S. *Atlantida*, Kaunas, 1997, p. 301.

šelmužėlis, tėvelis sengalvėlis), kurie detonavo alegorijų ir katastrofinio veiksmo aplinkoje („*tiesiog einu į tamsą*“).

Folklorizuota liaudies dainų ir vestuvinių oracijų stilistika natūraliau prigijo pjesėje „Žvejai“, pakrypusioje labiau į tradicinę buitinės dramos sandarą. Poetinė metaforų ir palyginimų kalba („*jūra verkte verkia*“) neatsiplėšia į savarankiškus monologus, o prilimpa prie konkrečios veiksmo situacijos. Grėsmės nuojauta, perimta iš misterijų kaip paslaptingas nežinomybės fonas („*Ar tu nieko nejauti? Ir jokio išpėjančio balso negirdi?*“⁹), čia motyvuoja jūros audra, kuri gana ekspresyviai pavaizduota sąlyginio teatro priemonėmis (blykčioja žaibai, girdėti vaikų aimana, tamsia pakrante laksto moterys). Audra tampa veiksmo ašimi: jaunas žvejys tuoj po vestuvių išplaukia į jūrą ir vos nežūna, o jo žmona, apimta nevilties, ketina nusiskandinti. Laimingą pabaigą lemia optimistinis autoriaus pasaulėvaizdis: jis viltingai teigia gyvenimo tęstinumą ir pergalingą meilės grožį. Poetizuojantis santykis persmelkia ne tik psichologinį piešinį, kuris šviesėja, netekdamas kontrastinių spalvų, bet ir buities aplinkybių, papročių, šiokiadieniškų dialogų klodą, kuris taip pat darosi šventiškas. Mažorinė gama taps būtina jo dramos kompozicijai, kuri vis labiau linksta į muzikinių formų toniškumą – „*be rimto, be šovinio turinio*“. Pastatyta B. Dauguviečio 1926 m. Kauno valstybės teatre ši jauno rašytojo melodrama su kubistinėmis dekoracijomis patyrė „*tobulą nepasisėkimą*“, pasak autoriaus, ir po kelių spektaklių dingo iš teatro afišų. „*Žinau, tai buvo netobuli veikalai, pilni net tokių klaidų, už kurias reikėtų pasturgalin ikrėsti*, – rašė po daugelio metų A. Gričiui. – *Bet ... juk tai mano jaunystės darbai. Tos jaunystės, kurios nei pakartosi, nei prisišauksi*“¹⁰.

Įsitraukęs į „laikinosios sostinės“ literatūrinį gyvenimą (V. Mykolaitis-Putinas pagarbiai spausdina jo eilėraščius ir dramos fragmentus „Židinyje“; Boriso Melngailio dvare laimi konkursą – kas parašys geriausią eilėraštį per 15 minučių), Santvaras ryžtasi tapti dainininku profesionalu. Aukštas ir lieknas, skaistaus veido vyras itin tiko operinėms tenoro partijoms. 1926 m. įstojo į Klaipėdos konservatoriją, kur S. Šimkus aukštai įvertino jo nepralavinto balso galimybes. 1927 m. gavo Švietimo ministerijos stipendiją ir išvyko į Milaną. Ligi 1932 m. Frescobaldi institute mokėsi dainavimo meno, lankė italų kalbos ir literatūros paskaitas. La Scalos teatre, diriguojant garsiajam Artūriui Toscanini, klausydavo muzikos nutirpęs – „*jei kas badytų adata, nejaustum*“¹¹. Rašydavo korespondencijas ir straipsnius „Lietuvos aidui“ kaip nuolatinis dienraščio korespondentas.

Nuo 1932 m. rudens Santvaras – Kauno operos teatro „*III eilės artistas-kandidatas*“. 1934 m. sausio 1 d. skiriamas „*III eilės artistu su 400 Lt pagrindinio atlyginimo*“¹². Dainuoja „Grašinos“, „Radvilo Perkūno“, „Boriso Godunovo“, „Demono“ (kartu su J. Mažeika ir M. Rakauskaite), „Otelo“ ir „Lakmė“ (kartu su K. Petrausku) spektakliuose. Scenoje labai jaudindavosi (kartą pamiršo net tekstą), bet publika palaidėdavo jo arijas aplodismentais. 1937–1938 m. sezone Santvaras „*keliama operos kalbos taisytojo pareigoms eiti*“¹³. Atlyginimas – 500 Lt. Nuo 1939 m. birželio 19 d. skiriamas Operos repertuaro komisijos nariu. Jam tenka atnaujinti jau dainuojamų operų – „Rigoletto“, „Ma-

⁹Santvaras S. *Žvejai*, 1942, p. 60.

¹⁰Stasio Santvaro laiškas Augustinui Gričiui, laiškas 1962, rugsėjo 13, *Metai*, 1993, nr. 6, p. 133.

¹¹Santvaras S. Atsiminimų fragmentas apie komp. Stasį Šimkų, *Dešimtoji pradalė*, 1980, p. 17.

¹²LLMA (*Lietuvos Literatūros ir meno archyvas*), f. 101, ap. 4, b. 179, p. 1–2.

¹³LCVA, f. 59, ap. 4, b. 1632, p. 180.

dam Butterfly“, „Tosca“, „Romeo ir Julija“ – literatūrinius tekstus ir versti statomų operų – „Don Juan“, „Figaro vestuvės“, „Otelo“, „Minon“, „Bohema“, „Parduotoji nuotaka“, „Kunigaikštis Igoris“, „Vilius Telis“ – libretus. Itališkų operų ištobulinta muzikinė kalba vertė „kategoriskai“ ieškoti adekvačių žodžio prasmės ir muzikinės frazuotės derinių, remtis dvibalsiais ir grynaisiais priebalsiais, kurie „sudaro kalbos skambumo pagrindą“, pasak Santvaro¹⁴. Pats dainininkas ir poetas, jis gerai jautė kiekvieno skiemens skambesį. Tad Operos solistai nuolat prašydavo išversti savo koncertams F. Schuberto, R. Schumano, J. Bramso, K. Debussy dainas. Kompozitoriai meldė libretų savo kūriniams. Jis rašo eiliuotus tekstus S. Šimkaus operai „Pagirėnai“, Juozo Pakalnio baletui „Sužadėtinė“, Jurgio Karnavičiaus operai „Eglė“, Antano Račiūno operai „Atlantida“. Vėliau Santvaras pasakys, kad artimesnė pažintis su muzika jam buvo „palaiminga būties dovana“¹⁵.

Muzikalumo paieškos (originalo muzikinė frazė kartais iškildavo kaip „neįveikiama tvirtovė“) veikė ir originalią Santvaro kūrybą. Naujuose eilėraščių rinkiniuose „Pakalnių debesys“ (1936), „Giesmės apie saulę ir sielą“ (1939) atsirado romanso ir noktiurno tipo kūrinių. Sąmoningai siekiama atskiro žodžio, posakio, eilutės skambumo, akcentuojant dvibalsius ir ilguosius balsius („Ir man prisimena lelijos baltos / Prie upės mėlynos“¹⁶). Iš muzikos perimtas grakštus intonacijos bangavimas formuoja eilėraščio melodiją kaip visos kompozicijos ašį. „Aš einu su daina / Iš namų į namus, / Ir matau, kur diena / Mano laivą nupūs“¹⁷. Nuo simbolizmo alegorijų poetinė kalba krypo link plastinio konkretumo, kuri neoromantikai įvedė kaip šiuolaikinės lyrikos normą. Dar išlikusį abstraktų temiškumą ardo spontaniškas emocinis judesys ir aštrus vaizdo kirtis. „Tu – gyvenimas – šuo pasiutęs, / Ir aš, kurs tavo gyvenu“¹⁸. Susidaro vientiso vidinio vyksmo grandinė: užsimezga emocinis įvykis, jis plėtojamas iki kulminacijos ir užsklendžiamas atsikartojančia strofa. Suskamba viena kita dramatiška gaida, pirmiausia meilės eilėraštyje: „Baisus tas tuščias vakaras / Be jokių žiburių, / Kur eiti, kad visi namai išvaikščioti, / Kur pasidėt, kai nieko neturiu?“¹⁹ Lietuviško gamtovaizdžio realijose užgęsta kosmoso beribiškumas, lieka tik miglotas ilgesys ir susimąstymas, – kodėl tokia daiktų tvarka, – tyliai šviečiantis iš plastiško vaizdo tėkmės. „Kokias tu pareigas eini, / Mažasis vabalėli? / Nurims audra, prašvis tamsiam slėny, – / Kur brisi tu per šlapią smėlį?..“²⁰ Santvaras artėjo į neoromantikų pozicijas – jų dainingą ir plastišką formą, jų gaudų kalbėjimą apie gimtąją žemę ir Europos saulėlydį („Jau bilda ratai pragaro vežimų – / Išves jie gyvastį ir saulę pamario šalies“²¹). Tose perėjose tarp simbolizmo ir neoromantizmo ir susidarė savitas Santvaro lyrikos branduolys, jungiantis poetinį pakilumą ir intymią tonaciją, santūrią refleksiją ir deklamacinį mostą.

Muzikinės formos, patraukusios refleksyvų Santvaro eilėraščių dainiškumo link, skverbėsi ir į dramos kūrinių. Pjesė „Kaimynai“ (parašyta 1942 m.) artima operos libretui iliustratyvinėmis scenomis ir epizodų atsišakojimais: rugiapjūtės pabaigtuvių apeigos, piršlio oracijos, senelės pasaka, jaunimo bruzdesys. Kaimynų pykčių ir nesusipratimų siužetas, varijuojamas su atlaidaus komiškumo priegaide ir užsibaigiantis vestuvių po-

¹⁴Santvaras S. *Kasdieninė lietuviybės duona*, p. 188.

¹⁵*Ten pat*, p. 186.

¹⁶Santvaras S. *Pakalnių debesys*, Kaunas, 1936, p. 110.

¹⁷*Ten pat*, p. 110.

¹⁸*Ten pat*, p. 66.

¹⁹*Ten pat*, p. 128.

²⁰Santvaras S. *Giesmės apie saulę ir sielą*, Kaunas, 1939, p. 9.

²¹*Ten pat*, p. 78.

kyliu, silpnai tesukabina kaimo buitės scenas, kurios turi iškelti nepriklausomybės metais išprususio kaimo grožį. Idiliškas piešinys ir idiliška tonacija buvo perimta iš komiškų operų, kaip ir poetizuoti aukšto tono personažų dialogai („*Visi jo mėginimai bus bergždi ir bevaisiai. Kaip obels žiedai, žaibo nudeginti*“²²). Vėliau savo draugui A. Gričiui autorius aiškinosi, kad „*toji mano pjesė buvo bičiuliškas protestas prieš P. Vaičiūno dramaturgiją, ypač jo vaizduojamus kaimo žmones (mano išmanymu, B. Dauguviečio sukerėplintus)*“²³.

Santvaras ieško sujauktame pasaulyje idealaus prado, jį teigia ir poetizuoja („*Tegul ateina Tavo meilė mūsų meilėn*“²⁴). Tik pjesėje „*Moterų santarvė*“ (parašyta 1943 m.) teigiamoji programa – „*aš tikiu, kad mūsų laikų moteris gali ir save, ir visą žmoniją perauklėti*“²⁵ – palydima komiškų scenų ir komiškų dialogų. Jaunos architektės teatro rūmų projektas pripažįstamas pačiu geriausiu, bet negali būti užbaigtas ir realizuotas be vyro pagalbos. O feminisčių sąjunga neišleidžia vyrų į savo tarpą, niekindama jų padermę. Feministės kaltina šių laikų vyrus, kad jie „*pavirto žudikais ir žvėrim*“, kad atima iš moters – „*pasaulio motinos*“ – jos vaikus ir nužudo, kad trukdo moterims atlikti „*didelių darbų ir žygių*“. Bet paslapčiomis feministės ieško meilužių. Pjesės komizmas grindžiamas programinių šūkių ir konkrečių veiksmų kaktomušomis. Tik kūrinio pabaigoje į apibrėžtą moters erdvę įžengia vyras, nes „*jokia moterų galybė negali pastatyti to rūmo, kurį pastato vyras ir moteris – tie du viso pasaulio architektai...*“²⁶

Idealumo potroškiai ir romantizuota savimonė lenkė Santvarą į krikščioniškąjį literatūros sparną, kur jo kūryba susilaukdavo teigiamų atsiliepimų („*Židinio*“ recenzijos). Gyveno marijonų namuose Ugniagesių gatvelėje, nuolat susitikdamas su Juozu Ambrazevičiumi ir Antanu Vaičiulaičiu – gretimų kambarių nuomininkais. Ateidavo dienraščio „*XX amžius*“ bendradarbiai, teologijos–filosofijos studentai, ir J. Ambrazevičiaus kambarį vykdavo smarkios diskusijos, buvo skaitomi eilėraščiai ir dainuojama. Rašytojų, teatralų, dailininkų, filosofų būrelis vokiečių rinkdavosi kas mėnesį svarstyti Lietuvos problemų vis kitame bute, kad nesukeltų įtarimo. Santvaras buvo mėgiamas menininkų bendruomenės: J. Ambrazevičius jį šaukdavo „*Staseliu*“; F. Kirša ir M. Rakauskaitė pietaudavo su juo „*Pienocentre*“, kur turėjo atskirą stalą; solisto Antano Kučingio, kompozitoriaus Antano Račiūno, dirigento Vytauto Marijošiaus šeimos vasarodavo jo dviaukščiame namelyje ant Baltijos jūros kranto. Santvaras, kaip savanoris, 1937 m. buvo gavęs 14 ha žemės Palangos valsčiuje, Vilniškeje, kur pasistatė namą ir vieną laimingą vasarą praleido su jaunute žmona Operos soliste Juze Augaityte, kurią buvo vedęs 1938 m., bet greitai išsiskyrė²⁷. Su kompozitoriumi Stasiu Šimkumi tapo likimo draugais: 1941 m. pavasarį sovietinių komisarų buvo apkaltinti sabotažu (operoje „*Pagirėnai*“ stigo raudonų vėliavų) ir laukė išvežimo... Galbūt J. Ambrazevičiaus, Laikinosios vyriausybės vadovo, rūpesčiu 1941 m. rudenį Santvaras buvo paskirtas Kauno dramos teatro dramaturgu. Kauno burmistro 1943 m. spalio 9 dienos įsakymu tapo Jaunimo teatro direktoriumi (atlyginimas 280 RM)²⁸.

Istorinių sukrėtimų metu drama Santvarui atrodė tinkamiausias žanras išreikšti dviejų pradų kovą pasaulyje. „*Ypač nūdien, kai taip sunku įspėti, kas*

²²Santvaras S. *Kaimynai*, Kaunas, 1944, p. 33.

²³Stasio Santvaro laiškas Augustinui Gričiui, laiškas 1971, birželio 8, *Metai*, 1993, nr. 6, p. 143.

²⁴Santvaras S. *Pakalnių debesys*, p. 33.

²⁵Santvaras S. *Atlantida*, p. 171.

²⁶*Ten pat*, p. 224.

²⁷LLMA, f. 101, ap. 4, b. 179, p. 2–3.

²⁸LLMA, f. 343, ap. 5, b. 62.

*laimės: ar tas, kuris žmogų sulygino su gyvuliu, ar tas, kuris tiki žmogų laisvą, nevaržomą ir tikintį ne medžiagos, bet dvasios pergale*²⁹, – rašė, sveikindamas Juozą Grušą, kuris parašė, jo įkalbėtas, savo pirmąją dramą „Tėvas“. Jaunimo teatras bus „rimtas dramos teatras“, kuris sieks, pasak jo vadovo, „kurti sveiką, taurų, drausmingą ir pozityvų žmogų“ ir bandys išvelgti „lietuvių sielos gelmenį“³⁰. Įkuria teatre vaidybos meno studiją, kurią „privalo lankyti visi Teatro aktoriai ir aktoriai-kandidatai“³¹. Pats čia dėsto lietuvių kalbos tartį, o Jurgis Jankus – teatro istoriją, pakviestas nuo 1944 m. pradžios būti teatro dramaturgu³². Netrukus šio teatro scenoje G. Hauptmanno „Hanelės“ spektaklyje debiutuos talentinga aktorė ir būsimoji romanistė Birutė Pūkelevičiūtė.

Pats Santvaras pirmą kartą susilaukia pasisekimo kaip dramaturgas – melodrama „Žvejai“ (režisierius Petras Kubertavičius, 1942 m.) Kauno dramatos teatre buvo suvaidinta 50 kartų (pastatyta taip pat Latvijoje ir Estijoje), etnografiškai stilizuotas vodevilis „Kaimynai“ (režisierius Juozas Monkus, 1943 m.) išsilaiškė iki 1944 m. vasaros ir buvo išleistas atskira knyga. Santvaras tapo teatro žmogumi – augte įaugo į jo laisvą bendriją ir kibirkščiųuojančią atmosferą. Atsidūręs egzode, skaudžiausiai išgyveno teatro praradimą. „Nebeturiu teatro, tai neberašau ir scenos veikalų. Ir tai sudaro tokį vidinį stovį, kuris daugiausia ėda mano širdį. Kartais, kai į tuos asmeninius nuostolius nugrimztu, jaučiuosi lyg būčiau dienos metu apiplėštas“³³, – skundėsi A. Gričiai.

***

1941 m. žiemą Sovietų pasieniečiai sudegino Santvaro namelį, stovėjusį prie pat Vokietijos užgrobtos Klaipėdos krašto sienos. Pribloškė jaunystės draugo A. Gričiaus šeimos deportacija („aš kelis kartus bėgau į savo brangaus kaimyno butą, bet atsiskyrimas jau buvo įvykęs ir neatšaukiamas“³⁴). Tad nesiryžo pasilikti Lietuvoje, grįžtant sovietų armijai. 1944 m. liepos 13 d. kartu su žmona Elena Stase Valiukaite (santuoka įregistruota Kauno metrikacijos biure 1941 m. liepos 1 d.³⁵), penkių mėnesių sūneliu ir Stepo Zobarsko šeima patraukė per Jurbarką, Smalininkus, Tilžę į bombarduojamą Vokietiją. Apsistojo Schwarzwaldo slėnyje, Bühlertalio miestelyje, kur dirbo ginklų fabrike, tikėdamasis vėliausiai po pusmečio grįžti į namus („ateis anglai ir amerikiečiai atstums atgal rusus“³⁶). Pasibaigus karui, atsidūrė prancūzų okupacinėje zonoje. Buvo išrinktas Ditterswellerjyje susibūrusios lietuvių tremtinių bendruomenės pirmininku. 1945 m. persikėlė į Tübingeną. Kaip čia mums „nesušalti ir nesuakmenėti dabarty“, – svarstė poetas. Turime palaikyti vienas kitą svetimose žemėse ir rūpintis lietuvių kultūros tęstinumu, kad pasaulyje būtų girdimas tautos balsas.

Santvaras, atviras, širdingas ir komunikabilus žmogus, ėmėsi iniciatyvos atnaujinti lietuvių rašytojų draugijos veiklą. 1946 m. sausio 25–26 dienomis Tübingene įvyko suvažiavimas, kur jis buvo išrinktas draugijos pirmininku. Po metų Augsburgėje sušaukta suvažiavime vėl buvo perrinktas pirmininku. Jis mokėjo gesinti konfliktų kibirkštis, prisitaikyti prie daugumos, o svarbiausia – dirbti „kaip švabų jautis“, pasak Pulgio Andrieušio³⁷.

²⁹S. St. Juozas Grušas žengia į teatru, *Ateitis*, 1944, vas. 12.

³⁰K. M. S. Jaunimo teatro keliai ir siekiai, *Ateitis*, 1943, lapkr. 6.

³¹*Ten pat.*

³²*Ten pat.*

³³Stasio Santvaro laiškas Augustinui Gričiai, 1962 rugsėjo 13 d. laiškas, *Metai*, 1993, nr. 6, p. 134.

³⁴*Ten pat.*, p. 132.

³⁵LLMA, f. 343, ap. 5, b. 62, p. 3.

³⁶Santvaras S. *Kasdieninė lietuvių duona*, p. 90.

³⁷Pulgio Andrieušiaus laiškas Antanui Rimydžiui 1947, liepos 7, *Dešimtoji pradalė*, 1980, p. 208.

Jam pavyksta sutelkti skirtingų kartų ir įsitikinimų rašytojus į metraščių „Tremties metai“ (1947). Pavyksta atnaujinti literatūrinių premijų skyrimą egzodo rašytojams. Suburia literatūrinį kvartetą (P. Andriušis, B. Brazdžionis, A. Gustaitis, S. Santvaras), kuris su savo skaitymais keliauja per pabėgėlių stovyklas, žadindamas žmonių dvasią – valstybė prarasta, bet lietuviškas žodis tebėra gyvas... Su Operos solistu Vladu Baltrušaičiu ruošia koncertus – dainuoja duetus, operų arijas, liaudies dainas.

1949 m. iš Pfullingeno perkeltųjų asmenų stovyklos Santvarų šeima iškeliauja į JAV, sulaukusi Jono Aisčio parūpintos „šipkartės“. Išsinuomojęs kuklų butelį iš lietuvių senbuvių, nemėgusių naujųjų emigrantų („Dievo paukšteliai“), poetas gavo darbo Harvardo universiteto studentų valgykloje. Nuo 1954 m. dirbo ligoninės sandėlyje, o žmona, buvusi „Eltos“ darbuotoja, draudimo kompanijoje. Kartu su Antanu Gustaičiu pietiniame Bostone, prie pat Ramiojo vandenyno, išgijo baltą namelį. Čia užeidavo pavakarieniauti F. Kirša. Čia apsistodavo iš Australijos atskridęs P. Andriušis, iš Niujorko atkeliavęs J. Aistis ir Pranas Skardžius, iš Kalifornijos – Bernardas Brazdžionis ir Bronys Raila. Santvarų namuose vyko ir pirmieji sujungtos Lietuvių rašytojų draugijos valdybos posėdžiai, kuriems pirmininkavo J. Aistis. „Aš gerai žinau, kad sveikas esi širdies žmogus ir nuoširdžiai nori viską ko geriausiai padaryti“³⁸, – rašė jam Pranas Skardžius.

Į Bostoną Santvaras atsivežė eilėraščių rinkinį „Laivai palaužtom burėm“, išleista 1945 m. Tübingene. Nauji eilėraščiai buvo parašyti atsitraukimo ir baugios nežinios dienomis, prisimenant „panemunių takus“, guodžiant save ir kitus laisvės šūkiiais („Viltim padangė dega, / O priesaika – širdy! / Ne mums varge suglebti, / Ne mum dalia skurdi!“³⁹). Alfonsas Nyka-Niliūnas, jaunosios kartos kylanti žvaigždė, paskelbė 1946 m. karingą recenziją („pilna tuščios retorikos, nereikalingo patoso“), suniekinančią ne tik knygą, bet ir autorių („Visas rinkinys dvelkia senatve“). Susitikęs Tübingene Praną Skardžių, kalbininką, poetas sakėsi „daugiau nieko nebeskelbsi“⁴⁰.

Santvaras ilgam užmetė poeto plunksną, išsižeidęs ant jaunosios kartos, irzliai polemizuodamas su „Literatūros lankais“: „arogancija, pasipūtimas ir nenuoširdumas, tartum pikti vaiduokliai, užgožia mūsų dailiojo žodžio veidą“⁴¹. Skaudūs dvasiniai sukrėtimai (sūnaus Algimanto liga ir mirtis 1957 m.) gražino jį į poetinio žodžio prieglobstį. Išleido dar penkis naujų eilėraščių rinkinius: „Aukos taurė“ (1962), „Dainos ir sapnai“ (1977), „Rubajatai“ (1978), „Buvimo pėdsakai“ (1987), „Saulėlydžio sonetai“ (1990). Pakilios retorikos kreipinius pritildė ryškios plastinio vaizdo linijos („Pro dūmus lyg našlė liūdna saulė išnyra“). Dainiškoji tonacija igavo minorinio atspalvio ir dramatiškos įtampos („Ir daužo smilkinius ugniniai akmenai“). Ankstyvesnis eilių stiliaus palaidumas (tai jam prikišo Aistis) suglaudžiamas į griežtos koncentracijos kanoniškas formas – sonetus, rubajatus. „Pasidariau „klasikas“, pamėgau išdailintą, gerai sukaltą ir dailiai surimuoatą frazę“⁴². Klasikinės formos (ypač rytietiškas rubajatas) prikėlė erotinę tematiką, ramus pasigėrėjimas pasaulio darna tapo dominuojančiu santykiu, sudrumsčiamu retkarčiais skep-

³⁸Prano Skardžiaus laiškas Stasiui Santvarui. Laiškas 1953, balandžio 19, *Darbai ir dienos*, nr. 10(19), 1999, p. 203.

³⁹Santvaras S. *Laivai palaužtom burėm*, Tübingen, 1945, p. 29.

⁴⁰Prano Skardžiaus laiškas Stasiui Santvarui. Laiškas 1959, kovo 15, *Darbai ir dienos*, nr. 10(19), p. 279.

⁴¹Santvaras S. Dailusis žodis ir jo mitikai, *Dirva*, 1952, rugsėjo 4.

⁴²Stasio Santvaro laiškas Augustinui Gričiui, laiškas 1966, lapkričio 2, *Metai*, 1993, nr. 6, p. 134.

tiškos ironijos. Amžinas gyvybės alsavimas – stebėjimo ir adoracijos, vilties ir noro gyventi pagrindas. Poezijos prasmė – teigti gerumą ir grožį, „kad vilką savy nugalėtų paklydęs žmogus“. Jis tebesijautė esąs pirmosios kartos po Sruogos ir Putino atstovas, ištikimas savo jaunystės estetiniams idealams („Tačiau iki pabaigos dienų brangiausias man bus V. Mykolaitis-Putinas“⁴³). Eilėraščius tebejungė į ciklus, kaip ir jo pirmtakai – simbolistai, tačiau jo lyrikos knygos liko mozaikiškos, sudėliotos iš paskirų kūrinių, stokojančios vidinio vientisumo, kuri įvedė kaip knygos kompozicijos principą neoromantikų karta.

„Sąmoningas ir šviesus žmogus negyvena tik sau pačiam, – rašė Santvaras 1963 m. – Taigi ar aš pakankamai paisau bendruomeninių reikalų, ar aš nepradėjau nykti ir menkėti, užsidaręs savo kiaute, ar aš neaplenkiu tų darbų ir pareigų, kurių šaukiasi mano kenčianti tauta?“⁴⁴ Jis pats visą laiką buvo lietuviškos veiklos centre, išipareigojęs begaliniams neapmokamiems darbams – šeštadieninė lietuviška mokykla, kultūriniai subatvakariai Bostono lietuvių kultūros židinyje, libretų vertimai lietuviškos operos Čikagoje spektakliams (A. Ponchiellio „Lietuviai“). Sukuria literatūrinius tekstus originaliai Juliaus Gaidelio operai „Dana“ ir dviem jo kantatoms „Kantata apie Lietuvą“, „Kovotojai“. Vaidina kartu su A. Gustaičiu Kazio Inčiūros pjesėje „Vincas Kudirka“. Dalyvauja didžiajame egzodo kultūriniame žygdarbyje – „Lietuvių enciklopedijos“ leidyboje. 1953 m. dirba redakcijos sekretoriumi – organizuoja bendradarbių tinklą (800), perrašinėja taisyklinga kalba specialistų prisiūstus straipsnius, tvarko terminus ir rašybą. Kiekviename „Lietuvių enciklopedijos“ tome (jų 35) figūruoja pagrindinių bendradarbių sąrašė. Po darbo valandų vaistinės sandėlyje skuba į biblioteką rašyti straipsnių apie italų literatūrą ir muziką, lietuvių teatro istoriją ir žymiausius aktorius (K. Petrauską, S. Pilką). Lietuvių tautininkų sąjungos narys (įstojo 1935 m.⁴⁵) tautininkų laikraštyje „Dirva“ skelbia atsiminimais ataustus straipsnius apie kompozitorius, aktorius, dainininkus, rašytojus (Maironį, Vaižgantą, V. Mykolaitį-Putiną, J. Brazaitį, M. Vaitkų, S. Zobarską, P. Lemberką, A. Gričių, J. Jankų, A. Gustaitį, P. Jurkų, A. Škėmą, S. Šimkų, A. Kūčingį, V. Grigaitienę, V. Jonuškaitę, V. Baltrušaitį ir kt.). Knygai „Lietuvių literatūra svetur“ (1968) parašo studijėlę apie lietuvių egzodo dramaturgiją. Iš F. Kiršos paliktų rankraščių (eilėraščiai, nebaigtų kūrinių juodraščiai, dienoraštiniai filosofiniai užrašai) paruošia stambią knygą „Palikimas“ (1972), atidavęs tam darbui dvejų metų laisvalaikius. Suredaguoja italų poezijos vertimų antologiją „Italijos balsai“ (1989).

Santvaras įdėmiai sekė ir okupuotos Lietuvos literatūrinį gyvenimą, stebėdamas naują talentų bangą, kuri „kaip tie palazdynėliai – išlindo pro išalusią žemę“⁴⁶. A. Griciaus atsiūstus laiškus su-

Stasys Santvaras su
sūnumi Algimantu.
1953 m.

Iš S. Santvaro brolijos
archyvo. KAVB

⁴³Santvaras S. *Kasdieninė lietuvių gyvybės duona*, p. 193.

⁴⁴*Ten pat*, p. 10.

⁴⁵LCVA, f. 554, ap. 1, b. 339, p. 9.

⁴⁶Stasio Santvaro laiškas Augustinui Gričiui, laiškas 1968, gegužės 8, *Metai*, 1993, nr. 6, p. 141.

*Stasys Santvaras
(dešinėje)
su bičiule archeologe
Marija Gimbutiene
Amerikoje.
Iš S. Santvaro
brolijos archyvo.
KAVB*

sijaudinęs skaitydavo kartu su F. Kirša ir A. Rimydžiu. Pritarė J. Brazaičio (Ambrazevičiaus) direktyvai, kad „ryšius palaikyti su Lietuvos žmonėm reikia, kiek tik galima“⁴⁷ ir Lietuvių rašytojų draugijos suvažiavimo 1982 m. nutarimu – yra viena lietuvių grožinė literatūra, o ne dvi literatūros. Viešai tvirtino, kad „tikriausiai nebus amžinas ir dabartinis rusų imperializmas“⁴⁸. Tad 1977 m. sutiko spausdinti eilėraščius „Poezijos pavasary“, kad prisiglaustų prie Lietuvos, numanydamas, kad tokiu būdu sovietų valdžios funkcionieriai siekia sukiršinti ir suskaldyti išeiviją. Apsidžiaugė, kai Vilniuje buvo išleista jo eilėraščių rinktinė „Lyrika“ (1984) su puikiomis Vytauto Kazio Jonyno iliustracijomis. Ta proga vienas išeivijos laikraštis suabejojo, ar tikri jo, Lietuvos savanorio, dokumentai, o prie namų durų Trečiojoje gatvėje buvo padėtas plytgalis, įvyniotas į raudoną skudurą... Santvarai svingingai priimdavo kiekvieną atvykusį iš Lietuvos – valdžios pareigūną ir poetą, Sibiro tremtinį ir informatorių... Abiem – poetui ir maloningai besišypsantiems Alei, kitados L. Skabeikos ir A. Vaičiulaičio bičiulei, – norėjosi girdėti, ką kalba ir kaip mąsto okupacijos apmarinta, bet bundanti Lietuva.

1987 m. žiemą Santvarą, visad energingą ir linksmą, besidžiaugiantį „Saulėlės – Dievo dukrelės“ šiluma, užpuolė ligos. Seka viena po kitos ilgos ir sunkios operacijos. Grįžęs į namus, rašo džiugius laiškus į Vilnių ir Kauną, sveikindamas atgautą Lietuvos nepriklausomybę. 1990 m. gegužės 22 d. po širdies smūgio miršta jo artimiausias draugas ir kaimynas Antanas Gustaitis. Vėl išvežtas į ligoninę prašo nepriungti jo leisgyvio kūno prie reanimacijos aparato. „Poetas Stasys tiki į sielą ir jos sugrįžimą“⁴⁹.

*Stasio Santvaro
žmona Elena (Alė)
Santvarienė. 1998 m.
A. Sutkaus nuotr.
Iš S. Santvaro brolijos
archyvo. KAVB*

⁴⁷J. Brazaičio laiškas S. Santvarui, 1970, sausio 15; Keturakis R. *Namai ant traškančio ledo*, Kaunas, 1996, p. 199.

⁴⁸„Įdėk plytą į mano grabą“ (pokalbis su Stasiu Santvaru), *Akiračiai*, 1973, sausis.

⁴⁹Kleizaitė-Vasarė B. Atsiminimų puokštė mokytojiui, gyvenimo prasmę atradusiam, *Metai*, 1991, nr. 6, p. 183.

Stasys Santvaras mirė 1991 m. balandžio 12 d. Buvo pašarvotas Šv. Brigitos bažnyčioje ir palaidotas Naujosios Kalvarijos kapinėse greta sūnaus.

Jau nepriklausomoje Lietuvoje buvo išleistas S. Santvaro „Raštų“ tritomis: publicistika, drama, poezija (1996–2003). Apsilankęs Bostone, Robertas Keturakis parašė dokumentais, laiškais ir žmonos pasakojimais pagrįstą poetinę apybraižą „Kelionė yra pažadai“ (kn. „Namai ant traškančio ledo“, 1996). Sigitas Geda sukūrė poeto atminimui skirtą eleginį himną „Requiem“ (kn. „Skrynelė dvasioms pagauti“, 1998).

Jono Virako gyvenimo kelias

Vytautas Kutkevičius

Architektas ir modernaus lietuviško interjero kūrėjas Jonas Virakas gimė 1905 m. rugsėjo 5 d. Seredžiuje.

Tuo metu vyko rusų–japonų karas ir tėvas Pranas Virakas, kaip atsargos kareivis, buvo vėl mobilizuotas. Tarnavo šaulių batalione Suomijoje. Netrukus iš kariuomenės buvo paleistas ir keletą metų dirbo aplinkiniuose dvaruose raštininku. Norėdamas daugiau užsidirbti ir geriau išlaikyti gausią šeimą, P. Virakas 1913 m. išvyko į JAV. Motinai Marijai Virakienei prisiėjo vienai auginti 9 vaikus ir gana sunkiai verstis. Vyriausias sūnus Jonas, vos sulaukęs septynerių metų, pradėjo pas ūkininkus ganyti gyvulius. Vėliau ir kiti vaikai pradėjo tarnauti samdiniais. 1914 m. rudenį kilęs Pirmasis pasaulinis karas dar labiau pablogino Virakų šeimos gyvenimą. P. Virakas per visus karo metus negalėjo namiškiams nei laiško, nei perlaidos atsiųsti. Tik po devynerių metų, t. y. 1922 metų rugpjūtį, jis sugrįžo į gimtinę. Pirmiausia susirūpino sūnaus Jono tolimesniu mokymu. Šis buvo baigęs tik pradžios mokyklą. Įsidarbinęs Kaune, P. Virakas sūnų pradėjo leisti į komercinę mokyklą. Pasimokęs čia keletą metų, Jonas išstojo į pavasarininkų gimnaziją suaugusiems (į penktą klasę) ir sėkmingai ją baigė.

Išlaikęs konkursinius egzaminus, 1927 m. sausio 24 d. jis išstojo į Kauno meno mokyklą. Ir nieko čia stebėtina, nes jį nuo jaunumės daugiau traukė menas, o ne komercija. Mokslas Jonui sekėsi neblogai, plėtėsi jo akiratis, vis labiau sklei-

Jonas Virakas su tėvais 1922 m. Kaune.

Iš M. Bernotienės albumo

dėsi meniniai sugebėjimai. O juos jis išbandė dar būdamas studentu: drauge su jaunu, ką tik iš Paryžiaus grįžusiu dailininku Antanu Gudaičiu jis sukūrė lietuviškos seklyčios interjerą Nacijų kambaryje Pitsburgo universitete, JAV. Kartu J. Virakas aktyviai dalyvavo visuomeniniame gyvenime. Buvo įstojęs į jūrų skautus, stovyklavo su skautais Palangoje, ėjo būrio vado pareigas.

Deja, sėkmingas jo mokymasis staiga nutrūko. 1929 m. Meno mokykloje dėl vykdomos reformos įvyko visuotinis streikas, kuriame dalyvavo ir J. Virakas. Po streiko jis buvo iš mokyklos pašalintas. Gavęs šaukimą į kariuomenę, 1929 m. lapkričio 5 d. jis įstojo į karo mokyklą ir po metų ją baigė. Jam buvo suteiktas atsargos leitenanto laipsnis.

J. Virakas pradėjo ieškoti darbo. Sugrįžti į Meno mokyklą galimybės nebebuvo. Pagaliau įsidarbino Lietuvos aklujų sąjungos Kauno aklujų institute ūkio dalies vedėju. Nors šis darbas buvo ne toks, apie kurį svajoto, bet algos pragyvenimui užteko. Be to, laisvalaikiu jis dar dirbo pas Kauno meno mokyklos dėstytoją, garsų architektą ir dailininką scenografa Vladimira Dubeneckį projektuotoju ir braižytoju.

Tais metais J. Virakas aktyviai dalyvavo Šaulių sąjungos veikloje. Jis vadovavo Vilijampolės, Babtų ir Vandžio galos apylinkių šauliams, organizuodavo išskylas, stovyklas, tautinių švenčių minėjimus. Padėjo Vilijampolėje pastatyti Šaulių namus.

J. Virakas buvo pamėgęs stendinį šaudymą iš pistoleto, dalyvavo įvairiose varžybose, buvo gavęs pagyrimų ir apdovanojimų. 1939 m. jis dalyvavo stendinio šaudymo olimpiadoje Šveicarijoje, kur pelnė olimpinių medalių.

1941 m. buvusi Kauno meno mokykla buvo pertvarkyta į Kauno taikomosios ir dekoratyvinės dailės institutą. J. Virakas šiame institute toliau tęsė studijas Dekoratyvinės architektūros fakultete, kurias 1943 m. ir baigė. Bet vos spėjo, nes tų metų kovo 17 d. vokiečiai institutą uždarė.

J. Virako diplominis darbas – Rainių miškelio kankiniams atminti koplyčios projektas. Šį projektą Instituto mokslinėje taryboje jis apgynė labai gerai. Kai vėliau buvo paskelbtas konkursas Rainių kankinių paminklui, J. Virakas jame dalyvavo su šiuo savo diplominiu darbu. Konkursui buvo pateikta 19-kos architektų originalių projektų, tačiau J. Virako pasiūlytas projektas buvo pripažintas geriausiu. Tuomet prasidėjo jo bendradarbiavimas su Telšių dvasininkais ir tenykšte visuomene. Dar karo metais buvo išlieti koplytėlės pamatai, padarytas perdengimas, pradėtos kelti sienos. Deja, pokario metais viskas buvo išardyta ir sunaikinta. Anot pačio J. Virako, sugrižę bolševikai už Rainių koplytėlę tuojau pat jam „atsilygino Vorkuta“. Nepriklausomybę atgavusioje Lietuvoje pastatytos Rainių koplytėlės jam išvysti jau neteko.

Frontui nusiritus į Vakarus, 1944 m. rudenį vėl pradėjo veikti Kauno taikomosios ir dekoratyvinės dailės institutas. J. Virakas į jį buvo priimtas dėstytoju. Netrukus Instituto mokslo taryba jį išrinko Architektūros kompozicijos katedros vedėju, o kiek vėliau – Dekoratyvinės architektūros fakulteto dekanu. Jam buvo suteiktas docento vardas.

*Jonas Virakas
1940 m. liepos 1 d.
Kaune.
Iš M. Bernotienės
albumo*

Vos prasidėjusi aktyvi J. Virako pedagoginė ir kūrybinė veikla staiga nutrūko – 1945 m. gegužės 23 d. jį, begrižtantį iš instituto, sulaukė saugumiečiai. Po ilgų tardymų jis buvo išvežtas į Vorkutos lagerį. Praslinkus keliems mėnesiams, J. Virakas buvo parvežtas į Vilniaus Lukiškių kalėjimą, pristatytas kelioms akistatoms su kitais įkalintaisiais, o po to vėl ištremtas į Vorkutą.

Kaip buvęs architektas, J. Virakas Vorkutos lageryje buvo įdarbintas projektavimo biure. Tuomet Vorkuta dar buvo mažas miestas – daugiausia šachtos ir vieni lageriai. J. Virakas suprojektavo Vorkutos geležinkelio stotį ir kai kuriuos didesnius pastatus. Greitai jo sveikata pašlijo, išseko organizmas, nes teko nuolat badauti ir šalti. Jis susirgo avitaminoze ir pateko į ligoninę. Laimei, J. Virakui nepavyko sukurpti bylos ir lagerio komisijos nuosprendžiu jis buvo paleistas. Apie savo sugrižimą iš lagerio į Lietuvą J. Virakas vėliau savo autobiografijoje taip rašė:

„Kelionei davė duonos kepaliuką ir septynis rublius maistui dviem savaitėms. Traukinys važiuodavo tik esant laisvam keliui, nuolat stovėjo. Atvažiuojes į Maskvą, stotyje nusipirkau septynias bulves su lupenom. Laimei, kad važiuo pagyvenusi žydų tautybės moteris, tai ji, kiek galėjo, padėjo. Šiaip taip pasiekiau namus, turėdamas 45 kg svorio 1,80 m ūgiui. Grįžau su šimtasiūle, apdraskyta, apipešiotą vata užsūrūkymui kitiems kaliniams. Laimė, kad pats neturėjau tos blogybės. Išlipau iš traukinio Vilniuje 1946 m. per Spalio šventes...“¹

Parsigavęs į Kauną, kiek paviešėjęs pas tėvus Seredžiuje, apsitvarkęs ir truputį atsigavęs, J. Virakas pradėjo ieškoti Kaune darbo pagal savo specialybę. Be darbo pragyventi buvo neįmanoma, nes dar tebebuvo maisto kortelės. Sutiktas profesorius Steponas Stulginskis, tuo metu buvęs Kauno politechnikos instituto Architektūros fakulteto dekanas, pasiūlė J. Virakui įsidarbinti institute dėstytoju. Tačiau dėl politinių sumetimų jo kandidatūra nebuvo patvirtinta. Beje, po kurio laiko pats profesorius S. Stulginskis buvo areštuotas.

Tuomet J. Virakas įsidarbino A. Mickevičiaus ir „Saulės“ vidurinėse mokyklose, bet ir iš ten veikiai buvo at-

Jonas Virakas
pokario metais.

Iš M. Bernotienės
albumo

Jonas Virakas
Seredžiuje. SMM

¹Virakas J. *Mano autobiografija* (rankraštis). Gintauto Virako nuosavybė.

*Rainių kančios
koplyčia. 1994 m.*

leistas kaip „nepatikimas darbu su jaunimu“. Po to kurį laiką jis dirbo Kauno daržininkystės technikume, bet ir iš tenai buvo atleistas.

Pagal J. Virakui pavyko pastoviai įsidarbinti „Dailės“ kombinate dailininku ir projektuotoju. Dirbdamas čia, jis suprojektavo daugelį interjerų, baldų, dekoratyvinės apšvietimo armatūros, suvenyrų, dekoratyvinių albumų. Taip pat jis sukūrė keletą antkapinių paminklų bei iliustravo knygas. Interjeruose jis vienas iš pirmųjų panaudojo dekoratyvinę keramiką ir metalo plastiką.

Dar 1948 m. pagal J. Virako projektus buvo sukurti ir įrengti Visasajunginės liaudies ūkio laimėjimų parodos Maskvoje Lietuvos paviljono salių šviestuvai bei kita apšvietimo armatūra. Jis sukūrė Vilniaus akademinio dramos teatro salės šviestuvus, pagal jo projektą buvo įrengtas Lietuvos žemės ūkio akademijos aktų salės interjeras, sukurti Kauno dramos teatro salių šviestuvai, žibintai ir baldai.

J. Virakas nemažai prisidėjo prie visuomeninio maitinimo įstaigų papuošimo. Jis suprojektavo interjerus ir baldus Vilniaus „Palangos“, Kauno „Metropolio“ restoranams, Kauno „Tulpės“ ir „Dainos“ kavinėms. J. Virakas sukūrė Marijampolės, Mažeikių, Radviliškio santuokų rūmų interjerus, baldus, šviestuvus, taip pat Josvainių, Jurbarko, Kauno (Aleksoto), Merkinės, Vištyčio ir kt. vaistinių interjerus ir baldus, Alytaus, Birštono, Kauno, Trakų, Kėdainių ir kt. knygynų interjerus. Deja, ne visi J. Virako sukurti ir įrengti interjerai, šviestuvai ir baldai išliko iki šių dienų*.

*Išsamiau apie architekto J. Virako suprojektuotus baldus žr. Ž. Straukienės str. „XIX a. pabaigos – XXI a. pradžios Seredžiaus baldai“.

1980 m. J. Virakas surengė personalinę savo darbų eskizų parodą. Ši paroda susilaukė daug šiltų lankytojų žodžių ir gero specialistų įvertinimo. Pablogėjus sveikatai, J. Virakas kūrybinį darbą dirbo namuose – darė kraičių skrynias, metalu kausytus albumus ir kitokius suvenyrus.

Jonas Virakas mirė 1988 m. balandžio 30 d. Palaidotas Kauno Karmėlavos kapinėse.

1994 m. Jono Virako idėją – pastatyti Rainių kančios koplyčią – įkūnijo architektas Algirdas Žebrauskas, tapytojas Antanas Kmieliauskas, skulptorius Remigijus Midvikis, vitražistas Algis Dovydenas. Jie pasinaudojo Jono Virako eskizais ir sukūrė iškilų paminklą. 1994 m. Rainių kančios koplyčios memorialo kūrėjai, jų tarpe ir Jonas Virakas, tapo Lietuvos nacionalinių kultūros ir meno premijų laureatais.

Belvederio sūrininkas Jonas Jarušaitis

Guoda Šulcienė

Antrasis pasaulinis karas pakeitė ne tik valstybinių, bet ir paprastų žmonių gyvenimus bei likimus.

... Beveik visai sugriautas Seredžiaus miestelis, sudeginta mokykla, subombarduotos didžiulės kareivinės. Laimei, baltieji Belvederio rūmai stovi nepalieti. Išpuoselėtame Belvederio parke tebestovi kryžius, žymintis vietą, kur kadaise nusišovė prasilošęs ir bankrutavęs paskutinysis dvaro savininkas Kletas Burba. Tik vietiniai lobių ieškotojai nuniokojo parko koplyčią. Išgriautos kriptos, sukapti karstai...

Senajo Belvederio dvaro gyvenimo pagrindu Jonas Marcinkevičius parašė romaną „Benjamins Kordušas“. Rašytojas užaugo netoliese. Pats ne kartą vaikščiojo po rūmus ir parką. Tik savo knygoje pavardę Burba pakeitė į kitą, Seredžiuje paplitusią – Kordušas.

Seredžiaus senoliai dar 1950 m. pasakodavo iš kartos į kartą perduodamų prisiminimų apie didžiausią apylinkės dvarą – Belvederį. Galbūt per ilgą laiką dalis tikrovės apaugo įvairiais pagražinimais ar sumenkinimais. Galbūt viskas tapo pasakomis. Tikra viena – Belvederio dvaras su didžiuliu parku, žeme ir visu ūkiu atiteko valstybei. Kai iš Gruzdžių perkėlė pienininkystės mokyklą, prie mokyklos buvo pastatyta pieninė ir sūrinė. Sūrinė su pienine iš pradžios buvo mokyklos priedai, vėliau tapo Kauno pieno kombinato ir Jurbarko pieninės cechais, o galiausiai priklausė Marijampolės pienininkams.

Per karą apmirė vienintelės Lietuvos Belvederio pienininkystės mokyklos gyvenimas. Bet kai tik ilgai ties Dubysa užsibuvo frontas nutolo iki Raudonės, vienas po kito pradėjo grįžti mokytojai ir mokiniai. Vėl ruošėsi dirbti pieninė ir sūrinė.

Dar 1940 m. dėl politinių motyvų buvo nušautas Belvederio sūrininkas Rakauskas. Sūrinės vedėjas Algirdas Vedegys ilgai ieškojo sau padėjėjo. Pienininkas Stasys Žindžius prisiminė savo jaunų dienų draugą veliuoniškį Joną Jarušaitį, mokantį gaminti olandiškus sūrius, bet dėl kitų aplinkybių tapusį upeiviu. Susiklosčius palankioms aplinkybėms, Jonui Jarušaičiui teko bene ilgiausiai dirbti sūrininku Belvederyje.

... Nuo neatmenamų laikų gretimame Veliuonos miestelyje gyvena gausi Jarušaičių giminė. Dabar belikusios tik aštuonios artimesnių giminaičių šeimos.

Jonas Jarušaitis gimė 1907 m. gruodžio 30 d. Veliuonoje, račiaus ir žinomo giedoriaus šeimoje. Tėvas – Feleksas Jarušaitis – tikras veliuoniškis. Mama – Veronika Povilaitytė – iš Raudonės valsčiaus Raudonėnų kaimo. Jonas augo kartu su keturiomis seserimis. Dvynukės Stasikė ir Elzytė anksti mirė. Domicelė ištekėjo už Juozo Dockaus. Iš pradžių gyveno Veliuonoje, vėliau išsikėlė į Kauną. Jauniausioji, Ona, tapusi Stepaitiene, kuri laiką dirbo tais laikais naujose Kauno klinikose sanitare. Prasidėjus karui, grįžo į Veliuoną. Mokėsi Belvederio pienininkystės mokykloje. Po to ilgus metus dirbo Belvederio sūrinėje.

Šeima nebuvo nei pasiturinti, nei vargana. Gyveno nuosavame „pleciuje“. Tėvas Feleksas buvo ne tik linksmų istorijų pasakorius, bet ir visų darbų meistras. Pats pasistatė namelį. Pagelbėdavo ir kaimynams: kam krosnį pastatyti, kam stogą šiaudais uždengti, kam kopėčias sukalti. Jonas iš savo tėvo paveldėjo auksines rankas, o iš motinos – sveikatą ir optimizmą. Veronika Jarušaitienė mirė sulaukusi 104 metų.

Jonas Jarušaitis, kaip ir daugelis to meto veliuoniškių, mokyti pradėjo Agėjaus Vakselio dvare įsteigtoje mokykloje. Mokykloje iš pradžių buvo keturi skyriai, vėliau, persikėlus į kitas patalpas, – šeši. Mokslas sekėsi gerai. Labai mėgdavo aritmetiką. Pasižymėjo gražia rašysena. Bet rašinėlius geriau rašė jo suolo draugas, būsimasis rašytojas Petras Cvirka. Abu buvo dideli išdaigininkai ir įvairių žaidimų pramanytojai. Po daugelio metų savo suolą atpažino pagal gražiai jų pačių išdrožtus rašalinių „lizdus“. Tame pačiame skyriuje mokėsi ir šie žinomi veliuoniškiai: Leonida Batūraitė (Matusevičienė), Gasparas Velička, Petras Petryla, Vincas Šulcas, seserys Jakubauskaitės, seserys Merčaitytės ir kt.

Bebaigdamas pradinę mokyklą, jau nuo dvylikos metų, pradėjo ganyti Veliuonos klebono karves. Tai buvo elitinė danų žalmargių banda su veisliniu buliumi. Kartą įniršęs bulius užpuolė pro šalį einantį kleboną. Ir tik keturiolikmetis piemu, spėjęs užšokti buliui ant ragų, išgelbėjo jį nuo tikros mirties. Už tai jaunas klebonas Vladas Polonskis buvo dėkingas visą gyvenimą. Siūlė išleisti į kokius tik norėtų mokslus. Bet senieji Jarušaičiai nenorėjo skirtis su savo mylimu sūnumi. Klebonas toliau globojo savo išgelbėtoją.

1922 m. Veliuonoje trys akcininkai Šveicarijos piliečio Aleksandro Linderio vardu įkūrė akcinę bendrovę. Žmonės ją vadino Linderio pienine. Čia iš pieno buvo gaminamas vienintelis produktas – apvalūs olandiški sūriai, specialistų vadinami *Edamo sūriais*. Pagal formą ir dydį jie buvo panašūs į žmogaus galvą. Todėl ir atskiri sūriai buvo vadinami *galvomis*. Klebonas, kaip vienas iš akcininkų, A. Linderiui į padėjėjus pasiūlė stiprų, drąsų ir augalotą penkiolikmetį savo piemenį – Joną. Nežinia, ar mokytojas buvo itin geras, ar mokinys labai gabus, bet trejus metus sūrių gamybos paslaptys lengvai pasidavė būsimam sūrininkui. Vėliau stropus mokinys pranoko savo mokytoją.

Bet Joną Jarušaitį labai traukė technika. Sulaukęs aštuoniolikos metų, pagal to meto Kauno finansisto Antano Rickaus rekomendaciją ir jo remiamas, sėkmingai baigė „Loydo“ kursus, įgydamas tarptautinės kategorijos garlaivių mechaniko specialybę su teise dirbti visose laivybinėse Europos upėse. Prie diplomo buvo išduotas nuolatinis užsienio pasas. Nuo 1925 m. keturiolika metų jis dirbo pagal specialybę

„Europos Loydo“ laivininkystės kompanijoje. Taip pat plaukiojo privačiais Antano Rickaus ir Veliunos dvarininko Antano Jasinsko garlaiviais. Teko traukti sielius (*trioptus*), buksyruoti baržas (*baidokus*) ir vežti krovinius įvairiais garlaiviais upėmis, keltis šliužais kanaluose Lietuvoje, Vokietijoje, Lenkijoje, Gudijoje.

Į keliones kartais pasiimdavo ir savo šeimą, nes 1932 m. Jonas Jarušaitis vedė savo bendramokslę veliuoniškę Pranutę Merčaitytę ir augino dvi dukteris – Guodą ir Adelę Vidą. Nors pačios vestuvės nieko gero nežadėjo, tačiau šeimyninis gyvenimas buvo laimingas.

Pranutės tėvai Veliuonoje buvo žinomi kaip pasiturintys ir išsilavinę žmonės. Jonas Merčaitis buvo kilęs iš užnemunės, nuo Sutkų. Mokėsi medicinos. Gerai mokėjo vokiečių, rusų ir žydų kalbas. Kaip vienas raštingiausių parapijos žmonių, ėjo Veliunos bažnyčios maršalkos pareigas. Kartu su veliuoniškiu Juozu Kazakausku įsteigė pirmąją kooperatyvą Veliuonoje. Antanina Merčaitienė garsėjo kaip valdinga moteris ir gera šeiminkė. Laisvai kalbėjo žydiškai, vokiškai, rusiškai. Kaip tik ji nenorėjo, kad jų išpuoselėta duktė Pranutė ištekėtų už paprasto, nors gražaus ir darbštaus Veliunos bernelio. Kitos Pranutės seserys ištekėjo už stambių dvarininkų – žemaičių bajorų. Visos trys Merčaitytės buvo leidžiamos į mokslus: Anelė tapo telefoniste-telegrafiste, Teofilė – mokytoja. Tik Pranutė, baigus dvi gimnazijos klases, turėjo nutraukti mokslus dėl džiovos. Bet savo tėvo sumanumo ir jo žinių dėka buvo išgydyta. Jono ir Pranutės vestuvėse niekas iš Merčaičių nedalyvavo. Po vestuvių jaunieji išsinuomavo kambarį Veliunos miestelio centre, tuometinio viršaičio Benado Cvirkos name.

Gyvenimas, kaip Nemunas, tekėjo savo vaga. Prasidėjęs karas viską sumaišė. Dingo dvarai, fabrikai ir titulai. Net karo pabaiga 1945 m. nieko nepakeitė. Į Sibirą ešelonais riedėjo geriausi Lietuvos žmonės. Merčaičių dukterų gyvenimas susiklostė taip, kad Pranutės šeima visas negandas pergyveno sėkmingiausiai ir iš visos širdies padėjo kitų seserų šeimoms pakelti iškilusius sunkumus.

Jeigu būtų buvęs ramus laikas, Jonas Jarušaitis tikriausiai būtų sėkmingai dirbęs „Europos Loyde“ ir toliau. Bet dėl neaiškios ateities ir nujaučiamų represijų žmonės su šeimomis traukėsi į Vakarus. Kas kaip galėjo: traukiniais, automobiliais, garlaiviais, arkliais, net dviračiais ir pėsčiomis. Lietuva pajautė Antrojo pasaulinio karo alsavimą. Pilnas pabėgėlių garlavis „Vaidila“ iš Kauno plaukė Nemunu žemyn, Vokietijos link. Tačiau „Vaidilos“ mechanikas Jonas Jarušaitis ties Veliuona atsisveikino su garlaivio įgula. Gimtinėje jo laukė žmona Pranutė ir dvi mažos dukterys: Guoda ir Vidutė.

Netrukus buvo gautas pasiūlymas prisiminti sūrių gamybą ir nors laikinai padirbėti Belvederyje sūrininku. Tas „laikinas“ tapo mėgstamu ir sėkmingu darbu iki pat pensijos, ištikus 47-erius metus.

Tuomet Belvederio sūrinėje gamino tokios pačios rūšies fermentinius olandiškus sūrius kaip ir A. Linderio pieninėje. Taigi darbas – žinomas. Net įrengimai beveik tokie patys: rankomis sukamas separatorius, mažas garo katilas. Tiktai presus „Pienocentras“ buvo nupirkęs užsienyje. Vos pradėjęs dirbti, naujasis sūrininkas raugė sūrius ir, pasinaudodamas savo techninėmis žiniomis, galvojo, kaip sumažinti rankų darbą, labiau mechanizuoti visą gamybos procesą.

1944 metai. Dar gyvenimas nenusistovėjęs. Dar ką tik dvaro laukuose įrengtas aerodromas. Dar Belvederio rūmuose po sėkmingo Kauno šturmo dislokuoti prancūzų

Belvederio sūrinė.

Apie 1960 m.

Iš A. Radžio albumo

eskadrilės „Normandija-Nemunas“ lakūnai. Kaip žinoma, prancūzai pasaulyje gar-
sėja kaip sūrių gamintojai ir jų mėgėjai. Jarušaičių mokslo draugė ir tuometinė viešnia
Leonida Matusėvičienė gerai mokėjo prancūziškai. Laisvalaikiu ji tapo gide. Pirmiau-
sia lakūnai susipažino su Belvederio sūrine. Nors tai buvo kukli įmonėlė, bet jiems
ji taip patiko, kad dažnai užsukdavo sūrių paskanauti. Energinga Leonida labai daug
lakūnams pripasakojo apie Lietuvą, jos praeitį. Prancūzų eskadrilės iš akių neišleido
sovietų žvalgai, įsitaisę prie Pieštės ant Palemono piliakalnio.

Dar nesibaigė karas, bet atgijo Belvederio pienininkystės mokykla, kuri vėliau
buvo pavadinta technikumui. Netrukus jos praktikantai, prižiūrimi mokytojo Mikalojaus
Sukuto, ruošėsi atlikti praktiką sūrinėje. Mikalojus Sukutas – teoretikas, o meistras
Jonas Jarušaitis – praktikas ir mechanikas. Abu labai gerai sutarė ir buvo pilni įvai-
riausių idėjų. Rekonstruojamas garo katilas, įrengiama vietinė elektrinė. Dalį sunkaus
darbo perima garas ir elektra. Papildomai presuojamas naujas sūris iš olandiško sūrio
atraižų. Daromi kiti eksperimentai. Trūksta pienarūgštės bakterijų koncentrato ir fer-
mentų. Surandami liaudiški natūralūs jų pakaitalai. Montuojami šaldymo įrenginiai.
Bet vis tiek pasitaiko broko. Iš olandiško sūrio broko lydomas kitas sūris. Plečiamos
sūrinės patalpos, priimama daugiau darbuotojų. Susitelkė draugiškų, darbščių, sąži-
ningų žmonių būrys. Tinginiai negali išverti, tuojau išeina kitur. Sūrių meistrai ir
išsvermingi darbuotojai apdalijami Mėsos ir pieno pramonės ministerijos, Kauno pieno
kombinato garbės raštais. Vyriausiasis meistras gauna medalį „Už darbo šaunumą“.

1950 m. Jonui Jarušaičiui – vieninteliui ir pirmajam Lietuvoje – suteiktas „Aukš-
čiausios klasės sūrių meistro“ vardas. Ekonomisto Albino Martinaičio paskatintas,
1955 m. eksternu baigė Belvederio pienininkystės technikumą ir tapo diplomuotu
pieno ir jo produktų techniku-technologu. 1976 m. buvo pasiūlytas „Socialistinio
darbo didvyrio“ vardo suteikimui, bet vienas pavyduolis paskleidė gandą, kad Ja-
rušaitis nuslėpęs, jog turėjęs dvarą prie Raseinių. Be to – ne SSKP narys. Tuo laiku
tai buvo rimti argumentai. Labai skubotai tą vardą suteikė Šiaulių pieno kombinato
mašinistui, žmogui, nieko bendro neturėjusiam su sūrių gamyba. Tik tiek, kad ilgai
ir gerai dirbo, buvo partinis, kilęs iš neturtingos šeimos. O juk iš tikrųjų Jarušaitis –
grytelniko sūnus, niekada neturėjęs nei dvaro, nei ūkio.

Belvederio sūrinės darbuotojai. Pirmoje eilėje (iš kairės): Marytė Steponavičiūtė, Birutė Dabašinskaitė, neatpažinta; antroje eilėje (iš kairės): Stasė Abromaitytė, Antanina Zaleckienė, Genovaitė Biliutaitytė, Antanas Radis, Jonas Jarušaitis, Stasys Jasiukaitis, neatpažinta, Eugenijus Rudaitis. 1960 m. Iš A. Radžio albumo

Už tai, kad nuolat rekonstruojant ir plečiant Belvederio sūrinę pateikė daug vertingų, lengvai įgyvendinamų pasiūlymų, dalį darbų atliko savo rankomis, Jonui Jarušaičiui suteikė nusipelnusio racionalizatoriaus vardą. Jam teko dalyvauti penkiose kapitalinėse sūrinės rekonstrukcijose. Patalpų ir gamybos atžvilgiu sūrinė labai pasikeitė. Belvederio vaizdai, nufilmuoti 1946 m. kino žurnale „Tarybų Lietuva“, jau tapo istorija. Kaip ir Maskvoje septintajame XX a. dešimtmetyje rusų kalba išleistoje Zojos Petrovos knygelėje „Mažasis sūris ir didysis meistras“ („Malenkij syr i velikij master“) aprašymas. Po 1976 m. aukso medalio Belvederio sūrinė buvo plačiai aprašoma periodinėje spaudoje, vėl nufilmuota kino žurnalui „Tarybų Lietuva“. Viena Vokietijos firma atsiuntė pasiūlymų išigyti pas juos pažangiausius įrengimus.

Jonas Jarušaitis, būdamas pastovus degustacinės komisijos narys ir didelis autoritetas, važinėdamas po Sovietų Sąjungą, dalyvaudamas tarptautinėse parodose, visada turėdavo naujų ir pažangių idėjų. 1958 m. Belvederio sūrinė buvo pritaikyta olandų sūriams liliputams gaminti. J. Jarušaitis buvo laikomas vienu iš liliputų išradėjų, pirmasis šalyje įdiegęs šių sūrių gamybą, kuri plačiai išgarsino Belvederio sūrinę pasaulyje. Buvo manyta mažuosius sūrius gaminti didesnėse ir moderniškesnėse sūrinėse – Kalvarijoje, Liudvinave, Šėtoje, Luokėje, bet procesas nesisekė ir Belvederio sūrinė taip ir liko pirmoji ir vienintelė olandų liliputų sūrių gamintoja Lietuvoje.

Teisybės dėlei reikia pasakyti, kad Jonas Jarušaitis nebuvo visiškai patenkintas mažųjų sūrių technologija ir kokybe. Dar turėjo idėjų, kaip labiau mechanizuoti gamybą ir pagerinti kokybę. Deja, dėl patirtos autoavarijos reikėjo ilgai gydytis. Tad idėjos ir liko idėjomis.

Klasikiniu fermentinių sūrių etalonu meistras laikė didįjį olandiškąjį (Edamo) sūrį. Sūris turi būti nei per kietas, nei per minkštas. Akutės tik apvalios. Kiekvienoje akutėje po rasos lašelį. Jonas Jarušaitis mėgdavo kartoti: „*Kai sūris verkia, meistras juokiasi*“. Vadinasi, rasotas, apvalių akučių sūris yra geriausios kokybės.

Ilgametis Belvederio sūrininkas Jonas Jarušaitis niekada visų nuopelnų neprišiskyrė tik sau. Jis labai vertino visų sūrinės darbuotojų darbą. Džiaugėsi, kad tokie

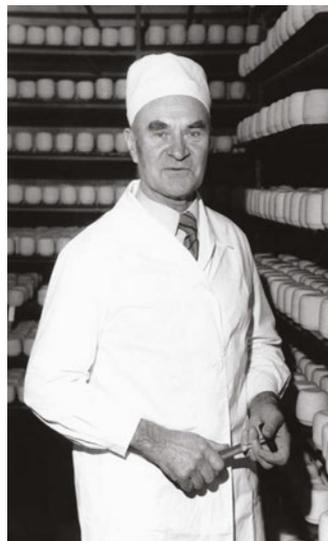

*Čia buvo gaminami
garsūs olandų
sūriai liliputai.
Dešinėje – meistras
Jonas Jarušaitis.
Apie 1960 m.
Iš A. Visacko albumo*

darbštūs, ilgalaikiai serediškiai darbininkai, kad puikūs nepailstantys meistrai padėjėjai, kaip antai Stepas Gelumbauskas, Birutė Jankevičienė, Antanas Radis, kad nuo visokių „skersvėjų“ ministerijoje jį saugo Antanas Visackas, kad moksliniame institute jam tiesia kelią Rimgaudas Ramanauskas, kad Kauno pieno kombinate už jį mūru stoja Jeronimas Levišauskas, kad Jurbarko centrinė pieninė visada vertino ir leido įgyvendinti jo sumanymus. Daug gerų, nuoširdžių žmonių prie to prisidėjo. Neteko girdėti, kad apie ką nors Jonas Jarušaitis būtų atsiliepęs nepalankiai. Net ir apie tuos, kurie jam nieko gero nelinkėjo.

Per ilgus darbo metus Belvederio sūrinėje Jonas Jarušaitis perdavė patirtį apie 200 pienininkystės praktikantų. Dalyvavimas pasaulinėse parodose su fermentiniais sūriais visada būdavo sėkmingas. Netrūko apdovanojimų meistrui ir premijų kitiems darbuotojams, užsienio firmų pasiūlymų. Visur, kur tik buvo pristatyta Belvederio pieninės produkcija, laimėdavo medalius ir diplomus. Susidarė nemažą medalių kolekcija: vienas aukso, po kelis sidabro ir bronzos, keletas diplomų. Didelis pasisekimas lydėjo Maskvos, Leipcigo, Poznanės, Zagrebo, Londono, Paryžiaus, Kopenhagos, Vienos parodose. 1975 m. Liaudies pasiekimų parodoje Maskvoje – sidabro medalis, 1976 m. Berlyne „Agro-76“ – auksas, 1984 m. Ugličė – I laipsnio diplomai ir t. t. Kadangi tuo metu Lietuva buvo kaip Sovietų Sąjungos dalis, tai visi Belvederio sūrinės laimėjimai buvo priskiriami visai Sovietų Sąjungai. Apie tai buvo rašoma tiek lietuviškoje, tiek rusiškoje spaudoje. Medalius ir diplomus sūrinės darbuotojams tik parodydavo ir kaupdavo Kauno pieno kombinate ar Mėsos ir pieno pramonės ministerijoje. Aukso medalis tuoj

*Jonas Jarušaitis.
1981 m.
Iš G. Šulcienės
albumo*

dingo neaiškiais aplinkybėmis. Oficiali versija – pavogė. Kitų apdovanojimų likimas nežinomas. Liko tik keletas popierinių kopijų.

Vaikystės ir šeimos pomėgiai nepaliko Jono Jarušaičio visą gyvenimą. Meilė medžiui, technikai ir muzikai, prisirišimas prie Nemuno, mokėjimas džiaugtis darbu ir darna šeimoje niekada neišblėso. Mėgdavo grybauti Tauragės ir Smalininkų miškuose. Veliuonos sodyboje užveisė didelį sodą, prisodino įvairių medžių. Gaila, kad pikti žmonės iškirto sodą juosusias žydinčias Kaukazo slyvas. Bet tebeošia gražių liepų alėja...

Paauglystėje buvo pasidaręs smuiką, kuri vėliau pardavė vienam miestelio muzikantui. Iš medžio savo mažoms dukterims pridroždavo įvairiausių žaisliukų: ančiukų, judančių drugelių, laivelių. Kaip technikui jam buvo vieni niekai išsirengti vėjo jėgainę ar sumontuoti detektorinį radijo imtuvą.

Rūpinosi savo dukterų mokymusi ir lavinimusi. Iš akordeonų vadovėlių autorius Povilo Četkausko kiekvienai nupirko po akordeoną. Vidą muzikuoti mokė to meto geriausias vargonų derintojas Juozas Tamošaitis. Taip jau susiklostė, kad Jarušaičio proanukė Irmutė gieda toje pačioje bažnyčioje, kur kadaise aidėjo Jono tėvo Flekso balsas.

Nemunas visada traukė kaip magnetas. Laisvalaikiu vis prie jo tekančio vandens. Tai žvejoti, tai meškerioti, tai šiaip sau pasėdėti. Tai vienas, tai su bičiuliais, tai su anūke Ginte pasivaikščioti. Yra sugavęs daug žuvų. Pasitaikydavo ir labai didelių. Kartą pakliuvo apie 40 kg svėręs laišos kriukas.

Jarušaičių šeima Belvederyje gyveno virš sūrinės esančioje palėpėje. Nors butas nebuvo erdvus ir visada persisunkęs perdirbamo pieno kvapu, žmonių niekada netrūkdavo. Ypač veliuoniškių. Vis kas nors laikinai gyvendavo, viešėdavo ar šiaip sunkiu gyvenimo metu rasdavo užuovėją.

Iš pradžių tai buvo Belvederio pienininkystės technikumо moksleivės Aniceta Janušaitytė, Aldona Steponavičiūtė, Anelė Jokimaitė. Netrukus Leonida Matusevičienė atvežė ką tik iš sunkios ligos pakilusią savo dukterį Eglę su pusbroliu Romu Batūra. Kurį laiką viešėjo Bronė Kuncienė su savo sūnumis Romu ir Petru. Taip pat, keliaudamas per kaimus, užsukdavo Ilguvos dvarininko sūnus Vaitiekus Grincevičius su visu savo orkestru. Papietaudavo ir pagrodavo. Kurį laiką nuo trėmimo į Sibirą slapstėsi Veliuonos viršaičio Benado Cvirkos sūnus Zėnonas. Prisiglaudė, atklydęs į kitą Lietuvos kraštą, Panevėžio mergaičių gimnazijos direktorius Bronius Juška. Visus, kurie sunkiu metu patyrė Jarušaičių šeimos nuoširdumą, globą bei paramą, ir išvardinti sunku.

Pranutė Jarušaitienė buvo labai sumani ir pavyzdinga šeimininkė. Be visų kulinariųjų įmantrybių ir „kivio sriubų“, mokėjo sukti valgomuosius ledus, raugdavo itin visų mėgstamus baltus varškės sūrius. Net diplomuoti Kauno pienininkai domėdavosi to skanaus sūrio receptu.

Naikinant karinį aerodromą, Belvederio laukai buvo išdalyti gyventojams. Visiems užteko ir bulvių pasisodinti, ir miežių

Pranutė ir Jonas

Jarušaičiai. Iš

G. Šulcienės albumo

pasisėti. O Nemuno lankose buvo galima ganyti karves. Jarušaičiai mokėjo verstis ūkiškai. Turėjo karvę, augino kiaulių ir tris avis. Vištidėje vos sutilpo vištos ir antys. Didžiuliame darže augo įvairių daržovių. Pakraščiuose žydėjo pilnavidurės aguonos, tulpės ir bijūnai. Tad pragyventi ir svečius pavaišinti visko užteko. Be to, Jarušaitienė mokėjo gražiai megzti ir gerai siūti. O tai, ypač pokario metais, irgi daug reiškė.

Kai Jonas Jarušaitis praplėtė sūrinę ir priestate įrengė dušus, dar dažniau ateidavo pasisvečiuoti mokytojai ir kiti Seredžiaus inteligentai. Išsimaudę po dušu, susėdę prie stalo gerdavo girą, ragaudavo sūrius, kalbėdavosi, net padainuodavo. Vyrai lošdavo proferansą. Juokaudami kalbėdavo, kad Jonas yra pripažintas sūrių meistras, bet jį gali aplenkti Pranutė. Ir sūris baltesnis, ir ledai labai skanūs. Karo ir pokario metais ledų pramoniniu būdu negamindavo, o miesteliuose dar ir apie 1957 metus ledai buvo retenybė.

1986 m., eidamas 79-uosius metus, po didelės antrosios autoavarijos Jonas Jarušaitis išėjo į pensiją ir gyveno Veliuonoje. Mirė 1998 m. spalio mėn. 14 d. Amžinam poilsiui atgulė greta žmonos Pranutės Veliuonos kapinėse.

Jaunėlė duktė Adelė Vida pratęsė savo tėvo profesinį gyvenimo kelią – baigė Kauno politechnikos institutą ir tapo maisto produktų technologijos inžiniere. Dirbo Kauno pieno kombinate, buvo ilgametė Lietuvos maistininkų mokslinės techninės draugijos pirmininko pavaduotoja, nuo 1996 m. – pirmininkė.

Belvederio sūrinėje likęs darbščių žmonių kolektyvas tęsia ilgamečio Belvederio sūrininko tradicijas. Darniai dirba senoji ir naujoji karta.

Juozas Indra

Ona Narbutienė

Menininko kūrybos šaknų visada ieškome jį išauginusioje aplinkoje – jo tėviškėje. Iš jos gamtos, gyvenimo tradicijų, vaikystės išpūdžių dažniausiai visiškai intuityviai gimsta originalioji kūryba.

Turbūt neatsitiktinai gražioji Panemunė padovanojo mums tiek iškilių menininkų. Juk su šiuo kraštu susiję Juozas Naujalis, Antanas Juška, Stasys Šimkus, Antanas Sodeika ir kiti. Tarp jų – ir Juozas Indra.

Dar jaunystėje jis dažnai rymodavo ant pamėgtojo Seredžiaus piliakalnio, žvelgdamas į Nemuno tolumą. Čia, šioje žemėje, jo meno versmė.

Juozo Indros žvaigždė neilgai tešvietė Lietuvos meno padangėje: garsus ir populiarus dainininkas, kompozitorius, dirigentas nesulaukė nė penkiasdešimties... Tačiau jo pėdsakai ryškūs visuose minėtuose baruose.

Likimo jam skirtas gyvenimo laikas buvo itin komplikotas mūsų kraštui, tad ir jo pačio gyvenimą sudaro kaleidoskopiškai besikeičiantys kontrastingi epizodai: piemenukas, dirigentas, pulko orkestro auklėtinis, vargonininkas, kareivis, studentas, žavintis savo balso grožiu operų herojus, kalinys...

Įvairialypis ir jo charakteris. Jis – žaismingas, valiūkiškas, linkęs į bohemą ir lyrišką, susikaupęs, ištisas dienas praleidžiantis prie naujo kūrinio, ruošiamos par-

titūros. Žavėjo savo grožiu, lyrišku tenoru, sukurtais personažais – Hercogu, Alfredu, Romeo, Faustu...

Žavėjo ir nuoširdžiai bei stilingai dainuojamomis liaudies dainomis. Su jomis buvo suaugęs nuo pat vaikystės, kuri prabėgo Pavietavos kaime. Tuomet jis dar buvo Padleckis ir tik 1943 m., tapęs dainininku, pakeitė pavardę – tapo Indra.

Prieš trisdešimt metų buvę Padleckių kaimynai Veličkos pasakojo:

„Kadise nuo šių namų skambėdavo visa apylinkė, kokie buvo giesmininkai, dainininkai! Kai Padleckiai dirbdavo, nuo aušros iki sutemų skambėdavo daina. Vyras neištverdavo, būdavo, palieka savo darbą ir bėga prie jų. Jie ir laisvalaikį skirdavo dainai, kartais dūdomis grodavo. Balsai visų gražūs, bet gražiausias – tai Juozuko. Geri buvo kaimynai, linksmi, tarpusavyje sutardavo. Motina labai švelnaus būdo, tvarkinga, gražiai vaikus prižiūrėdavo; tėvas – darbštus, negerdavo...“¹

Abu Indros tėvai kilę iš šių vietų. Tėvas, Stanislovas Padleckis, nedidelę sodybą paveldėjo iš savo tėvo, o motina, Antanina Gudžiūnaitė, buvo kilusi iš netolimo Akmeniškių kaimo. Abu apylinkėje buvo žinomi dainininkai. Kai vasaros sekmadieniais išeidavo apžiūrėti laukų, būtinai užtraukdavo dainą. Ir visa giminė buvo linkusi į muziką. Motinos broliai grojo pučiamųjų orkestre, o jos tėvas (Juozo Indros senelis), kaimo siuvėjas, niekada nesiskyrė su daina, kaip ir su savo adata.

Padleckiai augino devynis vaikus – šešis berniukus ir tris mergaites. Juozas buvo septintas vaikas, ir gimė jis vos pasibaigus Pirmajam pasauliniam karui – 1918 m. kovo 18 d.

Nors tėvas, skolindamasis iš banko pinigų, vis prisipirkdavo žemės sklypelį ir didindavo savo ūkį, tačiau šeima buvo didelė ir prasimaitinti nebuvo lengva. Tad visi turėjo dirbti – vieni ganė galvijus, kiti žąsis, kiaules, arba talkino laukuose. Ir Juozui nuo pat mažens teko būti piemenėliu. Tai buvo ne tik darbas, bet ir gamtos pažinimas, suartėjimas su ja, išiklausymas į ją. Be to – ir čia laiko neleisdavo veltui: jau paūgėjęs, išmokęs skaityti (lankė Armeniškių pradžios mokyklą), pasiimdavo su savim iš vyresniojo brolio Stasio gautus Teodoro Brazio vadovėlius – „Muzikos teoriją“ ir „Giedojimo mokyklą“. Mokėsi muzikos rašto gudrybių, o poilsiui užtraukdavo dainą. Kaip pasakojo brolis Stasys, kartais Juozas, išitraukęs į muzikos „moks-lus“ ir dainavimą, „prasolfedžiudavo“ ir savo juodmarges.

Kitas brolis, Kazys, taip pat paliko nuotaikingą pasakojimą:

„Vasarą išeidavome prieš saulėtekį šienauti pievų ir pagal tradiciją eidavo senelis, tėvas ir vyresnieji broliai. Nuvarę kelias pradalgės, užtraukdavome šienpjovių dainą: „Valio, mano dalgeli, valio, valio!“

Jos aidą atkartodavo gretimieji miškeliai, atsiliepdavo iš kaimyninių sodybų šienpjoviai. O vakarais, nuvarę po sunkių dienos darbų, susirinkdavome visi kartu su tėveliais ir dainuodavome mūsų mėgstamas dainas“².

¹Iš pokalbio 1972 m. gegužės 2 d.

²Iš K. Padleckio užrašytų prisiminimų. Autorės nuosavybė.

Tarp artimųjų.
Pirmoje eilėje
(iš kairės): sesuo
Eugenija, motina
Antanina Padleckienė,
sesuo Antanina;
antroje eilėje
(iš kairės): Tamošaitis,
Juozas Indra, broliai
Jurgis ir Antanas

Vyriausias brolis Stasys mokėsi Čekiškėje pas vargonininką, tad muzikoje jau buvo praprusęs. Jis nutarė suorganizuoti šeimos chorą. Šeštadieniais grįždamas namo parsiveždavo natų ir repetuodavo. Mokė dainuoti iš natų. Čia buvo J. Naujalio „Lietuva brangi“, Č. Sasnausko „Kur bėga Šešupė“, J. Neimonto „Pasisėjau žalią rūtą“ ir kitos. Balsai pasiskirstydavo taip: du broliai – bosai, du – tenorai, dvi sesutės – sopranai, su viena – Gene – Juozukas dainuodavo altu. Kartais prisijungdavo ir tėvai. Ir Padleckių choras tapo garsus visoje apylinkėje. Koncertuodavo ne tik savo kaimo bei apylinkės vakarėliuose, bet ir Belvederio pienininkystės mokykloje bei anapus Nemuno – Ilguvoje. 1934 m. gavo net kvietimą į Kauno valstybinį radiofoną. Deja, Kaune dainuoti neteko – vis tobulino dainavimą, be to, neturėjo tinkamos miesto koncertuoti aprangos, koncertas buvo vis atidedamas, atidedamas ir... neįvyko.

Vyriausiam broliui dažnai padėdavo Juozukas. O kai šis negalėdavo atvykti, vienuolikmetis pats imdavosi šiam „chorui“ vadovauti. Tai buvo tarsi jo muzikos mokykla – juk daugelyje muzikos barų buvo savamokslis.

Mokėsi netoli esančioje Armeniškių pradžios mokykloje. Čia įvyko ir pirmasis būsimo dainininko debiutas: baigdamas mokyklą, Juozukas viešame koncerte padainavo Šimkaus „Kur bakūžė samanota“.

Tad liaudies daina buvo neatskiriama jo vaikystės dalis, ir jai jis, kaip dainininkas ir kompozitorius, paskirs didelę dalį savo kūrybos. Ir tai bus viena iškiliausių jo kūrybos sričių. Jau daug vėliau, 1954 m., profesorė Jadvyga Čiurlionytė, įžymioji mūsų etnomuzikologė, kalbėjo: „Indra pasirodė didelis dainų žinovas, visados labai jautriai parodęs liaudies dainą, mokęs jautriai ją pajusti ir perduoti jos charakteringus bruožus“³. Tai suprantama – Indrai liaudies dainos buvo jo savasties dalis. Dainuodamas jas natūralioje aplinkoje, gamtoje, girdėjo ir jautė jas kitaip nei žmogus, išmokęs jų iš rinkinių. Indra rašė: „... mūsų liaudies kūrybinis palikimas yra ne tik platus, bet ir įvairus. O jei jis įvairus, tai toks pat įvairus turi būti priėjimas harmonizuojant“⁴.

Rėmėsi M. K. Čiurlionio bei J. Gruodžio harmonizavimo principais. Visapusiškai išsigilinęs į liaudies dainos specifiką, kompozitorius gerai žinojo, kad neatsargi ranka labai lengvai gali atimti iš dainos jos nepakartojamą žavesį. Todėl

³LLMA, f. 21, b. 85, l. 4.

⁴Indra J. Apie liaudies dainų harmonizavimą, *Literatūra ir menas*, 1953, gruodžio 13.

elgdavosi su ja labai apdairiai, bijodamas pažeisti tą amžių nugludintą, tobulą teksto ir melodijos, turinio ir formos darną.

Netgi labai mažos apimties dainas kompozitorius dažnai palikdavo nepraplėstas. Ir jų pritarimas būna labai kuklus – vienas kitas būdingas akordas, suteikiantis spalvinę erdvę.

Dainas harmonizudavo solistams ir įvairių sudėčių chorams. Tačiau ypač daug jų skirta solistams, ir tai suprantama – juk dainavo jas pats arba duetu su kolegomis. Nuo kitų to laiko kompozitorių Indros harmonizuotas liaudies dainas skyrė akompanuojančių instrumentų sudėtis. Tai ne tik tradicinis fortepijonas, bet ir kaimo kapela, įvairūs liaudies instrumentų ansambliai, fortepijoninis trio, styginių kvartetas.

„Prieš harmonizuodamas dainą, – yra pasakojęs kompozitorius, – aš labai atidžiai, ne vieną kartą perskaitau jos melodiją, o paskui jau lyg savaime gimsta ir tie garsai, kurie turi ją lydėti. Aš stengiuosi nepridėti nieko savo, o viską imu iš pačios dainos. Jos melodijoje ir žodžiuose visada slypi daug lobių – tik sugebėk juos atrasti“⁵.

Yra harmonizavęs apie 150 liaudies dainų, ir tai didelis mūsų muzikos turtas. Tačiau grįžkime į Juozo paauglystę, į jo tėviškę.

Vyriausias Juozo brolis Stasys nuolat rūpinosi jaunėlio muzikiniu lavinimu. Matyt, jautė, kad jame slypi iš visos šeimos sukaupti muzikalumo genai. Ir netrukus tuo įsitikino.

Dirbdamas vargonininku Šimkaičiuose, Stasys pasikvietė ir Juozą. Čia jis turėjo galimybę naudotis fisharmonija, prie kurios išsėdėdavo ištisas valandas improvizuodamas ir mokydamasis.

1934–1937 m. Stasys vargonininkavo Seredžiuje ir čia išvystė aktyvią veiklą. Jis atgaivino anksčiau egzistavusį pučiamųjų orkestrą ir įtraukė į jį savo brolius, Juozą ir Kazį. Juozas pramoko groti altu ir baritonu ir tapo svarbiu pagalbininku Stasiui. Kadangi spausdintų natų buvo mažai ir jos ne visada buvo prieinamos, jas dažnai tekdavo perrašyti, pasiskolinus iš kitų orkestrų.

Čia ir išryškėjo išskirtiniai Juozo gabumai, jo absoliuti klausa. Kadangi Stasys rinko pučiamųjų orkestrų muzikos plokšteles ir turėjo patefoną, Juozas, klausydamasis muzikos, sugebėjo surašyti instrumentų partijas!

Sulaukęs šešiolikos, Juozas nutarė savarankiškai išmėginti jėgas, ir tapo Pažerėlio (Šakių apskr.) bažnyčios vargonininku. Tačiau, supratęs, kad šis darbas visiškai nepatenkina jo muzikos polėkių ir troškimų, neilgai čia užsibuvo. Klebonas senukas Kudirka nesupyko, jau buvo susidūręs su tokiais, kurių skrydžiui reikėjo didesnės erdvės – A. Vanagaičiu ir S. Šimkumi. Tad atsisveikindamas išpranašavo, kad taps „*dideliu žmogumi*“. Tačiau kelias buvo dar ilgas ir pilnas kliūčių.

Juozas grįžta į Seredžių, groja orkestre, vargonuoja, mokosi užsienio kalbų, rašo eiles. Literatūra jį labai traukia. Buvo romantiškas jaunuolis ir įkvėpimo savo eilėms ieškojo gražioje Seredžiaus apylinkėse.

Ištisas valandas praleisdavo ant pilialkarnio, žvelgdamas į ramią, spalvingą

⁵Baliūnas S. Daug padaryta, sumanymų būta dar daugiau, *Literatūra ir menas*, 1968, kovo 16.

Nemuno tėkmę. Vienu metu jau visai rimtai pradėjo galvoti apie literato kelią, ypač kai jį paskatino rašytojas Jonas Marcinkevičius, kuris čia lankydavosi savo uošvijoje. Tačiau gyvenimas pakrypo kita vaga.

Reikšmingi Indrai buvo 1935-ieji metai. Tais metais savo darbo trisdešimtmetį S. Šimkus nutarė pažymėti gimtajame Seredžiuje. Sujudo visas miestelis. Minėjimas vyko Belvederio dvairo rūmuose, kur buvo įsikūrusi pienininkystės mokykla. Ypač stropiai ruošėsi choras, vadovaujamas Stasio Padleckio, nes jo programoje buvo net dešimt Šimkaus dainų. Dainavo iš Kauno atvykę operos solistai, dainavo ir Juozas. Jo švelnaus balso atlikta Šimkaus daina „Oi kas sodai, do sodeliai“ neliko autoriaus nepastebėta, ir jaunam dainininkui tai buvo reikšmingas įvykis.

Tais pačiais metais į Seredžių atvyko Kėdainių pulko pučiamųjų orkestras, kuriam vadovavo vienas žymiausių kapelmeisterių – Bronius Jonušas. Sekmadienį orkestras grojo bažnyčioje, o per mišias Juozas giedojo Bacho–Gounod „Ave Marija“. Po pamaldų B. Jonušas susitiko su Indra ir pasiūlė jam atvykti į Kėdainius ir tapti pulko orkestro auklėtiniu. Tai buvo galimybė gauti rimtesnį muzikinį išsilavinimą, todėl ir pats jaunuolis pasiryžo šiam žingsniui, ir brolis Stasys jam pritarė.

1936 m. atvyksta į Kėdainius ir tampa 3-iojo pėstininkų pulko orkestro auklėtiniu. Groja orkestre, Melioracijos technikų mokykloje suorganizuoja chorą, Karininkų ramovėje vakarais skambina fortepijonu ir dainuoja – tai galimybė šiek tiek užsidirbti ir privačiai lankyti fortepijono pamokas. Jaunuolio tikslas – Konservatorija!

1938 m. jis priimamas į Kauno konservatorijos dainavimo klasę laisvu klausytoju, o po metų tampa tikru studentu. Tačiau rimtai atsidėti mokslams sąlygų nebuvo. Jis turėjo likti Kėdainiuose, nes neturėjo lėšų pragyvenimui Kaune. Laiko gerokai sumažėjo, tad teko atsisakyti papildomų uždarbių. Be to, juk ir už mokslą reikėjo mokėti. Archyve išlikęs Indros pareiškimas švietimo ministrai:

*Stasys Padleckis
(viduryje) su savo
vadovaujamo choro
dalyvėmis. 1935 m.
Iš B. Urbštienės
albumo*

„Esu neturtingų tėvų, kurie man jokių būdu pinigais padėti negali. Pats taip pat neturiu reikiamų pajamų padengti mokslo išlaidoms, nes tarnauju pulko orkestre auklėtinio–muzikanto sąlygomis, gaudamas 5 litus mėnesiui. Nuolankiai prašau, Ekscelencija, mane nuo mokesčio už mokslą konservatorijoje atleisti“⁶.

Indrą palaikė ir kapelmeisteris, ir pulko vadovybė; tarpininkavo įvairiais raštais. Deja, pagal Konservatorijos nuostatus pirmo kurso studentai nebuvo atleidžiami nuo mokesčio už mokslą.

Mokslas Konservatorijoje buvo labai nereguliarus – kartais mokesčių sumesdavo karininkai, kartais būdavo šalinamas kaip neužsimokėjęs, po to vėl gražinamas. Be to, ne visada sugebėdavo atvykti į paskaitas, daugelį egzaminų laikė eksternu. Jo bendramokslis muzikologas Stasys Yla yra pastebėjęs:

„... jo savita kūrybinė intuicija dažnai užvadudavo teorines žinias, kurias sistemingai gilinti vis nebuvo galimybės. Iš prigimties muzikalus, turįs absoliučią klausą ir puikią kūrybinę nuojautą, jis kūrė vadovaudamasis daugiausia šiomis gamtos dovanomis“⁷.

Ir štai – bolševikų okupacija. Indra turi atlikti karinę prievolę ir tampa sovietų armijos kareiviu. Prasideda gyvenimo odisėja. Kilus karui, Indra siunčiamas į frontą ir prie Velikije Luki patenka į vokiečių nelaisvę. Pradžioje, kaip ir kiti Baltijos šalių jaunuoliai, nelaisvėje buvo laikomas kaip sovietų armijos kareivis, o ne kaip bolševikų okupuotos šalies per prievartą paimtas į okupacinę armiją pilietis. Vėliau paleidžiamas į laisvę ir grįžta į Kauną. Čia patenka į savo naujo dainavimo dėstytojo Petro Olekos globą, kuris sušelpia Indrą drabužiais ir pinigais gyvenimo pradžiai, kad būtų galima jam tęsti mokslą. Kadangi Indra tuomet jau domėjosi kompozicija, tai lankė specialią harmoniją pas Vladą Jakulėną, o vėliau, 1943 m., uždarius Konservatoriją, eidavo pas Juozą Gruodį į namus kompozicijos konsultacijoms.

Neturėdamas pragyvenimo šaltinių, vėl grįžo į B. Jonušo orkestrą, kuris tuo metu buvo tapęs Kauno policijos orkestru. Groti orkestre Indrai buvo kenksminga, nes dar vaikystėje skūsdavosi krūtinės skausmais ir buvo „silpnų plaučių“. Tad sužinojęs, jog Vilniuje kuriasi operos trupė, Indra atvyksta į sostinę, kur ir buvo priimtas į šį naują ir jauną kolektyvą.

1943 m. lapkričio 7 d. simfoniniame koncerte, kurį dirigavo Jeronimas Kačinskas, Indra atlieka Alfredo ariją iš G. Verdžio operos „Traviata“ ir savo harmonizuotą bei instrumentuotą liaudies dainą „Tėvulio dvare“. Spauda tada rašė:

„J. Indros dainavimas daro malonaus, šilto ir simpatingo įspūdžio, nors jo interpretacija dar reikalinga žymaus brendimo, muzikinio skonio vystymo ir rimtesnių dar studijų. Norisi tikėti, kad Indros asmenyje bus naujas rimtas tenoras“⁸.

Juozas Padleckis
Kėdainiuose.

1941 m. vasario 7 d.

⁶LLMA, f. 84, b. 22, l. 18.

⁷Yla S. Aprėpti viską..., Kultūros barai, 1978, nr. 3, p. 67.

⁸J. K. Vilniuje gyvai koncertuojama, Ateitis, 1943, lapkr. 12.

O po mėnesio Indra debiutuoja Hercogo vaidmeniu G. Verdžio operoje „Rigoletto“. Šiandien sunku įsivaizduoti, kad, nebaigus dainavimo studijų, nesudainavus nė vieno antraeilio vaidmens, galima iš karto atlikti tokią partiją. Juo labiau, kad ši vaidmenį ypač dažnai atlikdavo populiarusis Kipras Petrauskas, dažnai dalyvaujantis Vilniaus operos spektakliuose. O ir Vilniuje jau garsėjo jaunas tenoras Kazys Gutauskas.

Čia, be abejo, viską nulėmė Indros talentas. Suprantama, vaidybos įgūdžių neturėjimas varžė dainininką kuriant sceninį vaizdą, bet jo muzikalumas ir balso grožis pavergė visus. Kritika pastebėjo:

„J. Indra turi savyje dangaus liepsnelę. Jo balsas malonaus tembro, tiesa, ne per stipriausias, bet turėkime vilties – išsidainuos. Jau ir šiame spektaklyje mus žavėjo jo patrauklus dainavimas, tikrai muzikaliai atliktas. Jis puikiai jaučia frazę, lanksčiai niuansuoja, turi savyje subtilaus švelnumo“⁹.

Po to nedidelis Tebaldo vaidmuo Ch. Gounod operoje „Romeo ir Džiuljeta“ ir Almaviva G. Rossini „Sevilijos kirpėjyje“. Patirtis auga, kritika kaskart pažymi ženklų pažangą, bet – artėja frontas ir trupė subyra. Kas į Vakarus, kas į Kauną, likę Vilniuje čia laukia didžiųjų permainų.

Prasideda antroji sovietų okupacija. Praūžus frontui, socialistai ėmė rinktis į teatrą. Teatras buvo gerokai ištuštėjęs. Neliko daugybės geriausių solistų bei baleto šokėjų, neliko ir vyriausiojo dirigento Vytauto Marijošiaus. Visi jie pasitraukė į Vakarus. Bet atėjo jaunų dainininkų, su jais ir Indra. 1944–1945 m. sezone jis dainuoja daugelyje operų, tampa publikos numylėtiniu. Atnaujino ir studijas Konservatorijoje, bet neilgam...

Slogūs tai buvo laikai. Vyko trėmimai, areštai, žmonės slapstėsi, keitė gyvenamąsias vietas, pavardes. Neišvengė represijų ir Indra. 1945 m. jis areštuojamas už dalyvavimą policijos orkestre ir tampa politiniu kaliniu. Teko praeiti visus kančių kelius – kalėjimus, persiuntimus, lagerius. Atsidūrė garsiojoje Vorkutoje ir tapo „zeku“. Vorkuta – tai anglies kasyklos, ir silpniems Indros plaučiams tai buvo ypač pavojinga. Teko gulėti ligoninėje, vargti, bet išgelbėjo balsas. Kaip yra pasakojęs Indra, „aukšto viršininko melomanės žmonos pastangomis Vorkutoje buvo įsteigtas muzikinis teatras, kuriame daugumas artistų ir dainininkų buvo „zekai“¹⁰.

Kaliniams, kurie dalyvavo meninėje veikloje lageriuose, buvo šiek tiek lengvinamos sąlygos, nereikėjo dirbti sunkiųjų darbų. Tai buvo išsigelbėjimas. In-

Juozo Indros debiutas: Hercogas G. Verdžio operoje „Rigoletto“. 1943 m. gruodis

⁹„Rigoletto“ su naujomis jėgomis, *Naujoji Lietuva*, 1943, gruodžio 7.

¹⁰Lelis J. Beveik kaip Kipras, *Muzikos barai*, 1998, nr. 3–4.

dra ne tik dainuoja, bet ir pradeda diriguoti. Po trejų metų, 1948-aisiais, nesudarius jam bylos, jis paleidžiamas.

Kaunas pamėgtą dainininką sutinka su dideliu džiugesiu. Jis vėl dainuoja, jo spektaklius lydi ovacijos ir gerbėjų gėlės. Tačiau tais pačiais metais operos teatras persikelia į Vilnių, o su juo ir Indra. Prasideda naujas jo gyvenimo etapas.

Indra toliau dainuoja, yra publikos mėgiamas ir laukiamas. Jo balso tembras bei muzikalumas dažnai prilyginami Kiprui Petrauskui. Laikui bėgant, jo interesų ratas plėtėja – jis pradeda dėstyti Konservatorijoje (dabar Muzikos akademija), vadovauja Operos parengimo klasei. Jį vis labiau traukia dirigavimas. Kauno muzikinio teatro kviečiamas, mielai pastato bei diriguoja vieną kitą spektaklį. Jaučiasi pribrendęs ir kūrybai. Jo kelias vis dažniau veda į Kompozitorių sąjungą. Čia jis ne tik dalyvauja kolegų kūrinių perklausoje, bet ir pats pateikia dainų bei instrumentinių kūrinių.

Publikos pamėgtasis tenoras palieka sceną. Tam jį paskatino ne tik minėti nauji muzikiniai interesai – jo balse pasijautė nuovargis, vis dažniau atsinaujindavo plaučių liga ir tekdavo gydytis sanatorijose...

1954 m. Indra paskiriamas Kauno muzikinio dramos teatro vyriausiuoju dirigentu ir priimamas į Kompozitorių sąjungą. Savo autobiografijoje jis prisipažįsta:

„Didelis įvykis mano kūrybiniame gyvenime buvo 1954 m. priėmimas į Kompozitorių sąjungą. Čia atsivėrė naujos galimybės kūrybai, jos ypač pasireiškė per kūrybines komandiruotes, kur gaudavau labai man reikalingų konsultacijų“¹¹.

Vėlesni septyneri metai – didelio kūrybinio intensyvumo metai. Jo gyvenime jie patys produktyviausi. Kauno teatro muzikinė trupė pabudinama iš sustingimo, rampos šviesą viena po kitos išvysta rimtos operos, kurių pastatymai atkreipia ir sostinės kritikų dėmesį. Susiformuoja savarankiškas Muzikinis teatras. Indra suranda teatre puikių bendraminčių – režisierius Reginą Senkutę ir Rostislavą Andrejevą. Teatre vyksta įtemptas darbas, reikalaujama drausmės ir visiško atsidavimo. Savo knygoje apie Lietuvos dirigentus Rimas Geniušas taip įvertino savo kolegą:

„Nors specialaus dirigento išsilavinimo neturėjo, tačiau dėka bendrų muzikinių gabumų – absoliutinės klausos, vokalo pajautimo ir supratimo, operinės dramaturgijos suvokimo, greitos muzikinės orientacijos ir didelės energijos – daug pasitarnavo, keldamas Kauno muzikinio teatro lygį“¹².

Tuo laikotarpiu Indros talentas iš tiesų pražydo, suradęs darnią pusiausvyrą tarp trijų muzikos meno šakų. Didesnę laiko dalį skirdamas dirigento pareigoms teatre, Indra retsykiais padainuodavo, ypač Šimkaus ir savo paties harmonizuotas dainas, svajoto dar sugrįžti ir į operos sceną. Tačiau ne mažiau širdies ir laiko skyrė kūrybai.

1957 m. gegužės 19 d. Operos ir baletu teatre įvyksta Indros baletu „Audronė“ premjera. Tai pasakojimas apie lie-

¹¹LLMA, f. 21, ap. 2, b. 85, l. 4.

¹²Geniušas R. *Dirigavimas ir Lietuvos dirigentai*, Vilnius, 1973, p. 106.

tuvių ir kryžiuočių kovas, meilę ir klastą, ištikimybę. Baletas buvo labai teigiamai įvertintas, o 1959 m. už jį Indra apdovanojamas Respublikine premija.

Tokio stambaus sceninio kūrinio pasirodymas daug kam buvo netikėtas. Tai vaizdingai liudija Indros kolegos Jono Stasiūno žodžiai:

„Tais mūsų draugystės laikais Juozas pradėjo kurti baletą „Audronė“. Atvirai pasakius, mes, solistai, iš pradžių skeptiškai žiūrėjome į jo užmojus. Kaipgi čia išeina – niekur nesimokė kompozicijos, toks pat solistas kaip ir mes, o kuria baletu muziką. Liaudies dainą harmonizuoti – kas kita, o čia baletas! Bet Juozas netruko išblaškyti mūsų abejones ir įtikino, kad viskas įmanoma, tikriaus sakant – jam įmanoma“¹³.

Tačiau sėkmė neatėjo savaime – kelias į baletą buvo ilgas ir sunkus. Tai byloja gausūs juodraščiai, temų eskizai ir variantai, taip pat paties kompozitoriaus žodžiai:

„Kai kas, kalbėdami apie mano sugebėjimus, užmiršta, kad mano kūrybą nušviečia pirmesniųjų, įmestų į krosnį, kūrinijų ugnis“, – „Audronė“ – trečias mano parašytas baletas šia tema. Ankstyvesnius du baletu variantus numečiau į šalį. Tik paskutinis variantas, mano manymu, galėtų perteikti žiūrovui rūsčią istorinę tiesą, atskleisti sceniniais vaizdais veikėjų jausmus ir lūkesčius“¹⁴.

Įtemptą darbą lydėjo ne tik kūrybos džiaugsmas, bet ir nusivylimai. Trūko patirties rašant tokios didelės apimties kūrinį, be to, labai daug laiko, energijos ir nervų atimdavo vyriausiojo dirigento pareigos. Darbas stūmėsi į priekį ne taip greitai, kaip kompozitorius įsivaizdavo. Bet ir susilaukęs kritikos Indra nesugniužo, mokėjo ja pasinaudoti tolimesniam darbui. Tai charakteringas jo būdo bruožas – jis visada pripažindavo savo nesėkmes ir mokėjo būti sau kritiškas. Pagaliau atkaklumą ir ištvermę vainikavo sėkmė.

Tačiau nereikėtų manyti, kad Indros gyvenimą užpildė tik darbas. Reiklus sau ir kitiems kaip dirigentas, atkakliai, tiesiog fanatiškai siekiantis kūrybos profesionalumo, jis mokėjo atsipalaiduoti, turėjo savo pomėgių. Vienas jų, kartais net panašus į pavojingą aistrą, buvo lošimas kortomis. Tai prisimena daugelis jo kolegų, o bičiulis medikas profesorius Jonas Lelis prisimena:

„Kažkaip nejučiomis jis įsijungė į nedidelę poilsiaujančių pajūryje medikų draugiją. Pasirodė, kad jis, kaip ir jo puikiai vaidinamas „Pikų damos“ herojus Germanas, buvo aistringas ir nevengiantis rizikos kortų lošėjas. Mėgo preferansą ir pokerį. Lošdamas pastarąjį, dažnai blefuo-davo ir toli gražu ne visada sėkmingai“.

Pats Indra pasakojo, kad ir Vorkutoje dažnai lošdavęs kortomis, o vieną sykį dėl to vos galą negavęs. Mat

¹³Stasiūnas J. Scenoje ir laisvalaikiu, kn. Narbutienė O. *Juozas Indra*, Vilnius, 1975, p. 98.

¹⁴Krivickas S. Naujas nacionalinis baletas, *Tiesa*, 1957, geg. 19.

išlošęs iš vieno kriminalistų „boso“ ne tik visus varganus jo pinigais, bet ir šimtasiūlę. „Nukentėjusysis“ griebėsi peilio, o „laimingasis“, palikęs išloštus trofėjus, gelbėjosi nuo įtūžusio „zeko“, pabėgdamas ir pasislėpdamas po scena „savajame“ teatre¹⁵.

Indra buvo publikos numylėtinis, ypač moterų. Tai suprantama, nes jo operiniai herojai buvo tokie žavūs ir romantiški – Lenskis, Romeo, Alfredas... Ir pats buvo joms neabejingas. Tai pastebėjo ir prof. J. Lelis:

„Mėgo grožinę literatūrą, gražią gamtą, o labiausiai – pastarosios didžiausią stebuklą – gražias moteris. Vaikščiodamas gatvėmis ir pliaže, nesivaržydavo net atsigręždamas palydėti tokias susižavėjusiu žvilgsniu. Kartą padejavo, kad, esą, šįmet maža gražių moterų Palangoje. [...] Gal po metų ar dvejų, eidamas Kauno Laisvės alėja, sutikau seniai bematytą menininką, žygiuojantį už parankės su jauna, dailia, labai išsipusčiusia, elegantiškai apsiredžiusia dama. Švytėdamas laime, pristatė ją kaip savo žmoną“¹⁶.

Laisve naudojosi gan ilgai, vedė vėlai, bet, deja, jam neteko ilgiau pasidžiaugti šeimyniniu gyvenimu. Prisimindama „Audronės“ pasisekimą, jo jaunystės bičiulė ir didelė jo talento gerbėja mūsų garsioji žiniuoinė Eugenija Šimkūnaitė rašė, jog daugeliui medikų atrodė, kad tai Indros „Gulbės giesmė“, o ne didelio kelio pradžia.

„Kepenų nebėr, širdies – taipogi, inkstai išėję iš rikiuotės. Valia galima gyventi dienas, savaites, gal mėnesius, bet ne metus.

O vis dėlto jis gyveno be plaučių, inkstų, kepenų ir be širdies. Gyveno, ir ne vienerius metus, ir netgi dirbo“¹⁷.

Paskatintas baleto sėkmės, Indra ėmėsi dar vieno stambaus darbo – simfonijos. Po trejų metų, 1960-aisiais, įvyko simfonijos „Griuvėsių miestas“ premjera. Šis trijų dalių ciklas sukurtas Salomėjos Nėries poemos, pasakojančios apie karo baisumus fašistų okupuotoje Varšuvoje, motyvais. Tai dramatiškas kūrinys, kuriame, be abejonės, skamba nemažai sunkių jo paties išgyvenimų. Simfonija tapo plačiu Indros žingsniu į šiuolaikinės muzikos pasaulį, o lietuvių muziką praturtino reikšmingu ir spalvingu kūrinium.

1963 m. Indra vėl pradėjo domėtis dainavimu. Parengęs G. Verdžio operą „Simonas Bohanegra“, kurią, neradus Lietuvoje partitūros, pats instrumentavo, ėmėsi joje atlikti Gabriėliaus vaidmenį. Jau seniai buvo nedainavęs, tad jo pasirodymas klausytojams labai intrigavo.

Muzikinio teatro solistas Vytautas Blažys prisimena:

„Pirmajam spektakliui ruošėsi labai rimtai. Kasdien prasidainuodavo – tiek metų nedainuota! Ėmėsi laikytis dietos (juk jo herojus – jaunuolis!), per generalinę repeticiją labai jaudinosi, darė muzikinių klaidų.

¹⁵Lelis J. Beveik kaip Kipras, *ten pat.*

¹⁶*Ten pat.*

¹⁷Šimkūnaitė E. Juozas Indra, kn. Narbutienė O. Juozas Indra, p. 89.

Mes, jo partneriai, truputį šypsojomės: čia tau, broli, ne prie pulto stovėti!

1968 m. birželio 9 dieną po ilgos pertraukos Indra vėl dainavo operos spektaklyje. Tikrai neperdedu, sakydamas, kad tai buvo tikra operos meno šventė Kauno teatre. Pilnutėlė žiūrovų salė gėrėjosi Indros Gabrieliu, puikiai, muzikaliai skambančiu jo balsu. Tą dieną Indros balsas iš tiesų liejosi laisvai, plačiai ir jaunatviškai, solistas lengvai įveikė aukštą partijos tesitūrą¹⁸.

Po to scenoje pasirodė dar du kartus. Užsimojo rašyti operą, ilgai ieškojo įvairių siužetų, deja, eiti naujuoju keliu nebuvo lemta. Planuojamos operos apie Vytautą Montvilą liko tik keli eskizai...

Prasidėjo krizės metai – sušlubavo sveikata, pritrūko jėgų įgyvendinti su-

manymus. Tačiau 1968-tieji metai vėl darbingi. Artėjo Indros penkiasdešimtmetis. Nutarė pažymėti jį pasirodymu Vilniuje, Operos scenoje. Norėjo padainuoti Germaną P. Čaikovskio operoje „Pikų dama“. Kadaisė tai buvo vienas iškiliausių jo vaidmenų.

Paskutiniame savo interviu, kuris turėjo būti skirtas jubiliejui, nemažai kalbėjo ir apie kūrybinius planus. Straipsnio autorius pažymėjo:

„Tą dieną J. Indra buvo tikrai gerai nusiteikęs. Džiaugėsi, kad pagerėjo sveikata, pasakojo apie savo naujai sumanytą muzikinę komediją pagal M. Valančiaus „Palangos Južę“, kuri turėtų būti savotiška lietuvių „Parduota nuotaka“ su buitinėmis scenomis, apeigomis, šokiais ir žaidimais, trykštanti liaudies išmintimi ir humoru“¹⁹.

Tačiau po kelių dienų jo gyvenimo gija staiga nutrūko...

Liko kūryba... Jos dramatinuose, epiniuose bei lyriniuose puslapiuose atsiskleidžia Juozo Indros jausmų ir nuotaikų pasaulis. Simfonija, baletas „Audronė“, lietuviškos vokalinės lyrikos perlas „Saulė leidžias“ (pagal S. Nėries tekstą) lieka gyventi mūsų muzikos istorijoje. Ir daugybė meistro ranka, jautria menininko širdimi subalansuotų liaudies dainų.

Liko įrašuose ir jo balsas – minkštas, gražaus tembro lyrinis tenoras. Apie įamžintas operų arijas ir taip subtiliai jo atliekamas liaudies dainas Ilguvos dukra Beatričė Grincevičiūtė sakė:

„Lietuvių liaudies dainų, man atrodo, niekas taip nemokėdavo dainuoti, kaip Juozas.

*Juozas Indra –
Liutauras Jurgio
Karnavičiaus
operoje „Gražina“*

¹⁸Blažys V. Paskutinis vaidmuo, *ten pat*, p. 106.

¹⁹Baliūnas S. Paskutinis interviu, *ten pat*, p. 108.

Čia į vieną visumą susilydo visos jo talento gijos – nepaprastas muzikalumas, absoliuti klausa, puikus liaudies dainų pažinimas, gražus balsas, skoningos paties padarytos harmonizacijos. Juozas nemokėtų taip dainuoti šių dainų, jei nebūtų su jomis išaugęs. Kai dabar užgirstu jį dainuojant per radiją, negaliu atsigėrėti, kiek paprastumo ir gilaus įsijautimo jo interpretacijose, kiek tikro liaudiškumo”²⁰.

Stalo teniso propaguotojas Alfonsas Minkus

Rimantas Slavikas

Alfonsas Minkus gimė 1922 m. rugpjūčio 31 d. Vaitkaičių kaime, Tytuvėnų vls., Raseinių apskr. Šeimoje augo brolis (gim. 1919 m.) ir sesuo (gim. 1912 m.).

1926 m. kareiviams netyčia sudeginus sodybą, tėvai persikėlė gyventi į Šiaulius ir nuomojo žemę. Sutaupę pinigų, 1939 m. tėvai atstatė senąją sodybą ir grįžo tėviškėn, o Alfonsas liko gyventi Šiauliuose pas seserį. Baigęs pradžios mokyklą, pradėjo uždarbiauti (nešiojo laikraščius, dirbo autobusų stotyje). Apie 1934 m. pradėjo žaisti stalo tenisą. Nešiodamas laikraščius ir įvairiems sporto klubams vis išprašydavo, kad leistų bent truputį pažaisti. Iš pradžių žaidė prastai, dažnai vyrai vaiką išvarydavo. Tačiau labai greitai tie, kurie vaikinuką vydavo šalin, pradėjo kviesti jį kaip varžovą prie teniso stalo. Alfonsas nusipirko savo raketę, kuri tais laikais kainavo apie 3 Lt. 1935 m. buvo oficialiai priimtas į Šiaulių „Sakalo“ klubą. Jo vadovas buvo lauko teniso žaidėjas A. Kačanauskas. Kartu su žymiais Lietuvos tenisininkais H. Legu, V. Variakoju, A. Baltrušaičiu teko dažnai važiuoti į Kauną žaisti draugiškų varžybų su įvairiais klubais. 1936 m. įvyko įdomios varžybos tarp Šiaulių ir Lietuvos rinktinės. Rinktinėi atstovavo Ch. Duškesas, V. Dzindziliauskas, E. Nikolskis, o Šiauliams – V. Variakojis, A. Minkus ir J. Bikas. Susitikimą 5:4 laimėjo Šiauliai. Po varžybų V. Variakojis varžybų dalyvius pakvietė į ištaigingą restoraną „Piliečių klubas“ ir vakarienei paaukojo 100 Lt. Tais laikais tai buvo labai didelė suma.

1938 m. Pirmojoje pasaulio lietuvių tautinėje olimpiadoje A. Minkus kartu su H. Legu dvejeta varžybose užėmė trečiąją vietą. 1940 ir 1941 m. Kauno miesto pirmenybėse iškovojo trečiąją vietą. Rusams okupavus Lietuvą, sportinis gyvenimas apmirė, o čia dar prasidėjo Antrasis pasaulinis karas. Užėjus vokiečiams, 2,5 metų buvo išvežtas darbams į Prūsiją. Po karo grįžęs, gyveno pas tėvus kaime. Rusų buvo pašauktas į kariuomenę, kurioje tarnavo dvejus metus. Po tarnybos vėl grįžo gyventi pas tėvus. Prieš sąjunginę spartakiadą vykusiose kontrolinėse varžybose užėmė 8 vietą. Vėl nugalėjo rinktinės narį Nikolskį. Nors ilgokai nežaidė stalo teniso, bet 1951 m. SSRS stalo tenisininkų sąjunginėse varžybose Vilniuje Alfonsas užėmė devintąją vietą. Laimėjo susitikimą prieš Leningrado čempioną Spakoinį 3:2, bet varžovas užprotestavo rezultata dėl per ilgai užtęstų pertraukėlių ir teko žaisti iš naujo. Tada A. Minkus pralošė 3:2.

Mokydamasis Verkių žemės ūkio mo- ²⁰Narbutienė O. Juozas Indra, p. 58.

Po stalo teniso turnyro. Pirmoje eilėje (iš kairės): Ernestas Štrimas, Nerijus Lionas, Almontas Danilevičius; antroje eilėje (iš kairės): Sigita Petraitytė, Asta Kurtinaitytė, Asta Beniulytė, Alfonsas Minkus, Stanislovas Džiaugys, Arūnas Štrimas. 1999 m. Iš R. Slaviko albumo

kykloje, igijo pirmąjį stalo tenisininko atskyri. Bet paskui, kai netrumpą laiką dirbo kolūkio pirmininku Radviliškio, Kauno, Jurbarko rajonuose, aktyvesnei sportinei veiklai laiko nebeliko.

1993, 1994, 1995 m. savo amžiaus grupėje tapo Lietuvos čempionu. 1996, 1997, 1998 m. buvo antras. 1998 m. Antrojoje pasaulio lietuvių olimpiadoje iškovojė aukso medalius vieneto ir dvejeta varžybose. 1996 m. dalyvavo Europos veteranų varžybose Austrijoje, Pasaulio veteranų varžybose Norvegijoje (19 vieta). Taip pat dalyvauta turnyruose Švedijoje (paguodos turnyre pirmoji vieta), Čekijoje (12 vieta) ir Lietuvoje.

1996 m. Lietuvos veteranų pirmenybėse užimta II vieta.

1997 m. Lietuvos veteranų pirmenybėse užimta I vieta.

Europos šiaurės valstybių veteranų varžybose (Stokholme) užimta III vieta.

1998 m. Europos šiaurės valstybių veteranų varžybose (Taline) užimta I vieta.

Lietuvos veteranų pirmenybėse III vieta.

1999 m. Lietuvos veteranų žaidynėse užimta I vieta.

2000 m. Lietuvos sporto žaidynėse užimta IV vieta.

2002 m. Lietuvos veteranų žaidynėse užimta I vieta.

Pasaulio veteranų pirmenybėse iki 80 m. amžiaus (Šveicarijoje) užimta IX vieta (dalyvavo 60 dalyvių).

Nuo 1973 m. A. Minkus gyvena Klausučiuose. Dirbdamas Mičiurino sodininkystės tarybiniame ūkyje, suradęs laisvo laiko su stalo teniso žaidimo mėgėjais stovavo prie žaidimo stalo. Dalyvaudavo žemės ūkio darbuotojų spartakiadose ir turnyruose. Dar ir dabar veteranas yra geros sportinės formos ir darbingas. Kasmet „Girną“ žemės ūkio bendrovėje jis padėdavo sandėlininkui priimti grūdus, „Arso-dos“ žemės ūkio bendrovėje talkindavo prie obuolių skynimo. Alfonso Minkaus gyvenimas yra puikus pavyzdys, kaip sportas pagyvenusiam žmogui padeda išlaikyti gerą sveikatą, darbingumą ir leidžia turiningai praleisti laisvalaikį.

Siekiant pagerbti nusipelnusį sporto veteraną Alfonsą Minkų ir įtvirtinti stalo teniso tradicijas, „Jaunuolyno“ sporto klubo pirmininko Rimanto Slaviko iniciatyva 1999 m. vasario 15 d. Klausučiuose buvo surengtas Alfonso Minkaus vardo stalo teniso turnyras. Jame dalyvavo 42 įvairaus amžiaus žaidėjai iš Vadžgirio, Stakių, Gausantiškių, Armeniškių, Klausučių.

Girdintys gamtos tylą

Apie Alfonsą Budvytį ir Rimutę Mačiulytę

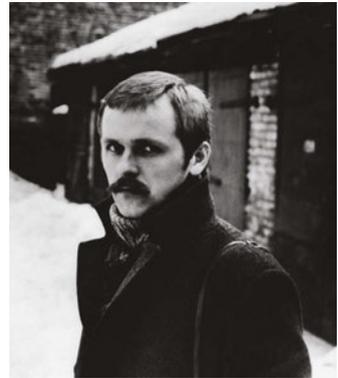
Stanislovas Žvirgždas

Fotomenininkas Alfonsas Budvytis

Alfonsas Budvytis gimė 1949 m. Balsėnuose, Klai-pėdos rajone. 1967–1971 m. studijavo Kauno medicinos institute farmaciją. Nuo 1979 m. yra Lietuvos fotomenininkų sąjungos narys. 1994 m. Tarptautinė meninės fotografijos federacija (FIAP) jam suteikė fotografo menininko (AFIAP) garbės vardą, o 2002 m. paskirta LR Vyriausybės meno premija.

A. Budvytis praplėtė Lietuvos fotografijos meno skalę, įgijo pripažinimo ir pelnė apdovanojimų užsienio parodose, nuolat savo naujais darbais papildydamas mūsų fotografijos knygas ir visus žavėdamas menine kompetencija ir subtilumu. Jo vardas siejamas su „perversmo karta“ (Algirdas Šeškus, Vytautas Balčytis, Remigijus Pačėsa ir kt.), kuri priešpastatė save septintojo dešimtmečio fotoreporteriams, puoselėjo meninės fotografijos kalbos rafinuotumą, „*nuobodulio estetiką*“ (Agnė Narušytė), reiškė protestą prieš fasadiškai sureikšmintą, ideologizuotą ano meto tikrovę. A. Budvytis visą laiką buvo paslaptį tylos pasaulyje. „Tylioji gamta“ – jau keliolika metų jo (nuo 1995 m. gyvenančio žmonos Rimutės Mačiulytės gimtajame Goniūnų kaime) kuriamas ciklas. Tačiau A. Budvyčio tyla ypatinga, kupina vidinės įtampos, kontempliacijos, subtilios pilkšvos spalvos moduliacijų, sugebėjimo į kasdieniškiausius objektus – medžio gabaliuką, bulvę, žolytę, sraigę ar į ledą išalusią varlę, upelio tėkmės plaunamus akmenėlius – pasižiūrėti veik kaip į kosminius vaizdus, paliudijančius patirto ir tik intuityviai nujaučiamo pasaulio vienovę. Kelias į šią filosofinę tylą buvo ir paprastas, ir gana painus. Jo pradžia šiandien atrodo labiau susijusi su tuo, ką darė skverbdamasi į kasdienišką, tolimą paradiniam propagandiniam gaudesui gyvenimą vyresnioji fotografų karta. Tačiau jaunimui buvo svarbesni ne tiek socialiniai ir psichologiniai aspektai, kiek subjektyvus vienvėsių ir egzistencijos pojūtis („Svajonių miestas“, „Saulės šviesa“, „Pilnatvė“). To laikotarpio nuotraukose operuojama žmogaus fragmentais, šviesa, netikėtomis kompozicijomis.

Naujoviškai atrodo ir ciklas „Palata Nr. 7“, kuriame A. Budvytis vienas pirmųjų kritikavo sovietinės visuomenės šešėlines puses, bet kartu atsisakė vienareikšmės socialinės interpretacijos, pabrėžė žmogaus likimo tragizmą. Šio ciklo nuotraukose nėra

Alfonsas Budvytis

jokios paguodos, tai tik visų sergančių sielų mirties namai, kuriuose palaidojamos visos viltys, svajonės, ketinimai. Tai tarsi paskutinė riba, už kurios prasideda visiškai kitas gyvenimo atskaitos taškas – stebėjimas, įsigilinimas į savo pačių vidinį pasaulį. Ir nyki tuštuma: purvinių, nušiurusių, seniai nedažytų ligoninės koridorių ar palatų ir juose įrėmintų žmonių sielų tuštuma. Beprotnamio tema dažniausiai traktuojama sensacingai, tačiau A. Budvytis pasirenka ramia, akies nerėžiančią vaizdų kalbą, savo stebėjimus perkeldamas į psichologinės realybės sferą. Tarsi norėdamas dar labiau sudramatinti vaizdą ar parodyti į save išistebeilijusių vyrų minties prošvaisites, autorius (vienas pirmųjų Lietuvoje) naudoja daugkartinį tonavimą. Kartais kardinaliam vaizdo pakeitimui jam pakanka ir vieno, ryškiai nuspalvinto šviesos blyksnio.

Alfonsas Budvytis.

Ankstyvojo periodo A. Budvyčio darbai – vertingas menų sintezės objektas. Atkreiptinas dėmesys į dviejų sudedamųjų dalių egzistavimą: juodai baltos fotografijos ir ją užpildančio spalvinio sluoksnio, kurie, regis, yra visiškai tarpusavyje nesuderinami, nes turi netolygią emocinę iškalbą ir krūvį. Tačiau autorius sumaniai įveikia šiuos netolygumus ir sugeba išgauti netikėtą, hibridinį fotopaveikslo rezultatą. Net pats fotografas nebėgali pakartoti nuspalvintų originalių autorinių atspaudų, todėl egzistuoja kelios to paties fotografinio motyvo nepanašios, turinčios skirtingą išraišką spalvinės interpretacijos. Autoriui fotografijų tonavimas – mirkymas įvairiuose tirpaluose – yra tarsi alcheminis procesas, padedantis sukurti naują, tariamą, į virtualią panašėjančią realybę.

Atminimas. 1979 m.

Vis labiau toldamas nuo žmonių ir daiktų fotografijas, fotografas nuo tiesioginės dokumentacijos linksta į meditatyvinį stebėjimą, simbolius, gilinaisi į, regis, menui neįdomius, banalius, kasdienėje gyvenimo tėkmėje nepastebimus dalykus, vis labiau intymėja, siaurina savo stebėjimų lauką vidinės raiškos linkme. Kartu su savo bendraamžiais A. Budvytis Lietuvos fotografiją artina į šiuolaikinės dailės ieškojimus, o kiek vėliau atėję Alvydas Lukys, Gintautas Trimakas, Remigijus Treigys sėkmingai tęsia šią paralelę, vis dažniau dalyvaudami bendrose parodose ir kurdami bendrus projektus su visa šiuolaikinio meno sfera.

A. Budvyčio kūryba irgi ne kartą kito, jis paraleliai naudojo įvairius metodus. Tylos, nuobodžios kasdienybės fragmentų, virstančių archetipais („Duryš“, „Radijo taškas“, „Gazuotas vanduo“) pasaulis sutaria su architektūros ir landšafto fotografija. Kartu su V. Balčyčiu 1988 m. A. Budvytis keliavo po Lietuvą ir fotografavo miestelius. Išsami miestelių urbanistinių peizažų enciklopedija drauge yra ir aukšto estetinio lygio fotografija, stebinanti vaizdo tikslumu, toniniais subtilumais, netikėtais kompoziciniais sprendimais, atspaudo meistriškumu. Šio ciklo nuotraukos patraukia žiūrovą, sužadina nostalgiskus praėjusių laikų prisiminimus, primena jaunystę, verčia susimąstyti ir pajusti nenumaldomą laiko tėkmę. 1991 m. A. Budvytis, žmonos Rimos padedamas, buvo net būsimos miestelių fotoalbumo maketą padaręs, tačiau nesulaukė rėmėjų dėmesio ir paramos. Dar ir dabar unikalaus leidinio maketas tebedulka spintoje.

Alfonsas Budvytis.

Oskaras – 1,

Oskaras – 2.

2001 m.

Jau ne viena menininkų karta fotografuoja Vilnių. Atskiras klodas – A. Budvyčio Vilniaus fotografijos. Idealią miesto vaizdinio paviliotą fotografas ne viena dešimtmetį klaidžiojo gatvėmis, kiemais, laipiojo stogais, netgi ryžosi savaip perprojektuoti Vilnių. Ir niekaip negalėjo šio miesto iki galo pažinti. Atsiliepdamas į Vilniaus fotografijos mokyklos XIX–XX a. tradiciją, A. Budvytis pasidavė kerinčiai Vilniaus magijai, ieškojo savo miesto vaizdinio, bandė užčiuopti Vilniaus fenomeną, šalia panoraminių vaizdų operuodamas netikėtais rakursais, naujais ir senais žiūros taškais bei architektūros fragmentais. A. Budvytis susikuria miesto vaizdinį pagal savo meninę nuovoką, jausmus. Nuotaiką fotografiniuose lakštuose jis išgauna vykusiai pasirinkdamas fotografuojamą objektą, stengiasi perprasti šviesos ir šešėlių žaismą ar asimetriją, nevengia naujų, iki tol eiliniam žiūrovui nematytų rakursų, o pasirinkdamas senuosius, jau ne kartą naudotus žiūros taškus, priartėja prie amžiaus pradžios laiko nurudintų atvaizdų.

A. Budvytis miestą sutaurina ir suteikia jam iškilnumo bei efektingumo. Įsižiūrėjęs į aplinką, autorius pamiršta viską pasaulyje, net patį save, susilieja į vieną visumą su gyvu miesto organizmu, kvėpuoja jo oru, persiima jo dvasia ir fiksuoja, regis, įprastas, jau tūkstantį kartų atvirukuose bei fotografijos klasikų nuotraukose matytas panoramas ar atskirus kampelius ir, praeities nostalgijos vedamas, tonuoja visus vaizdus rudai. Kad ir kur nuklystų autorius – prie Katedros, Universiteto, Šv. Onos bažnyčios – ar vaikšiotų siauromis senamiesčio gatvelėmis, niekur neišvysime jokio judėjimo, jokio žmogaus, nes A. Budvytis gilinasi į miesto esmę ir tarsi pats susiliecia su Vilniumi. Jam labiau rūpi asimetriški, daugiaplaniai vaizdai, į kurių priekinį planą lyg ir atsitiktinai pakliuvęs stambus architektūrinis elementas panašėja į tolumoje nusidriekusį peizažą. Autorius renkasi miesto vietas su naujais, dar niekieno netaikytais žiūros taškais, iš kurių atsiveria naujos erdvės, apribotos sienų, stogų ar frontonų fragmentų. Į gotikinį, renesansinį, barokinį, klasicistinį miestą fotografas žvelgia pro akmens, stiklo, metalo, sniego faktūrą ir viską apgaubia minkšta šviesa, panardinęs į rūką, prieblandą visus bokštų siluetus, bažnyčių mūrus, želdi-

nus bei gatveles. Precizišką dokumentą jis paverčia simboliniu vaizdu ir taip tarsi dekonstruoja esamą architektūrinį stilių.

Mūsų dienomis, kai mene nebeliko jokių draudimų, A. Budvytis visiškai atsisakė žmogaus vaizdavimo bei užuominų į jo socialines problemas ir pasuko prie visam pasauliui aktualių dalykų – gamtos kaip amžinybės, amžinojo gėrio, jos nuolatinio nykimo ir atsinaujinimo. Radikaliausias posūkis A. Budvyčio gyvenime ir kūryboje – išikūrimas atokiame vienkiemyje miškuose. Pats kilęs iš kaimo, jis yra jautrus gamtos procesų stebėtojas. Fotografijose fiksuojami švelnūs, beveik nepastebimi pokyčių pėdsakai, niekas neuždaroma fotografijos rėmais. Autorius mėgsta minimalų vyksmą išdėstyti ciklais, vieną objektą pateikti dalimis. Fotografija įgauna konceptualų pobūdį. A. Budvytis puikiai valdo vaizdo minkšto piešinio ir tapybinių tonų efektus: fragmentiški darbų tonai palengva keičiasi nuo pelenų pilkumo iki visiško juodumo ir primena piešimą plunksna.

A. Budvytis yra surengęs ne vieną išimintinę fotografijų parodą ir Lietuvos, ir užsienio galerijose. 2003 m. pradžioje Vilniuje, „Prospekto“ fotografijos galerijoje atidarytoje parodoje buvo eksponuoti jo darbai, sukurti dar devintajame dešimtmetyje fotografo kelionių po Vietnamą, Vengriją ir Lietuvą metu.

Grafikė Rimutė Mačiulytė

Goniūnų kaime, tėvų Tomo ir Antaninos Mačiulių ūkyje gyvena ir žinoma grafikė, knygų iliustratorė Rimutė Mačiulytė. Čia ji gimė 1954 m. Baigusi Vilniaus dailės akademiją, grafikė iliustravo vaikiškas knygeles, piešė Afrikos tigrus, antilopes gnu, vorus ir įvairiausias kitus pasakų personažus. Vėliau ji atsidėjo grafikai. Dabar Klausčių pagrindinėje mokykloje moko vaikus piešimo, rūpinasi kartu su Alfonsu įsteigta meno galerija ir kuria vis naujus grafikos lakštus. „Turì juk kažką daryti“, – lyg ir teisinasi dailininkė.

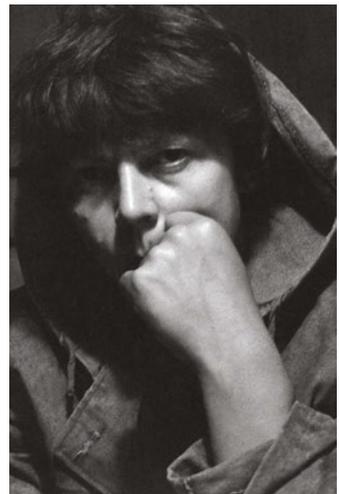
Rimutė Mačiulytė
1992 m.

A. Budvyčio nuotr.

„Nuostabus dalykas yra tai, kad Rima apie meną nekalba. Jokių giliamintiškų samprotavimų, kuriuos taip mėgsta visi pseudo. Rima – nuotaikos žmogus, stebintis ir pastebintis. Puiku, kad visa tai gražiai atsiveria jos kūriniuose. Pažiūrėkime: kaip kinta toji pati „ji“, kiek skirtingiausių nuotaikų galima pastebėti jos šviesoje ir šešėlyje, koks gyvas ir subtilus yra tas dulksvas šešėlis. Nejučiom pradedi suvokti, kad mene (gal ir gyvenime?) užuomina yra kur kas svarbiau, tikriau ir įdomiau už rankomis pačiuopinėjamą tiesą. Aišku, užuomina, kuri nėra atsitiktinumas, nes žaviu atsitiktinumu pasitiki nebent diletantai“.

Taip 1991 m. pradžioje apie R. Mačiulytės parodą Vilniaus „Arkos“ galerijoje rašė Gražina Kliaugienė¹.

Vėlesniais metais R. Mačiulytės kūryboje atsiranda išėstų stačiakampių ritmas. Dabar kiekviename cikle – vis kitokia nuotai-ka: „Bandonijoje“ – baltame fone žai-

¹Kliaugienė G. Galerija „Arka“ pristato: Rima Mačiulytė, *Respublika*, 1991, sausio 4.

R. Mačiulytės
 iliustracija
 leid. R. Kiplingas
 „Džiunglės“.
 1988 m.

džia tamsios dėmės, o jų sruvenime susiformuoja savotiški žuvų griaučiai; „Miškuose“ – monotoniškai stūkso kamieniai; „Bokštuose“ – siūbuoja laibi stogai. Grafikos laktų turinys mažiausiai domina autore – visa esmė pavadinimuose, kurie suteikia figūros prasmę abstraktiems darbams. Grafikė ne vaizduoja, o kuria, todėl jos darbų tikslas – formos grožis, apokalipsiškumas. Žiūrint į jos darbus, būtina ne tik regėti, bet ir maštyti, jausti, nes apokalipsiškumas gali slypėti ir menkiausiame brūkšnyje ar linijoje².

Pastaraisiais metais, gyvendami gamtos apsuptyje Goniūnų kaime, abu menininkai – Alfonsas Budvytis ir Rimutė Mačiulytė – kuria iš pačios gamtos šviesos gimstančius atspaudus: žolių, dangaus, vandens, žmogaus dvasios giluminių paslapčių vizijas. Jų artumą gamtai bei jų sielų giminystę parodė ir bendra jų paroda 1992 m. pradžioje Vilniaus fotografijos galerijoje.

„R. Mačiulytės grafinės linijos, štrichai dulsvame spalvotame popieriaus lakšte brėžia savotiškas augalų reminiscencijas. Žolės, stiebo, varpos atspaudai įsirėžia lape kaip nesudrumstas jokie dailininkės rankų prisilietimo vaizdas. Tai perkūrimas, kupinas begalinės pagarbos augalijos pasauliui ir nuostabos. Dailininkė kuria foną – subtilią šviesos erdvę, kurioje skleidžiasi trapios gyvybės grožis, gimsta faktūros ir ant neįmanomos ribos tarsi nyksta ir vėl randasi estetiškas vaizdinys. Iškilimai, įdubimai popieriaus paviršiuje tveria neapčiuopiamą šviesos kaitą. Gyvybės radimosi laukimas, tylą, kuri tik ir gali suteikti sielos ramybę. Tarsi skamba jausmo stygos, it toje švelnioje melodijoje žmogui skirta budėti prie gamtos.

A. Budvyčio fotografijose gamtos gyvenimas įgauna dar daugiau niuansų, filosofinės potekstės. [...] Tarp žmogaus ir gamtos atsiranda metafizinis ryšys, mistinė dermė. Fotografijos fenomenas – šviesos pagava. A. Budvyčio lakštuose ji nėra išorinė, o sklinda iš vaizdo vidaus, ne apšviečianti, o nu-

²Poškus V. Faktūra, erdvė, muzika. Rimos Mačiulytės paroda „Akademijos“ galerijoje, *Literatūra ir menas*, 1998, geg. 20.

šviečianti ji tampa visa apimančia šviesos sklaida. [...] Gamtos vaizdas nėra lyriška impresija, o graudus lyg japonų tricilis, simbolių kupinas vaizdinys“³.

Dabar fotografas ir grafikė paskendę kasdieniniuose rūpesčiuose ir darbuose, o kūrybai vis mažiau laiko lieka. Tačiau jie nenusimena, nesiliauna kūrę, o A. Budvytis su filosofo ramybe aiškina:

„Dirbi dirbi, reikia kada nors ir atsipūsti. Jeigu neįkvėpsi oro, bus blogai. Fotografuoti – tai ne bulvės kasti ar daržą ravėti, viskas palaipsniui turi susikaupti, tik tada gal kas ir išeis. Man dabar užtenka pasižiūrėti, ir gražu. Kam dar fotografuoti ir kitam rodyti? Gražu – ir daugiau nieko nereikia, užtenka to pamatymo. Šiltu metų laiku anksti keliuosi, sėdžiu ant trobos slenksčio, žiūriu į horizonto link krypstančius Grįžulo Ratus ir žvaigždes skaičiuoju, paryčiais Mėnulio pilnatis išlenda iš už tvoros, paukšteliai pradeda čiulbėti... Lapai rudenį byra, byra nuo sodo medžių, kol nieko nelieka. Kaip gražu! Sušluoji, sušluoji, o paskui – vėl viską iš naujo. Galgi verta gyventi, kad visa tai pamatytum!“⁴

Rimutės Mačiulytės ir Alfonso Budvyčio gyvenamasis namas Goniūnų kaime. Pievelėje – R. Mačiulytės iliustracijos vaikų knygoms. 2002 m. E. Juškos nuotr.

Nuostabu, kad ir atokesniuose Lietuvos kampeliuose galime sutikti giminingas sielas, drauge kuriančius menininkus, kurie savo kūryba atskleidžia gamtos būsenos paslaptis ir verčia mus įsiklausyti į jos tylą.

³Dapkutė A. Gamtos šviesos atspaudai, *Literatūra ir menas*, 1992, sausio 25.

⁴Iš šio str. autoriaus 2002 09 15 pokalbio su A. Budvyčiu.

Biografijų sąvadas

*Parengė Vida Girininkienė, Albinas Masaitis,
Rimantas Slavikas, Bronius Švitra*

Gimę Seredžiaus valsčiuje

ARKUŠAUSKAS Vaidotas (1972 07 01 Seredžiuje), sunkiosios atletikos sporto meistras (1992). 1984–1990 mokėsi Klausučių vid. m-kloje, 1990–1994 studijavo LKKA ir įgijo kūno kultūros mokytojo specialybę. 1994–1995 Seredžiaus vid. m-klos kūno kultūros mokytojas. 1996–1997 atliko karinę tarnybą „Geležinio vilko“ batalione. Kariuomenėje tapo „Geležinio vilko“ svarsčio kilnojimo bei krašto apsaugos žaidynių jėgos trikovės čempionu. Nuo 1998 dirba krašto apsaugos Vytauto Didžiojo jėgerių batalione.

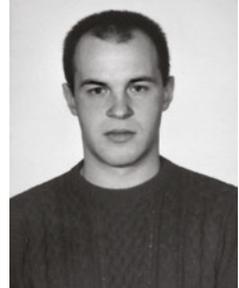
Geresni rezultatai:

1. 1986 Lietuvos moksleivių pirmenybės. Sv. kat. – 67,5 kg. Rov. – 75 kg, st. – 92,5 kg, dv. – 167,5 kg. Užimta I vieta.
2. 1987 Lietuvos moksleivių pirmenybės. Sv. kat. – 67,5 kg. Rov. – 92,5 kg, st. – 120 kg, dv. – 212,5 kg. Užimta I vieta.
3. 1992 Lietuvos studentų žaidynės. Sv. kat. – 82,5 kg. Rov. – 130 kg, st. – 165 kg, dv. – 295 kg. Užimta I vieta.
4. 1992 Pabaltijo čempionatas. Atstovavo Lietuvos rinktinei. Sv. kat. – 82,5 kg. Rov. – 127,5 kg, st. – 160 kg, dv. – 287 kg. Užimta I vieta.

BARŠAUSKIENĖ Margarita (1950 10 22 Motiškių k.) mokytoja, kraštotyrininkė. 1968 baigė Seredžiaus vid. m-klą, 1973 VVPI (dabar VPU), įgydama lietuvių k. ir lit. mokytojos kvalifikaciją.

1973–1975 dirbo Raseinių r. Alėjų pagrindinės m-klos lietuvių k. ir lit. mokytoja, o nuo 1976 dirba Seredžiaus vid. m-klos lietuvių k. ir lit. mokytoja. 1979–1985 buvo direktoriaus pavad. užklasiniam darbui. 1998 05 11 jai suteikta lietuvių k. mokytojos metodininkės kvalifikacija.

Mokyt. M. Baršauskienės iniciatyva 1990 mokykloje įkurtas kraštotyros muziejus, o 2001 – Knygos muziejus. 2002 šie muziejai respublikos mokyklų muziejų apžiūroje pripažinti vieni geriausių šalyje. Jau daug metų mokytoja vadovauja mokyklos jauniems kraštotyrininkams, įdomiai ir kūrybingai organizuodama krašto tyrimo darbą, diegdama meilę tėviškei, pagarbą jos kultūrai, papročiams, tradicijoms. Tad kraštotyros ekspedicijos ne tik eksponatais papildoma muziejų, bet daug duoda ir patiems moksleiviams. Ypač mokytoja jaučia kraštotyros edukacinę reikšmę visuomenei, todėl daugelis jaunųjų kraštotyrininkų organizuojamų renginių neapsiriboja vien mokyklos sienomis. Gal todėl čia taip daug ir gražiai padaroma, nes mokiniai jaučia ne tik veiklos malonumą, bet ir jos prasmingumą. Mokyt. M. Baršauskienė yra ir viena iš iniciatorių įkurti gerą Seredžiaus krašto muziejų. Juk ne atsitiktinai Margaritos ir Petro Baršauskų sodyba pripažinta viena gražiausiai tvarkomų sodybų ne tik Motiškių kaime, bet ir visoje Seredžiaus seniūnijoje – iš kitų sodybų

*Vaidotas Arkušauskas
Margarita Baršauskienė*

labiausiai ją išskiria etnografiškumas, senovės pajautimas ir mokėjimas ją harmoningai derinti su šių dienų skoniu ir mada. Toks materialinės kultūros perimamumas ir suderinamumas savaime pereina ir į dvasinį lygmenį. Žmogus akivaizdžiai pamato, iš kur jis atėjęs ir kur eina. Ir stabteli, susimąsto: argi taip jau viskas, kas sena – negera, ir taip jau viskas, kas nauja – gera?

Mokyt. M. Baršauskienė, be gimtosios kalbos mokymo, kaip tik visiems ir padeda paieškoti atsakymo ir į šį klausimą. Ji yra ir viena iš šios monografijos apie Seredžiaus valsčių sudarytojų.

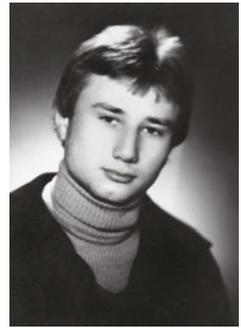
BERŪKŠTIS Valdas (1962 10 22 Klausučiuose), sunkiosios atletikos sporto meistras (1982). 1969–1980 mokėsi Klausčių vid. m-kloje, 1980–1985 studijavo VGTU ir įgijo autoinžinieriaus mechaniko specialybę.

Geresni rezultatai:

1. 1981 Lietuvos VJSM finalinės varžybos. Sv. kat. – 67,5 kg. Rov. – 107,5 kg, st. – 140 kg, dv. – 247,5 kg. Užimta I vieta.
2. Daugkartinis Lietuvos sunkiaatlečių varžybų ir pirmenybių prizininkas (lengvo svorio kategorija).

BRUŽAS Antanas (1893 05 05 Motiškių k. – 1970 05 28 Klaipėdoje; palaidotas Joniškės kapinėse), žurnalistas. Plačiau apie jį žr. A. G. Bružo str. „Antanas Bružas ir laikraštis „Mūsų rytojus“.

ČEPELĖ Juozas (1927 08 13 Sankt Peterburge), inžinierius elektromechanikas, techn. m. daktaras, docentas, išradėjas. 1935 iš Rusijos grįžo į Lietuvą ir apsigyveno pas gimines Armeniškių dvare. 1935–1939 mokėsi Armeniškių prad. m-kloje, 1939–1941 Seredžiuje baigė 5–7 klases. Toliau mokslą tęsė Kaune: 1944–1948 politechnikume, 1948–1953 KPI. 1956–1970 dirbo projektų vyr. elektriku ir projektų vyr. inžinieriumi Žemės ūkio statybos ir Vandens ūkio projektavimo institutuose. 1971–1994 dėstė LŽŪA (dabar LŽŪU). 1963 jam suteiktas respublikos nusipelnusio racionalizatoriaus vardas, 1964 apsigynė techn. m. kand. (dabar daktaro) disertaciją, 1976 suteiktas docento vardas. Lietuvoje žinomas kaip pirmasis išradybinių idėjų paieškų metodų kūrėjas ir propaguotojas, kooperatinių butų statybos idėjos pagrindėjas, kuri nuo 1961 buvo pradėta įgyvendinti Kaune, o nuo 1962 – visoje Sovietų Sąjungoje. Papildomai dėstė Liaudies ūkio specialistų tobulinimosi instituto Kauno filiale, išradybos metodų tema skaitė paskaitas visoje Lietuvoje ir keliose SSRS respublikose. 1974–1978 buvo Išradybos centro tarybos (Maskvoje), „Euristikos“ problemų sąjunginės moksl. metod. tarybos nariu. Svarbiausi veikalai: „Techninės kūrybos metodika“ (1973), „Techninės kūrybos procesas“ (1975), „Techninės kūrybos metodas“ (1985), „Kombinatorikos metodas išradyboje“ (1988), „Išradybos uždavinių paieškos metodai“ (1990), „Kelias į krepšinių“ (1996), „Talentingo mąstymo bruožai“ (1997), „Kelyje į mokslą“ (1999). Knygos išleistos lietuvių, rusų, bulgarų, čekų ir kt. kalbomis. Paskelbė per 110 mokslo straipsnių.

*Valdas Berūkštis
Antanas Bružas
Juozas Čepelė*

Armeniškųjų kaime yra likęs buv. dvaro gyvenamasis namas (dabar Zenono Ambručio nuosavybė), kuriame vaikystėje gyveno šis žymus ir įdomus mokslininkas, 24 išradimų autorius.

DŽOLSONAS Elas (1886 05 26 Seredžiuje – 1950 10 23 Los Andžele; palaidotas Los Andželo žydų kapinėse), vienas garsiausių Amerikos pramogų verslo atstovų, šou spektaklių, kino filmų dainininkas. Plačiau apie jį žr. J. Leiman, R. Kopilevič str. „Elas Džolsonas – muzikinio pasaulio žvaigždė iš Seredžiaus“.

FIRAVIČIUS Antanas (1914 Pieštvenų k. Seredžiaus vls. – 1993 03 08 Toronte, Kanadoje), išėivijos lietuvių visuomenės veikėjas. Prad. m-klą baigė Seredžiuje, vėliau mokėsi Kaune suaugusiųjų gimnazijoje. Tarnaudamas kariuomenėje 1935 baigė mokomąją kuopą ir gavo puskarininkio laipsnį. Nuo 1937 dirbo Kužių ir Sudargo paštuose. Ištėjo į Šaulių sąjungą, dalyvavo šaulių chore. Sudarge buvo šaulių būrio vadu. Vokiečių okupacijos metais vertėsi prekyba. Artėjant frontui pasitraukė į Vakarus. Karui pasibaigus gyveno Vokietijoje, Uchtės pabėgėlių stovykloje. Po trejų metų išvyko į Angliją, dirbo tekstilės fabrike. 1951 atvyko į Kanadą, į Hamiltoną. 1956 persikėlė į Torontą. 1967 įsijungė į Tautos fondo veiklą. Netrukus jam buvo pavestos vicepirmininko pareigos, o 1971 – pirmininko.

A. Firavičius TF Kanados atstovybėje išdirbo 16 metų, daugiau kaip 4 metus buvo pirmininku. Rinkdamas aukas Lietuvai ir lietuvybei išlaikyti, išvažinėjo tūkstančius kilometrų, patyrė daug nuoskaudų ir įžeidinėjimų, bet dirbo kantriai, kol nepalaužė sunki liga ir regėjimo netekimas. Bendradarbiavo lietuviškoje spaudoje – „Tėviškės žiburiuose“, „Nepriklausomoje Lietuvoje“, „Laisvoje Lietuvoje“, „Karyje“, „Drauge“. Yra kūręs eilėraščių, skaitė paskaitas, dalyvavo lietuvių sąskrydžiuose, pinigais parėmė veikalo „Rytų Lietuva“ išleidimą anglų kalba. 1990 11 17 Toronto Lietuvių namuose buvo surengtas jo pagerbimas ir darbų įvertinimas. Pagerbime dalyvavo Lietuvos generalinis konsulas Haris Lapas, VLIK'o pirmininkas Kazys Bobelis, Tautos fondo tarybos pirmininkas J. Giedraitis ir kt. bendruomenės nariai. Palaidotas šv. Jono lietuvių kapinėse Mississaugoje.

GRINCEVIČIUS Julijonas (1850 08 25 Rukšionių k. – 1936 04 26 Krokovoje; palaidotas Rakovicų kapinėse), antropologas, profesorius. Plačiau žr. A. Vaičiūno str. „Antropologas prof. Julijonas Grincevičius“.

*Elas Džolsonas
Antanas Firavičius
Julijonas Grincevičius
Juozas Indra*

INDRA Juozas (iki 1943 Padleckis; 1918 03 18 Pavietavos k. – 1968 03 14 Kaune), dainininkas, kompozitorius, dirigentas. Plačiau apie jį žr. O. Narbutienės str. „Juozas Indra“.

JONAITIS Leonas (1938 02 22 Seredžiuje), techn. m. dr., docentas. 1944 pradėjo lankyti Padubysio prad. m-klą. Tėvams nuolat kilnojantis iš vieno kaimo į kitą, teko mokytis dar keliose m-klose. Baigęs Seredžiaus septynmetę m-klą, 1951–1955 mokėsi Belvederio pienininkystės

technikume, kurį baigęs su pagyrimu įgijo teisę stoti į aukštąją m-klą. Metus pasimokęs KPI, perėjo mokytis į LŽŪA, į Ž. ū. mechanizacijos fakultetą. Labai gerai baigęs studijas, buvo paliktas dirbti Traktorių-automobilių katedros asistentu. 1961 įsteigus Mašinų eksploatacijos katedrą, joje išdirbo iki 1994, kai ji buvo sujungta su Mašinų gamybos ir remonto katedra. Dirbo asistentu, vyresn. dėstytoju, docentu, 1984–1990 buvo katedros vedėju. 1969 apgynė techn. m. kand. (dabar doktoranto) disertaciją; 1971 jam suteiktas docento vardas. 1992 nostrifikuotas techn. m. daktaru. Nuo 1994 dirba Mašinų gamybos ir serviso katedroje.

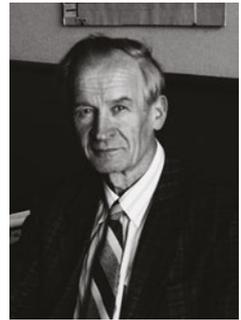
Doc. L. Jonaitis laisvalaikiu domisi knygomis, daile, augalais ir bitėmis. Sukaupioje meno, grožinės ir istorinės literatūros bibliotekoje (apie 3500 knygų) pagarbiai saugomas pirmojo skyriaus aritmetikos vadovėlis su pirmosios mokytojos A. Virakienės autografu ir pirmoji tėvų nupirkta skaitymo knygelė – Calr Robert Schmitd „Jonukas ir gaidys“ (1943). Be kruopščiai surinktų P. Mašioti jaunuomenei parašytų ir išverstų knygelių, įvairių V. Krėvės knygų leidinių, iliustruotų ir su autografais knygų, L. Jonaitis domisi skandinavų, suomių, estų literatūra. Kitas pomėgis – dailė. Tai keliolika Lietuvos dailininkų tapybos ir grafikos darbų, o ekslibrisų – apie 3000 rinkinys; yra surengęs jų kelias parodas.

Ir dar viena doc. L. Jonaičio domėjimosi sritis – tai augalai ir bitės. Kelios dešimtys rožių, dekoratyviniai medžiai ir krūmai puošia ne tik Jonaičių namus Kaune, bet ir jo pažįstamų, giminių sodybas. O išskirtinis docento domėjimasis alyvomis paskatino Amerikoje gyvenantį dailininką ir didelį augalų mėgėją V. O. Virkau 1991 įrašyti jį į tarptautinę alyvų mėgėjų draugiją (The International Lilac Society). Viena proga LŽŪU doc. S. Lukėnas yra pasakęs, kad kolegai Leonui Jonaičiui tinka priminti šiuos Cicerono žodžius: „*Si apud bibliothecam hortulum habes, nihil deerit*“ (turėti sodą šalia bibliotekos – vadinasi, knygas ir gėles – nieko daugiau laimei netrūksta). Bet pasyviai mėgautis ta palaima darbštus ir kuklus serediškis mokslininkas kol kas nė nemano. Jis ir toliau daug ir atkakliai dirba, kuria ir yra kupinas jėgų.

Doc. L. Jonaitis šiai monografijai pateikė daug senų vertingų nuotraukų.

KAVALIAUSKAS Valdas (1950 03 19 Seredžiuje – 1991 03 11; palaidotas Seredžiaus kapinėse), rankinio sporto meistras (1970).

Rankinį žaisti pradėjo Seredžiaus vid. m-kloje. Jo vadovaujami berniukai iš visur surankiojo reikiamų medžiagų ir patys pasigamino rankinio vartus, patys organizavo tarpklasines varžybas. Važiavo į Raudoną, Veliuoną, plaukdavo į kitoje Nemuno pusėje esančius Kriūkus žaisti draugiškų rungtynių. Mama pinigų sportui neturėjo, tad pats susitaupydavo. Mokydamasis mokykloje, rajono moksleivių varžybose geriausiai šoko į toli, toliausiai stūmė rutulį, greičiausiai bėgo įvairius nuotolius. Baigęs devintąją klasę, išvyko į Kauno sporto mokyklą mokytis rankinio paslapčių pas garsųjį Lietuvos rankinio trenerį Kontvainį, dirbusį „Granito“ klube. Po poros metų jis jau respublikos moksleivių rinktinės žaidėjas. Sąjunginėse varžybose, tarptautiniuose

Leonas Jonaitis

turnyruose, respublikos pirmenybėse – rezultatyviausias žaidėjas, o dar po metų – Kauno „Žalgirio“ meistrų komandos narys. Tačiau ryškiausiai jis atsiskleidė Vokietijos rankinio aikštelėse, kur vyko tuometinis socialistinių šalių „Olimpinių vilčių“ rinktinių turnyras. Treneriai ir rankinio specialistai vienbalsiai pripažino devyniolikmetį LKKA studentą Valdą Kavaliauską geriausiu šių varžybų žaidėju. Jis iškovojo ir įvarčių „karaliaus“ vardą – 58 kartus jo mestas kamuolys spurdėjo varžovų vartų tinkle. Vokietijos laikraštis „Doičes Sport-echo“ rašė: „Šis vaikinai jau dabar galėtų žaisti SSRS vyrų rinktinėje ir neabejojame, kad jį matys olimpinis Miunchenas“.

Deja, skubotos vedybos, sūnaus gimimas bei šeimyninio gyvenimo kasdienybė sutrukdė baigti studijas. Tai turėjo neigiamų pasekmių ir aktyviam sportui. Gyvenimo rutinoje taip ir nuskendo gražios svajonės.

MAČIULYTĖ Rimutė (1954 07 05 Goniūnų k.), grafikė, vaikų knygų iliustratorė. 1961–1967 mokėsi Klausūčių aštuonmetėje m-kloje, vėliau gyveno Kaune, Vilniuje. Nuo 1995 su vyru fotomenininku Alfonsu Budvyčiu gyvena savo gimtinėje Goniūnų k. Yra Klausūčių Štasio Santvaro pagrindinės m-klos dailės mokytoja, kartu su A. Budvyčiu mokykloje įsteigtos galerijos vadovė. Plačiau žr. S. Žvirgždo str. „Girdintys gamtos tylą (Apie Alfonsą Budvytį ir Rimutę Mačiulytę)“.

MICKUS Antanas (1898 Armeniškių k. – 1973 10 19 Veliuonoje; palaidotas Veliuonos kapinėse), fotografas profesionalas. Nuo 1921 gyveno Veliuonoje, dirbo fotografu ir siuvėju. 1928 A. Juškos g. pasistatė medinį gyvenamąjį namą, kuriame įrengė siuvyklą, vilnų karšyklą, o antrajame namo aukšte – gerai įrengtą fotoateljė. Fotografavo gamtą, renginius, darė portretines nuotraukas. Žymiausias fotografas tarpukario Veliuonoje. Jo namuose 1951–1952 rinkdavosi pagrindinės organizacijos nariai. Organizaciją susekus, 1952 10 29 sovietinio saugumo suimtas ir nuteistas 25-eriems metams. Kalėjo Šilutėje, Kursko lageriuose. Po Stalino mirties bausmė sušvelninta. 1955 09 15 grįžo į Veliuoną, vertėsi siuvėjavimu. A. Mickaus nuotraukos skelbtos to meto periodikoje, knygose, Kaune spausdintuose atvirukuose, 1935 m. išleistame Veliuonos vaizdų lankstinuke. Apie 300 A. Mickaus nuotraukų sūnaus Kazio Vytauto leidimu išspausdinta „Lietuvos valsčių“ serijos monografijoje „Veliuona“ (2001). 2002 m. lapkričio 7 d. Lietuvos nacionaliniame muziejuje buvo atidaryta A. Mickaus fotografijų paroda iš ciklo Miestelių fotografai (bendras muziejaus ir Lietuvos centrinio valstybės archyvo projektas). A. Mickaus fotografuotų Seredžiaus vaizdų šioje knygoje yra nedaug. Daugiau yra serediškių, kurie fotografavosi A. Mickaus ateljė, nuotraukų.

MIKULSKIENĖ Antanina (Zilinkutė, 1938 04 24 Spruktų k., Veliuonos vls., Kauno apskr. (dabar Seredžiaus sen., Jurbarko r., Tauragės apskr.), gamtos mokslų daktarė. 1949 baigė Girų prad. m-klą, 1955 – Armeniškių septynmetę, o 1958 Kauno medicinos m-klą, įgydama me-

Rimutė Mačiulytė
Antanas Mickus
Antanina Mikulskienė

dicinos felčerės specialybę. Buvo paskirta į Vilnių, dirbo Šv. Jokūbo ligoninėje. 1962 m. įstojo į VU Gamtos fakultetą, kurį baigė 1968, įgydama biologo, botaniko, biologijos ir chemijos mokytojo kvalifikaciją.

1963 pradėjo dirbti MA Botanikos i-to Fitopatogeninių mikroorganizmų biologijos laboratorijoje laborante. 1969 įstojo į aspirantūrą (doktorantūrą). Baigusi doktorantūrą, dirbo mokso darbuotoja Biodestruktotųjų tyrimų laboratorijoje. 1986 apsigynė daktaro disertaciją tema „Augalinių liekanų mikromicetai-biodestruktoriai Lietuvos kultūrinėse dirvose“. Viena ir su bendraautoriais parašė per 50 mokslinių straipsnių, dalyvavo mokslinėse konferencijose. 1987 su bendraautoriais parašė monografiją „Polimerinių medžiagų mikromicetų-biodestruktorių katalogas“. Padarė tris išradimus.

Aktyvi Lietuvos Sąjūdžio renginių ir akcijų dalyvė, 1991 01 13 nukentėjo nuo sovietų okupantų, liko invalidė; apdovanota Sausio 13-osios medaliu.

Seneliai ir tėvai (Zilinkai) palaidoti Veliuonoje.

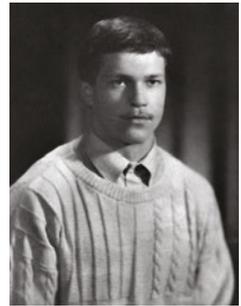
MILIŪNAS Ovidijus (1969 04 26 Klausučiuose), sunkiosios atletikos sporto meistras (1987). 1976–1987 mokėsi Klausūčių vid. m-kloje, 1987–1993 studijavo VGTU ir įgijo autotransporto inžinieriaus specialybę. Nuo 1996 dirba UAB „Senukai“ pardavimo ir rinkodaros direktoriumi. Sunkiosios atletikos treniruotes pradėjo lankyti būdamas penktoje klasėje.

Geresni rezultatai:

1. 1984 SSRS jaunių pirmenybės Krivoj Roge (Ukraina). Sv. kat. – 82,5 kg. Rov. – 102,5 kg, st. – 137,5 kg, dv. – 240 kg. Užimta IV vieta.
2. 1985 Lietuvos jaunių pirmųjų žaidynių finalinės varžybos. Sv. kat. – 90 kg. Rov. – 122,5 kg, st. – 160 kg, dv. – 282,5 kg. Užimta I vieta.
3. 1985 TSRS jaunių pirmenybės Baku (Azerbaidžanas). Sv. kat. – 90 kg. Rov. – 125 kg, st. – 160 kg, dv. – 285 kg. Užimta II vieta.
4. 1986 Lietuvos sunkiosios atletikos suaugusių atskirų veiksmų čempionatas. Sv. kat. – 90 kg. Rov. – 137,5 kg, st. – 177,5 kg, dv. – 315 kg, Užimta III vieta.
5. 1986 SSRS jaunių VJSM pirmenybės Vorosilovgrade. Sv. kat. – 90 kg. Rov. – 130 kg, st. – 172 kg, dv. – 302,5 kg. Užimta VIII vieta.
6. 1987 Lietuvos suaugusiųjų čempionatas. Sv. kat. – 90 kg. Rov. – 142,5 kg, st. – 182,5 kg, dv. – 325 kg. Užimta II vieta.
7. 1989 Pabaltijo pirmenybės Rygoje. Sv. kat. – 90 kg. Rov. – 140 kg, st. – 175 kg, dv. – 315 kg. Užimta I vieta.

Pasiekti rekordai (visi svorio kat. iki 90 kg):

1. Lietuvos jaunių iki 18 m., rovimas – 135,5 kg (1985 m.).
2. Lietuvos jaunių iki 18 m., dvikovė – 305 kg (1985 m.).
3. Lietuvos jaunimo iki 21 m., stūmimas – 180 kg (1986 m.).
4. Lietuvos jaunimo iki 21 m., dvikovė – 315 kg (1986 m.).
5. Lietuvos jaunimo iki 21 m., rovimas – 137 kg (1986 m.).
6. Lietuvos jaunimo iki 21 m., rovimas – 142,5 kg (1986 m.).
7. Lietuvos jaunimo iki 21 m., stūmimas – 182,5 kg (1986 m.).
8. Lietuvos jaunimo iki 21 m., dvikovė – 325 kg (1987 m.).

Ovidijus Miliūnas

RADZEVIČIUS Vladas (1908 02 08 Seredžiuje – 1970 10 02 Adelaidėje, Australijoje), teisininkas, visuomenės veikėjas, aktyvus spaudos darbuotojas. Baigęs prad. m-klą Seredžiuje, toliau mokėsi Kaune: 1932 baigė gimnaziją, 1936 – Kauno Vytauto Didžiojo u-to Teisių fakultetą. Redagavo savaitraštį „Sekmadienis“. 1940 birželį sovietų valdžia „Sekmadienį“ uždarė. Tik atsitiktinumo dėka išvengęs tremties į Sibirą, išliko gyvas. Vokiečių okupacijos metais aktyviai įsijungė į 1941 rudenį įsteigto Studijų biuro veiklą. Biuras rinko sovietmečio įstaigų dokumentinę medžiagą, skelbė studijas apie sovietų padarytą žalą ir nusikaltimus. A. Radzevičius rengė ir redagavo Studijų biuro leidinį „Lietuvių Archyvas“. Jame buvo išspausdinti ir jo straipsniai „Pirmieji bolševikų žingsniai“, „Pabaltijo tautų išnaikinimo planas“, pagrįsti įvairia dokumentine medžiaga, dokumentų faksimilėmis. Dalis Studijų biuro surinktos medžiagos karo pabaigoje buvo išgabenta ir vėliau paskelbta JAV lietuvių laikraščiuose „Dirva“, „Naujienos“, o trečiasis „Lietuvių Archyvo“ tomas buvo perspausdintas.

Po 1947 iš Vakarų Europos į tolimąją Australiją nuvyko apie 8000 lietuvių, su kuriais ten atsidūrė ir V. Radzevičius. Apsistojo Adelaidės mieste, kur įsikūrė didelė lietuvių kolonija. Nuo 1948 pradėjus Sidnėjuje eiti Australijos lietuvių savaitraščiui „Mūsų pastogė“, V. Radzevičius tapo nuolatiniu jo bendradarbiu. Daug rašė ir JAV lietuvių laikraščiu „Dirva“. 1960 pradėjo redaguoti biuletinį „Adelaidės lietuvių žinios“. Vėliau parengė „Adelaidės lietuvių bendruomenės metraščio“ pirmąjį tomą. Kartu su rašytoju ir vertėju Pugliu Andriūšiu parengė leidinį „Blezdingėlės prie Torrenso“. Padėjo Adelaidėje įsteigti Lietuvių namus, įrengti mokyklai ir organizacijoms skirtas patalpas, rinko įvairius eksponatus ten pat įkurtam lietuvių muziejui-archyvui. Adelaidėje V. Radzevičius ir mirė, nesulaukęs Lietuvos išsilaisvinimo ir galimybės grįžti į Tėvynę.

RAMANAUSKAS Juozas Rimgaudas (1934 12 03 Belvederyje), pieno pramonės inžinierius, habil. dr.; mokytojo Juozo Ramanausko sūnus. Mokėsi: 1942–1946 Skaistgirio vls., Jonišio apskr. Endriškių prad. m-kloje, 1946–1950 Seredžiaus septynmetėje m-kloje, 1950–1954 Belvederio pienininkystės technikume, 1954–1959 Vologdos (Rusija) pienininkystės i-te, 1961–1964 Leningrado (dabar Sankt Peterburgo) šaldymo technologijos i-te aspirantūroje. Dirbo: 1959–1961 Klaipėdos pieno kombinato vyr. inž. technologu, nuo 1965 – Sąjunginio sviesto ir sūrių pramonės MTI (dabar Lietuvos maisto institutas) Cheminės laboratorijos vedėju, Sūrininkystės skyriaus vedėju, nuo 1981 – Fizikinės chemijos laboratorijos vedėju. Tyrinėjimų sritis – sūrininkystės fizikiniai cheminiai pagrindai. 24 išradimų, per 500 paskelbtų mokslinių darbų autorius. Išleido knygas: „Pieno produktų pusiausvyrinė drėgmė“ (1969), „Rūgščių pieno produktų konsistencijos gerinimo būdai“ (1978), „Fermentinių sūrių laikymas gamybinuose šaldytuvuose“ (1978), „Pieno paruošimas sūrių gamybai“ (1989), „Pieno produktų technologija“ (1994) ir kt. Sukūrė naujų sūrių gamybos technologijų.

Juozas Rimgaudas
Ramanauskas

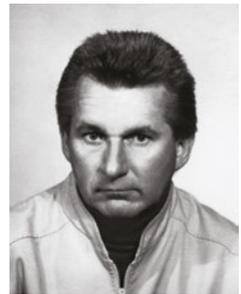
SANTVARAS Stasys (tikr. Zaleckis; 1902 05 17 Rūstekonių k. – 1991 04 12 Bostone; palaidotas naujosiose Kalvarijos kapinėse), poetas, dramaturgas. Plačiau apie jį žr. V. Kubiliaus str. „Stasys Santvaras“. Sk. „Istorija“ skelbiami A. Ruseckaitės parengti S. Santvaro laišakai bei D. Kazlauskienės str. „Stasys Santvaras grįžo namo“ (apie S. Santvaro brolijos veiklą).

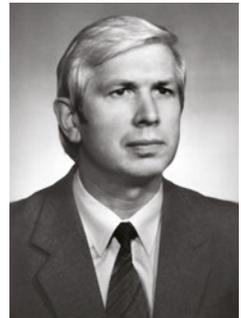
SKRIDLAITĖ Gražina (1958 05 26 Armeniškių k.), geologė, fiz. m. daktarė. Nuo 1964 gyveno Veliuonoje. 1976 baigė Veliuonos vid. m-klą. 1976–1981 studijavo geologiją Sankt Peterburgo Kalnakasybos i-te. Praktiką atliko Urale, Čiukčių ir Kolos pusiasaliuose. Iki 1984 dirbo Kolos pusiasalyje. 1984 grįžo į Lietuvą ir pradėjo dirbti Geologijos ir geografijos i-te inžiniere, mokslo darbuotoja. Tyrė kristalines magnines ir metamorfines uolienas, metasomatinės kilmės geležies rūdos susidarymo dėsningumus. 1993 apsigynė gamtos mokslų (dabar fizinių mokslų) daktarės disertaciją „Metasomatozė Varėnos geležies rūdos zonoje, Pietų Lietuvoje“. Stažavosi Lundo u-te Švedijoje, Vrije u-te Nyderlanduose, Ljježo u-te Belgijoje. Vilniaus u-to Gamtos f-to Geologijos ir minerologijos katedroje dėsto struktūrinę geologiją. Skaitė moksl. pranešimus Europos geologų s-gos suvažiavimuose Strasbūre ir Nicoje, Pasauliniame geologų kongrese Rio de Žaneire, paskelbė per 40 mokslo straipsnių.

STUOGYS Arūnas (1941 08 01 Seredžiuje), filologas. Gydytojo Jurgio Stuogio sūnus. Muzikos akad. italų ir prancūzų kalbų dėstytojas. Tyrinėja romanų kalbų filologiją, paskelbė moksl. straipsnių, išleido mokymo priemonių studentams.

SVEIKATA Juozas Algimantas (1943 07 10 Seredžiuje), radiotechnikos inžinierius, tech. m. dr., docentas. Prad. m-klą pradėjo lankyti šešerių metų. 1960 baigė Seredžiaus vid. m-klą ir įstojo mokytis į KPI Elektrotechnikos fak., kuri baigė 1965, įgydamas radiotechnikos inžinieriaus kvalifikaciją. 1965–1972 Kauno politechnikumo dėstytojas, 1972–1975 KPI doktorantas, 1975–1979 – asistentas, vyr. asistentas, nuo 1979 – Teorinės radiotechnikos k-dros, o nuo 2002 KTU Signalų apdorojimo katedros docentas, Telekomunikacijų ir elektronikos fak. prodekanas. 1975 apsigynė doktoranto disertaciją „Panoraminių grupinio vėlinimo laiko matuoklių tikslumo didinimo analizės metodai“.

Buvo KTU Senato tradicijų komisijos narys, dalyvavo Tempus Phare, DAAD, Erasmus programose, Pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumo dalyvis, parašė daugiau kaip šimtą mokslo straipsnių elektronikos įtaisų analizės ir sintezės, elektronikos sistemų kokybės, telekomunikacijų sistemų radijo traktų, filtrų ir korektorių, sintezatorių projektavimo klausimais. Kvalifikaciją kėlė, skaitė paskaitas Maskvos, Budapešto, Berlyno, Drezdeno, Miuncheno technologijos universitetuose, Baskų krašto Eibaro aukštojoje technikos mokykloje. Išleido vadovėlių.

*Stasys Santvaras
Gražina Skridlaitė
Arūnas Stuogys
Juozas Algimantas
Sveikata*

ŠIMKUS Stasys (1887 02 04 Motiškių k. – 1943 10 15 Kaune), kompozitorius, dirigentas. Plačiau apie jį žr. D. Palionytės str. „Stasio Šimkaus kelias“.

VILKEVIČIUS Jonas (1929 Seredžiuje), statybos inžinierius, visuomenininkas. Baigęs Seredžiaus pradžios m-klą, mokėsi Vilkijos gimnazijoje. Nuo pat pirmųjų pokario dienų įsijungė į aktyvią antisovietinę veiklą: buvo moksleivių pagrindinės organizacijos „Jaunieji Lietuvos partizanai“ vadovas. 1945 02 25 buvo areštuotas, tardytas Kaune, Vilniuje ir po poros mėnesių be teismo išvežtas į Sibiro lagerius. 1956 paleistas laisvėn važiavo ne į Lietuvą, o pas seserį ir tėvus, kurie po jo suėmimo tuojau pat buvo ištremti į Sibirą, netoli Irkutsko.

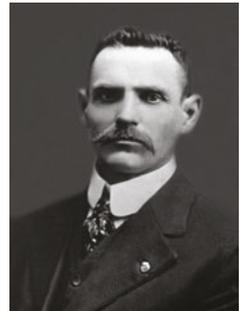
Irkutske J. Vilkevičius baigė statybos technikumą, statybos institutą ir įgijo statybos inžinieriaus specialybę. Darbą pradėjęs nuo eilinio staliaus, vėliau užėmė vadovaujančias pareigas statybos ir miškų ūkio įmonėse, kur pradirbo iki senatvės.

J. Vilkevičius – aktyvus Irkutsko srities lietuvių bendruomenės „Švyturys“ veikėjas, jos pirmininkas. Bendruomenė tvarko lietuvių tremtinių kapines, švenčia tradicines lietuvių šventes, organizuoja dailės darbų parodas, turi lietuviškos muzikos ansamblį, leidžia lietuvišką laikraštį „Švyturys“, įsteigė savaitgalio lietuvių mokyklą, bendrauja su kitų tautų bendrijomis, kurių Irkutsko srityje yra aštuoniolika.

J. Vilkevičius turi Rusijos ir Lietuvos pilietybę. 2002 vasarą jis buvo atvykęs į Lietuvą, aplankė tėvų kapus Seredžiuje, sesers Onutės šeimą Vilniuje. Mat tuo metu Druskininkuose vyko Pasaulio lietuvių bendruomenių pirmininkų suvažiavimas. Suvažiavo jų iš 28 valstybių, kurie dalijosi lietuviybės išlaikymo ir ugdymo darbo patirtimi, aptarė planus ateičiai. Apie lietuviško žodžio gyvavimą Sibiro platybėse kalbėjo serediškis Jonas Vilkevičius.

VIRAKAS Jonas (1905 09 05 Seredžiuje – 1988 04 30 Kaune; palaidotas Karmėlavos kapinėse), architektas. Plačiau apie jį žr. V. Kutkevičiaus str. „Jono Virako gyvenimo kelias“.

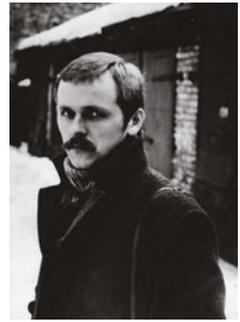

VIRAKAS Pranas (1871 12 02 Padubysyje – 1966 04 11 Seredžiuje; palaidotas senosiose Seredžiaus kapinėse), daraktorius, spaudos darbuotojas, etnografijos mokslui vertingų atsiminimų autorius, tautosakos rinkėjas. Plačiau jo biografiją žr. V. Girininkienės str. „Pranas Virakas“. Jo atsiminimus kaip etnografinį šaltinį analizuoja I. R. Merkienė str. „Asmeniškai išgyventas etninis kultūrinis tapatumas naratyve: Pranas Virakas apie Seredžiaus apylinkes (XIX a. pabaiga – XX a. 6-asis dešimtmetis). Šios knygos sk. „Etninė kultūra“ yra skelbiami P. Virako atsiminimai „Seredžius, jo apylinkės, papročiai pabaigoje devynioliktojo šimtmečio“. P. Virako rankraščių kalba aptariama K. Morkūno str. „Kaip serediškiai šneka“ ir „Seredžiaus šnektos atspindžiai Prano Virako rankraščiuose“. Sk. „Tautosaka“ L. Valiukaitės parengtoje publikacijoje „Seredžiaus krašto pasakojamoji tautosaka“ yra skelbiama P. Virako užrašytų patarlių ir priežodžių.

*Stasys Šimkus
Jonas Vilkevičius
Jonas Virakas
Pranas Virakas*

Gyvenę arba gyvenantys Seredžiaus krašte

BUDVYTIS Alfonsas (1949 01 01 Balsinų k., Klaipėdos r.), fotomenininkas, LR Vyriausybės meno premijos laureatas (2002). Nuo 1995 gyvena Goniūnų k. – žmonos, grafikės Rimutės Mačiulytės, gimtinėje. Plačiau žr. S. Žvirgždo str. „Girdintys gamtos tylą (Apie Alfonsą Budvytį ir Rimutę Mačiulytę)“.

DAUGĖLA Antanas (1912 Laibagalių k., Veisiejų vls., Lazdijų apskr. – 1972 08 17; palaidotas Veliuonos kapinėse), agronomas, sodininkystės specialistas. 1923 baigęs Neravų prad. m-klą, įstojo į Kirsnos žemės ūkio mokyklą, kurią baigęs mokėsi Kauno Fredos aukštesniojoje sodininkystės-daržininkystės m-kloje. 1937 baigęs šią mokyklą, iki 1939 dirbo Lietuvos žemės ūkio rūmuose Kaune sodininkystės instruktoriumi. 1939 pradėjo studijuoti Dotnuvos ž. ū. akademijos Agronomijos fakultete, kur 1943 įgijo mokslinio agronomo kvalifikaciją. Nuo 1943 dirbo Lazdijų apskr. ž. ū. skyriaus agronomu. Už ryšių palaikymą su partizanais 1945 buvo suimtas ir Karinio tribunolo nuteistas 10 m. kalėjimo. Iki 1955 kalėjo Karagandos sr. lageriuose, o nuo 1955 iki 1958 gyveno tremtyje Saralos k., Ordžionikidžės r., Krasnojarsko sr. 1958 buvo reabilituotas nesant kaltės įrodymų. 1958 vasarą grįžta į Lietuvą ir Žemės ūkio m-jos paskyrimu pradeda dirbti Jurbarko r. tuometinio Mičiurino sodininkystės tarybinio ūkio vyr. sodų agronomu, kur buvo numatyta pasodinti didžiausią Lietuvoje pramoninį sodą. A. Daugėlai ir buvo pavesta vadovauti šio sodo įveisimo darbams. Tai buvo labai sudėtingas ir atsakingas darbas, pareikalavęs daug sumanumo, energijos ir žinių. Per penkerius metus A. Daugėla ši sudėtingą projektą sėkmingai įgyvendino.

Vyriausiojo sodų agronomo pareigas A. Daugėla ėjo 12 metų. 1970 buvo paskirtas to paties ūkio Rukšionių sodų agronomu, kur pirmas Lietuvoje pritaikė sodų tankinimo, plantažinio arimo ir kitas agropriemones. Jo atminimui įamžinti centrinė Klausučių gyvenvietės gatvė 1980 pavadinta Antano Daugėlos vardu.

*Alfonsas Budvytis
Antanas Daugėla
Vidmantas Galubauskas*

GALUBAUSKAS Vidmantas (1950 08 23 Merkinėje), irklavimo sporto meistras (1971) 1957–1968 mokėsi Seredžiaus vid. m-kloje. Rajono moksleivių šuolio į tolį, rutulio stūmimo, 100, 400 ir 800 metrų bėgimo čempionas. 1968–1972 studijavo LKKA ir įgijo kūno kultūros dėstytojo specialybę. Studijuodamas treniravosi ir dalyvavo irklavimo varžybose. Devynis kartus Lietuvos čempionas, tarptautinių turnyrų dalyvis, SSRS čempionatų prizininkas. 1970–1975 atstovauja Lietuvos rinktinei. 1972–1975 m. LKKA Irklavimo, slidinėjimo ir dviračių katedros dėstytojas, 1975–1990 – Kauno mst. aukštojo meistriškumo mokyklos irklavimo treneris, 1990–1997 – sporto mokyklos „Gaja“ treneris. Nuo 1997 Lietuvos olimpinio sporto centro Sporto skyriaus vedėjas. 1975–1990 Lietuvos irklavimo rinktinės treneris. 1983 jam suteiktas Lietuvos nusipelniusio trenerio vardas.

Dirbdamas Lietuvos irklavimo rinktinės treneriu, parengė 15 SSRS sporto meistrų ir 2 tarptautinius sporto meistrus.

JARUŠAITIS Jonas (1907 12 30 – 1998 10 14 Veliuonoje; palaidotas Veliuonos kapinėse), sūrininkas. Plačiau apie jį žr. G. Šulcienės str. „Belvederio sūrininkas Jonas Jarušaitis“.

KUDŽMA Šarūnas (1967 10 18 Pilviškiuose, Vilkaviškio r.), sunkiosios atletikos sporto meistras (1985). 1982–1985 mokėsi Klausučių vid. m-kloje, 1985–1989 studijavo ŠPU ir įgijo pradinę klasių mokytojo specialybę.

Geresni rezultatai:

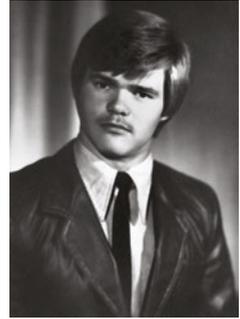
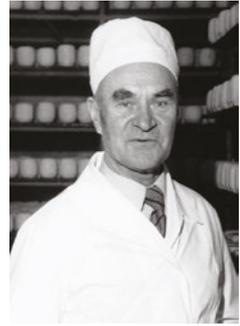
1. 1984 SSD „Nemunas“ jaunių pirmenybės. Sv. kat. – 67,5 kg. Rov. – 97,5 kg, st. – 117,5 kg, dv. – 215 kg. Užimta I vieta.
2. 1984 Lietuvos jaunimo žaidynės. Sv. kat. – 67,5 kg. Rov. – 100 kg, st. – 125 kg, dv. – 225 kg. Užimta I vieta.
3. 1985 Lietuvos jaunių pirmosios žaidynės. Sv. kat. – 75 kg. Rov. – 112,5 kg, st. – 137 kg, dv. – 250 kg. Užimta I vieta.
4. 1985 Lietuvos XXX moksleivių spartakiada. Sv. kat. – 67,5 kg. Rov. – 115 kg, st. – 140 kg, dv. – 255 kg. Užimta I vieta.

KULIKAUSKAS Gediminas (1976 04 19 Jurbarkė), istorikas, rašytojas fantastas. Nuo 1978 gyveno Seredžiuje, čia baigė vid. m-klą, toliau mokėsi VU, studijavo istoriją. Nuo mažens daug skaitė, domėjosi istorija, fantastine literatūra. Anksti pradėjo ir pats rašyti fantastinius apsakymus. Jie spausdinti žurnaluose „Nemunas“, „Vaidas“, laikraščiuose „Akistata“, „Vakarinės naujienos“, lietuvių fantastikos rinkiniuose „Šviečianti strėlė“ bei „Geriausią Lietuvos fantastiką 1997 m.“ (-1998 m., -1999 m., -2000 m., -2001 m., -2002 m.). G. Kulikausko fantastiniai apsakymai literatūros specialistų pastebėti ir gerai vertinami: 1997 m. už apsakymus „Dykumos“, „Paminkladirbys“ skirta paskatinamoji premija, 2001 G. Kulikauskas pripažintas talentingiausiu lietuvių fantastikos rašytoju (už apsakymą „Pamatyti baltąjį šermukšnį“).

G. Kulikauskas yra vienas iš „Gimtosios istorijos“ 7–12 klasiams sudarytojų. Serediškiai džiaugiasi ir didžiuojasi, kad jų mieste lyje išaugo puikus istorikas ir fantastinių kūrinių rašytojas. Jo tėvas Povilas Kulikauskas (1946) ir vienmintis Algimantas Pečiukaitis (1954) – pirmieji Sąjūdžio kūrėjai Seredžiuje.

MINKUS Alfonsas (1922 08 31 Vaitkaičių k., Tytuvėnų vls., Raseinių apskr.), tenisininkas, sporto propaguotojas. Klausučiuose gyvena nuo 1973 m. Plačiau apie jį žr. R. Slaviko str. „Stalo teniso propaguotojas Alfonsas Minkus“.

NORVILAS Kęstutis (1964 04 19 Vilkyškių k., Šilutės r.), sunkiosios atletikos sporto meistras (1983). 1980–1982 mokėsi Klausučių vid. m-kloje, 1982–1988 studijavo LKKA ir įgijo kūno kultūros moky-

Jonas Jarušaitis
Kęstutis Norvilas

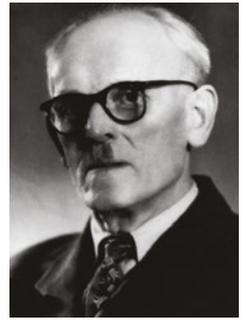
tojo specialybę. Nuo 1988 dirba Tauragės Jovarų vidurinės mokyklos kūno kultūros vyr. mokytoju.

Geresni rezultatai:

1. 1980 Lietuvos SSD „Nemunas“ pirmenybės. Sv. kat. – 67,5 kg. Rov. – 100 kg, st. – 130 kg, dv. – 230 kg. užimta I vieta.
2. 1982 Lietuvos jaunių pirmenybės. Sv. kat. – 75 kg. Rov. – 122,5 kg, st. 147,5 kg, dv. – 270 kg. Užimta II vieta.
3. 1983 Lietuvos SSD „Nemunas“ jaunimo pirmenybės. Sv. kat. – 82,5 kg, rov. – 130 kg, st. – 155 kg, dv. – 285 kg. Užimta I vieta.
4. 1987 Lietuvos SSD „Žalgiris“ pirmenybės. Sv. kat. – 82,5 kg. Rov. – 135 kg, st. – 165 kg, dv. – 300 kg. Užimta I vieta.

RAMANAUSKAS Juozas (1897 01 15 Rūdiškių k., Jonišio vls., Šiaulių apskr. – 1963 12 03 Vilniuje; palaidotas Anykščiuose), mokytojas, technikumų dėstytojas, 1928–1963 gyveno Belvederyje. Mokėsi: Žagarės dviklasėje m-kloje, 1913–1916 Bublių pieno ūkio ir gyvulininkystės m-kloje, 1917–1918 Vologdos (Rusija) pieno ūkio i-to Pieno ūkio ir gyvulininkystės kursuose. Dirbo: 1916–1917 Maskvos r. bandymų stotyje kontrolasistentu, Maskvos r. ūkininkų pieno ūkių draugijų instruktoriumi, 1921–1922 Žemės ūkio ir VT ministerijos Šiaulių skyriaus instruktoriumi, 1923–1928 Gruzdžių aukštesniojoje gyvulininkystės ir pienininkystės m-kloje, 1928–1962 Belvederio aukštesniojoje pienininkystės m-kloje (vėliau technikume) mokytoju, dėstytoju, dir. pavad. mokymo reikalams. Dėstė sviesto gamybos technologiją, pieno bei jo produktų biochemiją, pienotyra, pieninių gamybinę apskaitą. 1927 išrinktas pirmuoju Kontrolasistentų sąjungos pirmininku, buvo „Pienocentro“ tarybos nariu. Publikacijos: „Sviesto išėigai ir pieno riebalams skaičiuoti lentelės“, „Švarus pienas“, „Grietinės punktų vedėjams vadovėlio“ vienas iš bendraautorų.

RAMANAUSKAS Jurgis (1940 05 11 Kaune), gydytojas, farmakologas, habil. dr., profesorius, mokytojo Juozo Ramanausko sūnus. 1940 ir 1948–1957 gyveno Belvederyje, baigė Seredžiaus septynmetę m-klą ir Belvederio pienininkystės technikumą. 1957–1959 studijavo LVA, 1959–1964 – VU mediciną. 1964–1967 dirbo probleminėje vaistų sintezės ir tyrimo laboratorijoje, nuo 1967 – VU dėstė farmakologiją. Tyrinėjimo sritis – naujų cheminių junginių farmakologinės savybės, jų poveikis joniniams natrio kanalams, kiekybiniai cheminės struktūros – farmakologinio veikimo priklausomybės ryšiai ieškant naujų vaistinių medžiagų. Šiuo metu dėsto farmakologiją, dirba vaistų informatikos srityje. Stažavosi Maskvos, Sankt Peterburgo moksliniuose institutuose, Segedo, Budapešto (Vengrija), Greifsveldo, Frankfurto prie Maino, Kilio (Vokietija) universitetuose, dalyvavo tarptautiniuose projektuose ir seminaruose. Publikacijos: Farmakologijos vadovėlių ir metodinių priemonių studentams bendraautoris, Lietuvos vaistų katalogo vyr. redaktorius (1997), Elektroninio vaistų žinyno projekto vadovas (2000), laikraščio „Pharmacon“ vyr. redaktorius.

*Juozas Ramanauskas
Jurgis Ramanauskas*

RAMANAUSKAS Kastytis (1946 07 24 Bijeikių k., Skaistgirio par., Jonišio r. – 1996 05 16 Kaune; palaidotas Anykščiuose), inžinierius elektrikas, kunigas marijonas; mokytojo Juozo Ramanausko sūnus. Mokėsi: 1953–1961 Seredžiaus septynmetėje m-kloje, 1961–1965 Vilniaus politechnikumo kino mechanikos skyriuje, 1965–1968 VISI, 1968–1971 KPI skaičiavimo mašinų ir prietaisų specialybės. Dirbo: 1965–1968 Vilniuje kino teatro inžinieriumi, 1973–1988 KPI elektroninių skaičiavimo mašinų žinybinėje laboratorijoje. Tuo laiku įstojo į pagrindinę kunigų seminariją; 1988 kardinolo Vincento Sladkevičiaus išventintas į kunigus pradėjo eiti kunigo pareigas Alytaus Angelų Sargų parapijos bažnyčioje. 1989 išsiųstas į JAV, į Čikagą. Čia buvo ateitininkų dvasios tėvas, dirbo „Draugo“ redakcijoje, su jaunimu vykdavo į vasaros stovyklas. 1990 perkeltas į Vašingtoną, dirbo lietuvių parapijos kunigu ir kartu aptarnavo ir Bruklino lietuvių parapiją, studijavo Vašingtono katalikiškajame u-te. 1992 atšauktas į Lietuvą, paskirtas į Panevėžio Švč. Mergelės Marijos nekalto prasidėjimo koplyčią (1992–1996). 1994 laikinai paskirtas Apaštališkosios nunciatūros sekretoriumi Gudijoje. Buvo Lietuvos marijonų vienuolijos narys.

*Kastytis Ramanauskas
Vytautas Saltonas
Rimantas Slavikas*

SALTONAS Vytautas (1942 Lapių dv., Lapių vls., Kauno apskr.), agronomas, ž. ū. m. daktaras. 1949 su tėvais apsigyveno Belvederyje, vėliau – Merončikų k. 1956 baigė Klausčių septynmetę m-klą, o 1960 – Seredžiaus vid. m-klą. Su Mičiurino sodininkystės tarybinio ūkio stipendija pasiūstas į LŽŪA, kurią 1965 baigė ir įgijo ž. ū. inžinieriaus mechaniko kvalifikaciją. Atitarnavęs sovietų armijoje, 1967 pradėjo dirbti Mičiurino sodininkystės tarybiniam ūkyje saugumo technikos inžinieriumi. 1968 paskiriamas ūkio vyr. inžinieriumi, nuo 1969 – ūkio direktoriaus pavaduotoju. 1990 ūkį reorganizavus į Klausčių kolūkį, išrenkamas kolūkio valdybos pirmininko pavaduotoju. Nuo 1992 – ŽŪB „Giruva“ pirmininkas. Šiuo metu yra likviduojamos ŽŪB „Giruva“ likvidacinės komisijos ir ūkininkų kooperatyvo „Giruvietis“ valdybos pirmininkas.

1974 apsigynė ž. ū. m. kand. (doktoranto) disertaciją „Miežių tręšimo ir sėjos tankumo poveikis dobilų-motiejukų derliui Lietuvos SSR Vidurio lygumos sukultūrintose priemolio dirvose“. 1994 05 25 Lietuvos mokslo tarybos nostrifikuotas ž. ū. m. daktaru.

SLAVIKAS Rimantas (1949 10 26 Bajėnų k., Šilutės r.), sunkiosios atletikos sporto meistras (1974). 1965–1968 mokėsi Stoniškių vid. m-kloje (Šilutės r.), 1968–1972 studijavo LKKA ir įgijo fizinio lavinimo dėstytojo kvalifikaciją. 1972–1973 tarnavo sovietiniame Baltijos laivyne. 1974–1980 Vilkyškių vid. m-klos (Šilutės r.) kūno kultūros mokytojas, 1980–1987 – Olimpino rezervu sunkiosios atletikos vaikų ir jaunimo sporto mokyklos Klausčių skyriaus sunkiosios atletikos treneris, o nuo 1987 – Klausčių Stasio Santvaro pagrindinės mokyklos kūno kultūros mokytojas.

Jau mokydamasis vid. m-kloje buvo vienas iš stipriausių rajono rutulio stūmikų, disko metikų, 110 m b/b bėgikų, rajono rankinio rinktinės narys. Vėliau pamėgo sunkiąją atletiką. Keletą metų iš eilės

laimi aukštųjų mokyklų, SSD „Žalgiris“ čempionatus. 1972 laimi ir Lietuvos čempionatą, tampa vienu stipriausių SSD „Nemunas“ sunkiaatlečių. Kaip Lietuvos rinktinės narys dalyvauja tarptautinėse varžybose Lenkijoje (1972, 1979), Vengrijoje (1983), Latvijoje (1978) ir kt. 1983–1986 Lietuvos jaunių rinktinės treneris.

Daug R. Slaviko treniruotų sunkiaatlečių tapo įvairaus amžiaus Lietuvos pirmenybių čempionais, prizininkais, rekordininkais bei tarptautinių turnyrų prizininkais ir nugalėtojais. Rimanto ir Emilijos Slavikų šeimoje užaugę sūnūs Egidijus ir Mindaugas taip pat baigė LKKA, pasirinkę sunkiosios atletikos trenerio specialybę.

2000 R. Slavikas buvo pakviestas dėstyti sunkiosios atletikos kursą LKKA būsimiems sunkiosios atletikos treneriams, pedagogams, neakivaizdinio skyriaus studentams. 2002 baigė magistratūros studijas LKKA ir įgijo edukologijos magistro laipsnį. R. Slavikas yra įgijęs mokytojo metodininko kvalifikaciją.

SRUOGA Antanas Algirdas (1943 01 15 Baiboikų k., Biržų r. – 1997 07 16; palaidotas Vilniaus Rokantiškių kapinėse), agronomas, ž. ū. m. daktaras. Mokėsi Melūnų prad. m-kloje, Vabalninkų vid. m-kloje. Baigęs septynias klases, įstojo į Joniškėlio ž. ū. technikumą, kurį baigė 1951 ir įgijo jaunesniojo agronomo specialybę. Paskiriamas Kalvarijos MTS vyr. agronomu, kur dirbo iki 1954, kol buvo pašauktas į karinę tarnybą. Atitarnavęs įstojo į Leningrado taikomosios zoologijos ir fitopatologijos institutą, kurį baigė 1959. Dirbo Kalvarijos ž. ū. inspekcijos viršininku, vėliau Kalvarijos vykd. k-to pirmininku, o nuo 1962 – Jurbarko r. ž. ū. valdybos viršininku. 1963 paskiriamas Jurbarko r. Mičiurino sodininkystės tarybinio ūkio direktoriumi, kur dirbo iki 1981 m., kol buvo paskirtas Vaisių ir daržovių ūkio ministro pavaduotoju. Įkūrus Lietuvos SSR valstybinį agropromoninį komitetą, paskiriamas šio komiteto pirmininko pavaduotoju, Vyriausiosios vaisių ir daržovių ūkio valdybos viršininku, o vėliau Respublikinės ž. ū. augalų veislių tyrimo valstybinės inspekcijos viršininku. Tai buvo pasuktinė jo darbovietė.

1973 apsigynė ž. ū. m. kand. (doktoranto) disertaciją „Kovos su piktžolėmis būdų tyrimai vienmečių ankštinių-varpinių mišiniuose“. Parašė knygas „Piktžolių naikinimas mišiniuose“ (1972), „Mičiurino sodininkystės tarybinis ūkis“ (1980, su N. Gaižiūniene), paskelbė Lietuvos žemdirbystės instituto mokslo darbuose ir periodinėje spaudoje mokslinių straipsnių mokslinio darbo ir sodininkystės klausimais.

Apdovanotas Lenino ordinu, dviem Darbo raudonosios vėliavos ordinais, Garbės ženkle ordinu ir dar kitais apdovanojimais. Buvo SSRS Ministrų Tarybos laureatas už Klausučių gyvenvietės užstatymą, Lietuvos SSR nusipelnęs agronomas.

ŠVITRA Bronius (1936 05 12 Komorūnų k., Liepalingio vls., Lazdijų r.), agronomas, ž. ū. m. daktaras. 1942 pradėjo lankyti Vilkininkų prad. m-klą, 1955 baigė Liepalingio vid. m-klą ir įstojo į LŽŪA

*Antanas Algirdas
Sruoga
Bronius Švitra*

studijuoti agronomiją. 1957 buvo areštuotas, pašalintas iš Akademijos ir nuteistas vieneriems metams už antisovietinę agitaciją ir propagandą pagal RSFSR BK 58–10 str. 1 d. Kalėjo Mordovijos lageriuose. Paleistas metus dirbo Dombaso anglies kasykloje, nes, norėdamas tęsti studijas, privalėjo pateikti teigiamą charakteristiką. 1960 buvo priimtas tęsti studijas Agronomijos fakultete, kurį baigė 1962. Baigęs mokslą buvo paskirtas į Trakų mokyklą-internatą dirbti agronomu ir mokytoju. 1964 pakviestas į Anykščių r. Svėdasų kolūkių dirbti vyr. agronomu. 1969 balandžio mėn. pradėjo dirbti Jurbarko r. Mičiūрино sodininkystės ūkyje vyr. agronomu. 1979 paskiriamas šio ūkio direktoriaus pavad. – vyriausiuoju agronomu, o 1981 – ūkio direktoriumi. Reorganizavus tarybinių ūkių ir kolūkių, buvo išrinktas ūkio valdybos pirmininku. Nuo 1992 įkurtos Klausučių ž. ū. bendrovės valdybos pirmininkas.

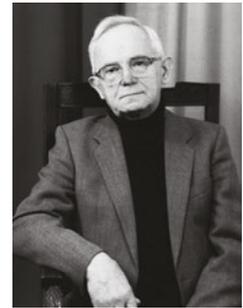
1972 apsigynė ž. ū. m. kandidato (doktoranto) disertaciją „Miežių derliai ir sėklų kokybė esant skirtingam sėjos tankumui ir tręšimo intensyvumui“. Šia tema yra paskelbęs keliolika str. ž. ū. leidiniuose ir periodinėje spaudoje. Buvo Jurbarko rajono tarybos žemės ūkio komisijos pirmininku (1990), Jurbarko LIONS klubo narys.

VOSYLIUS Stasys (1927 07 31 Tryškiuose, Šiaulių apskr.), techn. m. dr., docentas. 1946 baigė Viekšnių prad. m-klą, 1952 – KPI (dabar KTU), pirmasis Lietuvoje apsigindamas diplomini darbu iš automatinio valdymo srities. 1953 jis pirmasis KPI pradeda dėstyti automatinio valdymo teorijos discipliną ir įsteigia laboratoriją. Dėsto 40 metų – iki 1993. 1964 apsigina daktaro disertaciją dėstomo dalyko klausimais, o 1968 jam suteikiamas docento vardas.

Nuo 1971 iki 1981 doc. S. Vosylius vadovauja Valdymo sistemų katedrai, kuri buvo įkurta automatizuotų valdymo sistemų specialistams Lietuvoje rengti. Katedros kolektyvas šios specialybės mokymą suformavo pagal pažangiausią metodiką. Už tai katedra tuo metu buvo pripažinta viena geriausiai dirbančių institute.

Nuo 1965 iki 1975 doc. S. Vosylius vadovauja automatinio ženklų atpažinimo sistemos projektavimo, gamybos ir mokslinio tyrimo darbams, o nuo 1971 iki 1976 – Dirbtinio pluošto gamyklos automatizuoto valdymo sistemos sudarymo darbams. Už šios sistemos sudarymą katedros kolektyvas 1976 buvo premijuotas. Vienuolika doc. S. Vosylius aspirantų (doktorantų) apsigynė daktaro disertacijas.

Nuo 1987 S. Vosylius su šeima apsigyveno Seredžiuje. Šią vietą su žmona pasirinko dėl nuostabaus jo apylinkių grožio ir senosios praeities didybės. Vaikystės svajonė – gyventi prie piliakalnio – išsipildė. Telieta tik gyventi.

Stasys Vosylius

The summaries of scientific papers approved by the „Lietuvos valsčiai“ monograph series scientific works commission

Seredžius' geological foundation

By Algirdas Gaigalas

Vilnius University

There are three major parts in Seredžius' earth entrails structure: 1) the Pre-Cambrian crystal foundation, 2) the Proterozoic and Mesozoic rocks thickening and 3) the Quarternary sediment and deposit cover. The Quarternary sediment and deposit thickening structure's characteristic feature is the domination of glacial deposits. The moraines of four glaciations that reached Lithuania have been found: they are the stages of Dainava, Samogitia, Medininkai and the Nemunas, two Grūdės and the Baltic. Middle Lithuania and the Nemunas lower reaches glacier's wedge of two resessive phases of the Nemunas glacial period Baltic stage was found in a rock exposure at the Dubysa river. There are notable moraine strata formed of ground, inner and surface moraine facies. Intermoraine layers and subterranean waters accumulate in the Quarternary glacial sediment cover. The Pre-Quarternary rocks' surface is influenced by erosion and exaration. Deeply cut in and buried paleovalleys having practical and theoretical importance are significant elements. In the absence of deeper bore-holes, only the middle Devonian system dolomite marls have been reached. The Permian system anhydrites and gypsa lying comparatively not deeply and making up some thickening of several tens metres are interesting from the practical point of view.

Vilnius University

M. K. Čiurlionio street 5, Vilnius, Lithuania

Work telephone +370 5 2398273

The butterflies of Seredžius environs

By Ričardas Kazlauskas

Vilnius University

There are peculiar ecological conditions in the surroundings of Seredžius. The slopes of the Nemunas river valley heat up very much in summer, therefore many species of southern plants grow here, hornbeam groves thrive rankly. That influenced the fauna of butterflies. Besides the species widely spread in Lithuania, there were found here a number of southern butterfly species, which are spread in South Lithuania and farther-in Middle Europe. These should be mentioned among them: *Roselia strigula*, *Heterogena asella*, *Drepana harpagula*, *Catocala promissa*, *Anticlea badiata*, *Pseudoips prasinana*, *Strymon spini* and many others. Some of them of this group of southern ones were found in Lithuania for the first time; they are: *psocoptera speciosella*, *Cochylis hybridella*, *Phiaris septentrionana*, *Lobesia abscisana*,

Phycitodes maritima, *Scoparia subfusca*. Taking into consideration the rare butterfly species concentration in the valley of the Dubausis rivulet, a butterfly preserve is recommended to be established in this valley.

Vilnius University
M. K. Čiurlionio street 5, Lithuania, Vilnius
Home telephone +370 5 2426908

The castle of Pieštė in Lithuania's defense. A legendary castle of Lithuania's beginning

By Romas Batūra

Vilnius Pedagogical University

The impressive confluence of the rivers Nemunas and Dubysa has a majestic mound and a significant history.

The legendary part of Lithuania's chronicles depicts Lithuania's beginning in the light of historical tradition as if duke Palemonas with his abundant retinue had withdrawn from Rome and then „... sailing along the Nemunas river upstream reached the Dubysa river, sailed into it, saw high mountains on both sides, and wide plains and thriving oak-woods beyond those mountains, there were lots of various wild animals in them and plenty of unusual fish in the rivers... They settled at this river – also at the rivers Nemunas and Jūra – and began propagating“.

The theory of Lithuania's origin from the Romans was spreading in the 15th–16th cent.-s. In the last decades of the 16th cent. the bard of Lithuania's grandeur Jonas Rodvanas in his heroic epos „Radviliada“ (published in 1592) prolongs Lithuania's historical tradition, glorifies the Lithuanian origin from the Roman nobles, the arrival of Roman military leaders Libonas, Palemonas and their settling in Lithuania. They built a new Roma here, in the mouth of blue-wave Dubysa... Honourable Kings come into being here one after another, i. e. the rulers of Lithuania spread, Mindaugas arises.

Thus, the historical tradition states the exclusive significance of the Nemunas–Dubysa confluence, its environs at which the castle of Pieštė arose.

There is some keen Renaissance epoch wits in the legends mentioned above but most probably some historical truth is reflected in them as well.

The nowadays science confirms the mutual relations that existed between the Roman Empire and the Baltic lands, the former trade links up to the Nemunas by the so-called “amber road” and by sea. It is known from the written sources a trade expedition headed by a Roman horseman to the Baltic seaside in the times of Neron (the 1st cent.) or a bit later. The Crusader Order tradition also mentions the contacts between the Ancient Rome and the Balts.

Vilnius Pedagogical University
Ševčenkos street 31, Vilnius, Lithuania
Home telephone +370 5 2709539

The German Order Castle of Dubysa

By *Vytenis Almonaitis*

Vytautas Magnus University

There is a very great probability that the German (Teutonic) Order castle of Dubysa was standing at the confluence of the rivers Dubysa and Nemunas, in the castle site of Seredžius.

The building of the castle Dubysa was going on by two stages. In the spring and at the beginning of summer of 1406 the first small castle was built.

While preparing for the second building stage, the castle site was inspected by a reconnaissance expedition of the Order functionaries. The confluence of the rivers Nemunas and Dubysa was estimated as an especially suitable site for building a castle and mills, as well.

The second Dubysa castle building stage began in April of 1407. During it the works of much greater volume were carried out than in 1406. A great part of materials necessary for building the castle were transported from Prussia. The castle was being built by the masters who came from the Order state, the carpenters sent by Vytautas also took part. The building of the castle was finished in July of 1407.

The professions of the masters that took part in the building and the materials that were used show that the castle of Dubysa was essentially a wooden one, though many metal parts were used for its equipment.

Since June of 1406 till August of 1409 the castle of Dubysa was the German (Teutonic) administration center in Samogitia, the residence of their administrative head „vaitas“ M. Kūchmeister. A priest almost constantly lived in the castle, a chapel most probably was there.

With the aim to ensure defensive and administrative functions of the castle, most of the necessary things—weapons and ammunition, clothes, forage, food and drinks—the crusaders were forced to carry to the castle by ships from Prussia.

The castle of Dubysa was developing as an economical center, too, it had a mill.

The castle of Dubysa ceased to exist in the end of August of 1409 when the crusaders evading direct action against the Lithuanian army burnt it themselves.

Vytautas Magnus University

K. Donelaičio street 52, Kaunas, Lithuania

Home telephone +370 37 261196

Seredžius on the basis of archaeological data

By *Linas Koizikevičius*

Lithuanian History Institute

The author on the basis of archaeological and written sources investigates in this paper the formation and urban development of little town Seredžius on the Nemunas river banks in the Dukedom of Samogitia (Žemaitija) in the 16th–18th cent.-

s period. The history of the town is not investigated till now, therefore first of all the paper deals with the attributions of the town founders and the town establishment date problems. The author proved that the 1551–1556 founding date that was dominating hitherto was false. The name of the town was given to Seredžius in 1579, the date of its establishment is unknown, the founders of the town were the Sapiegas. The documents of 1580 and the later ones show that Seredžius was the estate possession of Sapiegas' Mežireči.

The archaeological sources and the numismatic material show that the town formed in the first half of the 16th cent., since the middle of the 16th cent. the increase of small change is noticed in it, the professional calculating means – counting metal discs–began spreading.

The cultural strata topography shows that Seredžius formed in the Nemunas river valley, in the territory between the rivers Pieštė and Dubysa, in the site of a pre-Christian grave-yard. In the 16th cent. the center of the town covered 4 ha area. The farmsteads were founded around the church at some distance from it and the little cemetery that existed there. The buildings were situated one from another at the farmstead areas distance. The urbanized former Dubysa castle site (the Sapiegas' estate territory) was in the Western part of the town, at the confluence of the rivers Dubysa and Nemunas. The area of the central part of the town didn't increase but the whole territory of the town spread. Some farmsteads sprang up on the other side of the rivulet Pieštė in the Western part of the town. In the 17th cent. the town was made up of several parts: the nucleus–the most densely populated site in the center around the church, its Western part–the territory beyond the river Pieštė, the farmsteads situated in the North–East part, at the terrace. A separate part from the western side limited by a water canal made up the manor established on two hills. The territories among these parts remained empty during the whole 16th–18th cent.-s (even the 19th cent.) period–most probably vegetable gardens and pastures were there. The planned space structure of Seredžius formed in the 17th cent. and it survived without any more significant changes up to the end of the 18th cent. During the spring flood of 1829 the whole town was destroyed and then it was built in a new site some distance from the river Nemunas.

Lithuanian History Institute
Kražių street 5, Vilnius, Lithuania
Work telephone +370 5 2437197

The sacred sites of the Dubysa river lower reaches

By Vykintas Vaitkevičius

Lithuanian History Institute

The paper is dedicated to the Balts' pre-Christian sacred sites at the river's lower reaches, 11 sacred sites, 8 sacred rivulets and springs among them, have been fixed here. We think that such traditions of sacred sites have originated from the tribal period (the 1st millennium–the beginning of the 2nd millennium). Their sources should be sought in the regional Balts' religions variants.

Natural and mythical sacred springs' properties ("to boil", not to freeze, to flow east/south, to flow together from 9 springs, to supply life, vivacity and light) allow to establish the reason due to which these sites have become of special importance. We are of the opinion that it was the projection of "Vital water" mythologemma into the real life surrounding man.

Lithuanian History Institute
Kražių street 5, Vilnius, Lithuania
Work telephone +370 5 2437197

The history of Seredžius church

By *Povilas Spurgevičius*
Vilniaus Pedagogical University

The first church mentioned in 1579 must have been still a gothic one. The one built in 1648 was a renaissance church. Its clearer view is presented in the visitation of 1748. The church built in about 1779 was a baroque one. Its situation is shown on the map of Veliuona district (1793). After an ordinary flood (1823) the church was rebuilt in a dominating then neoclassicism style. It was a decorative sanctuary though not for a long time: the icebreaking of 1829 destroyed it. A new church was established in a higher place, in the land of new sponsor M. Žilinskas, at the Dubysa river, where the cemetery was, and it existed there till its burning down (1908).

The building of a new masonry church was the matter of honour of already free peasants and citizens what they perfectly proved not saving neither their money nor their work.

The foundation remnants of the churches built in 1779 and in 1823 show that the foundations were strengthened by raising them up seeking to protect the church from the floods. The church on the bank of the Nemunas was the main sign of the town, besides the manor and the market place. The new church built in the upper part of Seredžius became a spiritual center of the whole surrounding space.

Vilnius Pedagogical University
Studentų street 39, Vilnius, Lithuania
Home telephone +370 5 2417218

The individual experience of ethnic-cultural identity in the narration: Pranas Virakas about the environs of Seredžius (the end of the 19th cent.–the 6th decade of the 20th cent.)

By *Irena Regina Merkienė*

Lithuanian History Institute

In a local community constantly obliged by economic and religion relations there exist intravertic not so easily disclosed for an outsider's glance ethnic, group and individual inner experiences having developed besides easily noticeable in the history course outer cultural heritage. P. Virakas' reminiscences of Seredžius' environs and other ethnographic notes are valued as an ethnographic source. The period and separate everyday life fields are disclosed in a complex way in his reminiscences, the conception of the narration is oriented into the far future when a new generation will miss the accurate knowledge about the life of a concrete period. The holistic life perception forced the narration author to look for artistic expression means and the work subject structure items in the previous literature and fiction of memoirs character having narration features.

The action in the narration supported by reminiscences was developing in a distant past and the artistic wit was limited by catchwords and beautifully interweaved sequence of events trying not to violate individually perceived truth. It arises as an imperative of the whole work limiting any deviation from its artistic opinion. An individual truth in the junction of two world outlooks in the Soviet Lithuania brought to the conflict between the author's life experience and the conjuncture ideology representing the institutional obligations. The consequence was a narration of a differently thinking man ideologically unacceptable and isolated from the society for which it was assigned.

Lithuanian History Institute
Kražių street 5, Vilnius, Lithuania
Work telephone +370 5 2437197

Fishing in the Nemunas river between Kaunas and Smalininkai

By Laura Piškinaitė-Kazlauskienė

Lithuanian History Institute

After the authoress's death published paper is a new abridged authoress's version of the research texts published in the monograph "Outlines of fishing history" by Laura Piškinaitė-Kazlauskienė (Vilnius, 1998). The fishermen of the Middle Nemunas to which Seredžius environs also belong, their fishing and the changes that took place in the course of time are described on the basis of the authoress herself field research material, ethnographical, geographical and ichtiological literature and

archive data. The fishing areas that belonged to the fishermen till the end of World War II and their mode of life are characterized, the fishing with trawls (fig. 1–3), floating, one-sided, three-sided (fig. 4) and stationary (fig. 6) fishing nets is described. Considering enterprising and amateurish fishing, their construction (fig. 11), production (fig. 9, 10, 12–14), supervision and the way of fishing are widely analysed. A separate description is devoted to hurling fishing lines which are called „šniūrai“ (“ropes”) almost in the whole territory of Lithuania, angling (fig. 16), fishing with spoon-baits, catching chubs with two crossly joined small planks called „rogutės“ (“sledge”) (fig. 17), fishing-baskets (creels), fishing-traps, landing-nets (fig. 18), harpoons (fig. 19), hooks (fig. 20), chopping instruments (fig. 21) and various other poaching devices. Much attention is devoted to fish keeping (fig. 24), transportation and realization. The conclusion was made that the Nemunas ichthio-fauna changes took place not due to the fishermen’s actions but due to other farming activities, landscape reorganization and evolution.

The linen cloths and kerchiefs of Sereďius region women

By *Inga Nėnienė*

Vytautas Magnus University

Two kinds of women’s wrapping clothes were spread in the villages of Sereďius district in the second half of the 19th cent.: linen cloths and kerchiefs. Oblong, rectangular white linen cloths were used for wrapping till the end of the 19th cent. and even till the first decades of the 20th cent. in individual cases. Up till now-linen cloths called linen carpets assigned for laying out corpses have survived. Warm kerchiefs survived longer in the country wearing, approximately till the 4th decade of the 20th cent. and even till the 5th–8th decades in single cases, they became travelling and home environment clothes. They have characteristic stripes and window patterns, they were weaved at home and bought factory made. Plant motives dominate in thin kerchiefs patterns. The edges of the kerchiefs were decorated with fringe. Shoulders were used to be wrapped up with a folded in a triangle way kerchief and later in a rectangular way.

The countrywomen covered their heads with hats, hoods and kerchiefs. A hat was symbolically important—it showed the status of a married woman. The heads’ wrapping up with kerchiefs began dominating in the beginning of the 20th cent., the symbolic significance of head covering diminished. Later a bare-headed mode became common, heads were covered with kerchiefs, scarves and hats of new forms from the Sun and frost. In the end of the 20th cent. only the women of the eldest generation used to wrap up with kerchiefs for days off. That was their holiday wearing. The women of younger generations used to wear kerchiefs only at home carrying out their household works.

Since the fourth decade of the 20th cent. women began wearing kerchiefs of various forms knitted with small hooks and knitting needles, the usual traditional wearing ways survived.

The inherited multi-year wrapping clothes survived for the people as dear family relics, as a joining bond of the relatives' generations. They are adapted to an individual wearing of a peculiar taste. The kerchiefs weaved at home are used for self-consciousness expression.

Vytautas Magnus University
K. Donelaičio street 52, Kaunas, Lithuania
Work telephone +370 37 323660

How the children of Seredžius district use the elementary magic art

By Dovilė Kulakauskienė
Vytautas Magnus University

1. Children use the actions of magic art not less than the adults though they interpret these actions following their childish logic and world outlook. Therefore they often attribute some magic might to natural phenomena.

2. Love emotions are the most urgent to the teenagers of about from fifteen till seventeen. That is why love magic art dominates among all magic art kinds. While the juvenile mature, their mutual relations become more serious, they cease to take interest in love magic art. They substitute it for exam magic art that becomes more urgent in the period of finishing school and studies.

Vytautas Magnus University
K. Donelaičio street 52, Kaunas, Lithuania
Work telephone +370 37 323660

The Roma of Seredžius

By Aušra Simoniukštytė
Vilnius University

It is intended in the paper on the basis of the Roma's life stories to disclose Seredžius and the region Roma's history and the most important for them as well events having survived in their collective memory from the 20th cent., to discuss some Roma's traditional life way and common law features that become vivid in some of their stories.

It is stated in the paper that some of their life stories told us by them contradict the image of the Roma as of low origin-leading a nomadic closed way of life people. The Roma's culture being influenced by a local regional culture and associating with it acquires some local culture elements, e. g. horse harnessing way, the local Lithuanian language dialect used by them while communicating with the Lithuanians (they speak the Romani language among themselves), etc. The author is of the opinion that it was conditioned by their previous between-wars constant nomadic tribal territories with which they associated their origin site and native country. Most in

Seredžius interviewed Roma have originated from Suvalkija (the South–West Lithuania), between the wars their parents used to move with their camps along the river Nemunas and in the former East Prussia border regions.

The life histories presented by the informants and discussed in the paper are divided into several groups by their themes: the between-wars period, the post-war period and the life after the 1956 USSR Supreme Soviet Presidium decree to begin and put into practise the forced Roma sedentarization. The present Seredžius Roma settlement is described, the Roma life conditions are characterized in short, their houses interior elements are visually presented.

Vilnius University
 Universiteto street 3, Vilnius, Lithuania
 Telephone +370 61155142
 ausra.simoniukstyte@if.vu.lt

Water mills

By Eligijus Juvenčijus Morkūnas

1. The mill of Padubysis—one of newer more modern mills in the basin of Dubysa river. Rather progressive grinding equipment were used in the mill: the rolls, flat bolters, grain sorting machines, filters. Two turbines were driving the mill.

2. The dam of the mill is characteristic of the Dubysa–Šušvė basin mills.

3. The remains of an old hydro-technical plant were skillfully applied.

4. During the German occupation years mills were very important. They supplied with flour the Reich army first of all and the local population after it. The local millers were considered not trust-worthy and they were replaced by the German protégé.

5. The example of the Butkevičiai family shows that milling had become the profession of their family.

6. The mill of Padubysis is a valuable heritage object and there is enough data for its restoring. After restoring the mill, the turbines must be returned to their former places.

S. Neries street 4–6, Rumšiškės, Lithuania
 Telephone +370 68774254

The Lithuanian fairy-tales written down by Jurgis Mačiulis

By Vida Girininkienė, Kazys Morkūnas

Lithuanian Language Institute

The “Lithuanian fairy-tales” by Jurgis Mačiulis (1863–1915) written down from the village of Motiškės (Seredžius’ parish) in 1885 are publicated for the first time. J. Mačiulis put down the tales still studying at the priests seminary of Vilnius. He

had good knowledge of new requirements of folk-lore writing down—everything accurately and clearly as he had heard from the reteller. The texts presented by him reflect well the local people traditional so called Veliuona people dialect that in the end of the 19th cent. had kept out its old peculiarities much better than in recent decades. Efforts are made to present the fairy-tales texts published in this publication as much authentic as possible. Only insignificant corrections were made: some orthography and punctuation details were made uniform or corrected, proof-reading mistakes were corrected, etc.

Lithuanian Language Institute
P. Vileišio street 5, Vilnius, Lithuania
Telephone +370 5 2130623

Stasys Santvaras

By Vytautas Kubilius

Lithuanian Literature and Folk-lore Institute

Stasys Santvaras' (1902–1991), a poet, a playwright, a chairman of the Lithuanian writers society, creative and social activity is considered on the basis of archive sources and epistolary material. His aesthetic program as of the head (1943–1944) of Kaunas young spectator theatre is characterized taking into account the data of Literature and art archive. The linking function of his humane personality rallying the Lithuanian writers in exodus is described analyzing his publicated reminiscences and letters.

Lithuanian Literature and Folk-lore Institute
Antakalnio street 6, Vilnius, Lithuania
Home telephone +370 5 2721270

Straipsnių autoriai

Almonaitis Vytenis – istorikas, Vytauto Didžiojo universiteto docentas, humanit. m. daktaras.

Ambrazaitienė Veronika – Armeniškių pagrindinės mokyklos mokytoja.

Ambraziūnienė (dabar – **Ambrozaitis Gertrūda (Gertrude)**) – tautodailininkė. Su vyru Joseph Ambrozaitis yra šios knygos leidybos rėmėjai.

Babilas Dainius – istorikas, Vytauto Didžiojo universiteto magistras.

Baltutienė Vilma – Klausčių pagrindinės mokyklos mokytoja.

Bandzienė Vilhelmina – Seredžiaus seniūnijos seniūno pavaduotoja.

Banys Vaidas – istorikas, Kauno technologijos universiteto magistras.

Baršauskaitė Eglė – Jurbarko Antano Giedriaus-Giedraičio gimnazijos abiturientė.

Baršauskas Petras – fizikas, Seredžiaus pagrindinės mokyklos direktorius.

Baršauskienė Margarita – Seredžiaus pagrindinės mokyklos lietuvių k. mokytoja, viena iš monografijos „Seredžius“ sudarytojų.

Batūra Romas – istorikas, Vilniaus pedagoginio universiteto docentas, humanit. m. daktaras.

Binkis Algirdas – Seredžiaus, vėliau Veliuonos, gydytojas.

Bružas Antanas Gintautas – inžinierius.

Burauskaitė Birutė – sociologė, LGGRTC Genocido ir rezistencijos departamento Archyvinio vadyną skyriaus vadovė.

Čepas Ričardas – istorikas, docentas, humanit. m. daktaras.

Filipsons (Korsakaitė) Laimutė – medikė, Seredžiaus ambulatorijos felčerė.

Gaigalas Algirdas – geologas, Vilniaus universiteto profesorius, fizinių m. habil. daktaras.

Gasiūnas Vladas – menotyrininkas.

Gerulaitis Virginijus – geografas, Vilniaus pedagoginio universiteto dėstytojas, fizinių m. daktaras.

Girininkienė Vida – istorikė, „Versmės“ leidyklos monografijų „Veliuona“ (2001), „Seredžius“ (2003), „Papilė“, „Gelvonai“ vyr. redaktorė.

Grimalauskienė Dalia – Lietuvos nacionalinio muziejaus Numizmatikos skyriaus vedėja.

Jankauskas Gintaras – kunigas, nuo 1988 m. Seredžiaus šv. Jono Krikštytojo bažnyčios parapijos klebonas; 2002 05 perkeltas į Ariogalą.

Kazlauskas Ričardas – gamtininkas, Vilniaus universiteto profesorius, biomedicinos m. habil. daktaras.

Kazlauskienė Daina – Kauno apskr. viešosios bibliotekos darbuotoja.

Kemzūraitė Renata – botanikė, Vilniaus pedagoginio universiteto magistrantė.

Kemzūrienė Aldona – Armeniškių bibliotekos vedėja.

Kopilevič Regina – Jeruzalės hebrajų universiteto žydų istorijos spec. studentė.

Krikščiūnas Povilas – filologas, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto mokslo darbuotojas, „Versmės“ leidyklos redaktorius.

Kubilius Vytautas – filologas, profesorius, humanit. m. habil. daktaras.

Kulakauskienė Dovilė – etnologė, Vytauto Didžiojo universiteto doktorantė.

Kavaliauskienė Lidija – geografė, kartografė, „Lietuvos valsčių“ serijos monografijų žemėlapių parengėja.

Kutkevičius Vytautas – lituanistas, rašytojas, gyvena Jurbarko.

Kvizikevičius Linas – archeologas, Lietuvos istorijos instituto mokslo darbuotojas.

Lazdauskaitė Živilė – botanikė, Vilniaus pedagoginio universiteto docentė, gamtos m. daktarė.

Leiman Sid – Niujorko Ješivos universiteto profesorius.

Mardosa Jonas – etnologas, Vilniaus pedagoginio instituto docentas, humanit. m. daktaras.

Masaitis Albinas – filologas, „Versmės“ leidyklos kalbos redaktorius.

Masaitytė Roma – Seredžiaus pagrindinės mokyklos lietuvių k. mokytoja.

Masiulienė Nijolė – Jurbarko r. savivaldybės Viešosios bibliotekos direktorė.

Merkienė Irena Regina – etnologė, profesorė, humanit. m. habil. daktarė, Lietuvos istorijos instituto vyr. mokslo darbuotoja.

Mikulėnienė Danguolė – filologė, docentė, humanit. m. daktarė, Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus vadovė.

Milius Jonas – žemėtvarkininkas, Vilniaus universiteto docentas, ž. ū. m. daktaras.

Misius Kazys – istorikas, Kultūros paveldo centro Informacijos skyriaus vyr. specialistas.

Morkūnas Eligijus Juvencijus – istorikas, humanit. m. daktaras, Lietuvos liaudies buities muziejaus direktoriaus pavaduotojas.

Morkūnas Kazys – filologas, humanit. m. daktaras.

Narbutienė Ona – muzikologė, Lietuvos muzikos akademijos docentė, humanit. m. daktarė, Nacionalinės premijos laureatė.

Narvydas Rytas – istorikas, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro Istorinių tyrimų skyriaus vadovas.

Nėnienė Inga – etnologė, Vytauto Didžiojo universiteto doktorantė.

Palionytė-Banevičienė Dana – muzikologė, Lietuvos muzikos akademijos docentė, humanit. m. daktarė.

Pečiukėnas Vytautas – inžinierius hidromelioratorius.

Pikoraitis Jonas – Seredžiaus seniūnijos seniūnas.

Piškinaitė-Kazlauskienė Laura – etnologė, humanit. m. daktarė, Lietuvos istorijos instituto vyr. mokslinė bendradarbė. Nužudyta 2001 05.

Puidokas Aleksandras – ilgametis kultūros darbuotojas.

Puzinienė Violeta – Klausučių bibliotekos vedėja.

Razmukaitė Marija – filologė, humanit. m. daktarė, Lietuvių kalbos instituto vardyno skyriaus vyr. mokslo darbuotoja.

Rulevičius Rolanas – istorikas, Seredžiaus pagrindinės mokyklos mokytojas.

Ruseckaitė Aldona – Maironio lietuvių literatūros muziejaus direktorė.

Simoniukštytė Aušra – etnologė, Vilniaus universiteto Kultūrinių bendrųjų studijų centro dėstytoja, doktorantė.

Slavikas Rimantas – Klausučių pagrindinės mokyklos kūno kultūros mokytojas, sporto meistras.

Skebas Vytautas – istorikas, humanit. m. daktaras.

Spurgevičius Povilas – menotyrininkas, Vilniaus pedagoginio instituto dėstytojas.

Straukienė Živilė – menotyrininkė.

Stumbrienė Aldona – ilgametė Klausučių kultūros namų direktorė.

Sutranavičienė Jadvyga – ilgametė Seredžiaus seniūnijos (seniau – apylinkės) vadovaujanti darbuotoja, Seredžiaus kultūros namų direktorė.

Šimanskis Zenonas – Lietuvos laisvės armijos narys, politinis kalinys, atsiminimų autorius.

Šmitienė Giedrė – filologė, Vilniaus universiteto doktorantė.

Šovys Klemensas – Seredžiaus bažnyčios kun. klebonas 1922–1944 metais.

Šulcienė Guoda – fizikė.

Švitra Bronius – agronomas, ž. ū. m. daktaras, Klausučių žemės ūkio bendrovės v-bos pirmininkas.

Urbanavičius Vytautas – archeologas, prof., humanit. m. habil. daktaras.

Vaičiūnas Albinas – kultūros istorikas.

Vaitkevičius Vyktintas – archeologas, humanit. m. daktaras, Lietuvos istorijos instituto mokslo darbuotojas.

Vakariene Audronė – Lietuvos liaudies kultūros centro darbuotoja.

Valiukaitė Lina – filologė, humanit. m. daktarė, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto mokslo darbuotoja.

Veliutė Ingrida – istorikė, Vytauto Didžiojo universiteto magistrė.

Virakas Pranas – tautosakos rinkėjas, spaudos darbuotojas, atsiminimų autorius.

Visackas Antanas – pienininkas, buvęs žrn. „Pienininkystė“ redaktorius.

Voronova Olga – istorikė, Vytauto Didžiojo universiteto magistrantė.

Zaikauskienė Dalia – filologė, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto mokslo darbuotoja.

Žvirgždas Stanislovas – publicistas, Lietuvos fotomenininkų sąjungos valdybos narys, nusipelnęs fotografas menininkas (EFIAP), Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino V laipsnio ordino kavaliierius.

Santrumpos ir sutrumpinimai

- AB – akcinė bendrovė
 ALF – atviros Lietuvos fondas
 AT/AS – Aukščiausioji Taryba – Atkuriamasis Seimas
 ATL – Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje (knyga)
 CK – centro komitetas
 D – darbo daina (Lietuvių liaudies dainų kataloge)
 DŽDT – Darbo žmonių deputatų taryba
 G – daina apie gamtą (Lietuvių liaudies dainų kataloge)
 IIES – Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyriaus rankraštynas (darbai)
 JLD – Lietuviškos dainos. Užrašytos Antano Juškos ir išleistos Jono Juškos (2-asis leidimas, Vilnius, 1955, t. 1–2)
 JSR – Svoobinė rėda Veliuonyčiu lietuviu, surašyta par Antaną Juškevičę 1870 metuose
 JŪR – Jaunųjų ūkininkų ratelis
 K – karinė istorinė daina (Lietuvių liaudies dainų kataloge)
 KAA – Kauno apskrities archyvas
 KČDM – Kauno M. K. Čiurlionio dailės muziejus
 KGB – SSRS valstybės saugumo komitetas (Комитет государственной безопасности)
 KF – Lietuvos muzikos akademijos Muzikologijos instituto Etnomuzikologijos skyriaus fonoteka
 KKI – Kauno kūno kultūros institutas
 KI – kalendorinių apeigų daina (Lietuvių liaudies dainų kataloge)
 KMA – Kauno medicinos akademija
 KMI – Kauno medicinos institutas
 KMM – Klausučių mokyklos muziejus
 KMU – Kauno medicinos universitetas
 KPCA – Kultūros paveldo centro archyvas
 KPI – Kauno politechnikos institutas
 KTR – Lietuvos muzikos akademijos Muzikologijos instituto Etnomuzikologijos skyriaus rankraštynas
 KTU – Kauno technologijos universitetas
 KVB – Kauno viešoji biblioteka (vėliau – Kauno apskr. viešoji biblioteka – KAVB)
 LAA – Lietuvos archeologijos atlasas
 LAF – Lietuvos aktyvistų frontas
 LCVA – Lietuvos centrinis valstybės archyvas
 LDI – Lietuvos dailės institutas
 LDK – Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė
 Ldk – Lietuvos didysis kunigaikštis
 LDA – Lietuvos dailės akademija
 LDM – Lietuvos dailės muziejus
 LDP – Lietuvos demokratų partija
 LE – Lietuvių Enciklopedija
 LGGRTC – Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras
 LYA – Lietuvos ypatingasis archyvas
 LIIR – Lietuvos istorijos instituto rankraštynas
 LIŠ – Lietuvos istorijos šaltiniai (knyga)
 LKA – Laisvės kovų archyvas; Lietuvių kalbos atlasas
 LKDP – Lietuvos krikščionių demokratų partija
 LKKA – Lietuvos kūno kultūros akademija
 LKMA – Lietuvių katalikų mokslo akademija
 LKPMCA – Lietuvos kultūros paveldo mokslinio centro archyvas
 LKŽ – Lietuvių kalbos žodynas
 LLA – Lietuvos laisvės armija
 LLD – Lietuvių liaudies dainynas (Vilnius, 1980–2000, t. 1–15)
 LLDK – Lietuvos liaudies dainų katalogas
 LLKS – Lietuvos laisvės kovos sąjūdis
 LLMA – Lietuvos literatūros ir meno archyvas
 LM – Lietuvos Metrika
 LMD – Lietuvių mokslo draugijos rinkiniai Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštyne

LMA – Lietuvos muzikos akademija
 LNM – Lietuvos nacionalinis muziejus
 LPS – Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis
 LSDP – Lietuvos socialdemokratų partija
 LSSR – Lietuvos Sovietų Socialistinė Respublika
 LTR – Lietuvių tautosakos rankraštynas
 LTRF – Lietuvių tautosakos rankraštyno fonoteka
 LTRV – Lietuvių tautosakos rankraštyno videoteka
 LVIA – Lietuvių valstybės istorijos archyvas
 LVOA – Lietuvos valstybės organizacijų archyvas (dabar – Lietuvos ypatingasis archyvas (LYA), LKP dokumentų poskyris)
 M – meilės daina (Lietuvių liaudies dainų kataloge)
 MA – Mokslų akademija
 MAB – Lietuvos mokslų akademijos Centrinės bibliotekos Rankraščių skyrius
 MADA – Lietuvos mokslų akademijos darbai, serija A
 MGB – SSRS valstybės saugumo ministerija (Министерство государственной безопасности)
 MTI – mokslinio tyrimo institutas
 MTS – mašinų ir traktorių stotis
 MSV – Melioravimo-statybos valdyba
 MVD – SSRS vidaus reikalų ministerija (Министерство внутренних дел)
 NMB – Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos Rankraščių skyrius
 NKVD – SSRS Vidaus reikalų liaudies komisariatas (народный комиссариат внутренних дел)
 SMM – Seredžiaus mokyklos muziejus
 SSRS – Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjunga
 Š – šeimos dainos (Lietuvių liaudies dainų kataloge)
 ŠPI – Šiaulių pedagoginis institutas
 ŠU – Šiaulių universitetas
 TF – Tautos fondas
 TLE – Tarybų Lietuvos enciklopedija
 TS(LK) – Tėvynės sąjunga (Lietuvos konservatoriai)
 UAB – Uždaroji akcinė bendrovė
 V – vestuvinė daina (Lietuvių liaudies dainų kataloge)
 VAK – Valstybės archeologijos komisija
 VDA – Vilniaus dailės akademija
 VDKM – Vytauto Didžiojo karo muziejus
 VGTU – Vilniaus Gedimino technikos universitetas
 VISI – Vilniaus inžinerinis statybos institutas
 Vk – vaikų dainos (Lietuvių liaudies dainų kataloge)
 VLE – Visuotinė lietuvių enciklopedija
 VLIK – Vyriausiasis Lietuvos išlaisvinimo komitetas
 VPI – Vilniaus pedagoginis institutas
 VPU – Vilniaus pedagoginis universitetas
 VR – vietinė rinktinė
 VU – Vilniaus universitetas
 VUB – Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius
 VVS – Vilniui vaduoti sąjunga
 ŽŪB – Žemės ūkio bendrovė

a – aras	birž. – birželio (mėnuo)
a. – amžius, aikštė	brėž. – brėžinys
akad. – akademija	brus. – baltarusių (kalba)
al. – alėja	buv. – buvęs
ap. – apyrašas, apr. – aprašas	b-vė – bendrovė
apyl. – apylinkė	b. ž. – bendrinis žodis
apskr. – apskritis	bžn. – bažnyčios, bažnytinis
asist. – asistentas	bžnk. – bažnytkaimis
aut. – autorius	cnt – centneris
b. – byla	d. – diena
bal. – balandžio (mėnuo)	dab. – dabartinis
bendr. – bendradarbis	dail. – dailiminkas
b-ka – biblioteka	dėst. – dėstytojas

- dienr. – dienraštis
 d-ja – draugija
 dr. – daktaras
 dš. – dešinysis (intakas)
 dv. – dvaras
 egz. – egzempliorius
 eil. – eilėraštis; eilutė
 eil. nr. – eilės numeris
 ež. – ežeras
 f. – fondas
 fak., f-tas – fakultetas
 filol. – filologas, filologijos
 filos. – filosofas, filosofijos
 g – gramas
 g. – gatvė; giminė (gram.)
 geg. – gegužės (mėnuo)
 gim. – gimęs
 gyv. – gyvenantis; gyvenvietė
 gimn., g-ja – gimnazija
 ha – hektaras
 habil. dr. – habilituotas daktaras
 hibr. – hibridas
 ide. – indoeuropiečių
 il. – ilanka
 iliustr. – iliustruotas
 inst., i-tas – institutas
 int. – intakas
 inž. – inžinierius, inžinerinis
 išsp. – išspausdinta
 įv. – įvadinis; įvairūs
 išn. – išnykęs
 iż. str. – įžanginis straipsnis
 j. – jūra
 jubil. – jubiliejus, jubiliejinis
 k. – kaimas; kalba; kursas
 k. a. – kaip antai
 kalb. – kalbininkas, kalbotyra
 kan. – kanauninkas
 kand. – kandidatas
 kg – kilogramas
 kil. – kilęs, -usi
 kl. – klasė
 km – kilometras
 kn. – knyga
 kol. – kolūkis
 kp – kapeika
 k-tas – komitetas
 kun. – kunigas
 l. – lapas (popieriaus); laipsnis
 l, L – litras
 laikr. – laikraštis
 lapkr. – lapkričio (mėnuo)
 leid. – leidinys, leidimas, leidėjas
 lent. – lentelė
 liet. – lietuvių, lietuviškai
 lit. – literatūra
 l-kla – leidykla
 Lt – litas
 ltn. – leitenantas
 m – metras
 m. – metai; miręs; mokslų (prie mokslo laipsnio);
 moteriškoji giminė (gram.)
 mg – magnetofono juosta
 m-ja – ministerija
 m-kla – mokykla
 mm – milimetras
 mjr. – majoras
 mln. – milijonas
 m. m. – mokslo metai
 mok. – mokinyas
 mokytt. – mokytojas
 moksl. – mokslinis, -ė, mokslo
 mst. – miestas
 mstl. – miestelis
 mšk. – miškas
 mškl. – miškelis
 n. – naujasis
 n. d. – nėra duomenų
 Nr., nr. – numeris
 nuotr. – nuotrauka
 nusip. – nusipelnęs
 org. – organizacija, organizacinis
 orig. – originalas, originalus
 p. – puslapis; pietūs (pasaulio šalis); ponas,
 ponia, panelė
 pab. – pabaiga
 pagr. – pagrindinis
 pan. – panašiai
 par. – parapija
 pav. – paveikslas (ilustracija); pavietas
 pavad. – pavaduotojas
 ped. – pedagoginis, pedagogas
 pieš. – piešinys
 pil. – pilietis
 pirm. – pirmininkas
 plg. – palygink
 plk. – pulkininkas
 plv. – palivarkas
 po Kr. – po Kristaus
 pplk. – papulkininkis
 ppr. – paprastai
 pr. – pradžia; prospektas; prieš; prūsų
 prad. – pradinis, pradžios
 prel. – prelatas
 po Kr. – po Kristaus
 pr. m. e. – prieš mūsų erą
 prod. – pravardė
 prof. – profesorius; profesinis
 progimn. – progimnazija
 pv. – pieva
 pvz. – pavyzdžiui
 pvd. – pavardė
 r. – rajonas
 rb – rublis
 red. – redakcija, redakcinis, redaktorius
 reprod. – reprodukcija
 rezist. – rezistentas, rezistencinis
 rež. – režisierius
 rink. – rinkinys
 rugpj. – rugpjūčio (mėnuo)
 rugs. – rugsėjo (mėnuo)
 rus. – rusų, rusiškai
 s, sek. – sekundė
 s. – sūnus; sala
 sav. – savaitė
 savaitr. – savaitraštis
 sen. – seniūnas; seniūnija; senasis, senovinis
 sen. sl. – senoji slavų kalba

s-ga – sąjunga

sl. – slavų

soc. – socialinis; socialistinis

sov. – sovietų, sovietinis

sp. – spauda; spaustuė

splv. – spalvotas, -a

sr. – sritis

str. – straipsnis

š. – šiaurė (pasaulio šalis); šalis

š. m. – šių metų

šnek. – šnekamosios (kalbos)

šv. – šventas

Švč. – Švenčiausiasis, -ioji

t – tona

t. – tomas

teol. – teologijos

t. y. – tai yra

t. p. – taip pat; ten pat

tts. – tautosaka

tūkst. – tūkstantis

up. – upė

upl. – upelis

u-tas – universitetas

v. – vardas; vyriškoji giminė (gram.); vakarai (pasaulio šalis)

vad. – vadovas; vadinamasis

val. – valanda

vas. – vasario (mėnuo)

v-ba – valdyba

vyr. – vyriausias, vyriausiasis

vyresn. – vyresnysis

vls. – valsčius

vnk. – vienkiemis

vns. – viensėdis

vnt. – vienetas, vienetų

vtv. – vietovardis

žr. – žiūrėk

žurn. – žurnalas, žurnalistas

ž. ū. – žemės ūkis

Asmenvardžių rodyklė

A

Abramauskas V. 592
 Abramavičius Vladas 187
 Abramovičius Avsiejus 381
 Abramovičius Jankelis 381
 Abramovičius Todoras 381
 Abromaičiai 437
 Abromaitienė (Ivanauskaitė) Adelė 429
 Abromaitienė Janina 308, 310, 523–526
 Abromaitis Antanas 258
 Abromaitis Jonas 258, 302, 306, 309
 Abromaitytė Stasė 1146
 Abromaitytė Vilija 291
 Adalsonas J. 517
 Adamkus Valdas 634, 635
 Adamonis Jonas 332
 Adolius Beniulis 424
 Adomaitienė Aldona 642
 Adomaitis Antanas 441
 Adomaitis Juozas 241
 Adomaitis Petras 207, 442
 Adomaitytė Agnė 955
 Adomaitytė I. 551
 Adomaitytė Ieva 370
 Adomaitytė Rita 375
 Adomavičienė Teod. 238
 Adomavičiūtė Janina 326
 Adomonienė 552
 Adomovičius Petras 382
 Adomovičius Stanislovas 383
 Афанасьев Д. 517
 Aftanazy A. 520
 Agurkienė Ona 856, 921, 922, 924
 Aistis J. 466, 470, 471, 538, 1135
 Ajauskai 428
 Ajauskas Algis 205
 Ajauskas Antanas 222
 Ajauskienė Veronika 131
 Ajonis Adolfas 350
 Akrovas Girša 177
 Aksamitas P. 756
 Aksenavičienė 177
 Aksenavičius 177
 Akstinas Domas 531, 537
 Akutaitis R. 641
 Alantaitė Mirga 357, 359, 360, 370
 Alantas A. 465
 Alaščiinskaitė Sandra 573
 Albertas Jonas 610
 Albertynas Albinas 632
 Alekna 351
 Alekna Jonas 542
 Alekna Juozas 241
 Alekna Viktoras 481
 Aleknai 918
 Aleknavičius Kajetonas 960
 Aleknavičiūtė Laima 528
 Aleksaitė Genutė 491
 Aleksandras II 389
 Aleksandravičius Antanas 517
 Aleksandravičius Dovidas 541
 Aleksandravičius V. 1115
 Aleliūnas G. 610
 Alešiūnas Česlovas 441

Alexandrowicz S. 117, 120, 121, 120
 Alinauskas Pranas 760
 Alinauskas Mataušas 760
 Ališauskaitė A. 124 129–131, 133, 134, 137, 138
 Ališauskas 250
 Ališauskas Liudvikas 671
 Ališauskienė 548
 Ališauskienė D. 548
 Ališauskienė Doma 576
 Almenas Kazys 465, 476
 Almonaitis Vytenis 5, 9, 10, 14, 7, 18, 102, 106, 109, 112, 119, 124, 129, 133, 140, 443, 932, 1185, 1193
 Alosevičienė Uršulė 554
 Alosevičius M. 332
 Alosevičius Mykolas 162
 Alosevičius Pranas 552
 Ambrazaitienė Veronika 6, 11, 372, 374, 376, 377, 378, 1193
 Ambrazaitis Donatas 307
 Ambrazaitis Linas 375
 Ambrazaitis Povilas 274
 Ambrazaitytė Živilė 375
 Ambrazas Antanas 916
 Ambrazevičius Juozas 1133
 Ambraziūnaitė Aušra 370, 371
 Ambraziūnaitė Eglė 572
 Ambraziūnaitė Milda 369
 Ambraziūnaitė Toma 368
 Ambraziūnas Algirdas 676
 Ambraziūnas Petras 561
 Ambraziūnas Remigijus 248, 641, 643
 Ambraziūnienė Gertrūda 6, 11, 342, 346, 352, 353, 616, 1193
 Ambraziūnienė Rasa 369
 Ambraževičius Juozas 161
 Ambrozaičiai Gertrūda ir Juozas 18, 819
 Ambrozaitienė Gertrūda 4, 677, 688, 818, 819, 821
 Ambrozaitis Juozas 4, 677, 819, 820, 821, 822
 Ambrozaitis Stanislovas 383
 Ambručiai Liongina ir Zenonas 405
 Ambrutaitė Aldona 300, 302
 Ambrutienė Angelė 416
 Ambrutienė Benedikta 164
 Ambrutienė Danutė 526
 Ambrutienė Kazimiera 422
 Ambrutienė L. 374
 Ambrutienė Laima 313
 Ambrutienė Liongina 406
 Ambrutienė Marijona 406
 Ambrutyрэ Eugenija 406
 Ambrutis Antanas 300, 406, 558
 Ambrutis Audrius 406
 Ambrutis Bernardas 218
 Ambrutis Juozas 162, 316, 318
 Ambrutis L. 304, 311
 Ambrutis Modestas 246, 373, 415, 420, 421
 Ambrutis Romas 303–305, 309, 310, 313
 Ambrutis Zenonas 406, 422, 1170
 Ambrutyтė 511
 Ambrutyтė Aldona 275

Ambrutyтė Danutė 373
 Ambrutyтė Marijona 406
 Ambrutyтė Ona 208
 Ambrutyтė Vilma 406
 Ambrutyтė Z. 639
 Ambrutyтė Zita 406
 Amielienė Stefanija (Lomrosevičiūtė) 427
 Amrosevičius Jurgis 222
 Anaitienė (Bartušaitė) Birutė 355
 Ananka Dominykas 384
 Ananka Simonas 384
 Anankienė Juozapota 921
 Anankutė M. 552
 Anderton B. 1109
 Andrejevas Rostislavas 1156
 Andrejevna Aleksandra 121
 Andriejauskaitė Barbora 168
 Andriekus Leonardas 465, 475
 Andrijonaitė Danguolė 307
 Andrijonaitė Nijolė 303
 Andriekaitienė Stasė 302
 Andriekienė Laima 363, 620, 632
 Andrikis-Bijūnas Petras 204
 Andriolis Mykolas Elvyras 516
 Andriolis Pranciškus 516
 Andrišiūnas Algis Petras 547
 Andriukaičiai 915, 917
 Andriukaičiai Antanas ir Marijona 548
 Andriukaičiai Juozas ir Antanina 277
 Andriukaitienė Danutė 647
 Andriukaitienė Marija 553, 554
 Andriukaitienė O. 550
 Andriukaitis Antanas 546
 Andriukaitis Juozas 243, 271, 558
 Andriukaitis Vytenis Povilas 634, 635
 Andriulaitytė Agnė 955
 Andriulis D. 1118
 Andriušaitis A. 606
 Andriušis Pulgis 531, 535, 1134, 1135, 1174
 Andriuškevičienė V. 639
 Andriuškevičius Jonas 358
 Andriuškevičiūtė Sofija 342, 343
 Andrusis D. 1121
 Anglickas Jordanas 600
 Anglickienė Irena 346, 804
 Anglickienė Valentina 804, 814
 Anin Nikiper 384
 Anisevičius Antanas 382
 Aniulienė Antanina 216
 Aniulienė Barbora 917
 Aniulienė Leonora 216
 Aniulis Stasys 177
 Aniulis Vincas 214
 Anonkaitė Elytė 373
 Antanaitienė 245
 Antanaitis Antanas 569
 Antanaitis Vaidotas 615, 618
 Antanaitytė O. 559
 Antinis Robertas 275
 Antokolskis A. 312
 Anušauskas A. 201, 202
 Anužis Liudas 362
 Apanavičius Daivaras 600
 Arbūzas Andrius 383
 Arbūzas Antanas 383
 Arcimavičiai Ona ir Antanas 405, 406

- Arcimavičius Antanas 406
 Arcimavičius Jonas 406
 Arcimavičius Kazys 426
 Arcimavičius Stasys 401, 406
 Arcimavičiūtė Bronė 406
 Arcimavičiūtė Genė 406
 Arcimovičius Motiejus 381
 Areškaitė Renata 834, 837
 Arieška Tomas 371, 412
 Arieška Vilius 412, 572, 627, 643
 Arieškaitė Renata 412
 Arieškaitė Sandra 412
 Arieškienė (Butaitė) Daiva 412
 Arkušauskas E. 571
 Arkušauskas V. 371, 571
 Arkušauskas Vaidas 1168
 Arkušauskas Vaidotas 363, 600, 603
 Arlauskaitė Stasė 869, 870, 878, 889
 Arlauskas Augustas 254, 259
 Arlauskienė Marytė 256, 259
 Armanovičius Stanislovas 914, 915
 Armenienė Zita 304
 Armonaitė Inga 303, 312
 Armonas Juozas 258, 267, 285
 Armonavičiai 917
 Armonavičiai Jonas ir Ona 922
 Armonavičienė (Šimanskytė) Benedikta 414
 Armonavičienė Felicija 622, 627
 Armonavičius Antanas (pravardė Čereška) 407
 Armonavičius Antanas 241, 242, 396, 843
 Armonavičius Bronius 351
 Armonavičius Kazimieras 628, 630
 Armonavičius Vytautas 351
 Armonavičiūtė Lionė 243
 Armonavičiūtė Marcelė 413
 Armonienė (Čepauskaitė) Astutė 311
 Armonienė (Paškevičiūtė) Renata 311
 Armonienė Zita 305, 308
 Artimavičiai 919
 Arvydas Stankus 408
 Astašenkovaitė Neringa 376, 378
 Astašenkovas Michailas 294, 296, 298, 299, 375, 377, 378, 607, 609, 616, 642
 Astašenkovienė Regina 375–378
 Astrauskaitė Janina 512
 Astrauskas Zigmantas 207
 Astrauskas A. 85, 86
 Astrauskienė (Urbonavičiūtė) Gražina 310, 575
 Astrovas Adolfas 422
 Astrovskis F. 646
 Atgalainis Vladas, Juozo-Galiūnas 207
 Atkočaitis P. 769
 Atkočaitytė Vilija 306
 Atnaras Antanas 399
 Audiejus Simeonas 760
 Audrovaikis J. 132
 Augaitytė J. 1114
 Auginas Balys 531
 Augustas Stanislovas 1096
 Augustas Žygmantas 610
 Augustauskas Alfonsas 238
 Augustinavičiai Janina ir Vidas 303, 306
 Augustinavičiai Kotryna ir Antanas 645
 Augustinavičienė Janina 267, 309
 Augustinavičius Antanas 416
 Augustinavičius Kazys 257, 631
 Augustinavičius Vidas 309
 Augustinavičius Zenonas 917
 Augustinavičiūtė Rasa 307
 Avižonis K. 88
 Avsianka Petras 558
- B**
- Babenskas 245
 Babenskas Antanas 242
 Babinskas Statys 278
 Babickienė Z. 925
 Babilas Dainius 8, 13, 931, 1193
 Babilius Vytautas 258
 Bacevičienė D. 1012, 1014
 Bacevičius V. 1121
 Bačelis Zenonas 1125
 Bačiulienė Antanina 347, 351, 565
 Bačiulis Antanas 218
 Bagaliūnas Saulius 531
 Bagdonas 202
 Bagdonas Jonas 426
 Bagdonas K. 323
 Bagdonas Matas 1126
 Bagdonas V. 304
 Bagdonienė Ona 351
 Bagdzevičius Benjaminas 798
 Bakaitis Antanas 274
 Bakaitis Simonas 383
 Bakanas Kazys 218
 Bakanauskas Antanas 210
 Bakanienė 918
 Bakanienė Jadvyga 918
 Bakas 759
 Bakevičius Jonas 381, 387
 Bakiene Regina 303
 Bakšanskas Kazimieras 382
 Bakučiai Stasė ir Vytautas 410
 Bakutiene Eleonora 288, 289, 291
 Bakutiene Rasa 305, 308, 313
 Bakutiene Regina 292, 303–305, 307, 308, 310, 313, 642
 Bakutiene Stasė 305, 308
 Bakutis Algirdas 313
 Bakutis Deividas 295
 Bakutis Jonas Vidas 254, 285
 Bakutis Kazimieras 257
 Bakutis Pranciškus 213
 Bakutis Regimantas 410, 570, 571
 Bakutis Sigita 410
 Bakutis Vaidas 304, 310
 Bakutis Vincentas 1056
 Bakutyte Jūratė 410
 Balčaitis Antanas 421
 Balčaitis Benas 267, 302
 Balčaitis Benediktas 643
 Balčaitytė Rūta 303
 Balčytis Vytautas 1162, 1163
 Balčiūnaitė V. 1012, 1014
 Balčiūnas Jonas 340
 Balčiūnienė B. 245, 247
- Balčiūtė L. 138
 Baldauskas J. 91
 Balinskis M. 91
 Balys J. 138, 139
 Baliulis A. 95
 Baliūnas S. 1152, 1159
 Balnys Antanas 786
 Balnys Gabrielis 383
 Balnys Steponas 383
 Balnis Vincas 785
 Balnius Antanas 772
 Balsas Jonas 615
 Balsiai 922
 Balsiai Aldona ir Stasys 376
 Balsienė Aldona 375, 376, 378, 571, 574
 Balsienė Ona 804, 814
 Balsys Petras 243
 Balsys Stasys 444, 616
 Balsytė Adelė 319
 Baltaduonytė (Virakienė) Aldona 597
 Baltauskai Antanas ir Genė 407
 Baltauskai Janina ir Antanas 411
 Baltauskai Simas ir Ona 920
 Baltauskaitė Danutė 407
 Baltauskaitė Irena 407
 Baltauskas 1026, 1028, 1037, 1050
 Baltauskas Algis 407
 Baltauskas Antanas 407, 412
 Baltauskas Kazys 133
 Baltauskienė (Butaitė) Genė 407
 Baltauskienė Adelė 133
 Baltrūnas Jonas 259, 285
 Baltrus Škulius 425
 Baltrušaitienė Daiva 249, 281
 Baltrušaitienė Marija 375, 377
 Baltrušaitis 724
 Baltrušaitis A. 305, 308, 312, 1160
 Baltrušaitis Antanas 304, 306, 310
 Baltrušaitis Feliksas 572, 573, 593, 594
 Baltrušaitis J. 538
 Baltrušaitis Povilas 569
 Baltrušaitis Vladas 1135, 1136
 Baltruševičius Antanas 309
 Baltučiai Vilma ir Rimvydas 648, 650
 Baltutienė (Bukauskaitė) Vilma 6, 11, 286, 297, 299, 311
 Baltutis Audrius 607
 Baltutis Rimvydas 294, 295, 298, 299, 362
 Banaitienė Eugenija 364
 Banaitis K. V. 1119, 1120
 Bandis Augustas 211
 Bandza Antanas 369
 Bandza Virginijus 272, 286
 Bandzevičius Kimieras 961
 Bandzienė Vilhelmina 7, 12, 616, 621, 63–634, 637, 641, 908, 1193
 Bandžinskaitė Bronė 373
 Baniene Zofija 245, 247
 Banikonis 411
 Banys Benjaminas 216
 Banys Vaidas 8, 13, 909, 912, 1193
 Baradas Vladas 127, 136

- Baranauskas 538
 Baranauskas Antanas 538, 574, 925, 926, 960, 1096, 1118
 Baranauskas Stasys 401
 Barauskas 470
 Bareika Juozas 386
 Bareikytė A. 800, 801
 Bareikytė Aušrinė 758
 Barkauskai 913
 Barkauskaitė Violeta 4, 18, 667
 Barkauskas B. 1119
 Barkauskas Jonas 553
 Barkauskas Kazys 207
 Barkauskas Stasys 167
 Barkauskas Vaclovas 207
 Barkauskienė Leonora 550, 564
 Baršauskai 845
 Baršauskai Margarita ir Petras 18, 405, 584, 648, 652, 654, 675, 823
 Baršauskaitė Eglė 8, 13, 367, 368, 371, 551, 801, 814, 837, 1193
 Baršauskas Kazimieras 272
 Baršauskas Petras 6, 11, 156, 240, 291, 353, 359, 360, 362, 368, 371, 404, 574, 599, 615–618, 620–623, 631, 633, 642, 636, 846, 1193
 Baršauskienė (Bartušaitė)
 Margarita 4, 6, 7, 8, 11, 12, 13, 17, 342, 347, 358, 359, 363, 368, 371, 393, 397, 399, 402, 403, 404, 542, 567, 574, 613, 615, 626, 627, 630, 644, 669, 680, 824, 828, 832, 833, 837, 919, 953, 955, 1168, 1169, 1193
 Bartašienė Rozalija 680
 Bartašiūnas J. 205
 Bartkienė Daiva 423
 Bartkienė D. 653
 Bartkus Jonas 126
 Bartkus Vytautas 303
 Bartkuvienė (Bakanaitė) Marytė 247
 Bartkuvienė (Spranaitytė) Aldona 429, 435
 Bartnikas Jonas 163
 Bartnikas Lukošius 384
 Bartnikas S. 384
 Bartosevičienė (Kriaučiūnaitė) Elena 675, 678, 813
 Bartosevičius Avaristas 314
 Bartoševičius Antanas 541
 Bartoševičius Kazimieras 381, 382
 Bartosevičienė Izabelė 300
 Bartusevičius Albinas 300
 Bartusevičius Kazys 257, 261, 266, 270
 Bartusevičius Stanislovas 908
 Bartusevičius Vidas 303, 304
 Bartusevičius Zenonas 920
 Bartusevičiūtė A. 827
 Bartusevičiūtė Lina 644, 647
 Bartusevičiūtė Marytė Danutė 352
 Bartušai 207, 840, 841, 843
 Bartušai Antanas ir Ona 240
 Bartušai Antanina ir Mykolas 405, 409
 Bartušai Jonas ir Zenonas 565, 840
 Bartušai Ona ir Pranas 842
 Bartušaitė Anelė 351
 Bartušaitė Danutė 409
 Bartušaitė Viktorija 397
 Bartušaitė-Ivanauskienė Emilija 397
 Bartušas 207, 428, 838
 Bartušas Adolfas 207, 214
 Bartušas Antanas 409, 411
 Bartušas Benadas 205
 Bartušas Jonas 162, 207, 395, 399, 409, 839
 Bartušas Kazys 206, 222
 Bartušas Mataušas 838
 Bartušas Mykolas 167, 395, 401, 403, 408, 843
 Bartušas P. 548
 Bartušas Pranas 395, 396, 398, 399, 400, 402, 841–844
 Bartušas Stanislovas 839, 840, 842
 Bartušas Stasys 395
 Bartušas Teodoras 214
 Bartušas Zenonas 395, 399
 Bartušas-Ukrainietis Jonas 207
 Bartuševičienė Rozalija 554
 Bartuševičius Aleksas 963
 Bartuševičius Stasys 571, 600
 Bartuševičius Vladas 600
 Bartuševičiūtė Albina 351
 Bartušienė (Kriaučiūnaitė) Elena 397, 414
 Bartušienė (Vasiliauskaitė) Stasė 408
 Bartušienė Antanina 259, 408
 Bartušienė Ona 841
 Bartušienė Rozalija 397, 398, 808, 824, 832, 840, 841, 919
 Bartušienė Stasė 400
 Bartušienė Teklė 232, 234, 404, 405, 445, 843, 844, 856
 Bartušis Stasys 400
 Barzdaitis 560
 Barzdaitis B. 558
 Barzdaitytė Aldona 352
 Barzdaitytė Eleonora 351
 Basalykas A. 757
 Basanavičius J. 17, 91, 605, 663, 670, 723, 855, 959, 1100
 Bastys Juozas 618
 Bastys Pranciškus 544
 Bastys Vytautas 758, 769, 794, 799, 800
 Batisa Vytautas 275
 Batoraitė-Dumčiuvienė Teodora 317, 328
 Batoras Steponas 610
 Batūra Romas 5, 7, 10, 12, 16, 86, 87, 91, 92, 99, 104, 106, 119, 611, 613, 1148, 1184, 1193
 Batūraitė (Matusevičienė) Leonida 1143
 Baukienė Underienė Marijona 218
 Baumilas A. 961
 Baumilas V. 1121
 Baumilienė Pranė 1104
 Bauraitė Vaiva 370
 Bauzaitė Vaida 573, 594
 Bauža Kęstutis 603
 Baužinskas A. 1121
 Bavarietis Henrikas 96
 Bėčius P. 266
 Beinaras Jurgis 383
 Bekeris 426
 Beleckai Audrius ir Genė 865, 867
 Beleckas Andrius 865
 Beleckas V. 871, 875
 Beleckas Valerijus 868, 869
 Beleckas Vladas 865, 866, 869, 870, 876, 888, 889
 Bell M. A. 878
 Belopetravičienė D. 639
 Belopetravičius Rolandas 302
 Benadas ir Anastazija Poškai 412
 Bendinskaitė V. 1012, 1014
 Bendziai 394
 Bendziai Kazimiera ir Antanas 405
 Bendzytė Marytė 564
 Bendzius 709
 Bendzius A. 148
 Bendzius Alfonsas 410
 Bendzius Antanas 398, 399, 410
 Bendzius Haroldas 407
 Bendzius Kazimieras 395, 410
 Bendzius Stasys 564
 Bendzius Viktoras 362
 Bendzius Viktoras Antanas 640–642
 Bendziuvienė Ona 410
 Bendžaitis Dainoras 641
 Bendžius 714, 718
 Bengius Baltramiejus 381
 Beniuk Sandra 572
 Beniuliai 915
 Beniuliai Jonas ir Ona 420
 Beniulienė Marijona 403
 Beniulienė Ona 215, 423
 Beniulienė Stefanija 375, 377
 Beniulis Antanas 269, 270
 Beniulis Jonas 423
 Beniulis Juozas 418, 422
 Beniulis Jurgis 423
 Beniulis Kazys 162, 167
 Beniulis Pranas 207, 440, 442
 Beniulis Stanislovas 921
 Beniulis Stasys 163–166, 168, 177, 205, 209, 210, 415
 Beniulis Vincas 258
 Beniulis Vytautas 207, 209
 Beniulytė Asta 1161
 Beniulytė Bronė 491
 Beniulytė Jadvyga 254, 286, 423
 Beniulytė Janina 554
 Beniulytė Marytė 373
 Beniulytė Stasė 416
 Benke Vilfridas 282
 Bereišytė Aldona 353
 Beriozovas Antanas 237
 Berūkštis Antanas 254, 256, 259, 267, 285
 Berkauskas Antanas 383
 Berkovič Irko 387
 Berkovičius Gecka 381
 Berkovičius Icko 380
 Bernotai 715
 Bernotas A. 1119
 Bernotienė Milda 1103–1105, 1138–1140
 Bertašius M. 85
 Berūkštienė Marija 290, 292, 293, 305, 308
 Berūkštis Valdas 603, 1169
 Berulis S. 116, 118

- Beržinskaitė Olė 415
 Beržinskas Darius 309
 Beržinskas Vaclovas 209
 Beržinskienė (Klasauskaitė) Birutė 429
 Bychovas Jonas 110
 Bičkauskas Egidijus 614
 Bielkauskas Vidas 306
 Bikas J. 1160
 Biletovičius M. 390
 Biliūnas Jonas 360, 574
 Biliutaitytė Genovaitė 1146
 Bilkis Vladas-Velnias 204, 207
 Binkis Algirdas 6, 11, 244–247, 1193
 Binkis Kazys 399, 1119, 1126, 1130
 Binkytė Algė 246
 Binkytė E. 756
 Birgiolas Antanas 352
 Birgiolas Justinas 360, 371
 Birgiolas Pranas 218
 Birgiolienė Marijona 924
 Biržinskienė Birutė 587
 Biržiška M. 1127
 Biržiškos V. ir M. 91, 469, 470
 Biskis Antanas 348
 Biskis Petras 541, 542, 546, 547, 549, 552
 Bytautaitė Ligita 303
 Błaszczyk G. 117, 120, 123, 141
 Blatas Joselis 161
 Blaževičius Antanas 763, 768, 769, 770, 773, 790
 Blažys Vytautas 1158, 1159
 Blinstrukaitė Rasa 303
 Blužas Juozas 285
 Bobeiko Viktoras 300
 Bobelis Kazys 634, 635, 1170
 Bogušovičius Berelis 381
 Bogutaitė-Keblienė Vitalija 296
 Bogužas J. 637
 Bordeaux H. 501
 Borisovičiūtė Morta 758
 Bortnikas Jonas 163, 164
 Bortnikas Pranas 427
 Bortnikienė Marijona 1016
 Bradaitytė K. 861
 Bradūnas K. 468, 525, 533, 1119
 Bramsas J. 1132
 Bravinskas Juozas 386
 Brazaičiai 437
 Brazaitienė Danutė 436
 Brazaitis 469, 471
 Brazaitis (Ambrazevičius) J. 1137
 Brazaitis Ašmis 386
 Brazaitis J. 1136, 1137
 Brazaitis Juozas 465, 469
 Brazaitis Martynas 383
 Brazaitis Pranciškus 436
 Brazaitis Remigijus 360
 Brazauskai 430, 437
 Brazauskaitė Aldona 373
 Brazauskaitė Gintarė 551, 572, 573
 Brazauskas 549, 669, 731
 Brazauskas Algirdas 614, 619, 632
 Brazauskas Benadas 567
 Brazauskas Jonas 436
 Brazauskas Justinas 437
 Brazauskas Kazimieras 434
 Brazauskas Kazys 436
 Brazauskas Martynas 435
 Brazauskas Modestas 436
 Brazauskas Petras 437
 Brazauskas Stasys 165, 224, 238, 435
 Brazauskienė Aldona 436
 Brazauskienė Genė 436
 Brazauskienė Kazimiera 437
 Brazauskienė Roma 550, 571
 Brazauskienė Romutė 627
 Brazdžionis B. 308, 424, 465, 466, 469, 473, 478, 535, 1135
 Braziulis Alfonsas 1129
 Brižinskas A. 303
 Breiva Jonas 147, 542
 Brižinskai 878
 Brižinskaitė Fatima 889
 Brižinskaitė Kristina 868, 869
 Brižinskaitės Česė ir Liulė 881
 Brižinskaitės Liulė ir Česė 882
 Brižinskas Jonas 864, 865, 868, 871–875, 880, 887, 889
 Brižinskas Kazimieras 880
 Brižinskas Stasys 871
 Brižinskienė (Ragauskaitė) Veronika 873, 880
 Brižinskienė Birutė 863, 870, 871
 Brugman K. 140
 Brundza Jonas 287
 Brundzaitė Marija 332, 334
 Bruzgelevičius K. 611
 Bružai 412, 1121
 Bružai Antanas ir Aleksandra 1124
 Bružai Jonas ir Marcelė 405
 Bružai Pranas ir Antanina 405, 411
 Bružaitė (Maziliauskienė) Teofilė 400
 Bružaitė Albina 411
 Bružaitė Aldona 413
 Bružaitė Antanina 413
 Bružaitė Birutė 411
 Bružaitė Danutė 411
 Bružaitė Elena 413
 Bružaitė Elvyra 402, 411
 Bružaitė Genutė 411
 Bružaitė Janina 413
 Bružaitė Liudvika 412
 Bružaitė Marijona 411, 413
 Bružaitė Marytė 398, 402
 Bružaitė Ona 395, 402, 411, 413
 Bružaitė Pranutė 413
 Bružas A. 548
 Bružas A. G. 1122, 1169
 Bružas Adolis 223
 Bružas Anicetas 257, 274
 Bružas Antanas 9, 14, 399, 400, 404, 1115, 1121–1127, 1169, 1193
 Bružas Jonas 394, 413
 Bružas K. 407
 Bružas Martynas 398, 402, 404, 411, 1121, 1123
 Bružas Pranas 165, 233
 Bružas Pranas 395, 396, 398, 400, 412
 Bružas Ramūnas 411
 Bružienė (Danilevičiūtė) Rozalija 1121
 Bružienė (Jokimaitė) Ona 411
 Bružienė (Steponavičiūtė) Antanina 963
 Bružienė Antanina 398
 Bružienė Rozalija 404, 1125
 Bubelytė Violeta 295
 Bubinas A. 758
 Bubliausakai 441, 442
 Bubliauskaitė Vanda 351
 Bučelienė Vida 291, 292, 293, 298, 299
 Bučelis Algirdas 302, 307
 Bučinskas Jonas 635
 Bučinskas Juozas 386
 Bučys A. 1119
 Bučkiai 430, 437
 Bučkiai Antanas ir Domicelė 433
 Bučkienė Domicelė 433
 Bučkienė Kazimiera 437
 Bučkienė Magdalena 922
 Bučkienė Uršulė 412
 Bučkis 735
 Bučkys Antanas 220, 412, 430, 433, 437
 Bučkys Kazimieras 437
 Budrevičius V. 303
 Budriai 417
 Budrienė 417
 Budrienė Bronislava 218
 Budrikis Albinas 542, 543, 547, 548, 550
 Budrys 1123
 Budrys Ignas 517
 Budrys Pranas 1123
 Budvytis Alfonsas 9, 14, 295, 298, 595, 609, 1162–1167, 1172, 1177
 Būga K. 126, 1124
 Bugailiškis Feliksas 658, 1111
 Bugvilas Vaclovas 773
 Buitkus R. 119, 122
 Buivyčiai 920
 Buivydaitė Jadvyga 424
 Buivydas 930
 Buivydas Algis 422
 Buividas Bronius 205, 415, 421
 Buivydas Dainius 422
 Buivydas Dzidorius 218
 Buivydas Vaidas 422
 Buivydas Vytautas 424
 Bukauskai 435, 437
 Bukauskai Aldona ir Jonas 303, 306
 Bukauskas Jonas 309
 Bukauskas Juozas 434
 Bukauskas Mykolas 386
 Bukauskas Modestas 258, 261
 Bukauskas Rimantas 376
 Bukauskas Stasys 270
 Bukauskienė (Petkevičiūtė) Antanina 429, 435
 Bukauskienė Aldona 302, 309
 Bukauskienė Rasa 642
 Bukša M. 1120
 Bulavas Antanas 396, 839
 Bulavas Baltramiejus 381
 Bulavas Jonas 266, 274, 281, 381
 Bulavas Jonas (Juozas?) 213
 Bulavas Vincentas 381
 Bulavas J. 228
 Bulavienė 704
 Bulavienė Magdalena 917
 Bulonavičius Aleksas 208
 Bundzienė Janina 423
 Buračas Balys 124, 125, 129, 134–136, 795, 907, 908

Buračas Jonas 517
 Бураковская Н. И. 793
 Burauskaitė Birutė 6, 11, 204, 208, 1193
 Burba 701, 729, 731, 749
 Burba Antanas 337, 425
 Burba Antanas Andrius 388
 Burba Justinas 272, 277, 304
 Burba K. 145, 388, 389, 390, 425, 516, 517, 838, 930, 932
 Burba Kletas Kazimieras 17, 315, 393
 Burbaitė Marcelina 388
 Burbaitė Mikalina 388
 Burbaitė Ona 388
 Burbaitės 477
 Burbienė 749
 Burbienė Teodora 521
 Burbos 388
 Burbos T. ir M. 145
 Burkšaitienė L. 967, 970, 974, 976–979, 990, 997, 1002, 1011, 1016
 Burneikienė Paulyna 552, 554
 Bušas Jonas 381
 Bušelis Algimantas 290
 Bušinskis I. 91, 134
 Butai Bronė ir Vytautas 412
 Butai Marcelė ir Pranas 405, 412
 Butaitė Genė 412
 Butaitė Onutė 412
 Butaitė Ramutė 412
 Butas Kazimieras 917
 Butas Kazys 417
 Butas Pranas 400, 412
 Butas Vytautas 412
 Butas Vytautas 218
 Butautas Antanas 258, 276
 Butautienė Virginija 616
 Butienė B. 622
 Butienė Bronė 412
 Butienė Bronislava 837
 Butienė Marcelė 412
 Butienė Marijona 422, 835, 836, 837
 Butkai 918, 920
 Butkevičia 717
 Butkevičia Kazimieras 702
 Butkevičiai 390, 425, 891, 900
 Butkevičienė Jadvyga 900
 Butkevičius 717, 1100
 Butkevičius J. 428
 Butkevičius Jonas 425, 429, 891, 893, 894, 900, 901, 902, 903
 Butkevičius Julijonas 425
 Butkevičius Julius 893
 Butkevičius Juozas 238, 425, 426, 427, 893, 895, 900
 Butkevičius Kazimieras 315
 Butkevičius Romanas 384
 Butkevičius Zacharas 903
 Butkienė (Dzikavičiūtė) Vlada 341
 Butkus 425
 Butkus Antanas 239
 Butkus Martynas 167, 206, 222, 239
 Butkus Stanislovas 222, 918
 Butkus Stasys 167, 168
 Butkus Vidas 570
 Butkus Vitas 218
 Butkus Vladas 413

Butkus G. 240
 Butkutė Izabelė 276
 Butkutė Ona 411
 Butkuvienė 413
 Butkuvienė Barbora 206
 Butkuvienė Marijona 413
 Butkuvienė Ona 920
 Butrimas P. 452
 Butrimas A. 88
 Butvila 921
 Butvilas Domas 351
 Butvilienė Bronislava 1103, 1104
 Butvilienė Matilda 915
 Butvilienė Rita 758, 800
 Buvarskis Visvaldas 309
 Buzevičius Ignas 541
 Bužinskis Motiejus 381

C

Cekanauskas 541
 Chackelovičius Srolis 381
 Chailowicz Srol; Chackelowicz Sroll 381
 Chaimovičius Jekis 387
 Chalickas Vincentas 390
 Chelchovskis 143
 Chemkovičius Icko 381
 Chlebovska Danuta 262
 Choroščianskis Izraelis 167
 Chruščiovas Nikita 463
 Ciceronas 1171
 Cieškevičius Andrius 314
 Cimermanas Albertas 526
 Cimermanas Egidijus 600
 Cimermanienė Ona 526, 527
 Cimermonienė Onutė 631, 642
 Cinkus S. 127
 Civilka 176
 Civilka Kazimieras 213
 Civilkienė Antanina 546
 Colmanas M. 201
 Cvirka Baltramiejus 383
 Cvirka Benadas 1144, 1148
 Cvirka Mamertas 398
 Cvirka Petras 241, 242, 251, 481, 1143
 Cvirkienė Pranciška 680
 Cvirkienė Pranė 830, 836
 Cvirkienė Rajina 920

Č

Čaikovskis P. 1159
 Čaplinskas Juozas 330, 335
 Čebanauskas Albinas 341
 Čechavičiai Jonas ir Juzefa 152
 Čechavičius Jonas 750
 Čekavičiai 912, 1099
 Čekavičiai Pelegija, Vincentas ir Valerija 912
 Čekavičienė Juozapota 913
 Čekavičius Jonas 913
 Čelkys Stepas 270
 Čelkonas Pranas 254, 258
 Čepas Ričardas 5, 6, 10, 11, 158, 249, 286, 316, 342, 1193
 Čepauskaitė Asta 303, 312
 Čepauskas Pranas 254, 258
 Čepelė Juozas 377, 418, 419, 420, 1169
 Čepelės Edvardas ir Juozas 418
 Čepelis E. 201

Čepkauskienė 530
 Čepkauskienė Danguolė 530
 Čepiauskas Vytautas 531
 Čeponis Juozas 206
 Čerbulėnas K. 91
 Čereška Ignas 383
 Černevičius Gediminas 798
 Černevičiūtė Albina 287
 Černiauskas Alfredas 272, 276, 286
 Černius Vladas 196
 Česaitis Pranas 300
 Česnienė 512
 Četkauskas Povilas 1148
 Čibirienė Irena 247
 Čilvinaitė Marijona 1098, 1105, 1104
 Čirvinskienė Onutė 310
 Čiubrinskas V. 862
 Čiurlionis M. K. 123, 1111–1113, 1116, 1121, 1151, 1183, 1184
 Čiurlionytė Jadvyga 962, 974, 975, 989, 1007, 1113, 1117
 Čizauskas Mykolas 383
 Čyžas T. 756
 Čizauskas Adomas 352
 Čizauskienė 554
 Čizikas Kazys 167
 Čizikas Raimondas 600
 Čizikienė Danutė 528

D

Dabašinskaitė Birutė 351, 1146
 Dabašinskaitė Zuzana 562, 564
 Dabašinskas Antanas 388, 390, 417, 546, 549
 Dabašinskas Jonas 546, 549, 564
 Dabašinskas Romualdas 607
 Dabašinskienė Romutė Milda 346
 Dabkytė O. 316
 Dabkus (Dapkus?) Danielius 220
 Dabkus A. 1024, 1027, 1034, 1043, 1045, 1047
 Dabkus Antanas 962
 Dabkus Benadas 162
 Dabkus Kazys 161
 Dabkus Pranas 160, 161
 Dabrila Vincas 561
 Dabulskis 476
 Dabulskytė Liudvika 476
 Dacevičius Petras 121
 Dagiliai 394
 Dagilis Simanas 414
 Dailydė Tomas 440
 Dailiudis Kęstutis 303
 Dainauskas 930
 Dainavičius 930
 Dainiūtė-Kinderienė Petronėlė 322
 Dakanis B. 124
 Damašauskienė Ona 210
 Damažeckis Juozas 415
 Damažeckis Kazimieras 420, 421
 Dambrauskaitė A. 1114
 Dambravičius (Dombravičius) Bronius 210
 Dambravičius A. 148
 Dambravičius Antanas 205, 210
 Danaičiai 431
 Danaitienė 134
 Danaitienė (Vaivadienė) Ona 968, 993, 1017, 1020

- Danaitienė Albina 251, 254
 Danaitis Antanas 296
 Danaitis Edminas 311
 Danaitis Jonas 257
 Danaitis Juozas 321
 Danaitis Jurgis 382
 Danaitis Modestas 251, 252, 253, 254, 256
 Danaitis Pranas 217
 Danaitytė 554
 Danaitytė Nijolė 288–290, 293, 294, 296, 298, 305, 307, 321
 Danaitytė Živilė 303, 305, 306, 308, 311
 Dancigas Nisonas 335
 Dangučiai 401
 Danicauskas 733, 734
 Danikauskas Antanas 564
 Danikauskas Kazimieras 572
 Danikauskas Stanislovas 569, 572, 573
 Danikauskienė Salomėja 408, 572
 Danyla Alfonsas 393
 Danyla Jonas 421
 Danylai 918
 Danylai Alfonsas ir Janina 405, 406
 Danylai Rita ir Mindaugas 405, 407
 Danilavičius Ignotas 861, 862
 Danilevičiai 394
 Danilevičiai Stasys ir Kazė 414
 Danilevičienė Asta 313
 Danilevičius Almontas 1161
 Danilevičius Antanas 636, 642
 Danilevičius Povilas 607
 Danilevičius Sigitas 313
 Danilevičius Stasys 196
 Danilevičiūtė Aldona 296, 298, 299
 Daniliauskienė Vida 963, 966, 969, 973, 978, 982, 987, 988, 994, 997, 998, 1000, 1006, 1008, 1010
 Daniliavičienė Kazimiera 257
 Daniliavičius Feliksas 274
 Daniliavičius Vytautas 257
 Danilovičius Andriejus 383
 Danys Albertas 369
 Danisevičiūtė Albina 615
 Daniūnas Andrius 383
 Dapka 394, 397, 437, 918
 Dapka Kazys ir Eleonora 405, 412
 Dapka Kazys ir Zuzana 405, 410
 Dapka Pranas ir Zuzana 405, 406
 Dapkevičienė Dana 305, 308
 Dapkevičienė Doma 281
 Dapkevičiūtė Danutė 287
 Dapkūnas Juozapas 388, 390
 Dapkus Adolis 258
 Dapkus Algis 410
 Dapkus Boleslovas 410
 Dapkus Jonas 395, 396, 406, 430, 558, 964, 965, 981, 1002, 1075
 Dapkus Jurgis 388
 Dapkus Kazys 167, 239, 259, 398, 406, 410, 412, 430
 Dapkus Pranas 399, 402, 406, 410
 Dapkus Ričardas 311, 605
 Dapkus Stasys 395, 400, 406
 Dapkus Vacys 412
 Dapkutė Albina 412
 Dapkutė Aldona 406
 Dapkutė Bronė 412
 Dapkutė Danutė 410
 Dapkutė Elena 412
 Dapkutė Marcelė 406
 Dapkutė Ona 410
 Dapkutė A. 1167
 Dapkuviene Marijona 410
 Dapkuviene Nijolė 642
 Dapkuviene Rozalija 436
 Dargis Zenonas 276
 Darius S. 561
 Daškevičius Andriejus 381
 Daučanskai 919
 Daučianskai 394, 401
 Daučionis 930
 Daugela 930
 Daugėla Antanas 254, 255, 256, 259, 260, 263, 274, 275, 282, 285, 1177
 Daugėla B. 618
 Daugėla K. 1128
 Daugėlai Joana ir Antanas 300
 Daugėlienė Joana 255, 263, 275, 277
 Daugėlienė Marytė 570, 571
 Daugirdaitė Uršulė 678
 Daugirdas 734
 Daugirdas Antanas 384
 Daugirdas Bonifacas 314
 Daugirdas D. 146
 Daugirdas K. 239
 Daugirdas Kazys 213
 Daugirdas Tadas 1098
 Daugudis V. 87
 Dauguvietis Borisas 1130, 1131, 1133
 Daukantas 481
 Daukantas Simonas 91, 139, 318, 319, 327, 658, 660
 Daukantienė A. 622
 Daukantienė A. 856
 Daukantienė Agnietė 354, 356, 360, 370, 574, 575
 Daunienė Virginija 644, 647
 Daunienė Vlada 798
 Dautartas Vladas 757, 758
 Davainis-Silvestravičius Mečislovas 1056
 Davidavičius 922
 Davidovičius Helka 381, 387
 Davidovičius Hirša 381
 Davidovičius Jankelis 381
 Davidovičius Movša 380, 381
 Davidovičius Šimelis (Dawidowicz Szymel 380
 Davidovičius Zundelis (Dawidowicz Zundel) 380
 Debussy K. 1132
 Dėdinas P. 236
 Dėdinienė L. 236
 Degutis A. 136
 Degutis Albinas 254, 278
 Deikienė Marija 293, 298, 299, 307
 Deimantavičienė 246
 Deimantavičienė (Vosyliūtė) Liuda 247
 Deimantavičienė L. 245, 247
 Deimantavičienė Liudvika 988, 1000
 Dembskis Vitalijus Kajetonas 145, 541
 Derbutis Jonas 570, 571
 Devulis F. 148
 Didžiapetrienė Janina 536
 Dilius Vitas 627, 629
 Dirsytė R. 1105
 Diržauskaitė B. 553
 Ditkus Darius 600
 Ditkuviene A. 370
 Ditkuviene Alvyra 357, 358, 368, 621
 Dlugošas J. 88, 90, 96, 105, 108, 109
 Dobačinskas Jurgis 384
 Dobašinskas 384
 Dobka Povilas 382
 Dobkevičius P. 145
 Dobrovolskienė Janina 256
 Dobrovolskis Algirdas 367
 Dobrovolskis Pranas 272
 Dobrovolskis Vytautas Alius 623
 Dobrovolskytė Kamilė 955
 Docius J. 1119
 Docka Benadas 163
 Dockevičiai 912
 Dockevičiai Jonas ir Petronėlė 918
 Dockevičienė Aldona 620
 Dockus Juozas 1143
 Dočkai 922
 Dočkutė Laima 325
 Dolgačaitė-Milavickienė Vanda 321, 334
 Domantas 930
 Dombravičius A. 239
 Domikauskienė Salomėja 530
 Donaitis Juozas 167, 328
 Donelaitis K. 481, 1185, 1190
 Dopkevičiai Mateušas ir Ona 918
 Dorofejevskis 146
 Doveika 1033, 1036, 1039, 1041, 1043, 1048
 Doveika Antanas 546, 548–550, 906
 Doveika J. 201
 Doveikaitė Jadvyga 334, 556, 568, 906
 Doveikaitė Marytė 546
 Dovydaičiai 921
 Dovidaičiai Juozas ir Česlovas 598
 Dovidaitis 413
 Dovidaitis Antanas 215
 Dovydaitis Bronius 304, 306
 Dovydaitis Česlovas 627
 Dovydaitis J. 962–964, 974, 975, 989, 1007, 1020, 1021, 1023, 1025, 1026, 1028, 1033, 1035–1039, 1041, 1043, 1044, 1047–1049, 1050, 1052–1055
 Dovidaitis Jeronimas 427
 Dovidaitis Jonas 212, 557
 Dovidaitis Juozas 248
 Dovidaitis Mantas 369
 Dovydaitis Petras 254
 Dovidaitytė Eglė 955
 Dovidaitytė Žaneta 572
 Dovydėnas Algis 1142

- Dragūnas 491
 Dresleris Gabrielius 382
 Driskiuvienė Živilė 18
 Drobnyš A. 231
 Dronka Kazimiež 262
 Drublionis Juozas 254, 259
 Druzginavičius Laurinas 541
 Dubauskas Kazimieras 806, 814
 Dubeneckienė-Kalpokienė O. 1120
 Dubickas Jonas 17, 18
 Dubikaitis Vaclovas 525, 532
 Dubinskaitė Rasa 312
 Dubinskaitė-Pociuvienė Česlova 1051
 Dubinskas Antanas 167, 205, 210, 239
 Dubinskas Juozapas 383
 Dubinskienė (Ulytė) Ramunė 311
 Dubinskienė Danutė 257, 313
 Dūda Juozas 421
 Dudovickas Jokūbas 383
 Dukštas Jonas 342
 Dulaitienė-Glemžaitė Elvyra 663
 Dumašiūtė Ramunė 376, 377
 Dumčaitis Antanas 357
 Dundulienė P. 138, 854
 Dundulis B. 102, 104, 112
 Dusburgietis P. 119
 Duškas Ch. 1160
 Dvarionas B. 1113, 1121
 Dziemidzionaekas Adomas 383
 Dziemidzionaekas Petras 386
 Dziemidzionaekas Timotiejus 386
 Dzikaitė Birutė 300
 Dzimidzionaek Ivan 382
 Dzimidzionaekas Filipas 382
 Dzindziliauskas V. 1160
 Džavachišvilis Z. 611
 Džemedžionaitė Antanina 398, 407
 Džemedžionaitė Genė 564
 Džemedžionaitė Marytė 549, 562
 Džemedžionaitė Ona 549, 550
 Džemedžionaitė Onutė 398
 Džemedžionaitė Petronėlė 398
 Džemedžionas Mataušas 160, 161
 Džemedžionas Pranas 395, 400, 915
 Džemedžionienė 554
 Džemedžionienė A. 549, 564
 Džemedžionienė Aleksandra 565, 595
 Džemedžionienė Anastazija 343, 346
 Džemedžionienė Antanina 556
 Džemedžionis Albinas 254, 271
 Džemedžionis Benadas 402
 Džemedžionis Pranas 398, 409
 Džemedžionytė Ona 254, 259, 556
 Džiamedžionis Feliksas 241
 Džiaugys Valentinas 302
 Džiaugienė (Ambrazaitytė) Kristina 310, 311
 Džiaugienė Meilė 288, 289, 291, 292, 294, 298, 299–305, 308, 311, 548, 550, 570
 Džiaugienė Stasė 310
 Džiaugys Antanas 126
 Džiaugys Gabrielius 384
 Džiaugys Jurgis 384
 Džiaugys S. 289, 302, 304
 Džiaugys Saulius 301, 303
 Džiaugys Stanislovas 288, 290, 292, 298, 1161
 Džiaugys Stasys 299, 300, 302, 304, 305, 309, 310
 Džiaugys Valentinas 301, 303
 Džiaugytė Ada 303
 Džiaugytė Sonata 303
 Džiuga Kazimieras 803, 804, 814
 Džiuga Vytas 915
 Džiugaitė Antanina 549
 Džiugas Jonas 137
 Džiugas Kazimieras 803
 Džolsonas Elas 9, 1106–1109, 1170
E, Ė
 Eidimtas-Žybartas A. 200, 202
 Eidukiai Danutė ir Alfonsas 405
 Eidukienė 548
 Eidukienė Danutė 404, 551
 Eidukis Alfonsas 404
 Eidukis Eldaras 404
 Eidukis Šarūnas 404
 Eidukytė Daiva 404
 Eidukytė Nelė 404
 Eidukytė Oreta 404
 Eilutis Juozas 299
 Eimučiai Juozas ir Kotryna 920
 Eimutienė Diana 303, 306, 307
 Eimutienė E. 374
 Eimutis 374, 930
 Eimutis Antanas 314
 Eimutis Juozas 305, 310
 Eimutis Kazys 567
 Eimutis Mykolas 384
 Eimutis Romas 423
 Eimutytė Stefa 311
 Elbergai 710
 Elbergas 714
 Elisonas Jurgis 961
 Elpernas Ch.
 Elpernas Chaimas Samuelis 178, 1962, 244
 Endriukaiytė Liuda 320
 Endzelytė Roma 290, 304
 Engeldardas Karolis (Engielard Karol) 380
 Eringis Kazys 42, 341
 Eufrozija Tiškevičienė 387
 Evardas A. 148
F
 Faibišovičius Chaimas 381
 Fajansas Maksimiljanas 514, 515, 516
 Feršenburgas Liudvikas 381
 Fierovičius Motiejus 381
 Filipsons Laimutė 6, 11, 244, 1193
 Filipsons V. 639
 Firaga Jokūbas 383
 Firaga Juozas 384
 Firaga Liudvikas 383
 Firaga Simonas 383
 Firaha Kazimieras 384
 Firavičius 1099
 Firavičius Antanas 396, 399, 1170
 Firavičius Petras 163, 164, 165, 549
 Firavičius Pranas 546
 Firavičius Vytas 564
 Firavičiūtė Aleksandra 562, 564
 Firavičiūtė Antanina 352
 Firevičius J. 390
 Firevičius Tomas 390
 Fišeris Adomas 1096
 Fišerytė Leokadija 1096
 Fištenbergas 387
 Fleikseraitė Kreina 335
 Flinstas Niklus 107, 108
 Franckevičienė Aldona 377
 Franckevičius Juozas 314
 Frazer A. 861, 878
 Freedland M. 1109
 Freidheimas P. 756
 Freitagas A. 114
 Freudas Jonathanas 586, 868, 876, 888
 Fricas 701
 Fricas Johanas 381, 387
 Fricas Jonas 381
 Frijienė Liuda 305
 Fromas-Gužutis A. 658–660, 664, 850
 Furmonas 146
G
 Gadys 930
 Gadliauskaitė O. 1111
 Gadovskis J. 385
 Gadvaišas 930
 Gagis Jonas 383
 Gaideliai 437
 Gaidelionienė Elvyra 264, 639
 Gaidelionis Vytautas 257, 263
 Gaidelis 930
 Gaidelis Julius 1121, 1136
 Gaidinskas J. 201
 Gaidytė Ona 356, 357
 Gaidžiūnienė N. 251
 Gaigalaitė 481
 Gaigalaitis Valteris 895
 Gaigalas Algirdas 4, 5, 10, 19, 24, 31, 1183, 1193
 Gaigalas Kazys 758, 762
 Gailevičienė Laima 286
 Gailevičius Vytautas 163
 Gailiavičius Linas 263
 Gailušis Gintautas 921
 Gaižauskai 921
 Gaižauskaitė 552
 Gaižauskaitė Rima 295
 Gaižauskaitė-Valatkienė Elena 328, 329
 Gaižauskas 727
 Gaižauskas Benadas 161–163, 167, 238
 Gaižauskas Benediktas 163, 328, 329
 Gaižauskas E. 329
 Gaižauskas Liudvikas 286
 Gaižauskas Marijonas 165–167
 Gaižauskas Otonas 238
 Gaižauskas Stanislovas 386
 Gaižiūnienė N. 1181
 Galaunė A. 790
 Galaunė Antanas 765
 Galbuogienė Stasė 962

- Galinaitis Jonas 600
 Galkauskas Jurgis 541
 Galkevičius Motiejus 382
 Galubauskas Vidmantas 355, 597, 608, 1177
 Ganza 401
 Garbaravičius J. 164, 172, 333, 519, 560, 566, 595
 Garbštas Stasys 627
 Garbštas Tautvydas 371
 Garbštas Vaidotas 367
 Garbštienė Eugenija 629
 Garbštui V. 368
 Gardžiulytė L. 801
 Gardžiulytė Lina 758
 Gargas F. 542
 Gargasaitė D. 756
 Garla Lionginas 517
 Garliauskas Vidas 314
 Garmeisteris E. 149
 Garšva J. 204
 Garšva-Jupiteris Justinas 204, 218
 Garšvienė E. 963
 Gasiūnas Vladas 6, 11, 514, 1193
 Gaškaitė-Žemaitienė N. 198–200, 206
 Gaudinskai Aistė ir Arūnas 804
 Gaudinskai Anelė ir Pranas 258
 Gaudinskaitė Aušra 351
 Gaudinskaitė Teodora 564
 Gaudinskas 332, 436
 Gaudinskas Albinas 258
 Gaudinskas Antanas 558
 Gaudinskas Jonas 160, 162, 401, 558, 561, 562
 Gaudinskas Kazys 217
 Gaudinskas Pranas 217, 251, 258, 264, 430
 Gaudinskas Stasys 160, 403
 Gaudinskienė A. 569
 Gaudinskienė Benė 238
 Gaudinskienė Doma 274
 Gaudinskienė Marcelė 436
 Gaudrimas J. 1116, 1121
 Gaurilčikas R. 904
 Gavenda Abramus 249, 250
 Gavrillovas A. 390
 Gavrillovas K. 390
 Gečius 669, 732
 Geckė 670
 Gečas 557
 Gečas Vladas 558
 Geda Sigitas 614, 1138
 Gedgaudienė Stefa 294
 Gediminas 94, 96
 Gedvilas Alfonsas 351
 Gedvilas M. 226, 229
 Gegelis Vladas 195
 Gelgaudas Antanas 387
 Gelgaudas M. 143, 387, 379
 Gelumauskai Antanas ir Emilija 919
 Gelumauskas Stepas 1147
 Gelumauskienė Marcelė 414
 Gembutas Juozas 631
 Gempelis Joselis 177
 Geniai Genė ir Petras 355, 357
 Genys L. 615
 Genys Petras 354
 Geniušas Rimas 1156
 Gerčys Albinas 285, 300
 Geršonovičius Hilelis 380
 Gerulaičiai 437
 Gerulaitienė (Bendžiūtė) Dalia 410
 Gerulaitienė A. 523
 Gerulaitienė Marė 238
 Gerulaitienė Petrunėlė 917
 Gerulaitis Antanas 161
 Gerulaitis Benadas 274
 Gerulaitis Bronius 241
 Gerulaitis J. 390
 Gerulaitis Jonas 217, 282, 404
 Gerulaitis Jurgis 384
 Gerulaitis Kazimieras 908
 Gerulaitis Kazys 162, 165, 166
 Gerulaitis Remigijus 265
 Gerulaitis Stasys 274
 Gerulaitis Teodoras 274
 Gerulaitis Virginijus 5, 10, 35, 40, 1193
 Gerulaitis A. 758
 Gerulaitytė Domicelė 1128
 Gerulaitytė Kristina 311
 Gerulaitytė Stasė 917
 Gerulis Dainius 367
 Gerulis Dovydas 369
 Gerulis Jonas 383
 Gerulis Kęstutis 627
 Gerulytė Agnė 955
 Geštautas Ramūnas 605
 Geštautienė (Šapauskaitė) Zita 311
 Gicysztor J. 516
 Giedraitis 442, 476
 Giedraitis Cezaris 913
 Giedraitis J. 1170
 Giedraitis Liudvikas 963, 968, 993, 1017, 1020
 Giedraitis Merkelis 17, 141
 Giedrys Viktoras 194
 Gierszonowicz Hillel 380
 Gimbutas Juozas 600, 618, 620, 621, 628
 Gimbutas Romas 644
 Gimbutienė Danutė 627, 644
 Gimbutienė Marija 1137
 Gimžauskas Silvestras 960
 Gineika Vincas 239
 Gintautas Antanas 1127
 Gira Liudas 1118, 1126
 Girdauskas Algirdas 286
 Girdenis A. 925
 Girdžiauskas Motiejus 383
 Girėnas S. 561
 Giria J. 1119
 Girininkienė Vida 4, 6–9, 11–14, 17, 18, 53, 65, 71, 145, 155, 201, 314, 482, 540, 557, 573, 609, 633, 643, 653, 654, 667, 822, 914, 923, 924, 905, 1055, 1056, 1098, 1168, 1176, 1191, 1193
 Giriūnas Vladas 214
 Girkus 930
 Girniai 921
 Girnienė Marė 427
 Girmius Antanas 427, 558
 Girmius K. 200
 Girtienė Nijolė 409
 Glemža 284
 Gliaubertas J. 236
 Gloger Z. 756
 Gobetas Eljas 540
 Gobys V. 784
 Godchelfas 146
 Goldman H. G. 1109
 Goliakevičius M. 202
 Goljanas Mikalojus 121
 Goniūnas 930
 Gorbačiovas Michailas 613, 619
 Górski K. 95
 Gorskis 387
 Goštautas Albertas 16
 Gotautai 437
 Gotautai Antanas ir Marijona 920
 Gotautas Aleksandras 270
 Gotautas Antanas 272
 Gotautas Artūras 271, 635
 Gotautas Jonas 259
 Gotautienė 829
 Gotautienė Kazimiera 835, 837
 Gotautienė Marijona 437
 Gotgelfas Adolfas 146
 Gounod Ch. 1155
 Grabauskas Jonas 381
 Grabauskas Juozas 424, 617, 625
 Gračkauskas Tomas 383
 Grajauskas Petras 920
 Gražulevičius Jonas 318
 Gražulis 466
 Greičiai Eleonora ir Leonas 350
 Greičiūnas Zigmąs 278
 Greičius Leonardas 351, 353, 616
 Greičiuvienė (Statkutė) Regina 358
 Greičiuvienė Eleonora 344, 351, 354
 Greimas A. J. 139
 Griazevas 1118
 Grybas Gediminas 758
 Gribienė Ona 917
 Gričius A. 302, 1126, 1129, 1131, 1133, 1134, 1136
 Gričius Saulius 614
 Gričiūnienė (Jarušaitytė) Vida 18
 Gričiūtė Laima 536
 Grigaitienė V. 1136
 Grigaitis Viktoras 763
 Griganavičius Vytautas 547
 Grigas K. 452
 Grigonienė Danutė 377, 378
 Grigonis Grigontas 549, 551
 Grigonis Matas 595
 Grigoravičienė Lina 263
 Grimalauskaitė Dalia 7, 12, 610, 1193
 Grinaveckienė Elena 958
 Grincevičiai 1095
 Grincevičius Dominykas 1096
 Grincevičius Jonas 1095
 Grincevičius Julijonas 9, 14, 1095, 1097, 1170
 Grincevičius Julijus 1096–1098
 Grincevičius Vaitiekus 1148
 Grincevičius Viktoras 1095
 Grincevičiūtė Beatricė 1098, 1159
 Grincevičiūtė Julija 1097
 Grincevičiūtė-Mlynarskienė Ona 1098
 Grinius J. 470
 Grinius Jonas 208
 Grinius K. 205
 Grinkevičius Jonas 271
 Grinkevičiūtė Virginija 312
 Griškaitė Reda 862

Griškeliėnė O. 326
 Griškėlis Antanas 349, 350
 Griškėlis P. 325
 Grivačauskas 930
 Grivančius 930
 Grivičius 930
 Grižienė Bronė 353, 354
 Grubytė Verikunda 332
 Gruodis Juozas 1121, 1151, 1154
 Grušas J. 538, 570, 571
 Grušas Juozas 478, 1134
 Gucevičius Juozas 272
 Gučas A. 858, 859
 Gudaitis Antanas 1139
 Gudaitis Leonas 538, 614
 Gudas P. 1102
 Gudauskaitė Teodora 549
 Gudavičius Edvardas 105, 118
 Gudavičiūtė-Pilkauskienė Marija 326
 Gudeliūnai Elena ir Virginijus 410
 Gudiškis Vytautas 643
 Gudzevičienė Janina 616
 Gudzevičius Bernardas 540
 Gudzevičius Č. 630
 Gudžiūnai 437
 Gudžiūnai Bernardas, Jonas ir Kazimieras 258
 Gudžiūnai Jonas ir Bernardas 266
 Gudžiūnaitė Antanina 1150
 Gudžiūnaitė Jūratė 371
 Gudžiūnaitė Laimutė 303
 Gudžiūnaitė Lina 303
 Gudžiūnas Jonas 265
 Gudžiūnas Kazys 277, 278, 281
 Gudžiūnas Teodoras 434
 Gudžiūnas Vidas 641
 Gudžiūnienė (Dapkutė) Bronė 307, 308, 429, 435, 964, 965, 981, 983–985, 999, 1002, 1009, 1015, 1075
 Gudžiūnienė Lina 627
 Guiga V. 963, 967, 970, 974, 976–979, 990, 997, 1002, 1011, 1016
 Guiskiai Idelfonsas ir Marijona 924
 Guiskienė Antanina 621, 648, 650, 651
 Guiskytė Ksavera 206, 924
 Gulbinas Stasys 249
 Gurskaitė Anelė 246
 Gurskiai 733
 Gustainis V. 529
 Gustaitienė Aldona 644, 647
 Gustaitis Antanas 480, 531, 535, 536, 1135–1137
 Gustas V. 800, 801
 Gustas Vytautas 758
 Gutauskaitė-Klimaitienė Stefa 527
 Gutauskas 397
 Gutauskas Kazys 1155
 Guzevičius Juozas 620, 631
 Guzulaitienė Danutė 404
 Gužas Petras 1126
 Gužys Stasys 243
 Gužutis A. 850
 Gvildienė Daiva 310
 Gvildys Antanas 296
 Gvildys Motiejus 384

H

Habermas J. 655, 657
 Hakaitė Rūta 357, 358, 360, 371
 Hauptmannas G. 1134
 Have 798
 Hiršovičius D. 381
 Hiršovičius Leiba 381, 387
 Hiršovičius Simonas 381
 Hiršovičius Šloma 380
 Höfingas Erichas 250

I, Y

Ibianskas Edmundas 271
 Ibkianskas Gintas 271, 272, 286, 304
 Ibianskienė Irena 257
 Iblianskas Antanas 272
 Ickovičius Hirša 381
 Ickovičius Irša 380
 Ickovičius Joselis 380
 Yčas Martynas 1102
 Ignatavičienė Izabelė 300
 Ignatavičius Antanas 256
 Yla S. 1154
 Ilčikienė 244
 Ilčiukas A. 1121
 Ilius Balys 211
 Iliuvienė Antanina 138, 394, 617, 623–626, 646
 Ilgevičiūtė Kristina 18
 Imbrasas Antanas 542
 Inčiūra Kazys 574, 1126, 1136
 Inčiūra Longinas 542
 Indra (Padleckis) Juozas 9, 14, 548, 562, 1149–1151, 1154, 1155–1160, 1170
 Ingelevičiūtė Daiva 294
 Ingeliavičius Alfonsas 258
 Išganaitienė Violeta 376, 377
 Ivanauskai 431, 434, 437, 920
 Ivanauskai Antanas ir Magdalena 920
 Ivanauskai Genė ir Modestas 277
 Ivanauskaitė Dailiūtė 295
 Ivanauskaitė Rima 311
 Ivanauskas A. 550
 Ivanauskas Antanas 263, 270
 Ivanauskas Danielius 270, 300, 435
 Ivanauskas E. 76, 118, 120
 Ivanauskas M. 550
 Ivanauskas Modestas 216
 Ivanauskas Pranas 1024, 1027, 1034, 1043, 1045
 Ivanauskas Stasys 214
 Ivanauskas Tadas 1126
 Ivanauskas Viktoras 399, 840
 Ivanauskas E. 610
 Ivanauskienė (Bartušaitė) Emilija 841
 Ivanauskienė Albina 251, 253, 258, 265
 Ivanauskienė Elena 289, 354–357, 370
 Ivanauskienė Emilija 554
 Ivanauskienė Eugenija 288
 Ivanauskienė G. 550
 Ivanovskis Stanislovas 1128
 Ivaškevičiai 922
 Ivinskis Laurynas 960

Ivinskis Zenonas 91, 96, 102, 104, 105, 108, 119
 Ižikeyvičius Adomas 383

J

Jablonskis K. 141
 Jacevičius A. 300
 Jacevičius Aleksandras 541
 Jacevičiūtė Danutė Bronė 352
 Jacikevičienė Ona 257
 Jacikevičius Jonas 270
 Jacikevičius Raimondas 267, 285, 305
 Jacynaitė Neringa 368
 Jaciuvienė Irena 302
 Jacunskaitė Jadvyga 900
 Jačinskas Antanas 136
 Jakaitis Jurgis 782, 785
 Jakelaičiai Feliksas ir Marijona 405
 Jakelaitienė Marijona 411
 Jakelaitienė Matilda 257
 Jakelaitis 498
 Jakelaitis Algis 304, 305, 306, 411, 620
 Jakelaitis Feliksas 411
 Jakelaitis Vilhelmas 613
 Jakelaitis Vytautas 299
 Jakelaitytė Janina 413
 Jakelaitytė Vita 411
 Jakevičienė Elvyra 351
 Jakštas J. 96
 Jakštienė Laima 286
 Jakštienė Ona 920
 Jakubauskaitė Marijona 413
 Jakubauskaitė Roma 311
 Jakubauskaitės 1143
 Jakubauskas Stasys 339
 Jakubynienė A. 993, 1017
 Jakulėnas Vladas 1121, 1154
 Jamentas Jokūbas 541
 Janarauskienė Daiva 644
 Janaudytė A. 463
 Jančauskis 729
 Jančevskis Kiprijonas 516
 Jančiauskas Pranciškus 388
 Jančiauskienė Genovaitė 551, 572, 573
 Jančiskas Antanas 127
 Jančius Jonas 759
 Janickas Romas 283
 Janyla Klemensas 221
 Janylienė Aleksandra 224
 Janynaitė Ingrida 371
 Jankauskaitė Dalia 531
 Jankauskaitė Eglė 362
 Jankauskaitė Ramunė 303
 Jankauskaitė Rita 294
 Jankauskas Gintautas 7, 12, 134, 299, 369, 543, 545–549, 550, 574, 617, 623, 646, 1193
 Jankauskas Jonas 163, 333, 334, 557, 565, 566, 1025
 Jankauskas Juozas 333, 334, 558
 Jankauskas Leonas 285
 Jankauskas Saulius 594, 600
 Jankauskas V. 136
 Jankauskienė 129
 Jankauskienė Antanina 248
 Jankauskienė Dalia 644, 647
 Jankauskienė Irena 551

- Jankauskienė Vida 282, 620, 631, 642
 Jankauskienė Zofija 918
 Jankelevičius Hirša 381
 Jankevičienė 552
 Jankevičienė Birutė 638, 1147
 Jankevičius J. 602
 Jankevičius Jonas 601, 602
 Jankevičius Kazimieras 643
 Jankevičiūtė Aušra 283
 Jankūnas A. 276, 278, 279, 524
 Jankūnas Alfredas 277, 283, 285, 300, 301, 616, 635
 Jankūnas M. 127
 Jankūnas Ramūnas 304, 312
 Jankus 724, 952
 Jankus J. 465, 466
 Jankus Jurgis 469, 1134, 1136
 Jankus Martynas 723, 951, 952, 959, 1100
 Jankus Robertas 639
 Janonis J. 1118
 Janulaitis A. 100
 Janušaitytė Aniceta 1148
 Januševičienė Bronė 645
 Januškaitė Roma 294
 Januškevičienė (Sungailaitė) Sigita 362
 Januškevičius Martynas 382
 Januškytė Danutė 290
 Janušonis 196
 Jaras Pranas 211
 Jarockis R. 117
 Jarošaičiai 759, 1143, 1145
 Jarošaičiai Pranutė ir Jonas 1148
 Jarošaitienė Pranutė 1148
 Jarušaitis 1145
 Jarušaitis Feleksas 1143
 Jarušaitis J. 342
 Jarušaitis Jonas 9, 14, 637, 1142–1149, 1178
 Jaruševičius 511
 Jasaitis Klemensas 759, 796
 Jasad R. 87
 Jasevičiai Petras ir Stefanė 427
 Jasevičienė Elzbieta 963
 Jasevičius Petras 427
 Jasinskaitė J. 911, 915, 917, 921
 Jasinskas Antanas 909, 914, 1144
 Jasiukaitis J. 128
 Jasiukaitis Juozapas 381
 Jasiukaitis Stasys 1146
 Jasiukaitis Tomas 384
 Jasiūnaitė B. 925
 Jasiūnas Valerijus 606
 Jasukaičiai 918
 Jasukaitienė Bronė 824–826, 832, 837
 Jasukaitienė Bronislava 686
 Jasukaitienė E. 827, 829
 Jasukaitienė Ona 351
 Jasukaitis Antanas 422
 Jasukaitis Bronius 421
 Jasukaitis Simonas 161
 Jasukaitis Viktoras 211
 Jasukaitytė Danutė 373
 Jašinskaitė Rūta 357, 358, 370
 Jaugėla Albertas 404
 Jaugėla Antanas 404
 Jaugėla Povilas 325
 Jaugėlaitė Zina 404
 Jaugelienė A. 687
 Jaugelienė Benedikta Aldona 823, 834, 837
 Jaugelienė E. 824, 827
 Jaugėlienė Marijona 404
 Jaukas Vincas 218
 Jauniškis St. 329
 Jaunius Kazimieras 926
 Jazukevičienė Jadvyga 311
 Jazukevičienė Jurga 298
 Jazukevičius Marius 298
 Jesevičiai 919
 Jessel George 1108
 Ježevičius Mykolas 142
 Joakimas Jonas 383
 Joakimas Simonas 383
 Jobielienė Benedikta 449
 Jocevičius J. 622
 Jocienė Emilija 130, 137
 Jocy Joakimas 383
 Jocy Simonas 383, 384
 Jocy V. 18, 41
 Jocius Bronius 421
 Jocius Jurgis 215
 Jocius Rimantas 302
 Jociūtė Erika 550, 551
 Jociūtė Rita 551, 573
 Jociūtė Sigita 551, 572, 573
 Jociuvienė Irena 291
 Jociuvienė Valerija 550, 551, 571–573
 Jockevičius Jankelis 381
 Joelsonas Movša Ruvinas 1106, 1108
 Jogėla Algis 572
 Johovas A. 1113
 Jokavonis 930
 Jokimai Alvydas ir Daiva 405
 Jokimaitė Anelė 1148
 Jokimaitė Emilija 406
 Jokimaitė Ona 402
 Jokimaitė Romutė 406
 Jokimas Alvydas 406
 Jokimas Benadas 394
 Jokimas Kazys 270, 406
 Jokimas Zenonas 206
 Jokimienė (Klasauskaitė) Ona 405
 Jokimienė Daiva 377, 406
 Jokiminienė (Klasauskaitė) Ona 406
 Jokiminienė Daiva 404
 Jokubaitis Pranas 270
 Jokūbaitis S. 611
 Jokubauskai 398
 Jokubauskaitė Adelė 415
 Jokūbauskaitė Ona 328
 Jokubauskaitės 417
 Jokubauskas Antanas 562
 Jokubauskas Arūnas 1076
 Jokubauskas Bronius 207, 420
 Jokūbauskas Kazimieras 918
 Jokubauskas Modestas 208
 Jokubauskas Žydrūnas 1076
 Jokūbauskienė Ona 209, 424
 Jolson Al 1106
 Jonaičiai 394, 398, 437, 922–924
 Jonaičiai Bronius ir Ona (pravarde Rabičkai) 405, 410
 Jonaičiai Zenonas ir Vincas 924
 Jonaitienė (Binkytė) Algė 247
 Jonaitienė (Jonaitytė) Ona 410, 411
 Jonaitienė Bronė 435
 Jonaitienė Marijona 553, 556
 Jonaitis (Jonaitis?) Bronius 214
 Jonaitis Antanas 398, 558, 564
 Jonaitis B. 257, 258, 557
 Jonaitis Baltrus 430
 Jonaitis Benadas 217, 257, 432, 436
 Jonaitis Bronius 913
 Jonaitis Darius 570, 571
 Jonaitis Jonas 217, 398
 Jonaitis Juozas 400, 551, 558
 Jonaitis Kasparas 382
 Jonaitis Kazimieras 210
 Jonaitis Kazys 304, 434
 Jonaitis L. 171, 172, 180, 181, 186, 555, 560, 561, 565, 595
 Jonaitis Leonas 18, 338, 351, 1170, 1171
 Jonaitis Martynas 924
 Jonaitis Stasys 208
 Jonaitis Vacys 401
 Jonaitis Vincas 924
 Jonaitis Zenonas 924
 Jonaitytė Aldona 351, 958
 Jonaitytė Gražina 411
 Jonikas Alfonsas 300
 Jonikas Pranas 216
 Jonikienė 552
 Jonila Jonas 162, 239, 558, 1035, 1036, 1054, 1055
 Jonyla Klemensas 416
 Jonyla Napoleonas-Šernas 208
 Jonyla Vytautas 209
 Jonynas Vytautas Kazys 157, 158, 477, 1137
 Jonkauskas Jonas 1050, 1052, 1053
 Jononis Antanas 319
 Jonušas Bronius 195, 1154
 Jonušas Č. 1120
 Jonušas P. 4, 18, 1236
 Jonušaitė Simona 18
 Jonuškaitė V. 1136
 Joselevičius Jankelis 381
 Joselovičius Simonas (Joselowicz Szymel) 381
 Joškuvienė 698
 Jovaiša E. 74
 Jovaiša L. 120, 141
 Jovarauskienė Petrūna 400, 414
 Jozefovičius 387
 Jubras Antanas 547
 Jucaitis Saulius 610
 Jucevičius L. 851
 Jucikienė Svetlana 308
 Jucius Algis 605
 Jučas M. 88, 102
 Judkauskas Gutelis 336
 Judžentis Artūras 4
 Juknevičius Juozas 627
 Juocienė (Karnickaitė) Laimutė 375
 Juočerytė D. 611
 Juodakis V. 255
 Juodeikaitė 512
 Juodpalytė G. 756
 Juodvalkienė S. 1113
 Juozaitis Arvydas 614, 615
 Juozaitytė Malvina 608
 Juozapavičius V. 303
 Juozėnas Albertas 191

- Jurėnas Vidmantas 636
 Jurevičius A. 552
 Jurgaičiai 394
 Jurgaičiai Kazys ir Marijona 405, 413
 Jurgaitienė Marijona 400
 Jurgaitis Kazys 413
 Jurgaitis Adomas 196
 Jurgelaitienė J. 351
 Jurgelaitienė Ona 804, 814
 Jurgelevičiai 920
 Jurgelevičius Jozefas 909, 913
 Jurgelevičius Juozapas 541
 Jurgelevičius Juozas 144
 Jurginis J. 102
 Jurgutis A. 442, 617, 618, 619
 Jurgutis Antanas 294, 305, 362, 545, 547, 623, 624, 645
 Jurgutis J. 377
 Jurkevičius Antanas 384
 Jurkus Paulius 469, 1136
 Jursė B. 611
 Jurušaitis Jonas 637
 Jusėnas Antanas 327
 Jusevičius Antanas 327, 332
 Juška A. 658–660, 662, 756
 Juška Antanas 100, 963, 965, 1149
 Juška Bronius 1148, 38, 90, 151, 152, 154, 155, 203, 293, 296, 360, 362, 364, 366, 371, 543, 545, 573, 577, 579, 584, 594, 599, 622, 625, 632, 649, 650–652, 803, 810, 914, 1105, 1167
 Juška Matas 269
 Juška Stasys 216
 Juška Vaclovas 278, 305
 Juškaitė M. 551
 Juškaitė Roma 294
 Juškevičius Antanas 382
 Juškevičius Emerjašas 144
 Juškevičius Jokūbas 314
 Juškienė 554
 Juškienė Lina 368, 370, 371, 551
 Juškos A. ir J. 596
- K**
- Kacikevičius Raimondas 304
 Kačinkevičius Stasys 770
 Kačanauskas A. 1121, 1160
 Kačanauskas Ž. 611
 Kačianauskas Pranas 435
 Kačinskas Jeronimas 469, 1114, 1121, 1154
 Kačinskas Stanislovas 370
 Kačiuliai 437
 Kačiulienė Barbora 431
 Kačiulis 430
 Kačiulis Jonas 431, 432
 Kačiulis Pranas 431
 Kadauskai Danutė ir Jonas 303
 Kafemanas Joachimasis 905
 Kaganaitė M. 250
 Kaganas Jankelis-Mejeris 161, 163, 178
 Kairys Anatolijus 472
 Kairys-Tautginas 472
 Kairiūkštis Jonas 331
 Kairiūkštytė N. 560
 Kakarekas 698
 Kakariėkienė 702
 Kalpokas Petras 1126
- Kalvaitienė (Oleškevičiūtė) Galina 349
 Kalvaitis Adomas 383
 Kamantauskas 471
 Kamarauskaitė Ona 546, 549
 Kaminskas Dovydas 382
 Kaminskas Justinas 761
 Kaminskienė Ona 400
 Kanapinskai Eglė ir Česlovas 376
 Kanapinskas Česlovas 376, 377
 Kanapinskienė Eglė 375–377
 Kaplanas Šolomas 218
 Kapsukas V. 102, 104, 112, 621, 631
 Karakauskas Vidas 303
 Karalienė Asta 644, 647
 Karalienė Marcelė 205
 Karalytė Juzė 222
 Karaliūnas Kazimieras 334, 347, 348
 Karaliūnienė 552
 Karalius 428
 Karalius Antanas 214
 Karalius Jonas 207, 208
 Karasevičius Antanas 212
 Karasevičius Stasys 212
 Karasj Cimaško 384
 Karasj Jan 384
 Karasj Pilimon 385
 Karasj Steponas 384
 Karčiauskas Mykolas 296, 465, 477, 525, 535, 620
 Karčiauskienė M. 315
 Kardašienė Rasa 369
 Kardošas Jeronimas 161
 Kareiva Alvydas 627
 Karevičius Pranciškus 147
 Karg-Elertas Z. 1112
 Karklinis Tomas 384
 Karlovičius Janas 1056
 Karnavičius Jurgis 1121, 1132, 1159
 Karnevičienė Marytė 425
 Karopčikas 633
 Karosa Antanas 221
 Karosa Jonas E. 1102
 Karosa Pranas 920
 Karosa Stanislovas 920
 Karosai 437
 Karosai Vincentas ir Magdalena 920
 Karosas Ignas 382
 Karosas Jonas 383, 386
 Karosas Jurgis 386
 Karosas Kazys 212, 431
 Karosas M. 159
 Karosas Pranciškus 436
 Karosevičiai 437
 Karosevičius Antanas 352
 Karosevičius Jonas 628
 Karosienė Antanina 221
 Karparavičius Jonas 253
 Karpavičius 245
 Karpavičius Albinas 218
 Karpavičius Antanas 562
 Karpavičius Jonas 251, 254, 261, 263, 277, 285, 286
 Karpavičiūtė Vilmantė 298
 Karpuchin 202
 Kasinskaitė I. 800, 801
 Kasinskaitė Irmgarda 758
- Kasinskienė Danutė 18
 Kasparas K. 201, 203, 204
 Kasperavičius Mykalojus 540
 Kašarauskas A. 124, 126
 Kašauskas Tomas 558
 Kašėta A. 198
 Kašėtienė Rasa 4
 Katkus Mikalojus 658, 659, 850
 Kaukaitė Giedrė 536
 Kaunas D. 756
 Kauneckas Bronius 559
 Kaupaitė Ona 320
 Kaušikiėnė Zinaida 301
 Kaušytė Zita 356
 Kavaliauskai 551
 Kavaliauskai Antanas ir Jonas 548
 Kavaliauskaitė 633
 Kavaliauskaitė Ernesta 369
 Kavaliauskaitė Živilė 371
 Kavaliauskas Adomas 384
 Kavaliauskas Antanas 243
 Kavaliauskas Jonas 548
 Kavaliauskas Rimantas 600
 Kavaliauskas Valdas 355, 597, 1171, 1172
 Kavaliauskienė Kristina 527
 Kavaliauskienė Lidija 9, 14, 1194
 Kavaliauskienė Ona 214, 595
 Kavaliauskienė V. 550
 Kavaliauskienė Vincenta 920
 Kaveckas K. 1121
 Kazakauskas Gintaras 301, 303
 Kazakauskas Jonas 254
 Kazakauskas Juozas 1144
 Kazakauskienė Danutė 288, 289, 292, 297, 298
 Kazakevičius Kęstutis 310
 Kazėliūnienė V. 554
 Kazlauskai Liveta ir Petras 310
 Kazlauskaitė Aistė 608
 Kazlauskas 206
 Kazlauskas 373, 374
 Kazlauskas Antanas 257, 258, 271, 308, 620, 631
 Kazlauskas Benadas 206
 Kazlauskas I. 800, 801
 Kazlauskas Ignas 758
 Kazlauskas J. 442, 549
 Kazlauskas Jonas 286
 Kazlauskas M. 149
 Kazlauskas Ričardas 5, 10, 43, 48, 52, 53, 654, 1183, 1193
 Kazlauskas Stasys 217
 Kazlauskas Vygaudas 408
 Kazlauskienė (Naikelytė) Leva 372
 Kazlauskienė Aldona 377
 Kazlauskienė D. 44, 46, 1175
 Kazlauskienė Daina 7, 12, 18, 311, 525, 531–533, 1193
 Kazlauskienė Genė 408
 Kazlauskienė Janina 626
 Kazlauskutė Marijona 1101
 Kazragytė Doloresa 531
 Kažimikaitis V. 856
 Keblys Kęstutis 296
 Kederienė Aldona 351
 Kedys J. P. 798
 Kėdžius Kazimieras 570, 571, 598, 600, 626
 Keinys S. 756

- Kelmickas Henrikas 564
 Kemešys Antanas 286
 Kemėšis F. 1102
 Kemžūra 287
 Kemžūra Antanas 440, 916
 Kemžūra Benediktas 203, 440–442
 Kemžūra Bronius 440, 442
 Kemžūra Egidijus 441
 Kemžūra J. 327, 440
 Kemžūra Juozas 442
 Kemžūra Jurgis 440
 Kemžūra Martynas 440
 Kemžūra Petras 440
 Kemžūra Pranas 208, 442
 Kemžūra Stasys 167, 208, 274, 439, 442
 Kemžūra Teodoras 442
 Kemžūra Vytautas 422
 Kemžūra Vladas 249, 441
 Kemžūra Zenonas 440
 Kemžūrai 437
 Kemžūraitė Adelė 249
 Kemžūraitė Aurelija 376
 Kemžūraitė Renata 5, 10, 65, 69, 1194
 Kemžūraitė Stasė 213
 Kemžūrienė 423
 Kemžūrienė Aldona 6, 11, 414, 423, 528, 642, 1194
 Kemžūrienė Stasė 528
 Kemžūros 431
 Kepalaitė Aldona 595
 Keraitis Antanas 633
 Kerbelytė B. 1021
 Kereševičienė Feliom. 239
 Kereševičius A. 132
 Kerevičius Antanas Vaclovas 249
 Kervelenė Angelė 642
 Kervelis 627
 Kervelis Algimantas 306, 622, 643
 Kervelis Algis 304
 Kervelis Algis 615
 Kęstutis 98
 Keturakis Robertas 296, 311, 525, 532–534, 537, 1137, 1138
 Keturakis-Vilkutaitis 469
 Keturakytė D. 354
 Kezaitė Laima 646
 Kiaupa Z. 88
 Kiaupienė, J. 88
 Kybartaitė Lolita 375
 Kieškuvienė Meilė 306
 Kyliotaitienė Aldona 249, 374
 Kiliotaitis Jonas 221
 Kiliotaitis Juozas 221
 Kymantaitė-Čiurlionienė Sofija 574
 Kinderiai 322
 Kinderiai Juozas ir Petronėlė 287, 322
 Kinderis J. 322
 Kiplingas R. 1166
 Kirmonas Pranas 324, 325
 Kirša Faustas 466, 469, 475, 531, 1118, 1126, 1133, 1135–1137
 Kiršenšteinas Krišpinas 122
 Kisinai I. 861
 Kiščiuonaitė Rita 303
 Kiškiai Rūta ir Alfonsas 276, 648
 Klanguškas Gediminas 291
 Klasauskai 398
 Klasauskai Elvyra ir Jurgis 300
 Klasauskai Marijona ir Stanislovas 406
 Klasauskai Uršulė ir Antanas 920
 Klasauskaitė Albina 253, 254
 Klasauskaitė Antanina 275, 406
 Klasauskaitė Izabela 215
 Klasauskaitė Levutė 841
 Klasauskaitė Marytė 556
 Klasauskaitė Ona 406, 841
 Klasauskaitė Onutė 398
 Klasauskaitė Roma 306, 308, 310
 Klasauskas Albina 373
 Klasauskas Antanas 205, 215, 239, 406, 628
 Klasauskas Benius 270
 Klasauskas Bronius 257
 Klasauskas Jonas 257, 272, 395, 402, 406, 411
 Klasauskas Kazimieras 384
 Klasauskas Kazys 402
 Klasauskas Motiejus 384
 Klasauskas Pranas 254, 270, 271, 406
 Klasauskas Stasys 398, 400, 401, 406
 Klasauskienė 554
 Klasauskienė (Bružaitė) Marijona 1012, 1014
 Klasauskienė (Klasauskaitė) Izabelė 982, 1008
 Klasauskienė Albina 346, 360, 363, 368
 Klasauskienė Eleonora 277
 Klasauskienė M. 550
 Klasauskienė Marytė 257
 Klasauskienė Rigoleta 256, 300, 302–304, 306–308
 Klasčius A. 890
 Klausas 930
 Klausutis 930
 Klebai 437
 Klebas Adomas 431
 Kleinaitienė Rima 303, 307
 Kleinaitis Rimas 303, 307
 Kleinas D. 665
 Kleizaitė-Vasarė B. 1137
 Klevinskas Jokūbas 383
 Kiaugienė G. 1165
 Klimaitė Agota 323
 Klimaitis Pranas 1125, 1126
 Klimavičius J. 756
 Klinauskai Genovaitė ir Vladas 409
 Klinauskaitė Danguolė 410
 Klinauskaitė Grasilda 410
 Klinauskas Vytautas 410
 Klinauskas Vladas 410
 Klinauskienė Genovaitė 410
 Klova Algirdas 593
 Klukas K. 960
 Klusas Rapolas 267, 286
 Kmieliauskas Antanas 1142
 Kmita Jonas 421
 Kmitas Jurgis 211
 Knezys St. 193
 Kojelavičiaus A. 90
 Kolokauskienė Alena 922
 Kolupaila S. 757
 Konarževskis Samuelis 379
 Kondratovičius Liudvikas 960
 Kondrotas Saulius Tomas 595
 Koniuškevičius Petras 383
 Konradas von Jungingenas 108
 Konstantinavičienė (Arcimavičiūtė) Bronė 405, 409
 Konstantinavičienė Bronislava 448
 Konstantinavičius Alfonsas 409
 Konstantinavičiūtė Irena 409
 Kontrimas Česlovas 517
 Kopernickis I. 1096
 Kopicaitė Jurgita 411
 Kopicaitė Lina 411
 Kopicos Vitalija ir Povilas 411
 Kopilevič Regina 9, 14, 18, 1106, 1170, 1194
 Kopyliovas V. 149
 Kordušai Antanas ir Juozas 772
 Kordušaitė Adelė 219, 564
 Kordušaitė Antanina 546
 Kordušaitė Ona 546, 549, 564
 Kordušas Benjaminas 1142
 Kordušas Juozas 271, 300
 Kostkevičiūtė Irena 536
 Kozėlos 390
 Kozlovas J. (Kazlauskas) 149
 Krapaunickas Kazys 427
 Krapaunickas Stasys 427
 Krapaunickis Stasys 427
 Krasauskas Motiejus 383
 Krasauskas S. 539
 Krasauskas Vilhelmas 241, 357, 370
 Krasauskienė Genė 355, 357
 Krauza 387
 Kreivaitienė Alviną 286
 Kreivaitis Antanas 267, 285
 Krėvė-Mickevičius Vincas 469, 470, 471, 567, 1126, 1171
 Kriauciūnai 915
 Kriauciūnai Jonas ir Ona 413
 Kriauciūnai Juozas ir Uršulė 405, 408, 411
 Kriauciūnai Ona ir Jurgis 300
 Kriauciūnaitė Antanina 413
 Kriauciūnaitė Bronė 413
 Kriauciūnaitė Elena 411, 447
 Kriauciūnaitė Jūratė 311
 Kriauciūnaitė Marijona 413
 Kriauciūnaitė Ona 234, 413
 Kriauciūnaitė Uršulė 914
 Kriauciūnas 951
 Kriauciūnas Aleksas 414
 Kriauciūnas Antanas 411
 Kriauciūnas Gytis 369
 Kriauciūnas Jonas 399, 411–413
 Kriauciūnas Juozapas 961, 1056, 1057, 1061, 1063, 1064, 1069
 Kriauciūnas Juozas 396, 398–400, 411, 413
 Kriauciūnas Jurgis 274, 278, 304, 306, 413
 Kriauciūnas Kazys 413
 Kriauciūnas Osvaldas 635
 Kriauciūnas Petras 951
 Kriauciūnas Pranas 255, 413
 Kriauciūnas Renotas 636
 Kriauciūnas Jurgis 278
 Kriauciūnienė Aldona 550, 634
 Kriauciūnienė Ona 411, 552, 554
 Kriauciūnienė Uršulė 413

- Kriaučūnas 233
 Kriauza 1119
 Kriciūnas V. 525
 Krigeris A. 720
 Kriškčiūnas Povilas 4, 8, 13, 17, 959, 963, 1194
 Kriškčiūnienė P. 552
 Kriškštanas Jonas 215
 Kringelienė Vilija 642
 Kringelienė Viljeta 286
 Kringelis Juozas 282, 616
 Kriščiūnai Irena ir Arvydas 303
 Kriščiūnaitė Ida 302
 Kriščiūnas Jonas 332, 1126
 Kriščiūnas Jurgis 1126
 Kriščiūnienė Ida 303
 Krištolaitis A. 317
 Krištonas Jonas 203
 Kriučkauskas Antanas 213
 Kriučkauskas Vincas 400
 Kriučkauskienė Izabelė 921
 Krivickas S. 1157
 Krotas R. 758
 Kručka Martynas 384
 Kručka P. 390
 Kručkauskas Kazys 181, 219, 254, 256, 274, 338, 541, 566
 Kručkauskas Mykolas 258
 Kručkauskas Vincas 240, 414
 Kručkauskienė Izabelė 347
 Kručkauskienė Julija 257
 Kruglekovas Fedotas 237
 Krukauskas Stasys 238
 Krumbholtzas R. 102, 105
 Kruopas J. 139, 756
 Kubertavičius Petras 1134
 Kubilienė S. 576
 Kubilienė Sofija 285
 Kubilius Vytautas 4, 9, 14, 452, 536, 538, 539, 1128, 1175, 1192, 1194
 Kublickas A. 758
 Kūchmeisteris Mykolas 105, 109
 Kucielska Z. 514
 Kučauskai 429
 Kučingis Antanas 461, 462, 1133, 1136
 Kučinskai 437, 918
 Kučinskaitė Stasė 288
 Kučinskas Andrius 312
 Kučinskas Antanas 382
 Kučinskas Edmundas 310
 Kučinskas Kazys 220
 Kučinskas Povilas 216
 Kučinskas Rolandas 298, 304
 Kučinskas Sigitas 256, 300
 Kučinskas A. 99, 100
 Kučinskas V. 201
 Kučinskienė (Urbonavičiūtė) Marcelė 963
 Kučinskienė E. 239
 Kučinskienė Nastė 256
 Kučinskienė Vilma 325, 368
 Kudirka Vincas 175, 757, 792, 951, 952, 1136
 Kudirka J. 854
 Kudžma Šarūnas 603, 1178
 Kujavskis M. 145
 Kukovičius Stanislovas 388, 390
 Kulakauskienė Dovilė 8, 13, 669, 856, 1190, 1194
 Kulikauskaitė Rasa 368, 371
 Kulikauskas Gediminas 1178
 Kulikauskas Kęstas 370
 Kulikauskas Povilas 570, 615, 617, 620, 622, 625, 626, 629, 631
 Kulikauskienė Adelė 363, 551, 574
 Kulikauskienė Vida 822
 Kumetaitis Sigitas 243
 Kumetis G. 571
 Kumetis Gražvydas 570, 600
 Kumetis Jonas 715, 1099
 Kumetis Jurgis 381, 382
 Kumetytė Dileta 955
 Kumetytė Ernesta 370
 Kumetytė Ilona 370
 Kunca Antanas 267, 285
 Kuncaitis Antanas 766
 Kuncevičius A. 88
 Kuncienė Bronė 1148
 Kuncikas Ipolitas 541
 Kunčienė Aldona 375, 376
 Kunčiūnas Gintautas 640, 642
 Kundrotas Juozas 296, 537
 Kuodis Remigijus 367
 Kuodytė D. 198
 Kuolys D. 643
 Kupčiūnienė Viktorija 1104
 Kuprevičius 518
 Kuprevičius G. 304
 Kuprevičius K. 147, 542
 Kuprienė Ona 633
 Kuprioniai Aldona ir Algirdas 263, 277, 621, 648, 649
 Kuprionienė Aldona 251, 254, 259, 260, 277, 308
 Kuprionis Algirdas 251, 263, 271, 272, 279
 Kuprionis Darius 303, 311, 640–642
 Kuprionis Rolandas 303
 Kuras Vincas 241
 Kurkėnas Algirdas 620, 631
 Kurkėnas Algis 266
 Kurseviciūtė G. 848
 Kurša Antanas 548, 571
 Kuršaitis 597
 Kuršas Vytautas (Juozas?) 213
 Kurtinaitienė Virginija 308, 310, 311
 Kurtinaitis Rimas 295, 607
 Kurtinaitytė Asta 294, 310, 312, 1161
 Kurtinaitytė Asta 607
 Kušlevičius Jankelis 387
 Kutkevičius Vytautas 9, 14, 526, 814, 1099, 1102, 1138, 1176, 1194
 Kuzavinis K. 954
 Kuzmickaitė Giedrė 249
 Kuzmič Marija 277
 Kvalita Antanas 558, 562
 Kvalitaitė I. 289
 Kveskus Petras 325
 Kveskutė Teodora 325
 Kveskuvienė Meilė 309
 Kvestkevičius Tomas 386
 Kveškevičienė Birutė 373
 Kveškevičius Kazimieras 373
 Kveškus Antanas 208
 Kveškus Petras 272
 Kveškus Pranas 208
 Kveškus Stasys 276
 Kveškuvienė M. 639
 Kveškuvienė Marytė 300
 Kvetkus J. 637
 Kviecinskienė M. 138
 Kvietinskas Valdas 421
 Kvietinskienė (Danaitytė) Aldona 372
 Kvietkauskai 437, 918, 919
 Kvietkauskai Alfonsas ir Janina 413
 Kvietkauskai Antanas ir Uršulė 405, 413
 Kvietkauskaitė Uršulė 405, 412
 Kvietkauskas 203
 Kvietkauskas Alfonsas 412
 Kvietkauskas Antanas 395, 412
 Kvietkauskas Jonas 402
 Kvietkauskas Juozapas 400, 919
 Kvietkauskas K. 856
 Kvietkauskas Stasys 430
 Kvietkauskas Vytautas 303, 306, 309, 756
 Kvietkauskas Zenonas 435, 436
 Kvietkauskienė Janina 234
 Kvietkauskienė Rasa 647
 Kviklys Algimantas 263
 Kviklys B.
 Kviklys B. 91, 126, 141, 315, 329, 756, 864, 915
 Kvizikevičius Linas 5, 7, 10, 12, 18, 105, 117, 119, 120, 121–123, 610, 1185, 1194

L

- Labanauskas Arnas 369, 600
 Labanauskas R. 304
 Labučiai 394
 Labūnauskas Vladas 903
 Labutienė (Ročkaitė) Ona 405, 410, 414
 Labutis 394
 Labutis Petras 405, 410
 Labutis Pranas 410
 Laicevičius Matas 385
 Ladyga Alvydas 4
 Landsbergis J. 190
 Landsbergis Vytautas 149, 614, 623, 634, 635
 Langienė (Česnaitė) Teresė 372, 373
 Lanskojus S. 389
 Lapačinskaitė Marija 287, 288
 Lapas Haris 1170
 Lapelis K. 558
 Lapėnas Saulius 423
 Lapienė Pr. 471
 Lapinskas A. 968, 1020
 Lasevičius J. 390
 Lasevičius Kasperas 314
 Lasickis J. 128
 Lašas Vladas 341
 Latanauskaitė Liucija 409
 Latanauskas Saulius 409
 Latanauskienė (Šimkevičiūtė) Regina 409, 574, 626
 Latvinskaitė Gražina 288
 Latvīs H. 93
 Latvytė-Narbutienė Violeta 295
 Laucius S. 1119
 Laučienė Raimonda 291
 Laučys Valdas 291
 Laukaitis Gintaras 370
 Laukevičius Andrius 390

- Laukevičius Antanas 243
 Laurinaitienė L. 357
 Laurinaitienė Laimutė 357, 358, 371
 Laurinavičius Algis 272
 Laurynavičius Mačiulis 121
 Laurinavičius Pranas 238
 Laurinavičius Pranciškus 893
 Laurinčiukas Albertas 277
 Laurinovičius Jurgis 387
 Lavinis Mareno 516, 517
 Lazarevičius 703
 Lazarevičius Antanas 167, 168, 214
 Lazarevičius Laurynas 381
 Lazarovičius Jonas 314
 Lazauskas Simonas 382
 Lazdauskaitė Živilė 5, 10, 64, 1194
 Lazdauskienė (Navardauskaitė) Dalia 248
 Lazurevičius Stasys 564
 Lebedeva Natalija 358, 360
 Lebedevas 715, 1099
 Lee R. 878
 Legas H. 1160
 Leibovičius Giršas 335
 Leibovičius Leizeris 387
 Leibovičius Movša 386
 Leiman L. 1170, 1194
 Leiman Sid 9, 14, 1106
 Leimantavičienė Liudvika 969
 Lekas 709, 714
 Lekavičius Pranas 416
 Lekcinskaitė Regina 303
 Lekečinskai 420, 430, 437
 Lekečinskai Aldona ir Stasys 261
 Lekečinskaitė Adelė 424
 Lekečinskaitė Aldona 424
 Lekečinskaitė Pranė 424
 Lekečinskas Antanas 209, 571, 924
 Lekečinskas Benadas 429, 435, 436
 Lekečinskas Kazimieras 254, 258, 434
 Lekečinskas Kazys 205, 209, 424
 Lekečinskas Martynas 432
 Lekečinskas Pranas 239
 Lekečinskas Stanislovas 434
 Lekečinskienė Adelė 277
 Lekečinskienė Juozapota 916
 Lekečinskienė Ona 424
 Lekešys Vytautas 616
 Lelis J. 1155, 1158
 Lembergas P. 1136
 Lengvelis 1047
 Lengveniai 707
 Lengvenienė 709
 Lengvenienė Marijona 69
 Lengvenis Jonas 219
 Lengvenis Zenonas 567
 Lengvenis 704, 708
 Lenktaitis 469, 471
 Lenktaitis Virginijus 642
 Lenortavičiai Petras ir Marijona 917
 Lenortavičienė Elena 548
 Lenortavičienė Elytė 346
 Lenortavičius G. 622
 Lenortavičius Giedrius 570, 571
 Lenortavičius Zenonas 207
 Lenortavičiūtė Gabija 369
 Leonavičienė 134
 Lepšaitytė Jolanta 303
 Leskauskienė Ilona 528
 Leskauskienė Stasė 620, 631
 Leskien A. 140
 Letukienė Ramutė 249
 Levišauskas Jeronimas 1147
 Levišauskas Jonas 382
 Liadovas A. 1111, 1144
 Liakas Jonas 267
 Liaugaudas Aloyzas 895
 Lyberis A. 756
 Libovičius Leizeris (Lybowicz Leyzer) 381
 Lydeka Antanas 390
 Liepa Petras 542
 Liepuonis Juozas 241
 Liese Led (Leonas) 595
 Likevičius A. 145
 Likevičius Aleksandras 541
 Likevičius Aleksandras 909, 918
 Lincevičienė A. 831
 Lincevičienė Aldona 823, 829, 837
 Linde Grivas 147
 Linderis Aleksandras 1143
 Lingaitis E. 792
 Linkevičius Jonas 296
 Linsbergas Ferdinandas 391
 Liokas Antanas 268
 Liokienė Eugenija 268
 Lionas Nerijus 1161
 Lipiński T. 91
 Lipnickas 177
 Litvinovičius Tomas 383
 Liuokaitis Algirdas 758, 762
 Liutkevičius Bronislovas 222
 Liutkevičius Kasparas 893, 900
 Liutkienė Stefanija 248
 Liutkus Bronius 205
 Liutkutė R. 134
 Liutvinaitė Zita 804, 814
 Locevičius Jonas 561
 Ločkienė O. 856
 Lokikai 437
 Losevičienė Magdė 427
 Losevičius Antanas 427, 428, 804, 814
 Losevičius Kazys 167
 Losevičiūtė Vincenta 817
 Losiai 917
 Losius Antanas 219
 Losius Petras, Petro 208, 219
 Losius Povilas, Petro 208
 Losius Viktoras 624
 Lostienė Leonida 352, 354
 Lostys Stasys 352, 353, 371
 Loševičiai Antanas ir Marcijona 920
 Loševičius J. 557
 Lošienė Stasė 256
 Lošys Zenonas 254, 256, 259
 Łowmiański H. 95
 Łozaravičiai Andrius ir Julius 772
 Łozaris Mejeris Firšovičius Raicas 249
 Lozorevičienė Jadvyga 427
 Lozorevičius 698
 Lozorevičius Antanas 166, 425, 427, 558
 Lozorevičius Juozas 427
 Luja V. 236
 Lukaševičius Jonas 300
 Lukaševičius Kazimieras 908
 Lukauskai Marijona ir Vytautas 648, 650, 651
 Lukauskai Nijolė ir Sigitas 405, 408
 Lukauskaitė Irma 408
 Lukauskaitė Vaida 408
 Lukauskienė Nijolė 627
 Lukėnas S. 1171
 Lukys Alvydas 1163
 Lukonaitis Alfonsas 241
 Lukoševičiai 437
 Lukoševičiai 920
 Lukoševičiai Aldona ir Kazimieras 300
 Lukoševičienė (Dapkutė) Ona 348, 349, 404, 405, 410, 414, 856
 Lukoševičienė (Tamkutė) Teodora 429, 435
 Lukoševičienė Aldona 264
 Lukoševičienė M. 856
 Lukoševičienė Uršulė 216
 Lukoševičius A. 145
 Lukoševičius Antanas 239
 Lukoševičius Benadas 270
 Lukoševičius Feliksas 256
 Lukoševičius Jonas 167, 177, 263
 Lukoševičius Juozas 165, 383, 541
 Lukoševičius K. 606
 Lukoševičius Kastytis 604
 Lukoševičius Kazimieras 434
 Lukoševičius Kazys 162
 Lukoševičius Kazys 270
 Lukoševičius Mečislovas 404, 405
 Lukoševičius Mykolas 383
 Lukoševičius Pranas 920
 Lukoševičius Simonas 382
 Lukoševičius Stasys 239
 Lukoševičiūtė Aldona 256
 Lukoševičiūtė Birutė 404
 Lukoševičiūtė Bronislava Elvyra 251, 253, 257–259, 264, 265
 Lukoševičiūtė Danguolė 404
 Lukoševičiūtė Edita 551, 572
 Lukoševičiūtė Elvyra 254
 Lukoševičiūtė Izabelė 254
 Lukoševičiūtė Nijolė 404
 Lukošiai 431, 437
 Lukošiai Jonas ir Pranas 240
 Lukošienė Bronė 405, 408
 Lukošienė Virginija 304
 Lukošius Algis 627
 Lukošius Antanas 166, 382
 Lukošius Gabrielius 382
 Lukošius J. 399
 Lukošius Jonas 167, 399, 401
 Lukošius Juozas 646
 Lukošius Kazys 242, 408, 430, 436
 Lukošius Petras 211
 Lukošius Stasys 241
 Lukošūtė Genė 351
 Lukošūtė Kristina 303, 307
 Lukošūtė Nijolė 408
 Lukšienė Bronė 234
 Lukšys D. 756
 Lukšys J. 127

Lukšys Jonas 252
Lūžis Sigitas 105

M

Macelis J. 1103
Macevičiai 919
Macevičienė Adelė 424
Macevičienė Adelija 209
Macevičius 420
Macevičius Jonas 417, 420, 421
Macevičius Kazys 208, 416, 420
Macevičius Romas 421
Macevičius Stasys 424
Macijauskienė Marija 531
Mackaitis Jokūbas 383
Mackevičius Antanas 201, 1096
Mackevičius Simonas 383
Mackus Algimantas 531
Macziulis Jurgis 961
Mačėnas Algis 302, 309, 310
Mačėnienė Aldona 642
Mačėnienė Danutė 302, 527
Mačiekus V. 847
Mačys Juozas 219
Mačiulaičiai 437, 918, 920
Mačiulaičiai Stasys ir Elena 917
Mačiulaičiai Tomas ir Antanina 277
Mačiulaitienė 554
Mačiulaitienė (Sarapinytė) Kazimiera 971, 980, 990, 1001, 1075
Mačiulaitienė Marijona 420, 837
Mačiulaitis 962
Mačiulaitis Andrius 314
Mačiulaitis Antanas 382, 383, 420
Mačiulaitis Augustas 523
Mačiulaitis Benadas 215
Mačiulaitis Feliksas 270
Mačiulaitis J. 390
Mačiulaitis Jonas 131, 420, 436, 443
Mačiulaitis Mamertas 220
Mačiulaitis Mykolas 382
Mačiulaitis Motiejus 384
Mačiulaitis Pranciškus 383
Mačiulaitis Stasys 427
Mačiulaitis Tadas 386
Mačiulaitis Vytautas 213
Mačiulaitytė Eugenija 351
Mačiulaitis Vytautas 433
Mačiuliai Tomas ir Antanina 1165
Mačiulienė 832
Mačiulienė (Šimanskytė) Eugenija 457, 461, 462, 482–487, 512
Mačiulienė Antanina 287, 288
Mačiulienė Eugenija 164, 318, 680, 687, 823, 830, 833, 836, 837
Mačiulis Jonas 6, 11, 17, 124, 447, 482–487, 489, 492, 509, 963, 1055, 1056
Mačiulis Jurgis 8, 13, 1055, 1056, 1191
Mačiulis Petras 341
Mačiulis Stasys 211
Mačiulytė Aldona 213
Mačiulytė Rimutė 9, 14, 295, 298, 299, 310, 595, 1162, 1165–1167, 1172, 1177

Maironis 464, 538, 963, 1118, 1129, 1136
Majauskai 843
Majauskai Jonas ir Domicelė 409
Majauskai Marijona ir Juozas 405
Majauskai Ona ir Ignosas 921
Majauskaitė Ona 409
Majauskas A. 145
Majauskas Edgaras 867
Majauskas Jonas 205, 400, 402, 403, 958
Majauskas Ruslanas 868, 869
Majauskienė Liudvika 129
Majauskienė Marijona 409
Majauskienė Olga 865, 866, 869, 889
Majauskienė T. 586, 865, 866, 869, 870, 872, 873, 875–883, 885, 887–889
Majeris J. 1096
Makaras Vladas 216
Makarevičius Adomas 121, 123
Makevičienė Bernadeta 264, 303, 306, 639
Makevičius Juozas 267, 285
Makevičiūtė Odeta 303, 307
Makovskis T. 157
Makra Benediktas 105
Makūnas Stasys 377, 615, 633
Maldonis A. 480
Maleckas Antanas 565
Malinauskaitė-Gabšienė Viktorija 318
Malinauskienė 554
Malinauskienė I. 921
Mamaitytė J. 320
Mamaitytė Marija 325
Mamertas Cvirka 398
Maniukas J. 758
Marcinkėnas A. 236
Marcinkevičienė Marijona 1104
Marcinkevičius 388
Marcinkevičius Adomas 383, 384
Marcinkevičius J. 1103
Marcinkevičius Jonas 621, 631, 1126, 1142, 1153
Marcinkevičius Justinas 574, 614
Marcinkus Zigmantas 242
Mardosa Jonas 8, 13, 847, 1194
Margis 931
Marijošius Vytautas 1114, 1133, 1155
Marinas Jonas 211
Markevičius Juozas 74
Markeliūnas Andrius 382
Markevičius Martynas 383
Markevičius Povilas 357
Markevičius Pranas 214
Markevičius Stasys 165
Markevičius Valentinas 597
Markevičius Vytautas 261
Markšaitis Aleksandras 607
Marmaitė Inga 124–128, 130, 131, 136, 140
Marozaitė Marija 559
Martikaitienė A. 638
Martinaitis Albinas 1145
Martinėnas Juozas 254
Martinkai Rita ir Egidijus 405, 408
Martinkienė Marcelė 645
Martinkienė Onutė 548, 631

Martinkus Algimantas 643
Martinkus Algis 627, 629
Martišius Juozas 331
Masaičiai 287, 437
Masaičiai Elena ir Antanas 412
Masaičiai Emilija ir Antanas 261, 300
Masaitienė 554, 1044
Masaitienė Aldona 137, 445
Masaitienė Domicelė 431
Masaitienė Ona 530
Masaitienė Vida 410
Masaitis 430, 1048, 1053
Masaitis A. 962
Masaitis Adomas 384
Masaitis Albinas 4, 5, 9, 10, 14, 18, 197, 620, 1168, 1194
Masaitis Antanas 161, 278, 384
Masaitis Arūnas 375
Masaitis Arvydas 375
Masaitis Baltramiejus 383
Masaitis Benediktas 441, 442
Masaitis Bronius 441
Masaitis J. 383, 390, 442, 962
Masaitis Jonas 213
Masaitis Jonas 382, 384
Masaitis Juozas 384
Masaitis Kazys 206, 215, 427, 441
Masaitis Petras 384
Masaitis Pranas 431, 435
Masaitis Steponas 384
Masaitytė Inga 410
Masaitytė Kristina 410
Masaitytė R. 371, 622
Masaitytė Roma 6, 11, 360, 368, 371, 424, 614, 1194
Masaitytė Virginija 307
Masalskis Grigas 121
Masčirka Ignas 387
Masiulienė Nijolė 7, 12, 523, 532, 1194
Masteika Juozas 441, 442
Masteika Vytautas 208, 442
Masteikos 439
Mašaikevičius Ignas 381
Mašiotas P. 1171
Maširka 390
Maširka Ignas 381
Maširka L. 390
Maširka Povilas 384, 613
Maširkaitė Ona 564
Maširkienė Kristina 620, 631
Mataušas Žukauskas 723
Mateliai Stanislovas ir Barbora 414
Matelis Arvydas 303
Matelys Pranas 400
Matelis Vytautas 311
Matikonis Povilas 316
Matirka Alfonsas 219
Matulaitė E. 312
Matulaitis Jonas 383
Matulaitis Juozas 249
Matulaitis Stasys 659
Matulkaitė A. 423
Matusevičienė 511
Matusevičienė Leonida 352, 1145, 1148
Matusevičius Jonas 541
Matūza Vincas 211
Mauma Pranas 434

- Mazgeika Aleksas 276
 Mazgeikaitė D. 524
 Mazgeikiėnė (Klimavičiūtė) Ona 1075
 Mazinteris 250, 401
 Mazinteris Motelis 166
 Mazurkaitė Alma 370
 Mazurkevičius Jurgis 381
 Mazurkevičius Kasparas 381
 Mazurkevičius Kazimieras 381
 Mazuronytė Gražina 234
 Mazuteris M. 201
 Mažeika J. 1114, 1131
 Mažeika Jonas 395, 396, 407
 Mažeika Matas 382
 Mažeika Petras 388, 390
 Mažeika Vytautas-Linas 208
 Maželskytė 512
 Mažulaitis Tomas 382
 Mažutis Petras 1054
 Mažvydas Martynas 4, 17, 469, 573, 667, 668, 943, 949, 950, 951, 959, 960, 1020, 1075, 1098, 1105
 Mecūnienė Jadvyga 343
 Medžiūnas Kazys 441, 442
 Meiliūnas Rytis 636
 Meilus E. 117, 141
 Meilutienė Elena 234, 235, 353, 354, 357, 358, 370
 Meilutis Jonas 353, 356, 357, 370
 Meinhardtas 92
 Meištas A. 559
 Mejerytė-Griškėlienė Ona 325
 Mekšrūnas Stasys 402
 Menas Jankelis 381
 Mendelovičius Jankelis 383, 385
 Merčaičiai 1144
 Merčaitienė Antanina 1144
 Merčaitis Jonas 1144
 Merčaitytė Pranutė 1144
 Merkatorius G. 157
 Merkienė Irena Regina 4, 7, 12, 18, 572, 585, 655, 665, 667, 669, 681, 683, 685, 824, 827, 1188, 1194
 Merkys A. 249
 Merkys V. 139
 Merončikai 920
 Merončikas 930
 Merončikas Antanas 262, 266, 302
 Merončikas Bronius 222
 Mertinas 110, 112
 Metelis Joakimas 382
 Metelis Motiejus 383, 384
 Mezoncovienė 240
 Michalkevičius Antanas 326, 327
 Michalkevičius Stanislovas 383, 384
 Michalskis 387
 Michelbertas M. 74, 88
 Michnevičius V. 148
 Mickai 417
 Mickai Ona ir Kazys 917
 Mickevičienė Julija 843
 Mickevičienė M. 550
 Mickevičienė Marijona 548, 837
 Mickevičius A. 453, 1140
 Mickevičius Adomas 960
 Mickevičius Algis 626
 Mickevičius Baltramiejus 382
 Mickevičius Benediktas 215
 Mickevičius Jonas 167, 239
 Mickevičius Stasys 567, 628
 Mickevičius V. 390
 Mickevičius Vytautas 600, 626
 Mickevičius Zenonas 215
 Mickevičiūtė Genovaitė 137
 Mickevičiūtė Izabelė 402, 414
 Mickūnai 394, 913
 Mickūnai Antanas ir Juzefa 405, 413
 Mickūnaitė Jadvyga 644
 Mickūnaitė Rozalija 838, 839
 Mickūnas A. 370, 428
 Mickūnas Aleksandras 397, 413
 Mickūnas Antanas 356, 400
 Mickūnas Baltramiejus 381
 Mickūnas Benadas 166
 Mickūnas Juozas 384
 Mickūnas Kazimieras 314
 Mickūnas Simonas 212
 Mickūnienė Anelė 212
 Mickūnienė Juzė 397, 841
 Mickūnienė Marijona 397
 Mickus Antanas 177, 216, 415–418, 564, 567, 894, 1172
 Mickus Jonas 166, 239
 Mickus Kazys 437
 Mickus Pranas 270, 486
 Mickus Stasys 401
 Mickus V. K. 417, 894
 Mickutė Edita 550, 570, 571
 Mickutė Jūratė 303, 307
 Mickuvienė (Ambrutytė) Uršulė 963
 Mickuvienė (Stonytė) Ona 429
 Mickuvienė Angelina 297, 303
 Mickuvienė Danutė 257, 437
 Mickuvienė Ona 548
 Mickuvienė Uršulė 677, 681, 684, 833
 Mičiūrinas I. 251, 252, 284, 601, 603, 1161, 1177, 1180
 Midvikis Remigijus 1142
 Mijerovičius Orelas 381
 Mikalauskai 437
 Mikalauskaitė Vanda 358
 Mikalauskas Aleksas 423
 Mikalauskas Antanas 517
 Mikalauskas Jonas 18
 Mikalauskas Liudas 278
 Mikalauskienė Leta 310
 Mikalkevičius Benediktas-Erškėtis, Ulonas 208
 Mikelkevičienė (Keturakytė) Danutė 353
 Mikelkevičienė Antanina 548, 551
 Mikelkevičius Darius 370
 Mikelkevičius Juozas 427
 Mikelkevičius Mikas 427
 Mikelkevičius Stasys 427
 Mikėnienė Marcelė 407
 Mykolaitis Kazimieras 421
 Mykolaitis Kazys 374
 Mykolaitis-Putinas Vincas 1130, 1131, 1136
 Mykolaitytė Vitutė 375
 Mikša Vaclovas 214
 Mikša Vladas 276
 Mikšta Edmundas 294
 Mikšta Egidijus 865, 889
 Mikšta Stasys 769, 772, 784, 785
 Mikštaitė Edita 634
 Mikštienė M. 548
 Mikštienė Onutė 306, 309
 Mikuckis J. 160
 Mikulėnienė Danguolė 8, 13, 956, 958, 1194
 Mikulevičius J. 557
 Mikulskienė (Zilinkutė) Antanina 18, 373, 1172
 Mikulskienė A. 416, 417
 Mikutaičiukė Onutė 798
 Mikutavičius Ričardas 150, 543, 544
 Milašienė Laimutė 249
 Milašius O. 538, 606
 Milašius V. 824, 830
 Milavickas J. 287, 561
 Milavickas Jonas 321, 327, 328, 540, 558
 Milavickas S. 167
 Mileriai 437
 Milerienė (Gudžiunaitė) Antanina 978, 991, 1010, 1075
 Mileris Pranas 430
 Mileris Zenonas 272
 Mileška Pranas 253, 254, 285
 Miliauskas 660, 723
 Miliauskas Pijus 723
 Miliūnas Edminas 604
 Miliūnas Ovidijus 603, 606, 1173
 Miliūnas V. 304
 Miliūnienė Jolanta 298
 Milius Jonas 5, 10, 182, 183, 1194
 Milius Vacys 4, 17
 Miliuvienė Marija 822
 Milkai 437
 Miller Milena 1107
 Milmanas Aronas 335
 Minalga Kazimieras 384
 Mindaugas 88
 Minelga Jurgis 1021, 1035, 1052
 Minelgaitė B. 148
 Minelgienė Teresės 918
 Minalga Mataušas 161
 Minkevičius J. 91
 Minkevičius Stanislovas 271
 Minkus Alfonsas 9, 14, 259, 608, 1160–1162, 1178
 Minkus Rimas 272
 Minkuvienė (Ramanauskaitė) Nijolė 429
 Mirončikas Antanas 427
 Mirončikas Kazys 427
 Mirončikas Konstantinas 383
 Mirončikas Martynas 657
 Mirončikas Mykolas 716
 Mirončikas Petras 383
 Mirončikas Pranciškus 384
 Mirončikas Rolandas 306, 311
 Mirončikienė 965, 970, 974, 979, 990, 1002
 Mirončikutė Anelė 657
 Misaitė L. 571
 Misevičius Stasys 271
 Misieravičius Aloyzas 514–516
 Misius Kazys 5, 10, 141, 187, 191, 756, 1194
 Misiūtė Renata 370
 Mišeika Kęstas 641
 Miškinis A. 121, 123, 461, 464
 Mitkai 441, 442

- Mītkuvienė Eleonora 423
 Mizgaitytė Valerija 287, 288
 Mizginienė Alvyra 592
 Mizinteris 202
 Mlynarskis E. 1111
 Mockaitis Edvardas 366
 Mockaitis Mindaugas 605
 Mockaitis Petras 364
 Mockūnas 930
 Mockus Remigijus 301, 303
 Mockus Vytautas 643
 Mockus-Mockevičius Kazys 213
 Mockuvienė Rozalija 213
 Molotovas V. 229
 Moncevičius Tadas 540
 Moncevičius Tomas 540
 Monkevičienė Teresė 249
 Monkus Juozas 1134
 Monstvilaitė J. 266
 Montvydas Adomas 541
 Montvydas Antanas 212
 Montvila Vytautas 1159
 Montvilienė Donata 130
 Morkeliūnas 622
 Morkevičienė Albina 628
 Morkevičius P. 370
 Morkevičius Povilas 353, 570
 Morkevičius Stasys 163
 Morkevičius Vytautas 211
 Morkūnas Eligijus Juvencijus 8, 13, 889, 1191, 1194
 Morkūnas J. 896, 897, 898, 899
 Morkūnas K. 1176
 Morkūnas Kazys 4, 7, 8, 13, 17, 573, 665, 667, 668, 925, 943, 951, 1055, 1191, 1194
 Morkūnas Vytautas 643
 Morkūnienė Daiva 368, 371
 Morkūnienė Gražina Teodora 900
 Morkus Pranas 425, 427, 552
 Mortolovičius Joselis 380
 Morūnaitė Apolonija 331
 Mostdeliūnas Stanislovas 384
 Mostvila Adomas 121
 Motieka Kazimieras 615, 620
 Motys 930
 Movšovičius Dovidas 381
 Movšovičius Gabrielis 387
 Movšovičius Hirša 387
 Movšovičius Icko 381
 Movšovičius Mejeris 380
 Mozoliauskaitė Aleksandra 1123, 1124
 Mozoliauskas Algimantas 404
 Mozoliauskienė Teofilė 404
 Mozūraitis Aidas 42, 767, 772
 Mozūrka 434
 Mozurka Stasys 400, 414
 Mozurkai 394, 401, 437
 Mozurkai Stasys ir Uršulė 921
 Mozurkaitė A. 551
 Mozurkytė-Karalienė Marcelė 221
 Muleckaitė A. 351
 Muleskaitė M. 124, 126, 127
 Murauskas Antanas 221
 Musorgskis 462
 Musteikis Ignas 194
- N**
 Nabažas J. 1121
 Nacas 930
 Naciūnas 930
 Nacius 930
 Nagys H. 538
 Nagreckaitė Nijolė 351
 Nagreckas Pranas 239, 253, 285
 Nagreckiai 429
 Nagreckienė (Stakauskaitė) Gražina 429, 627
 Nagreckis Alfonso 441
 Nagreckis Augustas 442
 Nagreckis Benediktas 440, 441, 442
 Nagreckis Jonas 438, 440, 441, 442
 Namajuška Balys 196
 Namajuškaitė Izolina 349
 Namajuškienė 552
 Narbutas S. 88
 Narbutas Teodoras 91, 861, 862
 Narbutienė Ona 9, 14, 1149, 1157, 1158, 1160, 1170, 1194
 Narijauskai 918
 Narkevičius Mykolas 380
 Narkevičius Silvestras 541
 Naronovičius-Naronskis J. 114, 116
 Narušytė Agnė 1162
 Narvydas Rytas 5, 10, 18, 192, 1194
 Nasvytis A. 560
 Našliūnienė 244
 Našliūnienė Natalija 246
 Nauboravičaitė Marė 330
 Naudžius Antanas 238
 Naujalis Juozas 549, 1110, 1116, 1121, 1122, 1149, 1151
 Naujokas Jonas 394
 Naustytė U. 304
 Navickaitė Nijolė 254, 259, 263
 Navickas A. 634, 952
 Navickas Henrikas 243
 Navickienė Rinalda 376, 377
 Navikaitienė 381
 Nazimovas V. 389
 Negreckis Kazys 440
 Neimontas J. 1151
 Nekrašius Mindaugas 639
 Nekrošaitė T. 608
 Nekrošienė (Dovidaitytė) Dalia 362, 368
 Nekrošius Rimvydas 369
 Nekrošius Stasys 427
 Nėnienė Inga 8, 13, 680, 684, 686, 687, 669, 822, 824, 830, 1189, 1194
 Nėnius Vytautas 607
 Nėris Salomėja 481, 1158, 1159, 1191
 Nerutaitis Martynas 383
 Nevedomskienė V. 164, 165
 Nevedonskis Ervinas 371, 544
 Nevedonskytė Aida 370
 Nevedonskytė Vilma 544
 Nezabitauskis-Zabitis Kiprijonas Juozapas 314
 Nyka-Niliūnas Alfonsas 469, 1135
 Nikelevičius Peliskas 541
 Niklus 110
 Nikolskis E. 1160, 1161
 Nikžentaitis A. 91, 119
 Nivinskas Petras 915
- Nöbelis W. 102, 105, 109
 Noragaitis 557
 Norkai 597, 917
 Norkus Z. 862
 Normantas Jonas 195
 Noronowicz-Narojski J. 114, 116
 Norvila Juozapas 542
 Norvilas Kestutis 603, 1178
 Norvilienė Elena 548
 Novakauskas J. 1121
- O**
 Obelevičius Juozapas 675, 806, 807, 809, 810, 814, 817
 Obelevičius Kazys 1125, 1126
 Odinecas 206
 Oginskis 455
 Okunis Jurgis 465
 Olberkienė Edita 297
 Olbutas Kazimieras 569
 Oleka P. 1120
 Oleškevičienė Uršulė 347, 552, 842
 Oleškevičius Antanas 400, 842
 Oleškevičiūtė G. 350
 Onanka Griška 386
 Orda Napoleonas 514–516
 Orelovičius Berkas 381
 Orentai Janina ir Romas 302, 303, 437
 Orentaitė Margarita 294
 Orentas Antanas 220
 Orentas Audrius 605
 Orentas Danielius 220
 Orentas Justinas 258
 Orentas Romas 306, 309
 Orentienė Anelė 353
 Orentienė Virga 258
 Orintaitė Petronėlė 531
 Orlovskis Vilhelmas 380
 Oržekauskas Stasys 759, 760, 763, 796
 Ostrogiškienė Aleksandra 120
 Ovsenka Antanas 219
 Ovsenka Stasys 270
 Ovsenkaitė Alma 303, 307, 312
 Ovsenkaitė Benedikta 549, 553, 560, 562, 564
 Ovsenkienė Irena 263
 Ovsenkienė Vida 300–303, 305
 Ozolas Romualdas 614
 Oželis Algis 373
- P**
 Pacai 379
 Pacas Petras Mykolas 76, 77, 123, 379, 745
 Paciukonytė Ieva 320
 Pačėsa Remigijus 1162
 Padleckiai 1150
 Padleckiai Stasys ir Juozas 563
 Padleckienė Antanina 1151
 Padleckis Juozas 564, 1154
 Padleckis Stasys 398, 548, 549, 558, 562, 564, 1150, 1153
 Pakalnis Juozas 1114, 1121, 1132
 Pakėnas Albinas 358
 Pakėnienė Irena 358
 Pakinkis Pranas 219
 Palaitienė Vida 376
 Palanskytė Adelė Aldona 645

- Paleckis J. 843
 Palionytė-Banevičienė Dana 9, 14, 1109, 1120, 1121, 1176, 1195
 Paliukaitis Andrius 383
 Paliukaitis Jurgis 385
 Paliulionis M. 152
 Palšauskaitė Janina 373
 Palšauskas Kazimieras 918
 Panasevičius Kazys 161, 162, 165, 167, 168
 Panasevičius Vytautas 241
 Pancernienė Valentina 291, 311, 360, 370
 Pankinas 748
 Paplovskis Mykolas 381
 Paplovskis Vincentas 381
 Pareigienė Laima 295, 297, 299
 Pareigis Povilas 267
 Parkauskaitė (Stankūnienė) Angelė 596
 Parnaruskaitė Elena 645
 Partikas Simas 212, 930
 Partikiūtė Stasė 351
 Paskačimaitė Janina 569
 Paskočinas 606
 Paszkiewicz H. 95, 99
 Paškauskas Arvydas 599
 Paškauskas Henrikas 353
 Paškauskienė (Arštikaitytė) Vida 360
 Paškauskienė Aldona 353
 Paškauskienė V. 370
 Paškevičius J. 149
 Paškevičius Jonas 381
 Paškevičius Marijonas 252
 Paškevičiūtė Apolonija 353
 Paškevičiūtė Renata 303
 Pašuta V. 91, 95
 Patašai 914
 Patašienė Albina 627
 Patašinskas Antanas 239
 Patašius Benadas 558
 Patašius Kazimieras 615, 627
 Patašius Kazys 416, 564
 Paukinaitė 239
 Paulaitis Alfonsas 376
 Paulas R. 303
 Paulauskai 398, 918
 Paulauskaitė Janina 407
 Paulauskaitė Virginija 412
 Paulauskas 597, 829
 Paulauskas Antanas 390, 837
 Paulauskas Artūras 634, 635
 Paulauskas Audrius 605
 Paulauskas Jeronimas 217, 756
 Paulauskas Kazimieras 919, 1114, 1121
 Paulauskas Kazys 222, 241, 402
 Paulauskas Povilas 256, 257
 Paulauskas Pranas 222, 398, 402, 406
 Paulauskas Stanislovas 239, 385
 Paulauskas V. 639
 Paulauskienė (Stuogytė) Genovaitė 429
 Paulauskienė (Vincevičiūtė) Ona 976
 Paulauskienė D. 550
 Paulauskienė Elena 53, 674, 810
 Paulauskienė Genė 627, 628
 Paulauskienė Ksavera 303, 306, 309
 Paulauskienė Marytė 412
 Paulauskienė Ona 205
 Paulauskienė Pranciška 218
 Paulauskienė Zofija 254
 Paulavičius Adolfas 238
 Pauleckaitytė Elena 327, 334
 Paulėkas Jonas 261
 Paulikaitė Asta 303, 312
 Paulikas Alfonsas 291, 292
 Paulikienė Aldona 292, 293, 298, 299, 307
 Pauliukonienė Eleonora 921
 Pauža Petras 803
 Paužaitė Deimantė 369
 Paužienė A. 176
 Paužienė Marija 804, 814
 Paužienė Raimonda 634
 Pavalkienė Eugenija 306, 309, 616
 Pavalkis A. 378
 Pavalkis Aidas 298, 299, 376, 377, 605
 Pavalkis Albertas 272, 286
 Pavalkis Aleksas Romas 263, 267, 285
 Pavalkis Laisvūnas 311
 Pavėsis 351
 Pavėsis J. 320
 Pavilionis Rolandas 634, 635
 Pavličienka M. 1099, 1100
 Pavliučienka M. 716
 Pazikai 921
 Pazikaitė Roma 567
 Pazikas Pranas 165, 166
 Pazikas S. 354, 357, 370
 Pazikas Stasys 350, 352, 354, 357
 Pažėraitė Karolė 464
 Pecneris M. 132
 Pecnorai 741
 Pečiukaitienė Julija 345, 351, 355, 357, 615
 Pečiukaitis Algimantas 363, 570, 615, 617, 620, 622, 625, 631
 Pečiukaitis Jonas 127
 Pečiukaitis Justinas 241
 Pečiukėnaitė Daiva 359
 Pečiukėnas Vytautas 6, 11, 240, 241, 1195
 Pečiukėnienė Anelė 357
 Pečiuliai 919
 Pečiulienė Aldona 356, 357
 Pečiulienė Eugenija 257
 Pečiulienė Stasė 248, 374, 423, 642
 Pečiulionis Juozas 274
 Pečiulis 426
 Pečiulis Arūnas 375
 Pečiulis Benadas 163, 167, 208
 Pečiulis Jonas 272, 420, 421
 Pečiulis Juozas 211
 Pečiulis Kazys 167
 Pečiulis Vytautas 272
 Pekulas T. 141, 157
 Perevičienė Liuda 890, 891, 895, 897, 899
 Pertikas Antanas 912
 Pertikienė V. 639
 Pesienė Vitalija 377, 378
 Pesienė Zofija 346
 Pesys Gintautas 258
 Pesys Petras 416, 417
 Pesytė Ona 564
 Petkai 437
 Petkevičius Petras 435
 Petkevičius Vyt. 480
 Petkienė V. 639
 Petkus Julijonas 437
 Petkus Petras 435
 Petkutė Asta 312, 1051, 1052
 Petraitiienė Danutė 355, 357
 Petraitiienė Ona 277
 Petraitis A. 614
 Petraitis Juozas 916
 Petraitis Petras 798
 Petraitis Povilas 761
 Petraitytė Jadvyga 351
 Petraitytė Sigita 1161
 Petrašauskas 541
 Petrašiūnas A. 578, 579, 581, 582, 587, 867, 870, 871, 877
 Petrauskai 437, 439, 804
 Petrauskai Aušra ir Laimis 572
 Petrauskai Egidija ir Gintaras 803
 Petrauskai Gintaras ir Egidija 804, 814
 Petrauskaitė Jūratė 371, 955
 Petrauskaitė Roma 530
 Petrauskaitė Žydra 573
 Petrauskas Albinas 441
 Petrauskas Apolinaras 773
 Petrauskas Gintaras 804
 Petrauskas Kipras 1112, 1127, 1131, 1136, 1155, 1156
 Petrauskas Laimis 573
 Petrauskas M. 1121
 Petrauskas Petras 439, 440, 441, 442
 Petrauskas Povilas 208, 442
 Petrauskas Vilmantas 920
 Petrauskas Vladas 439
 Petrauskienė Aušra 573
 Petrenko 202
 Petrikaitė Jūratė 963, 966, 969, 973, 978, 982, 987, 988, 994, 997, 998, 1000, 1006, 1008, 1010
 Petrikauskas Juozapas 541
 Petryla Algirdas 424
 Petryla Jonas 424
 Petryla Leonas 424
 Petryla Petras 1143
 Petryla Pranas 209, 416, 421
 Petrylai Aleksandras ir Albina 920
 Petrylaitė Jadvyga 424
 Petrylienė Elena 209, 424
 Petrylienė Vincė 424
 Petronaitis A. 922
 Petrošienė Gražina 1127
 Petrova Zoja 1146
 Petrovičius Nikolajus ir Baltramiejus 121
 Petrukaitienė (Kudirkaitė) Regina 248
 Petrukaitienė Regina 642, 644
 Pičkovskis 462
 Pikčilingis J. 756
 Pikčiūnas 930
 Pikoraičiai Leonora ir Jonas 648, 651
 Pikoraitis Jonas 7, 12, 296, 310, 364, 377, 574, 626, 630, 634, 641, 648, 1195
 Pikoraitytė Kamila 369

- Pikoraitytė Ligita 367
 Pykuolis Bronius 209
 Pilipauskas Baltrus 427
 Pilipauskas K. 910
 Pilipauskas Tadas 564
 Pilius Liudas 963, 968, 993, 1017, 1020
 Piliutytė Marytė 353
 Pilkas S. 1136
 Pilkauskas Alvydas 635
 Pilkauskas Justinas 272, 304, 305, 306
 Pilkionienė Rimigailė 18
 Pilvelienė 221
 Piotrovskis Kazimieras 187
 Piravičiai Modestas ir Vytautas 915
 Piravičienė Marijona 552, 554, 556
 Piravičius Antanas 160, 161, 164, 165, 166
 Piravičius Feliksas 556
 Piravičius Pranas 239, 548
 Piškinaitė-Kazlauskienė Laura 8, 13, 757–759, 1188, 1195
 Pitkurnienė (Vasiliauskaitė) Zita 356
 Pivoriūnaitė Teresė 758
 Plaščinskaitė Sandra 572, 594
 Plaščinskas Jonas 248
 Plaščinskienė (Džiaukaitė) Staselė 248
 Plaušiniene J. 370
 Plechavičius 443
 Plechavičius Povilas 198
 Plečkaitytė Vaida 370
 Plečkauskienė 512
 Plevokas Juozas 162, 332
 Pliaterienė 387
 Plonskis Titas 514
 Pocevičienė Genovaitė 364, 377
 Pocienė Česlova 307
 Pocienė Gema 257, 647
 Pocys Algis 311
 Pocius Benadas 258
 Pocius Vladas 331
 Pociūtė Virginija 18, 667
 Pociuvienė (Dubinskaitė) Česlova 992, 996, 1028, 1075
 Podleckis Pranciškus 215
 Polanskis Juozas 646
 Polonskis Vladas 434, 1143
 Poniauskas Povilas 254
 Popikaitė-Stoškienė Marija 323
 Poplovskis Jonas 16, 124, 610
 Poščūnaitė Vl. 469
 Posilgietis J. 107, 109, 112, 113
 Poška Algis 412
 Poška Benadas 398
 Poška Vincas 404
 Poškai Benadas ir Anastazija 405
 Poškai Vincas ir Benedikta 919
 Poškaitis Jonas 254, 258
 Poškevičienė Roma 627
 Poškevičius Rolandas 644
 Poškevičius Vyt. 239
 Poškevičiūtė Gintarė 955
 Poškienė Benedikta 400, 404
 Poškus 233
 Poškus A. 374
 Poškus V. 1166
 Poškutė Janina 412
 Poškutė Marijona 408
 Povilaičiai 437
 Povilaitienė 234
 Povilaitienė Irena 626, 629
 Povilaitienė Jolita 303
 Povilaitienė Ona 234, 450
 Povilaitis 430, 449, 760
 Povilaitis Adomas 384
 Povilaitis Antanas 437
 Povilaitis Juozas 220, 435, 769
 Povilaitis Kazimieras 628, 630
 Povilaitis Kazys 576, 593
 Povilaitis Mindaugas 642
 Povilaitis Petras 277, 278, 281, 757, 758, 761, 764, 800
 Povilaitis Vladas 760
 Povilaitytė Juzė 319
 Povilaitytė Veronika 1143
 Povilanis 750
 Povilienė D. 370
 Povilionienė Veronika 536
 Povilius Saulius 574, 626–630
 Poviliūtė Edita 371
 Požėla Karolis 241, 251, 252, 259, 523
 Pranaitis Vladas 213
 Pranarauškas Juozas 253, 254, 272, 286
 Prancūkūnaitė Magdė 316
 Prancuskas B. 664
 Pranevičiai 291, 491, 919
 Pranevičius Antanas 159–164, 400
 Pranevičius Benadas 163
 Pranius Martynas 382
 Praspaliauskienė R. 847, 848, 856
 Preikšienė Marijona 916
 Preikštienė (Minelgaitė) Bronelė 248
 Preimonas K. 416, 856
 Preimonas Saulius 603
 Prielgauskas I. 1113
 Prochaska A. 96, 106
 Pronckūnas J. 893
 Prunskienė Kazimiera 614
 Prunskis J. 465
 Pšemockis 1123
 Ptašinskas A. 569
 Ptašinskas Antanas 206, 382
 Ptašinskas Baltrus 400, 405, 411
 Ptašinskas Gediminas 629
 Ptašinskas Jonas 400
 Ptašinskas Jurgis 381
 Ptašinskas Stanislovas 219, 381, 383, 913
 Ptašinskas Vytautas 411, 414
 Ptašinskienė Anelė 548, 811, 813
 Ptašinskienė Joana Ramutė 248
 Ptašinskienė Roma 281
 Puidokas A. 43, 203, 439, 441
 Puidokas Aleksandras 6, 11, 18, 438, 1195
 Puidokas Antanas 441, 442
 Puidokas Benediktas 439, 442
 Puidokas Benediktas-Lapas 208
 Puidokas Jeronimas 439
 Puidokas Jonas 441
 Puidokas Kazys 202, 203, 206, 439, 441, 442
 Puidokas Kazys-Riteris, Siaubas 208
 Puidokas Pranas 208, 442
 Puidokas Stasys 208
 Puidokas Vladas 208
 Puidokas-Beržas K. 204
 Puidokienė Aleksandra 442
 Puišienė Ona 615
 Pūkelevičiūtė Birutė 1134
 Pukuveras-Butegeidis 92
 Pulmonas Kazimieras 356, 357, 370, 597
 Purickis Juozas 1126, 1127
 Puršnienė Violeta 310
 Purvys 931
 Puslauskas 749
 Pustelnikai Ignas ir Marijona 922
 Puškinas A. 1099
 Puteikis Rimandas 642
 Puteikis Rimantas 304
 Puteikis Rimas 267
 Putinas 480
 Putvinskis Vladas 559
 Puzikas Kondratas 383
 Puzyko Savasiej 382
 Puzinas Jonas 73, 74, 76, 80
 Puzinas Vytautas 271, 635
 Puzinienė V. 528, 529
 Puzinienė Violeta 6, 11, 311, 429, 526, 528, 529, 642, 1195

R

- Racevičius P. 546, 553
 Racevičius Paulius 398, 542, 546, 554, 556
 Račiai Antanas ir Bronė 922
 Račaitė Virginija 352
 Račas Antanas 633, 634
 Račienė Irma 302
 Račinskaitė Aldona 254
 Račiukaitis Pranas 243
 Račiūnas Antanas 1118, 1121, 1132, 1133
 Račkaitis 709, 714
 Račkaitis Bronius 219, 553, 558
 Račkaitis Juozapas 381
 Račkaitis Kazys 160, 558, 562
 Račkaitytė Rita 608
 Račkauskas 250
 Radauskas Henr. 469, 473
 Radauskas Jokūbas 383
 Radis Antanas 1145–1147
 Radvanas Jonas 88
 Radvilavičienė Zita 358
 Radzevičius A. 1174
 Radzevičius Juozapas 541
 Radzevičius Vladas 1174
 Radžius Antanas 465, 638
 Radžius Vaclovas 642
 Raila Bronys 1135
 Rainienė Vida 248
 Rakauskai 437
 Rakauskai Jodita ir Gintautas 423
 Rakauskaitė M. 1131, 1133
 Rakauskaitė Sigita 376
 Rakauskas Algirdas 422
 Rakauskas Dovydas 381, 386
 Rakauskas Juozas 922
 Rakauskienė 435
 Rakauskienė Jodita 422, 423, 642
 Rakovskis Feliksas 314
 Rakučiai 548
 Rakutienė Aldona 404

- Rakutis Justinas 267, 548, 551
 Ramanauskai 394, 431, 437
 Ramanauskai Antanas ir Ona 411
 Ramanauskai Domicelė ir Pranas 405, 406
 Ramanauskai Juozas ir Ona 405
 Ramanauskai Ona ir Mikalojus 405, 409
 Ramanauskaitė Anelė 403, 408
 Ramanauskaitė Bronė 406
 Ramanauskaitė Danutė 406
 Ramanauskaitė Genovaitė 359
 Ramanauskaitė Irena 351, 406
 Ramanauskaitė R. 608
 Ramanauskaitė Rachelė 250
 Ramanauskaitė Vida 411
 Ramanauskas Antanas 352, 390, 394, 398, 411, 412
 Ramanauskas Benadas 399
 Ramanauskas Gediminas 263, 300
 Ramanauskas Jonas 398
 Ramanauskas Juozas 338, 339, 340, 400, 1174, 1179, 1180
 Ramanauskas Juozas Rimgaudas 1174
 Ramanauskas Jurgis 18, 518, 522
 Ramanauskas Kastytis 1180
 Ramanauskas Kazys 398
 Ramanauskas Leonas 541
 Ramanauskas Mikalojus 403, 416
 Ramanauskas Mykolas 430, 435
 Ramanauskas Petras 221
 Ramanauskas Rimgaudas 341, 1147
 Ramanauskas Stanislovas 381
 Ramanauskas Stasys 400, 418, 419
 Ramanauskas V. 147
 Ramanauskas Vincas 429, 435
 Ramanauskas Vytautas 18, 219, 309, 411
 Ramanauskienė 554
 Ramanauskienė Antanina 918
 Ramanauskienė Domicelė 406
 Ramanauskienė Marijona 264
 Ramanauskienė Marytė 303, 306
 Ramanauskienė Ona 398, 403
 Ramašauskaitė Daiva 18
 Ramašauskas Egidijus 362, 547
 Ramonaitė Kristina 294
 Ramonas Albinas 257
 Ramonas V. 466, 473
 Ramonienė D. 287
 Ramonienė Jadvyga 598
 Randys Jonas 330
 Randytė Agota 330
 Rapolavičienė Ona 1104
 Rastenis N. 471
 Raščikienė (Buivydaite) Jadvyga 924
 Rašinskaitė Aldona 254
 Raškaitis Bronius 562
 Raštikis Stasys 193
 Raštikis S. 194
 Raudonikis A. 195
 Raudonikis A. 303
 Rautenštrauchas 417
 Rautenštrauchienė (Klikūnaitė) Agnieška 418
 Rautenštrauchienė Agnė 238, 416, 418, 419
 Razma Julius 290, 302
 Razma Julius 602
 Razmaitė Aistė 294, 312
 Razmienė Janina 291–293, 298, 302–304, 306, 307, 310
 Razmukaitė Marija 8, 13, 929, 1195
 Ražauskas Algimantas 626–628
 Ražauskas Algirdas 629
 Ražauskas Algis 598, 615
 Ražauskienė Elena 627
 Ražyvinė Laima 423
 Reičiūnas A. 633
 Reinartas Kazys 211
 Rekašius A. 847, 848, 854, 855
 Rekevičienė (Stankevičiūtė) Regina 249
 Rekyš Kostas 426
 Reikiūtė Marija 362, 548
 Remeikis Antanas 272
 Remenčienė Stasė 303
 Remenčius Gintaras 303
 Remenčius Remigijus 303
 Remeris 386
 Remeris Dominykas 385
 Remeris Pranciškus 385
 Remezevičius Martinas 541
 Repečka 930
 Reventas Petras 254
 Rybelis Antanas 261
 Rickus Antanas 1143, 1144
 Rickuvienė 552
 Riemann Rigoleta Raimunda ir Hartmut 648, 649
 Rilkė 538
 Rimantas J. 798
 Rimašauskas Jurgis 383
 Rimavičius Remigijus 307
 Rimydis Antanas 1129, 1130, 1134, 1137
 Rimka Albinas 1102
 Rimkai Cezaris, Stasys 239
 Rimkevičienė Anelė 404
 Rimkevičius Algimantas 287
 Rimkevičius Polikarpas 399, 404
 Rimkevičiūtė Marijona 410
 Rimkus Juozas 548, 550
 Rimkuvienė 552
 Rimošaitytė Eugenija 317, 318
 Rimša Edmundas 76
 Rinekaitė Eta 336
 Rinkas Karolis (Rynk Karol) 380
 Ripinskaitė Jolanta 303
 Ryttautaitė Alina 312
 Ročka Algis 325, 408
 Ročka Andrius 384
 Ročka Antanas 218, 399, 408
 Ročka Pranas 408, 410
 Ročka Vytautas 408
 Ročka Zenonas 270
 Ročkai 398
 Ročkai Ona ir Pranas 405
 Ročkaitė Marytė 410
 Ročkienė Ona 408, 410
 Ročkutė Domicelė 347, 351
 Ročkutė Laima 408
 Romanas Jonas 1102
 Romaševskis 518
 Rongoldienė Elena 564
 Ropė Kazimieras 253, 254, 263, 267, 285
 Ropienė Albina 288, 289, 304
 Ropytė Birutė 360
 Rossini G. 1155
 Rowell S. C. 91, 95
 Rozalija Danilevičiūtė 1123
 Rozga Juozapas 733
 Rozga Juozapas 541
 Rožanskis V. 542
 Rožka S. 653
 Rubinas 759
 Ručka Jurgis 381
 Rudaitis Eugenijus 1146
 Rudaitis Izidorius 221
 Rudaitis Jurgis 381
 Rudakas 748
 Rudakis F. 1128
 Rudavičius 546
 Rudminaitė 244
 Rudminienė Agata 305
 Rudokas 518
 Rudokas Feliksas 670, 747
 Rudokas Peliksas 542
 Rudzevičius Laurynas 383
 Rudžianskas Vladas 258
 Rudžianskienė Lionė 258
 Rugevičius Antanas 382
 Rugevičius Pranciškus 382
 Ruibys Feliksas 147
 Ruibys Jonas 147, 542
 Rukšienė Bronė 287
 Rukšionis 930
 Rukšys 930
 Rulevičius Rolanas 5, 10, 197, 367, 368, 574, 1195
 Rupeika Romas 917
 Rupeikaitė Teklė 842
 Rupeikaitė-Oleškevičienė Uršulė 325, 334
 Ruseckaitė Aldona 6, 11, 464, 539, 1175, 1195
 Ruseckas Petras 660, 666, 1126
 Rusteika 731
 Rūsteika 930
 Rūsteika Jonas 238
 Rūta Alė 531, 534, 538
 Rutkauskas Antanas 351
 Rutkūnas B. 472
 Ruzga 669, 733
 Ruzga Andrius 312
 Ružas Albertas 300
- S**
- Sabaliauskas Aivaras 642
 Sabaliauskienė Aldona 548, 550, 551
 Сабанеев Л. П. 788
 Sadauskai 915
 Sadauskaitė Ona 410
 Sadauskaitė Zenė 311
 Sadauskas Benadas 278, 309
 Sadauskas Jonas 264
 Sadauskas Mataušas 150, 919
 Sadauskienė Aldona 309
 Sadlauskas Algis 646
 Sadlauskas Kazys 223
 Sadlauskienė Danutė 572, 573
 Safrončikaitė Zinaida 961
 Safrončikienė Marijona 552
 Saja K. 567, 570
 Saja Kazys 301, 304, 305, 312, 567, 570
 Sakalauskas 387
 Sakalauskas M. 337, 518–521
 Sakalauskas Zenonas 388, 390

- Sakalovas (Sokolovas?) Mykolas 220
 Sakavičiai 356
 Sakavičiai Elena ir Pranas 353, 357
 Sakavičienė Elena 356, 370
 Salinas Petras 801, 802, 814
 Salys Antanas 926
 Salys A. 90, 91, 104, 861
 Saltonaitė Jūratė 312
 Saltonaitė Lina 607
 Saltonas Anicetas, Juozo 208
 Saltonas Stasys 270, 300
 Saltonas Vytautas 251, 260, 265, 266, 272, 277, 279, 285, 286, 1180
 Saltonienė Irena 302, 616
 Salževičius Andrius 384
 Salževičius Jonas 381, 382
 Salževičius Juozapas 382
 Samas A. 157
 Samochinas Stepanas 243
 Samulevičius Ruslanas 869, 889
 Samuolis A. 477
 Сапаров И. 861
 Sandanavičiai Aleksandras ir Bonaventūras 762
 Sandanavičius Stepas 212
 Santvaras 464
 Santvaras A. 475
 Santvaras Stasys 6, 7, 9, 11, 12, 14, 288, 295–297, 311, 329, 369, 464–475, 477, 478, 480, 482, 517, 525, 526, 531–540, 583, 595, 605, 607, 1115, 1118–1120, 1128–1138, 1172, 1175, 1192
 Santvarienė Alė 295–297, 464, 465, 478, 525, 532, 534, 536, 538–540, 1137
 Sanulevičius Kasperas 541
 Sapięga 540
 Sapięga Andrius 121
 Sapięga Bogdanas 121
 Sapięga M. 379, 391
 Sapięga Mikalojus 122, 142, 379
 Sapięga Mykolas 17, 76, 142, 314
 Sapięgaitė Valavičienė Barbora 391
 Saproneikai 396, 397
 Saproneikai Marcelė ir Martynas 408
 Saproneikaitė Albina 408
 Saproneikaitė Domicelė 408
 Saproneikaitė Ona 562, 564
 Saproneikas Antanas 259, 261, 558, 564
 Saproneikas Martynas 395, 398
 Saproneikienė Joana 450
 Saproneikienė Marcelė 396
 Sarafinas Stasys 277, 278
 Sarapinai Jonas ir Angelė 917
 Sarapinaitė Dana 256
 Sarapinas Kęstutis 351
 Sarapinas Mečys 257
 Sasnauskai 797
 Sasnauskai Adolfas ir Kazimieras 760
 Sasnauskai Povilas ir Jonas 760, 797
 Sasnauskai Vincas ir Stasys 760
 Sasnauskas Povilas 765, 773, 785, 788
 Sasnauskas Č. 549, 1111, 1116, 1121, 1151
 Sasnauskas Jonas 217
 Sasnauskas Juozas 760
 Sasnauskas Kazimieras 760
 Sasnauskienė Genė 239
 Sauerweinas G. 1118
 Savickaitė Jurga 607
 Savickaitė Leonija 553
 Savickaitė-Lenkauskienė Aldona 326, 334
 Savickas Andrejus 382
 Savickas Pranas 220
 Savickas S. 548
 Savickas Vincas 163, 164, 399, 414
 Savickas Vytautas 313
 Savickienė Danguolė 313
 Savickienė Ona 552, 554
 Savickis 178
 Savičas Jokūbas 540
 Savodnikas Antanas 785
 Savodnikas Vytautas 243
 Savšeniavičius B. 1103
 Savukynas B. 90, 954
 Schmitd Calr Robert 1171
 Schubertas F. 1132
 Schumanas R. 1132
 Sedeikiai 394
 Sedeikos 401
 Sedekerskis Stasys 217
 Segalis Abromas 167
 Segalis Giršas 166
 Semenavičius Leonardas 541
 Senasis Žygimantas 610
 Senkus J. 756
 Senkutė Regina 1156
 Serafinai 919
 Serafinovičius M. 390
 Serapinas (Sarapinas) Kazys 220
 Serapinas Juozas 317
 Serapinienė 554
 Serapinovičius Jurgis 383
 Serbinovičius P. 150
 Sidikerskis Pranas 268
 Sieben P. 1109
 Silvestravičius 518
 Simaitis Jonas 1125
 Simanauskas Edmundas 605
 Simanavičienė Živilė 642
 Simkevičius Stanislovas 429
 Simonavičienė Romualda 679, 809, 812, 813
 Simonavičius Edvinas 369
 Simoniukštytė A. 586
 Simoniukštytė Aušra 8, 13, 17, 848, 861, 862, 1190, 1195
 Simutis Jonas 342
 Simutis Juozas 309
 Sinkevičiūtė M. 560
 Sirokomlė V. 91
 Sirtautaitė Genė 373
 Siudikas K. 442
 Sivickis B. 311
 Skabeika L. 1137
 Skaisgirys Pranas 401, 804, 814
 Skarbaliėnė Jolanta 248
 Skarbalius Kastytis 626, 629
 Skardžius Pranas 1135
 Skatikas Liudas 597
 Skausgirdas Ignas 540, 541
 Skebas Vytautas 6, 7, 11, 12, 224, 557, 1195
 Skebėra P. 460
 Skerspilis Laurynas 384
 Skirgaila 554
 Skirgaila Jonas 237
 Skirgaila Ričardas 220, 237
 Skirgailos 922
 Skirmantas Petras 963, 968, 993, 1017, 1020
 Skorupskas Alfonsas 318
 Skorupskienė 244
 Skrebenas 930
 Skrickus 416
 Skridla Albinas 412
 Skridla Antanas 401, 412, 417
 Skridla Bronius 208, 234, 412
 Skridla Ignas 420
 Skridla Jonas 412, 420, 552
 Skridla Jonas, Prano 208
 Skridla Pranas 205, 209, 373, 424
 Skridla Pranciškus 919
 Skridla Stanislovas 405, 412
 Skridla Stasys 400
 Skridla Valdas 375
 Skridla Vytas 271
 Skridlai Marijona ir Bronislovas 681
 Skridlaitė 245
 Skridlaitė Antanina 415, 424
 Skridlaitė Aušra 375
 Skridlaitė Gražina 1175
 Skridlaitė Ona 150, 411, 412, 415
 Skridlaitės 417
 Skridlienė (Balsytė) Marytė 372
 Skridlienė Anelė 424
 Skridlienė Danguolė 551
 Skridlienė Elena 412
 Skridlienė M. 684, 824, 825, 828, 829
 Skridlienė Marija 277, 299, 677
 Skridlienė Marijona 823, 826, 833, 837
 Skridlienė Snaigė
 Skridlienė Snaigė 423, 642
 Skridlos Jonas ir Domutė 412
 Skridlos Jonas ir Zuzana 420
 Skridolai 915
 Skridulienė I. 631
 Skridulytė Neringa 370
 Skrodenis Stasys 4
 Skubaitė Algima 646
 Skučaitė R. 312
 Skučas A. 637
 Skučas Albinas 341
 Skujus K. 19, 151, 153, 198, 577, 580, 581, 583
 Skulevičius Antanas 382
 Skurvydas Albertas 605
 Skvireckas J. 545
 Sladkevičius V. 545
 Sladkevičius Vincentas 1180
 Slapšinski Levas 491
 Slavickis Albertas 299
 Slavikai Egidijus ir Mindaugas 607
 Slavikai Rimantas ir Emilija 1181
 Slavikas Egidijus 605
 Slavikas Mindaugas 605
 Slavikas Rimantas 7, 9, 12, 14, 291, 293, 298, 299, 304, 307, 603, 605–609, 643, 1160–1162, 1168, 1178, 1180, 1181, 1195

- Sliževičius Stanislovas 913
 Sližienė N. 756
 Slovecka 512
 Sluoksnaitienė 246
 Sluoksnaitienė Aldona 351
 Sluoksnaitienė Antanina 442
 Sluoksnaitienė Marė 427
 Sluoksnaitis Antanas 441
 Sluoksnaitis Jonas 325, 351, 427, 442
 Sluoksnaitis Jonas, Mykolo 208
 Sluoksnaitis Mykolas 440–442
 Smetona A. 194, 1127
 Smetona Antanas 798
 Smetona Rimantas 634, 635
 Sniečkus A. 134, 225, 226
 Sniečkus Arūnas 124, 140
 Sniežka L. 146
 Sodeika A. 1112
 Sodeika Antanas 1149
 Soltonienė Adelija 132
 Songienė 244
 Sparnaičiai 437
 Spranaitis Antanas 434
 Spranaitytė Aldona 434, 435
 Spreizer A. J. 888
 Sprindžiūnai 401, 437
 Sprindžiūnas Anicetas 962
 Sprindžiūnas Pranas 160, 162, 165
 Sprindžiūnas Teodoras 403
 Sprindžiūnienė Adelė 435
 Sprindžiūnienė D. 962
 Sprindžiūnienė Izabelė 625
 Sprindžiūnienė Marcelė 435
 Progis I. 120
 Spurdžiūnas A. 1021
 Spurgevičius P. 337, 610
 Spurgevičius Povilas 5, 6, 10, 11, 18, 140, 143, 379, 425, 517, 1187, 1195
 Sruoga 1136
 Sruoga 479
 Sruoga A. 524, 601, 602
 Sruoga Algirdas 251, 273, 299, 300
 Sruoga Antanas Algirdas 251, 266, 277, 285, 1181
 Sruoga B. 1113, 1118, 1119, 1130
 Sruoga Balys 299, 473, 1126
 Sruogienė 473
 Stakauskai 394, 429
 Stakauskai 551
 Stakauskai Adomas ir Marijona 919
 Stakauskai Antanas ir Janina 413, 548
 Stakauskai Gabrys ir Ona 405, 413
 Stakauskaitė Aldona 413
 Stakauskaitė Antanina 413
 Stakauskaitė Benedikta 413
 Stakauskaitė Izabelė 413, 644
 Stakauskaitė Rasa 370
 Stakauskaitė Ulijona 413
 Stakauskas Jonas (pravarde Merkėlis) 413
 Stakauskas Adomas 413
 Stakauskas Antanas 398, 401, 413, 426, 427, 571, 628
 Stakauskas Augustas 427
 Stakauskas Benadas 426, 427
 Stakauskas Gabrys 413
 Stakauskas Jonas 165, 395, 398–400, 429, 967, 977
 Stakauskas Juozas 426, 427, 558
 Stakauskas Matas 382
 Stakauskas Mindaugas 366
 Stakauskas Petras 427
 Stakauskas Silvestras 425, 427
 Stakauskienė 696, 702
 Stakauskienė Benedikta 413
 Stakauskienė Janina 413, 571
 Stakauskienė Marė 400, 427
 Stakausko August 427
 Stakauskui R. 552
 Stakauskus 703
 Stalėris Tomas 384
 Staliliūnaitė Rūta 295, 304, 311, 525, 531, 533, 536, 537, 540
 Stalinas 463, 885, 1172
 Stalionis Vilhelmas 253, 285, 286
 Staliūnas Pranas 351
 Stanaitis Marius 607
 Stancikas Egidijus 295, 296, 311, 525, 531–533, 537
 Stanevičiūtė Asta 294
 Stanevičiūtė Rita 607
 Stanevičiūtė Sandra 294, 312
 Stanevičiūtė Žydrūnė 369
 Stanislovas ir Kazimiera Danylos 406
 Stanišauskaitė Diana 303, 312
 Stanišauskas Stasys 267, 285
 Stanišauskienė Birutė 288, 289, 291, 292, 294, 298, 299
 Staniulienė Regina 811
 Staniulis 750
 Staniulis Petras 319
 Staniulis Pranas 432
 Stankai Bronė ir Juozas 405, 408
 Stankaičiai Antanas ir Jonas 760
 Stankaitis 760, 761
 Stankevičienė Janina 246
 Stankevičius Aleksandras 244
 Stankevičius Antanas 384
 Stankevičius Petras 541
 Stankevičius-Lydeka Stasys 485
 Stankevičiūtė Stefanija 344
 Stankienė Marijona 424
 Stankienė Ona 424
 Stankūnas Viktoras 441
 Stankūnienė Angelė 352, 353
 Stankus Antanas 408
 Stankus Benadas 558
 Stankus Benadas, Jono 208
 Stankus Jonas 424
 Stankus Kazys 241
 Stankus Raimondas 304, 309, 312
 Stankus Stasys 424, 506
 Stankutė Danutė 408
 Stankutė Sonata 303
 Stankuvienė Albina 274
 Stankuvienė Bronė 408
 Stankuvienė Marcelė 205, 212
 Starkauskas J. 205
 Staržinskas Jurijus 630
 Stasė Valiukaitė Elena 1134
 Stasys Beniulis 423
 Stasiūnas J. 1157
 Stašaitienė Adelė 308
 Stašaitis Antanas 200
 Stašaitis Jonas 258
 Stašaitis Juozas 208
 Stašinskai 428, 429, 920
 Stašinskas Pranas 209
 Stašinskienė Leonora 837
 Stašys Motiejus 908
 Staškevičiūtė Aleks. 491
 Statkevičienė Marija 419
 Staurakis Mykolas 384
 Steiblys Juozas 278
 Steigvila Antanas 386
 Stelmokai 918
 Stelmokaitis Stanislovas 381
 Stelmokas Kazimieras 553
 Stelmokas Motiejus 383
 Stelmokienė 962
 Stelmokienė J. 1021
 Stepaitienė Ona 1143
 Stepaitis Vytautas 210
 Stepočenko Arvydas 301, 303
 Stepočenkos Emilija ir Stasys 300, 302
 Stepočenkos Janina ir Vidas 303
 Steponaitienė Antanina 645
 Steponaitienė Jolita 573
 Steponaitis V. 200, 201
 Steponaitytė Rasa 377
 Steponavičiai 437
 Steponavičiai Birutė ir Kęstas 303
 Steponavičiai Eugenija ir Valentinas 965
 Steponavičiai Ona ir Martynas 300
 Steponavičienė (Lošytė) Eugenija 982, 987, 998
 Steponavičienė Aniceta 256, 259
 Steponavičienė Birutė 313
 Steponavičienė Eugenija 251, 255
 Steponavičienė Lionė 435
 Steponavičienė Marytė 251, 435
 Steponavičienė Ona 863, 864
 Steponavičienė Vacė 263
 Steponavičius 1023, 1036, 1038, 1039, 1041, 1043, 1048, 1049
 Steponavičius 411
 Steponavičius Alvydas 605
 Steponavičius Antanas 270, 274
 Steponavičius Arvydas 643
 Steponavičius J. 527
 Steponavičius Jonas 206, 214, 216
 Steponavičius Jonas, Antano-Kęstutis 208
 Steponavičius Kazimieras 214
 Steponavičius Kazys 274, 278, 430, 432, 562
 Steponavičius Kęstutis 313
 Steponavičius Martynas 254, 257
 Steponavičius Petras 263
 Steponavičius Pranas 214
 Steponavičius Stasys 400, 414
 Steponavičius Valentinas 216, 274, 277, 998
 Steponavičius Žilvinas 605
 Steponavičiūtė Aldona 1148
 Steponavičiūtė Genovaitė 352
 Steponavičiūtė Irena 351
 Steponavičiūtė M. 146
 Steponavičiūtė Marytė 638, 1146
 Steponavičiūtė Snaigė 375
 Steponavičiai 390
 Steponavičius Adomas 381
 Steponavičius Juozapas 382
 Stevičius Benadas 212
 Stigaitė Leona 922
 Stygienė Ona 287, 288

- Stykykas 541
 Stipinovičius Martynas 383
 Stipinovičius Simonas 383
 Stočkus Juozas 268
 Stogis Jonas 205
 Stogys Jonas-Stumbras 208
 Stokovskis Gabrielius 908
 Stolypinas 393
 Stolypinas Piotras 670, 748–750
 Stonys Kazys 426
 Stonis S. 637
 Stonys Stasys 426
 Stonytė Aldona 373
 Stonius J. 542
 Storporšis A. 304
 Stošiai 428, 437
 Stošius Aleksandras 400, 405, 412
 Stošius Antanas 412
 Stošius Martynas 381, 412
 Stošius Pranas 400, 430
 Stošiūtė Antanina 412
 Stošiūtė Marytė 412
 Stošiūtė Ona 412
 Stoškytė Marijona 323
 Stoškus Juozas 254, 268
 Stoškus Kazys 425
 Stoškuvienė Ona 254
 Strakšas P. 150
 Straukienė Živilė 8, 13, 673–679, 688, 805, 1141, 1195
 Strazdas Antanas 960
 Strelčiūnas J. 442
 Strelčiūnas Jonas 616, 620, 631, 375
 Strijkovskis M. 90, 96
 Strockaičiai 418
 Strolis 418
 Strubičius M. 157
 Stukauskas Laurynas 388
 Stulginskaitė 512
 Stulginskis S. 1140
 Stumbras Leonardas 208, 440–442
 Stumbras Stasys 439
 Stumbras Teodoras 441
 Stumbras Vidmantas 304, 311
 Stumbrienė Aldona 6, 11, 295, 299, 301, 302, 304, 305, 308, 311, 374, 528, 1195
 Stundžienė Bronė 963, 964, 971, 972, 980, 981, 983–986, 990–992, 995, 996, 999, 1001, 1002, 1004–1006, 1009, 1015, 1028, 1051, 1075
 Stungulaitienė Marytė 638
 Stuogiai 428
 Stuogys Arūnas 1175
 Stuogys J. 244
 Stuogys Jonas 223
 Stuogys Jurgis 178, 244, 564
 Stuogytė Genovaitė 428
 Sukutas Mikalojus 339, 340, 1145
 Sundonavčius Benadas 205
 Suprančikas Kazimieras 382
 Suprančikas Martynas 382
 Suraučius Mikas 302, 304
 Survila L. 1114
 Survila Petras 404
 Suržynskis J. 1111
 Susluparova F. 311
 Sutkai Antanina ir Antanas 920
 Sutkaitienė Valė 804, 814
 Sutkaitytė S. 355
 Sutkus Antanas 1130
 Sutkus Giedrius 248
 Sutkus Juozas 163, 164
 Sutkus Saulius 600
 Sutkus Tomas 600
 Sutekuvienė (Bružaitė) Elvyra 1012, 1014
 Sutekuvienė E. 856
 Sutekuvienė Elvyra 345, 347, 350, 351, 355, 357, 360, 548, 551, 571, 574, 616
 Sutekuvienė J. 678, 810
 Sutranašičienė J. 248, 284, 315
 Sutranašičienė Jadvyga 7, 12, 18, 544, 546, 547, 550, 561–563, 568–575, 594, 599, 616, 620, 631, 635, 642, 643, 814, 864, 889, 910, 1195
 Sutranašičius Algirdas 567–569
 Sutranašičius Gytis 371, 544
 Sutranašičius Virginijus 594, 598–600, 629
 Sutranašičiūtė Gintarė 544, 572
 Sveikata A. 334
 Sveikata Antanas 546, 555, 568, 906
 Sveikata Juozas Algimantas 1175
 Sveikata L. 560
 Sveikataitė Ona 546, 548
 Sveikatiene 137
 Sveikatiene Jadvyga 546, 550, 554, 567, 595, 834, 837
 Sviderskas Zenonas 966, 973, 1006
 Sviderskis Bronius 271
 Sviderskis Martynas 369
 Sviderskis Zenonas 285, 965, 994, 997
 Sviderskytė Rima 311
 Svilas Antanas 353
- Š**
 Šabanevičiūtė Kristina 1097
 Šakenis K. 1127
 Šakickas A. 608
 Šakickienė B. 608
 Šakočius Juozas 255
 Šalčius Matas 1126
 Šaltonaitė Vida 300
 Šalūnaitė Angelė 303, 307
 Šapalas 930
 Šapauskai 431, 437, 918, 921
 Šapauskai Genutė ir Kazys 303, 306
 Šapauskaitė Zita 312
 Šapauskas Antanas 269, 270
 Šapauskas Ignas 384
 Šapauskas Jonas 924
 Šapauskas Kazys 251, 277, 278, 281, 302, 309, 616
 Šapauskas Pranas 434
 Šapauskas Simonas 384
 Šapauskas Stanislovas 644, 645
 Šapauskienė (Dapkutė) Genovaitė 964, 965, 983–985, 1009, 1015, 1075
 Šapauskienė Genutė 303, 309, 437
 Šapoka A. 91, 96
 Šaraskas Bronius 220
 Šarka J. 1113
 Šastakauskas Matas 541
 Šatinskaitė Milda 368
 Šatinskienė Zita 346, 363, 368, 371, 574, 635, 644
 Šauklys Algis 627
 Šauklys Juozas 615
 Šbažas Z. 637
 Šečkus Juozas 316
 Šegždienė (Daniulevičiūtė) Aleksandra 972, 986, 995, 1004–1006
 Šeimikaitis Jurgis 161
 Šemaliūnas Nikolajus 604, 606
 Šepauskas Rolandas 309
 Šepetyš Lionginas 272
 Šerevičienė Birutė 359
 Šeškus Algirdas 1162
 Šeštakauskas Algimantas 288, 289
 Šeštakauskas Algirdas 300, 600, 601
 Šeštakauskas Andrius 303
 Šeštakauskas Vilius 303
 Šeštakauskienė Daiva 642
 Šeštakauskienė Marytė 275, 277
 Šeštakauskienė Vida 297, 299, 302, 303, 306, 311
 Ševčenka T. 300
 Šiaučilytė Nomedė 861
 Šiaudinis 930
 Šiaulienė Violeta 248
 Šiaulytis K. K. 18, 380, 588, 589, 654
 Šikšniene Juzė 331
 Šilaitis 930
 Šileris 506
 Šilingsas M. 1112
 Šilževičius Jonas 628
 Šilževičius Stasys 558
 Šimaliūnaitė Asta 370
 Šimaliūnaitė Tania 311
 Šimaliūnas Algis 303
 Šimaliūnienė Nijolė 627
 Šimaliūnienė Vida 290, 292, 293, 298, 301
 Šimanskas Antanas 239
 Šimanskas Kazys 400
 Šimanskas Pranas 18, 69, 166, 167, 807
 Šimanskiai 397, 437, 511
 Šimanskiai Anelė ir Pranciškus 621, 653
 Šimanskiai Jonas ir Galina 405
 Šimanskiai Kazimieras ir Anastazija 407
 Šimanskiai Kazimieras, Marytė, Vytautas, Stasys 211
 Šimanskiai Marijona ir Pranciškus 482, 489
 Šimanskiai Zenonas ir Pranas 463
 Šimanskienė (Abrutytė) Marijona 963, 997
 Šimanskienė Alicija 462
 Šimanskienė Anastazija 399, 407
 Šimanskienė Anelė 653, 685
 Šimanskienė Galina 407
 Šimanskienė Marijona 687
 Šimanskienė Ona 407
 Šimanskienė Uršulė 430
 Šimanskis 669
 Šimanskis A. 148
 Šimanskis Bronius 489
 Šimanskis Jonas 214, 285, 393, 395, 402, 407, 602
 Šimanskis Jurgis 433, 548, 1122
 Šimanskis Kazys 352, 395, 396, 407

- Šimanskis Martynas 421
 Šimanskis P. 566, 567
 Šimanskis Pranas 397, 401, 403, 414, 463, 491, 584, 627, 648, 653, 654, 673, 963
 Šimanskis Pranciškus 71, 232, 234, 447, 483, 652
 Šimanskis Stasys 407
 Šimanskis Vincas 430
 Šimanskis Zenonas 6, 11, 451, 457, 462, 494, 1195
 Šimanskytė Agnė 407
 Šimanskytė Benedikta 407
 Šimanskytė Eugenija 6, 11, 17, 318
 Šimanskytė Ona 395
 Šimanskytė Rasa 375
 Šimanskytės Nijolė ir Danguolė 69
 Šimėnaitė Vanda 360, 370
 Šimėnas V. 88
 Šimkai 394, 913, 914, 917, 918, 921, 1121
 Šimkai (Šimkevičiai) 398
 Šimkai (Šimkevičiai) Pranas ir Leonora 405, 410
 Šimkai Feliksas ir Antanina 405, 408
 Šimkai Kazys ir Ona 410
 Šimkai Pranciškus ir Marcelė (pravardė Užtupai) 407, 408
 Šimkevičiai (Šimkai) Anelė ir Jonas 405, 408
 Šimkevičienė Loreta 371, 363
 Šimkevičienė Anelė 408
 Šimkevičienė Antanina 628, 630, 687, 834
 Šimkevičienė Genovaitė 413
 Šimkevičienė Loreta 548–551, 571
 Šimkevičienė Salomėja 809
 Šimkevičienė Uršulė 399
 Šimkevičius 384
 Šimkevičius A. 619, 621, 623
 Šimkevičius Algimantas 241, 242, 414, 563, 595, 623, 624
 Šimkevičius Algis 394
 Šimkevičius Antanas 404, 570, 643
 Šimkevičius Gytis 371
 Šimkevičius Jonas 408, 628
 Šimkevičius Jurgis 381
 Šimkevičius Kazimieras 762, 775, 779, 787, 794, 797, 916
 Šimkevičius Kazys 398
 Šimkevičius Mateušas 314
 Šimkevičius Pranas 408
 Šimkevičius Regimantas 408
 Šimkevičius Stasys 408
 Šimkevičius Steponas 384
 Šimkevičius Urbonas 381
 Šimkevičius Vytautas 918
 Šimkevičiūtė Aldona 408
 Šimkevičiūtė Dalia 530
 Šimkevičiūtė Danutė 408
 Šimkevičiūtė Genė 408
 Šimkevičiūtė Regina 361, 408
 Šimkienė Apolonija 1110
 Šimkūnaitė Eugenija 1158
 Šimkūnaitė E. 1158
 Šimkūnienė Sigrida 18
 Šimkus 394, 761, 1111–1114, 1118
 Šimkus A. 1120
 Šimkus Algimantas 410
 Šimkus Algis 565
 Šimkus Antanas 402, 407
 Šimkus Arūnas 408
 Šimkus Bronius 408
 Šimkus Feliksas 407, 408
 Šimkus Jonas 558, 760, 798
 Šimkus Jonas-Vaišvila 208
 Šimkus Kazimieras 398
 Šimkus Kazys 548, 562
 Šimkus Kazys (pravardė Užtupas) 410
 Šimkus Pranas 399, 400
 Šimkus Ričardas 351
 Šimkus Stasys 9, 14, 190, 191, 244, 247, 344, 395, 399, 406, 407, 481, 482, 517, 548, 549, 558, 566, 570, 573, 581, 636, 723, 933, 1101, 1109–1121, 1127, 1129, 1132, 1133, 1136, 1149, 1152, 1153, 1176
 Šimkus Viktoras 402, 407, 410
 Šimkus Zenonas 633
 Šimkutė Albina 410
 Šimkutė Aldona 404
 Šimkutė Antanina 556
 Šimkutė Ona 407, 549
 Šimkutė Z. 546
 Šimkuvienė A. 407, 408
 Šimkuvienė Albina 258, 616
 Šimkuvienė Ona 372, 377
 Šimonienė Pušauskienė 381
 Šimulynas Alfonsas 196
 Šinkūnas R. 141, 756
 Šipailaitė Izabelė 354, 356, 357, 371
 Širvaitis Petras 427
 Šiucas K. 95, 96, 100
 Šiuliauskas A. 266
 Škėma 466, 1136
 Škulius Baltrus 425
 Šlekaitis V. 262, 268, 276
 Šlepetyš 196
 Šlepetyš J. 195
 Šleževičius Jonas 133
 Šliūpas J. 91, 1127
 Šliužavičiai 429, 918
 Šliužavičienė 917
 Šliužavičius Jonas 161, 441
 Šliužavičius Pranas 427
 Šliužavičiūtė Petronėlė 415
 Šmatauskienė Janina 628
 Šmatauskienė Mykolina 134
 Šmidas Ch. 1099
 Šmidtas 249
 Šmikevičienė Janina 808
 Šmitienė Giedrė 8, 13, 963, 964, 966, 969, 973, 978, 982, 987, 988, 994, 997, 998, 1000, 1006, 1008, 1010, 1012, 1014, 1195
 Šmits (Schmidt) P. 138
 Šmuila (Šmuilevičius) Zenonas-Kovas 208
 Šmuila Jonas 420
 Šmuilevičienė Marijona 205, 424
 Šmuilevičius Antanas 208
 Šmuilevičiūtė Aldona 424
 Šmulinskas Jurgis 381
 Šmulovičius Orelas 385
 Šmulovičius Pinkus 380, 387
 Šmulovičius Šimelis 381
 Šneidersas 387
 Šopenas Friderikas 514
 Šopovskis Andrius 314
 Šopovskis Jurgis 314
 Šovys Klemensas 7, 12, 147, 148, 194, 196, 540–542, 547, 549, 551–554, 556, 563, 564, 1115, 1128, 1195
 Štal I. 95
 Štaras 178
 Štaras Povilas 191
 Štaras Pranas 191
 Štaras V. J. 191
 Štarienė 552
 Šteinbergas M. 1111
 Štelmokai 394, 411
 Štelmokai Kazys ir Uršulė 405
 Štelmokaitė Onutė 526, 569
 Štelmokaitė Uršulė 411
 Štelmokas 394
 Štelmokas Česlovas 352
 Štelmokas Juozas 400
 Štelmokas Kazys 243, 411
 Štelmokienė Uršulė 644
 Štyk Irena Marytė 299
 Štyk Sergejus 313
 Štykienė Irena 313
 Štriaukienė 418, 419, 554
 Štrimas Arūnas 1161
 Štrimas Arūnas 301
 Štrimas Ernestas 309, 1161
 Šturms E. 126
 Šukauskai 917
 Šukauskas Gabrielius 382
 Šukauskas Gasparas 769, 786
 Šukauskas Gintautas 642
 Šukauskas Jonas 205
 Šukauskas Jurgis 382
 Šukauskas Pranas 211
 Šukauskas Pranciškus 384
 Šukevičius Vandalinas 1098
 Šukys G. 549
 Šulcaitė Stasė 530
 Šulcas Vincas 1143
 Šulcas T. 899
 Šulcienė Guoda 9, 14, 637, 1142, 1147, 1148, 1178, 1195
 Šulčiūtė Laima 530
 Šumbrauskis Renaldas 547
 Šuopienė G. 548
 Šuopys Juozas 269
 Šurkus A. 195, 196
 Švedas J. 1114, 1118, 1121
 Švederskaitė Teodora 558
 Švederskis Janas 558
 Švedovičius Berilis 380
 Švėgžda Stasys 270
 Švėgždaitė Vita 607
 Švėgždas Stasys 168
 Švėgždavičius Stasys 166
 Švėgždienė Aleksandra 965
 Šventoraitienė Zita 627
 Švilpa Bronius 351
 Švirinaitė Nijolė 291
 Švitra Bronius 6, 9, 11, 14, 17, 266, 267, 273, 285, 295, 302, 305, 639, 642, 1168, 1181, 1195
 Švitra E. 649
 Švitrai Genovaitė ir Bronius 277, 648, 649
 T
 Tabačnikas Giršas 166
 Talko-Hryniewicz J. Z. 1095, 1096
 Tallat-Kelpša J. 1118, 1121

Tamašaitytė Eglė 303
 Tamašauskas Artūras 290, 292
 Tamašauskienė Laima 290
 Tamkevičius Kazimieras 252
 Tamošaitienė (Masaitytė) Diana 376
 Tamošaitienė A. 831
 Tamošaitienė Diana 298, 299
 Tamošaitis 1151
 Tamošaitis Antanas, Jono 208
 Tamošaitis Izidorius 798
 Tamošaitis Jonas 381
 Tamošaitis Juozas 1148
 Tamošaitytė Aldona 373
 Tamošaitytė Diana 377
 Tamošiūnaitė Birutė 351
 Tamošiūnas J. 1102
 Tamulaitienė A. 571, 576
 Tamulaitienė Elena 287, 288
 Tamulaitienė Stefanija 552, 553, 554
 Tamulaitis J. 561
 Tamulaitis Romualdas 287
 Tamulaitis S. 452
 Tamulevičius P. 549
 Tamulienė Eleonora 133
 Tamusevičius Baltramiejus 541
 Taraila R. 611
 Tarasenska Petras 1126
 Tatoris Juozas 339, 340
 Taujinskaitė Gabrielė 573
 Taujinskaitė Julija 571
 Taujinskienė Julija 573
 Taujinskienė Vilma 644, 647
 Tautavičius A. 88, 91, 104, 116
 Tautkevičiai Zita ir Stasys 300
 Tautkevičienė Zita 267
 Tautkevičius Jurgis 382
 Tautkevičius Ramūnas 303, 605
 Tautkevičiūtė Agnė 366–368
 Tautkus Jonas 426
 Tautkus Kazys 425, 427
 Tautkuvienė Marija 355–357, 569, 704, 707
 Teiberytė Marytė 347
 Telišauskienė Elena 311
 Telksnys Vygandas 305
 Tendzegolskis Egidijus 272, 286
 Tendzegolskis Juozas 425
 Терентьева Л. ? 822, 823
 Terentjevas 202
 Thompson P. 862
 Thompsonas St. 1021
 Tiktinaitė Rachilė 336
 Tyla Antanas 4
 Tyla J. 1119
 Tilius R. 902
 Tysliava Juozas 471, 481, 1130
 Tiškevičiai 387
 Tiškevičienė E. 386
 Tiškevičius 143, 385
 Tiškevičius Eustachijus 384, 516
 Tiškevičius Jonušas 381, 385–388, 392, 425, 515
 Tiškevičius Kazimieras 379
 Tiškevičius Stanislovas 379, 387, 388, 425, 515, 517
 Tiškevičius Tadas 379, 386
 Tiškevičiūtė Eleonora 387
 Tiškus A. 962
 Tobiaszowa Z. 514
 Todresas Motelis 166

Toeppen M. 91
 Toleikis Vytautas 862, 880, 887
 Toliušis Zigmąs 310, 593, 594, 617, 623, 625
 Tolstojus Levas 526
 Tomkevičius Kazimieras 382
 Tomkus V. 304
 Toscanini Artūras 1131
 Totoraitienė S. 552
 Totoraitytė Tamara 349
 Trakimai 920
 Trakimaitė Leonora 549
 Trakinskas Jurgis 384
 Traškauskas 387
 Treigys Remigijus 1163
 Trepkus P. 548, 1110
 Trepkus Pranas 1122
 Trimakaitė Sigutė 296
 Trimakas Gintautas 1163
 Tripplin T. 515, 516
 Truska L. 232
 Tumas-Vaižgantas J. 1127
 Turevičius Juozas 272
 Tvirbutas 729, 745

U, Ū

Ūkai 921
 Ūkai Stasė ir Antanas 300
 Ūkaitė Edita 303
 Ūkaitė Janina 523
 Ūkaitė Lina 607
 Ūkaitė-Abromaitienė Janina 523, 524
 Ūkas Algis 260
 Ūkas Jonas 272
 Ūkas Jurgis 161, 162, 189, 190
 Ūkas S. 1047
 Ūkienė Stasė 288, 289, 291, 297, 308
 Ūkienė-Tervainienė Marijona 178
 Ukinkis Vytautas 547
 Ulevičienė (Grikštaitė) Jadvyga 357
 Ulevičienė J. 370
 Ulevičius B. 198
 Ulinskas Arūnas 307
 Ulinskas Kęstutis 303
 Ulis Tomas 312
 Ulytė Ramunė 312
 Ulytė Sigutė 303
 Ulpis A. 756
 Ulrichas von Jungingenas 113
 Ulvydas K. 756
 Ulvydas N. 756
 Undraitienė Janina 551
 Undraitis Romas 371, 627, 629
 Unikauskienė Irena 642
 Uoka Kazimieras 614, 615
 Urbakavičius Raimondas 295
 Urbanavičienė D. 856
 Urbanavičius K. 591
 Urbanavičius Ksaveras 1125, 1126
 Urbanavičius P. 201
 Urbanavičius Romas 302
 Urbanavičius Stanislovas 293
 Urbanavičius Vytautas 5, 10, 73, 75, 76, 84, 85, 88, 118, 119, 123, 590, 591, 595, 1195
 Urbanskis A. 520
 Urbas 709

Urbikas 597
 Urbonaitė Gerda 304, 369
 Urbonas Deimantas 369
 Urbonas Kęstutis 298
 Urbonas Pranciškus 595
 Urbonavičiai Anelė ir Benadas 919
 Urbonavičiai Jurgis ir Magdalena 919
 Urbonavičienė 554
 Urbonavičienė Danutė 627
 Urbonavičienė Irena 624, 625
 Urbonavičienė Janina 413
 Urbonavičienė Malvina 427
 Urbonavičienė Natė 294, 298
 Urbonavičius Adomas 427
 Urbonavičius Aleksas 427
 Urbonavičius Antanas 271, 272, 291–293, 296, 298, 299, 305, 310, 427, 596
 Urbonavičius Jonas 425, 427, 919
 Urbonavičius Kazys 427
 Urbonavičius Leonas 623
 Urbonavičius Pranciškus 919
 Urbonavičius Simonas 541
 Urbonavičius Stanislovas 362
 Urbonavičius Stasys 376, 427
 Urbonavičius Tamošius 915
 Urbonavičius Vitoldas 237
 Urbonavičiūtė Ona 410
 Urbonovičius Andrius 382
 Urbonovičius Antanas 382
 Urbonovičius Jonas 381
 Urbonovičius Juozapas 385
 Urbonovičius Motiejus 383
 Urbonovičius Simonas 383
 Urbšas Adolfas 194
 Urbšta J. 569
 Urbštienė B. 569, 1153
 Urmanienė G. 287
 Urmonaitė Giedrė 351
 Urmonienė Salomėja 351
 Urniežiūtė Irena 373
 Urniežiūtė Rosita 359, 371
 Urnikytė Lina 305
 Usačiovaitė D. 800, 801
 Usačiovaitė Diana 758
 Usinavičius J. 251, 260, 266
 Ūtupiai Endrius, Petras ir Jurgis 764
 Uždaviniene Virginija 295
 Uždavinyus J. 560
 Uždavinyus Vincas 147, 522, 560
 Užkuraitis Gintaras 308
 Užpurgis J. 95
 Užbaliene J. 550

V

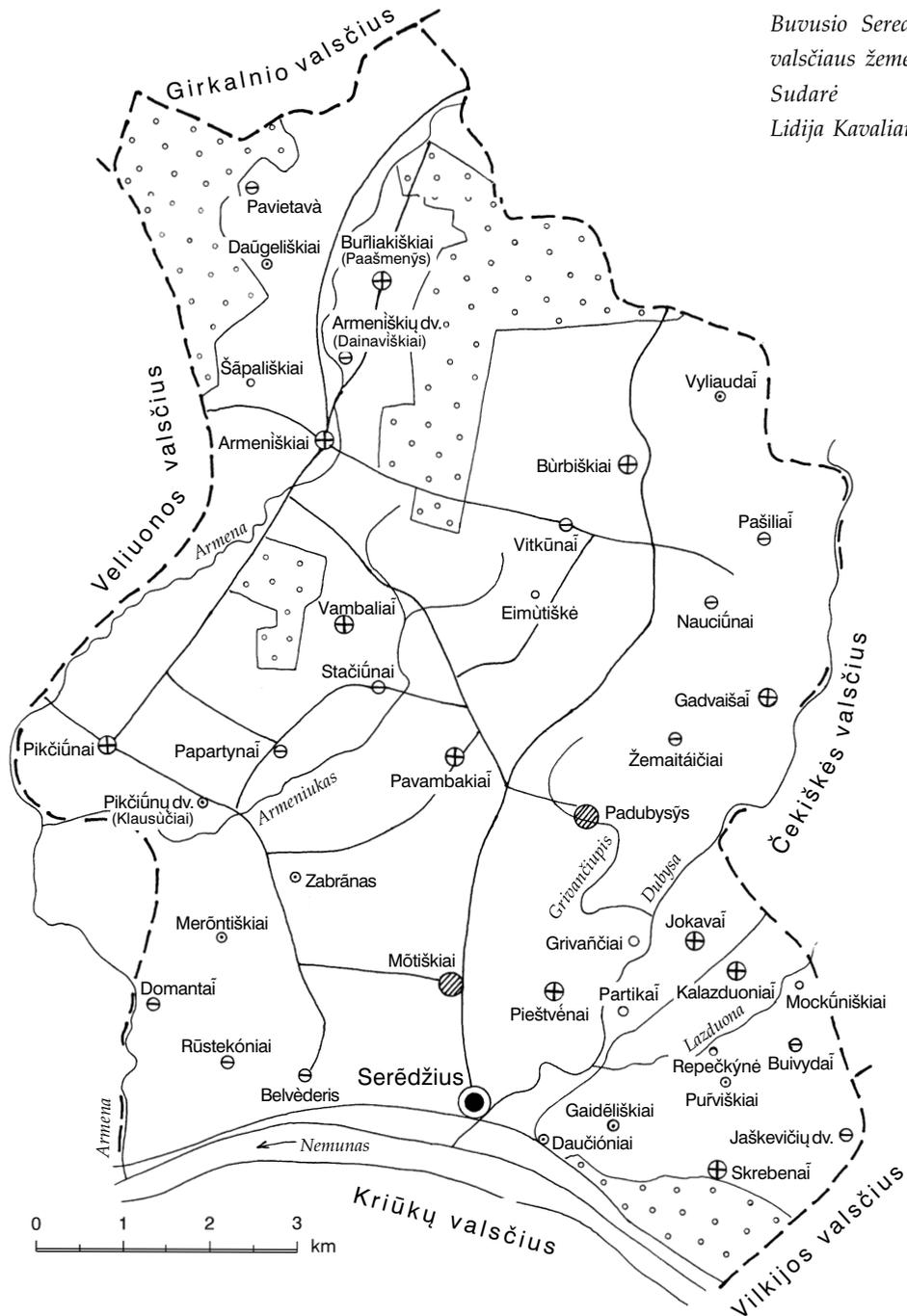
Vagneris Erhardas 799
 Vaicekauskaitė Birutė 293
 Vaicekauskas V. 374
 Vaicekauskienė Birutė 290, 303
 Vaicekauskienė Valerija 372, 373
 Vaičaitis Jeronimas 162–164
 Vaičaitis P. 1115
 Vaičekauskienė Janina 423
 Vaičys Romualdas 278
 Vaičiulaitis Antanas 465, 466, 1133, 1137
 Vaičiulėnaitė Ada 287
 Vaičiulienė S. 421

- Vaičiulis Kazys 304, 306
 Vaičiūnaitė Dana 373
 Vaičiūnaitė J. 538
 Vaičiūnas Albinas 9, 14, 1170, 1095, 1195
 Vaičiūnas Aurimas 636
 Vaičiūnas Petras 1126, 1133
 Vaičiūnienė (Macevičiūtė) Staselė 373
 Vaičiūnienė Marijona 963
 Vaičius A. 132
 Vaidilė Vilma 425
 Vaidilos 429
 Vainiūnas S. 537, 622
 Vairas-Račkauskas Karolis 1126
 Vaišvila Zigmas 614
 Vaitėkaitė Damutė 351, 553
 Vaitėkaitytė-Jurgelaitienė Ona 804
 Vaitėkūnas Teodoras 564
 Vaitėkaičiai 394
 Vaitėkaičiai Stanislovas, Juozas, Bronius 405
 Vaitėkaitienė Janina 528
 Vaitėkaitienė Zuzana 413
 Vaitėkaitis Adomas 395
 Vaitėkaitis Benadas 400, 414
 Vaitėkaitis Bronius 396, 413
 Vaitėkaitis Jonas 400
 Vaitėkaitis Juozas 396, 400, 413
 Vaitėkaitis Jurgis 381
 Vaitėkaitis Kazys 413
 Vaitėkaitis Romas 413
 Vaitėkaitis Stanislovas 396, 400, 413
 Vaitėkaitytė Janina 412
 Vaitėkienė E. 861
 Vaitėkūnai Jonas ir Marijona 914
 Vaitėkūnaitė Birutė 375, 530
 Vaitėkūnaitė M. 971, 972, 980, 981, 983–986, 990–992, 995, 996, 999, 1001, 1002, 1004–1006, 1009, 1015, 1028, 1051
 Vaitėkūnaitė Milda 963, 1075
 Vaitėkūnas (Vaitkus) Stasys 211
 Vaitėkūnas Benadas 920
 Vaitėkūnas Bronius 413
 Vaitėkūnas Zanas 558
 Vaitėkūnienė (Mickutė) Marytė 548
 Vaitėkūnienė Petrė 240
 Vaitėkūnienė Petronėlė 210
 Vaitėkus S. 148, 861, 862
 Vaitkaičiai 918
 Vaitkaitienė 248
 Vaitkaitienė Eugenija 922
 Vaitkevičienė (Vidmantaitė) Marija 247
 Vaitkevičienė D. 139
 Vaitkevičius 127
 Vaitkevičius Jurgis 385
 Vaitkevičius Motiejus 384
 Vaitkevičius Tomas 540
 Vaitkevičius Vykintas 5, 10, 47, 124, 125, 129–135, 137, 138, 140, 1186, 1195
 Vaitkevičiūtė V. 848
 Vaitkūnai Jonas ir Kazimieras 908
 Vaitkus Jonas 257
 Vaitkus Mykolas 464, 465, 469, 470, 1136
 Vaitkutė Ramunė 303
 Vaitkuvienė Domicelė 962, 965, 974, 975, 989, 1007
 Vaitulionis R. 963, 967, 970, 974, 976, 977–979, 990, 997, 1002, 1011, 1016
 Vaivada Kasparas 274
 Vaivada Vidmantas 312
 Vaivadienė Ona 274, 918
 Vaivinovičius Hirša (Waywinowicz Hirsza) 380
 Vaizgirda Pranas 258
 Vaizgirdaitė Marcelė 412
 Vaizgirdas A. 524
 Vaizgirdas Zenonas 258
 Vaižgantas 1136
 Vaižgėla Antanas 241
 Vaižgėla Leonardas 161
 Vaižgėla Leonas 241
 Vaižgėla Petras 166
 Vaižgėlienė I. 622
 Vaižgėlienė Irena 346
 Vakarinienė A. 8, 13, 964, 966, 968, 969, 971–973, 978, 980–988, 990–1002, 1004–1006, 1008–1012, 1014, 1015, 1195
 Vakaris P. 226
 Vakselis 432
 Vakselis Agėjus 1143
 Valaitis Antanas 491
 Valaitis Petras 241
 Valaitytė Jolanta 312
 Valančius Motiejus 141, 516, 658, 848, 852, 855, 951, 952, 1096, 1099, 1159
 Valantavičius Stepas 540
 Valantiejiienė Anelė 250
 Valantiejus Petras 250
 Valantiejtė Stefa 254, 259
 Valantinas J. 348
 Valavičaitė Anelė 329
 Valavičiūtė Teklė 379
 Valeika 560
 Valeika Marijonas 559
 Valevska Michalina 425
 Valevskis 391
 Valevskis Jurgis 425, 427
 Valiokaitė Jovita 607
 Valionytė Birutė 633
 Valiukaitė Lina 8, 13, 1020, 1055, 1176, 1195
 Valiūnas Silvestras 960
 Valkauskienė (Pauliūtė) Marytė 249
 Valuckienė Marija 127, 128
 Valunta Vytautas 962
 Vanagaitis A. 1118, 1152
 Vanagas A. 90
 Vanauskas E. 76
 Vančys Anzelmas 643
 Vandys Benediktas 441
 Vandys Matas 208, 441, 442
 Vandžiai 920
 Varadaka Pranciškus 384
 Varanovičius Simonas 383
 Variakojis V. 1160
 Varnaitė R. 365
 Varnas Adomas 1126
 Varnas Valentinas 295
 Varnilavičius Mykolas 541
 Vartbergė H. 93
 Vasaitis Juozas 628
 Vasaitis Vincas 554
 Vasiliauskai 394, 429, 922
 Vasiliauskai Antanas ir Ona 409
 Vasiliauskai Uršulė ir Jonas 409
 Vasiliauskaitė Dalė 368, 369
 Vasiliauskaitė Irena 287
 Vasiliauskaitė Janina 414
 Vasiliauskaitė Marytė 414
 Vasiliauskaitė Nijolė 306, 308
 Vasiliauskaitė Rūta 409
 Vasiliauskaitė Stasė 839
 Vasiliauskaitė Zita 371
 Vasiliauskas 160, 233
 Vasiliauskas Antanas 259, 403, 414
 Vasiliauskas Gintaras 405, 409
 Vasiliauskas Jonas 398, 400, 405, 414, 540
 Vasiliauskas Juozas 264
 Vasiliauskas Kazimieras 414
 Vasiliauskas Kazys 271
 Vasiliauskas Pranas 166
 Vasiliauskas Vytautas 414
 Vasiliauskienė Aldona 423
 Vasiliauskienė Antanina 414
 Vasiliauskienė Benedikta 400, 414
 Vasiliauskienė Dalė 360, 363
 Vasiliauskienė Dalia 571, 573
 Vasiliauskienė Marijona 414
 Vasiliauskienė Uršulė 414
 Vasilionienė (Steponavičiūtė) Aldona 223
 Vaza Žygmantas 610
 Vazgirdas Antanas 383
 Vaznelis Jurgis 922
 Vaznys Jonas 758, 769
 Veblaitis P. 141
 Vedegys A. 637
 Vedegys Algirdas 1142
 Velička 540
 Velička Antanas 159, 160, 409, 558
 Velička Benadas 325
 Velička Bronius 558
 Velička Gasparas 1143
 Velička Jonas 416, 421, 422
 Velička Juozas 409
 Velička Petras 421
 Velička Sigitas 409
 Velička Stasys 373
 Velička Vladas 416
 Velička Zenonas 373, 422
 Veličkai Jonas ir Domicelė 405
 Veličkai Marijona ir Juozas 409
 Veličkaitė Ramutė 409
 Veličkienė (Adomaitytė) Aniceta 357, 372, 373, 377
 Veličkienė Marijona 409, 413
 Veličkienė Vanda 373
 Veličkytė Pranutė 373
 Veliška A. 148
 Veliška Petras-Strazdas 208
 Vėlius N. 128, 138
 Veliūtė Ingrida 5, 10, 104, 114, 115, 1196
 Velutienė Vilija 638, 639, 642
 Velutis V. 638, 639
 Vencevičius Antanas 383
 Venckienė Zita 375, 378, 642
 Venckus 747
 Venckus Antanas 351
 Venckus V. 311
 Vengraitis Juozas 400, 406

- Venys J. 769
 Venkšnorius (Wększnor)
 Stanislovas 314
 Venskevičiai Aleksandras ir
 Antanas 908
 Venskutonis Juozas 252
 Verba Jonas 679, 806, 809, 812–
 814, 817
 Verbaitė Janina 624, 625
 Verdis G. 1154, 1155, 1158
 Veselovas 204
 Vetrovas P. 204
 Veverskiai Albinas, Bronius ir
 Vytautas 204
 Veverskiai Bronius ir Albinas 202
 Veverskienė 300
 Veverskis 951
 Veverskis Aleksandras 506
 Veverskis J. 287
 Veverskis Kazimieras 197, 198,
 202, 203
 Veverskis Pranas 300
 Veverskis Vytautas, Stasio-Girėnas
 208
 Veverskis-Senis K. 200
 Vydūnas 469, 470, 473, 1113,
 1127
 Vieržbavičiai 733
 Viešgaila Motiejus 142
 Vygandas 95
 Vijūkas-Kojelavičius A. 91
 Vilčinskis Jonas Kazimieras 516,
 517
 Vileišis P. 1111, 1188, 1192
 Vilimas 283
 Vilkas J. 124, 128, 129, 132
 Vilkašius 1095
 Vilkevičiai 843
 Vilkevičius Antanas 220, 806,
 810, 817
 Vilkevičius Jonas 352, 817, 1176
 Vilkutaitis 470
 Vincevičienė (Veličkytė) Pranutė
 423, 373
 Vincevičius Antanas 403
 Vincevičius S. 145
 Vincevičius Vaidas 369
 Vinikevičius Kazimieras 381
 Viniukas 202
 Vinkšnaitienė Roma 302
 Vinkšnaitis Antanas 208
 Vinkus A. 643
 Virakai 1099, 1100, 1103
 Virakai Marijona ir Pranas 1103,
 1104
 Virakaitė Eglė 816
 Virakas 944, 946, 948
 Virakas Baltramiejus 657, 1098,
 1100
 Virakas Gintautas 816, 1140
 Virakas Jonas 9, 14, 814–817,
 1138–1142, 1176
 Virakas Pranas 7, 8, 12–14, 369,
 395, 414, 526, 548, 571, 573, 595,
 621, 631, 655–668, 670–672, 689,
 692, 699, 746, 751, 757, 765, 768,
 772, 787, 789, 790, 792, 798, 799,
 822–824, 832, 833, 835, 855, 910,
 913, 918, 943, 945–947, 949–951,
 959–961, 964, 1020, 1042, 1046,
 1049, 1051, 1075, 1099–1105, 1138,
 1176, 1098, 1196
 Virakas Vytautas 814, 918
 Virakas J. 1140
 Virakienė (Keturakytė) Aldona
 355
 Virakienė A. 351, 1171
 Virakienė Marijona 918, 1103,
 1138
 Virbalaitė Raminta 1076
 Virbickas Valdas 600
 Virbickienė (Ambrutytė) Eugenija
 341
 Virbickas Pranas 241
 Viršila Vincas 195
 Viršilaitė Kristina 638, 639
 Visackas Antanas 6, 11, 337–339,
 341, 1147, 1196
 Vismantai Angelė ir Feliksas 300
 Visocki Levas 491
 Vyčinienė Daiva 4, 17
 Vyšinskas Juozapas 390
 Vyšniauskaitė A. 659–664, 799,
 855, 1105
 Višniovecká Aleksandra 121
 Vytautas Didysis 379, 400
 Vytenis 93, 96
 Vitkauskaitė-Bačiulienė Antanė
 334
 Vitkauskas A. 827
 Vitkauskas V. 90, 756
 Vitkauskienė Teklė 133
 Vitkevičius Jonas 541
 Vitkūnas 930
 Vitkus Zigmás 864
 Vytuolis J. 1111
 Vizbaras Stasys 138
 Vizgaila Motiejus 540
 Vizgirda Viktoras 517
 Vladas Gečas 561
 Voicevičiūtė Aldona 351
 Voigtas J. 102, 105, 108
 Voikaitienė Marija 1128
 Vojevodskaitė Arimeta 18, 518
 Vokietaitis A. 323, 324, 327, 330,
 332
 Voldemaras A. 1125
 Volfkė 712
 Volskienė 554
 Volskienė Virginija 530
 Volskis 541
 Volskis Juozas 386
 Volskis Pranas 398, 401
 Volskis Stasys 628, 629
 Voronavičius 718, 1100
 Voronova Olga 6, 11, 443, 1196
 Vosylius Stasys 1182
 Vosiliūtė Liuda 246
 Vudro Vilsonas Tomas 1108
- W**
 Weyrauch W. O. 878
 Werner J. 88
 Willems W. 861
- Z**
 Zabiela G. 4, 91
 Zabitauskas Albinas 540
 Zaboriskiai 901
 Zagaja Stanislovas 262
 Zaikauskienė Dalia 8, 13, 1075,
 1196
 Zairys Aloyzas 17, 296, 634, 636
 Zajączkowski S. 119
 Zakaraitė Inga 370
 Zakaraitė Snieguolė 366
 Zakaras Vytautas 627, 629
 Zakaras Zigmás 574, 613, 615–
 617, 620–622, 631, 633, 643–647
 Zakarauskas Kazys 254, 256
 Zakarauskas Tomas 369
 Zakarienė Birutė 570, 627
 Zakarienė Marija 571, 644, 647
 Zakonaitė Virginija 311
 Zaleckai 924
 Zaleckienė Antanina 638, 1146
 Zaleckienė Domicelė 399, 414
 Zaleckienė Janina 346
 Zaleckienė Onutė 291
 Zaleckis 916
 Zaleckis Andrejus 382
 Zaleckis Antanas 916
 Zaleckis J. 201
 Zaleckis Kazimieras 570, 571
 Zaleckis Kazys 271
 Zaleckis Mečis 351
 Zaleckis Stanislovas 381
 Zaleskytė Marijona 1128
 Zaleska Domicelė 1128
 Zaleskiai Stasys ir Domicelė
 1128
 Zaleskis 1101
 Zaleskis Jurgis 917
 Zaleskytė Domicelė 1128
 Zaleskytė Marijona 917
 Zalzusis Jonas 381
 Zamulaitis 793
 Zaniauskas Juozapas 541
 Zapolskienė Rita 570
 Zapolskis Aivaras 368, 600
 Zapolskis Sigitas 600
 Zapolskis Vaidotas 600
 Zaras Vaidotas 286
 Zareckienė 552
 Zareckienė A. 552
 Zareckienė Janina 564, 565
 Zarienė Genutė Irena 249
 Zažeckas Česlovas 254, 259
 Zažeckis Algirdas 258
 Zažeckis Bened. 240
 Zažeckis Mykolas 162
 Zažeckis Rimantas 260, 304
 Zažečkienė Ona 240
 Zeidotas E. 442
 Zelenkevičaitė Elena 327
 Zelmanovičius Joselis 380
 Zencevičienė Danutė 310
 Zenonas 506
 Zgirski Česius 491
 Zikaras Juozas 1127
 Zilinka Antanas 417
 Zilinka Feliksas 417
 Zilinka Jonas 417
 Zilinka Kazimieras 417
 Zilinka Petras 417
 Zilinka Viktoras 417
 Zilinkai 1173
 Zilinkai Marijona ir Jonas 417
 Zilinkaitė Juzė 417
 Zilinkevičiūtė-Liepinaitienė Elena
 287
 Zilinkienė Benedikta 259
 Zilinkienė Janina 415, 423
 Zilinkus Jonas 416
 Zilinkus Stasys 416

- Zilinkus Viktoras 259, 261
 Zilinkutė Adelė 415
 Zilinkutė Anelė 415
 Zilinkutė Antanina 373
 Zilinkutė Izabelė 415, 416
 Zilinkutė Ona 415, 416
 Zilinkutė Veronika 410
 Zilirutė Janina 303
 Zinkevičius Z. 925, 926
 Znatavičius Dominykas 144
 Znatavičius Pranciškus Dominikas 541
 Zobarskas 466, 470
 Zobarskas S. 1136
 Zobarskas Stepas 465, 467, 1134
 Zokai 437
 Zokas J. 135
 Zokas Juozas 907
 Zokas Petras 451
 Zokus Juozas 436
 Zorūbaitė Liucija 531
 Zotoraitytė Dalė 351
 Zubrickas Juozas 384
 Zumas Kazys 626
 Zuokas D. 304
 Zvicevičienė Marijona 804, 814
- Ž**
- Žakaitienė Galina 303
 Žalienė L. 124, 132
 Žaliukienė 970, 974, 1002, 1011
 Žatkievičius Julianas 918
 Žažekiai Genovaitė ir Antanas 405
 Žažekienė Genovaitė 404
 Žažekis Antanas 404
 Žažekis Arvydas 404
 Žažekis Mykolas 160
 Žažekytė Laisvutė 362, 371, 404
 Žažekytė Vitalija 404
 Ždanovičius Lukašas 121
 Žebrauskas Algirdas 1142
 Žeglinskaitė Anastazija 415
 Žeimavičius A. 543
- Žemaičiai 918
 Žemaitaitienė Ramunė 376–378, 572
 Žemaitaitis 930
 Žemaitaitis Jurgis 382
 Žemaitė 567
 Žemaitė Julija 233, 241
 Žemaitis Antanas 383
 Žemaitis Jonas 196, 198
 Žemaitis Mykolas 385
 Žemaitytė Raimonda 376
 Žemaitytė Vitalija 351
 Žemažonienė Aldona 130
 Žemeckas (Zemeckas?) Leonas 210
 Žeraras Pjeras 514
 Žetkevičius Benediktas 238
 Žetkevičius Juozas 238
 Žiaukus Martynas 165
 Žibaitė Reda 303
 Žibas Pranas 190
 Žibienė Irena 302, 303
 Žičkevičiai Stanislovas ir Marijona 919
 Žičkevičiūtė Angelė 556
 Žičkienė A. 1017, 1020
 Žygelis Juozas 261
 Žilaičiai 429
 Žilaitis Bronius 760
 Žilevičiai 803
 Žilevičiai Jūratė ir Liutauras 362, 368
 Žilevičius J. 1113
 Žilevičius Liutauras 362, 368
 Žilevičius Mečislovas 802–804, 814
 Žilevičiūtė-Anglickienė Valentina 804
 Žilinskaitė Dana 263
 Žilinskaitė Nijolė 354
 Žilinskaitė Pranciška 125, 126, 131
 Žilinskaitė V. 312
 Žilinskas 352, 431, 729, 936
 Žilinskas Antanas 356, 541
 Žilinskas Jurgis 331
- Žilinskas Liudvikas 393, 431, 914–916
 Žilinskas Mykolas 144, 157
 Žilinskienė Elžbieta 331
 Žilinskis 388, 517, 729
 Žilinskis Algirdas 620, 646
 Žilinskis Liudvikas 389
 Žilinskis M. 387
 Žilinskytė Daiva 362
 Žilius-Jonyla J. 1118, 1119
 Žilvinskas Benadas 241
 Žilvinskienė Albina 627
 Žindžius Stasys 1142
 Žindžiūtė Marija 403
 Žiškevičienė Irena 616
 Žiuškė 700, 701
 Žmuidzinavičius Antanas 663, 1129
 Žotkevičius Vytautas 238
 Žukas Juozas 575
 Žukas Vladas 960
 Žukauskai 917
 Žukauskai Mataušas ir Uršulė 913
 Žukauskaitė Diana 627
 Žukauskaitė Eglė 803
 Žukauskaitė Kristina 576
 Žukauskas 724
 Žukauskas Mataušas 395, 913, 952, 1100
 Žukauskas Pranas 237
 Žukauskas Romualdas 803, 814
 Žukauskas Simanas 426
 Žukauskas Tamošius 239
 Žukauskas Tomantas 600
 Žukauskas Tomas 382
 Žukauskas V. 177
 Žukauskas Vladislovas 917
 Žukauskienė Danutė 303
 Žukauskienė Laima 644, 647
 Žukelytė Zita 246
 Žulienė Liudvika 319
 Žulys Jonas 318
 Žvirgždas Stanislovas 9, 14, 1162, 1172, 1177, 1196

Buvusio Seredžiaus
valsčiaus žemėlapis.
Sudarė
Lidija Kavaliauskienė

Gyventojų skaičius 1923 m.

○	mažiau kaip 20		miškai
◉	21–50	—	keliai
⊖	51–100	---	buvusių valsčių ribos
⊕	101–200		
⊗	201–300		
●	931		

Svarbiausi Seredžiaus apylinkių gamtos, istorijos, kultūros paminklai
bei kitos lankytinos vietos:

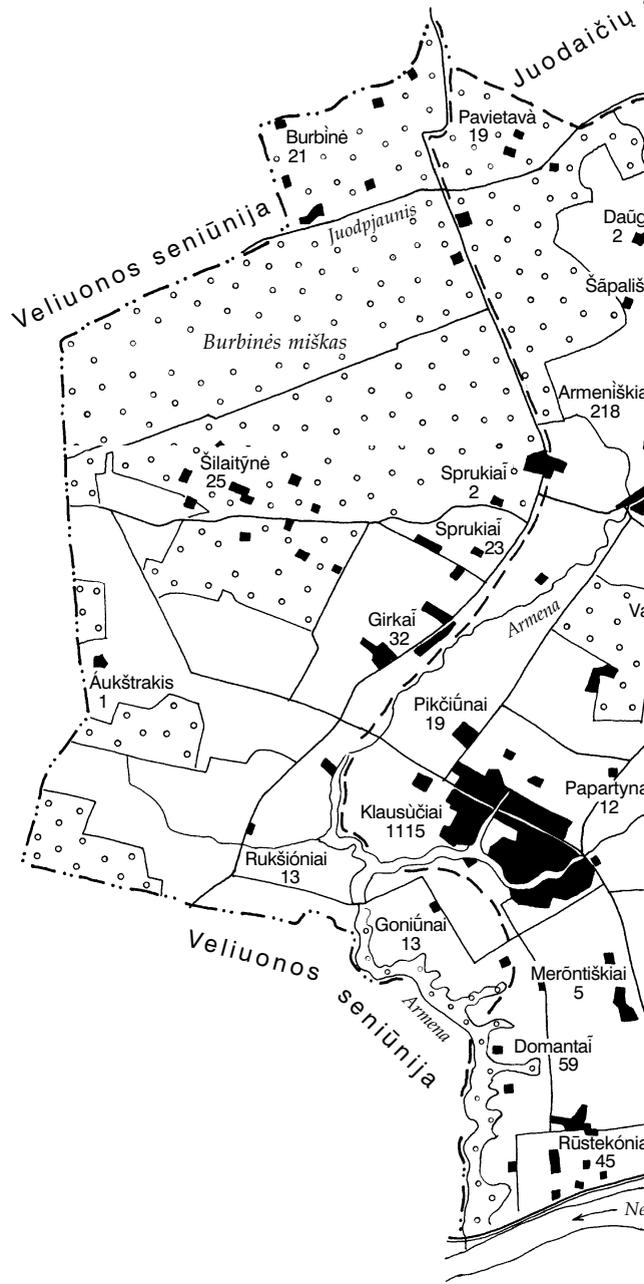
1. Seredžiaus piliakalnis, vadinamas Palemono kalnu. Pieštovės pilies vieta
2. Seredžiaus piliavietė, vadinama Palocėliu. Vokiečių ordino
Dubysos pilies vieta
3. Nemuno ir Dubysos santaka
4. Seredžiaus bažnyčia ir joje esantis stebuklingu laikomas Marijos paveikslas;
šventoriuje – kunigo, knygnešystės organizatoriaus P. Rudoko kapas
5. Seredžiaus kapinės (švietėjo, kraštotyrininko P. Virako, knygnešio
M. Žukausko, sovietinio genocido aukos K. Guiskytyės ir kt. kapai)
6. Lietuvos partizanų, sovietinio genocido aukų užkasimo vieta, atminimo
paminklas. Seredžius, prie S. Šimkaus g. namų Nr. 36 ir Nr. 38
7. Buvusios NKVD (MGB) būstinės namas. Seredžius, S. Šimkaus g. Nr. 28
8. Krašto muziejus. Seredžius, S. Šimkaus g. Nr. 16
9. Seredžiaus mokyklos kraštotyros muziejus
10. Šv. Jono koplytėlė. Seredžius
11. Šv. Jono šulinėlis (buvęs šaltinis), koplytstulpis. Motiškiai
12. Kompozitoriaus S. Šimkaus gimtosios sodybos vieta (akmuo jai atminti)
13. Belvederio dvaro ansamblis (rūmai, svirnas, koplyčia,
laiptai į Nemuno šlaitą, parkas)
14. Belvederio gynybiniai įtvirtinimai, vadinami Šančiumi
15. Rašytojo S. Santvaro gimtoji sodyba (stogastulpis jai atminti). Rūstekoniai
16. Kryžius fašizmo ir bolševizmo aukoms atminti. Klausučiai
17. Klausūčių mokyklos kraštotyros muziejus
18. Mūrinis koplytstulpis vietos partizanams, tremtiniam ir sovietinio
genocido aukoms atminti. Vosbutai
19. Kryžius sovietų nužudytai K. Guiskytei atminti. Burbiškiai
20. Pašilių piliakalnis, vadinamas Margio kalnu
21. Šaltinis, vadinamas Alkum. Pašiliai
22. Akmuo Dubysoje ties Gadvaišais, vadinamas Martynu
23. 1989 m. statytas ir Lietuvos Atgimimą įamžinantis kryžius.
Eimučiai (Padubysys)
24. Padubysio vandens malūnas
25. Stebuklingu laikomas šaltinis, koplytėlė, stogastulpis. Palazduonio miškas
26. Butvilonių piliakalnis
27. Troba, kurioje su bendražygiais buvo užkluptas 1863 m. sukilimo vadas
kunigas A. Mackevičius. Koplytstulpis ir akmuo jam atminti. Ringovė
28. Ažuolas, prie kurio, kaip pasakojama, buvo suimtas kunigas A. Mackevičius.
Ringovės miškas

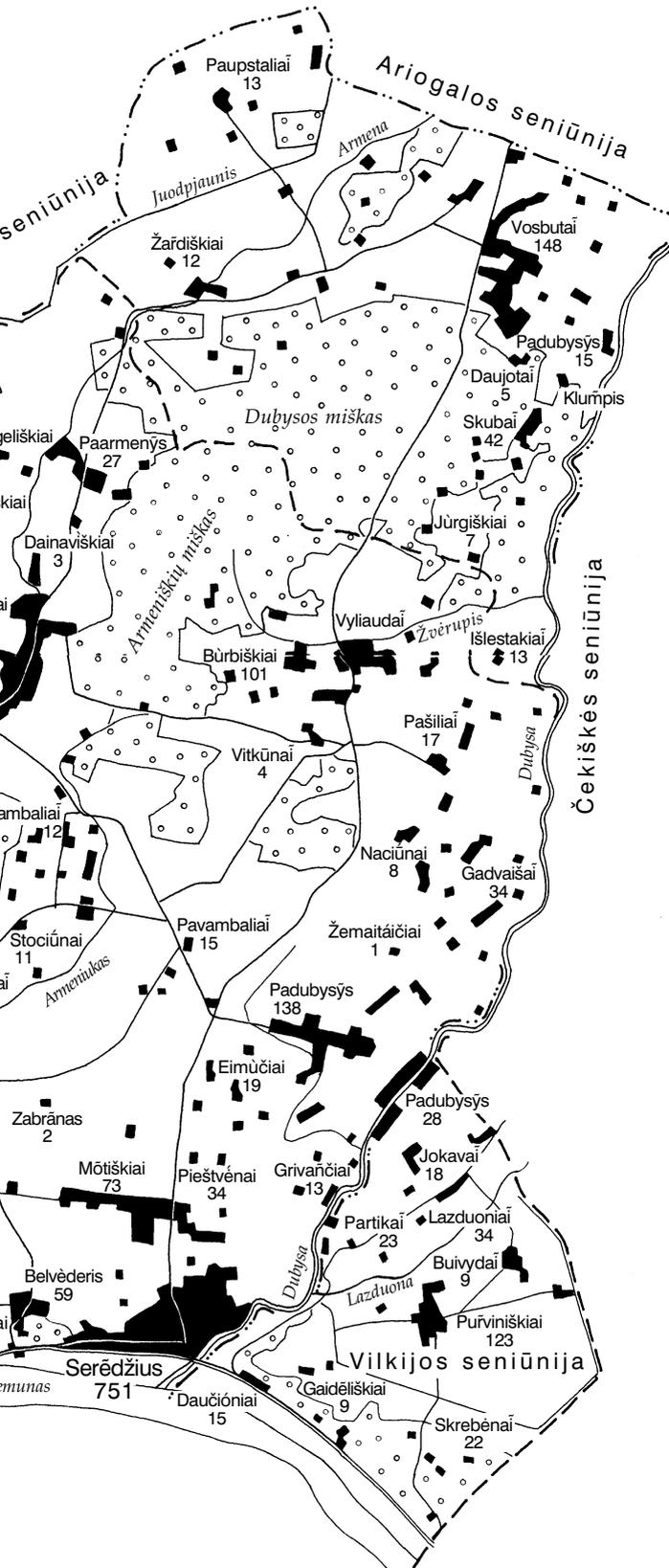
Sąrašą sudarė, objektus lokalizavo ir žemėlapyje pažymėjo Vytenis Almonaitis
© Vytenis Almonaitis, 2003

Žemėlapis pagrindas – skaitmeninis Lietuvos geografinis žemėlapis
© Nacionalinė žemės tarnyba, 2003

- · · — · · — dabartinių seniūnijų ribos
- — — — — buvusių valsčių ribos

Girkai – skaitmuo prie kaimo pavadinimo
 32 reiškia gyventojų skaičių 2002 metais

Dabartinė
kartografinė ir
demografinė situacija
buvusio Seredžiaus
valsčiaus teritorijoje.
Sudarė
Lidija Kavaliauskienė

*Buvusių Lietuvos
valsčių žemėlapis.
Tamsiau išskirtas
Seredžiaus valsčius*

Leidėjo žodis

Po metų pertraukos skaitytojus pasiekia „Seredžius“ – devintoji Lietuvos tūkstantmečio programos „Lietuvos valsčių“ serijos ir jau antroji, po „Veliuonos“, Jurbarko rajono monografija. Dveji metai šimto žmonių darbo, jų ir privačių rėmėjų pasiaukojimo bei Jurbarko r. savivaldybės ir Seredžiaus seniūnijos pastangų rezultatas. Nubrauktos užmaršties dulkės dar nuo vieno mūsų krašto lopinėlio istorijos puslapių, tradicinės kultūros klodų, didžiųjų ir paprastų žmonių darbų ir likimų. Šioje knygoje stengėmės įvardinti tiesą, atkurti teisingumą, nusilenkti tiems, kurie dirbo, kovojo ir žuvo, kad mes gyventume. O kartu tai buvo ir susitelkimo bei atkaklaus, kruopštaus kasdienio darbo metai.

Kad ši knyga per tokį trumpą laiką išvydo dienos šviesą – pirmiausia didelis istorikės Vidos Girininkienės – šios knygos vyriausiosios redaktorės ir vienos iš sudarytojų, nuopelnas. Jos darbštumo, pasiaukojimo, atkaklumo ir asmeninio gyvenimo valandų atsisakymo knygos vardan ši knyga yra tokia. Ir autorių, ir sudarytojų, ir redaktorių, ir spaustuvės darbuotojų bei rėmėjų konkretų indėlį sunku pamatuoti ir tarpusavyje palyginti, bet visi jie nusipelnė didžiausios pagarbos ir dėkingumo.

Išskirtinė pagarba Jums, knygos autoriai, nes esate ne tik knygos kūrėjai, bet ir pagrindiniai, patys tikriausi rėmėjai, nes, suprasdami atliekamo darbo būtinumą ir nepaisydami finansavimo trūkumo, pasiaukojamai dirbote už nedidelį uždarbį ar visai be jo. Ir kaip su tuo disonuoja kitoks požiūris, nesupratimas, o gal ir poza: neturime laiko, neturime pinigų, yra svarbesnių darbų.

Todėl pagalvoji – gal ir esame neturtingi dėl to, kad pritrūkstame laiko ir pastangų prisiminti, ir neatsimename, nežinome, ką turėjome ir turime.

Kelia nuostabą ir tai, kad „Seredžiui“, kaip ir kitoms „Lietuvos valsčių“ serijos knygoms, nebuvo skiriama jokio finansavimo iš valstybės biudžeto, nors kasmet dalyvaujame visuose skelbtuose ir Lietuvos tūkstantmečio minėjimo direkcijos, ir Kultūros ministerijos konkursuose. Tada norom nenorom klausi savęs: ar Lietuvai reikalingi šie leidiniai? Kaip pajėgsime išleisti šias pirmiausia valstybei reikalingas knygas be pačios valstybės dėmesio? O gal tiesiog prastai dirbame?

Kita vertus, iš kur tų pinigų ir paimti, jei visiems Lietuvos tūkstantmečiui skirtiems leidiniams per beveik dešimtmetį numatoma iš valstybės biudžeto skirti mažiau nei kainuoja vieno Vilniaus turgaus rekonstrukcija. Turgūs svarbiau?

Gal iš dalies atsakymas į šiuos klausimus ir yra naujas naujos Lietuvos Prezidentūros požiūris – „Lietuvos valsčių“ serijos, jos rengėjų ir leidėjų pakvietimas, pristatymas ir pagerbimas Lietuvos Respublikos Prezidentūros Baltojoje salėje 2003 m. liepos 4 d., minint Lietuvos valstybės ir Karaliaus Mindaugo karūnavimo 750 metų sukaktį. Ačiū. Tai mus įkvepia ir stiprina. Tvirtėja viltis, kad iki Lietuvos tūkstantmečio bendromis valstybės institucijų, kitų rėmėjų, knygos rengėjų ir leidėjų pastangomis pavyks parengti ir išleisti gal ir pusšimtį iš numatomų per tris šimtus „Lietuvos valsčių“ serijos knygų, epochinį jubiliejų pasitikti ne vien naujais rūmais ir šaligatviais, bet ir rašytinio žodžio paminklais savo garbingai Tėvynei.

Apie seriją „Lietuvos valsčiai“

Nuo 1994 metų „Versmės“ leidykla rengia ir leidžia monografijų seriją „Lietuvos valsčiai“, skiriamą Lietuvos tūkstantmečiui, kurį minėsime 2009 metais, o kartu dedikuojamą ir kitoms reikšmingoms valstybės, jos miestelių, parapijų bei svarbių įvykių sukaktims. „Lietuvos valsčių“ serija įtraukta į Lietuvos tūkstantmečio programą, kuriai 1999 m. gruodžio 2 d. pritarė Lietuvos vardo tūkstantmečio valstybinė komisija.

Serijos pavadinimas pasirinktas neatsitiktinai: XIX a. viduryje susiformavę valsčiai iki jų panaikinimo 1950 m. buvo mažiausi ir palyginti stabilūs administraciniai-teritoriniai vienetai, jungę tapačios etninės kultūros žmones (pvz., valsčių ribos paprastai atitiko ir parapijų ribas, kartu ir šnektų ribas).

Remdamiesi žmonių atsiminimais, archyvų duomenimis, mokslo studijomis, kitais rašytiniais šaltiniais bei medžiaga, kiekvieną serijos knygą kuria dideli 40–80 autorių kolektyvai – žinomi Lietuvos istorikai, archeologai, etnologai, folklorininkai, kalbininkai, sociologai, gamtininkai, kraštotyrininkai ir kiti autoriai.

„Lietuvos valsčių“ serija – tai daugiatomis vienodos struktūros leidinys apie Lietuvos miestus ir miestelius, kaimus ir vienkaimius, apie jų apylinkių kraštovaizdžio raidą bei istoriją, kovas už Nepriklausomybę, apie tradicinę kultūrą, verslus, kalendorinius ir šeimos papročius, papročių teisę, liaudies išmintį, bažnyčias, įžymius žmones, karių ir vietos šnektų ypatumus, tautosaką, tautines mažumas, jų papročius ir kt.

„Seredžius“ – devintoji „Lietuvos valsčių“ serijos knyga. Anksčiau išleistos: „Žagarė“ (1998), „Obeliai. Kriaunos“ (1998), „Plateliai“ (1999), „Žiobiškis“ (2000), „Širvintos“ (2000), „Lygumai. Stačiūnai“ (2001), „Veliuona“ (2001), „Raguva“ (2001).

Prasminga Lietuvos tūkstantmetį pasitikti miestų ir miestelių jubiliejais, o šias tradiciškai su pirmuoju rašytiniu paminėjimu siejamas sukaktis įprasminti taip pat rašytiniu žodžiu – knyga.

Lietuvoje būta per keturis šimtus valsčių. Vildamiesi, kad užteks jėgų nors apie dalį jų išleisti knygas, maloniai kviečiame kultūros ir kitas įstaigas, rajonų savivaldybes, seniūnijas, aktyvius kraštiečius, kraštotyrininkus, valstybininkus, kultūrininkus, rėmėjus, visus rašančiuosius neatidėliojant telktis į „Lietuvos valsčių“ serijos rengėjų ir leidėjų būrį – laukia ne vieną dešimtmetį truksiantis ilgas prasmingas darbas.

Se-106 **Seredžius** / [sudarytojai Vida Girininkienė, Margarita Baršauskienė, Povilas Krikščitūnas ; vyriausioji redaktorė Vida Girininkienė]. - Vilnius : Versmė, 2003. - 1238 p. : iliustr., faks., gaid., žml. - (Lietuvos valsčiai ; 9)

Bibliogr. išnašose. - Asmenvardžių r-klė: p. 1201-1228.

Knyga skiriama Lietuvos tūkstantmečiui (1009-2009), Lietuvos valstybės ir karaliaus Mindaugo karūnavimo 750 metų sukakčiai (1253-2003), Seredžiaus 710-osioms metinėms (1293-2003).

ISBN 9986-9236-7-0

Devintojoje „Lietuvos valsčių“ serijos monografijoje aprašoma Seredžiaus apylinkių gamta, kraštovaizdis, istorija nuo seniausių laikų iki šių dienų, etninė kultūra, tarmė, kaimų istorijos, publikuojami istoriniai dokumentai, partizanų ir tremtinių sąrašai, tautosakos tekstai, pateikiama duomenų apie įžymius šio krašto žmones ir kt.

UDK 908(474.5)+947.45+39(474.5)

Formatas 70x108/16. Apimtis 77,5 sp. l. Tiražas 1000 egz. Užs. Nr.
Popierius lankams: ofsetinis, *Edixion*, 80 g/m², gamintojas Kymi, Suomija.
Popierius spalvotiems lankams: kreidinis, *G-print*, 90 g/m².
Leidykla „Versmė“, Geležinkelio g. 6, LT-2030 Vilnius.
Telefonas faksas 8-5 2130623, +370 698 20707.
Elektroninis paštas leidykla@versme.lt.
Interneto svetainė www.versme.lt.
Iš „Versmės“ leidyklos teksto diapozityvų spausdino
AB spaustuvė „Spindulys“, Gedimino g. 10, Kaunas.

Po spausdinimo pastebėtų klaidų ir netikslumų taisymas*

Puslapis	Eilutė	Išspausdinta	Turi būti
19	18 iš ap.	proterozojaus ir mezozojaus	paleozojaus ir mezozojaus
20	2 iš ap.	Taip, pavyzdžiui,	Pavyzdžiui,
23	8 iš ap.	apledėjimų morenas	apledėjimų morenų
	7 iš ap.	nuosėdas	nuosėdų.
24	9 iš virš.	pagal juose	pagal jose
26	10 iš ap.	Rytų Lietuvos ir Rytų Lietuvos	Rytų Lietuvos ir Pietų Lietuvos
39	Užraše prie ap. nuotr.	Rusteikonių regyklos.	Rūstekonių regyklos.
	3 iš virš.		
40	13 iš ap.	ties Daučėnais	ties Daučioniais.
42	12 iš ap.	šiaurrytinė, Seredžiaus aukštuminė	šiaurrytinę, Seredžiaus aukštuminę
49	10 iš ap.	per-ėjimo [kėlimas]	pe-rėjimo
52	7 iš virš.	ankštas	aukštas
68	6 iš virš.	kaimų auga	kaimų, auga
124	4 iš virš.	1799 m. kovo 10 d.	1779 m. gegužės 30 d.
158	Užraše prie nuotr. 1 iš ap.	apie 1960 m.	1940 m.
162	10 iš ap.	piktnaudžiavimai, bei aplaidumas	piktnaudžiavimai bei aplaidumas
175	37 išnašoje	Mūsų Lietuva, 1965,	Kviklys B. Mūsų Lietuva, Bostonas, 1965,
197	16 iš virš.	sovietų valdžia.	sovietų valdžią.
	12, 13 iš ap.	plačiausia vėklą	plačiausią vėklą
205	Išnašoje 2 iš ap.	Grinius K.	Girnius K.
208	19 iš ap.	Auštrakių k.	Aukštrakio k.
211	12 iš virš.	Burliokiškio k.	Burliakiškių k.
215	13 iš virš.	Pavambalio k.	Pavambalių k.
217	13 iš ap.	Rūstekionių k.	Rūstekonių k.
221	8 iš virš.	Šapališkės k.	Šapališkių k.
245	5, 6 iš virš.	Praktiškai priimdavo	Paprastai priimdavo
	13 iš ap.	įvestas	įsteigtas
	1 iš ap.	didelis fojė, kuriame buvo	didelė fojė, kurioje buvo
252	17 iš ap.	Rūstekoniai	Rūstekoniai
		Merončikai	Merontiškiai
	15 iš ap.	Auštrakis	Aukštrakis
	12 iš ap.	nutarimu žodis	nutarimu) žodis
253	13 iš ap.	Karpavičius	Karpavičius
	7 iš virš.	Auštrakio	Aukštrakio
254	Užraše po nuotr. 5 iš virš.	Karpavičius,	Karpavičius;
255	15 iš virš.	Rukšionys	Rukšioniai
257	10 iš ap.	Auštrakio	Aukštrakio
258	22 iš virš.	Auštrakio	Aukštrakio
259	2 iš virš.	Merončikų	Merontiškių
	3 iš virš.	Rūstekionių	Rūstekonių
	5 iš virš.	Merončikų	Merontiškių
	14 iš virš.	Merončikų	Merontiškių
	3 iš ap.	Rūstekionių	Rūstekonių
260	8 iš ap.	Rūstekionių	Rūstekonių
	5 iš ap.	Rūstekionių	Rūstekonių
263	18 iš virš.	Rūstekionių	Rūstekonių
264	4, 5 iš virš.	Merončikų, Rūstekionių	Merontiškių, Rūstekonių
268	3 iš virš.	Sidikerskio	Sviderskio
	Užraše prie nuotr. 3 iš virš.	Liokas	Liakas
	Užraše prie nuotr. 4 iš virš.	Liokienė	Liakienė

* **Seredžius** / [sudarytojai Vida Girininkienė, Margarita Baršauskienė, Povilas Krikščiūnas; vyriausioji redaktorė Vida Girininkienė]. – Vilnius: Versmė, 2003. – 1238 p.: iliustr., faks., gaid., žml. – (Lietuvos valsčiai; 9).

Puslapis	Eilutė	Išspausdinta	Turi būti
269	17 iš ap.	Rūsteikonyse	Rūstekoniuose
278	11 iš virš.	iš Auštrakio	iš Aukštrakio
279	15 iš virš.	iki Merončių	iki Merontiškių
280	13 iš virš.	Belvederis–Rūsteikoniai	Belvederis–Rūstekoniai
295	12 iš virš.	Rūsteikoniai–Goniūnai	Rūstekoniai–Goniūnai
320	12 iš ap.	Rūsteikonų	Rūstekonių
320	16 iš ap.	Burliokiškių	Burliakiškių (Paarmenio)
	12 iš ap.	Burliokiškėse	Burliakiškiuose
329	15 iš ap.	paskui iki 1906 m.	paskui, iki 1906 m.
343	2 iš virš.	darbuotojų	darbuotojų,
352	13 iš virš.	Mokykla 1955–1973 metai	Mokykla 1955–1973 metais
368	Užraše po nuotr. 6 iš ap.	Vasiliauskaitė	Vasiliauskienė
369	Užraše po nuotr. 5 iš ap.	Vasiliauskaitė	Vasiliauskienė
384	16 iš virš.	Mirončių kaime	Merontiškių kaime
	10 iš ap.	Bareiviškių	Bereiviškių
	7 iš ap.	Burlokų	Burliakų (Burliakiškių)
386	10 iš ap.	12. Bareiviškių bjk.	12. Bereiviškių bjk.
	20 iš ap.	15. Burlokų bjk.	15. Burliakų bjk.
	17 iš ap.	18. Načiūnų sen.	18. Naciūnų sen.
	15 iš ap.	20. Mirončių k.	20. Merontiškių k.
	10 iš ap.	38. Staliaraičių k.	38. Stalioraičių k.
387	20 iš ap.	Mirončių	Merontiškių
388	10 iš virš.	Mirončių	Merontiškių
	9 iš ap.	Načiūnų	Naciūnų
391	8 iš virš.	Burliokiškyje	Burliakiškiuose
	18, 17 iš ap.	Staciūnuose	Staciūnuose
392	17 iš ap.	Ganiūnų k.,	Goniūnų k.,
	18 iš ap.	Pikciūnų k.,	Pikčiūnų k.,
421	4 iš virš.	kolūkius,	kolūkius
435	17 iš ap.	asmenų	asmenų,
438	17 iš virš.	kryžiovosi	–
523	19 iš ap.	Aukštrakio arba Auštrakio,	Aukštrakio, arba Auštrakio,
530	4 iš ap.	skaitė virš 400	skaitė per 400
544	Užraše po nuotr. 2 iš virš.	Vilma	Aida
563	Užraše po nuotr. 1 iš virš.	Padleckiai Stasys –	Padleckiai – Stasys
572	3 iš ap.	habil.	humanit.
573	Užraše po nuotr. 2 iš virš.	Alašcinskaitė	Plaščinskaitė
	Užraše po nuotr. 2 iš ap.	Vaida Bauzaitė	Vaiva Bauraitė
594	Užraše prie nuotr. 7 iš virš.	Vaida Bauzaitė	Vaiva Bauraitė
607	3 iš ap.	(iš kairės)	(iš kairės):
	1 iš ap.	Danilevičius 2002 m.	Danilevičius. 2002 m.
609	12 iš ap.	Palamonską [lenk.]	Pallamońską [lenk.]
	11 iš ap.	Poplovskis	Poplavskis
	11 iš ap.	czewć [lenk.]	szewć [lenk.]
610	lšnašoje, 1 iš ap.	Vilnius. 1996,	Vilnius, 1996,
614	Užraše po nuotr. 5 iš virš.	supamas	supamasis
668	lšnašoje 2 iš virš.	„Kaip serediškiai šneka“	„Seredžiaus šneka“
861	lšnašoje 13 iš virš.	naudosime	vartosime
906	3 iš virš.	ankstesnėje	aukštesnėje
929	8 iš virš.	brs.	brus.
930	1 iš ap.	-a	-ā
936	3 iš virš.	Meškknės	Meškknės kćnas
	10 iš virš.	Palemņno	Palemņno kćnas
	1 iš ap.	Viktupio	Vitkupio
942	Žemėlapis Nr. 5	Išlatakiai	Išlatakiai
		užtvaka GROBLĖ	užtvanka GROBLĖ
948	12 iš virš.	buvęš	buvęš,
952	21 iš ap.	tinimui,	tinimui.
957	18 iš ap.	kašta	kašta –
	8 iš ap.	pa-i,	pa-i, ‘

(*tęsinys*)

Puslapis	Eilutė	Išspausdinta	Turi būti
958	1 iš virš.	ā´	ā´-
	8 išnašoje	(3 ^o)	(1)
963	45 išnašoje	LTRF	LTRF mg. 4675.
977	7 posmo 4 eil.	<i>šalelés</i>	<i>šale(lés),</i>
986	2 iš ap.	LTRF mg.	LTRF mg. 3503(26).
	25 melod. 1 eil.	<i>ku-mu-čiai,</i>	<i>kū-mu-čiai,</i>
991	30 melod. 1. eil.	-Vai	<i>Vai</i>
1008	4 posmo 2 eil.	vyrą,	<i>vyrą?</i>
1010	52 melod. 2 eil.	<i>ne-iš-lj-si.</i>	<i>ne-iš-lj-si.</i>
1046	14 iš virš.	27–11,	f. 27–11,
1049	8 iš ap.	27–11,	f. 27–11,
1050	11 iš virš.	p. 167.	p. 167.
	21 iš ap.	p. 261.	p. 261.
1051	16 iš ap.	27–11,	f. 27–11,
1072	3 iš virš.	kožnas, -a	kožnas, -ā
1078	21 iš virš.	f. 7-25(2).	f. 27-25(2).
1115	10 iš ap.	Motiškėms	Motiškėms
1181	3 iš ap.	Liepalingio	Liepalingio
1195	3 iš ap.	Vakarienė	Vakarinienė
1199	2 iš ap.	mg	mg.
1201	1 skilt. 17 iš ap.	Alaščinskaitė Sandra 573	–
1203	2 skilt. 7 iš ap.	Bauraitė Vaiva 370	Bauraitė Vaiva 370, 573, 594
	2 skilt. 6 iš ap.	Bauzaitė Vaida 573, 594	–
1211	2 skilt. 10 iš ap.	Karparavičius Jonas 253	–
	2 skilt. 6 iš ap.	Karpavičius Jonas 251, 254, 261	Karpavičius Jonas 251, 253, 254, 261
1213	3 skilt. 26 iš virš.	Kviklys B.	–
	3 skilt. 27 iš virš.	Kviklys B. 91, 126, 141, 315	Kviklys B. 91, 126, 141, 175, 315
1214	2 skilt. 32 iš virš.	Liokas Antanas 268	–
	2 skilt. 12 iš virš.	–	Liakas Antanas 268
	2 skilt. 33 iš virš.	Liokienė Eugenija 268	–
	2 skilt. 13 iš virš.	–	Liakienė Eugenija 268
1219	1 skilt. 28 iš virš.	Plaščinskaitė Sandra 572, 594	Plaščinskaitė Sandra 572, 573, 594
	1 skilt. 19 iš ap.	Poplovskis Jonas 16, 124, 610	Poplavskis Jonas 16, 124, 609
1221	2 skilt. 29 iš ap.	Sidikerskis Pranas 268	–
1223	2 skilt. 35 iš virš.	–	Sviderskis Pranas 268
1226	3 skilt. 4 iš virš.	Vasiliauskaitė Dalė 368, 369	–
	3 skilt. 26, 27 iš virš.	Vasiliauskienė Dalė 360, 363	Vasiliauskienė Dalė 360, 363, 368, 369

Už knygoje spausdinamų straipsnių turinį ir visą juose pateiktą informaciją atsako straipsnių autoriai.